

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

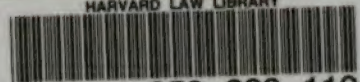
We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

HARVARD LAW LIBRARY

3 2044 059 339 119

1000—1526. ÉVI TÖRVÉNYCZIKKEK

Hungary, Laws, statutes, etc. Compilations

^ CORPUS JURIS HUNGARICI ~

MAGYAR TÖRVÉNYTÁR

1000—1895

MILLENNIUMI EMLÉKKIADÁS

DE CSIKY KÁLMÁN

MŰGYETEMI TANÁR

DE KOLOSVÁRI SÁNDOR

EGYETEMI TANÁR

NAGY GYULA

ORSZ. LEVÉLTÁRNOK

DE ÓVÁRI KELEMEN

EGYETEMI TANÁR

TÓTH LŐRINCZ

NY. CURIAI TANÁCSKRI. NŐK

KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL

SZERKESZTI

DE MÁRKUS DEZSŐ

KIR. TÖRVÉNYSZÉKI BÍRÓ

BUDAPEST

FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA

1899

MAGYAR TÖRVÉNYTÁR^c

1000—1526. ÉVI TÖRVÉNYCZIKKEK

AZ 1000—1301 KÖZT ALKOTOTT TÖRVÉNYEKET

FORDITOTTA ÉS JEGYZETEKKEK ELLÁTTA

NAGY GYULA

A M. T. AKADÉMIA L. TAGJA, ORSZ. LEVÉLTÁRNOK

AZ 1301—1526 KÖZT ALKOTOTT TÖRVÉNYEKET

FORDITOTTÁK ÉS JEGYZETEKKEK ELLÁTTÁK

Dr KOLOSVÁRI SÁNDOR és Dr ÓVÁRI KELEMEN

A M. T. AKADÉMIA LEVELEZŐ TAGJAI

A KOLOZSVÁRI M. KIR. TUDOMÁNY-EGYETEM NY. R. TANÁRAI

AZ 1000—1526. ÉVI TÖRVÉNYEKET MAGYARÁZATOKKAL ÉS UTALÁSOKKAL KISÉRI

Dr MÁRKUS DEZSŐ

KIR. TÖRVÉNYSZÉKI BÍRÓ

BUDAPEST

FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA

1899

For Leg
HUNGARY
LAWS; Coll. (1)

Minden jog fentartva.

JUN 30 1932

Franklin-Társulat nyomdája.

E KÖTET TARTALMÁNAK MUTATÓJA.

	Lap
I. Bevezetés. Irta MÁRKUS DEZSŐ dr. _ _ _ _ _	vii
II. A Corpus Juris Hungarici jellemzése. Irta KOLOSVÁRI SÁNDOR dr. _ _	xxv
III. Rövidítések magyarázata _ _ _ _ _	xlvi
IV. Az 1000—1526. évi törvények időrendbeli mutatója _ _ _ _ _	xlvi
V. Az Árpádházi királyok alatt alkotott törvények. (1000—1301.) Fordította és jegyzetekkel ellátta : NAGY GYULA. Magyarázatokkal és utalásokkal. kíséri : MÁRKUS DEZSŐ dr. _ _ _ _ _	1
VI. A vegyes házakból választott királyok uralkodása alatt alkotott törvények. (1301—1526.) Fordították és jegyzetekkel ellátták ÓVÁRI KELEMEN dr. és KOLOSVÁRI SÁNDOR dr. Magyarázatokkal és utalásokkal kíséri : MÁRKUS DEZSŐ dr. _ _ _ _ _	147

BEVEZETÉS.

I.

Magyarország törvényhozásának teljes anyagát és fokozatos fejlődését tünteti föl e gyűjtemény, Szent István királytól kezdve a mai napig. *Minden magyar és minden erdélyi (1540—1848) törvény*, valamint *Werbőczy Hármaskönyvének* szószerinti közlése kapcsán — a latin nyelvű eredeti szöveget az e kiadás számára készült magyar fordításban is közreadva — e gyűjtemény hiven akarja az olvasó elé tárni a hazai jog törvényi fejlődésének minden mozzanatát, lehetőleg teljes képét nyújtva ezáltal a magyar törvényhozás kilencszáz éves munkáságáról, amely az 1898. év végéig 6727 (ismert) törvényt alkotott meg.

E mellett a gyűjtemény felöleli az 1867 óta a törvények végrehajtása és a hiányzó törvények pótlása tárgyában *a magyar királyi kormány által kibocsátott* azokat a *rendeleteket*, amelyek a Magyarországi Rendeletek Tárában lettek közzétéve, amely rendeleteknek száma az 1898. év utolsó napjáig 7421-et tett ki.

Nem mellőzhette továbbá e gyűjtemény az 1868 : XXX. t. cz. 10. §-a alapján *Horvát-Szlavonországok önkormányzati hatáskörében alkotott törvényeknek* (számszerint 253), habár nem is szószerinti közlését, de mégis az alkalmas helyeken főlemlítését, hogy a magyar birodalom egész törvényhozása együttesen és áttekinthető alakban csoportosíthatassék.

Végül pedig lehetetlen volt figyelmen kívül hagyni *az 1849—1861. kormány rendelkezéseit*, amelyek közül igen sok még mindig érvényben levő jogszabály, míg mások időközben átalakult intézményeknek képezik gyökereit.

Az egész gyűjteményt egységes, 1000-től 1899-ig terjedő és az összes jegyzeteket is felölelő, természetesen magyar nyelvű betűrendes *tárgymutató* egészíti ki.

Az ilyképen e gyűjteményt alkotó *törvényeknek és rendeleteknek számáról* a következő részletek adnak tájékoztató felvilágosítást:

1. A magyar királyok uralkodása alatt alkotott törvények száma — az *Approbatæ* és *Compilatæ* constitutiókban foglalt tartalom részletezésének mellőzésével — a következő:

Szent István. I. könyv 10 fejezet, II. könyv 33 fejezet, összesen 63 t. cz.

Szent László. I. könyv 42 fej., II. könyv 18 fej., III. könyv 29 fejezet, összesen 89 t. cz.

Kálmán. I. könyv 84 fej., II. könyv 18 fej., összesen 102 t. cz.

II. Endre. 1222. évi aranybulla 31 t. cz.

Róbert Károly. 1342. évi decretuma 1. cz.

I. (Nagy) Lajos. 1351-ből 25 cz.

Mária. 1384-ből 1 cz.

Zsigmond. 1404-ből 1, 1405-ből (I.) 21 + (II.) 16, 37; 1411-ből 6, 1435-ből (I.) 9 + (II.) 24, 33, összesen 77 cz.

Albert. 1439-ből 39 cz.

Hunyadi János. 1446-ből 12 cz.

V. László. 1453-ből 10, 1454-ből 16, összesen 26.

Szilágyi Mihály. 1458-ből 15 czikk.

I. Mátyás. 1462-ből 3, 1464-ből 28, 1471-ből 31, 1474-ből 16, 1478-ből 15, 1481-ből 17, 1485-ből 12, 1486-ből 78, összesen 20 cz.

II. Ulászló. 1492-ből (108 cz. + 11 szlapon cz.) 119, 1495-ből 45, 1498-ből 74, 1500-ből 43, 1504-ből 31, 1507-ből 20, 1514-ből 71, összesen 403 cz.

II. Lajos. 1518-ből (18 + 44 cz.) 62, 1519-ből 43, 1522-ből 60, 1523-ből 58, 1525-ből 31, 1526-ből 41, összesen 295 cz.

I. Ferdinánd. 1527-ből 8 cz., 1528-ből 8, 1536-ből 60, 1537-ből

29, (1538-ból 26 szlapon,) 1542-ből (51 + 51) 102, 1543-ből 36, 1545-ből 37, 1546-ből 60, 1547-ből 39, 1548-ből 71, 1550-ből 78, 1552-ből 46, 1553-ből 30, 1554-ből 24, 1555-ből 16, 1556-ből 46, 1557-ből 24, 1559-ből 56, 1563-ből 81, összesen 897 cz.

Miksa. 1566-ből 28, 1567-ből 46, 1569-ből 60, 1572-ből 8, 1574-ből 38, 1575-ből 18, összesen 198 cz.

Rudolf. 1578-ből 37, 1582-ből 8, 1583-ből 3, 1588-ből 48, 1593-ből 23, 1595-ből 56, 1596-ből 61, 1597-ből 46, 1598-ből 42, 1599-ből 48, 1600-ből 29, 1601-ből 36, 1602-ből 25, 1603-ből 15, 1604-ből 22, összesen 529 cz.

II. Mátyás. 1608-ből (23 + 27) 50, 1609-ből 70, 1613-ből 43, 1618-ből 77, összesen 240 cz.

II. Ferdinánd. 1622-ből 79, 1625-ből 66, 1630-ből 47, 1635-ből 94, összesen 286 cz.

III. Ferdinánd. 1638-ből 73, 1647-ből 155, 1649-ből 102, 1655-ből 119, összesen 449 cz.

I. Lipót. 1659-ből 133, 1662-ből 55, 1681-ből 82, 1687-ből 28, összesen 298 cz.

III. Károly. 1715-ből 136, 1723-ből 129, 1729-ből 50, összesen 315 cz.

Mária Terézia. 1741-ből 70, 1751-ből 41, 1765-ből 47, összesen 158 cz., továbbá 1744-ből 4, 1747-ből 14, 1748-ből 1, 1751-ből 9, 1752-ből 4, 1753—55- és 1757-ből 5, összesen 37 erdélyi t. cz.

II. Lipót. 1790—91-ből 74 magyarországi cz. és 72 erdélyi cz.

Ferencz. 1792-ből 22 magyarországi és 4 erdélyi t. cz., 1796-ből 3, 1802-ből 34, 1805-ből 8, 1807-ből 32, 1808-ből 11, 1812-ből 5, 1827-ből 45, 1830-ból 17, összesen 177 cz.

V. Ferdinánd. 1836-ból 49, 1840-ből 35, 1844-ből 13, 1848-ból 31, összesen 148 t. cz., a melyekhez járulnak a következő erdélyi t. czikkek: 1838-ból 1, 1847-ből 29, 1848-ból 11, összesen 189 t. cz.

I. Ferencz József (1848, ill. 1867 óta). 1867-ből 17, 1868-ból 58, 1869-ből 26, 1870-ből 60, 1871-ből 68, 1872-ből 38, 1873-ból 40, 1874-ből 43,

1875-ből 58, 1876-ből 51, 1877-ből 30, 1878-ból 36, 1879-ből 61, 1880-ból 66, 1881-ből 73, 1882-ből 48, 1883-ból 46, 1884-ből 41, 1885-ből 28, 1886-ból 37, 1887-ből 48, 1888-ból 37, 1889-ből 48, 1890-ből 44, 1891-ből 43, 1892-ből 33, 1893-ból 41, 1894-ből 38, 1895-ből 35, 1896-ból 36, 1897-ből 43, 1898-ból 32, összesen 1423.

Összesen 6573 magyarországi és 154 erdélyi t. cz. = 6727 t. cz.

2. A Magyarországi Rendeletek Tára 1867—1898 végéig a következő számban tett közzé királyi és miniszteri rendeleteket (melyeket e gyűjtemény a vonatkozó törvényes rendelkezések kapcsán idéz):

1867-ben 211, 1868-ban 168. 1869-ben 152, 1870-ben 94, 1871-ben 121, 1872-ben 184, 1873-ban 287, 1874-ben 195, 1875-ben 170, 1876-ban 158, 1877-ben 198, 1878-ban 182, 1879-ben 195, 1880-ban 216, 1881-ben 208, 1882-ben 253, 1883-ban 277, 1884-

ben 259, 1885-ben 283, 1886-ban 220, 1887-ben 240, 1888-ban 206, 1889-ben 208, 1890-ben 221, 1891-ben 239, 1892-ben 278, 1893-ban 321, 1894-ben 298, 1895-ben 384, 1896-ban 343, 1897-ben 374, 1898-ban 278, összesen 7421 cz.

3. Az 1868:XXX. t. cz. alapján alkotott horvát-szlavon autonom törvények száma a következő:

1868-ból 2, 1869-ből 3, 1870-ből 21, 1872-ből 2, 1873-ból 11, 1874-ből 15, 1875-ből 18, 1876-ből 13, 1877-ből 6, 1878-ból 6, 1879-ből 6, 1880-ból 6, 1881-ből 9, 1882-ből 5, 1883-ból 1, 1884-ből 10, 1885-ből 3, 1886-ból

10, 1887-ből 11, 1888-ból 9, 1889-ből 12, 1890-ből 8, 1891-ből 10, 1892-ből 6, 1893-ből 9, 1894-ből 16, 1895-ből 12, 1897-ből 8, 1898-ból 5, összesen 253 t. cz. (1871-ből és 1896-ból nincs ilyen törvény.)

II

Ime kilenczszáz év törvényhozásának végső eredménye számokban. Képzeltető-e, hogy azok között, akik e törvényeket és rendeleteket alkalmazni kötelesek, sőt azok közt is, akik a további jogfejlesztése érdekében újabb jogszabályokat alkotni hivatvák, sokan akadjanak, a kik e törvényhozási és rendeleti anyagot még csak áttekinteni is képesek volnának? Képzeltető-e, hogy — kevés kivétellel — bárki is, esetről-esetre való fárasztó kutatás nélkül, képes legyen megállapítani, hogy valamely törvényes intézkedés (vagy a Werbőczy Hármaskönyvén alapuló valamely jogintézmény) keletkezésének ideje óta ment-e át változásokon és milyeneken, életben van-e még egészben vagy részleteiben, és hogy mely későbbi törvé-

nyes vagy kormány-rendelkezések azok, a melyek hatályát teljességében vagy egyes szakaszaiban módosították.

A válaszok, a melyeket e kérdésekre kaphatnánk, a dolog természeténél fogva nem igen kedvezők.

A törvények és rendeletek utvesztőjében eligazodni annál nehezebb feladat, mennél kevésbbé gondoskodnak jogszabályaink alkotói arról, a mit alább más szempontból is megérintek, hogy t. i. a későbbi jogszabályok által hatályukat vesztő korábbi rendelkezéseket kétséget kizáró alakban megjelöljék és mennél kisebb fáradságot vesznek maguknak jogi tan- és kézikönyveink is, a fokozatos törvényi fejlődésnek és az élő tételes jognak pontos megállapítására.

Ezek a szempontok voltak azok, a melyek első sorban e gyűjtemény szerkesztésére indítottak. A gyűjtemény időrendben közli az összes magyar törvényeket Szent Istvántól kezdve a mai napig, oly alakban, hogy minden egyes törvényes rendelkezésről azonnal felismerhető annak valamely korábbi vagy későbbi intézkedéssel való összefüggése, úgy, hogy az olvasó könnyen tisztába jöhet azzal, vajjon valamely magyar jogi intézménynek hol rejlik a gyökere, melyek annak a hajtásai és mikor szűnt az meg életben lenni. Más szóval: minden törvény kapcsán feltüntetem, hatályban van-e még? mily összefüggésben van más, korábban vagy későbbben hozott törvénnel és melyek a reá vonatkozó rendeletek? módosultak-e egyes mondatai, szakaszai, szavai? módosult-e vagy hatályát veszítette-e az egész törvény és ha igen, melyik a módosító vagy hatályon kívül helyező későbbi rendelkezés? Amellett különös gondot fordítottam arra, hogy minden törvény egyes szakaszai közt az összefüggést feltüntessem, a mi tetemesen megkönnyíti az alkalmazást és biztosítja annak lehetőségét, hogy a valamely törvénynek egy-egy intézkedésére vonatkozó összes rendelkezéseket azonnal megismerjük és alkalmazzuk. Szóval: legfőbb célom az volt, hogy minden törvényes rendelkezésnek a lehető legkönnyebben áttekinthető fejlődését tüntessem föl, keletkezésétől kezdve a mai napig, a nélkül, hogy akár a törvények alkotásának sorrendjében, akár szövegükben, a legcsekélyebb változtatást eszközöljem, beérve azzal, hogy *a törvényeknek hatályon kívül helyezett részeit apróbb, a hatályban levőket pedig nagyobb betűvel szedtettem*, a mi az áttekinthetőség és használhatóság megkönnyítése végett történt.

III.

Fölösleges mondanom, hogy mindezen feladatok megoldásánál a legtöbb munkát és a legnagyobb fáradságot — amint azt a Werhőczy Hármaskönyvét tartalmazó kötet elején már kiemeltem — annak a kérdésnek a megoldása okozta, hogy az 1848 előtt alkotott törvényekből mi tekinthető még életben levőnek és mi az, ami már hatályát veszítette?

E feladat megfejtése különösen a közjogi törvényeknél okozott nagy gondot, a melyeknek egyik része alakilag hatályban van ugyan, valósággal azonban a változott viszonyok folytán érvényesnek már nem tekinthető; míg másik részük, annak daczára, hogy szószerint végre nem hajthatók, mint alkotmányunknak alapvető és sarkalatos intézményeit megalapító törvények, változatlanul érvényben levőknek tekintendők. Ez utóbbi törvények közé kell soroznunk pl. az 1222. évi *aranybullát* is, a melynek egyetlen intézkedése sem tekinthető ugyan szószerint hatályban levőnek, amely azonban — a kifejezetten eltörölt ellentállási záradék kivételével — szelleménél, céljánál és amaz indító oknál fogva, amely megalkotására vezetett, mind ez ideig a magyar alkotmánynak magna chartája, a melynek épségben megtartását királyaink koronázásuk alkalmával esküvel fogadják.

Innen van, hogy ebből a gyűjteményben számos törvény, a mely első pillanatra hatályát veszítettnek látszik és szószerinti tartalma szerint annak is tekintendő, úgy van feltüntetve, mint amely még mindig érvényben van — azért, mert későbbi jogszabály nem pótolja ama törvénynek rendelkezéseit, ez pedig valamely máig élő intézményünk változatlan alapjának tekintendő.

A nem közjogi tartalmu és jellegű törvényeknél — a közjogiakhoz sorozom az egyházjogi jellegűeket is — nem ez a szempont volt a döntő, egyes, az illető helyeken megjelölt kivételektől eltekintve. Ezeknél a törvényeknél annak megítélése, vajjon rendelkezéseik még élő jognak tekinthetők-e vagy sem? első sorban természetesen a később, illetőleg legutoljára hozott annak a törvénynek a tartalmától függ, a mely a korábbi törvényben szabályozott intézményre vonatkozóan foglal magában rendelkezéseket.

Könnyű a megítélés akkor, mikor a későbbi törvény kifejezetten jelöli meg a korábbi törvénynek ama szakaszait, a melyek hatályukat veszítik az új intézkedések folytán. Már nehezebb ennek a megállapítása, midőn a későbbi törvény csak általánosságban jelenti ki hatályukat veszítetteknek a vele ellenkező rendelkezéseket — mert itt sokszor az egyéni nézettől függ a helyes törvényt magyarázat, a mely

vélemény, legyen az bármennyire alapos és megokolt, nem mindig találja majd el a törvényhozó igazi szándékát, a mi kétségtelenül a jog biztosságának és igazságos alkalmazásának válik csak kárára, nem szólva arról a fölszemes munkateherről, a melyet a törvények ilyen laza és fölszínes szerkezete a bíróságokra ró. A törvényhozó csekély fáradsággal kikerülhetné a törvényeknek ezen kételyt támasztó szerkezetét és a jogbizonytalanság kikerülése végett egyrészt, a törvényszerkesztés szabatosága céljából másrészt, kétségtelenül felhagyhatna a törvényalkotás ama kényelmes alakjával, amely óvatosan kerüli ama jogszabályok pontos és kifejezett megjelölését, a melyek valamely új törvény életbeléptetésével érvényességüket elvesztik.

Általánosságban való hatályon kívül helyezés útján veszítették el pl. érvényességüket az 1878: V. és 1879: XL. t. czikkellentétben levő mindazok a korábbi törvények, a melyek büntető rendelkezéseket tartalmaznak. S mivel az 1880: XXXVII. t. cikk kifejezetten sorolja föl azokat a törvényeket, a melyek az imént említett két büntető törvénykönyv életbelépte után is hatályban maradtak, azok közt pedig 1848 előtt alkotott törvény (az időközben történt módosításokat is beleértve) nem található: a Corpus Juris Hungarici 1848 előtti korszakból származó büntetőjogi rendelkezéseinek hatálya teljesen megszűntnek tekinthető, miért is az ilyeneket tartalmazó törvények, kivétel nélkül, érvényüket veszítetteknek voltak megjelölendők.

Ugyanígy jártam el azokkal a törvényekkel, a melyek, tartalmukból kitűnően, alkalmi jellegűek avagy olyan intézkedéseket foglalnak magukban, a melyek, ámbár nem későbbi törvény alapján, hanem a viszonyoknak mindenki által ismert megváltozása folytán, teljesen elavultak gyanánt ismerhetők föl.

Mert lehetetlen volt — mint már érintém — mindenütt arra a későbbi törvényre hivatkozni, a mely abrogálta a korábbi jogszabályt, abból az egyszerű okból, mert ilyen későbbi törvény sokszor nem létezik. De viszont fölötte bajos volt az ilyen gyűjteményben, a hol a lehető legszűkebb szavu jegyzetekre kellett szorítkoznom, a mely jegyzeteknek pedig, néhány szóban, commentárt kell pótolniok, minden intézménynél a jogszokás és joggyakorlat ama részleteire hivatkozni, a melyek alapján az illető törvényt elavultnak tekintettem.

A legbiztosabb módszer az ilyen kétes helyek megítélésénél annak a kérdésnek a fölvetése, vajjon akkor, a mikor az illető intézmény szóba kerül, az azt szabályozó régi törvényre hivatkozunk-e még mint jogforrásra vagy sem? Ha ezt sem a jogszokás, sem a joggyakorlat, sem a jogtudomány nem teszi s ha ehhez járul még

a jogászi érzék, valamint a változott életviszonyoknak ismerete: akkor alakszerű későbbi jogszabály nélkül is állíthatjuk, hogy valamely korábbi törvény nincs többé hatályban.

Magától értetik, hogy erre a módszerre főképen a magánjogi tartalmu törvények körül nyílt szükség, mert a jogászok előtt ismeretes, hogy a magyar magánjog csak legkisebb részében található föl a Corpus Jurisban, legnagyobb részében pedig Werbőczy Hármaskönyve, a számos statutarius jogszabály, a bíróságok döntései alkották meg a mai magyar magánjog anyagát. Hogy ebből mi tekinthető ma is érvényesnek, mi nem? Annak eldöntése a magyar jogtudomány legnehezebb kérdései közé tartozik. Mert régi magyar magánjogunk a nemes, a rendi Magyarország, egy kiváltságok alapján szervezett társadalom számára készült, a mely az ősiségen alapuló öröklési viszonyokat, a kir. adományon sarkalló birtokviszonyokat, e két intézmény korlátozta kötelmi viszonyokat ismert, a melynek minden ténye és rendelkezése a felfogásunkból és gondolkodásunkból is rég eltűnt időket és viszonyokat tartott szem előtt, a melyeket a jelennek alig lehet összeegyeztetnünk. Innen van, hogy akkor, midőn az országbírói értekezlet által javaslatba hozott ideiglenes törvénykezési szabályokkal visszaállított régi magyar magánjogi szabályokat a jelenben is alkalmazni akarjuk: minduntalan zavart okozó ellenmondások, nehezen megoldható és igazságtalanságokat szülő bonyodalmak, a jogegyenlőséggel össze nem férő jogi helyzetek keletkeznek, nem szólva arról a számtalan méltánytalanságról, a perek ama sokaságáról és ama rengeteg károkról, a melyeket a jognak ilyen óriási bizonytalansága és ingadozása egyrésztől, régmúlt idők számára alkotott jogszabályoknak a mai kor életviszonyaira alkalmazása másrésztől, szüntelenül előidéz.

Jól tudom, hogy az így fölmerülő összes kételyek megoldásának módja nem fog mindig mindenkinek helyeslésével találkozni — hiszen az egyéni tekintély az ilyen vitás kérdések eldöntése körül a legnagyobb szereppel bír, a mihez járul még az a már említett körülmény, hogy az én nézetem megokolására e gyűjtemény jellegénél fogva csak szűkszavu jegyzetek állottak rendelkezésemre, a melyek nem meríthették ki egészen a megoldás anyagát. Másrésztől pedig az anyag óriási nagysága mellett tévedések sem zárhatók ki, melyek folytán külsőleg hatályban levőnek van talán föltüntetve oly törvény is, mely nincsen már érvényben és viszont — de azt hiszem, hogy a legszigorubb, de méltányosan és igazságosan bíráló könnyen megfogja állapíthatni, hol forog fenn tévedés és hol lehet szó helytelen, megokolatlan véleményről.

IV.

Az ezen gyűjtemény jegyzeteiben feldolgozott *rendeletekről*, melyekről fõnn röviden már megemlékeztem, még a következõket kell megjegyeznem.

Különös súlyt helyeztem arra, hogy e gyűjtemény használója minden törvényes rendelkezés kapcsán megtalálja az arra vonatkozó azokat az érvényes miniszteri rendeleteket, amelyek a Magyarországi Rendeleték Tárában megjelentek, az illetõ kötet és lapszám pontos föltüntetésével.

Hogy fõképpen — mert néhol kivételeket kellett tennem — a Rendeleték Tárában foglalt anyagra szorítkoztam, annak két oka van. Az elsõ az, hogy a legfontosabb miniszteri rendeletek túlnyomó részükben közzé lettek téve ebben a gyűjteményben, a mely mindenkire nézve könnyen hozzáférhetõ. A másik pedig az, hogy az egyes minisztériumok kiadta hivatalos lapok, a melyek az illetõ minisztériumok összes rendeleteit közlik csakhamar kibocsátásuk után, nemcsak nehezen hozzáférhetõk, hanem fölõtte hiányosak is, mert a legkevesebb minisztérium hivatalos lapja jelenik meg 1867 óta, úgy, hogy ezen joganyag felhasználása sem nyujtaná azt a teljességet, amelyet a rendeletek idézése körül épp úgy szerettem volna elérni, mint a törvények közlése tekintetében. Fokozta e nehézségeket, a teljesség szempontjából, az a sajnálatos körülmény is, hogy számos legfelsõbb elhatározás — pl. a rendjelek alapításáról szólók — csak a hivatalos lapban jelenik meg; hogy igen sok nagyfontosságú kormányrendelet egyáltalán nem lesz kellõképen kihirdetve; hogy a közös minisztériumok rendeletei sem lesznek hozzáférhetõ módon közzétéve, noha mindezeknek a Rendeleték Tárában volna helyük, mert hiszen e rendeletekrõl mindenkinek tudomást kell szerezniök, nemcsak azoknak, a kikhez közvetlenül intézvék. Ehhez járul még az a mulasztás is, hogy miniszteri rendeleteink — eltérõen minden más állam szokásától — nem jelennek meg kibocsátásuk napjával egy idõben a Rendeleték Tárában is, hanem, hogy ez utóbbi gyűjtemény füzetei csak két-három hónappal az illetõ rendelet kelte után kerülnek nyilvánosságra, amely rendszer éppenséggel nem alkalmas a jogszabályok azonnali ismeretének terjesztésére és alkalmazásuknak megkönnyítésére. Ez az oka annak, hogy ebben a gyűjteményben helyenként a Budapesti Közlöny amaz évfolyamát és számát idézem, melyben a hivatkozás tárgyát képezõ rendelet, a Rendeleték Tárát jóval megelőzve, megjelent.

Hogy miért utaltam túlnyomó részben csak a még érvényben

levő rendeletekre, azt talán nem is kell bővebben megokolnom. Hiszen e gyűjtemény a törvényekre akar csak kiterjedni és a rendeleti joganyag feldolgozása csak mellékes czélja jegyzeteimnek, a végből, hogy a tételes jogszabályokat lehető teljességükben ismertessék meg e gyűjtemény használójával. Másfelől a rendelet ritkán bír történelmi értékkel és érdekekkel. A rendelet a jelennek szükségleteit van hivatva kielégíteni, a törvénynek a jelenben végrehajtását kívánja lehetővé tenni, a ma követelményeinek megfelelően, hogy holnap olyannak adjon helyet, amely ezeket az igényeket, a változott körülményeknek megfelelően, jobban elégíti ki. Éppen azért csak zavaróan hatott volna, ha rég hatályukat veszített rendeleteket is idéztem volna a forrásukat vagy alapjukat képező törvényszakaszok kapcsán — a teljesség ebben az esetben a használhatóságnak lett volna rovására.

De mégis kivételt tettem ebben a tekintetben azoknál a rendeleteknél, a melyekben valamely létező intézményünk gyökerét lelte, mert hiszen e gyűjtemény lehetőleg minden jogszabályba foglalt intézmény kapcsán fel akarja tüntetni annak jogi fejlődését, keletkezésének időpontjától kezdve a mai napig.

Ugyanez a szempont vezetett az 1849—1861. korszakban közzétett rendeletekre való utalásoknál is. Ezekben a rendeletekben, amelyek a Birodalmi Törvény Lapban (Reichsgesetzblatt) vagy pedig a magyarországi, vagy pedig az erdélyi országos törvény- és kormánylapban (Landes-Gesetz und Regierungsblatt) jelentek meg, számtalan oly intézkedés van, mely ma sem veszítette hatályát, (pl. az osztrák polgári törvénykönyv életbeléptetése, a bányatörvény, a telekkönyvi rendtartás, az ősiségi és urbéri ny. parancsok, Fiumében érvényes számos jogszabály, a postajogra vonatkozó szabályok és számtalan pénzügyi szabály stb. stb) vagy pedig olyan, a melynek eredete erre az időszakra vezethető vissza és a melyet a meglevő alapon fejlesztett tovább vagy szervezett újjá alkotmányos törvényhozásunk (pl. az államszolgálatra vonatkozó számos szabály, a csendőrség, a kir. közjegyzőség intézménye, adórendszerünk nagy része, pénzügyigazgatásunk stb.). Azt hiszem, hogy ezen joganyag feldolgozásával nem tettem fölösleges szolgálatot e gyűjtemény használóinak, a kik ezen a réven is bizonyára észre fogják venni, hogy az 1849—1861. évi korszak igazságügyi történetének megírása nem tartoznék a magyar jogi irodalom hiábavaló munkái közé.

V.

A rendeletekre való utalás éppen úgy, mint minden más utalás ebben a gyűjteményben, a törvénytöveg alatt elhelyezett *jegyzetek* alakjában történt, a melyekről legyen szabad néhány fölvilágosító szót mondanom.

E jegyzetek természetes terjedelmét, mint azt az előzőkben már említettem, e gyűjtemény jellege szabja meg. Főczélom az volt, hogy minden egyes törvényes rendelkezésnek összes előzményei könnyen és áttekinthető alakban legyenek ebben a gyűjteményben feltalálhatók; hogy ott, a hol jogfolytonosság létezik, ez azonnal felismerhető legyen s hogy a múlt és a jelen magyar törvényhozása közt létező kapocs minden intézkedésnél lehetőleg feltüntettessék. És noha e gyűjtemény rendeltetésénél fogva a jegyzetek tulnyomó része a legtömörebb utalás alakjában jelentkezik — bővebb magyarázat commentárt eredményezett volna, a mi reám nézve bizonyára kényelmesebb és hálásabb alakja lett volna a munkának, mint a terjedelműknél fogva is jelentéktelennek látszó szűkszavu jegyzetek —: ezen rövid utalások kidolgozása sokszor az egész vonatkozó jogi irodalom és joganyag (történeti és törvényhozási előzmények, törvények megokolása és országgyűlési tárgyalása) beható tanulmányozását tették szükségessé és a néhány szóba foglalt utalás vajmi gyakran ugyanannyi munkát és fáradságot igényelt, mint a mennyit a kérdésnek terjedelmes, bőszavu fejtegetése tett volna kívánatossá.

A hely kiméltése érdekében természetesen nem volt lehetséges az ugyanegy kérdésre vonatkozó adatokat minden alkalommal, valahányszor arról törvényes intézkedés fordul elő a törvénytárban, szó szerint ismételni. A főszólyt ebből a szempontból arra helyeztem, hogy lehetőleg a valamely kérdésre vonatkozó utolsó, vagy pedig az azt illető legfontosabb törvényes jogszabály kapcsán gyűjtsem egybe az azzal — a legtágabb értelemben — összefüggő egész joganyagot, a többi hasonló tárgyú törvéynél az ezen törvényre való utalással érve be. Ezzel a rendszerrel e gyűjtemény számos kérdésnek a tételes jog szempontjából oly kimerítő megvilágítását érte el, amilyent egyetlen egy jogi kézikönyvünk sem mutathat fel, a nélkül, hogy e gyűjteménynek százezret jóval meghaladó jegyzetében, ill. utalásában egyetlen fölösleges, jobban mondva, a tárgy által nem igényelt szó fordulna elő.

Megjegyzem még, hogy az 1836—1898. évi törvényczikkek összes jegyzeteiért, továbbá a többi törvényczikkek magyar szövege kapcsán előforduló összes jegyzetekért — a mennyiben azok mellett a fordító

ur neve nem szerepel — a felelősség kizáróan engem illet, éppen úgy, mint az egész gyűjteményen elejétől végig annak megjelöléséért is, vajjon valamely jogszabály hatályban van-e vagy sem? Ellenben a latin nyelvű szöveghez fűzött összes jegyzetek — ha nevem (*M.*) aláírása nem jelzi a kivételt — a fordító uraknak képezik szellemi tulajdonát és őket illeti meg érettségük a felelősség is.

A Corpus Juris Hungarici eddigi kiadásában előforduló jegyzeteket a lehető leggondosabb birálat alá vettem és a míg egyrészről megtartottam belőlük mindent, a mi a törvények használhatóságát növelheti — a milyenek pl. a korábbi vagy későbbi törvényekre vonatkozó, bár általam természetesen bőven kiegészített utalások — addig mellőztem belőlük mindent, a mi a törvénytár mai használójára nézve nem bir értékkel (pl. szómagyarázatok), vagy a minek megbízhatatlanságát az újabb történeti kutatások földerítették (pl. történeti, életrajzi, földrajzi adatok stb.). De magától értetik, hogy az eddigi kiadásokból átvett ezeket a jegyzeteket is nem az ottani latin szövegben, hanem magyarul közli e gyűjtemény.

VI.

A *latin szövegű törvényeket* (1000—1830) ujonnan készült magyar fordításban közli e gyűjtemény, oly alakban, hogy a két szöveget egymással szembe állítva, a páros számú oldalakon a magyar törvényeknek eredeti, hiteles latin nyelvű szövege, a páratlan számú oldalakon pedig ennek hű és megbízható fordítása található.

Minden egyes decretumnál a fordító ur közli, hogy mely kézirat nyomán történt a szövegnek correcturája — mert természetes, hogy törvényeink eme kiadásában kerülni kívántuk ama számtalan szöveghibát, a melytől a Corpus Juris eddigi kiadásai hemzsegnék. Viszont magától értetik, hogy az eddigelé közkeletű szövegtől való eltérés avagy annak hibája a fordító urak bő jegyzeteiben megtalálja a maga megokolását, ill. javítását, úgy, hogy az eddigi kiadások szövegével szemben kizárva a kételyeket előidéző ellenmondások.

Az eddigi latin szövegnek meglehetősen önkényesen megállapított, zavaró helyesírását egyöntetűvé tette e gyűjtemény, a mely a tulajdonnevek kivételével, a latin szavak nagy részének megokolatlanul nagy kezdőbetűvel írását mellőzte, a mi — bármily csekélységnek lássék is első pillanatra — nagyon fokozza a régi törvényeknek olvashatóságát.

A fordítások nyelve, bár a jogi műszavak tekintetében az egyöntetűség létesítése csaknem teljesen sikerült, az illető fordító urnak

írói egyéniségét tükrözteti vissza és én e tekintetben, az önálló szellemi munka iránt való köteles tiszteletből, ott sem tartottam magamat módosításra feljogosultnak, a hol — egyéni felfogásom szerint — a magyar szövegből mellőzni lehetett volna az archaistikus kifejezéseket. A főczél azonban, hogy t. i. régi törvényeinknek (ideértve Werbőczy Hármaskönyvét és az erdélyi latinnyelvű törvényeket is) jó és feltétlenül megbízható fordítását nyujtsuk, a legtökéletesebben el lévén érve: a fordítás szempontjából felmerülhető egyéni vélemény vagy, ha úgy tetszik, egyéni izlés, nem igényelhet döntő figyelembe vételt.

Hiszen e gyűjtemény létesítésére egyik fő indító okul szolgált az a körülmény is, hogy 1836 előtt alkotott törvényeink csak latin nyelven (és egy fölötté gyöngé és megbízhatatlan magyar fordításban) és nehezen kezelhető alaku kiadásokban voltak eddigelé megszerezhetők, a mi használatukat szerfölött megnehezítette vagy legalább is kényelmetlenné tette s a mi talán nem volt utolsó oka annak, hogy jogászaink újabb nemzedékei vajmi ritkán forgatták régi törvényeinket, a melyeket az áhitatos kegyelet titokzatosságával szerettek körülvenni, a nélkül, hogy a fátyol mögött — ebben az esetben ez a fátyol a latin nyelv — rejtőzködő tartalmával megismerkedni megkísérelték volna.

Mert ne feledjük, hogy egyrésről a latin nyelvnek napról-napra csökkenő ismerete — a miért kétségtelenül a középiskolai oktatás módszerét tehetjük felelőssé, másrésről pedig a magyar jogtörténetnek és különösen a magyar jogi kutfőknek és jogforrásoknak a magyar jogi főiskolákban való csaknem teljes elhanyagolása — amiért csakis az illető jogtanárokat tehetjük felelősekké, a magyar Corpus Jurist a magyar jogászra nézve csaknem teljesen idegenné tették, a melynek használata reá nézve csaknem annyira idegenszerű, mint akár a Manu törvénykönyvéé és a melynek tartalmáról legtöbbször csak annyit tud, a mennyit pl. a közvetlen tapasztalatból nem ismert tengerentuli országok tájékairól tanul, mégis azzal a különbséggel, hogy ez utóbbiakról érdekes utleírások után bővebb ismereteket is szerezhet, a nélkül, hogy közvetlenül észlelné sajátosságait, míg a hazai törvényhozás alapos megismeréséhez a legközvetlenebb észlelet szükséges, annál inkább, mert a kaleidoskop magában a Corpus Jurisnak folytonosan változó, bár nem mindig gyönyörködtető tartalmában található föl.

Közvetve tehát a magyar jogtudomány művelésének is szolgálatot vél tenni e gyűjtemény azzal, hogy az 1836 előtt latin nyelven alkotott törvényeket új és hű magyar fordításban és könnyen kezel-

hető alakban teszi hozzáférhetőkké, mert ez talán azokat is a hazai jog tanulmányozására fogja indítani, a kiket ettől az érintett nyelvi nehézségek eddigelé visszatartottak.

A fordító urak közül — kiknek mindegyikével szemben ezen az uton is lerovom nagy hálámat azért, hogy kiváló és kitüntető közreműködésükkel lehetővé tették e gyűjteménynek a magyar jogtudomány hasznára megjelenését — NAGY GYULA orsz. levéltárnok, a M. T. Akadémia I. tagja az Árpádházbeli királyok idejéből való törvényeket fordította; KOLOSVÁRI SÁNDOR dr. és ÓVÁRI KELEMEN dr., a kolozsvári m. kir. tud. egyetem ny. r. tanárai és a M. T. Akadémia I. tagjai, az 1301—1659 közt alkotott, valamint a latin nyelvű erdélyi t. czikkeknek és Werbőczy Hármaskönyvének; TÓTH LŐRINCZ dr., ny. kir. curiai tanácselnök, a magyar főrendiház tagja és a M. T. Akadémia tiszt. tagja, az 1659—1740 közt; végül CSIKY KÁLMÁN dr., műegyetemi ny. r. tanár, az 1740—1830 közt alkotott törvények fordítását volt szíves végezni.

A fordításra vonatkozó egyéb megjegyzések a fordító urak jegyzeteiben és egyes részeknek önálló bevezetéseiben találhatók föl.

VII.

Werbőczy Hármaskönyvéről és Erdélynek külön törvényhozásáról az illető kötetek elején található bevezetések tartalmazván a szükséges ismertető megjegyzéseket, ezuttal a Corpus Juris Hungarici szempontjából azokról a *törvényekről* óhajtok néhány megjegyzést tenni, *a melyek törvénytárunk eddigi kiadásaiból hiányoznak* (l. ezeknek pontos felsorolását alább a XXXVI. lapon) és a melyek ebből a gyűjteményből is kimaradtak.

Az a buvárkodás ugyanis, a melyet az összes magyar törvények felkutatása érdekében száz és néhány év óta folytattak tudósaink (Pray, Kollár, Katona, Fejér, Endlicher, Knauz stb., főképen pedig a két Kovachich: József Miklós és Márton György), a kutatások nagy sikere daczára sem mondható még véglegesen befejezettnek és kétségtelen, hogy országgyűlési emlékeink földerítésének nagy munkája, törvényhozásunk teljességének szempontjából is, áldásos eredményt fog felmutathatni. Csak ezután lesz majd lehetséges régi törvényeinknek teljes, hiteles szövegét megállapítani és a magyar Corpus Jurisnak új, végleges gyűjteményét megalkotni.

Mindaddig, míg ez meg nem történhetik, csak fél munkát végezne a gyűjtő, ha gyűjteményébe sorozná törvénytárunk eddigi pótlásait, annál inkább, mert a sok századéves gyakorlat ezeknek a kevésbé

ismert törvényeknek — igaz, alaptalanul — nem tulajdonította azt a hatályt, a melylyel a többi törvényt felruházta. Hogy mik voltak ennek az indító okai? hogy miért mellőzték a Corpus Juris kiadói gyűjteményükből az oly törvényeket is, a melyek már az ő idejükben is ismeretesek voltak? hogy mennyiben vezethető vissza e mulasztás gondatlanságra és mennyiben célzatosságra — mindezekre a kérdésekre ebben a szerény bevezetésben lehetetlen válaszolni.

De ha e törvényeknek közlését mellőzte is e gyűjtemény: annak használója a felvilágosító jegyzetekből tudomást szerezhet eme törvények létezéséről, tartalmáról és arról, hogy azokra hol találhat rá, a mi az érdeklődőnek mindenesetre becses utmutatás, könnyen lehetővé tévén számára a bővebb tanulmányozást.

Nem vonhatók azonban ugyanezen szempont alá azok *a törvények, a melyeket a Corpus Juris eddigi kiadásai csak csonkán, kivonatosan közöltek* (a milyen pl. Hunyady János 1446. évi decretuma, II. Lajos decretumai stb.). Ezeket a törvényeket teljesen kiegészítve nyújtja e gyűjtemény az eredeti latin szövegben és magyar fordításban, a mi mindenesetre fokozni fogja a jelen kiadásnak becsét és hasznavehetőségét.

VIII.

Hátra van még, hogy arról szóljak, *mily jelentősége van a Corpus Juris Hungaricinek a mai magyar jogélet szempontjából?*

Első pillanatra bizonyára furcsának hangzik ez a kérdés — hiszen egy ország törvénytárának értéke és becse egyáltalán nem vitatható, törvényein sarkallván minden polgárosult és alkotmányos országnak belső élete, minden intézménye. De közelebbről szemlélve a dolgot, a kérdés nem tűnik föl meddőnek abban az alakban, a melyben azt fölvettem.

Mert Corpus Jurisunk tartalmából a túlnyomó rész ma már hatályát veszítette — későbbi törvény, jogszokás, joggyakorlat és, a mi talán a legfontosabb, állami és társadalmi életünknek gyökeres átalakulása, gazdasági és művelődési viszonyaink megváltozása folytán. Ehhez járul, hogy a jogéletnek egyik legfontosabb mezején: a legtágabb értelemben vett magánjog terén, a Corpus Juris a legkevéssbé fontos jogforrás, mert — amint már fenn említém — a magyar magánjog tételei Werbőczy Hármaskönyvében, a híroságok gyakorlatában (Planum Tabulare stb.), a különböző statutumokban találhatók föl, míg magánjogi törvényeink ugyszólván csak eme jogforrások *mellett* tartalmaznak kiegészítő és általános jellegű (sokszor azonban csak egy-egy fenforgott esetre vonatkozó) rendelkezéseket.

Es ha nagy vonásokban akarjuk ecsetelni a Corpus Juris tartalmának jelenlegi hatályát, mit tapasztalunk? Nem bír már érvénynyel e törvénytár büntetőjogi, perjogi, hadügyi, közigazgatási és — túlnyomó részben — magánjogi tartalma; hatályát veszítették azok a törvények, amelyek a katolikus egyháznak kiváltságos állást biztosítottak az ország világi ügyeiben; s lényegesen módosultak régi közjogi törvényeink, noha ezek adják a hatályban levő korábbi törvényeink legnagyobb számát.

Mert a közjogi törvényeket lehetetlen ugyanoly szempontból bírni, mint a jog egyéb ágaira vonatkozókat. Magyarország alkotmányát — e szót legtágabb értelmében véve — nem egy törvény, nem is egyes törvények alkotják és a már alakilag hatályukat veszített törvények rendelkezései közt is számos olyan található, amelyek a ma érvényes alkotmánynak értékes és — emberi értelemben — örökkévaló láncszemei, amelyek nélkül szabadságaink sohasem lettek volna olyanokká, a milyenek a valóságban. Régi törvényeinknek egy-egy mondata, egy-egy szava reá mutat alkotmányunk egy-egy sarkalatos intézményére, szabadságaink egy-egy biztosítékára, amelyet, ha talán nem is szó szerint, de szellemében, a mai változott viszonyokra alkalmazva, ma is érvényben levőnek, szentnek és sérthetetlennek tisztelünk. És azért a Corpus Juris közjogi tartalma túlnyomó részében élő jognak tekinthető, még ha annak részei alakilag már a történeleméi látszanak is lenni.

A Corpus Juris Hungarici többi tartalma — az 1848 előtti alkotásokat tartva szemmel — kevés kivétellel a jogtörténeté, a melynek hivatása e régi törvények alapján is, kideríteni a magyar állami és társadalmi életnek multját, a melynek számára e törvények készültek.

Mert kevés törvény készülhet minden időkre.

Ha valami van az emberi társadalomban, ami leginkább alá van vetve a változó idők behatásának, úgy a jog az, a jog, amely a létező életviszonyokból keletkezik, azokhoz simul, azokra alkalmazandó. A jelenből indulva ki, a jelen viszonyok közt akarja megszabni a társadalom rendjét és a jelen felfogásának megfelelő eszközökkel akarja e rend fentartását biztosítani. Az életviszonyok változása, az emberek felfogásának átalakulása, a társadalmi rend új szervezete — mindez új jogot tesz szükségessé, mert a régiek ezekre az új viszonyokra alkalmazása a méltánytalanságoknak és igazságtalanságoknak válik gyűlöletes okozójává. Es éppen azért nincs tévesebb tanítás annál, a mely a jognak szükségkép conservativismust hirdeti az emberiségnek folytonos haladása daczára, a műve-

lődés minden képzelhető terén, a társadalom felfogásának gyökeres átalakulása daczára is. A régi jognak az új viszonyokra alkalmazása, olyan életviszonyokra, amelyekről a múlt idők jogászai és törvényhozói még nem is álmodoztak, nemcsak igazságtalanságra vezet, hanem a jogélet óriási bizonytalanságára és bonyolultságára, a jogi fictioknak nevezett hazugságok és nyakatekert értelmezések alkotására és arra, hogy a törvény helyébe annak minden néven nevezendő surrogatuma lép: a joggyakorlat, a jogszokás, a hasonlóság és magyarázat, anélkül, hogy e számtalan és nem mindig igazságos kisegítő eszköz, anyagilag és alakilag pótolhatná a jognak a modern államban egyedüli forrását: a törvényt.

Igaz, akadhatnak és akadnak is olyanok, a kik, bár kénytelenek elismerni valamely korábbi törvénynek alakszerű vagy a viszonyok változása folytán hatályon kívül lépését, mégis az ezen törvény szabályozta jogintézmény helyébe lépett intézményre is a korábbi törvény rendelkezéseit vagy legalább azok szellemét akarják a hasonlóság révén kiterjeszteni. A jogfolytonosságnak e föltétlen hívei azonban buzgalmukban megfeledkeznek arról, hogy a míg egyrészt a helyes törvényt magyarázat minden törvénybe csak annak a kornak a szellemét magyarázhatja bele, a mely korban az meghozatott, nem pedig egy sokkal későbbi korét, melyre ama törvény alkotói nem is gondolhattak, addig másrészt az emberi méltóságnak is nagy sértése rejlik abban, ha a későbbi századoknak minden, bármily gyökeres átalakulásaira, eltűnt idők elavult intézkedéseit akarják ráerőszakolni.

A jogszabály, a melynek alapja: az emberek életviszonyai, a melynek célja: ezeknek az életviszonyoknak czélszerű rendezése, nem dogma, mint a milyen a vallás tana, melyet hinni kell és a melyben kételkedni, a melyet módosítani akarni, annyi, mint elszakadni az ama dogmát hirdető vallásfelekezettől. Épen azért a római jognak gondolkodás nélkül való imádása, egyik főoka a jogtudomány conservativismusának (tudomány-e a jog?, ez «ars boni et æqui», mint a római jogászok tanították, arról e helyütt lehetetlen bővebben szólnom), annak a bámulatos állhatatosságnak, a melylyel a római jog tantételeit a római világgal homlokegyenest ellenkező életviszonyokra alkalmazták. Pedig a római jog — kötelmi jogától tekintve, a mely a nemzetközi jellegű jus gentiumon sarkallt — nemzeti jog, a mely a római nép vallásában, politikai szervezetében, szokásaiban gyökerezett, a melynek tehát hatályát legnagyobb részében el kellett volna vesztenie, mihelyt átalakult az emberi társadalom, mihelyt más vallás lépett az eddig uralkodónak helyébe, mihelyt az

állam életét más alapokra fektették. Ma már tudatára jöttek a jogászok a multak e tévedéseinek és ma már a romanisták is lassanként belátják, hogy a mai társadalmat lehetetlen ezredéves hagyományokkal kormányozni és eltűnt idők emlékeivel óvni meg a haladót, a fejlődőt, a tökéletesbülő emberiség rendjét.

S a mi áll a római jogra, az áll minden nemzet multjának jogára, áll tehát a hazai jogra is. És azoknak, a kik mindent jónak és tiszteletreméltónak mondanak csak azért, mert évszázadok vonultak el fölötté; a kik immár korhadt és rothadt felfogások szülte jogtételeket örök igazságoknak óhajtanak föltüntetni, a melyek irányt adhatnak a jövő jogfejlődésnek, azoknak eszükbe juttatom Siéyés-nek e szavait: «Vouloir comprendre le présent par le passé, c'est vouloir comprendre le connu par l'inconnu».

Éppen azért hamis az a tétel, melyre már föntebb utaltam és a mely dogmaként hirdeti a jognak szükségkép conservatismusát, a mely visszautasítja azt a felfogást, hogy a modern lüktető élet nem érheti be a jog mumiáival, hanem életet követel, az életnek hasonmását, azokban a jogtételekben, a melyek életét szabályozni akarják. Mert csak így létesülhet az összhang élet és jog között, csak így lesz lehetségessé, hogy jog és igazság egymást fődő fogalmakká váljanak . . .

A kegyeletnek ebben a kérdésben nem jut semmi szerepe. Há senki sem találja a kegyelet megsértését abban, ha társadalmi, ha gazdasági, ha művelődési életünkben szakítunk a multtal és ha a jelenben a jövőt készítjük elő a legmodernebb eszközök segítségével: miért akarjuk csak a jogi élet számára megmenteni egy más eszmévilágnak, más embereknek alkotott, immár ósdi intézményeket s miért akarjuk magunkkal elhitetni, hogy pl. a XV. századbeli, a maiakhoz képest végtelen távolságban levő életviszonyoknak szabályozására hozott törvényeket, emberi méltóságunk megsértése, a művelődés összes vívmányainak, a jogegyenlőség és az emberiség összes áldásainak lerontása nélkül, alkalmazhatjuk a XX. századnak polgárára is? Valamint az emberi élet minden más terén minden lépés, amelylyel előrehaladunk, egy-egy vívmány a tökéletesedés szempontjából: éppen úgy a jog terén is minden haladás egyértelmű egy-egy igazságtalanságnak a lerombolásával, egy-egy igazságnak az emberiség javára felderítésével és értékesítésével. S éppen azért nem kell fájó szívvvel tekintenünk vissza régi Corpus Jurisünknek tartalmára, amely a jelen szempontjából oly kevés pozitív értéket képvisel, de amely — mint minden történeti emlék — megmérhetetlen történelmi becsessel bír a jövő jogának megalkotására nézve is.

E gyűjtemény, a mely élénk tárja a magyar jog multját és jelenét, folytonos föltüntetésével a kettő közötti kapcsolatnak, egyaránt szolgálja a jog történelmének szempontjait, a jelennek gyakorlati igényeit és a magyar joganyagnak a jövődöbeli alkotások számára áttekinthető egybefoglalásának szükségességét. Szívből óhajtom, hogy e gyűjtemény használója azzal a tudattal forgassa azt, hogy az a sok fáradság, amelyet ez óriási munkának szenteltem, nem volt hiábavaló.

Budapesten, 1899 ápril havában.

Dr. Márkus Dezső.

A CORPUS JURIS HUNGARICI JELLEMZÉSE.

I

A Corpus Juris Hungarici keletkezése, kiadása és tartalma.

A *Corpus Juris Hungarici*, nyelvünkön: *Magyar törvénytár*, a magyar országos végzeményeknek vagy, törvényeknek (decreta) gyűjteménye.

Ez elnevezés nyelvtani egységének külső látszata mellett azonban a Magyar Törvénytár manapság sajátképpen két gyűjteményt jelent, melyek nem vonhatók ugyanegy tekintet alá. Az egyik, a *régi törvénytár*, mely első királyunk, SZENT ISTVÁN idejétől kezdve, a jelen század közepéig (1848) terjedő nyolcz század alatt keletkezett országos törvényeknek magáneredetű, hézagos, itt-ott csonka, nem mindenben tökéletes, és sok idegen elemet is magába ölelő; de mind a mellett a több évszázadra terjedő használat és veleélés következtében zárt egészszé (corpus juris clausum) vált és köztekintélyre emelkedett gyűjteménye. A másik, melyet *új törvénytárnak* is nevezhetünk, azokat az évenként hivatalosan és hiteles alakban közrebocsátott országos törvényeket foglalja magában, melyeket a magyar törvényhozó hatalom 1867 óta napjainkig alkotott.

1. A régi magyar törvénytárról és ennek keletkezéséről a következő megjegyzéseket kell előrebocsátanunk:

A XV. század folyamán, sőt még a XVI. század első negyedében is, az országlakók közönségesen, de a törvényhozás is, a jogrendet, meg az igazságszolgáltatás egységét és egyenlőségét végképen dülő veszélyes bizonytalanságnak egyik főokát, az ország élőjoga feljegyzésének a hiányában, meg a legtöbbször hibás és tökéletlen kéziratokban levő decretumok szétszórtságában, hozzáférhetőségük nehézségében, sőt csaknem lehetetlenségében látták. Ez okon a bajok-

nak megszüntetésére két irányban tett intézkedésükkel kívántak hatni. Az egyik, az ország régi szokásai és törvényei megtartásának hangsúlyozása mellett, az érvényben levő jog írásba foglalásának elrendelése volt (L. 1439:I., 1458:II., 1498:VI., 1500:X. t. cz. 5. 6., 7. §§; 1518:XLII. (bácsi), 1527:III., 1537:XXIX. t. cz.), a mi végre a WERBÓCZY *Hármaskönyve* megírásával 1514-ben eredményre is vezetett. A második az ország összes régi decretumai összegyűjtésének elrendelésében nyilvánult (l. 1504:XXXI. t. cz.), de ez, kivált a régibb törvények kéziratos eredeti példányai megtalálásának legyőzhetetlen nehézségei miatt, eredményre a többszörös sürgetések (l. 1507:XX., 1514:LXIII., 1525:XXXII. t. cz.) után sem vezethetett.

Ily körülmények között a közhasználatnak még hosszú időn át meg kellett elégednie azokkal a többé-kevésbé hiányos, csonka és tökéletlen magánkézirati törvénygyűjteményekkel, melyeket egyesek, a kik a közkormányzat, igazságszolgáltatás és jogvédelem terén elfoglalt hivatalos állásuk szükségleteihez képest, nem kis fáradsággal és az iratás drágasága miatt sok költséggel, maguknak megszereztek.

Ilyen kéziratos gyűjtemények elég nagy számban forogtak közkezen és maradtak is fön­n az utókorra a különböző magán és közlevéltárakban és könyvtárakban.

A régi törvények számottevő nagyobb tömegét nyomtatásban legelőször a nagyszombati származású tudós hazánkfi: ZSÁMBOKI JÁNOS (Johannes Sambucus), Miksa és Rudolf alatt udvari orvos és történetíró, tette közzé, ki többek közt BONFINIUSnak magyar történeti munkáját is 1581-ben Frankfurtban másodszor kiadván (első kiadás Baselben 1568), e kiadáshoz függelékül, szavai szerint «ad contextum Bonfinii illustrandum forique Panonici usum» egyéb oklevelek mellett, a régi országgyűlési végzeményeknek gyűjteményét is közre adta, melynek anyagát, mikép ő maga bevallja, Mosóczi ZAKARIÁS püspök bocsátotta rendelkezésére. Minthogy azonban a BONFINIUS műve csak 1495-ig terjed, ő a függelékül csatolt országos törvényeket 1481-nél, tehát MÁTYÁS király koránál még lejjebb nem hozta.

A fő és a ZSÁMBOKI által mellőzött század (1481—1584) törvényeit is felölelő gyűjtemény, melyet régi törvénytárunk alapjául és első kiadásául kell tekintenünk, az ugynevezett Mosóczi és TELEGDY-féle gyűjtemény.

Mosóczi ZAKARIÁS előbb váci, azután pedig nyitrai püspök ugyanis, ki a királyi főtörvényszéken bírói tisztet is viselt, ismerve az országos rendeknek az előbb idézett 1507:XX. t. cikkelyben kifejezett,

de megvalósuláshoz nem juthatott óhajtasát, meg a birói működés terén szerzett szomorú tapasztalataitól is sarkalva, még ZSÁMBOKI előtt jóval, hozzá kezdett az előző idők összes törvényeinek az összegyűjtéséhez.

Hogy szándékát könnyebben hajthassa végre, összeállott TELEGDY MIKLÓS pécsi püspökkel és ketten, ILOSVAY ISTVÁN egri prépostnak a legjobb hirben álló és 1544 tájáról származó kézirati gyűjteményét felhasználva, mindazokat az országos végzéseket, a melyeket csak megkaphattak, időrendben egybeállítva, a többi kézirati magán-gyűjteményekben levőkkel (ritkán egy-egy eredeti példánnyal is) összehasonlítva, egybevetve s a hibákat a lehetőségig kijavítva, 1584-ben egy gyűjteményben (collectio) Nagyszombatban nyomtatásban közrebocsátották ily czimen: *Decreta constitutiones et articuli regum inclyti regni Hungariae ab anno Domini millesimo trigesimo quinto ad annum post sesquimillesimum octogesimum tertium, publicis comitiis edita cum rerum indice copioso. Tirnaviae cum sacrae Caesareae regiaeque majestatis gratia et privilegio. Anno Domini 1584.*

Mint hogy a magyar törvénytár későbbi közrebocsátói kivétel nélkül ezt a legteljesebb kiadást vették alapul, azért ez más neve mellett is, az *első kiadás* czimét annál is inkább méltán viselheti, mert a mikép előbb megjegyzők, ZSÁMBOKI is azt az anyagot, melyet három évvel előbb mellékesen kinyomatott, Mosóczitól kapta.

Az a tény azonban el nem hallgatható, hogy a gyűjtemény-szerkesztő püspökök a törvények eredeti példányainak hiányában, az egybevetés és az önkényes s akárhányszor téves egyeztetés eme nehéz és fáradtságos munkájával kortársaik méltányos elismerését kiérdemelhették ugyan, de az utókor szerencsésebb kutatóinak a törvények hiteles szövege helyreállítására irányzott törekvése célhoz jutását, nemcsak hogy könnyebbé nem tették, hanem megnehezítették. Azokkal a különben bár hasznos, de a törvénytárba nem illő pótlásokkal pedig, milyenek a gyűjteménybe foglalt különféle esküminták, vármegyék, érsekségek és püspökségek stb. följegyzései, példát adtak arra, hogy a későbbi kiadók is az idegen elemet abban folyton szaporítsák.

E kiadást, mint *második*, követte az 1628. évi u. n. bécsi kiadás (Rath Gáspár cs. és kir. egyetemi nyomtató részéről) három részben ily czim alatt: *Tripartitum opus decretorum constitutionum et articulorum regum inclyti regni Hungariae in tres tomos divisum*, melynek első része WERBŐCZY Hármaskönyvét foglalja magában; a második a MOSÓCZI és TELEGDY-féle gyűjteményt; a harmadik az 1584 óta 1604-ig alkotott újabb törvényeket. Különös jelentőséget ad e

kiadásnak, hogy a Hármaskönyv ennél nyert első beillesztést a törvénytarba, melyben aztán mindvégig benmaradt. Annak okát, hogy a bécsi kiadó az 1604—1628 között kelt törvényeket mellőzte, abban adja, hogy könyvét tulságosan megvastagítani nem akarta. E hiány azonban csakhamar maga után vont a 1653. évi *sárospataki* pótkiadás szükségességét, mely, az 1604 után (1608-tól) 1649-ig terjedő törvényeken kívül, felöleli még a bécsi békekötés cikkelyeit, valamint ezek megtartása céljából a magyar, cseh, morva, sziléziai és lusiczai rendek részéről kiadott biztosító leveleket, meg a törökkel kötött zsitvatoroki béke megállapodásait.

A sárospataki félretű kiadást, ennek egyszerű utánnnyomásával, de az 1655-iki és 1659-iki törvényekkel kibővitve, 1668-ban a *potten-dorffi* kiadás követte.

Corpus Juris seu decretum generale elnevezés alatt, melyet a gyűjtemény a legujabb ideig megtartott, legelőször SZENTIVÁNYI MÁRTON jezsuita, a nagyszombati főiskola könyvnyomtató intézetének igazgatója adta ki 1696-ban, Nagy-Szombatban, félrétben. A bécsi kiadás mintájára ez is három részből áll. Az első WERBŐCZY Hármaskönyvét, a második a Mosóczi által kiadott végzéseket, a harmadik a pataki kiadás anyagát öleli magába, az 1687-ig terjedő törvényekkel és egyéb idegen elemekkel megtoldva. E kiadás második és harmadik részét ugyanez az intézet ismételte 1734-ben és azt követőleg 1743-ban az 1687—1741. kelt törvényeket is kiadta.

Sorban követte ezeket 1742—1751-ig terjedő idő alatt, SZEGEDI JÁNOSnak, a számos törvénytudományi munkájáról hirneves jezsuitának nagyszombati kiadása. E kiadás főképp arról nevezetes, hogy a tudós kiadó abban az egyes decretumok cikkelyeit (articulos) szakaszokra (§§-ra) osztotta, miáltal azoknak használását és idézését megkönnyítette.

A SZEGEDIÉ után következett az 1779. évi kiadás, melynek nyomtatását még Nagyszombatban kezdték meg, de a nyomdának az egyetemmel együtt Budára történt áthelyezése miatt, már itt látott napvilágot.

Budához még két kiadásnak emléke fűződik. Az egyik 1822-ből három kötetben; a másik 1844-ből, melyhez az 1848-iki, ugyanolyan alakban külön nyomtatott törvényt is utólagosan hozzáadva találjuk.

Napjainkban ez az 1844-iki kiadás forog leginkább közkezen, mind a mellett is, hogy GEGUS DÁNIELTől van a törvénytárnak 1866-ból, magyar fordításban egy újabb kiadása is. De ez nemcsak nyelvezetének rosszasága és érthetlensége, hanem a lefordított törvények

tartalmának és szellemének téves felfogásából származó hibás és igen sok helyt hamis volta miatt is, használhatatlan és szinte szerencse számba megy, hogy csak keveseknek került birtokába.

A *Franklin-Társulaté* a dicsőség, hogy a magyar állam ezeréves fönállásának emlékére dr. MÁRKUS DEZSŐ gondos szerkesztése mellett, nagy anyagi áldozattal, a magyar törvénytárnak ezen egészen új és önálló magyar-latin kiadásával ajándékozta meg a nemzetet. A fordítás munkáját tulnyomó részben (Werbőczy Hármaskönyvét és az 1342—1659-ig terjedő törvényeket), összevető és a KOVACHICHOK után, a csonkaságokat pótló, meg az eltéréseket kitüntető jegyzetekkel kísérve: KOLOSVÁRI SÁNDOR és ÓVÁRI KELEMEN kolozsvári egyetemi tanárok; további részeiben NAGY GYULA kir. orsz. levéltárnok, (az Arpádkori törvényeket), TÓTH LŐRINCZ, ny. kir. curiai tanácselnök, főrendiházi tag (az 1659—1740-ig törvényeket), és CSIKY KÁLMÁN, műegyetemi tanár (az 1740—1830-ig alkotott törvényeket) végezték.

2. Áttérve most már a régi magyar törvénytár tartalmára, abból külön kell választanunk a törvényeket és az ugynevezett törvényeket, mindazoktól a bele nem illő elemektől, melyeket időnként a kiadók toldalékul abba illesztettek vagy hozzá pótoltak.

A) Az *Árpádházból való királyok* közül a Corpus Juris öt királytól összesen kilencz törvényt ölel magába, u. m.:

a) SZENT ISTVÁN végzeményeinek két könyvét. Ezek közül az első (*Decretorum liber primus*) nem törvény, hanem azokat a bizonytalan származásu erkölcsi és kormányzati tanácsokat és intelmeket foglalja magában, melyeket állítólag a király, mint atya intézett fiához: IMRE herceghez. Ezek, ha nem is szavukkal, de tartalmukkal élénken emlékeztetnek ama hasonló intelmekre, a melyeket BASILIUS MACÉDO császár LEÓ fiához írt. A második (*Decretorum liber secundus*) tulnyomó részben olyan egyházi és büntető törvényeket tartalmaz, melyekről sem azt, hogy hol, sem azt, hogy mikor adta ki ISTVÁN, az első király, tudni nem lehet, mert a törvénytári szöveg végén az ezt jelző: «*Explicit decretum S. Stephani Regis promulgatum Stringonii anno 1035*» befejező szavak, minthogy életében senkit szentnek nevezni nem lehetett, bizonyára későbbi keletűek. Hogy vajjon ZSÁMBOKINAK van-e igaza, a ki a törvények lajstromában *Tolnáról* 1032-ből keltezi vagy KOLLÁRnak és PRAYnak, a kik *Esztergomból* 1016-ról adatolják vagy BATTHYÁNY püspöknek, kinek vélekedése szerint azok egy későbbi kéztől összeírva, eredetileg különböző helyeken és időben keltek? eddig még kétségtelenné téve nincsen. Annyi tény, hogy

az előszó egységre mutat. A helyre és időre nézve e bizonytalanságot SZENT ISTVÁN törvényeinek Stiriában, az *admonti* kolostor egy XII. századi kézirati codexében dr. WATTENBACH VILMOS porosz tudós által 1846-ban fölfedezett és a kritika megállapítása szerint az eredeti szöveget feltüntető ama példánya sem oszlatja el, a mely ENDLICHER ISTVÁN ajándékából és tőle a legnagyobb figyelemmel elkészített hasonmásban, jutott a M. Tud. Akadémia birtokába, mivel ennek záró szavai: *«Explicit Decretum Stephani regis»* sem az időt, sem a helyet meg nem nevezik. Ebből a legrégebb és leginkább hitelt érdemlő, de a törvénytárétól sok tekintetben eltérő szövegből már világos, hogy a szentté avatott király törvényei két könyvbe voltak ugyan foglalva, de ezek mindketteje a törvénytárban önkényesen egybe foglaltattak, t. i. a második könyvbe, holott eredetileg kétfelé osztoltan e második könyv 1—33. fejezete (*caput*); az *első*, a 34—55. fejezete pedig a *második* könyv tartalmát alkotta. De világos ekkép az is, hogy a törvénytárban első könyvkép szereplő atyai intelmek, még ha valódiak lennének is, itt hamis betétet képeznek. (L. Arpádkori új okmánytár. I. k. Pest, 1860, 3—14. l.)

b) I. ENDRE király egy hirdetményét (*Andreæ primi Edictum, sive constitutiones*), mely tartalmából ítélve, ha valóban létezett is (l. Thuróczy II. r. 42. sz. ak.), eredetében bizonyára nem törvény, hanem a törvénytárba olyan betoldás, melyet a mai alakjában legelőször fennebb a kiadók közt említett BONFINIUS történetíró illesztett bele, a mikép ezt Mosóczi híven fel is jegyezte, de a későbbi kiadók e följegyzést mellőzván, mulasztásukkal a későbbi kor tévedéseinek kaput nyitottak.

c) SZENT LÁSZLÓ végzeményeinek három könyvét. Ezek közül az első (*Decretorum liber primus*) 1—42 fejezetben, a két utolsót kivéve, olyan egyházi rendszabásokat tartalmaz, melyeket a bevezetés 1092-ből *Szabolcs* városából keltez, de nagy részük a keleti zsinatok végzéseiben is megtalálhatók (l. PÉTERFY: *Conciliiæ Ungariæ* cz. műve I. k. 16. l.). A második és harmadik könyv (*Decretorum liber secundus et tertius*) büntető szabályokat foglalnak magukban, de a szövegvezésükben előforduló eme kifejezések: *«hoc decreverunt»*, *«hanc legem constituerunt»*, *«ultra quem terminum dixi»*, *«collector quem dixi»* stb. arra vallanak, hogy azokat régi krónikákból szedegethették össze.

d) KÁLMÁN király végzeményeinek két könyvét, melyeknek elsejéről kétségtelen, hogy SZERAFIN esztergomi érsek rendeletéből, egy ALBERIK nevű szerzetes írta össze, a ki terjedelmes előbeszédében, midőn egyfelől a rágalmozók ellenében való védekezése mellett ön-

maga bevallja tolla tulcsapongását, másfelől kéri az érseket, hogy munkájából a haszontalan részeket nyesse le, a tökéletleneket pótolja és a hibákat javítsa ki. Eme kifejezésével pedig: «*Tu mi domine, qui in hujus populi linguae genere minus promptum me consideras*», egyenesen reámutat arra, hogy KÁLMÁN törvényei (állítólag 1100-ban Venczellőn) eredetileg magyar nyelven keltek. A második könyv nem mutat az első szerzőjének kezére. Valószínű, hogy ennek tartalma, részben krónikákból, részben pedig a LŐRINCZ esztergomi érsek részéről 1112-ben tartott zsinat végzéseiből került ki.

e) II. ENDRE szabadságlevelét (*Diploma Andreanum, Decretum Andreanum, Bulla aurea*), melyet a reá függesztett arany pecsétől közönségesen «*arany bulla*» elnevezés alatt, elődeink a legujabb időkig, mint a nemesség jogait biztosító első rendű és fő alaptörvényt (*tamquam legem fundamentalem regni*) soroztak a XIII. század legfontosabb alkotásai és emlékei közé. Kelt 1222-ben és eredetileg 7 példányban adatott ki. Ezeknek egyike sem maradt ugyan fenn, de hiteles másolatokból (I. KOVACHICH: Not. praelim. cap. IX. V. ö. Tud. gyűjt. 1828. IX. 60. l.) és későbbi kir. megerősítő levelekből (I. KOVACHICH: Lect. var. decr. comit. 16. l.) annak kétségbe nem vonható teljes tartalmát hitelesnek ismerhetjük.

A törvénytár az Árpádkorból ezeken kívül több törvényt nem tartalmaz. De hogy az itt felsorolt törvények és helytelenül *ugynevezett törvények* e kor törvényhozási alkotásait ki nem meritik: azt az újabb időben történt kutatások eredményei kétségtelenné teszik. (L. alább a XXXVI. lapon, a Corpus Jurisba nem foglalt törvények czime alatt.)

B) A *vegyes házakból származó királyok* uralkodása idejéből a törvénytárban a következő törvényeket és törvénynek nevezett elemeket találjuk:

a) I. (vagy RÓBERT) KÁROLYnak 1342-ből egy decretumát (Caroli I. regis decretum), mely, tartalmából kitetszőleg, nem törvény, hanem haszonbérszerződés, melylyel a király a főpapok és országnagyok beleegyezése mellett, a körmöczi kamarájához tartozó jövedelmeket és haszonvételeket, 800 márka évi haszonbérért, Hippolit mesternek, Arva várnagyának bérbe adta. Ezt követi:

b) I. nagy NAGY LAJOS király 1351. évi egyetlen decretuma (Ludovici I. regis decretum unicum), melylyel II. Endre arany bulláját (kivéve ennek az örökös hátrahagyása nélkül elhalt nemes emberek birtokai fölött való rendelkezési szabadságot biztosító 4. cikkét) egész terjedelmében megerősíti és 25 új cikkelylyel megtoldja. Ezután sorakozik:

c) MÁRIA királyné egyetlen végzése, melylyel atyjának I. LAJOS-nak az előbbi pontban említett megerősítő decretumát újból megerősíti, az annak hozzáadott cikkelyeivel együtt.

d) ZSIGMOND királynak hat decretuma, melyek közül az *első* (Decretum primum supra donationibus possessionum infidelium) 1404-ből, nem egyéb, mint az egyházi és világi főurak tanácsával kibocsátott királyi végzés (resolutio), válaszul azok panaszára, a kik hűtlenség vádjá miatt jószágukat veszítették. A *második*, «decretum minus» néven, 1405-ből, az országos törvény kellékeit azért nélkülözi, mert csupán a szabad és királyi városok küldöttjeiből alakult gyűlésből kelt. A *harmadik*, mely szintén 1405-ből kelt, valóságos törvény. Mig a *negyedik*, 1411-ből, ismét nem egyéb, mint a királyi dézsma- és adószedőkhöz intézett királyi parancs. Az *ötödik és hatodik decretum* egy évből: 1435-ből, származnak és közülök az első, a katonáskodást tárgyaló tartalmával, királyi rendelet alakjában kelt, az utóbbi pedig «decretum majus» nevet visel.

e) ALBERT királynak 1439. egy decretuma.

f) Az országos rendeknek a várnai csata után, de HUNYADI JÁNOS kormányzóvá választása előtt, illetőleg azzá választása alkalmából 1445 és 1446-ból két decretuma kelt, de MOSÓCZI az előbbinek csak is az ország pecsétjéről szóló egyetlen cikkelyét, az utóbbit pedig megcsonkitva vette fel gyűjteményébe, mely csonkaság a törvénytár későbbi kiadásában is megmaradt, de a törvénytár jelen kiadásában pótoltatott.

g) V. LÁSZLÓ-nak két decretuma 1453- és 1454-ből.

h) Az 1458-ik évi január elején tartott országgyűlés végzése, melyeket (I. MÁTYÁS még kiskoru lévén) HOROGSZEGI SZILÁGYI MIHÁLY kormányzó erősített meg.

i) I. MÁTYÁS királynak hat decretuma, és pedig: 1462-ből, mely mindössze csak három cikkelyből áll; 1464-ből, mely a hozzáadott cikkelyek mellett I. LAJOS törvényeinek s egyben II. ENDRE aranybullájának, meg ZSIGMOND nagyobb decretumának a megerősítése. A többiek 1471, 1478, 1481 és 1486-ból vannak keltezve. Ezek közül az utóbbi külön nyomtatásban is, többször könyvalakban, megjelent és a törvénytárból «decretum majus» néven ismert törvény a legfontosabb, nemcsak sok irányu és biztosság tekintetéből a régi jogot egybefoglaló célzatánál fogva, hanem azért is, mert e decretumot az írók a codificatio első kísérletének szokták tekinteni. A harmadik és negyedik decretum közé vannak beillesztve az országos rendeknek 1474-ből származó végzése, melyeket MÁTYÁS külön levélben erősített meg (l. KOVACHICH: Suppl. ad vest. comit.

II. 236. l.) és az ötödik decretuma után a nádori tisztról szóló cikkek, 1485-ből, melyeknek hitelessége kétséges.

k) II. ULÁSZLÓ királynak választási oklevele 1490-ről és hét decretuma; ezek közül az első 1492-ből, mely nagyobb decretumnak nevezetik és csaknem ismétlése I. MÁTYÁS 1486. törvénykönyvének; azután 1495-ből, melynek cikkelyei, mint az első decretumhoz való «hozzáadások» (additiones) fordulnak elő; továbbá 1498-ból, mely kisebb decretum nevet visel, továbbá 1500-ból, a mely pótlásaul jelentkezik az előbbinek; ezt követi 1504-ből az ötödik és 1507-ből, meg 1514-ből a hatodik és hetedik.

l) II. LAJOS hét decretumából a hat elsőnek csak töredékei vannak a törvénytárban és pedig 1518-ból kettőnek (tolnai és bácsi), azután az 1519, 1522, 1523, 1525-ből valóknak, melyeket az 1526. rákosi végzemények követnek. *E töredékek a törvénytár jelen kiadásában kiegészítettek.*

C) A Habsburg-házból származó királyok korából törvénytárunk a következő decretumokat foglalja magában:

a) I. FERDINÁND királynak összesen husz decretumát, melyek közül az 1527. (fejérvári és nem budai, mint a törvénytár mutatja; l. Kelemen: Hist. 287. lap), 1528, 1535 (a törvénytárban hibásan van 1536-ra téve) és 1537. 1542-ből kettő (besztercebányai és pozsonyi) 1543, 1545 és 1547-iki decretumok, amelyek csonkák, felterjesztésük alakjában és — a bevezetéssel vagy a külön királyi válaszszaal ellátott 1543. és 1545-iki decretumok kivételével — megerősítő záradék nélkül állanak. Az 1538-ik évi decretum Horvát-Szlavonország törvénye. De az 1546, 1548, 1550, 1552, 1553, 1554, 1555, 1556, 1557, 1559 és 1563-iki decretumok teljesek és törvényes alakban vannak a törvénytárban.

b) MIKSA királynak hét decretuma: 1566, 1567, 1569, 1572-ből kettő, 1574 és 1576-ból.

c) RUDOLF királynak tizenöt decretuma: az 1578, 1582, 1583, 1588, 1593, 1595, 1596, 1597, 1598, 1599, 1600, 1601, 1602, 1603 és 1604. évekről, melyeket a később újból vitatás alá került és 1608-ban bezikkellyezett 1606-iki bécsi béke megállapodásai, meg a zsitvatoroki béke pontjai egészítenek ki.

d) II. MÁTYÁS királynak négy decretuma: 1608 (koronázás előtt és után), 1609, 1613 és 1618-ból.

e) II. FERDINÁND királynak négy decretuma: 1622, 1625, 1630 és 1635-ből.

f) III. FERDINÁND királynak szintén négy decretuma: 1638, 1647 (magába foglalva az 1645-iki linczi békekötést is), 1649 és 1655-ből.

g) I. LIPÓT királynak négy decretuma: 1659, 1662, 1681 és 1688-ból, mely utóbbi hibásan van 1687-re téve.

h) III. KÁROLY királynak három decretuma: 1715, 1723 és 1729-ből.

i) MÁRIA THERÉZIA királynőnek szintén három decretuma: 1741, 1751, 1765-ről.

k) II. LIPÓT királynak egy decretuma: 1790—1791-ből.

l) I. FERENCZ királynak kilencz decretuma 1792, 1796, 1802, 1805, 1807, 1808, 1812, 1827, és 1830-ból.

m) V. FERDINÁND királynak négy decretuma: 1832—1836, 1840, 1844 és 1847—1848-ból.

Mindeme törvények nyelve egész az 1832—1836-ik országgyűlésig *a latin*. Az 1832—1836-ik törvények hasábosan latin és magyar. Az 1840-ből valók és a későbbiek pedig kizárólag magyar nyelven keltek. Szövegük igen sok helyütt hibás, mert a gyűjtőknek és kiadóknak főképp a régi kéziratos törvények eredeti szövege rendelkezésükre nem állott. s így a hibás másolatokra voltak szorulva.

KOVACHICH JÓZSEF MIKLÓS elismerésre méltó munkát végzett, a midőn *Lectiones variantes* című, Pesten 1816-ban megjelent művében a kutatások rendén felfedezett eredeti és hiteles példányok alapján az eltéréseket közétette.

E törvények beosztásáról megjegyzendő, hogy Szent ISTVÁN, Szent LÁSZLÓ és KÁLMÁN törvényei *fejezetekre* (capita) a többiek pedig *czikkelyekre* (articuli) vannak tagolva. Csakhogy e tagolás (az 1498. évi decretumot kivéve) a törvények eredeti példányaiban a XV. század vége előtt elő nem fordul és rendszeresen csak 1554 óta jött gyakorlatba. A cikkelyek *czimfeliratai* (rubricæ) pedig eredetileg hiányozván, önkényesen irattak és csak 1596-tól kezdve hitelesek. A cikkelyeket *szakaszokra* (§§) 1803 óta szokták felosztani. A megelőző időkből való törvények ilyenmő beosztása, a miképp fönnebb jelzők, a SZEGEDI munkája.

3. A régi törvénytárról irtaknak befejezéséül, miután az ebből hiányzó törvények alább (XXXVI. s kk. lapon) külön vannak felsorolva, itt csak azokra az *idegen elemekre kell* még reá mutatnunk, melyeket a különböző kiadásokban fölvéve találunk, u. m.:

1. WERBŐCZY *Hármaskönyve*, melyet MOSÓCZI és TELEGDY püspökök az általuk rendezett kiadásba még föl nem vettek, de amely az 1628-iki bécsi kiadásban már első helyen áll és mely helyét későbbben is megtartja. (A Hármaskönyvből bővebben lásd a jelen gyűjte-

ménynek a Hármaskönyvet tartalmazó kötetéhez a fordítók által írt előszót.)

2. *Egy eskümintája* I. LAJOS korából, ennek 1351. évi decretuma után, magyar nyelven.

3. *Egy adománylevél mintája*, ZSIGMOND első decretuma elébe illesztve, melyet MOSÓCZI WERBŐCZY-ből vehetett.

4. *Egy kegyelemlevél a pártütők számára* 1403-ból.

5. *Szlavonia két municipalis törvénye* 1492. és 1538-ról.

6. I. FERDINÁND egy parancsa 1560-ból, az *elfoglalt egyházi javak visszaadása tárgyában*.

7. *Egy a helytartóság adományozásáról* szóló levél az 1563. évi decretum végén.

8. *Tárnoki czikkek* (Articuli juris tavernicalis) először 1733-ban fölvéve.

9. *Becsületsértés esetében való eljárása a katonai főtörvényszéknek.* (Observationes processus causarum militaris curiæ regiæ in facto honoris usu receptæ.)

10. MÁRIA THERÉZIA 1747-iki *katonai rendszabása* (regulamentum militare), mely először a SZEGEDI kiadásában jelent meg.

11. *Forma processus judicii criminalis seu praxis criminalis*, melyet III. FERDINÁND 1656-ban Alsó-Ausztria számára adott ki német nyelven, de latin fordításban fölvette SZENTIVÁNYI az általa rendezett kiadásba.

12. KOSZTAJNICZAI KÍTONICH JÁNOS törvénykezési munkája *«Directio methodica processus judiciarii juris consuetudinarii»* stb. czímen (először fölvette SZEGEDI).

13. *«Centuria certarum contrarietatum et dubietatum ex decreto tripartito desumptarum et resolutarum»*, ugyancsak KÍTONICHTÓL, felvette szintén SZEGEDI.

14. *«Regulae juris antiqui, patrii et canonici»*. A hécsi és SZEGEDI-féle kiadásokban.

15. Különböző esküminták, történeti fejtegetések, királyok életleírásai, királyok, vármegyék, esztergomi érsekek, püspökök, nádorok, honosítottak hiányos névjegyzékei.

16. Törvények lajstroma (Index omnium decretorum). Tárgymutató (Cynosura universis juris Ungarici) és pedig: a) de rebus et actionibus; b) de personis et familiis decretalibus.

Az itt 6—16. alatt felsoroltakat a törvénytár jelen kiadása, mint a törvénytárral egybe nem függőket, mellőzte (a 2. alatt említett Lajos-féle eskümintája jegyzetben van közölve). A törvénytárnak 1000—1899-ig terjedő tárgymutatója pedig, magyar nyelven, a jelen kiadásnak önállóan kidolgozott kötetét képezi.

II.

A Corpus Jurisból hiányzó törvények.

A mint az előzőkből látható, egyfelől a törvénytárba sok oly anyag került bele, a mely szorosan véve oda sem tartozik, másrészt abból számos törvény maradt ki, a melyeknek ott méltó helyük volna.

E törvények közül némelyek mind a mai napig ismeretlenek s csak a krónikákban vagy olyan törvényekben maradt fenn emlékük, a melyek reájuk utalnak; mások ellenben csak a törvénytár szerkesztése idején voltak ismeretlenek, később azonban egyes tudós buvárkodóknak sikerült azokat fölfedezniök, de a törvénytár későbbi kiadásaiiba nem vették föl.

A törvénytárba föl nem vett törvények, melyeknek felkutatásában a két KOVACHICH — JÓZSEF MIKLÓS és MÁRTON GYÖRGY — a legbuzgóbban s a legsikeresebben fáradozott, a következők:

1. II. ENDRE királynak 1231. évi végzése, a mely az arany bulla legtöbb cikkelyét, néhány új cikkellyel megtoldva, ismétli.

2. IV. BÉLÁNAK 1267. évi végzése 10 cikkelyben, a melyek közül egynehány az arany bulla némely cikkelyeihez hasonló szelvényben intézkedik.

3. III. ENDRÉNEK 41 cikkelyből álló végzése, a mely KOVACHICH J. M. szerint, 1291-ben kelt, de, a mint SZABÓ KÁROLY kimutatta, voltaképen az 1290. évből való. E törvény úgy a köz-, mint a magán- és perjog története szempontjából kiváló fontosságú intézkedéseket tartalmaz.

4. Ugyancsak III. ENDRÉNEK 1298. évi végzése 80 cikkelyben, a mely a birtokaristokraták elhatalmasodására fényes világot vet s a peres eljárás történetéhez érdekes adatokat szolgáltat. SKERLECZ MIKLÓS véleménye szerint, a melyben BARTAL GYÖRGY is osztozik, e törvénynek csak első 44 cikkelye származik III. ENDRÉTŐL, míg második része, a 45. cikkelytől kezdve RÓBERT KÁROLY alatt kelt.

5. I. MÁRIA királynőnek 1385. évben, az ország főpapjaival, báróival és előkelőivel Budán tartott országgyűlésből kelt oklevele, melyben igéri, hogy az ország nemeseit, szabadságaikban, mentességeikben és előjogaikban meg fogja tartani.

6. Az ország rendjeinek 1386. évben hozott végzései.

7. ZSIGMOND királynak 1397. évi végzése.

8. Az az előbeszéd és befejezés, a melylyel az ország rendei ALBERT

király 1439. évi törvényét az ugyanazon évben Budán tartott gyűlésükben látták el.

9. I. ULÁSZLÓ királynak 1440-ben Székes-Fehérvárt kelt végzeménye hat cikkelyben, melyet amaz alkalommal hozott, a midőn az arany bullát, az 1298. és 1351. évi végzeményeket megerősítette és a melynek a pápai bullák behozatalára (jus placeti) és az egyházi bíráskodásra vonatkozó intézkedései kölcsönöznek különös érdeket.

10. I. ULÁSZLÓnak az 1444. évi budai országgyűlésen s 34 cikkelyt magában foglaló végzeménye, melynek fontosabb rendelkezései az országlakóknak hűség fogadására való kötelezése, a korona jövedelmeinek elidegeníthetetlenségére, a tisztségek adományozására, a pénzverésre, a hatalmaskodási tényekre, stb. vonatkoznak.

11. Az ország rendjeinek az 1445. és 1446. évi pesti országgyűlésekben hozott constitúciói, melyeknek csak egy töredéke van meg a törvénytárban; továbbá ugyanazoknak az 1447. évi budai országgyűlésen kelt constitúciója, a mely a törvénytárból teljesen hiányzik. Az első constitutio 23, a második 16 cikkelyből áll, a harmadik, az előzőnek tartalmát irván át, már 47 új cikkelyt tartalmaz.

12. I. MÁTYÁS királynak nyolcz végzeménye, úgy mint: a) az első az 1458. évi pesti országgyűlésen kelt összesen 63 cikkelyben; b) az 1459. évi szegedi országgyűlésen, 50 cikkelyben alkotott végzeménye, mely a hadi kötelezettséget szabályozza; c) az 1463. évi s 29 cikkelyből álló tolnavári decretum; d) az 1467. évi végzemény, de csak csonkán; e) az 1468. évi pozsonyi decretum, 17 cikkelyben; f) a 18 cikkből álló budai végzemény 1470-ből; g) az 1472. évi budai decretum 15 cikkelyben; h) az 1475. évi budai decretum 11 cikkelyben. Ezeken felül a rendek 1474. évi constitutiót megerősítő oklevele.

13. II. ULÁSZLÓnak az 1508. évi budai országgyűlésen kelt koronázási hitlevele, melyet fiának, II. LAJOSnak nevében adott ki.

14. II. LAJOS király hat végzeménye, t. i. az 1518. évi tolnai, a tartalmukra nézve föltűnően egyező 1518. és 1519. évi bácsi, az 1521. és 1523. évi budai teljes szövegükben, mig a Corpus Jurisban csak csonkán vannak meg (az 1521. évi hibásan 1522. évszám alatt). Továbbá az 1525. évi rákosi végzemény, végre az 1518. évi tolnai országgyűlésen a köznemesek távozása után az egyházi és világi főurak részéről hozott határozatok töredéke. E végzemények, az utolsó helyen említett töredék kivételével, sem előbeszéddel, sem utószóval ellátva nincsenek.

15. Az ország rendjeinek 1539. évi határozatai, melyeket a pozsonyi országgyűlésen I. FERDINÁND király előterjesztésére válaszolva alkot-

tak s e határozatoknak királyi jóváhagyása, s továbbá e királynak az 1542. évi beszercebányai országgyűlésen alkotott törvényczikkelyekre adott válasza, nemkülönben a rendeknek az 1542. évi pozsonyi decretumhoz készült bevezetése, a melylyel a törvényczikkelyeket megerősítés végett fölterjesztették.

16. Az ország rendeinek RUDOLF király idejében Esztergomban megállapított 1594. évi végzései.

17. II. FERDINÁND királynak 1619. évi decretuma.

18. IV. FERDINÁND királynak 1647. évi junius 14-én Pozsonyban kelt s 17 pontból álló koronázási hitlevele. Végül:]

19. I. JÓZSEF királynak ugyancsak Pozsonyban, 1687 szeptember 8-án kelt koronázási hitlevele, mely hét pontot foglal magában.

Az imént felsorolt törvényeket KOVACHICH MÁRTON GYÖRGY «*Vestigia Comitiorum*», Buda, 1790; «*Supplementum ad vestigia Comitiorum*» Buda, 1799—1801; és KOVACHICH JÓZSEF MIKLÓS «*Monumenta veteris legislationis Hungariæ*» Kolozsvár és Zágráb, 1815, czimű munkáikban szórványosan tették közzé; utóbb azonban KOVACHICH J. M. azokat «*Sylloge decretorum*» Pest, 1818. czimű munkájában keletkezésük éveinek sorrendjében együttesen egybe foglalta.

Az 1386. évi végzéseket ugyancsak KOVACHICH J. M. közölte «*Notitiæ præliminares*» Pest 1820. czimű munkájában, az 1397. évi végzeményt pedig KNAUZ NÁNDOR a «*Magyar Történelmi tár*» III. kötetében 1857-ben.

III.

A Corpus Juris Hungarici kézirat-gyűjteményel.

A Corpus Juris Hungarici latin nevet viselő Magyar Törvénytárt a XV. és főképen a XVI. században közkézen forgott nagy számu olyan kéziratú kisebb-nagyobb törvénygyűjtemények (codexek) előzték meg, amelyeket egyes magánszemélyek vagy a jogszolgáltatás terén működött bírák és ügyvédek, illetőleg történetkedvelők különböző céljaikhoz vagy a hivatalos állásukkal járó szükségleteikhez képest magán uton gyűjtöttek egybe. Közhasználatba jutásukat a hivatalos és hiteles gyűjteményeknek hiánya okozta. Mert mindamellett is, hogy az ország régibb törvényeinek a megtartását s ill. «*Collectio Decretorum*» kifejezés alatt azoknak a hivatalos és közhitelű egybegyűjtését már a XV. század óta számos törvény elrendelte (I. 1439: I., 1458: II., 1498: VI., 1500: X., 1504: XXXI., 1518: XLII. [bácsi], 1527: III., 1537: XXIX. t., czikkeket stb.), az országgyűlés eme törvényes

rendelkezéseinek, az I. Ulászló 1440. évi decretumában, korábban pedig az 1222. évi aranybullának, meg a III. Endre 1298-iki és az I. Lajos 1351-iki törvényeinek egybefoglalásán és ünnepélyes alakban együttesen történt kiadásán valamint az előkészületeken kívül, egyéb eredménye a többszörös sürgetések ellenére (I. 1507:XX., 1514:LXVIII. [hatvani], 1525:XXXII., 1527:III. t. cikkeket) sem volt.

Ezeket a magángyűjteményeket, amelyek a magyar törvénytárnak alapul szolgáltak, KOVACHICH JÓZSEF MIKLÓS: «Notitiae praeliminares ad Syllogen Decretorum comitialium» etc. című, Pesten 1820-ban megjelent munkája nyomán, a következőkben sorolhatjuk föl:

1. Az *esztergomi káptalan codexe*, mely a Kovachich itt idézett munkája megírásakor már megtalálható nem volt ugyan, de hogy létezett, azt a magyar kir. udvari kamarai levéltárban levő és a II. Ulászló decretumait magában foglaló kézirati codexen látható megjegyzés bizonyítja.

2. A *Gregoriánczi Pál* zágrábi és győri püspök-féle kézirati codex, melyről az egyik alább következő *Batthyány* József bibornok codexében van említés téve.

3. A *Mossóczi-féle*, állítólag 1583 körül sajátkezűleg irt codex, amelynek nyoma *Cornides* Dánielnek a gr. Batthyány Ignác erdélyi püspök-höz irt azon levelében maradt fenn, amelyben azt állítja, hogy ez a Mossóczi-féle kézirat a bécsi cs. könyvtárban volt elhelyezve és azt neki a nagyérdemű Kollár több ízben megmutatta.

4. Az *egri kézirati codex*, amelynek egykori létezéséről szintén az előbbi pontban megnevezett püspök teszen futólagos említést (I. L. Eccl. J. L. p. 11.), de Kovachich, az egri érseki könyvtár és az abban őrzött kéziratok legjobb ismerője, arra reá nem találhatott.

5. A *bécsi cs. könyvtár pergamen codexe* a XV. századból, amelyről ugyanaz a Batthyány Ignác gr. erdélyi püspök azt írja (I. L. J. I. p. 8), hogy magában foglalja Szt. István őstörvényeinek két könyvét, Szt. László király decretumait, az u. n. «Synodus Laurentiana» (Lőrincz esztergomi érsek alatt 1112-ben tartott zsinat) két könyvét és végül Kálmán három zsinati capitulumát.

6. A *Festetich-féle codex* a XVI. század végéről, 1583 körül «Varia Decreta regum Hungariae» háttérrel, a Festetich-család sopronmegyei sághi könyvtárában. Magában foglalja: Szt. István, Szt. László és Kálmán decretumait, Zsigmond 1411. évi, I. Mátyás 1464. évi decretumait, Zsigmond 1403. évi kegyelemlevelét és 1405., 1435., 1405. (nagyobb), 1404. (kisebb) évi decretumait, Albert 1439. évi, V. László 1454. évi, Hunyadi János 1446. évi, II. Ulászló 1490. évi, Horogszegi Szilágyi Mihály 1458. évi, a nádorságról szóló 1485. évi, I. Mátyás

1462., 1481., 1486., 1478. évi, II. Ulászló 1492., 1498., 1500., 1504., 1514., 1507. évi, II. Lajos 1518. (tolnai), 1519., 1521., 1525., 1526. évi, I. Ferdinánd 1527., 1528., 1536., 1537. évi decretumait, Szlavonia 1538. évi t. cikkei, a besztercebányai 1542. évi és pozsonyi 1542. évi, a besztercebányai 1543. évi és a nagyszombati 1545., 1546., 1547., 1548., 1550., 1552., 1553., 1554., 1555., 1556., 1557., 1559., 1565. évi t. cikkeket; a Miksa 1566., 1567., 1569., 1572. (I.), 1572. (II.), 1574., 1575. évi törv. cikkei, valamint eredeti hiteles példányokban az 1578., 1581. és 1583. évi t. cikkeket.

7. A *Fehérváry-féle codex* a XVI. századból, 1559 utánról, a mely a Fehérváry Károly birtokából már régen a Jankovich Miklós könyvtárába került. Magában foglalja, egyebek között, Endre 1222. évi, Zsigmond 1405., 1435. (I.), 1435. (II.) évi, Lajos 1351. évi, Ulászló 1495., 1498. évi, Mátyás 1462., 1486. évi, Ulászló 1500., 1514. évi, Albert 1439. évi decretumait; a besztercebányai 1542. és 1543. évi t. cikkeket I. Ferdinánd 1559., 1542., 1550., 1554., 1556. 1557., 1545., 1546., 1547., 1552., 1555., 1548., 1563. évi t. cikkei.

8. A *bártfai kisebb codex*, a XVI. század közepe tájáról, mely a Batthyány Ignác gr. gyulafehérvári könyvtárába került. Magában foglalja Zsigmond királynak 1415. (helyesebben 1405.) évi, Ulászlónak 1492. évi és 1494. (II., 1495.) évi és 1498. (III.) és végre az 1514. (VI.) évi decretumait.

9. A *Kollár-féle I-ső codex* a XVI. századból, 1564 utánról e czimen: «Decreta regum Hungariae» a cs. udvari házi levéltárban, a Kollár-féle többi kéziratok között. Magában foglalja: Szt. István, Szt. László, Kálmán, Mária 1384. évi, Zsigmond 1403., 1404., 1405. (I.) 1432., 1405. (II.) évi, Albert 1439. évi, László 1454. évi, Szilágyi Mihály 1458. évi, Hunyadi János 1446. évi, I. Mátyás 1462., 1464., 1471., 1474., 1478., 1481., 1486. évi és a nádorságról az 1485. évi, II. Ulászlónak 1490., 1492., 1495., 1498., 1500., 1504. és 1507. évi decretumait. Nemkülönb az országlakók 1447. évi constitutiót; II. Ulászló 1514. évi és I. Mátyás 1468. évi decretumait.

10. Az *Illosvay-féle codex* a XVI. századból, 1544—67 körül, a bécsi cs. könyvtárban ilyen czim alatt: «Decreta et constitutiones regni Hungariae». Magában foglalja: Mátyás 1478. évi, II. Ulászló 1507. évi decretumait; továbbá Szt. István, Szt. László és Kálmán decretumait; Zsigmond 1435. évi nagyobb (II.), 1345. (I.), 1404., 1405. (II.), 1411. évi decretumait; Albert 1439., Mátyás 1464., 1481. évi decretumait; a nádorságról szóló 1485., valamint az 1486., 1462. évi decretumokat; II. Ulászló 1492. évi (nagyobb) és az ezt bővítő 1495. meg az 1498. (kisebb), 1500., 1504., 1514. évi, II. Lajos 1518. (tolnai), I. Ferdinánd

1542. (beszterczebányai), 1548., 1552., 1553., 1554., 1555., 1556., 1557., 1559., 1563. évi, Miksa 1566. és 1567. évi decretumait.

• 11. A *Nádasdy-féle nagyobb codex* a XVI. századból, 1558. körül, a budapesti kir. egyetem könyvtárában. Több kézzel írva. Magában foglalja: I. Ferdinánd eskümintáját 1527-ből, a törvényczikkek czim feliratának sorozatát és azután: Szt. István, Szt. László, Kálmán decretumait; Zsigmond 1411. évi, Mátyás 1464. évi, Zsigmond 1403., 1435. (II.), 1435. (I.), 1405. (I.) és 1404. évi, Albert 1439. évi, V. László 1464. évi, Hunyadi János 1446. évi, Szilágyi Mihály 1458. évi, a nádorságról szóló 1485. évi, az 1462., 1481., 1486. és 1478. évi, II. Ulászló 1492., 1495., 1498., 1500., 1504., 1514. és 1507. évi, II. Lajos 1518. (tolnai), 1518. (bácsi), 1521., 1524. és 1525. évi, I. Ferdinánd 1528., 1542. évi beszterczebányai 1542., pozsonyi 1543. évi decretumokat; továbbá az 1543., 1545., 1546., 1547., 1548., 1550., 1553., 1554., 1555., 1556., 1557., 1558., 1527. évi responsumokat és Miksa 1572. évi II. decretumát.

12. A *kassai codex* a XVI. századból, e czim alatt: «Liber reipublicae Cassoviensis Anno Domini 1564». Magában foglalja: Zsigmond 1405. (II.), 1411., 1405. (I.) évi, Albert 1439. évi, Mátyás 1464., 1471., 1478., 1481. évi, a nádorságról az 1485. évi, Ulászló 1492., 1495., 1498., 1500., 1504., 1514. évi decretumait és Ferdinánd 1527-iki eskümintáját.

13. *Batthyány József bibornok codex*e a XVI. századból. Czime ez: «Collectio historica rerum Hungaricarum utpote epistolarum, juramentorum etc. de annis 1515—27.» Magában foglalja: I. Ferdinand 1527-iki eskümintáját, Hunyadi János 1446. évi t. cikkei, amelyeket követnek a Gregoriánczi püspök-féle (l. fön 2 szám) codex magyarországi decretumaiból átvett némely nevezetes és tudnivaló dolgok. Azután a nádorságról az 1485. évi, meg a Ferdinand 1527. évi t. cikkelyeket.

14. A *kamarai codex* a XVI. századból, 1570 körül, a magyar kir. udvari kamarai levéltárban. Magában foglalja: II. Ulászló 1492., 1495., 1498., 1500., 1504., 1514., 1507. évi decretumait. Amely utóbbi után megjegyzésül áll, hogy e decretumokat varasdi *Munchich* Miklós³ és *Meznarinich* Mihály, az esztergomi káptalan codexében (lásd fön 1. alatt) is befoglaltakkal, szóról-szóra összehasonlították, a hiányokat és az eltéréseket megigazították (castigavimus).

15. A *Nádasdy-féle kisebb codex* a XVI. századból, 1572 körül. Hajdan a Nádasdy-család könyvtárában, ahonnan, még egy kézen átmenve, végül a budapesti kir. egyetem könyvtárába került. Magában foglalja: Zsigmond 1404., 1405. (I.), 1435. évi, I. Mátyás 1462., 1464., 1471., 1478., 1481., 1486. évi, Albert 1439. évi, László 1454. évi, Szilágyi

Mihály 1458., az 1485. évi, II. Ulászló 1507. évi, II. Lajos 1518. (tolnai), 1518. (bácsi), 1521., 1525., 1526. évi, I. Ferdinánd 1527. évi esküjét és 1527., 1528. évi t. cikkei; II. Ulászló 1492., 1495., 1498., 1504., 1514. évi, I. Ferdinánd 1542. besztercebányai t. cikkét a felterjesztéssel együtt, azután a pozsonyi 1543., az 1545., 1546., 1547., 1548., 1550., 1552., 1553., 1554., 1556., 1557., 1559. és 1563. évi decretumokat.

16. Az u. n. *Registraturalis codex* a XVI. századból, 1574-ből, ezzel a felirattal: «Articulorum in diversis congregationibus per status et ordines regni tractatorum liber». Magában foglalja: Ulászló 1514. évi, I. Ferdinánd 1528., 1537., 1542. évi besztercebányai, 1543. évi pozsonyi decretumait és 1543., 1545., 1546., 1548., 1550., 1552., 1553., 1554., 1555., 1556., 1557., 1559. és 1563. évi feleleteit; Miksa 1566., 1567., 1569., 1572. (I.) 1572. (II.), 1574., 1575., 1578., 1581., 1583. évi és Rudolf 1587. és 1593. évi decretumait.

17. Az *Esterházy-féle kisebb codex* a XVI. századból, 1575—83 között, a hg. Esterházy-féle könyvtárban: «Manuscriptum decretorum regni Hungariae» felirattal. Magában foglalja: Szt. István, Szt. László, Kálmán törvényeit; II. Endre 1222. évi, I. Lajos 1351. évi és Zsigmond 1435. évi, Mátyás 1464. évi, II. Ulászló 1492., 1495., 1498., 1500., 1504., 1514., 1507. évi decretumait, II. Lajos 1518. (tolnai), 1518. (bácsi) és 1521. évi; Albert 1539. évi, I. Mátyás 1471., 1478., 1481. és 1486. évi, II. Lajos 1526. évi, I. Ferdinánd 1543. és 1547. évi besztercebányai t. cikkei.

18. A *bártfai nagyobb codex* a XVI. századból, 1578 utánról, Bártfa város levéltárában. Magában foglalja: az 1519. évi (bácsi) t. cikkeket; I. Ferdinand 1536., 1542. évi besztercebányai és pozsonyi cikkeket és azok mellett a karok és rendek felterjesztését, valamint a pozsonyi 1545., 1546., 1548., 1550., 1552., 1553., 1554., 1556., 1557., 1559., 1565. évi, Miksa 1567., 1569., 1572., 1574., 1575. évi t. cikkei.

19. Az *egyetemi könyvtár codexe* a XVI. század végéről, 1578 utánról. Magában foglalja: II. Endre 1222. évi, Lajos 1351. évi, Zsigmond 1404., 1405. (I.), 1411. és 1435. évi, Albert 1439. évi, Hunyadi János 1446. évi V. László 1454. évi, Szilágyi Mihály 1458. évi, a nádorságról szóló 1485. évi, Mátyás 1462., 1464., 1471., 1478., 1481. és 1486. évi decretumait; Ulászló 1492., 1495., 1498., 1500., 1504., 1514., 1507. évi, II. Lajos 1518. (bácsi), 1518. (tolnai), 1521., 1524., 1525., 1526. évi decretumait; I. Ferdinánd 1527. évi eskümintáját és 1527., 1528., 1542. évi besztercebányai és pozsonyi törvénycikkei a felterjesztéssel együtt, továbbá az 1543. és 1545. évi t. cikkeket és az 1546., 1547., 1548., 1550., 1552., 1555., 1554., 1556., 1557., 1559., 1563. évi feleleteket; Miksa 1566., 1567., 1569. t. cikkei.

20. Az *Esterházy-féle nagyobb codex* a XVI-ik századból, 1583 körül, «*Decreta divorum regum Hungariæ in Manuscripto*» cz. kézirattal, az Esterházy hg. könyvtárában. Magában foglalja: Szt. István törvényeit; I. Mátyás 1464. évi, Endre 1222. évi, I. Lajos 1351. évi, Zsigmond 1435. évi; Albert 1439. évi, Szilágyi Mihály 1458. évi, Mátyás 1481, 1478. évi, a nádorságról szóló 1485. évi, Zsigmond 1435, 1404, 1405. (II) évi, Mátyás 1462, 1471, 1486. évi, Ulászló 1492, 1495, 1498, 1500, 1504, 1514. évi; II. Lajos 1526. évi, I. Ferdinánd 1536, 1542. évi beszterczebányai t. cikkelyeit, az 1545, 1546, 1547, 1548, 1550, 1552, 1555, 1554, 1556, 1557, 1559, 1563. évi feleletekkel; Miksa 1566, 1567, 1569, 1572. (I) és (II) 1574, 1575. évi, Rudolf 1578, 1582. évi, II. Ulászló 1507. évi, II. Lajos 1518 (bácsi), 1525, 1524, 1526. évi törvénycikkeit és I. Ferdinánd 1527. évi eskümintáját.

21. A *Ráday-codex* a XVI. század végéről, mely a Ráday gr.-család péczeli levéltárában volt elhelyezve. Ugy látszik, hogy vagy másolata a Nádasdy kisebb codexnek vagy azzal egy forrásból volt merítve. Magában foglalja: Zsigmond 1404, 1405, 1411, 1435, 1454. évi, Szilágyi Mihály 1458. évi, I. Mátyás 1485 (a nádorságról), 1462, 1471, 1478, 1464, 1481. és 1486. évi, Albert 1439. évi, Ulászló 1495, 1492, 1500, 1504, 1514. és 1507. évi, II. Lajos 1518. (tolnai), 1518. (bácsi), 1521, 1525, 1526. évi decretumait, I. Ferdinand 1527. évi eskümintáját; az 1527, 1528. évi t. cz., az 1594. évi esztergomi cikkelyeket; I. Ferdinand 1542. (beszterczebányai) és 1542. (pozsonyi), 1543, 1545, 1546, 1547, 1548, 1550, 1552, 1553, 1554, 1555, 1556, 1557, 1559, 1565. évi, Miksa 1566, 1567, 1569, 1572. (I) és (II), 1574, 1575. évi és Rudolf 1578, 1582, 1583. évi decretumait.

22. A *Szapáry-féle codex*, két kötetben, a Szapáry Péter gr.-féle könyvtárban. Másolata az előbb említett (6. számú) Festetich-féle codexnek. Czime ez: «*Antiquæ Constitutiones et Decreta regni Hungariæ a primo rege Apostolico Sancto Stephano usque regem Rudolphum II. in anno 1583 condita*». A benne foglalt törvényekről lásd a másolásra alapul szolgált Festetich-codexben.

23. A *Kollár-féle II. codex*, e cím alatt: «*Acta publica regni Hungariæ*». II. Rudolf császár és II. Mátyás 16. decretumán és az esztergomi 1594. évi cikkelyeken felül, többnyire országgyűlési iratokat tartalmaz a XVI-ik századból.

24. A *Kollár-féle III. codex* «*Decreta quædam et diplomata regum Hungariæ*» felirattal, a többi Kollár-féle irat között, az udvari házi titkos levéltárban. Fontosságot nyer az által, hogy a sok heterogen tárgyak között felölelt decretumoknak az eredeti hiteles példányaira is reámutat. Így pl. I. Lajos 1351. évi decretumára, melylyel II. Endre

aranybulláját átírja (transumptum); (eredetije az ausztriai ház tabulariumában); Mária 1381. évi decretuma, kiírva a pozsonyi kir. kamara levéltárában levő eredeti példányból; Zsigmond 1435. évi decretuma, az ausztriai-ház tabulariumában levő eredeti példányról; Albert 1439. évi decretuma, az u. o. levő eredeti példányról leírva.

25. A *bécsi császári könyvtár codex*e, a XVI. századról. Ez a codex a különböző t. cikkelyeket, fejezetek alá vonva és a Werbőczy Hármaskönyvének az illető czimeire hivatkozva, egész kiterjedésükben közli, összesen 1—78. cz.-felirat (rubrica) alatt, amelyek Kovachich elől id. munkája 361—364. lapjain olvashatók. A bekötött fehér pergamen codexben belül a cz. helyett ez áll: «Zachariæ Mossoczy labor imperfectus».

26. A *lőcsei I. codex* 1570-ből, Lőcse város levéltárában. Magában foglalja: II. Ulászló 1492, 1495. évi, I. Mátyás 1486, 1462, 1464, 1478, 1488. (helyesebben 1481) évi, I. Ferdinand 1542. (besztercebányai), 1545, 1559. évi, Miksa 1567. évi, I. Ferdinánd 1557. és Miksa 1569. évi decretumait.

27. A *lőcsei II. codex* a XVI. századból, Lőcse város levéltárában ilyen cz. alatt: «Decreta et statutiones, processus et institutiones, divorum regum regni Hungariæ a plurimis annis edita et in unum recollecta M. G. 1554». Magában foglalja II. Endre 1222. évi, I. Lajos 1351. évi, Zsigmond 1435. évi, I. Mátyás 1464, 1471, 1478. évi, II. Ulászló 1492, 1495, 1498, 1500. évi, I. Ferdinand 1542. (besztercebányai), 1543., 1546., 1548., 1550., 1545., 1552., 1553. évi decretumait.

28. A *lőcsei III. codex* a XVI. századból, Lőcse város levéltárában. ilyen cz. alatt: «Decreta, statutiones, processus et institutiones divorum regum regni Hungariæ a plurimis annis editæ et in unum collectæ». Tartalmazza: Szt. István, Szt. László és Kálmán törvényeit; II. Endre 1222. és I. Lajos 1351. évi, Zsigmond 1435. évi, I. Mátyás 1464, 1471, 1478. évi, II. Ulászló 1492, 1495, 1498, 1500. évi, I. Ferdinand 1542. besztercebányai, 1543, 1546, 1547, 1548, 1550, 1552, 1553, 1557, 1563. évi, Miksa 1566, 1567, 1572. (II), 1574, 1575. évi és Rudolf 1581. évi decretumait.

29. A *Thuróczi-codex* a XVI. századból, Turócz vármegye levéltárában. Magában foglalja I. Ferdinand 1542. évi besztercebányai, 1542. évi pozsonyi, 1543, 1545, 1546, 1547, 1548, 1550, 1552, 1553, 1554, 1556, 1557, 1559, 1563. évi, Miksa 1566, 1567, 1569, 1572. (I. és II.), 1574. évi, II. Ulászló 1492, 1495, 1498, 1500, 1504. évi decretumait.

30. A *körmöczbányai I. codex* 1563-ból, Körmöczbánya város levéltárában ilyen czimen: «Decreta certorum quorundam regum Hungariæ, Andreæ, Sigismundi, Szilágyii-Ladislai II., Mathiæ I., Tobias

Czannakl Cremniciensis Montanista 1563». Magában foglalja : II. Endre 1222. évi, Zsigmond 1435. évi, Szilágyi Mihály 1458. évi, II. Ulászló 1495, 1492. évi, I. Mátyás 1486, 1481. évi, Ferdinánd 1557, 1559. évi decretumait.

31. A *körmöczbányai II. codex* a XVI. évszázadból, Körmöczbánya város levéltárában. Magában foglalja : Zsigmond 1435, 1404, 1405. (I. és II.), I. Mátyás 1462, 1471, 1478, 1481. évi I. Ferdinand 1547, 1563. évi, Miksa 1566, 1567, 1569, 1574, 1575. és 1578. évi decretumait.

32. A *beszterczbányai codex*, a Beszterczbánya város levéltárában ; szakadozott, elől csonka. Magában foglalja : Szt. István, Szt. László törvényeit ; Mátyás 1486. évi, Albert 1439. évi, Ulászló 1492, 1498, 1500, 1504, 1514. évi decretumait.

33. A *selmeczbányai I. codex* Selmeczbánya város levéltárában. Magában foglalja : II. Endre 1222. évi és I. Lajos azt megerősítő 1351. évi decretumát ; Zsigmond 1435. évi, I. Mátyás 1481, 1486. évi, Albert 1439. évi, Mátyás 1464. évi, Ulászló 1492, 1496, 1500, 1504. és 1514. évi decretumait.

34. *Selmeczbánya város II. codexe* Selmeczbánya város levéltárában, mely magában foglalja I. Ferdinánd 1542. évi (beszterczbányai), 1543, 1545, 1548, 1542. (pozsonyi) és 1456. évi decretumait.

35. *Selmeczbánya III. codexe* a XVI. századból, Selmeczbánya város levéltárában, amely magában foglalja I. Ferdinánd 1563. évi, II. Miksa 1566, 1567, 1569, 1572 (I. és II.), 1574. és 1575. évi, Rudolf 1578, 1582. és 1583. évi decretumait.

36. *Selmeczbánya IV. codexe*, Selmeczbánya város levéltárában, amely magában foglalja II. Lajos 1521. évi, Ferdinánd 1543, 1545, 1546, 1548, 1550, 1552, 1554, 1557. évi, Miksa 1572. (I.) évi decretumait.

Az itt felsorolt kézirati codexek (melyek közül az 1—5 pont alatt megnevezettek kivül, a többi Kovachich József Miklósnak kezén mind megfordult) a bennük jelzett törvények mellett, a gyűjtők céljához és szükségletéhez képest, még hol több, hol kevesebb, egyéb heterogén elemeket is foglalnak magukban. Így nem csodálkozhatunk azon, hogy a régi magyar törvénytárba is részint ezeknek alapján, részint ezeknek mintájára, annyi idegen anyag belecsuszott. Erdekes az az összeállítás, amelyben Kovachich kimutatja : a) hogy az ezen gyűjteményekben foglalt vegyes decretumok mindenike hány és közülök névszerint melyik gyűjteményben foglal helyet ; és b) hogy a törvényeken kivül mindenik gyűjtemény még minő egyéb anyagot foglal magában ? Mindezekről lásd az id. m. 368. és köv. lapjait.

Kolosvári Sándor dr.

RÖVIDÍTÉSEK MAGYARÁZATA.

- Ap. P. T. a. vagy ed. = Approbatæ Constitutiones, Pars, Titulus, articulus
vagy edictum.
Art, art. = Articulus.
B. T. L. = Az osztrák Birodalmi Törvénylap (Reichsgesetzblatt. Pl. 1851.
B. T. L. 49 = 1851. évi Birodalmi Törvénylap 49. szám).
Comp. P. T. a. = Compilatæ Constitutiones Pars, Titulus, articulus.
cs. = császári.
Cz., cz. = Czim.
Decr. = Decretum.
Hk. = Werbőczy István Hármaskönyve. (Hk. I. 1. = I. Rész 1 czim.)
Id. törv. szab. = Az 1861. évi országbirói értekezéslet által javaslatba hozott
ideiglenes törvénykezési szabályok.
k. = könyv, kötet.
kor. e. = A II. Mátyás megkoronázása előtt alkotott 1608. évi törvénczikkek
kor. u. = A II. Mátyás megkoronázása után alkotott 1608. évi törvénczikkek
min. = miniszter, miniszteri.
Ny. p., par. = Császári nyílt parancs.
R. G. Bl. = Az osztrák «Reichsgesetzblatt» (hivatalos törvény- és rendelet-
gyűjtemény. Pl. 1878. R. G. Bl. 64. = 1878. Reichsgesetzblatt 64. szám.
R. T. = Magyarországi Rendeleték Tára (Pl. 1869. R. T. 89 = 1869. évi Ren-
deleték Tára 89. lap).
rend. = rendelet.
szab. = szabály, szabályzat.
T., Tit. = Titulus.
urb. = urbéri.
V. ö. = Vesd össze (Pl. v. ö. 1875:XX. t. cz. 20. §. = vesd össze az 1875:
XX. törvénczikk 20. §-ával); v. ö. 20. §. = vesd össze az illető t. czikk
20. §-ával.
-

**AZ 1000—1526. ÉVI TÖRVÉNYCZIKKEK
IDŐRENDBELI MUTATÓJA.**

★

**INDEX CHRONOLOGICUM DECRETORUM
A. 1000—1526.**

INDEX. — TARTALOM.

SZENT ISTVÁN.

(1000—1038).

LIBER PRIMUS.

Cap. 1. <i>De observanda catholica fide</i>	4
Cap. 2. <i>De ecclesia et continendo ecclesiastico statu</i>	6
Cap. 3. <i>Episcopi nomenclatura, et de impendendo honore pontificibus</i>	8
Cap. 4. <i>De merito honore principum et baronum</i>	10
Cap. 5. <i>De servanda virtute patientiae et tribuendo iudicio</i>	10
Cap. 6. <i>De acceptione exterorum et nutrimento hospitum</i>	12
Cap. 7. <i>De magnitudine consilii</i>	14
Cap. 8. <i>Quod majores imitari debeant et filii obedire parentibus</i>	14
Cap. 9. <i>Orandum esse, et quomodo</i>	16
Cap. 10. <i>De pietate et misericordia ceterisque virtutibus</i>	16

LIBER SECUNDUS.

Cap. 1. <i>De statu ecclesiastico et veneratione domus Dei</i>	20
Cap. 2. <i>De potestate episcoporum super res ecclesiasticas</i>	20
Cap. 3. <i>Quales debeant esse accusatores et testes? et quod laici clericos accusare non possint</i>	22
Cap. 4. <i>De assiduo et gravi labore sacerdotum</i>	22
Cap. 5. <i>De concessione regali proprietatum rerum</i>	22
Cap. 6. <i>Regalia et fisci res sint intactae</i>	24
Cap. 7. <i>De observatione dominici diei, ut abstinence laboribus</i>	24
Cap. 8. <i>Ut eodem die dominico concurrant omnes ad ecclesiam</i>	24
Cap. 9. <i>Diebus quatuor temporum carnes non comedantur</i>	24

ELSŐ KÖNYV.

1. Fej. <i>A keresztény hit megtartásáról</i>	5
2. Fej. <i>Az egyházzól és az egyház állapotjának megtartásáról</i>	7
3. Fej. <i>A püspök nevezetéről és a főpapatok illető tisztelet megadásáról</i>	9
4. Fej. <i>A főemberek és országnagyok méltó tisztességéről</i>	11
5. Fej. <i>A türelem gyakorlásáról és az igazságszolgáltatásról</i>	11
6. Fej. <i>Külföldiek befogadásáról és a vendégek tartásáról</i>	13
7. Fej. <i>A tanács nagyságos voltáról</i>	15
8. Fej. <i>Hogy követni kell az ösöket és hogy a fiak engedelmesek legyenek az atyjoknak</i>	15
9. Fej. <i>Az imádságról és annak módjáról</i>	17
10. Fej. <i>A kegyességről és irgalmasságról és egyéb jóságos cselekedetéről</i>	17

MÁSODIK KÖNYV.

1. Fej. <i>Az egyház állapotjáról és Isten házának tiszteletéről</i>	21
2. Fej. <i>A püspökök egyházi hatalmáról</i>	21
3. Fej. <i>Milyenek legyenek a vádlók meg a tanúk? és hogy világi emberek papi renden valókat ne vádolhassanak</i>	23
4. Fej. <i>A papok szüntelen és nehéz munkájáról</i>	23
5. Fej. <i>A király engedelmeséről, hogy tulajdonát mindenki birhassa</i>	23
6. Fej. <i>A király és kincstár javai sértetlenek legyenek</i>	25
7. Fej. <i>A vasárnap megtartásáról, hogy a munkának szünete legyen</i>	25
8. Fej. <i>Hogy vasárnap mindenki templomba járjon</i>	25
9. Fej. <i>Kántornapokon húst enni tilos</i>	25

Cap. 10. <i>Sexta feria carnes non edantur</i>	24
Cap. 11. <i>De his qui sine confessione moriuntur</i>	26
Cap. 12. <i>De observanda christianitate</i>	26
Cap. 13. <i>De homicidiis, et primo casuali</i>	26
Cap. 14. <i>De his qui suas occidunt uxores</i>	26
Cap. 15. <i>De perjuriis</i>	28
Cap. 16. <i>De homicidiis voluntariis</i>	28
Cap. 17. <i>De libertate servorum</i>	28
Cap. 18. <i>De conventu ad ecclesiam, et de his, qui murmurant hora missae, vel loquuntur</i>	28
Cap. 19. <i>De non recipiendis servis vel ancillis in accusationem vel testimonium contra dominos suos vel dominas</i>	28
Cap. 20. <i>Liberum nemo in servitutem redigat</i>	28
Cap. 21. <i>De his, qui alterius milites aut servitores avocant</i>	30
Cap. 22. <i>De recipiendis hospitibus</i>	30
Cap. 23. <i>De his, qui flagellantur sua quaerentes</i>	30
Cap. 24. <i>De viduis et orphanis</i>	30
Cap. 25. <i>De raptu puellarum</i>	32
Cap. 26. <i>De liberis, fornicantibus cum ancillis alterius domini</i>	32
Cap. 27. <i>De his, qui petunt ancillas alienas in uxores</i>	32
Cap. 28. <i>Qui extra regnum a suis auferunt uxoribus</i>	32
Cap. 29. <i>De furto mulierum maritarum</i>	34
Cap. 30. <i>De incendiis mansionum</i>	34
Cap. 31. <i>De strigibus</i>	34
Cap. 32. <i>De maleficis, veneficis et sortilegis</i>	34
Cap. 33. <i>De invasione domorum et de pugna ibidem secuta</i>	34
Cap. 34. <i>De aedificatione et dote ecclesiae, a villis composita</i>	36
Cap. 35. <i>De donationibus regum, et propriae rei possessione</i>	36
Cap. 36. <i>De servo interfecto ab altero servo</i>	38
Cap. 37. <i>De redemptione homicidae servi</i>	38
Cap. 38. <i>De vindicta nitentium acquirere libertatem alienis servis</i>	38
Cap. 39. <i>De furto servi semel commissio</i>	38
Cap. 40. <i>De poena furtum secundo et tertio committentis</i>	38
Cap. 41. <i>De furto liberorum, semel, bis et ter commissio</i>	38

10. Fej. <i>Pénteken húst enni tilos</i>	25
11. Fej. <i>A gyónatlan megholtakról</i>	27
12. Fej. <i>A keresztyénség megtartásáról</i>	27
13. Fej. <i>Az emberölésről, először is, ha történetből esik</i>	27
14. Fej. <i>Azokról szól, a kik feleségöket ölik meg</i>	27
15. Fej. <i>A hitszegésről</i>	29
16. Fej. <i>A szándékos emberölésről</i>	29
17. Fej. <i>A szolgák felszabadításáról</i>	29
18. Fej. <i>A templomi gyülekezetről és azokról, a kik mise alatt suttognak vagy fecsegnek</i>	29
19. Fej. <i>Szolgák vagy szolgálóleányok vádaskodását avagy tanuságtételét az ő urok vagy asszonyuk ellen, meghallgatni nem kell</i>	29
20. Fej. <i>Szabad embert senki szolgaságra ne hajtson</i>	29
21. Fej. <i>Azokról szól, a kik elszerzik másnak a vitézeit</i>	31
22. Fej. <i>A vendégek befogadásáról</i>	31
23. Fej. <i>Arról, ha valakit megvernek, mikor a magát keresi</i>	31
24. Fej. <i>Az özvegyekről és árvákról</i>	31
25. Fej. <i>Leányok elrablásáról</i>	33
26. Fej. <i>Ha szabad ember másnak a szolgálóleányával paráználkodik</i>	33
27. Fej. <i>Azokról szól, a kik másnak szolgálóleányát kéri feleségül</i>	33
28. Fej. <i>Azokról, a kik az országon kívül szöknek az ő feleségöktől</i>	33
29. Fej. <i>Arról, ha férjes asszonyok lopnak</i>	35
30. Fej. <i>A gyújtogatásokról</i>	35
31. Fej. <i>A boszorkányokról</i>	35
32. Fej. <i>A bűbajosokról, ördöngösökről és jövendőmondókról</i>	35
33. Fej. <i>Arról, ha valakinek házára mennek és ottan viadal támad</i>	35
34. Fej. <i>Templomok építéséről és arról, hogy mivel ajándékozzák meg a faluk az egyházat</i>	37
35. Fej. <i>A királyok adományairól és a tulajdon javak bírájáról</i>	37
36. Fej. <i>Arról, ha szolga szolgát öl</i>	39
37. Fej. <i>A gyilkos szolga váltságáról</i>	39
38. Fej. <i>Azoknak büntetésökről, a kik más ember szolgáit igyekeznek elszabadítani</i>	39
39. Fej. <i>Az első lopásról, mit szolga követ el</i>	39
40. Fej. <i>Annak büntetéséről, a ki másod és harmad ízben lop</i>	39
41. Fej. <i>Arról, ha szabad ember lop egyszer, kétszer és háromszor</i>	39

Cap. 42. <i>Comites, quod regis est, apud se non detineant</i> — — — — —	38
Cap. 43. <i>De contemptu et spretione justi iudicii comitis</i> — — — — —	38
Cap. 44. <i>De restituenda re, militibus per comites injuste ablata</i> — — — — —	40
Cap. 45. <i>Promissum cadit in debitum</i> — — — — —	40
Cap. 46. <i>De his, qui hominem gladio occiderint</i> — — — — —	40
Cap. 47. <i>De debilitatione membrorum gladio facta</i> — — — — —	40
Cap. 48. <i>De eo, qui gladio percussus, vulnus accepit</i> — — — — —	40
Cap. 49. <i>De gladii evagatione sine vulnere</i> — — — — —	40
Cap. 50. <i>De testimonio servorum, regali curiae vel comitis praepositorum</i> — — — — —	40
Cap. 51. <i>De conspiratione contra regem et reginam</i> — — — — —	42
Cap. 52. <i>De decimatione</i> — — — — —	42
Cap. 53. <i>De calumniatoribus aulae</i> — — — — —	42
Cap. 54. <i>De his, qui mendacia inter duos aulae familiares adstruunt</i> — — — — —	42
Cap. 55. <i>De furto udvornicorum</i> — — — — —	42

42. Fej. <i>A mi a királyé, azt az ispánok és magoknál ne tartsák</i> — — — — —	39
43. Fej. <i>Arról szól, a ki az ispán igaz ítéletét megveti, el nem szenved</i> — — — — —	39
44. Fej. <i>Arról, hogy az ispánok adják vissza, a mit a vitézekről erőszakkal vettek el</i> — — — — —	41
45. Fej. <i>Igéret adományt választ</i> — — — — —	41
46. Fej. <i>Azokról szól, a kik karddal ölnek embert</i> — — — — —	41
47. Fej. <i>A test tagjainak megnyomortásáról</i> — — — — —	41
48. Fej. <i>Arról, a ki megsebesül kardvágás miatt</i> — — — — —	41
49. Fej. <i>Arról, a ki kardot von, de sebet nem ejt</i> — — — — —	41
50. Fej. <i>A király vagy ispán udvarán előljárókká tett szolgák tanúságáról</i> — — — — —	41
51. Fej. <i>A király és ország ellen való pártütésről</i> — — — — —	43
52. Fej. <i>A tizedről</i> — — — — —	43
53. Fej. <i>A király rágalmazóiról</i> — — — — —	43
54. Fej. <i>Azokról, a kik a király udvarló népe között koholnak hazugságokat</i> — — — — —	43
55. Fej. <i>Arról, ha udvarnokok lopnak</i> — — — — —	43

I. ENDRE.

(1046—1060).

<i>Edictum sive constitutiones</i> — — — — —	46
<i>Parancsolatja vagy rendelkezései</i> — — — — —	46

SZENT LÁSZLÓ.

(1077—1095).

LIBER PRIMUS.

Cap. 1. <i>De bigamis presbyteris et diaconis</i> — — — — —	50
Cap. 2. <i>De his, qui ancillam in locum surrogaverint uxoris</i> — — — — —	50
Cap. 3. <i>De indulgentia ad tempus facta presbyteris, ut cum uxoribus maneant</i> — — — — —	50
Cap. 4. <i>De episcopo consensum praebente nolentibus separari ab illicito conjugio</i> — — — — —	50
Cap. 5. <i>De dote ecclesiarum non expleta</i> — — — — —	52
Cap. 6. <i>De perditione rerum ecclesiasticarum ob sacerdotis incuriam</i> — — — — —	52
Cap. 7. <i>De restauratione desolatarum ecclesiarum propter seditionem</i> — — — — —	52
Cap. 8. <i>De desolatione ecclesiarum propter vetustatem</i> — — — — —	52

ELSŐ KÖNYV.

1. Fej. <i>A másodnős papokról és diakonusokról</i> — — — — —	51
2. Fej. <i>Azokról szól, a kik szolgálóleányt vesznek feleség gyanánt</i> — — — — —	51
3. Fej. <i>A papoknak ideiglen adott engedelemlről, hogy feleségökkel maradhassanak</i> — — — — —	51
4. Fej. <i>Arról, ha a püspök enged azoknak, a kik tiltott házasságukat felbontani nem akarják</i> — — — — —	51
5. Fej. <i>Az egyháznak ígért adomány meg nem adásáról</i> — — — — —	53
6. Fej. <i>Az egyház javainak a pap gondatlansága miá való vesztéről</i> — — — — —	53
7. Fej. <i>A háború időben elpusztult templomok felépítéséről</i> — — — — —	53
8. Fej. <i>A régiség miá romba dült templomokról</i> — — — — —	53

d*

Cap. 9. De negotiatoribus quos ismaelitas appellant	52	9. Fej. Az izmaelita kalmárokról	53
Cap. 10. De conjugio judaeorum christianas mulieris sibi associantium	52	10. Fej. A zsidókról, ha keresztyén asszonyt vesznek társul magokhoz	53
Cap. 11. De negligentibus venire ad ecclesiam diebus dominicis et festivis	52	11. Fej. Azokról szól, a kik vasárnap és ünnepeken templomba nem mennek	53
Cap. 12. De celebratione festivitatum praedictarum	54	12. Fej. A mondott ünnepnepok megtartásáról	55
Cap. 13. De interfectione adulterae	54	13. Fej. A parázna asszony megöléséről	55
Cap. 14. De subtractione candelarum absque licentia	54	14. Fej. Arról, a ki gyertyát engedelem nélkül vízen el	55
Cap. 15. De negligentia festivitatum ob negotiationem	54	15. Fej. Arról, a ki kalmárkodás okáért ront ünnepet	55
Cap. 16. De negligentia dominicae diei	54	16. Fej. A vasárnap megszegéséről	55
Cap. 17. De hospitibus advenientibus clericis	54	17. Fej. A jövevény egyházi személyekről	55
Cap. 18. De perseveratione clericorum in uno loco	54	18. Fej. Egyházi személyek egy helyben való megmaradásáról	55
Cap. 19. De desertione et contemptu propriarum ecclesiarum	56	19. Fej. Mikor a nép az ő templomát megveti és elhagyja	57
Cap. 20. De muliere in adulterio deprehensa	56	20. Fej. A parázناسágon kapott asszonyról	57
Cap. 21. Abbates quomodo se habeant erga proprios episcopos	56	21. Fej. Mikenként tartásuk magokat az apátok az ő püspökeikhez	57
Cap. 22. Poena gentium ritu sacrificantium	56	22. Fej. A pogány módra áldozók büntetése	57
Cap. 23. De donatione rerum alicui ecclesiae facta	56	23. Fej. Az egyháznak adott javakról	57
Cap. 24. De inventione rerum ecclesiarum	56	24. Fej. Egyházi javak megtalálásáról	57
Cap. 25. De negligentia festorum et fidelium cadaverum sepultura	56	25. Fej. Az ünnepek megszegéséről és a hívek holt testének ellakarításáról	57
Cap. 26. De laboribus judaeorum in festivitatibus	58	26. Fej. Arról, ha zsidó, ünnepnapon dolgozik	59
Cap. 27. De decimatione liberorum abbatum	58	27. Fej. Az apátok szabad népeinek tizedadójáról	59
Cap. 28. De testibus judicii ferrei vel aquae	58	28. Fej. A tüzes vas és forró víz próbájánál való tanúságról	59
Cap. 29. De celebratione missae extra ecclesiam	58	29. Fej. A templomon kívül való misemondásról	59
Cap. 30. De decimatione liberorum et de emancipatione eorum ecclesiis facta	58	30. Fej. A szabadok tizedadójáról és az egyház szolgálatába való szegődéséről	59
Cap. 31. De carnis dimissione	58	31. Fej. A hushagyatról	59
Cap. 32. De illata violentia virgini vel mulieri	60	32. Fej. Hajadon leányon vagy asszonyon való erőszaktevétről	61
Cap. 33. De decimatione pecorum in alio episcopatu nascentium	60	33. Fej. Más püspökség határában levő barmok tizedéről	61
Cap. 34. De satisfactione meretricum vel strigarum	60	34. Fej. A lator asszonyok és boszorkányok meglakoltatásáról	61
Cap. 35. De abbatis vel monachi osculo erga regem vel episcopum	60	35. Fej. Arról, hogy mikénként járuljon az apát vagy szerzetes a királyhoz vagy a püspökhöz csókadásra	61
Cap. 36. De salutatione abbatis vel monachi euntis ad regem	60	36. Fej. Az apát vagy szerzetes udvarlásáról a királynál	61
Cap. 37. De sanctarum vigiliarum observatione	60	37. Fej. Az ünnepi szent böjtek megtartásáról	61
Cap. 38. De sanctarum veneratione festivitatum	62	38. Fej. A szent ünnepek megüléséről	63

Cap. 39. De abbatibus vel monachis in kalendis sedentibus	62
Cap. 40. De negantibus decimationem	64

Cap. 41. De litigatoribus venientibus ad regale palatium	64
--	----

Cap. 42. De spretu sigilli regii et iudicis	64
---	----

LIBER SECUNDUS.

Cap. 1. De furto proximi quorumlibet principum	66
Cap. 2. De furto servi	66
Cap. 3. De ligatione furis	66
Cap. 4. De purgatione furti, si quem tota villa furem proclamaverit	68

Cap. 5. De investigatione furtivae rei	68
--	----

Cap. 6. De iudicis erga servum vel liberum iudicio	68
--	----

Cap. 7. De negotiatore sive mercatore furtivum rem emente	68
---	----

Cap. 8. De jugulato homine	70
----------------------------	----

Cap. 9. De quolibet ejusdem prosapiae furtum faciente	70
---	----

Cap. 10. De cufusvis servo in furto deprehenso	70
--	----

Cap. 11. De nobili vel milite invadente alterius domum	70
--	----

Cap. 12. De libero vel servo in furto capto, et de filiis liberorum in servitium redactis	70
---	----

Cap. 13. De furto clericorum	72
------------------------------	----

Cap. 14. De libero in furto reperto	72
-------------------------------------	----

Cap. 15. Ut nulli negotiatori liceat emere vel vendere equos vel boves, nisi quantum ei necesse fuerit	72
--	----

Cap. 16. De venditione equorum et boum sine licentia regis	72
--	----

Cap. 17. De privatione honoris comitum, si permittunt emere vel vendere	72
---	----

Cap. 18. De cufusvis hospitis negotiatione	74
--	----

LIBER TERTIUS.

Cap. 1. De centurionibus et decurionibus	74
--	----

Cap. 2. De his, qui aliorum servientes detinent	76
---	----

Cap. 3. De palatino comite et ejus sigillo ac facultate	76
---	----

Cap. 4. De quolibet fure ad ecclesiam fugiente	78
--	----

39. Fej. A kalandosban ülő apátokról és szerzetesekről	63
--	----

40. Fej. Azokról, a kik a tizedet eltadják	65
--	----

41. Fej. A királyi palotára jövő pere-sekről	65
--	----

42. Fej. Arról, a ki a király vagy a bíró pecsétjét meg nem decsüli	65
---	----

MÁSODIK KÖNYV.

1. Fej. Arról, ha akármely főember közelvalója lop	67
--	----

2. Fej. Arról, ha szolgál lop	67
-------------------------------	----

3. Fej. A tolvaj megkötözéséről	67
---------------------------------	----

4. Fej. A lopás vádjától való megtisztulásról, mikor az egész falu tolvajnak kiált valakit	69
--	----

5. Fej. A lopott jószág nyomon kereséséről	69
--	----

6. Fej. A bírónak szolgaszemélyre vagy szabad emberre való törvénytételéről	69
---	----

7. Fej. A lopott jószágot vásárló kalmárról vagy kereskedőről	69
---	----

8. Fej. Az emberölésről	71
-------------------------	----

9. Fej. Arról, ha valakinek családjabelije lop	71
--	----

10. Fej. Arról, ha valaki az ő szolgáját éri lopáson	71
--	----

11. Fej. A más házára támadó nemesről vagy vitézről	71
---	----

12. Fej. A lopáson kapott szabad emberről vagy szolgáról, és a szabadoknak szolgaságra vetett fiaikról	71
--	----

13. Fej. Arról, ha papi renden valók lopnak	73
---	----

14. Fej. A lopásban talált szabad emberről	73
--	----

15. Fej. Hogy semmiféle kereskedőnek ne legyen szabad lovat vagy ökröt árulni vagy venni, hanem csak annyit a mennyi az ő szükségére kívántatik	73
---	----

16. Fej. Arról, a ki lovat és ökröt árul a király engedelme nélkül	73
--	----

17. Fej. Az ispánoknak az ő tisztségeiktől való megfosztásáról, ha az adást vagy vételt megengedik	73
--	----

18. Fej. A jövevény kereskedőről	75
----------------------------------	----

HARMADIK KÖNYV.

1. Fej. A századosokról és tizedesekről	75
---	----

2. Fej. Azokról szól, a kik mások szolgáltató népeit megtartóztatják	77
--	----

3. Fej. A nádorispánról és az ő pecsétjéről és hatalmáról	77
---	----

4. Fej. Arról, ha akármely tolvaj a templomba menekedik	79
---	----

Cap. 5. De servo vel libero in eadem culpa ad ecclesiam fugiente	78
Cap. 6. De muliere in furto inventa	78
Cap. 7. De puella furtum faciente	78
Cap. 8. De furibus liberis, decem vel sex denarios rem valentem furantibus	80
Cap. 9. De his, qui capiunt furem	80
Cap. 10. De his, qui stante expeditione furantur	80
Cap. 11. De negotiatoribus de civitate in civitatem euntibus	80
Cap. 12. De fure in curia nobilium capto	80
Cap. 13. De collectoribus rerum fugitivorum	82
Cap. 14. De his, qui a cursoribus equos dimissos retinent	82
Cap. 15. De his, qui decretum regis spernunt	82
Cap. 16. De iudicibus	82
Cap. 17. De furibus ad ecclesiam fugientibus et se innocentes proclamantibus	84
Cap. 18. Ut nullus cum fure convenire audeat	84
Cap. 19. Nemo furem ducat ad alium iudicem	84
Cap. 20. De usucapionibus	84
Cap. 21. De his, qui recipiunt servum vel liberos alterius	84
Cap. 22. De iudice erecto et constituto	86
Cap. 23. De falsis iudicibus	86
Cap. 24. De iudice litigium differente	86
Cap. 25. De iudicibus sigillum mittentibus	86
Cap. 26. De spernentibus sigillum iudicum	86
Cap. 27. De his, qui domi fecerunt pugnam	86
Cap. 28. De cursoribus qui ultra tria milliaria equos duxerint	86
Cap. 29. De quaerentibus res perditas	88

5. Fej. A szolgáról vagy szabad emberről, ha ugyanazon vétek okából templomba menekedik	79
6. Fej. A lopásban talált asszonyról	79
7. Fej. A lopó leányról	79
8. Fej. A tíz vagy hat dénár érőt lopó tolvajokról	81
9. Fej. Azokról, a kik tolvajt fognak	81
10. Fej. Azokról, a kik hadjárat idején lopnak	81
11. Fej. A várossal városra járó kereskedőkről	81
12. Fej. A nemes ember udvarában kapott tolvajról	81
13. Fej. A bitang jószág szedőiről	83
14. Fej. Azokról, kik a futó követektől elhagyatott lovat megtartóztatják	83
15. Fej. Azokról, a kik megvetik a király törvényét	83
16. Fej. A bírákról	83
17. Fej. A templomba futamló és magokat ártatlannak kiáltó tolvajokról	85
18. Fej. Hogy senki ne merjen a tolvajjal megegyezni	85
19. Fej. A tolvajt senki ne vigye máshol való bíró eleibe	85
20. Fej. A birtokba fogott jószágról	85
21. Fej. Azokról, a kik másnak a szolgáját vagy cselédjét fogadják magokhoz	85
22. Fej. A letett és ujan rendelt bírákról	87
23. Fej. Az ál bírákról	87
24. Fej. A pert halogató bírákról	87
25. Fej. A pecsétküldő bírákról	87
26. Fej. Azokról, kik a bíró pecsétjét semmibe veszik	87
27. Fej. Azokról, a kik otthon vának meg ügyökért	87
28. Fej. A futó követekről, hogy három mérföldön túl el ne vigyék a lovat	87
29. Fej. Arról, a ki elveszett jószágát keresi	89

KÁLMÁN.

(1095—1114).

LIBER PRIMUS.

Cap. 1. De dote cujuslibet ecclesiae per beatum regem Stephanum disposita	96
Cap. 2. De synodo in unoquoque episcopatu, comitibus et magistratibus celebranda	96

ELSŐ KÖNYV.

1. Fej. Az egyházaknak boldog István királytól rendelt adományokról	97
2. Fej. Az ispánokkal és más előjárókkal minden püspökségben tartandó zsinatról	97

Cap. 3. De alienigenis presbyteris sine literis commendatitiis advenientibus	98
Cap. 4. Quod nullus advena sine fidejussore recipiatur	98
Cap. 5. De citationibus presbyterorum	98
Cap. 6. De citationibus presbyterorum et laicorum contra sese	98
Cap. 7. De causis comitum in synodo terminandis	98
Cap. 8. De causis duorum abbatum in synodo litigantium	98
Cap. 9. De causis ministrorum regis vel ducis vel capellanorum in synodo iudicandis	98
Cap. 10. De contumacia iudicum ad synodum venire nolentium	98
Cap. 11. De contumacia ministrorum regis et ducis	100
Cap. 12. De iudiciis ministrorum regis et ducis	100
Cap. 13. De facultate comitum discutiendi causas in synodo	100
Cap. 14. Quod nullus saecularis iudex erico det sigillum	100
Cap. 15. Revocatio omnium donationum praeter donationem sancti Stephani	100
Cap. 16. Ablatio piscinarum monasteriis vel ecclesiis datarum	100
Cap. 17. Quod donationes vinearum, mansionum et terrarum, in suo vigore permaneant	100
Cap. 18. Quod silvae datae ecclesiis non auferantur	102
Cap. 19. De terris occupatis colonorum ejectorum	102
Cap. 20. De successione possessionum collatarum a regibus	102
Cap. 21. De haereditatibus emptitiis quolibet haereditatem concernentibus	102
Cap. 22. De iudicio ferri et aquae. In quibus locis fieri possit?	102
Cap. 23. De iudice injusto cum sigillo vel sine sigillo citando	102
Cap. 24. De justo iudicio episcoporum ac comitum, et negligentia citatorum	104
Cap. 25. De decimis tributorum et vengialium	104
Cap. 26. De testibus confiteri debentibus ante attestationem	104
Cap. 27. De falsis testibus deinceps non admittendis	104
Cap. 28. De pristaldo iudicis verberato et de poena verberantis	104

3. Fej. Az ajánló levél nélkül bejövő idegen papokról	99
4. Fej. Hogy kezesség nélkül semmi jövevényt be ne fogadjanak	99
5. Fej. A papok törvényre idézéséről	99
6. Fej. Papok és világi emberek közt indult perben való idézésről	99
7. Fej. Az ispánoknak a zsinaton elintézendő dolgaikról	99
8. Fej. Arról, ha két apátur perel egymással	99
9. Fej. A király vagy herczeg főszolgáinak vagy udvari papjainak peres ügyeiről, melyeket a zsinaton kell törvénnyel meglátni	99
10. Fej. A bírák makacszkodásáról, mikor a zsinatra menni nem akarnak	99
11. Fej. Arról, ha a király és herczeg főszolgái makacszkodnak	101
12. Fej. A király és herczeg főszolgáinak bíráikról	101
13. Fej. Az ispánok törvénytevő hatalmáról a zsinaton	101
14. Fej. Hogy világi bíró egyházi személyre ne küldjön pecsétet	101
15. Fej. Mindennemű adományok visszafoglalása, kivéve szent István adományát	101
16. Fej. A monostoroknak vagy egyházaknak ajándékozott halászó vizek elvételéről	101
17. Fej. Hogy a szőlők, házak és földadományok bántatlan maradjanak	101
18. Fej. Hogy az egyházaknak ajándékozott erdőket nem kell elvenni	103
19. Fej. A kiűzött lakosok elfoglalt földjéről	103
20. Fej. A királyoktól adományozott birtokok örökléséről	103
21. Fej. A pénzen szerzett örökségről, mely minden örökösöt illet	103
22. Fej. A tűzes vas és forró víz próbájáról. Micsoda helyeken lehessen?	103
23. Fej. Hogyan kell az igaztalan bírót pecséttel vagy pecsét nélkül törvényre idézni	103
24. Fej. A püspökök és ispánok igaz törvénytételéről és a meg nem jelenő peresekről	105
25. Fej. A vámok és adók tizedéről	105
26. Fej. Arról, hogy a tanúk gyónjanak meg, minekelőtte tanuságot tesznek	105
27. Fej. Arról, hogy a hamis tanukat annakutána ne bocsássák tanuságtételre	105
28. Fej. Arról, ha a bíró poroszlóját megveri valaki, és a verekedő megbüntetéséről	105

Cap. 29. De idoneitate pristaldorum sicut et testium — — — — —	104	29. Fej. A poroszlók, mint szinte a tanuk meghihető voltáról — — — — —	105
Cap. 30. De poena pristaldi iniquam executionem facientis — — — — —	106	30. Fej. Az igaztalanul eljáró poroszló bűnhődéséről — — — — —	107
Cap. 31. De poena iudicis occasione pristaldi secuta — — — — —	106	31. Fej. A bírónak a poroszló miatt való bűnhődéséről — — — — —	107
Cap. 32. De occupatoribus terrarum et poena eorundem — — — — —	106	32. Fej. A más földjének elfoglalásáról és az ő büntetésökről — — — — —	107
Cap. 33. De duplici tributo mercatorum — — — — —	106	33. Fej. A kalmárok kétszeres adójáról — — — — —	107
Cap. 34. De distributivis proprietarum rerum in foro emptarum — — — — —	106	34. Fej. Azokról, a kik tulajdon javaiat árulgatják a vásáron — — — — —	107
Cap. 35. De solutione hospitis accolae	106	35. Fej. A vendég lakos fizetségéről	107
Cap. 36. De equo donando regi in quolibet comitatu. Item de expensis nunciorum per palatinum comitem dandis	106	36. Fej. Hogy a király alá minden megyében lovat adjanak. Továbbá, a követek költségéről, mit a nádorispántól kapnak — — — — —	107
Cap. 37. De iudicio megae regis	106	37. Fej. A megyén való királyi törvényszolgáltatásról — — — — —	107
Cap. 38. De cive a rege dimisso	108	38. Fej. Arról, ha a király a vár népéből bocsát el valakit — — — — —	109
Cap. 39. De civibus fugitivis absque licentia regis non retinendis	108	39. Fej. Arról, hogy szökevény várnépet a király engedelmé nélkül senki magánál ne tartson — — — — —	109
Cap. 40. Quod olim loricati secundum exigentiam proventuum disponebantur — — — — —	108	40. Fej. Hogy régenten jövedelem szerint rendelnek vala vértés vitézeket	109
Cap. 41. De servis divagis, medio capite tendendis	108	41. Fej. Arról, hogy kóborló szolgának fél fejét nyírják meg — — — — —	109
Cap. 42. De poenis vagos absque licentia regis tenentibus	108	42. Fej. Azoknak büntetésökről, a kik kóborlókat fogadnak fel a király engedelmé nélkül — — — — —	109
Cap. 43. De redemptione vagi ab eo qui eum apprehendit	108	43. Fej. A kóborlónak kiváltásáról attól, a ki megtartóztatta — — — — —	109
Cap. 44. De poena vendentium vagos servos et etiam ementium	108	44. Fej. Azoknak büntetésökről, a kik kóborló szolgákat adnak és vesznek	109
Cap. 45. De exemptione liberorum a solutione octo denariorum	108	45. Fej. A szabadoknak a nyolcz dénáros adótól való mentességökről — — — — —	109
Cap. 46. De accusatione ismaelitarum secundum sectas suas viventium	110	46. Fej. Az izmaeliták bevádolásáról, kik az ő magok szokása szerint élnek	111
Cap. 47. De ecclesiis ismaelitarum et de dotibus earundem	110	47. Fej. Az izmaeliták templomairól és azok ellátásáról — — — — —	111
Cap. 48. De matrimonio ismaelitarum	110	48. Fej. Az izmaeliták házasságáról	111
Cap. 49. De esu carniū porcinarum per ismaelitas	110	49. Fej. Arról, hogy az izmaeliták disznóhúst egyenek — — — — —	111
Cap. 50. De poenis homicidas retinendum, nec non patricidis et aliis	110	50. Fej. Azoknak büntetésökről, kik a gyilkost magoknál tartják, továbbá az apagyilkosokról és más ilyenekről — — — — —	111
Cap. 51. De furibus quarta die et modo ad iudicium statuendis	110	51. Fej. Arról, hogy a tolvajokat negyed napra állassák törvény eleibe, és ennek módjáról — — — — —	111
Cap. 52. De poena cuiuspiam aliquem injuste capientis	112	52. Fej. Annak büntetéséről, a ki méltatlanul fog meg valakit — — — — —	113
Cap. 53. De poena capientis, si fur falsus evaserit	112	53. Fej. Annak büntetéséről, a ki ál tolvajt fogott — — — — —	113
Cap. 54. De furto viginti denariorum	112	54. Fej. Arról, a ki husz dénár érőt lop — — — — —	113
Cap. 55. De poena capientium aliquem ex sola suspicione	112	55. Fej. Azoknak büntetésökről, a kik pusztá gyanuságból fognak meg valakit — — — — —	113

Cap. 56. De furis supplicio, uxore et filiis furum	112
Cap. 57. De strigis	112
Cap. 58. De mulieribus partum suum necantibus	112
Cap. 59. De raptu mulierum	112
Cap. 60. De maleficis	112
Cap. 61. De adulteris	112
Cap. 62. De amissione equi in villa, ubi rex fuerit	114
Cap. 63. De amissione equorum itinerantium	114
Cap. 64. De tempore discussionis querimoniarum	114
Cap. 65. De comitibus et militibus, potestatem ecclesiae sibi vendicantibus	114
Cap. 66. De personis ecclesiasticis decimas persolventibus	114
Cap. 67. De bigamis presbyteris	114
Cap. 68. De celebrationibus missarum	114
Cap. 69. De reliquiis sanctorum	114
Cap. 70. De vestibus clericorum	114
Cap. 71. De quatuor temporibus	116
Cap. 72. De officio Sanctae Trinitatis	116
Cap. 73. De sepulturis christianorum	116
Cap. 74. De judaeis christianum mancipium ementibus	116
Cap. 75. De agricultura judaeorum, possessionibus et mansionibus eorumdem	116
Cap. 76. De poena incolarum, alienis equum hungaricum ementium	116
Cap. 77. Quales servi possunt vendi extra Hungariam? et similiter qualiter qualia animalia? et de poena transgredientium	116
Cap. 78. De tributis inter regem et comitem dividendis	118
Cap. 79. De pecuniis per comites in unoquoque centuriatu colligendis et Strigonium importandis	118
Cap. 80. De liberis hospitibus slavibus, in terris aliorum laborantibus	118
Cap. 81. De solutione castellanorum	118
Cap. 82. Quod nemo sine sigillis tributarium extra Hungariam ire audeat	118
Cap. 83. De poena falsorum testimoniorum	118
Cap. 84. De furibus ad ecclesiam fugientibus	120

LIBER SECUNDUS.

Cap. 1. De judaeis	120
Cap. 2. De mutuis christianorum et judaeorum	120

56. Fej. A tolvajok büntetéséről, meg a tolvaj feleségéről és fiairól	113
57. Fej. A boszorkányokról	113
58. Fej. A magzatjokat vesztő asszonyokról	113
59. Fej. Asszonyok elrablásáról	113
60. Fej. A bűbájosokról	113
61. Fej. A paráznákról	113
62. Fej. Arról, ha valaki lovát veszti a faluban, a hol a király leendő	115
63. Fej. Arról, ha utas emberek lovát lopják el	115
64. Fej. A panaszok megvizsgálásának idejéről	115
65. Fej. Az ispánokról és vitézekről, kik az egyház ügyeiben hatalmat tulajdonítanak magoknak	115
66. Fej. A tizedet adó egyházi személyekről	115
67. Fej. A másodnős papokról	115
68. Fej. A misemondásról	115
69. Fej. A szentek erekyeiről	115
70. Fej. A papi rend öltözetéről	115
71. Fej. A kántornapokról	117
72. Fej. Asszent Háromság ünnepéről	117
73. Fej. A keresztyének temetéséről	117
74. Fej. A keresztyén cselédet tartó zsidókról	117
75. Fej. A földművelő zsidókról, az ő jószágokról és lakóhelyeikről	117
76. Fej. Azon lakosok büntetéséről, kik magyar lovakkal idegenbe kereskednek	117
77. Fej. Miféle szolgálkat lehet eladni Magyarországon kívül? és szinte miféle barmokat és mi módon? és a törvénytörők megbüntetéséről	117
78. Fej. Az adónak a király és ispán között való megosztásáról	119
79. Fej. Arról, hogy az ispánok szádonként szedjék az adót és vigyék be Esztergomba	119
80. Fej. A szabad tót jövevényekről, kik másnak a földjén munkálnak	119
81. Fej. A várbeliek fizetéséről	119
82. Fej. Hogy senki a vámszedők pecsétje nélkül Magyarországból kimenni ne merjen	119
83. Fej. A hamis tanúk büntetéséről	119
84. Fej. A templomba menekedő tolvajokról	121

MÁSODIK KÖNYV.

1. Fej. A zsidókról	121
2. Fej. A keresztyének és zsidók közt való kölcsönadásokról	121

Cap. 3. De emptionibus et venditionibus christianorum et judaeorum — 120

Cap. 4. De degradatione bigamorum — 122

Cap. 5. De decimis populorum et servorum denariis — 122

Cap. 6. De notis infidelitatis — 122

Cap. 7. De mulieribus fugientibus a viris suis — 122

Cap. 8. De mulieribus adulteris — 124

Cap. 9. Bigami presbyteri beneficiis priventur — 124

Cap. 10. De servitio conjugatorum presbyterorum — 124

Cap. 11. Ut nullus laicus potestatem habeat ecclesiae — 124

Cap. 12. De clericis concubinariis — 124

Cap. 13. De venditionibus in diebus festis — 126

Cap. 14. De non celebrantibus festiuitates — 126

Cap. 15. De desponsatione conjugali in facie ecclesiae fienda — 126

3. Fej. Arról, ha keresztyének és zsidók adnak és vesznek egymás között — 121

4. Fej. A másodnős papok leléptetéséről — 123

5. Fej. A tizedről és a szolgák dénár adójáról — 123

6. Fej. A hűtelenség szegényvallásáról — 123

7. Fej. Az urokat elhagyó asszonyokról — 123

8. Fej. A parázna asszonyokról — 125

9. Fej. A másodnős papokat meg kell fosztani javadalmaktól — 125

10. Fej. A házaspapok szolgálatjáról — 125

11. Fej. Hogy senkinek a világiak közül ne legyen hatalma az egyházban — 125

12. Fej. Az ágyastartó papokról — 125

13. Fej. Arról, ha ünnepnapon árul valaki — 127

14. Fej. Azokról szól, kik az ünnepeket meg nem tartják — 127

15. Fej. A házasságkötésről, hogy az egyház színe előtt legyen — 127

II. ENDRE.

(1205—1235).

(Az 1222 évi aranybulla).

Art. 1. De solennitate sancti regis Stephani annuatim celebranda — 130

Art. 2. Quod nemo condemnetur, nisi fuerit citatus — 132

Art. 3. De libertate praediorum servientium atque ecclesiarum — 132

Art. 4. De facultate servientium disponendi de rebus et possessionibus suis — 132

Art. 5. De facultate comitum parochialium et bilochis regalibus — 132

Art. 6. De populis conjuratis, quod fures non nominentur — 134

Art. 7. De exercitu extra regnum duccendo per regem — 134

Art. 8. De autoritate palatini et de vicariis iudicum — 134

Art. 9. De facultate comitis curialis — 134

Art. 10. De remuneratione filiorum baronum in bello occumbentium — 136

Art. 11. Hospites seu alienigenae ad dignitates quomodo promoveantur — 136

Art. 12. De dotibus uxorum quomodo-cunque decedentium — 136

Art. 13. Quod rustici per potentiores non opprimantur, nec alii pauperes — 136

Art. 14. De comite, castri sui populus destruyente — 136

1. Czikk. Szent István király ünnepéről — 133

2. Czikk. Hogy senki perbehívás nélkül el ne marasztassék — 133

3. Czikk. A nemesek és egyházak jószágának szabadságáról — 133

4. Czikk. Hogy a nemesség az ő marháival és birtokával szabad legyen — 133

5. Czikk. A megyés ispánok hatóságáról és a király falus-ispánjáról — 133

6. Czikk. A pártolkodókról, hogy tolvajt ne kiáltanak — 135

7. Czikk. A királynak az országon kívül való hadakozásáról — 135

8. Czikk. A nádorispán hatalmáról és a helyettes bírákról — 135

9. Czikk. Az országbíró hatóságáról — 135

10. Czikk. Hadban elesett jobbágyurak fiainak jutalmokról — 137

11. Czikk. Vendégek avagy idegenek mi módon jussanak méltóságra? — 137

12. Czikk. Akármilyen módon megholtak feleségének hitbérére — 137

13. Czikk. Hogy a hatalmasok meg ne nyomorítsák a föld népet, se a szegényseget — 137

14. Czikk. Az olyan ispánról, a ki az ő vira népét megrontja — 137

Art. 15. De agasonibus, caniferis et falconariis	136
Art. 16. Quod integri comitatus honores in perpetuum non conferantur	138
Art. 17. Quod possessionibus acquisitis nemo privetur	138
Art. 18. De facultate servientim eundi ad filium, et de causis coram filio regis inchoatis	138
Art. 19. De libertate rusticorum et hospitum	138
Art. 20. De decimis	138
Art. 21. Quod episcopi non dent decimas equis regalibus, nec populi eorundem decimas importent ad praedia regalia	140
Art. 22. De porcis regalibus	140
Art. 23. De nova moneta	140
Art. 24. Quod ismaelitae et judaei non teneant officiolatus	140
Art. 25. De salibus	140
Art. 26. De possessionibus non conferendis extra regnum	140
Art. 27. De marturinibus solvendis	142
Art. 28. De convictis in iudicio non defendendis	142
Art. 29. De proventibus comitis et regalibus	142
Art. 30. Quod praeter palatinum, bonum, et curiales comites regis et reginae, nullus duas dignitates teneat	142
Art. 31. Quod articuli praemissi scripto et sigillo aureo roborentur et ad diversa loca servandi assignentur et reponantur	142

15. Cikk. A lovászokról, peczékről és solymárokról	137
16. Cikk. Hogy az egész megyék ispán-sága örökül ne adassék	139
17. Cikk. Hogy szerzett birtoktól senki meg ne fosztassék	139
18. Cikk. A nemesek szabadságáról, hogy a király fíához mehessenek, és a király fia előtt elkezdett perekről	139
19. Cikk. A föld népe és vendégek szabadságáról	139
20. Cikk. A tizedről	139
21. Cikk. Hogy a püspökök ne adjanak a tizedből a király lovainak és a nép se hordjon tizedet a király jószágára	141
22. Cikk. A király disznairól	141
23. Cikk. Az új pénzről	141
24. Cikk. Hogy izmaeliták és zsidók tisztseget ne viseljenek	141
25. Cikk. A sóról	141
26. Cikk. Hogy az országon kívül valóknak birtokot adni nem kell	141
27. Cikk. A nyestbőr adóról	143
28. Cikk. Hogy a kit a törvény elmarasztott, annak oltalma ne legyen	143
29. Cikk. Az ispán jövedelméről és a királyi jövedelmekről	143
30. Cikk. Hogy a nádorispánt, a bánt és a király és királyné országbiráit kivéve, senki két tisztet ne viseljen	143
31. Cikk. Hogy az előbocsátott cikkek arany pecsét alatt írásba foglaltatván, különb-különbféle őrző helyekre adassanak és tétessenek el	143

I. (RÓBERT) KÁROLY.

(1308—1342).

Decretum anni 1342.	150	1342. évi decretum	151
---------------------	-----	--------------------	-----

I. (NAGY) LAJOS.

(1342—1382).

(1351. évi decretuma).

Art. 1. Ecclesiastici viri, pendente lite, contra nobiles, per censuras ecclesiasticas, procedere non possint	170
Art. 2. Archi-diaconi, pro funere interfecti, nihil exigant	170
Art. 3. Conventus minuti, ab emanatione litterarum, factum possessionum tangentium, cessent	170

1. Cikk. Hogy a per függőben léte alatt az egyházi férfiak a nemesek ellen egyházi fenytékekkel fel nem léphetnek	171
2. Cikk. Hogy a főesperesek a meggyilkolt ember eltemetéseért semmit se követeljenek	171
3. Cikk. A kisebb conventek a birtok dolgát illető oklevelek kiállításával hagyjanak fel	171

Art. 4. De lucro camerae instituto	170	4. Czikk. Az elrendelt kamaranyere-	ségről — — — — —	171
Art. 5. De exemptis a solutione lucri camerae	— — — — — 172	5. Czikk. Azokról, kik a kamaranyere-	ség fizetésétől fel vannak mentve —	173
Art. 6. De nonarum solutione, et exactione	— — — — — 172	6. Czikk. A kilenced fizetéséről és be-	hajtásáról — — — — —	173
Art. 7. De literarum redemptione, super possessionibus donatis in cancellaria	172	7. Czikk. Az adományozott birtokok tárgyaiban a kancelláriában kelt levelek megváltásáról — — — — —	173	
Art. 8. De tributis injustis, super terris siccis non exigendis	— — — — — 172	8. Czikk. Hogy a szárazföldön igasta-	lan vákokat nem kell szedni — —	173
Art. 9. De convictis in iudicio, per iudicem captivandis, et infra triduum, causa pacis, conservandis	— — — — — 172	9. Czikk. Hogy a törvényszéken elma-	rasztaltakat a bíró fogja el és egyezkedés végett három napig őrizze — —	173
Art. 10. Filii, fratres, proximi, sorores, et uxores condemnatorum, pro horum excessibus non debent aggravari	— 174	10. Czikk. Az elmarasztaltaknak bü-	neiért azok fiait, fivéreit, rokonait, nővé-	reit és feleségeit nem kell büntetni
Art. 11. Nobiles regni, una et eadem libertate gaudeant	— — — — — 174	11. Czikk. Az ország nemesei ugyanazt	az egy szabadságot élvezik — —	175
Art. 12. Nobiles inter fluvios Dravae, Savae, ac de Posega, et de Valkó, a solutione marturinorum exempti habeantur	— — — — — 174	12. Czikk. Hogy a Dráva, Száva között	lakó, valamint a pozsegai és valkói ne-	mesek is a nyestbóradó fizetése alól men-
Art. 13. Nobilium possessiones, in quibus minerae repertiuntur; rex, absque aequivalentibus possessionibus, non auferat	— — — — — 174	tesek legyenek — — — — —	175	
Art. 14. Regium nomen, super factis possessionum donatarum, litigionariae quaestioni non immisceatur	— — — — — 174	13. Czikk. A nemesek birtokait, melyek-	ben bányák találhatók, ugyanannyit	ért birtokok adása nélkül a király el
Art. 15. Nobiles ad loca tributorum ire, non compellantur	— — — — — 176	ne vegye — — — — —	175	
Art. 16. Coloni, violententer non abducantur	— — — — — 176	14. Czikk. Hogy adományozott birtokok	tárgyában folyó peres ügybe a király	nevére bele ne keverjék — — — —
Art. 17. Nobiles, tempore nuptiarum, ad solutionem unius marcae, in locis tributorum non cogantur	— — — — — 176	15. Czikk. A nemeseket ne kényszerít-	sék, hogy a vámhelyek felé menjenek	177
Art. 18. Coloni, pro pristinis excessibus non possint arrestari, si migrare velint	176	16. Czikk. A jobbágyokat ne vegyék el	erőszakkal — — — — —	177
Art. 19. Filius, pro excessibus patris, non puniatur	— — — — — 176	17. Czikk. A nemeseket lakadalom ide-	jén ne kényszerítsék a vámhelyeken egy	márka fizetésére — — — — —
Art. 20. Ecclesiastici viri, cum tribus literis inquisitoriis possessiones acquirere non possint	— — — — — 176	18. Czikk. Ha a jobbágyok költözni	akarnak, régi vétségeikért nem szabad	őket letartóztatni — — — — —
Art. 21. De testimoniis capitulorum, et conventuum: et de salariis eorundem	176	19. Czikk. Hogy a fiú apja vétkeiért	ne bűnhődjék — — — — —	177
Art. 22. Regius homo fieri non possit, nisi de eodem comitatu, in quo fit executio	— — — — — 178	20. Czikk. Hogy az egyházi férfiak	három tanuvallató levéllel nem szerez-	hetnek birtokokat — — — — —
Art. 23. Inquisitiones non possint aliter fieri, nisi nobilibus simul congregatis	178	21. Czikk. A káptalanok és conventek	bizonyosságairól és azok fizetéséről —	177
Art. 24. Pro iudicio pacis, tres marcae exigantur: et non plus	— — — — — 178	22. Czikk. Hogy királyi ember csak	abból a megyéből való lehet, a melyben	a végrehajtás történik — — — —
Art. 25. Universae causae in facto possessionum, absque dilatione, in tertio termino terminentur	— — — — — 178	23. Czikk. Hogy tanuvallatások máské-	pen nem történhetnek, hanemha a ne-	mesek egybegyűjtésével — — — —
		24. Czikk. Hogy békebírságul három	márkándl többet nem lehet követelni	179
		25. Czikk. Hogy a birtok dolgát illető	minden pert halasztás nélkül, a harma-	dik határidőben be kell végezni —

MÁRIA.

(1382—1386).

Mariae decretum anni 1384 — — — 184 | Mária 1384. évi decretuma — — — 185

ZSIGMOND.

(1397—1437).

Exemplar donationalium Sigismundi imper.
et reg. — — — — — 192
Gratia, per Sigismundum facta — — — 196

DECRETUM PRIMUM (1404). 202

DECRETUM SECUNDUM (1405).

Art. 1. *Mensura liquidorum, et aridorum, per totum regnum, ad mensuram civitatis Budensis conformanda* — 212

Art. 2. *Mercatores forenses, qualiter pannum vendere intra regnum possint?* — 212

Art. 3. *Notarii publici, non valeant procurare inter duos laicos, in iudicio saeculari* — 212

Art. 4. *Appellationibus civium, hospitum, et populorum civitatum, deferendum est* — 212

Art. 5. *Malefactores puniendi facultas, penes quos sit?* — 212

Art. 6. *Colonis, migrandi libera facultas data* — 214

Art. 7. *Arestari non potest aliquis, nisi prius coram suo iudice conveniatur* — 214

Art. 8. *Læsi et damnum passi, primo a iudice loci, de eo, qui vim intulit, iudicium petant* — 216

Art. 9. *Nonam, et decimam, ex deposita in loco credibili pecunia, convictus; vel qui causam depositioni dedit; solvere tenetur* — 216

Art. 10. *Cives, et inhabitatores singuli civitatum, regi contribuere tenentur* 216

Art. 11. *Mercatores incolæ, res suas deferant quoquo libitum, et placitum est* — 218

Art. 12. *Appellatio liberarum civitatum, fit ad magistrum tavernnicorum: inde ad personalem praesentiam, si opus sit* — 218

Art. 13. *Dona, a liberis civitatibus regi, et suis officialibus debita, qualia sint* — — — — — 218

Zsigmond császár és király adománylevelein
nek egyik példánya — — — — — 193
Zsigmond kegyelemlevele — — — — — 197

ELSŐ DECRETUM (1404). 203

MÁSODIK DECRETUM (1405).

1. Cikk. *Hogy a folyó és szilárd testek mértékét az egész országban Budaváros mértékéhez kell alkalmazni* — 213

2. Cikk. *Milyen módon szabad az idegen kereskedőknek az országon belül posztót árulni* — 213

3. Cikk. *A nyilvános jegyzők két világi egyén között folyó perben a világi bíróság előtt ne ügyvédkedjenek* — 213

4. Cikk. *Hogy a polgárok, jövevények és városi népség feljebbvezésének helyet kell adni* — 213

5. Cikk. *Kiknek áll jogában a gonosztevők megbüntetése?* — 213

6. Cikk. *A jobbágyság szabad költözésének megengedése* — 215

7. Cikk. *Senkit sem lehet letartóztatni, mielőtt bírója elé idézték volna* — 215

8. Cikk. *A sérelmesek és kárvallott felek elsőben az illető hely bírájától kérjenek az erőszakoskodó ellenében ítéletet* — 217

9. Cikk. *A kilenczedet és tizedet a hiteles helynél letétbe helyezett pénzből az elmarasztalt vagy az a fél tartozik megfizetni, a ki a letétre okot szolgáltatott* 217

10. Cikk. *A polgárok és a városok egyes lakosai a királynak adót fizetni tartoznak* — — — — — 217

11. Cikk. *Az országban lakó kereskedők oda vihetik áruikat, a hova akarják és a hova nekik tetszik* — 219

12. Cikk. *A szabad városoktól a tárnokmesterhez, s innen, ha szükséges, a király személyes jelenléte elibe történik a feljebbvezés* — 219

13. Cikk. *Milyenek legyenek az ajánlékok, melyekkel a szabad városok a királynak és tiszteinek tartoznak?* — 219

Art. 14. *Ecclesiastici profanas, saeculares vero iudices ecclesiasticas causas non dijudicent, neque cognoscant* ... 220

Art. 15. *Aurum, et alia metalla: exportari prohibita. Et de inspectione, ac exploratione rerum mercatorum, per tricesimatores regio* ... 220

Art. 16. *Pœna eorum, qui res extraneorum, vel forensium mercatorum, sub nomine rerum propriarum, penes se tenent, et vendunt* ... 222

Art. 17. *Tricesima solvenda, tam de rebus efferendis, quam inducendis in regnum* ... 222

Art. 18. *Monetarum usus. Et poena ejus, qui in re tali deliquerit* ... 224

Art. 19. *De regius commutatoribus monetarum* ... 224

Art. 20. *Sales externi non inferantur, neque sint in usu apud regnicolas* 226

Art. 21. *Aurum, et argentum, in monetam non conversum, e regno non efferatur* ... 226

DECRETUM TERTIUM (1405).

Art. 1. *Ne per vim, transeuntes domini, vel milites, damna inferant quibusvis regnicolis* ... 230

Art. 2. *Arestum quarumcunque rerum, nullus propria autoritate faciat: sub poena potentiae* ... 232

Art. 3. *Mutilationes membrorum prohibentur: exceptis, quibus facultas a rege facta est* ... 232

Art. 4. *Potentibus prohibetur, ne vim inferant minoribus* ... 232

Art. 5. *Arestationes ne fiant in propriis locis, et bonis; sed necessariae, fieri possunt in alienis, juxta veterem morem* ... 232

Art. 6. *Pondus, mensura, et ulna Budensis, serventur per totum regnum* 232

Art. 7. *Aurei valor: et ejus reductio ad florenum* ... 234

Art. 8. *Salium externorum, prohibitio* ... 234

Art. 9. *Proscriptos, aut perduelles, nemo ad se recipere ausit, sub poena criminis notae* ... 234

Art. 10. *De judicio, ex parte colonorum a dominis terrestribus, in prima instantia, petendo* ... 234

Art. 11. *Cives civitatum regiarum, in prima instantia, coram suis iudicibus conveniri debent* ... 236

14. Cikk. Egyházi bírák világi, és világiak egyházi perekben nem ítéljenek és azokat el ne bírálják ... 221

15. Cikk. Hogy arany és egyéb érczet kivinni tilos és hogy a kereskedők portékáit a királyi harminczadosok vizsgálják meg és puhatolják ki ... 221

16. Cikk. Azok büntetése, a kik külföldi vagy idegen kereskedők portékáit saját portékáik gyanánt maguknál tartják és árulják ... 223

17. Cikk. Hogy harminczadot mind az országból kivitt, mind az abba behozott áruk után kell fizetni ... 223

18. Cikk. A pénzek forgalma, és azok büntetése, a kik e tárgyban vétkeznek 225

19. Cikk. A királyi pénzváltókról 225

20. Cikk. Külföldi sókat nem szabad behozni és azokat az országlakók ne is használják ... 227

21. Cikk. A pénzre nem alakított aranyat és ezüstöt ne vigyék ki az országból ... 227

HARMADIK DECRETUM (1405).

1. Cikk. Hogy az átkelő urak és katonák erőszakos kárt egy országlakosnak se okozzanak ... 231

2. Cikk. Bármilyen dolgot önhatalmúlag, hatalmaskodás büntetésének terhe alatt, senki le ne tartóztasson ... 233

3. Cikk. Hogy a tagcsonkítás tilos, kivéve azokat, kiknek a király erre hatalmat adott ... 233

4. Cikk. Hogy a hatalmasoknak nem szabad az alábbvalókon erőszakoskodni ... 233

5. Cikk. Hogy saját helyeégeiben és jöszágaiban senki se foglaljon; hanem a szükséges foglalások, régi szokás szerint idegen jöszágban történhetnek 233

6. Cikk. A budai súly- s másféle mértéket és rőföt az egész országban meg kell tartani ... 233

7. Cikk. Az arany értéke s annak egy forint értékben való megállapítása ... 235

8. Cikk. Külföldi sókra vonatkozó tilalom ... 235

9. Cikk. Hogy a levelesített embereket vagy felségsértőket, hűtlenség vétkeinek büntetése alatt, senki se merje befogadni ... 235

10. Cikk. Hogy a jobbágyok részéről törvénytelt első sorban a földes uraktól kell kérni ... 235

11. Cikk. Hogy a királyi városok polgárait első sorban saját bíráik eleibe kell idézni ... 237

Art. 12. *Ecclesiasticus iudex, causas profanas: et saecularis spirituales non iudicet* ... 236

Art. 13. *Possessiones, in quarum metis minerae sunt; rex a nobilibus non auferat: dimidietatem vero, urbium cultoribus, propter auctos fodinarum labores relaxat* ... 236

Art. 14. *Migratio colonis libera facta* 238

Art. 15. *Censum quoque dominus, a colono solvendum; infra mensem commissum, intra dies quindecim exigite quibus elapsis, a migrare volente pater: non valeat* ... 238

Art. 16. *Colonus, post acceptam licentiam, a dominis terrae non vexetur calumniis* ... 240

DECRETUM QUARTUM (1411).

Art. 1. *Dicatores, ultra duos denarios a iudicibus, ratione quietantiarum, non accipiant* ... 240

Art. 2. *Portae maiores, ad denarios triginta, et minores ad quindecim dicentur* ... 242

Art. 3. *Familiares dominorum terrae, non dicentur* ... 242

Art. 4. *Restantiae contributionum, per comites, et vice-comites exigantur* ... 242

Art. 5. *Decimatores, iuramento rusticorum credere, et stare debent* ... 242

Art. 6. *Decimae per censuram ecclesiasticam, extorquendae sunt* ... 242

DECRETUM QUINTUM (1435).

Art. 1. *Regis penes gentes etiam procures insurgere debent* ... 246

Art. 2. *De triginta tribus colonis, unus eques armis bene instructus mitti in expeditionem debet* ... 246

Art. 3. *Nobiles impossessionati, seu colonos non habentes, in propriis personis in bellum ire tenentur* ... 246

Art. 4. *Nobiles, fratres indivisi, unum eorum: apud dominos autem servientes, alios pro se, in bellum mittere cum comite tenentur* ... 246

Art. 5. *Proceres cum conjugibus suis, pro magistris curiae, aliquos domi relinquere nobiles possunt* ... 248

Art. 6. *Iudex nobilium regestrum colonum omnium, in comitatu existentium, comiti exhibere tenetur* ... 248

12. Cikk. *Hogy egyházi bíró világi ügyekben, s a világi bíró egyháziakban ne ítéljen* ... 237

13. Cikk. *Hogy a király azokat a birtokokat, melyek határaiban bányák vannak, a nemesektől el ne vegye, a bányajövedelmek felét pedig a bányamivelőknek a bányamunkák szaporodása miatt engedje el* ... 237

14. Cikk. *Hogy a jobbágyság szabadon költözhetnek* ... 239

15. Cikk. *Hogy a földesúr a bért is, melyet a jobbágnak a részére kijelölt egy hónap alatt kell megfizetnie, tizenöt nap alatt szedje be, a melyeknek elteltével azt a költözni akarótól többé nem követelheti* ... 239

16. Cikk. *Hogy a földesúr jobbágyát, miután ez szabadságát megnyerte, igaztalan vádakkal ne zaklassa* ... 241

NEGYEDIK DECRETUM (1411).

1. Cikk. *Az adókirovók a bíráktól a nyugtáért két dénárnál többet ne vegyenek* ... 241

2. Cikk. *Hogy a nagyobb kapuk után harmincz dénárt, a kisebbek után tizenötöt kell kiróni* ... 243

3. Cikk. *Hogy a földesurak cselédeit nem kell adóval megróni* ... 243

4. Cikk. *Hogy az adóhátralékokat az ispánok és alispánok hajtsák be* ... 243

5. Cikk. *Hogy a dézsmálók a parasztok esküjének hinni és abban megnyugodni tartoznak* ... 243

6. Cikk. *Hogy a dézsmákat szigorú egyházi fenyíték után kell behajtani* 243

ÖTÖDIK DECRETUM (1435).

1. Cikk. *Hogy a király hada mellett az előkelők is tartoznak fölkelni* ... 247

2. Cikk. *Hogy minden harminczhárom jobbágy után egy jól felfegyverzett lovasat kell hadba küldeni* ... 247

3. Cikk. *A birtoktalan vagy olyan nemesek, a kiknek nincsenek jobbágyaik, kötelesek hadba menni* ... 247

4. Cikk. *Osztatlan állapotban levő nemes testvérek maguk közül egyet, az uraknál szolgálatban állók pedig maguk helyett másokat tartoznak az ispánnal hadba küldeni* ... 247

5. Cikk. *Hogy az előkelők hitves társaik mellett néhány nemeset az udvar felügyelői gyanánt otthon hagyhatnak* ... 249

6. Cikk. *Hogy a szolgabíró köteles a vármegyében létező minden jobbágy lajstromát az ispán kezéhez szolgáltatni* ... 249

Art. 7. *Non veniens, aut tarde in expeditionem profectus, aut inde clam, aut temere se subducens, bona amittit* — 248

Art. 8. *Milites, nemini damna inferant; et praeter herbas, ligna, et aquam, a colonis nihil accipiant* — 248

Art. 9. *Modus recuperandi damna, per milites illata* — 248

DECRETUM SEXTUM (1435).

Art. 1. *De iudicibus ordinariis regni et eorum iuramento* — 254

Art. 2. *De iudicium nobilium electione* 254

Art. 3. *Birsagia, inter comites, et iudices nobilium dividantur* — 254

Art. 4. *Occupata bona, spoliatis, quomodo per comites restituantur?* — 254

Art. 5. *Inquisitione sufficienti habita, et satisfactione impensa, factum potentiae, ad regiam curiam decidendum transmittatur* — 256

Art. 6. *Castellani, damna aliis inferentes, cui poenae subiaceant?* — 258

Art. 7. *Birsagia moderata, per quos, et quando exigenda?* — 258

Primus casus — 258

Secundus casus — 258

Tertius casus — 260

Quartus casus — 260

Quintus casus — 260

Sextus casus — 260

Septimus casus — 260

Octavus casus — 260

Art. 8. *Capituli, et conventus pro testimonio; quales personae emitti debeant?* — 260

Art. 9. *Vicinorum et commetaneorum nomina, in literis relatoriis capituli conscribantur* — 262

Art. 10. *Literarum taxa: et salarium fidedignitatum* — 262

Art. 11. *Taxa literarum, minoris cancellariae* — 264

Art. 12. *Taxa literarum, maioris cancellariae* — 266

Art. 13. *Arestatio, in propriis terris, et officiolatibus fieri nequet, sub poena marcarum sex* — 266

Art. 14. *Aresti iudicis, parti faventis poena* — 268

Art. 15. *Arestantium civium poena, in propriis terris* — 268

Art. 16. *Aresti iudicis salarium* — 268

Art. 17. *De defectu seminis, donationibus, et sequestro* — 268

7. Cikk. *Hogy az, a ki a hadseregbe későn jő vagy innen titkon avagy vakmerően eltávozik, fekvő jószágait veszíti* — 249

8. Cikk. *Hogy a katonák senkinek se okozzanak kárt; és a jobbágyoktól mást mint füvet, fát és vizet ne kapjanak* 249

9. Cikk. *A katonák okozta károk helyrehozásának módjáról* — 249

HATODIK DECRETUM (1435).

1. Cikk. *Az ország rendes biráiról és azok esküjéről* — 255

2. Cikk. *A szolgabírák választásáról* 255

3. Cikk. *Hogy a birságok az ispánok és szolgabírák között megosztandók* 255

4. Cikk. *Miképen helyezték vissza az ispánok az elfoglalt fekvő jószágokba azokat, a kiket ezektől megfosztottak* 255

5. Cikk. *Kielégítő tanuvallatás megtörténte és elégtételadás után a hatalmaskodás tényét a királyi curia eldöntése alá kell bocsátani* — 257

6. Cikk. *Mi a büntetése a másokat megkárosító várnagyoknak?* — 259

7. Cikk. *Hogy a mérsékelt birságokat kiknek és mikor kell behajtaniok* — 259

Első eset — 259

Második eset — 259

Harmadik eset — 261

Negyedik eset — 261

Ötödik eset — 261

Hatodik eset — 261

Hetedik eset — 261

Nyolczadik eset — 261

8. Cikk. *Milyen embereket kell a káptalan és convent bizonyságaul kiküldeni* — 261

9. Cikk. *Hogy a szomszédok és határosok nevét írják bele a káptalan tudósító levelébe* — 263

10. Cikk. *A levelek díja és a hiteles bizonyságoknak fizetése* — 263

11. Cikk. *A kisebb kancellária leveleinek a díja* — 265

12. Cikk. *A nagyobb kancellária leveleinek díja* — 267

13. Cikk. *Hogy a saját területén és tisztségében hat márka büntetés alatt senkinek sem szabad mást letartóztatni* 267

14. Cikk. *Büntetése a letartóztatásban eljáró bírónak, ki a félnek kedvez* — 269

15. Cikk. *Azoknak a polgároknak a büntetése, a kik saját területükön tartóztatnak le valakit* — 269

16. Cikk. *A letartóztatásban eljáró bíró fizetése* — 269

17. Cikk. *A magszakadásról, adományokról és zár alá tételről* — 269

Art. 18. De uxoris, et filiabus, in domibus nobilium decedentium, remanentibus — 270

Art. 19. De quarta filiarum, et domo paterna — 270

Art. 20. De filiabus nobilium, homini rustico nubentibus — 270

Art. 21. Ecclesiarum res, et bona, saeculares non occupent — 270

Art. 22. Tributorum superflua exactio vetatur — 272

Art. 23. De moderandis tributorum, sive teloniorum solutionibus: et viarum falsarum prohibitione — 272

Art. 24. Infideles, ad castra dominorum non acceptentur, officiales finitimi, et latrones recipere poterunt — 274

18. Cikk. Az elhunyt nemesek házában visszamaradó hitvestársakról és leányokról — 271

19. Cikk. A leánynegyedről és apai házról — 271

20. Cikk. A nemeseknek olyan leányairól, a kik paraszt emberhez mennek férjhez — 271

21. Cikk. Az egyháziak vagyonát a világiak le ne foglalják — 271

22. Cikk. Tuldságos vámok szedésének eltöltása — 273

23. Cikk. Az uti adók vagy vámok fizetésének mérsékléséről és a hamis utak eltöltásáról — 273

24. Cikk. Hogy a hűtlenekeket az urak váraiba be ne fogadják, s hogy a tisztek latrokat is elfogadhatnak — 275

ALBERT.

(1437—1439).

(1439. évi decretuma).

Art. 1. De reformatione consuetudinum regni — 278

Art. 2. Palatinus per regem et regnicolas eligatur — 280

Art. 3. De stipendiatis et exercitu generali — 280

Art. 4. Nocivæ consuetudines aboleantur — 280

Art. 5. Externis officia non conferantur. Et quod domini praelati et barones homines forenses non conservent — 280

Art. 6. Proventus regales solis incolis regni in arendam conferantur — 280

Art. 7. De lucro camerae, quinquagesima, et mardurinis — 282

Art. 8. Praelati, et barones, duas dignitates tenere non possint — 282

Art. 9. De cambiis forensium mercatorum — 282

Art. 10. Moneta non imputanda: de cusione obulorum — 282

Art. 11. De extraneis monetis, et salibus — 282

Art. 12. Regina, officialatus, solis incolis regni conferat — 284

Art. 13. Capti in bello ex hostibus et manubiæ, militibus non adimantur — 284

Art. 14. Rex, in defensionibus metarum regni, consilio regnicolarum utatur — 284

Art. 15. Rex, potest absque consilio, honores saeculares, incolis hujus regni conferre, et auferre — 284

1. Cikk. Az ország szokásainak visszaállításáról — 279

2. Cikk. Hogy a nádort a király és országlakók válasszák — 281

3. Cikk. A zsoldosokról és a közönséges hadseregről — 281

4. Cikk. Az ártalmas szokások eltörlendők — 281

5. Cikk. Hogy a külföldiekre tisztségek nem ruházhatók és hogy a főpapok és báró urak ne tartsanak maguknak idegen embereket — 281

6. Cikk. Hogy a királyi jövedelmeket egyedül az ország lakosai részére kell bérbe adni — 281

7. Cikk. A kamaranyereségről, az ötvenedről és a nyestbóradókról — 283

8. Cikk. Hogy a főpapok és bárók két méltóságot nem viselhetnek — 283

9. Cikk. Idegen kereskedők csereberéről — 283

10. Cikk. A pénznek meg nem változtatásáról és aprópénz veréséről — 283

11. Cikk. A külföldi pénzekről és sókról — 283

12. Cikk. Hogy a királynő csakis az országlakosaira ruházzontisztségeket — 285

13. Cikk. Hogy a katonáktól a hadifoglyokat s az ellenségtől szerzett zsákmányt el ne vegyék — 285

14. Cikk. Hogy a király az ország határainak megvédelmezésében az országlakosok tanácsával éljen — 285

15. Cikk. Hogy a király ez ország lakosainak világi tisztségeket a tanács nélkül adományozhat s vehet el tőlük — 285

- Art. 16. *Possessiones forensibus non conferantur: incolis etiam, pro servitiis, et non pecuniis, donentur* — — — 286
- Art. 17. *De metis regni Hungariae, et Austriae, ac Moraviae* — — — 286
- Art. 18. *Hospitalitas, et victualium procuratio pro rege a regnicolis, an fieri debeat?* — — — 286
- Art. 19. *Ecclesiasticae personae non tacentur, sed exercitient* — — — 286
- Art. 20. *De maritationibus filiarum regis* — — — 288
- Art. 21. *Ecclesiastica beneficia, saeculares non occupent* — — — 288
- Art. 22. *Rex, in Hungaria manebit* 288
- Art. 23. *Procuratores regii, et reginales, dum suarum majestatum causas tractantur; in sede judiciaria sedere non possint* — — — 288
- Art. 24. *Quod regia, et reginalis majestas ratione indebitae recaptationis jurium possessionariorum; in aestimatione bonorum convincantur. Et de impenetratoribus jurium regalium* — — — 288
- Art. 25. *Despotus, et comes Ciliae, officialatus Hungaris conferant* — — — 290
- Art. 26. *Honores Hungaris, quibus vult, rex confert* — — — 290
- Art. 27. *Nobiles non captiventur; nisi sententia capitali vincantur* — — — 290
- Art. 28. *Nobiles, decimas solvere non teneantur* — — — 290
- Art. 29. *In proclamata congregatione, modus institutus tempore Sigismundi imperatoris per Albertum regem revocatus est* — — — 292
- Art. 30. *Potentiariorum novorum actuum patrorum; personaliter coram rege, aut judice ordinario, statim respondere tenetur* — — — 292
- Art. 31. *Concordandi libera facultas, data litigantibus* — — — 294
- Art. 32. *Redemptio literarum, fidei-gnitatum eductio, tributa, falsae viae* 294
- Art. 33. *De processibus, per exhibitiones literalium instrumentorum, quis modus fuit olim institutus, et observatus?* — — — 294
- Art. 34. *Bina evocatione, et trina forensi proclamatione praemissis; reus actori respondere tenetur* — — — 294
- Art. 35. *Quid, si dixerit, instrumenta apud manus alienas existere?* — — — 294
16. Czikk. *Birtokokat nem kell idegeneknek adományozni s az ország-lakosoknak is szolgálatok fejében és nem pénzért kell adni* — — — 287
17. Czikk. *Magyarországnak és Ausztriának meg Morvaországnak határaitól* 287
18. Czikk. *Vajjon kötelesek-e az ország-lakosok a királyt megvédelmezni és élelmiszerekkel ellátni?* — — — 287
19. Czikk. *Hogy az egyházi személyek adót ne fizessenek, hanem hadakozza-nak* — — — 287
20. Czikk. *A király leányainak kiházasításáról* — — — 289
21. Czikk. *Az egyházi javadatmakat a világiak ne foglalják el* — — — 289
22. Czikk. *A király az országban foglakni* — — — 289
23. Czikk. *A király és királyné ügyvédjei ő Felsegeik ügyeinek tárgyalása idején nem ülhetnek a törvényszékekben* 289
24. Czikk. *Hogy ő Felsegeiket, a királyt és királynét a birtokjogok igaztalan visszafoglalása miatt a fekvőjóságok becsüjében kell elmarasztalni. És a királyi jogok felkérőiről* — — — 289
25. Czikk. *Hogy a despota és Cili grófja a tisztségeket magyaroknak adományoz-zák* — — — 291
26. Czikk. *Hogy a király a tisztségeket magyaroknak adományozza, a kiknek akarja* — — — 291
27. Czikk. *Hogy a nemeseket, hacsak főbenjáró ítélettel el nem marasztalták, el ne fogják* — — — 291
28. Czikk. *Hogy a nemesek nem tartoznak dézsmát fizetni* — — — 291
29. Czikk. *Azt a rendet, mely a kihirdetett gyűlések tárgyában Zsigmond császár idejében honosult meg, Albert király felújítja* — — — 293
30. Czikk. *Hogy az új hatalmaskodások elkövetője a király vagy a rendes bíró előtt azonnal személyesen tartozik felelni* — — — 293
31. Czikk. *Hogy a peres feleknek joguk van szabadon egyezkedni* — — — 295
32. Czikk. *A levelek megváltása, hiteles bizonyságok kivitele, vámok, hamis utak* — — — 295
33. Czikk. *Milyen szabályt hoztak és tartottak meg hajdan az okiratok felmutatása mellett folytatott perekben?* 295
34. Czikk. *Az alperes két perbehívás és három vásáron való kiküldetés előrebocsátása után a felperesnek felelni tartozik* 295
35. Czikk. *Mi történik akkor, ha azt mondja, hogy az okiratok idegen kéznél vannak?* — — — 295

Art. 36. *Quid, si plures fuerint in causam attracti; et quidam ex iis absentes fuerint?* — — — — — 294

Art. 37. *Quid, si omnes in exercitu fuerint?* — — — — — 296

Art. 38. *De pœnis inter ecclesiasticos et saeculares impositis* — — — — — 296

Art. 39. *De funeribus interfectorum, quod archi-diaconi nullam solutionem recipere valeant* — — — — — 296

36. Cikk. *Mi történik akkor, ha több az alperes, és közülök egyik másik távol van?* — — — — — 295

37. Cikk. *Mi történik, ha valamennyien hadban vannak?* — — — — — 297

38. Cikk. *Az egyháziak és világiak között kirótt büntetésekről* — — — — — 297

39. Cikk. *Hogy a megölt emberek eltemetéseért a főesperesek semmi fizetést se fogadhassanak el* — — — — — 297

Decretum anno 1446. editum.

Art. 1. *Eligitur gubernator* — — — — — 302

Art. 2. *Occupata bona per quoscunque, remittentur, et suis possessoribus restituentur. Castra nuper erecta molientur* 302

Art. 3. *Honores et officiatus, resignentur* — — — — — 302

Art. 4. *Constitutiones huius conventus, observentur* — — — — — 304

Art. 5. *Confœderationes, seu conspirationes, in detrimentum regni, a quibusvis factae; dissolventur, et cessent* — — — — — 304

Art. 6—9. — — — — — 304

Art. 10. — — — — — 304

Art. 11. — — — — — 304

Art. 12. — — — — — 306

Az 1446. évi decretum.

1. Cikk. *Kormányzó választása* — — — — — 303

2. Cikk. *Hogy az elfoglalt javakat mindenki engedje át és adja vissza birtokosaiknak, a nem rég épített várakat rombolják le* — — — — — 303

3. Cikk. *Hogy a hivatalokról és tiszt-ségekről le kell mondani* — — — — — 303

4. Cikk. *Hogy ennek a gyűlésnek a határozatait meg kell tartani* — — — — — 305

5. Cikk. *Hogy az ország kárára bárki részéről létesített szövetségek vagy összeküvések felbontandók és megszüntetendők* — — — — — 305

6—9. Cikk. — — — — — 305

10. Cikk. — — — — — 305

11. Cikk. — — — — — 305

12. Cikk. — — — — — 307

V. LÁSZLÓ.

(1440—1457).

DECRETUM PRIMUM (1453).

Art. 1. *Quod rex iuramentum deponet* 130

Art. 2. *Status et ordines in diaeta constituti regi ad fidelitatem praestandam jurabunt* — — — — — 312

Art. 3. *Rex extraneis dignitates non conferet* — — — — — 312

Art. 4. *Rex omnibus super anteactis excessibus, gratiam facit* — — — — — 312

Art. 5. *Donationes Elisabethae reginae et Ladislai regis Poloniae, ad Varnam interfecti, cassantur* — — — — — 312

Art. 6. *Castella noviter erecta; sub pœna notae infidelitatis, demoliantur* 314

Art. 7. *Bona occupata, sub pœna infidelitatis; iis quorum sunt, restituantur* — — — — — 314

Art. 8. *Donationes gubernatoris, Joannis Hunyadi confirmantur* — — — — — 314

Art. 9. *Insinuationes, in suo vigore permanant* — — — — — 314

Art. 10. *Taxae, nullae fiant* — — — — — 314

ELSŐ DECRETUM (1453).

1. Cikk. *Hogy a király esküt tegyen* 311

2. Cikk. *Hogy az országgyűlésen együtt levő karok és rendek a király kezébe hűségi esküt tegyenek* — — — — — 313

3. Cikk. *A király méltóságokat külföldiekre ne ruházzon* — — — — — 313

4. Cikk. *A király az ezelőtt elkövetett kihágásokra nézve mindenkinek megkegyelmez* — — — — — 313

5. Cikk. *Erzsébet királynő és a Várnánál megölt László lengyel király adományainak a megsemmisítése* — — — — — 313

6. Cikk. *Hogy az újonnan épített kastélyok, hűtlenség büntetése alatt lebontandók* — — — — — 315

7. Cikk. *Hogy az elfoglalt javakat hűtlenség vétkének büntetése alatt vissza kell adni azoknak, a kiket illetnek* 315

8. Cikk. *Hunyadi János kormányzó adományainak megerősítése* — — — — — 315

9. Cikk. *Hogy az értesítések erejűben maradnak* — — — — — 315

10. Cikk. *Semmi adózás se történjék* 315

e*

DECRETUM SECUNDUM (1454).

Art. 1. *Joannes de Hunyad, in generallem capitaeum eligitur* — — — 316

Art. 2. *Ut homines, ad cognoscendum de regis proventibus, et eorum erogatione, deputentur* — — — 318

Art. 3. *Praelati, ratione proventuum, antiquo more militare tenentur. Et quorum proventus imminuti sunt, onus quoque eorum militiae minuatur* — 318

Art. 4. *Equites quatuor, pedites duo, a portis centum, conscribantur. Nobiles unius sessionis, singuli in bellum proficiscantur* — — — 318

Art. 5. *Magnates, barones, nobiles, personaliter hac vice in bellum eant. Castellanus unus, in arce manere possit.* — 320

Art. 6. *In majorum nobilium domibus; pro provisorum unus nobilis remaneat: sed pro se, hominem mittere debeat* — 320

Art. 7. *Coloni, in pluribus comitatibus ad unum nobilem pertinentes; penes dominum suum exercituare possunt* 320

Art. 8. *Omnes in suis expensis militare, sine damno aliorum tenentur. Et poena in dissolutos milites statuta* — — 320

Art. 9. *Regnum Sclavoniae, et aliae provinciae, ac civitates regine; ad instar aliorum regnicolarum regni Hungariae; militare teneantur* — — — 320

Art. 10. *Judicia tempore belli cessent* 320

Art. 11. *Defectus equitis unius, aureis quindecim; peditis, decem compensetur; ad rationemque hujus mulctae, possessiones occupari; et jure impignoratitio teneri possint* — — — 322

Art. 12. *Milites, in solutionem pecuniarum non convertantur; sub poena capitis* — — — 322

Art. 13. *Nobiles, de bello clam se subducentes, possessiones; ignobiles caput amittant* — — — 322

Art. 14. *Rex nunquam talem inconsummatam exercitum imposterum se promulgaturum reepit* — — — 322

Art. 15. *Comes, et judices nobilium, super omnibus actibus potentiariis, et possessionum occupationibus, iudicium, et executionem facere possint; sub poena 324*

Art. 16. *Acceptis literis generalis capitanei; omnes insurgere debeant* — 324

MÁSODIK DECRETUM (1454).

1. Cikk. Hunyadi Jánost főkapitánynya teszük — — — 317

2. Cikk. Hogy a királyi bevételek és kiadások meyvizsgálására embereket kell kirendelni — — — 319

3. Cikk. Hogy a főpapok jövedelmeik alapján, a régi szokás szerint tartoznak katonáskodni, és a kiknek jövedelmei megkevesbültek, azok hadszolgálati terhe is alábbszálljon — — — 319

4. Cikk. Száz porta után négy lovas, két gyalogos irandó össze; az egytelkű nemesek önmagukra mennek hadba 319

5. Cikk. A mánások, bárók és nemesek ez alkalommal személyesen menjenek hadba. Egy várnagy a várban maradhat — — — 321

6. Cikk. Az előkelőbb nemesek házaiban tisztartóul egy nemes maradjon vissza, de ez maga helyett tartozik egy embert küldeni — — — 321

7. Cikk. Ugyanazon egy nemesnek több vármegyében levő jobbággyai urukkal indulhatnak hadba — — — 321

8. Cikk. Hogy mindenki saját költségén, mások megkárosítása nélkül tartozik katonáskodni és a rakoncziatlankodó katonákra szabott büntetés — — — 321

9. Cikk. Hogy Szlavonország és a többi tartományok, ugyszintén a királyi városok Magyarország más lakóinak módjára kötelesek katonáskodni — — — 321

10. Cikk. Háboru idején a bíróságok szüneteljenek — — — 321

11. Cikk. Hogy minden egyes lovasnak hiányát tizenöt, minden gyalogost tiz arannyal kell megfizetni, és hogy e bírság czimén a birtokok elfoglalhatók és zálogos joggal megtarthatók — — 323

12. Cikk. Hogy a katonáskodás főbenjáró büntetés terhe alatt pénzbeli fizetésre át nem változtatható — — — 323

13. Cikk. A háboruból tilkon eltávozó nemesek birtokaikat, a nem nemesek fejüket vezítsék — — — 323

14. Cikk. A király ígérete, hogy ilyen szokatlan hadba szállást nem fog hirdetni — — — 323

15. Cikk. Hogy az ispán és a szolgabírák minden hatalmaskodás és birtokfoglalás tárgyában büntetés terhe alatt ítélni s az ítélet végrehajtani tartoznak — — — 325

16. Cikk. Hogy a főkapitány levelének vétele után mindenki tartozik felkelni 325

Horogszegi Szilágyi Mihály 1458. évi decretuma.

Art. 1. *Bona tam ecclesiastica, quam saecularia a tribus annis anteactis occupata, usque quindecimum diem, sub poena facti potentiarii, remittantur* 328

Art. 2. *Rex, de suis proventibus exercituare teneatur: alioquin etiam banderiat; et demum nobiles insurgant* 330

Art. 3. *De damnis, et injuriis, ab anno millesimo, quadringentesimo, quinquagesimo sexto illatis: in comitatibus iudicium celebrari possit* — — — 330

Art. 4. *Hoc esset contra libertatem regiam, et palatinale officium. Igitur ad ipsum permaneat in antiqua consuetudine. Quod quatuor octavae singulis annis celebrentur* — — — 330

Art. 5. *Quod nunquam aliqua taxa petatur* — — — 330

Art. 6. *Universa fortalitia, ad monitionem nobilium, infra quindecim dies diuantur, sub nota infidelitatis* — — — 330

Art. 7. *Dignitates ecclesiasticae, ac officiolatus, et perpetuitates, extraneis non conferantur* — — — 332

Art. 8. *Bona extraneis collata recuperentur* — — — 332

Art. 9. *Quales causas ecclesiastici possint judicare?* — — — 332

Art. 10. *Quod sacerdotes, scholares, et nobiles; telonia, et decimas non solvant* — — — 332

Art. 11. *Rex ex parte omnium fratrum, et familiarium, debitam justitiam impendere teneatur* — — — 332

Art. 12. *Quod novae pecuniae cudantur: et nunquam mutantur* — — — 332

Art. 13. *Quod singulis annis, ad festum Pentecostes fiet diaeta in Pesth* — — — 334

Art. 14. *Quod universae civitates, et castra regalia, ad manus domini gubernatoris tradantur* — — — 334

Art. 15. *Quod omnes jobagiones, libere dimittantur; sub poena occupationis bonorum et solutionis duodecim marcarum* — — — 334

1. Czikk. A lefolyt három év óta elfoglalt, úgy egyházi, mint világi javak, hatalmaskodás büntetése alatt, tizenöt nap alatt visszaadandók — — — 329

2. Czikk. A király a maga jóvedelméből köteles hadat viselni; különben a zászlósok és végül a nemesek is keljenek föl — — — 331

3. Czikk. Az ezernegyszázötvenhatodik éven innen elkövetett kártételek és jogtalanságok tárgyában a vármegyéknek szabad bíraskodniok — — — 331

4. Czikk. Minthogy ez a király jogával és nádor tisztevel ellenkezik, tehát maradjon fön e részben a régi szokás, hogy minden esztendőben négy nyolczados törvényszék tartandó — — — 331

5. Czikk. Hogy adót soha se lehessen követelni — — — 331

6. Czikk. A nemesek felszólítására, minden erősséget, hűtlenség vétke alatt, tizenöt nap alatt le kell rontani — — — 331

7. Czikk. Egyházi méltóságokat és tisztségeket, meg örökségeket nem kell idegeneknek adományozni — — — 333

8. Czikk. A külföldieknek adományozott fekvő jószágokat vissza kell követelni 333

9. Czikk. Hogy milyen ügyekben bíraskodhatnak az egyháziak — — — 333

10. Czikk. Hogy a papok, tanulók és nemesek vámot és tizedet nem fizetnek 333

11. Czikk. A király minden atyafia és egész háznépe részéről kellő igazságot tartozzék szolgáltatni — — — 333

12. Czikk. Hogy új pénzeket kell verni és azokat soha sem kell megváltoztatni 333

13. Czikk. Hogy évenként Pünkösöd ünnepén országgyűlést kell tartani Pesten 335

14. Czikk. Hogy minden várost és királyi várat a kormányzó ur kezére kell szolgáltatni — — — 335

15. Czikk. Hogy minden jobbágyot a fekvőjószágok elfoglalásának és tizenkét marka fizetésének terhe alatt szabadon el kell bocsátani — — — 335

I. (CORVIN) MÁTYÁS.

(1458—1490).

DECRETUM PRIMUM (1462).

ELSŐ DECRETUM (1462).

Art. 1. *Articuli, in quibus juxta antiquam consuetudinem regni, evocatio, sine procrastinatione extra octavas fieri potest*

1. Czikk. Azok az esetek, melyekben a perbehívás, az ország régi szokása szerint, halasztás nélkül a nyolczados tör

in praesentiam personalem regis, ubicunque intra ambitum regni fuerit 338

Art. 2. *Articuli, qui concernunt notam infidelitatis et in quibus, et aliis, possint per dominum regem, possessiones et bona delinquentium, alicui donari seu conferri* — — — — — 340

Art. 3. *Causae forum speciale concernentes* — — — — — 340

DECRETUM SECUNDUM (1464).

Art. 1. *Decreta praedecessorum Ungariae regum, servantur: per Matthiam regem jam confirmata* — — — — — 344

Art. 2. *De conservatione sacrae coronae* — — — — — 344

Art. 3. *Nota infidelitatis nemo, sine praelatorum, et baronum consilio, damnatur* — — — — — 346

Art. 4. *Abolitio brevium evocationum* — — — — — 346

Art. 5. *De celebratione quatuor octavarum. Evocationes cum insinuatione; sub sigillo omnium iudicum regni expeditantur* — — — — — 346

Art. 6. *De prorogationibus et poenis utentium falsis prorogationibus* — — — — — 346

Art. 7. *De quatuor factis potentiariis, quae in tertia octava finaliter terminentur: nec ulterius ejusmodi causae possint prorogari et differri* — — — — — 348

Art. 8. *De prorogationibus fratrum indivisorum: ut, qui in publicis muniis non sunt occupati; prorogationes eis non servantur* — — — — — 348

Art. 9. *Sales extranei in regno non vendantur* — — — — — 348

Art. 10. *Distrahenda castella, post obitum Alberti regis erecta, sub poena perduellii. Et, quae fortalitia salva manere debeant?* — — — — — 348

Art. 11. *Quod hi, qui cum jure regis, vel alio processu, alios in suis juribus injuste vexant, in aestimatione bonorum eorumdem convincantur* — — — — — 350

Art. 12. *Bona post obitum Alberti regis occupata remmittantur; alioquin occupatores ipsi evocentur* — — — — — 350

Art. 13. *Regnum Sclavoniae et partes Transylvaniae, in libertatibus suis conserventur* — — — — — 350

Art. 14. *Ecclesiasticarum personarum et saecularium, contra sese invicem agentium, aequalis mulcta* — — — — — 350

vényszéken kívül a király személyes jelenléte elé történhetik, bárhol tartózkodjék a király az ország határain belül 339

2. Cikk. Azok az esetek, melyek hűtlenség vétkére tartoznak, és a melyekben, valamint másokban, a király úr a bűnösök birtokait és fekvő jöszágait másnak adhatja és adományozhatja 341

3. Cikk. Az egyházi bíróság elé tartozó ügyek — — — — — 341

MÁSODIK DECRETUM (1464).

1. Cikk. Hogy Magyarország előbbi királyainak decretumai, melyeket Mátyás király már megerősített, megtartandók — — — — — 354

2. Cikk. A szent korona megőrzéséről — — — — — 345

3. Cikk. Hűtlenség vétkében, a főpapok és bárók tanácsa nélkül, senkit se kell elmarasztalni — — — — — 347

4. Cikk. A rövid idézések eltörlése 347

5. Cikk. A négy nyolczados törvényszék megtartásáról. Az értesítés mellett való perbehívások az ország minden bírájának pecsétje alatt eszközözlendők — 347

6. Cikk. A halasztásokról és azok büntetéséről, a kik család halasztásokkal élnek — — — — — 347

7. Cikk. A négy hatalmaskodási tényről, a melyeket a harmadik nyolczados törvényszakon el kell intézni, s hogy az ilyen ügyeket nem kell tovább halasztani s huzni-vonni — — — — — 349

8. Cikk. Az osztatlan testvérek haladékaról, hogy a kiket hivatalos kötelességük nem foglal el, azoknak a halasztás nem használ — — — — — 349

9. Cikk. Külföldi sókat nem szabad az országban eladni — — — — — 349

10. Cikk. Hogy az Albert király halála után épült kastélyok, hűtlenség büntetése alatt, lerontandók és hogy mely erősségek maradhatnak fenn — — — — — 349

11. Cikk. Hogy azok, a kik másokat királyi jog czimén vagy egyéb perrel jogaikban igaztalanul zaklatnak, az illető fekvő jöszágok becsüjén maradnak — 351

12. Cikk. Az Albert király halála után elfoglalt fekvő jöszágokat vissza kell bocsátani, különben a foglalókat hívják perbe — — — — — 351

13. Cikk. Szlavonország és az erdélyi részek megtartandók az ő szabadságaikban — — — — — 351

14. Cikk. Hogy az egymás ellen perlekedő egyházi és világi személyek bírósága kölcsönösen egyenlő — — — — 351

Art. 15. *Tributum in una villa in pluribus locis exigi non possit. Viae falsae in aliorum terris non observentur. Et nemo extra metas possessionis tributi molestari possit* — — — 350

Art. 16. *Convictorum in iudicio bona, more veteri conferantur* — — — 350

Art. 17. *De causis forum ecclesiasticum concernentibus* — — — 352

Art. 18. *Rex, ad simplicem querelam bona aliorum non occupet; et causam propriam ordine juris prosequatur* 352

Art. 19. *Judices ordinarios regni verberantis poena; notae infidelitatis* — 352

Art. 20. *De his, quorum literalia instrumenta perirent; ut bona eorum, nova donatione a rege impetrata, praevia attestatione roborentur, et confirmentur* 352

Art. 21. *Judicium generale, in omnibus comitatibus celebretur, more veteri* 352

Art. 22. *De nova moneta cudenda* 352

Art. 23. *De confirmatione donationum Ladislai et Matthiae regum: ut infra annum, ad confirmandum afferantur* 354

Art. 24. *De modo solvendi decimas; ac acervorum examinatione* — — — 354

Art. 25. *Dominicis diebus et festis beatae virginis forum non celebretur* 354

Art. 26. *Monetarum falsarum cutores, puniantur* — — — 354

Art. 27. *Salvum conductum violantium poena* — — — 354

Art. 28. *De violatione ecclesiarum: ac immunitate domorum nobilium, ac ecclesiasticarum personarum* — — — 356

DECRETUM TERTIUM (1471).

Art. 1. *Comitia singulis annis celebrentur* — — — 358

Art. 2. *Nobiles regni nemo capiat: nisi quis sit factor, et servitio non completo aufugiat* — — — 358

Art. 3. *In decimando, servetur modus praecedentis immediati* — — — 358

Art. 4. *Sal regi, teneatur in locis priscis* — — — 360

Art. 5. *Judicium generale, sublatum* 360

Art. 6. *Castra regis, et aliorum, non aliis; quam Hungaris, conservanda assignentur* — — — 360

15. Cikk. *Egy községben vám több helyen nem szedhető; mások földén hamis utak nem tartandók, és a vámos birtok határain kívül senkit sem szabad zaklatni* — — — 351

16. Cikk. *A bíróság elmarasztaltaknak a fekvő jószágait a régi szokás szerint kell eladományozni* — — — 351

17. Cikk. *Az egyházi bíróság elébe tartozó ügyekről* — — — 353

18. Cikk. *A király valakinek egyszerű panaszára senkinek a fekvő jószágait se foglalja el; és saját ügyét a törvény rendje szerint perelje* — — — 353

19. Cikk. *A ki az ország rendes bíráit megveri, hűtlenség vétkének büntetésével lakol* — — — 353

20. Cikk. *Azokról, kiknek okiratai elvesznek, hogy azok fekvő jószágai a királytól felkért új adománnyal előleges bizonyítás után megerősítendők és jóváhagyandók* — — — 353

21. Cikk. *Köztörvényszéket a régi szokás szerint minden vármegyében kell tartani* — — — 353

22. Cikk. *Új pénz veréséről* — — — 353

23. Cikk. *László és Mátyás királyok adományleveleinek megerősítéséről; hogy azokat megerősítés végett egy év alatt elő kell mutatni* — — — 355

24. Cikk. *A dézsmafizetés módjáról és az asztagok megvizsgálásáról* — — — 355

25. Cikk. *Vásárnapokon és a boldogságos szűz ünnepén nem kell vásárt tartani* — — — 355

26. Cikk. *A hamis pénzverőket meg kell büntetni* — — — 355

27. Cikk. *A szabad menedéklevel megsértőinek büntetése* — — — 355

28. Cikk. *Az egyházak megsértéséről és a nemes meg egyházi személyek házáinak mentességéről* — — — 357

HARMADIK DECRETUM (1471).

1. Cikk. *Hogy évenként országgyűlés tartandó* — — — 359

2. Cikk. *Hogy az ország nemeseit senki se fogja el, kivéven azt, a ki másnak sáfára és szolgálatának teljesítése előtt megszökik* — — — 359

3. Cikk. *A dézsmálásban megtartandó a közvetlenül megelőző decretumban megállapított mód* — — — 359

4. Cikk. *A királyi sót a régi helyeken kell tartani* — — — 361

5. Cikk. *A köztörvényszék eltörlése* 361

6. Cikk. *Hogy a király és mások várai másoknak mint magyaroknak őrizetére nem bizandók* — — — 361

Art. 7. *Exercituandi modus Matthiae regis similis Sigismundi* — — — 360

Art. 8. *Sigilla regis quinque* — — — 362

Art. 9. *Damna inferentes ecclesiasticis personis, evocentur: et facta communi inquisitione statim condemnentur* — — — 362

Art. 10. *Bona nullius, ad supplicationem cujuscunque rex occupare potest* 362

Art. 11. *Dicam nullam exigit rex praeter voluntatem regnicolarum* — — — 362

Art. 12. *Rex processum juris non impedit. Et mandata in contrarium ad impediendum data, non servantur*... 362

Art. 13. *Beneficia duo uni personae non conferantur* — — — 364

Art. 14. *Judices, causas judicent, non procuratores, aut advocatos agant. Clamor contra eos excitatus, a rege examinetur, et sotes puniantur* — — — 364

Art. 15. *Honorem comitatus, nobilis accipiat* — — — 364

Art. 16. *Migratio colonorum fiat, ut tempore Sigismundi imperatoris* — — — 364

Art. 17. *In foro spirituali non judicentur aliae causae, praeter illas, quae expressae sunt in secundo Matthiae decreto* — — — 366

Art. 18. *Monasteria, quae sigillorum usum habent, nullius praeterquam regis, juri patronatus subsint* — — — 366

Art. 19. *Romam, conquestum nemo vadat, sed causam coram suo dioecetano inchoet: hinc per viam appellationis Romam deducat, sub poena capitis* 366

Art. 20. *Regis factores nihil a quocunque, sine pecuniis, auferant*... — 366

Art. 21. *Milites regii damna nemini inferant. Alioquin rex, de capitaneis illorum, satisfactionem impendat* — — — 368

Art. 22. *Redemptiones literarum, et executiones fidedignitatum fiant secundum decretum Sigismundi* — — — 368

Art. 23. *Bona perperam occupata suis dominis restituantur* — — — 368

Art. 24. *Ecclesiasticae personae non dicentur: sed tamen onera expeditionum ferant* — — — 368

Art. 25. *Tributa in suis locis exigantur* — — — 368

Art. 26. *Fassio invite per aliquem facta, nullius sit vigoris* — — — 368

Art. 27. *Bona, a tempore coronationis*

7. Cikk. *Hogy Mátyás királynak felkelési szabályzata ugyanaz mint Zsigmondé* — — — 361

8. Cikk. *A király öt pecsétje* — — — 363

9. Cikk. *Azokat, kik az egyházi személyeknek károkat okoznak, perbe kell hívni és közös tanuallatás eszközése után azonnal el kell marasztalni* — — — 363

10. Cikk. *Hogy a király bárki kérésére senkinek a fekvő jóságait sem foglalhatja el* — — — 363

11. Cikk. *A király az országlakosok akaratán kívül semmi adót se szedjen* — — — 363

12. Cikk. *A király a perfolýamot ne akadályoztassa meg, és hogy az ennek ellenére a per megállítására kiadott parancsai meg nem tartandók* — — — 363

13. Cikk. *Egy személynek két javadalmat adományozni nem szabad* — — — 365

14. Cikk. *A bírák a pereket bírálják el és meghatalmazottakul vagy ügyvédekül ne perlekedjenek; az ellenök emelt panaszt a király vizsgálja meg, s a bűnösök bűnhődjenek* — — — 365

15. Cikk. *Vármegyei ispánságot nemes kapjon* — — — 365

16. Cikk. *A jobbágyok költözködése úgy történjék, mint Zsigmond császár idejében* — — — 365

17. Cikk. *A szentszéken a Mátyás második decretumában felsorolt ügyeken kívül másokat nem szabad elbírálni* 367

18. Cikk. *A pecsét használatában levő monostorok a királyt kivéve, senki másnak kegyurága alatt ne álljanak* — 367

19. Cikk. *Panasztételre senkinek sem szabad Rómába mennie, hanem a pert mindenki főbenjáró büntetés alatt, saját megyés püspöke előtt indítsa meg; innen vigye felebbezés útján Rómába* — 367

20. Cikk. *A király sáfarai ingyen senkitől se vegyenek el semmit* — — — 367

21. Cikk. *A királyi katonák senkinek se tegyenek kárt, különben a király azok kapitányai útján adasson elégtételt* 369

22. Cikk. *A levelek megváltásai és hiteles bizonyságok végrehajtásai Zsigmond decretuma szerint történjenek* 369

23. Cikk. *Az igaztalanul elfoglalt fekvő jóságokat vissza kell adni uraiknak* 369

24. Cikk. *Az egyházi személyeket nem kell megadóztatni; de mindamellett hordják hadi terheiket* — — — 369

25. Cikk. *A vámkat a maguk helyén kell szedni* — — — 369

26. Cikk. *Az otyan bevallásnak, melyt valaki az ő akaratja ellenére tett, semmi ereje se legyen* — — — 369

27. Cikk. *Hogy a koronázás ideje óta*

suae occupata, intra dies triginta restituantur sub poena majoris actus... 368

Art. 28. *Homicidiorum in causa, brevis processus Matthiae regis* ... 370

Art. 29. *Castella demoliantur: sub poena perpetuae infidelitatis* ... 370

Art. 30. *Tributum in Chorgho oppido comitatus simigiensis, distrahi passum* 370

Art. 31. *Decretum praesens ab omnibus observetur* ... 370

Decretum a. 1474.

Art. 1. *Subsidium unius floreni* ... 372

Art. 2. *Sales, omnibus persolvantur* 374

Art. 3. *Eligantur duo nobiles, ad distribuendos sales regios in portas* ... 374

Art. 4. *Duo dicatores in singulis comitatibus eligantur* ... 374

Art. 5. *Dicatores, stipendium a rege accipiant* ... 374

Art. 6. *Lucrum camerae, duobus annis relaxatum* ... 374

Art. 7. *Regnicolae, intra annum, in expeditionem, nisi contra Turcas, ire non teneantur* ... 374

Art. 8. *Subsidium hoc contra Turcas expendantur* ... 376

Art. 9. *Denarii viginti quinque soluti computentur ad hoc subsidium* ... 376

Art. 10. *Judicia non celebrentur*... 376

Art. 11. *Bona occupata restituantur* 376

Art. 12. *Locumtenens regis iudicet casus et actus majores; juxta informationem regis* ... 376

Art. 13. *Subsidium per connumerationem salium amplius non fiat* ... 376

Art. 14. *Migratio colonis usque ad annum interdicta* ... 376

Art. 15. *Milites in expensis suis vivant* ... 376

Art. 16. *Decimae, exigentur more veteri, secundum colonorum juramentum*... 378

DECRETUM QUARTUM (1478).

Art. 1. *Subsidium unius floreni a singulis portis offertur* ... 380

Art. 2. *Subsidium floreni offertur in subsequentes annos quinque* ... 380

Art. 3. *Intra quinque annos regnicolae in expeditionem ire non teneantur; nisi necessitate introscripta exigente* ... 380

elfoglalt fekvő jószágokat nagyobb hatalmaskodás büntetése alatt, harmincz nap alatt vissza kell adni... 369

28. Cikk. Mátyás király rövid pere gyilkosság esetében... 371

29. Cikk. A várakat örökös hűtlenség büntetése alatt le kell bontani... 371

30. Cikk. A Somogy vármegye Csurgó mezővárosában levő vámhely lebontásának megengedése ... 371

31. Cikk. A jelen decretumot mindenki tartsa meg ... 371

1474. évi decretum.

1. Cikk. Egy forintnyi hadi segély 373

2. Cikk. Sőt mindenki kapjon ... 375

3. Cikk. Hogy két nemes választandó, a kik a királyi sókat a kapuk szerint felosztják ... 375

4. Cikk. Minden egyes megyében két adókirovót kell választani ... 375

5. Cikk. A kirovókat a király fizesse 375

6. Cikk. Hogy a kamara-nyereség két évre el van engedve ... 375

7. Cikk. Az országlakosok egy éven belül nem tartoznak hadba menni, hanemha a törökök ellen ... 375

8. Cikk. Ez a segély a törökök ellen használandó fel ... 377

9. Cikk. A befizetett huszonöt dénár beszámítandó ebbe a segélybe ... 377

10. Cikk. Hogy törvényszékeket ne tarissanak ... 377

11. Cikk. Az elfoglalt fekvő jószágok visszaadandók ... 377

12. Cikk. A király helytartója a nagyobb hatalmaskodási eseteket és tetteket a király utbaigazításához képest bírálja el ... 377

13. Cikk. Sókba beszámított segélynek többé ne legyen helye ... 377

14. Cikk. A jobbágyoknak a költözés egy évig meg van tiltva ... 377

15. Cikk. A katonák saját költségükön éljenek ... 377

16. Cikk. A dézsmákat a régi módra a jobbágyok esküje szerint kell beszedni 379

NEGYEDIK DECRETUM (1478).

1. Cikk. Minden egyes kaputól egy forint segélyt ajánlanak föl ... 381

2. Cikk. Az egy forintos segélyt felajánlják a következő öt évre ... 381

3. Cikk. Az országlakosok öt év alatt nem kötelesek hadba menni, hanemha az alább említett szükség kívánna ... 381

Art. 4. A contributione qui eximan-
tur? ... 380

Art. 5. Nobilis ex comitatu dicatori
adjungatur ... 382

Art. 6. A militibus nobiles et pauperes
coloni, non opprimantur ... 382

Art. 7. Judicia generalia non celebren-
tur, nisi in certis comitatibus ... 382

Art. 8. Occupatores bonorum evocentur;
et contradictione contempta, impetrator
in bona se immittens, in aestimatione
corum vincatur ... 382

Art. 9. Rex, ad simplicem querelam,
nullius bona occupari permittat ... 384

Art. 10. Rex neminem, sine consilio
suorum consiliariorum captivet aut in
exilium mittat ... 384

Art. 11. Judicia octavalia, in sede Ba-
natus Machoviensis, non celebrentur 384

Art. 12. Evocationes breves, sub sigillis
judicis curiae, et palatini, emanari,
cuique possint ... 384

Art. 13. Quater in anno judicia cele-
brentur ... 384

Art. 14. Supplicatur, ut in antiquis
libertatibus status ipsi conserventur 386

Art. 15. In decimando, servetur anti-
quus mos ... 386

DECRETUM QUINTUM (1481).

Art. 1. Decimae de quibus rebus exi-
gantur? ... 388

Art. 2. Ad nobiles uxoresque et fami-
liam eorumdem propter rusticos, deci-
mas solvere non curantes, ecclesiasticum
interdictum non imponatur ... 388

Art. 3. Rasciani ad decimas solvendis
non teneantur: nec propter eos eccle-
siasticum interdictum christianis impo-
natur ... 388

Art. 4. Christiani societatem cum Ras-
ciani contrahentes, ex portione tantum
sua decimam solvant ... 388

Art. 5. Quod pro uno aureo centum
denarii, et pro quatuordecim capecis,
unus aureus exigatur ... 390

Art. 6. Pro capitibus dicarum nihil
exigatur ... 390

Art. 7. Decimatores, ubi condescendere
et a quibus ali debeant? ... 390

Art. 8. Quod nullus praelatorum, deci-
mas suas arendare valeat. Et de poena
arendatariorum, decreta Sigismundi re-
gis transgredientium ... 390

4. Cikk. Kiket kell az adózás alól ki-
venni ... 381

5. Cikk. A kirovó mellé a vármegyé-
ből egy nemes adandó ... 382

6. Cikk. Hogy a katonák a nemeseket
és szegény jobbágyokat el ne nyom-
ják ... 383

7. Cikk. A köztörvényszékeket bizonyos
vármegyék kivételével, nem kell meg-
tartani ... 383

8. Cikk. A fekvő jószágok elfoglalói
perbe idézendők, és a felkérőt, a ki
magát, az ellenmondással nem törődve,
a fekvő jószágokba beártja, ezek becsü-
jében kell elmarasztalni ... 383

9. Cikk. A király egyszerű panaszra,
senki fekvő jószágainak az elfoglalását
se engedje meg ... 385

10. Cikk. A király tanácsosainak a
meghallgatása nélkül senkit se fogjon el
vagy száműzzön ... 385

11. Cikk. A macsói bánság székhelyén
nem kell nyolczados törvényszékeket tar-
tani ... 385

12. Cikk. Hogy a rövid idézőlevelek az
országbíró és a nádor pecsételi alatt kel-
hetnek és adhatók ki ... 385

13. Cikk. Hogy évenként négyszer kell
törvényszéket tartani ... 385

14. Cikk. Kéri a rendek, hogy régi
szabadságaikban megtartassanak ... 387

15. Cikk. A dézmálásban a régi szokás
tartandó meg ... 387

ÖTÖDIK DECRETUM (1481).

1. Cikk. Miből járjon a dézsma? 389

2. Cikk. Hogy a dézsmafizetéssel nem
törődő parasztok miatt a nemeseket,
feleségüket és családjaikat nem szabad
egyházi tilalom alá helyezni ... 389

3. Cikk. A ráczok nem tartoznak dézs-
mát fizetni és miattok a keresztényeket
nem szabad egyházi tilalommal súj-
tani ... 389

4. Cikk. A ráczokkal társaságra lépő
keresztények csak az ő részük után
fizessenek tizedet ... 389

5. Cikk. Hogy egy aranyért száz dénárt
és tizennégy kepeért egy aranyat kell
venni ... 391

6. Cikk. A rovásnyelekért semmit sem
szabad venni ... 391

7. Cikk. Hol kell a dézsmálóknak meg-
szállniok és kik kötelesek őket eltár-
tani? ... 391

8. Cikk. Hogy egy főpapnak sem sza-
bad dézsmáit bérbe adni és azoknak a
bérloknak büntetéséről, a kik Zsigmond
király decretumait áthágják ... 391

Art. 9. *Interdictum ecclesiasticum, ratione decimarum, usque festum purificationis non imponatur* ... 390

Art. 10. *De modo dicationis decimarum et de transgredientum poena* ... 392

Art. 11. *Decimae, cum gravaminibus consuetis, exigantur* ... 392

Art. 12. *Decimae, secundum ordinationem, quam unusquisque habet cum praelato, exigantur* ... 392

Art. 13. *Pœna, injuste conquerentium regiae majestati, ratione decimarum* 392

Art. 14. *Generale iudicium, usque ad festum sancti Martini non celebretur* 392

Art. 15. *De donationibus iurium possessionariorum, per notam infidelitatis, sive defectum seminis, aut alia ex quacunque causa; quod contradictores, infra anni integra spatium, a die statutionis computandi, sua privilegia exhibere teneantur* ... 394

Art. 16. *Capitulorum et conventuum de testimonio; qui disposito eis salario contentari nollent* ... 394

Art. 17. *Citationes et monitiones, non generales sed expressis nominibus citandorum, ac expressa causa; dentur ab ecclesiasticis iudicibus* ... 394

Articuli pronunciati de officio palatinatus (1485).

Art. 1. *Palatinus, in electione regis habet primum votum* ... 396

Art. 2. *Tutor, vel curator haeredis regni, palatinus* ... 398

Art. 3. *Diaetas indicere, rege non existente, aut infante existente, potest* ... 398

Art. 4. *Est capitaneus generalis* ... 398

Art. 5. *Discordias sopire et sedare habet* ... 398

Art. 6. *Differentiam inter regem et regnicolas componere habet* ... 400

Art. 7. *Audire oratores rege audire eos nequeunt* ... 400

Art. 8. *Querimonias ad aures regis deferre* ... 400

Art. 9. *Judicium regni maximus* ... 400

Art. 10. *Absente rege est locumtenens* 402

Art. 11. *Palatinus, iudex Comanorum: et salarium ejus* ... 402

Art. 12. *Dalmatiae iudex* ... 402

9. Cikk. Az egyházi tilalmat a dézsma okán gyertyaszentelő napjáig nem kell kihirdetni ... 391

10. Cikk. A dézsmakivetés módjáról és az azt áthágók büntetéséről ... 393

11. Cikk. A dézsmát a szokott bírságokkal kell behajtani ... 393

12. Cikk. A dézsmát a szerint kell behajtani, a mint azt a főpappal mindenki elintézte ... 393

13. Cikk. Azoknak a büntetése, a kik a dézsma tekintetében a királyi felségnél igaztalan panaszt tettek ... 393

14. Cikk. Köztörvényszéket szent Márton napjáig nem kell tartani ... 393

15. Cikk. A birtokjogoknak hűtlenség vétke vagy megszakadás czimén avagy más valamely okból való adományozásairól; hogy az ellentmondók az iktatástól számítandó egy egész éven belül kötelesek kiváltságleveleiket felmutatni 395

16. Cikk. A káptalanok és conventek bizonyságairól, kik a részükre megállapított fizetéssel meg nem akarnának elégedni ... 395

17. Cikk. Az egyházi bírák ne általános idézéseket és megintéseket adjanak ki, hanem olyanokat, a melyekben az idézendők meg vannak nevezve és az ügy meg van jelölve ... 395

A nádori tisztség tárgyában hozott czikkelyek (1485).

1. Cikk. A nádort a királyválasztásnál az első szavazat illeti ... 397

2. Cikk. A nádor az ország örökösének gyámja vagy gondnoka ... 399

3. Cikk. Király nem léteben vagy annak gyermekkorában országgyűléseket hirdethet ... 399

4. Cikk. Ő a főkapitány ... 399

5. Cikk. Az egycetlenségeket tartozik lecsillapítani és elfojtani ... 399

6. Cikk. A király és országlakosok között támadt viszályt ki kell egyenliteni ... 401

7. Cikk. Ki kell hallgatnia a követeket, ha ezt a király nem tehetné ... 401

8. Cikk. Köteles a panaszokat a király elébe terjeszteni ... 401

9. Cikk. Ő az ország legfőbb bírása 401

10. Cikk. A király távollétében ennek helytartója ... 403

11. Cikk. A nádor a kunok bírása; és annak fizetése ... 403

12. Cikk. Ő Dalmátia bírása ... 403

DECRETUM SEXTUM (1486).

Art. 1. *Judicium generale seu palatinale abrogatur: et comiti exstirpandi latrocinia, cum praescitu regis, facultas data* — — — — — 406

Art. 2. *Proclamae congregaciones et breves evocationes, antiquatae* — — — — 408

Art. 3. *Singulis annis duae octavae, quibus duo judices ordinarii intersint; et aliae duae octavae breves, pro festis S. Jacobi et epiphaniarum domini, celebrantur* — — — — — 408

Art. 4. *Causae omnes, in facto iurium possessionariorum, in quatuor octavis finiantur* — — — — — 408

Art. 5. *Concordare adversari, in omnibus causis possint* — — — — — 410

Art. 6. *Causae potentiarum, damnorum et injuriarum, in primis octavis: si vero in facto possessionario fuerint, in secundis destinantur. Et evocationes omnes judices dare possint* — — — — — 410

Art. 7. *Prorogaciones quibus personis et qualiter observentur? Ac de poena, si qui eas false impetraverint* — — — — 410

Art. 8. *Regii homines, in uno quoque comitatu eligantur, qui ad executiones cum fidedignitatibus procedant: et poena, si falsum commiserint* — — — — — 412

Art. 9. *Comitatibus in singulis, judices nobilium potiores eligantur: et de poena, si assumere officium nollent* — — — — 412

Art. 10. *Fidedignitates capitulorum, et conventuum, quales sint? Et de fidei executione, ac relatione eorum, poenaeque delinquentium* — — — — — 412

Art. 11. *Abbatias et praeposituras conventuum regularium, soli illius ordinis religiosi teneant* — — — — — 414

Art. 12. *Conventus et praeposituras per episcopos singulis annis bis esse visitandos* — — — — — 414

Art. 13. *Evocationes cum clausula; de consensu, et voluntate T. emanatae, abrogantur: et quod uxores, matres, filiae, sorores nobiles, non evocentur* — — — 416

Art. 14. *Communis inquisitionis celebrandae modus. Ac de oculata revisione* — — — — — 416

Art. 15. *Capitali in sententia, praeter quinque casus, nemo convincatur. Et quod, si officiales vel jobagiones dominorum, violentias intulerint: debeant se*

HATODIK DECRETUM (1486).

1. Cikk. A nádori vagy köztörvényszék eltörlése és az ispánnak adott hatalom a rablásoknak a király tudtával való kiirtására — — — — — 407

2. Cikk. A kihirdetett gyűlések és rövid perbehívások megszüntetése — — — — 409

3. Cikk. Évenként két nyolczados törvényszék tartandó, a melyeken két rendes bíró legyen jelen, és szent Jakab meg Vízkereszt ünnepén két más, rövid törvényszék — — — — — 409

4. Cikk. A birtokjogok dolgát illető minden pert négy nyolczados törvényszékben be kell fejezni — — — — — 409

5. Cikk. A peres felek minden peres ügyben egyezkedhetnek — — — — — 411

6. Cikk. A hatalmaskodások, kártételek és bántalmazások tárgyában indított pereket az első nyolczados törvényszéken, ha pedig birtok dolgát érintik, a másodikon kell befejezni, és perbehívást minden bíró elrendelhet — — — — — 411

7. Cikk. Hogy mely személyeknek és miképen adhatók halasztások? És azok büntetéséről a kik azokat csalárdul eszközlik ki — — — — — 411

8. Cikk. Mindenik vármegyében választásznak királyi embereket, kiknek a hitteles bizonyságokkal a végrehajtásokra ki kell menniök; és büntetésük, ha csalást követnek el — — — — — 413

9. Cikk. Szolgabírákúl az egyes megyékben tehetősebbeket választásznak, és azok büntetéséről, ha a tisztségeket nem akarnák elvállalni — — — — — 413

10. Cikk. Milyeneknek kell lenniök a káptalanok és conventek bizonyságának? és ezek hűséges végrehajtásáról és jelentéstételéről, valamint a vétkezők büntetéséről — — — — — 413

11. Cikk. A szerzetes conventek apátságait és prépostságait egyedül az illető rend szerzetesei bírják — — — — — 415

12. Cikk. Hogy a püspököknek a conventeket és prépostságokat évenként kétszer kell meglátogatniök — — — — — 415

13. Cikk. Eltörlése az „N. belegegyezéseivel és parancsából”-féle záradékkal kiadott perbehívásoknak és hogy a nemes feleségeket, anyákat, leányokat ne hívják perbe — — — — — 417

14. Cikk. A közös tanuvallatás megejtésének módja; és a szemügyre vételről — — — 417

15. Cikk. Főbenjáró ítéletben, az öt eset kivételével, senkit sem kell elmarasztalni, és hogy ha az urak tisztjei vagy jobbágyai erőszakoskodnak, uraiknak esküvel

*domini juramento purgare et de illis
justitiam administrare* — — — 418

Art. 16. *Repulsionis poena* — — — 420

Art. 17. *Trinae forenses proclamationes
aboleantur* — — — 420

Art. 18. *Duelli dimicatio, in sede judi-
catoria regia decerni non possit: nisi in
causis, more militaris curiae regiae: et
tunc quoque; non nisi probatione desti-
ciente* — — — 420

Art. 19. *Causae jurium, possessionario-
rum, qualiter in quatuor octavis termi-
nentur* — — — 422

Art. 20. *Proto-notarii in hospitibus judi-
care non possint. Et quod literae senten-
tiarum, in sede perlegantur, ac per
omnes magistros proto-notarios subscri-
bantur* — — — 422

Art. 21. *Exemptiones diversis personis
a iudicatu comitum, et aliorum iudicium
ordinariorum indultae; invigorosae ha-
beantur, et nullae sint* — — — 422

Art. 22. *Bona a rege impetrata, non
obstante contradictione, pro se violenter
occupantis poena: ut per comitem eji-
ciatur, et in aestimatione bonorum con-
vincatur* — — — 424

Art. 23. *Donationales literae, cum clau-
sula: de manibus regis, nullius sint
vigoris* — — — 424

Art. 24. *Bona, contra iura et antiquam
consuetudinem a rege impetrata, pro
non impetratis habeantur* — — — 424

Art. 25. *Modus procedendi in lite, de
bonis pignoratitibus: de poena eorum,
qui admoniti, pecunias levare, et bona
remittere nollent* — — — 426

Art. 26. *Post defectum seminis de bonis
dubiis, pro uxoribus filiabusque de-
cedentium nobilium, quid fieri debeat?* 426

Art. 27. *Impetratores bonorum, si tem-
pore statutionis contradictores fuerint;
bona non occupent. Et si contradictores
de recenti in bona ea se intromiserint;
quid faciendum? Uxor, decedente ma-
rito, nulla ratione contradote sua frau-
detur* — — — 428

Art. 28. *Praelati et personae ecclesias-
ticae, contra nobiles saeculares, causas
mores, lite pendente, interdictum dare
non possint. Et quod ipsi, in eadem
poena contra saeculares convincantur; in
qua ipsos saeculares contra se, in causis
suis incurere praetenderent* — — — 428

Art. 29. *Arestationes in regno quomodo
fieri possint?* — — — 430

kell magukat tisztázniok, azok részéről
pedig igazságot szolgáltatniok — — — 419

16. Cikk. A visszaúzés büntetése 421

17. Cikk. Hogy a három vásáron való
kikiáltások eltörleendőek — — — 421

18. Cikk. Hogy párbaú vívását a kirá-
lyi törvényszéken nem szabad elhaltá-
rozni, kivéve a király katonai curiájának
szokása szerint eldöntendő perekben és
akkor is csak bizonyítékok hiányában 421

19. Cikk. Miképen fejezendők be négy
nyolczados törvényszakon a birtokjogo-
kat tárgyzó peres ügyek — — — 423

20. Cikk. Az ítélőmestereknek szállá-
saikon nem szabad ítélkezni; s hogy az
ítéletleveleket a törvényszéken föl kell
olvasni és minden ítélőmesternek alá
kell írnia — — — 423

21. Cikk. A különböző személyeknek
adott mentességek az ispánok és más
rendes bírák bírói hatósága alól, erőtlé-
neknek és scmmiseknek tekintendők 423

22. Cikk. Annak a büntetése, a ki a
királytól felkért fekvőjóságot, megtörtént
ellentmondás ellenére, a maga részére
erőszakosan elfoglalja: hogy az ispán az
olyant dobja ki és a fekvőjóságok be-
csűjében marasztalja el — — — 425

23. Cikk. Hogy az ilyen záradékkal
«királyi kézből» ellátott adománylevelek
erőtlenek — — — 425

24. Cikk. Hogy a királytól a törvé-
nyek és régi szokás ellenére felkért jó-
szágok fel nem kérteknek tekintendők 425

25. Cikk. A zálogos fekvő jóságokat
illető perlekedés módjáról és azok bü-
ntetéséről, a kik, megintés után, a pénzt
fölvenni és a javakat visszbocsátani nem
akarják — — — 427

26. Cikk. Magszakadás esetében mit
kelljen tenni a kétes fekvő jóságokra
nézve az elhunyt nemesek feleségei és
leányai érdekében? — — — 427

27. Cikk. A fekvő jóságok felkérői
abban az esetben, ha az iktatás idején
ellentmondók akadnak, a fekvőjóságokat
ne foglalják el. És hogy mit kell tenni,
ha az ellentmondók a fekvő jóságokban
iziben belelegyednének? — A feleség,
férje halála után, semmi okból se essek
el viszonthibérétől — — — 429

28. Cikk. A főpapok és egyházi szemé-
lyek, kik világi nemesek ellen pert indi-
tanak, a per függőben léte alatt, egyházi
tilalmat nem bocsáthatnak ki. És hogy
őket a világiak ellenében ugyanazon
büntetésben kell elmarasztalni, a mely-
lyel ők a világiakat maguk ellenében
saját pereikben kívánják sújtatni — 429

29. Cikk. Miként mehetnek végbe az
országban a letartóztatások — — — 431

- Art. 30. *Proficiscentes ad bellum, vel alio quocunque, damna nemini inferant* ... 304
- Art. 31. *Milites damna nemini inferant: et de inferentium poena* ... 432
- Art. 32. *Venetis et Polonis, nemo audeat bona, seu arces vendere, aut quocunque titulo inscribere, vel donare, sub poena infidelitatis* ... 432
- Art. 33. *Nobiles, vel quicunque officiales dominorum, si alius damna intulerint, domini eorum teneantur ex parte illorum satisfactionem impendere: si vero non fuerint officiales, sed solummodo stipendiarii, et ex domibus eorum damna intulerint; jure convenientur* 434
- Art. 34. *Fugitivus servitor, vel officialis, reddatur ab eo, ad quem fugit, priori domino* ... 434
- Art. 35. *Tributorum loca comites revideant, et de singulis regi rescribant* 434
- Art. 36. *Rustici uxores ducentes, tributum non pendant. Sartores aut pannitionsores, plus quam alii viatores, in telonio non solvant* ... 436
- Art. 37. *Bani et comites, in ecclesiis dei, quarum jus patronatus ad regem spectat, se ingerere non praesumant* 436
- Art. 38. *Furem et latronem captum, dimittentis poena* ... 436
- Art. 39. *Colonorum violenta et indebita abductio, quodque libere manere, et discedere possint; et de poena, si quis calumniose illos detinuerit, ne discedant* ... 438
- Art. 40. *Modus connumerationis et exactionis decimarum observetur, qui descriptus est in decreto anni 1464.* ... 438
- Art. 41. *Decimator sit contentus juramento rustici. Si noluerit: deposito uno aureo, acervum subvertere possit* ... 440
- Art. 42. *De animalibus, in dioecesi agriensi decimari solitis* ... 440
- Art. 43. *Domini terrae de decimis nihil pro se usurpent* ... 440
- Art. 44. *Causae, pro decimis in curia Romana per aliquos motae, revocentur* ... 442
- Art. 45. *Romana in curia, ratione decimarum aut aliorum negotiorum, nemo causam movere praesumat: et rex*
30. Cikk. A kik hadba, vagy egyebűre akárhová utaznak, senkinek se tegyenek kárt ... 431
31. Cikk. A katonák senkinek se okoznak károkat; és a kártevőknek büntetéséről ... 433
32. Cikk. A velenceieknek és lengyeleknek, hűtlenség büntetése alatt senki se merjen fekvőjőszágokat vagy várakat eladni, vagy részükre bármely czímen ideiglenesen átruházni vagy elajándékozni ... 433
33. Cikk. Ha az uraknak nemes vagy bármiféle tisztjei másoknak károkat okoztak, az urak tartoznak azok részéről elégtételt szolgáltatni; ha pedig nem tisztiek, hanem csak szoldosok lennének, perbe kell őket fogni ... 435
34. Cikk. Hogy a szökevény szolguit vagy tisztet az, a kihez szökött, adjon vissza előbbi urának ... 435
35. Cikk. Az ispánok a vámhelyeket vizsgálják meg s a királynak mindegyikről tegyenek jelentést ... 435
36. Cikk. Hogy a parasztok, kik feleségeiket viszik, vámot ne fizessenek. A szabók vagy posztolnyírók vám fejében ne fizessenek többet, mint más utasok 437
37. Cikk. A bánok és ispánok ne merjenek beleavatkozni az Isten egyházaiba, a melyek kegyursága a királyra tartozik ... 437
38. Cikk. Annak büntetése, ki az elfogott tolvajt és latrot szabadon eresztí 437
39. Cikk. A jobbágyok erőszakos és jogtalan elvitele, és hogy szabadságukban áll helyben maradni vagy elköltözni és annak büntetéséről a ki őket igaztalanul letartóztatja, hogy el ne költözzenek ... 439
40. Cikk. A dézsma összeírásában és behajtásában az 1464. évi decretumban megszabott módot kell követni ... 439
41. Cikk. A dézmáló elégedjék meg a paraszt esküjével, ha nem elégszik meg, az asztagot, egy arany letétele mellett széthányhatja ... 441
42. Cikk. Azokról az állatokról, melyekből az egri püspöki megyében tizedet szoktak venni ... 441
43. Cikk. A földes urak a dézmából a maguk részére semmit se bitoroljanak ... 441
44. Cikk. Hogy azokat a peresügyeket, melyeket a dézsmák dolgában némelyek a római curia előtt indítottak meg, vissza kell vonni ... 443
45. Cikk. Dézsmák tárgyában vagy egyéb ügyekben senki se merjen a római curián pert indítani; és a dézsmapereket

causas decimarum, cum agitur de possessorio jure, discutiat — — — 442

Art. 46. *Rex ad gravem et enormem querelam, bona quorumpiam occupare; neminemve, sine consilio dominorum praelatorum et baronum, nota infidelitatis condemnare valeat* — — — 442

Art. 47. *Regios infideles, quomodo quis per duodecim dies et non ultra, in castris, seu bonis suis, tenere possit? Et poena, si qui contrarium facerent* — 444

Art. 48. *Comites, capere possint ubique malefactores omnes, in bonis quorumcunque. Et de poena, si qui resisterent: ammissio possessionis, ubi malefactores reperirentur* — — — — 444

Art. 49. *Rex bona et possessiones dominorum ac nobilium, in quibus qualescunque minerae auri reperientur, sine debita et aequivalente compensatione non auferat: sed sit contentus urburis* — — — — 446

Art. 50. *Judicatus comitatus Zagoriae, in regno Slavoniae, cesset: et quod appellatio fiat ad banum* — — — 446

Art. 51. *Homicidae voluntarii, absque gratia regis, interimantur: qui ubicunque fuerint, capi possint, quodque nemo eos defendere ausit* — — — — 446

Art. 52. *Birsagia inter partes (sive coram iudicibus regni ordinariis, sive in sedibus comitatuum convincantur) quomodo exigantur* — — — — 448

Art. 53. *A vice-comitibus jure convictus, si causam in curiam regiam appellaverit; causa approbata, idem convictus in dupli multa vincantur* — — 448

Art. 54. *Judices et magistros proto-notarios infamia nemo laedere ausit: et de poena talionis ejus, qui id temere praesumeret* — — — — 448

Art. 55. *Capituli in sententia convictus, per iudicem suum statim capiatur, et tribus diebus pro ineunda concordia teneatur: qua non succedente, tertio die adversario assignetur* — — — 450

Art. 56. *Pater pro filio et e contra filius pro patre, non condemnatur* 450

Art. 57. *Episcopi, capitula, abbates, praepositi, et personae ecclesiasticae, more veteri, cum literis inquisitoriis, in aquirendis et retinendis iuribus possessionariis procedere non possint: sed cum literis, privilegiis, et instrumentis* — 450

Art. 58. *Violatores sedis judicariae, in viginti quinque marcis vincantur* 452

midőn birtokjog forog kérdésben, a király intézze el — — — — 443

46. Cikk. Hogy a király súlyos és fellebbezést nagy panaszra senki fekvő jószágait sem foglalhatja el és a főpapurak meg bárók tanácsa nélkül hűtlenség vétkeben senkit sem marasztalhat el — 443

47. Cikk. Milyen szabad valakinek a királyhoz hűtlenséget tizenkét napon át és nem tovább, váraiban és fekvőjószágjaiban tartani, és azok büntetése, a kik ellenkezőt cselekszenek — — — — 445

48. Cikk. Az ispánoknak minden gonosztevőt bárhol, bárki fekvő jószágain el szabad fogniok; és hogy az ellenszegülők annak a birtoknak az elvesztésével bünhődnek, a hol a gonosztevőket megkapják — — — — 445

49. Cikk. A király az urak és nemesek ama fekvő jószágait és birtokait, a melyekben bármilyen aranyérczek találhatók, méltó és egyenértékű kárpótlás nélkül el ne vegye, hanem elégedjék meg a bányajövedelemmel — — — 447

50. Cikk. Szlavonország Zagoria vármegyéjének birászkodása szűnjék meg; és a felebbezés a bánhoz menjen — 447

51. Cikk. A szántásándékos gyilkosokat királyi kegyelem nélkül ki kell végezni, a kiket is, bárhol legyenek, el szabad fogni és hogy azokat senki se merje megvédeni — — — — 447

52. Cikk. Milyen kell a feleken (akár az ország rendes bírái előtt, (akár a megyei székeken ittétek legyen el) a birságokat megvenni — — — — 449

53. Cikk. Ha az, kit az alispánok törvényesen elmarasztaltak, a pert a királyi curiához felebbezi, azt az elmarasztalt felet, az ügy helybenhagyása esetében kétszeres birságban kellelmarasztalni 449

54. Cikk. A birákat és ítélőmestereket senki se merje becstelenséggel illetni; és az arra szabadon forsbüntetéséről, a ki ezt vakmerően megtenné — — — 449

55. Cikk. A főbenjáró ítéletben marasztalt bírája azonnal fogja el és egyezkedés végett három napig tartsa fogva; az egyezkedés nem sikerültével harmadnap szolgáltatassa ki az ellenfélnek — — — — 451

56. Cikk. Az apát fiáért, és viszont a fiút apjáért nem kell elmarasztalni 451

57. Cikk. A püspökök, káptalanok, apátok, prépostok és egyházi személyek birtokjogok szerzésében és megtartásában, régi szokásnál fogva ne tanuvallató levelekkel, hanem csak kiváltságlevelekkel és okiratokkal járassanak el — — 451

58. Cikk. A széksértőket huszonöt girában kell marasztalni — — — — 453

- Art. 59. *Conventus minores et Szent Jób a dandis literis cessent* — — — 452
- Art. 60. *Comites singulis comitatibus praeposantur. Et ipsi comites, vice-comites sibi, notabiles viros eligere, ex eodem comitatu teneantur. Ac de juramento eorum* — — — — — 452
- Art. 61. *Ecclesiarum violationis, et destructionis per exercitantes, poena* — — — 452
- Art. 62. *Exercitantium poena, qui in domibus nobilium condescenderint vel victualia eo inducta, vi abstulerint* 454
- Art. 63. *Archi-diaconi et vice-archidiaconi aut plebani, de sepultura intersectorum nihil exigere praesumant, sub poena amissionis beneficiorum* — — — 454
- Art. 64. *Praelati et barones ac universi nobiles teneantur in medium comitatus, de eorum bonis contribuere, si quando ad communem necessitatem comitatus, expensis opus sit: negligentes, comes cum exactione soliti birsagii ad contribuendum cogat. Non contribuunt tamen domini, quando itur ad dietam* — — — 456
- Art. 65. *Arma in sedem comitatus non inferantur, sed in hospitibus relinquantur: ac poena nobilis et rustici secus facientis* — — — — — 456
- Art. 66. *Arma deponat omnis, ad tabernam profecturus* — — — — — 458
- Art. 67. *Contra comitem aut vice-comitem et judices nobilium, in executione exurgens et vim inferens, nota infidelitatis mulctetur* — — — — — 458
- Art. 68. *Judices regni ordinarii qui sint? Et quod nemo in sedem judiciorum, nisi vocatus, intrare possit* — — — 458
- Art. 69. *Procurator unus, personarum quatuordecim tantum causis patrocinetur* — — — — — 460
- Art. 70. *Causae jam motae, suis consuetis processibus discutiantur* — — — — — 460
- Art. 71. *Privilegia amissa allegantes, attestatione nobilium, citra sexaginta annos, factum probent* — — — — — 460
- Art. 72. *Saeculares personae contra ecclesiasticas, in judicio pari onere convincantur* — — — — — 462
- Art. 73. *Judices regni ordinarii et eorum vices gerentes, nec non comites, vice-comites, proto-notarii, assessores, alique regni judicia exercentes, juramentum suis locis praestent* — — — 462
59. Cikk. A szent jóbi és a kisebb conventek többé leveleket ne adjanak ki 453
60. Cikk. Hogy az egyes megyék élére ispánokat kell tenni, és hogy ezek az ispánok ugyanaból a megyéből kötelesek maguknak tekintélyes férfiakat alispánokul kiválasztani; és azok esküjéről — — — — — 453
61. Cikk. Azoknak a katonáknak a büntetése, a kik az egyházakat megtámadják és tönkre teszik — — — — — 453
62. Cikk. Azoknak a katonáknak a büntetése, a kik a nemesek házaiba szállnak vagy az oda beszállított élelmiszereket erőszakosan elviszik — — — — — 455
63. Cikk. A főesperesek és esperesek vagy a plébánusok, javadalmaik vesztésének büntetése alatt, a megölt emberek eltemetéseért semmit se merjenek követelni — — — — — 455
64. Cikk. A főpapok és bárók meg az összes nemesek tartoznak fekvő jószágaik után a vármegye pénztárába adózni, valamikor a vármegye közös szükségeire költségek kellenek; a vonakodókat az ispán a szokott birság felvételével kényszerítse az adózásra. Mindazonáltal az urak nem adóznak akkor, a midőn országgyűlésre kell menniök — — — 457
65. Cikk. A fegyvereket nem szabad a vármegye székére bevenni, hanem a szállásokon kell hagyni; és annak a nemesnek meg parasztnak a büntetése, a ki másképen cselekszik — — — — — 457
66. Cikk. A ki korcsmába akar menni, a fegyverét tegye le — — — — — 459
67. Cikk. A ki végrehajtás alkalmával az ispán vagy alispán és a szolgabírák ellen támadt és erőszakot használ, hűtlenség vétkébe essék — — — — — 459
68. Cikk. Hogy kik az ország rendes bírái és hogy a törvényszékre hivattalul senki sem mehet be — — — — — 459
69. Cikk. Egy ügyvéd legfőlebb tizen-négyszemély ügyeit védelmezze — — — 461
70. Cikk. A már megindított pereket szokott folyamatuk szerint kell megvitatni — — — — — 461
71. Cikk. A kik azt állítják, hogy kiváltságleveleik elveszték, a hatvan éven belül történt dolgot nemesek tanuvalloásával bizonyítsák — — — — — 461
72. Cikk. A világi személyeket egyháziak ellenében a birság előtt egyenlő birságban kell marasztalni — — — — — 463
73. Cikk. Az ország rendes bírái és helyetteseik, ugyszintén az ispánok, alispánok, ítélőmesterek, táblabírák és mások, a kik az országban bíráskodnak, a maguk helyén esküt tegyenek — — — 463

Art. 74. *Literarum in capitulis et conventibus taxa* — — — 462

Art. 75. *De pecuniis in capitulo vel conventu depositis, quid exigatur? et fidedignitatibus, pro executionis angaria, laboreque, quid in diem solvatur?* 464

Art. 76. *Literarum in iudiciis, id est minori cancellaria regis, taxa* — — 464

Art. 77. *Vicinorum, et commetaneorum nomina, qui tempore statutionis et metam reambulationis interfuerint; in literis executoriis capitulorum et conventuum, semper scribantur* — — — 466

Art. 78. *Quodque in eo contenta nunquam variari debeant* — — — 466

74. Cikk. A levelek díja a káptalanokban és conventekben — — — 463

75. Cikk. A káptalanban vagy conventben letett pénzeztől mit kell venni és a hiteles bizonyságoknak a végrehajtás alkalmából tett utjokért és munkájokért mit kell napjára fizetni? 465

76. Cikk. Levelek díja a törvényszékeken vagyis a királyi kisebb kancelláriában — — — 465

77. Cikk. A szomszédok és határosok neveit, a kik az iktatás és határjárás alkalmával jelen voltak, a káptalanoknak és conventeknek a végrehajtásokról készült leveleibe mindenkor bele kell írni — 467

78. Cikk. Hogy az abban foglaltakat soha sem kell megváltoztatni — — — 467

II. ULÁSZLÓ.

(1490—1516).

Confirmatio iurium, consuetudinum et libertatum regni ac conditiones suscepti regiminis Uladislai regis — — — 472

DECRETUM PRIMUM (1492).

Art. 1. *Rex omnes Status et Ordines regni in eorum antiquis libertatibus conservet: novitates per Mathiam regem introductas aboleat: ordinariis proveniuntibus sit contentus* — — — 482

Art. 2. *Bona per regem Mathiam et reginam vel alios occupata, remittantur* — — — 482

Art. 3. *Corona regni quomodo, per quos et ubi servetur?* — — — 482

Art. 4. *Moravia, Silesia, et Lusatia a corona regni non alienentur* — — 484

Art. 5. *Rex, pro majori parte, in Hungaria maneat* — — — 484

Art. 6. *Consiliarii, cancellarius, thesaurarius, et alii officiales hungari sint* — — — 484

Art. 7. *De rebus Hungariae, rex cum consiliariis hungaris consultet* — — 486

Art. 8. *Dignitates, et officia, hungaris conferantur* — — — 486

Art. 9. *Jura possessionaria, non extraneis, sed hungaris conferantur* — — 486

Art. 10. *Judices, in celebratione iudiciorum personaliter intersint: et de modo celebrandi iudicia* — — — 486

Art. 11. *Rex, ad querelam simplicem, parte non audita, neminem impediat* 488

Az ország jogainak, szokásainak és szabadságainak megerősítése és Ulászló király felvállalt uralkodásának feltételei 473

ELSŐ DECRETUM (1492).

1. Cikk. A király az ország összes karait és rendeit tartsa meg régi szabadságaikban; az újításokat, melyeket Mátyás király hozott be, törölje el; a rendes jövedelmekkel elégedjék meg 483

2. Cikk. A fekvő jószágokat, melyeket Mátyás király és a királyné vagy mások elfoglaltak, vissza kell bocsátani — 483

3. Cikk. Az ország koronáját hogyan, kik és hol őrzik? — — — 483

4. Cikk. Hogy Morvaország, Szilézia és Lausitz az ország koronájától el nem idegenítendő — — — 485

5. Cikk. A király nagyjából Magyarországon lakjék — — — 485

6. Cikk. A tanácsosok, a kancellár, kincstárnok és egyéb tisztviselők magyarok legyenek — — — 485

7. Cikk. Hogy a király Magyarország dolgairól magyar tanácsosokkal tanácskozzék — — — 487

8. Cikk. A méltóságok és tisztiségek magyaroknak adományozandók — 487

9. Cikk. A birtokjogok nem idegeneknek, hanem magyaroknak adományozandók — — — 487

10. Cikk. Hogy a bírák a törvényszékek tartása alkalmával személyesen legyenek jelen és a törvényszékek tartásának módjáról — — — 487

11. Cikk. A király, az illető fél meghallgatása nélkül, egyszerű panaszra senkit se akadályoztasson — — — 489

- Art. 12. *Rex motu proprio, aut etiam delatione aliorum, nocendi occasione contra neminem regnicolarum concipiat* — 488
- Art. 13. *Nota, seu crimine infidelitatis; sine consilio praelatorum, et baronum, rex neminem condemnet* — 488
- Art. 14. *Bona universa, post obitum Mathaei regis occupata, remittantur* 488
- Art. 15. *Fortalitia, noviter erecta, diruantur* 490
- Art. 16. *Damna, post obitum Mathiae regis, quibuscunque illata, requirantur jure* — 490
- Art. 17. *De conservatione militum regiorum: et de poena, si cui milites damna intulerint* — 490
- Art. 18. *Rex, extra regnum militem ducere volens, regnicolas invitos secum ire non compellat: et quomodo regnicolae, contra hostes regni, penes regis exercitum exurgant?* — 490
- Art. 19. *Exercituandi modus* — 490
- Art. 20. *Sub banderio uno quot equites sint? et nobiles possessionati, ac unius sessionis quomodo in bellum procedant?* — 492
- Art. 21. *Duces, et comites quomodo in bellum prodeant, qui similiter banderia habent?* — 492
- Art. 22. *Domini in servitiis regis, et regni, sive etiam privatis negotiis profecturi, et gentes eorum si damna intulerint; quomodo de his satisfactio impendatur, juxta juramentum damnificationum?* — 492
- Art. 23. *Nullae gentes, post finitum bellum, in aliorum bona condescendant, ne damna inferant. Contrarium facientes, puniantur* — 494
- Art. 24. *De damnis, per castellanos, seu officiales arcium patris, domini satisfactionem impendere tenentur, et se de innocentia, juramento purgare: domini vero servitores ejusmodi, non obstante nobilitatis privilegio, etiam in domibus propriis captivare; ad recuperationem damnorum suorum, possint* 496
- Art. 25. *Metarum rectificatio, cum finitinis provinciis* — 496
- Art. 26. *Proventus regii, lucrum camerarum, quinquagesima, et marturinae, quomodo exigantur?* — 496
- Art. 27. *Tricesimae, exigantur juxta veterem consuetudinem: de rebus autem minutis, infra valorem unius floreni, tricesimae non exigantur* — 496
12. Cikk. A király se önszántából se mások vádjára ne keresen bármely országlakás ellenében alkalmat az ártásra — 489
13. Cikk. Hogy a király a főpapok és bárók tanácsa nélkül senkit se marasztaljon hűlenség vétkében vagy bűnében 489
14. Cikk. A Mátyás király halála után elfoglalt összes fekvő jószágok visszaadandók — 489
15. Cikk. Az újonnan épített erősségeket le kell bontani — 491
16. Cikk. A Mátyás király halála után bárkinek okozott károk megtérítését törvény útján kell keresni — 491
17. Cikk. A királyi katonák fentartásáról, és a kárt okozó katonák megbüntetéséről — 491
18. Cikk. Midőn a király a katonaságot az országból ki akarja vinni, ne kényszerítse az országlakosokat, hogy akarattuk ellenére menjenek vele; és hogyan keljenek föl az országlakosok az ország ellenségei ellen a királyi hadsereg mellett — 491
19. Cikk. A hadviselés módja — 491
20. Cikk. Hány lovas legyen egy banderiumban? és miképen kelljen a birtokos meg az egy telkes nemeseknek hadba vonulniok? — 493
21. Cikk. Miképen vonuljanak hadba a hercegek és ispánok, a kiknek hasonlóképen bandériumaik vannak? 493
22. Cikk. Ha a király és ország szolgálatában vagy akár a magán ügyeikben utazók és emberek kárt tesznek, miként kell ezért a károsultak esküjéhez képest elégtételt szolgáltatni? — 493
23. Cikk. A háboru befejezése után semmiféle hadcsapatok se szálljanak be mások fekvőjószágaira, nehogy kárt okozzanak. A kik ellenkezőt tesznek, azokat meg kell büntetni — 495
24. Cikk. Az urak azokért a károkért, melyeket várnagyjaik vagy vártszijeik elkövettek, elégtételt adni és magukat ártatlanságukra nézve esküvel tisztázni kötelesek. Az urak viszont káruk megtérítése céljából az ilyen szolgálkat saját házaikban is elfoghatják, nemességük előjoga ellent nem állván — 497
25. Cikk. A szomszéd tartományokkal való határigazítás — 497
26. Cikk. Miképen hajtandók be a királyi jövedelmek: a kamaranyereség, az ötvened és a nyestbörádó? — 497
27. Cikk. A harminczadot a régi szokáshoz képest kell szedni, az egy forintnál kevesebb értékű csekély dolgok után pedig harminczadot nem kell venni 497

Art. 28. *Rez, in bonis praelatorum, magnatum, et nobilium, victualium exactiones, vecturas, et alia onera, praeter voluntatem eorum, facere non permittat* — — — — — 498

Art. 29. *Archi-diaconi, Vice-archidiaconi, et plebani, pro sepultura interfecti, marcam argenti non exigant, sub amissione beneficiorum* — — — — — 498

Art. 30. *Mineræ, in quoruncunque regnicularum bonis, qualescunque, demptis salibus, repertae fuerint: eas rex pro se occupare non possit: sed urburas regales, ab eis, qui eas coluerint, exigi faciat* — — — — — 498

Art. 31. *Monetae extraneae, in regnum non inducantur. In confiniis tamen, usus earum permittitur* — — — — — 500

Art. 32. *Aurum, et argentum non cumsum, ex regno non efferatur: alioquin cedant in commissum* — — — — — 500

Art. 33. *De palatini auctoritate, iudicibus, officialibus regis, comitibus, et assessoribus, vices-gerentibus, proto-notariis iudicum ordinariorum, ac forma iuramenti eorum* — — — — — 500

Art. 34. *De iudicibus nobilium, in singulis comitatibus eligendis* — — — — — 502

Art. 35. *Abolitio iudicii generalis palatinatus: et modus puniendi malefactores* — — — — — 502

Art. 36. *Proclamatarum congregationum abolitio* — — — — — 502

Art. 37. *Duellorum abolitio* — — — — — 504

Art. 38. *Trinae forenses proclamationes tollantur. Obligamina in primis octavis iudicentur* — — — — — 504

Art. 39. *Conventus minuti, praesertim Szent Jób cessent* — — — — — 504

Art. 40. *Octavae duae singulis annis celebrentur, quibus duo iudices ordinarii intersint: et iudices, ad sortem, vel fortunam levantur* — — — — — 504

Art. 41. *Octavae duae, in Transylvania et Sclavonia celebrentur* — — — — — 506

Art. 42. *Judices regni ordinarii, qui sint? Et qui ad iudicium intrare possint? Ac de custodia ostii domus iudiciariae* — — — — — 506

Art. 43. *De capitulis, et conventibus, quales per sonae ad executiones emittantur? De iuramento regii, et capituli hominum: poena falsae executionis et hominis regii nolentis ad executionem ire: ac de nominibus commetaneorum conscribendis* — — — — — 506

28. Cikk. A király a főpapok, mágnások és nemesek fekvő jószágain, azok akaratán kívül, élelmi szerek, fuvarozás és egyéb terhek követelését ne engedje meg — — — — — 499

29. Cikk. A főesperesek, esperesek és plébánusok a meggyilkoltak eltemetéseért, javadalmaik elvesztése alatt, egy ezüst márkát ne követeljenek — — — — — 499

30. Cikk. A királynak bármely ország-lakós fekvő jószágaiiban felfedezett bármiféle ásványokat, a sók kivételével nem szabad maga részére lefoglalni, hanem azoktól, kik a bányákat művelik, szedesse be a királyi bányajövedelmet — — — — — 499

31. Cikk. Külföldi pénzeket nem szabad az országba behozni; azonban a végvidékeken azok használata meg van engedve — — — — — 501

32. Cikk. Még pénzzé nem vert aranyat és ezüstöt nem szabad az országból kivinni, különben le kell azt foglalni 501

33. Cikk. A nádor hatalmáról, a királyi bírákról és tisztekről, az ípánokról és a rendes bírák ülnökeiről, helyetteseiről, ítélő mestereiről és ezek esküjének alakjáról — — — — — 501

34. Cikk. Az egyes megyékben választandó szolgabírákról — — — — — 503

35. Cikk. A nádori köztörvényszék eltörlése és a gonosztevők megbüntetésének módja — — — — — 503

36. Cikk. A kihirdetett gyűlések eltörlése — — — — — 503

37. Cikk. A bajvivások eltörlése — — — — — 505

38. Cikk. A három vásáron való kiáltások eltörlése. A kötelezést tárgyazo ügyeket az első nyolczados törvényszakon kell elitélni — — — — — 505

39. Cikk. A kisebb conventek, különösen a szent jöbi, szünjenek meg — — — — — 505

40. Cikk. Évenként két nyolczados törvényszék tartandó, a melyeken két rendes bíró legyen jelen; és a bírósági leveleket a szükséghez és körülményekhez képest kell kivenni — — — — — 505

41. Cikk. Az erdélyi részekben és Szlavoniában két nyolczados törvényszék tartandó — — — — — 507

42. Cikk. Hogy kik az ország rendes birói és kik mehetnek be a törvényszékre? továbbá a törvényszéki épület ajtajának őrzéséről — — — — — 507

43. Cikk. Milyen személyeket kell a káptalanokból és conventekből a végrehajtásokra kiküldeni? a király és káptalan embereinek esküjéről, a család végrehajtásnak és a végrehajtásra kimeni vonakodó királyi embernek a büntetéséről; s a határosok neveinek följegyzéséről — — — — — 507

Art. 44. In conventibus quot personae sint, et quales? De potestate praepositi, vel abbatis in suos: et de modo extradandi literas ex conventibus — — 508

Art. 45. In romanam curiam, aut in praesentiam legati, vel nuntii apostolici, suo dioecetano neglecto; convenire aliquem in iudicium non licet — — 508

Art. 46. Causae ecclesiasticum forum concernentes. Vicarii ad mandatum iudicis ordinarii, causas in curiam regiam, sub poena amissionis beneficiorum transmittant — — — — — 510

Art. 47. Nona pars frugum, et vinorum, a colonis tam regis, quam reginae (demptis civitatibus muratis) nec non proclatorum, magnatum, nobilium pro usu dominorum terrestrium exigatur 510

Art. 48. Ecclesiasticae personae, nonam, et decimam in bonis suis exigant — 512

Art. 49. Nonam partem solvant domino terrestri, etiam coloni in terris aliorum vineas habentes, aut fruges seminantes: alioquin haereditates amittant — 512

Art. 50. Nobiles, decimas ex propriis terris non solvant — — — — — 512

Art. 51. De novo iudicio, revocatione procuratoris, ac inhibitione: et cum his quomodo procedendum? — — — — 512

Art. 52. Novi iudicii causae, in primis octavis discutiantur — — — — — 514

Art. 53. In comitatibus iudicia, non per electos, ac juratos nobiles fiant, sed per comites, vice comites, et iudices nobilium: executiones vero per regios, et capitulorum homines — — — — 514

Art. 54. Causae iurium possessionariorum, semotis dilationibus, in quatuor octavis terminentur — — — — — 514

Art. 55. Causae, minoris potentiae factum tangentes — — — — — 516

Art. 56. In causis majoris potentiae, procedendi modus — — — — — 516

Art. 57. Repulsionum pena — — — — — 516

Art. 58. Evocationibus cum clausula: de consensu et voluntate, locus non datur. Uxores, matres, filiae, et sorores nobilium non evocentur — — — — 518

Art. 59. Donatarius, bona, in quibus contradictio facta est introductionis tempore, pro se occupare non ausit — 518

Art. 60. Donationis literae cum clausula: de manibus regis, etc. nullus sunt vigoris — — — — — 520

44. Cikk. Hány személy legyen a conventekben és minők legyenek azok? A prépost és apát hatalma az ő alárendeltjei fölött és a conventi levelek kiadásának módja — — — — — 508

45. Cikk. Senkit sem szabad, megyés püspökének elkerülésével, a római curia avagy az apostoli követ vagy kiküldött előtt perbe fogni — — — — — 509

46. Cikk. Az egyházi törvényszékre tartozó ügyek. A szentszéki helyettesek az ügyeket a rendes bíró parancsára, javadalmaik elvesztésének terhe alatt a királyi curiára küldjék fel — — — — 511

47. Cikk. Mind a király, mind a királynő jobbágyaitól (kivéve a köfallal kerített városokat), valamint a főpapok, mágnások és nemesek jobbágyaitól is a gabonanemű és bor kilenczed részét a földesurak javára be kell hajtani — 511

48. Cikk. Az egyházi személyek szedjék be fekvőjóságaikon a tizedet és a kilenczedet — — — — — 513

49. Cikk. Azok a jobbágyságok is fizessenek a földesurnak kilenczedet, a kik mások földén bírnak szőlőkkel vagy vetnek gabonát, különben örökségüket veszítsek el — — — — — 513

50. Cikk. A nemesek saját földaik után ne fizessenek tizedet — — — — — 513

51. Cikk. A perújításról, az ügyvédészó visszavonásáról és az eltiltásról, és hogy miképen kell ezekre nézve eljárni — 513

52. Cikk. A megújított peres ügyeket az első törvényszakon kell elintézni 515

53. Cikk. A vármegyékben ne választott és esküdt nemesek, hanem az ispánok, alispánok és szolgabírák ítéljenek, a végrehajtásokban pedig királyi és káptalani emberek járjanak el — — 515

54. Cikk. A birtokjogokat tárgyzó pereket, halasztások kizárásával, négy nyolczados törvényszakon kell befejezni — — — — — 515

55. Cikk. A kisebb hatalmaskodást tárgyzó ügyek — — — — — 517

56. Cikk. A nagyobb hatalmaskodási ügyekben való eljárás módja — — — 517

57. Cikk. A visszaüzés büntetéséről 517

58. Cikk. Az ilyen záradékkal: «Beleegyezéssel és parancsára» ellátott perbehívásoknak nem kell helyet adni. A nemesek anyját, leányait és nővéreit nem szabad perbe hívti — — — — — 519

59. Cikk. Az adományos ne merészkedjék a maga részére olyan fekvő jószágokat elfoglalni, a melyekre nézve az iktatas idején ellentmondás történt 519

60. Cikk. A «királyi kézről» stb. záradékkal ellátott adományleveleknek semmi erejük se legyen — — — — — 521

Art. 61. *Bonorum impetrator: suo nomine sibi collata bona occupet, et cum contradictoribus litiget, ac nomen regis liti non immisceat* — — — — 520

Art. 62. *Juris regii impetrator, si jus regium male impetraverit; in aestimatione bonorum vincitur* — — — — 520

Art. 63. *Cum donationibus regis, per defectum seminis alicujus impetratis, quomodo procedendum sit?* — — — — 520

Art. 64. *Dotes uxorum, quomodocunque decedentium, salvae sint* — — — — 522

Art. 65. *Pignorata bona, quomodo a manibus aliorum recuperentur? Et poena feneratorum* — — — — 522

Art. 66. *Birsagia, quomodo judices exigant?* — — — — 522

Art. 67. *Violationis sedis poena; viginti quinque marcae* — — — — 524

Art. 68. *Concordandi libera facultas in omnibus causis* — — — — 524

Art. 69. *Proto-notarii, in hospitibus nullas causas judicent. Et de literarum sententialium subscriptionibus* — — — — 524

Art. 70. *Judices regni ordinarios diffamantium, vulnerantium, et intermentium poena* — — — — 524

Art. 71. *Prorogationes, quibus suffragantur?* — — — — 526

Art. 72. *Appellans male ad judicem superiorem; in duplo vincitur* — — — — 526

Art. 73. *Remissas causas ex curia regia; comites, et vice-comites, ac judices nobilem exequi, sub poena viginti quinque marcarum tenentur* — — — — 526

Art. 74. *Capitali in causa, cum convicto; quid agendum sit? et de haereditatibus ejus* — — — — 528

Art. 75. *Executiones comitum, et vice-comitum quomodo fiant? Quodque non impediatur, et de poena turbantium executiones eorum* — — — — 530

Art. 76. *Ecclesiasticarum, et saecularium; eadem poena in judicio saeculari* — — — — 530

Art. 77. *Ecclesiasticae personae, cum inquisitoris literis, nec acquirunt possessiones, nec retinent* — — — — 530

Art. 78. *Nova donatio, quomodo impetranda a rege: si quis causam combusta, aut perditam esse de bonis suis privilegia?* — — — — 532

Art. 79. *Sedem judiciariam armati non*

61. Czikk. A fekvőjóságok felkérője az adományul nyert javakat saját nevében foglalja el és saját nevében pereljen az ellentmondókkal, a király nevét pedig ne elegyítse a perbe — — — — 521

62. Czikk. A királyi jog felkérőjét, a királyi jog igaztalan felkérésének esetében a fekvő jóságok becsűjében kell elmarasztalni — — — — 521

63. Czikk. Miképen kell eljárni olyan királyi adományok tárgyában, melyeket valakinek megszabadása czimén kértek föl? — — — — 521

64. Czikk. A bármely módon elhalók feleségeinek hitberei épen maradjanak — — — — 523

65. Czikk. Miképen kell a zálogos fekvő jóságokat mások kezéből visszaszerezni? és az uszorások büntetése — — — — 523

66. Czikk. Miképen hajtásák be a bírák a birságokat? — — — — 523

67. Czikk. A széksértés büntetése huszonöt gira — — — — 525

68. Czikk. Hogy minden perben szabadon lehet egyezkedni — — — — 525

69. Czikk. Hogy az ítélőmestereknek semmi ügyben sem szabad szállásaikon bíraskodniok; és az ítéletlevelek aláírásáról — — — — 525

70. Czikk. Azoknak a büntetése, a kik az ország rendes bíráit rossz hírbe hozzák, megsebesítik vagy megölik — — — — 525

71. Czikk. A halasztások kinek a javára szolgáljanak? — — — — 527

72. Czikk. A felettes bíróhoz konokul felebbező kétszeres bírságon marad — — — — 527

73. Czikk. A királyi curiától visszaküldött ügyeket az ispánok és alispánok meg szolgabírák huszonöt márka büntetés alatt végrehajtani kötelesek — — — — 527

74. Czikk. Miképen kell elbánni a főbenjáró ítéletben elmarasztalttal? és annak örökségeiről — — — — 529

75. Czikk. Az ispánok és alispánok végrehajtásai miképen történjenek? és hogy azokat nem szabad zavarni, és azok büntetéséről, kik azoknak végrehajtását zavarják — — — — 531

76. Czikk. A világi bíróságban az egyházi és világi személyek büntetése ugyanaz — — — — 531

77. Czikk. Hogy az egyházi személyek tanuvallató levelekkel birtokokat sem nem szereznek, sem meg nem tartanak — — — — 531

78. Czikk. Ha valaki azt panaszozza, hogy az ő fekvő jóságait illető kiváltságlevelek elégtel, vagy elvesztek, miképen kell a királytól új adományt felkérni? — — — — 533

79. Czikk. A törvényszékre nem szabad

intrent. Et poena molestantium venientes ad sedes comitatum, aut inde redeuntes ... 532

Art. 80. *De poena tam privatorum nobilium, quam comitum et vicecomitum, si publicum malefactorem dimiserint. Et quod vicecomes, ex eodem comitatu eligatur, ubi residentiam habet* 532

Art. 81. *De poena, ac modo, captivatio- neque publicorum malefactorum, falsariorum, ac monetarum cursorum, in bonis quorumcunque fuerint* ... 534

Art. 82. *Homicidium voluntarium, et deliberatum, quicunque patraverit: sine omni gratia regis eadem poena puniatur. De homicidio tamen casualiter pat- rato, concordare possit* ... 534

Art. 83. *Infideles regio, nemo ultra quadraginta dies apud se conservare potest: et de poena diutius retinentis: quodque salvus conductus, etiam infide- libus per regem detur* ... 534

Art. 84. *Mercatores extranei, et foren- ses, ad loca consueta ad emendum, et permutandum deputata, accedant* ... 536

Art. 85. *Ecclesiasticae personae, et no- biles; ad loca tributorum, et vadorum, ire non compellantur: nec nobiles, uxo- res ducentes, tributa solvere teneantur: et de poena, qui eos ad solvendum co- gerent* ... 536

Art. 86. *Rustici, uxores ducentes, vic- tualia dominis terrestribus, aut ad mol- endina fruges vehentes; tributum non solvant. Sartores quoque, et panni ton- sores, non plus, quam alii viatores, in telonio dare teneantur* ... 536

Art. 87. *De tributi justa exactione. De falsis, et novis viis, pontibus, et navi- bus: et in his; de officio, et auctoritate comitis* ... 538

Art. 88. *Vadorum privilegiatorum in praejudicium: nemo vada falsa, et oc- culta, tenere possit: sub amissione pos- sessionis: et de poena transeuntium in vadis falsis* ... 538

Art. 89. *Arestationes, quomodo fieri de- beant?* ... 540

Art. 90. *Arestari nobiles, et eorum bona, et coloni pro nobilibus; non pos- sunt* ... 540

Art. 91. *Cives, non in suis civitatibus, sed in loco communi, pro suis debitis arrestare possunt. Salarium iudicis arresti. Vulneratores vero, verberatores, et homi- cidae ubique detineri possunt* ... 542

fegyverrel bemenni, és azoknak bünte- tése, a kik a vármegye székre menőket és az innen visszajövőket háborgatják 533

80. Cikk. Azoknak a magánnemesek- nek és ispánoknak meg alispánoknak a büntetéséről, kik a nyilvános gonosztevé- t eleresztik; és hogy az alispánt abból a vármegyéből kell választani, a hol székhelyét tartja ... 533

81. Cikk. A bármely fekvő jöszágban tartózkodó nyilvános gonosztevők, hamisítók és pénzcsinálók büntetéséről és elfo- gásuk módjáról ... 535

82. Cikk. A ki szándékos és előre eltö- kélt emberölést követ el, minden királyi kegyelem mellőzésével ugyanazon bünte- téssel lakoljon; a véletlenül elkövetett emberölésre nézve azonban egyezked- hessék ... 535

83. Cikk. A királyhoz hűtlenekeket negy- ven napon túl senki sem tarthatja ma- gánál: és azoknak büntetéséről, kik ennél tovább tartják meg; és hogy a király a hűtlenekek is adjon szabad menedék- levelet ... 535

84. Cikk. A külföldi és idegen keres- kedők vásárlásra és csereberélésre a ki- jelölt szokott helyekre menjenek ... 537

85. Cikk. Az egyházi személyeket és a nemeseket nem kell kényszeríteni, hogy a vám- és révhelyek felé menjenek; és a feleségeiket vivő nemesek ne legyenek kötelesek vámot fizetni; és azok bünte- téséről, a kik őket a vámfizetésre kény- szerítik ... 537

86. Cikk. A parasztok, kik feleségüket hozzák, földesuraik részére élelmi szre- ket vagy a malmokba gabonát visznek, vámot ne fizessenek. A szabók és posztó- nyírók se tartozzanak vám fejében többet adni, mint más utasok ... 537

87. Cikk. A vám igazságos szedéséről; a hamis és új utakról, hidakról és hajókról és az ispánoknak ezekre a dol- gokra vonatkozó tisztségéről és hatalmáról 539

88. Cikk. A kiváltságolt révek kárára al- és titkos réveket, a birtok elvesztésének terhe alatt, senkinek sem szabad tar- tani; és azoknak a büntetéséről, a kik titkos réveken kelnek át ... 539

89. Cikk. A letartóztatásoknak miképen kell végbemenniük? ... 541

90. Cikk. A nemeseket és azok fekvő jöszágait, úgy szintén a nemesekről azok jobbágyait nem szabad letartóztatni 541

91. Cikk. A polgárok adósságaikért nem saját városaikban, hanem köz- helyen tartóztathatnak le. A letartóztató bíró díja. Azokat pedig, a kik valakit megsebesítenek, megvernek és megölnék, mindennél le szabad tartóztatni ... 543

Art. 92. *Manifestus debitor, vulgo szembe-
be-*való adós; utique detineri potest** 542

Art. 93. *Colonom, accepta licentia, migrare
volentem, non dimittentis poena* 544

Art. 94. *Colonom, non petita licentia, aut
furtim migrantem, et comitis, ac vice-comitis
aliorum colonos abducen-
tium, poena* 544

Art. 95. *Literarum in capitulis, et
conventibus taxa. De labore viarum
fidedignitatum, et pecuniis in capitulis,
et conventibus depositis* 544

Art. 96. *De transumptis literarum, in
capitulis, et conventibus* 546

Art. 97. *Mulieres nobiles, coram duobus
testimoniis capituli, vel conventus, pro-
curatores constituere possunt* 548

Art. 98. *Literarum iudicum ordinario-
rum, id est minoris cancellariae regiae,
taxa* 548

Art. 99. *Literarum maioris cancella-
riae regiae maiestatis taxa: et de va-
lore denariorum currentium* 548

Art. 100. *Pestiensis, et Pilisiensis comi-
tatus, comites non habeant* 550

Art. 101. *De falcatione, et foeni com-
paratione: quod per vim fieri non de-
beat, pro equis regis* 550

Art. 102. *Vissegradiensis civitatis liber-
tas, super quocunque excessu; abole-
tur* 550

Art. 103. *Depositionum, et permuta-
tionum, in quibusdam civitatibus, loca* 550

Art. 104. *Super nonis frugum, et vino-
rum, libertates se habere allegantibus;
iudicium in primis octavis administre-
tur* 550

Art. 105. *De domibus praelatorum,
baronum, et nobilium; budensibus, in
medium civium nihil solvatur; demptis
inquilinis, qui aliquid solvere tenentur.
Idem tempore huius constitutionis, in
aliis civitatibus regis, et liberis, serva-
tum esse* 550

Art. 106. *Domus indebite ab aliquibus
ablatae Budae; restituantur* 552

Art. 107. *Interregni tempore, nempe
post decessum regis, occupationes, spolia,
rapinas, et alia mala patrantium
poena* 552

Art. 108. *Ad dietam, vel conventum
per regem inductum, ultra quatuor dies
nemo expectetur, sed negotia conclu-
dantur: et absentes, conclusa pro rato
habere debeant* 552

92. Cikk. A nyilvánvaló adós, köznyel-
ven «szembevaló adós» bárhol letartóztat-
ható 543

93. Cikk. Annak büntetése, ki a sza-
badságának megnyerése után elköltözni
szándékozó jobbágyot el nem bocsátja 545

94. Cikk. Büntetése azoknak, a kik a
szabadság kérése nélkül vagy lopva köl-
töző jobbágyot, és az ispánnak meg
alispánnak, kik mások jobbágyságait elvi-
szik 545

95. Cikk. A káptalanokban és conven-
tekben kelt levelek díja. A hiteles bizony-
ságok utazásairól és a káptalanokban
meg conventekben letett pénzekről 545

96. Cikk. A leveleknek a káptalanok-
ban és conventekben készült átiratairól 547

97. Cikk. A nemes asszonyok a kápta-
lannak vagy conventnek két bizonyossága
előtt ügyvédet vallhatnak 549

98. Cikk. A rendes bírák vagyis a ki-
rályi kisebb kancellária leveleinek a
díja 549

99. Cikk. A királyi felség nagyobb
kancelláriájában kelt levelek díja, és a
folyó pénzérmék értéke 549

100. Cikk. Pest- és Pilis vármegyéknek
ne legyenek ispánjaik 551

101. Cikk. Hogy a királyi lovak szá-
mára nem kell erőszakosan kaszálni és
szénát gyűjteni 551

102. Cikk. Visegrád városnak bármely
kihágásra nézve fennállott szabadságát
eltörlik 551

103. Cikk. Némely városok lerakódó és
elárúsító helyei 551

104. Cikk. Azok részére, kik azt vitat-
ják, hogy a gabona- és bortizedre nézve
szabadságuk van, az első nyolczados tör-
vényszakon kell törvényt szolgáltatni 551

105. Cikk. Hogy a főpapok, bárók és
nemesek budai házaiktól a város pénz-
tárába semmit sem kell fizetni, kivéve a
zselléreket, a kik kötelesek valamit fizetni,
s hogy e törvény idején más királyi és
szabad városokban is ugyanez a szabály
állott fenn 551

106. Cikk. A házakat, melyeket Budán
némelyektől igaztalanul elvettek, vissza
kell adni 553

107. Cikk. Azoknak a büntetése, a kik
a trónüresedés idején, vagyis a király
halála után foglalatnak, fosztogatnak, ra-
bolnak és más gonoszteket visznek vég-
hez 553

108. Cikk. A király hirdette ország-
gyűlésre vagy egybegyűlekezésre négy
napon túl senkire se kell várakozni;
hanem az ügyekben határozni kell és a
távollevők a határozatokat kötelesek jó-
váhagyni 553

Articuli nobilium regni Sclavoniae :
(1492).

Szlavonország nemeseinek czikkelyei :
(1492).

Art. 1. Sclavoniae regnum, rex in suis
libertatibus conseruet 554

Art. 2. Contributionis, quae in Hun-
garia offertur; in Sclavonia dimidia
pars exigatur, pro numero portarum 556

Art. 3. De salium cameris, in regno
Sclavoniae 556

Art. 4. Camerarii salis regii, in domi-
bus incolarum, sales non possunt qua-
rere 556

Art. 5. Sales regios, et maritimos, pro
frugibus commutare possint 556

Art. 6. Vina, biada, animaliaque, solu-
tis tricesimis, e regno educere possint, et
vendere 556

Art. 7. Tricesimae, in locis antiquis,
more veteri exigantur: de minutis autem
rebus, infra valorem unius floreni, non
exigantur 556

Art. 8. Quod regia majestas, omnia
eorum privilegia confirmare debeat 558

Art. 9. Comites procedere ad executio-
nes, nisi de sede, et cum literis regni-
colarum, non possint 558

Art. 10. In castrorum, castellorum, pos-
sessionum occupatarum remissione; idem
modus observetur, qui in regno Hun-
gariae 558

Art. 11. Damna nobilibus, et aliis post
obitum Mathiae regis illata, requiri
possint, modo eodem; quo in regno
Hungariae 558

DECRETUM SECUNDUM (1495).

Art. 1. De modo remittendi bona, per
Mathiam regem et alios occupata. Con-
stituta poena, in contrarium facientes 564

Art. 2. De regis auctoritate, in confe-
rendis bonis, fidelibus suis regnicolis 564

Art. 3. Nota infidelitatis, sive perdu-
ellii, aliquem in diaeta condemnandi
modus 564

Art. 4. Notam infidelitatis inducentes
casus, sive articuli 566

Art. 5. Regis auctoritas in collatione
honorum, non de externis, sed de reg-
nicolis intelligitur 566

Art. 6. Archidiaconi, pro sepultura
interfectorum hominum, marcam ar-
genti non exigant: exigentium beneficia
aliis conferantur 566

1. Cikk Szlavonországot tartsa meg a
király régi szabadságaiában 555

2. Cikk Szlavoniában a kapuk száma-
hoz képest a Magyarországból megaján-
lott adónak felét kell beszédni 557

3. Cikk Szlavonország sokamaraí-
ról 557

4. Cikk. A királyi só kamaratisztjeinek
nem szabad a lakosok házaiban sót ke-
resni 557

5. Cikk. A királyi és tengeri sók be-
cserélhetők gabonával 557

6. Cikk. A borokat, gabnaneműeket és
állatokat, harminczad fizetése mellett az
országból kivihetők és eladhatják 557

7. Cikk. A harminczadot a régi helye-
ken, ősi szokás szerint kell beszédni; az
egy forintnál kevesebbet érő csekély dol-
goztól azonban harminczadot nem sza-
bad venni 557

8. Cikk. Hogy a királyi felségnek az
ő összes kiváltságait meg kell erősí-
teni 559

9. Cikk. Az ispánoknak csakis a tör-
vénysekből és az országlakosok levelével
szabad végrehajtásokban eljárni 559

10. Cikk. Az elfoglalt várak, kastélyok
és birtokok visszabocsátásában ugyanazt
a szabályt kell követni mint Magyar-
országban 559

11. Cikk. A nemeseknek és másoknak
Mátyás király halála után okozott károk
megtérítését ugyanazon a módon lehessen
követelni, mint Magyarországon 559

MÁSODIK DECRETUM (1495).

1. Cikk. Ama fekvőjóságok visszabo-
csátásának a módja, melyeket Mátyás
király és mások elfoglaltak. Az ellen-
kezőleg cselekvőkre szabott büntetés 565

2. Cikk. A királynak arról a hatal-
máról, hogy a hozzá hű országlakosok-
nak fekvőjóságokat adományozhat 565

3. Cikk. Milyen módon kell valakit az
országgyűlésen hűtlenség vagy felség-
sértés bűnében elmarasztalni 565

4. Cikk. A hűtlenség vétkét tárgyazo
esetek vagy czikkelyek 567

5. Cikk. A királynak a fekvő jóságok
adományozását illető hatalma nem a
külföldiekre, hanem az országlakosokra
nézre értendő 567

6. Cikk. A főesperesek ne követeljének
a meggyilkolt emberek eltemetéseért egy
ezüst márkát; a kik azt követelik, azok-
nak javadalmi másoknak adományoz-
andók 567

Art. 7. *Trinae forensis proclamationis loco fieri debere evocationem cum insinuatione* — — — — — 566

Art. 8. *De assessoribus sedis judicariae regiae, praelatis, baronibus, et nobilibus, et salario eorum* — — — — — 568

Art. 9. *De executionibus fidedignitatum, seu testimoniorum, et hominum regionum: ac de poena quoquo modo eosdem molestantium* — — — — — 568

Art. 10. *Coram archiepiscopis, aut vicariis eorum, neglectis dioecesanis, nemo in prima instantia causam moveat: sed per appellationem ad eos ducat* — 568

Art. 11. *Donatariorum, contradictione non obstante, bona sibi donata occupantium, et comitum eos non punientium poena* — — — — — 568

Art. 12. *De exigendis birsagiis, in sedibus comitatuum* — — — — — 570

Art. 13. *Concordare valeant litigantes ante executionem sententiae: et tunc nullum birsagium solvitur* — — — — — 570

Art. 14. *Prorogationes servientium in castris finitimis, et in legationibus, existentium* — — — — — 570

Art. 15. *De exemptis, a jurisdictione comitum* — — — — — 570

Art. 16. *Comites, vice-comites, et iudices nobilium nullam executionem faciant, sine literis exmissionalibus comitatus. Et de poena eorum, qui eos in executionibus procedentes, quovis modo impedirent* — — — — — 572

Art. 17. *Comites, motu proprio, a comitatu non exmissi, executiones sub poena emendae capitis, non faciant* 572

Art. 18. *Colonos fugitivos recipientium, et restituere nolentium, poena* — — — 572

Art. 19. *Fures, et alios malefactores, ad requisitionem comitum, vel vice-comitum, ad sedem judicariam inducere nolentes, in homagio malefactorum convincantur. Et de liberis comitibus: ac poena, malefactores dimittentium. Nec non emenda capitis praelatorum, et baronum* — — — — — 572

Art. 20. *De comitatu Pestienſi, et Piliensi, ubi iudices nobilium, vicem comitum praestant* — — — — — 574

Art. 21. *Aresti indebiti iudices, comes, vice-comes, et iudices nobilium: ac auctoritas eorum in illos, qui se perperam iudices arresti illiciti constituunt* — 574

7. Czikk. A három vásáron való kiküldetés helyett értesítés mellett való perbehívásnak kell történnie — — — — — 567

8. Czikk. A királyi törvényszékeknek a főpapok, bárók és nemesek köréből való ülnökeiről és azok fizetéséről — — — 569

9. Czikk. A hiteles bizonyságok vagy bizonyságul kiküldöttek és királyi emberek végrehajtásairól és azok büntetéséről, a kik őket bármi módon háborgatják — — — — — 569

10. Czikk. Senki se merjen az érsekek vagy helyetteseik előtt, a megyéspüspök kikerülésével, első folyamodásban pert indítani, hanem ügyét felebbezés útján vigye azok elébe — — — — — 569

11. Czikk. Miképen büntessék azokat az adományosokat, kik a nekik adományozott fekvőjóságokat, a történet ellentmondás ellenére, elfoglalják, és miképen az ispánokat, a kik azokat meg nem büntetik — — — — — 569

12. Czikk. Miképen hajtandók be a vármegyék székein a birságok? — — — — 571

13. Czikk. A felek az ítélet végrehajtása előtt egyességre léphetnek s ekkor semmi birságot sem kell fizetni — — — — — 571

14. Czikk. Halasztások azok részére, kik végvidéki várakban szolgálnak és követségekben járnak — — — — — 571

15. Czikk. Azokról, kik az ispánok joghatósága alól ki vannak véve — — — — 571

16. Czikk. Az ispánok, alispánok és szolgabírák a vármegye kiküldő levele nélkül semmi végrehajtást se teljesítsenek; és azoknak a büntetéséről, akik őket, midőn a végrehajtásokban eljárnak, bármely módon gátolják — — — — — 573

17. Czikk. Az ispánok ösztántukból, a vármegyétől ki nem küldve, főválság büntetése alatt, végrehajtást ne eszközöljenek — — — — — 573

18. Czikk. Azoknak a büntetése, a kik a szökevény jobbágyságokat befogadják s nem akarják visszaadni — — — — — 573

19. Czikk. Azok, a kik a tolvajokat és más gonosztevőket az ispánok vagy alispánok megkeresésére nem akarnák a törvényszékre vinni, a gonosztevők díján maradnak, és a szabad ispánokról, valamint a gonosztevők elbocsájtóinak büntetéséről, nemkülönbön a főpapok és bárók fejeválságáról — — — — — 573

20. Czikk. Pest és Pilis vármegyéről, a hol az ispánokat a szolgabírák helyettesítik — — — — — 575

21. Czikk. A jogtalan letartóztatás bírái: az ispán az alispán és a szolgabírák; és ezeknek a hatalma azok ellenében, a kik törvénytelenül teszik magukat a jogtalan letartóztatás bíráivá 575

Art. 22. De colonis; aedificia, seu terrae infixa, secum transferre volentibus 574

Art. 23. Capitulum, et conventum, non observantium articulum de taxa literarum, poena 576

Art. 24. De facultate comitatum Pestiensis, et Pilisiensis, in causis discutendis 576

Art. 25. De diaeta, sive conventu regnicolarum. Et quomodo se, tam rex, quam consiliarii, caeterique barones et alii in comitiis gerere debeant? 576

Art. 26. Ad comitia, non electos de comitibus, sed singulos praelatos, barones, nobiles rex convocet 578

Art. 27. Animalia, equi, boves, et alia, infra duorum annorum spatium, e regno non pellantur 578

Art. 28. Animalia humano usui necessaria, equi, boves, et oves ad nundinas, et fora hebdomadaria intra regnum pellicipiant, sine solutione tricesimae 578

Art. 29. Comitatum sedes iudicariae, ad antiqua loca reducantur 578

Art. 30. Externis beneficia ecclesiastica non conferantur: collata auferantur; si ad residentiam vocati non venerint 580

Art. 31. Externi, beneficia ecclesiastica si ab aliis, quam a rege; vel aliis, quam in regno jus patronatus habentibus, impetraverint; ad aquam projiciantur 580

Art. 32. Vicariatus, externis non conferantur 580

Art. 33. Castrorum finitimorum provisiones diligenter fiant: et amissores eorum crimen notae infidelitatis incurrant 582

Art. 34. Ratio exigatur ab officialibus regis, quolibet anno 582

Art. 35. Ex castris finitimis, ingenia, et victualia auferentium poena 582

Art. 36. Castrorum finitimorum duo castellani sint, quorum unus nunquam ex arce prodeat; sub poena capitis 582

Art. 37. Decimae, quomodo exigantur, et rectificentur? Et de interdicto ecclesiastico 584

Art. 38. Acervorum examinatio, per decimatores episcoporum ut fieri debeat? 586

Art. 39. Apes, agni, haedi decimati,

22. Cikk. Azokról a jobbágyokról, a kik épületeiket vagy a földbe erősített dolgaikat magukkal akarják vinni 575

23. Cikk. A levélváltásról szóló czikkelyt meg nem tartó káptalanoknak és conventeknek a büntetése 577

24. Cikk. Pest és Pilis vármegyék hatalma a peres ügyek megvitatását illetőleg 577

25. Cikk. Az országgyűlésről vagy az országglagosok egybegyűlekezéséről. És miképen kell egy a királynak, mint tanácsosainak, és a többi báróknak, meg másoknak az országgyűlésen viselkedniök 577

26. Cikk. Az országgyűlésre ne az egyes vármegyék szerint választottakat, hanem a főpapokat, bárókat és nemeseiket egyenkint hívja össze a király 579

27. Cikk. A lovakat, ökröket és más állatokat két év tartamán belül nem szabad az országból kivinni 579

28. Cikk. Az emberek használatára szükséges lovakat, ökröket és juhokat az országon belül országos és heti vásárookra, harminczal fizetése nélkül szabad hajtani 579

29. Cikk. A vármegyék törvényszékeit régi helyeikre kell visszaállítani 579

30. Cikk. Külföldiek részére nem szabad egyházi javadalmakat adományozni: az adományozottakat, ha az illetők felhivatván, nem jönnek be, hogy ott lakjanak, el kell tőlük venni 581

31. Cikk. Ha a külföldiek mástól, mint a királytól vagy másoktól, mint a kiknek ebben az országban kegyuri joguk van, kérnek föl egyházi javadalmakat, vízbe kell őket fulasztani 581

32. Cikk. Egyházi tisztségeket nem szabad idegeneknek adományozni 581

33. Cikk. A végvárák gondos ellátásban részesüljenek, és azok elvesztői essenek hűtlenség bűnébe 583

34. Cikk. A királyi tisztektől évenként számadást kell követelni 583

35. Cikk. Azok büntetése, a kik a végvárakból a felszereléseket és élelmi szereket elviszik 583

36. Cikk. A végváraknak két várnagyuk legyen, a kik közül az egyik, főbenjáró büntetés alatt, a várból soha se távozzék 583

37. Cikk. Miképen hajtsák be és igazítsák ki a dézsmákat? és az egyházi tilalomról 585

38. Cikk. Miképen járjanak el a püspökök dézsmái az asztagok megvizsgálásában 587

39. Cikk. A tizedbe szedett méhek,

apud colonos usque festum Sancti Michaelis, ad fortunam decimatorum, teneantur ... 586

Art. 40. *Sigillares pecuniae, a venditis vinis non extorqueantur* ... 586

Art. 41. *Centum denarii, sine omni additione, pro uno floreno ubique recipientur* ... 586

Art. 42. *Judices, propter hospitalitatem decimatoribus exhibitam, non decimantur, nec dicantur* ... 586

Art. 43. *De christianitatis, et messoria pecunia, tempore decimationis exigenda* ... 588

Art. 44. *Nona pars frugum, et vini primum; postea decima a colonis exigatur* ... 588

Art. 45. *Rasciani, Rutheni et Valachi decimas non solvant* ... 588

TERTIUM DECRETUM (1498).

Art. 1. *Diaeta, seu conventus generalis, in campo Rákos, tertio quoquo anno celebretur: et de poena ad conventum non venientium* ... 594

Art. 2. *De celebrationibus octavarum, et brevium judiciorum, nec non assessoribus eligendis, et eorum salariis* 596

Art. 3. *De octavis sancti Michaelis, proxime celebrandis* ... 596

Art. 4. *De magistris proto-notariis, nec non assessoribus, et eorum juramentis* 598

Art. 5. *De distributionibus literarum judicialium: et de serie, in judiciis servanda* ... 598

Art. 6. *Consuetudines antiquae, per proto-notarios in judiciis allegari solitae; conscribantur* ... 598

Art. 7. *Assessores octo, in consilium admittantur, dum negotia universum regnum concernentia in consilio tractantur, et jurent* ... 598

Art. 8. *Quinque casus, extra terminos octavarum, et brevium judiciorum, per regem examinentur, sive discutiantur* 598

Art. 9. *De causis ratione damnorum, et injuriarum, post obitum condamnati Mathiae regis illatorum, ut in brevibus judicentur* ... 600

Art. 10. *Castra, et alia jura possessionaria occupata, usque festum beati Michaelis archangeli remittantur: et evocationes super occupationibus factae, in brevibus judicentur* ... 600

Art. 11. *Conventui Szenth Jób, ademptum sigillum restituatur* ... 600

bárányok és gödöllyék a dézsmálók veszedelmére szent Mihály napjáig maradjanak a jobbágyoknál ... 587

40. Czikk. Az eladott boroktól nem szabad pecsétpénzeket venni ... 587

41. Czikk. Száz dénárt minden hozzáadás nélkül mindenütt egy forint gyanánt kell elfogadni ... 587

42. Czikk. A bírákat, minthogy azok a dézsmálókát megvendégelik, nem szabad tizeddel terhelni és megróni ... 587

43. Czikk. A dézsmálás alkalmával szedett keresztényadóról és arató pénzről ... 589

44. Czikk. A jobbágyoktól előbb a gabona és bor kilenczed részét és aztán a tizedrészt kell behajtani ... 589

45. Czikk. A ráczok, ruthének és oláhok ne fizessenek dézsmát ... 589

HARMADIK DECRETUM (1498).

1. Czikk. A közönséges vagy országos gyűlést Rákos mezején minden harmadik évben meg kell tartani; és azok büntetése, kik az országgyűlésre el nem jönnek 595

2. Czikk. A nyolczados és a rövid törvényszékek tartásáról, valamint az ülnökök megválasztásáról és ezek fizetéséről ... 597

3. Czikk. A legközelebb megtartandó szent Mihály napi nyolczados törvényszékről ... 597

4. Czikk. Az ítélőmesterekről és a táblabírákról, meg azok esküjéről ... 599

5. Czikk. A bírságlevelek kiadásáról, és a törvényszékeken megtartandó sorrendről ... 599

6. Czikk. A régi szokásokat, a melyekre az ítélőmesterek bíráskodásuk alkalmával hivatkozni szoktak, össze kell írni ... 599

7. Czikk. Midőn az egész országot érdeklő ügyek vannak a tanácsban tárgyalás alatt, a tanácskozáshoz nyolcz ülnököt kell oda bocsátani, s ezek esküdjének meg ... 599

8. Czikk. A hatalmaskodás esetét a király a nyolczados és rövid törvényszékek határidején kívül vizsgálja meg vagy vitassa meg ... 599

9. Czikk. A néhai Mátyás király úr halála után okozott károk és sérelmek miatt indított perekről; hogy azokat a rövid törvényszékeken kell elbírálni 601

10. Czikk. Az elfoglalt várak és egyéb birtokok jogok szent Mihály arkanggal napjáig visszabocsátandók; és a foglalások tárgyában történt perbehívások a rövid törvényszékeken bírálandók el ... 601

11. Czikk. A szent jób conventnek a tőle elvett pecsét visszaadandó ... 601

Art. 12. *Capitulum Bosznense, per totum regnum executiones facere valeat* 602

Art. 13. *Conventum praepositurae de Saagh, in comitatu gemeritensi procedere posse* — — — — — 602

Art. 14. *Literas falsas in capitulis ob-signantium poena* — — — — — 602

Art. 15. *Archi-episcopi, episcopi, et caeteri viri ecclesiastici banderiat, et non banderiat quomodo cum rege militare debeant? et quod minores: ex portis triginta sex, unum equitem in bellum dent* — — — — — 602

Art. 16. *Equitem armatum, quidam regnicolarum de triginta sex portis; quidam de viginti quatuor; unius sessionis vero nobiles de triginta sex, interteneant* — — — — — 602

Art. 17. *De officialibus regis, et regnicolarum, stipendia merentibus; quod extra metas regni etiam militare debeant* — — — — — 604

Art. 18. *Stipendiarii regnicolarum, quando conscribantur, et per regem leventur?* — — — — — 604

Art. 19. *Capitanei regis poena, qui exercitum regni ad falsos rumores levaret; quod crimen perduelli incurrat* 604

Art. 20. *Banderia archi-episcoporum, episcoporum, abbatum, praepositorum, capitulorum: et numerus equitum* — 606

Art. 21. *De regali banderio, et regionum officialium* — — — — — 606

Art. 22. *De dominis baronibus, qui cum viris ecclesiasticis banderiatibus exercituare, seu militare tenebuntur* — 606

Art. 23. *De inscriptionibus sex civitatum, et Lusatie; quod literae ab illis exigantur* — — — — — 608

Art. 24. *A Moravis, et Silesitis, nec non Lusatia, juramentum feudi, regi Hungariae, et non Bohemiae praestandum* 608

Art. 25. *De coronae sacrae conservatione; quod eam barones custodiant, et non praelati* — — — — — 608

Art. 26. *Rex indigenis. etiam ultra centum colonos conferre potest* — — 608

Art. 27. *Salvus conductus, quadraginta dierum, detur infidelibus, ac accusatis* 610

Art. 28. *Metarum finitimarum rectificatio* — — — — — 610

Art. 29. *De tricesimis, ut in locis antiquis exigantur, sed non de rebus minutis. Poena peculatorum, sive fraudatorum proventuum regalium* — — — 610

12. Cikk. *Hogy a boszniai káptalan az egész országban teljesíthessen végrehajtásokat* — — — — — 603

13. Cikk. *Hogy a saághi prépostság conventje Gömör megyében eljárhat* 603

14. Cikk. *Azoknak a büntetése, a kik a káptalanokban hamis leveleket pecsételnek* — — — — — 603

15. Cikk. *Miképen kell az érsekeknek, püspököknek és a többi zászlós és nem zászlós egyházi férfiaknak a királylyal katonáskodniok? és hogy a kisebb javadalmuak minden harminczhat kapu után egy lovasat küldjenek a hadba* — — — 603

16. Cikk. *Hogy némely országlakósnak harminczhat, másoknak huszonegy, az egy telkes nemesek pedig harminczhat kapu után kell egy fegyveres lovas katonát eltartaniok* — — — — — 603

17. Cikk. *A királynak és országlakósnak katonáskodó tisztjeiről, quod azoknak az ország határain kívül is kell katonáskodniok* — — — — — 605

18. Cikk. *Az országlakók szoldosait mikor írják össze s a király mikor hívja őket hadba?* — — — — — 605

19. Cikk. *A király kapitányának a büntetése, a ki az ország seregét kőszá hírekre hívná hadba: hogy felségsértés bűnébe essék* — — — — — 605

20. Cikk. *Az érsekek, püspökök, apátok, prépostok, káptalanok bandériumai és a lovas katonák száma* — — — — 607

21. Cikk. *A király és a királyi tisztek bandériumáról* — — — — — 607

22. Cikk. *Azokról a báró urakról, kik a zászlós egyházi férfakkal együtt hadakozni vagy katonáskodni kötelesek* 607

23. Cikk. *A hat városnak és Lausitznak elzalogosításáról; hogy ezektől a leveleket be kell kívánni* — — — — 609

24. Cikk. *Hogy a morvák, sziléziaiak és lausitziaiak a hűbéri esküt Magyarországnak, s ne Csehországnak királynak tegyék le* — — — — — 609

25. Cikk. *A szent korona őrzéséről: hogy azt a bárók és ne a főpapok őrzék* — — — — — 609

26. Cikk. *A király honfiaknak száz jobbágyon fölül is adományozhat* — 609

27. Cikk. *A hűtleneknek és vádlottaknak negyven napig tartó szabad menedékével adandó* — — — — — 611

28. Cikk. *A határszélek kiigazításáról* — — — — — 611

29. Cikk. *A harminczadokról, hogy azokat a régi helyeken szedik, de nem a csekély értékű dolgoktól. Azok büntetése, a kik a királyi jövedelmeket elcsikasztják vagy csalárdul megrövidítik* 611

Art. 30. Quod vectigalium exactores, Hungari sint, et non externi ... 610

Art. 31. Pecora, et pecudes ultra metas regni non emittantur; equi, armenta equorum, aurum et argentum non educantur; et de poena transgredientium 612

Art. 32. In equorum educatione, auro, et argento exportando societatem inire cum forensibus sub nota infidelitatis, nemo audeat ... 612

Art. 33. Loca depositionum, ubi esse debeant? ... 612

Art. 34. Tricesimarum antiqua loca 612

Art. 35. Nobiles, et ecclesiastici tricesimarum, et tributa, de rebus ad necessitatem domorum emptis: praeterea nobiles, etiam de quaestu ipsorum, tributa non solvant ... 614

Art. 36. Falsas vias, in territorio aliorum observantis, poena ... 614

Art. 37. Sal regius, in antiquis cameris deponendus est ... 614

Art. 38. De iudicio, inter nobiles, et liberas regiasque civitates, cognoscendo 614

Art. 39. Libertas abrogatur Wissegradiensis civitatis ... 616

Art. 40. Liberae civitates, in suis libertatibus conserventur ... 616

Art. 41. Nonas de vinis, et frugibus, cives in aliorum territorii vineas, et terras habentes, terrestribus dominis solvant ... 616

Art. 42. Castra finitima amittentes officiales, puniri debent denegatione gratiae regiae ... 616

Art. 43. Castrorum finitimorum perlustratio, ad palatinum, et iudicem curiae, seu eorum homines pertinet 618

Art. 44. De comite Themesiensi. Et quod singulis comitatibus singuli comites deputentur exceptis Pestensi et Pilisiensi comitatibus ... 618

Art. 45. Interregni tempore, nempe decedente rege sine haeredibus, oratores principum ad comitia regni venire prohibeantur ... 620

Art. 46. Nota infidelitatis damnatorum officiales, castra dominorum suorum defendere contra regem, et regnum conditionaliter permitti: de damnis tamen illatis satisfacturi ... 620

Art. 47. Comani, Philistaei, et Rutheni, nobilium colonos non abducant: alioquin coram palatino conveniantur ... 620

Art. 48. De Comanorum, et Philistaeorum differentiis, ratione metarum exortis contra nobiles; per magistros proto-notarios revidendis ... 622

30. Czikk. Hogy a vámszedők magyarok legyenek és ne külföldiek ... 611

31. Czikk. Marhanyájákat és marhákat nem szabad az ország határain átengedni, lovakat, méneseket, aranyat és ezüstöt nem kell kivinni; és azok büntetéséről, a kik ezt a tilalmat áthágják 613

32. Czikk. A lovaknak külföldre való szállításra, az arany és ezüst kivitele céljából senki se merjen, hűtlenség vétkenek büntetése alatt, külföldiekkel társaságot kötni ... 613

33. Czikk. Hol kell lenniök az árulakóhelyeknek? ... 613

34. Czikk. A harminczadok régi helyei? ... 613

35. Czikk. A nemesek és az egyháziak a házi szükségletükre vásárolt dolgoktól s a nemesek ezenfelül kereskedésük után harminczadot és vámot ne fizessenek 615

36. Czikk. Annak a büntetése, a ki másoknak a területén az állatokat őrzi 615

37. Czikk. A királyi söt a régi kamarákban kell elhelyezni ... 615

38. Czikk. A nemesek és a szabad királyi városok között való bíráskodásról 615

39. Czikk. Visegrád város szabadságának eltörlése ... 617

40. Czikk. A szabad városok megtartandók az ő szabadságaikban ... 617

41. Czikk. A polgárok, kiknek mások területén vannak szőlőik és földcük, fizessenek a földesuraknak a boroktól és gabonától kilenczedet ... 617

42. Czikk. A végváratok veszni hagyó tiszteket a királyi kegyelem megvonásával kell megbüntetni ... 617

43. Czikk. A végváratok megvizsgálása a nádorra és országbíróra vagy ezek embeire tartozik ... 619

44. Czikk. A temesi ispánról, és hogy minden vármegyének külön ispánok adandók, kivére Pest és Pilis vármegyét ... 619

45. Czikk. Trónüresség idején, a mikor tudmílik a király örökösök nélkül hal el, a fejedelmi köreteknél nem szabad az országgyűlésre menniök ... 621

46. Czikk. A hűtlenség vétkében elmarasztaltak tiszteneik föltételeken meg van engedve, hogy uraik várait a király és ország ellenében megvédjék, de az okozott károktól eleget kell tenniök ... 621

47. Czikk. A kunok, jászok és ruthenok a nemesek jobbágyait el ne vigyék; különben a nádor elébe kell őket idézni 621

48. Czikk. Hogy azokat a vizsályokat, a melyek a kunok és jászok részéről a határok miatt a nemesek ellenében keletkeztek, az ítélőmesterek intézzék el 623

Art. 49. *Decimae, argento non redimantur* ... 622

Art. 50. *Sedecimae, vel quartae, plebanis, quibus debentur, solvantur* ... 622

Art. 51. *Decimarum exactio: acervi examinatio et de quibus decimae persolvantur?* ... 622

Art. 52. *Christianitatis et messoriales pecuniae, ab his solvantur, qui decimas ex vinis, aut frugibus, non solvunt* 624

Art. 53. *Cathedraticum censum, archidiaconi ab integris ecclesiis unum florenum, a mediis ecclesiis dimidium accipiant* ... 624

Art. 54. *Agnellos, et apes decimandi modus* ... 624

Art. 55. *Episcopi, bona saecularia pro ecclesiis non impetrent, emant, vel titulo pignoris accipiant: bona etiam ecclesiarum, saeculares sibi non usurpent* 624

Art. 56. *Beneficia duo, sive duas dignitates persona quaecunque ecclesiastica tenere, aut possidere non valeat. Item beneficia ad Romanam curiam alicui obligata, intra unum annum liberentur: et externis beneficia non conferantur* 626

Art. 57. *Comitatus honor, ecclesiasticis personis non conferendus nisi, privilegiatis, a sanctis, et primaevis regibus* 626

Art. 58. *Praepositurae et abbatae regulares, personis regularibus, et convenientem habitum gestantibus conferantur* ... 628

Art. 59. *Quod clerici, in habitu laicali beneficia ecclesiastica tenere non possint* ... 628

Art. 60. *Quod in causis profanis, nullus ad iudicium spirituale citetur* ... 628

Art. 61. *Causis in profanis, nemo cogatur respondere coram iudicibus spiritualibus* ... 628

Art. 62. *Quod iudices spirituales, factum iuris possessionarii non iudicent* 630

Art. 63. *Causae, ad sedem apostolicam, per appellationem tantum et non per querimoniam deducantur* ... 630

Art. 64. *De sigillaribus pecuniis, episcopus Jaurinensis, et abbas sancti Martini, sua iura producant* ... 630

Art. 65. *Episcoporum contractus, cum saecularibus, de bonis immobilibus casantur, etiam interveniente pecunia, quae eo casu, restitui debet* ... 632

49. Czikk. A dézsmát nem kell ezüstön megváltani ... 623

50. Czikk. A tizenhatodot vagy negyedet azoknak a plébánosoknak a részére kell fizetni, a kiket az megillet ... 623

51. Czikk. A dézsma behajtása; az asztal megvizsgálása és hogy miből kell dézsmát fizetni ... 623

52. Czikk. Keresztényadót és aratási pénzt azok fizessenek, a kik a borból vagy gabonából nem fizetnek tizedet 625

53. Czikk. Székesegyházi adó gyanánt a főesperesek az egész egyháztól egy forintot, fél egyháztól fél forintot kapjanak ... 625

54. Czikk. A bárány- és méhdezsmálás módja ... 625

55. Czikk. A püspökök egyházaik számára világi fekvő jószágokat föl ne kérjenek, ne vásároljanak, se zálogba ne vegyenek, és a világiak se bitorolják a maguk számára az egyházak javait ... 625

56. Czikk. Egy egyházi személy se lehessen két javadalomnak vagy két méltóságnak a birtokában vagy élvezetében továbbá, azok a javadalmak, melyek a római curiánál vannak valaki részére lekötve, egy év alatt szabadddá teendők; és külföldiek részére nem kell egyházi javadalmakat adományozni ... 627

57. Czikk. A vármegyei ispáni tisztséget nem kell egyházi személyek részére adományozni, hanem ha olyanoknak, kik a szent és a régi királyoktól kiváltságot nyertek ... 627

58. Czikk. A szerzetes prépostságok és apátságok szerzetes és olyan személyeknek adományozandók, kik illő ruházatot viselnek ... 629

59. Czikk. Hogy papi személyek világi öltözetben ne tarthassanak kezükön egyházi javadalmakat ... 629

60. Czikk. Hogy világi ügyekben senkit se idézzenek egyházi bíróság elébe 629

61. Czikk. Senkit se kényszerítsenek arra, hogy világi ügyekben egyházi bírák előtt feleljen ... 629

62. Czikk. Hogy az egyházi bírák ne ítéljenek birtokjog tárgyában ... 631

63. Czikk. A peres ügyeket csak felebezés útján és nem panaszsképen kell az apostoli szék elébe vinni ... 631

64. Czikk. A győri püspök és a szentmártoni apát mutassák föl a perséttlőpénzekre vonatkozó jogait ... 631

65. Czikk. A püspököknek a világiakkal ingatlan javak közt szerződésai semmisek, még ha pénzfizetés is történt, a mely esetben a pénzt vissza kell téríteni ... 633

Art. 66. *Plebani ecclesiarum, inuitis patronis, non confirmentur* ... 632

Art. 67. *Beneficia ecclesiastica, juvenibus, indoctis, incapacibus, et idiotis, non sunt conferenda* ... 632

Art. 68. *A synodo episcopi, sacerdotes, plebani ecclesiarum, pecuniis non se redimant, sed omnes in synoda compareant* ... 634

Art. 69. *Plebani per episcopos non taxentur: nisi semel pro charitativo subsidio, ad redemptionem bullarum pontificalium* ... 634

Art. 70. *Officia duo tenere possunt, palatinus, comes curiae, et banus Dalmatiae* ... 636

Art. 71. *Comites, et vicecomites, causas comitatus sui, sine literis praeceptoris cognoscant, et executioni demandent, vel causae merito ita poscente, etiam appellationi deferant* ... 636

Art. 72. *Arma et vectigalia infidelibus non vendantur* ... 636

Art. 73. *Profugos a Turcarum imperio nemo molestet, vel impediat, sub nota perpetuae infidelitatis* ... 636

Art. 74. *De Teloniis* ... 638

DECRETUM QUARTUM (1500).

Art. 1. *Comitia celebrentur, juxta modum praescriptum in tertio decreto. Et prorogationes, praelatis, et aliis ex causa, semel in omnibus judiciis servantur* 642

Art. 2. *Judiciorum celebratio quomodo fiat? et quot diebus duret?* ... 642

Art. 3. *Causarum, secundum vetustatem levatio, quomodo intelligenda?* ... 644

Art. 4. *Causae, semper pro antiquitate citationum levantur* ... 644

Art. 5. *Judiciales, per proto-notarios omnibus ostendantur* ... 644

Art. 6. *Causae appellatae, regnorum Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae, et Transylvaniae, coram judice curiae regis, et quando discutiantur?* ... 644

Art. 7. *Appellationum in revisione, qui interesse apud regem possint?* ... 644

Art. 8. *Judices, tempore discussionum suarum causarum, cum sibi addictis ex sede exire debent. Et de proto-notarium scribis* ... 646

Art. 9. *In Sclavoniae, et Transylvaniae regnis, quomodo judicia celebrentur?* 646

66. Cikk. A plébánosokat a kegyurak akarata ellenére nem szabad megerősíteni ... 633

67. Cikk. Egyházi javadalmakat nem kell fiatalok, tudatlanok, alkalmatlanok és járatlanok részére adományozni 633

68. Cikk. Az áldozárok, az egyházak plébánosai a püspökmegyei zsinat alól pénzen ne mentesítsék magukat, hanem valamenynyien jelenjenek meg a zsinaton ... 635

69. Cikk. A püspökök ne adóztassák meg a plébánosokat, hanemha egyszer, a pápai bullák megváltása céljából, kegyes segély czimén ... 635

70. Cikk. Két tisztséget viselhetnek: a nádor, az országbíró és a dalmátországi bán ... 637

71. Cikk. Az ispánok és alispánok a bíróságuk elébe tartozó ügyeket parancslel nélkül ítélik meg és hajták végre vagy az ügy érdeme úgy kívánván, felelősségre is bocsássák ... 637

72. Cikk. A hűtlenség számára fegyvert és élelmi szerezket nem szabad eladni 637

73. Cikk. A török hatalom alól menekülőket örökös hűtlenség vétkének bintetése alatt senki se zaklassa vagy akadályoztassa ... 637

74. Cikk. A vámokról ... 639

NEGYEDIK DECRETUM (1500).

1. Cikk. Az országgyűléseket a harmadik decretumban előszabott módhoz képest kell megtartani, és a főpapok meg mások részére a helyes okból való használatoknak egyszer minden törvényszéken hely adandó ... 643

2. Cikk. A törvényszékek tartásának módja és hogy hány napig tartsanak 643

3. Cikk. Miképen kell érteni azt, hogy az ügyek régiségük szerint veendőek fel? 645

4. Cikk. Az ügyeket mindig az idézések régisége szerint kell fölvenni ... 645

5. Cikk. A bírságleveleket az ítéltömesterek mutassák meg mindenkinek ... 645

6. Cikk. A dalmát, horvát, meg szlavonországi és erdélyi felelőzött ügyeket a királyi curia bírāja előtt kell megvitatni, és mikor? 645

7. Cikk. A felelőzések felülvizsgálása alkalmával, kik lehetnek jelen a királynál? 645

8. Cikk. A bírának saját ügyeik vitatása idején hozzártartozóikkal a törvényszékből ki kell menniök; és az ítéltömesterek íródeákjairól ... 647

9. Cikk. Miképen tartandók a törvényszékek Szlavonországban és Erdélyben? ... 647

Art. 10. *In iudiciis regni et consilio hujus regis, quot et quae personae interesse debuerint?* ... 646

Art. 11. *Litterae adjudicatoriae; in sede lectae, et per proto-notarios subscriptae, extradentur* ... 648

Art. 12. *Extradata judicialium quomodo scribantur? et per fenestram, clara, et intelligibili voce, publicentur* 648

Art. 13. *Evocationes, non secundum loci distantiam; sed ad tricesimum secundum diem, fieri debent. Partes, jam non personaliter; sed per procuratores compareant. In quinque casibus, si quis personaliter non adsit, procuratorem non revocet* ... 650

Art. 14. *Foeminae evocantur, casu quo violentiae, quarum ratione evocandae sint, in bonis ipsas concernentibus patratae sunt et cum tutricum officio suorum liberorum perfunguntur; alias non, sed pro eis, mariti evocantur* 650

Art. 15. *Procuratoris revocatio, sub eodem termino (excepto ultimo die) cum sex florensis auri: post terminum; cum florenis ducentis fieri potest* ... 650

Art. 16. *Dotalitorium, et paraphernalium causae, extra seriem cognoscuntur* ... 652

Art. 17. *De impignoratis castris, et castellis, per Sigismundum, et Mathiam reges* ... 652

Art. 18. *Juramenta, in Hungaria, Croatia, Sclavonia, et Transylvania, in eodem termino deponi alicui adjudicata; quomodo sint deponenda?* ... 652

Art. 19. *Repulsio, quomodo fieri debeat?* ... 654

Art. 20. *De occupationibus castrorum, possessionumque tempore Mathiae regis; servetur per omnia minus decretum* 654

Art. 21. *Exercituandi, sive militandi modus, quoad gentes suppeditandas per regnicolas* ... 654

Art. 22. *Gentes conservent domini praelati, secundum registrum Sigismundi imperatoris: aliae personae ecclesiasticae secundum decretum Uladislai minus* 656

Art. 23. *Coronae conservatio, duobus dominis saecularibus comittenda* ... 656

Art. 24. *Civitatibus liberis, libertates, et consueta loca depositionum, serventur* ... 658

Art. 25. *Equi, nec in magno, nec in parvo numero educantur* ... 658

10. Cikk. *Hány személynek és kiknek kell az ország törvényszékein és a király tanácsában jelen lenniök?* ... 647

11. Cikk. *Az ítéletleveleket, mielőtt kiadnák, a törvényszéken olvassák föl és az ítélmesterek írják alá* ... 649

12. Cikk. *Miként kell a bírságlevelek kiadását feljegyezni? és hogy a kihirdetésnek az ablakon keresztül világos és érthető hangon kell történnie* ... 649

13. Cikk. *A perbehívásoknak nem a hely távolsága szerint, hanem a harminczkettedik napra kell történniök. A felek már ne személyesen, hanem ügyvédek által jelenjenek meg. Az öt hatalmaskodási esetben, ha valaki nincs személyesen jelen, az ügyvédszót ne vonja vissza* ... 651

14. Cikk. *Az asszonyok abban az esetben hivandók perbe, a mikor a hatalmaskodások, a melyek miatt perbe hivandók, az őket illető fekvőjóságokban történtek és a midőn gyermekeik fölött gyámnői tisztet viselnek, különben nem; hanem helyettük férjeiket kell hívni* 651

15. Cikk. *Az ügyvédszó visszavonása, ugyanazon a törvényszéken (az utolsó nap kivételével) hat arany forinttal, a törvényszék után kétszáz forinttal eshetik meg* ... 651

16. Cikk. *A hitberek és jegyajándékok körül forgó ügyeket soron kívül bírálják el* ... 653

17. Cikk. *Azokról a várakról és kastélyokról, a melyeket Zsigmond és Mátyás királyok zálogba vetettek* ... 653

18. Cikk. *Miképen kell történniök az olyan eskütételeknek, melyeket Magyarországon, Horvátországon, Sclavoniában és Erdélyben ugyanazon határidőben ítéltek meg* ... 653

19. Cikk. *Miképen történjék a visszavonás?* ... 655

20. Cikk. *A Mátyás király idejében elfoglalt várakra és birtokokra nézve mindenben megtartandó a kisebb decretum* ... 655

21. Cikk. *A táborozás vagy katonáskodás módja az országlakosok részéről való csapatszállítást illetőleg* ... 655

22. Cikk. *A főpap urak Zsigmond császár lajstroma szerint, más egyházi személyek Ulászló kisebb decretuma szerint tartásának fönn csapatokat* ... 657

23. Cikk. *A korona őrzésével két világi urat kell megbízni* ... 657

24. Cikk. *A szabad városok szabadságait és szokott lerakó helyeit meg kell tartani* ... 659

25. Cikk. *A lovakat se nagy, se kis mennyiségben ne vigyék ki* ... 659

Art. 26. *Tricesimatorum in locis non consuetistricesimas exigentium, poena* 658

Art. 27. *Nona frugum et vini ab omnibus colonis exigatur* — — — 658

Art. 28. *A comitatibus villae abstractae ad eosdem comitatus redeant* — — — 658

Art. 29. *Nonae dominorum terrestrium, ante exactionem decimarum exigantur* — — — 660

Art. 30. *Per decimatores, ultra debitam decimam; a colonis pullus non exigatur* — — — 660

Art. 31. *Georgius, electus Veszprimensis, secretarius regis, duas dignitates tenere potest* — — — 660

Art. 32. *Abbatiae, et praepositurae regulares, saecularibus non conferantur* 662

Art. 33. *Cives civitatum liberarum, in causis profanis, ad ecclesiasticum iudicem non citentur* — — — 662

Art. 34. *Fiscales ecclesiarum, cessare debere* — — — 662

Art. 35. *Vicarii, Hungari sint: et procuratores, cum vicariis in iudicio non sedeant* — — — 662

Art. 36. *Plebani, in rebus saecularibus dominorum praelatorum non occupentur* — — — 664

Art. 37. *Litterae Jaurinensis, et abbatiae S. Martini ecclesiarum, super pecuniis sigillaribus, in iudicio producantur, et secundum eas, quod justum videbitur, decernatur* — — — 664

Art. 38. *Cathedratica, ab ecclesiis penitus desolatis, non exigantur: et quarum proventus diminuti sunt; etiam cathedratica diminuuntur* — — — 664

Art. 39. *Taxa litterarum, fiat secundum decretum Sigismundi imperatoris* — 664

Art. 40. *De teloniis, et eorum sublatione, vel moderatione* — — — 664

Art. 41. *A teloniorum solutione exemptionem praetendentes; privilegia producant: quorum data, cum donationibus dominorum telonii, conferantur, et antiquiores observentur* — — — 666

Art. 42. *Nobiles obscuriores literis vicecomitum a telonii solutione se tueantur* — — — 668

Art. 43. *Decreta diuturna sint et ab omnibus observentur* — — — 668

26. Cikk. Azoknak a harminczadosoknak a büntetése, a kik szokatlan helyeken szednek harminczadot — — — 659

27. Cikk. Gabona- és borkilenczedet minden jobbágytól kell beszedni 659

28. Cikk. A vármegyéktől elvont községeket vissza kell csatolni az illető vármegyékhez — — — 659

29. Cikk. A földes urak kilenczedét a dézsma kivétele előtt kell beszedni 661

30. Cikk. A dézsmálók ne vegyenek a jobbágyoktól a köteles dézsmán felül csirkét — — — 661

31. Cikk. György választott veszprémi püspök, a király titkára, két méltóságot viselhet — — — 661

32. Cikk. Szerzetes apátságokat és prépostságokat nem szabad világiaknak adományozni — — — 663

33. Cikk. A szabad városok polgárait nem szabad világi ügyekben egyházi bíró elébe idézni — — — 663

34. Cikk. Az egyházi ügyészeknek meg kell szünniök — — — 663

35. Cikk. A helyettesek magyarok legyenek és az ügyvédek ne üljenek a helyettesekkel a bíróságban — — — 663

36. Cikk. A plébánosokat a főpap urak világi dolgaival nem szabad elfoglalni 665

37. Cikk. A győri egyháznak és a Szent Márton apátság egyházának a pecsétlő pénzekre vonatkozó levelei a törvényszéken fölmutatandók, és azok alapján kell eldönteni azt, a mi igazságosnak látszik — — — 665

38. Cikk. Az egészen pusztá egyházaktól nem kell székesegyházi adót venni, és a melyeknek jövedelmei csökkentek, azok székesegyházi adóját is le kell szálaltani — — — 665

39. Cikk. A levelek kiváltása Zsigmond császár decretuma szerint történjék 665

40. Cikk. A vámokról és azok eltörléséről vagy mérsékeléséről — — — 665

41. Cikk. A kik magukat a vám fizetése alul menteseknek állítják, mutassák föl kiváltságleveleiket, a melyek keltét a vámhelyek urainak adományleveleivel össze kell hasonlítani s az ezeknél régiebbek megtartandók — — — 667

42. Cikk. A kevésbé ismert nemesek a vámfizetés ellenében az alispánok leveleivel védjék magukat — — — 669

43. Cikk. A decretumok állandók legyenek és azokat mindenki tartsa meg 669

DECRETUM QUINTUM (1504).

Art. 1. *Subsidium, seu contributio regi, a singulis dominis, et comitatibus non offeratur domi, aut privatim; sed in diaeta aut congregatione generali, communi omnium consensu: et poena eorum, qui secus fecerint* — — — 672

Art. 2. *Comitum jurare nolentium poena: et quod vice-comites, per supremos comites eligantur, non tamen absque consensu comitatus* — — — 672

Art. 3. *Comitatum honores in perpetuum non conferantur* — — — 674

Art. 4. *Repulsionis secundae poena; est nota infidelitatis* — — — 674

Art. 5. *Communis inquisitionis, et oculatae revisionis turbatores; poena majoris potentia convincantur* — — — 674

Art. 6. *Occupationes novae in brevibus judiciis extra omnem seriem adjudicentur* — — — 674

Art. 7. *Pignoratum jus, in sede comitatus, usque ad centum florenis potest adjudicari, sine multis* — — — 676

Art. 8. *Vice-comitum facultas iudicandi, ad decem jugera terrarum, pratorum, et sylvarum* — — — 676

Art. 9. *Comitum poena, facere executionem negligentium* — — — 676

Art. 10. *Regis autoritas in conferendis bonis ecclesiasticis, et saecularibus regnicolis, et non externis* — — — 676

Art. 11. *Novum iudicium cum inhibitione impetrantis et literas relatorias infra terminum excipere negligentis poena* — — — 678

Art. 12. *Charitativum subsidium per ecclesiarum praelatos, non nisi semel a plebanis exigatur* — — — 678

Art. 13. *Differentia inter nobiles comitatum, Albensis, Simigiensis, et Zala-diensis, ac capitulum Veszprimiense, ratione quartarum, iuridice revidentur* — — — 578

Art. 14. *Procuratoriae literae studiorum, peregrinationis et servitii causa extra regnum absentium, valent usque ad eorum reditum* — — — 680

Art. 15. *Responsio propria, in iudicio facta, non revocatur* — — — 680

Art. 16. *Colonis migrantibus, licentia per iudices nobilium accipitur* — — — 680

Art. 17. *Mensura biadarum, et vinorum per totum regnum una servetur* 680

Art. 18. *Venatio, et aucupium, rusticis prohibitum* — — — 682

ÖTÖDIK DECRETUM (1504).

1. Cikk. Az egyes urak és vármegyék ne otthon vagy magánosan, hanem az országgyűlésen vagy közönségs gyűlésen mindeneknek közös egyetértésével ajánljának a királynak segélyt vagy adót: és azoknak a büntetése, kik másképen cselekednének — — — 673

2. Cikk. Az esküt tenni vonakodó ispánok büntetése; és hogy az alispánokat a főispánok tegyék meg, de ne a vármegye hozzájárulása nélkül — — — 673

3. Cikk. Vármegyei ispánságokat nem kell örökösen adományozni — — — 675

4. Cikk. A második visszaüzés büntetése: a hűtlenség vétkébe esés — — — 675

5. Cikk. A közös tanuvallatás és a szemügyrevétel háborítói nagyobb hatalmaskodás büntetésén maradjanak — 675

6. Cikk. Az új foglalásokat a rövid törvénysekeken minden sorrenden kívül kell elbírálni — — — 675

7. Cikk. Zálogjog tárgyában, bírság nélkül, száz forint erejéig lehet a vármegye széken bíraskodni — — — 675

8. Cikk. Az alispánok tíz holdig terjedő szántóföldek, rétek és erdők tárgyában bíraskodhatnak — — — 677

9. Cikk. Azoknak az ispánoknak a büntetése, a kik a végrehajtást elmulasztják — — — 677

10. Cikk. Hogy a király egyházi és világi javakat az országlakosoknak és nem idegeneknek adományozhat — 677

11. Cikk. Annak büntetése, ki ítéletet betiltó perújítást eszközöl ki és a tudósító levélnek a kellő határidő alatt való kivételét elmulasztja — — — 679

12. Cikk. Az egyházak főpapjai a plébánosoktól csak egyszer követeljenek kegyes segélyt — — — 679

13. Cikk. A Székesfehérvár, Somogy és Zala vármegyék nemesei meg a veszprémi káptalan között a dézsmamegyedek körül támadt egyenlenséget bírólal meg kell vizsgálni — — — 679

14. Cikk. Azoknak az ügyvédvalló levelei, kik tanulás, utazás és szolgálat céljából az országon kívül tartózkodnak, visszatérőkig megtartják erejüket — 681

15. Cikk. A bíróság előtt tett saját nyilatkozatát senki se vonhatja vissza 681

16. Cikk. A jobbágyságok a szolgabíráktól nyerjenek engedélyt a költözésre 681

17. Cikk. A gabbaneműek és borok mértéke az egész országban egy legyen — — — 681

18. Cikk. A parasztoznak vadászni és madarászni tilos — — — 683

Art. 19. *Nobiles vina educentes, a civibus Cassoviensibus, et Soproniensibus non molestentur* — — — — 682

Art. 20. *Inscriptio sex civitatum, et Lusatiae, quo in statu sit? Rex, fideles suos edoceat* — — — — 682

Art. 21. *An iuramentum fidelitatis, a Moravis, et Silesitis, tanquam feudatariis regni, exactum sit?* — — — — 684

Art. 22. *Civitates, Sopron, et Bártfa, impignoratae per regem, redimantur* 684

Art. 23. *Excommunicantes, vel interdictum indebite pro decimis ponentes; coram rege convenientur* — — — — 684

Art. 24. *Praelati banderiatu exercituare, cum officialibus, et stipendiariis tenentur* — — — — 684

Art. 25. *Citationes in foro ecclesiastico, cum expositione decernantur* — 686

Art. 26. *Plebani, patronis invititis, confirmari non debent* — — — — 686

Art. 27. *Abbatiae et praepositorum, religiosus conferantur* — — — — 686

Art. 28. *Equorum armenta, et pecorum greges, e regno non debere pelli: sed intra regnum externis vendi* — — — — 688

Art. 29. *Teloniatores, nobiles in teloniis molestantes, in curiam regiam evocentur* — — — — 688

Art. 30. *Pro transmissionibus regnorum, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae, et Transylvaniae revidendis; quadraginta diebus iudiciorum, quatuor addantur, in quibus causae ejusmodi discutiantur* — — — — 688

Art. 31. *Decreta, in unum corpus redigantur* — — — — 688

DECRETUM SEXTUM (1507).

Art. 1. *Sententiae iudicum, executioni demandari debent; etiam mediante brachio regali* — — — — 692

Art. 2. *Bona restatuta reoccupans; incidit in notam infidelitatis* — — — — 694

Art. 3. *De iudiciorum celebratione, assessoribus, et consilio regis* — — — — 694

Art. 4. *De assessoribus et sigillo iudiciali regiae maiestatis* — — — — 696

Art. 5. *Officia, maiestas regia cum consilio distribuat* — — — — 696

Art. 6. *Rex, ex veteri consuetudine, mille equites servet* — — — — 698

19. Cikk. A kassai és soproni nemesek ne háborgassák azokat a nemeseket, a kik bort szállítanak — — — — 683

20. Cikk. Közölje a király az ő hűveivel, hogy miképen áll a hat város és Lausitz elzálogosításának az ügye — 683

21. Cikk. Vajjon letették-e a morvák és sziléziaiak, mint az ország hűbéresei, a hűségi esküt — — — — 685

22. Cikk. Sopron és Bártfa városokat, melyeket a király elzálogosított, ki kell váltani — — — — 685

23. Cikk. Azokat, kik a dézsmák végett jogtalanul egyházi átkot vagy egyházi tilalmat mondanak ki, a király elébe kell idézni — — — — 685

24. Cikk. A banderiumos főpapok a király tisztjeivel és zsoldosaival kötelesek táborozni — — — — 685

25. Cikk. A szentszéken az idézéseket az ügy előadása mellett kell elrendelni — — — — 687

26. Cikk. A plébánosokat kegyuraik akarata ellenére nem kell megerősíteni — — — — 687

27. Cikk. Az apátságokat és prépostságokat szerzetesek részére kell adományozni — — — — 687

28. Cikk. A lónyájakat és a marhacsordákat nem szabad az országból kihajtani, hanem az országon belül az idegenek részére eladni — — — — 689

29. Cikk. A vámszedőket, kik a nemeseket a vámhelyeken zaklatják, a királyi curiába kell perbeihívní — — — — 689

30. Cikk. A Dalmát-Horvát és Szlavon-országokból, valamint Erdélyből felküldött ügyek felülvizsgálata czéljából a negyven törvénykezési naphoz négyet kell adni, a melyek alatt ezek az ügyek megvitatatandók — — — — 689

31. Cikk. A decretumok egy egészbe gyűjtendők össze — — — — 689

HATODIK DECRETUM (1507).

1. Cikk. A bírák ítéleteit karhatalommal is végrehajtás alá kell bocsátani 693

2. Cikk. A ki a visszaiktatott fekvőjóságokat visszafoglalja, hűtlenség vétkébe esik — — — — 695

3. Cikk. A törvényszékek tartásáról, az ülnökökről és a királyi tanácsról — 695

4. Cikk. A táblabírákról és a királyi felség bírói pecsétjéről — — — — 697

5. Cikk. A hivatalokat a királyi felség az ő tanácsával osztogassa — — — — 697

6. Cikk. A király régi szokás alapján ezer lovas tartson — — — — 699

g*

Art. 7. *Si quis in consilio regio contra regni decreta ageret; ab assessoribus in diaeta denunciari debeat* — — — 698

Art. 8. *Contra statuta regni peccans puniri debeat* — — — — — 698

Art. 9. *Additio ad decretum secundum: de prorogationibus, pro peregrinis* 698

Art. 10. *Equi et boves, ac alia pecora e regno non abigantur* — — — 700

Art. 11. *Monetae externae, in regnum non inducantur* — — — — — 700

Art. 12. *Comitiorum tempore, seu diaetae; nunquam judicia celebrentur*... 700

Art. 13. *Pluralitas beneficiorum, non toleretur* — — — — — 700

Art. 14. *Inhibitione uti non potest in alia causa sub iisdem judiciis comparans* — — — — — 700

Art. 15. *Decimam, et nonam, coloni quomodo solvant?* — — — — — 702

Art. 16. *Bona occupata, querulantibus remittantur* — — — — — 702

Art. 17. *Quorundam judiciorum casatio* — — — — — 702

Art. 18. *Judicia differantur* — — — 702

Art. 19. *Limitum regni, et metarum, rectificatio* — — — — — 702

Art. 20. *Compilatio decretorum fiat* 702

DECRETUM SEPTIMUM (1514).

Art. 1. *Jura universa regalia, qualitercunque alienata, statim remittantur* 706

Art. 2. *Proventus regales, rex nemini inscribat* — — — — — 706

Art. 3. *Bona, et proventus ad coronam regiam pertinentia recensentur* ... 708

Art. 4. *Modus satisfactionis damnorum; per cruciatos illatorum* — — — 708

Art. 5. *Nobilis, res suas per rusticos spoliatus; juramento recuperat* ... 708

Art. 6. *Coram quibus juramentum, super rebus sibi ademptis; nobilis deponat* — — — — — 710

Art. 7. *Rustici, rependere damna refragantes; cogantur per comites, ac gentes regias* — — — — — 710

Art. 8. *Rustici, ad homagia interemptorum nobilium solvenda, cogantur* 710

Art. 9. *In homagiis nobilium exolveren-*

7. Cikk. *Ha a királyi tanácsban valaki az ország decretumai ellen cselekednék, azt az ülnökök kötelesek az országgyűlésen följelenteni* — — — — — 699

8. Cikk. *Az ország törvényei ellen vétkezőt meg kell büntetni* — — — 699

9. Cikk. *Hozzáadás a második decretumhoz, az utazókat megillető halasztásokról* — — — — — 699

10. Cikk. *Lovakat, ökröket és más marhákat nem szabad az országból kivinni* — — — — — 701

11. Cikk. *Külföldi pénzeket nem szabad az országba behozni* — — — 701

12. Cikk. *Közönséges vagyis országgyűlések alkalmával sehol sem kell törvényszéket tartani* — — — — — 701

13. Cikk. *A javadalmaknak egy kézben való összehalmozását nem kell tűrni* 701

14. Cikk. *Betiltással nem élhet az, a ki ugyanazon a törvényszéken más ügyben megjelenik* — — — — — 701

15. Cikk. *Miképen fizessék a jobbágyok a tizedet és a kilenczedet?* — — — 703

16. Cikk. *Az elfoglalt fekvőjóságok a panaszosoknak visszaadandók* — — 703

17. Cikk. *Nemely ítéletek megsemmisítése*... — — — — — 703

18. Cikk. *A törvényszékeket el kell halasztani* — — — — — 703

19. Cikk. *Az ország szélének és határainak a helyreállítása* — — — — 703

20. Cikk. *A decretumok összegyűjtése történnék meg* — — — — — 703

HETEDIK DECRETUM (1514).

1. Cikk. *Az összes, bármiképen elidegenített királyi jogok azonnal visszabocsátandók* — — — — — 707

2. Cikk. *A királyi jövedelmeket senkinek se zálogítsa el a király* — — — 707

3. Cikk. *A királyi koronára tartozó fekvő jóságok és jövedelmek felsorolása* — — — — — 709

4. Cikk. *A keresztesek okozta károk megtérítésének a módja* — — — — 709

5. Cikk. *A nemes azokat a dolgokat, melyektől őt a parasztok megfosztották, esküvel szerzi vissza* — — — — — 709

6. Cikk. *Ki előtt tegye le az esküt a nemes a tőle elrablott dolgokra nézve?* 711

7. Cikk. *A parasztokat, kik a kártérítést ellenzik, az ispánok és a királyi csapatok kényszerítsek rá* — — — 711

8. Cikk. *A parasztok a meggyilkolt nemesek díjainak a megfizetésére kényszerítendők* — — — — — 711

9. Cikk. *A nemesek díjainak megfizetése*

dis, et damnis compensandis; facientes, et consentientes, mulcentur — — 710

Art. 10. *Rusticis discordantibus super depraedatione nobilium; dominus terrae, aut ejus officialis, superinde jus administrare petenti debet* — — — 712

Art. 11. *Negligente domino terrae jus administrare super depraedatione; amitititur possessio, in qua rustici sotes habitant* — — — 712

Art. 12. *Dominus terrae, praedas, ad manus suas devenientes; illis quorum sunt, restituere tenetur* — — — 712

Art. 13. *Malefactores puniantur ubique, innocentes ut non condemnentur; cavendum* — — — 712

Art. 14. *De poena capitaneorum, centurionum, caeterorumque cruciatorum, et angaria illis imposita* — — — 712

Art. 15. *De actionibus, a rusticis fletidis* — — — 714

Art. 16. *Servitium colonorum ordinarium* — — — 714

Art. 17. *Munera colonorum* — — — 714

Art. 18. *Coloni: nonam, et decimam solvere, ex omnibus terrae nascentiis tenentur* — — — 714

Art. 19. *Anserum proventus a colonis* 714

Art. 20. *Porcorum proventus a rusticis* — — — 714

Art. 21. *De viduis aut puellis, colono alterius nobilis nubentibus* — — — 714

Art. 22. *De inquilinis taxandis: et ut domos sibi aedificare cogantur* — — 714

Art. 23. *Comani, et philistaei, pari modo ad censum solvendum, ac servitia praestanda sint adstricti* — — — 716

Art. 24. *Nemo de rustica progenie natus; in episcopum eligatur* — — — 716

Art. 25. *Migratio colonorum, quomodo interdicta?* — — — 716

Art. 26. *De violenta colonorum abductione: et restituere nolentis poena* — 716

Art. 27. *De officiali, in abductione coloni vim committente* — — — 718

Art. 28. *De profugis colonis: et poena nobilium tales restituere nolentium* 718

Art. 29. *De liberis civitatibus, comanis, aut philistaei, aliorum jobagiones abducentibus: et poena eorundem* — 718

Art. 30. *Fugitivus colonus, extra vilam repertus; capi libere potest, et ad pristinum dominum cum rebus reduci* 720

tésében és a károk megtérítésében a tettesek és a tetthez hozzájárulók marasztalandók el — — — 711

10. Czikk. Ha a parasztok a nemések kifosztása tárgyában nyilatkoznak, e részben a földesurnak vagy tisztjének kell igazságot szolgáltatni annak részére, a ki azt kéri — — — 713

11. Czikk. Ha a földes ur a fosztogatás tárgyában az igazságszolgáltatást elmulasztandó, az a birtok, a melyen a bűnös parasztok laknak, elvesz — — — 713

12. Czikk. A földesur köteles a kezéhez jött zsakmányt annak visszaszolgáltatni, a kit megillet — — — 713

13. Czikk. A gonosztevőket mindenütt meg kell büntetni; óvakodni kell, hogy az ártatlanokat el ne ítéljék — — 713

14. Czikk. A keresztiesek kapitányainak, századosainak s a többieknek büntetése és a radjok rótt teher — — — 713

15. Czikk. A parasztságon megveendő adókról — — — 715

16. Czikk. A jobbágyság rendes szolgálata — — — 715

17. Czikk. A jobbágyság ajándékdása 715

18. Czikk. A jobbágyság a föld minden termékéből kilenczedet és tizedet köteles fizetni — — — 715

19. Czikk. A jobbágyságtól járó libajövedelem — — — 715

20. Czikk. A parasztságtól szedett disznó-jövedelem — — — 715

21. Czikk. Az özvegyekről és leányokról, a kik egy másik nemes jobbágysághoz mennek férjhez — — — 715

22. Czikk. A szellérek bérfizetéséről, és hogy a maguk számára való házak építésére szorítandók — — — 715

23. Czikk. A kunok és jászok hasonlóképen bérfizetésre és szolgálattételre kötelezvék — — — 717

24. Czikk. Senkit sem kell püspökké tenni, a ki paraszt nemzetségből származott — — — 717

25. Czikk. Milyen módon van a jobbágyság költözése eltiltva? — — — 717

26. Czikk. A jobbágyság erőszakos elviteléről, és azok büntetéséről, a kik azokat nem akarják visszaadni — — 717

27. Czikk. A tisztról, a ki a jobbágyság elvezetésében erőszakot követ el — — 719

28. Czikk. A szőkevény jobbágyságról és azoknak a neméseknek a büntetéséről, a kik azokat nem akarják visszaadni 719

29. Czikk. A mások jobbágyságait elvezető szabad városokról, kunokról vagy jászokról és azok büntetéséről — — — 719

30. Czikk. A falun kívül talált jobbágyság szabadon elfogható és javaival előbbi urához visszavezethető — — — 721

- Art. 31. *Comite multam, ratione coloni abducti, exigere non valente; ea per munem arrestationem exigatur* — 720
- Art. 32. *Personae ecclesiasticae, et saeculares, invicem peccantes, aequaliter multentur* — 720
- Art. 33. *De malefactorum per comitatus conscriptione, ac punitione eorundem* 720
- Art. 34. *Nobiles comitatus Marmarusiensis, rusticis adhaesisse putati* — 722
- Art. 35. *Bona nobilium rusticis adhaerentium, quibus conferantur?* — 722
- Art. 36. *Gratia regia, in hoc insurrectionis rusticanae casu nemini suffragetur* — 722
- Art. 37. *Quid si rustici malefactores, comitibus ad puniendum non assignentur?* — 722
- Art. 38. *Rustici, verberatorum nobilium viva homagia persolvant* — 724
- Art. 39. *Rustici capitanei, centuriones, decuriones, et similes, in hoc casu capitibus dammati* — 724
- Art. 40. *Rusticus, invitus capitaneatum assumens; capitis non damnetur* 724
- Art. 41. *Rusticum centurionem, vel decurionem punire non permittens; in florenis quadringentis condemnatur* 724
- Art. 42. *Rusticum aufugisse asseverans; juret certo numero hominum* — 724
- Art. 43. *Comitibus, iudicium generale, in hoc casu celebrari permittatur* — 724
- Art. 44. *Rustici, qui hoc tempore a dominis discesserunt; per comites restituantur* — 726
- Art. 45. *Comitis in hoc casu deliquentis; universitas nobilium, vices supplcat* — 726
- Art. 46. *De Waywodis, et Besliis deponendis* — 726
- Art. 47. *Rusticorum, qui puellas aut mulieres violarunt poena* — 726
- Art. 48. *Presbyteri scelerati inquirantur, et carceribus per praelatos tradantur* — 728
- Art. 49. *Bona, tempore disturbiorum, quocunque titulo impetrata; statim remittantur* — 728
- Art. 50. *Comites, et vice-comites quoque, bona impetrata hoc tempore, remittant* — 728
- Art. 51. *Res nobilium (si sint manubiae praeliorum) dominis suis restituantur; sub poena minoris potentiae, et rerum valore solvendo* — 728
31. *Czikk. Ha az ispán a jobbágyelvitelért járó bírságot nem tudja behajtani, azt közös letartóztatás útján kell behajtani* 721
32. *Czikk. Az egymás ellen kölcsönösen vétő egyházi és világi személyeket egyenlően kell bírságotlani* — 721
33. *Czikk. A gonosztevőknek megyénkint való összeírásáról és azok büntetéséről* 721
34. *Czikk. Marmaros vármegyének a nemesei, kikről azt hiszik, hogy a parasztokkal tartottak* — 723
35. *Czikk. A parasztokkal tartó nemesek fekvő jószágai kiknek adományozandók?* — 723
36. *Czikk. A királyi kegyelem ennek a parasztlázadásnak az esetében senkinek se használjon* — 723
37. *Czikk. Mi történjék akkor, ha a gonosztevő parasztokat az ispánok megbüntetés végett ki nem adják?* — 723
38. *Czikk. A parasztok a megvert nemesek elődjait fizessék meg* — 725
39. *Czikk. A paraszt kapitányokat, századosokat, tizedeseket s ezekhez hasonlókat ebben az esetben fejesztésre ítélik* 725
40. *Czikk. Azt a parasztot, a ki kényszerítve vállalt kapitányságot, nem kell halálra ítélni* — 725
41. *Czikk. A ki a paraszt századosot vagy tizedest nem hagyja megbüntetni, azt négysszáz forintban kell elmarasztalni* 725
42. *Czikk. A ki azt állítja, hogy a paraszt megszökött, az egy bizonyos számú emberrel esküdjék meg* — 725
43. *Czikk. Az ispánoknak szabad ebben az esetben köztörvényszéket tartaniok* 725
44. *Czikk. Azokat a parasztokat, kik ez időben uraiktól elmentek, az ispánok állítsák vissza* — 727
45. *Czikk. Az ispánt, a ki ebben az esetben maga a vétkes, a nemesek közönsége helyettesítse* — 727
46. *Czikk. A vajdákról és rablóvezérek letételéről* — 727
47. *Czikk. Azoknak a parasztoknak a büntetése, a kik a leányokon vagy asszonyokon erőszakot követtek el* — 727
48. *Czikk. A gonosztevő papokat a főpapok nyomozzák ki s vetessék börtönre* — 729
49. *Czikk. A zűrzavarok idején bármilyen czímen nyert fekvő jószágokat azonnal vissza kell bocsátani* — 729
50. *Czikk. Az ispánok és alispánok is bocsássák vissza az ez időben felkért fekvő jószágokat* — 729
51. *Czikk. A nemesek javai, (ha azok nem hadi zsákmányok) kisebb hatalmaszkodás büntetése alatt és a javak árának megfizetése mellett uraiknak visszaadandók* — 729

Art. 52. A rusticis extortam rem, spoliato restituere nolens; majoris potentiae poena mulctetur — — — — 728

Art. 53. Jura possessionaria nobilibus, novae donationis titulo, regia majestas restituitur — — — — 730

Art. 54. Metas regni, rex rectificare curet — — — — 730

Art. 55. Personalis praesentia regiae majestatis, semper Budae maneat: causasque transmissionales continue judicet; et personalis praesentia; sit saecularis persona — — — — 730

Art. 56. Honor comitatus Hevesiensis, personae saeculari conferatur — — 730

Art. 57. Ut turres, castra, fortalitia, nobiles cum regis scitu construere possint — — — — 732

Art. 58. Nonae a civibus, in terris aliorum vineas, et terras habentibus; solvi debent — — — — 732

Art. 59. Nullus plura beneficia ecclesiastica teneat — — — — 732

Art. 60. Presbyteri non beneficiati, scholares, hajdones, rustici; arma, et pizides non gerant — — — — 732

Art. 61. Pastores pecudum, bonae famae teneantur, et non alii — — — — 732

Art. 62. Possessiones nobilium interemptorium; filiabus, aut uxoribus eorum donentur — — — — 734

Art. 63. Decreta comportentur, et rectificentur, ac per singulos comitatus distribuantur — — — — 734

Art. 64. Decimatores, pro debito neminem arestant — — — — 734

Art. 65. Beneficiati, in urbem proficiscentes, quomodo regi se obligare debeant; ne mortuis ipsis Romae pontifex beneficia conferat? — — — — 736

Art. 66. Monetae exterae non inducantur: nec pecora extra regnum educantur — — — — 736

Art. 67. Ut castra finitima provideantur — — — — 736

Art. 68. Provisores ad arces finitimas deputentur; thesaurarius vero, perpetuo penes regem maneat — — — — 736

Art. 69. Actus potentiarii, et novae occupationes, stante rusticano bello; in brevibus ante alias causas discutiantur — — — — 738

Art. 70. Scribatur in regna vicina, ne fugientes rustici, hoc casu, recipiantur a quibusvis — — — — 738

Art. 71. Combusta loca, hoc casu; exempta a solutione dicantur — — — 738

52. Czikk. A ki a parasztoktól kicsikart dolgot annak, a kit attól megfosztottak, visszaadni nem akarja, azt nagyobb hatalmaskodás büntetésével kell sújtani 729

53. Czikk. A birtokjogot új adomány czimén adja vissza a királyi felség a nemeseknek — — — — 731

54. Czikk. Gondoskodjék a király az ország határainak kiigazításáról — 731

55. Czikk. A királyi felség személyes jelenléte mindig Budán maradjon és a felebbezett pereket állandóan bírálja el; és a személyes jelenlét világi személy legyen — — — — 731

56. Czikk. A Heves vármegyei ispáni tisztség világi személynek adományozandó 731

57. Czikk. Hogy a nemeseknek szabad a királyi tudálával tornyokat, várakat, erősségeket építeni — — — — 733

58. Czikk. A polgároknak, a kiknek mások földén szőlők és szántók vannak, kilenczedet kell fizetniök — — 733

59. Czikk. Senki kezén se legyen több egyházi javadalom — — — — 733

60. Czikk. A nem javadalmazott papok, a tanulók, a hajduk, a parasztok fegyvert és puskát ne viseljenek — — — 733

61. Czikk. Marhapásztorokul jöhírű embereket s nem másokat kell tartani 733

62. Czikk. A meggyilkolt nemesek birtokai azok leányának és feleségeinek adományozandók — — — — 735

63. Czikk. A decretumok összegyűjtendők és kiigazítandók és az egyes vármegyéknek megküldendők — — — — 735

64. Czikk. A dézsmálók senkit se tartóztassanak le adósságért — — — — 735

65. Czikk. Miképen kell magokat a Rómába utazó javadalmazásoknak a király részére lekötelezni, hogy Rómában bekövetkezett haláluk esetében javadalmaitak ne a pápa adományozza — 737

66. Czikk. Külföldi pénzeket behozni, és marhákat az országból kivinni nem szabad — — — — 737

67. Czikk. A végvárakról gondoskodni kell — — — — 737

68. Czikk. A végvárakhoz tisztartókat kell kirendelni; a kincstárnok pedig állandóan a király mellett maradjon 737

69. Czikk. A parasztháború tartama alatt történt hatalmaskodásokat és új foglalásokat a rövid törvénytiszteken más ügyek előtt kell megvitatni — 739

70. Czikk. A szomszédos országokba irni kell, hogy ebben az esetben a szökevény parasztokat senki se fogadja be 739

71. Czikk. A leégett helységek, ebben az esetben, a rovás fizetése alól ki vannak véve — — — — 739

II. LAJOS.

(1516—1526).

Decretis Tolnensis conventus, anni 1518.
articuli potiores.

- Art. 1. 744
 Art. 2. *Exercituandi Ludovico modus; ut a colonis viginti, unus eques mittatur in bellum, armis instructus* — 744
 Art. 3. *Ecclesiasticae personae, ultra gentes ratione decimarum servatas; a viginti colonis, unum militem in bellum mittant* — 746
 Art. 4. *Sanctimoniales et viduae, modo eodem, a colonis viginti singulos equites mittant* — 746
 Art. 5. *Nobiles aliis servientes, pro se alios in bellum mittant* — 746
 Art. 6. *Quidam comitatus, pizidarios pro equitibus, mittere solent* — 746
 Art. 7. *Rex, suos rebelles in Moravia coerceat* — 746
 Art. 8. *Ad bellum, omnes sine damno procedant* — 746
 Art. 9. *Contributio, denariorum quinquaginta* — 746
 Art. 10. 746
 Art. 11—16. 748
 Art. 16. *Cautio quaedam; quomodo coloni a contributione imposterum salventur?* — 748
 Art. 17. *De judiciis, et causis; quae etiam in bello discuti possunt* — 750
 Art. 18. *Coloni abducti reddantur* 750
 Art. 20. 750

Ex constitutionibus Bachiensis conventus, anni 1518. excerpti articuli.

- Art. 1. *Gentes, secundum numerum colonorum teneantur* — 750
 Art. 2. *Ecclesiasticarum personarum quærimonia, de intertentione militum* 752
 Art. 3. *Bona, et proventus regis, etiam cum gentibus nobilium conserventur, et exigantur* — 752
 Art. 4. *Rex requisitus, executionem facere debet* — 754
 Art. 5. *Thesaurarii executionem faciunt; si rex et palatinus, eam facere nequierit.* — 754

Az 1518. évi tolnai gyűlésen alkotott decretumaiból kivett nevezetesebb czikkelyek.

1. Czikk. 745
 2. Czikk. *A hadi szolgálat módja Lajos alatt: hogy minden husz jobbágy után egy felfegyverzett lovas küldendő a hadba* — 745
 3. Czikk. *Az egyházi személyek, a dézsma fejében tartott katonákon felül, minden husz jobbágy után egy katonát küldjenek a hadba* — 747
 4. Czikk. *Az apácák és özvegyasszonyok ugyanazon módon minden husz jobbágy után egy-egy lovast küldjenek* 747
 5. Czikk. *A mások szolgálatában álló nemesek maguk helyett mást küldjenek a hadba* — 747
 6. Czikk. *Némely vármegyék lovasok helyett puskásokat szoktak küldeni* 747
 7. Czikk. *A király érkezzék meg Morvaországban az ellene lázadókat* — 747
 8. Czikk. *Mindenki kártevés nélkül menjen hadba* — 747
 9. Czikk. *Ötven dénárnyi adózás* 747
 10. Czikk. 747
 11—16. Czikk. 749
 16. Czikk. *Bizonyos gondoskodás arról, hogy ezután miképen mentesítendő a jobbágyok az adófizetés alól* — 749
 17. Czikk. *A bíróságokról és a háboru idején is megvitatható ügyekről* — 751
 18. Czikk. *Az elvitt jobbágyokat vissza kell adni* — 751
 20. Czikk. 751

Az 1518. évi bácsi gyűlésnek rendelkezéseiből kivont czikkelyek.

1. Czikk. *Katonákat a jobbágyok száma szerint kell tartani* — 751
 2. Czikk. *Az egyházi személyeknek a panasza a katonatartás miatt* — 753
 3. Czikk. *A király javai és jövedelmei a nemesek csapataival is fenntartandók és behajthatók* — 753
 4. Czikk. *A király, ha megkeresik, köteles a végrehajtást foganatosítani* — 755
 5. Czikk. *Ha a király és a nádor a végrehajtást nem foganatosíthatja, foganatosítsák azt a kincstárnokok* — 755

Art. 6. In causa triumphans, executionem facienti, viribus et facultate sua, assistere debet — — — — — 754

Art. 7. Bona, et proventus regis, ab omnibus recuperentur, remittantur, et modis omnibus rectificentur — — — 756

Art. 7—10. — — — — — 756

Art. 11. Civitates montanae, in libertatibus pristinis conserventur. Et quod a victualibus ad montana devehendis; aut nullum, aut mediocre exigatur tributum — — — — — 758

Art. 11. — — — — — 758

Art. 12. Tributa vel Telonia sicca, aut arida, quae dicantur, explicat — 758

Art. 13. De auro et argento, e regno non exportando — — — — — 760

Art. 14. Coquinae regis, proventus applicati — — — — — 760

Art. 15. Jura patronatus ecclesiarum, revocantur — — — — — 760

Art. 17—21. — — — — — 762

Art. 21. Bani ambo, ex castris finitimis non prodeant: et proviores ad castra finitima deputentur — — — 762

Art. 23—26. — — — — — 764

Art. 26. Nobiles praediales ecclesiae Széárdienses; conserventur in libertate 764

Art. 27. Nonas, cives civitatum regiarum, dominis terrae ex vineis solvant 764

Art. 28. Quomodo puniantur qui ad dietam non veniunt — — — — — 766

Art. 29. De novo iudicio: quo quis se inhibet a iuramenti depositione — 766

Art. 30. Proscribuntur secundo; qui castra finitima amiserunt — — — 766

Art. 32. Reintegratio comitatus Themiensis — — — — — 768

Art. 32. — — — — — 766

Art. 34. Quod omnes status, gentes suas, in locis ad hoc deputatis, interteneant — — — — — 768

Art. 34. — — — — — 768

Art. 35. Fures, et malefactores, per comites comitatum; alias per regium assessorem exstirpentur — — — 768

Art. 36. Nobiles unius sessionis, ad conservationem militum non taxentur 770

Art. 38—43. — — — — — 770

Art. 39. Consiliariorum, et assessorum ex utroque statu, ac ordinibus cooptatio — — — — — 770

Art. 40. Quod vice-palatinus, vice-judex curiae, et proto-notarii, consilio interesse possint — — — — — 772

6. Czikk. A perben győztesnek a végrehajtásban eljárót erejével és tehetségével segitenie kell — — — — — 755

7. Czikk. A király javait és jövedelmeit mindenki adja vissza; azokat vissza kell szerezni és mindenképen helyre kell állítani — — — — — 757

7—10. Czikk. — — — — — 757

11. Czikk. A bányavárosok régi szabadságukban megtartandók; és hogy a bányákba szállítandó eleség után vagy semmi vagy csak csekély vámot kell szedni — — — — — 759

11. Czikk. — — — — — 759

12. Czikk. Annak tiszába hozása, hogy mely vámokot vagy réveket kell szárazoknak vagy felhagyottaknak tekinteni — — — — — 759

13. Czikk. Hogy aranyat és ezüstöt nem szabad az országból kivinni — 761

14. Czikk. A király konyhájára szánt jövedelmek — — — — — 761

15. Czikk. Az egyházakra vonatkozó kegyuri jogok visszavonása — — — 761

17—21. Czikk. — — — — — 763

21. Czikk. A bánok mind ketten ne távozzanak a végvárakból; és a végvárakhoz gondviselőket kell kirendelni 763

23—26. Czikk. — — — — — 765

26. Czikk. A szegszárdi egyháznak egyházi nemesei megtartandók az ő szabadságukban — — — — — 765

27. Czikk. A királyi városok polgárai fizessenek szállók után a földesuraknak kilenczedet — — — — — 765

28. Czikk. Miképen büntetendők azok, a kik nem jönnek az országgyűlésre? 767

29. Czikk. A perujtásról, a melylyel valaki magát az eskütételtől visszatartóztatja — — — — — 767

30. Czikk. Újból való levelesítése azoknak, kik a végvárakat elvesztették 767

32. Czikk. Temes vármegyének kiegészítése — — — — — 769

32. Czikk. — — — — — 767

34. Czikk. Hogy csapatjait minden rend az arra kijelölt helyeken tartsa — 769

34. Czikk. — — — — — 769

35. Czikk. A tolvajokat és egyéb gonosztevőket a vármegyék ispánjai irtsák ki, különben a királyi úlnök tegye azt 769

36. Czikk. Az egy telkes nemeseket a katonák eltartása céljából nem szabad megadóztatni — — — — — 771

38—43. Czikk. — — — — — 771

39. Czikk. Tanácsosok és úlnökök választása mindkét kar és rend kebeléből — — — — — 771

40. Czikk. Hogy az alnádor, az alor-szágbíró és az itélőmesterek a tanácsban jelen lehetnek — — — — — 773

Art. 41. *Brevia judicia celebrentur; causae transmissioales continue judicentur: et sententiae executioni demandentur* — 772

Art. 44. *Statuta praedecarata durent et observentur usque ad diaetam festi beati Georgii Martyris, tertiae revolutionis* — 772

Art. 45. — — — — — 772

Ex conventus Bachiensis constitutionibus, anni 1519. articuli potiores excerpti.

Art. 1—4. — — — — — 774

Art. 5—6. — — — — — 776

Art. 7. *Quod camerariis non sit licitum, pro se fodinas excoli* — 774

Art. 8. *Camerarii macella, et educilla non teneant, nisi pro suis domesticis* 776

Art. 9. *Aurum et argentum, uti tempore Mathiae regis; ad cameram cambiatur* — 776

Art. 10. — — — — — 776

Art. 11—15. — — — — — 778

Art. 16—19. — — — — — 780

Art. 20—21. — — — — — 782

Art. 22. *In Slavonia, et Transylvania, eodem modo, uti in Hungaria, fiat executio judiciorum* — 778

Art. 23—27. — — — — — 782

Art. 28—32. — — — — — 784

Art. 33—41. — — — — — 786

Art. 42—43. — — — — — 788

Art. 44. *Confoederationes, inter dominos invicem; dissolvantur* — 784

Ex Budensis conventus constitutionibus, anni 1522. Articuli meliores excerpti.

Art. 1—5. — — — — — 788

Art. 6—13. — — — — — 790

Art. 15—17. — — — — — 792

Art. 19. *Fidelis quispiam per regem constituendus; qui cusoribus monetarum assistat* — 788

Art. 18—22. — — — — — 794

Art. 23. — — — — — 796

Art. 26—28. — — — — — 798

Art. 29—36. — — — — — 800

Art. 34. *Capitanei nondum jurati; primo quoque tempore jurent* — 794

Art. 35. *Capitaneorum officium, et salarium* — 798

Art. 36. *Ecclesiarum, et mulierum violatores, capite plectantur: et milites in domos sacerdotum, ac nobilium, non condescendant* — 798

Art. 37—39. — — — — — 802

41. Cikk. Rövid törvényszékek tartandók; a felebbvitelt ügyek szakadatlanul elbírálandók; és az ítéletek végrehajlandók. — 773

44. Cikk. Az ímént kijelentett határozatok a három év múlva szent György vértanu napján tartandó országgyűlésig álljanak fenn s maradjanak erőben 773

45. Cikk. — — — — — 773

Az 1519. évi bácsi gyűlés határozatából kivont nevezetesebb czikkelyek.

1—4. Cikk. — — — — — 776

5—6. Cikk. — — — — — 777

7. Cikk. *Hogy a kamarásoknak nem szabad a maguk számára bányákat mivelni* — 775

8. Cikk. *A kamarások mézsárszéket és korcsmát ne tartsanak, hanemha saját háznépük számára* — 777

9. Cikk. *Az arany és ezüst, miként Mátyás király idejében, a kamarában váltandó be* — 777

10. Cikk. — — — — — 777

11—15. Cikk. — — — — — 779

16—19. Cikk. — — — — — 781

20—21. Cikk. — — — — — 783

22. Cikk. *Szlavóniában és Erdélyben az ítéletek végrehajtása épen olyan módon történjék, mint Magyarországon* 779

23—27. Cikk. — — — — — 783

28—32. Cikk. — — — — — 785

33—41. Cikk. — — — — — 787

42—43. Cikk. — — — — — 789

44. Cikk. *Az uraknak egymás közt való szövetségei szűnjének meg* — 785

Az 1522. évi budai gyűlés határozataiból kiszedett jelentősebb czikkelyek.

1—5. Cikk. — — — — — 789

6—13. Cikk. — — — — — 791

14—17. Cikk. — — — — — 796

19. Cikk. *A király rendeljen ki valami hű embert, a ki a pénzverők mellett legyen* — 789

18—22. Cikk. — — — — — 795

23. Cikk. — — — — — 797

26—28. Cikk. — — — — — 799

29—36. Cikk. — — — — — 801

34. Cikk. *A még fel nem esketett kapitányok a legelső alkalommal esküt tegyenek* — 795

35. Cikk. *A kapitányok tiszte és fizetése* — 799

36. Cikk. *Az egyházak és asszonyok ellen erőszakoskodók fejüket veszítsék, és a katonák a nemesek házaiba be ne szálljanak* — 799

37—39. Cikk. — — — — — 803

Art. 44. Tributa, in regnum arma et victualia importantes; non tenentur solvere — 800

Art. 45—47. — — — — — 806

Art. 52. Stipendiarii comitatum, qui pecuniam comitatus levarunt, et in bellum non sunt profecti; pecuniam restituant: et honorem sibi restitui, gratia regis, studeant — 802

Art. 54. Expeditioni qui non interfuerunt; bona eorum tanquam infidelium, auferantur, et aliis conferantur — 802

Art. 55. Actus potentiarii, qui expeditione durante sunt patrati; jurati cognoscantur — 802

Art. 56. Judicia comitatum, et vicariorum; infra expeditionem, suspensa maneat — 804

Art. 57. Bona, post obitum Uladisai regis occupata, remittantur — 804

Art. 58. Coloni abducti vel motu proprio discedentes, restituantur et remittantur — 804

Art. 59. Si comes noviter quid occupet, vel colonum alicujus in privata abducat; id comitatus regi rescribat, rex vero executionem in eum peragat — 804

Art. 60. Infideles, qui castra Nandorbense, et Sabác amiserunt, pronunciantur — 806

Ex constitutionibus in diéta Budæ profesto beati Georgii martyris celebrata, editis, anno 1523. articuli.

Art. 1—4. — — — — — 808

Art. 5—9. — — — — — 810

Art. 11—13. — — — — — 812

Art. 17. Officia Hungaris conferantur, et non exteris — 808

Art. 18. Banderia, rex intenteat in confiniis — 812

Art. 19. Domini, et nobiles de singulis decem sessionibus, unum equitem dare tenentur — 814

Art. 20. Nobiles unius sessionis, exercituantium more, equestres, vel pedestres, ad expeditionem vadant — 814

Art. 21. Exercitantes, ne tempore progressionis in bellum, damna incolis inferant, neve in domos nobilium, ac Sacerdotum condescendant — 814

Art. 22—23. — — — — — 814

Art. 24—30. — — — — — 816

Art. 31. — — — — — 818

Art. 33. Argenti marca, sex florenis, et quinquaginta denariis redimatur, et ematur — 816

44. Cikk. A kik az országba fegyvereket és élelmi szereket hoznak be, nem kötelesek vámost fizetni — 801

45—47. Cikk. — — — — — 807

52. Cikk. A vármegyék zsoldosai, a kik a vármegye pénzét fölvelték és nem mentek háborúba, a pénzt adják vissza és iparkodjanak az ő becsületüket királyi kegyelemmel visszaállíttatni — 803

54. Cikk. A kik a hadjáratban jelen nem voltak, azoknak fekvő javait, hűlenek módjára el kell venni és másoknak adományozni — 803

55. Cikk. A hadjárat tartama alatt elkövetett hatalmaskodásokat az esküdttírák vizsgálják meg — 803

56. Cikk. A vármegyék és szentszéki helyettesek bíráskodása hadjárat alatt maradjon függőben — 805

57. Cikk. Az Ulászló király halála óta elfoglalt fekvő jószágok visszaadandók — 805

58. Cikk. Az elvitt vagy önszántukból eltávozott jobbágyságokat vissza kell adni és szolgáltatni — 806

59. Cikk. Ha az ispán valamit újonnan elfoglal, vagy valakinek a jobbágyát a maga számára elviszi, azt a vármegye írja meg a királynak, a király pedig foganasítsa ellene a végrehajtást — 805

60. Cikk. A hűlenek fölött, kik Nándorfehérvár és Sabác várát elvesztették, határozatot hoznak — 807

Az 1523. évben Szent-György vértanu ünnepén Budán tartott országgyűlésben hozott határozatokból kivett czikkelyek.

1—4. Cikk. — — — — — 809

5—9. Cikk. — — — — — 811

11—13. Cikk. — — — — — 813

17. Cikk. A tisztségek magyaroknak és nem idegeneknek adományozandók — 809

18. Cikk. A király tartson banderiumokat a végvidékeken — 813

19. Cikk. Az urak és nemesek minden tíz jobbágytelek után egy lovas kötelesek adni — 815

20. Cikk. Az egy telkes nemesek, táborozók módjára, lovasok vagy gyalogosokként menjenek a hadjáratba — 815

21. Cikk. Hogy a katonák hadba vonulás idején a lakosoknak kárt ne okozzanak, se a nemesek és papok házaiba be ne szálljanak — 815

22—23. Cikk. — — — — — 815

24—30. Cikk. — — — — — 817

31. Cikk. — — — — — 819

33. Cikk. Az ezüst márkát hat forint és ötven dénárón kell beváltani és megvenni — 817

Art. 34. *Argentum et antiquae monetae, non educantur* — — — — — 818

Art. 35. *Monetarum veterum permutatio* — — — — — 818

Art. 36. *Merces, non pluris vendantur; quam prius venditae sint* — — — 818

Art. 36. — — — — — 818

Art. 38. *Obuli quoque cudantur* — 818

Art. 39. *Libertas detur omnibus colendi fodinas, et mineras auri, et argenti fodiendi* — — — — — 818

Art. 40. *Nemo pecunias aliquas, sub nota infidelitatis, cudere in regno praesumat* — — — — — 820

Art. 41. *Poenae eorum, qui vocati ad generale bellum; venire noluerint* — 820

Art. 42. *Exercituandi Spiritualium modus* — — — — — 820

Art. 42. — — — — — 820

Art. 44. *Capitanei, in singulis comitatibus constituantur* — — — — — 820

Art. 45. *Capitaneorum officia, quae sint?* — — — — — 822

Art. 46. *Tricesimae, et loca exactionis earundem: et quod a rebus, quae extra regnum non deferuntur, tricesimae non exigantur* — — — — — 822

Art. 47. *Saxones transylvani, communerentur* — — — — — 822

Art. 48—50. — — — — — 823

Art. 51—52. — — — — — 824

Art. 54. *Lutherani, et illorum fautores puniantur* — — — — — 824

Art. 55. *Proto-Notarii officia, et proventus iudicum vices-gerentium regni, non sibi vindicent* — — — — — 824

Art. 56. *Taxa literarum, apud Proto-Notarios, et in capitulis, quomodo fiat?* — — — — — 824

Art. 57. *Litterae sententiales, facti minoris potentiae, ad florenos sex taxentur* — — — — — 826

Art. 58. *Homines regii, vel palatinales, de curia, contra partium voluntatem non emittantur* — — — — — 826

Art. 58—59. — — — — — 826

Ex constitutionibus in campo Rákos anno 1525. editis, articuli potiores.

Art. 1—2. — — — — — 828

Art. 3. *Sigilla regis, et reginae annularia, Hungaris cancellarius servanda dentur* — — — — — 828

Art. 4. *Externae nationis officiales amoveantur, et Hungari illis substituantur. Lutherani comburantur* — — 828

Art. 5—13. — — — — — 830

34. Cikk. Az ezüstöt és a régi pénzeket nem szabad kivinni — — — — — 819

35. Cikk. A régi pénzek beváltása 819

36. Cikk. Az árukat nem szabad drágábban eladni semmint azelőtt adták el — — — — — 819

36. Cikk. — — — — — 819

38. Cikk. Filléreket is kell verni 819

39. Cikk. Mindenkinnek szabad bányákat művelni, és arany s ezüstérczeket ásni — — — — — 819

40. Cikk. Senki se merjen az országban hűtlenség vétke alatt, pénzt verni 821

41. Cikk. Azok büntetése, a kiket közönséges hadba hívtak, és nem akarnak oda menni — — — — — 821

42. Cikk. Az egyháziak katonáskodásának a módja — — — — — 821

42. Cikk. — — — — — 821

44. Cikk. Az egyes megyékben kapitányokat kell tenni — — — — — 821

45. Cikk. Mi a kapitányok kötelessége? — — — — — 823

46. Cikk. A harminczadok és ezek szedésének helyei; és hogy az olyan dolgok után, melyeket az országból nem visznek ki, harminczadot nem kell szedni 823

47. Cikk. Az erdélyi szászok összeírandók — — — — — 823

48—50. Cikk. — — — — — 826

51—52. Cikk. — — — — — 826

54. Cikk. A lutheránusok és azok pártfogói megbüntetendők — — — — — 825

55. Cikk. Az ítélőmesterek ne tulajdonítsák el magoknak az ország helyettes bíráinak tisztét és jövedelmeit — — 825

56. Cikk. Mekkora legyen az ítélőmestereknél és a káptalanokban a levelek díja? — — — — — 825

57. Cikk. A kisebb hatalmaskodás dolgában kelt ítélőlevelekért hat forint díj fizetendő — — — — — 827

58. Cikk. Királyi vagy nádori emberek a felek akarata ellenére nem küldendők ki a curiából — — — — — 827

58—59. Cikk. — — — — — 827

Nevezetesebb cikkelyek a Rákos mezején 1525. évben kelt határozatokból.

1—2. Cikk. — — — — — 829

3. Cikk. A király és a királyné gyűrűs pecsétjeit megőrzés végett magyar kanczellároknak kell bízni — — — — — 829

4. Cikk. Az idegen nemzetből való tisztek elmozdítandók s magyarokkal helyettesítendők. A lutheránusokat meg kell égetni — — — — — 829

5—13. Cikk. — — — — — 831

Art. 14—22.	832
Art. 23. <i>Monetarum extraneorum in-</i> <i>ductores, comburantur</i>	832
Art. 24—29.	834
Art. 30. <i>Nobilibus partium inferiorum</i> <i>libertas retineatur</i>	834
Art. 31.	834
Art. 32—39.	836
Art. 40—46.	838

Constitutiones conventus campi Rákos.
anno Domini 1526. editæ.

Art. 1. <i>Rex, autoritate sua regia</i> <i>utatur</i>	836
Art. 2. <i>Rex, officialatus, quos vult, ab-</i> <i>rogare; et alios officiales substituere</i> <i>potest</i>	840
Art. 3. <i>Thesaurarius probus eligatur,</i> <i>qui proventus regios curet</i>	840
Art. 4. <i>Thesaurarius, ante omnia con-</i> <i>finiis provideat</i>	840
Art. 5. <i>Thesaurarius provideat; unde,</i> <i>et ex quibus proventibus, rex banderium</i> <i>disponere possit?</i>	840
Art. 6. <i>Proventus regii, et dissipationes</i> <i>proventuum, inquirentur.</i>	842
Art. 7. <i>Thesaurarius, factores probos,</i> <i>et fideles eligat</i>	842
Art. 8. <i>Rex, ad expeditionem se prae-</i> <i>paret: et gentem paratam habeat</i>	842
Art. 9. <i>Belli onus solitum, quo majori</i> <i>poterunt apparatu; omnes assumere de-</i> <i>bent</i>	842
Art. 10. <i>Coloni, per singula capita</i> <i>assumantur in bellum; in extrema ne-</i> <i>cessitate</i>	842
Art. 11. <i>Apparatum belli, quo majorem</i> <i>poterunt, levant</i>	842
Art. 12. <i>Constitutiones Transylvanien-</i> <i>ses de modo exercituandi, perlegan-</i> <i>tur</i>	842
Art. 13. <i>Regia majestas, de expeditione</i> <i>futura, cum peritis rei bellicae tractet</i>	842
Art. 14. <i>Auxilium contra hostes, ab</i> <i>externis christianis principibus implo-</i> <i>retur</i>	844
Art. 15. <i>Amissores castrorum finitio-</i> <i>rum, puniantur</i>	844
Art. 16. <i>Regnicolæ, non nisi magna</i> <i>urgente necessitate, ad dietam conve-</i> <i>nire cogantur</i>	844
Art. 17. <i>Dietæ Hatvaniensis consti-</i> <i>tutiones, et decreta; nullius sint firmi-</i> <i>tatis</i>	844

14—22. Czikk.	838
23. Czikk. <i>A külföldi pénzek behozót</i> <i>meg kell égetni</i>	838
24—29. Czikk.	838
30. Czikk. <i>Az alsó részek nemesinek</i> <i>szabadságát fönnek kell tartani</i>	838
31. Czikk.	838
32—39. Czikk.	837
40—46. Czikk.	839

A rákosmezei gyűlésen az Úrnak 1526.
esztendejében kelt határozatok.

1. Czikk. <i>A király éljen a magn ha-</i> <i>talmával</i>	837
2. Czikk. <i>A király a tisztségeket azok-</i> <i>tól, a kiktől akarja, elveheti és más tisz-</i> <i>teket állíthat helyükbe</i>	841
3. Czikk. <i>Kincstárnokká becsületes em-</i> <i>bert kell tenni, a ki a királyi jövedel-</i> <i>meknek gondját viselje</i>	841
4. Czikk. <i>A kincstárnok mindenekelőtt</i> <i>a végvidékekről gondoskodjék</i>	841
5. Czikk. <i>Gondoskodjék a kincstárnok</i> <i>arról, hogy a király honnan és miféle</i> <i>jövedelmekből állíthatja ki banderiu-</i> <i>mát?</i>	841
6. Czikk. <i>A királyi jövedelmeket és a</i> <i>jövedelmek pazarlását ki kell puha-</i> <i>tolni</i>	843
7. Czikk. <i>A kincstárnok becsületes és</i> <i>hüségess sáfárokat válasszon ki</i>	843
8. Czikk. <i>A király készülődjék a had-</i> <i>járatra és hadi népet tartsa készen</i>	843
9. Czikk. <i>A háboru terhét mindenkinek</i> <i>a szokott mértéken túl, a lehető leg-</i> <i>nagyobb készülettel kell előállalnia</i>	843
10. Czikk. <i>Végzsükség esetében a jobb-</i> <i>dagyokat fejenként kell háboruba vinni.</i> <i>Valamennyi jobbágynak egyenként ké-</i> <i>szen kell lennie</i>	843
11. Czikk. <i>Hadi készületet, mentül na-</i> <i>gyobbát állítsanak elő</i>	843
12. Czikk. <i>A hadi szolgálat módjáról</i> <i>szóló erdélyi határozatokat el kell ol-</i> <i>vasni</i>	843
13. Czikk. <i>A királyi felség a hadi dol-</i> <i>gokban jártasokkal tanácskozzék a jövő</i> <i>hadjáratáról</i>	843
14. Czikk. <i>Az ellenség ellen a külföldi</i> <i>keresztény fejedelmektől segílyt kell</i> <i>kérni</i>	845
15. Czikk. <i>A végvárak elvesztői meg-</i> <i>büntetendők</i>	845
16. Czikk. <i>Az országlakosok csakis na-</i> <i>gyon sürgős szükség esetében kényszeri-</i> <i>tendők országgyűlésre való egybesereg-</i> <i>lésre</i>	845
17. Czikk. <i>A hatvani országgyűlésen</i> <i>kelt határozatoknak és decretumoknak</i> <i>semmi erejük se legyen</i>	845

Art. 18. <i>Capitaneus generalis eligatur</i> 844	18. Czikk. Főkapitány választandó 845
Art. 19. <i>Hes Bohemorum direptae, inquirantur</i> ... 844	19. Czikk. A cseheknek elrablott javai kinyomozandók ... 845
Art. 20. <i>Octavarum, majoris, et minoris celebratio</i> ... 846	20. Czikk. A nagyobb és kisebb nyolczados törvényszékek tartása ... 847
Art. 21. <i>Beneficia, solus rex conferre possit</i> ... 846	21. Czikk. Javadalmakat egyedül a király adományozhat ... 847
Art. 22. <i>Palatini officium, vita comite duret</i> ... 846	22. Czikk. A nádor tiszte élethossziglan tartson ... 847
Art. 23. <i>Bona religiosorum locorum, in medium comitatus connumerantur: et non ad partem eorum; qui jus patronatus in ecclesiis praetendunt</i> ... 846	23. Czikk. A szerzetes helyek javai a vármegye közibe és nem azok részére irandók össze, kik az egyházak fölött kegyuri jogot követelnek ... 847
Art. 24. <i>Litterae ex cancellaria, contrariae sibi invicem non edantur</i> ... 848	24. Czikk. A kancelláriából nem kellegymásnak ellenmondó levelet kiadni 849
Art. 25. <i>Litterae obligatoriae, externis datae; nullius sint vigores</i> ... 848	25. Czikk. Külföldieknek adott kötelező levelek erőtlene legyenek ... 849
Art. 26. <i>Litterae proscriptionales, contra Stephanum Werbőczy, et Michaelem Zobi infideles; edantur</i> ... 848	26. Czikk. Werbőczy István és Zobi Mihály hűtlének ellen a levelesítő parancs kiadandó ... 849
Art. 27. <i>Pecuniae exercitiales, dominorum, et nobilium non banderiatorum; in medium comitatus conferantur</i> ... 848	27. Czikk. A nem banderiumos urak és nemesek hadi pénzeit a vármegye kezibe kell adni ... 849
Art. 28. <i>Georgius archi-episcopus, pecuniam ad redimenda bona Hungariae legavit</i> ... 848	28. Czikk. György érsek a magyarországi javak visszaváltása czéljából pénzt hagyományozott ... 849
Art. 29. <i>Milites conscribere, omnes sine mora debent</i> ... 848	29. Czikk. A katonákat mindenkinek késedelem nélkül össze kell gyűjtenie 849
Art. 30. <i>Gentes dominorum, qui sine haerede decedunt; ratione bonorum conserventur</i> ... 848	30. Czikk. Az örökös hátrahagyású nélkül elhaló urak csapatait javaik alapján kell fentartani ... 849
Art. 31. <i>Ad consilium, octo personae, ex ordine nobilium eligantur</i> ... 850	31. Czikk. A tanácsba a nemesek rendéből nyolczszemélyt kell beválasztani 851
Art. 32. <i>Litterae, sub titulo palatinatus Stephani Werbőczy, rite confectae; confirmantur</i> ... 850	32. Czikk. A Werbőczy István nádorságának czime alatt helyesen készült levelek megerősítendők ... 851
Art. 33. <i>Praerogativae, super exemptione a iudicio comitis parochialis; cassentur</i> ... 850	33. Czikk. A vármegyei ispán bíraskodása alól való mentesség előjoga megszüntetendő ... 851
Art. 34. <i>Monetae cupreae, permutatio</i> 850	34. Czikk. A rézpénz beváltása ... 851
Art. 35. <i>Capite plectantur, cupream monetam inducentes in regnum</i> ... 850	35. Czikk. A kik az országba rézpénzt hoznak be, azok fejvesztéssel bűnhődjenek ... 851
Art. 36. <i>Monetarum cuprearum campsores, et eductores puniantur</i> ... 852	36. Czikk. A rézpénzek beváltói és kivívói megbüntetendők ... 851
Art. 37. <i>Monetae externae, durante expeditione, currant</i> ... 852	37. Czikk. A külföldi pénzek a hadjárat tartama alatt forogjanak ... 853
Art. 38. <i>Subsidium nondum exactum, exigatur</i> ... 852	38. Czikk. A még be nem szedett hadi segélyt be kell hajtani ... 853
Art. 39. <i>Obligatio subsidii quinquaginta denariorum, incluso, lucro camerae</i> ... 852	39. Czikk. Ötven dénárnyi segély lekötelezése, bele értve a kamaranyereséget ... 853
Art. 40. <i>Officia, regina hungaris conferat</i> ... 852	40. Czikk. A királyné a tisztségeket ruházza magyarokra ... 853
Art. 41. <i>Metae inter cumanos, et phlistaeos erectae, et tandem distractae; denuo restaurentur</i> ... 852	41. Czikk. A kunok és jászok közt felállított és utóbb lerontott határok újból felállítandók ... 853

AZ
ÁRPÁDHÁZBELI KIRÁLYOK ALATT
ALKOTOTT TÖRVÉNYEK
(1000—1301).

FORDITOTTA ÉS JEGYZETEKKEK ELLÁTTA

NAGY GYULA.

MAGYARÁZATOKKAL ÉS UTALÁSOKKAL KISÉRI

Dr. MÁRKUS DEZSŐ.

SZENT ISTVÁN

(1000—1038).

SANCTI STEPHANI PRIMI REGIS HUNGARIAE

DECRETORUM LIBER PRIMUS.⁽¹⁾

AD SANCTUM EMERICUM DUCEM.

PRAEFATIO,

IN QUA HORTATUR DUCEM AD CAPESSENDA PATERNA MONITA ET PRAECEPTA.⁽²⁾

In nomine sanctae Trinitatis et individuae Unitatis ⁽³⁾

§. 1. Cum cuncta Dei nutu condita suaque evidentissima praedestinatione disposita, tam in amplitudine⁽⁴⁾ coeli, quam in istis amplissimis⁽⁵⁾ terrarum climatibus, ratione intelligentiae funditus sentiam⁽⁶⁾ vigere atque subsistere: cumque affatim universa huius vitae utilitati dignitatisque gratia Dei concessa, scilicet regna, consulatus, ducatus, comitatus, pontificatus, caeterasque dignitates, partim divinis praeceptis atque institutis, partim legalibus, partim iuridicis,⁽⁷⁾ partim civilibus jurisdictionibus⁽⁸⁾ ac nobiliorum aetateque provectorum consiliis, suasionibus regi, defendi, dividi, coaduniri⁽⁹⁾ videam: et cum omnes ordines ubique terrarum, cuiuscunque sint dignitatis, non solum satellitibus, amicis, servis praecipere, consulere,⁽¹⁰⁾ suadere, sed etiam filiis.

(1) Szent István, Szent László és Kálmán király törvényeinek két legrégibb ismert gyűjteményét a Hunyadi Mátyás király korabeli úgynevezett Turóczy-codexben (a bécsi udvari könyvtár kéziratai közt: uod. chart. saec. XV. nr. 3453.) és Ilosvai István egri prépost 1344 évi kéziratában, az Ilosvai-codexben (S. o. Cod. chart. saec. XVI. nr. 8496.) bírjuk. Ezeken kívül Szent István törvényeinek (a Corpus Jurisban C. Steph. r. Decr. Lib. II.) még sokkal régibb szövege a XII-ik századi admonti codexben maradt fenn, melyről alább a maga helyén fogunk szólni. Tudvalévő dolog, hogy a Corpus Juris és az említett régibb kézirati gyűjtemények szövege közt sok pontban lényeges eltérések vannak, minthogy azonban a jelen fordításos kiadás célja és természeté kizárja azt, hogy az immár három százados jogi gyakorlat által elfogadott s mintegy szentesített törvénytár eredeti latin szövegében — kivéve az eddigi kiadások igen gyarló s többnyire értelemzavaró interpunctióit és a nyilvánvaló sajtóhibákat — bármit is megváltoztassunk vagy megigazítsunk, az eltéréseket mindenütt a textushoz fűzött jegyzetekben adjuk. Ennyit nemcsak megengedhetőnek, hanem csak érdekesnek és tanulságosnak, hanem tekintettel a fordító feladatának nehézségeire s helyenkint felfogásának igazolásául, szükségesnek is tartunk. Megjegyezzük, hogy a szövegek összevetésénél a szörendben és orthographiában mutatkozó (sekélyebb különbségeket, melyek az értelmet nem módosítják, valamint a kétségtelenül hibás eltéréseket is figyelmen kívül hagytuk. Az idézeteknél a következő siglával élünk: TC = Turóczy-codex, IC = Ilosvai-codex, AC = Admonti codex. Köszönettel tartozunk Szilágyi Sándor egyetemi könyvtár-igazgató és Pauler Gyula országos főlevéltárnok uraknak, a kiknek hivatalos úton való szíves közvetítésök tette lehetővé, hogy munkánknál a két bécsi codexet eredetiben használhattuk.

(2) E cím a TC-ben nincs meg.

(3) TC. In nomine Domini nostri Jesu Christi. Incipit decretum sancti regis Stephani.

(4) IC. altitudine.

(5) TC. aptissimis.

(6) TC. ratione intelligentiam ac funditus sentiam.

(7) TC. partim legalibus, partim iuridicis, nincsen.

(8) TC. iurisdictionibus nincsen.

(9) TC. coadunari.

(10) TC. consiliari.

SZENT ISTVÁN ELSŐ MAGYAR KIRÁLY

DEKRÉTOMAINAK ELSŐ KÖNYVE.

SZENT IMRE HERCZEGNEK.

ELŐLJÁRÓ BESZÉD,

MELYBEN A HERCZEGET ATYAI TANÍTÁSAINAK ÉS PARANCSOLATAINAK
MEGFUGADÁSÁRA INTI.

A szent Háromság egy Isten nevében.⁽¹⁾

1. §. Mélyen érzem, hogy valamit Isten az ő akaratából teremtet és bizonyos eleve látó végezéséből elrendelt, mind a kiterjedt mennyég boltjain, mind itt e széles földi téreken, mindent az okosság törvénye éltet és igazgat; látom jól, hogy a mit ez élet javára és tisztességére Isten kegyelme adott, ugymint királyságot, főbiróságot, hadnagyságot, ispánságot, főpapságot és egyéb méltóságokat, mindazt részint isteni parancsolat és rendelés, részint a törvény, részint a bírák, részint a polgári jog hatalma, részint a jobbak és vénebbek tanácsa és javallata intézi, oltalmazza, osztja és alkotja; tudom bizonyosan, hogy minden renden valók mindenütt a földön, akármi tisztök legyen is, nemcsak az ő csatlósaiknak, hiveiknek, szolgálóiknak, hanem fiaiknak is parancsolnak, tanácslanak, javallanak; azért hát, szerelmes fiam, ne

(1) A Turóczi-codexben: *A mi Urunk a Jézus Krisztus nevében. Kezdődik szent István király dekrétoma. Fordító.*

II. Endre 1222. évi aranybullája is azokkal a szavakkal kezdődik, mint Szt. István fenti decretuma.
Márkus.

pro certo sciam: tunc me non piget,⁽¹⁾ fili amabilissime! hac vita comite, tibi documenta, praecepta, consilia et⁽²⁾ suasiones parare,⁽³⁾ quibus tuæ vitæ mores tibi que subjectorum exornes, quando⁽⁴⁾ summa concedente potentia post me regnabis.

§. 2. Te autem studiose adhibita audientia, patris praecepta juxta divinæ sapientiæ suasum condecet observare, dicentis per os Salamonis: *Audi fili mi, patris tui disciplinam, et ne dimittas legem matris tuæ, ut addatur gratia capiti tuo et*⁽⁵⁾ *multiplicentur tibi anni vitæ tuæ.* Ex hac ergo sententia animadvertere poteris: si ea, quæ paterna pietate tibi præcipio, contempseris, quod absit, quod amplius amicus Dei et hominum non eris.

§. 3. Audi vero inobedientium prævaricatorum præcepti casum et præcipitum. Adam quidem, quem dominus⁽⁶⁾ conditor totiusque creaturæ plasmatior ad suam formavit similitudinem, eumque universalis fecit hæredem dignitatis, vinculum fregit præceptorum, statimque dignitatem, sublimitatem ac mansionem paradisi perdidit

§. 4. Antiquus quoque populus a Deo electus et dilectus, quia ligamina mandatorum digitis Dei condita⁽⁷⁾ disjecit, idcirco diversis interit modis: partem quidem terra deglutivit, partem quoque exterminator mortificavit, et pars invicem se interfecit.

§. 5. Filius quoque Salamonis, abiciens pacifica verba patris ac superbia elatus, minatus est populo percussiones fræmæ pro mastigiis patris:⁽⁸⁾ idcirco multa mala passus est in regno, ad⁽⁹⁾ ultimum dejectus est.⁽¹⁰⁾

§. 6. Hoc tibi ne accadat, obedi fili mihi!⁽¹¹⁾ Puer es, deliciarum⁽¹²⁾ vernula, pulvinaris accola, fatus educatusque in deliciis cunctis, expeditionum, laboris, atque diversarum gentium incursionis expers, in quibus ego jam fere totam meam contrivi ætatem.

§. 7. Jam tempus adest, in quo tibi non semper pulvinarium mollities,⁽¹³⁾ quæ te hebetem et delicatum reddant, adhibendæ sunt, quod est dissipatio virtutum et vitiorum fomentum atque contemptio mandatorum, sed interdum asperitas tribuenda est, quæ tuam intelligentiam ad ea, quæ præcipio, reddat attentam. His itaque⁽¹⁴⁾ præfatis, redeamus ad propositum.⁽¹⁵⁾

CAPUT I.

De observanda catholica fide.

Quoniam⁽¹⁶⁾ ad regalis dignitatis ordinem non oportet nisi fideles et catholica fide imbutos accedere, idcirco sanctæ fidei in nostris mandatis primum damus locum.

§. 1. In primis præcipio, consulo,⁽¹⁷⁾ suadeo, fili charissime! si regalem cupis honestare coronam, ut fidem catholicam et apostolicam tali diligentia

(1) TC. tunc nec me piget.

(2) TC. et nincsen.

(3) TC. ponere.

(4) TC. quandoque et.

(5) TC. addatur gratia capiti tuo et nincsen.

(6) TC. divinus.

(7) TC. condiluta (?)

(8) IC. pro mastigiis, verberibus vel flagellis (patris nincsen).

(9) TC. et ad.

(10) TC. est nincsen.

(11) TC. obedi mihi fili mi!

(12) TC. IC. divitiarum.

(13) TC. IC. pulvium mollitiæ.

(14) TC. His ita.

(15) Az előbeszéd után következnek a TC-ben a fejek czimeit (capitulatio), megfelelők a Corpus Juris felhasználása szerinti cappingoknak.

(16) TC. Quia.

(17) TC. consilior.

legyek én se rest, neked még életemben tanulságot, intést, oktatást és tanácsokat adnom, hogy mind a magad, mind a te alattad valók élete módját azokkal ékesítsed, valamikor a Mindenható engedelmeiből országolni fogsz én utánam.

2. §. Illik pedig, hogy figyelmetesen hallgatván reám, Isten bölcsességének beszéde szerint, őrizze meg elméd a te atyádnak parancsolatait, a ki Salamon szavával szól hozzád ekképen: *Hallgasd szerelmes fiam, a te atyádnak bölcsességét, és a te anyádnak oktatását el ne hagyard, hogy kedves ékessége légyen a te fejednek és megsokasuljanak tenéked a te életednek esztendei.*⁽¹⁾ Tehát ezen mondásból veheted eszedben: ha megutálod azokat, de távol legyen, a miket én atyai kegyességemből hagyok neked, többé nem nyersz kedvet az Isten és az emberek előtt.

3. §. De halld meg a parancsolatot általhágó engedetlenek esetét és romlását. Ádám ugyanis, a kit a teremő Isten, mennynek és földnek alkotója, a maga hasonlatosságára formált és minden állatnak uraságának örökségébe helyezett vala, megszegvén a parancsolatok tilalmát, azonnal elvesztette az ő tisztes boldog állapotját és a paradicsomban való megmaradást.

4. §. Isten ama régi választott és kedvelt népe is, mivelhogy megszagatá a törvény köteleit, melyeket Isten ujsa kötözött vala, más-más módon veszett el azért: némely részét elnyelte a föld, némely részét irtó had ölte ki, némely része egymást konczolta fel.

5. §. Salamon fia is, elvetvén tőle az ő atyjának békességszerető szavát és felfuvalkodván kevélységgel, dárdaütésekkel fenyegeti vala a népet az ő atyjának ostora helyett;⁽²⁾ azért sok háboruságot szenvedé országában és végeztetre kiveték a királyságból.

6. §. Hogy ez ne essék rajtad, engedj nekem, fiam! Gyermek vagy, édes kicsi szolgálóm, pelyhes ágy lakója, ki minden gyönyörűségben táplálattal és nevelkedél, hadakban, munkában járattan, és gyöngye a különféle nemzetek támadásai ellen, melyekben én már életemnek jóformán minden idején forgottam.

7. §. Itt az idő, hogy ne mindig a puha párnát ölelgesd,⁽³⁾ mely elkényeztet és tunyává teszen, a mi a férfiaság elvesztegetése, a gonosz gerjedelmek melegágya és megutálása a parancsolatoknak, hanem olykor keményebben is bánjanak veled, hogy figyelmetessé legyen elméd az én tanításomra. Annak-okaért ezeket elmondván, lássunk a dologhoz.

1. FEJEZET.

A keresztyén hit megtartásáról.

Mivel a királyi méltóság rendje úgy hozza magával, hogy arra egyedül a közönséges keresztyén hitet valló hivek jussanak,⁽⁴⁾ azért a mi tanításink során az első helyet a szent vallásnak adjuk.

1. §. Elsőben is parancsolom, hagyom, javallom neked, én szerelmes fiam, ha kíváncsod előtte a királyság koronájának tisztessége, légy a közön-

⁽¹⁾ Páld. 1: 8. 9., 4: 10.

⁽²⁾ V. ö. Kir. I. 12: 11. 14.

⁽³⁾ A bécsi codexek olvasása szerint fordítva: Itt az idő, hogy ne mindig *lány péppel etessenek*.

⁽⁴⁾ V. ö. az 1723: II. t. ezikkbe iktatott *pragmatica sanctio*t, mely 7. §-ában, a magyar trón örök-
lésenek egyik feltételéül a római-katolikus hitvallást szabja meg. J. Árkus.

et custodia conserves, ut omnibus tibi a Deo subjectis exemplum præbeas, cunctique ecclesiastici viri ⁽¹⁾ merito te verum christianæ professionis nomen virum, sine qua, pro certo scias, christianus non diceris vel ecclesiæ filius.

§. 2. Qui enim false ⁽²⁾ credunt vel fidem in ⁽³⁾ bonis non implent et ornant operibus, quia ⁽⁴⁾ fides sine opere moritur, nec hic honeste regnant, nec in æterno regno vel corona participant.⁽⁵⁾

§. 3. Si vero scutum retines fidei, habes etiam galeam salutis. His quidem armamentis ⁽⁶⁾ contra invisibiles et visibiles legitime dimicare poteris inimicos. Nam ait apostolus: ⁽⁷⁾ *Non coronabitur, nisi qui legitime certaverit.*

§. 4. Fides ergo, de qua loquor, hæc est: ut patrem Deum omnipotentem, factorem totius creaturæ,⁽⁸⁾ et unigenitum ejus filium, Dominum nostrum Jesum,⁽⁹⁾ de Maria virgine ⁽¹⁰⁾ angelo annunciante natum, et ⁽¹¹⁾ pro totius mundi salute in crucis patibulo passum, et Spiritum Sanctum qui per prophetas et apostolos et evangelistas ⁽¹²⁾ locutus est, unam deitatem perfectam, indissolubilem, incontaminatam esse firmiter credas et sine omni ambiguitate teneas. Hæc est fides catholica, quam, sicut Athanasius dicit, *nisi quis⁽¹³⁾ fideliter firmiterque crediderit, salvus esse non poterit.*

§. 5. Si aliquando ⁽¹⁴⁾ infra tuam inveniantur potentiam, quod absit, qui hanc collationem Sanctæ Trinitatis dividere vel minuere sive augere conabuntur,⁽¹⁵⁾ hos ipsos scias esse hæresiarchæ servos et non sanctæ ecclesiæ filios.

§. 6. Tales vero nec nutrias nec ⁽¹⁶⁾ defendas, ne tu etiam videaris amicus et fautor; ⁽¹⁷⁾ hujusmodi enim viri, sanctæ fidei filios omnino reddunt morbosos,⁽¹⁸⁾ et istam novellam sanctæ ecclesiæ plebem miserabiliter ⁽¹⁹⁾ destruunt ac etiam dissipabunt.⁽²⁰⁾ Hoc ne fiat, principaliter cura.

CAPUT 2.

De ecclesia et continendo ecclesiastico statu.⁽²¹⁾

In regali quidem palatio post fidem ecclesia secundum tenet locum,⁽²²⁾ a capite nostro, scilicet Christo, prius seminata,⁽²³⁾ deinde per ejus membra, utique apostolos, sanctosque patres transplantata et firmiter ædificata atque per totum orbem diffusa.

§. 1. Et quamvis semper novam pariat prolem,⁽²⁴⁾ in certis ⁽²⁵⁾ tamen locis quasi antiqua habetur. Hæc autem,⁽²⁶⁾ fili charissime! in nostra monarchia adhuc quasi juvenis et novella prædicatur, atque ideo cautiorebus evidentioribusque eget custodibus, ne bonum, quod divina clementia per

(1) TC. *fili.*
(2) TC. *falso.*
(3) TC. *in ninesen.*
(4) TC. *quoniam.*
(5) TC. *participantur.*
(6) TC. *armis mentis.*
(7) TC. *nam apostolus dicit.*
(8) TC. *facturæ.*
(9) TC. *Jesum Christum.*
(10) TC. *de sancta Maria virgine.*
(11) TC. *ac.*

(12) TC. *atque evangelistas.* Az IC-ben *et apostolos et evangelistas ninesen.*
(13) TC. *quisque.*
(14) TC. *Si qui aliquando.*
(15) TC. *conantur.*
(16) TC. *neque.*
(17) TC. IC. *nec tu etiam videaris inimicus et ultor.*
(18) TC. *morbidos.*
(19) TC. *inmiserabiliter.*

(20) TC. *et dissipant.*
(21) TC. *De continendo ecclesiastico statu capitulum.*
(22) TC. *statum.*
(23) TC. *ecclesia primum seminata.*
(24) TC. *novam et habeat prolem.*
(25) TC. *in ceteris.*
(26) TC. *Hic autem.*

séges keresztyén apostoli hitnek szorgalmatos megtartója és úgy őrizzed azt, hogy minden alattad valóknak példát mutass és minden egyházbeliektől Krisztus vallása igaz követőjének méltán neveztesse, mely nélkül, tudd meg bizonynyal, sem keresztyénnek, sem egyházfiának mondani nem fognak.

2 §. Mert a kiknek hamis hitek vagy, avagy jó cselekedetekkel bé nem töltik és fel nem ékesítik azt, minthogy megholt állat a hit cselekedetek nélkül,⁽¹⁾ azok sem itt nem országolnak tisztességgel, sem az örök életnek koronájában részek nem leszen.

3 §. Ha pedig a hitnek paizsát megtartod, az idvességnek sisakját is felvészed.⁽²⁾ Ebben a fegyverben⁽³⁾ harczolhatsz nyilván igazsággal mind láthatatlan, mind látható ellenséged ellen. Lám, az apostol mondja: *Hogyha tusakodik is valaki, nem koronáztatik meg különben, hanem ha igazán tusakodik.*⁽⁴⁾

4 §. Tehát a hit, melyről szólok, im ez: higgy Istenben, mindenható Atyában, mennynek és földnek teremőjében, és az ő egyszülött fiában, mi Urunkban Jézusban, a kit az angyal megjelentvén, születék szűz Máriától és mind a világ szabadulásáért keresztfán szenved, és szent Lélekben, mely a próféták és apostolok és evangyelisták nyelvek által szólott; e háromnak tökéletes, megoszolhatatlan, szeplő nélkül való egy istenségét higgyed rendületlen, minden kételkedet nélkül. Ez a közönséges keresztyén hit, melyet — mint Athanasius mondja — *valaki igazán és állhatatosan nem hiszen, idvességet nem lelhet.*

5 §. Ha valamikor, de távol legyen, találatnának a te fejedelemséged alatt olyak, a kik a szent Háromság ezen alkotmányát megbontani, avagy abban valamit elvenni vagy hozzátenni törekednének, tudjad, hogy eretnek-ség fejének szolgálói azok és nem a szentegyház fiai.

6 §. Ilyeneknek pedig se táplálást se oltalmat ne adj, hogy magad is velök társnak és jóakarójoknak lenni ne láttassál:⁽⁵⁾ mert az efféle emberek mindenestől fogván megméltelyesítik a szent vallás hiveit, megrontják imez Isten egyházának mostan gyűjtött gyöngye nyáját és széjjel szórják azt. Hogy ez ne következék, fő gondod legyen.

2. FEJEZET.

Az egyházzól és az egyház állapotjának megtartásáról.

A királyi palotában bizonyára másod helyen áll a vallás után az egyház, melynek elsőben a mi fejünk, tudniillik a Krisztus hinte magot, azután az ő tagjai, ugymint az apostolok és a szent atyák által elplántáltatván és megépülvén erősen, mind az egész föld kerekéségén eláradtott.

1 §. És noha untalan új sarjat fakaszt magából, némely helyeken mégis mintegy régtől fogva valónak ismerik. De, szerelmes fiam, gyöngye és növényedény ez, mely mostan a mi országunkban prédikáltatik, és azért szükség, hogy annál vigyázóbb, annál szorgalmasabb őrizői legyenek, hogy azt a jót,

⁽¹⁾ Jakab 2: 26.

⁽²⁾ Pál Efés. 6: 17.

⁽³⁾ A Turóczi-codex olvasása szerint a fordítás így lenne: *E lelki fegyverbe öltözve stb.*

⁽⁴⁾ Pál Tim. II. 2: 5.

⁽⁵⁾ A bécsi codexek ellenkező értelmű szavaival fordítva: *és magad is a hit ellenségének és bosszúterijének lenni ne láttassál.*

suam immensam misericordiam ⁽¹⁾ nobis concessit immeritis, per tuam desidiā et pigritiam atque negligentiam destruat et annihiletur.

§. 2. Nam qui minuit aut fœdat sanctæ ecclesiæ dignitatem, ille Christi corpus mutilare ⁽²⁾ nititur. Ipse enim Dominus dixit Petro, quem custodem magistrumque eidem posuit sanctæ ecclesiæ: *Tu es Petrus et super hanc petram ædificabo ecclesiam meam*. Se ipsum quidem nominabat petram, verum non ligneam vel lapideam ⁽³⁾ super se ædificatam ecclesiam dixit, sed populum acquisitionis, gentem electam, divinam, gregem fide doctum, ⁽⁴⁾ baptismo lotum, chrismate ⁽⁵⁾ unctum, sanctam super se ædificatam ecclesiam dixit et appellat. ⁽⁶⁾

§. 3. Si quis infelix ⁽⁷⁾ hujus sanctæ ecclesiæ membra vel parvulos scandalisat, juxta evangelii præceptum dignus est, ut mola suspendatur asinaria in ⁽⁸⁾ collo ejus et demergatur in profundum maris; id est: deiciatur de potestatis dignitate et maneat extra ecclesiam justorum in illa mundiali miseria sicut ethnicus et publicanus.

§. 4. Ac per hoc, fili mi! ferventi ⁽⁹⁾ studio debes invigilare in sancta ecclesia de die in diem, ut potius capiat augmentum, quam detrimentum patiatur. Inde etiam ⁽¹⁰⁾ in primis reges augusti dicebantur, quia augebant ecclesiam. Hoc et tu facias, ut tua corona laudabilior, et vita beator et proxior habeatur.

CAPUT 3.

Episcopi nomenclatura. et ⁽¹¹⁾ *de impendendo honore pontificibus.* ⁽¹²⁾

Regium solium ornat ordo pontificum, ac per hoc in regali dignitate tertium possident locum pontifices.

§. 1. Charissime fili! seniores ⁽¹³⁾ illos ita custodias, sicut oculorum pupilas. Si illorum benevolentiam habebis, ⁽¹⁴⁾ neminem adversariorum timebis. Illis quidem te observantibus eris securus in omnibus; illorum precatio commendabit te omnipotenti Deo.

§. 2. Illos enim Deus humani generis ⁽¹⁵⁾ constituit custodes, fecitque speculatores animarum ac totius ecclesiasticæ dignitatis, ac divini sacramenti dispensatores ⁽¹⁶⁾ et datores.

§. 3. Sine enim illis non ⁽¹⁷⁾ constituuntur reges nec principatus. ⁽¹⁸⁾ Per illorum interventum delicta delentur hominum. Si illos perfecte amas, te ipsum sine dubio sanas tuumque regnum honorifice gubernas: in manus enim illorum posita est potestas ligandi nos in peccatis et a peccatis solvendi.

§. 4. Testamentum enim ⁽¹⁹⁾ sempiternum statuit illis Deus, eosque segregavit ab hominibus, et sui nominis atque sanctitatis fecit participes et ab hominibus ⁽²⁰⁾ interdixit reprehendendos esse. *Per David deificum regem,*

(1) TC. *clementiam*.

(2) TC. *mutare*.

(3) TC. IC. non ligneam vero neque lapideam.

(4) TC. *divinum* gregem fide doctum.

(5) TC. *carismate* (charisma, χάρισμα — ajandék).

(6) TC. sanctam appellat super se ædificatam ecclesiam.

(7) TC. Si quis *in febre* (?)

(8) TC. *in ninsen*.

(9) TC. *florente*. IC. *florenti*.

(10) TC. *Unde quidem*.

(11) TC. *Episcopi nomenclatura et ninsen*.

(12) TC. De impendendo honore pontificum capitulum.

(13) TC. *sint tibi seniores*.

(14) TC. *habueris*.

(15) TC. IC. *divini generis*.

(16) TC. IC. *compositores*.

(17) TC. IC. Sine illis enim *nec*.

(18) TC. IC. *nec principantur*.

(19) TC. *vero*.

(20) TC. *et ab humano die*.

a mit a kegyelmes Isten az ő véghetetlen irgalmából nekünk érdemünk felett adott, a te henyéséged és restelkedésed és gondviseletlenséged el ne rontsa, semmivé ne tegye.

2. §. Mert valaki a szentegyház méltóságát kissebbíti avagy szeplővel illeti, Krisztus testének megcsonkítója az. Lám, az Ur maga mondotta Péternek, kit az ő szentegyháza őrizőjének és előljárójának állata: *Te, Péter, köszikla vagy, és ezen kösziklán épitem fel az én anyaszentegyházamat.*⁽¹⁾ Ugyanis ő magát nevezi vala kösziklának, de sem fából, sem kőből épült egyházzról nem szólt, hanem a megtérteket, Isten választott népét, hitre hajtott nyáját, mely keresztvizzel megmosatott, kenettel megkenetett, mondotta az ő szentegyházának.

3. §. Ha valaki boldogtalanul megbotránkoztatja e szentegyház tagjait vagy annak kicsinyeit, az evangéliom írása szerint méltó, hogy malomkövet kössenek a nyakára és a tenger mélységébe vessék;⁽²⁾ azaz: vessék ki hatalma méltóságából, és az igazak gyülekezetén kívül maradjon a világnak keserűségében, mint pogány és publikánus.

4. §. Ezért hát, fiam, napról-napra buzgó törekedéssel kell őrt állanod a szentegyházban, hogy inkább gyarapodást lásson, mintsem fogyatkozást szenvedjen. Onnan is nevezék elsőben a királyokat felségeseknek, mert felsegélik vala az egyházat. Ezt cselekedjed te is, hogy koronád ékesebb, életed boldogabb és a te napjaid számosabbak legyenek.

3. FEJEZET.

A püspök nevezetéről és a főpapokat illető tisztelet megadásáról.

A főpapi rend a király székének ékessége, s ezért a királyi méltóság a harmadik helyet a főpapoknak adja.⁽³⁾

1. §. Szerelmes fiam! Legyenek ők a te véneid,⁽⁴⁾ úgy őrizd őket, mint szemed fényét. Ha megtartod az ő jóakarátjokat, nem lesznek félelmedre ellenségeid. Ha ők megbecsülnek, ugyan bátorsággal fogsz járni minden dologaidban; az ő könyörgésök leszen a te dicséreted a mindenható Istennél.

2. §. Mert őket rendelte Isten az emberi nemzetnek őrizőkül, tette lelki pásztorokká és az egész egyházban vigyázókká⁽⁵⁾ és a szent sákramentom sáfáraivá és osztóivá.

3. §. Mert ő nálok nélkül fel nem állanak a királyok, sem országok.⁽⁶⁾ Az ő közbenjárások által töröltetnek el az embereknek bűneik. Ha őket igazán szereted, bizonynyal tenmagadnak léssen orvosságos és tisztességgel fogod igazgatni a te országotat; mert nekik adatott hatalom bűnösöket kötniök és bűnből oldaniök.⁽⁷⁾

4. §. Ugyanis örök törvényt szerzett ő nekik Isten, és különrekesztvén őket a világtól, a maga nevének szentségében tette részesekké, és megtiltotta, hogy emberektől meg ne feddessenek. *A szent Dávid királyért, meg*

(1) Máté 16:18.

(2) Márk 9:42. Máté 18:6.

(3) V. ö. Werbőczy Hk. I. R. 2. cz.

(4) A T.C. szövege szerint fordítva. Véneid = tanácsadóid.

(5) Vigyázó = episcopus.

(6) A bécsi codexek szövege szerint fordítva: Mert ő nálok nélkül *sem* fel nem állanak a királyok, *sem nem országla*nak.

(7) A Halotti Beszédben: kinek odutt hotolm oundonia és kőtnie.

nolite tangere christos meos! etc.⁽¹⁾ Ille autem⁽²⁾ tangit christos Dei, qui contra divinum atque canonicum⁽³⁾ institutum sacri ordinis viros falsis criminibus⁽⁴⁾ sedat atque in publicum protrahit; quod te omnino, fili mi! agere prohibeo, si vis beatus vivere et tuum regnum honestare; quia in his rebus imprimis offenditur Deus.

§. 5. Si accidente casu, culpa reprehensione digna super aliquem horum, de quibus sermo est, ceciderit, quod absit, corripe eum ter, quater, inter te et ipsum solum, juxta praeceptum evangelii. Si tunc secreta⁽⁵⁾ renuerit audire monita, adhibenda sibi sunt publica, secundum hæc: *Si te non audierit, dic ecclesiae.* Nam si tu hunc⁽⁶⁾ ordinem servabis, gloriosam tuam penitus exaltabis coronam.

CAPUT 4.

De merito honore principum et baronum.⁽⁷⁾

Quartus decor regiminis est fidelitas, fortitudo, agilitas, comitas, confidentia principum, baronum,⁽⁸⁾ comitum, militum, nobilium.⁽⁹⁾

§. 1. Illi enim sunt regni propugnatores,⁽¹⁰⁾ defensores imbecillium, expugnatores adversariorum, augmentatores monarchiarum.⁽¹¹⁾

§. 2. Illi tibi, fili mi! sint patres et fratres.⁽¹²⁾

§. 3. Ex his vero neminem in servitute redigas vel servum nomines. Illi tibi militent, non serviant. Eorum omnibus⁽¹³⁾ sine ira et superbia atque invidia, pacifice, humiliter, mansuete dominare; memoria retinens semper, quod omnes homines unius sunt⁽¹⁴⁾ conditionis, et quod nil elevat nisi humilitas, et nihil⁽¹⁵⁾ dejicit nisi superbia et invidia.

§. 4. Si eris pacificus, tunc diceris rex et regis filius, atque amaberis a cunctis militibus; si iracundus, superbus, invidus, impacificus,⁽¹⁶⁾ ac⁽¹⁷⁾ super comites et principes cervicem erexeris, sine dubio fortitudo militum, hebetudo erit regalium dignitatum, et alienis tradent regnum tuum.⁽¹⁸⁾

§. 5. Hoc timens, cum regula virtutum dirige vitam comitum, ut tua dilectione angulati,⁽¹⁹⁾ semper regali dignitati adhæreant inoffensi, ut⁽²⁰⁾ tuum regnum per omnia sit pacificum.

CAPUT 5.

De servanda virtute patientiae et tribuendo judicio.⁽²¹⁾

Patientiae et iudicii observatio quinta regalis coronae est ornatio.

§. 1. David rex atque propheta dicit: *Deus judicium tuum regi da.* Et idem alibi: *Honor regis judicium diligit.* De patientia Paulus apostolus

(1) TC. etc. ninesen.

(2) TC. enim.

(3) TC. canonum.

(4) TC. criminationibus.

(5) TC. secreta ninesen.

(6) TC. hunc ninesen.

(7) TC. De honore principum et militum sequitur.

(8) TC. baronum ninesen.

(9) TC. nobilium ninesen.

(10) TC. propugnaculum.

(11) TC. marchiarum (marchiarum).

(12) TC. Illi enim sunt filii mi! tibi patres et fratres.

(13) TC. Eorum omnium.

(14) TC. sint.

(15) TC. elevat nisi humilitas et nihil ninesen.

(16) TC. impacificatus.

(17) TC. ac ninesen.

(18) TC. et alienis tuum tradetur regnum.

(19) TC. cingulati.

(20) TC. et ut.

(21) TC. De observatione iudicii et patientiae.

ne bántások az én kenetimet!⁽¹⁾ stb. Megbántja pedig Isten kenetteit, valaki az isteni és kánoni végezés ellen papi renden való férfiakat hamis vádak gyalázatával illet és a község elé vonszon;⁽²⁾ a mit is tenned egyáltalában űltalak, fiam, ha boldog életet akarsz és királyságotat megbecsülni kívánod, mert az efféle dolgok busitják legfőképen az Istent.

5. §. Ha történetesen valaki azok közül, a kikről szólok, feddést érdemlő vétekbe esnék, dorgáld meg őt csak négy szem között, háromszor, négyszer, az evangéliom tanítása szerint. Ha nem hallgatja meg a te intésidet titkon, fenyíttesd meg nyilván; mint írva vagyon: *Ha szódat nem fogadja, mondd meg a gyülekezetnek.*⁽³⁾ Mert ezzel a rendtartással magasztalod fel dicsőségre a te koronádat.

4. FEJEZET.

A főemberek és országnagyok méltó tisztességéről.

A főemberek, országnagyok, ispánok, vitézek, nemesek hűsége, ereje, serénysége, emberségtudása, bizodalma, a királyságnak negyedik ékessége.

1. §. Mert ők oltalmazzák az országot, a gyöngéket ők védelmezik meg, legvőzik ellenségeidet, öregbitik birodalmadat.⁽⁴⁾

2. §. Legyenek ők neked, fiam, a te atyáid és testvéreid.

3. §. Senkit pedig ezek közül szolgaságra ne vess, avagy szolgádnak ne nevezz. Vitézlő rend legyenek, ne szolgál rend. Uralkodjál felettek mindnyájan harag és kevélység és gyűlölség nélkül, békességesen, szeliden, emberségesen; megemlékezvén szüntelen, hogy minden ember azon egy állapotban vagyon,⁽⁵⁾ és semmi fel nem emel, hanem az alázatosság, és semmi meg nem aláz, hanem a kevélység és a gyűlölség.⁽⁶⁾

4. §. Ha békességestűrő leszesz, királynak mondatol és király fiának, és szeretni fognak minden vitézeid; ha haragos, kevély, gyűlölködő, békéletlen, ispánok és főemberek felett fenhéjázó, bizony a vitézek ereje királyságod romlására válik és idegen nemzetnek árulják el a te országotat.

5. §. Ettől félj, és azért jóságos cselekedetek példájával igazgasd az ispánok élete módját, hogy megővezvén magokat⁽⁷⁾ a te szeretetteddel, mindenha sérelmetlenül ragaszkodjanak a királyság méltóságához és a te uralkodásod minden tekintetben békességes legyen.

5. FEJEZET.

A türelem gyakorlásáról és az igazságszolgáltatásról.

Türelem és igaz ítélet a királyi korona ötödik ékessége.

1. §. Dávid király és próféta mondja: *Isten, a te ítéletedet adjad a királynak.*⁽⁸⁾ És ugyanaz más helyen: *A királynak ereje ítéletet szeret.*⁽⁹⁾ A türe-

(1) V. ö. Zsolt. 103: 15. és 132: 10.

(2) V. ö. Szent István II. 3: 2.

(3) Máté 18: 16. 17.

(4) A TC. *variansának*, a hol *augmentatores marciarum* (marchiarum) áll, ugyanez az értelme.

(5) T. i. a kereszténység szempontjából, mely minden embernek közös származását és Krisztus által való közös megváltását hirdeti.

(6) V. ö. Máté 23: 12.

(7) Vagy, ha a Corpus Juris variánsához akarunk inkább ragaszkodni, így lehetne: hogy *megerősítvén* magokat — stb.

(8) Zsolt. 72: 1.

(9) Zsolt. 99: 4.

loquitur: *Patientes estote ad omnes. Et Dominus in evangelio: In patientia vestra possidebitis animas vestras.*

§. 2. Ad hoc tende fili mi! Si vis regni habere honorem, dilige iudicium; si animam tuam possidere vis, esto patiens.

§. 3. Quotiescunque fili charissime! causa digna iudicari ad te venerit vel aliquis capitalis sententiæ reus, noli impatienter portare vel cum iuramento firmare, illum punire; quod instabile et fragile esse debet, quia stulta vota frangenda sunt; vel per te ipsum diiudicare, ne tua regalis dignitas usurpatione inferiorum negotiorum ⁽¹⁾ fœdetur; sed potius huiusmodi negotium ad iudices mitte, quibus hoc commissum est, quod ipsi secundum suam hoc discernant legem. ⁽²⁾

§. 4. Time esse iudex, gaude vero rex esse et nominari. Reges ⁽³⁾ patientes regnant, impatientes vero ⁽⁴⁾ tyrannisant.

§. 5. Quando autem ⁽⁵⁾ aliquid, quod tuæ ⁽⁶⁾ convenit ad iudicandum dignitati, tibi venerit, cum patientia, misericordia ⁽⁷⁾ sive miseria ⁽⁸⁾ hoc iudica, ut tua corona laudabilis sit et decora.

CAPUT 6.

De acceptione exterorum et nutrimento hospitum.⁽⁹⁾

In hospitibus et adventitiis viris tanta inest utilitas, ut digne sexto in regalis dignitatis loco possit haberi.

§. 1. Unde imprimis ⁽¹⁰⁾ romanum crevit imperium, romanique reges sublimati fuerunt et gloriosi, nisi ⁽¹¹⁾ quod multi nobiles et sapientes ex diversis illuc ⁽¹²⁾ confluebant partibus? Roma vero usque hodie esset ancilla, nisi Aeneades ipsam fecisset ⁽¹³⁾ liberam.

§. 2. Sicut enim ex diversis partibus provinciarum ⁽¹⁴⁾ veniunt hospites, ita diversas linguas et consuetudines, diversaque documenta et arma secum ducunt, quæ omnia regiam ⁽¹⁵⁾ ornant et magnificant aulam, et perterritant exterorum arrogantiam.

§. 3. Nam unius linguæ uniusque moris regnum, imbecille et fragile est.

§. 4. Propterea jubeo te, fili mi! ut bona voluntate illos nutrias et honeste teneas, ut tecum libentius degant quam alibi ⁽¹⁶⁾ habitent. Si enim tu destruere, quod ego ædificavi, aut dissipare, quod congregavi studueris, sine dubio maximum detrimentum tuum patietur regnum. Quod ne fiat, tuum quotidie auge regnum, ut tua corona ab omnibus augusta habeatur. ⁽¹⁷⁾

(1) TC. *inferioris negotii.*

(2) TC. *quo illi secundum suam homo decernat legem.*

(3) TC. *Reges vero.*

(4) TC. *autem.*

(5) TC. *quidem.*

(6) TC. *meae.*

(7) TC. *et misericordia.*

(8) TC. *sine iusiurando* (lgy).

(9) TC. *De detentione et nutrimento hospitum.*

(10) TC. *Inde enim* (in)primis.

(11) TC. *nisi ninesen.*

(12) TC. *illo.*

(13) TC. *fecissent illam.*

(14) TC. *provinciis.*

(15) TC. *omnia regna.*

(16) TC. *alicubi.*

(17) TC. IC. *ab hominibus habeatur augusta.*

lemről Pál apostol beszél: *Türök legyetek mindenkhez.*⁽¹⁾ És az Úr az evangyéliomban: *A ti békességes türeteknek általa birjátok a ti lelketeket.*⁽²⁾

2. §. Erre fordítsd elmédet fiam! Ha kívánod a királyság tisztességét, ítéletet szeress; ha birni akarod a te lelketet, légy békességéstűrő.

3. §. Én szerelmes fiam! Valahányszor valamely ítéletet érdemlő ügy, vagy valaki jó te elődbe, a kinek főbenjáró dolga vagy, légy türelmes hozzá és ne esküdjözél, hogy megbünteted őt; ez gyarláság lenne és erőtlen szó, mert a bolond fogadást ember meg nem állja; és ne is ítélj te magad, nehogy alábbvaló ügyekben forgódván, csorbulást szenvedjen a te királyi méltóságod; hanem az efféle ügyet bocsásd inkább a bírákhoz, a kikre bízva vagy, hogy törvény szerint igazítsák el azt.

4. §. Óvakodjál birónak lenned, örvendezz pedig, hogy király vagy és annak nevezetel. A békességéstűrő királyok uralkodnak, de a türhetetlenek rettegetnek.

5. §. Valamikor pedig a te méltóságodhoz illendő dologban adatik ítélned, ítélj békességes türessel, szánakodással, irgalom szerint,⁽³⁾ hogy legyen dicséret és tisztesség a te koronádnak.

6. FEJEZET.

Külföldiek befogadásáról és a vendégek tartásáról.

A vendég és jövevény népekben oly nagy haszon vagy, hogy a királyi méltóság érdem szerint nekik adhatja a hatodik helyet.

1. §. Honnan gyarapodott a római birodalom kezdetben, és magasztaltattak fel dicsőségre a római királyok, hanem hogy különféle tartományokból sok jelesek és bölcsék sereglenek vala oda?⁽⁴⁾ Bizony, hogy Róma mind e mai napig szolgaságban lenne, ha Aeneas maradéka szabaddá nem tette volna.

2. §. Mert a mint különb-különbféle tartományok széléről jönnek a vendégek, különb-különbféle szót és szokásokat, fegyvert és tudományt hoznak magokkal, a mi mind a király udvarát ékesíti és teszi nagyságosabbá,⁽⁵⁾ és igen megrettentti az idegeneknek magahitt szívöket.

3. §. Lám, gyöngé és töredékeny az egynyelvű és egyerkölcsű ország.⁽⁶⁾

4. §. Hagyom azért, fiam, adj nekik táplálást jóakarattal és tisztességes tartást, hadd éljenek nálad örömelebb, hogysem másutt lakozzanak. Mert ha te elrontani törekezel, a mit én építettem, vagy ha mit én gyűjtöttem, te széjjel hányod azt, bizony mondom, nagyon nagy kárát fogja vallani országod. A mit hogy eltávoztass, növeld naponként a te országodat, hogy a te koronádnak felségét mindenek tiszteljék.

(1) Pál Thess. I. 5: 14.

(2) Lukács 21: 19.

(3) A TC. szövege szerint fordítva: békességes türelemmel és irgalmasan, *esküdjözés nélkül*. V. ö. 3. §.

(4) A TC. szövege szerint a kérdő mondat állítavá alakul át: *Mert onnan gyarapodott* — — stb., *hogy* — — stb.

(5) A TC. szövege szerint fordítva: a mi minden országnak ékességére szolgál és a király udvarát nagyságosabbá teszi.

(6) V. ö. Werbőczy Hk. III. R. 25. cz.

CAPUT 7.

De magnitudine consilii.⁽¹⁾

In tribunalibus regum, consilium sibi septimum⁽²⁾ vendicat locum.

§. 1. Consilio enim⁽³⁾ constituuntur reges, gubernantur regna,⁽⁴⁾ defenditur patria, componuntur prœlia, sumitur victoria, propelluntur inimici, appellantur amici, civitates construuntur et castra adversariorum destruuntur.

§. 2. Quando vero consiliis inest utilitas, nam⁽⁵⁾ a stultis et arrogantibus ac mediocribus, ut mihi videtur, non valent componi viris, sed a majoribus et melioribus, superioribusque ac⁽⁶⁾ honestissimis senioribus exprimi debent et poliri.

§. 3. Idecirco, fili mi! cum juvenibus et minus sapientibus noli consiliari aut de illis consilium quærere, sed a senioribus,⁽⁷⁾ quibus illud negotium propter ætatem et sapientiam sit aptum. Nam consilia regum in præcordiis⁽⁸⁾ sapientum debent claudi, non ventositate stultorum propagari.

§. 4. Si enim gradieris cum sapientibus, sapiens efficeris; si versaris cum stultis, sociaberis illis; fatente Spiritu Sancto per Salamonem: *Qui cum sapientibus graditur, sapientum erit amicus, nec stultorum erit similis.* Et David psallit: *Cum sancto sanctus eris, et cum viro innocente innocens eris, et cum electo electus eris, et cum perverso perverteris.*

§. 5. Ad hoc⁽⁹⁾ quidquid negotii unicuique convenit⁽¹⁰⁾ ætati, in hoc se exerceat, scilicet juvenes in armis, senatores in consiliis.

§. 6. Omnino tamen juvenes non sunt expellendi a⁽¹¹⁾ consiliis. Quoties vero cum illis consilium inibis, etiamsi sit habile, tamen semper ad majores deferas, ut omnes actus tuos norma sapientiæ mensures.

CAPUT 8.

Quod majores imitari debeant et filii obedire parentibus.⁽¹²⁾

Imitatio⁽¹³⁾ majorum in regali dignitate octavum possidet locum.

§. 1. Regale ornamentum scito⁽¹⁴⁾ esse maximum: sequi antecessores reges et honestos imitari parentes. Qui enim antecessorum decreta spernit patrum, nec divinas procurat leges, peribit.⁽¹⁵⁾ Patres enim idecirco sunt patres, ut nutriant filios; ideoque sunt filii, ut obediant patribus.⁽¹⁶⁾

§. 2. Qui patri suo resistit, inimicus Dei existit.⁽¹⁷⁾ Omnes enim inobedientes Deo sunt resistentes. Spiritus enim⁽¹⁸⁾ inobedientiæ dispergit flores coronæ. Inobedientia enim totius regni est pestilentia.

(1) TC. hozzá: capitulum.

(2) TC. sempiternum.

(3) TC. quidem.

(4) TC. determinantur regna.

(5) TC. iam.

(6) TC. sapientioribus et. IC. sapientioribusque ac.

(7) TC. IC. senatoribus.

(8) TC. pectoribus.

(9) TC. Ac per hoc.

(10) TC. conveniat.

(11) TC. a nincsen.

(12) TC. De executione filiorum.

(13) TC. IC. Executio.

(14) TC. scio.

(15) TC. peribit nincsen.

(16) TC. parentibus.

(17) TC. consistit.

(18) TC. quidem.

7. FEJEZET.

A tanács nagyságos voltáról.

A királyok törvénytevő székén a tanácsot illeti a hetedik hely.⁽¹⁾

1. §. Mert a tanács állat királyokat, kormányoz országokat, védelmezi a hazát és csendesíti a hadakozást, győzedelmet szerez, elkergeti az ellenséget, megnyeri a barátokat, városokat épít és elrontja az ellenség táborát.

2. §. Minthogy pedig hasznos a tanácskozás, már⁽²⁾ nekem úgy tetszik, hogy ne bolondok és maganagyzó és középszerű emberek gyülekezete legyen, hanem az öregebbek és jobbak, feljebbvalók⁽³⁾ és nagytiszteletű vének szólnak hozzá és miveljék azt.

3. §. Annakokáért, fiam, ifjakkal ne tanácskozzál, és valaki kevésbbé bölcsen szóló, tanácsot attól ne kérj, hanem a vénektől, a kiket az ő esztendeikre és bölcsességekre nézve megillet azon dolog. Mert a királyok tanácsa lakozzék a bölcsök szívében és ne kövesse a nyughatatlan elméjű bolondok ösvényét.

4. §. Mert ha jársz a bölcsekkel, bölcs leszel; ha forgódsz a bolondokkal, társul adod magadat azokhoz; így szólván a szent lélek Salamon által: *A ki jár a bölcsekkel, bölcsök barátja lesz, és nem lesz hasonlónak a bolondokhoz.*⁽⁴⁾ Dávid pedig ekképen énekel: *A szenttel szent leszel, és az ártatlan férfiával ártatlan leszel, és a választottal választott leszel, és az elfordulttal elfordulsz.*⁽⁵⁾

5. §. Ki-ki azért abban legyen foglalatos, a mit az ő ideje hoz magával, tudniillik az ifjak fegyverben, vének a tanácsban.

6. §. Mindazáltal az ifjakat a tanácsból egészen kirekesztened nem kell. De valahányszor tanácsot tartasz vélek, ha szinte alkalmas lenne is tanácsok, vidd mégis mindig az öregebbek eleibe, hogy minden cselekedeteidet a bölcsesség mértékéhez mérjed.

8. FEJEZET.

Hogy követni kell az őseket és hogy a fiak engedelmesek legyenek az ő atyjoknak.

Az ősök követése a királyi méltóság nyolczadik lépcsője.

1. §. Tudd meg, hogy legnagyobb disze a királyságnak: az előbbeni királyok nyomában járni és követni a tisztas atyákat. Mert valaki megútálja az ő eleinek végzésit és Isten törvényére gondja nincsen, elpusztúl.⁽⁶⁾ Mert azért atyák az atyák, hogy táplálják az ő fiaikat; és azért vannak a fiak, hogy megfogadják az ő atyjok szavát.

2. §. A ki ellentáll az ő atyjának, Istennek ellensége az. Mert az engedetlenkedők mind Istennel ellenkedők. Mert az engedetlenség fuvallata elhervasztja koronád virágait. Mert az engedetlenség az egész országnak veszedelme.

(1) A TC. szövege szerint — ámbár a *sempiternum* szót csak íráshibának tartjuk *septimum* helyett — e pont magyarul így hangzanék: A királyok törvénytevő székén örökké helye van a tanácsnak.

(2) Ez egész 2-ik szakasz helyes constructiója csakis a TC-ben a *nam* helyén álló *iam* elfogadásával lehetséges.

(3) A bécsi codexek szerint: *bölcsőbbek*.

(4) Péld. 13: 20.

(5) Zsolt. 17: 26. 27. (Káldi ford.)

(6) A TC. szövege szerint, melyben a *peribit* ige nincs meg, a mondat kérdővé alakúlna ilyformán: Mert kicsoda útálja meg az ő eleinek végzésit és kicsoda az, kinek Isten törvényére gondja nincsen?

§. 3. Propterea, fili charissime! edicta patris tui⁽¹⁾ semper tibi sint promptuosa, ut prosperitas tua ubique regalibus dirigatur habenis. Mores quidem meos, quos regali vides convenire dignitati, sine vinculo totius ambiguitatis sequere; grave enim tibi est hujus climatis tenere regnum, nisi imitator consuetudinis ante regnantium exstiteris regum.

§. 4. Quis græcus regeret latinos græcis moribus? aut quis latinus græcos latinis regeret moribus? Nullus. Idcirco consuetudines sequere meas, ut inter tuos habearis præcipuus et inter alienos laudabilis.

CAPUT 9.

Orandum esse, et quomodo.⁽²⁾

Observatio orationis maxima acquisitio est regalis salutis, et ideo nonum, et nonaria regiæ dignitatis canit regula.⁽³⁾

§. 1. Continua⁽⁴⁾ oratio est peccatorum ablutio et remissio. Tu autem fili mi! quotiescunque ad templum Dei curris, ut Deum adores, cum Salamone filio regis, et ipse rex, semper⁽⁵⁾ dicas: *Emitte Domine sapientiam de sede magnitudinis tuæ, ut mecum sit et mecum laboret, ut sciam, quid acceptum sit coram te omni tempore.* Et iterum: *Domine pater et Deus vitæ meæ, ne derelinquas me in cogitatu maligno. Extollentiam oculorum meorum ne dederis mihi, et desiderium malignum averte*⁽⁶⁾ *a me Domine. Aufer a me concupiscentiam, et animo irreverenti et infrunito ne tradas me Domine.*

§. 2. Hac itaque⁽⁷⁾ oratione antiqui utebantur reges. Tu quoque hac eadem utere, ut Deus cuncta vitia a te auferre dignetur, ut invictissimus rex a cunctis nomineris.

§. 3. Ora etiam, ut desidiam et hebetudinem⁽⁸⁾ a te depellat et supplementum⁽⁹⁾ omnium tibi tribuat virtutum, quibus visibiles et invisibiles vincas inimicos, ut securus ab expeditis ab omni incursione adversariorum, cum omnibus tibi subjectis cursum ætatis tuæ vitæ cum pace possis finire.

CAPUT 10.

De pietate et misericordia caeterisque virtutibus.

Modus virtutum ornat⁽¹⁰⁾ coronam regum et in præceptis ponitur decimus.

§. 1. Nam dominus virtutum ipse est rex regum. Sicut ergo⁽¹¹⁾ sui exercitus cœlestis plenitudo in denis consistit choris, sic tuæ vitæ conversatio in decem persistat mandatis.

§. 2. Oportet regem esse pium, misericordem, et cæteris virtutibus imbutum et ornatum. Rex enim impietate et crudelitate fœdatus, incassum sibi vendicat nomen regis, quia tyrannus est dicendus.

(1) TC. hozzá: scilicet mei.

(2) TC. De observatione orationis.

(3) TC. et ideo tonum in nonaria regiæ dignitatis canit regula.

(4) TC. contigua.

(5) TC. et ipse semper rex.

(6) TC. auferto.

(7) TC. Hac quidem.

(8) TC. habitudinem. IC. Ora

etiam ut desideria carnis et hebetudinem.

(9) TC. sublevamentum.

(10) TC. fnit.

(11) TC. ergo nincsen.

3. §. Annakokáért, szerelmes fiam, legyenek te előtted mindég nyilván a te atyádnak parancsolatai, hogy szerencséd gyeplőjét királyi kéz hordozza mindenütt. Az én szokásimat legalább, melyek a királyi méltósághoz illendők, minden kételkedés gáncsa nélkül kövesd, mert nehéz lesz e tartomány táján országlanod, ha nem követened az előtted való királyok példáját.

4. §. Kicsoda az a görögök közül, a ki görög törvénnyel igazgatná a rómaiakat? avagy kicsoda az a rómaiak közül, a ki római törvénnyel igazgatná a görögöket? Senki. Kövesd azért az én szokásimat, hogy a te néped között kiváltképen becsültséssel és dicséretet nyerj az idegenek előtt.

9. FEJEZET.

Az imádságról és annak módjáról.

Az imádság gyakorlása fő eszköz a királyok idvességéhez, és azért a királyi méltóság rendtartásában a kilenczedik pont ez.

1. §. A szüntelen való könyörgésben megtisztulás és bűnbocsánat vagyon. Te pedig fiam, valahányszor Isten házába mégy az ő imádsására, Salamonnal, a király fiával, magad is király lévén, imádkozzál mindég ekképen: *Küldd el Uram a bölcsességet a te nagyvottodnak széktől, hogy velem legyen és velem munkálkodik; hogy tudjam, mi legyen kedves nálad minden időben.*⁽¹⁾ És ismét: *Uram atyám, én életemnek Istene, ne hagyj engem álnokságnak gondolatában. Az én szemeimnek ne adj kevélységet, és a gonosz kívánságot távoztasd el tőlem Uram. Vedd el tőlem a testnek kívánságát, és a tisztátalan és esztelen léleknek ne adj engem Uram.*⁽²⁾

2. §. A régi királyok tehát így imádkoznak vala. Te is épen így imádkozzál, hogy Isten minden bűneidnek eltörlésére méltasson, hogy mindenektől győzhetetlen királynak neveztséssel.

3. §. Könyörögj azért is, hogy a henyeséget⁽³⁾ és tunyálkodást eltávoztassa tőled és adjon tenéked segédelmet minden jóságos cselekedetekben, győzedelmet a te látható és láthatatlan ellenséged ellen, hogy minden alattad valókkal egyetemben bátorságosan és minden ellenséges támadástól menten, végezhess el a te életednek folyását békességben.

10. FEJEZET.

A kegyességről és irgalmasságról és egyéb jóságos cselekedetokről.

A jóságos cselekedetek törvénye fő ékesség a királyok koronáján⁽⁴⁾ és a parancsolatok közt a tizedik.

1. §. Mert a jóságos cselekedetek ura, maga a királyoknak királya. Tehát valamint az ő mennyei seregének teljességgel tiz kara vagyon, úgy a te életed forgásának is tiz parancsolatja legyen.

2. §. Illik a királynak kegyesnek, irgalmasnak, és több egyéb jóságokkal teljesnek és ékesnek lenni. Mert a kegyetlenséggel és gonosszággal fertőzött király haszontalan keres király nevet, mivel bitornak mondatik.

(1) Bölcs. 9: 10. (Káldi ford.)

(2) Sirák 23: 4. 5. 6. (Káldi ford.)

(3) Az IC. szerint: hogy a *testnek kívánságát*.

(4) A TC. *variansa* (*ornat helyett finit*) szerint fordítva: A jóságos cselekedetek törvénye *tökélli meg a királyok koronáját*.

§. 3. Ob hoc ergo. fili mi amabilissime, dulcedo cordis mei, spes futuræ sobolis! precor, jubeo, ut per omnia et in omnibus pietate fultus,⁽¹⁾ non solum parentelæ et cognationi, vel principibus, sive ducibus,⁽²⁾ sive divitibus, seu vicinis et incolis sis propitius, verum etiam extraneis et cunctis ad te venientibus. Nam opus pietatis ad summam te ducit beatitudinem.

§. 4. Sis misericors omnibus vim patientibus, semper illud Domini⁽³⁾ in tuis præcordiis habens exemplum: *Misericordiam volo et*⁽⁴⁾ *non sacrificium.*

§. 5. Patiens esto ad omnes; non tantum potentes, sed etiam potestate carentes.

§. 6. Sis denique fortis, ne te prosperitas nimis elevet aut adversitas dejiciat.

§. 7. Sis quoque humilis, ut Deus te altum faciat hic et in futuro.⁽⁵⁾

§. 8. Sis vero modestus, et ultra modum neminem punias vel damnes.

§. 9. Sis mitis, ut nunquam justitiæ repugnes.

§. 10. Sis honestus, ut nunquam alicui spontaneum inferas dedecus.

§. 11. Sis pudicus, ut cunctos libidinis fœtores, sicut stimulum mortis, evites.

§. 12. Hæc omnia superius libata regalem componunt coronam, sine quibus valet nullus hic regnare, nec ad æternum pertingere regnum.⁽⁶⁾

SANCTI STEPHANI REGIS

DECRETORUM LIBER SECUNDUS.⁽⁷⁾

PREFATIO.⁽⁸⁾

Regnante divina clementia.

§. 1. Opus regalis dignitatis alimonia catholicæ fidei effectum amplians, solidius alterius dignitatis solet operibus adesse.⁽⁹⁾

§. 2. Et quoniam unaquæque gens propriis regitur⁽¹⁰⁾ legibus, idcirco Nos quoque Dei nutu nostram gubernando monarchiam, antiquos et modernos imitantes Augustos, decretali meditatione nostra statuimus genti nostræ,⁽¹¹⁾ quemadmodum honestam et inoffensam ducerent vitam: ut sicut divinis

(1) TC. *suffultus*.

(2) TC. *sive ducibus* nincsen.

(3) TC. illud *divinum*.

(4) TC. *et* nincsen.

(5) A 7. §. nincse meg a TC-ben.

(6) TC. hozzá: *Amen. Expli-*

cit liber primus.

(7) második könyv — mert az első nem egyeb a király fiához intézett politikai és erkölcsi tanításnál — tartalmazza voltaképen Szent István törvényeit, melyeknek legrégibb és habár nem teljes, de különben meglehetősen correct szövegét a stájerországi admonti kolostor könyvtárában egy XII-ik századi codexben Wattenbach Vilmos német tudós fedezte fel 1846-ban. Endlicher István az admonti kéziratnak igen nagy gonddal és pontossággal készült hasonmását (fac-similejét) a M. Tud. Akadémia könyvtárának ajándékozta, a hol az jelenleg Cod. lat. 4° nr. 3. jegy alatt őriztetik. A szöveg összevetésénél e minden tekintetben hitelt érdemlő fac-similét használtuk.

(8) AC. *Prefatio regalis de-*

al(i)monia catholicæ fidei effectum, *amplius ac solidius alterius*

creti.

(9) AC. Opus regalis dignitatis dignitatis operibus solet esse.

(10) AC. *utilitur.*

(11) AC. decretali meditatione nostræ statuimus genti.

3. §. Azért hát, szerelmes fiam, te lelkem gyönyörűsége, én reménységes magzatom! kérek, parancsolom, hogy mindenütt és mindenekben kegyességgel járván, fedezd bé kegyelemmel nemcsak a te atyádfiait és rokonságodat, avagy a főembereket, hadnagyokat,⁽¹⁾ gazdagokat, vagy a szomszédokat és haza lakosait, hanem az idegeneket és minden embert is, valaki tehozzád jövend. Mert a kegyesség jótéte vezérel a fő boldogságra.

4. §. Légy irgalmas minden szenvedőkhöz, az Úrnak amaz intését hordozván szüntelen szivedben: *Irgalmasságot akarok és nem áldozatot.*⁽²⁾

5. §. Légy békességestűrő mindenekhez; nemcsak a hatalmasokhoz, hanem azokhoz is, a kik hatalom nélkül szűkölködnek.

6. §. Azután légy erős, hogy a jó szerencsében fölöttébb ne kevélykedjél, vagy a bal szerencsében meg ne aláztassál.

7. §. De alázatos is légy, hogy Isten felmagasztaljon mind itt, mind a jövőendő életben.

8. §. Légy mérsékletes, hogy mód felett senkit ne büntess vagy ne károztass.

9. §. Légy szelid, hogy az igazságnak soha ellent ne tarts.

10. §. Légy tisztességtudó, hogy soha senkit szántszándékból gyalázzattal ne illess.

11. §. Légy szemérmetes, hogy minden bujaságnak fertőjét, mint a koporsóra való utat,⁽³⁾ elkerüljed.

12. §. Mind ezekből, a miket im egybeszedegtettem, készítettetik a királyság koronája, mely nélkül sem itt nem országozhat senki, sem az örök életre el nem mehet.

SZENT ISTVÁN KIRÁLY

DEKRÉTOMAINAK MÁSODIK KÖNYVE.

ELŐJÁRÓ BESZÉD.

Isten kegyelme velünk.

1. §. A királyi méltóságnak a közönséges keresztyén hit éltető erejéből táplált munkássága sikeresebb és derekasabb szokott lenni más méltóság munkáinál.⁽⁴⁾

2. §. És mivelhogy minden nemzet az ő tulajdon törvénye szerint igazodik,⁽⁵⁾ azért Mi is, országunkat Isten akaratából kormányozván, mind a régi és mostani császároknak példájokra, tanácsi elmélkedésből szabtuk módot a mi népünknek, hogyan élne tisztességes és háboruság nélkül való életet:

(1) Azt hisszük, a *dux* itt is, valamint fentebb az előbeszéd 1-ső pontjában, a szó sajátlagos értelmében veendő.

(2) Máté 9: 13.

(3) Salamon Péld. 7: 27.

(4) Ezen szakasz magyarra fordításában az AC. értelmesebb szerkezetét követtük.

(5) Vagy az AC. szerint: az ő tulajdon *törvényével* él.

legibus sunt ditati. similiter etiam secularibus sint addicti; ut quantum boni in divinis⁽⁴⁾ ampliuntur, tantum mali et rei in istis vilitentur.⁽²⁾ Quæ autem decrevimus, in sequentibus subnotavimus.⁽³⁾

CAPUT 1.

De statu ecclesiastico et veneratione domus Dei.⁽⁴⁾

Quisquis fastu superbie elatus, domum honeste tractarit vel infringere præsumperit. Dei ducit contemptibilem, et possessiones quasi invasor et violator domus Dei, excommunicatur. regia immunitatis defensione constitutas in-

§. 1. Decet enim, ut indignationem ipsius domini regis sentiat, cujus benevolentie contemptor et constitutionis prævaricator existit.⁽⁵⁾

§. 2. Nihilominus tamen rex, sue concessionis immunitatem ab hominibus ditioni sue subjectis illæsam⁽⁶⁾ conservari præcipiat. Assensum vero non præbeat improvide affirmantibus, non debere esse res dominicas, id est, Domino Dominantium traditas. Itaque sub defensione regis sit, et sicuti sue propriæ hæreditati,⁽⁷⁾ magisque advertat, quia quanto Deus excellentior est homine, tanto præstantior est divina causa mortalium possessione.

§. 3. Quocirca decipitur, quisquis plus in propriis, quam in dominicis rebus gloriatur;⁽⁸⁾ quarum defensor⁽⁹⁾ et custos divinitatis constitutus.⁽¹⁰⁾ diligenti cura non solum eas servare, sed etiam multiplicare debet; magisque illa quæ diximus præstantiora, quam sua defendere oportet et augmentare.

§. 4. Si quis igitur insanus, importunitate improbitateque sua,⁽¹¹⁾ regem a recto proposito pervertere tentaverit, nullisque remediis mitigari posse visus fuerit, licet⁽¹²⁾ obsequiis aliquibus et⁽¹³⁾ transitoriis sit necessarius, abscondendus⁽¹⁴⁾ ab eo projiciendusque est juxta illud evangelium: ⁽¹⁵⁾ *Si pes, manus aut* ⁽¹⁶⁾ *oculus unus* ⁽¹⁷⁾ *scandalizat te, erue eum* ⁽¹⁸⁾ *et projice abs te.*

CAPUT 2.

De potestate episcoporum super res ecclesiasticas.⁽¹⁹⁾

Ut⁽²⁰⁾ episcopi habeant potestatem res ecclesiasticas providere, regere et gubernare atque dispensare, secundum canonem auctoritatem.⁽²¹⁾

(1) AC. in his divinis.

(2) AC. tantum rei in istis multentur.

(3) AC. in sequentibus subnotavimus lineis. IC. literis subnotavimus. — A prælatio után következnek a fejek czimei (*capitula huius libri*) I—XXXV-ig, melyek a Corpus Jurisban az 1—33 capitoknak felelnek meg.

(4) AC. I. De statu rerum ecclesiasticarum.

(5) AC. exstitit.

(6) AC. ab omnibus ditionis sue illæsam.

(7) AC. Ita sunt sub defensione regis, sicuti propriæ sue hereditatis.

(8) A 3. §. e kezdő szavai nincsenek meg az AC-ben.

(9) AC. Quarum divinarum rerum defensor.

(10) AC. divinitate statutus.

(11) AC. inopportunitate improbitatis sue.

(12) AC. licet nincsen.

(13) AC. et nincsen.

(14) AC. abscondendus.

(15) AC. evangelicum (t. i. dictum).

(16) AC. vel.

(17) AC. tuus.

(18) AC. amputa vel erue eum.

(19) AC. hozzá: eorumque convenientia cum laicis.

(20) AC. volumus ut.

(21) AC. canonicam auctoritatem.

hogy valamint meggazdagított isteni törvényekkel, azonképen világi törvények alá is vettetett legyen; hogy a mennyi előmenetelt nyernek a jók az isteniek által, annyi kissebbséget szenvedjenek a gonoszok és bűnösök emezek által.⁽¹⁾ Valamelyeket pedig elvégeztünk, a következőkben jegyeztük ide alá.

1. FEJEZET.

Az egyház állapotjáról és Isten házának tiszteletéről.

A ki gőgös kevelységében fenhéjázva, becstelenül illetendi avagy azokban elvenni Isten házat semmibe veszi, és az Istennek merészkedik, akárki legyen, mint Isten házaszentelt és Isten tiszteletére a király oltalnak megtámadóját és rontóját, rekeszszék kiának szárnyai alá helyhezetett javakat a gyülekezetből.⁽²⁾

1. §. Mert illik, hogy érezze haragját a király urnak, valaki az ő jóakarátát megveti és rendelését áthalgaja.

2. §. Mindamellett parancsolja meg a király az ő birodalma alatt való embereknek, hogy a mi adományt engedett,⁽³⁾ azt bántatlanul hagyják.⁽⁴⁾ Ne hallgasson pedig afféle meggondolatlan bizonygatásokra, hogy nem kell egyházi vagyon, az az, hogy az Uraknak Urának nem kell jószágot adni. Tehát legyen az a király oltalma alatt és viseljen gondot róla mint a maga tulajdon örökségéről, sőt még jobban, mert a mennyivel nagyságosabb Isten az embernél, annyival előbbvalók Isten dolgai a halandók javainál.

3. §. És azért ugyan megcsalatozik minden, a ki többet kérkedik ő magának, hogynem az Urnak dolgaival; a melyeknek Istentől rendelt őre és oltalmazója nemcsak megtartani tartozik azokat szorgalmatos gonddal, hanem gyarapítani is köteles; és inkább is illik azokat oltalmaznia és öregbitenie, melyeket előbbvalóknak mondotunk, mint a maga dolgait.

4. §. Valaki tehát esztelenül, jámbortalan botorságból kísértene a királyt, hogy jó szándokától elfordítsa, és az ilyennek elméjét megcsendesíteni semmi módon nem lehetne, ha szinte valamelyes ideigvaló szolgálatra alkalmas tag lenne is, vágja el a király magától és vesse ki, amaz evangéliumi tanítás szerint: *Hogyha a te lábaid vagy kezed, vagy a te szemed azt műveli, hogy megboltráncokozál, vágd el vagy vágd ki azt és vesd el tőled.*⁽⁵⁾

2. FEJEZET.

A püspökök egyházi hatalmáról.⁽⁶⁾

Akarjuk, hogy a püspököknek legyen hatalmok az egyház ügyeit ellátni, igazgatni és kormányozni, és az egyházban sáfárkodni, a kánonok tartása szerint.⁽⁷⁾

(1) Vagy az AC. szerint: *annyi büntetést vegyenek a bűnösök emezek által.*

(2) A vallás és ennek szabad gyakorlata elleni bűncselekményekről most érvényes jogunkban v. ö. 1878: V. t. cz. 190—192. §§. L. még ugyanezen t. cz. 330. §. 1. p. Márkus.

(3) T. i. az egyháznak.

(4) V. ö. Kálmán I. 1. fej.

(5) Máté 18: 8. 9., Márk 9: 43. 45. 47.

(6) A fejezet címe az AC. szerint így lenne: *A püspökök egyházi hatalmáról és a világiakkal való egyezéséről.*

(7) V. ö. Kálmán I. 63. fej.

§. 1. Volumus, ut laici eorum⁽¹⁾ ministerio obediant⁽²⁾ ad regendas ecclesias,

viduas et orphanos defensandum,⁽³⁾

et ut obedientes sint eis⁽⁴⁾ ad eorum christianitatem servandam.

§. 2. Consentientesque sint comites, iudices⁽⁵⁾ præsulibus suis ad justitias faciendas, juxta præcepta legis divinae.

§. 3. Et nullatenus per aliquorum mendacia⁽⁶⁾ vel falsum testimonium, neque per perjurium aut per præmium, lex justa in aliquo depravetur.

CAPUT 3.

Quales debeant esse accusatores et testes? et quod laici clericos accusare non possint.⁽⁷⁾

Testes autem et accusatores⁽⁸⁾ sine aliqua sint infamia, uxores et filios habentes, et omnino Christum prædicantes.⁽⁹⁾

§. 1. Testimonium laici adversus clericum nemo recipiat.

§. 2. Nemo etiam quemlibet clericum in publico, nisi in ecclesia examinare præsumat.⁽¹⁰⁾

CAPUT 4.

De assiduo et gravi labore sacerdotum.⁽¹¹⁾

Scitote fratres cuncti, quod supra omnes laborant sacerdotes.⁽¹²⁾

§. 1. Unusquisque enim vestrum, suum fert laborem proprium; illi⁽¹³⁾ vero et suum et singulorum.

§. 2. Ideo sicut illi⁽¹⁴⁾ pro omnibus vobis, ita et vos omnes pro eis summo opere laborare⁽¹⁵⁾ debetis; in tantum, ut si necessitas fuerit, animas vestras pro eis⁽¹⁶⁾ ponatis.

CAPUT 5.⁽¹⁷⁾

De concessione regali propriarum rerum.

Decrevimus regali nostra potentia, ut unusquisque habeat facultatem sua dividendi, tribuendi uxori, filiis filiabusque, atque parentibus

sive ecclesiæ.

§. 1. Nec post ejus obitum quis hoc destruere audeat.

(1) AC. ut et laici in eorum.

(2) AC. obediant *episcopis*.

(3) AC. *defensandos*.

(4) AC. *eis* ninesen.

(5) AC. comites et iudices.

(6) AC. *mendacium*.

(7) AC. III. Quales debeant esse testes et accusatores *clericorum*.

(8) AC. accusatores *clericorum*.

(9) Eddig tart az AC. III-ik capitulum; a következő 1. 2. §§. már IV-ik: *Item de eodem* czimmel.

(10) AC. Nemo enim clericum quemlibet in publico examinare præsumat, nisi in ecclesia.

(11) AC. V. De labore sacerdotum.

(12) AC. quod supra omnes *vos laborat sacerdos*.

(13) AC. *ille*.

(14) AC. *Et* ideo sicut *ille*.

(15) AC. pro eo *suorum operum* laborare.

(16) AC. pro eo.

(17) AC. VI.

1. §. Akarjuk, hogy a világiak az egyházak igazgatásában,

az árvák és özvegyek oltalmazásában

az ő szolgálatjokhoz alkalmaztassák magokat, és engedelmesek legyenek nekik a keresztyén vallás megtartásában.⁽¹⁾

2. §. És az ispánok (2) és bírák legyenek az egyház előjáróival egyetértők az igazságtételben, mint Isten törvénye parancsolja.

3. §. És az igaz törvényt se valakinek hazugsága vagy hamis tanúsága, se hitszegés vagy jutalom, semmiképen meg ne vesztegesse.

3. FEJEZET.

Milyenek legyenek a vádlók meg a tanúk? és hogy világi emberek papi rendben valókat ne vádolhassanak.⁽³⁾

Legyenek pedig a tanúk és vádlók⁽⁴⁾ minden gyalázat feltja nélkül való, feleséges és csalódos emberek és mindenestől fogván Krisztus követői.

1. §. Világi ember tanúságát papi rend ellen senki el ne fogadja.

2. §. És senki valakit a papok közül nyilvánosságosan vallatni ne bizakodjék, hanem csak az egyház előtt.⁽⁵⁾

4. FEJEZET.

A papok szüntelen és nehéz munkájáról.

Tudjátok meg atyáinkfiai mindnyájan, hogy mindeneknél feljebb munkálódnak a papok.

1. §. Mert kiki közületek a maga terhét hordozza, ők pedig a magokét és mindenekét egyen egyen.

2. §. Annakokáért, valamint ők ti értetek mindnyájan, ti is azonképen tartoztok ő éretek munkálódnotok minden erővel; úgy anynyira, hogy ha kell, a lelketeket is rátegyétek értök.

5. FEJEZET.

A király engedelmeiről, hogy tulajdonát mindenki bírhasssa.⁽⁶⁾

Királyi hatalmunknál fogva végeztük, hogy kinek-kinek szabad legyen azt a mi az övé, a maga feleségének, fiainak és leányainak, szintugy rokonainak vagy az egyháznak

osztania és adnia.

1. §. És az ő rendelkezését halála után se merje megbontani valaki.

(1) V. ö. e kérdésről Kálmán II. k. 63. fejj.; 1543: V. t. cz.; 1550: XVI. t. cz. Az árvák és özvegyek oltalmazása jelenleg a világi hatóságok hatáskörébe tartozik: 1877: XX. t. cz. Márkus.

(2) Az ispánok, comes-ek állására és nevére vonatkozólag olv. Pauler Gyula A m. nemzet története az Árpád-házi királyok alatt című munkáját, I. 32. 33. és 498. 499. II.

(3) A papirend e kiváltságai ma már megszűntek. V. ö. a tanukról Werbőczy Hk. II. R. 27. cz. ez ahhoz fűzött és a most érvényes jogukig terjedő jogfejlődést érintő jegyzetekkel. Márkus.

(4) Az AC. mind itt, mind a fejezet címében kifejezi, hogy papok vádlóiról van szó.

(5) V. ö. Szent István I. 3: 4. §. és Kálmán I. 5. fejj. — E pontnak világosabban kifejezhető értelme az, hogy papok dolgában csak egyházi törvényszék ítélhet.

(6) V. ö. alább 35. fejj., Kálmán I. 20. fejj. és II. Endre 4. czikk.

Fordító.

A szabad rendelkezési jogról v. ö. II. Endre aranybullájának 4. czikkét; I. (Nagy) Lajos 1351. évi decretumának 11. czikkét; Werbőczy Hk. I. R. 5. és 64. czikkét. Jelenleg érvényes jogunkról v. ö. Id. törv. szab. I. R. 7.. 8. §§. Az egyház javára való vegrendelkezés korlátozásáról (uho! kéz) v. ö. 1713: XVI. t. cz., De libera testandi facultate dominorum praelatorum (4., 5. §§.). L. még 1498: LV. és I. XV. t. cz. Márkus.

CAPUT 6.

Regalia et fisci res sint intactae.⁽¹⁾

Volumus quidem, ut sicut cæteris facultatem dedimus dominandi suarum rerum, ita etiam res, milites, servi,⁽²⁾ et quidquid ad nostram regalem dignitatem pertinet, permanere debet⁽³⁾ immobile.

§. 1. Et a nemine quid inde rapiatur aut subtrahatur; nec quisquam in his prædictis sibi favorem acquirere audeat.

CAPUT 7.⁽⁴⁾*De observatione dominici diei, ut abstinence in laboribus.*⁽⁵⁾

Si quis igitur presbyter vel comes, sive aliqua quem dominus bove redimat, si velit; et idem alia persona fidelis, die dominico invenerit quem-
libet laborantem, abigatur.⁽⁶⁾ bos manducetur, ut dictum est.

§. 1. Si vero⁽⁷⁾ cum bobus, tollatur sibi bos | §. 3. Si qui⁽⁸⁾ aliis instrumentis, tollantur
et civibus ad manducandum detur. | instrumenta et vestimenta, quæ si velit, cum
cute redimat.

§. 2. Si autem cum equis, tollatur equus,

CAPUT 8.

Ut eodem die dominico concurrant omnes ad ecclesiam.⁽⁹⁾

A sacerdotibus vero et comitibus com- et⁽¹²⁾ mulieres; exceptis illis,⁽¹³⁾ qui ignes
mendetur omnibus villicis, ita, ut ipsorum | custodiunt.
jussu⁽¹⁰⁾ omnes concurrant die dominico | §. 1. Si quis vero obstinatus remanebit, va-
ad ecclesiam, majores et⁽¹¹⁾ minores, viri | pulet et depiletur.⁽¹⁴⁾

CAPUT 9.

Diebus quatuor temporum carnes non comedantur.⁽¹⁵⁾

Si quis quatuor temporum jejunia, cunctis | cognita, carnem manducans violaverit, per spa-
tium unius hebdomadæ inclusus jejundet.

CAPUT 10.

Sexta feria carnes non edantur.⁽¹⁶⁾

Si quis in sexta feria, ab omni christianitate | observata, carnem manducaverit, per unam
hebdomadam inclusus⁽¹⁷⁾ jejundet.

(1) AC. VII. *De retentu rega-
lium rerum.*

(2) AC. *servos.*

(3) AC. *debet* nincsen.

(4) AC. VIII.

(5) AC. *ut abstineatur in la-
boribus* nincsen.

(6) AC. IC. *abigatur* nincsen.

(7) AC. *sive.*

(8) AC. *Si quis.*

(9) AC. VIII. *Item aliud.*

(10) AC. *illorum* iussu. IC. *visu.*

(11) AC. *ac.*

(12) AC. *ac.*

(13) AC. *illis* nincsen.

(14) AC. *Si quis vero non obser-
vationis* (TC. *Si quid vero ob-*

servationis) remanebit *per illo-
rum negligentiam, vapulent ac
depilentur.*

(15) AC. X. *De observatione
quatuor temporum.*

(16) AC. XI. *De observatione
sextæ feriæ.*

(17) AC. IC. *luce* inclusus.

6. FEJEZET.

A király és kincstár javai sértetlenek legyenek.⁽¹⁾

Akarjuk azt is, hogy valamint másoknak adtunk hatalmat az ő javaikat birniok,⁽²⁾ úgy a mi javaink is, vitézeink,⁽³⁾ szolgálaink, és valamelyek a mi királyi méltóságunkhoz tartozandók, épségben maradjanak.

1. §. És senki valamit azokból el ne ragadjon vagy sikkaszszon, se valaki az elől mondottakban a maga számára kedvezést keresni ne merészeljen.

7. FEJEZET.

A vasárnap megtartásáról, hogy a munkának szünete legyen.⁽⁴⁾

Tehát, ha pap vagy ispán, vagy más keresztény ember vasárnapon találma munkában valakit, akárki legyen, üzzék el a munkától.

1. §. És ha ökörrrel dolgozott, vegyék el ökrét és adják ételül a vár népének.⁽⁵⁾

2. §. Ha pedig lóval, vegyék el lovát, melyet a gazdája ökrön váltson meg, ha kedve tartja;⁽⁶⁾ és azon ökröt egyék meg, a mint mondtuk.

3. §. Ha valakit egyéb szerszámokkal találnak, vegyék el szerszámait⁽⁷⁾ és ruháit, melyeket bőrén⁽⁸⁾ váltson meg, ha akar.

8. FEJEZET.

Hogy vasárnap mindenki templomba járjon.⁽⁹⁾

Ugyan a papok meg az ispánok hagyják meg mindenfelé a falusbíráknak, hogy va-

sárnaponként az ő felszólításokra⁽¹⁰⁾ minden ember, nagya és apraja, férfias asszonya, mind templomba menjen, kivéve azokat, a kik a tűzhelyet őrzik.

1. §. Valaki pedig konokul hátramarad, csapják meg és kopaszszák meg.⁽¹¹⁾

9. FEJEZET.

Kántornapokon⁽¹²⁾ hust enni tilos.

Valaki a kántornapi bűjtőt, kit mindenki tud, hust evén megszegi, egy egész hétig bűjtőljön bezárva.⁽¹³⁾

10. FEJEZET.

Pénteken hust enni tilos.

Valaki pénteki napon, melyet az egész kereszténységben megtartanak, hust eszik, egy hétig bűjtőljön bezárva.⁽¹⁴⁾

(1) A koronajavakról v. ö. 1514: I—III. t. cz.; a korábbi királyi jövedelmekről v. ö. 1492: XXVI. t. cz. és (besztercebányai) 1341: IV. t. cz.

(2) L. az előbbi fejezetet.

(3) A vitézek, *miles*-ek rendjéről olv. Pauler Gy. id. m. I. 31. 32. és 498. ll.

(4) Az ipari munkának vasárnapi szüneteléséről jelenleg az 1891: XIII. t. cz. rendelkezik. A vásároknak vasárnapokon szüneteléséről v. ö. 1464: XV. t. cz. — V. ö. még a vasárnap ünneplésére vonatkozóan: 1868: LIII. t. cz. 19. §.; 1868: LIV. t. cz. 100. §.; 1876: XXVII. t. cz. 103. §.; 1879: XL. t. cz. 52. §.; 1881: LX. t. cz. 22. §.; 1886: XXII. t. cz. 25. §.

(5) Hogy itt a *cives* alatt a várak népet, jelesül az ispán vitézeit kell értenünk, világosan kifejtette Pauler id. m. I. 498. és 505. ll.

(6) V. ö. Szent László I. 12. fej.

(7) V. ö. Szent László I. 26. fej.

(8) Az az: teste veresége, vérg vasszövetése árán.

(9) A 8—12. fejezetben foglalt büntető törvények, a melyeket az idők folyamán — midőn a valási szabályok megtartása többé-kevésbé megszűnt az állam ellenőrzésének tárgyául szolgálni — egyházi fenyegetéssel pótolni az egyház, alakilag végképpen hatályukat veszítették a büntetésekről és vétésekről szóló 1878: V. t. cz. életbe léptével. (1., 485. §§.)

Márkus.

(10) Az IC. szerint: az ő *szemök látlára*.

(11) Az AC. és TC. szövege szerint a büntetés nem az elmaradókát, hanem a falusbírákat sújtotta; ehhez képest e pont magyarul így szólna: Ha pedig az ő *hanyagságokból valami mulasztás történik*, csapják meg és kopaszszák meg őket. V. ö. Szent László I. 11. fej. és Kálmán II. 14. fej.

(12) A kántornapokról bőven értekezik Knauz N. *Kortan* 245. és köv. ll.

(13) V. ö. Szent László I. 25. fej. és Kálmán I. 71. fej.

(14) Az AC. és IC. szövege szerint: egy hétig bűjtőljön, *nappal* bezárva. A *luce inclusus* kifejezést egyszerűen így értjük. Endlicher olvasása és értelmezése, mely szerint a vétkes *lucae inclusus*, az az *setét lyukba* zárva bűjtölt volna (olv. Die Gesetze des heiligen Stefan, 38. és 156. ll.). legfeljebb szójáték lehet, mert föltéve, hogy van ily latin szó: *luca*, *ae*, mely *setét lyuk*-at jelent, akkor is a szerkezet helyesebben *luca inclusus* lenne.

CAPUT 11.⁽¹⁾*De his qui sine confessione moriuntur.*

Si quis obstinatus est,⁽²⁾ quod absit ab omni christiano, ut nolit confiteri sua facinora secundum suum presbyteri, hic sine omni divino officio et elemosynis jaceat, quemadmodum infidelis.

§. 1. Si autem parentes et proximi neglexerint vocare presbyteros, et ita subjaceat⁽³⁾ absque confessione mortis, dicitur orationibus

et consoletur elemosynis; sed parentes luani⁽⁴⁾ negligentiam jejuniis, secundum arbitrium presbyterorum.

§. 2. Qui vero subitanea periclitantur morte, cum omni ecclesiastico sepeliantur honore; nam occulta et divina iudicia nobis sunt incognita.⁽⁵⁾

CAPUT 12.⁽⁶⁾*De observanda christianitate.*

Si quis observatione christianitatis neglecta et negligentiae stoliditate elatus, quid⁽⁷⁾ in eam commiserit, juxta qualitatem offensivis, ab episcopo per disciplinas canonum judicetur.

§. 1. Si vero rebellitate instinctus,⁽⁸⁾ renue-

rit sibi impositam poenam sufferre,⁽⁹⁾ iterum eo iudicio restringatur, etiam⁽¹⁰⁾ usque septies.

§. 2. Tandem si per omnia resistens⁽¹¹⁾ et abnuens invenietur,⁽¹²⁾ regali iudicio, scilicet defensori christianitatis tradatur.

CAPUT 13.

De homicidiis, et primo casuali.⁽¹³⁾

Si quis autem casu occiderit aliquem,⁽¹⁴⁾ duodecim pensas auri persolvat, et sicut canones mandant, jejunet.⁽¹⁵⁾

§. 1. Si vero liber alicujus occiderit servum, reddat alium servum vel pretio⁽¹⁶⁾ componat et secundum canones jejunet.⁽¹⁷⁾

CAPUT 14.⁽¹⁸⁾*De his qui suas occidunt uxores.*

Si quis comitum obduratus corde, negligens animam,⁽¹⁹⁾ quod procul sit a cordibus fidelitatem observantium, uxoris homicidio polluetur, secundum decretum regalis senatus cum quinquaginta juvenis parentibus mulieris reconcilietur.⁽²⁰⁾ et secundum mandata canonum jejunet.

§. 1. Si autem miles alicujus virtutis⁽²¹⁾ in⁽²²⁾ eandem culpam inciderit, juxta eundem senatum solvet⁽²³⁾ parentibus decem juvenes, jejunetque ut dictum est.

§. 2. Si vero vulgaris in eodem crimine invenietur, cum quinque juvenis cognatis concilietur⁽²⁴⁾ et subdatur praedictis jejuniis.

(1) AC. XII.

(2) AC. Si quis tam perdurato corde est. IC. est animo.

(3) AC. subiaceat.

(4) AC. luant. TC. lugeant.

(5) AC. Nam divina iudicia occulta nobis sunt et incognita.

(6) AC. XIII.

(7) AC. quod.

(8) AC. instructus.

(9) AC. renuerit sibi impositum aequè sufferre.

(10) AC. et etiam.

(11) AC. Tandem super omnia si resistens.

(12) AC. invenitur.

(13) AC. XIII. De homicidiis. — E fejezet első pontja a Corpus Juris szerkezetében alább a 16-ik caput alatt van felvéve.

(14) AC. quemlibet.

(15) E pont az AC. XIII-ik capitulumának második pontja Item aliud ezimmet; ezt követi a harmadik, mely a Corpus Juris szövegéből hiányzik s így szól: Item de homicidiis servorum. Si alicuius servus servum alterius occiderit, reddatur servus pro servo

aut redimatur, et penitentiam, quod dictum est, agat.

(16) AC. pretium.

(17) Ezen 1. §. az AC. XIII-ik capitulumában Item aliud ezimmet alatt a negyedik pont.

(18) AC. XV.

(19) AC. neglectusque animi.

(20) AC. concilietur.

(21) AC. Si autem miles vel alicuius vir ubertatis.

(22) AC. in vinctis.

(23) AC. solvat.

(24) AC. reconcilietur.

11. FEJEZET.

A gyónatlan megholtakról.

Ha ki annyira megáltkodik, a mi távol legyen minden keresztyén lélektől, hogy a pap intésére nem akarná meggyónni az ő bűneit, fekügyék sirjába minden egyházi szolgálat és alamizsna nélkül, mint hitetlen.

1. §. Ha pedig a rokonok és hozzá közeliak mulatnak el hogy papot hívjanak, és így történnék gyónatlan halála, boldogítsák könyörgéssel és vigasztalják alamizsnával; de rokonai keserüljék meg az ő gondatlanságokat bójtöléssel, a papok tetszése szerint.

2. §. A kik pedig hirtelenváló halál veszedelmébe esnek, temessék azokat az egyház minden tisztességtételével, mert Isten ítélletei titkosak és elrejtettek mi előttünk.

12. FEJEZET.

A keresztyénség megtartásáról.

Ha valaki, nem törődve a keresztyénséggel, henyeségből nagy esztelenül a vallás ellen vétene valamit, ítélje meg a püspök az ő vétségének mivoltához képest az egyház törvénye szerint.

1. §. Ha pedig ellenkezéstől készítette, a reá mért büntetést elviselni (1) nem akarná, ismét azon ítélet sujtolja hétszer izig.

2. §. Végrezetre, ha teljességgel nyakas engedetlennek találják, tegyen a király törvényt reá, mint a keresztyénség védője. (2)

13. FEJEZET.

Az emberölésről, először is, ha történetből esik. (3)

Ha valaki történetesen öl meg valakit, tizenkét arany pénz (4) fizessen és bójtöljön, mint a kánonok rendelik. (5)

1. §. Ha pedig szabad ember a szolgáját öli meg valakinek, adjon más szolgát érte, vagy árán váltsa meg és bójtöljön a kánonok szerint. (6)

14. FEJEZET.

Azokról szól, a kik feleségüket ölik meg. (7)

Ha valaki az ispánok közül megkeménykedvén az ő szívében, lelke idvességével nem gondolván, a mi távol járjon a hívők elméjétől, felesége vérében irtóznék, engesztelje meg az asszony rokonságát (8) ötven tinóval, mint a királyi tanács végezte, és bójtöljön a kánonok rendelése szerint.

1. §. Ha pedig valamely jóraváló vitéz esik azon vétekre, (9) adjon a rokonoknak tiz tinót ugyanazon tanácsi végzésből, és bójtöljön a mint mondtuk.

2. §. És ha közrendű ember cselekeszi azon gonoszságot, békéljen meg öt tinón az atyafiakkal és alázza magát bójtölésben, mint elől mondatott. (10)

(1) Az AC. szerint: *békével* elviselni.

(2) V. ö. 1359: XLJ. t. cz., *Episcopi quæ officii et jurisdictionis ipsorum sunt, libere exerceant.*

Márkus.

(3) A szandékos emberölésről alább a 16-ik fejezet szól. L. alább a 7. jegyzetet.

(4) Az arany pénz (*pensa*) alatt nem valami arany, hanem 30 ezüst dénár, mai értékben mintegy 31,2 korona értendő. Hogy az István-féle *auri pensa* 30 dénárnak felelt meg, alább a 16. 30. és 37. fejezetek összevetéséből is kitűnik; megjegyzendő csupán, hogy a 30-ik fejezetben, a hol a tinó értéke van meghatározva, a *Corpus Juris* *hæcenus solidus* helyett az AC. szerinti *negyven* veendő számításba. V. ö. Pauler id. m. I. 45. és 523. II.

(5) Az ilyen vezeklő bójtölés, kenyőren és vízen. az egyházi fegyelem szerint 10—12 évre is kiterjedhetett. Pauler id. m. I. 44. I.

(6) Az ezen 1. §. előtt hiányzó pont, melyet az AC. szövege tartott fenn, magyar fordításban így hangzanék: *Szintűgy a szolgák meggyilkolásáról.* Ha valakinek szolgája más ember szolgáját öli meg, adjanak szolgát a szolgáért vagy váltsák meg, és vezekeljen, mint mondtuk. V. ö. alább 36. fej.

Megjegyzendő, hogy az 1. §. fordítása ezen hiányzó pont után olvasva, némi módosítást kíván a szórendben, így: Ha pedig szabad ember öli meg a szolgáját valakinek — stb. A fordításra nézve megjegyezzük még, hogy a latin *serrus* jelentésében magyarul is elégségesnek tartjuk a *szolga* nevet; a *rab-szolga* összetétel voltaképen tautologia, melylyel a régi magyar nyelv nem is igen él vala.

(7) V. ö. az előző fejezetet. Az ember élete elleni bűntettek és vétségekről most érvényes büntető jogunkban v. ö. 1878: V. t. czikk 278—292. §§. és az ezen §§-okhoz fűzött megjegyzéseket. A vonatkozó korábbi törvényekről l. még Hk. II. R. 44. cz.; III. R. 5. cz.

Márkus.

(8) Hogy itt *parentes* alatt a megölt asszonynak nem épen csak szüleit, hanem általában a rokonait kell értenünk, világos az alább következő 2. §. szövegéből, a hol *parentibus* helyett már *cognatis* áll.

(9) Az AC. szerint: Ha pedig vitéz vagy *valami jószágos ember* esik azon vétekre.

(10) V. ö. a közbecsiúrló Werbőczy Hk. I. R. 133. cz.

M.

CAPUT 15.

De perjuriis.⁽¹⁾

Si quis valentium fide commaculatus, corde pollutus, juramento contractus,⁽²⁾ perjurio addictus inveniatur, perdita manu⁽³⁾ perjurium luat, aut quinquaginta⁽⁴⁾ juvenis manum redimat.

§. 1. Si vero vulgaris perjurus exstiterit, manu amputatus⁽⁵⁾ punitur aut duodecim juvenis redimetur, et jejundet ut canones mandant.

CAPUT 16.

De homicidiis voluntariis.⁽⁶⁾

Si quis accensus ira, ac⁽⁷⁾ superbia elatus, spontaneum commiserit homicidium, sciat se secundum senatus nostri decretum, centum et decem daturum auri pensas.

§. 1. Ex quibus quinquaginta ad fiscum regis deferantur, aliae vero quinquaginta parentibus dentur, decem autem arbitris et mediatoribus condonentur. Ipse quidem homicida secundum institutionem canonum jejundet.

CAPUT 17.

De libertate servorum.⁽⁸⁾

Si quis misericordia ductus, proprios servos et ancillas libertate donaverit⁽⁹⁾ cum testimonio, decrevimus, ut post obitum ejus nemo invidia tactus in servitutem eos audeat inducere.⁽¹⁰⁾

§. 1. Si autem libertatem promiserit, et morte impediende testatus non fuerit,⁽¹¹⁾ habeat mulier ipsius⁽¹²⁾ vidua et filii potestatem, eandem⁽¹³⁾ libertatem testari,⁽¹⁴⁾ et agapen facere pro ani-

mae redemptione sui mariti, qualitercunque velit.

CAPUT 18.⁽¹⁵⁾

De conventu ad ecclesiam, et de his, qui murmurant hora missae, vel loquuntur.

Si qui ad ecclesiam venientes ad audiendum divinum⁽¹⁶⁾ officium, ibidem hora solennitatis missarum inter se murmurant et ceteros inquietant, exponentes fabulas otiosas et non intendentes ad divinas lectiones cum ecclesiastico nutrimento: si majores sunt, increpati cum dedecore expellantur de ecclesia.

§. 1. Si vero minores et vulgares, in atrio ecclesiae pro tanta temeritate coram omnibus ligentur et corripiantur flagellis.⁽¹⁷⁾

CAPUT 19.⁽¹⁸⁾

De non recipiendis servis vel ancillis in accusationem vel testimonium contra⁽¹⁹⁾
~~dominos~~ *dominos suos vel dominas.*

Ut gens monarchiae hujus ab omni incursu et accusatione servorum et ancillarum remota et quieta maneat, secundum regalis decretum concilii penitus interdictum est: ut nullius causa culpae aliquam servilem personam contra dominos vel dominas, in accusationem et testimonium recipiant.⁽²⁰⁾

CAPUT 20.

Liberum nemo in servitutem redigat.⁽²¹⁾

Quoniam igitur Deo dignum est et hominibus optimum, unumquemque in suae industriae libertate⁽²²⁾ vitae cursum ducere, secundum regale decretum statutum est: ut nemo comitum vel

(1) AC. XVII. De periuriis. — Az ezt megelőző XVI-ik capitulum, mely a Corpus Juris szövegéből hiányzik, így szól: XVI. De evagatione gladii. Ut pax firma et incontaminata per omnia maneant, tam inter maiores natu quam inter minores, cuiuscunque conditionis sint, interdiximus omnino, ut nullus ad ledendum aliquem evaginet gladium; quod si quis posthac stimulus suae audaciae tactus temptaverit, eodem iuguletur gladio. — V. ő. alább cap. 46.

(2) AC. contracto.

(3) AC. perditus manu. TC. invenitur perditus, manu stb.

(4) AC. aut cum quinquaginta.

(5) AC. manu amputata.

(6) AC. XIII. De homicidiis.

(7) AC. aut.

(8) AC. XVIII. De libertis.

(9) AC. servaverit.

(10) AC. reducere.

(11) AC. non testificatus fuerit.

(12) AC. illius.

(13) AC. hanc eandem.

(14) AC. testificari.

(15) AC. XVIII.

(16) AC. divinum nuncen.

(17) AC. hozzá: ac caesura capillorum.

(18) AC. XX.

(19) AC. super.

(20) AC. vel testimonium recipiant. IC. ut nullus — recipiat.

(21) AC. XXII. De his qui liberos in servitutem redigunt. —

A XXI-ik capitulum, mely a Corpus Juris szövegéből hiányzik, így szól: XXI. De his, qui alienis servis libertatem acquirunt. Si quis improvidus alienum servum sine conscientia sui senioris ante regem vel maiores natu et dignitate duxerit, ut soluto servitutis iugo, levitatem libertatis sibi acquirat, sciat se, si dives est, quinquaginta iuvencos redditurum, ex quibus quadraginta debentur regi, decem vero seniori servi; si vero pauper et tenuis, duodecim iuvencos, ex quibus decem regi, duo seniori servi.

(22) AC. unumquemque suae industriae libertatis.

15. FEJEZET.⁽¹⁾*A hitszegésről.*⁽²⁾

Ha találkozik valaki a tehetősök közül hitetlen, romlott szívű, eskütoró, hitesegett ember, keze vesztével fizessen hitszegéseért vagy váltsa meg kezét ötven tinóval.

1. §. Ha pedig közrendű ember szeg hitet, vágják el a kezét vagy váltsa meg tizenkét tinóval, és bójtöljön, mint a kánoni törvény parancsolja.

16. FEJEZET.

A szándékos emberölésről.⁽³⁾

Ha valaki haragra gerjedvén és felfuvalkodván kevelységgel, szándékos emberölést követ el, tudja meg, hogy százti arany pénzt fizet⁽⁴⁾ érte, a mint a mi tanácsunk végezte.

1. §. Ebből ötvenet a király kincsiarába vigyenek, a más ötvenet adják a rokonoknak, tize pedig az ítélőbíráké és közbenjáróké legyen. És maga a gyilkos bójtöljön a kánoni rendelkezése szerint.

17. FEJEZET.

A szolgák felszabadításáról.⁽⁵⁾

Végeztük, hogy ha valaki irgalomból, tanubizonyosság előtt, szabadsággal ajándékozza meg az ő tulajdon szolgáit és szolgálóleányait, irigység miá senki ne merje az ő halála után szolgaságra vetni azokat.

1. §. Ha pedig szabadságot ígért, és halála gátolván, bizonyágtételt nem szerzett róla, özvegyének és fiainak legyen hatalmuk azon szabadságot megbizonyítaniok és alamiználkodniok a szegényeknek⁽⁶⁾ a férj lelke váltásáért, tetszésük szerint.

18. FEJEZET.

A templomi gyülekezetről és azokról, a kik mise alatt suttognak vagy fecsegnek.⁽⁷⁾

A kik Isten igéjének hallgatására templomba gyülekezvén, ott a misemondás ideje alatt egymás között suttognak, egyebeket léha fecsegéssel zavarnak és a szent leczkék éltető szavára nem figyelmeznak: ha öregebbek, dorgálják meg őket és szegénységgel üzzek ki a templomból.

1. §. Az ifjakat és közrendűeket pedig kössék ki mindenek szeme láttára a templom pitvarába és ostorozzák meg az ily nagy vakmerőségért.⁽⁸⁾

19. FEJEZET.

Szolgák vagy szolgálóleányok vádaskodását avagy tanuságtételét az ő urok vagy asszonyaik ellen, meghallgatni nem kell.⁽⁹⁾

Hogy ezen ország népének a szolgák és szolgálóleányok minden zaklatásától és vádaskodásától nyugta és maradása legyen, a királyi tanács végzése teljességgel megtiltotta, hogy semmiféle vétek okáért valamely szolgaszemély vádlást és tanuságot az ő ura vagy asszonya ellen ne tehessen.⁽¹⁰⁾

20. FEJEZET.⁽¹¹⁾

Szabad embert senki szolgaságra ne hajtson.

Mivelhogy Istenhez méltó dolog és igen jó az embereknek, ha kinek-kinek az ő szabad szándéka szerint folynak élete napjai, annak-
okáért királyi végzésből rendeltetett: hogy

(1) Az AC-nek ezt megelőző XVI-ik capitulum, mely a Corpus Juris szövegébe nincs felvéve, magyarul így szól: XVI. *A kirovat kardról.* Hogy állhatatos és megzavaratlan békesség legyen mindenfelé, nagyok és kicsinyek között, akármilyen rendbeliek legyenek, általánfogva megtiltottuk, hogy senki valakinek sérelmere kardot ne vonjon; mit ha ki ezentúl megkísérteni merészkednék, azon kard által veszzen el. V. ö. alább 46. 47. 48. és 49. fej. és Szent László II. 8. fej.

(2) A hamis esküről most érvényes jogunkban v. ö. 1878. V. t. cz. 219—221., 223—226. §§. V. ö. még Szt. László I. k. 40. fej.; Kálmán I. k. 27. fej.; 1438 (II.) VIII. t. cz.; 1458 IX. t. cz.; 1462: III. t. cz.; 1486: X. és XIV. t. cz.; 1492: XXII. t. cz. 7. §.; 1504: I. t. cz. 5., 6. §§.; Hk. I. k. 38. cz., II. R. 30. cz.

(3) V. ö. fentebb 13. fej. és Szent László II. 8. fej. Fordító. — L. továbbá 1471: XXVIII. és 1492: LXXXII. t. cz.

(4) V. ö. alább 37. fej. és Szent László II. 6. 1. §.

(5) A szolgákról v. ö. alább 19., 23., 26., 27., 30., 38. fej.; Szt. László II. 2., 6., 11., 14., III. 2., 5., 8., 20., 21., 29.; Kálmán I. 41—44., II. 14.; 1486: XXXIII. t. cz. (és jegyzetét); Hk. I. k. 39. cz.; II. k. 68. cz.

(6) Azaz: vendégséget adniok a felszabadítottaknak.

(7) V. ö. a 9. jegyzetet a 25. lapon.

(8) Az AC. szerint megostorozták és megnyírták őket, a mit azóta, hogy a keresztyéniséggel a hosszú haj viselete is divatba jött, szintén megválásának tartottak. Pauler id. m. I. 46. l.

(9) V. ö. Werbőczy Hk. II. R. 27. és 33. cz., III. R. 27. cz.

(10) Az IC. szövege szerint fordítva: hogy *senki* valamely vétek okáért szolgaszemély vádlását és tanuságtételét az ő ura vagy asszonya ellen, *meg ne hallgassa.*

(11) Az AC-nek a Corpus Jurisból hiányzó XXI. capitulum: *Azokról szól, a kik más ember szolgál-*

militum, posthac aliquam liberam personam servituti subdere audeat.

§. 1. Quod si elationis audacia suæ stimulatus præsumperit, sciat se totidem ex proprio compositurum; quæ compositio⁽¹⁾ inter regem et comitem⁽²⁾ dividatur, et cætera.⁽³⁾

§. 2. Sed si quis hactenus in servitute retentus, pro libertate sua tuenda, iudicium regale⁽⁴⁾ faciens, securus exstiterit, tantummodo libertate fruatur, et ille, a quo in servitute tenebatur, nil reddat.⁽⁵⁾

CAPUT 21.

De his, qui alterius milites aut servitores avocant.⁽⁶⁾

Volumus, ut unusquisque senior, seu dominus,⁽⁷⁾ suum habeat militem, id est servientem;⁽⁸⁾ nec aliquis alter illi⁽⁹⁾ suadeat anti-

quum deserere seniore et ad se venire. Inde enim litigium habet initium.

CAPUT 22.

De recipiendis hospitibus.⁽¹⁰⁾

Si quis hospitem cum benevolentia accipit et nutrimentum sibi honeste impendit, quamdiu secundum propositum nutritur, non deserat

et suum nutritorem et nec ad aliquem alium suam deferat hospitalitatem.

CAPUT 23.⁽¹¹⁾

De his, qui flagellantur sua quaerentes.

Si ejus miles vel⁽¹²⁾ servus ad alium fugerit, et is, ejus miles vel servus fuga est elapsus,⁽¹³⁾ suum miserit legatum ad reducendum eum,⁽¹⁴⁾ et is legatus ibidem a quocunque⁽¹⁵⁾

percussus act⁽¹⁶⁾ flagellatus exstiterit: decreverimus⁽¹⁷⁾ nostrorum primatum conventu, ut ille percussor decem solvat juvencos.

CAPUT 24.⁽¹⁸⁾

De viduis et orphanis.

Volumus quidem, ut viduæ⁽¹⁹⁾ et orphani sint nostræ legis participes, tali tenore: ut si quæ vidua cum filiis et filiabus⁽²⁰⁾ remanserit, atque nutrire eos, manere⁽²¹⁾ cum illis, quamdiu vixerit, promiserit, habeat potestatem a nobis sibi concessam id⁽²²⁾ faciendi, et a nemine iterum cogatur in conjugium.

§. 1. Si enim⁽²³⁾ mutato voto, iterum⁽²⁴⁾ nubere voluerit et orphanos deserere, de rebus orphanorum nihil omnino sibi vendicet, nisi tantum sibi congrua vestimenta accipiat.⁽²⁵⁾

§. 2. Si autem vidua sine prole remanserit et se innuptam in sua viduitate permanere promiserit, volumus, ut potestatem habeat omnium bonorum suorum, et quidquid inde facere velit, faciat. Et post obitum ejus⁽²⁶⁾ eadem bona ad sui redeant parentes mariti, si parentes habet; sin autem non,⁽²⁷⁾ rex sit hæres.⁽²⁸⁾

(1) AC. quæ vero compositio.

(2) AC. comites.

(3) AC. ut cetera.

(4) AC. iudicium legatæ.

(5) Ezen 2. §. az AC-ben a XXII-ik capitulum Item de eodem ezim alatt álló pontjának felel meg.

(6) AC. XXIII. De his, qui alterius milites sibi tollunt.

(7) AC. seu dominus ninesen.

(8) AC. id est servientem ninesen.

(9) AC. illum.

(10) AC. XXIII. De his, qui hospites alterius sibi tollunt.

(11) AC. XXV.

(12) AC. aut.

(13) AC. lapsus est.

(14) AC. ad reducendos eos.

(15) AC. a quocunque.

(16) AC. et.

(17) AC. decernimus.

(18) AC. XXVI.

(19) AC. ut et viduæ.

(20) AC. filiabusque.

(21) AC. et manere.

(22) AC. hoc.

(23) AC. Si vero.

(24) AC. iterato.

(25) AC. accipiat ninesen.

(26) AC. post obitum autem ejus.

(27) AC. non ninesen.

(28) Ezen 2. §. az AC. XXVI-ik capitulumában Item de viduis ezim alatt áll.

ezentul senki az ispánok vagy vitézek közül szabad embert szolgaság alá vetni ne merjen.

1. §. A mit ha ki gőgös merészség ösztönéből tenni bátorzkodnék, legyen tudtára, hogy tulajdonából váltja meg; (1) a mely válttság király és ispán között oszoljon, mint a többi. (2)

2. §. De ha valaki, eddig szolgaságban tartatván, törvény előtt keres oltalmat az ő szabadságának és megtalálja azt, éljen csak a szabadsággal, és a ki őt szolgaságban tartja vala, válttságot ne adjon.

21. FEJEZET.

Azokról szól, a kik elszerzik másnak a vitézeit.

Akarjuk, hogy minden urnál (3) megmaradjon az ő vitéze (4) és senki más rá ne beszélje azt, hogy elhagyván régi urát, hozzá szegődjék. Mert ebből támad a perpatvarkodás.

24. FEJEZET.

Az özvegyekről és árvákról. (7)

Akarjuk nyilván, hogy az özvegyeknek és árváknak is legyen részök a mi törvényünkben, ily ok alatt: ha valamely özvegynek fiai, leányai maradnak, és azokat nevelni, mind éltiglen velek lakni fogadkozik, legyen a mi engedelmszolgálatunkból hatalma, hogy azt művelhesse, és senki új házasságra ne kényszerítse őtet.

1. §. De ha megmásolván az ő szándékát, ismét férjhez akarna menni és az árvákat elhagyná, egyáltalában semmit az árvák javaiból magának ne tulajdonítson, hanem csak hozzá illendő öltöző ruhát adjanak véle. (8)

2. §. Ha pedig magzat nélkül maradt el özvegyül, és házasságtalan az ő özvegyiségében való megmaradásra igéri magát, akarjuk, hogy birja minden javát, és valamit azzal cselekedni akar, cselekedje azt. És az ő holtá után

jának keresnek szabadságot. Valaki más ember szolgáját meggondolatlanul, ura tudtán kívül, a király eleibe vagy a vénebbek és főbbek eleibe viszi, hogy levetvén az ő szolgaságának igáját, könnyű szabadságot nyerjen. tudja meg: ha gazdag, ötven tinóval fizet érte, melynek negyvene a királyt, tíze a szolga urát illeti; ha pedig szegény és vékony állapotú ember, tizenkét tinót adjon, melyből tíz a királynak, kettő a szolga urának jár. — V. ő. alább 38. fej.

(1) Hívebben fordítva: tulajdonából váltja meg *ugyanannyin*; minthogy azonban a *totidem* szónak csak az AC. imént idézett XXI-ik capitulumá után olvasva van értelme e helyen, a magyar szövegből kihagytuk.

(2) E helyen a Corpus Jurisban *et caetera* áll ugyan, de ennek semmi értelme; azért fordításunkban az AC. szöveget: *ut cetera* követjük, a mi legalább a törvény más hasonló intézkedéseire vonatkoztatva érthető.

(3) A *senior*, francziául: *seigneur* nevezet értelmezésére nézve v. ő. Du Cange Glossariumát az illető szónál.

(4) A *seu dominus* és *id est servientem* (a fejezet cízmében *aut servitores*) magyarázó betoldásokat szükségletlennek tartottuk lefordítani.

(5) V. ő. Szent László I. 18. fej.

(6) V. ő. Szent László III. 29. fej.

(7) Az özvegyi öröklésről és az özvegyi jogról v. ő. II. Endre 1222. évi aranybullájának 12. cikkét: 1435 (II.): XVIII. t. cz., Werbőczy Hk. I. R. 98. s. kk. cz. A jelenleg érvényes jog tekintetében v. ő. Id. törv. szab. I. R. 14—17. §§. Az árvákról v. ő. a gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről szóló 1877: XX. t. cikket

(8) V. ő. alább 28. fej.

22. FEJEZET.

A vendégek befogadásáról.

Ha valaki vendéget fogad magához jóakarattal és annak tisztességes tartásáról gondot visel, valameddig feltett szándéka szerint látja, ne hagyja el a vendég az ő gazdáját, se lakó szállást ne keressen másnál. (5)

23. FEJEZET.

Arról, ha valakit megvernek, mikor a magáét keresi.

Ha valakinek vitéze vagy szolgája elszökik máshoz, és az, a kinek vitéze vagy szolgája megszökött, követét küldi annak visszahozatalára, és a követet ottan akárki megveri vagy megostorozza: elvégeztük a mi nagyjaink tanácsában, hogy a verekedő tíz tinóval fizessen meg érte. (6)

CAPUT 25.(1)

De raptu puellarum.

Si quis militum impudicitia fœdatus, puellam raptu, licet postea reconcilietur parentibus aliquam sine concessionem parentum sibi in uxorem rapuerit, decernimus(2) puellam parentibus reddi, etiamsi ab illo(3) aliqua vis sibi aggreddatur agere, componatur raptus quinque illata sit; et raptor decem solvat iuvenos pro bobus.(4)

CAPUT 26.

De liberis, fornicantibus cum ancillis alterius domini.(5)

Ut liberi suam custodiant libertatem incontaminatam, volumus illis ponere cautionem, ne cum alienis fornicentur ancillis.(6)

§. 1. Si quis autem improvidus hanc cautionem transgrediens, fornicaretur(7) cum ancilla alterius, sciat se reum esse(8) criminis, et pro eodem crimine imprimis decalvari(9) et depilari.(10) Si vero secundo cum eadem fornicatus fuerit, iterum decalvetur(11) et(12) depiletur. Si autem tertio, sit servus pariter cum ancilla aut redimat(13) se.

§. 2. Si autem ancilla conceperit de eo, et parere non poterit,(14) sed in partu morietur,(15) componat eandem cum alia(16) ancilla.

§. 3. Servus quoque alicujus,(17) si cum ancilla alterius fornicatur, decalvetur(18) et(19) depiletur; et si ancilla de eo conceperit et in partu moriatur,(20) servus venundetur, ac dimidia pars pretii seniori ancillæ detur, altera pars vero seniori servi semper(21) remaneat.(22)

CAPUT 27.

De his, qui petunt ancillas alienas in uxores.(23)

Ut nemo eorum qui libero nomine censentur, facere cuiquam injuriam audeat,(24) terrorem est, ut si quis liber connubium ancillæ alterius, sciente domino ancillæ, elegerit, perditam(25) et cautionem imposuimus. suæ libertatis industria, perpetuus efficiatur servus.

§. 1. Quia in hoc regali concilio decretum

CAPUT 28.

Qui extra regnum a suis aufugiunt uxoribus.(26)

Ut genus utriusque sexus certa lege et absque injuriis maneat et vigeat, et in hoc regali decreto(27) statutum est: ut si quis protervitate præditus, propter abominationem uxoris patriam effugerit, uxor cuncta, quæ in potestate mariti habebantur, possideat dum velit expectare virum, et nemo in aliud conjugium eam(28) cogere præsumat.

§. 1. Sed si(29) sponte nubere velit, liceat sumptis congruis vestimentis(30) et dimissis cæteris bonis, ad connubium ire. Et si vir, hoc audito redierit, ne liceat sibi aliam ducere, propter suam culpam,(31) nisi cum licentia episcopi.

(1) AC. XXVII.

(2) AC. decernimus.

(3) TC. ab alio.

(4) AC. Si vero pauper quis hoc vulgaris (TC. ac vulgaris hoc) agere aggredditur, componat raptum quinque iuvenis.

(5) AC. XXVIII. De fornicatoribus cum ancillis alterius.

(6) AC. ne cum alienis fornicentur ancillis ninesen.

(7) AC. Quisquis transgrediens fornicatur.

(8) AC. esse ninesen.

(9) AC. decoriari.

(10) AC. et depilari ninesen.

(11) AC. decoriatur.

(12) AC. ac.

(13) AC. redimet.

(14) AC. non potuerit.

(15) AC. moritur.

(16) AC. cum altera.

(17) AC. alterius.

(18) AC. decoriatur.

(19) AC. ac.

(20) AC. moritur.

(21) AC. semper ninesen.

(22) Ezen 3. §. az AC. XXVIII-ik capitulumának De servorum fornicatione ezim alatt álló külön pontja.

(23) AC. XXVIII. De his, qui petunt sibi ancillas in uxores.

(24) AC. cuiquam quid iniuriæ facere audeat.

(25) TC. præpedita.

(26) AC. XXX. De his, qui extra regnum suas fugiunt uxores.

(27) AC. in hoc regale decretum.

(28) AC. eam ninesen.

(29) AC. et si.

(30) AC. congruis sibi vestimentis.

(31) AC. IC. præter suam (t. i. uxorem).

szálljanak vissza azon javak a férje rokonságára, ha vannak rokonai; ha pedig nincsenek, legyen örököse a király.⁽¹⁾

25. FEJEZET.

Leányok elrablásáról.⁽²⁾

Ha ki a vitézek közül rút szeméremtelen, valamely leányt az ő szüleinek engedelmével nélkül rablana feleségül magának, parancsoljuk, hogy adja vissza a leányt a szülőknek, ha mingyárt valami erőszakot mivelte volna is rajta; és a rabló tíz tinóval fizessen a rablásért, jöllehet azután meg is bekéljen a leány szülei.

1. §. Ha pedig valamely szegény vagy közrendű ember indul ilyen cselekedetre, tegye jóvá a rablást öt tinóval.⁽³⁾

26. FEJEZET.

Hu szabad ember másnak a szolgálóleányával paráználkodik.⁽⁴⁾

Hogy a szabadok az ő szabadságok szeplőtelen tisztaságát megőrizték, óvni akarjuk őket a mások szolgálóleányaival való paráználkodástól.

1. §. Valaki tehát ezen törvényt meggon-
dolatlanul áttalgyván, másnak a szolgálóleányával paráználkodik, tudja meg, hogy bűnbe esett, mely bűneért első ízben végig vesszőzzék és megkopaszsják. Ha pedig második ízben paráználkodik azzal, ismét vesszőzzék végig és kopaszszák meg.⁽⁵⁾ Ha harmadik ízben, legyen szolgatárs a szolgálóleány-nak vagy váltsa meg magát.

2. §. Ha pedig a leány fogadna tőle méhében és nem tudna szülni, hanem a szü-
lésbe halna, más szolgálóleányt adjon érte.

3. §. Hasonlóképen ha valaki szolgálja pa-
ráználkodik másnak a szolgálóleányával, azt is vesszőzzék végig és kopaszszák meg; és ha a leány fogadna tőle méhében és a szü-

lésbe halna, adják el a szolgát és árának fele legyen a leány uráé, fele pedig maradjon mindenkor a szolgáló urának.

27. FEJEZET.

Azokról szól, a kik másnak szolgálóleányát kéri feleségül.⁽⁶⁾

Hogy senki azok közül, a kik szabadok néven nevezetnek, valakinek bosszuságot tenni ne merjen, rettentjük és óvjuk őket.

1. §. Mert im ezen királyi tanács végezte, hogy ha szabad ember másnak a szolgálóleányát választja házastársul, tudtával a leány urának, elvesztvén az ő szabadsága bírását, örök szolgaságra vettessék.

28. FEJEZET.

*Azokról, a kik az országon kívül szökö-
nek az ő feleségöktől.*⁽⁷⁾

Hogy mind a két nemen valók bizonyos törvény alatt és bosszuvalás nélkül éljenek és gyarapodjanak, ezen királyi végzéssel rendeltetett: ha valaki szülei gerjedelmében az ő felesége utálása miá elhagyja házját, minden a mit a férj bir vala, legyen az asszonyé, valameddig férjére várakozni akar, és senki ötlet más házasságra kényszeríteni ne merje.

1. §. De ha kedve tartja, magával vivén hozzá illendő ruháit, egyéb javakat pedig kibocsátván kezéből, szabad legyen házasságra mennie.⁽⁸⁾ És ha férje, hallván ezt, visszatér, ne legyen szabad neki mást feleségül venni az ő vétkeért,⁽⁹⁾ hanem csak a püspök engedelmével.

(1) V. ö. az 1222. évi aranybulla 4. cikkét. Magszakadás esetére a király öröklési jogát szabja meg Werbőczy Hk. I. R. 10. cz.; míg most érvényes jogunk a kir. kincstár által képviselt sz. koronát ismeri el az uratlan hagyaték örökösének: Id. törv. szab. I. R. 18. §.

(2) V. ö. Kálmán I. 89. fej. Fordított. — Jelenlegi jogunkról e kérdésben v. ö. 1878: V. t. cz. 321. 322. §§.

(3) A Corpus Juris szövegében *bobus* áll ugyan, de mivel másutt mindenütt *juvencus* az az tinó-szám szerint szabja meg Szent István a büntetéseket, helyesebbnek tartottuk a fordításban e helyen az AC. corretebb szövegét követnünk.

(4) E fejezet rendelkezései korán elavultak; alakilag az 1878: V. t. cz. 6. életheptével veszítették el hatályukat (1. 486. §§.). A szemérem elleni büncselekményekről most érvényes jogunkban v. ö. 1878: V. t. cz. 232—250. §§.

(5) A büntetés fokozatainak megállapítása az AC-ben kétségtől helyesebb; az AC. szerint ugyanis az első ízben megkopasztásról vagy nyírásról nincs szó, hanem végig vesszőzzék a bűnöst; mind a két büntetés együtt csak második ízben járta. A fordításra nézve meg kell jegyeznünk, hogy a Corpus Juris *decalvo* és *de pilo* igéi synonymák lévén, a *decalvo* helyén az AC-beli *decorio* értelmét igyekeztünk visszaadni.

(6) Házassági jogunkat az 1894: XXXI. t. cz. hatálybalépéig a felekezetek egyházjogi rendelkezései szabályozták: e fejezet csakhamar elvesztette hatását.

(7) Az elhagyásról mint a házasság felbonthatásának okáról most érvényes jogunkban v. ö. 1894: XXXI. t. cz. 77. §.

(8) V. ö. fentebb 24. fej.

(9) Az AC. szerint e szavak: az ő vétkeért, a fordításból elhagyandók.

CAPUT 29.(1)

De furto mulierum maritatarum.(2)

Cum igitur cunctis horrendum et omnibus(3) aliqua mulier maritala furtum commiserit, a marito redimatur.(4)

§. 1. Et si secundo in(5) eandem culpam inciderit, similiter redimatur; (6) si vero tertio, venundetur.

CAPUT 30.(7)

De incendiis mansionum.

Si quis per inimicitias alterius ædificia cremaverit igne, decrevimus: ut ædificia(8) restituant, et quidquid suppellectilis arsum fuerit, persolvat,(9) et insuper sedecim juvencos, qui valent sexaginta (10) solidos.

CAPUT 31.

De strigibus.(11)

Si quæ striga inventa fuerit, secundum judicalem legem deducatur(12) ad ecclesiam, et commendetur sacerdoti ad jejunandum fidemque discendum; (13) post jejunium vero domum redeat.

§. 2. Si vero tertio, iudicibus tradatur.

§. 1. Si secundo in eodem crimine invenie-

CAPUT 32.(15)

De maleficis, veneficis et sortilegis.(16)

Ut creatura Dei ab omnium(17) læsione malignorum remota, et a nullo detrimentum suipassura maneat, nisi a Deo, a quo augmentatur,(18) secundum decretum senatus statuimus ad(19) magni cautionem terroris veneficis et(20) maleficis: ut nulla persona maleficio aut veneficio quemquam hominum subvertere a statu mentis, aut interficere audeat.

§. 1. Ast si quis vel quæ, posthac hæc(21) præsumperit, tradatur in manus maleficio læsi aut in manus parentum ejus, secundum eorum velle, ad iudicandum.(22)

§. 2. Si vero sortilegio utentes inveniantur,(23) ut faciunt in cinere et(24) his similibus, ab episcopis flagellis emendantur.

CAPUT 33.(25)

De invasione domorum et de pugna ibidem secuta.(26)

Volumus ut firma pax(27) et unanimitas sit inter majores et minores, secundum apostolum: *Omnes unanimes estote*; (28) nec alium aliquis invadere audeat.

§. 1. Nam si quis comitum post definitionem(29) hujus communis concilii tam contumax exstiterit, ut alium domi querat ad perdendum eum atque suas dissipare res,(30) et(31) si dominus domi est, et si(32) secum pugnaverit vel interfecerit, luat secundum legem de evagatione gladii confectam.

(1) AC. XXXI.
(2) AC. *maritatarum* ninesen.
(3) TC. et *hominibus*.
(4) AC. *redimetur*.
(5) AC. *in* ninesen.
(6) AC. *redimetur*.
(7) AC. XXXII.
(8) AC. *ut et* ædificia.
(9) AC. *persolvat* ninesen.
(10) AC. *es* IC. XI. = *quadraginta*.
(11) AC. XXXIII. *De strigis*.
(12) AC. *ducatur*.

(13) AC. *fidemque docendam*.
(14) AC. *subiciatur*.
(15) AC. XXXIII.
(16) AC. *veneficis et sortilegis* ninesen.
(17) AC. *ab omni*.
(18) AC. *a quo et* augmentatur.
(19) AC. *ad* ninesen.
(20) AC. *ac*.
(21) AC. *hoc*.
(22) AC. *secundum velle eorum diiudicandum*.
(23) AC. *invenientur*.

(24) AC. *aut*.
(25) AC. XXXV.
(26) AC. *et de pugna ibidem secuta* ninesen.
(27) TC. *ut una pax*.
(28) AC. *hozzá: et cetera*.
(29) AC. *diffinitionem*.
(30) AC. *atque sua* dissipare.
(31) AC. *et* ninesen.
(32) AC. *si* ninesen.

21. FEJEZET.

Arról, ha férjes asszonyok lopnak.⁽¹⁾

Mivelhogy szörnyűséges dolog és utálatos minden ember előtt, ha férfinép, és még annál is inkább, ha asszony nép tapasztaltatik lopásnak cselekedetében, azért a királyi tanács ezt végezte: ha férjes asszony lop, férjé váltsa meg.

1. §. És ha másodszor esik azon vétekbe, hasonlóképen váltsa meg; ha pedig harmadszor, adják el.⁽²⁾

30. FEJEZET.

A gyujtogatásokról.⁽³⁾

Végeztük: hogy ha valaki más ember épületeit ellenségeskedésből felgyujtja, álhassa helyre az épületeket, és valami házi eszköz odaégett, fizesse meg, és annakfelette adjon tizenhat tinót, ki összevéve hatvan ezüst pénzt ér.⁽⁴⁾

31. FEJEZET.

A boszorkányokról.⁽⁵⁾

Ha valami boszorkány találkozik, vigyék a bírák törvénye szerint az egyház eleibe és bízzák a papra, hogy bójtöltesse és oktassa hitben; bójtölés után pedig menjen haza.

1. §. Ha másod ízben találattik azon vétekben, alázza meg magát ismét bójtöléssel; annakutána a templom kulcsával keresztforma bélyeg süttetvén mellére, homlokára és a vállá közé, menjen haza.

2. §. Ha pedig harmad ízben, adják a bírák kezébe.

32. FEJEZET.

A bűbajosokról, ördöngösökről és jövendőmondókról.⁽⁶⁾

Hogy Isten teremtménye minden gonosznak ártalmától ment maradjon és senkitől kárvallást ne szenvedjen, hacsak nem Istentől, ki előmenetelét is adja, tanácsi végzésből velettünk nagy rettentő tilalmat az ördöngösöknek és bűbajosoknak: hogy senki bűbájjal vagy ördögös tudománnyal egy embert is eszéből kiforgatni vagy elveszteni ne merjen.

1. §. De ha mégis ember vagy asszony-ember ennekutána ilyenén dologra vetemednék, adják annak a kezébe, a kit megrontott, avagy rokonai kezébe, hogy tegyenek törvényt reá az ő akaratjok szerint.⁽⁷⁾

2. §. Ha pedig jövendőmondók találtatnának, a kik hamuban s más effélékben meszterkednek, igazítsa meg őket a püspök osztorral.⁽⁸⁾

33. FEJEZET.

Arról, ha valakinek házára mennek és ottan viadalt támad.⁽⁹⁾

Akarjuk, hogy állhatatos béke és egység legyen mind nagyok és kicsinyek között, mint az apostol mondja: *Mindnyájan legyenek egyesek;*⁽¹⁰⁾ és senki másra támadni ne merjen.

1. §. Mert ha valaki az ispánok közül ezen köztanácskozás határozata után oly nyakas engedetlen leend, hogy mást a házánál keres halálra és dulja annak javait, és a ház urát otthon találván, vele viaskodik vagy megöli őt, bűnhődjék a kivont kardról való törvény szerint.⁽¹¹⁾

(1) E megkülönböztetést az 1878: V. t. cz. nem ismeri (333—341. §§.). A házastársak között vagy a közös háztartásban élők közt elkövetett lopásról v. ö. e t. cz. 342. és 343. §§-ait. Márkus.

(2) V. ö. Szent László III. 6. feje.

(3) A gyujtogatásról most érvényes jogunkban v. ö. 1878: V. t. cz. 422—428. §§. L. még 1462: II. t. cz.; Hk. I. R. 14., III. R. 32. cz. Márkus.

(4) Az *összeréce* szót helyes értés szűrtük a fordításban közbe, nehogy a kitett becsült egy tinó értékének vegye valaki. A solidust, mely alatt a karolingi 12 dénáros ezüst solidus értendő (Pauler id. m. I. 323. l.), ellentétben az *arany* pénznek nevezett 30 dénáros pensával, *ezüst* pénznek nevezzük. Ily ezüst pénzt, nem mint a Corpus Juris hibás szövege mondja, hatvanat, hanem az AC. és IC. helyesebb szövege szerint *negyvenet* ért tizenhat tinó; 1 tinó értéke tehát — 2²/₃ ezüst pénz (solidus) — 30 dénár — 1 arany pensa, a mi tökéletesen összefügg a 18. és 37. fejezetekkel, melyek egyike az emberölés vérdíját 140 pensában, másika 140 tinóban szabja meg. V. ö. fentebb a 13. fejezetnél a (4) alatti jegyzetet.

(5) V. ö. Szent László I. 34. feje. és Kálmán I. 57. feje.

(6) V. ö. Kálmán I. 60. feje. Ford. — Jelenlegi jogunk tekintetében v. ö. 1879: XL. t. cz. 79. §. M.

(7) Később tizhalállal büntették őket, v. ö. Praxis criminalis 6. cz. M.

(8) V. ö. Szent László I. 34. feje.

(9) Jelenleg érvényes jogunkról az eme fejezetben tárgyalt cselekményekhez hasonlók tekintetében v. ö. 1878: V. t. cz. 193—199., 202., 330—332. §§. Márkus.

(10) Péter I. 3: 8.

(11) L. fentebb a 13. fejezetnél az (1) alatti jegyzetet.

§. 2. Si autem idem⁽¹⁾ comes ibidem occu-
buerit, sine compositione jaceat.

ille non supervenerit, sed suos milites miserit,
centum juvenis componat invasionem.⁽⁴⁾

§. 3. Si vero miles quis curiam⁽²⁾ vel tur-
rim⁽³⁾ vel domum alterius invaserit militis,
decem juvenis componat invasionem. Si vero

§. 4. Si vulgaris quidem alterius sui similis
mansuinculas invaserit, quinque juvenis solvat
invasionem.⁽⁵⁾

CAPUT 34.

De aedificatione et dote ecclesiae, a villis composita.⁽⁶⁾

Decem villæ ecclesiam ædificent, quam
duobus mansionibus⁽⁷⁾ totidemque mancipiis
dotent, equo et jumento, sex bobus et
duabus vaccis, triginta, quatuor⁽⁸⁾ minutis
bestiis.

§. 1. Vestimenta vero et corporalia⁽⁹⁾ et
coopertoria, rex provideat; ⁽¹⁰⁾ presbyterum
et liberos⁽¹¹⁾ episcopi.

CAPUT 35.

De donationibus regum, et propriae rei possessione.⁽¹²⁾

Consensimus igitur petitioni totius senatus,
ut unusquisque dominetur propriorum, simili-
ter et⁽¹³⁾ donorum regis, dum vivit; excepto,
quod ad episcopatum pertinet et comitatum.

§. 1. Vestimenta vero et corporalia⁽⁹⁾ et
coopertoria, rex provideat; ⁽¹⁰⁾ presbyterum
et liberos⁽¹¹⁾ episcopi.

§. 1. Ac post ejus vitam filii simili dominio
succedant.

§. 3. Tunc vero bona illius in regiam veniant
potestatem,⁽¹⁶⁾ ipse vero subiaceat sententiæ,
filiis innocentibus remanentibus.⁽¹⁷⁾

§. 2. Nec pro nullius⁽¹⁴⁾ causa reatus detri-

(1) AC. *idem* nincsen.

(2) AC. *curtim*. TC. *curtem*.

(3) AC. *vel turrim* nincsen.

(4) A 3. §. két részét az AC. fel-
cserélve adja.

(5) AC. *incursionem*. — Itt
végződik Szent István király tör-
vényeinek első könyve. AC. *Ex-
plicit liber primus*. A második
könyv capitulumai (1—XV) a Cor-
pus Jurishan a 34—47 és 54—55
caputokkal egyeznek; a közbe eső
caputok (48—53) nincsenek meg
az AC-ben.

(6) AC. I. De *regali dote ad
ecclesiam*.

(7) AC. *duobus mansis*.

(8) AC. *triginta*.

(9) AC. *et corporalia* nincsen.
(10) AC. *praevideat*.

(11) AC. *IC. et liberos*.

(12) AC. II. De *su(c)cessoribus
regalium beneficiorum*. TC. De
*dominio propriarum rerum et
regalis domi*.

(13) AC. *simul et*.

(14) AC. *Nec pro ullis*. TC. *IC.
nec pro ullius*.

(15) AC. *fuert* (i. i. consiliatus).

(16) AC. *hozza: ut si quis in
consilio regiae mortis aut tra-
ditionis regni legaliter inven-
tus fuerit*.

(17) AC. *ipse vero capitati
subiaceat sententiæ, bona vero
illius filiis innocentibus inre-
mota sint, remanentibus solvis*.
TC. *ipse vero subiaceat sententiæ,
filiis innocentibus remanentibus
solvis*.

2. §. De ha azon ispán esik el ott a bajhan, fekügyék megtorlatlanul.

3. §. És ha valamely vitéz más vitéz udvarát vagy házát⁽¹⁾ támadja meg, fizessen érte tíz tinóval. Ha pedig amaz⁽²⁾ maga el nem jövend, hanem az ő vitézeit küldi oda, száz tinót adjon a támadásért.⁽³⁾

4. §. Ha közember más hasonló sorsúnak a kunyhójára tör, bűnhődjék őt tinóval.⁽⁴⁾

34. FEJEZET.

Templomok építéséről és arról, hogy mivel ajándékozzák meg a faluk az egyházat.

Minden tíz falu templomot építsen és ajándékozza meg azt két házzal⁽⁵⁾ és ugyanannyi cseléddel,⁽⁶⁾ továbbá lóval, kabalával,⁽⁷⁾ hat ökrrel és két tehénnel, harmincz-nég⁽⁸⁾ darab apró barommal.

1. §. Ruhákról pedig, mind papl öltözökről, mind oltártakarókról, a király gondos-

kodjék; papról és könyvekről⁽⁹⁾ a püspökök.⁽¹⁰⁾

35. FEJEZET.

A királyok adományairól és a tulajdon javak bírásról.⁽¹¹⁾

Hajoltunk a tanács egyakaró kérelmére, hogy ki-ki ura legyen az ő tulajdonának, szinte úgy a király adományainak is, míg él; kivéve a püspökséghez vagy ispánsághoz tartozandókat.⁽¹²⁾

1. §. És az ő halála után fia hasonló urasággal bírják örökségöket.

2. §. És senki semmi vétek okáért kárvallást az ő javaiban ne szenvedjen, hanem ha a király életére tör, vagy országarulást követ el,⁽¹³⁾ vagy idegen földre szökik.

3. §. Akkor a királyra szálljanak javai, őt magát pedig ítéljék meg, de ártatlan fiainak bántások ne legyen.⁽¹⁴⁾

(1) A *tornyot* (vel *turrim*), mely kétségkívül csak az AC-beli *curtim* (= udvar, curia) hibás olvasása révén csúszott be a Corpus Juris szövegébe, oly idétlenségnek tartjuk, hogy a fordításból szándékosan kihagytuk.

(2) T. i. az ispán, a kiről előbb volt szó.

(3) Az AC. helyesebb szerkezete szerint fordítva, e szakasz így szólna: 3. §. Ha pedig ő maga el nem jövend, hanem az ő vitézeit küldi oda, fizessen érte száz tinóval. És ha valamely vitéz más vitéz udvarát vagy házát támadja meg, tíz tinót adjon a támadásért.

(4) A későbbi jogfejlődés tekintetében v. ö. Hk. II. R. 42. és 67. cz.

(5) A *mansio*. vagy akár az AC-beli *mansus* vagy *mansum* szót, melynek a középkori latinságban viselt jelentését kétségkívül a francia *maison* tartotta meg (v. ö. Du Cange Glossarium), leghelyesebbnek véltük egyszerűen ház-sal fordítani magyarra, hogy azonban az ilyen házhoz telket, vagy az egyház javára művelendő földet is adtak, az csak természetes. miután a hozzá szükséges igavonó barmokkal is ellátták az egyházat.

(6) A *municipium* fogalmának kifejezésére. mely szó mind itt, mind alább a 38-ik fejezetben, a hol Szent István törvényei közt még egyszer előfordul, valószínűleg nem egy fej szolgát, hanem egész háznép, szolga-családot jelent, legalkalmasabbnak véltük a *cseléd* elnevezéssel élnünk, mely némileg a szolgaság és egyszersmind a háznép fogalmát is jelöli. A *cseléd*, illetőleg ezzel párhuzamos *család* szavunk jelentésére nézve igen fontos adat olvasható Zsigmond királynak egy 1407. évi oklevelében, a hol megengedi némely négyszállási jászoknak, hogy Boszniából hozott rabjaikat: *captivos eorum utriusque sexus homines de partibus Boznensibus eductos*, vulgo *chalad* vocatos, Szent-Kozma-Demjén szállására telepíthessék. Gyártás *Jász-kúnok története* III. 354. l.

(7) *Jumentum* általában mindenféle igavonó barmot jelent ugyan, de minthogy a törvény nevezet szerint számolja elő, miféle állatokat kell adni az egyháznak. azt hisszük, hogy itt a *jumentum* is a szó specialisabb középkori értelmében veendő, és azért — *equa*, francziául: *jument*, magyarul: *kabala* vagy *kanezaló*.

(8) Az AC. szerint csak *harmincz* darab apró barom jart.

(9) A Corpus Jurisban a *liberos* oly nyilvánvaló hiba *libros* helyett, hogy szükségesnek tartottuk legalább a fordításban a helyes szöveget adni vissza.

(10) V. ö. Szent László I. 7. feje.

(11) V. ö. főntebb 5. feje. Kálmán I. 20. és 21. feje., II. Endre 4. és 17. czikk.

(12) V. ö. az 1222. évi aranybulla 18. cikkét. L. még 1331: XI. t. cz.; Hk. I. R. 5. és 64. cz. M.

(13) V. ö. alább 51. feje. *Fordító*. — V. ö. még 1462: II. t. cz. és 1495: IV. t. cz.; Hk. I. R. 14. cz. M.

(14) Az AC. meglehetősen eltérő szövege szerint fordítva, a 2. és 3. §§. együtt így szólna: És senki valami vétek okáért kárvallást az ő javaiban ne szenvedjen, hanem ha a király élete ellen vagy országarulásra tanácskodik, vagy idegen földre szökik; akkor pedig a királyra szálljanak javai. Mégis ha valakit a király élete ellen való fondorkodás vagy országarulás bűnében talál a törvény, ő maga veszítse fejét, de javai maradjanak meg ártatlan fiainak, a kiknek bántások ne legyen. *Fordító*. — L. még: 1715: VII. t. cz. M.

CAPUT 36.

De servo interfecto ab altero servo.⁽¹⁾

Si alicujus servus servum alterius occidit,⁽²⁾ peracta una Quadragesima, venundetur servus senior homicidæ medietatem servi componat et pretium dividatur.
seniori interfecti, si potest; si autem non,⁽³⁾

CAPUT 37.

De redemptione homicidæ servi.⁽⁴⁾

Servum, liberi⁽⁵⁾ homicidam, si seniori placuerit, cum centum et decem juvencis redimat, aut tradat.

CAPUT 38.

De vindicta nitentium acquirere libertatem alienis servis.⁽⁶⁾

Si quis alienis servis libertatem acquirere niteretur,⁽⁷⁾ quot servi erunt, totidem mancipia solvat.
§. 1. Ex quibus duæ partes regi, tertia seniori servorum detur.⁽⁸⁾ Rex autem ex sua parte tertiam tribuat comiti.

CAPUT 39.

De furto servi semel commisso.⁽⁹⁾

Si quis servorum semel furtum commiserit, juvencis, si potest; sin autem non,⁽¹¹⁾ absinreddat furtum et redimat⁽¹⁰⁾ nasum quinque datur.

CAPUT 40.

De poena furtum secundo et tertio committentis.⁽¹²⁾

Si furtum abscissus naso commiserit,⁽¹³⁾ redimat⁽¹⁴⁾ aures quinque juvencis, si potest; si autem non,⁽¹⁵⁾ abscondantur.
§. 1. Si tertio commiserit furtum,⁽¹⁶⁾ ca-reat vita.

CAPUT 41.⁽¹⁷⁾*De furto liberorum, semel, bis et ter commisso.*⁽¹⁸⁾

Si quis liberorum furtum commiserit, hanc decrevimus legem componere:⁽¹⁹⁾ ut semel⁽²⁰⁾ redimat se, si potest; sin autem non,⁽²¹⁾ venundetur.
§. 1. Si idem⁽²²⁾ venundatus furtum commiserit, legibus servorum subiaceat.
§. 2. Si secundo, simili legi subiaceat. Si vero tertio, dispendio vitæ dijudicetur.⁽²³⁾

CAPUT 42.

Comites, quod regis est, apud se non detineant.⁽²⁴⁾

Si quis comitum partem regis defraudaverit, reddat fraudem et duplo componat.

CAPUT 43.

De contemptu et spretione justi iudicii comitis.⁽²⁵⁾

Si quis militum, iudicium a suo comite recte cupiens comitem suum reddere injustum: sit iudicatum spernens, ad⁽²⁶⁾ regem appellaverit, debitor decem pensarum auri suo comiti.

(1) AC. III. De servis et servorum occisoribus.

(2) AC. occiderit.

(3) AC. sin autem.

(4) AC. IIII. De liberatione eiusdem.

(5) AC. liberari.

(6) AC. V. De libertate servorum.

(7) AC. nititur.

(8) AC. detur ninesen.

(9) AC. VI. De furto servorum.

(10) AC. componat.

(11) AC. non ninesen.

(12) A 40-ik caput az AC-ben a második könyv VI-ik capitulumába tartozik, külön czime ninesen. TC. De vindicta semel ab(s)cisi furis et tertio commisso.

(13) AC. Si absciso naso iterum commiserit furtum.

(14) AC. componat.

(15) AC. sin autem.

(16) AC. Si idem tertio furtum commiserit.

(17) AC. VII.

(18) AC. semel, bis et ter commisso ninesen.

(19) AC. hac lege componere decrevimus.

(20) AC. si semel.

(21) AC. non ninesen.

(22) AC. Si autem idem.

(23) E 2. §. az AC-ben Item de eodem czim alatt áll.

(24) AC. VIII. De compositione regis. TC. De regali portione a comitibus defraudata.

(25) AC. IX. De iniusta appellatione.

(26) AC. ad ninesen.

36. FEJEZET.

Arról, ha szolga szolgát öl.⁽¹⁾

Ha valakinek szolgája más ember szolgáját öli meg, a gyilkos ura a megölt szolga fele árával elégitse meg annak urát, ha tudja; ha pedig nem, negyvennapig börtön után adják el a szolgát és osztozzanak az árán.

37. FEJEZET.

A gyilkos szolga váltáságáról.

Azt a szolgát, ki szabad embert öl, váltsa meg ura szántíz tinón⁽²⁾ ha akarja, vagy adja kézbe.

38. FEJEZET.

Azoknak büntetésökről, a kik más ember szolgáit igyekeznek elszabadítani.⁽³⁾

Ha valaki más ember szolgáit elszabadítani igyekeznék, valahány szolga lesz, annyi cseleddel⁽⁴⁾ fizessen érte.

1. §. Ebből két rész a királyé, a harmadik a szolgák uráé legyen. A király pedig az ő részéből egy harmadot adjon az ispánnak.

39. FEJEZET.

Az első lopásról, mit szolga követ el.

Valamely szolga először követend el lopást, adja vissza a mit lopott és váltsa meg az orrárt öt tinóval, ha tudja; ha pedig nem, vágják le.⁽⁵⁾

40. FEJEZET.

Annak büntetéséről, a ki másod és harmad ízben lop.]

Ha vágott orral újra lop, váltsa meg a fülét öt tinóval, ha tudja; ha pedig nem, vágják le a fülét.

1. §. Ha harmadszor lopott, haljon meg.⁽⁶⁾

41. FEJEZET.

Arról, ha szabad ember lop egyszer, kétszer és háromszor.

Szabad embernek, ha lopásban vétkezik, ily törvényt szerzettünk bűnhődésére: hogy egyszer váltsa meg magát, ha tudja; ha pedig nem, adják el szolgaságra.

1. §. Ha eladatván lopand, a szolgák törvénye alá vetessék.⁽⁷⁾

2. §. Ha másodszor is, ugyanazon törvény teljék be rajta. Ha pedig harmadszor, élete veszszen.⁽⁸⁾

42. FEJEZET.

A mi a királyé, azt az ispánok ő magoknál ne tartsák.

Ha ki az ispánok közül a király részét⁽⁹⁾ elsikkasztja, adja meg a mit sikkasztott és a kétszeresével bűnhődjék.⁽¹⁰⁾

43. FEJEZET.

Arról szól, a ki az ispán igaz ítéletét megveti, el nem szenved.

Ha ki a vitézek közül megvetvén az ítéletet, a mit az ő ispánja igazán ítelt, feljebb a királyhoz viszi ügyét, hogy az ispán hamis bírónak láttassék: tíz arany pénzzel legyen adózója az ő ispánjának.⁽¹¹⁾

(1) V. ö. fentebb a 13. és 16. fejezetet jegyzeteikkel és a 14. fej. 7. jegyzetét. Az 1878: V. t. cz. a jogegyenlőség elvéből indulva ki, nem tesz különbséget ember és ember közti. A kártérítésről gyilkosság és emberölés esetén v. ö. 1878: V. t. cz. 292. §.

(2) E pontban a Corpus Juris szövege világosabb az AC-nél, a hol is *liberi* helyett *liberari* áll. mintán kétségtelen, hogy százíz tinó csak szabad ember vérdíja lehetett. V. ö. fentebb 16. fej.

(3) V. ö. fentebb a 20. fejezetnél a (11) alatti jegyzetet.

(4) L. fentebb a 34. fejezetnél a (6) alatti jegyzetet.

(5) V. ö. Szent László II. 2., 12. fej. és 14: 1. §.

(6) V. ö. Szent László II. 2. fej. és III. 8. fej.

(7) L. fentebb 39. és 40. fej.

(8) V. ö. Szent László II. 1. 12. és 14. fej.

(9) T. i. a bírságokból, váltáságokból s más efféle jövedelmekből való részt.

(10) V. ö. Kálmán I. 79: 1. §.

(11) Azt hisszük, hogy itt nem egyszer megfizetendő bírságról, hanem bizonyos állapotról van szó, melybe a vitéz vétké miatt esett és a melyben aztán, talán évenként, tíz arany pénzzel adózott az ő ispánjának. Ilyen adózók (debitores) fordulnak elő okleveleinkben; p. o. egy 1137 körül kelt oklevélben Adalbert nevű úr végrendeletét távén, egyik jószágát *cum uno aratro et uno debitoze sex pensarum* hagyja örökösére. Wenzel G. Árpádkori Új Okmánytár I. 64. l. Fordító. — Ez az első törvényes szabályunk, mely a konokul perlekedőre bírságot (büntetést) ró ki. V. ö. a későbbi jog tekintetében. Hk. II. R. 70., 71. cz. 1229: XXXII. t. cz.

CAPUT 44.

De restituenda re, militibus per comites injuste ablata.⁽¹⁾

Si quis comitum, inventa aliqua occasione, | quid injuste militi abstulerit, reddat, et insuper
ex proprio tantumdem solvat.⁽²⁾

CAPUT 45.

Promissum cadit in debitum.⁽³⁾

Si quis autem militum, suum spontaneum | rit: et hoc⁽⁴⁾ careat, et insuper tantumdem
donum dicens sibi vi ablatum, mendax exstite- | solvat.

CAPUT 46.

De his, qui hominem gladio occiderint.⁽⁵⁾

Si quis hominem gladio occiderit, eodem ju- | guletur gladio.

CAPUT 47.⁽⁶⁾

De debilitatione membrorum gladio facta.⁽⁷⁾

Si quis autem gladio evaginato alium quem- | vel in manu, consimile sui corporis damnum
libet debilitaverit, vel in oculis⁽⁸⁾ vel in pede | patiat.

CAPUT 48.

De eo, qui gladio percussus, vulnus accepit.⁽⁹⁾

Si quis vero gladio vulneravit aliquem, et vul- | evaserit, homicidii compositionem vulneris illa-
neratus de eodem vulnere sanus et incolumis | tor componat.

CAPUT 49.

De gladii evaginatione sine vulnere.

Si quis furore repletus evaginaverit gladium | et tamen non laeserit, pro sola evaginatione
medium homicidii compositum solvat.⁽¹⁰⁾

CAPUT 50.

De testimonio servorum, regali curiae vel comitis⁽¹¹⁾ *praepositorum.*⁽¹²⁾

Si quis servorum curiae regali⁽¹³⁾ vel comi- | tes recipiatur, si⁽¹⁵⁾ servus seniore, vel ser-
tis⁽¹⁴⁾ praeficitur, ejus testimonium inter comi- | viens⁽¹⁶⁾ suum comitem interfecerit.

(1) AC. X. De violentia comitis.

(2) AC. et insuper ex proprio tantum.

(3) AC. XI. De solutione mendacii. TC. De mendacio donum sponte facti (igy; helysebben facientis).

(4) AC. ex hoc.

(5) AC. XII. De iudicio gladii.

(6) AC. XIII.

(7) AC. gladio facta ninesen.

(8) AC. in oculo.

(9) TC. De gladii vulneratione.

(10) TC. medium homicidii compositionem absolvat.

(11) TC. vel civitati.

(12) TC. propositorum.

(13) TC. curti regali.

(14) TC. aut civitati.

(15) TC. item si.

(16) TC. si miles.

44. FEJEZET.

Arról, hogy az ispánok adják vissza, a mit a vitézekről erőszakkal vettek el.

Ha valamely ispán keresett oknak ürügyével, erőszakkal veszen el a vitéztől valamit, adja vissza és azonfelül a magáéból fizessen megannyit.⁽¹⁾

45. FEJEZET.

Igéret adományt választ.⁽²⁾

Ha pedig a vitézek közül valaki szabad akaratjából adott valamit, és hazudván állítja, hogy erőhatalommal vették el tőle: azt is veszítse el és azonfelül adjon megannyit.

46. FEJEZET.

Azokról szól, a kik karddal ölnék embert.⁽³⁾

Valaki embert öl karddal, azon kard által vesztszen el.⁽⁴⁾

47. FEJEZET.

A test tagjainak megnyomorításáról.⁽⁵⁾

Valaki pedig kardot vonván, akárkit más megnyomorit, vagy a szemén, vagy a lábán,

vagy a kezén, hasonló veszedelmét szenvedje az ő testének.

48. FEJEZET.

Arról, a ki megsebesül kardvágás miatt.

És ha valaki megsebesít valakit kardjával, és a sebesült meggyógyul és felépül az ő sebéből, fizesse meg a vérdíjat érte,⁽⁶⁾ a ki okozta.

49. FEJEZET.

Arról, a ki kardot von, de sebet nem ejt.

Ha valaki dühe gerjedelmében kardját kivonja, de mindazáltal sebet nem ejt vele, csupán a meztelen kardért bűnhődjék a vérdíj felével.⁽⁷⁾

50. FEJEZET.

A király vagy ispán udvarán előjárókká tett szolgák tanuságáról.

Ha valaki a szolgák közül a király vagy ispán udvarán⁽⁸⁾ előjáróvá leszen, hallgattassék meg az ő tanuságtétele az ispánok között; szintugy akkor is,⁽⁹⁾ ha valamely szolga a maga urát, vagy vitéz⁽¹⁰⁾ a maga ispánját öli meg.⁽¹¹⁾

(1) V. ö. II. Endre 14. czikk.

(2) Az az: Igéretből adomány válik. Közmondás. Nyelvtört. Szótár I. 1338. l. — A fejezet címe az AC. szerint: *A hazudásért való fizetségről.*

(3) Az AC. szerint: *A kard törvényéről.* V. ö. Szent László II. 8. fej.

(4) V. ö. fentebb a 15. fejezetnél az (1) alatti jegyzetet és 33. 1. §.

(5) A testi sértésekről a későbbi jogban v. ö. 1498: IV. és XVI. t. cz.; 1498: VIII. t. cz.; 1598: VIII. t. cz.; 1715: LV. t. cz.; 1723: VII., X. és XI. t. cz.; Hk. I. R. 14. cz. Most érvényes jogunkról v. ö. 1878: V. t. cz. 301—313. §§.

(6) L. fentebb 16. fej. *Fordító.* — A vérdíjról (homagium) v. ö. Hk. I. R. 2., 117., 132. cz.; II. R. 22., 23., 36., 40., 43. cz.; III. R. 3—5., 9., 21., 26., 31—33. cz.

(7) A három utóbbi fejezet már némi enyhítése ama korábbi kegyetlen törvénynek, mely halált mért arra is, a ki csak kivonta kardját, ha nem ölt is vele. L. fentebb a 15. fejezetnél az (1) alatti jegyzetben. *Fordító.* — E cselekményt az 1879: XL. t. cz. 41. §-ában körülírt kihágással lehet talán összehasonlítani.

Márkus.

(8) Megjegyezzük, hogy a király udvarán e helyt nem a tulajdonképeni királyi udvar, hanem valamely királyi jószág, valamint az ispán udvarán várjószág értendő; és ezen értelmezés felel meg a TC. szövegének is, a hol a *curia* helyett *curtis*, a *comes* helyett *civitas* áll. A *civitas* jelentésére nézve v. ö. Pauler id. m. I. 508. l.

(9) A TC-ben olvasható *item* szócskát, mely a Corpus Juris szövegéből hiányzik, oly lényegesnek tartjuk e pont helyes megértésére, hogy a fordításban nem mellőzhettük; ez teszi világossá az *inter comites* kifejezést is, a mit úgy értünk, hogy a szolgaságból tisztisre emelt ember az ispánok között felmerült ügyekben, valamint akkor is tanuskodhatott, ha valamely szolga a maga urát, vagy vitéz a maga ispánját ölte meg.

(10) Hogy *serviens* ugyanazt jelenti a mit *miles*, erre nézve legyen elég a szó későbbi használatára hivatkoznunk.

(11) Szent István törvényeinek egyik legvitásabb pontja ezen 50-ik fejezet. Többek nézete szerint (pl. Szalay L. *Magyarország Története* I. 119. l., Marczali H. *A magyar nemzet története* I. 262. l.) nem szolgákról, hanem urakról van benne szó, s így *servorum* helyett mind a czímben, mind pedig a törvény textusában *seniorum* lenne olvasandó. Nem lehet feladatunk e helyen a kérdés bővebb tárgyalása, csupán annyit kívánunk megjegyezni, hogy valamint a Corpus Jurisban, úgy a TC-ben is tényleg *servorum* áll, és azt tartjuk, helyesen; mert arra, hogy urak (seniorok) világi törvény előtt akármilyen ügyben is tanuságot tehessenek, csak nem kellett külön végzést hozni, míg ellenben a szolgákra vonatkoztatva úgy tekinthetjük e fejezetet, mint a korábbi 19-iknek némi módosítását vagy meg bővítését.

CAPUT 51.

De conspiratione contra regem et reginam.⁽¹⁾

Si quis in regem aut regnum⁽²⁾ conspiraverit, refugium nullum habeat ad ecclesiam.

§. 1. Si⁽³⁾ quis contra⁽⁴⁾ regis salutem aut dignitatem quolibet modo aliquid conspiraverit aut conspirare aliquid tentaverit seu ten-

tanti scienter⁽⁵⁾ consenserit, anathematisetur, et omnium fidelium communione privetur.

§. 2. Vel⁽⁶⁾ si quis hujusmodi aliquem noverit, et probare valens non indicaverit,⁽⁷⁾ prædictæ subiaceat damnationi.

CAPUT 52.

De decimatione.

Si cui Deus decem dederit in anno, decimam Deo det.

§. 1. Et si quis decimam suam abscondit, novem solvat.⁽⁸⁾

§. 2. Et si quis decimationem episcopo separatam furatus fuerit, dijudicetur ut fur, ac hujusmodi compositio tota pertineat ad episcopum.

CAPUT 53.

De calumniatoribus aulae.⁽⁹⁾

Si quis versutus,⁽¹⁰⁾ alicui comitum vel alteri personæ fideli dixerit: *Audivi regem ad*

perditionem tui loqui, et hic inventus fuerit, pereat.

CAPUT 54.

De his, qui mendacia inter duos aulae familiares adstruunt.⁽¹¹⁾

Si quis inter duos comites mendacia protulerit,⁽¹²⁾ tacereque eos deprecatus fuerit, ut astutia diaboli ab invicem eos separaret,⁽¹³⁾ sol-

vat duas compositiones fallacis linguae pro reatu mendacii.

§. 1. Si uni soli adulatus fuerit, privetur lingua.

CAPUT 55.

De furto udvornicorum.⁽¹⁴⁾

Si quis illorum qui vulgo udvornic⁽¹⁵⁾ vocantur, furtum commiserit, lege liberorum⁽¹⁶⁾ dijudicetur.

§. 1. Testimonium autem ejus⁽¹⁷⁾ inter ipsos⁽¹⁸⁾ non recipiatur.

(1) TC. De conspiratione regis et regni.

(2) TC. aut in regnum.

(3) TC. Et si.

(4) TC. circa.

(5) TC. sciens.

(6) TC. Et.

(7) TC. edicaverit.

(8) Ezen 1. §. nines meg a TC-ben.

(9) TC. De versutia comitum.

(10) TC. versutiis.

(11) AC. XIII. De adulatoribus.

TC. De his, qui mendacia inter duos proferunt comites.

(12) AC. Si quis falsum testi-

monium vel adulationis sermonem contra aliquos protulerit.

(13) AC. ad invicem eos separet.

(14) AC. XV. Ne furis testimonium recipiatur.

(15) TC. rdornich.

(16) AC. liberorum ninesen.

(17) AC. eorum.

(18) AC. inter liberos.

51. FEJEZET.

*A király és ország⁽¹⁾ ellen való párt-
ításról.⁽²⁾*

Ha valaki pártot üt a király vagy ország ellen, annak oltalmat ne adjon a templom.

1. §. És ha valaki akármilyen módon a király élete vagy méltósága ellen esküszik össze, vagy megkísérli azt, avagy a kísértővel tudva egyetért, legyen átok rajta és foszszák meg a hivekkel való minden közösségtől.

2. §. Vagy ha valakinek valami effélérről tudomása legyen, és noha bizonyosságot tehetne róla, meg nem jelenti, ugyanazon büntetés szálljon rá.⁽³⁾

52. FEJEZET.

A tizedről.⁽⁴⁾

A kinek Isten tizedt ad egy évben, a tizediket adjon Istennek.

1. §. És ha valaki elrejtja a tizedet, kilencz részt adjon érte.⁽⁵⁾

2. §. Valaki pedig a püspököknek osztott tizedet meglopja, mint lopót ítéljék meg.⁽⁶⁾ és az ilyennek váltsága mind a püspöke legyen.

53. FEJEZET.

A király rágalmazásáról.⁽⁷⁾

Ha ki valamely ispánnak vagy más keresztény embernek álnokul ezt mondja: *Hallám vesztedre szólni a királyt*, és rá bizonyodik a dolog, haljon meg.

54. FEJEZET.

Azokról, a kik a király udvarló népe között kóholnak hazugságokat.⁽⁸⁾

Ha valaki két ispánt hazug hírhordozással áltat és hallgatásra bírja őket,⁽⁹⁾ hogy ördögi ravaszsággal meghasonlást szerezzen közöttök, fizesse meg kétszer hamis nyelve váltását a hazugságért.

1. §. Ha csak egynek susárlott, messék ki a nyelvét.

55. FEJEZET.

Arról, ha udvarnokok lopnak.⁽¹⁰⁾

Ha valaki azok közül, a kiket közönségesen udvarnokoknak⁽¹¹⁾ nevezünk, lopást követ el, ítéljék meg a szabadok törvénye szerint.⁽¹²⁾

1. §. De az ő tanúságtételét szabad emberek közt senki meg ne hallgassa.⁽¹³⁾

(1) Hogy a Corpus Jurisban a fejezet címében *reginam* nyilvánvaló tévedésből áll *regnum* helyett, maga a törvény szövege is mutatja, melyben a királynéről szó sincsen.

(2) V. ö. föntebb 33. 2. §.

(3) V. ö. Kálmán II. 6. feje.

(4) Ez az első magyar törvény a tizedekről. A későbbiek tekintetében v. ö. Szt. László I. 27., 30., 33., 40.; Kálmán I. 25., 66.; II. 3.; 1222. évi aranybulla 20. cz.; 1498. XLIX. t. cz.; 1507. XV. t. czik. A pápi tized megszüntetéséről az 1848. XIII. t. cz. rendelkezik.

Márkus.

(5) V. ö. Szent László I. 40. 1. §.

(6) L. föntebb 41. feje.

(7) A TC. szerint: *Az ispánok fondorságáról*. L. a következő (8) jegyzetet.

(8) Az AC. szerint: *A susárlókról*. Fordító. — A rágalmazásról — mert itt csak úgy erről van szó, mint az 53. fejezetben — v. ö. 1486. LIV. t. cz. 2. §. Most érvényes jogunkról v. ö. 1878. V. t. cz. 258., 277. §§.; a király elleni sértésről v. ö. 1878. V. t. cz. 140. §.

Márkus.

(9) Az AC. szerint: *Ha valaki mások ellen hamis tanúságot vagy susárló beszédet szól és hallgatásra bírja őket*, — stb.

(10) Az AC-ben: *A lopó tanúságtételét nem kell meghallgatni*. Fordító. — A lopás ezen fajáról későbbi törvényeink nem tesznek említést. Mai jogunkban (1878. V. t. cz. 333—343. §§.) a büncselekmény elkövetőjének társadalmi állása nincs befolyással a büntetés kiszabására.

Márkus.

(11) Az udvarnokok, vagy mint kezdetben valószínűleg magyarul is ejtették: *udvarnikok* osztályának keletkezéséről olv. Pauler id. m. I. 38. l.

(12) Az AC-ben csak ez áll: *ítéljék meg törvény szerint*. L. föntebb 41. feje.

(13) A Corpus Juris korábbi kiadásai e szavakkal fejezték be Szt. István törvényeinek közlését: *Explicit decretum sancti Stephani regis, promulgatum Strigonio, anno 1033.* (Vége van Szent István király dekrétomának, mely kihirdetett Esztergomban, 1033-ben).

Márkus.

A Corpus Juris ezen hozzájtételének semmi történeti alapja nincsen. Szent István törvényei különböző időben keletkeztek, a miről a fordításunkhoz fűzött utaló jegyzetek nyomán tartalmuk összetételéből is meggyőződést lehet szerezni. A legrégibb rész, mely a Corpus Juris szerinti *Decretorum liber secundus* 1—33. fejezeit, vagyis az AC-beli első könyvet foglalja magában, a király uralkodása elején, talán mingyárt megkoronázása után keletkezett; az AC. második könyve, vagyis a Corpus Juris 34—47. és 54—55. fejezei, melyek az előbb említett törvényeket sok pontban módosítják, újabb intézkedéseket tartalmaznak; az AC-ből hiányzó 48—53. fejezetek pedig valószínűleg még későbbi keletűek. Lásd föntebb a 30-ik lapon a (3). és a 36-ik lapon az (5) számú jegyzeteket a latin szöveg alatt. Szent István törvényeinek keletkezése idejére nézve v. ö. Pauler id. m. I. 43. 497. és 505. ll.

Fordító.

ELSŐ ENDRE

(1046—1060).

ANDREÆ PRIMI

EDICTUM SIVE CONSTITUTIONES.⁽¹⁾

Ut quicumque ungarus seu peregrinus in Ungaria, deposito scythico, gentili et ethnico ritu, ad veram Jesu Christi fidem illico non rediret, ac sacram legem a divo rege Stephano traditam non reciperet, capite et bonis mularetur.

§. 1. Civitates, oppida, villæ, templa demolita dirutaque reficerentur.

§. 2. Pontifices et collegia sacerdotum pristino more observarentur, et illis parerent.

§. 3. Ritus omnes christiani revocarentur.

§. 4. Profanas et scythicas cæremonias, fal-

losque deos abrogarent, et simulacra demolirentur.

§. 5. Si quis Deo, sanctisque ejus et sacerdotibus malediceret, aut in eos mali quid patreret, Dei primum, tum vindictam suam incursum se sciret.

§. 6. Quicumque sacris addictum aut etiam profanum hominem occidisset, peccatum more veteri expiaret. Omnes demum a cædibus, latrociniiis ac cæteris injuriis et vi, abstinere.

§. 7. Qui vero constitutionem hanc contemneret et ei animo reluctaretur, capitis et rerum omnium reus esset: edixit.

(1) I. Endre király általólago edictumát a magyar törvény-gyűjtemény első kiadói, Mossóczi Zachariás és Telegdi Miklós püspökök, Bonfinius történeti elbeszélése nyomán (Rerum Ung. Decad. II. Lib. II. pag. 197. Zsámboki János kiad. 1381.) szerkesztették és iktatták a törvények közé, oldaljegyzetben jelölve meg a forrást, a melyből vették. E jegyzetet a Corpus Juris későbbi kiadói elhagyták.

ELSŐ ENDRE

PARANCSOLATJA VAGY RENDELÉSEI.

Megparancsolta: hogy minden magyar avagy jövevény Magyarországon, ki a scythiai ősi pogány szokást el nem hagyja, Jézus Krisztus igaz vallására nyomban vissza nem tér és nem hallgat a szent törvényre, melyet a dicsőséges István király adott vala, feje és jószága vesztével bűnhődjék.

1. §. Városok, mezővárosok, faluk, építések meg ismét a ledöntött és elpusztult templomokat.⁽¹⁾

2. §. Főpapok és papi gyülekezetek a régi tiszteletben tartassanak és mindenki engedjen nekik.

3. §. Minden keresztyén szertartást vissza kell hozni.

4. §. A szentségtelen scythia szokásoktól és

hamis istenekről forduljanak el és rontsák el a bálványokat.

5. §. Valaki Istent és az ő szentjeit és papjait szidalommal illetné, vagy valami gonoszságot cselekednék azokon, tudja meg, hogy elsőben Isten, azután az ő⁽²⁾ büntető haragja száll reá.

6. §. A ki papi személyt vagy akár világi embert ölt volna, lakoljon a régi mód szerint⁽³⁾ bűneért. Végezetre vérontástól, ragadozástól és egyéb bosszúság és erőszak tételétől minden ember tartózkodjék.

7. §. A ki pedig ezen rendelést megvetné és ellene szegülne annak az ő szívében, fejére és minden jószágára ítéltessek.

(1) Bonfinius elbeszélésében e pont így hangzik: *Vicus, oppidum et civitas quaeque, demolita templa basilicasque reficito.* E szerint a Corpus Juris szövegében *reficerentur* hibásan áll *reficerent* helyett; ezért a fordítást a helyesebb szerkezethez alkalmazzuk.

(2) T. i. a király.

(3) T. i. Szent István törvényei szerint: II. k. 16. és 46. fejt.

Fordító.
M.

SZENT LÁSZLÓ

(1077—1095).

SANCTI LADISLAI REGIS

DECRETORUM LIBER PRIMUS.

Regnante creatore et salvatore Domino nostro Jesu Christo.⁽¹⁾

§. 1. Anno incarnationis ejus Millesimo nonagesimo secundo, XIII kalendas Junii, in civitate Szabolch, sancta synodus habita est præsidente christianissimo ungarorum rege Ladislao, cum universis regni sui pontificibus et abbatibus, nec non cunctis optimatibus, cum testimonio totius cleri et populi. In qua sancta synodo canonice et laudabiliter hæc inventa sunt decreta.

CAPUT 1.

De bigamis presbyteris et diaconis.⁽²⁾

Bigamos presbyteros et diaconos, et viduarum vel repudiatarum maritos jubemus separari, et peracta penitentia ad ordinem suum reverti.

§. 1. Et qui noluerint illicita conjugia dimit-

tere, secundum instituta canonis⁽³⁾ debeant⁽⁴⁾ degradari.

§. 2. Separatas autem feminas parentibus reddi jubemus suis; et quia non erant legitimæ, si voluerint, liceat eis maritari.

CAPUT 2.

De his, qui ancillam in locum surrogaverint uxoris.

Si quis autem presbyter ancillam suam uxoris rit, venundetur⁽⁵⁾ et pretium ejus ad episcopum locum sibi associaverit, vendat; et si nolue-

pum transferatur.

CAPUT 3.

De indulgentia ad tempus factu presbyteris, ut cum uxoribus maneant.⁽⁶⁾

Presbyteris autem, qui prima et legitima ritus Sancti, quousque nobis in hoc domini duxere conjugia, indulgentia ad tempus apostolici paternitas consilietur. tur, propter vinculum pacis et unitatem Spi-

CAPUT 4.

De episcopo consensum præbente nolentibus separari ab illicito conjugio.⁽⁷⁾

Si quis autem episcopus aut archiepiscopus ab illicitis conjugiiis separari nolenti,⁽⁸⁾ consensum præbuerit, aut ei⁽¹⁰⁾ ecclesiam dederit, aut aliquid quod ad ordinem perti-

net agere permiserit, a rege et coepiscopis

(1) TC. *Incipit decretum sancti regis Ladislai. Capitulum.* Erre következnek az első könyvhöz tartozó fejek címei (1—42 caput), azután az inscriptio (formula devotionis): Regnante stb.

(2) TC. *diaconibus.*

(3) TC. *canonum.*

(4) TC. *debent.*

(5) TC. *venundetur tamen.*

(6) TC. *De indulgentia presbyterorum.*

(7) TC. *De consensu episcoporum nolentibus separari ab illicito coniugio.*

(8) TC. *nolentibus.*

(9) TC. *consilium et nuncien.*

(10) TC. *ei nuncien.*

SZENT LÁSZLÓ KIRÁLY

DEKRÉTOMAINAK ELSŐ KÖNYVE.⁽¹⁾

A teremítő Isten és a mi Urunk a megváltó Jézus Krisztus kegyelmévelünk.

1. §. Az ő megtestesülésének ezer kilenczvenkettedik esztendejében, május hava huszadik napján lőn szent zsinat Szabolcs városában, melyet a magyarok nagy keresztyén királya, László, ül vala országának valamennyi főpapjával és apáturaival és minden jobbjával, mind az egész papság és nép jelenlétében. A mely szent zsinat szerze törvény szerint és dicséretesen ily végzéseket.

1. FEJEZET.

A másodnős⁽²⁾ papokról és diakonusokról.⁽³⁾

Parancsoljuk, hogy a másodnős papok és diakonusok és a kik özvegygel vagy urahagyott asszonynyal keltek egybe, bocsássák el azt magoktól, és bűnbánat után térjenek vissza az ő papságok rendjébe.

1. §. A kik pedig a tiltott házasságtól elállani nem akarnának, azok a kánoni törvény szerint alacsonyabb rendre lépjenek alá.⁽⁴⁾

2. §. És parancsoljuk, hogy az elbocsátott asszonyokat adják vissza az ő rokonságuknak; és mivel nem valának törvényes társak, legyen szabad házasságra menniök.

2. FEJEZET.

Azokról szól, a kik szolgálóleányt vesznek feleség gyanánt.

Ha pedig valamely pap az ő szolgálóleányát vette társul magához feleség gyanánt,

adjon tul rajta; mit ha nem akarna, adják e mégis, és az árát vigyék a püspököknek.⁽⁵⁾

3. FEJEZET.

A papoknak ideiglen adott engedelemről, hogy feleségökkel maradhassanak.⁽⁶⁾

Az olyan papoknak pedig, a kik első és törvényes házasságban élnek, minthogy a szeretet kötötte és a szent Lélek birta egybe őket, ideiglen való engedelmet adtunk, míg az apostoli szent atya adna tanácsot rólok nekünk.

4. FEJEZET.

Arról, ha a püspök enged azoknak, a kik tiltott házasságukat felbontani nem akarják.

Ha pedig valamely püspök vagy érsek, megvetván a zsinat végzését, engedne annak, a ki tiltott házasságát felbontani nem akarja, vagy javallaná az ő cselekedetét, avagy egyházat adna neki, vagy megengedné hogy papi

(1) Szent László törvényeinek keletkezéséről v. ő. alább a 89. l. (4) jegyzetét.

(2) A *bigamus* meglehetősen tág értelmére nézve v. ő. Du Cange Glossariumát az illető szónál.

(3) Az egyházi rendfokozat szerint e helyen megkülönböztetett *presbyter* elnevezésére, kit egyébiránt *miser* papnak vagy *áldozó* papnak mondhatnánk, miután a másik rend, a *diaconus* latin nevét, a magyar fordításban is megtartók, elégségesnek találtuk röviden a *pap* nevezettel élnünk. A *diaconus* neve magyarul régebben *diák* vagy *félpap*, újabban *szerpap*; de ezeket mint kevésbé ismert kifejezéseket mellőztük. Fordító. — Most érvényes házassági jogunkról v. ő. 1894: XXXI. t. cz. 31.

(4) V. ő. Kálmán I. 67. fejt. II. 4. és 9. fejt.

(5) V. ő. Kálmán II. 12. fejt.

(6) V. ő. (VIII. Bonifác) Sexti Decretalium III. k. II. cz. De clericis conjugatis.

31.

suis, secundum quod rationabile videbitur, is sbyter per consensum illius in tali vitio permanserit, iudicio episcopi voluntario subdijudicetur.⁽¹⁾

§. 4. Si vero archiepiscopus ⁽²⁾ causa ignoret, iudicio episcopi consenserit,⁽³⁾ aut pre-

CAPUT 5.

De dote ecclesiarum non expleta.

Quicumque ecclesiam Deo ædificaverit et dotem nominaverit, nominatam vero non dederit, ad illud explendum, transmissio nuncio, prævaleat episcopale iudicium: cui si quis contradixerit et contradicendo verberaverit, ipse regali iudicio subiacebit.

CAPUT 6.

De perditione rerum ecclesiasticarum ⁽⁴⁾ ob sacerdotis incuriam.

Si quis presbyterorum res ecclesiæ ad propria loca duxerit et ibi venderit, vel per incuriam suam perdidit, tripliciter ecclesiæ restituat.

CAPUT 7.

De restauratione desolataram ecclesiarum propter seditionem.

Ecclesias propter seditionem desolatas aut combustas, jussu regis parochiani restaurent: ⁽⁵⁾ calices et vestimenta ex sumptu regis dentur; libros episcopus provideat.

CAPUT 8.

De desolatione ecclesiarum ⁽⁶⁾ propter vetustatem.

Ecclesias ex vetustate desolatas episcopus reædificet.

CAPUT 9.

De negotiatoribus quos ismahelitas appellant.

De negotiatoribus quos appellant ismahelitas, §. 1. Illi vero, qui inculpabiles per iudicium si post baptismum ad legem suam antiquam per circumcissionem redisse inventi fuerint, a sedibus suis separati ad alias villas removeantur. apparuerint, in propriis sedibus aut ædibus ⁽⁷⁾ remaneant.

CAPUT 10.

De conjugio judæorum christianas mulieres sibi associantium.⁽⁸⁾

Si judæi uxores christianas sibi associaverint, datur; venditoribus ejus ⁽⁹⁾ pretium tollatur et aut aliquam personam christianam in servitio in sumptum episcoporum veniat. apud se detinuerint, ablata ab eis, libertati red-

CAPUT 11.

De negligentibus venire ad ecclesiam diebus dominicis et festivis.⁽¹⁰⁾

Si quis in dominicis diebus aut in majoribus ecclesiam suam parochialem ⁽¹²⁾ villani venire non festivitibus ad ecclesiam non venerit parochianem, ⁽¹¹⁾ verberibus corripitur. potuerint, unus tamen ex eis nomine ⁽¹³⁾ omnium cum baculo ad ecclesiam veniat, et tres panes et candelam ad altare afferat.

(1) TC. videtur eis, dijudicetur.

(2) TC. archipresbyter.

(3) IC. Si vero archipresbyter ignorante episcopo consenserit.

(4) TC. ecclesiarum.

(5) TC. restituant.

(6) TC. ecclesiarum ninesen.

(7) TC. aut ædibus ninesen.

(8) TC. De conjugio christianorum et iudæorum mulierum (?)

(9) TC. eorum.

(10) TC. De negligentia ecclesiarum in dominicis et festivis diebus.

(11) TC. parochianam.

(12) TC. parochianam.

(13) TC. in vice.

rendje tisztéhez tartozandó valami dologban; püspök tudtán kívül, vagy a pap annak meg-
eljárjon, ítélje meg a király és ítéljék meg; egyezésével maradna meg az ő vétkes álla-
pötjében, tegyen ítéletet a püspök szabad

1. §. De ha a főesperes lenne elnéző a akarata szerint.⁽¹⁾

5. FEJEZET.

Az egyháznak ígért adomány meg nem adásáról.

Akárki épít házat Istennek és ahoz adományt ígér, de ígérését nem telje-
síti, elsőben is a püspöknek legyen hatalma annak teljesítését követe által
sürgtetnie; kinek ha valaki ellenemond, és ellenemondván a követet megveri,
legyen bírása a király.⁽²⁾

6. FEJEZET.

Az egyház javainak a pap gondatlansága miá való vesztéről.

Valaki a papok közül az egyház javait az ő tulajdon házához viszi és
ottan eladja, vagy gondatlanságból elvesztegeti, térítse meg az egyháznak
háromszor.

7. FEJEZET.

A háboru időkben elpusztult templomok felépítéséről.

A háború időkben elpusztult vagy leégett templomokat építsék fel a hivek
a király parancsolatjából; kelyheket és öltöző ruhákat a király költségén
vegyenek; könyvekről gondoskodják a püspök.⁽³⁾

8. FEJEZET.

A régiség miá romba dült templomokról.

A régiség miá romba dült templomokat építse meg a püspök.

9. FEJEZET.

Az izmaelita kalmárokról.

Ha az izmaelitáknak nevezett kalmárok
között volnának olyanok, a kik a keresztség
után környülméletkedvén, visszatértek az ő régi
törvényökre, távoztassák el székeiktől és tele-
pítsék más falukra őket.

1. §. A kik pedig ítélet szerint büntele-
neknek találtnak, azok az ő tulajdon szé-
kekben vagy házaikban maradjanak.⁽⁴⁾

10. FEJEZET.

*A zsidókról, ha keresztyén asszonyt vesz-
nek társul magokhoz.*

Ha zsidó keresztyén asszonyt veszen tár-
sul magához, vagy valamely keresztyén sze-

mélyt szolgaságban tart az ő házánál, vegyék
el tőle és adják vissza annak szabadságát;⁽⁵⁾
a ki pedig eladta volt, attól az árát vegyék
el és legyen az a püspökök jövedelme.

11. FEJEZET.

*Azokról szól, a kik vasárnap és ünnepe-
ken templomba nem mennek.*

Valaki vasárnap vagy nagyobb ünnepeken
el nem megyen a község templomába, csap-
ják meg.⁽⁶⁾

1. §. Ha pedig a falu távolabb esik és a
falú népe el nem mehet a templomba, mégis
egy közülök menjen el mindnyájak képében,
kezében a bottal, és vigyen az oltárra gyer-
tyát meg három kenyeret.

(1) E pont egyedül az Dosvai-codex variansa szerint érthető helyesen, azért a fordításban azt követtük.
Az *archipresbyter* nevezetének magyarul talán a *főesperes* felel meg leginkább. Akkori állására nézve a
magyar egyház hierarchiájában, v. ö. Szalay L. id. m. I. 188. l.

(2) A király legfőbb kegyuri jogáról v. ö. Werhőczy Hk. I. R. 11. cz.; 1471: XVIII. t. cz.; 1569:
XXXVI. t. cz.

(3) V. ö. Szent István II. 34. fej.

(4) V. ö. Kálmán I. 46—49. fej.

(5) V. ö. Kálmán I. 74. és II. 1. fej.

(6) V. ö. Szent István II. 8: 1. §. és Kálmán II. 14. fej.

CAPUT 12.

De celebratione festivitatum praedictarum.⁽¹⁾

Si quis in his diebus venatus fuerit, canibus | venatus, ab ordine descendat usque ad satisfactionem.
et equo careat;⁽²⁾ sed equum bove redimat.

§. 1. Si vero presbyter aut clericus fuerit

CAPUT 13.

De interfectione adulterae.

Si quis uxorem cum altero⁽³⁾ viro adulterantem necaverit, Deo de se⁽⁴⁾ rationem reddat; et si voluerit, aliam ducat.

§. 1. Si vero ex propinquis foeminae aliquis in eum insurrexerit, quod interfecisset eam⁽⁵⁾ injuste, iudicio discutiatur; et illud a vicinis

eorum omnimode⁽⁶⁾ investigetur, si in depectione et contemptu apud virum suum esset prius, aut⁽⁷⁾ aliqua suspicio fornicationis de illa prius orta fuisset; et hoc, secundum quod rationabile videtur, dijudicetur.

CAPUT 14.

De subtractione candelarum absque licentia.

Si quis candelam⁽⁸⁾ sine presbyteri sui et | qua furtum commisit,⁽⁹⁾ decem pensis re-
fratrum licentia subtraxerit, manum eam, cum | dimat.

CAPUT 15.

De negligentia festivitatum ob negotiationem.⁽¹⁰⁾

Si quis dominicis diebus⁽¹¹⁾ vel in majori- | bus festivitibus ecclesiam negligens mereatum
frequentaverit, equo careat.

CAPUT 16.

De negligentia dominicae divi.

Si quis die dominica mercatum constituerit, | §. 1. Si autem renuit, quinquaginta quinque
praecipit sancta synodus, ut sicut constituit,⁽¹²⁾ | pensas solvat.⁽¹³⁾
ita destruat.

CAPUT 17.

De hospitibus advenientibus clericis.

Si quis hospes clericus in hanc patriam sine | ordinis⁽¹⁴⁾ se confessus esse⁽¹⁵⁾ fuerit,
commendatitius literis episcopi sui venerit, ne | iudicio vel testimonio discutiatur.
forte monachus aut homicida fuerit, et alicujus |

CAPUT 18.

De perseveratione clericorum in uno loco.⁽¹⁶⁾

Si quis clericus in patriam istam veniens, | ab eo⁽¹⁷⁾ voluerit, nequaquam discedat, do-
alicui episcoporum vel comitum adhaeserit, et | nec⁽¹⁸⁾ de injustitia sibi illata in audientia regis
eum dominus suus bene habuerit, et secundum | declaraverit.⁽¹⁹⁾
quod cum eo convenit, tractaverit, si discedere |

(1) TC. De veneratione supra-
dictarum dierum.

(2) IC. venatus fuerit canibus,
equo careat.

(3) TC. alio.

(4) TC. de se ninesen.

(5) TC. eam ninesen.

(6) TC. a vicinis eorum omni-
modis.

(7) TC. ut.

(8) TC. IC. Si quis de ca-
lendis. A czimben is: calenda-
rum.

(9) TC. IC. cum qua fraterni-
tatem promisit.

(10) TC. ob negotium.

(11) TC. in dominicis diebus.

(12) TC. construxit.

(13) Ezen l. §. nines meg a
TC-ben.

(14) TC. vel cuius ordinis.

(15) TC. esse ninesen.

(16) TC. De cohaerentia cleri-
corum.

(17) TC. ab illo.

(18) TC. donec prius.

(19) TC. declamaverit.

12. FEJEZET.

A mondott ünnepnapok megtartásáról.

Ha valaki e napokon vadászni talál, vegyék el ebeit és a lovát;⁽¹⁾ de lovát ökrön válthassa meg.⁽²⁾

1. §. Ha pedig pap vagy egyházi személy vadászna, vesztse el egyházi rendjét, miglen eleget teend vétkéért.

13. FEJEZET.

A parázna asszony megöléséről.⁽³⁾

Valaki mással paráználkodó feleségét megöli, Istennek adjon számot róla; és ha kedve tartja, vegyen mást feleségül.

1. §. De ha valaki az asszony közelvalói közül ellene kelne, hogy igaztalanul ölte volna meg, bíró eleibe vigyék a dolgot; és minden módon arról tudakozzanak a szomszédoktól, ha gyűlölségben és utálatban lett volna-e az ő férje előtt, avagy az ő parázناسága felől valami gyanúság támadott volna-e már előbb? és a bíró ítéljen benne igazság szerint.

14. FEJEZET.

Arról, a ki gyertyát engedelem nélkül viszen el.

Ha valaki az ő papjának és társainak engedelme nélkül gyertyát viszen el, tíz pénzen⁽⁴⁾ váltsa meg azt a kezét, a melylyel orzott.⁽⁵⁾

15. FEJEZET.

Arról, a ki kalmárkodás okáértront ünnepet.⁽⁶⁾

Valaki vasárnap vagy nagyobb ünnepeken templomba nem mekén, hanem kalmárkodik, lovát vesztse el.

16. FEJEZET.

A vasárnap megszegéséről.⁽⁷⁾

A szent zsinat parancsolja, hogy a ki vasárnap vásárt üt, bontsa el sátorát, a mint állította.

1. §. Ha pedig ellenkezik, ötvenöt pénzt fizessen.

17. FEJEZET.

A jövevény egyházi személyekről.

Ha valamely jövevény egyházi személy az ő püspökének ajánló levele nélkül jövend e hazába, törvénnyel avagy tanuavallás által kell meglátni, hogy nem talán barát vagy valami gyilkos legyen-e, avagy micsoda szerzetnek valja magát.⁽⁸⁾

18. FEJEZET.

Egyházi személyek egy helyben való megmaradásáról.

Ha valamely egyházi személy, e hazában jövevény, valamely püspökhöz vagy ispánhoz áll, és az ő ura jól bánik vele és a szegedség szerint tartja őt, semmiképen el ne hagyja azt⁽⁹⁾ ha távozni akar, míg a szenvedett igaztalanságról való panaszát a király nem hallja.

(1) Az IC. variansa szerint: Valaki e napokon *ebekkel* vadász, vegyék el a lovát.

(2) V. ő. Szent István II. 7: 2. §.

(3) A házasságtörő nő büntetéséről későbbi törvényeinkben v. ő. 1514: XLVII. és 1522: XXXVI. t. cz. A házasságtörés büntetéséről most érvényes jogunkban v. ő. 1878: V. t. cz. 246. §. Márkus.

(4) A *pensa* alatt László király korában is kétségkívül ugyanazon 30 dénáros arany-értékkel kell értenünk, mely Szent István törvényeiben *auri pensa* néven fordul elő; következetesség okáért itt is megtartottuk tehát a magyar fordításban a *pénz* elnevezést, de természetesen elhagyva mellőle az *arany* jelzőt, mivelhogy Szent László és utóbb Kálmán király törvényeinek latin szövegében is már mindenütt egyszerűen csak *pensa* nem pedig *auri pensa* áll. L. főntebb Szent István II. 13. és 30. fejezetei alatt az erre vonatkozó jegyzeteket, és v. ő. Pauler id. m. I. 178. és 564. ll.

(5) E fejezet a Corpus Jurisban teljességgel ki van forgatva a maga valóságából. Helyes szövege a bécsi codexek egyező variansai szerint ez: Si quis *de calendae* sine presbyteri sui et fratrum licentia subtraxerit, manum eam, cum qua *fraternitatem promissit*, decem pensis redimat. — Magyar fordításban: Ha valaki a *kalandosból* az ő papjának és társainak engedelme nélkül *eloston*, tíz pénzen váltsa meg azt a kezét, a melylyel *magát társul kötelezte vala*. — Tudni kell, hogy a középkorban számos helyen alakultak valamely papnak vezetése alatt vallásos czélú társaságok (sodalitates, confraternitates, kalendae), melyeknek tagjai egymás védelmére, kölcsönös segédelmére állottak össze; mint Verancsics Antal írja később egy ilyen már poliúiai czélokra szövetkezett társaságról: Kötelesség alatt való gyülekezőket szerzenek, kibén a kék benne akarnának lenni, hit alatt egymásnak kötelesök lennének, hogy ha valamelyek közülök valakitől bántása esnék, hogy azon mind rajta lennének és rajta halnának meg, mindaddig, mégnem az ő atyjok-fának igazat vennének; mely kötelességet *kalandosnak* nevezték. Magyar Tört. Eml. irók. III. 150. l. — Az efféle társaságok rendszeren a hónapok kalendáin, azaz minden hónap első napján tartották összejöveleiket; innen a *kalendae*, magyarul *kalandos* nevezet, mely nemcsak a társaság tagjait (fratres kalendarum), hanem magát a társaságot (kalendae) is jelenti. Du Cange Gloss. és Nyelvtört. Szótár az illető szóknál. V. ő. alább 39. fej. Ford — E fejezet rendelkezését jelenleg a lopásra vonatkozó általános szabályok pótolják (333—343. §§.); esetleg e cselekmény az 1878: V. t. cz. 336. §. 2. p. szerint minősül. Márkus.

(6) V. ő. Kálmán II. 13. fej.

(7) V. ő. Szt. István II. 8. fej.

(8) V. ő. Kálmán I. 3. fej.

(9) V. ő. Szent István II. 22. fej.

Márkus.

CAPUT 19.

De desertione et contemptu ⁽¹⁾ *propriarum ecclesiarum.*

Si derelicta ecclesia sua, ⁽²⁾ villani ad ⁽³⁾ dato, unde transierint, ⁽⁴⁾ eodem ⁽⁵⁾ redire alias transierint, pontificali jure et regali man- cogantur.

CAPUT 20.

De muliere in adulterio deprehensa.

Si quis uxorem suam in adulterio deprehen- natur; et peracta pœnitentia, si maritus voluerit. derit ⁽⁶⁾ et in iudicium statuerit, secundum iterum eam ⁽⁹⁾ recipiat; sin autem non, ⁽¹⁰⁾ instituta ⁽⁷⁾ canonum ei ⁽⁸⁾ pœnitentia impo- quamdiu ambo vixerint, inuupti permaneant.

CAPUT 21.

Abbates quomodo se habeant erga proprios episcopos. ⁽¹¹⁾

Abbates secundum decreta patrum in procuracione episcoporum suorum, in quorum ⁽¹²⁾ territorio sunt, humiliter permaneant.

§. 1. Et non semel in anno, sed sæpe monasteria eorum episcopi visitent, et regularem ⁽¹³⁾ vitam et conversationem fratrum discutiant. Tametsi monachi, ⁽¹⁴⁾ cui monasterio ⁽¹⁵⁾ voluerint, se, cum rebus suis commendent; similiter et sanctimoniales in monasterio sanctimonialium. ⁽¹⁶⁾

§. 2. Deinceps autem aliquis episcopus aut abbas, sine titulo certi loci, monachum aut monacham non audeat ordinare.

CAPUT 22.

Pœna gentium ritu sacrificantium. ⁽¹⁷⁾

Quicumque ritu gentium ⁽¹⁸⁾ juxta puteos lapides obtulerint, ⁽¹⁹⁾ reatum suum bove sacrificaverint, vel ad arbores et fontes et luant.

CAPUT 23.

De donatione rerum alicui ecclesiae facta. ⁽²⁰⁾

Si quis res suas aut prædia, uni dederit ecclesiæ, nulla interveniente causa subtrahere audeat et dare alteri. ⁽²¹⁾

CAPUT 24.

De inventione rerum ecclesiasticarum. ⁽²²⁾

Res ecclesiarum ubicunque inveniantur, sive apud ecclesias alias vel apud dominos, ad priorem ecclesiam suam redeant.

CAPUT 25.

De negligentia festorum et fidelium cadaverum sepultura. ⁽²³⁾

Si quis dominicum diem non observaverit ⁽²⁴⁾ tempora et vigiliis non jejunaverit, aut mor- et dies festos non servaverit, ⁽²⁵⁾ aut quatuor tuos suos ad ecclesiam suam ⁽²⁶⁾ non sepelierit :

(1) TC. <i>et contemptu</i> ninesen.	<i>batum</i> erga proprios episcopos	(19) TC. IC. <i>oblaciones</i> obtule-
(2) TC. <i>sua</i> ninesen.	<i>capitulum.</i>	runt.
(3) TC. <i>ad</i> ninesen.	(12) TC. <i>in cuius.</i>	(20) TC. <i>De datione propriarum</i>
(4) TC. <i>transierunt.</i>	(13) TC. <i>regulariter.</i>	<i>rerum</i> alicui ecclesiæ.
(5) TC. <i>ibi.</i>	(14) TC. IC. <i>Conversi</i> monachi.	(21) TC. <i>alii.</i>
(6) TC. <i>reprehenderit.</i>	(15) TC. <i>cui monasterio</i> mona-	(22) TC. <i>ecclesiarum.</i>
(7) TC. <i>statuta.</i>	<i>chorum.</i>	(23) TC. <i>De negligentia fidelium</i>
(8) TC. <i>ei</i> ninesen.	(16) TC. <i>Similiter et monachæ</i>	<i>cadaverum.</i>
(9) TC. <i>eam</i> ninesen.	<i>in monasterio monacharum.</i>	(24) TC. <i>serraverit.</i>
(10) TC. <i>non</i> ninesen.	(17) TC. <i>De ritu gentium.</i>	(25) TC. <i>feriaverit.</i>
(11) TC. <i>De procuracione ab-</i>	(18) TC. IC. <i>gentium.</i>	(26) TC. <i>suam</i> ninesen.

19. FEJEZET.

Mikor a nép az ő templomát megveti és elhagyja.

Ha valamely falu népe elhagyván az ő templomát, más helyre költözik, a püspök hatalma és király parancsolatja kényszerítse visszaszállani oda, a honnan eltávozott.⁽¹⁾

20. FEJEZET.

A parázñaságon kapott asszonyról.

Ha valaki az ő feleségét parázñaságon kapván törvény eleibe viszi, tartson az asszony bűnbánatot a kánoni rendelkezések szerint⁽²⁾ és bűnbánat után fogadja vissza férje, ha akarja; ha pedig nem, hát maradjanak házasságkivül, a meddig mindkettő életben leend.⁽³⁾

21. FEJEZET.

Miképen tartsák magokat az apátok az ő püspökeikhez.

Az apátok, mint az atyák végezték vala, maradjanak meg alázatosan az ő püspökeik kormányzása alatt, a kiknek földi határában vannak.

1. §. És a püspökök nem egyszer egy esztendőben, hanem gyakorta látogassák meg a kolostorokat és vizsgálják meg, micsoda mérsékletes életet és társalkodást folytatnak a szerzetesek. A szerzetbe lépők,⁽⁴⁾ valamely kolostorhoz akarják, ahoz ajánlják magokat javaikkal egyben; hasonlóképen az apácák is az ő kolostoraikhoz.

2. §. De ennekutána bizonyos tartózkodás helyének megnevezése nélkül szerzetest vagy apácát a rendbe felvenni, se püspök, se apát ne merjen.

22. FEJEZET.

A pogány módra áldozók büntetése.⁽⁵⁾

A ki pogány módra kutak mellett áldoz, ajánl, akárki legyen, egy ökörrrel bűnhődjék avagy fának és forrásnak és kőnek ajándokot érte.

23. FEJEZET.

Az egyháznak adott javakról.

Valaki az ő javait vagy jószágát valamely egyháznak adta, semmi okon attól elvonni és másiknak adni ne merje.

24. FEJEZET.

Egyházi javak megtalálásáról.

Egyházak javait, bárhol találtassanak meg, akár más egyházaknál, akár uraknál, annak az egyháznak adják vissza, a melyik előbbször birta vala.⁽⁶⁾

25. FEJEZET.

Az ünnepek megszegéséről és a hivek holt testének eltakarításáról.

A ki meg nem szenteli a vasárnapot és az tornapokon⁽⁷⁾ és ünnepek estin nem bőjtől,⁽⁸⁾ ünnepnapokat meg nem tartja, vagy a kán- avagy nem a templom mellé temeti az ő

(1) V. ő. Kálmán II. 12: 1. §.

(2) V. ő. Kálmán I. 61. fej.

(3) V. ő. Kálmán II. 8. fej. *Fordító.* — V. ő. fönn a 13. fej. Az új házasság megkötésének tilalma megegyezik a kánonjog rendelkezéseivel, melyek az 1894: XXXI. t. cz. életbeléptéig a katolikus vallásnak házasságát illetően hazánkban kötelező hatálylyal bírtak. *Márkus.*

(4) A *tametsi* kötőszó nyilván a *conversi* hibás olvasásából került a Corpus Juris szövegébe. Du Cange szerint: *Converti dicitur qui monachus fit.*

(5) V. ő. fönn I. Endre edictumát.

(6) A jogtalan elcsajátításról most érvényes jogunkban v. ő. 1878: V. t. cz. 365—369. §§.

(7) V. ő. Kálmán I. 71. fej.

(8) V. ő. alább 37. fej.

M.

M.

duodecim diebus⁽¹⁾ pane⁽²⁾ et aqua poeniteat |
in cippo.⁽³⁾ |

§. 1. Si dominus servi sui corpus, aut villi-

cus pauperis villani vel hospitis, ad ecclesiam
non detulerit, tantundem poeniteat.

CAPUT 26.

De laboribus judaeorum in festivitibus.

Si in die dominico aut aliis majoribus festivi- |
tatibus, judaeum laborantem aliquis invenerit, |
instrumentis laboraverit, illa amittat.

CAPUT 27.

De decimatione liberorum abbatum.

Abbates de liberis suis dent decimationem |
episcopis.

CAPUT 28.

De testibus iudicii ferrei⁽⁴⁾ vel aquae.

Quoties⁽⁵⁾ vel aqua vel ferro iudicium factum |
fuerit, intersint ibi tres idonei testes, jurando |
jure probati, qui et innocentis innocentiam, et |
contra culpabilis culpam perhibeant.

§. 1. Presbyter de ferro duas pensas, et de
aqua unam pensam accipiat.

CAPUT 29.

De celebratione missae extra ecclesiam.

Nullus presbyter audeat missam celebrare extra ecclesiam, nisi forte iti-
neris causa necessitas cogat eum.

§. 1. Si vero a comite suo coactus fuerit, |
ab ordine cessabit, et qui eum ad hoc |
coegerit,⁽⁶⁾ quinquaginta quinque pensas
solvat.

§. 2. In itinere vero divinum officium celebrare liceat in tentorio.

CAPUT 30.

De decimatione liberorum et de emancipatione eorumdem ecclesiis facta.⁽⁷⁾

Episcopi de liberis accipiant decimas.⁽⁸⁾

§. 1. Liberi vero, cuicumque episcopo vel |
comiti adhaeserint, sicut eis placuerit, ita habe- |
antur, salva tamen libertate.

§. 2. Qui autem pro animarum salute liber-
tati⁽⁹⁾ mancipati fuerint, eo tenore tamen, ut
ecclesiae serviant, ipsi nemini, nisi soli presby-
tero administrent.

CAPUT 31.

De carnis dimissione.⁽¹⁰⁾

Latini, qui ungarorum consuetudini legi- |
timae consentire noluerint, scilicet post- |
quam⁽¹¹⁾ ungari carnes dimiserint,⁽¹²⁾ ipsi
iterum in secunda et tertia feria comederint.

(1) TC. dies.

(2) TC. in pane.

(3) IC. ieiunet in cippo.

(4) TC. ferri.

(5) TC. Quotiescumque.

(6) TC. coegit.

(7) TC. De decimatione libe-
rorum capitulum.

(8) TC. decimum.

(9) TC. pro animarum libertate.

(10) TC. bozza: capitulum.

(11) TC. scilicet qui prius quam.

(12) TC. dimiserunt.

halottjait: tizenkét napon át vezekeljen kenyerén és vizen, kalodába zárva.⁽¹⁾

1. §. Ha valamely ur az ő szolgája testét, vagy a falusbíró a helybeli szegény vagy jövevény halottát a templomhoz nem viteti, azonképen vezekeljen.⁽²⁾

26. FEJEZET.

Arról, ha zsidó, ünnepnapon dolgozik.

Ha valaki vasárnap vagy más nagyobb ünnepén talál zsidót munkában, tehát hogy a keresztyénség meg ne botránkozzék, valamely szerszámmal a zsidó dolgozott, azt vesztítse el.⁽³⁾

29. FEJEZET.

A templomon kívül való misemondásról.

Egy pap se merjen misét mondani templomon kívül, hanem ha történetesen utazás okából szükség hajtja reá.

1. §. De ha csak uti társa kényszeríti őt, akkor szűnjék meg papi tisztétől, és a kirákényszerítette, ötvenöt pénzt fizessen.

2. §. Utazás közben pedig sátor alatt legyen szabad isteni szolgálatot tartani.⁽⁶⁾

30. FEJEZET.

A szabadok tizedadójáról és az egyház szolgálatába való szegődésekről.⁽⁷⁾

A püspökök vegyenek tizedet a szabadoktól.

1. §. A szabadokkal pedig, akármely püspökhöz vagy ispánhoz állottak legyen, úgy bánjanak azok, a mint nekik tetszik, mindazonáltal az ő szabadságok épségben maradjon.

2. §. De a kiket lelki idvességért szabadítottak fel, oly okkal mégis, hogy az egy-

27. FEJEZET.

Az apátok szabad népeinek tizedadójáról.

Az apátok az ő szabad népeiken engedjenek tizedet a püspököknek.⁽⁴⁾

28. FEJEZET.

A tűzes ras és forró viz próbájánál való tanúságról.

Valahányszor vízzel vagy vassal való ítélettel leszen, legyen ott három alkalmas tanu, hittel próbált emberek, a kik mind az ártatlannak ártatlanságát, mind pedig a vétkesnek vétkeit megbizonyítsák.

1. §. A vastól két pénz, a víztől egy pénz járjon a papnak.⁽⁵⁾

háznak szolgáljanak, azok senkinek másnak, hanem egyedül a papnak adjanak tizedet.⁽⁸⁾

34. FEJEZET.

A hushagyatról.⁽⁹⁾

Az olaszok, kik a magyarság törvényes szokását követni nem akarják, tudniillik hogy ők, mikor a magyarok már elhagyták a husnak ételét, még azután hétlőn és kedden is hust esznek, ha azt mondják, hogy a mi

(1) V. ö. Szent István II. 9. fej.

(2) V. ö. Kálmán I. 73. fej. *Fordító.* — V. ö. még fenn 15. és 16. fej. Szt. István II. 8. és 10. fej. Az ünnepek és vasárnapok tiszteletben tartásáról v. ö. 1808: LIII. t. cz. 19. §.; 1879: XL. t. cz. 52. §. Az eltemetési köteleességről most érvényes jogunkban v. ö. 1808: LIII. t. cz. 22. §.; 1879: XL. t. cz. 54. §.

(3) V. ö. Szent István II. 7. 3. §. *Fordító.* — Most érvényes jogunkról l. a 25. fej. jegyzetét. *M.* (4) V. ö. Szent István II. 32. fej. és Kálmán I. 66. fej. *Fordító.* — A papi tized eltörlesztéről v. ö. 1848: XIII. t. czikk. — V. ö. alább a 30. fejezetet. *Márkus.*

(5) V. ö. Kálmán I. 22. fej. *Fordító.* — A kínzás e neméről Kálmán után keletkezett törvényeink meg nem emlékeznek. A kínzás eltörlesztéről v. ö. 1791: XLII. t. cz. *Márkus.*

(6) V. ö. Kálmán I. 68. fej. *Fordító.* — E törvény, épp úgy, mint Szt. István, Szt. László és Kálmán egyéb vallásügyi törvényei, a mennyiben az egyház belső életét illetik: az államhatalomtól független, egyházi jogi hatálylyal bírnak és érvényességük is csak ebből a szempontból ítélendő meg. L. az eme kötet bevezetésében erre vonatkozóan mondottakat. *Márkus.*

(7) V. ö. Szent István II. 32. fej. és fenn 27. fej.

(8) V. ö. Kálmán II. 3. fej.

(9) A *carnisprivium* vagy *carnis dimissio* régi magyar neve: *hushagyat*. Nyelvtört. Szótár I. 1244. l.

si se nostræ consuetudini meliori non sentire dixerint: (1) quocunque volunt, eo vadant.

§. 1. Pecuniam vero quam hic acquisierunt, hic relinquunt; nisi forte resipuerint (2) et carnes nobiscum dimiserint.

CAPUT 32.

De illata violentia virgini vel mulieri.

Si quis virgini (3) vel mulieri de villa in vil- lam eunti vim intulerit, quantum pro homicidio, tantundem peniteat.

CAPUT 33.

De decimatione pecorum in alio episcopatu nascentium.

Episcopi, qui decimationem pecorum in alio episcopatu nascentium (4) accipiunt, quartam partem presbyteris in suo episcopatu manentibus tribuant.

CAPUT 34.

De satisfactione meretricum vel strigarum.

Meretrices et strigæ, secundum quod episcopo justum (5) visum fuerit, tali modo (6) dijudicentur.

CAPUT 35.

De abbatis vel monachi osculo erga regem vel episcopum.

Si contigerit regem vel episcopum (7) ad quamlibet abbatiam venire, abbas et (8) monachi ad regis vel episcopi osculum in ecclesia non accedant, sed egressi in claustrum, ordinati (9) stantes, regis vel episcopi (10) osculum præstolentur.

§. 1. Regem autem vel (11) episcopum, cum quot et qualibus sibi placuerit, abbas claustrum intrare permittat.

CAPUT 36.

De salutatione abbatis vel monachi euntis ad regem.

Si autem contigerit abbatem vel monachum ad curiam regis venire, in ecclesia (12) ad salutandum regem non eat, sed postquam exierit de ecclesia, in domo vel in (13) tentorio salutet eum.

CAPUT 37.

De sanctarum vigiliarum observatione. (14)

In hac vero sancta synodo a venerabili rege Ladislao (15) statutum est, et (16) ab universis episcopis (17) collaudatum et canonisatum, ut vigiliæ

(1) TC. non consenserint.

(2) TC. respuerint.

(3) TC. vel virgini.

(4) TC. TC. nascentium ninesen.

(5) TC. iuste.

(6) TC. ita.

(7) TC. regi aut episcopo.

(8) TC. vel.

(9) TC. ordinati.

(10) TC. regi vel episcopo.

(11) TC. et.

(12) TC. in ecclesia dei.

(13) TC. in ninesen.

(14) TC. De vigiliarum (sanctarum) observatione sanctorum.

(15) TC. Ladislao ninesen.

(16) TC. et ninesen.

(17) TC. episcopis ninesen.

jobb szokásunk nekik nem kellemetes: menjenek, a hová akarnak.⁽¹⁾

1. §. De pénzőket, mit itt kerestek, hagyják itten; ha csak eszközre nem térnek és velünk együtt nem kezdenek a bőjtöz.

32. FEJEZET.

Hajadon leányon vagy asszonyon való erőszakitételről.⁽²⁾

Valaki hajadon leányon vagy asszonyon, egyik faluból a másikba menő útjában erőszakot teszen, úgy bánja meg, mintha embert ölt volna.

33. FEJEZET.

33. FEJEZET.

Más püspökség határában levő barmok tizedéről.⁽³⁾

Ha valamely püspök más püspökség határában ellett barmokból veszen tizedet, adja negyedrészt az ő püspökségében lakó papoknak.

34. FEJEZET.

A lator asszonyok és boszorkányok megalkottatásáról.

A lator asszonyok és boszorkányok úgy lakoljanak, a mint a püspök jónak látja.⁽⁴⁾

35. FEJEZET.

Arról, hogy miképen járuljon az apát vagy szerzetes a királyhoz vagy a püspökhöz csókadásra.⁽⁵⁾

Ha valamely apátságban a királynak vagy püspöknek történik látogatása, az apát és a szerzetesek ne járuljanak csókadásra a király vagy a püspök eleibe a templomban, hanem felmenvén a kolostorba és ottan renddel állván, várják a király vagy a püspök csókját.

1. §. Az apát pedig engedje a királyt vagy a püspököt a kolostorba lépni, a hány emberrel és a kikkel nekik tetszik.

36. FEJEZET.

Az apát vagy szerzetes udvarlásáról a királynál.⁽⁵⁾

Ha pedig történik, hogy valamely apát vagy szerzetes jó a király udvarába, ne menjen a királyt köszönteni az Isten házában, hanem minekutána onnan kijött volna, a maga házában vagy sátorában köszöntse őt.

37. FEJEZET.

Az ünnepi szent bőjtök⁽⁶⁾ *megtartásáról.*⁽⁵⁾

Végezte pedig ezen szent zsinathban tisztelendő László király, és valamennyi püspök javallásával törvénybe ment, hogy boldog István király bőjtjé

(1) E fejezet helyes megértésére megjegyzendő, hogy a magyar kereszténység első századaiban nem a hamvazó szerda előtti *kedden*, hanem már az ezt megelőző *vasárnapon*, a mai *farsang vasárnapján* kezdték el a nagybőjtöt; később azonban Magyarország is az olasz szokást vette fel és a XIV-ik században már nálunk is a *húshagyó keddet* tartották. V. ö. Knauz N. *Kortan*, 151. l. Fordító. — E fejezet tisztán vallásszertartásos jellegű lévén: természetesen ma már nem bír államjogi hatályal. *Márkus.*

(2) A szemérem elleni erőszakos bűncselekményekről most érvényes jogunkban v. ö. 1878: V. t. cz. 232—240. §§. V. ö. még 1514: XLVII. t. cz.; 1522: XXXVI. t. cz. *Márkus.*

(3) L. a (4) jegyzetet az 39. lapon.

(4) V. ö. Szent István II. 31. és 32. fejj., Kálmán I. 57. fejj.

(5) E fejezetre is alkalmazandók a 29. fejj. kapcsán mondottak, azzal a hozzáadással, hogy a magyar királynak a róm. kath. egyházzal szemben fennálló főkegyúri jogából eredő kiváltságai alapjukul éppen Szt. István és Szt. László eme és hasonló törvényeiben gyökereznek, a mely törvények ismét a királyoknak az egyház körül szerzett érdemeikre vezethetők vissza.

(6) A *vigília* neve régi magyar naptárainkban: *bőjt*. pl. a Mária-ünnepek vigiliája legtöbbször így említtetik: *Bódogasszony bőjtje*. Knauz N. *Kortan* 284. l. V. ö. fentebb 25. fejj.

celebrentur beati Stephani regis et Gerhardi martyris, quo die passus est, et tres dies ad festivitatem sancti Martini.

§. 1. Et quod patruus suus, Andreas rex, cum omnibus qui tunc erant episcopis, vovit et statuit, iste rex christianissimus destruere noluit, sed firmitus corroboravit: ⁽¹⁾ trium dierum ⁽²⁾ vigiliam ad festivitatem sancti Petri.

CAPUT 38.

De sanctarum veneratione festivitatum. ⁽³⁾

Istæ vero festivitates servandæ sunt ⁽⁴⁾ per annum: Nativitas Domini, sancti Stephani protomartyris, sancti Joannis evangelistæ, sanctorum Innocentium, Circumcisio Domini, Epiphania cum vigilia, Purificatio sanctæ Mariæ, in Pascha quatuor dies, sancti Georgii martyris, Philippi et Jacobi cum vigilia, Inventio sanctæ crucis, Ascensio Domini, in Pentecoste quatuor dies, sancti Joannis Baptistæ, Petri et Pauli apostolorum ⁽⁵⁾ una die, sancti Jacobi, sancti Laurentii, Assumptio sanctæ Mariæ, sancti regis Stephani, sancti Bartholomæi, ⁽⁶⁾ Nativitatis ⁽⁷⁾ sanctæ Mariæ, Exaltatio sanctæ crucis, sancti Mathæi apostoli et evangelistæ, ⁽⁸⁾ sancti Gerhardi episcopi, ⁽⁹⁾ sancti Michaelis archangeli, sanctorum ⁽¹⁰⁾ Simonis et Judæ, Omnium Sanctorum, sancti Emerici ducis, ⁽¹¹⁾ sancti Martini, sancti Andreæ, sancti Nicolai, sancti Thomæ apostoli; et unaquæque parochia suum patronum et dedicationem ecclesiæ celebret.

CAPUT 39.

De abbatibus vel monachis in kalendis sedentibus. ⁽¹²⁾

Abbates vel ⁽¹³⁾ monachi inter fratres kalendarum non sedeant, sed abbas oblationes fratrum in claustrum accipiat ⁽¹⁴⁾ et secundum regulam fratribus administret.

(1) TC. *roboravit*.(2) TC. *scilicet* dierum trium.(3) TC. *hozza: capitulum sequitur*.(4) TC. *U' istæ festivitates feri(æ)ndæ sunt*.(5) TC. *apostolorum* ninesen.(6) TC. *Bartholomæi apostoli* (sancti ninesen).(7) TC. *Nativitas*.(8) TC. *et evangelistæ* ninesen.(9) TC. *episcopi* ninesen.(10) TC. *sanctorum* ninesen.(11) TC. *sancti Henrici confessoris*.(12) TC. *hozza: capitulum*.(13) TC. *et*.(14) TC. *recipiat*.

és Gellért püspökét, a mely napon mártiromságot szenvedett, megtartsák, és három napot szenteljenek szent Mártonnak.⁽¹⁾

1. §. És a mit az ő apja bátyja, Endre király, mind ama püspökökkel, kik akkor voltak, fogadott és rendelt vala, azt e nagy keresztyén király sem akará eltörölni, sőt inkább megerősítette: ugymint három napi böjtöt szent Péter ünnepe⁽²⁾ előtt.

38. FEJEZET.

A szent ünnepek megüléséről.⁽³⁾

Eszteendőn által pedig ezeket az ünnepeket kell megülni: Nagykarácson napját, szent István első mártír napját, szent János evangyélita napját, Aprószentek napját,⁽⁴⁾ Kiskarácson,⁽⁵⁾ Vizkeresztet⁽⁶⁾ böjtjével együtt, Gyertyaszentelő Boldogasszony napját,⁽⁷⁾ Husvétkor négy napot, szent György mártír napját,⁽⁸⁾ Filepet Jakabot⁽⁹⁾ böjtjével együtt, a szent keresztnek megleletét,⁽¹⁰⁾ Áldozó csütörtököt, Pünkösdkor négy napot, Keresztelő szent János napját,⁽¹¹⁾ Péter és Pál apostolokat egy napon,⁽¹²⁾ szent Jakab napját,⁽¹³⁾ szent Lőrincz napját,⁽¹⁴⁾ Nagyasszony napját,⁽¹⁵⁾ szent István király napját,⁽¹⁶⁾ szent Bertalan napját,⁽¹⁷⁾ Kisasszony napját,⁽¹⁸⁾ a szent keresztnek felmagasztalását,⁽¹⁹⁾ szent Máté apostol és evangyélita napját,⁽²⁰⁾ szent Gellért püspök napját,⁽²¹⁾ szent Mihály árkangyal napját,⁽²²⁾ szent Simont és Júdát,⁽²³⁾ Mindszentek napját,⁽²⁴⁾ szent Imre herczeg napját,⁽²⁵⁾ szent Márton,⁽²⁶⁾ szent András,⁽²⁷⁾ szent Miklós,⁽²⁸⁾ szent Tamás apostol napját;⁽²⁹⁾ és mindegyik egyház ülj meg az ő szentjének és temploma felszentelésének ünnepét.⁽³⁰⁾

39. FEJEZET.

A kalandosban ülő apátokról és szerzetesekről.⁽³⁰⁾

Apátok vagy szerzetesek ne üljenek a kalandosbeli társak közzé, hanem az apát vegye kezéhez adományaikat a kolostorban, és ossza annak rendje szerint a szerzeteseknek.

(1) László még a Salamon ellen vívott magyar-ódi csata napján tön fogadást szent Mártonnak. Pauler id. m. I. 1641.

(2) Péter Pál napja értendő. Knauz id. m. 284. l.

(3) Ez ünnepekhez járul még Szt. István napja az 1222. évi aranybulla 1. czikke értelmében (1801: XIII. t. cz.) L. még: 1723: XXIX. t. cz., De feriis universalibusque juristitorum terminis. Ujabb törvényeink a vasárnapokon felül általában a róm. kath. egyház ünnepeit (Gergely naptár szerinti ünnepek) ruházzák föl oly ünneppapok jellegével, a melyek az állami jogának szempontjából is figyelembe jönnek és bizonyos jogi következményekkel egybekötve; v. ö. 1840: XV. t. cz. II. R. 201. §.; 1868: LIV. t. cz. 100., 235. §§.; 1876: XXVII. t. cz. 103. §.; 1881: LX. t. cz. 22. §. Márkus.

(4) Dec. 25., 26., 27., 28.

(14) Aug. 10.

(22) Sept. 29.

(5) Jan. 1.

(15) Aug. 15.

(23) Oct. 28.

(6) Jan. 6.

(16) Aug. 30.

(24) Nov. 1.

(7) Febr. 2.

(17) Aug. 24.

(25) Nov. 5.

(8) Apr. 24.

(18) Sept. 8.

(26) Nov. 11.

(9) Máj. 1.

(19) Sept. 14.

(27) Nov. 30.

(10) Máj. 3.

(20) Sept. 21.

(28) Dec. 6.

(11) Jún. 21.

(21) Sept. 24-én, a mely napon

(29) Dec. 21.

(12) Jún. 29.

szenvedett. V. ö. fentebb 37. fej.

(13) Jul. 25.

(30) L. fentebb a 14. fejezethez (5) alatt és a 29. fejezethez fűzött jegyzetet. A kalandosokra vonatkozó az úgynevezett *Synodus Strigoniensis* prior végzéseinek 47-ik pontja is. Endlicher *Herum Hungaricarum Monumenta Arpadiana*, 355. l.

CAPUT 40.

De negantibus decimationem.

Episcopus accipiat decimationem de omnibus,⁽¹⁾ sed eo tenore: episcopi pristaldus interroget possessorem annonarum seu bestiarum, quantum habeat? si crediderit⁽²⁾ verbis illius, accipiat secundum hoc quod dixit; si vero non crediderit, faciat illum jurare et accipiat. In annona vero commixtum non accipiat,⁽³⁾ sed separatim.

§. 1. Si vero post juramentum, dominum annona quis alienus perjurum dixerit, præter pristaldum episcopi, ante pristaldum regis et comitis numeretur annona; et⁽⁴⁾ si culpabilis inventus fuerit dominus annona, ei tantum⁽⁵⁾ decima pars detur, et novem partes dentur episcopo.

§. 2. Si vero ipse qui insurrexerit, mendax extiterit,⁽⁶⁾ eodem iudicio persolvat culpam. Si non habuerit,⁽⁷⁾ unde se redimat, solus vendetur,⁽⁸⁾ exceptis liberis.

§. 3. Decimatio autem tota colligatur usque ad Nativitatem Domini.

§. 4. Filius autem,⁽⁹⁾ qui in domo patris est, vel servus, non separetur,⁽¹⁰⁾ sed simul dent decimationem cum patre.

§. 5. Filiis vero et servis,⁽¹¹⁾ qui per se habent domos,⁽¹²⁾ accipiant decimationem⁽¹³⁾ de omnibus quæ habent.

§. 6. Si autem aliquis⁽¹⁴⁾ contumax fuerit, et⁽¹⁵⁾ interrogatus decimam noluerit indicare pristaldo episcopi, tunc pristaldus coram idoneis testibus designet, quantum sibi videtur esse justum. Linum vel cannabum, quantum potest pugillus capere⁽¹⁶⁾ pressis digitis ad terram, tantum accipiat.⁽¹⁷⁾ Si trituratam annonam invenerit, si decem hydriae fuerint, nil accipiat; si viginti vel plus, accipiat decimam partem.

CAPUT 41.

De litigatoribus venientibus ad regale palatium.

Si quis vero nobilium seu militum aut comitum⁽¹⁸⁾ in curiam causa litium veniens, ad regale palatium cum suo litigatore non steterit,

et regio nuncio vocatus sine regis licentia domum perrexerit, rationem perdet,⁽¹⁹⁾ et insuper, si quid ab eo abstulerit, dupliciter reddat.

CAPUT 42.

De spretru sigilli regii et iudicis.⁽²⁰⁾

Si quis autem regis sigillum super aliquem projiciens, ipse⁽²¹⁾ in curiam venire neglexerit, rationem perdat et quinque pensas persolvat; et quotiescunque renovaverit, toties quinque pensas persolvat.⁽²²⁾

§. 1. Si vero iudicis sigillum projiciens non venerit, centum nummos persolvat.⁽²³⁾ ⁽²⁴⁾

(1) TC. *decimam in omnibus.*

(2) TC. *Si vero crediderit.*

(3) TC. *in (anno autem keresztül húzva) nona vero commixtum ne accipiat.*

(4) TC. *et ninesen.*

(5) TC. *tantum ninesen.*

(6) TC. *Si autem, qui insurrexerit, ipse mendax extiterit.*

(7) TC. *haberet.*

(8) TC. *vendatur.*

(9) TC. *autem ninesen.*

(10) TC. *seu filius seu servus, non separentur.*

(11) TC. *A filiis vero aut servis.*

(12) TC. *domos suas.*

(13) TC. *decimam.*

(14) TC. *aliquis ninesen.*

(15) TC. *et ninesen.*

(16) TC. *capere ninesen.*

(17) TC. *pressis digitis ad terram premere, accipiat.*

(18) TC. *nobilium vel comitum.*

(19) TC. *perdat.*

(20) TC. *regis vel iudicis.*

(21) TC. *et ipse.*

(22) TC. *solvat.*

(23) TC. *solvat.*

(24) A Corpus Juris kiadásaiban e fejezet után ez áll: Explicit liber primus decretorum sancti Ladislai. TC. *Explicit stb. ninesen, hanem: Sequitur recapitulatio secundi libri.*

40. FEJEZET.

Azokról, a kik a tizedet ellagadják.

A püspök mindenből tizedet vegyen,⁽¹⁾ de ily módon: a püspök poroszlója⁽²⁾ kérdezze meg a termés vagy a barmok gazdájától, mennyije vagyon? és ha hiszen az ő szavának, szedje a tizedet a szerint: ha pedig nem hiszen, esküdtesse meg és azután tizedeljen. Gabonában pedig el ne fogadjon eleget, hanem külön-külön szedje.

1. §. És ha valaki, a püspök poroszlóján kívül más, a termés gazdáját letett hite után hamis esküvőnek mondja, számlálják meg a termést a király meg az ispán poroszlója előtt: és ha a gazdát vétkesnek tapasztalják, legyen övé csak a tized, és kilencz rész adjanak a püspöknek.⁽³⁾

2. §. De ha ki felszólalt vala, maga marad a hazugságban, ugyanazon törvény szerint tizessen vétkeért. Ha nines a miből megváltsa magát, adják el szolgaságra őt egyedül, gyermekei nélkül.

3. §. Mind az egész tizedadót be kell pedig szedni karácsonig.

4. §. A flu, ki apja házában lakik, vagy a szolga, ne külön, hanem az apával együtt adjon tizedet.

5. §. De oly fiaktól és szolgáktól, a kik külön kenyéren vannak, valamijek vagyon, mindenből tizedet vegyenek.

6. §. Ha pedig valaki nyakaskodik, és megkérdetve a tizedről, nem akar a püspök poroszlójának vallani, akkor a poroszló alkal-

mas tanuk jelenlétében tizedeljen annyit, a mennyit igazságosnak lát. Lenből vagy kenderből annyit vegyen, a mennyit marokkal a földhöz szoríthat. Ha cséplett gabonát talál, tiz vederig semmit ne vegyen belőle; ha husz vagy annál több vederre való leszen, tizedelje meg.

41. FEJEZET.

A királyi palotára jövő peresekről.

Ha valamely nemes vagy vitéz, avagy az ispánok közül valaki az udvar eleibe hozván ügyét, a királyi palotában az ő peresével törvényt nem áll, és mikor a kiáltó hívja, haza ment a király engedelme nélkül, vesztitse el perét és azonfelül ha mit a másiktól elvett volna, adja meg kétszer.

42. FEJEZET.

Arról, a ki a király vagy a bíró pecsétjét meg nem becsüli.⁽⁴⁾

Ha valaki a király pecsétjét küldi másra⁽⁵⁾ és maga meg nem jelenik az udvarnál, vesztitse el perét és fizessen őt pénzt birságul: és valahányszor újra miveli azt, mindannyiszor őt pénzt fizessen.

1. §. Ha pedig a bíró pecsétjét küldi és nem jövend, száz apró pénz⁽⁶⁾ legyen a birsága.

(1) V. ö. Kálmán II. 5. fej. Fordító. — A tizedről l. fenn a 27. jegyzet.

(2) A *pristaldus* vagy *prestaldus* (v. ö. Kálmán I. 28. fej.) meglehetősen tág fogalommal bíró nevezet középkori latinságunkban; de mivel alig lenne lehetséges minden viszonyában és vonatkozásában más-más megfelelő magyar szót találni hozzá. legcélszerűbbnek tartottuk azzal a szóval fordítani le, mely, bárha jelentése ma szűkebb és alábbvaló körre szorítkozik is, de nyelvtörténetileg kétségtelenül a *pristaldus*nak eredeti szláv *pristar* alakjából származik. V. ö. Miklosich F. *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*, 319. l.

(3) V. ö. Szent István II. 52: 1. §.

(4) E fejezet érdekes adat az ú. n. makacsság (contumacia) jogtörténelmi előzményeihez. V. ö. Szent László III. 26. fej. Hk. II. R. 77. és 82. cz.; 1486: I. l. t. cz.; 1495: XII. t. cz.; 1503: XXXVIII. t. cz. 1. cz.; 1729: XXXVIII. t. cz. Márkus.

(5) Azaz: a király pecsétjével idéztet perbe valakit.

(6) Valószínűleg a dénárnál kisebb, a dénár felét vagy annál valamivel többet érő pénz (obolus) értendő, a melyből 100 darab körülbelül ötven, vagy legfeljebb hetvenöt dénár értékének felel meg.

SANCTI LADISLAI REGIS

DECRETORUM LIBER SECUNDUS.⁽¹⁾

CAPUT 1.

De furto proximi quorumlibet principum.⁽²⁾

Temporibus piissimi Ladislai regis, omnes nos regni Pannoniæ⁽³⁾ optimates in monte sancto conventum fecimus, et quæsiuimus, qualiter malorum hominum impediuntur studia, et gentis nostræ expedirentur negotia.

§. 1. Primum⁽⁴⁾ omnium iurejurando constituimus, ut qualiscunque proximus⁽⁵⁾ principum reperiretur in furti culpa ultra pretium gallinarum, nullatenus possit abscondi vel defendi a quolibet eorum.

§. 2. Placuit quoque ut ipse fur, nisi ceciderit in ecclesiam, suspendatur⁽⁶⁾ et omnis facultas ejus⁽⁷⁾ depereat. Et, si imprudentia ejus

qui ceperat eum, evaserit in ecclesiam vel in curiam regis vel ad pedes episcoporum, careat.

§. 3. Si autem de manu fidejussoris evaserit, de patibulo quidem liberetur, verumtamen cum eodem fidejussore in aliam regionem venundetur, et bona ipsius regali fisco vendicentur.

CAPUT 2.

De furto servi.

Si servus fur inventus fuerit et⁽⁸⁾ non si ceciderit, careat custos ejus vendicatione possit pretio commutari, nasus ejus, nisi furti.

§. 1. Si vero secundo hoc modo⁽¹¹⁾ captus fuerit, suspendatur.

CAPUT 3.

De ligatione furis.⁽¹²⁾

Si quis autem furem ligaverit, habent potestatem ligandi eum et ducendi ad iudicem, sive persolvat quinquaginta quinque pensas et eandem noxam reddat in ligamine.

(1) Szent László király második könyvének a TC-ben tizenhét fejezime van, mely a Corpus Jurisban az 1—7 és 9—18 capituloknak felel meg.

(2) E címet a TC-ben csak a *recapitulatio* adja; a fejezet előtt ez áll: *Incipit liber secundus, capitulum primum.*

(3) TC. *Pannonico*. E varians szerint az egész mondat így lenne helyesen szerkesztendő: *omnes nos regni optimates in monte sancto Pannonico* (vagy *Pannoniæ*) *conventum fecimus.*

(4) TC. *Primo*.

(5) TC. *proximus* nincsen.

(6) TC. *insuspendatur*.

(7) TC. *et omnis familia eius.*

(8) TC. *iudicatione*.

(9) TC. *IC. et nincsen.*

(10) TC. *IC. abscondatur* nincsen.

(11) TC. *hoc modo* nincsen.

(12) TC. *De servi ligatione sequitur.*

(13) TC. *prohiberet*.

SZENT LÁSZLÓ KIRÁLY

DEKRÉTOMAINAK MÁSODIK KÖNYVE.

1. FEJEZET.

Arról, ha akármely főember közelvalója lop.

A kegyességes László király idejében gyülekeztünk egybe mi, Pannónia országának jobbjai mindnyájan, a szent hegyen,⁽¹⁾ és módot keresünk benne, miképen lehetne a gonosz emberek szándékát megakadályoztatnunk és előmenetelt szerezni a mi nemzetünk ügyének.

1. §. Mindenekelőtt végeztük és eskültünk, hogy akármely főember közelvalója találatnék lopás vétkében egy tyuk áránál feljebb,⁽²⁾ senki semmiképen el ne rejthesse vagy meg ne oltalmazhassa azt.⁽³⁾

2. §. Tetszett azt is végeznünk, hogy magát a tolvajt, ha csak templomba nem jutand, akaszták fel⁽⁴⁾ és minden vagyona veszszen utána.⁽⁵⁾ És ha ki megfoxta vala, annak vi-

gyázatlanságából menekedik a templomba, vagy a király udvarába, vagy a püspök lábához, ne nyerjen elégtételt a lopásért, a ki nem vigyázott.⁽⁶⁾

3. §. Ha pedig keze kezén szabadul meg, ment legyen ugyan az akasztófától, de mindazonáltal a kezessel együtt adják el szolgálásra az ország más részébe⁽⁷⁾ és javai a királyi kincstárra szálljanak.

2. FEJEZET.

Arról, ha szolgáló lop.⁽⁸⁾

Ha szolgát érnek lopáson rajta és megkötözik. És ha megmenekedett, ne nyerjen nem válthatja magát ára szerint, vágják le az orrát, ha csak templomba, vagy a király udvarába, vagy a püspök lábához nem menekedik. És ha megmenekedett, ne nyerjen elégtételt a lopásért az, a ki fogta.

4. §. Ha pedig második ízben fogatik meg ugyan módon, akaszták fel.⁽⁹⁾

3. FEJEZET.

A tolvaj megkötözéséről.⁽¹⁰⁾

Valaki a tolvajt megkötözi, annak legyen hatalma, hogy megkötöztvén azt, a bíró eleibe vigye, akár méltán, akár méltatlanul kötözte légyen meg.

1. §. Valaki pedig nem engedné megkötöztetni, fizessen ötvenöt pénzt és kötözöttén ugyanazon büntetést szenvedje.⁽¹¹⁾

(1) Vagy a valószínűleg helyesebb szerkezet szerint: gyülekeztünk egybe mi, az ország jobbjai mindnyájan. *Pannónia szent hegyén* (az az *Pannonhalmán*). V. ö. a latin szövegnél a (3) alatti jegyzetet.

(2) Mai értékben körülbelül két fillérre tehető. Pauler id. m. I. 180. és 563. II.

(3) V. ö. Szent László III. 1: 3. §.

(4) V. ö. Szent István II. 41. fejt. és alább 6. fejt.

(5) A TC. lényegesen eltérő variánsa szerint: és egész családja veszszen utána. Hogy itt a TC. szövege hibás, nyilván kitünik alább a 6. fejt. 1. §-ból, a hol az ártatlanul elítélt ember javainak a család részére való visszatérítéséről van szó.

(6) V. ö. Szent László III. 4: 1. §.

(7) V. ö. Szent László III. 4: 2. §.

(8) V. ö. a lopásról az 1878: V. t. cz. 333—342. §§-ait és az ezek kapcsán idézett korábbi, ma már hatályukat veszített törvényeket.

Márkus.

(9) E fejezet a bécsi codexek szövege szerint fordítva így hangzanék: Ha szolgát érnek lopáson rajta, meg ne válthassa orrát az árán, ha csak templomba, vagy a király udvarába, vagy a püspök lábához nem menekedik. És ha megmenekedett, ne nyerjen elégtételt a lopásért az, a ki fogta.

1. §. Ha pedig második ízben fogatik meg, akaszták fel. V. ö. Szent István II. 30. és 40. fejt.

(10) A TC. rubrica szerint a 3-ik fejezet is, mint a 2-ik, csak a szolgákra vonatkozik. V. ö. Szent László III. 9. fejt.

(11) T. i. a melyet a lopó szenvedett volna.

CAPUT 4.

De purgatione furti, si quem tota villa furem proclamaverit.

Si quempiam deinceps tota villa furem esse proclamaverit, probent (1) iudicio.

§. 1. Unde si mundus apparuerit, villa persolvat solum unam pensam (2) presbytero. Si autem reus iudicio vincetur, omni substantia sua privetur et vendicetur regi, unde quartam villanis. (3)

§. 2. Si vero aliquem personaliter furem esse

proclamaverint (4) villani, (5) accipiant unam pensam. (6)

§. 3. Si autem una pars accusaverit furem, alia vero defenderit, non accipiat (7) eorum defensio; et probato fure iudicio, si culpabilis inventus fuerit, non habeant partem in quarta parte vendicationis. (8)

CAPUT 5.

De investigatione (9) furtivae rei.

Si quis vestigia sequitur furtivae rei, nuncium praemittat in villam, in quam diriguntur vestigia, ne excutiendo bestias suas, perturbent villani vestigia sequenda; quod si contumaciter fecerint, perditas res persolvant.

§. 1. Si autem priusquam nuncius venerit, villani excusserint bestias suas, tunc investigatores perscrutentur singulas domos, ut ipsis placuerit.

§. 2. Si cui perierit res, eat cum testibus

idoneis investigare rem, ubi putaverit esse; et si prohibitus fuerit, prohibitores probentur iudicio, et si culpabiles effecti fuerint, pereant ut fures; si vero mundati, propter prohibitionem quinquaginta quinque pensas persolvant. (10)

§. 3. Si autem (11) instinctu comitis sui, milites investigare (12) impedierint, pro ipsis quinquaginta quinque pensas comes persolvat, et postea (13) probetur iudicio.

CAPUT 6.

De iudicis erga servum vel liberum iudicio.

Si iudex nasum servi non inciderit vel liberum non suspenderit, pereant omnia sua, praeter filios filiasve; et ipse iudex venundetur.

§. 1. Si vero iustum suspenderit, centum et (14) decem pensas et omnia bona suspensi, suis restituat.

§. 2. Et, si se, cum (15) duobus testibus ido-

neis liberaverit, ab eo qui duxerat (16) eum in consilium, (17) tollat quinquaginta quinque pensas.

§. 3. Et, si ad iudicium pervenerit (18) et iustus iudex apparuerit, introductor eadem pena pereat, qua iudex periturus erat.

§. 4. Et, si majoris facultatis fuerit quam iudex, amittat etiam libertatem.

CAPUT 7.

De negotiatore sive mercatore furtivam rem emente. (19)

Nemo vendat vel emat, praeter mercatum.

§. 1. Si quis vero contra hoc, emerit (20) de furtiva re, pereant omnes: et emptor et venditor et testes.

§. 2. Si vero propriam rem traxerint, (21) perdant rem et pretium, et testes tantundem.

(1) TC. probetur.

(2) TC. solummodo L (= quinquaginta) pensas.

(3) TC. Si autem reus iudicetur (ix), omnis substantia sua regi delur. quarta pars villanis.

(4) TC. proclamaverit.

(5) TC. villani ninesen.

(6) TC. L (= quinquaginta) pensas.

(7) TC. recipiatur.

(8) TC. non habeant quartam vindicationis.

(9) TC. inquisitione.

(10) TC. solvant.

(11) TC. autem ninesen.

(12) TC. investigatam rem.

IC. investigadores.

(13) TC. posthaec.

(14) TC. et ninesen.

(15) TC. cum ninesen.

(16) TC. direxerat.

(17) TC. concilium.

(18) TC. Et si advenierit iudicium.

(19) TC. De negotiatoribus sive mercatoribus.

(20) TC. Si qui vero contra hoc egerint.

(21) TC. contraxerint.

4. FEJEZET.

A lopás vádjától való megtisztulásról, mikor az egész falu tolvajnak kiáll valakit.⁽¹⁾

Ha valakit ennekutána az egész falu tolvajnak kiáll, próbával⁽²⁾ kell megbizonyítani.

1. §. A miből ha tisztának tetszenék meg, fizessen a falu csak egy pénzt⁽³⁾ a papnak.⁽⁴⁾ De ha vétkesnek ítéltetik, foszszak meg minden vagyonától, mely a királyra szálljon, és egy negyedrészt adjanak belőle a falu népének.

2. §. Ha pedig a falu lakosai egyenként mondanak valakit lopónak, egy pénzt kapjanak.⁽⁵⁾

3. §. Ha pediglen egy rész vádolja, más rész védelmezi a tolvajt, a védelmezőkre hallgatni nem kell; és ha a vádlott a próbán vétkesnek találatik, nekik ne legyen részök a büntetés negyed részében.

5. FEJEZET.

A lopott jószág nyomon kereséséről.

Ha valaki ellopott jószága nyomán vagyon, küldje követét előre a faluba, hová a nyom vezet, nehogy a falubeliek az ő barmaikat kihajtván, eltapodják a keresett nyomot: a mit ha általkodottan megselekednének, fizessenek meg az elveszett jószágért.

1. §. Ha pedig a falubeliek előbb kihajtották az ő barmaikat, hogynem a követ érkezett volna, akkor a nyomozók házról-házra motozzanak, a mint nekik tetszik.

2. §. Ha valakinek valamije elveszett, vigyen alkalmas tanukat a jószág nyomozására, a hol azt lenni gondolja; és ha mások tiltanak őt a nyomozástól, próbáltassanak meg a tiltók, és ha vétkesek lesznek, veszszenek.

mint tolvajok; ha pedig megtisztulnak, fizessenek a tilalomért ötvenöt pénzzel.⁽⁶⁾

3. §. Ha vitézek az ő ispánjok ösztönzéséből vetnek akadályt a nyomozásnak, fizessen értek ötvenöt pénzt az ispán és annakutána próbáltassék meg.

6. FEJEZET.

A birónak szolgaszemélyre vagy szabad emberre való törvénytételéről.⁽⁷⁾

Ha valamely bíró le nem vágatja a szolgának orrát, avagy a szabad embert fel nem akasztatja,⁽⁸⁾ mindene veszszen, kivéve fiait és leányait; és magát a bírót adják el szolgaságra.

1. §. Ha pedig ártatlant akasztat fel, száztíz pénzt fizessen⁽⁹⁾ és az elítéltnék minden javait adja vissza övének.⁽¹⁰⁾

2. §. És ha két alkalmas tanuval megmentí magát, akkor attól, a ki őt a tanács előtt bevádolta vala, ötvenöt pénzt vegyen.

3. §. És ha törvényre menne a dolog⁽¹¹⁾ és a bíró igaznak tetszenék meg, vádlóját sujtsa azon büntetés, melylyel a bíró lett volna sujtandó.

4. §. És ha tehetősebb ember a bírónál, szabadságát is veszítse el.

7. FEJEZET.

A lopott jószágot vásárló kalmárról vagy kereskedőről.⁽¹²⁾

Senki ne adjon vagy vegyen vásáron kívül.

1. §. Ha valaki ennek ellenére lopott jószágot vásárlana,⁽¹³⁾ veszszenek mindnyájan: mind a vevő, mind az eladó, mind a tanuk.

2. §. Ha pedig igaz jószággal kereskednek,⁽¹⁴⁾ veszítsék el azt meg az árát, és a tanuk ugyanannyival bűnhődjenek.

(1) V. ö. II. Endre 6. czikk.

(2) Itt a *judicium* alatt kétségkívül *isten ítéléte*, az az: a tüzes vas vagy forró víz próbája értendő. V. ö. fönn I. k. 28. fejt.

(3) A TC. szerint: *ötven* pénzt.

(4) V. ö. Kálmán I. 22. fejt.

(5) Arra az esetre értjük ezt, ha a vádlott a próbán elmarasztatott, a mikor is az elközbott vagyonból nem a negyed rész, a mi csak az egész falunak járt ki, hanem csupán egy pénz (pensa) illette a vádlókat. A TC. itt is, mint föntebb az 1. §-ban, *ötven* pénzt mond.

(6) V. ö. Szent László III. 29. fejt.

(7) A hivatali hatalommal való visszaélés eseteit tartalmazza e törvény. V. ö. jelenleg: 1878: V. t. cz. 471—478. §§.

(8) T. i. ha loptak. V. ö. föntebb 1: 2. §. és 2. fejt.

(9) T. i. a vérdíjat. V. ö. Szent István II. 16. fejt.

(10) V. ö. föntebb 1: 2. §.

(11) Valószínűleg itt is a tüzes vas törvénye az az *próbája* értendő.

(12) A TC. szerint: A *kalmárokról* vagy *kereskedőkről*. V. ö. Szent László III. 11. fejt. *Fordította*. — Az orszádságról most érvényes jogunkban v. ö. 1878: V. t. cz. 370—373. §§.; 1879: XL. t. cz. 129—136. §§. Korábbi törvényeink tekintetében v. ö. az 1878: V. t. cz. most id. §§-ainak jegyzetét. *II*

(13) A TC. szerint: A *kik* ennek ellenére *cselekednének*.

(14) Ertsd: vásáron kívül.

§. 3. Si vero in mercatu sit contractus, fiat paruerit, emptor quidem testimonio iudicis coram iudice et teloniatore et testibus.⁽¹⁾ et teloniatore⁽²⁾ evadat, testes autem reddant venditorem.

§. 4. Et, si ⁽²⁾ res empta furtiva esse ap-

CAPUT 8.

De jugulato homine.⁽⁴⁾

Si quis extracto gladio jugulaverit hominem, jugulati, tertia vero filiis et uxori jugulanti regali iudicio tradatur⁽⁵⁾ in carcerem, et toris.

omnia bona⁽⁶⁾ sua dividantur⁽⁷⁾ in tria: §. 2. Si vero minoris facultatis sit quam scilicet vineæ, terræ, lixæ, servi. centum et decem pensis,⁽⁸⁾ amittat etiam

§. 1. Unde duæ partes dentur cognatis libertatem.

CAPUT 9.

De quolibet ejusdem prosapiæ furtum faciente.

Si quis eodem decreto, ex⁽⁹⁾ divina propi- nem non subeat, sed ut exul venundetur, si tiantie gratia, prolem vel cognatum sive quem vulgaris fuerit; si vero nobilis eadem culpa libet propinquum in furti cognitione⁽¹⁰⁾ præ- captus a parentibus fuerit, non venundetur, sed occupaverit, suspensionem vel carnis perditio- ergastulorum⁽¹¹⁾ custodiæ commendetur.

CAPUT 10.

De cujusvis servo in furto deprehensio.

Si quis ergo⁽¹²⁾ servum suum, vel in furto præfato testante eloquio, iudicibus ut⁽¹⁴⁾ par- proprio, sive aliorum,⁽¹³⁾ culpabilem invenerit, cat ad incidendum largiri nasum.

CAPUT 11.

De nobili vel milite invadente alterius domum.

Si quis nobilium vel militum, alterius domum §. 2. Alii vero, qui cum eo⁽¹⁶⁾ erant liberi, nobilis invaserit et ibi pugnam fecerit et uxorem reatum suum quinquaginta quinque byzantiis illius flagellaverit: si tantam substantiam habue- redimant. Servi vero eadem pœna damnantur, rit, duæ partes ejusdem substantiæ pro reatu ut domini illorum.⁽¹⁷⁾ Servi vero alieni, qui ad commissio dentur, tertia vero⁽¹⁵⁾ uxori filiisque hanc pugnam in seculis dominis convenerunt,⁽¹⁸⁾ suis remaneat. venundentur, et dimidium pretium pro reatu

§. 1. Si autem substantia defuerit, raso ca- detur, dimidium vero ad dominos illorum pite, ligatus et flagellatus circa forum ducatur redeat. et sic vendatur.

CAPUT 12.

De libero vel servo in furto capto, et de filiis liberorum in servitutem reductis.⁽¹⁹⁾

Si quis liber vel servus in furto captus fuerit, siam fugerit,⁽²⁰⁾ abductus⁽²¹⁾ ab ecclesia obsec- suspendatur. cetur.

§. 1. Si vero pro evadendo patibulo ad eccle- §. 2. Servus in furto captus, si ad ecclesiam

(1) TC. Si vero in mercatu
(ig) et tractus sit contractus,
fiat coram iudice et theloniatore
et testibus.

(2) TC. si ninesen.

(3) TC. theloniarum.

(4) E caputnak a TC-ben ninesen ezime.

(5) TC. tradatur.

(6) TC. bona ninesen.

(7) TC. dividuntur.

(8) TC. quam centum decem pensis.

(9) TC. et.

(10) TC. IC. conditione.

(11) TC. ergastuli.

(12) TC. Si vero quis.

(13) TC. vel in propriorum sive aliorum in furto.

(14) TC. IC. ne.

(15) TC. vero ninesen.

(16) TC. illi.

(17) TC. dominus eorum.

(18) TC. convenerunt.

(19) TC. et de filiis liberorum

in servitutem reductis ninesen.

(20) TC. confugerit.

(21) TC. eductus.

3. §. Hogyha pedig vásáron kötnek alkut, kössék a bíró meg a vámos előtt és tanuk jelenlétében.

4. §. És ha kitudódik, hogy a mit vásárlottak, lopott jószág legyen, a vevőt mentse meg ugyan a bíró meg a vámos tanubizony-sága, de az eladót adják kézre a tanuk.

8. FEJEZET.

Az emberölésről.⁽¹⁾

A ki kivont karddal embert öl, vessék tömlőczbe a király ítélete szerint és oszszák három részre minden vagyonát: ugymint szőlőit, földet, eseléségét, szolgálait.

1. §. Ebből két rész illesse a megöltnek rokonságát, a harmadikat adják a gyilkos fiainak és feleségének.⁽²⁾

2. §. Ha pedig száztíz pénz érőnél kevesebb vagyona lenne, szabadságát is vesztse el.

9. FEJEZET.

Arról, ha valakinek családjabelije lop.⁽³⁾

Ha valaki Isten kedvező kegyelméből gyermekét vagy atyjait, vagy akármely közel-való rokonát a törvény keze előtt éri lopáson rajta, az ilyen tolvaj ne szenvedjen akasztófát vagy testi veszedelmet,⁽⁴⁾ hanem adják el mint számkivetettet, ha közrendű ember; ha pedig nemes embert kapnak azon vétekben rokonai, azt nem kell eladni, hanem vessék a tömlőcz fogságába.

10. FEJEZET.

Arról, ha valaki az ő szolgáját éri lopáson.

Ha pedig valaki az ő szolgáját éri rajta, hogy vagy az övéből, vagy a másokéból lo-

pott, az előbb mondottak szerint ne kimélje azt orra levágatása végett a bírak kezébe adnia.⁽⁵⁾

11. FEJEZET.

A más házára támadó nemesről vagy vitézről.⁽⁶⁾

Ha valamely nemes vagy vitéz más nemes ember házára megyen és ottan viaskodik és a ház asszonyát bántalmazza: ha van annyit érő vagyona, két részt adjon belőle birságul az ő rossz cselekedetiért, a harmadik pedig a feleségének és fiainak maradjon.⁽⁷⁾

1. §. Hogyha pedig vagyona nincsen, megnyirt fejvel, kötözöttlen, ostorozva hordozzák körül a piacon és úgy adják el szolgaságra.

2. §. Más szabad emberek, ha kik vele valának, ötvenöt bizancki pénzzel⁽⁸⁾ fizessenek meg vétkökért. A szolgák pedig azonképen bűnhődjenek, miképen az ő uraik. De ha mások szolgálai urok tudtán kívül egyelednek a harezba, azokat adják el, és áruk fele-része legyen az ő bűnök birsága, felerésze pedig urokat illesse.⁽⁹⁾

12. FEJEZET.

A lopáson kapott szabad emberről vagy szolgáról, és a szabadoknak szolgaságra vetett fiaikról.⁽¹⁰⁾

Ha szabad embert vagy szolgát lopáson kapnak, akasszák fel.

(1) V. ö. Szent István II. 13. fejezetnél az (1) alatti jegyzetet, valamint a 16. és 46. fejezeteket.

(2) V. ö. alább 11. fej.

(3) A hozzátartozó lopásáról most érvényes jogunkban v. ö. 1878: V. t. cz. 336. §. 8. p., 342., 343. §§.

(4) V. ö. fentebb 1: 2. §.

(5) Ezen egész fejezet értelmét a bécsi codexek *ne* szócskája adja meg, mely *judicibus* után az *ut* helyén áll. *Fordító.* — V. ö. fenn II. 2. fej. Most érvényes jogunkról v. ö. 1878: V. t. cz. 336. §. 7. p., 343. §.

(6) V. ö. fentebb 8: 1. §. E fejezet — most érvényes jogunk terminológiája szerint — a magánosok elleni erőszak és a magánlaknak magánszemélyek által megsértése bűncselekményeit tárgyalja: 1878: V. t. cz. 175. 330—332. §§. (A jogfejlődés szempontjából l. e §§-ok jegyzeteit). *Márkus.*

(7) V. ö. fentebb 8: 1. §.

(8) Ámbátor I. Béla király óta már nálunk is forgott a bizancki pénz, de tekintve a többi analog eseteket, mint p. o. fentebb 3: 1. §., 5: 2. 3. §§. és 6: 2. §., itt is csak ötvenöt pensát (arany pénzt) kell értenünk, és valószínűnek látszik, hogy a *byzantinus* későbbi módosítás a törvény szövegében. V. ö. Pauler id. m. I. 567. l.

(9) Az eladott szolgák árának megosztásáról hasonló módon rendelkezik Szent István II. 26: 3. §. és 36. fej.

(10) Szent László II-ik könyve 12. és alább következő 14. fejezeteinek az 1. és 2. fejezetekkel való összeretésebből az tűnik ki, hogy a 12. fejezettel kezdődő rész későbbi keletű törvényeket foglal magában, mint a könyv előbbi fejezetei; legalább a 12. fejezet, mely a lopáson kapott szabad emberre és szolgára egyaránt akasztófát mond, a templomba menekedőt megvakíttatja, nem lehet egyvidejű az

non fugerit, sicut liber suspendatur; et domino servi illius detrimentum sit in servo suspenso, domino vero rerum perditarum sit detrimentum in rebus perditis.

§. 3. Liber in furto captus, si ad ecclesiam fugerit⁽¹⁾ et inde eductus obcæcatus fuerit, filii sui et filiae suæ,⁽²⁾ si decem annorum aut mino-

ris ætatis fuerint, in libertate permaneant; si vero majoris ætatis quam decem annorum fuerint, in servitatem redigantur et omnis substantia eorum auferatur.

§. 4. Servus autem vel liber, si anserem vel⁽³⁾ gallinam furatus fuerit, monoculus efficiatur, et quod furatus est, reddat.

CAPUT 13.

De furto clericorum.

Ordo clericalis, si anserem vel gallinam, est, restituat. Majus his si⁽⁵⁾ furatus fuerit, ab aut⁽⁴⁾ poma vel his similia furatus fuerit, scopis, episcopo suo degradetur et judicio vulgari tantum a magistro corrigatur, sed quod furatus, damnetur.

CAPUT 14.

De libero in furto reperto.

Si quis liber decem denariorum pretium furatus fuerit, suspendatur. Minus denariis decem si furatus fuerit, furtum duodecies reddat et bovem unum persolvat.

§. 1. Servus autem si tale furtum fecerit, reddat duplum et nasum amittat.

§. 2. Servus profugus, si alicubi in⁽⁶⁾ furto deprehensus fuerit, obcæcetur; et ideo, ne suspendatur nec lingua ei abscindatur, decrevimus, ut⁽⁷⁾ si postea dominus suus eum invenerit, requirat per eum, si quid⁽⁸⁾ perdidit.

CAPUT 15.

Ut nulli negotiatori liceat emere vel vendere equos vel⁽⁹⁾ boves, nisi quantum ei necesse fuerit.⁽¹⁰⁾

Nullus mercator in aliquo hujus terræ confinio equum aut bovem vendere vel emere præsumat; sed equum solum⁽¹¹⁾ sibimet ad expedi-

tionem necessarium, aut boves ad arandum aptos, si voluerit, emat.

CAPUT 16.

De venditione equorum et⁽¹²⁾ boum sine licentia regis.⁽¹³⁾

Si quis equum ad vendendum sine licentia regis in confinium duxerit, equus ab ejusdem confinii comite auferatur, et⁽¹⁴⁾ equi dominus in carcerem mittatur, donec testimonio comitis sui comprobetur.

§. 1. Et, si reus exstiterit, sicut fur poeniteat; ⁽¹⁵⁾ sin autem, liber sospes ⁽¹⁶⁾ evadat, sed⁽¹⁷⁾ equum quem adduxit, amittat.

CAPUT 17.

De privatione honoris comitum, si permittunt emere vel vendere.

Comites confiniorum, si equos vel boves dere⁽¹⁸⁾ permiserint, comitatus honore priventur.

(1) TC. *confugerit*.(2) TC. *suæ* ninesen.(3) TC. *aut*.(4) TC. *aut* ninesen.(5) TC. *qui*.(6) TC. *in* ninesen.(7) TC. *decrevimus; et*.(8) TC. *aliquid*.(9) TC. *aut*.(10) TC. *hozzá: capitulum*.(11) TC. *solummodo*.(12) TC. *vel*.(13) TC. *regis* ninesen.(14) TC. *vel*.(15) TC. *pereat*.(16) TC. *liber et sospes*.(17) TC. *et*.(18) TC. *vendi*.

1. §. Ha pedig az akasztófa elől templomba menekedik, hozzák ki onnan és vakitsák meg.⁽⁴⁾

2. §. A lopáson kapott szolgát, ha templomba nem menekedik, akasztják fel szinte mint a szabad embert; és a felakasztott szolgál legyen kára az ő urának, az ellopott jószágának pedig a jószág gazdája valjái kárát.

3. §. Ha lopáson kapott szabad ember a templomba menekedik, és kihoztatván onnan szemét veszti, tízedik esztendejekben járó vagy annál kisebb koru fiai és leányai szabadok maradjanak; de ha tíz esztendőnél idősebbek, vessék szolgaságra őket és minden vagyonukat vegyék el tőlök.⁽²⁾

4. §. Ha szolga vagy szabad ember ludat vagy tyukot lop, tolják ki fél szemét és a mit lopott, adja meg.

13. FEJEZET.

Arról, ha papi renden valók lopnak.⁽³⁾

Ha papi renden való ember ludat vagy tyukot, gyümölcsöt vagy más efféléit lop, fenyítse meg csak az ő előjárója vesszővel, de a mit lopott, azt megtéríteni tartozzék. Ha többet érőt oroz, püspöke vesse le papi rendjéről és ítéljék meg a köztörvény szerint.

14. FEJEZET.

A lopásban talált szabad emberről.⁽⁴⁾

Ha valamely szabad ember tíz dénár árát lop, akasztják fel.⁽⁵⁾ Ha tíz dénárnál kevesebb értékűt, adja meg a lopást tizenkét-szer⁽⁶⁾ és egy ökörrel váltsa meg magát.

1. §. Ha pedig szolga lop annyit, kétszer adja meg és bűnhődjék az orrával érte.⁽⁷⁾

2. §. A szökevény szolgát, ha valahol tolvajsgában tapasztaltatik, vakitsák meg; és

azért végezők, hogy se fel ne akasztzák, se nyelvéti ki ne messék, hogy ha annakulána az ő ura megtalálja őt, rajta kereshesse, ha valamit elvesztett volna.

15. FEJEZET.

Hogy semmiféle kereskedőnek ne legyen szabad lovat vagy ökröt árulni vagy venni, hanem csak annyit a mennyi az ő szükségére kívántatik.

Ez ország végein sehol semmiféle kereskedő ne merjen lovat vagy ökröt árulni vagy venni;⁽⁸⁾ hanem ha szükség, lovat egyedül a maga használatára, avagy szántó ökröt igába valóit vegyen, ha kedve tartja.

16. FEJEZET.

Arról, a ki lovat és ökröt árul a király engedelmé nélkül.⁽⁹⁾

Ha valaki a király engedelmé nélkül viszen árulni lovat a végekbe, az ott való ispán vegye el tőle lovát, a ló gazdáját pedig vesse tömlőczbe, miglen az ő ispánja⁽¹⁰⁾ bizonysgot tenne mellette.

1. §. És ha vétkes leendő bűnhődjék mint tolvaj;⁽¹¹⁾ különben pedig bocsássák bántatlan szabadon, de lovát, mit oda vitt, veszítse el.⁽¹²⁾

17. FEJEZET.

Az ispánoknak az ő tisztségeiktől való megfosztásáról, ha az adást vagy vételt megengedik.

A végek ispánjai, ha megengedik, hogy valaki a király engedelmé nélkül áruljon lovat vagy ökröt e haza határan túl, fosztassanak meg az ő ispánságok tisztától.⁽¹³⁾

1. és 2. fejezetekkel, melyek a megvakítást nem említik és a szolgára csak akkor mérnek halált, ha már kétszer lopott (2: 1. §.). És hasonlóan áll a dolog a 14. fejezettel is, mely szerint a szabad ember csak akkor lakott halállal, ha tíz dénár árát (mai értékben mintegy 180 fillér) lopott, míg az 1. fejezet már egy tyuk áránál (2 fillér) feljebb érő lopásért is akasztófára küldi a tolvajt. Szent László törvényeinek keletkezése idejéről egyébiránt alább a III-ik könyv végénél lesz még szó.

(1) V. ö. Szent László III. 4: 2. §., Kálmán I. 56. és 84. fej.

(2) V. ö. Kálmán I. 56. fej.

(3) A papi jellel mai törvényhozásunkban nem tesz különbséget a bűnvádi eljárás körében. M.

(4) A lopásra vonatkozóan v. ö. a 67. jegyzetet a 8. lapon. M.

(5) V. ö. Kálmán I. 54. fej.

(6) V. ö. Kálmán II. 3: 3. §.

(7) V. ö. Szent István II. 39. fej. és alább Szent László III. 8. fej.

(8) V. ö. Kálmán I. 76. fej.

(9) A kereskedők tekintetében v. ö. fön Szt. László I. 13. fej.; alább Kálmán I. 33. fej.; 1405(I): II., XI., XVI., XVII. t. cz.; 1439: IX. t. cz.; 1492: LXXXIV. t. cz. és jegyzeteiket. A fenti fejezet, épp úgy, mint a következő 16—18. frj. rendelkezései már régóta hatályukat veszítették. V. ö. az ipar-törvényről rendelkező 1884: XVII. t. cz. 1. §-át.

(10) T. i. a kinek megyéjébe való.

(11) A TC. szerint: *rezszem* mint tolvaj.

(12) V. ö. Kálmán I. 76: 2. §.

(13) V. ö. Kálmán I. 77: 2. §.

Márkus.

§. 1. Custodes ergo confiniorum, qui vulgo ewrii⁽¹⁾ vocantur, si absque licentia⁽²⁾ comitum tale quid commiserint,⁽³⁾ libertatem amittant, si pauperes fuerint.

§. 2. Illis vero custodibus qui præsunt, si in culpa eadem rei inventi fuerint, cum omnibus quæ habuerint, pereant; soli filii et filiae in libertate permaneant.

CAPUT 18.

De cuiusvis hospitis negotiatione.⁽⁴⁾

Hospes⁽⁵⁾ ex aliis regionibus in continium⁽⁶⁾ regem eat, et per licentiam regis quidquid et pro equo emendo vel aliis rebus negotiandis si quantum ei concessum fuerit, coram pristaldo venerit, cum nuncio ejusdem confinii comitis ad regis emat.⁽⁷⁾

SANCTI LADISLAI REGIS

DECRETORUM LIBER TERTIUS.

CAPUT 1.

De centurionibus et decurionibus.⁽⁸⁾

Hoc decreverunt, hanc legem constituerunt: regis villanis, ut quos fures sciant in illa, illos reddant. Quos autem reddiderint,⁽¹⁷⁾ si se iudicio defendere dixerint,⁽¹⁸⁾ ne prohibeantur: sed qui fures antea auditi fuerant, illis nequaquam detur iudicium.

§. 2. Præterea ejusdem villæ villani per decem et decem dividantur, et decimus pro novem portet iudicium. Si ipse fuerit mundus, reliqui novem mundi sint; si culpabiles sint,⁽¹⁹⁾ sicut supra diximus, unusquisque pro se portet: decimus autem qui pro novem portaverat, ipsemet aequo iudicio probetur.⁽²⁰⁾

§. 3. Deinde nuncius regis de villa in villam vadat, seiscitando a villanis; et⁽²¹⁾ ubi furem sciunt, monstrent. Notum etiam faciant, totius Ungariæ principes sacramentum fecisse,⁽²²⁾ quod neque furi parcent,⁽²³⁾ neque celent ipsum.⁽²⁴⁾ Ipsi quoque similiter faciant.

⁽¹⁾ TC. *turci*. Kétségkívül az ewrii szó betűinek hibás olvasásából.

⁽²⁾ TC. *scientia*.

⁽³⁾ TC. *conseuerint*.

⁽⁴⁾ TC. hozzá: *capitulum*.

⁽⁵⁾ TC. *Hospites*.

⁽⁶⁾ TC. *in confinio*.

⁽⁷⁾ A Corpus Juris kiadásában e fejezet után e szavak állottak: Explicit liber secundus decretorum sancti Ladislai regis (Végződik szent László király dekrétumainak második könyve). TC. Explicit liber secundus, incipit liber tertius. Ezután következik a harmadik könyv capitulum,

mely megfelel a Corpus Juris felhasználása szerinti 1—29 capitulumnak.

⁽⁸⁾ TC. A capitulatioiban: De centurionibus, civitatibus et decurionibus. A fejezet előtt: Incipit liber tertius; capitulum sequitur.

⁽⁹⁾ TC. *et decuriones* nincsen.

⁽¹⁰⁾ TC. *turi*. Nyilván hibásan ewri helyett.

⁽¹¹⁾ TC. *ut nincsen*.

⁽¹²⁾ TC. *nominari*.

⁽¹³⁾ TC. *turi*.

⁽¹⁴⁾ TC. *qui nincsen*.

⁽¹⁵⁾ TC. *portaverat*.

⁽¹⁶⁾ TC. *sed neque*.

⁽¹⁷⁾ TC. *reddiderunt*.

⁽¹⁸⁾ TC. si iudicio se illi velle defendere dixerint.

⁽¹⁹⁾ TC. *sint nincsen*.

⁽²⁰⁾ TC. *probet*.

⁽²¹⁾ TC. *ic. ut*.

⁽²²⁾ TC. Notum etiam faciant totius Hungariæ princeps sacramentum fecisse. It a princeps nyilván hibásan áll principes helyett, a faciant ellenben helyesebb, mint faciunt, mert e eslekvés alanya csak a nuncius regis lehet.

⁽²³⁾ TC. *parcent*.

⁽²⁴⁾ TC. *eum*.

1. §. Tehát a végbeli katonák, a kiket közönségesen öröknek neveznek, ha az ispán tudtán kívül mivelnek valami afféle dolgot, ha szegények, vesztítsék el szabadságukat.

2. §. A kik pedig azon öröknek előzők

járók, ha olyan vétekben találtatnak, vesztzenek mindenestől valamijek vagyon: egyedül fiaik és leányaik maradjanak szabadságban.

18. FEJEZET.

A jövevény kereskedőről.

Ha más ország tájáról jövevény ember érkezik a végekbe lovat venni, vagy egyéb áruval való kereskedés okáért, menjen azon végbeli ispán követével a király eleibe, és vá-

sároljon a király engedelmeiből, a mit és a mennyit engedni fog neki, a király poroszlója előtt.

SZENT LÁSZLÓ KIRÁLY

DEKRÉTOMAINAK HARMADIK KÖNYVE.

1. FEJEZET.

A századosokról és tizedesekről.

Ezt végezzék, ily törvényt szerzenék⁽¹⁾: hogy a király követe menjen minden vármegyébe⁽²⁾ és a kiket közönségesen öröknek neveznek, azok századosait és tizedesait mind az alattok valókkal egyetemben összehíván, parancsolja meg nekik, hogy valakit tolvajság vétkében tudnak, valljanak reá: és ha azok, a kikre rávallanak, próbával akarják megbizonyítani ártatlanságokat, adassék meg nekik a próba. És a kiket az örök megneveznek, tizenként álljanak elő és minden tízért egy közülök hordozza meg a vasat;⁽³⁾ a ki ha igazul, a többi kilencz is igazult legyen; ha pedig nem, akkor mind a kilence próbát álljon, ki-ki magáért. És ki a kilenczért fogott vala vasat, ő magáért is azonképen hordozza meg azt.

1. §. Annakutána meg kell kérdezni mind a jobbaktól és a népet, ha tudnak-e valamely tolvajsággal híres falut; és ha jelentenek olyat, mondja meg a király követe a falubelieknek, hogy a kiket azon faluban lopók-

nak ismernek, adják ki. Azokat pedig, a kiket kiadnak, ha próbával akarják menteni magokat, meg ne tültsa tőle; de a kikről már anakelőtte hallatott volna, hogy tolvajok lennének, azokat semmiképen próbára ne bocsássa.

2. §. Továbbá azon falu lakosai tizen-tizen csoportozzanak, és a tizedik hordozza meg kilenczért a vasat. Ha tiszta leszen, a többi kilencz is tiszta legyen; ha vétkeseknek tetstzenek meg, minden egyik magáért álljon próbát, mint feljebb mondtuk; a tizedik pedig, a ki kilenczért próbálkozott vala, maga is azonképen próbáltassék meg.

3. §. Azután járjon a király követe faluról falura és tudakozzék a faluk népétől; és valahol tolvajt tudnak, jelentsék meg. Azt is tegye hírré,⁽⁴⁾ mikép egész Magyarország fejedelmei esküvel fogadták, hogy a tolvajnak nem kedveznek, sem el nem rejtik azt.⁽⁵⁾ Ők is hasonlóképen cselekedjenek.

4. §. És ha a pórok követni akarják az

(1) T. i. a II. k. 1. fejezetében említett «Regni Pannoniæ Optimates».

M.

(2) A *civitas* értelmére nézve v. ö. Pauler adatait id. m. I. 505. l. Hogy itt nem maga a *var.* hanem annak egész *megyéje* értendő alatta, a dolog természetéből következik.

(3) Azt hisszük, szabad így fordítani, miután a *judicium portare* kifejezés is mutatja, hogy nálunk főképen csak a tűzes vas próbája járt. míg a vízpróba alkalmazására. jöllehet ezt is említik törvényeink (Szent László I. 28. fej.) talán egy esetet sem tudnánk felhozni. V. ö. Pauler id. m. I. 508. l.

(4) Lásd a latin szövegnél a (22) alatti jegyzetet.

(5) V. ö. Szent László II. 4: 1. §.

§. 4. Et, si rustici dixerint jusjurandum se velle observare, tunc ostendant fures ubi sciunt. Sed si aliqui, fures postea celasse eos accusa-

verint,⁽¹⁾ et ita perjuri inventi fuerint, pro commutatione linguæ decem pensas persolvant,⁽²⁾ et canonice poeniteant.

CAPUT 2.

De his, qui aliorum servientes detinent.

Præcipimus etiam, ut idem regis nuncius palam faciat omnibus, tam nobilibus quam ignobilibus, inprimis episcopis, abbatibus, comitibus, postea vero minoribus, quod a tempore regis Andree et ducis Belæ, et a descriptione iudicis Sarchas⁽³⁾ nomine, apud quemcunque aliqui civium, vel illorum qui dicuntur ewrek vel servi,⁽⁴⁾ detinentur, in Assumptione sanctæ Mariæ regi præsententur.⁽⁵⁾

§. 1. Quod si quis forte detinuerit,⁽⁶⁾ dupliciter reddat; vel is qui⁽⁷⁾ defendere voluerit, in prædicta festivitate veniat ad curiam et defendat.

§. 2. Veniant et illi omnes qui dicuntur wzbeg,⁽⁸⁾ ad curiam in eadem festivitate; et secundum quod regale iudicium ordinaverit, postmodum ratum permaneat.

§. 3. Et quisquis⁽⁹⁾ ultra terminum prædictum aliquem illorum quos tunc reddi præcipimus, detinuerit, dupliciter reddat, et quinquaginta quinque pensas propter transgressionem solvat; et si quæ suspicio de illo, vel alterius qui rem detinebat,⁽¹⁰⁾ habita fuerit, eo quod quem retinuerat,⁽¹¹⁾ fur et latro diffamabatur, ipse expuret se iudicio. Si culpabilis fuerit, ut fur, et ipse dijudicetur.⁽¹²⁾

§. 4. Illi⁽¹³⁾ qui dicuntur vulgo wzbeg,⁽¹⁴⁾ cuicunque personæ adhæserint, repræsentent eos regi in Assumptione sanctæ Mariæ virginis.⁽¹⁵⁾

§. 5. Quod si quis transgressus fuerit, his totidem reddat, et insuper propter legis fractionem⁽¹⁶⁾ quinquaginta quinque pensas adhibeat.

CAPUT 3.

De palatino comite et ejus sigillo ac facultate.⁽¹⁷⁾

Placuit etiam, ut si aliquando palatinus comes⁽¹⁸⁾ domum iverit, regis et curiæ sigillum, sistat. regis una est curia, et ita unum sigillum persistat.

§. 1. Domi vero comes idem⁽¹⁹⁾ quamdiu

(1) TC. sed postea aliquis fures celasse eos accusaverit.

(2) TC. solvant.

(3) TC. Archas. IC. et a conscriptione indicis sarkas.

(4) TC. qui dicuntur liberi vel servi. Megjegyzendő: e pontban mind a Turóczi-codex, mind a Corpus Juris olvasása hibás; helyesen az Illosvai-codex adja, a hol ez áll: qui dicuntur ewrek vel servi.

(5) TC. omnes regi præsententur.

(6) TC. Quod si quis renuerit.

(7) TC. vel si quis.

(8) TC. uzbek.

(9) TC. Et si quis.

(10) TC. de illo qui alterius rem retinebat.

(11) TC. eo quem ille retinuerat.

(12) TC. Si culpabilis fuerit, ut fur, et ipse dijudicetur ninesen.

(13) TC. Illi quoque.

(14) TC. uzbek.

(15) TC. virginis ninesen.

(16) TC. fracturam.

(17) TC. De palatino comite capitulum.

(18) TC. ut si palatinus et comes.

(19) TC. idest.

eskü szavát, mondják meg a tolvajokat, kit hol tudnak. De ha ennekutána vádolja őket valaki, hogy a tolvajokat elrejtették volna és ily módon hitszegésben tapasztaltatnak, tiz pénzen váltsák meg nyelvüket és vezekeljenek a kánonok szerint.

2. FEJEZET.

Azokról szól, a kik mások szolgáló népeit megtartóztatják.⁽¹⁾

Azt is parancsoljuk, hogy azon király követe hirdesse meg nyilván mindeneknek, nemeseeknek és nem nemeseeknek, elsőben a püspököknek, apátságoknak, ispánoknak, azután pedig a kissebb rendűeknek, hogy a kiket a várak népeiből⁽²⁾ vagy az inek⁽³⁾ nevén nevezett szolgáló népek közül Endre király és Béla herczeg idejétől fogván és a Sarchas nevű biró⁽⁴⁾ összeírása óta megtartóztatnak, akármik legyenek, azokat Nagyasszony napja ünnepén⁽⁵⁾ mind a király eleibe állassák.

1. §. Hogy ha valaki ellenkezni talál, ketszer adja meg az árát: vagy ha valakinek mentsége legyen, jöjjön a mondott ünnepen az udvarhoz és mentse magát.

2. §. Szinte azon ünnepnapon jöjjenek az udvarhoz azok is mindnyájan, a kiket üzbégeknek⁽⁶⁾ mondanak; és valamit a király

ítélőszéke végez rólok, annakutána abban maradjanak.

3. §. És akárki legyen, a ki az elől mondott napon tul tartóztatna magánál valakit azok közül, a kiknek akkoron elbocsátását parancsoljuk, adjon kétannyit érte és ötvenöt pénzzel tizessen a parancsolat áttallhágásáért: ⁽⁷⁾ és ha valami gyanúság támadna felőle, mint ki a másét tartogatja, mert a kit megtartóztatott, lopó és lator hírében áll vala, próbával igazolja magát. Ha vétkes leend, őt is mint lopót ítéljék meg.⁽⁸⁾

4. §. A kiket közönségesen üzbégeknek nevezünk, akárki szolgálatában legyenek, Nagyasszony napján vigyék a király eleibe őket.

5. §. A mit ha valaki elmulatna, kétszer megannyit adjon érte és annakfelette bünhődjék a törvényszegésért ötvenöt pénzzel.⁽⁹⁾

3. FEJEZET.

A nádorispánról és az ő pecsétjéről és hatálmáról.

Tetszett azt is végeznünk, hogy mikor a nádorispán⁽¹⁰⁾ haza megyen, a király és udvara pecsétjélt annál hagyja, ki az ő helyén leszen, hogy valamint egy a király udvara, azonképen peesétje is egy legyen.⁽¹¹⁾

1. §. Valamig pedig azon ispán otthon

(1) V. ö. Kálmán I. 39. fejt.

(2) A círes vár-nép jelentésére nézve olv. Szent István II. 7. fejezete alatt az (3) számú jegyzetet.

(3) Az Ilosvai-codexben olvasható *eunek* szót, melynek helyére a Corpus Juris kiadásába csak értelmességből csúszott be az előbbeni fejezetben előforduló *eurü* (= örök) révén az *eurek* hibás alak, maga a törvény latin szövege magyarázza meg igen világosan, midőn ezt mondja: qui dicuntur *eunek* vel *servi*. Lásd a latin szöveg alatt a (4) számú jegyzetet. Tehát *eunek*: magyaros többese az *eun*, *een*, *én* vagy *in* szónak, mely a Nyelvtört. Szótár adatai szerint is (I. 1377. l.) szolgát, szolgáló népet jelent, és ma is él az *ínség* szóban, melynek sajátlagos értelme: *servitus*, *servitium*. később módosult a szegénység, nyomorúság rokon fogalmának kifejezésére. Az *én* vagy *in*-nel egy töröl való az *eneu* (énő) participialis alak, melyet IV. Béla királynak bizonyos szolgálatakat szabályzó 1240 évi oklevelében találunk ily körülírással: Communem araturam, que vulgariter *eneu* dicitur, facere non debent. Wenzel G. *Árpádokori Új Okmánytár*, VII. 97. l.

(4) A Sarchas vagy Sarkas, vagy mint a TC-ben találjuk: *Archas* nevű biró mivolta eddigelő megfejtetlen kérdése jogi régiségeinknek; annyi legalább is kétséges, hogy a pogánykori *karchas*, *karkhász*, *harkász* vagy *harka* birói méltósággal valami összefüggése lenne. Pauler nézete szerint (id. m. I. 347. l.) tulajdonnév is lehet, ámátor e nézetet a TC. *archas* alakjával szemben azon adat, hogy egy 1231 évi oklevelben csakugyan találkozunk a *Sarcas* személynévvél, nem igen támogatja.

(5) Aug. 15.

(6) Az *üzbég* vagy *izbég* (szerbül *zheg*) valamint a vele rokon értelmű *pribék*, a szláv *bégu*, *bég* (finás, szöke) szótól veszi származását és szökevényt, szökevény szolgát jelent. Miklosich id. m. 12. l.

(7) V. ö. alább 21: 1. §. Kálmán I. 42. fejt.

(8) V. ö. alább 21: 2. §. Kálmán I. 42. fejt.

(9) V. ö. alább 21: 1. §.

(10) A TC. szövege szerint mintha két külön személynél, u. m. nádorról és ispánról szólna a törvény. Föltéve, hogy a codex variansa nem hiba, a nádor mellett talán a későbbi országbiróra gondolhatnánk, a kit még az aranybulla *comes curialis* néven említi, midőn birói hatóságát írja körül a 9-ik cikkelyben, melynek intézkedései némileg Szent László jelen törvényét ujítják meg az ország egyik főbírája nézve. *Fordító*. — A nádori méltóságról v. ö. az 1222. évi aranybulla 30. cikkét; Werbőczy Hk. I. k. 30. cz. 3. §-át és 94. czimét, s különösen az 1481. évi t. cikkeket a nádori hivatalról. «*Comes*» palatinusról szól az 1622: LXXIX. t. cz. 2. §-a.

(11) V. ö. II. Endre 8. cikk.

permanerit,⁽¹⁾ super neminem sigillum mittat, nisi super eos duntaxat, qui vocantur udvornik;⁽²⁾ et qui spontanea voluntate iverint ad eum, illos⁽³⁾ ei liceat judicare.

§. 2. Quod si aliter fecerit, quinquaginta quinque pensas solvat.

§. 3. Similiter et duces, comites,⁽⁴⁾ qui super suos quam alios judicaverint,⁽⁵⁾ ea sententia corrigantur.⁽⁶⁾

CAPUT 4.

De quolibet fure ad ecclesiam fugiente.

Si quis liber furatus fuerit et ad⁽⁷⁾ ecclesiam fugerit, cujus ecclesiæ refugium quaesivit, illius servus sit.

§. 1. Ille autem cujus suasionem evasit, parte sua careat.

§. 2. Si presbyter postea eum⁽⁸⁾ emancipaverit, et ipse vice ejusdem servus sit ecclesiæ. Ille vero qui furatus fuerat,⁽⁹⁾ venundetur in aliam patriam, et si postmodum huc reversus fuerit, tollantur ei oculi.

CAPUT 5.

De servo vel libero in eadem culpa ad ecclesiam fugiente.

Servus⁽¹⁰⁾ qui furatus fuerit et ad ecclesiam fugerit, domino suo reddatur, et cujus consilio fugit, det ecclesiæ duas pensas.

§. 1. Et, si liber furtum fecerit, sed neque captus neque ligatus ad⁽¹¹⁾ ecclesiam fugerit, ipse similiter sit servus ecclesiæ, et cujus erat fur, parte sua non careat.

§. 2. Eo modo, si servus ad ecclesiam fugerit, una pensa dominus ejus eum redimat, cuiusque res furatus fuerat, illi totum restauret.

§. 3. Item, si servus magnum quid et tantum furatus fuerit, quantum dominus ejus restaurare non poterit, cujus erat, unam pensam ecclesiæ det⁽¹²⁾ et servus sit ejus.

CAPUT 6.

De muliere in furto inventa.

Si quæ mulier habens maritum, furtum fecerit, nasum perdat et venundetur. et cum tota substantia sua, cum qua post viri sui mortem maritari alio posset,⁽¹³⁾ pereat.

§. 1. Et, si vidua idem fecerit, alterum perdat oculum, et exceptis partibus filiorum suorum, cum parte sua annihiletur.

CAPUT 7.

De puella furtum faciente.⁽¹⁴⁾

Si quæ innupta puella furtum fecerit, venundetur et nunquam ad libertatem redeat.

§. 1. Et, si quis emancipaverit, pretio careat, et illa⁽¹⁵⁾ in curiam regis ducatur.

(1) TC. *manserit.*

(2) TC. *rdornic.*

(3) TC. *illis.*

(4) TC. IC. et *ducis comes.*

(5) TC. quam alios *qua iudicaverit.*

(6) TC. *eadem sententia corrigetur.*

(7) TC. *in.*

(8) TC. *Et si presbyter illum postea.*

(9) TC. *fuerit.*

(10) TC. Servus *autem.*

(11) TC. *in.*

(12) TC. *donec.*

(13) TC. et cum tota substantia sua, qua post viri sui mortem *cum alio viro* posset maritari.

(14) TC. *hozzá: sequitur capitulum.*

(15) TC. *illa autem.*

leend, senkire persétjét ne küldje, hanem csak azokra, kik udvarnokoknak hivattatnak⁽¹⁾ és a kik szabad akaratjokból járulnak eleibe, azokon legyen hatalma ítélnie.⁽²⁾

2. §. Ha máskülönbben cselekszik, ötvenöt pénzt fizessen.

3. §. Hasoulóképen a herczeg ispánja is,⁽³⁾ ha mást mint ki alatta vagyon, megítél.⁽⁴⁾ ugyanazon törvénnyel fenytíttessék.

4. FEJEZET.

Arról, ha akármely tolvaj a templomba menekedik.⁽⁵⁾

Ha szabad ember lop és templomba menekedik, a melyik egyháznak oltalmát kereste, annak legyen szolgálója.

1. §. Az pedig, a kinek javallásával menekedett, veszítse el az ő igazságát.⁽⁶⁾

2. §. Ha utóbb szabadon bocsátja a pap, ő maga szolgáljon helyette az egyháznak. Azt pedig, a ki lopott, adják el más vidékre,⁽⁷⁾ és ha annakutána visszatér, foszszak meg szeme világától.⁽⁸⁾

5. FEJEZET.

A szolgáról vagy szabad emberről, ha ugyanazon vétek okából templomba menekedik.

A szolgát, ki lopván, templomba menekedik, adják vissza az ő urának, és a kinek lanácsából menekedett, elégítse meg az egyházat két pénzzel.

1. §. És ha szabad ember mivel tolvajsa-

got, de sem meg nem fogják, sem meg nem kötözik, és úgy menekedik a templomba, legyen hasonlóképen⁽⁹⁾ az egyház szolgálójává, és a kit meglopott, az ne veszítse el az ő igazságát.

2. §. Ha szolga menekedik ily módon⁽¹⁰⁾ a templomba, váltsa meg ura egy pénzen,⁽¹¹⁾ és a kit meglopott vala, annak minden kárát fordítsa vissza.

3. §. Továbbá, ha valamely szolga valami derék dolgot és annyit oroz, a mennyit ura megtéríteni nem tud, adjon a kárvalott egy pénzt az egyháznak és legyen a szolga az övé.

6. FEJEZET.

A lopásban talált asszonyról.⁽¹²⁾

Ha valamely férjes asszony lopásra vete-medik, veszítse orrát, őt pedig adják el⁽¹³⁾ és minden vagyona, melylyel férje halála után máschoz mehetett volna feleségül, veszszen utána.

1. §. És ha özvegy asszony esik azon vétekbe, tolják ki fél szemét, és kivévén az ő fiait illető részt, legyen semmivé a maga részével.

7. FEJEZET.

A lopó leányról.

Ha valamely hajadon leány lop, adják el és ne nyerje vissza többé szabadságát.

1. §. És ha valaki felszabadítja, veszítse el az árát, a leányt pedig vigyék a király udvarába.

(1) Az udvarnokokról olv. Szent István II. 35. fejezeténél a (11) alatti jegyzetet.

(2) V. ö. Kálmán I. 37. fej. és II. Endre 9. ezikk.

(3) E pont fordításában a bécsi codexek határozottan correctebb szövegét követtük, miután kétségtelen, hogy itt nem hercegekről és ispánokról, hanem csakis a *dux*. László király öccse, Lampert herczeg ispánjáról vagy udvarbírájáról (*ducis comes*) lehet szó. Lampert herczegségéről olv. Pauler id. m. I. 189. 190. és 569. II. A király és herczeg közötti viszonyra nézve v. ö. Kálmán I. 9. 11. és 12. fej.

(4) A *qui super suos quam alios judicaverit* (helyesen *judicaverit*) kifejezésnek csak úgy van értelme, ha a *suos* és *alios* szavak helyét megcseréljük, mint Endlicher tette. id. m. 343. l.

(5) A templomról mint menedékhelyről v. ö. Szt. István II. 51. fej.; Szt. László II. 1., 2. fej. és alább III. 17. fej.; Kálmán I. 84. fej. Későbbi törvényeink erről nem tesznek említést.

(6) E pont alig érthető meg másképp, mint ha Szent László II. 1: 2. §. és u. o. a 2. fejezet intézkedéseivel vegyük össze, a hol az áll, hogy a ki a megfogott tolvajra nem vigyázott eléggé s keze közül menekülni hagyta, nem nyert elégtételt a rajta elkövetett lopásért. Azt hisszük, itt is hasonló esetre történik intézkedés, a mit a következő 5. fej. 1. §. is mutat, mely szerint, ha a tolvaj előbb menekedik templomba, mintsem megfogták volna, akkor a káros fél nem veszti el a maga igazságát.

(7) V. ö. Szent László II. 1: 3. §.

(8) V. ö. Szent László II. 12: 1. §. Kálmán I. 56. és 84. fej.

(9) T. i. mint fentebb a 4. fejezet rendel.

(10) Az az: mielőtt megfogta volna valaki.

(11) V. ö. Kálmán I. 43. fej.

(12) V. ö. Szent István II. 29. fej.

(13) V. ö. Kálmán I. 56. fej.

CAPUT 8.

De furibus liberis, decem vel sex denarios rem valentem furantibus.⁽¹⁾

Si liber, quod decem denarios valet,⁽²⁾ furatus fuerit, cum omni substantia sua pereat.⁽³⁾ Si minus autem,⁽⁴⁾ alter oculus eruat⁽⁵⁾ et secundo sancti Stephani decreta⁽⁵⁾ dijudicetur. ejus dupliciter persolvat ac⁽⁸⁾ restituat.

CAPUT 9.

De his, qui capiunt furem.

Quotiescunque quis furem ceperit et ligaverit⁽⁹⁾ per tres tantum dies eum⁽¹⁰⁾ teneat, tertio vel quarta die non representaverit,⁽¹⁶⁾ ipse etiam⁽¹⁷⁾ ante judicem statuatur, et quia quarto autem die iudici⁽¹¹⁾ statuatur.

§. 1. Et si forte se conscios furti inventurum dixerit,⁽¹²⁾ sex septimanarum⁽¹³⁾ habeat indulgentiam, et interim⁽¹⁴⁾ furti conscios, quos se inventurum promiserat, inveniat; si autem non invenerit, regali sententia damnatur.

§. 2. Si vero plus quam per tres dies eum tenuerit, et in quarta, sicut diximus, iudici non praesentaverit, et postea vel a parentibus ipsius furis vel a domino, si dominum habet, declaratio venerit, ante judicem statuatur; quod sua in sumptum regis exportetur.

§. 3. Et si quis contumax, iudicium iudicis transgreditur, sex pensas solvat; iudex vero⁽¹⁹⁾ per vim furem capiat,⁽²⁰⁾ et si fur iudicium quaesierit, iudicioque⁽²¹⁾ dato inculpabilis fuerit, de his sex pensis unam sanctae ecclesiae donet; et si culpabilis fuerit,⁽²²⁾ cum omni substantia sua in sumptum regis exportetur.

CAPUT 10.

De his, qui stante expeditione⁽²³⁾ furantur.

Si rex in expeditione fuerit et interim furem capi contigerit, qui cepit, firmiter teneat; sed postquam rex et primates redibunt, ult a quem terminum dixi,⁽²⁴⁾ tenere non praesumat.

§. 1. Quod si aliter fecerit, sex pensas enumeret.

§. 2. Item,⁽²⁵⁾ si quis in expeditione furtum fecerit, cum omnibus rebus suis exstirpetur.

CAPUT 11.

De negotiatoribus de civitate in civitatem euntibus.⁽²⁶⁾

Si quis de civitate in civitatem vadens emerit fur dijudicetur, et qui testes fuerint, iudicio disvel vendiderit, et si quod prius vendidit, postea cutiantur. Si culpabiles inventi fuerint, sicut furatum esse apparuerit, ille qui vendidit, sicut fures, ita⁽²⁷⁾ dijudicentur.

CAPUT 12.

De fure in curia nobilium capto.

Si quis in curia nobilium furtum fecerit, nondomi sit, expectetur⁽²⁸⁾ per decem dies; si in cietur vel ejusdem domino curiae⁽²⁸⁾ vel pristaldo undecimo neuter illorum venerit, ante judicem ejus statuatur et secundum legem tractetur.

§. I. Et, si forte contigerit, quod neuter

(1) TC. De furibus decem vel sex denarios *valentium* (rerum).

(2) TC. Si liber, *quot* denarios *valeat*.

(3) TC. cum omni substantia *perdatur*.

(4) TC. *autem* ninesen.

(5) TC. et secundum *sancti* (n) decreta.

(6) TC. *oculo*.

(7) TC. *fuit*.

(8) TC. *persolvat* ac ninesen.

(9) TC. ceperit, *ligabit*.

(10) TC. *eum* ninesen.

(11) TC. *in quarto ante iudicem*.

(12) TC. *promiserat*, *dixerit*.

(13) TC. *sex septimanarum spatio*.

(14) TC. *et iterum*.

(15) TC. *et quia iniuste tenuit* (e ket szo: *iniuste tenuit*, ki van huzva) *eum* et vinculum tenuit.

(16) TC. *praesentaverit*.

(17) TC. *etiam* ninesen.

(18) TC. *solvat*.

(19) TC. *vero* ninesen.

(20) TC. *accipiat*.

(21) TC. *et iudicio*.

(22) TC. *de his sex pensis unam sanctae ecclesiae donet, et si culpabilis fuerit*, ninesen.

(23) TC. *qui in expeditione*.

(24) TC. *dixit*.

(25) TC. *De eadem re*.

(26) TC. *euntibus* ninesen.

(27) TC. *ita* ninesen.

(28) TC. *vel eiusdem cultis* (igy; helyesen talán *curtis*?) *domino*.

(29) TC. *expectent*.

8. FEJEZET.

A tiz vagy hat dénár értő lopó tolvajokról.⁽¹⁾

A szabad ember, ha tiz dénár értő lop, vesztszen minden vagyonával.⁽²⁾ Ha kevesebbet, vájják ki fél szemét és ítélhessék meg szent István törvénye szerint.⁽³⁾

1. §. Továbbá a szolga, ki hat dénár árát lop, veszítse mind a két szemét; ki kevesebbet, fél szemét; és a mit orzolt, azt az ő ura térítse meg és fizesse vissza kétszer.

9. FEJEZET.

Azokról, a kik tolvajt fognak.⁽⁴⁾

Valahányszor tolvajt fog valaki és megkötözi azt, három napon által tartóztatassa csak magánál, negyed napra pedig állassa a bíró eleibe.⁽⁵⁾

1. §. És ha talán azt mondja, hogy a tolvaj bűnös társainak is nyomára akar menni, hat heti engedelem adassék neki és azonközben nyomozza ki a bűnös társakat, a mint igérte vala; de ha meg nem találja őket, királyi törvényt lássanak reá.

2. §. Ha pedig három napon tul tartóztatja meg a tolvajt, és negyed napra, mint mondtuk, a bíróhoz nem viszi, és osztán azon tolvaj rokonai vagy ura, ha ura vagyon, zajt ütnek miatta, állassák a bíró eleibe; és a ki fogságban tartá és törvény szerint harmad vagy negyed napra kézbe nem adta, azt is állassák a bíró eleibe, és mivelhogy törvénytelen tartóztatta meg a tolvajt, fizessen tiz pénzt bírságul,⁽⁶⁾ a tolvajt pedig ítéljék meg törvény szerint.

3. §. És valaki a bíró ítéletét makacsul mellőzi, hat pénzt fizessen; a bíró pedig hozassa bé a tolvajt erővel, és ha a tolvaj próbát kíván és a próbán ártatlannak tetszik meg, azon hat pénzből egy a szentegyház-

nak járjon; ha pedig vétkes leend, adják el minden vagyonával a király javára.⁽⁷⁾

10. FEJEZET.

Azokról, a kik hadjárat idején lopnak.

Mikor a király hadakozik és történetesen azonközben fog tolvajt valaki, őrizze jól, a ki megfogta; de mihelyt a király és főemberei haza térnek, a mondott időhatáron tul⁽⁸⁾ magánál tartóztatni ne merje.

1. §. Hogyha másképen cselekszik, hat pénzzel fizessen érte.

2. §. Továbbá, valaki a hadban lop, vesztszen mindenestől.⁽⁹⁾

11. FEJEZET.

A városról városra járó kereskedőkről.

Ha valaki városról városra járván, vásárol awagy árul, és utóbb kivilágosodik, hogy lopott jószágot adott el, az eladó mint tolvaj bűnhődjék, a tanukra pedig lássanak törvényt. Ha vétkeseknek találtatnak, tolvajok gyanánt ítéljék meg őket.⁽¹⁰⁾

12. FEJEZET.

A nemes ember udvarában kapott tolvajról.

Ha valaki nemes ember udvarában követ el tolvajságot, jelentsék meg azon udvar urának vagy az ő poroszljójának.

1. §. És ha történetesen úgy esnék, hogy egyikök sem lenne otthon, várni kell tíz napig; ha tizenegyed napra sem jó meg egyik is közülök, állassák a tolvajt a bíró eleibe és bánjanak vele törvény szerint.

(1) V. ő. Szent László II. 14. fej.

(2) V. ő. Kálmán I. 54. fej.

(3) Szent István II. 41. fej. V. ő. alább 17: 1. §. A TC. szövege e pontban hibásnak látszik; leg- alább a fejezet elején e kifejezés: *Si liber, quot denarios valeat, furatus fuerit, alig érthető.*

(4) V. ő. Szent László II. 3. fej.

(5) V. ő. Kálmán I. 54. fej.

(6) V. ő. Werbőczy Hk. III. R. 33. cz.

(7) E büntetés a TC. szövege szerint a tolvaj ártatlansága esetében azt sujtotta volna, a ki a bíró ítéletét mellőzni akarta és a tolvajt előállítani vonakodott. Olv. a (22) számú jegyzetet a latin szöveg alatt.

(8) T. i. a 9. fejezetben megszabott három napon túl.

(9) Az 1835 jan. 15. katonai büntetőtörvénykönyv 471. §-a értelmében, mely a közös hadsereg és a kir. honvédség körében ma is érvényes, a háboru idején elkövetett lopás, ha a lopott tárgy értéke száz frtot meghalad, halállal büntetetik.

(10) V. ő. Szent László II. 7. fej.

CAPUT 13.

De collectoribus rerum fugitivarum.⁽¹⁾

Rerum fugitivarum⁽²⁾ collector, quem vulgari-
ter jokergech⁽³⁾ dicunt, quidquid collegit,⁽⁴⁾
ad civitatem ejusdem provinciae congreget; et
regis agaso et comitis ejusdem civitatis, in sub-
urbio stabulum faciat,⁽⁵⁾ ubi usque ad festivi-
tatem sancti Michaelis archangeli⁽⁶⁾ quidquid
pecorum collectum erit,⁽⁷⁾ servetur; duæ par-
tes fugitivorum hominum⁽⁸⁾ donentur regis
pristaldo, tertia pars comiti; et usque ad pro-
nunciatam⁽⁹⁾ festivitatem detineantur et reser-
ventur;⁽¹⁰⁾ de quibus post festivitatem sancti
Michaelis, quando dividuntur,⁽¹¹⁾ nuncius epi-
scopi decimam partem accipiat.

§. 1. A festivitàte sancti Martini usque ad

festivitatem sancti Georgii, congregentur oves
et boves, et simili modo dividantur.⁽¹²⁾

§. 2. Et, si iterum⁽¹³⁾ rerum fugitivarum col-
lector, quem dixi, transgressus fuerit,⁽¹⁴⁾ ex-
ceptis filiis et uxore ejus, cum omni substantia
perdatur.

§. 3. Si comitis collector fugitivorum liber
fuerit, simili modo disperdatur; si servus, comiti
aufeatur.

§. 4. Si regis fugitivorum collector, de his
quæ collegit,⁽¹⁵⁾ aliquid denegaverit aut⁽¹⁶⁾
alicui dederit, tam qui recipit quam qui dederit,
ambo perdantur; et, si quis ei quidquam de
talibus negaverit, quantum negavit,⁽¹⁷⁾ duode-
cies tantum reddat.

CAPUT 14.

De his, qui a cursoribus equos dimissos retinent.

Si quis equos, quos cursores dimittunt, ha-
buerit, per tres septimanas ad ecclesiam vel
ad⁽¹⁸⁾ mercatum causa monstrandi ducat; et,
si dominus ejus non venerit, donec eos⁽¹⁹⁾ col-
lector regis.

§. 1. Similiter de equis fiat⁽²⁰⁾ a furibus
dimissis; et⁽²¹⁾ qui furem cum equo depre-
henderit, furem judici det, equus vero suus sibi.⁽²²⁾

CAPUT 15.

De his, qui decretum regis spernunt.

Quicumque ergo regis et principum decreta
fregerit: si episcopus est, secundum volun-
tatem regis dijudicetur;⁽²³⁾ si comes, a comi-
tatu degradetur; si centurio, honore prive-

tur⁽²⁴⁾ et insuper quinquaginta quinque pensas
solvat.

§. 1. Miles⁽²⁵⁾ consimiliter⁽²⁶⁾ quinquaginta
quinque pensas solvat.

CAPUT 16.

De judicibus.

Unusquisque⁽²⁷⁾ iudex in parochia sua judi-

cet; id est, nemo iudicium extra suam juris-
dictionem iudicet.⁽²⁸⁾

(1) TC. *furtivarum rerum.*

(2) TC. *furtivarum.*

(3) TC. *ioccedeth.* Az Illosvai-
codexben: *joccedeth.*

(4) TC. *colligit.*

(5) TC. *faciant.*

(6) TC. *archangeli ninesen.*

(7) TC. *fuerit.*

(8) TC. *hozzá: ioch scilicet.*

(9) TC. *prænominatam.*

(10) TC. *et reserrentur ninesen.*

(11) TC. *dividentur.*

(12) TC. *dividentur.*

(13) TC. *interim.*

(14) TC. *haec transgressus fuerit.*

(15) TC. *colligit.*

(16) TC. *IC. aliquid denegave-
rit aut ninesen.*

(17) TC. *negaverit.*

(18) TC. *ad ninesen.*

(19) TC. *eum.*

(20) TC. *fiant.*

(21) TC. *ut.*

(22) TC. *sibi ninesen.*

(23) TC. *iudicetur.*

(24) TC. *ab honore deprivetur.*

(25) TC. *Si miles.*

(26) TC. *Consimiliter ninesen.*

(27) TC. *Volumus, ut unus-
quisque.*

(28) TC. *id est nemo iudicium
stb. ninesen.*

13. FEJEZET.

1. bitang jóság szedőiről.⁽¹⁾

A bitang jóság szedője, kit közönségesen joch-szedőnek⁽²⁾ mondanak, valamit csak egybegyűjtend, hajtja a vármegyére;⁽³⁾ és a király lovásza meg a megye ispánjának lovásza építsenek aklot a vár allyán, és a mi baromféle szent Mihály árkangyal napjáig összeszedődik, azt ott tartásák; a szökevény szolgák⁽⁴⁾ két részt adjanak a király poroszlójának, a harmadik az ispáné legyen; és a mondott ünnepnapig hagyják és tartásák ottan az egészet; szent Mihály napja után pedig, mikor megosztják, a püspök embere tizedet vegyen belőle.

1. §. Szent Márton napjától szent György napjáig a juhokat és ökröket szedjék össze, azután osszák meg hasonló módon.

2. §. És ha a bitang jóságot szedő, kit említék, e rendelést áttalhágn, veszzen minden javával, kivéve fiait és az ő feleségét.

3. §. Az ispán szedője, ha szabad ember, hasonló módon pusztuljon; ha szolga, vegyék el az ispántól.

4. §. Ha a király szedője eltagad vagy másnak ad valamit abból, a mit egybegyűjtött,⁽⁵⁾ mind ki kapta, mind ki adta, mindketlen veszzenek;⁽⁶⁾ és ha valaki tőle tagad meg valamit, a mennyit megtagadott, annyit fizessen tizenkétszer érte.

14. FEJEZET.

Azokról, kik a futó követektől elhagyott lovat megtartóztatják.⁽⁷⁾

Ha valaki futó követektől elhagyott lovat fog el, három hétig mutogassa a templomnál vagy a sokadalomban;⁽⁸⁾ és ha gazdája nem kerül, adja a király szedőjének.

1. §. Hasonlóképen bánjanak a tolvajoktól elhagyott lovakkal; és ki a tolvajt lovastul fogja meg, adja a tolvajt a bíró kezébe, a ló pedig legyen az övé.

15. FEJEZET.

Azokról, a kik megvetik a király törvényét.

A ki tehát a király és a nagyok törvényét megtöri: ha püspök, vegyen ítéletet a király akaratja szerint; ha ispán, foszszak meg az ő ispánságától; ha százados, vessék ki tisztéből és azonfelül ötvenöt pénzzel bünhődjék.

1. §. Ha vitéz, hasonlóképen ötvenöt pénzzel bünhődjék.

16. FEJEZET.

A bírákról.

Minden bíró a maga járásában⁽⁹⁾ ítéljen; az az, senki a bírák közül az ő törvényes hatóságán kívül ne bíráskodjék.⁽¹⁰⁾

(1) V. ö. alább 20. fej.

(2) E szó megfejtésének kulcsát a TC. szövege adja kezünkbe, melyben e helyen az egyedül értehető *ioccedeth* alakot találjuk, alább pedig a *duae partes fugitivorum hominum* szavak után mintegy magyarázatul ezen hozzátételt: *ioc'h scilicet*. L. a latin szöveg alatt a (3) és (8) számú jegyzeteket. Ennek alapján bonthatjuk fel a szót alkotó részeire: *ioc(h)-cedeth*, az az: *ioc'h-szedeth* (vagy *szedüt*, mint *szület* vagy *szültöt*). A szó utóbbi részét kétségtelenné teszi a latin szöveg egy-értelmű *collector* szava; hogy pedig a *szedő* tárgyesetben magyarul ragozva alkalmazkodik a latin szerkezethez, ez oly tünemény, melyre számos példát találunk emlékeinkben. A mi a szó első részét, a *ioc'h* magyarázatát illeti, azt hisszük, hogy ebben a *jó* többes alakját keresnünk (mint Pauler id. m. I. 564. l.) nem lehet, minthogy többes alanyesetből és participiumból összetett magyar szó nincsen (p. o. nincs *hadakverő*, *borokhuzó*, vagy *fogakráj*), hanem csak *hadverő*, *borhuzó*, *fográj* stb.) a *ioc'h* tehát kétségtelenül egyes számú alanyesetben álló szó, és talán nem csalódunk, ha benne a mai nyelvhasználatban már módosult értelmű *jog* szavunkat látjuk, mely régi *bonus* jelentésében éppen úgy, mint a *jó*, bonumot, jóságot, vagyont is jelenthetett. V. ö. a *ioc'htal*, *inktal*, *jogtal*, *ig'at*, *ik'at* igealakokat.

(3) Mai szójárással: a vármegyére = a vármegye székhelyére (ad civitatem provinciae).

(4) Ha a latin szövegbeli *fugitivorum hominum* nem a leírók hibája *fugitivorum omnium* (t. i. pecorum) helyett, akkor csakis *szolga* szökevényekről lehet szó.

(5) A hécsi kódexek szerint csak ennyi: Ha a király szedője másnak ad abból, a mit egybegyűjtöu.

(6) V. ö. kálmán I. 44. fej.

(7) V. ö. alább 28. fej.

(8) V. ö. alább 20. fej.

(9) *P'arochia* vagy *parrocchia*, a görög παροικία-ból = szomszédság, vidék, kerület, járás.

(10) V. ö. alább 19., 25. és 26. fej. és az 1222. évi aranybulla 5. cikkét: Werbőczy Hk. előbe-3. 13., 16. cz., II. R. 22. és 73. cz., III. R. 6. cz.; 1492: X. t. cz. Márkus.

CAPUT 17.

De furibus ad ecclesiam fugientibus et se innocentes proclamantibus.

Si qui servi vel liberi fures ad ecclesiam subintraverint et se innocentes esse proclamaverint, ecclesiam non intrassent, iudicentur; si vero culpam confessi fuerint, lege beati Stephani iudicio probentur.

§. 1. Quod si rei apparuerint, quasi qui

ecclesiam non intrassent, iudicentur; si vero culpam confessi fuerint, lege beati Stephani discutiantur.

CAPUT 18.

Ut nullus cum fure convenire audeat.

Nemo cum fure convenire audeat; si autem quis fuerit talis,⁽¹⁾ quinquaginta quinque⁽²⁾ pensas perdat.

CAPUT 19.

Nemo furem ducat ad alium iudicem.

Volumus etiam, ut si quispiam furem ceperit, ante illum iudicem discutatur causa, in ejus termino captus fuerit fur.

CAPUT 20.

De usucapionibus.

Usucapiones capiantur a festo sancti Georgii usque ad festum sancti Joannis Baptistae, et ducantur in civitatem teneanturque usque ad festum sancti Michaelis, ac praesententur⁽³⁾ assidue in mercatu, ut, si quispiam suam reperit⁽⁴⁾ personam: redimat nonaginta denariis, equum duodecim, bovem quinque.

§. 1. Ex quibus duae partes regi, tres comiti tribuantur.⁽⁵⁾

§. 2. Si vero usque ad⁽⁶⁾ festum sancti Michaelis inventi⁽⁷⁾ non fuerint, dividantur

praedicto modo; tamen nullo pacto vendantur vel celentur, sed tantum labore eorum utantur.⁽⁸⁾

§. 3. Quod si collector vendiderit vel celaverit, tripulum reddat, ipseque decem pensas persolvat.

§. 4. Comes vero, si itidem⁽⁹⁾ fecisse probatur, quinquaginta quinque pensas persolvat.

§. 5. Simili modo jubemus, ut qui usucapiones tenuerint a tempore regis Belae, usque ad festum sancti⁽¹⁰⁾ Stephani dimittant.

CAPUT 21.

De his, qui recipiunt servum vel lixum alterius.

Interdicimus etiam, ut nullus recipiat servum alterius vel lixum.

§. 1. Si quispiam autem receperit: si comes fuerit, sciat se dupliciter cum quinquaginta quinque pensis redditurum; si minister, dupliciter cum viginti quinque pensis; si plebeus, dupliciter cum quinque pensis⁽¹¹⁾

§. 2. Quod si receptus vel pro furto vel aliquo

crimine latuerit, et receptor conscius reatus illius fuerit, et negaverit se fuisse conscium: si comes est, juramento se purget et insuper quinquaginta quinque pensas solvat;⁽¹²⁾ si vero plebeus,⁽¹³⁾ simili juramento purgetur et quinque pensis componat; et si⁽¹⁴⁾ quid contra eum latro proclamaverit, exaudiatur.

(1) TC. si autem quis fecerit.

(2) TC. quinque ninesen.

(3) TC. praesententurque.

(4) TC. reperit.

(5) TC. tertiam (igy; helyesen tertia) comiti tribuantur. IC. Ex

quibus duas partes (igy) regi, una comiti tribuantur.

(6) TC. ad ninesen.

(7) TC. inventa.

(8) TC. utatur.

(9) TC. idem.

(10) TC. beati.

(11) TC. si plebs eius, duplex quinque pensis.

(12) TC. persolvat.

(13) TC. plebs.

(14) TC. si ninesen.

17. FEJEZET.

A templomba futamló és magokat ártatlannak kiáltó tolvajokról.

Ha valami tolvajok, akár szolgák, akár szabadok, templomba futamlanak és ártatlannak kiáltják magokat, próbáltassanak meg.

1. §. Hogyha bűnösök lesznek, úgy ítéljék meg őket, mintha be sem léptek volna a templomba: ha pedig megvallják bűnüket, bánjanak velek szent István törvénye szerint.⁽¹⁾

18. FEJEZET.

Hogy senki ne merjen a tolvajjal megegyezni.

Senki ne merjen a tolvajjal megegyezni; valaki pedig mivel azt, ötvenöt pénze bánja meg.⁽²⁾

19. FEJEZET.

A tolvajt senki ne vigye máshol való bíró eleibe.

Azt is akarjuk, hogy ha valaki tolvajt fog, azon bíró lásson törvényt reá, a kinek határában a tolvajt megfogták.⁽³⁾

20. FEJEZET.

A birtokba fogott jószágáról.⁽⁴⁾

A birtokba fogott jószágot szent György napjától kezdve Keresztelő szent János napjáig szedjék össze és hajtsák a vármegyére, és tartsák ottan szent Mihályig és mutogassák szorgalmasan a sokadalmom.⁽⁵⁾ hogy ha valaki a magáéra talál benne, váltsa

meg: szolgáját kilenczven dénáron, lovát tizenkét dénáron, ökrét öt dénáron.

1. §. Ebből két rész illesse a királyt, a harmadik legyen az ispáné.⁽⁶⁾

2. §. A mi jószágna pedig szent Mihály napjáig nem akad gazdája, azt osszák meg a mondott arány szerint: mindazáltal eladni vagy elrejtteni semmiképen nem szabad, hanem csak munkára használhatják.

3. §. Hogy ha a szedő ad el vagy rejt el valamit, háromszor térítse vissza és maga tíz pénzt fizessen bírságul.⁽⁷⁾

4. §. Az ispán pedig, ha reá bizonyodik, hogy azt cselekedte, ötvenöt pénzt fizessen.

5. §. Azt is parancsoljuk, hogy a kinél Béla király ideje óta birtokba fogott jószág vagyon, szent István napjáig⁽⁸⁾ borsással ki kezéből.

21. FEJEZET.

Azokról, a kik másnak a szolgáját vagy cselédjét fogadják magokhoz.⁽⁹⁾

Tiltjuk, hogy senki másnak a szolgáját vagy cselédjét magához ne fogadja.

1. §. A ki pedig befogad olyat: ha ispán, tudja meg, hogy kétszer adja vissza és hozzá ötvenöt pénzt fizet;⁽¹⁰⁾ ha tisztbéli személy, adjon a kár kétszeresen felül huszonöt pénzt: ha közrendű ember, a kár kétszeresével és öt pénzzel bűnhődjék.

2. §. Hogy ha a befogadott vagy lopás vagy egyéb vétek okáért lappang, és a befogadó tudván az ő vétkét, megtagadja, hogy nem tudna róla: ha ispán, hittel mentse magát és annakfelette ötvenöt pénzt fizessen; ha pedig közrendű ember, hasonlóképen adja hitét és tegyen eleget öt pénzzel; és ha a tolvaj ellene kiabál valamit, hallgattassék meg.⁽¹¹⁾

(1) Szent István II. 39. 40. és 41. fej. V. ö. föntebb 8. fej.

(2) A TC. nyilván csak a leíró vétségéből mond *ötven* pénzt. Fordító. — E fej. az orgazdaság és bűnpártolás tekintetében tartalmaz rendelkezést. V. ö. 1878: V. t. cz. 370—378. §§. Márkus.

(3) V. ö. föntebb 16. fej. Fordító. — A bűnvádi perrendtartásról szóló 1896: XXXIII. t. cz. 16. §-a szerint: «Bűnvádi eljárásra rendszerint az a bíróság illetékes, a melynek területén a bűnesemény elkövetve volt, habár az eredmény máshol következett is be». Márkus.

(4) V. ö. föntebb 13. fej. Fordító. — A gazdáltn tárgyakról és állatokról most érvényes jogunkban v. ö. a mezőgazdaságról és mezőrendőrségről szóló 1894: XII. t. cz. 103—107. §§-ait. L. még az 1878: V. t. cz. 363—368. §§-ait. Márkus.

(5) V. ö. föntebb 14. fej.

(6) A Corpus Juris kétségtelenül hibás szövege szerint *két ötöd* rész illette volna a királyt, *három ötöd* rész az ispánt; ez azonban már csak a megosztás arányánál fogva sem lehetséges, és így világos, hogy *tres* hibásan áll *tertia* helyett, a mit különben föntebb a 13. fejezet analog intézkedése és az IC. variansa is bizonyít. L. a latin szöveg alatt az (5) számú jegyzetet.

(7) V. ö. Kálmán I. 44. fej.

(8) Hogy itt nem az első mártir szent István napját (dec. 26.), hanem az 1083-ban szentül avatott István magyar király ünnepét (aug. 20.) kell értenünk, a mi különösen Szent László III-ik törvénye kezdetének idejének meghatározása tekintetéből fontos, igen jó okokkal támogatja Pauler id. m. I. 566. l.

(9) V. ö. most érvényes jogunkban az 1876: XIII. t. cz. 94. §-át.

(10) V. ö. föntebb 2:3. és 5. §§. Kálmán I. 42. fej.

(11) V. ö. föntebb 2:3. §. Kálmán I. 42. fej. Fordító. — A bűnpártolásról most érvényes jogunkban v. ö. 1878: V. t. cz. 374—378. §§.

CAPUT 22.

De iudice erecto⁽¹⁾ et constituto.

Si quis iudicum non diffinivit litigium ante- eo discernat; et exinde recipiat nonam partem quam ejus potestas auferatur, veniat ad iudicem iudicii, iudex vero decimam. constitutum, et sicut iudicare disposuerat, cum

CAPUT 23.

De falsis iudicibus.

Si qui⁽²⁾ falsi iudices in occulto iudicare ali- eis commissi causa, quod dijudicaverint,⁽⁴⁾ quid cognoscerentur,⁽³⁾ præsenterentur iudici, in duplum reddant, ipsique decem pensas per- ejus termino reperti fuerint; inquisitaque ab solvant.⁽⁵⁾

CAPUT 24.

De iudice litigium differente.⁽⁶⁾

Si quis iudicum distulerit litigia ultra triginta dies, vapuletur.⁽⁷⁾

CAPUT 25.

De iudicibus sigillum mittentibus.

Possit iudex sigillum suum mittere super quos- pensas solvat: si vero iudex convictus fuerit, cunque, exceptis presbyteris et clericis, nec non iudicatum in duplo restituat⁽⁸⁾ et insuper quinque pensas persolvat.

§. 1. Si quis autem⁽⁹⁾ iudicem injuste judicasse proclamaverit et non probaverit, quinque §. 2. Iudex pro suo iudicato sit uno anno, postea non introducatur.⁽¹⁰⁾

CAPUT 26.

De spernentibus sigillum iudicum.

Si quis sigillum iudicis negligens, ad causam si secundo, totidem; si tertio, rationem perdat non venerit: primo quinque pensis puniatur; et tonsus reddatur⁽¹¹⁾ pro debito.

CAPUT 27.

De his, qui domi fecerint⁽¹²⁾ pugnam.

Si qui domi pugnaverint et ad iudicem non iudici inde dederint, tertiam sibi, duas partes venerint, nil quaerat iudex. Si venerint, ad jus⁽¹³⁾ regi reservet. ejus fiat libitum; quod si concordati aliquid

CAPUT 28.

De cursoribus qui ultra tria milliaria⁽¹⁴⁾ equos duxerint.

Nemo cursorum audeat ducere equum ultra comitum, nec de presbyteris aut⁽¹⁷⁾ clericis tertiam villam, vel accipere ad ecclesiam eun- ac curribus⁽¹⁸⁾ eorum. tium⁽¹⁵⁾ sive ad curiam⁽¹⁶⁾ episcoporum seu

(1) TC. *delecto*.(2) TC. *qui ninesen*.(3) TC. *cognoscentur*.(4) TC. *iudicaverint*.(5) TC. *proferant*.(6) TC. *proferente*.

(7) TC. Si quis distulerit iudicium litigari ultra triginta dies, vapulet. Az IC-ből ezen egész fejezet hiányzik.

(8) TC. *autem ninesen*.(9) TC. *iudicium in duplum restituat*.

(10) TC. Iudex pro suo iudicato nisi in uno anno, postea nisi introducatur.

(11) TC. *rendatur*.(12) TC. *fecerint*.(13) TC. IC. *ius ninesen*.(14) TC. *ultra tertiam villam*.(15) TC. *euntium vel redeuntium*.(16) TC. *per curiam*.(17) TC. *et*.(18) TC. *ac in curribus*.

22. FEJEZET.

A letett⁽¹⁾ és ujan rendelt bírakról.

Ha valaki a bírák közül el nem intézte a pert, minekelőtte az ő hatalmát letette volna, menjen a helyébe rendelt bíróhoz, és a hogyan itélni szándékozott vala, igazítsa el azzal; és azután a bírságból kilenczedet, az új bíró pedig tizedet vegyen.⁽²⁾

23. FEJEZET.

Az ül bírakról.⁽³⁾

Ha tapasztaltatnék, hogy holmi ál bírák titkon ítélnék, azon bíró elcibe vigyék őket, a kinek határában megtaláltatnak; és kikérdezettvé tőlök a perben forgó dolog, a mit ítélnének, adják meg annak a kétszeresét és azonfelül tíz pénzzel bünhődjenek.

24. FEJEZET.

A pert halogató bírakról.⁽⁴⁾

Ha valaki a bírák közül harmincz napon túl halogattja a pert, csapják meg.

25. FEJEZET.

A pecsétküldő bírakról.

A bíró akárkire reá küldhesse az ő pecsétjét, kivéve a papokat és egyházi személyeket, meg az ispánokat.⁽⁵⁾

1. §. Valaki pedig azt híresztli, hogy a bíró nem ítélt igazán, és meg nem bizonyítja, öt pénzt fizessen; de ha rajta veszt a bíró, tértírise meg kétszer a mit ítélt, és annakfelettle adjon öt pénzt bírságul.⁽⁶⁾

2. §. A bíró esztendeig feleljen az ő bírságáról, azontul ne vonják feleletre.⁽⁷⁾

26. FEJEZET.

Azokról, kik a bíró pecsétjét semmibe veszik.⁽⁸⁾

Ha valaki a bíró pecsétjét megvetvén, az idézésre elő nem áll: először öt pénzzel bünhődjék; másodszor ismét annival; harmadszor vesztse ügyét és megnyírt fejjel adják el adósságáért.

27. FEJEZET.

Azokról, a kik otthon vának meg ügyökért.

A kik megvínak otthon és a bíró eleibe nem viszik ügyöket, azokon a bírónak semmi keresete ne legyen. Ha hozzá jönnek, tetszése szerint ítéljen; és ha megegyezteti őket és ezért adnak a bírónak valamit, egy harmadot magának, két harmadot a királynak tartson belőle.⁽⁹⁾

28. FEJEZET.

A futó követekről, hogy három mérföldön túl el ne nyígyék a lovat.⁽¹⁰⁾

Futó követ egy se merje a harmadik falun túl elvinni a lovat, és sem a templomba, vagy a püspök avagy ispán udvarába igyekező emberek, sem papok vagy egyházi személyek lovat el ne vegye, szekerőkből ki ne fogja.

⁽¹⁾ Nyilvánvaló, hogy a Corpus Jurisban erecto hibásan áll eiecto, vagy mint a TC-ben olvassuk, deiercto helyett.

⁽²⁾ V. ö. 1408: IX. t. cz.; 1435: VII. t. cz.; 1486: LII. t. cz.; 1492: LXVI. t. cz.; 1546: XI. és XXXVII. t. cz. Az 1869: IV. t. cz. 5. §-a szerint: „Minden bíró az állampénztárból húzza fizetését és a törvényben meghatározott illetékeken és díjakon kívül ingyen tartozik a feleknek igazságot szolgáltatni.”

Márkus.

M.

⁽³⁾ Mostani jogunk tekintetében v. ö. 1879: XI. t. cz. 44. §.

⁽⁴⁾ V. ö. az 1871: VIII. t. cz. 20. §. a) pontjában körülírt fegyelmi vétséget. V. ö. 1486: IX. t. cz.; 1492: XXXIV. t. cz.; 1836: IX. t. cz. 1. §.

Márkus.

⁽⁵⁾ V. ö. Kálmán I. 5. és 14. fej.; Hk. I. R. 12. cz. L. továbbá az 1492: LIV. t. cz. 5. §-át és jegyzeteit. A korábbi bírói hatáskorról v. ö. az Id. törv. szab. I. R. 24—42. §§-ait és ezek jegyzeteit.

Márkus.

M.

⁽⁶⁾ E cselekmény jelenlegi büntetéséről v. ö. 1878: V. t. cz. 262. és 270. §§-ait.

⁽⁷⁾ V. ö. Kálmán I. 23. fej.

⁽⁸⁾ V. ö. Szent László I. 42. fej. Fordító. — V. ö. 1723: XXXII. t. cz.; 1729: XXXV. t. cz.; 1739: XXXVIII. t. cz.

Márkus.

M.

⁽⁹⁾ V. ö. a 22. fej. 7. jegyzetét.

⁽¹⁰⁾ A TC. szerint a törvény szövegének is megfelelőbben a fejezet címe ez: *A futó követekről, hogy a harmadik falun túl el ne nyígyék a lovat.* V. ö. fentebb 14. fej.

§. 1. Accipiat autem qualescunque invenerit | quinquaginta quinque⁽¹⁾ pensis, si lora retinuerit⁽²⁾ ejus,⁽³⁾ decem pensis puniatur.

§. 2. Si quis autem cursorem verberaverit,

CAPUT 29.

De quaerentibus res perditas.⁽⁴⁾

Si quis servum fugitivum vel quodcunque | §. 1. Si quis autem prohibuerit vel quaerentem
perditum quærere voluerit, a nemine prohi- | verberaverit, decem juvenis multabitur,⁽⁵⁾
beatur. | valentibus decem pensas.⁽⁶⁾

(1) TC. *quinquaginta*.

(2) TC. *retentaverit*.

(3) TC. *eius* nincsen.

(4) TC. *perditarum rerum*.

(5) TC. *multiplicabit*.

(6) E fejezet után a Corpus regis Ladislai (Vége van Szent Juris kiadásában e szavak állá-

nak: Explicit decretum sancti László dekrétomának). *Márkus*.

1. §. Különb en akármicsoda lovat talál, elveheti, hogy a király követsége hamarabb járjon. 2. §. A ki pedig a futó követet megveri, ötvenöt pénzzel,⁽¹⁾ a ki kantárszáron fogván visszatartóztatja, tíz pénzzel bűnhődjék.

29. FEJEZET.

Arról, a ki elveszett jószágát keresi.

Ha valaki szökevény szolgáját vagy akármilyen elveszett jószágát indul keresni, senki meg ne tiltsa tőle.⁽²⁾ 1. §. A ki pedig megtiltja, vagy a keresőt megveri, tíz pénz érő tíz tinót adjon birságul vétkéért.⁽³⁾ ⁽⁴⁾

(1) A TC. szerint: *ötven* pénzzel.

(2) V. ö. Szent László II. 3:2. §.

(3) V. ö. Szent István II. 23. fej. A tinó értékére nézve olv. u. o. a 30. fejezetnél a jegyzetet.

(4) Szent László törvényei közt legkésőbbi keletűek az 1092 évi szabolcsi zsinaton hozott törvények, melyeket a Corpus Jurisban az I. könyv foglal magában. E könyv rendszeres törvény, gondos szerkesztű, egyöntetű munka, mely maga mondja meg keletkezésének helyét és idejét, a minék hitelességében kételkednünk semmi ok nincsen. A II. és III. könyv korábbi törvények compilációja, melyek tartalmukból ítélve, különböző időben keletkeztek. A legkorábbiak, mint már fentebb a II. 12. fejezethez fűzött jegyzetben érintettük, a II. könyv 1—11 fejezeteiben maradtak fenn; keletkezésük történetiróink vélekedése szerint László uralkodása elejére, 1078-ra tehető. Későbbi keletű a 12. fejezettel kezdődő rész, és valószínűleg még későbbi az egész III. könyv. Pauler, id. m. I. 565. és 566. II. jóformán elosztja azon nehézségeket, melyeknél fogva nemely tudósok Szent László törvényeinek III. könyvét Salamon korára, sőt mindjárt I. Béla király halála évére, 1063-ra tették, és meggyőző okokkal mutatja ki, hogy a III. könyv öt vagy hat esztendővel a II. 1—11 fejezetei után keletkezett. Hogy mindenesetre későbbi keletű a II. könyvnél, már csak azon világos vonatkozásból is kitűnik, mellyel a III. 1:3. §. a főurak pannonhalmi gyűlésére és ott a tolvajok ellen fogadott esküvesökre (II. 1:1. §.) hivatkozik.

KÁLMÁN

(1095—1114).

COLOMANI REGIS

DECRETORUM LIBER PRIMUS.

PRÆFATIO

AD SERAPHIN ARCHIPRÆSULEM STRIGONIENSEM.⁽¹⁾

Dei gratia.

§. 1. Seraphin archipræsuli, divinarum igne virtutum ardenti, Albricus. quamvis unus ex minimis, tamen servus sanctitatis nuncupatus in palatio cœlestis contemplationis.

§. 2. Quoniam⁽²⁾ fiduciam talem habemus per Christum ad Deum,⁽³⁾ non quod sufficientes simus cogitare, aliquid a nobis⁽⁴⁾ quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est, cum spiritualis gratiæ inspiratio⁽⁵⁾ mentem tuam cœlestis sapientiæ thesauro ditaverit, et quamplurimis disertis ad didascalici meriti⁽⁶⁾ lucidas contubernii tui officinas, quasi totidem gemmis ornaverit, haud parum⁽⁷⁾ ingenioli mei reformidat rusticitas, dum me, ut ita dicam, elinguem, ac pene totius urbanitatis exortem, jubes⁽⁸⁾ o Præsul! regaliū instituta collationum recolere, vel senatoria totius regni decreta jejuna oratione recapitulare.⁽⁹⁾

§. 3. Neque enim ad regalia consilia me consultricis prudentiæ inculta provexit⁽¹⁰⁾ materies, nec tenuis rei stantem pro foribus⁽¹¹⁾ intromittit despecta pauperies.

§. 4. Quia vero obedientiæ eligo magis operam dare, quam charitati omnia speranti aliquid denegare, malo etiam ultra vires obtemperando⁽¹²⁾ præsumere, quam præsumptuose minime obtemperare.

§. 5. Quamvis enim imperitia mea⁽¹³⁾ dictandi non præstet⁽¹⁴⁾ facundiam, charitas tamen obedientiam non negat.

§. 6. Porro, non⁽¹⁵⁾ in hoc opere proprii arbitrii vestigia figo, verum præviis alieni itineris visibus⁽¹⁶⁾ insisto; ob quam videlicet causam, si quid in errabundo vestigio liberius evagatus, meus deviauerit calamus, non⁽¹⁷⁾ am-

(1) E czim a TC-ben ninesen.

(2) A *quoniam* szó a TC-ben elől az inscriptio előtt áll: Quoniam dei gratia stb.

(3) TC. IC. *ad Deum* ninesen.

(4) TC. *a nobis* ninesen.

(5) TC. cum *spiritualis gratia inspirationis*.

(6) TC. *ac didascalici meriti viris*.

(7) TC. *aut parri*.

(8) TC. *iubeas*.

(9) TC. *quasi ieiune lascente* (igy; helyesebben *lassescente*) *orationis nostrae* (helyesen *oratione nostra*) recapitulare.

(10) TC. *provehit*.

(11) TC. *pro floribus* stantem.

(12) TC. *obtemperare*.

(13) TC. *mihi*.

(14) TC. *præstat*.

(15) TC. *ver*.

(16) TC. *nisi*.

(17) TC. *ver*.

KÁLMÁN KIRÁLY

DEKRÉTOMAINAK ELSŐ KÖNYVE.

ELŐJÁRÓ BESZÉD

SZERAFIN ESZTERGOMI ÉRSEKHEZ.

Isten kegyelmével.

1. §. Szerafin érseknek, az isteni virtusok szerelmében lángoló férfiúnak, Alberik,⁽¹⁾ a ki bár egy a legkissebbek közül, de mindazonáltal a mennyei elmélkedés palotájában jámbor szolgának hivattatik.

2. §. Mivelhogy olyan a mi bizodalunk Istenhez a Krisztus által, nem mintha elegek volnánk magunk magunktól megfontolni valamit, hanem hogy minden mi elégségünk Istentől vagyon, míg neked a szentlélek malasztja mennyei bölcsesség kincsével gazdagítja elmédet, és a te társalkodásod fényes házat oly sok jeles szavu és érdemes oktató mesterekkel, mint megannyi drágakövel ékesíti, nem kicsinnyé retteg csekély elmém az ő együgyűségében, midőn énnekem, ki, hogy úgy mondjam, szólni sem tudok és csaknem minden kedvesség módja nélkül szükölködöm, parancsolod, óh papi fejedelem! hogy a királyi tanácskozások rendelkezéseit egybeszedegessem, vagy hogy az egész ország gyűlési végzéseit gyarló szómmal rövideden előadjam.

3. §. Mert engemet a tanácsi ügyek ismeretében tudatlan voltom a király tanácsházába nem viszen, és mint vékony állapotú embert, ki csak ajtón kívül állok, megvetett szegénységem oda bé nem bocsát.

4. §. Mivel azonban inkább igyekezem azon, hogy engedelmes legyek, mint hogy a mindeneket reménylő szeretettől megtagadjak valamit, azért inkább is akarok engedelmességből erőmon tul bizakodnom, hogynem elbizakodva engedetlenkednem.

5. §. Mert jóllehet az én járatlanságom nem ad nekem ékesen szólásra való tehetséget, mindazáltal a szeretet az engedelmességet meg nem tagadja.

6. §. Továbbá én e munkában nem a magam tetszésén járok, hanem idegen csapásnak követem utmutató jeleit; annakokáért, ha pennám a bizonytalan nyomokon merészebben csapongván, megtéved valahol, nem is kétel-

(1) Alberik személyéről olv. Pauler id. m. I. 385. l.

bigo, quam facilis apud te sit veniæ locus; quæ res pigram etiam impellit ⁽¹⁾ hujus consilii moram.

§. 7. Sed sunt fortasse nonnulli, qui sine rationis circumspectione, idem, unde sermo est, concilium Vercellinum ⁽²⁾ autumant ⁽³⁾ esse superfluum, minus provide asserentes: antiquis, dicentes, ⁽⁴⁾ potius piorum ⁽⁵⁾ insistendum est ⁽⁶⁾ relativis. Quorum profecto quam frivola quamque sit inconsulta conjectura, ⁽⁷⁾ non est supervacuum paulisper commemorare.

§. 8. Quia hi regni detractores magis proprio consulant ⁽⁸⁾ arbitrio, quam communiter regni profectui ⁽⁹⁾ administrando. Nam quis ambigat a sancto patre nostro Stephano, viro quippe apostolico, legem populo nostro datam, in quibusdam austeriorem, in quibusdam vero tolerabiliorem, in his quoque intensius vindicantem, atque in aliis remissius indulgentem; nec quenquam tamen absque disciplinæ verberare dimittentem, cum prædestinationis tempus nullum adhuc verum adduxisset fidei sponsores. Nec hoc quidem præter divinæ dispensationis respectum credi nefas est.

§. 9. Nam cum tempore prædicti regis ⁽¹⁰⁾ universum regnum ejus barbaricis inservierit cultibus, ⁽¹¹⁾ ac rudis coactusque christianus, contra commonitorem ⁽¹²⁾ sanctæ fidei stimulum adhuc recalcitraret, adhuc contra pœnitentia ultra virgæ verbera remorderet, operæ pretium fuit, ⁽¹³⁾ ut sanctæ disciplinæ coactio infidelibus quidem ad conversionem fidei, sed conversis fieret ad justitiam pœnitentiæ. ⁽¹⁴⁾

§. 10. At christianissimus rex noster Colomanus, ⁽¹⁵⁾ columbinæ gratiæ simplicitate, ⁽¹⁶⁾ cum omni virtutum discretionem præditus, postquam vidit adultam fidem perfectæ religionis robur accepisse, legalis vinculum catenæ cogitavit relaxare prudenter: utpote indignum esse perpendens, si jam spontaneum fidei militem legalis pœnæ timor torqueret, quem nec ipsa mors ab agnita jam confessione veritatis abstrahere ⁽¹⁷⁾ potuisset.

§. 11. Hic nimirum, cum videret propter civilia bella usque ad tempus illius ⁽¹⁸⁾ ingravescencia, paternis traditionibus jam magna ex parte solutis, regni consilium ⁽¹⁹⁾ labefactari, curiæ honorem vilesce, timens, ne miles insolens pacis, domesticus tamen virtutis ⁽²⁰⁾ hospes, irrevocabilis fieret iniquitatis, regni principibus congregatis, totius senatus consultu præfati regis sanctæ memoriæ Stephani legalem textum recensuit: de quo, si rem consideres, nihil comminuit sed auxit, non tamen quasi ⁽²¹⁾ fundator, sed superædificator; quatenus primitiva plantaria, salubri veluti respersionis infusione irrigata, percipiant justitiæ incrementa.

(1) TC. *in pulit.*

(2) TC. *curso linum*. IC. *tur-sollinum*.

(3) TC. *autument*.

(4) TC. *dicentes* nuncien.

(5) TC. *piorum*.

(6) TC. *esse*.

(7) TC. *conectio*.

(8) TC. *consulant*.

(9) TC. *prorectui*.

(10) TC. *patris*.

(11) TC. *serviret incultibus*. — IC. *barbariebus servierit incultibus*.

(12) TC. *commonitorium*.

(13) TC. *opere præcipuo* fuit.

(14) TC. *pœnitendo peccati*.

(15) TC. *Contunbanus*. Valószínűleg *Columbanus* akart lenni,

tudakos szójátékul a rákövetkező *columbinæ* szóval.

(16) TC. *Columbinæ gratiæ simplicitatis*.

(17) TC. *abstergere*.

(18) TC. *ipsius*.

(19) TC. *consultum*.

(20) TC. *veritatis*.

(21) TC. *non tam quam*.

kedem a te hajlandó bocsánatodnak elnyeréséről; és ez ösztökéljen lassu szándékom végbe vitelére.

7. §. De lehetnek olyanok, a kik a vercelli gyűlést,⁽¹⁾ melyről épen szó vagyon, minden okos meggondolás nélkül feleslegesnek alítják lenni, esztelenül azt mondván: hogy inkább jámbor eleink rendelkezésén kell megállanunk. A kiknek nyilván mennyire hiábavaló és balgatat az ő vélekedésök, jó lesz kisség megbeszélni.

8. §. Mert az országnak ezen gonoszakarói inkább az ő tulajdon tetszéseket, hogynem az ország közönséges javának előmenetelét követik. Lám, ki kételkednék benne, hogy mikor szent István atyánk, amaz apostoli férfiu, törvényt szerze népünknek, némely dolgokban keményebb, némelyekben viszont szenvedhetőbb, egyszer szigoruan büntető, másszor türellemmel engedő vala; mindazonáltal a fegyelemnek vesszeje nélkül senkit el nem bocsáta, minthogy az ígéretnek ideje akkor még el nem érkezvén, meg nem hozta a hitnek igaz vallását. És bizony nem szabad azt hinnünk, hogy ezek isteni rendelés nélkül történtek volna.

9. §. Mert a megnevezett király idejében, a midőn is az ő egész népe barbár szokásokban sinlett volna, és mint tudatlan és erőszakkal való keresztyén, rugoldozék a szent vallás intő ösztökéje ellen, és a büntetés bosszuló vesszejét visszamardossa vala, szükség volt az egyházi fenyték erejére, hogy a hiteleneket megtérítse, a megtérteknek pedig a bűnön való bánat igazságát szolgáltassa.

10. §. De a mi nagy keresztyén királyunk, Kálmán, az ő galaubi szelidségének tisztaságában és jeles tulajdonságainak minden ékességében, minekutána látta, hogy a felserdült hit immár a tökéletes isteni félelemnek erejébe öltözött volna, arra adta elméjét, hogy a törvény lánczának köteleit bölcsen megtárgtassa; méltatlannak tartván mintegy, hogy a törvény bosszujától való rettegés gyötörje a hitnek szabad ákaratu bajnokát, kit a megismert igazság vallásától a halál árnyéka sem tántorítana el többé.

11. §. Ugyanis, midőn látná, hogy az ő koráig reánk sulyosodó polgári háboruk miatt az atyák hagyományai megromlottak, az ország tanácsa bomladoz, a királyi udvar tisztelete hanyatlik, félvén, hogy a békéhez nem szokott és a mellett az otthon való ügyekhez is keveset értő vitéz valami helyrehozhatatlan igaztalanságot ne miveljen, gyűlésbe hívta az ország főembereit, és az előbb mondott szent emlékezetű István király törvényét az egész tanács hozzájárulásával rendre általvizsgálta; a melyben, ha megnézed, semmit el nem rontott, sőt inkább megjobbitotta azt, nem ugyan mint fundamentomot vető, hanem mint feljebb építő; azért, hogy a zsenge ültetés, mint hulló eső harminával hasznosan megöntözöttvén, nyerjen növekedést az igazság által.

(1) A Corpus Juris kiadói talán az olaszországi Vercelli vagy Vercellae-ben korábban tartott zsinatra gondoltak, midőn a codexekben álló *curcollinum* vagy *tursollinum* nevet (l. a latin szöveg alatt a (2) számú jegyzetet) elrontották. Hogy valósággal hol volt a gyűlés helye, végleg eldöntve nincsen, és ha a *tursollinum* alakból kiolvasható Tarczalhoz kétség fér, még kétségesebb a *curcollinum*-ból következtetett Kartal, melyet Pauler (id. m. I. 231. és 585. II.) gyanít a gyűlés helyének; mert ha a középkori írás betűi közt a c és t könnyen felcserélhetők is, de már az s és t, kivált szó közepén, a hol mindig hosszú s-et irtak, annyira különböznek egymástól, hogy alig képzelhető, mikép *curtollinum* helyett, a mi lehetne Kartal, *curcollinum*-ot olvasott és irt volna valaki; és ha a két hely között kell választanunk, akkor is, az a körülmény, hogy László király alig 4–5 évvel előbb Szabolcsen tartott zsinatot, inkább a szintén azon tájon fekvő Tarczal mellett szól. A vercelli gyűlést Pauler meghatározása szerint (id. h.) valószínűleg 1096 tavaszán tartották.

§. 12. Et ille quidem destructor fuit infidelium,⁽¹⁾ iste rectæ conversationis⁽²⁾ augmentator in justificatione; ille lorica fidei populum induerat, iste terrenæ ambitionis superfluenta cingulo justitiæ præcingebat; ille gladio spiritus verbi Dei perterrituit, iste galea salutis decoravit.

§. 13. Postremo hunc uterque regum finem rebus imposuit, ut dum debita ultricis pœna⁽³⁾ filios perditionis consumeret, filios prædestinationis refoveret: non enim sine causa rex gladium portat.

§. 14. Dei enim minister est vindex in iram ejus qui malum agit; nam principes non sunt terrori⁽⁴⁾ boni operis, sed mali. Quis enim est, qui noceat vobis, si boni æmulatores fueritis? Hactenus hæc.

¶ §. 15. Contra supradictos autem hujus concilii detractores, de singulis capitulis, quæ ab re esse mentiuntur, possem etiam scribendo satisfacere, nisi epistolaris erga⁽⁵⁾ sermonis modum excedens, molestiæ⁽⁶⁾ tuæ, o præsul, decus! aures timuisssem fastidire. Possunt tamen illa ex his colligi, quæ moderata satis brevitate præscripsi.

§. 16. Verum tamen tu mi⁽⁷⁾ domine! qui in hujus populi linguæ genere minus me promptum consideras, si quid calamus a suscepti itineris tramite declinaverit, tua, quæso, in me solita benevolentia, et supervacua reseces, et imperfecta suppleas, errata corrigas, commode dicta paterna gratia provehas; et antequam in aures prodeant publicas, curæ tuæ digitum dignanter imponas, et⁽⁸⁾ quæ tuo duntaxat doctissimo digna constitui examine, tuo etiam judicio a detrahentium muniantur livore.

CAPUT 1.⁽⁹⁾

De dote cujuslibet ecclesiae per beatum regem Stephanum disposita.

Placuit regi, communi concilio,⁽¹⁰⁾ ut dotes cujuslibet possessionis,⁽¹¹⁾ monasteriis seu ecclesiis a beato Stephano rege dispositæ, inconvulsæ remaneant.

CAPUT 2.

De synodo in unoquoque episcopatu, comitibus et magistratibus celebranda.

Quia populus noster magnis sæpe tam non potest, bis in anno, id est, in festivitate
via⁽¹²⁾ quam inopiæ laboribus prægravatus, apostolorum Philippi et Jacobi et in octavis
pro qualibet necessitate curiam regalem adire Michaelis⁽¹³⁾ synodum in unoquoque epi-

(1) TC. Et ille quidem *indistrictus* fuit infidelium *exactor legis per transgressionem(m)*.

(2) TC. iste iam *fidelium* rectæ conversationis.

(3) TC. *ultrix* pœna.

(4) TC. *timori*.

(5) TC. IC. *ego*.

(6) TC. *modestiae*.

(7) TC. *mi* ninesen.

(8) TC. *ut*.

(9) Kálmán király törvényeinek fejezetekre osztása a TC-ben teljesen hiányzik, csupán az előbeszéd után áll egyszer e szó: *capitulum*.

(10) TC. Placuit regi *et omnium* concilio. IC. *et communi* concilio.

(11) TC. *dotis* cuiuslibet *possessiones*.

(12) IC. *vita*.

(13) TC. *sancti* Michaelis.

12. §. Mert amaz⁽¹⁾ irtotta a hitetleneket, emez⁽²⁾ a helyes életnek módját segíti elő igazságtétellel; amaz a hitnek fegyverébe öltöztette a népet, emez a földi nagyravágyást mérsékeli az igazság kötelével; amaz Isten igéjének pallosával rettetgetett, emez az idvességnek sisakjával ékesít fel.

13. §. Végezetre mind a két királynak feltett czélja az, hogy az érdemlett bosszu büntetése, míg a kárhozatnak fiait elemészti, a választottakat meg-elevenítse; mert nem ok nélkül vagy on, hogy kardot hordoz a király.

14. §. Istennek szolgája ő, ki megbosszulja annak haragját a gonosz cselekedőkön; mert a fejedelmek nem a jó cselekedetnek, hanem a gonosznak rettentésére vannak. Mert kicsoda az, a ki ártana tinektek, ha jóban vetekedtek egymással? Ennyit erről.

15. §. Eme gyűlés fentebb említett gáncsolóinak pedig minden egyes fejezetről is, melyet haszontalannak költenek lenni, megfelelhetnék írásomban, ha nem félnék, óh papi fejedelmek disze! a levélbéli szólás módját általhágnom és kegyes füleidet untatnom beszédemmel. Mindazonáltal azokból is eleget érthetni, melyeket elől röviden megírtam.

16. §. De téged, uram, ki látod, hogy énnekem e nép nyelve járásában kevés gyakorlatom vagy on, kérék a te hozzám való szokott jóakaratedért, ha pennám az ő megkezdett útjának ösvényétől eltérne valahol, vesd ki a mi felesleges, pótolod meg a mi hiányos, a hibákat igazgasd meg, valamit pedig tetszésedre írtam, atyai kegyességdből öregbítsd azt; és minekelőtte közhallomásra jutna írásom, méltóztassál gondoskodó kezedet reátennem, hogy legalább a mit a te legbölcsebb ítélated szerint méltóképen szerzettem, javallásod oltalmazza is meg a gáncsoskodók irigységétől.

1. FEJEZET.

Az egyházaknak boldog István királytól rendelt adományokról.

Tetszett a királynak és az egész gyűlésnek, hogy minden birtokadomány, a mit boldog István király monostorok vagy egyházak számára rendelt vala, sértetlenül megmaradjon.⁽³⁾

2. FEJEZET.

Az ispánokkal és más előjárókkal minden püspökségben tartandó zsinatról.⁽⁴⁾

Mínhogy a mi népünk sokszor hol az utazás nagy nehézségei miá, hol szegénységétől felettébb terhelhetvén, akármí ügyében bajában a királyi udvarhoz nem mehet, rendeltük, hogy esztendőnként kétszer, ugymint Filep Jakab apostolok ünnepekoron⁽⁵⁾ és

(1) T. i. István király.

(2) T. i. Kálmán király.

(3) V. ő. Szent István II. 1:2. §. és alább 15. fej.

(4) V. ő. 1498: LXVIII. t. cz. A synodo episcopi, sacerdotcs, plebani ecclesiarum, pecuniis non se redimant, sed omnes in synodo compareant; 1530: XLI. t. cz., Episcopi, quæ officii et jurisdictionis ipsorum sunt, libere exerceant. Az egyház: bíróságok hatásköréről v. ő. az 1405 (I.): XIV., 1405 (II.): XII., 1403: III., 1464: XVII., 1492: XLVI., 1498: LX. t. cikkekét és az azokhoz fűzött jegyzeteket. E most idézett törvények megszüntették a 2. fej. hatályát.

(5) Máj. 1.

Márkus.

scopatu celebrari constituimus; in qua tam episcopum convenient: ad quam quicumque comes quam comites, et aliorum magistratuum dignitates et potestates⁽¹⁾ ad suum iudicio⁽²⁾ erit.

CAPUT 3.

De alienigenis presbyteris sine literis commendatitiis advenientibus.

Alienigena presbyter, diaconus,⁽³⁾ cum bus aliqua aures nostras pulsat infamia, hi commendatitiis literis recipiatur. ab officio cessent, donec in iudicio⁽⁴⁾ purgentur vel de terra eliminentur.

§. 1. Qui vero hactenus recepti sunt, si jure venerint, examinentur, quatenus de qui-

CAPUT 4.

Quod nullus advena sine fidejussore recipiatur.

Item,⁽⁵⁾ nullus advena⁽⁶⁾ sine fidejussore recipiatur.

CAPUT 5.

De citationibus presbyterorum.

Episcoporum et comitum capellani vel reliquorum, per sigillum episcopi vel archiepiscopi ad causandum cogantur.

CAPUT 6.

De citationibus presbyterorum et laicorum contra sese.

Si vero clericus causam habet cum laico,⁽⁷⁾ vel archiepiscopi⁽⁸⁾ clericus cogatur, ab eisque per iudicis sigillum laicus cogatur; si vero laicus tanquam⁽⁹⁾ iudice suo examinentur. habet causam cum clerico, per sigillum episcopi

CAPUT 7.

De causis comitum in synodo terminandis.

Si duo comites pro causa aliqua dissideant, in supradicta synodo ventilentur.

CAPUT 8.

De causis duorum abbatum in synodo litigantium.

Si duo abbates contenderint, in eadem synodo judicentur.

CAPUT 9.

De causis ministrorum regis vel ducis vel capellanorum in synodo iudicandis.

Majores ministri regis vel ducis, et capellani, inferiori se constituere,⁽¹⁰⁾ in eadem synodo quorum personis indignum est coram iudice judicentur.

CAPUT 10.

De contumacia iudicum ad synodum venire nolentium.

Si quis superbus iudex ad praedictam synodum venire neglexerit, suo accusatore judicetur.

(1) TC. in quam tam comes et comites, quam reliquorum magistratu(m) potestates.

(2) TC. iudici(i).

(3) TC. IC. vel diaconus.

(4) TC. vel iudicio.

(5) TC. Item ninesen.

(6) TC. nullus indigne. IC. nullus indigena.

(7) TC. Si clericus cum laicis causam habet.

(8) TC. archipresbyteri.

(9) TC. cum.

(10) TC. infra se conferre.

szent Mihály nyolezad napján,⁽¹⁾ minden püspökségben zsinatot tartsanak; és arra mind az ispánok, mind más egyéb tisztet és hatalmat viselő előljárók gyülekezzenek a püspökhöz; a hová valaki, bárha pecsét nélkül idézve is,⁽²⁾ el nem jövend, perét veszti.⁽³⁾

3. FEJEZET.

Az ajánló levél nélkül bejövő idegen papokról.

Idegen papot vagy diakonust csak ajánló levéllel kell befogadni.

I. §. A kiket pedig eddig befogadtak, meg kell vizsgálni, ha igaz uton jöttek-e? azért, hogy ha valamelyiknek valami rossz híre ütné meg fülünket, az ilyen szünjék meg hivatalától, miglen törvény szerint igazolja magát vagy az országból el kitakarodik.⁽⁴⁾

4. FEJEZET.

Hogy kezeség nélkül semmi jövevényt be ne fogadjanak.

Továbbá, kezeség nélkül semmi jövevényt be ne fogadjanak.⁽⁵⁾

5. FEJEZET.

A papok törvényre idézéséről.

Püspökök és ispánok vagy mások udvari papjait, a püspök vagy érsek pecsétjével kell törvényre idézni.⁽⁶⁾

6. FEJEZET.

Papok és világi emberek közt indult perben való idézésről.⁽⁷⁾

Ha pedig egyházi személy visel pert világi ember ellen, a világit a bíró pecsétjével hívják

törvény eleibe; de ha világi ember perel pappal, akkor a püspök vagy érsek⁽⁸⁾ pecsétjével idézzék meg a papot és ezek lássanak mint bírák törvényt reá.⁽⁹⁾

7. FEJEZET.

Az ispánoknak a zsinaton elintézendő dolgaikról.⁽⁷⁾

Ha két ispán között támad versengés valami dologból, azt a feljebb mondott zsinaton⁽¹⁰⁾ kell megvizsgálni.

8. FEJEZET.

Arról, ha két apátur perel egymással.

Ha két apáturznak vagyon pere egymással, ugyanazon zsinatban ítéljék meg őket.

9. FEJEZET.

A király vagy herczeg főszolgáinak vagy udvari papjainak peres ügyeiről, melyeket a zsinaton kell törvénnnyel meglátni.⁽⁷⁾

A király vagy herczeg nagyobb tisztet viselő főszolgáit és udvari papjait, a kiknek személyéhez méltatlan lenne alábbvaló bíró eleibe állaniok, szintén azon zsinatban ítéljék meg.

10. FEJEZET.

A bírák makacskodásáról, mikor a zsinatra menni nem akarnak.⁽⁷⁾

Ha valamely bíró a mondott zsinatra való menetelt makacsul elhenyelné, ítéljék meg a vád szerint.⁽¹¹⁾

⁽¹⁾ Oct. 6.

⁽²⁾ V. ö. alább 23. fej.

⁽³⁾ V. ö. alább 24. fej.

⁽⁴⁾ V. ö. Szent László I. 17. fej. Fordító. — E rendelkezés, mint az egyház belső életét érintő és államjogi hatálylyal nem bíró, már nem érvényes.

⁽⁵⁾ A TC. variánsát mellőzve, melyben *indigne* nyilván hibásan áll *indigena* helyett. az IC. correktabb szövegét így magyarázzuk: Továbbá, kezeség nélkül *senkit hazafiárva* ne fogadjanak. Pauler (d. m. I. 243. I.) szabadabb felfogással így értelmezi: Hazait is csak olyat szenteljenek fel, kiért valaki kez-kedik. Fordító. — V. ö. a magyar állampolgárság megszerzéséről az 1879: L. t. cz. 8. §-át. Márkus.

⁽⁶⁾ V. ö. Szent István II. 3:2. §. és Szent László III. 25. fej. Fordító. — Jelenleg a törvény előtt mindenki egyenlő (1868: XLIV. t. cz. bev.) és azért az egyházak papjainak peres ügyei is ugyanoly szabályok szerint bíráltnak el, mint minden más állampolgár peres ügye. Márkus.

⁽⁷⁾ V. ö. a 2. fej. (4) jegyzetét a 98. lapon.

⁽⁸⁾ A TC. szerint: a püspök vagy főesperes.

⁽⁹⁾ A TC. szerint: és ezek lássanak a bíróval törvényt reá.

⁽¹⁰⁾ L. fontebb 2. fej.

⁽¹¹⁾ V. ö. alább 23. fej.

CAPUT 11.

De contumacia ministrorum regis et ducis.

Si majores ministri regis et ducis, vel inter | cem venire contempserint, comes parochialis⁽¹⁾
se vel cum majoribus contenderint et ad judi- | cum iudice eorum causas discutiat.⁽²⁾

CAPUT 12.⁽³⁾*De iudicibus ministrorum regis et ducis.*

Ducis ministri qui in mega regis sunt, et | et iudicem, minores vero ante iudicem deli-
egis qui in mega sunt ducis, ante comitem | tigent.

CAPUT 13.

De facultate comitum discutiendi causas in synodo.

Si comes cum comite contenderit vel popu- | lus ejus, seu synodica discretio seu vicinus
comes causas eorum discutiat.

CAPUT 14.

Quod nullus saecularis iudex clerico det sigillum.

Nullus praesumat saecularis iudex sigillum⁽⁴⁾ | clerico dare.

CAPUT 15.

Revocatio omnium donationum praeter donationem sancti Stephani.

Quia eo minus videtur valere curia, quo minus suppetunt necessaria, ne
nostra abundantia nimis⁽⁵⁾ superfluat penuria, placuit omnes pistrinas⁽⁶⁾
praeter quas sanctus Stephanus rex⁽⁷⁾ donaverat, solio⁽⁸⁾ regali reddere:
quia indignum erat nobis recedentibus curialem nobiscum honorem rece-
dere, ubi praestat nos et⁽⁹⁾ venientes copiam honoris invenire.

CAPUT 16.

Ablatio piscinarum monasteriis vel ecclesiis datarum.

Similiter decrevimus piscinas monasteriis et⁽¹⁰⁾ ecclesiae datas, alias qui-
dem reddere, sed necessarias quotidiano fratrum usui relinquere, nullas
vero nisi superfluas auferre.

CAPUT 17.

*Quod donationes vinearum, mansionum et terrarum, in suo vigore perma-
neant.*

Vineae, mansiones, terrae, a regibus⁽¹¹⁾ quibuslibet datae, perseverent his
quibus dabantur et permaneant.⁽¹²⁾

(1) TC. *parochianus*.(2) TC. *discutiant*.

(3) A 12-ik és a reakövetkező 13-ik caput nines meg a TC-ben; az IC-ből pedig a 11. és 12. capu- sok hiányzanak.

(4) TC. *secularis iudicis sigil- lum*.(5) TC. IC. *in eius*.(6) TC. IC. *piscinas*.(7) TC. *rex* nincsen.(8) TC. *sumptui*.(9) TC. *et nincsen*.(10) TC. *vel*.(11) TC. *a regalibus*.(12) TC. *perseveranter* his, qui- bus dabantur, permaneant.

11. FEJEZET.

Arról, ha a király és herczeg fűszolgái makacskodnak.

Ha a király és herczeg nagyobb tisztet viselő fűszolgái akár egymás között, akár előbbkelőkkel viszálnak és megvetésből bírájok eleibe nem mennek, a megyés ispán a bíróval vizsgálja meg ügyöket.⁽¹⁾

12. FEJEZET.

A király és herczeg fűszolgáinak bíráikról.

A herczeg fűszolgái, kik a király megyéjében vannak, és a király fűszolgái kik a herczeg megyéjében⁽²⁾ vannak, perlekedjenek az

ott való ispán és bíró előtt, a kisebb tisztbéliék pedig a bíró előtt.⁽³⁾

13. FEJEZET.

Az ispánok törvénytevő hatalmáról a zsinaton.

Ha ispán ispánnal vagy a maga népével czivódik, tehát a zsinat bölcsessége vagy a szomszéd ispán ítéljen közöttök.⁽⁴⁾

14. FEJEZET.

Hogy világi bíró egyházi személyre ne küldjön pecsétet.

A világi bírák közül senki ne merjen egyházi személyre pecsétet küldeni.⁽⁵⁾

15. FEJEZET.

Mindennemű adományok visszafoglalása, kivéve szent István adományát.

Mivel a királyi udvar annál kevesebb erőt látszik venni, mennél inkább megfogyatkozik a szükségésekben, azért, nehogy a mi gazdagságunk felettébb való inségre forduljon, tetszett minden halászó vizeket⁽⁶⁾ a királyi székek adnunk vissza, kivéve melyeket szent István király adományozott vala oda;⁽⁷⁾ mert nem illik, hogy mi alább szállván, velünk szálljon alá az udvar méltósága, holott jobb magunknak a hozzánk jövőkkel együl tisztességben bővelkednünk.

16. FEJEZET.

A monostoroknak vagy egyházaknak ajándékozott halászó vizek elvételéről.

Hasonlóképen végeztük, hogy a monostoroknak és egyházaknak ajándékozott halászó vizeket vissza kell venni, de maradjon annyi, a mennyi a barátok mindennapi élésére szükséges, és csak a felesleg valót adják vissza.

17. FEJEZET.

Hogy a szállók, házak és földadományok bántatlan maradjanak.

A mi szállót, házat és földet a királyok adtak, valakinek adták, állandóképen annál maradjon.

(1) V. ö. a következő 12. fejt.

(2) A szláv *mezda* (megya, megye, szerbül *medja*) szóból származó *mega* : *megya* vagy *megye* kifejezés itt használtatik először törvényeinkben.

(3) Kálmán királysága és Álmos herczegsége olyforma viszonyban tűnnek fel, mint a milyen volt régebben László király és Lampert herczeg között. V. ö. Szent László III. 3:3. §. alatt a (3) számú jegyzetet. Fordító. — V. ö. Werbőczy Hk. II. R. 39. cz.; 1723: XXVI. t. cz. M.

(4) A TC. szerint: Egyházi személyre világi bíró pecsétjét küldeni senki ne merje. V. ö. Szent László III. 25. fejt. és főntebb 5. és 8. fejt. Fordító. — V. ö. Hk. I. R. 12. cz. és főnt a 2. fejt. Márkus.

(5) A Corpus Jurishan levő *pistrina* (sütőház) oly nyilvánvaló hiba és képtelenség *piscina* helyett, hogy a fordításban a bécsi codexek szövegét kellett követnünk, melynek helyességét a következő 16. fejezet is igazolja.

(6) V. ö. főntebb 4. fejt.

CAPUT 18.

Quod silvae datae ecclesiis non auferantur.

Silvas ecclesiis datas minime auferri concedimus.

CAPUT 19.

De terris occupatis colonorum ejectorum.

Veteres coloni ejecti, terram non habentes | monasteriis vel ecclesiis, et ipsi aliam habent,
alibi, ad suam revertantur. | hoc inviolabiliter⁽²⁾ ita permaneat.

§. 1. Si tamen⁽¹⁾ terra eorum data est,

CAPUT 20.

De successionibus possessionum collatarum a regibus.

Possessio quælibet a sancto Stephano do- | fuerit,⁽⁵⁾ succedat germanus, ejus filii etiam
nata,⁽³⁾ humanæ successionis quoslibet con- | post mortem illius non exhæredentur.

§. 1. Possessio vero ab aliis regibus data, | §. 2. Germanus autem prædictus si non
de patre descendat ad filium, qui si de- | inveniatur, regi hæreditas deputetur.

CAPUT 21.

De hæreditatibus emptitiis quemlibet hæredem concernentibus.

Hæreditas emptitia nulli hæredi auferatur, sed tamen⁽⁶⁾ eadem testimo-
nio confirmetur.

CAPUT 22.

De judicio ferri et aquæ. In quibus locis fieri possit?

Judicium ferri et aquæ in aliqua ecclesia | et majoribus præposituris, ut Posonii et
fieri interdiciamus, nisi in sede episcopi⁽⁷⁾ | Nitrie.⁽⁸⁾

CAPUT 23.

De iudice injusto cum sigillo vel sine sigillo citando.

Judex injuste causam⁽⁹⁾ discutens, ad | curiam regis cum sigillo cogatur; sed sine
sigillo ad synodum.

(1) TC. tamen nuncsen.

(2) TC. innumerabiliter.

(3) TC. data.

(4) TC. successores vel heredes.

(5) TC. defuerint.

(6) TC. sed tantum.

(7) TC. episcopali.

(8) TC. et maioribus præposi-

toris (igy), nec non Posonii et
Nitrie.

(9) TC. causus.

18. FEJEZET.

Hogy az egyházaknak ajándékozott erdőket nem kell elvenni.

Az egyházaknak ajándékozott erdőket épenséggel nem engedjük elvenni.

19. FEJEZET.

A kiüzött lakosok elfoglalt földjéről.

A régi lakosok, a kiket kiűztek, ha másutt roknak avagy egyházaknak adattak és ők mást földjük nincsen, térjenek vissza. birnak, abban maradjon a dolog.

1. §. Mindazonáltal, ha földjeik monosto-

20. FEJEZET.

A királyoktól adományozott birtokok örökléséről.⁽¹⁾

Valamely birtokot szent István adományozott vala, abban minden maradék öröklőjön testvér, a kinek holtá után az ő fiait sem kell kirekeszteni az örökségből.

2. §. De ha testvér nem találkozik olyan, az ő következtése szerint. legyen a birtok a királyé.

1. §. Más királyok adománya apáról fiúra szálljon, és ha fiu nincsen, következék a

21. FEJEZET.

A pénzen szerzett örökségről, mely minden örököst illet.⁽²⁾

A pénzen szerzett örökséget senki maradékától el ne vegyék, de azonban bizonyyságot kell tenni róla.

22. FEJEZET.

A tűzes vas és forró víz próbájáról. Micsoda helyeken lehessen ?⁽³⁾

Megtiltjuk, hogy vassal és vízzel való pró- nem csak püspöki székhelyen és nagy pré-
bát akármely egyházban is ne tegyenek, ha- postságokban, mint Pozsonyban és Nyitrán.⁽⁴⁾

23. FEJEZET.

Hogyan kell az igaztalan birót pecséttel vagy pecsét nélkül törvényre idézni.

A birót, ki nem ítél igazán, pecséttel kell a király udvarába idézni, de pecsét nélkül a zsinatra.⁽⁵⁾

(1) V. ö. Szent István II. 5. és 35. fej. és II. Endre 4. czikk. *Fordító.* — A törvényes öröklésnek itt megállapított rendje magában foglalja a végrendelet nélküli öröklés nálunk jelenleg is érvényes rendjének csiróját. V. ö. erről Hk. I. R. 10., 17., 47—49., 106. cz.; Id. törv. szab. I. R. 9—12., 13. §§.; a szt. korona örökléséről pedig v. ö. Id. törv. szab. I. R. 18. §. Márkus.

(2) V. ö. Szent István II. 35. fej. és II. Endre 17. czikk. *Fordító.* — A szerzeményi vagyonban való öröklésnek ez a szabályozása lényegében az ősiség egész uralma alatt hatályban volt és mai jogunknak is alapját képezi. V. ö. Id. törv. szab. I. R. 10., 13., 14. §§. Márkus.

(3) V. ö. Szent László I. 28. fej. és II. 4. fej.

(4) A T. szövege szerint: püspöki székhelyen és nagy prépostságokban, továbbá Pozsonyban és Nyitrán.

(5) V. ö. Szent László III. 25: 1. 2. §§. és főntebb 10. fej.

CAPUT 24.

De justo iudicio episcoporum ac comitum, et negligentia citatorum.

Si quis ad conventum episcoporum et comitum venire neglexerit, iudicetur.

§. 1. Ipsi vero si solito more convenient, sic subnixi cura⁽¹⁾ sicque summa diligentia æque libraminis⁽²⁾ iuramentum compensent, quatenus nec hujus⁽³⁾ per odium innocentiam condemnent, nec illius⁽⁴⁾ per amicitiam culpam defendant.

CAPUT 25.

De decimis tributorum et vectigalium.

De tributis autem et⁽⁵⁾ vectigalibus, sicut comitibus tertiam partem dari decrevimus, ita decimam quoque episcopis censemus, quibus tam⁽⁶⁾ novi quam veteris testamenti pagina decimas dandas esse proclamatur.⁽⁷⁾

§. 1. Incautum igitur⁽⁸⁾ et inconsultum est, si instituta sanctorum præsumamus infringere, quæ summa potius devotione debemus adimplere.

CAPUT 26.

De testibus confiteri debentibus ante attestationem.

Si quis in testimonium adductus, alicujus veritatem sua nititur attestatione probare, hujus testimonium sic recipi jubemus: si præsertim sit confessus peccata sua⁽⁹⁾ sacerdotibus; si denique contrarium habeatur, et cautela sit⁽¹⁰⁾ veri testimonii per sacerdotem in confessione, et mendacis culpæ redemptio fiat cum possessione.⁽¹¹⁾

CAPUT 27.

De falsis testibus deinceps non admittendis.

Nullus audeat perhibere testimonium, nisi sum inveniatur,⁽¹²⁾ ejus testimonium amplius confessus peccata fuerit.⁽¹²⁾ non recipiatur.

§. 1. Cujuscunque vero⁽¹³⁾ testimonium fal-

CAPUT 28.

De pristaldo iudicis verberato et de poena verberantis.

Si pristaldus iudicis pro causa dijudicata ab aliquo verberabitur, verberatus⁽¹⁴⁾ ad comitatum mittatur,⁽¹⁴⁾ et quidquid delibetatum est, totum auferatur vi⁽¹⁷⁾ iudicis.

CAPUT 29.

De idoneitate pristaldorum sicut et testium.

Pristaldos⁽¹⁸⁾ tales esse præcipimus, quales idoneos testes fieri supra jusseramus.

(1) TC. Ipsi vero sic sollicite convenient, sic subnixi cura consistant.

(2) TC. æqui libraminis.

(3) TC. nec hincque.

(4) TC. nec illinc.

(5) TC. et ninesen.

(6) TC. quia cum tam.

(7) TC. proclamet.

(8) TC. igitur ninesen.

(9) TC. sua ninesen.

(10) TC. si denique aratrium (igv) habeat, ut et sit cautela.

(11) TC. in possessione.

(12) TC. fuerit ninesen.

(13) TC. vero ninesen.

(14) TC. invenitur.

(15) TC. IC. verberatus ninesen.

(16) TC. ad hunc a comite civitatis mittatur. IC. ad hunc a comite comitatus mittatur.

(17) TC. totum auferatur ter. Az utolsó szó: iudicis, már a következő mondathoz tartozik.

(18) TC. Iudicis pristaldos.

24. FEJEZET.

A püspökök és ispánok igaz törvényteléről és a meg nem jelenő peresekről.

Valaki a püspökök és ispánok zsinatára⁽¹⁾ meg nem jelenik, maraszszák el.⁽²⁾

I. §. Ők pedig, a mikor szokott módon egybegyülekeznek, oly vigyázó gonddal, oly nagy szorgalmatossággal fontolgassák az igazság mérő serpenyőjét, hogy sem gyűlölségből az ártatlant el ne kárhoztassák, sem kedvezésből a bűnösnek pártját ne fogják.

25. FEJEZET.

A vámok és adók tizedéről.

A vámokból és adókból pedig, valamint az ispánoknak harmadot adtunk,⁽³⁾ azonképen tizedet rendelünk a püspököknek, mert mind az új, mind az ő testámentom tanítása szerint illeti őket a tized.⁽⁴⁾

I. §. Azért halgatagság és esztelen dolog, elbizakodva megszegnünk a szentek rendeléseit, melyeket beteljesíteni tartozunk inkább nagy buzgósággal.

26. FEJEZET.

Arról, hogy a tanuk gyónjanak meg, minkeelőtte tanuságot tesznek.

Parancsoljuk, hogy ha valaki tanuságra hivatik és az ő vallomásával másnak az igaz-

ságát akarja megbizonyítani, ily okkal fogadják el annak tanuságtételét: elsőben is, ha meggyónta bűneit a papnak,⁽⁵⁾ azután, ha földje van;⁽⁶⁾ azért, hogy a gyónás legyen zálog az igaz tanuságról, a birtok pedig váltság a hazug tanu vétkeért.

27. FEJEZET.

Arról, hogy a hamis tanukat annakutána ne bocsássák tanuságtételre.

Senki ne merjen tanuságot tenni, hanem ha meggyónja bűneit.⁽⁷⁾

I. §. Valakinek pedig az ő vallomása hamisnak találtatik, annak tanuságát el ne fogadják többé.⁽⁸⁾

28. FEJEZET.

Arról, ha a bíró poroszlóját megveri valaki, és a verekedő megbüntetéséről.

Ha a bíró poroszlóját⁽⁹⁾ megittelt dologért veri meg valaki, küldjék a verekedőt a megye ispánjához,⁽¹⁰⁾ és a mi meg van ítélve, azt vegyék el mind a bíró hatalmával.⁽¹¹⁾

29. FEJEZET.

A poroszlók, mint szinte a tanuk megíheto voltáról.

Parancsoljuk, hogy a poroszlók oly megíheto személyek legyenek, a milyeneknek feljebb a tanukat hagytuk vala lenni.⁽¹²⁾

(1) fu a *conventus* alatt kétségkívül azon évenként kétszer tartott vegyes zsinat értendő, melyről föntebb a 2. fejezet rendelkezik.

(2) V. ö. föntebb 2. fejezet.

(3) V. ö. alább 78. fejezet és II. Endre 29. czikk.

(4) V. ö. Szent István II. 52. fejezet és Kálmán II. 5. fejezet.

(5) V. ö. alább 27. fejezet.

(6) A *Corpus Juris* szövege e pontban: *si denique contrarium habeatur*, s. i. b. teljességgel értelmellenül van corruptálva, fordításunkban tehát a TC. szövegét követtük, melynek helyességét a törvényben a tanuság kötelező feltételéhez fűzött és annak megfelelő kötelező okadás is késégtelenül teszi. V. ö. a latin szöveg alatt a (10) számú jegyzetet. Megjegyezzük, hogy az *aratrium* hibás alak, még pedig valószínűleg nem *aratum* (= eke, egy ekére való föld, a mennyit egy eke egy nap alatt megsejti), hanem *aratrium* (*aratria* = ager *aratorius*: szántó föld) helyett. Du Cange Gloss. az illető szónál.

(7) V. ö. föntebb 26. fejezet.

(8) V. ö. alább 83. fejezet. Fordító. — A hamis tanuzásról v. ö. Werbőczy Hk. II. R. 27., 29., 30. cz. és ugyanott a tanuzásra vonatkozó, Werbőczy idejében érvényes jokszbályokat. Márkus.

(9) A poroszlóról olv. Szent László I. 40. fejezeténél a (2) számú jegyzetet.

(10) A *Corpus Juris* szövege úgy szól, mintha a megvert poroszlót küldték volna az ispánhoz, de a dolog természete szerint azt hisszük, hogy a szövegben *verberatus* helyett inkább *verberator* értendő.

(11) Ezen, a *Corpus Juris* szerkezetében kissé homályos fejezet, a bécsi codexek szerint fordítva így hangzanék: Ha a bíró poroszlóját megittelt dologért veri meg valaki, a megye ispánja küldjön hozzá, és a mi meg van ítélve, az egészet háromszor vegyék meg rajta. V. ö. a latin szöveg alatt a (13), (16) és (17) számú jegyzeteket. Fordító. — E fejezet nyilvánvalóan arról a cselekményről rendelkezik, melyet mai jogunk hatóság elleni erőszaknak minősít (1878: V. t. cz. 163—169. §§.) M.

(12) V. ö. föntebb 26. és 27. fejezet.

CAPUT 30.

De poena pristaldi iniquam executionem facientis.

Si pristaldus iudicis in legatione ejus injuste | quid egerit, damnetur cum iudice inique ei mandante.

CAPUT 31.

De poena iudicis occasione pristaldi servata.

Dammum a iudice per pristaldum alicui in- | juste illatum, de rebus iudicis restituatur.

CAPUT 32.

De occupatoribus terrarum et poena eorumdem.

Si quis terram alterius ad possidendum sibi | tantundem de propria terra perdat, insuper usurpaverit injuste, cum in iudicio reus fuerit, decem pensas persolvat.

CAPUT 33.

De duplici tributo mercatorum.

Mercatores, ad id⁽¹⁾ solum ut ditescant, vena- | buta; pauperes vero qui de mercato vivunt, luum rerum dediti studiis, pristina duplicent tri- | solita⁽²⁾ tributa persolvant.

CAPUT 34.

De distributivis propriarum rerum in foro emptarum.

Si quis de propriis et domesticis rebus quid | in foro vendiderit, lege sancti Stephani tributum reddat.

CAPUT 35.

De solutione hospitis accolae.

Si quis hospitem accola terram civium coha- | expeditionem faciat, aut septem⁽³⁾ denarios bitat, aut iuxta medietatem substantiae civilium | solvat.⁽⁴⁾

CAPUT 36.

De equo donando regi in quolibet comitatu. Item de expensis nuntiorum per palatinum comitem dandis.

Quando rex vel dux in comitatum aliquem intraverit, tunc regalis⁽⁵⁾ equus exercitualis praestetur.

§. 1. Qui si casu aliquo⁽⁶⁾ mortuus fuerit, quindecim pensae domino equi donentur; si vero aliquo modo, sed non usque ad mortem laesus fuerit, praedicti pretii pars dimidia pro equo reddatur.

§. 2. Si magna fama marchiam intraverit,

comes nuncios duos, equis exercitualibus quatuor, ad regem dirigat, qui cum proprio cibo illuc pervenientes, pretium viatici sui a palatino comite exigant, et tantundem ad reditum suum.

§. 3. Si vero equi illorum mortui seu⁽⁷⁾ laesi fuerint, tot pensae quot praediximus,⁽⁸⁾ pro equis reddantur.

§. 4. Sed si redeant,⁽⁹⁾ pro una via exercituali deputetur.

CAPUT 37.

De iudicio megae regis.

In quacunque comitis mega⁽¹⁰⁾ rex digrediat, ibi iudices duo megales cum eo conjunguntur,⁽¹¹⁾ qui et dissensiones⁽¹²⁾ populi illius

discreto examine dirimant, et ipsi, cum clamor populi ingravescit,⁽¹³⁾ a comite palatino dijudicentur.

(1) TC. ob id.

(2) TC. persolita.

(3) TC. IC. octo.

(4) Itt a TC. forrásának írója a következő megjegyzést szúrta közbe: *Sed istius capituli altera pars intellectui meo aut (igy: helyesebben haud) facile patescit, scilicet: aut iuxta me-*

dietatem substantiae civilium expeditionem faciat. Aestimo autem, quod idem sit sensus illius capituli, quod scriptum est de non dandis vel dandis octo denariis (igy: helyesen denariis). Egyanez az IC-ben is.

(5) TC. legalius (?), az IC-ben megulis.

(6) TC. quo casu.

(7) TC. vel.

(8) TC. supradiximus.

(9) TC. Sed si sani redeant.

(10) TC. In quacunque civitatibus mega.

(11) TC. cum eo com(m)igrent.

(12) TC. et qui contentiones.

(13) TC. ingravescat.

30. FEJEZET.

Az igaztalanul eljáró poroszló bűnhődéséről.

Ha a bíró poroszlója az ő küldetése alatt igaztalanul jár el valamiben, bűnhődjék a bíróval együtt, a ki parancsolt neki.

31. FEJEZET.

A bírónak a poroszló miatt való bűnhődéséről.

A mi kárt a bíró az ő poroszlója által méltatlanul okoz valakinek, térítsék meg a bíró vagyonából.

32. FEJEZET.

A más földjének elfoglalásáról és az ő büntetésökről.⁽¹⁾

A ki másnak a földjét hamisan birtokához foglalja, ha ítélet szerint vétkes leend, vesztessen megannyit a maga tulajdon földjéből, annakfeletti tíz pénzt fizessen büntetésül.

33. FEJEZET.

A kalmárok kétszeres adójáról.⁽²⁾

Olyan kalmárok, a kik csak azért üznek kereskedést áruikkal, hogy gazdagodjanak, kétszereszzék meg régi adójokat; de a szegények, a kik vásárból élnek, a szokott adót fizessék.

34. FEJEZET.

Azokról, a kik tulajdon javaikat árulgatják a vásáron.

A ki az ő tulajdon házi javaiból árul valamit a vásáron, adózzék szent István törvénye szerint.⁽³⁾

35. FEJEZET.

A vendég lakos fizetségéről.

Ha vendég lakos telepedik a vár népe⁽⁴⁾ földére, az vagy az ő vagyona fele értéke szerint szolgáljon a vár népével, vagy pedig hét dénárt⁽⁵⁾ fizessen.⁽⁶⁾

36. FEJEZET.

Hogy a király alá minden megyében lovat adjanak. Továbbá, a követek költségéről, mit a nádorispántól kapnak.

Mikor a király vagy a herczeg valamely megyébe bémegy, adjon a megye hadra való lovat alája.

1. §. Mely ha történetesen eldöglik, tizenöt pénz járjon érte a ló gazdájának; ha pedig megsérül valami módon, de nem halálosan, akkor a mondott árnak a felét adják meg a lóért.

2. §. Ha a végekben valami nagyobb dolognak cserdül hire, az ispán két követet négy hadra való lóval indítson a királyhoz, a kik a magok kenyerén elérkezvén, kérjék meg az ő uti költségeket a nádorispántól, és megannyit kapjanak a vissza utra.

3. §. Ha pedig lovaik eldöglenek avagy megsérülnek, annyi pénz járjon a lovakért, a mennyit feljebb mondtunk.

4. §. De ha épen térnek vissza, egy hadjárat számba menjen útjuk.

37. FEJEZET.

A megyén való királyi törvényszolgáltatásról.

Akármely ispán megyéjébe ránduljon a király, ottan két megyei bíró kísérje, és ezek igazítsák el emberséges módon a nép között való egyenetlenségeket; és őket, ha ellenek zajdul a népek panasza, ítélje meg a nádorispán.⁽⁷⁾

(1) V. ő. érvényes jogunk tekintetében: 1878: V. t. cz. 421. §.

M.

(2) V. ő. Szt. László II. 43. fej.

M.

(3) E törvény nem maradt fenn emlékeinkben.

(4) Olv. Szent István II. 7. fejezeténél az (5) számú jegyzetet.

(5) A bécsi codexek szerint: *nyolcz* dénárt. V. ő. alább 43. és 80. fej.

(6) V. ő. Szt. István I. 6. fej.; Kálmán I. 4. és 80. fej.; 1222. évi aranybulla 11. és 19. cz. és *Márkus*.

(7) V. ő. Szent László III. 3: 1. §.

CAPUT 38.

De cive a rege dimisso.

Si rex forte cuiquam comiti vel ministro alib⁽¹⁾ pergat; sin autem, ad populum ubi quem de civibus dimiserit, solus in expeditionib⁽²⁾ egit,⁽²⁾ revertatur.

CAPUT 39.

De civibus fugitivis absque licentia regis non retinendis.

Omnibus interdiciamus tenere quemquam de licentia; at si quis tentaverit,⁽⁴⁾ quasi legis civibus⁽³⁾ ad fugam faciendam absque regis fracturam emendet.

CAPUT 40.

Quod olim loricati secundum exigentiam proventuum disponebantur.

Comites, si proprios in villis suis liberos⁽⁵⁾ de sumptu illo procurent: si vero quadraginta habuerint, de quibus equos accipere et centum pensas, militem absque lorica educant;⁽⁶⁾ at pensas possint colligere, loricatum unum regi; si minus, suis hoc propriis usibus reservent.

CAPUT 41.

De servis divagis, medio capite tondendis.

Si rex aliquem vagum servum alicui donaverit, hic medium caput ejus tondat; quod si non fecerit, decem pensas amittat; cui si uxorem dederit,⁽⁷⁾ etiam illam cum eo perdat.

CAPUT 42.

De poenis vagos absque licentia regis tenentibus.

Quicumque absque licentia regis vagum tenuerit, pensas solvat quinquaginta quinque; et si inculpabilis fuerit,⁽⁹⁾ eandem legem persolvat apud dominum quidquam⁽⁸⁾ sit furatus, domiquam detentor⁽¹⁰⁾ ejus; et si non habet, pronus a crimine iudicio purgetur; et qui fidelpriam libertatem amittat.

CAPUT 43.

De redemptione vagi ab eo qui eum apprehendit.

Cum quis vagum apprehensum tenuerit, a domino ejus una pensa redimatur.⁽¹¹⁾

CAPUT 44.

De poena vendentium vagos servos et etiam ementium.

Si quis⁽¹²⁾ vagum, quem tenet, aut alicui venerint et valuerint, non minoris tantum donarit, venderit,⁽¹³⁾ decem pensas persolvet; totidem⁽¹⁴⁾ emptor illius.

§. 1. Ubicumque equites, emptores, viatores quinquaginta quinque pensas persolvat.

CAPUT 45.

De exemptione liberorum a solutione octo denariorum.

Denarii octo, qui de liberis singulis colligebantur, amodo non accipiuntur.

§. 1. De civilibus hebdomadariis octo denarios præcipimus colligi, inter quos scilicet s

(1) TC. in expeditionem.

(2) TC. IC. unde exiit.

(3) TC. de civilibus.

(4) TC. tenuerit.

(5) TC. si proprii(i)s in vill(i)s suos liberos.

(6) TC. educant.

(7) TC. dederat.

(8) TC. quicquid.

(9) TC. inculpatus fuerat.

(10) TC. retentor.

(11) TC. una pensa exigatur.

E caput szövege az IC-ben így hangzik: Si quis vagum apprehensum tenuerit, ab eo qui eum apprehendit, quinque pensis redimat.

(12) TC. Si quis iocuseidarius. IC. iocusidarius.

(13) TC. IC. pro nonaginta alicui denariis dederit.

(14) TC. IC. et totidem.

(15) TC. Ubicumque equites, emptor(e)s, viatores venerint, quinque si voluerint nummis tantum capecium com-
pa(re)nt.

38. FEJEZET.

Arról, ha a király a vár népéből bocsát el valakit.

Ha valakit a király a vár népéből netalán valamely ispánhoz vagy főszolgájához bocsát, az maga menjen a hadba; ha pedig nem megyen, térjen vissza azon vár népe közzé, a hová való.

39. FEJEZET.

Arról, hogy szökevény várnépet a király engedelme nélkül senki magánál ne tartson.

Tiltunk minden embert, hogy vár népéből való szökevényt senki magánál ne tartson a király engedelme nélkül; valaki pedig cselekszi azt, mint törvényszegésről tegyen eleget róla.⁽¹⁾

40. FEJEZET.

Hogy régenten jövedelem szerint rendelkezne vala vértés vitézeket.

Minden ispán, kinek az ő tulajdon falvain annyi szabad népe vagyon, hogy lovakat kaphat és száz pénz adó jövedelmet szedhet össze,⁽²⁾ egy vértés vitézt állítson a királynak; ha pedig negyven pénz a jövedelme, adjon katonát vért nélkül; ám, ha annál is kevesebb, tartsa meg élésére.

41. FEJEZET.

Arról, hogy kőborló szolgának fél fejét nyírják meg.

A kinek a király valami kőborló szolgát ajándékoz, nyírassa meg a szolga fél fejét; mit ha nem teszen, tíz pénze bánja meg; és ha feleséget adott neki, azt is vesztse el vele.

42. FEJEZET.

Azoknak büntetésökről, a kik kőborlót fogadnak fel a király engedelme nélkül.

A ki kőborlót fogad fel a király engedelme nélkül, akárki legyen, ötvenöt pénzt fizessen; és ha a felfogadott valami lopást követ el ott létében, ura próbával tisztítsa magát a vétekből; a kezeit pedig jelentse meg; és ha büntelen leend, az is azon bírságot fizesse, melyet a felfogadó; és ha nincs miből fizetnie, vesztszen szabadsága.⁽³⁾

43. FEJEZET.

A kőborlónak kiváltásáról attól, a ki megtartóztatta.

Ha valaki a kőborlót megtartóztatja, váltsa ki ura egy pénzen.⁽⁴⁾

44. FEJEZET.

Azoknak büntetésökről, a kik kőborló szolgákat adnak és vesznek.

A ki a nála tartóztatott kőborlót másnak ajándékozza vagy eladja, tíz pénzzel bűnhődjék; és ugyanannyit fizessen a vevő.⁽⁵⁾

1. §. Lovasok, vásárosok, utasok, a merre járnak, öt apró pénzen vehessenek képét⁽⁶⁾ ha akarnak; a ki pedig kevesebb érőt ad, vagy a ki nagyobb áron adja, ötvenöt pénzt fizessen.⁽⁷⁾

45. FEJEZET.

A szabadloknak a nyolcz dénáiros adótól való mentességökről.

A nyolcz dénáros adót, mit egyen-egyen minden szabad ember fizet vala, ezentul ne szedjék.⁽⁸⁾

1. §. Parancsoljuk, hogy a hetes szolgál-

(1) V. ö. Szent László III. 2. fej.

(2) A szabadok adójára nézve v. ö. alább 45. fej.

(3) V. ö. Szent László III. 2:3. §. és u. o. 21. fej

(4) Az IC. variansa szerint öt pénz volt a váltáság. V. ö. Szent László III. 5:2. §.

(5) V. ö. Szent László III. 13:4. §. és u. o. 20. fej. E pont egyébiránt a bécsi codexek szerint fordítva így szól: *Ha valamely iocuscidarius a nála tartóztatott kőborlót kilenczven dénárért másnak adja, tíz pénzzel bűnhődjék; és ugyanannyit fizessen a vevő.* V. ö. a latin szöveg alatt az (12), (13) és (14) számú jegyzeteket. A *iocuscidarius* vagy *iocuscidarius* nevezetre vonatkozólag megjegyezzük, hogy az kétségkívül a Szent László III. 13. fejezetében említett *joch-szedő* rokona. legalább az összetétel első része, a *joch* vagy *ioe* itt is megvan, az egészet azonban nem tarthatjuk a *joch-szedő* *corruptiójának*, hanem inkább azt hisszük, hogy a *iocuscidarius*-ban a *joch* mellett valami más, a *szedő*-vel rokonértelmű magyar szó lappang.

(6) A latin szövegben *capetium* kétségtelül hibásan áll *capetiam* helyett. Kepe alatt itt az utasok lovi számára való takarmány értendő.

(7) E szakasz a Corpus Jurisban teljességgel érthetetlen, és csakis a TC. variansa alapján volt lefordítható. V. ö. a latin szöveg alatt a (15) számú jegyzetet.

(8) V. ö. II. Endre 3. czikk.

quis liber non a rege, sed ab ipsis⁽¹⁾ civibus.

§. 2. Si autem liberi, qui regi per fines eorum transmigranti equos, currus subducto-

rios et servitia stipendiaria suppeditabant, quatuor denarios persolvant; similiter et liberi,⁽²⁾ qui cum eis cohabitare consenserint, aut exeant.⁽³⁾

CAPUT 46.

De accusatione ismaelitarum secundum sectas suas viventium.

Si quis ismaelitas in jejuniis seu comestione, porcinæque⁽⁴⁾ carnis abstinentia, vel in ablutione, vel⁽⁵⁾ in quolibet suæ sectæ facinore deprehenderit, ismaelitæ regi deputentur; qui⁽⁶⁾ vero eos accusabat, de substantia eorum partem accipiat.

CAPUT 47.

De ecclesiis ismaelitarum et de dotibus earundem.

Unicuique villæ ismaelitarum ecclesiam edificare, de eademque villa dotem dare præcipimus.

§. 1. Quæ postquam ædificata fuerit, media pars villæ ismaelitarum emigret,⁽⁷⁾ sique aut

extrinsecus sedeant, aut quasi⁽⁸⁾ unius moris in domo: mater autem⁽⁹⁾ nobiscum⁽¹⁰⁾ una eademque Christi ecclesia individua⁽¹¹⁾ unanimiter consistat.⁽¹²⁾

CAPUT 48.

De matrimonio ismaelitarum.

Ismaelitarum vero nullus audeat filiam suam jungere matrimonio alicujus de gente sua, sed nostra.

CAPUT 49.

De esu carniū porcinarum per ismaelitas.

Si quis ismaelitarum hospites habuerit vel aliquem in⁽¹³⁾ convivium vocaverit,⁽¹⁴⁾ tam

ipse quam convivæ ejus de porcina tantum carne vescantur.

CAPUT 50.

De pornis homicidas retinentium, nec non patricidis et aliis.

Si quis homicida apud comitem vel quemlibet inveniat, per nuncium episcopi ad penitentiam quærat; quem si mittere renuerit, eadem cum homicida sententia feriat.

§. 1. Patricidia et cætera quæ prætitulavimus homicidia, episcoporum censuris⁽¹⁵⁾ vacare decrevimus, qui juxta qualitatem facinorum et

personarum, prout ipsis visum fuerit, canonicè hujusmodi facinus deliberent.

§. 2. Simplicia vero hujusmodi homicidia archidiacono et iudice sæculari judicentur,⁽¹⁶⁾ de quibus et ipsi nonam et decimam partem inter se dispartiant.

CAPUT 51.

De furibus quarta die et modo ad iudicium statuendis.

Fur captus, per triduum ligatus, sine manuum secatione⁽¹⁷⁾ et ignis concrematione

teneatur, quarta autem die ad iudicem ducatur.

(1) TC. ipsius.

(2) TC. et similiter liberos.

(3) TC. ante exeant. IC. ante exeant.

(4) TC. porcine quoque.

(5) TC. aut.

(6) TC. quo.

(7) TC. villam emigeret (igy).

(8) TC. IC. sique altrinsecus

sedeant, et quasi. IC. ut quasi.

(9) TC. mater autem ninesen.

(10) TC. nunc nobiscum.

(11) TC. IC. in divina.

(12) TC. consistant.

(13) TC. in ninesen.

(14) TC. erogaverit.

(15) TC. censuræ.

(16) TC. prout ipsis visum fuerit, canonicè huiusmodi homicidia ab archidiacono et iudice sæculari judicentur. IC. Simplicia vero huiusmodi homicidia archidiacono et iudici sæculari indicentur.

(17) TC. siccatione.

latra⁽¹⁾ járó várnépeken nyolcz dénárt vegyennek, tudniillik azokon közülők, a kik nem a királynak, hanem magának a vár népének szabadjai.

2. §. Azok a szabadok pedig, a kik a királynak a határon által utaztában lovat, társzerket adnak és zsoldos szolgálatokat teljesítenek vala, négy dénárral adózzanak; hasonlóképen azon szabadok is, a kik közzéjük telepednek,⁽²⁾ vagy pedig költözzenek el.⁽³⁾

46. FEJEZET.

Az izmaeliták bevádolásáról, kik az ő magok szokása szerint élnek.

Ha valaki az izmaelitákat bűjtölésben vagy evésben, disznóhústól való tartózkodásban vagy mosakodásban, vagy akármiben is az ő gonosz szokások szerint való cselekedeten éri rajta, az izmaelitákat vigyék a király eleibe; a ki pedig bevádolá őket, vegyen részt az ő javaikból.

47. FEJEZET.

Az izmaeliták templomairól és azok el látásáról.

Parancsoljuk, hogy minden izmaelita falu templomot építsen és ugyanazon falu gondoskodjék annak ellátásáról.

1. §. Mikoron pedig a templom felépül, a falu népének fele költözzék el onnan, és úgy telepedjék le máshol, hogy azért mint azon egy erkölcsű házban, maradjon velünk egyakarattal Krisztus megoszthatatlan egyházában.⁽⁴⁾

48. FEJEZET.

Az izmaeliták házasságáról.

Az izmaeliták közül pedig senki ne merje az ő leányát valakihez a maga nemzetéből

házastársul adni, hanem csak a mi nemzetünk-ből való emberhez.

49. FEJEZET.

Arról, hogy az izmaeliták disznóhúst egyenek.

Ha valamely izmaelitának vendégei érkeznek, vagy vendégségbe hi magához valakit, mind ő maga, mind az ő vendégei csak disznóhussal éljenek.⁽⁵⁾

50. FEJEZET.

Azoknak büntetésökről, kik a gyilkost magoknál tartják, továbbá az apagyilkosokról és más ilyenekről.

Ha valamely gyilkost az ispánnál vagy akárkinél találnak, a püspök kövele menjen érte, hogy vezeklésre vigye; és a ki el nem bocsátja, azt azon egy törvény sújtsa a gyilkossal.

1. §. Végeztük, hogy apagyilkolásokat és egyéb gyilkosságokat, mint említett, ítéljenek meg a püspökök, a kik a bűn és bűnös mivoltához képest, az ő tetszése és a kánonok rendelése szerint⁽⁶⁾ lássák meg az ilyen gonosz cselekedetet.

2. §. Kissebb emberöléseket pedig a főesperesnek és a világi bírónak kell megjelenteni, és a birságból járó tized és kilenced közöttök oszoljon.⁽⁷⁾

51. FEJEZET.

Arról, hogy a tolvajokat negyed napra állassák törvény eleibe, és ennek módjáról.

A ki tolvajt fog, három napon által tartsa megkötözve, keze száraztása⁽⁸⁾ és tüzzel égése nélkül, negyed napra pedig vigye a bíró eleibe.⁽⁹⁾

1. §. Mikor a tolvajt az ő urának porosz-

⁽¹⁾ A *hebdomadarius* (=hetes) mivoltára nézve elég jó tájékoztatást nyújt a csatári convent alapító oklevele, melyet II. Béla adott 1137 körül. Fejér *Coder Diplomaticus* II. 90. l.

⁽²⁾ V. ö. fentebb 35. feje.

⁽³⁾ A bécsi codexek variánsa szerint: *minekelötte elköltöznének*. Az a magyarázat, melyet Pauler (id. m. I. 234. és 585. ll.) és utána Marczali (id. m. II. 219. l.) követ, hogy: *menjenek ki a király eleibe*, kissé erőltetettnek látszik.

⁽⁴⁾ Azt hisszük, hogy e szakasznak csak így lehet némi értelme; a latin szöveg, különösen a *Corpus Juris* szerkezetében, annyira homályos, hogy egészen híven alig volna lefordítható.

⁽⁵⁾ Az izmaelitákra vonatkozó törvényeket v. ö. Szent László I. 9. feje.

⁽⁶⁾ V. ö. Szent István II. 13. és 16. feje.

⁽⁷⁾ A TC. szövege e pontban hézagosanak látszik lenni. V. ö. a latin oldalon a (16) számú jegyzetet.

⁽⁸⁾ Hogy a *Corpus Juris*ban olvasható *secatione* világos hiba a TC-beli *siccatione* helyett, maga a szó lehetetlen alakja is elárulja, melynek helyén, ha kézvágásról volna szó, bizonyára *sectione* állana.

⁽⁹⁾ V. ö. Szent László III. 9. feje.

§. 1. Fur quando ducitur a pristaldo domini sui, si una tantum ibi familia sit, in die (1) unus cum fure eat, qui si ire noluerit, iudex judicare non formidet.

§. 2. Si vero ibi nulla familia fuerit, ad viciniorem domini (2) locum iudex ligatum dirigat, lege (3) autem fur judicetur.

CAPUT 52.

De poena cujuspiam aliquem injuste capientis.

Si fur ductus in iudicio salvus apparuerit, captor ejus judicetur sententia, sed non aboculetur.

CAPUT 53.

De poena capientis, si fur falsus evaserit.

Si furi capto furtum proponi non possit, fur dictus habere dignoscitur, non autem abdetur iudicium; in quo si salvus appareat, oculetur. captor illius privetur substantia, quantum ipse

CAPUT 54.

De furto viginti denariorum.

Si quis furatus fuerit (4) quadrupes animal vel pretium ejus, aut vestimentum pretii viginti denariorum furetur, ut fur judicetur.

CAPUT 55.

De poena capientium aliquem ex sola suspitione.

Si quis sola suspitione furem ceperit, ut fur culpabilis in iudicio judicetur.

CAPUT 56.

De furis supplicio, uxore et filiis furum.

Fur inventus in iudicio culpabilis, aboculetur; filii quoque eorum quindecim annorum et tur; et (5) uxor furis, quæ (6) particeps est; ultra, matris poenam sortiantur; qui vero infra sceleris mariti, merito (7) servituti mancipetur; quindecim annos fuerint, impune dimittantur.

CAPUT 57.

De strigis.

De strigis vero quæ non sunt, nulla quæstio fiat. (8)

CAPUT 58.

De mulieribus partum suum necantibus.

Mulieres partum suum necantes, archidiacono allatae (9) poenitentiam agant.

CAPUT 59.

De raptu mulierum.

Raptus mulierum episcopus seu archidiaconus dijudicet.

CAPUT 60.

De maleficis.

Malefici per nuncium archidiaconi et comitis inventi, judicentur.

CAPUT 61.

De adulteris.

Adulteri episcopo vel archidiacono adducti, debitis poenarum iudicis (10) deputentur.

(1) TC. inde.

(2) TC. domini illius.

(3) IC. rege.

(4) TC. fuerit ninesen.

(5) TC. IC. Fur inventus in

iudicio culpabilis aboculetur, et ninesen.

(6) TC. quia.

(7) TC. marito.

(8) TC. ne ulla quæstio fiat. IC. nulla mentio fiat.

(9) TC. oblatae.

(10) IC. iudiciis.

lőja viszi, ha csak egy háznép vagyon is ottan, egyikök menjen a tolvajjal, és ha nem akar, a bíró ne féljen ítélnie.

2. §. De ha ottan semmi háznép nincsen, küldje a bíró a megköltözött bűnöst azon urnak valamely közelebb fekvő birtokára, és ítélje meg törvény szerint.

52. FEJEZET.

Annak büntetéséről, a ki méltatlanul fog meg valakit.

Ha a fogott tolvaj büntetlennek tetszik meg a törvény előtt, bűnhődjék a ki megfogta, de ne foszszak meg szeme világától.⁽¹⁾

53. FEJEZET.

Annak büntetéséről, a ki ál tolvajt fogott.

Ha a fogott tolvajra a lopást reábizonyítani nem lehet, vessék próbára; melyből ha büntetlennek tetszik meg, vádlója veszítsen annyit vagyonából, a mennyi értéket a mondott tolvaj bír, de ne foszszak meg szeme világától.⁽²⁾

54. FEJEZET.

Arról, a ki husz dénár érőt lop.

Ha valaki négylábu barmot vagy egy baromárát, vagy husz dénár érő ruhát lop, mint tolvajt ítéljék meg.⁽³⁾

55. FEJEZET.

Azoknak büntetésükről, a kik pusztá gyanuságból fognak meg valakit.

A ki pusztá gyanuságból fog meg valakit tolvaj gyanánt, mint vétken marasztott tolvaj bűnhődjék.

56. FEJEZET.

A tolvajok büntetéséről, meg a tolvaj feleségéről és fiairól.

A vétken marasztott tolvajt foszszak meg szeme világától:⁽⁴⁾ és a feleségét, ha részes ura vétkében, érdeme szerint vessék szolgaságra;⁽⁵⁾ és az ő fiaik is, ha tizenöt esztendősek vagy annál idősebbek, anyjuk sorsát viseljék; de ha tizenöt esztendejek még nincsen, bocsássák büntetellen őket.⁽⁶⁾

57. FEJEZET.

A boszorkányokról.⁽⁷⁾

A boszorkányokról pedig, mivelhogy nincsenek, semmi emlékezet ne legyen.

58. FEJEZET.

A magzatjokat vesztő asszonyokról.⁽⁸⁾

A magzatjokat vesztő asszonyok a főesperes előtt vezekeljenek.

59. FEJEZET.

Asszonyok elrablásáról.⁽⁹⁾

Asszonyok elrablóiira a püspök vagy a főesperes lásson törvényt.

60. FEJEZET.

A bűbajosokról.⁽¹⁰⁾

A bűbajosokat a főesperes meg az ispán emberei keressék fel és vigyék törvény eleibe.

61. FEJEZET.

A paráznákról.⁽¹¹⁾

A paráznak a püspöktől vagy a főesperestől vegyék el méltó büntetésüket.

(1) V. ö. Szent László II. 12: 1. §., III. 4: 2. §. és alább 56. fej.

(2) V. ö. fentebb 52. fej.

(3) V. ö. Szent László II. 14. fej. és III. 8. fej.

(4) V. ö. Szent László II. 12: 1. §. III. 4: 2. §. és alább 84. fej.

(5) V. ö. Szent László III. 6. fej.

(6) V. ö. Szent László II. 12: 3. §.

(7) V. ö. Szent István II. 31. fej. és Szent László I. 34. fej.

(8) A magzatelhajtásról most érvényes jogunkban v. ö. 1878: V. t. cz. 285. §.

(9) V. ö. Szent István II. 25. fej.

(10) V. ö. Szent István II. 32. fej.

(11) V. ö. Szent László I. 20. fej. és Kálmán II. 8. fej.

CAPUT 62.

De amissione equi in villa, ubi rex fuerit.

Si in villa, qua rex fuerit, equus perdatur, partes illas, ubi in villa latrocinium fuerit,⁽¹⁾ nullus de villa illa emendet; sed si circa hi ligentur.

CAPUT 63.

De amissione equorum itinerantium.

Si equites viatores in villa jacuerint et tur; si vero extra villam, nullus de villa per equos perdiderint, a villanis hæc emenden- solvat.

CAPUT 64.

De tempore discussionis querimoniarum.

Qui in tribus conciliis causam suam legaliter⁽²⁾ definire noluerit, ejus querimonie amplius non audiantur.⁽³⁾

CAPUT 65.

De comitibus et militibus, potestatem ecclesie sibi vendicantibus.

Nullus comitum vel militum in ecclesia præsumat sibi vendicare potestatem, præter solum episcopum.

CAPUT 66.

De personis ecclesiasticis decimas persolventibus.

Presbyteri et abbates, seu cujuslibet personæ⁽⁴⁾ dignitatis, ecclesie decimationem persolvent, in cujus territorio agriculturam exercent aut vindemiant.⁽⁵⁾

CAPUT 67.

De bigamis presbyteris.

Bigami et viduarum vel repudiatarum mariti, a conjugis cessent illicitis, vel a cleri excludantur⁽⁶⁾ consortiis.

CAPUT 68.

De celebrationibus missarum.

Missa non celebretur nisi consecratis in locis, nisi causa necessitatis aliqua existente, et tunc in tentorio sive⁽⁷⁾ alio mundo loco; sed viæ tantum ac itineri hæc vacet necessitas, non venationi, nec sine tabula itineraria.

CAPUT 69.

De reliquiis sanctorum.

Reliquiæ sanctorum per viam non portentur, nisi a bono et religioso clerico.

CAPUT 70.

De vestibis clericorum.

Nullus qui clericus æstimatur, vestibis utatur laicalibus, utpote fisso peltio vel tunica, sparsa manica, rubra strangula⁽⁸⁾ vel viridi chlamyde, caliga

(1) TC. sed si circa partes illas latronum villa fuerit.

(2) TC. legalibus (i. i. conciliis).

(3) TC. eius querimonia amplius non audiat.

(4) TC. persona.

(5) TC. agriculturam exercent aut vindemiant.

(6) TC. excludentur.

(7) TC. seu.

(8) TC. sparsa manica vel gilva, rubra stragula.

62. FEJEZET.

*Arról, ha valaki lovát vesztí a faluban,
a hol a király leend.*

Ha valamely faluban, a hol a király leend, lovát vesztí valaki, senki azon falu népe közül ne feleljen róla; de ha a környéken tolvajok vannak, azokat kötözzék meg.

63. FEJEZET.

Arról, ha utas emberek lovát lopják el.

Ha lovas utasok szállanak meg a faluban és lovokat ott vesztik el, a falubeliek tartozzanak a kárt megtéríteni; de ha falun kívül vész el a ló, senki közülök ne fizessen érte.

64. FEJEZET.

A panaszok megvizsgálásának idejéről.

A ki az ő ügyét három zsinaton⁽¹⁾ törvé-

nyesen elvégezni nem akarja, annak panaszát továbbá nem kell meghallgatni.

65. FEJEZET.

Az ispánokról és vitézekről, kik az egyház ügyeiben hatalmat tulajdonítanak magoknak.

Senki az ispánok avagy vitézek közül ne bizzék hatalmat tulajdonítani magának az egyház ügyeiben, hanem csak egyedül a püspök.⁽²⁾

66. FEJEZET.

A tizedet adó egyházi személyekről.

Papok és apátok,⁽³⁾ vagy akármilyen tiszteletviselő személyek, tizedet adjanak annak az egyháznak, melynek határában földet mivelnek avagy szőlőt szednek.

67. FEJEZET.

A másodnős papokról.

A másodnős papok és a kik özvegyet vagy urahagyott asszonyt vettek feleségül, álljanak el a tiltott házasságtól, vagy rekeszszék ki őket a papi rendnek társaságából.⁽⁴⁾

68. FEJEZET.

A misemondásról.

Misét mondani csak felszentelt helyen legyen szabad, hanemha valami szükség oka kívánná máshol, és akkor sátor alatt vagy más tiszta helyen mondják; de azt is csak uton, utazás közbe, nem vadászaton, és soha kézi oltár nélkül.⁽⁵⁾

69. FEJEZET.

A szentek ereklyéiről.

A szentek ereklyéit csak jámbor és istenfélő pap vigye utra.

70. FEJEZET.

A papi rend öltözetéről.

Semmi papi renden való személy világi öltözetet ne viseljen, ugymint hasított mentét vagy dolmányt, tarka kesztyűt,⁽⁶⁾ piros nyeregtekartót vagy zöld

(1) V. ö. fentebb 2. fej.

(2) V. ö. Szent István II. 2. fej. és Kálmán II. 11. fej.

(3) V. ö. Szent László I. 27. fej.

(4) V. ö. Szent László I. 1. fej., Kálmán II. 4. és 9. fej.; Fordító. — V. ö. 1894: XXXI. t. cz 25. §.

(5) V. ö. Szent László I. 29. fej.

(6) A TC. szerint tarka vagy sárga kesztyűt.

seu joppa,⁽¹⁾ calceo picto vel sericata⁽²⁾ camisia⁽³⁾ quoque et tunica:⁽⁴⁾ et serico in pectore non consuuntur, sed nodis vel fibulis collum amplectentur.⁽⁵⁾

CAPUT 71.

De quatuor temporibus.

Quatuor tempora in suis, ut hactenus mos fuit, locis celebrentur.

CAPUT 72.

De officio Sanctae Trinitatis.

Officium de Sancta Trinitate post octavas Pentecostes celebretur.

CAPUT 73.

De sepulturis christianorum.

Sepultura⁽⁶⁾ christianorum non nisi in atriis ecclesiarum fiat.⁽⁷⁾

CAPUT 74.

De judaeis christianum mancipium ementibus.

Nullus judaeus christianum mancipium emere §. 1. Nunc vero qui habet, si infra⁽⁸⁾ datis vel vendere audeat, aut in suo servitio tenere sibi inducis non vendat, amittat. sinatur.

CAPUT 75.

De agricultura judaeorum, possessionibus et mansionibus eorum.

Agriculturam autem si quis eorum habet, emere, habeant:⁽¹⁰⁾ sed ipsi nusquam, nisi ubi pagani⁽⁹⁾ hanc mancipiis exornet. sedes episcopalis,⁽¹¹⁾ remanere⁽¹²⁾ sinantur.

§. 4. Possessiones quidem judaei, qui possunt

CAPUT 76.

De poena incolarum, alienis equum hungaricum ementium.

Nullus habitantium in Hungaria, adjacentibus⁽¹³⁾ Hungariae regionibus hungaricum equum emere audeat. §. 2. Cum vero equi venditorem in extranea⁽¹⁵⁾ voluerit quærere patria, non illi⁽¹⁶⁾ illuc ire permittatur, sed ferri judicium portet.

§. 1. Quod si quis emeret, ac ut alium⁽¹⁴⁾ Si reus apparuerit, pro fure judicetur: si mundus, non ut fur teneatur, sed pretio quo emerat, solummodo⁽¹⁷⁾ careat.

CAPUT 77.

Quales servi possunt vendi extra Hungariam? et similiter qualiter qualia animalia? et de poena transgredientium.

Nemo servum in genere hungarorum vel servis, qui ab aliis ducti sunt regionibus, venquemlibet in Hungaria natum, etiam⁽¹⁸⁾ alieni dat.⁽¹⁹⁾ genam, nec ancillam, exceptis linguæ alterius §. 4. Nec aliud animal præter boves mascu-

(1) TC. seu *cappa*.

(2) TC. calceo picto vel *sericata*.

(3) IC. *picta* vel *sericata* camisia.

(4) TC. camisia quoque *tunica*.

(5) TC. et *sacrorum* non in pectore *conserantur* nodis ut (igy; nyilván tollhiba vel helyett)

fibulis, sed *amplectantur* collum *quasi*.

(6) TC. *Sepulturae*.

(7) TC. *fiant*.

(8) TC. *interea*.

(9) TC. *pugillis* (?)

(10) TC. qui possunt in *rure* (vagy *urure*, vagy *imere*?) habent.

(11) TC. *hózzá: est*.

(12) TC. *manere*.

(13) IC. *adiacentibusque*.

(14) TC. *eum*.

(15) TC. *extrema*.

(16) TC. *illi* *ninesen*.

(17) TC. *suomodo*.

(18) TC. *etiam* *ninesen*.

(19) TC. *vendat* *ninesen*. IC. Servum — — nemo *emere* *audeat*.

kurta köntöst, eszímát vagy sapkát, himes sarut vagy selyemmel varrott inget; és ne fogja össze mellén selyem kötéssel ruháját, hanem a nyakánál, gombbal vagy kapocsal.⁽¹⁾

71. FEJEZET.

A kántornapokról.

A kántornapokat, mint eddig szokás vala, ezentul is tartsák meg.⁽²⁾

72. FEJEZET.

A szent Háromság ünnepéről.

A szent Háromság ünnepét Pünkösöd után nyolczad napon kell megülni.⁽³⁾

73. FEJEZET.

A keresztyének temetéséről.

Keresztyének temetése ne másutt, hanem a templom csarnokában legyen.⁽⁴⁾

74. FEJEZET.

A keresztyén cselédet tartó zsidókról.⁽⁵⁾

Senki a zsidók közül keresztyén cselédet⁽⁶⁾ venni vagy eladni, avagy magánál szolgaságban tartani ne merjen.

1. §. A melyiknél pedig jelenleg van olyan, ha a neki megengedett idő alatt tul nem ad rajta, vesztse el.⁽⁷⁾

75. FEJEZET.

A földmivelő zsidókról, az ő jószágokról és lakóhelyökről.

A kinek közülök mezei gazdasága vagyon, pogány cselédekkel lássa el azt.

1. §. Zsidók, ha módjok van benne venni, birhatnak ugyan mezei jószágot, de ő nekik sehol másutt, hanem csak püspöki székhelyen legyen szabad lakniok.

76. FEJEZET.

Azon lakosok büntetéséről, kik magyar lovakkal idegenbe kereskednek.

Magyarországon lakó ember senki ne merjen a környülfekvő végekben magyar lóval kereskedni.⁽⁸⁾

1. §. Hogyha valaki lovat vásárol és azzal vádolják, hogy mást lopott volna meg, csak Magyarországon belül és Magyarország határáig legyen szabad az ő maga mentiségének ügyét követnie.

2. §. Ha pediglen külföldön akarná megtalálni a lónak eladóját, meg ne engedjék neki hogy kimenjen, hanem hordozza meg a tüzes vasat. Ha vétkes leend, mint tolvaj bűnhődjék; ha igazul, ne ítéljék meg tolvaj gyanánt, csupán a ló árát vesztse el.⁽⁹⁾

77. FEJEZET.

Miféle szolgálkat lehet eladni Magyarországon kívül? és szinte miféle barmokat és mi módon? és a törvénytörők megbüntetéséről.

Magyar nemzetbeli szolgálkat vagy akárkit a ki Magyarországon született, ha idegen nemzet is, avagy szolgáló leányt, kivéve a más

(1) A TC. szövege e pontban körülményesebb, a mennyiben a felszentelt papokat inti, hogy ruhájokat ne a mellökön kapcsolják össze, hanem nyakig gombolkozzanak. *Fordító.* — A papi jelleg színelése esetleg kihágást állapít meg: 1879: XL. t. cz. 43. §.

(2) V. ö. Szent István II. 9. fej. és Szent László I. 23. fej.

(3) Ez első nyoma nálunk ezen ünnep megtartásának. Knauz id. m. 279. l.

(4) V. ö. Szent László I. 25. 1. §. *Fordító.* — V. ö. 1868: LIII. t. cz. 22. §.; 1879: XL. t. cz. 34. §.

(5) A zsidókról v. ö. Szt. László I. 10., 26.; alább Kálmán II. 2., 3.; II. Endre 1222. évi aranybullája 24. cz. *Márkus.*

(6) A *cseléd* nevezetre vonatkozólag olv. Szent István II. 34. fejezeténél a (v) számú jegyzetet.

(7) V. ö. Szent László I. 10. fej. és Kálmán II. 1. fej. *Fordító.* — L. még a zsidók tekintetében: 1222. évi aranybulla 24. cz.; 1378: II. t. cz.; 1791: XXXVIII. t. cz.; 1807: I. t. cz.; 1840: XXIX. t. cz. 1867: XVII. t. cz.; 1893: XLII. t. cz. *Márkus.*

(8) Az IC. variánsa szerint e pont így hangzanék: Magyarországon és a környülfekvő végekben lakó ember senki ne merjen magyar lóval kereskedni. V. ö. Szent László II. 15. fej.

(9) V. ö. Szent László II. 16: 1. §. *Fordító.* — V. ö. még Szt. László III. 14., 20., 28. fej.; 1493: XXVII. t. cz. *M.*

los, extra Hungariam vel⁽¹⁾ vendere vel ducere audeat.

§. 2. Quod si quis comitum infringeret, aut

honore suo privetur aut duas rerum suarum partes amittat, tertia vero substantiæ portio uxori atque hæredibus suis remaneat.

CAPUT 78.

De tributis inter regem et comitem dividendis.

Quisque comitum in comitatu suo tertiam ubique partem habent de tributo : rex vero ad

plenum de tributo omnium⁽²⁾ similiter duas partes habeat.

CAPUT 79.

De pecuniis per comites in unoquoque centuriatu colligendis et Strigonium importandis.

Singuli comites per quemcunque suorum voluerint, denarios, qui per universas Hungariæ partes colliguntur, quantum super unoquoque centuriatu⁽³⁾ fuerit collectum, nominatim sub certo scribentes numero, Strigonium, usque festum sancti Michaelis mittant : neque

prius regii⁽⁴⁾ comites vel centuriones partem accipiant, sed in eodem loco, videlicet Strigonii, fiat omnium partium divisio.

§. 1. Si quis autem usque ad tempus præsignatum nummos illos cum pleno illuc⁽⁵⁾ numero non attulerit, dupliciter reddat.

CAPUT 80.

De liberis hospitibus slavici, in terris aliorum laborantibus.

Liber quoque hospes,⁽⁶⁾ sicut slavi vel cæteri⁽⁷⁾ extranei, qui in terris laborant aliorum, pro libertate tantum denarios dent :

non alios etiam denarios insuper pro⁽⁸⁾ opere aliquo dare cogantur.

CAPUT 81.

De solutione castellanorum.

De castellanis autem tam pro opere quam pro libertate denarii accipiantur.

CAPUT 82.

Quod nemo sine sigillis tributariorum extra Hungariam ire audeat.

Egressuri de Hungaria, a teloneariis tam regis quam comitis, qui exitus tenent, sigillum quærent⁽⁹⁾ pro teloniis ; ⁽¹⁰⁾ quod telonearius regis ab una parte cum sigillo comprimat, ab

altera parte telonearius⁽¹¹⁾ figuram comitis sui.⁽¹²⁾

§. 1. Si quis absque tali sigillo tentaverit egredi, ut legis prævaricator, unam pensam solvat.⁽¹³⁾

CAPUT 83.

De poena falsorum testimoniorum.

Si quispiam falsum testimonium alicui imposuerit, id est de eo pluribus ex villis, sive rixæ vel odii causa attestantibus, ferro probetur iudicio : ac, si mundus fuerit, impositor culpæ decem pensas solvat.

§. 1. Quod si reus erit, sive quidem res ejus permaneat,⁽¹⁴⁾ sed ad modum crucis ferro in genis excoquatur, ut amplius testimonium ejus refutetur.

(1) TC. vel ninesen.

(2) TC. omni.

(3) TC. IC. centurionatu.

(4) TC. IC. neque prius rege.

(5) TC. illuc ninesen.

(6) TC. IC. Liberi quique (IC. quoque) ac hospites.

(7) TC. hozzá: sunt.

(8) TC. pro ninesen.

(9) TC. quaerant.

(10) TC. pro teloniis ninesen.

(11) TC. hozzá: comitis.

(12) TC. figura comitis sui concludit.

(13) TC. quinquaginta pensas persolvat.

(14) TC. sane quidem res eius permaneant.

tartományokból hozott más nyelven beszélőket, senki el ne adjon.

1. §. Sem örökrön kívül egyébféle barmot Magyarországból kivinni, vagy eladni ne merjen.

2. §. Valaki az ispánok közül e törvényt megtöri, fosztassék meg az ő tisztétől vagy az ő javának két harmadát veszítse, de a harmadik harmad maradjon meg feleségének és örököseinek.⁽¹⁾

78. FEJEZET.

Az adónak a király és ispán között való megosztásáról.

Mindenik ispán mindenütt egy harmadot kapjon az adóból az ő megyéjében;⁽²⁾ a királyt pedig valamennyi megye adajából teljességgel két rész illesse.⁽³⁾

79. FEJEZET.

Arról, hogy az ispánok századonként szedjék az adót és vigyék be Esztergomba.

Az ispánok a dénár adót, mit Magyarország minden részeiben szerte szedetünk,⁽⁴⁾ a megnyit századonként⁽⁵⁾ beszednek, névszerint bizonyos lajstromba írván, a kívül akarják, küldjék Esztergomba szent Mihály napjáig; és az ispánok vagy a századosok el ne vegyék a királlynál előbb⁽⁶⁾ az ő részöket, hanem azon helyen, tudniillik Esztergomban, legyen kinek-kinek része kiosztása.

1. §. A ki pedig a dénárokat a mondott időre minden fogatkozás nélkül el nem hozza, kétszer fizesse meg a hiját.⁽⁷⁾

80. FEJEZET.

A szabad tót jövevényekről, kik másnak a földjén munkálnak.

A szabad jövevények, mint a tótok vagy más idegenek, a kik másoknak a földjén

munkálnak, csak az ő szabadságokért adjanak dénár adót; ennekfelette egyéb dénárokat, valami munkáért, senki ne vegyen rajtok.⁽⁸⁾

81. FEJEZET.

A várbeliek fizetségéről.⁽⁹⁾

A várbeliek pedig mind munkaváltságul, mind az ő szabadságokért dénár adót fizessenek.

82. FEJEZET.

Hogy senki a vámszedők pecsétje nélkül Magyarországból kimenni ne merjen.

A kik Magyarországból ki akarnak menni, mind a király, mind az ispán vámszedőtől, kik a kijáró helyeket őrzik, jegyet kérjenek a vámról; a melynek egyik oldalára a király vámszedője nyomja rá pecsétjét, másik oldalára pedig az ispán vámszedője az ispán bélyegét üsse.

1. §. Valaki ilyen pecsét nélkül kísérti meg a kijarást, egy pénzzel⁽¹⁰⁾ fizessen a törvény általhágásáért.

83. FEJEZET.

A hamis tanuk büntetéséről.

Ha valakit hamis tanuságtételről vádolnak, az az, ha több faluheliek akár viszáldokás, akár gyűlölség okából vallják azt fölöle, próbáltassék meg tüzes vassal; és ha megtisztul, a vádoló bűnhődjék tiz pénzzel.

1. §. Ha pedig vétkes leend, javait megtartsa ugyan, de arczára keresztforma jegyet égessenek vassal, hogy senki el ne fogadja többé az ő tanuságát.⁽¹¹⁾

(1) V. ö. Szent László II. 17. fej.

(2) V. ö. fentebb 25. fej.

(3) V. ö. II. Endre 29. czikk.

(4) V. ö. fentebb 45. fej.

(5) A százados rendszerre nézve v. ö. Szent László III. 1. fej.

(6) A bécsi codexek szerint, melyekben nyilván helyesen áll *prius rege*, a Corpus Jurisban olvasható *prius regii* helyett.

(7) V. ö. Szent István II. 42. fej.

(8) V. ö. fentebb 35. fej. *Fordító.* — A tótokról v. ö. II. k. III. R. 3., 25. cz.

(9) V. ö. 1435 (II.) VI. t. cz.

(10) A TC. szerint ötven pénzzel, de valószínűleg ez is hibás, minthogy a törvénysértésnek általában ötvenöt pénz volt a bírága. V. ö. Szent László III. 2:3. 5. §§., 3:2. §. 15. és 18. fej., fentebb 42. fej. és 44:1. §.

(11) V. ö. fentebb 27. fej. *Fordító.* — V. ö. (most érvényes jogunkban) 1878: V. t. cz. 213—226. §§. *Márkus.*

CAPUT 84.

De furibus ad ecclesiam fugientibus.

Si quis autem de furto accusatus ad ecclesiam fugerit, non illico teneri pro fure culpabili eum judicamus; sed iudex cum presbytero ecclesie ipsius eum interroget: utrum culpabilis sit, nec ne? Et, si reum se esse fatebitur, pro ecclesia de obsecratione oculorum seu aliorum detrimentatione (1) membrorum liberetur; si vero se non esse furem dixerit, ex-

cusandi se potestas ei non negetur, sed non de periculis supradictis eum ecclesia liberabit, si reus postea esse probabitur.

§. 1. Item, si quis fur esse ab aliquo accusabitur, furti (2) signo apud ipsum reperto, vel comprobato, quod pro tali causa aliquid villæ (3) restauraverit, unde de villis aliis plures eum criminabuntur. (4)

COLOMANI REGIS

DECRETORUM LIBER SECUNDUS.

CAPUT 1. (5)

De judæis.

Colomanus etc. (6) Hanc legem dedit judæis in regno suo commorantibus: (7) ut nullus judæus deinceps præsumat christianum mancipium, cujuscunque lingvæ vel nationis, emere vel (8) vendere, aut in servitio suo retinere.

§. 1. Et si (9) quis hoc decretum transgredietur, (10) damnnum christiani mancipii apud eum inventi patiatur.

CAPUT 2.

De mutuis christianorum et judæorum.

Si christianus judæo, aut judæus christiano duarum vel trium personarum pretium accommodare voluerit, mutuator a mutuante vadimonium recipiat, et testes christiani ac judæi in testimonium assumantur, ut si forte alter alteri quod mutuaverit, (11) denegaverit, vadimonio tamen et testimonio utriusque comprobetur. (12)

§. 1. Si autem ultra tres personas alter

alteri quidquam accommodaverit, vadimonium et testes, ut prædictum est, assumant, et quantitatem pecuniæ ac nomina testium in chartulam scribere, ac sigillo utriusque, mutuatoris scilicet et mutantis, sigillari faciant; ut si quando alter alteri in hac re vim inferre voluerit, scripto aut (13) sigillo utriusque veritas comprobetur.

CAPUT 3.

De emptionibus et venditionibus christianorum et judæorum.

Si judæus a christiano aut christianus a judæo aliquid emere voluerit, coram idoneis testibus christianis et judæis (14) rem venalem emat, eamque (15) rem et nomina testium in

chartula scribere faciat, et chartulam illam cum (16) sigillo utriusque, venditoris scilicet et emptoris insignitam, apud se custodiat; ut si in hac emptione furti reus aliquando argua-

(1) TC. IC. *detractione*.

(2) TC. *fur* furti.

(3) TC. *ulli*.

(4) A Corpus Juris korábbi kiadásában itt ez volt olvasható: Explicit liber primus decretorum Colomani regis (Vége Kálmán király dekrétomai első könyvének.)

(5) TC. *Sequitur capitulum bonum* (így). Egyébiránt a fejezetekre osztás itt is hiányzik, mint már az első könyvnel megjegyez-

tük. A czimbéli *bonum* valószínűleg iráshiba *tertium* helyett; ugyanis a Turóczy-codex Kálmán király két decretuma közé a Lőrincz érseknek és suffraganeusainak tulajdonított úgynevezett *Synodus Strigoniensis prior végzése* iktatván, erre a decretumok másodikak mint *capitulum tertium* következhetik.

(6) TC. Colomanus *gratin dei rex hungarorum*.

(7) TC. *conmanentibus*.

(8) TC. *aut*.

(9) TC. *si* ninesen.

(10) TC. *transgrediatur*.

(11) TC. *mutuaverat*.

(12) TC. vadimonio *tantum* et

testibus uterque comprobetur.

(13) TC. *ac*.

(14) TC. *christianus et iudæus*.

(15) TC. *eandemque*.

(16) TC. *cum* ninesen.

84. FEJEZET.

A templomba menekedő tolvajokról.

Ha valaki lopással vádoltatván, templomba futamlik, nem akarjuk, hogy azért mingyárt vétkes tolvajnak tarisák: hanem a bíró meg az egyház papja kérdezzék meg tőle: ha vétkes-e, vagy nem? És ha vétkesnek vallja magát, az egyházért ne bántsák szemeit,⁽¹⁾ se másképp az ő teste meg ne csonkíttassék: ha pedig azt mondja, hogy nem lopott, adja-

nak neki módot a maga mentésére, de annakutána, ha vétke reá bizonyodik, nem szabadítja meg a templom semmi veszedelemtől.

1. §. Hasonlóképen, ha valaki mástól tolvajsággal vádoltatik és a lopásnak valami jelét kapják nála, vagy megbizonyul, hogy visszatérített a falunak valamit oly okért, a miért más falubeliek többen vétkest kiáltanak reá.⁽²⁾

KÁLMÁN KIRÁLY

DEKRÉTOMAINAK MÁSODIK KÖNYVE.⁽³⁾

1. FEJEZET.

A zsidókról.

Kálmán stb. Ily törvényt szerzett az ő országában lakozó zsidóknak: hogy keresztyén cselédet, akármicsoda nyelvű vagy nemzetű legyen, venni vagy eladni, avagy magánál szolgaságban tartani senki a zsidók közül ne merjen ezentul.

1. §. És ha valamelyik ezen végezést általhágja, szenvedje kárát a nála megtalált keresztyén cseléd elvesztésével.⁽⁴⁾

mégis a zálog és mindkettejek tanui bizonyítsák.

1. §. Ha pedig egyik a másiknak három pénznél nagyobb kölcsönt adand, zálogot és tanukat vegyenek hozzá, mint mondtuk, és a pénznek summáját meg a tanuk neveit irassák levélbe, és azt mind a kettőnek, tudniillik mind a kölcsönadónak, mind a kölcsönvevőnek pecsétjével pecsételjék meg: hogy ha valamikor ebben a dologban egyik a másikon méltatlanságot akarna tenni, az irás és mindkettejek pecsétje bizonyítsa meg az igazságot.

2. FEJEZET.

A keresztyének és zsidók közt való kölcsönadásokról.

Ha keresztyén zsidónak, vagy zsidó keresztyennek két vagy három pénz⁽⁵⁾ érő kölcsönt akar adni, a kölcsönadó zálogot vegyen a kölcsönvevőtől, és keresztyén meg zsidó tanuk legyenek jelen, hogy ha metalan eltagadná egyik, a mit a másiktól kölcsönzött vala,

3. FEJEZET.

Arról, ha keresztyének és zsidók adnak és vesznek egymás között.

Ha zsidó keresztyéntől, avagy keresztyén zsidótól vásárol valamit, meghihető keresztyén és zsidó tanuk jelenlétében vásároljon,⁽⁶⁾ és az árut meg a tanuk neveit irassa levélbe, és a levelet mind az eladó mind a vevő pecsétjével megerősítvén, tartsa meg magánál, hogy ha valamikor ezen vételből tolvajsággal vádol-

(1) V. ö. Szent László II. 12:1. §., III. 4:2. §. és fentebb 56. fej.

(2) Az első könyv szerkezetére vonatkozólag tanulságos megjegyzéseket tesz Pauler, id. m. I. 386. l.

(3) V. ö. a II. könyvben foglalt törvényekről az (5) jegyzetet a 127. lapon.

(4) V. ö. Szent László I. 10. fej. és Kálmán I. 74. fej.

(5) A latin szövegben itt is, alább is *personarum* van *pensarum* helyett. de nyilvánvaló, hogy ez mind a Corpus Jurisban. mind a codexekben csak a leírók hibája lehet, és Endlicher (id. m. 371. l.) legalább ez egyszer helyesen corrigálta a törvény hibás szövegét.

(6) A TC. szerint: Ha zsidó keresztyéntől, avagy keresztyén zsidótól vásárol valamit, mind a keresztyén, mind a zsidó meghihető tanuk jelenlétében vásároljon.

tur,⁽¹⁾ dominum rei furtivæ quæ apud se recognita est, et testes prænominatos producat et liberetur.

§. 1. Si autem dominum furtivæ rei et recognitæ producere non poterit, chartulam vero sigillatam ostenderit, juramento testium inscriptorum purgatus evadat.

§. 2. Si autem testes christianos non habu-

erit et judæos idoneos produxerit, juramento eorum secundum legem judæorum purgatus, furti compositionem quadruplo persolvat.

§. 3. Quod si nec dominum recognitæ rei invenerit, nec chartulam sigillatam produxerit, more patriæ dijudicetur: tunc⁽²⁾ compositionem furti duodecies persolvat.

CAPUT 4.

De degradatione bigamorum.

Si quis bigamus presbyter propter uxorem divinum officium reliquerit, omni ecclesiastica dignitate privetur et inter laicos deputetur.

CAPUT 5.

De decimis populorum et servorum denariis.

Decretum est in sancta synodo ac omnibus, | parochiano presbytero tres denarios impen-
ut episcopis populus⁽³⁾ sanctæ ecclesiæ decimas | dant.
omnium quæ possident, servi vero ecclesiæ |

CAPUT 6.⁽⁴⁾

De notis infidelitatis.

Ex autoritate apostoli pro regis nostri salute et regni ejus stabilitate, in omnibus quotidie ecclesiis orandum censemus.

§. 1. Et districte præcipimus: ut si quis con- | matisetur et omnium fidelium communione
tra regis salutem aut dignitatem quolibet modo | privetur. Ut si quis hujusmodi aliquem noverit,
aliquid conspiraverit aut conspirare⁽⁵⁾ tentave- | et probare valens non indicaverit, prædictæ
rit, seu tentari⁽⁶⁾ sciens consenserit, anathe- | damnationi subiaceat.

CAPUT 7.

De mulieribus fugientibus a viris suis.

Si quæ mulier a viro suo fugerit, reddatur ei, | est: Quos⁽⁷⁾ Deus conjunxit, homo non
et quoties fugerit, restituatur ei: quia scriptum | separet.

(1) TC. ut si quando in hac emptione furti reus (ab) aliquo arguatur.

(2) TC. tunc nincsen.

(3) TC. ab omnibus episcopis, ut populus.

(4) A következő caputok (6—15) a Kálmán-kori ügynevezett második zsinat végzéseit foglalják magokban, melyeknek legrégebbi kézírata a Nemzeti Múzeumban őrzött XIII századi Pray-codexben

maradt fenn; ennek variánsait PC. jegy alatt idézzük jegyzeteinkben.

(5) TC. PC. hozzá: aliquid.

(6) TC. PC. temptanti.

(7) PC. quod.

tanék, a nála megismert lopott árunak urát adhassa, és a feljebb említett tanukat előállítván, megmenekedjék.

4. §. Ha pedig a megismert lopott áru eladóját előállítani nem tudná, de a pecsétes írást felmutatja, a beirt tanuk hite alatt szabaduljon.

2. §. Ha pediglen keresztyén tanui nincse-

nek, de meghihető zsidó tanukat állat elő, azoknak a zsidók törvénye szerint letett hitek után fizesse meg a lopás bírságát négyszer.⁽⁴⁾

3. §. Hogy ha sem a megismert árunak urát nem adhatja, sem pecsétes levelet nem mutat fel, ítéltessek meg az ország szokása szerint: fizesse meg a lopás bírságát tizenkészer.⁽²⁾

4. FEJEZET.

A másodnős papok leléptetéséről.

Ha valamely másodnős pap az ő feleségeért elhagyja Istennek szolgálatát, vessék ki minden egyházi tisztéből és menjen a világiak közé.⁽³⁾

5. FEJEZET.

A tizedről és a szolgák dénár adójáról.

Azt végezték a szent zsinaton a püspökök mindnyájan, hogy a nép⁽⁴⁾ mindenből tizedet adjon a szentegyháznak, valamije vagyon,⁽⁵⁾

az egyház szolgálai pedig három dénárt fizessenek a gyülekezet papjának.⁽⁶⁾

6. FEJEZET.

A hűtelenség szégyenvallásáról.

Apostoli akaratból rendeljük, hogy királyunk javáért és az ő birodalmának állandóságáért minden templomban naponként könyörögjenek.

1. §. És erősen parancsoljuk: hogy ha valaki akármilyen módon a király élete vagy méltósága ellen esküszik össze, vagy megkísérti azt, avagy a kísértővel tudva egyetért, legyen átok rajta és foszszák meg a hivekkel való

minden közösségtől. Hogy ha valakinek valami efféléről tudomása vagyon, és noha bizonyosságot tehetne róla, meg nem jelenti, ugyanazon büntetés szálljon reá.⁽⁷⁾

7. FEJEZET.

Az urokat elhagyó asszonyokról.

Ha valamely asszony elhagyja urát, adják vissza hozzá; mert meg vagyon írva: *Kiket Isten neki, és valahányszor elhagyja, vigyék vissza egybekötött, ember el ne választja.*⁽⁸⁾

(1) A zsidók korábbi esküjének szövegét I. Hk. III. R. végén.

M.

(2) V. ö. Szent László II. 14. fej.

(3) V. ö. Szent László I. 1:1. §., Kálmán I. 67. fej. és alább 9. fej.

(4) A fejezet e kezdő szavai csakis a TC. szövege szerint értelmezhetők helyesen. V. ö. a latin oldalon a (3) számú jegyzetet.

(5) V. ö. Szent István II. 52. fej., Szent László I. 40. fej. és Kálmán I. 25. fej.

(6) V. ö. Szent László I. 30:2. §.

(7) V. ö. Szent István II. 51. fej. *Fordító.* — A felségsértésről most érvényes jogunkban v. ö. 1878: V. t. cz. 126—138. §§.

Márkus.

(8) Máté 19:6., Márk 10:9. *Fordító.* — Az elhagyásról mint a házasság felbonthatásának egyik okáról most érvényes jogunkban v. ö. 1894: XXXI. t. cz. 77. §.

Márkus.

CAPUT 8.

De mulieribus adulteris.

Si quis uxorem suam coram legibus adul- et postea si voluerit, reconcilietur: (1) aliter
teram probaverit, ipsa pœnitentiæ subiaceat, innupti permaneant. (2)

CAPUT 9.

Bigami presbyteri beneficiis priventur.

Ut clerici bigami et viduarum aut (3) repu- ciis et cunctis dignitatibus ecclesiasticis pri-
diatarum marii, temporalibus ecclesiæ benefi- ventur.

§. 1. Nullus episcopus (4) aliquem promoveat clericorum ad diaconatum
et (5) ultra, nisi prius continentiam voverit; et si uxorem habuerit, ex ejus
fiat consensu idem promittentis.

CAPUT 10.

De servitio conjugatorum presbyterorum.

Nullus (6) conjugatus presbyter aut diaconus alteri (7) deserviat, nisi prius
uxore concedente et continentiam vovente (8) locum separatum et necessaria
vitæ temporalis ei (9) provideat; ut (10) secundum apostolum: *uxorem habens
non habentem se esse intelligat.*

CAPUT 11.

Ut nullus laicus potestatem habeat ecclesiae.

Nullus laicus potestatem ecclesiæ habeat.

CAPUT 12.

De clericis concubinariis.

Si presbyter alteri (11) deserviens concubinam habuerit, illa auferatur; (12)
ipse vero juxta præceptum episcopi, fructu peracto pœnitentiæ, ad admini-
strandum (13) altari restituatur et (14) ecclesiæ.

§. 1. Ut a villa, (15) in qua est ecclesia, ab ecclesia longius non recedat; quod si recesserit, decem pensas persolvat et redeat.

(1) TC. PC. si voluerint, reconcilientur.

(2) E caput után a PC. még a következő pontokat adja: *Ut si quis sponsam alterius rapuerit, sponso reddatur, raptor vero legibus subiaceat. Ut si quis uxorem exosam habens, sponte servituti se subdiderit,*

ut ab exosa separetur, uxor eum salva libertate sequatur, aliter innupti permaneant.

(3) TC. PC. ac.

(4) PC. *Ut nullus episcoporum.*

(5) PC. *vel.*

(6) PC. *Ut nullus.*

(7) PC. *altari.*

(8) TC. PC. *uxori concedenti et continentiam voventi.*

(9) TC. PC. *ei ninesen.*

(10) TC. PC. *et.*

(11) PC. *altari.*

(12) TC. *auferetur.*

(13) TC. PC. *ad ministrandum.*

(14) TC. PC. *et ninesen.*

(15) TC. PC. *Ut villa.*

8. FEJEZET.

A parázna asszonyokról.⁽¹⁾

Ha valaki az ő felesége paráznaságát tör-
vény előtt bizonyítja meg, tartson az asszony
bűnbánatot, és annakutána békéljenek meg,
ha kedvök tartja; máskülönben maradjanak
házasságkivül.⁽²⁾

9. FEJEZET.

A másodnős papokat meg kell fosztani javadalmaktól.

A másodnős papok és a kik özvegygyel vesztsek el az egyház földi javadalmait és
vagy urahagyott asszonynyal keltek egybe, minden egyházi tisztöket.⁽³⁾

1. §. A püspök senkit diakonusságra és annál feljebb való papi rendre ne
emeljen, hanem csak azt, ki előbb magatartóztatást fogad; és ha felesége
vagyon, annak megegyezésével és hasonló fogadásával menjen a dolog.

10. FEJEZET.

A házaspapok szolgálatjáról.

Házaspap vagy diakonus egy se áldozzon az oltárnál,⁽⁴⁾ hanem csak ha
felesége reáhagyja és magatartóztatást fogad, és ő előbb annak külön laká-
sáról és testi élete szükségéről gondoskodik; mint az apostol mondja:
a kinek felesége vagyon is, úgy tartsa, mintha nem volna.⁽⁵⁾

11. FEJEZET.

Hogy senkinek a világiak közül ne legyen hatalma az egyházban.

Senkinek a világiak közül ne legyen hatalma az egyházban.⁽⁶⁾

12. FEJEZET.

Az ágyastartó papokról.

Ha áldozó papnak ágyasa vagyon, vegyék el tőle; ő maga pedig a püspök
rendelése szerint élván a vezeklés hasznával, térjen vissza az oltárhoz és
szolgáljon az egyháznak.⁽⁷⁾

1. §. A mely falunak temploma vagyon, távozik, tiz pénzt tizessen birságul és szálljon
messze ne távozzék a templomtól; hogyha el- vissza.⁽⁸⁾

(1) V. ö. Szent László I. 20. fej. és Kálmán I. 61. fej.

(2) A Pray-codexben itten következő, de a Corpus Jurisból hiányzó két pont (olv. a latin szöveg
alau a (3) számú jegyzetet) magyarul így hangzik: Hogy ha valaki más mátkáját elragadja, adják azt
vissza jegyes társának, a rabló pedig szenvedjen törvény szerint. Hogy ha valaki meggyűlölő az ő
feleséget, önként szolgáskorra adja magát, hogy a meggyűlölő asszonytól szabaduljon, felesége, megtart-
ván szabadságát, kövesse őt, máskülönben maradjanak házasságkivül.

(3) V. ö. Szent László I. 1. fej., Kálmán I. 67. fej. és fentebb 4. fej.

(4) A Corpus Jurisban nyilván csak a leirók hibájából áll e helyen és alább a 12. fejezetben is
egyszer, elég értelmetlenül *alteri*, a helyes *altari* helyett.

(5) Pál Korinth. I. 7: 20.

(6) V. ö. Kálmán I. 63. fej. és Szt. István II. 2. fej.

(7) V. ö. Szent László I. 2. fej.

(8) V. ö. Szent László I. 19. fej.

CAPUT 13.

De venditionibus in diebus festis.

Si quis in die festo ⁽¹⁾ vendiderit, pretium	acceptum quadruplo restituat, ipse vero pœnitentia subjaceat.
---	---

CAPUT 14.

De non celebrantibus festivitates.

Si quis descriptas festivitates non celebraverit, sic judicetur ⁽²⁾ in eum : ut ⁽³⁾ si liber est,	tribus diebus pœniteat ; si servus, septem plagis mulctetur.
---	--

CAPUT 15.

De desponsatione conjugali in facie ecclesiae fienda.

De desponsatione conjugali ⁽⁴⁾ placuit sanctæ synodo : ut omnis conjugal desponsatio in conspectu ecclesiæ, præsentē sacerdote, coram idoneis testibus, aliquo signo subarrhationis	et ⁽⁵⁾ consensu utriusque fieret ; aliter non conjugium, sed opus fornicationis ⁽⁶⁾ reputetur. ⁽⁷⁾ ⁽⁸⁾
--	--

(1) PC. Si quis *festa*.(2) TC. PC. *vindicetur*.(3) TC. PC. *ut nincsen*.(4) TC. PC. *De desponsatione coniugali nincsen*.(5) PC. *ex*.(6) TC. PC. opus *fornicarium*.(7) TC. hozzá: *Amen!*

(8) A Corpus Juris korábbi kiadásaiiban e fejezet után ez áll:

Finis Colomani regis decretorum.
(Vége van Kálmán király dekrétomainak).
Márkus.

13. FEJEZET.

Arról, ha ünnepnapon árul valaki.⁽¹⁾

Ha valaki ünnepnapon árul, adja meg az árát négyszer, magát pedig alázza bűnbánattal.

14. FEJEZET.

Azokról szól, kik az ünnepeket meg nem tartják.

Valaki a rendelt ünnepeket⁽²⁾ meg nem ember, vezekeljen három nap; ha szolgálja, ily törvényt lássanak reá: ha szabad csapják hétig.⁽³⁾

15. FEJEZET.

A házasságkötésről, hogy az egyház színe előtt legyen.⁽⁴⁾

A házasságkötésre való nézve tetszett a szent zsinatnak: hogy minden házasságkötés az egyház színe előtt, pap jelenlétében, alkalmas tanuk szeme láttára, az eljegyzésnek valami jelével és mind a két fél megegyezésével menjen végbe; máskülönben nem házasság, hanem paráznaságnak szerzete lésson.⁽⁵⁾

(1) V. 6. Szent László I. 15. és 16. fej.

(2) Szent László I. 37. és 38. fej., Kálmán I. 72. fej.

(3) V. 6. Szent István II. 8:1. §. és Szent László I. 11. fej.

(4) E rendelkezés hatályban maradt a házassági jogról szóló 1894:XXXI. t. cz. (29. §.) életbe lépéig.

(5) Kálmán király törvényeinek II-ik könyve nem egy zsinat vagy gyűlés végzéseit foglalja magában, hanem épen úgy, mint a László-féle II. és III. könyv, különböző időben hozott törvények compilációja. A zsidókra vonatkozó három első fejezet a vercelli gyűlés azonos tárgyú rendelkezéseit (I. 74. fej.) ismétli, illetőleg bővíti, és a törvény bevezető szavai szerint magának a királynak szerzése; külön eredetűnek látszik a 4. és 5. fejezet, és mindezekről világosan különbözik a könyv többi része (6—15), melyben a Kálmán-kori úgynevezett második zsinat végzései maradtak fenn, melyeknek ösmetartozását már stílus szerkezetük is bizonyítja; legfeljebb a házasságkötésre vonatkozó utolsó pont *placuit sanctae synodo* kifejezése kelthetné a 6. fejezet elején álló *censemus* és *praecepimus* után azt a gyanítást, hogy Kálmán király e nagy nevezetességű törvénye későbbi hozzátoldás is lehet. Mindezekre nézve olv. Pauler id. m. I. 236—239. 246. 247. 377. 387. és 389. II. A házasságkötésre vonatkozó törvényt széles tudományos alapon méltatja Kovács Gyula *A házasságkötés Magyarországon* című munkája első fejezetében.

Fordító.

II. ENDRE

(1205—1235).

ANDREÆ SECUNDI

REGIS HIEROSOLYMITANI DICTI DECRETUM.⁽¹⁾

In nomine sanctæ Trinitatis et individuæ Unitatis.

§. 1. ANDREAS Dei gratia Ungariæ, Dalmatiæ, Croatiae, Ramæ, Serviæ, Galliciæ, Lodomeriæque rex, in perpetuum.

§. 2. Quoniam libertas tam nobilium regni nostri, quam etiam aliorum, instituta a sancto Stephano rege, per aliquorum regum potentiam, ulciscendum aliquando iram propriam, aliquando etiam attendentium consilia falsa hominum iniquorum vel sectantium propria lucra, fuerat in quamplurimis partibus⁽²⁾ diminuta, multoties ipsi nobiles nostri, serenitatem nostram, et prædecessorum nostrorum, regum suorum aures,⁽³⁾ precibus et instantiis multis⁽⁴⁾ pulsaverunt super reformatione regni nostri.

§. 3. Nos igitur eorum petitioni satisfacere cupientes in omnibus, uti tenemur, præsertim quia inter nos et eos occasione hac⁽⁵⁾ jam sæpius ad amaritudines non modicas est processum, quod, ut regia honorificentia plenius conservetur, convenit evitari,⁽⁶⁾ hoc enim per nullos alios melius fit quam per eos, concedimus tam eis quam aliis hominibus regni nostri, libertatem, a sancto rege concessam.

§. 4. Ac alia ad statum regni nostri reformandum pertinentia salubriter ordinamus in hunc modum:

ARTICULUS I.

De solennitate sancti regis Stephani annuatim celebranda.⁽⁷⁾

Statuimus,⁽⁸⁾ ut annuatim in festo sancti regis, nisi arduo negotio ingruente vel infirmitate fuerimus prohibiti, Alba teneamur sollemnizare.

(1) Az arany bulla eredeti példányaiból egyet sem ismerünk, legalább eddig még egyet sem sikerült a hét közül feltalálni. Kétségtelen hiteltű átiratai közt legrégibb azon 1318 táján készült s négy főpap ráfüggesztett persectjével megerősített másolat, mely az esztergomi érseki levéltárban őriztetik, a hová 1764-ben Barkóczy Ferencz primás útján a gr. Kornis család levéltárából került (Századok 1885. 349. l.); ismertetie s egyszerismind hii hason-mását is közzétette *Kunauz N.* Magyar Történelmi Társ., X. 203—215. II. Az esztergomi másolat után következik, de némely pontban az aranybullának correcteobb szövegű átiratát adja amannál, I. Lajos király 1351. évi decz. 11-én kelt megerősítő privilegiuma (a Corpus Jurisban: Ludovicus I. regis decretum unicum anno 1351 editum), melynek eredeti példányát az Országos Levéltár őrzi: Lad. H. Nr. 2. dipl. lt. 4239. Kiadásunkban a szöveg összevetésénél ez utóbbit használtuk s a következő jegyzetekben Lk. jegy alatt idézzük.

(2) Lk. *partibus* nincsen.

(3) Lk. *aures* nincsen.

(4) Lk. *et instantia multa*.

(5) Lk. *ac*.

(6) Lk. *evitare*.

(7) A törvény czikkelyekre osztása és rubricái a törvénytar első gyűjtőtől és kiadótól származ-

nak, az oklevelekben nincsenek meg.

(8) Lk. *Statuimus* nincsen.

MÁSODIK ENDRE KIRÁLY

DEKRÉTOMA,⁽¹⁾ A KI JERUZSÁLEMINEK MONDATIK.

A szent Háromság egy Isten nevében.

1. §. Endre, Isten kegyelméből Magyarország, Dalmácia, Horvátország, Ráma, Szerbia, Galiczia és Lodóméria királya, örök emlékezetül.

2. §. A miért hogy országunk nemeseinek és másoknak is szent István királytól szerzett szabadságát némely királyok hol tulajdon haragjok bosszujából, hol gonosz, avagy önnön hasznokat szerető emberek hamis tanácsadásából, sok pontban hatalmasul megrontották vala, azért a nemesség gyakorta sürgető könyörgésekkel zaklatta felségünket és előtünk való királyai fülét az ország állapotjának megjobbításáról.

3. §. Mi tehát az ő kérelmeknek mindenben eleget akarván tenni, kivel tartozunk is, jelesen azért, mert ez okon velek már gyakortább nem kicsiny keserűsége jutott ügyünk, a mit a királyi tisztesség tökéletes megtartásáért eltávoztatnunk illik, ez pedig senki más által nem lehet inkább mint ő általok: megadjuk mind nekik, mind országunk többi lakosinak azt a szabadságot, melyet a szent király adott.

4. §. E fölött egyebeket is, az ország állapotjának épülésére való üdvös dolgokat, rendelünk ily módon:

1. CZIKKELY.

Szent István király ünnepéről.⁽²⁾

Rendeljük, hogy a szent király ünnepét minden esztendőnként, ha csak valami nagy nehéz ügyek gondja vagy betegségünk meg nem tilt minket, Fehérvárat tartozzunk megülni.

(1) Az aranybulla magyar fordítására nézve megjegyezzük, hogy annak némely kifejezéseit egy XVI-ik századi fordításból vettük át, mely az Országos Levéltárban őriztetik. Dipl. lit. 1593. Ford.

Az aranybulla jelentőségéről és jelenlegi érvényességéről alkotmányunk szempontjából (a koronázási hittel és a királyi esküre való tekintettel) v. ö. az eme kötet bevezetésében mondottakat.

Az aranybullát megerősítették: Nagy Lajos 1351. évi decretumával; Mária 1384. évi decretumával; Zsigmond 1397. évi decretumával (ez nincs meg a Corpus Jurisban); I. Ulászló 1440. évi decretumával (ez sincs meg a Corpus Jurisban); I. Mátyás 1464. I. t. czikké.

Az aranybulla megerősítéséről a királyi hitevelekben v. ö. Hk. II. R. 14. cz. 12. §. L. még a királyok hiteveleit.

II. Endrének az 1222. évi aranybullán felül kiadott bulláiról v. ö. az ezen kötet bevezetésében mondottakat és különösen *Knausz Vándor*: II. Endre szabadságlevelei című, a M. T. Akadémia 1869. jun. 21. ülésében felolvasott értekezését.

Markus.

(2) Szent István király napjáról mint nemzeti ünnepről v. ö. 1891: XIII. t. cz. 1. §.

M.

§. 1. Et si nos interesse non poterimus, palatinus procul dubio ibi erit pro nobis, et vice nostra causas audiet.⁽¹⁾ Et omnes servientes qui voluerint, libere illic⁽²⁾ convenient.

ARTICULUS 2.

Quod nemo condemnetur, nisi fuerit citatus.

Volumus etiam, quod nec nos nec posterī nostri aliquo tempore servientes capiant vel destruant favore alicujus potentis, nisi primo citati fuerint et⁽³⁾ ordine judiciario convicti.

ARTICULUS 3.

De libertate praediorum servientium atque ecclesiarum.

Item, nullam collectam nec libras denariorum⁽⁴⁾ colligi faciemus supra⁽⁵⁾ praedia servientium.⁽⁶⁾

§. 1. Nec in⁽⁷⁾ domos nec villas descendemus, nisi vocati.

§. 2. Super populos etiam ecclesiarum ipsarum⁽⁸⁾ nullam penitus collectam faciemus.

ARTICULUS 4.

De facultate servientium disponendi de rebus et possessionibus suis.

Si quis serviens⁽⁹⁾ sine filio decesserit, quartam partem possessionis filia obtineat; de residuo, sicut ipse voluerit, disponat.

§. 1. Et si morte praeventus disponere non poterit,⁽¹⁰⁾ propinqui sui qui eum magis contingunt, obtineant; et si nullam penitus generationem habuerit, rex obtinebit.

ARTICULUS 5.

De facultate comitum parochialium et bilochis regalibus.

Comites parochiani praedia servientium non discutiant, nisi causas⁽¹¹⁾ monetarum et decinarum.

§. 1. Comites curiae parochiani nullum penitus discutiant, nisi populos sui castri.

(1) Lk. *ut vice nostras* (igy) causas audiat.

(2) Lk. *illuc*.

(3) Lk. *vel*.

(4) Lk. *liberos denarios*.

(5) Lk. *super*.

(6) Lk. *mindenütt servientum*.

(7) Lk. *in* ninesen. Ehez képest a szerkezet így lenne: §. 1. Super praedia servientum, nec domos nec villas descendemus.

(8) Lk. *ipsorum* (i. i. servientum).

(9) Lk. *comes*.

(10) Lk. *potuerit*.

(11) Lk. *causa*.

1. §. És ha mi ott nem lehetnénk, a nádorispán kétség nélkül ott leszen értünk és a mi képünkben minden ember dolgát meghallgatja; és az egész nemesség, valaki akar, szabadon oda gyűlhessen.

2. CZIKKELY.

Hogy senki perbehívás nélkül el ne marasztassék.

Ezt is akarjuk, hogy a nemes embert sem mi, sem az utánunk való királyok soha meg ne fogják vagy meg ne nyomorítsák valamely hatalmas kedvéért, hanem ha előbb perbe hivatott és rendes uton törvényt láttak reá.⁽¹⁾

3. CZIKKELY.

A nemesek és egyházak jószágának szabadságáról.

Továbbá semmi szerpénzt,⁽²⁾ sem szabad dénár adót⁽³⁾ nem szedetünk a nemesek jószágán.⁽⁴⁾

1. §. Hivatlan sem házokra sem falujokra nem szállunk.⁽⁵⁾

2. §. Azonképen az egyházak népén sem veszünk semminemű szerpénzt.⁽⁶⁾

4. CZIKKELY.

Hogy a nemesség az ő marhájával és birtokával szabad legyen.

Ha valamely nemes ember fiumagzat nélkül hal meg, birtokának negyed részét leánya kapja; a többivel azt mivelje, a mit neki tetszik.⁽⁷⁾

1. §. Ha pedig testamentom nélkül történik halála, valamely közelebb való atyjafiai vannak, azoké legyen, és ha teljességgel semmi nemzetsége nem volna, a királyra szálljon birtoka.⁽⁸⁾

5. CZIKKELY.

A megyés ispánok hatóságáról és a király falus-ispánjairól.⁽⁹⁾

A megyés ispán a nemesek jószágán ítéletet ne tegyen, hanem ha pénzt vagy tizedet illet a dolog.

1. §. A megyei várispánok⁽¹⁰⁾ egyáltalában senkit ne ítéljenek, hanem csak a magok vára népét.

(1) V. ö. Hk. I. R. 9. cz. M.

(2) A *collecta* megmagyarázására, mely alatt a falukon házról-házra, szerrel járva szedett adót kell értenünk, nem találtunk alkalmasabb kifejezést mint *szerpénz*.

(3) Hogy a Corpus Jurisban álló *libras denariorum* esetlen hiba *liberos denarios* helyett, az kétségtelen; a fordításban tehát a helyes szöveget köveük. V. ö. Kálmán I. 45. fej. *Fordító*. — V. ö. Szt. István II. k. 35. fej. bevez. *Márkus*.

(4) V. ö. 1439: XXVIII. t. cz., 1458: X. t. cz., 1574: XXII. t. cz.; Hk. I. R. 9. cz.

(5) V. ö. 1439: XVIII. és 1498: XXXV. t. cz. M.

(6) V. ö. 15., 22. cz.

(7) V. ö. Hk. I. R. 2. cz.; II. R. 14. cz.; továbbá Szent István II. 3. 35. fej. és I. Lajos király megerősítő decretumának záradékát.

(8) V. ö. Szent István II. 24: 2. §. és Kálmán I. 20: 2. §. *Ford.* — V. ö. Hk. I. R. 3., 17., 88. cz. *Márkus*.

(9) A *bilochus* magyar nevezetére a Nyelvtört. Szótár (I. köt. 1621. l.) a következő adatot közli: fuerunt regales *hylochi* oficiales partiales possessionum regalium, hungarice *kyraly - falus - ispány* vocati. A *bilochusokra* nézve egyébiránt olv. Pauler jegyzeteit, id. m. I. 500. és 507. II. *Ford.* — V. ö. A megyés ispán bírói hatásköréről, v. ö. alább 14. czikk, továbbá (1405 (I.): V. t. czikk; 1471: XV. és XXXI. t. cz.; 1486: XLVIII. t. cz.; 1492: LXXXI. t. cz.; 1504: II. t. cz.; 1518: XXXV. t. cz.; 1536: XXXV. t. cz.; 1548: XLVIII. t. cz.; 1574: VII. t. cz.; 1599: XXXVI. t. cz.; 1655: XXVI. és XXXVIII. t. cz. *Márkus*.

(10) Minthogy a törvény itt világosan különbséget tesz a *comes parochianus* és a *comes curiae parochianus* között, a kétót fordításunkban is meg kellett különböztetnünk, s minthogy az utóbbi az ő vára népe fölött ítél, nem habozhatunk a *várispán* elnevezést használni.

§. 2. Fures et latrones bilochi ⁽¹⁾ regales discutiant, ad pedes tamen ipsius comitis.

ARTICULUS 6.

De populis conjuratis, quod fures non nominentur.

Item, populi conjurati in unum, fures nominare non possint, sicut consueverant.

ARTICULUS 7.

De exercitu extra regnum ducendo per regem.

Si autem rex extra regnum exercitum ducere voluerit, servientes cum ipso ire non teneantur, nisi pro pecunia ipsius. Et post reversionem iudicium exercitus super eos non recipiat. ⁽²⁾

§. 1. Si vero ex adversa parte exercitus venerit super regnum, omnes universaliter ire teneantur.

§. 2. Item, si extra regnum exercitum ducere voluerimus et ⁽³⁾ cum exercitu iverimus, omnes qui comitatus habent, pro pecunia nostra ⁽⁴⁾ nobiscum ire teneantur.

ARTICULUS 8.

De autoritate palatini et de vicariis iudicum.

Palatinus omnes homines regni nostri indifferenter discutiat.

§. 1. Sed causas ⁽⁵⁾ nobilium, quæ ad perditionem capitis vel ad destructionem possessionum pertinent, ⁽⁶⁾ sine conscientia regis terminare non possit.

§. 2. Iudices vero ⁽⁷⁾ vicarios non habeant, ⁽⁸⁾ nisi unum in curia sua.

ARTICULUS 9.

De facultate comitis curialis.

Curialis comes noster, donec in curia manserit, omnes possit iudicare, et causam in curia inchoatam ubique terminare.

§. 1. Sed manens in prædio suo, pristaldum dare non possit, nec partes facere citari.

(1) Lk. *Byloky.*

(2) Lk. *recipiet.*

(3) Lk. *exercitum ducere voluerimus et* ninesen.

(4) Lk. omnes qui comitatus habent *vel pecuniam nostram.*

(5) Lk. *causam.*

(6) Lk. *pertinet.*

(7) Lk. *vero* ninesen.

(8) Az esztergomi másolatban: *habeat.*

2. §. A lopókat és latrokat ítéljék meg a király falus-ispánjai, de ugyanazon megye ispánja széke előtt.

6. CZIKKEIX.

A pártolkodókról, hogy tolvajt ne kiáltssanak.

Továbbá, összepártolkodásból a nép tolvajnak senkit ne kiálthasson, mint eddig szokta vala.⁽¹⁾

7. CZIKKEIX.

A királynak az országon kívül való hadakozásáról.

Ha pedig a király az országon kívül akarna hadakozni, a nemesség ne tartozzék vele menni, hanem ha a király pénzén: és valamikor haza térend, a nemeseken hadi birságot ne vegyen.

1. §. Ha pedig ellenség támadna haddal az országra, általánfogva mindnyájan tartozzanak elmenni.

2. §. Azonképen, ha az országon kívül akarnánk hadakozni és mi is a haddal mennénk, minden, valakinek ispánsága vagyon, a mi pénzünkön velünk jöni tartozzék.⁽²⁾

8. CZIKKEIX.

A nádorispán hatalmáról és a helyettes birákról.⁽³⁾

A nádorispán minden ember dolgában, ki országunkbeli, különbség nélkül ítéljen.

1. §. De nemesek perét, ha fejük vesztébe vagy birtokuk veszedelmébe jár, a király hire nélkül el ne végezhesse.

2. §. Helyettes bírakat pedig ne tartson, hanem ha egyet a maga udvarában.⁽⁴⁾

9. CZIKKEIX.

Az országbíró hatóságáról.

Országunk bírása, míg a curián leend, mindeneket ítélhessen és a curián indult pert akárhol elvégezhesse.

1. §. De mikor az ő jószágában lakik, akkor poroszlót⁽⁵⁾ ne bocsásson és a peres feleket meg ne idéztesse.⁽⁶⁾

(1) V. ö. Szent László II. 4. fej.

(2) E szakasz I. Lajos király decretuma szerint lényeges eltéréssel így hangzanék: Azonképen, ha az országon kívül mennénk haddal, minden, valakinek ispánsága vagyon, *aragy pénzünkkel felvette, velünk jöni tartozzék.* Fordító. — V. ö. 1439: III., 1454: IV. és XIII., 1492: XVIII. és XIX., 1715: VIII. t. cz.; 1808: II. és III. t. cz. Mai vérendszertünkről v. ö. 1889: VI. t. cz. Márkus.

(3) V. ö. Szent László III. 3. fej. Fordító. — A nádor jogköréről v. ö. az 1481: I—XII. t. czikketek és jegyzeteiket. Márkus.

(4) Szorosan a Corpus Juris szavaihoz, vagy inkább betűihez ragaszkodva, e pont fordítása úgy hangzanék, hogy a *bírák helyetteseket ne tartsanak* stb., de miután az egész cikkely a nádorra vonatkozik, világos, hogy a *habeant* mind a Corpus Juris szövegében, mind Lajos király oklevelében csak íráshiba lehet *habeat* helyett. V. ö. 1518: XL. t. cz.

(5) A poroszlóról olv. Szent László I. 40. fejezeténél a (2) alatti jegyzetet.

(6) V. ö. Szent László III. 3:1. §. Fordító. — Az országbíróról v. ö. Hk. I. R. 94. cz.; 1486: LXXVIII. és LXXIII. t. cz.; 1498: XLIII. t. cz.; 1518: XL. t. cz.; k. e. 1608: III. t. cz. 2. §.; 1609: XXXI. t. cz.; 1613: VII. t. cz.; 1618: IV. t. cz.; 1647: LXI. t. cz.; 1653: XXIII. t. cz.; 1681: XL. t. cz.; 1687: X. t. cz.; 1723: XXIV. t. czik (4. §.); 1723: XLVII. t. cz. (5. §.); 1894: XI. t. cz. 13. §.; 1881: IIX. t. cz. 101. §.; 1884: XXXVIII. t. cz.; 1885: VII. t. cz. 4. §. Márkus.

ARTICULUS 10.

De remuneratione filiorum baronum in bello occumbentium.

Si quis jobagio habens honorem in exercitu fuerit mortuus, ejus filius vel frater congruo honore sit donandus.

§. 1. Et si serviens eodem modo fuerit mortuus, ejus filius, sicut regi videbitur, donetur.

ARTICULUS 11.

Hospites seu alienigenae ad dignitates quomodo promoveantur ?

Si hospites, videlicet boni homines, ad regnum venerint, sine consilio regni ad dignitates non promoveantur.

ARTICULUS 12.

De dotibus uxorum quomodocunque decedentium.

Uxores decedentium vel damnatorum ⁽¹⁾ ad mortem per sententiam, vel in duello succumbentium, vel ex quacunque alia causa, non fraudentur dote sua.

ARTICULUS 13.

Quod rustici per potentiores non opprimantur, nec alii pauperes.

Jobagiones ita sequantur curiam vel quocunque proficiscuntur, ⁽²⁾ ut pauperes per eos non opprimantur nec spoliuntur.

ARTICULUS 14.

De comite, castri sui populos destruente.

Item, ⁽³⁾ si quis comes honorifice se juxta comitatus sui qualitatem non habuerit, vel destruxerit populos castri sui, convictus super hoc, coram omni regno dignitate sua turpiter spoliatur, cum restitutione ablatorum.

ARTICULUS 15.

De agasonibus, caniferis et falconariis.

Agasones, caniferi et falconarii, non præsument descendere in villis seruiuntium.

(1) Lk. *condempnatorum*.

(2) Lk. *proficiscantur*.

(3) Lk. *Item ninesen*.

10. CZIKKELY.

Hadban elesett jobbágyurak fiainak jutalmokról.

Ha valamely jobbágyurnak,⁽¹⁾ a kinek tiszte vagyon, hadban történik halála, annak fiát vagy atyjafiát illendő tiszttel méltó megajándékozni.

1. §. És ha nemes ember halna meg azonként, ajándékozza meg fiát a király, a mint neki tetszik.

11. CZIKKELY.

Vendégek avagy idegenek mi módon jussanak méltóságra?

Ha vendégek, tudni mint jámborok, jönnének az országba, ország tanácsa nélkül méltóságra ne jussanak.⁽²⁾

12. CZIKKELY.

Akármi módon megholtak feleségének hitbéréről.⁽³⁾

Ha valaki meghal, vagy törvény szerint halálra ítéltetett, vagy perdöntő bajon esik el, vagy akármi más ok miá, annak felesége az ő hitbérében kárt ne valljon.

13. CZIKKELY.

Hogy a hatalmasok meg ne nyomorítsák a föld népét, se a szegénységet.

A jobbágyurak úgy kövessék a király udvarát, vagy akármerre is úgy járlanak, hogy a szegénységet ne foszszák, ne nyomorgassák.

14. CZIKKELY.

Az olyan ispánról, a ki az ő vára népét megrontja.

Továbbá, ha valamely ispán az ő ispánságának módja szerint magát tisztességgel nem viselné, vagy az ő vára népét megrontaná, ebben találatván, mind az ország színe előtt vessék ki tisztéből szegyenére, és a mit elragadott, adja vissza.⁽⁴⁾

15. CZIKKELY.

A lovászokról, peczéerekről és solymárokról.

Lovászok, peczéerek és solymárok⁽⁵⁾ nemesek falvaira szállani ne merészeljenek.

(1) Itt a *jobagio* alatt a szó régi és eredeti jelentése szerint előkelő főembert kell értenünk; magyarul az úr szóval összetéve a *jobbágyúr*, *jobbágyurak* elnevezés járta. *Fordító.* — V. ö. alább a 13. és 30. cikkelyt. *Márkus.*

(2) V. ö. 1439: V. és XXVI. t. cz.; 1492: VI. és VIII. t. cz.; 1546: XV. t. cz.; 1622: II. és X. t. cz. *Márkus.*

(3) V. ö. Szent István II. 24. fej. *Fordító.* — A hitbérrel v. ö. Hk. I. R. 29., 67., 78., 93., 96., 97., 103., 106., 109. cz.; II. R. 18., 24., 43., 60. cz.; III. R. 3. cz.; 1490: LXIV. t. cz.; 1492: LXIII. t. cz. *Márkus.*

(4) V. ö. Szent István II. 44. fej. *Fordító.* — V. ö. fenn 5. cz. *Márkus.*

(5) T. i. a király emberei. *Fordító.* — V. ö. 3., 22. cz.; 1405 (II): XIII. t. cz.; 1439: XVIII. t. cz.; Hk. I. R. 94. cz. 2. §. *Márkus.*

ARTICULUS 16.

Quod integri comitatus honores in perpetuum non conferantur.

Integros comitatus vel dignitates quascunque, in prædia seu possessiones, non conferemus perpetuo.

ARTICULUS 17.

Quod possessionibus acquisitis nemo privetur.

Possessionibus etiam, quas quis justo servitio obtinuerit, aliquo tempore non privetur.

ARTICULUS 18.

De facultate servientium eundi ad filium, et de causis coram filio regis inchoatis.

Item servientes, accepta licentia a nobis, possint libere ire ad filium nostrum, ut ⁽¹⁾ a majore ad minorem, nec ideo possessiones eorum destruantur.

§. 1. Aliquem justo judicio filii nostri condemnatum, vel causam inchoatam coram ipso, priusquam terminetur coram eodem, non recipimus: nec e converso filius noster.

ARTICULUS 19.

De libertate rusticorum et hospitum.

Jobagiones castrorum teneantur secundum libertatem a sancto rege Stephano ⁽²⁾ institutam. ⁽³⁾

§. 1. Similiter et hospites cujuscunque nationis, secundum libertatem ab initio eis concessam teneantur.

ARTICULUS 20.

De decimis.

Decimæ argento non redimantur, sed sicut terra protulerit vinum vel segetes, persolvantur.

§. 1. Et si episcopi contradixerint, non juvabimus ipsos.

(1) Lk. seu.

(2) Lk. Stephano ninesen.

(3) Lk. constitutam.

16. CZIKKEIX.

Hogy egész megyék ispánsága örökül ne adassék.

Egész megyét vagy akárminemű méltóságot örök jószágul vagy birtokul nem adunk.⁽¹⁾

17. CZIKKEIX.

Hogy szerzett birtokától senki meg ne fosztassék.

A mely birtokot valaki méltó szolgálatjával szerzett, attól soha meg ne fosztassék.⁽²⁾

18. CZIKKEIX.

A nemesek szabadságáról, hogy a király fiához mehessenek, és a király fia előtt elkezdett perekről.

Továbbá a nemesek, búcsut véve⁽³⁾ tőlünk, szabadon mehessenek a mi fiunkhoz, úgy mint a nagyobbtól a kisebbhez;⁽⁴⁾ ez azért az ő birtokuk veszedelmébe ne járjon.

1. §. Valakit a mi fiunk igaz törvény szerint fején ítél, avagy az előtte kezdett pert, míg ugyan ő előtte vége nem szakad, magunk eleibe nem bocsátjuk; viszont a mi fiunk is azonképen.

19. CZIKKEIX.

A föld népe és vendégek szabadságáról.⁽⁵⁾

A várakhoz tartozó jobbágyságok szent István királytól szerzett szabadságukat szerint éljenek.

1. §. Hasonlatosképen a vendégek is, akár micsoda nemzet legyenek, azon szabadságban tartassanak, mely kezdettől fogva vagyon nekik engedve.

20. CZIKKEIX.

A tizedről.⁽⁶⁾

A tizedet pénzült megváltani senki ne tartozzék, hanem a mit a föld terem, bort vagy gabonát, abból fizessék.

1. §. És ha ebben a püspökök ellentartók lesznek, nem segítjük őket.

(1) V. ö. Szent István II. 35. fej. *Fordító.* — 1504: III. t. cz.

Márkus.

(2) V. ö. Szent István II. 35. fej. Kálmán I. 21. fej. és föntebb 4. czikk. *Fordító.* — V. ö. továbbá 1715: IX. t. cz.

Márkus.

(3) Búcsu — licentia. Ny. Sz. I. 318. l.

(4) Pauler (id. m. II. 104. l.) a nagyobb és kisebb alatt Béla és Kálmán hercegeket érti.

(5) A vendégekre nézve v. ö. Szent István II. 22. fej., Kálmán I. 35. és 80. fej. *Ford.* — A föld népéről (rustici) v. ö. Hk. I. R. 4. cz.; II. R. 27., 33. cz.; III. R. 25—30. cz.; 1351: VI., XVI. és XVIII. t. czikk.; 1405 (I.): IV., VI., VII., VIII. t. cz.; 1405 (II.): X., XI., XIV., XV. t. cz.; 1458: XV. t. cz.; 1471: XVI. t. cz.; 1474: XIV. t. cz.; 1492: XCIV. t. cz.; 1504: XVIII. t. cz.; 1513: XVII. és XXV. t. cz.; 1548: XXXIX. t. cz.; 1659: LXX. t. cz.; 1715: LXII. t. cz.; 1836: IV—IX. t. cz.; 1844: IX. t. cz.; 1848: VIII—XV. t. cz.

Márkus.

(6) V. ö. Szent István II. 52. fej.

ARTICULUS 21.

Quod episcopi non dent decimas equis regalibus, nec populi eorundem decimas importent ad praedia regalia.

Episcopi super praedia servientium equis nostris decimas non dent, nec ad praedia regalia populi eorundem decimas suas apportare teneantur.

ARTICULUS 22.

De porcis regalibus.

Item ⁽¹⁾ porci nostri in silvis vel pratis servientium non pascantur contra voluntatem eorum.

ARTICULUS 23.

De nova moneta.

Item, ⁽²⁾ nova nostra moneta per annum observetur, a Pascha usque ad Pascha.

§. 1. Et denarii tales sint, quales fuerunt tempore regis Belæ.

ARTICULUS 24.

Quod ismaelitae et judaei non teneant officiolatus.

Comites camerarii monetarum, ⁽³⁾ salinarii et tributarii, nobiles regni nostri sint. ⁽⁴⁾

§. 1. Ismaelitae et judaei fieri non possint.

ARTICULUS 25.

De salibus.

Item, ⁽⁵⁾ sales in medio regni non teneantur, nisi tantum in Zabolch et Regez et confiniis. ⁽⁶⁾

ARTICULUS 26.

De possessionibus non conferendis extra regnum.

Item, ⁽⁷⁾ possessiones extra regnum non conferantur.

§. 1. Si sunt ⁽⁸⁾ aliquæ collatae ⁽⁹⁾ vel venditæ, populo regni ad redimendum reddantur.

(1) Lk. *Item* ninesen.

(2) Lk. *Item* ninesen.

(3) Lk. Comites *camerae*, *monetarii*.

(4) Lk. *nostrî sint* ninesen.

(5) Lk. *Item* ninesen.

(6) Lk. nisi tantum in *Zalouch* (az esztergomi mäsolatban: *Zoloch*) et in *Zeyed* (az esztergomi

mäsolatban: *Scegeved*) et in confiniis.

(7) Lk. *Item* ninesen.

(8) Lk. *sunt* ninesen.

(9) Lk. *hibasan: collectae*.

21. CZIKKELY.

Hogy a püspökök ne adjanak a tizedből a király lovainak és a nép se hordjon tizedet a király jószágára.⁽¹⁾

A püspökök a nemesek jószágán való tizedből ne adjanak a mi lovainknak, se az ő népok ne tartozzék a tizedet a király jószágára hordani.

22. CZIKKELY.

A király disznairól.⁽²⁾

Továbbá, a mi disznaink nemes ember erdején vagy rétjén ne legeljenek az ő akaratja ellen.

23. CZIKKELY.

Az új pénzről.

Továbbá, a mi új pénzünk esztendeig járjon, husvét napjától husvét napjáig.

1. §. És a dénárok olyfélék legyenek, a mineműek voltak Béla király idejében.⁽³⁾

24. CZIKKELY.

Hogy izmaeliták és zsidók tisztséget ne viseljenek.

Pénzváltó kamara-ispánok,⁽⁴⁾ só-kamarások és vámosok, országunkbeli nemesek legyenek.

1. §. Izmaeliták és zsidók ne lehessenek.

25. CZIKKELY.

A sóról.

Továbbá, sőt az országnak közepette ne tartsanak, hanem csak Szabolcsön és Regéczen⁽⁵⁾ és a végekben.

26. CZIKKELY.

Hogy az országon kívül valóknak birtokot adni nem kell.⁽⁶⁾

Továbbá, birtokot az országon kívül való embernek ne adjanak.

1. §. Ha valamelyest adtak vagy eladtak, azt a baza fiai válthassák meg.

(1) V. ő. Szent István II. 32. fej.

(2) V. ő. 3., 15. cz.

(3) Pauler nézete szerint (id. m. II. 104. és 644. II.) I. Béla király értendő. Fordító. — V. ő. még az 1342. évi decretum 1. §-át. M.

(4) Lk. szövege szerint: *kamara-ispánok, pénzváltók*, stb. Fordító. — V. ő. az 1342. évi decretumot. M.

(5) A Corpus Juris kiadói a két sórákóhely nevére nézve, akarva nem akarva, igen megtévedének; ugyanis, mind Lajos király oklevéléből, mind az esztergomi másolatból látható, hogy e helyek nem Szabolcs és Regéc, hanem *Szulacs* és *Szeged* voltak. V. ő. a latin szöveg alatt a (6) számú jegyzetet. Fordító.

A sóra vonatkozó későbbi törvények közül v. ő. 1405 (I.): XXII. t. cz.; 1405 (II.): VIII. t. cz.; 1439: XI. t. cz.; 1464: IX. t. cz.; 1471: IV. t. cz.; 1492: XXX. t. cz.; 1498: XXXVII. t. cz.; 1548: XXIX. t. cz.; 1596: I. t. cz.; 1715: XIII. t. cz.; 1723: LXIV. t. cz.; 1741: XIV. és XXXIV. t. cz.; 1791: XX. t. cz.; 1830: X. t. cz.; erd. 1848: XI. t. cz.; 1868: XI. t. cz.; 1897: I. t. cz. Márkus.

(6) X. ő. 1439: XVI. t. cz.; 1535: XLII. t. cz.; (beszterczébányai) 1542: XII. t. cz. 2. §.; 1599: XXXI. t. cz.; 1715: LXII. t. cz.; 1723: XXII. és LXIV. t. cz. Márkus.

ARTICULUS 27.

De marturinīs solvendis.

Marturinæ juxta consuetudinem a Colomano rege constitutam solvantur.

ARTICULUS 28.

De convictis in judicio non defendendis.

Si quis ordine judiciario fuerit condemnatus, nullus potentum possit eum defendere.

ARTICULUS 29.

De proventibus comitis et regalibus.

Comites jure sui comitatus tantum fruuntur; cætera ad regem pertinentia, scilicet cibriones,⁽¹⁾ tributa, boves, et duas partes castrorum rex obtineat.

ARTICULUS 30.

Quod præter palatinum, banum, et curiales comites regis et reginae, nullus duas dignitates teneat.

Item, præter hos quatuor jobagiones, scilicet palatinum, banum, comites curiales⁽²⁾ regis et reginae, duas dignitates nullus teneat.

ARTICULUS 31.

Quod articuli præmissi scripto et sigillo aureo roborentur et ad diversa loca servandi assignentur et reponantur.

Et ut hæc nostra tam concessio quam ordinatio, sit nostris nostrorumque successorum temporibus in perpetuum valitura, eam conscribi fecimus in septem paria literarum et aureo sigillo nostro roborari, ita, quod unum par mittatur domino papæ, et ipse in registro suo scribi faciat; secundum penes Hospitale, tertium penes Templum, quartum apud regem, quintum in capitulo Strigoniensi, sextum in Colocensi, septimum apud palatinum qui pro tempore fuerit, reservetur.

§. 1. Ita, quod ipsam scripturam præ oculis semper habens, nec ipse deviet in aliquo prædictorum,⁽³⁾ nec regem vel nobiles seu alios consentiat deviare; ut et ipsi gaudeant sua libertate, ac propter hoc nobis et successo-

(1) Lk. *chybriones*.

(2) Lk. *et curiales comites*.

(3) Lk. *in aliquo in prædictis*.

27. CZIKKELY.

A nyestbőr adóról.

A nyestbőr adót azon szokás szerint fizessék, a mint Kálmán király elvégezte volt.⁽¹⁾

28. CZIKKELY.

Hogy a kít a törvény elmarasztott, annak oltalma ne legyen.

Ha valaki törvény renden elmarasztatott, senki a hatalmasok közül meg ne oltalmazhassa azt.

29. CZIKKELY.

Az ispán jövedelméről és a királyi jövedelmekről.

Az ispánok csak az ő ispánságok igazával éljenek; egyebek, a királyhoz tartozók, ugymint cseberpénz,⁽²⁾ vám, ökrök, és a várak jövedelmének két része is⁽³⁾ a király számára legyen.⁽⁴⁾

30. CZIKKELY.

Hogy a nádorispánt, a bánt és a király és királyné országbiráit kivéve, senk két tisztelet ne viseljen.⁽⁵⁾

Továbbá, e négy jobbágyurat: tudniillik a nádorispánt, a bánt, király országbiráját és királyné asszonyét kivéve, senki két tisztelet ne viseljen.

31. CZIKKELY.

Hogy az előlbocsátott czikkelyek arany pecsét alatt írásba foglaltatván, külön-különbféle őriző helyekre adassanak és tétessenek el.

És hogy ezen mi tőlünk engedett szabadság és ezen rendelkezésünk mind a mi időnkben, mind az utánunk következők idejében örökké erős legyen, irattuk egy ígén hét levélbe, és megerősítettük a mi arany pecsétünkkel; úgy, hogy egyik levél küldessék a pápa urnak és ő is irassa bé az ő lajstromába; a másikat az Ispotályban,⁽⁶⁾ a harmadikat a Templomban⁽⁷⁾ tartsák; a negyedik maradjon a királynál; az ötödik az esztergomi káptalannál, a hatodik a kalocsainál álljon; a hetediket őrizze a nádorispán, ki az idő szerint leszen.

1. §. Oly módon, hogy az írást mindenkor szeme előtt tartván, se ő maga meg ne tévedjen valamikép a mondott dolgokban, se királyt vagy nemeseket, avagy másokat megtévedni ne engedjen; hogy ők is örüljenek az ő szabadságoknak, és azért nekünk és a mi következőinknek minden időben hivek

(1) A Kálmán király korabeli nyestbőr adóra nézve olv. Pauler jegyzetét, id. m. II. 643. l. Ford. V. ő. 1439: VII. t. cz.; 1492: XXVI. t. cz.; 1518: XII. t. cz. Márkus.

(2) Cibrio, chybrio — cseber, cseberpénz. V. ő. Ny. Sz. I. 395. l.

(3) T. i. két harmad része. Az eredeti latin szövegben ugyan a várak két része áll, de kétségtelen, hogy itt a várak jövedelme értendő. V. ő. Kálmán I. 25. és 78. fej.

(4) A királyi jövedelmekről v. ő. 1514: II., III. t. cz.; 1548: XXVII. t. cz.; 1588: IV. t. cz.; k. e. 1008: V. és XXII. t. cz. Márkus.

(5) V. ő. 1439: VIII. és 1498: LXX. t. cz.

(6) T. i. a szent Jánosról nevezett ispotályos lovagrendnél.

(7) T. i. a templomos (templarius) vitézeknél.

ribus nostris ⁽¹⁾ semper existant fideles, et coronæ regiæ obsequia debita non negentur.

§. 2. Quod si vero nos, ⁽²⁾ vel aliquis successorum nostrorum, aliquo unquam tempore huic dispositioni nostræ ⁽³⁾ contraire voluerit, liberam habeant harum autoritate, sine nota alicujus infidelitatis, tam episcopi quam alii jobagio-

nes ac nobiles regni, ⁽⁴⁾ universi et singuli, præsentés et futuri, posterique, ⁽⁵⁾ resistendi et contradicendi nobis et nostris successoribus in perpetuum facultatem.

§. 3. Datum per manus Cleti, aulæ nostræ cancellarii et Agriensis ecclesiæ præpositi, anno verbi incarnati Millesimo ducentesimo vigesimo secundo : venerabili Joanne Strigoniense, reverendo Ugrino Colocense archiepiscopis existentibus : Desiderio Chanadiense, Roberto Vesprimiense, Thoma Agriense, Stephano Zagrabiense, Alexandro Waradiense, Bartholomæo Quinqueecclesiense, Cosma Jaurinense, ⁽⁶⁾ Briccio Waciense, Vincentio Nittriense ⁽⁷⁾ episcopis existentibus ; regni nostri anno decimo septimo. ⁽⁸⁾

(1) Lk. *nostris* nincsen.

(2) Lk. *Statuimus etiam*, quod si nos.

(3) Lk. *nostræ* nincsen.

(4) Lk. *horrâ: nostri*.

(5) Lk. *præsentes ac posteri*.

(6) Lk. *Gyuriense*.

(7) Vince nyitrai püspök sem Lajos király áurátában, sem az esztergomi másolatban nem fordul elő.

(8) A Corpus Juris korábbi kiadásában e § után ez áll: Andráse regis decreti finis. (Vége van Andráse király dekrétumának.)

legyenek, és a királyi koronának tartozó engedelmes szolgálatjokat meg ne tagadják.

2. §. Hogyha pedig mi, vagy az utánunk lenvalóknak és jövendőbelieknek és az ő megmaradékoknak, hogy mind nekünk, mind az utánunk következő királyoknak minden hűtelenség szűgyenvallása nélkül ellentállhassanak és ellentmondhassanak mind örökké.⁽¹⁾

3. §. Kelt Keled kezéből, ki egri prépost és kancellárunk; a testté lett ige után ezer-kétszáz-huszonkettedik esztendőben, mikoron tisztelendő János esztergomi, tisztelendő Ugrin kalocsai érsekek, Dezső csanádi, Róbert veszprémi, Tamás egri, István zágrábi, Sándor váradi, Bertalan pécsi, Kozma győri, Bereczk váci, Vince nyitrai⁽²⁾ püspökök voltak, a mi királyságunknak tizenhetedik esztendejében.

(1) E §-t hatályon kívül helyezte az 1687: IV. t. cz., Secundi Andreæ, regis Hierosolymitani articulus de anno 1222. certa sui in parte explanatur. E t. cikk alkotása óta a királyi hűtével és eskü a 31. cz. 2. §-át mindig kifejezetten kiveszi az aranybullának esküvel megerősített többi cikkei alól: 1715. II. t. cz.; 1741: II. t. cz.; 1791: II. t. cz.; 1792: II. t. cz.; 1836: I. t. cz.; 1867: II. t. cz.

Márkus.

(2) Vince nyitrai püspök neve teljességgel helytelenül került a szövegbe, minthogy ily nevű püspököt Nyitrán csak jóval később, 1260—1270 között találunk. Knauz N. *Monum. Eccl. Strigon.* I. 484. és 560. II.

Fordító.

**A VEGYES HÁZAKBÓL
VÁLASZTOTT KIRÁLYOK URALKODÁSA
ALATT ALKOTOTT TÖRVÉNYEK**

(1301—1526).

FORDITOTTÁK ÉS JEGYZETEKKEK ELLÁTTÁK

Dr. ÓVÁRI KELEMEN és Dr. KOLOSVÁRI SÁNDOR.

MAGYARÁZATOKKAL ÉS UTALÁSOKKAL KISÉRI

Dr. MÁRKUS DEZSŐ.

I. (RÓBERT) KÁROLY

(1308—1342).

CAROLI I. REGIS

DECRETUM.⁽¹⁾

Nos Carolus. dei gratia rex Ungariæ. memoriæ commendantes tenore præsentium. significamus. quibus expedit. universis.

§. 1. Quod nos prælatorum, et baronum nostrorum voto unanimi, et de consilio eorundem. consideratis fidelitatibus, et industriosis virtutibus magistri Ippoliti, castellani de Arva, fidelis nostri, comitatum cameræ nostræ de Kremnycz, cum omnibus comitatibus, districtibus, villis, oppidis, qui, et quæ, ab antiquo ad eandem cameram nostram dignoscuntur pertinuisse, scilicet, cum comitatibus Nitrensi,⁽²⁾ Neogradiensi, Barsiensi, Posoniensi, Hontensi,

Trenchiniensi, de Zólyom, de Pest, et de Komárom, ex alia parte Danubii, scilicet a Posoniensi, et Báchiensi, partibus situatis,⁽³⁾ eidem magistro Ippolito, pro octingentis marcis, partim in florenis, seu aureis denariis cameræ nostræ ejusdem, censis, et cudendis; partim vero cum integris cameræ nostræ monetis, annorum præteriti, tertii, et quarti, et præsentis, per totum regnum uniformiter discurrendis, ad modum anni præteriti, tam per ipsum, quam

(1) Ez a decretum, mely, tartalmából kitetszőleg, voltaképen nem egyéb, mint egy Robert károly király és Hyppolit mester között kötött bérleti szerződés, hiteles eredetiben található Körmöczbánya város levéltárában. Fons. 36. Fasc. 1. n. 4. (L. Kovachich Miklós József *Lectiones variantes decretorum comitalium*, Pestini 1816. a 17. lapon). Ezt egész terjedelmében fölvette és tüzetesen magyarázta Schönvisner István *«Notitia Hungariæ rei numariæ ab origine ad præsens tempus»* című munkájában, Buda 1801 a 288—313. lapokon. (Ó.)

(2) Helyesebben: Nitriensi. (Ó.)

(3) Csakis az imént felsorolt vármegyék voltak tudniillik azok, a melyekben a körmöczi kamaraspánnak joga volt az ú. n. kamaranyereséget (l. alább e decr. 19. §-át) behajtani; e tekintetben az elől említett öt vármegye egészen a kamaraispánság alá tartozott, Pest és Komárom megyék azonban csak azon részükben, a melyben Bács, illetőleg Pozsony vármegyékkel határosak. Az ország többi vármegyéi a kamaranyereség beszedése céljából a többi kamaraispánok hatósága alatt állottak.

I. KÁROLY KIRÁLY

DECRETUMA.⁽¹⁾

Mi Károly, Isten kegyelméből Magyarország királya, jelen levelünk rendén, adjuk emlékezetére és tudtára mindeneknek, a kiket illet:

1. §. Hogy mitán hívünknek, Hyppolit mesternek, Árva várnagyának, hűséges és buzgó szolgálatát fontolóra vettük, körmöczi kamaraispánságunkat⁽²⁾ mindazokkal a megyékkel, járássokkal, falvakkal és mezővárosokkal, a melyek, mint tudva van, régtől fogva ehhez a mi kamaránkhoz tartoznak, ugyanint: Nyitra, Nógrád, Bars, Pozsony, Hont, Trencsén, Zólyom, Pest és Komárom vármegyékkel, a melyek a Duna tulsó oldalán, tudniillik a Pozsony és Bács felől való részekben fekszenek, az érseki dézsmákkal egyetemben, főpapjaink és báróink egyértelmű óhajára és tanácsára az Urnak ezerháromezréz negyvenkettő évében ugyancsak Hyppolit mesternek, a jelen levél keltétől folyó egy év tartamára ismét átengedtük és kezelés, igazgatás s birtokbantartás végett bérbe adtuk nyolczszáz márkáért,⁽³⁾ mely összeget nekünk az alább irt határidőkben, részint forintokban,⁽⁴⁾ vagy az ugyanezen kamaránkban vert avagy verendő

(1) Károly király, a következőkben idézett törvények folytán módosult, majd hatályát veszített e decretumának jellegéről, i. az eme kötet bevezetésében és a tulsó (150. lap) 1. jegyzetében mondottakat.

Pénz és érmerendszerünkről v. ö. a következő régi törvényeinket: 1222. évi aranybulla. 23., 24. cz.; 1405 (I.): XVIII. és XIX. t. cz.; 1439: X. és XI. t. cz.; 1458: XII. t. cz.; 1464: XXII. t. cz.; 1492: XXXI. t. cz.; 1507: XI. t. cz.; 1514: LXVI. t. cz.; 1522: XIX. t. cz.; 1523: XXXV., XXXVIII. és XL. t. cz.; 1525: XXIII. t. cz.; 1526: XXXIV—XXXVII. t. cz.; 1536: XIX. t. cz.; 1537: XXIV. t. cz.; 1538: XXVI. t. cz.; 1543: XXVII. t. cz.; 1547: XXIV. t. cz.; 1548: LI. t. cz.; 1550: XLVIII. és XLIX. t. cz.; 1552: XLVI. t. cz.; 1553: XXIII. t. cz.; 1554: XVII. t. cz. 22. §.; 1557: XIV. t. cz. 3. §.; 1559: XLVI. t. cz.; 1563: LXXIV. t. cz.; 1569: XX. t. cz.; 1574: XX. t. cz.; 1578: XIX. t. cz.; 1588: XXXVII. t. cz.; 1596: XLVIII. t. cz.; 1600: XXI. t. cz.; k. u. 1608: X. t. cz.; 1613: XXVIII. t. cz.; 1618: XIX. t. cz.; 1622: LXXVII. t. cz.; 1625: XXXIX. és XLII. t. cz.; 1635: LXIX. t. cz.; 1649: XLVII. t. cz.; 1653: LXXX. t. cz.; 1659: LXXII. t. cz.; 1662: XLVIII. t. cz.; 1723: IX. t. cz. 4. §.; 1723: LXVIII. t. cz.; 1729: XIV. t. cz.; 1741: XXXII. t. cz.; 1807: XXII. t. cz.

Márkus.

(2) Körmöcbányáról mint pénzverő helyről v. ö. 1514: XXX. és XX. t. cz., továbbá 1545: L. t. cz. Körmöcbányáról. mint elidegeníthetetlen koronajöszágról v. ö. 1514: III. t. cz. L. még 1547: XXI. t. cz. 1550: LXXV. t. cz.

A kamaráról mint adószerző és pénzügyi hatóságról v. ö. az (bácsi) 1518: XXXIX. t. czikket, továbbá: 1552: XXXI. t. cz.; 1622: XVIII. és XXIV.; 1647: CLXVI.; 1653: XI.; 1681: XIII.; 1715: XVIII.; 1723: XVI.; 1741: XIV.; 1791: XXII.; 1792: VIII. t. cz. rendelkezéseit.

Márkus.

(3) A márkáról mint pénznemről v. ö. Hk. II. R. 28., 73., 82., 86. cz., III. R. 33. cz.; 1532: XXXIII. t. cz. Márkában fejezik ki következő törvényeink a bírság összegét: 1351: XXIV. t. cz.; 1405 (I.): XV. t. cz.; 1435 (II.): II. t. cz.; 1486: IX. és LVIII. t. cz.; 1492: XXIX., XXXIV. és LXXVII. t. cz.; 1495: VI., IX., XVIII. t. cz.; 1496: I., X. és XXXV. t. cz.; 1523: XXXII. t. cz.; 1536: XXVII. t. cz.; 1538: XXIV. t. cz.; 1550: XXXVII. t. cz. (3., 4. §§.); 1563: XX., XLII. és LXXXI. t. cz. 1618: LXVII. t. cz.; 1625: XX. t. cz. (§.); 1659: XLII. t. cz.; 1662: LIII. t. cz.; 1681: XXX. t. cz.; 1723: XXXIII. t. cz.; 1729: XXII. t. cz. (II. §.), XXXIII. t. cz. (6. §.) és XLII. t. cz. (2., 3. §.); 1808: III. t. cz. (17. §.) és XI. t. cz. (1. §.).

Márkus.

(4) A forintról, mely fogalommal itt először találkozunk, v. ö. még 1405 (II.): VII. t. cz.; 1495: XII. t. cz.; 1622: LXXVII. t. cz.; 1723: LXVIII. t. cz. A «rhénusi» forintról v. ö. 1807: XXII. t. cz. 7. §.

Márkus.

per alios regni nostri camerarios ampliandis, nobis in terminis infrascriptis persolvendis: anno domini, millesimo, trecentesimo, quadragesimo secundo, a data præsentium, per anni circulum, simul cum decimis archiepiscopalibus, dedimus iterato, et locavimus ad exercendum, procurandum, et tenendum, isto modo:

§. 2. Quod idem magister Ippolitus, faciat fabricari integros denarios, cameræ nostræ, argenteos, veræ combustionis terciæ,⁽¹⁾ ad modum, et fornam, ac validudinem denariorum annorum præteriti, tertii, et quarti; eosdem ampliando, in vera et tertia combustione, ex quibus de una marca fini argenti, duodecim pensæ incidantur:⁽²⁾ Et octo pensæ ex eisdem, et non plures, unam marcam ponderis budensis, in statera ponderabunt, et current, pro marca fini argenti in montanis.⁽³⁾

§. 3. Qui quidem denarii nostri integri, cambientur per hunc modum: Quod ipse comes cameræ, vel sui officiales, in singulis foris civitatum, et liberarum villarum nostrarum regalium, et reginalium, ac quorumlibet aliorum præsentibus hominibus dominorum archiepiscopi, magistri tavernicorum, et comitis parochialis, ac uno iudice nobilium, sub testimonio alicujus capituli, in eisdem foris, ipsos denarios ampliandos cameræ, et multiplicandos, publice super tabula sua exponere debeat, et tres ex eisdem denariis, pro quatuor latiss Viennensibus, vel aliis cameræ nostræ monetis, quinti anni jam abolitis: aut etiam in aliis præcedentis⁽⁴⁾ annis fabricatis, combustionem Viennensem habentibus cambientur: Et sex: ex eisdem tam denariis novis, quam annorum præteriti, tertii, et quarti, cameræ monetis, quia ipsorum annorum præteriti, tertii, et quarti denarios in suo esse cursu, et cambio remanere volumus, pro grosso: et octo pensæ, ac sedecim denarii, pro marca pagamenti, absque aliqua augmentatione ubique currant, et solvantur.

§. 4. Si qui vero jam dictas moneta⁽⁵⁾ nostras, annorum præteriti, tertii, et quarti, etiam hoc anno pro eorundem ampliatione in eodem valore fabricandas, in numero augmentantes reperti fuerint: tanquam mandatorum nostro- rum regalium: et statuta cameræ infringentes; in rebus, et personis, per ipsum comitem camerarum nostrarum puniantur: nostra autoritate mediante.

§. 5. Item, si leviores denarii istis præsentibus, præteriti, tertii, et quarti annorum cameræ monetis, peioris combustionis, plures quam octo pensæ, et tres, vel quatuor denarii marcam ponderantes, apud quemcunque, sive in civitatibus, sive aliis locis, sive etiam circa camerarios, vel suos officiales, numerum marcarum augmentantes, ubicunque inveniantur: tanquam falsarii nostra autoritate puniantur.

§. 6. Propter quod volumus, et committimus, ut in cunctis civitatibus, et locis publicis, statera cum suis ponderibus semper habeatur, et servetur: ad evitandum, quod mercatores, et alii forenses, aut etiam quicunque ex civibus, et hospitibus eorum, juxta abusivam eorum consuetudinem, et fraudem, graviores denarios ipsius monetæ camerarum nostrarum, præsentis, præteriti, tertii, et quarti,⁽⁶⁾ non possint eligere: vel diminuire per incisiones.

§. 7. Istud tamen, pro multiplicatione earum monetarum camerarum nostrarum maxime, et specialissime, cum ipso comite camerarum nostrarum, juxta suam spontaneam obligationem, et nostram omnimodam intentionem, volumus, et committimus; ut in cunctis locis camerarum, in quibus monetæ camerarum cudi solent, nunc in principio, ad minus mille marcas, idem camerarius fabricari faciat, cambio exponendas: qui si non fecerit, tanquam nos seducens, et regnicolas nostros decipiens, remanebit.

§. 8. Item ordinavimus; quod abhinc, unus-

(1) Vagyis oly vegyülekéből való denárok, melynek két része ezüst, egy része pedig réz volt. (Ó.)
(2) Minthogy 40 denár tett egy pensát, egy márka tiszta ezüsthől, egy fél márka réz hozzávegyitése után, 480 denárt kellett verni. (Ó.)

(3) A budai márka nyolcz pensát, a bányamárka pedig tizenkét pensát tett ki. (Ó.)

(4) «Præcedentis» helyett olv. «præcedentibus». (Ó.)

(5) «Moneta» helyett «monetas»-t kell olvasni. (Ó.)

(6) Innen kimaradt az «anni» szó. (Ó.)

arany dénárookban,⁽¹⁾ részint pedig kamaráknak tavali, harmad és negyedévi és ez idei teljes sulyu pénzeivel fog fizetni, s melyeknek ország-szerte egyaránt kell forogniok, s a melyeket úgy neki, mint országunk más kamarásainak a tavali mód szerint kell kibocsátaniok illetén-képen:

2. §. Hogy az említett Hyppolit mester veressen a mi kamaránkon a tavali, harmad és negyedévi dénárook mértékére, alakjára és értéke szerint valósággal két harmad finomságú dénárokat ezüstből, kibocsátván ezeket valódi két-harmad finomsággal úgy, hogy egy márka finom ezüstből tizenkét penzát daraboljanak.⁽²⁾ És ezekből nem több, mint nyolcz penza fog a méltóan egy budai sulyu márkát nyomni⁽³⁾ és a bányahivataloknál egy márka finom ezüst értékében lesznek forgalomban.

3. §. Teljes sulyu dénárjaink beváltása pedig olyan módon történjék, hogy a kamaraispánnak⁽⁴⁾ vagy az ő tisztjének a király, királyné vagy bárki más városainak és szabad községeinek az egyes piacznál a kamarának a kellő mennyiségben kibocsátandó dénárjait az érsek ur, tárnok-mester ur és vármegyei ispán embereinek és egy szolgabíróknak a jelenlétében az illető piacon levő asztalukra nyilvánosan ki kell rakniok, és minden ilyen három dénárt négy széles bécsi pénzen⁽⁵⁾ vagy kamaráknak más olyan négy pénzen váltsanak be, a melyek már ötöd-éve, hogy a forgalomból kijöttek, vagy akár más olyanokon is, a melyek bécsi ötvözes szerint a megelőző években készültek. És mivel azt akarjuk, hogy a tavali, harmad- és negyedévi dénárokat a forgalomban maradjanak és váltóértéküket megtartsák, azért a forgalomban és fizetés alkalmával ugy ezeknek az új dénároknak, mint a kamara tavali, harmad- és negyedévi pénzeinek hat darabja egy garasban⁽⁶⁾ és nyolcz penza meg tízenhat dénár egy fizető márkában számítsa, minden ráfizetés nélkül.⁽⁷⁾

4. §. Ha pedig akadnának olyanok, a kik a

már említett tavali, harmad- és negyedévi pénzeinket, a melyek szaporítás végett a jelen évben is ugyanazon értékben készitendők, értékükre nézve azzal apasztanák, hogy egy márkából többet darabolnak ki; azokat kamaraispánunk, mint királyi rendeleteinknek és a kamara statutumainak a megszögőit a mi teljes hatalmunknál fogva vagyónukban és személyükben büntesse meg.

5. §. Nemkülönb, ha bárkinél, akár a városokban vagy más helyeken, akár a kamarások vagy tisztjeik környezetében, a kik az egy márkából verendő pénzdarabok számát szaporítják, bárhol olyan dénárokat kapnának, a melyek a kamara ez idei, tavali, harmad- és negyedévi dénárjainál könnyebbek, silányabb ötvözésűek, a mennyiben nyolcz penzánál és három vagy négy dénárnál több nyom egy márkát, azok teljhatalmunknál fogva mint hamisítók bűnhődjenek.⁽⁸⁾

6. §. Ennél fogva annak a megállítására, hogy a kereskedők és más vásárosok vagy akár a polgárok és idegenek is, gonosz szokásukhoz képest és családtságból kamaráink ez idei, tavali, harmad- és negyedévi pénzeiből a sulyosabb dénárokat ki ne választthassák, vagy levágással meg ne kisebbíthessék, parancsoljuk és meghagyjuk, hogy minden városban és közhelyen mindig egy sulymértékével ellátott mérleg álljon készen és legyen kéznél.

7. §. Mindazonáltal kamaráink pénzeinek a szaporítása czéljából, kamaráink ispánjával együtt ennek önkényes kötelezéséhez és a mi határozott szándékunkhoz képest, kiváltképen és különösen parancsoljuk és rendeljük azt, hogy a kamarás mindazokon a kamarai helyeken, a hol a kamarák pénzeit szokták verni, most kezdeten legalább is ezer márkát készítsen, a melyeket beváltás alá kell bocsátania, s ha ezt meg nem tenné, mint olyan fog számba jönni, a ki minket félrevezetett és az ország-lakosokat rászedte.

8. §. Hasonlóképen elrendeltük, hogy ezen-

(1) A *dénárokról* megemlékezik II. Endre 1222. évi aranybullájának 23. czikke; a későbbi törvények közül v. ö. 1435 (II.). XII. t. cz. 2. §.; 1439. I. t. cz.; 1478: IV. t. cz. 3. §.; 1481: V. t. cz.; 1492: XCIX. t. cz.; 1496: XII. t. cz.; 1523: XXVIII. t. cz.; 1550: XLVIII. t. cz. 4., 5. §§.; 1553: XXIII. t. cz.; 1557: XIV. t. cz. 4. §.; 1723: LXVIII. t. cz.; 1741: XXXII. t. cz.

(2) A *pensa-ról* v. ö. még Szt. István II. k. 13. és 16. fejt. Szt. László I. k. 28. fejt., II. k. 3., 6. és 8. fejt., III. k. 2., 3., 5., 9., 18., 23., 25. fejt.; Kálmán I. k. 32., 83. fejt. Az 1342. évi decretumon túl törvényeink a *pensa-t* nem említik.

(3) V. ö. alább 14. §. A *budai mértékről* v. ö. 1405 (I.): I. t. cz.; 1405 (II.): VI. t. cz.; 1588: XVI. t. cz.; 1635: XXXI. t. cz.

(4) V. ö. alább 40., 50., 52. §§.

(5) A *bécsi pénzekről* v. ö. alább 13., 24., 28. §§.; 1351: IV. t. cz.; szlaviniai 1538: XXV. t. cz.; 1550: XLVIII. t. cz.; 1553: XXIII. t. cz.; 1467: XLV. t. cz.; 1596: XLVIII. t. cz.; 1639: LXXII. t. cz.

(6) A *garasról* v. ö. 1351: IV. t. cz.; 1557: XIV. t. cz.; 1647: LXXXVIII. t. cz.; 1723: LXXVIII. t. cz.; 1741: XXXII. t. cz.

(7) Vagyis a mai kor műnyelvén szólva: *»agio»* nélkül (ő).

(8) V. ö. alább 13., 17., 18., 43., 46., 47. §§. A *pénzhamisítókra* vonatkozó régebbi törvényeink közül v. ö. 1462: II. t. cz. 4. §.; 1464: XXVI. t. cz.; 1543: XXVII. t. cz.; 1545: LI. t. cz.; 1546: XLVIII. t. cz.; 1547: XXIV. t. cz.; 1548: LI. t. cz.; 1550: XLIX. t. cz.; 1723: IX. t. cz. 4. §.

Márkus.

quisque cambsores denariorum, ut soliti facere⁽¹⁾ dicuntur, per se servare cesset omnino, et desistat.

§. 9. Si enim aliquos, ex eisdem cambsoriis, in detrimentum camerarum servare, et habere ipse comes camerarum sciverit; in præsencia hominum, dominorum archiepiscopi Strigoniensis, et magistri tavernicorum nostrorum, triumque aliorum prædictorum, et una cum eisdem invenerint; nedum ipsi cambsores, verum etiam ipsi domini eorum, in ablatione honorum, et rerum ipsorum puniuntur, et dehonestabuntur in personis.

§. 10. Item florenus, seu aureus denarius cameræ, pro nonaginta denariis integris, cameræ nostræ ampliandis, semper absque augmentatione, et refutatione ubique acceptetur, et cambiatur.

§. 11. Item una marca auri, ponderis Budensis, duodecim karatorum, cambitur, cum septem marcis ipsorum denariorum cameræ, cum eodem pondere Budensi levando in statera.

§. 12. Et nullus possit cambire aurum, vel argentum, cum pecunia numerata, sed debeat cambire in camera regali, pro eisdem denariis ampliandis, levando in statera. Si qui autem secus fecisse, vel facere reperti fuerint; pœna concedenti, tanquam transgressores regalis mandati, et statuta camerarum infringentes, puniuntur.

§. 13. Cæterum statuimus; ut nullus omnino hominum, cum aliquibus antiquis monetis, aut auro, vel argento, in specie, et specialiter; cum parvis, et etiam cum mediocribus Viennensibus (quorum omninodam extirpationem volumus, et committimus) præterquam cum prædictis monetis camerarum nostrarum, mercandi habeat facultatem. Alioquin, emptores, et venditores, suas res, et bona perdent; et dehonestabuntur in personis.

§. 14. Præterea nullus mercator extraneus, vel huius regni superveniens, palam, vel occulte in domibus, aut camera; suas res, et bona, tam in pannis, quam in aliis generibus, et speciei rebus, pro aliis monetis antiquis, cujuscunque forme, auro, vel: argento vendere, aut commutare præsumat; sed pro monetis cameræ prædictis. De notitia tamen, ad scitum comitis camerarum aut prædictorum hominum dominorum archiepiscopi, et magistri tavernicorum nostrorum, ac aliorum, dum ad locum depositionis ad vendendum, vel commutandum devenit; vendendi habeat facultatem.

§. 15. Si qui autem secus facientes, et exercentes per ipsum comitem camerarum, vel suos officiales reperti, seu per eosdem deprehensi fuerint; res venditioni, tam in pannis, quam in aliis rebus expositas, et pro venditis rebus receptas, perdant, et puniantur in personis: Et nedum illi, qui per se, et sua propria auctoritate, contra ordinationem camerarum nostrarum, et nostram voluntatem, aurum, vel argentum in specie (præterquam in aureis, aut argenteis novis denariis) exportantes inventi fuerint; ablatione eorundem, et dehonestatione personarum suarum puniantur.

§. 16. Hoc tamen in præsentī articulo specialiter expresso: quod comites camerarum nostrarum, sub quorum jurisdictione, montana habentur, et existunt, pro comparando plumbo, et aliis evidentibus necessariis camerarum, et montanarum, sine quorum copia mineræ auri, et argenti minime videntur posse procurari; ad notitiam eorundem hominum, domini archiepiscopi, et aliorum (si tamen evidens necessitas id requirit) de auro, vel argento tantum, ad comparationem præmissorum habebunt transmittendi facultatem.

§. 17. Item, sub cujuscunque comitis camerarum comitatu, vel in provinciis præsens nostra moneta, ex mala procuracione falsificata fuerit, et discurrere, ac abundare cœperit: ipseque comes camerarum eandem falsam monetam captivare, et annihilare non procuraverit; ipsi comiti camerarum sic imputabitur, ac si in locis camerarum suarum ipsa falsa moneta fuisset fabricata.

§. 18. Si autem idem comes camerarum, ad compescendum eosdem falsarios, de eorum maliuosis operibus, propriam alicubi non habuerit facultatem; extunc idem camerarius, sub testimonio prædictorum quinque hominum, veritate de eorum falsariorum maleficiis indagata, et recepta; eosdem falsarios, nobis, et nostris baronibus, ac regno nominatim debeat declarare, et nos pro extirpatione eorundem, sollicite tenebitur incitare.

§. 19. Item, quia volumus, ut præsens moneta nostra tertiæ combustionis, amplianda, per totum regnum nostrum immutabiliter possit perpetuari, et abundare; et ipsi denarii cameræ nostræ annorum præteriti, tertii, et quarti, una cum eisdem novis pariter debeant discurrere, et acceptari: statuimus ordinavimus, et committimus; ut in quolibet comitatu, de singulis portis, per quas currus, cum feno, vel frugibus oneratus intrare potest, et

(1) «*Facere*» helyett inkább felel meg a régi kiadásokban olvasható «*fore*».

tul mindenki tartózkodjék és szűnjék meg a maga számlájára külön pénzbevéltókat tartani, a mit, mint mondják, tenni szoktak.

9. §. Mert ha a kamarák ispánja rájön, hogy valaki a mi kamaráink megkárosításával állandóan ilyen pénzbevéltókat tart, s ezt az esztorgomi érsek és tárnokmester urembereinek meg a feljebb említett három együennek⁽¹⁾ a jelenlétében s ezekkel együttesen valónak találja: nemcsak ezek a pénzbevéltók, hanem uraik is vagyonuk elvesztésével fognak bűnhődni és személyükre nézve becstelenné lesznek.⁽²⁾

10. §. Továbbá a forintot avagy a kamarai aranydénárt kamaráinknak szaporítandó kilencz-vel teljes sulyú dénárjával kell mindenkor és mindenütt ráadás és ellenkezés nélkül elfogadni és beváltani.

11. §. Továbbá egy budai sulyú⁽³⁾ tizenkét karatos aranymárkát ugyanazon budai suly szerint mérlegelt két márka kamarai dénárral váltanak be.

12. §. És aranyat vagy ezüstöt senki se váltasson be pénznek a leszámolásával, hanem a beváltás a királyi kamarán ezekkel a kibocsátandó dénárokkal mérlegelés útján történjék. Ha pedig akadnának olyanok, a kik másképen cselekedtek vagy cselekszenek, azok, mint a királyi parancs áthágói és a kamarai statutumok megszegői, illő büntetéssel fognak lakolni.

13. §. Egyébiránt elrendeljük, hogy egyáltalán senkinek sem szabad holmi régi pénzekkel, vagy különösen arannyal avagy ezüsttel, nevezetesen pedig kicsiny és középszerű bécsi pénzekkel is, (a melyeknek teljes kiirtását kívánjuk és megparancsoljuk) adni-venni, hanem egyedül csak az előbb említett kamarai pénzekkel; ellenkező esetben a vásárlók és eladók vagyonukat vesztik és személyükre nézve becstelenné lesznek.

14. §. Ezenkívül semmiféle idegen vagy véletlenül ez országra jövő kereskedő se merje akár posztó-, akár másnemű és faju holmiját nyilván vagy titkon, a házakban vagy a kamarán, más akármilyen alaku régi pénzért, aranyért vagy ezüstért eladni vagy elcserélni, hanem csak a kamarának előbb említett pénzeiért. Mindamellett, ha valamely árúlerakó helyre jó eladás vagy csere eszközése végett, akkor az eladás a kamaraispánnak vagy az érsek és tárnokmester ur embereinek és a feljebb említett többi személyeknek az értesítése mellett, azok tudtával szabadságában álljon.

15. §. Ha pedig a kamaraispán vagy tisztjei

olyanokat találának vagy kapnának, a kik másképen cselekszenek és járnak el, azok neesak az eladásra számít akár posztóneműiket, akár másféle portékáikat, hanem azt is vesztik el, a mit az eladottakért kaptak és személyükben is bűnhődjenek. És a kike rábizonyul, hogy kamaráink rendelése és a mi akaratunk ellenére önmagukra és saját hatalmuknál fogva egyenesen aranyat vagy ezüstöt (hanemha uj arany vagy ezüst dénárookban) visznek ki, azok ennek elvételével s személyük megbecstelentésével annál inkább bűnhődjenek.⁽⁴⁾

16. §. Mindazonáltal különösen kijelentvén a jelen czikkelyben azt, hogy az ólomnak, valamint a kamarák és bányák más nélkülözhetetlen szükségleteinek a beszerzése ezéjából, a melyeknek bő készlete nélkül az arany- és ezüst érzek elő nem teremthetők, kamaraispánjainknak, a kiknek a bányák joghatóságuk alatt vannak és állanak, joguk leendő arra, hogy a mondottak beszerzésére az érsek embereinek és a többieknek a tudtával (de csak ha nyilvánvaló szükség kívánja), csupán aranyat és ezüstöt küldjenek át.

17. §. Továbbá, ha jelen pénzünket, rossz felügyelet következtében akármely kamaraispán ispánságában vagy a tartományokban meghamisítanak és ez forgalomba kerülne s elszaporodnék, az illető kamaraispán pedig ezt a hamis pénzt le nem foglaltatná s meg nem semmisítené, ezt annak a kamaraispánnak úgy fogják betudni, mintha ezt a hamis pénzt az ő kamarájának a helyiségeiben készítették volna.

18. §. Ha pedig a kamaraispánnak valahol nem volna saját ereje, hogy ezeket a hamisítokat gonosz foglalatosságukban megbazolazza, akkor a kamarás tartsa kötelességének, hogy ama hamisítók gatteltaire nézve a feljebb említett öt ember bizonyossága mellett a valóságot kipuhatolván és megállapítván, e hamisítokat nekünk, báróinknak és ez országnak név szerint följelentse és minket sürgősen azoknak kiirtására serkentsen.

19. §. Továbbá, mivel azt akarjuk, hogy e kibocsátandó kétharmad finomságu pénzünk egész országunkban változatlanul állandó forgalomban legyen és azt eláraszssa, s hogy kamaráinknak tavali, harmad- és negyedévi dénárjai ezekkel az ujjakkal együtt egyaránt forgalomban maradjanak s azokat ezekkel együtt fogadják el, határozatképen rendeljük és meghagyjuk, hogy nevezett kamaránk részére minden vármegyében, minden egyes kaputól, a melyen egy

(1) L. fentebb e decretum 3. §-át. (Ó.)

(2) A pénzbevéltókra nézve v. ö. az 1403 (I): XIX. t. czikket.

(3) V. ö. fönnt 2. §.

(4) Az arany és ezüst kivételének tilalmára és büntetésére nézve v. ö. az 1403 (I): XV. t. cz. 1392: XXXII. t. cz.; 1498: XXXI. t. cz.; 1518: (bácsi) XIII; 1548: LIV; 1552: XXXVII; 1553: XXIII; 1554: A. II; 1559: XLVI; 1563: LXXIII; 1566: X; 1618: XLVI; 1622: LXXVII; 1625: XXXIX. és XII; 1635: LXIX; 1649: XLVII; 1659: LXXII. t. cz. (Ó.)

exire: sive sub eadem porta, seu curia portam habentes, tres, aut quatuor, vel etiam plures existant homines residentes, sive solum unus commoretur in eadem: nec in tantum sit egens, et pauper, ut solvendi non habeat facultatem: quod videlicet prænominati quinque homines, archiepiscopi, et aliorum juxta ipsorum conscientiam solvere posse cognoverint, et commiserint, ac domini terræ, seu officiales, sibi solutionem facere posse, vel non posse, juramento suo dixerint (exceptis servis, et⁽¹⁾ conditionariis nostrorum regallium, et reginalium, ecclesiarum, ac aliorum quorumlibet, nec non exercituantibus, servientibus dominorum terræ, quos juramento ipsorum exceperint, et iidem quinque homines, scilicet domini archiepiscopi, et aliorum, fore exercituantes investigando sciverint: et etiam exceptis ecclesiis, civitatibus, vel aliis, evidenti privilegiatica libertate fultis), facta dicatione, infra quintum decimum diem: decem et octo denarios prædictæ cameræ nostræ, pro lucro cameræ⁽²⁾ ipsi comiti camerarum, dare, et solvere teneantur.

§. 20. Tali tamen expressione mediante: quod ubi, et in quibus comitatibus, aut regni nostri partibus, portæ ex consuetudine non habentur: tum etiam propter defectum lignorum fieri non potuerint; inibi, et ipsi tales, prædictum lucrum cameræ, secundum quod in aliis temporibus, juxta tamen dispositionem, et conscientiosam ordinationem prædictorum quinque hominum, infra idem tempus solvere tenebuntur.

§. 21. Civitates autem, et alii regnicolæ nostri, prædictam evidentem libertatem habentes, a solutione lucri cameræ taliter sint exempti: si tamen ipsas monetas cameræ nostræ, in tenutis ipsorum, et inter eos, ac jobagiones eorundem, acceptari faciendo, continuum cursum, et cambium eorundem⁽³⁾ voluerint facere, et exercere: Sin autem: non per nos, sed per se ipsos, libertates eorum infringentur: Et sic ad solutionem ejusdem lucri cameræ, sicut alii regnicolæ nostri, sic et ipsi (dummodo hoc, ut ipsa moneta nostra per eos non fuerit acceptata, nec inter eos, et ad eos pertinentes cambi curata fuerit, ad relationem quinque homi-

num prædictorum, videlicet, archiepiscopi, magistri tavernicorum, ac comitis parochialis, unius judicis nobilium, et alicujus capituli, nobis pateat evidenter) tenebuntur.

§. 22. Ita tamen: quod quivis camerariorum, ad singulos comitatus suæ cameræ, sufficientes denarios cameræ nostræ, pro multiplicatione dictorum modernorum denariorum nostrorum, ad scitum, et notitiam eorundem quinque hominum, in tanta abundantia, quod ipse comitatus de ipsis contentetur: dare debeat cambio exponendos. Qui si non facerent, aut ipsos nostros denarios in tam larga copia cambio exponere non curarent: illic, et in illis comitatibus, jura sua perdendo, nec dicam faciendi, nec lucrum cameræ exigendi, habeat facultatem.

§. 23. Solventibus autem in quibuscumque comitatibus, unus locus communis, et conveniens, pro dicta solutione, deputetur. Et si qui præsentis, præ multitudine solventium, aut aliquo alio impedimento præpediti, die assignato solvere non possent: absque aliquo gravamine, quatuor diebus continuis expectentur, nec infra ipsos quatuor dies integros, si solutionem fecerint, possint aggravari.

§. 24. Hoc expresso: quod iidem comites camerarum nostrarum, ipsum lucrum cameræ, ratione cambii signanter impositum, non aliter, videlicet, Viennensibus, aut aliquibus antiquis denariis, vel grossis, per formam compositionis, aut alicujus alterius coloris cautela; nisi cum ipsis integris denariis cameræ nostræ amplian- dis, exigere tenebuntur: Et quod universos denarios antiquos, aut Viennenses grossos, tam boemiales, quam pachienses, et alios cujuscunque formæ existant (exceptis solummodo præsentibus denariis cameræ nostræ, perpetuo currere statutis) comburere, et infundere, ac in formam modernorum denariorum nostrorum redigi facere, pro multiplicatione eorundem, teneantur conditione tali: quod si qui facta dicatione, in termino assignato, lucrum cameræ non persolverit, tunc iidem quinque homines, ad possessionem, de qua ipsum lucrum cameræ non est persolutum, accedant, et tandiu moram sibi faciant (absque destructione, et spo-

(1) Ez az «et» szó itt fölösleges. (O.)

(2) E kamara nyereség az új pénz verése végett volt fizetendő. (Ó.)

(3) «Eorundem» hibás, helyesen «earundem». (Ó.)

szénával vagy gabonával megrakott szekér mehet be, vagy jöhet ki, (kivéven a királynak, királynénak, az egyháznak és bárki másnak a szegődött szolgálait, valamint a földesuraknak azokat a katonáskodó szolgálait, a kiket azok esküjök alatt kivesznek és a kire nézve az az érseki s más öt ember vizsgálat alapján meggyőződik arról, hogy katonáskodni fognak, kivéven továbbá az egyházakat, városokat vagy másokat is, a kik nyilvánvaló kiváltságolt szabadságra támaszkodnak), a kirovás megtörténte után tizenöt nap alatt kamaranyereség gyanánt tizennyolcz denárt kell a kamaraispán kezéhez szolgáltatni és fizetni.⁽¹⁾ lakjék bár azon a portán vagy telken három, négy vagy több olyan ember, a kinek kapuja van, avagy tartozkodjék rajta csak egy is, csak annyira szűkölködő és szegény ne legyen, hogy azt meg ne fizethesse, a minék a fizetését tudniillik a feljebb említett öt, érseki s többi ember saját lelkiismerete szerint lehetségesnek tartja és elrendeli. És a földesurak vagy tisztjeik eskü alatt nyilatkozzanak az iránt, hogy részükre a fizetés lehetséges vagy lehetetlen.

20. §. Mindazonáltal annak a kijelentésével, hogy ha valahol, valamely vármegyében vagy országunk valamely részében szokásnál fogva porták⁽²⁾ nincsenek és fahiány miatt ezután sem létesíthetnének, ottan és az olyanok ugyanazon idő alatt azon a módon, mint más időkben, de a megnevezett öt ember intézkedése és lelkiismeretes rendelése szerint, kötelesek az érintett kamaranyereséget megfizetni.

21. §. Az előbb említett, nyilvánvaló szabadságot élvező városok és más országlakosok ehhez képest a kamaranyereség fizetése alól mentesek legyenek,⁽³⁾ ha ugyan kamaránk pénzeit fekvő jözságaikban egymással és jobbágaikkal elfogadattván, azokat folytonos forgalomban tartani és beváltani akarják; különben nem mi fosztanak meg szabadságukat az ő erejétől, hanem ők maguk és ennek következtében ők is éppen úgy lesznek kötelesek a kamaranyereséget megfizetni, mint más országlakosaink (csak hogy a főntebb említett öt embernek, tudniillik az érsek, a tárnokmester, a megyei ispán, egyik

szolgabíró és valamely káptalan emberének a jelenléte alapján kétségtelen legyen előttünk az, hogy pénzünket sem ők maguk el nem fogadták, sem pedig maguk és a hozzájuk tartozók között be nem váltották).

22. §. Ugy mindazonáltal, hogy említett jelenlegi dénárjaink szaporítására mindenik kamarás tartozzék kamaránk dénárjaiból az ő kamarájának egyes ispánságaiba elegendő mennyiséget beszolgáltatni, akkora összegben, hogy azokkal az illető ispánság ki legyen elégtve, a melyeket is beváltás alá kell bocsátani. Ha ezt meg nem tennék, vagy dénárjainkat akkora mennyiségben beváltás alá nem bocsátanák, akkor ott és azokban az ispánságokban jogaikat elvesztvén, sem adókirovást nem eszközölhetnek, sem a kamaranyereséget be nem szedhetik.

23. §. A fizetők számára pedig a mondott fizetés czéljából mindegyik vármegyében egy megfelelő közhelyet kell kijelölni. S ha a jelenlevők közül némelyek a fizetők sokasága vagy más valamely akadály főnforgása miatt a meghatározott napon nem fizetnének, akkor minden birság nélkül négy egymásután következő napon át kell reájuk várakozni és ha fizetnek, e négy nap alatt nem szabad őket megbirságotlni.

24. §. Annak a kijelentésével, hogy ezek a kamaraispánjaink ezt a tisztán beváltás czímén kivettelt kamaranyereséget ne másféleképpen, tudniillik bécsi vagy más valamely régi dénárokból avagy garasokból, egyezkedés útján vagy valami másfajta biztosíték mellett, hanem csakis kibocsátandó teljes sulyu dénárjainkban kötelesek beszédni, és hogy az összes régi dénárokat vagy bécsi garasokat úgy a csehországiakat, mint a Pácz-féléket és másneműeket, bármily alakúak legyenek (kivéven egyes-egyedül kamaránkban jelenlegi dénárjait, a melyekre nézve elrendeltük, hogy szakadatlanul forgalomban maradjanak) elégetni, megolvasztani és jelenlegi dénárjaink szaporítása végett ilyenekké tartoznak átalakítani, az alatt a föltétel alatt, hogyha valaki a kirovás megtörténte után a kamaranyereséget a kijelölt időben meg nem fizetné, ekkor az az öt ember menjen oda abba a faluba,

(1) A kamaranyereség fizetését újból elrendeli az 1351. IV. t. cz. A *kamarai nyereség* kifejezés itt először fordul elő törvényeinkben; v. ö. még alább 21., 24., 25. 33. §§. A későbbi törvények közül v. ö. 1351. IV. és V. t. cz.; 1411. I—IV. t. cz.; 1439. VII. t. cz.; 1474. VI. t. cz.; 1492. XXVI. t. czik; 1545. XL. t. cz.; 1547. VII. t. cz.; 1548. XXIII. t. cz.; 1563. IX. t. cz.; 1566. IX. t. cz.; 1567. III. és XV. t. cz.; 1569. VI. és XVI. t. cz.; 1572. VIII. t. cz.; 1574. III. t. cz. Márkus.

(2) A *portaröl* — a mely az 1507. III. t. cz. 3. §-ában *«session»*-val egyértelmű — itt először törvényi említés törvényeinkben. Későbbi törvényeink közül v. ö. 1411. II. t. cz.; 1537. II—IV. t. cz.; beszücczébányai 1542. XXVI. t. cz.; 1546. V. és IX. t. cz.; 1547. X. t. cz.; 1550. XXII. t. cz.; 1553. XXV. t. cz.; 1554. IV. t. cz.; 1566. V. t. cz.; 1567. IV—IX. t. cz.; 1569. VII. és XII. t. cz.; 1572. V. t. cz.; 1574. I. t. cz. 3. §.; 1573. II. t. cz.; 1578. III. t. cz.; 1593. III. t. cz.; 1596. V. t. cz. 4. §.; 1597. II. t. cz.; k. u. 1608. XIV. t. cz.; 1609. LXII. t. cz. 1. §.; 1613. IX. t. cz.; 1618. XLI. t. cz.; 1622. XXXII. t. cz.; 1630. V. t. cz.; 1638. XLVII. t. cz.; 1647. XXXII. és XXXVI. t. cz.; 1681. I. XL. t. cz. Márkus.

(3) Az itt érintett mentességről v. ö. fönn 19. §., továbbá az 1351. V. és 1411. III. t. czikket.

liatione possessionaria) in expensa moderata ejusdem possessionis; donec ipsum lucrum cameræ, cum judicio populi marcarum, persolvatur.

§. 25. Si vero populi, vel domini villarum, non solventium lucrum cameræ prænotatum, præterito termino solutionis, dictis hominibus, in officio cameræ procedentibus cum pecunia debita, et judicio jam ordinato, extra villam placatum obviarent; extunc, ipsi executores negotiorum cameræ, in talibus villis, descensum facere nequeant aliqualem.

§. 26. Comites autem parochiales, et judices nobilium, favore, vel pretio corruptos, justitiam cameræ celantes, et homines de dicta solutione defendentes, vel quoquo modo contra nostram ordinationem procedentes (dummodo contra ipsos, hoc evidenter possit comprobari) penis non solventium decrevimus puniendos.

§. 27. Et quia promissimus seriem omnium præmissorum inviolabiliter observare; volumus, ut idem comes camerarum nostrarum, immutabiliter in præmissis perseveret.

§. 28. E converso autem, remedio aliquarum literarum, post emanationem præsentium confectarum, aut acquisita aliqua astutia, quicquam⁽¹⁾ immutare queat de singulis præmissorum. Quia si quis contra hoc facere, ex ipsis comitibus camerarum attentaret; dictos quinque homines, sine quorum juvamine lucrum cameræ exigendi nolumus habere facultatem, a societate ipsorum, autoritate præsentium jubemus separari. Nam hanc dicam, non pro exactione antiquarum monetarum, aut Viennensium, sed pro ampliacione monetarum cameræ nostræ, perpetuo discurrere in toto regno nostro ordinarum, duximus disponendam.

§. 29. Item volumus; quod dictus comes, cameræ nostræ, absque prædictis quinque hominibus, in negotiis cameræ, in exterioribus, seu extraneis, videlicet, in comitatibus, fiendis, et peragendis, utpote, in dicationibus, et exactionibus lucri cameræ, nihil possint exercere. Si vero ausu temerario, contra hoc procederent, et in hoc malum aliquod paterentur, merito patientur, et sustinebunt.

§. 30. Igitur si comiti cameræ, aut suis sequacibus, ac cum eo procedentibus violentiam cuiquam⁽²⁾ inferrent manifeste; tales secundum qualitatem, et quantitatem delicti punientur.

§. 31. Civitatenses vero sub comitatu, et jurisdictione eorundem comitatum cameræ existentes, juxta præsentem taxationem nostram, et baronum nostrorum, certam summam pecuniæ de prædictis monetis cameræ ampliandis, similiter infra prædictum temporis spatium

pro argento cambire, vel finationem evidentem monetæ campsæ, in eisdem denariis cameræ ampliandis, dare, et solvere teneantur: Videlicet civitas Trenchiniensis decem marcas: Item civitas de Bâch, triginta quinque marcas: Item Korpónja, similiter triginta quinque marcas: Item civitas Barsiensis, quindecim marcas: Item civitas de Tyrnavia, centum marcas: et civitas de Tapolchân, viginti marcas, modo prædicto cambire teneantur: ita tamen; quod aut ipsi civitatenses, receptis ipsis quantitibus pecuniæ, novæ monetæ cameræ, pro qualibet marca octo pensas in statera ponderanti; unam marcam fini argenti, vel solum nihil recipiendo, combustionem, seu finationem singularum marcarum ipsius monetæ: Videlicet, de singulis marcis super ipsos impositis, singulas quatuor pensas prædictarum monetarum, quarum octo pensæ marcam ponderent, dare debeant.

§. 32. Si quæ autem civitatum negligens fuerit in solvendo; prædicti executores negotiorum cameræ, in medio talis civitatis, tamdiu permanebunt, quousque cum gravamine duodecim marcarum solutionem faciet prænotatam: In expensa tamen ejusdem civitatis moderata, ut superius est expressum.

§. 33. Eo etiam declarato: quod quilibet nobilis, super solutione lucri cameræ, literas expeditorias, a comite cameræ, pro uno grosso redimere, licet plures habeat possessiones, teneatur.

§. 34. Item statuimus; ut in quibuslibet solitis locis, in civitatibus debeat fieri donus regalis, ad quam omnes homines aurum, et argentum, ad vendendum, comburendum, et cambiendum deferre teneantur. Vel si palam, vel occulte, alias comburere, vendere, vel commutare præsumperint, et in hoc reperti fuerint, per eundem comitem camerarum, omnia bona sua, præsentibus supradictis testimoniis, auferantur, et insuper ut infideles puniantur.

§. 35. Volumus etiam, ut nullus alias, præterquam in camera regia, aurum, quot karatorum existat? probare debeat: Sed camerarius debeat examinare in domo regia, et ponere Karatos super aurum, et signum, nostrum regium, et sic ad cameram aurum deferatur. Contra hoc autem præsumentes, per eundem comitem camerarum, prædicta pena jussimus puniendos.

§. 36. Cæterum statuimus: ut nullus mercator, aut quilibet alter, ultra duas marcas denariorum, ad montana secum deferre præsumat pro expensis. Si autem idem comes camerarum, vel sui officiales, apud tales ultra duas marcas reperierint in denariis; auferant bona sua uni-

(1) A «*quicquam*» szó elöl kimaradt a «*nihil*» szó. (Ü.)

(2) A «*cuiquam*» helyett «*equipiam*» olvasandó. (Ü.)

a honnan azt a kamaranyereséget be nem fizették és (a faluban való pusztítás és fosztogatás nélkül) maradjon ott mindaddig, a míg azt a kamaranyereséget három márka bírsággal együtt meg nem fizetik.

25. §. Ha pedig az előbb említett kamaranyereséget meg nem fizető faluk népe vagy urai a fizetés határidejének az eltelte után a tartozás összegével és a már elrendelt bírsággal a kamara tisztleben eljáró előbb nevezett emberek elé mennek, hogy a tartozást a falun kívül kiegyenlítsék, akkor a kamara ügyeinek a végrehajtói az olyan falukban semmi szín alatt se szállhassanak meg.

26. §. Az olyan, kedvezéssel vagy pénzzel megvesztegetett vármegyei ispánokat és szolgabírákat illetőleg pedig, a kik a kamara igazát eltitkolják és az embereket a mondott fizetéstől visszatartják vagy bármely módon a mi rendelésünk ellen járnak el, (ha ugyanis ezt ellenükben világosan be lehet bizonyítani), azt határoztuk, hogy ugyanavval a büntetéssel lakoljanak, mint azok, a kik nem fizetnek.

27. §. És mivel megígértük, hogy az előrebocsátottak rendjét sértetlenül megtartjuk, parancsoljuk, hogy kamaraispánunk rendíthetetlenül az előrebocsátottakhoz tartsa magát.

28. §. És viszont az előrebocsátott do'gok bármelyikén is, a jelen levél kihcsátása után készült valamely levél segítségével vagy valamely keresett ravaszsgággal semmit se változtathasson. Mert ha a kamaraispánok valamelyike ez ellen merne cselekedni, jelen levelünk erejénél fogva megparancsoljuk, hogy a mondott őt ember — mint a kiknek a közreműködése nélkül nem akarjuk, hogy a kamaranyereséget beszédhessék — azoknak a társaságából válják ki, mivel ezt az adót nem régi vagy bécsi pénzek beszédése, hanem kamaránk oly pénzeinek a kihcsátása végett láttuk jónak elrendelni, a melyek egész országunkban való állandó forgalomra vannak szánva.

29. §. Parancsoljuk továbbá, hogy nevezett kamaraispánunk a kamarának külső, vagyis kívülvaló ügyeiben, a melyek tudniillik a vármegyékben fordulnak elő s intézendők el, ugymint: a kamaranyereség kirovásában és behajtásában, a feljebb említett őt ember nélkül semmit se végezhesen. Hogyha pedig könnyelmű vakmerőséggel ennek ellenére járnának el, s e részben valami bajba esnének, méltó, hogy ezt el-tűriék és elszenvedjék.

30. §. Ennélfogva, ha valaki a kamaraispánon vagy kíséretén avagy azokon, a kik vele együtt járnak el, hatalmaskodnék, az olyan, vétségének minőségéhez és nagyságához képest, lakoljon érlette.

31. §. A kamaraispánságban levő és az ispánságok joghatósága alatt álló városiak pedig kötelesek ugyancsak az előbb érintett időtartamon belül kamaráknak a feljebb említett kibcsá-

tandó pénzeiből a báróinkkal ezuttal megállapított díjszabáshoz képest bizonyos pénzösszeget ezüstön beváltani, vagy a beváltott pénznek a nyilvánvaló finomságát ugyanazokhan a kihcsátandó kamarai pénzekben kiegyenlíteni és megfizetni. Tudniillik Trecsén városa tíz márkát, továbbá Bács városa harminczöt márkát, aztán Korpona városa hasonlóképen harminczöt márkát, ugy szintén Bars városa tízenöt márkát, továbbá Nagyszombat városa száz márkát és Tapolicsán városa husz márkát kötelesek az említett módon beváltani, még pedig vagy akképen, hogy miután azok a városiak az új kamarai pénznemben az illető összeget megkapták, annak a mérlegben nyolcz penzát nyomó minden egyes márkájáért egy márka finom ezüstöt tartozzanak adni, vagy akképen, hogy semmit sem kapván, az új pénz minden egyes márkájának az ötvozetét vagy vegyülekét adják meg, tudniillik a reájuk kivetett minden egyes márka után az említett pénznemből négynegy penzát, a melyekből nyolcz penza nyomjon egy márkát.

32. §. Ha pedig valamely város a fizetést elhanyagolná, akkor a kamaraügyeknek előbb mondott végrehajtói maradjanak benn az ilyen városban mindaddig, a míg az előbb érintett fizetést tizenkét márka bírsággal együtt nem teljesítette, de mint fentebb kijelentettük, a város költségeinek a kímélésével;

33. §. Kinyilvánítván azt is, hogy a kamaranyereség fizetéséről szóló nyugtatólevelet minden nemesnek, habár több faluja volna is, egy garason kell a kamaraispántól kiváltania.

34. §. Határoztuk továbbá, hogy a városokban, minden szokásos helyen, legyen egy királyi ház, a hova az aranyat és ezüstöt eladás, beolvasztás és beváltás czéljából mindenkinek el kell vinnie. A kiket pedig rajtakapnának, hogy azt másképen merészkednek beolvasztani, eladni vagy becsereélni, akár nyilván, akár titokban, azoknak a kamaraispán a fentemlített bizonyosságok jelenlétében vegye el összes javaikat és ezenfelül mint hűtleneket kell őket megbüntetni.

35. §. Meghagyjuk azt is, hogy másutt, mint a királyi kamarán, senki se merje megvizsgálatni, hogy hány karatos az ő aranya? hanem a kamarásnak kell a királyi házban a vizsgálatot megejtenie és az aranyra a karatokat és királyi jegyünket rányomni, s az aranyat ilyen módon vigyék a kamarába, megparancsolván a kamaraispánnak, hogy azokat, a kik ez ellen merészelnék cselekedni, az előbb említett büntetés alá vesse.

36. §. Egyéhiránt határoztuk, hogy költség fejében két márka dénárnál többet se valamely kereskedő, se bárki más ne merészljen a bányákba magával vinni. Ha pedig a kamaraispán vagy tisztjei két márkánál többet találnának az ilyeneknél, akkor a feljebb megnevezett bizony-

versa, et puniant eos in persona, præsentibus testimoniis supra dictis.

§. 37. Et ut camerariorum nostrorum iustitia appareat in denariis fabricandis: Statuimus; ut quilibet eorum, in ipsorum monetis, signum habeat, per quod moneta per ipsum fabricata cognoscatur.

§. 38. Cæterum volumus, ut⁽¹⁾ ipse comes camerarum, monetarios, seu cutores denariorum, ubicunque in civitatibus, aut villis invenire poterit, et eosdem captivare voluerit, tunc iudex, iurati, et universitas civitatis, vel villæ, in qua reperti fuerint, ad requisitionem ejusdem comitis cameræ, vel ejus officialium, ipsos monetarios captivare, et ad manus comitis camerarum teneantur assignare. Secus autem, si qui fecerint, eadem pœna, qua monetarii contumaces, sunt plectendi, puniantur.

§. 39. Item ipse comes camerarum nostrarum, in civitatibus nostris, ubi monetæ nostræ fabricantur, debet habere duo serinia: in quorum uno ferramenta formalia, sub sigillis hominum, domini archiepiscopi, et magistri tavernicorum, conserventur; in altero vero: virgula pro monetis fusæ, absque monetis novis: Sub sigillis tribus, et clavibus tribus eorundem trium hominum, videlicet domini archiepiscopi, et magistri tavernicorum, ac ejusdem camerarii, debent conservari, et semper in præsentia ipsorum hominum, domini archiepiscopi, ac magistri tavernicorum, aperiantur: Nec possint aliquo ipsorum absente aperiri, vel opera monetarum exerceri.

§. 40. Ita, quod si idem comes camerarum nostrarum, ipsis duobus testibus absentibus, vel aliquo ipsorum absente, fractis lancibus, et sigillis, monetas faceret fabricari, per ipsum magistrum tavernicorum, tanquam falsarius puniatur: dummodo hoc, iidem homines, domini archiepiscopi, et magister tavernicorum fateantur.

§. 41. Specialiter dum funditur argentum, omnes personaliter interesse debeant. Et singulis septimanis, ipsos novos denarios nostros, ipsi homines, domini archiepiscopi, et magistri tavernicorum, in combustionem quadraginta eorundem denariorum novorum, debeant examinare: Et sic iidem novi denarii, cambio exponentur.

§. 42. Item cutores denariorum, et fabricatores, in eisdem civitatibus nostris commorantes, ne ipse comes camerarum nostrarum pro falsis monetis inculpetur; sub potestate, et jurisdictione ejusdem remaneant.

§. 43. Cæterum, antiqua libertate camerarum nostrarum requirente, statuimus; ut omnes servientes, officiales, ac monetarios, ipse comes cameræ nostræ, et non alter debeat judicare.

Et si ipse ex parte suorum iustitiam dare neglexerit: magister tavernicorum nostrorum prædictus iustitiam facere teneatur, quibuscunque querulantibus de eisdem.

§. 44. Item pro ampliatione earundem monetarum cameræ nostræ, statuimus; ut universi ecclesiarum prælati, decimas, et debita, ac quosvis redditus: ac etiam cuncti regni nostri barones, et nobiles, alique cujusvis status homines, ipsorum proventus universos, scilicet tributa, terragia, et quasvis collectas, a quibuscunque eorum debitoribus, et jobagionibus, tributariis, et officialibus, cum ipsis monetis cameræ nostræ, aut florenis, recipere et exigi facere teneantur. Dummodo ipsi denarii cameræ nostræ in tanta copia eudantur; ut omnes debitores sua debita, cum ipsis denariis cameræ nostræ persolvendi habeant facultatem.

§. 45. Nos autem promittentes assumpsimus, universas nostras collectas regales, et reginales, per totum regnum nostrum, specialiter tributa nostra, et tricesimas nostras, exigi facere, et recipere cum eisdem.

§. 46. Item, si qui contra ipsum comitem camerarum nostrarum, ratione injuriarum, seu damnorum, aut nocumentorum, personis camerariorum nostrorum, in officio procedentibus illatarum, ad nostram, vel magistri tavernicorum præsentiam citati fuerint; in primo termino, absque ulteriori dilatione, dante iustitia, ipsa causa finaliter debeat terminari.

§. 47. Quicunque autem comitem cameræ nostræ prædictum, ordine judicario in causam attraxerit: præfatus magister tavernicorum nostrorum, ex parte ejusdem, iustitiam faciet nostra autoritate debeat.

§. 48. Hoc etiam ordinavimus; ut de quibuslibet rebus, et bonis ipsarum camerarum nostrarum, ubicunque in terra, et in aquis, per earundem officiales deferendis nullum tributum exigatur.

§. 49. Præterea, de qualibet marca unum pondus ad rationem denariorum, ratione conservationis ferramentorum, homini ejusdem domini archiepiscopi, omni die operis; et dimidius ferto homini ipsi magistri tavernicorum, præter summam conventionis nostræ regalis persolvatur. Si vero ipse comes cameræ nostræ, quolibet die operis, de singulis marcis cuspis, singula pondera denariorum, et dictos dimidios fertones, præmisso modo, persolvere recusaverit; vel dilationem facere vellet; homines ipsius domini archiepiscopi, et magistri tavernicorum, ferramenta formalia includendi habeant facultatem.

§. 50. Item, aulæ nostræ vice-cancellario, idem comes cameræ nostræ, proventus ab antiquo consuetos, videlicet triginta marcas in

(1) Innen kimaradt a *szén* szörska. (Ó.)

ságok jelenlétében vegyék el azok összes javait és személyükben is büntessék meg.

37. §. És hogy kamarásaink igazságsága a dénárook készítése tárgyában kitűnjék, határoztuk, hogy azok mindegyikének legyen az ő pénzén valamely jegye, a melynek alapján meg lehessen tudni, hogy a pénzt ő verte.

38. §. Egyébként rendeljük, hogy ha a kamaraispán a városokban vagy falukban akárhol, pénzeszínálók vagy dénárkészítők nyomára jöhetne és azokat el akarja fogni, akkor ezeket a pénzverőket annak a városnak vagy falunak a bírái, esküdtői és közönsége, a hol azokat megkapják, tartozzanak őket a kamaraispánnak vagy tiszteinek a kérésére elfogni és a kamaraispán kezéhez adni. Ha pedig valaki másképen cselekednék, ugyanazzal a büntetéssel lakoljon, a milyennel a konok pénzverőknek kell bünhődniök.

39. §. Továbbá kamaraispánjainknak városainkban, a hol pénzeinket verik, két szekrényt kell tartaniok, a melyek egyikében az érsek úr és tárnokmester embereinek pecsétjei alatt a pénzverésre alkalmas műszerek legyenek elhelyezve, másikában pedig ugyanannak a három embernek, tudniillik az érsek, tárnokmester és kamara embereinek három pecsétje alatt és ezek kulcsaival elzárva a pénzhez való öntött rudak legyenek őrizet alatt, az új pénzek nélkül. És ezeket mindenkor az érsek úr és a tárnokmester embereinek a jelenlétében nyissák föl és ezek valamelyikének a távollétében sem azokat fölnyitni, sem pénzműveleteket végezni nem szabad.

40. §. Akképen, hogy ha kamaraispánunk annak a két tanúnak vagy azok valamelyikének a távollétében a lakatokat és pecséteteket feltörve, pénzt veretne, a tárnokmester ötlet, mint hamisítót büntesse meg, csakhogy az érsek úr és tárnokmester emberei ezt vallomásukkal bizonyítsák.

41. §. Különösen akkor, a mikor az ezüstöt olvasztják, mindnyájuknak személyesen jelen kell lenniök. És az érsek úr meg a tárnokmester emberei azokat az új dénárjainkat, ezek negyven darabjának az összeolvasztása után hetenkint vizsgálják meg és aztán így bocsássák bevéltás alá az új dénárokat.

42. §. Továbbá, nehogy kamaraispánunkat pénzhamisításról vádolják, az ama városainkban lakó dénárverők és pénzkészítők az ő hatalma és joghatósága alatt álljanak.

43. §. Egyébiránt így kívánván ezt kamaráink régi szabadsága, elrendeltük, hogy minden szolga, tiszt és pénzverő fölött kamaraispánunk

biráskodjék és más senki. És ha ő azok részéről igazságot tenni vonakodnék, minden panaszosnak közülök előbb említett tárnokmesterünk szolgáltatson igazságot. (1)

44. §. Továbbá kamarapénzeink kibocsátása czéljából elrendeltük, hogy egyházaink összes főpapjai az ő dézsmaikat, künnlevő tartozásait és mindennemű követeléseiket, úgy szintén országunk összes bárói és nemesei és bármely állású más emberek is, minden jövedelmüket, tudniillik a vámokat, földbéréket és mindenféle adókat, bármely adósuktól és adozó jobbágyuktól s tisztjüktől kamaránk pénzében vagy forintokban kötelesek elfogadni és beszedetni. Csak-hogy kamaránk dénárjait akkora mennyiségben verjék, hogy tartozását minden adós ilyen kamaradénárokból röhassa le.

45. §. Mi pedig ígérjük s magunkra vállaljuk, hogy országunk egész területén összes királyi és királynői adóinkat, nevezetesen vámjainkat és harminczadainkat ugyanazon pénzben fogjuk beszedetni és elfogadni.

46. §. Továbbá, ha valakit a tisztségükben eljáró kamarásaink személye ellen elkövetett sérelmek, károk vagy bántalmak okán kamaraispánunk ellenében a mi színünk vagy a tárnokmester elébe fognak idézni, az ilyen ügyet minden további halasztás nélkül az első határidőben kell véglegesen befejezni, a mint az igazság követeli.

47. §. Ha pedig említett kamaraispánunkat vonná valaki a törvény rendje szerint perbe, annak részéről saját hatalmunk erejénél fogva, előbb nevezett tárnokmesterünk fog igazságot tenni.

48. §. Elrendeltük azt is, hogy kamaráink bármely portékája után, a melyet azoknak a tisztai szárazföldön vagy vizen akárhol szállítanak, semmi vámot sem szabad szedni.

49. §. Ezen felül az érsek ur embere részére a műszerek őrzése fejében a királyi szerződésünkkel megállapított összegben felül minden munkanapon minden egyes márka után dénárokból leszámított egy-egy garast, a tárnokmester emberének pedig egy félfertőt kell fizetni. Ha pedig kamaraispánunk minden egyes márka után a dénárokból számított egy-egy garast és az említett félfertőt megfizetni vonakodnék, vagy a fizetést el akarná halasztani, az érsek ur és a tárnokmester embereinek jogában álljon a pénzveréshez szükséges műszereket elzárni.

50. §. Kamaraispánunk tartozzék továbbá udvari alkanczellárunknak az ő régtől fogva szokásos jövedelmeit, tudniillik harmincz már-

(1) A tárnoki joghatóságról v. ö. Hk. III. R. 4., 10. cz.

terminis solutionis subscriptarum⁽¹⁾ (salvis proventibus notariorum remanentibus) plene dare, et solve teneatur.

§. 54. Hoc etiam adjecto : quod injurias, et damna, officialibus camerarum, per quospiam irrogata, præfatus magister tavernicorum prosequatur, et emendet. De falsariis autem eorum fautoribus ; antiquam regni nostri consuetudinem volumus observari.

§. 52. Item statuimus ; ut comites parochiales quorumlibet comitatum non plus, quam tres marcas, octo pensarum novæ monetæ nostræ, a comitatibus camerarum nostrarum petere, vel recipere ratione fororum, præsumant.

§. 53. Nobiles autem, et cujusvis alterius status homines, fora habentes, prætextu fororum ipsorum, ab eisdem camerariis, quicquam petere, vel recipere non præsumant.

§. 54. Volumus etiam ; ut tam magistri tavernicorum suos dimidios florenos, quam dominus archiepiscopus sua pondera, quibuspiam vendere non possint, et locare. Quod si fecerint ; his iuribus ipsorum priventur.

§. 55. Præterea iidem, archiepiscopus, et magister tavernicorum, tales homines, in prosequendis negotiorum cameræ transmittant ; qui possessiones habeant, et si demerita ipsorum requirent, pendere habeant.

§. 56. Item comites camerarum nostrarum, qui anno sequenti cameras nostras conducere voluerint ; in die strenarum venturo, de prædictis debitis ipsorum rationem nobis personaliter reddendo ; conducant.

§. 57. Item quia superius tetigimus, ut præfati quinque homines, executores negotiorum cameræ super civitates, huc nostræ ordinationi rebellantes, lucrum cameræ, in expensa moderata commorando, cum subsidio iudicium, et juratorum, earundem civitatum plene exigere, cum gravamine iudicii duodecim marcarum, et eisdem comitibus camerarum nostrarum plenarie persolvi facere teneantur ; ideo volumus, ut si ipsi iudices, et jurati, præsentī nostro mandato obedire recusarent, extunc ipsum lucrum cameræ non solum plene, et dictum

iudicium duodecim marcarum, cum duplo persolvere teneantur.

§. 58. Exprimentes etiam, quod quicunque res, et bona, ratione non observationis aliquorum articulorum præmissorum, et transgressionis mandati nostri regalis, seu violationis statuti cameræ, a quibuscunque personis hominum, et in quibuscunque locis auferentur ; in tres partes debeant dividi cœqualiter, quarum duæ partes ipsi comiti camerarum ; tertiā vero in manus prædictorum hominum, domini archiepiscopi, et magistri tavernicorum, debeant provenire.

§. 59. Item, de quibuslibet marcis, pro lucro cameræ in quibuslibet comitatibus dicatis, et exactis, unum grossum, seu unum pondus, homini domini archiepiscopi, alium vero grossum, seu pondus, homini magistri tavernicorum, dare, et solve tenebitur comes camerarum prædictarum.

§. 60. Istud tamen expresse volumus ; quod si ipse comes camerarum nostrarum, ipsam monetam cameræ nostræ, in locis solitis cameræ, cudendo abundanter fabricari non fecerit ; et ipsi solum ad dicam ; et exactionem, lucrum ejusdem cameræ se dissimulando commiserit ; extunc ipse talis, tanquam nos seducens, et regni nostri deceptor, seu mendax, contra nostram majestatem vincatur.

§. 61. Ut autem idem comes cameræ, memoratam summam pecuniæ octingentarum marcarum, nobis facilius solve possit, ordinantes decrevimus ; ut in octavis festi natiuitatis beati Joannis Baptistæ, ducentas marcas ; item in octavis natiuitatis beatæ Virginis, iterum ducentas marcas ; et modo simili ducentas marcas, in octavis beati Martini confessoris ; residuas vero ducentas marcas, in octavis diei strenarum, ultimam solutionem faciendo, in terminis sese invicem subsequentibus nunc venturis, hic in Wysegrád, cum monetis prænotatis, modo præmisso, nobis tenebitur. Pœnam dupli incurreret, si aliquem terminum præmissorum omiserit insolutum.

Datum in Wysegrád, in festo purificationis virginis gloriosæ, anno supra-dicto, videlicet, millesimo, trecentesimo, quadagesimo secundo.

(1) Helyesebben «subscriptorum». (Ó.)

kát az alább megírtak fizetésének a határnapján (a jegyzőket megillető jövedelem épségben maradásával) egész összegükben kiadni és kifizetni.

51. §. Hozzátevén azt is, hogy azokat a jogtalanságokat és károkat, a melyeket kamaratiszteinken követett el valaki, a megnevezett tárnokmester bírálja el és orvosolja. Az ilyenek csalárd pártfogóira nézve pedig országunk régi szokásának a megtartását rendeljük el.

52. §. Elhatároztuk továbbá, hogy kamaráink ispánságaitól vásárjog czimén egy vármegyei ispán se követelhesen vagy vehessen többet három márkánál, egy-egy márkát új pénzünk nyolcz pénzjával számítván.

53. §. Az olyan nemesek, vagy más bármely rendű emberek pedig, a kiknek vásárjoguk van, a kamarásoktól vásárjog ürügye alatt semmit se merészeljenek követelni vagy elfogadni.

54. §. Azt is parancsoljuk, hogy se a tárnokmesterek az ő félforintjaikat, se az érsek ur az ő garasait senkinek el ne adhassa és albrétbe ne adhassa, mit ha megtesznek, eme jogaikat el kell tőlük venni.

55. §. Ezenkívül az érsek és tárnokmester a kamaraugyek ellátására olyan embereket küldjenek ki, a kiknek birtokuk van és a kik, ha vétségük úgy kívánná, fizetni tudnak.

56. §. Továbbá azok a kamaraispánjaink, a kik kamaráinkat a jövő évben bérbe akarják venni, a legközelebbi új év napján vegyék bérbe és említett tartozásaikról személyesen adjanak nekünk számot.

57. §. Továbbá, mivel feljebb érintettük, hogy a kamara ügyeiben eljáró előbb említett öt ember köteles, a jelen rendelkezésünknek ellenszegülő városok bíráival és esküdteivel a kamaranyereséget a tizenkét márkából álló bírság terhével együtt egész összegében felhajtani és minden hiány nélkül kamaraispánjaink kezéhez fizetni, azért meghagyjuk, hogyha azok a bírák és esküdtek jelen parancsunknak eleget tenni vonakodnának, magát a kamaranyereséget

egész mennyiségében és a mondott tizenkét márká bírságot ennek kétszeres összegében tartozzanak megfizetni.

58. §. Azt is kijelentvén, hogy ha az előbb írt cikkelyek bármelyikének meg nem tartása és királyi parancsunk megszegése miatt bármely személytől és akármely helyen bármimű dolgokat és javakat fognak elvenni, ezeket három egyenlő részre kell osztani, a melyekből két részt a kamaraispánnak, a harmadikat pedig az érsek ur és a tárnokmester előbb említett embereinek a kezéhez kell juttatni.

59. §. Továbbá, mondott kamaraispánunk a kamaranyereség fejében bármely megyében kirott és behajtott minden márkából egy garast vagy sulyt az érsek ur embereinek, egy másik garast vagy sulyt pedig a tárnokmester emberének tartozik adni és fizetni.

60. §. Azt azonban határozottan megparancsoljuk, hogy ha kamaraispánunk a kamara szokott helyein kamaránk pénzét nem veretné elég bőven és a kamaranyereség eltitkolásával egyedül csak a kirovást és behajtást teljesíti, akkor ötlet felségünk ellenében mint olyant kell elmarasztalni, a ki minket félrevezetett és országunkat megcsalta, vagy mint a ki hazudott.

61. §. Hogy pedig a kamaraispán nekünk az említett nyolczszáz márkát tevő pénzösszeget annál könnyebben megfizethesse, rendeltképen határoztuk, hogy Keresztelő Szent János születése ünnepének a nyolczad napján kétszáz márkát, továbbá a Boldogságos Szűz születésének a nyolczad napján ismét kétszáz márkát és Szent Márton hitvalló nyolczad napján is hasonlóképen kétszáz márkát, új év nyolczad napján pedig, az utolsó fizetést teljesítve, a még hátralevő kétszáz márkát köteles részünkre letenni, még pedig itt Visegrádon, az egymást közvetlenül követő határidőkben, az előbb említett pénzben és az előre bocsátott módon. Ha az elősorolt határidők valamelyikén a fizetést elmulasztaná, az összeg kétszeresének fizetésével fog bűnhődni.

Kelt Visegrádon, Gyertyaszentelő Boldogasszony ünnepén, a feljebb kitett, vagyis az ezerháromszáznegyvenkettedik esztendőben.

I. (NAGY) LAJOS

(1342—1382).

LUDOVICI I. REGIS,

decretum unicum, anno 1351. editum.⁽¹⁾

Ludovicus, dei gratia, Ungariæ, Dalmatiæ, Croatiae, Ramæ, Serviæ, Galitiæ, Lodomeriæ, Cumaniae, Bulgariæque rex; princeps salernitanus et honoris montis sancti angeli dominus.

§. 1. Omnibus Christi fidelibus, præsentibus pariter et futuris, præsentium notitiam habituris: salutem in eo, qui regibus dat salutem, ac feliciter regnare, et victoriose triumphare.

§. 2. Thronus, et potentia regalis dignitatis, tunc dignoscitur roborari, cum subditorum quieti, et tranquillitati, provida circumspectione, providetur, ipsisque digno remunerationis bravio in libertatibus largiendis; imo etiam per alios reges, pia consideratione, institutis, componendis, nec non confirmandis, liberaliter respondetur.

§. 3. Nam tum, observantia fidei suæ, habens originem debitam, rationis, et naturæ legibus, stabilis perseverat; cum benevolentia principis in suos ostensa regnicolas, sic semper coalescit in subditos; ut nisi vitæ suffocetur igniculus, in corpore vigor fidei non lentescit.

§. 4. Eapropter, ad universorum notitiam harum serie, volumus pervenire: Quod prælatorum, baronum, nec non procerum, ac nobilium regni nostri, cætus, et universitatis idemptitas, nostrum regium conspectum adeundo, fidelitatibus suis, et fidelium servitiorum præclaris meritis, in cunctis nostris, et regni nostri negotiis, prosperis, et adversis, cum summæ fidelitatis studio, et votiva diligentia, nostræ Majestati exhibitis, et impensis, declaratis, et nostram in memoriam revocatis: exhibuerunt nobis quasdam literas privilegiales, illustrissimi principis domini Andreæ secundi, filii Belæ regis tertii, olim inclyti regis Ungariæ, avi et prædecessoris nostri piæ recordationis, aurea bulla sua roboratas: libertatesque ipsorum, per sanctissimum Stephanum Ungariæ gentis regem, et apostolum (ut prædictæ literæ declarabant) ipsis institutas, innovandas et confirmandas, tenoris subsequents.

(1) E decretum hiteles eredetiében megvan:

a) A bécsi udvari titkos levéltárban,
b) a régi regnicolaris levéltárban,
c) Szepesmegye levéltárában, mely Kovachichnak az összehasonlítás alapjául szolgált,
d) gr. Batyáni Ignác könyvtárában,
e) gr. Teleki-család könyv- és levéltárában Marosvásárhelyen. (L. Kovachich M. J. id. n. 16. oldal.) (K. és Ö.)

I. LAJOS KIRÁLYNAK

1351. évben kelt egyetlen decretuma.⁽¹⁾

Lajos, Isten kegyelméből Magyarország, Dalmácia, Horvátország, Ráma, Szerbia, Galiczia, Lodóméria, Kunország és Bolgárország királya, Salerno fejedelme és a szent Angyalhegyi javadalom ura.

1. §. Az összes keresztény hívőknek, úgy a jelenleg élőknek, mint az ezután jövődőknek, a kiknek jelen levelünk tudomására fog jutni, üdvöt abban, a ki a királyoknak üdvöt, szerencsés kormányzást és győzelmi diadalt ad.

2. §. Köztudomásu, hogy a királyi méltóság trónja és hatalma akkor szilárdul meg, ha az alattvalók békéjéről és nyugalmáról előrelátó körültekintéssel gondoskodik, és ha szabadságok adományozásával, sőt más királyoktól kegyes megfontolással adott szabadságaik elismerésével és jóváhagyásával is bőkezűen méltó jutalomban részesülnek.

3. §. Mert hűségük, melynek az ész és természet törvényeiben van meg a kellő alapja, akkor marad fenn állandóan, a mikor a fejedelemnek az ő országlakosai iránt tanusított kegyessége az alattvalókkal szemben folyton növekszik, ugyannyira, hogy míg az élet szikrája ki nem alszik, a hűség elevenése sem száll alá a testben.

4. §. Ennélfogva, jelen levelünk rendén mindenkinek tudomására akarjuk hozni, hogy országunk főpapjainak, báróinak, valamint előkelőinek és nemesinek gyülekezete és ugyanaz a közönsége a mi királyi színünk elé jövén, miután úgy magunk mint országunk minden kedvező és szerencsétlen körülményei között felségünknek a leghivebb igyekezettel és szent buzgalommal tanusított és kifejtett hűségüket és hűséges szolgálataikkal szerzett kiváló érdemeiket előadták és emlékezetünkben felelevenítették, megújítás és megerősítés végett elénkbe terjesztették boldog emlékezetű őszünknek és elődünknek, harmadik Béla király fiának, második András urnak, az igen dicső fejedelemnek, Magyarország néhai dicsőséges királyának egy, saját arany pecsétével megerősített kiváltságlevelét és azokat a szabadságaikat, melyeket (miként az előbb említett levél kijelenti) Szent István, a magyar nemzet királya és apostola adott nekik, az alább következő tartalommal.

(1) E decretum elején a Corpus Juris eddigi kiadásában ezek a szavak állanak: «Incipit confirmatio decretorum Andreæ II. regis Hierosolymitani dicti. anni 1222: facta per Ludovicum primum. anno domini millesimo trecentesimo quinquagesimo primo» («Kezdetét veszi a jeruzsáleminek nevezett II. András király 1222. évi decretumainak megerősítése, amely I. Lajos király részéről az urnak 1351. esztendejében történt»).

Mirkus.

§. 5. Supplicantes unanimiter, et conformiter, nostræ humiliter Majestati; ut ipsas acceptantes, ratificantes, et approbantes, præsentibusque ⁽¹⁾ de verbo ad verbum transumi facientes, ⁽²⁾ simul cum omnibus libertatibus eorundem in eisdem expressis (excepto solummodo uno articulo, in subsequentibus declarando) confirmare; ac easdem libertates, in dictis literis expressas, ex regiæ benignitatis clementia, autoritate regia, innovando, ipsos in eisdem perennaliter fruituros, et gravisuros, literis nostris privilegialibus median- tibus, stabilire dignemur. Quarum tenor talis est:

§. 6. «In nomine sanctæ trinitatis, et individuae unitatis.

§. 7. «Andreas, dei gratia, Ungariæ, Dalmatiæ, Croatiae, Ramæ, Serviae, Galliciae, Lodomeriaeque rex. In perpetuum.

§. 8. «Quoniam libertas tam nobilium regni nostri, quam etiam aliorum instituta, a sancto Stephano rege, per aliquorum regum potentiam, ulciscen- tium aliquando iram propriam, aliquando etiam attendentium consilia falsa hominum iniquorum, vel sectantium propria lucra, fuerunt ⁽³⁾ in quam plurimis partibus diminuta, etc.» ⁽⁴⁾

§. 9. Nos igitur, petitioni dictorum praelatorum, baronum, procerum, et nobilium regni nostri, aures exaudibiles, regio cum favore inclinantes; con- sideratis, et in memoriam revocatis, fidelibus obsequiis, et sincerissimis complacentiis eorundem; quibus in cunctis nostris, et regni nostri negotiis, prosperis pariter et adversis; specialiter vero in summenda vindicta innoxii sanguinis, olim domini Andreæ, hierusalem, et siciliæ regis, fratris nostri charissimi, beatæ recordationis, cujus diræ necis acerbitas, fere totius orbis fines, seu plagas, perpulsavit, ad dictum regnum Siciliæ, nobiscum proficis- centes, inopinatis fortunæ casibus, et variis personarum periculis, summa fidelitate fulti, intrepide se submitiendo; nostræ Majestati studuerunt com- placere, et se reddere nobis gratiosos, ⁽⁵⁾ et acceptos,

§. 10. Volentes votis ipsorum gratiose occurrere, et eorum beneplacitum adimplere, ut ipsos ad similia fidelitatis opera exercenda devota mente, inci- temus; prædictas literas ipsius domini Andreæ secundi, regis, avi, et præde- cessoris nostris charissimi, aurea bulla sua roboratas, omni penitus suspicione carentes, de verbo ad verbum præsentibus insertas, acceptantes, ratifican- tes, et approbantes, similiter ⁽⁶⁾ cum omnibus libertatibus in eis expressis.

§. 11. Excepto solummodo uno articulo, prænotato, ⁽⁷⁾ de eodem privilegio, excluso, eo videlicet: «Quod nobiles homines, sine hærede decedentes, pos- sint, ⁽⁸⁾ et queant ecclesiis, vel aliis quibus volunt, in vita, vel in morte dare, et legare, possessiones, eorum vendere, vel alienare.» Imo ad ista facienda nul- lam penitus habeant facultatem, sed inter fratres ⁽⁹⁾ proximos, et in generatio-

(1) Az eredetiben csak: «præsentibus». (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben: «transumpni faciendo». (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «fuerat». (K. és Ó.)

(4) A decretum (aranybulla) szövegezt 1. fõnn a 130—143. lapon.

(5) Az eredetiben «nobis gratiosos» helyett «Utiqne gratiosos» áll. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «simulo» (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben «modo prænotato». (K. és Ó.)

(8) Az eredetiben «possit» áll. (K. és Ó.)

(9) Az eredetiben «in fratres» áll. (K. és Ó.)

5. §. Egy értelemmel és akarattal alázatosan könyörögvén felségünknek, hogy azt elfogadván, helyeslven és jóváhagyván, és jelen levelünkbe szóról szóra átiratván, az abban kijelentett minden szabadságukkal együtt (egyedül csak az alább felemlítendő egy cikkelynek ⁽¹⁾ kivételével) megerősíteni, és a mondott levélben foglalt szabadságokat készséges királyi kegyelmünkkel, királyi hatalmunknál fogva megújítván, őket kiváltságlevelünk által az iránt biztosítani méltóztassunk, hogy örök időkre azok birtokában és élvezetében fognak maradni. Annak a kiváltságnak tartalma im ez :

6. §. «A Szent Háromság és oszthatatlan egység nevében.

7. §. «András, Isten kegyelméből Magyarország, Dalmátia, Horvátország, Ráma, Szerbia, Gallicia és Lodomeria örökös királya.

8. §. «Minthogy úgy országunk nemeseinek, mint másoknak Szent István király adta szabadságát is, némely királyoknak hatalma, néha azért, hogy saját haragjukat kielégítsék, néha meg azért, mert igazságtalan vagy saját hasznukat kereső emberek csalfa tanácsát követték, igen sok részben megcsorbitotta stb.» ⁽²⁾

9. §. Mi tehát királyi kegyelmünkkel meghallgatván mondott országunk főpapjainak, báróinak, előkelőinek és nemeseinek a kérését, miután fontolóra vettük és emlékezetünkben megújítottuk az ő hű engedelmességüket és legőszintébb szolgálatkészségüket, melylyel saját magunk és országunk minden-némü, úgy kedvező mint szerencsétlen körülményei között, különösen pedig akkor törekedtek felségünknek megtetszeni s magukat előttünk kedvesekké és kedveltekké tenni, a mikor legkedvesebb fivérünk, néhai András ur, Jeruzsálem és Sicilia királya ártatlan vérének megboszulása végett, a kinek irtóztató erőszakos halála csaknem az egész világ határait és vidékeit töltötte be keserűséggel, velünk az említett Sicilia országába menvén, a legnagyobb hűséggel eltelve, a sors váratlan eseményeivel és különféle személyes veszélyekkel rettenthetetlenül szembeszálltak.

10. §. Óhajuknak kegyesen eleget tenni és akaratukat teljesíteni akarván, hogy őket hasonló hű tetteknek odaadással való véghezvitelére buzdítsuk, legkedvesebb ősünknek és elődünknek, második András király urnak előbb említett, s aranypecsétjével megerősített, minden gyanutól egészen mentes, szóról szóra ide beiktatott levelét az abban foglalt minden szabadsággal egyetemben elfogadván, helyeslven és jóváhagyván ;

11. §. Kivéve egyedül a kiváltságból kizárt, előbb érintett egy cikkelyt, ⁽³⁾ tudniillik ezt: «Hogy az örökösök hátrahagyása nélkül elhaló nemeseknek jogukban és szabadságukban áll az egyházak, avagy tetszésük szerint mások részére, élők közt vagy halál esetére adakozni, hagyományt tenni, birtokaikat eladni vagy elidegeníteni.» ⁽⁴⁾ Sőt ellenkezőleg, épenséggel ne legyen joguk ezt megtenni, hanem birtokaik jog és törvény szerint, tisztán és feltétlenül, min-

(1) T. i. a 4-iknek. (Ó.)

(2) L. a decretumot (aranybulla) szó szerint fenn a 130—145. lapon. A Corpus Juris eddigi kiadásában ezután ezek a szavak következnek : *Conclusio confirmationis decretorum Andreæ per Ludovicum factæ.* (Befejező része annak a levélnek, melyben Lajos András király decretumait megerősítette.)

(3) Tudniillik az aranybulla 4. cikkelyét.

(4) V. ö. Hk. II. R. 64. cz. és 1498: 535. és 56. cz. Továbbá az 1647. évi XVII. t. cikket, a hol ezek megerősítést nyernek, valamint az 1715: XVI. t. cz. vég. §-ában történt némi módosítást.

nes eorundem: ipsorum possessiones, de jure, et legitime, pure, et simpliciter, absque contradictione aliqua, devolvantur.

§. 12. Ut tenor continet privilegii bullarum domini Andreæ regis supradicti, confirmantes, et easdem libertates, de beneplacita voluntate serenissimæ principissæ, dominæ Elisabeth, eadem gratia, Reginæ Ungariæ, genitricis nostræ charissimæ, ac de consilio eorundem baronum nostrorum, ex regiæ benignitatis clementia innovantes, ipsos eisdem perenniter commisi-
mus fruituros, et gravisuros.

§. 13. Insuper pro tranquilliori statu, et pacifico commodo regnicolarum nostrorum, de voluntate ejusdem genitricis nostræ, et consilio eorundem baronum nostrorum, ipsis ex solita liberalitate, hujusmodi libertates infra-
scriptas superaddendum duximus, et concedendum.

ARTICULUS 1.

Ecclesiastici viri, pendente lite, contra nobiles, per censuras ecclesiasticas, procedere non possint.

Quodsi prælati, vel aliqui viri ecclesiastici, contra nobiles regni nostri, in aliqua causa, in præsentia alicujus judicis regni nostri proces-
serint, et litem habuerint: tunc pro causa, pro qua agitur, lite pendente, interdictum in eos ponere, vel contra ipsos sententiam excommu-
nicationis non possunt⁽¹⁾ promulgare (sicut hactenus usi sunt, et consueti) absque seitu, et notitia regiæ majestatis.

§. 1. Et si iidem viri ecclesiastici, seu prælati, tramite juris observato, in alicujus regii judicis præsentia⁽²⁾ de jure convicti fuerint: tunc in eandem⁽³⁾ gravaminis poenam, qua⁽⁴⁾ eorum adversarios intendebant aggravare,⁽⁵⁾ incidant eo facto.

ARTICULUS 2.

Archi-diaconi. pro funere interfecti, nihil exigant.

Item,⁽⁶⁾ pro funere hominum, per aliquem, vel aliquos interemptorum: archidiaconi, mala consuetudine, sicut usi sunt, nullam⁽⁷⁾ marcam exigere valeant.⁽⁸⁾

ARTICULUS 3.

Conventus minuti, ab emanatione literarum, factum possessionum tangentium, cessent.

Minuti etiam conventus, ab emanatione literarum suarum, super perpetuatione possessionum conficiendarum, cessent, et eorum sigilla, omni careant firmitate.

ARTICULUS 4.

De lucro cameræ instituto.

Lucrum vero cameræ, prout tempore inclyti principis domini Caroli, olim regis Ungariæ, genitoris nostri carissimi, piæ memoriæ, de quolibet integro fundo curiæ, tres grossi solvebantur: sic et nunc, cum tribus grossis, in nostra camera cudendis (quorum grossorum unus, sex denarios cameræ nostræ, in valore, et quantitate sex latorum Viennensium valeat; et ipsorum grossorum quatuordecim, unum fertorem faciant) persolvatur.

§. 1. Superfluos autem denarios, dicarum⁽⁹⁾ redemptionem, et victualia, recipere non valeant.

(1) Az eredeti szövegben «non possint».

(2) Az eredetiben «presentium».

(3) Az eredetiben «in ejusdem».

(4) Az eredetiben «quo».

(5) Az eredetiben «intendebant honorare seu aggravare».

(6) Az eredetiben «item» helyett «nec» áll.

(7) Az eredetiben «nam» olvasható.

(8) Az eredetiben «valeant atque possint».

(9) Az eredetiben «denarios videlicet dicarum». (K. és Ó.)

den ellenmondás nélkül, legközelebbi atyafiaikra és nemzetségeikre háromol-
janak.

12. §. Fentnevezett András király ur bullás kiváltságlevelét tartalma szerint megerősítvén, és azokat a szabadságokat a fenséges fejedelemsz-
szonynak Erzsébetnek, ugyanazon isteni kegyelemből Magyarország király-
nőjének, a mi legkedveltebb anyánknak kedves akaratával és báróinknak
tanácsára készséges királyi kegyelmünkből megújítván, megengedtük, hogy
örökké ezeknek birtokában és élvezetében maradjanak.

13. §. Ezenfelül, országlakosaink nyugalmasabb állapota és békét szerető
kényelme kedvéért ugyanazon anyánk akaratából és ugyanazon báróinknak
tanácsára, szokott jó indulatunknál fogva elhatároztuk, hogy részükre még
az alábbirt szabadságokat adjuk és engedjük.⁽¹⁾

1. CZIKKELY.

*Hogy a per függőben léte alatt az egy-
házi férfiak a nemesek ellen egyházi fe-
nyítékekkel fel nem léphetnek.*

Hogyha a főpapok vagy egyházi férfiak valamely
ügyben országunk nemesei ellenében országunk
valamely bírása előtt föllépnek és velük perben
állanak: akkor a perbe vitt ügy miatt, a per
függőben léte alatt őket a királyi felség hire és
tudta nélkül sem egyházi tilalommal nem sujt-
hatják, sem pedig (a mint ezt eddigien gyako-
rolni szokták) ellenők egyházi átkot kimondó
ítéletet közzé nem tehetnek.

1. §. És ha azokat az egyházi férfiakat vagy
főpapokat, a törvény útjának a megtartásával
az ország valamely bírása előtt törvényesen el-
marasztalják, akkor legott ugyanabba a bünte-
tésbe essenek, a milyennel ellenfeleiket akarták
sujtani.⁽²⁾

2. CZIKKELY.

*Hogy a főesperesek a meggyilkolt em-
ber eltemetéseért semmit se követeljenek.*

Továbbá a főesperesek az olyan emberek
eltemetéseért, a kiket valaki meggyilkolt, a
mint ezt szokásból gyakorlatba vették, semmi
márkát se követelheszenek.⁽³⁾

3. CZIKKELY.

*A kisebb conventek a birtok dolgát illető
oklevelek kiállításával hagyjanak fel.*

A kisebb conventek is álljanak el a birtokok
örökössege tárgyában készitendő leveleiknek
kibocsátásától, és pecsétüknek ne legyen sem-
minemű ereje.⁽⁴⁾

4. CZIKKELY.

Az elrendelt kamaranyereségről.

A mi pedig a kamaranyereséget illeti, vala-
mint a mi boldog emlékü legkedvesebb apánknak,
Károly dicső fejedelem urnak, Magyarország né-
hai királyának idejében minden egész jobbágy-
telektől három garast fizettek,⁽⁵⁾ épen úgy most
is a mi kamaránkban verendő három garassal
(a mely garasoknak mindegyike annyit érjen,
mint kamaránknak hat fillérje, hat széles bécsi-
nek az értékében és mennyiségében; tizennégy
ilyen garas pedig egy fertót tegyen ki,) kell-⁽⁶⁾
jen azt fizetni.

1. §. Azonban feles filléreket, a rovtal vált-
ságdíját és élelmiszereket elfogadni nem sza-
bad.

(1) A Corpus Juris eddigi kiadásában ezután ez áll: «Articuli noviter concepti per Ludovicum regem et ad præscriptos Andream regis articulos additi sunt isti.» (Azok a cikkelyek, melyeket Lajos király újonnan alkotott és Endre királynak előbb említett cikkelyeihez hozzáadott, a következők.)

(2) Egyházi és világi személyek, egymással perlekedvén, ugyanazon büntetés alá esnek, miként ezt Albert király is az 1439: XXXVIII. t. cikkelyben kimondja; s megerősíti ezt a Hk. II. R. 44. czime. V. ö. még 1464: XIV. és 1486: LXXII. t. cz.

(3) V. ö. az 1439: XXXIX., az 1486: LXIII. az 1492: XXIX. és az 1495: VI. t. cz. rendelkezéseit.

(4) Az ilyen conventeknek és név szerint a Szent Jóbinak kiadványait érvényteleníti az 1486: LIX. és 1492: XXXIX. t. cikk is.

(5) L. az 1342. évi decr. 19. §. s v. ö. még az 1411: II. t. cz., az 1439: VII. t. cz. az 1492: XXVI. az 1545: XL., az 1547: VIII. az 1548: XXIII. az 1569: VI. t. cz. 2. §. az 1574: III. t. cz. rendel-
kezéseit.

(6) V. ö. az 1439: VII. t. cz. s az alább következő 3. és 12. cikkelyt.

ARTICULUS 5.

De exemptis a solutione lucri cameræ.

Villicos, et servientes, in propriis eorum possessionibus commorantes, ac servos; ipsius lucri cameræ dicatores, dicare, et super ipsos lucrum cameræ exigere non possint.

§. 1. Et generaliter dicendo, nihil plus quam tres grossos recipere valeant, et extorquere.

ARTICULUS 6.

De nonarum solutione, et exactione.

Præterea, ab omnibus jobagionibus nostris, aratoribus, et vineas habentibus, in quibuslibet villis liberis, ac etiam udvarnicalibus villis, quocunque nomine vocitatis, ac reginalibus constitutis (exceptis civitatibus muratis) nonam partem omnium frugum suarum, et vinorum suorum⁽¹⁾ exigi faciemus; et domina regina exigi faciet; ac prædicti barones, et nobiles similiter, ab omnibus aratoribus jobagionibus, et vineas habentibus, in quibuslibet possessionibus ipsorum existentibus, nonam partem omnium frugum suarum, et vinorum suorum, pro eorum usibus exigant, et recipiant.

§. 1. Prælati quoque, et viri ecclesiastici jobagiones habentes, primo decimas, post hæc similiter nonam partem omnium frugum suarum, et vinorum ipsorum exigant.

§. 2. Et, si qui in exactione prædicta secus fecerint; nos in talium rebellium, et præsentem nostram institutionem⁽²⁾ alterantium, possessionibus, pro usu nostro, ipsa nonam partem ipsarum frugum, et vini, exigi faciemus, sine diminutione, et relaxatione aliqua.⁽³⁾

§. 3. Ut per hoc, honor noster augeatur, et ipsi regnicolæ nostri, nobis fidelius possint famulari.

ARTICULUS 7.

De literarum redemptione, super possessionibus donatis in cancellaria.

De possessionibus,⁽⁴⁾ a nobis, et nostris successoribus inveniendis, juxta eorum quantitatem; videlicet de possessione proventuum decem marcas facientium,⁽⁵⁾ vice-cancellarius noster unam marcæ, et scriptor unum fertonem, et dem ajoribus possessionibus, proventus viginti marcarum facientibus, duas marcas, et scriptor similiter unum fertonem, recipere possint, et habere: et sic consequenter, juxta excrescentiam possessionum, denuo invenientur.

ARTICULUS 8.

De tributis injustis, super terris siccis non exigendis.

Tributa omnium⁽⁶⁾ injusta super terris siccis, et fluvii; ab infra descendentibus, et supra euntibus non exigantur.

§. 1. Nisi in pontibus, et navigiis, ab ultra transeuntibus solvantur.

§. 2. Cum in eis, nobiles, et ignobiles regni nostri, multum,⁽⁷⁾ et nimium percepimus aggravari.

ARTICULUS 9.

De convictis in judicio, per judicem captivandis, et infra triduum, causa pacis, conservandis.

Si quis⁽⁸⁾ nobilis ordine judiciario in facto potenciali, aut succubitus duelli, in pœna calumniæ, æstimationis⁽⁹⁾ falsi termini, et exhibitionis falsarum literarum, ac sententiæ capitalis, pro quocunque facto, in præsentia palatinali,⁽¹⁰⁾ et judicis curiæ nostræ, aut alterius cujuscunque judicis præsentia convictus fuerit.

§. 1. Judex illius causæ, talem convictum recaptivæ, et tribus diebus, causa reformationis

(1) Az eredetiben «vinorum ipsorum» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «statutionem» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «aliquali». (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «enim a nobis». (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben ez olvasható «proventus decem marcarum facienti». (K. és Ó.)

(6) Az «omnium» szónak itt nincs értelme, e helyett az eredetiben «etiam» áll.

(7) Az eredetiben «multo». (K. és Ó.)

(8) Az eredetiben «ceterum aliquis». (K. és Ó.)

(9) Az eredetiben «astationis». (K. és Ó.)

(10) Az eredetiben «palatini». (K. és Ó.)

5. CZIKKELY.

Azokról, kik a kamaranyereség fizetésétől fel vannak mentve.

A saját birtokaikon lakó gazdatiszteket és cselédeket, és a szolgálatait a kamaranyereség kivételül meg ne róhassák s rajtuk kamaranyereséget föl ne vehessenek.

1. §. És általában szólva három garasnál többet se el ne fogadhassanak, se ki ne csikarhassanak.⁽¹⁾

6. CZIKKELY.

A kilenczed fizetéséről és behajtásáról.

Ezenkívül minden, bármely néven nevezendő szabad községben, valamint az udvarnoki és királyi községekben levő összes szántóvető és szőlőbirtokos jobbágyainktól (kivéve a falakkal bekerített városokat) minden terményüknek és boruknak kilenczedét beszedjük és a királyné asszony is be fogja szedetni. És a fölnt nevezett bárók és nemesek bármely birtokaikon levő minden szántóvető és szőlővel bíró jobbágyuktól ezek minden terményének és borának kilenczed részét a maguk szükségére hasonlóképen hajtásák és szedjék be.

1. §. A főpapok és egyházi férfiak is, kiknek jobbágyaik vannak, előbb a tizedet, aztán meg hasonlóképen azok mindennemű terményeinek és borainak kilenczed részét szedjék be.⁽²⁾

2. §. És a kik a mondottak beszéde tekintetében másként járnak el, az olyan ellenszégülőknek és a jelen rendeletünket megszegőknek birtokain a terményeknek és bornak ama kilenczed részét minden lejjebb szállítás és leengedés nélkül minmagunk fogjuk saját használatunkra behajtani.

3. §. Hogy ezáltal méltóságunk gyarapodjék és magok az országlakosok nekünk annál hivebben szolgálhassanak.

7. CZIKKELY.

Az adományozott birtokok tárgyában a kancelláriában kelt levelek megváltásáról.

Azoktól a birtokoktól, melyeket mi és utódaink adományozandunk, alkanczellárunk és íródeákja azok mennyiségéhez képest kapjanak és vegyenek levéldíjat, tudniillik tíz márká jövedelmet hajtó birtoktól: amaz egy márkát, emez egy fertót; és a nagyobb birtokoktól, melyek jövedelme húsz márkát tesz ki, az alkanczellár két márkát, az írnok hasonlóképen egy fertót és így tovább az ujabban adományozandó birtokok nagysága szerint.⁽³⁾

8. CZIKKELY.

Hogy a szárazföldről igaztalan vámokat nem kell szedni.

És azoktól, kik szárazon vagy folyókon a vámig lefelé jönnek és felfelé mennek, igaz ok nélkül vámot nem kell szedni.⁽⁴⁾

1. §. Hanem csak azok fizessenek, kik hidakon vagy hajókon tulnan kelnek át.

2. §. Mert értésünkre esett, hogy e részben országunk nemesait és nem nemesait gyakran és szerfölött zaklatják.

9. CZIKKELY.

Hogy a törvényszéken elmarasztaltakat a bíró fogja el és egyezkedés végett három napig őrizze.

Ha valamely nemes a törvény rendje szerint a nádor és udvarbiránk vagy bármely más bíró előtt akármely tetteért, hatalmaskodás vagy párbajban való elbukás tényében, a patvarság, hamis tanuskodás, ál okiratok előmutatásának büntetésében és főbenjáró ítéletben elmarasztaltak.

1. §. Az ügy bírāja az ilyen elmarasztalt embert fogja el és a felek közt létesítendő egyes-

(1) A kamaranyereség alól felmentettekre nézve v. ö. az 1342. deer. 49. és 21. §§. és az 1411: III. t. cikk. (Ö.)

(2) V. ö. 1411: VI. t. cz., 1464: XXIV. t. cz., 1471: III. t. cz., 1474: XVI. t. cz., 1492: XLVII. t. cz., 1498: XXXVII. t. cz., 1498: XLI. t. cz., 1500: XXIX., 1514: XVIII. t. cz. (Ö.)

(3) Azoknak a leveleknek díjait, melyeket a nagyobb vagyis a királyi cancelláriából szoktak kiadni, szabályozták: 1435 (II.) XII. t. cz., melyet megerősített az 1492: XCIX. t. cz., valamint az 1600: LXXXIII. t. cz. Lásd továbbá az 1435 (II.): XI. t. cz., 1486: LXXVI. t. cz., 1492: XCVIII. t. cz. és 1600: XXXII. t. cz. rendelkezéseit, a királyi író- és kerületi táblák díjainak 1730. évi Károly-főle szabályozását, továbbá a káptalanokban, conventekben és megyékben elfogadottakról Szegedi: Tyroc. Jur. Hung. 2. R. 21. czim.

(4) Megerősíti s felvilágosítja ezt az 1435 (II.) XXII. és XXIII. t. cz., az 1439: XXXII. t. cz. V. ö. még az 1498: LXXIV. t. cz., az 1518 (bácsi): XII. t. cz., az 1655: XXIX. t. cz., az 1659: LVII. t. cz. rendelkezéseit.

pacis inter partes fiendæ, et ordinandæ, delineat.⁽¹⁾

§. 2. Et, si concordare nequirent; tunc in manus sui adversarii ad infligendam sibi poenam, juxta regni consuetudinem, de jura debitam, assignet.

§. 3. Et, si tali convicto pars adversa, sive receptione⁽²⁾ alicujus pecuniæ, sive gravaminis possessionis⁽³⁾ suæ complacuerit; erit expeditus.

ARTICULUS 10.

Filii, fratres, proximi, sorores, et uxores condemnatorum, pro horum excessibus non debent aggravari.

Filii, fratres, proximi, sorores, et uxores, pro excessu talis perempti hominis, non debent aggravari, sed in possessionibus, domibus, et bonis ipsorum, quieti et pacifici, permaneant.

§. 1. Si autem cum parte adversa, homo præmisso modo convictus, posset concordare; judex non ultra, nisi quinquaginta marcas, dando sibi terminum debitum ad easdem persolvendas, recipere possit.

§. 2. Et, si dato sibi termino solvere non curaret: de possessione sua (expirato ipso termino) recepto homine regio, et testimonio alicujus capituli, vel credibilis conventus, portionem, vel portiones ipsas, quinquaginta marcas valentem, vel valentes, possit occupare, tandiu possidendam, vel possidendas: donec per hos, quorum redemptioni eadem, vel eadem, magis convenire dignoscuntur, pro ipsis quinquaginta maris redimantur.

ARTICULUS 11.

Nobiles regni, una et eadem libertate gaudeant.

Ad eorundem etiam nobilium petitionem annuimus: ut universi viri⁽⁴⁾ nobiles, intra terminos regni nostri constituti, etiam⁽⁵⁾ in tenuitis ducalibus, sub inclusione terminorum ipsius regni nostri existentes, sub una, et eadem libertate gratulentur.

ARTICULUS 12.

Nobiles inter fluvios Dravæ, Savæ, ac de Posega, et de Valkó, a solutione marturinarum exempti habeantur.

Lucrum etiam cameræ nostræ, nobiles inter fluvios Drava, Sava, ac de Posega, et Valkó, cum aliis viris⁽⁶⁾ nobilibus regni nostri, unanimiter solvere teneantur.

§. 1. Nec ratione collectæ marturinarum, bansul mora vocatarum, amodo, et imposterum molestentur.

§. 2. Sed ab omni exactione aliarum quarumlibet collectarum, hactenus persolvi consuetarum, exempti penitus, tanquam cæteri nobiles⁽⁷⁾ nostri aliarum partium, et⁽⁸⁾ immunes habeantur.

ARTICULUS 13.

Nobilium possessiones, in quibus minerae reperiuntur; rex, absque æquivalentibus possessionibus, non auferat.

Si quæ vero minerae⁽⁹⁾ auri, vel argenti, cupri, vel ferri, aut aliæ fodinæ,⁽¹⁰⁾ in possessionibus nobilium inveniantur⁽¹¹⁾; absque competentis concambio non auferantur, sed pro talibus possessionibus mineras auri in se germinantibus,⁽¹²⁾ si regiæ placuerit voluntati, æquales possessiones conferat nobilibus prænotatis.

§. 1. Alioquin, si possessiones ipsas minerosas, regia Majestas pro cambio habere nolit;⁽¹³⁾ extunc, jus regale, seu urburas, juri regio pertinentes: recipere suo nomine faciat⁽¹⁴⁾: easdem possessiones ipsis nobilibus, cum cæteris quibuslibet suis utilitatibus, proventibus, et juribus relinquens.⁽¹⁵⁾

§. 2. Prout etiam idem dominus Carolus rex, genitor noster charissimus, ipsis regnicolis annuerat, literarum suarum per vigorem.

ARTICULUS 14.

Regium nomen, super factis possessionum donatarum, litigionariæ questioni non immisceatur.

Si autem alicui possessionem, vel possessiones contulerimus, ille possessionem, vel posses-

(1) Az eredetiben «detineant». (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben e. s. első része így szól: «et si tali convicto pars adversa mortem vel aliam poenam consuetudinis regni de jure debendam infligerit vel fecerit, tunc a jure et parte adversa sine receptione». (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «possessionibus». (K. és Ó.)

(4) A «viri» szó helyett helyesebb a «verii» szót írni. (Ó.)

(5) Az eredetiben «tam». (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «veria». (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben «ceteri regni nostri nobiles». (K. és Ó.)

(8) Az eredetiben «et» szó hiányzik. (K. és Ó.)

(9) Az eredetiben «si vero aliquæ minera». (K. és Ó.)

(10) Az eredetiben «Cupri, ferri, vel aliæ fodinæ». (K. és Ó.)

(11) Az eredetiben «invenirentur». (K. és Ó.)

(12) Az eredetiben «germinandis». (K. és Ó.)

(13) Az eredetiben «nollet». (K. és Ó.)

(14) Az eredetiben «percipi suo nomine faciet». (K. és Ó.)

(15) Az eredetiben «relinquendo». (K. és Ó.)

ség eszközzése végett három napon át tartóztassa le.

2. §. S ha ki nem egyezhetnének, akkor az ország szokása szerint, szolgáltatassa ellenfele kezébe, ⁽¹⁾ hogy rajta a törvény szerint megérdemelt büntetést végrehajtsa.

3. §. És ha az ellenfél az elmarasztaltnak valamely pénzösszeg átvételével vagy a birtoknak lekötése mellett megkegyelmezett, az elmarasztalt megszabadul.

10. CZIKKELY.

Az elmarasztaltaknak büneieért azok fiait, fivéreit, rokonait, nővéreit és feleségeit nem kell büntetni.

Az ilyen elítélt embernek büneieért az ő fiait, fivéreit, rokonait, nővéreit és feleségét nem kell megbüntetni, hanem maradjanak azok békén és nyugodtan birtokaikban, házaikban és jószágaikban. ⁽²⁾

1. §. Ha pedig az előbb említett módon elmarasztalt ember az ő ellenfelével meg tudna békélni, a bíró nem kaphat többet ötven márkánál, a melyeknek megfizetése végett kellő határidőt kell annak részére adnia.

2. §. És ha a kapott határidő alatt a fizetést elmulasztaná: akkor a bíró (a határidő elteltével) egy királyi embert és valamely káptalannak vagy hiteles conventnek bizonyosságát maga mellé vehet, annak birtokából azt az ötven márkát érő részt vagy részeket elfoglalhatja, a melynek vagy a melyeknek birtokában mindaddig benn fog maradni, míg azok, kiket annak vagy azoknak kiváltása leginkább illet, avval az ötven márkával ki nem váltják.

11. CZIKKELY.

Az ország nemesei ugyanazt az egy szabadságot élvezik.

Ugyanazon nemeseknek kérésébe is beleegyezünk: hogy az országunk határai közt lakó valódi nemesek még az országunk határai közt fekvő hercegi tartományokban levők is, megannyian ugyanazon egy szabadsággal éljenek. ⁽³⁾

12. CZIKKELY.

Hogy a Dráva, Száva között lakó, valamint a pozsegai és valkói nemesek is a nyestbóradó fizetése alól mentesek legyenek.

A kamaranyereséget a Dráva, Száva folyók között lakó, valamint a pozsegai és valkói nemesek is országunk más valódi nemeseivel egyaránt tartoznak fizetni.

1. §. Nem is kell őket ezentul a Bansul Morának nevezett nyestbóradó miatt ezentul zaklatni. ⁽⁴⁾

2. §. Hanem, miként országunk más részeinek többi nemesei, ők is szabadok és mentesek maradjanak bármintemű egyéb adók kirovásától, a melyeknek fizetése eddigelé szokásban volt.

13. CZIKKELY.

A nemesek birtokait, melyekben bányák találhatók, ugyanannyit érő birtokok adása nélkül a király el ne vegye. ⁽⁵⁾

Ha pedig a nemesek birtokaiban arany vagy ezüst, réz, vagy vashányák, avagy egyéb bányák lennének. ezeket megfelelő csere melőzésével nem szabad elvenni: hanem ha a király akarja, az említett nemeseknek, efféle aranyérczet termő birtokaikért hasonértékű birtokokat adományozzon.

1. §. Különben, ha a királyi felség azokat az érczen bővelkedő birtokokat nem akarja cserébe venni, akkor a királyi haszonvételt, vagyis a királyi jogra tartozó bányajövedelmeket a maga nevében szedesse be, magukat a birtokokat mindennemű egyéb haszonvételeikkel, jövedelmeikkel és jogukkal a nemesek kezén hagyván. ⁽⁶⁾

2. §. A minthogy ez iránt az országlakosokat legkedvesebb atyánk, Károly király ur is levelének erejénél fogva biztosította.

14. CZIKKELY.

Hogy adományozott birtokok tárgyában folyó peres ügybe a király nevét bele ne keverjék.

Ha pedig birtokot vagy birtokokat adományoztunk valakinek, ez a neki adományozott

⁽¹⁾ Megegyezz evvel 1439: XXXI. t. cz., s bővebben kifejti ezt Hk. II. R. 55. és 68. cz. V. ő. még 1435 (II.): V. t. cz. 2. §. és 1464: XVI. t. cz., 1486: V. t. cz., 1492: LXXIV. t. cz. és 1495: II. és XIII. t. cz.

⁽²⁾ V. ő. alább 19. cz., továbbá 1435 (II.): XVIII. t. cz., 1481: II., 1486: XIII. t. cz. (Ó.)

⁽³⁾ V. ő. Hk. I. R. 2. és 9. cz.

⁽⁴⁾ V. ő. 1222. évi aranybulla 27. cz., 1411: IV. t. cz., 1439: VII. t. cz. és 1492: XXVI. t. cz. (Ó.)

⁽⁵⁾ V. ő. 1405 (II.) XIII. t. cz., 1486: XLIX. és 1492: XXX. t. cz.

⁽⁶⁾ V. ő. a bányaregáléről jelenleg érvényes jogunkról az 1854 máj. 23. bányatörv. 3. §-át. M.

siones eidem collatas, pro se recipiat,⁽¹⁾ et non nomine nostro, sed nomine suo⁽²⁾ proprio, cum contradictoribus in statutione dictæ possessionis, apparentibus trahat litem.

§. 1. Ita, quod nomen nostrum ipsi litigionaria questionī non immisceatur.⁽³⁾

§. 2. Nec procuratoris literas, ad executionem talium causarum a nobis recipere possint, seu impetrare.

ARTICULUS 15.

Nobiles ad loca tributorum ire, non compellantur.

Nobiles, ad loca⁽⁴⁾ tributorum ire, non compellantur.

§. 1. Sed per portus, quo⁽⁵⁾ voluerint, libero transitu, absque aliquo impedimento, potiantur.

ARTICULUS 16.

Coloni, violenter non abducantur.

Jobagiones⁽⁶⁾ aliquorum regnicolarum nostrorum, ad regiam, vel reginalem celsitudinem pertinentes, vel ad ecclesiarum prælatos, aut potentes regni nostri attinentes; absque voluntaria permissione dominorum eorundem jobagionum, potenter non⁽⁷⁾ abducantur.

ARTICULUS 17.

Nobiles, tempore nuptiarum, ad solutionem unius marce, in locis tributorum non cogantur.

Denique istam consuetudinem: Quod dum nobiles regni nostri, ad conducendas uxores eorum accedunt; et more solito, cum eorum uxoribus ad propria redeunt,⁽⁸⁾ in pontibus, et tributis una marca ab eis exigitur; duximus cassandam, et annihilandam.

ARTICULUS 18.

Coloni, pro pristinis excessibus non possint arrestari, si migrare velint.

In civitatibus,⁽⁹⁾ et liberis villis, regalibus, et

reginalibus, prælatorum, et baronum, ac aliorum nobilium tenentis, et possessionibus, jobagiones regnicolarum nostrorum, pro pristinis factis non possint impediri, prohiberi, et⁽¹⁰⁾ arrestari, in rebus, et personis.

§. 1. Sed si iidem⁽¹¹⁾ vulnera, lésiones, mortem, incendia, et alia consimilia enormia perpetrarent manifeste; extunc ex parte eorundem, iudicium, et justitiam, quilibet querulantium,⁽¹²⁾ in propriorum dominorum suorum præsentia prosequatur⁽¹³⁾ congruentem.

ARTICULUS 19.

Filius, pro excessibus patris, non puniatur.

Porro, pro excessibus patris filius, nec in personam, imo nec⁽¹⁴⁾ in possessionibus, aut in⁽¹⁵⁾ rebus, damnificetur, aut condemnetur.⁽¹⁶⁾

ARTICULUS 20.

Ecclesiastici viri, cum tribus literis inquisitoriis possessiones acquirere non possint.

Episcopi quoque, capitula, abbates, conventus, præpositi, et cæteræ possessionatæ personæ ecclesiasticæ, cum tribus literis inquisitoriis (nisi regia majestas, destinatis probis viris, quos maluerit, experiatur, et informetur: inter nobiles, et ecclesiásticos super possessionibus acquirendis)⁽¹⁷⁾ possessiones, nec requirere, nec retinere possint.

§. 1. Nisi cum literis⁽¹⁸⁾ privilegalibus regiis, vel reginalibus, aut iudicium, vicem⁽¹⁹⁾ gentium rogatæ majestatis.

ARTICULUS 21.

De testimoniis capitulorum, et conventuum: et de salariis eorundem.

Homines autem capitulorum, seu conventuum, qui ex mandato regio, pro testimonio ducuntur; non possint esse alii, nisi hi, qui dignitates habent in eadem ecclesia.

(1) Az eredetiben «recipiat». (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «ipsorum». (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «inmiscantur». (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «etiam ad loca». (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «quos». (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «Nec etiam jobbagiones». (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben «potenter abducantur». (K. és Ó.)

(8) Az eredetiben «redeuntes». (K. és Ó.)

(9) Az eredetiben «nichilominus etiam in civitatibus». (K. és Ó.)

(10) Az eredetiben «seu». (K. és Ó.)

(11) Az eredetiben «eidem». (K. és Ó.)

(12) Az eredetiben «et iustitiam quilibet querulantium» ez áll: «et iustitia impendatur, et quilibet querulantes».

(13) Az eredetiben «præsentia prosequatur» helyett ez áll: «præsentia iudicium et iustitiam prosequantur». (K. és Ó.)

(14) Az eredetiben «imo nec» hiányzik. (K. és Ó.)

(15) Az eredetiben «nec in». (K. és Ó.)

(16) Az eredetiben «a damnificetur» aut condemnetur» helyett csak: «condemnetur» olvasható. (K. és Ó.)

(17) A zárjel, mint ez az 1486. LVII. t. czikkelyből kétségtelenül kitetszik, nem ide, hanem az «informetur» szó után teendő; csak így van meg a törvenyczikkelynek a helyes értelme. (Ó.)

(18) Az eredetiben «Cum tribus literis» (K. és Ó.)

(19) Az eredetiben «vices». (K. és Ó.)

birtokot vagy birtokokat foglalja el a maga részére, és a mondott birtokba való iktatáskor jelentkező ellenmondókkal ne a mi nevünkben, hanem az ő saját nevében perlekedjék.⁽¹⁾

1. §. Ugy, hogy abba a peres ügybe a mi nevünket bele ne elegyítsék.

2. §. És az ilyen ügyek végrehajtására tőlünk megbízó levelet se kaphassanak vagy nyerhessenek.

18. CZIKKELY.

A nemeseket ne kényszerítsék, hogy a vámhelyek felé menjenek.

A nemeseket nem kell arra kényszeríteni, hogy a vámhelyek felé menjenek.

1. §. Hanem a réveken mindenfelé, a merre csak akarják, minden akadály nélkül, szabad átkelésük legyen.⁽²⁾

16. CZIKKELY.

A jobbágyságot ne vegyék el erőszakkal.

Az országilagások jobbágyságait, akár a király és királynő ő felségéhez, akár pedig az egyházak főpapjaihoz vagy országunk főuraihoz tartozzanak azok: ama jobbágyság urainak önként adott engedélye nélkül erőszakkal elvenni tilos.⁽³⁾

17. CZIKKELY.

A nemeseket lakadalom idején ne kényszerítsék a vámhelyeken egy márka fizetésére.

Aztán meg azt a szokást, hogy a midőn országunk nemesei házasodni mennek és feleségeikkel szokott módon tűzhelyükre visszatérnek, tőlük a hidakon és vámhelyeken egy márkát követelnek, jónak láttuk megszüntetni és eltörölni.⁽⁴⁾

18. CZIKKELY.

Ha a jobbágyságok költözni akarnak, régi vétségeikért nem szabad őket letartóztatni.⁽⁵⁾

Országilagosainknak, a városokban, szabad községekben, a király, királynő, a főpapok, bá-

rók és más nemesek területén és birtokaiban levő jobbágyságait, régi tetteikért nem szabad sem személyükben, sem vagyonukban akadályoztatni, letiltani és letartóztatni.

1. §. Hanem ha nyilván sebzést, sértést, ölést, gyújtogatást, vagy ezekhez hasonló más irtóztató dolgokat követnének el, akkor azok részéről minden panaszos saját ukkor előtt kapjon ítéletet és megfelelő igazságot.

19. CZIKKELY.

Hogy a fiú apja vétkeiért ne bűnhődjék.

Továbbá az atya vétkeiért, a fiúnak sem személyében, sem birtokaiban vagy vagyonában kárt ne tegyenek, vagy el ne marasztalják.⁽⁶⁾

20. CZIKKELY.

Hogy az egyházi férfiak három tanuvallató levéllel nem szerezhettek birtokokat.

A püspökök, káptalanok, apátok, conventek, prépostok és egyéb birtokos egyházi személyek a nemesek és egyháziak közt való birtokszerzést illető három tanuvallató levéllel (hacsak a királyi felség a dolgot tetszése szerint kirendelt megbízható férfiak útján, meg nem vizsgálta és magát nem tájékoztatta) a nemesekkel és egyháziakkal szemben birtokokat sem nem szerezhettek, sem meg nem tarthatnak.⁽⁷⁾

1. §. Hanemha a királynak, királynőnek, vagy a királyi felséget helyettesítő bíráknak kiváltságlevellel.

21. CZIKKELY.

A káptalanok és conventek bizonyosságairól és azok fizetéséről.

A káptalanok és conventek emberei, a kiket királyi parancsra bizonyosságul kivisznek, csak olyanok lehetnek, a kik ugyanabban az egyházban méltóságot viselnek.

1. §. És ha a nemesek annak a káptalannak

(1) Megerősít: 1492: LXI. t. cz.

(2) V. ö. 1433 (II.): XXII. és XXIII. t. cz. és 1492: LXXXV. t. cz.

(3) A jobbágyságok erőszakos elhurcolásának tilalmára és büntetésére nézve v. ö. 1495: XCIV. t. cz., 1504: XVI., 1514: XXVI. és XXVII. t. cz., továbbá 1547: XXVIII. t. cz. (Ö.)

(4) V. ö. 1486: XXXIV. és 1492: LXXXV. t. cz.

(5) A jobbágyságok költözködéséről v. ö. 1405 (I.): VI. t. cz., 1405 (II.): VII. és XIV. t. cz., 1471: XVI. t. cz., 1474: XIV. t. cz., 1514: XIV. t. cz., 1538: XXI. és XXII. t. cz., 1550: XXXIV., XXXV. és XXXVII. t. cz., 1553: XIII. t. cz., 1568: XXVII. t. cz., 1791: XXXV. és 1836: IV. t. cz. Márkus.

(6) V. ö. fenn 10. cz., továbbá 1492: LXXIV. t. cz. 6. §. Mai jogunk azonos álláspontjáról v. ö. 1878: V. t. cz. 54—56. §§.

(7) V. ö. 1464: XX. t. cz., 1486: LVIII. t. cz., 1492: LXXVII., LXXVIII. t. czik. az 1498: LV. t. cz., 1715: XVI. t. cz. utolsó §. (Ö.)

§. 1. Et, si ipsius capituli vel conventus equo ipsius nobilis ducetur: tunc per diem, testimonium, in equo suo proprio ductus, unum grossum ipsi, lidem nobiles dare tene- fuerit; tunc per diem duos grossos; si vero in- antur.⁽¹⁾

ARTICULUS 22.

Regius homo fieri non possit, nisi de eodem comitatu, in quo fit executio.

Homo autem regius, qui ducitur ad citan- dum, vel ad inquisitionem faciendam, non possit esse aliunde, nisi de eodem comitatu, vel di- strictu, in quo est ille, qui citatur, vel contra quem fit inquisitio.

§. 1. Et capitulorum testimonium, de propin- quioribus capitulis abducatur, ad citandum, vel⁽²⁾ ad inquirendum.

ARTICULUS 23.

Inquisitiones non possint aliter fieri, nisi nobilibus simul congregatis.

Quod⁽³⁾ inquisitiones non possint fieri per alium modum, nisi mediantibus literis regalibus, vel palatini, aut iudicis curiæ regiæ.

§. 1. Et congregentur nobiles illius comita- tus, vel districtus in unum, et ab eis inquiretur manifeste.

ARTICULUS 24.

Pro iudicio pacis, tres marcae exigantur: et non plus.

Causantes enim, in quacunque maxima, et ardua causa, si⁽⁴⁾ concordare voluerint: iudex prohibere non possit.

§. 1. Et de iudicio pacis, ab ipsis non plus, quam tres marcas exigere valeat quoquomodo.

ARTICULUS 25.

Universae causae in facto possessionum, absque dilatione, in tertio termino terminentur.

Universæ⁽⁵⁾ causæ in facto possessionum, dilatione, et prorogatione aliqua, terminen- tur, vel⁽⁶⁾ movendæ, in tertio termino absque

§. 1. Et ut præsentis nostræ confirmationis, innovationis, constitutionis, et libertatum largitionis, et concessionis series, robur obtineat perpetuæ firmitatis, nec ullo unquam tempore per nos, vel⁽⁷⁾ nostros successores, in aliqua sui parte quoquomodo valeat in irritum revocari; præsentis concessi- mus litteras nostras privilegiales, pendentis, et autentici sigilli nostri muni- mine roboratas.

§. 2. Datum per manus venerabilis in Christo patris, domini Nicolai, eadem et apostolicæ sedis gratia, episcopi ecclesiæ Zagrabiensis, aulæ nostræ vice-

(1) Az eredetiben «idem nobilis dare teneatur». (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «vel» helyett «aut» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «quod» helyett «Et» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «si» hiányzik. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «universæ etiam causæ». (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «vel» helyett «et» áll. (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben «vel» helyett «et» áll. (K. és Ó.)

vagy conventnek bizonyosságát az ő saját lován maguk lován, akkor napjára egy garast kötelevítették ki, akkor napjára két garast: de ha a sek fizetni.⁽¹⁾

22. CZIKKELY.

Hogy királyi ember csak abból a megyéből való lehet, a melyben a végrehajtás történik.

Királyi ember pedig, kit idézés vagy tanuvallatás eszközölése végett visznek ki, csakis abból a megyéből vagy kerületből való lehet, a melyben az a fél lakik, a kit idéznek vagy a ki ellen a tanuvallatás történik.⁽²⁾

1. §. És a káptalanok bizonyosságát a legközelebbi káptalanokból kell idézésre vagy tanuvallatásra kivinni.

23. CZIKKELY.

Hogy tanuvallatások másképen nem történhetnek, hanemha a nemesek egybegyűjtésével.

Hogy tanuvallatások más módon nem történhetnek, hanem csak a király, a nádor, vagy az udvabíró levelei útján.

1. §. És annak a megyének vagy kerületnek a nemesait egybe kell gyűjteni és ezeknél kell nyilvánosan tudakozódni.⁽³⁾

24. CZIKKELY.

Hogy békebirságul három márkánál többet nem lehet követelni.

Ha a perlekedők akármily jelentékeny vagy fontos ügyben egyezkedni akarnak, a bírót ebben semmi esetre sem gátolhatja meg.

1. §. És tőlük békebirságul három márkánál többet semmi szín alatt se követeljenek.⁽⁴⁾

25. CZIKKELY.

Hogy a birtok dolgát illető minden pert halasztás nélkül, a harmadik határidőben be kell végezni.

A birtok dolgában indított vagy indítandó mindenemű pert, minden halogatás és halasztás nélkül, a harmadik határidőben be kell fejezni.⁽⁵⁾

1. §. És hogy jelen megerősítésünknek, megújításunknak, rendelésünknek, s a szabadság e bőkezű adományozásának és engedélyezésének a rendje örök szilárdságu erőt nyerjen, s hogy azt mi vagy utódaink bármikor bármely részében vissza ne vonhassuk, kiadtuk függő és hiteles pecsétünkkel megerősített jelen kiváltságlevelünket.

2. §. Kelt a tisztelendő atyának Krisztusban, Miklós urnak, Krisztus és az apostoli szék kegyelméből a zágrábi egyház püspökének, a mi udvarunk

(1) V. ő. 1435 (II.): X. t. cz.

(2) V. ő. 1435 (II.): VIII. t. cz., 1486: VIII. és 1492: XLIII., LIII. t. cz. (Ó.) L. még Hk. II. R. 19. és 20. cz.

(3) A tanuvallatásnak ezt a módját megerősíti Hk. II. R. 28. cz. V. ő. még 1435 (II.): XV. t. czikk és 1486: XIV. t. cz.

(4) A szabad egyezkedést, anélkül, hogy ezt a bírótól kérni s azért birságot fizetni kellene, minden perlekedőnek megengedi az 1439: XXII. t. cz. V. ő. még 1435 (II.): LI., 1492: LXVIII. és LXXIV. t. cz., továbbá 1486: II. és XIII. t. cz.

(5) A birtokjogokat tárgyzó perek befejezésének határidejére nézve v. ő. 1486: IV., XIX. és 1492: LIV. t. cz., a birtokpererekről l. 1486: VI. t. cz. — A 25. czikkely után a Corpus Juris eddigi kiadásaiiban ezek a szavak állanak: Conclusio decreti Ludovici (Lajos decretumának befejezése).

cancellarii, dilecti, et fidelis nostri, anno domini, millesimo, tercentesimo, quinquagesimo primo, tertio idus decembris: regni autem nostri anno decimo.

§. 3. Venerabilibus in Christo patribus, et dominis, Nicolao Strigoniense, locique ejusdem comite perpetuo: et dominico Spalatense, archiepiscopis: fratre Dionysio, archielecto Colocense; Nicolao Agriense: Demetrio Variadiense: Andrea Tinniniense: ⁽¹⁾ Colomano Jaurinense: Nicolao quinque-ecclesiense: Michaeli Vaciense: Joanne Vesprimiense: Thoma Chanadiense: fratribus: Thoma Seremiense: Pelegrino ⁽²⁾ Bosnense: Stephano Nitriense ⁽³⁾ episcopis, ecclesias dei fideliter ⁽⁴⁾ gubernantibus.

§. 4. Magnificis baronibus; Nicolao palatino, et iudice cumanorum: Nicolao filio Laurentii wayvoda Transylvano: Oliverio magistro tavernicorum nostrorum, et iudice curiæ dominæ Reginæ, genitricis nostræ charissimæ: comite Thoma iudice curiæ: ⁽⁵⁾ Stephano totius Slavoniæ, et Croatia; Dominico de Machow, et Nicolao a Zewrino banis: Paulo magistro tavernicorum reginalium: Bartholomæo pincernarum: et Lewkenes ⁽⁶⁾ dapiferorum: Dionysio Agazonum: et Thewtews, janitorum nostrorum: nec non Joanne filio ejusdem Oliverii, dapiferorum reginalium magistris: Simone filio Mauriti comite Posoniense: et aliis quam plurimis, ⁽⁷⁾ regni nostri comitatus tenentibus, et honores. ⁽⁸⁾

(1) Az eredetiben «Andrea Transylvano» olvasható. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «Peregrino». (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben a helynév után még ezek állanak: «et Blasio Tinniniense». (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «feliciter». (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «Curie nostræ». (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «Lewkus». (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben «pluribus». (K. és Ó.)

(8) A Corpus Juris korábbi kiadásában e mondat után ez következik: *Finis decreti unici Ludovici I. regis.* («Vége I. Lajos király egyetlen végzeményének»).

kedvelt és hű alkanczellárjának a kezével, az Urnak ezer, háromszáz ötven-egyedik évében, deczember 11-én, uralkodásunknak pedig tizedik esztendejében.

3. §. Jelen lévén a tisztelendő atyák és urak Krisztusban: Miklós, esztergomi érsek és Esztergomnak örökös ispánja, és Domokos, spalatói érsek; Dénes barát kalocsai választott érsek, Miklós egri, Demeter váradi, András tinnini, Kálmán győri, Miklós pécsi, Mihály váci, János veszprémi, Tamás csanádi, Tamás barát szerémi, Pelegrin barát boszniai, István nyitrai püspökök, a kik az Isten egyházait szerencsésen kormányozzák.

4. §. A nagyságos bárók: Miklós nádor és a kunok birája, Lőrincz fia, Miklós erdélyi vajda, Olivér tárnokmesterünk és legkedvesebb anyánknak, a királyasszonynak udvarbirája, Tamás ispán, udvarbíró; István, egész Tót- és Horvátországnak bánja; Domokos macsói, Miklós, szőrényi bánok, Pál, királynői tárnokmester, Bertalan, pohárnok, Lewkenes ⁽¹⁾ asztalnok, Dénes lovász- és Thewtews ajtónálló mesterünk, valamint ugyanannak az Olivérnek a fia, János, királynői asztalnokmester, Mórícza fia Simon, pozsonyi ispán és mások igen sokan, kik országunk ispánságait és tisztségeit viselik. ⁽²⁾

(1) Zsámboki a frankfurti kiadásban e nevet így nyomtatta: Lewkews — Lőkös.

(2) A Corpus Juris korábbi kiadásai az I. (Nagy) Lajos idejében divott *eskümintát* is tartalmazzák. (Forma juramenti, tempore hujus Ludovici regis facti et præstiti in lingua ungarica) a következő magyar szöveggel:

„Isten téged úgy segítjen, szűz Mária melletted te végnapodon szent Fiának előtte úgy támadj; Istennek minden szentjei te érted úgy imádkozzanak, Isten teste te végnapodon méltán neked adatni úgy méltóztassék; szörnyű halállal úgy ne vessz el; föld tetemedet úgy fogadja halva; harmadnapon úgy ki ne vesse; Isten színét te végnapodon úgy láthassad; örök pokolban úgy ne temetessél és magul — magod úgy ne szakadjon, hogy urunknak, Lajos királynak és szent koronájának való hűség-tartásodra minden orvot, tolvajt, gyilkost, kaczért, emberétetőket, bűnösöket, bájosokat, házégetőket, szentegyháztorókat, félhiten valót és ki ország veszedelmére pogányoknak segítséggel avagy tanácsosul volt, állévélköltőket, álpecsétlikasztókat és kik ezekkel élnének, és mindeneket azokat, kik urunk Lajos királynak és országának és szent koronájának ellene és veszedelmére törekedők volnának, igazán megmondod, megnevezed és kiadod, és meg sem tagadod; és irigységben vagy gyűlölségben senkit el nem vesztesz, és igazat nem hamisítasz, és hamisat nem igazítasz; ezeket által nem hágod, sem kedvért, sem adományért, sem gyűlölségért, sem félelemért, sem barátságért, semmiért is. És a mi beszéd közöttek lenne, azt titkon tartod és ok nélkül senkinek meg nem jelented, meg sem mondod. Isten téged úgy segítsen és a szent kereszt.” — (A zsidóknak a keresztények ellenében tett eskü mintáját l. Hk. III. R. 36. cz.)

Márkus.

MÁRIA

(1382—1386).

CONFIRMATIO
DECRETORUM ANDREAE II. ET LUDOVICI I. REGUM PER
MARIAM REGINAM,

sub pendentl sigillo dupplicl, facta.⁽¹⁾

Maria, dei gratia, regina Ungariæ; etc.⁽²⁾

§. 1. Omnibus Christi fidelibus, tam præsentibus, quam futuris, præsentium notitiam habituris. Salutem in omnium Salvatore.

§. 2. Ea, quæ reipubl. seu communis boni grata commoda respiciunt, tenemur aspicere consideratione gratiosa: quia thronus excellentiæ, regalis culminis, tanto solidatur felicius; quanto principalius⁽³⁾ suos subiectos, optatæ pacis præsidio duxerit confovendos.

§. 3. Proinde ad universorum notitiam harum serie volumus pervenire; quod serenissimo principe Ludovico,⁽⁴⁾ dei gratia, inclyto rege Ungariæ, Poloniæ, Dalmatiæ, etc. genitore nostro charissimo, volente⁽⁵⁾ domino cæli, cujus nutu omnia reguntur, et disponuntur, absque prole masculina de medio sublato, nobisque successoribus,⁽⁶⁾ et ordine genituræ, solium, et coronam dicti regni Ungariæ, ac sceptrum regni⁽⁷⁾ ipsius genitoris nostri, feliciter adeptis; prælatorum,⁽⁸⁾ baronum, nec non procerum, et nobilium regni nostri cætus, et universitatis idemnitatis, missis ad nos, et inclytam principem dominam Elisabeth, eadem dei gratia reginam Ungariæ, Poloniæ, Dalmatiæ, etc. Genitricem nostram charissimam, eorum nunciis, nobilibus scilicet viris, Paulo literato de Paduersia, et Dionysio filio Dominici de Osztopán; exhibuerunt nobis quasdam literas privilegiales ejusdem genitoris nostri,⁽⁹⁾ alias literas illustrissimi principis⁽¹⁰⁾ domini Andreæ, tertii Belæ regis filii, olim inclyti

(1) Mária királynő jelen — 1384-ben kelt — decretumának hiteles eredeti példányai megvannak:

a) a bécsi udvari titkos levéltárban;

b) a régi regnicolaris levéltárban;

c) Horvát-Szlavonországok levéltárában;

d) a kir. udvari kamara levéltárában;

e) Szepes megye levéltárában, a melylyel Kovachich a jelen decretum szövegét összevettette.

(2) Az eredeti a királynő teljes címét így adja: «Maria dei gratia Hungariæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Ramiæ, Serviciæ, Gallitiæ, Lodomeriæ, Bulgariæque regina, Princeps Salernitana et honori montis Sancti Angeli domina». (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «quanto principalius» helyett olvasható: «quanto pietas principantis». (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «domino Ludovico». (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «charissime, volente» helyett «karissime laudandæ recordationis volente» áll. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «Successoribus» helyett «jure successorio» áll. (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben «Sceptra regiminis» olvasható. (K. és Ó.)

(8) Az eredetiben «prælatorum» hiányzik. (K. és Ó.)

(9) Az eredetiben «ejusdem genitoris nostri» helyett: «memorati genitoris nostri prioris» áll. (K. és Ó.)

(10) Az eredetiben «alias literas illustrissimi principis» szavak helyett ezek olvashatók: «Suo sigillo authentico in partibus Uzuræ casualiter deperdito consignatas literas privilegiales illustrissimi principis». (K. és Ó.)

II. ANDRÁS ÉS I. LAJOS KIRÁLYOK VÉGZEMÉNYEINEK

MÁRIA KIRÁLYNŐ

részéről kettős függő pecsét alatt történt megerősítése.⁽¹⁾

Mária, Isten kegyelméből Magyarország királynéja stb.

1. §. Az összes, úgy jelenleg élő, mint jövődő keresztényhivőknek, a kiknek jelen levelünk tudomására fog jutni, üdvöt mindenek üdvözítőjében.

2. §. Szíves megfontolással kell mindazt figyelmünkre méltatnunk, a mi az országnak vagy a közjónak drága üdvére szolgál; mert a felségnek, a királyi magasságnak trónja annál boldogabb szilárdságot nyer, mentül fontosabb kötelességének ismeri el alattvalóinak az óhajtott béke eszközeivel való gyámolítását.

3. §. Ezért jelen levelünk rendén mindeneknek tudomására akarjuk hozni, hogy miután az egek urának, a kinek akarata kormányoz és intéz mindent, legkedvesebb apánkat, Lajost, a legdicsőbb fejedelmet, Isten kegyelméből Magyarország, Lengyelország, Dalmácia stb. felséges királyát, fimagzat hátrahagyása nélkül az élők sorából kiszólitania tetszett, és mi az ő örökösé-ként és a születés rendje szerint a nevezett Magyarország trónjához és koronájához, valamint apánk országának jogarához jutottunk, országunk főpap-jainak, báróinak, valamint előkelőinek és nemeseinek gyülekezete s ugyanaz a közönsége hozzánk és legkedvesebb anyánkhoz, Erzsébet dicső fejedelem-asszonyhoz, Isten kegyelméből Magyar-, Lengyelország, Dalmácia stb. királynéjához, néhány nemest, tudniillik tudós Paduersiai Pált és Osztopáni Domokos fiát Dénest, követségbe küldvén, élénkbe terjesztették apánknak egy kiváltságlevelét, mely különben a mi boldog emlékezetű ősünknek és

(1) E decretum 1384-ből való.

regis Ungariæ, avi, et prædecessoris nostri, piæ recordationis, super libertatibus⁽¹⁾ ipsorum baronum, nec non procerum, et nobilium regni nostri confectas, juste,⁽²⁾ confirmative continentes, tenoris et continentię per omnia infrascriptę.

§. 4. Supplices nostrę serenitati precibus humillimis, et devotis; ut memoratas literas privilegiales ipsius genitoris nostri, de verbo ad verbum, præsentibus⁽³⁾ inseri, et transcribi facientes⁽⁴⁾ simul cum libertatum articulis, tam per ipsum dominum Andreám regem, quam etiam genitorem nostrum ipsis datis, et concessis, et in tenoribus earundem expressis; acceptare, approbare, ratificare,⁽⁵⁾ et innovative nostro dignemur privilegio perpetuo confirmare. Quarum tenor talis est:

§. 5. «Ludovicus dei gratia Ungarię, etc.»⁽⁶⁾ Salutem in eo, qui regibus dat salutem, ac feliciter regnare,⁽⁷⁾ etc. Thronus, et potentia regalis dignitatis tunc dignoscitur roborari, cum subditorum quieti, et tranquillitati, provida circumspeditione providetur, etc.»⁽⁸⁾

§. 6. «In nomine sanctę trinitatis, et individue unitatis.

§. 7. «Andreas dei gratia Ungarię, Dalmatię, Croatię, etc. Rex. In perpetuum.

§. 8. «Quoniam libertas, tam nobilium regni nostri, quam etiam aliorum, instituta, a sancto Stephano rege, per aliquorum regum potentiam, etc.»⁽⁹⁾

§. 9. «Quodsi prælati vel aliqui viri ecclesiastici, contra nobiles regni nostri, in aliqua causa, etc.»⁽¹⁰⁾

§. 10. No sitaque, præmissis supplicationibus memoratorum, prælatorum,⁽¹¹⁾ baronum, procerum et nobilium regni, per dictos eorum nuncios nobis porrectis, favorabiliter exauditis; memoratas literas privilegiales paternas, præsentibus de verbo ad verbum insertas, quoad omnes earum continentias, et clausulas acceptamus; et approbamus, ratificamus: et nostro, prædictis⁽¹²⁾ baronibus, proceribus, et nobilibus regni nostri privilegio,⁽¹³⁾ perpetue confirmamus.

§. 11. In cujus rei memoriam, firmitatemque perpetuam, præsentibus concessimus literas nostras privilegiales, pendentes, et authentici sigilli nostri dupplicis munimine roboratas.

§. 12. Datum per manus reverendissimi in Christo patris, et domini Demetrii, divina miseratione, tit. sanctorum quatuor coronatorum, sacro-sanctę Romanę ecclesię presbyteri cardinalis, ac sanctę Strigoniensis ecclesię

(1) E szavak helyett: «pię recordationis super libertatibus» az eredetiben ezek állanak: «pię recordationis Aurea Bulla sua roboratas super libertatibus». (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «juste» helyett «in se» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «presentibus» szó hiányzik. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «faciendo». (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «et ratificare» áll. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben: Lodovicus, Hungarię, Dalmatię, Croatię, Ramę, Servię, Gallię, Lodomerię, Bulgarięque Rex, Princeps; Salernitanus, et honoris montis Sancti Angeli Dominus, omnibus Christi fidelibus, presentibus pariter et futuris presentium notitiam habiturus etc. (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben «feliciter regnare et victorose triumphare etc.» áll. (K. és Ó.)

(8) I. (Nagy) Lajos 1351. évi decretumának Mária ezen decretumával megerősített teljes szövegét l. fönn a 166. lapon.

(9) Az ezen decretum által újból megerősített 1222. évi aranybulla teljes szövegét l. fönn a 130—145. l.

(10) I. (Nagy) Lajos e t. cikkét l. fönn a 170. lapon.

(11) «Prælatorum» szó az eredetiben hiányzik. (K. és Ó.)

(12) Az eredetiben «pro prædictis» olvasható. (K. és Ó.)

(13) Az eredetiben ez áll: «privilegio innovantes». (K. és Ó.)

elődünknek, harmadik Béla király fiának, András urnak, az igen dicső fejedlemnek, Magyarország néhai felséges királyának, országunk bárói, előkelői és nemesei szabadsága tárgyában kelt levelét megerősítve foglalta magában, az alább egész erjedelmében megirt szöveggel és tartalommal.

4. §. Alázattal és hódolattal esedezvén felségünk előtt, hogy apánknak említett kiváltságlevelét jelen levelünkbe szóról-szóra bevéteetni és átíratni, és azokkal a czikkelyekkel egyetemben, melyeket úgy András király ur, mint apánk szabadságaikat illetőleg nekik adtak és megengedtek, s a melyeket az a kiváltságlevelél felőlelt, elfogadni, helyeselni, jóváhagyni és megújítván, a mi kiváltságlevelünkkel örök időkre megerősíteni méltóztassunk. A melynek tartalma im ez:

5. §. «Lajos, Isten kegyelméből Magyarországnak stb. Üdvöt abban, ki a királyoknak ad üdvöt és boldog kormányzást stb. A trón és a királyi méltóság hatalma tudnivalóképen akkor erősödik meg, a midőn az alattvalók békéjének és nyugalmanak előrelátó körültekintéssel viselik gondját stb.»⁽¹⁾

6. §. «A Szentháromság és oszthatatlan egység nevében.

7. §. «András, Isten kegyelméből Magyarország, Dalmácia, Horvátország stb. örökös királya.

8. §. «Minthogy úgy országunk nemeseinek, mint másoknak Szent István király adta szabadságát is, némely királyoknak hatalma stb.»⁽²⁾

9. §. «Hogy ha a főpapok vagy egyházi férfiak valamely ügyben országunk nemesei ellenében stb.»⁽³⁾

10. §. Mi tehát kegyesen meghallgatván az ország említett főpapjainak, báróinak, előkelőinek és nemeseinek előbb érintett könyörgését, melyet nevezett követeik útján elénkbe terjesztettek, apánknak említett és jelen levelünkbe szóról-szóra beiktatott kiváltságlevelét, annak egész tartalmával és záradékaival együtt elfogadjuk, helyeseljük, jóváhagyjuk és országunk fent nevezett bárói, előkelői és nemesei részére pecsétünkkel örök időkre megerősítjük.

11. §. A minek örök emlékezetére és ereje czéljából kiadtuk függő és hiteles kettős pecsétünkkel megerősített jelen kiváltságlevelünket.

12. §. Kelt a főtisztelendő atyának Krisztusban, Demeter urnak, Isten irgalmából a római szentegyház «sanctorum quatuor coronatorum» czimet viselő presbyter hibornokának, Esztergom szentegyháza örökös kormányzó-

(1) I. (Nagy) Lajos 1331. évi decretumának Mária ezen decretumával megerősített teljes szövege l. fenn a 167. lapon.

(2) Az ezen decretum által újból megerősített 1222. évi aranybulla teljes szövegét l. fenn a 130—143. lapon. A Corpus Juris eddigi kiadásaiiban ezután ezek a szavak következnek: «Articuli per Ludovicum regem Andreæ decreto adjecti.» (Azok a czikkelyek, melyekkel Lajos király Andre decretumát megtoldotta.)

(3) I. (Nagy) Lajos e 4. czikkeit l. fenn a 171. lapon. — A Corpus Juris eddigi kiadásaiiban ezután ezek a szavak következnek: Conclusio literarum Mariæ reginæ. confirmationalium, decretorum Andreæ et Ludovici regum. (Befejezése Mária királynő levelének, melylyel Endre és Lajos királyok leveleit megerősítette.)

gubernatoris perpetui, locique ejusdem comitis, similiter perpetui,⁽¹⁾ ac aulæ nostræ fidelis cancellarii, anno domini millesimo, trecentesimo, octuagesimo quarto, decimo Calend. mensis julii, regni autem nostri anno tertio.

§. 13. Reverendis, et venerabilibus, in Christo patribus, eodem domino Demetrio, dictæ sanctæ Strigoniensis ecclesiæ gubernatore perpetuo; Ludovico Colocense: Petro Jadrense: Ugulino Spalatiense: et Petro Ragusiense, archiepiscopis: Emerico Agriensis: Paulo Zagradiensis: Gubliino Transilvaniensis: Valentino quinque ecclesiensis: decretorum doctore: Joanne Variensi: Guiljelmo Jaurinensis: Benedicto Vesprimiensi: Joanne Chanadiensis: ⁽²⁾ Petro Vacienensis, Joanne Sirmiensi: Fratre Dominico Nittriensi: Paulo Tininensis: Demetrio Noviensi: Grisogono Traguriensis: Matthæo Sibniciensis: Benevenuto Pharensis: Jacobo Macariensis: Michæle Scardonensis: et Thoma Segniensis: ecclesiarum episcopis, ecclesias dei feliciter gubernantibus: Corbaviensis sede vacante.

§. 14. Magnificis viris, Nicolao de Gara regni nostri palatino, et iudice comanorum: Ladislao wayvoda Transylvano, et comite de Zolnok: comite Nicolao de Zeech, iudice⁽³⁾ curiæ nostræ: Stephano de Lindwa, totius regni Sclavoniæ; Stephano filio Philpes, de Nachow;⁽⁴⁾ Themplino de sancto Georgio, Dalmatiæ, et Croatiæ banis: Nicolao, dicto Zambo, tavernicorum: Blasio⁽⁵⁾ Forgách pincernarum: Nicolao filio Nicolai de Telegd, janitorum: Ladislao filio Nicolai de Wessen, dapiferorum: et Stephano filio condam domini Dionysii wayvodæ, agazonum nostrorum magistris: prædicto Nicolao Zambo,⁽⁶⁾ comite Poseniense, aliisque, quam pluribus, regni nostri comitatus tenentibus, et honores.

(1) Ezek a szavak: «locique ejusdem comitis similiter perpetui», a melyek a horvát-szlavonországi eredetiben benne vannak, a szepesmegyei példányban hiányzanak. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben a «chanadiensis» szó után még «Gorgio Boznensis» következik. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «judicis» áll. (K. és Ó.)

(4) «Philpes de Nachow» helyett az eredetiben «Philippus de Machow» olvasható. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «Blasio dicto» áll. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «Nicolao Zambo» helyett «dicto Zambou» áll. (K. és Ó.)

jának s ugyancsak e hely örökös ispánjának, és udvarunk hű kancellárjának kezével, az ur ezerháromszáznolczvannegyedik évében, junius 22-én, uralkodásunknak pedig harmadik esztendejében.

13. §. Jelen levén a főisztelendő és tisztelendő atyák Krisztusban : Demeter ur az említett esztergomi egyház örökös kormányzója, Lajos kalocsai, Péter jadraí, Ugolin spalatói és Péter ragusai érsekek ; Imre egri, Pál zágrábi, Gublin erdélyi, Bálint az egyházjog doctora pécsi, János váradi, Vilmos győri, Benedek veszprémi, János csanádi, Péter váci, János szerémi, Domokos barát nyitrai, Pál tinnini, Demeter novii, Grisogon traguri, Mátyás sebenicói, Benevenuto phárai, Jakab macariai, Mihály scardoni és Tamás zenggi püspökök, kik az Isten egyházait szerencsésen kormányozzák ; a corbaviai szék betöltetlen levén.

14. §. A nagyságos urak : Gara Miklós országunk nádora és a kunok birája, László erdélyi vajda és szolnoki ispán, Zechi Miklós ispán, országbiránk, Lindwai István egész Tótországnak ; Fülöp fia István Macsónak, szent Györgyi Themplin, Dalmát és Horvátországoknak bánjai, Zambónak nevezett Miklós tárnok-, Forgách Balázs pohárnok-, Wesseni Miklós fia László asztalnok-, és néhai Dénes vajda urnak fia István lovászmesterünk, a nevezett Zambo Miklós pozsonyi ispán és mások igen sokan, kik országunk ispánságait és tisztségeit viselik.

ZSIGMOND

(1387—1437).

SIGISMUNDI DECRETA.

Exemplar donationallum Sigismundi Imper. et reg.

Nos Sigismundus, dei gratia, rex Ungariæ, Dalmatiæ, Croatiae, etc. Marchioque Brandenburgensis, etc. Sacri Romani imperii vicarius generalis, et regni Boemiæ gubernator.

§. 1. Memoriae commendamus per præsentēs : quod cum nos prælatorum, ac baronum, et regni nostri procerum, sana deliberatione exinde subsecuta, pro bono, utili, et tranquillo statu regnicolarum nostrorum, omnes, et singulas literas quondam excellentis principis domini Ludovici, dei gratia, inclyti regni Ungariæ, patris, et soceri nostri charissimi, sub ipsius secreto sigillo tantummodo; ac illustrissimarum principum dominarum, Elisabeth matris, et Mariæ conthoralis,strarum charissimarum reginarum dicti regni Ungariæ, feliciū recordationum. Nec non nostras, sub ipsarum, atque similiter nostris, tam majoribus, quam minoribus sigillis, super factis quibusvis, et præsertim possessionariis, confectas, et emanatas, quibuscunque personis, dignitate quavis fungentibus, ad tollendum omne dubium, removendum scandalum, et ad evitanda mala, atque varia incommoda, quæ propter sigillorum, ipsarum dominarum, atque nostrorum deperditionem; ac nostri majoris, videlicet duplicis, ex causis, et rationibus legitimis, confractionem; multorum juribus, et præsertim possessionariis, ut potuissent derogare, a festo beati Georgii Martyris, in anno domini quadringentesimo quinto, proxime præterito, usque ad annualem ejusdem revolutionem, sub pœna revocationis, annullationis, et cassationis earundem (si non producerentur) per nos videndæ, et examinandæ, et si opus fuisset; sub præsentī moderno novo nostro authentico duplici sigillo, confirmandæ, et approbandæ; nostræ Claritati exhibendas decrevissemus, et præsentandas.

§. 2. Tandemque elapso hujusmodi decreti, et statuti nostri termino, pro examinandis, et revidendis hujusmodi literis, coram nobis productis, vel non productis, per nosque, cum præscripto nostro moderno majori duplici sigillo,

ZSIGMOND DECRETUMAI.

Zsigmond császár és király adományleveleinek egyik példánya.⁽¹⁾

Mi Zsigmond, Isten kegyelméből Magyar-, Dalmát-, Horvát- stb. országok királya, brandenburgi őrgróf stb. a szent római birodalom közönséges helytartója és Csehország kormányzója.

1. §. Jelen levelünkkel adjuk emlékezetre, hogy a midőn mi a főpapoknak, báróknak és országunk előkelőinek e részben adott tanácsa következtében országlakosainknak a javára, hasznára és békés állapotára elrendeltük volna, hogy a közelebbi mult ezer négyszázötödik évi szent György vértanu napjától számított egy esztendő forgása alatt megtekintés, megvizsgálás és ha a szükség úgy kívánná, a mostani hiteles kettős pecsétünkkel való megerősítés és helybenhagyás végett a Mi felségünk személye elibe adják és terjeszszék, különben a visszahúzás, megsemmisítés és eltörlés terhe alatt (ha föl nem mutatnák) összesen és egyenkint, mindazokat a kiváltságleveleket, a melyeket a legkegyelmesebb fejedelem, néhai Lajos ur, Isten kegyelméből Magyarország királya, a mi szeretett atyánk és ipunk, csupán csak titkos pecséte alatt kiadott, és a melyek a fenséges fejedelemasszonyoknak, a mi legkedvesebb Erzsébet anyáknak és Mária hitvesünknek, a mondott Magyarország boldog emlékeztű királynőinek pecséte alatt, vagy a mi akár nagyobb, akár kisebb pecsétünk alatt keltek és a melyeket bármely dologban s kiváltképpen birtokra nézve bárminő méltóságot viselő személyek nyertek, és hogy minden kétség elenyészszék, a botrány távol maradjon és a bajok elkerülhetők és a különféle alkalmatlanságok, a melyek a királynők és a magunk pecséteinek elvesztéséből, valamint a mi nagyobbik, tudniillik kettős pecsétünknek törvényes okból és alapon való összetöréséből sokak jogaira s különösen birtokjogaira nézve háramolhatnának, elháríthatók legyenek.

2. §. Miután ez a mi rendeletünkkel megállapított határidő letelt, megyei ispánainknak megparancsoltuk, hogy mindezeknek a leveleknek, a melyeket nekünk akár felmutattak, akár nem, és melyeket az említett mostani nagyobb,

(1) Ezen — 1410-ből való — adománylevél-mintát közli Werbőczy a Hk. II. R. 14. cz. 28—32. §§-aiban. Tulajdonképpen ez adománylevélnek nincs helye az ország törvényei közt, mert itt nem az országgyűlés és a király egyetértésével létrejött decretummal állunk szemben, hanem csak az adománylevélnek Zsigmond idejében szokásos alakjával.

confirmatis, et non confirmatis, in singulis dicti regni nostri comitatibus, per comites nostros provinciales, congregationes jussissemus celebrari generales.

§. 3. Demum quia t. et t. nobiles comitatus t. literas suas, super donatione portionis possessionariæ, in possessione t. vocata, in comitatu t. prædicto existentis habita, dudum per Majestatem nostram, dicto t. filio t. patri ipsorum, et per consequens eisdem t. et t. ipsorumque hæredibus facta, confirmationales, coram nobis, seu homine nostro, in nostra personali præsentia, ad id specialiter deputato, nec non juratis assessoribus hujusmodi congregationis generalis, prædicti comitatus t. producere non potuerunt, seu nequiverunt.

§. 4. Ideo nos, præmisso decreto nostro, juxta vigorem ejusdem, satisfacere volentes, ipsumque robur perpetuæ firmitatis obtinere volentes; præmissas literas donacionales, pro annotatis t. filio t. et per consequens ipsis t. et t. ipsorumque hæredibus, super donatione dictæ portionis possessionariæ, per nos, modo, quo supra datas, per ipsosque præscripto authentico duplici nostro sigillo, confirmare non procuratas; seriatim, et verbotenus revocantes, cassantes, ac suis viribus prorsus carituras decernentes, et reliquentes; eandemque portionem possessionariam, rursum nostris regiis manibus annexentes; memoratis t. et t. ac ipsorum hæredibus, et posteritatibus universis, occasione, et prætextu præscriptæ portionis possessionariæ, in dicta possessione t. existentis, ac cunctis ejusdem utilitatum, et pertinentiarum; perpetuum, et irrevocabile silentium imponendum duximus, et imponimus per præsentem.

§. 5. Nos siquidem, qui ex suscepto regię dignitatis officio, fidelium nostrorum actus virtuosos, et merita (prout regalem decet dignitatem) æquo libramine ponderantes, unicuique juxta meritum qualitatem, regio favore occurrere debemus; considerantes, et in memoriam celsitudinis nostrę revocantes, fidelitatis, et fidelium servitorum præclaris meritis, virtuosis gestis, et acceptis complacentiis fidelium nostrorum dilectorum, magnificorum virorum t. et t. filiorum quondam t. quibus iidem nobis, sacrę regni coronę nostrę regię, sub diversitate locorum, et temporum, cum omni sinceritatis zelo, fidelitatis ardore, devotionis constantia, et solitudine continua, labores in personis subeuntes, et expensas in rebus, cum adjectione laudabilium operum se studuerunt coram oculis nostrę Majestatis reddere gratos, utique et acceptos.

§. 6. Volentes ob hoc eisdem, pro præmissis ipsorum fidelium obsequiorum meritis, ad præsens aliquali nostro regio occurrere cum favore, eandem portionem nostram regiam possessionariam, in dicta possessione t. vocata, in ante fato comitatu t. existentem habitam, simul cum universis utilitatibus suis, et pertinentiis, videlicet; terris arabilibus, cultis, et incultis, pratis, fœnilibus, sylvis, nemoribus, aquis, piscinis, molendinis, aquarumque decursibus, montibus, vineis, et generaliter quibuslibet ejusdem portionis possessionarię utilitatum integritatibus, quovis nominis vocabulo vocitatis, sub eisdem veris metis, et antiquis limitibus, quibus eadem, per suos possessores, rite tenta fuisset et possessa.

§. 7. Memoratis t. et t. et per eosdem, eorundem hæredibus, et posteritatibus universis, ex certa nostra scientia, ac prælatorum, et baronum nostrorum consilio, de manibus nostris regiis, novęque nostrę donationis titulo, et omni eo jure, quo prædicta portio possessionaria, in prædicta t. habita,

kettős pecsétünkkel akár megerősítettünk akár nem, a megvizsgálására és megrostálására országunk minden vármegyéjében közgyűléseket tartsanak.

3. §. Végre mivel N. vármegyei X. X. nemesek, az előbb mondott N. vármegye A. falujában levő birtokrész adományozására nézve, melyet felségünk már régen a mondott B fiának C-nek, X. X. atyjának és következésképen ugyanazon X. és X.-nek és ezek örököseinek javára tett, a megerősítő levelet előttünk, vagy a mi személyes jelenlétünkben arra különösen kirendelt emberünk és a megnevezett N. vármegye közgyűlésének hites birái előtt föl nem mutathatták vagy fölmutatni nem tudták.

4. §. Azért Mi, előrebocsátott végzeményünknek ennek erejéhez képest eleget tenni és azt örökre foganatban tartani akarván, a megnevezett C.-nek, B. fiának és következőleg X.-nek és X.-nek és ezek örököseinek, a mondott birtokrész adományozására nézve, az említett módon kiadott adománylevelet, melynek a mi fentirt hiteles kettős pecsétünkkel való megerősítéséről nem gondoskodtak, rendről-rendre és szóról-szóra visszaveszszük, eltöröljük, megerőtlenítjük és foganat nélkül hagyjuk és ugyanazt a birtokrészt ismét királyi kezünkbe véve, jelen levelünkkel az említett X.-et és X.-et és ezek összes örököseit és maradékait a megirt A. faluban fekvő birtokrészre és ennek minden haszonvételére és tartozékaira nézve örökös és megmásíthatatlan hallgatás alá vetettük és vetjük.

5. §. Minthogy Mi, a magunkra vállalt királyi méltóság kötelességénél fogva, hiveink erényes cselekedeteit és érdemeit (a királyi méltósághoz illően) igazságos mértékkel mérjük és kinek-kinek érdemei minőségéhez képest királyi kegyelmünket tanusítani tartozunk; meggondolván és emlékezetünkben fölujtván a Mi kedvelt hiveinknek, nagyságos X. és X. uraknak, néhai B. fiának hűségüket, hű szolgálataikat, jeles érdemeiket, vitéz tetteiket és tetsző kedveskedéseiket, melyek által ők Nekünk és királyi szent koronánknak, különféle helyeken és időkben, az őszinteség minden buzgalmával, a hűség melegével, a hódolat állandóságával és a szorgalmaszkodás folytonosságával személyesen fáradozva és dicséretes munkájuk mellett vagyont is áldozva, Felségünk szeme előtt magukat kedvesekké és szeretetre méltókká tenni igyekeztek:

6. §. Ez okból királyi kegyelmünkkel most, azoknak hűség és hódolatukért és szolgálataikért némileg segedelmökre jönni akarván, az imént megnevezett N. vármegyének mondott A. falujában fekvő királyi birtokrészünket minden haszonvételével és tartozékaival, tudniillik megművelt és műveletlen szántóföldeivel, mezőivel, kaszálóival, erdőivel, berkeivel, vizeivel, halastavaival, malmaival, vízfolyásaival, hegyeivel, szőlőivel s általában e birtokrész mindennemű és bármi névvel nevezendő teljes haszonvételeivel, ugyanazon igaz határaival és régi határjeleivel, a melyekkel azt annak birtokosai jogos uralmuk alatt és birtokukban tartották,

7. §. A magunk biztos tudása, valamint főpapjaink és báróink tanácsa szerint királyi kezünkől⁽¹⁾ új adományozásnak czimén, a mások jogainak épségben tartásával,⁽²⁾ adtuk, ajándékoztuk és adományoztuk, sőt örökös és visszahívhatatlan birtokul adjuk, ajándékozzuk és adományozzuk az említett X. és X.-nek és ezek minden örököseinek és maradékainak uralmába, mindazok-

(1) E záradék tekintetében (*«De manibus regis»*) v. ö. 1486: XIII. t. cz. és 1492: LX. t. cz.

(2) Erről a záradékról (*«Salvo jure alieno»*) v. ö. Hk. II. R. 9. cz.

tam pravia, quam aliis quibuscunque rationibus, seu causis, ad nostram legitime spectat collationem; dedimus, donavimus, et contulimus, imo damus, donamus, et conferimus, perpetuo, et irrevocabiliter possidendam, tenendam, pariter et habendam: Salvo jure alieno.

§. 8. Assumendo, nostro, et nostrorum successorum, regum scilicet Ungariæ, nominibus, et in personis, prælibatos t. et t. ipsorumque hæredes, et quoslibet successores, in pacifico dominio, et quieto prædictæ portionis possessionariæ, et quarumlibet ejus utilitatum, et pertinentiarum præscriptarum, contra quoslibet impetitores, causidicos, et actores, intra, vel extra judicium, semper, et ubique, propriis nostris, et eorundem nostrorum successorum laboribus, et expensis, indemnes, et illæsos, protegere, expedire, et conservare: harum nostrarum vigore, et testimonio literarum mediante.

§. 9. Quæ dum nobis, in specie reportatæ fuerint; in formam nostri privilegii redigi faciemus. Datum, etc. Anno domini millesimo, quadringentesimo decimo.

GRATIA, PER SIGISMUNDUM IMP. ET REG.

Infidelibus, ac rebellibus suis facta; ratione erectionis banderli æmuli sui. Nec non injuriarum, damnorum, nocumentorum, sibi illatorum. Anno 1403. post fugam ex arce Soklyos. (4)

Nos Sigismundus, dei gratia, rex Ungariæ, Dalmatiæ, Croatiae, etc. Marchioque Brandenburgensis, etc. Sacri Romani imperii generalis vicarius, et regni Bæmiæ gubernator. Memoriam commendantes, ad universorum notitiam volumus, serie præsentium pervenire.

§. 1. Quod, quia nos, ad instantem, et devotam supplicationem fidelium nostrorum baronum, procerum, et nobilium regni nostri Ungariæ, hic nobiscum præsentialiter⁽²⁾ existentium, quorum precibus, propter eorum fideliam, et gratissimam servitiam, atque fidelitates eximias, consensum non possumus denegare; decrevimus cum omnibus rebellibus, æmulis, et adversariis nostris, in regnis nostris, Ungariæ, et Sclavoniæ, nec non in partibus Transylvaniæ constitutis, et existentibus, veram pacem facere, et concordiam stabilire.

§. 2. Idcirco, nos prædictorum fidelium nostrorum supplicationibus favorabiliter annuentes, ex innata nobis elementia, omnibus, et singulis, prælatis, baronibus, nobilibus, militibus, clientibus, nec non cujuscunque alterius status, et præeminentiae, vel conditionis hominibus, in regnis nostris prælibatis, Ungariæ et Sclavoniæ, nec non partibus Transylvaniæ, commorantibus, ad eosdemque pertinentibus, gratiam faciendam duximus, in hunc modum.

§. 3. Primo namque, ex regia pietate concedimus: quod omnes ipsi prælati, barones, nobiles, milites, clientes, et alii prætitulati, ac hæredes eorum, et cujuslibet eorum, occasione, vel ratione erectionis banderli alieni, æmuli nostri, et sub ipso, contra nostram Majestatem, et alios nostros fideles, diversarum pugnarum, et conflictuum, exercitationis, ablationis, etiam receptionis, seu occupationis aliquorum castrorum, districtuum, villarum, et possessionum; sive combustionis, et deprædationis illorum, et illarum, nec non dis-

(1) E kégyelemlevél eredeti példánya meg van a királyi udvari kamara levéltárában. L. Korackich J. M. i. m. 18. I. (K. és Ö.)

(2) «Præsentialiter» helyett helyesebb ez: «personaliter». (Ö.)

kal a jogokkal együtt, a melyekkel a megnevezett faluban fekvő, mondott birtokrész, akár az előbbi, akár bárminő más okból, törvényesen a Mi adományozásunk alá tartozik.

8. §. A mi nevünkben és utódainknak, tudniillik Magyarország királyainak nevében, magunkra vállalván azt, hogy X. és X.-et és ezeknek örököseit és akármely utódait a mondott birtokrész és minden haszonvételeinek és a felsorolt tartozékoknak békés és csendes uralmában, jelen levelünk erejénél és bizonyosságánál fogva, bármely támadók, ügyvédek és perlekedők ellenében, a törvény előtt, vagy azon kívül, mindenkor és mindenütt a Magunk és utódaink közreműködésével és költségünkkel megtartjuk, kár és sérelem ellen védelmezzük és megőrizzük.

9. §. És mihelyt ezt a maga valóságában előnkbe terjesztendik, Mi azt kiváltság alakjába foglaltatjuk. Kelt stb. az ezernégyszáztizedik esztendőben.

ZSIGMOND CSÁSZÁR ÉS KIRÁLY KEGYELEMLEVELE

a melyet 1403-ban, miután Siklós várából kiszabadult, azoknak a hűtleneknek és lázadóknak adott, a kik vetélytársának a bandériumát fölállították és neki jogtalanságokat, károkat és hátrányokat okoztak.⁽¹⁾

Mi Zsigmond, Isten kegyelméből Magyarország, Dalmácia, Horvátország stb. királya és brandenburgi örgróf stb. A szent római birodalomnak közönséges helytartója és Csehország kormányzója. Jelen levelünk rendén mindeknek emlékeztetése és értésére akartuk adni:

1. §. Hogy mivel előttünk személyesen megjelent hű báróinknak és Magyarországunk előkelőinek s nemeseinek sürgető és alázatos könyörgésére, kiknek kérésétől kitartó és igen kedves szolgálataik és rendkívüli hűségük miatt beleegyezésünket meg nem tagadhatjuk, elhatároztuk, hogy Magyar- és Szlavonországainkban, valamint az erdélyi részekben levő és található minden lázadóval, vetélytársainkkal és ellenfeleinkkel őszinte békét és egyességet kössünk.

2. §. Azért mi, előbb nevezett hűeink könyörgésébe kegyelmesen beleegyezvén, velünk született kegyességünknel fogva eltökéltük magunkban, hogy előbb említett Magyar- és Szlavonországainkban, valamint az erdélyi részekben tartózkodó minden főpapnak, bárónak, nemesnek, vitéznek, alattvalónak és bármely más rendű, rangú és állású embernek, valamint hozzátartozóiknak együtt és egyenkint megkegyelmezzünk következő módon:

3. §. Először is: királyi hajlandóságunknál fogva beleegyezünk abba, hogy ama főpapat, bárókat, nemeseket, vitézeket, alattvalókat s egyéb föntnevezetteket, ugyszintén azoknak vagy bármelyiküknek örököseit, azért, mert idegen bandériumnak, tudniillik vetélytársunkénak kiállításával felségünk és más hűeink ellenében abban különböző alkalommal harcoltak, összeütköztek és háboruskodtak, várakat, vidékeket, falvakat és birtokokat elvettek, megháborítottak és elfoglaltak, vagy felégettek és elpusztítottak, nemkülönb a mi királyi jószágainkat és jogainkat, vagy az egyházakéit,

(1) Ez a kegyelemlevél sem törvény, hanem a király egyoldali uralkodói elhatározása, mely éppen úgy csak történelmi emlék jellegével bír, mint a 193. lapon közölt adománylevél-minta. *Márkus.*

sipationis, et perceptionis bonorum, seu jurium nostrorum regaliū, aut ecclesiarum, vel nobilium, et generaliter quorumcunque hominum; ac etiam occasione captivationis, spoliationis, interfectionis, seu mutilationis quorumcunque hominum, tam nobilium, quam ignobilium; nec non cusionis monetarum; seu denariorum, et generaliter cujusvis enormis facti, per eos, vel aliquem eorum, simul, vel divisum, lucusque, quomodocunque, vel qualitercunque factorum, gestorum, et perpetratorum; nullo unquam tempore, quovis modo, per nos, aut alios, possint, vel debeant impediri, seu aqualiter aggravari.

§. 4. Sed iidem, a quibusvis causidicis intra, vel extra iudicium, absoluti, penitusque supportati habeantur. Nec eos quisquam iudex ordinarius regni, ratione prævía iudicare valeat, aut damificare. Imo lites exinde subortæ, vel oriundæ sopiantur, et sedentur, per iudices antefatos.

§. 5. Item concedimus; quod si aliqui ex regnicolis nostris prædictis, quævis castra, munitiones, seu fortalitia, sponte, vel invite, manibus aliorum tradidissent; seu etiamsi aliqua assumpta sibi potentia extraneorum aliqui, damna nobis, vel regnicolis intulissent nostris; aut super civitates liberas, villas, oppida et possessiones nostras, vel aliorum, census, collectas, vel taxas recepissent; aut ad urburas, camerasque salium, et lucrum cameræ, sive aliorum quorumvis reddituum, et proventuum nostrorum regaliū, vel regnicolarum, debite, vel indebite se intromittentes, dissipassent; ratione horum, nec per nos, nec per aliquem alium possint impediri, sed penitus habeantur absoluti.

§. 6. Præterea, si qua castra, munitiones, seu fortalitia, districtus, aut possessiones ad nostram regiam Majestatem, cuiuspiam hominum regnicolarum prædictorum, forent obligata; illæ, vel illa, a nemine recipiantur. Nisi prius facta debita solutione: etiamsi ille, cui prius impignorata fuerant, alteri quoque ea pignoris nomine obligasset.

§. 7. Concedimus quoque; quod omnes donationes, eis hactenus factæ, maiori sigillo nostro, de novo fiendo, confirmentur pro eisdem.

§. 8. Cæterum, si contigerit imposterum, per regnicolas, in regno aliquam congregationem generalem celebrari; ne in eadem, ratione præmissorum, nos, vel aliquis ex regnicolis nostris, aliquem ex prædictis baronibus, nobilibus, militibus, clientibus, vel ad ipsos spectantibus, simul conjunctim, vel divisim, quocunque exquisito, ingenio condemnare, aut aggravare vellemus, vel niteremur; id nullo modo nobis, vel eorum cuilibet, in personis, possessionibus, et bonis universis liceat facere, neque valeamus, possimusque.

§. 9. Insuper, omnes episcopatus, dignitates, et beneficia ecclesiastica quælibet: item castra: Rohonch, Jaurinense, Hrwsow, et Podalin, in casu quo Nicolaus filius Steph. de Liblyo, et ipsum Podalin, non in honorem, sed in perpetuum habere dignosceretur; nec non munitiones, et possessiones a viris ecclesiasticis, vel sæcularibus, aut nobilibus quovis modo ablatas, occupatas, et receptas; duximus eis, a quibus eadem abalienatæ fuerant, pleno jure remittendas: illis videlicet, pro quibus uterque Nicolaus, wayvodæ Transylvanienses, duxerunt obsides nobis dandos.

§. 10. Demum omnibus, et singulis prælatis, baronibus, nobilibus, militibus, clientibus, cæterisque cujusvis status, et conditionis hominibus, et regnis, et partibus superius nominatis, pro quibus ipsi Wayvodæ, ipsos obsides

nemesekéit és általában bármely emberéit feldúlták s magukhoz ragadták; nemkülönben azért is, mert valamely nemes vagy nem nemes embert elfogtak, kifosztottak, megöltek vagy megcsonkítottak, pénzt vagyis dénárokat vertek, és egyáltalán valamennyien vagy valamelyikük eddigelé együttesen vagy külön-külön bármely uton és módon, valamely még oly irtóztató dolgot is cselekedtek, elkövettek és véghezvittek: soha és semmi módon se nekünk, se másoknak ne lehessen vagy kellessék háborgatni avagy valamiképen terhelni.

4. §. Hanem minden ügyvéd mind a bíróság előtt, mind azonkívül, ugy tekintse őket, mint a kiket felmentettek és feloldoztak, s az előbb említett alapon az ország egyik rendes birájának sem szabad őket elítélnie vagy megbüntetnie; sőt a föntebbi okból indított vagy indítandó pereket az előbb nevezett bírák szüntessék meg és enyésztessek el.

5. §. Beleegyezünk továbbá abba, hogy ha fönt elősorolt országlakosaink közül valaki mások kezére önként vagy önkéntelenül várakat, várépületeket vagy erődítéseket adott volna át, vagy idegen hatalmat vevén maga mellé, nekünk vagy országlakosainknak kárt okozott volna, avagy ha a szabad városokat, falukat, mezővárosokat és a mi birtokainkat vagy másokéit megadóztatták, megrótták vagy megsarczolták volna; avagy a bányák, sokamárak jövedelmeibe, kamaranyereségbe, vagy pedig bármely más királyi bevételeinkbe és jövedelmeinkbe, vagy az országlakosokéiba igaz okkal vagy illetéktelenül beavatkozva, azokat elfecsérelték volna, e miatt őket se mi, se mások ne háborgathassák, hanem egészen büntetlenek maradjanak.

6. §. Azonkívül, ha a föntemlített országlakosok valamelyikénél királyi felségünkre néző várak, várépületek avagy erődítések, vidékek vagy birtokok volnának zálogban, ezeket, előzetesen teljesítendő kellő fizetés nélkül senki se vehesse vissza, ha mindjárt az, ki azokat előbb kapta zálogba, másnak zálogosította volna is el.

7. §. Beleegyezünk abba is, hogy a részükre eddigelé tett minden adomány ujonan készülendő nagyobb pecsétünk alatt megerősítést nyerjen.

8. §. Egyébiránt, ha országlakosaink jövődöben netalán országgyűlést tartanának, és mi vagy valamely országlakosunk a föntebb előadott dolgok miatt a nevezett bárók, nemesek, vitézek, alattvalók vagy hozzájuk tartozók valamelyikét együttesen vagy külön-külön elmarasztalni vagy megbüntetni akarnók vagy törekednének, azt sem személyükre, sem birtokaikra s bárminemű javaikra nézve megtenni se nekünk, se országlakosaink bármelyikének is, megtenni szabad ne legyen s ez jogunkban, hatalmunkban ne álljon.

9. §. Ezenfelül elhatároztuk, hogy minden püspökséget, egyházi méltóságot és javadalmat; továbbá Rohonecz, Hrusó és Podolin várakat, a mennyiben Lublyói István fia Miklós, Podolint is nem tisztségeképen, hanem örökösen bírná; valamint az egyházi vagy világi személyektől avagy nemesektől bármilyen módon elvett, elfoglalt és kézrekerített várépítményeket és birtokokat teljes joggal bocsássák vissza azok részére, a kiktől elidegenítetűek: azoknak tudniillik, a kiknek javára a két Miklós erdélyi vajda jónak látta, hogy nekünk túszoikat állítson.

10. §. Elhatároztuk végül, hogy mindazoknak a főpapoknak, báróknak, nemeseknek, vitézeknek, alattvalóknak és egyéb bármilyen rendű és rangu embereknek s a fentemlített országoknak és országrészeknek, a kikért ama

eorum, stare voluerint, usque ad dies triginta, a die datarum præsentium in antea, memorandos nominando, ipsi nobis in scriptis nominatim intimaverint, gratiam facere ipsis, et eo modo, quo cæteris rebellibus indulgere.

§. 11. De potioribus autem proceribus, ac sociis sequacibus, fautoribus, et adhærentibus ipsorum æmulorum nostrorum, et cujuslibet ipsorum, pro quibus obsides non habebimus, statuimus; quod illi, si usque ad festum dominicæ nativitatis nunc venturæ, coram nostra Majestate, in dicto regno nostro Ungariæ existentes, personaliter compaernerint; debeant (cum consilio tamen prælatorum, baronumque nostrorum, consilii nostri) in forma aliis concessa, gratiam obtinere: si vero venire contempserint; eis præsens gratia nihil suffragetur.

§. 12. De familiaribus vero quorumcunque æmulorum præfatorum nostrorum, nec non de quibuscunque nobilibus, in præfatis regnis nostris, Ungariæ, Sclavoniæ, et partibus Transylvaniæ possessiones habentibus, decernimus; quod in præsens, gratia generaliter suffragetur: ita tamen; quod infra anni revolutionem proxime futuri, a die datarum præsentium inchoando, causa fidelitatis ostendendæ, coram nostra Majestate se præsentando, literas nostras regales pro se obtineant superinde.

§. 13. Quodsi forte nonnulli, ex rebellibus, et æmulis nostris superius designatis, seu ex sequacibus eorum, aliqua spolia, incendia, damna, maleficia, rapinas, cædes, seu alias cujuslibet generis offensiones deinceps commiserint, vel perpetraverint, seu quicquam contra Majestatem nostram attentare præsumpserint; videlicet illi, inter partes Transylvanienses, et Dravam commorantes post dies octo: illi vero de partibus Transylvaniensibus post dies viginti; sic illi, qui sunt trans Dravam, post dies quindecim, a die datarum præsentium in antea computando; volumus, quod possint, non obstantibus contentis in literis nostris, secundum formam juris, et justitiæ condemnari.

§. 14. Postremo, donationes universas, per nostram majestatem de possessionibus, castris, oppidis, et districtibus dictorum prælatorum, baronum, nobilium, militum, clientum, et ad eos pertinentium præscriptorum, quibusvis, durante præsentī guerra hactenus factas, simul cum omnibus literis exinde scriptis, vel confectis, irritantes, atque annullantes, a prioribus possessoribus earundem, censemus eo jure, quo ante possederunt, eas teneri, ac etiam gubernari.

§. 15. Spondentes, atque promittentes, omnia præmissa, et singula eorum, eis, et quibuslibet eorum; et ad ipsos pertinentibus, hæredibusque ipsorum, pure, et sincere, sine omni dolo, et fraude aliquali, bona fide, et inviolabili mediante, firmiter observare.

§. 16. Ita videlicet, ut ubi aliquis eorum, de præmissis quovis modo residendo, contra nostram Majestatem rebellizare niteretur, atque vellet; tunc nos, tamen cum prælatis, et baronibus nostris, qui tunc temporis de consilio nostro fuerint, simul, et conjunctim, non autem divisim; agnitis suis demeritis, prout qualitas exigit, juxta regni nostri antiquam consuetudinem, punire talem valeamus.

§. 17. Datum Budæ, feria secunda proxima post festum sancti Francisci confessoris. Anno domini millesimo, quadringentesimo tertio.

vajdák túszoikat akarnak állítani akképen, hogy ezeket, jelen levelünk keltétől számítandó harmincz nap eltelte előtt megnevezvén, a megnevezendőket velünk írásban tudassák: megkegyelmezzünk és épen olyan módon megbocsátunk, mint a többi lázadónak.

11. §. Ama hatalmas főurak, valamint vetélytársainknak vagy ezek bármelyikének ama szövetséges társai, pártfogói és hívei tekintetében pedig, kikre nézve nem lesznek túszaik, elrendeltük: hogy ha ezek, mondott Magyarországon lakván, a legközelebbi karácsony ünnepéig felségünk színe előtt személyesen megjelennek, akkor (de tanácsunknak — főpapjainknak és báróinknak — javaslatára) ugyanazon a módon nyerjenek kegyelmet, mint a többiek; ha azonban megjelenni átalnának, akkor a jelen megkegyelmezés javukra ne szolgáljon.

12. §. A mi pedig akármely fentemlített vetélytársunk háznépét, valamint azokat a nemeseket illeti, a kik a nevezett Magyar-, Szlavonországokban és az erdélyi részekben birtokosok, azt határozzuk, hogy ezuttal a megkegyelmezés általában ezeknek is szóljon, úgy mindazonáltal, hogy hűségük nyilvánítása végett, a jelen levelünk keltével kezdődő egy év forgása alatt felségünk színe előtt megjelenvén, ez iránt a maguk részére királyi levelünket eszközöljék ki.

13. §. Hogyha a fentebb elősorolt lázadók és ellenfeleink közül némelyek ennek utána netán fosztogatnának, gyujtogatnának, károkat okoznának, gonoszítottakat, rablásokat, gyilkosságokat vagy akármiféle más sérelmeket követnének el vagy vinnének véghez, avagy felségünk ellenében valamely merényletre vetemednének, elrendeljük, hogy ezeket szabad tegyen a jelen levelünkben foglaltak ellenére, még pedig az erdélyi részek és a Dráva közt lakókat, jelen levelünk keltétől számítandó nyolcz nap után, az erdélyi részekből valókat pedig husz és a Dráván tuliakat tizenöt nap elteltével a törvény és igazság rendje szerint elmarasztalni.

14. §. Végül az összes adományokat, melyeket felségünk a mondott főpapok, bárók, nemesek, vitézek, alattvalók és előbb érintett hozzátartozóik birtokaira, váraira, mezővárosaira és területeire nézve a jelen háboru tartama alatt bárki részére tett, az azokról irt vagy készült levelekkel egyetemben hatályon kívül helyezvén és megsemmisítvén, rendeljük, hogy azok korábbi birtokosaik kezén és rendelkezése alatt maradjanak, ugyanazzal a joggal, a melylyel ezelőtt azok birtokában voltak.

15. §. Fogadván és igérvén, hogy mindazt, a mit előrebecsátottunk, együtt és egyenként, valamennyiökkel és mindegyikökkel, valamint hozzátartozóikkal és örökösikkel szemben, föltétlenül és őszintén, minden csalárdság és hamisság nélkül, igaz és sérthetetlen hűséggel szilárdul megtartjuk.

16. §. Akképen tudniillik, hogy ha közülök valaki, a fentebbiektől bármi módon eltérve, felségünk ellen fel akarna lázadni és ezt megkísértené, akkor szabadságunkban álljon az olyant vétkességének kiderítése után, mindazáltal azokkal a főpapjainkkal és báróinkkal, kik ép akkor tanácsadóink lesznek, együttesen és egyszerre, nem pedig külön, a dolog minőségéhez képest, országunk régi szokása szerint megbüntetni.

17. §. Kelt Budán szent Ferencz hitvalló ünnepe után való hétfőn az Urnak ezer négyszáz harmadik évében.

SIGISMUNDI

DECRETUM PRIMUM.⁽¹⁾

Nos Sigismundus, dei gratia, rex Ungariæ, Dalmatiæ, Croatiae Marchioque Brandenburgensis, etc. Sacri Romani imperii vicarius generalis, et regni Boemiæ gubernator.

§. 1. Memoriae commendamus, tenore præsentium significantes, quibus expedit universis. Quod quemadmodum nobis alias, extra regnum nostrum in partibus Boemiæ; pro sacri Romani imperii honore, et jure nostri patrimonii, pro posse insudantibus, et laborantibus, quidam prælati, magnates, proceresque, et nobiles regni nostri, malo freti consilio, imo rebellionis calcaneo ducti, et in improbum sensum dati, ingrati, et inmemores beneficiorum nostrorum, a celsitudine nostra susceptorum, in crimen læsæ nostræ Majestatis simul conspirantes.

§. 2. Nos verum regem, et dominum Ungariæ, diademate, et solio ipsius regni nostri (cui jam, deo propitio, fere a sedecim annis feliciter regnavimus, et imperavimus) privare, et destruere, aliumque eis ignotum, in regem, utputa Ladislaum filium quondam Caroli de Duratio, eligentes, in dictum regnum nostrum introducere satagebant.

§. 3. Tandemque assistente nobis divini remedii adjutore, et nonnullorum fidelium baronum, et procerum nostrorum interveniente subsidio; gubernacula dicti regni nostri votive readipiscuntibus, plerisque⁽²⁾ ex dictis infidelibus nostris, juxta demeritorum suorum exigentiam, digna correctionis linea feriri, aliosque castris, tenutis districtibus, comitatibus, oppidis, possessionibus, et cunctorum bonorum maneriebus privari disponentes, et destitui; hujusmodi castra, tenuta, districtus, civitates, oppida, possessiones, et cunctas bonorum maneries; tanquam per notam infidelitatis hujusmodi rebellium, ad manus nostras regias devolutas, et reductas, de dictisque manibus nostris regiis, nonnullis prædictis fidelibus, baronibus, proceribus, et nobilibus nostris, partem nostram animo constanti, et fidelitate firma tenentibus, foventibus, magnificentibus, juxta laudabilium servitiorum ipsorum merita, vigore certarum literarum nostrarum, exinde confectarum, jure perennali dedisse, donasse, contulisse, et distribuisse perhibemur, et recordamur.

§. 4. Itaque nunc nonnulli forent regnicolæ nostri, quorum ut præmittitur possessiones, et jura possessionaria, per Majestatem nostram, modo præmisso, præactis nostris fidelibus donata, distributa existunt, qui his tribus modis infra scriptis, lamentabilibus querelis, nostram infestant Majestatem:

§. 5. «Primo, qualiter nonnulli essent ex ipsis, quorum licet jura possessionaria, propter notam infidelitatis ipsorum, dictis nostris fidelibus, in ævum

(1) Ennek a decretumnak az eredetije a kir. udvari levéltárban van meg. (K. és Ó.)

(2) «Plerisque» helyett olv. «plerosque».

ZSIGMOND

ELSŐ DECRETUMA.⁽¹⁾

Mi Zsigmond, Isten kegyelméből Magyarország, Dalmácia, Horvátország királya, brandenburgi örgróf stb. a szent római birodalomnak közönséges helytartója és Csehország kormányzója.

1. §. Jelen levelünknek rendén adjuk emlékeztére és tudtára, mindeknek, a kiket illet: Minthogy az időben, mikor mi a szent római birodalom tekintélye és családi örökségi jogunk érdekében országunkon kívül a csehországi részekben tehetségünkhöz képest fáradoztunk és munkálkodtunk, országunk bizonyos főpapjai, mágnásai és előkelői meg nemesei, rossz tanács után indulva, sőt lázadási szándéktól vezérelve, és aljas érzületet táplálva, hálátlanul, megfélekezve a mi felségünktől nyert jótéteményekről, ellenünk felségsértési büntény elkövetésére esküdven össze,

2. §. Abban mesterkedtek, hogy minket Magyarország igaz királyát és urát, ez ország koronájától és trónjától, (a mely ország fölött Isten kegyelméből már csaknem tizenhat év óta uralkodtunk és kormányoztunk) megfosztanak és megbuktassanak, és mást, rájuk nézve idegent, tudniillik néhai Durazzoi Károly fiát, Lászlót királyul választva, hozzanak be nevezett országunkba,

3. §. És mi, miután végre Isten segítségével némely hű báróink és előkelőink támogatása mellett mondott országunk kormányát óhajításunk szerint visszanyertük, mondott hűtleneink közül többekre vétségükhöz mérten, méltán megérdemlett büntetést szabattunk, és másoknak várait, területeit, határait, megyéit, mezővárosait, falvait s mindennemű birtokait elvettettük, őket azokból kitéttettük, és a mint mondják s mi is visszaemlékezünk, ezeket a várakat, területeket, határokat, mezővárosokat, falvakat és mindennemű jószágokat, mint ama lázadók hűtlensége czimén királyi kezünkre háramlottakat és visszaszálltákat, mondott királyi kezünkből e tárgyban kelt bizonyos levelünk erejénél fogva előbb említett némely báróink, előkelőink, nemesiünk részére, a kik kitaratással és szilárd hűséggel a mi részünkön voltak, minket támogattak és dicsőítettek, adtuk, adományoztuk és osztottuk ki dicséretes szolgálataikkal szerzett érdemeikhez képest:

4. §. Ennélfogva vannak némely országlakosaink, a kiknek mint előrebecsátottuk, birtokai és birtokjogai a felségünk részéről az említett módon történt adományozás és kiosztás következtében előbb érintett hiveink kezén vannak, kik is felségünket siralmas panaszaikkal az alábbirt három módon ostromolják:

5. §. «Először, hogy vannak köztük olyanok, a kiknek birtokjogait hűtlenségi vétkük miatt mondott hiveinknek örökös adományul adtuk ugyan;

(1) Ezen 1404-ből való — csak történeti értékkel bíró — decretumnak a Corpus Juris eddigi kiadásaiban ez a címe van: «Supra donationibus possessionum infidelium: anno domini 1404.» (A hűtlenek birtokainak adományozása tárgyában: az Úr 1404. évében.)

contulerimus; tamen tandem moti regia pietate, qua delinquentibus veniam solemus impertiri; ipsis capitibus, possessionibus, ac rebus, et bonis ipsorum universis, gratiam fecissemus specialem.»

§. 6. «Secundo autem, quibusdam ex ipsis, licet jura possessionaria ipsorum, per eandem notam infidelitatis, aliis fidelibus nostris donaverimus; tamen ipsi juxta gratiam inter nos, ac dominum Joannem archiepiscopum Strigoniensem, nec non utrosque Nicolaum, alias wayvodas nostros Transylvanienses, feliciter factam, initam, et motam, a quibusvis malorum generibus, nec non actibus potentionariis, et injuriis cuiusvis inferendis, superseissent prorsus et cessassent; nec unquam post prædictam gratiam, nobis, aut cuiusvis regnicolarum nostrorum; adhærendo nostris rebellibus, et æmulis, aliquam injuriam, damna, nocumenta, insolentiasque, et opprobria intulissent.»

§. 7. «Tertio autem, essent tales, quorum similiter jura possessionaria, pro præmissa nota infidelitatis, aliis nostris fidelibus, certarum nostrarum literarum donationalium vigoribus contulissemus; qui nunquam, et maxime in his elapsis proximis disturbiorum temporibus, aliquam noxii criminis infidelitatis, aut aliam cuiusvis contagionis notam in se continentem, contra nostram Majestatem, et sacrum nostrum diadema, aut alios quoscumque fideles nostros: palam, vel occulte perpetrassent, et commisissent: pariterque ipsi hujusmodi, possessionibus, et juribus possessionariis non essent digni, et merito privandi, et destituendi. Supplices nostræ Majestati vocibus gembundis; ut ipsis circ apræmissa, de remedio dignaremur providere opportuno.»

§. 8. Nos itaque, qui ex suscepti regiminis officio, causas quorumlibet oppressorum, et querulantium, omnino metiri debemus, justitia requirente, auditis, et sane intellectis propositionibus præmissis, una cum fidelibus prælatis, baronibus, et proceribus nostris, maturo exinde præhabito, et digesto consilio; circa præmissos articulos, objectiones, et querelas præmemoratorum querulantium, modo superius specificato, coram nobis, ac ipsis prælatis, et baronibus nostris, propositos, et declaratos; una cum eisdem sanximus, decrevimus, et instituimus, super hisque statutum fecimus.

§. 9. Ut hi omnes, et singuli regnicolæ nostri, quorum uti superius expressatum est, jura possessionaria aliis fidelibus nostris, prætextu præmissæ notæ infidelitatis, contulisse dignoscimur; hos nostros fideles, apud quos dicta jura possessionaria existunt, in domibus eorum propriis, aut alias ubi reperiri potuerint, mediantibus hominibus nostris regiis, et testimoniis aliquorum credibilium capitulorum, vel conventuum, contra seipsos, personaliter, vel per procuratorem, nostræ Majestatis, ubicunque tunc, deo duce, una cum eisdem prælatis, baronibus, et proceribus nostris fuerimus constituti, evocent in præsentiam; merum, plenum, et condignum iudicium, finemque decisivum recepturos, causa in præmissa.

§. 10. Adveniente autem ipso termino, ipsis partibus, coram nobis, pro habendo in eorum causa moderativo iudicio,⁽¹⁾ si, et in quantum ipsæ partes unanimi, et concordii voluntate, se ipsos in eorum causa, attestatione, seu testimonio aliquorum fide dignorum, proborum nobilium virorum, qui fideles fuerint a principio, et se nostræ Majestati sponte submiserint, et⁽²⁾

⁽¹⁾ Hiányzik innen a «comparentibus» szó. (Ó.)

⁽²⁾ Ez az «et» szó fölösleges s csak értelmzavaró. (Ó.)

de királyi hajlandóságunk sugalmazására, a melyvel a bünösöknek megszoktunk bocsátani, utóbb életüknek, birtokaiknak és összes vagyonuknak különös kegyelmet adtunk.»

6. §. «Másodszor meg, hogy noha némelyiküknek birtokjogait ugyancsak hűtlenség vétkének czimén más hiveinknek adományoztuk, mégis a köztünk és az esztergomi érsek: János ur, meg erdélyi vajdánk: a két Miklós közt szerencsésen eszközölt, megkötött és létrehozott kegyelmezési egyességhöz képest magukat mindenféle gonosztettektől, hatalmaskodási tényektől teljességgel távol tartották s az ilyesmit abbahagyták, a minthogy az előbb említett megbékélés után lázadóinkhoz és ellenfeleinkhez való csatlakozással soha sem nekünk, sem valamely országlakosainknak jogtalanságot, károkat nem okoztak, nem ártottak, szokatlan dolgokat el nem követtek, minket meg nem gyaláztak.»

7. §. «Harmadszor pedig, hogy vannak olyanok, kiknek birtokjogait hasonlóképen az előbb mondott hűtlenség miatt, bizonyos adománylevelünk erejénél fogva más hiveinknek adományoztuk, a kik felségünk, szent koronánk vagy bármely hiveink ellen soha, s kiváltképen a legközelebb mult zavaros időkben, sem nyilván, sem titkon, valami büntetésre méltó hűtlenségi vétket vagy más bármilyen bűnrészességre valló tettet el nem követtek, véghez nem vittek; az ilyeneket birtokaiktól és birtokjogaiktól megfosztani és elejteni, szintén nem volna méltányos, a kik is sohajtva könyörögnék felségünknek, hogy róluk az előadottakra nézve alkalmas szerrel gondoskodjunk.»

8. §. Mi tehát, kiknek elvállalt uralkodói tisztünknel fogva bizonyára bármely elnyomottnak és panaszosnak ügyeit el kell bírálnunk, miután, így hívván magával az igazság, az előadott kívánságokat meghallgattuk és teljesen megértettük, az említett panaszosoknak a fent körülírt módon elénkbe és főpapjaink meg báróink elibe terjesztett és kinyilvánított fentebbi pontjai, ellenvetései és panaszai tárgyában, hű főpapjainkkal, báróinkkal és előkelőinkkel ez iránt tartott és folytatott érett tanácskozás után, velük együttesen megállapodtunk, végeztünk és határoztunk, s azokra nézve azt a rendelést tettük:

9. §. Hogy mindazok az országlakosaink együtt és egyenkint véve, kiknek — mint fentebb mondtunk — birtokjogait az előbb említett hűtlenség czimén más hiveinknek adományoztuk, azokat a hiveinket, kiknél a mondott birtokjogok vannak, királyi embereink és valamely hiteles káptalan vagy convent bizonyosága után saját házaikból vagy onnan, a hol épen megtalálhatják, maguk ellen személyes vagy ügyvédjük által való megjelenésre felségünk elébe idézzék, oda, a hol Isten vezérlése alatt, épen akkor főpapjainkkal, báróinkkal és előkelőinkkel tartózkodunk, hogy az előrebocsátott ügyben igaz, tökéletes és méltó ítéletet s döntő elintézkést nyerjenek.

10. §. Ha aztán a felek, a határidő elérkeztével előttünk megjelentek, hogy ügyükben szabályul szolgáló ítéletet nyerjenek és ügyükre nézve egyértelművel s akarattal bizonyos hitelt érdemlő és becsületes nemeseknek, a kik kezdetől fogva hiveink voltak s magukat felségünknek önként alávetették, a bizonygatótételeiben és tanuságában megállapodnak, akkor Mi és báróink a feleknek

compromiserint : extunc ibidem, ipsa compromissio, ipsis partibus, per nos, ac ipsos barones nostros admittatur, et consentiatur. Inter ipsasque partes, juxta formam hujusmodi compromissionis, aut attestationis, judicium, et justitiam exhibeant indilate : prout conveniens fuerit, et juri videbitur expedire.

§. 11. In casu vero, quo partes præactæ, in hujusmodi testium electione discordes fuerint ; tunc nos, prælatos, barones, aut cæteros nobiles illius comitatus, in quo ipsæ possessiones denotatæ, et collocatæ existunt, qui nobis fideles fuere ; vel si in ipso comitatu, tot, et tanti nobis fideles, in numero pro tunc non fuissent, quorum testimonium super his sufficiens esset, et acceptandum ; tunc alios nostros fideles alterius comitatus, ipsis possessionibus collatis propinquiores, de fidelitate, vel infidelitate partis, quæ inculpat, per certas literas nostras requirere, et ab ipsis exinde meram certitudinem recipere, et experiri teneamur. Ut recepta rei veritate, inter ipsas partes finem facere valeamus ⁽¹⁾ indilatam.

§. 12. Ad conclusionem autem horum articulorum. Primo, quicumque regnicolarum nostrorum, quorum jura possessionaria, modo antelato, cuiquam fidelium nostrorum sunt collata, se annotatam gratiam per nos, ipsi domino archiepiscopo, et waywodæ factam, per evidens documentum, aut alia credibilia testimonia, veraciter observasse, comprobare poterunt ; tales rursus in plenum dominium, universorum jurium ipsorum possessionariorum, debent esse in continenti restituendi.

§. 13. Illis vero nostris fidelibus, apud quos ipsa jura possessionaria existerint, loco eorundem alias possessiones dare non tenebimur.

§. 14. Illi autem fideles nostri, qui possessiones aliquorum infidelium nostrorum notiorum, a nobis impetraverint, et seipsos ipsi infideles, ab ipsa nota infidelitatis expurgare non valuerint ; allegantibus solum sub ipsis capitibus, possessionibus, et bonis eorum, post ipsam donationem nostram, per nostram Majestatem, gratiam fore factam ; in pleno dominio ipsarum possessionum ipsis donatarum, in ævum debeant remanere ; nec unquam ipsas possessiones, ab eisdem nostris fidelibus, modo qualicunque, absque bona eorum annuentia, et voluntate, auferre valeamus ; nec ipsis infidelibus nostris, ipsa gratia nostra, quoad rehabilitationem ⁽²⁾ ipsarum possessionum eorum, possit in aliquo suffragari : quoniam volumus hujusmodi donationem nostram, semper, et ubique, in sui roboris firmitate, inviolabiliter permanere.

§. 15. Item, quicumque fidelium nostrorum, aliquas possessiones infidelium nostrorum, a celsitudine nostra, modo qualicunque obtinuerit, vel impetraverit, seipsumque in dominium hujusmodi possessionum, per nos sibi donatarum, tepiditate, aut aliquali inertia ductus, infra tempus legitimum, utputa infra anni revolutionem, per nostrum, aut capituli, vel conventus homines, prout moris est, statui non fecerit ; talis vigores literarum suarum donationalium perdiderit ; ipsæque possessiones, rursus ad manus nostras regias, sunt devolvendæ eo facto ; aut his regnicolis nostris, quorum capitibus, et possessionibus gratiam fecissemus : in eo casu debeant esse utique restituendæ.

(1) . *Valemus* hibás, e helyett *v*aleamus. (Ó.)

(2) . *Rehabilitatio* helyett *olv. rehabilitatio*. (Ó.)

e megállapodást megengedjük s abba beleegyezzünk, és azok a felek közt e megállapodás vagy tanuságtétel minőségéhez képest haladéktalanul illő és a jognak megfelelő törvényt s igazságot tegyenek.

11. §. Hogy ha pedig az említett felek az efféle tanuk kiválasztására nézve nem egyeznének meg, akkor a mi kötelességünk leszen annak a megyének, hol azok a birtokok ki vannak jelölve, vagy a hol azok fekszenek, főpapjait, báróit és egyéb nemeseit, kik hozzánk hívek maradtak, vagy ha akkoriban abban a megyében nem volnának hiveink, akkora számban és annyian, a mennyinek a tanuságát ebben az ügyben ki kellene venni, hogy az elégséges legyen, más megyéből való s az adományozott birtokokhoz közelebb lakó hiveinket, a vádlott félnek hűsége vagy hűtelensége iránt bizonyos leve-lünk útján kikérdezni és tőlük erre nézve a tiszta valót kivenni és megtudni, hogy a dolog mibenlétéről meggyőződést szerezvén, az ügyet a felek közt haladéktalanul bevégezhessek.

12. §. E pontok befejezéseül pedig rendeltük :

Először, hogy ha amaz országlakosaink közül, a kiknek birtokjogait az előbb említett módon valamely hívünknek adományoztuk, bárki is hiteles okirattal vagy más elfogadható tanubizonysággal kimutathatja azt, hogy az említett kegvelmet, melyet az érsek urnak és a vajdának adtunk, igazán tiszteletben tartotta, azt összes birtokjogainak teljes uralmába mindjárt visszafizetni kell helyezni.

13. §. De ama hiveink részére, a kiknek kezén azok a birtokjogok voltak, ezek helyébe nem tartozunk más birtokokat adni.

14. §. Azoknak a hiveinknek pedig, kik tőlünk nyilvánvaló hűtleneink birtokait kérték fel, a mely hűtlenek magukat a hűtlenség vétke alól nem tisztázhatták, csakis állítván, hogy felségünk az ő életüknek, birtokaiknak és javaiknak, adományozásunk megtörténte után megkegyelmezett, a nekik adományozott birtokok teljes uralmában örökre benn kell maradniok, s e birtokokat ama hiveinktől, az ő készséges beleegyezésük és akaratuk nélkül semmi szin alatt el ne vehessük ; és a mi kegyelmünk azoknak a hűtlenek-nek ama birtokok visszavevése tekintetében semmit se használjon, mert azt akarjuk, hogy ez az adományozásunk az ő szilárd erejében mindig és mindenütt sértethetetlenül fönmaradjon.

15. §. Továbbá ha hiveink közül bárki is, felségünktől akármilyen módon hűtleneink birtokait nyerte el vagy kérte föl és magát lanyhaságból vagy restségből a mi emberünk vagy a káptalan vagy convent emberei útján, a mint ez szokásos, a törvényes időn belül, vagyis egy év forgása alatt, e neki adományozott birtokokba be nem iktattatta, arra nézve okmánylevelének ereje elvész, és maguk a birtokok ismét legott királyi kezünkre fognak visszaszállani ; vagy az ilyen esetben legalább azok részére kell azokat visszafizetni, a kik fejének és birtokainak megkegyelmeztünk.

16. §. A mely hűtlenekre pedig nézve bizonyos az, hogy csak életüknek

§. 16. Illorum autem infidelium possessiones, quorum solum capitibus, et non possessionibus gratiam fecisse perhibemur, nobis retinemus; aut si cuicumque ipsas maluerimus donare; id in nostra constat, et constare poterit voluntate.

§. 17. Qui vero, modo, et consuetudine observatis, se vigore donationis nostræ regiæ in dominium possessionum sibi datarum, infra tempus legitimum, per nostrum et capituli, aut conventus homines introduci, ac per ipsos homines passionem debitam, coram dicto capitulo, aut conventu (prout moris est) fieri procurarunt; occurrentibusque interim, et imminetibus aliquibus sibi impedimentis, aut obstaculis eorundem capituli, vel conventus; ipsum capitulum; vel conventus ipsas literas statutorias, ob contradictorum inhibitionem, aut aliam potentiarum resistentiam, aut favorem, seu formidinem dictorum nostrorum infidelium, val fratrum eorundem, aut aliis causis expressis, extrahere, et emanari facere recusassent; tunc ex eo, non debent perdere vigorem literarum suarum donationalium: dummodo de ea re legitime doceant, deque et super his, perhibeant testimonium veritatis.

§. 18. Præterea, quicumque fidelium nostrorum in dominium possessionum, ob notam infidelitatis alicujus per nos sibi donatarum, infra anni revolutionem, hucusque aut ob metum, potentiam sui adversarii; vel de nostra commissione, seu mandato, aut prorogatione, se statui facere nequivisset; et in dominium earundem legitime introire, et ad⁽¹⁾ rite et legitime, cum sufficienti testimonio posset comprobare; similiter volumus, ut ex eo, non perdat vires literarum suarum donationalium.

§. 19. Volumus etiam, et præsentis scripti nostri patrocínio stabilimus; ut hi omnes et singuli nostri fideles, qui de possessionibus eorum, per nostram Majestatem eis, prætextu aliquarum infidelitatum donatis, vigore gratiæ nostræ, per nos ipsis infidelibus factæ, aut per ipsos infideles aut alios quoscunque potentialiter exclusi essent; vel qui, ut præmisimus, ob metum dictorum adversariorum eorum, hucusque dictas possessiones intrare nequivissent; rursus in plenum dominium earundem, per comites parochiales illorum comitatum, in quibus ipsæ possessiones existunt, modis omnibus restituantur, et introducantur.

§. 20. Volumus etiam, ut numerus eorundem fidelium nostrorum augeatur, et via recludatur delinquentibus: sanximus, ut quicumque regnicolarum nostrorum, quibusvis nostris infidelibus, facto, aut subsidio, expensarumque largitione subvenisse, aut ipsis hospitalitatem præbuisse, probari potuerint; hi omnes, similiter perdant jura ipsorum possessionaria universa. Datum Budæ, feria tertia proxima post dominicam: invocabit. Anno domini millesimo, quadringentesimo quarto.

(1) « Ad » helyett « id » olvasandó.

kegyelmeztünk meg, de nem birtokaiknak is: azoknak birtokait magunk számára tartjuk meg; vagy ha inkább másnak akarnók azokat adományozni, ez szabadságunkban áll és fog is állhatni.

17. §. A kik pedig a törvényt és szokást megtartva, magukat királyi adományunk erejénél fogva a nekik adományozott birtokok uralmába a mi emberünk s a káptalan vagy convent emberei által a törvényes idő alatt bevezették, és a nevezett káptalan vagy convent előtt amaz emberek által a kellő bevallást (a mint ez szokásos) megtették; de időközben némi akadályok vagy nehézségek merülvén fel s gördülvén eléjük avagy a káptalan és convent elé, ez a káptalan vagy convent az ellentmondók tiltakozása, vagy más hatalmaskodó ellenszegülés miatt, vagy kedvezésből, avagy említett hűtleneinktől, avagy ezek atyafiaitól való féltében, vagy más kijelentett oknál fogva az iktató levél kivételét és kiadását megtagadta: e miatt az ő adománylevelüknek nem kell erejüket elveszteniök, csak hogy a történeteket törvényesen bizonyítsák és azokra nézve a való tényt kimutassák.

18. §. Azonkívül, ha akár az ellenségtől való félelmében vagy ennek hatalmaskodása miatt, akár saját meghagyásunk, parancsunk avagy adott halasztásunk következtében azoknak a birtokoknak uralmába, a melyeket valakinek hűtlensége miatt adományoztunk neki, eddigelé egy év leforgása alatt magát be nem vezettethette s azok uralmába törvényesen be nem léphetett, és ezt elégséges bizonyítékkal annak rendje szerint és törvényesen bebizonyíthatná: hasonlóképen elrendeljük, hogy e miatt adománylevele erejét ne veszítse.⁽¹⁾

19. §. Akarjuk, és jelen levelünk oltalma alatt megállapítjuk azt is, hogy mindazokat a híveket, a kiket felségünktől valamely hűtlenség czimén adományul nyert birtokaikból a hűtleneknek adott kegyelmünk erejénél fogva, akár magok a hűtlenek, akár mások erőszakosan kizártak, vagy a kik, mint előrebocsátottuk, mondott ellenfeleiktől való félelmükben említett birtokaikba eddiglen be nem juthattak, ama megyéknek ispánjai, a melyekben e birtokok feküsznek, együtt és egyenként mindenképen azok teljes uralmába visszahelyezzék és bevezessék.

20. §. Akarjuk azt is, hogy eme híveinknek száma gyarapodjék, és a bűnösök elől az utat elvágják; elrendeltük hát, hogy a mely országglakosaink ellenében be lehet bizonyítani azt, hogy akármely hűtleneinknek tettel, segélynyújtással és költségadással kezükre játszottak vagy irántok vendégszeretetet tanusítottak, mindazok hasonlóképen összes birtokjogaikat elveszítsék.⁽²⁾

Kelt Budán, az «Invocabit» vasárnapot⁽³⁾ követő kedden. Az Úr ezernégyszáz negyedik évében.

(1) V. ő. Hk. I. R. 32. cz. 1. §. és II. R. 9. cz. 10. és 13. §§.

(2) V. ő. az 1405 (II.): IX., az 1435 (II.): XXIV. t. cz., az 1486: XI.VII. t. cz. és az 1492: I.XXXIII. t. czikk. (ő.)

(3) Tehát február utolsó vasárnapját. M.

SIGISMUNDI

DECRETUM SECUNDUM.¹⁾

Sigismundus dei gratia, Ungariæ, Dalmatiæ, Croatiae, Ramae, Serviae, Galliciae, Lodomeriæ, Comaniæ, Bulgariæque rex: Marchio Brandenburgensis: sacri Romani imperii archi-camerarius; Bohemiæ, et Lucemburgensis hæres. Universis Christi fidelibus, præsentibus pariter, et futuris, præsentium notitiam habituris, salutem in omnium Salvatore.

§. 1. Sceptringera regalis dignitatis altitudo, eo vigilantiori cura; subditorum suorum conservationem, ac tranquillitatem exquirat; quo felicitatem publicam, in sui augmentum, et gloriam; calamitatem vero, in sui cernit detrimentum, et ignaviam redundare.

§. 2. Neque enim princeps esse potest inglorius, qui de subditorum pace, et securitate semper cogitat; neque non ignavus, qui futuris malis, et periculis non prævidet, quando potest.

§. 3. Hinc est, quod convocatis, ex omnibus regni nostri comitatibus, ac districtibus, civitatum, oppidorum, et liberarum villarum, regie jurisdictioni pertinentium, nunciis, et legatis auditis, et diligenter intellectis, eorum, et cujuslibet ipsorum petitionibus, requisitionibus, informationibus, opinionibus, et querelis; de prælatorum, baronum, et potiorum regni nostri procerum, ipsorum etiam legatorum consilio, matura quoque superinde deliberatione præhabita, pro bono, et pacifico statu, evidentique utilitate totius regni; quasdam civitates, murorum ambitu cingendas; quasdam liberas villas, seu oppida, civitatis honore sublimandas; quasdam consuetudines, quæ potius abusiones videbantur, abolendas; quasdam moderandas, in melius⁽²⁾ reformatas; quædam etiam de novo statuenda decrevimus, sanximus, et ordinavimus, prout infra.

§. 4. Ad quam rem, una potissimum consideratio mentem nostram induxit; quod retroactis temporibus, prout in chronicis legitur Ungarorum, hoc regnum nostrum variis saepe afflictionibus, interdum per bisenos, aliquando per tartaros, nonnunquam per alios paganos; novissime vero per turcas irrogatis; solummodo ob muratarum civitatum, seu aliarum munitionum carentiam et defectum, cum homines, ubi se, et bona sua recludere, seu reducere possent, loca fortia non haberent; quin imo,⁽³⁾ cuncta exposita prædis hostium in propatulo subjacerent, miserabiles desolationes, tristissimas populorum abductiones, et generaliter innumerabilia, quæ horror est referre; et inestimabilia pertulit detrimenta.

(1) A Corpus Juris korábbi kiadásai e decretumot így határozzák meg közelebről: «Anno Domini 1405. editum et ejus anni primum aliis Sigismundi decretum minus vocatum».

E decretum hiteles eredeti példányai találhatók: Kassa, Sopron, Körmöczbánya, Korpona és Bártfa városok levéltáraiban. L. *Korachich J. M. i. m.* 18. l. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben az «in melius» előtt is «quasdam» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben nem «quin imo», hanem «qui imo» olvasható. (K. és Ó.)

ZSIGMOND

MÁSODIK DECRETUMA.⁽¹⁾

Zsigmond, Isten kegyelméből Magyarország, Dalmácia, Horvátország, Ráma, Szerbia, Galiczia, Lodomeria, Kunország és Bulgária királya, brandenburgi örgróf, a szent római birodalomnak főkamarása, Csehország és Luxemburg örököse. Minden, ugy jelenleg élő, mint jövődöbeli keresztény hívőnek, kiknek jelen levelünk tudomására fog jutni, üdvöt a mindenek üdvözítőjében.

1. §. A királyi méltóságnak kormányzó fönsége annál éberebb gondal munkálkodik alattvalóinak megmaradásán és nyugalmán, mentül inkább látja át azt, hogy a közboldogság saját gyarapodására és dicsőségére, a köznyomor pedig saját kárára és megalázására szolgál.

2. §. S bizonyára nem lehet dicstelen az a fejedelem, ki mindig alattvalóinak békéjét és biztonságát forgatja eszében, valamint nem lehet derék az, a ki, mikor tehetné, a jövő bajoknak és veszélyeknek nem veszi elejét.

3. §. Ez az oka, hogy miután országunk minden megyéjéből és kerületéből a követekeket, és a királyi joghatóságunk alá tartozó városok, mezővárosok és szabad községek küldötteit összehívtuk, s mindnyájuknak és mindeniküknek kéréseit, kívánságait, előadásait, véleményeit és panaszait meghallgattuk és pontosan megértettük: országunk főpapjainak, báróinak és tekintélyesebb előkelőinek valamint ama követekek tanácsára s az e részben történt érett megbeszélés után, az egész ország java és békességes állapota kedvéért s annak nyilvánvaló hasznára végeztük, határoztuk és rendeltük, hogy némely városokat védfalakkal kell körülvenni, némely szabad községeket vagy mezővárosokat a városok rangjára kell emelni, némely, inkább visszaélésnek látszó szokásokat el kell törölni, másokat mérsékelni és megjavítani, némelyeket ujjonan is megállapítani, mint alább következik.

4. §. És erre az elhatározásra főképen annak az egy dolognak a megfontolása indította akaratomkat, hogy ez az ország az elmúlt időkben, a mint ezt a magyarok krónikaiban olvashatjuk, különböző csapások következtében, melyeket néha a besenyők, máskor a tatárok, olykor más pogányok, legutóbb pedig a törökök mértek rá, gyakran siralmas pusztításokat, a népnek igen sanyaru elhurczoltatását, s egyáltalán számtalan, borzalom nélkül elő nem sorolható és megbeesülhetetlen károkat volt kénytelen elszenvedni, egyes egyedül azért, mert kőfalakkal ellátott városok vagy egyéb várépítmények hiánya és fogyatékosága miatt nem voltak oly erősített helyei, a hol az emberek vagyonukkal elzárkózhattak és megvonulhattak volna, sőt ellenkezőleg, mindenük a szabadban az ellenségnek prédára volt kitéve.

⁽¹⁾ A Corpus Juris korábbi kiadásai szerint: «Kiadva az 1405. évben, és ez évből az első, nemelyek Zsigmond kisebb decretumának nevezik.» (Ezzel szemben az 1435. évi második decretumot — I. alább 253. l. — Zsigmond nagyobb decretumának hívják.) Zsigmondtól t. i. 1405-ből két decretum maradt fenn: az egyik (a fenti) mint 1405 (I.), a másik (I. alább a 231. lapon) mint 1405 (II.) decretum szerepel a Corpus Jurisban és így is idéztetnek.

ARTICULUS 1.

Mensura liquidorum, et aridorum, per totum regnum, ad mensuram civitatis Budensis conformanda.

Primo namque, quorundam subditorum nostrorum precibus inclinati: libertates infra declarandas statuimus:

§. 1. Quod in omnibus civitatibus, oppidis, castris, et villis, et generaliter ubicunque intra ambitum regni nostri, tam in nostris, quam aliorum quorumcunque sint: libra, statera, ulna, mensura vini, frugum, et generaliter omnes res mensurabiles, et ponderabiles, ponderentur, et mensurentur, secundum mensuram civitatis nostrae Budensis.

§. 2. Demptis tantummodo mensuris decimarum, et montium tributis, vulgo Hegyvám, in Theutonico: Pergrecht: ac lucris, censibus, fundis, et redditibus presbyterorum et virorum ecclesiasticorum: quos in suis statu et justitia, quantitate et valore, volumus permanere.

§. 3. Si quis autem contrarium facere praesumpserit: incidet in poenam amissionis rei ponderatae, vel mensuratae: perdendo, pro parte ponderata vel mensurata: totam rem ponderandam, vel mensurandam.

ARTICULUS 2.

Mercatores forenses, qualiter pannum vendere intra regnum possint?

Sanximus praeterea: mercatoribus forensibus, in civitatibus quibuscunque pannos incidere, et ad ulnam vendere, imo nec pauciores sex staminibus simul vendere, ullo tempore, etiam diebus nundinarum non licere: dummodo iidem mercatores, sex pannos, vel plures habere dignoscantur.

§. 1. Si vero pauciores quam sex haberent: eosdem integros vendere, vel commutare valeant, atque possint.

§. 2. Quodsi secus attentatum fuerit: panni quaelibet stamina,⁽¹⁾ contra huiusmodi ordinem nostram vendita, alienata, vel commutata: nec non pecunia, si qua forte soluta fuisset pro eisdem, auferantur.⁽²⁾

ARTICULUS 3.

Notarii publici, non valeant procurare inter duos laicos, in iudicio saeculari.

Decrevimus insuper: quod nullus publicus notarius, in causis quae inter duos laicos vertuntur, sive coram iudice ecclesiastico, sive saeculari, procurare audeat: vel ullatenus advocare: sed⁽³⁾ tantum in foro spirituali, seu viciorum curiis, locum habeat.

§. 1. Nec nobiles, seu viri ecclesiastici, inquisitiones possint facere contra eos.

ARTICULUS 4.

Appellationibus civium, hospitum, et populorum civitatum, deferendum est.

Porro, omnibus et singulis civibus, hospitibus, et populis quarumcunque civitatum nostrarum, et liberarum villarum alicui ex principalioribus civitatibus annexarum: a quacunque sententia, per eorum iudices, et cives lata: ad magistrum tavernicorum nostrorum: vel ad iudicium illius civitatis, cuius libertate talis civitas, vel villa⁽⁴⁾ fungitur: liceat appellare.

§. 1. Nec ab illorum, ad quos appellatum fuit, iudicatu, vel sententia, sit ulterius in aliorum iudicium praesentiam procedendum, sed ipsa causa debeat coram eisdem finaliter terminari.

ARTICULUS 5.

Malefactores puniendi facultas, penes quos sit?

Ad haec: quemadmodum ex antiqua regni nostri consuetudine, per divos reges, praedecessores nostros, et nos hactenus observata, palatinus, comites parochiales, alique honorem, seu dignitatem baronatus tenentes: in congregationibus, ac generalibus iudiciis, quoslibet fures, latrones, ac alios malefactores, inibi proscriptos, et extradatos, iudicare condemnare, punire, seu proscribere consueverunt.

§. 1. Et insuper nobiles,⁽⁵⁾ ex speciali gratia regia, ipsis concedi consueta, in eorum possessionibus etiam, malefactores, quos in maleficiis, et culpis deprehenderint,⁽⁶⁾ condemnare

(1) A «panni quaelibet stamina» helyett az eredetiben ez áll: «perdantur quaelibet stamina». (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben az auferantur szó hiányzik. (K. és Ó.)

(3) E «sed» szóval kezdődő s «habeat» szóval végződő mondat helyett az eredetiben a következő mondat olvasható: «sed nec extraneum testimonium inter cives locum habeat». (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «villa libera» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «veluti nobiles» áll. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «deprehendunt» áll. (K. és Ó.)

4. CZIKKELY.

Hogy a folyó és szilárd testek mértékét az egész országban Budaváros mértékéhez kell alkalmazni.

Először is engedve némely alattvalóink kérésének, az alább kijelentett szabadságokat állapítottuk meg:

1. §. Hogy a fonttal, mérleggel, öllel való mérés, a bornak, gabonának kimérése, s általában minden megmérhető és mázsálható dolognak kimérése és megmázsálása minden városban, a mezővárosokban, várakban, falvakban úgy a mieinkben, mint bárki máséban, s egyáltalán országunk határain belül mindenütt Budavárosunk mértéke szerint történjék.

2. §. Kivéven a dézsmamértéket és hegyadót (köznyelven hegyvám, németül: Bergrecht), valamint a papok és egyházi férfiak haszonvételeit, béreit, telkeit és jövedelmeit, melyekre nézve rendeljük, hogy a maguk állapotában és minőségében, mennyiségében és értékében maradjanak meg.

3. §. Ha pedig valaki ezzel ellenkezően merne cselekedni, az a megmázsált vagy kimért dolognak elvesztésével fog bünhődni egy résznek a kiméréseért vagy lemázsálásért a kimérésre vagy lemázsálásra szánt dolgot egészen elvesztvén.⁽¹⁾

2. CZIKKELY.

Milyen módon szabad az idegen kereskedőknek az országban belül posztót árulni.

Elrendeltük azonkívül, hogy idegen kereskedőknek bármely városban posztót levágni és rőfönként eladni, sőt egyszerre hat végnél kevesebbet eladni semikor, még vasárnapokon se legyen szabad; ha ugyan azoknak a kereskedőknek van hat, vagy ennél több darab posztótjuk.

1. §. Ha pedig hatnál kevesebbjük van, álljon jogukban és szabadságukban azokat egészen eladni vagy elcserélni.

2. §. Hogyha másként mernének cselekedni, minden vég posztót, melyet jelen rendelés ellenére eladtak, elidegenítettek vagy elcseréltek, valamint az azokért netalan fizetett pénzt is el kell tőlük venni.⁽²⁾

3. CZIKKELY.

A nyilvános jegyzők két világi egyén között folyó perben a világi bíróság előtt ne ügyvédkedjenek.

Elhatároztuk ezenfelül, hogy két világi fél között fenforgó perekben semmi nyilvános jegyző se merjen akár egyházi, akár világi bíró előtt megbízottként vagy ügyvédként szerepelni, hanem csak a szentszéken vagy a szentszéki helyettesek curiáiban legyen helye.

1. §. És ellenük tanuvallatásokat se nemesek, se egyházi férfiak ne eszközölhessenek.⁽³⁾

4. CZIKKELY.

Hogy a polgárok, jövevények és városi népség feljebbvezetésének helyet kell adni.

Továbbá a polgároknak összesen és egyenkint, a jövevényeknek, és bármely városunk valamint valamely nevezetesebb városhoz csatolt szabad községek lakosságának szabadságában álljon bármely ítéletet, melyet bíráik és esküdt polgáraik hoztak, tárnokmesterünkhöz, vagy annak a városnak a bíróságához feljebbzeni, a melynek szabadságával az ilyen város vagy község él.

1. §. És azoknak ítéletétől vagy határozatától, a kikhez a feljebbvezetés történt, nem kell a pert tovább más bírák elibe vinni, hanem am azok előtt kell azt véglegesen befejezni.⁽⁴⁾

5. CZIKKELY.

Kiknek áll jogában a gonosztevők megbüntetése?

Azután: valamiint országunknak régi szokása szerint, melyet eddigelé megdicsőült királyi elődeink és mi is megtartottunk, a nádor a megyei ispánok és más, bárói tisztséget vagy meitóságot viselők a gyűlésekben és köztörvényszékeken bármely tolvajt, rablót valamint egyéb ott levelesített és kiszolgáltattott gonosztevőket elítélni, elmarasztalni, megbüntetni és levelesíteni szoktak.

1. §. És ezenfelül a nemeseknek is a nekik szokás szerint megadott különös királyi kegyelemnél fogva, szabadságukban állott birtokaikon a büntetteken vagy vétségeken kapott gonosz-

(1) A mértékekről v. ö. 1405 (II.): VI., 1504: XVII., 1588: XVI., 1635: XXXI., 1659: XXIII. és LXI., 1715: LXIII. és XCVII., 1729: XIV., 1764: XXIX. és 1807: XXII. t. cz. (Ö.) A métermérték behozataláról v. ö. 1874: VIII. t. cz.

(2) V. ö. alább e decretum XI., XVI. és XVII. cikkét, továbbá 1439: IX., 1492: LXXXIV., (beszterczébányai) 1542: XXXVII. és XL. t. cz. Az 1405: II. t. cz. alakilag is hatályát veszteszte az 1546: LI. és LIX. t. cikkek folytán. — A most érvényes ipartörvényről v. ö. 1884: XVII. t. cz. Márkus.

(3) V. ö. 1471: XIV. t. cz., továbbá Hk. II. R. 13. cz. M.

(4) V. ö. Hk. III. R. 10. cz., továbbá 1405 (II.): XI. t. cz. és 1498: XXXVIII. t. cz.

ponaliter, ac punire facultatem liberam habuerant.⁽¹⁾

§. 2. Ita et nos, in presenti sanctione duximus statuendum: quod de cætero, pro conservanda pace, proque civitatum, et villarum uberiori tranquillitate, pro viarum securitate, pro itinerantium commodo, ut⁽²⁾ malefactoribus delinquendi materia subtrahatur: omnes, et singulæ civitates, ac liberæ villæ, seu iudices, et iurati earundem, hujusmodi malefactores, qui in eorum⁽³⁾ tenuis maleficia perpetrassent (quemadmodum et nobiles, ex gratia et donatione regia facere possent) condemnandi, et debitis puniendi suppliciis plenam, et liberam habeant facultatem: salvo: si ipsi rei, vel⁽⁴⁾ suppliciis digni, a regia maiestate, veniæ⁽⁵⁾ gratiam obtinuissent superinde.

§. 3. Sin autem palatinus, comites, et alii,⁽⁶⁾ qui honorem⁽⁷⁾ baronatus habentes, nec non civitatum rectores, hujusmodi malefactores extradatos, comprehendere, et punire non possent, sed nihilominus eos culpabiles iudicando, proscriberent: eo casu, teneantur illi, qui proscriptionem fecerint, tales malefactores proscriptos, cunctis iudiciis, et iustitiariis regni nostri, et etiam omnibus civitatibus denunciare, et per eorum literas, maleficii eorundem seriem continentes, manifestare.

§. 4. Qui iudices, et iustitiarii, ac etiam civitatum rectores, postquam hujusmodi literæ ad manus eorum perveniunt: ipsos malefactores, si in ipsorum tenuis, et districtibus invenerint, possint, et valeant, imo teneantur, et debeant arrestare, captivare, punire, et juxta eorum demerita, dignis affligere suppliciis, et tormentis: salvo semper: si a regia maiestate, veniæ gratiam impetrassent.

§. 5. Quodsi quis iudicum, iustitiariorum, vel rectorum prædictorum, ipsos malefactores, cum in manus ipsorum inciderint, punire contempserit: sciat se procul dubio indignationem maiestatis nostræ gravissimam incursum, et a nostra serenitate, juxta qualitatem excessus exinde dependentis, irremissibiliter puniendum.

§. 6. Nullus etiam omnino præsumat eosdem malefactores fovere, protegere, vel aliqualem defensare, sub pena superius annotata.

ARTICULUS 6.

Colonis, migrandi libera facultas data.

Sanximus præterea: ut amodo in antea, cives, hospites, seu jobagiones nostri regales, de nostris civitatibus, possessionibus, oppidis, et liberis villis, castrorumque nostrorum tenuis, ad ecclesiarum,⁽⁸⁾ nobilium, et alterius præminentia hominum possessiones: et e converso, earundem ecclesiarum, nec non nobilium, et alterius præminentia hominum jobagiones, in præfatas nostras possessiones, castrorumque nostrorum tenuta: et generaliter, quilibet libera conditionis homines: de possessionibus nobilium, in ecclesiarum possessiones, et de ecclesiarum possessionibus in nobilium possessiones: temporibus semper successivis, universis, et perpetuis, liberam, tutam, et omnimodam, manendi causa, et se transferendi habeant facultatem: harum notarum literarum per vigorem.

§. 1. His moderaminum limitationibus, clare præsentibus expressatis: ut quicumque et quorumcumque jobagionum dominus, aliqua hirsagia sua, quibus jobagio suus aliquo tempore fuisset convictus, infra unius mensis spatium, non exegisset super eundem: ex tunc, hirsagia, talia, super eundem jobagionem suum, dicto mense elapso recipere, et eundem jobagionem retinere non valent: sed idem jobagio, quo maluerit, modo præhabito, indemnus, moraturus accedat.

§. 2. Jobagiones autem ultra Dravæ fluvium residentes, hujusmodi libertatis privilegio gaudere nolumus: sed potius in suis antiquis consuetudinibus, eos decrevimus⁽⁹⁾ permanere.

ARTICULUS 7.

Arestari non potest aliquis, nisi processum coram suo iudice conveniatur.

Decrevimus insuper, et ordinavimus: quod nullus ex præfatis, baronibus, proceribus, nobilibus, aut alterius cujuscunque dignitatis, ordinis, status, et conditionis hominibus, regnicolis, et subditis nostris, occasione debiti, delicti, culpæ, aut maleficii, unius personæ, seu hominis, cujuscunque status, et conditionis existat: audeat, vel præsumat.

(1) Az eredetiben «habuerunt». (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «et». (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «eorum». (K. és Ó.)

(4) A korponai eredetiben «vel» helyett «et» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben a «veniæ» szó hiányzik. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «alii» helyett «aliqui» áll. (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben «honorem» helyett «honorum». (K. és Ó.)

(8) Az eredetiben «ad ecclesiarum» helyett «in ecclesiarum». (K. és Ó.)

(9) A korponai eredetiben a szavak «eos decrevimus» hiányzanak. (K. és Ó.)

tevőket mint bűnösöket elmarasztalni és megbüntetni.

2. §. Ugy mi is jónak láttuk egyébként a béke fenntartásának és a városok s faluk nagyobb nyugalmának, az utak biztonságának, az utazók javának érdekében s a gonosztevők bűnös hajlamának kiirtása czéljából, jelen rendeletünkkel megállapítani, hogy minden városnak és szabad községnek vagy azok biráinak és esküdteinek teljes szabadságában és jogában álljon az efféle gonosztevőket, a kik az ő területükön bűntényeket visznek véghez (a mint ezt a nemesek is királyi kegyelemnél és engedélynél fogva megtehetik), elmarasztalni és kellő büntetés alá vetni, kivévn, ha a vétkesek vagy büntetésre méltók a királyi felségtől e részben kegyelmet nyertek, a melylyel nekik megbocsátott.

3. §. Ha pedig a nádor, az ispánok és mások, a kik bárói tisztet viselnek, valamint a városok kormányzói az ilyen kiszolgáltatott gonosztevőket el nem foghatnák és meg nem büntethetnék, mindazonáltal bűnösöknek ítélve, levelesíteniék: ebben az esetben azok, kik az ilyen gonosztevőket levelesítették, ezeket országunk összes biráinak és igazságszolgáltatóinak bejelenteni és büntetteik leírását tartalmazó levelükkel közzé tenni tartoznak.

4. §. S miután az ilyen levél a birák, igazságszolgáltatók és városi kormányzók kezéhez jutott, joguk és hatalmuk, sőt tartozó köteleességük leszen ezeket a gonosztevőket, ha saját területükön és határaikon belül megkapják, le tartóztatni, elfogni és bűnösségükhöz képest méltó büntetéssel sújtani s kinpadra huzni, kivéve mindig azt az esetet, a midőn a királyi felség nekik kegyelem útján meglőcsátott.

5. §. A ki a fentemlített birák, igazságszolgáltatók vagy kormányzók közül a kezére került gonosztevőket megbüntetni átalán, az tudja meg, hogy kétségkívül a mi Felsőgünk legsúlyosabb nehezitelését fogja magára vonni és hogy Felsőgünk az ebből származó vétség minőségéhez képest elengedhetetlenül meg fogja büntetni.

6. §. S ama gonosztevőket egyáltalán segíteni, pártolni vagy valamiképen védelmezni se merje senki, az előbb mondott büntetés terhe alatt.⁽¹⁾

6. CZIKKEIX.

A jobbágyok szabad költöztetésének megengedése.

Elrendeltük ezenkívül, hogy jövődőre, jelen levelünk erejénél fogva, a mi királyi polgáraink, jövevényeink vagy jobbágyaink, a mi városainkból, falvainkból, mezővárosainkból és szabad községeinkből s váraink területéről az egyházak, nemesek és más rendű emberek birtokaira, és megfordítva az egyházak, nemesek és más rendű emberek jobbágyai, a mi előbb nevezett birtokainkra és váraink területére, és általában a szabad sorsu emberek megannyian a nemesek birtokairól az egyházak birtokaira, és az egyházak birtokairól a nemesek birtokaira, az egy mást örökre követő minden időben teljesen szabadon és biztonságban átköltözködhetnek, hogy ott megtelepedjenek.

1. §. A jelen levelünkben világosan kifejezett ama mérséklő korlátozással, hogy ha bármely jobbágynak az ura a maga bírságait, melyekben jobbágya valamikor el lett marasztalva, egy hónap tartama alatt rajta föl nem hajtotta, az ilyen bírságokat a mondott hónap elteltével fel nem veheti és azt a jobbágyot vissza nem tarthatja, hanem az a jobbágy az előadott módon károsodás nélkül, ott telepedjék le, a hol neki inkább tetszik.

2. §. A Dráva folyón túl lakó jobbágyoknak azonban e szabad költözködés jogát nem adjuk meg: sőt inkább elrendeltük, hogy az ő régi szokásaik mellett maradjanak meg.⁽²⁾

7. CZIKKEIX.

Senkit sem lehet tartóztatni, mielőtt bírója elé idézték volna.

Elhatároztuk és rendeltük azonfelül, hogy bármely rendű és sorsu személynek vagy embernek adóssága, bűne, vétké vagy gonosz tette alkalmából a főpapok, bárók, előkelők, nemesek vagy bármely más rangu, rendű, állapotú és sorsu országlakosaink és alattvalóink közül senki se merje vagy kísértse meg azt a várost, mezővárost vagy falut, a

(1) V. ö. Hk. III. R. 20. és 32. rz. (és jegyzeteit). továbbá 1435 (II.): VII., 1486: XXXVIII. és XLVIII. t. cz., 1495: XIX. t. cz., 1514: XXXIII. t. cz., 1546: XXV. t. cz., 1563: XLI. t. cz. 1567: XXX. t. cz., 1599: XXXVI. 1622: LXIV. t. cz., 1625: XIII. t. cz., 1638: LX., 1655: XXXVIII. t. cz., 1745: XLVIII. t. cz. (Ö.) Ez a t. cikk alapítja meg kifejezetten a földesúri (pallos) jogot (jus gladii), a melyet végleg az 1848: IX. t. cz. szüntetett meg.

(2) A jobbágyok költöztetésére nézve v. ö. az 1331: XVIII., 1405 (II.): XIV., XV., XVI., 1438: XV., 1471: XVI., 1474: XIV., 1486: XXXIX., 1492: XCIII., 1514: XXV., 1538: XXXIII., XXI., 1547: XXVII., XXIX., 1548: XXXII., 1550: XXXVII., 1552: XXXVII., 1552: VIII., 1553: X., XIII., XIV., 1586: XXVII., XXVIII., XXX., 1586: XXVII., 1791: XXXV., 1836: IV. t. cz. (Ö.) Az 1405 (II.): XIV. t. cz. csaknem szó szerint ismétli a fenti t. cikket.

Márkus.

Márkus.

civitatem, oppidum, vel villam, ubi talis debitor, delinquens, culpabilis, aut malelicus residere consuevit; seu cives, oppidanos, vel villanos arestare, detinere, vel modo aliquo impedire.

§. 1. Sed si quis contra talem, quicquam actionis habet, vel habuerit: id in præsentia iudicis sui ordinarii exequatur: prout retroactis temporibus fieri in talibus, secundum regni nostri iustitiam, consuevit: ita, quod innoxii, pro nocentibus, nullo modo aggraventur.

ARTICULUS 8.

Læsi et damnum passi, primo a iudice loci, de eo, qui vim intulit, iudicium petant.

Statuimus etiam, et ordinavimus: quod quemadmodum antiqua regni nostri habet consuetudo, ut si cui⁽¹⁾ in villa, vel possessione alicujus domini terrestris, cujuscunque status, et conditionis, tam ecclesiasticus, quam sæcularis existat, aliquis inferretur injuria, damnum, vel offensa; talis læsus, seu damnum passus, primo ad dominum, seu iudicem illius possessionis accedendo, iustitiam postulare teneatur.⁽²⁾

§. 1. Et, si talis dominus, vel iudex, sibi iustitiam facere contempserit; ad comitem provinciae valeat appellare.

§. 2. Et, si comes etiam, in reddenda iustitia tepidus fuerit, vel remissus; ad nostram regiam, majestatem possit etiam appellare.

§. 3. Ita nunc quoque volumus: ut si alicui personæ, regnicolæ, vel extraneæ, in aliqua civitatum, oppidorum, et villarum liberarum nostrarum per aliquem, cujuscunque status existat, et conditionis aliquis injuria, offensa, vel damnum, fuerint irrogata vel illata: tunc talis læsus, vel damnum passus, primo coram iudice illius civitatis: suam debeat prosequi iustitiam.

§. 4. Et, si iudex, et jurati illius civitatis, iustitiam sibi debitam facere recusaverint, vel exhibere distulerint: tunc ipse læsus, vel damnum passus, ad magistrum tavernicorum nostrorum, suam causam attrahere valent, atque possit.⁽³⁾

§. 5. Deinde, si etiam ipse magister tavernicorum nostrorum,⁽⁴⁾ super hujusmodi querela, iustitiam ministrare contempserit; tunc liceat annotato læso, vel damnum passo, ipsius magistri tavernicorum iudicio dimisso, suam causam in nostræ majestatis præsentiam attrahere, Nosque, uti ex regiminis nostri regalis officio tenemur, unicuique ministrabimus iustitiæ complementum.

§. 6. Quodsi quispiam talis læsus,⁽⁵⁾ vel damnum passus, hoc ordine non servato, auctoritate propria se præsumpserit vindicare, et sibi satisfactionem recipere; talis transgressor hujus nostri decreti, in facto potentia convincatur: cum neminem liceat, nulla postulata iustitia, propria se auctoritate vindicare.

ARTICULUS 9.

Nonam, et decimam, ex deposita in loco credibili pecunia, convictus; vel qui causam depositioni dedit; solvere tenetur.

Decrevimus etiam; quod in quibuscunque causis, et processibus, de quibus iudices causarum quarumcunque, nonam, et decimam, ab illa parte, quæ causam obtinet, recipere consueverunt; de cætero non ab ipsa parte, quæ causam obtinet, sed ab illa parte, quæ in ipsa causa convincetur, recipere debeant iudices illius causæ, et extorquere.

§. 1. Cum non sit æquum, ut qui justus est, pro injustis puniatur, et in rebus damnificetur.

ARTICULUS 10.

Cives, et inhabitatores singuli civitatum, regi contribuere tenentur.

Statuimus etiam; ut quilibet civis, et inhabitator quarumlibet nostrarum civitatum, amodo, et in antea, collectas nostras regales, et contributiones, pro rata (non obstantibus quibuscunque libertatibus, ipsis hactenus datis, et imposterum per nos, et nostros successores, concedendis, quas, quoad præmissa, ipsis non volumus ullatenus suffragari) solvere, et cum illis nostris civibus contribuere teneantur.

§. 1. Si vero per nos, vel nostros successores, aliquos cives nostros libertare, et exem-

(1) Az eredetiben «cuiquam». (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «teneatur». (K. és Ó.)

(3) A «suam» szótól kezdve a szakasz végeig terjedő rész a korponain kivül a többi eredetiben hiányzik. (K. és Ó.)

(4) E §-nak «Deinde» szótól eddig terjedő része az eredetiekben hiányzik. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «talis læsus» helyett csak «læsus» áll. (K. és Ó.)

hol az ilyen adós, bűnös, vétkes vagy gonosztevő tartózkodni szokott, vagy a polgárokat, városiakat avagy falusiakat letartóztatni, elfogni vagy bármily módon háborgatni.⁽¹⁾

1. §. Hanem a kinek az ilyen ellenében valami keresete van, az az ő rendes bírāja előtt fogalomsítsa azt, a mint ez ilyen esetekben országunk törvénye szerint az elmúlt időkben is történni szokott, úgy hogy az ártatlanok a bűnösökért ne lakoljanak.

8. CZIKKELY.

A sérelmesek és kárvallott felek elsőben az illető hely bírájától kérjenek az erőszakoskodó ellenében ítéletet.

Elhatároztuk és rendeltük azt is, hogy, valamint országunk régi szokása azt kívánja, hogy ha valamely földesur falujában vagy birtokán valakin, legyen az bármely rendű és rangu, akár egyházi, akár világi ember, valamely jogtalanság, kár vagy sérelem esnék: az ilyen sértettnek vagy károsnak mindenek előtt annak a birtoknak urához vagy bírájához kell fordulnia és attól kötelei igazságot kérni.

1. §. És ha ez az ur vagy bíró vonakodék nekí igazságot szolgáltatni, a megyei ispánhoz felebbezhessen.⁽²⁾

2. §. És ha az ispán is elhanyagolná vagy megtagadná az igazságszolgáltatást, a mi királyi felségünkhöz is felebbezhessen.

3. §. Azonképen most is meghagyjuk, hogy ha valaki, bármily rendű és állásu legyen is, valamely személynek, akár országlakosnak, akár kívülvalónak, városaink, mezővárosaink vagy szabad közsegeink valamelyikében, valami jogtalanságot, sérelmet vagy kárt okozott avagy tett, akkor az ilyen sértettnek vagy megkárosított embernek mindenekelőtt annak a városnak a bírāja előtt kell a maga igazságát keresnie.⁽³⁾

4. §. És ha annak a városnak a bírāja és esküdtje a kötelei igazságszolgáltatást részére megtagadná vagy halogatná, akkor a sértettnek vagy károsnak jogában és szabadságában áll a maga ügyét tárnokmesterünk elibe vinni.

5. §. Ha aztán az efféle panasz tárgyában tárnokmesterünk is általana igazságot szolgál-

tatni, akkor az említett sértettnek vagy károsnak szabad leszen ügyét a tárnokmester bíraskodásának elkerülésével felségünk elibe vinni, és Mi bárkinek teljes igazságot fogunk szolgáltatni, aminthogy ezt tenni, királyi uralkodói tisztünkől folyó kötelességünk.

6. §. Ha valamelyik ilyen sértett vagy káros fél, ezt a rendet meg nem tartva, önhatalmulag merne bosszút állani és magának elégtételt szerezni: jelen rendeletünknek ilyen áthágója hatalmaskodás tényén fog maradni: mert senkinek sem szabad, az igazságszolgáltatás keresésének mellőzésével, önhatalmulag bosszút állani.

9. CZIKKELY.

A kilenczedet és tizedet a hiteles helynél letétbe helyezett pénzből az elmarasztalt vagy az a fél tartozik megfizetni, a ki a letétre okot szolgáltatott.

Elrendeltük azt is, hogy mindazokban az ügyekben és perekben, melyekben bármely pernek bírái pernyertes féltől kilenczedet és tizedet szoktak kapni, ezt a per bírának nem a pernyertes féltől, hanem attól kell követelniük és behajtaniuk, a kit abban a perben elmarasztalnak.

1. §. Mert nem méltányos, hogy az igaztalnokért az igaz bűnhődjék és károsodjék vagyonában.⁽⁴⁾

10. CZIKKELY.

A polgárok és a városok egyes lakosai a királynak adót fizetni tartoznak.⁽⁵⁾

Határoztuk azt is, hogy valamint minden polgár, úgy bármely városaink lakosai is különbség nélkül kötelesek lesznek ezentul a mi királyi rovatalkint és adóinkat aránylagos részben megfizetni, (ellent nem állván bármely kiváltságaik, melyeket nekik eddigelé adtunk, vagy ezután Mi és utódaink adni fogunk, s meg nem engedvén, hogy ezek nekik az előrebocsátottak tekintetében valamit használjanak) és ama polgárainkkal együtt adózni.

1. §. Ha pedig Mi vagy utódaink valamely polgárunkat történetesen felszabadítanak és fel-

⁽¹⁾ A nemeselek letartóztatásának e tilalmáról és szabadságáról v. ö. fűnn az 1222. évi aranybulla 2. cz. és alább 1435 (II.): VI. t. cz. az ennek kapcsán idézett törvényeket. (Ó.)

⁽²⁾ V. ö. Hk. III. R. 25. és 26. cz. (es jegyzeteit). Az 1848: IX. t. cz. által megszüntetett úriszék utolsó szabályozásáról v. ö. 1836: X. t. cz., míg a községi bírónak 1848 előtti hatáskörét utoljára az 1836: XX. t. cz. szabályozta.

⁽³⁾ V. ö. Hk. III. R. 10. cz.; 1405 (II.): XI. t. cz.

⁽⁴⁾ A letétdíjakra nézve v. ö. 1435 (II.): X. t. cz. 18. §. (Ó.) A bírónak fizetendő díjakról v. ö. még 1638: XXXI. t. cz. 2. §. Az 1809: IV. t. cz. 5. §-a szerint eminden bíró az állampénztárból buzza fizetését és a törvényben meghatározott illetékek és díjakon kívül ingyen tartozik a feleknek igazságot szolgáltatni.

⁽⁵⁾ A városok adófizetési kötelezettségéről v. ö. még 1536: XXXIV., 1542: XXXIX.; a közös teherviselésről v. ö. 1848: VIII. t. cz.

ptos facere contingeret: (1) tunc et eo casu, nos, et nostri successores prædicti, quicquid ipsi cives libertati, ad collectas solvere deberent, id de communitatis computu (2) dafaleando, ad nostram teneamur, et debemus recipere rationem.

ARTICULUS 11.

Mercatores incole, res suas deferant quoquo libitum, et placitum est.

Item, licet cives nostri Budenses, inter cæteras eorum libertates, tali libertate per nostros prædecessores ipsis largita, ac per nos confirmata, freti, et usi hucusque dignoscuntur: ut puta: ut omnes, et singuli, tam regnicolæ, quam extranei mercatores, universas, et quaslibet res mercimoniales, ac bona venalia, et commutabilia, tam descendendo, quam ascendendo, in ipsorum civium Budensium medio deponere, ac depositas inibi vendere, et commutare, abindeque nullatenus, (3) alias abducere, neque deportari facere debuissent, et fuissent assueti.

§. 1. Tamen, quia nunc facta generali congregatione quarumlibet civitatum, oppidorum, ac liberarum villarumstrarum regalium: habito superinde consilio, visum, et consultum existit, ut pro ampliori fructuositate, et uberiori statu, quam et communi bono regni, et regnicolarum, ac præcipue civium, et mercatorum nostrorum, ne propter utilitatem, et augmentum unius civitatis, tota regni nostri communitas, damnum, et incommodum suscipiat, et nocivum recipiat detrimentum: ut omnes, et singuli mercatores, nostri videlicet regnicolæ, de regno nostro exeuntes, et in regno nostro commorantes, universas, et quaslibet ipsorum res mercimoniales, et bona venalia, seu commutabilia, per totum nostrum regnum, et extra ipsum regnum, quocunque, quotiescunque, et quodocunque voluerint, liberam, meram, plenam, et securam deducendi, deferendi, pellendi, reducendi, deponendi, et depositas vendendi, commutandi, et abinde deferendi, et deduci faciendi, et cum eisdem juxta eorum voluntatem, et libitum, disponendi habeant facultatem.

§. 2. Non obstantibus quibuscunque libertatibus, et privilegiis, dictis civibus nostris Budensibus, super præmissa rerum depositione, quomodolibet datis, vel concessis: quas, et quæ, (4) quoad præmissa, ex certa scientia revocamus:

§. 3. Exceptis extraneis, qui teneantur in præmissis antiquam consuetudinem observare.

ARTICULUS 12.

Appellatio liberarum civitatum, fit ad magistrum tavernicorum: inde ad personalem præsentiam, si opus sit.

Insuper omnes, et singuli cives civitatum, quas de novo creavimus, quibusque aliarum civitatum, constituimus libertates: si de iudicatu, et sententia iudicum, et juratorum suorum noluerint contentari: ad illam civitatem, cuius libertate funguntur, aut ad magistrum tavernicorum nostrorum, valeant appellare.

§. 1. Ita tamen, quod postquam magistrum tavernicorum elegerint, ad iudices, et juratos redire non valeant, nec e contra ad nullum ulterius, nisi si opus fuerit, ad præsentiam nostram personalem, appellatio possit fieri quovis modo.

ARTICULUS 13.

Dono, a liberis civitatibus regi, et suis officialibus debita, qualia sint.

Sanximus nihilominus statuentes: ut cives, et hospites nostri, quarumlibet civitatum nostrarum regalium, intra ambitum, et climata regni nostri existentium, dona, seu munera ipsorum in novo quolibet anno, prætexu strenuarum regie majestati debita: sic, et eodem modo nostræ majestati dare, et solvere quemadmodum noviter convenimus cum eisdem: et in quarumlibet civitatum, oppidorum, et liberarum villarum nostrarum literis, per nos ipsis concessis, inter alias eorum libertates, clare exprimuntur: debebunt, et tenebuntur.

§. 1. Præterea magistro janitorum nostrorum, tempore in præfixo, non plus, quam sex florenos dare: et cum eisdem nostris muneribus, annis singulis solvere teneantur.

§. 2. Dum autem, ubi, et quando nostram, vel reginalem claritatem, in aliquam civitatem, oppidorum, et liberarum villarum regni nostri, intrare contigerit: extunc cives, et hospites loci illius, in quem ingressum fecerimus, nostræ, ac reginali majestati, victualia opportuna, ad unum prandium, et unam cœnam, si prandium, et cœnam ibidem habere voluerimus: aut prandium, vel cœnam tantummodo, si non (5) nisi semel nos ibidem comestionem habere conti-

(1) A korponai kivételével a többi eredetiben «contingetur». (K. és Ó.)

(2) Az eredetiekben «computo» áll. (K. és Ó.)

(3) A korponaiban így, de a többiben csak «ab inde» áll. (K. és Ó.)

(4) A korponaiban így, de a többiekben az «et quæ» hiányzik. (K. és Ó.)

(5) A korponaiban «si non» helyett csak «si» áll. (K. és Ó.)

mentenők, akkor is abban az esetben Mi és említett utódaink tartozunk és kötelesek leszünk azt, a mivel a felmentett polgároknak az adókhoz járulniok kellene, a városi közönség számadásából leütni és saját számadásunk terhére elfogadni.

11. CZIKKEIX.

Az országban lakó kereskedők oda vihetik áruikat, a hova akarják és a hova nekik tetszik.(1)

Továbbá, amár tudva van, hogy budai polgáraink egyéb szabadságai közül(2) eddiglen annak a kiváltságnak is birtokában és élvezetében voltak, melyet elődeink adtak nekik és Mi megerősítettünk, hogy tudniillik minden, úgy az országban lakó, mint külföldi kereskedőnek, az ő összes és bármiféle áruczikkait, eladásra és elcserelésre szánt holmiját, úgy lefelé jövőn, mint felfelé menvén a budai polgárok körében kellett leraknia, és a lerakottakat ott eladnia és elcserelnie, és innen más valahova vinniök vagy szállítaniok szabad nem volt, a mi szokásba is ment.

1. §. Mindamellett, mivel minden királyi városunknak, mezővárosunknak és szabad községünknek imént tartott közönséges gyűlésében, az e tárgyban folyt tanácskozás után, országunk, országlakosaink és kiváltképen polgáraink megkereskedőink jóvedelmének gyarapítása és helyzetének emelése, valamint közjára érdekében, nehogy egy város haszna vagy gyarapodása miatt országunk egész közönsége szenvedjen kárt és rövidséget, s érezzen ártalmat veszteséget, — jónak láttuk és elhatároztuk, hogy a kereskedők, a kik tudniillik országlakosaink, mindannyian együtt és egyenkint, országunkból kimenvén, vagy országunkban tartózkodván összes és bármimodú áruczikkait, eladó és elcserelésre való portékájukat egész országunkon keresztül és országunkon kívül akárhová, akárhányszor és akármikor egészen szabadon és teljes biztonsággal vihessék, szállíthassák, hajthassák, visszahozhassák, lerakhassák, és a lerakottakat eladhassák, elcsereélhessék, onnan elszállíthassák, elhordhassák és azokkal akarutuk s tetszésük szerint rendelkezzhessenek.

2. §. Ellent nem állván nevezett budai polgárainknak az áruk említett lerakása tárgyában bármimodóan adott és engedélyezett bármiféle szabadságok és kiváltságok, melyeket az előrebocsátottak tekintetében határozott szándékkal visszavonunk.

3. §. Kivéve a külföldieket, kiknek kötelességük az előbb mondottakban a régi szokást megtartani.

12. CZIKKEIX.

A szabad városoktól a tárnokmesterhez, s innen, ha szükséges, a király személyes jelenléte elibe történik a feljebbezés.

Ezenfelül, ha azoknak a városoknak a polgárai, melyeket ujonnan létesítettünk és a melyeket más városok szabadságaival láttunk el, bírják és esküdtek itéletében és határozatában megnyugodni nem akarnának, megannyian ahhoz a városhoz, a melynek szabadságával élnek, vagy tárnokmesterünkhöz feljebbezhetnek.(3)

1. §. Ugy azonban, hogy miután a tárnokmesterhez fordultak, a bírákhoz és esküdtekhez többé vissza ne térhessenek, és más valakihez se feljebbezhessenek semmiképen, kivéven, ha szükséges volna, a mi személyes jelenlétünkhöz.

13. CZIKKEIX.

Milyenek legyenek az ajándékok, melyekkel a szabad városok a királynak és tiszteinek tartoznak?

Nem különben szabályképen elrendeltük, hogy az országunk területén és határain belül levő bármely királyi városunk polgárai és jövevényei azokat az ajándékokat vagy adományokat, melyekkel felségünknek újévi ajándékok czimén tartoznak, minden új esztendőben úgy és azon a módon lesznek kötelesek felségünk részére megadni és átszolgáltatni, a mint velük nem régiben megegyeztünk és a miképen az bármely városaink, mezővárosaink és szabad községeink leveleiben, melyeket nekik adtunk, a többi szabadságok között világosan ki van fejezve.

1. §. Ezenkívül ajtónálló mesterünkhöz, a kitűzött időben hat forintot és nem többet kell adniok és évenkint a nekünk járó ajándékkal együttesen fizetniök.

2. §. Ha és amikor pedig a király vagy királynő ő felsége országunk valamelyik városába, mezővárosába vagy szabad községébe találna menni, ekkor annak a helynek a polgárai és jövevényei, a melybe menni fogunk, a mi felségünknek és a királyné ő felségének egy ebédre és egy vacsorára alkalmas élelmi szereket tartoznak kellő bőségben adni és szolgáltatni, ha ott ebédelni és vacsorálni is akarnánk, vagy pedig egye-

(1) V. ö. fönnt II. és alább XVII. t. cz., továbbá Kálmán I. k. 33. fejj. 1523: XXXVI. t. cz., 1635: I. t. cz., 1647: XXVII. t. cz., 1649: II. t. cz., 1655: IV. t. cz., 1723: LIII. t. cz. A most érvényes ipartörvényről v. ö. 1884: XVII. t. cz.

(2) V. ö. III. R. 8. és 19. cz., 1498: XXXVIII. és XLI. t. cz., 1500: XLI. t. cz., 1715: XXXVII. t. cz.

(3) V. ö. alább 1405 (II.): 11. és fentebb jelen decretum 4. czikkelyét, valamint HK. III. R. 10. cz.

gerit: abundanter dare, et administrare teneantur.

§. 3. Magistro vero agazonum, civitates, per quas nostram, vel reginalem majestatem transire contigerit: illius scilicet civitatis artifices, cujuslibet generis: utputa, omnes pellifices unum pelliceum, et omnes frænatores unum frænum, et sic de singulis, una vice duntaxat in anno, quodocunque nos inde transire

contigerit, et non alteri dare, et administrare teneantur.

§. 4. Demptis tantummodo civitatibus, quæ ad præmissa ex antiqua consuetudine, nullatenus obligantur.

§. 5. Cæteris vero officialibus, tam nostris, quam reginalibus, videlicet: pincernarum, et dapiferorum magistris dispensatoribus, hostiaris, cocis, et aliis quibuscunque: nil penitus dare, seu solvere teneantur.

ARTICULUS 14.

Ecclesiastici profanas, sæculares vero iudices ecclesiasticas causas non dijudicent, neque cognoscant.

Disposuimus etiam de modo, et⁽¹⁾ consuetudine, ab antiquo solitis, observare: ⁽²⁾ quod prælati, et quipiam viri ecclesiastici, causas aliquas, inter regnicolas nostros motas, amodoque, et in antea, qualitercunque, et ubicunque movendas, et suscitandas, utputa iudicium sæculare concernentes; iudicare, et definire⁽³⁾ minime valeant, neque possint.

§. 1. Et e converso, barones, comites provinciarum, et alii regni nostri nobiles, civesque, et hospites, causas aliquas, lites, seu quæstiones, forum videlicet ecclesiasticum tangentes; discutere, et iudicare non debeant, neque præsumant.

§. 2. Et si⁽⁴⁾ inter ipsos viros ecclesiasticos ab una, parte vero ex altera iudices sæculares prætaxatos, super aliquibus causis in eorum præsentia vertentibus, circa ipsarum causarum iudicium, cui videlicet ipsarum⁽⁵⁾ iudicium pertineat? discordia, seu disceptatio aliqualis exstiterit suborta: extunc partes eædem, causas, seu causam hujusmodi, litigiosas, in specialem⁽⁶⁾ nostram præsentiam ubi Deo duce, pro tunc fuerimus constituti cum prælatis, et baronibus dirimendas, transmittere teneantur: ubi decernentes sanciemus, ad cujus partis iudicium, seu forum, spectare debeant, et pertinere causæ prænotatæ.

ARTICULUS 15.

Aurum, et alia metalla: exportari prohibita. Et de inspectione, ac exploratione rerum mercatorum, per tricesimatores regios.

Insuper, quemadmodum et ab antiquo, juxta oppidorum, et liberarum villarum, duo jurati statuta regia, aurum et argentum, cuprum, et cives ad id idonei, per iudicem, et cives alia metalla de regno nostro deduci prohibita gantur, qui quibuscunque ligationibus, et obstrictionibus brillarum, vasorum, ac aliorum ponderum ligandorum interesse, et easdem consancimus, et statuimus; ut in qualibet civitatum, spicere debeant. Sine quibus civibus ad id

(1) Az eredetiekben, a korponait kivéve «ac» áll. (K. és Ó.)

(2) «*Observatio*» helyett helyesebb: «*observatio*». (Ó.)

(3) Az eredetiekben «diffinire». (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «Et si» helyett «sed» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «ipsorum» áll. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «in specialem» helyett «in personalem». (K. és Ó.)

dül ebédet, vagy vacsorát, ha történetesen csakis egyszer étkezniék ott.

3. §. A lovászmesternek pedig azok a városok, melyeken netalán Mi vagy a felső királytól átutaznánk, vagyis inkább az illető városnak bármikémű mesteremberei egy-egy kézművet tartoznak adni és szolgáltatni, de csak egyszer egy esztendőben, bármikor találunk is ott átutazni, és csakis a lovászmesternek, s nem pedig másnak: ugymint: minden szűes egy

ködmönt, minden nyeregyártó egy zabolát és így tovább.⁽¹⁾

4. §. Kivéven egyesegyedül azokat a városokat, melyek régi szokásnál fogva a most említettekre nincsenek kötelezve.

5. §. A többi királyi és királyi tisztségviselőknek pedig, tudniillik a pohárnok és asztalnokmestereknek, sáfároknak, ajtóőröknek, szakácsoknak és másnak, akárkinek, semmit sem kell adniok vagy fizetniök.

14. CZIKKELY.

Egyházi bírák világi, és világiak egyházi perekben ne ítéljenek és azokat el ne bírálják.

A régtől fogva divó módhoz és szokáshoz képest elrendeltük azt is, hogy a főpapok és bármely egyházi férfiak ne ítélhessenek és határozhassanak oly perekben, melyeket országglakosaink egymás között indítottak vagy ennek-utána fognak bármilyen módon és bárhol egymás közt indítani és támasztani, mert azok a világi bíróság elé tartoznak.

1. §. És megfordítva a báróknak, megyei ispánoknak és országunk más nemeseinek, ugyszintén a polgároknak és jövevényeknek nem kell s nem is szabad az egyházi bíróságra néző ügyeket, pereket és peres kérdéseket megvizsgálni s azokban itélni.

2. §. És ha egyfelől az egyházi férfiak, másfelől pedig az előbb érintett világi bírák között az előttük forgó ügyekben ezeknek a bírósága iránt, hogy tudniillik kit illet azokban a bíraskodás? egyenletlenség vagy szóvita támadt volna, akkor a felek az efféle vitás ügyet vagy ügyeket eldöntés végett a mi különös jelenletünk elébe tartoznak vinni, oda, a hol lsten vezérlete alatt épen akkor a főpapokkal és bárókkal tartózkodni fogunk, a hol végzést hozván, meg fogjuk állapítani, hogy a kérdéses ügyek, melyik félnek bíróságát vagy törvényszékét illetik és melyikre tartoznak.⁽²⁾

15. CZIKKELY.

Hogy arany és egyéb érczekeket kivinni tilos és hogy a kereskedők portékáit a királyi harminczadosok vizsgálják meg és puhatolják ki.

Ezenfelül, valamint régentén is, királyi rendeletek az aranyak és ezüstnek, a réznek és más érczeknek országunkból való kivitelét megtiltolták,⁽³⁾ úgy a városok, mezővárosok és szabad községek részéről ez idő szerint kiadott egyéb határozatok között elrendeljük és megállapítjuk,

hogy mindenik városban, mezővárosban és szabad községben válaszzanak a bírák és polgárok két arra alkalmas esküdt polgárt, kiknek kötelességük leszen, mindennemű árucsomagok, edények és egyéb bekötözni való terhek be-
kötözésénél és begöngyölítésénél jelen lenni és

(1) E t. cikk — melyet alakszerűen nem helyezett hatályon kívül későbbi törvény, melynek rendelkezéseit azonban a szokás erőltetette meg — ellentétben van az 1222. évi aranybulla 3. és 15. cikkével. V. ö. még 1439: XVIII. t. cz.

(2) Csaknem szóról-azóra ismétli ezt a cikkelyt az 1405 (II.): XII. t. cz. V. ö. 1471: XVII. t. cz. 1498: LX. és LXII. t. cz., 1500: XXXIII. és 1647: XV., XVI. t. cz. Az egyházi és világi bíróságok ez eles különválásztása jelenleg is fennáll és az 1808: LIV. t. cz. 22. §-ának, valamint az 1894: XXXI. t. cz. 136. §-ának rendelkezései folytán az egyházi bíróságok semmiféle világi ügyben nem bíraskodhatnak, hatáskörük kizáróan az egyház belső életére szorítkozván, a melybe ismét a világi hatóságoknak nincs beleszólása — ameddig az állam törvényeivel nem ellenkezik 1895: XLIII. t. cz. 1. §. De azért az egyházi bíróságok fennálló határozatait állami bíróság végre nem hajthatja, v. ö. 1895: XLIII. t. cz. 3., 4., 18. §§.; 1896: XXXIII. t. cz. 1. §.

(3) Az arany és ezüst kivitelének tilalmára nézve v. ö. az 1342. dekrét. 15. §-t és az ennek kapcsán kiadott törvényezikket. (Ö.) L. alább a XXI. cikkelyt a 227. lapon.

deputatis, nulli mercatores, institores, et alii quicunque commutatores, ipsorum ballas, et alia pondera ligare, aut concludere præsumant.

§. 1. Quas quidem ballas, et pondera, iidem duo cives, eorum sigillorum appositione consignare debeant, et munire.

§. 2. Et, si contra factum fuerit: extunc ipsæ ballæ, vel mercimonia non inspecta,⁽¹⁾ vel sigillata, ut præmittitur: totaliter amittantur, et fisco nostro regali penitus applicentur.

§. 3. Quibus quidem ballis, ac aliis quibusvis ponderibus, sic ligatis, et consignatis, ad locaque tricesimarum nostrarum deductis, ad portatis, si eo⁽²⁾ in casu nostri tricesimatores, aut eorundem officiales, talibus sigillationibus fidem nollent adhibere, sed hujusmodi ballas præterderent disligare: ex tunc si currus, in quibus hujusmodi⁽³⁾ ballæ, et pondera deferuntur, magni onerati, vulgo Mázsa dicti, exstiterint: unam marcā auri, vel sexaginta⁽⁴⁾ florenos, aut novetam ejusdem valoris: si vero currus medius, modicus,⁽⁵⁾ se uparvus foret: tunc mediam marcā, aut florenum, aut novetam æquivalentem, ad temonem ipsius currus apponendo, easdem ballas, et pondera, disligare, et conspiciere valeant, atque possint.

§. 4. Et, si in hujusmodi ballis, seu ponderibus, aurum, et argentum, vel aliæ res prohibitæ non reperirentur: extunc tricesimator amittat marcā, seu pecuniā appositam, quæ domino earundem rerum, seu mercatori debeat remanere.

§. 5. Si vero aurum, argentum, vel aliquæ res prohibitæ, repertæ fuerint in ipso curru, et inventæ: tunc non solum eandem res prohibita, sed etiam aliæ universæ, et bona quævis, in ipso curru, et balla, existentes, et habita, simul cum marca, seu pecuniâ hujusmodi: per⁽⁶⁾ ipsos tricesimatores, aut eorum officiales auferantur, et recipiantur.

ARTICULUS 16.

Bona eorum, qui res extraneorum, vel forensium mercatorum, sub nomine rerum propriarum, penes se tenent, et vendunt.

Statuimus etiam, et ex deliberatione decrevimus: ut nullus omnino mercatorum, alterius etiam cujusvis regni nostri status, conditionis,

et præminentie hominum, res mercimoniales, ac bona quævis venalia, et commutabilia forensium, ac extraneorum, sub nomine rerum, et mercantiarum propriarum, prout in talibus astutia aliorum hacenus facere consuevit, acceptare, recipere, tenere, conservare, vendere, commutare, seu etiam modo quovis expedire, societatesque cum ipsis forensibus contrahere, facere, stabilire, ordinare, et firmare, ratione, atque causa: ut sub colore hujusmodi societatis, præmissa libere exerceat,⁽⁷⁾ dictoque nostro decreto contra facere, ullatenus audeat, atque possit.

§. 1. Contrarium vero facientes, rerum omnium ac bonorum, sub hujusmodi clanculosa⁽⁸⁾ collusionē, in nostri præsentis edicti contemptum, in regnum nostrum apportatorum, venditorum, ac vendendorum: commutatorum, et commutandorum, irremissibilem perditionem, et fisco nostro regio applicationem: personasque ipsas⁽⁹⁾ arbitriam nostræ Majestatis pœnam, incurrere volumus eo facto: toties quoties,⁽¹⁰⁾ in omnium⁽¹¹⁾ præmissorum, per quempiam contra factum fuerit, seu etiam acceptatum.⁽¹²⁾

ARTICULUS 17.

Tricesima solvenda, tan de rebus effectis, quam inducendis in regnum.

Præterea, quia noviter, certis, justis, et rationabilibus causis moti, pro reipublicæ utilitate, totiusque⁽¹³⁾ regni conservatione pro qua⁽¹⁴⁾ etiam retroactis temporibus, prædecessores nostri, Hungariæ reges, multa statuta, multaque consuetudines inducere curaverunt, una cum prælati, baronibus et regni nostri potentioribus proceribus decrevimus: ut universi mercatores, negotiatores, et alii cujuscunque status, et conditionis homines, extra regni nostri limites, mercimonia, seu res mercimoniales, ac venales deferentes, et exportantes: tricesimam partem, quemadmodum de illis, quæ introducuntur in regnum, solvere, et administrare teneantur.

§. 1. Idcirco in præmissi decreti nostri noviter instituti, aliqualem alleviationem, et etiam recompensam, sanximus et ex liberalitate regia concessimus: quod hujusmodi mercatores, seu negotiatores, et alii prænominati, per qua-

(1) Az eredetiben «inspectæ» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «eo» helyett «et» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «hujusmodi» hiányzik. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «sexaginta quatuor». (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «modicus» szó hiányzik. (K. és Ó.)

(6) A korponai eredetiben «per» szó hiányzik. (K. és Ó.)

(7) A korponai példányban «exerceant». (K. és Ó.)

(8) A korponaiban «clanculosa» áll. (K. és Ó.)

(9) Az eredetiben «ipsas» hiányzik. (K. és Ó.)

(10) Az eredetiben «totiens-quoquies» áll. (K. és Ó.)

(11) Az eredetiben «in omnium» helyett «in contrarium». (K. és Ó.)

(12) Az eredetiben «acceptatum» helyett «attemptatum». (K. és Ó.)

(13) Az eredetiben «utilitate totiusque» helyett «utilitateque totius» áll. (K. és Ó.)

(14) Az eredetiben «pro qua» helyett «pro quo» áll. (K. és Ó.)

zokat megvizsgálni, és az e czélra kirendelt polgárok nélkül semmi kereskedő, kalmár vagy akármely más csererebélő se merje az ő árucsomagjait és egyéb terheit bekötözni és begöngyöltetni.⁽¹⁾

1. §. A mely csomagokat és terheket annak a két polgárnak saját pecsétjeik ráillesztésével kell megjelölnie és biztosítani.

2. §. És ha ez ellen cselekednének, akkor az illetők azokat a csomagokat vagy árúkat, melyeket a választott polgárok az előbb irt módon meg nem vizsgáltak és meg nem pecsételtek, veszítsek el egészen, és szálljanak egészen a mi királyi kincstárunkra.

3. §. És abban az esetben, ha azután, hogy az ékképen begöngyölt és megjelölt csomagokat és bármely egyéb terheket harminczadhelyeinkre vitték és szállították, a mi harminczadosaink vagy azok tisztjei az ilyen megpecsételésnek nem akarnak hitelt adni, hanem az efféle csomagokat kibontani kívánnak: akkor, ha azokat a csomagokat és terheket nagy terhes, közönségesen «Mázsa»-nak nevezett, szekereken szállították, annak a szekérnek a rudjára egy marka aranyat, vagy hatvannégy forintot vagy ekkora értékű pénzt: ha pedig az a szekér közepes, mérsékelt nagysága, vagy kicsiny lenne, akkor félmarkát, vagy azzal egyenértékű forintokat avagy pénzt kell rátenni, és ezután bontassák fel és vizsgálhassák meg azokat a csomagokat és terheket.

4. §. És ha az ilyen csomagokban vagy teherkötebekben aranyat, ezüstöt vagy más tilalmas dolgokat nem találnának, akkor a harminczados a rudra tett markát vagy pénzt veszítse el, mely is a portékák gazdáját vagy a kereskedőt fogja megilletni.

5. §. Ha pedig abban a szekérben aranyat, ezüstöt vagy valamely tilalmas portékát találnának vagy kapnának, ekkor nemcsak ezt a tilalom alatt álló portékát, hanem a szekéren és csomagban levő és azokban elhelyezett összes egyéb dolgokat és javakat is az említett márkával vagy pénzzel együtt a harminczadosok vagy tisztjeik vegyék el és foglalják le.

16. CZIKKELY.

Azok büntetése, a kik külföldi vagy idegen kereskedők portékáit saját portékáik gyanánt maguknál tartják és árulják.⁽²⁾

Megállapítottuk és megfontolás után elrendeltük azt is, hogy sem kereskedő, sem orszá-

gunk bármely más rendű, rangú és sorsu lakója se merészelje valamiképen idegeneknek vagy külföldieknek árucikkeit és bármely eladó vagy cserére hoasztandó javait, a mint ezt eddigelé némelyek ravaszságból tenni szokták, saját portékái és árucikkei gyanánt elfogadni, átvenni, magánál tartani, megőrizni, elárusítani, elcsereálni vagy irántok bármí módon intézkedni, sem az idegenekkel társaságot kötni, létesíteni, felállítani, rendezni s állandósítani abból a czélból és okból, hogy ilyen társaság czége alatt az előbbieket szabadon véghez vigye, és a mi mondtott rendeletünk ellen semmiképen sem szabad cselekednie.

1. §. Azokra nézve pedig, kik ez ellen cselekesznek, rendeljük, hogy azokat az árúkat és javakat, a melyeket jelen rendeletünk fitymálásával ilyen alattomos összejátszással országunkba hoztak, eladtak, elcsereáltak, és eladni, elcsereálni akarnak, a mi királyi kincstárunk javára legott elérendhetetlenül elveszítsék, és személyüket illetőleg a Felsőgünk tetszése szerint megállapítandó büntetéssel lakoljanak.⁽³⁾

17. CZIKKELY.

Hogy harminczadot mind az országból kivitt, mind az abba behozott árúk után kell fizetni.

Ezenkívül, minthogy bizonyos, igaz és észszerű okoktól vezérelve, a köztársaság hasznára és egész országunk megmaradására, a melynek érdekében elődeink, Magyarország királyai, az elmúlt időkben is sok törvényt alkotásáról és sok szokás behozataláról gondoskodtak, a főpapokkal, bárókkal és országunk tekintélyesebb előkelőivel nem régiben elhatároztuk, hogy minden kereskedő, kalmár, és egyéb bármily állásu és sorsu emberek, kik az ország határain tulra visznek és szállítanak portékát, vagy árúkat és eladó dolgokat, ezektől épen ugy kötelesek a harminczad részt megfizetni és kiszolgáltatni, mint azoktól, melyeket az országba behoznak.⁽⁴⁾

1. §. Azért nem rég tett s imént említett rendelkezésünk némi enyhítésére és kiegyenlítés-képen is elrendeltük és királyi bőkezűségből megengedtük, hogy az ilyen kereskedők vagy kalmárok és a többi fentemlítették, bármely királyi vám- vagy révhelyünkön személyükben lovaikkal, szekereikkel s mindenféle áruikkal és

⁽¹⁾ V. ö. fönnt a II. és XI. t. czikkeket a 212. és 219. lapon, és a következő XVI. t. czikket. M.

⁽²⁾ V. ö. az előző XV. czikket.

⁽³⁾ V. ö. az 1498: XXXV. t. cz. (Ó.)

⁽⁴⁾ A harminczad fizetésére nézve v. ö. az 1492: XXVII. t. cz. (Ó.)

cunque loca tributorum, seu teloniorum, nostrorum regalium, cum personis, equis, curribus; ac quibuscvis⁽¹⁾ eorum mercimoniis, ac rebus, et bonis universis: libere, et expedite, sine aliqua solutione tributaria, transire valeant, toties quoties magis fuerit opportunum.

§. 2. Mandantes tributariis nostris quibuslibet, tam præsentibus, quam futuris: quatenus huiusmodi personas, sub poena indignationis nostræ gravissimæ contra formam præmissæ libertatis, nullatenus impedire, neque ab eis tributum aliquod petere, et exigere audeant.⁽²⁾

ARTICULUS 18.

Monetarum usus. Et poena ejus, qui in re tali deliquerit.

Cæterum, cum in omnibus regnis, reges, quadam prærogativa præcipua, monetam, tam auream, quam argenteam, cudi facere, liberam habeant facultatem: inhonestum satis, et detestabile videtur, quod pecunia cusa, per eandem ditionem,⁽³⁾ cursum, et expositionem⁽⁴⁾ debitam non haberet: sed multo detestabilius est;⁽⁵⁾ si circumcideretur, vel alleviaretur,⁽⁶⁾ aut modo aliquali vitaretur.

§. 1. Cupientes igitur his enormibus casibus, salubribus remediis obviare: requisito super eo, prælatorum, baronum, procerumque nostrorum, nec non universorum civium, civitatum regalium, præsentialiter constitutorum consilio: pro utilitate totius regni et augmento, proque justitiæ splendore conservando, ordinamus, et etiam statuimus:

§. 2. Quod nullus omnino hominum, cujuscunque status, et conditionis existat, audeat, vel præsumat pecuniam nostram regalem, sive auream, sive argenteam, dummodo justa, et nostra sit, rejicere vel aliquatenus refutare: item nec circumcidere, graves a levibus secernere, vel aliquo artificio, seu ingenio vitare.

§. 3. Contrarium quidem attentare præsumentes, hoc modo debeant puniri: videlicet, ille, vel illi, qui pecuniam nostram recipere recusaverint, cadant in penam amissionis pecuniæ, quæ sibi debetur, vel rei, pro qua pecuniam solvere tenentur: ita, quod iudex, et jurati illius loci, pecuniam, vel rem habeant: et debitor, a creditore suo ac emptor a venditore, perinde⁽⁷⁾ liber sit, et absolutus: ac si eidem dictam pecuniam persolvisset.

§. 4. Illi⁽⁸⁾ vero, qui regiam pecuniam circumcidere, et minuere, seligere,⁽⁹⁾ vel vitare præsumpserint, ut præfertur: tanquam falsarii, et malefactores, non tantum in rebus, sed etiam in personis, juxta regni nostri consuetudinem antiquam, puniantur.

§. 5. Quod, si facere ipsi judices, et jurati, in quorum manus tales transgressores inciderint, renuerint, et eos impune abire permiserint: pro pecunia, vel re relaxata, in tanta

quantitate pecuniæ, vel valore ipsius rei, fisco regio subiaceant condemnati: pro falsariis vero dimissis, in illam penam⁽¹⁰⁾ incidant sive pecuniariam, sive personalem, quam nostra majestas duxerit imponendam, et etiam infligendam.

ARTICULUS 19.

De regis commutatoribus monetarum.

Verum ut ipsa pecunia nostra, in sua ratitudine conservetur, nullusque præsumat ipsam incidere,⁽¹¹⁾ vel vitare: sanximus etiam, quod in qualibet nostra civitate sit campsor regius, qui solus cambiendi, et commutandi pecuniam, videlicet: pro florenis aureis monetam, et pro moneta florenos aureos, habent facultatem.

§. 1. Interdicentes universis, et singulis regnicolis nostris, et etiam extraneis, cujus-

(1) Az eredetiben «quibusvis» helyett «quibuscunque» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «audeant» helyett «audeat» áll. (K. és Ó.)

(3) A korponai példányban «per eandem ditionem» helyett «pendente ditione» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «expeditionem» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben az «est» hiányzik. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «eligeretur» áll. (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben «proinde» áll. (K. és Ó.)

(8) Az eredetiben «ille». (K. és Ó.)

(9) Az eredetiben e helyett, et minuere, seligere» ez áll «diminuere, eligere». (K. és Ó.)

(10) Az eredetiben «in illam penam» szavak hiányzanak. (K. és Ó.)

(11) Az eredetiben «decidere» áll. (K. és Ó.)

összes dolgaikkal és javaikkal, minden vámfizetés nélkül, szabadon és akadálytalanul mehesse nek keresztül, annyiszor, a mennyiszer nekik tetszeni fog.

2. §. Megparanesolván mind mostani, mind

jövendőbeli vámtisztjeinknek, hogy ezeket a személyeket, legsúlyosabb neheztetésünk büntetése alatt, az előbb említett szabadság ellenére semmi szín alatt se merjék akadályoztatni, és hogy tőlük semmi vámot se kérjenek és szedjenek.

18. CZIKKELY.

A pénzek forgalma, és azok büntetése, a kik e tárgyban vétkeznek.⁽¹⁾

Egyébiránt, minthogy minden ország királyainak, bizonyos kiváló előjognál fogva, szabad hatalmukban áll ugy arany-, mint ezüstpénzt veretni: elég tisztességtelen és átkos dolognak tartjuk azt, hogy a vert pénz ugyanazon uralom alatt levő területen, ne legyen kellő forgalomban és használatban; de ennél sokkal átkosabb még, ha azt körülmetszik, vagy súlyában megkönnyítik, avagy valami módon meghamisítják.

1. §. Miért is, e rendellenes dolgoknak üdvös eszközökkel elejét óhajtván venni, miután e tárgyban főpapjainknak, báróinknak és előkelőinknek, nemkülömben a királyi városok személyesen megjelent összes polgárainak tanácsát kikértük, egész országunk hasznára és gyarapodására és az igazság tekintélyének fentartása érdekében határozzuk és el is rendeljük:

2. §. Hogy egyáltalán semmiféle állásu és sorsu ember se merje vagy kísértse meg a mi királyi, akár arany, akár ezüst pénzünket visszavetni vagy valami módon visszautasítani, csakhogy igazi és a miénk legyen az; sem pedig körülmetszeni, a súlyosakat a könnyűektől külön választani, vagy valami mesterséggel avagy furfanggal meghamisítani.

3. §. A ki mégis ez ellen merne valamit megkísérteni, azt ilyen módon kell büntetni: tudniillik, az vagy azok, kik pénzünket elfogadni vonakodnak, büntetésül vesztsek el a pénzt, melylyel nekik tartoznak, vagy azt a dologt, a melyért fizetniük kell, akképen, hogy az a pénz vagy dolog az illető hely bírójáé és esküdtjeié legyen: és az adós az ő hitelezőjével, a vevő pedig az eladóval szemben szabad és mentes legyen csakugy, mintha ennek a mondott pénzt megfizette volna.⁽²⁾

4. §. Azok pedig, a kik mint előbb említettük, a királyi pénzt körülmetszeni és kisebiteni, különválasztani vagy meghamisítani merészkednek, mint hamisítók és gonosztevők, necsak vagyonukkal, hanem országunk régi szokása szerint, személyükkel is bűnhődjenek.⁽⁴⁾

5. §. S ha ezt azok a bírák és esküdték, a kiknek kezére az ilyen áthágók kerülnek, megtenni vonakodnának s azokat büntetlenül távozni engednék, akkor őket a pénz vagy dolog

elengedéseért a királyi fiscus javára ugyanazon mennyiségű pénzben vagy annak a dolognak az értékében kell elmarasztalni: a hamisítók elbocsátásáért pedig olyan, akár pénz-, akár személyes büntetésbe essenek, a minőt a mi felségünk megállapítani s rájuk róni jónak fog látni.

19. CZIKKELY.

A királyi pénzváltókról.

De, hogy pénzünk az ő igazi értékében megmaradjon, s azt senki se akarja körülmetszeni vagy meghamisítani, elrendeltük azt is, hogy minden városunkban legyen egy királyi pénzváltó, a kinek egyedül álljon hatalmában a pénzt, tudniillik arany forintokon vert pénzt, vert pénzen pedig arany forintokat beváltani és becserélni.

1. §. Megtiltván bármely rendű és állásu országlakosainknak és a külföldieknek is, egye-

⁽¹⁾ A pénzverési regale egyik alaptörvénye ez (l. az 1342. decretumot is) és ily általános szempontból állandó érvényű. A pénzverésre vonatkozó későbbi — a fenti t. czikkal együtt már hatályukat veszített — törvények felsorolását l. fenn a 151. lap 1. jegyzetében és a koronaérték megállapításáról szóló 1892. XVII. t. cz. kapcsán.

⁽²⁾ A királyi pénz el nem fogadásának büntetéséről v. ö. az 1537. XXV. t. cz., 1548. LI. 1530: XLX., 1554. XVII., XXII. t. cz. és az 1630. IX. t. cz. rendelkezéseit.

⁽³⁾ A pénzhamisítók büntetésére nézve v. ö. az 1343. XXVII., 1545. LI., 1574. XX., 1578. XIX., 1600. XXI., 1613. XXIV. t. cz., 1623. IV. és XLI. t. cz., 1630. IX. t. cz., 1723. IX. t. cz. rendelkezéseit. A penzhamisításra vonatkozóan jelenleg érvényes büntető jogszabályokról v. ö. 1878. V. t. cz. 7. 203—212 §§.; 1879. XL. t. cz. 55—59. §§.

Márkus.

cunque status, et conditionis; ut de cætero: amissionis pecuniæ campæ, vel cambiendæ: cambire, seu commutationem aliquam de: quæ eidem campatori regio, nomine fisci nostri, pecunia, et florenis aureis, pro pecunia fa- debeat apportari.⁽¹⁾ cere non valeant, neque possint; sub pœna

ARTICULUS 20.

Sales externi non inferantur, neque sint in usu apud regnicolas.

Demum, cum prædecessores nostri Ungariæ reges, probabili sanctione statuerint, ut intra limites regni nostri Ungariæ, nulli sales expeditionem, seu cursum habere deberent, sed⁽²⁾ tantummodo sales, qui in hoc⁽³⁾ regno nostro effodiuntur; nostra quoque majestas, considerans hanc sanctionem fore justissimam, et honestam, cum quodammodo pars sit magnæ dementiæ, id, quod de suo quisque habere potest, ab aliis mutuare.⁽⁴⁾ Similiter statuimus sanciendo, habito tamen prius superinde nostrorum prælatorum, baronum, ac procerum consilio, et deliberatione præmatura: quatenus de cætero, nullus omnino hominum, cujuscunque status, dignitatis, et conditionis existat, sive regnicola, sive advena, audeat, vel præsumat sales alicujusmodi, præterquam solummodo sales nostros, regales, in regno nostro effossos, intra regnum nostrum inducere, deferre, vendere emere, distribuere,⁽⁵⁾ consumere, vel aliquammodo⁽⁶⁾ habere: sub poena inferius annotata.

§. 1. Videlicet, quod si apud quospiam cujuscunque status, sive conditionis existant, reperti fuerint hujusmodi sales, in regno nostro non effosi, ille vel illi, apud quos reperti fuerint: primo perdant, et amittant, ipso facto, protinus ipsos sales.

§. 2. Si vero quispiam venundaverit, antequam apud eum reperiantur: tunc ad restitutionem pecuniæ irremissibiliter teneatur.

§. 3. Quos sales, vel quam pecuniam, camerarius regius, nomine fisci regalis, indilate auferat, et exigat ab eisdem.

ARTICULUS 21.

Aurum, et argentum, in monetam non conversum, e regno non efferatur.

Denique, pro communi bono et totius utilitate regni, providere volentes, ne aurum, et argentum, quod in ipso regno effoditur, extra regnum per quempiam efferatur,⁽⁷⁾ nisi prius conversum fuerit in monetam: hoc etiam salubri remedio duximus statuendum, videlicet: ut nemo montanus, cuiquam homini, cujuscunque status, et conditionis existat, aurum, vel argentum, publice, vel secrete vendere; nemoque omnino montanus, cujuscunque status, et conditionis existat, a montano, sive laboratore, emere audeat, vel præsumat.

§. 1. Sed omne, ac⁽⁸⁾ totum aurum, et argentum, quod, et quantum ubicunque per regni nostri climata effoditur, et etiam invenitur: debeat sine aliquali diminutione, camera, et alias regalis monetæ, tam aureæ, quam argenteæ, præsidenti præsentari,⁽⁹⁾ videlicet camerario regio, pro pretio, vel⁽¹⁰⁾ pretiis hæcenus limitatis.

§. 2. Item, nec ab aliqua alia persona, causa mercationis, seu venditionis, publicæ, vel secrete emi, vel vendi licet aurum, vel argentum, etiamsi de alienis partibus ipsum aurum, et argentum, ad hoc regnum portaretur: sed semper, quandocunque venditur,⁽¹¹⁾ ille debeat camerario regio, monetæ præsidenti vendere, et nulli alteri: ipseque camerarius dare sibi pretium, non secundum æstimationem montanorum, sed prout in loco, ubi tunc fiet venditio; teneatur.

§. 3. Pro usu vero proprio, videlicet, pro

(1) Az eredetiben «apportare» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «sed» helyett «licet» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «hoc» helyett «ipso» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «ab aliis mutuare» helyett «vel ab alio mutuare». (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «distribuere» helyett «distribuere» áll. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «aliquammodo» helyett «aliquatenus». (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben «deferatur» áll. (K. és Ó.)

(8) Az eredetiben «ac» hiányzik. (K. és Ó.)

(9) Az eredetiben «præsidenti præsentari» hiányzik. (K. és Ó.)

(10) Az eredetiben «vel» helyett «et» áll. (K. és Ó.)

(11) Az eredetiben hiányosan «venditor» áll. (K. és Ó.)

temben és egyenkint, hogy ezután pénznek és arany forintoknak pénzért való beváltására vagy becserélésére joguk és hatalmuk ne legyen, különben a beváltott vagy beváltandó pénz elvesztésével bűnhődnének, melyet kincstárunk számára a királyi pénzváltónak kell átadni.⁽¹⁾

20. CZIKKELY.

Külföldi sókat nem szabad behozni és azokat az országglakók ne is használják.⁽²⁾

Végre, minthogy Magyarország királyai, a mi elődeink helyes határozással elrendelték, hogy Magyarországnak határain belül más, mint egyedül az országban ásvott sók forgalomban és használatban ne legyenek, s ezt a rendelést a Mi felségünk is nagyon igazságosnak és helyesnek találja, mert bizonyára nagy esztelenségre mutat az, ha valaki másoktól kölcsönzi azt, a mit a magáéból megkaphat: ezért mi, de csak miután a dolog felett előbb főpapjainkkal, báróinkkal és előkelőinkkel tanácskoztunk, s azt éretten megfontoltuk, hasonlóképen megállapítottuk rendelet utján, hogy egyedüli kivételével az országunkban ásvott királyi sóinknak, másféle sókat egyáltalán semmiféle rendű, rangu és állásu országglakos, vagy jövevény se merjen

vagy kísértésen meg országunkba behozni, szállítani, eladni, venni, kiosztani, fogyasztani vagy valamiképen megszerezni, még pedig az alábbirt büntetés alatt:

1. §. Tudniillik, hogy ha valakinél, legyen az bármily rendű és állásu, ilyenféle nem a mi országunkban ásvott sókat találunk, akkor az, vagy azok, a kinél először megkapták, e sókat minden további nélkül legott vesztik el s vallják azoknak kárát.

2. §. Ha pedig valaki azokat, mielőtt nála megtalálták volna, eladta volt, a pénzt elengedhetetlenül visszaadni tartozik.

3. §. E sókat és pénzt pedig a királyi kamarás tőlük a királyi fiscus nevében haldéktalanul vegye el és hajtsa be.

21. CZIKKELY.

A pénzze nem alakított aranyat és ezüstöt ne vigyék ki az országból.⁽³⁾

Végezetül gondoskodni akarván a közjóról és az egész ország hasznáról, nehogy valaki az országban ásvott aranyat és ezüstöt, ha csak előbb pénzze nem alakították át, az országból kivigye, azt is jónak láttuk üdvös óvszer gyanánt elrendelni, tudniillik hogy semmi bányász se merjen vagy kísértésen meg, bármily rendű és állásu embernek is aranyat vagy ezüstöt nyilván, vagy titokban eladni, és egyáltalán semmiféle rendű és állásu bányász se merjen bányásztól vagy bányamunkástól aranyat, ezüstöt venni.

1. §. Hanem az egész aranyat és ezüstöt, a melyet és a mennyit országunk területén bárhol ásnak és találunk, minden kisebbités nélkül az eddigelé meghatározott árban vagy

árakban a kamara és a királyi arany s ezüst pénzek elnökéhez, tudniillik a királyi kamaráshoz kell beszolgáltatni.

2. §. Továbbá, más személytől sem szabad aranyat vagy ezüstöt, kereskedés avagy áruba bocsátás céljából nyilván vagy titkon venni, avagy annak eladni, még akkor sem, ha azt az aranyat és ezüstöt idegen vidékről hozták volna ebbe az országba; hanem az, a ki bármikor el akarja adni, azt a pénzerőhely elnökének, a királyi kamarásnak kell eladnia, és nem másnak; a kamarásnak pedig az árt nem a bányászok becsüjéhez, hanem ahhoz képest kell megadni, melyet az eladás helyén állapítanak meg.

3. §. Ellenben saját használatra, tudniillik

(1) A pénzbeváltók tartásának tilalmára és büntetésére nézve I. az 1342. decr. 8. és 9. §§. és 1625. XL. t. cz. rendelkezéseit. (Ö.)

(2) A sóról, mint állami egyeduráságról v. ö. 1834 máj. 23. bányatörv. 4. §.; a sójövédékről v. ö. 1868. XI. t. cz. (mód. 1873. L. t. cz.), a melynek kapcsán felsorolvák a sóra vonatkozó korábbi törvények; a marhasórol v. ö. 1897. I. t. cz. Külföldi só behozataláról jelenleg v. ö. a sójövédék iránti szabályok hiv. összeállításának II. fejezetét.

E t. czikkel kapcsolathat v. ö. 1222. évi aranybulla 24. és 25. cz., továbbá 1405 (II.): VIII., 1439: XI. és 1492: IV. t. cz.

(3) Az arany és ezüst kivitelének tilalmáról v. ö. fenn a 15. cikkelyt a 221. lapon, továbbá az 1342. évi decr. 15. §-át (153. lap) és az annak jegyzetében idézett cikkelyeket. Az arany és az ezüst jelenleg is a fentartott ásványok közé tartozván, lényegében — ha nem is szöszterinti szövegében — e cikkely ma is hatályban van (1854 máj. 23. bányatörv. 3., 123. §§.). L. még az arany- és ezüst-árak finomsági tartalmáról, ellenőrzéséről és fémjelzéséről szóló 1868. XVIII. t. cikklet.

Márkus.

vasis aureis, et argenteis, baltheis, ac aliis ad cultum spectantibus laborandis, unusquisque vendendi, et emendi liberam⁽¹⁾ habeat facultatem.

§. 4. Si quis autem forte contrarium facere præsumpserit, ac vendiderit aurum, vel argentum: et emptor pecuniam amittat protinus, ipso facto: quod aurum vel argentum, quæve pecunia, fisco nostro regio, pro medietate; et pro reliqua medietate, accusanti (si quis accusator exstiterit) applicetur.

§. 5. Ob hoc etenim volumus, ne quispiam audeat, vel præsumat aurum, seu lapidem illum, in quo auri, vel argenti qualitas dignoscitur, habere. Item neque testam, seu intimam pro argenti effusione, et financia tenere, exceptis duntaxat aurifabris: insuper nec separandi⁽²⁾ cum aqua, aurum ab argento, artem exercere, nisi ille, vel illi, quibus hujusmodi officia duximus specialiter committenda.

§. 6. In quorum omnium, et singulorum testimonium, firmitatemque perpetuam, præsentis literas privilegiales, pendentis, et authentici novi sigilli duplici⁽³⁾ munimine, jussimus roborari.

§. 7. Datum per manus reverendissimi in Christo patris, et Domini Eberhardi Dei, et apostolicæ sedis gratia episcopi Zagrabiensis, aulæ nostræ regiæ supremi cancellarii, dilecti nostri, et fidelis.

§. 8. Anno Domini millesimo, quadringentesimo quinto: decimo septimo kalendarum⁽⁴⁾ mensis maji: regni autem nostri anno decimo septimo.

§. 9. Venerabilibus in Christo patribus, et Dominis, Valentino T. sanctæ Sabinæ, sacro-sanctæ romanæ ecclesiæ presbytero cardinali, ac ecclesiæ quinque-ecclesiensis gubernatore: Joanne Strigoniense: Colocense sede vacante: Andrea Spalatense, et altero Andrea Ragusiense, archi-episcopis: Luca Varadiense, Stephano Transylvaniense: eodem domino Eberhardo Zagrabiense: Agriense sede vacante: Joanne Boszniense: Wesprimiense sede vacante: Joanne Jaurinense: Nicolao Waciense: Petro Nittriense: fratre Dosa, electo Chanadiense, ecclesiarum episcopis, ecclesias Dei feliciter gubernantibus: Syrmienese, Traguriense, Scardonense, Tyniniense, Novense,⁽⁵⁾ Sibinicense, Corbaniense,⁽⁶⁾ et Segniense sedibus vacantibus.

§. 10. Nec non magnificis viris,⁽⁷⁾ Nicolao de Gara, regni nostri Ungariæ prædicti palatino: Joanne, et Jacobo Waywodis nostris Transylvaniensibus: comite Frank filio quondam Konjæ bani, iudice curiæ nostra: Paulo Bisseno, altero Paulo de Petth, Dalnatiæ, et Croatiae prædictarum; ac totius Sclavoniæ: Joanne de Maroth Machoviense, banis: honore banatus Zevriniense⁽⁸⁾ vacante: Nicolao Trewel de Newna tavernicorum, et comite de Posega: Simone filio quondam dicti Konjæ bani janitorum: Martino Deis,⁽⁹⁾ dapiferorum: Laurentio de Tharij, pincernarum: Petro Cheh, agazonum nostrorum magistris: Sinoslone de Wetaw, comite Psoniensi, aliisque quam pluribus, nostri regni comitatus tenentibus, et honores.

(1) Az eredetiben «liberam» szó hiányzik. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben hibásan «separandis» áll. (K. és Ó.)

(3) Régibb kiadásokban az eredetiben levő «duplici» helyett helyesebben «duplicis» olvasható. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «calendas» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «Nonense» áll. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «Corbaviense» áll. (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben «viris» helyett «dominis» áll. (K. és Ó.)

(8) Az eredetiben «Zevriniensis» áll. (K. és Ó.)

(9) Az eredetiben «Ders» áll. (K. és Ó.)

arany és ezüst edények, szablyaszijak és más fényüzési czikkek készítésére az adás-vétel mindenkinek szabadságában áll.

4. §. Ha pedig valaki ellenkezőleg merne cselekedni, és az aranyat vagy ezüstöt eladná, a vásárló is legott minden további nélkül, veszítse el pénzét, a mely arany vagy ezüst és pénz egyik fele részben királyi kincstárunkat, a másik fele részben pedig a feladót (ha volna ily feladó) illesse meg.

5. §. Ugyanazért elrendeljük, hogy aranyat

avagy olyan követ, melyben az arany- vagy ezüstminőséget meg lehet ismerni, senki se tartson meg, továbbá az ezüst öntésére vagy vegyítésére szolgáló edényt vagy eszközt se tartson senki, kivéven egyedül az arany- műveseket; ezenfelül az aranynak az ezüsttől vízzel való elválasztása mesterségét se gyakorolja senki, hanem ha az vagy azok, a kiket az efféle tiszttel különösen megbízni kívánunk.⁽²⁾

6. §. Mindezeknek, együtt és egyenkint, tanusítására s örökkétartó erejére jelen kiváltságlevelünket, függő és hiteles uj kettős pecsétünk odaillesztésével hagytuk megerősítettetni.

7. §. Kelt a Főtisztelendő atyának Krisztusban, Eberhard urnak, Isten és az apostoli szék kegyelméből zágrábi püspöknek, királyi udvarunk főkancelárjának, a mi kedvelt hívünknek kezével.

8. §. Az Úrnak ezernégyszázötödik esztendéjében, április hó 15-én, uralkodásunknak pedig tizenhetedik évében.

9. §. Jelen levén a tisztelendő atyák és urak Krisztusban Bálint, a római szentegyháznak «Sanctae-Sabinae» czimét viselő presbyter bibornoka és a pécsi egyház kormányzója, János esztergomi érsek, a kalocsai érseki szék üresedésben levén, András spalatói és egy másik András ragusai érsek, Lukács nagyváradi, István erdélyi, ugyanaz az Eberhard, zágrábi püspökök, az egri püspöki szék betöltetlen levén, János boszniai püspök, a veszprémi szék üresedésben állván, János győri, Miklós váczai, Péter nyitrai, Dósa barát, választott csanádi püspökök, kik az Isten egyházait szerencsésen kormányozzák; a szerémi, traguri, scardonai, tinnini, novii, sebenicoi, corbaviai és zenggi székek üresedésben levén.

10. §. Nemkülönben a Nagyságos urak: Gara Miklós nevezett Magyarországunk nádora, János és Jakab, erdélyi vajdánk, néhai Kónya bán fia Frank ispán, országbiránk, Bessenyei Pál, és egy másik: Petthi Pál, említett Dalmátiának és Horvátországnak, valamint egész Szlavoniának bánja, Maróthi János macsói bán, a szőrényi báni méltóság betöltetlen levén; Newnai Trewel Miklós tárnokmesterünk, és Pozsega ispánja, az említett néhai Kónya bán fia Simon: ajtónálló, Deis Márton asztalnok, Thary Lőrincz pohárnok, Cheh Péter lovászmesterünk. Wetaw Szaniszló pozsonyi ispán és mások igen sokan, kik országunk ispánságait és tisztségeit viselik.

(1) V. ö. az 1492: XXXII. t. cz.

SIGISMUNDI

DECRETUM TERTIUM.

Sigismundus, Dei gratia, Ungariæ, Dalmatiæ, Croatiae, Ramæ, Serviæ, Galliciae, Lodomeriæ, Comaniæ, Bulgariæque Rex, etc. Marchio Brandenburgensis: sacri romani imperii archi-camerarius: Bohemiæ, et Lucemburgensis hæres. Omnibus Christi fidelibus, præsentibus pariter et futuris: salutem in eo, qui dat principibus feliciter gubernare, et victorioso triumphare.

§. 1. Inter cæteras animi nostri solitudines, una est nobis cura præcipua; ut quoties gravioribus ab agendis sumus expediti, ad ea etiam, quæ commissorum imperio nostro subditorum utilitatem, commoditatemque concernunt, pia dispositione, operam impendamus.

§. 2. Est enim subditorum tranquillitas, gloria regnantis: et ubi aliquid a principe modeste, sancte, ac prudenter, pro communi utilitate, decernitur; ejus profectu, diligentiae sollicitudo magnopere collaudatur.

§. 3. Proinde, in arca nostri pectoris perspicaci consideratione pensantes, multa incommoda, multaque damna, ex diversis consuetudinibus, et sæpe contrariis, in regno nostro vigentibus, nostris regnicolis evenire; celebrato, prælatorum, baronum, procerumque nostrorum conventu, de ipsorum consilio, autoritate, et consensu, maturaque discussione præhabita, pro totius regni bono, utilitate, profectu, et augmento, has leges, seu constitutiones, ex autoritate regia, duximus salubriter statuendas.

§. 4. Quas ab omnibus, et singulis regnicolis nostris, tam ecclesiasticis, quam sæcularibus, nemine excluso, volumus, et præcipimus plene, integre, et inviolabiliter observari.

§. 5. Primitus et primarie, una cum prælatis, baronibus, potioribusque regni nostri proceribus, sancientes, et stabilientes:

ARTICULUS 1.

Ne per vim, transeuntes domini, vel milites, damna inferant quibusvis regnicolis.

Statuimus, et statui fecimus, hoc modo, et ordine isto: quod prælati, barones, nobiles, ac alterius cujusvis status, et dignitatis, ac conditionis homines, in regno nostro, adinstar exercituantium procedendo, aut aliquibus ipsorum negotiis, seu causis, versus nostram majestatem, aut cum eadem, vel alias ubicunque, et in quibuscunque partibus regni nostri procedentes; fidelibus regnicolis nostris quibuscunque, damna, spolia, injurias, læsiones, aut aliquam malorum genera, contra deum, et ejus justitiam, absque juris tramite, facere, et inferre nullatenus præsumant.

§. 1. Et, si quispiam, contra hujusmodi

ZSIGMOND

HARMADIK DECRETUMA.⁽¹⁾

Zsigmond Isten kegyelméből Magyarország, Dalmácia, Horvátország, Ráma, Szerbia, Galliczia, Lodomeria, Kún- és Bolgárországok királya, stb. Brandenburgi Őrgróf, a szent római birodalom főkamara, Csehország és Luxemburg örököse. Minden úgy jelenleg élő mint jövődöbéli keresztény hívőnek üdvöt abban, ki a fejedelmeknek megengedi, hogy szerencsésen kormányozzanak s győzedelmeikkel diadalt arassanak.

1. §. Egyéb lelki aggodalmaink közt egyik kiváló gondunk van arra, hogy, valahányszor terhesebb teendőktől mentek vagyunk, kegyes intézkedésekkel azon is munkálkodjunk, a mi a kormányzásunkra bízott alattvalók hasznára és javára tartozik.

2. §. Mert hát az alattvalók nyugalma: az uralkodónak dicsősége; és a midőn a fejedelem a közjó érdekében valamit mérsékelten, lelkiismeretesen és bölcsen végez, ennek sikere az ő serény gondoskodását szerfölött magasztalja.

3. §. Miért is szívünk mélyében éles megfigyeléssel meggondolván azt, hogy az országunkban divó különböző és gyakran ellentétes szokásokból⁽²⁾ országlakóinkra sok hátrány és sok kár hárul: a főpapjainkkal, báróinkkal és előkelőinkkel tartott gyűlekezetben, ezek tanácsára, javaslatára, és hozzájárulásukkal⁽³⁾ előleges érett megbeszélés után, az egész ország javára, hasznára, előhaladására és gyarapodására, királyi hatalmunknál fogva a következő üdvös törvények és rendeletek meghozatalára határoztuk el magunkat.⁽⁴⁾

4. §. Meghagyván és megparancsolván, hogy ezeket összes országlakosaink együtt és egyenkint, úgy az egyháziak, mint világiak, közülök senkit ki nem véve, teljesen, egészben és sérthetetlenül megtartsák.⁽⁵⁾

5. §. Országunk főpapjaival, báróival és előkelőivel elsőben is és mindenekfölött parancs és állandó szabály gyanánt elrendelvén és megállapítván:

1. CZIKKEIN.

Hogy az átkelő urak és katonák erőszakos kárt egy országlakosnak se okozzanak.

Határozatot hoztunk és hozattunk ilyen mód- | vele, vagy egyébként is bárhol s országunk bár-
dal és renddel: hogy a főpapok, bárók, neme- | mely vidéken jönnek-mennek, hű országlakosa-
sek és bármilyen más rendű, rangú és állású | inkat a törvény útján kívül Istennek és az ő
emberek, a mikor katonák minőségében járnak | igazságának ellenére semmi szín alatt se mer-
kelnek országunkban, vagy a mikor valamely | jék megkárosítani, fosztogatni, bántani, sérteni.
dolgukban vagy perükben felségünkhez avagy ő | 1. §. És ha valaki e határozataink ellenére

(1) E decretumnak, mely szintén 1405-ből való, (l. az 1. jegyzetet a 211. lapon) szokásos jelzése: 1405 (II.): t. cz.

(2) A közjóval, a természeti, isteni joggal, vagy a nemzetek jogával ellenkező és az egyház régi jogának ellenére behozott szokások érvénytelenségéről v. ö. Hk. Előb. 9. cz.

(3) V. ö. Hk. II. R. 3. és kk. cz.

(4) A törvényalkotásról v. ö. Hk. II. R. 3. és köv. czimeit.

(5) A törvények kötelező erejéről v. ö. Hk. II. R. 3. cz.

nostra statuta, quicquam genus maleficii perpetraverit, exindeque majestati nostræ, aut alio iudicii ordinario, per quempiam querimonia porrecta extiterit; et conquerens hujusmodi, suam querimonia, evidenti documento comprobare valuerit; extunc, dictorum, actuum potentiarum perpetratore, in facto potentia, eo facto vincantur.

§. 2. Læsis autem, et damnum passis, nos, aut iudex ordinarius, indilate, summarie, et de plano, ac sine strepitu, et figura iudicii, exhibebimus, et exhiberi curabimus satisfactionem.

ARTICULUS 2.

Arestum quarumcunque rerum, nullus propria auctoritate faciat: sub poena potentia.

Porro, nullus omnino hominum cujusvis præeminentia, dignitatis, et conditionis existat, in nostris regalibus, et reginalibus, seu ecclesiarum, vel nobilium possessionibus; pignora, seu vadia, pro quibuscunque factis aliquorum incolarum, seu plebicularum, nostrorum scilicet, et aliorum quorumcunque; eorum auctoritate mediante, auferre, aut recipi facere valeat, neque possit.

§. 1. Horum contrarium facientes, in facto potentia vincantur.

ARTICULUS 3.

Mutilationes membrorum prohibentur: exceptis, quibus facultas a rege facta est.

Præterea, nullus omnino iudicum, et iustitiariorum, aut alii quipiam procerum regni nostri, mutilationes, seu demembrationes, quibusvis plebicolis, et regnicolis nostris facere præsumant, neque valeant.

§. 1. Nisi hi solummodo, quibus per nos potestas nostra regia rite fuerit attributa.

§. 2. Contrarium facientes: poenam præmissi facti potentia, incursuri eo facto.

ARTICULUS 4.

Potentibus prohibetur, ne vim inferant minoribus.

Decrevimus etiam; ut prælati, palatinus regni nostri, iudex curiæ nostræ, magister

tavernicorum nostrorum, et alii barones, nec non comites parochiales, et generaliter quivis iudices, et iustitii regni nostri, ecclesiastici, et sæculares, proceres, et nobiles, castellani, et civitatenses; per climata regni, nostri, spolia, direptiones rerum, et bonorum ablationes, sanguinis effusiones, et alia actuum potentiarum genera, nostris fidelibus regnicolis, cujusvis status, et conditionis existant, facere, inferre, seu committere, nullatenus audeant.

ARTICULUS 5.

Arestationes ne fiant in propriis locis, et bonis: sed necessariae, fieri possunt in alienis, juxta veterem morem.

Sanximus nihilominus: ut castellani, et officiales nostri regales, in nostris regis propriis possessionibus, districtibus, et tenatis, iudicesque, et jurati cives nostri regales, in eorum medio: item prælati, barones, et nobiles, ac alterius dignitatis homines, possessiones habentes, in eorum propriis possessionibus: res, et bona fidelium incolarum, seu plebicularum nostrorum, quovis quæsito colore, aut causa, arrestari, vel prohiberi facere non sint ausi, modo aliquali: nisi in possessionibus aliorum, vel loco communi: prout regni nostri consuetudo id requirit.

§. 1. Et volumus hos omnes tales, qui in contrarium hujusmodi nostri decreti facere (quod non credimus) præsumserint: facto potentia subiacere.

ARTICULUS 6.

Pondus, mensura, et ulna Budensis, servantur per totum regnum.

Statuimus præterea; ut universæ annonæ, vina, biadæ, panni, et aliorum bonorum, seu victualium genera, et aliæ res venales, cujusvis speciei, et materie existant; illis, et eisdem, iustis, æquis et veris ponderibus, mensuris, et ulnis; in universis, nostris scilicet, et aliorum quorumlibet regnicolarum nostrorum civitatibus, oppidis, et villis, mensurari, vendi, seu venditioni exponi: nec non emi, et commutari, solvi, et administrari debeant: quæ in

valamelyes gonoszlettel követne el és ez iránt valaki Felségünkhez avagy más rendes bíróhoz panaszt terjesztene be, s az ilyen panaszos panaszának valódiságát nyilvánvaló bizonyítékkal beigazolhatná, akkor az említett hatalmaskodások elkövetői legott a hatalmaskodás tényén maradjanak.

2. §. Mi pedig és a rendes bíró a sértett és káros embereknek haladéktalanul, rövid uton, bírói széken kívül és a perlekedés és a rendes bírói eljárás mellőzésével fogunk elégtételt adni és adatni. (1) (2)

2. CZIKKELY.

Bármi dolgot önhatalmulag, hatalmaskodás büntetésének terhe alatt, senki le ne tartóztasson.

Továbbá, bármilyen rendű, rangú és állású legyen is valaki, ne álljon jogában és szabadságában a mi királyi birtokainkon, vagy a királynő, az egyházak avagy nemesek birtokain, sem a mi lakosainknak és népeinknek, sem bárki máséinak bármely tette miatt önhatalmulag zálogot vagy biztosítékot venni és lefoglalni

1. §. A kik ezzel ellenkezőleg cselekednek, hatalmaskodás tényén maradjanak. (2)

3. CZIKKELY.

Hogy a tagszonkítás tilos kivére azokat, kiknek a király erre hatalmat adott.

Ezenkívül egyáltalán semmiféle bíró vagy igazságszolgáltató vagy országunk bármely más előkelője se merje akármiféle népeinknek és országglakosainknak tagjait megcsonkítani vagy elmetszeni, s ezt tenni jogukban ne álljon. (3)

1. §. Kivéve egyedül azokat, a kiknek erre annak rende szerint királyi hatalmunkat adtuk.

2. §. Az ellenkezőleg cselekvők, legott az említett hatalmaskodás tényének büntetésébe esvén. (2)

4. CZIKKELY.

Hogy a hatalmasoknak nem szabad az alábbvalókon erőszakoskodni.

Elrendeltük azt is, hogy a főpapok, országunk nádora, országbíránk, tárnokmesterünk

és a többi bárók, valamint a vármegyei ispánok és általában országunk bármely bírái és igazságszolgáltatói, az egyházak és világiak, az előkelők és nemesek, a várnagyok és városiak, országunk egész területén bármely rendű és állású hű országglakosainkat ne fosztogassák, dolgaikat el ne rabolják és javaikat el ne vegyék, vérüket ne ontsák és ellenük semminemű hatalmaskodásokat ne merjenek cselekedni, elkövetni vagy véghezvinni. (2)

5. CZIKKELY.

Hogy saját helységeiben és jószágaiban senki se foglaljon; hanem a szükséges foglaltások, régi szokás szerint idegen jószágban történhetnek.

Nem kevésbé elrendeltük, hogy várnagyjaink és királyi tiszteink a mi saját birtokainkon, határainkon és területeinken, valamint királyi bíráink és esküdt polgáraink, a maguk körében: továbbá a főpapok, bárók és nemesek meg egyéb rangú birtokos emberek saját birtokaikon hű lakosaink vagy népeink dolgait, vagyonát, bármely keresett szín alatt vagy bármi okból semmiképen se merjék lefoglaltatni vagy letiltatni, hanem csak mások birtokain vagy közhelyen, a mint ezt országunk szokása megköveteli.

1. §. És meghagyjuk, hogy mindazok, kik (a mit nem hiszünk) ez ellen a decretumunk ellen mernének cselekedni, hatalmaskodás tényén maradjanak. (4)

6. CZIKKELY.

A budai súly- s másféle mértéket és rőföt az egész országban meg kell tartani.

Határoztuk azonkívül, hogy az összes gabona-neműeket, borokat, terményeket, posztókat és másnemű javakat vagy élelmiszereket és egyéb akármilyen fajú vagy minőségű eladó dolgokat mindenütt, tudniillik úgy a mi városainkban, mezővárosainkban és községeinkben, mint bármely más országglakosunkéiban ugyanazon helyes, igazi és valódi súlyok, mértékek és rőfök szerint kell mérni, eladni vagy áruba bocsátani, valamint vásárolni, kicserélni, fizetni és kiszolgáltatni, melyek Budavárosunkban régóta

(1) A katonák részéről okozható károk eltiltásáról v. ö. az 1435 (II.) :VIII. t. cz., 1471: XXI., 1486: XXX. t. cz., s az ezek kapcsán idézett törvényeket. (Ö.)

(2) E cikkely büntető rendelkezéseit jelenleg az 1878: V. t. cz. pótolja; alaprendolata azonban, mely minden rendű lakos személyének és tulajdonának határos védelmére irányul (önbíráskodás tilalma), mint állandó érvényű igazság, most érvényes törvényeinkben is megvalósult. V. ö. még az alább következő 5. cikkelyt, továbbá 1492: LXXXIX. és XCI.; 1495: XXI.: 1514: LXIV.; 1639: XXVII. t. cz. M.

(3) Erre céloz Werbőczy, midőn a IIk. III. R. 20. czimében mondja: «A polgárok a nyilvános gonosztevőket büntetéseikhez képest megfenyíthetik és megbüntethetik, de senkit meg nem csonkíthatnak.»

(4) V. ö. fenn a 2. cikkelyt.

civitate nostra Budensi, ab antiquo inventa sunt, et stabilita habentur de presenti.

§. 4. Contrarium facientes, poenam ablationum hujusmodi suarum rerum venalium, patiantur eo facto.

ARTICULUS 7.

Aurei valor: et ejus reductio ad florenum.

Computationem, autem, seu numerationem florenorum, in regno nostro currentium, hoc modo duximus limitandam.

§. 1. Quod omnibus numeris, dictorum florenorum, minoribus, in nonnullis regni nostri partibus uti agnovimus, abusive adinventis, prorsus abolitis: in quarumlibet rerum, et bonorum emptionibus, et venditionibus, alter numerus ipsorum florenorum non dicatur, nec computeur: nisi florenus aureus, veri, boni, et justī ponderis: Vel alter florenus per centum novos denarios computatus.

§. 2. Hujusmodi nostri statuti transgressores, bonorum, et rerum ipsarum venalium, et emptionalium ablationes, patiantur indilate.

ARTICULUS 8.

Salium externorum, prohibitio.

Interea quidem non improvide, sed deliberata mente, presenti nostro decreto, serio duximus stabilendum.

§. 1. Quod nullus hominum, incolarum scilicet, aut extraneorum, mercatorum, aut commutatorum sales extraneos, seu aliorum regnorum, in hoc regnum venundationis, vel alia qualibet de causa importare, aut eis uti, vel in quibusvis partibus regni nostri, cum eis procedere, quovis modo audeat, vel præsumat.

§. 2. Nam ubicunque, et in quorumcunque possessionibus, ipsi sales extranei venditi, vel vendendi, empti, aut emendi, per quospiam reperiri poterunt: volumus, ut dominus terræ possessionum illarum, in quibus dicti sales, uti præmittitur, reperti fuerint: eosdem ab eorum venditoribus, emptoribusve, aut commutatoribus auferre teneatur.

§. 3. Vel si forsitan favore, aut prolixi affectus, seu circumventus, dictos sales auferre renuerit: extunc similiter volumus, ut hujusmodi possessiones nobilium, in quibus, uti præmisimus, memorati sales reperirentur: per comites nostros, tam provinciales, quam parochiales, pro nostra utique occupari debeant majestate.

ARTICULUS 9.

Proscriptos, aut perduelles, nemo ad se recipere auit, sub poena criminis notæ.

Insuper edicimus statuendo, cunctis fidelibus regnicolis nostris:

§. 1. Ut amodo imposterum, et peramplius, ac in antea, nullus eorum, ac nullo penitus dempto, quospiam infideles nostros, aut proscriptos, vel alia quavis labe, seu nota, crimineque aut contagio scrupuli offuscato, et denigrato, palam, vel occulte, publice, seu manifeste, directe, vel indirecte, apud se retinere, conservare, aut ipsis favorem, auxilium, et hospitalitatem præbere, vel largiri præsumat, quovis modo, temporum in eventum.

§. 2. Quoniam contrarium facientes, illa, et eadem poena, qua hujusmodi nostri infideles, proscripti, aut alia nota denigrati, forent cruciandi, feriri debeant, et puniri incompassibiliter, ipso facto.

ARTICULUS 10.

De judicio, ex parte colonorum a dominis terrestribus, in prima instantia, petendo.

Stabilimus denique: ut si aliqui ex nostris regnicolis, cujusvis status, et dignitatis existant, quicquam juris, seu quæstionis, contra, et adversus villicos, seu rusticos prælatorum, baronum, nobilium, aut alterius status hominum, habeant, vel habuerint: id primitus, et primarie, in præsentia ipsorum dominorum terrestrium legitima prosequi debeant.

§. 4. Et si domini ipsorum villanorum, seu rusticorum, justitiam facere denegarent, aut in reddenda, eadem, essent remissi: extunc, hujusmodi domini terrestres, prætextu abnegatæ ipsis justitiæ, in præsentiam comitis parochialis, vel vice-comitis ejusdem, aut ju-

be vannak hozva és melyeket most is megállapítunk.⁽¹⁾

1. §. A kik ellenkezőképen cselekszenek, legott az efféle eladó portékájuk elvételének a büntetésével lakoljanak.

7. CZIKKEIX.

Az arany értéke s annak egy forint értékben való megállapítása.

Az országunkban forgó forintoknak értékbe tudását vagy beszámítását ekképen kívántuk szabályozni:

1. §. Hogy a mondott forintoknak minden kisebb érték szerint való számítása, mely, a mint megtudtuk, országunk némely vidékén, visszaélés képen divatba jött, teljességgel megszűnjék és bármely dolgok és javak megvétele és eladása alkalmával ama forintokat más értékben ne számítsák és be ne tudják, mint egy valódi, jó és igaz súlyú aranyforint vagy száz új dénárral számított más forint értékében.⁽²⁾

2. §. E határozatunknak áthágó haladéktalanul az eladásra és megvételre szánt dolgok és javak elvételével bűnhődjenek.

8. CZIKKEIX.

Külföldi sókra vonatkozó tilalom.

Azonközben jelen decretumunkkal nem meggondolatlanul, hanem megfontolt szándékkal komolyan eltököltük annak a megállapítását:

1. §. Hogy külföldi vagyis más országokból való sókat, eladás végett vagy bármely más okból, ebbe az országba senki, tudniillik se bennlakó, se külföldi, se kereskedő vagy kalmár, semmiképen se merjen vagy próbáljon behozni, vagy használni, avagy azokkal országunk akármely részeiben járni-kelni.

2. §. Mert ha valaki bárhol és bárkinek a birtokain ilyen eladott vagy eladandó, megvásárolt vagy megvásárlandó külföldi sókat találma: parancsoljuk, hogy ama birtokoknak a földesura, a melyekben az előbb mondtak szerint az említett sókat megkapták, köteles legyen ezeket eladóiktól és megvásárlóiktól, vagy cserére bocsátóiktól elvenni.

3. §. Vagy ha netalán kedvezésből, vagy azért, mert megvesztegetették avagy megfizel-

ték, a mondott sókat elvenni vonakodnék, akkor hasonlóképen elrendeljük, hogy úgy vidéki, mint megyei ispánjainknak kötelességük leszen, a nemeseknek efféle birtokait, melyekben, mint előrebocsátottuk, az említett sókat megtalálták, a mi felségünk részére elfoglalni.⁽³⁾

9. CZIKKEIX.

Hogy a levelesített embereket vagy félsegsértőket, hűtlenség vétkének büntetése alatt, senki se merje befogadni.

Ezenfelül összes hű országlakosainknak határozatképen meghagyjuk:

1. §. Hogy ennekutána és jövőre a hozzánk hűteleneket, vagy levelesítettéket, vagy akár-mely más becstelenséggel, hűtlenséggel és bűntényvel vagy pedig az aggályosság szűgyen-foltjával bemocskolt és beszennyezett embereket hiveink közül, minden kivétel nélkül, senki se merje többé bármikor és bármiképen nyíltan vagy titkon, nyilvánosan vagy mindenek láttára, egyenesen vagy másnak közbenjárására magához befogadni, eltartani vagy valami kedvezményben, segélyben és vendégszeretethen részesíteni vagy azzal elhalmozni.

2. §. Mert az ez ellen cselekvőket legott irgalmatlanul ugyanazon büntetéssel kell illetni és sújtani, a milyent az ilyen hűtleneink, levelesítettek, vagy más büntetssel megbélyegezettek lennének kénytelenek elszenvedni.⁽⁴⁾

10. CZIKKEIX.

Hogy a jobbágyok részéről törvénytételt első sorban a földes uraktól kell kérni.⁽⁵⁾

Aztán megállapítjuk, hogyha országlakosink közül valakinek, legyen az bármily rendű vagy rangu, a parasztok vagyis a főpapoknak, báróknak, nemeseknek vagy más rendű embereknek a jobbágyság ellen valami joga vagy keresete van vagy lesz, az iránt először és első sorban azoknak földesurairól kell törvényesen föllépni.

1. §. És ha e parasztok vagy jobbágyok urai az igazságszolgáltatást megtagadnák, vagy annak eszközlésében késedelmeskednének, akkor hívja az ilyen földesurakat a részére megtagadott igazságszolgáltatás czimén annak a megyének ispánja vagy alispánja avagy szolgabírái elébe

(1) V. ö. fönn (212. lap) 1405 (I.): 1. t. cz., továbbá 1504: XVII., 1588: XVI., 1633: XXXI., 1639: XXIII. és LXXI., 1715: LXIII. és XCVII., 1729: XIV., 1764: XXIX. és 1807: XXII. t. cz. (ő.)

(2) A pénz értéket újból meghatározzák 1439: X., 1458: XII., 1464: XXII., 1523: XXXV., 1526: XXXIV., 1536: XIX., 1552: XLVI. t. cz. A forint értékéről különösen v. ö. 1493: XLI.; 1538: XXVI.; 1622: LXXVII.; 1723: LXVIII. t. cz. L. még az 1342. évi decretum 1. §-ának 1—4. jegyzeteit a 151. lapon.

(3) V. ö. fönn (227. lap) 1405 (I.): XX. t. cz., továbbá 1439: XI., 1464: IX. t. cz.

(4) V. ö. az 1435 (II.): XXIV. t. cz. rendelkezését, továbbá 1715: VII. t. cz. 3. §.; 1712: XLIX. t. cz. 2. §.; 1805: V. t. cz. 6. §.

(5) V. ö. fönn (217. lap) 1405 (I.): VIII. t. cz. továbbá Hk. III. R. 26. és 31. cz. jegyzeteit. L. még 1198: XXXVIII. és LX. t. cz.; 1635: XVIII. t. cz.; 1790: XXV. t. cz. 2. §.; 1792: XII. t. cz. 1. §.; 1796: III. t. cz.; 1802: VI. t. cz.; 1808: IX. t. cz.; 1812: III. t. cz. Márkus.

dicum nobilium illius comitatus, in quo ipsa justitia exstisset abnegata, legitime evocentur.

§. 2. Qui quidem comes parochialis, vicecomes, et iudices nobilium, sub privationis honorum suorum et nostræ indignationis poenis iudicium, et justitiam, ac omnis juris complementum, ex parte ipsorum, indilate, absque strepitu, et figura iudicii, summarie, et de plano: favore etiam, odio et amore, quibusvis relegatis: debebunt et tenebuntur exhibere.

ARTICULUS 14.

Gives civitatum regiarum, in prima instantia, coram suis iudicibus conveniri debent.

Sic quoque decrevimus: ut quicumque regnicolarum nostrorum, similiter cujusvis dignitatis, vel ordinis existerent, adversus cives nostros regales, quicquam actionis habent, vel habuerint: id ipsi in præsentia iudicum, et juratorum civium nostrorum regaliū, ubi, et in quo loco, ipsi cives nostri inculpantur: aut etiam officialium, seu iudicum, quibus regia nostra majestas gubernationem officialiatum, seu iudicatum, hujusmodi nostrarum regaliū civitatum duxisset committendam: rite et legitime prosequantur: qui ex parte ipsorum, iudicium, et justitiam exhibere teneantur.

§. 1. Et, si ipsi iudices, et jurati cives nostri regales, aut alii officiales, seu iudices, modo prænотato, inibi deputati, in faciēdo cuiuspiam iudicio, et justitia exstiterint remissi: extunc hujusmodi nostri iudices, et jurati cives, vel alii officiales, seu iudices, ad exhibendam ipsam justitiam, magistri tavernicorum nostrorum autoritate astringantur, et compellantur.

§. 2. In casu vero, quo ipsi querulantes, de iudicio ipsorum iudicum, et juratorum civium nostrorum, contentari noluerint: tunc in hujusmodi agendis ipsorum, ad præsentiam magistri tavernicorum, nostrorum, secundum antiquam consuetudinem, possint appellare.

§. 3. Qui ipsis ibidem, novum iudicium, et justitiæ complementum exhibere: et ipsum iudicium suum, per annotatos iudices, et juratos cives, efficaciter tenebitur facere observari.

§. 4. Et, si memorati querulantes, tam de ipsorum iudicum, et juratorum civium, quam magistri tavernicorum iudicio, contenti non fuerint: tunc hujusmodi causas eorum, coram nostra majestate (more alias consueto) prosequi valebunt: quibus nos iudicium: et justitiam faciemus: prout postulabit ordo juris.

ARTICULUS 12.

Ecclesiasticus iudex, causas profanas et saecularis spirituales non iudicet.

Disposuimus etiam de modo, et consuetudine, ab antiquo solitis observari: quod praelati, et quipiam viri ecclesiastici, causas aliquas, inter regnicolas nostros motas, amodoque et in antea, qualitercunque, quandocunque, et ubicunque mōvendas, et suscitandas, utputa iudicium saeculare concernentes: iudicare, et definire minime valeant, neque possint.

§. 1. Et e converso, barones, comites provinciales, et alii regni nostri nobiles, civesque, et hospites, causas aliquas, lites, seu quæstiones, forum videlicet ecclesiasticum tangentes: discutere, et iudicare non debeant, neque præsument.

§. 2. Et si inter ipsos viros ecclesiasticos ab una, parte vero ex altera, iudices saeculares præfactos, super aliquibus causis, in eorum præsentia vertentibus, circa ipsarum causarum iudicium, ejus videlicet ipsorum iudicio pertineant? discordia, seu disceptatio aliqualis exstiterit suborta: extunc: partes eandem, causam, seu causas hujusmodi litigiosas, in speciem nostram præsentiam (ubi Deo duce, fuerimus constituti) cum praelatis, et baronibus nostris dirimendas, traducere teneantur: ubi decernendo sanciemus, ad cujus partis iudicium, seu forum, spectare debeant, et pertineant causæ prænотatæ.

ARTICULUS 13.

Possessiones, in quarum metis minere sunt; rex a nobilibus non auferat: dimidietatem vero, urburarum cultoribus, propter auctos fodinarum labores relaxat.

Specificè nihilominus condigna præmeditatione annuentes, statuimus.

§. 1. Ut universi regnicolæ, personæ ecclesiasticæ videlicet, et saeculares, cujusvis dignitatis, et præminentiae existant, qui in faciebus possessionum ipsorum, mineras, auri, vel argenti, vel alterius cujuscunque metalli, ad nos, et cameram nostram regiam, de jure, et consuetudine non pertinentes, amodo in antea invenire, et reperire possent, (non obstante, si regiam gratiam in eo non haberent: ut majestas regia hujusmodi possessiones ipso-

törvényesen perbe, a melyben az igazságszolgáltatás megtagadása történt.

2. §. A mely megyei ispán, alispán és szolgabírák tisztségük vesztesének és a mi neheztelésünk büntetése alatt tartozzanak és kötelesek legyenek azok részéről a perlekedés és rendes eljárás mellőzésével rövid uton és bírói széken kívül és minden gyűlöletet s szeretetet félretéve, haladéktalanul törvényt, igazságot és teljes jogot szolgáltatni.

11. CZIKKELY.

Hogy a királyi városok polgárait első sorban saját bíráik eleibe kell idézni.⁽¹⁾

Ugyancsak elrendeltük, hogy hasonlóképen bármely rangú és rendű országlakosunknak van vagy lesz a mi királyi polgáraink ellen valami keresete, ez iránt a maga rendjén és törvényesen a mi királyi bírának és esküdt polgáraink előtt lépjen föl, ott, a hol és a mely helyen ama polgárainkat beperlik, vagy ama tisztek és bírák előtt is, a kiket felségünk az e királyi városaink tisztségeinek és bíróságainak kormányzásával megbízni jónak látta, a kik is kötelesek lesznek azok részéről törvényt és igazságot szolgáltatni.

1. §. És ha ezek a bírák és királyi esküdt polgáraink, vagy az előbb jelzett módon arra kirendelt többi tisztek vagy bírák a törvény és igazságszolgáltatásban valakivel szemben késelemesek volnának, akkor ezeket a bíránkat és esküdt polgárainkat, vagy a többi tiszteket és bírákat az igazság kiszolgáltatására tárnokmesterünk hatalmával kell szorítani és kényszeríteni.

2. §. Abban az esetben pedig, ha a panaszlók eme bírának és esküdt polgáraink ítéletében nem akarnának megnyugodni, akkor az efféle ügyeiket a régi szokáshoz képest, tárnokmesterünk elibe feljebbvezethetik.

3. §. A ki köteles lesznek részükre ott újabb ítéletet hozni és teljes igazságot szolgáltatni és hathatósan gondoskodni, hogy ezt az ítéletet a nevezett bírák és esküdt polgárok tiszteletben tartsák.

4. §. És ha az említett panaszlók sem ama bírák és esküdt polgárok, sem a tárnokmester ítéletével nem elégednének meg, akkor az ilyen ügyeiket (a különben szokásos módon) felségünk elé vihetik, kiknek mi olyan törvényt és igazságot fogunk tenni, a minőt a törvény rendje fog követelni.

12. CZIKKELY.

Hogy egyházi bíró világi ügyekben, s a világi bíró egyháziakban ne ítéljen.⁽²⁾

A régóta divó módhoz és szokáshoz képest elrendeltük azt is, hogy a főpapok és bármely egyházi férfiak olyan perekben, melyeket országlakosaink egymás közt indítottak vagy ennek utána foguak bármilyen módon és bárhol indítani s támasztani, ne ítélhessenek és ne határozhassanak, mert azok a világi bíróság elé tartoznak.

1. §. És megfordítva a báróknak, megyei ispánoknak és országunk más nemesének, ugyancsak a polgároknak és jövevényeknek nem kell, és nem is szabad az egyházi bíróságra néző ügyeket, pereket és peres kérdéseket megvizsgálni s azokban ítélni.

2. §. És ha egyfelől az egyházi férfiak, másfelől pedig az előbb érintett világi bírák között az előttük forgó ügyekben ezeknek bírósága iránt, hogy tudniillik kit illessen azokban a bíraskodás? egyenetlenség vagy szóvita támadt volna, akkor a felek az ilyen vitás ügyet vagy ügyeket eldöntés végett a mi különös jelenlétünk elébe tartoznak vinni, oda a hol, Isten vezérlése alatt éppen akkor a főpapokkal és bárókkal tartózkodni fogunk, a hol végzést hozva meg fogjuk állapítani, hogy a kérdéses ügyek melyik félnek a bíróságot vagy törvényszékét illetik és melyikre tartoznak.

13. CZIKKELY.

Hogy a király azokat a birtokokat, melyek határaitban bányák vannak, a nemesektől el ne vegye, a bányajövedelmek felét pedig a bányamivelőknek a bányamunkák szaporodása miatt engedje el.

Nem kevésbé, a dolognak előzetesen történt méltó megfontolásával és helyeslésével, különösen határoztuk:

1. §. Hogy ha bármely országlakosink, tudniillik egyházi és világi személyek, akármilyen rangúak és rendűek legyenek is, ennekutána jövoire birtokaik határaitban arany- vagy ezüst-, vagy bármely más ércbányákat kaphatnak és találhatnak, a melyek törvény és szokás szerint hozzánk és királyi kamaránkhoz nem tartoznak, (ellent nem állván az, hogy királyi kegyelmünk nem biztosítja őket az iránt, hogy a királyi felség ilyen birtokaikat, a melyekben az említett bányák

(1) V. ö. fonn (213. lap) 1405(I): IV., VIII. és XII. t. cz., továbbá 1498: XXXVIII.; 1500: XXXIII.; 1514: I.; 1630: XXVIII.; 1647: LXXXIII.; 1649: XIX.; 1662: XXXIII.; 1715: LXIII. t. cz. és III. III. R. 9., 16., 19. cz.

(2) V. ö. fonn (221. lap) 1405(I): XIV.; 1471: XVII.; 1458: IX.; 1462: III.; 1492: XLVI.; 1498: IX. és LXI.; 1500: XXXIII.; 1647: XV. XVI. t. cz.

Márkus.

Márkus.

rum, mineras supradictas habentes, in cambium aliorum jurium regalium, ab ipsis auferre non valeat) possessiones easdem, ab ipsis absque eorum spontanea, et libera voluntate, de plenitudine nostræ pietatis, et præsentis nostræ gratia speciali, per nos ipsis regaliter attributa : non auferemus : nec easdem ab ipsis alienabimus, contra formam præsentis nostræ gratiæ supradictæ.

§. 2. Sed tamen volumus, ut rectam, et æqualem medietatem urburarum, mineris de eisdem provenire solitarum, iidem viri ecclesiastici, et nobiles, nostro fisco regio assignent, et administrari faciant.

§. 3. Aliam vero medietatem eorum, ex præsentis nostro indulto, pro se ipsis valeant reservare.

§. 4. Nec iidem viri ecclesiastici, nobiles, ac laboratores minerarum prædictarum, ex ipsis mineris provenientia; extra regnum nostrum deferre : aut aliis quibusvis hominum, personis, venditioni exponere debeant.

§. 5. Sed hujusmodi aurum, et argentum, sicut de aliis mineris, et montanis nostris, ad cameram nostram venire est consuetum; ad vendendum, in cameram nostræ majestatis, teneantur apportare, et exponere hujusmodi venditioni.

§. 6. In casu vero, quo iidem nobiles, vel viri ecclesiastici, nec non laboratores prædicti, in hujusmodi auro, et argento, scyphos, cochlearia, aut alia clenodia, seu argenteria, pro usu ipsorum reservantes, præparari facere, aut ipsum aurum, et argentum, in specie, erga se ipsos, pro usu, et commodo suo retinere maluerint; in his, eisdem etiam plene consensimus, et harum serie, concedimus facultatem.

§. 7. Horum autem contrarium facientes, et hujusmodi nostri decreti transgressores; hujusmodi gratia nostra regia, per nos ipsis, quoad præsens, circa conservationem, gubernationem, et adaptionem, ac limitationem, jam dictorum metallorum, minerarum, et urburarum, modo quo supra, regaliter indulta, et attributa; destituentur illico, et priventur ipso facto.

ARTICULUS 14.

Migratio colonis libera facta.

Sanximus præterea, et statuimus, ac super his statutum facimus : ut amodo in antea, cives,

seu hospites, sive jobagiones nostri regales, de nostris civitatibus, possessionibus, oppidis, et liberis villis, castrorumque nostrorum tenutis : in ecclesiarum, nec non nobilium, et alterius præminentiarum hominum, possessiones : et e converso, earundem ecclesiarum, et ipsorum nobilium, ac alterius status hominum jobagiones, in præfatas nostras civitates, oppida, possessiones, castrorum tenuta, et generaliter quilibet liberæ conditionis, et⁽¹⁾ possessionibus ecclesiarum, in nobilium; et de nobilium possessionibus, in earundem ecclesiarum possessiones, temporibus semper successivis, universis, et perpetuis, habita licentia, iustoque terragio, et aliis debitis eorum solutis, et expeditis : liberam, tutam, et omnimodam, moraturos se transferendi, habeant facultatem. Harum notarum literarum per vigorem.

§. 1. His moderaminum limitationibus, clare præsentibus expressatis; ut quicumque, et quorumcumque jobagionum dominus, aliqua birsagia, quibus jobagio suus aliquo tempore fuisset convictus, infra unius mensis spatium non exegisset super eundem; extunc, birsagia talia, super ipsum jobagionem suum, dicto uno mense elapso, recipere, et eundem jobagionem retinere non valeat: sed idem jobagio, quo maluerit, modo præhabito, indemnitas, et illæsus moraturus accedat.

ARTICULUS 15.

Censum quoque dominus, a colono solvendum; infra mensem commissum, intra dies quindecim erigat: quibus elapsis, a migrare volente petere non valeat.

Præterea quicumque, vel quorumcumque jobagionum dominus, collectam, seu dationem aliquam, super suum imposuerit jobagionem, termino unius mensis ad hoc sibi assignato, dationem eandem, expirato ipso termino unius mensis, infra quindecim dies super eundem recipere protelasset.

§. 1. Extunc, ipse dationem hujusmodi protelatam, super eundem jobagionem suum, ipsis quindecim diebus expiratis, extorquere, et jobagionem eundem retinere, non queat, neque possit.

§. 2. Sed idem jobagio, superius limpide nominatus, quo voluerit, quietus, et pacificus, libere moraturus discedat.

(1) «Et» helyett «de» olvasandó. (Ó.)

nyák vannak, tőlük más királyi jogoknak a cserébe adásával el nem veheti), azokat a birtokokat tőlük önkényt és szabadon nyilvánított akaratok nélkül, jó indulatunk teljességénél és a részükre királyilag biztosított jelen különös kegyelmünkénél fogva tőlük sem elvenni, sem pedig e most említett kegyelmünk ellenére elidegeníteni nem fogjuk.

2. §. Mindamellett meghagyjuk, hogy azok az egyházi férfiak és nemesek, az e bányákból befolyó szokott bányajövedelmeknek egyik igaz és a másikkal egyenlő fele részét a mi királyi kincstárunknak adják és szolgáltatassák át.

3. §. Azoknak másik fele részét pedig, jelen engedelmszóló, maguk számára tarthassák meg.

4. §. És azoknak az egyházi férfiaknak, nemeseknek és a mondott bányák munkásainak nem szabad a bányákból nyert termékeket országunkból kivinniök vagy bárki másnak áruba bocsátaniok.

5. §. Hanem kötelesek az efféle aranyat és ezüstöt eladás végett a mi felségünk kamarájába hozni és ott áruba bocsátani, a minthogy más bányákból és aknákból is a mi kamaránkba szokott az arany és ezüst befolyni.⁽¹⁾

6. §. Abban az esetben pedig, ha azoknak a nemeseknek és egyházi férfiaknak, meg az említett munkásoknak inkább tetszenék az ilyen aranyból és ezüsből saját használatukra való serlegeket, kanalakat vagy másfajta ékszereket s ezüstneműeket csináltatni, vagy azt az aranyat és ezüstöt különösen, a saját használatukra és kényelmükre a maguk számára megtartani, ebbe is beleegyezzünk s jelen levelünk rendén hatalmat adunk nekik arra.

7. §. A kik pedig ezzel ellenkezőleg cselekedzenek és ezt a decretumunkat áthágják, azoktól e királyi kegyelmünket, melyet nekik ezuttal a mondott érczek, bányák és bányajövedelmek megtartása, kezelése, megszerzése és megállapítása tárgyában engedtünk és adtunk, legott és minden további nélkül el kell venni és vonni.⁽²⁾

14. CZIKKEIX.

Hogy a jobbágyság szabadon költözhetne.⁽³⁾

Ezenkívül elrendeltük és megállapítottuk s statutum erejére emeltük azt, hogy ezután jö-

vőre jelen levelünk erejénél fogva, a mi királyi polgáraink, jövevényeink vagy jobbágyságunk a mi városainkból, birtokainkból, mezővárosainkból és szabad községeinkből, valamint váralnak területéről az egyházak, nemesek meg másrendű emberek birtokaira és megfordítva az egyházak és nemesek meg egyéb rendű emberek jobbágyságai a mi előbb nevezett városainkba, mezővárosainkba, birtokainkba, váraink területére és egyáltalán a szabad sorsu emberek megannyian az egyházak birtokairól a nemesekéire és a nemesek birtokairól az egyházak birtokaira, szabadságolás és a törvényes földbérnek és egyéb tartozásainak megfizetése és kiegyenlítése után az egymást örökre követő minden időkhben teljesen szabadon és biztonságban átköltözhetnek és ott letelepedhetnek.

1. §. A jelen levelünkben világosan kifejezett ama mérséklő korlátozással, hogy ha bármely jobbágnak az ura a maga bírságait, melyekben jobbágyságunk valamikor el lett marasztatva, egy hónap tartamán belül rajta föl nem hajtotta, akkor a mondott egy hónap elteltével az ilyen bírságokat már föl nem veheti és azt a jobbágot vissza nem tarthatja, hanem ez a jobbágy az érintett módon, károsodás és sérelem nélkül oda letelepedhetik, a hova neki inkább tetszik.

15. CZIKKELY.

Hogy a földesur a bért is, melyet a jobbágnak a részére kijelölt egy hónap alatt kell megfizetnie, tizenöt nap alatt szedje be, a melyeknek elteltével azt a költözni akarótól többé nem követelheti.⁽⁴⁾

Ezenkívül ha akárki, vagy akármely jobbágnak az ura a maga jobbágyát valamely rovalat vagy adózás alá vetette, melynek fizetésére neki egy hónapi határidőt engedett és azt az adót ez egy hónapi határidő elteltével tizenöt nap alatt rajta felvenni elmulasztotta volna :

1. §. Akkor ne álljon szabadságában és jogában a kitűzött határidőben be nem szedett adót ama tizenöt nap elteltével jobbágyán felvenni és e jobbágot visszatartani.

2. §. Hanem ez a fentebb világosan megnevezett jobbágy békében és nyugodtan elmehet a hova akar és szabadon letelepedhetik.

(1) Az arany és ezüst kivételének tilalmára nézve v. ö. fönn (1353. lap) 1342. decr. 15. §. és az ennek kapcsán idézett czikkelyeket, továbbá fönn (221. lap) az 1405 (I.): XV. és XXI. t. cz. (Ö.)

(2) V. ö. fönn (175. lap) 1351. XIII. t. cz.

(3) V. ö. ugyane kérdésről fönn (177. lap) 1351. XVIII. és (214. lap) 1405 (I.): VI., továbbá 1438: XV., 1471: XVI., 1474: XIV., 1486: XXXIX., 1492: XCIII., 1514: XXV., 1538: XXIII., XXIV., 1547: XXVII., XXIX., 1548: XXXII., 1550: XXXVII., 1552: VIII., 1553: X., XIII., XIV., 1556: XXVII., XXVIII., XXX., 1566: XXVII., 1791: XXXV., 1836: IV. t. cz., továbbá Hk. III. R. 25. cz. (Ö.)

(4) E t. czikk a jobbágyság megszűntével (1848: IX—XIII. t. cz.) teljesen hatályát veszítette. V. ö. még a jobbágyi tartozásokról szóló 1836: VII. t. czikk; a jobbágyság szabad költözökéséről pedig a jelen decretum előző. XIV. czikkelyét. Márkus.

ARTICULUS 16.

Colonus, post acceptam licentiam, a dominis terræ non vexetur calumniis.

Cæterum, si alicujus terræ dominus suum jobagionem, aut aliquem de villa, ante tempus licentiæ receptionis ejusdem, in facto aliquo non inculpaverit, et calumniatus non exstiterit.

§. 1. Extunc, ipse jobagionem talem, post tempus receptionis illius suæ licentiæ, calumnia quavis relegata, liberum a se abire permittendo, in nullo queat damnificare, aut disturbare: præsentis scripti, et decreti nostri patrocinio mediante.

§. 2. Et ut hujusmodi sanctionis nostræ decretum, saluum semper habeatur, et solidum; volumus, et præsentibus firmissimo regio edicto præcipimus, et mandamus universis, et singulis, comitibus, vel vice-comitibus, et iudicibus nobilium illorum comitatum, in quibus in eventu temporis, prætitulata disceptatio fortassis fuerit exorta: ut ipsi nostros regios, et earundem ecclesiarum, nec non baronum, nobilium, et alterius status ac præminentiae homines, castellanos, officiales, iudices, et villicos, ipsarumque ecclesiarum rectores, nec non nobiles, et alterius regni nostri status homines, ac officiales eorundem; ad præmissi nostri decreti regalis observationem, cum eorum damnis, et gravaminibus, compellant semper, et coerceant, teneant et adstringant, mera nostra regia autoritate. per nos eis attributa mediante.

§. 3. Datum Budæ, in festo sancti Dominici confessoris. Anno domini millesimo, quadringentesimo quinto.

SIGISMUNDI

DECRETUM QUARTUM.⁽¹⁾

Sigismundus, Dei gratia, Romanorum rex, semper augustus, ac Ungariæ, etc. rex, etc. fidelibus nostris universis, dicatoribus, et exactoribus, tam luci cameræ nostræ regiæ; quam decimarum archi-episcopalium, vel episcopalium, in comitatu N. constitutis, vel quocunque temporis in eventu constituendis, præsentis literas inspecturis salutem, et gratiam.

§. 1. Cum nos pridem, una cum prælatis, et baronibus nostris, ad instantiam, et querimoniam nonnullorum regnicolarum nostrorum, contra, et adversus, nostræ majestati prorrectam, super dicatione, et exactione, dictorum luci cameræ nostræ, nec non decimarum, hujusmodi decretum perpetuo duraturum, per vosque firmiter observandum, duximus instituendum.

ARTICULUS 1.

Dicatores, ultra duos denarios a iudicibus, ratione quietantiarum, non accipiant.

Quod dicatores, seu exactores dicti luci unoquoque villico ipsas importante, seu solcameræ nostræ, tempore importationis, et solutionis pecuniarum, per eos dictum,⁽²⁾ ab ejus, neque aliud quodeunque, præterquam

(1) E decretum eredetiye meg van a magyar udv. kamara levéltárában. (K. Ó.)

(2) «Dicatum» bibás, e helyett «dicatarum». (Ó.)

(3) A «valorem» szó elől kimaradt a «vel» szócska, a mely a régibb kiadásokban tényleg megvan.

16. CZIKKELY.

Hogy a földesur jobbágját, miután ez szabadságát megnyerte, igaztalan vádakkal ne zaklassa.⁽¹⁾

Egyébiránt, ha valamely földesur a maga jobbágját, vagy valamely paraszt emberét addig, míg ez szabadságát meg nem kapta, valamely tetteért be nem vádolta és ilyent rá nem fogott:

1. §. Akkor az ilyen jobbágyot szabadságának megnyerése után, jelen levelünk és decretumunk védelme alatt, minden igaztalan vádlásvoltatásával, szabadon elmenni engedvén, semmiben se károsithassa meg és semmivel se háborgathassa.

2. §. És hogy ekképen rendelkező decretumunk mindig épségben és erőben maradjon, akarjuk és jelen levelünk útján a legszilárdabb királyi rendelettel parancsoljuk és meghagyjuk

ama vármegyék ispánjainak vagy alispánjainak és szolgabiráinak együtt és egyenkint, a melyekben idők multán netalán az előbb mondottakra nézve vita támad, hogy reájuk ruházott feltétlen királyi hatalmunk segélyével a mi királyi embereinket és az egyházakéit, valamint a bárókéit, nemesekéit és az egyéb rendűeket s rangukat, várnagyokat, tiszteket, bírákat, falusi előjárókat, az egyházak kormányzóit, nemkülönben a nemeseket és országunk más rendű embereit s ezek tiszteit előrebocsátott királyi decretumunknak megtartására rájuk szabandó büntetésekkel s bírságokkal mindenkor unszolják, kényszerítsék, kötelezzék és reá szorítsák.

3. §. Kelt Budán, szent Domonkos hitvalló ünnepén, az Úrnak ezernégy-százötödik évében.

ZSIGMOND

NEGYEDIK DECRETUMA.⁽²⁾

Zsigmond, Isten kegyelméből a rómaiaknak örökké felséges királya és Magyarország stb. királya stb. Királyi kamaranyereségünk, valamint az érseki és püspöki dézsmák összes kirovóinak és behajtóinak, a kik N. megyében már ki vannak, vagy idők folytán bármikor ki lesznek rendelve, s a kik jelen levelünket olvasni fogják, üdvöt és kegyelmünket,

1. §. Miután mi hajdan némely országlakosoknak felségünk eleibe terjesztett kérése és panasza következtében, ezzel szemben és ennek ellenében főpapjainkkal és báróinkkal együttesen elhatároztuk, hogy mondott kamaranyereségünknek és a dézsmáknak behajtása tárgyában ezt az örök időkre szóló decretumot hozzuk, melyet nektek állandóan meg kell tartanotok.

4. CZIKKELY.

Az adókirovók a bíraktól a nyugtáért két dénárnál többet ne vegyenek.⁽³⁾

Hogy mondott kamaranyereségünk kirovói és behajtói a tőlük kirott pénzek beszolgáltatása és befizetése alkalmával az azokat beszo-

gáltató vagy befizető falusbirótól a nyugtatólevelek váltásdíja fejében többet semmit, sem egy pint bort, vagy annak az árát, sem más

(1) L. az 3. jegyzetet a 239. lapon.

(2) Ez a decretum 1411-ből való.

(3) A *dicaról* v. ö. 1471: XVII. t. cz.

duos denarios,⁽¹⁾ pro tempore currentes, pro redemptione literarum (prout solitum exstitit tempore illustrissimi principis, domini Ludovici, similiter regis Ungariæ, patris, et soceri nostri charissimi) recipere possint, atque valeant.

ARTICULUS 2.

Portæ maiores, ad denarios triginta, et minores ad quindecim dicentur.

Item decrevimus; ut iidem dicatores, in huiusmodi dicatione ipsorum, unam portam integram, per quam cursus intrare, et exire potest, si etiam in eadem curia plures habitarent domestici, quam unus; in triginta denariis novis: et unam valvam seu parvam portam, vulgo Weröcze dictam, non magis nisi in quindecim denariis, seu pro media porta; ubi vero aliquem jobagionem, ab anteriori parte curiæ suæ parvam portam seu ostium; a retro vero magnam portam habere conspexerint; huiusmodi curiam similiter pro una porta dicare teneantur.

ARTICULUS 3.

Familiares dominorum terræ, non dicentur.

Item statuimus, ut præfati dicatores antedicti luci cameræ nostræ regalis, tempore dicationis huiusmodi villicos, et operarios, nec non tales familiares, qui de curia dominorum suorum, victibus, et amictibus sustentantur; et hoc domini ipsorum, ad suam humanitatem duntaxat, villici autem, et officiales eorundem, dominis absentibus, cum iuramento dicere præsumpserint, quod ita sit; dicare non debeant.

ARTICULUS 4.

Restantiæ contributionum, per comites, et vice-comites exigantur.

Item sanximus, ut elapso termino solutionis, præscripti luci cameræ nostræ regalis, illud, quod in eo remaneret insolutum; idem comes

luci cameræ nostræ regalis, vel sui officiales, seu exactores, propria eorum autoritate exigere, et extorquere, aut pro eo pignus recipere nequaquam præsumant.

§. 1. Nisi auxilio comitis, vel vice-comitis, et iudicis nobilium huiusmodi comitatus, in quo lucrum cameræ nostræ exigitur prænotatum.

ARTICULUS 5.

Decimatores, iuramento rusticorum credere, et stare debent.

Item disposuimus etiam: quod dicatores decimarum, capecias, seu acervos frugum secundum proprias eorum considerationes, et estimationes dicare non præsumant.

§. 1. Sed domesticus ille, cuius fruges dicantur, super hoc, iuramento solito (tacto dominicæ crucis signo) præstito, fateri teneatur: quot, et quantas illo anno capecias habuisset.

§. 2. Et super hoc, prædicti dicatores contentari teneantur.

ARTICULUS 6.

Decimæ per censuram ecclesiasticam, extorquendæ sunt.

Volumus nihilominus: ut decimator decimas non solutas, vigore, seu subsidio comitis, vel vicecomitis, parochialium, exigere, seu extorquere non possit: nisi per censuram ecclesiasticam: canonica tamen admonitione præcedente.

§. 1. In casu vero, ubi ipsi dicatores, et exactores, tam præscripti luci cameræ nostræ, quam etiam decimarum jam dictarum, contra præmissum nostrum decretum, in aliquo, ultra modum jam limitatum, facere, vel procedere attentarent: extunc, idem comes parochialis, ac iudices nobilium, cum nobilibus illius comitatus, in quo hoc agitur, admittere non debeant, et consentire.

⁽¹⁾ A Zsigmond király uralkodása idejében forgalomban volt «dénárók» és egyéb pénzniek értékéről s egymáshoz való viszonyáról, tájékozást nyújt *Schönvisner István* «Notitia hungaricæ rei numariæ ab origine ad præsens tempus» című Budán 1801-ben megjelent művének 316–324. lapjain. (K. és Ö.)

bármit nem vehetnek és ne is vegyenek, mint az akkoriban forgalomban levő két dénárt⁽¹⁾ (miképen ez az igen dicső fejedelemnek, Lajos Urnak, ugyancsak Magyarország királyának, a mi apánknek és apósunknak idejében szokáshan volt).⁽²⁾

2. CZIKKELY.

Hogy a nagyobb kapuk után harmincz dénárt, a kisebbek után tizenötöt kell kíróni.⁽³⁾

Elrendeltük továbbá, hogy az adókirovók az efféle kirovásukban egy egész kapura, a melyen szekér járhat ki és be, még ha egynél több is laknék ugyanazon a telken, harmincz uj dénárt, egy szárnyas ajtóra vagyis kis portára, köznyelven verőczére nem többet, mint tizenöt dénárt, vagyis annyit vehetnek ki, mint egy fél kapura; a hol pedig azt látjuk, hogy a jobbágy-nak a telek elül fekvő részében kis kapuja vagy ajtaja, hátulsó részében pedig nagy kapuja van, az ilyen telekre hasonlóképen annyit kötelesek kivetni, mint egy kapura.

3. CZIKKELY.

Hogy a földesurak cselédeit nem kell adóval megróni.

Továbbá megállapítottuk, hogy előbb említett⁽⁴⁾ királyi kamaranyereségünk imént nevezett kirovóinak, az ilyen kirovás alkalmával a gazdaszteleket és napszámosokat, valamint az olyan cselédeket, kiket uraik udvarukon látnak el élelemmel és ruházattal, ha ezt uraik csupán emberségükre, az urak távollétében pedig majoro-saik és tisztjeik eskü alatt merik állítani, hogy ez úgy van, nem kell megróni.⁽⁵⁾

4. CZIKKELY.

Hogy az adóhátralékokat az ispánok és alispánok hajtásák be.

Határoztuk továbbá, hogy az előbb említett királyi kamaranyereségünk fizetési határidejé-

nek elteltével azt, a mi abból fizetetlen maradt, királyi kamaránk nyereségének az ispánja, vagy az ő tisztjei, vagy az adóbehajtók semmi szín alatt se merjék saját hatalmukkal beszedni, kicsikarni vagy azért zálogot venni.

1. §. Ha csak nem ama megye ispánjának és szolgabíráinak segítségével, a melyben kamaránk említett nyeresége felhajtásra kerül.⁽⁶⁾

5. CZIKKELY.

Hogy a dézsmálók a parasztok esküjének hinni és abban megnyugodni tartoznak.⁽⁷⁾

Továbbá elrendeltük azt is, hogy a dézsma kirovói a képéket vagyis gabonarakásokat ne merjék saját belátásuk vagy becslésük szerint megróni.

1. §. Hanem annak a gazdának, a kinek a gabonája kirovás alá kerül, a szokásos eskütétel mellett (megérintvén Krisztus feszületét) kell vallomást tenni arra nézve, hogy hány és mekkora képéi voltak abban az évben.

2. §. És ezzel a föntnevezett kirovóknak meg kell elégedniök.

6. CZIKKELY.

Hogy a dézsmákat szigorú egyházi fenyték útján kell behajtani.

Nem kevésbé meghagyjuk: hogy a dézsmáló a meg nem fizetett dézsmát a megyei ispán vagy alispán hatalmával vagy segélyével be ne szedje vagy ki ne csikarja, hanemha egyházi fenyték útján,⁽⁸⁾ de ezt kánonszerű megítés előzze meg.⁽⁹⁾

1. §. Abban az esetben pedig, ha úgy az említett kamaranyereségünknek, mint a már mondott dézsmának kirovói és behajtói előrebocsátott decretumunk ellen valami tekintetben a már megállapított mértéken túl mernének cselekedni és eljárni, akkor ezt a vármegyei ispán és szolgabírák annak a vármegyének a nemeseivel, a melyben ez előfordul, meg ne engedjék s abba bele ne egyezzenek.

(1) V. ö. 1478: IV. t. cz. 2. §.

(2) V. ö. 1331: IV. t. cz.

M.

(3) A kapukról v. ö. 1342. évi deer. 49. §.; 1307: III. t. cz. 3. §.; 1537: II. és III. t. cz.; (besztercebányai) 1542: XXVI. t. cz.; 1546: V. és IX. t. cz.; 1547: X. t. cz.; 1550: XXII. t. cz.; 1554: IV. t. cz.; 1566: V. t. cz.; 1578: III. t. cz.; 1609: LXII. t. cz.; 1613: IX. t. cz.; 1618: XLI. t. cz.; 1635: VIII. t. cz.; 1647: XXXIII. és XXXVI. t. cz.; 1723: LXVII. t. cz. A porta és sessio azonos értelméről v. ö. 1314: III. t. cz. 3. §. Egy porta négy jobbágy-házból vagy tizenkét zsellérházból áll: 1609: LXII. t. cz.; 1613: XIII. t. cz.; 1618: XLI. t. cz.; 1622: XXXI. t. cz. értelmében egy portát 16 zsellér alkot.

(4) I. és II. cz.

(5) Nem érdektelen itt a napszámosok adómentességéről szóló 1883: X. t. czikre emlékeztetni. M.

(6) V. ö. 1331: V. és XII. t. cz.; 1439: VII. t. cz. és 1492: XXVI. t. cz. (Ö.)

(7) A dézsmákról v. ö. Szt. István II. k. 52. fejj., Szt. László I. k. 27., 30., 33., 40. fejj.; Kálmán I. k. 25., 66. fejj., II. k. 5. fejj.; 1222 évi aranybulla 20. cz. L. alább 1498: XLIX. és LI. t. cz. lásd még 1464: XXIV.; 1486: XLI.; 1495: XXXVIII.; 1622: LXX. t. cz.

Márkus.

(8) V. ö. Szt. István II. k. 1. fejj., Kálmán II. k. 6. fejj.; 1435 (II.) VII. t. cz., hatodik eset és 1504: XXIII. t. cz. (Ö.)

(9) V. ö. 1435 (II.) VII. t. cz., hatodik eset és 1471: III., továbbá 1474: XVI. t. cz. és 1481: VIII., IX. t. cz., 1486: XII., és XII. t. cz. (Ö.)

§. 2. Et ut præmissum nostrum decretum, vim perpetua firmitatis, roburque perennale, ac debitum effectum semper futuris temporibus obtineat; volumus omnino, et eisdem vestris fidelitatibus firmissimo nostro regio sub edicto districte præcipimus, et mandamus; quatenus præmissum nostrum generale decretum, dum ad possessiones, nec non bona, et jura possessionaria, fidelium nostrorum NN. in dicto N. vel in aliis quibuscunque comitatibus habitas, et existentes, dictum lucrum cameræ nostræ, nec non decimas prænotatas, dicaturi accesseritis, et profecti fueritis; firmiter, et in solidum,

inconcusseque, ac inviolabiliter, quoad omnes suas clausulas, continentias, et articulos observantes, populos, et Johagiones ipsorum, in quibuscunque possessionibus eorum commorantes, tam ratione dicti lucri cameræ nostræ, quam decimarum prædictarum, juxta modum superius in decreto limitatum, et non ultra; dicare debeat.

§. 3. Aliud contra formam præmissi nostri generalis decreti, gratiæ nostræ sub obtentu, facere nullatenus præsumatis.

§. 4. Præsentes quoque perlectas, semper reddi edicimus, præsentanti.

§. 5. Datum Posonii, in festo beati Francisci confessoris. Anno Domini millesimo, quadringentesimo, undecimo: regnorum nostrorum anno: Ungariæ vigesimo quarto, Romanorum vero, secundo.

SIGISMUNDI

DECRETUM QUINTUM.⁽¹⁾

Nos Sigismundus, divina favente Clementia, romanorum imperator semper augustus: ac Ungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiae, etc. rex. Notum facimus tenore præsentium, significantes, quibus incumbit, universis.

§. 1. Quod nos, cujus regiæ celsitudinis providentiæ,⁽²⁾ subditorum suorum, et terrarum, ac regnorum suorum, ditionis tuitioni, et illæse conservationi, nedum introrsus, verum potius ab extraneis invasoribus, officio suæ dignitatis exigente, se obligatam profiteatur: volentes fines regni nostri prædicti, a partibus Bohemiæ, et Moraviæ, a quibus propter ingruentiam præsentis temporis, ab aliquibus elapsis annis, huiusque⁽³⁾ frequentiores, ferventioresque ipsum regnum pertulit hostilitates; vi nostra regia reddere securiores; onus infra scriptum sponte, imo ex debito regali, in nostras regia curas, et expeditiones duximus assumendum.

§. 2. Videlicet; ut civitates, et castra subscripta: civitatem, et castrum Posoniense; civitates, Tirnaviensem, Szakolcza, castrum Trenchiniense, et alia castra, ac munitiones, et fortalitia in confinio Moraviæ, et juxta fluvium Wagh situata, quemadmodum tam in ipso ex parte Bohemiæ, quam in aliis omnibus confiniis, et metis regni nostri, ex quacunque parte, apud nostras regias manus habita, et in futurum quovis eventu, et casu eisdem nostris manibus applicari contingentia; nostris sumptibus regalibus, contra quempiam Bohemorum, et alias undecunque malorum emergentium, munimus, et tutabimur sufficientibus gentibus, armis, et victualibus, aliisque neces-

(1) Ennek a decretumnak hiteles eredetije megvan a százsz. nemzeti levéltárban N.-Szebenben (XV. száz. 72. sz.) és egy másik a magyar udv. kamarai levéltárban. (K. és Ó.)

(2) «*Providentiæ*» helyett olv. «*providentiæ*». (Ó.)

(3) «*Hujusque*» helyett olv. «*hucusque*». (Ó.)

2. §. És hogy föntebbi decretumunknak a jövő időkhben mindig állandó szilárdtsága, örökké tartó ereje és kellő foganatja legyen, egyáltalában rendeljük és legszilárdabb királyi rendeletünkkel hűségteknek szigoruan parancsoljuk és meghagyjuk, hogy a midőn a mondott kamaranyereségünk és az említett dézsma kirovása végett N. N. hiveinknek a mondott N. avagy bármely más helyében fekvő és létező fekvőjóságaira és birtokjogaiba mentek és utaztok, ez előrebocsátott közönséges decretumunkat, annak minden záradékát, tartalmát és cikkeit szilárdul és egész teljességében változhatatlanul

és sérthetetlenül megtartsátok és azok népeit, meg jobbágysait akármely birtokukon lennétek is, úgy mondott kamaranyereségünk, mint az említett dézsma czimén a decretumban fentebb megállapított mérték szerint és ne azon túl rójátok meg.

3. §. Előrebocsátott közönséges decretumunk rendelkezése ellenére, kegyelmünk örve alatt, mást cselekedni semmiképen se merjete.

4. §. Meghagyjuk azt is, hogy ezt a levelünket elolvasás után, a bemutatónak visszaadjátok.

5. §. Kelt Pozsonyban, szent Ferencz hitvalló ünnepén, az Úr ezernégy-száz tizenegyedik esztendejében, magyarországi uralkodásunknak negyedik, a rómainak pedig második évében.

ZSIGMOND

ÖTÖDIK DECRETUMA.⁽¹⁾

Mi a rómaiaknak örökké felséges császára és Magyarországnak, Csehországnak, Dalmáciának, Horvátországnak stb. királya. Adjuk tudtul és jelentjük e levelünk rendén mindeneknek, kiket illet:

1. §. Hogy mi, kinek királyi felséges gondviselése nyíltan bevallja azt a kötelességét, hogy méltóságának tisztéből folyólag az ő alattvalói és területei, meg országai fölötti uralmát ne csak befelé, hanem még inkább külső hódítók ellen megvédje és sértetlenül fönntartsa: mondott országunk határait Cseh- és Morvaországok felől, a honnan a jelen körülmények következtében ez ország néhány elmúlt évtől fogva mostanig gyakori és mind hevesebb ellenséges támadásoknak volt kitéve, királyi hatalmunkkal biztonságba akarván helyezni, önkényt, sőt királyi tisztünknel fogva elhatároztuk, hogy az alább következő terhet királyi gondoskodásunk és intézkedésünk tárgyává tegyük.

2. §. Tudniillik: hogy a következő városokat és várakat: Pozsony városát és várát, Nagyszombat, Szakolcza városait, Trencsén várát és azokat a többi várakat, várépitményeket és erődtételeket, melyek Morvaország határszélén és a Vág folyó mellett fekszenek, valamint azokat, melyek ugyanott Csehország felől és országunk akármely más határszélén és végén, bármely oldalról királyi kezünkön vannak vagy netalán jövődőre bármely körülménynél vagy oknál fogva kezünkre fognak kerülni, a csehek és minden, bárhonnan eredő baj ellenében a mi királyi költségünkön meg fogjuk erősíteni és elegendő katonasággal, fegyverrel és élelmiszerral, meg egyébbel, úgy maguknak a vá-

⁽¹⁾ Ez a decretum 1435-ből való és a hadviselés módjáról (super modo exercituandi) rendelkezik. Mivel pedig 1435-ben Zsigmond király még egy decretumot bocsátott ki (l. alább 252. l.), ezt a decretumot mint 1435. évi első decretumot [1435. (I.) t. cz.], az alább következőt pedig mint 1435. évi második decretumot [1435. (II.) t. cz.] idézik. A hadviselésről szóló törvényeket egybefoglaltuk a véderől most érvényes 1889. VI. t. cz. kapcsán. V. ö. 1439. III. és XIX. t. cz. és 1471. VII. és XIV. t. cz.

sariis, tam pro conservatione, vel defensione castrorum, et munitionum in se; quam ad tuendos campos, et defendenda circumjacentia campestria, contra quosvis insultus hostiles occurrentes.

ARTICULUS 1.

Regis penes gentes etiam proceres insurgere debent.

Si autem tanta potentia inimicorum irrepserit, quod major foret viribus gentium nostrarum imperialium, nec ab invasione finium regni arceri, et prohiberi, per easdem gentes nostras imperiales posse, verisimiliter viderentur.

§. 1. Extunc praelati deputati, defensione (1) illarum partium, cum suis banderiis, et militibus, juxta dispositionem de ipsis factam, et observari consuetam; nec non comites singulorum comitatum, pro earundem partium, vel aliarum guerras habere contingentium, defensione, modo simili deputatorum, sub banderio regali, cum baronibus, proceribus, et nobilibus dictorum comitatum, et eorum gentibus: per modum generalis expeditionis exercitualis, viribus conjunctis, et adunatis, succurrere debebunt, ad repellendum insultus hostiles supradictos.

ARTICULUS 2.

De triginta tribus colonis, unus eques armis bene instructus mitti in expeditionem debet.

Conclusum est insuper, ac statutum per nostram majestatem, cum praelatis, et baronibus, ac regnicolis nostris prænatis; quod tempore universalis exercitus generaliter proclamati, singuli barones, proceres, et nobiles possessionati, secundum quantitatem dominiorum ipsorum, videlicet: de singulis triginta tribus jobagionibus, proprias sessiones, et terras, more aliorum jobagionum, in possessionibus, quibus resident, habentibus, et census, collectas, munera, seu alia servitia dominorum, cum aliis jobagionibus supportantibus, unum: de centum vero, tres: et sic consequenter de aliis, quotquot habuerint, de singulis centum, singulos tres pharetrarios, equestres; ad minus videlicet, arcus, pharetras, gladios, et bicornellos habentes, et ad bellandum aptos, et utiles, ipsimet personaliter accedendo: ad quoslibet exercitus regni generales conducere teneantur.

§. 1. Hi vero, qui minus quam triginta tres habent jobagiones; suos jobagiones, quos ha-

buerint, cum jobagionibus aliorum taliter conjungere, et connumerare teneantur; quod semper de triginta tribus jobagionibus quorumcunque, unus pharetrarius, modo præmissis armatus, et dispositus, ad exercitus generales ab illis transmittatur.

ARTICULUS 3.

Nobiles impositi, seu colonos non habentes, in propriis personis in bellum ire teneantur.

Ceteri denique nobiles, jobagionibus carentes, singulariter propriis in personis, hi videlicet, qui dominos habere dignoscuntur, sub quorum nominibus, et expensis exercituare solent, cum eorum dominis, ac gentibus, seu banderiis; alii autem, hujusmodi dominos non habentes; de propriis eorum possessionibus, domibus, et in expensis suis, cum eorum comite parochiali (illis tantum exceptis, qui decrepitate, viduitatis, aut orphanitatis, et alterius consimiliter impotentiae causa necessario viderentur excusari) similiter pro sua facultate condecerner armati, et dispositi, exercitualmente proficisci teneantur.

ARTICULUS 4.

Nobiles, fratres indivisi, unum eorum, apud dominos autem servientes, alios pro se, in bellum mittere cum comite tenentur.

Ubi autem duo, vel plures fratres indivisi, et in uno victu manentes extiterint: uno eorum ad hujusmodi generales exercitus proficiscente, alius, vel alii remanere debent excusati.

§. 1. Illi vero, qui propriis in personis, vel sub banderio, vel stipendio regali, et baronum procedere habebunt; præter et ultra gentes suas, de honoribus, aut stipendiis regalibus, vel baronum serum servientium, et exercituare debentium, nihilominus prædictum numerum exercituum, de suis propriis possessionibus, cum comite suo parochiali, seu comitibus, sub quo, vel sub quibus possessiones sue existunt, expediant, et transmittant ad illas partes, et pro illo tempore, quibus iidem comites parochiales singulorum comitatum debebunt exercituare.

(1) A «defensione» elől kimaradt a «pro» szóeska. (Ü.)

raknak és várépítményeknek fentartására és megvédésére, mint a mezőknek és körülfekvő síkságoknak, bárhonnan jövő ellenséges támadások ellenében való megoltalmazására és védelmezésére szükséges, elfogjuk látni.

1. CZIKKELY.

Hogy a király hada mellett az előkelők is tartoznak fölkelni.⁽¹⁾

Ha pedig az ellenség akkora haderővel törne be, a mely a császári haderőnek meghaladná és valószínűnek látszanék, hogy az ország határaiba való betörését e császári hadunk fel nem tartóztathatja és meg nem gátolhatja:

1. §. Akkor az e bazarések védelmére ki-rendelt főpapok az ő banderiumaikkal és katonáikkal az ezekre nézve tett és szokásszerűleg megtartott intézkedésekhez képest, ugyszintén a hasonlóképen ugyanazon vagy netán háboruval megtámadott más részeknek védelmére rendelt egyes vármegyék ispánjai, a mondott vármegyék báróival, előkelőivel, nemeseivel és hadinépével a királyi banderium alatt tartoznak közönséges hadviselés módjára, az említett ellenséges támadások visszaverése céljából összetett és egyesített erővel segítségünkre jönni.

2. CZIKKELY.

Hogy minden harminczhárom jobbágy után egy jól felfegyverzett lovast kell hadba küldeni.

Ezenfelül felségünk mondott főpapjainkkal, báróinkkal és országlakóinkkal elhatározta és megállapította, hogy az országszerte hirdetett közönséges hadjárat alkalmával, az egyes bárók, előkelők és birtokos nemések maguk személyesen megjelenvén, az ország mindenik közönséges hadjáratára uradalmaik mennyiségéhez képest állítsanak katonákat; tudniillik minden harminczhárom jobbágy után,⁽¹⁾ kiknek a többi jobbágyság módjára azokban a falukban, a hol laknak, külön telkeik és földeik vannak és a kik a többi jobbágyságokkal együtt bért, rovatalt fizetnek, munkát vagy más urasági szolgálatot teljesítenek, egy tegzes lovast; száz után pedig hármat és így következetesen akárhány jobbágyuk van, minden további száz után három tegzes lovast, a kiknek tudniillik leg-alább is ijaik, tegzeik, kardjaik és csákányaik vannak, s a kik a harcra képesek és alkalmasok.

1. §. A kiknek pedig harminczhárom jobbágy-nál kevesebbük van, azoknak saját jobbágyai-kat mások jobbágyaival kell egybekötöni s össze-

síteni akképen, hogy mindnyájuknak minden harminczhárom jobbágyából mindenkor egy, a főttebbi módon felfegyverzett és felszerelt tegzes küldjenek a közönséges hadjáratokra.⁽²⁾

3. CZIKKELY.

A birtoktalan vagy olyan nemések, a kiknek nincsenek jobbágyaik, kötelesek hadba menni.

Aztán a többi nemések, a kiknek jobbágyaik nincsenek, egyedül saját személyükben, még pedig azok, kiknek uraik vannak és ezeknek neve alatt és ezek költségén szoktak hadakozni, saját uraikkal, azok hadnépével vagy banderiumaival, a többiek pedig, kiknek ilyen uraik nincsenek, saját birtokukból, házukból és a maguk költségén megyei ispánjukkal (kivéve azokat, kiket elaggott koruk, özvegységük vagy árvaságuk és más ehhez hasonló tehetetlenség miatt szükségesnek látszik fölmenteni), hasonlóképen tehetőségükhöz képest illően felfegyverkezve és felszerelve kötelesek hadba indulni.⁽³⁾

4. CZIKKELY.

Osztatlan állapotban levő nemes testvérek maguk közül egyet, az uraknál szolgálatban állók pedig maguk helyett másokat tartoznak az ispánnal hadba küldeni.

Midőn pedig két vagy több testvér osztatlan állapotban van és egy háztartásban él, csak egyiküknek kell az ilyen közönséges hadjáratokra mennie, a másik, vagy a többiek felmentettekül otthon maradnak.

1. §. Azok pedig, kiknek saját személyükben vagy a királynak és báróknak banderiuma alatt vagy ezektől kapott fizetés mellett kell kivonulniok, a királytól vagy a velük szolgáló és hadakozni köteles báróktól nyert fizetésből vagy zsoldból állított fegyveres népükön kívül még saját birtokaik után is kötelesek a harcosoknak fentebb meghatározott számát felszerelni, és avval a megyei ispánnal vagy azokkal az ispánokkal, a kinek vagy a kiknek hatósága alatt az ő birtokaik vannak, az ország ama részeibe és arra az időre elküldeni, a hol és a mikor az egyes vármegyék ispánjainak hadba kell szállaniok.

(1) V. ö. 1222. évi aranybulla 7. cz.: 1492: XVIII. és XIX. (besztercebányai); 1542: XXXII.: 1568: VI.: 1536: XXI.; 1537: II.; 1574: XI.; 1578: X.; 1622: XXI.; 1630: XII. t. cz. *Mirkus.*

(2) V. ö. az 1454: IV. t. cz., az 1492: XX. t. cz., az 1498: XV., XVI. t. cz.

(3) V. ö. az 1454: IV. t. cz.; továbbá 1322: XXXVI. (besztercebányai); 1542: XXXIII. t. cz. *M.*

ARTICULUS 3.

Proceres cum conjugibus suis, pro magistris curiæ, aliquos domi relinquere nobiles possunt.

Præterea prælati, barones, nobiles regni nostri, castra, fortalitia, et munitiones habentes, eorum castellanos, seu alios nobiles pro custodia hujusmodi fortalitorum necessarios.

§. 1. Similiter ipsi barones, nobiles et majores personæ sæculares, cum conjugibus, et domesticis suis, personas nobiles, pro magistro curiæ, et alios, ad conservandum honorem curiarum suarum, deputandi, et relinquendi habeant facultatem: moderate tantummodo, et inevitabiliter necessarias personas, in hujusmodi servitiis occupando, et relinquendo.

ARTICULUS 6.

Judex nobilium regestrum colonorum omnium, in comitatu existentium, comiti exhibere tenetur.

Et propterea commissum est: quod in quolibet comitatu, universitas nobilium, ejusdem comitatus conveniendo, certum ex eis eligere debeant, de mediocri statu nobilium, non ex potentioribus: qui cum judice nobilium ipsius comitatus, numerum jobagionum quorumlibet regalium, reginalium, et baronum, ac nobilium, in ipso comitatu possessiones habentium, tempore proclamationis exercitus generalis, fideliter computet, et conscribi faciat, et registrari: par seu copiam hujusmodi registri, tradendo, suo comiti parochiali.

ARTICULUS 7.

Non veniens, aut tarde in expeditionem profectus, aut inde clam, aut temere se subducens, bona amittit.

Item, quod quilibet, tam in generali exercitu regnicolarum, quam ad stipendia exercituare debentium, die, et termino expeditioni generali, cui interesse debebit, assignatis, absque omni procrastinatione, in loco deputato, cum omni gente sua, cum qua ad exercitum ire tenetur; constituatur.

§. 1. Quicumque autem ad hujusmodi generales exercitus proficisci debentes, tempore proclamationis, et instaurationis eorundem,

contumaciter ire, et proficisci neglexerint; aut multum tarde, terminum, et locum universalis conventionis ipsius exercitus, studiose prætermittens, cæteris exercituantibus fatigatis, aut dispersis, seu conflictu bellico jam commisso, et habito, supervenerint; aut in tempore venientes, et comparentes, ante debitam, et finalem expeditionem belli, occasione qualibet, etiam conflictu non habito, nostra, vel capitaneorum ipsius exercitus, absque licentia, de eodem exercitu temerarie recesserint: tales expediti minime reputentur.

§. 2. Sed eorum possessiones, pro hujusmodi non venientia, vel tarditate, aut temerario discessu, occupentur: et de hujusmodi possessionibus occupatis, per nostram majestatem, de consilio prælatorum, et baronum nostrorum, quid agendum sit? deliberetur.

ARTICULUS 8.

Milites, nemini damna inferant; et præter herbas, ligna, et aquam, a colonis nihil accipiant.

Item, quod exercituantes, tempore æstivo in villis, et segetibus, descensus facere non debeant, sed in campis vacuis: segetes, pedibus equorum non conculeant, neque destruant: nullaque damna, et documenta inferre præsumant: nihil omnino, præter herbas non lactatas, ligna, et aquam, absque debito pretio capientes, seu auferentes.

§. 1. Pretia vero victualium cujuslibet generis, tam pro hominibus, quam equis necessariorum, in quolibet comitatu, ante adventum exercituantium, per communitatem nobilium ejusdem comitatus, secundum fertiliorem, vel infertilem eventum temporis, et anni, limitentur, moderentur, et taliter ordinentur: ut intuitu ipsorum exercituantium, et⁽¹⁾ pretia victualium in nullo exerescant ultra priorem, et communem cursum, in foris communibus usitatum: prout cupiditate hominum fieri consuevit.

ARTICULUS 9.

Modus recuperandi damna, per milites illata.

Si vero contra præmissam ordinationem in villis, aut aliis locis, modo prædicto prohibitis, descensus facere, aut victualia cujuscumque materiei, absque pretio ordinato, auferre præ-

(1) Az «et» ezen a helyen fölösleges. (Ó.)

5. CZIKKELY.

Hogy az előkelők hitvestársaik mellett néhány nemeset az udvar felügyelői gyanánt otthon hagyhatnak.⁽¹⁾

Ezenkívül országunknak azok a főpapjai, bárói, nemesei, a kik váraknak, erősségeknek és várépítményeknek az urai, az ő várnagyjait, vagy más, efféle erősségek őrizetére szükséges nemeseket,

1. §. Hasonlóképen a bárók, nemesek és előkelőbb világi személyek hitvestársaikkal és házuk népével, udvaruk méltóságának fentartása végett az udvar felügyelőiül nemes személyeket és másokat rendelhetnek ki és hagyhatnak otthon, csakhogy mértéket tartsanak és csak az elkerülhetetlenül szükséges személyeket hagyják otthon és foglaltassák el ilyen szolgálatokkal.

6. CZIKKELY.

Hogy a szolgabíró köteles a vármegyében létező minden jobbágy lajstromát az ispán kezéhez szolgáltatni.⁽²⁾

És e végett meg hagyjuk; hogy a vármegyei nemesség közönsége mindenik vármegyében egybegyűlvén, a közprendű nemesekből és nem a hatalmasabbakból, válasszon egyet, a ki annak a vármegyének a szolgabírájával a közönséges hadjárat kihirdetése idején a királynak, királynőnek, báróknak és nemeseknek, a kiknek abban a vármegyében birtokuk van, minden jobbágyát híven összeszámlítsa, összeírassa és lajstromba vetesse, az ilyen lajstromnak párját vagy mását a maga megyei ispánjának adván által.

7. CZIKKELY.

Hogy az, a ki a hadseregbe későn jó vagy innen titkon avagy vakmerően eltávozik, fekvő jószágait veszíti.⁽³⁾

Továbbá, hogy úgy azok, a kik az ország-lakosok közönséges hadseregében, mint azok, a kik zsold fejében kötelesek katonáskodni, egész népükkel, melylyel hadba kell menniök, a ki-rendelt helyen minden késedelem nélkül jelenjenek meg azon a napon és abban a határidőben, a mikorra az a közönséges hadjárat, a melyben részt venni tartoznak, kihirdetve lett.

1. §. Aki pedig az ilyen közönséges hadjáratokban való megjelenésre kötelezettek közül, ezeknek kihirdetése és elrendelése idején el-menni és kivonulni mánakul vonakodnának,

vagy a sereg általános egybegyűlekezésének idejét és helyét szándékosan tekinteten kívül hagyván, igen későn jönnének és jelennének meg, a mikor már a többi harczosok kifáradtak, elszóródtak vagy a hadi összeütközés már megtörtént és végbement; vagy idejében megérkezvén és megjelenvén, a háboru kellő és végleges elintézése előtt a hadseregből bármely alkalmából, a nélkül is, hogy ütközet lett volna, saját magunknak vagy a sereg kapitányának engedelve nélkül vakmerően eltávoznának, azok legkevésbé sem tekintendő megszábadultaknak.

2. §. Hanem azoknak birtokait ez elmaradásuk vagy késedeelmük, avagy vakmerő eltávozásuk miatt el kell foglalni, és azután a mi felségünk határozzon főpapjaink és báróink tanácsából, hogy az ekképen elfoglalt birtokokkal mi történjék.

8. CZIKKELY.

Hogy a katonák senkinek se okozzanak kárt; és a jobbágyoktól mást mint fűvet, fát és vizet ne kapjanak.⁽⁴⁾

Tavábbá, hogy a katonáknak nyári időben a tér pusztoségen és nem a falukban és vetésekben kell megszállaniok; hogy a vetéseket lovaikkal le ne tapossák, se össze ne rontsák, és semmi kárt ne tegyenek, ártalmára senkinek se legyenek és a kellő ár megfizetése nélkül le nem kaszált füveken, fán és vizen kívül egyáltalában semmit se vegyenek és vigyenek el.

1. §. Ugy az emberek, mint a lovak részére szükségelt mindennemű élelmiszerek árát pedig az az idei és évi termékenységhöz vagy terméketlenséghez képest minden vármegyében az illető megye nemeseinek közönsége a katonák megérkezése előtt szabja és határozza meg, és akképen állapítsa meg, hogy tekintettel a katonákra, az élelmi szerek ára semmiben se emelkedjék túl azon korábbi és közönséges folyamonn, mely a közönséges vásárok alkalmával dívott, a mint ez az emberek kapzsiságánál fogva meg szokott történni.

9. CZIKKELY.

A katonák okozta kívírok helyrehozásának módjáról.⁽⁴⁾

Ha pedig az előrebocsátott rendelet ellenére, az említett módon tilalom alá vetett falukban vagy más helyeken szállnának meg és a meghatározott ár megfizetése nélkül bárminemű

(1) V. ő. 1434: V. és VI. t. cz.

(2) V. ő. 1434: XIII. t. cz. Most érvényes jogunkról v. ő. 1889: VI. t. cz. 44—51., 62., 62. §§. M.

(3) V. ő. 1345: XXVI.; 1662: X. t. cz. A hadkötelesek összeírásának jelenlegi módjáról v. ő. 1889: VI. t. cz. 33., 36. §§. M. árkus.

(4) V. ő. 1434: VIII. t. cz., továbbá 1405 (II.): I. t. cz. és az 1518 (toln.): VIII. t. cz. rendelkezéseit.

sumpserit.⁽¹⁾ Homines damnificati, sive nobiles sint, sive ignobiles, ad praesentiam comitis parochialis, et iudicis nobilium comitatus illius, in quo huiusmodi descensus, et damna facta, ac illata extiterint accedendo, super quantitate damnorum, quae sibi illata fore conquesti fuerint, si nobiles, per se; si vero ignobiles fuerint, cum suo villico, et duobus vicinis suis, domui suae ex utraque parte proxime conjunctis, iuramentum praestent.

§. 1. Ipsique comites, et iudices nobilium, super huiusmodi damno, et iuramento, ipsi conquerenti, literas eorum testimoniales tradant.

§. 2. Vigore quarum, quamprimum ad curiam regiam, in praesentiam iudicum, et iustitiariorum, ipsam curiam iudicantium, accesserit;⁽²⁾ mox absque ulteriori probatione, et litium protractione, eisdem conquerentibus, et damnificatis, juxta contenta literarum praedictarum, comitum, et iudicum nobilium, illius videlicet comitatus, in quo huiusmodi damna, per quoscunque exercitantes illata fuerint, sic nimirum: ut his literis, absque ulteriori probationis requisitione, ex vigore praesentis constitutionis, plena fides adhibeatur; ex parte cuiuslibet damna inferentis, omnimoda satisfactio damnorum, nec non expensarum, pro ipsis damnis exquirendis factarum, sententialiter fieri decernatur: et cum executione debita, finaliter, et effective, per sententiam iudiciariam, quam palatinus, aut iudex curiae, pro tempore constituti, vel eorum vices gerentes, et sigilliferi, litoratorie dare, et proferre teneantur.

§. 3. Comitibus, vel vice-comitibus, et iudicibus nobilium illorum comitatum, in quibus ipsi exercitantes, qui praemissa damna irrogasse, modo antelato comprobati fuerint, pos-

sensiones, et bona habere dignoscuntur, per huiusmodi literas sententiales scribatur et demandetur; quatenus ipsi, mox receptis dictis literis sententialibus, huiusmodi laesis, et damnum passis, ex parte ipsorum damna inferentium, per ablationes rerum, et honorum eorundem; et si necesse fuerit, possessionum occupationes; super omnibus, in huiusmodi literis sententialibus contentis, coram testimonio alicujus capituli, vel conventus, omnimodam, et indilatam satisfactionem teneantur exhibere.

§. 4. Quicunque autem ex huiusmodi exercitibus potentiariae, seu voluntarie, succensiones, et combustiones, aut deprædationes villarum, et possessionum, vexationes ecclesiarum, nobilium, et virorum ecclesiasticorum, curiarum propriarum, et domorum invasiones, et deprædationes, mulierum, vel virginum spoliationes, raptus, et dehonestationes, hominum verberationes, vulnerationes, et alios similes majores, et enormes actus potentiarios committere praesumpserint.

§. 5. Extunc, contra tales, praemisso modo, et ordine, in illis comitatibus, in quibus huiusmodi facta potentiaria patrata fuerint, inquisita, et comperta veritate; in facto potentiae convincantur. Et ex parte eorum, indilatata satisfactio, modo superius declarato, per sententiam iudiciariam impendenda, declaretur, et demandetur, ac per comites parochiales, et iudices nobilium ipsius delinquentis, et in facto potentiae convicti, ad executionem earundem literarum, per occupationes possessionum, rerum, et honorum ablationes, et alia in talibus fieri solita, per palatinum, et iudicem curiae finaliter, et effective procedi litoratorie committatur, et demandetur.

§. 6. In cujus memoriam, firmitatemque perpetuam, praesentes concessimus literas nostras, pendentis authentici sigilli nostri novi duplicis, quo ut rex Ungariae utimur, munimine roboratas.

§. 7. Datum Budae, in festo beati Gregorii papae, anno Domini, millesimo, quadringentesimo, trigesimo quinto: regnorum nostrorum Ungariae, etc. anno quadagesimo octavo, Romanorum vigesimo quinto, Bohemiae decimo quinto, imperii vero secundo.

(1) «Praesumpserit» hibásan áll «helyett» «praesumpserint» (Ö.)

(2) «Accesserit» helyett olv. accesserint. (Ö.)

élelmiszereket mernének elvenni: akkor a káros emberek, legyenek azok akár nemesek, akár nem nemesek, menjenek annak a vármegyének ispánja és szolgabírája eleibe, a melyben az efféle megszállás vagy kártétel előfordult és a nekik okozott s panaszképen előadott károk mennyiségére nézve, ha nemesek, egymagukban, ha pedig nem nemesek, falusi bírájukkal és a házukhoz mindkét oldalról legközelebb lakó két szomszédjukkal esküt tegyenek.

1. §. Az ispánok és szolgabírák pedig a panaszlónak az ilyen kárról és eskütelről bizonyáglevelet adjanak.

2. §. A melynek alapján, mihelyt a királyi curiára, az ott ítélő bírák és igazságszolgáltatók elébe mennek, e panaszlók és károsok részére káraikra és a károk kipuhatolása körül felmerült költségeikre nézve, további bizonyítás és a per elhúzása nélkül ama vármegye ispánja és szolgabírái említett levelének tartalmához képest, a hol bármely katonák ilyen kárt tettek, — akképen tudniillik, hogy e levélnek további bizonyítás szüksége nélkül a jelen törvény erejénél fogva teljes hitel adandó — minden egyes kártévő részéről bírói ítélet útján határozatképen és törvényes végrehajtás mellett legott véglegesen és foganatosan teljes elégtételt kell elrendelni, a mely ítéletet az az idő szerint való nádor vagy udvarbíró, avagy helyetteseik és a pecsétartók levél alakjában kötelesek meghozni és kiadni.

3. §. Ama vármegyék ispánjainak, alispánjainak és szolgabíráinak, a hol azoknak a katonáknak és birtokai és fekvőjóságai vannak, a kikez az

említett károk elkövetése a fentebbi módon rábizonyult, ebben az ítélő levélben meg kell írni és parancsolni, hogy az ilyen sérelmes és káros emberek számára az ítélőlevélben foglalt minden dologra nézve a kártévők részéről ezek vagyonának elvétele és ha szükséges, birtokaik elfoglalása útján valamely káptalan vagy konvent bizonyosága előtt, a mondott ítélő levél vétele után azonnal teljes és haladéktalan elégtételt tartoznak adni.⁽¹⁾

4. §. A mely katonák pedig hatalmasul vagy szándékosan falukat és birtokokat felgyújtani és elhamvasztani vagy pusztítani, egyházakat, nemeseket és egyházi férfiakat ellenségesen megátámadni, azok saját telkeit és házaikat megrohani és elpusztítani, asszonyokat és szüzeket fosztogatni, elrabolni és meggyalázni, embereket megverni, megsebesíteni és egyéb ilyen nagyobb és szörnyű hatalmaskodásokat elkövetni merészelének:

5. §. Az olyanok, miután ellenükben azokban a megyékben, a hol rome hatalmaskodásokat elkövettek, az említett mód és rend szerint a valóságot kiderítették és megállapították, hatalmaskodás tényén maradjanak és velük szemben bírói ítélettel a fent megjelölt módon a haladéktalan elégtételadást ki kell mondani és meg kell hagyni; egyszersmind a nádor és udvarbíró levél alakjában parancsolja és hagyja meg, hogy a vétkesnek és a hatalmaskodás tényében elmarasztaltnak megyei ispánjai és szolgabírái az ítélettel végrehajtását a birtokok elfoglalásával, a dolgok és javak elvételével és az ilyenekben szokásos egyéb eszközökkel véglegesen és foganatosan eszközöljék.

6. §. A minek örök emlékezetére és állandóságára kiadtuk jelen levelünket, megerősítvén azt a mi új hiteles függő kettős pecsétünkkel, melyet mint Magyarország királya használunk.

7. §. Kelt Budán szent Gergely pápa ünnepén, az Úrnak ezernégyszáz harminczötödik esztendejében, magyarországi stb. uralkodásunknak negyvennyolczadik, a rómainak huszonötödik, a csehországinak tizenötödik, császárságunknak pedig második esztendejében.

(1) V. ö. az 1406: XXX. t. cz. és az 1402: XXII. t. cz. rendelkezéseit.

SIGISMUNDI

DECRETUM SEXTUM.⁽¹⁾

Sigismundus divina favente Clementia, Romanorum imperator, semper augustus, ac Ungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiae, Ramæ, Serviæ, Galliciæ, Lodomeriæ, Comaniæ, Bulgariæque rex: universis Christi fidelibus, præsentibus pariter, et futuris, præsentium notitiam habituris Salutem in omnium Salvatore.

§. 1. Inter cuncta, quæ pro subjectorum salute conservanda, nostræ meditationis perpendit acumen, ad ea præsertim cordis nostri curas, innata nobis inclinatione naturæ, solemus divertere; quibus humanæ temeritatis audacia effrænata, nonnunquam juncta potentia reprimatur.⁽²⁾ et juris integritas, abutentium prævaricatione depravata, nunc apertiori priorum consuetudinum declaratione; nunc novarum utili constitutione legum; principantis providentia, reformetur.

§. 2. Proinde ad universorum, tam præsentium, quam futurorum notitiam, harum serie,⁽³⁾ volumus pervenire: quod cum nos pro imperialis fastigii honore finaliter adipiscendo, post electionem nostram in regem Romanorum factam, et primæ coronæ regiæ Romanæ Aquisgrani susceptionem:⁽⁴⁾ novissime sacri romani imperii principibus electoribus, nobis consulentibus, in partes Lombardiæ descendendo, in civitate Mediolani⁽⁵⁾ secundam coronam regiam romani imperii recepimus:⁽⁶⁾ et demum in urbem Romanam profecti fuissetus, infulasque nostras imperiales de manibus sanctissimi domini nostri, domini Eugenii papæ quarti, cum debita solennitate suscepissemus; et deinde nonnullis partibus Italiæ, et Germaniæ perlustratis, rebusque tam sanctæ Romanæ ecclesiæ, quam nostris imperialibus, nobis interim occurrentibus votive dispositis exonerati; tandem in peculiare regnum nostrum Ungariæ, medio tempore, præsentia nostra regali viduatam, injuriisque, et damnificationibus potentialibus, in suo statu, et suæ pacis, et quietis amoenitate, disturbatum regressi; in hac civitate nostra Posoniensi, primam residentiam fecissemus personalem,⁽⁷⁾ et una cum fidelibus nostris, prælati videlicet, et baronibus ejusdem regni nostri, ad nostram majestatem confluentibus, certam conventionem nobilium, de singulis ipsius regni nostri comitatibus convocari fecissemus.

§. 3. Tandem ipsorum congregatione adunata, de eorundem prælatorum, et baronum nostrorum, nec non nobilium regni nostri, totum corpus ejusdem regni, cum plena facultate absentium, repræsentantium, unamini voto,⁽⁸⁾ consilio, deliberatione, et consensu, pro debita, ordinata, et conformi justitiæ administratione, incolis ejusdem regni æqualiter omnibus de cætero exhi-

(1) E decretum eredetije megvan a bécsi udvari titkos levéltárban, továbbá a primási és a régi regnicoiaris, meg horvát-szavonországi levéltárakban. (L. Kovachich id. m. 18. l.)

(2) A «juncta potentia reprimatur» helyett az eredetiben «nuta potentie reprimativæ» olvasható. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «harum serie» hiányzik. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «susceptorum» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «civitatem Mediolanam» áll. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben a «coronam regiam Romani imperii recepimus» helyett hibásan «coronam regie Romanæ recepissemus» áll. (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben «fecissemus personalem» helyett «personaliter fixissemus» olvasható. (K. és Ó.)

(8) Az eredetiben «voto» szó hiányzik. (K. és Ó.)

ZSIGMOND

HATODIK DECRETUMA.⁽¹⁾

Zsigmond, Istennek kedvező kegyelméből a rómaiaknak örökké felséges császára és Magyarország, Csehország, Dalmácia, Horvátország, Ráma, Szerbia, Galiczia, Lodomeria, Kunország és Bolgárország királya, az összes, ugy most élő, mint jövődöbeli keresztény hívőknek, kik jelen levelünkről értesülni fognak, a mindenek üdvöztőjében üdvöl.

1. §. Mindazok között, a miket alattvalóink jólétének föntartására mély elmélkedéssel kigondoltunk, velünk született természeti hajlamunknál fogva kiváltképen arra szoktuk szívünk gondoskodását irányítani, a mi által az uralkodói gondviselés az emberi gondatlanság féktelen vakmerőségét, olykor egyesített erőhatalommal elfojtja és a jog épségét, melyet a visszaélők ármányossága megrontott, részint a korábbi szokások világosabb meghatározásával, részben új törvények alkotásával visszaállítja.

2. §. Ennélfogva jelen levelünknek rendén, az összes ugy most élőknek, mint a jövődöbelieknek, tudtára akarjuk adni: hogy, miután minket már római királyllyá megválasztottak és az első római királyi koronát Aachenben fejünkre tettük volt, és azután nem régiben a szent római birodalom választófejedelmeinek tanácsára, a császári legfőbb méltóság megszerzése végett, Lombardia területére kiszálván, Milánóban a római birodalom második királyi koronáját megkaptuk, majd meg Róma városába mentünk s ott szentséges urunknak a pápának, negyedik Jenő úrnak kezéből a szokott ünnepélyességgel császári jelvényeinket átvettük, azután pedig Olaszország és Németország némely vidékeit bejárván, a római szentegyháznak és birodalmunknak ekközben elénkbe került ügyeit óhajításunk szerint elintéztvén, ezektől megszabadulva, végre az időközben királyi jelenlétünkől megfosztott és a jogsértések meg erőszakos kártételek miatt állapotában s a béke meg nyugalom gyönyöreiben megzavart kedves Magyarországunkba visszatérve, első személyes lakásunkat a Pozsony városunkban berendeztük és a felségünk köré sereglett hiveinkkel, tudniillik ez országunk főpapjaival és báróival együttesen országunk egyes vármegyeiből a nemeseket bizonyos gyűlésre egybehívtuk:

3. §. Végre egybegyülekezésük után, az ország egész testét a távollevők teljes hatalmával képviselő eme főpapjainknak, báróinknak és országunk nemeseinek egyértelmű óhajára, tanácsára, közös megbeszéléssel és beleegyezésükkel elhatároztuk, eltöklöttük és jónak láttuk, hogy a kellő, rendezett és egyenlő igazságszolgáltatás érdekében, a melyben egyébaránt ez ország minden lakóját egyaránt kell részesíteni, nemkülönben ugyanezen országlakosok békéjének és nyugalmanak kedvéért, az alább következő, örök időkre szóló és sérthetetlenül megtartandó rendeleteket, statutumokat és törvényeket hozzuk, nyilvánítsuk ki és állapítuk meg.

(1) Ez a decretum is 1435-ből való és azért így idézik: 1435 (II.) t. cz. (L. a 245. l. 1. jegyzetét). A Corpus Juris eddigi kiadásai szerint ezt a decretumot Zsigmond nagyobb decretumának (decretum majus) is nevezik. Zsigmond kisebb decretumának az 1405. év első decretumát (l. fönn 211. lap) hívják.

Márkus.

benda. nec non quieto. et tranquillo statu eorundem regnicolarum; infra scriptas constitutiones, statuta, et leges in perpetuum duraturas, et inviolabiliter observandas, disposuimus, decrevimus, et duximus ordinandas, declarandas, et firmandas.

ARTICULUS 1.

De iudicibus ordinariis regni et eorum juramento.

Primo quidem, ut omnis scrupulosa suspicio, quæ contra iudices, et justitarios ipsius regni nostri, de favore, vel odio, aut quoquo modo concipi posset, de cordibus quorumlibet penitus removeatur, et tollatur.

§. 1. Statuimus: ut semper successivis temporibus, omnes, et singuli iudices, et justitarii dicti regni nostri, tam ecclesiastici, quam sæculares, qui videlicet in palatinum, iudicem curiæ regiæ, magistrum tavernicorum regalium, cancellarium, aut vice-cancellarium regalem, in proto-notarium,⁽¹⁾ et vices-gerentes iudicum prætorum, ac etiam assessores eorundem in iudicio; in waywodam partium Transylvanien-sium, comitem siculorum, banum regnorum Dalmatiæ, et Croatiae, banum Slavoniæ, banum Machovien. ac comites quorumlibet comitatum, et iudices nobilium, eligentur, et assumuntur; eorumque in iudicatu vices-gerentes, substituti, et assessores: tempore receptionis eorundem, ad huiusmodi honores, et officia, administrationis iudicii, et justitiæ: in manibus nostris regiis, vel deputatorum a nobis, juramentum præstare teneantur, per formam verborum infra scriptorum,⁽²⁾ videlicet sic:

§. 2. Ego T. iuro per Deum,⁽³⁾ et per gloriosam Dei genitricem virginem Mariam, et per omnes sanctos, et electos Dei: quod omnibus, et singulis coram me causantibus, absque cuiusvis personæ, divitis scilicet, et pauperis acceptione; omnibusque, prece, præmio, favore, amore, et odio postpositis, et remotis, prout scilicet secundum Deum, et ejus justitiam faciendum cognovero, justum, et verum iudicium, et justitiam faciam, meo pro posse. Sic me Deus adjuvet, et beata virgo Maria, et hoc signum vivificæ crucis, domini nostri Jesu Christi.

ARTICULUS 2.

De iudicum nobilium electione.

Iudices nobilium autem, in quolibet comitatu eligantur, et præficiantur, ex nobilibus potiori-

bus, et bene possessionatis illius comitatus, communiter omnibus nobilibus ejusdem comitatus concorditer visi, et merito acceptandi.

§. 1. Et ipsi electi, teneantur non refutare, sed suscipere officium iudicatus, sub pœna viginti quinque marcarum, per ipsam communitatem, si secus fecerint, irremissibiliter exigendarum.

§. 2. (Exceptis tamen; officiolatus, et honores regios, reginales, prælatorum, baronum, vel aliorum tenentibus, vel stipendia ratione exertuationis⁽⁴⁾ habentibus, vel aliis rationabilibus ex causis, in ipso comitatu continuam residentiam non facientibus.)

§. 3. Et huiusmodi officium, ad minus, per annum exercere.

§. 4. Habendo sigillum cognoscibile, ad dandum cum sigillis aliorum iudicum nobilium, et comitis, vel vice-comitis, literas fide dignas.

§. 5. Si vero, elapso anno voluerint; habeant recusandi facultatem.

§. 6. Quodsi resignaverint, aut per communitatem nobilium comprovincialiter⁽⁵⁾ remoti, vel mutati fuerint; ante annum quintum futurum, ad idem officium assumendum, inviti non coarcentur.

ARTICULUS 3.

Birsagia, inter comites, et iudices nobilium dividantur.

De birsagiis autem sedium comitum⁽⁶⁾ parochialium, ad portionem judicariam cedentibus; comites parochiales,⁽⁷⁾ et iudices nobilium, æquam inter se divisionem facere teneantur, in duas partes.

ARTICULUS 4.

Occupatu bona, spoliatis, quomodo per comites restituantur?

Verum quia frequenti querela regnicolarum nostrorum, imo quadam palpabili experientia

(1) Az eredetiben «protonotarios» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «infra scriptam». (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «per Deum et justitiam» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «exercitanda» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «comprovincialium» áll. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «comitum» hiányzik. (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben «comes parochialis» áll. (K. és Ó.)

1. CZIKKELY.

Az ország rendes biráiról és azok esküjéről.⁽¹⁾

Ugyanis először, hogy minden aggályos gyanut, mely országunk birái és igazságszolgáltatói ellenében ezek kedvezése, gyűlölsége miatt avagy bármí módon támadhatna, mindenkinek szívéből gyökeresen kiirtsunk és eltávolítsunk:

1. §. Elhatároztuk, hogy nevezett országunk összes birái és igazságszolgáltatói együtt és egyenkint úgy az egyháziak, mint a világiak, a kiket tudniillik nádorrá, a királyi udvar birájává, királyi tárnokmesterré, királyi kancellárrá vagy alkancellárrá, a most nevezett bírák ítélőmestereivé vagy helyetteseivé, valamint az ő törvényszékük biráivá, az erdélyi részek vajdájává, a székelyek ispánjává, Dalmát- és Horvátországok bánjává, Sclavonia bánjává, maesói bánna, ugyszintén bármely megye ispánjává és szolgabiráivá fognak megválasztani vagy megtenni: nemkülönbön ezeknek bírósági helyettesei, az ő helyökre kirendeltek és a táblabírák e törvény- és igazságszolgáltatási tisztükbe és hivatalukba való beiktatásuk alkalmával, a jövőndő örök időkben királyi felségünk vagy kirendeltjeink kezébe mindenkor az alább következő szavakba foglalt esküt kötelesek letenni, tudniillik ekképen:

2. §. Én N. esküszöm az Istenre és az Isten szent anyjára, szűz Máriára, minden szentekre és Isten kiválasztottjaira, hogy minden előttem perlekedőnek, együtt és egyenkint, a személynek, tudniillik gazdagnak és szegénynek, megválogatása nélkül és minden kérést, jutalmat, kedvezést, szeretetet meggyűlölséget hátrátéve és távollattartva, tehetségemhez képest igaz és való törvényt és igazságot fogok tenni, a mint tudniillik azt az Isten és az ő igazsága szerint megtenni kötelességemnek ismerendem. Isten engem úgy segéljen és a boldogságos szűz Mária és a mi Urunk Jézus Krisztusnak ez élető keresztjele.

2. CZIKKELY.

A szolgabírák választásáról.

Szolgabírákká pedig minden vármegyében azokat kell választani és megtenni, a kiket az

illető vármegyének tehetősebb és jómódú nemesei közül annak a vármegyének összes nemesi közösen, egyértelműleg kiszemelnek és arravalóknak itélnék.⁽²⁾

1. §. És a megválasztottaknak a birói tisztet nem szabad visszautasítaniok, hanem kötelesek azt elfogadni, mert ha másképen cselekszenek, huszonöt márká büntetésébe esnek, melyet a vármegye közönségének elengedhetetlenül be kell hajtania.

2. §. (De ez alól ki vannak véve: a kiket a király, királynő, a főpapok, bárók vagy mások valamelyi tisztségre vagy hivatalra alkalmaznak, vagy a kik katonáskodás czéljából zsoldot húznak, vagy a kik más helyes okokból nem lagnak állandóan abban a vármegyében.)

3. §. És kötelesek ezt a tisztséget legalább egy éven át viselni.

4. §. És legyen könnyen felismerhető pecsétjük, hogy más szolgabíráknak és az ispánoknak vagy alispánoknak pecsétéivel együttesen hitelt érdemlő leveleket adhassanak.

5. §. Egy év elteltével pedig, ha nekik úgy tetszik, a visszautasítás szabadságukban áll.

6. §. És ha lemondottak, vagy ha az egy megyében levő nemesek közönsége őket elmozdította vagy helyükbe másokat választott, a következő öt év eltelte előtt annak a tisztségnek elvállalására akaratok ellen nem lehet őket kényszeríteni.

3. CZIKKELY.

Hogy a bírságok az ispánok és szolgabírák között megosztandók.

A megyei ispánok székein befolyó azokat a bírságokat pedig, melyek a bíróságot illetik, a megyei ispánok és szolgabírák maguk közt két egyenlő részben osztják meg.⁽³⁾

4. CZIKKELY.

Miképen helyezték vissza az ispánok az elfoglalt fekvő jószágokba azokat, a kiket ezeztől megfosztottak.

És mivel felségünk országlagosink gyakori panaszából, sőt a kézzelfogható tapasztalás

(1) V. ö. az 1486: III., LX., LXXIII. t. cz.; 1492: X., XXXIII., XLII. és LXX. t. cz., 1493: VIII. t. cz., 1498: II. és IV. t. cz., az 1500: II., VIII. és X. t. cz., az 1507: I. és III. t. cz., az 1514: LV. t. cz. (besztercebányai), 1542: XIX. t. cz., 1715: XXIV. t. cz. 4. §. és 1723: XXV. t. czikk rendelkezéseit. L. még Kittonich C. 10. qu. 15. s köv. V. ö. továbbá az Id. törv. szab. I. (Alaki rész) 24–29. §§-aihoz fűzött megjegyzéseket a korábbi birói szervezetről, valamint a birói hatalom gyakorlásáról szóló 1869: IV. t. czikket. A bírák jelenlegi esküjéről v. ö. 1891 aug. 19. 4219. sz. a kibocsátott birói üggy. szab. 23–26. §§.

(2) V. ö. 1486: IX., LX. és LXXIII. t. cz. és 1492: XXXIII. és XXXIV. t. cz. L. továbbá a következő 3. cikkelyt. A szolgabíró hatásköréről v. ö. 1435(I): VI.; 1438: XV.; 1492: LIII.; 1493: XX. és XXI.; 1498: XV. és LXXI.; 1500: XXXVIII.; 1550: XXIV.; 1514: LI.; 1558: XXVIII.; 1538: V.; 1588: XL.; 1622: XIV. 1647: CXXVI.; 1715: XXVIII. és CL.; 1723: LIX. és LX.; 1729: XXII., XXXV., XLII. és LIX. t. cz. A szolgabírák (1886: XXI. t. cz. 71. §.) választásának jelenleg érvényes módjáról v. ö. 1896: XXI. t. cz. 79., 82–85. §§.

(3) V. ö. alább a 7. cikkelyt és 1486: LII. és LXIX. t. cz. A bírságokról l. még 1492: LXVI. és LXVIII., 1493: XII. és XIII.; 1729: XL. t. cz., végül Hk. I. R. 134. cz., és II. R. 86. cz. Márkus.

teste, nostra percipit⁽¹⁾ celsitudo; per nonnullas novas possessionum occupationes, et potentiorum actuum illationes, eosdem regnicolas, inferiores videlicet a potentioribus multipliciter opprimi, et gravari; ideo volentes insolentis, et novis attentionibus, per remedia opportuna, viam præcludere.

§. 1. Statuimus, et ordinavimus; quod quando-cunque,⁽²⁾ et ubicunque fuerint factæ novæ possessionum,⁽³⁾ aut terrarum occupationes, potentialiter vadiationes, seu rerum, et bonorum ablationes, succisiones sylvarum, interemptiones, verberationes, et vulnerationes hominum, domorum,⁽⁴⁾ et possessionum invasiones, et deprædationes, ac alii similes novi actus potentiarum majores.

§. 2. Extunc læsi, damnum et injuriam passi, impetratis literis nostris regalibus querimonialibus, et præceptoris, comites parochiales, et iudices nobilium comitatus illius, in quo facta hujusmodi patrata exstiterint, accedant, et inquirant.⁽⁵⁾

§. 3. Qui quidem comites, et iudices nobilium, cum testimonio capituli, vel conventus, illi comitatui deservire soliti, et⁽⁶⁾ a vicinis, et comitaneis, ac nobilibus comprovincialibus,⁽⁷⁾ sub certis pœnis, in hujusmodi literis nostris regalibus declarandis, in sedem eorum judiciariam, per modum proclamatae congregationis, partibus quoque litem habentibus convocatis, ad fidem eorum Deo debitam, fidelitatemque nobis, et sacrae coronae nostrae⁽⁸⁾ observandam, tactis sanctorum reliquiis præstitam, super hujusmodi novis occupationibus possessionariis, et etiam⁽⁹⁾ actibus potentiarum plenam et indilatam requirant veritatem.

§. 4. Quæ rescita,⁽¹⁰⁾ et inventa possessiones occupatas, auctoritate eis in hac parte attributa mediante, restituent eisdem, a quibus fuerant indebite occupatae, ipsosque in dominio earundem protegant, et conservent; alia vero bona, et vadia, potentialiter ablata, absque defectu reddant, et restituant.⁽¹¹⁾

ARTICULUS 5.

Inquisitione sufficienti habita, et satisfactione impensa, factum potentiae, ad regiam curiam decidendum transmittatur.

Super facto autem potentiae, in talibus com-

missæ, partes utrasque discussionem, et sententiam finalem recepturas, ad certum terminum, mediantibus eorum, et dicti capituli, vel conventus literis, seriem totius facti exprimentibus, ac propria, et possessionum, factum⁽¹²⁾ hujusmodi attestantium nomina, continentium; in personalem nostram præsentiam regiam, aut⁽¹³⁾ palatinalem, seu iudicis curiae nostrae transmittant.

§. 1. Ubi absque ulterioris termini, et litigiorum processu observatione; et contumacia,⁽¹⁴⁾ etiam partis non venientis absentia non obstante; nos, vel iudex alius, ad quem causa transmissa fuerit, iuramentum capitis decernendo, tandem finalem sententiam proferemus, et proferre tenebimur.⁽¹⁵⁾

§. 2. Partes tamen litigantes, quodcumque voluerint, absque requisitione iudicis, et onere solutionis hirsagiorum, liberam concordandi habeant facultatem; quemadmodum antiqua, et laudabilis regni nostri consuetudo hujusmodi concordiam, in quibuscunque factis potentialibus, et aliis, libere fiendam dictat, et consentit.

§. 3. Ne autem barones, iudices, et alii honores regios, et officialatus a regia maiestate tenentes, seu comites parochiales, honori, et iudicati ipsorum subjectos, quibus ipsi etiam ab aliis iustitiam tenentur ministrare; per se ipsos, quavis cupiditate, vel propria voluntate allecti, aliqua occasione indebite gravent, opprimant, seu damnificent, aut per eorum vicegerentes Italia fieri permittant.

§. 4. Statuimus, ut e talibus, læsi, damnificati, et injuriati, impetratis literis nostris, ipsorum querelam continentibus, præceptoris, quæ⁽¹⁶⁾ modo præfacto, coram iudice⁽¹⁷⁾ nobilium, ac testimonio capituli, vel conventus, ejusdem comitatus, per modum similis proclamatae congregationis, veritatem inquiri facere, et sua damna, et gravamina comprobare valeant.

§. 5. Et per ipsos iudices nobilium, una cum nobilibus comprovincialibus comitatus ejusdem, iudicium, et iustitia, ex parte hujusmodi officialium impendatur.

§. 6. Aut nostra maiestati, seu iudicibus, et iustitiariis curiae nostrae prænotatis, modo præscripto,⁽¹⁸⁾ per literas iudicis nobilium,⁽¹⁹⁾ seu capituli, vel⁽²⁰⁾ conventus, seriem totius facti continentis, causa discutienda, ad certum ter-

(1) Az eredetiben «percepit». (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «quicunque» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «possessionaria» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «domorum» helyett «honorum» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «requirant». (K. és Ó.)

(6) Itt is fölölleges az «et». (Ó.)

(7) Az eredetiben «comprovincialibus» helyett «et provincialibus». (K. és Ó.)

(8) A «nostrae» szó az eredetiben hiányzik. (K. és Ó.)

(9) Az eredetiben «etiam» helyett «aliis» áll.

(10) Az eredetiben «requisita» áll a «rescita» helyett.

(11) Az eredetiben «restitui faciant» áll. (K. és Ó.)

(12) Az eredetiben «facta» áll. (K. és Ó.)

(13) Az eredetiben «aut» helyett «ac» áll. (K. és Ó.)

(14) Az eredetiben «contumacia» helyett hihásan «continuatione» áll. (K. és Ó.)

(15) Az eredetiben «tenebimur» áll. (K. és Ó.)

(16) Ennek a «quæ» szónak itt nincs helye. (Ó.)

(17) Az eredetiben «iudicibus» áll. (K. és Ó.)

(18) Az eredetiben csak «modo scripto» áll. (K. és Ó.)

(19) Az eredetiben «per litteras ipsorum iudicum nobilium» áll. (K. és Ó.)

(20) Az eredetiben «vel» helyett «et» áll. (K. és Ó.)

tanuságából is megértette, hogy a hatalmasabb országlakók az alábbvalókat némely új birtokfoglalásokkal és hatalmaskodásokkal sokféleképen elnyomják és terhelik, azért a szokatlan dolgoknak és újabb merényleteknek alkalmas eszközökkel útját akarván állani:

1. §. Határoztuk és rendeltük, hogy ha bármikor és bárhol megesnek az, hogy valaki birtokokat és földeket ujabbban elfoglal, erőszakosan zálogol, avagy dolgokat és javakat rabol el, erdőket vág ki, embereket öl, ver és sebesít meg, házakra és birtokokra tör, azokat pusztítja és más ezekhez hasonló nagyobb hatalmaskodásokat követ el.

2. §. Akkor a sértettek, kárvallottak és jogtalanságot szenvedők, királyi panasz- és parancslevelünket kikérve menjenek és forduljanak annak a vármegyének az ispánjaihoz és szolgabíráihoz, a hol az ilyen dolgokat elköveték.

3. §. A mely ispánok és szolgabírák, az illető megyének szokás szerint szolgálatára álló káptalan vagy convent bizonyosságával a szomszédoktól, határosoktól és egy megyebeli nemesektől, miután őket az ilyen királyi leveleinkben kijelölendő bizonyos büntetés alatt kihirdetett gyűlés módjára⁽¹⁾ bírói székükre egybehívták, a szentek ereklényeinek érintésével, Istennek tartozó hitükre és az irántunk és szent koronánk iránt megtartandó hűségre tett eskü alatt az efféle új birtokfoglalásokra és hatalmaskodásokra nézve is a teljes valóságot puhatólják ki.

4. §. Melynek kiderítése és megállapítása után az elfoglalt birtokokat, az e részben nekik adott hatalomnál fogva adják vissza azoknak, a kiktől igaztalanul elvették s védjék és tartásák meg őket azoknak uralmában⁽²⁾; az erőszakosan elvett egyéb dolgokat és zálogokat pedig minden hiány nélkül adják és szolgáltatassák vissza.

5. CZIKKEIN.

Kielégítő tanuvallatás megtörténte és elégtételadás után a hatalmaskodás tényét a királyi curia eldöntése alá kell bocsátani.

Hogy pedig a felek az ilyen esetekben elkövetett hatalmaskodás tényét megvitathassák

és e részben végleges ítéletet kapjanak, mind a kettőt maguknak és a mondott káptalan-nak vagy conventnek levele által, mely az egész tényállást leírja és a feleknek, a birtokoknak s szóban forgó tettel tanusítóknak neveit magában foglalja, bizonyos határidőre elélnke, vagy a nádor avagy országbíró eleibe kell küldeni.⁽³⁾

1. §. És itt minden további határidő és perfolymat mellőzésével, a makacság és a meg nem jelenő félnek távolléte sem állván ellent, mi, vagy más bíró, a kihez a pert átküldték, fejre való eskütételt hagyván meg, végleges ítéletet fogunk hozni és tartozunk hozni.⁽⁴⁾

2. §. A peres felek pedig, a bíró megkö-rése és a bírságok terhének a fizetése nélkül, szabadon egyezkedhetnek a mikor akaf-nak; a minthogy országunk régi és dicseretes szokása hármely hatalmaskodásokra és más dolgokra nézve az ilyen szabad egyezkedést megkívánja és megengedi.⁽⁵⁾

3. §. Azonban, nehogy a bárók, bírák, és mások, kik a királyi felség kezéből királyi tisztséget és hivatalt viselnek, vagy a vármegyei ispánok, a tisztségüknek és bírói hatalmuknak alárendeltek, a kiknek ők mások részéről is tartoznak igazságot szolgáltatni, önmagukra, bármely vágytól vagy saját akaratuktól indítva, valamely alkalmából igaztalanul terheljék, elnyomják, vagy megkárosítsák, vagy megengedjék, hogy helyetteseik ilyesmit cselekedjenek:

4. §. Határoztuk, hogy a sértettek, károsultak és igaztalanságot szenvedők, a panaszukat magukban foglaló királyi parancslevelünk kieszközlésével, az említett módon a szolgabíró és az illető vármegye káptalanjának vagy conventjének bizonyossága előtt, hasonlóképen kihirdetett gyűlés módjára, e tekintetben a valót kipuhatoltathassák és káraikat meg sérelmeiket bebizonyíthatassák.

5. §. És a szolgabírák az ugyanazon megyebeli nemesekkel az ilyen tisztek részéről szolgáltatassanak törvényt és igazságot.

6. §. Vagy pedig az ügyet megvitatás végett a szolgabíróknak vagy káptalannak, avagy conventnek, az egész tényállást magában foglaló levele után küldjék, az előbb említett módon, bizonyos határidőre, felségünk vagy curiánk fentnevezett bírái és igazságszolgá-

(1) V. ö. az 1439: XXIX. t. cz., az 1486: II. t. cz. és az 1492: XXXVI. t. cz. rendelkezéseit. (Ö.)

(2) Az elfoglalt javak visszaadásának ezt a módját módosította (besztercebányai) 1542: II. t. cz., (pozsonyi) 1542: IV. és V. t. cz., valamint az 1543: I., II., III. és XXXV. t. cz. V. ö. még e kérdésről a következő 5. cikkelyt, továbbá Kálmán I. k. 32. fejt., 1439: XXIX., 1464: VII. és XII., 1471: XXXIII., 1474: VIII., 1486: XV., 1500: XX., 1504: VI. és VIII., 1514: LXIX., 1522: XXVI. és LV., 1536: IX.—XI., 1663: XLIII., 1688: XXIX., 1596: XXXVIII., 1622: XIII. és XIV., 1647: XXII., 1723: X., 1802: XXII., 1807: XIII. t. cz. L. még Hk. I. R. 68. cz., III. R. 22. cz. Márkus.

(3) U. n. értesítő perbehívás, a melyre nézve v. ö. az 1486: VI. és az 1492: LIV., LV., LVI. t. cikkeket.

(4) V. ö. 1486: XIV. t. cz.

(5) V. ö. az 1351: IX. és XXIV., az 1439: XXXI. t. cz., az 1486: V. t. cz., az 1492: LXVIII., LXXIV. és az 1495: II., XIII. t. cz. rendelkezéseit. (Ö.)

minum trans portetur, ut⁽¹⁾ hujusmodi causa, modo praemisso, sine dilatione terminetur.

§. 7. Si vero iidem barones, seu officiales regales, aut comites, debitum moderamen sui officii in tantum excesserint: ut ex parte totius communitatis officiolatui suo subjecta, generalis vociferatio querulosa contra eos emergerit; extunc, nos ad fidelem, et literatorem assertionem judicum nobilium,⁽²⁾ comprovincialiumque nobilium, et capituli, aut conventus comprovincialis, personaliter; vel per idoneum hominem ad hæc specialiter deputatum; volumus, et tenebimur, ex parte talium, condignam justitiam ministrare.

ARTICULUS 6.

Castellani. damna aliis inferentes, cui pænæ subiaceant?

Statuimus itaque, et ad reprimendum potentiorum actuum effrenatum abusum, praesenti ordinatione sancimus:

§. 1. Quod, si qui castellanorum, aut ceterorum officialium nostrorum, aut reginalium, nec non prelatorum, ac baronum, et nobilium, ac regniculorum nostrorum, de castris, officiolatibus ipsorum, et cum potentiis dominorum suorum, a quibus hujusmodi castra, possessiones, et officiolatus, pro honore obtinent; aliquos actus potentiariorum, damnificationes, injurias, et quaecunque mala perpetraverint, et commiserint; talium domini, qui eisdem hujusmodi castra, officiolatus, et honores contulerunt, super omnibus damnis, et nocumentis, per se, et de bonis suis, plenam satisfactionem exhibere sint obligati, et teneantur effective.

§. 2. Seipsosque, in hujusmodi actibus potentiariorum, per suos castellanos, seu officiales perpetratis, inscios, innocentes,⁽³⁾ et immunes fore, debito juramento purgare.⁽⁴⁾

§. 3. Suum autem damnum, in hujusmodi satisfactione⁽⁵⁾ perceptum, si voluerint, a suis familiaribus, castellanis, seu officialibus, qui ipsi satisfactioni causam dederunt, per ablationes rerum, et bonorum ipsorum, ac possessionum occupationes, seu rebus, et bonis, ac possessionibus minus sufficientibus; personarum eorum detentionem, et in captivitatem redactionem, et conservationem usque ad recuperationem damnorum suorum praedictorum,

fiendam (non obstante nobilitatis, libertatis, conditionis,⁽⁶⁾ et alterius cujuslibet dignitatis privilegio) liberam habeant⁽⁷⁾ facultatem.

§. 4. Quantitatem tamen sui damni, in solutione hujusmodi percepti, non excedendo.

ARTICULUS 7.

Birsagia moderata, per quos, et quando exigenda?

Ut autem officiales, et comites nostri praetacti, nobiles, et incolas regni nostri, sub suo honore, et iudicatu constitutos, indebitis birsagiorum exactionibus gravandi occasionem non habeant; antiquam in hac parte consuetudinem regni nostri imitando declaravimus:

§. 1. Quod nullus judicum secularium, iudicia, seu birsagia extorquere possit, nisi tempore congregationis palatinalis, vel alterius, per regiam maiestatem ad congregationes generales celebrandas⁽⁸⁾ secundum consuetudinem ab antiquo observatam.

§. 2. Exceptis casibus infra scriptis: quibus etiam extra tempus dictarum congregationum generalium, birsagia debite exigi possint.

Primus casus.

Primo videlicet, propter violentam retentionem, aut damnificationem jobagionum: petita licentia, justo terragio deposito, aliisque suis debitis persolutis, ad alterius possessionem se transferre volentium.

§. 1. Quo casu, comes parochialis, cum suis⁽⁹⁾ iudicibus nobilium (absque quibus, nullum in talibus processum facere debet) ab his, qui in hoc casu culpabiles legitime inventi fuerint; iudicium, seu birsagium trium marcarum, toties, quoties; et quodocunque culpabiles inventi fuerint, sine expectatione extorquere potest.

§. 2. Jobagionem retentum, seu damnificatum; cum omnibus bonis suis, damnis etiam recuperatis, liberum abire permitti faciendo.

Secundus casus.

Item, si quis jobagionem alterius, non petita, nec obtenta licentia, vel petita, sed non obtenta, ante dies duodecim⁽¹⁰⁾ hujusmodi dipetite licentia, potentialiter abduxerit; talis, pro abductione

(1) Az eredetiben helyesebben «ut» helyett «ubi» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben a «nobilium» szó hiányzik. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «et innocentes» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «purgari» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «satisfactione praetacta» áll. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «libertatis conditionis» helyett ez áll: «liberæ conditionis». (K. és Ó.)

(7) Innen hiányzik az érteleme kiegészítésére okvetlenül szükséges «recuperandi» vagy ezzel rokon más szó. (Ó.)

(8) A szöveget, hogy kellő érteleme legyen, ki kell egészíteni az eredeti példányokban tényleg előforduló «deputati in singulis comitatibus» szókkal. (K. Ó.)

(9) Az eredetiben «cum suis» helyett «cum tribus» olvasható. (K. és Ó.)

(10) Az eredetiben «quindecim» áll. (R. és Ó.)

tatói eleibe, hol ez az ügy, a fentebbi módon, haladéék nélkül végleges elintézését nyerjen.

7. §. Ha pedig a bárók, vagy királyi tisztek, avagy ispánok: tisztségükkel járó hatalmat annyira túllépték, hogy ellenük a tisztségüknek alávetett egész közönség általános panaszt emelne, akkor mi, a szolgabíráknak és az ugyanazon megyebeli nemeseknek, és a káptalannak vagy conventnek hű és írásba foglalt állítása alapján személyesen, vagy az erre külön kirendelt emberünk útján akarunk és tartozunk azok részéről egészen méltó igazságot szolgáltatni. (1)

6. CZIKKELY.

Mi a büntetése a másokat megkárosító várnagyoknak? (2)

Határoztuk tehát, és a féktelen gyakorlatba jött hatalmaskodások elfojtása czéljából jelen rendeletünkkel meghagyjuk:

1. §. Hogy ha valamely várnagy, vagy a királynak, királynőnek, nemkülönben a főpapok, bárók, nemesek és országalakosink valamely tisztjei a várakból vagy hivatalukból és uraiknak az erőhatalmával, a kik őket e várakkal, birtokokkal és hivatalokkal megtisztították, hatalmaskodnak, károkat tesznek, jogtalanságokat és bármiféle gonoszságokat követnek el és visznek véghez, az ilyenek urai, kik e várakat, tisztségeket, hivatalokat adták, önmagukra és saját javaikból kötelesek és tartoznak minden kár- és sérelemre nézve fogamatosan teljes elégtételt szolgáltatni.

2. §. És kellő esküvel magukat az íránt tisztázni, hogy a hatalmaskodások, melyeket várnagyjaik vagy tisztjeik elkövettek, tudtokon kívül történtek, azokban ártatlanok, bennök részükhöz nem volt.

3. §. Az ilyen elégtételadás miatt szenvedett károkat pedig, ha akarják, az elégtételre okot szolgáltató cselédjeik, várnagyjaik vagy tisztjeik által szabadon megtéríthetik, akképen, hogy ingó vagyonukat elveszik és birtokait elfoglalják, avagy az ingó vagyon és birtokok elégtelensége esetében személyüket letartóztatják és fogságba vetik és (ellent nem állván a nemesi szabadság, állás és akármilyen más méltóság előjoga) mindaddig, míg mondott káraik meg nem térülnek, fogva tartják. (3)

4. §. De az elégtételadásból eredt káruk mennyiségét túl ne lépjék.

7. CZIKKELY.

Hogy a mérsékelt bírságokat kiknek és mikor kell behajtaniok. (4)

Hogy pedig tisztjeinknek és említett ispánjainknak ne legyen alkalmuk országunknak az ő tisztségük és bírói hatalmuk alatt álló nemeseit és lakosait a bírságok kelletlen behajtásával terhelni, e részben követve országunk régi szokását, kijelentjük

1. §. Hogy országunk régtől fogva megtartott szokása szerint bírságokat vagy büntetéspénzeket egy világi bíró se merjen beszedni máskor, mint gyűlés idején, a melyet a nádor vagy más tart, a kit a királyi felség közönséges gyűlések tartására az egyes vármegyékben kirendelt.

2. §. Kivéven az alább irt eseteket, a melyekben bírságokat a mondott közönséges gyűlések idején kívül is törvényesen lehet behajtani.

Első eset.

Először ugyanis az olyan jobbágyságok erőszakos visszatartása és megkárosítása miatt, a kik szabadságolásuk kérése, a törvényes földbér letétele és más adósságaik megfizetése után más birtokára akarnak költözni:

1. §. A mikor is a vármegyei ispán és az ő szolgabírái (a kik nélkül ilyen ügyekben egyáltalán nem kell eljárnia) azoktól, a kiket ez esetben a törvény szerint bűnösöknök találunk, haladéék nélkül három márka bírságot vagy büntetéspénzt vehetnek akkor és annyiszor, a mikor és a mennyiszor bűnösöknök fogják őket találni.

2. §. Meghagyván, hogy a visszatartott vagy megkárosított jobbágyot összes javaival, kárait is megtérítve, szabadon elmenni engedjék.

Második eset.

Továbbá, ha valaki másnak a jobbágyát, a ki szabadságot se nem kért, se nem nyert, vagy kért ugyan, de nem nyert, úzenőt nap-pal az ilyen szabadságkérés előtt hatalmasul

(1) V. ö. az előző 4. cz. jegyzeteit is (255. l.).

(2) V. ö. 1492: XXIII. és XXIV. t. cz.

(3) V. ö. 1486: LII. t. cz. (Ö.) A nemesek letartóztatásának tilalmáról v. ö. az 1222. évi aranybulla 2. cz., 1405(I): VII., 1492: XC., 1723: V. t. cz. és a Hk. I. R. 9. cz. 1. §. — A nemes letartóztatásának lehetőségéről v. ö. alább (267., 269. lap) 13. és 14. cz., továbbá 1439: XXVII.; 1471: II.; 1486: XXIX. 33. §., V., XLVIII. LV.; 1492: XXIV., LXXIV., XCII.; 1495: XIX.; 1534: XX.; 1563: XXXVIII., XXXIX.; 1508: XXXI.; 1599: XXXVI.; 1601: XIV., XV.; 1602: XVIII.; 1622: LXV.; 1625: VI., XIII.; 1647: XXXIV.; 1655: XXXVIII.; 1659: XVI.; 1687: XIV.; 1715: VII.; 1723: V., LXIII. t. cz.; 1844: VI. t. cz. 28. §. (Ö.)

(4) V. ö. fenn (255. lap) a 4. cz. jegyzetét, továbbá alább (267. l.) a 12. cikkelyt.

violenta jobagionis hujusmodi, birsagia trium marcarum solvet.

§. 1. Et eundem jobagionem retentum, seu damnificatum:⁽¹⁾ cum aliis tribus marcis birsagialibus, per comitem parochialem, coram iudice⁽²⁾ nobilium, restituere compellatur.

§. 2. Si vero jobagio aliquis, non obtenta licentia, se⁽³⁾ furtive ad possessionem alterius receperit,⁽⁴⁾ et idem ad cujus possessionem accesserit, requisitus, reddere recusaverit; ex tunc, ad restitutionem ipsius jobagionis fugitivi, comes parochialis talem, cum birsagio trium marcarum, compellere debeat, et teneatur.

Tertius casus.

Item, violator sedis judiciariae; birsagium viginti quinque marcarum persolvat.

Quartus casus.

Item, quicumque furem, vel latronem, aut aliquem publicum malefactorem captivaverit, et eundem de captivitate sua voluntarie abire permiserit; solvere debet comiti parochiali homagium malefactoris praenotati.

Quintus casus.

Item, ubicunque lucrum camerae debito tempore persolutum non fuerit; comes parochialis, cum iudice⁽⁵⁾ nobilium, de qualibet villa non persolvente, post emanationem literarum birsagialium, per iudices nobilium, contra tales dari solitarum; exigere debeat ipsum lucrum camerae, cum birsagio trium marcarum.

Sextus casus.

Consimiliter, quia certa scientia meminimus; praedecessorum literis, et per nostram maiestatem frequenter literatorie, ex laudabili consuetudine regni nostri, praecipui solitum esse, et usitatum: decimas ecclesiarum, de singulis villis, persolvere (post interdictum ecclesiasticum, certo consuetoque tempore observari commissum) recusantibus; per comites parochiales, aut vices suas gerentes exigi debere, cum singulis tribus marcis.

§. 1. Ideo praesentis ordinationis, et statuti vigore, eandem consuetudinem ratam habendam,⁽⁶⁾ innovandam, imitandam committimus.

§. 2. Quod post interdictum ecclesiasticum, in singulis diocesis, et locis, temporibus hucusque solitis impositum, de singulis villis, quae per unius mensis spatium hujusmodi interdictum ecclesiasticum animo indurato tolerant, easdem decimas persolvere recusaverint, seu non curaverint: mox elapso ipsius mensis spatio, comites, vel vice-comites parochiales, per decimatores requisiti, decimas easdem, cum singulis tribus marcis birsagialibus, pro se⁽⁷⁾ indilate exigendis, eis, quibus solvi debent, absque dilatione, et defectu, persolvi facere teneantur.

Septimus casus.

Item, quandocunque⁽⁸⁾ nobiles alicujus comitatus, vigore literarum regalium, per modum proclamatae congregationis, sub poena trium marcarum, in eisdem literis regalibus expressa, convocati fuerint; quicumque ad illam congregationem non venerint (nisi aegritudine, senio, viduitate, orphanitate, paupertatis impotentia remorati,⁽⁹⁾ vel eorum arduis negotiis, rationabiliter se excusare potuerint)⁽¹⁰⁾ comes parochialis, et iudex⁽¹¹⁾ nobilium, praedictas tres marcas, in dictis literis nostris expressas, indilate exigere possint.

Octavus casus.

Item, palatinus, et iudex curiae, ac ceteri iudices ordinarii, ecclesiastici, et saeculares, universa iudicia, in causis coram eis ventitibus aggregata; statim ipsis causis finitis, ac per sententiam finalem conclusis; primo parti adversae, de sua portione satisfactionem impendere teneantur: et ad partem suam judicariam cedentem;⁽¹²⁾ exigendi liberam habeant⁽¹³⁾ facultatem.

ARTICULUS 8.

Capituli, et conventus pro testimonio, quales personae emitti debeant.

Item statuimus: quod ad faciendas statutiones, inquisitiones ac evocationes, et alios quoscunque⁽¹⁴⁾ processus, cum hominibus, et testimoniis capitularibus, et conventualibus fieri solitis (quae⁽¹⁵⁾ communiter fidedignitates vocan-

(1) Az eredetiben a »retentum seu damnificatum» szavak hiányzanak. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben »iudicibus» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben »se» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben »recesserit» van. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben »iudicibus» áll. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben »habentes». (K. és Ó.)

(7) A »pro se» szavak az eredetiben hiányzanak. (K. és Ó.)

(8) Az eredetiben »quicumque» olvasható. (K. és Ó.)

(9) Az eredetiben »impotentia remorati» helyett »impotentia, absentia remorati» áll. (K. és Ó.)

(10) Az eredetiben »potuerit» áll. (K. és Ó.)

(11) Az eredetiben »iudicibus» áll. (K. és Ó.)

(12) Az eredetiben »cedentem» helyett »cedendam» áll. (K. és Ó.)

(13) Az eredetiben »habeat» áll. (K. és Ó.)

(14) Az eredetiben »quoslibet» áll. (K. és Ó.)

(15) Az eredetiben »quae» helyett »eos qui» áll. (K. és Ó.)

elvitte, az a jobbágnak ilyen erőszakos elviteleért három márka birságot fog fizetni.

1. §. És a vármegye ispánja másik három márka birsággal arra kényszerítse, hogy a visszatartott és megkárosított jobbágyot a szolgabíró előtt adja vissza.

2. §. Ha pedig valamely jobbágy, a nélkül, hogy szabadságot nyert volna, alattomosan másnak a birtokára szökött volna, és az, a kinek a birtokára ment, bár fel lett szólítva, őt visszaadni vonakodnék: akkor a vármegye ispánja az ilyen három márka birsággal tartozik és köteles az elsőkölt jobbágy visszaadására kényszeríteni.

Harmadik eset.

Továbbá a széksértő fizessen huszonöt márka birságot.⁽¹⁾

Negyedik eset.

Továbbá annak, a ki tolvajt, latrot vagy valamely nyilvános gonosztevőt fogott el és azt fogságából szándékosan elbocsátja, a vármegye ispánja részére a gonosztevő díját kell fizetnie.⁽²⁾

Ötödik eset.

Továbbá, ha a kamaranyereséget bárhol is, a kellő időben be nem fizetnék, akkor az ilyenek ellen a szolgabírák részéről adatni szokott birságlevél kiállítását után a vármegye ispánjának a szolgabíróval három márka birsággal kell a kamaranyereséget a nem fizető községen felvenni.⁽³⁾

Hatodik eset.

Nem különben, mivel biztos tudással emlékeztünk arra, hogy országunk dicséretes szokása szerint a mi felségünk is, úgy a mint ez elődeink alatt divatban és gyakorlatban volt, gyakran megparancsolta levelében, hogy az egyházi dézsmát az egyes falukon, a melyek azt (bizonyos és szokott időben megtartandó egyházi tilalom után) megfizetni vonakodnak a vármegyék ispánjai vagy azok helyettesei három-három márkával hajtják fel:

4. §. Azért jelen rendeletünk és határozatunk erejénél fogva megparancsoljuk annak a

szokásnak hatályban maradását, felújítását és követését.

2. §. Hogy az egyházi tilalomnak az egyes püspöki megyékben és községekben, az eddig szokásos időben történt elrendelése után a vármegyék ispánjai vagy alispánjai az egyes faluk által, melyek az ilyen egyházi tilalmat megátalkodva egy hónapon keresztül eltűrvén, a dézsmát megfizetni vonakodtak vagy elhanyagolták, ezt a dézsmát az egy hónap elteltével, a tizedszedők megkeresésére, a maguk részére behajtható három-három márka birsággal azonnal, haladéktalanul és hiány nélkül fizetessék meg azok részére, a kiknek részére azokat fizetni kell.⁽⁴⁾

Hetedik eset.

Továbbá, ha valamely vármegye nemeseit királyi levél erejénél fogva a királyi levélben kitett három márka büntetése alatt bármikor is kihirdetett gyűlésbe hívják egybe, mindazoktól, a kik arra a gyűlésre el nem jönnek (hacsak betegség, öreg kor, özvegyesség, árvaság, vagy vagyoni tehetetlenségük miatt nem maradtak el, vagy sürgős ügyeikkel helyesen ki nem menthetnék magukat), a vármegye ispánja és a szolgabíró a mondott levelünkben kitett három márkát haladéktalanul behajthatja.⁽⁵⁾

Nyolczadik eset.

Továbbá a nádor és országhíró, valamint a többi rendes bírák, az egyháziak ép úgy mint a világiak, kötelesek az előttük forgó ügyekben összegyűlt bírságokból mindjárt az ügyeknek befejezte és végítélettel való eldöntése után első sorban az ellenfelet saját részére nézve kielégíteni: és szabadságukban áll az ő bírói jutalékukba eső részt behajtani.

8. CZIKKELY.

Milyen embereket kell a káptalan és convent bizonyságúul kiküldeni.

Elhatároztuk továbbá: hogy iktatások, tanuvallatások és perbehívások, meg bármely más törvénykezési cselekvények eszközzésére, melyek káptalani és konventi emberek és bizonyságok közbejöttével szoktak történni (a kiket közönségesen hiteles bizonyságoknak nevez-

(1) Meggyez az Hk. II. R. 69. czimével. V. ő. az 1486: LVIII. t. cz., az 1492: LXVII. t. cz., az 1635: LXXXIX. t. cz., az 1647: XVI. t. cz., az 1649: XCIV. t. cz., az 1655: CVIII. t. cz., az 1723: LVII. t. cz. és az 1729: XXVIII. t. cz. 19. §. (ő.)

(2) V. ő. 1486: XXXVIII.; 1492: LXXX.; 1493: XIX.; 1514: XLII.; 1563: XI.; 1639: XVII. t. cz. M.

(3) V. ő. 1492: XVI. t. cz. M.

(4) V. ő. az 1411: IV., V., VI. t. cz. és az 1481: VIII. t. cz. (ő.)

(5) V. ő. 1402: I. t. cz. 16. §. L. még 1439: XXXIX. t. cz. 10. §.; 1486: II. t. cz.; 1492: XXXVI. cz.; végül Hk. II. R. 2. cz. 5. §.

Márkus.

tur) de capitulis, et conventibus, personae, seu homines simplices non mittantur.

§. 1. Sed de ipsis capitulis canonici, ad minus autem⁽¹⁾ personae in beneficiis, vel officiis constitutae; de conventibus vero; monachi conventuales, sacerdotes destinantur.

§. 2. Qui quidem, pro hujusmodi testimoniis capitularibus, et conventualibus deputati, priusquam ad faciendas aliquas possessionarias stationes, metarum reambulationes, revisiones possessionarias, et communes inquisitiones, transmittantur, et procedant; jurare teneantur; ut in eisdem factis, fideliter, et recte procedant, et veram relationem, seu fassionem faciant.

§. 3. Homines autem⁽²⁾ regii, in praemissis procedentes; tempore reversionis eorum, ac fassionis, seu relationis, coram ipsis capitulis, et conventibus fiendis⁽³⁾ similiter juramentum praestare teneantur.

§. 4. Quicumque autem contra suum juramentum, falsum processum, vel falsam relationem fecisse, repertus fuerit;⁽⁴⁾ talis tanquam falsarius, et perjurus, poena amissionis beneficii sui (si quod habuerit) puniatur; et insuper, sive beneficiatus, sive non beneficiatus existat; perpetuis carceribus mancipetur.

§. 5. Homo vero regius, si in praemissis possessionariis stationibus, metarum reambulationibus, et revisionibus, sinistre, vel false processerit; in facto perjurii, poena capitis, et amissionis omnium bonorum suorum convincatur.⁽⁵⁾

§. 6. Quicumque vero nobilis, per alium, vel alios quoscumque, mediantibus nostris regiis, vel aliis consuetis literis, nomen suum continentibus, pro homine regio, cum⁽⁶⁾ testimonio aliqujus capituli, vel conventus, requisitus, onus hujusmodi processus assumere, et exequi recusaverit; in birsagio consueto trium marcarum, per comitem parochialem indilate exigendum,⁽⁷⁾ convincatur eo facto.

ARTICULUS 9.

Vicinorum et commetaneorum nomina, in literis relatoriis capituli conscribantur.

Statutiones autem possessionariae, metarum reambulationes, et revisiones, aliter fieri non

debeant; nisi vicinis, et commetaneis hujusmodi possessionum inibi legitime convocatis.

§. 1. Et ut fraus, et dolus, in talibus melius evitetur; nomina singulorum vicinorum, et commetaneorum, tempore praemissorum processuum, illic principaliter⁽⁸⁾ convenientium, in literis capitularibus, et conventualibus superiende emanandis, seriatim conscribantur.

ARTICULUS 10.

Literarum taxa: et salarium fidedignitatum.

Et ut materia discordiae, super facto redemptionis literarum capitularium, et conventualium; nec non super satisfactione viarum, seu laborum, testimoniis capitularibus, et conventualibus fienda, hactenus saepius suboriri consveta, de caetero cesset, et succedatur: praesenti ordinatione, antiquam tamen, et laudabilem consuetudinem imitando:

§. 1. Statuimus: ut in omnibus locis, tam capitularibus, quam conventualibus, pro qualibet litera evocatoria per se, videlicet, evocatoria prima, secunda, et tertia, in capitulo, aut conventu, simul cum eorum notario,⁽⁹⁾ et scriptore, pro redemptione literae, recipiantur, seu solvantur singuli denarii viginti quatuor majoris monetae.

§. 2. Item, pro qualibet litera proclamatoria, denarii centum.

§. 3. Item, pro qualibet litera procuratoria denarii viginti quatuor.

§. 4. Item, pro qualibet litera prohibitoria, proteslatoria, et aliis similibus, si patenter emanatur: denarii viginti quatuor: si vero clause: denarii duodecim.

§. 5. Item, pro qualibet litera fassionali, emanata privilegialiter: denarii centum; patenter vero: denarii viginti quatuor, clause autem: denarii duodecim.

§. 6. Item, pro qualibet litera inquisitoria, sive patenti, sive clausa: denarii viginti quatuor.

§. 7. Item, de paribus antiquarum literarum, in conservatorio⁽¹⁰⁾ requisitarum, custodi, seu requisitori, per se denarii centum: Et pro redemptione literae requisitae, si non habuerit multum de scriptura, et patenter confecta

(1) Az eredetiben «autem» helyett «ant» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «autem» helyett «etiam» áll. (K. és Ó.)

(3) «Fiendis» helyett az eredetiben a helyesebb «faciendae» áll. (Ó.)

(4) Az eredetiben «fuerit» helyett «extiterit» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «contineatur» áll. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «cum» helyett «coram» áll. (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben «exigendo» áll. (K. és Ó.)

(8) Az eredetiben «principaliter» helyett «praesentialiter» olvasható. (K. és Ó.)

(9) Az eredetiben «notariis» áll. (K. és Ó.)

(10) Az eredetiben «conservatoriis» áll. (K. és Ó.)

nek), a káptalanokból és konventekből ne küldjenek egyszerű személyeket vagy embereket.

1. §. Hanem a káptalanokból kanonokokat, de legalább is egyházi javadalmakkal vagy tisztségekkel ellátott személyeket; a konventekből pedig konventbeli szerzetes áldozárokat kell kirendelni.

2. §. És mielőtt az ilyen káptalani vagy konventi bizonyosságul kiküldötték a birtokba való iktatásoknak, határjárásoknak, birtokok szemügyre vételének és közös tanuvallatásoknak véghezvitelére kimennének és ezekben eljárának, meg kell esküdniök, hogy ezekben a dolgokban hiven és igazságosan fognak eljárni, és igaz jelentést vagy vallomást fognak tenni.

3. §. Az előrehocsátottakban eljáró királyi emberek pedig akkor, a midőn visszatérnek és a káptalanok meg konventek előtt vallomást vagy jelentést tesznek, hasonlóképen esküt tenni kötelesek.

4. §. A kiről pedig kiderül, hogy esküje ellenére hamisan járt el, vagy hamis jelentést tett, az olyan mint hamisító és hamis esküvő javadalmának (ha van neki) elvesztésével bünhődjék és ezenfelül, akár van javadalma, akár nincs, örökös fogságba kerüljön.

5. §. Ha pedig az említett birtokba való iktatásokban, határjárásokban és szemügyrevételekben a királyi ember járna el törvénytelenül és hamisan, akkor hamis eskű tényében, főbenjáró büntetésben és összes javainak elvesztésében kell őt elmarasztalni.

6. §. Ha pedig akármely nemes, a kit más valaki az ő nevét magában foglaló királyi levelünk vagy más szokásos levél útján valamely káptalan vagy convent bizonyosság mellé királyi emberül kért fel, az ilyen minőségben való eljárás terhét elvállalni és elviselni vonakodnék, akkor legott a szokott három márka bírságban kell őt elmarasztalni, a melyet a vármegye ispánja haladéék nélkül hajtson be.⁽¹⁾

9. CZIKKELY.

Hogy a szomszédok és határosok nevét írják bele a káptalan tudósító levelébe.

A birtokba való iktatásoknak, határjárásoknak és szemügyrevételeknek pedig nem más-

képen, hanem csakis az oda törvényesen egybehívott szomszédok és határosok jelenlétében kell történniök.

4. §. És hogy az ilyenekben a hamisságot és csalárdságot annál inkább ki lehessen kerülni, az ezekről kiállítandó káptalani és konventi levelekbe sorba be kell írni az egyes szomszédok és határosok neveit, a kik az előrebocsátott eljárások alkalmával egyenesen oda jönek.⁽²⁾

10. CZIKKELY.

A levelek díja és a hiteles bizonyosságoknak fizetése.⁽³⁾

És mivel eddigelé a káptalani és konventi levelek kiváltásának a díja, valamint a káptalani és konventi bizonyosságok útjának és fáradságának megfizetése iránt gyakran szokott egyenletlenség támadni: azért, hogy annak forrása jövőre megszűnjék és elenyésszék, jelen rendelkezünkkel, mindamellett a régi dicséretes szokást követve:

1. §. Határozzuk, hogy minden hiteles helyen, ugy a káptalanokban mint a conventekben, bármely perbehívó levélért egymagára, tudniillik az elsőért, a másodikért és a harmadikért, levélváltás fejében a káptalanban vagy conventben, annak jegyzőjével és íródeákjával együtt, egyenkint huszonnégy nagyobb veretű dénárt kell venni vagy fizetni.

2. §. Továbbá minden egyes kikiáltó levélért száz dénárt.

3. §. Továbbá minden egyes ügyvédvalló levélért huszonnégy dénárt.

4. §. Továbbá mindenik eltiltó, tiltakozó és más hasonló levelekért, ha nyílt levél alakjában kelnek, huszonnégy dénárt, de ha zárt alakban, akkor tizenkét dénárt.

5. §. Továbbá minden egyes kiváltságsevel alakjában kelt bevalló levélért száz dénárt; ha azonban nyílt levél alakjában készültek, huszonnégy dénárt, ha pedig zárt alakban, akkor tizenkét dénárt.

6. §. Továbbá minden, akár nyílt, akár zárt tanuvallató levélért huszonnégy dénárt.

7. §. Továbbá a levéltárból kikeresett régi levél párjától, a levéltörnek vagy a levélkikeresőjének, egymagára, száz dénárt, és a kikeresett levél kiváltása fejében, ha nem volt rajta sok írás és nyílt alakban készült, huszon-

(1) A hiteles helyekről, ill. a káptalan és convent küldöttjéről (homo capitularis, conventualis) v. ö. a kk. 9. és 10. cikkelyen felül: 1351: III., XXI., XXII. t. cz., 1486: X., LIX. t. cz., 1492: XXXIX., XLIII., XLIV., LIII. t. cz., 1498: XIV., LXVII. t. cz., 1543: XXIX. t. cz., 1552: XII. t. cz., 1559: I. t. cz., 1723: IX., XI., XXXIX., XL., XLI., XLII., XLIII., XLIV., XLIX. t. cz., 1741: XXV. t. cz., 1764: XI. és 1807: XIV. t. cz., továbbá Hk. II. R. 16. cz. 3., 4. §§. 21 és 74. cz. (Ö.) L. még 1495: IX., 1546: XXXVI. t. cz., Hk. II. R. 13. cz. 8. §., III. R. 15. cz. 2. §., 1868: LIV. t. cz. 557. §. A hiteles helyek megszüntetéséről v. ö. a kir. közjegyzőkről szóló 1874: XXXV. t. cz. 214. §-át. Márkus.

(2) Ismétli és megerősíti e rendelkezést az 1486: LXXVII. t. cz. V. ö. 1492: XLIII. t. cz. 8. és 9. §§.

(3) V. ö. ezekre nézve fenn az előző 1. jegyzetet, továbbá 1351: XXI. t. cz., 1439: XXXII. t. cz. 1471: XXII. t. cz., 1486: LXXIV. t. cz., 1492: XCV., XCVI. t. cz., 1500: XXXIX., 1609: LXXII. és LXIII., 1638: XXXI. t. cz. Továbbá I. az 1730. és az 1770. évi díjazásokat. (Ö.)

fuerit; denarii viginti quatuor: si vero labor scribendi fuerit magnus, et litera privilegialiter confecta; denarii centum.

§. 8. Item, de simplicibus transcriptis, seu transumptionalibus literis patenter emanatis, ubi labor scribendi magnus non fuerit; denarii viginti quatuor: ubi autem litera fuerit proxima, aut privilegialiter emanata; denarii centum.

§. 9. Item, de litera statutoria, in qua contradictio facta fuerit; denarii viginti quatuor. De literis vero statutorialibus perpetuis, in quibus contradictio facta non fuerit; recipiatur redemptio literarum; secundum quantitatem possessionis, et numerum sessionis modo subscripto: videlicet, de sessione una, duabus, aut tribus, aut quatuor, in toto; denarii centum. Ubi autem fuerint⁽¹⁾ ultra quatuor sessiones, usque⁽²⁾ ad decem: pro qualibet sessione denarii viginti quatuor.⁽³⁾ Ubi vero fuerint ultra decem usque ad viginti: de qualibet sessione, denarii duodecim.⁽⁴⁾ Ubi vero⁽⁵⁾ fuerint ultra viginti, usque ad centum, usque quaque;⁽⁶⁾ de qualibet sessione, denarii octo.

§. 10. Item, de literis reambulatoriis metalibus, in quibus contradictio, et evocatio facta non fuerit; denarii viginti quatuor. In reambulationibus autem metalibus, in quibus simplex consignatio; vel cum hominibus regiis, de curia regia, transmissis, similis consignatio, vel finalis metarum erectio, cum iuramento super terram, in forma judicialia, aut partibus concordantibus, facta fuerit; pro redemptione literæ, denarii quadringenti.⁽⁷⁾ Ubi autem partibus, in hujusmodi reambulationibus, et demonstrationibus metalibus, discordantibus, causa ad curiam regiam reducta fuerit; tunc pro redemptione talium literarum, denarii ducenti.

§. 11. Item, de communi inquisitione, ordine judiciali commissi; denarii centum.

§. 12. Item, de occupationibus possessionum, hominum in sententia capitali convictorum, et rerum ablationibus, judicialia commissione mediante, fiendis, de rebus ablatis: ex antiqua consuetudine, capitulum habebit decimam partem: pro redemptione autem literæ; denarii centum.

§. 13. Item, de revisione possessionaria⁽⁸⁾ occupationis; denarii centum.

§. 14. Item, de æstimationibus possessionariis, judicialia commissione fiendis; denarii centum.

§. 15. Item, de possessionariis divisionibus: de singulis possessionibus divisus singuli denarii centum.

§. 16. Item, de expeditoriis iuramentalibus;⁽⁹⁾ denarii viginti quatuor.

§. 17. Item, de expeditoriis iuramentalibus: continentibus⁽¹⁰⁾ nomina conjuratorum; denarii centum.

§. 18. Item, de solutionibus pecunialibus, coram capitalis, vel conventibus, vel eorum testimoniiis fieri solitis; capitulum, seu conventus decimam et nonam partes exigere non possint: nisi quando propter discordiam partium, in eorum sacristiis, seu conservatoriis, hujusmodi pecuniæ repositæ fuerint: de talibus nempe de jure, decimam, et nonam partes,⁽¹¹⁾ recipere possunt: ad illius tamen partis rationem; quæ causam dederit, pecuniam hujusmodi in conservatoriis reponendi.⁽¹²⁾

§. 19. Personis autem testimonialibus capitulorum, et conventuum, pro singulis diebus, quibus in itinere fidedignitatis processerint; solvantur singuli duodecim denarii majores, sive in propriis equis, sive in equis causantium ambulent, et ducantur: ita tamen: quod in victualibus, et expensis causantium, et ipsos ad facta sua conducentium, simul cum equis, et familiaribus eorum, de domo, iterum in domum, semper duci debeant, et reduci.

ARTICULUS 11.

Taxa literarum, minoris cancellariæ.

Præterea, ex quo in judiciis, in curia nostra regia fieri consuevit, coram iudicibus ordinariis ejusdem curiæ, ac eorum notariis supradictis,⁽¹³⁾ literæ, et redemptiones earum necessario occurrunt.

§. 1. Ideo ad tollendam cujuslibet altercationis⁽¹⁴⁾ occasionem, quæ inter ipsos notarios, et causantes emergi posset, antiquam consuetudinem redemptionis literarum earundem, modo subscripto, duximus similiter declarandam.

§. 2. Videlicet, quod in ipsa curia nostra, notariis ipsius curiæ nostræ judicialiæ,⁽¹⁵⁾ de una litera prorogatoria communi; solvantur denarii duodecim.

§. 3. De litera judiciali seu birsagiali; similiter denarii duodecim.

§. 4. De simplici litera inquisitoria; similiter denarii duodecim.

(1) Az eredetiben «fuerit» áll.

(2) Az eredetiben «usque» helyett «vel» áll.

(3) Az eredetiben «triginta tres» áll.

(4) Az eredetiben «viginti quatuor» áll.

(5) Az eredetiben «vero» helyett «autem» áll.

(6) Az eredetiben «usque ad centum, usque quaque» helyett «usque centum, duodecim; si vero fuerint ultra centum, usque quaque» áll.

(7) Az eredetiben «denarios quadringentos» áll.

(8) Az eredetiben hibásan «possessionariis» áll. (K. és Ó.)

(9) Az eredetiben hibásan «expeditori iuramentali» áll.

(10) Az eredetiben «expeditori iuramentali continentes» áll.

(11) A «partes» szó az eredetiben hiányzik.

(12) Az eredetiben «reponendæ» áll.

(13) Az eredetiben «supradictis» helyett «supra-tactis» áll.

(14) Az eredetiben «altercationis» áll.

(15) Az eredetiben «curiæ nostræ judicialiæ» helyett «curiæ judicialiter» áll. (K. és Ó.)

négy dénárt, ha pedig nagy írási munkával járt és kiváltságlevél alakjában készült volt, száz dénárt.

8. §. Továbbá az egyszerű átírásokért vagyis átirrt levelekért, melyek nyílt alakban keltek, ha az írás munkája nem volt nagy, huszonnégy dénárt; de ha a levél terjedelmes volt, vagy kiváltságlevél alakjában készült, száz dénárt.

9. §. Továbbá iktatólevélért, ha az iktatás alkalmával ellentmondás történt, huszonnégy dénárt. Örök erejű iktató levélért pedig, a mikor ellentmondás nem történt, a levélváltás-got a birtok mennyiségéhez és a telkek számához képest a következő módon kell venni, tudniillik: egy, két, vagy három avagy négy telek után, egészben véve száz dénárt; négy telken felül tízig, mindenik telek után harmincz-három dénárt; ha pedig a telkek száma tizen telek volt husziz, mindegyik után huszonnégy dénárt, ha pedig a huszat is meghaladják, száziz, tizenkettőt; ha pedig százon felül volt, akár mely számig, mindenik telek után nyolcz dénárt.

10. §. Továbbá határjáró levelekért, ha ellentmondás és perbehívás nem történt, huszonnégy dénárt; az olyan határjárások esetében pedig, a melyek alkalmával egyszerű összeírás, vagy a királyi curiából kiküldött emberekkel, a földre nézve tett eskü mellett, a törvény rendje szerint vagy a felek megegyezésével szintén egyszerű összeírás vagy végleges határkijelölés történt, levélváltás fejében négy száz dénárt; midőn pedig az ilyen határjárások és kijelölések alkalmával a felek meg nem egyezése következtében az ügyet a királyi curia eleibe viszik, az ilyen levelek kiváltása fejében kétszáz dénárt kell fizetni.

11. §. Továbbá a törvény rendjen meghagyott közös tanuvallatásért száz dénárt.

12. §. Továbbá a főbenjáró ítéletben marasztalt emberek birtokainak bírói meghagyásra történt elfoglalása és javaiknak elvétele alkalmából a káptalan régi szokás alapján, az elvett dolgoknak egy tízedrése fogja illetni, levélváltás fejében pedig száz dénárt kap.

13. §. Továbbá birtokfoglalás ügyügyre vételért száz dénárt.

14. §. Továbbá bírói meghagyásra eszközölt birtokbecsésekért száz dénárt.

15. §. Továbbá birtokok megosztásáért

minden egyes megosztott birtok után száz száz dénárt.

16. §. Továbbá eskütételt bizonyító levélért huszonnégy dénárt.

17. §. Továbbá oly eskütételt bizonyító levélért, mely az eskütársak neveit foglalja magában, száz dénárt.

18. §. Továbbá a pénzekből, melyeket a káptalanok vagy conventek avagy azok bizonyosságai előtt szoktak fizetni, a káptalan vagy convent ne vehessen tízed és kilenczed részeket, hanem ha akkor, a midőn az ilyen pénzeket a felek egyenlensége miatt helyezték el az ő sekrestyéikben vagy letéti helyiségeikben; az ilyenekből ugyanis törvény szerint vehetnek tízed és kilenczed részeket, de annak a félnek a rovására, a ki az ilyen pénznek letétbe való helyezésére okot szolgáltatott.(1)

19. §. A káptalanok és conventek bizonyosságul kiküldött embereinek pedig, minden egyes napra, a melyet a hiteles bizonyosság tisztében úton töltenek, tízenkét-tízenkét nagyobb dénár jár, akár saját lovaikon utaznak, akár a peresfelek lovain viszik őket; úgy azonban, hogy lovaikkal és cselédjeikkel együtt mindenkor azoknak a peres feleknek az élelmen és költségén kell őket hazulról elvinni és ismét hazahozni, a kik eljárás czéljából kivitték.(2)

11. CZIKKELY.

A kisebb kancellária leveleinek a díja.(3)

Ezenkívül, minthogy a királyi kuriánkban szokásos bíráskodások alkalmával e kuriának a rendes bírái és jegyzői előtt levelek és ezek kiváltásai szükségképen előfordulnak:

1. §. Azért, hogy a jegyzők és peres felek között fölmerülhető bármely szóváltásra kínálkozó alkalmat eltávoztassunk, jónak láttuk ama levelek megváltásának a régi szokását is a következő módon megállapítani:

2. §. Tudniillik, hogy eme kuriánkban egy közös elhalasztó levélért fizessenek itélő kuriánk jegyzőinek tízenkét dénárt.

3. §. Bírói vagyis bírságlevélért hasonlóképen tízenkét dénárt.

4. §. Egyszerű tanuvallató levélért szintén tízenkét dénárt.

(1) V. ö. az 1405 (I.) IX. t. cz. Magára a letétre nézve v. ö. az 1622: XVI., az 1638: XXVIII. és 1647: CVI. t. cz. rendelkezéseit. A letétügyben követendő eljárásra nézve pedig v. ö. 1713: LI. t. cz. (Ö.)

(2) Ezt a czikkelyt és a következőt csaknem szóról-szóra ismétlik és megerősítik az 1486: LXXIV., LXXV., LXXVI. t. czikkek; v. ö. továbbá 1492: XCV., XCIII. t. cz. L. még 1471: XXII., 1546: XXXVI. t. cz. (Ö.)

(3) V. ö. az előző (10) és a következő (12) czikkely jegyzeteit.

§. 5. De secunda evocatoria ; denarii viginti quatuor.

§. 6. De tertia evocatoria ; denarii centum.

§. 7. De proclamatoria ; denarii centum.

§. 8. De litera juramentali, tertio, vel sexto se, alicui adjudicata ; denarii viginti quatuor.

§. 9. De eo, qui jurabit, duodecimo, vel vigesimo quinto, autem⁽¹⁾ quinquagesimo se ; ⁽²⁾ denarii centum.

§. 10. De communi inquisitione ; denarii centum.

§. 11. De litera duellari denarii ducenti.

§. 12. De juramentali super caput ; denarii ducenti.

§. 13. De prima instrumentali exhibitione ; denarii viginti quatuor.

§. 14. De secundaria, et tertiaria instrumentorum exhibitione, cum gravamine assumpto ; similiter denarii viginti quatuor.

§. 15. De prorogatoria respondentis ⁽³⁾ cum tribus marcis ; denarii viginti quatuor.

§. 16. De litera prorogatoria⁽⁴⁾ patenti ; denarii viginti quatuor.

§. 17. De litera fissionali communi ; denarii viginti quatuor.

§. 18. De aliis literis generalibus ; videlicet prohibitoriis, et similibus ; denarii viginti quatuor.

§. 19. De prohibitoriis facie ad faciem ; denarii centum.

§. 20. De litera sententionali facti potentialis ; conservatori sigilli, floreni decem, per centum denarios.⁽⁵⁾ Scriptori autem ; denarii ducenti.⁽⁶⁾

§. 21. De literis statutoriis, et reambulatoriis simplicibus ; denarii viginti quatuor.

§. 22. De literis autem adjudicatoriis reobtentis possessionum, seu aliarum rerum ; juxta quantitatem possessionis, seu rei reobtentæ, habita concordia inter causantes, et protokolarios fiat solutio.

ARTICULUS 12.

Taxa literarum, majoris cancellariæ.

In cancellaria autem nostra regia, quoad redemptiones literarum juridicarum, et consuetarum ; servetur antiqua consuetudo ejusdem cancellariæ.

§. 1. Similiter de donationibus, et confirmatoriis, pensata quantitate rei donatæ, vel confirmatæ : erit concordandum cum cancellario, modo hactenus observato.

§. 2. Quia vero in omnibus præmissis redemptionibus literarum, et aliis quibuscunque solutionibus, ac birsagiorum exactionibus, de numero, et quantitate denariorum pro tempore currentium, sæpe numero mentio facta est ; gratia removendi dubii, præsentium serie, declaramus : ut denarii tales intelligantur ; quorum singuli centum, unum florenum auri valeant, et repræsentent. Et, si denarios minores pro aliquo tempore cursum habere contigerit : ad eandem rationem, cum ampliori, et æquivalenti numero suppleantur.

ARTICULUS 13.

Arestatio, in propriis terris, et officiolatibus fieri nequet, sub pœna marcarum sex.

Item, de arestationibus mercatorum, et aliorum hinc inde proficiscientium, quæ pro debitis, et aliis excessibus, propriis, aut alienis in possessionibus, seu locis communibus, tam per ecclesiasticos, quam per ⁽⁷⁾ sæculares, nobiles, et ignobiles, satis frequenter fieri solent (in quibus etiam hactenus nonnulla impedimenta, et damna, ac injuriæ, extra consuetudinem⁽⁸⁾ hujusmodi arestationis,⁽⁹⁾ commissa sunt, et patrata) eandem antiquam regni nostri consuetudinem approbandam⁽¹⁰⁾ declaramus.

§. 1. Quod nullus arestari volens, in suis propriis, aut fratrum suorum condvisionalium possessionibus, terris, aut officiolatibus, pro quacunque causa, arestationem aliquam facere possit.

§. 2. Alioquin, pro indebito aresto suo, in pœna trium marcarum convincatur, et arestum hujusmodi indebite factum, cum altero birsagio trium marcarum, relaxare, et liberum permittere ; per comitem parochialem compellatur.

§. 3. Cum autem in loco communi quispian arestationem facere voluerit ; iudex ipsius loci⁽¹¹⁾ communis eandem arestationem, coram se, sic et non aliter fieri patiat, et acceptet : si videlicet arestans, prius se a domino, vel villico possessionis, in qua arestatus residentiam habuit, justitiam postulasse, et hujusmodi justitiam, aut sibi temerarie denegatam, aut finaliter exhibitam fore, et satisfactionem debitam non impensam exstitisse, literis comitis, vel vice-comitis parochialis, aut iudicis⁽¹²⁾ nobilium, vel aliis credibilibus, poterit comprobare.

(1) «Autem» helyett az eredetiben «aut».

(2) Az eredetiben «se» helyett «sint» olvasható.

(3) «Respondenti» helyett helyesebb a «respondendi», mint az 1486: LXXVI. t. cz. 15. §-ában is előfordul. (O.)

(4) Az eredetiben «prorogatoria» helyett «procu-ratoria» áll.

(5) Az eredetiben «denarios» szó hiányzik.

(6) Az eredetiben «denarii ducenti» helyett «denarii ducentos» áll.

(7) A «per» szó az eredetiben hiányzik.

(8) Az eredetiben «extra consuetudinem» helyett «extra consuetudinarias» áll.

(9) Az eredetiben «arestationis» helyett «arrestationes» áll.

(10) Az eredetiben «approbantes» olvasható.

(11) Az eredetiben hiában «loco» áll.

(12) Az eredetiben «iudicis» helyett «iudicium» áll. (K. és Ó.)

5. §. Második perbehívó levélért huszon- négy dénárt.

6. §. Harmadik perbehívó levélért száz dénárt.

7. §. Kikialtó levélért száz dénárt.

8. §. Eskütételről szóló levélért, harmad- vagy negyedmagával odaitélt eskü esetében huszonnégy dénárt.

9. §. Attól, a ki tizenketted, huszonötöd vagy ötvened magával esküszik, száz dénárt.

10. §. Közös tanuvallatásért száz dénárt.

11. §. Bajvivási levélért kétszáz dénárt.

12. §. Eskütételi levélért fejre való esküvés esetében kétszáz dénárt.

13. §. Okiratok első izben való felmutatásól huszonnégy dénárt.

14. §. Okiratoknak másod és harmad izben, törvénykezési teher elvállalása mellett történt felmutatásától, hasonlóképen huszonnégy dénárt.

15. §. A feleletadást három márka tengerrel elhalasztó levélért huszonnégy dénárt.

16. §. Nyílt alaku halasztó levélért huszon- négy dénárt.

17. §. Közös bevalló levélért huszonnégy dénárt.

18. §. Más közönséges, tudniillik eltöltő és ehhez hasonló levelekért huszonnégy dénárt.

19. §. A szemtől szembe való eltöltő levélért száz dénárt.

20. §. Hatalmaskodás tényében kelt ítélő- levélért, a pecsétörzőnek tíz forintot száz dénárjával; az íródiáknak pedig kétszáz dénárt.

21. §. Egyszerű iktató és határjáró levelek- ért huszonnégy dénárt.

22. §. Birtokok vagy egyéb dolgok vissza- nyeréséről szóló ítélelevelekért pedig a vissza- nyert birtok vagy dolog mennyiségéhez képest a peresfelek és az ítélmesterek közt létrejött megegyezés szerint történjék a fizetés.

12. CZIKKEIY.

A nagyobb kancellária leveleinek díja.

Királyi kancelláriánkban pedig a bírói és egyéb szokásos levelek váltásdíjai tekinteté- ben megtartandó a kancellária régi szokása.

1. §. Hasonlóképen az adomány- és jóvá- hagyó levelekre nézve a kapott, vagy meg- erősített adomány mennyiségének tekintet- be vételével az eddig követett mód szerint, egyezkedni kell a kancelláriával.⁽¹⁾

2. §. Minthogy pedig minden előrebocsátott levélváltásban és egyéb bármilyen fizetések- ben és a bírságok behajtásaiban az ez idő- szerint forgó dénárook számáról és mennyi- ségéről gyakran volt emlékezés; a kétség elhárítása kedvéért, jelen levelünk rendén ki- jelentjük, hogy olyan dénárokat kell érteni, a melyeknek minden száz darabja egy arany- forintot ér és tesz.⁽²⁾ És ha a kisebb dénárook valamikor forgalomba találnának jönni, azokat ugyanazon arányban nagyobb és ugyanannyit érő számmal kell kipótolni.

13. CZIKKEIY.

Hogy a saját területén és tiszttségében hat márka büntetés alatt senkinek sem szabad mást letartóztatni.

Továbbá, a kereskedők és más ide s tova utazók letartóztatására nézve, a mely úgy az egyháziak mint a világiak, nemesek és nem nemesek részéről saját vagy idegen birtokok- ban, adósságok vagy más kihágások miatt elég gyakran szokott megtörténni (a miben az efféle letartóztatás szokásán kívül eddigél is sok gáncoskodás, kártétel és jogtalanság fordult elő és esett meg), országunk régi szo- kását hagyjuk jóvá.

1. §. Ha bárki le akarna valakit tartóztatni, a letartóztatást bármely okból sem a saját, sem osztatlan testvérei birtokain, földjein, vagy tisz- ségeiben, semmi okból ne eszközölhesse.

2. §. Különbön helytelen letartóztatása miatt három márka büntetésen maradjon, és a vármegye ispánja más három márka bír- sággal arra könszerítse, hogy a fogságnak véget vessen és a foglyot szabadon bocsássa.

3. §. Midőn pedig közhelyen akar valaki letartóztatást eszközölni, annak a közhelynek a bírása e letartóztatást a maga jelenlétében ne másképen, hanem csak úgy tölje el és engedje meg: ha tudniillik a letartóztató a vármegye ispánjának vagy alispánjának, avagy szolgabírójának vagy pedig másnak a leveleivel vagy más hiteles okiratokkal bebizonyíthatja, hogy ő előbb annak a falunak urától vagy bírájától, a melyben a letartóztatott lakott, igazságot kért, ezt azonban részére vakmerően megtagadták, vagy hogy azt végig kiszolgá- lították, de neki kellő elégtételt nem adtak.

(1) Ismétli ugyanazt az 1492: XCIX., 1609: LXXIII., 1638: XXXI. t. cz. I. még 1546: XXXVI. t. cz. A kancelláriára vonatkozó törvények tekintetében v. 6. 1492: CXIX. (pozsonyi), 1542: XLII., 1543: XXXI., 1557: XIX., 1559: IX., 1563: XXXV., 1567: XL., k. e. 1608: IX. és X., 1609: XXI., 1613: XXV., 1618: VIII., 1622: XVII., 1630: XXIX., 1638: XVI., 1647: CXXII., 1659: LIX., 1681: XLV., 1687: VIII., 1715: XVII., XVIII. és XX., 1741: XII. és XIX., 1765: XXXV., 1792: X. és XVII., 1844: II. t. cz. (4. §.). A kancellária megszűntetéséről v. ö. 1848: III. 6., 20., 22. §§. A kir. kancelláriának Zsigmond király korát megelőző hatásköréről v. ö. *Fejérfutaky László*: A kir. kancellária az Árpádok korában (Budapest, 1883). A kancelláriáról lásd még 1486: LXIII. és LXXIII., 1492: VI., 1514: LIII., 1526: XXIV. (pozsonyi), 1542: XLII. és 1638: XVI. t. cz.

(2) A dénárook minőségét a bírságokra és levélváltásokra való tekintettel az 1405 (II.): VII. t. cz., 1486: XXIV. t. cz. és az 1492: LXXXIX., XC., XCI., XCII. t. czikkek is megállapítják. (Ö.)

§. 4. Dum autem hæc præmissa, modo præ-
tactio evidenter poterit comprobare; extunc
dominus, vel⁽¹⁾ iudex, aut villicus ipsius loci,
seu possessionis communis, arestum retinere,
et inter partes, more in talibus consueto, judi-
cium et justitiam faciendū, super debitis, aut
aliis excessibus, vel rebus coram eo rationa-
biliter obtentis, debitæ satisfactionis comple-
mentum, de rebus, et bonis judicialiter obten-
tis⁽²⁾ condemnati; aut rebus, et bonis ipsius
minus sufficientibus, per detentionem perso-
nalem, impendere teneatur.

ARTICULUS 14.

Aresti iudicis, parti faventis pœna.

In casu etiam, quo ipse iudex aresti, pro
favore, aut timore⁽³⁾ cuiuscunque, vel ex qua-
libet alia causa, rationem non habente, arestum
coram eo legitime factum, seu fiendum, reti-
nere, iudiciumque, et justitiam, ac satisfactio-
nis complementum, modo superius descripto
exhibere recusaverit.

§. 1. Extunc, ipse arestatori, cuius adversa-
rium libere abire permiserit; pro damno, quod
per huiusmodi arestum requirere, et immediate
obtinere, poterat; et pro toto interesse, teneat-
ur, et existat obligatus.

§. 2. Nisi arestandus, vel arestatus,⁽⁴⁾ tantam
potentiam, et vim habuerit,⁽⁵⁾ propter quam do-
minus, seu iudex loci communis, eisdem resi-
stere, et eos retinere non valebit; aut alia po-
tentia superveniente,⁽⁶⁾ arestatus, contra volun-
tatem iudicis, arestum⁽⁷⁾ violenter abduxerit.

§. 3. Quo casu eveniente: ad sui excusatio-
nem, super eo, quanto citius poterit, suis vici-
nis, et commetaneis publice protestetur.

ARTICULUS 15.

*Arestantium civium pœna, in propriis
terris.*

Vouimus autem; quod in nostris, et in
reginalibus liberis civitatibus, oppidis, villis, et
possessionibus, mediantibus eorum iudicibus,
officialibus, et præidentibus quibuscunque, per
cives, mercatores, hospites, et incolas earun-
dem, pro suis debitis, rebus, et acquisitionibus
quibuscunque, arestationes huiusmodi, modo
suprascripto, et sub penis antedictis, per ma-

gistrum tavernicorum; aut alios eorum supe-
riores, indilate exigendis; fieri nullatenus de-
beant, neque possint.

§. 1. Sed in locis communibus, et coram
iudice communi, cum necesse fuerit, fiant
arestationes per easdem; modo superius de-
clarato.

ARTICULUS 16.

Aresti iudicis salarium.

Iudex autem communis, arestationes hujus-
modi, coram eo debite, et legitime factas di-
scernens, et iudicans, pro suo labore, et honore,
si fuerit iudex per dominum possessionis con-
stitutus, aut dominus ipsemet quadraginta de-
narios.

§. 1. Si vero villicus, duodecim denarios, ab
homine judicialiter condemnato, pro se exi-
gendi habet facultatem.

ARTICULUS 17.

*De defectu seminis, donationibus, et se-
questro.*

Porro, æquitatem, et juris observantiam,
quam inter regnicolas nostros vigere peropta-
mus, a nostra regia majestate exordium habere
demonstrari volentes, præsentī decreto stabili-
mus:

§. 1. Quod in quocunque comitatu, aliqua
jura, per defectum seminis quorumcunque de-
cedentium devoluta fuerint, et de huiusmodi
possessionibus manifeste non constat; an ad
jus regium pertineant, vel aliquos fratres gene-
rationales, seu hæredes feminei sexus concer-
nant; sed inter ista duo, videlicet jus regium,
et jus aliorum, scilicet generationaliū, vel
femineū, dubium intervenerit; extunc, homo
communis, nobilis, et idoneus, in quolibet co-
mitatu, ad idem per comitem parochialem, cum
iudice⁽⁸⁾ nobiliū, et aliis nobilibus comprovin-
cialibus, in unum locum congregatis (non tamen
ex baronibus, nec de potentioribus) sed de
mediocribus nobilibus electus; huiusmodi jura
devoluta, et dubiosa, et etiam alia similia, si
quæ contigerint, tamdiu conservet, et manu-
teneat, absque damnificatione qualibet (excepto
solum, quod de proventibus consuetis huius-
modi possessionum, donec in manibus suis re-
maneant, expensas moderatas capere, et

(1) Az eredetiben «vel» helyett «aut» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «Obtentis» szó hiányzik. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «per favorem aut timorem» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «arrestatus» helyett «arestandi» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «vim habuerint» áll. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «superveniente» helyett «superveniens» áll. (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben «arestum» helyett «arrestu» áll. (K. és Ó.)

(8) Az eredetiben «iudice» helyett «iudicibus». (K. és Ó.)

4. §. Ha pedig a mondottakat az említett módon világosan bebizonyíthatta, akkor annak a közhelynek vagy birtoknak az ura, bírása vagy előjárója, tartozzék a fogságot fõntartani és a felek között az ilyen dolgokban szokásos módon törvényt és igazságot tevén, az elõtte igazolt adósságok vagy más kihágások, avagy dolgok iránt az elmarasztaltnak biróilag lefoglalt vagyonából vagy vagyonának elégtelensége esetében személyének letartóztatásával kellõ elégtételt szolgáltatni.⁽¹⁾

14. CZIKKELY.

Büntetése a letartóztatásban eljáró birónak, ki a félnek kedvez.⁽²⁾

És abban az esetben, a mikor a letartóztatásban eljáró biró bárki iránt való kedvezésbõl vagy bárkitõl félve, avagy akármely más ki nem menthetõ okból, a jelenlétében törvényesen eszközölt vagy eszközözendõ letartóztatást fõntartani, és a fent leírt módon törvényt és igazságot meg teljes elégtételt szolgáltatni vonakodnék:

1. §. A letartóztatónak, a kinek ellenfelét szabadon bocsátotta, a kárért, melynek megterítését az az ilyen letartóztatás útján kereshette és egyenesen megkaphatta, valamint annak minden érdekéért felelni tartozzék és az õ részére le legyen köelve.

2. §. Hacsak a letartóztatottnak vagy letartóztatottnak akkora hatalma és ereje nem volna, a mely miatt a közhely ura vagy bírása azoknak ellent nem állhat és õket le nem tartóztathatja, vagy a letartóztatott más erõszak közbejötténél fogva, a fogságból a biró akarata ellenére ki nem szabadult.

3. §. Ha ilyen eset fordulna elõ, ez ellen, a maga mentiségére, szomszédjai és határosai elõtti, mentül elõbb, nyilvánosan tiltakozzék.⁽³⁾

15. CZIKKELY.

Azoknak a polgároknak a büntetése, a kik saját területükön tartóztatnak le valakit.

Megparancsoljuk továbbá, hogy a királyi és királynõi szabad városokban, mezõvárosokban, községekben és birtokokban ezek polgárainak, kereskedõinek, jövevényeinek és lakosainak, adósságai, javai és bármiféle követeléseik

miatt, az elõbb említett és a tárnokmester vagy más följebbvalók által, haladéktalanul behajtandó büntetések alatt, ilyen letartóztatásokat bíráik, tiszteik vagy bármely elõjáróik útján, az elõbb leírt módon semmiképen sem kell és nem is szabad eszközölniök.

1. §. Hanem, ha szükséges, e letartóztatásokat a feljebb említett módon, közhelyeken és közbiró elõtt foganatosítsák.⁽⁴⁾

16. CZIKKELY.

A letartóztatásban eljáró biró fizetése.

A közbiró pedig, a ki ezeket az õ jelenlétében kellõen és törvényesen történt letartóztatásokat elbíralja és ítélletel ellátja, ha ezt a birót a birtok ura állította be vagy maga a földesur, az õ fáradságáért és tisztségeért negyven dénárt;

1. §. Ha pedig a község elõjárója, tizenkét dénárt vehet föl a maga részére, a biróilag elmarasztalt emberen.⁽⁵⁾

17. CZIKKELY.

A magszakadásról, adományokról és zár alá tételről.

Továbbá, minthogy szerfõlött óhajtuk, hogy az igazság és a jognak tiszteletben tartása országilagokaink között teljes erejében álljon fõnn és be akarjuk bizonyítani, hogy az a mi királyi felségünkõl veszi eredetét, a jelen decretummal megállapítjuk:

1. §. Hogy, ha bármely megyében valamely elhunytak magszakadása címzén jogok háromlása történt és az efféle birtokokra nézve nem nyilvánvaló, ha valjon királyi jog alá tartoznak-e, vagy pedig a nemzetiségi atyafiakat avagy a leánygát illetik, hanem e kettõ: ugyminth a királyi jog és másoknak, tudniillik a nemzetiségi atyafiaknak és a leánygátak joga felõl kétség támadna: akkor az ilyen háromlott s kétséges, valamint más efféle netalán elforduló jogokat is, mindenik vármegyében egy arra való köznemes, kit a vármegye ispánja a szolgabíróval és az e czélból egy helyen összegyült többi megyei nemesekkel együttesen a középrendüek (nem pedig a bárók vagy hatalmasabbak) közül választ, mindaddig, míg az örökösök hátrahagyása nélkül elhunytak jogainak ilyen háromlását királyi kuriának birói

(1) V. ö. 1486: XXIX. t. cz., 1492: LXXXIX. t. cz. 6. §., 1548: LXV., 1647: XCIV., 1655: XXXIII., 1681: LXXIX. t. cz. A letartóztatásról v. ö. fõnn (249. lap) a 6. cikkely kapcsán id. forrásokat. Legújabb jogunkról v. ö. a fõvárosi rendõrségrõl szóló 1881: XXI. t. cz. 13—18., 20—27. §§-ait és az 1896: XXXIII. t. cikkbe iktatott bûnvádi perrendtartás 95., 97., 101., 141—147., 152., 153., 158., 165., 170., 267., 268., 296., 476., 537. §§-ait. Márkus.

(2) A mai jogunk tekintetében v. ö. 1878: V. t. cz. 103—199., 476., 478. §§. M.

(3) V. ö. az 1492: LXXXIX. t. cz. rendelkezését és az (1) jegyzetben idézett törvényeket.

(4) V. ö. az elõzõ 13. cikkelyt, továbbá az 1439: XXVII. t. cikkelt és az ennek kapcsán idézett cikkelyeket. (O.)

(5) V. ö. 1492: XCI. t. cz.

facere possit : de quibus tandem rationem reddere debeat,⁽¹⁾ et teneatur) quosque hujusmodi devolutio jurium, sine hæredibus decedentium, in sede judiciaria curiæ nostræ regiæ,⁽²⁾ publica fuerit.

§. 2. Ipsaque publicatione facta, quicunque easdem possessiones, et jura sibi pertinere allegaverit : in tertiis octavis subsequentibus, quanto citius rationabiliter poterit, jura sua producendo, easdem ad se pertinere comprobet.

§. 3. Quod, si facere poterit : iudices curiæ regiæ majestatis,⁽³⁾ eundem⁽⁴⁾ statui, et introduci⁽⁵⁾ mandent, et faciant, cum effectu.

§. 4. Si vero in comprobatione defecerit ; juri regio relinquatur.

§. 5. Et, si qui ulterius ad easdem jus habere speraverint : eas de manibus regiis legitime requirant.

ARTICULUS 18.

De uxoribus, et filiabus, in domibus nobilium decedentium, remanentibus.

Ubi autem uxores, vel filiae, hujusmodi hominum, absque hæredibus masculinis decedentium, in talibus possessionibus, et juribus remanserint.

§. 1. Extunc, possessiones earum, et jura possessionaria,⁽⁶⁾ a manibus earum occupari, et auferri non debeant, priusquam, de earum juribus, videlicet, an hæreditarie, et perpetuo ad jus fœmineum pertineant, an ne ; veritas inquiratur.

§. 2. Quodsi repertum fuerit, eadem jura, juri fœmineo non competere ; extunc, dictis uxoribus talium decedentium, antequam de dominio dictarum possessionum excludantur, per regiam majestatem, vel alios, ad quos re-

pertæ fuerint esse devolutæ, de earum dotibus, et juribus paraphernalibus,⁽⁷⁾ plenâ factio impendatur.

ARTICULUS 19.

De quarta filiarum, et domo paterna.

Filiabus vero, usque tempus emaritationis earum,⁽⁸⁾ domus paterna, cum quarta parte possessionum paternarum, pro quarta filiali secundum consuetudinem regni nostri sequestretur, et possidenda relinquatur.

ARTICULUS 20.

De filiabus nobilium, homini rustico nubentibus.

Postquam vero maritata, et introductæ⁽⁹⁾ fuerint ; de earum jure quartalitio, pecuniaria solutione mediante, satisfiat.

§. 1. Ubi autem aliqua ex⁽¹⁰⁾ ipsis filiabus, homini impossessionato maritata fuerit ; dictante eadem regni nostri consuetudine, in perpetuo jure, et dominio, hujusmodi quartæ filialis possessionariæ, succedere debet, et remanere.

§. 2. Ita tamen ; quod⁽¹¹⁾ si ipsa de voluntate, et consensu fratrum, seu consanguineorum suorum, in quos ; post ipsius matrimonium, hujusmodi jura, seu quartalitia, reverti, et redundari deberent, homini (ut præfertur) impossessionato nupserit.

§. 3. Alioquin, sive de domo paternali, sive de curiis, et servitiis baronum, seu majorum nobilium, dictis suis fratribus, seu consanguineis, aut parentibus irrequisitis et nolentibus, id fecerit ; jus suum quartalitium, non cum possessione, sed cum satisfactione pecuniarum, requirendi habet⁽¹²⁾ facultatem.

ARTICULUS 21.

Ecclesiarum res, et bona, sæculares non occupent.

Adjicientes statutis superioribus statuimus,⁽¹³⁾ quod nullus comes, banus, waywoda, seu alius officialis regius,⁽¹⁴⁾ cujuscunque conditionis, denominationis, et dignitatis existat,⁽¹⁵⁾ ecclesias episcopales, archi-episcopales, abbatiales, præpositales, et alias quascunque regio jure patronatus disponendas ; earundemque tenuta, pertinentias, decimas, et possessiones, intra terminos, et

(1) Az eredetiben «debeat» helyett «valeat» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «regiæ» szó hiányzik. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «majestatis» szó hiányzik. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «eundem» helyett «eidem» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben az «et introductio» szavak hiányzanak. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «possessionaria» szó hiányzik. (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben «paraphernalibus» szó hiányzik. (K. és Ó.)

(8) Az eredetiben «earum» helyett «eo» áll. (K. és Ó.)

(9) Az eredetiben «introductæ» helyett «traductæ» áll. (K. és Ó.)

(10) Az eredetiben «ex» helyett «et» áll. (K. és Ó.)

(11) Az eredetiben «quod» szó hiányzik. (K. és Ó.)

(12) Az eredetiben «habet» helyett «habebit» áll. (K. és Ó.)

(13) Az eredetiben «statuimus» hiányzik. (K. és Ó.)

(14) Az eredetiben «regius minister» áll. (K. és Ó.)

(15) Az eredetiben «denominationis et dignitatis existito» helyett «et dignitatis existento» áll. (K. és Ó.)

székén ki nem hirdetik, gondolja és minden kártétel nélkül kezén tartsa (kivéven azt, hogy az ilyen birtokok szokott jövedelmeiből, a meddig azok kezén maradnak, mértékletesen költsékeztetik, a miről aztán köteles legyen és tartozzék beszámolni.)

2. §. És ha a kihirdetés megtörténte után, akárki is azt vitatná, hogy ezek a birtokok és jogok ötlet illetik, jogait mentől hamarább előadván, a következő harmadik nyolczados törvényszéken bizonyítsa be, hogy azok az övéi.

3. §. Mit ha tehet, a királyi kuria bírái az ő bevezetését és beiktatását rendeljék el és hajtassák végre.

4. §. Ha azonban bizonyítékaik cserben hagyják, maradjanak azok királyi jogra.

5. §. S a kik azokhoz netán utóbb jogot tartanak, törvény útján, királyi kézről keressék azokat. (1)

18. CZIKKELY.

Az elhunyt nemesek házaiban visszamaradó hitvestársokról és leányokról. (2)

Midőn pedig az ilyen birtokokban és jogokban, a fiágon magvaszakadt embereknek feleségei és leányaik maradnak hátra:

1. §. Akkor mindaddig, a míg az ő jogaikra nézve a valóság, vajjon tudniillik e birtokok és birtokjogok a leányágot örökségül és örök időkre illetik-e vagy sem, ki nem derül, azokat nem kell kezükből elfoglalni és elvinni.

2. §. Hogyha kiderül, hogy ezek a jogok a leányágot nem illetik, akkor, mielőtt az ilyen elhunytaknak említett feleségeit a mondott földbirtokok uralmából kizárnák, hitbéreikre és jegyajándékaira nézve a királyi felség, vagy

mások, a kikre ama jogok háramlottak, teljesen elégtítsék ki. (3)

19. CZIKKELY.

A leánynegyedről és apai házról.

A leányok számára pedig, országunk szokása szerint, leánynegyed fejében különítsék el az apai házat, az apai birtokok negyedrészevel együtt, s hagyják őket kiházásításuk idejéig azoknak birtokában. (4)

20. CZIKKELY.

A nemeseknek olyan leányairól, a kik paraszt emberhez mennek férjhez.

Kiházásításuk és férjhezmenetelük után pedig negyedjogokra nézve pénzül elégtítsék ki őket.

1. §. Ha pedig ama leányok közül valamelyik olyan emberhez ment férjhez, a kinek birtoka nincsen, akkor annak, ugyancsak országunk szokása szerint, az ilyen leánynegyed fejében járó birtokba örökös joggal kell belépnie és benne maradnia.

2. §. Úgy mindazonáltal, hogyha fivéreinek vagy azoknak a rokonoknak akaratából ment (mint említve volt) birtoktalan emberhez, a kikre az ilyen jogoknak vagy negyedeknek az ő férjhez menetele után visszaszállniok és háramlaniok kell.

3. §. Máskülönb, ha ezt mondott fivéreinek vagy vérrokonainak, avagy szüleinek híre és akarata nélkül tette, akár az atyai házból, akár a bárók vagy előkelő nemesek udvarából és szolgálatából: akkor negyedjogát nem birtokban, hanem pénzben követelheti. (5)

21. CZIKKELY.

Az egyháziak vagyonát a világiak le ne foglalják.

Az előbbi határozatokhoz hozzáadásul rendeljük, hogy semmiféle ispán, bán, vajda, sem más, akármilyen állásu, czimű és méltóságú királyi tisztviselő se merje a püspöki, érseki egyházakat, apátságokat, prépostságokat vagy bármely más, királyi kegyuri jog alatt kormányzott egyházakat és azoknak az ő tisztségük vagy hivataluk körén és határain belül levő területeit, tarto-

(1) Werbőczy a Hk. I. R. 29. cz. 1. és 2. §§-ban a czikkelyt csaknem szóról-szóra fölvetve. V. ő. még 1481: XV., 1486: XXVI. XXIX., 1492: LXIII. t. cz. és 1715: XXVI. t. cz. (Ó.)

(2) V. ő. Hk. I. R. 90—99. cz. L. ezt.

(3) Átvette a czikkelyt a Hk. I. R. 29. cz. 3. és 4. §§. V. ő. 1483: XXVI. t. cz. 6—8. §§. és 1492: LXIII. t. cz. 3. és 4. §§. (Ó.)

(4) Ezt a czikkelyt a Hk. I. R. 29. cz. 5. §-ban is olvashatjuk, ugyanezt ismétli az 1486: XXVI. t. cz. 9. §. és az 1492: LXIII. t. cz. 5. §. A leánynegyedről v. ő. Hk. I. R. 88. és köv. czimeit.

(5) Ezt a czikkelyt Werbőczy a Hk. I. R. 29. cz. 6., 9. §§-ba iktatta be; ismétli ezt az 1486: XXVI. t. cz. 10—15. §§. és az 1792: LXIII. t. cz. 6—9. §§. V. ő. még Hk. I. R. 30. cz.

limites sui honoris, seu officiolatus; absque speciali mandato regio. occupare; aut se de eisdem partialiter, vel⁽¹⁾ totaliter ingerere præsumat.

ARTICULUS 22.

Tributorum superflua exactio vetatur.

Verum, quia ex immoderata et superflua exactione tributorum, per diuturni⁽²⁾ temporis abusus, et inadvertentiam, ac negligentiam dispositionis superinde necessaria; multa gravamina, damna, et incommoda regnicolis nostris, et extraneis hominibus, cum eorum rebus, et mercibus, in regno nostro hinc inde proliscentibus, per tributarios, tam nostros regales, et reginales, quam regnicolarum, et⁽³⁾ aliorum, propria cupiditate, nullo ad dei timorem, aut æquitatem habito respectu allectos, illata fore hactenus, ferventiorque aviditate diutius irrogari, experientia⁽⁴⁾ teste, nostra cognovit celsitudo.

§. 1. Ideo, præsentī sanctione decrevimus; quod in singulis comitatibus regni nostri, tempore celebrationis generalium congregationum palatinalium, per palatinos pro tempore constitutos, vel alios ex regia deputatione celebrandum; inquiratur⁽⁵⁾ a iuratis assessoribus hujusmodi congregationum, numerus, et locus,⁽⁶⁾ verorum tributorum, in ipso comitatu exigi solitorum: et a dominis, seu possessoribus eorundem tributorum, petantur exhiberi literæ primariæ institutionis tributorum eorundem: in quibus, si inventa⁽⁷⁾ fuerit quantitas solvendi tributi de singulis rebus solvi consuetis;⁽⁸⁾ talis solutio moderetur, et reducatur ad rationem præsentis monete taliter; quod tributarium,⁽⁹⁾ seu tributa habentium just⁽¹⁰⁾ proventus non decrescant, nec e contrario solutionis modus, onus⁽¹¹⁾ tributa solvere debentium supererescat.

ARTICULUS 23.

De moderandis tributorum, sive teloniorum solutionibus: et viarum falsarum prohibitione.

Ubique autem hujusmodi literæ, primariæ institutionis tributorum, reperiri, et exhiberi non poterint, aut repertæ, forsitan, et exhibitæ, quantitatem tributi solvendi non expresserint.

§. 1. Tunc a prædictis iuratis assessoribus dictæ congregationis, similiter inquiratur, et rescitur quantitas solutionis tributorum, in quibusvis tributis ipsius comitatus, de singulis rebus tributari solitis, tempore antiquiori, quod humana memoria comprehendere potest, fieri consuetæ; et retrahantur ad consuetudinem antiquam, compensata qualitate, quantum justius fieri poterit, pecuniæ tunc currentis: semper absque damno, et detrimento, tributa exigere, et solvere debentium: æquitate videlicet utriusque partis, semper salva.

§. 2. Similiter inquiratur, discutiatur, et moderetur, quæ, et ubi sint falsæ viæ, et indirectæ quorumlibet tributorum? et quantum longe, vel prope hujusmodi⁽¹²⁾ vias falsas, singuli tributarii obsidendi, ac itinerantes in eisdem prohibendi, vel impediendi, justam, et consuetudinariam habuerint, et habere debeant facultatem?

§. 3. Vias autem novas, in locis, quibus viæ ab olim nunquam haberi⁽¹³⁾ consueverunt; nemo pro communi, et universali transitu itinerantium, in detrimentum, et damnum tributorum vicinorum, in faciebz suarum terrarum advenire præsumat.

§. 4. Alioquin, de hujusmodi viis noviter adinventis, in prædictis congregationibus generalibus, juxta affirmationem juratorum assessorum hujusmodi congregationum decernatur: an pro falsis viis reputandæ sint, vel aliter restringendæ, et moderandæ?

§. 5. Habentes insuper, et exigentes tributa, ratione pontis, vel navium; pontes hujusmodi, aut naves sub debita reformatione semper studeant conservare: taliter, quod viatores, et tributa solventes, absque impedimento per pontes, et naves eorum transitum liberum, et non impeditum facere possint.

§. 6. Id vero facere negligentes: penis, et gravaminibus opportunis, ad debitam reformationem, et conservationem, suorum pontium, et navium, in dictis congregationibus promulgandam, per comites eorum parochiales adstringantur, toties, quoties eorum negligentia exigente fuerit opportunum.

(1) Az eredetiben «vel» helyett «et» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «diuturni» helyett «longiturni» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «regnicolarum et» szavak hiányzanak. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «quod experientia» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «inquirantur» áll. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «et loca» áll. (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben «inventas» helyett «inventum» áll. (K. és Ó.)

(8) A «consuetis» helyett helyesebb az 1492: LXXXVII. t. cz. 2. §-ában is olvasható «consueti». (Ó.)

(9) Az eredetiben «tributarium» helyett «tributariis» áll. (K. és Ó.)

(10) Az eredetiben «habentium just» helyett «habentibus eorum just» áll. (K. és Ó.)

(11) Az eredetiben «onus» helyett «in onus» áll. (K. és Ó.)

(12) Az eredetiben «hujusmodi» helyett «ut» áll. (K. és Ó.)

(13) Az eredetiben «haberi» helyett «esse» áll. (K. és Ó.)

zékaik, dézsmáit és birtokait különös királyi meghagyás nélkül elfoglalni; sem pedig magát azokra részben vagy egészben feltölteni.⁽¹⁾

22. CZIKKELY.

Tulságos vámok szedésének eltiltása.

Aztán, mivel felségünk tapasztalásból tudja, hogy ugy a királynak és királynőnek, mint az országlakosoknak és másoknak a vámszedői, nem félve az Istent, az igazságot sem tisztelve, saját kapzsiságuktól csábítva, hosszú idő óta tartó visszaélés, gondatlanság és az e részben szükséges intézkedés elhanyagolása következtében, a portékájukkal és áruikkal országunkban ide s tova járó-kelő országlakosainknak és idegeneknek mértéktelen és fölösleges vámok szedésével eddigelé sok bajt, kárt és rövidséget okoztak és manapság is még nagyobb mohósággal sokat okoznak:

1. §. Azért meghagytuk jelen rendeletünkkel, hogy országunk minden egyes vármegyéjében, a nádori közgyűlések idején, a melyeket az idő szerint való nádorok vagy a királyi rendelkezésből mások tartanak, e közgyűlések hitesei bírái puhatolják ki azoknak az igaz vámoknak a számát és helyét, a melyeket abban a vármegyében szedni szoktak, és kívánják ama vámok uraitól vagy birtokosaitól a vámhelyek első felállításáról szóló levelek felmutatását és ha ezekből a fizetendő vám mennyisége, a melyet az egyes dolgok után fizetni szoktak, kitűnik, annak fizetését a folyó pénz értéke szerint akkép kell mérsékelni és leszállítani, hogy se a vámosoknak vagyis vámhelyek birtokosainak igaz jövedelme ne kisebbüljön, se viszont a vámfizetésre kötelezettek terhére a fizetés mértéke túl ne haladja.⁽²⁾

23. CZIKKELY.

Az uti adók vagy vámok fizetésének mérsékléséről és a hamis utak eltiltásáról.⁽³⁾

Ha azonban a vámhelyeknek ez első felállításáról szóló leveleket nem lehetne megkapni és felmutatni, vagy a netalán megkapott és felmutatott levelek a fizetendő vám mennyiségét fel nem tüntetnék:

1. §. Akkor a mondott gyűlésnek fönt em-

litett hitesei bírái az illető vármegye mindenféle vámjaira nézve hasonló módon fürkészszék ki s tudják meg, hogy mekkora volt a vámok mennyisége, a melyeket régebb időben, a meddig az emberi emlékezet visszamehet, a szokás szerint vám alá eső egyes dolgok után fizetni szoktak, és az akkor forgalomban levő pénz értékének lehető legigazságosabb kiegyenlítésével állítsák azt vissza a régi szokáshoz képest, mindenkor a vám szedésére jogosultak és fizetésre kötelezettek kára és hátránya nélkül, mindenkor tisztelgetben tartván tudniillik mindkét félnek a jogát.

2. §. Hasonlóképen nyomozzák ki, vizsgálják meg s hozzák tisztába, hogy melyek az egyes vámhelyeket megkerülő árutak, s hol vannak ilyenek? és mekkora távolságban vagy közelségben szabad s kell az egyes vámosoknak törvényes szokás szerint, az ilyen árutakat elzárni, és az utasokat azoktól elűltani, vagy távol tartani?

3. §. Olyan helyeken pedig, a hol utak régebben sohasem voltak szokásban, senki se merjen a maga földterületén az utazók közös és általános átkelésére czéljából a szomszédos vámhelyek kárára és rövidségére új utakat létesíteni.

4. §. Különbön az ilyen újonnan létesített utak tekintetében a fentemlített közönséges gyűlésekben kellend e gyűlések hitesei bírának az előadása alapján az iránt határozni, vajjon hamis utaknak tekintendők-e, vagy egyébként kelljen azokat megszorítani és mérsékelni?

5. §. Ezenfelül a vámbirtokosok, akik a hidak vagy hajók használatáért vámot szednek, mindenkor azon legyenek, hogy az ilyen hidakat és hajókat kellően kiigazítva tartsák fönn, akképen, hogy az utasok és vámfizetők az ő hidjaikon és hajóikon akadály nélkül, szabadon kelhessenek át, s átkelésük ne legyen megnehezítve.

6. §. A kik pedig ezt tenni elmulasztanak, azokat a vármegyék ispánjai alkalmas büntetésekkel és bírságokkal hidaiknak és hajóiknak a mondott gyűléseken közzétéendő kijavítására és fentartására kényszerítsék, mindannyiszor, a hányszor ez hanyagságuk miatt szükséges leszen.⁽⁴⁾

(1) V. ö. az 1498: LV. t. cz. és 1542: XXXIII. t. cz., valamint az 1486: XXXVII. t. cz. kapcsán idézett törvényeket. (Ö.)

(2) Megújítja és kibővíti ezt a cikkeyt az 1492: LXXXVII. t. cz. A vámokról v. ö. a most érvényes 1890: I. t. cikket és jegyzetét. Lásd még 1351: VIII., 1500: XL. és XLI., 1563: LIX., 1566: XII., 1569: LXII., 1635: LXXIII., 1637: XCI., 1723: XV. t. cz.

(3) V. ö. a közutakról és vámokról jelenleg rendelkező 1890: I. t. cikket.

(4) Úgy evel mint az előbbi cikkeyvel is v. ö. az 1351: VIII., XV., XVII., az 1458: X. t. cz., az 1464: XV., az 1471: XXV., az 1486: XXXV., XXXVI. t. cz., az 1492: LXXXV., LXXXVI., LXXXVII., LXXXVIII., az 1498: XXXV., XXXVI., LXXIV., az 1500: XL., XII., XLII., az 1504: XXIX., az 1518

ARTICULUS 24.

Infideles, ad castra dominorum non acceptentur: officiales finitimi, et latrones recipere poterunt.

Postremo, antiquam regni nostri consuetudinem presenti edicto confirmantes, de⁽¹⁾ praelatorum, baronum, et nobilium regni nostri approbatione, communiter stabilimus, et ordinamus.

§. 1. Quod nullus praelatorum, baronum, nobilium, et regnicolarum nostrorum, cujuscunque status dignitatis, et conditionis existat,⁽²⁾ quoscunque infideles manifestos, nostros, et coronæ nostræ, ac regni nostri; nec non publicos fures, latrones, et malefactores, præsertim in congregationibus generalibus proscriptos; in suis castris, domibus, et possessionibus⁽³⁾ retinere, ho-

spitare, et conservare; aut eis auxilium, hospitalitatem, et favorem impendere præsumat: sub pœna consimilis infidelitatis, aut furum, et latronum hospitalitatis.

§. 2. Excepto, quod fures, latrones, et alios malefactores, in congregationibus generalibus proscriptos, (demptis infidelibus) barones, et castellani nostri, in confiniis regni, castra, et fortalitia, ac officiolatus, et honores, pro defensione confiniorum tenentes, usque tempus acquirendæ gratiæ, poterunt in hujusmodi castris, et fortalitiis metalibus, receptare, et retinere.

§. 3. In cujus rei memoriam, firmitatemque perpetuam, præsentibus concessimus literas nostras privilegiales, pendentes, authenticæ sigilli nostri duplicis, quo pro nunc, uti rex Hungariæ utimur, munimine roboratas.

§. 4. Datum Posonii,⁽⁴⁾ per manus venerabilis domini, Matthiæ de Gáthalócz, præpositi ecclesiæ quinque-ecclesiensis, aulæ nostræ summi cancellarii, fidelis nostri dilecti, anno Domini, millesimo, quadringentesimo, trigesimo quinto, octavo idus martii: regnorum nostrorum anno, Hungariæ, etc. Quadragesimo octavo, Romanorum vigesimo quinto, Bohemiæ decimo quinto, imperii vero secundo.

§. 5. Venerabilibus in Christo patribus, dominis, Georgio Strigoniensi: Joanne Colocensi, et Bachiensis, canonice unitarum: Dionysio⁽⁵⁾ Spalatensi, archi-episcopis: Jadricense sede vacante: Petro de Rozgon Agriensi: Variadiense sede vacante: Georgio Lépes Transylvaniensi: Zagrabienae sede vacante: Henrico quinque-ecclesiensi: Simone de dicta Rozgon, Vesprimiensi: Clemente Jaurinensi: Vaciense sede vacante: Georgio Nitriensi: Chanadiensi sede vacante: Jacobo Sirmiensi: Josepho Bosnensi: Joanne Tininiensi: vito Corbaviensi⁽⁶⁾: Joanne de dominis, Segniensi: ecclesiarum episcopis, ecclesias Dei feliciter gubernantibus: Sibinicense, Noviense, Scardonense, Traguriense, Makarense, et Pharense, sedibus vacantibus.

§. 6. Item magnificis; Mathia de Palócz, prædicti regni nostri Hungariæ palatino: spectabili, et magnifico Hermannò Ciliæ, et Zagoriæ comite, socero nostro charissimo, totius regni nostri Sclavoniæ bano: comite Stephano de Báthor, judice curiæ nostræ: Ladislao de Chák, vaywoda nostro Transylvaniensi: Joanne, et Stephano Weghle, Segniæ, et Modrusæ comitibus, regnorum nostrorum Dalmatiæ, et Croatiæ prædictorum; Desew, et Ladislao de Gara, Machovien. Nicolao de Radnich, crucifero ordinis prutenorum, Zevrien. Banis. Joanne de sæpedita Rozgon, tavernicorum: Emerico, filio Nicolai de Marczaly, janitorum: Joanne, et Stephano de Perén, dapiferorum: Paulo, et Joanne Kampolth de Náva,⁽⁷⁾ pincernarum: Laurentio de Hedervára, agazonum nostrorum, magistris: ac Stephano, et Georgio, de antelata Rozgon, comitibus nostris Posoniensibus; aliisque, quam pluribus, nostri regni comitatus tenentibus, et honores.

(1) Az eredetiben a «de» szó hiányzik. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «existent» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «domibus et possessionibus» helyett «domibus, bonis et possessionibus» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «Posonii» hiányzik. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «Dionysio» helyett «Dwimo» áll. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «carboniensi» áll. (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben «Nava» helyett «Nána» áll. (K. és Ó.)

24. CZIKKEI.

Hogy a hűtleneket az urak váraiba be ne fogadják, s hogy a tisztek latrokat is elfogadhatnak.

Végezetül, jelen rendeletünkkel országunk régi szokását megerősítvén, országunk főpapjainak, báróinak és nemeseinek helyeslésével közönségesen megállapítjuk és elrendeljük:

1. §. Hogy semmi főpap, báró, nemes és bármely rangu s rendű országlakosunk se merje a hozzánk, koronánkhoz és országunkhoz nyilván hűtleneket, nemkülönben a nyilvános tolvajokat, latrokat és gonosztevőket, különösen pedig azokat, kiket közönséges gyűlésekben levelesítettek, hasonló hűtlenségnek, vagy a tolvajok és rablók vendégül fogadásának büntetése alatt, a maga váraiban,

házaiban és birtokain elhelyezni, vendégül fogadni és megtartani, vagy őket segélyben, vendégszeretethen és kedvezményben részesíteni.

2. §. Kivévén, hogy azok a báróink és várnagyaink, kiknek az ország végvidékein ezek megvédelmezése czéljából várak és erősségek vannak kezükön, és a kik ott hivatalt és tisztséget viselnek, a közönséges gyűlésekben levelesített tolvajokat, rablókat és gonosztevőket (a hűtlenek kivételével) addig, míg kegyelmet nyernek, az ilyen határszéli várakba és erősségekbe befogadhatják és ott tartathatják. (1)

3. §. A minek emlékezetére és örök erősségére kiadtuk jelen kivátságlevelünket, megerősítvén azt hiteles függő kettős pecsétünkkel, melylyel ez idő szerint, mint Magyarország királya, élünk.

4. §. Kelt Pozsonyban, tisztelendő Gáthalóczi Mátyás urnak, a pécsi egyház prépostjának, udvarunk főkancellárjának, a mi kedvelt hívünknek kezével, az Úrnak ezernégyszázharminczötödik esztendejében, Márczius nyolczadikán, Magyarországi stb. uralkodásunk negyvennyolczadik, a rómainak huszonötödik, a csehországinak tizenötödik, császárságunknak pedig második évében.

5. §. Jelen lévén a tisztelendő atyák és urak Krisztusban, György az esztergomi, János a kánonszerűleg egyesült kalocsai és bácsi, Dénes a spalatói egyházak érsekei, a jadrái püspöki szék üresen állván; Rozgoni Péter egri püspök; a váradi püspöki szék üresedésben levén; Lépes György erdélyi püspök; a zágrábi püspöki szék betöltetlen levén; Henrik pécsi, Rozgoni Simon veszprémi, Kelemen győri püspök; a váczai püspöki szék üresedésben levén; György nyitrai püspök; a csanádi püspöki szék üresen állván; Jakab szerémi, József boszniai, János tinini, Vitus corbaviai, de Dominis János zenggi püspökök, a kik az Isten egyházait szerencsésen kormányozzák; a sebenicói, novii, scardowi, traguriai, makárai, és pharai székek üresedésben levén.

6. §. Továbbá Nagyságos Palóczi Mátyás, mondott Magyarországnak nádora; tekintetes és nagyságos Hermann, Cilli és Zagoria grófja, a mi legkedvesebb apósunk, egész Szlavonországunk bánja, Báthori István országbiránk, Csák László erdélyi vajdánk, Wéghle János és István a nevezett, Dalmát- és Horvátországunkban fekvő Zenggnck és Modrusnak ispánjai, Gara Dezső és László macsói, Radnics Miklós a pruténok rendének kereszteze, szörényi bánok; a többször említett Rozgoni János tárnok, Marczali Miklós fia Imre, ajtónálló, Peréni János és István asztalnok; Návai-Kompolth Pál és János pohárnok, Hedervári Lőrincz lovászmesterünk és az előbb említett Rozgoni István meg György pozsonyi ispánjaink, meg mások igen sokan, kik országunk ispánságait és tisztségeit viselik.

(bácsi): XII., az 1528: V., az 1566: XII., az 1588: XXVII., az 1598: XXX., az 1599: XXX., az 1600: XVIII., az 1601: XXII., az 1602: XV., az 1609: XVIII., az 1613: XXI., az 1618: XVII., az 1625: XXXIV., az 1635: XXIX., az 1681: XLIX., az 1713: XV. és az 1723 XV. t. cz. (0.)

(1) V. ö. fönn (a 200. lapon) az 1404. évi decretum 20. §-át; 1486: XLVII. t. cz. és 1492: LXXXIII. t. czikk. (0.)

ALBERT

(1437—1439).

ALBERTI REGIS

DECRETUM.⁽¹⁾

Albertus.⁽²⁾ Dei gratia, Romanorum rex, semper augustus, ac Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiae, etc. rex, et dux Austriæ, etc.

§. 1. Memoriae commendamus, tenore præsentium significantes, quibus expedit universis; quod excellentissimo principe domino Sigismundo Romanorum imperatore, ac præfati regni Hungariæ, etc. rege, patre nostro charissimo, laudandæ memoriæ, tempore, noviter præteriti,⁽³⁾ Deo cæli, cujus nutui, humana fragilitas nequit obviare volente, viam universæ carnis ingrediente, nobisque divina favente Clementia, in regimen, et solium ipsius regni Hungariæ votive succedentibus; prælatorum, et baronum, nec non procerum, et nobilium regni nostri Hungariæ, cætus, et universitatis identitas, nostrum regium conspectum adeundo, et libertates ipsius regni nostri, quibus ipsi prælati, barones, et nobiles, eorumque prædecessores, temporibus divorum regum, præsertim quondam serenissimi principis, domini Ludovici regis, felicitis recordationis, prædecessoris nostri, freti fuere, et gavis, in quam plurimis⁽⁴⁾ suis articulis, diminutas esse recitantes; et nostram regiam serenitatem, super reformatione status dicti regni nostri, precibus, et instantiis propulsantes; infrascriptos articulos, et in eis contenta, nostris literis inseri, et conscribi facere, approbare, et in eisdem, se, per nos illibate conservari, humillime supplicarunt.

§. 2. Nos quoque⁽⁵⁾ promisimus, imo promittimus bona fide, quod articulos infra scriptos tenere, et implere volumus, et debemus.

ARTICULUS 1.

De reformatione consuetudinum regni.

Primo, quod antiquas leges, et consuetudines hujus regni, et libertates regnicolarum, ecclesiasticorum, et sæcularium, cujuslibet status, ad priorem suum modum, et statum, quantum de jure, et cum honore, eorundemque prælatorum, et baronum, ac regni nobilium consilio, et auxilio possumus; reducemus, redintegrabimus, reformabimus, et de cætero in eisdem manutenebimus, et conservabimus.

(1) E decretum hiteles eredeti példányokban Kovachich J. M. szerint megvan: a) a bécsi udvari titkos levéltárban; b) Horvát-Szlavonországok levéltárában; c) Kassa város; d) a szepesi káptalan levéltárában; e) a Batthyáni-család körmendi levéltárában; f) Fodroczy Lászlónál Zagoriában.

(2) Az eredetiben «Nos Albertus» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben helyesen «præterito» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «plurimis» helyett «pluribus» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «Nos quoque» helyett «Nosque» áll. (K. és Ó.)

ALBERT KIRÁLY

DECRETUMA.⁽¹⁾

Albert, Isten kegyelméből a rómaiak mindenkor felséges királya és Magyarország, Csehország, Dalmácia, Horvátország stb. királya, Ausztria hercege stb.

1. §. Jelen levelünk rendjén adjuk emlékezetére és tudtára mindeneknek, a kiket illet, hogy, miután az ég Urának, a kinek akaratával a gyalgó ember nem ellenkezhetik, Zsigmond urat, a dicső fejedelmet, római császárt és emlitett Magyarországunk királyát, a mi boldog emlékü legkedvesebb atyánkat, a közelmúlt időben az örökkévalóság világába tetszett szólítani és mi, Isten kedvező kegyelméből óhajtságunk szerint az ő utódjaként Magyarország kormányára és trónjára jutottunk : Magyarországunk főpapjainak, báróinak, előkelőinek és nemeseinek gyülekezete és egész közönsége királyi színünk előtt megjelenvén, előadták, hogy országunk jogai, melyekkel a dicsőült királyok, különösen a néhai dicső fejedelem, a mi elődünk, boldog emlékezetű Lajos király ur idejében éltek és a melyeket akkor élveztek, igen sok czikkelyükben megcsontultak ; és királyi felségünket mondott országunk állapotának megjavítása tárgyában kéréseikkel és sürgetéseikkel ostromolván, alázatosan könyörögtek, hogy az alább következő czikkelyeket és az azokban foglaltakat levelünkbe iktassuk, irassuk, jóváhagyjuk és őket azokban sérthetetlenül megtartsuk.

2. §. Meg is ígértük, sőt jó lélekkel ígérjük, hogy az alább irt czikkelyeket meg akarjuk tartani s kötelességünk azokat teljesíteni.

1. CZIKKELY.

Az ország szokásainak visszaállításáról.

Először, hogy ennek az országnak régi törvényeit és szokásait és bármely rendű országlakosoknak, úgy egyháziaknak mint világiaknak, jogait, a meny nyire azt igazságosan és tisztességesen és a főpapoknak, báróknak és az ország nemeseinek tanácsával és segítségével tehetjük, korábbi mértékük és állapotuk szerint fogjuk helyrehozni, megújítani és visszaállítani és abban továbbra is megtartani és megoltalmazni.⁽²⁾

(1) Ez a decretum 1439-ből való.

(2) V. ö. az 1222. évi aranybulla 31. cikkét.

ARTICULUS 2.

Palatinus per regem et regnicolas eligatur.

Insuper, quod regia majestas, palatinum regni, antiqua consuetudine ipsius regni requirente, eo, quod idem palatinus, ex parte regnicolarum regiæ serenitati; et ex parte ipsius regiæ serenitatis regnicolis; iudicium, et justitiam facere potest, et tenetur ex consilio prælatorum, ac baronum, et regni nobilium, pari voluntate eligat.

ARTICULUS 3.

De stipendialis et exercitu generali.

Quod⁽¹⁾ regia dignitas, pro tuitione regni, et confinium ipsius conservatione hominibus suis exercituantibus, de stipendio regali dispositiones faciat, sic; quod regnicolas, ipsi stipendiati non prædentur.⁽²⁾

§. 1. Exercitus vero generalis regnicolis, tamdiu, donec huiusmodi stipendiati exercituantibus, adversariis resistere poterunt; non proclametur.

§. 2. Ubi autem ipsi exercituantibus, regnicolas prædati fuerint; tunc tales pronuncientur, adinstar aliorum patrum actuum potentiariarum.

§. 3. Dum vero necessitate urgente, exercitum generalem proclamare contigerit; tunc nobiles regni, ultra metas, et confinia regni,⁽³⁾ inviti, more exercituantium, non ducantur: antiqua eorum libertate requirente.

ARTICULUS 4.

Nociæ consuetudines aboleantur.

Novitates,⁽⁴⁾ et nociæ consuetudines introductæ, aboleantur, et destruantur.

ARTICULUS 5.

Externis officia non conferantur. Et quod domini prælati et barones homines forenses non conservent.

Item, quod alienigenis, et forensibus hominibus, cujuscunque nationis, et lingvæ existant; officia in ipso regno nostro, non commitemus.

§. 1. Nec castra, fortalitia, metas, possessiones, honores, prælaturas, baronatus,⁽⁵⁾ comitatus, vel quascunque ecclesiasticas, vel sæculares dignitates, ad tempus, vel perpetuum, extraneis, vel forensibus; nisi hominibus Hungaris conferemus.

§. 2. Quodque prælati, et barones, homines extraneos, vel forenses non conservent.

ARTICULUS 6.

Proventus regales solis incolis regni in arendam conferantur.

Item, de tricesimis, lucro⁽⁶⁾ cameræ, montanis, urbibus, cusionibus monetarum, cameris,⁽⁷⁾ et quibuscunque officiolatibus, in arendam administrative, seu

⁽¹⁾ Az eredetiben «Quod» helyett «Item quod» áll. (K. és Ó.)

⁽²⁾ Az eredetiben a «prædentur» szót «exercitantes» követi. (K. és Ó.)

⁽³⁾ Az eredetiben «confinia regni» helyett ezek állanak: «confinia regni ex quacunque parte ejusdem regni». (K. és Ó.)

⁽⁴⁾ Az eredetiben a «novitates» előtt «Item quod» szavak állanak. (K. és Ó.)

⁽⁵⁾ Az eredetiben «baronis» áll hibásan. (K. és Ó.)

⁽⁶⁾ Az eredetiben lucro helyett «et lucro» áll. (K. és Ó.)

⁽⁷⁾ Az eredetiben «cameris» helyett ezek állanak «cameris salium eorundemque comitibus nec non mardurinis quinquagesimis». (K. és Ó.)

2. CZIKKELY.

Hogy a nádort a király és országlakók válaszszaák.

Ezenfelül, minthogy a nádor az országlakosok részéről a királyi felségnek, és a királyi felség részéről az országlakosoknak törvényt és igazságot szolgáltatathat s kötelessége is ezt tenni: azért az ország nádorát, így kívánván ezt az ország régi szokása, a királyi felség a főpapoknak, báróknak és az ország nemeseinek tanácsára velük egyetértőleg válaszsza ki.⁽¹⁾

3. CZIKKELY.

A zsoldosokról és a közönséges hadsereg-ről.

Hogy a királyi felség az ország megvédésének és végvidékei megőrzésének érdekében táborozó katonái részére gondoskodjék a királyi zsoldról, nehogy e zsoldosok az országlakosokat kirabolják.⁽²⁾

1. §. Általános felkelést pedig addig ne hirdessen az országlakosoknak, a míg e zsoldos katonák az ellenségnek ellent tudnak állani.⁽³⁾

2. §. Ha pedig e katonák az országlako-

sokat megrabolják, más hatalmaskodók módjára kell őket elítélni.

3. §. Ha pedig, a szükség úgy parancsolván, általános felkelést találnának hirdetni, akkor az ország nemeseit akaratuk ellen, táborozók módjára, az ország határain és szélein túl, ne vigyék; mert régi szabadságuk ezt hozza magával.⁽⁴⁾

4. CZIKKELY.

Az ártalmas szokások eltörlendők.

A behozott ártalmas útításokat és szokásokat el kell törölni és ki kell irtani.

5. CZIKKELY.

Hogy külföldiekre tisztségek nem ruházhatók és hogy a főpapok és báró urak ne tartsanak maguknak idegen embereket.⁽⁵⁾

Továbbá, hogy országunkban idegen és külső embereknek bármily nemzetségük és nyelvük legyenek is, nem fogunk tisztségeket adni.

1. §. És várakat erősségeket, határokat, birtokokat, hivatalokat, nagyobb egyházi javadalmakat, báróságokat, ispánságokat és akármilyen egyházi vagy világi méltóságokat sem fogunk, akár ideiglenesen, akár állandóan, külföldieknek vagy idegeneknek adományozni, hanem csakis magyar embereknek.

2. §. És hogy a főpapok meg bárók ne tartsanak maguknak külföldi vagy idegen embereket.

6. CZIKKELY.

Hogy a királyi jövedelmeket egyedül az ország lakosai részére kell bérbe adni.

Továbbá a harminczadokról, kamaranyereségről, bányákról, bányajövedelmekről, pénzverésről, kamarákról és bármiféle tisztségekről, bérbeadás után

(1) V. ö. az 1481. évi úgynevezett nádori t. cikkeket, továbbá 1492: XXXIII. t. cz., 1526: II. t. cz., 1608 (k. e.): III. t. cz., 1613: VII., 1618: IV. t. cz., 1622: II., 1638: I. t. cz. 1649: VIII. t. cz., 1650: I., 1681: I., 1713: V. t. cz. 4. §. L. még az 1848: III. és XXXVIII. t. cikkeket, valamint a nádorválasztásnak bizonytalan időre felfüggesztéséről az 1867: VII. t. cz. 2. §-át. Márkus.

(2) V. ö. 1492: XVII. t. cz.

(3) V. ö. 1492: XVIII. t. cz. és 1498: XVIII. t. cz.

(4) V. ö. 1222. évi aranybulla 7. cikkét.

(5) V. ö. alább a 6., 12., 13. és 26. cikkelyt, továbbá Szent István I. k. 6. fej., Szt. László II. k. 18. fej., 1222. évi aranybulla 2. cz., 1433: III., 1438: VII., 1481: VI., 1492: VI—VIII., 1495: XXX. és XXXII., 1500: XXXV., 1523: XVII., 1536: XLII. és XLIII., 1546: XV., 1552: XLII., 1556: XXXIII., 1563: XXXIV., 1569: XXXI., 1608 (k. e.) X., 1630: XXX., 1635: XXXI., 1638: I., 1747: XCVIII., 1639: I. és XXXVIII. és 1741: XV. t. cz. (6.) A magyar állampolgárságról (1879: L. t. cz.), mint a köztisztviselőket minősítő általános kellékről v. ö. 1883: I. t. cz. 1. §. a) p. Márkus.

aliter quovis modo : similiter hominibus idoneis, coronæ Hungariæ suppositis, et non extraneis, liberam disponendi facultatem, more consueto, habeamus.

ARTICULUS 7.

De lucro cameræ, quinquagesima, et mardurinis.

Lucrum⁽¹⁾ cameræ, in regno Hungariæ: quinquagesimam in partibus Transilvaniensibus, ac mardurinas in regno Sclavoniæ, exigí consuetas; more alias ab antiquo consueto, exigí faciemus.

§. 1. Reducendo ad statum, tempore præfati condam domini Ludovici regis, observatum.

ARTICULUS 8.

Praelati, et barones, duas dignitates tenere non possint.

Praelati,⁽²⁾ et barones, duas dignitates, honores baronatus, scilicet sæculares, et ecclesiasticas, simul tenere non valeant.

§. 1. Nec homo sæcularis, sive vir ecclesiasticus, dignitates ecclesiasticas⁽³⁾ occupative servare possit.

ARTICULUS 9.

De cambiis forensium mercatorum.

Nullus⁽⁴⁾ mercatorum forensium, et extraneorum, cujuscunque nationis existat, ad mercandum, seu forisandum, in medium regni; sed ad loca, tempore præfati condam domini Ludovici

regis. ad forisandum, ac emendum, et cambium deputata; negotiationes suas peracturus, more consueto accedat.

ARTICULUS 10.

Moneta non imputanda: ⁽⁵⁾ de cusione obulorum.

Quod⁽⁶⁾ monetam auri, et argenti, in valore, et cursu, quibus pro nunc existit, sine consilio prælatorum, baronum,⁽⁷⁾ et regni nobilium non immutabimus.

§. 1. Sed cudantur obuli in eadem liga,⁽⁸⁾ qua ipsi majores denarii cuduntur.

§. 2. Quorum obulorum duo, unum integrum denarium valeant.

§. 3. Et, quod penes dominum archi episcopi

pum Strigoniensem, et magistrum tavernicorum, unus fidelis, et idoneus vir; in probatorem hujusmodi cusionis monetæ, auri scilicet et argenti, deputetur.

ARTICULUS 11.

De extraneis monetis, et salibus.

Monetæ,⁽⁹⁾ et pecuniæ extraneæ, atque sales forenses, in regnum Hungariæ non inducantur, et nec acceptentur.

§. 1. Et de hoc fiat provisio celerius, quantum potest.

(1) Az eredetiben a «Lucrum» szó előtt «Item» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben a «Praelati» előtt «Item» szó áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «dignitates ecclesiasticas» szók hiányzanak. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «Nullus» előtt «Item» áll. (K. és Ó.)

(5) «Imputanda» helyett olv. «immutanda». (Ó.)

(6) Az eredetiben «Quod» előtt «Item» áll. (K. és Ó.)

(7) A «baronum» szó csak a zágrábi példányban van meg, a többiben hiányzik. (K. és Ó.)

(8) Az eredetiben «liga» helyett «lega» áll. (K. és Ó.)

(9) Az eredetiben «Monetæ» előtt «Item» áll. (K. és Ó.)

vagy másképen bármi módon, a megállapodott szokás értelmében, szintén csak Magyarország koronájának alávetett, arra alkalmas emberek és nem külföldiek részére legyen szabad rendelkezési jogunk.⁽¹⁾

7. CZIKKELY.

A kamaranyereségről, az ötvenedről és a nyestbóradókról.⁽²⁾

A Magyarországon szokásos kamara nyereséget, az ötvenedet, melyet az erdélyi részekben, és a nyestbóradókat, melyeket Szlavonországban szoktak fizetni, a már régtől fogva divó szokás szerint fogjuk szedetni.

1. §. Visszaállítván azokat abba az állapotba, melyben azok az említett néhai Lajos király úr idején léteztek.

8. CZIKKELY.

Hogy a főpapok és bárók két méltóságot nem viselhetnek.⁽³⁾

A főpapok és bárók két méltóságot, bárói tisztséget, tudniillik egyházit és világi, egyszerre nem viselhetnek.

1. §. És erőszakkal elfoglalt egyházi hivatalokban se világi, se egyházi férfi ne maradhasson.

9. CZIKKELY.

Idegen kereskedők csereberéjéről.

Az idegen és külföldi kereskedők közül, bármely nemzetségbeliek legyenek is, kereskedés vagy kalmárkodás végett senki se jöjjen az ország közepére, hanem a megállapo-

dott szokás szerint, menjen azokra a helyekre, melyeket kereskedés, vásárlás és csereberélés czéljából az említett néhai Lajos király úr idejében jelöltek ki, és ott üzérkedjék.⁽⁴⁾

10. CZIKKELY.

A pénznek meg nem változtatásáról és aprópénz veréséről.

Hogy az arany és ezüstpénznek jelenleg divó értékét és folyamát a főpapoknak, báróknak és az ország nemeseinek tanácsa nélkül nem fogjuk megváltoztatni.⁽⁵⁾

1. §. Hanem aprópénzt kell verni ugyanazon finomságban, a minőben a nagyobb dénárokat verik.

2. §. És két ilyen apró pénz egy egész dénár értékű legyen.⁽⁶⁾

3. §. És hogy az arany és ezüstpénz verésének ellenőrzőjéül az esztorgomi érsek úr⁽⁷⁾ és tárnokmester mellé egy hűséges és arra alkalmas férfit kell kirendelni.

11. CZIKKELY.

A külföldi pénzekről és sókról.

Külföldi pénzdarabokat és pénzeket, ugyanintén idegen sókat Magyarországra sem behozni, sem itt elfogadni nem szabad.⁽⁸⁾

1. §. És ez iránt, a mennyire csak lehet, mentül hamarabb kell intézkedni.

(1) V. ö. 1454: II. t. cz., 1532: XXX. t. cz., 1588: IV. t. cz., 1606. bécsi béke 5. cz., k. e. 1608: V. t. cz., 1723: XVI. t. cz. Márkus.

(2) V. ö. az 1222. évi aranybulla 27. cikkét, továbbá 1351: V. s XII. t. cz. és 1492: XXVI. t. cz. Lásd még 1514: III. t. cz. 10. §. (Ó.)

(3) V. ö. az 1222. évi aranybulla 30. cz., az 1498: LXX. t. cz., 1500: XXXI. t. cz. és a végvidéki tisztségeket illetőleg az 1523: XVII. t. cz. 3. §-át. (Ó.)

(4) V. ö. 1405 (II.): II. t. cz. és 1492: LXXXIV. t. cz.

(5) Az országgyűlés hatáskörének egy részét állapítja meg e törvény, mely alkotmányunknak egyik alaptörvénye maradt. L. alább a 14. cikkelyt. Márkus.

(6) A pénz értékéről v. ö. az 1405 (II.): VII. t. cz. és az annak kapcsán idézett cikkelyeket.

(7) Az esztorgomi érsek e hatásköréről (pisetarius) v. ö. 1522: IX. t. cz. 2. §.; 1553: XXIII. t. cz. 3. §.; 1557: XV. t. cz.; 1563: LXXXIII. t. cz.; 1622: XI. VI. t. cz.; 1659: LXXII. t. cz. 3. §. Márkus.

(8) Külföldi pénzek behozatalának tilalmáról v. ö. 1492: XXXI. t. cz., 1507: II. t. cz., 1514: LXVI.

ARTICULUS 12.

Regina, officiolatus, solis incolis regni conferat.

Quod⁽¹⁾ dispositio pro serenissima principe, domina Elisabeth regina, et ejus status honoris conservatione, ex quo est hæres hujus regni, fiat; ubicunque vult in regno.

§. 1. Sic tamen; quod ipsa domina regina, honores, et officiolatus suos, non extraneis, et alienigenis, sed incolis hujus regni, quibuscunque maluerit, conferendi; et collatos, ab eisdem secundum suum arbitrium, dum sibi placuerit: habeat facultatem auferendi.

ARTICULUS 13.

Capti in bello ex hostibus et manubiæ, militibus non adimantur.

Dum⁽²⁾ in exercitibus, et pugnis, seu quibuscunque rixis, cum inimicis regni comitendis, Hungaros aliquos de hostibus captivare; vel aliquid aliud lucrari contigerit.

§. 1. Tunc ipsi Hungari, hujusmodi captivos et lucrum, exceptis notabilibus personis, vel capitaneis ipsorum exercituum inimicorum, regiæ majestati, in captivos pertinentibus, quos nos ab ipsis captivantibus, pro donis condignis recipere valeamus, pro se retinendi; vel vendendi, aut ecclesiis perpetuæ servitutis jugo tradendi, et donandi: habeant facultatem.

ARTICULUS 14.

Rex, in defensionibus metarum regni, consilio regnicolarum utetur.

In⁽³⁾ defensionibus, et conservationibus metarum, hujus regni et confiniorum, consilii regnicolarum utemur.

ARTICULUS 15.

Rex, potest absque consilio, honores saeculares, incolis hujus regni conferre, et auferre.

Honores⁽⁴⁾ saeculares, absque quolibet consilio, hominibus istius regni Hungariæ, et non advenis:

liberum arbitrium

conferendi, et ab eisdem auferendi habeamus facultatem.⁽⁵⁾

(1) Az eredetiben «Quod» előtt «Item» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «Dum» előtt «Item» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «In» helyett «Item quod in» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «Honores» előtt «Item» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «facultatem» szó hiányzik. (K. és Ó.)

12. CZIKKELV.

Hogy a királynő csakis az ország lakosaira ruházzon tisztségeket.

Hogy a felséges fejedelemnőnek, Erzsébet királyasszonynak és állása méltóságának fentartása érdekében, mivelhogy ő ez ország örököse, az országban mindenütt, a hol akarja, intézkedés történjék.⁽¹⁾

1. §. Ugy azonban, hogy a királyasszony az ő tisztségeit és hivatalait ne külföldieknek és idegeneknek, hanem az ország lakosai közül annak adományozhassa, a kinek inkább akarja, és az adományozottakat tőlük saját belátása szerint, a mikor neki tetszik, ismét elvehesse.

13. CZIKKELV.

Hogy a katonáktól a hadifoglyokat s az ellenségtől szerzett zsákmányt el ne vegyék.⁽²⁾

Ha a magyarok az ország ellenségeivel folytatott hadjáratok, ütközetek vagy bármely csaták alkalmával az ellenségtől valakit netán elfognának, vagy más valamit találnának szerezni:

1. §. Akkor szabadságukban álljon a magyaroknak, az ilyen foglyokat vagy hadi szer-

zeményt a maguk számára megtartani vagy eladni, vagy az egyházaknak örökös szolgáltságba adni és ajándékozni, kivévén a nevezetesebb személyeket, vagy az ellenséges hadseregek kapitányait, a kik, foglyokként a királvi felséget illetik, s akiket mi elfogóinktól méltó adomány ellenében elvehetünk.

14. CZIKKELV.

Hogy a király az ország határainak megvédelmezésében az országglakosok tanácsával éljen.⁽³⁾

Országunk határainak megvédelmezésében és fentartásában az országglakosok tanácsával fogunk élni.

15. CZIKKELV.

Hogy a király ez ország lakosainak világi tisztségeket a tanács nélkül adományozhat s vehet el tőlük.

Szabad tetszésünkben álljon világi tisztségeket Magyarország lakosainak, nem pedig idegeneknek,

minden tanács nélkül⁽⁴⁾

adományozni s jogunk legyen azokat tőlük elvenni.⁽⁵⁾

t. cz., 1325: XXIII. t. cz., 1326: XXXVII. t. cz. (Ó.) A külföldi sőről v. ö. fön (227. lap) 1403 (I.): XX., (235. l.), 1405 (II.): VIII. és alább 1464: IX. t. cz. Márkus.

(1) V. ö. fön (281. lap) az 5. és 6. és alább a 13. és 26. cikkelyt.

(2) V. ö. 1506: XLIII. és LIV., 1622: LIV. t. cz. M.

(3) Az országgyűlés hatáskörének egy részét állapítja meg ez a törvény is, mely alkotmányunknak egyik alaptörvénye maradt. V. ö. fön a 10. cikkelyt. L. még 1492: VII., 1539: VIII., k. e. 1608: X., 1622: II., 1649: VIII., 1759: I., 1662: IV., 1741: XI. t. cz. Márkus.

(4) A független magyar felelős miniszterium alakításáról szóló 1848: III. t. cz. 3. és 7. §§-ai értelmében bármely tisztség adományozásának érvényességéhez miniszteri ellenjegyzés szükséges. Márkus.

(5) V. ö. fentebb e decretumnak 5., 12., 14. és alább 25., 26. cikkelyeit és az 5. cikkelyhez fűzött megjegyzéseket.

ARTICULUS 16.

Possessiones forensibus non conferantur: incolis etiam, pro servitiis, et non pecuniis, donentur.

Possessiones,⁽¹⁾ et jura possessionaria, non forensibus, sed bene meritis incolis tantum regni, et coronæ Hungariæ subjectis, juxta eorum merita, et obsequia; et non pro pecunia, conferemus.

§. 1. Perpetuas vero venditiones, vel impignorationes jurium regalium, et coronæ; nec cum consilio, nec sine consilio quorumcunque, faciemus.

ARTICULUS 17.

De metis regni Hungariæ, et Austriæ, ac Moraviæ.

Præscriptiones,⁽²⁾ et dispositiones, super metis, et graniciebus, inter Hungariam, et siliio eorundem⁽³⁾ prælatorum, baronum, et regni nobilium, de jure facere debemus; libenter faciemus.

§. 1. De metis vero, et graniciebus, inter

ARTICULUS 18.

Hospitalitas, et victualium procuratio pro rege a regnicolis, an fieri debeat?

Item, quod in possessionibus, et bonis⁽⁴⁾ nobilium, et ecclesiarum, seu quorumcunque sæcularium, et ecclesiasticarum personarum, violentas exactiones victualium, procuraciones hospitalitatum, et alias quasunque aggravaciones; præter voluntatem invitantium non faciemus, nec fieri permittemus.

§. 1. Nec in domibus, et in locis prælatorum, baronum, et aliorum quorumcunque sæcularium, et ecclesiasticarum personarum, pro tractatibus habendis, et aliis quibuscunque negotiis expediendis, ipsis invitis morabimur.

§. 2. Aut eos expensis, victualibus, curruum, et sarcinarum vecturis, nunciatorum, et familiarium, ac quorumcunque ad nos pertinentium procuracionibus; ultra eorum spontaneam voluntatem, in aliquo gravabimus.

§. 3. Sicut abusive, et contra eorum voluntatem, ab aliquo tempore retro-acto fieri; erat inchoatum.

ARTICULUS 19.

Ecclesiasticæ personæ non taxentur, sed exercituent.

Ecclesiæ, et ecclesiasticæ personæ, a taxis non diu abusive introductis, liberæ, et absolutæ relinquuntur.

§. 1. Servitia tamen exercitualia, more alias consueto, facere teneantur.

(1) Az eredetiben a «Possessiones» előtt «Item» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «Præscriptiones» előtt «Item» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «eorundem» szó hiányzik. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «et bonis» szavak hiányzanak. (K. és Ó.)

16. CZIKKELY.

Birtokokat nem kell idegeneknek adományozni⁽¹⁾ s az országlakosoknak is szolgálatok fejében és nem pénzért kell adni.

A birtokokat és birtokjogokat nem idegeneknek, hanem csak országunk jól érdemesült és Magyarország koronája alatt álló lakosainak fogjuk adományozni, nem pénzért, hanem érdemeikhez és szolgálataikhoz képest.

1. §. A királyi és koronajogokat pedig sem bárkinek tanácsával, sem a nélkül, örök áron el nem adjuk, sem zálogba nem vetjük.⁽²⁾

17. CZIKKELY.

Magyarországnak és Ausztriának meg Morvaországnak határaitól.

A Magyarország és Ausztria közt levő Morvaország között fekvő határokat és határok és határvonalak tárgyában tett korábbi rendelkezések és intézkedések továbbra is erejükben maradjanak.

1. §. A mi pedig a Magyarország és ország nemeseinek tanácsából törvény szerint tennünk kell.⁽³⁾

18. CZIKKELY.

Vajjon kötelesek-e az országlakosok a királyt megvendégelni és élelmiszerekkel ellátni?

Továbbá, hogy a nemesek és egyházak, vagy bármely világi és egyházi személyek birtokain és jószágain azok akaratán kívül, kik minket vendégül meghivnak, élelmi szereket, megvendéglést erőszakkal nem követelünk és más valami módon sem fogjuk azokat terhelni s másoknak sem fogjuk megengedni, hogy ezt tegyék.

1. §. A főpapok, bárók és akármely más világi vagy egyházi személyek házaiban és helyiségeiben sem fogunk, az ő akaratuk ellenére, tárgyalások tartása vagy akármely ügyek elintézése céljából megszállni.⁽⁴⁾

2. §. Vagy pedig önkénytes akaratukon kívül semmi részben nem fogjuk őket költségekkel, élelem vagy kocsik adásával és podgyászszállítással, követeink, udvarnépünk és bármely hozzánk tartozók ellátásával terhelni.

3. §. A mint ez bizonyos idővel ezelőtt⁽⁵⁾ visszaélésből és az ő akaratuk ellenére szokásba kezdett jöni.

19. CZIKKELY.

Hogy az egyházi személyek adót ne fizessenek, hanem hadakozzanak.⁽⁶⁾

Az egyházak és egyházi nemesek, a nemrég igaz ok nélkül behozott adóktól szabadok és mentesek legyenek.

1. §. A hadi szolgálatokat azonban, a külföldben szokott módon, teljesíteni tartozzanak.

(1) V. ö. fönnt az 3., 12. és 15. cikkelyt.

(2) V. ö. 1514: II. és III. t. cz., 1608 (k. e.): XXII. t. cz. és 1622: XLVI. t. cz., továbbá 1492: IX. t. cikk és 1500: X. t. cz. az azok kapcsán idézett forrásokkal. (Ö.)

(3) V. ö. 1453: I. t. cz., 1492: XXV. t. cz., 1547: XXXVII. t. cz., 1741: II. t. cz., 1807: XXX. és XXXI. t. cz. (Ö.)

(4) V. ö. az 1222. évi aranybulla 3., 15. és 22. cikkét.

(5) V. ö. 1405 (II.): XIII. t. cz.

(6) V. ö. Hk. I. R. 2., 12. cz., II. R. 44. cz. L. továbbá 1434: III. t. cz., 1471: XXIV. t. cz., 1498: XV. XXXV. és LVII. t. cz., 1500: XXII. t. cz., 1418: III. t. cz. 1542 (pozsonyi): XXVII., 1542 (beszterceb.): XXXV., 1543: XIII., 1545: XXII., 1545: XVII. t. cz., 1552: II. és III. t. cz., 1553: V. t. cz., 1559: XIV. és XL. t. cz., 1563: XVIII., 1567: XXV. t. cz., 1574: XXII., 1587: X., 1618: LVIII., 1635: XLVI., 1638: XLIV., 1642: V., 1681: XLVI., 1741: LXIII. t. cz. V. ö. végül a közös teherviselésről szóló 1848: III. t. cikkét.

Márkus.

ARTICULUS 20.

De maritationibus filiarum regis.

De maritatione⁽¹⁾ filiarum nostrarum; agemus cum consilio praelatorum, et baronum, ac nobilium regni nostri Hungariæ: nec non cognatorum, et proximorum, atque subditorum regnorum, et ducatum nostrorum.

ARTICULUS 21.

Ecclesiastica beneficia, saeculares non occupent.

Item, quod ecclesiastica beneficia, vacatura non faciemus.

§. 1. Neque permittemus per saeculares occupari personas.

ARTICULUS 22.

Rex, in Hungaria manebit.

Item, quod habitationem nostram, hic⁽²⁾ in Hungaria, more aliorum regum faciemus, et continuabimus.

ARTICULUS 23.

Procuratores regii, et reginales, dum suarum majestatum causae tractantur, in sede judiciaria sedere non possint.

Procuratores⁽³⁾ regiæ, et reginalis majestatum, in sede judiciaria, una cum judicantibus, sedere non possint, sed inter causantes (tempore, quo videlicet causa ipsarum⁽⁴⁾ regiæ, et reginalis majestatum agitur) stare debeant.

§. 4. Literas etiam per causidicos, in ipsa nec tractent suis manibus; nisi magistri sede exhibendas; per se non conspiciant: judicantes.

ARTICULUS 24.

Quod regia, et reginalis majestas ratione indebitae recaptivationis jurium possessionariorum; in aestimatione bonorum convincantur. Et de impetratoribus jurium regalium.

In⁽⁵⁾ facto possessionum, per regiam, aut reginalem majestatem, aut eorum procuratores, a talibus, qui perprius in dominio earum exstiterunt, recaptivandarum, et juri regio acquirendarum,⁽⁶⁾ quas regalis, seu reginalis majestates, jure mediante vigore hujusmodi recaptivationis, sibi appropriare non possent,

(1) Az eredetiben «De maritatione» helyett «Item quod de maritatione» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «hic» szó hiányzik. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «Procuratores» helyett «Item quod procuratores» állanak. (K. és Ó.)

(4) Az «ipsarum» a zágrábi példányon kívül a többiben hiányzik. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «In» helyett «Item in» áll. (K. és Ó.)

(6) E szavak «et juri regio acquirendarum» a zágrábit kivéve, a többi eredetiben hiányzanak. (K. és Ó.)

20. CZIKKELY.

A király leányainak kiházásításáról.

Leányaink kiházásítása fölött Magyarországunk főpapjainak, báróinak és nemeseinek, valamint az atyafiainak, rokonoknak, és országaink meg tartományaink alattvalóinak tanácsával fogunk határozni.

21. CZIKKELY.

Az egyházi javadalmakat a világiak ne foglalják el.

Továbbá, hogy az egyházi javadalmakat nem fogjuk betöltetlenül hagyni.

1. §. És azt sem fogjuk megengedni, hogy azokat a világi személyek elfoglalják.⁽¹⁾

22. CZIKKELY.

A király az országban fog lakni.

Továbbá, hogy lakhelyünket, más királyok szokása szerint, itt Magyarországon fogjuk felütni és állandóan itt tartani.⁽²⁾

23. CZIKKELY.

A király és királyné ügyvédjei ő Felségeik ügyeinek tárgyalása idején nem ülhetnek a törvényszékben.

A király és királyné ő felségeinek az ügyvédjei nem ülhetnek a bírakkal együtt a törvényszékben, hanem a peres felek közt (akkor tudniillik, a mikor ő felségeik, a király és királyné, ügyét tárgyalják) kell állaniok.⁽³⁾

1. §. És az ügyvédek részéről a törvény-
széken felmutatandó leveleket ne nézzék meg magukra, és ne ők, hanem csak az ítélő mesterek vegyék kezükhöz.

24. CZIKKELY.

Hogy ő Felségeiket, a királyt és királynét a birtokjogok igaztalan visszafoglalása miatt a fekvőjóságok becsújében kell elmarasztalni. És a királyi jogok felkérőiről.⁽⁴⁾

Olyan birtokok tárgyában, melyeket ő felségeik, a király vagy királyné, avagy ügyvédjeik azoktól, kik előbb azoknak uralmában voltak, visszafoglalnak s a királyi jog számára megszereznek, a melyeket azonban a törvény útján ő felségeik, a király vagy királyné visszafoglalással maguknak el nem sajátíthatnának:

(1) V. ő. 1498: LV. t. cz.

(2) A királynak az országban lakásáról v. ő. 1492: V. t. cz., 1536: LVII. t. cz., 1546: XVIII. t. cz., 1547: V. t. cz., 1548: XXII. t. cz., 1590: IV. t. cz., 1567: XLVI. t. cz., 1608 (k. e.): XVIII. t. czikk, 1723: III. és 1741: II. t. cz. 3. §. (ő.) V. ő. még 1848: III. t. cz. 2. §.; 1867: VII. t. cz. 1. §.

Márkus.

(3) E törvény nagy fontossága abban áll, hogy kimondja, miszerint a király és a királyné polgári peres ügyeit is az ország rendes bíróságai tartoznak tárgyalni, a mi nem is ellenkezik a magyar alkotmánynak az 1848: III. t. cz. 1. §-ában is kifejezett amaz elvével, hogy «ő Felségének a királynak személye szent és sérthetetlen». — A főudvarnagyi hivatal jelenlegi kivételes és a magyar közjog által kifejezetten el nem ismert hatásköréről az uralkodóház tagjainak ügyében v. ő. Fodor-Márkus: A polgári törvénykezési eljárás kézikönyve; 2. kiad., I. k. 69—77. ll.

Márkus.

(4) Ennek a törvénynek tartalma ugyancsak alkotmányunk egyik nagyfontosságú alapelvét foglalja magában, t. i. azt, hogy a király (vagy királyné) az ország bármely lakosának magánjogait tisztelben köteles tartani és azok megsértéséért öpp úgy felelős, mint bárki más.

Márkus.

§. 1. Contra tales, qui sic indebite, et absque jure impetiti, et expensis fatigati fuerint; ipsæ majestates jure mediante,⁽¹⁾ in æstimatione talium possessionum,⁽²⁾ ad instar aliorum similia facientium regnicolarum, convincantur.

§. 2. Et similiter, si quipiam aliqua jura possessionaria, nomine juris regii,⁽³⁾ pro se impetrarent; et eadem ipsi juri regio pertinere, comprobare non valerent; in æstimatione eorundem; si vero tales impetrantes, ante decisionem causæ, in facto hujusmodi jurium impetratorum motæ, se de dominio ipsorum jurium, ac de proventuum eorum⁽⁴⁾ perceptione occupative, seu alio quovis modo intromitterent; nec eandem⁽⁵⁾ juridice sibi appropriare possent; contra partem læsam, seu litigantem, et expensis fatigatam, in facto potentia, prout ordo juris requirit, convincantur.

ARTICULUS 25.

Despotus, et comes Ciliæ, officiolatus Hungaris conferant.

Juxta⁽⁶⁾ requisitionem regnicolarum nostrorum, nos una cum eisdem operabimur, quod despotus Rasciæ, et comes Ciliæ, cæterique magnates, domini, videlicet possessiones, castra, fortalitia, civitates, oppida, et alia bona in hoc regno Hungariæ habentes, et tenentes; hujusmodi castra, fortalitia, oppida, civitates, et possessiones non advenis, et forensibus, sed Hungaris hominibus, pro honore dare debeant.

ARTICULUS 26.

Honores Hungaris, quibus vult, rex confert.

Item, honores, et officia nostra, illis regnicolis nostris Hungaris, quibus voluerimus; more ab antiquo consueto, juxta hujus regni nostri Hungariæ consuetudinem, conferemus.

ARTICULUS 27.

Nobiles non captiventur; nisi sententia capitali convincantur.

Item, quod nullus nobilium regni, pro quibuscunque factis, per quemcunque, præter talem, fuerit; possit detineri, seu quoquomodo capti- vari. contra quem sententia capitalis juridice lata

ARTICULUS 28.

Nobiles, decimas solvere non teneantur.

Nobiles,⁽⁷⁾ tam jobagiones habentes, quam non habentes; decimas dare non teneantur: antiqua eorum libertate requirente.

(1) A «jure mediante» szavak az eredetiben hiányzanak. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben a «talium possessionum» szavak nincsenek benne. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben hibásan «juri regio» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «eorum» helyett «ipsorum» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben is «eandem» áll hibásan «tandem» helyett. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «Juxta» előtt «Item» áll. (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben «Nobiles» előtt «Item quod» áll. (K. és Ó.)

1. §. Ő felségeiket azok ellenében, a kiket ekképen, helytelenül és törvényen kívül megtámadtak és költségekkel zaklattak, törvény útján, más hasonlóképen cselekvő országlakosok módjára, az ilyen javaknak a becslésben kell elmarasztalni.⁽¹⁾

2. §. És hasonlóképen, ha valaki a maga számára királyi jog czimén birtokjogokat kérne föl, és nem tudná bebizonyítani, hogy azok királyi jogra tartoznak, azok becslésben fog maradni. Ha pedig az ilyen fölkérők az ekképen fölkért jogok tárgyában indított per eldöntése előtt e jogok uralmába és az azokból folyó jövedelmek szedésébe foglalás útján, vagy bármely más módon betolakodtak és utóbb azokat törvény útján sajátjukká nem tehetik, akkor, mint ezt a törvény rendje kívánja, a sértett vagy perbe szállt és költségekkel zaklatott fél ellenében, hatalmaskodás tényében kell őket elmarasztalni.

25. CZIKKELY.

Hogy a despota és Cili grófja a tisztségeket magyaroknak adományozzák.

Országlakosaink kérésére Mi velük együtt városok és más javak vannak a kezükön, az ilyen várakat, erősségeket, mezővárosokat, városokat és birtokokat ne jövevényeknek és idegeneknek, hanem magyar embereknek adják tisztségbe.

26. CZIKKELY.

Hogy a király a tisztségeket magyaroknak adományozza, a kiknek akarja.⁽²⁾

Továbbá hivatalainkat és tisztségeinket, Magyarországunk szokásához képest, a régtől fogva megszokott módon azoknak a magyar országlakóinknak fogjuk adományozni, a kiknek akarjuk.

27. CZIKKELY.

Hogy a nemeseket, hacsak föbenjáró ítélettel el nem marasztalták, el ne fogják.

Továbbá, hogy senkinek sem szabad az ország bármely nemesét, akármiféle tettei kivéve azt, a ki ellenében törvény útján föbenjáró ítéletet hoztak.⁽³⁾ miatt letartóztatni, vagy valami módon elfogni,

28. CZIKKELY.

Hogy a nemesek nem tartoznak dézsmát fizetni.

Hogy a nemesek, akár vannak jobbjáyaik, akár nincsenek, régi szabadságuk úgy kívánván, dézsmát fizetni nem kötelesek.⁽⁴⁾

(1) Természetes, hogy az eljárás módja jelenleg már nem volna ez, hanem az általános törvénykezesi eljárási szabályokban megszabott eljárás. Márkus.

(2) V. ö. fönn 5., 12. és 15. cz.

(3) Megegyez ezzel az 1222. évi aranybulla 2. cikke és a Hk. I. R. 9. cz. V. ö. még 1331: IX. t. cziikk, 1435 (II.): VI. és XIII. t. cz., 1484: XVI. t. cz., 1471: II. t. cz., 1478: X. t. cz., 1486: LV. t. cziikk, 1492: LXXIV. t. cz. és Hk. II. R. 55. és 56. cz., valamint 1723: III. és V. t. cz.

(4) V. ö. 1458: X. t. cz., 1492: L. t. cz., 1500: XV. t. cz., 1547: XXXVI., 1574: XXII. t. cz. 6. §. és 1658: XLVIII. t. cz. A dézsmafizetés elrendeléséről v. ö. Szt. László I. k. 30., 40. fej., Kálmán I. k. 25. és 66. fej., II. k. 3. fej. V. ö. még 1222. évi aranybulla 20. cz. Márkus.

ARTICULUS 29.

In proclamata congregatione, modus institutus tempore Sigismundi imperatoris per Albertum regem revocatus est.

Verum, quia frequenti querela regnicolarum nostrorum, imo quadam palpabili experientia teste, nostra percepit celsitudo, per nonnullas novas possessionum occupationes, et potentiariorum actuum illationes, eosdem regnicolas, inferiores videlicet a potentioribus, multipliciter opprimi et aggravari.

§. 1. Ideo volentes insolentius, et novis attentionibus, per remedia opportuna, viam præcludere, statuimus, et ordinavimus: sicuti etiam in decreto majori, antefati condam domini Sigismundi imperatoris, alias Posenii, de unanimi prælatorum, et baronum, ac procerum hujus regni nostri, et nobilium consilio, assensuque, et voluntate editi, aperte continetur.

§. 2. Quod quodocunque, et ubicunque fuerint factæ novæ possessionariæ, aut terrarum occupationes, potentiarie vagationes,⁽¹⁾ seu rerum, et bonorum ablationes, succisiones sylvarum, interemptiones, vulnerationes, et verberationes hominum, domorum, et possessionum invasiones, et deprædationes, ac alii similes novi actus potentiarum majores.

§. 3. Extunc læsi, ac damnum, et injuriam passi, impetratis literis nostris regalibus quermonialibus, et præceptoris, comites parochiales, et judices nobilium comitatus illius, in quo facta hujusmodi patrata exstiterunt: accedant, et requirant.

§. 4. Qui quidem comites, et judices nobilium, cum testimonio capituli, vel conventus illi comitatui deservire soliti: a vicinis, et commetaneis, ac nobilibus comprovincialibus, sub certis penis, in hujusmodi nostris literis regalibus declarandis, in sedem eorum judiciariam, per modum proclamatæ congregationis, partibus quoque litem habentibus convocatis, ad fidem eorum deo debitam, fidelitatemque nobis, et sacræ coronæ nostræ observandam, tactis sanctorum reliquiis præstitam, super hujusmodi novis occupationibus possessionum, et aliis actibus potentiaris: plenam, et indilatam requirant veritatem.

§. 5. Qua requisita, et inventa, possessiones occupatas, auctoritate nostra, eis in hac parte attributa mediante restituant⁽²⁾ eisdem, a quibus fuerant indebite occupatæ, ipsosque in dominio earundem protegant, et conservent.

§. 6. Alio⁽³⁾ vero bona, et vagia, potentiarie ablata: absque defectu reddant, et restitui faciant.

§. 7. Super facto autem potentiarie, in talibus commissæ, partes utrasque, discussionem, et sententiam finalem recepturas: ad certum terminum, mediantibus eorum, et dicti capituli, vel conventus literis, seriem totius facti exprimentibus: ac propria, et possessionum, factum hujusmodi attestantium nomina continentibus, in personalem præsentiam nostram regiam, aut palatinalem, seu judicis curiæ nostræ transmittant.

§. 8. Ubi absque ulterioris termini, et⁽⁴⁾ litigationarii processus observatione, et continuatione: etiam paribus non venientibus absentia non obstante: nos, vel judex alius, ad quem causa transmissa fuerit: juramentum capituli decernendo, tandem finalem sententiam proferemus, et proferre tenebimus.

§. 9. Quicumque autem hujusmodi attestacionem vicinorum, et commetaneorum, ac aliorum nobilium comprovincialium fieri, de damnisque, et ablatis, læsis, et damnificatis, satisfactionem impendendi non permetteret, eisdem omnino resistendo: extunc, talis in ultimo termino, ad quem factum, seu causa hujusmodi, per comitem, ac capitulum, seu conventum rescribetur, in facto potentiarie convictus pronuncietur, seu decernatur, eo facto.

§. 10. Volumus etiam, et præsentibus decernimus: ut talismodi præmissorum executio, seu causa, per modum proclamatæ congregationis exinde mota, sive vertenda;⁽⁵⁾ nec nostris regalibus, seu reginalibus, neque prælatorum, seu baronum quorumcunque, etiam confinia regni nostri tenentium literis: nec videlicet ratione exercituum expeditionis: neque conservationis castri cujuscunque: possit quoquomodo prorogari: sed eadem causa, in uno termino ad hoc deputato, finaliter concludatur.

ARTICULUS 30.

Potentiariorum novorum actuum patrator; personaliter coram rege, aut iudice ordinario, statim respondere tenebuntur.

Quilibet⁽⁶⁾ patrator novorum actuum potentiariorum, qui coram regia majestate, aut palatino, seu iudice curiæ nostræ regie, per querulantes personaliter reperietur.

§. 1. In continentis, sine ulla prorogatione, ullaque cautela adinventæ, super omnibus sibi objiciendis, ipsi querulanti debeat respondere.

§. 2. Alioquin, contra tales, tanquam absentes, ipsa congregatio generalis detur.

(1) A Corpus juris régibb kiadásaiban «vagiationes» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «restituunt» helyett «restituant» áll. (K. és Ó.)

(3) «Alio» helyett «alia» olvasandó. (Ó.)

(4) Az eredetiben «et» hiányzik. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «vertenda» helyett «vertens» áll. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «Quilibet» helyett «Item quod quilibet» áll. (K. és Ó.)

29. CZIKKELY.

Azt a rendet, mely a kihirdetett gyűlések tárgyában Zsigmond császár idejében honosult meg, Albert király felújítja.

És mivel felségünk országalakosaink gyakori panaszából és a kézzelfogható tapasztalat tanuságából megértette, hogy a hatalmasabb országalakosok az alábbvalókat némely új birtokfoglalásokkal és hatalmaskodásokkal sokféleképen elnyomják és terhelik:

1. §. Azért e szokatlan dolgoknak és újabb merényleteknek alkalmas eszközökkel utját akarván állni, határoztuk és rendeltük, a mint ezt már az említett néhai Zsigmond császár úrnak, országunk főpapjai, bárói, előkelői és nemesei egyetértő tanácsára, megegyezésével és akaratával Pozsonyban kiadott nagyobb decretuma is magában foglalja⁽¹⁾:

2. §. Hogy ha valaki bármikor és bárhol birtokokat és földeket újabban elfoglalna, erőszakosan zálogolna, avagy dolgokat és javakat rabolna el, erdőket vágna ki, embereket ölne, sebesítene vagy verne meg, házakra vagy birtokokra rontana, azokat pusztitná és más ehhez hasonló új nagyobb hatalmaskodásokat követne el:

3. §. Akkor a sértettek kárvallottak és jogtalanságot szenvedők, királyi panasz- és parancslevelünk kikérése után, menjenek és forduljanak annak a vármegyének az ispánjaihoz és szolgabíráihoz, a hol az efféle dolgok megtörténtek.

4. §. A mely ispánok és szolgabírák, az illető vármegyének szokás szerint szolgálataira álló káptalan vagy convent bizonyosságával a szomszédoktól, határosoktól és azon egy-
megyei nemesektől, a kiket az ilyen királyi levelükben kijelölendő bizonyos büntetés alatt, a peres felekkel együtt, kihirdetett gyűlés módjára⁽²⁾ bírói székükre egybehívtak, a szentek erekyéinek érintése mellett, Istennek tartozó hitükre és az irántunk s szent koronánk iránt megtartandó hűségre tett eskü alatt, az efféle új birtokfoglalásokra és egyéb hatalmaskodásokra nézve a tiszta valóságot haladéktalanul puhatólják ki.

5. §. A melynek kipuhatolása és megállapítása után az elfoglalt birtokokat, az e részben rájuk ruházott hatalmunknál fogva adják vissza azoknak, a kiktől elvették volt, s védjék s tartsák meg őket azoknak uralmában.

6. §. Az erőszakosan elvett egyéb dolgokat és zálogokat pedig minden hiány nélkül adják és szolgáltatassák vissza.

7. §. Hogy pedig a felek az ilyen esetek-

ben elkövetett hatalmaskodás tényét megvitathassák és e részben végleges ítéletet nyerjenek, mind a kettőt a maguk és a mondott káptalan vagy convent levelével, mely az egész tényállást leírja, és a feleknek, a birtokoknak, a kérdéses tényt tanusítóknak neveit magában foglalja, bizonyos határidőre elénekbe vagy a nádor avagy udvarbíró elébe kell küldeni.

8. §. És itt, minden további határidő és perfolymat tekintetbe vétele s megtartása nélkül, a felek meg nem jelenése esetében, azok távolléte sem állván ellent, mink, vagy más bíró, a kihez a pert átküldték, fejére teendő esküt ítélvén meg, végleges határozatot fogunk és tartozunk is hozni.

9. §. Ha pedig valaki a szomszédoknak és határosoknak és más ugyanazon megyebeli nemeseknek ilyen tanuskodását, valamint a károokra és elvitt dolgokra nézve a sértetteket és kárvallottakat illető elégtételnék a megadását meg nem engedné, a mennyiben azoknak mindenképen ellentállana: akkor az ilyen abban az utolsó határidőben, a melyre az alispán és káptalan vagy convent ezt a dolgot vagy ügyet levelével át fogja küldeni, legott hatalmaskodás tényében kell elmarasztalni vagy vétkesnek ítélni.

10. §. Akarjuk és jelen levelünkkel elrendeltük azt is, hogy az előrebocsátottaknak a végrehajtását vagy az e tárgyban kihirdetett gyűlés módjára indítandó vagy folyamatba teendő pert sem királyi vagy királynői levelekkel, sem a főpapok vagy bármely bárók leveleivel, még azokéval sem, kik országunk végvidékeit tartják kezükön, semmi szín alatt, tudniillik se hadjártnak, se valamely vár fenntartásának czimén, ne lehessen elhalasztani, hanem azt az ügyet az arra kitűzött egy határidőben véglegesen be kell fejezni.

30. CZIKKELY.

Hogy az új hatalmaskodások elkövetője a király vagy a rendes bíró előtt azonnal személyesen tartozik felelni.

Mindenki, a ki új hatalmaskodásokat követett el és a kit a panaszlók a királyi felség, vagy a nádor vagy az országbírák előtt személyesen megkapnak:

1. §. Köteles nyomban, minden halasztás nélkül és minden kigondolt óvóeszköz mellőzésével mindarra felelni, a mit a panaszlók ellene felhoz.

2. §. Külömben az ilyenek ellen, mintha távol lennének, közönséges gyűlést kell tartani.⁽³⁾

(1) V. ö. 1435 (II.): IV., V. s köv. cz.

(2) V. ö. 1435 (II.): IV. t. cz., 1462: I. t. cz. 16. §.; 1486: II. t. cz. és 1492: XXXVI. t. cz., végül HK. II. R. 2. cz. 5. §.

(3) A hatalmaskodásról v. ö. 1435 (I.): IX. t. cz. 4., 5. §§., 1435 (II.): IV. t. cz. 1. §., 1486: XV., XVI. t. cz., 1492: XVI. t. cz. és az ott idézett jogforrásokat.

ARTICULUS 31.

*Concordandi libera facultas, data liti-
gantibus.*

Partes tamen litigantes, quodcumque voluerint, absque requisitione iudicis, et onere solutionis birsagiorum; liberam concordandi habeant, facultatem.

§. 1. Quemadmodum antiqua, et laudabilis regni nostri consuetudo, huiusmodi concordiam, in quibuscunque factis potentiariis,⁽¹⁾ et aliis; libere faciendam⁽²⁾ dictat, et consuevit.⁽³⁾

ARTICULUS 32.

*Redemptio literarum, fidedignitatum
eductio, tributa, falsæ viæ.*

Redemptio autem literarum, et adductiones testimoniorum capitularium, seu conventualium; et qualiter, ac quomodo falsæ viæ tributorum custodiantur: in eodem statu, quo, in eodem decreto domini Sigismundi imperatoris, et regis⁽⁴⁾ continetur; relinquuntur.

ARTICULUS 33.

*De processibus, per exhibitiones litera-
rum instrumentorum, quis modus fuit
olim institutus, et observatus?*

Item, alia facta potentiaria minora, pro quibus videlicet proclamata congregatio non datur; in tribus terminis, seu octavis, finaliter in iudicio concludantur.

§. 1. Sic videlicet: quod duas evocationes præcedentes, trina forensis proclamatio subsequatur.

ARTICULUS 34.

*Bina evocatione, et trina forensi pro-
clamatione præmissis; reus actori res-
pondere tenetur.*

In factis autem,⁽⁵⁾ seu acquisitionibus quarumcunque possessionum; similiter duabus evoca-

tionibus, et trina forensi proclamatione præcedenti, pars adversa respondere teneatur, tali modo.

§. 1. Quod, si aliqua literalia⁽⁶⁾ instrumenta apud se habere asseruerit; tunc semel sine onere: binis autem vicibus: cum oneribus iudiciorum (absque confidentia ulterioris prorogationis) exhibere teneatur.

§. 2. Aut si ad primum terminum exhibitionis non venerit; tunc etiam duo termini: et, si ad secundum non venerit, tunc unus terminus compleatur; causaque in facto possessionario mota, finem sortiatur effectivum.

ARTICULUS 35.

*Quid, si dixerit, instrumenta apud ma-
nus alias existere?*

Si vero pars adversa sua literalia instrumenta, apud manus alias habere asseruerit; tunc eidem pro requisitione huiusmodi suorum literalium instrumentorum, unus annus assignetur, ut contra adversarium, in facto ipsorum instrumentorum terminus compleatur.

§. 1. Sic: quod elapso uno anno, in primo termino iudicis assignato, dicta instrumenta sua exhibeat.

§. 2. Vel si exhibere nolle, aut non posset; tunc absque ulteriori prorogatione, ipsa causa similiter finem sortiatur effectivum.

ARTICULUS 36.

*Quid, si plures fuerint in causam at-
tracti; et quidam ex iis absentes fuerint?*

Si vero in acquisitione alicujus possessionis, tres, vel quatuor, aut quinque sive plures personæ. unius tamen, et ejusdem generationis, in causam fuerint attractæ;⁽⁷⁾ non obstante absentia, et non venientia unius, vel duorum, aut plurium; aut si ex ipsis unus, vel duo, aut plures in exercitu, aut in conservatione confinium, seu castris, vel aliis quibuscunque servitiis regalibus fuerint constituti.

§. 1. Tunc ratione horum, causa in facto talis possessionis mota, nullatenus prorogari possit.

(1) Az eredetiben «potentiariis» helyett «potentialibus» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «faciendam» helyett hibásan «fiendis» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «consuevit» helyett «consentit» áll. (K. és Ó.)

(4) Az «et regis» szavak csak a zágrábi példányban vannak meg. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiekben a zágrábi kivétellel «antem» szó hiányzik. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «literalia» szó, a zágrábit kivéve hiányzik. (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben «attracti» áll. (K. és Ó.)

31. CZIKKELY.

Hogy a peres feleknek joguk van szabadon egyezkedni.

A peres felek pedig a bíró megkérése és a bíróságok terhének fizetése nélkül szabadon egyezkedhetnek, a mikor akarnak.⁽¹⁾

1. §. A minthogy országunk régi és dicséretes szokása bármely hatalmaskodásra és egyéb dolgokra nézve az ilyen szabad egyezkedést megkivánja és gyakorlatban tartotta.⁽²⁾

32. CZIKKELY.

A levelek megváltása, hiteles bizonyságok kivitele, vámok, hamis utak.

A mi pedig a levelek megváltását, a káptalanok és conventek bizonyságának kivitelét és a vámhelyek kerülő útjai szemmel tartásának a módját illeti: ezeket abban az állapotban kell meghagyni, a melybe Zsigmond császár úrnak a decretuma⁽³⁾ helyezte.

33. CZIKKELY.

Milyen szabályt hoztak és tartottak meg hajdan az okiratok felmutatása mellett folytatott perekben?

Továbbá, más, kisebb hatalmaskodások dolgát, a melyekre nézve tudniillik kihirdetett gyűlésnek nincs helye, három határidőben vagy nyolczados törvényszéken kell a törvény útján véglegesen befejezni.

1. §. Úgy tudniillik, hogy az előrebocsátott két perbehívást három vásáron való kikiáltás⁽⁴⁾ kövesse.

34. CZIKKELY.

Az alperes két perbehívás és három vásáron való kikiáltás előrebocsátása után a felperesnek felelni tartozik.⁽⁵⁾

Bármely birtokügyben vagy birtok keresetben pedig, az ellenfél hasonlóképen előre-

bocsátott két perbehívás és három vásáron való kikiáltás után felelni tartozik, még pedig ilyen módon:

1. §. Hogy ha azt állítaná, hogy okiratok vannak kezén, ezeket először teher nélkül, másodizben pedig birság mellett (további halasztás reménye nélkül) tartozik felmutatni.

2. §. Vagy ha az a felmutatásra kitűzött első határidőben nem jelenik meg, akkor is két határidőt, és ha a másodikra nem jőne el, akkor még egy határidőt kell az ő részére adni, és a birtok dolgában indított pert végkép be kell fejezni.

35. CZIKKELY.

Mi történik akkor, ha azt mondja, hogy az okiratok idegen kéznél vannak?⁽⁶⁾

Ha pedig az ellenfél azt mondaná, hogy okiratai idegen kéznél vannak, akkor részére ez okiratainak beszerzése céljából egy év tüzendő ki, hogy az ellenféllel szemben ez okiratok dolgában a határidő eltelték.

1. §. Akképen, hogy egy év elteltével, mondott okiratait a bíróság kitűzött első határidőben mutassa föl.

2. §. Vagy ha felmutatni nem akarná avagy nem tudná, akkor azt az ügyet, további halasztás nélkül, véglegesen be kell fejezni.

36. CZIKKELY.

Mi történik akkor, ha több az alperes, és közülök egyik másik távol van?

Ha pedig valamely birtokkereset tárgyában három, négy vagy öt, avagy több de ugyanazon nemzetségből való személy volna az alperes; akkor ellent nem állván az, hogy egy kettő vagy több távol van és meg nem jelent, vagy hogy közülök egy vagy kettő avagy több a hadseregben, vagy a végvidékeknek, vagy várnak őrzésével, avagy akár mely más királyi szolgálatban van elfoglalva:

1. §. Ezek miatt az ilyen birtok dolgában indított ügyet semmi szín alatt sem szabad elhalasztani.

(1) Szó szerint való ismétése az 1435 (II.): V. t. cz. 2. §-nak. V. ö. az 1331: IX. és XXIV. t. cz. 1486: V. t. cz., 1492: LXVIII., LXXIV. és 1495: II. és XIII. t. cz. (Ö.) V. ö. még Hk. I. R. 16. és 60. cz., II. R. 35. és 57. cz. (és jegyzeteit).

(2) Büntető ügyekben a fél indítványának visszavonhatásáról v. ö. 1878: V. t. cz. 116. §. (és jegyzetét). A 31. cikkelynek jelenleg csak elvi értéke van. alakilag jogi hatályal azonban már nem bír. Márkus.

(3) T. i. az 1435 (II.): VIII., X., XI., XII. és XXIII. t. cz.

(4) A három vásáron való kikiáltásról v. ö. 1486: XVII. t. cz., 1492: XXXVIII. t. cz., 1495: VII. t. czikk és Hk. II. R. II. cz. 5. §. (Ö.)

(5) V. ö. Hk. II. R. 18., 26. cz.

(6) V. ö. Hk. II. R. 34. cz.; 1868: LIV. t. cz. 181—188. §§.; 1893: XVIII. t. cz. 79—81. §§. M.

§. 2. Sed in eadem causa, cum uno, vel pluribus eorundem, in propriis residentibus,⁽¹⁾ termini legitimi similiter compleantur.

ARTICULUS 37.

Quid, si omnes in exercitu fuerint?

Ubi autem omnes hujusmodi in causam attractos, nullo penitus eorum in propriis remanente, in notabilibus regni, vel regiis serviitiis occupari contigerit.

§. 1. Extunc, causa ipsa dempto facto proclamatae congregationis generalis, ad ulteriorem terminum, more alias consueto, poterit prorogari.

ARTICULUS 38.

De poenis inter ecclesiasticos et seculares impositis.

Item, quaecunque ecclesiastica persona aliquem nobilem, in praesentiam cujuscunque judicis ordinarii citaverit vel evocaverit: et si idem nobilis contra ipsam personam ecclesiasticam, ordine judiciario, in sententia convictus fuerit.

§. 1. Tunc gravamina majora incurrere non possit idem nobilis, nisi homagium suum, scilicet emendam capitis sui pretiosi,⁽²⁾ eo modo, sicuti ipsa ecclesiastica persona.

§. 2. Et de damnis, tam ex parte ecclesiasticarum quam saecularium personarum; juxta damnum patienti satisfactionem impendere teneatur.

ARTICULUS 39.

De funeribus interfectorum, quod archi-diaconi nullam solutionem recipere valeant.

Item decrevimus; prout etiam per caeteros praedecessores nostros reges decretum fuisse intelleximus.

§. 1. Quod pro funeribus hominum, per aliquem, vel aliquos interemptorum, archi-diaconi, seuplebani parochiales⁽³⁾ prout hucusque de mala consuetudine fuit observatum, nullam solutionem pecuniariam recipere valeant, atque possint.

Confirmatio praemissorum.

Nos itaque hujusmodi petitionibus ipsorum praelatorum, baronum, nobilium, et regnicolarum nostrorum, aures exaudibiles, regio cum favore incli-nantes; suprascriptos articulos, quoad omnes suas continentias, et clausulas, mera nostra auctoritate, et potestatis plenitudine, ex certaque nostrae majestatis scientia; nec non de consensu, et beneplacito praefatae dominae Elisabeth reginae, consortis nostrae perdilectae,⁽⁴⁾ praesentibus literis nostris inseri fecimus: ipsos praelatos, barones, nobiles, et regnicolas nostros, praemissis libertatibus, in eisdem articulis superius expressis, perenniter fruituros, et gavisiuros, committendo.

§. 1. Adjicimus⁽⁵⁾ praeterea, ac nostro, et praetactae dominae reginae, consortis nostrae nominibus spondemus; quod memoratos regnicolas nostros, et totum regnum nostrum, in quibuscunque eorum necessitatibus non desere-mus: sed fideliter, et toto posse nostro, pariter cum eisdem, ipsum regnum, ac praecessores omnes regnicolas nostros; ab omnibus aemulis defensabi-mus; ac in cunctis, tam praemissis, quam etiam in aliis singulis bonis, et

(1) Az eredetiben «residentibus» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «pretiosio» helyett hibásan «precis» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «parochiani» áll. (K. és Ó.)

(4) A zágrábi eredetiben «praeperdilectae» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «adjicimus» helyett «Addicimus» áll. (K. és Ó.)

2. §. Hanem abban az ügyben avval az egygyel vagy többel, a kik saját lakásukon vannak, a törvényes határidőket hasonlóképen meg kell tartani.

37. CZIKKELY.

Mi történik, ha valamennyien halban vannak? (1)

Ha pedig megcsenék, hogy az ilyen alperesek közül senki sem marad otthon, s valamennyien az ország vagy a király fontos szolgálatában vannak elfoglalva:

1. §. Akkor azt az ügyet, kivéven, a mennyiben a dolog kihirdetett közönséges gyűlésre tartoznék, a külömben szokásos módon, későbbi határidőre lehet halasztani.

38. CZIKKELY.

Az egyháziak és világiak között kirótt büntetésekről.

Továbbá, ha valamely egyházi személy valamely nemest akármely rendes bíró elébe idéz vagy perbe hiv, és ha ezt a nemest amaz egyházi személy ellenében a törvény rendjén ítéletileg elmarasztalják:

1. §. Akkor az a nemes nagyobb bírsággal nem bűnhódhatik, mint díjával tudniillik drága fejének váltóságával, olyan módon, mint az az egyházi személy maga.⁽²⁾

2. §. És a károkra nézve a bíró a megkárosított félnek úgy az egyházi mint a világi személyek részéről elégtételt tartozik adni.

39. CZIKKELY.

Hogy a megölt emberek eltemetéséért a főesperesek semmi fizetést se fogadhassanak el.

Továbbá elrendeltük, a mint azt többi királyi elődeink is, jól tudjuk, hogy elrendelték:

1. §. Hogy a főesperesek, vagy a községi plébánosok oly emberek eltemetéseért, kiket valaki megölt, mint eddigelé rossz szokásból gyakorlatban volt, semmi pénzfizetést se vegyenek és ne is vehessenek.⁽³⁾

Az előrebocsátottak megerősítése.

Mi tehát főpapjaink, báróink, nemeseink és országlakosaink kéréseit királyi kegyelemmel meghallgatván a fönlemlített czikkelyeket egész tartalmukra és minden záradékukra nézve, föltétlen akaratunkkal és teljes hatalmunkkal, és felségünk biztos tudatában, nem különben a mi igen kedves hitvestársunknak, az előbb nevezett Erzsébet királyasszonynak a beleegyezésével és tetszésével jelen levelünkbe iktattuk, megengedvén, hogy főpapjaink, báróink, nemeseink és országlakosaink az előrebocsátott, s fönlebb e czikkelyekben kifejezett jogokkal örökké éljenek és azokat örökké élvezzék.

1. §. Ezenkívül hozzáadjuk és a magunk s hitvestársunk, az előbb nevezett királyasszony nevében ígérjük, hogy említett országlakosinkat és egész országunkat semminémű szűkségeikben el nem hagyjuk, hanem ez országot és nevezett összes országlakosinkat velük együtt híven és minden tehetőségünkkel minden ellenség ellen megvédjük és úgy összes előre bocsátott, valamint egyéb jó, dicséretes és igazságos régi szokásaikban és nevezett

(1) L. az 5. jegyzetet a 293. lapon.

(2) V. ő. 1351: I. t. cz., 1464: XIV. t. cz., 1486: LXXII. t. cz., 1492: LXXVI. t. cz. és 1514: XXXII. t. cz. (ő.)

(3) V. ő. 1351: II. t. cz., az 1486: LXIII. t. cz., 1492: XXIX. és 1495: VI. t. c. (ő.)

laudabilibus, ac justis antiquis consuetudinibus eorum, et regni nostri Hungariæ prædicti; inviolabiliter semper, et ubique tenebimus, et conservabimus effective.

§. 2. Quicunque autem hominum, cuiuscunque status, et conditionis existant, hæc ipsa, quæ in superioribus continentur, quavis scilicet⁽¹⁾ occasione, impugnare molirentur; contra omnes, et quoslibet tales, ad eorum proterviam domandam, et compescendam, pariter cum eisdem regnicolis nostris prout et ipsi, omnes universaliter, id⁽²⁾ ipsum se facturos spoponderunt, operabimur toto posse.

§. 3. Præsentium literarumstrarum, quibus secretum sigillum nostrum, quo ut rex Hungariæ utimur, appensum est, vigore, et testimonio mediante.

§. 4. Datum Budæ, feria sexta, proxima ante festum sanctæ Trinitatis. Anno Domini millesimo, quadringentesimo, tricesimo nono.

(1) Az eredetiben «scilicet» helyett «illicita» áll. (K. és Ó.)

(2) A zágrábi eredeti példányban «id» helyett «ad» áll. (K. és Ó.)

Magyarországunkéiban mindenkor és mindenütt sértetlenül megtartjuk és hathatósan megoltalmazzuk.

2. §. A kik pedig a fentebbiekben foglaltakat bármi alkalommal meg akarják támadni, mindazok ellen, bármely ranguk és rendüek legyenek is, vakmerőségük megfékezése és megzabolázása czéljából, ugyancsak országlakosokkal, a mint ők maguk is mindnyájan egyetemben megígérték, hogy ezt megteendik, minden tehetségünkkel együtt fogunk munkálkodni.

3. §. Jelen levelünk erejénél és bizonyosságánál fogva, a melyre reá függesztettük, tükös pecsétünket, a melylyel mint Magyarország királya élünk.

4. §. Kelt Budán, a Szentháromság ünnepét közvetlenül megelőző pénteken az Urnak ezernégyszáz harminczkilenczedik évében.⁽¹⁾

(1) A Corpus Juris eddigi kiadásaiban ezután e szavak következtek: «Alberti regis decreti finis» («Vége Albert király decretumának»).

Kovachich József Miklós Sylloge decretorum comitialium Inelyti regni Hungariæ cz. művében (I. k. 56—59. ll.) Albert király decretumának bevezetését és befejezését is közli ily czimmel: Præfatio et conclusio regnicolarum ad decretum Alberti regis, vim pactorum bilateralium habens. Anni 1439.

Albert decretuma után Kovachich (id. m. 59—107. ll.) közli I. Ulászlónak I. decretumát, az 1440. évből, mely az aranybulla kiegészítése és megerősítése képen jelentkezik (Wladislaw I. decretum I. seu additiones ad transumpta et confirmata decreta Andree II. de anno 1222. Ludovici I. anni 1351. et Andree III. de anno 1298—Anno 1440. editum). A kiegészítések 6 articulusból állnak (I. Nobiles a decimis eximuntur; II. Bona pignoratitia per notam infidelitatis pignoratarii non amittuntur; III. Qualiter clerici rusticos iudicio convenire debeant; IV. Bullae pontificiae sine placeto regio nullum vigorem habeant; V. Poena in eos, qui earum (i. e. bullarum) executionem procurare attentaverint; VI. Appellata tamen ad curiam romanam ex omni foro spiritali admittitur). Közli továbbá I. Ulászlónak III. decretumát (34 articulussal) az 1444. évből (Wladislaw I. Decretum III. cum statibus et Ordinibus regni, Budæ, anno 1444 conditum); azután a Karok és Rendek 1443. constitutióját (23 articulussal) V. László kiskorúsága idejéből (Regnicolarum constitutio prima sub minorennitate Ladislaw Posthumi a. 1443.).

Márkus.

AZ 1446. ÉVI DECRETUM.

DECRETUM
INCLYTORUM STATUUM ET ORDINUM
REGNI HUNGARIE,

anno 1446. editum.⁽¹⁾

ARTICULUS 1.⁽²⁾

Eligitur gubernator.

Quod eligent et deputabunt unum gubernatorem.

ARTICULUS 2.

Occupata bona per quoscunque, remittentur, et suis possessoribus restituentur. Castra nuper erecta molientur.

Quod universi domini prælati, et⁽³⁾ barones, et quivis alii, castra, castella, fortalitia, civitates, oppida, possessiones, et quævis jura possessionaria;⁽⁴⁾ nec non episcopatus, abbatias, præposituras, decimasque, et quævis beneficia, ac jura ecclesiastica; per ipsos his guerrarum temporibus occupata, et usurpata; remittent, et resignabunt.

§. 1. Civitates etiam, quas hactenus capitanei tenuissent, pristino earum statui, dispositioni, custodiæque et conservationi earum propriæ, remittent, ipsique capitanei excipient manus, et gentes, ac familiares eorum de eisdem.

§. 2. Quique ex huiusmodi occupatoribus, ac capitaneis, in hac congregatione præsentés forent; interim non recedent de eadem, donec huiusmodi remissionem, et resignationem efficiant suo modo.

§. 3. Quod universa castra, castella, fortalitia, his disturbiorum temporibus erecta; durante præsentē congregatione, diruantur, et deleantur: demptis his; quæ⁽⁵⁾ in confinibus regni, pro defensione sunt erecta.

§. 4. Quodque⁽⁶⁾ universitas comitatum, in quibus eadem sunt erecta,⁽⁷⁾ qui scilicet hic præsentés forent, non⁽⁸⁾ recedent; donec eadem deponi faciant, et delere.

ARTICULUS 3.

Honores et officiolatus, resignentur.

Quod omnes domini barones, honores et officiolatus eorum, quos habent, in præsentē congregatione deponent.

§. 1. Manibusque, et dispositioni, ac distributioni aliorum dominorum prælatorum, baronum, et regnicolarum, libere, et sine contradictione committent, et assignabunt.

(1) E decretum hiteles eredeti példányai a) a régi regnicolaris és b) a magyar udvari kamarai levéltárakban találhatók. (L. Kovachich J. M. id. munkája 19. lap.) (K. és Ó.)

(2) Ezt a cikkelyt az eredetiben a következő bevezetés előzi meg: «Nos Joannes de Hunyad, pro illustrissimo infante Ladislao, nato condam Alberti regis, electo, regni Hungariæ gubernator generalis, et waywoda Transilvanus notum facimus, præsentium tenore, quibus incumbit, universis:

Quod cum universitate dominorum prælatorum, baronum, et nobilium ac aliorum, singulorum possessionatorum hominum hujus regni Hungariæ, juxta dispositionem et ordinationem eorundem, nuper in civitate Alba-Regali factam, in hanc præsentem solennem congregationem amplissime coadunata eas res, modosque, quibus divina gratia suffragante, tot diebus totque annorum curricula, alternis insidiis, persecutionibus, acerrime contra sese sine dato, pacem reormare, et caritative sibi invicem commorari possent, avidissime exquirere cepissent. Tandem post multos habitos labores, partibus ad tam salubre necessariumque opus, non sine divinæ miserationis gratia, inter se se unitis, pari consensu, ad articulos infrascriptos, observandos, concordarunt; quorum tenor verbalis hic est. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben az «et» szó hiányzik. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben a «possessionaria» szó hiányzik. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben e §. utolsó része a «quæ» szótól kezdve, így hangzik: quæ in confinibus et etiam, quæ in præterita Pestiensi congregatione certis personis inducta fuere, et concessa, ac quæ sunt erecta». (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben a «quodque» szó hiányzik. (K. és Ó.)

(7) Az «erecta» és «qui» szavak között az eredetiben még ezek állanak: «pro sui defensione stare censuerint, nec interim hi, qui huiusmodi fortalitia erexerunt, vel præ manibus habent». (K. és Ó.)

(8) Az eredetiben a «non» szó hiányzik. (K. és Ó.)

MAGYARORSZÁG

NEMES KARAINAK ÉS RENDEINEK

1446. évben kelt decretuma.⁽¹⁾

1. CZIKKELY.

Kormányzó választása.

Hogy kormányzót fognak választani és ki- rendelni.

2. CZIKKELY.

Hogy az elfoglalt javakat mindenki engedje át és adja vissza birtokosaiknak, a nem rég épített várakat rombolják le.

Hogy az összes főpapok és bárók és mind- azok, kik e háborús időkben várakat, kas- télyokat, erősségeket, városokat, mezőváro- sokat és bármely birtokjogokat, nem külön- ben püspökségeket, apátságokat, prépostsá- gokat, dézsmákat és akármely egyházi java- dalmakat és jogokat foglaltak el, ezeket át- fogják engedni és vissza fogják adni.

1. §. A városokat is, a melyek eddigelé a kapitányok kezén voltak, előbbi állapotukba helyezik vissza és saját rendelkezésük, őrizet- tük és fenntartásuk alá bocsátják; és a ka- pitányok azokból haderejüket, csapataikat és szolgáltaikat ki fogják vonni.

2. §. És a kik az ilyen foglalók és kapi- tányok közül e gyűlésen jelen vannak, ebből addig el ne távozzanak, míg ezt a vissza- bocsátást és átadást nem foganatosítják.

3. §. Hogy a mostani zűrzavaros időkben emelt összes várakat, kastélyokat, erőssége- ket a jelen gyűlés tartama alatt bontsák és hordják le, kivéven azokat, melyeket az or- szág végvidékein védelem czéljából építettek.

4. §. És hogy a vármegyei közönségek, a melyekben azok épültek, vagyis azok, a kik e vármegyékből itt vannak, addig el ne távoz- zanak, a míg azokat le nem bontatják és le nem hordatják.

3. CZIKKELY.

Hogy a hivatalokról és tisztségekről le kell mondani.

Hogy a mi hivatalt és tisztséget a báró urak viselnek, arról a jelen gyűlés színe előtt mindannyian mondjanak le.

1. §. És szabadon ellentmondás nélkül

engedjék át s bocsássák más főpap, báró urak és országlakosok kezére s azok intéz- kedése és rendelkezése alá.

(1) Az 1446. évben, a trón üresedésének idejében tartott országgyűlésről, melyen e decretumot megalkották, l. bővebbet *Fraknoi Vilmos*: A Hunyadiak és a Jagellók kora cz. művében (1896) a 67—75. ll. (*Szilágyi Sándor*: A magyar nemzet tört. IV. k., Budapest, Athenaeum.) Magát a decretumot *Kovachich J. M.* Sylloge decretorum comitalium inelyti regni Hungarie cz. munkája I. k. 108. lapján ily felirással közli: Regnicolarum constitutio altera per gubernatorem Joannem de Hunyad confirmata, de Anno 1446. Azért *altera*, mert a 299. lap jegyzetének utolsó bekezdéséből kitűnően a Karok és Rendek 1445-ben is alkottak decretumot, úgyszintén 1447-ben is egy harmadikat (l. a 307. l. jegyzetének utolsó bekezdését).

ARTICULUS 4.

Constitutiones hujus conventus, observentur.

Quod universa alia, quæ in hac congregatione pro pace, utilitate, et commodo disponuntur, firmiter observabunt, in iisdemque persistent, ac eis obediunt, et parebunt.

ARTICULUS 5.

Confederationes, seu conspirationes, in detrimentum regni, a quibusvis factæ; dissolvuntur, et cessant.

Quod omnes contractus,⁽¹⁾ confederationes, et vincula, inter quoscunque prælatos, barones, et regnicolas, in alterutrum, et mutuo, fide mediantem, vel alia re,⁽²⁾ qualitercunque⁽³⁾ factæ, et ordinatæ, quæ scilicet utilitatem regni, et reipubl. impedirent; cassæ, annullatæ, et inanes habeantur.

§. 1. Et, quod⁽⁴⁾ ipsi domini prælati, et barones, in omnibus pro utilitate regni, et reipublicæ,⁽⁵⁾ regnicolis assistent.

§. 2. Et contra omnes, statuta, et ordinationes regni infringentes; insurgent toto juxta posse.⁽⁶⁾

ARTICULUS 10.

Item ipse dominus gubernator his, qui fideliter sacræ regni coronæ servierint, de illis possessionibus, quæ deinceps ad sacram regni coronam, pure legitimeque, sine cuiuspiam alterius jure, per defectum seminis, item propter delationem falsarum literarum, propter cusionem falsarum monetarum et fabricationem falsi sigilli necnon propter inductionem extraneæ potentie in hoc regnum; ac positionem ignis in eodem, fuerint devolutæ, in quibus scilicet possessionibus, triginta duæ sessiones et non plures fuerint, vel fieri poterint,⁽⁷⁾ facere valeat donationes. Si vero civitates, oppida et possessiones ultra numerum præscriptarum triginta duarum sessionum, etiam præscriptis modis, ad sacram coronam fuerint devolutæ, illas parti, seu dividere in triginta duas sessiones non valeat, et sub nomine triginta duarum sessionum, de illis cuiquam facere donationem: sed hujusmodi omnes civitates, oppida et possessiones indivisæ,⁽⁸⁾ ipsi coronæ reserventur.

ARTICULUS 11.

Item dominus gubernator sicut donationem præmisso modo semel fecerit, amplius eidem

(1) Az eredetiben «contractus» helyett «tractatus» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «alia re» helyett «aliter» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «quomodocunque» olvasható. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «et quod» helyett «atque» áll. (K. és Ó.)

(5) Az «et reipublicæ» szavak az eredetiben hiányzanak. (K. és Ó.)

(6) A 6—9. cikkelyek a Corpus juris eddigi kiadásából hiányzanak, a következő 10—12. cikkelyek pedig Hunyady János életrajzi adataival kapcsolatban 7—11. §§. alá vannak foglalva.

A törvénytárból hiányzó cikkelyek ekképen hangzanak:

Art. 6. Gubernator eligendus habeat tantam auctoritatem, quam haberet regia majestas, demto, quod donationes perpetuales possessionum facere non possit ultra limitationem infrascriptam, nec etiam quam piam sine scitu consilioque et requisitione regnicolarum nota infidelitatis proscribere. nec etiam infidelibus ratione transgressionis statuti in presenti congregatione fieri, notam infidelitatis incurrentibus, aliisque quibusque infidelibus, similiter sine requisitione prælatorum, baronum et regnicolarum gratiam facere queat; sed nec archiepiscopatus et abbatias majores absque scitu, voluntate et consensu et collaudatione consiliariorum suorum conferre valeat.

Art. 7. Item gubernator manebit ubicunque voluerit in castris, civitatibus et oppidis regalibus aut reginalibus, omniaque castra, civitates, oppida et quæque tenata regales et reginales sibi dum et quodocunque ac quotiescunque voluerit, liberum præstent ingressum; stabuntque, cum eodem tempore celebrationes iudicii octavarum duo prælati ecclesiastici et alii duo barones seculares, una cum palatino et iudice curiæ ac sex nobilibus ad id deputandi; medio autem tempore unus prælatus et unus baro et duo nobiles manebunt cum eodem cum quibus queratos et necessitates audiat regnicolarum, quorumque consilio eisdem faciat relationem. Ultra autem hos consiliarios de prælatis, baronibus, militibus et nobilibus hujusregni incolis tot et tantos, quot et quanti sibi necessarij videbantur, pro et penes se conservare, consiliumque requirere ab eisdem.

Art. 8. Item de proveniunt regalibus, quibus ipse gubernator ac sui consilarii utantur et de dispositione ipsis fieri committitur iudicio decorum prælatorum et baronum quibus de qualitate proveniunt regalium plenior certitudo.

Art. 9. Item gubernator ipse proficisci debet et exercitare, dum necessum fuerit, exigente magnitudine rei per se contra hostes. L. Kovachich M. Gy. Vest. Com. 236—238. l. (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben a «poterint» után ezek következnek: «et etiam in quibus infra eundem numerum triginta duarum sessionum fuerint, vel fieri poterint, facere. (K. és Ó.)

(8) Az eredetiben «indivisæ» helyett «universæ» áll. (K. és Ó.)

4. CZIKKELY.

Hogy ennek a gyűlésnek a határozatait meg kell tartani.

Hogy minden más intézkedést, a melyet ebben a gyűlésben a béke, a hasznosság és jólét érdekében teendők, szilárdul megtartanak, a mellett megmaradnak, az előtt meghajolnak s annak engedelmeskednek.

5. CZIKKELY.

Hogy az ország kárára bárki részéről létesített szövetségek vagy összeesküvések felbontandók és megszüntetendők.

Hogy minden szerződés, szövetség és kötés, melyet akármely főpapok, bárók és országlakosok eskü alatt vagy más alakban, bármilyen módon egymás közt és kölcsönösen létesítettek és megállapítottak, a mely tudniillik az ország és haza javát gátolná, erőltet, semmisi és hatálytalan legyen.

1. §. És hogy a főpap- és báró urak az országlakosokat mindenben segítsék, a mi az ország és haza javára néz.

2. §. És mindazok ellen, a kik az ország törvényeit és rendelkezéseit megszegik, egész tehetségükkel sikra szálljanak.⁽¹⁾

10. CZIKKELY.

Továbbá az a kormányzó ur azokból a falvakból, a melyek jövőre megszakadás czimén, továbbá hamis levelek koholása, hamis pénzek verése és álpecsét készítése, nemkülönbön külföldi erőnek ez országba való behozatala és abban való gyujtogatás miatt tisztán és törvényesen más valaki jogának kizárásával fognak az ország szent koronájára háromolni, a mely falvak tudniillik harninczket telket és nem többet foglalnak vagy foglalhatnak magukban, azok részére, a kik az ország szent koronáját híven fogják szolgálni, adományokat osztogathasson. Ha azonban az előbb érintett 32 teleknél többre terjedő városok, mezővárosok és falvak háromolnának — ugyancsak a fentemlített módokon — a szent koronára: azokat nem szabad 32 telkenként széttagolnia vagy felosztania s azokból 32 telek czime alatt bárki javára is adományt tennie, hanem minden ilyenmő várost, mezővárost és falut osztatlanul kell a korona részére főtartani.

11. CZIKKELY.

Továbbá, ha a kormányzó ur az előrebocsátott módon valakinek egyszer már adományozott,

(1) A Corpus Juris eddigi kiadásaiiban ezután ez a megjegyzés állott:

«Decreti inelyt. statum finis. Exstat etiamnum, articuli statum et ordinum regni exemplum, in anno Domini millesimo, quadringentesimo, quadragesimo quinto, scripti de sigillo regni, ad forum duntaxat pertinenti, qui ita habet: «§. 1. Item, quod nunc disponatur unum sigillum, in quo sit signum crucis, sicut signum regni Hungarie: et illud sigillum servetur in civitate Budensi: et querulantes habeant sub eo sigillo literas necessarias, et commemoriales: et procedant iustitia mediant, secundum quod deceat, usque coronationem regis.» (Magyarul: «Vége a nemes karok decretumának. Létezik még a karoknak és rendeknek pecsétje, az Ur ezernégyszáznegyvenötödik évében kelt cikkelye az országnak csakis a bíróságot illető pécsetjéről, mely így szól: 1. §. Továbbá, hogy készüljön most egy pecsét, a melyen egy kereszt jele legyen, mint Magyarországnak jelvénye; és ezt a pecsétet Buda városában kell tartani; és a perlekedők ez alatt a pecsét alatt kapják meg a szükséges leveleket és emlékeztetőket, és a király megkoronázásáig a törvény útján a szerint járjanak el, a mi illendő.»)

A törvénytár eddigi kiadásaiiba föl nem vett 6—9. cikkelyek ekképen szólnak:

6. *Cikkely.* A megválasztandó kormányzót akkora hatalom fogja megilletni, a mekkora a királyi felséget illetné, kivéven azt, hogy birtokokat az alább megírt mértéken túl örökösben nem adományozhat és hogy az országlakosok tudta s tanácsa meg kívánsága nélkül hiütlenség vétkével senkit sem levelelhet, sem pedig a jelen országgyűlésen hozandó határozat megsejzégése miatt hiütlenség vétkébe eső hiütleneknek és bármely más hiütlennek, ugyancsak a főpapok, bárók és országlakosok kívánsága nélkül meg nem kegyelmezhet; de érsekségeket és nagyobb apátságokat sem adományozhat az ő tanácsosainak tudta, akarata és beleegyezése meg helyeslése nélkül.

7. *Cikkely.* Továbbá a kormányzó, saját tetszése szerint, bármely királyi vagy királynői várban, városban és mezővárosban lakhatik, és ha akármikor és akárhányszor kívánja, minden királyi és királynői vár, város, mezőváros és zsellérház szabadon bocsátása be; és a nyolczados törvényszék tartása idején legyen körülötte a nádorral és országbíróval együttesen két, e czélra kijelölendő egyházi főpap és más két világi báró és hat nemes; időközben pedig maradjon mellette egy főpap és egy báró meg egy nemes, a kikkel hallgassa meg az országlakosok panaszait és ügyes-bajos dolgait és a kiknek tanácsával adjon azoknak választ. Ezeket a tanácsosokat felül pedig a főpapok, bárók, katonák és az ország nemes lakosai közül tarthat a maga részére és maga mellett annyit és olyanokat, a hányat és milyeneket szükségeseznek lát és azoktól tanácsot kérhet.

8. *Cikkely.* Továbbá azt, hogy a királyi jövedelmek közül melyeket használnának föl a kormányzó és az ő tanácsosai, és ezeknek az ő rendelkezésükre való bocsátását, azoknak a főpap és báró uraknak a belátására bizzák, a kiknek a királyi jövedelmek minőségéről biztosabb tudomásuk van.

9. *Cikkely.* Továbbá, ha szükséges leszén, és a helyzet komolysága úgy kívánja, a kormányzó saját személyében tartozik az ellenség ellen indulni és táborba szállni. (K. és Ó.)

dare non valeat. Et cum donationes castrorum, civitatum, oppidorum et possessionum et similium ad jus regium dumtaxat spectare dignoscantur; igitur ipse, quibuscunque donationem fecerit, illi tempore suo teneantur accedere ad dominum regem, pro confirmatione obtinenda.

ARTICULUS 12.

Item possessiones illorum, quorum propter delationem falsarum literarum aut cusionem falsarum monetarum aut aliquo modo superius expresso ad coronam fuerint devolutæ, quousque illi per iudices suos competentes, judicialiter (secundum antiquam et approbatum regni consuetudinem) sententiati fuerint, occupare, et de eis donationem facere non valeat quovis modo.

annak részére többé adományt ne tehessen. És minthogy a váraknak, szabad királyi és mezővárosoknak, valamint a falvaknak és hasonló dolgoknak eladományozásai tudvalevőleg csupán csak királyi jogra tartoznak: annakokáért mindazok, a kiknek a kormányzó ur az előírt módon adományt szolgáltatott, azoknak megerősítése végett, maga idejében a király ur elibe járulni tartozzanak.

12. CZIKKELY.

Továbbá azokat a birtokokat, a melyek hamis okirat vádja, vagy hamis pénzverés miatt, avagy a fennebb jelzett egyéb okon a koronára háramlottak, mindaddig elfoglalni s azokból semmi módon adományt tennie ne lehessen, a míg azoknak birtokosait (az ország régi és megerősített szokása szerint) illetékes bíráik útján el nem ítélték.⁽¹⁾

(1) A Corpus juris eddigi kiadásai e decretumnak végén a következő eskümintát közlik latin nyelven:

Juramentum initio gubernationis Joannis Hunyadi in congregatione generali regni conceptum e vulgari in latinum translatum.

«Deus te ita adjuvet; beata virgo Maria tibi ita misericordiam impetret; omnes sancti sic pro te intercedant; Dei sanctissimum corpus in extremo tuo die ita saluti conducatur; terra ossa tua ita suscipiat, et sic die tertio non ejiciatur in universum; semen tuum sic non deficiat; in die judicii sanctorum Dei vultum ita conspiciere valeas; in eterno inferno ita non sepeliaris, sicut universa hoc regesto contenta, in profectum et utilitatem regni conscripta in toto conatu determinate retinebis, nihil in contrarium eorum facies, neque fieri procurabis.»

(A Hunyadi János kormányzósága kezdetén közönséges országgyűlésen szerkesztett és magyarból latinra fordított eskü.)

«Isten téged úgy segéljen; a boldogságos szűz Mária irgalmasságot számodra úgy eszközöljön; minden szentek éretted úgy járjanak közben; istennek szent teste végnapodon úgy váljék felked üdvösségre; csontjaidat a föld úgy fogadja magába és harmadnapra úgy ne hányja ki a mindenségbe; magvad úgy ne szakadjon: istennapján isten szentjeinek ábrázatát úgy láthassad: az örök kárhozatra úgy ne vetessél; a miképen mindazokat, a melyeket az ország javára és hasznára előírtak és jegyzékbe foglaltak, minden igyekezetteddel állhatatosan megtartod, azok ellen mit sem téssz és semmit sem tételez.»

Ugyanezt az esküt Kovachich Márton György Supplementum ad vestigia comitum apud Hungaros cz. művében (II. k. 44. l.) «in vulgaris» közli a következő szöveggel:

«Isten teged segelljen, Bodog Azzony neked Irgalmat wgy nyeryen, istennek mindzentü eretted wgy chawagyak, Isten zent teste te wegh napodon ydwessegedre wgy meltolliék, fewld tetemetet wgy fogadya, onnet harmad napon wgi ky ne wesse, magol magod wgy ne zakadjon, Itelet napyan istennek ew Zenth Zyneth wgi latthassd, Ewrek pokolba wgi ne temetessel, hogy az Zerzest ez Registromba, kyt ez Ország Zerzesere megh irattanak wolea azt eressen es rekellestessseggel mynd megh tartod, semyt ellene nem toz, sem tetez.»

Kovachich J. M. (Sylloge I. k. 116. l.) a Karoknak és Rendeknek 1447-ből való harmadik constitutióját is közli (Regnicolarum constitutio tertia anno 1447.) 47 articulussal. Márkus.

V. LÁSZLÓ.

(1440—1457).

LADISLAI POSTHUMI REGIS

DECRETUM PRIMUM.⁽¹⁾

Nos Ladislaus, Dei gratia, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiae, etc. rex, Austriæque, et Styriæ dux, nec non marchio Moraviæ, etc. memoriæ commendamus per præsentes.

§. 1. Quod cum nobis novissime de manu, potestate, et educatione domini Friderici imperatoris Romanorum exeuntibus, prælati, barones, et nobiles regni nostri Hungariæ, generali conventionem, primum nuper Viennæ ad nos congregati, relictis omnibus dissensionibus, nos, verum, et naturalem eorum regem, et dominum, devota fidelitatis oblatione, concordii animo honorassent, recognovissent, et suscepissent; consequenterque possessionem hujus regni, nobis grata oblatione reddentes, invitassent nos, et conduxissent, in hanc civitatem nostram Poseniensem; pro faciendis ordinationibus, quæ pro conservando statu, et pace ipsius regni opportunæ videbantur.

§. 2. Tandem inter alia, quæ hinc inde concorditer expedita sunt; præfati prælati, barones, et nobiles, universi exhibuerunt nobis concorditer, et præsentarunt articulos infra scriptos, desiderantes, et supplicantes.

§. 3. Ut eos, et in eis contenta, rata habere, admittere, et nos observaturos promittere dignaremur.

§. 4. Quorum quidem articulorum tenor sequitur in hæc verba.

ARTICULUS 1.

Quod rex juramentum deponet.

Primo: dominus rex jurabit; quod regnum suum Hungariæ, cum suis regnicolis, in omnibus, et singulis juribus, libertatibus, et legibus, ac approbatis consuetudinibus, inviolabiliter conservabit, in quibus prædecessores sui; puta dominus Sigismundus imperator avus; et dominus Albertus pater, idem regnum, et ejus regnicolas tenuerunt, et conservaverunt.

§. 1. Et, quod metas regni Hungariæ, non alienabit: sed pro posse defendet, et alienata recuperabit.

(1) E decretum eredetije megvan a nemzeti muzeum levéltárában (K. és Ó.)

UTÓSZÜLETETT LÁSZLÓ KIRÁLYNAK

ELSŐ DECRETUMA.⁽¹⁾

Mi László, Isten kegyelméből Magyarország, Csehország, Dalmátia, Horvátország stb. királya, Ausztria és Styria hercege, és Morvaország őrgrófja stb. jelen levelünk rendén adjuk emlékezetre :

1. §. Hogy miután Mi nem régiben a római császárnak, Frigyes urnak, keze, hatalma és nevelése alól kikerültünk, és Magyarországnak főpapjai, bárói és nemesei minap Bécsben körülöttünk közönséges országgyűlésben egybeseregelvén, először is Minket, minden egyenletlenséget félretéve, hűségük alázatos felajánlása mellett egyértelmű akarattal igaz és természetes királyunk és uruk gyanánt tiszteltek, ismertek és fogadtak el és következésképen az ország birtokát nekünk hálára kötelező felajánlással visszaadván, bennünket ide, Pozsony városunkba hívtak meg és hoztak el, hogy az ország állapotának és békéjének a fentartására alkalmasoknak tartott rendelkezéseket tegyünk :

2. §. Azután a nevezett főpapok, bárók és nemesek, a mindenfelől egyértelemmel elintézett egyéb dolgok között, együttesen egyetértve az alábbirt czikkelyeket adták és terjesztették elénkbe, óhajtván és esdekelvén :

3. §. Hogy azokat és a bennök foglaltakat helybenhagyni, elfogadni és a magunk részéről azok megtartását megigérni méltóztassunk.

4. §. A mely czikkelyeknek tartalma következőképen hangzik.

1. CZIKKELY.

Hogy a király esküt tegyen.

Először: A király ur esküdjék meg, hogy Magyarországot országlakosaival együtt mindazokban a szabadságokban és törvényekben, valamint elismert szokásokban, együtt és egyenként, sértetlenül meg fogja tartani, a melyekben elődjai, úgymint nagyatyja, Zsigmond császár ur, és atyja, Albert ur, ugyanezt az országot és lakosait megtartották és megoltalmazták.

1. §. És hogy Magyarország határait nem fogja elidegeníteni, hanem tehetségéhez képest megvédi és az elidegenítetteket visszaszerzendí.⁽²⁾

(1) Ez a decretum Pozsonyban kelt 1433-ban. A fön (a 302. lapon) közölt 1446. évi decretum, úgyszintén az annak kapcsán fölemlítt 1445. és 1447. decretum is V. László uralkodása alatt, de kiskorúsága idejében, az ő hozzájárulása nélkül, a KK. és RR. által hozatott. M.

(2) Az ország határainak el nem idegenítéséről v. ö. 1439: XVII. t. cz., 1492: XXV. t. cz., 1547: XXXVII. és 1741: II. t. cz.; a királyi esküről l. még Hk. II. R. 14. cz. 12. §., I. Ferdinánd esküjét az 1527. t. czikk kapcsán, továbbá 1687: I. t. cz., 1715: II. t. cz., 1741: II. t. cz., 1791: II. t. cz., 1792: II. t. cz., 1836: I. és 1867: II. t. cz. (Ö.)

ARTICULUS 2.

Status et ordines in diaeta constituti regi ad fidelitatem praestandam jurabunt.

E converso, domini praelati, barones, et nobiles, ac proceres, caeterique fideles regni sui Hungariae universi, et singuli sed et deputati nobiles, hic Posonii existentes; juramentum praestare debeant, et teneantur eidem domino nostro regi; super observanda fidelitate, et obedientia.

ARTICULUS 3.

Rex extraneis dignitates non conferet.

Praeterea conclusum est quod dominus noster rex, extraneis dignitates ecclesiasticas et saeculares, ac honores et officiolatus vel perpetuitates, conferre non debeat; usque diaetam Albæ regalis.

§. 1. Quam idem dominus rex, cum celebrare voluerit, quadraginta diebus prius, literis suis mediantibus, ipsis regnicolis promulgare teneatur, ut ipsi in eadem diaeta Albensi, possint et valeant interesse.

§. 2. Et tandem ea, quæ in hac parte, in ipsa congregatione praelatorum, et baronum ac regnicolarum, deliberata fuerint, et conclusa; ⁽¹⁾ firmiter observabit.

ARTICULUS 4.

Rex omnibus super anteactis excessibus, gratiam facit.

Dominus noster rex, omnibus, et singulis regnicolis, ac aliis cujusvis status, et conditionis hominibus, ad coronam regni Hungariae pertinentibus; his videlicet; et qui praesentes sunt, et absentes, super omnibus, et cunctis offensis, et excessibus, qualitercunque, et ⁽²⁾ quibuscunque modis, contra suam regiam serenitatem, et ejus coronam, a tempore obitus quondam domini Alberti regis, felicitis recordationis, usque ad praesentem diem, illatis, et perpetratis; plenam

gratiam facere dignetur, et modis omnibus indulgere.

§. 1. Ita tamen; quod neque in praesenti, neque imposterum, quocunque temporum in processu, idem dominus noster rex, de eisdem reminisci velit, neque imputare; et neque possit modis quibuscunque.

§. 2. Et super his, literas suas gratiosas singulis, qui maluerint, dare dignetur.

ARTICULUS 5.

Donationes Elisabethae reginae et Ladislai regis Poloniae, ad Varnam interfecti, cassantur.

Idem ⁽³⁾ dominus noster rex, omnes donationes quondam serenissimae dominæ Elisabethae reginae, matris suae; et etiam quondam domini regis Poloniae, pro quorumcunque parte, et quibuscunque, ac quavis ratione factas; revocabit, et cassabit, et committet omnino viribus carituras.

§. 1. Excepta ⁽⁴⁾ duntaxat per eandem dominam reginam, ecclesiae Albensi facta.

(1) Az eredetiben e helyett «deliberata fuerint et conclusa» ezek állanak «deliberatum fuerit et conclusum». (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben az «et» hiányzik. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben az «Idem» előtt «Item quod» szavak állanak. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «Excepta» helyett «Exempta» áll. (K. és Ó.)

2. CZIKKELY.

Hogy az országgyűlésen együtt levő karok és rendek a király kezébe hűségi esküt tegyenek.

És viszont, a főpap urak, bárók, nemesek kötelesek ugyanazon király urunknak esküt és előkelők és Magyarországnak többi hivei tenni arra, hogy hozzá állandóan hűségesek együtt és egyenkint, de meg az itt Pozsonyban létező nemes követek is tartoznak és lesznek és neki engedelmesskedni fognak.

3. CZIKKELY.

A király méltóságokat külföldiekre ne ruházzon.

Határozták ezenkívül: hogy király urunk a székesfehérvári országgyűlésig egyházi és világi méltóságokat, hivatalokat és tisztségeket vagy örökségeket külföldieknek ne adományozzon.⁽¹⁾

1. §. És hogy az országlakosok azon a fehérvári országgyűlésen jelen lehessenek, a király azt levelei útján negyven nappal előbb, semmint megtartani akarja, hirdesse ki nekik.⁽²⁾

2. §. És azután mindazt, a mit e részben a főpapok, bárók és országlakosok gyűlésében határozni és végezni fognak, szilárdul megtartsa.

4. CZIKKELY.

A király az ezelőtt elkövetett kihágásokra nézve mindenkinek megkegyelmez.

Kegyeskedjék király urunk minden országlakosoknak együtt és egyenként, valamint a Magyarország koronájához tartozó, bármely rangú és rendű más embereknek, jelenlevőknek és távollevőknek egyaránt, mindazokra a sérelmekre és kihágásokra nézve, a melyeket boldog emlékezetű néhai Albert király úr halálának idejétől fogva mind mai napig a királyi felség és koronája ellen bármi uton és módon véghez vittek és elkövettek, teljes kegyelmet és tökéletes bocsánatot adni.

1. §. Még pedig akképen: hogy király urunk azokat se mostanság, se ezután, bármely időben, emlékébe vissza ne hívja, be ne számítsa, és semmiképen be ne számíthassa.

2. §. És, akik inkább szeretnék, azoknak kegyeskedjék ez iránt kegyelemlevelét kiadni.

5. CZIKKELY.

Erzsébet királynő és a Várnándal megölt László lengyel király adományainak a megsemmisítése.

Ugyanaz a király ur vonja vissza, semmisítse meg és foszssa meg minden erejüktől mindazokat az adományokat, melyeket anyja, Erzsébet asszony, a néhai felséges királyné és Lengyelország néhai király ura is,⁽³⁾ bárki részére s javára és bármely okból tettek.

1. §. Kivéve azt, melyet ugyanazon királyasszony a fehérvári egyház részére tett.

(1) V. ö. a tisztségek adományozására nézve az 1439: V. t. czikket és az annak kapcsán idézett t. czikkeket. (Ó.)

(2) A megtartandó országgyűlés kihirdetésének idejére nézve v. ö. 1495: XXV. t. cz., 1498: I. t. cz., 1504: I. t. cz., 1635: LXXIX. t. cz., 1639: LXXVI. t. cz. és 1723: VIII. t. cz. (Ó.) A jelenlegi jogi állapot tekintetében v. ö. 1848: IV. t. cz.

(3) T. i. I. Ulászló magyar király.

ARTICULUS 6.

Castella noviter erecta; sub poena notæ infidelitatis, demoliantur.

Quod⁽¹⁾ omnia nova castella, in his partibus superioribus erecta, et habita, a die præsentis, usque quindecim dies, immediate sequentes; in partibus autem inferioribus existentia, usque ad octavum diem, mediæ quadragesimæ, sub ⁽²⁾ poena infidelitatis deponantur et deponi teneantur.

§. 1. Demptis illis, quæ sunt erecta ex indultu regum, aut sub sigillo communis regnicolarum.

§. 2. Qui, si sic⁽³⁾ fecerint; bene quidem: alio-

quin contra eos, qui non fecerint; detur sententia in Alba Regali.

ARTICULUS 7.

Bona occupata, sub poena infidelitatis; iis quorum sunt, restituantur.

Castra,⁽⁴⁾ castella, possessiones, et portiones possessionarias; ac terras,⁽⁵⁾ et alia jura; ecclesiastica videlicet, et sæcularia, per quoscunque absque rationabili causa occupata; usque prædictum octavum diem⁽⁶⁾ mediæ quadragesimæ; poena sub præmissa, remittantur per eorum detentores.

ARTICULUS 8.

Donationes gubernatoris, Joannis Hunyadi confirmantur.

Donationes⁽⁷⁾ per dominum gubernatorem, juxta vigorem decreti factæ; in suis vigoribus confirmantur.

ARTICULUS 9.

Insinuationes, in suo vigore permaneant.

Quod⁽⁸⁾ insinuationes, in suis vigoribus remaneant.

ARTICULUS 10.

Taxae, nullae fiant.

Taxæ⁽⁹⁾ inconsuetæ, ulterius non fiant, quovis modo, aut quacunque ratione.

Conclusio.

Nos igitur, acceptis articulis prænotatis, maturaque super eis deliberatione præhabita; eosdem admissimus.

§. 1. Atque super primo eorundem; solito more, regale corporaliter præstitimus juramentum.

§. 2. Quoad secundum vero; e converso, nos ab eis⁽¹⁰⁾ omnibus, simile juramentum suscepimus, super fidelitate, et obedientia nobis observari debenda.

§. 3. Cæteros autem omnes, descriptos articulos, et singulum eorum; inviolabiliter observare, complere, et exequi promittimus, et volumus cum effectu.

§. 4. In quorum omnium testimonium, præsentis literas nostras, eidem universitati⁽¹¹⁾ duximus concedendas.

§. 5. Datum Posonii, in festo beatæ Dorotheæ virginis, et martyris:⁽¹²⁾ anno Domini millesimo, quadringentesimo, quinquagesimo tertio, regni autem nostri, anno tredecimo.

(1) Az eredetiben «Quod» előtt «Item» áll.

(2) Az eredetiben a «sub» szótól kezdve a következő 1. §. végéig a szöveg így hangzik: «demptis illis, quæ sunt erecta ex indulto regum aut sub sigillo communis regnicolarum sub poena infidelitatis deponantur et deponi teneantur».

(3) Az eredetiben «sic» szó hiányzik.

(4) Az eredetiben «Item castra» áll.

(5) «Possessionarias ac terras» hibásan áll e helyett: possessionarias ac terre.

(6) Az eredetiben «usque prædictum octavum diem» helyett «usque ad prædictum diem» áll.

(7) Az eredetiben «Item donationes» áll.

(8) Az eredetiben «Item quod» áll.

(9) Az eredetiben «Item taxæ» áll.

(10) Az eredetiben «eis» szó hiányzik.

(11) Az eredetiben «universitas» és «duximus» szavak között «prælatorum, baronum ac nobilium regni nostri Hungariæ» szavak állanak.

(12) Az eredetiben e szavak helyett «in festo beatæ Dorotheæ virginis et martyris» ezek állnak: «feria secunda proxima ante festum purificationis beatæ Mariæ virginis». (K. és Ó.)

6. CZIKKELY.

Hogy az ujonnan épített kastélyok, hűtlenség büntetése alatt lebontandók.

Hogy az ország e felső részeiben épített és főtartott minden új kastélyt, a mai napot közvetlenül követő tizenöt nap alatt romboljanak le, az alsó részekben levőket pedig hűtlenség vétkének büntetése alatt, a negyvennapos böjt közepének nyolczadnapjáig kell lerontani.⁽¹⁾

1. §. Kivéven azokat, melyek a királyok engedélyével vagy az országlakosok közönségének peccsétje alatt épültek.

2. §. Ha ezt az illetők megteszik, ám jól

van; de a kik meg nem teszik, azok fölött Székesfehérvárott kell itélni.

7. CZIKKELY.

Hogy az elfoglalt javakat hűtlenség vétkének büntetése alatt vissza kell adni azoknak, a kiket illetnek.

A bárki részéről igaz ok nélkül elfoglalt várakat, kastélyokat, birtokokat és birtokrészeket, valamint földeket és más jogokat, tudniillik egyháziakat és világiakat, azok letartóztatói, az előre bocsátott büntetés alatt, a negyvennapos böjt közepének mondott nyolczadnapjáig adják vissza.⁽²⁾

8. CZIKKELY.

Hunyadi János kormányzó adományainak megerősítése.

Az adományok, melyeket a kormányzó ur a decretum⁽³⁾ erejénél fogva tett, maradjanak hatályban.

9. CZIKKELY.

Hogy az értesítések erejükben maradnak.

Hogy az értesítéssel történt idézések tartásák meg erejüket.

10. CZIKKELY.

Semmi adózás se történjék.

Szokatlan adózások ezentul semmi módon és semmi czímen se történjenek.

Befejezés.

Mi tehát az előbb felsorolt cikkelyeket átvevén, azokat a fölöttük tartott érett tanácskozás után elfogadtuk.

1. §. És azok elsejére, szokott módon, a királyi esküt valósággal letettük.

2. §. A másodikra nézve pedig viszont mi vettünk mindnyájuktól hasonló esküt a hűség és engedelmesség tekintetében, a melyet irányunkban meg kell tartaniok.

3. §. Az előadott többi cikkelyeknek pedig együtt és egyenkint véve, a sértetlen megtartását, teljesítését és foganosat végrehajtását ígérjük és akarjuk.

4. §. Mindezeknek bizonyására elhatároztuk, hogy ugyanannak a közönségnek jelen levelünket kiadjuk.

5. §. Kelt Pozsonyban, szent Dorottya szűz és hitvalló ünnepén, az Urnak ezernégyszázötvenharmadik, uralkodásunknak pedig tizenharmadik évében.

(1) V. ő. az 1438: VI. t. cz., az 1464: X. t. cz., az 1471: XXIX. t. cz., 1492: XV. t. cz., az 1536: I.X. t. cz., az 1548: XXIV. és XXVI. t. cz. (ő.)

(2) V. ő. az 1438: I. t. cikket és az azzal kapcsolatosan idézett t. cikkeket. (ő.)

(3) T. i. az 1446. évi decretum alapján.

LADISLAI POSTHUMI REG.

DECRETUM SECUNDUM.⁽¹⁾

Ladislaus, Dei gratia, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiae, etc. rex, Austriæque, et Stiriae dux, nec non marchio Moraviæ. Fidelibus nostris universis, prælatis, baronibus, nobiles, et alterius cujusvis status, et conditionis possessionatis hominibus in comitatu Zabolch constitutis, et existentibus, salutem, et gratiam,

§. 1. Crebrarum, ac⁽²⁾ dudum invalescentium novitatum notabilium, hominum fidedignorum hujus regni nostri Hungariæ pericula formidantium patefactione, edocti sumus luculenter.

§. 2. Quomodo perfidissimus imperator turcarum, potentissima paganorum coadunatione, solito multiplicata, magis⁽³⁾ in finale exterminium, firma intentione, machinatur hoc⁽⁴⁾ regnum nostrum Hungariæ subintrare.

§. 3. Proinde nos, vigili advertentia, in animo revolventes; ne velut olim, hoc regnum nostrum Hungariæ, ex Tartarorum invasione improvisa; inadvertentia regnicolarum, in flebilem ruinam fuerat positum et in præsentiarum, inevitabili cursu dicti imperatoris Turcarum, et campestri conflictu, indispositos (quos⁽⁵⁾ Deus avertat) nos contingat periclitari; et totius hujus regni machina, sacra religione Christiana imbuta, penitus diruatur, quemadmodum etiam in proximis diebus evolutis, exemplari intuitu, civitati Constantinopolitanae, per eundem imperatorem Turcarum, illatum fore, jam experti sumus manifeste.

§. 4. Quapropter, prædicti fideles nostri prælati, barones, nobiles, et proceres, dicti regni nostri Hungariæ, una cum certis electis nobiles hominibus, singulorum comitatuum ejusdem regni nostri; quibus per alias literas nostras, nuper superinde dederamus in mandatis; in hac civitate nostra Budensi, undecim his diebus congregati, super eo; qualiter hujusmodi ipsius imperatoris Turcarum invasio præstolanda, valeret tutius evitari? uniformem habentes tractatum, et deliberationem.

§. 5. Nos cum eisdem, validam expeditionem exercitualem; ad natalem patriam nostram, altissimo propitio defendendam, adversus paganorum insultus⁽⁶⁾ decrevimus instaurandam.

§. 6. Quod⁽⁷⁾ præsentibus literis nostris, sub certorum articulorum inclusionibus subnotandis; vobis fidelitatibus⁽⁸⁾ notificandum duximus. Videlicet:

ARTICULUS 1.

Joannes de Hunyad, in generalem capitaneum eligitur.

Quod primum; spectabilem et magnificum Joannem de Hunyad, perpetuum comitem Bistriciensem, infra præsentis anni integri revolutionem capitaneum generalem instituimus, hujusmodi exercitus nostri instaurandi.

(1) E decretum megvan a Kállay-család levéltárában Kállón. (L. Kovachich J. M. id. m. 20. l.)

(2) Az eredetiben az «ac» szó hiányzik.

(3) Az eredetiben a «magis» szó hiányzik.

(4) Az eredetiben «hoc» helyett «in hoc» áll.

(5) «Quos» helyett «quod» teendő.

(6) Az eredetiben «insultus» h. «insultum» áll.

(7) Az eredetiben a «quod» szó hiányzik.

(8) Az eredetiben a «fidelitatibus» szó hiányzik. (K. és Ó.)

UTÓSZÜLETETT LÁSZLÓ KIRÁLYNAK

MÁSODIK DECRETUMA.⁽¹⁾

László, Isten kegyelméből Magyarország, Csehország, Dalmátia, Horvátország stb. királya, Ausztria és Styria hercege és Morvaországnak örgrófja. Összes hű főpapjainknak, báróinknak, nemeseinknek és Szabolcs megyében lakó s létező bármely más rangú és rendű birtokos embereinknek, üdvöt és kegyelmet.

1. §. A gyakori és már valóknak bizonyult fontos hírekből, melyeket olyan megbízható emberektől hallottunk, kik e Magyarországunkat veszedelemtől féltük, világosan megértettük ;

2. §. Hogy a legálnojobb török császár erősen eltökélt szándékkal azon mesterkedik, hogy a szokottnál nagyobb mértékben megsza porított, igen hatalmas pogány sereggel e Magyarországunkra törve, azt végképen elpusztítsa ;

3. §. Mi tehát ezt elménkben ujabban és ujabban éber figyelemmel megforgatván, nehogy úgy, miként hajdan az országalakók gondatlansága miatt a tatárok váratlan betörése e Magyarországot siralmas pusztulásra jutatta, mostan is készültségünk miatt a nevezett török császár elkerülhetetlen berohanása és a velünk síkmezőben való összeütközése veszedelemben találjon dönteni (mitől Isten mentsen) és ezen országnak a szent keresztény vallástól áthatott szerkezetét teljesen megsemmisítse, a miként már a közelmúlt napokban is, intő példaképen, nyilván tapasztaltuk, hogy a török császár ezt Konstantinápoly városával megtette ;

4. §. Ennélfogva, miután nevezett hű főpapjaink, báróink, mondott Magyarországunk nemesei és előkelői ez országunk egyes vármegyéinek bizonyos választott nemes embereivel, a kiknek e tárgyban minap más levelünkben adtunk parancsot, e tizenegy nap alatt Buda városunkban összegyűltek és a fölött, miként lehetne a török császárnak e kilátásban levő betörését biztosabban elkerülni, egyetértő tárgyalást és tanácskozást tartottak ;

5. §. Mi, hogy szülőházánkat, Isten segítségével, a pogányok támadásai ellen megvédhessük, azokkal együtt egy hatalmas hadseregnek a felállítását határoztuk el.

6. §. S jónak láttuk, ezt jelen levelünkben az alább következő bizonyos czikkelyek határozataival hűségteknek értésére adni. Tudniillik :

1. CZIKKELY.

Hunyadi Jánost főkapitánynya teszik.

Először, hogy tekintetes és nagyságos Hunyadi Jánost bihari örökös ispánt a folyó egész év tartamára e felállítandó hadseregünk főkapitányává tesszük.

(1) Ez a decretum Budán kelt 1454-ben.

ARTICULUS 2.

Ut homines, ad cognoscendum de regiis proventibus, et eorum erogatione, deputentur.

Item disposuimus; quod e medio dictorum praelatorum, baronum, nec non etiam nobilium, et procerum regni nostri, certi eligantur, qui videre debeant, quot banderia nostra regalia, de proventibus nostris regalibus poterunt elevari?

§. 1. Qui et ulterius provideant; qualiter ipsi proventus nostri regales, in cameram nostram regalem administrentur?

§. 2. Et qualiter camera nostra, (1) iidem proventus dispensentur? quodque honores baronatum (2) tenentibus, qui scilicet more alias consueti, ipsorum banderia exercitualmente soliti fuerunt elevare; de eisdem proventibus nostris regalibus, eorum stipendia extra dentur: et cum eorum banderiis, prompti sint exercituare.

ARTICULUS 3.

Prælati, ratione proventuum, antiquo more militare tenentur. Et quorum proventus imminuti sunt, onus quoque eorum militiæ minuitur.

Item, domini archiepiscopi, episcopi, præpositi, et capitula, ac abbates, et alias (3) dignitates, et honores ecclesiasticos majores tenentes; quemadmodum tempora condam domini Sigismundi imperatoris, et regis, avi nostri, consueti fuerunt; cum ipsorum banderiis, ac numero lancearum, exercituare teneantur.

§. 1. Ita videlicet, quod quarumcunque ecclesiarum, seu personarum ecclesiasticarum proventus, per inimicos extitissent minores; juxta limitationem electorum hominum prædictorum, etiam hujusmodi exercitatio earundem ecclesiarum, sive personarum ecclesiasticarum, cum tanto defectu minoretur.

§. 2. Quod etiam aliæ personæ ecclesiasticæ, dignitates, et honores ecclesiasticos minores tenentes, quorum nomina in certo regesto nostro exercitacionis, scripta non existunt; secundum conscientiosam limitationem electorum

hominum prædictorum, juxta quantitatem proventuum earundem personarum ecclesiasticarum, exercere (4) teneantur.

ARTICULUS 4.

Equites quatuor, pedites duo, a portis centum, conscribantur. Nobiles unius sessionis, singuli in bellum proficiscantur.

Item, in (5) quibuslibet comitatibus, tot probi, et (6) fide digni homines potiores, per communitatem nobilium eorundem comitatum eligantur; quot in eisdem comitatibus judices nobilium habentur.

§. 1. Qui una, cum eisdem judicibus nobilium comitatus, in quo connumeratio fieri debet, præstitis juramentis per eosdem, connumeratisque portis jobagonalibus, ad rationem, et numerum lucri cameræ faciendum; de centum portis jobagonalibus, tam ecclesiasticarum, quam secularium personarum; quatuor equites pharetrarios, (7) et duos (8) pedites, similiter pharetras et clypeos, ac cuspides habentes, ad exercituandum hac vice tantum, (usque ad metas, et terminos regni nostri Hungariæ, et non ulterius) disponant.

§. 2. Ac in quolibet comitatu, per eandem universitatem nobilium, e medio ipsorum, unus idoneus conductor belli: illius comitatus eligatur; qui cum eisdem hominibus exercituantium (9) connumerati (10); penes generale capitaneum exercitus, tempore debito accedere teneantur.

§. 3. Universi etiam nobiles regni nostri, jobagiones non habentes, per singula capita; aut cum dominis ipsorum, juxta limitationem electorum (11) hominum; teneantur exercituare.

§. 4. Et, qui equestres, vel pedestres (12) proficisci debeant; vel qui propter paupertatem, senium, vel infirmitatem exercituare non possunt; iidem electi homines discernant, et disponant.

§. 5. Pro personis vero filiorum magnatum parvulorum; homines armati: pro aliis vero pueris, et orphanis: juxta ipsorum facultatem, consimiliter homines exercitantes transmittantur.

(1) Az eredetiben a «nostra» hiányzik. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «baronatum» helyett «baroniales» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «alias» helyett «alii» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «exercere» helyett «exercituare» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben az «in» hiányzik. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «et» helyett «et tot» áll. (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben hibásan «pharetrarii» áll. (K. és Ó.)

(8) Az eredetiben «duos» helyett hibásan «duo» áll. (K. és Ó.)

(9) Az eredetiben «exercitantium» helyett «exercitabilibus» áll. (K. és Ó.)

(10) E mondatnak csak úgy van helyes értelme, ha a «connumerati» helyett «connumeratis» olvasunk.

(11) Az eredetiben az «electorum» szó hiányzik. (K. és Ó.)

(12) Az eredetiben equestres vel pedestres helyett hibásan «equeste vel pedestre» áll. (K. és Ó.)

2. CZIKKELY.

Hogy a királyi bevételek és kiadások meyvizsgálására embereket kell kirendelni.(1)

Továbbá intézkedtünk, hogy a mondott főpapok, bárók, valamint országunk nemesei és előkelői sorából válasszának néhányat, kiknek kötelessége megvizsgálni, hogy királyi jövedelmeinkből hány királyi bandériumunk tartható fön.

1. §. A kik továbbá annak is nézzenek utána, vajjon miképen szállítják be eme királyi jövedelmeinket királyi kamaránkba?

2. §. És királyi kamaránkból miképen adják ki e jövedelmeket? és hogy a báróság tisztességét viselők, a kik tudniillik, a külömben szokott módon, bandériumaikat a hadseregben ki szokták állítani, ama királyi jövedelmeinkből zsoldjaikat kikapják; és ezek bandériumaikkal a hadi szolgálatra készen álljanak.

3. CZIKKELY.

Hogy a főpapok jövedelmeik alapján, a régi szokás szerint tartoznak katonáskodni, és a kiknek jövedelmei megkevesbültek, azok hadszolgálati terhe is alábbszálljon.

Továbbá, az érsek urak, a püspökök, prépostok és káptalanok, valamint az apátók és más nagyobb egyházi méltóságot és hivatalt viselők, a nagyatyánknak, néhai Zsigmond császár és király urnak idejében fennállott szokás szerint, tartozzanak bandériumaikkal és jándzsa készletükkel táborba szállani.(2)

1. §. Úgy tudniillik, hogy a mely egyházak vagy egyházi férfiak jövedelmeit az ellenség leapasztotta, azoknak az egyházaknak vagy egyházi férfiaknak hadi terhe is annyi- val kisebbedjék, a mennyi a mondott választott férfiak meghatározása szerint, a jövedelemhiánynak megfelel.

2. §. Hogy egyéb, kisebb egyházi méltóságokat és tisztségeket viselő egyházi személyek is, a kiknek nevei a hadseregről vezetett

bizonyos lajstromba nincsenek beírva, a mondott választott emberek lelkiismeretes meghatározása szerint, jövedelmeik mennyiségéhez képest tartozzanak hadi szolgálatot teljesíteni.(3)

4. CZIKKELY.

Száz porta után négy lovas, két gyalogos irandó össze; az egytelkü nemések önmagukra mennek hadba.

Továbbá mindenik megyében válasszson az illető vármegye nemeseinek közönsége annyi becsületes, megbízható tehetősebb embert, a hány abban a vármegyében a szolgabíró.

1. §. A kik annak a vármegyének, a melyben az összeírásnak kell történnie, szolgabíráival, esküjök letétele és a jobbágykapuk összeírása után, a kamaranyereség kivételének módja és sora szerint, az egyedül ez alkalommal (Magyarországnak határáig és széleig s nem azon túl) teljesítendő hadi szolgálatra minden száz jobbágykapu után négy tegzes lovast, és két, hasonlóképen tegezettel, paizsszal és kopjával ellátott gyalogost rendeljenek ki.(4)

2. §. És mindenik vármegyében válasszson ugyanaz a nemesi közönség a maga kebeléből az illető vármegye hadának vezetőjéül egy-egy alkalmas egyént, a ki a hadi szolgálatra kötelezettek összeírt embereivel kellő időben a hadsereg főkapitányához köteles menni.

3. §. Országunknak mindazok a nemesei is, kiknek nincsenek jobbágyaik, a választott emberek meghatározása szerint, fejenként külön, vagy uraikkal tartoznak táborba szállani.(5)

4. §. És azt, hogy kiknek kell lóháton, kiknek gyalog menni, és kik nem katonáskodhatnak szegénységük, agg koruk vagy betegségük miatt, szintén a választott férfiak határozzák meg és intézzék el.

5. §. A mánások kisdéd fia helyett pedig fegyveres embereket; más gyermekek és árvák helyett meg, ezek tehetőségéhez képest, szintén harczos embereket kell küldeni.

(1) E t. czikk az országgyűlés budget-jogának egyik nagy fontosságú adaléka.

(2) V. ö. 1435: I. t. cz., 1439: XIX. t. cz., 1446. évi decr., továbbá 1352: III. t. cz., 1353: IV. t. cz., 1355: IV. és V. t. cz., 1356: XIX., XX., XXI. és XXII. t. cz., 1357: II. t. cz., 1359: XIII. és XIV. t. cz., 1506: XVI. t. cz. sub.

(3) V. ö. az 1492: XX. t. cz., az 1498: XV. és XVI. t. cz. (ő.)

(4) A jobbágyok számának arányában állítandó lovas és gyalogkatonákra nézve v. ö. az 1435 (I.): II. t. cz., az 1498: XV. és XVI. t. cz., az 1518 (toln.): II., III., és IV. t. cz., az 1523: XIX. és XLII. t. cz., 1537: XIII. t. czikk, 1542 (besztercz.): XXII. és XLIV. t. cz., 1542 (poz.): XXII. t. cz., 1543: XII. t. cz., 1545: II. t. cz., 1547: XVII. t. cz., 1552: III. t. cz., 1553: IV. t. cz., 1556: XX. és XXII. t. cz., 1597: XXIII. t. cz., 1599: XXII. t. cz., 1600: XII. t. cz., 1601: IX. t. cz., 1659: VII. t. czikk, 1662: V. és 1681: XLVI. t. cz. rendelkezéseit. (ő.)

(5) V. ö. az 1435 (I.): III. t. cz. és az 1518 (toln.): II. t. cz.

ARTICULUS 5.

Magnates, barones, nobiles, personaliter hac vice in bellum eant. Castellanus unus, in arce manere possit.

Universi autem magnates, barones, milites, nobiles, et proceres dicti regni nostri, majores scilicet, et minores, ab invicem divisi, per singula capita propria, hac vice, exercituare teneantur.

§. 1. In castris autem, ex pluribus castellanis, sufficiat unum remanere.

§. 2. Cum tot personis, quot pro conservatione talis castris sufficientes fore judicaverint electi homines deputati.⁽¹⁾

§. 3. Alii personaliter debebunt exercituare.

ARTICULUS 6.

In majorum nobilium domibus; pro provisorio unus nobilis remaneat: sed pro se, hominem mittere debeat.

Item, in domibus notabilium nobilium unus nobilis, pro provisorio curiæ, possit remanere.

§. 1. Ita tamen; quod quicumque modo prædicto remanserint, teneantur homines suos exercituantes connumeratos transmittere.

§. 2. Ex nobilibus vero, et aliis majoribus, filios, aut fratres indivisos habentes; sufficiat unum ad exercitum proficisci: antiqua consuetudine observata.

ARTICULUS 7.

Coloni, in pluribus comitatibus ad unum nobilem pertinentes; penes dominum suum exercituare possunt.

Item; quod jobagiones exercituantes, nobilium in pluribus comitatibus possessiones habentium,⁽²⁾ electi homines connumeratores talium comitatum; erga, et penes dominos ipsorum, in illum comitatum, ubi tales domini eorum residentiam fecerint personalem, transmittant.

§. 1. Qui quidem nobiles, seu domini, cum talibus hominibus eorum exercituantibus, si voluerint sub banderio dominorum ipsorum accedant, et proficiscantur.

§. 2. Qui etiam rationem de numero, et personalitatem suorum exercituantium, generali capitaneo dare; et de eisdem respondere tenebuntur.

ARTICULUS 8.

Omnes in suis expensis militare, sine damno aliorum tenentur. Et poena in dissolutos milites statuta.

Item, quilibet exercituans, tam major quam minor; teneatur in propriis expensis, tam in eundo, quam⁽³⁾ stando, et redeundo proficisci.

§. 1. Nullusque audeat aliquas res, vel victualia, absque competenti solutione recipere.

§. 2. Si qui autem violententer in aliquibus locis, aliquas res, vel victualia receperint; ductor exercitus talis comitatus, damnificato ex parte damnificantis, teneatur impendere satisfactionem indilatam.

§. 3. Et, si ipse damnificans, unde satisfaceret, non haberet; caput ejusdem in manus damnificati debeat assignari, per ductorem belli, comitatus prænotatum.

§. 4. Quod, si talis ductor belli, facere non posset, propter personam talis damnificantis majoritatem; aviset superinde capitaneum generalem: qui teneatur damnificato satisfacere.

§. 5. Alioquin damnum passus, valeat damna sua acquirere jure mediante: secundum contenta decreti, dominorum prælatorum, et baronum.

ARTICULUS 9.

Regnum Sclavoniæ, et aliæ provinciæ, ac civitates regiæ; adinstar aliorum regnicolarum regni Hungariæ; militare teneantur.

Item, omnes liberæ civitates, tam nostræ regales, et reginales, quam dominorum despoti, et comitis Ciliæ, ac aliorum magnatum; nec non totum regnum nostrum Sclavoniæ, de quibus lucrum cameræ nostræ solvere non consuevissent⁽⁴⁾ modo præmisso connumerari debeant.

§. 1. Et similiter philistæi, comani, valachi et tartari connumerati, debeant exercituare.

ARTICULUS 10.

Judicia tempore belli cessent.

Item, omnes celebrationes octavarum, et judiciorum, tam ecclesiastici, quam sæcularis

(1) Az eredetiben «deputati» helyett «prænotati» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben tévesen «non habentium» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «quam» hiányzik. (K. és Ó.)

(4) A «solvere» non consuevissent helyett helyesebb «solvi» non consuevissent. (Ó.)

5. CZIKKELY.

A mágnások, bárók és nemesek ez alkalommal személyesen menjenek hadba. Egy várnagy a várban maradhat.

Mondott országunknak összes mágnásai, bárói, katonái, nemesei és előkelői, a nagykoruak és kiskoruak tudniillik, a kik egymás közt megosztoztak, ez alkalommal egyenkint saját személyükben tartoznak táborba szállni.

1. §. Több várnagy közül pedig elég, ha egy marad vissza a várakban.

2. §. Annyi személylyel, a hányat a kirendelt választott emberek az ilyen vár megőrzése végett elegendőnek fognak ítélni.

3. §. Másoknak személyesen kell táborba szállniok.⁽¹⁾

6. CZIKKELY.

Az előkelőbb nemesek házaiban tisztartótul egy nemes maradjon vissza, de ez maga helyett tartozik egy embert küldeni.

Továbbá az előkelő nemesek házaiban tisztartó gyanánt maradhasson vissza egy nemes.

1. §. Úgy azonban, hogy azok, a kik az említett módon visszamaradnak, kötelesek legyenek összeírt harczos embereiket elküldeni.

2. §. Ama nemesek és más előkelőbbek közül pedig, kiknek osztozatlan fiaik vagy testvéreik vannak, elég egynek a hadseregbe mennie, követvén a régi szokást.⁽²⁾

7. CZIKKELY.

Ugyanazon egy nemesnek több vármegyében levő jobbágjai urukkal indulhatnak hadba.

Továbbá, hogy a több vármegyében birtokos nemeseknek hadba szálló jobbágyait az ilyen vármegyéknek összeíró választott emberei urukhoz küldjék abba a vármegyébe, a hol azok urainak személyes lakhelyük van.

1. §. És ha ezeknek a nemeseknek vagy uraknak úgy tetszik, hadba szálló embereikkel saját uraiknak bänderiumában menjenek és vonuljanak táborba.

2. §. A kik egyszersmind e harczosaiknak számára és személyére nézve a főkapitánynak számot adni s róluk felelni tartoznak.

8. CZIKKELY.

Hogy mindenki saját költségén, mások megkárosítása nélkül tartozik katonáskodni és a rakonczállankodó katonákra szabott büntetés.

¶ Továbbá minden harczos, úgy az előkelőbb mint az alábbvaló, úgy odamenet, mint a táborban létel alatt és visszajövet saját költségén tartozik utazni.

1. §. És senki se merjen megfelelő fizetés nélkül valami dolgot vagy élelmi szereket elvenni.

2. §. Ha pedig valaki valamely helyen valami dolgot vagy élelmi szereket erőszakosan venne el, az illető vármegye hadának vezetője a károsult félnek a kárttevő részéről haladéktalanul elégtételt tartozik adni.

3. §. És ha a kárttevőnek nem volna mi-ből eleget tennie, akkor a vármegye hadának említett vezetője annak személyét szolgáltatassa ki a káros kezéhez.

4. §. Ha pedig az ilyen hadvezető az olyan kárttevő személynek előkelőbb állása miatt ezt meg nem tehetné, értesítse erről a főkapitányt, a ki tartozzék a károsnak elégtételt szolgáltatni.

5. §. Külömben álljon szabadságában a károsnak a maga kárát törvény útján keresni a főpap- és báró urak decretumának tartalma szerint.⁽³⁾

9. CZIKKELY.

Hogy Szlavonország és a többi tartományok, ugyszintén a királyi városok Magyarország más lakóinak módjára kötelesek katonáskodni.

Továbbá minden szabad várost, úgy a királyiakat és királynőieket, mint a despota és a cillii gróf urak és más mágnások városait is, nem külömben egész Szlavonországunkat, a melyekből kamaranyereségünket nem szokták fizetni, az előrebocsátott mód szerint össze kell írni.

1. §. És hasonlóképen a jászok, kunok, oláhok és tatárok összeíratván, tartozzanak táborba szállni.

10. CZIKKELY.

Háboru idején a bíróságok szüneteljenek.

Továbbá a legközelebb felkelő hadseregünk lefegyverkezéseig minden nyolczados törvény-

(1) V. ö. 1433 (I.): IV. t. cz.

(2) V. ö. 1433 (I.): V. t. cz.

(3) V. ö. 1435 (I.): VIII. és IX. t. cz. (Ó.)

fori,⁽¹⁾ usque descensum exercitus nostri, in proximo consurgendi; cessare debeant.

§. 1. Post descensum vero præsentis exercitus; aut si hujusmodi exercitus levare non debuerit; omnes octavæ, signanter festi beati Georgii immediate sequentis; usque finem celebrantur.

§. 2. Quodque jobagiones quorumcunque, usque ad festum sancti Martini, proxime affuturi, nullo modo hincinde deducantur moraturi.

ARTICULUS 11.

Defectus equitis unius, aureis quindecim; peditis, decem compensetur: ad rationemque hujus multæ, possessiones occupari; et jure impignoratio teneri possint.

Disposuimus insuper; quod quicumque, tam prælatorum, ac ecclesiasticorum,⁽²⁾ quam baronum ac et magnatum; nec non nobilium, ac possessionatorum hominum; prædictam dispositionem, et ordinationem, in toto, vel in parte observare, vel implere⁽³⁾ nollent, vel non curarent.

§. 1. Extunc, tales dicti electi connumeratores, in eo mox admonere debeant; ut propter defectum⁽⁴⁾ hujusmodi non protectionis, dispositionis, et ordinationis prædictorum,⁽⁵⁾ pro quolibet equite sedecim florenos auri; et pro quolibet pedita decem florenos auri, usque quintum decimum diem, a die admonitionis eorundem computando, dicto capitaneo nostro generali dare, et solvere debeant, et teneantur.

§. 2. Qui si non solverint; extunc ductor exercituum⁽⁶⁾ comitatus, una cum electis hominibus, et iudicibus nobilium ipsius comitatus ubi talismodi dispositiones infringerentur, seu non perficerentur; illas portiones possessionarias, de quibus ipsæ dispositiones perfectæ non fuerint; occupare, occupastaque tamdiu, donec per hos, quibus redemptiones earundem⁽⁷⁾ magis competunt pro dictorum summa, et quantitate florenorum redimantur; conservare valeant, atque possint.

ARTICULUS 12.

Milites, in solutionem pecuniariam non convertantur; sub pœna capitis.

Quodque præmissa dispositio exercituum, ad aliquam pecuniariam solutionem nullatenus, et per nullum modum, per quempiam convertatur.

§. 1. Quod, si per aliquem factum fuerit; pœnam sententiæ capitalis incurrat, ipso facto.

ARTICULUS 13.

Nobiles, de bello clam se subducentes, possessiones; ignobiles caput amittant.

Item, exercituantes illi, qui scilicet de exercitu furtive recedunt, si nobiles fuerint; possessiones eorum amittant.

§. 1. Si vero ignobiles: pœnæ capitali subiacent.

§. 2. Et similiter illi, qui a dominis ipsorum dispositionem habuerunt, vel pecuniam eorum levaverunt, cum eisdemque proficisci noluerint; eandem sustineant capitalem pœnam.

ARTICULUS 14.

Rex nunquam talem inconsuetam exercituationem, imposterum se promulgaturum recipit.

Præterea, quia præmissam dispositionem exercituum, contra antiquam consuetudinem, et libertatem, tam ecclesiasticarum personarum, quam etiam aliorum regnicolarum nostrorum, majorum scilicet et minorum, propter præsentis validissimi belli apparatus, dicti imperatoris Turcarum, in hujus regni invasionem (quod deus avertat) faciendum; pro ejusdem regni nobilium, atque⁽⁸⁾ solii nostri regii, et patriæ paternæ defensione, et conservatione, in præsentiarum levare oportuit, et promulgare.

§. 1. Ideo nos,⁽⁹⁾ et ipsi prælati, barones, ceterique⁽¹⁰⁾ nobiles, et proceres dicti regni nostri spondemus, et fide nostra Christiana præstata, etiam cum nostri, et ipsorum prælatorum, et baronum sigillorum impressionis roboratione promittimus, et pollicemur.

§. 2. Quod amodo, et deinceps, nullo unquam tempore, talem inconsuetam exercituationem promulgabimus, et faciemus: neque ipsi facient, et promulgabunt.

(1) Az eredetiben «secularis fori» helyett «seculares áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «virovum ecclesiasticorum» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «vel implere» helyett «et adimplere» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «propter defectum» helyett «pro defectu» áll. (K. és Ó.)

(5) E §-nak a bevezetéssel és a 2. §-szal való egybevetéséből kitűnik, hogy itt a «profectionis» hibásan áll a «perfectionis» helyett, valamint a «praedictorum» is e helyett «praedictarum». (Ó.)

(6) Az eredetiben «exercituum» helyett «exercitus talis» áll. (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben a «quibus redemptiones earundem» helyett «quorum redemptioni earundem» áll. (K. és Ó.)

(8) Az eredetiben «nobilium atque» helyett «nobilis sen» állanak. (K. és Ó.)

(9) Az eredetiben «nos» helyett hibásan «vos» áll. (K. és Ó.)

(10) Az eredetiben csak «ceteri» áll. (K. és Ó.)

szék tartását, és úgy az egyházi mint világi bíróság előtt való törvénykezést be kell szüntetni.⁽¹⁾

1. §. A jelen hadsereg lefegyverkezése után pedig, vagy ha ennek a hadseregnek nem kellene fölkelnie, minden nyolczados törvényszéket, nevezetesen a közvetlenül következő szent György napit, mind végig meg kell tartani.

2. §. És hogy a legközelebbi szent Márton napjáig senkinek a jobbágyait se vigyék, semmi szín alatt, letelepedés céljából egyhelyről a másikra.

11. CZIKKELY.

Hogy minden egyes lovasnak hiányát tizenöt,⁽²⁾ minden gyalogosét tíz arannyal kell megfizetni, és hogy e bírság címén a birtokok elfoglalhatók és zálogos joggal megtarthatók.

Rendeltük ezen fölül: hogy ha az előbb említett intézkedések és rendelkezések akár a főpapok és egyháziak, akár a bárók és mánások, vagy a nemesek és birtokos emberek közül bárki is, egészben vagy részben megtartani vagy teljesíteni nem akarná vagy azokkal nem gondolna:

1. §. Akkor azok az említett választott összeírók kötelesek az ilyeneket az íránt legott meginteni, hogy a fentebb említett intézkedés és rendelkezés nem teljesítéséből eredő hiány következtében a megintés napjától számítandó tizenöt nap alatt minden egyes lovasért tizenhat, és minden egyes gyalog katonáért tíz arany forintot kötelesek és tartoznak nevezett főkapitányunk kezéhez adni és fizetni.

2. §. S ha nem fizetnének, akkor a vármegyei had vezetőjének annak a vármegyének választott embereivel és szolgabiraival együtt, a hol ezeket az intézkedéseket megszegik vagy nem teljesítik, jogában és szabadságában áll, azokat a birtokrészeket, a melyekből ez intézkedéseket nem teljesítették, elfoglaltat mindaddig megtartani, míg azok, a kiket azoknak kiváltása inkább illet, a mondott pénz összegén és mennyiségén ki nem váltják.⁽³⁾

12. CZIKKELY.

Hogy a katonáskodás főbenjáró büntetés terhe alatt pénzbeli fizetésre át nem változtatható.

És hogy a fentebb elrendelt hadi szolgálatot bárki is pénzbeli fizetésre semmiképen és semmi szín alatt át ne változtassa.

1. §. Ha valaki megtenné, legott főbenjáró ítélet büntetése alá essék.

13. CZIKKELY.

A háborúból titkon eltávozó nemesek birtokaikat, a nem nemesek fejüket vezérsék.

Továbbá azok a harczosok, a kik tudniillik a hadseregből titkon mennek el, ha nemesek, birtokaikat veszítsek.

1. §. Ha pedig nem nemesek, főbenjáró büntetés alá essenek.⁽⁴⁾

2. §. Azok is, a kik uraiktól ellátást nyertek, vagy ezek pénzét felvették, ha nem akarnának uraikkal elmenni, hasonlóképen főbenjáró büntetéssel sújtandók.

14. CZIKKELY.

A király ígérete, hogy ilyen szokatlan hadba szállást nem fog hirdetni.

Ezen kívül, mivel ezt az előre bocsátott, és a régi szokással s úgy az egyházi személyeknek mint más országtagosoknak, az előkelőbbeknek tudniillik és az alábbvalóknak szabadságával ellenkező hadi intézkedést ezúttal az országunkba (mitől Isten óvjon) betörni szándékozó, előbb említett török császárnak mostani igen hatalmas hadi készülődései miatt kellett nemeseink országának, és királyi trónunknak valamint szülőházának megvédelmezése és fenntartása céljából megtenni és kihirdetni:

1. §. Azért Mi és nevezett országunk főpapjai, bárói, és többi nemesei meg előkelői kötelezzük magunkat, és keresztény becsület-szavunk adásával valamint a magunk és ama főpapok és bárók pecsétjének ráillesztésével megerősített azt a fogadást és ígéretet tesszük:

2. §. Hogy ezentul és jövőre ilyen szo-

(1) V. ö. az 1438: IV. t. cz., az 1464: V. t. cz., az 1478: XIII. t. cz., az 1481: XIV. t. cz., az 1486: III. t. cz. rendelkezéseit. (Ö.)

(2) E törvényczikkely 1. §-ának rendelkezése szerint tizenhat forint fizetendő. (Ö.)

(3) V. ö. az 1435 (I.): VIII. t. cikklet.

(4) A hadseregből titkon megszökö, uraikat és zászlójukat elhagyó katonák büntetésére nézve v. ö. az 1532: VI. t. cz., az 1598: XXIV. t. cz., az 1598: XXXI. t. cz., az 1601: XIV. t. cz., az 1602: VIII. t. cz. rendelkezéseit. (Ö.)

§. 3. Sed tam nos, quam ipsi prælati, barones, et proceres regni nostri, penes dictam antiquam consuetudinem exercitacionis semper permanebimus, et ipsi permanebunt.

ARTICULUS 15.

Comes, et iudices nobilium, super omnibus actibus potentiariis, et possessionum occupationibus, iudicium, et executionem facere possint; sub pœna.

Item, pro compescendis, quarumcunque notiturnitatum generibus, disposuimus; ut prælati electi homines, in singulis comitatibus, una cum iudicibus nobilium, omnibus querulantibus, super quibuscunque factis potentiariis, et etiam possessionum occupationibus; ex parte in causam attractorum habita prius superinde diligenti inquisitione, compertaque sufficienti rei veritate, absque dilatione, et terminorum prorogatione,⁽¹⁾ iudicium et iustitiam⁽²⁾ teneantur exhibere.

§. 1. Comesque parochialis, post⁽³⁾ huiusmodi iudicium, modo præmisso faciendum; teneatur⁽⁴⁾ satisfactionem indilatam, et plenariam ex parte huiusmodi in causam attractorum, læsis ministrare.

§. 2. Quod, si ipse comes parochialis, ex quacunque causa, facere nolle; extunc talis comes parochialis: honore suo privetur: causaque huiusmodi, modo præfacto adjudicata, in curiam nostram regiam per eosdem iudices transmittatur: ubi in primis octavis celebrandis fine conclusivo, absque ulla prorogatione ulteriori terminetur.

§. 3. Ubi ipsi comites, vel vice-comites, præmissa patrant; ⁽⁵⁾ in eo, ut ipsi in prima die sedis iudiciariæ, super talismodi actibus potentiariis, damnis, atque injuriis; læsis, et damnificatis, omnimodam impendere debeant satisfactionem; admoneantur.

§. 4. Qui, si id facere recusaverint; tunc ipsi electi, et iudices nobilium, seriem huiusmodi non satisfactionis, in literis eorum conscribi facere, et ad primas octavas tunc celebrandas transmittere; iudicesque ordinarii,⁽⁶⁾ octavis in eisdem, contra tales comites, et vice-comites, literas sententiales, læsis, et damnificatis dare, et eandem executioni demandare debeant, et teneantur.

ARTICULUS 16.

Acceptis literis generalis capitanei; omnes insurgere debeant.

Quocirca fidelitati vestræ præcipimus, et mandamus; quatenus mox, postquam prælati homines electi, dicti comitatus Zaboleh hic Budæ, in præsentiarum constituti, hinc vestri in medium, cum præsentibus revertentur, et pervenerint; ad locum sedis vestræ iudiciariæ universaliter congregati, juxta contenta præsentium⁽⁷⁾ dispositionum nostrarum; una cum dictis prælatis, baronibus, et electis hominibus per vos deputatis, cæterisque proceribus, et nobilibus dicti regni nostri, in superioribus articulatum conscriptarum; vos cum celeritate, more exercituum, tam expedite disponatis, et appromptuetis; ut dum, et quam primum, annotatus comes Joannes, generalis capitaneus exercitus nostri prænominati, vobis scripserit.

§. 1. In continenti, cum apparatu exercituali fultis, prævio ductore belli ipsius comitatus, vestri e medio modo præfacto eligendo; ad loca quæ idem capitaneus noster generalis duxerit notificanda; ad resistendum prædictorum inimicorum nostrorum insultibus, proficisci valeatis.

§. 2. Aliud, sub pœnis prædictis, et nostræ indignationis, facere non ausuri in præmissis.

§. 3. Datum Budæ, in festo conversionis beati Pauli apostoli, anno Domini millesimo quadringentesimo, quinquagesimo quarto.

(1) Az eredetiben «prorogatione» helyett «protractione» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «iustitiam» és «teneantur» között «querulantibus» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «post» helyett «juxta» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «teneatur mox» áll. (K. és Ó.)

(5) A §. eddig terjedő szavai helyett az eredetiben a következők állanak: «Ubi, si ipsi comites vel vicecomites parochiales, nobilibus et quibusvis possessionatorum aut ignobilibus hominibus, quovis facto potentiario injurias, nocumenta et dampna quoquomodo fecerint vel ad se se pertinentibus facere permiserint, tunc iidem electi homines et iudices nobilium talis comitatus ipsos comites et vicecomites præmissa patrant». (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «iudicesque ordinarii» helyett «iudex ordinarius» áll. (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben a «præsentium» szó hiányzik. (K. és Ó.)

kadán hadirendelkezést soha sem teszünk s ki nem hirdetünk, sem ők nem tesznek s ki nem hirdetnek.

3. §. Hanem mi is, mindenkor a hadiszolgálat régi szokása mellett fogunk megmaradni, és országunk főpapjal, bárói és előkelői is a mellett fognak megmaradni.

15. CZIKKELY.

Hogy az ispán és a szolgabírák minden hatalmaskodás és birtokfoglalás tárgyában büntetés terhe alatt itélni s az ítéletet végrehajtani tartoznak.

Továbbá bárminemű ártalmak megfékezése céljából elrendeltük, hogy az egyes vármegyékben, a fentebb nevezett választott emberek a szolgabírákkal együtt, bármely hatalmaskodás és birtokfoglalás dolgában, a dolog valóságának szorgalmas kinyomozása és kellő kiderítése után, minden panaszlónak késedelem és a határidők elhalasztása nélkül kötelesek az alperesek részéről törvényt és igazságot szolgáltatni.⁽²⁾

1. §. És miután ez igazságot az említett módon kiszolgáltatták, a vármegye alispánja a sértett feleknek az alperesek részéről haladéktalanul teljes elégtételt tartozik adni.

2. §. A mit, ha a vármegye ispánja bármely okból megtenni nem akarna, akkor az ilyen vármegyei ispánt az ő tisztségétől meg kell fosztani és a bírák az érintett módon ítélettel ellátott ügyet küldjek föl királyi kuriánkba, a hol azt a legelőször tartandó nyolczados törvényszéken minden további halasztás nélkül kell végítéssel befejezni.

3. §. A mely alkalommal az előbb mondottakat elkövető ispánok vagy alispánok megintendők az iránt, hogy a sértett és megkárosult feleknek az ilyen hatalmaskodások, kártételek és jogtalanságok tárgyában a legelső törvényszék

tartása alkalmával tartoznak teljes elégtételt szerezni.

4. §. Ha vonakodnának ezt megtenni, akkor ama választottak és a szolgabírák az elégtétel elmulasztásának sorát iktassák be levelükbe és küldjék át az akkor legelőször tartandó nyolczados törvényszékre; és a rendes bírák kötelesek legyenek és tartozzanak e nyolczados törvényszéken a sértett és káros felek részére az ilyen ispánok és alispánok ellenében ítélőlevelet adni és azt végrehajtásra bocsátani.

16. CZIKKELY.

Hogy a főkapitány levelének vétele után mindenki tartozik felkelni.

A melyekre nézve megparancsoljuk és meghagyjuk hűségteknek, hogy mihelyt a nevezett Szabolcs vármegyének említett választott emberei, kik jelenleg itt Budán vannak, jelen levelünkkel innen közibétek visszatérnek és megérkeznek, törvényszékek helyén azonnal közönségesen egybegyűjtenek és jelen intézkedéseink tartalmához képest, melyeket a mondott főpapokkal, bárókkal, s ti ideküldött választott embereitekkel és mondott országunk többi előkelőivel és nemeseivel, a fentebbiekben cikelyenkint összeirtunk, katonákhoz illő serénységgel oly gyorsan intézkedjetelek és készülödjetelek, hogy a mikor és a mihelyest a megnevezett János ispán, említett hadseregünknek főkapitánya nektek irni fog,

1. §. A vármegye határának kebeletekből az érintett módon előre megválasztandó vezetőjével, hadikészülettel felszerelve, említett ellenségeink támadásának visszaverése céljából nyomban azokra a helyekre indulhassatok, a melyeket ama főkapitányunk jónak lát kijelölni.

2. §. Az előrebocsátottakban, a fentemlített büntetések és neheztelésünk terhe alatt, más-képen cselekedni nem merészelve.

3. §. Kelt Budán szent Pál apostol fordulásának ünnepén, az Úrnak ezer-négyszáz ötvennegyedik esztendejében.⁽⁴⁾

⁽¹⁾ Hasonlóan rendelkezik az 1438: III. t. cz. (Ó.)

⁽²⁾ A Corpus Juris eddigi kiadásaiiban ezután ily megjegyzés következik: «Decretum Ladislai posth. regis finis». («Vége utószületett László király decretumainak».)

HOROGSZEGI SZILÁGYI MIHÁLY
1458. ÉVI DECRETUMA.

MICHAELIS SZILAGY DE HOROGSZEG,

GUBERNATORIS REGNI HUNGARIÆ,

DECRETUM.⁽¹⁾

Nos Michæl Szilágy de Horogszeg, nomine et in persona serenissimi principis, et domini domini Matthiæ, Dei gratia, Ungariæ, Dalmatiæ, Croatiæ, etc. electi regis, gubernator in eisdem regnis constitutus; memoriæ commendamus præsentibus.

§. 1. Quod nobis, una cum dominis prælatis, baronibus, proceribus, et nobilibus regni Ungariæ universis, circa festum circumcisionis domini proxime præteritum, in hanc civitatem nostram Pesthiensem convenientibus, et proficiscentibus, et⁽²⁾ pro faciendis ordinationibus, quæ pro conservanda pace, et statu, utilitateque, et commodo præactorum regnorum, et partium eis subjectarum, opportuna, et perutiles videbantur tractandæ, relictis, sopitisque, et sedatis omnibus, et singulis guerris, et dissensionibus in alterutrum, pravis rationibus exortis, et suscitatis.

§. 2. Inter alia, quæ hincinde concorditer expedita sunt, præfati domini prælati, barones, proceres, et nobiles universi, exhibuerunt nobis concorditer, et præsentarunt articulos infrascriptos; petentes, et desiderantes, ut eos, et in eisdem contenta, rata habere, admittere, ac per nos, ac præfatum dominum nostrum Matthiam electum regem observaturos promittere dignamur.

§. 3. Quorum quidem articulorum tenor sequitur in hæc verba :

ARTICULUS 1.

Bona tam ecclesiastica, quam saecularia a tribus annis anteactis occupata, usque quindecimum diem, sub poena facti potentiarii, remittantur.

Primo, quod omnes ecclesiæ occupatæ, et possessiones, et bona earundem, ac prælatorum, et baronum, et nobilium possessiones, et portiones possessionariæ similiter occupatæ, tempore scilicet; quo non fuerunt octavæ judicialiter celebratæ, hoc est, a tribus annis, vel circa; remittantur usque ad quindecim dies.

§. 1. Ita, quod occupatio talis probetur per attestaciones vicinorum, et commetaneorum, ac nobilium comprovincialium, prout consuetum est in proclamata congregatione.

§. 2. Et, si occupata remittere noluerint; extunc, sine ulteriori processu, convincantur

(1) Ez a decretum található a Nádasdy Tamás. Festetich, valamint a Szapári-féle kézirati codexekben. (Lásd Kovachich M. Gy. Suppl. ad. vest. comit. Buda 1800. 133 lap.)

(2) Ez az »et« fölösleges és csak értelemzavaró. (Ó.)

HOROGSZEGI SZILÁGYI MIHÁLYNAK,

MAGYARORSZÁG KORMÁNYZÓJÁNAK

DECRETUMA.⁽¹⁾

Mi, Horogszegi Szilágyi Mihály, a dicső fejedelemnek és urnak, Mátyás urnak, Isten kegyelméből Magyarország, Dalmátia, Horvátország stb. megválasztott királyának nevében és személyében, ugyanezen országokban ki-rendelt kormányzó, jelen levelünkkel adjuk emlékezetre :

1. §. Hogy a midőn a mi Urunk körülmetélésének legközelebb mult ün-nepe táján, Magyarországnak összes főpap uraival, báróival, előkelőivel és nemeseivel együtt ide Pest városunkba indultunk és jöttünk, hogy rende-léseket tegyünk, melyeknek megvitatása, a gonosz okokból eredt és támadt mindenféle háboruszkodások és egymás közt való egyeneltenségek abban-maradásával, lecsillapodtával és megszűntével az érintett országok és a ne-kik alávetett részek békéjének és állapotának, javának és üdvének fentar-tása czéljából czélszerűnek és nagyon hasznosnak látszott :

2. §. Az összes megnevezett főpapurak, bárók, előkelők és nemések az ide- s tovaegyértelműen elintézett egyéb dolgok között egy akarattal az alább-irt cikkelyeket adták és terjesztették elénkbe, kívén és kívánván, hogy azokat és a bennük foglaltakat jóváhagyni, elfogadni és egyszersmind meg-igérni méltóztassunk, hogy azokat mi és megválasztott királyunk, a nevezett Mátyás ur, megfogjuk tartani.

3. §. Hát ezeknek a cikkelyeknek a tartalma ekképen szól :

1. CZIKKELY.

A lefolyt három év óta elfoglalt, úgy egyházi mint világi javak hatalmasko-dás büntetése alatt, tizenöt nap alatt vissza adandók.⁽²⁾

Először, hogy minden elfoglalt egyházat és azoknak birtokait meg fekvő javait, nemkülön-ben a főpapoknak, báróknak és neméseknek birtokait és birtokrészeit, melyeket hasonló mó-don, tudniillik három avagy körülbelül ennyi éven belül, vagyis abban az időben foglaltak el, a mikor a törvény szerint nyolczados törvény-

székeket nem tartottak, tizenöt nap alatt vissza kell bocsátani.

1. §. Akképen, hogy az ilyen foglalást, a mint szokásos, kihirdetett gyűlésen a szomszé-dok, határosok és ugyanazon megyében lakó nemések tanuságával kell bizonyítani.

2. §. És a kik az elfoglaltakat visszaadni nem

(1) Ez a decretum az 1438. évből való.

(2) Az elfoglalt jószágok visszaadását vajmi sokszor rendelik el a törvényeink; nevezetesen : az 1453: I. t. cz., az 1462: I. t. cz., az 1464: XII. t. cz., az 1471: XXIII. és XXVII. t. cz., az 1486: XXVI. t. cz., az 1492: XIV. t. cz., az 1498: X. t. cz., az 1500: XX. t. cz., az 1507: XVI. t. cz., az 1522: LVII. t. cz., az 1536: IX. t. cz., az 1542: I. t. cz., az 1546: XXIV. t. cz., az 1547: XXII. t. cz., az 1554: XV. t. cz., az 1563: LIV. t. cz., az 1622: VI. t. cz. (ő.)

in facto potētiæ: et dominus gubernator possit occupari facere possessiones, et bona talis convicti, et propriam personam ejusdem captivare.

ARTICULUS 2.

Rex, de suis proventibus exercituare teneatur: alioquin etiam banderati; et demum nobiles insurgant.

Item, quod dominus rex, contra omnes, et quoslibet inimicos, et hujus regni devastatores, hoc regnum Hungariæ, de proventibus suis regalibus protegere, et defensare teneatur.

§. 1. Ita videlicet; quod si idem dominus rex, ab insultibus ipsorum inimicorum hujus regni, cum ipsis proventibus protegere non posset, seu non valeret; extunc prælati, et barones, cæterique viri ecclesiastici hujus regni, banderia, seu gentes ipsorum, juxta limitationes divorum regum hujus regni, in hac parte factas, levare, et insurgere debeant, et teneantur.

§. 2. Si autem cum eisdem etiam ipsis, inimicis resistere non possent; extunc universi nobiles, et alterius cujusvis status possessionati homines, exercituantium more (prout aliorum regum Ungariæ temporibus fuit) procedere, et exercituare teneantur.

ARTICULUS 3.

De damnis, et injuriis, ab anno millesimo, quadringentesimo, quinquagesimo sexto illatis: in comitatibus judicium celebrari possit.

Item, quod de omnibus illationibus damnorum, et injuriarum, et aliorum malorum generibus, a festo beatæ Catharinæ virginis, in anno Domini, millesimo, quadringentesimo, quinquagesimo sexto præterito; usque hæc tempora, per quoscunque patratorum, et commissorum; juxta ordinationem, et conclusionem prælatorum, et baronum, ac regnicularum hujus regni Ungariæ, pridem in generali congregatione hic Budæ facta; in comitatu quolibet judicium, et iustitia celebrari teneantur.

ARTICULUS 4.

Hoc esset contra libertatem regiam, et palatinale officium. Igitur ad ipsum permaneat in antiqua consuetudine. Quod quatuor octavæ singulis annis celebrantur.

Item, quod ipsæ, quatuor octavæ singulis annis celebrari debeant.

§. 1. Et nunquam pro aliqua ardua causa prætermittantur: excepto; quando erit generalis exercitus: et nulla alia causa prorogentur.

ARTICULUS 5.

Quod nunquam aliqua taxa petatur.

Item, quod nunquam dominus noster rex, et neque dominus Michael Szilágyi gubernator hujus regni, pro quacunque causa, seu negotiis quibusvis arduissimis; aliquam taxam, seu solutionem pecuniarum, per jobagiones regnicularum, seu alios nobiles, petere valeat, atque possit.

ARTICULUS 6.

Universa fortalitia, ad monitionem nobilium, infra quindecim dies diruantur sub nota infidelitatis.

Item, quod universa fortalitia, seu castella per quoscunque, in quibusvis comitatibus erecta, et constructa; ex quibus spolia, et deprædationes committuntur; diruantur.

§. 1. Exceptis, quæ ad utilitatem ipsius comitatus sunt.

§. 2. Ita, quod, si aliqui moniti per nobiles illius comitatus in sede judiciaria, infra quindecim dies non diruerent; extunc tales notam infidelitatis incurrant eo facto; et dominus rex, vel gubernator, tales, ut infideles punire valeat.

§. 3. Et quodcunque fortalitium in aliquo comitatu remanere debet; extunc tale fortalitium vigore, et testimonio literarum capituli, vel conventus, ac judicis nobilium illius comitatus, in quo tale fortalitium esset erectum, remanere valeat.

akarnák, azok további eljárás nélkül hatalmaskodás tényén maradjanak és a kormányzó urnak szabadságában álljon az ilyen elmarasztaltak birtokait és javait elfoglaltatni és személyt letartóztatni.

2. CZIKKELY.

A király a maga jövedelméből köteles hadat viselni; különben a zászlósok és végül a nemesek is keljenek föl.

Továbbá, hogy ezt a Magyarországot, annak összes és bármely ellenségei és feldulói ellenében a király ur saját királyi jövedelmeiből tartozzék megvédeni és megőltalmazni.

1. §. Ugy tudniillik, hogy ha a király ur ez országot az ellenségek támadásai ellenében saját jövedelme segítségével meg nem védhetné vagy megvédni nem tudná; akkor, az országnak főpapjai és bárói és egyéb egyházi férfiai tartozzanak és legyenek kötelesek bandériumokat vagyis csapatokat, a megdicsőült királyoknak e részben tett meghatározásához képest, kiállítani és fölkelni.⁽¹⁾

2. §. Ha pedig ezekkel sem lehetne az ellenséggel szembe szállni: akkor az összes nemesek és bármely más rendű, birtokos emberek tartoznak katonául kiállani (a mint ez Magyarország más királyainak idejében volt) és táborba szállani.

3. CZIKKELY.

Az ezernégyszáz ötvenhatodik éven innen elkövetett kártételek és jogtalanságok tárgyában a vármegyéknek szabad bírásokodniok.

Továbbá, hogy az Urnak elmúlt ezernégyszázötvenhatodik évében szent Katalin szűz napjától fogva mai napig bárki részéről elkövetett és véghez vitt kártételek és jogtalanságok meg másnemű gonoszítottak tárgyában, e Magyarország főpapjainak, báróinak és országalkosainak, az ezelőtt itt Budán tartott közönséges országgyűlésen hozott rendeletéhez és határozatához képest,⁽²⁾ mindenik vármegyében törvényt és igazságot kell szolgáltatni.

4. CZIKKELY.

Minthogy ez a király jogával és a nádor tisztével ellenkezik, tehát maradjon fön e részben a régi szokás,⁽³⁾ hogy minden esztendőben négy nyolczados törvényszék tartandó.

Továbbá, hogy a négy nyolczados törvényszéket minden esztendőben meg kell tartani.⁽⁴⁾

1. §. És soha semmi fontos ügy miatt se maradjanak el, kivéve közönséges hadjárat idején; de más okból ne halaszszák el.⁽⁵⁾

5. CZIKKELY.

Hogy adót soha se lehessen követelni.

Továbbá, hogy sem király urunk, sem Szilágyi Mihály ur, ez ország kormányzója, bármi okból vagy bármily fontos dolog, miatt, az országalkosok jobbágyaitól, vagy más nemesektől soha semmi adót vagy pénzfizetést ne követelhesse, s erre joga ne legyen,

6. CZIKKELY.

A nemesek felszólítására, minden erőseget, hűtlenség vétké alatt, tizenöt nap alatt le kell rontani.

Továbbá, hogy minden erőseget vagy kastélyt, a melyeket bárki és bármely vármegyében épített és emelt, s a melyekből fosztogatásokat és pusztításokat visznek véghez, le kell rontani.

1. §. Kivéve azokat, a melyek az illető vármegyének hasznára vannak.

2. §. Akképen, hogy azok, a kiket az illető vármegye nemesei a törvényszéken megintenek, tizenöt nap alatt le nem rontják, legott hűtlenség vétkébe essenek és a király vagy kormányzó urnak álljon szabadságában az ilyeneket, mint hűtlenekeket, megbüntetni.⁽⁶⁾

3. §. És akármely erősségnek kellene valamely vármegyében fönmaradnia, az a káptalan vagy convent és ama vármegye szolgabírái levelének tanusításával, a melyben az ilyen erősség létezik, maradhasson fön.

(1) V. ö. az 1435 (I.): I. s köv. t. cz., az 1454: II. t. cz., az 1490. I. t. cz., az 1500: XXII. t. cz., az 1565: II. t. cz., az 1601: V. t. cz. (Ö.)

(2) T. i. 1454: XV. t. cz.

(3) Mossóczy szerint az a toldalek minden kézirat példányban fellelhető; mindamellett az előbbi czikkely a későbbi jog szerint gyakorlatban maradt.

(4) V. ö. az 1454: X. t. cz., az 1464: V. t. cz., az 1478: XIII. t. cz., az 1481: XIV. t. cz., az 1486: III. t. cz. és az utóbbival kapcsolatosan idézett t. czikkelyeket. (Ö.)

(5) V. ö. 1454: X. t. cz.

(6) V. ö. Hk. I. R. 9. cz.; 1222. évi aranybulla 7. cz., 1537: XVI. t. cz., 1563: LXX. t. cz., 1613: IV. t. cz., 1715: VIII. t. cz.; 1723: VI., XIV., XVII. t. cz.; 1741: VIII. t. cz. V. ö. még a közös teherviselésről szóló 1848: VIII. t. czikket.

(7) V. ö. 1453: VI. t. cz.

ARTICULUS 7.

Dignitates ecclesiasticae, ac officiolatus, et perpetuitates, extraneis non conferantur.

Item, quod ipse dominus rex, neque dignitates ecclesiasticas; neque alios honores, officiolatus, vel perpetuitates, hominibus extraneis dare, et conferre valeat.

ARTICULUS 8.

Bona extraneis collata recuperentur.

Item, de castris, et aliis bonis, extraneis hominibus donatis; rex faciat recuperandi diligentiam.

ARTICULUS 9.

Quales causas ecclesiastici possint iudicare?

Item, quod iudices ecclesiastici, neque archiepiscopi, et episcopi, vel eorum vicarii iudicare valeant; nisi dotes, et res paraphernales,

jura quartalitia, factum decimarum, effusiones sanguinum, et verberationes ecclesiasticorum, et mulierum, nec non testamenta, et matrimoniales causas, ac de perjurio: prout in canonibus expressum est.

ARTICULUS 10.

Quod sacerdotes, scholares, et nobiles; telonia, et decimas non solvant.

Item, quod nullus omnino hominum de sacerdotibus, Scholaribus, nobilibus, neque telonia, neque decimas (prout vetus regni requirit consuetudo) exigere debeat.

ARTICULUS 11.

Rex ex parte omnium fratrum, et familiarium, debitam justitiam impendere teneatur.

Item, quod dominus noster rex, et ipse dominus Michael gubernator, ex parte omnium; et quorumlibet fratrum, et familiarium ipsorum; omnibus querulantibus, absque omni favore; debitam justitiam, ac omnimodam satisfactionem impendere teneantur.

§. 1. Et ne per aliquos fratres, vel familiares ipsorum, aliqui regnicolæ hujus regni, quovis modo, opprimantur.

ARTICULUS 12.

Quod novæ pecuniæ cudantur: et nunquam mutantur.

Item, quod pecuniæ novæ cudantur: quod quadringenti habeantur: et nunquam minus ducenti pro floreno; et oboli eorundem, tentur.⁽¹⁾

(1) A jelen decretum eme 12-ik cikkelyére a Mátyás király alatt kelt oklevelek több ízben hivatkoznak, pl. a többi közt egy 1458 évben kelt oklevelében: Quia nos ejus monetæ, quam nuper in principio regiminis nostri ex deliberatione praelatorum et baronum nostrorum cudi fecimus, undique per totum regnum nostrum cursum habere volumus. (L. Kovachich M. Gy. Suppl. ad. vest. comit. II. k. 136. l.) (K. és Ó.)

7. CZIKKELY.

Egyházi méltóságokat és tisztségeket meg örökségeket nem kell idegeneknek adományozni.

Továbbá, hogy a király ur se egyházi méltóságokat, se más tisztségeket, hivatalokat vagy örökségeket ne adhasson és adományozhasson külföldieknek.⁽¹⁾

8. CZIKKELY.

A külföldieknek adományozott fekvő jószágokat vissza kell követelni.

Továbbá gondoskodjék a király a külföldieknek adományozott várak és egyéb fekvő jószágok visszaszerzéséről.

9. CZIKKELY.

Hogy milyen ügyekben bírászkodhatnak az egyháziak.

Továbbá, hogy az egyházi bírák, akár érsekek és püspökök, akár helyetteseik, ne bírás-

kodjanak egyéb dolgokban, mint csak hitbért és jegyajándékot, leánynegyedet, vérontást, egyházi személyek és asszonyok megverését tárgyzó, valamint végrendeleti és házassági ügyekben és hamis esküvés dolgában, a mint ezt az egyházi szabályok kimondják.⁽²⁾

10. CZIKKELY.

Hogy a papok, tanulók és nemesek vámot és tizedet nem fizetnek.

Továbbá hogy a papoktól, tanulóktól, nemesektől senkinek sem kell sem vámot sem tizedet venni (a mint ezt az ország régi szokása megkívánja).⁽³⁾

11. CZIKKELY.

A király minden atyafia és egész háznépe részéről kellő igazságot tartozzék szolgáltatni.

Továbbá, hogy király urunk és [Mihály kormányzó ur minden atyafink és egész háznépük részéről minden panaszosnak, minden kedvezés nélkül tartozzanak kellő igazságot és teljes elégtételt szolgáltatni.

1. §. És hogy atyafiai és háznépük közül senki se nyomja el bármely módon, bármely országlakosunkat.

12. CZIKKELY.

Hogy új pénzeket kell verni és azokat soha sem megváltoztatni.

Továbbá, hogy új pénzeket kell verni, a me- száz darab tegyen egy forintot, és ezeket soha
lyekből kétszáz, a kisebb pénzekből pedig négy- sem kell megváltoztatni.⁽⁴⁾

(1) V. ö. Szent István I. k. 6. fejezet, 1439: V. t. cikk és az ennek sorain idézett t. cikkelyeket. (Ó.)

(2) V. ö. Szent István II. k. 23. fej., Szent László II. k. 13. fej. és III. k. 25. fej., Kálmán I. k. 5., 6., 14., 65. fej. és II. k. 11. fej., továbbá 1405 (I.): XIV. t. cikk, 1405 (II.): XII. t. cikk, 1458: IX. t. cikk, 1462: III. t. cikk, 1464: VII. t. cikk, 1471: XVII. t. cz., 1486: XLV. t. cz., 1492: XLVI. t. cz., 1498: VIII. és LXII. t. cz., 1500: XIII. és XVI. t. cz., 1545: XXXVI. t. cz., 1550: LIII. t. cz., 1552: II. és XXVIII. t. cz., 1563: LI. t. cz., 1608 (k. u.): V. t. cz., 1609: XXIX. t. cz., 1613: XIX. és XXIII. t. cz., 1635: XXIII. t. cz., 1647: XV. és XVI. t. cz., 1715: XXVII. t. cz. végül Hk. I. R. 12. cz., II. R. 42., 48., 52. és 67. cz. (Ó.) L. még 1868: LIV. t. cz. 22. §.; 1894: XXXI. t. cz. 136. §.

(3) V. ö. 1439: XXVIII. t. cz. és az ott idézett törvénycikkelyeket. (Ó.)

(4) V. ö. 1405 (II.): VII. t. cz. (Ó.)

Márkus.

ARTICULUS 13.

Quod singulis annis, ad festum Pentecostes fiet diæta in Pesth.

Item, quod universi regnicolæ, et homines possessionati, singulis annis ad festum pentecostes ad oppidum Pesthiense, per singula capita congregari teneantur.

§. 1. Et, si qui rationabiliter se excusare non potuerint; talium possessiones, per dominum gubernatorem, vel dominum regem occupentur.

ARTICULUS 14.

Quod universæ civitates, et castra regalia, ad manus domini gubernatoris tradantur.

Item, quod universæ civitates muratæ, ac castra regalia, ad manus præfati domini Michaelis gubernatoris, statim resignentur.

ARTICULUS 15.

Quod omnes jobagiones, libere dimittantur; sub pœna occupationis bonorum et solutionis duodecim marcarum.

Item, quod universi possessionati homines, de eorum possessionibus, ad possessiones aliorum, obtenta licentia, justoque terragio depposito, et aliis solitis debitis persolutis; juxta antiquam consuetudinem hujus regni, absque omni litigionario processu, jobagiones pacifice, et tute, secureque permittere debeant.

§. 1. Si autem aliqui permittere nollent; ex tunc comites, vel vice-comites, et judices nobilium illius comitatus, hujusmodi jobagionem cum sex marcis eliberare teneantur: prout antiqua consuetudo requirit.

§. 2. Si autem aliqui hominum, comitibus obedire noluerint; tunc regia majestas, vel ejus gubernator, possessiones talium occupet, et tamdiu tenere valeat, donec hujusmodi jobagio cum duodecim marcis eliberabitur.⁽¹⁾

Conclusio et confirmatio.

Nos itaque petitionibus, dictorum dominorum prælatorum, baronum, procerum, et nobilium regni universorum, juri consonis, inclinati; articulos præscriptos, et singulum eorum; inviolabiliter observare, complere, et exequi, per nos; vel per præfatum dominum Matthiam regem electum, promittimus, et volumus cum effectu.

§. 1. In quorum omnium præmissorum testimonium, præsentis literas nostras, eidem universitati dominorum prælatorum, baronum, et nobilium regni Hungariæ prædicti, duximus concedendas.

Datum in Pesth; vigesima quarta die congregationis supradictæ: anno Domini, millesimo, quadringentesimo, quinquagesimo octavo.

(1) A kézirati codexekben a decretum fentebbi cikkelyei még a következővel vannak megtoldva: «Item ad hoc, quod litteræ præceptoris proclamatae congregationis generalis vires integras habeant. juramentum ad caput deponendum conclusum est, ut adminus sex commetanei, totidem vicini ac duodecim nobiles comprovinciales attestati habeantur; ubi autem defectus pluralitatis commetaneorum fuerit, suppleatur talis defectus per vicinos tantundem numeri. (L. Kovachich M. Gy. Suppl. ad vest. comit. II. k. 135. l.) (K. és Ó.)

13. CZIKKELY.

Hogy évenként Pünkösöd ünnepén országgyűlést kell tartani Pesten.

Továbbá, hogy az összes országlakosoknak és birtokosoknak, Pest városában minden év Pünkösöd napjára fejenként egybe kell gyűlekezniök.

4. §. És a kik magukat helyes okokkal ki nem mentetik, azoknak birtokait a kormányzó ur vagy a király ur foglalja el.(1)

14. CZIKKELY.

Hogy minden várost és királyi várat a kormányzó ur kezére kell szolgáztatni.

Továbbá hogy az összes kőfallal kerített városokat és királyi várakat azonnal az említett Mihály kormányzó ur kezéhez kell kiszolgáztatni.

15. CZIKKELY.

Hogy minden jobbágyot a fekvőjóságok elfoglalásának és tizenkét márka fizetésének terhe alatt szabadon el kell bocsátani.

Továbbá, hogy ha a jobbágyok szabadságot kaptak és a törvényes földbért letették s más szokott tartozásait is lefizették, az ország régi szokása szerint minden birtokos ember köteles minden peres eljárás mellőzésével megengedni, hogy azok az ő birtokaikból békésen, bizton és bátorságosan mások birtokaira mehessenek.(2)

1. §. Ha pedig valaki nem akarná megengedni, akkor az illető vármegyének ispánja vagy alispánjai és szolgabírái kötelesek lesznek az ilyen jobbágyot hat márkával kiszabadítani, miként ezt a régi szokás megköveteli.

2. §. A kik pedig az ispánoknak nem akarnának engedelmeskedni, azoknak birtokait a királyi felség vagy kormányzója foglalja el és tartsa meg mindaddig, míg az ilyen jobbágy tizenhat márkával ki nem szabadul.

Befejezés és megerősítés.

Mi tehát a nevezett főpapuraknak, és az ország összes előkelőinek és nemesinek a joggal megegyező kéréseire hajolván, ígérjük, hogy mi vagy a nevezett Mátyás megválasztott király ur az előbb előadott cikkelyeket és azok mindenikét sértetlenül megtartjuk, teljesítjük és végrehajtjuk, és hogy ezt valósággal megakarjuk tenni.

1. §. És mindez előre bocsátottaknak bizonyosságául elhatároztuk, hogy jelen levelünket mondott Magyarországunk főpap urai, bárói és nemesei közsőségének kiadjuk.

Kelt Pesten, a fönthebb említett gyűlés huszonnegyedik napján, az Urnak ezernégyszáz ötvennyolczadik esztendejében.

(1) V. ö. az 1471: I. t. cz., az 1492: XXV. és XXVI. t. cz., az 1498: I. t. cz., az 1500: I. t. cz., az 1535: LXXIX. t. cz., az 1580: LXXIV. t. cz., az 1635: XCIV. t. cz., az 1647: CLIV. t. cz., az 1662: LIII. t. cz., az 1649: III. t. cz. 1. §., az 1715: XIV. t. cz., az 1791: XIII. t. cz., az 1825: V. t. cz.; 1848: IV. t. cz. (Ö.)

(2) A jobbágyok szabad költözésére vonatkozó rendelkezésekről v. ö. 1405 (II.): XIV. t. cz. és 1547: XXVII. t. cz., az azok jegyzeteiben idézett törvényekkel. (Ö.)

I. (CORVIN) MÁTYÁS.

. (1458—1490).

MATTHIÆ I.

DECRETUM PRIMUM.⁽¹⁾

Nos Matthias, Dei gratia, rex Hungariæ, Dalmatiæ, Croatiae etc. significamus per præsentés.

§. 1. Quod cum his diebus, in præsentí scilicet generali congregatione, universorum prælatorum, baronum, et procerum, nobiliumque regni nostri in hac civitate nostra Budensi, quinto decimo die, festi beati Marci evangelistæ celebrata, una cum eisdem, multa, et magna disposeremus, ad meliorandum statum regni nostri prædicti, opportuna; inter alia iidem prælati, barones, proceres, et nobiles, unanimi omnium consensu, et voto, obtulerunt, et præsentaverunt nobis quosdam articulos, antiquam legem, et consuetudinem ipsius regni nostri innovantes, et declarantes, ordine infrascripto, in hæc verba:

ARTICULUS 1.

Articuli, in quibus juxta antiquam consuetudinem regni, evocatio, sine procrastinatione extra octavas fieri potest in præsentiam personalem regis, ubicunque intra ambitum regni fuerit.

§. 1. Invasores castrorum, et domorum, seu habitationum nobilium, in quibus personaliter resident; si verbera sine vulneratione; aut cades, sive spolia rerum; in talibus domibus fecerint.

§. 2. Item, violenti ablatores literarum, aut literalium instrumentorum.

§. 3. Item, incendiarii, et introductores externorum hominum spoliatorum, et erigentium se contra reverentiam regis; et literas juridicas, aut fidei publicæ; quas salvum conductum, vulgariter Glééth, appellamus.

§. 4. Item, interfectores nobilium: et qui nobiles capiunt, et captos detinent: vulneratoresque ipsorum nobilium; præsertim euntium ad congregationem regnicolarum octavas, aut sedem judicariam, vel ibi existentium.

§. 5. Item, depredatores totalis possessionis alicujus, cum effractione ecclesiæ.

§. 6. Item, violenti stupratores virginum, aut corruptores honestarum mulierum.

§. 7. Hi omnes, evocari possunt in personalem præsentiam regis, ad terminum longiorem, vel breviorém, secundum distantiam locorum, a quibus hujusmodi evocatio fieri debet.

§. 8. Ita tamen; quod longior terminus, triginta duos dies non excedat: brevior vero terminus, infra quindecim dies non descendat.

§. 9. Et talismodi evocatio fiat solummodo per testimonium capituli, vel conventus, illius comitatus, aut vicini; unde prædicta evocatio fieri debet.

§. 10. Et quia firmitus est judicium, quod plurium sententiis roboratur; interesse debent iudicio hujusmodi causarum, prælati, et barones, qui tunc in curia domini regis fuerint constituti.

(1) Ez a decretum, található a Ráday-féle codexben. Miután Mátyás királynak az 1458. évi pesti és 1439. évi szegedi decretumai is ismeretesek (l. az 1. jegyzetet a mellő 339. lapon), a jelen decretum helyesebben harmadiknak volna nevezhető. (K. és Ö.)

I. MÁTYÁS

ELSŐ DECRETUMA.⁽¹⁾

Mi Mátyás, Isten kegyelméből Magyarország, Dalmácia, Horvátország stb. királya. Jelejtük jelen levelünkkel:

1. §. Hogy midőn e napokban, tudniillik Magyarországnak összes főpapjainak, báróinak és előkelőinek meg nemeseinek szent Márk evangelista ünnepének tizenötöd napján e Budavárosunkban tartott jelen országgyűlésén velük együttesen az előbb megnevezett országnak állapotának megjavítására alkalmas sok és fontos dolgok iránt intézkedtünk, ugyanezek a főpapok, bárók, előkelők és nemések, mindnyájuk közös egyetértésével, többek közt országnak régi törvényét és szokását megújító és felvilágosító bizonyos czikelyeket adtak és terjesztettek elénkbe, melyek rendre imitt következnek, ilyen tartalommal:

1. CZIKELY.

Azok az esetek, melyekben a perbehívás, az ország régi szokása szerint, halasztás nélkül a nyolczados törvényszéken kívül a király személyes jelenléte elé történhetik, bárhol tartózkodjék a király az ország határain belül.⁽²⁾

1. §. A kik a nemések várait, házait vagy lakásait, melyekben ezek személyesen laknak, megtámadják, ha e házakban valakit sebzés nélkül megvernek, megölnék vagy vagyonától megfosztanak.

2. §. Továbbá a kik leveleket vagy okiratokat erőszakosan elvisznek.

3. §. Továbbá a gyujtogatók és olyan idegen embereknek a behozói, a kik itt fosztogatnak, a király méltósága és törvényes vagy közönségesen szabad menedéknek vagy Glé-éth-nek nevezünk.

4. §. Továbbá a nemések gyilkosai és a kik a neméseket elfogják s az elfogottakat letartóztatják; ugyszintén a kik a neméseket megsebesítik, különösen az olyanokat, a kik országgyűlésre, nyolczados törvényszékre vagy a vármegye székére mennek avagy ott vannak.

5. §. Továbbá a kik az egyházba való betöréssel, valakinek egész faluját feldolják.

6. §. Továbbá a kik szüzeket erőszakosan megszeplősítenek vagy tisztességes asszonyokat elcsábítanak.

7. §. Ezek megannyian a király személyes jelenléte elébe idézhetők perbe, hosszabb vagy rövidebb határidőre, a helyeknek távolságához képest, a honnan a perbehívásnak történnie kell.

8. §. Ugy azonban, hogy a hosszabb határidő harminczkét napon túl ne terjedjen, a rövidebb határidő pedig tizenöt napon alul ne maradjon.

9. §. És a perbehívás egyedül ama vármegye vagy a vele szomszédos megye káptalanjának vagy konventjének a bizonyosságával történjék, a honnan az említett perbehívást véghez kell vinni.

10. §. És, mivel az az ítélet szilárdabb, melyet többek véleménye támogat, az ilyen ügyek elítélésében részt kell venniök azoknak a főpapoknak és báróknak, a kik ép akkor a király ur kuriájában jelen vannak.

⁽¹⁾ Ez a decretum 1462-ből való. — *Korachich József Miklós* (Sylloge I. k. 135. l.) közli Mátyás királynak 1458. évi (tehát valószínűleg I.) decretumát is 63 articulussal, a melyekre a későbbi decretumok jegyzeteiben történik szószzerű utalás. Ugyanő (u. o. 161. l.) közli Mátyásnak 1459. évi szegedi decretumát 50 articulussal, melyekre szintén utalunk az alább következő jegyzetekben. *M.*

⁽²⁾ A perbehívásról v. ö. III. I. R. 18—26. cz. és e czimek jegyzetei.

§. 11. Et dilationem habeant sine proratione, solummodo illi; qui occupati erunt in exercitu generali, aut particulari, pro utilitate regni restauranda.

§. 12. Item, qui erunt occupati in ambasiata regis, vel regni, pro communi bono.

§. 13. Verumtamen, qui sub confidentiali talismodi prorogationis aliquot ex præactis fecerit actibus, et se absentaverit a iudicio; hujusmodi prorogatione se defendere non valeat.

§. 14. Et talismodi evocatio, fiat solum deinceps pro actibus præmissis; a prima die præsentis congregationis generalis, imposterum patrands.

§. 15. In occupationibus vero, tempore electionis domini nostri Matthiae regis factis; fiat restitutio: cui si occupator non obedierit, aut impeditur, quominus fieri valeat, et perticiatur; evocetur, ut supra declaratur.

§. 16. Item, proclamata congregatio detur; secundum formam decreti quondam domini Sigismundi imperatoris, et regis.

§. 17. Item, quatuor octavae annuatim, sine intermissione celebrentur.

ARTICULUS 2.

Articuli, qui concernunt notam infidelitatis et in quibus, et aliis, possint per dominum regem, possessiones et bona delinquentium, alicui donari seu conferri.

§. 1. Evidenter se erigens, contra statum publicum regis et coronæ.

§. 2. Item, qui conficit falsas literas, et eis evidenter utitur in iudicio.

§. 3. Item, qui sculpsit falsum sigillum, et eo utitur.

§. 4. Item, cutores falsarum monetarum: vel qui scienter, et publice, in magna quantitate eisdem, negotiationes exercendo, utitur.

§. 5. Item, occisor consanguinei sui, usque ad quartum gradum consanguinitatis inclusive.

§. 6. Item, incendiarii publici villarum, et possessionum.

§. 7. Item, inductores, externorum hominum spoliatorum, aut stipendiorum, ad disturbandum statum, internum regni.

§. 8. Item, erigentes se, et opposcentes sua potentia, contra literas juridicas, et sententias iudicum ordinariorum, post evocationem, et prohibitionem.

§. 9. Item, violatores literarum fidei publicæ, vel salvi conductus: dum evidenter fuerint convicti.

§. 10. Item, occisores vel vulneratores iudicum ordinariorum regni: præsertim dum sunt in officio publico.

§. 11. Item, traditores castrorum, vel priorum dominorum: dum evidenter fuerint convicti.

§. 12. Item, occisores adversariorum, in locis iudiciorum publicorum, vel palatinalium.

§. 13. Item, publicæ, et damnatæ hæresi adherentes.

§. 14. Item, incestuosi, et corruptores consanguinearum suarum, usque ad quartum gradum consanguinitatis, dum evidenter fuerint convicti, et proscripti.

ARTICULUS 3.

Causæ forum speciale⁽¹⁾ concernentes.

§. 1. Omnes causæ circa mysteria, et defectus sacramentorum.

§. 2. Item, causæ in facto fidei: et causæ hæresum, seu suspectorum de hæresi.

§. 3. Item, causæ testamentariæ, et earundem accessoria.

(1) «Speciale» helyett «spirituale» olvasandó.

11. §. És időhaladék perhalasztás nélkül egyedül azokat illesse, kik az ország jólétének helyreállítása végett általános vagy részleges felkelésben vannak elfoglalva.

12. §. Továbbá a kik a közjó érdekében a király vagy az ország követségében járnak.

13. §. Mindazáltal annak, a ki ilyen halasztásban bízva, az előbb érintett tettek közül néhányat elkövet és magát a híroságtól távol tartja, az ilyen halasztás ne szolgálhasson védelmül.

14. §. És az ilyen perbehívásnak csak azokra a fentebb említett cselekvényekre nézve legyen helye, a melyeket valaki ezután jövőre, a jelen országgyűlés első napjától fogva követ el.

15. §. A Mátyás királyunk választása idején történt foglalásokra nézve pedig a régi állapotot kell visszaállítani: ha pedig a foglaló magát ehhez nem alkalmazza, vagy meggátolja, hogy az megtörténjék és végbe menjen, a fentebb mondottak szerint perbe kell idézni.

16. §. Továbbá kihirdetett gyűlést kell elrendelni, miként azt néhai Zsigmond császár és király dekretuma⁽¹⁾ előszabja.

17. §. Továbbá a négy nyolczados törvényszéket, felbeszakitás nélkül, minden évben meg kell tartani.⁽²⁾

2. CZIKKEIX.

Azok az esetek, melyek hűtlenség vétkére tartoznak, és a melyekben, valamint másokban, a király úr a bűnösök birtokait és fekvő jószágait másnak adhatja és adományozhatja.⁽³⁾

1. §. A ki az alkotmány, a király és korona közhatalma ellen támad.

2. §. Továbbá a ki hamis okiratot készít és azt a bíróság előtt nyilván használja.

3. §. Továbbá a ki hamis pecsétet metsz és használ.

4. §. Továbbá a kik hamis pénzt vernek,

vagy a kik azt, kereskedést üzven, tudva és nyilván nagy mennyiségben használják.

5. §. Továbbá a ki verrokonait a vérség negyedik ízén belül meggyilkolja.

6. §. Továbbá a saluknak és majoroknak nyilvános gyujtogatói.

7. §. Továbbá a kik az ország belállapotának felforgatására idegen dulókat vagy zsoldosokat hoznak be.

8. §. Továbbá a kik perbehívás és eltiltás után önhatalmulag a birói levelek és a rendes birák ítéletei ellen támadnak és azoknak ellene szegülnek.

9. §. Továbbá a kik közöltalmat vagy szabadmenedéket biztosító levelet sértenek meg, nyilvános elmarasztalásuk esetében.⁽⁴⁾

10. §. Továbbá a kik az ország rendes biráit megölik vagy megsebesítik, különösen a mikor köztisztűkben járnak el.⁽⁵⁾

11. §. Továbbá a kik a várakat vagy saját uraikat elárulják, ha őket nyilván elmarasztalták.

12. §. Továbbá a kik ellenfeleiket a köz- vagy nádori törvényszékek helyén megölik.

13. §. Továbbá a kik valamely nyilvános és kárhözottott vallásfelekezethez csatlakoznak.

14. §. Továbbá a kik vért fertőztetnek és nőrokonait a vérség negyedik ízén belül elcsábítják, ha őket nyilván elmarasztalták és levelesítették.

3. CZIKKEIX.

Az egyházi bíróság elé tartozó ügyek.

1. §. Minden ügy, mely az isteni tisztetletet vagy a szentségek körül való vétségeket illeti.

2. §. Továbbá a hit dolgát és az eretnekséget vagy az eretnekséggel gyanúsítottakat érintő ügyek.

3. §. Továbbá a végrendeleti ügyek és a mi azokkal jár.

(1) T. i. 1435 (II.): IV. és V. t. cz.

(2) V. ö. 1486: III. t. cz. és az ennek kapcsán idézett cikkelyekkel. (Ó)

(3) V. ö. a hűtlenség eseteiről Hk. I. R. 14. cz. Továbbá Kálmán II. k. 6. fejezet; 1342. decr. 34. §., 1405: XX. t. czikk, 1405 (I.): V. t. czikk, 1405 (II.): IX. t. czikk, 1435: XXIV. t. czikk, az 1433: VI. és VII. t. czikk., az 1438: VI. t. czikk, az 1464: III., X., XIX. és XXVII. t. czikk, az 1471: XXIX. t. czikk, az 1486: XXXII., XLVII. és LXVII. t. czikk, az 1492: XIV., XV., LXX., LXXIX., LXXXII. és CVII. t. czikk, az 1495: IV., X., XVI. és XXXIII. t. czikk, az 1498: X., XIX., XXXII., LXXII. és LXXIII. t. czikk, az 1500: XX. t. czikk, az 1504: XXIV. t. czikk, az 1507: I. és XII. t. czikk, az 1518 (bácsi): XXI. t. cz., az 1523: XLI. t. cz., az 1523: VI. t. cz., az 1528: IV. t. cz., 1530: IV., XXIX., XL. és LX. t. cz., 1542 (beszterceb.): I., III., XII. és XX. t. cz., 1543: III. és V. t. cz., az 1547: XXXII. t. cz., az 1552: IX. és XVI. t. cz., az 1557: II. t. cz., az 1563: XLIV., LXVII. és LXXVI. t. cz., az 1567: XXVIX. t. cz., az 1588: LXIV. t. czikk, az 1595: XXXI. t. czikk, az 1598: XXIX. t. cz., az 1601: XX. és XXXV. t. cz., az 1602: XIX. t. czikk, az 1609: IV. t. cz., az 1613: XXII. t. cz., az 1622: XI. és XX. t. cz., az 1647: XCIV. és CXIV. t. cz., az 1687: V. és 1723: IX. t. cz. (Ó)

(4) V. ö. 1464: XXVII. t. cz.; Hk. I. R. 14. cz. E bűncselekmény későbbi büntetését lásd az 1723: VII. és X. t. czikkben. (Ó)

(5) V. ö. 1486: LXVII. t. cz. (Ó)

§. 4. Item, causæ matrimoniales, et accessoria earundem; specialiter autem: dotis, et rerum paraphernalium, donationum propter nuptias, et juris quartaltui; si non intentetur pro hereditate possessionaria adipiscenda.

§. 5. Item, causæ decimarum realium, et personalium, et accessoria earundem.

§. 6. Item, causæ usurarum.

§. 7. Item, causæ viduarum, et miserabilium

personarum; si non agitur pro possessionibus, et prædiis adipiscendis.

§. 8. Item, causæ fidelis violatæ, et omnium perjuriorum; et causæ, quarum finis tendit ad correctionem pro peccato.

§. 9. Item, omnes causæ, in quibus quis incidit in sententiam excommunicationis, hœmîs, vel canonum.

§. 10. Quibus quidem articulis præmissis, modo præmisso nobis præsentatis; supplicaverunt nobis dicti prælati, barones, proceres, et nobiles regni nostri, ut eosdem articulos regio consensu approbantes, dignaremur deinceps facere observari.

§. 11. Nos itaque supplicationibus eorundem prælatorum, baronum, procerum, et nobilium dicti regni nostri inclinati; prædictos articulos, et quemlibet eorum acceptantes, et approbantes, decrevimus deinceps inviolabiliter observandos: observabimusque, et observari faciemus cum effectu.

§. 12. In quorum omnium præmissorum testimonium, præsentem litteras nostras, secreti sigilli nostri, quo ut rex Ungariæ utimur, munimine roboratas; universitati dictorum prælatorum, baronum, procerum, et nobilium prædicti regni nostri, duximus concedendas.

§. 13. Datum Budæ, vigesima die congregationis generalis sapradictæ: anno domini millesimo, quadringentesimo, sexagesimo secundo.

MATTHIÆ I.

DECRETUM SECUNDUM.

Confirmatio decretorum Ludovici, Andreæ et Sigismundi Imperatoris ac regum Hungariæ, per Matthiam regem.⁽¹⁾

Matthias, Dei gratia, Hungariæ, Dalmatiæ, Croatiae, Ramiæ, Serviae, Galliciæ, Lodomeriæ, Comaniæ, Bulgariæque rex, etc. omnibus Christi fidelibus præsentibus pariter, et futuris, præsentium notitiam habituris, salutem in omnium salvatore.

§. 1. Cum laudabilis, felixque sit respublica illa, in qua bene institutæ leges dominantur: decet igitur reges, et principes, in quorum manibus populorum, urbiumque jus est, non modo armis populum sibi creditum fortiter tueri; sed etiam in iuribus, libertatibus, et constitutionibus utilibus conservare.

§. 2. Proinde ad universorum notitiam harum serie volumus pervenire: quod prælati, et barones regni nostri, ac nobiles potiores, qui ad concludendum in negotiis regni nostri, in congregatione generali, quam his diebus, pro felici coronatione nostra, in Alba Regali celebravimus, deputati fuerant;

(1) E decretum hiteles eredetije függő peeséttel ellátva megvan a régi regnecolaris levéltárban. (K. és Ü.)

4. §. Továbbá a házassági és a velük kapcsolatos ügyek, különösen pedig a hitbér és jegyajándékok, menyekzői ajándékok és nevedjog dolga; ha nem ingatlan örökség megszerzése a kereset tárgya.

5. §. Továbbá a dologi és személyes dézsma ügyek, meg az ezzel kapcsolatos dolgok.

6. §. Továbbá az uzsoraügyek.

7. §. Továbbá az özvegyek és nyomorult

személyek dolgai, ha a per nem birtokok és telkek megszerzése körül forog.

8. §. Továbbá az eskü meg nem tartásának és minden hamis eskűnek a dolga, és minden ügy, a melynek végczélja a bűnösnek megjavítása.

9. §. Továbbá minden ügy, a melyben valaki birói ítéletnél avagy az egyházi törvény-nél fogva egyházi átok alá esik.⁽¹⁾

10. §. Mely előrebocsátott cikkelyeket országunk mondott főpapjai, bárói, előkelői és nemesei a fentebb említett módon eléánkbe terjesztvén, kérve kértek minket, hogy azokat a cikkelyeket királyi beleegyezésünkkel jóváhagyni és ennekutána megtartatni kegyeskedjünk.

11. §. Mi tehát mondott országunk főpapjainak, báróinak, előkelőinek és nemesinek kéréseire hajolván, az elősorolt cikkelyeket és azok mindegyikét elfogadtuk és jóváhagytuk, és elrendeltük, hogy azokat ennekutána sértetlenül meg kell tartani; s megis fogjuk tartani s foganatosan meg fogjuk tartatni.

12. §. Mindez előre bocsátottak bizonyására elhatároztuk, hogy jelen levelünket titkos pecsétünkkel, melylyel mint Magyarország királya élünk, ellátva és megerősítve, nevezett országunk említett főpapjai, bárói, előkelői és nemesei közönségének kiadjuk.

13. §. Kelt Budán a fent említett országgyűlés huszadik napján az Úrnak ezernégyszázhatvankettedik esztendejében.

I. MÁTYÁS

MÁSODIK DECRETUMA.⁽²⁾

Lajos, András és Zsigmond császár és magyar királyok decretumainak megerősítése Mátyás király részéről.

Mátyás, Isten kegyelméből Magyarország, Dalmátia, Horvátország, Ráma, Szerbia, Galiczia, Lodomeria, Kunország és Bulgária királya stb. Minden, ugy mostan élő, mint jövődöbeli keresztény hívőnek, kiknek jelen levelünk tudomására fog jutni, üdvöt a mindenek Üdvöztöjében.

1. §. Minthogy az a dicső és boldog köztársaság, a melyben helyesen alkotott törvények uralkodnak: hát illő dolog, hogy a királyok és fejedelmek, kik a népek és városok jogát tartják kezökben, a reájok bizott népet necsak fegyverrel vitézül megvédjék, hanem egyszersmind jogaiban, szabadságaiban és üdvös törvényeiben is megtartásák.

2. §. Ennélfogva, jelen levelünk rendén mindenek tudomására akarjuk hozni, hogy országunk főpapjai és bárói és azok a jelesebb nemesei, kiket kiválasztottak, hogy az e napokban szerencsés megkoronáztatásunk céljából Székesfehérvárt tartott országgyűlésen országunk ügyeiben határozzanak, királyi színünk elé jövőn, egész terjedelmökben előadták azokat a szüksége-

(1) V. ö. az egyházi bíráskodásról az 1464: XVII. t. cz., valamint az 1458: IX. t. cz. rendelkezéseit és az ott idézett törvényeket. (Ö.) Az egyházi bíráskodásnak világi ügyekben teljes megszüntetéséről v. ö. 1868: LIV. t. cz. 22. §.; 1894: XXXI. t. cz. 136. §.

(2) Ez a decretum 1464-ből való. — *Korachich József Miklós* (Sylloge I. k. 178. l.) közli Mátyásnak 1463. évi tolnai decretumát is (Commissio propria Domini Regis) 20 articulussal.

Márkus.

accedentes nostrum regium in conspectum, necessitatibus illis, quibus hoc regnum nostrum nunc urgeretur, per omnia declaratis; exhibuerunt nobis quædam privilegia, condam excellentissimorum principum, dominorum Ludovici regis Hungariæ, ac Sigismundi imperatoris romanorum, et similiter regis Hungariæ, etc. prædecessorum nostrorum, felicium recordationum; decreta, et instituta eorundem, et dicti regni nostri continentia; ac insuper quosdam articulos, quos ipsi prælati, barones, et nobiles regni nostri antea; et in præsentī congregatione, pro communi utilitate, et pace denuo fecissent.

§. 3. Supplices unanimiter majestati nostræ, ut eadem, et eosdem, acceptare, et approbare; ac de verbo ad verbum transummi facere; et simul cum libertatibus, et immunitatibus, ac institutionibus in eisdem conscriptis; ac etiam simul cum decreto condam potentissimi domini Andreæ regis, per ipsum dominum Ludovicum, in hujusmodi suo privilegio confirmato; auctoritate nostra regia innovando, pro utilitate regni nostri perpetue duratura, et valituros; stabilire, et confirmare; confirmataque observare dignaremur: quorum quidem unius; videlicet dicti domini Ludovici regis, tenor talis est:

§. 4. «Ludovicus, Dei gratia, Hungariæ, etc. omnibus Christi fidelibus, præsentibus pariter, et futuris, præsentium notitiam habiturus etc. Tronus, et potentia regalis dignitatis, tunc dignoscitur roborari, etc.»⁽¹⁾

§. 5. «In nomine sanctæ trinitatis, et individue unitatis. Andreas, Dei gratia, Ungariæ, Dalmatiæ, etc. Quoniam libertas tam nobilium regni nostri, quam etiam aliorum, instituta, etc.»⁽²⁾

§. 6. «Sigismundus, divina favente clementia, imperator Romanorum, semper Augustus, ac Hungariæ, Bohemiæ, etc. rex universis Christi fidelibus, etc. Salutem in omnium salvatore. Inter cuncta, quæ pro subjectorum salute conservanda nostræ meditationis perpendit, acumen, etc.»⁽³⁾

Matthiae I. additiones ad decreta Andreæ, Ludovici et Sigismundi regum.

ARTICULUS 1.

Decreta prædecessorum Ungariæ regum, servantur: per Matthiam regem jam confirmata.

Primo, quod nos hoc regnum nostrum Hungariæ, et omnes ejus ad idem pertinentes incolas, in omnibus, et singulis bonis, et antiquis libertatibus, consuetudinibus, et juribus, quibus hoc regnum utebatur temporibus prædecessorum nostrorum; conservabimus, et tenebimus.

§. 1. Et, quod decreta condam dominorum Ludovici, et Sigismundi regum; simul cum decreto olim domini Andreæ similiter regis; per ipsum dominum Ludovicum regem confirmato; confirmabimus, et cum his infrascriptis articulis observabimus.

ARTICULUS 2.

De conservatione sacrae coronæ.

Item, quia novimus nos, et noverunt omnes domini prælati, et barones nostri; novit etiam tota communitas regni; quomodo, et qualiter, propter

(1) L. e decretum teljes szövegét fönn a 166. s kk. lapokon.

(2) L. az 1222. évi aranybulla teljes szövegét fönn a 130. s kk. lapokon.

(3) Zsigmond király e decretumának (1435. évi II. decr.) teljes szövegét l. fönn a 252. s kk. lapokon.

ket, melyek alatt ez országunk jelenleg szenved, és felmutatták előttünk a mi boldog emlékezetű elődeinknek, a néhai dicső fejedelmeknek, Lajos urnak, Magyarország királyának és Zsigmond urnak, a római császárnak és hasonlóképen Magyarország királyának stb. némely kiváltságleveleit, a melyek azoknak és mondott országainknak törvényeit és rendeleteit foglalják magukban, és ezenfelül még némely czikkelyeket, a melyeket a közjó és a béke érdekében maguk országunknak főpapjai, bárói és nemesei ezelőtt és a jelen gyűlésen ujonnan készítettek.

3. §. Egyértelemmel könyörögvén felségünknek, hogy azokat a kiváltságleveleket és czikkelyeket elfogadni, jóváhagyni és szóról-szóra átiratni; és az azokban foglalt szabadságokkal, mentességekkel, rendelkezésekkel, valamint a néhai igen hatalmas András királynak Lajos ur kiváltságlevele által megerősített decretumával együtt királyi hatalmunknál fogva megújítva állandósítani és megerősíteni s megerősítve megtartani méltóztassunk, hogy országunk javára örök időkre fönálljanak és hatályban maradjanak. A melyek egyikének, tudniillik az említett Lajos király urénak tartalma im ez.

4. §. «Lajos, Isten kegyelméből Magyarországnak, stb. királya, stb. Az összes, úgy mostan élő, mint jövődöbéli keresztény hívőknek, kiknek jelen levelünk tudomására fog jutni, stb. A trón és a királyi méltóság hatalma tudnivalóképen akkor erősödik meg stb.» ⁽¹⁾

5. §. «A Szentháromság és osztatlan egység nevében. András, Isten kegyelméből Magyarország, Dalmátia, stb. Minthogy úgy országunk nemesieinek mint másoknak, szent István király adta szabadsága stb.» ⁽²⁾

6. §. «Zsigmond, Isten kedvező kegyelméből mindenkor felséges római császár, és Magyarország, Csehország stb. királya. Minden keresztény hívőnek stb. Üdvőt a mindenek Üdvöztőjében. Mindazok között, a miket alattvalóink jólétének fõntartására mély elmélkedéssel kigondoltunk, stb.» ⁽³⁾

I. Mátyás hozzáadásai András, Lajos és Zsigmond királyok decretumaihoz.

1. CZIKKEIX.

Hogy Magyarország előbbi királyainak decretumai, melyeket Mátyás király már megerősített, megtartandók.

Először, hogy mi e Magyarországunkat és annak minden hozzátartozó lakóját azokban a javakban és régi szabadságokban, szokásokban és jogokban együttesen és egyenkint véve, a melyekkel ez az ország elődeink idejében élt, megoltalmazzuk és megtartjuk.

1. §. És hogy a néhai Lajos és Zsigmond király urak decretumait a néhai András királynak Lajos király ur részéről megerősített decretumával együtt megerősítjük és az alábbirt czikkelyekkel egyetemben megtartandjuk.

2. CZIKKEIX.

A szent korona megõrzésérõl.⁽¹⁾

Továbbá, mivel tudjuk Mi és tudják összes főpap uraink és báróink és az ország egész közönsége is tudja, hogy milyen módon és miképen jutott a

(1) L. e decretum teljes szövegét fõnn a 107. s kk. lapokon.

(2) L. az 1222. évi aranybulla teljes szövegét fõnn a 131. s kk. lapokon.

(3) Zsigmond király e decretumának teljes szövegét (1433. évi II. deer.) I. fõnn a 233. s kk. lapokon.

indebitam custodiam, et provisionem sacræ coronæ, ipsa corona fuit ab hoc regno alienata.

§. 1. In cujus alienatione, irrecuperabilia damna, et indicibilia spolia, et multas incommoditates hoc regnum passum est; et tandem post multos labores, et fatigia et graves expensas, ipsa corona ex pecuniis communitatis regni, novissime est redempta.

§. 2. Nos ergo volumus, ut debemus, de pari consensu, et voluntate dominorum prælatorum, et baronum, et regni nostri nobilium, hoc in loco providere; circa debitam custodiam, et conservationem ipsius coronæ sacræ; locum alias consuetum, et personas ad id idoneas: ne (quod Deus avertat) ipsa corona, iterato ab hoc regno alienetur.

ARTICULUS 3.

Nota infidelitatis nemo, sine prælatorum, et baronum consilio, damnetur.

Præterea, quod nos aliquem, vel aliquos ex regnicolis; sine prælatorum, et baronum regni consilio, nota, seu crimine infidelitatis, damnare non valeamus.

ARTICULUS 4.

Abolitio brevium evocationum.

Breves etiam evocationes de cætero; pro nullis actibus, et commissis fiant.

§. 1. Ex parte autem jam evocatorum; fiet iudicium secundum contenta literarum evocatoriarum. (1)

ARTICULUS 5.

De celebratione quatuor octavarum. Evocationes cum insinuatione; sub sigillo omnium iudicum regni expellantur.

Cæterum, omnes quatuor octavæ, annuatim celebrentur: excepto casu, quo contingeret fieri exercitum generalem per omnes regnicolas. (2)

§. 1. Et, si etiam nos in factis, et negotiis

regni particularibus, extra Budam occuparemur; octavæ non prorogentur.

§. 2. Iudices etiam majores, et ordinarii pariter cum eorum vices-gerentibus; in celebratione hujusmodi octavarum interesse semper teneantur.

§. 3. Deinceps quoque, evocationes cum insinuatione; ad ipsas octavas fiant, in quibuscunque negotiis, et factis; post obitum condam domini Alberti regis illatis, et perpetratis.

§. 4. Quæ etiam evocationes cum insinuatione; possint emanari sub sigillis omnium iudicum ordinariorum regni nostri.

ARTICULUS 6.

De prorogationibus et pœnis utentium falsis prorogationibus.

Prorogationes autem nostræ, temporibus ipsarum octavarum, nemini suffragari valeant: nisi solum illis; qui castra in confinibus regni; et signanter in regno Bosnæ tenent: vel qui essent eo tunc occupati in bello; aut qui progredierentur in legationibus nostris, et regni nostri, per provincias extraneas.

§. 1. Et, si aliqui sub forma alterius istorum trium articulorum limitatorum, prorogationes acquirerent sibi, et ita non occuparentur: in pœnis, alias in talibus fieri solitis, hoc est: in emenda linguæ, convincerentur.

(1) *Mátyás* királynak a törvénytárba nem foglalt 1458. évi decretuma (l. a. 339. l. (1) jegyzetét) 29. cz. a rövid idézésre nézve még ekkép rendelkezik: «Præterea ut multi modis actibus potentiarii et novis attemptationibus via præcluderetur, statutum est et ordinatum, ut etiam post et extra octavas evocationes breves super omnibus actibus potentiariis ab anno Domini 1434 patris, possint fieri sub sigillo, iudicatus spiritualis personalis præsentie regie sculpendo proxime pro eodem, quæ tertium protonotarium in præsentiam constituendum habebit, ita, ut videlicet idem protonotarius domino rege ubicunque in regno suo procedente, hic Budæ semper existat, et insuper sex prudentes et nobiles, viri ex proceribus regni deputentur, qui et in rebus regis agendis consilio pro arbitrio regni adhæreant, quorum etiam opera, et ingenio dicta iudicia prætextu dictarum brevium evocationum fienda continue evequantur.» (Lásd *Korachich Márton György* Vestigia Comitiorum című műve 314. l.) (K. és Ó.)

(2) *Mátyás* király előbb említett 1458. évi decretuma 53. cz. a nyolczados törvényszékek megtartására nézve ekkép rendelkezik: «Item quod quatuor octavæ continue celebrentur, et nulla alia de causa prorogentur nisi ratione exercitus generalis, nec etiam causæ aliquorum propter conservationem castrorum aut confiniorum regni seu custodiam eorundem possint prorogari, dempsit duntaxat quatuor articulis superius expressatis, in quibus regia majestas prorogandi habet facultatem.» (Lásd *Korachich Márton György* Vestigia Comitiorum etc. című műve 326. lap.) (K. és Ó.)

szent korona, annak helytelen őrzése és gondozása miatt, ez országból idegen kézre.

1. §. A mely idegen kézre kerüléssel ez az ország helyrepótolhatatlan károkat, kimondhatatlan pusztításokat és sok viszontagságot szenvedett, és e korona csak nem régiben sok munka és fáradság után és nagy költséggel volt az országgözönség pénzén visszaváltható :

2. §. Mi tehát, tisztünknel fogva, a szent korona kellő megőrzése és megtartása céljából e helyen a főpap- és báró uraknak meg országunk nemeseinek közös megegyezésével és akaratából egy különben megszokott helyről és arra alkalmas személyekről kívánunk gondoskodni, nehogy (a mitől Isten őrizzen) a korona ismét ez országtól idegen kézre kerüljön.

3. CZIKKELY.

Hűtlenség vétkében, a főpapok és bárók tanácsa nélkül, senkit se kell elmarasztalni.

Ezenkívül, hogy mi, az ország főpapjainak és báróinak tanácsa nélkül, az országlakosok közül senkit se marasztalhassunk el hűtlenség vétkében vagy bűnében.⁽²⁾

4. CZIKKELY.

A rövid idézések eltörlése.

Egyébiránt semmi tett vagy vétség miatt se történjenek rövid idézések.

1. §. De már a perbehívottak részéről a perbehívó levél tartamához képest legyen a törvénytel.⁽³⁾

5. CZIKKELY.

A négy nyolczados törvényszék megtartásáról. Az értesítés mellett való perbehívások az ország minden bírójának pecsétje alatt eszközlendők.⁽⁴⁾

Jövőre mind a négy nyolczados törvényszéket évenként meg kell tartani: kivéve azt

az esetet, ha az összes országlakosok általános felkelésben találnának részt venni.

1. §. És ha mi az ország különös dolgaival és ügyeivel Budán kívül foglalatoskodnánk is, a nyolczados törvényszéket nem kell elhalasztani.

2. §. Az ilyen nyolczados törvényszékek tartása alkalmával a nagy és rendes bírának is jelen kell lenniök⁽⁵⁾ helyetteseikkel együtt.

3. §. A néhai Albert király halála után elkövetett és véghez vitt tettek és vétségek dolgában, az idézések ama nyolczados törvényszékre ezután is értesítés mellett történjenek.

4. §. A mely értesítés mellett való idézések országunk minden rendes bírójának pecsétje alatt kelhetnek.

6. CZIKKELY.

A halasztásokról és azok büntetéséről, a kik csalárd halasztásokkal élnek.

Ama nyolczados törvényszékek idején adott halasztásainknak pedig senki se vehesse hasznát, mint egyedül azok, kik az ország végvidékein és nevezetesen Bosnyákországban várakat tartanak fenn vagy a kik akkor háboruban vannak elfoglalva, avagy a kik a mi

(1) A korona őrzéséről v. ö. 1492: III. t. cz., 1498: XXV. t. cz., 1500: XXIII. t. cz., (k. e.) 1608: IV. t. cz., 1608 (k. u.): XVI. t. cz., 1613: XVIII. t. cz., 1618: XXXIX. t. cz., 1622: II., IV. és XXXIV. t. czikk, 1625: XXVI. t. cz., 1630: VI. t. cz., 1635: LXXXVII. t. cz., 1638: I. t. cz., 1647: II., XXXIII. és XLIV. t. cz., 1649: XCVI. t. cz., 1652: LXXXII. t. cz., 1655: XV. és XLV. t. cz., 1659: X. t. cz., 1662: XLIX. és L. t. cz., 1681: XXXVI. t. cz., 1687: X. t. cz., 1715: II., IV. és XXXVIII. t. cz., 1741: VI. t. cz.

(2) V. ö. 1402: II. t. cz., 1486: IV. t. cz., 1492: XIII. és 1495: III. t. cz. — A fenti t. czikk elvi fontossága a királyi hatalom korlátozásában rejlik. Jelenleg az 1869: IV. t. cz. 20. §-a rendelkezik arról, hogy senkit illetékes bírjától elvonni nem szabad.

(3) V. ö. 1462: I. t. cz., 1478: VIII. és XII. t. cz.; a rövid idézés eltörléséről v. ö. 1486: II. t. cz. 3. §. (Ó.)

(4) A nyolczados törvényszékekről általában. V. ö. 1498: III., 1500: VIII. és IX. t. cz., 1622: II., 1649: LXXVI. t. cz. és e t. czikk jegyzeteit. M.

(5) V. ö. 1454: X. t. cz., 1458: IV., 1478: XIII. t. cz., 1481: XIV. t. cz., 1486: III. t. czikk. (Ó.)

ARTICULUS 7.

De quatuor factis potentiariis, quæ in tertia octava finaliter terminentur: nec ulterius ejusmodi causæ possint prorogari et differri.

In facto vero interemptionis nobilium: ac occupationis possessionum: ablationis literarum, et literalium instrumentorum: domorumque, et curiarum nobilium (ubi personaliter resident) invasionis: nulla amplior, in istis tribus articulis limitatis, nisi a tempore evocationis primæ octavæ, in tertiam octavam: fieri possit prorogatio.

§. 1. Nec ipsi occupati, infra hujusmodi eis datam prorogationem; cum aliquibus litigare valeant.(1)

ARTICULUS 8.

De prorogationibus fratrum indivisorum: ut, qui in publicis muniis non sunt occupati; prorogationes eis non servantur.

Si occupatus, duos, vel tres, vel plures fratres indivisos haberet, quorum nomina in prorogatione exprimerentur, et non occuparentur in rebus, in dictis tribus articulis expressis; talibus non occupatis, non observetur prorogatio.

§. 1. Exceptis rebus, factum possessionum, et exhibitionem literarum concernentibus.

§. 2. Ille vero, qui occupatus fuerit in negotiis prædictis; cum eis condemnari non possit, qui in talibus occupati non essent.

ARTICULUS 9.

Sales extranei in regno non vendantur.

Sales extranei in regno nostro et confinibus regni nostri, non vendantur, sub poena ablationis eorundem.

§. 1. Sed ubique sales nostri regales transitum habere debeant.

§. 2. Illorum autem possessiones, et bona, qui ablationem hujusmodi salium extraneorum non paterentur, occupari debeant: et teneantur, infra satisfactionem de damnis nostris exinde sequutis.(2)

ARTICULUS 10.

Distrahenda castella, post obitum Alberti regis erecta, sub poena peritellii. Et, quæ fortalitia salva manere debeant?

Omnia castella, post obitum condam domini Alberti regis, in hoc regno nostro constructa; usque festum pentecostes proxime venturum, sub poena perpetuæ infidelitatis, distrahantur.

§. 1. Exceptis solummodo castellis illis: quæ in partibus inferioribus, contra incursiones turcarum: ac quæ in comitatibus Bachiensi, et de Bodrogh, et in aliis comitatibus regni nostri confinia tenentibus; constructa essent: et etiam dempto castello Joannis Thwz: ac illis: quæ antiquis temporibus; et etiam tempore quondam domini Sigismundi imperatoris fuerunt castella, et tandem rupta, et iterum in alio loco constructa essent: remaneant pro utilitate regni.

(1) Mátyás királynak a törvénytarban nem foglalt 1458: XXVI. t. cz. a hatalmaskodás eseteiben való eljárást (gy szabályozza: «Item statutum et ordinatum est, prout in decretis condam serenissimorum principum Sigismundi imperatoris et Alberti regis, prædecessorum nostrorum latius continetur. quod quicumque et ubicumque fuerint factæ novæ possessionariæ occupationes aut potentialiter recepta vadia, seu rerum et bonorum ablationes, succensiones silvarum, interemptiones, vulnerationes et verberationes hominum, domorum et possessionum invasiones et depredationes ac alij teles novus actus potentiarii majores emergerint, læsi et injuriam passi, reportatis regalibus, comites parochiales et judices nobilium comitatus illius, in quo hujusmodi actus commissi extiterint, accedant et requirant, qui cum testimonio capituli vel conventus illi comitatui deservire soliti, vicinis et commetaneis ac nobilibus provincialibus sub certis poenis in hujusmodi literis regalibus contentis, in sedem eorum judicariam per modum proclamatiæ congregationes, partibus quoque litem habentibus, convocatis, ad fidem eorum, Deo debitam, fidelitatemque regni et sacræ coronæ ejus observantiam, tactis sanctorum reliquiis, super huiusmodi novis occupationibus possessionariis et aliis actibus potentiariis plemam et indilatam requirant veritatem, qua requisita possessiones occupatas, auctoritate eis in hac parte attributa, mediante restituant eisdem, a quibus fuerant indebite occupatæ, ipsosque in dominio eorundem protegant, alia vero bona et vadia potentialiter ablata, absque defectu reddant et restitui faciant; super facto autem potentiæ in talibus commissæ, ambas partes sententiam finalem recepturas ad certum terminum, mediantibus eorum, et dicti capituli vel conventus literis seriem totius facti experientibus, ac propria et possessionum attestantium nomina continentibus, in personalem præsentiam regiam, aut palatinalem, seu iudicis curiæ regiæ transmittant, ubi absque ulterioris termini et litigiorum processuum observatione etiam partis non venientis absentia non obstante, nos, vel iudex alius, ad quem causa transmissa fuerit, juramentum capitis decernentes, tandem finalem sententiam proferat et profere tenebitur. (L. Kovachich M. Gy. id. m. 309. l.) (K. és Ó.)

(2) Az előbb érintett 1458. évi decr. XI. cz. e tárgyban, kapcsolatosan az idegen pénzekkel, ezt rendeli: «Item monet et pecunie extraneæ, atque sales forenses in regnum non intromittantur, et nec per subditos regni acceptentur, et de hoc fiat provisio celerius, quantum fieri potest. (L. n. o. 304. l.) (K. és Ó.)

követségünkben vagy az országáiban járnak a külföldön.

4. §. És a kik e három meghatározott eset valamelyikének színe alatt a maguk számára halasztást eszközölnének ki és nem lennének elfoglalva, azokat az ilyen esetekben szokásos büntetésben, vagyis nyelvváltásban kell elmarasztalni.⁽¹⁾

7. CZIKKELY.

A négy hatalmaskodási tényről, a melyeket a harmadik nyolczados törvénytől kezdve el kell intézni, s hogy az ilyen ügyeket nem kell tovább halasztani s huzni-vonni.⁽²⁾

A nemesek megölése és a birtokfoglalás, a levelek és okiratok elvitele és a nemesek házainak és udvarainak (a hol személyesen laknak) megrohanása dolgában, a fentebb meghatározott alkalmából további halasztásnak, mint az első nyolczados törvényszékre való perbehívás idejétől a harmadik nyolczados törvényszékig, helye ne legyen.

4. §. És az olyan foglalkozásban levők se perelhesse senkivel, a nekik adott haladékidéje alatt.

8. CZIKKELY.

Az osztatlan testvérek haladékaról, hogy a kiket hivatalos kötelességük nem foglal el, azoknak a halasztás nem használ.

Ha az elfoglaltságban levőnek két, vagy három vagy több osztatlan testvére volna, kiknek neve az elhalasztó levélben ki van téve, és ezek a mondott három pontban kijelentett dolgokban nincsenek elfoglalva, az ilyenekre nézve a halasztás ne jöjjön tekintetbe.⁽³⁾

4. §. Kivéven a birtokra és a levelek előmutatására tartozó dolgokat.

2. §. Az pedig, a ki az előbb említett ügyekben el van foglalva, nem marasztalható el azokkal, a kik ilyenekben elfoglalva nincsenek.

9. CZIKKEIX.

Külföldi sókat nem szabad az országban eladni.⁽⁴⁾

Külföldi sókat országunkban és országunk végvidékeiben, azok elvételének büntetése alatt senki se adjon el.

4. §. Hanem mindenüvé a mi királyi sóinkat kell szállítani.

2. §. A kik pedig az ilyen külföldi sóknak elvételét meg nem engedik, azoknak birtokait és javait el kell foglalni s mindaddig megtartani, a mig innen eredt kárainkért eleget nem tesznek.

10. CZIKKELY.

Hogy az Albert király halála után épült kastélyok, hűtlenség büntetése alatt, lerontandók és hogy mely erősségek maradhatnak fenn.

Az országunkban a néhai Albert király halála után felállított kastélyokat, örök hűtlenség büntetése alatt, a legközelebb következő pünkösöd napjáig mind le kell rontani.

4 §. Egyedül csak azokat a kastélyokat vévén ki, melyek az alsó részeken a törökök betörései ellen és a melyek Bács és Bodrogh vármegyékben és országunknak más határszéli vármegyéiben épültek; és kivéve még Thuz János kastélyát is, valamint azokat, a melyek régi időkben és néhai Zsigmond császár ur idejében meg voltak, de a melyeket később lerontottak és újból más helyen állítottak fel; ezek az ország hasznára maradjanak meg.⁽⁵⁾

(1) V. ö. a következő 8. cikkelyt, továbbá 1439: XXXV., XXXVI. és XXXVII. t. cz., 1471: XII. t. czikk. 1486: VII. t. cz., 1492: LXXI., LXXII. és 1493: XIV. t. cz. L. még Hk. I. R. 129. cz. II. R. 50., 59. cz.; Kitionich c. 4., 5., 9., 17.

(2) V. ö. 1462: II. t. cz.

(3) V. ö. fentebb a 8. cikkelyt.

(4) A külföldi sók behozatalának tilalmáról v. ö. az 1403 (II.): VIII. t. czikket és jegyzeteit. (Ó.)

(5) V. ö. 1453: VI. t. cz., 1471: XXIX. és 1492: XV. t. cz. (Ó.)

ARTICULUS 11.

Quod hi, qui cum jure regio, vel alio processu, alios in suis juribus injuste vexant, in aestimatione bonorum eorundem convincantur.

Item, quicumque a nobis donationem juris regii, super aliqua, vel aliquibus possessionibus impetraverint, in bonis aliorum; si bona impetrata, juri regio pertinere debere comprobare non possint: ac etiam illi litigantes; si qui aliquo jure super bonis aliorum litigarent; et bona hujusmodi suo juri, ordine judiciario applicare non possent.

§. 1. Propter indebitam inquietationem possessoris, contra eundem possessorem, in communi aestimatione ipsorum bonorum, convincatur.⁽¹⁾

ARTICULUS 12.

Bona post obitum Alberti regis occupata remmittantur; alioquin occupatores ipsi evocentur.

Omnium, et singulorum bona, quæ a tempore obitus, dicti condam domini Alberti regis, per quoscunque minus juste occupata essent; per eorum detentores infra octavum diem festi natalivitatis beati Joannis Baptistæ nunc venturi, illis quorum sunt, remittantur.⁽²⁾

§. 1. Et detentores illi, vigore literarumstrarum, vel aliorum judicium ordinariorum, per nostrum hominem, et capituli, aut conventus testimonium; ad remittendum occupata bona, admoneantur.

§. 2. Et, si admoniti non remittent: evocentur cum insinuatione, ad proxime futuras octavas: ex parte quorum fiet iudicium, et justitia, sine prorogatione.

ARTICULUS 13.

Regnum Sclavoniæ et partes Transylvaniae, in libertatibus suis conserventur.

Regnum nostrum Sclavoniæ, et partes Transylvaniae; in omnibus antiquis bonis li-

bertatibus, consuetudinibus, et juribus suis conserventur.

ARTICULUS 14.

Ecclesiasticarum personarum et sæcularium, contra sese invicem agentium, æqualis mulcta.

Viri sæculares, contra viros ecclesiasticos; in nullo facto; in lite sæculari possunt magis aggravari; quam viri ecclesiastici aggravarentur, contra sæculares.

ARTICULUS 15.

Tributum in una villa in pluribus locis exigi non possit. Viæ falsæ in aliorum terris non observentur. Et nemo extra metas possessionis tributi, molestari possit.

Tributum in una, et eadem possessione; in pluribus locis exigi non possit.

§. 1. Sed in uno tantum loco: etiam possessoribus tributi, quantumcunque inter se discordantibus.

§. 2. Et, quod in omnibus locis tributorum; tributum secundum antiquum modum exigatur.

§. 3. Facientes autem contrarium: amittant dominium tributi.

§. 4. Tributarii, vias falsas, nec in terris aliorum, nec extra antiquam consuetudinem custodire valeant: et propter non solutionem tributi, quisque impediri non possit extra metas possessionis, ubi tributum exigeretur.

§. 5. Nullum tamen tributum vel vadum possit esse, contra antiquam consuetudinem, et legem regni nostri.

ARTICULUS 16.

Convictorum in judicio bona, more veteri conferantur.

Convictorum hominum bona; quoad portiones judicarias, tam nos, quam iudices nostri ordinarii, non aliter; nisi more alias consueto, conferre valeamus, aut valeant.

(1) Mátyás királynak a törvénytárban nem foglalt 1458:22. cz. e részben így intézkedik: «Item in facto possessionum per regiam majestatem, vel ejusdem procuratores a talibus, qui prius in dominio eorum existerunt, sub nomine juris regii receptivandarum, si jure mediante vigorem hujusmodi recaptivationis juri regio pertinere debere, probare non valerent ipsa regia majestas contra tales sic indebite impeditos, et expensis fatigatos, uti tempore Sigismundi regis aestimatione possessionum recaptivatarum instar aliorum regnicolarum similia facientium canonicatur, et similiter, si quipiam aliqua jura possessionaria more juris regii pro se impetraverant et eadem juri regio pertinere debere, non possent comprobare, tales in aestimatione eorundem; ubi autem impetratores ipsi ante decisionem causæ in facto hujusmodi jurium impetratorum mote, se de dominio eorundem jurium et de proventuum eorum perceptione occupative, seu alias quovis modo intromitterent, et tandem per viam juris sibi ipsis appropriare non possent, contra partem læsam et expensis fatigatam, in facto potentia, prout ordo juris requirit, convincantur. (L. Kovachich M. Gy. i. m. 307. l.) (K. és Ó.)»

(2) Az 1458:42. cikkelynek hason tárgyu intézkedése így szól: «Item, omnia castra, civitates, oppida, villæ, terræ, et quelibet portiones et jura possessionaria, similiter per decessum condam domini Alberti regis inter ambitum regni Hungariæ per quoscunque occupata usque dictum festum beati Michaelis archangeli nunc venturum, similiter sub poena perpetuæ infidelitatis, illis, quorum sunt, remittantur. alioquin evocentur tales detentores cum evocatione brevi. (L. u. o. 323. l.) (K. és Ó.)»

11. CZIKKELY.

Hogy azok, a kik másokat királyi jog czimén vagy egyéb perrel jogaikban igaztalanul zaklatnak, az illető fekvő jószágok becsűjén maradnak.

Továbbá, a kik tőlünk mások birtokában levő valamely fekvő jószágokra nézve királyi jog adományozását kéri föl és azt, hogy a felkért jószágok királyi jogra⁽¹⁾ tartoznak, be nem bizonyíthatják; valamint azok a perlekedők is, a kik valamely jogon mások fekvő-jószágait perlik és az ilyen jószágokhoz való jogukat a törvény rende szerint ki nem mutathatják⁽²⁾:

1. §. Azok a birtokosnak igazságtalan zaklatása miatt ugyanezen birtokos ellenében ama fekvő jószágok közbeesűjében⁽³⁾ marasztalándók el.

12. CZIKKELY

Az Albert király halála után elfoglalt fekvőjószágokat vissza kell bocsátani, különben a foglalatokat hívjuk perbe.

A kik mások fekvő jószágait a mondott néhai Albert király halála után igazságtalanul elfoglalták, azok mindezeket a jószágokat a legközelebbi keresztelő szent János születése ünnepének nyolczada alatt bocsássák vissza azok részére, a kiket megilletnek.

1. §. Azokat a letartóztatókat pedig a mi emberünk és a káptalan vagy convent bizony-sága a magunk vagy más rendes bírák levele útján intse meg, hogy az elfoglalt fekvő jószágokat bocsássák vissza.

2. §. És ha a megintésre vissza nem bocsátják, a legközelebb következő nyolczados törvénytisékre idézendők, a kiknek részéről halasztás adása nélkül törvényt és igazságot kell szolgáltatni.⁽⁴⁾

13. CZIKKELY

Szlavonország és az erdélyi részek megtartandók az ő szabadságaikban.

Szlavonországunkat és az erdélyi részeket minden régi szabadságukban, szokásukban és jogukban meg kell tartani.⁽⁵⁾

14. CZIKKELY.

Hogy az egymás ellen perlekedő egyházi és világi személyek birsága kölcsönösen egyenlő.

A világi férfiakat az egyházi férfiak ellen folytatott világi perük esetére semmiféle dologban sem lehet súlyosabban büntetni, semmint a mennyire az egyházi férfiakat a világiak ellenében büntelnék.⁽⁶⁾

15. CZIKKELY.

Egy községben vám több helyen nem szedhető; mások földén hamis utak nem tartandók, és a vámos birtok határain kívül senkit sem szabad zaklatni.

Vámot egy és ugyanazon községben, nem szabad több helyen szedni.

1. §. Hanem csakis egy helyen, még akkor is, ha a vámbirtokosok egymásközt bármennyire egyet nem értenek.

2. §. És hogy a vámot minden vámhelyen a régi mód szerint kell szedni.

3. §. A kik pedig ezzel ellenkezőt cselekesznek, veszítsék el vámjogukat.

4. §. A vámszedők sem mások földén, sem a régi szokástól eltérve, álutakat ne tart-sanak; és annak a birtoknak határain kívül, a hol a vámot szedik, a vám meg nem fizetése miatt senkit sem szabad akadályoztatni.

5. §. Mindamellett semmi olyan vám- vagy révjognak nem lehet helye, a mely országunk régi szokásával és törvényével ellenkezik.⁽⁷⁾

16. CZIKKELY.

A biróilag elmarasztaltaknak a fekvő jószágait a régi szokás szerint kell eladományozni.

Az elmarasztalt emberek fekvő jószágait, a bíróságnak jutott részekre nézve, másképen, mint az eddig szokott módon, sem mi ne adományozhassuk, se rendes bíráink el ne adományozhassák.

(1) A királyi jogról v. ö. Hk. I. R. 23., 24., 29., 78. cz.; 1486: XXVI. t. cz.; 1492: LXIII. t. cz.; 1715: XXV. és XXVI. t. cz.

(2) V. ö. 1613: XXIII. t. cz.

(3) V. ö. Hk. I. R. 133. és 134. cz.

(4) V. ö. 1438: I. t. cz. és az ott idézett törvénycikkeket (Ö.)

(5) Megerősíti ezt az 1649: XXXIII. t. cz. A Szlavoniára és az erdési részekre vonatkozó jogforrásokat I. a Hk. III. R. 2. és 3. cz. lapasan. M.

(6) V. ö. 1351: I. t. cz., 1439: XXXVIII. t. cz., 1486: LXXII. t. cz., 1492: LXXVI. t. cz. (Ö.)

(7) V. ö. az 1625: XXXIV. t. cz. és 1723: XV. t. cz. Az ezzel összefüggő kérdésekre nézve v. ö. 1435 (II.): XXIII. t. cz. és az ennek kapcsán idézett törvényeket. Jelenlegi jogunkról I. 1890: I. t. cz. (Ö.)

ARTICULUS 17.

De causis forum ecclesiasticum concernentibus.

Item; præter factum testamenti, matrimonii, mulierum; ac præter illas alias causas, quæ dotum, et rerum paraphernalium, perjurii, profanæ non essent; in foro spirituali nulla verberationis, et spoliationis clericorum, et causa tractetur.⁽¹⁾

ARTICULUS 18.

Rex, ad simplicem querelam bona aliquorum non occupet: et causam propriam ordine juris prosequatur.

Et quod nos, ad simplicem querimoniam aliquorum, vel etiam in propriis factis nostris, bona aliquorum occupare non faceremus: nisi præcederet sufficiens cognitio causæ, secundum antiquam consuetudinem in talibus fieri solitam.

§. 1. Et quod nos etiam, factum nostrum regium, ordine juris prosequamur.

ARTICULUS 19.

Judices ordinarios regni verberantis pœna; notæ infidelitatis.

Si qui proto-notarium, vice-palatinum, banum, vice-banum, comitem, vel vice-comitem, vel alios judices ordinarios regni nostri, tempore sedis judiciariæ, aut etiam alias; sine causa verberarent, interficerent; aut captivarent; habita superinde probatione legitima, in nota, et pœna perpetuæ infidelitatis, convinctur.

ARTICULUS 20.

De his, quorum literalia instrumenta perirent; ut bona eorum, nova donatione a rege impetrata, prævia attestatione roborentur, et confirmentur.

Et quia nonnulli essent ex regnicolis, quorum jura, et literalia instrumenta, per inimicos, et potentes ablata fuissent.

§. 1. Igitur si tales, ablationem hujusmodi jurium, et literalium instrumentorum, ac id; quod ipsi, et prædecessores eorum, in dominio bonorum, et possessionum, quas tangerent, literæ ablatae, pacifice perstitissent, et ipsos concernerent; per vicinorum, et commetaneo-

rum suorum, ac nobilium comprovincialium attestationes comprobare possent.

§. 2. Talibus omnibus nos hujusmodi bona sua, titulo novæ nostræ donationis, daremus, et conferemus.

ARTICULUS 21.

Judicium generale, in omnibus comitatibus celebretur, more veteri.

Item, quod per omnes comitatus regni nostri fiat judicium generale, more alias, a tempore scilicet antiquo, consueto.

ARTICULUS 22.

De nova moneta cudenda.

Item, quod nos faceremus cudere unam bonam monetam,

§. 1. In liga, et pondere monetæ condam domini Sigismundi imperatoris.

§. 2. Quæ curreret per totum dominium nostrum, vita nostra comite, sine aliqua permutatione.

§. 3. Et haberet duos obulos,

§. 4. Et hujusmodi moneta nostra; in cunctis census lucri cameræ nostræ, et decimis, ubique recipiatur.

(1) Mátyás királynak a törvénytárban nem foglalt 1458. évi decretuma az egyházi bíróság hatáskörét így korlátozta:

46. cikkely: «Item judices ecclesiastici de foro sæculari et facto possessionario se non intromittant et si quipiam episcoporum factum sæculare adjudiciarierit, vincatur in facto potentie. videlicet emendæ capitis; ubi autem aliquis vicariorum se intromiserit de facto sæculari, ex parte talis, archiepiscopi vel suus episcopus justitiam facere teneatur.»

47. cz. «Tamen, causas super dote et rebus paraphernalibus, juribusque quartaliis, sanguinis effusione, decimarum, testamentorum, vulnerationum, verberationum clericorum et feminarum.

Item super matrimonio, ac perjurio motas, judicandi habeat facultatem; ita etiam quod calumniantes clerici convicti solvere non potentes, captiventur et in carcere servantur. (L. Kovachich M. Gy. i. m. 324. l.) (K. és Ó.)

17. CZIKKELY.

Az egyházi bíróság elébe tartozó ügyekről.

Továbbá a szentszéken ne tárgyaljanak papi személyek és asszonyok megverését és semmi más dolgot, mint végrendeletet, házasszolgáltatását, és más olyan ügyeket, melyek ságot, hitbért és jegyajándékot, hamis esküt, a nem világi természetűek.⁽¹⁾

18. CZIKKELY.

A király valakinek egyszerű panaszára senkinek a fekvő jóságait se foglalja el; és saját ügyét a törvény rendje szerint perelje.⁽²⁾

És hogy mi egyeseknek egyszerű panaszára vagy a saját magunk ügyeiben is senkinek a fekvő jóságait sem fogjuk elfoglaltatni, ha csak az ilyen dolgokban divó régi szokás szerint az ügyet bíróság meg nem vizsgálták.

1. §. És hogy mi királyi ügyünket is a törvény rende szerint fogjuk perelni.

19. CZIKKELY.

A ki az ország rendes bírait megveri, hűtlenség vétkenek büntetésével lakol.

A kik az ítélőmestert, alnádort, bánt, albánt, ispánt vagy alispánt vagy az országnak más rendes bírait a törvényszék tartásának idején vagy különben is ok nélkül megverik, meggyilkolják vagy elfogják, azok ennek törvényes bebizonyítása után örök hűtlenség vétken s ennek büntetésén maradjanak.⁽³⁾

20. CZIKKELY.

Azokról, kiknek okiratai elvesznek, hogy azok fekvő jóságai a királytól felkért új adománynival előleges bizonyítás után megerősítendők és jóváhagyandók.

És mivel vannak némely országlakosok, a kiket az ellenség és a hatalmasok jogaiktól és okirataiktól megfosztottak;

1. §. Azért ha az ilyenek szomszédaik és határosaik és az ugyanazon vármegyében lakó nemesek tanúságtételével bebizonyíthatják, hogy őket jogaiktól és okirataiktól megfosztották és hogy ők és elődeik, azoknak a fekvő-jóságoknak és birtokoknak, melyekre az el-

vett okiratok vonatkoznak, békés uralmában voltak s hogy azok őket illetik:

2. §. Akkor mi új adomány czimén fogjuk minden ilyen embernek az ő fekvő jóságát adni és adományozni.⁽⁴⁾

21. CZIKKELY.

Köztörvényszéket a régi szokás szerint minden vármegyében kell tartani.

Továbbá, hogy országunk minden vármegyéjében tartsanak köztörvényszéket, a különben is, tudniillik régi időtől fogva bevett szokás szerint.⁽⁵⁾

22. CZIKKELY.

Új pénz veréséről.

Továbbá, hogy jó pénzt fogunk veretni.

1. §. A néhai Zsigmond császár ur pénzének finomságával és sulyával.

2. §. Mely minden változtatás nélkül éltünk fogytáig uralkodásunk egész ideje alatt fog forogni.

3. §. És ez két kis pénz értékű legyen.

4. §. És e pénzünket kamaranyereségünk és a dézsma minden elszámolása alkalmával el kell fogadni.⁽⁶⁾

(1) V. ö. fön (a 368. lapon) a 3. cikkelyt, továbbá 1403 (I.): XIV., 1411: XII. t. cz., 1471: XVII. t. cz., 1492: XLVI. t. cz., 1498: LX., LXI. és LXII., 1500: XXXIII., 1647: XV. és XVI. t. cz. és az 1458: IX. t. cz. kapcsán idézett törvényeket. (Ö.)

(2) V. ö. 1471: X. t. cz., 1478: IX. t. cz., 1492: XI. és XXXV. t. cz. V. ö. még 1439: XXIII. és XXIV. t. cz. (Ö.) L. még Hk. II. R. 2. cz. 3. §.

Márkus.

(3) V. ö. 1462: II., 1486: LIV. t. cz., 1492: LXX. t. cz., 1655: LV. t. cz.

(4) V. ö. 1486: LXV. és LXXI. t. cz., 1492: LXXVIII. t. cz. és 1715: LXX. t. cz.

(5) A köztörvényszékek megtartását tiltják 1471: V. t. cz., 1478: VII. t. cz., az 1486: I. és 1492: XXXV. t. cz. — L. még Hk. II. R. 2. cz. 3. §.

Márkus.

(6) A pénz elfogadásának köteleességéről és értékének meghatározásáról s egyuttal a Zsigmond korabeli pénzekről v. ö. 1403 (I.): XVIII. t. cz. és 1403 (II.): VII. t. cz. és azok kapcsán idézett törvényeket. (Ö.)

ARTICULUS 23.

De confirmatione donationum Ladislai et Matthiae regum: ut infra annum, ad confirmandum afferantur.

Quod nos, omnes donationes prædecessorum nostrorum regum, et nostras proprias, super quibusvis bonis, et possessionibus factas (exceptis donationibus quondam domini Ladislai regis, et etiam nostris; quas de lucro cameræ, quinquagesima, tricesimis, et proventibus marturinalibus cuique fecissemus, aut fecissent) confirmare dignamur.

§. 1. Teneatur autem quilibet, omnes literas donationales quondam domini Ladislai regis, immediati prædecessoris nostri; et etiam nostras a prima die aprilis, infra revolutionem unius integri anni; ad confirmationem reportare.

§. 2. Si qui vero non reportarent; literæ eorum non maneant in vigore.

ARTICULUS 24.

De modo solvendi decimas; ac acervorum examinatione.

Decimæ solvantur in omnibus, et singulis comitatibus; secundum modum, quo unusquisque cum prælato suo superinde haberet, vel fecisset; aut deinceps faceret dispositionem.

§. 1. In quarum exactione, et solutione; teneatur dispositio, et decretum annotati domini Sigismundi imperatoris, et regis.

§. 2. Ita tamen; quod, si ad requisitionem dicatorum, et decimatorum, rusticus juraret; et dicator hujusmodi jurato crederet; non amplius, nisi juxta juramentum jurantis dicare valeat.

§. 3. Et ubi jurato rustico dicator non crederet; liberam acervum examinandi habeat facultatem: qui si plus invenerit, superfluitatem auferre valeat.

§. 4. Si autem juxta verbum rustici repertum fuerit; pro indebita revisione acervi, unus florenus auri; per dicatorem rustico solvatur: quem si dicator solvere recusaret; rusticus auferre valeat equum dicatoris, seu decimatoris. (1)

ARTICULUS 25.

Dominicis diebus et festis beatæ virginis forum non celebretur.

Diebus dominicis, et in festivitibus beatæ Mariæ virginis; in hoc regno nostro, et ejus partibus, nullum forum celebretur.

§. 1. Exceptis duntaxat propter binas causas, foris dominorum archiepiscopi Colocensis, et episcopi Varadiensis; qui in bonis eorum ecclesiæ celebrantur.

ARTICULUS 26.

Monetarum falsarum cutores, puniantur.

Cutores falsarum monetarum, et florenorum, ac falsificatores eorundem, publice infamati; habita prius debita superinde revisione; per barones regni nostri puniantur, condigna pena.

ARTICULUS 27.

Salvum conductum violentium pena.

Quicumque ex regnicolis salvum conductum nostrum infringeret; prius recognita causa,

(1) Mátyás királynak a törvénytarban nem foglalt 1458. 44. és 45. cz. a déxsmát illetőleg ekképen rendelkeznek:

44. cz. «Item, quod decimæ, tam frugum quam bladorum, quam vinorum, sub qualibet dioecesi, in quibuscunque comitatibus cum frugibus et bladis et vinis in specie solvantur, iis scilicet, quibus hujusmodi decimæ de jure debentur; fruges et blade in campo in capetiis et manipulis congregatæ, sine fraude usque festum assumptionis Mariæ in quolibet anno sub custodia decimas solvere debentes relinquunt; et si decimæ usque ipsum festum non levarentur, et per decimatorem in campo decimas reperire contingerit nullam propterea litis quæstionem is, cujus est decima, movere possit, neque ecclesiasticum interdictum imponere valeat.»

45. cz. «Statutum etiam est, quod hujusmodi decimæ integraliter in frugibus, bladis et vinis extrahantur; nullæque occupationes horreorum et cellariorum per aliquos fieri debeant, sicut in quibusdam terris abusive facere consueverint. (L. Kovachich M. Gy. id. m. 324. l.) (K. és Ó.)

23. CZIKKELY.

László és Mátyás királyok adományleveleinek megerősítéséről; hogy azokat megerősítés végett egy év alatt elő kell mutatni.

Hogy mi királyi elődeinknek minden adományát és a mieinket is, melyeket akármilyen fekvő jószágokra és birtokokra nézve tettünk, (kivéve a kamaranyereségről, ötvenedről, harminczadról és nyestbőradóról szóló adományokat, melyeket a néhai László király ur vagy minmagunk bárki részére tettünk) megerősíteni méltóztassunk.

1. §. De mindenki köteles a néhai László király urnak, a mi közvetlen elődünknek minden adománylevelét és a miéinket is április első napjától számítandó egy egész év forgása alatt megerősítés végett bemutatni.

2. §. A kik pedig be nem mutatják, azoknak adománylevele erejét veszítse.

24. CZIKKELY.

A dézsmafizetés módjáról és az asztagok megvizsgálásáról.

A dézsmát minden egyes vármegyében a szerint fizesse mindenki, a mint a maga főpapjával erre nézve megállapodott, vagy ezenül fog egyezkedni.

1. §. A melynek beszédésében és fizetésében meg kell tartani nevezett Zsigmond császár és király urnak a rendelkezését és decretumát.⁽¹⁾

2. §. Mindazonáltal úgy, hogy ha a paraszt a kirovók és dézsmaszedők felhívására megesküdnek és a kirovó az ilyen esküttevőnek hinne, a kirovást csakis az esküttevő esküjéhez képest és ne azontul eszközölhesse.

3. §. És ha a kirovó a megeskütett parasztnak hitelt nem adna, az asztagot szabadon megvizsgálhatja és ha többet találna, a fölösleget elveheti.

4. §. Ha pedig annyit találna, a mennyit a paraszt mondott, akkor a kirovó a parasztnak az asztagnak ok nélkül való megvizsgálásáért egy arany forintot fizessen. S ha a kirovó ezt megfizetni vonakodnék, a parasztnak jogában áll a kirovónak vagy dézsmaszedőnek lovát elvenni.

25. CZIKKELY.

Vasárnapokon és a boldogságos szűz úrnépén nem kell vásárt tartani.⁽²⁾

Vasárnapokon és a boldogságos szűz Mária ünnepein, ez országunkban és annak részeiben, semmiféle vásárt sem szabad tartani.

1. §. Kivévén két oknál fogva a kalocsai érsek ur és a váradi püspök ur vásárait, a melyeket egyházuk jószágaiban megtartanak.

26. CZIKKELY.

A hamis pénzverőket meg kell büntetni.

Azokat a nyilván roszt hirben állókat, kik hamis pénzeket vagy forintokat vernek, vagy azokat meghamisítják, az e részben teljesített előleges vizsgálat után az ország bárói méltó büntetéssel sújtásák.⁽³⁾

27. CZIKKELY.

A szabad menedéklel megsejrtőinek büntetése.

A mely országlakóink szabad menedéklelünket megsértik, azokat és nem az ő uraikat,

(1) V. ö. 1411: V. és VI. t. cz. (jegyzeteivel). Továbbá 1471: III. t. cz., 1474: XVI. t. cz., 1481: VIII. és IX. t. cz., s 1486: XI. t. cz. (Ö.)

(2) V. ö. 1892 aug. 16. 45,899. sz. keresk. min. rend., az országos- és helyi vásárok tartása, új vásárok engedélyezése, valamint a vásárok áthelyezése és a pótvásárok tárgya. (1892. R. T. 2009.). E rendelet szerint az 1891: XIII. t. cz. határozmányaira való tekintettel vasárnapokra és Szt. István napjára új vásárok nem engedélyezhetők; de az ezen rendelet mellékletét képező jegyzékből kitűnően az ország igen számos helyén engedélyeztek korábban vasárnapra eső vásárt.

(3) A pénzhamisítók büntetéséről v. ö. 1405 (I.): XVIII. t. cz., 1462: II. t. cz. 4. §., 1404: XXVI. t. czikk., 1543: XXVII. t. cz., 1545: LI. t. cz., 1546: XLVIII. t. cz., 1547: XXIV. t. cz., 1548: LI. t. cz., 1550: XLIX. t. cz., 1723: IX. t. cz. 4. §. (Ö.) — Most érvényes jogunkról v. ö. 1878: V. t. cz. 203—212. §§.

tales, et non domini talium; in nota, et poena perpetuae infidelitatis, convincantur.

ARTICULUS 28.

De violatione ecclesiarum: ac immunitate domorum nobilium, ac ecclesiasticarum personarum.

Postremo; si tempore exercitus, vel alias quandocunque, aliqui in domibus, et curiis

nobilium, aut personarum ecclesiasticarum, præter voluntatem eorum, descenderent, aut ecclesias confringerent; tales evocentur ad octavas cum insinuatione.

§. 1. Ex parte quorum (si agens voluerit) non aliter, nisi mediante via communis inquisitionis, impenderetur iudicium, et justitia.

§. 2. Similiter et ex parte illorum, qui tempore exercitus facerent damna, pro ablatione rerum tale iudicium impendatur.⁽¹⁾

- Conclusio.

Unde nos ad supplicationem præfatorum prælatorum, baronum, et nobilium regni nostri, annotatis privilegiis, et decretis jam fatorum dominorum Ludovici regis, ac Sigismundi imperatoris, et similiter regis; nec non et articulis præmissis, quos iidem prælati, barones, et nobiles denuo fecissent; acceptis, et susceptis, eadem, et eosdem, præsentibus literis nostris, de verbo ad verbum transumpta, et insertos; quia in utilitatem regni nostri, et pro totius ejusdem reipublicæ tranquillitate facta, et dispositi esse videntur; simul cum omnibus libertationibus, et institutionibus, in eisdem conscriptis; ac simul cum decreto prænotati domini Andreæ regis, per dictum dominum Ludovicum regem confirmato; approbamus, et ratificamus. ac innovantes perpetuo duratura, et valituros, confirmamus.

§. 1. Nosque omnia in eisdem contenta, cum moderatione articulorum prædictorum, observaturos obligamus, præsentis scripti nostri patrocínio mediante.

§. 2. In cujus rei memoriam, firmitatemque perpetuam, præsentis literas nostras, pendentis, et authentici duplicis sigilli nostri munimine roboratas, duximus concedendas.

§. 3. Datum per manus reverendissimi in Christo patris, domini Stephani Colocensis, et Bachiensis ecclesiarum canonice unitarum archi-episcopi, locique ejusdem Colocensis, comitis perpetui, aulæ nostræ summi cancellarii, fidelis nostri dilecti; anno Domini millesimo, quadringentesimo, sexagesimo quarto: octavo idus aprilis; regni nostri: anno septimo, coronationis vero primo.

§. 4. Venerabilibus in Christo patribus, dominis Dionysio de Zéch, cardinali Strigoniensi: eodem domino Stephano Colocensi, archi-episcopi: Ladislao Agriensi: Joanne Varadiensi: Nicolao Transilvaniensi: Zagrabienſe sede vacante: Joanne quinque-ecclesiensi: Alberto Vesprimiensi: Augustino Jaurinensi: Vincentio Vacienti: Alberto Chanadiensi: Thoma Nitriensi: Bosznense sede vacante: Urbano Sirmieni: Marco Tininiensi; Segniense sede vacante: et Nicolao Modrusiensi, ecclesiarum episcopis, ecclesias Dei feliciter gubernantibus.

(1) Mátyás királynak a törvénytárban nem foglalt 1458. évi decr. a 18. cz.-ben így rendelkezik: «Item quod in possessionibus et bonis nobilium et ecclesiarum seu quarumcunque secularium et ecclesiasticarum personarum violentas exactiones victualium, procuraciones hospitalitatum, et alias quascunque aggravationes, præter voluntatem invitantium, dominus rex non faciat, nec eos expensis victualibus curruum et sarcinarum vecturis, pro nunciis et familiaribus, a quibuscunque ad ipsum pertinentibus, fiendis, ultra eorum spontaneam voluntatem aggravet, sicuti abusive et contra eorum voluntatem, retroacto aliquo tempore fiebat.» (L. Kovachich M. Gy. id. munka 306. l.) (K. és Ó.)

a dolog előleges kiderítése után, örökös hűlenség vétkében és ennek büntetésében kell elmarasztalni.⁽¹⁾

28. CZIKKELY.

Az egyházak megsértéséről,⁽²⁾ és a nemes meg egyházi személyek házainak mentességéről.

Végezetül azokat, a kik hadjárat idején vagy különben akármikor, a nemesek vagy egyházi

személyek házaiban és udvaraiban, azok akaratán kívül megszállnának avagy az egyházakba berontanának, értesítés mellett a nyolczados törvényszékre perbe kell hívni.⁽³⁾

1. §. A kiknek részéről (ha a felperes úgy akarná) nem másként, hanem csak közös tanuvallatás után kell törvényt és igazságot szolgáltatni.⁽⁴⁾

2. §. És azok részéről is a kik hadjárat idején okoznának károkat, a dolgok elrablása miatt hasonlóképen ilyen törvényt és igazságot kell szolgáltatni.⁽⁵⁾

Befejezés.

Miért is mink, országunk említett főpapjainak, báróinak és nemeseknek esdeklésére a már nevezett Lajos király urnak, valamint Zsigmond császár s egyuttal király urnak kiváltságleveleit és decretumait, ugyszintén az előrebocsátott czikkelyeket is, melyeket ugyanezek a főpapok, bárók és nemesek ujonnan alkottak, átvevén és elfogadván, azokat, jelen levelünkbe szóról-szóra átírattuk és beiktattuk, és mivel látjuk, hogy országunknak hasznára és ugyanezen egész köztársaság békéjére készültek és létesültek, a bennök foglalt összes szabadságokkal és rendelkezésekkel, valamint a megnevezett András király urnak a mondott Lajos király ur részéről megerősített decretumával együtt, helyeseljük, jóváhagyjuk és örökké való fennállás és hatályban maradás végett megerősítjük.

1. §. És jelen írásunk oltalma mellett kötelezzük magunkat, hogy mindazt, a mi bennük van, a föntebb említett czikkelyek mérséklésével megfogjuk tartani.

2. §. A minek emlékezetére és örökké való erősségére elhatároztuk, hogy jelen levelünket függő és hiteles kettős pecsétünk ráillesztésével megerősítve, kiadjuk.

3. §. Kelt a főtisztelendő atyának Krisztusban, István urnak, a törvényesen egyesített kalocsai és bácsi egyházak érsekének és ugyancsak Kalocsa város örökös ispánjának, udvarunk főkancellárjának, kedvelt hívűknek kezével, az Úrnak ezernégyszáz hatvannegyedik esztendejében, április hatodikán; uralkodásunknak hetedik, megkoronázatásunknak pedig első évében.

4. §. Jelenlevén a főtisztelendő atyák és urak Krisztusban, Zéchi Dénes bibornok, esztergomi, a nevezett István ur kalocsai érsekek, László egri, János váradi, Miklós erdélyi püspökök; a zágrábi szék üresen állván; János pécsi, Albert veszprémi, Ágoston győri, Vincze váci, Albert csanádi, Tamás nyitrai püspök; a boszniai szék üresedésben lévén; Urbán szerémi, Márk tinini püspökök; a segniai szék betöltetlen lévén és Miklós modrusi püspökök, kik az Isteu egyházait szerencsésen kormányozzák.

(1) V. ö. fönn 1462: I. t. cz. 3., 7., 8., 11., 12. §§. II. t. cz. 9. §.; 1486: XLVII., 1492: LXXXIII., 1495: III., 1498: XXVII., 1528: III., 1536: LII. t. cz.; Hk. I. R. 14. cz. 9. §. és II. t. cz. 2. §. 1567: XXX. t. cz.; 1600: LXXIII. t. cz. 6. §.; 1639: LXI. t. cz.; 1723: VII., X., CXIII. t. cz. *Márkus.*

(2) Az egyházak megsértéséről v. ö. még 1522: XXXVI. és 1553: VII. t. cz. 4. §.; mai jogunk tekintetében v. ö. 1878: V. t. cz. 190—192. §§. *Márkus.*

(3) A katonabeszállásolás alól való mentességről v. ö. 1486: LXII. t. cz., 1522: XXXVI. t. cz., 1523: XXI. t. cz., 1536: II. t. cz., 1543: XXIV. t. cz., az 1567: XXXIX. t. cz., 1590: V. t. cz., 1600: XX. t. cz., 1618: LVIII. t. cz., 1622: LIV. t. cz. 1. §., 1635: XLVI. t. cz., 1638: XLIV. t. cz., 1662: XIII. t. cz., 1715: XLIII. t. cz. (K. és Ó.) — Jelenlegi jogunk tekintetében v. ö. 1879: XXXVI. t. cz. (mód.) 1898: XXXIX. t. cz. *Márkus.*

(4) A közös tanuvallatásról v. ö. Hk. II. R. 27., 29., 31., 32. cz., 1486: XII. és XVI. t. cz. M.

(5) E károkozás büntetéséről v. ö. 1405 (II.) I. t. cz. és jegyzeteit.

§. 5. Item magnificis Michaelae Országh de Guth, regni nostri Hungariæ prædicti palatino: Emerico de Zápolya, regni nostri Boszna gubernatore: Nicolao de Wylak; et Joanne Ponghrác de Dengelegh; Wayvodis Transylvanis: comite Ladislao de Palócz, iudice curiæ nostræ: eodem Emerico de Zápolya, Dalmatiæ, Croatiae, Sclavoniæ, regnorum nostrorum: et præfato Nicolao de Wylak, Machoviensi, banis: honore banatus Sirmiensis vacante: Joanne de Rozgon, tavernicorum: Benedicto de Thwórcz, janitorum: Andrea Ponghrác, de præfata Dengelegh, pincernarum: Stephano de Perén; et Ladislao de Báthor, dapiferorum: Paulo de Dombó, et Ladislao de Wessen; agazonum nostrorum regalium, magistris: Andrea Pankyrher, comite Posoniensi, aliisque compluribus, regni nostri comitatus tenentibus, et honores.

MATTHIÆ I.

DECRETUM TERTIUM.

Nos Matthias, dei gratia, rex Ungariæ, Bohemiæ, etc. notum facimus tenore præsentium, universis, quibus expedit.

§. 1. Quod cum nos occurrentibus variis undique negotiis, hanc conventionem generalem, omnibus prælatis, baronibus, ac nobilibus de regno nostro, ediceremus, tractaremusque maturius, cum eis, super ipsis; iidem prælati, barones, et nobiles, cupientes se certis libertatibus, et privilegiis fulciri (sive quod in decretis præteritis, ita sufficienter expresse non habebantur) exhibuerunt, et præsentaverunt nobis, articulos infrascriptos.

ARTICULUS 1.

Comitia singulis annis celebrentur.

Articulus primus est: quod nos singulis annis, circa festum ascensionis domini, de consilio prælatorum, et baronum nostrorum, edicamus generalem conventum, omnibus regnicolis nostris: et hoc, si exigit necessitas.(1)

iudiciario, nobilis regni detineamus, sive detineant.

§. 1. Dempto eo, si aliqui nobilium factores fuerint, et alias servitio suo non completo, ab eorum dominis recesserint: quia tunc detineri possunt.

§. 2. Ex parte vero officialium, teneatur modus in decreto quondam Sigismundi regis expressus.(2)

ARTICULUS 2.

Nobiles regni nemo capiat: nisi quis sit factor, et servitio non completo aufugiat.

Item, quod nec nos, nec iudices curiæ nostræ, aut prælati, et barones absque ordine

ARTICULUS 3.

In decimando, servetur modus præcedentis immediati.

Item, quod in facto decimarum, teneatur modus ille, qui exprimitur in decreto nostro, Albæ, tempore coronationis nostræ edito.

(1) Mátyás királynak a törvénytárban nem foglalt 1458:48. cikkelye az országgyűlés tartásáról így intézkedik: «Item conclusum est, ut in singulis festivitibus pentecostes omni anno congregatio generalis omnium regnicolarum, per singula capita fienda per regiam maiestatem publicetur et celebretur, et celebrari mandetur. (Kovachich M. Gy. id. m. 325. l.) (K. és Ö.)

(2) Az 1458:24. cz. szerint: «Item, quod nullus nobilium regni pro quibuscunque factis per quemcunque talem, contra quem sententia capitalis iudice lata fuerit, possit detineri, seu quovis modo captivari, exceptis familiaribus et officialibus regiis, prælatorum baronum cæterorumque nobilium, qui pro eorum debitis more, tempore Sigismundi regis, observato, detineri possint. (l. o. 309. l.) (K. és Ö.)

5. §. Továbbá nagyságos Guthi Ország Mihály, mondott Magyarországunk nádora, Zápolyai Imre, Boszna országunk kormányzója, Ujlaki Miklós és Dengeleghi Pongrácz János erdélyi vajdák, Palóczy László ispán, országbiránk, ugyancsak Zápolyai Imre, Dalmácia, Horvát- és Szlavonországaink bánja, a mondott Ujlaki Miklós macsói bán: a szerémi báni tisztség üresedésben levén; Rozgoni János királyi tárnokmesterünk, Thuróczy Benedek ajtónálló, a mondott Dengeleghi Pongrácz András, pohárnok, Perényi István és Báthori László asztalnok, Dombó Pál és Wesseni László lovászmestereink; Pankyrher András pozsonyi ispán ur és sokan mások, a kik országunk ispánságait és tisztségeit viselik.⁽¹⁾

I. MÁTYÁS

HARMADIK DECRETUMA.⁽²⁾

Mi, Mátyás Isten kegyelméből Magyarország, Csehország stb. királya. Jelen levelünk rendén adjuk tudtára mindeneknek, a kiket illet.

1. §. Hogy, a midőn Mi országunk összes főpapjainak, báróinak és nemesinek ezt az országgyűlést kihirdettük, és velük a minden oldalról fölmerült különféle ügyekről éretten tanácskoztunk, ugyanazok a főpapok, bárók és nemesek, magukat bizonyos szabadságokra és kiváltságokra nézve biztosítani kívánván (vagy mert ezek a korábbi decretumokban nem voltak kellőképpen kifejezve) az alábbirt cikkelyeket mutatták és terjesztették elélnkbe.

1. CZIKKELY.

Hogy évenként országgyűlés tartandó.

Az első cikkely ez: Hogy Mi, főpapjaink és báróink tanácsából összes országalakosainknak évenként Urunk mennybe menetelének ünnepe körül országgyűlést hirdessünk. És ezt akkor, ha a szükség parancsolja.⁽³⁾

2. CZIKKELY.

Hogy az ország nemeseit senki se fogja el, kivévén azt, a ki másnak sáfára és szolgálatának teljesítése előtt megzökik.⁽⁴⁾

Továbbá, hogy az ország nemeseit, a törvénykezés rendjén kívül, sem nekünk nem szabad letartóztatnunk, sem curiánk biráinak

vagy a főpapoknak és báróknak nem szabad letartóztatniok.

1. §. Kivévén azokat a nemeseket, a kik mások sáfárai és uruktól különben, szolgálatuk teljesítése nélkül, eltávoznának; mert ezek akkor letartóztathatók.

2. §. A tisztekre nézve pedig megtartandó a néhai Zsigmond király decretumában kimondott szabály.⁽⁵⁾

3. CZIKKELY.

A dézsomásban megtartandó a közvetlenül megelőző decretumban megállapított mód.

Továbbá, hogy a dézsma dolgában azt a szabályt kell megtartani, mely a megkoronázásunk idején Fehérvárt kiadott decretumunkban⁽⁶⁾ van kimondva.

⁽¹⁾ Kovachich József Miklós (Sylvloge I. k. 190—210. II.) közli I. Mátyás 1467. decretumának fragmentumait (1—10. art.) a dézsmaizetés tárgyában, továbbá 1468. évi pozsonyi decretumát (17 art.) és 1470. évi budai decretumát (18 art.) M.

⁽²⁾ Ez a decretum 1471-ből való.

⁽³⁾ V. ö. az 1458: XIII. t. cz. azonos rendelkezésével, melynek megfelel az 1848: IV. t. cz. 1. §-ának szabálya is. Háromévenkénti országgyűlést rendelnek: 1498: I., 1500: I., 1622: II., 1635: XCIV., 1638: XLIX., 1639: I., 1681: LVIII., 1715: XIV., 1723: VII., 1791: XIII. és 1827: V. t. cz. Márkus.

⁽⁴⁾ V. ö. a Hk. I. R. 9. cz., az 1478: X. t. cz., az 1492: XIII. t. cz., az 1723: III. és V. t. cz. s az 1439: XXVII. t. cz. jegyzetében idézett törvényeket. (Ó.)

⁽⁵⁾ T. i. az 1435 (II): VI. t. cz. V. ö. az utóbbi t. cikkben idézett helyekkel. (Ó.)

⁽⁶⁾ Vagyis az 1464: XXIV. t. cz. V. ö. az 1474: XVI. t. cz. és az 1411: V. t. cz. kapcsán idézett törvényeket. (Ó.)

§. 1. Dempto illo: quod, si in aliquo comitatu, nobiles voluerint adungere unum nobilem, et plebanum similiter unum, de illo comitatu, dicatori decimarum, tempore dicationis, eundem, de mala dicatione (si faceret) suo episcopo accusatos; id eis liceat.

§. 2. Qui si non fecerint, nihilominus dicator procedere possit.

ARTICULUS 4.

Sal regi, teneatur in locis priscis.

Item, quod cameræ salium nostrorum regalium, teneantur in illis locis, in quibus tempore in metis, in illis locis fiant, unde commodum domini Sigismundi regis tenebantur: et sub percipi possit.⁽¹⁾

ARTICULUS 5.

Judicium generale, sublatum.

Item, quod deinceps judicium generale non celebretur; nisi secundum consuetudinem regni nostri.

ARTICULUS 6.

Castra regis, et aliorum, non aliis; quam Hungaris, conservanda assignentur.

Item, quod tam regalia, quam baronum, et aliorum omnium nobilium regni nostri castra finitima, in partibus scilicet superioribus, et inferioribus; sive in regnis Slavoniæ, Dalmatiæ, Croatiae, et in partibus Transylvanis habita; ad conservandum Hungaris (personis scilicet dignis, et idoneis) et non forensibus, collocentur.

ARTICULUS 7.

Exercituandi modus Matthiae regis similis Sigismundi.

Item, quod in exercitatione, et levatione banderiorum, prælatorum, et baronum nostrorum, ac exercitus generalis regnicolarum; teneatur idem modus, qui fuit tempore quondam dicti domini Sigismundi regis.⁽²⁾

§. 1. Et qui in bonis destructi haberentur; agatur cum eis juxta exigentiam bonorum suorum.

(1) Mátyás királynak a törvénytárban nem foglalt 1470:7. cz. e tárgyban ekképen rendelkezik: «Quod cameræ salium nostrorum regalium fiant et servantur in locis antiquis, secundumque decretum, quod dudum Sigismundi regis etiam nostrum tempore dietæ coronationis nostræ, edium continet.» (L. Kovachich M. György id. munk. 389. l.) (K. és Ó.)

(2) Zsigmond király 1435. évi első decretuma után a táborba szállás módját a Mátyás király alatt 1439. évben Szegeden tartott országgyűlésen hozott és ez év Vízkereszt ünnepe előtti napon meg erősített decretum is szabályozza (I—XLIII. czikk), a mely a magyar törvénytárban elő nem fordul ugyan, de egész terjedelmében olvasható Kovachich M. Gy.: «Vestigia Comitiorum» című művének 335—347. lapjain. (K. és Ó.)

1. §. Annak kivételével, hogy ha valamelyik vármegyének nemesei a kirovás idején megtenné) püspöküknél majdan bevádolják, ez szabadságukban álljon.
 a dézsmakivető mellé az illető vármegyéből egy nemeset vagy plébánust akarnának adni, 2. §. És ha ezt meg nem tennék, a kirovó mindamellett tisztében eljárhat.
 a kik azt a helytelen kivetés miatt (ha ezt

4. CZIKKELY.

A királyi sót a régi helyeken kell tartani.

Továbbá, hogy királyi sókamaráinkat azok szabadság szerint. És ezek a határon olyan helyeken kell felállítani, a melyeken Zsigmond király ur idejében állottak fenn,⁽¹⁾ nyen meg lehessen kapni.
 még pedig az akkor szokásban volt mód és

5. CZIKKELY.

A köztörvényszék eltörlése.

Továbbá, hogy ennek utána köztörvényszéket nem szabad tartani, hanem ha országunk szokása szerint.⁽²⁾

6. CZIKKELY

Hogy a király és mások várai másoknak mint magyaroknak őrizetére nem bízandók.

Továbbá, hogy ugy a királynak, mint a báróknak és országunk minden más nemesének végvidéki várait, tudniillik a felső és alsó részekben vagy a Szlavon-, Dalmát- és Horvátországokban levőket magyaroknak (tudniillik erre méltó és alkalmas személyeknek) és nem idegeneknek őrizetére kell bízni.⁽³⁾

7. CZIKKELY.

Hogy Mátyás királynak felkelési szabályzata ugyanaz mint Zsigmondé.

Továbbá, hogy főpapjaink és báróink banderiumainak és az országlakosok közönséges hadseregének felkelésében és kiállításában ugyanazt a módot kell megtartani, a mely a nevezett néhai Zsigmond király ur idejében divott.⁽⁴⁾

1. §. És a kiket fekvő jörszágaiktól megfosztanának, azokra nézve ugy kell intézkedni, a mint azt fekvő jörszágaik szükségessé teszik.

(1) V. ö. az 1408 (II.): VIII. i. cz. és az 1498: XXXVII. t. cz. szabályát és az azok kapcsán idézett törvényeket.

(2) V. ö. az 1464: XXI. t. cz., az 1478: VII. t. cz., az 1486: I. t. cz. és az 1492: XXV. t. cz. rendelkezéseit. (Ö.)

(3) Dalmátiának e t. cikkben érintett várait nézve lásd az 1396: XXXII. t. cz. részleteit. Az ezen t. cikkben kifejezett elv, a mely szerint magyarországi tisztásokat kizáróan magyarokra kell bízni, alkotmányunknak a mai napig egyik alapítótele. Hasonló törvények tekintetében v. ö. 1439: V., VI., XII., XIV., XV., 1546: XV., 1559: VIII., 1569: XXXVIII., K. e. 1608: IX., X., 1622: II. és XXIV., 1635: L., 1741: XI., XV., XVI. t. cz.

(4) V. ö. az 1433 (I.) és az 1454. évi decretumot.

Márkus.

ARTICULUS 8.

Sigilla regis quinque.

Item, quod nos utamur, quatuor, aut quinque sigillis, videlicet; bulla aurea, et duplici, secreto, juridico, et annulari.

ARTICULUS 9.

Damna inferentes ecclesiasticis personis, evocentur: et facta communi inquisitione statim condemnentur.

Item, quod si tempore exercitus, vel alias quocunque tempore, aliqui in domibus, et curiis nobilium, aut personarum ecclesiasticarum; præter voluntatem eorum descendere, et damna committerent, vel jam commisissent; aut cimiteria, vel ecclesias confringerent; aut jam confregissent; tales evocentur ad octavas cum insinuatione.

§. 1. Ex parte quorum, si agens voluerit, non aliter, nisi per viam communis inquisitionis: concludatur iudicium, et justitia.

§. 2. Quæ etiam circa finem, præfati decreti nostri, tempore coronationis nostræ editi, in parte tacta sunt.

ARTICULUS 10.

Bona nullius, ad supplicationem cujuscunque rex occupare potest.

Item, quod nos, ad simplicem querimoniam nostrorum, non faciamus occupari bona aliquorum.

§. 1. Sed in occupatione; agatur semper, juxta consuetudinem regni nostri, ordine judiciario.

§. 2. Nec etiam occupentur donata bona, e manibus possidentium, donec ordo juris decernat de dominio rei donatæ, ad quem pertinere debebit? Et simpliciter; male hactenus occupata bona, remittantur.

ARTICULUS 11.

Dicam nullam exiget rex præter voluntatem regnicolarum.

Item, quod nos, de cætero, nullam dicam sive taxam (præterquam lucrum cameræ) generaliter, a regnicolis, propter aliquam causam exigamus, aut exigere faciamus, præter voluntatem eorum, et consensum.⁽¹⁾

ARTICULUS 12.

Rex processum juris non impediat. Et mandata in contrarium ad impediendum data, non servantur.

Item, quod nos nullas literas adjudicatorias, in sede regni emanatas cassemus.

(1) A törvénytelen adók kivetésének tilalmát foglalja magában Mátyás királynak a törvénytárban elő nem forduló 1458. évi decr. 35. cikkelye, mely így hangzik: «Item quod, prout dominus rex præstitit juramentum, quod nullo tempore super regnicolas et jobbaciones regnicolarum taxæ unius floreni vel medii floreni, aut aliæ executiones indebitæ ex quacunque ardua ratione per dominum regem, aut ad eum pertinentem petantur, vel imponantur, præter lucrum cameræ et alios proventus ex antiqua consuetudine exigere solitos». (L. Kovachich M. Gy. id. munk. 328. l.) (K. és Ó.)

8. CZIKKELY.

A király öt pecsétje.

Továbbá, hogy mi négy vagy öt pecséttel éljünk, tudniillik: az aranybulálával, a kettős, a titkos, a bírói és a gyűrűs pecséttel.⁽¹⁾

9. CZIKKELY.

Azokat, kik az egyházi személyeknek károkat okoznak, perbe kell hívni és közös tanuvallatás eszközölése után azonnal el kell marasztalni.

Továbbá, hogy azokat, a kik háboru idején, vagy különben bármely időben a nemsek vagy egyházi személyek akaratán kívül, ezek házaiba vagy udvaraiba szállnak és ott kárt tesznek vagy kárt tettek, vagy czintermekbe avagy templomokba berontanak vagy berontottak, értesítés mellett kell a nyolczados törvényszékre idézni.

1. §. A kiknek részéről, ha a felperes ugyanak, nem másképen, hanem közös tanuvallatás után, kell törvényt és igazságot szolgáltatni.

2. §. A mit a megkoronázatásunk idején kiadott, előbb említett decretumunk is, végső szakaszában,⁽²⁾ részben megérintett.

10. CZIKKELY.

Hogy a király bárki kérésére senkinek a fekvő jószágait sem foglalhatja el.⁽³⁾

Továbbá, hogy mi, a mieinknek egyszerű panaszára, senkinek fekvő jószágát se foglaltassuk el.

1. §. Hanem azok elfoglalásában, országunk szokása értelmében, mindenkor a törvénykezés rendje szerint kell eljárni.

2. §. És az adományozott javakat sem szabad birtokosaik kezéből elfoglalni, míg az adományozott dolog uralmára nézve a törvény rendje nem határozza meg, hogy kit illet az. És az eddigelé igaztalanul elfoglalt fekvő jószágot föltétlenül vissza kell bocsátani.

11. CZIKKELY.

A király az országlakosok akaratán kívül semmi adót se szedjen.⁽⁴⁾

Továbbá, hogy mi, a többire nézve, országlakosainktól, az ő akaratuk és beleegyezésük nélkül bármi okból, egyáltalán semmi rovatalt vagy adót (mint csak a kamara nyereséget) se szedjünk vagy szedessünk.

12. CZIKKELY.

A király a perfollyamot ne akadályoztassa meg, és hogy az ennek ellenére a per meggátlására kiadott parancsai meg nem tartandók.⁽⁵⁾

Továbbá, hogy az ország törvényszékén kelt semmiféle ítélőlevelet meg ne senmisítsünk.

(1) A királyi pecsétéről v. ő. Hk. II. R. 13. cz.; továbbá 1507: IV. t. cz. 2. §.; 1514: XXXV. t. cz.; 1523: III. t. cz.; 1546: XV. t. cz. 4. §., 1741: X. t. cz., 1751: III. t. cz. A nádor pecsétjéről v. ő. 1481: XII. t. cz., 1681: II. t. cz.; a helytartó tanácsáról v. ő. 1723: XCVIII. t. cz. 3. §. Márkus.

(2) T. i. az 1464: XXVIII. t. cz.

(3) V. ő. az 1464: XVIII. t. cz., az 1578: IX. t. cz. s az 1492: XI. t. cz. rendelkezéseit. (ő.) E cikk a királyi hatalom korlátozásának egyik igen fontos alaptörvénye, a mely ha nem is szó szerint, de lényegében és szellemében alkotmányunknak a mai napig egyik sarkalatos tételét fejezi ki. Márkus.

(4) Gyancsak alkotmányunknak egyik sarkalatos tétele; v. ő. 1492: I. t. cz., 1504: I. t. cz., 4., 3. §§.; 1715: VIII. t. cz.; 1790. X és XIX. t. cz.

(5) A bíróságok függetlenségének és a királyi hatalom korlátozásának egyik alaptörvénye, bár szó-

§. 1. Sed data gratia agentibus, in primis octavis tunc occurrentibus, hujusmodi literas adjudicatorias ad invalidandum, vel roborandum, jubeamus exhiberi, ut in talibus moris est: possessionibus, et aliis bonis, interim apud manus (vigore literarum ipsarum adjudicatoriarum) possessorum, remanentibus.

§. 2. Et, si in contrarium hujus, hucusque aliquid actum fuisset; revocemus.

§. 3. Nec etiam tales literæ nostræ, si quæ contra leges, et antiquam consuetudinem regni nostri emanatæ essent; vires habeant.

§. 4. Præterea, non imputetur iudicibus regni nostri, si tales literæ non observabuntur in iudicio.

ARTICULUS 13.

Beneficia duo uni personæ non conferantur

Item, quod nos, duo beneficia ecclesiastica, uni personæ non conferamus.

§. 1. Et, si contulerimus; de eisdem beneficiis duobus, aut pluribus, personam eandem habentem, tempore exercitus, secundum antiquum modum, exercituari faciamus, juxta posse ipsius.

reperietur; acclamantes puniantur præmissa poena consueta.⁽¹⁾

ARTICULUS 14.

Judices, causas judicent, non procuratores, aut advocatos agant. Clamor contra eos excitatus, a rege examinetur, et fontes puniantur.

Item, quod magistri proto-notarii, unicuique faciant justitiam, sub poena consueta.

ARTICULUS 15.

Honorem comitatus, nobilis accipiat.

Item, quod honorem comitatus, nullus, nisi nobilis tenere possit.

ARTICULUS 16.

Migratio colonorum fiat, ut tempore Sigismundi imperatoris.

§. 1. Et nec ipsi, nec eorum assessores; procuratores esse possint.

Item, nullorum jobagiones indebite abducantur, sub poenis in decreto, dicti quondam Sigismundi regis contentis.

§. 2. Ubi autem adversus eos, et eorum iudicium, regis majestati, aut baronibus, per aliquos acclamatum fieret; regia majestas cum baronibus suis, iudicium examinet.

§. 1. Et, si comites, aut vice-comites, et iudices nobilium comitatus alicujus, indebite abductos jobagiones, ad requisitionem querulantis, non reducerent; gravamine consueto, honore suo priventur.⁽²⁾

§. 3. Et, si acclamatio contra veritatem facta

(1) Mátyás királynak többször említett 1458. évi decr. 8. cikkelye még tüzetesebben intézkedik, nevezetesen: «Item, prælati et barones, cæterique beneficiati clerici duas dignitates, honores, baronias, sæculares, scilicet et ecclesiasticas, simul tenere non valeant; neque homo sæcularis, neque spiritualis dignitates ecclesiasticas occupative servare possit, nec spirituales sæcularia officia tenere valeant. (L. Kovachich M. Gy. id. m. 303. l.) (K. és Ó.)

(2) Mátyás királynak a törvénytarban nem foglalt 1470: 2. cz. a jobbagyokra nézve a földes urak érdekét védelmébe veszi, ekképen: «Quod nullius populi et jobbagiones ad bona, civitates et possessiones regales et reginales et dominæ genitricis nostræ præfatæ, necnon prælatorum, baronum et nobilium vel ad liberas civitates coronæ volenter possint abduci; et siqui abducerentur, eos comites parochiales vel communitas comitatus, ubi hoc fieret, per iudicem nobilium cum sex marcarum iudiciis secundum decretum præfati Sigismundi regis Albæ, tempore coronationis, per nos confirmatum reducere et reduci facere possint. (L. Kovachich id. munk. 386. l.) (K. és Ó.)

1. §. Hanem a perlekedőknek kegyelmet adván, parancsoljuk meg, hogy az efféle ítélőleveleket, az ezekben követett szokás szerint az akkor legelőször tartandó nyolczados törvényszéken megerősítenítés vagy megerősítés végett mutassák be, a birtokok és egyéb javak időközben (az ítélőlevél erejénél fogva) birtokosaik kezén maradván.

2. §. És ha eddigelé valami ezzel ellenkezőt tettünk volna, azt vonjuk vissza.

3. §. És ha országunk törvényeivel és régi szokásával ellenkező levelet bocsátottunk volna ki, annak ereje ne legyen.

4. §. Ezenkívül, ha országunk birái a törvényszéken az ilyen leveleket tiszteletben nem tartják, ezt nekik bűnül felróunk nem szabad.⁽¹⁾

13. CZIKKELY.

Egy személynek két javadalmat adományozni nem szabad.⁽²⁾

Továbbá, hogy mi egy személynek ne adományozzunk két javadalmat.

1. §. És ha adományoztunk, akkor hadjárat idején e két vagy több javadalom után az ezek birtokában levő személylyel, a régi mód szerint, tehetségéhez képest teljesítesünk hadi szolgálatot.

14. CZIKKELY.

A birák a pereket bírálják el és meghatalmazottakul vagy ügyvédekül ne perlekedjenek; az ellenők emelt panaszt a király vizsgálja meg, s a bűnösök bűnhődjenek.

Továbbá, hogy az ítélőmesterek a szokott büntetés alatt, mindenkinek szolgáltatassanak igazságot.

1. §. És se ők, se ülnökeik ne lehessenek ügyvédek.⁽³⁾

2. §. Hogyha pedig valaki ellenük vagy ítéljük ellen a királyi felségnek vagy a báróknak panaszskodik, a királyi felség a bárókkal vizsgálja meg az ítéletet.⁽⁴⁾

3. §. És ha kitűnnék, hogy a panasz az

igazság ellenére történt, a panasztevők az említett szokott büntetéssel lakoljanak.⁽⁵⁾

15. CZIKKELY.

Vármegyei ispánságot nemes kapjon.

Továbbá, hogy vármegyei ispánságot másnak senkinek sem szabad viselnie, mint nemeknek.⁽⁶⁾

16. CZIKKELY.

A jobbágyok költözködése úgy történjék, mint Zsigmond császár idejében.

Továbbá az említett néhai Zsigmond király decretumában⁽⁷⁾ foglalt büntetések alatt tilos bárki jobbágyának jogtalan elvitele.

1. §. És ha valamely vármegyének ispánjai, alispánjai vagy szolgabírái a panaszos fél kérésére a jogtalanul elvitt jobbágyot, a szokott bírsággal vissza nem vezetnék, tisztüket veszítsék.

szerint, a változott bírósági szervezet folytán, nincs hatályban. Hogy a királyi kegyelem — az 1848: III. t. cz. 35. §-ának esetét kivéve — csak a büntetés elengedésére terjedhet ki, azt az 1878: V. t. cz. 119. §-a is megerősíti. V. ö. az ezen most említett §., valamint az 1878: V. t. cz. 105. §. 2. p. kapcsán idézett jogforrásokat.

(1) V. ö. az 1618: XIII. t. cz., az 1622: II. t. cz., az 1638: I. t. cz. és az 1659: XLV. t. cz. V. ö. még 1800: IV. t. cz. 19. §.: «A bíró a törvények, a törvény alapján keletkezett s kihirdetett rendeletek s a törvényszerű szokás szerint tartozik eljárni és ítélni».

(2) Ugyanezt az elvet, mely ugyancsak egyik sarkalatos tétele alkotmányunknak, fejezik ki az 1439: VIII., 1498: LVI., 1507: XIII. t. cz., 1514: LIX. t. cz., bácsi 1518: XV. t. cz., 1548: VI., 1647: XCVIII., 1723: LV. t. czikkek. V. ö. még az 1800: XXXI. t. czikk kivételes rendelkezését. Márkus.

(3) V. ö. 1869: IV. t. cz. 8. §. b) p.

(4) A bírák elleni fegyelmi eljárásról most érvényes jogunkban v. ö. 1871: VIII. t. cz.

(5) V. ö. az 1878: V. t. cz. 227—231. §§-ait a hamis vádról.

(6) Tüzetesebben meghatározza az 1486: LX. t. cz., az 1498: LVII. t. cz. V. ö. még az 1492: VI. és 1493: VII. t. cz., az 1504: II. t. cz., az 1551: XIX. t. cz., az 1553: XXX. t. cz., az 1554: XIX. t. cz., az 1638: XXXIII. t. cz., az 1647: LXXV. t. cz., az 1723: LVI. t. cz., az 1729: XV. t. cz. (Ö.) — V. ö. még 1844: V. t. cz., A nem-nemeseknek is minden közhivataltokra lehet alkalmazásáról. M.

(7) T. i. az 1405 (II.): XIV. t. cz. V. ö. még 1547: XXVII. t. cz. és az eme két t. cz. kapcsán idézett törvényekkel. (Ö.)

§. 2. Ubi autem aliqui, jobagiones suos libere non dimitterent; teneantur omnes; contra jus, legesque regni abduceret joba-nobiles, contra tales insurgere in adiutorium; giones, modo simili, honore suo comitatus comitis: maxime, si idem ad compellendum privetur. tantam non haberet facultatem.

ARTICULUS 17.

In foro spirituali non judicentur aliæ causæ, præter illas, quæ expressæ sunt in secundo Matthiæ decreto.⁽¹⁾

Quod illæ causæ, in foro, et sede spirituali tractentur, et judicentur; quæ in dicto decreto nostro tempore coronationis nostræ edito, continentur, et aliæ non.

ARTICULUS 18.

Monasteria, quæ sigillorum usum habent, nullius præterquam regis, juri patronatus subsint.

Item, quod nos, jus patronatus omnium ecclesiarum, vel monasteriorum, sigilla habentium, auferamus ab omnibus, et pro nobis retineamus.

§. 1. Quia multæ incommoditates eveniunt ab eis regno, et regnicolis; quod suas portiones foveant, et sigillo suo, in favorem, illorum, libere uti non possunt.

ARTICULUS 19.

Romam, conquestum nemo vadat, sed causam coram suo dioecesano inchoet: hinc per viam appellationis Romam deducat, sub poena capitis.

Item, quod nullus penitus regnicolarum, sive sint clerici, sive sæculares, contra libertatem regni, qua a tempore quondam sanctissimi Stephani regis illibate utitur; directe, omisso medio, conquestum, a curia romana contra quempiam impetrare possit.

§. 1. Sed quilibet prius hic in regno, coram suis iudicibus ordinariis, jus suum prosequatur: et ita tandem si voluerit, per viam appellationis, causam suam introducat.

§. 2. Quibus contra facientes, beneficiati, suo beneficio priventur: non beneficiati autem, poenam capitis luant.

ARTICULUS 20.

Regis factores nihil a quoquam, sine pecuniis, auferant.

Item, quod in bonis ac nundinis, et foris ab aliquo, sine solutione, et competenti pretio: regnicolarum, factores nostri, quascunque res, occupare, et auferre non valeant.

⁽¹⁾ Az egyházi bíróságok hatásköréről nemcsak Mátyás királynak a jelen törvénycikkelyben érin-tett 1464. évi decretuma, hanem a törvénytárban nem foglalt 1458. évi 46. és 47. cikkelyei is intézkednek, a melyek fentebb a 350. lapon szó szerint közölve vannak. (K. és Ó.)

2. §. A kik pedig jobbágyaikat szabadon el nem bocsátának, az olyanok ellen az özszes nemesek kötelesek az ispán támogatására fölkelni, főképen, ha annak kikényszerítésére elegendő hatalma nem volna.

3. §. Ezenkívül, ha maga a vármegye is pánja vinné el az ország joga és törvényei ellenére a jobbágyokat, azt, hasonló módon, tisztétől kell megfosztani.

17. CZIKKELY.

A szentszéken a Mátyás második decretumában felsorolt ügyeken kívül másokat nem szabad elbírálni.⁽¹⁾

Hogy az egyházi bíróságban avagy szentszéken azokat az ügyeket kell tárgyalni és elbírálni, a melyeket a megkoronázatásunk idején kiadott s már említett decretumunk foglalt magában, egyebeket nem.

4. §. És ha ezzel valami ellenkező történék, ennek orvoslása végett a király határozatát kell kikérni.

18. CZIKKELY.

A pecsét használatában levő monostorok a királyt kivéve, senki másnak kegyursága alatt ne álljanak.⁽²⁾

Továbbá, hogy minden pecsétellátott egyház vagy monostor fölött való kegyuri jogot mindenkitől elvegyünk és azt a magunk részére tartsuk fenn.

1. §. Minthogy ezek részéről az országra és országlakosokra sok alkalmatlanság hárul, a mennyiben saját érdekeiket mozdítják elő és pecsétjüket azok javára szabadon nem használhatják.

19. CZIKKELY.

Panasztételre senkinek sem szabad Rómába mennie, hanem a pert mindenki főbenjáró büntetés alatt, saját megyés püspöke előtt indítsa meg; innen vigye felebbezés útján Rómába.⁽³⁾

Továbbá, hogy országunk szabadsága ellenére, a melylyel ez a néhai szent István király idejétől fogva csorbitatlanul él, az illetékes bíró mellőzésével egyenesen a római curia előtt, egyáltalán semmiféle országlakosunk, se egyházi, se világi, ne emelhesen bárki ellen panaszt.

1. §. Hanem mindenki itt az országban, saját rendes birái előtt keresse előbb a maga jogát, és így aztán, ha tetszik, felebbezés útján vigye oda az ő perét.

2. §. Az ez ellen cselekvők, ha javadalmasok, javadalmuktól fosztandók meg; ha pedig nem javadalmasok, főbenjáró büntetéssel lakoljanak.

20. CZIKKELY.

A király sáfárai ingyen senkitől se vegyenek el semmit.⁽⁴⁾

Továbbá, hogy sáfárjainknak az országlakosok fekvő jószágain és vásárain meg piaczain, bárkitől bármi dolgot a megfelelő érték megfizetése nélkül elfogadniok vagy elvenniök nem szabad.

(1) T. i. az 1464: XVII. t. cikkben. V. ö. az 1458: IX. t. cz. kapcsán idézett törvényekkel. (Ó.)

(2) A király kegyuri jogáról v. ö. Hk. I. R. 11. cz., l. továbbá 1498: LXVII., 1553: IX. t. cz. V. ö. *Fraknói Vilmos*: A magyar királyi kegyuri jog 185—199. l.

(3) V. ö. az 1486: XLIV. és XLV. t. cz., s az 1492: XLV. és 1498: LXIII. t. cikkekkkel. M.

(4) V. ö. 1439: XVIII. és az annak kapcsán idézett törvénycikkeket. M.

ARTICULUS 21.

Milites regii damna nemini inferant. Alioquin rex, de capitaneis illorum, satisfactionem impendat.

Item, quod pedites, et equites nostri, sive tempore exercitus, sive alias in eorum processibus; victualia sine pretio auferre non possint.

§. 1. Et, si in hujus contrarium fieret attentatum; extunc capitanei eorumdem peditum, vel equitum, debita poena puniantur.

§. 2. Ubi autem nobis, pro damno per ipsos illato, querimonia porrigeretur; per eos satisfactionem impendere faciemus, de damno præmisso.

ARTICULUS 22.

Redemptiones literarum, et executiones fidedignitatum fiant secundum decretum Sigismundi.

Capitula, et conventus, in redemptione literarum, et executionibus viarum; observent illum modum, qui in præfato decreto quondam domini Sigismundi regis continetur.⁽¹⁾

§. 1. Ubi, si ille modus non observaretur, et superinde comprobatio, per attestaciones nobilium illius comitatus, per modum communis inquisitionis, sive congregationis generalis facta, dari possit; contra facientes sua amittant beneficia.

ARTICULUS 23.

Bona perperam occupata suis dominis restituantur.

Item, quod nos bona indebite occupata; reddi, et restitui faciamus, illis, quorum sunt.

ARTICULUS 24.

Ecclesiasticæ personæ non dicentur: sed tamen onera expeditionum ferant.

Item, quod viri ecclesiastici, neque majores, neque minores, deinceps dicentur, aut aliqua taxa graventur.

§. 1. Tamen illi, ex eis, qui exercituare teentur; id faciant secundum antiquum modum.

ARTICULUS 25.

Tributa in suis locis exigantur.

Item, quod tributa in locis suis exigantur, secundum antiquum modum; tempore dicti scilicet domini Sigismundi regis observatum.

ARTICULUS 26.

Fassio invite per aliquem facta, nullius sit vigoris.

Item, quod nulla fassio invite facta, vel facienda, vires habeat, postquam veritas ostenderit, sive docuerit, eam invite fuisse factam.

ARTICULUS 27.

Bona, a tempore coronationis suæ occupata, intra diēs triginta restituantur sub poenā majoris actus.

Item, quod bona post coronationem nostram, per quempiam occupata; infra tricesimum diem, a die datarum præsentis decreti computando, remittantur.

§. 1. Et, si aliqui non remiserint; tales in facto potentiae convincantur, et in primis octavis contra tales sententia definitiva, per iudices ordinarios decernatur, absque ulteriori prorogatione.

(1) Mátyás királynak a törvénytarban nem foglalt decretuma (1438:35. cz.) a levelek díjáról így intézkedik: «Item in capitulo et conventibus redemptiones literarum solvantur et recipiantur juxta dispositionem in decretis domini Sigismundi imperatoris et Alberti regis expressatam, similiter solutiones unacum testimoniis capitularibus vel conventualibus fiendæ. fiant juxta eandem dispositionem, videlicet pro qualibet litera evocatoria per se videlicet prima, secunda et tertia simul cum earum notoriis et scripturis sigilli 24 denarios.

Item pro qualibet proclamatoria denarios 10.

Item pro qualibet litera procuratoria denarii 24.

Item pro qualibet litera prohibitoria, protestatoria et aliis similibus quæ patenter emanantur, denarios 24; si vero clausæ etc. 12.

Item pro fassionali litera privilegialiter emanata denarii 100, patenter vero 24 denarii, clausæ vero enar vero 12.

Item de inquisitoriis patentibus vel clausis denarii 24.

Item de paribus antiquarum literarum in conservatoriis requisitarum, custodi vel requisitori per se denarii 100; pro empione literæ requisitæ si non habeat multum de scriptura, et fuerit patenter confecta, denarii 24. Si vero labor scribendi fuerit magnus, et litera fuerit privilegialiter confecta, denarii 100.

Item, de simplicibus conscriptis fiat similiter.

Item, de littera statutoria, in qua contradictio facta fuerit, denarii 24. In aliis autem, per quas contradictio nulla facta, recipiantur secundum quantitatem possessionis et numerum sessionum, scilicet de sessione unaduabus, tribus vel quatuor in toto ad centum, ubi autem fuerint ultra quatuor sessiones, usque ad decem, pro qualibet sessione denarii 33. Ubi vero fuerint ultra decem usque viginta, de qualibet sessione 24. Ubi autem fuerint ultra viginti usque ad centum, usque quinque de qualibet sessione denarii 12. Si vero ultra centum usque de qualibet sessione denarii 8.

Item de literis reambulatoriis, metalibus, in quibus contradictio vel evocatio facta non fuerit,

21. CZIKKELY.

A királyi katonák senkinek se tegyenek kárt, különben a király azok kapitányai útján adasson elégtételt. (1)

Továbbá, hogy gyalog és lovaskatonáinknak sem had idején, sem egyébként tett útjaik alkalmával, az élelmi szereket fizetés nélkül elvenniök nem szabad.

1. §. És ha ezzel ellenkezőleg mertek volna cselekedni, akkor ama gyalog vagy lovas katonák kapitányait kell méltó büntetéssel illetni.

2. §. Ha pedig valaki a részükről okozott kár miatt panaszt terjesztene élénkbe, az említett kárra nézve azok útján fogunk elégtételt adatni.

22. CZIKKELY.

A levelek megváltásai és hiteles bizonyítványok végrehajtásai Zsigmond decretuma szerint történnének.

A káptalanok és conventek a levelek váltásádjai és utazás-nik tekintetében tartsák meg a néhai Zsigmond király említett decretumában 2) foglalt szabályt.

1. §. És ha e részben azt a szabályt meg nem tartanak és ez a megye nemeseinek közös tanuvallatás vagy közönséges gyűlés útján tett tanuságából bebizonyulna, az ellenkezőleg cselekvők javadalmait veszítsék.

23. CZIKKELY.

Az igaztalanul elfoglalt fekvő jószágokat vissza kell adni uraiknak.

Továbbá, hogy mi az igaztalanul elfoglalt fekvő jószágokat visszaadassuk és szolgáltatassuk azoknak, a kiket illetnek. (3)

24. CZIKKELY.

Az egyházi személyeket nem kell megadóztatni; de mindamellett hordják hadi terheiket. (4)

Továbbá, hogy ezután sem a nagyobb sem a kisebb egyházi férfiakra nem kell ro-

vatalt kivetni vagy őket valamely adóval terhelni.

1. §. Mindamellett azok, a kik közülök hadi szolgálatra vannak kötelezve, teljesítsék azt a régi mód szerint.

25. CZIKKELY.

A vámokat a maguk helyén kell szedni.

Továbbá, hogy a vámokat a maguk helyén a régi mód szerint kell szedni, a mely tudni illik a mondott Zsigmond király idejében divott. (5)

26. CZIKKELY.

Az olyan bevállásnak, melyet valaki az ő akaratja ellenére tett, semmi ereje se legyen.

Továbbá semmi olyan bevállásnak, melyet valaki akarata ellenére tett vagy fog tenni, ne legyen ereje, miután az igazság megmutatta vagy kiderítette, hogy az illetőnek akarata ellenére történt. (6)

27. CZIKKELY.

Hogy a koronázás ideje óta elfoglalt fekvő jószágokat nagyobb hatalmaskodás büntetése alatt, harmincz nap alatt vissza kell adni.

Továbbá, hogy azok a fekvő jószágok, melyeket valaki megkoronáztatásunk ideje után foglalt el, a jelen decretumunk keltétől számítandó harmincz nap alatt visszaadandók.

1. §. És a kik azokat kezükből ki nem bocsátanak, azok hatalmaskodás tényében marasztalandók el, és az ilyenek ellenében a rendes bírák az első nyolczados törvényszéken további halasztás nélkül mondjanak döntő ítéletet. (7)

(1) V. ö. 1405 (II.): I. t. cz., 1435 (I.): VII., VIII. és IX. t. cz., 1446: XXXI. t. cz., (tolnai) 1518: VIII. t. cz., 1552: VI. t. cz., 1681: XII. t. cz., 1715: XLIII. t. cz. Márkus.

(2) T. i. az 1435 (II.): X. t. cikkben.

(3) V. ö. az 1458: I. t. cz. rendelkezését.

(4) V. ö. 1439: XIX., 1454: III. t. cz., 1552: II. és III. t. cz., 1559: XL. t. cz., 1567: XXV. t. cz., 1741: LXIII. t. cz. L. még a közteljesítésről szóló 1848: VIII. t. cikket. Márkus.

(5) V. ö. az 1435 (II.): XXII. és XXIII. t. cikk rendelkezéseit.

(6) Ez a t. cikk általános érvényű magánjogi szabályt tartalmaz és ennyiben ma is hatályban levőnek tekinthető. V. ö. még az 1536: LIX. t. cz., 1542: XL., az 1552: XVII. t. cz., az 1687: XIII. és az 1715: LIII. t. cz. rendelkezéseit. Márkus.

(7) Az elfoglalt javak visszaadására nézve v. ö. az 1458: I. t. cz. kapcsán idézett t. cikkeket. (O.)

ARTICULUS 28.

Homicidiorum in causa, brevis processus Matthiae regis.

Item, quod omnes illi, qui per se nobiles regni nostri, majores, vel minores, sine justa causa interfecerint; aut per alios interfecerint; brevi evocatione in praesentiam nostram evocentur, ordine infrascripto.

§. 1. Quod videlicet actor, extrahens literas evocatorias a nobis, cum capituli, aut conventus, et nostro hominibus, contra illum, contra quem hujusmodi literae evocatoriae extractae sunt, procedere non valeat: nisi prius hujusmodi literas, una die, tempore sedis judiciariae illius comitatus, ubi id fieri debet, more consueto, in ipso loco sedis, nobilibus illius comitatus invicem constitutis, publice praesentare debeat.

§. 2. Ab eis quoque petat unum nobilem: coram quo fiat ipsa evocatio.

§. 3. Et facta executione: superinde literas capituli, vel conventus, ac comitatus, pro sui parte extrahat.

§. 4. Qui quidem in causam attractus, a die evocationis, infra vigesimum quintum diem, coram nobis, ubi eotunc, in regno nostro Hungariae, Deo duce, constitueremur: constitui teneatur: secundum formam, et vim insinuationis, iudicium, et iustitiam accepturus.

§. 5. Ita tamen: quod in causam attractus, suam innocentiam, nunquam juramento, sed communi inquisitione, aut duellari certamine, expurgare valeat.

§. 6. Tandem ipse in causam attractus, si convictus fuerit pro ipso homicidio, non possessionem, aut possessiones, et portiones possessionarias amittat: sed poena mortis, sui proprii capitis puniatur: et praeter voluntatem agentis: nulla redemptio capitis fieri valeat.

§. 7. Ubi autem contra ipsum in causam attractum, minus juste, et sine causa, dicto ordine juris processum fuerit, et ipse communi inquisitione, aut duellari certamine suam innocentiam purgaverit; agens, contra eundem in causam attractum, in emenda capitis pro indebita inquietate vincatur: et iudex, super ipsa emenda capitis, de iuribus possessionariis ipsius agentis, in causam attracto satisfacere valent: ubi nulla sit portio judiciaria.

denarii 24. In reambulatoriis autem, in quibus simplex consignatio, vel finalis metarum erectio cum juramento super terram in forma judiciaria partibus concordantibus facta fuerit, pro redemptione literae denarii 400. Partibus ibidem interim discordantibus, ubi causa de curia deducta fuerit, pro literis den. 200.

Item de communi inquisitione ordine judiciario commissa, denarii 100.

Item, de remissione processione occupationis denarii 100.

Item, de occupatione possessionis hominum in sententia capitali convictorum et rerum obligationibus judiciaria commissione mediante fienda, de rebus ablatis ex antiqua consuetudine capitulum habebit decimam partem, et pro redemptione literarum denarii 100.

Item de aestimatione possessionaria judiciaria fienda denarii 100.

Item de expeditoria juramentali denarii 24. De juramentali continenti nomine conjuratorum denarii 100. (L. Kovachich M. Gy. id. munk. 319—320. II.) (K. Ó.)

ARTICULUS 29.

Castella demoliantur: sub poena perpetuae infidelitatis.

Item, quod castella infrascripta, videlicet: in comitatu Simigiensi castellum Szenyér: et castellum Stropkó in Maromarusiensi: castellum Dolha in Beregh: castellum Gellyénes Ladislai Wporii, in Zempliniensi: castellum Abara ejusdem Ladislai Wporii, in eodem Zempliniensi: castellum Czecke, in, de Posega: castella Knesyewcz, et Farklewcz, Blasii Huszár, in, de Walko comitatibus, et castellum Lanka: sub nota perpetuae infidelitatis, infra viginti quinque dierum spatia, a die datarum hujus decreti computando, distrahantur, et penitus aboleantur.

ARTICULUS 30.

Tributum in Chorgho oppido comitatus simigiensis, distrahi passum.

Item, quod nos, ad supplicationem comitatus Simigiensis, tributum in Chorgo, in eodem comitatu Simigiensi habito, exigi solitum: distrahi debere concessimus, ita ut per amplius illic tributum non exigatur.

ARTICULUS 31.

Decretum praesens ab omnibus observetur.

Item, quod praesens decretum, ab omnibus, sub poenis in eodem articulo specificatis, observetur: et quod ad singulos comitatus scribatur, et deferatur idem decretum, ad locum sedis judiciariae singulorum comitatum: quod in singulis conventibus nobilium intersit.

§. 1. Et comites, vice-comites, ac iudices nobilium ipsorum comitatum, omnes, et singulos articulos in eodem expressos, in illis rebus, in quibus ipsos tangunt, inviolabiliter observent, et per alios observari faciant.

§. 2. Omnes autem contrarium facientes, iidem comites, vel vice-comites, et iudices nobilium, tamquam communis iustitiae defensores: puniant poenis in ipso decreto expressis.

§. 3. Et, si qui a nobis, in contrarium decreti, pro eorum partibus literas extraerint: eadem non observentur.

§. 4. Caeterum, si ipsi comites, vel vice-

28. CZIKKELY.

Mátyás király rövid pere gyilkosság esetében.⁽¹⁾

Továbbá, hogy mindazokat, a kik országunk előkelőbb vagy alábbvaló nemeseit akár maguk meggyilkolták, akár mások által meggyilkoltatták, rövid perbehívással kell elénekbe idézni, az alább irt rend szerint.

1. §. Hogy tudniillik a felperes, a ki tőlünk a perbehívó levelet kivette, a káptalan vagy convent emberével és a miénkkel annak ellenében, a ki ellen ezt a perbehívó levelet kivet e, ne járhasson el: hanem ezt a levelet előbb valamelyik uapon, a mikor az a vármegye, hol ennek történnie kell, bírói széket tart, magán a szék helyén, szokott módon nyilvánosan mutassa be e vármegye kölesőnösen egybegyűlt nemeseinek.

2. §. Ezekről is kérjen egy nemest, és a perbehívás ennek jelenlétében menjen végbe.

3. §. És a perbehívás megtörténtével vegye ki a maga részére a káptalannak vagy conventnek erről szóló levélét.

4. §. Az alperes pedig köteles mi előttünk ott, a hol éppen akkor, Isten vezetése alatt, Magyarországunkban tartózkodnánk, a perbehívás napjától számított huszonötödik napon belül megjelenni, hogy az értesítés mellett történt idézés sora szerint és ennek erejénél fogva törvényt és igazságot kapjon.

5. §. Ugy mindazonáltal, hogy az alperes a maga ártatlanságát esküvel soha sem, hanem közös tanuvallatás vagy páros bajvivással⁽²⁾ tisztázza.

6. §. Végre, ha az alperest gyilkosság miatt elmarasztalnák, ne birtokát vagy birtokait és birtokrészeit veszítse, hanem saját fejének halálra ítélésével bűnhődjék és a felperes akaratán kívül semmi fejaválságnak se lehessen helye.

7. §. Ha pedig az alperest a törvény mondott rendje szerint igaztalanul és ok nélkül fogták perbe és ártatlanságát közös tanuvallatás utján vagy páros bajvivással tisztázná, akkor a felperes méltatlan zaklatása miatt az ilyen alperes ellenében feje váltásán maradjon és e fejaválságra nézve a bíró az alperesnek ama felperes birtokjogaiból adjon elégtételt, a mely alkalmából semmi bírói rész se járjon ki.

29. CZIKKELY.

A várakat örökös hűlenség büntetése alatt le kell bontani.

Továbbá, hogy az alább nevezett várak, tudniillik: Szenyér vára, Somogy és Stropkó vára Mármaros vármegyében; Dolha vára Beregh-, Upori László vára Gellyénes, Zemplén — ugyanezen Upori László vára Abara ugyan csak Zemplén, — Czeke vára Pozsega, Huszár Balázs várai: Knesyöcz és Farklóc, Walkó vármegyékben és Lanka vára, a jelen decretum keltétől számítandó huszonöt nap alatt, örökös hűlenség büntetése alatt lerontandók és teljesen lebontandók.⁽³⁾

30. CZIKKELY.

A Somogy vármegye Csurgó mezővárosában levő vámhely lebontásának megengedése.

Továbbá, hogy Mi, Somogy vármegyének kérésére, megengedtük, hogy azt a vámot, melyet az ugyancsak Somogy vármegyében fekvő Csurgóban szoktak szedni, megszüntessék, úgy hogy ott vámot többé ne szedjenek.

31. CZIKKELY.

A jelen decretumot mindenki tartsa meg.

Továbbá, hogy a jelen decretumot az abban cikkelyenkint meghatározott büntetések terhe alatt, mindenki tartsa meg, és hogy ezt a decretumot minden egyes vármegye számára le kell írni és egyes vármegyék törvényszékének helyére el kell küldeni, a mely is a nemések egyes gyűléseiben kéznél legyen.

1. §. És a vármegyék ispánjai, alispánjai és szolgabírái az abban foglalt cikkelyeket összeségükben és egyenkint, minden őket érintő dologban sértetlenül megtartsák és mások által megtartassák.

2. §. És mindazokat, kik azok ellenére cselekesznek, az ispánok vagy alispánok és szolgabírák, mint a közigazság védelmezői, a decretumban kijelentett büntetésekkel sújtják.

3. §. És ha valaki Tőlünk a maga részére e decretummal ellenkező levelet eszközölne ki, ezt nem kell megtartani.

4. §. Különben, ha maguk az ispánok,

(1) A gyilkosság esetében való eljárásra vonatkozó későbbi törvények tekintetében v. ö. 1486: LI. t. cikk, 1492: LXXXII. t. cz., 1563: XXXVIII., XXXIX. és XLI. t. cz., 1635: XXXVIII. és 1723: XI. t. cz. V. ö. még HK. II. R. 58. cz., III. R. 21., 22., 24., 32. cz. Márkus.

(2) A párba) ítéletet előírt az 1486: XVIII. t. cz.

(3) V. ö. az 1433: VI. t. cz. rendelkezéseit az ezekkel kapcsolatosan idézett cikkelyekkel. (Ó.)

comites, et iudices nobilium in aliquo contrario in insinuatione: ubi vigore literarumstrarum, trarium decreto facerent, pro tali eorum in contrarium decreti a nobis ipsis transfacto, et perpetracione malorum, et illatione missarum, nunquam se defendere valeant: damnorum; evocentur in curiam nostram cum sed convincantur in facto potentia.

§. 5. Quibus expeditis; iidem praelati, barones, et nobiles regni nostri, supplicarunt nobis, ut eosdem articulos gratos habentes, admittere, et approbare dignaremur.

§. 6. Unde nos ad humilem supplicationem eorum, huiusmodi articulos (quia iidem non mediocriter communi utilitati regni nostri, conferre cernebantur) presentibus literis nostris, de verbo ad verbum inscriptos; ratos, et gratos habentes, admittimus, et approbamus, ac ab omnibus, pro vero decreto regni, teneri volumus: nos etiam similiter tenebimus: harum literarum nostrarum vigore, et testimonio mediante.

§. 7. Datum Budæ, feria quarta, proxima ante festum beati Matthæi apostoli, et evangelistæ.

§. 8. Anno Domini, millesimo, quadringentesimo, septuagesimo primo: regnorum nostrorum, anno, Ungariæ, etc. quarto decimo: coronationis octavo: Bohemiæ vero tertio.

CONSTITUTIONES INCLYT. STATUUM, ET ORDINUM REGNI HUNGARIÆ.

In publico eorundem (In absentia regis a regno) conventu factæ,
anno 1474.⁽¹⁾

Nos praelati, et barones, et electi nobiles regni Hungariæ, in presenti congregatione Budensi congregati, totum idem regnum Hungariæ⁽²⁾ repræsentantes, significamus tenore præsentium quibus expedit universis.

§. 1. Quod cum nos his diebus, de voluntate, et mandato serenissimi prencipis, et domini, domini Matthiæ, Dei gratia, regis Hungariæ, Bohemiæ, etc. Domini nostri naturalis, in hanc civitatem Budensem, ad tractandum di ersas res regni; et præsertim factum defensionis⁽³⁾ contra Turcas, qui idem regnum Hungariæ, diversis prædis, et spoliis affecerunt; et in futurum fortius, quam alias unquam, dilacerare prætendunt,⁽⁴⁾ convenissemus; factaque, et negotia, atque necessitudinem præfati regni Hungariæ, diutius inter nos pertractassemus; devenimus tandem in infrascriptos articulos communiter.

§. 2. Quos sicuti nunc pro utiliori statu, commoditate, et necessitate totius ipsius regni Hungariæ, ac incolarum ejusdem, utiliter convenire cognovimus; ita communi voluntate, et parili consensu conclusimus, et finaliter determinavimus.

ARTICULUS 1.

Subsidium unius floreni.

Primo, quod subsidium unius floreni auri, de singulis portis per totum regnum, modo pro defensione regni⁽⁵⁾ Hungariæ, contra Turcas, infrascripto detur:

(1) E decretum hitelen eredeti példánya tizenkét peccséttel ellátva meg van Horvát-Szlavonország levéltárában. (L. Kovachich József Miklós, Lectiones variantes etc. című műve 21. lap.) (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «Hungariæ» hiányzik. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «defensionis fidei» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «prætendunt» szó után áll még «concernens». (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «dicti regni» áll. (K. és Ó.)

vagy alispánok és szolgabírák cselekednének perbehívni, a hol is a tőlünk e decretum valamit, a mi a decretummal ellenkezik, akkor ellenére nyert levél erejével magukat soha se e tettükért és gonoszságuk elkövetéseért és védhessék, hanem hatalmaskodás tényén mákártételükért értesítés mellett curiánkba kell radjanak.

5. §. Melyeket elvégezvén, országunk ugyanazon főpapjai, bárói és nemesi könyörögtek nekünk, hogy azokat a czikkelyeket helyeselvén elfogadni és jóváhagyni méltóztassunk.

6. §. A miért is Mi az ő alázatos könyörgésükre ezeket a jelen levelünkbe szóról-szóra beírt czikkelyeket (mivel azok nem csekély mértékben látszanak országunk közhasznára lenni) helyeseknek és tetszésünkre levőknek találván, elfogadjuk és jóváhagyjuk és meghagyjuk, hogy azokat mindenki az ország igazi decretumának tekintse, levelünk erejénél és tanuságánál fogva mi is annak fogjuk tartani.

7. §. Kelt Budán, a szent Máté apostol és evangalista ünnepét közvetlenül megelőző szerdán.

8. §. Az Urnak ezernégyszáz hetvenegyedik esztendejében, magyarországi stb. uralkodásunknak tizennegyedik, koronáztatásunk nyolczadik, csehországi uralkodásunknak pedig harmadik évében.⁽¹⁾

MAGYARORSZÁG KARAINAK ÉS RENDEINEK HATÁROZATAI

melyeket az 1474. évben (a királynak az országból való távolléte alatt) tartott országos gyülekezetükben hoztak.⁽²⁾

Mi, Magyarországnak a jelen budai gyűlésben, egész Magyarország képviselésében egybesereglett főpapjai, bárói és választott nemesei, jelen levelünk rendén adjuk tudtára mindeneknek, a kiket illet:

1. §. Hogy midőn a Felséges fejedelemeink és urnak, Mátyás urnak, Isten kegyelméből Magyarország, Csehország stb. királyának, a mi természetes urunknak parancsára és meghagyására e napokban ide Buda városába egybegyűltünk, hogy az ország különféle ügyei és különösen annak a törökök ellen való megvédelmezése fölött tanácskozzunk, a kik e Magyarországot sokféle módon dúlták és fosztogatták és jövőre még erősebben, mint valaha, szándékoznak pusztítani; és a midőn a mondott Magyarország dolgait és ügyeit meg szükségét magunk között huzamos időn át tárgyaltuk: végre közösen a következő czikkelyekben állapotunk meg:

2. §. S valamint most meggyőződünk arról, hogy ezek egész Magyarország és lakói előnyösebb helyzetének, javának és szükségének czélszerűen megfelelnék, úgy azokat közös akarattal és egyenlő értelemmel elhatároztuk és végleg megállapítottuk.

1. CZIKKELY.

Egy forintnyi hadi segély.

Először, hogy Magyarországnak a törökök egyes kapu után, országszerte, egy arany forint ellen való megvédelmezése czéljából, minden rintot kell fizetni a következő módon:

(1) Korachich József Miklós (Sylloge I. k. 211. l.) közli Mátyásnak 1472. évi budai decretumát is (15. art.).

(2) Korachich József Miklós (Sylloge I. k. 219. l.) közli Mátyás megerősítő diplomáját az 1474. évi határozatokhoz (Mathiae I. R. Diploma confirmatorium eodem anno conditae in Corpore Juris impressae ex 1474.).

§. 1. Quod per nos prælatos, et barones, ac regnicolas conclusum, et determinatum est: ut de⁽¹⁾ omnibus bonis, tam domini nostri regis, et dominæ genitricis suæ, quam etiam nostris, et aliorum quorumcunque possessionatorum hominum, etiam exemptorum: ac etiam⁽²⁾ per civitates regales,⁽³⁾ irremissibiliter persolvatur, et nemini relaxetur.

§. 2. Si qui autem exempti, istud subsidium non redderent: extunc neque alii solvere teneantur.

ARTICULUS 2.

Sales, omnibus persolvantur.

Secundo, quod sales, pro hujusmodi subsidio, modo infrascripto, omnibus nobis verissime persolvantur.

ARTICULUS 3.

Eligantur duo nobiles, ad distribuendos sales regios in portas.

Tertio, quod eligantur per nos duo notabiles viri, vel plures, ad cameras salium, in Transylvaniam, et Maromarusiam,⁽⁴⁾ ad quorum manus dominus thesaurarius, omnes sales, qui in cameris sunt, sine omni difficultate assignari faciat, et assignet.

§. 1. Quos quidem sales, idem dominus thesaurarius teneatur deduci facere, tam in aquis, quam super terras, in expensis regiis, ad cameras illiales, ubi dicti electi viri teneantur distribuere comitatibus, secundum numerum portarum.

§. 2. Qui autem ire voluerint per se in curibus propriis, ad cameras, Transylvaniensem, vel Maromarusiensem⁽⁵⁾ habeant liberam facultatem, et illis solvantur sales: tam pro expensis, quam etiam laboribus, et numero portarum.

§. 4. Postquam autem isti viri electi, certos reddiderint comitatus, quod sales in manibus eorum sunt: eo facto incipiatur exactio præsentis subsidii: prius tamen fiat connumeratio, iuxta modum inferius specificandum.

ARTICULUS 4.

Duo dicatores in singulis comitatibus eligantur.

Quarto, quod de quolibet comitatu, ad dispositionem præsentis subsidii, eligantur duo nobiles potiores, ad computandum, et connumerandum universas, et singulas portas omnium possessionatorum hominum, prout moris erat temporibus divorum regum, secundum consuetudinem lucri cameræ: ita ut portæ numerentur, et non fumus, neque sessiones desertæ.⁽⁶⁾

§. 1. Isto declarato: quod, si ob metum hujus subsidii, ad aliorum domus, post congregationem præsentem, se contulissent: per hoc non sint supportati, nisi illi, quibus facultates ad solvendum non suppeterent: quæ videant, secundum conscientias eorum, connumeratores deputandi.

ARTICULUS 5.

Dicatores, stipendium a rege accipiant.

Quinto, quod ipsi nobiles electi connumeratores, stipendia sua habeant a domino thesaurario, ad rationem regie majestatis.

ARTICULUS 6.

Lucrum cameræ, duobus annis relaxatum.

Sexto, quod quamvis lucrum cameræ anni futuri sit relaxatum: etiam modo, ex novo relaxetur.

ARTICULUS 7.

Regnicolar, intra annum, in expeditionem, nisi contra Turcas, ire non teneantur.

Septimo, si regia majestas, vel hoc regnum, a sanctissimo domino nostro papa, vel ab aliis principibus Christianis, pro facto fidei, subsidium habeat, sive non: usque ad annum

(1) E §. bevezetése a «de» szóig az eredetiben így van: «Quod per nos ac regnicolas inclusum et determinatum: de». (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «exemptorum ac etiam» helyett «qualitercunque exemptorum» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «per civitates regales» helyett «civitibus regalibus» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «Maromorósiüm» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «Maromorósiensem» áll. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben a «desertæ» után még e szavak állanak: «et alia loca deserta numerentur». (K. és Ó.)

1. §. Hogy mi főpapak, bárók és ország-lakók végeztük és határoztuk, hogy azt minden fekvő jószág után, úgy királyurunkéi és anyjaasszonyéi, mint a mieink és bármely más, még kiváltságolt birtokos emberéi után is, valamint a királyi városok részéről is elengedhetlenül kell fizetni és senkinek sem szabad elengedni.

2. §. Ha pedig valamely kiváltságolt ezt a segélyt meg nem adná, akkor mások se tartozzanak azt megfizetni.⁽¹⁾

2. CZIKKEIX.

Sőt mindenki kapjon. (2)

Másodszor, hogy ennek a segélynek fejében mindannyiunk számára az alábbirt módon, a sókat híven ki kell szolgáltatni.

3. CZIKKEIX.

Hogy két nemes választandó, a kik a királyi sókat a kapuk szerint felosztják. (3)

Harmadszor, hogy az erdélyi és máramarosi sókamrákhoz két vagy több nevezetes férfiú választandó, a kiknek kezéhez a kincstartó ur a kamarákban levő összes sókat minden nehézség nélkül kiadassa és kiadja.

1. §. És e sókat a kincstartó ur, úgy vizen mint szárazon, királyi költségen a fők-kamarákba tartozzék szállíttatni, a hol azokat az említett választott férfiak a vármegyék között a kapuk száma szerint felosztani tartoznak.

2. §. A kik pedig saját szekerükön maguk akarnak az erdélyi vagy máramarosi kamarához menni, azoknak ez szabad legyen, és ezek számára úgy költségükhöz mint fáradságukhoz és a kapuk számához mérten adják ki a sókat.

3. §. Miután pedig e választott férfiak a megyéket értesítették, hogy a sók kezük közt van, a jelen segély beszédését legott meg kell kezdeni, előbb azonban az összeírásnak kell megtörténnie az alább meghatározott módon.

4. CZIKKEIX.

Minden egyes megyében két adókirovót kell választani. (4)

Negyedszer, hogy a jelen segély elintézése céljából mindenik vármegyében két tehetősebb nemes választandó, kik a kamaranyereségre nézve a dícsőült királyok korában követett szokás szerint, minden birtokos embernek portáit összeségükben és egyenkint számba vegyék és összeírják, úgy, hogy a kapukat számlálják meg és nem a füstöt, sem pedig a pusztá telkeket.

1. §. Annak kijelentésével; hogy a kik e segélytől való féltükben a jelen gyűlés után netalán mások házába költöztek, ennek következtében ne mentesüljenek, hanemha azok, kiknek nincs elegendő vagyonuk arra, hogy fizessenek; a mire a kiküldendő összeírók lelkiismeretesen ügyeljenek.

5. CZIKKEIX.

A kirovókat a király fizesse. (4)

Ötödször; hogy azok a választott összeíró nemesek a kincstartó urtól, a királyi felség számadására kapják fizetésüket.

6. CZIKKEIX.

Hogy a kamara-nyereség két évre el legyen engedve. (5)

Hatodszor; hogy ámbár a jövő évi kamara-nyereség el van engedve, mégis most újból el legyen engedve.

7. CZIKKEIX.

Az országlakások egy éren belül nem tartoznak hadba menni, hanemha a törökök ellen. (6)

Hetedszer: Akár kapott legyen a királyi felség vagy ez az ország a hit érdekében szentséges pápa urunktól avagy más fejedelmektől valami segélyt, akár nem, az ország-

(1) Egy forintos segély ajánlására nézve l. az 1478: I. t. cz., az 1525: XXXVIII. t. cz., az 1528: VII. t. cz., az 1537: I. t. cz., az 1542: VIII. t. cz., az 1598: IV. t. cz., az 1600: III. t. cz., az 1601: II. t. cz. rendelkezését. (Ó.)

(2) A sóra vonatkozóan v. ö. az 1405 (I.): XX. t. cz. kapcsán idézett törvényeket. L. még 1471: IV. t. cz.

(3) V. ö. 1471: IV. t. cz.

(4) A kirovókról v. ö. 1474: IV., 1478: V. és XV., 1481: VII. és X., 1536: XXXI., 1537: VIII., 1546: V. és IX., (pozsonyi) 1542: XXVII., 1547: X., 1548: XXVI., 1550: XXIX., 1552: IV., 1554: IV., 1563: VI. és VII., 1566: VI., 1567: V. és VII., 1569: XL. XIV. és XV., 1574: I., 1578: II., 1595: XLIII., 1596: V., 1597: XI., 1598: XVIII. és XIX., 1609: LXII., 1618: XLII., 1630: V., 1633: I., 1638: XLVII., 1647: XXXVI. t. cz.

(5) A kamarai nyereségről v. ö. 1342. évi decr. 10., 21., 24., 25., 33. §§.; 1351: IV. V. t. cz.; 1411: I. IV. V. t. cz.; 1430: VII. t. cz.; 1492: XXVI. t. cz.; 1545: XL. t. cz.; 1547: VIII. t. cz.; 1548: XXIII. t. cz.; 1563: IX. t. cz.; 1569: VI. és XVI. t. cz.; 1572: VIII. t. cz.; 1593: III. t. cz. Márkus.

(6) V. ö. 1478: III. t. cz.

integrum, nulla exercituatione, vel alio gravamine quocunque, impediatur regnicolæ.

occupata illis reddantur, a quibus fuerunt occupata.

§. 1. Si autem contingerit imperatorem Turcarum, cum sua potentia advenire: obligentur regnicolæ, more ab antiquo consueto: exercituare.

ARTICULUS 12.

Locumtenens regis judicet casus et actus majores; juxta informationem regis.

ARTICULUS 8.

Subsidium hoc contra Turcas exponatur.

Octavo, quod istud subsidium non alias: nisi contra Turcas exponatur.

Duodecimo, quod super invasione domorum et possessionum, ac interemptione, et verberatione⁽²⁾ nobilium; post recessum dicti⁽³⁾ domini nostri regis commissis, et perpetratis,⁽⁴⁾ vel etiam in futurum fiendis: persona regie majestatis faciat justitiam, prout informata est a domino rege.

ARTICULUS 9.

Denarii viginti quinque soluti computentur ad hoc subsidium.

Nono, quod illi comitatus, qui singulos viginti quinque denarios solverunt: præsens subsidium, ad numerum illorum denariorum exactorum, solvant.

ARTICULUS 13.

Subsidium per connumerationem salium amplius non fiat.

Tredecimo, conclusum est universaliter per nos, quod tale subsidium per connumerationem salium regalium, vel aliarum exactiones: amplius nullo modo fiant.

ARTICULUS 10.

Julicia non celebrentur.

Decimo, quod octavæ infra annum integrum non celebrentur: maxime ex eo; quia major pars regni, vel quasi totum regnum, erit in exercituatione contra Turcas, et etiam propter labores præsentis subsidii.

ARTICULUS 14.

Migratio colonis usque ad annum interdicta.

Decimo quarto, quod jobagiones quorumcunque, usque ad annum integrum non dimittantur.

§. 1. Si autem aliqui eorum fugientes⁽⁵⁾ recesserint: vel non habita licentia, et justo terraggio eorum minime deposito, aliqui eosdem deduxerint: tales reddantur suo domino, juxta antiquam regni⁽⁶⁾ consuetudinem, cum gravaminibus consuetis.

ARTICULUS 11.

Bona occupata restituantur.

Undecimo, quod bona quorumcunque, post recessum dicti domini nostri⁽¹⁾ regis occupata per quoscunque, remittantur.

§. 1. Si autem aliquis talium occupantium rebellaret in hac parte: tunc persona regie majestatis, bona talis, præsentem dispositionem contemnentis, occupare possit: bonaque

ARTICULUS 15.

Milites in expensis suis vivant.

Decimo quinto, quod exercituantes, descendentes contra Turcas, vel etiam alias,⁽⁷⁾ vivant

(1) Az eredetiben a «nostri» szó hiányzik. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «interemptionum ac verberationum» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben a «dicti» szó hiányzik. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben e szavak helyett «commissis et perpetratis» ezek állanak «commissi et perpetrati». (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «fugientes» helyett «Salientes» áll. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «regni» szó hiányzik. (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben ezek helyett «contra Turcas vel etiam alios» ezek állanak: «contra Turcos vel etiam alios». (K. és Ó.)

lakókat egy egész évig semmi hadszolgálattal vagy bármely más teherrel sem szabad hárborgatni.

1. §. Ha azonban a török császár találja haderejével közeledni, akkor az országlakosok kötelesek a régtől fogva szokásos módon táborba szállani.

8. CZIKKELY.

Ez a segély a törökök ellen használandó fel.

Nyolczadszor: hogy ezt a segélyt csakis a törökök ellenében és nem másként kell felhasználni.

9. CZIKKELY.

A befizetett huszonöt dénár beszámítandó ebbe a segélybe.

Kilenczedszer, hogy azok a vármegyék, a melyek huszonöt-huszonöt dénárt fizettek, a jelen segélyt ama beszedett dénárook beszámításával liassék.

10. CZIKKELY.

Hogy törvényszékeket ne tartsanak.

Tizedszer: hogy nyolczados törvényszékeket egy egész éven belül nem szabad tartani, főképen azért, mert az ország nagyobb része vagy csaknem az egész ország a törökök ellen hadjáraton fog lenni, de meg a jelen segély alkalmatlanságai miatt is. (1)

11. CZIKKELY.

Az elfoglalt fekvő jöszágok visszaadandók.

Tizenegyzedszer: hogy mindenkinek a fekvő jöszágait, melyeket nevezett király urunk viszatérte után bárki elfoglalt, vissza kell adni.

1. §. Ha pedig az ilyen foglalók valamelyike részben ellenszegülne, akkor álljon szabad-ságában a királyi felségnek, a jelen rendelke-

zést fiymlónak fekvő jöszágait elfoglalni; az elfoglalt fekvő jöszágokat pedig azok részére, a kiktől elfoglalták volt, vissza kell adni. (2)

12. CZIKKELY.

A király helytartója a nagyobb hatalmaskodási eseteket és tetteket a király utbaigazításához képest bírálja el.

Tizenkettedszer: hogy a nemesek házainak és birtokainak megrohanása, azoknak megölése és megverése tárgyában, a melyet valaki nevezett királyurunk visszajövele óta követett el és vitt véghez, vagy jövőre fog elkövetni, a királyi felség személyese a király urtól nyert utbaigazításhoz képest szolgáltatasson igazságot. (3)

13. CZIKKELY.

Sókba beszámított segélynek többé ne legyen helye.

Tizenharmadszor: elhatároztuk közönségesen, hogy a királyi sókba való beszámítás mellett többé ilyen hadisegélynek vagy más adóknak beszedése semmi szín alatt se történjék.

14. CZIKKELY.

A jobbágyoknak a költözés egy érig meg van tiltva.

Tizennegyzedszer: hogy egy egész esztendőig senki jobbágysai sem szabad-ágozhatók.

1 §. A kik pedig azok közül megszöknének, vagy a kiket valaki, a nélkül, hogy szabadságot kaptak és a törvényes földbért lefizették volna, elvisz; azokat az ország régi szokásához képest a szokott bírságokkal uroknak vissza kell adni. (4)

15. CZIKKELY.

A katonák saját költségükön éljenek. (5)

Tizenötödször: hogy a törökök ellen vagy különben is kivonuló katonák saját költségü-

(1) A törvényszékek szüneteléséről v. ö. az 1334. V. t. cz. rendelkezését az ennek kapcsán idézett törvényekkel. (Ö.)

(2) V. ö. az 1458. I. t. cz. jegyzetében idézett cikkelyekkel. (Ö.)

(3) A kir. helytartó bíraskodása alá tartozó ügyekre nézve v. ö. az 1504. XXIII. t. cz. 2. §., az 1537. XXIV. t. cz., az 1542. (besztercebányai) XVIII. t. cz., az 1542. (poz.) XLVI. t. cz., az 1543. XXXII. t. cz., 1545. XXXV. t. cz., az 1548. XIX. t. cz., 1550. LVII. t. cz., az 1552. XXVIII. t. cz., az 1553. XXX. t. cz., az 1556. XXXIV. és XXXV. t. cz., az 1559. XXXIX. t. cz., az 1563. XXV. t. cz., az 1566. XXI. t. cz., az 1574. XVIII. t. cz. rendelkezését. (Ö.)

(4) A jobbágyok költözésére nézve v. ö. az 1403. (II.) XIV. t. cz. kapcsán idézett törvényeket; az elsőköti vagy elhuzozott jobbágyok visszaadására nézve v. ö. az 1514. XXVIII. t. cz., az 1518. XVIII. t. cz., az 1522. LVIII. t. cz., az 1543. V. t. cz., az 1547. XXIX. t. cz., az 1558. XXXVIII. t. cz., az 1622. XXVII. t. cz., az 1635. XLI. és LXXVII. t. cz., az 1715. CVII. és 1723. LX. t. cz. rendelkezéseit. A jobbágyok erőszakos elhuzozolásának tilalmára és büntetésére nézve pedig v. ö. az 1331. XVI. t. cikklet az ennek kapcsán idézett törvényekkel. (Ö.)

(5) V. ö. 1471. XXI. t. cz.

in expensis propriis, et non cum spoliis, sicuti articulum fecerint, evocentur brevi evocatione usque modo fecerunt, neque etiam in domibus coram regia maiestate, vel in absentia regis nobilium descensum facere audeant. coram persona sua.

§. 4. Ita tamen: quod si aliqui contra hunc

ARTICULUS 16.

Decimæ, exigentur more veteri, secundum colonorum juramentum.

Decimo sexto,⁽¹⁾ conclusum est per nos: ut nos prælati, barones, faciamus dicari decimas, aliquis, et hujusmodi decimæ exigantur, juxta antiquam consuetudinem regni. contenta decretorum⁽²⁾ quondam serenissimo-

§. 1. Ita videlicet: ut recipiatur juramen- rum regum Hungariæ, Ludovici, et Sigismundi.

§. 2. Quos quidem articulos, et omnia in eis contenta, per nos, ut præmissum est, unanimi voluntate conclusos, tanquam utiles, et pro præsentis necessitate dicti regni Hungariæ, et reipublicæ⁽³⁾ ipsius convenientes, acceptavimus, et approbavimus.

§. 3. Imo nominibus, et in personis universorum regnicolarum dicti regni Hungariæ,⁽⁴⁾ acceptamus, et approbamus, observabimusque, et⁽⁵⁾ quantum in nobis est; per omnes regnicolas hujus regni, cujuscunque status, conditionis, et linguæ existant, observari faciemus. Harum literarum nostrarum (quibus sigilla nostra sunt apposita) vigore, et testimonio mediante.

§. 4. Datum Budæ, die dominica, proxima ante festum beati Francisci confessoris, anno domini, Millesimo, quadringentesimo, septuagesimo quarto.

MATTHIÆ I.

DECRETUM QUARTUM.

Nos Matthias, Dei gratia, rex Hungariæ, Bohemiæ, etc. Memoriam commendamus per præsentes.

§. 1. Quod redeuntibus jam pridem nobis (dato divinitus nobili triumpho, et felici victoria de bello Austriæ) in hanc urbem nostram Budensem; convenientibus ibidem tunc in diæta generali fidelibus nostris universis prælati, baronibus, ac proceribus, et electis omnium comitatuum regni nostri nobilibus; tractantibusque eisdem, de his; quæ utilitatem, bonam pacem, et tranquillum statum ipsius regni præcise concernerent.

§. 2. Quibus sic diutius laborantibus, volventibusque, et revolventibus rebus, et negotiis; defensionem, et conservationem regni respicientibus, iidem domini prælati, et barones, ac nobiles ante dicti, inter cæteras eorum laudabiles ordinationes, præsentarunt nobis certos articulos, utpote infra-scriptos.

§. 3. Supplices humiliter nostræ maiestati, ut eosdem articulos acceptare, et ratificare eosque; et eorum quemlibet, ex innata nostra benignitate conservare dignaremur. Quorum quidem articulorum, primus talis est:

(1) Az eredetiben megfordítva «sexto decimo» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «juxta contenta decretorum» helyett csak «juxta decreta» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «rei publicæ» helyett «pro republica» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «Hungariæ» szó hiányzik. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «et» hiányzik. (K. és Ó.)

kön és ne fosztogatásból éljenek, a mint mostanig tették és a nemesek házaiba se merészeljenek beszállni. kik e czikkely ellenére cselekednének, rövid perbehívással a királyi felség, vagy a király távollétében az ő személyese elébe kell idézni.

1. §. Úgy mindazonáltal, hogy azokat, a

16. CZIKKELY.

A dézsmákat a régi módra a jobbágynok esküje szerint kell beszedni.

Tizenhatodszor végeztük, hogy mi főpapok és bárók, a dézsmákat az ország régi szokása szerint rovatjuk ki. sem kell megróni és az ilyen dézsmákat La- jos és Zsigmond, Magyarország néhai felséges királyai decretumainak rendelkezései értelmében kell beszedni.⁽¹⁾

1. §. Akképen tudniillik, hogy minden embertől esküt kell kivenni és ezen túl senkit

2. §. És ezeket a czikkelyeket, a melyeket, mint említettük, egyértelemmel határoztunk el, mint hasznosakat és mondott Magyarországnak s az ő köztársasága jelen szükségének megfelelőket, elfogadtuk és jóváhagytuk.

3. §. Sőt azokat mondott Magyarországnak összes lakóinak nevében és személyében elfogadjuk és jóváhagyjuk és meg fogjuk tartani; és a mennyire tőlünk telik, ez országnak minden, bármily rendű, rangu és nyelvű lakójával is meg fogjuk tartatni, jelen levelünknek (a melyre pecséteinket ráillesztettük) erejénél és tanuságánál fogva.

4. §. Kelt Budán a szent Ferencz hitvalló ünnepét közvetlenül megelőző vasárnapon, az Úrnak ezernégyszáz hetvennegyedik esztendejében.⁽²⁾

MÁTYÁS

NEGVEDIK DECRETUMA.⁽³⁾

Mi, Isten kegyelméből Magyarország, Csehország stb. királya, jelen levelünkkel adjuk emlékezetre:

1. §. Hogy miután Mi (az ausztriai háboruból Isten engedelmeiből nemes diadallal és szerencsés győzelemmel) e Buda városunkba már régen visszatértünk, ugyanakkor összes hű főpapjaink, báróink, előkelőink, valamint országunk minden vármegyéjének választott nemesei ugyanott országgyűlésre egybesereglettek s azok fölött, a melyek egyenesen az ország hasznára, üdvös bekéjére és nyugalmas állapotára tartoznak, tanácskoztak.

2. §. A mely említett főpap urak, bárók és nemesek az ország védelmezésére és föntartására néző dolgokat és ügyeket hosszas töprenkedéssel megfontolván és ujra meg ujra meghányván, egyéb dicséretes rendeleteik között bizonyos czikkelyeket terjesztettek elénkbe, a melyek tudniillik alább következnek.

3. §. Alázatosan esdekelvén felségünknek, hogy ezeket a czikkelyeket elfogadni és jóváhagyni, s azokat és azok mindegyikét velünk született kegyességünknel fogva megtartani méltóztassunk. Mely czikkelyeknek elseje im ez:

(1) T. i. 1381: VI., 1411: V. és VI. t. cz., 1464: XXIV., 1471: III., 1474: IV., 1478: XV. és 1496: XXXVII. t. cz.

(2) V. ö. a (2) jegyzet a 321. lapon. — Kovachich József Miklós (Sylloge I. k. 221. l.) közli Mátyásnak 1478. évi budai decretumát is (11 art.). M.

(3) Ez a decretum 1478-ból való.

ARTICULUS 1.

Subsidium unius floreni a singulis portis offertur.

Serenissime princeps! Quamvis a magno tempore satis simus gravati, tamen considerata opportuna necessitate, attenta etiam petitione majestatis vestrae, nuper per suos fideles oratores, in praesenti congregatione facta; confisi insuper in benignitate ejusdem, ut deinceps in antea, nos benevolentia sua regia prosequetur; nobisque dominus gratiosissimus existat; ac etiam in omnibus consuetudinibus antiquis nos gratiose conservabit.

§. 1. Contribuimus hoc anno praesenti, majestati vestrae, de singulis portis jobagionum nostrorum, florenum unum, cum lucro cameræ computando.

ARTICULUS 2.

Subsidium floreni offertur in subsequentes annos quinque.

Item, ut majestas vestra, eo melius necessitati suæ, ac libertati, et restorationi regnorum suorum providere, defensionique contra insultus Turcarum magis intendere possit.

§. 1. Pollicemur in sequentibus quinque annis, scilicet a futuro festo⁽¹⁾ circumcisionis domini, anni videlicet ejusdem milesimi, quadringentesimi, septuagesimi noni: similiter contribuere vestrae majestati, de singulis portis jobagionum nostrorum, (prout infra notabitur) simul cum lucro cameræ majestatis vestrae computando, florenum unum.

§. 2. Hoc tamen declarato: quod prima contributio exigatur in festo circumcisionis Domini, proxime futuro: reliquæ autem usque ad completionem quinque annorum;⁽²⁾ semper in festivitibus beati Martini exigantur: ita, quod⁽³⁾ majestas vestra dignetur acceptare articulos infrascriptos.

ARTICULUS 3.

Intra quinque annos regnicolæ in expeditionem ire non teneantur; nisi necessitate introscripta exigente.

Primo, quod istis annis sequentibus, prælati, barones, proceres, nobiles, et quicumque regnicolæ hujus regni, sub quacunque occasione, contra quoscunque inimicos vestrae serenissimæ majestatis,⁽⁴⁾ et regni sui, exercituare non teneantur.

§. 1. Excepto duntaxat: si Romanorum, et Turcarum imperatores, ac Poloniae et Bohemiae reges, ac Bassa Romania; dum⁽¹⁾ cum exercitu imperiali, hoc regnum majestatis vestrae personaliter invadere contingeret.

§. 2. Quod, si aliquo casu accideret: tunc quilibet regnicolarum, juxta antiquam consuetudinem regni, exercituare teneatur: et nec aliquis se ab ingressu exercitus hujusmodi, pecuniis exonerare, vel eximere,⁽⁶⁾ et redimere possit.

ARTICULUS 4.

A contributione qui eximantur?

Item, dicatio praesens, et futura, hoc modo fiat:

§. 1. Quod nobiles unius sessionis, domus allodiales nobilium, ac familiarium eorundem, qui expensis dominorum suorum nutriuntur: villici quoque, et nimium pauperes, non dicentur, neque loca deserta, et molendina.

§. 2. De capitibus dicarum, duo denarii, et non plures recipiantur: et neque villici, neque villa expensas dicatoribus dare teneatur.

§. 3. Pro uno floreni, denarii centum⁽⁷⁾ recipiantur, et non ultra.

§. 4. Inquilini autem illi dicentur: qui terras arabiles sessionum, vel vineas proprias colunt: alii vero non dicentur.

(1) Az eredetiben «festo» helyett «festi» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «quinque annorum» helyett «quinque annorum integrorum» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «ita videlicet quod» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «serenissimæ majestatis» helyett «serenitatis» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben meglevő e «dum» szócska, a régi kiadásokban hiányzik, mint a mely különben is értelemzavaró. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «vel eximere» szavak hiányzanak. (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben megfordítva «centum denarii» áll. (K. és Ó.)

1. CZIKKELY.

Minden egyes kaputól egy forint segélyt ajánlanak föl.

Felséges fejedelem! ámbár hosszú idő óta eléggé meg vagyunk terhelve: mégis miután meggondoltuk az ez alkalommal fennlevő szükségét, miután Felségednek azt a kérését is figyelembe vettük, melyet a minap hű követel útján a jelen országgyűlésen nyilvánított, miután ezenfelül bizunk Felséged ama kegyességében, hogy minket ennekutána királyi jóindulatában részesítend és legkegyelmesebb és legjobb akaratu urunk maradand és hogy minket minden régi szokásunkban is kegyesen meg fog tartani.

1. §. Felségednek a jelen évre minden egyes jobbágy kaputól a kamaranyereség beszámításával egy-egy forinttal adózunk.⁽¹⁾

2. CZIKKELY.

Az egy forintos segélyt felajánlják a következő öt évre.⁽²⁾

Továbbá, hogy Felséged annál jobban gondoskodhassék saját szükségéről, valamint országainak szabadságáról és helyreállításáról és hogy annál is inkább fordíthassa figyelmét a törökök támadásai ellen való védekezésre:

1. §. Igérjük, hogy Felségednek a következő öt évben, vagyis urunk körülmetelésének legközelebbi ünnepétől, tudniillik az ezernégyszázhetvenkilencedik évtől kezdve a jobbágyok minden egyes kapujától (az alább megjelölt módon) szintén fogunk egy forint adót fizetni, melybe Felségednek kamaranyeresége beszámítandó.

2. §. Mindamellett annak kijelentésével, hogy az első adót Urunk körülmetelésének legközelebbi következő ünnepén kell beszédni, a többi pedig az öt év elteltéig mindenkor szent Márton napján lesz behajtandó, úgy, hogy méltóztassék Felségednek az alábbi czikkelyeket elfogadni.

3. CZIKKELY.

Az országlakosok öt év alatt nem kötelesek hadba menni, hanemha az alább említett szükség kívánná.

Először, hogy az ország főpapjai, bárói, előkelői, nemesei és bármely lakosai e következő évek alatt semmi alkalomból se legyenek kötelesek Felségednek vagy országának bármely ellensége ellen hadba szállni.

1. §. Kivétlen egyedül: ha a római és török császárok és Lengyelország meg Csehország királyai valamint Oláhország basája Felségednek ez országát birodalmi hadsereggel személyesen megtalálnák támadni.

2. §. Mi ha valamiképen megtörténnék, akkor minden országlakos köteles az ország régi szokása szerint hadba szállni és e hadbaszállás alól senkinek sem szabad magát pénzen felszabadítani, vagy mentesíteni és megváltani.⁽²⁾

4. CZIKKELY.

Kiket kell az adózás alól kivenni.

Továbbá, a jelen és jövődöbeli adókievetés ilyen módon történjék.

1. §. Hogy az egy telkes nemesekre, a nemesek majorsági házaira és azokra a cselédekre, kik uraik költségén tartják fenn magukat, továbbá a csürbirákra és nagyon szegényekre, valamint a pusztá helyekre és malmokra nem kell adót kíróni.

2. §. Az adónyugtátványozásért két dónárnál többet nem szabad venni, és az adókírovókra sem a falusbíró sem a falu nem tartozik költekezni.⁽³⁾

3. §. Egy forint fejében száz denárt kell venni és nem többet.⁽⁴⁾

4. §. A zsellérek közül pedig azokra kell adót kíróni, kiknek szántható jobbágyföldük van vagy a kik saját szőlőjüket művelik; másokra adót nem kell róni.⁽⁵⁾

(1) V. ö. az 1474: I. t. cikket idézeteivel.

(2) V. ö. 1474: VII. t. cz. L. továbbá 1434: VI., VII. és XIV., 1504: XXIV., (besztercebányai) 1542: XXXII., 1553: VI., 1556: XXI., 1557: II., 1566: XVIII., 1569: XXIV., 1574: XI., 1575: XI., 1578: X. és XI., 1622: XXI., 1630: XII. t. cz.

(3) V. ö. az 1411: I. t. cz. (Ö.)

(4) V. ö. az 1481: V. t. cz.

(5) Az adómentességre nézve v. ö. az 1222: III. t. cz., az 1342: decr. 19. §., az 1351: V. t. cz., az 1411: III. t. cz., az 1471: XXIV. t. cz., az 1478: IV. t. cz., az 1514: LXXI. t. cz., az 1523: XXIV. t. czikk., az 1527: VIII. t. cz., az 1536: XXX. t. cz., az 1538: I. t. cz., az 1542: VIII. t. cz., az 1543: XVI. t. cz., az 1546: XIII. t. cz., az 1547: X. t. cz., az 1548: XXIII. t. cz., az 1550: XXXVI. t. cz., az 1554: IV. t. cz., az 1557: III. t. cz., az 1559: XII. t. cz., az 1563: IV. t. cz., az 1566: IV. és VII. t. czikk., az 1567: XII. és XIV. t. cz., az 1569: IX. t. cz., az 1598: IV. t. cz., az 1602: XXII. t. cz. 2. §., az 1603: III. t. cz. 2. §., 1609: LXII. t. cz., 1613: XIII. t. cz., az 1618: VI. t. cz. rendelkezéseit. *Fordító.* — A közös teherviselésről v. ö. 1848: VIII. t. cz.

ARTICULUS 5.

Nobilis ex comitatu dicatori adjungatur. Judicia generalia non celebrentur, nisi in certis comitatibus.

Præterea in omni comitatu adjungatur⁽¹⁾ semper dicatori unus idoneus nobilis, qui cum juramento teneatur videre, et facere, secundum contenta præsentis decreti, ea quæ et serenissimo domino regi, ac ipsi comitatui justa sunt.

§. 1. Et insuper in una sede judiciaria ad hanc rem deputanda, teneantur in quolibet comitatu omnes villici importare capita dicarum, a tribus integris annis, et cum juramento, et etiam in registro ipsi comitatui præsentare, et ea domino regi, comitatus ipse fideliter describere debeat.

ARTICULUS 6.

A militibus nobiles et pauperes coloni, non opprimantur.

Item, quia hoc regnum serenitatis vestræ, super omnia alia gravamina, et⁽²⁾ oppressiones per exercitantes equites, et pedites, ad ultimam desolationem et exacerbationem magnam, in tantum devenit,

§. 1. Quod jam pauperes incolæ regni hujus, viv. vitæ necessaria possint⁽³⁾ habere: humilissimis, et devotis precibus supplicamus majestati vestræ: ut eadem, consideratis nostris, obsequiosis fidelitatibus, attentis etiam desolationibus regni sui: ut idem aliquoter respiret, et vires suas pristinas recuperet: dignetur tenere talem modum, et viam, ne deinceps ipsi incolæ hujus regni, per ipsos exercitantes equites (quemadmodum hactenus) oppressionem, et desolationem patiantur: neque per labores finitimorum castrorum, et exactiones victualium opprimantur.

§. 2. Dempitis ædificationibus castrorum Kewy, Possi,⁽⁴⁾ et Haram: quæ si reparabuntur: comitatus illis propinquiore,⁽⁵⁾ adjumento esse debebunt.

§. 3. Et, quod exercitantes, in domibus nobilium et allodils non descendant.

ARTICULUS 7.

Item, quod infra istos præscriptos quinque annos, per omnes comitatus hujus regni, congregationes generales, seu judicia universalis, in comitatibus fieri solita, non celebrentur: propter inopiam ipsius regni.

§. 1. Dempitis comitatibus, Posega, Walkó, Sirmiensi, Baranya, Chanadiensi,⁽⁶⁾ Themesiensi, Zaránd, et Orodienzi, in quibus diversa furticinia, latrocinia, mutilationes, hominum venditiones, decollationes, aliaque multiplicia malorum genera committi dicuntur.

§. 2. Propter quæ, judicia generalia ibi non omittuntur, sed celebrentur, ita videlicet: quod in prætactis judiciis, pecuniæ descensuales non exigantur, sed neque birragia: insuper etiam factum possessionum in ipsis judiciis non judicetur.

§. 3. Præteritis autem istis annis, hujusmodi congregationes generales, non aliter: nisi consilio dominorum prælatorum, et baronum, ac procerum regni celebrentur.

ARTICULUS 8.

Occupatores bonorum evocentur; et contradictione contempta, impetrator in bona se immittens, in æstimatione eorum convincatur.

Item, pro possessionibus, et bonis occupatis, sive per donationem regiam, sive⁽⁷⁾ alio modo commissis, possint fieri contra occupatores breves evocationes, et procedatur contra eos, juxta regni consuetudinem, ordine juris.

§. 1. Si vero tempore statutionis, juxta consuetudinem⁽⁸⁾ contradictores legitimi apparuerint: impetrator talis possessionis non debet introire, nec permanere in dominio possessionis.

§. 2. Quod, si ausu temerario factum fuerit: procedatur contra eum ordine juris, per breves evocationes, et convincatur talis in æstimatione illius possessionis, vel bonorum: sicuti antiquitus fuit.

(1) Az eredetiben «adjungantur» áll. (K. és Ó.)

(2) Az «et» helyett helyesebb a régibb kiadásokban levő «propter». (Ó.)

(3) Az eredetiben «possint» helyett «possunt» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «Possi» helyett «Posasi» míg némely régi kiadásokban pl. az 1779-ikiben (Buda) «Posazin» fordul elő. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «propinquiore» helyett «propinqui» áll. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «Chanadiensi» szó előtt még ezek állanak: «ex alia parte Draves». (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben «sive» szó hiányzik. (K. és Ó.)

(8) Az eredetiben «juxta consuetudinem» szavak hiányzanak. (K. és Ó.)

5. CZIKKELY.

A kirovó mellé a vármegyéből egy nemes adandó.(1)

Ezenkívül a kirovó mellé minden vármegyében mindenkor egy alkalmas nemeset kell állítani, a ki eskü alatt legyen köteles a jelen decretum tartalmához képest mindazt szemmel tartani és megtenni a mi a felséges király urra és magára a vármegyére nézve igazságos.

1. §. És ezen felül a falusbirák minden megyében kötelesek a rovásnyeleket(2) három egész évről egy e célra elrendelendő törvényszékre elhozni és eskü alatt s lajstromban is a megye elé terjeszteni, a megye pedig tartozik azokat a király ur számára hiven összeírni.

6. CZIKKELY.

Hogy a katonák a nemeseket és szegény jobbágyokat el ne nyomják.(3)

Továbbá, mivel Felségednek ez az országa, mindefféle más terheken felül a lovas és gyalog katonák erőszakoskodásai miatt vépusztulásra és nagy sanyaruságra jutott, olyannyira:

1. §. Hogy ez ország szegény lakosai alig juthatnak ahhoz, a mi megélhetésükre szükséges: igen alázatosan és hódolva fordulunk Felségedhez ama kérésünkkel, hogy megfontolván hűséges szolgálatainkat és országának pusztulását is figyelembe véve, méltóztassék olyan módot és rendet tartani, hogy ez ország lakóinak ne kellessék ennek utána (mint eddigelé) ama lovas katonák erőszakoskodását és pusztítását elszenvedniök s hogy őket a végvárak körül teljesített munkákkal és élelmiszerek kiesikarásával se nyomják el: hogy ez ország valamiképen újból magához jölessen és régi erejét vissza nyerhesse.

2. §. Kivéven Kövi, Possi és Harami várak építését, a melyek, ha kiigazítás alá kerülnek, az azokhoz közelebb fekvő váraknak a segítségére kell lenniök.

3. §. És hogy a katonáknak ne legyen szabad a nemesek házaiba és majorjaiba be- szállni.

7. CZIKKELY.

A köztörvényszékeket bizonyos vármegyék kivételével, nem kell megtartani.

Továbbá, hogy ez ország szükös helyzete miatt, a közönséges gyűléseket vagy köztörvényszékeket, melyeket a vármegyékben meg szoktak tartani, az előbb említett öt éven belül ez országnak egyik megyéjében sem kell megtartani.

1. §. Kivéven Pozsega, Walkó, Szerém, Baranya, Csanád, Temes, Zaránd és Arad megyéket, a melyekre nézve azt állítják, hogy ott különböző lopások, rablások, tagcsonkítások emberek eladása, gyilkosságok és mindenféle fajta egyéb gonosz lettek mennek végbe.

2. §. A melyek miatt a köztörvényszékeket ottan nem szabad abba hagyni, hanem meg kell tartani, akképen tudnillik, hogy az érintett törvényszékeken sem szállópénzt sem bírságot nem szabad követelni, ezenfelül még a birtokok dolgát sem szabad e törvényszékeken elbírálni.

3. §. Ezeknek az éveknek elteltével pedig az ilyen közönséges gyűlések nem másképen, hanemha az ország főpapjainak és báróinak meg előkelőinek tanácsára tartandók.(4)

8. CZIKKELY.

A fekvő jószágok elfoglalói perbe idézendők, és a felkérőt, a ki magát, az ellenmondással nem törődve, a fekvő jószágokba beártya, ezek becsűjében kell elmarasztalni.(5)

Továbbá, a birtokoknak és fekvő jószágoknak a királyi adomány útján akár egyéb módon történt elfoglalása esetében a foglaltok ellen lehessen helye a rövid perbehívásoknak, és ellenökben az ország szokásához képest a törvény rendje szerint kell eljárni.

1. §. Ha pedig igtatáskor, a szokáshoz képest, törvényes ellentmondók jelentkeznenek, akkor az ilyen birtok felkérője abba bele nem mehet, sem a birtok uralmában nem maradhat.

2. §. S ha ezt szemtelen vakmerőséggel meg merné tenni, ellene a törvény rendje szerint rövid perbehívás útján kell eljárni és az olyant, miként régebben is történt, ama birtoknak vagy fekvőjószágoknak becsűjében kell elmarasztalni.

(1) V. ő. 1474: IV. t. cz.

(2) A rovásnyél, a melyen t. i. a befizetett adót rovással megjegyezték, a későbbi adónyugtátványt pótolta. V. ő. az 1481: VI. t. czikket. (ő.)

(3) V. ő. 1471: XXI. és 1474: XV. t. cz.

(4) V. ő. 1454: X. t. cz., 1464: XXI. t. cz., 1474: X. t. cz.

(5) V. ő. HK. I. R. 68. cz., III. R. II. 22. cz.; továbbá Kálmán I. k. 32. fejj. 1464: VII. és XII., 1471: XXIII., 1486: XV. (15. §.), 1500: XX., 1536: IX. és XI., (pozsonvi) 1542: IV. és V., 1543: XXXIV., 1563: XLIII. és XLVIII., 1588: XXIX., 1622: XIII. és XIV., 1647: XXIII., 1723: X. (1. §.), 1802: XXII. t. cz.

ARTICULUS 9.

Rex, ad simplicem querelam, nullius bona occupari permittat.

Item, quod serenitas vestra, ad simplicem querimoniam, quorumcunque possessiones et bona nobilium, occupari facere non permittat.

ARTICULUS 10.

Rex neminem, sine consilio suorum consiliariorum captivet aut in exilium mittat.

Item, quod majestas vestra, absque juris ordine, majorem, vel minorem non captivet, nisi eos, quos jura regni consueta captivari permittunt.

§. 1. Neque aliquem ex praelatis, baronibus, proceribus et nobilibus hujus regni exulet, vel captivet; sine consilio, et sententia praelatorum,⁽¹⁾ baronum, procerum, et nobilium: sicuti antiquitus erat consuetum.

ARTICULUS 11.

Judicia octavalia, in sede Banatus Machoviensis, non celebrentur.

Item, quod judicia octavalia in sede Banorum Machoviensium,⁽²⁾ amodo imposterum non celebrentur.

§. 1. Et quod judicia in facto possessionum, infra revolutionem duorum annorum praeceptorum facta: reportentur ad octavas, in praesentiam dominorum praelatorum, baronum,⁽³⁾ ac magistrorum proto-notariorum, et electorum nobilium regni, ad discussionem, et revisionem.

quam comitis Stephani de Báthor sigillis emanari, et judicari possint; sicuti sub sigillo personalis praesentiae regiae majestatis.

§. 1. Et quod⁽⁴⁾ reverendissimus dominus Colocensis, nec non magnifici domini, palatinus, et comes Stephanus de Báthor, ac praelati, et barones, ad iudicium, et iudicandum, nunc in praesenti congregatione electi, vel saltem eorum media pars: semper in iudicio, tam octavarum, quam etiam brevium evocationum interesse debeant: et eorum auctoritate, et praesentia,⁽⁵⁾ quaelibet causa, saltem gravis, definiatur.

ARTICULUS 13.

ARTICULUS 12.

Quater in anno iudicia celebrentur.

Evocationes breves, sub sigillis iudicis curiae, et palatini, emanari, elique possint.

Item, quod breves evocationes, in omnibus articulis, prius superinde per regiam majestatem, et dominos praelatos, ac barones, proceresque regni editis: tam sub palatinali,

In iudicatione siquidem brevium evocationum, et octavarum, talis teneatur modus:

§. 1. Quod videlicet inter ipsas quatuor octavas, hactenus celebrari solitas, octava festi beati Michaelis Archangeli, cunctis causantibus regni nostri communiter (more alias consueto) absque omni occasione adinvenienda, celebrari debeant.

(1) Az eredetiben a «sine consilio et sententia praelatorum» helyett ezek állanak: «sine sententia et consilio dominorum praelatorum». (K. és Ó.)

(2) A régebbi kiadásokban «Banorum» helyett hibásan «Baronum» áll és viszont a régi kiadásokban levő «Machoviensium» helyett az eredetiben «Machoviensium» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «baronum» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben az «Et quod» szavak hiányzanak. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben levő «praesentia» helyett helyesebb a régebbi kiadásokban levő «in praesentia». (K. és Ó.)

9. CZIKKELY.

A király egyszerű panaszra, senki fekvő jószágainak az elfoglalását se engedje meg.

Továbbá, ne engedje meg felséged, hogy egyszerű panaszra bármely nemesnek birtokait és fekvő jószágait elfoglalják.⁽¹⁾

10. CZIKKELY.

A király tanácsosainak a meghallgatása nélkül senkit se fogjon el vagy száműzzön.⁽²⁾

Továbbá, hogy Felséged a törvény rendjének mellőzésével senkit, sem előkelőt, sem alábbvalót, el ne fogjon, hanemha azokat, a kiknek elfogatását az ország szokott törvényei megengedik.

1. §. És ez ország főpapjai, bárói, előkelői és nemesei közül senkit se száműzzön vagy fogjon el, a főpapok, bárók, előkelők és nemesek tanácsának és véleményének mellőzésével, a mint régente szokásban volt.

11. CZIKKELY.

A macsói bánság⁽³⁾ székhelyén nem kell nyolczados törvényszékeket tartani.

Továbbá, hogy a macsói bánság székhelyén ennek utána jövőre nem kell nyolczados törvényt napokat tartani.

1. §. És hogy a birtokok dolgában az elmult két év elforgása alatt hozott ítéleteket megvitatás és felülvizsgálás végett a nyolczados törvényszékekre az ország főpap urai, bárói, ítélőmesterei és választott nemesei elébe kell vinni.

12. CZIKKELY.

Hogy a rövid idézőlevelek az országbíró és a nádor pecsétei alatt kelhetnek és adhatók ki.

Továbbá, hogy mindazokban az ügyekben, a melyekben előbb a királyi felség és az ország főpap urai és bárói meg előkelői határoztak, a rövid perbehívásokat úgy a nádornak, mint Báthori István országbirónak, valamint a királyi felség személyes jelenlétének pecsétjei alatt lehessen kiadni és elbírálni.⁽⁴⁾

1. §. És hogy úgy a nyolczados mint a rövid törvényszékek bíraskodása alkalmával a föltisztelendő kalocsai érsek urnak, valamint a nagyságos nádor és Báthori István országbíró urnaknak, nemkülönben a bíraskodás és ítélkezés céljából most a jelen országgyűlésen megválasztott főpapoknak és báróknak vagy legalább ezek fele részének mindenkor jelen kell lenniök és minden ügyet, legalább a fontosakat, ezeknek jelenlétében és ezek tanácsával kell eldönteni.⁽⁵⁾

13. CZIKKELY.

Hogy évenként négyszer kell törvényszéket tartani.

A rövid és nyolczados törvényszékek bíraskodásában ilyen rendet kell tartani:

1. §. Hogy tudniillik ama négy nyolczados törvényszék közül, melyeknek tartása eddig szokásban volt, a szent Mihály arkangyal-napi nyolczados törvényszéket (a különben szokott módon) minden kigondolható mentesség mellőzésével, országunk minden perlekedője részére közönségesen meg kell tartani.⁽⁶⁾

(1) V. ö. az 1439: XXVII. t. cz., az 1464: XVIII. t. cz., az 1471: II. és X. t. cz., az 1486: XLVI. t. czikk, valamint az 1492: XI. és XII. t. cz. rendelkezéseit.

(2) V. ö. az 1222: II. t. cz., az 1723: III. és V. t. cz. s mindenekfölött a Hk. I. R. 9. cz. rendelkezéseit. (Ó.) — A főnti 10. czikkely, a személyes szabadság egyik alaptörvénye, egyuttal a királyi hatalom korlátozása.

(3) A macsói bánság, Szerbiától keletre, Rámától nyugatra feküdt, Boszniától a Drina választotta el. Alapítója ismeretlen, okmányokban 1254 óta szerepel. Utolsó bánja Ujlaky Lőrincz volt, kitől 1496 körül foglalták el a törökök. Werbőczy a Hk. I. R. 94. címében említi, hogy a macsói bánsgót a törökök a mi időnkben megszüntették.

(4) A rövid perbehívásokról v. ö. az 1484: IV. t. cz. rendelkezéseit. (Ó.)

(5) V. ö. az 1486: III. t. cz., az 1492: X. és XL. t. cz., az 1498: II. t. cz., az 1507: III. t. cz. rendelkezéseit. (Ó.)

(6) V. ö. az 1464: V., 1486: III. és az 1639: LXXXVII. t. czikket.

§. 2. Pro cæteris autem tribus octavis, ad hoc ab antiquo deputatorum, utpote, pro nunc certis rationibus omissis, taliter sanctorum Georgii,⁽¹⁾ Jacobi, et Epiphaniarum conclusimus: ut vice, loco, et terminis domini inchoanda, sequentibus aliis viginti octavarum prætermisissarum, judicia brevium, quinque⁽²⁾ diebus ferialibus, sine intermissione evocationum, vigesimo quinto die festorum, continuentur.

ARTICULUS 14.

Supplicatur, ut in antiquis libertatibus status ipsi conserventur.

Item, quod serenitas vestra, ea omnia, quæ pro restauratione, et conservatione regni sui, articulatim in hoc regestro sunt conscripta; benigne acceptare et roborare, atque considerata fidelitate nostra, nos⁽³⁾ in omnibus consuetudinibus, et libertatibus antiquis, secundum decreta prædecessorum regum serenitatis vestræ, quorum decreta, tempore coronationis suæ, Albæ confirmavit; tenere, et conservare dignetur gratiose.

ARTICULUS 15.

In decimando, servetur antiquus mos.

Item, in dicationibus decimarum teneatur antiquus modus: ut dicatores teneantur⁽⁴⁾ contentari juramentis rusticorum.

§. 1. Ubi autem voluerint: valeant⁽⁵⁾ examinare acervos, cum birsagiis consuetis.

§. 2. Insuper, ubi decimæ cum pecuniis exiguntur, iudices nobilium deputentur cum dicatoribus, qui vadant, si volunt, in eorum propriis expensis, et non decimatorum, et fideliter attendant dicatores.

§. 3. Ubi vero dicatores injuste dicare vellent; iudices nobilium desistant ire cum eisdem.

§. 4. Si vero rusticus aliquis juramentum præstiterit; tunc dicator rusticum sic juratum amplius vexare, vel dicare non possit, nisi in tantum; sicuti præstitit juramentum,

§. 5. Ex quo autem in quibusdam comitatibus dicatores decimarum, rusticos, qui pro eorum frugibus juramentum præstiterint, ratione hujusmodi juramenti, in duabus capitiis frugum dicare consueverunt: id amplius nequaquam facere queant: si non fuerit consuetudo.

Conclusio et confirmatio.

Quibus quidem articulis, per eosdem prælatos, barones, ac nobiles comitatum regni nostri ante dictos, nostræ majestati, ut præmissum est, præsentatis; tum ad humillimam supplicationem eorundem nobis porrectam, tum etiam ex eo; quod prædictos articulos, ad bonam pacem, et tranquillum statum, utilitatemque dicti regni nostri ordinatos esse conspeximus; eosdem articulos acceptavimus, et ratificavimus, dictosque prælatos, barones, nobiles, et eorum quemlibet in eisdem conservare polliciti sumus: imo acceptamus, et ratificamus, pollicemurque, harum nostrarum vigore, et testimonio literarum mediante.

§. 1. Datum Budæ, prædicta in dominica, Quasimodo geniti.⁽⁶⁾ Anno domini millesimo, quadringentesimo. septuagesimo octavo.

(1) Az eredetiben «Georgii» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «quinque» hiányzik. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «nos» szó hiányzik. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «teneantur» helyett «debeant» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «valeant» helyett «valeat» áll. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «Quasimodo geniti» helyett «Quasi geniti» áll. (K. és Ó.)

2. §. A mostan bizonyos okoknál fogva fogva kijelölt ünnepeknek, ugymint Szent abban maradt másik három nyolczados tör- György, Jakab és Vízkereszt ünnepeinek vénysszékre nézve pedig azt határoztuk: hogy huszonötöd napjától kezdve a következő más az elmaradt nyolczados törvénysszékek helyett, huszonöt köznapon félbeszakítás nélkül kell azok helyén és határidejében rövid törvény- folytatni. sszékek tartandók, melyeket az e czélra régtől

14. CZIKKELY.

Kéri a rendek, hogy régi szabadságaikban megtartassanak.

Továbbá, hogy Felsőged mindazt, a mi e czikkelyek sorozatában országá-
nak helyreállítására és fentartására össze van írva, kegyesen elfogadni és
megegerősíteni, egyszersmind hűségünket tekintetbe véve, bennünket minden
régí szokásban és szabadságban felséged királyi elődjének decretumai sze-
rint, a kiknek decretumait megkoronáztatása idején⁽¹⁾ Fehérvárrt megerősi-
tette, kegyelmesen megtartani és megoltalmazni méltóztassék.

15. CZIKKELY.

A dézsmálásban a régi szokás tartandó meg.⁽²⁾

Továbbá a dézsmák kirovásban meg kell tartani a régi módot: hogy a kirovók köte-
lesek a parasztok esküjével megelégedni. akarnak a dézsmát kiróni, a szolgabírák ne
menjenek velük.

1. §. Ha pedig úgy akarják, legyen szabad
az asztagokat a szokott bírságok mellett meg-
vizsgálniok.⁽³⁾

4. §. Ha pedig valamely paraszt esküt tett,
akkor a kirovónak az ilyen eskütevő parasz-
tot jobban terhelni vagy reá többet kirónia
nem szabad, mint a mennyire esküt tett.

2. §. Ezenfölül, ha a dézsmákat pénzül sze-
dik be, a kirovók mellé ki kell rendelni a
szolgabírákat, kik, ha tetszik, saját költségei-
ken és nem a dézsmafizetőkén menjenek ki
és hűségesen ügyeljenek a kirovókra.

5. §. Minthogy pedig a dézsmakirovók né-
mely megyékben a parasztokra, kik gaboná-
jukra nézve esküt tettek, az eskütétel czimén
két kepe gabonát szoktak kiróni, ezt többé
semmiképen se tehessék, ha nem volt szo-
kásban.

3. §. Ha pedig a kirovók igazságtalanul

Befejezés és megerősítés.

Miután pedig ama főpapok, bárók és országunk vármegyéinek nemesei e
czikkelyeket, mint említettük, felségünknek bemutatták, Mi, részint elénkbe
terjesztett legalázatosabb kérésükre, részint azért is, mert láttuk, hogy az
elősorolt czikkelyeket mondott országunk üdvös békéjére, nyugalmas állapo-
tára és hasznára hozták: ezeket a czikkelyeket elfogadtuk és helyben hagy-
tuk és megígértük, hogy azokban a nevezett főpapokat, bárókat, nemeseket
és azok mindegyikét megtartjuk, sőt elfogadjuk és helyben hagyjuk és ígér-
jük jelen levelünk erejénél és bizonyosságánál fogva.

1. §. Kelt Budán az említett fehér vasárnapon, az Úrnak ezernégyszáz
hetvennyolczadik esztendőjében.

(1) Vagyis 1464. évben.

(2) V. ö. 1474: IV., 1478: XV., 1481. évi decretum.

(3) V. ö. 1411. évi decr., 1439: XXVIII. és 1471: XXIV. t. cz.

MATTHIÆ I.

DECRETUM QUINTUM.⁽¹⁾

Nos Matthias, Dei gratia, rex Hungariæ, Bohemiæ, etc. Memoriam commendamus tenore præsentium significantes, quibus expedit universis :

§. 1. Quod nos una cum dominis prælatis, et baronibus, ac proceribus, et electis omnium comitatum regni nostri nobilibus, totum hoc regnum nostrum Hungariæ repræsentantibus, in præsentī diætā, seu congregatione generali, hic Budæ nobiscum constitutis, super bono communi, et reformatione status omnium, tam spiritualium, quam sæcularium personarum.⁽²⁾ majorum scilicet, et minorum eorundem; et regni ipsius defensione, et debita ejusdem conservatione, diutius laborantes, et mature tractantes; communi omnium eorundem dominorum prælatorum, et⁽³⁾ baronum, procerumque, et regnicolarum nostrorum voto, et unanimi voluntate, inter cætera, et alias bonas ordinationes, distinctionesque, et statuta; in hos infrascriptos tandem, et perpetuo duraturos convenimus articulos.

ARTICULUS 1.

Decimæ de quibus rebus exigantur?

Imprimis, quod domini prælati, et cæteri ecclesiastici, decimas habentes, de nullis aliis rebus, præterquam vinis, frugibus, agnellis, apibus, milio, siligine, hordeo, et avena, juxta antiquam regni consuetudinem, decimas exigant.

§. 1. Quodque deinceps, omnes aliæ inordinatæ exactiones, quas decimatores eorundem dominorum prælatorum, et cæterarum ecclesiasticarum personarum, temerarie facere consueverunt; cessare debeant, nec ullo pacto imposterum fiant.

ARTICULUS 2.

Ad nobiles uxoresque et familiam eorundem propter rusticos, decimasolvere non curantes, ecclesiasticum interdictum non imponatur.

Item, quod ad nobiles, uxoresque, et familiam eorundem, ratione non solutionis decimarum; propter rusticos, et jobagiones eorundem, interdictum ecclesiasticum, per ipsos dominos prælatos, aut decimatores eorum quospiam, non imponatur: nisi ipsi sint causa notoria: propter quam rustici, et ignobiles,⁽⁴⁾ decimasolvere recusarent.

ARTICULUS 3.

Rasciani ad decimasolverendas non teneantur: nec propter eos ecclesiasticum interdictum christianis imponatur.

Item, quod Rasciani, et cæteri hujusmodi schismatici, ad solutionem decimæ non adstringantur, et neque per comites parochiales, instar aliorum, ad hujusmodi decimarum solutionem compellantur.

§. 1. Quodque ad christianos (in quorum medio tales schismatici morantur, aut e contra) ratione ipsorum schismaticorum, et non solutionem decimarum interdictum ecclesiasticum non imponatur.

ARTICULUS 4.

Christiani societatem cum Rascianis contrahentes, ex portione tantum sua decimam solvant.

Item, quod si qui christiani, cum præfatis talibus Rascianis, et schismaticis societatem, sive contractum habuerint, et araturas, sive alias agriculturas pari auxilio fecerint; de parte fructuum christianis cedenda; decimæ solvantur: de reliqua vero parte, talibus scilicet schismaticis cedenda; tales decimæ non exigantur.

(1) E decretum hiteles példányá megvan Kassa város levéltárában.

(2) Az eredetiben «personarum» szó hiányzik. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben az «et» szócska hiányzik. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «ignobiles» helyett «jobbagiones» áll. (K. és Ó.)

I. MÁTYÁS

ÖTÖDIK DECRETUMA.⁽¹⁾

Mi Mátyás, Isten kegyelméből Magyarország, Csehország, stb. királya, jelen levelünk rendjén adjuk emlékezetére és tudtára mindeneknek, a kiket illet:

1. §. Hogy mi a főpap urakkal és bárókkal, valamint az előkelőkkel és országunk minden vármegyéjének választott nemeseivel, kik ez egész Magyarországunk képviselőitében a jelen közönséges vagyis országgyűlésen velünk itt Budán együtt voltak, minden személynek, úgy az egyháziaknak mint a világiaknak, tudniillik az előkelőbbeknek és alábbvalóknak közös java és helyzetük megjavítása, valamint az országnak megvédelmezése és kellő föntartása fölött hosszasán gondolkodván és tanácskozáván, végre az összes főpap urak, bárók, előkelők és országlakosaink közös óhajára és azok egyetértő akaratával, más egyéb jó rendelkezések, végzések és határozatok között az alább következő és örök időkre fönmaradó czikkelyekben állapotunk meg.

1. CZIKKELY.

Miből járjon a dézsma?

Először is, hogy a főpap urak és egyéb egyházi személyek, kiknek dézsmájuk van, az ország régi szokása szerint semmi más dologból se vegyenek dézsmát, mint csak borból, gabonából, bányayokból, méhekből, kölesből, rozsból, árpából és zabból.⁽²⁾

1. §. És hogy ezután azoknak a rendtelenségeknek, melyeket a főpap uraknak és egyéb egyházi személyeknek tizedszedői a behajtásban vakmerően el szoktak követni, meg kell szűnniök és jövőre semmikép elő ne forduljanak.⁽³⁾

2. CZIKKELY.

Hogy a dézsmafizetéssel nem törődő parasztok miatt a nemeseket, feleségüket és családjaikat nem szabad egyházi tilalom alá helyezni.

Továbbá, hogy maguk a főpap urak, vagy bármely tizedszedők a nemeseket és ezek feleségeit meg családját azért, mert parasztaik és jobbágyaik a dézsmát meg nem fizetik, ne vessék egyházi tilalom alá, hanemha tisztán ők maguk volnának oka annak, hogy a parasztok és nem nemesek a dézsmát megfizetni vonakodnak.

3. CZIKKELY.

A ráczok nem tartoznak dézsmát fizetni és miattok a keresztényeket nem szabad egyházi tilalommal sújtani.

Továbbá, hogy a ráczokat és egyéb ilyen szakadárokat nem kell tizedfizetésre szorítani és a vármegyék ispánjai se kényszerítsék arra, hogy mások módjára dézsmát fizessenek.⁽⁴⁾

1. §. És hogy a keresztényeket (a kiknek körében az ilyen szakadárok tartózkodnak vagy megfordítva) e szakadárok végett és a dézsma meg nem fizetése miatt nem szabad egyházi tilalommal sújtani.

4. CZIKKELY.

A ráczokkal társaságra lépő keresztények csak az ő részük után fizessenek tizedet.

Továbbá, hogy ha keresztények és az előbb említett ilyen ráczok és szakadárok egymással társaságot vagy szerződést kötnek és a szántást-vetést vagy más földmívelési munkákat kölcsönös segélylyel űzik, akkor a jövedelemnek a keresztényeket megillető részéből a dézsmát kell fizetni, de másik részéből, a mely tudniillik az ilyen szakadároknak jut, dézsmát nem szabad venni.

(1) Ez a decretum 1481-ből való. — *Korachich M. Gy.* (Supplementum ad Vestigia comitiorum II. k. 252., 253. II.) az 1479. és 1484. években tartott országgyűlésekről is tesz említést; ezekről azonban nem maradt fenn emlékünkn.

(2) V. ö. a dézsmáról Szent László decr. I. k. 33. fejj. és jegyzeteit. az alább következő 1481: IX. t. cz. 2. §. és az 1498: LI. t. cz. 9. §. (Ö.) A dézsma végleges eltörléséről v. ö. 1848: X. és XIII. t. cz. M.

(3) V. ö. az 1681: XLIV. t. czikket.

(4) V. ö. az 1495: XLV. t. czikket. (Ö.) A ráczokról v. ö. Hk. III. R. 25. cz. 1. §. (7. jegyz.) M.

§. 1. Hoc tamen adjuncto, et per expressum declarato; quod tales rasciani, sive schismatici, non censeantur,⁽¹⁾ et neque sint in perpetuum ab hujusmodi decimarum solutione exempti, sed tantummodo per aliquos annos, et interim, quod scilicet⁽²⁾ bono modo, se tales alienigenæ, et transfugæ, in regno Hungariæ, et dominiis sacræ coronæ subjectis firmabunt; et ut talium transfugarum exemplo, etiam alii, ditioni Turcarum subjecti, ad veniendum tanto promptiores efficiantur; quanto tales, qui jam venerunt, tanta prærogativa conspexerint esse⁽³⁾ donatos.

ARTICULUS 5.

Quod pro uno aureo centum denarii, et pro quatuordecim capeciis. unus aureus exigatur.

Item, quod centum regales denarii, ubique pro uno aureo recipiantur.

§. 1. Quodque pro quatuordecim capetiis, unus aureus, aut centum denarii tantummodo exigantur: prout est consuetum.

ARTICULUS 6.

Pro capitibus dicarum nihil exigatur.

Item, quod de capitibus dicarum a villicis nihil exigatur: sed facta plenaria decimarum solutione; decimatores teneantur, aut illarum⁽⁴⁾ dicarum capita reddere, aut aliter per literas illos villicos committere expeditos.

ARTICULUS 7.

Decimatores, ubi condescendere et a quibus ali debeant?

Item, quod decimatores deinceps, non apud villicos, sed apud plebanos parochiales descendant.

§. 1. Verumtamen villicus loci, ubi scilicet decimatores ipsi aut prandium, aut coenam fecerint; teneantur mittere duo fercula, duos cubulos, sive duo quartalia Budensia avenæ, duas tortas, sive duos panes circulares, et duas pintas vini.

§. 2. Hoc etiam adjuncto; quod villici villa-

rum vicinarum, in quibus scilicet tales decimatores prandium, aut coenam non fecerint; nihil eisdem decimatoribus solvere teneantur, sed totaliter exempti habeantur: ex eo potissimum; quod illi etiam alias, in exactione, et collectione ipsarum decimarum, satis laborare habent.

ARTICULUS 8.

Quod nullus prælatorum, decimas suas arendare valeat. Et de pœna arendatariorum, decreta Sigismundi regis transgredientium.

Item, nullus prælatorum deinceps possit decimas suas arendare.

§. 1. Quodsi quispiam eorum, gravi compulso necessitate, locare coactus fuerit; conductor, sive arendator ille non præsumat ordinationem, et limitationem, sive continentiam decreti quondam serenissimi domini Sigismundi imperatoris transgredi: sed dicare debeat juxta illud decretum, et secundum quod unusquisque dominorum prælatorum, aut aliarum ecclesiasticarum personarum decimas habentium, cum suo comitatu concordavit.

§. 2. Quodsi arendator, seu conductor ille, his statutionibus, et dicto decreto quondam serenissimi domini Sigismundi imperatoris contravenerit; homo per comitatum electus, cum decimatore deputatus, plenam extunc datam habeat facultatem, illum captivandi, et regiæ majestati præsentandi.

§. 3. Regia vero majestas, de illa pecunie summa, pro qua ille totales decimas conduxit, illi prælato satisfacere, et respondere; illum vero conductorem, male, et contra statuta, decretaque dicantem, castigare habebit.

ARTICULUS 9.

Interdictum ecclesiasticum, ratione decimarum, usque festum purificationis non imponatur.

Item, quod nullus prælatorum, aut decimatorum, ratione decimarum usque festum purificationis Mariæ virginis, ponat interdictum.

§. 1. Sed in primis, circa festum beati Nicolai confessoris, admoneat⁽⁵⁾ quemlibet ad solutionem, et tandem circa præfatum festum purifi-

(1) Az eredetiben «censeantur» helyett «censentur» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «quod scilicet» helyett «quoad scilicet» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «conspexerint esse» helyett «se conspexerunt» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «illarum» helyett «illa» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «admoneat» helyett «amoneat» áll. (K. és Ó.)

1. §. Ezt mindamellett hozzátéve és határozottan kijelentve, hogy az ilyen ráczokat vagy szakadárokat nem kell az ilyen dézsmafizetés alól örök menteseknek tekinteni és ne is legyenek örökre azok, hanem csak néhány éven át és egy időre, tudniillik az ilyen idegenek és szökevények Magyarországon és e szent koronának alávetett területen jó móddal megtelepedjenek és hogy az ilyen szökevények példájára mások is, kik a törökök uralma alatt állanak, annál hajlandóbbak legyenek az országba jöni, a mennyiben látják, hogy azoknak, kik már bejöttek, ekkora előjogot adományoztunk.

5. CZIKKELY.

Hogy egy aranyért száz dénárt és tizen-négy kepeért egy aranyat kell venni.

Továbbá, hogy száz királyi dénárt minde-nütt egy arany értékében kell elfogadni;

1. §. És hogy, a mint eddig szokásban volt, tizennégy kepeért csak egy aranyat vagy száz dénárt kell venni.⁽¹⁾

6. CZIKKELY.

A rovásnyelekért semmit sem szabad venni.

Továbbá, hogy a rovásnyelekért⁽²⁾ a falus-bíráktól semmit sem szabad követelni, hanem a dézsma teljes befizetése után a dézsmálók kötelesek legyenek vagy az illető rovásnyeleket visszaadni vagy pedig a falusbírákat levél útján menteseknek nyilvánítni.

7. CZIKKELY.

Hol kell a dézsmálóknak megszállniok és kik kötelesek őket eltartani ?⁽³⁾

Továbbá, hogy a dézsmálók ennekutána ne a falusbírákhoz, hanem a községi plébánosok-hoz szálljanak be.

1. §. Mindamellett annak a helységnek a bírāja, a hol tudniillik a dézsmálók ebédelnek vagy vacsorálnak, két fogás ételt, két mérő vagyis két budai vékára való zabot, két kalácsot vagy két kerek kenyeret és két pint bort kell küldenie.

2. §. Azt is hozzátéve, hogy a szomszéd

faluk bírái, a melyekben tudniillik a dézsmálók nem ebédelnek vagy vacsorálnak, ezeknek a dézsmálóknak semmit sem tartoznak adni, hanem egészen mentesek maradnak, leginkább azért, mert nekik a dézsmák beszédésében és összegyűjtésében különben is elég dolguk van.

8. CZIKKELY.

Hogy egy főpapnak sem szabad dézsmáit bérbe adni és azoknak a bérlőknek büntetéséről, a kik Zsigmond király decretumait áthágják.

Továbbá jövőre egy főpap sem adhatja dézsmáit bérbe.

1. §. Hogyha valamelyikök, nagy szükség-től szorongatva, kénytelen volna azokat bérbeadni: a bérló vagy bérbevevő ne merészelje a néhai felséges Zsigmond császár decretumának rendelkezését és megállapítását vagy tartalmát áthágni.⁽⁴⁾ Hanem a dézsmát ama decretumhoz képest és a szerint kell kivetnie, a mint mindenik főpap ur vagy dézsmát élvező más egyházi személy a maga meggyéjével egyezkedett.

2. §. Hogyha az a bérbevevő vagy bérló e megállapodások és néhai felséges Zsigmond császár urnak decretuma ellen cselekednék, akkor annak az embernek, kít a vármegye megválasztott és a dézsmaszedő mellé kirendelt, teljes hatalma legyen őt elfogni és a királyi felség elébe állítani.

3. §. A királyi felségnek pedig kötelessége léssen az illető főpapot arra a pénzösszegre nézve, a melyért amaz az összes dézsmákat bérbevette, kielégíteni és biztosítani, a bérlőt pedig, ki a megállapodások és decretumok ellenére igazságtalanul tette a kirovást, meg-büntetni.

9. CZIKKELY.

Az egyházi tilalmat a dézsma okán gyertyaszentelő napjáig nem kell kihirdetni.

Továbbá, hogy Gyertyaszentelő boldog-asszony napjáig egy főpap vagy dézsmáló se mondja ki a dézsmák okán az egyházi tilalmat.⁽⁴⁾

1. §. Hanem mindenekelőtt szent Miklós hitvalló napja táján szólítson fel mindenkit a fizetésre és azután az említett Gyertyaszentelő

(1) V. ö. az 1478: IV. t. czikket.

(2) V. ö. az 1478: V. t. czikket. (Ó.)

(3) A dézsmálókról v. ö. 1411: V. t. cz., 1474: IV., 1478: XV., 1486: XLI., 1495: XXXVIII. és XLII. t. cz., 1500: XXXVI., 1613: IV., 1622: LXX., 1635: XXIV., 1647: XCV., 1649: XXIV., 1681: XI. t. cz., 1715: XCVI., 1763: XIX. t. cz.

(4) V. ö. 1411: IV., V. és VI. t. cz. és 1435 (II.): VII. t. cz. hatodik eset, végül 1495: XXXVII. t. czikk. (Ó.)

rationis Mariæ virginis, contumaces, et solvere recusantes, subjiciantur ecclesiastico interdicto.

§. 2. Ubi vero vina non procreantur, sed tantummodo fruges, et biada,⁽¹⁾ ibi tales decimæ exigantur, temporibus hactenus solitis, et consuetis.

§. 3. Prima autem decimarum solutio, fiat ad festum nativitatis Domini; reliqua vero ad prædictum festum purificationis Mariæ virginis.

ARTICULUS 10.

Do modo dicationis decimarum et de transgredientium pœna.

Item, quia multæ hactenus differentie, et inordinationes in decimarum dicatione, et earundem exactione fuerunt.

§. 1. Statutum igitur, et definitum est; quod dum tempus hujusmodi dicationis decimarum adventaverit, prælatusque ad eam mittere voluerit; debeat prius nobilibus illius comitatus, in sede eorum judicia⁽²⁾ significare.

§. 2. Qui quidem nobiles teneantur, unum bonum, et probum de medio eorum eligere, justum, et conscientiosum, et prælato non suspectum, et cum ipsis decimatoribus ad expensas ipsius prælati mittere.

§. 3. Idem vero homo, per ipsos nobiles electus, publice in ipsa sede judiciaria, juramentum præstare debeat: quod scilicet tam prælato, quam etiam incolis illius comitatus fidelis erit, nec quidquam sinistre, et perperam, vel injuste, pro aliqua parte fieri permittet, quodque neutri parti favorabilior erit.

§. 4. Qui quidem decimatores, si non debite, et non juxta visionem, atque iudicium ipsius hominis hoc modo electi dicaverint:⁽³⁾ præfatisque ordinationibus, et dispositionibus temerarie contravenire præsumperint;⁽⁴⁾ idem homo electus,⁽⁵⁾ illos dicatores relinquere, et amplius cum eisdem procedere non audeat.

§. 5. Quodque si prælatus requisitus non emendaverit, et non rectificaverit, conclusum est; quod quodcumque id regie majestati, ex legitima, et sufficienti probatione constiterit, habita prius justa, et diligenti super his inquisitione (ex quo in prioribus decretis super ipsarum decimarum exactione, talibus penitus nulla pœna inflicta est) de nostra, et dominorum⁽⁶⁾ omnium prælatorum, et baronum, procerumque et regnicularum communi, et unanimi

voluntate, tales hanc pœnam perpetuo duraturam patiantur.

§. 6. Quod talis prælatus, vel alia ecclesiastica persona, nunquam decimas suas de cetero cum pecuniis exigere possit, sed eas de rebus illis, quas terra produxerit, in specie recipere, et colligere teneantur: ita tamen; quod ex utraque parte sine fraude, et calumnia; cum veritate, et justitia res agatur.

ARTICULUS 11.

Decimæ, cum gravaminibus consuetis, exigantur.

Item, quod decimæ cum gravaminibus solitis, et consuetis, et non aliter exigantur.

ARTICULUS 12.

Decimæ, secundum ordinationem, quam unusquisque habet cum prælato, exigantur.

Item, quod decimæ ipsæ, secundum decretum, et consuetudinem, atque ordinationem, seu dispositionem, quam unusquisque dominorum prælatorum cum suo comitatu habet, exigantur.

ARTICULUS 13.

Pœna, injuste conquerentium regie majestati, ratione decimarum.

Item, quodsi quispiam hominum, in exactione decimarum regie majestati minus juste conquestus fuerit: definitum est, et conclusum; quod comperta veritate, et visa illius injusta querela; eo facto, talis in emenda lingue convincatur.

ARTICULUS 14.

Generale iudicium, usque ad festum sancti Martini non celebretur.

Item, conclusum et definitum est; quod nos Matthias rex prælatus, a festo beati Martini confessoris proxime venturo, usque ad illud festum similiter beati Martini immediate sequens; in corpore regni nostri Hungariæ, generale iudicium celebrari non faciemus.

(1) Az eredetiben «biada» helyett «blada» áll. (K. és Ó.)

(2) «Judicia» hibásan áll az eredetiben levő «judiciaria» helyett. (Ó.)

(3) Az eredetiben hibásan «dicaverit» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben a «contra venire præsumperint» helyett «contra venerit» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «electus» szó hiányzik. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben a «dominorum» szó hiányzik. (K. és Ó.)

Boldogasszony napja táján kell a makacsokat ' és fizetni vonakodókat egyházi tilalom alá vetni.

2. §. Ahol pedig bor nem terem, hanem csak buza és gabonamemű, ott ezekből kell az eddigelé szokásos és megállapodott időkhöz a dézsmát szedni.⁽¹⁾

3. §. A dézsmák első részének fizetése pedig urunk születése ünnepén, a hátralevő részét meg Gyertyaszentelő boldogasszony tiszteletének mondott ünnepén történjék.

10. CÍKKELÝ.

*A dézsmakivetés módjáról és az azt át-
hágók büntetéséről.*⁽²⁾

Továbbá, mivel a dézsma kirovásban és beszedésében eddigelé sok egyenlenség és rendetlenség fordult elő.

1. §. Ezért határoztuk és végeztük, hogy a midőn a dézsma kirovásának ideje elérkezett és a főpap e célból valakit ki akar küldeni, ezt előbb az illető megye nemeseinek az ő törvényszékükön be kell jelentenie.

2. §. E nemesek viszont kötelesek maguk közül egy jóra való, hecsületes embert választani, a ki igazságos, lelkiismeretes és a főpap előtt nem gyanus, és ezt a főpap költségén a dézsmalókkal ki kell küldeniök.

3. §. Ennek, a nemesek közül megválasztott embernek pedig a törvényszék színén nyilvános esküt kell tennie, hogy tudniillik mind a főpappal, mind a megye lakosaival szemben hűségesen fog eljárni s nem engedi meg, hogy olyasmi történjék, a mi valamelyik félre nézve méltatlan, rossz vagy igazságtalan, és hogy egyik félnek sem fog inkább kedvezni, mint a másiknak.

4. §. És ha ezek a dézsmalók a kirovást nem igazságosan és nem az ilyen módon megválasztott embernek meggyőződése és ítélete szerint hajtják végre és az előbb említett rendelkezésekkel és intézkedésekkel vakmerően ellenkezni merészelnének; az a választott ember a kirovókat hagyja ott és tovább ne merjen velük menni.

5. §. És ha ezt az ez iránt megkeresett főpap jóvá nem tenné és helyre nem hozná, elhatároztuk, hogy ha erről a királyi felség, törvényes és elégséges bizonyítás alapján, bármikor biztos tudomást szerez, az ilyenek (minthogy a korábbi decretumokban a dézsma beszedése tárgyában épenséggel semmi büntetés sincs rájuk kiszabva), előzetesen megejtett igazságos és gondos vizsgálat után

a magunk és az összes főpap urak, bárók, előkelők és országlakosok közös és egyetértő akaratából ebbe az örök erőben maradandó büntetésbe essenek:

6. §. Hogy az ilyen főpap vagy más egyházi személy a maga dézsmáját pénzül többé soha se követelhesse, hanem azokból a dolgokból tartozzék természetben beszedni és összegyűjteni, a melyeket a föld termett, úgy mindazonáltal, hogy a dologban mind a két fél csalárdság és ármány nélkül, őszintén és igazságosan járjon el.

11. CÍKKELÝ.

A dézsmát a szokott bírságokkal kell behajtani.⁽²⁾

Továbbá, hogy a dézsmát az ismeretes és megszokott bírságokkal és nem másképen kell behajtani.

12. CÍKKELÝ.

A dézsmát a szerint kell behajtani, a mint azt a főpappal mindenki elintézte.⁽²⁾

Továbbá, hogy a dézsmát a decretum és szokás, meg a szerint kell behajtani, a mint azt mindegyik főpap ur a maga megyéjével elrendezte és elintézte.

13. CÍKKELÝ.

Azoknak a büntetése, a kik a dézsma tekintetében a királyi felségnél igaztalan panaszt tettek.⁽²⁾

Továbbá, hogyha valaki a dézsma beszedés tárgyában a király előtt igazságtalan panaszt emelt, végeztük és határoztuk: hogy az ilyen, a valóság kiderítése és igazságtalan panasznak bebizonyulása után, legott nyelvváltságon maradjon.

14. CÍKKELÝ.

Köztörvényszéket szent Márton napjáig nem kell tartani.

Továbbá határoztuk és végeztük: hogy mi, előbb nevezett Mátyás király, Magyarországnak kebelében szent Márton hitvallónak legközelebb jövő napjától ugyancsak a közvetlenül rá következő Szent Márton napjáig köztörvényszéket nem fogunk tartatni.⁽³⁾

(1) V. ő. fenn (389. l.) e decr. 1. cikkelyét.

(2) V. ő. a Szt. László I. k. 33. feje. kapcsán idézett törvényeket, továbbá fenn 1474: IV. t. cz.

(3) V. ő. az 1434: X. t. cz., az 1458: IV. t. cz., az 1464: V. t. cz., az 1478: XIII. t. cz., az 1486: III. t. cz. (Ó.) L. még HK. II. R. 2. cz. 5. §.

§. 1. Interea autem domini praelati, et barones, ceterique regni proceres providere, et de alio modo cogitare habebunt; quo malefactores extirpentur.

§. 2. Quod, si fiet; nos tandem hujusmodi generale judicium non solum non celebrare pollicemur, verum etiam insuper ita deponemus, et abolebimus, quod nunquam amplius in ipso regno nostro celebretur.

ARTICULUS 15.

De donationibus jurium possessionariorum, per notam infidelitatis, sive defectum seminis, aut alia ex quacunque causa; quod contradictores, infra anni integra spatium, a die statutionis computandi, sua privilegia exhibere teneantur.

Item, quia illis donationibus, quas nos Matthias rex praefatus, servitoribus nostris, de illis bonis, quae ad sacram coronam sive per infidelitatis notam, sive per defectum seminis, aut alia ex quacunque causa devolvantur, facere consuevimus, multi tempore statutionis contradicere soliti sunt.

§. 1. Conclusum, et dispositum est; quod tali donationi nostrae, contradicentibus, terminus unius anni deinceps praefigatur, et interim in dominio talium bonorum relinquuntur.

§. 2. Elapso autem anno uno, illo die; quo statutio donationis, nostrae fiebat, jura, et privilegia sua coram nobis producere debeant.

§. 3. Quibus productis, si illos contradictores, jus plenum habere compererimus: ipsos in pacifico dominio ipsorum bonorum perpetue relinqueamus.

§. 4. Si autem producere non possent, aut non curarent: extunc donatio ipsa vigorem habeat, et illi, cui donaverimus, statuuntur: fructusque possessionum collatarum infra id temporis perceptos: ipsi contradictores restituere teneantur.

§. 5. Quodsi jura, et privilegia sua, apud manus alienas fore allegaverint: dimidio anno ante termini scilicet praefigendi completionem, nobis revelare teneantur.

§. 6. Nos vero tales, apud quorum⁽¹⁾ manus fuerint: ad eorum jurium, et privilegiorum restitutionem compellere, et adstringere per omnia remedia habeamus.

ARTICULUS 16.

Capitulorum et conventuum de testimoniis; qui disposito eis salario contentari nollent.

Item, quia in praesenti dieta⁽²⁾ seu conventionione, plurimi regnicolae conquesti sunt; quod capitula, et conventus sigillis utentes, in emittendis eorum testimoniis, incolas regni, ultra dispositum eis salarium gravarent, et ad vota eorum taxarent.

§. 1. Conclusum itaque super hoc, et definitum est; quod comitatus, in quo deinceps id fieri contingeret, nobis Matthiae regi praefato, rescribere sub firmo juramento teneatur: nosque tales inordinationes rectificare, atque eos, qui tales inordinationes temere committere praesumpserint, taliter punire, et castigare habeamus; quod etiam ceteri ab eis exemplum capiant.

ARTICULUS 17.

Citationes et monitiones, non generales sed expressis nominibus citandorum, ac expressa causa; dentur ab ecclesiasticis iudicibus.

Item, quod praelati ecclesiarum, et eorum vicarii, citationes, et⁽³⁾ monitiones generales, non expressis illorum nominibus, contra quos hujusmodi citationes, vel monitiones peterent, dare non debeant: neque etiam personas laicas, et saeculares, pro levibus causis, et praesertim illis, quae ecclesiasticum forum non concernunt advocare.

§. 1. Sed, cum citationes aliquas, vel etiam monitiones, ad alicujus instantiam decernunt: expressis illorum citandorum, vel monendorum nominibus, et causis, pro quibus citari, vel moneri debent, decernant.

§. 2. Et pro levibus causis, citationes non decernant, sed unumquemque, sive ecclesiasticorum, sive laicorum ad suum patronum remittant.

§. 3. Si vero aliqua essent causa, mere ecclesiasticum forum concernentes: in his unusquisque saecularium, vel ecclesiasticarum personarum, coram ordinario suo primum prosequatur: et deinde si contentus illius iudicio non fuerit; ad suum metropolitanum appellat, et sic consequenter.

§. 4. In decernenda tamen citatione, et monitione, ab uno quoque juramentum de calumnia exigatur.

(1) Az eredetiben «quorum» helyett «quorum scilicet» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben a «dieta» helyett «dies» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «et» helyett «vel» áll. (K. és Ó.)

1. §. A főpap uraknak és báróknak és az ország többi előkelőinek azonban kötelességük létesen időközben intézkedni és más módot ki-gondolni, a mely szerint a gonosztevőket ki-lehessen irtani.

2. §. A mi, ha megtörténik, Mi nemcsak megígérjük, hogy azután ilyen köztörvény-széklet nem fogunk tartani, hanem ezen felül azt meg is szüntetjük és eltöröljük, úgy, hogy annak az országban többé soha se legyen helye.

15. CZIKKELY.

A birtokjogoknak hűtlenség vétke vagy megszakadás czimén avagy más rala-mely okból való adományozásairól; hogy az ellentmondók az íktástól számi-tandó egy egész éven belül kötelesek: kiváltságleveleiket felmutatni.⁽¹⁾

Továbbá, mivel azoknak az adományoknak, melyeket mi, előbb említett Mátyás király szolgáink részére azokból a fekvő jószágokból szoktunk tenni, melyek akár hűtlenség vétké-nek, akár megszakadásnak czimén vagy bár-mely más okból háramlanak koronánkra, az ík-tatás alkalmával sokan ellent szoktak mondani.

1. §. Határoztuk és rendeltük, hogy azok részére, kik az ilyen adományunknak ellent-mondanak, ezután egy egész évi határidőt kell kitűzni és akkóben az ilyen fekvő jó-szágok birtokában benne kell őket hagyni.

2. §. Egy év elteltével azonban, azon a napon, melyen az adományunkba való beiktatás történt, jogaikat és kiváltságleveleiket fel kell előtünk mutatniok.

3. §. A melyeknek fölmutatás után, ha azt találjuk, hogy azoknak az ellentmondóknak teljesen igazuk van, örökösen benne hagyand-juk őket e fekvő jószágok uralmában.

4. §. Ha pedig nem tudnák vagy nem akar-nák fölmutatni, akkor az adomány tartsa meg erejét és azokat kell beiktatni, a kiknek ré-szére az adományt tettük, és amaz ellent-mondók kötelesek az adományozott birtokok-nak időközben szedett jövedelmét visszaadni.

5. §. Hogyha azt állítanak, hogy jogaik és kiváltságleveleik idegen kézen vannak, ezt fél-évvél azelőtt, semmint tudniillik a kitűzendő határidő letelének, tudtunkra kell adniok.

6. §. Mi pedig kötelesek leszünk azokat, a kiknek kezén az ő jogaik és kiváltságleveleik vannak, minden eszközzel ezek visszaadására kényszeríteni és szorítani.

16. CZIKKELY.

A káptalanok és conventek bizonyosságai-ról, kik a részükre megállapított fizetés-sel meg nem akarnának elégedni.⁽²⁾

Továbbá mivel a jelen országgyűlésen vagy gyűlekezetben igen sok országilagok panaszkodott, hogy a pecséttel élő káptalanok és conventek, bizonyosságaik kiküldése alkalmából, az ország lakosait a részükre rendelt fizetésen túl terhelik és tetszésük szerint róják meg díjakkal:

1. §. Határoztuk hát és végeztük e tárgy-ban, hogy az a megye, a melyben ez meg-találma történni, hű eskü alatt tartozik azt nekünk, említett Mátyás királynak megírni, és a mi dolgunk lesz az ilyen rendelkezéseket helyreigazítani, valamint azokat, a kik e ren-deltenségeket vakmerően elkövetni merészlik, úgy megfenyíteni és megbüntetni, hogy a többiek is példát vegyenek róluk.

17. CZIKKELY.

Az egyházi bírák ne általános idézéseket és megintéseket adjanak ki, hanem oly-a-nokat, a melyekben az idézendők meg-vannak nevezve és az ügy meg van jelölve.⁽³⁾

Továbbá, hogy az egyházak főpapjai s ezek helyettesei általános idézéseket és meginté-seket, azok neveinek kitétele nélkül, a kik ellen ez idézéseket és megintéseket kérték, ne adjanak ki, sem pedig csekély s különö-sen oly ügyek miatt, melyek az egyházi bi-róság elébe nem tartoznak, polgári és világi személyeket törvénybe ne híjanak.

1. §. Hanem a mikor valakinek kérésére idézéseket vagy akár megintéseket rendelnek el, tegyék ezt az idézendők vagy meginten-dők neveinek és az ügyeknek megjelölésével a melyekben azokat idézni vagy meginteni kell.

2. §. És csekély ügyek miatt ne rendeljék el az idézést: hanem mindenkit, úgy egyházi, mint világi személyt, saját ura elébe küldjenek.

3. §. Ha pedig oly ügyek fordulnak elő, melyek tisztán egyházi bíróságok elé tarto-znak, ezeket minden világi vagy egyházi sze-mély először saját püspöke előtt perelje és aztán, ha ennek az ítéletével meg nem elé-gednék, felebbezzon az ő érsekéhez és így tovább.

4. §. Az idézés és megintés elrendelése al-kalmával azonban mindenkitől patvarsági es-küt⁽⁴⁾ kell követelni.

(1) V. ő. az 1435 (II.) XVII. t. cz.; 1486: XXVII. t. cz. 2. §.. 1563: XLVI. t. cz. Hk. I. R. 13., 14., 30., 32., 63., 66. cz.

(2) V. ő. 1435 (II.) X. t. cz., 1495: XXIII. t. cz.; Hk. II. R. 16., 46. cz.

(3) Az egyházi bíróság elébe tartozó ügyekre nézve l. az 1438: IX. t. cikket és az ennek kap-csán idézett t. cikkelyeket. (Ó.)

(4) A patvarkodási esküre nézve l. az 1367: XXVII. t. cz. (Ó.)

Conclusio et confirmatio.

Quos quidem articulos, nos Matthias rex præfatus, per nos, ac dictos dominos prælatos, et barones, nec non procures, et electos nobiles, modo præmisso, de beneplacita omnium voluntate, et consensu, pro bono communitam spiritualium, quam etiam sæcularium generaliter confectos; acceptamus, approbamus, et perpetuo duraturos, observaturosque ratificamus: harum nostrarum vigore, et testimonio literarum mediante.

§. 1. Datum Budæ in festo divisionis apostolorum, anno domini, millesimo quadringentesimo, octuagesimo primo: regnorum nostrorum, Hungariæ anno vigesimo quarto, Bohemici vero tredecimo.

ARTICULI PRONUNCIATI DE OFFICIO PALATINATUS:

cum comes Emericus de Zápolya, per Matthiam regem, ex consensu regnicolarum electus in palatinum esset.⁽¹⁾

Quoniam præsens diata, sive congregatio regnicolarum, pro eligendo, et sufficiendo novo palatino instituta est, eam ob rem, qualis eligi debeat, et quæ ad ejus officium, ex antiqua ordinatione pertineant: præterea quæ ipse, ex suscepto officio exercere, et peragere debeat, ante omnia diligenter consideranda, et annotanda sunt:

§. 1. Ut his cognitis, saniori, maturiorique consilio, electio ipsa tractari, et talis eligi possit, qui necessarias in se condiciones habeat, et onus sibi injunctum pro regni honore, commodo statu; tranquillitate, et conservatione: prudentia, consilio, et auctoritatis tempore,⁽²⁾ moderari, et ejus defensionem prospicere sciat, et valeat.

ARTICULUS 1.

Palatinus, in electione regis habet primum votum.

Imprimis; ex vetusta majorum ordinatione, sancitum, et constitutum est; quod, si quando regium semen deficere contigerit, et de electione novi regis

(1) Ezek az úgynevezett *nádori czikkelyek*, a magyar törvénytárt megelőző korban közkézen forgott kézirat gyűjtemények (codevek) közül föl voltak véve: a *Festetics*-féle, a *Kollár*-féle I., az *Illosray*-féle, a *Nadasdy*-féle nagyobb és kisebb, a *kassai*, *Battyáni* bíbornok-féle, az *egyetemi könyvtári*, a herczeg *Eszterházy*-féle és *Ruday*-féle (XV. századbeli) codevekben. A törvénytárban levő eme szöveg a decretumok szokásos bevezetését és záradékát nélkülözvén, teljesnek nem tekinthető.
(K. és Ó.)

(2) Az «*auctoritatis tempore*» helyett a régebb kiadásokban ez áll: «*auctoritate sua supportare, atque Regia habenas necessitatis tempore*». (Ó.)

Befejezés és megerősítés.

Mely cikkelyeket, mint olyanokat, a melyeket mi és a nevezett főpap urak és bárók, úgy szintén az előkelők és választott nemesek az említett módon mindannyiunknak helyeslő akaratából és beleegyezésével általában úgy az egyháziaknak mint a világiaknak közös javára alkottunk, elfogadunk, jóváhagyunk és jelen levelünk erejénél és bizonyosságánál fogva örök időkre való fenmaradás és tiszteletbentartás végett megerősítünk.

1. §. Kelt Budán az apostolok oszlásának napján, az Úrnak ezernégyszáznolczvanegyedik esztendőjében, magyarországi uralkodásunknak huszonnegyedik, a csehországinak pedig tizenharmadik évében.

A NÁDORI TISZTSÉG TÁRGYÁBAN HOZOTT CZIKKELYEK,⁽¹⁾

a midőn Mátyás király az országlakosok beleegyezésével Zápolya Imrét tette nádorrá.

Miután a jelen országgyűlés vagy az országlakosoknak ez a gyülekezete uj nádor választása és beállításra czéljából lett elrendelve, ugyanazért, mindenekelőtt azt kell éretten megfontolni és beiktatni, hogy kit kell megválasztani, mi tartozik, régi határozat erejénél fogva az ő tisztére és hogy felvállalt tiszténél fogva, mit kell tennie és végeznie.

1. §. Hogy ezt megértvén, a választást annál józanabb és érettebb tanácskozással beszélhessük meg és olyant lehessen megválasztani, a kiben a szükséges kellékek megvannak és a ki alkalmas és képes arra, hogy a rábízott terhet az ország becsületére, javára, nyugalma és megtartására okosságával, bölcsességével és hatalmával elviselje és az ország gyepőit szükség idején kormányozza s annak megvédéséről gondoskodjék.

1. CZIKKELY.

A nádort a királyválasztásnál az első szavazat illeti.⁽²⁾

Először: az ősök régi intézkedésénél fogva végeztük és megállapítottunk, hogy ha valamikor a király magva találna szakadni és uj királyválasztásról

(1) E cikkelyek 1485-ből valók. A nádori hatalomról v. ö. Hk. I. 30. cikk 3. §. és 94. cz.; Szt László III. k. 3. fejezet, 1222. évi aranybulla 8. és 30. cikk, 1439: II. t. cz., 1486: LXIII. és LXVIII. t. cz., 1492: XXXIII. és LXXIII. t. cz., 1498: XLIII., XLVII. és LXX. t. cikk, 1507: I., II., t. cz., 1526: II. és XLI. t. cz., 1536: XVI. t. cz., 1552: XXIV. t. cz., 1554: VI. t. cz., 1555: I., II. és IV. t. cz., 1589: XXXVIII. t. cz., 1574: XVIII., 1585: III. t. cz., K. e. 1608: III. t. cz., K. u. 1608: XVIII. és XX. t. cz., 1609: IV. és XXVII. t. cz., 1613: VII. és XVI. t. cz., az 1618: III., IV., XXII., LI., LII., LVI., LXVI. és LXXI. t. cz., az 1622: II., XI., XIX., XX., XXI., XXXI., XLIII., LXIII. és LXIX. t. cz., az 1625: XIII., LII., LVI. és LX. t. cz., az 1635: XIX. és LXXXVIII. t. cz., az 1638: I., XI., XXXII. és LX. t. cz., az 1647: LXI., LXVIII. és CLI. t. cz., az 1649: III., V., LXXVII. és XCIX. t. cz., az 1653: XL. t. cz., az 1655: I., XVII., XXXVIII. és LXXVI. t. cz., az 1659: I., XXX., XXXIV., LXXVI. és LXXXVIII. t. cz., az 1662: III. és V. t. cz., az 1681: I., XVIII. és XLVI. t. cz., 1687: X. t. cz., az 1715: V., XXI. és XXXIII. t. cz., az 1723: IV., XXIV. és XCVII. t. cz., az 1741: IX. és XX. t. cz., az 1751: II. és XXV. t. cz., 1790: V., az 1791: V. t. cz., az 1805: I. és II. t. cz., az 1808: II., III., IV., VII. és VIII. t. cz., 1836: XXVI. t. cz. (Ó.) — 1844: XI. t. cz. 13. §.; 1848: III. és XXVIII. t. cz.; a nádorválasztás elhatalasztásáról v. ö. 1867: VII. t. cz. 1. §. (Ó.) A fenti t. cikkelyek hatálya az 1867: VII. t. cz. rendelkezése folytán fel van függesztve, de nincs megszüntetve. *M.*

(2) A királyválasztás felfüggesztésének ideje alatt (1723: III. t. cz.) a nádor e jogosultságát pótolta

tractaretur; in ipsa electione palatinus, ex officii dignitate, primam vocem semper habeat.

ARTICULUS 2.

Tutor, vel curator hæredis regni, palatinus.

Secundo; si quispiam regum, hæredem in tenera ætate constitutum, reliquerit, palatinus ex officio tenetur, et debet, illum, tanquam tutor, in regnis, et dominiis paternis conservare, et fideliter defendere.

§. 1. Cui quidem palatino interim, quoad hæres ipse in adultam pervenit ætatem; universi illius subditi, et regnicolæ, perinde ac vero domino, et regi, semper obedire, et in omnibus rebus obtemperare teneantur.

ARTICULUS 3.

Diaetas indicere, rege non existente, aut infante existente, potest.

Tertio; si regium semen deficere contigerit, infra id tempus, quoad novus rex eligeretur, aut etiamsi, ut præfertur, hæres in tenera ætate relinquatur; palatinus ejus tutor habet semper, ex officio; pro rebus, et necessitate regni, et etiam illius hæredis, facere, et indicere diaetas, quascunque opportunas duxerit.

§. 1. Cui, ut præfertur, regnicolæ semper parere, et morem gerere debent, et tenentur.

ARTICULUS 4.

Est capitaneus generalis.

Quarto; si quando urgeret regni necessitas, et opus esset, ut pro ejus necessitate, et necessaria defensione regnicolæ insurgerent; palatinus, ex suscepto officio debet esse generalis, et supremus capitaneus regni, et regnicolarum, et illos gubernare: juxta tamen voluntatem, et arbitrium regiae celsitudinis.

ARTICULUS 5.

Discordias sopire et sedare habet.

Quinto; quod si quæ differentiæ, sive seditiones, aut aliæ controversiæ inter regnicolas forte contingerent; palatinus autoritate officii providere, illasque sedare, et complanare, atque nocentes juxta demerita punire, nec non commissa emendare, et rectificare debet.

§. 1. Dignitate tamen, et auctoritate regia, salva semper remanente.

folyna tanácskozás, a választásban, hivatala méltóságánál fogva, mindenkor a nádoré legyen az első szavazat.

2. CZIKKELY.

A nádor az ország örökösének gyámja vagy gondnoka.⁽¹⁾

Másodszor: ha valamely király kiskoru örökösét hagyja maga után, a nádor tisztnél fogva mint az ő gyámja tartozik és köteles őtet apai országaiban és uradalmaiban megtartani és hűségesen megvédelmezni.

1. §. A mely nádornak időközben, míg az örökös felserdült korát eléri, ennek összes alattvalói és országlakosai épen úgy tartoznak engedelmeskedni s magukat minden dologban alárendelni, mint valódi uroknak és királyuknak.

3. CZIKKELY.

Király nem létében vagy annak gyermekkorában országgyűléseket hirdethet.⁽¹⁾

Harmadszor: ha királyi magszakadás találna bekövetkezni, az alatt az idő alatt, a míg új királyt választanak vagy akkor is, ha, mint említve volt, az örökös gyermekkorban maradna hátra, mindenkor az ő gyámjának a nádornak dolga leszen, tisztnél fogva az ország, sőt az örökös dolgának és szükségének érdekében is országgyűléseket elrendelni és hirdetni, a melyek megtartását épen alkalmasnak tartja.

1. §. A kinek, mint az imént mondtuk, az országlakók mindenkor engedelmeskedni s magukat alárendelni tartoznak.

4. CZIKKELY.

Ő a főkapitány.⁽²⁾

Negyedszer: ha valamikor az ország megszorult helyzete sürgősen kívánná és szükséges volna, hogy az országlakosok annak szüksége és szorgos megvédése érdekében fölkeljenek, a nádornak kell, az ő fölállalt tisztnél fogva, az ország és országlakosok közönséges és főkapitányának lenni és azokat vezetni, mindazonáltal a királyi felség parancsához és határozatához képest.

5. CZIKKELY.

Az egyenetlenségeket tartozik lecsillapítani és elfojtani.⁽¹⁾

Ötödször: ha az országlakók között netán holmi meghasonlások vagy veszekedések avagy más vitalkozások fordulnának elő, a nádor tiszti hatalmánál fogva, ezekre vigyázni, és azokat elfojtani s kiegyenliteni, valamint a bűnösöket érdemük szerint megbüntetni, ugyszintén a történeteket jóvá tenni s helyreigazítani tartozik.

1. §. Mindazonáltal a királyi méltóság és hatalom mindenkor épségben maradván.

az a már korábban nyert törvényes előjoga, hogy koronázáskor a koronát ő teszi a király fejére az esztergomi érsekkel együttesen v. ő. erről még 1649: LXXVI. t. cz., 1681: II. és XXV. t. cz., 1681: I., 1791: V. és XVII. t. cz. Márkus.

(1) V. ő. 1681: I. t. cz.

(2) E czikkelyt megerősítik: 1600: LXVI., 1623: XXI. és XXIII., 1681: I., 1715: XXI., 1791: V., 1808: II. és 1848: XXVIII. t. cz. Márkus.

ARTICULUS 6.

Differentiam inter regem et regnicolas componere habet.

Sexto ; quod si quando differentiam, sive discordiam, inter regem, et regnum oriri forte contingeret ; palatinus ex officio debet esse mediator, et se interponere, atque illos, adhibita omni diligentia, cura, studio, et sollicitudine, fideliter componere.

ARTICULUS 7.

Audire oratores rege audire eos nequeunte.

Septimo ; si quando contingeret regem simplicem, aut negligentem esse, ad audiendum oratores, vel etiam ad respondendum illis ; palatinus ex officio providere, et illius defectum supplere debet, et tenetur.

ARTICULUS 8.

Querimonias ad aures regis deferre.

Octavo ; si bona aliqua donantur per regiam majestatem, et contradictores apparuerint, causabunturque ; injuste per suam majestatem fuisse donata ; debent palatino conqueri, et ille ad aures regias hujusmodi querelas, quamprimum referre tenetur.

§. 1. Sie vero rex abesset ; nihilominus accepta querela, tenetur illi quamprimum significare : et similiter rogatum facere ; quo majestas sua præfigat terminum, et locum, ubi, et quando, ipsa querela revideatur, discutiatur, et definiatur.

ARTICULUS 9.

Judicium regni maximus.

Nono ; palatinus ex officio habet quemlibet regnicolarum, sive prætextu jurium possessionariorum, sive actuum potentiariorum, ad instantiam querulantium in jus vocare.

§. 1. Et hac in re ; adeo amplam potestatem, jurisdictionem, et auctoritatem habet ; ut dempta regia dignitate, nullus omnino justitiariorum amplior, sed neque parem habeat.

§. 2. Alii quippe judices regni, in causis duntaxat actuum potentiariorum, et non jurium possessionariorum, ex antiqua limitatione, et relatione, citationes, seu evocationes decernere, et sententias ferre habent.

§. 3. Cæterum, si qui jure coram palatino in birsagiis, aut aliis judiciorum oneribus convincantur, illis ejusmodi onera, regia celsitudo non tam ordinaria, quam absoluta potentia, et auctoritate, relaxare quidem potest : non

6. CZIKKELY.

A király és országlakók között támadt viszályt ki kell egyenlitenie.⁽¹⁾

Hatodszor: hogy ha valamikor a király és ország között viszály vagy egyenetlenség találna támadni: a nádornak tiszténél fogva közbenjárónak kell lennie s köteles közbelépnie és őket egész tapintattal, gondossággal, minden igyekezettel és buzgósággal hűségesen kibékítenie.

7. CZIKKELY.

Ki kell hallgatnia a követeket, ha ezt a király nem tehetné.⁽²⁾

Hetedszer: ha valamikor megtörténnék, hogy a király együgyűségből vagy hanyagságból a követeket ki nem hallgatná vagy nem is felelne nekik, a nádornak erre tiszténél fogva ügyelnie kell és köteles annak hibáját helyrehozni.

8. CZIKKELY.

Köteles a panaszokat a király elébe terjeszteni.

Nyolczadszor: ha a királyi felség fekvő jószágokat adományoz és ellentmondók jelentkeznének és felhoznák, hogy a király azokat igazságtalanul adományozta: a nádornál kell panaszt tenniök és ez tartozik az efféle panaszokat mentül előbb a király tudomására hozni.⁽³⁾

1. §. Ha pedig a király távol lenne, mindamellett köteles a panasz meghallgatása után a királyt mentül előbb értesíteni és egyuttal megkérni, hogy ő felsége határnapot és helyet tűzzön ki, a mikor és a hol e panaszt megvizsgálni, megvitatni és elintézni kellessék.

9. CZIKKELY.

Ő az ország legfőbb bírása.⁽³⁾

Kilenczedszer: a nádor az ő tiszténél fogva köteles bármely országlakót a panaszlók kérésére akár birtokjogok, akár hatalmaskodások tárgyában törvénybe idézni.⁽⁴⁾

1. §. És e részben akkora hatalma, joghatósága és méltósága van, a melynél nagyobb, de még csak ahhoz hasonló is, a királyi méltóság kivételével, egyáltalán semmi igazságszolgáltatónak sincsen.

2. §. Az ország más bírái ugyanis, régi szabálynál és megállapodásnál fogva, csakis hatalmaskodások és nem birtokjogok dolgában rendelhetnek el idézéseket vagy perbehívásokat és hozhatnak ítéleteket.

3. §. Azután meg, azoknak, kiket a nádor előtt marasztalnak törvény útján birságokban vagy más törvénykezési terhekben, az ilyen terheket a királyi felség nem annyira a maga rendes, mint inkább korlátlan hatalmánál és méltóságánál fogva engedheti el; mindazon által ezt nem kell megtennie,

(1) V. ö. az 1222. évi aranybulla 31. cikkét. 1492: XXXIII., 1574: XVIII., 1681: I. t. cz. és a Hk. II. R. 39. cz.

(2) V. ö. 1647: LXXIII., 1635: XVII., 1681: I. t. cz.

(3) A nádor bírói jogköréről v. ö. Hk. I. R. 30. cz. 3. §., továbbá 1486: XX., XXVII., LIV., LXVIII. t. cz.; 1492: X., XXXII., XXXV., XXXVI., XLIX., LX., LXX. t. cz.; 1507: I. és II. t. cz.; 1508: VIII., 1542: VIII., 1535: I., 1536: XXV. K. e. 1608: XX., 1613: VII., 1618: IV., LXVI., LXI., 1622: II. és XIX., 1625: LII. és LX., 1635: XIV. és XIX., 1638: I. 1653: LXXVI., 1659: XXXIV., LXII. és LXXXVIII., 1662: V., 1681: I. és XVIII. 1715: XL., 1723: XXI. t. cikkek. A jelenlegi bírói szervezettel a nádor bíráskodási joga épp oly kevésbé hozható összhangba, mint a nádori tiszt általában a felelős minisztérium intézményével.

Márkus.

(4) V. ö. az 1222. évi aranybulla 8. cikkét.

tamen debet: quia palatinus de birsagiis ipsis, pro suo arbitrio, semper disponere potest.

§. 4. Aliis autem, qui coram cæteris iudicibus convincuntur, regia sublimitas libere, et directe, de ordinaria sua potentia, onera ipsa relaxare semper potest.

ARTICULUS 40.

Absente rege est locumtenens.

Decimo; quod regiam majestatem sive in exercitu, sive aliter extra regnum agere si contingat; palatinus ex officio debet in regno semper esse locumtenens, et cum aliquibus penes ipsum deputandis (quorum tamen ipse caput, et superior esse debet) omnia facere, et exercere, quæ rex ipse posset, et deberet, potest.

§. 1. Demptis tamen gratiis, et donationibus jurium, ad coronam devolutionum.

§. 2. Præterea aliis illis, quæ directe ad regiam dignitatem, ex antiqua ordinatione, pertinuerunt semper.

ARTICULUS 41.

Palatinus, iudex Comanorum: et salarium ejus.

Undecimo; habet palatinus ex officio, iudicare totam Comaniam, et est semper comes, et iudex Comanorum.

§. 1. A quibus, pro hujuscemodi officio, et labore debet habere, quoad annum tria millia aureorum: prout hoc ex literis Ludovici, et

aliorum regum prædecessorum, manifeste colligitur.

ARTICULUS 42.

Dalmatiæ iudex.

Duodecimo; tota Dalmatia subiacere debet iudicio palatini, et pro proventus, habet in illa certas insulas

MATTHIÆ I.

DECRETUM SEXTUM.⁽¹⁾

Matthias, Dei gratia, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiae, Ramæ, Serviæ, Galliciae, Lodomeriæ, Comaniæ, Bulgariæque rex; ac Silesiæ, et Lucemburgensis dux, marchioque Moraviæ, et Lusatiae: ad perpetuam rei memoriam.

§. 1. Decet reges, principes, qui superna dispositione in supremæ dignitatis specula constituuntur, non solum armis, verum etiam legibus esse decoratos, et bonorum, stabiliumque potius institutorum rigore; quam abso-

(1) Ennek a decretumnak eredetije feltalálható a bécsi udvari titkos levéltárban. (L. Kovachich József Miklós id. m. 21. lap.) (K. és Ó.)

mert a nádor ezekről a birságokról mindenkor saját akarata szerint rendelkezhetik.

4. §. Ellenben másoknak, kiket a többi bírák előtt marasztalnak el, a királyi felség e terheket rendes hatalmánál fogva mindenkor szabadon és egyenesen elengedheti.

10. CZIKKELY.

A király távollétében ennek helytartója.⁽¹⁾

Tizedszer: hogy ha a királyi felség a hadseregben vagy különben az országon kívül találta tartózkodni a nádornak az ő tiszténél fogva ez országban mindenkor helytartónak kell lennie, és némely melléje rendeltékekkel (kiknek mindamellett ő legyen a feje és felebbvalója) mindent tehet és végezhet, a mit a király tehetne vagy köteles volna megtenni.

1. §. Kivéve mindazonáltal a kegyelmezést és a koronára háramlott jogok adományozását.⁽²⁾

2. §. Ezen kívül még egyéb dolgokat, melyek régi rendtartásnál fogva, mindenkor egyenesen a királyi méltóságra tartoztak.

11. CZIKKELY.

A nádor a kunok bírája; és annak fizetése.⁽³⁾

Tizenegyszer: a nádor tiszténél fogva, egész Kunország felett bíraskodik és a kunoknak örökös ispánja s bírája.

1. §. A kiktől eme tisztségeért és fáradságáért évenként három ezer aranyat kell

kapnia, a mint ez Lajos és más királyi elődök leveleiből nyilván kitűnik.

12. CZIKKELY.

Ő Dalmátia bírája.⁽⁴⁾

Tizenketteszer: egész Dalmáciának a nádor bírói hatalma alatt kell lennie és jövedelmül ott bizonyos szigetei vannak.

I. MÁTYÁS

HATODIK DECRETUMA.⁽⁵⁾

Mátyás, Isten kegyelméből Magyarország, Csehország, Dalmácia, Horvátország, Ráma, Szerbia, Galiczia, Lodomeria, Kunország és Bulgária királya, Szilézia és Luxemburg hercege, Morvaország és Lusitza örgrófja: a dolog örök emlékezetére.

1. §. Illő dolog, hogy a királyok és fejedelmek, kik mennyei rendelésből a legfőbb méltóság diszes helyét foglalják el, ne csak fegyverekkel, hanem törvényekkel is ékeskedjenek, s hogy alávetett népeiket s egyszersmind biro-

(1) V. ő. 1848: III. t. cz. 2., 3., 8., 9., 11. §§., 1867: VII. t. cz. A nádorról mint kir. helytartóról korábbi törvényeinkben l. még 1536: XVI., 1553: I. (11., 12. §§.) k. e. 1608: XVIII., 1613: VII., 1618: IV., 1622: II. (13. §.) 1638: XXXII., 1649: VIII. (3. §.), 1655: I., 1659: I. (8. §.) és XXXII., 1745: XXXIII., 1723: IV., 1741: IX. t. cz. 1723: XCVII. t. cz. Márkus.

(2) V. ő. erre nézve az 1715: XXXIII. t. cz.

(3) V. ő. 1498: XLVII., 1526: XII. t. cz., 1715: XXXIV. t. cz., 1751: II. és XXV. t. cz., 1790: 1790: V. t. cz. 1848: XXV. és XXVIII. t. cz. A Jász-Kun kerületek közigazgatási különállását megszüntette az 1870: XLII. t. cz. Márkus.

(4) Dalmátia tényleg nem, csak jogilag tartozik ez idő szerint Magyarországhoz (v. ő. 1868: XXX. t. cz. 68. §. utolsó pont). A 12. cikkelyben említett szigetekről sehol sem találunk részletesebb felvilágosítást. Márkus.

(5) Ez a decretum 1486-ból való. Ez az, a melyet — a Corpus Juris korábbi kiadásai nyomán — némelyek Mátyás király nagyobb decretumának neveznek (kalis Matthiae regis decretum maius vocatum). Az 1486. évi decretumról v. ő. még Kovachich M. Gy. Supplementum ad vestigia comitorum II. k. 253—266. l.

lutæ potentiaë, vel damnandæ abusionis severitate, populos subjectos, et simul imperii sui habenas moderari.

§. 2. Proinde ad universorum notitiam volumus pervenire: quod postquam nos maximo, et inexpectato Dei munere, ac ejusdem ineffabili, incomprehensibilique providentia, ac hoc regiae dignitatis fastigium (licet immeriti) sublimati fuimus, semper in animo volvimus, semper cogitavimus, et cordi semper habuimus, ut eas inordinationes, et perditas abusiones, quæ in hoc regno, prædecessorum nostrorum, serenissimorum dominorum regum, et nostra etiam tempestate hactenus, potissimum vero in judiciis fuerunt, abolere, et extinguere: utque statuta, et decreta, ita salutaria, ita stabilia condere possemus, quæ ad laudem, et gloriam imprimis redemptoris nostri, ac deinde nostrum, ac totius regni nostri honorem, salutem, commodum, et tranquillitatem condita plane dignoscerentur: quæque pro legibus, et jure scripto perpetuo haberentur, nec unquam illa pro arbitrio variare, aut novas, et contrarias leges, cuiquam ferre liceret, prout hactenus, in cujuslibet novi regis assumptione factum fuisse non est obscurum.

§. 3. Fecissemusque satis huic sancto proposito, et desiderio nostro, nisi urgentissimis ipsius regni nostri necessitatibus, potissimum in orarum, finiumque ejusdem rectificatione, simul etiam atrocissimorum hostium exterminatione, quibus regnum ipsum refertum invenimus, præpediti fuissetus.

§. 4. Adeo quippe fines regni, partim per Bohemos, partim Alemannos, partim Turcarum continuas incursiones, partim vero vicinas alias nationes, et quidem omnes inimicæ distractæ, occupatæque fuerunt; ut nil prorsus, præter corpus regni, et id quoque diversis, ut præfertur, hostibus refertum, dilaceratumque restabat.

§. 5. Quibus rebus effectum est; ut hujusmodi salutare propositum, licet admodum necessarium, in aliud tempus differre sinus coacti.

§. 6. Et maxime; quia sperabamus, quod postquam hostes præfatos, qui pluribus annis regnum ipsum ferro, et igne vastaverant, et qui illud tanquam hæreditarium tenere posse jam non dubitabant, (sic enim in illo pedem fixerant, ut jam connubia etiam facere, et affinitates cum regnicolis contrahere cœpissent) superaremus; pacem, otium, et simul quietem e vestigio comparare, et ejusmodi desiderium commodius complere possemus.

§. 7. Veruntamen, sive operatione inimici generis humani, qui bonis, salutaribusque votis semper insidiatur; sive pravorum hominum suggestione, et effrænata dominandi libidine effectum est; ut spes, et opinio, nos in hac parte fefellerit.

§. 8. Nam postquam cum Dei auxilio hostes ipsos exterminavimus, et oras, finesque regni, omni ex parte, gravissimis licet laboribus; expensis, et multorum nostrorum cæde, non modo rectificavimus, verum etiam plurimum undique extendimus, et dilatavimus, jamque id, quod cordi semper habuimus, complere molimur: ecce serenissimus dominus Fridericus, romanorum imperator, et dux Austriæ, etc. quem perinde, ac patrem charissimum semper coluimus, et observavimus, et cui omnibus in rebus gratificari studuimus, bellum nobis, sicut præmittitur, longis, gravissimisque armis, fessis, et exhaustis indixit, et continuo regnum invasit, illudque gravi, et irrecupe-

dalmuk gyeplőit inkább jó és állandó intézmények szigorával, semmint a korlátlan hatalom és kárhozatos visszaélés keménységével kormányozzák.

2. §. Ezért mindenek tudására akarjuk hozni, hogy miután Istennek legnagyobb és váratlan kegyessége s annak ki nem mondható, fel sem fogható gondviselése Minket (bár érdemetlenül) a királyi méltóság e magas polczára felemelt, mindig elménkben forgattuk, folyton arra gondoltunk és váltig szívünkön hordtuk, hogy azokat a rendetlenségeket és megveszett visszaéléseket, melyek ebben az országban, a mi elődeink, az igen dicső király urak idejében és a mi időnkben is eddigelé, főképen pedig a törvényszékeken, előfordultak, megszüntethessük és kiirthassuk, és hogy olyan üdvös, olyan állandó szabályokat és decretumokat alkothassunk, a melyeken világosan meglátszassék, hogy mindenek előtt Megváltónk dicséretére és dicsőségére, és azután a Minmagunk meg egész országunk becsületére, üdvére, jólétére és nyugalomra alkottuk, és a melyeket mindenki örök időkre törvényekül és írott jogul ismerjen el és a maga fejéből soha senki meg ne változtathassa vagy azokkal ellenkező új törvényeket ne hozhasson, a mint ez köztudomás szerint, eddigelé minden új király elismerése alkalmával megtörtént.

3. §. Eleget is teszünk vala ennek a szent szándékunknak és óhajtasoknak, ha abban ez országunk legsürgősebb szükségéi meg nem gátoltak volna, kiváltképen, ha határait és végeit helyreállítanunk, egyszersmind legkegyetlenebb ellenségeit is, kikkel az országot elárasztva találtuk, kiüzünk nem kellett volna.

4. §. Az ország határait ugyanis, részint a csehek, részint a németek, részint a törökök folytonos betöréseikkel, részben pedig más szomszéd, de csupa ellenséges nemzetek annyira széjjelszakgatták és elfoglalták, hogy az anyaterületen kívül egyéb semmi sem maradt meg és azt is, mint említettük, különböző ellenségek árasztották el és tépték szét.

5. §. Mely körülmények azt idézték elő, hogy azt az üdvös és különben igen szükséges szándékunkat kénytelenek voltunk más időre halasztani.

6. §. És leginkább azért, mert reméltük, hogy miután az előbb említett ellenségeket, kik az országot már több éven át tüzzel-vassal pusztították, és a kik már nem kételkedtek, hogy azt örökösen megtarthatják (mert úgy megvetették abban lábukat, hogy már kezdetek az országlakosokkal házasságokat kötni és velök sógorságba lépni), legyőztük, legott békét, szabad időt és egyuttal nyugalmat szerezhetünk és ez óhajtasunkat kényelmesebben teljesíthetjük.

7. §. Ámde akár az emberi nem ellenségének mesterkedése, a ki a jó és üdvös óhajtasok ellen mindig leselkedik, akár a gonosz emberek sugalmazása és féktelen uralomvágya, azt okozta, hogy reményünk és várakozásunk e részben megcsalt.

8. §. Mert, miután Isten segítségével az ellenségeket kiűztük és az ország határait és végeit minden oldalról, bár a legnagyobb fáradtsággal, költséggel és a mieink közül sokaknak elvesztével nem csak helyreállítottuk, hanem mindenfelől nagyon ki is terjesztettük és kiszélesítettük, és midőn már-már készültünk, hogy azt, mit mindig szívünkön hordtunk, teljesítsük: ime felséges Frigyes ur, a római császár és Ausztria hercege, kit mindenkor ép úgy tiszteltünk és becsültünk, mintha kedves atyánk lenne, és a kinek minden dologban kedvére tenni törekedtünk, Nekünk, a kik, mint említettük, a hosszú és igen súlyos háborukban kifáradtunk és kimerültünk, hadat üzent, és az

rabili jactura, incendio, spolio, et diversis aliis execrandorum malorum generibus affecit.

§. 9. Quo factum est: ut rursus (licet inviti) arma capere, et nos, regnumque nostrum defendere, ac vim vi propulsare coacti simus: sicque sexennio, hujusmodi bello vacare, nos oportuerit.

§. 10. In quo quidem bello, eo deventum est, quod rebus nostris, Deo favente, et justitiam, simulque injuriam nostram ex alto prospiciente; non solum nos, et regnum nostrum, ab ipsa imperiali celsitudine, a qua sic provocati, sicque lacessiti fuimus, tutati sumus, verum etiam illam, in Austria, patria scilicet sua hæreditaria agentem adorsi, Viennam civitatem celeberrimam, et ejus provinciæ caput, et solium, semestri fere obsidione cinctam, expugnâvimus, et deinde majorem ejus totius provinciæ partem similiter subjugâvimus, subjugassemusque et ejus reliquias, nisi domesticis insolentiis, et querelis, revocati fuisset.

§. 11. Sed, dum rebus vacamus, dum successus nostros urgemus, dum fortunam, simulque victoriam prosequimur; magna interea propter longam absentiam, et occupationem nostram, homicidarum, furum, latronum, prædonum, falsariorum, incendiariorum, et similium sceleratorum oritur in regno multitudo: Ita ut non viator, nec frater a fratre, nec hospes ab hospite tutus esset.

§. 12. Propter quod, et simul; ut tandem præfatum desiderium nostrum explere, tranquillitatemque regnicolarum, prout semper optavimus, consulere possimus; in hoc regnum nostrum, ad cujus regimen divina, ut præmisimus, dispositione assumpti sumus, frequenti regnicolarum pulsati lamentatione descendimus, generalemque diætam hic Budæ celebrandam, cunctis prælatis, baronibus, proceribus, et aliis nobilibus instituimus.

§. 13. Ubi cum eisdem una, cæterisque de quolibet comitatu electis nobilibus, et universum hoc regnum repræsentantibus, ad laudem imprimis Dei et ejus genitricis Mariæ, sanctorumque regum, patronorum scilicet hujus regni, et deinde pro nostro, et totius regni honore, salute, bono statu, utilitate, commodo, et tranquillitate, in subscripta capitula, et articulos, pro legibus, et jure scripto perpetuo duraturos, et observandos, pari, et unanimi omnium voluntate, consilio, et assensu convenimus, et concordâvimus.

§. 14. Quorum quidem capitulorum, sive articulorum primus est:

ARTICULUS 4.

Judicium generale seu palatinale abrogatur: et comiti extirpandi latrocinia, cum præscitu regis, facultas data.

Imprimis definitum, et conclusum est: quod judicium generale sive palatinale aboleatur: amodo, nullo unquam tempore celebretur.⁽¹⁾

§. 1. Sed tamen, ne per hoc malefactorum licentia, ordinatum est: quod si quando bus male agendi data, concessaque videatur comitatus aliquis a latronibus, furibus, homi-

(1) A nádori köztörvényszék megtartásáról intézkedő törvények elseje a törvénytárban nem foglalt 1298: XXXV. t. cz., mely ekképen szól: «Statuimus etiam, quod palatinus castra tenendo in campis et conventibus et non in villis vel civitatibus judicare debeat, vernali, æstivali et autumnali, et non hyemali etur.» (L. Kovachich M. Gy. Supplementum ad vestigia Com. I. köt. 131. l. valamint Endlicher Monumenta 638. l. 1298: XXIX. t. cz.) (K. és Ó.)

országba azonnal betört és abban súlyos és helyrehozhatlan kárt, gyújtogatást, pusztítást és egyébnemű különféle kárhozatos rossz tetteket vitt véghez.

9. §. Így történt, hogy (ámbar akaratunk ellenére) ismét fegyvert fogni s magunkat meg országunkat megvédeni és az erőszakot erőszakkal megtorolni kényszerültünk, és ilyen módon e háborúval hat éven át kellett magunkat elfoglalni.

10. §. A mely háboruban a dolog oda jutott, hogy Isten kegyelmével, ki igazságunkat és a rajtunk esett jogtalanságot a magasból látta, hadi műveletünkkel nemcsak magunkat és országunkat oltalmaztuk meg a császári felség ellen, a ki minket így harcra kihitt és így megtámadott, hanem őt, midőn Ausztriában, tudniillik az ő örökös hazájában vala, meg is támadtuk és Bécsét, az igen híres várost és annak a tartománynak főpontját és székhelyét csaknem félelvi ostromlás után bevetjük, azután pedig annak az egész tartománynak nagyobb részét szintén meghódítottuk és többi részeit is meghódítottuk volna, hacsak az otthoni visszasságok és bajok haza nem hívtak volna.

11. §. De azalatt, míg e hadi dolgokkal foglalkozunk, a mig sikereinket vivjuk ki, a mig szerencsénk és győzelmünk után megyünk: hosszas távollétünk és elfoglaltságunk következtében feltámad az országban a gyilkosok, tolvajok, latrok, rablók, hamisítók, gyújtogatók és ehhez hasonló bűnösök nagy sokasága olyannyira, hogy sem utas, sem testvér a testvértől, sem idegen az idegentől nincs biztonságban.

12. §. E miatt, egyszersmind pedig azért is, hogy mondott kívánságunkat teljesíthessük és az országlakók nyugalmáról, a mint mindenkor óhajtottuk, gondoskodhassunk: az országlakók gyakori kérésétől ostromolva, lejöttünk ez országba, melynek kormányára, miként előre bocsátottuk, isteni rendelésből vagyunk elhivatva, és az összes főpapoknak, báróknak, előkelőknek és más nemeseknek itt Budán közönséges országgyűlés tartását rendeltük el.

13. §. A hol velük és a többi nemesekkel együtt, kiket minden vármegyéből megválasztottak és a kik ez egész ország képét viselik, mindenekelőtt az Istennek és az ő anyjának, Máriának, és a szent királyoknak, ugymint ez ország védurainak dicsőítésére, azután pedig a maguk és az egész ország becsületére, üdvére, jólétére, hasznára, előnyére és nyugalmára, mindannyinak egyenlő és egyetértő akaratával, tanácsával és hozzájárulásával az alább megírt szakaszokban és cikkelyekben állapodtunk és egyeztünk meg, a melyek törvények és írott jog gyanánt örök időkre erőben kell hagyni s tiszteletben tartani.

14. §. A mely szakaszoknak vagy cikkelyeknek elseje ez:

1. CZIKKELY.

A nádori vagy köztörvényszék eltörlése és az ispánnak adott hatalom a rablásoknak a király tudtával való kiűrtására.

Mindenekelőtt végeztük és határoztuk: hogy a köz- vagy nádori törvényszék eltörlendő; jövőre soha semmi időben sem szabad azt megtartani.⁽¹⁾

1. §. Mindamellett azonban, nehogy ugy a bűntettek elkövetésére szabadságot adunk tünjük fel, mintha ezáltal a gonosztevőknek és engedtünk volna, elrendeltük, hogy ha

(1) A nádori v. köztörvényszéket eltörlő az 1471: V. t. cz. is. Ismét megengedi annak megtartását némely vármegyékben az 1478: VII. t. cz. Végkép eltörlő az 1492: XXXV. t. cz. L. még az 1484: XXI. t. cz. rendelkezését és a Hk. II. R. 2. cz. 3. §-át.

eidis, incendiariis, falsariis, et aliis hujusmodi flagitiosis, sentiret se molestari, et tales malefactores ibi multiplicari cognosceret; regia majestas ad petitionem illius comitatus annuere, et eidem liberam concedere facultatem debebit: quod illos cum comite exquirere, et exterminare possit, et valeat.

ARTICULUS 2.

Proclamatæ congregationes et breves evocationes, antiquatæ.

Item, quia in celebrationibus proclamatæ congregationum, plurimæ enormitates, et inaudita scandala, pericula etiam inopinata ex improviso fieri solent.

§. 1. Ad tollendum igitur hujusmodi periculosum, et extra hoc regnum inauditum iudicium, vel potius corruptelam; pari universorum regnicolarum voluntate, consilio, et deliberatione statutum est, et definitum.

§. 2. Quod amodo, nullo unquam tempore, hujusmodi proclamatæ congregationes celebrentur, sed penitus cessent, et perpetuo abolitæ sint, et habeantur.

§. 3. Item, conclusum est; quod etiam breves evocationes consimiliter cessent, et aboleantur.

ARTICULUS 3.

Singulis annis duæ octavæ, quibus duo iudices ordinarii intersint; et aliæ duæ octavæ breves, pro festis S. Jacobi et epiphaniarum domini, celebrentur.

Item, quod singulis annis (nisi intercesserit legitima, et gravis aliqua regiæ majestatis aut

regni necessitas) sive regia majestas agat in regno suo, sive non; celebrentur duæ octavæ videlicet, sanctorum Georgii, et Michaelis, ita videlicet; ut illarum celebratio, seu primus dies, aut terminus, incipiat statim vigesima die, post festa præfata.

§. 1. In quibus, duo adminus ex iudicibus ordinariis interesse debeant. Cæteri vero, si propter urgentes aliquas necessitates interesse nequeunt: vice-gerentes eorum nihilominus interesse teneantur.

§. 2. Eorum autem loco, qui interesse non poterunt; regia majestas alios, ex dominis prælatis, et baronibus, substituere debeat.

§. 3. Sine præsentia tamen præfatorum duorum iudicum ordinariorum: octavæ ipsæ non debeant, neque possint celebrari.

§. 4. Durent autem, quousque necessarium videbitur.

§. 5. Item; definitum est: quod in Transylvania, et Slavonia similiter singulis annis duæ aliæ octavæ, videlicet, epiphaniarum domini, et sancti Jacobi celebrentur: similiter vigesima die hujusmodi festivitatum inchoentur: et durent quousque necessarium videbitur.⁽¹⁾

ARTICULUS 4.

Causæ omnes, in facto juriurum possessionariorum, in quatuor octavis finiantur.

Item, quia finalis causarum decisio; potissimum vero in facto possessionario, per varios hincinde terminos, variasque dilationes in longum serpere consuevit; adeo, ut interdum vix una hominis ætate finaliter causa aliqua terminari potest: propter quod, partes laboribus,

(1) Mátyás királynak a törvénytárban nem foglalt 1468. évi decretuma 1. cikkelye, ugyancsak a nyolczados törvényszékek tartására nézve következőket határozza: «Statuimus primo, quod omnes octavæ celebrentur in terminis juxta decretum nostrum tempore coronationis nostræ Albæ editum, absque omni favore et personarum acceptione, omnibus tam majoribus, quam minoribus æqualiter sed certis et rationabilibus de causis præsens octava sancti Michaelis differatur, nec cui quam deinceps prorogatio causæ servetur, nisi extra regnum militanti, vel inlegatione et circa negotia publica occupato aut alias legitima necessitate impedito. Servientes etiam in castris finitimus aut aliis intra regnum medio tempore quietis. Et si hostes propinqui non infestant, saltem per procuratores in causis suis respondere teneantur». (L. Kovachich Márton György Suppl. ad. vest. comit. II. k. 197. l.)

Éz alól ismét kivételt tesz Mátyás királynak a törvénytárban nem foglalt 1473. évi decretuma IX. art.: «Quod octavæ festi Epiphanearum Domini proximæ venturæ celebrentur et aliæ octavæ interim cessent, quia regnicolæ multis gravaminibus et expensis venerati, alis octavis interesse non possunt. L. u. ott 243. lap.) (K. és Ö.)

valamely vármegye valamikor észre venné, hogy a latrok, tolvajok, gyilkosok, gyújtogatók, hamistíók és más e féle gonosztevők háborgatást és látná, hogy az ilyen gonosztevők ott elszaporodnak: a királyi felség az illető vármegye kérésére köteles beleegyezni és azt felhatalmazza arra, hogy őket az ispánnal kivomozhassa és kiirthassa.

2. CZIKKELY.

A kihirdetett gyűlések és rövid perbehívások megszüntetése.

Továbbá, minthogy a kihirdetett gyűlések tartásában igen sok szabálytalanság és hallatlan botrányok és nem sejtett véletlen veszélyek szoktak fölmerülni:

1. §. Azért ennek a veszedelmes és ez országon kívül hallatlan bíráskodásnak vagy inkább romlásnak megszüntetése céljából, az összes országlakosok egyenlő akaratára tanácsára és határozatából rendeltük és végeztük.

2. §. Hogy ezután, ilyen kihirdetett gyűléseket⁽⁴⁾ soha, semmi időben sem szabad tartani, hanem azokat teljesen meg kell szüntetni és örök időkre el kell törölni és eltöröltetteknek kell tekinteni.

3. §. Továbbá határoztuk, hogy a rövid perbehívások is hasonlóképen abba maradjanak és megszűniének.(2)

3. CZIKKELY.

Évenként két nyolczados törvényszék tartandó, a melyeken két rendes bíró legyen jelen, és szent Jakab meg Vízkereszt ünnepén két más, rövid törvényszék.

Továbbá, hogy (ha csak a királyi felségnek vagy az országnak valamely törvényes és fontos szüksége nem jönne közbe) évenként, akár

az országban van a királyi felség, akár nincs, két nyolczados törvényszéke⁽³⁾ kell tartani, tudniillik a szent György és szent Mihály napjait, még pedig akképen, hogy azok megtartásának első szaka vagy határideje az említett napok után következő huszadik napon azonnal megkezdődjék.

4. §. A melyeken a rendes bírák közül legalább is kettőnek jelen kell lennie; ha pedig a többiek valamely sürgetősszükség miatt jelen nem lehetnének, helyetteseiknek mégis jelen kell lenniök.

2. §. Azok helyébe pedig, kik nem jelenhetnek meg, a királyi felség a főpap urak és bárók közül másokat tartozik kirendelni.

3. §. A most említett két rendes bíró nélkül azonban e nyolczados törvényszékeket nem kell és nem is szabad megtartani.

4. §. Tartsanak pedig addig, a meddig szükségesnek látszik.⁽⁴⁾

5. §. Továbbá végeztük: hogy Erdélyben és Szlavóniában⁽⁵⁾ hasonlóképen évenként; két más nyolczados törvényszéket kell tartani, tudniillik a vizkereszt és szent Jakab napjait. Ezek hasonlóképen ez ünnepek huszadnapján vegyék kezdetüket és tartásuk addig, a meddig szükségesnek látszik.

4. CZIKKELY.

*A birtokjogok dolgát illető minden pert
négy nyolczados törvényszakban be kell
fejezni.*

Továbbá, mivel a peres, különösen pedig a bírók dolgát illető ügyeknek végleges eldöntése, az azokban engedett különböző határidők és különböző halasztások következtében hosszúra szokott nyúlni, oly annyira, hogy néha egy emberöltő alatt sem lehet valamely ügyet véglegesen befejezni, a mi miatt a felek súlyosan vannak munkával és költséggel

(1) V. ö. az 1438 (II.) IV. t. cz., az 1439: XXIX. t. cz. és az 1492: XXXVI. t. cz. rendelkezéseit, valamint a Hk. II. R. 2. cz. 5. §-át.

(2) V. ö. ezekről a perbehívásokról az 1464: IV. t. cz. és 1478: VIII. t. cz. szabályait és a Hk. II. R. 18-26. és 82. czímét.

(3) A nyolczados törvényszék a főtörvényszék jellegével és hivatásával birt és a hétszemélyes, valamint a kir. ítélő táblából alakult kir. Curia (1713. XXIV. t. cz.) vagy kir. udvari főtörvényszék (1836. III. t. cz. §. 2.) előzője volt. A nyolczados törvényszék, a mint az idézett törvényekből kitűnik, sem székhelyére, sem tartamára nézve nem volt állandó.

(4.) V. ő. a nyolczados törvényszékekre vonatkozóan 1454: X. t. cz., 1458: IV. t. cz. 1464: V. t. cz., 1478: XIII. t. cz., 1481: X. t. cz., 1492: LXI., XLII. és LIV. t. cz., 1493: II., III. és VIII. t. cz., 1500: II. t. cz., 1507: III. és XVIII. t. cz., 1536: XX. t. cz., 1548: XXIX. t. cz., 1550: L. t. cz., 1552: XLIV. t. czikk. 1553: XX. t. cz., 1554: XVI. t. cz., 1557: VIII. t. cz., 1559: XXXVII. t. cz., 1563: XXIV. t. cz., 1566: XXI. t. cz., 1567: XXIV. t. cz., 1569: XXXIX. t. cz., 1572: IV. t. cz., 1574: XVI. t. cz., 1578: III. t. cz., 1578: XVI. t. cz., 1583: II. t. cz., 1588: XXX. t. cz., 1609: LXX. t. cz., 1618: LXIV. t. cz., 1622: II. és XLIII. t. cz., 1623: L. és LI. t. cz., 1630: XLV. t. cz., 1638: I. t. cz., 1639: XLI. t. cz., 1687: XXVIII. és 1715: XXIV. t. czikkelt. (ő.)

(5) V. 6. 1492: XLII. t. cz., 1500: IX. t. cz., 1504: XXX. t. cz., 1509: XI. t. cz., 1572: VII. t. cz., 1574: XVI. t. cz., 1575: III. t. cz., 1588: XXXII. t. cz., 1602: XXII. t. cz., 1609: LXX. t. cz., 1618: LXIV. t. cz., 1622: XLIII. t. cz., 1647: CIII. t. cz., 1639: LXXXVII. t. cz., 1681: LXXVIII. t. cz., 1715: CXXI. t. cz., végül az 1793: LXXXIV. t. cz. rendellekezései és a Hk. II. R. 63. czímét. 3/.

et expensis vehementer gravantur, et nunquam ad extremam inopiam devenire coguntur.

§. 4. Quamobrem conclusum est; ut amodo universæ causæ, etiam in facto possessionum, et iurium possessionariorum, coram quovis iudice deinceps movendæ, absque omni proratione, et dilatione, semotaque omni exceptione, in quatuor octavis finaliter terminentur.

ARTICULUS 5.

Concordare adversari, in omnibus causis possint.

Item, ordinatum est: quod causantes, sive litigantes, in omni causa concordandi liberam habeant facultatem.⁽¹⁾

§. 1. Iudex vero eos inhibere; neque pro pace seu concordia, quidquam ab eis extorquere possit.

ARTICULUS 6.

Causæ potentiarum, damnorum et injuriarum, in primis octavis: si vero in facto possessionario fuerint, in secundis definitantur. Et evocationes omnes iudices dare possint.

Cæterum ex quo ordinatum est; quod universæ causæ in facto iurium possessionariorum movendæ, in quatuor terminis, sive octavis finaliter terminari debeant.

§. 1. Ideirco statutum, et definitum est: quod evocationes cum insinuatione, quæ super factis potentiariis, damnorum illationibus, aliisque nocumentis, et injuriis fuerint; in primis octavis, post factam evocationem celebrandis, finaliter terminentur.

§. 2. Si vero in facto possessionario fuerint; et maxime si iurium, et literalium instrumento-

rum exhibitionem, necessario requirere discentur; usque ad secundas octavas. (sed non amplius) pro hujuscemodi privilegiorum productione differri possint, et valeant.

§. 3. Evocationes vero cum insinuatione, in quibuscunque factis fuerint; sub sigillis omnium iudicum ordinariorum, tam scilicet regionum, quam palatinalium et iudicum curiæ, atque etiam banorum Sclavoniæ, Croatiae, et Dalmatiæ, sed et waywodæ Transylvani, libere decernantur.⁽²⁾

ARTICULUS 7.

Prorogationes quibus personis et qualiter observentur? Ac de pœna, si qui eas false impetraverint.

Uterius; quia solent plurimi se a facie iuris, prorogationum suffragio impune absentare, et partem adversam, justam coram se actionem habentem, longo litium progressu gravare.

§. 1. Quod malum, ut amodo tollatur, et uniusque justitia debito tempore administretur, constitutum est, et sancitum: quod prorogationes regiæ majestatis, temporibus octavarum nemini suffragari valeant, nisi his, qui extra fines et oras regni Ungariæ, in castris et servitiis, vel in legationibus regiis, vel regni fuerint, vel occupabuntur in bello, et ad illud cum cæteris una, tempore debito proficiantur.

§. 2. Illis etiam, qui extra fines regni in castris (ut præfetur) fuerint; in tribus tantummodo octavis, ejuscemodi prorogationes observentur, in quarta autem respondere, et juri stare teneantur.

§. 3. Præterea; si duo, vel etiam plures fratres indivisi fuerint, et eorum pater, aut eo mortuo, frater major natu domi fuerit, cæteri vero fratres, vel eorum alter, sive in bello, sive

(1) A feleknek per közben való egyezkedési szabadságáról *Mátyás* királynak, a törvénytárban nem foglalt 1488. évi decretuma XXXIV. cikkelye szintén rendelkezik: «Itaque ordinatum est, quod partes litigantes quantumcunque voluerint, absque requisitione iudicis et onere solutionis bursariorum, liberam inter se concordandi habeant facultatem.» (L. Kovachich Márton György vest. comit. 318. l.) (K. és Ó.)

(2) *Mátyás* említett decretumának a XXVIII. cikkelye a hatalmaskodási perek elintézésére nézve ezt rendeli: «Item quilibet patratore actuum novorum potentiariorum, qui coram regia majestate, aut palatino vel iudice curiæ per querulantes reperietur in continenti, sine ulla prorogatione ullaque cautela adinventus super omnibus sibi obijciendis ipsi querulanti debeat respondere, alioquin contra tales tamquam absentes ipsa proclamata congregatio detur. (L. u. ott 313. l.) (K. és Ó.)

terhelve és nem ritkán végsőre kénytelenek jutni:

1. §. Ezért határoztuk: hogy jövőre az összes peresügyeket, a birtok és birtokjogok dolgát illetőket is, bármely bíró előtt indítsák is meg ezután, minden halasztás és elodázás nélkül és minden kifogás kizárásával négy nyolczados törvényszak alatt végképen be kell fejezni.⁽¹⁾

5. CZIKKELY.

A peres felek minden peres ügyben egyezkedhetnek.

Továbbá elrendeltük, hogy a peres vagy vitatkozó felek minden peres ügyben szabadon egyezkedhessenek.

1. §. A bírónak pedig őket ettől eltiltania és a kibékülésért vagy egyességért tőlük bármint kicsikarnia nem szabad.

6. CZIKKELY.

A hatalmaskodások, kártételek és bántalmazások tárgyában indított pereket az első nyolczados törvényszéken, ha pedig birtok dolgát érintik, a másodikokon kell befejezni, és perbehívást minden bíró elrendelhet.

Továbbá, miután elrendeltük, hogy a birtokjogok tárgyában indítandó összes pereket négy határidő vagyis nyolczados törvényszak alatt kell véglegesen befejezni:

1. §. Ezért határoztuk és végeztük, hogy az értesítő perbehívásokat, melyek hatalmaskodások, kártételek és egyéb bántalmak és jogsértések tárgyában történnek, a perbehívás után tartandó első nyolczados törvényszak alatt kell véglegesen elintézni.

2. §. Ha pedig birtok dolgában történnek, és főképen ha jogok vagy okiratok felmuta-

tását teszik elkerülhetetlenül szükségessé, e kiváltságlevelek felmutatása végett a második nyolczados törvényszakig (de nem tovább) el szabad szokat halasztani.

3. §. Az értesítő perbehívásokat pedig, bármely dologban történtek is, minden rendes bírónak, tudniillik úgy a királynak mint a nádornak és az országbírónak, valamint a szlavyon, horvát és dalmát bánoknak, de meg az erdélyi vajdának pecsétjei alatt is szabad elrendelni.⁽³⁾

7. CZIKKELY.

Hogy mely személyeknek és miképen adhatók halasztások? És azok büntetéséről a kik azokat csalárdul eszközlik ki.⁽⁴⁾

Továbbá, mivel igen sokan szoktak a törvényszék színéről halasztások kedvezményével büntelenül távolmaradni és az ellenfelet, kinek ő ellenükben igaz keresete van, a perek hossza nyújtásával meg szokták terhelni:

1. §. Hogy ennek a bajnak jövőre vége szakadjon és mindenki kellő időben kapjon igazságot, megállapítottuk és rendeltük, hogy a királyi felségtől nyert halasztásoknak a nyolczados törvényszékek idején senki se vehesse hasznát, hanemha azok, kik Magyarország szélein és határain kívül várakban és szolgálatban, avagy a király vagy az ország követségében vannak vagy háboruban foglalatoskodnak és erre a többiekkel együtt kellő időben vonulnak ki.⁽⁵⁾

2. §. Azoknak is, kik (mint előbb említettük) az ország határain kívül várakban vannak, az ilyen halasztások csak három nyolczados törvényszakon legyenek javukra, a negyedikén pedig felelni és törvényt állani tartoznak.

3. §. Ezenkívül, ha két vagy akár több fítestvér osztozatlan állapotban volna és atyjuk, vagy ez elhalván, az idősb fítestvér otthon maradna, a többi testvérek pedig, vagy vala-

(1) V. ö. ugyanerről a kérdésről alább (421. lap) a 19. cikkelyt, továbbá 1431: XXV. t. cz. és az 1492: LIV. t. cz. szabályait és a Hk. II. R. 52. címét.

(2) V. ö. 1351: IX. és XXIV. t. cz., 1435 (II.): V. t. cz. 2. §., 1439: XXXI. t. cz., 1492: LXVIII. és LXXIV. t. cz., 1495: II. és XIII. t. cz. rendelkezéseit, valamint a Hk. II. R. 85. címét.

(3) V. ö. 1435 (II.): V. t. cz. és 1492: LIV., LV. és LVI. t. cikkeket, valamint fent a 2. és 3. cikkely kapcsán idézett jogforrásokat.

(4) V. ö. Hk. I. R. 129—131., II. R. 50. cz.

(5) V. ö. az 1464: VI. és VIII. t. cz., 1471: XXVII. t. cz., 1492: LXXI., 1495: I. és XIV. t. cz., 1507: IX. t. cz., 1536: X. t. cz., (pozsonyi) 1542: XXXII. t. cz., 1546: XXX. t. cz., 1625: L. t. cz., 1681: XXXII. t. cz. (5. §.), 1723: XXXII. t. cz. L. még alább az 1486: LXXVI. t. cz. 13. és 16. §§-ait.

Márkus.

in castris (ut præfertur) extra regnum occuparentur: prorogationes illis similiter non observentur.

§. 4. Si tamen fratres divisi fuerint; obtemperantia prorogatione frui possint, et gaudere.

§. 5. Si qui autem huiusmodi prorogationes, a regia maiestate false impetrare præsumpserint, hoc est: si vel fratres suos in bello, vel in castris extra regnum, aut in legationibus occupatos finxerint; in emenda linguæ, eo facto convincantur.

§. 6. Pro qua quidem poena personaliter, si præsentibus fuerint; si vero absentes; procuratores per iudicem, coram quo res agatur capiuntur, et immediate poena ipsa ab eisdem irremissibiliter extorqueatur.

ARTICULUS 8.

Regii homines, in uno quoque comitatu eligantur, qui ad executiones cum fidedignitatibus procedant: et poena, si falsum commiserint.⁽¹⁾

Item, quia in executionibus faciendis magis refert, qualiter se homines regii habeant, et quales illi sint.

§. 1. Idecirco ordinatum est: quod in quolibet comitatu, comes cum universitate nobilium, teneatur ex potioribus nobilibus, et personalem ibi residentiam facientibus, decem, vel duodecim, aut octo, et eo plures, vel pauciores, iuxta comitatus exigentiam eligere: et illi duntaxat debeant, et possint, ad faciendas inquisitiones, evocationes, statutiones, et alias executiones, cum testimonio capituli, vel conventus proficisci: qui onus illud, infra unum annum integrum supportare teneantur.

§. 2. Quamprimum autem eligentur, sicuti electi capitulares, et conventuales, ita et illi, in sede iudicialia, iuxta subscriptam formam, juramentum deponere teneantur.

§. 3. Et si qui onus eis impositum suscipere recusaverint; in viginti quinque marcis per comitem confestim, et irremissibiliter exigendis, convicti habeantur, eo facto.

§. 4. Cum vero de aliqua executione revertentur, sicuti testimonium capituli vel conventus, in capitulo, vel conventu: juramentum

præstare debeant, et teneantur: quod id, quod viderant, fecerunt, audiverunt, et resciverunt, et executi sunt, suo modo fatebuntur.

§. 5. Si qui vero ipsorum, falsitatem aliquam, quacunque ex causa commisisse reperti fuerint: honorem et humanitatem perdidisse censeantur: et insuper: in viginti quinque marcis, per comitem immediate, et irremissibiliter exigendis, convincantur eo facto: quodque de cætero nunquam testimonium de aliqua re, neque intra, neque extra iudicium, sine speciali gratia regie maiestatis, facere valeant.

ARTICULUS 9.

Comitatibus in singulis, iudices nobilium potiores eligantur: et de poena, si assumere officium nollent.

Item, quia in quolibet comitatu nobiles, qui cæteris et conditione, et facultatibus reperiuntur inferiores, pro iudiciis nobilium eligi consueverunt, quo fit; ut plurimæ levitates, timore, favore, et præmio, per illos committuntur.

§. 1. Eam ob rem statutum est: prout etiam temporibus quondam serenissimi domini Sigismundi imperatoris, et aliorum regum observatum fuisse plane constat; quod deinceps non tales, sed boni, et digni, benèque possessionati nobiles, in quolibet comitatu, ex residentibus eligantur.

§. 2. Quicumque vero sic electi assumere onus illud recusaverint: in quinquaginta marcis immediate, et irremissibiliter, per comitem exigendis, convincantur eo facto.

§. 3. Qui quidem iudices nobilium, arma et sigilla cognoscibilia habere debeant, et teneantur.

ARTICULUS 10.

Fidedignitates capitulorum, et conventuum, quales sint? Et de fidei executione, ac relatione eorum, poenaeque delinquentium.

Item, quia per homines capitulorum, et conventuum, qui pro testimoniis transmittantur, pro favore, pretio, dono, odio, timore, et com-

(1) A hiteles helyeknek a törvénykezés terén való szereplésére vonatkozik már a primási levéltárban fölfedezett s az országos levéltárba elhelyezett 1298. XXI. t. cz., a mely a törvénytárban nincs meg. Intézkedése a következő: «Et quia multi in regno læduntur per falsos pristaldos, citationes vel testimonia eorum non valeant, nisi per testimonium diecesani episcopi vel capituli, nec falsificatus pristaldus possit se justificare nisi eorundem testimoniis, in causis vero minorum vicinorum conventuum vel claustrorum testimoniis. (L. Endlicher Monumente 431—432. l.) (K. és Ó.)

melyik közülök, akár háboruban, akár (mint említettük) az országon kívül várakban volnának elfoglalva; ezeknek ama halasztások hasonlóképen mit se használjanak.

4. §. Ha azonban a fivérek megosztotnak volna, a kapott halasztást használhatják és élvezhetik.

5. §. Ha pedig némelyek az efféle halasztásokat a királyi felségtől családul mernék ki-
eszközölni, vagyis, ha hazugmódra állítják, hogy fivéreik háboruban, vagy az országon kívül várakban vagy követségekben vannak elfoglalva, legott nyelvváltságon maradjanak.

6. §. A mely büntetésre nézve a bíró, a ki előtt az ügy foly, ha jelen vannak, őket személyesen, ha pedig távol vannak, ügyvédekkel fogja el és a büntetést rajtuk azonnal elengedhetetlenül vegye föl.

8. CZIKKELY.

Mindenik vármegyében választzanak királyi embereket, kiknek a hiteles bizonyosságokkal a végrehajtásokra ki kell menniök; és büntetésük, ha csalást követnek el.⁽¹⁾

Továbbá, mivel a végrehajtások eszközésében nagyon fontos dolog az, hogy miképen viselik magukat a királyi emberek, és hogy milyenek ezek?

1. §. Azért rendeltük, hogy mindenik vármegyében köteles az ispán a nemesek közönségével együtt a tehetősebb és személyesen ott lakó nemesek közül, a vármegye szükségéhez képest tizet vagy tizenkettőt vagy nyolcat és ennél többet vagy kevesebbet kiválasztani; és csak is ezeknek kell és szabad a káptalan vagy convent bizonyosságával tanu-
váltatások, perbehívások, iktatások és egyéb végrehajtások eszközésére kimenni, a kik is kötelesek ezt a terhet egy egész éven keresztül elviselni.

2. §. Mihelyest pedig megválasztják, ők is tartoznak a törvényszék színén, az alább megírt minta szerint, esküt tenni, épen úgy, mint a káptalanok és conventek választottjai.

3. §. És a kik a reájuk bizott terhet elvállalni vonakodnak, azok huszonöt márkán maradjanak, melyeket az alispánnak azonnal és elengedhetetlenül be kell hajtania.

4. §. A mikor pedig valamely végrehajtásról visszatérnek, akkor, valamint a káptalan vagy convent bizonyossága a káptalanban vagy

konventben, úgy ők is kötelesek és tartoznak esküt tenni, hogy azt, a mit láttak, cselekedtek, hallottak, megtudtak és végrehajtottak, annak rendje szerint fogják megvallani.

5. §. A kikre pedig közülök rábizonyul, hogy bármely okból valamely családságot követtek el, azokat becsület- és emberségvesztetteknek kell tekinteni és ezenfölül legott az ispán utján azonnal és elengedhetetlenül behajtandó huszonöt márkában kell elmarasztalni és a királyi felség különös kegyelme nélkül többé soha, sem bíróság előtt, sem azon kívül semmi dologban sem tehetnek bizonyosságot.

9. CZIKKELY.

Szolgabírákúl az egyes megyékben tehetősebbeket választzanak, és azok büntetéséről, ha a tisztségeket nem akarnák elvállalni.

Továbbá, mivel mindenik megyében olyan nemeseket szoktak szolgabírákká megválasztani, kikről tudva van, hogy tehetségre és vagyonosságra nézve a többiek mögött állnak, a minek következtében megcsik, hogy félelemtől, kedvezésből és fizetésért igen sok haszontalanságot követnek el,

1. §. Ezért határoztuk: hogy ezentul nem ilyeneket, hanem derék és érdemes és jó módú birtokos embereket kell minden vármegyében az ott lakók közül megválasztani, a mint ez, köztudomás szeriul, a néhai felséges Zsigmond császár urnak és más királyoknak idejében is szokásban volt.

2. §. Ha pedig az ekképen megválasztottak közül bárki is ezt a terhet elvállalni vonakodnék, legott az ispán utján azonnal és elengedhetetlenül behajtandó ötven márkán maradjon.

3. §. És ezek a szolgabírák könnyen megismerhetők czimereket és pecséteteket kötelesek és tartoznak használni.⁽²⁾

10. CZIKKELY.

Milyeneknek kell lenniök a káptalanok és conventek bizonyosságainak? és ezek hűséges végrehajtásáról és jelentéstételéről, valamint a vétkezők büntetéséről.⁽³⁾

Továbbá, mivel a káptalanoknak és conventeknek bizonyossággal kiküldött emberei úgy a bevallásokban mint a levelek kiadásában is

(1) V. ö. az 1331: XXII. és az 1492: XLIII. és LIII. t. cz. (Ó.) — A királyi emberről és az általa eszközözendő végrehajtásokról l. még Hk. I. R. 14. cz. 13. §., 86. cz., II. R. 19—22. cz. 63. és 74. cz. M.

(2) V. ö. az 1433 (II.): II. és az 1492: XXXIV. t. cz. rendelkezéseit, az ott idézett törvényekkel. (Ó.)

(3) V. ö. Kálmán II. k. 29. és 30. fejt., 1331: XXI t. cz., 1435 (II.): VIII. és X. t. cz., 1471: XXII. t. czikk., 1481: XVI. t. cz., 1492: XLIII. és XCV. t. cz., 1496: IX. t. cz. és 1723: XXXIX. t. czikk. L. még Hk. II. R. 19., 21. cz. M.

placencia, plurimæ, et incredibiles enormitates, tam in fassionibus, quam etiam literarum emanationibus committi solent: hoc vero ex eo potissimum fieri consuevit; quia non canonici, sed rectores altarium, vel capellani, et frequenter etiam scholares, et mendicantes, et quidem tales ad executiones mittuntur, qui facillime corrumpi possunt.

§. 1. Idcirco, ut huic malo debita provisione occurratur, statutum est: quod in omni loco capitulari, et conventuali teneantur canonici, et fratres, in manibus prælati, vel vicarii sui iuramentum, de servanda in executionibus justitia deponere: quodque deinceps nemo alius de capitulo, nisi canonicus; de conventu vero, nisi frater in sacerdotio constitutus, ad executiones mittantur.

§. 2. Hi vero seriatim transmitti debeant.

§. 3. Et quandocunque ab aliqua executione revertuntur: quæ executi sunt, sub iuramento referant.

§. 4. Pro via autem, et in redemptionibus literarum; teneatur ille modus, et ordo, qui tempore quondam domini Sigismundi imperatoris tentus fuit, et qui etiam in presenti decreto inferius est declaratus.

§. 5. Cum autem pro aliqua evocatione, vel inquisitione facienda, vel alia quacunque re emittuntur; inquisitionem ipsam cum homine regio, qui bonus, et conscientiosus, atque bene possessionatus esse debeat, facere debeat, singillatim tam a nobilibus, quam ignobilibus, et ab omnibus etiam aliis, quos habere poterit.

§. 6. Antequam tamen inquirat; strictissimum iuramentum ab eis exigere teneatur: quod quidquid ab eis interrogabit; fideliter, et veraciter confitebuntur.

§. 7. Postmodum vero nominatim, unde scilicet sint? et si ignobiles fuerint; cujus sunt jobagiones? cujus etiam conditionis? Et item, quod de re, de qua inquiri, quilibet ipsorum scire confitebitur, de verbo ad verbum, singulorum scilicet attestationem scribere debeat, et teneatur.

§. 8. Si qui vero hujusmodi ordinationis transgressores reperti fuerint; tanquam perjury, et falsarii, atque communis boni, communisque justitiæ proditores; eorum beneficiis eo facto privati sint, et habeantur: et prælati eorum, aliis illa conferre teneantur: neque eis quoquo modo gratiam facere valeant.

ARTICULUS 11.

Abbatias et praeposituras conventuum regularium, soli illius ordinis religiosi teneant.⁽¹⁾

Item, quia propter incuriam, et negligentiam abbatum, et praepositorum regularium, potissimum vero constitutionem non observantium, conventus eorum multum inordinate, dissolute, et scandalose vivere; ac in emanationibus literarum, et in executionibus faciendis, plurimas enormitates, et falsitates committere solent.

§. 1. Idcirco de regiae majestatis voluntate, ac dominorum praelatorum, baronum, et procerum, caeterorumque regnicolarum communi consilio, conclusum, et definitum est: quod amodo abbatias, et praeposituras conventuum regularium, potissimum vero sigilla habentium, nulli alii, nisi religiosi ejus ordinis, cujus abbatiae, vel praepositurae fuerint, tenere possint.

§. 2. Quodque ipsi abbates, et praepositi, simul cum omnibus eorum fratribus, regularem vitam, juxta ordinis sui statuta, servare teneantur.

ARTICULUS 12.

Conventus et praeposituras per episcopos singulis annis bis esse visitandos.

Item, quod episcopi, in quorum diœcesi hujuscemodi abbates, et praepositi fuerint, teneantur eosdem, atque etiam eorum conventus, bis singulis annis personaliter visitare.

(1) A szerzetes apátságok és prépostságok betöltésére vonatkozik Mátyás királynak a törvénytervezésben nem foglalt 1458. évi decr. LVIII. cikkelye: «ordinatum etiam est, quod dominus noster rex omnes abbatias et praeposituras, quorumcunque ordinum regularium idoneis viris regularibus capacibus et in regula ordinis peritis, tamquam veris patronis, et nemo alter conferat». (L. Kovachich M. Gy. id. m. 329. l.) (K. és Ö.)

kedvezésből, pénzért, ajándékért, gyűlöletből, félelemből és szeretetből igen sok és hihetetlen szabálytalanságot szoktak elkövetni; ez pedig leginkább azért szokott történni, mivel az ilyen végrehajtásokra nem kanonokokat hanem oltárigazgatókat vagy káplánokat és gyakran iskolásokat meg koldulókat is küldenek, a kik igen könnyen megvesztegethetők,

1. §. Azért, hogy e bajnak méltó gondoskodással elejét vegyünk, határoztuk: hogy minden káptalani és conventi helyen a kanonokok és szerzetesek a végrehajtásban megtartandó igazságosságra az egyházfő vagy helyettese kezébe esküt tartoznak tenni és hogy ezután a káptalanból egyedül csak kanonokot, a conventből pedig csakis pápi hivatalviselő szerzetest és senki más sem szabad a végrehajtásokra kiküldeni.

2. §. Ezeket pedig sorrendben kell kiküldeni.

3. §. És valahányszor valamely végrehajtásról, a melyet teljesítettek, visszatérnek, eskü alatt jelentést tartoznak tenni.

4. §. Utazásuk és a levelek váltásádjai tekintetében pedig tartsák meg azt a módot és rendet, a mely néhai Zsigmond császár ur idejében állott fön és a mely alább a jelen decretumban is meg van állapítva.

5. §. A midőn pedig őket valamely perbe-hívás vagy tanuvallatás foganatosisára avagy akármely más dologban küldik ki: a tanuvallatást a királyi emberrel, kinek becsületesebbnek és lelkiismeretesnek és jómódu birtokosnak kell lennie, külön-külön kell megejteniök úgy a nemesekre, mint nem nemesekre és más mindenkire nézve, a kit megkaphatnak.

6. §. A vallatás előtt azonban köteles a bizonyosság ezektől a legszigorubb esküt ki-venni, hogy a mit tőlük kérdezni fog, arra nézve híven és igazán fognak vallani.

7. §. Azután pedig azt, hogy hová valók és ha nem nemesek, hogy kinek a jobbágysai, és hogy milyen állapotuk, névszerint: továbbá azt is, a mit a nyomozás alatt levő dologról mindegyikük saját tudása gyanánt vallani fog, vagyis az egyesek tanuságtételét, szóról-szóra köteles és tartozik följegyezni.

8. §. A kikre nézve pedig kiderül, hogy ezt a rendelést áthágták, azok mint hitszegők és hamisítók, mint a közjóknak és közgazságnak áruló legott javadalmaikat veszítsék; és egyházi főnökeik ezeket mások részére kötelesek adományozni és amazoknak semmiképen meg nem kegyelmezhetnek.

11. CZIKKEIX.

A szerzetes conventek apátságait és prépostságait egyedül az illető rend szerzetesei birják.⁽¹⁾

Továbbá, mivel a szerzetes apátoknak és prépostoknak, kiváltképen pedig azoknak gondatlansága és hanyagsága miatt, a kik a rendszabályokat meg nem tartják, azok conventjei nagyon rendetlenül, tünyan és botránysosan szoktak élni, és a levelek kiadásában meg a végrehajtások foganatosisában igen sok rendellenességet és csalárdságot szoktak elkövetni.

1. §. Azért királyi felségünk akaratából, valamint a főpap urak, bárók és előkelők meg a többi országlakosok közös tanácsára határoztuk és végeztük, hogy jövődre a szerzetes, főképen pedig a pecséttel bíró conventek, apátságainak és prépostságainak birtokában mások ne lehessenek, mint annak a rendnek a szerzetesei, a melyhez az illető apátságok és prépostságok tartoznak.

2. §. És hogy az apátok és prépostok összes szerzetes társaikkal együtt, a rend szabályaihoz képest, szabályszerű életet tartoznak folytatni.

12. CZIKKELY.

Hogy a püspököknek a conventeket és prépostságokat évenként kétszer kell meglátogatniok.⁽²⁾

Továbbá, hogy a püspökök, a kiknek megyéjében ezek az apátságok és prépostságok léteznek, ezeket valamint ezek conventjeit évenként kétszer kötelesek személyesen meglátogatni.

(1) V. ö. 1498: LIV. t. cz., 1500: XXXII., 1504: XXVII. t. cz., 1507: XIII., XXIV. és XXXII. t. cz. 1567: XXIV. t. cz., 1606. évi bécsi béke 3. p. L. még az apátokról alább az 57. cikkelyt (449. l.). H. k. I. R. 12. cz. és II. R. 40. cz.; továbbá Szt. László I. k. 21., 27., 33., 36., 39. fej.; Kálmán I. k. 8., 66. fej.; 1486: LVII. t. czikk, 1492: XLIV. t. cz.; 1498: LVIII. t. cz., k. u. 1608. I. t. cz. 6. §. J/.
(2) A püspök látogató kötelességéről v. ö. még Szt. László I. k. 21. fej. J/.

§. 1. Si autem majoribus occupati. vel absentes fuerint. per ipsorum vicarios. et præpositos. aut alios bonos. et doctos viros ecclesiasticos. hoc nihilominus facere teneantur.

§. 2. Et. si abbates. vel præpositi ipsi. regulam eorum non observare. vel alias malam vitam ducere. aut etiam episcopis suis inobedientes fore dignoscuntur; deponantur per eosdem. et melioribus eorum beneficia conferantur.

§. 3. Ex conventu etiam fratrum. si qui mali. et inobedientes fuerint; per visitatores ejiciantur.

§. 4. Nam. si abbates. et præpositi boni erunt; fratres boni fiant. necesse est.

§. 5. Et sic. neque in literarum emanationibus. neque aliis in rebus. falsitas committi poterit.

ARTICULUS 13.

Evocationes cum clausula; de consensu. et voluntate T. emanulæ. abrogantur: et quod uxores. matres. filiæ. sorores nobiles. non evocentur.

Item. solent nonnulli in evocationibus ponere: de consensu. et voluntate T. et T. quod directe contra Deum. et ejus justitiam fore dignoscitur. Quis enim scire potest. an consenserunt? vel quod commissum dicitur fuisse. voluerunt? De occultis siquidem. et intentione. præter Deum. nemo recte judicare potest.

§. Idcirco statutum est: quod deinceps. nunquam tales evocationes decernantur.

§. 2. Nunquam etiam uxores. matres. filiæ. et sorores nobilium evocentur: nisi forte causa. ratione talium jurium possessionariorum moveretur. quæ illas æqualiter concernere dignoscerentur.

§. 3. Cum clausula tamen præfata. hoc est: de consensu. et voluntate. et instigatione T. et T. nullo unquam tempore evocari debeant.

§. 4. Quod. si fieri contingeret: per judices ordinarios. et magistros proto-notarios. nunquam observentur. nunquam etiam admittantur.

ARTICULUS 14.

Communis inquisitionis celebrandæ modus. Ac de oculata revisione.⁽¹⁾

Item. de communibus inquisitionibus celebrandis. ordinatum est: quod pro partium evi-

dentiori justitia. communis inquisitio. sicuti hactenus: ita etiam imposterum. celebrari possit.

§. 1. Celebrari tamen debeat tali ordine: quod quotiescunque ejusmodi inquisitio fieri debebit: per utramque partem. uno die in sede judiciaria ejusdem comitatus celebretur.

§. 2. Præterea: quod testimonium capituli. vel conventus. et regii homines. iidem pro qualibet parte. et non divisi fiant.

§. 3. Quodque singuli attestantes. singillatim jurare. et per ipsius capituli. vel conventus. atque regios homines. de negotio. de quo experiri volunt. interrogari. et examinari debeant.

§. 4. Et item. quod tempore inquisitionis. sive attestationis hujusmodi. partes causantes interesse non valeant. sed per ipsos regios. et capituli. vel conventus homines excludantur. et remotis illis. seorsum (ut præfertur) quilibet interrogari. et examinari debeat.

§. 5. Ad hujusmodi autem attestationem faciendam. perjuri. infames. et qui honorem et humanitatem perdiderunt; præterea ignobiles etiamsi possessionati fuerint. per regiam maiestatem non nobilitati. acceptari. et admitti non debeant.

§. 6. Item. quod in oculata revisione. modus. et antiqua consuetudo servetur.

§. 7. Item. quia hactenus propter inordinatam celebrationem communium inquisitionum. interdum favore. vel odio. interdum vero metu partium. plurima perjuria. et quidem evidenter commissa sunt: ad evitandum igitur. et conterendum ejusmodi animarum laqueos. et simul ad tollendam hanc pestiferam peccandi occa-

(1) A tanuallatás módját meghatározó törvények között a legrégibb az 1298: XLV. t. cz., mely a törvénytárban nem foglaltatik. Szól ekképen: «Primo notandum est. quod de inquisitionibus in factis potentie. homicidii. injuriarum. furti. latrocinii et aliorum similium fiendis. per prælatos et barones taliter est decretum. quod in quolibet comitatu duodecim nobiles conscienciosi et fidedigni per dominum regem tunc eligendi. ex quibus tamen duodecim nobilibus quatuor debent esse in judices nobilium qui nobiles præstitis prius ad omnibus factis et causis in ipso comitatu in facto potentie emeriss. vel exortis. per deligendum mandatum simul inquirendo. sciŕcitari Deum habentes pre oculis. (Kovachich M. Gy. Supplem. ad. vest. com. I. köt. 144. l.) (K. és Ö.)

1. §. Ha pedig fontos dolgokkal lennének elfoglalva avagy ha távol lennének, ezt mindazonáltal helyetteseik és prépostjaik, vagy más becsületes és tudós egyházi férfiak által meg kell tétetniök.

2. §. És ha kitünnék, hogy az apátok vagy prépostok rendük szabályát meg nem tartják, vagy egyébként gonosz életet élnek avagy püspökeiknek sem engedelmeskednek, tegyék őket le, és javadalmaikat érdemesebbeknek kell adományozni.

3. §. Ha vannak gonosz és engedetlen szerzetesek, a látogatók ezeket is dobják ki a conventból.

4. §. Mert: ha az apátok és prépostok jók, a szerzeteseknek is szükségképen jóknak kell lenniök.

5. §. És ilyen módon sem a levelek kiadásában, sem egyebekben nem történhetik csalárdság.⁽¹⁾

13. CZIKKELX.

Eltörlése az «N. beleegyezésével és parancsából»-féle záradékkal kiadott perbehívásoknak és hogy a nemes feleségeket, anyját, leányokat ne hívják perbe.⁽²⁾

Továbbá, némelyek a perbehívásokban ezt szokták kitenni: «N. és N. beleegyezésével és akaratából»; a mi, hogy egyenesen az Isten és az ő igazsága ellen van, kétséget sem szenved. Mert hát ki tudhatja azt, hogy az illetők abba, a minek elkövetését valaki állítja, beleegyeztek-e vagy azt akarták-e? minthogy a titkok és a szándék fölött Istenen kívül senki sem ítélhet helyesen.

1. §. Miért is határoztuk: hogy ennek utána soha sem kell ilyen perbehívásokat elrendelni.

2. §. A nemesek feleségét, anyját, leányait és nővereit sem kell soha perbe hini, ha csak olyan birtokjogok alapján nem indítanak meg a pert, a melyek őket is egyenlő joggal illetik.

3. §. Mindazonáltal az előbb említett záradékkal, vagyis ezzel: N. és N.-nek beleegyezésével, parancsából és felbujtására soha, semmi időben sem kell őket perbehívni.

4. §. S ha ez mégis megtörténnék, a rendes bírák és az ítélmesterek azt figyelmükre ne méltassák, soha meg se engedjék.

14. CZIKKELX.

A közös tanuvallatás megejtésének módja; és a szemügyre vételről.⁽³⁾

Továbbá a közös tanuvallatások eszközzésére nézve rendeltük: hogy a felek igazságá-

nak minél világosabb kiderítésére, a mint eddigelé, úgy ezután is szabad közös tanuvallatást eszközölni.

1. §. Mindazonáltal azt a következő renddel kell fogantatosítani; hogy valahányszor az ilyen tanuvallatásnak szüksége fölmerül, azt mind a két fél, az illető vármegye törvényszékén egy napon vitesse végbe.

2. §. Ezenkívül, hogy a káptalan vagy convent bizonyossága és a királyi emberek mind a két fél részére ugyanazok s ne különbözők legyenek.

3. §. És hogy a káptalan vagy convent bizonyosságának és a királyi embereknek az egyes tanukat külön-külön kell megesketniök s az ügyre nézve, melyet ki akarnak deríteni, külön kell kikérdezniök és kihallgatniok.

4. §. És továbbá, hogy a peres feleknek az ilyen vizsgálat vagy tanuvallatás alatt nem szabad jelen lenniök, hanem a királyi, káptalanbeli vagy conventbeli emberek zárják őket ki és az ő távollétükben kell mindenkit (mint említettük) külön kikérdezni és kihallgatni.

5. §. A hamis esküvéket, becstelenségeket és azokat, a kik tisztességüket és emberiségüket veszítették: ezenkívül a nem nemeseket, még ha birtokosok lennének is, a kiket a királyi felség nem nemesített, nem kell ilyen tanuságtételre elfogadni és bocsátani.

6. §. Továbbá, hogy a szemügyre vételben a régi módot és szokást kell megtartani.

7. §. Továbbá, mivel eddigelé a közös tanuvallatások rendetlen véghezvitele miatt néha kedvezésből vagy gyűlöletből, néha pedig a felektől való félelemből igen sok, még pedig nyilvánvaló hamis esküvés történt: azért tehát, a lelkek e kísértetbe vitelének elkerülése s megszüntetése, egyuttal pedig a vétkezésre vezető

(1) V. ö. az 1492: XLIV. t. cikket.

(2) V. ö. az 1351: X. t. cz., az 1435 (II.): XVIII., XIX. és XX. t. cz., az 1481: II. t. cz., az 1492: LVIII. t. cz. és az 1500: XIV. t. cz. rendelkezéseit. L. még Hk. II. R. 25. cz. és 82. cz. 9—19. §§.

(3) V. ö. ugyanerről Hk. II. 27—29., 31—33., 41., 67., 83. cz.

M.

sionem, definitum est: quod tametsi in superiori articulo satis declaratum sit: qualiter inquisitionum, et aliorum etiam judiciorum processum executiones fieri debeant tamen magis, ut hujusmodi damnanda perjury cessent, et exstinguantur. in executionibus ipsarum inquisitionum talis ordo servetur.

§. 8. Quod dum ex reportatione inquisitionum, querelæ sic, prout factæ fuerint reperientur, non reus, prout hactenus consuetum existit, se purgabit; sed actor suo, et conjuratorum suorum, paucorum scilicet, vel plurimum juramentis, juxta rei exigentiam, et judicis deliberationem, actionem fulciet, et confirmabit.

§. 9. Ita videlicet; quod si actio pro damnis fuerit, judex juxta qualitatem, quantitatem, et exigentiam damnorum, secundum regni consuetudinem, actori juramentum adjudicabit: et si actor ipse, inquisitionem pro sui parte reportabit, causamque obtinebit; reus in facto potentiae amodo non convincatur, sed ejus loco in vigintiquinque marcis, puta in centum aureis, immediate persolvendis, ac inter judicem, et actorem æqualiter dividendis, eo facto convictus sit, et habeatur.

§. 10. Et insuper, damnificato damna persolvere de illis plenariam satisfactionem impendere teneatur.

§. 11. Casu vero, quo in factis ejusemodi damnorum, tempore inquisitionis, fassiones attestantium disparet fuerint: judex decernere habebit, an actor pro damnis sibi illatis jurare, vel reus purgare se debebit.

ARTICULUS 15.

Capitali in sententia, præter quinque casus, nemo convincatur. Et quod, si officiales vel jobagiones dominorum, violentias intulerint: debeant se domini juramento purgare et de illis justitiam administrare.

Cæterum definitum est: quod amodo impoterum, nemo in facto potentia, etiamsi quis commissa per ipsum mala, vel in judicio, vel

etiam alias, proprio ore confiterentur (nisi in his subscriptis casibus) convincatur.

§. 1. Puta: propter invasionem domorum nobilium: item occupationem possessionum. et utilitatum, atque pertinentiarum earundem: ac detentionem nobilium, sine justa causa: præterea, vulnerationem, verberationem, vel interemptionem nobilium.

§. 2. In his vero casibus, taliter judex procedere debet: quod si actor pro sui parte, inquisitionem, modo, et ordine supra notato, reportaverit: in ampliorem rei verificationem, si partes voluerint, causam ipsam ad communem inquisitionem decernat.

§. 3. Si vero reus ipsam inquisitionem acceptare recusabit: extunc actor, pro majori verificatione actionis suæ, juxta regni consuetudinem, hactenus in hac parte observatam, ad caput illius adversarii jurare habebit.

§. 4. Si autem partibus volentibus, ipsa causa, mediante præscripta communi inquisitione, definiatur: et ipsa communis inquisitio pro parte actoris, pure, et simpliciter reportabitur: sententia pro parte actoris feratur: si tamen reportatio ipsa dispar fuerit: judex ex attestantium fassionibus decernat, uter illorum, actor scilicet, vel reus juramentum deponere debet?

§. 5. Ubi vero in his præscriptis casibus, factum scilicet potentiarum tangentibus castellani, officiales, aut alii familiares, vel jobagiones dominorum, vel aliorum quorumcumque regnicolarum delinquerent, vel quoscunque offenderent: eorum domini propterea penam facti potentiae non incurrant: sed super innocentia (quod scilicet non de eorum voluntate, malum illud sit patratum, prout juri, et judicii consonum videbitur) se purgare debebunt.⁽¹⁾

§. 6. Verumtamen, si tales apud eorum dominos remanerent: ex parte eorumdem, ipsi domini meram justitiam, juxta juris æquitatem, facere, et administrare tenebuntur.

§. 7. In aliis autem casibus, puta: damnorum, et injuriarum illationibus, et cæteris similibus, modus, et ordo præscriptus observetur.

(1) Az uraknak a tiszteik részéről elkövetett hatalmaskodási cselekvényekért való felelősséget már a törvényárban nem foglalt 1298: LXI. t. cz. mondja ki következőképen: «Item, si aliquis homo ejusvis status honorem seu officiolatum ex parte prælatorum et baronum et aliorum quorumcumque hominum terens, res alicujus hominis potentialiter receperit, tunc dominus talis honorem tenentis, ipsi injuriarum et dampnum patienti satisfactionem impertiri modo superius expresso, ipse dominus talis rei famuli sui et solus de præmissis ex parte ejusdem satisfactionem habere possit, officiales etiam dominorum regum et reginalium simili modo facere teneantur». (L. Kovachich M. Gy. Suppl. ad vest. I. köt. 163. l.) (K. és Ó.)

eme veszedelmes alkalomnak eltávoztatása czéljából végeztük: hogy ámbár a fentebbi cikkben elég világosan meg van mondva, hogy miképen kelljen a tanuvallatásokat és egyéb törvénykezési cselekvényeket végrehajtani, mégis, hogy e kárhuzatos hamis esküvések annál inkább megszűnjenek és kiirtassanak, ama tanuvallatások véghezvitelében követhető rendet kell tartani.

8. §. Hogy, ha a tanuvallatásokról szóló jelentésből kitűnik, hogy a panaszok a valóságnak megfelelnek, nem az alperes fogja magát tisztázni, mint ez eddig szokásban volt, hanem a felperesnek kell a maga keresetét saját és a dolog mivoltához meg a bíró határozatához képest több-kevesebb esküértésének esküjével támogatni és erősíteni.

9. §. Ugy tudniillik, hogy ha a kereset tárgya kártétel, a bíró, az ország szokása szerint a felperesnek a károk minősége, mennyisége és mivoltához képest fogja az esküt odaítélni; és ha a felperes az ő javára kiűtött tanuvallatást mutat föl s a pert megnyeri: az alperest ezután nem kell hatalmaskodás tényében elmarasztalni, hanem a helyett legott, rögtön lefizetendő s a bíró meg a felperes között egyenlően megosztandó huszonöt márkán vagyis száz aranyon maradjon.⁽¹⁾

10. §. És ezen felül köteles a károsnak a károk megtéríteni és azokra nézve teljes elégtételt szolgáltatni.⁽²⁾

11. §. Abban az esetben pedig, ha az ilyen kártételek dolgában a tanuvallatás alkalmával a tanuk vallomásai eltérők volnának: a bíró tartozik meghatározni, vajon a felperes esedjék-e az okozott károkra nézve, vagy pedig az alperesnek kell-e magát tisztáznia.

15. CZIKKEIN.

Főbenjáró ítéletben, az öt eset kivételével, senkit sem kell elmarasztalni, és hogy ha az urak tisztjei vagy jobbággyai erőszakoskodnak, uraiknak esküvel kell magukat tisztázniok, azok részéről pedig igazságot szolgáltatniok.⁽³⁾

Továbbá végeztük: hogy hatalmaskodás tényében, ha mindjárt valaki a bíróság előtt vagy másutt is, saját szájával vallaná be a

gonoszítottakat, a melyeket elkövetett, ennek utána senkit sem kell elmarasztalni, (hanem ha az alább megnevezett esetekben):

1. §. Ugymint a nemesk házának megrohanása, továbbá a birtokok és haszonvételeik meg tartozékaik elfoglalása, ugyszintén a nemeseknek igaz ok nélkül való letartóztatása, ezenkívül a nemeseknek megsebesítése, megverése vagy megölése miatt.

2. §. Ezekben az esetekben pedig a bírónak ekképen kell eljárnia: hogy ha a felperes a maga részéről a fentebb megírt módon és renddel tanuvallatást mutat fel, azt az ügyet, ha a felek úgy akarják, a dolog bővebb igazolása végett közös tanuvallatásra bocsássa.

3. §. Ha pedig az alperes a tanuvallatást elfogadni vonakodik, akkor a felperes, az országnak e részben eddig megtartott szokása szerint, keresetének nagyobb igazolása végett ellenfelének fejére tartozik esküdni.

4. §. Ha pedig a pert, a felek akarátával, az előbb említett közös tanuvallatás útján fog eldöntés alá kerülni és ama közös tanuvallatás tisztán és föltétlenül a felperes javára fog kiűtni, akkor a felperes részére kell az ítéletet hozni: de ha a felmutatott tanuvallomások nem egyezők, akkor a bíró a tanuk vallomásai alapján határozza meg, hogy melyiknek közülök, tudniillik a felperesnek-e, vagy az alperesnek kellessék megesküdni.

5. §. Ha pedig ez előbb megírt esetekben, a melyek tudniillik hatalmaskodásra tartoznak, az urak vagy bármely más országlakosok várnagyjai, tisztjei, vagy más eselédjei avagy jobbággyai volnának vétkesek vagy bántanának bárkit: e miatt az ő uraik ne essenek a hatalmaskodás tényének büntetésébe, hanem ártatlanságukra nézve (hogy tudniillik azt a gonoszított nem az ő parancsukból követték el, a mint a jog szerint és a bíró előtt illőnek látszik) tisztázniok kell magukat.

6. §. Mindazonáltal, ha azok uraiknál megmaradnak, részükről uraik a törvényhez méltón, teljes igazságot tartoznak tenni és szolgáltatni.

7. §. Egyéb esetekben pedig, ugymint a károsításokban, jogtalanságok elkövetésében⁽⁴⁾ és ezekhez hasonlóknak, a megszabott módot és rendet kell megtartani.

⁽¹⁾ V. ö. Szt. István II. k. 3. 19. és 50. fejj.; Szt. László I. k. 28. fejj.; Kálmán I. k. 26., 27. és 83. fejj.; és 1351: XX. és XXIII. t. cz., az 1435 (II.): V. t. cz., és az 1505: V. t. cz. rendelkezéseit. Továbbá Hk. II. R. 31. cz.

⁽²⁾ V. ö. Hk. II. R. 61. cz.; 1638: XXVII. t. cz. és 1659: XXXI. t. cz.

⁽³⁾ A főbenjáró bűncselekményekről és ítéletekről v. ö. Hk. I. R. 14—16., 60., 68., 121., 133. cz.; II. R. 16., 20., 39., 42—44., 51., 54., 55., 58., 61., 62., 67. és 68. cz.; III. R. 4., 5., 11., 21. és 26. cz. V. ö. továbbá az 1435 (II.): VI. t. cz., 1454: XII. és XIII., 1455: XXIV., LV. és LVI. t. cz., 1493: IX. és XVI., az 1498: VIII., IX., X. és XLVI. t. cz., az 1500: XX. t. cz., az 1504: VI. t. cz. 1547: XXIX., rendelkezéseit. L. még alább (a 449. lapon) az 55. cikkelyt.

⁽⁴⁾ V. ö. Hk. II. R. 67. cz.

ARTICULUS 16.

Repulsionis pena.

Ceterum, quia tempore attestationis, communis inquisitionis, oculatæ revisionis, statutionis, et restatutionis, nec non æstimationis jurium possessionariorum, per partem convictam hactenus nonnunquam repulsiones, in contemptum iudicii, et justitiæ fieri solitæ sunt: pro quibus prima vice, in una marca auri, secunda vero: in duabus, id facientes, juxta consuetudinem hactenus observatam, convinebantur.

§. 1. Quare, ut hujusmodi violentorum, et juris, justitiæque turbatorum temeritas, debito remedio compescatur, statutum, et sancitum est: quod quicumque imposterum, cujuscunque status, gradus, et conditionis existat, qualitercunque, et quacunque causa, etiam sententiæ capitalis, id facere præsumperit: contra partem adversam in facto potentia: et insuper, si in causa statutionis, vel restatutionis, aut æstimationis fuerit, in æstimatione illorum jurium possessionariorum, quæ statui, vel restatui, aut æstimari debuerunt: si vero id, tempore communis inquisitionis, vel oculatæ revisionis continget: similiter in facto potentia, præterea in amissione causæ convincatur, et convictus habeatur eo facto.

ARTICULUS 17.

Trinæ forenses proclamationes aboleantur.⁽¹⁾

Item, ordinatum, et conclusum est: quod trinæ forenses proclamationes, quæ hactenus in facto possessionum, et jurium possessionariorum: præterea in exhibitionibus literarum, et litteralium instrumentorum, atque etiam in facto obligationum, cæterisque aliis causis fieri solitæ sunt: cessent, et deinceps nullo unquam tempore fiant, sed penitus aboleantur: quandoquidem abusus, et corruptela potius, quam lex dici potest.

§. 1. In obligationibus vero talis modus servetur: quod secundum quod, se quisque obligavit: facta legitima evocatione, in primis octavis, iudicium, et justitiam recipiat: et ad

hoc, vigore præsentis decreti, adstrictus habeatur.

ARTICULUS 18.

Duelli dimicatio, in sede judicaria regia decerni non possit: nisi in causis, more militaris curiæ regiæ: et tunc quoque: non nisi probatione deficiente.

Item, quia in duellorum dimicatione, plurima hinc inde fraudes committi possunt: raro enim illi, inter quos illud fit iudicium, per se decertant, sed pugiles conducunt, qui nonnunquam dono, favore, et promissis corrumpuntur, sique partem suam, quantumvis justam (quandoquidem non ipsimet decertare consueverunt) succumbere patiuntur.

§. 1. Quare statutum est: quod amodo illud iudicii genus, extra hoc regnum, in mundo inauditum, perpetuo aboleatur, et in factis potentiariis, juriumque possessionariorum, fieri nunquam debeat.

§. 2. Duellum siquidem tunc solummodo fieri deberet, et ad hoc ordinatum existit, quando omnis probatio deficeret.

§. 3. In factis vero potentiariis, et possessionariis, partes probationes semper habent: et etiam alioquin, iudicium duelli, ad curiam regiam militarem, et non ad sedem judicariam pertinet.

§. 4. Accedit: quod in iudiciis, personalis præsentia regiæ majestatis, semper interesse, literas etiam sigillare debet: is vero ut plurimum spiritalis esse consuevit. Intererunt præterea: archi episcopi, episcopi, et plures alii spirituales, et ideo non convenit, ut in sede judicaria duellum decernatur.

§. 5. Proinde, his, et pluribus aliis bonis respectibus, rationabilibusque ex causis: hoc iudicii genus, perpetuo aboleatur, et nunquam decernatur: nisi in causis, in quibus omnis probatio deficeret, ut, si solus a solo in itinere, nullo spectante, spoliaretur, vel quicquam alter alteri sine alicujus testimonio commodaret, aut aliquid ad secretas aures diceret, et aliter neque spoliū, neque creditum, neque etiam verba prolata probari possent.

§. 6. In quibus casibus, hujusmodi duellum decerni quidem potest, non tamen in sede

(1) A trinaforensis proclamatio megtartása ellen irányul Mátyás királynak a törvénytárba nem foglalt 1458. évi pesti decr. I. cikkelye is, mely ekképen szól: «Art. 1. Conclusum est, ut decretum condam serenissimi domini Alberti regis, quoad omnes articulos præter articulos duntaxat prosecutionem causarum minora facta potentiaria et trinaforenses proclamationem exprimentes, in suo vigore debeant remanere». (L. Kovachich M. Gy. Vestigia Com. 299. l.) (K. és Ó.)

16. CZIKKELY.

A visszaűzés büntetése.⁽¹⁾

Ezen kívül, mivel a tanuskodás, közös tanuvallatás, szemügyrevétel, iktatás és visszaiktatás, valamint a birtokjogok becslése alkalmával a vesztes fél eddigelé, a bíróság és az igazság megvetésével, néha visszaűzéseket szokott használni, a melyekért a visszaűzőket, az eddiglen főnnállott szokás szerint, első ízben egy, másod ízben pedig két arany márkában marasztalták el;

1. §. Miért is, ez erőszakoskodók és törvényt s igazságot háborítók vakmerőségének kellő eszközzel való megfékezése végett, határoztuk és rendeltük, hogy ha jövőre ezt bárki, legyen az akármilyen rendű, rangu és állásu, bármi módon és bármi okból, akár főbenjáró ítélet alkalmából is, megtenni merészelné, akkor azt az ellenfél ellenében hatalmaskodás tényében, és ezen felül, ha ez iktatás vagy visszaiktatás avagy becslés esetében történt, ama birtokjogoknak a becsűjében, a melyekre nézve az iktatásnak, visszaiktatásnak vagy becslésnek meg kellett volna lennie; ha pedig közös tanuvallatás vagy szemügyrevétel alkalmával történne az, hasonlóképen hatalmaskodás tényében és ezenfelül a per elvesztésében kell legott elmarasztalni és elmarasztaltnak tekinteni.

17. CZIKKELY.

Hogy a három vásáron való kikiáltások eltörölendők.

Továbbá, határoztuk és rendeltük, hogy a három vásáron való kikiáltások, melyek eddigelé birtokok és birtokjogok, azonkívül levelek és okiratok felmutatása, valamint kötelezések dolgában is, és más egyéb ügyekben szoktak előfordulni, megszűnjének és ezentul soha semmi időben meg ne történjenek, hanem végképen eltűnjének. Mert inkább visszaélésnek és romlottságnak, semmint törvénynek lehet azt nevezni⁽²⁾

1. §. A kötelezésekre nézve pedig azt kell szabályul tartani: hogy ki mint kötelezte magát, a szerint kapjon, törvényes perbehívás után, az első nyolczados törvényszakon törvényt és igazságot.⁽³⁾ és erre, a jelen decretum erejénél fogva legyen kötelezve.

18. CZIKKELY.

Hogy párbaj vivását a királyi törvényszéken nem szabad elhatározni, kivéve a király katonai curiájának szokása szerint eldöntendő perekben és akkor is csak bizonyítékok hiányában.

Továbbá, mivel a párbajok vivásában egy és más tekintetben igen sok csalást lehet követni, mert azok, a kik között ez az ítélet kell, ritkán küzdenek meg önmagukra, hanem viadorokat bérelnek, kiket néha ajándékkal, kedvezéssel és ígértekekkel megvesztegetnek, és a kik ekképen saját, még oly igazságos felüket (miután ezek nem maguk szoktak megvívni) el hagyják bukni.⁽⁴⁾

1. §. Miért is határoztuk: hogy az ítéletnek ez a neve, mely ez országon kívül a világon hallatlan, örök időkre megszűnjék és hatalmaskodások meg birtokjogok dolgában annak soha helye ne legyen.

2. §. Párbajnak ugyan is egyedül csak akkor lehetne helye és az arra az esetre van elrendelve, a mikor minden bizonyíték hiányzik.

3. §. Ámde hatalmaskodási és birtokügyekben mindig vannak a feleknek bizonyítékaik; és különben is a párbaj megítélése a király katonai kuriájára és nem a törvényszékre tartozik.

4. §. Ehhez járul az: hogy a törvényszékeken a királyi felség személyes jelenlétének mindenkor ott kell lennie és a leveleket meg kell pecsételnie. Ez pedig legtöbbször egyházi személy szokott lenni. Jelen lesznek azonkívül az érsekek, püspökök és több más papi személy és épen ezért nem illik, hogy a párbajt a törvényszéken határozzák el.

5. §. Ennél fogva, ebből és több más üdvös szempontból és helyes okokból az ítéletnek ez a neve örök időkre eltörölendő és azt soha sem kell elrendelni, hanemha olyan perekben, a melyekben minden bizonyíték hiányzik: például ha utközben valamely egyedül levő ember egy más egyedül levőt, a nélkül, hogy valaki látna, kifosztana, vagy ha egyik a másiknak, a nélkül, hogy valaki tanuként jelen lenne, kölesönt adna, vagy valamit titokban mondana és különben sem a fosztogatást, sem a hitelezést, sem pedig a mondott szavakat bizonyítani nem lehetne.

6. §. A mely esetekben az ilyen párbajt meg lehet ugyan ítélni, de nem a törvény-

(1) A visszaűzésről v. ö. Hk. II. 73—76. cz.; továbbá 1492: LVII. t. cz., 1500: XIX. t. cz., 1504: IV. t. cz., 1507: II., 1563: XII., 1563: XLIV., 1574: XXIII., 1600: VI., 1601: VI., 1618: LXII. és LXIX., 1630: XI. t. cz. 1723: X. és XXXIII. t. cz., 1729: XXXIII. és XXXIV. t. cz. M.

(2) V. ö. az 1439: XXXIII. és XXXIV. t. cz., az 1492: XXXVIII. t. cz., az 1498: VII. t. cz. rendelkezéseit és a Hk. II. R. 2. cz. 5. §-át.

(3) V. ö. az 1492: XXXVIII. t. cz., az 1638: XC. t. cz., az 1639: XXXI. t. cz.

(4) Ismétl ugyanazt az 1492: XXXVII. t. cz. V. ö. még 1351: IX., az 1471: XXVIII. t. cz., 1486: LXXVI. t. cz. 11. §. és 1808: XI. t. cz. 11. §. A párviadáról mai törvényhozásunkban v. ö. 1878: V. t. cz. 293—300. §§. M.

judiciaria, sed in curia militari regie majestatis: ad illam siquidem (ut præfertur) et non ad sedem judiciariam, ejuscemodi genus judicii pertinere plane dignoscitur.

ARTICULUS 19.

Causæ jurium, possessionariorum, qualiter in quatuor octavis terminentur.

Cæterum, ex quo decisio quarumlibet causarum, etiam in facto possessionum, et jurium possessionariorum, deinceps movendarum, pro regnicolarum quiete, et communi æquitate, ad quatuor tantummodo octavas, ut præfertur, restricta, et reducta.

§. 1. Statutum est: quod quilibet in causam, ratione jurium possessionariorum, attractus, in primis octavis proclametur: quo evocatio ipsa, magis ad ejus notitiam perveniat.

§. 2. Et per magistrum, coram quo causa ipsa mota fuerit: debeat fieri, ut moris est, signatura.

§. 3. Et si non comparebit in primis octavis: in nullo onere, seu birsagio vincatur.

§. 4. Si vero neque in secundis, neque in tertiis comparebit: teneatur solvere birsagium, ab antiquo consuetum.

§. 5. In quartis autem octavis, sive compareat, et se, causamque suam defendat, sive non: causa ipsa, juxta vim præmissi articuli, non obstante quavis allegatione: finaliter terminetur, et definietur.⁽¹⁾

ARTICULUS 20.

Proto-notarii in hospitibus judicare non possint. Et quod literæ sententiarum, in seile perlegantur, ac per omnes magistros proto-notarius subscribantur.

Item, conclusum et ordinatum est: quod deinceps nullus omnino magistrorum proto-notariorum, private in hospitio, extra scilicet tabulam, seu sedem judiciariam regie majestatis, causam aliquam: sive ratione possessionum, sive actuum potentiariarum, sive aliorum quorumcumque negotiorum, motam, vel movendam,

adjudicare, et sententias ferre audeat: sed universæ causæ tam majores, quam minores, in sede judiciaria, in præsentia certorum⁽²⁾ judicum ordinariorum discentiantur.

§. 1. Quodque nullæ prorsus literæ, potissimum in causis arduis, et quæ finalem rerum decisionem contingunt, per magistrum alias extradentur: nisi in sede judiciaria.

§. 2. Ubi prius, alta et intelligibili voce, publice perlegantur, et deinde pro majori cautela, et evidèntia justitiæ, ultra sigillum, quo ipse magister proto-notarius illas munit, alius etiam magister proto-notarius se subscribere debeat, et teneatur.

§. 3. Ita: quod si causa, coram regis proto-notariis agatur: proto-notarius palatinalis: si vero coram illo: regius, aut judicis curiæ, ad literas manuum apponere, et se subscribere teneatur.

ARTICULUS 21.

Exemptiones diversis personis a judicatu comitum, et aliorum judicum ordinariorum indultæ; invigoroſe habeantur, et nullæ sint.

Item, quia nonnulli se a judicio, et jurisdictione banorum, waywodarum, comitum, vel vice-comitum parochialium eximi, et solummodo judicio, et judicatu regie majestatis præservari procurarunt: sub cujus exemptionis confidentia, cæteros plurimis damnis, injuriis, oppressionibus, nocumentis, et aliorum malorum generibus impune afflicere consueverunt.

§. 1. Quare statutum est: quod universæ hujuscemodi exemptiones hactenus qualitercumque concessæ, et per quoscunque impetratæ (demptis duntaxat perpetuis comitibus, qui ex vetustissima divorum regum ordinatione, solius regie majestatis judicio reservari intelliguntur) revocentur, cassentur, et nullius vigoris, aut firmitatis habeantur: merito quippe concessa immunitate, et gratia privari debent, qui illa abutuntur.

§. 2. Et si imposterum, per quospiam similes exemptiones et gratiæ, forte impetrarentur: illæ quoque vigore præsentis decreti, nullius vigoris intelligantur.

(1) Nem birtokjogot tárgyzó perek törvénytſzakainak számát a törvénytárban nem foglalt 1298. évi XLVII. t. cz. így állapítja meg: «Sed reus vel ille, contra quem fuerit querimonia, solum bis debet evocari, et tandem tertio proclamari per nobiles supradictos, et sic universæ causæ in factis præmissis emerſe vel evoræ in tertia termino omni dissimulatione semota debent terminari». (L. Kovachich M. Gy. Suppl. ad vest. comit. I. k. 148. l.) (K. és Ó.)

(2) A «certorum» helyett helyesebb a «cæterorum», úgy mint az 1492. LXIX. t. cz. bevezetésének a végén is olvasható. (Ó.)

széken, hanem a királyi felség katonái curájában: mert köztudomásu dolog, hogy (a mint említettük) az ilyen fajta ítélet erre és nem a törvényszékre tartozik.

19. CZIKKEIN.

Miképen fejezendők be négy nyolczados törvényszakon a birtokjogokat tárgyzó peres ügyek.

Továbbá: minthogy a birtokok és birtokjogok tárgyában is ezután indítandó pereknek eldöntése az országlakosok nyugalma és a közbiztonság érdekében csak négy nyolczados törvényszakra van szorítva és korlátozva:

1. §. Határoztuk, hogy a birtokjogokat tárgyzó perbe idézett minden alperest az első nyolczados törvényszéken ki kell kiáltani, hogy a perbehívás annál inkább tudomására jöjjön.

2. §. És az ítélőmesternek, a ki előtt az a per folyamatba jött, lajstromot kell vezetnie, a mint ez szokásos.

3. §. És ha ez a nyolczados törvényszakon nem jelent meg, semmi teherben vagy bírságban sem kell elmarasztalni.

4. §. De ha a másodikon és harmadikon sem fog megjelenni, akkor a régől fogva szokásos bírságot tartozik megfizetni.

5. §. A negyediki nyolczados törvényszakon pedig, akár megjelenni s akár fogja magát és ügyét védelmezni, akár nem, a pert az előrebocsátott cikkely értelmében, akárniféle szóváltás ellent nem állván, véglegesen kell elintézni és befejezni. (1)

20. CZIKKEIN.

Az ítélőmestereknek szállásaikon nem szabad itélkezni: s hogy az ítéletleveleket a törvényszéken föl kell olvasni és minden ítélőmesternek alá kell írnia. (2)

Továbbá határoztuk és rendeltük: hogy ezután egyáltalán semmi ítélőmester se merjen akár birtokok, akár hatalmaskodások, akár bármiféle egyéb ügyek iránt indított vagy indítandó perben magánszállásán, tudniillik a királyi felség tábláján vagy törvényszéken kívül bíraskodni és ítéleteket hozni, hanem minden, ugy nagyobb, mint kisebb peres ügyet a

törvényszéken, a többi rendes bírák jelenlétében kell megvizsgálni.

1. §. És hogy az ítélőmesternek egyáltalán semmiféle levelet sem szabad másutt mint a törvényszéken kiadni, főképen olyanokat, melyek fontos ügyekben kelnek és a melyek a dolog végeldöntését illetik.

2. §. A hol is előbb fenhangon és értheően nyilván fel kell olvasnia, azután az igazság nagyobb biztosítása és nyilvánvalósága kedvéért, ne csak az illető ítélőmester erősítse meg pecséttel, hanem más ítélő mester is köteles legyen és tartozzék azt aláírni.

3. §. Akképen, hogy ha a per a királyi ítélőmesterek előtt foly, akkor a levelet a nádori ítélőmester, ha pedig ez előtt foly, akkor a királyi vagy országbírói ítélőmester köteles kézjegyével ellátni és aláírni.

21. CZIKKEIN.

A különböző személyeknek adott mentességek az ispánok és más rendes bírák bírói hatósága alól, erőtlennékné és semmieknek tekintendők.

Továbbá, mivel némelynek gondoskodtak arról, hogy magukat a bánok, vajdák, vármegyei ispánok vagy alispánok bíraskodása és joghatósága alól mentesítsék és egyedül csak a királyi felség bíraskodása és joghatósága alá tartozzanak, a mely mentességben elbizakodva a többieknek büntetlenül igen sok kárt, sérelmet okoznak, azokat erőszakosan elnyomják, ellenök ártalmas dolgokat és másnemű gonoszságokat szoktak elkövetni.

1. §. Ezért elrendeltük: hogy az eddiglen bármiképen engedélyezett és bárki részéről kieszközölt minden ilyen mentesség (kivéven az örökös ispánokat, kikről tudva van, hogy a diosfölt királyok igen régi rendelkezésből egyedül a királyi felség bírói hatósága alá tartoznak) visszavonandó, megsemmisítendő, és hogy azoknak semmi erejük és hatalyuk se legyen: mert azokat, a kik a nekik engedett mentességgel és kedvezménnyel visszaélnek, ettől méltán meg kell fosztani.

2. §. És ha valaki netán jövőre eszközölne ki hasonló mentességeket és kedvezményeket, ezek is, a decretum erejénél fogva, teljesen erőtlennékné tekintendők. (3)

(1) V. ö. fönna a 407. lapon e decretum 4. cikkelyét.

(2) Az ítélő mesterről v. ö. Hk. I. R. 43., 122., 123. cz., II. R. 77. cz. Az ítélő mester 1723-ig a kir. táblának tanácskozó — de nem szavazó — joggal felruházott tagja volt; a kerületi táblák felállításá után minden kerületben volt egy, tehát összesen négy ítélő mester, a kik némely ügyben önálló bírakként is eljárhattak. Itélőmestere volt a személynőknékné (pozsonyi 1542: XXIX. t. cz.), az alnádornak (pozsonyi 1542: XXVIII. t. cz.), az országbíróknak (1635: XXXIII., 1681: XL., 1715: XXIX. t. cz.), a tárnokmesternek, főudvarmesternek, hánnak, vajdának (l. alább a jelen decretum 68. cikkelyét. Az ítélőmesterre vonatkozó nevezetesebb törvényes intézkedések tekintetében v. ö. még alább e decr. LXVIII., LXX. és LXXIII. cikkelyét, továbbá 1492: XIII. és LXIX., LXX. t. cz., 1498: IV., V. és LXVIII., és 1500: V., VII., VIII., XI. és XII. t. cz., 1545: XXXIV., XXXIX. t. cz., 1557: XXIV. t. cz., 1559: XXXVIII. t. cz., 1566: XXXIII. t. cz., 1567: XXIV. t. cz. (13. §.) 1574: II., k. n. 1608: I. t. cz., 1609: LXXII. t. cz., 1618: XII., 1647: LXXVII., 1681: XXXII. és LXXVI., 1685: XXIV., 1689: XXXII., 1713: XXIV. és XXVIII. t. cz., 1723: X., XI. és XXXIII. t. cz. 1807: XV. t. cz.

Márkus.

(3) V. ö. az 1498: XV. t. cz. és az 1647: XCH. t. cz. rendelkezéseit.

ARTICULUS 22.

Bona a rege impetrata, non obstante contradictione, pro se violenter occupantis poena: ut per comitem ejiciatur, et in aestimatione bonorum convincatur.⁽¹⁾

Ceterum, quia ex parte illicite occupationis illorum bonorum, et jurium possessionariorum, quæ per regiam majestatem servitoribus, et aliis fidelibus suis donantur, variæ querele, clamores, non solummodo apud majestatem suam, verum etiam in universo regno fieri consueverunt.

§. 1. Causantur enim plurimi: quod quamprimum bona aliqua a sua celsitudine, per suos, aut alios impetrantur; illa protinus, nullo habito scrutinio, an scilicet juste, et legitime majestas sua donare potuit; occuparent, et non obstante eorum contradictione, tenerent.

§. 2. Quare statutum est, et sancitum; quod amodo, si quibus bona aliqua per regiam majestatem, quocunque nomine, et titulo donata fuerint, et contra jura, decreta, et consuetudinem regni, quacunque arte dominium illorum, non obstante etiam contradictorum inhibitione, capient: comes per contradictores requisitus, teneatur e vestigio illos admonere, quo manus suas de illis excipiant.

§. 3. Et si ad primam ejus requisitionem, et admonitionem id facere recusaverint: secundo per eosdem contradictores requisitus, teneatur vigore præsentis decreti, scita prius veritate, illos captivare, et de illis bonis ejicere, et insuper ad solutionem communis aestimationis eorundem bonorum, per omnia remedia, compellere.

§. 4. Ad cuius rei executionem, si comes per se impotens esset; comitatus per ipsum requisitus, penes eundem insurgere, et ei opportuno favore, subsidio, et auxilio assistere debeat, et teneatur.

§. 5. Si qui vero adeo potentes fuerint, ut comes etiam cum auxilio comitatus id facere non poterit: regia majestas per comitem avisata, bona ipsa occupari facere teneatur.

ARTICULUS 23.

Donationales literæ, cum clausula: de manibus regis, nullius sint vigoris.

Item, conclusum est; quod si deinceps aliqua bona a regia majestate impetrata fuerint, et

impetrans institerit, ut ea regia majestas nomine suo occupare faceret, simulque procuraret, ut literæ donationales scriberentur, quasi illa de manibus suis regis collata essent: ejusmodi literæ donationales, quoad illam clausulam: de manibus regis, nullius vigoris, et firmitatis sint, et habeantur.

§. 1. Et quod neque per comites, sed neque in octavis per iudices ordinarios, et magistros proto-notarios observentur.

ARTICULUS 24.

Bona, contra jura et antiquam consuetudinem a rege impetrata, pro non impetratis habeantur.

Uterius: quod universa bona, possessiones, et jura possessionaria, quæ ab anno proxime transacto, videlicet: millesimo, quadringentesimo octogesimo quinto, usque in præsentem diem festi epiphaniarum domini anni ejusdem, millesimi, quadringentesimi, octuagesimi sexti inclusive, per regiam majestatem, quibuscunque donata sunt, si et in quantum illa, contra jura, decreta, et antiquam consuetudinem regni occupata sunt, illorum detentores, et occupatores requisiti prius, et moniti, cum literis regis, aut palatinalibus, infra spatium unius mensis integri, a die requisitionis, et monitionis computando, remittere debeant, et teneantur.

§. 1. Alioquin, comes cum aliis nobilibus illius comitatus, penes eum eligendis, et deputandis, illis, quorum fuerunt, reddere, in eisdemque illos conservare debeat.

§. 2. Si autem detentores illi potentes fuerint, comes vero ad hoc exequendum impotens, et insufficiens: comitatus vigore præsentis statuti, insurgere, et in hac parte ipsi comiti assistere debeat et teneatur.

§. 3. Illi autem detentores, si ex regia donatione, in bonis illis jus sibi acquisitum fuisse sperabunt: jure regni requirere debeant.

§. 4. Si vero detentores adeo potentes erunt; ut comes etiam cum auxilio totius comitatus id facere non poterit: regia majestas per comitem avisata, occupari, et præmissa exequi facere debeat, et teneatur.

(1) Másfele fekvőjóságok erőszakos elfoglalóinak büntetéséről a törvénytárban nem foglalt 1203. évi decr. V. cikkelye úgy intézkedik: „Et quicunque regalia et reginalia indebite occupata, possessiones etiam ecclesiarum et nobilium, fora, tributa hactenus indebite non restituerint . . . sententiam excommunicationis, quam contra injustos ex nunc auctoritate præsentium proferimus, incurrant ipso facto». (L. Kovachich M. Gy. Suppl. ad vest. comit. 109. 1.) (K. és Ó.)

22. CZIKKELY.

Annak a büntetése, a ki a királytól felkért fekvőjóságot, megtörtént ellentmondás ellenére, a maga részére erőszakosan elfoglalja: hogy az ispán az olyant dobja ki és a fekvőjóságok becsüjében marasztalja el.

Továbbá mivel a királyi felségtől az ő szolgáltnak és más híveinek adományozott fekvőjóságok és birtokjogok törvényellenes elfoglalása miatt, nem csak a királyi felségnél, hanem az egész országban is sokszor szoktak panaszkodni és zúgolódni.

1. §. Igen sokan ugyanis arról panaszkodnak, hogy mihelyt a királyi felség emberei vagy mások ő tőle valamely fekvőjóságokat felkérnek, ezeket annak minden kutatása nélkül, vajon tudniillik ő felsége azokat igazságosan és törvényesen adományozhatta-e, rögtön elfoglalják és az ő ellentmondásuk ellenére, birtokba veszik.

2. §. Ezért határoztuk és rendeltük: hogy ha ennekutána azok, kiknek a királyi felség bármely néven és czímen fekvőjóságokat adományozott, ezeket az ország jogai, törvényei és szokása ellen, még az ellentmondók eltűltása ellenére is, bármely úton hatalmukba kerítik: az ispán köteles leszen őket az ellentmondók kérésére nyomban meginteni, hogy azokról kezüket levegyék.

3. §. És ha ezt az ő első felhívására és intésére megtenni vonakodnának, amaz ellentmondók másodszori kérésére köteles leszen, miután előbb a valóságáról meggyőződött, őket a jelen törvény erejénél fogva elfogni és az illető javakból kidobni, és ezenfelül minden eszközzel a javok közbecsüjének megfizetésére kényszeríteni.

4. §. A minek végrehajtására, ha az alispánnak magára elég ereje nem volna, megkeresésére, a vármegye mellette fölkelni és őt kellő készséggel segíteni és támogatni tartozik.

5. §. A kik pedig oly hatalmasak lennének, hogy az ispán azt a vármegye segítségével sem hajthatná végre: azok ellenében az alispántól nyert értesülés után, a királyi felség tartozik e javakat elfoglaltatni.(1)

23. CZIKKELY.

Hogy az ilyen záradékkal «királyi kéz-ből» ellátott adománylevelek erőtlennek.

Továbbá végeztük: hogy ha ennekutána valaki a királyi felségtől fekvőjóságokat kérne

föl és az a felkérő azt kívánná, hogy azokat a királyi felség saját neve alatt foglaltassa el, egyszersmind az adománylevelet oly értelemben irassa meg, mintha a fekvőjóságok adományozása királyi kézről történt volna: az ilyen adománylevélnek e záradékra nézve «királyi kézről», semmi ereje és hatálya se legyen.

1. §. És hogy azt sem az ispánoknak, sem pedig a nyolczados törvényszékeken a rendes bírának és ítélőmestereknek nem kell tisztelben tartaniok.(2)

24. CZIKKELY.

Hogy a királytól a törvények és régi szokás ellenére felkért jóságok fel nem kérteknek tekintendők.(3)

Továbbá, hogy mind azok a fekvőjóságok, birtokok és birtokjogok, a melyeket a királyi felség a legközelebb elmúlt, vagyis az ezer négyszáz nyolczvanötödik évtől fogva az úr ezernyolczszáz nyolczvanhatodik évének mostani Vízkereszt ünnepnapjáig bezárólag, bárki-nek adományozott, ha és a mennyiben azokat valaki az ország jogai, törvényei és régi szokása ellen elfoglalta, azoknak letartóztatói és elfoglalói, királyi vagy nádori levél útján történt előzetes felhívás, és megintés után, e felhívás és megintés napjától számítandó egy egész hónap tartamán belül kötelesek és tartoznak e jóságokat visszabocsátani.

1. §. Különbön az ispán tartozik azokat az illető vármegyének melléje választandó és kirendelendő más nemesivel azoknak, a kikéi voltak, visszaadni és őket azokban megvédeni.

2. §. Ha pedig a letartóztatók hatalmasok volnának, az ispánnak ellenben ennek végrehajtására nem volna elég ereje és tehetsége, akkor, a vármegye köteles és tartozik a jelen decretum erejénél fogva fölkelni és az ispánnak e részben segítségére menni.

3. §. A letartóztatóknak viszont, ha azt vélik, hogy ezekre a fekvőjóságokra nézve a királyi adománynál fogva valami jogot szereztek, ezt az ország törvénye szerint kell keresniök.

4. §. Ha pedig a letartóztatók oly hatalmasak, hogy az alispán azt az egész vármegye segítségével sem tehetné meg, akkor az ispántól vett értesítés után a királyi felség köteles és tartozik a javakat elfoglaltatni és az előbb mondottakat végrehajtani.

(1) V. ő. alább (427. l.) ugyane decret. 27. cz., továbbá 1439: XXIV. t. cz., 1464: VII. és XII., 1471: XXIII. t. cz., 1478: VIII. t. cz., az 1492: LIX. és LXII. t. cz., az 1495: XI. t. cz., az 1633: XCI. t. cz., az 1715: LVIII. és az 1729: XXVIII. t. cz. rendelkezéseit. L. még Hk. I. R. 24—28., 31., 32., 68. cz., II. R. 71. cz., III. R. 22. cz.

(2) V. ő. az 1492: LX. t. cz. és az 1599: XXXI. t. cz. azonos szabályát.

(3) V. ő. alább (437. l.) 26. és (443. l.) 48. cz., továbbá Hk. I. R. 25. cz.; 1464: XI. és XVI., k. n. 1606: XVII., 1633: LX., 1630: XLII., 1715: XXVIII. t. cz. (2. §.)

ARTICULUS 25.

Modus procedendi in lite, de bonis pignoratitiis: de pena eorum, qui admoniti, pecunias levare, et bona remittere nollent.

Cæterum: quia fieri solet, quod nonnulli bona, et possessiones suas, necessitate cogente, pignori obligant, et eadem tempore medio, venditis etiam aliis rebus suis, licet redimere velent, et ad hoc pecunias paratas haberent: tamen illi, quibus obligarunt, immemores salutis et honoris, remittere nollent, sed ad octavas ejus rei decisionem differrent, ut scilicet interea fructus illarum percipere valeant.

§. 1. Propter quod nonnunquam ejusmodi possessiones, et bona, ab ipsis pauperibus, et eorundem hæredibus perpetuo alienantur: et quo pecunias, utrunque ad id dispositas, auxendere coguntur: aut casu amittunt.

§. 2. Ut igitur illorum fœneratorum malitia compescatur, et horum inopum indemnitati consulatur: statutum, et sancitum est: quod quicumque ejusmodi fœneratores, per aliam partem juridice, et legitime requisiti, pecunias eorum levare, vel illis levatis, bona impignorata reddere, et remittere noluerint, sed causam ad octavas distulerint: in primis octavis causa ipsa definiri, et sic adjudicari debeat.

§. 3. Quod sine ulla solutione, bona illa remittantur, et per judicem statim restituantur: et insuper, fœnerator ille, in tanta summa pecuniarum, in quanta bona illa sibi obligata fuerunt, contra partem alteram convincatur eo facto.

ARTICULUS 26.

Post defectum seminis de bonis dubiis, pro uxoribus filiabusque decedentium nobilium, quid fieri debeat? (1)

Cæterum: quia quotiescunque bona aliqua, aut jura possessionaria, sive per defectum seminis, sive aliter, ad coronam, et consequenter collationem regie majestatis devolvi contingunt, plurimi insurgere, et bona ipsa jure ad eos devoluta, acclamare soliti sunt, sicque regie celsitudinis aures, non modo importunis cla-

moribus obtundunt: verum etiam majestatem suam majoribus intentam, ne se de illis intro-mittat, prohibent, turbant, et impediunt, illis etiam, quibus majestas sua bona hujusmodi donat, ne sibi statuant, contradictionis velamine obviare.

§. 1. Hoc vero idcirco maxime facere consueverunt, ut interea, quoad jure terminabitur, an ad regiam majestatem, vel alios, bona ipsa sint devoluta: fructus, proventus, et alias illorum utilitates impune percipere possint.

§. 2. Quare præsentì decreto sancitum est: quod in quocunque comitatu aliqua jura, per defectum seminis quorumcunque decedentium devoluta fuerint, et de hujusmodi possessionibus manifeste non constabit sed dubium erit: an ad jus regium, vel aliquos fratres de genere decedentis, seu hæredes feminei sexus pertineant? extunc regia majestas infra hujusmodi rei dubie decisionem, bona illa occupari, et ad manus alicujus probi, et idonei hominis, quem scilicet regia majestas sua ad hoc deputabit, tanquam ad manus communes, et fideles, dari, et assignari facere debeat: qui illas interim, quoad dubium illud solvetur, et causa finaliter decidetur: cum solitis, et justis proventibus teneat.

§. 3. Si quid autem ultra solitum, et ordinatum censum extorserit: illi, cui post causæ decisionem bona ipsa cedent, reddere debeat, et teneatur.

§. 4. Hoc adjecto: quod si qui bona ipsa, ad eos devoluta fuisse affirmaverint, infra unum integrum annum (prout etiam in sequenti articulo tangetur) sive celebrentur octavæ, sive non: teneantur coram palatino jura sua producere, et docere, bona ipsa ad eos pertinere.

§. 5. Quod si facere poterunt: palatinus eisdem statuere mandet, et faciat cum effectu. Si autem in probatione defecerint: dentur, et assignentur eadem bona ad manus illorum, quibus per regiam majestatem fuerint donata: et, si qui ulterius ad illa jus habere speraverint: eadem de manibus regis requirant legitime.

§. 6. Ubi autem uxores, vel filie hujusmodi hominum absque hærede masculo decedentium, in illis possessionibus remanserint: possessiones eadem a manibus earum occupari, et auferri non debeant, prius quam de earum

(1) Magszakadás esetén a koronára háramlandó fekvőjőszágokból az elhunyt leányait megillető jogok kielégítéséről, már a törvénytárba nem foglalt 1208. évi decretum LXXV. cz. is gondoskodik: «Item si quis nobilis sine hærede masculino ab hac luce decesserit, cujus possessiones de jure ad manus regias sunt devolvendæ, tunc jus ratione filialis filie vel sororis ejusdem decessi, eisdem filiabus et sororibus cum possessione in uno loco et in uno ambitu debent extradare perpetuo possidendas». (L. Kovachich M. Gy. Suppl. I. k. 183—186. l.) (K. és Ó.)

25. CZIKKEIX.

A zálogos fekvő jószágokat illető perlekedés módjáról és azok büntetéséről, a kik, megintés után, a pénzt fölvenni és a javakat visszabocsítani nem akarják.

Továbbá, mivel megszokott történni, hogy némelyek, szükségétől kényszerítve, fekvő jószágokat és birtokaikat zálogul kötik le és noha azokat időközben, egyéb javaiknak eladásával is, ki akarnák váltani és erre készpénzü is volna, mégis azok, a kiknek lekötötték, megfélekedvén üdvükről és becsülettükről, nem akarják visszabocsítani: hanem ennek a dolognak az eldőnését a nyolczados törvényszékre utasítják, hogy tudniillik akkor azok jövedelmét huzzassák:

1. §. A minél fogva az ilyen birtokok és fekvő jószágok ama szegényektől és örökösöiktől minden időkre idegen kézre jutnak, s ennek következtében egyenesen arra szánt pénzüket vagy elkölteni kénytelenek vagy elvesztik:

2. §. Azért, hogy azoknak az uzsorásoknak a gonoszágát megfékezzük és e szegények kártalanításáról gondoskodjunk, határoztuk és rendeltük: hogy ha bármely ilyen uzsorás, kit az ellenfél bíróság és törvényesen felszólított, pénzt felvenni, vagy annak felvétele után a zálogos javakat kiadni és visszabocsítani nem akarná, hanem az ügyet a nyolczados törvényszékre vinné, ezt az ügyet az első nyolczados törvényszéken be kell végezni és olyan ítélettel ellátni:

3. §. Hogy azok a fekvő jószágok minden fizetés nélkül visszabocsátandók; és a bíró azokat azonnal adja vissza; ezenfelül pedig azt az uzsorást a másik fél ellenében akkora pénzösszegben kell legott elmarasztalni, a mekkoraért azok a jószágok neki le voltak kötve.⁽¹⁾

26. CZIKKEIX.

Magszakadás esetében mit kelljen tenni a kétes fekvő jószágokra nézve az elhunyt nemesek feleségei és leányai érdekében?⁽²⁾

Továbbá, mivel megtörténik, hogy valahányszor valamely fekvőjószágok vagy birtokok akár magszakadás czimén, akár más okból a koronára és következésképen a királyi felség adományozása alá harámlanak, igen sokan fellépni és lármázni szoktak, hogy ezek a jogok reájuk szállottak, és ekképen

nemcsak hogy alkalmatlan lármájukkal a királyi felséget megsiketítik, hanem a fontosabb dolgokkal elfoglalt felséget visszatartják, háborgatják és akadályozzák is, nehogy azokba beleelegyedjék: azokat is, kiknek ő felsége ilyen fekvő jószágokat adományoz, ellentmondással gátolják meg abban, hogy magukat beiktassák:

1. §. Ezt pedig leginkább azért szokták cselekedni, hogy akközben, míg a törvény előtt eldőlne, hogy vajon a királyi felségre vagy másokra háromlottak-e ama javak, azok gyümölcsét, jövedelmét és egyéb haszonvételeit büntetlenül szedhessék:

2. §. Miért is rendeltük jelen törvénnyel: hogy ha bármely megyében valamely elhunytak magszakadása czimén jogok háromlása történt és az efféle birtokokra nézve nem nyilvánvaló, hanem kétséges, ha vajon királyi jogra, vagy az elhunyt nemzetségből való atyafiakra vagy a leányági örökösökre tartoznak-e? Akkor a királyi felségnek e javakat ama kétséges dolog eldőntéseig, el kell foglaltatnia és büséges közkézhöz adnia és szolgáltatnia, tudniillik valamely becsületes és alkalmas ember kezéhez, a kit erre a királyi felség ki fog rendelni, a ki azalatt, a míg ama kétség megoldásra jut és az ügy véglegesen eldől, azokat szokott és igazságos jövedelmeikkel együtt tartsa kezén.

3. §. A mit pedig netán a szokott és rendes jövedelmen túl csikart volna ki, azt annak köteles és tartozik visszaadni, a kihez azok a javak az ügy eldőntése után kerülni fognak.

4. §. Hozzátevén azt: hogy, a kik azt állítanak, hogy ama javak reájuk szállottak, azok kötelesek egy egész esztendőn belül (a mint ezt a következő cikkely is érinti), akár tartanak nyolczados törvényszéket akár nem, a nádor előtt a maguk jogait felmutatni és behizonyítani, hogy azok a javak őket illetik.

5. §. A mit ha megtehetnek, a nádor rendelje el és foganatosítsa az ő beiktatásukat. Ha azonban a bizonyítás őket cserben hagyja, azokat a javakat azok kezéhez kell adni és szolgáltatni, a kiknek a királyi felség adományozta: és a kik netán utóbb azokhoz jogot tartanak, keressék a királyi kézből törvény után.

6. §. Midőn pedig e birtokokban a fiágon magvaszakadt embereknek feleségeik és leányaik maradnak hátra, akkor mindaddig, míg az ő jogaikra nézve a valóság, vajjon tudniillik e birtokok a leányágot örökségül és örök-

⁽¹⁾ V. ö. az 1478: XXV., 1492: LXV. t. cz. és az 1638: XXIX. t. cz. rendelkezéseit, továbbá Hk. I. R. 60., 61., 80., 82., 83. cz. II. R. 20. és 24. cz.

⁽²⁾ V. ö. az 1222. évi aranybulla 12. cikkét, az 1435 (II.): XVII., XVIII., XIX. és XX. t. cikkeket, az 1492: LXIII. és LXIV. t. cikkét, az 1514: LXII. t. cikket, végül a Hk. I. R. 26., 29., 30., 88—90., 101. czimeit.

juribus, videlicet : an hereditarie, et perpetuo ad jus fœmineum pertineant, nec ne ? veritas inquiratur.

§. 7. Quam quidem veritatem fœminæ ipsæ, infra unum annum, ut præfertur, ostendere debebunt, et tenebuntur.

§. 8. Et si repertum fuerit, easdem possessiones juri fœmineo non competere : extunc, dictis uxoribus talium decedentium, antequam de dominio illarum excludantur, per regiam majestatem, aut alios, ad quos repertæ fuerint devolutæ : vel etiam quibus majestas sua easdem possessiones forte donaverit : de earum dotibus, et juribus, plenaria satisfactio impendatur.

§. 9. Filiabus vero, usque ad tempus maritacionis earum, domus paternæ, (1) cum quarta parte possessionum paternarum, pro quarta filiali, secundum antiquam consuetudinem regni, sequestretur, et possidenda relinquatur.

§. 10. Postquam vero maritatæ, et traductæ

fuerint : de earum jure quartalatio, pecuniaria solutione mediante satisfiat.

§. 11. Ubi autem alicujus filia, ved soror, sive de curia alicujus baronis, vel nobilis, sive etiam de propria domo paternæ, vel aliunde undecunque cum consensu, et voluntate patris, aut fratris, homini impossessionato nupserit ; talis puella in quarta illa puellari, per ipsum patrem, aut fratrem nobilitari, et provideri debeat.

§. 12. Si vero sine consensu, et voluntate patris, aut fratris, id fecerit : in portione sua puellari non nobilitetur, sed tamen pecuniaria solutione, eidem satisfieri debeat.

§. 13. Et in hoc casu, jus suum quartalium, non cum possessione, sed cum pecuniaria satisfactione, requirendi habebit facultatem.

§. 14. Prout, et quemadmodum hujusmodi consuetudo, et ordinatio, etiam hactenus conservata fuisse, plane dignoscitur.

ARTICULUS 27.

Impetratores bonorum, si tempore statutionis contradictores fuerint ; bona non occupent. Et si contradictores de recenti in bona ea se intromiserint ; quid faciendum ? Uxor, decedente marito, nulla ratione contradote sua fraudetur.

Præterea ordinatum est : quod, si cui per regiam majestatem bona, et possessiones, et quæcunque alia jura possessionaria, sive per defectum seminis, sive nomine juris regii, aut alio quocunque titulo donata fuerint, et tempore statutionis contradicetur ; impetrans, contradictioni parere, et locum dare teneatur : et illorum dominium, et possessionem, contra ipsam contradictionem non capiat.

§. 1. Sed tamen si contradictor de recenti in possessionem illorum bonorum, se ingressit, et prius illorum dominium non habuit (prout etiam in superiori articulo tactum est) infra unius anni integri spatium, a die datarum literarum donationalium computando, sive interea celebrentur aliquæ octavæ, sive non : teneatur contradictor coram regia majestate,

aut palatino, vel magistris suis proto-notariis ad id deputatis, jura sua producere : rationem contradictionis reddere : et simul ostendere : bona illa optimo jure ad se pertinere.

§. 2. Alioquin, elapso termino, per regiam majestatem, aut palatinum, vigore præsentis statuti, ejiciatur de bonis illis, et assignentur illi, qui impetravit : et insuper idem contradictor compellatur ad integram restitutionem, quidquid utilitatis interea ex illis bonis percepit.

§. 3. Si vero bona ipsa, etiam ulterius apud manum contradictoris fuerint : impetrans, juxta præscriptos articulos, in octavis vigore præsentis decreti, de manibus ejusdem jure requirere debeat.

§. 4. Item dos uxorum qualitercunque decedentium maritorum, salva semper maneat, et illa nunquam fraudetur.

ARTICULUS 28.

Prælati et personæ ecclesiasticæ, contra nobiles sæculares, causas moventes, lite pendente, interdictum dare non possint. Et quod ipsi, in eadem pœna contra sæculares convincantur ; in qua ipsos sæculares contra se, in causis suis incurere prætenderent.

Item, quia inter prælatos, cæterosque viros ecclesiasticos, ac nobiles, nonnunquam lites, et controversiæ suboriri consueverunt, et

pars partem omni via, modo, et arte, gravare laborat.

§. 1. Pro tranquilliori igitur statu, et com-

(1) « Paternæ » helyett olv. « paternæ ». (Ó.)

időkre illetik-e vagy sem, ki nem derül, azokat nem kell kezükből elfoglalni és elvenni.

7. §. A mely valóságot ama nők, a fentebb mondottak szerint egy éven belül kötelesek és tartoznak kimutatni.

8. §. És ha kiderül, hogy ezek a birtokok a leányágot nem illetik, akkor, mielőtt az ilyen magvaszakadtak említett feleségeit azok uralmából kizárnák, hitbéreikre és jogaikra nézve a királyi felség vagy mások, a kikre e birtokok szállottak, vagy azok is, a kiknek a király azokat netán adományozta, teljesen elégtételt ki.

9. §. A leányok számára pedig, az ország régi szokása szerint, leánynegyed fejében el kell különíteni az apai házat az apai birtokok negyedrészeivel együtt, és kiházásításuk idejéig azok birtokában kell őket hagyni.

10. §. Kiházásításuk és férjhezadásuk után pedig negyedjogukra nézve pénzül kell őket kielégíteni.

11. §. Ha pedig valakinek leánya vagy nővére akár valamely báró vagy nemes udvarából, akár saját apai házából vagy bárhonnét másunnan, apjának vagy fivérének beleegyezésével és akaratával birtoktalan emberhez ment férjhez, az ilyen leányt apjának vagy fivérének nemes módjára kell ama leánynegyed birtokában hagyni és megtartani.

12. §. Ha pedig apjának vagy fivérének beleegyezése és akarata nélkül tette azt, akkor az ő leánynegyedrésére nézve nemesi jogot ne kapjon, de mindamellett pénzbeli fizetéssel ki kell őket elégíteni.

13. §. És ebben az esetben negyedjogának kiadását nem birtokban, hanem pénzben követelheti.

14. §. A mint köztudomásu dolog, hogy ez a szokás és rendtartás eddigelé is divathan volt.

27. CZIKKELV.

A fekvő jószágok felkérői abban az esetben, ha az iktatás idején ellentmondók akadnak, a fekvőjószágokat ne foglalják el. És hogy mit kell tenni, ha az ellentmondók a fekvő jószágokban iziben beleelegyednének? — A feleség, férje halála után semmi okból se essék el riszonhitbérétől.

Azonkívül rendeltük, hogy ha a királyi felség valakinek akár magszakadás, akár királyi jog czimén, vagy bármely más czimen fekvő jószágokat, birtokokat és akármiféle más birtokjogokat adományozott és az iktatás idején ellentmondás történnék, a megadományozott köteles az ellentmondásnak engedni és helyet adni: és ez ellentmondás ellenében ne lépjen azok uralmába és birtokába.

1. §. Mindamellett azonban, ha az ellentmondó azoknak a fekvő jószágoknak a birtokába iziben befurakodott és azelőtt azok uralmában nem volt (a mint ezt a fentebbi cikkelyben is említettük) az ellentmondó tartozik az adománylevél keltének napjától számítandó egy egész év eltelté előtt, akár tartanak azalatt nyolczados törvényszéket, akár nem, a királyi felség, vagy a nádor,

vagy erre kirendelt ítélőmesterei előtt jogait fölmutatni és ellentmondásának okát adni és egyszersmind behizonytani, hogy azok a leg-erősebb joggal őket illetik.

2. §. Különben, a határidő elteltével, a királyi felség vagy a nádor, a jelen törvény erejénél fogva, dobja ki azokból a fekvőjószágokból és adják át annak, a ki felkérte. És ezen felül bármi hasznot huzott legyen az ellenmondó ezekből a javakból, annak teljes megtérítésére kell őt kényszeríteni.

3. §. Ha pedig azok a javak még továbbra is az ellentmondó kezén lennének, az ellentmondónak, a jelen törvény erejénél fogva, a fentírt cikkelyek értelmében, a nyolczados törvényszéken törvény útján kell azokat annak kezéből keresnie.⁽¹⁾

4. §. Továbbá a feleségek hitbére, férjeiknek bármiképen bekövetkezett halála után mindenkor épségben maradjon és attól soha se essenek el.⁽²⁾

28. CZIKKEIV.

A főpapok és egyházi személyek, kik világi nemesek ellen pert indítanak, a per függőben léte alatt, egyházi tilalmat nem bocsáthatnak ki. És hogy őket a világiak ellenében ugyanazon büntetésben kell elmarasztalni, a melylyelők a világiakat maguk ellenében saját pereikben kívánják sújtatni.⁽³⁾

Továbbá, mivel a főpapok és egyéb egyházi férfiak meg nemesek közt néha perek és viszálykodások szoktak támadni és az egyik

fél a másik felet minden úton, módon és mindenféle fortélylyal terhelni törekszik:

1. §. Azért, az országlakosok nyugalma-

⁽¹⁾ V. ö. fön (425. l.) e de. 22. cikkét jegyzeteivel és az 1481: XV. t. cz. rendelkezéseit.

⁽²⁾ A hitbérré nézve v. ö. Hk. I. R. 93. és 98. cz. L. még az előző 26. cikkelyt is.

⁽³⁾ L. alább (437. l.) a 40. cikkelyt, 1504: XXII. t. cz., v. ö. cz. továbbá Hk. I. R. 12. cz. M.

modo regnicolarum, ne scilicet pars in partem, in hoc casu, habeat imperium: statutum est: quod, si praelati, et alii ecclesiastici, contra nobiles, in praesentia cujuscunque judicis, litem moverint, pro re, et causa, pro qua scilicet agatur: lite ipsa pendente, sine certa scientia regiae majestatis, interdictum in eos ponere, vel contra ipsos sententiam excommunicationis: ferre non debeant: ne potius ex passione: quam aequitatis amore, tulisse eam, videantur.

§. 2. Et, si praelati, vel aliae ecclesiasticae personae, in praesentia alicujus judicis, juris ordine convicti fuerint: in eadem gravamina, quibus adversarios onerare intendebant, eo facto incidant.

ARTICULUS 29.

Arestationes in regno quomodo fieri possint?

Item, quia mercatores, (4) et negotiatores, caeterique pauperes, qui aut questus gratia, aut pro necessaria victuum acquisitione, vel etiam pro aliis ipsorum rebus, per regnum hinc inde proficisci habent: per varias arestationes multipliciter gravari, impediri, molestari, et damno irrecoverabili affici consueverunt.

§. 1. Ordinatum itaque, et statutum est: ut amodo perpetuis semper successivis temporibus, talis in arestationibus modus servetur: quod, si quispiam causabitur alium sibi debere (nisi debitum fuit liquidum, hoc est: nisi debitor fuerit apertus, et manifestus, qui vulgari, et materno sermone, szembe-való-adós, nuncupatur: is enim etiam in communi loco arestarti poterit) non protinus illum, vel alium, aut alios pro suo arbitratu debeat arestare: sed prius teneatur rem ad aures comitis illius comitatus, in quo debitor fuerit, deferre.

§. 2. Qui vigore praesentis decreti, tenebitur e vestigio dominum debitoris admonere, et simul requisitum facere, quo illum, juri destineat.

§. 3. Et, si creditori non satisfaciet: teneatur sub poena duodecim marcarum gravis ponderis, per comitem exigendarum, ad primum diem juridicum, ad sedem judicariam actori responsurum adducere.

§. 4. Ubi si ille defendere se, et expurgare non poterit, vel dictus dominus suus eum in secundo termino juridico praesentare, et statuere non curabit: comes ipse teneatur, et sit obligatus, de bonis ejusdem domini sui, actori non solummodo de sorte capitali, verum etiam de universis expensis, per creditorem, vel actorem factis, ex integro satisfacere.

§. 5. Si vero debitor, seu reus, per dominum suum detentus, in sedem judicariam transmissus, ubique (4) convictus fuerit: idem dominus suus, juxta judicariam deliberationem, et commissionem comitis, de rebus, et bonis debitoris, tam, ut praefertur: de summa capitali, quam etiam expensis factis, satisfacere debeat, et teneatur: et ad hoc, per comitem compellatur.

§. 6. Cui quidem reo, si facultates ad satisfaciendum non sufficiunt: imprimis res, quas habuerit, dentur, et aestimetur creditor: et tandem caput quoque illius tradatur in manibus dicti creditoris.

§. 7. Si autem alicubi in hac parte comiti non parerent, ita quod juxta vim praesentis decreti debitum officium suum facere non permitterent, rogereturque, rem ad aures regias deducere: extunc, dominus possessionis, in qua scilicet ipsi comiti refragabatur, in viginti quinque marcis, per regiam majestatem irremissibiliter extorquendis, vincatur eo facto.

§. 8. Et nihilominus teneatur, majestas sua, et ad hoc sit obligata: de quantitate, et summa debita, creditori, vel actori, simul cum expensis per ipsum factis, sine ulla prorsus dilatione satisfacere ad integrum.

ARTICULUS 30.

Proficiscentes ad bellum, vel alio quocunque, damna nemini inferant.

Item, statutum est: quod dum praelati, barones, et quicunque alii nobiles, sive ad regiam majestatem, vel ejus curiam, sive ad bellum, vel quocunque alias, et sive in rebus privatis, sive publicis proficiscentur: sine damno, noimento, injuria, et impedimento aliorum regnicolarum, semper, et ubique proficisci debeant, et teneantur.

(1) Törvényeink a hazai kereskedelem előmozdítása céljából szükségesnek látták azt az idegenekkel szemben ottalom alá venni; többi között Mátyás királynak a törvénytárban nem foglalt 1438. évi decretuma IX. cikkelye: „Item nullus mercator extraneus cujuscunque nationis existat, causa mercandi in medium regni se conferat, prae loca tempore condam domini Ludovici regis eis deputata.” (L. Kovachich M. Gy. vest. comit. 303. lap.) (K. és Ó.)

(2) *Ubiq*ue hibás, e helyett *ibique*. (O.)

sabb állapota és java érdekében, nehogy tudniillik ebben az esetben az egyik félnek a másik felett valami hatalma legyen, határoztuk: hogy, ha a főpapok és más egyháziak a nemesek ellen bármely bíró előtt pert indítottak, a per függőben léte alatt, a királyi felség határozott tudomása nélkül a miatt a dolog vagy ügy miatt, mely körül a per forog, ezeket nem kell egyházi tilalom alá vetni vagy ellenükben egyházi átkot tartalmazó ítéletet hozni, nehogy úgy tűnjék fel, mintha ezt inkább indulatosághól, semmint igazságszeretből hozták volna.

2. §. És ha a főpapokat vagy más egyháziakat valamely bíró előtt elmarasztalják, legott ugyanazokba a bírságokba essenek, a melyekkel ellenfeleiket akarták sújtani.⁽¹⁾

29. CZIKKELY.

Miként mehetnek végbe az országban a letartóztatások.⁽²⁾

Továbbá mivel a kereskedőket és üzérkedőket, valamint a többi szegényeket, a kiknek vagy kereskedés vagy megélhetésre szükséges dolgok beszerzése végett vagy egyéb dolgokban is kell ez országban ide s tova utazgatni, különféle letartóztatások után sokféleképen szokták terhelni, akadályozni, háborgatni és helyrehozhatatlan kárral sújtani:

1. §. Azért elrendeltük és megállapítottuk: hogy a letartóztatásokra nézve ennek utána mindenkor, a jövőendő örök időkre ezt a módot kell követni: hogy, ha valaki panaszkodik, hogy egy másik neki adósa (ha csak nem tisztja az adósság, azaz ha csak nem kézzelfogható és nyilvánvaló az adós, a kit közönséges és anyanyelvünkön «szembevaló adós-nak» neveznek, mert ezt közhelyen is le szabad tartóztatni), ezt vagy egy másikat, vagy másokat nem kell rögtön kénye-kedve szerint letartóztatni, hanem a dolgot előbb annak a vármegyének az ispánjánál tartozik bejelenteni, a melyben adósa van.

2. §. A ki a jelen törvény erejénél fogva köteles leszen az adós urát nyomban meginteni és egyszersmind megkeresni, hogy azt törvénybe fogja.

3. §. És ha a hitelezőnek nem tesz eleget, az ispán útján behajtandó tízenkét nehéz-márka büntetése alatt őt a legelső törvényke-

zési napra a törvényszék elé tartozik vinni, hogy a felperesnek feleljen.

4. §. S ha itt magát védelmezni és tisztázni nem tudja, vagy ha nevezett ura őt a második törvénykezési határidőben a törvényszék elé nem viheti és állíthatja; az alispán köteles és tartozik az ő urának javaiból a felperest nemesak a tőkeösszegre, hanem a hitelező vagy felperes részéről felmerült összes költségekre nézve is teljesen kielégíteni.

5. §. Ha pedig az adóst, vagyis alperest, ura letartóztatta, a törvényszéknek átadta és ez elmarasztalta: ura köteles és tartozik a bírói határozathoz és az ispán meghagyásához képest, az adós vagyonából nemesak a tőkeösszegre nézve, hanem, mint említettük, az okozott költségekre is nézve elégtételt adni; és erre az ispán kényszerítse őt.

6. §. S ha az adósnak az elégtételre elégendő vagyona nincsen, először azt, a mije van, kell a hitelező részére kiszolgáltatni és fizetésbe adni; és azután személyét is a mondott hitelező kezéhez kell átszolgáltatni.

7. §. Ha pedig az ispánnak e részben valahol nem engedelmesskednének, úgy hogy nem engednék meg, hogy a jelen törvény erejéhez képest tartozó kötelességét teltse, és kénytelen volna a dolgot a királynak értesére adni; akkor annak a bírtoknak az ura, a melyben tudniillik az ispánnak ellenszegülnek, legott huszonöt márkán maradjon, melyeket a királyi felség elengedhetetlenül be fog hajtatni.

8. §. És nem kevésbbé legyen köteles és tartozzék a királyi felség a hitelezőnek vagy felperesnek az adósság mennyiségére és összegére nézve, az ennek részéről tett költségekkel együtt minden további halasztás nélkül elégtételt adni.

30. CZIKKELY.

A kik hadba, vagy egyebüvé akárhová utaznak, senkinek se tegyenek kárt.

Továbbá, megállapítottuk, hogy a midőn a főpapok, bárók és bármely más nemesek, akár a királyi felséghez vagy az ő curiájába, akár hadba vagy egyebüvé akárhová, és akár magán- akár közügyekben utaznak, mindenkor és mindenütt a többi országlakosok kára, rövidsége, bántalmazása és akadályozása nélkül kötelesek és tartoznak utazni.⁽³⁾

(1) V. ő. az 1351: I. t. cz., valamint az 1439: XXXVIII. t. cz. rendelkezéseit és alább (463. l.) a jelen decc. 72. cikkelyét.

(2) V. ő. alább (a 433. lapon) e decretum 33. cikkelyét, az 1222. évi aranybulla 2. cikkét, 1405 (I.): VII. t. cz., az 1405 (II.): II. és V. t. cz., az 1435 (II.): VI., XIII., XIV., XV. és XVI. t. cz., 1439: XXVI. t. cz., 1462: I. t. cz., az 1492: LXXXIX., XC., XCI. és XCII. t. cz. és az 1495: XXI. t. cz. rendelkezéseit, továbbá Hk. I. R. 9. cz. és III. R. 20. és 32. cz. jegyzeteikkel. I. azonfelül 1498: VIII., 1514: XXX. és LXIV., 1548: LXV., 1647: XCIV., 1655: XXXIII., 1681: LXXIX., 1723: X. t. cz. M.

(3) V. ő. alább (a 451. lapon) a jelen decretum 61. cikkelyét, továbbá az 1222. évi aranybulla 13. cz., az 1405 (II.): I. t. cz., az 1435 (I.): VIII. és IX. t. cz., az 1434: VIII. t. cz., az 1471: XXI.

ARTICULUS 31.

Milites damna nemini inferant: et de inferentium poena.⁽¹⁾

Item, quia regnicolæ per processum, et descensum militantium, plurimum haecenus, ut fertur, gravati, et damnificati fuerint: statutum itaque est, et sancitum:

§. 1. Quod tam gentes regiae, quam aliorum quorumcunque regnicolarum, tam scilicet equites, quam pedites, quæ per regnum proficisci habebunt, teneantur deinceps ubique pretia omnium victualium, tam scilicet equis, quam hominibus convenientium persolvere, et nusquam damnum inferre præsumant.

§. 2. Quodsi aliquæ, non regiae præsertim, sed et aliorum, contravenerint: illarum dominum pro damnis irrogatis, injuriam, et jacturam passi, jure requirant.

§. 3. Si vero regiae fuerint: tenebitur semper majestas sua, cum illis aliquid bonum, et bene possessionatum hominem suum deputare, qui cum eis procedat, et nusquam damnum inferri patiatur.

§. 4. Et, si aliter facere præsumperit, atque pro damnis, et injuriis querela ad regias aures ducta fuerit: teneatur majestas sua ex parte illius, talem, tantamque justitiam, et satisfactionem impendere: quod non solummodo damna illata, sed etiam expensæ, quas damnificatus sive querulans fecerit, refundantur.

§. 5. Ne autem occasione solutionis, et pretii victualium, differentiam, seu contentionem aliquam oriri contingat, definitum est: quod tam regiis, quam etiam aliorum gentibus, ad bellum profecturis teneantur ubique locorum victualia dare et administrare, juxta regestum, et limitationem regiae majestatis: quam tunc majestas sua, juxta temporis conditionem facere, et ductoribus ejusmodi gentium suarum dare debet: et eorum pretia, gentes ipsæ, similiter juxta continentias ejusdem regesti, seu limitationis sine difficultate semper persolvere debeant, et teneantur.

§. 6. Cæterum, quia nonnullæ gentes, potissimum vero levis armaturæ, sive huszarones hoc facere consueverunt: quod post descensum exercitus, aut etiam expirato stipendio earum, non in propriis ipsorum, sed aliorum bonis jacent, seque reliciunt, et plurima isthic damna,

molestias, ac alia nocumentorum genera impune committunt: statutum itaque, et definitum est.

§. 7. Quod tales amodo nusquam in bonis aliorum manere, seu jacere possint, sed teneantur ad propria redire, et ibi, si volent, nova stipendia expectare.

§. 8. Quodsi qui forte temere aliud attentare præsumerent, et hi, in quorum bonis agerent, moleste ferrent: debeant comiti illius comitatus significare, et eum requirere, quo illas removeat.

§. 9. Ille vero, e vestigio teneatur eas admonere, quod recedant: et damna irrogata persolvant: et si non paruerint: eos captivet, et personaliter ad castigandum regiae majestati transmittat: de rebus vero, et bonis suis, et familiarum suarum, damna illata rectificet, et persolvat.

§. 10. Si autem comes per se, ad hoc impotens, et insufficiens erit: comitatus penes eundem insurgere teneatur.

§. 11. Si autem comes tepidus, aut negligens, fuerit, et damnificatus, querelam regiae majestati contra eundem porrexerit: debeat, et teneatur majestas sua de propriis bonis, et rebus ipsius comitis, universa illa damna rectificare, et etiam expensas refundere, et insuper gentes ipsas de possessione querulantis remove.

ARTICULUS 32.

Venetis et Polonis, nemo audeat bona, seu arces vendere, aut quocunque titulo inscribere, vel donare, sub poena infidelitatis.

Item, quia Veneti et Poloni, omni arte, omni-que via, et technis, conati sunt, et semper conantur, ad terras, et dominia, ad sacram coronam pertinentia pedem inferre, et illa usurpare, prout etiam aliquam partem de facto usurparunt.

§. 1. Proinde statutum, et sancitum est, sub nota perpetuæ infidelitatis: ut nemo regnicolarum audeat illis, aut eorum alicui, castra, fortalitia, civitates, oppida, possessiones, aut alia bona immobilia vendere, inscribere, impignorare, commendare, donare, vel aliter qualitercunque dare, vel assignare.

(1) A jelen törvényczikkelyvel rokon természetű intézkedésekre találunk Mátyás királynak a törvénytárba nem foglalt 1470. évi decr. VI. cikkelyében: «Quod stipendiarii et exercituanes per regnum et ejus partes procedentes contra libertates antiquas non descendant in domibus nobilium et personarum ecclesiasticarum, neque taxent possessiones et jobbagiones eorundem, neque exigant ab eis victualia hominibus, et equis necessaria sine pretio et solutione, neque aliqua alia damna eis inferant, contra facientes puniantur secundum decretum tempore coronationis nostræ Albæ editum et nulla pro-rogatio eis prodesse possit». (L. Kovachich M. Gy. id. m. 389 lap.) (K. és Ö.)

31. CZIKKELY.

A katonák senkinek se okozzanak károkat; és a kártevőknek büntetéséről.⁽¹⁾

Továbbá, mivel a katonák utazása és meg szállása eddigelé, mint mondják, az ország lakosoknak igen nagy terhére és kárára volt, azért hát határoztuk és végeztük :

1. §. Hogy mind a király, mind pedig más bármely ország lakosok csapatjai, tudniillik úgy a lovasok, mint a gyalogosok, melyeknek az országon át kellend utazniok, jövődre minden, tudniillik akár a lovaknak, akár az embereknek szükséges élelmiszer árát kötelesek legyenek mindenütt megfizetni és kárt se merészeljenek tenni.

2. §. Hogyha némelyek, nem kiváltképen a királyiak, hanem másokéi is, ezzel ellenkezőt cselekszenek, azoknak urát azok, kik a kárt és veszteséget szenvedték, az okozott károkért törvény útján vonják kérdőre.

3. §. Ha pedig királyi csapatok lennének, a királyi felség köteles leszen egy becsületes és jó módú birtokos emberét melléjük rendelni, a ki velük menjen és meg ne engedje, hogy bárhol kárt tegyenek.

4. §. És ha ez másképen merne cselekedni és a károk meg jogtalanságok miatt emelt panasz a királyi füléhez jut, a királyi felség annak a részéről olyan igazságot és akkora elégtételt tartozik szolgáltatni, hogy ne csak az okozott károk, hanem azok a kiadások is megtérüljenek, melyeket a káros vagy panaszos fél tett.

5. §. Nehogy azonban az érlelmi szerek fizetése és ára tekintetében valamely egyenlenség és vita támadjon, végeztük : hogy az ország lakosok az érlelmi szereket a hadba menendő, úgy királyi, mint egyéb csapatoknak mindenütt a királyi felség lajstroma és árszabása szerint kötelesek oda adni és kiszolgáltatni, a melyet a királyi felségnek az idő körülményeihez képest kell megcsinálnia és csapatjai vezetőinek átadnia : és e csapatok azok árát hasonlóképen e lajstrom vagy árszabás tartalmához képest kötelesek és tartoznak mindenkor megfizetni.

6. §. Aztán, mivel némely csapatok, főképen pedig a könnyű fegyverzetűek vagy huszárok megszokták cselekedni azt, hogy a hadsereg lefegyverkezése után vagy zsoldjuk lejártával is nem saját fekvő jöszágaikon, hanem másokéin vesztegelnek és pihennek és ott büntetlenül, igen sok kárt, alkalmatlanságot, és másféle

ártalmas dolgokat visznek végbe, azért határoztuk és végeztük :

7. §. Hogy az ilyeneknek a jövőre sehol sem szabad mások fekvő jöszágain maradniok vagy vesztegelniök. hanem kötelesek haza menni és ott, ha tetszik, új zsold után nézni.

8. §. Hogyha netalán vakmerően ellenkezőt akarnának megkísérteni, és azok, a kiknek jöszágain tartózkodnak, ezt rossz néven vennék. ezt azt illető vármegye ispánjának be kell jelenteniök és őt megkeresniök, hogy távolítsa el őket.

9. §. Ez pedig köteles azokat nyomban meginteni, hogy távozzanak el és az okozott károkat térítsék meg : és ha nem engedelmeskednének, fogja el és megfenyítés végett szállítsa át személyesen a királyi felséghez, azoknak és családjaiknak vagyonából pedig az okozott károkat hozza helyre és fizesse meg.

10. §. Ha pedig erre az ispánnak egy magára nincs elég ereje és tehetsége, akkor a vármegye tartozik mellette fölkelni.

11. §. Ha pedig az ispán lanyha vagy hanyag lenne és a káros fél ellene a királyi felséghez panaszt nyújtana be, a királyi felség köteles és tartozik annak az ispánnak a saját vagyonából az összes károkat helyrehozni és a költségeket is megtéríteni és ezenfelül azokat a csapatokat a panaszos birtokából eltávolítani.

32. CZIKELY.

A velenceieknek és lengyeleknek, hűtlenség büntetése alatt senki se merjen fekvőjöszágokat vagy várakat eladni, vagy részükre bármely czímen ideiglenesen átruházni vagy elajándékozni.⁽²⁾

Továbbá, mivel a velenceiek és lengyelek minden áron és uton és minden ármánnyal azon voltak és mindenkor azon vannak, hogy lábukat a szent koronára tartozó földekre és uradalmakba betegyék és ezeket bitorolják, a minthogy némely részüket tényleg bitorolták is :

1. §. Ezért határoztuk és végeztük, hogy örök hűtlenség vétke alatt, egy ország lakos se merjen nekik vagy valakinek közlök, várakat, erősségeket, városokat, mezővárosokat, falvakat vagy más ingatlan javakat eladni, részükre ideiglenesen átruházni, elzálogosítani, fölajánlani, odaajándékozni vagy bármely más módon adni vagy átszolgáltatni.

1. cz., az 1474: XV. t. cz., az 1478: VI. t. cz., az 1492: XVII., XVIII., XIX., XX., XXI., XXII. és XXXIII. t. cz., az 1498: XV., XVI., XVII., XVIII., XIX., XX., XXI. és XXII. t. cz., az 1500: XVI., XXII. t. cz., az 1504: XXIV. t. cz., az 1518 (toln.): XVIII. t. cz. rendelkezéseit.

(1) V. ö. az előző 30. cikkely kapcsán idézett törvényeket, továbbá az 1492: XXIII. t. cikket.

(2) V. ö. az 1575: XVIII. t. cz., az 1647: XCIV. t. cz., az 1649: IL. t. cz.

ARTICULUS 33.

Nobiles, vel quicumque officiales dominorum, si aliis damna intulerint, domini eorum teneantur ex parte illorum satisfactionem impendere: si vero non fuerint officiales, sed solummodo stipendiarii, et ex domibus eorum damna intulerint; jure convenientur.

Item quita officiales, et servitores dominorum, ex confidentia, quam in eorum dominis locatam habent, plurimis damnis, injuriis, molestiis, et impedimentis, ceteros afficere consueverunt; quare ut eorum temeritas et licentia compescatur, et simul, ut etiam eorum domini providentiores efficiantur, sancitum, et conclusum est:

§. 1. Quod, si qui nobiles, et possessionati, castra, vel alia officia ab ipsorum dominis tenuerint, malaque ex illis perpetraverint; teneantur eorum domini, scita pios veritate, ad requisitionem comitis, sub quo fuerint, laesis justitiam administrare, et satisfactionem impendere, commissaque omnia mala rectificare.

§. 2. Si vero ejusmodi malorum patratores, non fuerint in officiolatu aliquo constituti, sed stipendium duntaxat ab eorum dominis habuerint, et in propriis suis domibus manserint, aut aliter dominis ipsorum serviverint, et sic mala hujusmodi commiserint; ipsimet teneantur coram comite suo campare, jura stare, et se expurgare.

§. 3. In hoc autem casu, talium dominorum,⁽¹⁾ non debeant, neque audeant se de illis intromittere, neque eos defendere, sed ad comitem praedictum remittere eos teneantur.

§. 4. Si qui vero aliter facere praesumerent; convincentur eo facto in duplo homagio illius servitoris: et nihilominus comes servitorem illum captivare, et ex parte sua, laeso debitam justitiam administrare teneatur.

§. 5. Domini vero hujusmodi, suos servitores, qui scilicet alios damnificabunt, aut aliqua mala perpetrabunt; sive etiam qui factores

fuerint, et commissi sibi bona male dispensabunt; vel non data bona ratione, aufugient; non obstante privilegio, et immunitate nobilitatis, libere ubicunque captivare, et ad satisfactionem adstringere possint, et valeant.

§. 6. Si quis tamen servitorem captivabit, et ille causabitur se injuste captum facta contra dominum evocatione, in primis octavis causa discutatur, et justitia capto, ex parte domini sui administretur.

ARTICULUS 34.

Fugitivus servitor, vel officialis, reddatur ab eo, ad quem fugit, priori domino.

Praeterea; si cujus servitor vel factor aufugiet, et alterius domini servitio se subiciet requisitus, et admonitus dominus novus per priorem, teneatur illum e vestigio licentiarum, et a se dimittere; alioquin in duplo homagio servitoris illius convictus sit, et habeatur eo facto.

§. 1. Et nihilominus, si nullo modo dimittere voluerit: evocetur per laesum ad octavas primum celebrandas: ubi eidem, ex parte illius, plenaria, et condigna justitia administrari debeat.

ARTICULUS 35.

Tributorum loca comites revideant, et de singulis regi rescribant.⁽²⁾

Ulterius, de tributorum, et teloniorum exactionibus ordinatum est: quod per totum hunc annum, usque ad futurum scilicet festum circumsessionis Domini, comites quorumlibet comitatum, cum certis, et potioribus nobilibus illorum comitatum, quotquot loca teloniorum in illo comitatu, habentur, et si illud pro pontibus, aut aggeribus, vel in terra arida, aut aliter exigitur: et item quot ulnarum, tam

(1) «Dominorum» helyett olv. «Domini».

(2) Ugyancsak a vámokkal való visszaélés meggátolására vonatkozik a törvényírban nem foglalt 1298. évi decr. XXV. cz. következő rendelkezése: «Statuimus, ut omnia tributa a tempore regis Ladislai facta, penitus deleantur, et quicumque res aliquas in hujusmodi deletis tributis retinere praesumpserint, sententiam excommunicationis incurrant. possessiones vero seu terras, ubi hujusmodi illicita exiguuntur, ad jus regium devolvantur». (L. Kovachich M. Gy. Suppl. ad. vest. I. k. 121. l.) K. és Ó.)

33. CZIKKELY.

Ha az uraknak nemes vagy bármiféle tisztei másoknak károkat okoztak, az urak tartoznak azok részéről elégtételt szolgáltatni; ha pedig nem tisztek, hanem csak zsoldosok lennének, perbe kell őket fogni.⁽¹⁾

Továbbá, mivel az urak tisztei és szolgálai, az urokba vetett elbizakodottságuknál fogva, a többieknek igen sok kárt, jogtalanságot, alkalmatlanságot és akadályt szoktak okozni, azért, hogy a vakmerőségüket és szemtelenségüket megfékezzük és egyszersmind, hogy uraik is ovatosabbakká legyenek, végeztük és határoztuk:

1. §. Hogy ha a nemesek és hirtokosok, kik uraiktól várakat vagy tisztséget bírnak, ezekből gonosz dolgokat visznek véghez: azok urai kötelesek legyenek annak az ispánnak megkeresésére, a ki alatt állanak, a valóság előzetes kiderítése után, a sérelmeknek igazságot szolgáltatni és elégtételt adni s minden véghez vitt rosszat helyrehozni.

2. §. Ha pedig az efféle gonoszságok elkövetői nincsenek valamely tisztségben, hanem uraiktól csak zsoldot kapnak s saját házaikban maradnak vagy másképen szolgálnak uraiknak és így követnének el ilyen gonosz tetteket, ők magok tartozzanak az ispán előtt megjelenni, törvényt állni és magukat tisztázni.

3. §. Ebben az esetben azonban nem kell s nem is szabad az ő uraiknak az ő dolgukba elegyedni és őket megvédeni, hanem kötelesek őket az említett ispánhoz elbocsátani.

4. §. Azok pedig, a kik másképen miernének cselekedni, legott annak a szolgának kétszeres díján maradjanak és az ispán mindamellett köteles azt a szolgát elfogni és annak részéről a sérelmesnek kellő igazságot szolgáltatni.

5. §. Az ilyen uraknak pedig álljon jogukban és hatalmukban, szolgálatait, a kik tudniillik másokat megkárosítanak vagy valamely gonosz tettet követnek el, vagy akár sáfárakat, a kik a reájok bízott javakat hűtlenül ke-

zelik, vagy helyes számadástétel nélkül megszöknek; tekintet nélkül nemesi kiváltságukra és mentességre, bárhol szabadon elfogni és elégtételadásra szorítani.

6. §. Ha azonban a szolgát valaki elfogná és ez panaszkodik, hogy igazságtalanul fogták el, az ügyet az ur ellenében történt perbehívás után az első nyolczados törvényszéken meg kell vizsgálni és a fogságba ejtettnek az ő ura részéről igazságot kell szolgáltatni.⁽²⁾

34. CZIKKELY.

Hogy a szökevény szolgát vagy tisztelet az, a kihez szökött, adja vissza előbbi urának.

Ezenkívül, ha valakinek szolgálja vagy sáfárja megszökik és más ur szolgálatába áll be, az új ur a réginek megkeresésére és megintésére azt nyomban szabadságot és magától elbocsátani tartozik, különben legott ama szolga kétszeres díjában elmarasztaltnak kell őt tekinteni.

1. §. És nem kevésbé, ha semmi áron sem akarná elbocsátani, a sérelmes ötlet a legelőször tartandó nyolczados törvényszékre perbe hívja, a hol neki annak részéről teljes és méltó igazságot kell szolgáltatni.⁽³⁾

35. CZIKKELY.

Az ispánok a vámhelyeket vizsgálják meg s a királynak mindegyikről tegyenek jelentést.⁽⁴⁾

Továbbá a vám- és révpénzek behajtására nézve rendeltük: hogy mindenik vármegyének az ispánja köteles legyen az egész év alatt, tudniillik urunk körülmetélésének jövő ünnepeig az illető megyének bizonyos számú és előkelőbb nemesivel a királyi felségnek híven megjelenteni, hogy hány vámhely van abban a megyében és vajon a vámot hidakért vagy töltésekért, avagy szárazföldön vagy

⁽¹⁾ Az ezen cikkelyben foglalt általános elv a kártérítési kötelezettségről — a gazda felelőssége alkalmazottjáért — ma is érvényes szabálya magánjogunknak.

⁽²⁾ V. ö. az 1492: XXIV. t. cz., a Hk. I. R. 9. cz., II. R. 48. cz. és az 1622: LXV. t. cz. A nemesek letartóztatására nézve pedig az 1435 (II.): VI. t. cz. kapcsán idézett helyekkel. (Ö.)

⁽³⁾ V. ö. az 1439: XXVII. t. cz., az 1471: II. t. cz., az 1492: XXIV. t. cz. rendelkezéseit. L. még Szt. István II. k. 23. fej.; Szt. László II. k. 6. fej. III. k. 21., 29. fej.; 1543: IX. és X. t. cz., 1613: XXXVI. t. cz., 1618: XLVIII. t. cz., 1715: CI. t. cz., 1723: LXVI. t. cz. Márkus.

⁽⁴⁾ A vámokra és révekre nézve v. ö. az 1351: VIII., XV. és XVII. t. cz., az 1435 (II.): XXII. és XXIII. t. cz., az 1458. évi const. 10. cz. az 1464: XV. t. cz., az 1471: XXV. t. cz., az 1492: LXXXV., LXXXVI., LXXXVII. és LXXXVIII. t. cz., az 1498: XXXV., XXXVI. és LXXIV. t. cz., az 1500: XL., XLI. és XLII. t. cz., az 1504: XXIX. t. cz. s az 1435 (II.): XXIII. t. cz. kapcsán idézett cikelyeket. (Ö.) A mai jogról v. ö. 1890: I. t. cz.

pontes, quam aggeres illi existunt: regiæ majestati fideliter rescribere teneantur: ut tandem majestas sua cum dominis prælatis, et baronibus possit, et debeat limitare: quantum quisque in suo tributo ab itinerantibus exigere valeat.

§. 1. Si qui vero postea, ultra hujusmodi limitationem amplius aliquid extorquere, et huic sanctioni contravenire non formidarent: teneantur comes cum electis nobilibus rectificare, et læsis, tam de exactis, quam etiam de expensis satisfacere.

§. 2. Si vero incorrigibiles fuerint: prohibeat comes, quod usque ad gratiam regiæ majestatis, ulterius ibi tributum exigere non presument: et insuper provideat: quod in terra libere, et sine ulla tributi solutione, locum illum quilibet pertransire possit.

§. 3. Tales vero pertranseunt, comes ab illis transgressoribus defendere teneatur.

§. 4. Si qui autem comites per se telonia in illo comitatu, in quo officium tenent, habent:

vicinorum duorum aliorum comitatum comites debeant tributa illius comitis conspirere, et illorum rationem, et causam, atque qualitatem ut præfertur, regiæ majestati rescribere.

ARTICULUS 36.

Rustici uxores ducentes, tributum non pendant. Sartores aut pannitonsores, plus quam alii viatores, in telonio non solvant.⁽¹⁾

Item, a rusticis uxores de aliis villis ducentibus, deinceps nullum prorsus tributum exigatur.

§. 1. Quodque a sartoribus, et rasoribus, non quadraginta denarii, prout hactenus solitum fuit: sed duntaxat tantum, quantum ab aliis artificibus et viatoribus exigitur: in locis tributorum exigatur.

ARTICULUS 37.

Bani et comites, in ecclesias dei, quarum jus patronatus ad regem spectat, se ingerere non præsumant.

Item, statutum et definitum est, prout etiam per serenissimum quondam dominum Sigismundum imperatorem sancitum fuisse dignoscitur.

§. 1. Quod nullus banus, comes, waywoda, seu alius officialis regius, cujuscunque tituli, autoritatis, dignitatis, et præeminentiae existat: ecclesias archi-episcopales, episcopales, abbatiales, præpositales, et alias quascunque juri patronatus regio conservatas, et disponendas, earumque pertinentias, fructus, et redditus: sed neque decimas, et possessiones, intra terminos, et limites sui honoris, seu officiolatus, absque speciali mandato regiæ majestatis occupari, aut de eisdem partialiter, aut totaliter se ingerere præsumat.

ARTICULUS 38.

Furem et latronem captum, dimittentis pœna.

Item, quicumque furem, vel latronem, aut alium quemcunque publicum malefactorem captivaverit, et eundem de captivitate sua voluntarie abire permiserit: comiti parochiali homagium illius malefactoris: læsis vero damnum irrogatum solvere debeat, et teneatur.

(1) A vámmenteségről a törvénytárban nem foglalt 1298. évi decretum a következő czikkelyeiben intézkedik: LXXI. cz.: «Item nullus equestris et homo pedestris, cujuscunque conditionis existant, aliquid pondus non habens, secum ad deferendum impediatur in loco tributi, vel alias aliquid tributum dare teneatur. LXXII. cz. Item quicumque homo seu advena de extraneis regnis ad istud regnum se transferret moraturum, ab eadem et suis bonis apud ipsum habitis, tempore suæ translationis in nullo loco aliquid tributum exigatur. LXXIII. cz. Item si quis rusticus seu jobbagio alicujus nobilis se de ipso domino suo ad alium nobilem transferre vellet moraturum, ab eodem rustico modo simili tempore translationis suæ seu jobbagione, nullum aliquid tributum accipiat. LXXIV. cz. Item de victualibus prælatorum et baronum aut nobilium quorumcunque per quoscunque fuerit per quolibet tributa deferendum, nullum tributum exigatur. (L. Kovachich M. Gy. Suppl. ad vest. comit. I. k. 182—184. l.) (K. és Ó.)

másképen szedik-e, és azt is, vajjon hány ölesek azok a hidak és töltések, hogy ő felsége ennek alapján a főpap urakkal és bárókkal meghatározhassa és meg is határozza, ki nek mennyit szabad az utasoktól vám fejében követelni.

1. §. Ha pedig némelyek ezután nem általán, e meghatározáson túl, többet kicsikarni és e rendelkezésnek ellenszegülni, az ispán tartozék ezt a választott nemesekkel helyreigazítani és a sérelmeseknek úgy a behajtott összegre, mint a költségre nézve is eleget tenni.

2. §. Ha pedig javíthatatlanok lennének, tiltsa meg nekik az ispán, hogy a míg a királyi felség meg nem kegyelmez, addig ott vámot szedni ne merészeljenek; és ezenfelül ügyeljen arra, hogy földjükön azon a helyen mindenki szabadon és minden vámfizetés nélkül kelhessen át.

3. §. És az ilyen átkelőket pedig az ispán a törvény ez áthágóival szemben megvédeni tartozik.

4. §. Ha pedig valamely ispánnak magának

lennének vámhelyei abban a megyében, a melyben tisztet visel, annak az ispánnak a vámhelyeit két más szomszédos vármegye ispánjai tartoznak megvizsgálni és azoknak állapotát, körülállását és minőségét, a mondottakhoz képest, a királyi felségnek bejelenteni.

36. CZIKKEIX.

Hogy a parasztok, kik feleségeiket viszik, vámot ne fizessenek. A szabók vagy posztónyírók vám fejében ne fizessenek többet, mint más utasok.⁽¹⁾

Továbbá a parasztoktól, kik más falukból feleségeiket hozzák, ezután egyáltalán semmi vámot sem kell venni.

1. §. És hogy a szabóktól meg posztónyíróktól nem negyven denárt, mint eddig szokásban volt, hanem csak annyit kell a vámhelyeken venni, a mennyit más mesteremberektől és utasoktól vesznek.

37. CZIKKEIX.

A bánok és ispánok ne merjenek beavatkozni az Isten egyházaiba, a melyek kegyursága a királyra tartozik.⁽²⁾

Továbbá megállapítottuk és rendeljük, valamint a néhai igen dicső Zsigmond császár is, mint tudva van, elrendelte⁽³⁾:

1. §. Hogy egy bán, ispán, vajda vagy más bármily czimű, hatalmu, méltóságu és kiváló állásu királyi tiszt se merészelje az érseki, püspöki egyházakat, apátságokat, prépostságokat és bármely más, a királyi kegyuri jognak fentartott és az alá helyezendő egyházakat és azok tartozékait, haszonvételeit és jövedelmeit, nemkülönben azok dézsmáit és birtokait, hivatalának vagy tiszttségének határain és korlátain belül, a királyi felség különös megbízása nélkül elfoglalni, vagy azokba részben vagy egészen beavatkozni.

38. CZIKKEIX.

Annak büntetése, ki az elfogott tolvajt és latrot szabadon ereszti.

Továbbá, a ki tolvajt, latrot vagy bármely más nyilvános gonoszlevőt elfogott és azt fogóságából szándékosan el hagyja menni; az le-

gyen köteles és tartozék a vármegyei ispán részére annak a gonoszlevőnek a díját, a sérelmek részére pedig az okozott kárt megfizetni.⁽⁴⁾

(1) V. ö. az előző cikkely Jegyzeteit, továbbá 1492: LXXXVI. t. cz.

(2) V. ö. Szt. István I. k. 2. fej., Kálmán I. k. 63. fej. és II. k. 11. fej., az 1435 (II.): XXI. t. cz., az 1439: XXI. t. cz., az 1464: XXVIII. t. cz., az 1471: IX. és XVIII. t. cz., az 1498: XXX. és XXXI. t. cz., az 1498: LV. és LVI. t. cz., az 1512: XXXIII. t. cz., 1533: IX., 1569: XXXVI., 1622: XIX. t. cz. (6. §). 1647: XX. t. cz. (3. §.), 1681: XLI. t. cz., az 1723: XXXIX., LV. t. cz., valamint az 1790: XXIII. t. cz. rendelkezéseit.

(3) V. ö. 1433 (II.): XXI. t. cz.

(4) V. ö. Szt. István I. k. 29., 39., 40., 41. és 43. fej., Szt. László I. k. 40. fejezet, II. k. 1—14. fej. III. k. 4—10., 12., 17., 18. és 19. fej.; Kálmán I. k. 51., 53., 54., 56. és 84. fej., továbbá 1405 (I.): V. t. cz., 1492: LXXX., LXXXI., LXXXII. és LXXXIII. t. cz., 1498: XIX. t. cz., az 1514: XXXVII. t. cz., az 1715: XLVIII. t. cz. Mai jogunk tekintetében v. ö. 1878: V. t. cz. 447., 448., 478. §§.

ARTICULUS 39.

Colonorum violenta et indebita abductio, quodque libere manere, et discedere possint; et de poena, si quis calumniose illos detinuerit, ne discedant.(1)

Item, quia de violentis, indebitisque colonorum, sive rusticorum abductionibus, varii clamores; variaeque querelae, variae etiam lites, et controversiae oriuntur.

§. 1. Proinde statutum est: quod universi coloni, ab uno anno, usque in praesentem diem festi epiphaniarum Domini, per quoscumque indebite, et contra consuetudinem regni abducti: ad requisitionem comitis, eorum domini restituantur.

§. 2. Si qui vero non reddiderint; in homagio coloni convincantur, eo facto: cujus medietatem comes pro se; reliquam vero medietatem, pro illo, cujus fuit colonus, exigere teneatur.

§. 3. Et hoc comites in quolibet comitatu, et in bonis quorumlibet exquirant, et exequantur.

§. 4. Imprimis autem incipere debeant, in bonis regiae majestatis, et illustrissimae dominæ reginae: deinde vero in aliorum bonis.

§. 5. Deinceps autem, nemo aliorum jobagiones violenter, et contra consuetudinem regni (abire volentes) aliqua excogitata calumnia retinere audeat: ita, quod pauperes liberam et manendi, et discedendi habeant facultatem.

§. 6. Si quispiam autem causabitur, suos violenter, et indebite abductos: comes illius comitatus, cum electis regiis, et aliis bonis hominibus discernat: et, si querelam justam agnoverit: abductos reddi faciat, et poenam praemissam, a violento extorqueat.

§. 7. Si qui autem imposita calumnia, vel aliqua excogitata novitate suos retinuerint; puta, si tunc solummodo taxam ad eos imposuerint, quando illos abire velle cognoverint: vel longo tempore ante imposuerant, et non-

dum exegerunt, ex hoc maxime: ut illos hoc praetextu semper obnoxios allegare, et exinde retinere possent; in poena praemissa, hoc est, sex marcis per comitem immediate, et irremissibiliter exigendis, eo facto convincantur.

§. 8. Taxam etiam extraordinariam, si qui exigere volent; infra sexaginta dies exigant: alioquin postmodum taxa ipsa, columniosa intelligatur.

ARTICULUS 40.

Modus connumerationis et exactionis decimarum observetur, qui descriptus est in decreto anni 1464.

Cæterum, quamvis ab eo tempore, quo regia majestas, divina dispositione: ad regiam dignitatem sublimata est, in omni diæta, in omni conventu, in omni denique congregatione regnicolarum, tractatum semper fuerit, de solutione decimarum, qualiter scilicet, et quo ordine illæ solvi deberent; plurimæ etiam superinde constitutiones factæ exstiterunt: nunquam tamen adhuc modus, et via reperia est, quod partes contentæ fuissent, et querelæ cessassent.

§. 1. Et idcirco etiam in praesenti diæta, licet multum diuque, tam a regia majestate, quam etiam regnicolis super hoc cogitatum fuerit: melior tamen, et convenientior via, et modus reperiri non potuit: quam fuit tempore coronationis regiae majestatis repertus.

§. 2. Eam ob rem statutum est, et conclusum: quod amodo perpetuis successivis temporibus, decimæ ipsæ solvantur, et exigantur, juxta dispositionem, tempore præfatæ coronationis factam.

§. 3. Hoc tamen adjecto: quod quodocunque decimatores in aliquo comitatu exigere volunt; unum, aut duos ex his nobilibus, quos regia majestas in omni comitatu deligere habebit, ad expensas episcopi, vel capituli, secum ducere teneantur, qui imprimis provi-

(1) A jobbágyok szabad költöztését biztosítja már a törvénytárban nem foglalt 1298: LXX. t. cz.: item quilibet rusticus seu jobbagio alicujus nobilis si voluerit, de possessione domini sui habita licentia, et justa ac consueto suo terragio persoluto, ad possessionem alterius nobilis, vel alias quo ei placuerit, cum omnibus suis rebus libere se causa commorandi transferre valeat. (L. Korachich M. Gy. Suppl. ad vest. comit. I. k. 181. l.) (K. és Ó.)

39. CZIKKELY.

A jobbágyok erőszakos és jogtalan elvitele, és hogy szabadságukban áll helyben maradni vagy elköltözni és annak büntetéséről a ki őket igaztalanul tartóztatja, hogy el ne költözzenek.⁽¹⁾

Továbbá, mivel a jobbágyok vagy parasztok erőszakos és jogtalan elvitele miatt különféle zugolódások és különféle panaszok, különféle perpatvarok és egyenetlenségek is támadnak:

1. §. Ezért megállapítottuk, hogy mindazokat a jobbágyokat, kiket egy év óta a jelen vizkereszt ünnepnapjáig bárki jogtalanul és az ország szokása ellenére elvitt, az ispán felszólítására uraiknak vissza kell adni.

2. §. A kik pedig nem adják vissza, azokat, legott a jobbágy díjában kell elmarasztalni, a melynek egyik felét az ispán a maga részére, másik felét pedig annak a részére köteles behajtani, a ki a jobbágy volt.

3. §. És az ispánok ezt minden megyében és mindenkinek a fekvő jóságáiban puhatolják ki és hajtásá végre.

4. §. Ezt pedig mindenekelőtt a királyi felség és a felséges királyasszony jóságáiban kell megkezdeni, azután pedig másoknak a jóságáiban.

5. §. Jövőre pedig senki se merje másoknak (eltávozni kívánó) jobbágyait hatalmasul és az ország szokása ellenére, valamely kigondolt ármánnyal visszatartani, úgy hogy szegényeknek szabadságukban álljon akár helybenmaradni, akár eltávozni.

6. §. Ha pedig valaki arról panaszkodik, hogy az övéit hatalmasul és jogtalanul elvitték: akkor az illető vármegye ispánja a megválasztott királyi és más becsületes emberekkel vizsgálja meg a dolgot és ha a panaszt igaznak fogja találni, az elvitt jobbágyokat adassa vissza és az erőszakoskodó ellenében a fentebb említett büntetést hajtás végre.

7. §. A kik pedig jobbágyaikat gonoszlelkű zaklatással vagy valamely kigondolt szokatlan dologgal visszatartanak, például ha csak akkor vetnének ki rájuk adót, a mikor megtudták, hogy el akarnak távozni, vagy pe-

dig már sok idővel azelőtt kivetlették, de még be nem hajtották, leginkább azért, hogy azt mondhasák, hogy azok nekik még mindig le vannak kötelezve és ebből az okból őket visszatarthassák; azokat legott az előre bocsátott büntetésben, vagyis hat girában kell elmarasztalni, melyet az ispán rajtok azonnal és elengedhetetlenül megvenni tartozik.

8. §. Ha valaki rendkívül taksát akarna tőlük venni, ezt is hatvan nap alatt szedje be: különben azt a taksát azontul patvarosnak kell tekinteni.

40. CZIKKELY.

A dézsma összeírásában és behajtásában az 1464. évi decretumban megszabott módot kell követni⁽²⁾

Továbbá, ámbár a dézsmafizetésre nézve, tudniillik, hogy milyen módon és milyen rendben kellessék azt fizetni attól az időtől fogva, hogy a királyi felség, Isten rendeléséből a királyi méltóság polezára jutott minden országgyűlésen, minden összejövétel alkalmával és általában az országlakosok minden gyűlésében mindenkor tanácskoztunk és e részben igen sok törvény is készült: mindamellett annak olyan utját-módját még meg nem kaptuk, hogy a felek megelégedjenek és a panaszok megszűnjenek;

1. §. És ámbár éppen ezért a jelen országgyűlésen is, mind a királyi felség, mind az országlakosok sokat és hosszasan gondolkoztak e fölött; mégis jobb és megfelelőbb utamódot nem tudtunk kapni annál, a mely a királyi felség koronázásának idején lett kitalálva:

2. §. Ebből az okból határoztuk és végeztük, hogy az ezután jövőendő örök időkben a dézsmákat az említett koronázás idején tett rendelkezéshez képest kell fizetni és beszedni.

3. §. Ezt mindazonáltal hozzátéve, hogy valahányszor azokat a dézsmálók valamely vármegyében be akarják szedni, kötelesek legyenek a püspök vagy káptalan költségére azok közül a nemesek közül, kiket a királyi felség majd minden megyében ki fog választani, egyet vagy kettőt magukkal vinni, a kik mindenek fölött arra ügyeljenek, hogy a dézs-

(1) Az ezen cikkelyben tárgyalt kérdésről v. ö. Hk. III. R. 25. cz. 2. §., továbbá Szt. István II. k. 17. és 22. fejl., Szt. László III. k. 21. fejl., Kálmán I. k. 30., 77. és 80. fejl., 1222. évi aranybulla 19. cz., 1351 XVI. és XVII. t. cz., 1405 (I.): IV., VI., VII. és VIII. t. cz., az 1405 (II.): X., XI., XIV. és XV. t. cz., az 1438: XV. t. cz., az 1471: XVI. t. cz., az 1474: XIV. t. cz., az 1492: XCIV. t. cz., az 1496: XXII. t. cz., az 1504: XVI. 1514: XIV. és XXV., 1538: XXI. 1547. XXVI. és XXVII., 1550: XXXIV., 1553: XIV., 1556: XXXII., 1566: XXVII., 1596: XXXVI., 1790: XXV. (1. §.). 1792: XII., 1796: III., 1802: VI., 1808: IX., 1812: III. t. cikkeket. A jobbágyok szolgáltatásáról v. ö. az 1514: XV—XXIII. és XXV—XXX. t. cz., 1548: XXXIII—XXXIX. t. cz., 1550: XXV. t. cz., az 1715: XXVIII. és CL. t. cz., az 1723: XVIII., I. X. s. XII. t. cz., valamint az 1836: IV—XI. t. cikkeket.

(2) V. ö. az 1464: XXIV. t. cz., az 1481: III—XIII. t. cz., az 1495: XXXVII. t. cz. rendelkezést és az ezen t. cikkekhöz fűzött jegyzeteket.

deant, quod decimæ ubique juste, et bono modo exolvantur.

§. 4. Deinde, quod decimatoribus, injustas, et superfluas decimas dicare non permittant.

§. 5. Qui quidem decimatores, si eis non parebunt, teneantur episcopo, vel capitulo rescribere, et eum avisare.

§. 6. Et si illud, non providebit, et non rectificabit: teneantur regiæ majestati significare: quæ pro bono communi, et quiete regnicolarum, pro sua gratia, et clementia, hoc onus subire debet; quod tam ex parte episcopi, vel capituli, quam etiam decimatorum, talem justitiam faciat, quod comitatus bene, et merito contentus esse valeat: interim vero, exactio decimarum cessare debeat, et ejus occasione, episcopus interdictum ponere non valeat.⁽¹⁾

ARTICULUS 41.

Decimator sit contentus juramento rustici. Si noluerit: deposito uno aureo, acervum subvertere possit.

Item, ordinatum est (prout etiam per serenissimum quondam dominum Sigismundum imperatorem ordinatum fuisse constat) quod decimatores, juramenti decimantium contentari debeant: et si contentari noluerint: acervum liberam examinandi habeant facultatem.

§. 1. Qui si plus invenient, quam rusticus dixerit, superfluitatem auferant: et ultra hoc, justam eidem decimam, ad solvendum imponant.

§. 2. Si vero juxta dictum rustici comparent: rustico pro damno in subversione acervi illato, unum aureum e vestigio solvere teneantur.

§. 3. Quem si solvere recusarent, vel difficultarent: rusticus ipse equum decimatoris libere auferre valeat.

§. 4. Quod ut facilius, et commodius facere possit, præsentî decreto cavetur: quod decimatores, antequam acervum examinare inci-

piant, equos descendere, et in domo vel curia rustici decimantis, illos ligare teneantur.

ARTICULUS 42.

De animalibus, in diœcesi agriensi decimari solitis.

Item, quod in diœcesi agriensi, rustici, animalia dicata, solummodo usque ad festum sancti Michaelis servare teneantur.

§. 1. Et, si postmodum ipsa animalia casualiter perierint: rustici ipsi, propterea nullo modo gravari debeant: sed tamen jurare teneantur: quod non eorum culpa, neque voluntate perierint.

ARTICULUS 43.

Domini terræ de decimis nihil pro se usurent.

Item, solent nonnulli in certis comitatibus, tempore decimarum in singulis possessionibus suis, unum hortum cum biadis et frugibus; et item unum cellarium cum vinis pro se retinere, et decimas provenire habentes pro se exigere.

§. 1. Et quia hujusmodi abusio, contra sanctorum regum ordinationem inducta esse dignoscitur: sic enim per illos ordinatum fuisse constat: quod villie duntaxat, et hi quoque propter labores, servitia, et expensas, quas in colligendis decimis ipsis facere habent, relaxarentur.

§. 2. Proinde statutum est: quod hujusmodi abusio sopiatur, et perpetuo abolita intelligatur: ita, quod nullus hortus, nullumque cellarium dominis terrestribus in decimatione relinquatur.

§. 3. Renitentes vero, et transgressores; comes per remedia opportuna adstringat: qui si tepidus fuerit, aut simpliciter facere recuset: regiam majestatem superinde avisare debeat: quæ tandem illos compellere teneatur.

(1) A dézmaszedést illetőleg a törvénytárban nem foglalt 1470: III. t. cikkely ekkép intézkedik: «Quod decimæ ubique in singulis comitatibus inter ambitum regnorum Hungariæ et Slavoniæ dicentur, exigantur secundum consuetudinem antiquam, specialiter vero juxta dictum decretum præfati Sigismundi regis Albæ, ut præmisimus, per nos confirmatum, ac nostrum ibidem tunc quoad additamentum ejusdem editum, et si quis contrafecerit, nos rectificare teneamur». (L. Kovachich vest. comit. 386. l.) (K. és Ö.)

mákat mindenütt igazságosan és jó móddal fizessék.

4. §. Továbbá, hogy a dézsmálóknak igazságtalan és fölösleges dézsmák kivetését meg ne engedjék.

5. §. És ha e dézsmálók nem fognak nekik engedelmeskedni, kötelesek legyenek ezt a püspököknek vagy káptalanoknak megírni és őtet erről értesíteni.

6. §. És ha ez nem gondol vele s a dolgot el nem igazítja; a királyi felségnek kell jelentést tenniök, a kinek kegyelménél és kegyességénél fogva, az országlakosok üdvös hasznára és nyugalomára, magára kell vennie azt a terhet, hogy egy püspök vagy káptalan, mint a dézsmálók részéről is, olyan igazságot tegyen, a melyvel a vármegye jól és méltán megelégedhessék. Időközben azonban a dézsmaszedésnek szünetelnie kell és ennek alkalmából a püspököknek nem szabad egyházi tülalmat kibocsátania.

44. CZIKKEIX.

A dézsmáló elégedjék meg a paraszt esküjével, ha nem elégszik meg, az asztagot, egy arany letétele mellett szét-hányhatja.⁽¹⁾

Továbbá rendeltük (minthogy a néhai igen dicső Zsigmond császár ur is, mint tudva van, elrendelte volt), hogy a dézsmálóknak a dézsmafizetők esküjével meg kell elégedniök; és ha nem akarnak megelégedni, álljon szabad hatalmukban, az asztagot megvizsgálni.

1. §. És ha többet találunk, mint a mennyit a paraszt mondott, a többletet vegyék el és ezen felül róják ki rá a igaz dézsmát, a melyet meg kell fizetnie.

2. §. Ha pedig annyit találunk, a mennyit a paraszt mondott, tartozzanak a parasztnak, az asztag felforgatásával okozott kár fejében, nyomban egy aranyat fizetni.

3. §. Melynek fizetését ha megtagadnák vagy elleneznék, legyen joga a parasztnak, a dézsmáló lovát szabadon elvenni.

4. §. És hogy ezt annál könnyebben és kényelmesebben megtehesse, elrendeljük ezzel a törvénnyel, hogy mielőtt a dézsmálók az

asztag megvizsgálásába bele fognak, lovaikról szálljanak le, és azokat a dézsmafizető paraszt házában vagy udvarában kössék ki.

42. CZIKKEIX.

Azokról az állatokról, melyekből az egri püspöki megyében tizedet szoktak venni.⁽²⁾

Továbbá, hogy az egri püspöki megyében a tized kirovás alá eső állatokat a parasztok csak szent Mihály napig legyenek kötelesek eltartani.

1. §. És ha ezek az állatok azon az időntul véletlenül tönkremennének, a parasztokat e miatt semmi módon sem kell terhelni, de mindamellett tartoznak megesküdni, hogy nem az ő hibájukból, sem csalárdóságuk miatt, sem saját akaratukból nem mentek tönkre.

43. CZIKKEIX.

A földes urak a dézsmából a maguk részére semmit se bitoroljanak.⁽³⁾

Továbbá, vannak bizonyos megyékben olyanok, a kik egyes birtokaikon a dézsmálás idején egy csűr buzát és gabonamut, ugyszintén egy pincze bort szoktak a maguk részére visszatartani és az ezekből járó dézsmákat a maguk számára beszédni.

1. §. És mivel ez a visszaélés kétségtelenül a szent királyok rendelése ellen kapott lábra, mert bizonyos, hogy ezek azt rendelték, hogy egyedül a falusbírák és ezek is csak a dézsma beszédése alkalmával reájok nehezedő munka, szolgálat és költség miatt legyenek mentesek.

2. §. Ennélfogva határoztuk, hogy ez a visszaélés megszűnjék és örök időkre eltöröltnek tekintessék, úgy, hogy a földesurak részére a dézsmálás alkalmával semmi csűr és semmi pincze se maradjon.

3. §. Az ellenkezők és a törvény áthágói ellenében pedig az ispán alkalmas kényszereszközöket használjon, a ki, ha ebben lanya lesz, vagy ezt megtenni egyenesen vonakodik, e részben jelentést kell tennie a királyi felségnek, a ki aztán tartozzék őket rákényszeríteni.

(1) V. ö. Szt. István II. k. 52. fejt., Szt. László I. k. 27., 30., 33. és 40. fejt., Kálmán I. k. 23. és 60. fejt., II. k. 5. fejt., 1222. évi aranybulla 20. és 21. cz., 1411: V. és VI. t. cz., az 1458: X. t. cz., az 1464: XXIV. t. cz., az 1471: III. t. cz., az 1474: XVI. t. cz., az 1481: I—XIII. t. cz., az 1492: XLVIII. t. cz., az 1495: I. és XXXVII—XLV. t. cz., az 1498: XLIX—LIV. t. cz., az 1500: XXIX. és LXX. t. cz., az 1504: XXIII. t. cz., az 1507: VI. és XV. t. cz., az 1514: XVIII. és LXVIII. t. cz. rendelkezéseit. L. még 1439: XXVIII. t. cz., 1492: L. t. cz., 1622: LXX. t. cz., 1715: XI. t. cz., 1723: XXXI. t. cz.

(2) A papi tizedről v. ö. Szt. István II. k. 52. fejt. Az ezen tizedre vonatkozó összes törvényeink egybefoglalását l. az 1836: XXXIV. t. cz. kapcsán. A papi tized végleges megszüntetéséről v. ö. 1848: XIII. t. cz.

(3) V. ö. az 1405 (II.): VI. t. cz. és az 1635: XXIV. t. cz.

ARTICULUS 44.

Causæ, pro decimis in curia Romana per aliquos motæ, revocentur.

Item, conclusum est, quod, si qui regnicolarum, cujuscunque status, et conditionis existant, super decimis, cum quibuscunque personis, et a quocunque tempore, in curia Romana hactenus litigassent, vel etiam in præsentiarum litigarent; causas ipsas amodo cessare ibi faciant, et usque ad primum diem mensis maji, festum videlicet beatorum Philippi, et Jacobi apostolorum, proxime venturum, ad hoc regnum, in sede judiciaria regie majestatis discutendas revocare teneantur.

§. 4. Ad quem quidem terminum, si qui revocare, et coram regia majestate comparere neglexerint; ea ad partis comparentis instantiam, non obstante illorum contumacia, vel absentia, quod justum fuerit decernere, et causam ipsam finaliter terminare, et tam de summa, et damno capitali, quam etiam de expensis, sententiam ferre, atque eam debitæ executioni, vigore præsentis decreti, demandare debebit.⁽¹⁾

ARTICULUS 45.

Romana in curia, ratione decimarum aut aliorum negotiorum, nemo causam movere præsumat: et rex causas decimarum, cum agitur de possessorio jure, discutiat.

Ceterum ordinatum est: quod deinceps nemo omnino regnicolarum, neque pro decimis, neque pro aliis quibuscunque rebus (prout inferius clarius tangetur) sub pœnis ibidem inferius expressis, in dicta curia Romana litigare præsumat.

§. 1. Si qui autem dominorum prælatorum, aut aliæ ecclesiasticæ personæ, cum quibuscunque regnicolis, aut e contra; vel ratione executionis, vel etiam super eo: utrum juste, et integre decimæ eis solvi debeant? vel alio

quocunque modo, super decimis, aut etiam aliis rebus quibuscunque lites movere, vel motas prosecui voluerint; id eis coram regia majestate libere, sed nusquam alias liceat: quæ ex suscepti regiminis officio unicuique, juxta allegata, et approbata, quod justum fuerit, decernere habebit.

§. 2. Hoc tamen per expressum declarato: quod causas decimarum, non alii iudices regni, nisi sola regia majestas personaliter semper discutere possit, et valeat.

ARTICULUS 46.

Rex ad gravem et enormem querelam, bona quorumpiam occupare; neminemve, sine consilio dominorum prælatorum et baronum, nota infidelitatis condemnare valeat.

Item, quod regia majestas ad simplicem querelam, quantumvis gravem et enormem, bona regnicolarum non faciat occupare.

§. 1. Sed accepta querela, scribat ad comitem, et electos nobiles illius comitatus, eisdemque committat; ut querelam resciant, et regie majestati fideliter rescribant.

§. 2. Quæ tandem ex illorum attestatione videat, cognoscat, et deliberet;

(1) Az állam függetlensége biztosítására céloznak a törvénytárban nem foglalt 1440: IV. és V. t. cikkelyei: «Postremo per nos ac universalitatem prælatorum regnicolarum nostrorum conclusum vetusta consuetudine exigente declaramus: ut nullus omnino hominum indigenarum vel forensium cujus . . . sine licentia nostra aut successorum nostrorum regum Hungariæ aliquas bullas vel script. papales vel concilii aut delegatorum ab eis sive factum beneficiorum, sive poenarum aut litium quorumcunque expriment. ad hoc regnum nostrum et intra ejus limites importare, aut se de quocunque beneficio vigore earundem intronittere vel etiam quemcumque regnicolarum nostrorum citare seu extra regnum in causam attrahere præsumat» si quis autem hujusmodi bullas vel rescripta importare vel importatas executioni nobis inconsultis demandare præsum pœinde observata privatur». (L. Kovachich Suppl. ad vest. comit. 219—224. l.) (K. és Ó.)

44. CZIKKELY.

Hogy azokat a peresügyeket, melyeket a dézsmák dolgában némelyek a római curia előtt indítottak meg, vissza kell vonni.⁽¹⁾

Továbbá végeztük, hogy azok az ország-lakosok, a kik, bármilyen rendűek és rangok legyenek is, eddigelé a római curia előtt a dézsmák tárgyában, bármely személyekkel és bármely idő óta perlekedtek vagy még jelenleg is perlekednének, azokat a pereket szüntessék meg és tartozzanak azokat május hó első napjáig, tudniillik szent Fülöp és Jakab apostolok legközelebb következő napjáig viszszaadni és ez országban a királyi felség törvényszékének elbírálása alá bocsátani.

1. § És ha valaki arra a határidőre viszszaadni és a királyi felség előtt megjelenni elmulasztaná: ez, a megjelenő fél kérésére, tekintet nélkül amannak makaességára vagy távollétére, köteles leszen az igazat eldönteni és az ügyet véglegesen befejezni és úgy a derékösszegre és kárra, mint a költségekre nézve is ítéletet hozni és ezt, a jelen törvény erejénél fogva, annak rendje szerint végrehajtás alá bocsátani.

45. CZIKKELY.

Dezsmák tárgyában vagy egyéb ügyekben senki se merjen a római curián pert indítani; és a dezsmapereket, midőn birtokjog forog kérdésben, a király intézze el.⁽²⁾

Továbbá rendeltük: hogy ennek utána egyáltalán senki se merjen az ország-lakosok közül akár dezsmák, akár bármely más dolgok iránt (a mint ez alább világosabban meg lesz mondva), az ugyancsak alább kijelentett bűntetések alatt, az említett római curián, perlekedni.

1. §. Ha pedig a főpap urak vagy más egyházi személyek bármely ország-lakosok ellen vagy viszont a dezsmák iránt, akár ezek behajtása tárgyában, akár a fölött is, vajjon kell-e részükre igazság szerint és teljes mértékben dezsmát fizetni, vagy bármely más módon, avagy

akármely más dolgok iránt is pert kezdeni, vagy a megkezdettet folytatni akarnák, legyen szabad ezt megtenniök, de máshol sehol, mint a királyi felség előtt, a kinek elvállalt uralkodásának tiszténél fogva, a felhozottakhoz és bebizonyítottakhoz képest azt, a mi igazságos, mindenki részére, meg kell ítélnie.

2. §. Azt mindazonáltal határozottan kijelentvén, hogy a dezsmáügyekben mindenkor egyedül a királyi felségnek⁽³⁾ saját személyében szabad és lehet ítélni, nem pedig az ország más biráinak.⁽⁴⁾

46. CZIKKELY.

Hogy a király sulyos és felette nagy panaszra senki fekvő jóságait sem foglalhatja el és a főpapurak meg bárók tanácsa nélkül hűtlenség vétkében senkit sem marasztalhat el.⁽⁵⁾

Továbbá, hogy a királyi felség egyszerű panaszra, bármily sulyos és nagy legyen is az, az ország-lakosok fekvő jóságait ne foglaltassa el.

1. §. Hanem a panasz meghallgatása után irjon az ispánnak és az illető vármegye megválasztott nemeseinek és parancsolja meg nekik, hogy a panaszról tudomást szerezzenek és arról a királyi felségnek hű jelentést tegyenek.

2. §. Ez pedig azoknak tanúsága alapján fontolja meg, ismerje föl és ha-

(1) A római curia előtt való perlekedésre nézve v. ö. az 1471: XIX. t. cz.; az 1492: XLV. t. cz. az 1498: LXIII. t. czikket. L. még a következő 45. cikkelyt. M.

(2) V. ö. az előző és az 1492: XLV. t. czikket.

(3) Az 1715: XI. t. cz. szerint a tizedügyek a megyei törvényszékre tartoztak.

(4) V. ö. az 1471: XIX. t. cz., 1492: XV. t. cz., 1495: X. t. cz., 1498: LXIII. t. cz. rendelkezéseit.

(5) V. ö. az ezen cikkelyben foglalt sarkalatos alkotmányjogi alaptörvényről, a mely szó szerinti ugyan nem, de lényegében ma is hatályban van, v. ö. az 1322. évi aranybulla 2. cikkét, az 1439: XXVII. t. cz., az 1464: XVI. és XVIII. t. cz., az 1471: X. t. cz., az 1478: IX. és X. t. cz., az 1492: XI., XII. és XIII. t. cz. rendelkezéseit az azokhoz fűzött megjegyzésekkel együtt. Mirkus.

quid illis faciendum erit? Et, an bonorum occupationem, vel aliam pœnam merebuntur?

§. 3. Item, quod regia majestas, neminem regnicolarum, sine baronum, et praelatorum consilio, nota, seu crimine infidelitatis damnare debeat.

ARTICULUS 47.

Regios infideles, quomodo quis per duodecim dies et non ultra, in castris, seu bonis suis, tenere possit? Et pœna, si qui contrarium facerent.

Conclusum est; quod nemo regios infideles, ad castra, munitiones, civitates, vel alia loca sua acceptare, et ibi conservare, atque defendere audeat.

§. 1. Si quispiam tamen infidelium, ex confidentia, ad aliquem dominorum, vel amicorum suorum confugeret; cum ille suscipere, et infra duodecim dies (sed non ulterius) apud se, et in domo sua, impune conservare possit.

§. 2. Et si ille, vel pro gratia obtinenda, vel ad ostendendam obedientiam, aut etiam innocentiam suam declarandam, venire ad regiam majestatem voluerit; is cum secum una, si volet, ad suam majestatem, ubicunque fuerit, ducere, vel etiam cum literis, et hominibus suis mittere, sub salvo conductu regie majestatis (qui omnibus talibus, vigore præsentis decreti, exnunc datus, et concessus intelligitur) libere valeat, libere etiam pro illo supplicare, laborare, intercedere pro gratia possit.

§. 3. Verumtamen, si gratia ipsa, a majestate sua impetrari, et obtineri non poterit; rursus ad castra, munitiones, civitates, oppida, vel alia loca, et bona sua, illum suscipere, et admittere nullo modo audeat.

§. 4. Quodsi qui forte aliter facere attentarent; hujusmodi castrum, munitio, civitas, oppidum, possessio, sive locus, ad quem scilicet talis infidelis acceptaretur; eo facto ad regium fiscum devolvatur: et extunc devolutus intelligatur.

§. 5. De quo; regia majestas, vigore præsentis sanctionis, liberam pro suo arbitratu, disponendi habeat facultatem.

ARTICULUS 48.

Comites, capere possint ubique malefactores omnes, in bonis quorumcunque. Et de pœna, si qui resisterent: ammissio possessionis, ubi malefactores reperirentur.(1)

Cæterum, si in bonis aliquorum, fures, latrones, homicidae, incendiarii, et monetarum, sive literarum, vel etiam manuum alienarum falsatores fuerint; et domini hujusmodi bonorum, requisiti per comitem, illos de bonis suis non expulerint; teneatur comes mittere ad capiendum eosdem malefactores.

§. 1. Et, si rustici, sive incolæ possessionum, in quibus tales fuerint, contra homines comitis insurrexerint, et eis restiterint, quominus illos capere possint; comes possessionem non statim occupet: sed teneatur secundo majori manu, majorique potentia ad illum mittere, et tam privatos (2) malefactores, quam etiam rusticos illos capi facere.

§. 2. Ubi, si officiales domini loci illius, simul cum rusticis, vel etiam seorsim, cum aliis suis complicitibus insurrexerint, et illos capi non patientur, promiserint tamen, quod illos in sede judiciaria coram comite juri statuent; homines comitis parere, et contenti esse debebunt: et in hoc casu, comes possessionem non occupet.

§. 3. Verumtamen, si illos neque capere patientur, neque ut præfertur, statuere ad judicium promiserint; possessionem ipsam, usque ad gratiam regie majestatis, occupare debeat, et teneatur.

§. 4. Si vero dominus talis loci, in hoc casu, contra comitem, vel ejus homines personaliter insurrexerit, et obstiterit, ne præfati malefactores, vel etiam rebelles illi rustici capi possint, et neque illos, ut præmissum est, in sede judiciaria statuere promiserit, vel si promiserit, et

(1) A gonosztevőkre nézve hasonló szellemben intézkedik a törvénytárban nem foglalt 1458: LIV. t. cz. «Item nullus baronum et regnicolarum, manifestos fures, latrones, spoliatores et alios quoscunque notorios malefactores, apud se, aut in suis castris, castellis, possessionibus et tenetis audeant tenere et fovere, alioquin, si nobiles illius comitatus, in quo hujusmodi malefactores reperti fuerunt, universaliter in loco sedis judiciarie c nregati, hujusmodi malefactores, vel malefactorem promulgaverint, literasque eorum superinde sub sigillis comitis, vel vicecomitis et judicis nobilium emanare fecerint, dominus rex, vel ille, qui de voluntate ejusdem domini rex ad id requisitus fuerit, universas possessiones hujusmodi malefactorum conservatorum in malitia, occupandi tamdiuque conservandi habeat facultatem, donec idem a regia majestate gratiam pro se poterit impetrare. Ipsum autem malefactorem, sive sit nobilis, sive ignobilis, universi cujusvis status et conditionis homines, spoliandi, res et bona ejusdem auferendi, tamquam proscripti hominis habeant facultatem, nec aliquem malefactor ipse propterea in causam convenire queat. Nihilominus in his antiqua consuetudo regni firmiter observetur. (L. Kovachich M. Gy. Vest. Com. 327. l.) (K. és Ó.)

(2) Az 1492: LXXXI. t. cz. 1. §-ából kiűrtszöleg a «privatos» helyett «præfatos» helyesebb. (Ó.)

tározza el, mit kellessék azokkal tenni? És hogy vajjon javaik elfoglalásával lakoljanak-e vagy más büntetést érdemelnek?

3. §. Továbbá, hogy a királyi felségnek a bárók és főpapok tanácsa nélkül, senkit sem kell az országlakosok közül hűtlenség vétkeében vagy bűnében elmarasztalnia.

47. CZIKKEIN.

Miképen szabad valakinek a királyhoz hűtlenséget tizenkét napon át és nem tovább, váraiban és fekvőjóságaiiban tartani, és azok büntetése, a kik ellenkezőt cselekszenek.⁽¹⁾

Végeztük: hogy a királyhoz hűtlenséget senki se merje váraiba, erősségeibe, városaiba vagy egyéb jóságaiiba befogadni és ott tartani s védelme alá venni.

1. §. Mindazonáltal, ha a hűtlenség közül valaki bizalomból valamelyik urhoz vagy bárójához menekülne, ennek szabad őt befogadni és tizenkét napon át (de nem tovább) hűtlenül magánál és házában tartani.

2. §. És ha az illető a királyi felség elébe akarna menni, akár azért, hogy kegyelmet nyerjen, akár azért, hogy engedelmisségének bizonyosságát adja, vagy hogy ártatlanságát tisztázza, álljon szabadságában a befogadónak ötét, ha akarja, a királyi felség szabad meenedéklevele alatt (melyet a jelen törvény erejénél fogva ezennel minden ilyen hűtlen részére megadottnak és engedélyezettnek kell tekinteni) a királyi felséghez, bárhol legyen is ez, magával vinni vagy levelével és embereivel oda el is küldeni, és érette esedezni, megkegyelmezése érdekében fáradni s közbenjárni.

3. §. Mindazonáltal, ha a királyi felségtől a kegyelem nem volt kieszközölhető és megnyerhető, semmiképen se merje őt újból a maga váraiba, erősségeibe, városaiba, mezővárosaiba vagy más birtokaiba és fekvőjóságaiba befogadni és bebocsátani.

4. §. A kik pedig netalán másként mernének cselekedni, azoknak az a vára, erőssége, városa, mezővárosa, faluja vagy birtoka, a melybe tudniillik az ilyen hűtlent befogadnák, legott a királyi fiscohra háromlélek és azt azonnal ráháramlottnak kell tartani.

5. §. A melyről a királyi felség, a jelen határozat erejénél fogva, tetszése szerint szabadon rendelkezhezzék.

48. CZIKKEIN.

Az ispánoknak minden gonosztevőt bírhol, bárki fekvőjóságain el szabad fogniok; és hogy az ellenszegülők annak a birtoknak az elvesztésével bünhődnek, a hol a gonosztevőket megkapják.⁽²⁾

Továbbá, ha valakinek fekvőjóságain tolvajok, latrok, gyilkosok, gyújtogatók és pénzek avagy levelek vagy akár mások kézírásának hamisítói tartózkodnának és e fekvőjóságok urai azokat az ispán felszólítására jóságaikból ki nem űznék, az ispán tartozzék azok elfogása végett rájuk küldeni.

1. §. És ha a parasztok, vagy azoknak a birtokoknak a lakosai, a melyeken azok tartózkodnak az ispán emberei ellen fölkelnének és nekik ellentállnának, hogy azokat el ne foghassák; az ispán a birtokot azonnal ne foglalja el, hanem tartozzék másodszor nagyobb erővel és nagyobb hatalommal ráküldeni és mind az említett gonosztevőket, mind pedig a okat a parasztokat is elfogatni.

2. §. A mikor is, ha az illető birtok urának a tisztei a parasztokkal együtt vagy akár külön, más bűntársakkal fölkelnének és nem hagynák azokat elfogni, azonban megígérik, hogy őket a törvényszéken az ispán előtt törvénybe fogják állatni, az ispán embereinek engedelmesskedniök kell és meg kell elégedniök. És ebben az esetben az ispán a birtokot ne foglalja el.

3. §. Ellenben, ha azokat sem elfogni nem hagyják, sem, a mint említve volt, meg nem ígérik, hogy törvény elébe állatják, köteles és tartozik azt a birtokot mindaddig elfoglalni, míg a királyi felség meg nem kegyelmez.

4. §. Ha pedig ebben az esetben, az illető földesur az ispán vagy ennek emberei ellen személyesen kelne föl és állana ellent, hogy a mondott gonosztevőket vagy azokat a lázadó parasztokat se lehessen elfogni és azt a mint előre volt becsátva, meg nem ígérné, hogy őket a törvényszéken elő fogja állatni,

(1) V. ö. az 1405 (II.): IX. t. cz., az 1435 (II.): XXIV. t. cz., az 1492: LXXXIII. t. cz. Mai jogunk a magánosok ily letartóztatását, mint a személyes szabadság megsértését bünteti: 1878: V. t. cz. 323—326. §§.

(2) V. ö. az 1405 (I.): V. t. cz., az 1492: LXXXI. t. cz., az 1495: XIX. t. cz., az 1518: XXXV. t. cz. és az 1715: XLVIII. t. cz. rendelkezései. (Ö.) A hatóság elleni erőszak jelenlegi büntetéséről v. ö. 1878: V. t. cz. 163—170. §§.

non fecerit; possessio, in qua hoc fieri contin- intelligatur: quam regia majestas, vel pro se
get, fisco regio in perpetuum applicetur, et ad retinendi, vel etiam aliis donandi, liberam
illud, vigore præsentis decreti, exnunc devoluta habeat facultatem.

ARTICULUS 49.

*Rex bona et possessiones dominorum ac nobilium, in quibus qualescunque
mineræ auri reperientur, sine debita et æquivalente compensatione non
auferat: sed sit contentus urbibus.*

Item, quod si aliquæ mineræ auri, et argenti, salis, vel aliæ fodinæ in
possessionibus nobilium, vel aliorum possessionatorum, temporum processu,
reperirentur; absque debita, competentique recompensa, per regiam maje-
statem non auferantur.

§. 1. Sed si illas, majestas sua habere voluerit; pro possessionibus illis,
in quibus hujuscemodi mineræ habebuntur, alias æque utiles, et fructuosas
dare debeat.

§. 2. Alioquin tantummodo jus regale, seu urbibus ad fiscum pertinentes,
percipi faciat, et possessiones ipsas simul cum omnibus suis utilitatibus,
proventibus, et jure, eisdem nobilibus pacifice possidendas relinquat.

ARTICULUS 50.

*Judicatus comitatus Zagoriae, in regno Slavoniae, cesset: et quod appella-
tio fiat ad banum.*

Item, conclusum est: quod judicium et judicatus comitatus Zagoriae, in
Varasdino hactenus celebrari solitum, aboleatur, et amodo, nullo unquam
tempore, celebretur.

§. 1. Quodque causantes in illo comitatu,
ad sedem, seu judicium banorum Slavoniae,
spectare debeant, et teneantur.

et quodcumque reperti fuerint; eandem
pœnam incurrant: observato tamen juris
ordine.

ARTICULUS 51.

*Homicidæ voluntarii, absque gratia re-
gis, interimantur: qui ubicunque fue-
rint, capi possint, quodque nemo eos de-
fendere ausit.*(1)

§. 1. Et comes, vel vice-comites, et judices
nobilium illius comitatus, ubi talis homicida
reperitus fuerit; ipsam justitiam, juxta regni
consuetudinem, administrare teneantur.

§. 2. Et nemo tales in castra, et domos
suas, sub pœna de infidelibus, et aliis malefa-
ctoribus superius expressa; acceptare, et admit-
tere audeat.

Item, si qui hominum cujuscunque condi-
tionis, et præminentiae existant, deliberative
homicidium perpetraverint; omni redemptione
semota, interficiantur. Et, si tales homines,
fugæ præsidio, se defensaverint; ubicunque,

§. 3. Si vero homicidium, non ex præcon-
cepta malitia, neque animo deliberato, sed
casualiter, aut aliter inopinate acciderit; occi-
sor, cum propinquis occisi, liberam concor-
dandi habeat facultatem.

(1) Az emberölésre vonatkozik a törvénytárban nem foglalt 1298: LII. és LIII. t. cz., a melyek
ekképen intézkednek: «Item si quis aliquem non casualiter, sed potentialiter ex concepta malitia inter-
fecerit, tunc per dominum regem eidem gratia non fieri debet, nisi ex voluntate fratrum et proxi-
morum ipsius interfecti, sed talis reus plecti debet. Vindicti capitis apprehendi poterit. Sin autem,
tunc possessionariae portiones suæ occupari debent.»

«Si autem casualiter aliquis interfectus fuerit, tunc rex eidem interfectori gratiam facere possit,
tali tamen modo, ut juxta deliberationem baronum propinquis interfecti satisfactio impendatur, et si
satisfacere nollet, vel novo possit, tunc gratia ei in nullo suffragitur. (L. Koruchich M. Gy. Suppl.
ad vest. I. köt. 134—135. l.) (K. és O.)

vagy ha megigérné és meg nem tenné, az a birtok, a melyen ez meg fog történni, szálljon örök időkre a királyi fiscusra és azt a jelen törvény erejénél fogva azonnal reá háromlottnak kell tekinteni, a melyet a királyi felség szabadon vagy a maga számára tarthat meg vagy másoknak is adományozhat.⁽¹⁾

49. CZIKKELY.

A király az urak és nemesek ama fekvő jószágait és birtokait, a melyekben bármilyen aranyérczek találhatók, méltó és egyenértékű kárpótlás nélkül el ne vegye, hanem elégedjék meg a bányajövedelemmel.⁽²⁾

Továbbá, ha idők múltán a nemesek vagy más birtokos emberek birtokain arany és ezüst érczeket, só vagy más aknákat találának, ezeket a királyi felség kellő és megfelelő kárpótlás nélkül el ne vegye.

1. §. Hanem ha azokat ő felsége meg akarná szerezni, az illető birtokokért, a melyekben ezek az ásványok léteznek, másokat kell adnia, a melyek épen olyan hasznót és jövedelmet hajtanak.

2. §. Különben csak a királyi haszonvételt, vagyis a fiscusra tartozó bányajövedelmet szedesse, magokat a birtokokat pedig hagyja összes haszonvételeikkel, jövedelmeikkel és jogaikkal az illető nemesek békés birtokában.

50. CZIKKELY.

Szlavonország Zagoria vármegyéjének biráskodása szűnjék meg; és a felbontás a bánhoz menjen.⁽³⁾

Továbbá végeztük, hogy Zagoria ispánjainak törvényszéke és biráskodása, melyet eddig Varasdon szoktak tartani, szűnjék meg, és azt ennekutána soha semmi időben sem kell megtartani.

1. §. És hogy az abból a megyéből való peres felek ügyeiket Szlavonia bánjainak törvényszéke vagy bírósága elébe kötelesek és tartoznak vinni.

resnének menedéket, bárhol és bármikor kézre kerülnek, ugyanabba a büntetésbe essenek; azonban megtartván a törvény rendét.

1. §. És annak a vármegyének az ispánja vagy alispánjai és szolgabírái, a hol az ilyen gyilkos kézrekerül, kötelesek legyenek és tartozzanak az igazságot az ország szokásához képest kiszolgáltatni.

2. §. És az ilyeneket, a hűlenekre és más gonoszlevőkre nézve föntebb kimondott büntetés alatt, senki se merje a maga váraiba és házaiba fogadni és behocsátani.

3. §. Ha pedig az emberölés nem előre el-
tökélt gonosz szándékkal és nem elhatározott akarattal, hanem véletlenül vagy másképen váratlanul történt, az emberölőnek legyen joga a megöltnek rokonaival szabadon egyezkedni.⁽⁴⁾

51. CZIKKELY.

A szántszándékos gyilkosokat királyi kegyelem nélkül ki kell végezni, a kiket is, bárhol legyenek, el szabad fogni és hogy azokat senki se merje megvédeni.

Továbbá, a mely emberek, eltökélt szándékkal követnek el emberölést, azokat, bármilyen rendűek és kiváló állásuak legyenek, minden váltságdíj mellőzésével, ki kell végezni, és ha az ilyen emberek szökésben ke-

(1) V. ö. fönn (405. lap) a jelen decretum I. cz., továbbá Szent László III. k. 12. és 19. fej., Kálmán I. k. 13., 24. és 51. fej., az 1222. évi aranybulla 5. cz., az 1405 (I.): XXVI. t. cz., az 1514: XXXIII., XXXVII. és XLIII. t. cz., az 1625: XIII. t. cz. s az 1435 (II.): VI. t. cz. rendelkezéseit az azok kapcsán idézett törvényekkel. (Ö.)

(2) V. ö. az 1331: XIII. t. cz., az 1405 (II.): XIII. t. cz., az 1498: XXX. t. cz. A 49. cikkelyben foglalt elvet — a király helyébe az államot téve, a birtok adományozását pedig a pénzbeli egyenértékkel pótolva — lényegében mai jogunk is fentartotta (1834. május 23. bányatörvény), a királyi, (III. állami) hatalomnak e cikkelyben foglalt korlátozása pedig alkotmányunknak képezi sarkalatos tételeit.

(3) V. ö. Hk. III. R. 3. cz. és jegyzeteit.

(4) V. ö. Szt. István II. k. 13., 14. és 16. fej., Szt. László II. k. 8. fej., az 1471: XXVIII. t. cz.,

ARTICULUS 52.

Birsagia inter partes (sive coram iudicibus regni ordinariis, sive in sedibus comitatum convincantur) quomodo excitantur.(1)

Item, definitum est: quod si quispiam causantium, sive coram palatino, vel iudice curiæ, sive cæteris ordinariis iudicibus, ecclesiasticis, et sæcularibus, tempore octavarum, in birsagliis, sive iudiciorum oneribus convincerentur; ad solutionem huiusmodi onerum, seu birsagiorum, statim in fine litis, per iudicem compellantur.

§. 1. Et, si per sententiam finalem causa concludetur; primo parti adversæ de sua portione, de bonis convicti satisfactionem impendere teneatur: et deinde, ad partem suam iudiciariam redentem (prout etiam hactenus observatum fuit) liberam exigendi habeat facultatem.

§. 2. Similiter etiam, si qui coram comitibus parochialibus, in sede iudiciaria, in aliquo onere convincerentur; illud infra quindenam, facta prius admonitione, solvere teneantur.

§. 3. Et, si facere non potuerint, vel simpliciter noluerint; comites ipsi, ad tanta bona, et possessiones, quæ onus, seu birsagium æquivalent, liberam descendendi habeant facultatem.

ARTICULUS 53.

A vice-comitibus jure convictus, si causam in curiam regiam appellaverit; causa approbata, idem convictus in dupli multa vincatur.

Item, quia nonnulli causas suas etiam exigui momenti, de sede, et iudicio banorum, waywodarum, comitum, et vicariorum, aliorum etiam iudicum ordinariorum, in curiam regiam provocare consueverunt: ut scilicet partem adversam longioribus, gravioribusque litibus, laboribus, expensis, injuriis, et damnis afficerent, et vel sic gravare possint.

§. 1. Pro quiete itaque, et relevamine regnicolarum, et potissimum oppressorum, et pauperum; communi consilio, voluntate, et assensu dominorum prælatorum, baronum, cæterorumque regnicolarum, statutum, et sancitum est: quod, si quispiam de cætero, causam aliquam de præsentia cujuscunque iudicis, in curiam regiæ majestatis provocaverit, ibique iudicium prius factum, approbatum fuerit, in duplo birsagio, in quo convictus propter appellationem intelligitur, convinci debeat eo facto, et immediate per iudicem suum ordinarium irremissibiliter extorqueatur.

ARTICULUS 54.

Judices et magistros proto-notarios infamia nemo lædere ausit: et de pœnationis ejus, qui id temere præsumeret.

Cæterum, solent nonnunquam partes, in causis, et in iudiciis succumbentes, eorum iudices calumniare, infirmare, et in eos injuriose invehi, quasi eis non esset justitia per illos administrata: propter quorum iniquam, et damnandam vociferationem, plurima scandala, et alia malorum genera plerumque suboriuntur.

§. 1. Proinde ad compescendam eorum linguam, communi omnium sententia decretum est: quod nemo omnino magistris proto-notarios infamare, aut in eos injuriose invehi audeat: sed si quis injustum sibi iudicium factum putaverit, ab illorum præsentia, et iudicio, cum honestate, honore et reverentia, ad regiæ majestatem, aut palatinum, vel iudicem curiæ, aut eorundem palatini, et iudicis curiæ vicesgerentes, appellare debeat.

§. 2. Quodsi quispiam præmissa facere non formidaverit, et linguam non compescuerit, atque infamiam, qua magistros ipsos, aut eorum alterum afficiet, probare non poterit: extunc vigore præsentis decreti, in ea pœna de facto vincatur, qua magistri ipsi convinci deberent, si objecta in eos, aut eorum alterum probari possent.

(1) A birságra nézve rokon intézkedést tartalmaz a törvénytárban nem foglalt 1298: LXVI. t. cz.: «Item, in ultimo termino iudicia in processu jure emissa partes deponere teneantur, et si cum pecunia vel rebus deponere nequiret, tunc possessione cum fructuosa et populoza iudici et parti adversæ satisfacere teneatur: ut idem convictus, per quem ratione prævia possessio datur, adversam partem et iudicem in dominio ejusdem possessionis tandem, quousque ab eisdem in præmissa pecunia, seu in iudicio dimentur, conservare teneantur. (L. Kovachich M. Gy. Suppl. ad Vest. Com. I. köt. 173—174. l.) (K. es Ó.)

52. CZIKKELY.

Miképen kell a feleken (akár az ország rendes bírái előtt, akár a megyei székeken ítéltek legyen el) a bírságokat megvenni.⁽¹⁾

Továbbá végeztük, hogy ha a peres felek valamelyikét akár a nádor vagy országbíró, akár a többi rendes egyházi és világi bírák előtt a nyolczados törvényszékek idején bírságokban vagy törvénykezési terhekben marasztalnák, a bíró kényszerítse arra, hogy az ilyen terheket vagy bírságokat a per befejeztével azonnal megfizesse.

1. §. És ha a per végítéssel el lesz döntve, az elmarasztaltnak javaiból először az ellenfelet köteles az ő részére nézve kielégíteni, és azután szabadságában áll a maga bírói részébe eső hányadot (a mint eddig is szokásban volt) beszédni.

2. §. Hasonlóképen azok is, kiket a törvényszéken a vármegyei ispánok előtt marasztalnak el valamely teherben, kötelesek azt, előzetesen történt megintés után tizenöt nap alatt megfizetni.

3. §. És ha nem tudnák vagy egyenesen nem akarnák megtenni, szabadságukban áll azoknak annyi jószágát és birtokát megszállni, a mennyi a teherrel vagy a bírsággal fölér.

53. CZIKKELY.

Ha az, kit az alispánok törvényesen elmarasztaltak, a pert a királyi curiához felebbezi, azt az elmarasztalt felet, az ügy helybenhagyása esetében kétszeres bírságban kell elmarasztalni.⁽²⁾

Továbbá, mivel némelyek a bánok, vajdák, ispánok és helyetteseik, valamint más rendes bírák törvényszékétől és bíróságától a jelentéktelen ügyeket is fel szokták vinni a királyi curiába, hogy tudniillik ellenfelüket hosszabb és terhebb perekkel, fáradsággal, költséggel, jogtalansággal és kártétellel zaklathassák és ekként is terhelhessék;

1. §. Ennélfogva az országlakosok és kiváltképen az elnyomottak és szegények nyugalma és megkönnyebbülésére, a főpap urak, bárók és többi országlakosok közös tanácsával, akaratával és hozzájárulásával határoztunk és rendeltük; hogy ha ezután valaki valamely ügyet bármely bírótól a királyi felség curiájába felebbez, és ott az előbb hozott ítéletet jóváhagyják, legott kétszeres bírságban kell őt elmarasztalni, a melyben a felebbezés miatt tekintendő elmarasztaltnak; és ezt az ő rendes bírója azonnal elengedhetetlenül hajtsa be.

54. CZIKKELY.

A bírákat és ítélőmestereket senki se merje becsstelenséggel illetni; és az arra szabandó forbáttbüntetésről, a ki ezt vakmerőn megtenné.⁽³⁾

Továbbá a perekben és a bíróságok előtt elbukott felek bíráikat néha rágalmazni, kisebbiteni és igaztalanul gyalázni szokták, mintha ezek nem szolgáltattak volna nekik igazságot; a kiknek igazságtalan és kárhuzatos kiabálása miatt többnyire igen sok botrány és másféle bajok támadnak:

1. §. Ennélfogva, hogy ezek nyelvére féket rakjunk, mindnyájunk közös szavazatával végeztük, hogy egyáltalán senki se merje az ítélőmestereket becsmérélni vagy igazságtalanul ócsárolni, hanem ha valaki azt hinné, hogy igazságtalan ítéletet kapott, annak tőlük és bíróságuktól illedelemmel, becsülettel és tisztelettel a királyi felséghez, a nádorhoz vagy az országbíróhoz, avagy a nádor és országbíró helyetteseihez kell felebbeznie.

2. §. Hogy ha valaki az előbb mondottakat nem átalná megtenni és nyelvét meg nem fékezné és a becsstelenséget, a melylyel az ítélőmestereket vagy azok valamelyikét illette, be nem bizonyíthatná, akkor a jelen törvény erejénél fogva épen abban a büntetésben marasztalják el, a melyben az ítélőmestereket kell vala elmarasztalni, ha az ellenök vagy valamelyikük által felhozottakat be lehetne bizonyítani.

az 1492: LXXXII. t. cz., az 1563: XXXVIII., XXXIX., XL., XLI. és LXIII. t. cz. L. még Hk. III. R. 20—22. cz. A gyilkosság és emberölésről mai jogunkban v. ö. 1878: V. t. cz. 278—292. §§. M.

(1) V. ö. az 1435 (II): VI. és VII. t. cz., az 1492: LXVI. és LXVII. t. cz. (Ö.) A bírságokról I. még Hk. II. R. 59., 72., 83., 86. cz., III. R. 7., 26., 33. cz. M.

(2) V. ö. az előző cikkelyt, továbbá Szt. István II. k. 43. fejj., az 1492: LXXII. t. cz., az 1729: XXXII. t. cz. rendelkezéseit.

(3) V. ö. alább (437. l.) a jelen decretum 68. cikkét, továbbá Szt. István II. k. 43. és 50. fejj., Szt. László I. k. 41. és 42. fejj., II. k. 6. fejj., III. k. 3., 16. és 22—26. fejj., Kálmán I. k. 12., 13., 14., 23., 24., 31. és 64. fejj., az 1222. évi aranybulla 5. 8., 9. és 14. cz., az 1433 (II): 1. cz., az 1492: XXXIII., XLII., LXIX., LX., LXXII., LXXIII., LXXV. és LXXIX. t. cz., az 1498: XVI—XVIII. t. cz., az 1498: IV. és LXXI. t. cz., az 1500: V., VIII. és XII. t. cz., az 1504: II., VII., VIII. és IX. t. cz., az 1507: I. és XXXIV. t. cz. A hatósági személyek elleni hamis vádról vagy azoknak rágalmazásáról mai jogunkban v. ö. 1878: V. t. cz. 227—231., 262., 270., 271. §§. Márkus.

ARTICULUS 55.

Capitali in sententia convictus, per judicem suum statim capiatur, et tribus diebus pro ineunda concordia teneatur: qua non succedente, tertio die adversario assignetur.

Præterea ordinatum est; prout etiam per serenissimum quondam dominum Ludovicum regem definitum fuit: quod, si quis nobilium, ordine judiciario, sive in facto potenciali, succubitus duelli, sive in poena calumniæ, vel delationis, exhibitionisque falsarum literarum, aut sententiæ capitalis, sive alio quocunque facto, in præsentia palatini, et judicis curiæ, aut alterius cujuscunque judicis convictus fuerit; iudex causæ, talem convictum captivare, et tribus diebus, causa pacis, et concordia, detinere debeat.

§. 1. Et, si concordare nequiverint; ex tunc ad manus adversarii, ad infligendam sibi penam a jure statutam, et debitam, juxta regni consuetudinem, assignet.

§. 2. Qui, si hujusmodi convicto, mortem;

vel aliam poenam, a jure, ut præfertur, statutam intulerit; a iudice, et parte adversa, sine solutione alicujus pecuniæ, vel gravaminis, absolutus habeatur.

§. 3. Quodque filii, fratres, proximi, sorores, uxores, (1) et consanguinei, ejusmodi convicti, et condemnati, pro illius excessu non debeant aggravari: ita quod neque propriæ possessiones, et portiones illius, neque alia bona (demptis duntaxat illis rebus, quæ apud ipsum, tempore captivationis reperiuntur) per iudicem auferantur: sed omnino in filios, et hæredes, sive generationes suas, condescendant, illique in eisdem bonis omnibus, possessionibus, dominiis, et juribus possessionariis, salvi, liberi, et quieti permaneant. (2)

§. 4. Hoc adjecto: quod, si præmisso modo convictus, et condemnatus, cum suo adversario qualitercunque concordare poterit: id ei semper facere liceat, et pro hujusmodi concordia, iudex nullum prorsus, birsagium, aut aliquam aliam solutionem, vel ab ipso convicto, vel etiam parte adversa capere, et exigere possit: sed libere, et absque ulla penitus solutione, concordiam, et pacem ipsam facere valeant.

ARTICULUS 56.

Pater pro filio et e contra filius pro patre, non condemnatur.

Item, quod filius pro delictis et excessibus patris, et e contra: nec in persona, nec in possessionibus et aliis rebus condemnatur aut aliter pri-
vetur.

ARTICULUS 57.

Episcopi, capitula, abbates, præpositi, et personæ ecclesiasticæ, more veteri, cum literis inquisitoriis, in aquirendis et retinendis juribus possessionariis procedere non possint: sed cum literis, privilegiis, et instrumentis.

Uterius, quod episcopi, capitula, abbates, conventus, præpositi, et cæteræ ecclesiæ pos-

sessionatæ, cum tribus literis inquisitoriis, super possessionibus aquirendis; nisi regia majestas destinatis probis viris, quos maluerit, experiatur, et informetur, inter nobiles, et ecclesias possessionem aliquam, nec acquirere, nec retinere possint; nisi cum literis privilegiabilibus regiæ majestatis, aut judicum vices gentium suæ majestatis.

§. 4. Prout hæc omnia tempore quondam serenissimi domini regis Ludovici, decreta, et observata fuisse dignoscuntur.

(1) «Uxores» helyett helyesebb az «uxora». (Ó.)

(2) Az elmarasztalakkal szemben való elbánásra nézve v. ö. a törvénytarban nem foglalt 1298: L. t. cikket: «Præterea notandum est, quod si quis nobilium, vel alterius cujuscunque status et conditionis hominum, in factis potentia, calumniæ, exhibitionis falsarum literarum et aliorum gravaminum judicialium fuerit innodatus, tunc possessiones talium per iudices vel homines iudicum non debent spoliari, sed portio possessionaria ipsius convicti pro iudice et parte adversa coram uno ex prædictis juratis debet occupari, et tandem per eosdem absque desolatione est possidenda, quousque dictis iudici ordinario et parti adversæ per ipsum convictum juxta deliberationem baronum satisfactio impendetur». (L. Kovachich M. Gy. Suppl. I. köt. 131. l.) (K. és Ó.)

55. CZIKKELY.

A főbenjáró ítéletben marasztaltat bírāja azonnal fogja el és egyezkedés végett három napig tartsa fogva; az egyezkedés nem sikerültével harmadnap szolgáltassa ki az ellenfélnek.⁽¹⁾

Ezenkívül rendeltük, a mint a néhai igen dicső Lajos király ur is elrendelte volt⁽²⁾: hogy ha valamely nemes a törvény rende szerint a nádor, vagy az országbíró vagy akármely más bíró előtt akár a párbajban való elbukás, hatalmaskodásos tényében, akár patvarkodás, vagy hamis okiratok használása és felmutatása, vagy főbenjáró ítélet büntetésében vagy bármely más dologban elmarasztaltak, a per bírāja köteles legyen az ilyen elmarasztaltat elfogni és megbékélés és egyezkedés céljából három napig letartóztatni.

1. §. És ha ki nem egyezhetnének, akkor az ország szokásához képest, szolgáltassa ki ellenfele kezéhez, hogy rajta a törvényesen megállapított és méltó büntetést végrehajtsa.

2. §. És ha ez az olyan elmarasztalt ellenében a halálos vagy más büntetést, a melyet,

mint említettük, a törvény megállapított, végrehajtja, a bíróval és az ellenféllel szemben minden pénz vagy teherfizetés nélkül, mentesnek tekintendő.

3. §. És hogy ennek az elmarasztaltnak és elítéltnak fiait, fivéreit, atyafiait, nővéreit, feleségét és vérrokonait az ő bűneért nem kell megbüntetni, úgy hogy a bíró sem annak a saját birtokait és részeit, sem egyéb javait (kivéve egyedül azokat a dolgokat, a melyeket elfogatása idején nála találunk) el ne vegye: hanem ezek egyáltalában fiaira és örököseire vagy nemzetségére szálljanak, a kik mind eme javakban, birtokokban, uradalmakban és birtokjogokban sértetlenül, szabadon és nyugodtan benn maradjanak.

4. §. Hozzátevéen azt: hogy ha az említett módon elítélt és elmarasztalt, az ő ellenfelével bármiképen kiegyezhetik, ezt mindenkor szabadon megtehesse; és a bírónak ezért az egyességet sem az elmarasztalttól, sem ellenfelétől épenséggel semmi bírságot vagy másféle fizetést sem szabad vennie és követelnie; hanem az egyességet és békét szabadon és egyáltalán minden fizetés nélkül köthessék meg.

56. CZIKKELY.

Az apát fiáért, és viszont a fiut apjáért nem kell elmarasztalni.⁽³⁾

Továbbá, hogy a fiut atyjának bűneiért és vétkeiért, és viszont, sem személyében, sem birtokaira vagy egyéb dolgaira nézve nem kell elmarasztalni vagy másképen megrövidíteni.

57. CZIKKELY.

A püspökök, káptalanok, apátok, prépostok és egyházi személyek birtokjogok szerzésében és megtartásában, régi szokásnál fogva ne tanuvallató levelekkel, hanem csak kiváltságlevelekkel és okiratokkal járhasanak el.⁽⁴⁾

Továbbá, hogy a püspökök, káptalanok, apátok, conventek, prépostok és a többi birtokos egyházak a nemesek és egyházak közt

birtokszerzést illető három tanuvallató levéllel, ha csak a királyi felség a dolgot tetszése szerint kirendelt megbízható férfiak útján meg nem vizsgálhatja és magát nem tájékoztatja, birtokokat se ne szerezhessenek, se meg ne tarthassanak, hanem csak a királyi felségnek vagy az ő felségét helyettesítő bírónak kiváltságleveleivel.

1. §. A mint mindez tudvalevőleg, a néhai igen dicső Lajos király ur idejében, volt elrendelve és megtartva.

(1) V. ö. az 1222. évi aranybulla 28. cz., az 1331: IX. t. cz., az 1439: XXVII. t. cz., az 1464: XVI. t. cz., az 1492: LXXIV. t. cz. rendelkezéseit, továbbá a Hk. II. R. 33. és 36. czímét.

(2) V. ö. 1331: IX. t. cz.

(3) V. ö. az előző cikkelyt; továbbá Szt. István II. k. 24. fejt., az 1331: X. és XIX. t. cz., az 1492: LXXIV. t. cz. rendelkezéseit jegyzetekkel. Noha az 56. cikkely alálalag nincsen is már hatályban, a benne kifejezett elv sértetlenül érvényben van.

(4) V. ö. az 1331: X. t. cz., 1464: XX. t. cz., az 1492: LXXVII. és LXXVIII. t. cz., az 1498: LV. t. cz. rendelkezéseit és az 1715: XVI. t. cz. utolsó szakaszát.

ARTICULUS 58.

Violatores sedis judiciariae, in viginti quinque marcis convincantur.

Ordinatum insuper est; prout etiam in decreto serenissimi domini Sigismundi imperatoris continetur: quod violatores sedis judiciariae, in birsagio viginti quinque marcarum, irremissibiliter extorquendarum, convincantur eo facto, et puniantur.

ARTICULUS 59.

Conventus minores et Szent Jób a dandis literis cessent.

Item, quod minuti conventus, et praesertim conventus de szent Jób, deinceps ab emanatione literarum cessent, et omni careant firmitate.

ARTICULUS 60.

Comites singulis comitatibus praeponantur. Et ipsi comites, vice-comites sibi, notabiles viros eligere, ex eodem comitatu teneantur. Ac de juramento eorum.⁽¹⁾

Item, ordinatum est: quod regia majestas, cum consilio, et voluntate praelatorum, et baronum suorum, debeat in quolibet comitatu, aliquem baronem, vel alium notabilem, et bene possessionatum hominem, qui scilicet sufficiens, et idoneus videbitur, in comitem parochialem praeficere.

§. 1. Et ille teneantur, ex illo comitatu, et non aliunde, notabilem virum aliquem, pro vice-comite, vel vice-comitibus eligere.

§. 2. Qui omnes, juxta scriptam juramenti formam, juramentum; comes coram regia majestate, vice-comites vero in ipso comitatu, praestare teneantur.

ARTICULUS 61.

Ecclesiarum violationis, et destructionis per exercitantes, poena.

Item, solent plerumque exercitantes, in eorum progressibus, ecclesias, propter comeatibus, sive victualia, et alias res per colonos pro securitate, ad easdem collatas, dei, et hominum timore postposito, violare, et inde non solummodo victualia necessaria, sed etiam omnia alia bona eorundem colonorum surripere et ibi alia etiam enormia, et dicta quoque nefanda, impune committere.

§. 1. Quare, ut eorum temeritas, et detestanda licentia compescatur, sancitum est: quod amodo, nemo omnino, sive eques, sive pedes fuerit, et sive cum exercitu, sive aliter qualitercunque iter facere habeat; ostia ecclesiarum

(1) Az ispáni tisztiságra nézve a törvénytárban nem foglalt 1291. évi decretum így intézkedik: II. cz. «Item quod nullum comitatum regni nostri ecclesiis vel earum praelatis, baronibus vel nobilibus alicui vel aliquibus in perpetuum conferemus, imitantes in hoc sanctorum progenitorum nostrorum, regum illustrium Hungariae, vestigia, pro modulo et pro posse. III. cz. Promittimus etiam, quod dignitates seu comitatus regni nostri seu castra advenis vel hospitibus aut paganis vel ignobilibus et his, qui in regno nostro nocumenta frequenter intulerunt, nullatenus conferemus, nec consiliis nostris interesse permittemus. IV. cz. Nec etiam barones suas dignitates in certa quantitate pecuniae locare permittemus, nec vices suas sive judicatus in parochia conferri ignobilibus patiemur». (L. Korachich J. M. Monum. vet. legal. 13. l. Endlicher Monum. 613. l.) (K. és Ó.)

58. CZIKKELY.

A széksértőket huszonöt girában kell marasztalni.

Ezenfelül rendeltük, a minthogy ez az elengedhetetlenül behajtandó huszonöt gira igen dicső Zsigmond császár úr törvényében⁽¹⁾ birságban kell elmarasztalni és ennyivel büntetni.⁽²⁾

59. CZIKKELY.

A szent jóbi és a kisebb conventek többé leveleket ne adjanak ki.

Továbbá, hogy a kisebb conventek, és különösen a szent jóbi convent, tartózkodjanak jövőre a levelek kiadásától, és ezeknek semmi erejük se legyen.⁽³⁾

60. CZIKKELY.

Hogy az egyes megyék élére ispánokat kell tenni, és hogy ezek az ispánok ugyanabból a megyéből kötelesek maguknak tekintélyes férfiakat alispánokul kiválasztani; és azok esküjéről.⁽⁴⁾

Továbbá rendeltük, hogy a királyi felségnek az ő főpapjai és bárói tanácsával és akaratával mindenik megyében valamely bárót vagy más jeles és jó-módu birtokos embert, a ki tudniillik megfelelőnek és alkalmasnak látszik, kell megyei ispánná kineveznie.

1. §. És ilyen alispánul vagy alispánokul az illető megyéből és nem másunnan köteles valamely jeles férfit kiválasztani.⁽⁵⁾

2. §. A kik mindnyájan az írott eskümintá szerint esküt tartoznak tenni; az ispán

a királyi felség előtt,

az alispánok pedig magának a vármegyének színe előtt.⁽⁶⁾

61. CZIKKELY.

Azoknak a katonáknak a büntetése, a kik az egyházakat megtámadják és tönkreteszik.

Továbbá, gyakran megszokott történni, egyéb dolgok miatt, megtámadják, és onnan hogy a katonák átvonulásuk közben, félretéve nemcsak a szükséges élelmi szereket, hanem az isten és az emberek köelmét, az egyházakat a jobbágyok részéről ott biztonság elragadják és ott más szörnyű és kimondani végett elhelyezett eleség vagy élelmi szerek és is borzasztó dolgokat büntetlenül követnek el:

(1) V. ö. 1435 (I.): VII. t. cz.

M.

(2) V. ö. az 1492: LXVII. t. cz., 1635: LXXXIX., 1649: XCIV. t. cz.; 1729: XXVIII. t. cz. 14., 17., 18. §§.; Hk. II. R. 69. és 72. cz. A széksértés mai büntetéséről v. ö. 1872: XXXVI. t. cz. 64. §.; 1886: XXI. t. cz. 54. §.; 1886: XXII. t. cz. 60. §. L. még 1868: LIV. t. cz. 105. §.; 1877: XXII. t. cz. 37. §.; 1879: XL. t. cz. 46. §.; 1887: XXVIII. t. cz. 2., 3. §§.; 1893: XVIII. t. cz. 36. §.; 1896: XXVI. t. cz. 123. §.; 1896: XXXIII. t. cz. 290—300. §§.

Márkus.

(3) A kisebb conventekről (conventus minores vel minuti) és különösen a szent jóbíró v. ö. az 1351: III. t. cz., az 1492: XXXIX. t. czikk, az 1498: XI. t. czikk és az 1723: XL s köv. t. cikkeket. V. ö. még 1471: XVIII. és XXII. t. cz.

M.

(4) V. ö. alább (461. l.) a 73. cikkelyt, továbbá az 1471: XV. t. cz., az 1492: LXXX. t. cz., az 1498: XLIV. és LVII. t. cz., az 1304: II. t. cz., 1536: XXXV., 1542: XLIX., 1553: XXX., 1554: XIX., 1638: XXX., az 1723: LVI. t. cz., az 1729: XV. t. cz. rendelkezéseit. A főispánról jelenleg érvényes jogunkban v. ö. 1886: XXI. t. cz. 56—66. §§.; az alispánról: 1886: XXI. t. cz. 67., 68., 79., 83. §§. A most idézett törvényszakaszok kapesán egybefoglalvák a fő- és az alispánra vonatkozó egyéb jogszabályok is.

Az 1486: LX. t. cz., mint látnivaló, lényegében mai megyei szervezetünknek képezi egyik alaptörvényét, noha alakilag hatályát veszítette a későbbi törvények rendelkezései folytán.

Márkus.

(5) Az alispán személye tekintetében e korlátozás megszűnt és magát az alispánt a törvényhatóság közgyűlése szabadon választja: v. ö. 1886: XXI. t. cz. 79—88. §§.

(6) Az esküt jelenleg a főispán is a közgyűlés előtt teszi le: 1886: XXI. t. cz. 60. §. Az alispán esküjéről v. ö. 1886: XXI. t. cz. 86. §.

M.

infringere, vel aliter ecclesias profanare, aut victualia, vel aliquas alias res inde violenter excipere audeat.

§. 2. Ubi vero deinceps contraventum fuerit: si capitaneus ejusmodi copiarum nobilis fuerit; tam jura sua possessionaria, quam etiam omnia alia bona sua amittat; et ad fiscum regium devoluta sint, et habeantur eo facto.

§. 3. Si autem ejusmodi transgressores ignobiles fuerint; comburantur.

§. 4. Hanc vero executionem supremus capitaneus exercitus facere teneatur. Qui si neglexerit; vel forte ipsemet sanctionem istam transgrediatur; avisata regia majestas superinde, pro sua gratia, et justitia, atque innata clementia, executionem fieri demandet.

§. 5. Et, si gentes illæ majestatis suæ fuerint; ecclesiam reconciliari faciat: si vero aliorum fuerint; illi, quorum erunt, hujusmodi reconciliationem facere teneantur.

§. 6. Hoc adjecto: quod, si tales exercituan-

tes, victualium inopia laboraverint, plebanus, aut judex, aut villicus loci, ecclesiam aperire, et illis gentibus coram illo, quem capitaneus earundem copiarum ad id deputaverit, pro justo, digno, et convenienti pretio, et solutione, victualia de ecclesia dare teneatur.

ARTICULUS 62.

Exercituantium pœna, qui in domibus nobilium condescenderint vel victualia eo inducta, vi abstulerint.

Item, quod gentes hujusmodi, in ipsarum progressu, in domibus nobilium nusquam descendere, et neque res, et bona colonorum, sive rusticorum, de domibus, et curiis nobilium violenter auferre, et exportare præsumat.

§. 1. Transgressores vero eandem pœnam, quam violatores ecclesiarum, incurrant eo facto.

ARTICULUS 63.

Archi-diaconi et vice-archi-diaconi aut plebani, de sepultura interfectorum nihil exigere præsumant, sub poena amissionis beneficiorum.⁽¹⁾

Cæterum, quia archi-diaconi, vice-archi-diaconi, et plebani, propter eorundem insatiabilitatem, non contenti justis, et veris ipsorum proventibus, quandam detestandam, extra hoc regnum, inauditam corruptelam, potissimum vero in conitatu Simigiensi induxisse dignoscuntur, videlicet; quod dum contingit aliquem, quocunque modo, interfici, si etiam testatus decedat, sepultura illi, et in ecclesia, et etiam in cæmeterio interim negatur, donec ultra omnia funeralia, et alia, pro locorum consuetudine, et diversitate, in talibus fieri solita, una marca argenti, vel quatuor aurei solvantur. Quæ res, quia non solummodo abusio, et corruptela, verum etiam quoddam sacrilegii, et simoniæ genus merito censi potest:

§. 1. Eam ob rem, præsentî decreto statutum est: quod amodo deinceps. ejusmodi exactionis genus, ubique, et signanter in dicto comitatu Simigiensi cesset, et perpetuo aboleatur, et nemo archi-diaconorum, vice-archi-diaconorum, et plebanorum, eorumque vices gerentium, sub pœna amissionis beneficiorum, extorquere præsumat.

(1) Az 1279. évi budai zsinat a jelen czikkely tárgyában 46. sz. alatt a következő határozatot hozta: «Præsentî quoque constitutione declaramus atque decernimus, quod consuetudo secundum quam archidiaconi Hungariæ pro occisis gladio sive fuste, vel aliorum armorum genere, seu veneno aut quocunque alio damnabili et reprobato modo, consueverunt recipere unam marcâ argenti, antequam si occisi tradantur ecclesiasticæ sepulture. Ad eos, qui fulmine percussi vel fluminibus suffocati, exusti incendio, arboribus oppressi, aut de equo cadentes, vel aliis similibus, sive fortunatis casibus diem clauserunt extremum, seu interiisse noscuntur, nullatenus extendantur, nec ab eorum hæredibus, propinquis sive amicis marca hujusmodi exigatur, sed sic defuncti, dummodo pœnitentes decesserint, vel in morte pœnitentiæ signa apparuerint manifesta, sicut alii christiani ecclesiasticæ sepulture tradantur. Archidiaconi vero per suos ordinarios ab hujusmodi exactione indebita arceantur.» (L. Endlicher Monumenta Arp. 583. l.) (K. és Ö.)

1. §. Miért is vakmerőségük és átkozott szemtelenségük megzabolázására határoztuk : hogy ennekutána az egyházak ajtait betörni vagy az egyházakat egyébként megszentés-teníteni, avagy onnan lélelmi szereket vagy más valamit erőszakosan elvenni egyáltalán senki se merészeljen, legyen az bár lovas vagy gyalogos s utazzék bár a hadsereggel, vagy akárhogyan másképen.

2. §. Ha pedig jövőre az ellen vétenének, akkor, ha az ilyen csapatok kapitánya nemes ember, ez mind birtokjogait, mind egyéb mindenféle javait is veszítse, a melyek a királyi fűcsura háromlojának és legott reá háromlo-
taknak tartandók.

3. §. Ha pedig az ilyen törvényáthágók nem nemesek, azokat el kell égetni.

4. §. Ezt a végrehajtást pedig a hadsereg főkapitánya tartozik fogatosítani ; és ha ezt elmulasztaná, vagy talán ezt a törvényt ő maga szegné meg, akkor a királyi felség, miután őt erről értesítették, tartozik kegyelménél és igazságszereteténel, valamint veleszületett kegyességénél fogva a végrehajtás fogatosítását elrendelni.

5. §. És ha é csapatok a királyi felségei, akkor engesztelje ki az egyházat ; ha pedig

másokéi, ezt a kiengesztelést azok eszközöljék, a kikéi azok a csapatok.

6. §. Ezt hozzátéve, hogy ha a katonák az lélelmi szerekben szükségét szenvednek, a helység plébánusa, vagy bírja vagy elöljárója tartozzék az egyházat megnyitni és a csapatoknak annak jelenlétében, a kit e csapatok kapitánya arra kirendel, az egyházból igaz, méltó és illő áron és fizetésért lélelmi szereket adni.(1)

62. CZIKKELY.

Azoknak a katonáknak a büntetése, a kik a nemesek házaiba szállnak vagy az oda beszállított lélelmiszereket erőszakosan elviszik.(2)

Továbbá, hogy az ilyen hadcsapatok, átvonulásuk alkalmával sehol se merjenek a nemesek házaiba szállni, sem a nemesek házaiból és udvaraiból a jobbágyok és parasztok dolgait és javait erőszakosan elvinni és elhurcolni.

1. §. E törvény áthágói pedig legott ugyanabba a büntetésbe essenek, mint az egyházak megszentés-tenítői.

63. CZIKKELY.

A főesperesek és esperesek vagy a plébánusok, javadalmaik vesztésének büntetése alatt, a megölt emberek eltemetéseért semmit se merjenek követelni.(3)

Továbbá, mivel tudomásunk van arról, hogy a főesperesek és esperesek meg plébánusok, meg nem elégedvén törvényes és igaz jövedelmeikkel, telhetetlenségükben bizonyos átkos, ez országon kívül hallatlan rossz szokást hoztak be, különösen pedig Somogy megyében, azt tudniillik, hogy a midőn valakit bármilyen módon meg találják ölni, annak az egyházban vagy cziinteremben való eltemetését is mindaddig megtagadják, a mig részükre minden temetkezési és egyéb díjakon felül, a melyek ilyenkor a helységek szokásához és különféleségéhez képest dívnek, még egy ezüst girát vagy négy aranyat nem fizetnek ; és mivel ez nemcsak visszaélésnek és gonosz szokásnak, hanem méltán bizonyos szentségtörésnek és a simonia-vétség egy nemének tekinthető :

1. §. Ennél fogva végeztük a jelen decretummal : hogy ennek utána jövedőre minden ilyen fajta díjnak a szedése mindenütt és nevezetesen az említett Somogy vármegyében abba maradjon és örökre megszűnjék és a fő alesperesek meg plébánusok és helyetteseik közül senki se merjen, javadalomvesztés büntetése alatt,ilyent kicsikarni.

(1) V. ö. fönn (429. l.) a jelen decretum XXX. cikkelyét ugyanerről a tárgyról.

(2) V. ö. 1464: XXVIII. t. cz. és az ott idézett t. cikkelt.

(3) V. ö. az 1351: II. t. cz., az 1430: XXXIX. t. cz., az 1492: XXIX. t. cz. és az 1495: VI. t. cz. azonos rendelkezéseit.

§. 2. Prout hoc etiam tempore quondam serenissimi domini Caroli. regis Hungariæ, etc. in præfato comitatu Simigiensi. per bullas apostolicas. ad petitionem, et instantiam ejusdem domini regis. cassatum, et extinctum fuisse, ex eisdem bullis in præsentī congregatione regnicolarum publice perlectis, manifeste dignoscitur.

ARTICULUS 64.

Prælati et barones ac universi nobiles teneantur in medium comitatus, de eorum bonis contribuere, si quando ad communem necessitatem comitatus, expensis opus sit: negligentes, comes cum exactione soliti birsagii ad contribuendum cogat. Non contribuunt tamen do mini, quando itur ad dietam.

Item, quia ex comitatibus sæpenumero universitas nobilium interdum pro rebus totius comitatus, interdum vero jussu regiæ majestatis, nuncios, et electos nobiles, ad majestatem regiā mittere solet; nonnulli autem sunt, tam spirituales, quam etiam sæculares domini, et item nobiles, abbates, præpositi, capitula, et conventus, qui instar aliorum, de bonis ipsorum expensas hujusmodi, nunciis, et electis dare recusant, et se ab hujusmodi expensarum contributione penitus subtrahunt: qua in re universitati nobilium, et potissimum qui inferioris conditionis existunt, non mediocris injuria inferri dignoscitur.

§. 4. Quare præsentī decreto sancitum est: quod amodo omnes, et singuli, cujuscunque status, et conditionis possessionati homines

existant, et in quocunque comitatu constituantur: expensas per communitatem disponendas, de bonis, et possessionibus suis, ad ratam portionem, sive sortem eorundem, in medium communitatis semper persolvere, et persolvi facere debeant, et teneantur.

§. 2. Deniptis tamen illis dominis prælatis, baronibus, cæterisque possessionatis, qui tempore congregationis, ad regiā majestatem nominatim, et personaliter per literas vocabantur: verumtamen alias, cum scilicet factum comitatus agitur, quilibet contribuere teneatur.

§. 3. Renitentes autem, comes illius comitatus, etiam cum gravaminibus, in talibus fieri solitis, hoc est: onere trium marcarum levis ponderis, compellere debeat, et teneatur.

ARTICULUS 65.

Arma in sedem comitatus non inferantur, sed in hospitiiis relinquantur: ac poena nobilis et rustici secus facientis.

Item, quia ad sedem judicariam nobilium quorumlibet comitatum, causantes, et nonnulli alii, qui sedem ipsam ingrediuntur, cum fam liaribus, et jobagionibus armatis, et quidem majori, quo possunt numero intrare, et cæteros armis, vel multitudine terrere solent.

§. 4. Quare tum ex eo, quod deinceps quilibet in ejuscemodi sedem judicariam, quiete, libere, et sine omni metu, atque periculi suspicione intrare, et ibi honeste, paci-

fice, et absque omni prosus impedimento perseverare possit: tum vero, ne leges, et jura inter arma silere videantur, conclusum est: quod tam nobiles, quam etiam eorum familiares, et jobagiones, sedem judicariam ingressuri, arma omnia, cujuscunque generis existant, in hospitiiis deponere, et inermes in ipsam sedem ingredi debeant: ut ibi non armis, sed jure contendendum noscant.

1. §. A mint hogy ezt az említett Somogy vármegyében a néhai igen dicső Károly urnak, Magyarország stb. királyának⁽¹⁾ idejében is, ugyan ezen király urnak kérelmére és sürgetésére, apostoli bullák megsemmisítették és eltörölték, a mi ezekből, az országlakosok jelen gyűlésében nyilván fölolvastott bullákból világosan kitűnik.

64. CZIKKELY.

A főpapok és bárók meg az összes nem-esek tartoznak fekvő jószágai után a vármegye pénztárába adózni, valamikor a vármegye közös szükségére költségek kellenek; a vonakodókat az ispán a szokott bírság felvételével kényszerítse az adózásra. Mindazonáltal az urak nem adóznak akkor, a midőn országgyűlésre kell menniök.⁽²⁾

Továbbá, mivel a nem-esek közönsége a vármegyéből néha az egész vármegye dolgaiban, néha a királyi felség parancsára gyakran szokott a királyi felséghez követeket és választott nem-eseket küldeni, akadnak pedig úgy az egyházi, mint a világi urak, szintűgy a nem-esek, apátok, prépostok, káptalanok és conventek közül olyanok, a kik fekvő jószágai után ezeknek a követeknek és választottaknak a részére, mások módjára, költséget adni vonakodnak, és magukat az efféle költségekre való adózás alól teljesen kivonják, a miáltal tudnivalóképen a nem-esek közönségére és különösen a szegényebb sor-sakra nem csekély jogtalanság háramlik.

1. §. Ezért a jelen decretummal határoztuk, hogy jövőre az összes birtokos emberek, együtt és egyenkint, bármely rendűek és állásuk is, és bármely vármegyében lakjanak, kötelesek legyenek és tartozzanak a közönség részéről elhatározandó költségeket, fekvő jó-szágaikból és birtokaikból az ezekhez arányi-tott részben és mennyiségben a megye pénz-tárába mindenkor megfizetni és megfizettetni.

2. §. Kivéve azonban azokat a főpap urakat, bárókat és egyéb birtokosokat, a kiket a ki-rályi felség országgyűlés alkalmával levelével névszerint és személyesen meg fog hívni⁽³⁾; de

különben, tudniillik midőn a vármegye dolga forog kérdésben, mindenki tartozzék adót fizetni.

3. §. Az ellenszegülőket pedig az illető vármegye ispánja, az ilyen esetben szokásos bírságokkal, vagyis három könnyű márka te-herrel is, legyen köteles és tartozzék arra rákényszeríteni.⁽³⁾

65. CZIKKELY.

A fegyvereket nem szabad a vármegye székére bevinni, hanem a szállásokon kell hagyni; és annak a nem-esnek meg parasztanak a büntetése, a ki másképen cselekszik.⁽⁴⁾

Továbbá mivel a peres felek és némely más emberek, kik a törvényszékre mennek, fegyveres cselédekkel és jobbágyokkal, még pedig azoknak lehető legnagyobb számával szoktak minden megyében a nem-esek tör-vényszékére bemenni és a többieket fegyve-rekkel vagy az emberek sokaságával meg-rémiteni:

1. §. Ennélfogva részint azért, hogy jövőre az ilyen törvényszékre mindenki nyu-godtan, szabadon és minden félelem és veszély gyanítása nélkül bemelessen és tisz-tességesen, békésen és egészen akadálytala-nul ott maradhasson; részint meg azért, nehogy a törvények és jogok a fegyverek közt elnémulni látszassanak, határoztuk, hogy úgy a nem-eseknek, mint azok cselédeinek és jobbágyainak is, a midőn a törvényszékre akarnak belépni, mindennemű fegyvereiket le kell tenniök és a törvényszékre fegyver-telenül kell belépniök, hogy tudják, hogy ott nem fegyverrel, hanem joggal kell küzdeni.

(1) T. i. I. (Róbert) Károly.

(2) V. ö. az 1478: IV. t. cz., 1506: VI. t. cz., az 1635: XXXVII. t. cz., az 1659: LXVIII. t. cz., az 1723: VI. t. cz. rendelkezéseit. A házi pénztárba való adózásra nézve v. ö. még: az 1537: XXI. t. cz., az 1543 (poz.): XVII. t. cz. 3. §. az 1543: X. t. cz., az 1554: XX. t. czikk, az 1630: XXX. t. cz., az 1687: XII. t. cz., az 1715: VIII., XLVII., LVII. és LXXVII. t. cz., az 1723: VI. t. cz. 4. §., az 1729: XXIII. t. cz., az 1805: I. t. cz. 17. §., az 1840: XXXVII. t. cz. és az 1844: IX. t. cz. rendelkezéseit. L. még a közös teherviselésről szóló 1848: VIII. t. czikket. (Ö.)

(3) V. ö. a következő czikket, továbbá az 1492: LXXIX. t. czikket. V. ö. 1635: XXXVII. t. cz. M.

(4) V. ö. 1504: I. t. cz. (3. §.), 1681: XII. t. cz.

§. 2. Transgressores vero, si ignobiles fuerint; comes eorundem arma auferat, et insuper eosdem in ciponem ponat, ibique duobus diebus, et totidem noctibus, absque esu, et potu detineat.

§. 3. Si vero nobilis exstiterit: modo simili arma auferat, et insuper unam marcā gravis ponderis, ab eodem extorqueat.

ARTICULUS 66.

Arma deponat omnis, ad tabernam profecturus.

Item, quia in nundinis, et foris hebdomadalibus, præterea in tabernis, plurimæ hominum interemiones, vulnerationes, verberationes, et item multæ rixæ, et infinita aliorum malorum genera committi consueverunt, furor siquidem ubique arma ministrat.

§. 1. Idcirco, ut deinceps etiam huic malorum generi, debita provisione occurratur, consimiliter statutum est: quod omnes, et singuli, cujuscunque conditionis existant, ad nundinas, fora, et tabernas proficiscentes, arma omnia in hospitii deponant, et inermes ad emendum, vendendum, et bibendum proficiscantur, ibique præna sub eadem, vivant, et commorentur.

ARTICULUS 67.

Contra comitem aut vice-comitem et judices nobilium, in executione exurgens et vim inferens, nota infidelitatis mulctetur.

Quia in superioribus articulis, quanta comes parochialis in executione justitiæ agere habeat, plene declaratur. Ut autem debito modo, et sine aliquo impedimento, officium suum exequi valeat, statutum, et definitum est.

§. 1. Quid quicunque contra comitem, aut vice-comitem, in ejusmodi executionibus insurgent, et eidem vim inferre præsumerent, sicque ipsum corrcerent, quod justitiam, quam executioni demandare deberet, exequi non posset, extunc tales (scita tamen prius mera rei veritate) nota infidelitatis mulctentur.

§. 2. Si vero servi, vel rustici fuerint; ipsos domini eorundem, sub pœna viginti quin-

que marcarum, in manus comitis, ad dignam eisdem pœnam infligendam, dare, et assignare teneantur: et insuper de innocentia, quod scilicet non de eorum voluntate, et commissione id actum sit; juxta regni consuetudinem, se purgare debeant, et teneantur.

§. 3. Si autem servi, vel rustici, perpetrato iacinoze aufugerint; comes pro injuria ei illata flos perquirat, et nihilominus domini eorum, ut præfertur, de innocentia se purgare teneantur.

ARTICULUS 68.

Judices regni ordinarii qui sint? Et quod nemo in sedem judicariam, nisi vocatus, intrare possit.

Item, quia de judicibus ordinariis frequenter mentio fieri solet, et dubitatur a plurimis, qui sint, et intelligantur judices illi?

§. 1. Idcirco declaratur hic per expressum: quod judices ordinarii sunt: imprimis palatinus, deinde judex curiæ, et postmodum secretarius cancellarius, si præsens fuerit, sin autem non, locumtenens, hoc est: qui sigillum judiciale regiæ majestatis pro tempore tenet.

§. 3. Appellantur autem judices ordinarii: quia quamlibet causam discutere, et ipsi soli, eorumque vices-gerentes, ad sedem judicariam non vocati intrare, et etiam alios, si quos pro testimonio, aut alia re volent, advocare possunt.

§. 3. Isti autem subscripti, videlicet: magister tavernicorum, magnus seneschallus, banus Dalmatiæ, Croatiæ, et Slavoniæ, et waywoda Transylvanus, non censentur judices ordinarii, et idcirco ad sedem judicariam regiæ majestatis, non vocati intrare non debent, neque tenentur.

§. 4. Sed tamen, ex quo sunt judices, et officiales jurati, si quando sponte intrare voluerint, sive regia majestas præsens fiat, sive non; admitti et locum honorificum semper habere debebunt.

§. 5. Quorum etiam proto-notarii, et in judiciis vices-gerentes, similiter admitti debebunt.

§. 6. Neminem tamen ad ipsam sedem ju-

2. §. A kik pedig e törvényt áthágják, ha nem nemesek, fegyvereiket az ispán vegye el és ezenfelül zárja őket kalodába és két napon s ugyan annyi éjen át élen és szomjan tartsa ott.

3. §. Ha pedig nemesek volnának, azoknak fegyverét hasonlóképen vegye el és ezenfelül rajtok egy nehéz girát vegyen fel.

66. CZIKKEIX.

A ki korcsmába akar menni, a fegyverét tegye le.

Továbbá, mivel a sokadalmak és heti vásárok alkalmával, azonkívül a korcsmákban igen sok emberölés, sebesítés, verekedés, továbbá sok veszekedés és végtelen számú másféle gonosztettek szoktak előfordulni, mert hát a vak szenvedély mindenütt fegyvert kovácsol;

1. §. Ennélfogva, hogy az ilyenemű gonosz bajoknak is kellő gondossággal elejét vegyük, hasonlóképen határoztuk, hogy mindazok, kik sokadalmakra, vásárookra és korcsmákba mennek, bármily rendűek legyenek, minden fegyverüket tegyék le szállásaikon, és ugyancsak a fentebbi büntetés alatt, fegyver nélkül induljanak adni-venni és inni; s így tartózkodjanak és mulassanak ottan.

67. CZIKKEIX.

A ki végrehajtás alkalmával az ispán vagy alispán és a szolgabírák ellen támadt és erőszakot használ, hűtlenség vétkébe essék.(1)

Mivel a fentebbi cikkelyekből világosan kitűnik, milyen sok a teendője a vármegye ispánjának az igazság végrehajtásában; azért tehát, hogy tisztében kellő módon és minden akadály nélkül járhasson el, határoztuk és végeztük:

1. §. Hogy a kik az ilyen végrehajtások alkalmával az ispán vagy alispán ellen támadnak és ellene erőszakoskodni mernek és ekképen meggátolják abban, hogy az igazságot, melyet végre kell hajtania, végrehajthassa: azok (mindazáltal kiderítve előbb a tiszta valóságot) hűtlenség vétkének büntetésével lakoljanak.

2. §. Ha pedig szolgák vagy parasztok teszik azt: uraik őket huszonöt gira büntetés

alatt az ispán kezéhez tartoznak adni és szolgáltatni, hogy érdemlett büntetéseiket elvegyék; és ezenfelül az ország szokásához képest kötelesek és tartoznak magukat ártatlanságukra nézve, hogy tudniillik ez nem az ő akaratukból és meghagyásukból történt, tisztázni.

3. §. Ha pedig a szolgák vagy parasztok a büntény elkövetése után megszöktek, az alispán a rajta esett sérelem miatt nyomozza őket és uraik nem kevésbé tartozzanak magukat, mint említve volt, ártatlanságukra nézve tisztázni.

68. CZIKKEIX.

Hogy kik az ország rendes birái és hogy a törvényszékre hivatalanul senki sem mehet be.(2)

Továbbá mivel a rendes bírakat gyakran szokták említeni, és igen sokan kételkednek az iránt, hogy kik ezek a bírák és kiket kell alattuk érteni?

1. §. Ennélfogva határozottan kijelentjük e helyütt, hogy a rendes bírák: elsősorban a nádor, azután az országbíró, és azután a titkos kancellár, ha jelen van, különben a helytartó, vagyis, a kinél az idő szerint a királyi felség bírói perséje vagyon.

2. §. Ezeket pedig azért nevezik rendes bíráknak, mivel bármely ügyben ítélnének és a törvényszékre egyedül ők meg helyetteseik mehetnek be hivatalanul, és hívhatnak be másokat is, ha valakit bizonyosságra vagy más dolog miatt be akarnak hívni.

3. §. Az alább következők pedig, tudniillik a tárnokmester, a főseneschal, Dalmácia, Horvátország és Szlavonia bánja és az erdélyi vajda nem számítanak a rendes bírák közé és ennélfogva nem kell nekik s nem tartoznak a királyi felség törvényszékére hivatalanul bemenni.

4. §. Mindamellett azonban, mivel feleskett bírák és tiszték, ha valamikor önszántukból be akarnának menni, akár jelen van a királyi felség, akár nincs, mindenkor be kell őket bocsátani és részökre tisztességes helyet engedni.

5. §. A kiknek ítélmestereit és bírói helyetteseit is hasonlóképen be kell eresztelni.

6. §. De az említett három rendes bíró

(1) V. ö. az 1492: LXXVII. t. cz., az 1635: LV. t. cz., valamint az 1462: II. t. cz. 8. és 10. §-ait is. Jelenlegi jogunkról v. ö. 1878: V. t. cz. 163—170. §§.; 1881: LX. t. cz. 32. §. M.

(2) Korábbi bírói szervezetünkről v. ö. az Id. törv. szab. I. R. 24—41. §§-aihoz fűzött jegyzeteket. V. ö. még 1869: IV. t. cz., a bírói hatalomról.

Az ország rendes bíráiról v. ö. alább (461. l.) a 73. cikkelyt, továbbá 1435: (II.) I. t. cz., 1462: II. t. cz. 10. §., 1464: XIX. t. cz., 1492: XI., 1498: IV., 1500: VII. t. cz., 1536: XVII. és XLI. t. cz., (besztercebányai) 1542: XVI. és XVIII. t. cz., 1545: XXXIV. t. cz., 1546: XXVI. és XXXI. t. cz., 1552: XXXI. t. cz., X., XXXIII., LII., LXX., 1559: XXVIII. t. cz., Hk. II. R. 13. cz. 8. §. 14. cz., 11. §., 16. cz. 20. cz. 3. §., III. R. 19. cz. k. u. 1608: I. t. cz. (12. §.) 1609: LXXIII. t. cz. (40. §.). 1723: X. t. cz. 2. §., 1723: XI. t. cz. 3. §. M.

diciariam, sine permissione, et annuentia prædictorum trium judicum ordinariorum, vocare poterunt.

§. 7. Hoc per expressum declarato: quod præfati judices ordinarii, etiam in absentia regie majestatis, sine istis aliis, omnia judicia libere facere possunt.

§. 8. Ut autem judicia cum honestate, gravitate, et maturitate; sine scilicet aliquo rumore, tumultu, strepitu, et turbatione celebrari possint, statutum est: quod fores domus judiciaræ, semper pateant, et nemo, nisi vocalus, intrare audeat.

§. 9. Alioquin transgressor, poenam alias superinde decretam, hoc est; centum aureorum incurrat; pro quibus statim capiatur, et in turri manca, usque ad restitutionem teneatur.

ARTICULUS 69.

Procurator unus, personarum quatuordecim tantum causis patrocinetur.

Item, solent procuratores lucri gratia, plurimarum personarum causas suscipere, et satis negligenter ad earum defensionem attendere, nullumque casum facere, si quando eorum principales in birsagiis convincantur.

§. 1. Et hoc potissimum ex eo; quod antiqua consuetudine birsagia hujusmodi, tempore duntaxat celebrationis judiciorum generalium, extorqueri solebant: cum vero ejusmodi judicia generalia, prout superius tactum est, abolita sint, et deinceps nunquam celebrentur.

§. 2. Idcirco ordinatum est; quod deinceps nullus procuratorum, plurium, quam quatuordecim personarum causas suscipere, et supportare audeat.

§. 3. Ubi autem in birsagiis convincantur, statim post finem litis, et causæ decisionem, de bonis, et possessionibus sui principalis, tam

ad partem judicis, quam etiam adversarii satisfiat.

ARTICULUS 70.

Causæ jam motæ, suis consuetis processibus discutiantur.

Item, quod omnes causæ, et lites, quæ hactenus super quibuscunque rebus, et negotiis motæ sunt; eodem ordine, et processu juris, quo hucusque consuetum fuit, prosequi, terminari, et finiri debeant: ita videlicet; quod præscripti articuli solummodo de futuris, et non de præteritis, confecti intelligantur.

ARTICULUS 71.

Privilegia amissa allegantes, attestatione nobilium, citra sexaginta annos, factum probent.

Item, conclusum est: quod, si qui, cujuscunque conditionis, sive scilicet ecclesiasticæ, sive sæculares personæ existant, causarentur privilegia sua, per turras, bæmos, polonos, theutones, aut alios quoscunque hostes, et æmulos ablata, aut igne consumpta, et perditæ fuisse; vel etiam, si quispiam ecclesiasticorum allegaret, ecclesiam suam apud manus laicales, prout nonnunquam factum est, diu tentam fuisse; et tunc per ipsos laicos juribus, et privilegiis spoliata, vel aliter defraudatam fuisse; si tales ad literatorium mandatum regie majestatis, et requisitionem aliorum judicum ordinariorum, cum nobilibus illius comitatus, in quo bona illa, super quibus jura, et privilegia amissa causabantur, ⁽¹⁾ in rebus a sexaginta annis citra, ita actum esse comprobare poterunt, ejusmodi comprobatio, et attestatio nobilium, semper, et in omni judicio, pro principali, et capitali privilegio teneatur, et reputetur.

(1) A «causabantur» után kimaradt az értelmet kiegészítő «adjacent» vagy «existunt» szó. (Ó.)

engedélye és beleegyezése nélkül a törvényszékre senkit sem hívhatnak.

7. §. Határozottan kijelentvén azt, hogy az előbb megnevezett rendes bírák e többiek nélkül, a királyi felség távollétében és mindenben szabadon ítélhetnek.

8. §. Hogy pedig a törvényszékeket tisztességgel, méltósággal és komolysággal, tudniillik minden lármá, zaj, zürzavar nélkül és háborítatlanul lehessen megtartani, határoztuk: hogy a törvényszék épületének ajtai mindenkor nyitva álljanak és hivatalosan senki se merjen belépni.

9. §. Különben, a ki ezt áthágja, az e részben más alkalommal megállapított büntetéssel, vagyis száz arannyal bűnhődjék, a melyért őt azonnal el kell fogni és annak megtérítése csonka toronyban kell tartani.⁽¹⁾

69. CZIKKELY.

Egy ügyvéd legfőlebb tizennégy személy ügyeit védelmezze.

Továbbá, mivel szokása az ügyvédeknek, hogy nyereségvágyból mentül több személynek az ügyeit elvállalják és azok védelmében meglehetősen hanyagul járnak el, és ha megbízóikat egyszer-mászor bírságban marasztalják, ebből semmit sem csinálnak.

1. §. És ez leginkább onnan van: mivel az ilyen bírságokat, régi szokásnál fogva, csakis köztörvényszékek tartása alkalmával szokták behajtani; minthogy azonban ezek a köztörvényszékek, mint fentebb érintettük,⁽²⁾ el lettek törölve, és jövőre soha sem lesznek megtartandók:

2. §. Ennélfogva rendeltük, hogy ennek utána egy ügyvéd se merje tizennégy személynél többnek az ügyeit elvállalni és vinni.

3. §. A mikor pedig bírságokban fogják elmarasztalni, ezek iránt az ő felének fekvő-jószágaiból és birtokaiból mind a bírónak, mind az ellenfélnek részére nézve a per befejezése és az ügy eldöntése után azonnal eleget kell tenni.⁽³⁾

70. CZIKKELY.

A már megindított pereket szokott folytatuk szerint kell megvitatni.

Továbbá, hogy mindazokat a pereket és vitákat, melyeket bármely dologra és ügyre nézve eddig már megkezdettek, ugyanazon törvényes rend és eljárás szerint kell folytatni, elintézni és befejezni, a mint eddigelé szokásban volt; úgy tekintvén tudniillik a fentebb megírt cikkelyeket, mint a melyek egyedül a jövőendő s nem az elmúlt dolgokra nézve lettek alkotva.

71. CZIKKELY.

A kik azt állítják, hogy kiváltságleveleik elvesztek, a hatvan éven belül történt dolgot nemeseik tanuvallomásával bizonyítsák.⁽⁴⁾

Továbbá határoztuk: hogy ha bármely állású személyek, tudniillik akár egyháziak, akár világiak azt hoznák fel, hogy kiváltságleveleiket a törökök, csehek, lengyelek, németek vagy bármely más ellenség vagy vetélytársak elvették, vagy hogy azok a kiváltságlevelek elégték és elvesztek; vagy pedig ha az egyháziak közül valaki azt állítaná, hogy egyházuk soká világi kézen volt, a mint ez néha megtörtént, és: a világiak ezt ugyanakkor jogaitól és kiváltságleveleiktől megfosztották vagy ezeket különben elsikkasztották: akkor ha az ilyenek a királyi felségnek írott parancsára és más rendes bírák megkeresésére annak a vármegyének a nemeseivel, a hol azok a fekvő jószágok vannak, a melyekre vonatkozó jogaikat és kiváltságleveleiket elveszetteknek állítják, "hatvan éven belül történt dolgokra nézve azok megtörténtét bebizonyíthatják, ezt a bizonyítást s a nemeseknek tanuvallomását mindenkor és minden bíróság előtt eredeti és derék privilegium erejűnek kell venni és beszámítani.

(1) A birói tárgyalások rendjének föntartásáról v. ö. Hk. II. R. 69. cz. és jegyzeteit.

M.

(2) L. fönn (407. l.) a jelen decretum 1. cikkét.

(3) A magyar ügyvédségre vonatkozó törvényeink tekintetében v. ö. 1405 (I.) III. t. cz., 1471: XIV. t. cikk, 1492: LI. és XCVII. t. cz., 1500: XIV., 1563: XLIX. és LXIII. t. cz., 1567: XXVII. t. cz., 1569: XLI., 1574: XXXIV., 1609: XXXVI. t. cz., 1649: XLIV. és LXVIII. t. cz., 1653: XXXII. és LXI. t. cikk; 1723: XXXVI., XXXVIII. és XII. t. cz., 1729: XXIV., XXXIX. és XLIII. t. cz., 1764: XXVIII., 1792: XVI. t. cz. Hk. I. R. 111. és 126. cz., II. R. 13., 72., 75., 77., 80., 81., 85., 86. cz., III. R. 6., 11. cz. Id. törv. szab. VIII. R. 1—7. §§. Jelenleg az ügyvédségről az 1874: XXXIV. t. cz. intézkedik.

Márkus.

(4) V. ö. az 1464: XX. t. cz. és az 1492: LXXVIII. t. cz. rendelkezéseit, továbbá Hk. II. R. 12. cz.

ARTICULUS 72.

Sæculares personæ contra ecclesiasticas, in iudicio pari onere convincantur.

Item, quod sæculares personæ contra ecclesiasticas, in iudicio, in majori onere non convincantur; quam ecclesiasticæ contra sæculares convincerentur.

ARTICULUS 73.

Judices regni ordinarii et eorum vices-gerentes, nec non comites, vice-comites, proto-notarii, assessores, alique regni iudicia exercentes, juramentum suis locis præstent.

Item, ordinatum est: ut omnis scrupulosa suspicio quæ contra iudices, et justitios regni, et item comites, vice-comites, iudices nobilium, atque etiam electos nobiles, cæterosque officiales, de favore, vel odio concipi posset, de cordibus quorumlibet removeatur, juxta decretum serenissimi quondam domini Sigismundi imperatoris, statutum, et sancitum est:

§. 1. Quod perpetuis semper successivis temporibus, omnes iudices, et justitios hujus regni, tam ecclesiastici, quam sæculares, qui videlicet in palatinum, judicem curiæ regiæ, magistrum, tavernicorum, cancellarium, aut vice-cancellarium, in proto-notarios, seu vices-gerentes iudicum præactorum, et etiam assessores eorundem; banum Sclavoniæ, waywodam Transylvanum, et in comites quorumlibet comitatum, ac iudices nobilium eligentur, et assumuntur, eorundemque vices-gerentes, et substituti; tempore assumptionis ipsorum ad hujusmodi officia, in conspectu regiæ majestatis, juramentum honestum, de servanda fidelitate, et administranda justitia, præstare debeant.

§. 2. Vice-comites tamen, et iudices nobilium, coram suo comitatu, hujusmodi juramentum præstare teneantur.

Juris-jurandi formula.

«Forma vero juramenti, sequitur in hæc verba: ego t. juro per deum vivum, et glorio-

sam Dei genitricem virginem Mariam, et per omnes sanctos, et electos Dei: quod omnibus coram me causantibus, et in omni negotio, quod ad officium meum pertinebit, absque cujusvis personæ, divitis scilicet, et pauperis acceptione, prece, præmio, favore, timore, odio, amore, et complacencia, remotis, et postpositis: prout secundum Deum, et ejus justitiam faciendum cognovero, justum, et verum iudicium, justitiam, atque executionem omnibus in rebus, pro meo posse, faciam. Sic me Deus adjuvet, et omnes sancti.»

ARTICULUS 74.

Literarum in capitulis et conventibus taxa.

Cæterum; in redemptionibus literarum capitularium, et conventualium, nec non super satisfactione viarum, seu laborum, quos testimonia capitulorum, et conventuum, in executionibus facere habent, ne discordiam oriri contingat, conclusum est:

§. 1. Quod in hac parte servetur limitatio, tempore quondam serenissimi domini Sigismundi imperatoris facta, et tandem per regiam majestatem tempore felicitis coronationis confirmata.

§. 2. Ita videlicet, quod in omnibus locis, tam capitularibus, quam conventualibus, de evocatoriiis, prima, secunda, et tertia, simul cum eorum notario, et scriptore, pro redemptione literarum, recipiantur, seu solvantur singuli denarii, viginti quatuor, quorum centum, unum aureum faciunt.

§. 3. Item, pro litera prohibitoria, (1) denarii quatuordecim.

§. 4. Item, pro qualibet litera prohibitoria, protestatoria, et aliis similibus, si patenter emanantur; denarii viginti quatuor: si vero clause, denarii duodecim.

§. 5. Item, pro qualibet litera fassionali, emanata privilegialiter; denarii centum: patenter vero; denarii viginti quatuor: clause autem; denarii duodecim.

§. 6. Item, pro qualibet litera inquisitoria, sive patenti, sive clausa; denarii viginti quatuor.

§. 7. Item, de paribus antiquarum literarum, in conservatorio requisitarum; custodi, seu requisitori per se, denarii centum: et pro redemptione literæ requisitæ, si non

(1) Régibb kiadásokban «prorogatoria» áll a «prohibitoria» helyett. (Ö.)

72. CZIKKEIN.

A világi személyeket egyháziak ellenében a bíróság előtt egyenlő bírságban kell marasztalni.

Továbbá, hogy a világi személyeket egyháziak ellenében a bíróság előtt nem szabad nagyobb bírságban marasztalni, mint a mekorábban az egyháziakat világiak ellenében marasztalnák.⁽¹⁾

73. CZIKKEIN.

Az ország rendes bírái és helyetteseik, ugyszintén az ispánok, alispánok, ítélő-mesterek, táblabírák és mások, a kik az országban bíráskodnak, a maguk helyén esküt tessenek.

Továbbá rendeltük: hogy minden aggodalmas gyanu, a mely az ország bírái és igazság szolgálatói, továbbá az ispánok, alispánok, szolgabírák, valamint a választott nemesek és a többi tisztek ellen, ezeknek kedvezése vagy gyűlölsége miatt támadhatna, mindenki szívétől távol maradjon, a néhai igen dicső Zsigmond császár úr törvényet⁽²⁾ megállapította és elrendelte:

1. §. Hogy ennek az országnak összes bírái és igazságszolgálatói, úgy az egyháziak mint a világiak, a kiket tudniillik nádorrá, országbírává, tárnokmesterré, kancellárrá vagy alkancellárrá, a most nevezett bírák ítélőmestereivé vagy helyetteseivé, valamint törvényszéki bíráivá, Szlavonia bánjává, erdélyi vajdává és bármely megye ispánjává s szolgabíráivá fognak megválasztani és megtenni, ugyszintén ezeknek a helyettesei, és a helyükbe kirendelték, e tisztségükbe való beiktatásuk alkalmával, a jövőndő örök időkbén, a hűség megtartására és igazság kiszolgáltatására nézve királyi felségünk színe előtt, becsületes esküt kötelesek tenni.

2. §. Az alispánok és szolgabírák azonban ezt az esküt vármegyéjük előtt tartoznak letenni.⁽³⁾

Esküminta.

Az esküminta pedig következőképen hangzik:

Én N. esküszöm az élő Istenre és az Isten szent anyjára, szüz Máriára és minden

szentekre és az Isten kiválasztottjaira, hogy minden előttem perlekedőnek és minden ügyben, mely tisztémhez tartozik, minden személynek, tudniillik gazdagnak és szegénynek megválogatása nélkül, kérést, jutalmat, kedvezést, féltelmet, gyűlölséget, szeretetet és barátságot távol tartva és félretéve, tehetségemhez képest minden dologban igaz és való törvényt és igazságot fogok tenni s végrehajtást eszközölni, a mint azt Isten és az ő igazsága szerint megtenni kötelességemnek ismerendem. Isten engem úgy segéljen és minden szentjei.

74. CZIKKEIN.

A levelek díja a káptalanokban és conventekben.

Továbbá, nehogy a káptalani és conventi levelek megváltása, valamint azoknak az utazásoknak és munkának megfizetése körül, melyeket a káptalanok és konventek bizonyosságainak a végrehajtások alkalmával kell tenniök, egyenletlenség találjon támadni, végeztük:

1. §. Hogy e részben azt a díjszabást kell megtartani, mely a néhai igen dicső Zsigmond császár ur idejében készült és a melyet utóbb a királyi felség szerencsés megkoronázatása alkalmával megerősített.⁽⁴⁾

2. §. Akképen tudniillik, hogy az első, második és harmadik perbehívó levélért ennek váltásdíja fejében minden hiteles helyen, ugy a káptalanokban mint a conventekben, azok jegyzőjével és íródiákjaival együtt, egyenkint huszonnégy dénárt kell venni vagy fizetni, melyekből száz teszen egy aranyat.

3. §. Továbbá elhalasztó levélért tízennégy dénárt.

4. §. Továbbá minden elütő, tiltakozó és más hasonló levelekért, ha nyílt levél alakjában kelnek, huszonnégy dinárt, de ha zárt alakban, akkor tízenkét dénárt.

5. §. Továbbá minden egyes kiváltságlevél alakjában kelt bevalló levélért száz dénárt; ha azonban nyílt levél alakjában készültek, huszonnégy dénárt: ha pedig zárt alakban, akkor tízenkét dénárt.

6. §. Továbbá minden, akár nyílt, akár zárt tanuvallató levélért huszonnégy dénárt.

7. §. Továbbá a levéltárból kikeresett régi levél párjától a levéltári őrnek vagy a levél kikeresőjének egymagára száz dénárt és a kikeresett levél kiváltása fejében, ha nem volt

(1) V. ö. fönn e decr. 38. cikkét, az 1439: XXXVIII. t. cz., az 1464: XIV. t. cz., az 1492: LXXVI. t. cikk rendelkezéseit.

(2) T. i. az 1435 (II.): I. t. cz.

(3) V. ö. fönn (431. lap) 60. cz. és (457. l.) 68. cz., továbbá 1492: XXXIII., XLIII. és LXX. t. cz., valamint az 1723: XXXIX. t. cz. Mai jogunkról e kérdésben v. ö. 1869: IV. t. cz. 14. §., 1891: XVII. t. cz. 58. §. Az ítélőbíró mai esküjének mintáját l. 1891. aug. 19. 4291. I. M. E. sz. bírói ügyviteli szab. 23. §.

(4) V. ö. 1435 (II.): X. t. cz.

habuerit multum de scriptura, et patenter confecta fuerit; denarii viginti quatuor: si vero labor scribendi fuerit magnus, et litera privilegialiter confecta; denarii centum.

§. 8. Item, de simplicibus transcriptis, seu transumptionalibus literis patenter emanatis, ubi labor scribendi magnus non foret; denarii viginti quatuor: ubi autem fuerit litera prolixa, aut privilegialiter emanata; denarii centum.

§. 9. Item, de litera statutoria, in qua contradictio facta fuerit; denarii viginti quatuor. De literis vero statutoriis perpetuis, in quibus contradictio facta non fuerit; recipiatur redemptio literarum, secundum quantitatem possessionis, et numerum sessionum, modo subscripto: videlicet de sessione una, duabus, vel tribus, vel quatuor; in toto denarii centum. Ubi autem fuerint ultra quatuor sessiones usque ad decem; de qualibet sessione denarii triginta quatuor: ubi fuerint ultra decem, usque ad viginti; de qualibet sessione, viginti quatuor denarii: ubi vero fuerint ultra viginti, usque centum; de qualibet sessione denarii duodecim: si vero fuerint ultra centum usquequaque; de qualibet sessione denarii octo.

§. 10. Item, de literis reambulatoriis metalibus, in quibus contradictio, et evocatio facta non fuerit; denarii viginti quatuor. In reambulationibus autem metalibus, in quibus simplex consignatio, vel cum hominibus regiis, de curia regia transmissis, similis consignatio, vel finalis metarum erectio, cum juramento super terram, in forma judiciaria, aut partibus concordantibus, facta fuerit; pro redemptione literarum, denarios quadringentos. Ubi autem partibus, in hujusmodi reambulationibus, et demonstrationibus metalibus, discordantibus, causa in curiam regiam inducta fuerit; tunc pro redemptione literarum tantum; denarii ducenti.

§. 11. Item, de communi inquisitione, ordine judiciario commissa; denarii centum.

§. 12. Item, de revisione possessionariae occupationis; denarii centum.

§. 13. Item, de occupationibus possessionis, hominum in sententia capitali convictorum, et rerum ablationibus, judiciaria commissione mediante fiendis; de rebus ablatiis, ex antiqua consuetudine, capitulum habebit decimam partem: pro redemptione autem literarum, denarii centum.

§. 14. Item, de aestimationibus possessionariis, judiciaria commissione fiendis; denarii centum.

§. 15. Item, de possessionariis divisioni-

bus; de singulis possessionibus diversis,⁽¹⁾ singuli denarii centum.

§. 16. Item, de expeditoria juramentali; denarii viginti quatuor.

§. 17. Item, de expeditoria juramentali, continente nomina; denarii centum.

ARTICULUS 75.

De pecuniis in capitulo vel conventu depositis, quid exigatur? et fidedignitatibus, pro executionis angaria, laboreque, quid in diem solvatur?

Item, de solutionibus pecunialibus, coram capitulis, vel conventibus, vel eorum testimoniis fieri solitis; capitulum, seu conventus, decimam, et nonam partem exigere non possint; nisi quando propter discordiam partium, in eorum sacristiis, seu conservatorio, hujusmodi pecuniarum repositae fuerint; de talibus nempe de jure decimam, et nonam partem recipere possint: ad illius tamen partis rationem; quae causam dederit, ut pecunia hujusmodi in conservatorio reponeretur.

§. 1. Personis autem testimonialibus, capitulorum, et conventuum, pro singulis diebus, quibus in itinere proesserint; vel⁽²⁾ solvantur singuli duodecim denarii, sive in propriis equis, sive in equis causantium transeant, et ducantur.

§. 2. Et ipsos ad facta sua conducentes; simul cum equis, et familiaribus eorum, de domo iterum in domum, semper ducere debeant, et reducere.

ARTICULUS 76.

Literarum in judiciis, id est minori cancellaria regis, taxa.

Præterea, ex quo in judiciis, in curia regia fieri consuetis, coram iudicibus ordinariis ejusdem curiae, ac eorum notariis supradictis, literarum, et redemptiones earum necessario occurrunt.

§. 1. Ideo ad tollendam cujuslibet alterationis occasionem, quae inter ipsos notarios, et causantes emergere posset, antiquam consuetudinem redemptionis literarum earundem, modo subscripto, duximus similiter declarandam.

§. 2. Videlicet: quod in ipsa curia regia, notario ipsius iudicis curiae, de una litera prorogatoria communi; solvantur denarii duodecim.

(1) «Diversis» helyett olv. «divisio». (Ó.)

(2) Ez a «vel» itt egészen fölösleges, a minthogy régibb kiadásokban hiányzik is. (Ó.)

rajta sok írás és nyílt alakban készült, huszonnéggy dénárt; ha pedig nagy írásmunkával járt és kiváltságlevél alakjában készült volt, száz dénárt.

8. §. Továbbá az egyszerű átírásokért vagy áúrt levelekért, melyek nyílt alakban keltek, ha az írás munkája nem volt nagy, huszonnéggy dénárt; de ha a levél terjedelmes volt, vagy kiváltságlevél alakjában készült, száz dénárt.

9. §. Továbbá íktató levélért, ha az íktatás alkalmával ellentmondás történt, huszonnéggy dénárt. Örökerejű íktatólevélért pedig, a mikor ellentmondás nem történt, a levélváltást a birtok mennyiségéhez és a telkek számához képest a következő mód szerint kell venni, tudniillik: egy, két vagy három, vagy négy telek után, egészben véve száz dénárt, négy telken felül tizig, mindenik telek után harmincznéggy dénárt; ha pedig a telkek száma tizen felül huszig, mindenik telek után huszonnéggy dénárt; midőn pedig azok száma a huszat meghaladta, egészen százig minden egyes telek után tizenkét dénárt; ha pedig százon fölül bármennyig megy, akkor minden egyes telekért nyolcz dénárt.

10. §. Továbbá határjáró levelekért, ha ellentmondás és perbehívás nem történt, huszonnéggy dénárt; az olyan határjárások esetében pedig, a melyekben egyszerű összeírás, vagy a királyi curiából kiküldött emberekkel a földre nézve tett eskü mellett a törvény rendje szerint vagy a felek megegyezésével szintén egyszerű összeírás vagy végleges határkijelölés történt, levélváltás fejében négyszáz dénárt; midőn pedig az ilyen határjárások és kijelölések alkalmával a felek meg nem egyezése következtében az ügyet a királyi curia elébe viszik, az ilyen levelek kiváltása fejében kétszáz dénárt kell fizetni.

11. §. Továbbá a törvény rendjén meg hagyott közös tanuvallatásért száz dénárt.

12. §. Továbbá birtokfoglalásnak szemügyrevételért száz dénárt.

13. §. Továbbá a főbenjáró ítéletben marasztalt emberek birtokainak bírói meghagyásból történt elfoglalása és javaiknak elvétele alkalmából a káptalan régi szokás alapján az elvett dolgoknak egy tizedrésze fogja illetni, levélváltás fejében pedig száz dénárt kap.

14. §. Továbbá bírói meghagyásra eszközölt birtokbecslekért száz dénárt.

15. §. Továbbá birtokok megosztásáért minden egyes megosztott birtok után száz dénárt.

16. §. Továbbá eskütételt bizonyító levélért huszonnéggy dénárt.

17. §. Továbbá olyan eskütételt bizonyító levélről, mely neveket foglal magában, száz dénárt.⁽¹⁾

75. CZIKKELY.

A káptalanban vagy conventben letett pénzekről mit kell venni és a hiteles bizonyságoknak a végrehajtás alkalmából tett utjokért és munkájokért mit kell napjára fizetni?⁽²⁾

Továbbá azokból a pénzekből, melyeket a káptalanok vagy conventek avagy azok bizonyosságai előtt szoktak fizetni, a káptalannak vagy conventnek nem szabad tized- vagy kilenczed-részt venni, hanemha akkor, a midőn a pénzeket a felek egyenlensége miatt azok sekrestyéiben vagy letétheleikben helyezték el, mert ezekből törvény szerint tized- és kilenczed részt vehetnek, de annak a félnek a rovására, a ki ennek a pénznek a letétbe helyezésére okolt szolgáltatott.

1. §. Azoknak a személyeknek pedig, kiket a káptalanok vagy conventek bizonyságul kiküldenek, minden egyes napra, melyet uton töltenek, tizenkét dénár jár, akár saját lovaikon utaznak, akár az ügyfelek lovain viszik őket.

2. §. És azok, a kik a végrehajtásra kiviszik, kötelesek őket mindenkor lovaikkal és cselédjeikkel együtt mind hazulról elvinni, mind ismét haza hozni.

76. CZIKKEIN.

Levelek díja a törvényszékeken vagyis a királyi kisebb kanczelláriában.⁽³⁾

Ezenkívül, minthogy a királyi curiában szokásos bíráskodások alkalmával ennek a curiának a rendes bírái és jegyzőik előtt a levelek és ezek váltásai szükségképen előfordulnak.

1. §. Azért, hogy a jegyzők és a peres felek közt fölmerülhet minden szövetség alkalmát eltávoztassuk, jónak láttuk ama levelek megváltásának régi szokását is a következő módon megállapítani:

2. §. Tudniillik, hogy a királyi curiában az országbíró jegyzőjének fizessenek egy közönséges elhalasztó levélért tizenkét dénárt.

(1) V. ö. az 1331: XXI. t. cz., 1438: (II.): XII., az 1439: XXXII. t. cz., az 1471: XXII. t. cz., az 1492: XCV., XCVI. és XCIX. t. czikk, az 1500: XXXIX. t. cz., 1609: LXXII. és LXXIII., 1638: XXXI. t. cz. és az 1730. évi díjszabást.

(2) V. ö. fentebb e decr. 10. cikkelyét, továbbá az 1405 (I.): IX. t. cz., az 1435 (II.): X. t. cz. 19. §., 1495: XXIII., 1569: LIV., 1481: XVI., 1609: LXXIV. t. cz. (16. §.) és az 1638: XXXI. t. cz. rendelkezéseit.

(3) V. ö. 1435 (II.): XI. és 1492: XCIII. t. cz.

§. 3. De litera judiciali, seu birsagiali; similiter denarii duodecim.

§. 4. De simplici litera inquisitoria; similiter duodecim.

§. 5. De secunda evocatoria; denarii viginti quatuor.

§. 6. De tertia evocatoria; denarii centum.

§. 7. De proclamatoria; denarii centum.

§. 8. De litera juramentali, tertio, vel sexto se, alicui adjudicata; denarii viginti quatuor.

§. 9. De eo, qui jurabit duodecimo, vel vigesimo quinto, aut quinquagesimo sexto, (1) denarii centum.

§. 10. De communi inquisitione; denarii centum.

§. 11. De litera duellari; denarii ducenti.

§. 12. De juramentali super caput; denarii ducenti.

§. 13. De prima instrumentali exhibitione; denarii viginti quatuor.

§. 14. De secundaria, et tertiaria instrumentaria exhibitione; cum gravamine assumpta; similiter denarii viginti quatuor.

§. 15. De prorogatoria respondendi cum tribus marcis; denarii viginti quatuor.

§. 16. De literis prorogatoriis patentibus; denarii viginti quatuor.

§. 17. De litera fassionali communi; denarii viginti quatuor.

§. 18. De aliis literis generalibus, videlicet: prohibitoriis, et similibus; denarii viginti quatuor.

§. 19. De prohibitoriis facie in faciem; denarii centum.

§. 20. De litera sententionali facti potentialis; conservatori sigilli; floreni decem per centum: scriptori autem; denarii ducenti.

§. 21. De literis statutoriis, et reambulatoriis simplicibus, denarii viginti quatuor.

§. 22. De literis autem adjudicatoriis reobtentiois possessionum, seu aliarum rerum, juxta quantitatem possessionis, seu rei reobtentæ; habita concordia inter causantes, et proto-notarium, fiat solutio.

ARTICULUS 77.

Vicinorum, et commetaneorum nomina, qui tempore statutionis et metarum reambulationis interfuerint; in iteris executoriis capitulorum et conventuum, semper scribantur.

Statutiones autem possessionariae: metarum reambulationes, et revisiones, aliter fieri non debeant; nisi vicinis, et commetaneis hujusmodi possessionum, inibi legitime convocatis.

§. 1. Et ut fraus, et dolus in talibus melius evitetur; nomina singulorum vicinorum, et commetaneorum, tempore praemissorum processuum, illuc principaliter convenientium, in literis capitularibus, et conventualibus superinde emanandis, seriatim conscribantur.

ARTICULUS 78.

Quodque in eo contenta nunquam variari debeant.

Postremo conclusum est; quod regia majestas, praescriptam ordinationem, quoad omnes articulos, clausulas, capitula, et puncta, per quoscunque inconcusse observari faciat.

§. 1. Transgressores vero sic emendet, puniat, et castiget; quod regnicolae, sicuti eam ipsam ordinationem pari, et unanimi omnium consensu, voluntate, et consilio, maturaque deliberatione fecerunt; ita omnes majestati suae meritas gratias agere valeant.

§. 2. Quos quidem articulos, sive capitula, nos Matthias rex praefatus, cum supradictis dominis praelatis, baronibus, proceribus, et caeteris nobilibus electis, totum scilicet hoc regnum representantibus, et in praesenti generali dieta nobiscum existentibus, matura praehabita deliberatione, quoad omnes eorum continentias, de eorundem dominorum praelatorum, baronum, proce-

(1) «Quinquagesimo sexto» helyett helyesebb «quinquagesimo se». (Ö.)

3. §. Birói- vagy birságlevélért hasonlóképen tizenkét dénárt.

4. §. Egyszerű tanuvallató levélért szintén tizenkét dénárt.

5. §. Második perbehívó levélért huszonnégy dénárt.

6. §. Harmadik perbehívó levélért száz dénárt.

7. §. Kikiáltó levélért száz dénárt.

8. §. Eskütételi levélért, harmad — vagy hatodmagával odaitélt eskü esetében huszonnégy dénárt.

9. §. Attól, a ki tizenketted, vagy huszötöd vagy ötvened magával esküszik, száz dénárt.

10. §. Közös tanuvallatásért száz dénárt.

11. §. Bajvivási levélért kétszáz dénárt.

12. §. Eskütételi levélért, valakinek fejére való esküvés esetében kétszáz dénárt.

13. §. Okiratoknak első ízben való felmutatásától huszonnégy dénárt.

14. §. Okiratoknak másod és harmad ízben, tehervállalás mellett történt felmutatásától hasonlóképen huszonnégy dénárt.

15. §. A feleletadást három márka teherrel elhalasztó levélért huszonnégy dénárt.

16. §. Nyílt alaku elhalasztó levelekért huszonnégy dénárt.

17. §. Közöséges bevallólevélért huszonnégy dénárt.

18. §. Más közöséges, tudniillik eltíltó és ehhez hasonló levelekért huszonnégy dénárt.

19. §. Szemtől-szembe való eltíltó levélért száz dénárt.

20. §. Hatalmaskodás tényében kelt ítélőlevélért a pecsétörzönök száz dénárjával számított tíz forintot; az íródláknak pedig kétszáz dénárt.

21. §. Egyszerű iktató és határjáró levelekért huszonnégy dénárt.

22. §. Birtokok vagy egyéb javak visszanyeréséről szóló ítélőlevelekért pedig a viszályt birtok vagy javak mennyiségéhez képest a peres felek és ítélőmesterek között létrejött egység szerint történjék a fizetés.⁽¹⁾

77. CZIKKELY.

A szomszédok és határosok neveit, a kik az iktatás és határjárás alkalmával jelen voltak, a káptalanoknak és conventeknek a végrehajtásokról készült leveleibe mindenkor bele kell írni.⁽¹⁾

A birtokbaiktatásoknak, határjárásoknak és szemügyrevételeknek pedig nem kell más képen történniök, hanemha az illető birtokok törvényesen odahívott szomszédjainak és határosainak jelenlétében.

1. §. És hogy az ilyen dolgokban a hamiság és csalárdság annál inkább elkerülhető legyen, azoknak a szomszédoknak és határosoknak a neveit, a kik az említett eljárások alkalmával ott egyenesen egybegyűltek, az ezekről felveendő káptalani vagy conventi levelekbe egyenkint sorrendben bele kell írni.

78. CZIKKELY.

Hogy az abban foglaltakat soha sem kell megváltoztatni.⁽²⁾

Vége határoztuk: hogy a királyi felség a fentebb megirt rendelkezést minden cikkelyében, záradékában, fejezetében és pontjában mindenki által sértetlenül megtartassa.

1. §. Annak áthágóit pedig úgy javítsa, fenyítse és büntesse meg, hogy valamint az országalakók ezt a rendelkezést mindnyájunknak egyenlő és egyetértő megegyezésével, akaratával s tanácsával és érett megfontolással tették: úgy ő felségének is mindnyájan méltó hálát adhassanak.

2. §. A mely cikkelyeket vagy fejezeteket Mi, fentnevezett Mátyás király a fentemlített főpap urakkal, bárókkal, előkelőkkel és többi választott nemesekkel, a kik tudniillik ez egész ország képviselőitében a jelen közöséges országgyűlésen velünk együtt vannak, előzetesen megtartott komoly tanácskozás után, ugyanazon főpap urak, bárók, előkelők és az egész ország taná-

(1) V. ö. az 1492: XLIII. t. cz. 1548: LXVII., 1609: LXXIII. t. cz. 10. §., 1633: LXXVIII. rendelkezéseit.

(2) A Corpus Juris eddigi kiadásaiban e cikkelyt megelőzően ez áll: *Confirmatio praesentis decreti.* (A jelen decretum megerősítése.)

rum. et totius regni consilio, voluntate, et assensu; pro perpetuo regni ipsius decreto, et statuto, ac pro lege, et jure scripto tenendos, et duraturos. sancimus, stabilimus, autorisamus, authenticamus, et confirmamus: atque ad eorundem observationem universos successores nostros reges, et item totum hoc regnum sic obligamus; ut nullo unquam tempore, neque scilicet in novorum regum electione, vel coronatione; sed neque in diætiis, seu congregationibus generalibus, vel particularibus regnicolarum, quicquam ex illis variare; seu mutare liceat; sed in omnibus clausulis, et punctis inconcusse, et inviolabiliter observentur.

§. 3. In cujus rei memoriam, firmitatemque perpetuam, articulos ipsos, in præsentem libellum conscriptos, et insertos, de eorundem dominorum prælatorum, baronum, et nobilium, ac totius regni voluntate, et consilio, secreti sigilli nostri, quo ut rex Hungariæ utimur, appensione fecimus communiri.

§. 4. Datum Budæ, per manus reverendi in Christo patris domini Joannis, episcopi ecclesiæ Varadiensis, aulæ nostræ secretarii cancellarii, dilecti, et fidelis nostri, anno Domini millesimo, quadringentesimo, octuagesimo sexto, in festo conversionis beati Pauli apostoli: regnorum nostrorum, anno Hungariæ, etc. vigesimo nono: Bohemiæ vero decimo septimo.

§. 5. Venerabilibus in Christo patribus, dominis Ladislao Gereb, electo, et confirmato alben. Transylvanæ, apostolicæ sedis legato: strigoniense sede vacante: Petro archi-episcopo colocensi: Gabriele cardinale Agriensi: præfato Joanne Varadiensi: Osvaldo Zagrabiensi: Sigismundo quinque ecclesiensi: Urbano electo, et confirmato Jaurinensi: summo Thesaurario nostro: Alberto Vesprimiensi: Joanne Chanadiensi: Nicolao Vaciensi: fratre Gregorio Nittriensi: Joanne Sirmiensi: et Matthia electo Bosznensi, ecclesiarum episcopis, ecclesias Dei feliciter gubernantibus.

§. 6. Item spectabilibus, et magnificis, Emerico de Zápolya, comite perpetuo terræ Scepusiensis, et prædicti regni nostri Hungariæ palatino: comite Stephano de Báthor, judice curiæ nostræ, et waywoda Transylvano: Matthia Gereb, regnorum nostrorum, Dalmatiæ, Croatiæ, et Sclavoniæ hano: Ladislao de Pakos, tavernicorum nostrorum: Andrea de Zokol, et Francisco de Harazth, Sirmien. Banis: Vilhelmo comite Zagoriæ, dapiferorum: Georgio de Thwrocław, pincernarum: Ladislao Országh de Gwth, agazonum nostrorum regalium magistris: Paulo de Kinis, Themensiensi; et Nicolao Bánffy de Lindua Posoniensi, aliisque quam pluribus regni nostri comitatus tenentibus, et honores.

csából, és akaratából hozzájárulásával, egész tartalmukra nézve, ez országnak örök időkre megtartandó és fenmaradandó decretuma, statutuma és törvénye meg irott joga gyanánt szentesítünk, megállapítunk, helyeselünk, jóváhagyunk és megerősítünk; egyszersmind azok tiszteletben tartására összes királyi utódainkat valamint ezt az egész országot akképen kötelezzük, hogy azokon soha, semmi időben, tudniillik sem új királyok választásakor vagy koronázásakor, sem pedig országgyűléseken vagy az országlakosok közönséges avagy részleges gyűléseiben bármit változtatni, vagy másítani szabad ne legyen, hanem azokat minden záradékukban és pontjukban változatlanul és sértetlenül meg kell tartani.

3. §. A minek örök emlékezetére és erejére a jelen iratba följegyzett és beiktatott czikkelyeket ugyanazon főpap urak, bárók és nemesek meg az egész ország akaratából és tanácsából titkos pecsétünknek, melylyel mint Magyarország királya élünk, ráillesztésével megerősítettük.

4. §. Kelt Budán a tisztelendő atyának Krisztusban, János urnak, a váradi egyház püspökének, udvarunk titkos kancellárjának és kedvelt hívünknek kezével, az Úrnak ezernégyszáz nyolczvanhatodik esztendejében, szent Pál apostol fordulásának ünnepén, magyarországi stb. uralkodásunknak huszonkilenczedik, a csehországinak pedig tizenhetedik évében.

5. §. Jelen lévén a tisztelendő atyák és urak Krisztusban: Geréb László, megválasztott és megerősített gyulafehérvári, erdélyi püspök, a szentszék követe; az esztergomi érseki szék üresedésben levén; Péter, kalocsai érsek; Gábor bibornok, egri; az említett János, váradi; Ozwald, zágrábi; Zsigmond, pécsi; Urbán megválasztott és megerősített győri püspök, a mi főkinestárnokunk; Albert, veszprémi; János, csanádi; Miklós, váci; György barát, nyitrai; János, szerémi és Mátyás megválasztott boszniai püspökök, kik az Isten egyházait szerencsésen kormányozzák.

6. §. Továbbá tekintetes és nagyságos Zápolya Imre a szepesi kerületnek örökös ispánja és nevezett Magyarországunk nádora, Báthori István ispán országbiránk és erdélyi vajda; Geréb Mátyás, Dalmát-Horvát- és Szlavonországaink bánja, Pakos László királyi tárnokmesterünk; Szokoli András és Haraszthi Ferencz szerémi bánok, Vilmos, Zagória ispánja, főasztalnok, Thuróczi György, főpohárnok, Guthi Ország László, főlovászmesterünk; Kinizsi Pál temesi és Lindvai Bánffy Miklós, pozsonyi ispánok, és mások igen sokan, kik országunk ispánságait és tisztségeit viselik.⁽¹⁾

(1) Kovachich M. Gy. (Supplementum ad Vestigia comitiorum II. k. 206. l.) 1487. és 1489. évi országgyűlésről is tesz említést, mely országgyűlések törvényhozásáról azonban emlék nem maradt ránk.

II. ULÁSZLÓ

(1490—1516).

CONFIRMATIO JURIORUM, CONSUETUDINUM ET LIBERTATUM REGNI

ac conditiones suscepti regiminis

ULADISLAI REGIS.⁽¹⁾

Nos Uladislaus, Dei gratia, Hungariæ, Bohemiæque rex, ac marchio Moraviæ, etc. recognoscimus, et tenore præsentium notumfacimus, quibus expedit universis.

§. 1. Quod, cum his diebus superioribus, serenissimus princeps condam dominus Mathias rex Hungariæ, et Bohemiæ, etc. prædecessor noster bonæ memoriæ, ab hac luce absque hæredis legitimi solatio decessisset: domini prælati, et barones, cæterique primores, et universi incolæ regni ejusdem, ad quos scilicet jus eligendi novum regem, ex vetustissima regni ipsius libertate, et consuetudine devolutum existerat,⁽²⁾ animadvertentes se principe orbatos esse, nec posse commode, et sine omni detrimento regni,⁽³⁾ diutius capite carere; post plures tractatus, de novo rege eligendo, et præficiendo, inter se habitos, oculos mentis ipsorum in nos conjecerunt, et cæteris omnibus principibus Christianis, competitoribus scilicet nostris, qui videlicet regnum ipsum similiter ambiebant, nos prætulerunt, sibi cum infrascriptis conditionibus, pactis, et articulis, in regem, dominumque, et principem elegerunt, et solenniter pronunciaverunt; ac tandem missis nobis obviam, de eorum medio, nonnullis prælatis, et baronibus, in ipsum regnum Hungariæ feliciter coronandum⁽⁴⁾ introduxerunt. Quorum quidem articulorum, primus est.

§. 2. Quod regnum Hungariæ, cum cæteris regnis, provinciis sibi subjectis, dominosque prælatos, et barones, omnes ecclesias, ecclesiasticasque personas, ac nobiles, et civitates, nec non cæteros incolas, et inhabitatores ipsius regni, conservabimus in antiquis juribus, privilegiis, immunitatibus, libertatibus, et consuetudinibus approbatis, in quibus scilicet per divos quondam reges conservati, quibusque gavis, et usi fuerunt: ita quod nullas prorsus novitates (quemadmodum præfatus quondam dominus Mathias rex fecerat) in eorundem detrimentum, et oppressionem, ac contra hujuscemodi antiquas libertates ipsorum, sub aliquo quæsito colore, introducamus. Introductas vero per ipsum quondam serenissimum dominum Mathiam regem

(1) E conditionok eredeti je található az országos és a horvát-szlavonországi levéltárakban. (L. Kovachich J. M. *Lectiones variantes* 21. l.) (K. és Ó.)

(2) Helyesebben: exstiterat. (Ó.)

(3) Az eredetiben e helyett «sine omni detrimento regni» helyett ez áll «sine regni gravi detrimento». (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «coronandos» áll. (K. és Ó.)

AZ ORSZÁG JOGAINAK, SZOKÁSAINAK ÉS SZABADSÁGAINAK MEGERŐSÍTÉSE ⁽¹⁾

és

ULÁSZLÓ KIRÁLY

felvállalt uralkodásának feltételei. ⁽²⁾

Mi, Ulászló, Isten kegyelméből Magyarország és Csehország királya és Morvaország örgrófia stb. Emlékezetünkbe hozzuk és jelen levelünk rendén adjuk tudtára mindeneknek, a kiket illet:

1. §. Hogy a midőn a néhai igen dicső fejedelem, Mátyás ur, Magyarország és Csehország királya stb., a mi boldog emlékü elődünk, a közelmúlt napokban, a nélkül, hogy törvényes örökösnek örülhetett volna, e világból kimult: ez országnak főpap urai, bárói és többi előkelői, valamint összes nemesei, a kikre tudniillik ez ország igen régi szabadságánál és szokásánál fogva az új király megválasztásának joga háromlott vala, látván, hogy fejedelem nélkül vannak és hogy egykönnyen és az ország minden kára nélkül sokáig fejtellenül nem maradhatnak, az új király megválasztása és az ország élére állítása tárgyában egymásközt több ízben tartott tanácskozás után lelki szemeiket reánk vetették és minket a többi keresztény fejedelmeknek, tudniillik a mi versenytársainknak, a kik ugyanis hasonlóképen ez ország után esengtek, elébe tettek, és az alább irt feltételekkel, kikötésekkel és czikkelyekkel királyukká, urukká és fejedelmükké megválasztottak s ünnepélyesen kikiáltottak; és azután néhány főpapot és bárót elénkbe küldvén szerencsés megkoronázatásunk végett e Magyarországra hoztak. A mely czikkelyeknek elseje ez:

2. §. Hogy Magyarországot az alája vetett többi országokkal, tartományokkal, és a főpap urakat meg bárókat, az összes egyházakat és egyházi személyeket, valamint a nemeseket és városokat, úgy szintén ez ország többi alattvalóit és lakosait régi jogaikban, kiváltságaikban, mentességeikben, szabadságaikban és jóváhagyott szokásaikban, a melyekben tudniillik a néhai megdicsőült királyok megtartották és a melyeknek birtokában és élvezetében voltak, meg fogjuk tartani, ⁽³⁾ úgy hogy (a mint az említett néhai Mátyás király ur tette) az ő ártalmukra és elnyomásukra, valamint e régi szokásaik ellenére, bármely keresett szín alatt, épenséggel semmi újításokat sem fogunk behozni; azokat pedig, a melyeket a néhai igen dicső Mátyás király ur hozott be, el fogjuk

(1) Ezen, 1490-ből való megerősítés tartalma megfelel a Habsburg-házból származott királyok koronázási hitlevelének, melyek elsejét l. az 1622: II. t. czikkben. A későbbiek és az azzal kapcsolatos koronázási eskü tekintetében v. ö. 1638: I., 1641: V., 1659: I., 1687: I., 1715: II., és III., 1741: II., és XI., 1791: II., 1792: II., 1836: I., 1867: II. t. cz. L. még az 1453: I. és II. t. cikkeket, az 1478: XIV. t. czikket, az 1537: XXIX. és 1546: XV., továbbá az 1548: XXII. t. czikket, valamint a Hk. I. R. 9. és II. R. 14. czikket. M.

(2) Erről a decretumról v. ö. Kovachich M. Gy. Supplementum II. k. 284. l. M.

(3) V. ö. Hk. I. R. 9. cz.

aboleamus: 'contributionem autem, seu taxam unius floreni, nulla ratione exigamus, sed antiquis, justis, ordinariis, et consuetis proventibus regalibus contenti esse debeamus.

§. 3. Item, quod bona, et alia quaecunque jura aliorum, per præfatum condam dominum Mathiam regem, et reginalem majestatem, ac etiam per alios quoscunque male, et præter viam juris occupata, visis, et examinatis juribus talium; remittamus, et faciamus etiam per alios remitti, his, quorum exstiterunt.

§. 4. Item, quod coronam regni, de manibus dominorum prælatorum, et baronum, nulla ex causa, vel quæsito colore, nulla etiam industria, vel arte auferamus, sed permittamus, et patiamur; quod juxta veterem consuetudinem, ac libertatem ipsorum, certi de eorum medio per ipsos unanimiter ad hoc eligendi, et deputandi, illam teneant, et conservent. Quodque castrum Wysegradiense: pro conservatione ipsius coronæ ab antiquo deputatum, ad manus ipsorum conservatorum ejusdem coronæ, dari, et assignari faciamus.

§. 5. Item; promittimus, quod Moraviam, nec non Silesiam, et Lusatiam utrasque a corona, et regno Hungariæ non alienabimus, sed infra tempus redemptionis, juxta inscriptiones, et obligationes, alias in diæta olomucensi factas, ad ipsam coronam Hungariæ semper tenebimus. Et, si forte nos absque hærede legitimo decedere contingeret, ita providebimus in vita; quod etiam post obitum nostrum, ab eadem corona, et regno, infra tempus redemptionis; sub aliquo colore, vel via, non alienentur: et insuper elaborabimus, et efficiemus, quod sex civitates, juxta pacta, et dispositionem in prædicta diæta factam, instar aliarum⁽¹⁾ provinciarum, se eidem regno, et coronæ Hungariæ inscribent, et obligabunt, et superinde literas eorum dabunt, et emanari facient; illasque ad domum tavernicalem coronæ Hungariæ reponi, et assignari curabunt.⁽²⁾ Si vero successu temporum præfata dominia, a corona, et regno Hungariæ, per illos, quibus juxta inscriptiones et obligationes superinde factas, competit, redimerentur; extunc totam illam summam pecuniæ, ad manus conservatorum coronæ ad Wysegrád, penes coronam, pro regni necessitate, conservandam assignemus, tandemque ad defensionem, et utilitatem regni, juxta voluntatem, et consilium dominorum prælatorum et baronum, exponamus, et convertamus, et de ipsa pecunia, præter voluntatem, et consilium, et liberum, expressumque consensum eorundem dominorum prælatorum, et baronum, nulla ratione disponamus quidpiam, vel agamus.

§. 6. Item, quod ex quo præfatus quondam Mathias⁽³⁾ rex, Austriam, et nonnulla castra, et civitates, in Styria, Carinthia, et Carniolia, thesauro regni Hungariæ aquisivit, et obtinuit: ob hoc promittamus,⁽⁴⁾ et nos obligamus; quod Austriam ipsam, et cætera loca cæsareæ majestati, aut serenissimo domino romanorum regi, vel eorum hæredibus, absque speciali, et expresso consensu, et libera voluntate, consilioque dominorum prælatorum, et baronum, nunquam restituamus, sed teneamus ad coronam Hungariæ, defendamusque, et tueamur contra præfatas majestates, nec aliqua mundi via ab Hungaria alienemus.

(1) Az eredetiben «aliarum» helyett «iusta illarum aliarum» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben a «curabunt» helyett «faciamus» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «Mathias» helyett «Dominus» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben levő «Promittimus» helyett helyesebb ez «promittimus». (Ó.)

törölni; adót, vagy egy forintos taksát semmi esetre sem fogunk követelni, hanem meg kell elégednünk a régi, törvényes, rendes és szokásos királyi jóvelmekkel.

3. §. Továbbá: hogy mások fekvő jószágait és egyéb bármely jogait, melyeket az említett néhai Mátyás király ur és a felséges királyné valamint bármely mások is igaztalanul és a törvény útján kívül foglaltak el, az illetők jogainak megtekintése és megvizsgálása után adjuk vissza, és mások által is adassuk vissza azoknak, a kikéi voltak.

4. §. Hogy az ország koronáját a főpap urak és bárók kezéből semmi ürügy vagy keresett szín alatt, sem készakarva vagy fondorkodva ki ne vegyűk, hanem hagyjuk és engedjük meg, hogy azt az ő régi szokásukhoz és szabadságukhoz képest azok tartsák és őrizzék, a kiket bizonyos számmal a maguk kebeléből egy értelemmel e célra kiválasztanak és kirendelnek, és hogy régtől fogva a korona megőrzésének céljára rendelt Visegrád várát e koronaörök kezéhez adassuk és szolgáltatassuk.⁽¹⁾

5. §. Továbbá ígérjük, hogy Morvaországot, valamint Sziléziát s a két Lausitzot a koronától és Magyarországtól nem fogjuk elidegeníteni, hanem a kiváltás ideje alatt az olműzsi összejövetel alkalmával különben történt elzálogítás és lekötés értelmében mindenkor Magyarország koronája számára megtartjuk és ha netalán törvényes örökös nélkül találánánk kimulni, úgy fogunk életünkben intézkedni, hogy a kiváltás ideje alatt e koronától és országtól halálunk után se essenek el valamely uton módon. És ezenfelül rajta leszünk és kivisszszük, hogy az említett összejövetel alkalmával létrejött egyezkedés és megállapodás értelmében a hat város magát a többi provincia módjára, e Magyarországnak és az ország koronájának zálogba vesse és lekösse és erről levelüket is kiállítsák és kiadják, a melyet Magyarország koronájának tárnoki épületébe fognak beszolgáltatni és elhelyeztetni. Ha pedig a mondott uradalmakat az idők rendén azok, kiket ez az e részben történt elzálogosítás és kikötés értelmében megillet, a koronától és Magyarországtól kiváltának, akkor az illető egész pénzüsszeget Visegrádra a koronaörök kezéhez fogjuk szolgáltatni, hogy az ország szükségére a korona mellett őrizzék, és azután a főpap urak és bárók akaratahoz és tanácsához képest az ország védelmére és hasznára fogjuk fordítani és felhasználni, s erről a pénzről ugyanazon főpap urak és bárók akaratán kívül, s tanácsuk és szabad s kifejezett beleegyezésük nélkül semmi szín alatt sem fogunk bármi módon intézkedni vagy rendelkezni.⁽²⁾

6. §. Továbbá mivel az előbb említett néhai Mátyás király Ausztriát és Stiria, Karinthia meg Krajna néhány várát és városát Magyarország kincstára számára megszerezte és megtartotta, ezért ígérjük és kötelezzük magunkat, hogy ezt az Ausztriát és a többi helyeket a főpap urak és bárók különös és kifejezett beleegyezése és szabad elhatározása meg tanácsa nélkül, soha sem a császári felségnek vagy az igen dicső római király urnak, sem örököseinek vissza nem adjuk, Magyarország koronájának megtartjuk, a nevezett felségek ellenében megvédjük és megoltalmazzuk és a világ semmi kincseért sem fogjuk elidegeníteni.

(1) V. ö. 1464: II., 1492: III., 1498: XXV., 1500: XXIII., 1606. bécsi béke 4. cz. k. e. 1608: IV. k. u. 1608: XVI., 1622: II. és IV., 1628: XXVI. t. cz., 1635: LXXXVI. t. cz., 1638: I. t. cz. (11. §.), 1647: IV. t. cz. 1715: XXXVIII., 1741: II. t. cz. (4. §.), 1790: II. t. cz. (2. §.) és VI. t. cz. 1791: VIII. t. cz. Visegrádról v. ö. 1492: III. és 1498: XXXIX. t. cz. A korona őrzésének későbbi helyeiről (Pozsony, Trencsén, Buda) v. ö. ugyancsak a most idézett törvényeket.

(2) Erről a határkérdésről a királyi nyilatkozatokban v. ö. 1492: XXV., 1504: XXII., 1507: XIX., 1514: LIV., 1526: XXVIII., 1536: XLVII., 1542: XLVII., 1569: XI. II. és 1622: II. t. cz.

Markus.

M.

§. 7. Item, quod cum dictis majestatibus, absque consilio, consensu, et libera, expressaque voluntate eorundem dominorum praelatorum, et baronum, superinde non concordemus. Et, si forte contingeret, quod de eorum voluntate, et consilio, animorum concordia⁽¹⁾ sequeretur; id totum, quod ex hujusmodi concordia nostra veniret, et cederet, si id terra, aut dominium aliquod fieret, perpetuo ad Hungariam, et ejus coronam annectamus, applicemus, et inscribamus. Si vero parata, seu numerata pecunia fieret; illam totam summam, ad manus conservatorum coronæ ad Wyssegrád, penes coronam, pro regni necessitate, conservandam assignemus: tandemque ad defensionem, et utilitatem regni ejusdem, juxta voluntatem, et consilium ipsorum⁽²⁾ dominorum praelatorum, et baronum, exponamus, et convertamus. De ipsa autem pecunia, præter voluntatem, et consilium, ac liberum; et expressum consensum eorundem dominorum praelatorum et baronum, aliter nulla ratione disponamus.

§. 8. Item; quod pro majori parte, in Hungaria maneamus, ut commodius faciliusque regni necessitatibus consulere, et providere possimus. Cum autem, causa requirente, exire voluerimus; regnum illud bono ordine, atque dispositione relinquamus: usque ad felicem nostrum reditum.

§. 9. Item, quod dum in Hungaria manebimus, consiliarios, cancellarios, thesaurarium, cubicularios, dapiferum, pincernam, comites camerarum, et generaliter omnes officiales, majores, et minores, hungaros teneamus, et habeamus.

§. 10. Item, quando de rebus, et negotiis regni Hungariæ, aut partium sibi subjectarum agetur; non cum aliis, præterquam cum hungaris consiliariis tractemus, et consulemus, et alios forenses, aliasque nationes ad talem consultationem, taleque consilium non admittamus.

§. 11. Item, quod beneficia ecclesiastica, præsertim vero archi-episcopatus, et⁽³⁾ episcopatus, abbatias, præposituras, cæterasque praelaturas, non nisi hungaris, vel qui sunt coronæ ab antiquo subjecti, absque expresso consensu, et libera, ac spontanea voluntate praelatorum,⁽⁴⁾ et baronum, regnique consiliariorum conferre valeamus: conferamus autem personis probis, et bene meritis.⁽⁵⁾

§. 12. Item, quod waywodam⁽⁶⁾ Transylvaniensem, et comitatum Siculorum, et Themesiensem, Poseniensem; præterea banatum Sclavoniæ, Dalmatiæ, et Croatiae, nec non Zewriniensem, Nandor Albensem, et de Jaicza, aliaque loca, et castra finitima, nec non civitates regales; non aliis, præterquam hungaris pro officiolatu dare, et conferre valeamus: bene tamen meritis.

§. 13. Item, possessiones, et jura possessionaria, non forensibus, sed bene meritis, incolis tantum⁽⁷⁾ regni, et coronæ Hungariæ subjectis, juxta eorum merita, et obsequia conferamus.

§. 14. Item, quod in celebrationibus octavarum, judices regni Hungariæ

(1) Az eredetiben e helyett «animorum concordia» ez áll: «et annuentia concordia». (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «ipsorum» helyett «eorundem» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben az «et» szó hiányzik. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «praelatorum» helyett «dominorum praelatorum» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben a «probis et bene meritis» helyett ez áll: probitate ac virtutibus bene meritis.
(K. és Ó.)

(6) Waywodam helyett «Waywodatum» olvasandó. (Ó.)

(7) Az eredetiben «tantum» helyett «tamen» áll. (K. és Ó.)

7. §. Továbbá, hogy ezekre nézve ugyanazon főpap urak és bárók tanácsa, beleegyezése, meg szabad és kijelentett elhatározása nélkül a nevezett felségekkel egyezkedni nem fogunk; és ha netalán megtörténnék, hogy az ő akaratukból és tanácsukra valamely egység jőne létre: azt, a mi az ilyen egységünkől nekünk jutna s reánk esnék, ha földterület vagy valamely uradalom lenne, egész terjedelmében örök időkre Magyarországhoz és ennek koronájához csatoljuk, azzal egyesítjük s részére biztosítjuk; ha pedig kézhez számlált, vagyis készpénz volna, azt az egész összeget Visegrádra, a koronaörök kezéhez szolgáltatjuk, hogy az ország szükségére a korona mellett őrizték, és aztán a főpap urak és bárók akaratához és tanácsához képest ez ország védelmére és hasznára fordítjuk és adjuk ki; erről a pénzről pedig különben ugyanazon főpap urak és bárók akaratán kívül s tanácsuk meg szabad és kifejezett beleegyezésük nélkül semmi szín alatt sem intézkedünk.⁽¹⁾

8. §. Továbbá, hogy többnyire Magyarorszában tartózkodunk, hogy az ország szükségleteiről annál kényelmesebben és könnyebben gondoskodhassunk és rendelkezhessünk. Ha pedig, a körülmények úgy kívánván, el akarunk távozni, az országot szerencsés visszatérésünk idejéig jó rendben és állapotban hagyjuk hátra.⁽²⁾

9. §. Továbbá, hogy a midőn Magyarorszában lakunk, a tanácsosokat, kancellárokat, a kincstárnokot, udvarmestert, főasztalnokot, főpohárnokot, a kamaragrófokat a magyarok közül veszszük és egyáltalán minden felsőbb és alsóbb tisztségre magyarokat alkalmazunk.⁽³⁾

10. §. Továbbá, a mikor Magyarországnak vagy az alája vetett részeknek dolgai és ügyei forognak szóban, azok fölött másokkal mint magyarokkal tárgyalást és tanácskozást nem tartunk és más idegen embereket s más nemzeteket az ilyen tárgyaláshoz és az ilyen tanácskozáshoz nem bocsátunk.⁽⁴⁾

11. §. Továbbá, az egyházi javadalmakat, különösen pedig az érsekségeket és püspökségeket, apátságokat, prépostságokat és a többi nagyobb hivatalokat a főpapoknak, báróknak és az ország tanácsosainak kifejezett beleegyezése és szabad s önkéntes elhatározása nélkül csakis magyaroknak adományozhassuk; adományozzuk pedig megbízható és jól érdemesült személyeknek.⁽⁵⁾

12. §. Továbbá, hogy az erdélyi vajdaságot és a székely, meg a temesi, és pozsonyi ispánságot; ezenkívül a szlavon—dalmát—horvátországi, valamint a szőrényi, nádorfehérvári és jaiczai bánságot, úgy szintén más véghelyeket és végváratokat, nemkülönbén a királyi városokat másoknak, mint magyaroknak, tisztségül ne adhassuk és adományozhassuk, mindazonáltal igazán érdemeseknek.⁽⁶⁾

13. §. Továbbá, hogy a birtokokat és birtokjogokat, nem idegenek, hanem csak az ország jól érdemesült és Magyarország koronájának alá vetett lakosai részére adományozzuk, érdemeikhez és szolgálataikhoz képest.⁽⁷⁾

14. §. Továbbá, hogy a nyolczados törvényszékek tartásakor Magyar-

(1) V. ő. 1507: V. t. cz.

(2) V. ő. 1439: XXII., 1492: V., 1536: LVII., (pozsonyi) 1542: XXX., 1546: XVIII., 1548: XXII., 1550: III. és IV., 1535: I. és V., 1563: III., 1567: XLVI., k. e. 1608: XVIII., 1613: VII., 1622: II. (13. §.), 1723: VIII., 1741: VII. t. cz., 1731: I., 1764: I., 1790: IX., 1792: V.

(3) V. ő. 1439: XII. és XXVI., 1453: III., 1458: VII. t. cz., 1492: V. és VIII. t. cz., 1504: X., 1507: V., 1523: XVII., 1526: XXI., 1536: XLII., 1546: XV., 1548: XXII., 1553: XIX., 1563: XXXIV., k. e. 1608: X. és XI., 1609: XXIV., 1622: II. t. cz. 10. §., 1741: XV. t. cz. és az ott idézett egyéb törvényeket.

(4) V. ő. 1492: VI., VII., 1539: VIII., 1569: XXXVIII., k. e. 1608: X., 1609: XXII., 1622: II., 1649: VIII., 1659: I., 1662: IV., 1741: XI. t. cz.

(5) V. ő. 1439: XII. t. cz. és az ott idézett törvényeket.

ordinarii personaliter intersint, nisi ex causa legitima, in arduis negotiis regni, præpediti fuerint, vel alter illorum fuerit. Ipsi autem, et eorum vicesgerentes, et coassessores, liberam, plenam, et omnimodam habeant facultatem, omnibus causantibus, majoribus, et minoribus; cujuscunque status, et conditionis, seu dignitatis existant; absque omni timore, veram,⁽¹⁾ et sinceram, juxta regni antiquam et approbatam consuetudinem, justitiam administrandi. Et quod neminem judicum compellamus, vel adstringamus in favorem aliqujus, consuetudines, et⁽²⁾ communem observantiam, ac juris ordinem immutare, seu perturbare.⁽³⁾

§. 15. Item, quod ad simplicem querelam, vel⁽⁴⁾ suggestionem, neminem regnicolarum nostrorum cujuscunque status, et conditionis existant;⁽⁵⁾ in persona, possessionibus, seu quibuscunque rebus, aliquomodo, præter viam juris, et partibus non auditis impediamus.

§. 16. Item, quod neque motu proprio, neque ad quorumcunque delationem, vel quærelam, contra quempiam regnicolarum nostrorum cujuscunque status, seu dignitatis sit; aliquam occasionem nocendi, sive in personis, sive in rebus concipiamus, vel exquiramus.

§. 17. Item, quod moneta præsens ad tempus non mutetur: quando vero mutari deberet; hoc fiat cum consilio prælatorum, et baronum, et non aliter.

§. 18. Item, quod quidquid domini prælati, et barones, cum cæteris incolis regni Hungariæ, pari voto, et communi deliberatione, pro libertate, et tranquillâ; quiete, atque conservatione ejusdem regni, usque ad⁽⁶⁾ tempus coronationis conceperint, conscripserint, et concluderint, more ab antiquo consueto, et semper observato, quod regni decretum appellatur; teneamur literis efficacibus acceptare, confirmare, roborare, ratificare, et approbare: quemadmodum alii reges, prædecessores nostri, ex laudabili, et approbata consuetudine regni, semper fecerunt: quodque semper observemus, et per omnes alios observari faciamus.

§. 19. Item, ex quo domini prælati, et barones, urgentibus arduis necessitatibus regni, pro solutione stipendiariorum præfati condam domini Matthiæ regis, qui in Silesia fuerant, coacti sunt notabilem summam florenorum conquirere, ut regnum ipsum integrum, et illæsum nobis manutenere, et assignare possint. Et proinde certa loca, et certos proventus regales, nonnullis personis, quæ summam illarum pecuniarum mutuarunt; inscripserunt, et impignoraverunt, usque ad tempus redemptionis: Et, quod⁽⁷⁾ insuper pro præteritis servitiis præfatorum stipendiariorum, infra certum tempus futurum, rursus certa summa pecuniarum persolvi debebit. Quamobrem, optant iidem domini prælati, et barones, ac totum regnum, ut nos præfatam redemptionem locorum, et proventuum impignoratorum, ac etiam dictam futuram summam pecuniarum, dictis stipendiariis persolvere, cum omnibus pactis, conditionibus, obligationibusque ex hinc factis, et secutis; in nos recipiamus, et assumamus, ipsosque prælatos, et barones; ac totum regnum, ab hujusmodi solutionibus, et pactis exonerare, et sublevare dignemur.

(1) Az eredetiben «veram» helyett «meram» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben az «et» hiányzik. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben a «perturbare» után még e szavak állanak: «vel prout in novo decreto fuerit expressum». (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «vel» után még e szó áll «sinistram». (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «et conditionis existant» helyett áll «seu conditionis existat». (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben az «ad» szó hiányzik. (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben a «quod» szó hiányzik. (K. és Ó.)

ország rendes birái személyesen legyenek jelen, hacsak őket vagy egyiket-másikat az ország fontos ügyei miatt valamely törvényes ok nem gátolná. Nekik pedig, valamint helyetteseiknek és bíráiknak teljes és egészen szabad hatalmukban álljon, minden, úgy előkelőbb mint alábbvaló perlekedő részére, bármilyen rendüek, állásuak és méltóságuk is legyenek azok, az ország régi és jóváhagyott szokása szerint, minden félelem nélkül, törvényes és helyes igazságot szolgáltatni. És hogy egy bírót sem fogunk arra szorítani és kényszeríteni, hogy valakinek kedvére a szokásokat, a közönséges birói gyakorlatot és a törvény rendét megmátsítsa vagy megzavarja.⁽¹⁾

15. §. Továbbá, hogy országlakosaink közül, bármily rendüek és állásuak legyenek, senkit sem fogunk személyére, birtokaira vagy bármely dologra nézve, egyszerű panaszra vagy sugalmazásra, a törvény útján kívül és a felek meghallgatása nélkül valamely módon akadályoztatni.⁽²⁾

16. §. Továbbá, hogy bármely országlakosunk ellenében, legyen az akár milyen rendü és méltóságú, nem fogunk sem önszántunkból, sem bárkinek vádjára vagy panaszára valami alkalmat kigondolni vagy keresni, hogy neki személyére vagy vagyonaára nézve ártsunk.⁽³⁾

17. §. Továbbá, hogy a most folyó pénzt egyelőre nem szabad megváltoztatni; a mikor pedig annak megváltoztatása szükséges lenne, ez a főpapok és bárók tanácsával és ne különben történjék.⁽⁴⁾

18. §. Továbbá, hogy a mit a főpap urak és bárók Magyarország többi lakosaival ez ország szabadsága és békés nyugalma s megtartása érdekében megkoronáztatásunk idejéig egyenlő óhajtással és közös elhatározással, a régtől fogva szokásos és mindenkor megtartott módon kigondolnak, összeírnak és elvégeznek, a mit az ország decretumának nevezünk, azt kötelesek leszünk hatályos levelünkkel elfogadni, megerősíteni, megszilárdítani, helyeselni és jóváhagyni, a mint azt az ország dicséretes és jóváhagyott szokásánál fogva más királyok, a mi elődeink tették. És azt mindig megfogjuk tartani és mindenki által meg fogjuk tartatni.⁽⁵⁾

19. §. Továbbá, mivel a főpap urak és bárók, az ország terhes szükségének nyomása alatt, az említett néhai Mátyás király ur zsoldosainak fizetésére, a kik Sziléziában voltak, jelentékeny pénzösszeget valának kénytelenek előteremteni, hogy az országot részünkre épségben és sértetlenül megtarthassák és átadhassák és ennek következtében bizonyos helyeket és bizonyos királyi jövedelmeket némely személyeknek, kik ama pénzösszeget kölcsönadták, kiváltásuk idejéig lekötötték és elzálogosították; és mivel ezenfelül jövőre bizonyos idő múlva az említett zsoldosoknak a múltban tett szolgálataikért ismét kell bizonyos pénzösszeget fizetni: ennél fogva óhajtják a főpap urak és bárók meg az egész ország, hogy mi a zálogba vetett helyeknek és jövedelmeknek említett kiváltását és a nevezett zsoldosok részére jövőre teljesítendő már említett pénzfizetést a megállapított összes módokatokkal és feltételekkel s az ezekből folyó kötelezettségekkel együtt, magunkra vegyük s el-

(1) V. ő. 1492: XXIII., LXX. és LXII. cz. az 1486: III. és az 1723: XXV. t. cz.

(2) V. ő. 1464: XVIII., 1471: X. és 1478: IX. t. cz. és 1492: XI. cz.

(3) V. ő. 1471: II., 1478: X. és 1492: XII. t. cz.

(4) V. ő. 1493: X. t. cz.

(5) V. ő. Hk. I. R. 9. cz. 6. §. és II. R. 14. cz. 12. §., 1530: XXVI. cz., 1532: VII. t. cz., 1608: (k. e.) XVI. t. cz., 1622: II. t. cz., 1713: II. t. cz. 11. §., 1723: III. t. cz., 1791: II. t. cz. 1792: II. t. cz.

§. 20. Nos itaque Uladislaus rex præfatus, considerantes singularem illam devotionem, et affectionem dominorum⁽¹⁾ prælatorum, et baronum, cæterorumque regnicolarum, quam erga nos in ejusmodi electione habuerunt; volentes eisdem aliqualem gratitudinem nostram ostendere: ex⁽²⁾ alioquin animadvertentes præmissam ipsorum ordinationem, ac deliberationem, justam, et honestam esse, præinsertos articulos, et omnia in eis contenta, laudavimus, approbavimus, et ratificavimus; laudamusque, acceptamus, approbamus, et ratificamus: promittimusque in verbo nostro regio, ac fide nostra Christiana mediante, et sub honore nostro; quod eosdem articulos, in omnibus eorum clausulis, et punctis, semper, inviolabiliter, et absque omni immutatione observabimus, et tam per reginalem majestatem, quam etiam per⁽³⁾ omnes alios nobis subjectos, simili modo faciemus observari. Harum nostrarum, quibus sigillum nostrum est appensum, vigore, et testimonio literarum mediante. Datum in castris exercitus nostri, prope villam Farkaslida, sabbato proximo ante festum ad vincula sancti Petri apostoli, anno Domini, millesimo, quadringentesimo, nonagesimo: regnorum vero⁽⁴⁾ nostrorum, Hungariæ, anno primo; Bohemiæ vero decimo nono.

ULADISLAI II.

DECRETUM PRIMUM.⁽⁵⁾

Nos Uladislaus, Dei gratia, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiae, Sclavoniæ,⁽⁶⁾ Ramæ, Serviæ, Gallitiæ, Lodomeriæ, Comaniæ, Bulgariæque rex, nec non Silesiæ, et Lucemburgensis dux, marchioque Moraviæ, et Lusatiae, etc. Significamus tenore præsentium, quibus expedit universis.

§. 1. Quod cum post obitum serenissimi principis quondam domini Mathiæ regis, prædecessoris nostri, bonæ memoriæ, atque exinde, post vocationem, et assumptionem nostram, ad regimen hujus regni Hungariæ, superna dispositione factam, multas, et gravissimas hostilitates, quæ cervicibus hujus regni incubuerant; maximas etiam domesticas simultates, et interna dissidia, quæ omnia jam hoc regnum in ultimum periculum trahere, et præcipitare videbantur, divino auxilio, consilioque⁽⁷⁾ dominorum prælatorum, et baronum ejusdem regni nostri complanasset; et facta, atque inita pace, et concordia, sub certis conditionibus, primum cum serenissimo principe, domino Maximiliano, romanorum rege, etc. qui præter cæteros, periculo hujus regni imminabat: aliis demum hostibus forensibus fuis, fugatisque: domesticis vero, et intestinis bellis, differentisque, et dissensionibus sedatis, omnia in pacem, concordiamque reduxissemus.

§. 2. Placuit tandem eisdem dominis prælatis, et baronibus regni, ut pro

(1) Az eredetiben «dominorum» helyett «præfatorum» áll. (K. és Ó.)

(2) «Ex» hibásan áll «et» helyett. (Ó.)

(3) Az eredetiben az «etiam per» szavak hiányzanak. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben a «vero» hiányzik. (K. és Ó.)

(5) E decretum hiteles eredetije a bécsi titkos udvari levéltárban található.

(6) A «Sclavoniæ» szó az eredetiben hiányzik. (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben e helyett «divino auxilio consilioque» ez áll «divino, consilio». (K. és Ó.)

vállaljuk és a főpapokat és bárókat meg az egész országot e fizetések és kötelezettségek alól felmenteni és felszabadítani méltóztassunk.

20. §. Azért Mi, előbb megnevezett Ulászló király, megfontolván azt az odaadást és hajlandóságot, melyet a főpap urak és bárók meg a többi ország-lakosok a választás alkalmával irántunk tanusítottak, mivel nekik valamelyes elismerésünket akartuk nyilvánítani és különben is láttuk, hogy ez előrebo-csátott rendelésük és határozatuk igazságos és helyes: az előbb felsorolt czikkelyeket s mindazt, a mit magukban foglalnak, helyeseltük, jóváhagytuk és megerősítettük és helyeseljük, elfogadjuk, jóváhagyjuk s megerősítjük, egyuttal királyi szavunkra, keresztény hitűnkre és becsületűnkre fogadjuk, hogy ezeket a czikkelyeket összes záradékaikban és pontjaikban mindenkor sérthetetlenül és teljesen változatlanul megtartandjuk és úgy a felséges ki-rályné mint minden más alattvalónk által is hasonló módon meg fogjuk tar-tatni, jelen levelünk erejénél és bizonyosságánál fogva, a melyre királyi pecsétünket illesztettük. Kelt hadi táborunkban Farkashida községe közelében, vasas szent Péter apostol napját megelőző szombat az Úrnak ezernégyszáz kilenczvenedik esztendejében, magyarországi uralkodásunknak első, a csehországinak pedig tizenkilenczedik évében.

II. ULÁSZLÓ

ELSŐ DECRETUMA.⁽¹⁾

Mi Ulászló, Isten kegyelméből Magyarország, Csehország, Dalmácia, Horvátország, Szlavonia, Ráma, Szerbia, Galiczia, Lodomeria, Kunország és Bolgárország királya, Szilézia és Luxemburg hercege, Morvaország és Lausitz őrgrófia stb.

Adjuk tudtára jelen levelünk rendén mindeneknek a kiket illet:

1. §. Hogy midőn a fenséges fejedelemnek, néhai Mátyás király urnak, a mi boldog emlékü elődünknek halála után és ennek következtében e Magyarország kormányára isteni rendelésből történt meghívatusunk és elismer-tetésünk után, Isten segítségével és ez országunk főpap urainak és báróinak tanácsával a sok és igen terhes ellenségeskedést, mely ez ország nyakára nőtt, valamint az itthon folyt igen heves versengéseket és belső meghason-lásokat is, melyek megannyian ez országot már végveszélybe látszottak so-dorni és dönteni, megszüntettük, és előbb a fenséges Miksa fejedelem urral, római királylyal stb. ki a többiek között ez ország vesztére tört, békét s egyességet kötven és hozván létre, azután a többi küelleniséget szételvén és megfutamitván, az itthon folyt belháboruknak, meghasonlásoknak és egye-nellenségeknek pedig véget vetvén, mindenben békét és egyetértést létesít-tettünk.

2. §. Az ország főpap urai és bárói végre azt kívánták, hogy a maguk és

(1) Ezt az 1492-ből való decretumot II. Ulászló *nagyobb decretumának* is nevezik régebb íróink és a *Corpus Juris* eddigi kiadásai («aliis decretum majus vocatum»). — *Koravich M. IIy.* (Supple-mentum II. k. 287. l.) egy 1491. évi országgyűlésről is tesz említést. *Márkus*

habendis tractatibus, pro eorum, cæterorumque regnicolarum futura quiete necessariis, ad festum purificationis beatissimæ Mariæ Virginis proxime præteritum, unam diætam, seu congregationem generalem, ad hanc civitatem nostram Budensem, universitati regnicolarum nostrorum, indiceremus.

§. 3. Cum itaque convenissent, et plurima pro felici statu ejusdem regni tractassent, et ordinassent; inter alios tractatus, aliasque dispositiones, nonnullos tandem articulos, nobis,⁽¹⁾ de antiquis legibus decretis, et consuetudinibus ejusdem regni, excerptos, et communi omnium⁽²⁾ consilio, ac deliberatione recollectos, et de novo etiam, pro temporis conditione, et rerum statu, conceptos obtulerunt.

§. 4. Supplicantur humiliter; ut articulos hujusmodi, ratos, gratos, et acceptos habere, atque pro eisdem, et cæterorum regnicolarum consolatione, totiusque regni quiete, regia nostra auctoritate, approbare, autorisare, et confirmare dignaremur. Quorum quidem articulorum series, sequitur in hunc modum.

ARTICULUS 1.

Rex omnes Status et Ordines regni in eorum antiquis libertatibus conservet: novitates per Mathiam regem introducatas aboleat: ordinariis proventibus sit contentus.

Imprimis, quod regia majestas, regnum Hungariæ, cum cæteris regnis, scilicet: Dalmatiæ, Croatia, Slavoniæ, et partibus Transylvaniæ, ac provinciis sibi subjectis, dominosque prælatos, et barones, omnes ecclesias, ecclesiasticasque personas, ac nobiles, et civitates, nec non cæteros incolas, et inhabitatores eorundem regnorum,⁽³⁾ et partium Transylvanarum: conservabit in antiquis juribus, privilegiis, immunitatibus, et consuetudinibus approbatis, in quibus scilicet, per divos quondam reges conservati, quibusque gavis, et usi fuerunt.

§. 1. Ita, quod nullas prorsus novitates (quemadmodum quondam dominus Mathias rex) in eorundem detrimentum, et oppres-

tates ipsorum, sub aliquo quæsito colore, introducat.

§. 2. Introductas vero per eundem condam serenissimum dominum Mathiam regem, aboleat.

§. 3. Contributionem vero, seu taxam unius floreni, nulla ratione exigat: sed antiquis justis, ordinariis, et consuetis proventibus regalibus sit contenta.

ARTICULUS 2.

Bona per regem Mathiam et reginam vel alios occupata, remittantur.

Item, quod bona, et alia quæcunque jura aliorum, per condam dominum Mathiam regem felicitis recordationis, et reginalem majestatem, ac etiam per alios quoscunque, male, et præter viam juris, usque ad hæc tempora, quomodocunque occupata: visis, et examinatis juribus talium, remittat, et faciat etiam per alios remitti, his, quorum exstiterunt.

ARTICULUS 3.

Corona regni quomodo, per quos et ubi servetur?

Item, quod coronam⁽⁴⁾ regni, de manibus dominorum prælatorum, et baronum, nulla causa, vel quæsito colore, nulla etiam industria, vel arte auferat.⁽⁵⁾

(1) Az eredetiben a «nobis» szó hiányzik. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben az «omnium» helyett «omni» olvasható. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben az «eorundem regnorum» helyett hibásan «eundem regnum». (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben a «coronam» helyett hibásan «corona» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «auferat» helyett «auferat» áll. (K. és Ó.)

a többi országlakosok jövőendő nyugalma szükséges dolgok megbeszélése végett országlakóink közönségének a legközelebbi mult gyertyaszentelő Boldogasszony ünnepére ide Buda városunkba közönséges vagyis országgyűlést hirdessünk.

3. §. Miután tehát egybegyűltek és ez ország boldog állapota érdekében igen sokat tanácskoztak és határoztak, egyéb tanácskozások és egyéb intézkedések közt végre ez ország régi törvényeiből, decretumaiból és szokásaiból kiválogatott és mindnyájuk közös tanácsával és elhatározásával egybe gyűjtött, valamint az időviszonyokhoz és körülményekhez képest ujonnan is szerkesztett némely czikkelyeket terjesztettek eléánkbe.

4. §. Alázatosan esdekelvén, hogy e czikkelyeket törvényerejűeknek tekinteni, tetszéssel és szívesen fogadni, valamint a maguk és a többi országlakosok megvigasztalására és az egész ország nyugalma királyi hatalmunkkal jóváhagyni, helyeselni és megerősíteni méltóztassunk. A mely czikkelyek sorban így következnek :

1. CZIKKELY.

A király az ország összes karait és rendeit tartsa meg régi szabadságaikban; az újításokat, melyeket Mátyás király hozott be, törölje el; a rendes jövedelmekkel elégedjék meg.

Mindenekelőtt, hogy a királyi felség Magyarországot a többi országokkal, tudniillik Dalmáciával, Horvátországgal, Szlavóniával és az erdélyi részekkel s az alája vetett tartományokkal, valamint a főpap urakat és bárókat, minden egyházat és egyházi személyt, a nemeseket és városokat, úgy szintén ez országok és az erdélyi részek többi alattvalóit és lakóit a régi jogokban, kiváltságokban, mentességekben és szokásokban meg fogja tartani, a melyekben őket tudniillik a néhai megdicsőült királyok megtartották és a melyeknek hírtokába és élvezetében voltak.

1. §. Ugy, hogy azok kárára és elnyomására és eme régi szokásaik ellenére (mint a

néhai Mátyás király ur) valami keresett szín alatt egyáltalán semmi újítást se hozzon be.

2. §. Azokat pedig, a melyeket a néhai fenséges Mátyás király ur behozott, törölje el.

3. §. Adót vagy egyfórintos taksát pedig semmi ürügy alatt se követeljen, hanem a régi törvényes, rendes és szokásos királyi jövedelmekkel érje be.⁽¹⁾

2. CZIKKELY.

A fekvő jószágokat, melyeket Mátyás király és a királyné vagy mások elfoglaltak, vissza kell bocsátani.

Továbbá, hogy mások fekvő jószágait és bármely jogait a melyeket a néhai boldog emlékezelű Mátyás király ur és a felséges királyné valamint bárki más is igaztalanul és a törvény útján kívül ez ideig bármilyen módon elfoglaltak, az illetők jogainak megtekintése és megvizsgálása után adja vissza és mások által is adassa vissza azoknak, a kikéi voltak.⁽²⁾

3. CZIKKELY.

Az ország koronáját hogyan, kik és hol őrizzék ?⁽³⁾

Továbbá, hogy az ország koronáját a főpap urak és a bárók kezéből semmi ürügy vagy keresett szín alatt és sem készakarva sem fondorkodva ki ne

(1) V. ö. az 1222. évi aranybulla 3. cikkét, továbbá az 1438: V. t. cz., az 1478: II. t. cz., az 1492 (szlavonai): II. t. cz., az 1504: I. t. cz. rendelkezéseit.

(2) V. ö. az 1438: I. t. cz. rendelkezéseit.

(3) V. ö. a korona őrzéséről az 1464: II. t. cz., az 1490. cond. 4. §. (473. l.) az 1498: XXV. t. cz., az 1500: XXIII. t. cz., k. e. 1608: IV. t. cz. (a koronának Pozsonyba átviteléről), k. u. 1608: XVI. t. cikk, 1609: XX. t. cz., 1618: XXXIX. t. cz., az 1613: XVIII. t. cz., az 1622: II. és IV. t. cz. (a koronának Trencsénből Pozsonyba visszaviteléről), az 1638: I. t. cz., 1625: XXVI. t. cz., 1635: LXXXVII. t. cikk, 1647: II., XXXIII. és XLIV. t. cz., 1649: XCVI. t. cz., 1653: XLV. t. cz., az 1659: I. t. cz., 1662: XLIX. t. cz., az 1715: XVIII. és XXXVIII. t. cz. rendelkezéseit. A koronának Budára átviteléről v. ö. 1791: VI. t. cz.

sed permittat, et patiatur; quod juxta veterem consuetudinem, ac libertatem ipsorum, certi de eorum medio per ipsos unanimiter ad hoc eligendi, et deputandi, illam teneant, et conservent.

§. 1. Quodque castrum Wysegrád,⁽¹⁾ pro putatum, ad manus ipsorum conservatorum, conservatione ipsius coronæ, ab antiquo de ejusdem coronæ dari, et assignari faciat.

ARTICULUS 4.

Moravia, Silesia, et Lusatia a corona regni non alienentur.

Item, quod Moraviam, nec non Silesiam, domum tavernicalem coronæ Hungariæ deponi, et assignari faciet.

et Lusatiam utramque, a coronâ, et regno Hungariæ non abalienabit, sed infra tempus redemptionis, juxta inscriptiones, et obligationes alias in diætâ Olomucensi factas, ad ipsam coronam Hungariæ semper tenebit.

§. 1. Et, si forte majestatem suam, absque hærede legitimo decedere contingeret: illa providebit in vita, quod etiam post mortem suam,⁽²⁾ ab eadem coronâ, et regno, infra tempus redemptionis, sub aliquo colore, vel via, non alienabuntur.

§. 2. Et insuper, elaborabit, et efficiet: quod sex civitates, juxta pacta, et dispositionem in prædictâ diætâ factam, instar illarum aliarum provinciarum, se eidem regno, et coronæ Hungariæ inscribent, et obligabunt: et superinde literas eorum dabunt, et emanari facient: illasque majestas sua, ad

§. 3. Si vero successu temporum præfata dominia a coronâ, et regno Hungariæ, per illos, quibus juxta inscriptiones, et obligationes superinde factas competit, redimerentur: extunc illæ totalis summæ⁽³⁾ pecuniæ, ad manus conservatorum coronæ, ad Wysegrád, penes coronam, pro regni necessitate, conservanda assignetur.

§. 4. Tandemque ad defensionem, et utilitatem regni, juxta voluntatem, et consilium dominorum prælatorum, et baronum exponatur, et convertatur.

§. 5. Et de ipsa pecuniâ, præter voluntatem, et consilium, ac liberum, et expressum consensum eorundem dominorum prælatorum, et baronum, nulla ratione disponatur quidpiam, vel agatur.

ARTICULUS 5.

Rex, pro majori parte, in Hungaria maneat.

Majestas⁽⁴⁾ sua, pro majori parte, in Hungaria maneat, ut commodius, faciliusque regni necessitatibus consulere, et providere possit.

ARTICULUS 6.

Consilarii, cancellarius, thesaurarius, et alii officiales hungari sint.

Item, quod dum in Hungaria manebit, consiliarios, cancellarios, thesaurarium, cubicularios, dapiferum, pincernam, comites, camerarios, et generaliter omnes officiales, majores, vel minores, hungaros teneat, et habeat: prout

(1) Az eredetiben «Wysegrad» helyett «Wisegradensi» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «post mortem suam» helyett «per obitum suum» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben levő «illæ Summæ» helyett helyesebb a régibb kiadásokban olvasható «illa summa». (K. és Ó.)

(4) A «Majestas» szó előtt az eredetiben «Item quod» szavak állanak. (K. és Ó.)

vegye, hanem hagyja és engedje meg, hogy azt régi szokásukhoz és szabadságukhoz képest azok tartsák és őrizzék, a kiket e célra bizonyos számmal saját kebelükből egy értelemmel megválasztanak és kirendelnek.

1. §. És hogy a rég idől fogva a koronát ugyancsak e koronaőrök kezére adassa rona megőrzésének helyéül kijelölt Visegrád és szolgáltassa.

4. CZIKKELY.

Hogy Morvaország, Szilézia és Lausitz az ország koronájától el nem idegenítendő.⁽¹⁾

Továbbá, hogy Morvaországot, valamint Sziléziát és a két Lausitzot a koronától és Magyarországtól nem fogja elidegeníteni, hanem a kiváltás ideje alatt az olmuői összefövetel alkalmával különben történt elzalogítás és lekötés értelmében Magyarország számára mindig megtartandja.

1. §. És ha ő felsége netalán törvényes örökösök nélkül találna kimulni, még élteben fog arról gondoskodni, hogy az kiváltás ideje alatt halála után se essenek el valamely utonmódon a koronától és az országtól.

2. §. És ezen felül azon leendő és ki fogja vinni, hogy az említett összefövetel alkalmával létrejött egyezkedés és megállapodás értelmében a hat város magát a többi provincia módjára ez országnak és Magyarországnak koronájának zálogba vesse és lekösse és erről szóló levelüket is kiállítsák és kladják, a

melyet ő felsége Magyarország koronájának tárnokházába fog beszolgáltatni és elhelyeztetni.

3. §. Hogyha pedig a mondott uradalmakat az idők rendén azok, a kiket e jog az e részben történt elzalogítás és lekötés értelmében megillet, a koronától és Magyarországtól kiváltanak, akkor azt az egész pénzügyösszeget Visegrádra, a koronaőrök kezéhez kell szolgáltatni, hogy a korona mellett az ország szükségére őrizzék.

4. §. És aztán a főpap urak és bárók tanácsához képest az ország védelmére és hasznára kell ezt kiadni és felhasználni.

5. §. És erről a pénzről ugyanazon főpap urak és bárók akaratán kívül s az ő tanácsuk és szabad meg kifejezett beleegyezésük nélkül semmi szín alatt sem szabad bármilyen módon intézkedni és rendelkezni.

5. CZIKKELY.

A király nagyobbrészt Magyarországnak lakjék.⁽²⁾

Ő Felsége nagyobbrészt Magyarországnak lakjék, hogy az ország szükségieiről annál kényelmesebben és könnyebben gondoskodhassék és rendelkezessék.

6. CZIKKELY.

A tanácsosok, a kancellár, kincstárnok és egyéb tisztviselők magyarok legyenek.⁽³⁾

Továbbá, hogy a midőn Magyarországnak fog tartózkodni, a tanácsosokat, kancellárokat, a kincstárnokot, az udvarmestereket, főasztalnokot, főpohárnokot, kamaragrófkot a magyarok közül vegye és egyáltalán minden felsőbb

⁽¹⁾ Morvaország tekintetében v. ö. 1439: XIV., 1458: XVII., 1492: XXV., 1498: XXIV. és XXVIII., 1504: XXI. és XXII., 1536: XLVII., 1557: XVIII. és az ezen t. cikkkek kapcsán idézett későbbi törvényeket. L. továbbá fenn a 473. lapon az 1490. évi diploma 5. §-át. Szilézia és Lusatia (Lausitz) tekintetében v. ö. 1498: XXI., 1504: XXI., 1522: XLV., 1604: XV. t. cz. és az ezek kapcsán idézett későbbi törvényeket. Az 1486., 1492., 1495., 1498., 1500., ss 1504., (később 1715: II. t. cz., 1751., 1765., 1791., 1792., 1796., 1802., 1805., 1807., 1808., 1812., 1827., 1830., 1836., 1840. és 1844.) t. cikkkek bevezetése szerint a magyar király a Szilézia hercege és Lusatia (Lausitz) örögrófjának címével él.

⁽²⁾ V. ö. az 1439: XXII. t. cz. 1536: LVII., 1547: V., 1550: III., V. és VI., 1555: I., 1563: VI., 1567: XLVI., k. e. 1608: XVIII., 1723: VIII., 1741: VIII., 1751: I., 1764: I., 1790: IX., 1792: V. t. cz. M.

⁽³⁾ V. ö. az 1495: II. t. cz., továbbá az 1222. évi aranybulla 26. cikkét és az 1439: XVI. t. cikkét az ott idézett törvényekkel.

etiam tempore quondam serenissimi domini Ladislai regis. felicitis memoriae, consuetum est, et observatum exstitit.

ARTICULUS 7.

De rebus Hungariae, rex cum consiliariis hungaris consultet.

Et quando⁽¹⁾ de rebus, et negotiis regni Hungariae, ac partium sibi subjectarum agatur; non cum aliis, praeterquam cum hungaris consiliariis tractet, et consultet, et alios forenses, aliasque nationes, ad talem consultationem, taleque consilium non admittat.

ARTICULUS 8.

Dignitates, et officia, hungaris conferantur.

Waywodatum⁽²⁾ Transylvaniensem, et comitatum siculorum, ac Themesiensem; praeterea banatum Sclavoniae, Dalmatiae, et Croatiae; nec non Zewri-niensem,⁽³⁾ Nandor-Albensem, et de Jajcza, aliaque loca, et castra finitima; nec non civitates regales, non aliis, praeterquam hungaris, pro officiolatu, regia majestas dare, et conferre valeat; bene tamen meritis.

ARTICULUS 9.

Jura possessionaria, non extraneis, sed hungaris conferantur.

Possessiones,⁽⁴⁾ et jura possessionaria, non forensibus, sed bene meritis incolis tamen regni, et coronae Hungariae subjectis, juxta eorum merita, et obsequia conferantur.

§. 1. Regia autem majestas liberam habeat consilio praetorum, et baronum suorum: facultatem conferendi, usque ad centum jobagiones proprio motu, quibuscunque voluerit, majestatis.

§. 2. Ultra autem centum: conferat cum

ARTICULUS 10.

Judices, in celebratione judiciorum personaliter intersint: et de modo celebrandi judicia.

In celebrationibus⁽⁵⁾ octavarum, iudices regni, absque omni timore, verani, et sinceram Hungariae ordinarii personaliter intersint, nisi juxta regni antiquam, et approbatam consuetudinem, justitiam administrandi.

§. 1. Ipsi autem, vel eorum vices-gerentes, ac coassessores liberam, plenam, et omnimodam habeant facultatem, omnibus causantibus, majoribus, et minoribus, ejuscunque status, et conditionis, seu dignitatis existant, praelati, et barones, neminem judicium compellant, vel adstringant, in favorem alicujus, consuetudines, et communem observantiam, ac juris ordinem immutare, seu perturbare.

(1) Az eredetiben «Et quando» helyett «Item quod quando» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «Waywodatum» előtt «Item quod» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben levő «Zewri-niensem» helyett a régibb kiadásban «Sirmijensem» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben a «Possessiones» szót «Item quod» előzi meg. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «In celebrationibus» előtt «Item quod» szavak állanak. (K. és Ó.)

és alsóbb tisztségre magyarokat alkalmazzon, a mint ez a néhai boldog emlékü fenséges László király ur idejében is szokásban és gyakorlatban volt.

7. CZIKKEL.

Hogy a király Magyarország dolgairól magyar tanácsosokkal tanácskozzék.⁽¹⁾

És a mikor Magyarországnak és az alá vetett részeknek dolgai és ügyei forognak szóban, azok fölött másokkal, mint magyar tanácsosokkal tárgyalásokat és tanácskozásokat ne tartson és más idegen embereket és idegen nemzeteket az ilyen tárgyaláshoz és tanácskozáshoz ne bocsásson.

8. CZIKKEL.

A méltóságok és tisztségek magyaroknak adományozandók.⁽²⁾

Az erdélyi vajdaságot, a székely és temesi ispánságot, a szlavon-, dalmát- és horvátországi, valamint a szőrényi, nándorfehérvári és jaiczai bánságokat meg más vég helyeket és végvárat, úgy szintén a királyi városokat a királyi felség ne adja és adományozza tisztségül másnak mint magyaroknak, még pedig csak jól érdemesülteknek.

9. CZIKKEL.

A birtokjogok nem idegeneknek, hanem magyaroknak adományozandók.⁽³⁾

A birtokok és birtokjogok nem idegenek, hanem az ország jól érdemesült és Magyarország koronájának alá vetett lakosai részére adományozandók, érdemeikhez és szolgálataikhoz képest.

1. §. Szabadságában álljon pedig a királyi elsőnek száz jobbágytelek erejéig önszántából tetszése szerint, bárki részére adományt, ezt ő Felségének hitlevele tartalmazza. enni.

2. §. Azonban százon felül főpapjainak és báróinak tanácsával adományozzon, a mint

10. CZIKKEL.

Hogy a bírák a törvényszékek tartása alkalmával személyesen legyenek jelen és a törvényszékek tartásának módjáról.

A nyolczados törvényszékek tartása alkalmával Magyarország rendes bírái személyesen legyenek jelen, kivéve, ha őket vagy valamelyiköket az ország fontos ügyei miatt valamely törvényes ok gátolná.

1. §. És úgy nekik, mint helyetteseiknek és bíráiknak is teljes és egészen szabad hatalmukban álljon minden, úgy előkelőbb mint alábbvaló, perlekedő részére, bármilyen rendűek, állásuak és méltóságuk legyenek is

ezek, az ország régi és jóváhagyott szokása szerint, minden félelem nélkül törvényes és helyes igazságot szolgáltatni.

2. §. És hogy a királyi felség vagy a főpap urak és bárk egy bírót se szorítsanak és kényszerítsenek arra, hogy valakinek kedvére a szokásokat és a közönséges birói gyakorlatot meg a törvény rendét megmásítsa vagy megzavarja.⁽⁴⁾

(1) V. ö. 1439: V., XII. és XV. t. cz., az 1539: VIII. t. cz., az 1589: XXXVIII. t. cz., k. e. 1608: IX. és X. t. cz., az 1622: II. t. cz., az 1635: XX. t. cz., az 1741: XI. t. cz. rendelkezéseit. (Ö.)

(2) V. ö. 1439: V., VI. és XVI. t. cz. az ott idézett törvényekkel. (Ö.)

(3) V. ö. az 1222. évi aranybulla 26. cikkét, az 1439: XVI. t. cikket és az 1495: II. t. cikket.

(4) V. ö. alább e decr. 33., 42. és 70. cz., továbbá az 1486: III. t. cz., az 1723: XXV. t. cz. rendelkezéseit. — A nyolczados törvényszéken való jelenlétre nézve l. 1478: XII. t. cz. (Ö.)

ARTICULUS 11.

Rex, ad querelam simplicem, parte non audita, neminem impediat.

Item, quod ad simplicem querelam, vel sinistram suggestionem, regia majestas neminem regnicolarum suorum, cujuscunque status, seu conditionis existat; in persona, possessionibus, seu quibuscunque rebus, aliquomodo, præter viam juris, et parte non audita, impediat.

ARTICULUS 12.

Rex, motu proprio, aut etiam delatione aliorum, nocendi occasionem contra neminem regnicolarum concipiat.

Item, quod regia majestas, neque motu proprio, neque ad quorumcunque delationem, contra quempiam regnicolarum, cujuscunque status, seu dignitatis; aliquam occasionem nocendi, sive in personis, sive in rebus concipiat et exquirat.

ARTICULUS 13.

Nota, seu crimine infidelitatis; sine consilio paelatorum, et baronum, rex neminem condemnet.

Regia majestas, neminem regnicolarum, sine prælatorum, et baronum consilio, nota, seu crimine infidelitatis damnare valeat.

ARTICULUS 14.

Bona universa, post obitum Mathiæ regis occupata, remittantur.

Universa⁽¹⁾ castra, castella, oppida, villæ, seu possessiones, et piscinæ, ac quæcunque jura possessionaria, per quoscunque, post obitum quondam serenissimi domini Mathiæ regis, a sese qualitercunque occupata, infra festum ascensionis domini proxime venturum, sub nota perpetuæ infidelitatis, eisdem, a quorum manibus occupata sunt, per eosdem occupatores remittantur.

§. 1. Ubi vero ipsi occupatores contrarium facere, ausu temerario, præsumperint: ex tunc ipsi occupatores violenti, per regium, aut palatinalem, vel judicis curiæ regiæ, ac capituli, et conventus homines, illi comitatu

deservientes, in quo hujusmodi jura possessionaria, puta: castra, castella, oppida, villæ, nec non piscinæ, seu quæque jura possessionaria talia⁽²⁾ occupata haberentur, personaliter admoniti,⁽³⁾ aut si personaliter reperiri nequeunt, de domo habitationis ipsorum, in qua personalem facerent residentiam; remittere⁽⁴⁾ teneantur.

§. 2. Si vero⁽⁵⁾ casu in eodem, contrarium facere attentaverint: ad tricesimum secundum diem, diei evocationis ex hinc fiendæ evocentur: et regia majestas, aut alii judices regni ordinarii, quorum, vel cujus auctoritate iidem occupatores admoniti,⁽⁶⁾ et evocati fuerint: literas suas sententiales, contra tales, tanquam judicialiter condemnatos, dare, et emanari, ac eas executioni demandari facere: et nihilominus bona illa, taliter occupata, vigore⁽⁷⁾ ejusdem latæ sententiæ a manibus illorum reoccupari, et illis,⁽⁸⁾ quorum fuerunt, reddi; reliqua vero omnia bona talis violenti occupatoris, tanquam bona infidelis, eadem regia majestas, liberam, cui-cunque voluerit, conferendi habeat facultatem.

§. 3. Prius tamen majestas sua, de hujusmodi damnis, ex bonis, et possessionibus occupatoris, læso, plenam impendere faciat satisfactionem.

(1) Az eredetiben «Universa» szó előtt «Item quod» szavak állanak. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «alia» helyett «alia» olvasható. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «admoniti» helyett «amoniti» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «remittere» helyett «amoniti remittere» fordul elő. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «vero» helyett «autem» áll. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «admoniti» helyett «amoniti» áll. (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben a «vigore» szó hiányzik. (K. és Ó.)

(8) Az eredetiben «illis» helyett hibásan «illorum» áll. (K. és Ó.)

11. CZIKKEIX.

A király, az illető fél meghallgatása nélkül, egyszerű panaszra senkit se akadályoztasson.

Továbbá, hogy a királyi felség egyszerű panaszra vagy gonosz sugalmazásra, a törvény útján kívül és a fél meghallgatása nélkül bármely rendű és állású országlakosát se akadályoztassa valami módon se személyére, se birtokaira, se bármely dolgaira nézve.⁽¹⁾

12. CZIKKEIX.

A király se önszántából se mások vádjára ne keressen bármely országlakós ellenében alkalmat az ártásra.

Továbbá, hogy a királyi felség bármely országlakós ellenében, legyen ez akármilyen rendű és méltóságu, sem önszántából, sem bárkinek a vádjára, nem fog alkalmat kigondolni vagy keresni, hogy neki akár személyében akár vagyonában ártson.⁽²⁾

13. CZIKKEIX.

Hogy a király a főpapok és bárók tanácsa nélkül senkit se marasztaljon hűtlenség vétkében vagy bűnében.

A királyi felségnek a főpapok és bárók tanácsa nélkül senkit sem szabad az országlakosok közül hűtlenség vétkében vagy bűnében elmarasztalni.⁽³⁾

14. CZIKKEIX.

A Mátyás király halála után elfoglalt összes fekvő jóságok visszaadandók.

Az összes várakat, kastélyokat, mezővárosokat, falukat vagy birtokokat és halastavakat meg bármely birtokjogokat, a melyeket a néhai fenséges Mátyás király ur halála után bárki és bármimódon önhatalmából elfoglalt, az elfoglalók örökös hűtlenség vétkének terhe alatt a legközelebbi áldozó esőtörtök ünnepéig adják vissza azoknak, a kiknek kezéből elfoglalták volt.

1. §. Ha pedig azok elfoglalói vakmerő bátorsággal ellenkezőt merészkednének cselekedni: akkor ezek az erőszakos foglalók azután, a miután őket a királyi, vagy nádori avagy udvarbírói és káptalani vagy conventi

emberek, a kik abban a megyében szolgálnak, a hol ezek a birtokjogok, ugymint várak, kastélyok, mezővárosok, faluk meg halastavak vagy bármely ilyen elfoglalt birtokjogok léteznek, személyesen, vagy ha személyesen meg nem kaphatók, abból a lakházukból, a hol személyes székhelyüket tartják, megintették, tartozzanak azokat visszabocsátani.

2. §. Hogyha pedig ebben az esetben ellenkezőképen mernének cselekedni: az ez okból történendő perbehívás napja után következő harminczkettedik napra perbe kell őket hívni, és a királyi felségnek vagy az ország más rendes bíráinak, a kinek vagy a kiknek parancsára ezeknek a foglalóknak a megintése és perbehívása történt, álljon szabadságukban, ellenök, mint bíróilag elmarasztaltak ellen, ítéldőlevelüket kiadni és kibocsátani és azt végrehajtatni és nemkevésbé az ekképen elfoglalt fekvő jóságokat meghozott ítéletök erejénél fogva azok kezéből visszafoglaltatni és azok részére, a kiket illetnek, visszaadatni: a királyi felség pedig az ilyen erőszakos foglalónak minden többi fekvő jóságát, mint hűlennék javait, szabadon adományozhassa annak, a kinek akarja.

3. §. Az elfoglalónak fekvő jóságaiból és birtokaiból azonban a királyi felség előbb a sértettnek az ilyen kárait nézve teljes elégtételt adasson.⁽⁴⁾

(1) Alkotmányunk egyik sarkalatos elve. V. ö. az 1464: XVIII. t. cz., az 1471: X. és az 1478: IX. t. cz. rendelkezéseit.

(2) V. ö. az 1471: II. t. cz. és az 1478: X. t. cz. rendelkezéseit. E törvény alakilag — mint az az idézett t. czikkek kapcsán is már kiemeltetett — már nincs hatályban, de a benne kifejezett alkotmányjogi alapelv érvényes. M.

(3) V. ö. az 1496: III. és IV. t. cz., az 1475: VII. t. cz. és az 1723: IX. t. czikkeit.

(4) V. ö. az 1464: XII. t. cz., az 1471: XXIII. t. cz. rendelkezéseit, továbbá az 1458: I. t. czikket az annak kapcsán idézett törvényeket. (Ó.)

ARTICULUS 15.

Fortalitia, noviter erecta, diruantur.

Omnia⁽¹⁾ castra, seu fortalitia, per quoscunque intra ambitum hujus regni Hungariae, et aliorum regnorum eidem subsectorum, post obitum, et mortem ejusdem domini⁽²⁾ Mathiae regis, hoc tempore scilicet, et ratione guer-rarum erecta, et ordinata: per hos, qui ea fecerunt, et construxerunt, infra tempus praefixum, sub praemissa nota infidelitatis, aboleantur, et distrahantur.

§. 1. Dempitis duntaxat illis, quae pro defensione fidelium contra turcas, et ceteros inimicos regni, in confiniis regni erecta sunt, et constructa.

§. 2. Quodsi quispiam⁽³⁾ lex eis, ea distrahere nolle⁽⁴⁾; extunc bona illa, et possessiones, ubi dicta fortalitia erecta sunt, modo simili, regia majestas libere⁽⁵⁾ conferre valeat, quibuscunque voluerit, tanquam bona⁽⁶⁾ infidelium.

ARTICULUS 16.

Damna, post obitum Mathiae regis, quibuscunque illata, requirantur jure.

Quia⁽⁷⁾ plures sunt in regno, qui post mortem quondam domini Mathiae regis, temeritate propria,⁽⁸⁾ aliis, in domibus eorum quiete morantibus, plurima damna, nocumenta, et injurias irrogare, et inferre praesumpserunt.

§. 1. Propterea statutum est: quod hujusmodi damna, nocumenta, et injurias, sive in personis, sive in bonis, et rebus, quomodo-cunque passi, occasione talium damnorum, nocumentorum, et injuriarum, eos, qui irrogarunt, judicio convenire, et ab eisdem sua damna, nocumenta, et injurias, jure mediante reacquirere, libere possint, et valeant.

§. 2. Ita, quod postquam tales evocati fuerint: in primis octavis, ex parte eorum, absque qualibet dilatione, judicium administretur.

ARTICULUS 17.

De conservatione militum regionum: et de poena, si cui milites damna intulerint.

Item, quod regia dignitas: tuitione⁽⁹⁾ regni, et confiniorum ipsius conservatione, hominibus suis, tam officiolatus ejusdem tenentibus, quam et aliis exercituantibus, de stipendio regali dispositiones faciat: sicque⁽¹⁰⁾ regnicolas ipsi stipendiati exercitantes, seu officiales, confinia tenentes, non praedentur.

§. 1. Ubi autem ipsi exercitantes, seu officiales, ac stipendiarii, regnicolas depradati fuerint: tunc tales pronuncientur, instar aliorum patratorum actuum potentiariarum: ex parte quorum, per judices ordinarios regni, judicium, et justitia administretur, modo, et ordine in articulo sexto; immediate sequenti, denotatis.

ARTICULUS 18.

Rex, extra regnum militem ducere volens, regnicolas invitos secum ire non compellat: et quomodo regnicolae, contra hostes regni, penes regis exercitum exurgant?

Exercitus generalis,⁽¹¹⁾ dominis praelatis, baronibus, nec non regnicolis, aliisque possessionatis cujuscunque conditionis hominibus, tandiu, donec officiales, et stipendiati regales exercitantes adversariis resistere poterunt, non proclametur.

§. 1. Dum vero, necessitate urgente exercitum generalem proclamari contigerit: tunc iidem domini praelati, et barones banderiatii, regnique nobiles ultra metas, et confinia regni, ex quacunque parte ejusdem regni inviti, more exercituantium non ducantur, antiqua eorum libertate requirente: demptis illis, qui stipendia regalia levarent.

ARTICULUS 19.

Exercituandi modus.

Item, quod difficultatibus, quae in medio exercituandi saepius evenire possent, via pracludatur, declaratum est, et statutum.

(1) Az eredetiben «Omnia» szó előtt «Item quod» szavak állanak. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «domini» előtt «condam» szó áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «quispiam» helyett «quippiam» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «nolle» helyett hibásan «nollent» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben a «libere» szó hiányzik. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben a «bona» szó hiányzik. (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben «Quia» előtt «Item» áll. (K. és Ó.)

(8) Az eredetiben «propria» szó hiányzik. (K. és Ó.)

(9) «Tuitione» helyett «pro tuitione» olvasandó. (Ó.)

(10) Az eredetiben «sicque» helyett «sicquod» áll. (K. és Ó.)

(11) Az eredetiben «Exercitus generalis» előtt «Item quod» szavak állanak. (K. és Ó.)

15. CZIKKELY.

Az ujonnan épített erősségeket le kell bontani.

Mindazokat a várakat vagy erősségeket, melyeket e Magyarországnak és más, alávetett országoknak határain belül Mátyás király urnak elhunyt és halála után, tudniillik ez idő óta és háboruszkodás okából bárki emelt és felállított, azok, a kik emelték és építették, az előbb említett hütlenség vétkének büntetése alatt, a kitűzött időn belül hordják le és bontsák szét.

1. §. Kivéve azokat, melyeket az ország végvidékein hiveink védelmére a törökök és az ország egyéb ellenségei ellen állítottak és építettek.

2. §. Hogyha közülök valaki nem akarná lebontani, akkor a királyi felség azokat a fekvő jószágokat és birtokokat, a hol a mondott erősséget emelték, hasonlóképen, mint hűtlenneknek a javait, szabad tetszése szerint bárkinek adományozhatja.⁽¹⁾

16. CZIKKELY.

A Mátyás király halála után bárkinek okozott károk megtérítését törvény útján kell keresni.

Mivel többen vannak az országban, kik saját vakmerőségüknél fogva, a néhai Mátyás király ur halála után másoknak, a kik tűzhelyükön békésen éltek, igen sok kárt, sérelmet és jogtalanságot merészkedtek okozni és tenni.

1. §. Ennélfogva határoztuk: hogy mindazoknak, a kik személyükben vagy vagyonukban bármely módon ilyen kárt, sérelmet és jogtalanságot szenvedtek, álljon jogukban és szabadságukban az efféle károk, sérelmek és jogtalanságok miatt ezek elkövetőit perbe fogni és tőlük káraik, sérelmeik és a rajtok esett jogtalanságok helyrehozását törvény útján követelni.

2. §. Akképen, hogy az illetőknek perbehívása után részükről az első nyolczados törvényszakon kell minden halasztás nélkül igazságot szolgáltatni.

17. CZIKKELY.

A királyi katonák fentartásáról, és a kárt okozó katonák megbüntetéséről.⁽²⁾

Továbbá, hogy a királyi felség az ország védelme és végvidékeinek megőrzése érdekében alkalmazott emberei, úgy tisztjei mint más katonái részére is gondoskodjék a királyi zsoldról: és így e zsoldos katonák és a tisztek, kikre a végvidékek vannak bízva, az országlakosokat meg ne rabolják.

1. §. A mely katonák, vagy tisztek és zsoldosok pedig az országlakosokat megrabolták, az olyanokat más hatalmaskodók módjára kell bűnösöknek kijelenteni, a kiknek részéről az ország rendes birái a mindjárt következő hatodik cikkelyben⁽³⁾ előadott módon és rend szerint szolgáltatassanak törvényt és igazságot.

18. CZIKKELY.

Midőn a király a katonaságot az országból ki akarja vinni, ne kényszerítse az országlakosokat, hogy akaratuk ellenére menjenek vele: és hogyan keljenek föl az országlakosok az ország ellenségei ellen a királyi hadsereg mellett.⁽⁴⁾

Mindaddig, míg a királyi tisztek és zsoldos katonák az ellenségnek ellent tudnak állani, a főpap uraknak, báróknak és országlakosoknak, valamint más bármilyen állásu birtokos embereknek nem kell közönséges fölkelést hirdetni.

1. §. Midőn pedig sürgős szükségnél fogva közönséges fölkelést találna hirdetni, akkor azokat a főpap urakat és zászlós báró urakat s az ország nemeseit akaratuk ellenére nem szabad más táborozók módjára ez ország bármely részéből annak határain és szélein tul vinni, így kívánván ezt az ő régi szabadságuk;⁽⁵⁾ kivévén azokat, a kik királyi zsoldot huznak.

19. CZIKKELY.

A hadviselés módja.⁽⁶⁾

Továbbá, hogy a hadviselés közben gyakran előfordulható nehézségeknek útját szegjük, kijelentjük és határozzuk:

(1) V. ö. az 1433: VI. t. cz. kapcsán idézett törvényekkel. (Ó.)

(2) V. ö. az 1439: III. t. cz., az 1486: XXX. és XXXI. t. cz., úgyszintén az 1405 (II.): I. t. cz. kapcsán idézett törvényekkel. (Ó.)

(3) Vagyis a jelen cikkelytől számított hatodik, tehát a jelen deer. 22. cikkelyében a 491. lapon.

(4) V. ö. az 1439: III. t. cz. 1. §. és az 1498: XVIII. t. cz. (Ó.)

(5) V. ö. az 1222. évi aranybulla 7. cikkét, az 1498: XVII. és az 1715: VIII. t. cikkét.

(6) V. ö. az 1435 (II.): az 1439: XIX. t. cz. és az 1454. évi decretumot, továbbá az 1486: XXX. és XXXI. t. cz. rendelkezéseit.

§. 1. Quod quondocumque majestas regia, extra hoc regnum suum, pro suo proprio commodo vel utilitate privata, exercituare voluerit; tunc domini praelati, et barones, ac nobiles regni, caeterique possessionati homines, inviti cum sua majestate ire non teneantur, neque ipsorum homines mittere, et nec debeant ad hoc quovis modo compelli: nisi si officiales regiae majestatis fuerint, aut stipendium a majestate sua ad hujusmodi exercitum levaverint.

§. 2. Quando autem contigerit, quod hostes, aut inimici qualiscunque nationis, bello, aut exercitu, regnum hoc, vel ejus confinia hostiliter invaserint; interim quousque officiales, et stipendiarii regales hujusmodi hostibus, et inimicis resistere sufficiunt, majestas regia, exercitum generalem indicere, et promulgari facere non debeat.

§. 3. Verum si tanta fuerit hostium potentia, quod viribus dictorum officialium, et stipendiariorum regalium, illis resistere non sufficiens sit; (1) majestas regia exercitum generalem necessario indicere, et promulgari facere habebit.

§. 4. Si regia majestas, aut palatinus, vel generalis capitaneus regni pro tempore constitutus, ad hujusmodi generalem exercitum personaliter proficiscetur; tunc etiam domini praelati, et barones banderia habentes, levatis banderiis eorum; caeteri vero barones, et nobiles, modo inferius declarato, et ordinato ire teneantur, usque ad metas, et terminos regni, et non extra, antiqua ipsorum libertate requirente: demptis, ut praemissum est, officialibus, et stipendiariis regalibus supradictis.

ARTICULUS 20.

Sub banderio uno quot equites sint? et nobiles possessionati, ac unius sessionis quomodo in bellum procedant?

In (2) hujusmodi exercituali expeditione, ut (3) materia ejuslibet contentiosis, et coartationis excludatur, statutum est, et ordinatum.

§. 1. Quod sub unoquoque banderio integro, quadringenti, sub medio vero, ducenti homines exercitantes; pro una medietate armigeri, pro alia autem levis armaturae vulgo huszarones nuncupati, esse debeant.

§. 2. Caeteri vero barones, banderia non habentes, juxta honoris, et facultatum ipsorum exigentiam, ac numerum jobagionum ipsorum, exercituare debebunt.

§. 3. Nobiles siquidem, et ceteri possessionati homines minoris status, de singulis viginti portis, seu sessionibus jobagionalibus integris; unum equitem decentem: nobiles autem unius sessionis, utputa, jobagiones non habentes, de singulis decem domibus, seu curiis, similiter unum equitem exercituantem, adminus lanceam, clypeum, et arcum manuum, et si fieri poterit, loriam etiam habentem, mittere tenebuntur.

ARTICULUS 21.

Duces, et comites quomodo in bellum prodeant, qui similiter banderia habent?

Sunt (4) etiam domini duces in hoc regno, videlicet: illustrissimi domini, Joannes Corvinus, et Laurentius de Wylak. Sunt praeterea comites perpetui, et liberi, utputa, spectabiles, et magnifici domini, Stephanus de Zápolya terrae scsepusiensis, nec non Joannes, et Sigismundus de Bozyn, et de sancto Georgio, cum fratribus eorum, ac comites de Frangepanibus, et de Corbavia, qui instar baronum banderia habentium, secundum exigentiam (5) facultatum, et numerum jobagionum ipsorum, exercituare tenebuntur.

ARTICULUS 22.

Domini in servitiis regis, et regni, sive etiam privatis negotiis profecturi, et gentes eorum si damna intulerunt; quomodo de his satisfactio impendatur, juxta juramentum damnificatorum?

Item, quod dum praelati, et barones, et quicumque alii nobiles, qui (6) ad majestatem regiam, vel ejus curiam, aut exercitum, vel quocunque alias, sive in rebus privatis, sive publicis, proficiscantur, aut eorum homines mittent: sine damno, nocumento, (7) injuria, et impedimento aliorum regnicolarum, et populorum, semper, et ubique proficisci debeant, et teneantur.

§. 1. Casu vero, quo quipiam (8) contra facere, et quibuscunque damna irrogare praesumpserint; extunc homines damnificati, sive nobiles sint, sive ignobiles, in praesentiam comitis parochialis, et judicem nobilium illius comitatus, in quo hujusmodi damna facta, et illata exstiterunt accedendo, super quantitate damporum, quae ipsis illata fuerint, conquerendo.

(1) Az eredetiben a «sio» szó hiányzik. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «In» előtt «Item quod» szavak állanak. (K. és Ó.)

(3) Az «ut» az eredetiben hiányzik. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «Sunt» előtt «Item» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben hibásan «exigentium» áll. (K. és Ó.)

(6) A «qui» itt teljesen fölösleges. (Ó.)

(7) Az eredetiben «nocumento» helyett hibásan «nocumenta» áll. (K. és Ó.)

(8) Az eredetiben «quipiam» helyett, helytelenül «quippiam» áll. (K. és Ó.)

1. §. Hogy, ha a királyi felség bármikor saját előnye és magánhaszna érdekében ez országán kívül akar hadat viselni, a főpap urak és bárók meg az ország nemesei, valamint a többi birtokos emberek akaratak ellenére nem kötelesek ő felségével menni, sem embereiket elküldeni és erre őket semmiképen sem kell kényszeríteni, hanemha a királyi felség tisztjei lennének vagy az ilyen hadjárat tartamára a királyi felségtől zsoldot huznának.

2. §. A mikor pedig ezt az országot vagy annak végvidékeit valamely idegen hatalom vagy bármely nemzetbeli ellenség háborúval vagy hadsereggel ellenséges módon meg tálná támadni: akkor mindaddig, míg a királyi tisztek, és zsoldosok az ilyen idegen hatalomnak és ellenségnek való ellentállást kibírják, a királyi felségnek nem kell közönséges fölkelést elrendelni és hirdetni.

3. §. De ha az ellenség ereje akkora, hogy annak az említett királyi tisztek és zsoldosok erejével kellően ellentállni lehetetlen: a királyi felség a közönséges fölkelést mulhatatlannul rendelje el és hirdesse ki.

4. §. Ha a királyi felség, vagy a nádor vagy az országnak ez idő szerint való főkapitánya személyesen menend e közönséges hadjáratra, akkor a főpap urak és a bárók, kiknek banderiumuk van, kiállított banderiumaikkal, a többi bárók és nemesek pedig, az alább megjelölt és megállapított módon szintén kötelesek az ország határáig és széléig elmenni, de nem azon túl, így kívánván azt régi szabadságuk; kivéve, mint előbb említettük, a fentnevezett királyi tiszteket és zsoldosokat.⁽¹⁾

20. CZIKKEIX.

Hány lovas legyen egy banderiumban? és miképen kelljen a birtokos meg az egy telkes nemeseknek hadba vonulniuk?

Hogy az ilyen hadi kirándulásban semmi czivódásra és surlódásra se nyíljen alkalom, megállapítottuk és rendeltük:

1. §. Hogy minden egyes egész banderiumban négyszáz, egy fél banderiumban pedig kétszáz katonának kell lennie, a kiknek egyik fele része fegyveresekből, másik fele része pedig könnyű fegyverzetűekből, könnyelven huszárokból, álljon.

2. §. A többi báróknak pedig, a kiknek

nincsenek banderiumaik, az ő méltóságukhoz és vagyonuk állásához, meg jobbágyaik számához képest kell a hadban szolgálniok.

3. §. A nemesek ugyanis és a többi alacsonyabb rendű birtokosok minden husz kapu vagy egész jobbágytelek után egy kellően felszerelt lovast, az egytelkes nemesek pedig, vagyis a kiknek nincsenek jobbágyaik, minden tíz ház vagy udvar után szintén egy lovas katonát kötelesek küldeni, a ki legalább is lándzsával, paizsszal és kézíjjal s ha lehetséges, pánczéllal legyen ellátva.

21. CZIKKEIX.

Miképen vonuljanak hadba a hercegek és ispánok, a kiknek hasonlóképen banderiumaik vannak?⁽²⁾

Vannak ebben az országban herczek urak is, tudniillik: Méltóságos Korvin János⁽³⁾ és Ujlaki Lőrincz⁽⁴⁾ urak. Vannak ezenkívül örökös és szabad ispánok, ugymint a szepesföldi tekintetes és nagyságos Zápolyai István,⁽⁵⁾ továbbá Bazini és Szentgyörgyi János és Zsigmond urak fivéreikkel, valamint a Frangepáni és Corbáviai grófok, kiknek a zászlós urak módjára vagyonuk állásához és jobbágyaik számához képest kell a hadban szolgálniok.

22. CZIKKEIX.

Ha a király és ország szolgálatában vagy akár a magán ügyeikben utazók és embereik kárt tesznek, miként kell ezért a károsultak esküjéhez képest elégtételt szolgáltatni?

Továbbá, hogy a midőn a főpapok és bárók meg bármely más nemesek akár magándolgaikban, akár közügyekben a királyi felséghez vagy ennek a curiájába, vagy a hadsereghez, avagy akárhová máshová utaznak vagy az ő embereiket küldik: mindenkor és mindenütt más országlakosok és népek kára, ártalma, sérelme és zaklatása nélkül kötelesek és tartoznak utazni.

1. §. Abban az esetben pedig, ha valaki ennek ellenére merne cselekedni s bárkinek kárt okozna: a káros emberek, legyenek bár nemesek vagy nem nemesek, menjenek annak a vármegyének az ispánja és szolgabírái elébe, a hol e károk történtek s előfordultak, és panaszt téve a nekik okozott károk mennyiségére nézve:

(1) Módosítja e rendelkezést az 1498: XV. és XVI. t. cz. V. ö. az 1454: IV. t. cz. kapcsán idézett törvényekkel. (Ö.)

(2) V. ö. 1498: XXII. t. cz.

(3) Corvin Jánosról v. ö. még az 1495. évi decretum befejezésének 6. §-át.

(4) Ujlakiról v. ö. Hk. II. R. 14. cz. 38. §.

(5) Zápolya Jánosról v. ö. 1507: I., 1514: I., 1518: VII., 1527: I., II., VII., 1528: II—IV., 1532: XXXIX. t. cz.

§. 2. Si nobiles; per se: si vero ignobiles fuerint; cum suo villico, et duobus vicinis suis, domui suæ, ex utraque parte proxime conjunctis, juramentum præstent.⁽¹⁾ Ipsique comites, et iudices nobilium, super hujusmodi damno et juramento, ipsis conquerentibus,⁽²⁾ literas eorum testimoniales dent.

§. 3. Vigore quarum, quamprimum ad curiam regiam, in præsentiam iudicum, et iustitiariorum, ipsam curiam iudicantium accesserint;⁽³⁾ mox absque ulteriori probatione, et litium protractione, eisdem damnificatis, juxta contenta literarum, prædictorum comitis, et iudicum nobilium, illius videlicet comitatus, in quo hujusmodi damna, per quoscunque exercitantes illata fuere, (quibus quidem literis, absque ulteriori probationis requisitione, ex vigore præsentis constitutionis, plena fides adhibeatur) ex parte cujuslibet damna inferentis, omnimoda satisfactio damnorum, nec non expensarum, pro ipsis damnis exquirendis factarum, sententialiter, et cum executione debita, finaliter, et effective per sententiam judicariam fieri decernatur.

§. 4. Quam personalis præsentia regia, vel palatinus, aut iudex curiæ pro tempore constitutus,⁽⁴⁾ vel eorum vices-gerentes, et sigilliferi literatorie dare, et conferre teneantur: comitibusque,⁽⁵⁾ vice-comitibus, et iudicibus nobilium illorum comitatum, in quibus ipsi exercitantes, qui præmissa damna erogasse, modo antelato comprobati fuerint, possessiones, et bona habere dignoscuntur, per hujusmodi literas sententiales scribatur, et demandetur: quatenus ipsi, mox receptis dictis literis sententialibus, hujusmodi lasis, et dampnum passis, ex parte ipsorum damna inferentium, per ablationes rerum, et bonorum eorundem, (et si necesse fuerit, possessionum occupationes) super omnibus in hujusmodi literis sententialibus contentis, coram testimonio alicujus capituli, vel conventus, omnimodam, et indilatam satisfactionem teneantur exhibere.

§. 5. Si autem hujusmodi damna inferentes homines regni,⁽⁶⁾ extranei, vel forenses fuerint: ex parte talium, regia majestas plenam satisfactionem impendere teneatur, servatis conditionibus prænotatis.

§. 6. Si qui autem voluerint, eorum causam, ratione hujusmodi damnorum, in curia

regia persequi; valeant, atque possint, instar aliorum actuum potentiariorum.

§. 7. Ubi autem damnificati, falsum præstitisse, in eo casu, reperti fuerint juramentum; tanquam falsarii, perjuri⁽⁷⁾ et calumniatores, puniantur.

ARTICULUS 23.

Nullæ gentes, post finitum bellum, in aliorum bona condescendant, ne damna inferant. Contrarium facientes, puniantur.

Quia nonnullæ gentes, potissimum vero levis armaturæ, sive huszarones, facere hoc consueverunt: quod post descensum exercitus, aut etiam eorum stipendio expirato, non in propriis ipsorum, sed aliorum bonis jacent, seque reficiunt, et plurima isthic damna, et aliorum nocumentorum genera impune committunt.

§. 1. Statutum itaque et definitum est: quod tales, sive sint armigeri, sive huszarones, aut pedites, amodo nusquam in bonis aliorum manere, seu jacere possint; sed teneantur ad propria ire, et ibi, si volent, nova stipendia expectare.

§. 2. Quodsi forte temere aliud attentare præsumerent; et hi, in quorum bonis agerent, id moleste ferrent; si iidem damnificati per se eosdem repellere possent, repellendi habeant facultatem: sin autem non:⁽⁸⁾ debeant comiti illius comitatus significare, et eum requirere, quo illos removeat: ille vero e vestigio teneatur eos admonere, quod recedant, et damna irrogata persolvant.

§. 3. Et, si non paruerint; eos captivet, et personas ad castigandum regiæ majestati transmittat. De rebus vero, et bonis suis, et familiarium suorum, damna illata rectificet, et persolvat.

§. 4. Si autem comes, per se ad hoc impotens, et insufficiens erit; comitatus penes eundem insurgere teneatur.

§. 5. Si tamen comes tepidus, aut negligens fuerit, et damnificatus querelam regiæ majestati porrexerit; debeat, et teneatur regia majestas de propriis rebus, et bonis ipsius comitis, universa illa damna rectificare, ac etiam expensas refundere: et insuper gentes ipsas de possessione querulantis removeat.

(1) Az eredetiben «præstent» helyett tévesen «præstet» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «conquerentibus» helyett hibásan «conquerenti» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «accesserint» helyett hibásan «accessit» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «constitutus» helyett hibásan «constitutis» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «comitibus» után a «que» szócska hiányzik. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «homines regni» helyett «homines regii» áll. (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben «falsarii, perjuri» helyett csak «perjuri» áll. (K. és Ó.)

(8) Az eredetiben «non» szó hiányzik. (K. és Ó.)

2. §. Ha nemesek, önmagukra, ha nem nemesek, falusi biráikkal és a házukhoz mind két felől legközelebb lakó két szomszédjukkal esküdjének meg; az ispánok és szolgabírák pedig erre a kárra és esküre nézve adjanak a panaszlóknak bizonyosságlevelet.

3. §. A melynek alapján, mihielyt a királyi curiára az ottan ítélő bírák és igazságszolgáltatók elébe mennek, a károsultak számára, a károokra és e károk kipuhatolása körül felmerült költségekre nézve, további bizonyítás és a per elhúzása nélkül, ama vármegye említett ispánja és szolgabírói levelének tartalmához képest, ahol bármely katonák kárt csinaltak (a mely levélnek további bizonyítás megkívánása nélkül a jelen törvény erejénél fogva hitel adandó), minden kártevő részéről bírói határozat útján ítéletileg és törvényes végrehajtás mellett legott véglegesen és fogadatosan teljes elégtételt kell elrendelni.

4. §. És ezt az ítéletet a király személyes jelenléte vagy az az idő szerént való nádor vagy országbíró avagy helyetteseik és a pécsettartók levél alakjában kötelesek meghozni és kiadni; és ama megyék ispánjainak, alispánjainak és szolgabíráinak, a hol azoknak a katonáknak a birtokai és fekvő jószágai vannak, a kikre az említett károk elkövetése a fentebbi módon rábizonyult: ebben az ítélőlevélben meg kell írni és parancsolni, hogy az ilyen sérelmes és káros emberek számára az ítélőlevélben foglalt minden dologra nézve, a kártevők részéről, ezek vagyonának elvétele (és ha szükséges, birtokaik elfoglalása) útján, valamely káptalan vagy convent bizonyossága előtt, a mondott ítélőlevél vétele után azonnal teljes és haladéktalan elégtételt tartoznak adni.

5. §. Ha pedig az ilyen kártevők királyi emberek, külföldiek vagy idegenek lennének, ezek részéről a királyi felség legyen köteles, az előbb említett feltételek megtartása mellett, teljes elégtételt szolgáltatni.

6. §. A kik pedig efféle káraik miatt a királyi curia előtt akarnának perelni, ezt más hatalmaskodások módjára joggal és szabadon tehessék.

7. §. Ha azonban ilyen esetben kitünnék, hogy a károsultak hamisan esküdtek, mint hamisítók, hamis esküvők és patvarkodók bűnhődjenek. (1)

23. CZIKKEIX.

A háboru befejezése után semmiféle hadcsapatok se szálljanak be mások fekvőjószágaira, nehogy kárt okozzanak. A kik ellenkezőt tesznek, azokat meg kell büntetni.

Mivel némely hadcsapatok, főképen pedig a könnyű fegyverzetűek vagy huszárok megszokták azt tenni, hogy a hadjárat befejezése után, vagy zsoldjuk lejártával is nem saját fekvő jószágaikon, hanem másokéin vesztegelnek és pihennek meg, és ott büntetlenül igen sok kárt és másféle ártalmas dolgokat visznek végbe.

1. §. Azért hát határoztuk és végeztük; hogy jövőre az ilyeneknek, legyenek bár fegyveresek, vagy huszárok avagy gyalogosak, sehol sem szabad mások fekvő jószágain maradniok és vesztegelniök, hanem kötelesek haza menni és otthon, ha tetszik, uj zsold után nézni.

2. §. Hogyha netalan vakmerően ellenkezőt merészkednének megkísérteni, és azok, a kiknek jószágain tartózkodnak, ezt rossz szemmel néznék, akkor, ha e megkárosultak elűzhetik, legyen joguk őket elűzni; de ha nem tehetik, ezt az illető vármegye alispánjának be kell jelenteniök és őt megkeresniök, hogy távolítsa el őket. Ez pedig köteles azokat nyomban meginteni, hogy távozzanak el és az okozott károkat térítsék meg.

3. §. És ha nem engedelmeskednének, fogja el és megfenyítés végett szállítsa át s személyesen a királyi felséghez, azoknak és családjaiknak vagyonából pedig az okozott károkat hozza helyre és fizesse meg.

4. §. Ha pedig erre az ispánnak egymagára nincs elég ereje és tehetsége: akkor a vármegye tartozzék mellette fölkelni.

5. §. Ha pedig az ispán lanyha vagy hanyag lenne, és a káros fél ellene a királyi felséghez panaszt nyújtana be, a királyi felség köteles és tartozik annak az ispánnak a saját vagyonából az összes károkat helyrehozni és a költségeket is megtéríteni és ezenfelül azokat a hadcsapatokat a panaszos birtokából eltávolítani. (2)

(1) V. ö. az 1435 (I.): VII.: és IX. t. cz. és az 1486: XXX. t. cz. szabályait.

(2) V. ö. az 1486: XXXI. t. cz. rendelkezéseit.

ARTICULUS 24.

De damnis, per castellanos, seu officiales arcium patris, domini satisfactionem impendere tenentur, et se de innocentia, juramento purgare: domini vero servitores ejuscemodi, non obstante nobilitatis privilegio, etiam in domibus propriis captivare; ad recuperationem damnorum suorum, possint.

Siqui⁽¹⁾ castellanorum, aut ceterorum officiorum regalium, et reginalium, nec non praetorum, et baronum, nobiliumque, ignobilium,⁽²⁾ ac regnicolarum quorumcunque, de castris, officiolatibus, et cum potentiis dominorum ipsorum, a quibus hujusmodi castra, possessiones, et officiolatus, pro honore tenent; aliquos actus potentiarios, damnificationes, injurias, et quaecunque alia mala perpetraverint, et commiserint: talium domini, qui eisdem hujusmodi castra, officiolatus; et honores contulerunt, super omnibus damnis et nocementis, per se, et de suis bonis ad plenam satisfactionem sint obligati, et teneantur effective.

§. 1. Se ipsos vero,⁽³⁾ in hujusmodi actibus potentiariis, per suos castellanos, seu officiales perpetratis, innocentes, inscios, et immunes fore, debito juramento purgare: suum autem damnum in hujusmodi satisfactione praeteracta perreptum, si voluerint, a suis familiaribus, castellanis seu officialibus, qui ipsi satisfactioni causam dederunt, per ablationes rerum, et bonorum ipsorum, ac possessionum occupationes: seu rebus, et bonis, ac possessionibus minus sufficientibus; personarum eorum detentionem, etiam in propriis domibus, et in captivitatem, redactionem, et conservationem, usque ad recuperationem damnorum suorum praedictorum fiendam, non obstante nobilitatis, libere conditionis, et alterius cujuslibet dignitatis privilegio, liberam habeant facultatem: quantitatem tamen⁽⁴⁾ sui damni, in solutione hujusmodi percepti, non excedentes.

ARTICULUS 25.

Metarum rectificatio, cum finitimis provinciis.

Metæ⁽⁵⁾ inter Hungariam et Austriam ab antiquo tempore habitæ, per condemnationem dominum

Mathiam regem de novo rectificatæ, et recuperatæ, in eodem statu per regiam majestatem relinquantur, et teneantur. Et quod de metis inter Hungariam, et Moraviam, nec non Poloniam similiter rectificandis majestas regia, decernat, quid pro utilitate regnorum melius sit faciendum?

ARTICULUS 26.

Proventus regii, lucrum cameræ, quinquagesima, et marturinæ, quomodo exigantur?

Lucrum⁽⁶⁾ cameræ in regno Hungariæ, quinquagesimam in partibus Transylvanis, ac marturinas⁽⁷⁾ in regno Slavoniæ exigi consuetas: majestas regia, more⁽⁸⁾ ab antiquo consueto, temporibus videlicet condam dominorum Sigismundi, et Alberti regum, exigi faciat.

§. 1. Ubique autem idem lucrum cameræ, tempore debito solum non fuerit: comes parochialis cum iudice nobilium de qualibet villa non persolvente, post emanationem literarum birsagialium, per iudices nobilium, contra tales dari solitarum, exigi debeat, cum birsagio⁽⁹⁾ trium marcarum: sine omni exemptione.

ARTICULUS 27.

Tricesimæ, exigantur juxta veterem consuetudinem: de rebus autem minutis, infra valorem unius floreni, tricesimæ non exigantur.

Item, quod tricesimæ exigantur regiæ majestati juxta antiquam consuetudinem, sicuti temporibus dominorum Ludovici,⁽¹⁰⁾ Sigismundi, et Alberti regum, in locis alias consuetis.

§. 1. De minutis autem rebus, infra valorem unius floreni: tricesimatores nullam tricesimam exigere presumant.

§. 2. Illas vero tricesimas, quæ domino Stephano de Zápolya, comiti perpetuo terræ Scepusiensis, et regni Hungariæ palatino, et aliis dominis sunt impignoratæ: usque tempus redemptionis earum, exigi facere habeant, et debeant, modo antedicto, in locis consuetis.

(1) Az eredetiben «Siqui» előtt «Item» áll. (K. és Ó.)

(2) Az «ignobilium» szó az eredetiben hiányzik. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben a «vero» szó hiányzik. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «tamen» helyett «autem» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «Metæ» előtt «Item quod» szavak állanak. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «Lucrum» előtt «Item quod» szavak állanak. (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben «marturinis» helyett «mardurinis» áll. (K. és Ó.)

(8) Az eredetiben a «more» szó hiányzik. (K. és Ó.)

(9) Az eredetiben az «exigi debeat cum birsagio» helyett ezek állanak: «exigi debeat lucrum cameræ cum birsagio». (K. és Ó.)

(10) Az eredetiben «Ludovici» helyett «Lodovici» áll. (K. és Ó.)

24. CZIKKEIX.

Az urak azokért a károkkért, melyeket várnagyjaik vagy vártisztjeik elkövettek, elégtételt adni és magukat ártatlanságukra nézve esküvel tisztázni kötelesek. Az urak viszont káruk megtérítése czéljából az ilyen szolgálkat saját házaikban is elfoghatják; nemességük előjoga ellent nem állván.

Ha a királynak és királynénak, úgyszintén a főpapoknak és báróknak, valamint a nemeseeknek, nem nemeseeknek és bármely országlakosoknak várnagyjai vagy egyéb tisztjei a várakból, tisztségükből és az ő uraiknak erőhatalmával, a kiktől az ilyen várakat, birtokokat és hivatalokat tisztségbe kapták, hatalmaskodásokat, kártételeket, jogtalanságokat és bármily más gonoszlatteket követnének el és vinnének véghez : uraik, a kik e várakat, tisztségeket és hivatalokat reájuk bízta, önmaguk és saját javaikból kötelesek és tartoznak tényleg minden kárért és ártalomért teljes elégtételt adni :

1. §. Önmagukat pedig kellő eskütétellel az íránt tisztázni, hogy e hatalmaskodásokban, a melyeket várnagyjaik vagy tisztjeik elkövettek, ártatlanok, azokról mit sem tudtak és azokban semmi részük sincs ; az érintett elégtételadás miatt szenvedett kárukat pedig, ha akarják, az ő szolgáltaikon, várnagyjaikon vagy tisztjeiken, a kik ez elégtételadásra okot szolgáltatnak, szabadon megvehetik akképen, hogy vagyonukat elvehetik és birtokaikat elfoglalhatják, avagy vagyonuk és birtokaik elégtelensége esetében, személyeiket még saját házaikban is letartóztathatják, és nemességüket szabad-állapotuk vagy bármely más méltóságuk kiváltására való tekintet nélkül, fogságba vehetik és emiatt káraik megtérítéseig ott tarthatják ; de az ő káruknak mennyiségét, melyet elégtételadásuk okán szenvedtek, nem szabad túllépniök.(4)

25. CZIKKEIX.

A szomszéd tartományokkal való határigazítás.

A Magyarország és Ausztria közt régi időtől fogva fennálló határokat, a melyeket a néhai

Mátyás király ur ujonnan kiigazított és viszszerterzt, hagyja és tartsa meg a királyi felség ugyanabban az állapotban. És hogy a Magyarország és Morvaország, valamint Lengyelország közt hasonlóképen kiigazítandó határookra nézve határozza el a királyi felség, hogy ez országok hasznára mit volna legjobb tenni?(2)

26. CZIKKEIX.

Miképen hajtandók be a királyi jövedelmek : a kamaranyereség, az ötvened és a nyestbőradó?

A kamaranyereséget, melyet Magyarországban, az ötvenedet, melyet az erdélyi részekben és a nyestbőr adót, melyet Szlavonországban szoktak beszedni, a királyi felség a régtől fogva, tudniillik, a néhai Zsigmond és Albert királyok idejében megszokott módon hajtassa be.(3)

1. §. Ha pedig a kamaranyereséget bárhol is a maga idejében meg nem fizetnék, akkor azt, a bírságlevél kibocsátása után, melyet az ilyenek ellenében a szolgabírák szoktak kiadni, a vármegyei ispánnak a szolgabíróval három márka bírsággal kell minden kivétel nélkül megvennie minden falun, a mely azt meg nem fizette.

27. CZIKKEIX.

A harminczadot a régi szokáshoz képest kell szedni, az egy forintnál kevesebb értékű csekély dolgok után pedig harminczadot nem kell venni.(4)

Továbbá, a harminczadot a királyi felség részére, a különben szokott helyeken, a régi szokás szerint kell szedni, a mint azt Lajos, Zsigmond és Albert király urak idejében szedték.

1. §. Csekély dolgok után pedig, a melyek egy forintnál kevesebbet érnek, a harminczadosok semmi harminczadot se merjenek szedni.

2. §. Azokat a harminczadokat pedig, a melyek Zápolyai István urnak, a szepességi kerület örökös ispánjának és Magyarországnádorának, valamint más uraknak vannak elzálogosítva, azok kiváltásának idejéig, a szokott helyeken az előbb említett módon kötelesek és tartoznak szedni.

(1) V. ö. az 1433 (II.) VI. t. cz., az 1486: XXXIV. t. cz., az 1498: XLVI. t. cz., az 1639: XXXIII. t. cikk rendelkezéseit, továbbá a Hk. II. R. 48. czímét.

(2) V. ö. az 1439: XVII. t. cz., az 1498: XXVIII. t. cz., az 1547: XXXVII. t. cz., az 1715: XXXIX. t. cikk, az 1739: XVII. t. cz. rendelkezéseit. L. még fenn a 483. lapon a jelen decretum 4. cikkét. Lengyelország tekintetében v. ö. még 1552: XXXIII. t. cz., 1563: LX., 1588: XXXIII. és 1765: XVI. t. cikkeket, valamint az ezen törvények kapcsán idézett jogforrásokat. M.

(3) V. ö. az 1222. évi aranybulla 27. cikkét, az 1351: XII. t. cz., az 1439: VII. t. cz., az 1441: IV. t. cz. rendelkezéseit. Az ötvened tekintetében v. ö. még 1314: III. t. cz. 10. §. M.

(4) V. ö. a harminczadok tekintetében 1495: XXVIII. t. cz. és az 1498: XXIX. t. cz. rendelkezéseit az azok kapcsán idézett törvényekkel. (Ó.)

ARTICULUS 28.

Rec. in bonis praelatorum, magnatum, et nobilium, victualium exactiones, vecturas, et alia onera, praeter voluntatem eorum, facere non permittat.

Item, quod in possessionibus, et bonis ecclesiarum, et nobilium, seu quarumcunque ecclesiasticarum, vel saecularium personarum, violentas exactiones victualium, procuraciones hospitalitatum, et quaslibet alias aggravationes, praeter voluntatem invitantium, majestas regia non faciet, nec per alios fieri permittat.

§. 1. Sed neque in domibus et in locis praelatorum, et baronum, ac aliarum quarumcunque ecclesiasticarum, et saecularium personarum, pro tractatibus habendis, et aliis quibuscunque negotiis disponendis, ipsis invitis, morabitur, aut eos expensis, victualibus, curruum, et sarcinarum vecturis, nunciatorum, et familiarium, ac quorumcunque ad suam majestatem pertinentium procuracionibus, ultra eorum spontaneam voluntatem, in aliquo gravabit.⁽¹⁾

§. 2. Sicut abusive, contra eorum libertatem,⁽²⁾ tempore praefati domini Mathiae regis erat inchoatum.

ARTICULUS 29.

Archi-diaconi, Vice-archi-diaconi, et plebani, pro sepultura interfecti, marcam argenti non exigant, sub amissione beneficiorum.

Amodo,⁽³⁾ et deinceps, nemo archi-diaconorum, vice-archi-diaconorum, et plebanorum, eorumque vices-gerentium, sub poena amissionis beneficiorum, marcam illam argenti, vel quatuor aureos, ultra omnia funeralia, alias de funere interfectorum abusive recipere consuetam, exigere praesumat: prout hoc etiam tempore dominorum, Caroli, Ludovici, Sigismundi, et Alberti regum, per bullas apostolicas, ad instantem petitionem eorundem regum, cassatum, et extinctum fuisse manifeste dignoscitur.

§. 1. Ab interfectoibus autem, liberam habeant⁽⁴⁾ exigendi facultatem.

ARTICULUS 30.

Minerae, in quorumcunque regnicolarum bonis, qualescunque, demptis salibus, repertae fuerint: eas rex pro se occupare non possit: sed urburas regales, ab eis, qui eas coluerint, exigi faciat.

Item, conclusum est: quod ubicunque, ac in quorumcunque, tam dominorum praelatorum, et baronum, quam etiam nobilium,⁽⁵⁾ seu aliorum possessionatorum, cujuscunque, conditio-
tionis existant hominum, terris, territoriisque, et metis, aliquae minerae auri, vel argenti, cupri, ferri, aut quavis metalla, et fodinae reperirentur

(demptis fodinis salium, quae solius regiae majestatis dominio, et usui, reservatae essent)

lii, et horum haeredes, in quorum possessionibus, terris invenirentur, fodinas, et montana hujusmodi fodere, colereque, et successivis semper temporibus laborari facere, ac usus, et fructus eorum percipere valeant, atque possint.

§. 1. Ita tamen, ut jura regalia, seu urbana, juri regio pertinentes, exhiñeque provenientes, consuetudine aliarum fodinarum requirent, regiae majestati fideliter administrentur.

§. 2. Quodque forent plerique ex dominis

(1) Az eredetiben «in aliquo gravabit» szavak hiányzanak. (K. és Ó.)

(2) Az eredeti az értelmet megadó eme szavakat «Sicut abusive contra eorum libertatem» nélkülözi.

(3) Az eredetiben «Amodo» előtt «Item quod» szavak állanak. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «habeant» helyett hibásan «habeat» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «nobilium possessionum» áll. (K. és Ó.)

28. CZIKKELY.

A király a főpapok, mágnások és nemesek fekvő jöszágain, azok akaratán kívül, élelmi szerek, fuvarozás és egyéb terhek követelését ne engedje meg.⁽¹⁾

Továbbá, hogy a királyi felség az egyházak és nemesek, avagy bármely egyházi vagy világi személyek birtokain és fekvőjöszágain élelmi szerek szolgáltatását, vendégképen való ellátását és bármely más terhek viselését erőszakkal, az illetők önkénytes ajánlkozásán kívül, ne követelje, se meg ne engedje, hogy azt mások tegyék.

1. §. Sőt inkább, sem a főpapok és bárók s bármely más egyházi és világi személyek házaiban és birtokain nem fog azok akarata ellen tárgyalások tartása és bármely más ügyek elintézése czéljából tartózkodni; sem kiadásokkal, élelmi szerekkel, szekerezéssel és podgyászszállítással, követeinek és háza népének és az ő felségéhez tartozó bármely másnak ellátásával nem fogja őket önkéntes akaratukon kívül valamely részben terhelni.

2. §. A mint ez, szabadságuk ellenére, az említett Mátyás király ur idejében visszaélés képen divatba kezdett jöni.

29. CZIKKELY.

A főesperesek, esperesek és plébánosok a meggyilkoltak eltemetéseért, javadalmaik elvesztése alatt, egy ezüst mürkát ne követeljenek.⁽²⁾

A főesperesek, esperesek és plébánosok, meg ezek helyettesei közül senki se merje ennekutána jövore, javadalomvesztés büntetése alatt, azt az ezüst girát vagy négy aranyat követelni, melyet különben a meggyilkoltak eltemetéseért minden temetési költségen felül visszaélés képen szoktak venni, amint-hogy köztudomású dolog, hogy ezt apostoli bullák Károly, Lajos, Zsigmond és Albert királyok idejében is, e királyok sürgető kérésére megsemmisítették és eltörölték.

1. §. A gyilkosoktól azonban szabadon követelhetik azt.

30. CZIKKELY.

A királynak bármely országlakos fekvő jöszágaiiban felfedezett bármiféle ásványokat, a sók kitermelésével nem szabad maga részére lefoglalni, hanem azoktól, kik a bányákat művelik, szedesse be a királyi bányajövedelmet.

Továbbá végeztük, hogy ha bárhol és bárkinek, akár a főpapoknak és báróknak, akár nemeseknek és más bármily rendű birtokos (kivéven a sóknak), a melyek egyedül a királyi felség uralmának és haszonvételének vannak föntartva),⁽³⁾

azoknak és azok örökösének, a kiknek birtok-területén azokra ráakadtak, álljon jogukban és szabadságukban az ilyen aknákat és bányákat ásni és művelni és a jövendő időkben mindenkor műveltetni, ugyszintén azoknak hasznát és jövedelmét huzni.

embereknek földjében, területén és határaitban arany vagy ezüst, réz, vasérczeket vagy bármiféle fémeket és aknákat találának

1. §. Mindazonáltal akképen, hogy a királyi jogra tartozó és azokból folyó királyi haszonvételt, vagyis a bányajövedelmet, így kívánván ezt más bányák szokása, a királyi felség részére hűségesen át kell szolgáltatni.

2. §. És mivel a főpap urak, bárók és ez

(1) V. ö. 1222. évi aranybulla 3. cz. és az ott idézett törvényeket.

(2) V. ö. az 1331. II. t. cz., az 1339. XXXIX. t. cz., az 1486. LXIII. és az 1495. VI. t. cz. azonos rendelkezéseit, melyek *lényegükben* nincsenek hatályon kívül helyezve.

(3) V. ö. a sójövédékről szóló 1868. XI. t. czikket.

prælatiſ, baronibus, proceribus,⁽¹⁾ et potioribus nobilibus hujus regni, qui ex divorum prædeceſſorum regum Hungariæ donatione, et annuentia, in terris eorum propriis, fodinas auri, argenti, cupri, ferri, et aliorum metallorum diversorum (exceptis fodinis, ut præmiſſum eſt, ſalium) colerent, et laborari facerent: illi ſecundum indulta, donationeſque, et annuentiam præſcriptorum regum, contentaque privilegiorum ſuorum: libere, et abſque omni impedimento colere, atque laborari facere, ac earum proventus capere valeant, atque poſſint.

ARTICULUS 31.

Monetæ extraneæ, in regnum non inducantur. In confiniis tamen, uſus earum permittitur.

Monetæ,⁽²⁾ ſeu pecuniæ extraneæ, in regnum non inducantur, et nec acceptentur.

§. 1. Contrarium autem facientes, pœna alias conſueta mulcentur. Dempſtis in confiniſ regnorum commorantibus.

ARTICULUS 32.

Aurum, et argentum non cuſum, ex regno non efferatur: alioquin cedant in commiſſum.

Quia nonnulli⁽³⁾ ad ſunt in hoc regno nego-

tiatores, et alii variæ nationis homines, qui facultates regni ultra modum exhauriunt. theſaurum ipſius regni, aurum ſcilicet. et argentum, de eodem regno exportando. et ipſum regnum eiſdem deſtituendo.

§. 1. Ut igitur publicæ utilitati, et comuni bono dicti regni conſulatur: ſtatutum eſt, ex communi omnium dominorum prælatorum, baronum, et regnicolarum conſilio, et deliberatione: ut nullus omnino hominum cujuſcunque ſtatus, nationis, vel conditionis exiſtat, aurum, vel argentum conflatum, et non redactum in monetam auream, vel argenteam tantummodo, quacunque ex cauſa, de regno exportare poſſit, ſeu audeat.

§. 2. Si qui autem contra hujusmodi ſtatutum venire, vel facere præſumpſerint⁽⁴⁾ quicunque tales, ut præfertur, aurum, et argentum exportantes invenerit: extunc ipſi invenientes, plenam, et omnimodam ab eiſdem exportantibus hujusmodi aurum, et argentum, ac alias reſ ejusdem,⁽⁵⁾ cum detentione etiam perſonæ propriæ, habeant, vigore præſentis ſtatuti, ſive decreti: auferendi, et recipiendi facultatem.

ARTICULUS 33.

De palatini auctoritate, judicibus, officialibus regiſ, comitibus, et aſſeſſoribus, vices-gerentibus, proto-notariis judicum ordinariorum, ac forma juramenti eorum.

Quia⁽⁶⁾ palatinus regni Hungariæ, antiqua regni conſuetudine requirente, ex parte regnicolarum regiæ ſerenitati, et e conſerſo, ex parte ipſius regiæ majeaſtatiſ, regnicoliſ, judicium, et juſtitiam facere habet, et tenetur; regia majeaſtaſ ipſum palatinum, ex conſilio prælatorum, et baronum, et regni nobiliuſ pari voluntate eligit.

§ 1. Et ut omniſ ſuſpicio, quæ contra ipſum palatinum, et alioſ judiceſ, et⁽⁷⁾ juſtitiaſ ipſius regni, de favore, vel odio, aut quomocunque concipi poſſit, de cordibuſ quorumlibet penituſ removeatur, et tollatur; ſemper ſucceſſivis temporibuſ. omneſ, et ſinguli judiceſ. et juſtitiaſ iſtiuſ regni, tam eccleſiaſticaſ, quam ſæcularieſ, qui videlicet in palatinum, judicem curiæ regiæ, magiſtrum tavernicorum regalium, cancellarium, vel vice-cancellarium regalem, in proto-notaſioſ, vel viceſ gerenteſ judicum præactorum, ac etiam aſſeſſoreſ, eorundem in judicio, in waywodam partium Tranſylvanarum, comitem Siculorum, banum regnorum Dalmatiæ, Croatia, Sclavoniæ, banum Machovieneſem, ac comiteſ quorumlibet comitatuum, et judicum nobiliuſ

(1) Az eredetiben «proceribus» ſzó hiányzik. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «Item monetæ» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «Quia nonnulli» helyett «Item quia nonnulli». (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «præſumpſerint» helyett «præſumpſerit» áll. (K. és Ó.)

(5) «Ejuſdem» hibás, e helyett «eorundem». (Ó.)

(6) Az eredetiben «Quia» előtt «Item» áll. (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben «et» szócska hiányzik. (K. és Ó.)

ország előkelői és tehetősebb nemesei között többen vannak, a kik megdicsőült elődeinknek, Magyarország királyainak adományozásából és beleegyezéséből saját földeiken arany-, ezüst-, réz-, vas- és különféle más ércbányákat művelnek és munkáltatnak: álljon jogukban és hatalmukban azokat az előbb említett királyok engedélye, adományozása és beleegyezése értelmében és kiváltságaik tartalmához képest szabadon és minden akadály nélkül művelni és megmunkáltatni, valamint azok övedelmét húzni. (1)

31. CZIKKELY.

Külföldi pénzeket nem szabad az országba behozni; azonban a végvidékeken azok használata meg van engedve.

Külföldi pénzdarabokat vagy pénzeket sem az országba behozni, sem itt elfogadni nem szabad.

1. §. A kik ellenkezőt cselekszenek, a különben szokott büntetéssel lakoljanak; kivéven azokat, a kik országaik végvidékein laknak. (2)

32. CZIKKELY.

Még pénzzé nem vert aranyat és ezüstöt nem szabad az országból kivinni, különben le kell azt foglalni.

Mivel vannak ebben az országban némely

üzérkedők és más különféle nemzetiségű emberek, a kik az ország vagyonát tulságosan kimerítik, a mennyiben ez ország kinsét, tudniillik az aranyat és ezüstöt az országból kiviszik és az országot attól megfosztják:

1. §. Azért tehát, hogy a mondott ország közhasznáról és közönséges javáról gondoskodjunk, az összes főpap urak bárók és ország-lakosok közös tanácsával és elhatározásával rendeltük: hogy csak megolvastott, de arany- vagy ezüst pénzzé még nem alakított aranyat és ezüstöt az országból, bármely okból senkinek sem szabad s egyáltalán senki se merjen kivinni, bármily rendű, nemzetiségű vagy állásu ember legyen az.

2. §. Ha pedig volnának olyanok, a kik ennek a rendelkezésnek ellene mernek szegülni és az ellen mernek cselekedni és valaki rajta kapná őket, hogy a mint említettük, az aranyat és ezüstöt kiviszik: akkor azoknak, a kik erre rájönnek, a jelen határozat vagy törvény erejénél fogva teljes és föltétlen hatalmuk legyen annak kivívótól az aranyat és ezüstöt meg egyéb holmijukat, saját szemé-lyük letartóztatásával is, elvenni és megtartani. (3)

33. CZIKKELY.

A nádor hatalmáról, a királyi bírákról és tisztekről, az ispánokról és a rendes bírák ülnökeiről, helyetteseiről, ítélő mestereiről és ezek esküjének alakjáról.

Mivel Magyarország nádorának, így kívánván ezt az ország régi szokása, az a hivatása és kötelessége, hogy az országlakosok részéről a királyi felségnek, és viszont a királyi felség részéről az országlakosoknak törvényt és igazságot szolgáltatson: azért a királyi felség a nádort a főpapok és bárók és az ország nemeseinek tanácsára, velük egyetértőleg válaszsza ki. (4)

1. §. És hogy minden gyanu, mely a nádor és az ország egyéb bírái és igazságszolgáltatói ellenében, ezeknek kedvezése vagy gyűlölsége miatt vagy bármely okból támadhatna, mindenki szívéből teljesen távol maradjon és eltűnjék: ez országnak összes bírái és igazságszolgáltatói, együtt és egyenként, az egyháziak nem kevésbé mint a világiak, a kiket tudniillik nádorrá, országbíróvá, tárnokmesterré, királyi kancellárrá, vagy alkancellárrá, a most nevezett bírák ítélőmestereivé vagy helyetteseivé, valamint törvényszéki ülnökeivé, az erdélyi részek vajdájává, a székelyek ispánjává, dalmát-, horvát- és szlavonországek bánjává, macedóniá bánná és bármely vármegyék ispánjává és szolgabíráivá fognak megválasztani és megtenni, ugyszintén ezeknek bírói helyettesei, a helyükbe kirendeltek és a táblabírák e törvény- és igazság-

(1) V. ö. az 1351: XIII. t. cz., az 1405 (II): XIII. t. cz., az 1486: XLIX. t. cz. rendelkezéseit, valamint az 1868: XI. t. cikket. //

(2) V. ö. az 1439: XI. t. cz. az ennek kapcsán idézett törvényekkel. (Ö.)

(3) Lényegében hatályban van, V. ö. az 1405 (I): XV. és XXI. t. cz., az 1498: XXXI. t. cz., az 1518 (bácsj): XIII. t. cz., továbbá az 1342. évi dekrét. 13. §. kapcsán idézett törvényekkel. (Ö.)

(4) V. ö. az 1439: II. t. cz., az 1485. évi nádori t. cikkeket, az 1526: II. t. cz. és az 1723: IV. t. cz. rendelkezéseit.

eligentur, et assumuntur, eorumdemque in iudicatu vices-gerentes, substituti, et assessores. tempore receptionis eorumdem, ad hujusmodi honores, et officia administrationis iudicii, et iustitiæ; in manibus regiis, vel deputatorum ab ipsa maiestate regia, iuramentum præstare teneantur, per formam verborum infrascriptorum. Forma vero iuramenti sequitur in hæc verba:

Iuramentum iudicum regni.⁽¹⁾

Ego T. iuro per Deum vivum, et gloriosam dei «genitricem virginem Mariam, et per omnes sanctos, et electos Dei: quod omnibus coram me causantibus, et in omni negotio, quod ad officium meum pertinebit, absque cuiusvis personæ, divitis scilicet, et pauperis acceptione, prece, prævio, favore, timore, odio, amore, et complacentia, remotis, et postpositis: prout secundum Deum, et ejus iustitiam faciendum cognovero, iustum, et verum iudicium, et iustitiam, atque exactionem, in omnibus rebus, pro meo posse faciam: sic me Deus adjuvet, et omnes sancti».

§. 1. Hoc declarato: quod palatinus postquam eligitur, coram regnicolis iuramentum, in forma præscripta, manifeste præstare teneatur.

ARTICULUS 34.

De iudicibus nobilium, in singulis comitatibus eligendis.

Item, quod iudices nobilium, in quolibet comitatu eligantur, et præficiantur, ex nobilibus potioribus, et bene possessionatis illius comitatus, communiter omnibus nobilibus ejusdem comitatus concorditer acceptantibus.

§. 1. Et ipsi electi, teneantur non refutare, sed suscipere officium iudicatus, sub pena viginti quinque marcarum, irremissibiliter exigendarum.

§. 2. Exceptis tamen officiolatus, et honores regios, reginales, prælatorum, baronum, vel aliorum tenentibus, vel stipendia ratione exercituantium habentibus, vel aliis rationabilibus ex causis, in ipso comitatu continuam residentiam non facientibus.

§. 3. Et hujusmodi officium, adminus per annum exercere debeant: (2) habendo sigillum cognoscibile, (3) ad dandum cum sigillis aliorum iudicum nobilium, et comitis, vel vicecomitis literas fide dignas.

§. 4. Si vero, elapso anno voluerint: habeant recusandi facultatem.

§. 5. Quod, si resignaverint, aut per com-

munitatem nobilium comprovincialium remoti, vel mutati fuerint: ante annum quintum futurum, ad idem officium assumendum inviti non coarentur.

ARTICULUS 35.

Abolitio iudicii generalis palatinatus: et modus puniendi malefactores.

Judicium⁽⁴⁾ generale, sive palatinale, quod congregatio generalis palatinalis appellatur: aboleatur, et amodo nullo unquam tempore celebretur.

§. 1. Ne autem per hoc malefactoribus, male agendi data, concessaque videatur licentia: conclusum est: quod, si quando comitatus aliquis, a latronibus, furibus, homicidis, incendiariis, falsariis, et aliis flagitiosis sentiret se molestare, et tales malefactores, et flagitiosos ibi multiplicari cognosceret: regia maiestas ad petitionem illius comitatus annuere, et eidem liberam concedere facultatem debebit: ita, quod maiestas sua, per palatinum, vel iudicem curiæ suæ pro tempore constitutum, tales malefactores, et flagitiosos in illo comitatu exquiri, et exterminari⁽⁵⁾ facere habeat.

§. 2. Casu autem, quo aliqui potiores de eodem comitatu hoc habere, et petere nolent: communitas nobilium ipsius comitatus, liberam a regia maiestate petendi habeat facultatem.

ARTICULUS 36.

Proclamarum congregationum abolitio.

Quia⁽⁶⁾ in celebrationibus proclamarum congregationum, plurima enormitates, et inaudita scandala, pericula etiam inopinata ex improviso fieri solent.

§. 1. Ad tollendum hujusmodi periculosum, et extra hoc regnum inauditum iudicium, vel potius corruptelam, pari universorum regnicolarum voluntate, consilio, et deliberatione statutum est:

§. 2. Quod amodo, nullo unquam tempore, hujusmodi proclamata congregationes gene-

(1) Az eredetiben «Iuramentum iudicum regni» hiányzik. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «debeant» szó hiányzik. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «cognoscibile» szó hiányzik. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «Iudicium» előtt «Item» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «exterminari» helyett «examinari» áll. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «Quia» helyett «Item quod» áll. (K. és Ó.)

szolgáltatási tisztükbe és hivatalukba való beiktatásuk alkalmával, a jövőendő időkben mindenkor az alább következő szavakba foglalt esküt kötelesek a királynak vagy a királyi felség kirendeltjeinek kezébe letenni.⁽¹⁾

Az eskü tartalma szószerint a következő:

Az ország biráinak esküje.

«Én N. esküszöm az élő Istenre és az Isten szent anyjára, szűz Máriára és minden szentekre és az Isten kiválasztottjaira, hogy minden előttem perlekedőnek és minden, tisztemhez tartozó ügyben, minden személynek, tudniillik gazdagnak és szegénynek, megváltatása nélkül, kérést, jutalmat, kedvezést, félelmet, gyűlölséget, szeretetet és barátságot távoltartva és félretéve, tehetségemhez képest minden dologban igaz és való törvényt és igazságot fogok tenni s végrehajtást eszközölni, a mint azt Isten és az ő igazsága szerint megtenni kötelességemnek ismerendem. Isten engem úgy segítjen és minden szentjei.»

34. CZIKKELY.

Az egyes megyékben választandó szolgabírákról.

Továbbá, hogy a szolgabírákat minden vármegyében az illető vármegyének jeles és jó módú birtokos nemesiből kell választani és venni, a kiket annak a vármegyének minden nemesse közösen és egyetértőleg elfogad.

1. §. És a megválasztottaknak, a bírói tisztelet nem szabad visszautasítaniok, hanem elengedhetetlenül behajtandó huszonöt márká büntetés alatt el kell vállalniok.

2. §. Ez alól azonban kivannak véve: a kiket a király, a királyné, a főpapok, bárók vagy mások valamely tisztségre és hivatalra alkalmaznak, vagy a kik katonasoldot huznak, vagy a kik más helyes okokból nem laknak állandóan abban a megyében.

3. §. És ezt a tisztséget legalább egy éven át kell viselniök, könnyen felismerhető pecsétet tartván, hogy a többi szolgabíráknak és az ispánnak vagy az alispánnak pecsétével együttesen hitelt érdemlő leveleket adhassanak.

4. §. Egy év elteltével pedig, ha nekik úgy tetszik, a visszautasítás szabadságukban áll.

5. §. Hogyha pedig lemondottak, vagy a vármegye nemesseinek közönsége elmozdította vagy másokat választott helyökbé, a következő öt év

eltelte előtt nem szabad őket akaratak ellenére ugyan arra a tisztségre kényszeríteni.⁽²⁾

35. CZIKKELY.

A nádori köztörvényszék eltörlése és a gonosztevők megbüntetésének módja.

A köz- vagy nádori törvényszék, melyet nádori közönséges gyűlésnek neveznek, eltörlendő és jövőre soha, semmi időben sem szabad ezt megtartani.

1. §. Mindazonáltal, ne hogy úgy tűnjék föl, mintha ezzel a gonosztevőknek a büntetnek elkövetésére szabadságot adnánk és engednénk, végeztük, hogy ha valamely vármegye valamikor észre venné, hogy a latrok, tolvajok, gyilkosok, gyújtogatók, hamisítók és más gonosztevők háborgatják és látná, hogy az ilyen gonosztevők és bűnösök ott elszaporodnak, a királyi felségnek az illető vármegye kérésére bele kell egyeznie s azt fel kell hatalmaznia, akképen, hogy ő felségének kötelessége leszen az ilyen gonosztevőket és bűnösöket az illető vármegyében a nádor vagy udvarbírája útján nyomoztatni és kiirtatni.

2. §. Arra az esetre pedig, ha e vármegyében levő némely hatalmasbak ezt elérni és kérni nem akarnák, az illető vármegye nemesseinek közönsége szabadon kérhesse ezt a királyi felségtől.⁽³⁾

36. CZIKKELY.

A kihirdetett gyűlések eltörlése.⁽⁴⁾

Minthogy a kihirdetett gyűlések tartásában igen sok szabálytalanság, hallatlan botrányok és nem sejtett véletlen veszélyek szoktak fölmerülni:

1. §. Azért ennek a veszedelmes és ezen az országon kívül hallatlan bírákodásnak vagy inkább romlottságnak megszüntetése czéljából az összes országlakosok egyenlő akaratára, tanácsára és határozatából rendeltük:

2. §. Hogy ezután ilyen kihirdetett gyűléseket soha semmi időben sem szabad tartani, hanem azokat teljesen meg kell szüntetni s

(1) A törvénynek az eskü letételének kötelezettségére vonatkozó általános rendelkezése hatályban van — minden tisztviselő tartozik esküt tenni a miniszterelnöktől kezdve lefelé. V. ö. az 1435 (II.) I. t. cz. és az 1486: LXXIII. t. cz. szabályait jegyzetekkel.

(2) V. ö. az 1435 (II.) II. t. cz., az 1486: IX. és LX. t. cz. és az 1504: II. t. cz. rendelkezéseit.

(3) V. ö. az 1471: V. t. cz., az 1478: VII. t. cz., az 1481: XIV. és az 1486: I. t. cz. rendelkezéseit.

(4) V. ö. az 1435 (II.) IV. t. cz., az 1439: XXIX. t. cz., az 1486: II. t. cz. rendelkezéseit.

rales celebrentur, sed penitus cessent, et perpetuo abolita sint, et habeantur.

ARTICULUS 37.

Duellorum abolitio.

Quia⁽¹⁾ in duellari dimicatione, plurimae hinc inde fraudes committi possunt: raro enim illi, inter quos illud fit⁽²⁾ iudicium, per se decertant, sed pugiles conducunt, qui nonnunquam dono, favore, et promissis corruptuntur, siveque partem suam, in negotio quantumvis gravi (quandoquidem non ipsimet decertare consueverunt) succumbere patiuntur.

§. 1. Quare statutum est: quod amodo illud iudicii genus, extra hoc regnum inauditum, perpetuo aboleatur; et in factis potentiariis, iuriumque possessionariorum, fieri nunquam debeat.

§. 2. Duellum tunc siquidem fieri deberet, et ad hoc ordinatum exstiterit; quando omnis probatio deliceret. In factis vero potentiariis, et possessionariis, partes probationes semper habent: Et etiam alioquin iudicium duelli ad curiam regiam militarem, et non ad sedem iudiciariam pertinet.

§. 3. Accedit etiam plerumpue; quod in iudiciis, personalis praesentia regiae maiestatis interesse, literas etiam sigillare minime poterit; is enim, cui committitur hoc, ut plurimum spiritualis esse consuevit. Interprunt praeterea archi-episcopi, episcopi,⁽³⁾ et plures alii spirituales, et ideo non convenit, ut in sede iudiciaria duellum decernatur.

§. 4. Proinde, his et plurimis aliis bonis respectibus, rationabilibusque⁽⁴⁾ ex causis, hoc iudicii genus perpetuo aboleatur: nisi in quibus omnis probatio deliceret, ut si solus a solo in itinere nullo spectante, spoliaretur, vel quicquid alter alteri, sine alicujus testimonio, accommodaret, aut aliquid ad secretas aures diceret; et aliter neque spolia,⁽⁵⁾ neque creditum, neque etiam verba prolata probari possent.

§. 5. In quibus casibus, huiusmodi duellum, decerni quidem potest, non tamen in sede iudiciaria, sed in curia militari regiae maiestatis. Ad illam siquidem, ut praefertur, et non sedem iudiciariam, ejus idem⁽⁶⁾ genus iudicii pertinere plane dignoscitur.

ARTICULUS 38.

Trinae forenses proclamationes tolluntur. Obligamina in primis octavis iudicentur.

Trinae⁽⁷⁾ forenses proclamationes, quae in facto possessionum, et iurum possessionariorum; praeterea in exhibitionibus literarum, et literalium instrumentorum, atque etiam in facto obligationum, ceterisque aliis causis, alias fieri solita sunt; cessent, et deinceps nullo unquam tempore fiant, sed penitus aboleantur.

§. 1. In obligationibus vero, talis modus servetur: quod secundum quod se quisque obligavit; facta ultima evocatione, actor in primis octavis iudicium, et justitiam recipiat.

ARTICULUS 39.

Conventus minuti, praesertim Szent Job cessent.

Minuti⁽⁸⁾ conventus (et praesertim conventus ecclesiae de Szent Job) deinceps ab emanatione literarum cessent, et omni careant firmitate.

ARTICULUS 40.

Octavae duae singulis annis celebrentur, quibus duo iudices ordinarii intersint: et iudices,⁽⁹⁾ ad sortem, vel fortunam leventur.

Singulis⁽¹⁰⁾ annis, nisi intercesserit legitima, et gravis aliqua regni necessitas, infalenter, sive regia maiestas agat in regno suo, sive non; celebrentur duae octavae, videlicet: sanctorum Georgii, et Michaelis.

§. 1. Ita videlicet; quod illarum celebratio, seu primus dies, aut terminus incipiat statim vicesima di post festa praefata.

§. 2. In quibus duo adminus ex iudicibus ordinariis interesse debeant. Ceteri vero, si propter urgentes aliquas necessitates interesse nequeunt; vices-gerentes eorum nihilominus interesse teneantur.

§. 3. Eorum autem loco, qui interesse

(1) Az eredetiben «Quia» helyett «Item quia» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «fit» helyett «fiert» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben az «episcopi» szó hiányzik. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «rationabilibusque» helyett «rationabilibus» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «et aliter neque spolia» helyett hibásan «et alter neque spolia» áll. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «ejus idem» helyett «ejusdem» áll. (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben «item quod trinae» áll. (K. és Ó.)

(8) Az eredetiben «Minuti» előtt «Item» áll. (K. és Ó.)

(9) «Judices», mint ez a cikkely 6. §-ából kitetszik, hibásan áll e helyett «judiciales». (Ó.)

(10) Az eredetiben «Singulis» helyett «Item quod singulis» áll. (K. és Ó.)

örök időkre el kell törölni és eltörölteknek tekinteni.

37. CZIKKELY.

A bajvivások eltörlése.⁽¹⁾

Mivel a párbaj vivásában egy- és más tekintetben igen sok csalást lehet követni, mert ritkán küzdenek meg egymással azok maguk, a kik között ez az ítélet kelt, hanem viadorokat fogadnak föl, kiket néha ajándékkal, kedvezéssel és ígéretekkel megvesztegetnek és a kik ekképen felüket (miután ezek nem maguk szoktak megvívni) még oly fontos ügyben is el hagyják bukni.

1. §. Azért elhatároztuk, hogy az ítéletnek ez a neme, mely ezen az országon kívül hallatlan, örök időkre megszűnjék, és se hatalmaskodások, se birtokjogok dolgában soha helye ne legyen.

2. §. Párbaj ugyanis csak akkor foghatna helyet és csak arra az esetre van rendelve, a mikor minden bizonyíték hiányzik; ámde hatalmaskodási és birtokügyekben a feleknek mindig vannak bizonyítékaik, s különben is a párbaj megítélése a király katonai curiájára és nem a törvényszékre tartozik.

3. §. Ehhez járul többnyire az is, hogy a királyi felség személyes jelenléte nem lehet ott a törvényszéken és a leveleket nem pécéltetheti meg; az ugyanis, a ki ezzel megvan bízva, legtöbbször egyházi személy szokott lenni. Ezenkívül ott lesznek az érsekek, püspökök és több más papi személy, és éppen azért nem illik, hogy a párbajt a törvényszéken rendeljék el.

4. §. Ennélfogva ebből és több más üdvös szempontból és helyes okokból az ítéletnek ez a neme örökre eltörendő, kivéve azokat az eseteket, a melyekben minden bizonyíték hiányzik; például ha egy egyedül levő ember egy szintén egyedül utazót, a nélkül hogy valaki látná, kifosztana, vagy ha az egyik a másiknak, a nélkül hogy valami tanu lenne jelen, kölcsönt adna, vagy valamit titokban mondana, és különben sem a fosztogatást, sem a hitelezést, sem pedig a mondott szavakat bizonyítani nem lehetne.

5. §. A mely esetekben el lehet ugyan az ilyen párbajt határozni, csak hogy nem a törvényszéken, hanem a királyi felség katonai curiájában; mert köztudomású dolog, hogy, mint előbb mondottuk, az ilyenfajta ítélet erre és nem a törvényszékre tartozik.

38. CZIKKELY.

A három vásáron való kikiáltások eltörlése. A kötelezést tárgyazó ügyeket az első nyolczados törvényszakon kell elítélni.

A három vásáron való kikiáltások, melyek különben is birtokok és birtokjogok, azonkívül levelek és okiratok felmutatása, valamint kötelezések dolgában is, meg más egyéb ügyekben szoktak előfordulni, szűnjenek meg és ezentul soha semmi időben se történjenek meg, hanem végképen enyészzenek el.

1. §. A kötelezésekre nézve pedig azt kell szabályul tartani: hogy ki mint kötelezte magát, a szerint kapjon a felperes az utolsó perbehívás után az első nyolczados törvényszéken törvényt és igazságot.⁽²⁾

39. CZIKKELY.

A kisebb conventek, különösen a szent júbi, szűnjenek meg.

A kisebb conventek (és különösen szent Jób egyházának conventje) a levelek kiadását hagyják jövőre abban, és ezeknek semmi erejük se legyen.⁽³⁾

40. CZIKKELY.

Évenként két nyolczados törvényszék tartandó, a melyeken két rendes bíró legyen jelen; és a bírósági leveleket a szükséghez és körülményekhez képest kell kirenni.

Ha csak valamely törvényes és fontos országos szükség nem jó közbe, minden évben mulhatatlanul két nyolczados törvényszéket kell tartani, tudniillik a szent György és a szent Mihály napjakat, akár az országban van a királyi felség, akár nincs.

1. §. Még pedig akképen, hogy ezek megtartásának első határideje vagy szaka az emlitett napokat követő huszadik napon azonnal megkezdődjék.

2. §. A melyeken a rendes bírák közül legalább is ketten legyenek jelen; ha pedig a többiek valamely sürgős szükség miatt jelen nem lehetnének, helyetteseiknek mégis ott kell lenniök.

3. §. Azok helyébe pedig, a kik nem jelen-

⁽¹⁾ V. ö. az 1486: XVIII. t. cz. szabályát.

⁽²⁾ V. ö. az 1439: XXXIII. és XXXIV. t. cz., az 1486: XVII. t. cz., az 1495: VII. t. cz. rendelkezéseit. A 36—38. czikkelyek tekintetében még Hk. II. R. 2. cz. 5. §.

⁽³⁾ V. ö. az 1486: LIX. t. cz., az 1498: XI. t. cz. és az 1723: XL. t. cz. rendelkezéseit.

non poterunt: regia majestas alios ex dominis praelatis, et baronibus substituere debeat.

§. 4. Sine tamen praefatorum duorum judicum ordinariorum praesentia, octava ipsae non debeant, neque possint celebrari.

§. 5. Durent autem celebrationes octavarum, secundum antiquam consuetudinem.

§. 6. Litera vero judiciales, de conservatorio, per magistros semper ad fortunam levari debeant.

ARTICULUS 41.

Octavae duae, in Transylvania et Sclavonia celebrentur.

Item, quod in Transylvania, et Sclavonia, similiter singulis annis, aliae duae octavae, videlicet: epiphaniarum domini et sancti Jacobi celebrentur.

§. 1. Et similiter, vigesima die⁽¹⁾ hujusmodi festivitatum inchoentur, et durent quousque necessarium videbitur.

ARTICULUS 42.

Judices regni ordinarii, qui sint? Et qui ad judicium intrare possint? Ac de custodia ostii domus judicariae.

Quia⁽²⁾ de judicibus ordinariis frequenter mentio fieri solet, et dubitatur, a plurimis qui sint, et intelligantur illi judices?

§. 1. Idcirco per expressum declaratur: Quod judices ordinarii sunt: palatinus imprimis, deinde iudex curiae, et postmodum secretarius cancellarius, si praesens fuerit: sin minus,⁽³⁾ locumtenens, hoc est: qui sigillum judiciale regiae majestatis pro tempore tenet.

§. 2. Appellantur autem judices ordinarii: quia quamlibet causam discutere, et ipsi soli, eorumque vices-gerentes ad sedem judicariam intrare, et etiam alios, si quos pro testimonio, aut alia re volent, advocare possunt.

§. 3. Isti autem subscripti, videlicet: magister tavernicorum, magnus seneschalcus, hantus Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae, et waywoda Transylvanus; ad sedem judicariam regiae majestatis non vocati venire non teneantur.

§. 4. Sed tamen ex quo sunt judices, et officiales iurati, si quando sponte intrare voluerint, sive regia majestas praesens sit,

sive non: admitti, et locum honorificum semper habere debebunt.

§. 5. Quorum etiam proto-notarii, et in judiciis vices-gerentes, similiter admitti debebunt:⁽⁴⁾ neminem tamen alium ad ipsam sedem judicariam, sine permissione, et annuentia praedictorum trium judicum ordinariorum, et proto-notariorum eorundem, vocare poterunt.

§. 6. Hoc tamen⁽⁵⁾ in expressum declarato: quod praefati judices ordinarii, et proto-notarii, etiam in absentia regiae majestatis, sine istis aliis, omnia judicia libere facere possunt.

§. 7. Ut autem judicia cum honestate, gravitateque, et maturitate, sine scilicet aliquo rumore, tumultu, strepitu, et turbatione celebrari possint; statutum est: quod fores domus judicariae semper per hominem palatinaleni, vel iudicis curiae regiae majestatis, teneantur, et custodiantur, illique solummodo, quos ille admisserit, et non alii, domum ipsam judicariam intrare praesumant.

ARTICULUS 43.

De capitulis, et conventibus, quales personae ad executiones emittantur? De juramento regii, et capituli hominum: poena falsae executionis, et hominis regii nolentis ad executionem ire: ac de nominibus commetaneorum conscribendis.

Item, quia executiones judiciarum deliberationum, in sede, per judices ordinarios fienda, more semper consueti, per regium, aut capitulorum, vel conventuum homines, fieri soleant.

§. 1. Ideo ad faciendum inquisitiones, admonitiones, evocationes, metarum reambulationes, revisiones, et communes inquisitiones, et quascunque statutiones, et alios quoslibet juridicos processus, cum hominibus, et testimoniis capitularibus, vel conventualibus fieri solitos, quae communiter fidedignitates vocantur: de capitulis, vel conventibus persona, seu homines simplices non admittantur. Sed de ipsis capitulis canonici ad minus, aut personae in beneficiis, et officiis constitutae: de conventibus vero: monachi conventuales, sacerdotes destinantur.

§. 2. Qui quidem pro hujusmodi testimoniis capitularibus, vel conventualibus deputati, priusquam ad faciendum aliquas posse-

(1) Az eredetiben a „die” szó után az értelemzavaró „de” szóeska áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben „Quia” helyett „Item quia” áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben „Sin minus” helyett „Sin autem” áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben a §-nak „debent” szöveg terjedő része hiányzik. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben a „tamen” szó hiányzik. (K. és Ó.)

hetnek meg, a királyi felség a főpap urak és bárók közül másokat köteles kirendelni.

4. §. Az előbb említett két rendes bíró nélkül azonban nem kell és nem is szabad e nyolczados törvényszékeket megtartani.

5. §. A nyolczados törvényszékek pedig tartásnak addig, a meddig régebben szoktak tartani.

6. §. A bírósági leveleket pedig az ítélőmestereknek mindenkor a körülményekhez képest kell a levéltárhól kivenniök.⁽¹⁾

41. CZIKKELV.

Az erdélyi részekben és Szlavoniában két nyolczados törvényszék tartandó.

Továbbá, hogy Erdélyben és Szlavoniában, hasonlóképen évenként, más két nyolczados törvényszéket kell tartani, tudniillik a Vizkereszt- és a szent Jakab napiakat.

1. §. És hasonlóképen ezeknek az ünnepeknek huszadnapján kezdődjenek és tartásnak addig, a meddig szükségesnek látszik.⁽²⁾

42. CZIKKELV.

Hogy kik az ország rendes bírái és kik mehetnek be a törvényszékre? továbbá a törvényszéki épület ajtajának őrzéséről.

Mivel a rendes bírákat gyakran szokták említeni és igen sokan kétségben vannak az iránt, hogy kik ezek a bírák és kiket kell ezalatt érteni?

1. §. Ennélfogva világosan kijelentjük, hogy a rendes bírák: első sorban a nádor, azután az országbíró és azután a titkos kancellár, ha jelen van, különben a helytartó, vagyis a kinél az idő szerint a királyi felség bírói pecsétje vagyon.

2. §. Ezeket pedig azért nevezik rendes bíráknak, mivel bármely ügyben ítéhetnek és egyedül ők meg helyettesük mehetnek be a törvényszékre és hívhatnak be másokat is, ha valakit bizonyosságtételre vagy más dolog miatt be akarnak hívni.

3. §. Az alábbkövetkezők pedig, tudniillik: a tárnokmester, a főseneschal, Dalmácia, Horvátország, Szlavonia bánja és az erdélyi vajda nem tartoznak hivatlanul a királyi felség törvényszékére menni.

4. §. Mindamellett azonban, mivel feleskett bírák és tisztek, ha valamikor önszántukból be akarnának menni, akár jelen van

a királyi felség, akár nincs, mindenkor be kell őket bocsátani és részökre tisztességes helyet kell engedni.

5. §. A kiknek ítélőmestereit és bírói helyetteseit is hasonlóképen be kell ereszteni. Azonban az említett három rendes bírónak és ezek ítélőmestereinek engedélye és beleegyezése nélkül mást senkit sem hívhatnak e törvényszékre.

6. §. Mindazonáltal határozottan kijelentvén azt, hogy az előbb megnevezett rendes bírák és ítélőmestereik a többiek nélkül, a királyi felség távollétében is mindenben szabadon ítéhetnek.

7. §. Hogy pedig a törvényszékeket tisztességgel, méltósággal és komolysággal, tudniillik minden lármá, zaj, zürzavar nélkül és háborítatlanul lehessen megtartani, határoztuk, hogy a nádornak és a királyi felség udvarbírájának az embere mindig a törvényszéki épület ajtaja előtt álljon és őrizze azt, s a törvényszék házába mások ne merjenek belépni, mint azok, a kiket ő beocsát.⁽³⁾

43. CZIKKELV.

Milyen személyeket kell a káptalanokból és conventekből a végrehajtásokra kiküldeni? a király és káptalan embereinek esküjéről, a család végrehajtásának és a végrehajtásra kimenni vonakodó királyi embernek a büntetéséről; s a határosok neveinek följegyzéséről.⁽⁴⁾

Továbbá, mivel a bírói határozatokat, a melyeket a rendes bírák a törvényszéken hoznak, a mindenkor követett szokás szerint, királyi, vagy káptalan avagy conventi kiküldöttek szokták végrehajtani:

1. §. Azért iktatások, megintések, perbehívások, határjárások, ügygyrevételek és közöstanuvallatások meg bármely más törvénykezési cselekvények eszközésére, melyek káptalani vagy conventi emberek és bizonyoságok közbe jöttével, — kiket közönségesen hiteles bizonyságoknak neveznek, — szoktak végbemenni, a káptalanokból és conventekből ne küldjenek ki egyszerű személyeket vagy embereket; hanem a káptalanokból legalább is kanonokat, vagy egyházi javadalmak és hivatalok birtokában levő személyeket; a conventekből pedig conventbeli szerzetes áldozatokat kell kirendelni.

2. §. És mielőtt az ilyen káptalani vagy conventi bizonyságul kiküldöttek a birtokba való iktatásoknak, határjárásoknak, birtokok

(1) V. ö. az 1486. III. t. cikket és az annak kapcsán idezett törvényeket. (0.)

(2) V. ö. az 1486. III. t. cz. 5. §-at és az ennek kapcsán idezett törvényezikelyeket. (0.)

(3) V. ö. az 1486. LXVIII. t. cz.

(4) V. ö. III. t. R. 86. II. R. 19—22., 39., 60., 65. cz. M.

sionarias statutiones, metarum reambulationes, revisiones possessionarias, et communes inquisitiones transmittantur, et procedant, jurare teneantur: quod⁽¹⁾ in eisdem factis, fideliter, et recte procedent, et veram relationem, seu fassionem facient.

§. 3. Homines autem regii, in præmissis procedentes, tempore reversionis eorum, ac fassionis, seu relationis coram ipsis capitulis, vel conventibus faciendæ, simile juramentum præstare debeantur.

§. 4. Quicumque autem contra suum juramentum, falsum processum, vel falsam relationem fecisse repertus fuerit: talis, tanquam falsarius, et perjurus, pœna amissionis beneficii sui, si quod habuerit, puniatur.

§. 5. Et insuper: sive beneficiatus, sive non beneficiatus existat, perpetuis carceribus nancipetur.

§. 6. Homo vero regius, si in præmissis possessionariis statutionibus, metarum reambulationibus, aut revisionibus, sinistre, vel false processerit: in facto perjurii, pœna capitis, ac amissionis omnium bonorum suorum convincatur.

§. 7. Quicumque vero nobilis per alium, seu alios quoscunque, mediantibus regiis, aut aliis consuetis literis, nomen suum continentibus, pro homine regio, cum testimonio alicujus capituli, vel conventus requisitus, onus hujusmodi processum assumere et exequi recusaverit: in birsagio consueti sex marcarum, ac expensis requirendis, per comitem parochialem indilata exigendis, convincatur eo facto.

§. 8. Statutiones vero possessionariæ, reambulationes, et revisiones, aliter fieri non debeant: nisi vicinis, et commetaneis hujusmodi possessionum inibi legitime convocatis.

§. 9. Et ut fraus, et dolus in talibus melius evitetur: nomina singulorum vicinorum, et commetaneorum, tempore præmissorum processuum illuc⁽²⁾ principaliter convenientium, in literis capitularibus, et conventualibus superinde emanandis, seriatim conscribantur.

ARTICULUS 44.

In conventibus quot persone sint, et quales? De potestate præpositi, vel abbatis in suos: et de modo extradandi literas ex conventibus.

Quia⁽³⁾ propter negligentiam præpositorum regularium, et abbatum, habentium sub se loca conventualia, sigillis testimonialibus utentia, plurimi errores, et scandala quam plurima in emanationibus literarum fieri contingunt.

§. 1. Eo præsertim: quod ipsi præpositi, et abbates, parum auctoritates in monachos suos sub se degentes, quantum ad conservationem sigilli, habere dignoscuntur, patiunturque non tot personas, quot merito nomine conventus uti possent, sed longe pauciores, sub se degere. Illi vero in dispendium regnicolarum, sigillis eorum libere utuntur.

§. 2. Ob hoc: ut alias prava abusus deinceps cesset, regnicolisque tutior præbeatur cautela, conclusum et ordinatum est: Quod de cætero ipsi præpositi regulares, et abbates sigilla testimonialia habentes, teneantur, et sint adstricti decem, vel octo personas religiosas, sacerdotes illius ordinis, vel ad minus septem, et non pauciores, in eorum monasterio tenere, et conservare, et una cum eisdem in emanationibus literarum solertem diligentiam adhibere.

§. 3. Utque iidem præpositi, et abbates liberius sua auctoritate frui possint, statutum est: quod amodo deinceps, prædicti monachi, vel fratres, cujuscunque ordinis, sigillis utentes, sub potestate, et auctoritate ipsorum præpositorum, et abbatum suorum fore intelligantur, eosque iidem præpositi, vel abbates, juxta eorum demerita castigandi habeant facultatem.

§. 4. Ita: ut si quid erroris in emanationibus quarumcunque literarum fieri contingat: extunc prior, et custos talis loci, pro tali errore, puniatur pœna prænotata.

§. 5. Ut autem omnis suspicio de cordibus dubitantium evellatur: placuit, ut nomina ipsorum fratrum, videlicet prioris, et custodis, in fine quarumlibet⁽⁴⁾ literarum, ante data earundem, serius conscribantur.

ARTICULUS 45.

In Romanam curiam, aut in præsentiam legati, vel nuntii apostolici, suo dioecesano neglecto: convenire aliquem in judicium non licet.

Quia⁽⁵⁾ nonnulli clerici, et alterius conditionis plerique homines, tam nobiles, quam et ignobiles, in curiam romanam, vel dum aliquis legatorum, summi pontificis in hoc regnum Hungariæ missus introiret, in ejus præsen-

(1) Az eredetiben «quod» helyett «ut» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «illuc» helyett «illaco» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «Quia» helyett «Item quia» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben hibásan «quorumlibet» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «Quia» helyett «Item quis» áll. (K. és Ó.)

szemügyrevételének és közös tanuvallatásoknak véghezvitelére kimennének és ezekben eljárának: esküdjének meg, hogy ezekben a dolgokban hiven és igazságosan fognak eljárni és igaz jelentést vagy vallomást fognak tenni.

3. §. Az előre bocsátottakban eljáró királyi emberek pedig akkor, a midőn visszatérnek és a káptalanok vagy conventek előtt vallomást vagy jelentést tesznek, hasonló esküt tartoznak tenni.

4. §. A kiről pedig kiderül, hogy esküje ellenére hamisan járt el vagy hamis jelentést tett, az olyan mint hamisító és hamis esküvő, ha javadalma van, ennek elvesztésével bünhődjék.

5. §. És ezenfelül, akár van javadalma, akár nincsen, örökös fogságra kerüljön.

6. §. Ha pedig az említett birtokba való iktatásokban, határjárásokban vagy szemügyrevételekben a királyi ember járna el törvénytelenül és hamisan: hamis eskü tényében, főbenjáró büntetésben és összes javainak elvesztésében kell őt elmarasztalni.

7. §. Ha pedig akármely nemes ember, a kit más valaki az ő nevét tartalmazó királyi vagy más szokásos levél útján valamely káptalan vagy convent biznysága mellé királyi emberül kört fel, az ilyen minőségben való eljárás terhét elvállalni és viselni vonakodnék: akkor legott a szokott hat márká birtágban és a megállapítandó költségekben kell őt elmarasztalni, a melyeket a vármegye ispánja haladéknélkül hajtsaon be.

8. §. A birtokba való iktatásoknak és szemügyrevételeknek pedig nem másképen, hanem, csakis az oda törvényesen egybehívott szomszédok és határosok jelenlétében kell végbe menniök.

9. §. És hogy az ilyen dolgokban a hamiságot és csalárdságot annál jobban ki lehessen kerülni, az azokról kiállítandó káptalani és conventi levelekbe az említett eljárások alkalmával egyenesen oda gyűlt egyes szomszédok és határosok neveit sor szerint be kell írni.⁽¹⁾

44. CZIKKEIX.

Hány személy legyen a conventekben és minők legyenek azok? A prépost és apát hatalma az ő alárendeltjei fölött és a conventi levelek kiadásának módja.

Mivel a szerzetes apátok és prépostok hanyagsága miatt, a kiknek hiteles pecsétekkel élő conventi helyek vannak alájuk rendelve, a levelek kibocsátása körül, igen sok hiba és számtalan botrány szokott előfordulni.

1. §. Főképen azért, mert az alattuk álló szerzetesekre a pecsét őrzését illetőleg tudvalevőleg, kevés befolyásuk van és eltűrik, hogy sokkal kevesebb személy legyen hatalmuk alatt, mint a hánynak méltán lehetne a convent névvel élnie, ezek pedig az országlakosok kárára pecséteiket szabadon használják:

2. §. Ennélfogva, hogy jövőre ez a különben rossz szokás megszűnjék és az országlakosok annál biztosabb oltalomban részesüljenek, végeztük és rendeltük, hogy ezután a hiteles pecsétekkel bíró szerzetes prépostok és apátok az illető rendből való tíz, vagy nyolcz vagy legalább hét és nem kevesebb szerzetes személyt, megannyi áldozárt, tartozzanak és legyenek kötelesek zardájukban alkalmazni és tartani, és a levelek kibocsátásában ezekkel együtt kellő gondosságot tanusítsanak.

3. §. És hogy e prépostok és apátok hatalmukat annál önállóban gyakorolhassák, határoztuk: hogy jövőre az említett, pecséttel élő, bármely rendből való szerzetesek vagy barátok prépostjaik és apátjaik hatalma és rendelkezése alatt állóknak tekintsék magukat és e prépostoknak és apátoknak joguk legyen őket érdemük szerint megbüntetni.

4. §. Akképen, hogy ha bármely levél kibocsátásában netán valami hiba történnék, akkor az ilyen hibáért az illető conventnek perjele és őre essék az említett büntetésbe.

5. §. Hogy pedig a kételkedők szívéből minden gyanu távol maradjon, határoztuk, hogy minden levél végére, annak keltezése előtt e barátoknak, tudniillik a perjelnek és őrnök a nevét annak rendje szerint be kell írni.⁽²⁾

45. CZIKKEIX.

Senkit sem szabad, megyés püspökének elkerülésével a római curia avagy az apostoli követ vagy kiküldött előtt perbe fogni.

Mivel ez ország lakosait, főképen az együgyüebbeket, némely papok és más rendű, úgy nemes mint nem nemes emberek közül is többen, holmi keresett, néha még patvaros ürügyek alatt is a római curia elébe, vagy a midőn

(1) V. ö. az 1435 (II.): VIII. és IX. t. cz., az 1486: X. és LXXVII. t. cz. rendelkezéseit.

(2) V. ö. az 1486: XI. és XII. t. cz., az 1498: XIV. t. cz., az 1723: XXXIX. t. cz. rendelkezéseit.

tiam⁽¹⁾ incolas hujus regni, præserti msimpliciores, exquisitis quibusdam occasi-
onibus, interdum etiam calumniosis, in curiam romanam, vel præsentiam
ipsius legati citare, et eos, lite mediante, magis ac magis urgendo, et ve-
xando, ad solutionem alicujus summæ compellere, sicque suam vitam crimi-
nose nonnunquam per fas, et nefas alere, et sustentare consueverunt.

§. 1. Propterea ut talium sceleratorum,⁽²⁾ lucro gaudentium illicitus quæstus,
et via calumniandi cesset imposterum; per barones, proceres, et communi-
tatem totius regni hujus, ordinatum est, et statutum.

§. 2. Quod deinceps, nullus omnino hominum quempiam ratione alicujus
negotii, in curiam Romanam, vel præsentiam cujusvis legati citare præsumat,
nisi primum coram suo ordinario diœcesano,⁽³⁾ archi-episcopo, vel episcopo,
aut ejus vicario in causam convenire, et cum eo juridice procedere, tandem-
que dum aliqua partium justitiam sibi vel denegatam, aut alias se indebite
gravari, et condemnari sentiret, causam hujusmodi in curiam Romanam, vel
præsentiam ipsius legati, per viam appellationis; et non aliter, provocare,
deducereque, et prosecui possit atque valeat.

§. 3. Contrarium autem facientes; debita pœna puniantur.

ARTICULUS 46.

*Causae ecclesiasticum forum concernentes. Vicarii ad mandatum judicis ordi-
narii, causas in curiam regiam, sub pœna amissionis beneficiorum transmittant.*

Præter⁽⁴⁾ factum testamenti, matrimonii, ter illas alias causas, quæ profanæ non
dotum, et rerum paraphernalium,⁽⁵⁾ ac jurium essent; in foro spirituali nulla causa trac-
tationis, perjurii, verberationis, et tetur, et e converso.

§. 1. Casu autem, quo aliquis judicium ecclesiasticorum, causam non ad
suum forum spectantem, coram se reciperet, et ad literas præceptorias, in
præsentiam judicis secularis non transmitteret; extunc talis judex ecclesia-
sticus, beneficio sit privatus, et regia majestas beneficium illius, alteri con-
ferre possit ipso facto.

§. 2. Judices autem ecclesiastici, in hoc casu intelligantur; vicarii, et
officiales prælatorum.

§. 3. Si autem judex secularis, causam aliquam per judicem ecclesiasti-
cum, in suam præsentiam transmissam, forum ecclesiasticum concernere
agnoverit; rursus in præsentiam ipsius judicis ecclesiastici, remittere debeat,
et teneatur.

ARTICULUS 47.

*Nona pars frugum, et vinorum, a colonis tam regis, quam reginæ (demptis civi-
tatibus muratis) nec non prælatorum, magnatum, nobilium pro usu dominorum
terrestrium exigatur.*

Præterea, ab omnibus jobagionibus nostris in quibuscumque villis nostris, majoribus,
regalibus, aratoribus, et vineas habentibus, et minoribus, quocumque nomine vocitatis,

(1) Az eredetiben «in ejus præsentiam» szavak hiányának. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben hibásan csak «scelera» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «diœcesano» helyett «diœcesario» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «Præter» előtt «Item quod» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «rerum paraphernalium» helyett «rerum perafernalium» áll. (K. és Ó.)

a pápának e Magyarországra küldött követe ide bejő, ennek elébe szokták idézni és őket per utján mind jobban s jobban nyomva s zaklatva valamely pénzösszeg fizetésére kényszerítik s ekképen néha minden megengedett s meg nem engedett módon bünyösen szokták éltüket tengetni és fentartani.

1. §. Ennélfogva, hogy jövőre az ilyen gonosz, nyereségvágyó embereknek meg nem engedett keresete és patvarkodó eljárása megszűnjék, a bárók, az előkelők és az egész ország közönsége azt rendelték és határozták:

2. §. Hogy ezentul egyáltalán senki se merjen valakit valamely ügyben a római curia vagy annak valamely követe elébe idézni, hanem ellenfelét előbb az ő illetékes megyés érseke vagy püspöke, avagy ennek helyettese előtt perelje be s itt járjon el ellene törvényes uton; és ha aztán valamely fél látná, hogy vagy megtagadták neki az igazságszolgáltatást, vagy hogy különben igazságtalanul terhelték és marasztalták el, akkor álljon szabadságában és hatalmában ezt az ügyet felebbezés útján, és nem másképen, a római curia vagy követe elébe vinni és terjeszteni és ott tovább folytatni.

3. §. A kik ennek ellenére cselekszenek, azok méltóan bűnhődjenek.⁽¹⁾

46. CZIKKEIX.

Az egyházi törvényszékre tartozó ügyek. A szentszéki helyettesek az ügyeket a rendes bíró parancsára, javadalmaik elvesztésének terhe alatt a királyi curiára küldjék fel.⁽¹⁾

A szentszéken a végrendelet, házasság, hit- és fosztogatásának dolgai és egyéb nem bűnek és jegyajándékok meg leánygyedjogok, világi termésmészeti ügyeken kívül semmi más a papi személyek és asszonyok megverésének ügyet se tárgyaljanak, és megfordítva.

1. §. Abban az esetben pedig, a mikor valamely egyházi bíró az ő elbirálása alá nem tartozó ügyet fogadna el és azt parancslevelre a világi bíró elébe át nem küldené: az ilyen egyházi bíró essék el javadalmától és a királyi felségnek szabadságában álljon annak javadalmát legott másnak adományoznia.⁽²⁾

2. §. Az egyházi bírák alatt pedig e helyütt a főpapok helyetteseit és tiszteit kell érteni.

3. §. Ha pedig a világi bíró meggyőződik arról, hogy az az ügy, melyet az egyházi bíró ő elébe küldött, az egyházi bíróságra tartozik, köteles legyen és tartozék azt ismét az illő egyházi bíró elébe visszaküldeni.

47. CZIKKEIX.

Mind a király, mind a királynő jobbágyaitól (kivéve a köfallat kerített városokat), valamint a főpapok, mánások és nemesek jobbágyaitól is a gabonanemű és bor kilenczed részét a földesurak javára be kell hajtani.

Ezenkívül az összes, bármilyen néven nevezendő, gekben levő minden szántóvető és szőlőbirtónagyobb és kisebb királyi és királynői közsekkos királyi jobbágunktól, (kivéve a köfallat

(1) V. ö. az 1486: XLIV. és XLV. t. cz., az 1495: X. t. cz., az 1498: LXIII. t. cz. E törvény jelenleg kizáróan az egyházi belső bíráskodás szempontjából hatályos, mert világi ügyekben az egyházi bíróságoknak nincs már hatáskörük: 1868: LIV. t. cz. 22. §.; 1894: XXXI. t. cz. 136. §.

(2) V. ö. Kálmán II. k. 14. feje., az 1405 (I.): XIV. t. czikk. az 1405 (II.): XII. t. cz., az 1458: IX. t. czikk. az 1462: III. t. cz., az 1463: XVII. t. cz., az 1471: XVII. t. cz., az 1481: XVII. t. cz., az 1495: LX., LXI. és LXII. t. cz., az 1500: XXXIII. és XXXV. t. cz., az 1504: XXV. t. cz. rendelkezéseit. Noha a törvény 1 §-ának hatályát későbbi törvény le nem rontotta: érvényben léte kétes. Legalább az 1894: XXXI. t. cz. 137. §-ának végrehajtásakor, midőn alkalom nyílt a fenti törvény érvényesítésére, nem alkalmazták. V. ö. még 1868: LIV. t. cz. 558. §.

ac reginalibus, constitutis (exceptis civitatibus muratis) nonam partem omnium frugum suarum, et vinorum, exigi faciemus: et domina regina exigi faciet.

§. 1. Ac prædicti barones, et nobiles, similiter ab omnibus aratoribus, jobagionibus, et vineas habentibus, in quibuscumque possessionibus ipsorum existentibus, nonam partem omnium frugum suarum, et vinorum suorum, aut «akones» consuetos, pro ipsorum usibus exigant, et recipiant.

ARTICULUS 48.

Ecclesiasticæ personæ, nonam, et decimam in bonis suis exigant.

Prælati quoque,⁽¹⁾ et viri ecclesiastici, jobagiones habentes, primo decimas, et post hæc similiter nonam partem omnium frugum suarum, et vinorum ipsorum exigant.

§. 1. Et, si qui in exactione prædicta secus fecerint, ex tunc in talium rebellium, et præsentem nostram ordinationem alternantium possessionibus, comes, vel vicecomes, nomine nostro regio, huiusmodi nonam partem ipsarum frugum, et vinorum, exigi facere teneatur, sine diminutione, et relaxatione aliquali: ut per hoc, honor noster augeatur, et ipsi regnicolæ nostri nobis fidelius possint famulari.

ARTICULUS 49.

Nonam partem solvant domino terrestri, etiam coloni in terris aliorum vineas habentes, aut fruges seminantes: aliquin hæreditates amittant.

Et quod omnium, et singulorum jobagiones, tam videlicet regales, quam et reginales, seu dominorum prælatorum, baronum, et nobilium, qui in terris aliorum dominorum vineas haberent, vel ararent, modo simili, nonam partem ipsorum vinorum, et frugum, akones consuetos, cum muneribus solitis, domino terrestri dare, et persolvere debeant, et teneantur.

§. 1. Ubi vero aliqui huiusmodi solutionem non facerent, vel facere negligerent quovis modo: extunc hæreditates illæ, de quibus eandem solutionem facere tenerentur, eidem domino terrestri perpetue remaneant ipso facto.

§. 2. Isto tamen declarato: quod si populorum regalium, vel reginalium, aut aliorum quorumcumque aliqui,⁽²⁾ super huius-

modi nonis, vel akonibus libertates habere conquirerentur, inter tales, et dominum terrestrem, per iudices ordinarios regni, in primis octavis iudicium, et iustitia administraretur.

ARTICULUS 50.

Nobiles, decimas ex propriis terris non solvant

Item, quod nobiles, tam jobagiones habentes, quam non habentes, de terris propriis decimas dare non teneantur: antiqua eorum libertate requirente.

ARTICULUS 51.

De novo iudicio, revocatione procuratoris, ac inhibitione: et cum his quomodo procedendum?

Item, solent nonnulli regnicolæ, in eorum causis contra sese, potissimum in facto possessionario motis: servatis, petransitisque legitimorum terminorum, et litium processibus, literarum tandem, ac aliorum cunctorum probabiliū documentorum, hinc inde, pro finali conclusionē huiusmodi negotii, productionibus factis, in ultimo ejusdem termino, dum etiam iudices ordinarii sedis iudiciarie regni, magistrique proto-notarii, et iurati ejusdem sedis assessores, suam tulissent sententiam: earundemque partium altera, se in huiusmodi causa deficere, et succumbere agnosceret, ac litera adjudicatoriæ exinde, vel jam emanata, et extradata existissent, aut post latam, et pronunciatam sententiam extradari deberent: procuratores eorum revocare, et causam condescendi facere velle: aut novum iudicium impetrare, vigore cuius partem alteram ab executione literarum adjudicatoriarum sæpius prohiberent, ut sic eorum iustis iuribus privarentur.

§. 1. Propterea statutum est: ut amodo imposterum huiusmodi causantibus,⁽⁴⁾ non nisi lite pendente, et causa nondum decisa, procuratores eorum revocare, et causam condescendi facere possint.

§. 2. Novum autem iudicium impetrent semper, si voluerint. Verumtamen ejus vigore, partem alteram ab executione latæ sententiæ, literarumque adjudicatoriarum superinde emanandarum extractione, et extradatione, iudices ordinarios, vel eorum proto-notarios nequaquam valeant inhibere.

(1) Az eredetiben «Prælati quoque» helyett «Prælatique» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «aliqui» hiányzik. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «se» helyett «allegan» áll. (K. és Ó.)

(4) «Causantibus» helyett helyesb «causantes». (Ó.)

kerített városokat) minden gabonatermesük és boruk kilenczedrészét be fogjuk szedetni és a királyasszony is be fogja szedetni.

1. §. És a fentemlített bárók és nemesek bármely birtokaikon levő minden szántóvető és szőlőbirtokos jobbágyuktól ezek minden terményének és borának kilenczedrészét, vagy a szokott okokat a maguk szükségére, hasonlóképen hajtás és szedik be.⁽¹⁾

48. CZIKKELY.

Az egyházi személyek szedik be fekvő-jözságaikon a tizedet és a kilenczedet.

A főpapok és egyházi férfiak is, kiknek jobbágyságok vannak, előbb ezek minden gabona termésének és borának tizedét és aztán hasonlóképen annak kilenczedrészét szedik be.

1. És a kik az előbb mondtak beszédese tekintetében másként járnak el, az olyan ellenszegülőeknek és jelen rendeletünket megszegőknek birtokain, királyi nevünkben az ispán vagy alispán tartozzék a gabonatermes és bor kilenczedét minden lejjebb szállítás és engedés nélkül beszédni, hogy ez által méltóságunk gyaporodjék és az országlakosok nekünk annál hűségesebben szolgálhassanak.⁽²⁾

49. CZIKKELY.

Azok a jobbágyságok is fizessenek a földes-urnak kilenczedet, a kik mások földén bírnak szőlőkkel vagy vetnek gabonát, különben örökségüket veszíték el.

És hogy mindenkinek, tudniillik úgy a királynak mint a királynőnek, vagy főpapoknak, báróknak és nemeseknek jobbágyságai, a kik más urak földén bírnak szőlővel vagy ott szántanak, hasonlóképen kötelesek legyenek és tartozzanak a földes urnak boruk és gabonájuk kilenczedrészét, a szokásos akókat, a szokott adókkal együtt megadni és megfizetni.

1. §. Hogyha pedig e fizetést nem teljesítienék vagy annak teljesítését bármely módon elmulasztanák, akkor azok az örökségek, a melyek után a fizetést teljesíteniök kellene, legott örök időkre a földes úrra szálljanak.

2. §. Kijelentvén mindazonáltal azt: hogy ha a király vagy a királynő vagy bármely mások népei közül némelyek panaszt emelnének, hogy az ilyen kilenczedre vagy akókra

nézve szabadságot élveznek, ezek között és a földes úr közt az ország rendes birái az első nyolczados törvényszakon törvényt és igazságot szolgáltatassanak.⁽³⁾

50. CZIKKELY.

A nemesek saját földjeik után ne fizessenek tizedet.

Továbbá, hogy a nemesek, akár vannak jobbágyságai, akár nincsenek, saját földjeik után nem tartoznak dézsmát fizetni, régi szabadságuk így tartván.⁽⁴⁾

51. CZIKKELY.

A perujtásról, az ügyvédszó visszavonásáról és az eltiltásról. És hogy miképen kell ezekre nézve eljárni.

Továbbá szokásba vették némely ország-lakosok, hogy az ellenük, kiváltképen birtok dolgában indított perekben, akkor akarják ügyvédek szóváltásait visszavonni és perüket leszállítani, vagy perujtást, melynek erejével az ellenfelet az ítélőlevél végrehajtásától gyakran eltiltanák, akkor kérnek, niután a törvényes határidők és perfolyamok megvoltak és lejártak és azután az ilyen dolog végeldöntése czéljából a leveleknek és az összes egyéb bizonyító okiratoknak bemutatása mindkét részről megtörtént, a per utolsó szakában, midőn az ország törvényszékének rendes birái és ítélőmesterei és ugyanazon törvényszék hites birái ítéletüket is meghozták, és az egyik fél észreveszi, hogy abban az ügyben veszteséssel lesz vagy el fog bukni s az ítélőlevelet erre nézve már vagy elkészítették és kiadták, vagy az ítélet meghozatala és kihirdetése után ki kellene adni, hogy így azokat igaz jogaikból kiforgassák.

1. §. Ennélfogva elhatároztuk, hogy az ilyen peresek ennekutána ügyvédek szóváltásait csak addig vonhassák vissza és a pert csak addig szállíthassák le, a míg a per függőben van és az ügyben még nem döntöttek.

2. §. Perujtást pedig, a mikor akarják, mindenkor kérjenek; mindazonáltal az ellenfelet annak erejével a hozott ítélet végrehajtásától és az eziránt kelt ítélőlevél kivételétől, vagy a rendes birákat vagy ítélőmestereiket ezeknek kiadásától semmiképen el ne tilthassák.

(1) V. ö. Szt. István II. k. 32. fejl., Kálmán II. k. 5. fejl., az 1351: VI. t. cz., alább e decr. 49. cz., az 1498: XLI. t. cz., az 1500: XXIX. t. cz., az 1514: XVIII. t. cz. rendelkezései.

(2) V. ö. az előző 47. cikkelyt, továbbá az 1351: VI. t. cz., az 1498: XLIV. t. cz. és az 1514: XVIII. t. cikkelt.

(3) V. ö. fönn e decr. 47. és alább (551. l.) ugyanennek 104. cikkelyét, az 1514: XVIII. t. cz. és az 1655: XLVIII. t. cz. rendelkezései.

(4) V. ö. az 1439: XXVIII. t. cz., az 1500: XV. t. cz., az 1655: XLVIII. t. cz. rendelkezései.

§. 3. Imo et ipsa pars triumphans, hujusmodi literas adjudicatorias, non obstantibus ipsis literis novi iudicii sic impetratis, debita executioni demandari facere: pars denique ipsum novum iudicium impetrans, habita executione dicta late sententiæ suam causam, vigore ipsius novi iudicii, dum voluerit, executione⁽¹⁾ demandare, et idem prosequi possit.

§. 4. Casu vero, quo altera partium, sive ratione iurium possessionariorum, sive aliorum quorumcunque negotiorum, per non venientiam, eo quod fortasse certis suis negotiis præpedita comparere nequiret, sententialiter quoquo modo convinceretur, extunc talis pars, sic per non venientiam convicta, et novum iudicium impetrare: et tam iudices ordinarios, ac proto-notarios eorundem, ab extraditione literarum adjudicatoriarum sententialium: quam et partem adversam² ab extractione, et executione earundem literarum, semper, dum voluerit, et petierit, inhibere valeat, atque possit.

ARTICULUS 52.

Novi iudicii causæ, in primis octavis discutiantur.

Item, quod omnes causæ, in quibus per regiam majestatem nova iudicia impetrata fuerint: in primis octavis, ante omnes alias causas leventur, et iudicentur.

ARTICULUS 53.

In comitatibus iudicia, non per electos, ac juratos nobiles fiunt, sed per comites, vice comites, et iudices nobilium: executiones vero per regios, et capitulorum homines.

Cæterum, licet in generali novo decreto, ante obitum serenissimi principis, dicti condam domini Mathie regis, per ipsum dominum Mathiam regem, ac universos dominos prælatos, barones, et regni nobiles, ordinatum fuerit, ut in singulis comitatibus regni, ex nobilibus potioribus certi iurati eligerentur, qui in sedibus iudiciariis talium omnium comitatum, iudicia facere, nec non inquisiti-

ones, evocationes, admonitiones,⁽²⁾ statutiones, metarum reambulationes, et alias cunctas iudiciarias executiones perficere, et peragere deberent.

§. 1. Tamen quia hoc, et id⁽³⁾ ipsis regnicolis admodum onerosum esse visum est, ex eo: quod ipsi ad easdem sedes iudiciarias dictorum comitatum, in præsentiam annotatorum juratorum electorum, pro habendo causantium iudicio, singulis tredecim, aut quindecim diebus accedere, et iudicare⁽⁴⁾ cogerentur. Pro eo etiam, quod cum ipsi hujusmodi juratos electos, ad aliquas executiones faciendas educerent, multis exhibere fatigis,⁽⁵⁾ et expensis plurimum gravarentur.

§. 2. Propterea conclusum est: ut de cætero, electio, seu officium talium juratorum electorum nobilium cesset, et omnino aboleatur: sed comes, aut vice-comes, et iudices nobilium comitatum regni, in ipsis sedibus iudiciariis, iudicia administrare, alias etiam executiones, sive iudiciarias commissiones, puta: inquisitiones, evocationes, statutiones, admonitiones,⁽⁶⁾ metarum reambulationes, et alios quoslibet juridicos processus, homines regii, cum testimoniis capitulorum, aut conventuum, juxta morem, et ritum, ante prædictum novum ultimum decretum præfati condam domini Mathie regis, in talibus observatum, exequi, perficereque, et celebrare debeant, et teneantur.

ARTICULUS 54.

Causæ iurium possessionariorum, semotis dilationibus, in quatuor octavis terminentur.

Quia finalis causarum decisio, potissimum vero in facto iudicio possessionario intentato, hinc inde per varios terminos, variasque dilationes in longum serpere consuevit, adeo: ut interdum vix in una hominis ætate finaliter determinari potest: propter quod partes labore, et expensis vehementer gravantur, ut nonnunquam ad extremam inopiam devenire cogantur.

§. 1. Quamobrem conclusum est: ut amodo, universæ causæ, etiam in facto possessionum, et iudicio possessionario intentato, coram quovis iudice deinceps movendæ, absque omni prorogatione, et dilatione,

(1) «Executiones» helyett «executioni» olvasandó. (Ó.)

(2) Az eredetiben «admonitiones» helyett «amonitiones» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben az «id» hiányzik. (K. és Ó.)

(4) «Iudicare» helyébe «juri stare» teendő.

(5) Az eredetiben «fatigis» helyett «fatigis» áll. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «admonitiones» helyett «amonitiones» áll. (K. és Ó.)

3. §. Sőt inkább a győztes félnek hatalmában és szabadságában álljon, hogy az ilyen ítélet levelet a kieszközölt perujtató levél ellenére is kellőképen végrehajtsa, aztán meg a perujtást nyerő félnek, hogy a mondott ítélet végrehatásának megtörténte után ügyét ama perujtás erejénél fogva, a mikor akarja, foganatosítsa és folytassa.

4. §. Abban az esetben pedig, midőn valamelyik felet akár birtokjogokra, akár más bármiféle dologra nézve, meg nem jelenése miatt, azért, mert talán bizonyos ügyei gátolták abban, hogy megjelenhessen, akármely módon ítéletileg elmarasztalták, akkor az ilyen félnek, kit ekképen meg nem jelenése miatt elmarasztaltak, hatalmában és szabadságában álljon, mind perujtást kérni, mind pedig a rendes bírakat és ítélmestereiket az odaitélt és ítéletlevelek kiadásától és az ellenfelet e levelek kivételétől és végrehajtásától, a mikor akarja és kívánja, mindenkor elűltani.⁽¹⁾

52. CZIKKELY.

A megújított peres ügyeket az első törvényszakon kell elintézni.⁽²⁾

Továbbá, hogy mindazokat a pereket, melyekben a királyi felség perujtásokat engedett meg, az első nyolczados törvényszakon, minden más pert megelőzőleg kell felvenni és elítélni.

53. CZIKKELY.

A vármegyékben ne választott és esküdt nemesek, hanem az ispánok, alispánok és szolgabírák ítéljenek a végrehajtásokban pedig királyi és káptalani emberek járjanak el.

Továbbá, ámbár a fenséges fejedelemnek, az említett néhai Mátyás király úrnak halála előtt kelt közönséges új végzeményben, ugyan az a Mátyás király úr és az összes főpapok, bárók meg az ország nemesei elrendelték,⁽³⁾ hogy az ország mindenik megyéjében a tehetősebb nemesek közül bizonyos számú esküdteket kell kiválasztani, a kik minden illető megyében bíraskodni, továbbá a tanuvallatásokat, perbehívásokat, megintéseket, iktatásokat, ha-

tárjárásokat és minden egyéb bírói végrehajtást eszközölni és végezni tartoznak.

1. §. Mindazonáltal, minthogy ezt az országlakosokra nézve szerfölött terhesnek találtuk, azért, mert, hogy peresügyekben ítéletet nyerjenek, minden tizenhárom vagy tizenöt nap alatt kénytelenek voltak a mondott vármegyék törvényszékén az említett esküdtek előtt megjelenni s törvényt állani; valamint azért is, mert a midőn ezeket a választott esküdteket valamely végrehajtás teljesítése végett kivitték, e miatt legtöbbnyire sok fáradsággal és kiadással voltak terhelve:

2. §. Ennélfogva végeztük, hogy ennekutána az ilyen választás, vagy az ilyen választott esküdt nemesek tisztsége maradjon abban és egyáltalán szűnjék meg: hanem a törvényszékeken az ország vármegyéinek ispánjai vagy alispánjai és szolgabírái szolgáltatassanak igazságot, a többi végrehajtásokat vagy bírói meghagyásokat pedig, úgy mint: a tanuvallatásokat, perbehívásokat, iktatásokat, határjárásokat és bármely más bírói cselekvényeket, azon a módon és abban a rendben, melyet az említett néhai Mátyás király úrnak előbb érintett utolsó új decretuma előli követtek, legyenek kötelesek és tartozzanak teljesíteni, végezni és eszközölni.⁽⁴⁾

54. CZIKKELY.

A birtokjogokat tárgyazó pereket, halasztások kizárásával, négy nyolczados törvényszakon kell befejezni.

Mivel a peres ügyeknek, főképen pedig a birtok megítélése iránt indítottaknak végleges eldöntése az azokban engedett különböző határidők és különböző halasztások következtében sokáig szokott elhúzódni, elannyira, hogy azt néha egy egész emberöltő alatt is alig lehet véglegesen befejezni, a mi miatt a felek súlyosan vannak munkával és költséggel terhelve, úgy hogy nem ritkán véginségre kénytelenek jutni:

1. §. Ennélfogva határoztuk, hogy jövőre az összes peres ügyeket, a birtokok és ezek megítélésének dolgát illetőket is, bármely bíró előli is fogják azokat ezután megindítani, minden halasztás és elodázás nélkül és min-

⁽¹⁾ V. ö. Hk. II. R. 38., 39., 75., 77., 79., 80. és 81. cz., III. R. 6. és 11. cz., az 1500: XV. t. czikk. az 1504: XI. t. cz., az 1550: LV. t. cz., 1563: XLI. t. cz., 1609: XXIX. t. cz., 1613: XXVI. t. czikk. 1635: XVII. t. cz., 1647: CXVII. t. cz., 1655: LIII. t. cz., 1659: CXXVI. t. cz., 1713: XLVIII. t. czikk. 1723: XXXIII. t. cz., az 1729: XXXIX. t. cz. szabályait. L. még *Kironich* c. 4. q. 9., c. 6. q. 19., c. 8. q. 14., 15., 17., 18. M.

⁽²⁾ V. ö. Hk. I. R. 18. cz.: 1723: XI. III. t. cz.

⁽³⁾ V. ö. az 1486: VIII. t. cz.

⁽⁴⁾ V. ö. fonn a 307. lapon a 43. cikkelyt és jegyzetét, továbbá az 1351: XXII. és az 1435 (II.): VIII. és X. t. cz. rendelkezéseit. L. még Hk. II. R. 19. cz. 2. §., 21. cz.; alább a jelen decretum 75. cikkelyét, továbbá 1613: XXIII. t. cz., 1647: XCIII. t. cz., 1649: XX. és XXIII. t. cz. M.

semotaque omni exceptione, in quatuor octavis finaliter determinentur:

§. 2. Ita videlicet: quod pars in causam attracta, ad exhibenda jura sua, quibus se defendere voluerit, ultiores octavas, etiam cum onere, habere nullo modo valeat: sed in ipsis quatuor octavis, omni ulteriori processu juridico semoto, sua privilegia exhibere teneatur.

§. 3. Ex quo autem universae causae, in facto, et iudicio possessionario movendae, sic, ut praemittitur, in quatuor terminis⁽¹⁾ finaliter terminari debent: idcirco amplius ordinatum est: quod evocationes cum insinuatione, quae super factis potentiariis, damnorum illationibus, aliisque nocumentis, et injuriis fiunt, in primis octavis post evocationem factam celebrandis, terminentur.

§. 4. Si vero in facto potentiario⁽²⁾ fuerint, et maxime si iurium, et literalium instrumentorum ablationem necessariam requirere dignoscerentur: usque ad octavas secundas, sed non amplius, pro hujuscemodi privilegiorum productione, differri possint, et valeant.

§. 5. Evocationes vero cum insinuatione, in quibuscunque factis, sub sigillo omnium iudicum ordinariorum, tam scilicet regiorum, quam palatinalium, et iudicis curiae, atque etiam banorum Dalmatiae, Croatiae, et⁽³⁾ Slavoniae, ac wayvodae Transylvani, libere dari, et emanari valeant.

ARTICULUS 55.

Causae, minoris potentiae factum tangentes.

In⁽⁴⁾ causis ratione illationis damnorum, ceterorum nocumentorum, et injuriarum, ac actuum potentiariarum minorum, motis: etiamsi patratore ore suo proprio coram suo iudice confiteretur, nemo deinceps in facto potentiae, sed solum in solutione hujusmodi damnorum illatorum, et expensis actoris, eidem tantummodo persolvendis: insuper pro praemissis actibus potentiariis, in viginti quinque marcis gravis ponderis, centum florenos auri facientibus, inter iudicem, et actorem aequaliter dividendis, convincatur, et per iudicem ad solutionem statim compellatur.

ARTICULUS 56.

In causis majoris potentiae, procedendi modus.

In causis vero majoribus, scilicet: ratione invasionis domorum nobilium, sine justa causa: occupationis possessionum, et pertinentiarum earundem: detentionis nobilium, sine justa causa: verberationis, et vulnerationis, ac interemptionis nobilium, motis, in his taliter iudex procedere habebit.

§. 1. Quod si actor pro sui parte inquisitionem, modo et ordine supra notato, reportaverit, in ampliore rei verificationem, si partes voluerint, causam ipsam ad communem inquisitionem decernat.

§. 2. Si vero reus, ipsam communem⁽⁵⁾ inquisitionem acceptare recusabit: extunc actor pro majori verificatione actionis suae, juxta regni consuetudinem hactenus in hac parte observatam, ad caput illius adversarii jurare habebit.

§. 3. Ita tamen: si adversarius ille, sive in causam attractus, in eodem comitatu, ubi mala sunt patrata, et commissae⁽⁶⁾ propriam, personalemque, et continuam facit residentiam.

§. 4. Ubi autem talis in causam attractus in aliis provinciis seu partibus regni, personaliter facit residentiam, ac in ejus absentia hujusmodi mala patrata sunt, et commissae: tunc juxta contenta literarum inquisitoriarum, propter suam innocentiam, se juramento expurgabit.

§. 5. Ex parte denique familiarium, et suorum jobagionum, vigore praescripti articuli, fiat iudicium, et justitia, lege regni requirente.

ARTICULUS 57.

Repulsionum poena.

Item, quia tempore attestationis, communis inquisitionis, oculatae revisionis, restitutionis, et restatutionis⁽⁷⁾ nec non aestimationis iurium possessionariorum, per partem convictam, nonnunquam repulsiones in contemptum iudicii, et justitiae, fieri solitae sunt: pro quibus, prima vice in una marca auri, secunda vero, in duabus, id facientes convincantur.

§. 1. Quare, ut hujusmodi violentorum,

(1) Az eredetiben «a terminis» után «sive octavis» szavak állanak. (K. és Ó.)

(2) «Potentiario» helyett «possessionario» teendő, a mint ez az előbbi §-szal való egybevetésből szükségképp következik, s az 1486: VI. t. cz. 2. §-ából is kitetszik. (Ó.)

(3) Az eredetiben az «et» szó hiányzik. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «In» előtt «Item» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «communem» hiányzik. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «et commissae» szavak hiányzanak. (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben «restatutionis» helyett «restitutionis» áll. (K. és Ó.)

den kifogás mellőzésével, négy nyolczados törvényszakon végképen be kell fejezni.

2. §. Akképen tudniillik: hogy az alperes az ő jogainak előmutatása czéljából, a melyekkel magát védelmezni akarja, további nyolczados határidőt semmi szín alatt, még leher fizetés mellett, se kaphasson, hanem tartozik a maga kiváltságseleveleit e négy törvényszak alatt, minden további bírói eljárás kizárásával, előmutatni.

3. §. Minthogy pedig az előrebocsátottak szerint a birtokok és ezek megítélése iránt indítandó peres ügyeket négy törvényszak alatt kell véglegesen befejezni: ezért rendeltük továbbá: hogy az értesítő perbehívásokat, melyek hatalmaskodások, kártételek és egyéb bántalmak meg jogsértések tárgyában történnék, a perbehívás megtörténte után tartandó első nyolczados törvényszakon kell elintézni.

4. §. Ha pedig a birtok dolgában történtek és főképen, ha jogok és okiratok felmutatását teszik mulhatalanul szükségessé, e kiváltságsevelek felmutatása végett a második törvényszakig el szabad és el lehet azokat halasztani, de azontul nem.

5. §. Az értesítő perbehívásokat pedig, bármely ügyekben, minden rendes bírónak, tudniillik úgy a királynak, mint a nádornak és udvarbírónak, valamint Dalmácia, Horvátország és Szlavonia bánjának, meg az erdélyi vajdának pecsétje alatt is legyen szabad kiadni és kibocsátani.(1)

55. CZIKKELY.

A kisebb hatalmaskodást tárgyzzó ügyek.

A kártételek, egyéb bántalmak és sérelmek, valamint a kisebb hatalmaskodások miatt indított perekben, még ha a tettes saját szájával tenne is az ő bírája előtt vallomást, ezen túl hatalmaskodásban senkit se marasztaljanak, hanem csak az ilyen módon okozott károknak és a felperes költségeinek megtérítésében, ezen felül az előre bocsátott hatalmaskodásokért marasztalják el a bíró és a panaszló között egyaránt megosztandó huszonöt nehéz girában, a mely száz forintot teszen és a bíró szorítsa az illetőt azonnal ennek a lefizetésére.(2)

56. CZIKKELY.

A nagyobb hatalmaskodási ügyekben való eljárás módja.(3)

A nagyobb peres ügyekben pedig, a melyeket tudniillik a nemesei házaiknak igaz ok nélkül való megrohanása, birtokaiknak és ezek tartozékainak elfoglalása, a nemeknek igaz ok nélkül való letartóztatása, a nemeknek megverése, megsebesítése és megölése miatt a bíró ekképen tartozik eljárni:

1. §. Hogy ha a felperes a fentebb megírt módon és renddel a maga részéről tanuvallatást mutat föl, a dolognak bővebb igazolása végett azt a peres ügyet, ha a peres felek úgy akarják, közös tanuvallatásra bocsássa.

2. §. Ha pedig az alperes a tanuvallatást elfogadni vonakodnék, akkor az országnak e részben eddig megtartott szokása szerint, a felperes keresetének nagyobb igazolása végett, az ellenfél fejére esküdjék.

3. §. De csak akkor, ha az ellenfélnek vagyis az alperesnek, abban a vármegyében, a hol a vétségeket elkövették, saját személyes és állandó otlakása van.

4. §. Ha pedig az ilyen alperesnek személyes lakása az ország más vidékén vagy részében van és az ilyen vétségeket az ő távollétében követték el és vitték véghez, akkor a tanuvallatási levelek tartalmához képest ártatlansága felől esküvel tisztázza magát.

5. §. Végre, azt kívánván az ország törvénye: az ő cselédei és jobbágysai részéről a jelen cikkely erejénél fogva törvényt és igazságot tegyen.

57. CZIKKELY.

A visszaüzés büntetéséről.(4)

Továbbá, mivel a tanuskodás, közös tanuvallatás, szemügyrevétel, iktatás és visszaiktatás, valamint a birtokjogok becslése alkalmával a vesztes fél, a bíróság és igazság megvetésével néha visszaüzéseket szokott használni, a melyekért a visszaüzőket első ízben egy, második ízben pedig két arany girában marasztalják el:

1. §. Miért is, emez erőszakoskodók és

(1) V. ő. az 1486: IV., VI. és XIX. t. cz., rendelkezéseit.

(2) V. ő. a Hk. II. R. 67. cz. Régibb jogunkban általában kisebb hatalmaskodás alatt minden jogtalan, erőszakos cselekményt értettek, a mely nem tartozott a Hk. I. R. 14. czimében felsorolt esetek közé. L. *Frank* «A közigazság törvénye Magyarhonban» I. k. 724—741. l. *Márkus.*

(3) V. ő. 1486: XV. t. cz. a nagyobb hatalmaskodás eseteiről. L. még alább (525. l.) jelen decretum 70. cikkelyét, továbbá 1485: IV. és IX. t. cz., 1504: IV. t. cz., 1723: VII. és X. t. cz., valamint Hk. I. R. 14. cz., II. R. 67. és 73. cz. *Márkus.*

(4) V. ő. az 1486: XVI. t. cz., az 1500: XIX. t. cz., az 1504: IV. t. cz., az 1723: X. t. cz., az 1729: XXXIII. t. cikkelyt, a Hk. II. R. 73—76. czimeit, valamint *Kitonich* c. 5. q. 17., 18., 20., c. 11. q. 1. *Márkus.*

et juris, justitiarumque perturbatorum temeritas, debito remedio compescatur, statutum est: quod quicumque imposterum, cujuscunque status, conditionis, et gradus existat, qualitercunque, et in quacunque causa, etiam sententia capitalis, id facere præsumpserit: contra partem adversam, in prima repulsionem, in ipsa una marca auri: si vero secunda vice, tempore secundaria executionis hujusmodi causarum, modo simili repulsionem fecerit: in facto potentia, et insuper, si in causa stationis, vel restitutionis, aut aestimationis honorum fuerit, in aestimatione illorum jurium possessionariorum: quæ statui, vel restatui, aut aestimari debuerunt: si vero id tempore communis inquisitionis, aut oculatæ revisionis contingit: repellens, vel repellentes similiter insuper in facto potentia, præterea: in amissione causæ convincatur, et convicti habeantur eo facto.

ARTICULUS 58.

Evocationibus cum clausula: de consensu et voluntate, locus non detur. Uxores, matres, filia, et sorores nobilium non evocentur.

Solent⁽¹⁾ nonnulli in evocationibus ponere. De consensu, et voluntate T. et T. quod directe contra Deum, et ejus justitiam fore dignoscitur. Quis enim scire potest, an consenserunt, vel, quod commissum fuisset,⁽²⁾ dicere voluerunt? De oculis siquidem, et intentionibus, præter Deum, nemo recte judicare potest.

§. 1. Idcirco statutum est: quod deinceps nunquam tales evocationes emanent.⁽³⁾

§. 2. Nunquam etiam uxores, matres, filia, et sorores nobilium evocentur: nisi forte ratione⁽⁴⁾ talium jurium possessionariorum causa⁽⁵⁾ moveretur, quæ illas aequaliter concernere videretur. Cum clausula tamen præfata, hoc est: De consensu, et voluntate, ac instigatione T. et T. nullo unquam tempore evocari debeant.

§. 3. Quod, si fieri contigerit: per iudices ordinarios, et magistros proto-notarios, nunquam observentur, nunquam etiam admittantur: Deniptis tamen: si tales personæ,

quæ hujusmodi patratores malorum, et totarum eorum familiam auxilio, et consilio gubernarent, et dirigere haberent, et tutarentur.

ARTICULUS 59.

Donatarius, bona, in quibus contradictio facta est introductionis tempore, pro se occupare non auit.

Quia⁽⁶⁾ ex parte illicitæ occupationis illorum honorum, et jurium possessionariorum, quæ per regiam majestatem servitoribus, aut aliis fidelibus suis donantur, variæ querelæ, et clamores, non solummodo apud regiam majestatem, verum etiam in universo regno fieri consueverunt.

§. 1. Causantur enim plurimi: quod quamprimum bona aliqua per regiam majestatem⁽⁷⁾ a sua celsitudine, per suos, aut alios impetrantur, illa protinus nullo habito scrutinio, an scilicet juste, et legitime majestas sua donare potuit? occuparent, et obstante⁽⁸⁾ contradictione tenerent.

§. 2. Quare statutum est: Quod amodo, si cui⁽⁹⁾ bona aliqua per regiam majestatem, quocunque nomine, et titulo donata fuerint: et contra jura, et consuetudinem regni, quacunque arte dominium illorum, non obstante etiam contradictione, et inhibitione, capient: comes per contradictores requisitus, teneatur e vestigio illos admonere, quæ manus suas de illis excipiant.

§. 3. Sed si ad primam ejus requisitionem, et admonitionem, id facere recusaverint: secundo per eodem contradictores requisitus, teneatur vigore presentis decreti, scita prius veritate, illos captivare, et de illis ejicere: et insuper, ad solutionem communis aestimationis eorundem honorum, per omnia remedia compellere.

§. 4. Ad ejus rei executionem, si comes per se impotens esset: comitatus per ipsum requisitus, penes eundem insurgere, et ei opportuno favore, subsidio, et auxilio assistere debeat, et teneatur.

§. 5. Si vero adeo potentes fuerint, ut comes etiam cum auxilio comitatus id facere non poterit: regia majestas per comitem avisata, bona ipsa occupari facere teneatur.

(1) Az eredetiben «Solent» elött «Item» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «fuisset» szó hiányzik. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «emanent» helyett «emanentur» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «ratione» helyett «causa» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «causa» itt hiányzik. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «Item quia» áll. (K. és Ó.)

(7) A «per regiam Majestatem» itt egészen fölösleges és értelemtelenség. (Ó.)

(8) Az «obstante» elől kimaradt a «non» szócska. (Ó.)

(9) Helyesebb a «cui» helyett «quibus». (Ó.)

tővényt s igazságot háborítók vakmerőségének kellő eszközzel való megfékezése végett, határoztuk: hogy ha ezt jövőre bárki, legyen az akármilyen rendű, rangú és állású, bármilyen módon és bármely okból, akár főbenjáró ítélet alkalmából is, meg merné tenni: az ellenfél ellenében az első visszaűzés alkalmával ugyancsak egy arany márkában: ha pedig az ilyen ügyekben másodszor eszközölt végrehajtás idején második ízben hasonlóképen visszaűzést használna, akkor hatalmaskodás tényében, és ezenfelül, ha ez iktatás vagy visszaiktatás avagy fekvő jószágok becslése esetében történt, amia birtokjogok becsűjében, a melyekre nézve az iktatásnak, visszaiktatásnak vagy becslésnek meg kellett volna lennie, ha pedig közös tanuvallatás vagy szemügyrevétel alkalmával történnék az, azonfelül hasonlóképen hatalmaskodás tényében és ezenkívül még az ügy elvesztésében kell a visszaűzött vagy visszaűzőket elmarasztalni s legott elmarasztaltaknak tekinteni.

58. CZIKKEIN.

Az ilyen záradékkal: «Beleegyezésével és parancsára» ellátott perbehívásoknak nem kell helyet adni. A nemesek anyját, leányait és nővéreit nem szabad perbe hívni.⁽¹⁾

A perbehívásokba némelyek ezt szokták betenni: N. és N. beleegyezésével és akaratából, a mi kétségtelenül az Isten és az ő igazsága ellen van. Mert hát ki tudhatja azt, hogy vajjon az illetők abba, a mit valaki elkövetett, beleegyeztek-e vagy azt meg akarták-e parancsolni? a titkok és a szándék fölött ugyanis az Istenen kívül senki sem ítélhet helyesen.

1. §. Miért is határoztuk, hogy ennek utána soha sem kell ilyen perbehívásokat kibocsátani.

2. §. A nemesek feleségét, anyját, leányait és nővéreit, sem szabad soha perbehívni, ha csak olyan birtokjogok alapján nem indítanak a pert, a melyek őket egyenlő joggal látszanak illetni. Mindazonáltal az előbb említett záradékkal, vagyis ezzel: «N. és N.-nek beleegyezésével és parancsából és felbujtatására» soha, semmi időben sem kell őket perbe hívni.

3. §. S ha ez mégis megtörténnék, a rendes bírák és ítélő mesterek ne méltassák figyelmekre, és soha meg se engedjék: kivéven

mégis azt az esetet, ha az ilyen személyek az afféle gonosztevőket és azoknak egész családját segítségükkel és tanácsukkal kormányozzák, igazgatják és gyámolítanak.

59. CZIKKEIN.

Az adományos ne merészkedjék a maga részére olyan fekvő jószágokat elfoglalni, a melyekre nézve az iktatás idején ellentmondás történt.

Mint hogy a királyi felségtől az ő szolgáltnak és más hűveinek adományozott fekvő jószágok és birtokjogok elfoglalása miatt nemcsak a királyi felségnél, hanem az egész országban is sokszor szoktak panaszkodni és zúgolódni.

1. §. Igen sokan ugyanis arról panaszkodnak, hogy mihelyt a királyi felség emberei vagy mások ő tőle valamely fekvő jószágokat felkérnek, ezeket a nélkül, hogy kutatják, vajjon tudniillik ő felsége azokat igazságosan és törvényesen adományozhatta-e, rögtön elfoglalják, és az ő ellentmondásuk ellenére birtokba veszik.

2. §. Ezért határoztuk, hogy ha ennekutána azok, a kiknek, a királyi felség bármely néven és ezimen fekvő jószágokat adományozott, ezeket az ország törvényei és szokása ellen, még az ellentmondás és tiltás ellenére is, bármilyen úton hatalmukba kerítik: az ispán köteles leszen őket az ellentmondók kérésére nyomban meginteni, hogy azokról kezüket levegyék.

3. §. De ha ezt az ő első felhívására és intésére megtenni vonakodnának, akkor azoknak az ellentmondóknak az újabb kérésére, köteles leszen, miután a valóságról előbb meggyőződést szerzett, őket a jelen törvény erejénél fogva elfogni és az illető javakból kidobni s ezenfelül minden eszközzel e javak közbeesüjének megfizetésére kényszeríteni.

4. §. A minék végrehajtására, ha az alispánnak egy magára elég ereje nem volna, megkeresésére köteles legyen és tartozzék a vármegye melléte fölkelni és őt illő készséggel segíteni és támogatni.

5. §. A kik pedig olyan hatalmasok lennének, hogy az ispán ezt a vármegye segítségével sem hajthatná végre: azok ellenében, az ispántól nyert értesítés után, e javakat a királyi felség tartozzék elfoglaltatni.⁽²⁾

(1) V. ö. az 1486: XIII. t. cz. és az 1500: XIV. t. cz. rendelkezéseit, továbbá *Kitonich* c. 9. q. 27.

11.

(2) V. ö. az 1486: XXII. és XXVII. t. cz., az 1495: XI. t. cz., az 1635: XCI. t. cz., az 1647: CXXV. t. czikk. az 1655: LXXVIII. t. cz., az 1715: LVIII. t. cz. és az 1729: XXVIII. t. cz. rendelkezéseit.

ARTICULUS 60.

Donationis literæ cum clausula: de manibus regis, etc. nullius sint vigoris.

Quodsi deinceps⁽¹⁾ aliqua jura, et bona, a regia majestate impetrata fuerint, et impetrans institerit, ut regia majestas nomine suo occupari faceret, simulque procuraret: ut literæ donationis ejusdem scriberentur: quia illa de manibus suis regis collata essent. Hujusmodi literæ donationales, quoad illam clausulam (de manibus regis) nullius vigoris, et firmitatis sint, et habeantur: et quod neque per comites, sed neque in octavis per iudices ordinarios, et magistros proto-notarios observentur.

ARTICULUS 61.

Bonorum impetrator: suo nomine sibi collata bona occupet, et cum contradictoribus litiget, ac nomen regis tibi non immisceat.

Quodsi alicui majestas regia possessionem, vel possessiones contulerit, ille possessionem vel possessiones eidem collatus, pro se recipiat, et non nomine regio, sed nomine suo proprio, cum contradictoribus, in statutione dictæ possessionis⁽²⁾ apparentibus, trahat litem.

§. 1. Ita, quod nomen⁽³⁾ regis majestatis ipsi litigationis questionem non immisceatur, nec procuratorias literas ad executionem talium causarum, a regia majestate recipere possint, seu impetrare.⁽⁴⁾

ARTICULUS 62.

Juris regii impetrator, si jus regium male impetraverit; in æstimatione bonorum convincitur.

Si⁽⁵⁾ quipiam, quorumcunque regnicolarum, aliqua jura possessionaria, nomine juris regii, pro se impetrarent, et eadem ipsi juri regio pertinere comprobare non valeret: in æstimatione talium jurium possessionariorum impetratorum: si vero tales impetrantes ante finalem decisionem cause, in facto hujusmodi jurium impetratorum motæ, se in dominium hujusmodi jurium impetratorum, ac proventuum eorundem perceptione,

occupative, seu alio quovis modo intromitterent: contra partem læsam, seu litigantem, et expensis fatigatam, in facto potentia convincantur.

ARTICULUS 63.

Cum donationibus regis, per defectum seminis alicujus impetratis, quomodo procedendum sit?

Si⁽⁶⁾ in quocunque comitatu, aliqua jura, per defectum seminis quorumcunque decedentium devoluta fuerint, et de hujusmodi possessionibus manifeste non constat, an ad jus regium pertineant, vel aliquos fratres generationales: seu hæredes sceminei sexus concernant? sed inter ista duo, videlicet jus regium, et jus aliorum, scilicet generationalium, vel scemineum, dubium intervernerit:

§. 1. Extunc homo communis, nobilis, et idoneus, in quolibet comitatu ad id per comitem parochialem, cum iudicibus nobilibus, et aliis nobilibus comprovincialibus, in unum locum congregatis, non tamen ex baronibus, nec de potentioribus, sed ex medioeribus nobilibus electus, hujusmodi jura devoluta, et dubiosa, et alia⁽⁷⁾ similia, si qua contingerint, tamdiu conservet, et manuteneat, absque damnificatione qualibet (excepto solum, quod de proventibus consuetis hujusmodi possessionum, donec in manibus suis remanebunt, expensas moderatas capere, et facere possit, de quibus tandem rationem reddere valeat, et teneatur) quousque hujusmodi devolutio jurium, sine hæredibus decedentium, in sede judiciaria curiæ regis, publicata fuerit, ipsaque publicatione facta, quicumque easdem possessiones, et jura sibi pertinere allegaverit: infra anni integri revolutionem, jura sua producendo, easdem ad se pertinere comprobet.

§. 2. Quod si facere poterit, iudex curiæ regis eidem statui mandet, et faciat cum effectu. Si vero in probatione defecerit: juri regio relinquatur. Et si qui ulterius ad eadem jus habere speraverint: easdem de⁽⁸⁾ manibus regis legitime requirant.

§. 3. Ubi autem uxores, et filia talium hominum, absque hæredibus masculinis decedentium, in talibus possessionibus, et juribus remanserint: extunc possessiones easdem, et jura, a manibus earum occupari, et auferri

(1) Az eredetiben «Item quodsi deinceps» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «possessionis» helyett hibásan «possessioni» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «nomen» helyett hibásan «nomine» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «impetrare» helyett «impetrari» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «Item si» áll. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «Item si» áll. (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben «alia» szó hiányzik. (K. és Ó.)

(8) Az eredetiben a «de» szó hiányzik. (K. és Ó.)

60. CZIKKELY.

*A királyi kézből stb. záradékkal el-
látott adományleveleknek semmi erejük
se legyen.*

Hogyha ennekutána valaki a királyi felség-
től jogokat és fekvő jószágokat kérne föl és
a felkérő azt kívánná, hogy azokat, a királyi
felség saját neve alatt foglaltassa el, egyszer-
smind pedig az adományról szóló levelet úgy
irassa, mintha az az adomány az ő királyi
kezhől történt volna: az ilyen adománylevél-
nek e záradékot illetőleg («királyi kézből»)
semmi ereje és hatálya se legyen; és hogy
azt sem az ispánoknak sem pedig a nyolczad-
os törvényszéken a rendes bírának és
ítélőmestereknek nem kell tiszteletben tartani-
ok.⁽¹⁾

61. CZIKKELY.

*A fekvőjószágok felkérője az adományul
nyert javakat saját nevében foglalja el
és saját nevében pereljen az ellentmon-
dókkal, a király nevét pedig ne elegyítse
a perbe.*

Hogy ha a királyi felség birtokot vagy
birtokokat adományoz valakinek, ez a neki
adományozott birtokot vagy birtokokat fog-
lalja el a maga részére és a mondott birtokba
való iktatáskor jelentkező ellentmondókkal ne
a király, hanem a saját nevében perlekedjék.

1. §. Úgy, hogy ebbe a peres kérdésbe a
királyi felség nevét belé ne elegyítsék, és az
ilyen peres ügyek végrehajtására se kaphas-
sanak vagy nyerhessenek a királyi felségtől
megbízó levelet.⁽²⁾

62. CZIKKELY.

*A királyi jog felkérőjét, a királyi jog
igaztalan felkérésének esetében a fekvő
jószágok becsűjében kell elmarasztalni.*

Azokat, a kik a maguk számára királyi
jog czimén bármely országilagokosok birtokjogait
felkérlik, és be nem tudják bizonyítani, hogy
azok a királyi jogra tartoznak: ezeknek a
felkért birtokjogoknak a becsűjében kell el-
marasztalni. Ha pedig az ilyen felkérők az
ekképen felkért jogok tárgyában indított per

végleges eldöntése előtt a jogoknak az ural-
mába és az azokból származó jövedelmek
szedésébe foglalásképen vagy bármely más
módon betolakodnának, akkor a sértett vagy
perbe szállt és költségekkel zaklatott fél elle-
nében hatalmaskodás tényében marasztalan-
dók.⁽³⁾

63. CZIKKELY.

*Miképen kell eljárni olyan királyi ado-
mányok tárgyában, melyeket valakinek
magszakadása czimén kértek föl?*

Ha bármely megyében valamely elhunytnak
magszakadása czimén jogok háramlása történt,
és az ilyen birtokokra nézve nem nyilvánvaló,
ha vajjon királyi jogra tartoznak-e, avagy
pedig a nemzetségi atyafiakat vagy leányágot
illetik? hanem e kettő: ugymint a királyi
jog és másoknak, tudniillik a nemzetségi
atyafiaknak vagy a leányágnak joga felől kétség
támadna:

1. §. Akkor az ilyen háromlott és kétséges,
valamint más efféle netán előforduló jogokat
mindenik vármegyében egy arra való közne-
mes, kit a vármegye ispánja a szolgabírákkal
és az e czélból egy helyen összegyűlt többi
nemességekkel együttesen a középrendűek, nem
pedig a bárók vagy hatalmasabbak közül ki-
választ, mindaddig, míg az örökösök hátra-
hagyása nélkül elhunytak jogainak ezt a háram-
lását a királyi curia bírói székén ki nem hir-
detik, gondozza, és minden kártétel nélkül
kezén tartsa (kivéven egyedül azt, hogy az
ilyen birtokok szokott jövedelmeiből, a meddig
azok kezén maradnak, mértékletesen költsé-
zhetik, a miről aztán köteles legyen és tartoz-
zék beszámolni). És ha a kihirdetés megtör-
ténté után bárki is azt vitatná, hogy ezek a bir-
tokok és jogok ötlet illetik, jogainak előadá-
sával egy egész év forgása alatt bizonyítsa
be, hogy azok az övéi.

2. §. Mit ha megtehet, az országbíró e jószá-
gokba való iktatását rendelje el és hajtassa
végre. Ha azonban bizonyítékai cserben hagy-
ják, maradjanak azok királyi jogra, — s a
kik azokhoz utóbb jogot tartanának, törvény
utján királyi kézből keressék azokat.

3. §. Midőn pedig az ilyen birtokokban és
jogokban a fiágon magvaszakadtaknak felesé-
geik és leányaik maradnak hátra, ezeket ke-
zükből nem kell elfoglalni és kivenni mind-
addig, míg jogaikra nézve a valóság, vajjon

⁽¹⁾ V. ö. az 1486: XXIII. t. ezikket.

⁽²⁾ V. ö. az 1351: XIV. t. ezikket és a következő 62. cikkelyt jegyzeteivel.

⁽³⁾ V. ö. az 1439: XXIV. t. cz., az 1464: XI. t. cz., 1486: XXII. és XXIV. t. cz., 1495: XL. 1563: XLVII. 1635: XCI. 1647: CXXX. 1649: LIX. 1655: LXXVIII. 1715: XXVIII. t. cz. rendelkezéseit
L. még HK. I. R. 25. 26. II. R. 165. cz. M.

non debeant, priusquam de earum juribus, videlicet: an hæreditarie, et perpetuo ad jus fœmineum pertineant, an non?(1) veritas inquiratur.

§. 4. Quodsi repertum fuerit, eadem jura juri fœmineo non competere; extunc dictis uxoriibus talium decedentium, antequam de dominio dictarum possessionum excludantur, regiam majestatem, vel alios, ad quos repecta fuerint esse devoluta; de earum dotibus, et juribus, plena satisfactio impendatur.

§. 5. Filiabus vero, ad tempus maritationis earum, domus paterna, cum quarta parte possessionum paternarum, pro quarta filiali, secundum consuetudinem regni, sequestretur, et possidenda relinquatur.

§. 6. Postquam vero maritata, et traducta fuerint; de earum jure quartaliti, pecuniaria solutione mediante, satisfiat.

§. 7. Ubi autem aliqua ex ipsis filiabus homini impossessionato maritata fuerit; dictante eadem regni consuetudine, in perpetuo jure, et dominio hujusmodi quartæ filialis possessionariæ, succedere debeat, et remanere.

§. 8. Ita tamen: si ipsa de voluntate, et consensu fratrum, seu consanguineorum suorum, in quos post ipsius matrimonium, hujusmodi jura, seu quartalitia reverti, et redundari debeant, homini, ut præfertur, impossessionato nupserit.

§. 9. Alioquin, sive de domo paterna, sive de curiis, et servitiis baronum, seu majorum nobilium, dictis suis fratribus, seu consanguineis, aut parentibus irrequisitis, et nolentibus, seu non consentientibus, id fecerit; jus suum quartaliti non cum possessione, sed cum satisfactione pecuniaria, requirendi habebit facultatem.

ARTICULUS 64.

Dotes uxorum, quomodocunque decedentium, salvæ sint.

Dotes⁽²⁾ uxorum, qualitercunque decedentium, etiam juridice interimendorum, semper salvæ maneant, et illæsa.

ARTICULUS 65.

Pignoratū bona, quomodo a manibus aliorum recuperentur? Et pena feneratorum.

Quia⁽³⁾ fieri solet, quod nonnulli bona, et possessiones suas, necessitate cogente, pignori obligant, et eadem tempore medio, venditis etiam aliis rebus suis, licet redimere vellent, et ad hoc pecunias paratas haberent, tamen illi, quibus obligarunt, immemores salutis, et honoris, remittere nolunt; sed ad octavas ejus rei decisionem deferunt, ut scilicet interea fructus earum percipere valeant. Propter quod, nonnunquam ejusemodi possessiones, et bona, ab ipsis pauperibus, vel eorum hæreditibus perpetuo alienantur: ex quo pecunias ad id utenque dispositas, aut expendere coguntur, aut easu amittunt.

§. 1. Ut igitur illorum feneratorum malitia compescatur, et horum inopum indemn-

tati consulatur, sancitum est: quod quando-cunque hujusmodi feneratores, per aliam partem juridice, et legitime requisiti, pecunias eorum levare: vel illis levatis, bona impignorata reddere, et remittere noluerint, sed causam ad octavas distulerint; in primis octavis causa ipsa finire, et sic adjudicari debeat; quod sine ulla solutione bona illa remittantur, et per judicem restatuantur.

§. 2. Et insuper, fenerator ille, in tanta summa pecuniarum, in quanta bona illa sibi obligata fuerunt, parti adversæ obligatus sit, et condemnatur.

ARTICULUS 66.

Birsagia, quomodo judices exigant?

Item, palatinus, et judex curiæ, ac cæteri judices ordinarii, ecclesiastici, et sæculares, universa judicia, et birsagia, in causis coram eis vertentibus, congregata,⁽⁴⁾ statim causis

(1) Az eredetiben «an non» helyett «an ne» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben a «Dotes» szót «Item» előzi meg. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «Item quia» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «congregata» helyett hibásan «congregatis» áll. (K. és Ó.)

tudniillik e birtokok és jogok a leányágot örökségül és örök időkre illetik-e vagy sem, ki nem derül.

4. §. Hogyha kiderül, hogy ezek a jogok a leányágot nem illetik, akkor, mielőtt az ilyen elhunytaknak említett feleségeit a mondott fekvő birtokok uralmából kizárnák, őket a királyi felség vagy mások, a kikre azok háromlotta, hitbéreikre és jogaikra nézve teljesen elégítsék ki.

5. §. A leányok számára pedig, az ország szokása szerint, a leánynegyed fejében különítsék el az apai házat az apai birtokok negyedrésszel együtt, s hagyják őket kiházásításuk idejéig azoknak birtokában.

6. §. Kiházásításuk és férjhezmenetelük után pedig leánynegyedjogukra nézve pénzül elégítsék ki őket.

7. §. Ha pedig ama leányok közül valame-

lyik olyan emberhez ment férjhez, a kinek birtoka nincsen, akkor annak ugyanezek az ország szokása szerint az ilyen leánynegyed fejében járó birtokba örökös joggal kell belépnie és benne maradnia.

8. §. Ugy mindazonáltal, ha fivéreinek vagy azoknak a rokonoknak akarataból és beleegyezésével ment, mint említők, birtoktalan emberhez, kikre az ilyen jogoknak vagy negyedeknek férjhez menetele után visszaszállniok és háramlaniok kell.

9. §. Máskülönben, ha ezt a mondott fivéreinek vagy rokonainak avagy szüleinek hire, akarata vagy beleegyezése nélkül tette, akár az atyai házból, akár bárók vagy előkelő nemesek udvarából és szolgálataból: akkor negyedjogát nem birtokban, hanem pénzben követelheti.⁽¹⁾

64. CZIKKELY.

A bármely módon elhalók feleségeinek hitbérei épen maradjanak.

A bármely módon elhalók, még a törvényesen kivégzendők feleségeinek hitbérei is, mindenkor épen és sértetlenül maradjanak.⁽²⁾

65. CZIKKELY.

Miképen kell a zálogos fekvő jószágokat mások kezéből visszaszerezni? és az uzsorások büntetése.

Mivel megszokott történni, hogy némelyek, szükségétől kényszerítve, fekvő jószágait és birtokaikat zálogul költik le, és noha azokat időközben, egyéb javaiknak eladásával is, kiakarnák váltani és erre készpénzüket is volna, mégis azok, a kiknek részére lekötötték, megelégedzvéen üdvökről és becsületükről, nem akarják visszaszerezni, hanem ennek a a dolognak az eldöntését a nyolezados törvényszékre utasítják, hogy tudniillik ekközben azok jövedelmét hűzbassák, minélfogva az ilyen birtokok és fekvő jószágok azoktól, szegényektől és örökösseiktől minden időkre idegen kézre jutnak s ennek következtében egyenesen arra szánt pénzüket vagy elkölteni kénytelenek vagy elveszítik.

1. §. Azért, hogy azoknak az uzsorásoknak a gonoszságát megfékezzük és a szegények kártalanításáról gondoskodjunk, elren-

deltük: hogy ha az ilyen uzorás, kit az ellenfél bíróságra és törvényesen felszólított, pénzt bármikor felvenni vagy annak felvétele után a zálogos javakat kiadni és visszaszerezni nem akarna, hanem az ügyet a nyolezados törvényszékre vinné, ezt az ügyet az első nyolezados törvényszéken be kell fejezni s akképen ítélni, hogy azok a fekvő jószágok minden fizetés nélkül visszaszerezendők: és a bíró iktassa azokat vissza.

2. §. És ezenfelül azt az uzsorást az ellenfél részére akkora pénzüsszegben kell kötelezni és elmarasztalni, a mekkoráért azok a jószágok neki le voltak kötve.⁽³⁾

66. CZIKKELY.

Miképen hajtásák be a bírák a bírságokat?

Továbbá a nádor, és az országbíró valamint a többi rendes, egyházi és világi bírák az előttök fenforgott perekben egybegyűlt összes törvénykezési terhekből és bírságokból a perek

(1) V. ö. Hk. I. R. 29. cz., az 1433 (II.): XVII—XX. t. cz., az 1486: XXVI. és XXVII. t. cz., az 1681: XXXVII. t. cz., az 1715: XXVI. t. cz.

(2) V. ö. az 1500: XVI. t. czikket és a Hk. I. R. 93. s. kov. czimeit.

(3) V. ö. az 1486: XXV. t. cz., az 1638: XXIX. t. cz., az 1655: LII. t. cz. és a Hk. II. R. 24. s. 71. czimeit.

finitis, ac per sententiam finalem conclusis; dem ad partem suam judicariam cedentem, primum parti adversæ de sua portione exigendi liberam habeant⁽¹⁾ facultatem. satisfactionem impendere teneantur, et tan-

ARTICULUS 67.

Violationis sedis pœna; viginti quinque marcæ.

Item, violator sedis judicariæ, birsagium in tertia vero partibus: parti adversæ perviginti quinque marcarum, in duabus judici, solvet.

ARTICULUS 68.

Concordandi libera facultas in omnibus causis.

Item, ordinatum est; quod causantes, sive litigantes, in quacunque ardua causa, concordandi liberam habeant facultatem: judexque eos inhibere non valeat; neque pro pace, et concordia, quidquam ab eis extorquere valeat.

ARTICULUS 69.

Proto-notarii, in hospitii nullas causas judicent. Et de literarum sententionallium subscriptionibus.

Item, conclusum est; quod deinceps nullus omnino magistrorum proto-notariorum privatum in hospitio, extra scilicet tabulam, seu sedem judicariam regiæ majestatis, causam aliquam; sive ratione possessionum, sive actuum potentiorem, sive aliorum quorumcunque negotiorum motam, vel movendam, adjudicare, et sententias ferre audeat: sed universæ causæ, tam majores, quam minores, in sede judicaria, in præsentia cæterorum judicum ordinariorum, discutiantur.

§. 1. Quodque nullæ prorsus literæ, potissimum in causis arduis, et quæ finalem rerum decisionem contingunt, per magistrum alias extradentur: nisi in sede judicaria.

§. 2. Ubi prius alta, et intelligibili voce proclamantur, et deinde pro majori cautela, et evidentiali justitia, ultra sigillum, quo ipse magister proto-notarius utitur, et⁽²⁾ illas muniet; alius etiam magister proto-notarius se subscribere debeat, et teneatur.

§. 3. Ita quod⁽³⁾ si causa coram regiis

proto-notariis agetur; Proto-notarius palatinalis; si vero coram illo: regius, aut judicis curiæ magister, ad literas manum apponere, et se subscribere debeat, et teneatur.

ARTICULUS 70.

Judices regni ordinariorum diffamantium, vulnerantium, et interimentium pœna.

Solent⁽⁴⁾ nonnunquam partes, in causis, et jure suo succumbentes, earum judices calumniari,⁽⁵⁾ diffamare, et in eos injuriose invehi, quia eis justitia non esset per illos administrata: propter quorum iniquam, et damnamandam vociferationem, plurima, scandala, et aliorum malorum genera, plerumque suboriuntur.

§. 1. Proinde ad compescendam illorum linguam, communi omnium sententia decretum est: quod nemo omnino judices ordinariorum sedis judicariæ, ut⁽⁶⁾ eorundem proto-notarios, et assessores infamare, aut in eos injuriose invehi audeat.

§. 2. Sed si qui injustum judicium sibi factum putaverint; ab illorum præsentia, et judicio, cum honestate, honore et reverentia, aut⁽⁷⁾ ad regiam majestatem, aut palatium,

(1) Az eredetiben «habeat» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben az «et» szóeska hiányzik. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «quod» szó hiányzik. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «Solent» előtt «Item» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «calumniari» helyett «calumniare» áll. (K. és Ó.)

(6) «Ita» helyett olv. «aut». (Ó.)

(7) Az eredetiben «aut» szóeska hiányzik. (K. és Ó.)

befejezése és végítélettel való eldöntése után azonnal első sorban az ellenfelet tartozzanak az ő részére nézve kielégíteni, és azután szabad hatalmukban álljon a saját bírói részükbe eső hányadot behajtani.⁽¹⁾

67. CZIKKELY.

A széksértés büntetése huszonöt gira.

Továbbá a széksértő huszonöt girát fizet a bírónak, s egyharmadrészét az ellenfélnek, még pedig annak két harmad részét nek.⁽²⁾

68. CZIKKELY.

Hogy minden perben szabadon lehet egyezkedni.

Továbbá elrendeltük, hogy a peres vagy vitalkozó felek bármely fontos ügyben szabadon egyezkedhessenek; és a bíró őket se ettől el ne tiltassa, se pedig a megbékítésért vagy kiegyezésért tőlük semmit ki ne csikarhasson.⁽³⁾

69. CZIKKELY.

Hogy az ítélőmestereknek semmi ügyben sem szabad szállásaikon bíraskodniok; és az ítéletlevelek aláírásáról.

Végeztük továbbá: hogy ezután egyáltalán egyik ítélőmester se merészkedjék akár bíróságok, akár hatalmaskodások, avagy bármiféle egyéb ügyek iránt indított vagy indítandó perben magán szállásán, tudniillik a királyi felség tábláján vagy törvényszéken kívül bíraskodni és ítéleteket hozni, hanem minden, úgy nagyobb mint kisebb peres ügyet a törvényszéken, a többi rendes bírák jelenlétében kell megvizsgálni.

1. §. És hogy az ítélőmesternek egyáltalán semmiféle levelet sem szabad másutt, mint a törvényszéken kiadnia, főképen olyanokat, a melyek fontos ügyekben kelnek és a melyek a dolgok végeldöntését illetik.

2. §. A hol is előbb hangosan és érthetően ki kell azokat hirdetni, azután pedig az igazság nagyobb biztosítása és nyilvánvalósága kedvéért azonkívül, hogy azokat az ítélőmester azzal a pecséttel, a melylyel él, elláttatja, még egy másik ítélőmester is köteles legyen és tartozzék aláírni.

3. §. Úgy, hogy ha a per a királyi ítélőmesterek előtt foly, akkor a levelet a nádori

ítélőmester; ha pedig emez előtt foly, akkor a királyi vagy országbírói ítélőmester legyen köteles és tartozzék kézzjeggyével ellátni és aláírni.⁽⁴⁾

70. CZIKKELY.

Azoknak a büntetése, a kik az ország rendes bíráit rossz hirbe hozzák, megsebesítik vagy megölik.

Elő szokott néha fordulni, hogy a per- és jogvesztesek bíráikat rágalmazzák, rossz hirbe hozzák és igazságtalanul gyalázzák, mintha ezek nem szolgáltatnak volna nekik igazságot, a kiknek igazságtalan és kárhozatos kiabálása miatt többnyire igen sok botrány és másféle bajok támadnak:

1. §. Azért, hogy ezek nyelvére féket rakjunk, mindnyájunk közös szavazatával végeztük, hogy egyáltalán senki se merészelje a törvényszék rendes bíráit vagy azok ítélőmestereit és ülnökeit becsmérelni vagy igazságtalanul ócsárolni.

2. §. A kik pedig azt hiszik, hogy részükre igazságtalan ítéletet hoztak, azoknak tőlük és bíróságuktól illedelemmel, becülettel és tisztelettel, vagy a királyi felséghez, vagy a nádorhoz, vagy országbíróhoz, avagy a nádor-

(1) V. ö. az 1435 (II.): III. és VII. t. cz., az 1486: LII. t. cz., az 1495: XII. t. cz., rendelkezéseit és Hk. II. k. 86. czím.

(2) V. ö. az 1486: LVIII. t. cz., továbbá az 1649: XCIV. t. cz. és az 1723: VII. t. czikk 2. §. rendelkezéseit, valamint Hk. II. R. 69. cz.

(3) V. ö. az 1439: XXXI. t. cz., az 1486: V. t. cz., az 1495: XIII. t. cz. azonos rendelkezéseit. A 68. cikkelyben foglalt alapelv ma is hatályos, bár alakilag e cikkely már nincs érvényben. L. az idézett t. cikkelek jegyzetét.

(4) V. ö. az 1486: XX. t. cz., főnnt a 389. lapon e decr. 13. cz., az 1498: IV. t. cz. és az 1500: V., XI. és XII. t. cz. rendelkezéseit.

vel iudicem curiæ, aut eorundem palatini, et iudicis curiæ vices-gerentes appellare debeant.

§. 3. Quod si quipiam⁽¹⁾ præmissa facere non formidaverint, et linguam non compescuerint, atque infamiam, qua eosdem iudices ordinarios, magistros proto-notarios, et assessores, aut eorum alterum afficient, probare non poterint: extunc vigore præsentis decreti, in ea pœna de facto convineantur, qua iudices regni, magistri proto-notarii, seu assessores ipsi convinci debent, si objecta in eos, aut eorum alterum, probari possent.

§. 4. Si qui vero iudices regni ordinarios, aut eorundem vices-gerentes, scilicet: vice-palatinum, vice-comitem, vice-banum, magistros proto-notarios, aut alios iudices ordinarios regni, quacunque causa verberarent, interficerent, necem, vel verbera minarentur, aut captivarent, vel in personis eorum, qualitercunque offenderent: habita superiunde probatione legitima, in nota, et pœna perpetue infidelitatis convineantur.

ARTICULUS 71.

Prorogationes, quibus suffragentur?

Solent plurimi, se a facie juris, prorogationum suffragio, impune absentare, et partem adversam, justam etiam contra se actionem habentem longo litium processu aggravare.

§. 1. Quare ut amodo traus, et dolus hujusmodi tollatur, et unicuique justitia debito tempore administretur, constitutum est: quod prorogationes regie majestatis, temporibus octavarum, nemini suffragari valeant, nisi his, qui extra fines, et oras regni Hungariæ, in castris, et in servitiis, vel in legationibus regiis, vel regni fuerint, vel occupabuntur in bello, et ad illud una cum cæteris debito tempore proficiscuntur.

§. 2. Illis etiam, qui extra fines regni, in castris, ut præfatur, fuerint: in tribus tantummodo octavis ejusmodi prorogationes observentur: in quarta autem respondere, et juri stare teneantur.

§. 3. Præterea, si duo, vel etiam plures fratres indivisi⁽²⁾ fuerint, eorum patre mortuo, et frater major natu domi fuerit, cæteri vero fratres, vel eorum alter, sive in bello, sive in castris finitimis, ut præfatur, extra hoc

regnum occuparentur: prorogatione⁽³⁾ frui possint, et gaudere.

§. 4. Si qui autem hujusmodi prorogationes a regia majestate false impetrare presumpserint, hoc est: filios, vel fratres suos in bello, vel in castris, extra regnum, aut in legationibus finxerint occupatos: in emenda linguæ eo facto convineantur: per iudicemque, coram quo res agitur, pœna ipsa irremissibiliter exigatur.

ARTICULUS 72.

Appellans male ad iudicem superiorem; in duplo convincitur.

Quia⁽⁴⁾ nonnulli causas etiam justas, vel exigui momenti, de sede, et judicio banorum, waywodarum, comitum, et vice-comitum, aliorum etiam iudicum ordinariorum, in curiam regiam provocare consueverunt, ut scilicet partem adversam longioribus, gravioribusque litibus, laboribus, expensis, injuriis, et damnis afficere, et gravare possint.

§. 1. Pro quiete itaque, et relevamine regnicularum, et potissimum oppressorum, et pauperum: communi consilio, voluntate, et assensu dominorum prælatorum, baronum, cæterorumque regnicularum, statutum est: quod si quispiam⁽⁵⁾ de cætero, causam aliquam de præsentia cujuscunque iudicis, in curiam regie majestatis provocaverit, ibique iudicium prius factu mapprobatum fuerit: in duplo bersagio ejus⁽⁶⁾ in quo convictus propter appellationem intelligitur, convinci debeat eo facto: et immediate per iudicem suum ordinarium irremissibiliter extorqueatur.

§. 2. Hoc tamen expresso: quod, si in dicta sede judiciaria prælatorum comitatum, alicui parti juramentum, sola in persona deponendum, adjudicatum fuerit: extunc pars illa, a tali adjudicatione appellare non possit.

ARTICULUS 73.

Remissas causas ex curia regia; comites, et vice-comites, ac iudices nobilium exequi, sub pœna viginti quinque marcarum tenentur.

Præterea, quia præfati comites, et vice-comites, quando causæ in dicta curia regia,

⁽¹⁾ Az eredetiben «quipiam» helyett «quippiam» áll. (K. és Ó.)

⁽²⁾ Az eredetiben «indivisi» helyett «indivise» áll. (K. és Ó.)

⁽³⁾ Az eredetiben a «prorogatione» szót megelőzőleg a következők olvashatók: «prorogationes illi similiter non observentur, si tamen fratres divisi fuerint». (K. és Ó.)

⁽⁴⁾ Az eredetiben «Item quia» áll. (K. és Ó.)

⁽⁵⁾ Az eredetiben «quispiam» helyett «quippiam» áll. (K. és Ó.)

⁽⁶⁾ Az eredetiben «ejus» szó hiányzik. (K. és Ó.)

nak és országbírónak helyetteseihez kell fellebbezniök.

3. §. Hogyha némelyek a mondottakat megtenni nem átalnak és nyelvüket meg nem fekéznek, és azt a becstelenséget, melylyel a rendes bírákat, ítélőmestereket és ülnököket vagy ezek valamelyikét illették, be nem bizonyíthatnák, akkor a jelen törvény erejénél fogva épen abban a büntetésben marasztalják el őket, a melyben az ország rendes bíráit, az ítélőmestereket és ülnököket avagy ezek valamelyikét kell vala elmarasztalni, ha ez ellenük fokozottakat be lehetne bizonyítani.

4. §. A kik pedig az ország rendes bíráit vagy ezek helyetteseit, tudniillik az alnádort, alország-bíró, albánt, ítélőmestereket vagy az országna más rendes bíráit, bármely okból megvernék, megölnék, halállal vagy veréssel fenyegetnék, avagy elfognák vagy személyeikben bármiképen megbántanák, azokat ennek törvényes hebizonyítása után örök hűtlenség vétkeében és ennek büntetésében kell elmarasztalni.⁽¹⁾

71. CZIKKELY.

A halasztások kinek a javára szolgálnak?

Igen sokan megszokták tenni azt, hogy a törvényszék színéről halasztások kedvezményével büntetlenül távol maradnak és az ellenükben igaz keresetű ellenfelet is hosszú per-folyással terhelik.

1. §. Hogy tehát az ilyen csalásnak és hamisságnak jövőre vége szakadjon és mindenki kellő időben kapjon igazságot, megállapítottuk, hogy a királyi felségtől nyert halasztásoknak a nyolczados törvényszék idején senki se vehesse hasznát, hanemha azok, kik Magyarországot végein és határain kívül várakban és szolgálathan, avagy királyi vagy országos követségben vannak, avagy háboruban foglalatoskodnak és erre a többiekkel együtt a kellő időben vonulnak ki.

2. §. Azoknak is, kik mint említettük, az ország határain kívül várakban vannak, az ilyen halasztások csak három nyolczados törvényszéken legyen javokra, a negyedik pedig felélni és törvényt állani tartoznak.

3. §. Ezenkívül, ha két fivér vagy többen is, atyjuk halála után, osztozatlan állapotban volnának, és a legidősebb fivér otthon maradna, a többi fivérek pedig vagy azok vala-

melyike háborúban, avagy, mint előbb mondtuk, az országon kívül várakban volnának elfoglalva, használhassák és élvezhessék a halasztást.

4. §. A kik pedig az efféle halasztásokat a királyi felségtől csalárdul mernék kieszközölni, vagyis hazug módra állítják, hogy fiaik vagy fivéreik háboruban, vagy az országon kívül várakban avagy követségekben vannak elfoglalva: azokat legott nyelvváltáságon kell marasztalni, és ezt a büntetést a bíró, a ki előtt az ügy foly, elengedhetetlenül vegye föl.⁽²⁾

72. CZIKKELY.

A felettes bíróhoz konokul felebbező kétszeres bírságon marad.

Mivel némelyek a bánok, vajdák, ispánok és alispánok, valamint más rendes bírák törvényszékétől és bíróságától az igazságszolgáltatást jelentéktelen ügyeket is felszokták vinni a királyi curia elébe, hogy tudniillik ellenfelüket hosszabb és terhesebb perekkel, fáradsággal, költséggel, jogtalansággal és kárral zaklathassák és terhelhessék:

1. §. Ennélfogva az országlakosoknak, és kiváltképen az elnyomottaknak, és szegényeknek nyugalmára és megkönnyebbitésére a főpapurak, bárók és többi országlakosok közös tanácsával, akaratával és hozzájárulásával megállapítottuk: hogy ha ezután valaki valamely ügyet bármely bírótól a királyi felség curijába felebbez, és ott az előbb hozott ítéletet jóváhagyják, legott kétszeres bírságban kell őt elmarasztalni, a melyben a felebbezés miatt tekintendő elmarasztaltnak és ezt az ő rendes bírója azonnal okvetlenül hajtsa be.

2. §. Mindazáltal kijelentvén azt: hogy ha az említett vármegyék székén valamely fél részére egyedül saját személyében leteendő esküt ítélek meg, akkor az a fél az ilyen ítélet ellen ne felebbezhessen.⁽³⁾

73. CZIKKELY.

A királyi curiától visszaküldött ügyeket az ispánok és alispánok meg szolgabírák huszonöt márká büntetés alatt végrehajtani kötelesek.

Ezenkívül, mivel az említett ispánok és alispánok akkor, a midőn a mondott királyi

⁽¹⁾ V. ö. az 1446: XI. t. cz., az 1486: LIV. t. cz., az 1713: LV. t. cz. és az 1723: X. t. cz. rendelkezéseit és e t. czikkék jegyzeteit.

⁽²⁾ V. ö. az 1464: VIII. t. cz., az 1474: XII. t. cz., az 1486: VII. t. cz., az 1496: XIV. t. cz., az 1507: IX. t. cz. rendelkezéseit, továbbá a II. R. 39. és 72. címét.

⁽³⁾ V. ö. az 1486: LIII. t. cz., az 1464: XV. t. cz. és az 1729: XXII. t. cz. rendelkezéseit.

vel approbatæ, vel autem emendatæ, ad ipsos remittuntur; quod ipsum⁽¹⁾ iudicium factum, juxta judiciariam commissionem iudicis sui ordinarii exequantur: frequenter autem favore partis adversæ, vel aliquo alio respectu, hujusmodi executionem facere negligunt.

§. 1. Itaque; ut pars pro parte, cujus hujusmodi iudicium factum⁽²⁾ sit, jure suo non frustretur, statutum est, et ordinatum: quod, postquam ipsi comites, et vice-comites, cum literis iudicis remittentis, requisiti fuerint, si⁽³⁾ executionem ipsam infra dies quinderim, a die ipsius requisitionis facere, absque aliqua justa, et rationabili causa neglexerint: extunc tales comites, et vice-comites, in viginti quinque marcis gravibus, per iudicem, cujus mandatum executi non fuerint, indilate, et irremissibiliter exigendis, convinctur eo ipso facto.⁽⁴⁾

§. 2. Verum quia causæ de sede judiciaria et iudicium nobilium quorumlibet comitatum, per appellationem ad curiam regiam receptæ, usque modo, semper ad octavas transmitti, et in eisdem solummodo octavis revideri, discutique, et determinari consueverunt, per hocque majorum causarum, in ipsa scilicet curia regia inchoatarum, discussiones, et revisiones, sæpe sapius, vel negligi, aut omitti, et in superiores octavas, non sine gravi dispendio partium, differri debuerunt: eapropter, ut partium ipsarum indulgeatur fatigis, et expensis litibusque brevius finis imponi possit, et valeat, statutum est, et ordinatum:

§. 3. Quod a modo deinceps, quaelibet causæ de ipsa sede judiciaria nobilium, comitatum quorumcunque, medio tempore, ad quoscunque terminos competentes, hoc est: extra octavas, per appellationem ad præfatam curiam regiam recipi, et transmitti, in eisdemque terminis per iudices suos ordinarios, in quorum scilicet præsentiam transmittuntur, hic Budæ revideri, discutique, et determinari possint, et valeant.

§. 4. Quia vero⁽⁵⁾ nonnulli in causam attracti, causas, tam ratione iurium possessionariorum, quam etiam aliorum quorumcunque negotiorum, contra eos motas, soliti fuerunt usque modo, frequenter variis subterfugiis exquisitis, longe protrahere, et actores laboribus, et expensis indebite gravare, præsertim vero: cum actor causam suam per observationes legitimorum terminorum, ac cunctorum iurum, et parochialium⁽⁶⁾ documentorum suorum exhibitiones, cum gravibus suis

laboribus, et expensis, coram suo iudice ordinario, usque ad finalem conclusionem in tantum deduxisset; quod in eadem causa solummodo iudicium finale fieri, sive sententia proferri, et pronunciari deberet: tunc in causam attractus, videns se succumbere, nec aliter causam differre ulterius posse: calumnia excogitata, literas expeditorias contra actorem se habere allegando, et per hoc causam suam, adhuc in alias tunc affuturas octavas prorogari, et differri procuraret.

§. 5. Quapropter, ut talibus calumniis debito remedio occurratur, statutum est, sancitumque: quod amodo deinceps, quicumque in causam attractus, in primo responsionis sue termino, literas expeditorias se contra actorem allegaverit habere: ad exhibendas, et producendas easdem octavas, tunc quamprimum sequentes habere possit.

§. 6. Dum autem post terminorum legitimorum observationes, hoc est: tempore finalis conclusionis causæ, ipse in causam attractus hujusmodi literas expeditorias se habere allegaverit: tunc nisi in continenti illas exhibeat, et producat, nullas penitus alias futuras octavas, ad producendas, et exhibendas easdem habere possit.

ARTICULUS 74.

Capitali in causa, cum convicto; quid agendum sit? et de hæreditatibus ejus.

Ordinatum⁽⁷⁾ est, prout etiam per serenissimum principem condam dominum Ludovicum regem definitum fuit: quod si quis nobilium ordine iudiciario, sive in facto potenciali succubitus duelli, sive in poena calumniæ, vel dilationis⁽⁸⁾ exhibitionisque falsarum literarum, aut sententiæ capitalis, sive alio quocunque facto, in præsentia palatinali et iudicis curiæ, ac alterius cujuscunque iudicis, convictus fuerit; iudex causæ talem convictum captivare, et tribus diebus, causa pacis, et concordie, detinere debeat.

§. 1. Et, si concordare nequiverint, extunc ad manus adversarii, ad infligendam sibi penam, a jure statutam, et debitam, juxta regni consuetudinem assignet.

§. 2. Qui si hujusmodi convicto mortem, vel aliam penam a jure, ut præferitur, statutam intulerit; a iudice, et parte adversa, sine solutione alicujus pecuniæ, vel gravaminis, absolutus habeatur.

§. 3. Quodque filii, fratres proximi, soro-

(1) Az eredetiben az «ipsum» szó hiányzik. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «factum» helyett hibásan «action» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «si» szócska hiányzik. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «facto» szó hiányzik. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «Quia vero» helyett «Item quia» áll. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben a «parochialium» szó hiányzik. (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben «Item ordinatum» áll. (K. és Ó.)

(8) Nem «dilationis», hanem «detentionis» a helyes. (Ó.)

kuriában jóváhagyott vagy kiigazított ügyeket hozzájuk vissza küldik, hogy az ítéletet rendes bírójuk törvényes meghagyásához képest végrehajtsák, e végrehajtás teljesítését gyakran, még pedig az ellenfélnek való kedvezésből vagy valamely más tekintetből elmulasztják:

1. §. Ennélfogva, hogy az a fél, a kinek a részére ezt az ítéletet hozták, a maga jogától el ne essék, határoztuk és rendeltük: hogy ha az ispánok és alispánok, miután őket a visszaküldő bíró levelével megkereste, a végrehajtást a megkeresés napjától számított tizenöt nap alatt valamely igaz és helyes ok nélkül, elmulasztják, akkor az ilyen ispánokat és alispánokat legott huszonöt nehéz girában kell elmarasztalni, melyeket az a bíró, a kinek a meghagyását végre nem hajtották, haladéktalanul és elengedhetetlenül hajtson be.

2. §. Minthogy pedig azokat az ügyeket, melyek a vármegyének és bármely vármegyei szolgabírának a széktől felebbezés útján a királyi curia elébe kerültek, mostanig mindig a nyolczados törvényszékre szokták átküldeni és egyedül e nyolczados törvényszéken felülvizsgálni, megvitatni és befejezni, és e miatt a fontos, tudniillik a királyi curiában megkezdett ügyeknek a megvitatását és megvizsgálását mind gyakrabban vagy el kellett mulasztani vagy félre tenni, és a felek nem csekély kárával későbbi nyolczados törvényszakokra halasztani: ennél fogva, hogy a felek fáradságtól és költségtől meglegyenek kímélve és hogy e perck mentül rövidebben érhesseken és érjenek véget, határoztuk és rendeltük:

3. §. Hogy ennekutána jövőre bármely megye nemeseinek törvényszékétől akármely ügyet, bármilyen megfelelő határidőkre időközben, azaz a nyolczados törvényszakokon kívül is felebbezés útján a királyi kuriához fel lehessen vinni és küldeni és a rendes bírónak, tudniillik a kik elébe küldötték, szadadságukban álljon azokat itt Budán azokban a határidőkben megvizsgálni, megvitatni és befejezni.

4. §. Mivel pedig némely alperesek eddig szokásba vették, hogy az ellenük úgy birtok-jogok mint más bármely ügyek tárgyában indított pereket is gyakran különféle keresett kifogásokkal hosszúra nyújtják és a felpereseket munkával és költségekkel igaztalanul terhelik, különösen pedig, a midőn a felperes a határidők megtartásával és minden jogának s megyebeli bizonyítékainak felmutatásával saját ügyét rendes bírāja előtt terhes fáradsággal és költséggel annyira a végső befejezéshez juttatta, hogy abban az ügyben már csak végleges határozatot vagy ítéletet kellene

hozni és kimondani: akkor az alperes, látván azt, hogy elbukik és az ügyet különben tovább ki nem húzhatja, kigondolt patvarkodással azt állítja, hogy a felperes ellenében nyugtató levele van és ez által ügyét az ezután következő más nyolczados törvényszékre halasztatja el és viteli át.

5. §. Miért is, hogy az ilyen patvarkodásoknak kellő eszközzel útját álljuk, határoztuk és rendeltük, hogy ha ennekutána jövőre bármely alperes feleletadásának első határidejében azt állítaná, hogy neki a felperes ellenében nyugtató levele van, ennek előadására és felmutatására az ezután következő legelső nyolczados határidőt kaphassa.

6. §. Hogyha azonban a törvényes határidők megtartása után, vagyis az ügy végleges befejezése idején állítaná az alperes, hogy neki ilyen nyugtató levele van: akkor, ha csak azt nyomban elő nem adja és fel nem mutatja, annak felmutatására és előadására egyáltalán semmi újabb nyolczados törvényszakot ne kaphasson.⁽¹⁾

74. CZIKKELY.

Miképen kell elbánni a főbenjáró ítéletben elmarasztalttal? és annak öröksegeiről.

Rendeltük, a mint a néhai igen dicső fejedelem Lajos király úr is elrendelte volt, hogy ha valamely nemest a törvény rendje szerint a nádor és országbíró, meg bármely más bíró előtt akár a párbajban való elbukás hatalmaskodásos tényében, akár patvarkodás vagy hamis okiratok használása és felmutatása vagy főbenjáró ítélet büntetésében, vagy bármely más dologban elmarasztaltak, a per bírāja köteles legyen az ilyen elmarasztaltat elfogni, s megbékítés és egyezkedés végett három napon át letartóztatni.

1. §. És ha ki nem egyezhetnének, akkor, az ország szokásához képest, szolgáltatassa ki ellenfele kezéhez, hogy rajta a törvényesen megállapított és méltó büntetését végrehajtsa.

2. §. És ha ez az ilyen elmarasztalt ellenében a halál- vagy más büntetést, a melyet, mint említettük, a törvény megállapított, végrehajítja, a bíróval és az ellenféllel szemben, minden pénz- vagy teherfizetés nélkül, mentesnek tartandó.

3. §. És hogy az ilyen elmarasztaltnak és elítéltnak fiait, legközelebbi atyafiai, nővéreit, feleségét és névrokonait az ő bűneért nem kell megbüntetni.

4. §. Úgy, hogy a bíró sem annak a saját

⁽¹⁾ V. ö. alább (531. l.) e deer. 75. cikkelyét, továbbá az 1495: XVI. és XVII. t. cz., az 1504: IX. t. cz., az 1514: LV. t. cikk, az 1590: XI. VI. t. cz. és az 1723: XXVIII. t. cz. rendelkezéseit. L. még Hk. II. R. 70—72. cz.

res, uxores,⁽¹⁾ et consanguinei ejusmodi convicti, et condemnati, pro illius excessu non debeant aggravari.

§. 4. Ita, quod neque propriæ possessiones, et portiones illius, neque alia bona (demptis duntaxat illis rebus, quæ apud ipsum tempore recaptivationis reperientur) per judicem auferantur, sed omnino in filios, et hæredes, sive generationes suas condescendant, illique in eisdem omnibus bonis, possessionibus, domibus, et juribus possessionariis, salvi, liberi, et quieti permaneant.

§. 5. Hoc adjecto: quod, si præmisso

modo convictus, et condemnatus, cum suo adversario qualitercunque concordare poterit: id semper facere liceat,⁽²⁾ et pro hujusmodi concordia judex nullum prorsus birsagium, aut aliquam aliam solutionem, vel ab ipso convicto, vel etiam parte adversa capere, et exigere possit: sed libere, et absque omni penitus solutione concordiam, et pacem ipsam facere valeant.

§. 6. Filius autem, pro delictis patris: et e converso: nec in persona, nec in possessionibus, ac aliis rebus condemnetur, vel aliquoties puniatur.

ARTICULUS 75.

Executiones comitum, et vice-comitum quomodo fiant? Quodque non impediantur; et de pena turbantium executiones eorum.

Comites⁽³⁾ parochiales, et eorum vice-comites, et judices nobilium in executione judicii, et justitiæ, plurima agere habent.⁽⁴⁾

§. 1. Ut autem debito modo, et sine aliquo impedimento executiones suas exequi valeant, statutum est: quod quicumque contra comitem, vel vice-comitem, et judices nobilium, in quibuscunque executionibus legitimis, et juridicis proficiscentes, insurgent, et eisdem vim inferre præsumerent, sique ipsos ruerent, quod justitiam, quam executioni demandare deberent, exequi non possent: extortales (scita tamen prius mera rei veritate) debita pœna puniantur.

§. 2. Si vero servi, vel rustici fuerint: ipsos domini eorundem, sub pœna viginti quinque marcarum, in manus comitis, ad⁽⁵⁾ dignam eisdem pœnam infligendam dare, et insuper de innocentia, quod scilicet de eorum voluntate, et commissione id actum non sit, juxta regni consuetudinem, se expurgare debeant, et teneantur.

§. 3. Si autem servi, vel rustici perpetrato facinore aufugerent: comes pro injuria ei illata, illos perquirat, et nihilominus domini eorum, ut præfertur, de innocentia se purgare teneantur.⁽⁶⁾

ARTICULUS 76.

Ecclesiasticarum, et saecularium personarum: eadem pœna in judicio saeculari.

Sæculares⁽⁷⁾ personæ, contra ecclesiasticas personas, in quocunque judicio, in majori onere non convincantur: quam ecclesiasticæ contra sæculares convincerentur.

ARTICULUS 77.

Ecclesiasticæ personæ, cum inquisitoriis literis, nec acquirunt possessiones, nec retinent.

Item, quod episcopi, capitula, abbates,⁽⁸⁾ conventus, et præpositi, ac cætera ecclesiasticæ personæ possessionatæ, cum tribus literis inquisitoriis, in

(1) Régibb kiadásokban «uxores» helyett «uxor» áll. (Ó.)

(2) Az eredetiben a «liceat» szó után a «facere» szó ismételve áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «Item quia comites» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «habent» helyett «habeant» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «ad» hiányzik. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «teneantur» helyett hibásan «teneatur» áll. (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben «Item quod sæculares» áll. (K. és Ó.)

(8) Az eredetiben «abbates» szó hiányzik. (K. és Ó.)

birtokait és részeit, sem egyéb javait, (kivéve egyedül az elfogatása idején nála talált dolgokat) el ne vegye, hanem ezek egyáltalában fiaira és örökösire vagy nemzetségére szálljanak, a kik mind ezekben a javakban, birtokokban, házakban és birtokjogokban sértetlenül, szabadon és nyugodtan bennmaradjanak.

5. §. Hozzátevén azt, hogy az említett módon elítélt és elmarasztalt ellenfelével bármiképen kiegyezhetik, ezt mindenkor szabadon

megtehesse, és a bírónak ezért az egységért sem az elmarasztalttól, sem ellenfelétől épen-séggel semmi bírságot vagy másféle fizetést sem szabad vennie és követelnie, hanem ezt az egységet és békét szabadon és egyáltalán minden fizetés nélkül köthessék meg.⁽¹⁾

6. §. Továbbá a fiut, atyja vétkéiért és viszont sem személyében, sem birtokaiban és egyéb dolgaiban nem kell elmarasztalni vagy valamiképen meghűntetni.⁽²⁾

75. CZIKKEIX.

Az ispánok és alispánok végrehajtásai miképen történjenek? és hogy azokat nem szabad zavarni, és azok büntetéséről, kik azoknak végrehajtását zavarják.

A vármegye ispánjainak és ezek alispánjainak az ítélet és igazság végrehajtásában igen sok teendőjük van:

1. §. Hogy már most végrehajtásaitak kellő módon és minden akadály nélkül teljesíthessék határoztuk, hogy a kik az ispán vagy alispán és szolgabírák ellen, a midőn ezek bármely törvényes és bírói végrehajtásokban eljárnak, föltámadnak és ellenük erőszakoskodni mernek, és ily módon meggátolják abban, hogy az igazságot, melyet végre kell hajtaniok, végrehajthassák: az olyanok, (mindazáltal kiderítvén előbb a tiszta valóságot), méltó büntetéssel lakoljanak.

2. §. Ha pedig az ilyenek szolgák vagy parasztok: uraik őket huszonöt gira büntetés alatt az ispán kezéhez kötelesek adni, hogy érdemlett büntetésüket elvegyék: azonkívül ártatlanságukra nézve, hogy tudniik ez nem az ő akaratukból és meghagyásukból történt, tisztázni kell magukat.

3. §. Ha pedig a szolgák vagy parasztok a büntény elkövetése után megszöktek, az ispán a rajta esett sérelem miatt nyomozza őket, és uraik mindamellett, tartozzanak magukat, mint említettük, ártatlanságukra nézve tisztázni.⁽³⁾

76. CZIKKEIX.

A világi bíróságban az egyházi és világi személyek büntetése ugyanaz.

A világi személyeket egyházi személyek ellenében egy bíróság előtt sem kell nagyobb bírságban marasztalni, mint a mekkorában az egyháziakat a világiak ellenében marasztalnák.⁽⁴⁾

77. CZIKKEIX.

Hogy az egyházi személyek tanuvallató levelekkel birtokokat sem nem szereznek, sem meg nem tartanak.

Továbbá, hogy a püspököknek, káptalanoknak, apátoknak, conventeknek és prépostoknak, valamint a többi birtokos egyházi személyeknek semmi

(1) V. ö. az 1351: IX. és XXIV., az 1435 (II.): V. és VI. t. cz., az 1439: XXVII. és XXXI. t. cz., az 1486: LV. t. cz., az 1495: II. és XIII. t. cz. rendelkezéseit. A nemes letartóztatásáról v. ö. még Hk. I. R. 9. cz. és ennek jegyzeteit. M.

(2) V. ö. az 1351: XIX. t. cz. (Ö.) Továbbá az 1713: IX. t. cz. és a Hk. I. R. 16. cz.

(3) V. ö. fönna a 507. lapon a 43. cikkelyt, továbbá az 1486: LXVII. t. cz., 1495: IX. t. cz., az 1507: I. t. cz., az 1518: VI. t. cz., 1536: XI. t. cz., 1547: XXXII. t. cz., 1613: XXIII. t. cz., az 1635: LV. t. cz., 1662: XXXI. t. cz., 1681: XXXI. t. cz. és az 1723: X. és XXXIII. t. cz., 1729: XXXIV. t. cz. Mai jogunkról e kérdésben v. ö. 1878: V. t. cz. 165—169. §§., 1881: LX. t. cz. 32. §. Márkus.

(4) V. ö. az 1439: XXXVIII. t. cz., az 1464: XIV. t. cz. továbbá az 1486: XXVIII., LVII. és LXII. t. cikk rendelkezéseit. A 76. cikkelyben foglalt alapelv ma is érvényes. M.

acquirendis possessionibus inter nobiles, et ecclesias; aliquam possessionem, nec acquirere, neque retinere possint.

§. 1. Nisi cum literis regiae majestatis, vel aliorum judicum ordinariorum: prout haec; tempore quondam domini Ludovici regis, decreta, et observata dignoscuntur.

ARTICULUS 78.

Nova donatio, quomodo impetranda a rege: si quis causet combusta, aut perditu esse de bonis suis privilegia?

Nonnulli sunt ex regnicolis, quorum jura, et litteralia instrumenta, per inimicos, et potentes ablata, per Turcasque, et Bohemos, Polonos, et Theutones, ceterosque regni amulos, combusta et decremata essent.

§. 1. Igitur si tales ablationem hujusmodi, ac decremationem jurium, et litteralium instrumentorum: ac id, quod ipsi, et praedecessores eorum, in dominio honorum, et possessionum, quas tangerent littera ablata, et combusta, pacifice perstitissent, et ipsos legitime concernent, per vicinorum, et commetaneorum ipsorum, ac nobilium comprovincialium attestationes, comprobare possent: talibus majestas regia bona illa, nova donationis titulo, dare, et conferre teneatur.

ARTICULUS 79.

Sedem judicariam armati non intrent. Et pena molestantium venientes ad sedes comitatum, aut inde redeuntes.

Quia⁽¹⁾ ad sedem judicariam nonnulli, quorumlibet comitatum, causantes, et nonnulli alii, qui sedem ipsam ingrediuntur, cum familiaribus, et jobagionibus armatis, et quidem majori, quo possunt, numero intrare, et ceteros armis, vel multitudine terrere solent.

§. 1. Quare tum ex eo; quod deinceps quilibet in ejusdemodi sedem judicariam quiete, libere, et sine omni metu, atque periculi susceptione⁽²⁾ intrare, et ibi honeste, pacifice, et absque omni prorsus impedimento perseverare⁽³⁾ possit: tum vero ne leges, et

jura inter arma silere videantur, ordinatum est: quod tam nobiles, quam etiam familiares, et jobagiones sedem judicariam ingressuri, arma omnia, cujuscunque generis existant, in hospitiiis deponere, et inermes, in ipsam sedem ingredi debeant: ut ibi non armis, sed jure contendere noscantur.

§. 2. Transgressores vero, si ignobiles fuerint: comes eorundem arma auferat, et insuper eosdem in cippum ponat, ibique diebus duobus, et totidem noctibus teneat:⁽⁴⁾ si vero nobilis exstiterit:⁽⁵⁾ modo simili arma auferat, et insuper unam marcam gravis ponderis ab eodem extorqueat.

§. 3. Ingredientes vero nobiles, et⁽⁶⁾ alios cujuscunque status homines, ad sedem judicariam cujuscunque comitatus, intra ambitum regni: vel de eadem sede ad propria regredientes, in ipsa sede, aut in eorum itinere, quicunque turbare, molestare, verberare, vel interficere praesumpserint, nota infidelitatis alias consueta, convineantur.

ARTICULUS 80.

De pena tam privatorum nobilium, quam comitum et vicecomitum, si publicum malefactorem dimiserint. Et quod vicecomes, ex eodem comitatu eligatur, ubi residentiam habet.

Quicunque⁽⁷⁾ furem, vel latronem, aut alium quemcunque malefactorem publicum captiverit, et eundem de captivitate sua voluntarie abire permiserit: comiti prochiali homagium illius malefactoris; laesis vero damnum irrogatum restituere debeat, et teneatur.

§. 1. Si vero comes parochialis talem malefactorem in suas manus traditum, abire permiserit: extunc ipse comes homagium ejusdem malefactoris, illi, qui sibi ipsum

(1) Az eredetiben «item quia» áll. (K. és Ó.)

(2) «Susceptione» helyett az eredetiben és a régebbi kiadásokban «suspiciōne» olvasható. a mi helyesebb is. Az 1486: LXV. t. cz. 1. §. is az utóbbi kifejezés áll. (Ó.)

(3) Az eredetiben «perseverare» helyett «perseverari» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «teneat» helyett «teneatur» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «nobilis exstiterit» helyett «nobiles exstiterunt» áll. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «et» helyett «vel» áll. (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben «Item quicunque» áll. (K. és Ó.)

birtokot sem szabad a nemesek és egyházak közt való birtokszerzések tárgyában kelt három tanuvallató levéllel sem szerezni, sem megtartani.

1. §. Hanem csak a királyi felségnek vagy más rendes bírának levelével, a mint ez tudvalevőleg a néhai Lajos király úr idejében volt elrendelve és megtartva.⁽¹⁾

78. CZIKKELY.

*Ha valaki azt panaszolja, hogy az ő fekvő jószágait illető kiváltságlevelek el-
égték, vagy elvesztek, miképen kell a
királytól új adományt felkérni?*

Vannak az országlakosok között némelyek, kiknek kiváltságleveleit és okiratait az ellenség és a hatalmasok elvitték, és a törökök megcsehek, lengyelek és németek és mások, a kik az országra agyarkodnak, elégették és elhamvasztolták.

1. §. Ha tehát az ilyenek az ő szomszédaik és határosaik és az ugyanazon megyéből való nemesek tanuságtételével behizonyíthatják, hogy e kiváltságleveleiket és okirataikat elvitték és elégették, és hogy ők meg elődeik azoknak a fekvő jószágoknak és birtokoknak, melyekre az elvitt és elhamvasztott okiratok vonatkoznak, békés uralmában voltak s hogy azok őket illetik: azoknak e fekvő jószágokat a királyi felség új adomány czimén tartozzék adni és adományozni.⁽²⁾

79. CZIKKELY.

*A törvényszékre nem szabad fegyverrel
bemenni, és azoknak büntetése, a kik a
vármegye székére menőket és az innen
visszajövőket háborgatják.*

Mivel minden megyében némely perlekedők és némely más emberek is, a kik a törvényszékre mennek, fegyveres cselédekkel és jobbagyokkal, még pedig azoknak lehető legnagyobb számával szoktak oda belépni, és a többieket fegyverekkel vagy az emberek sokaságával megrémíteni.

1. §. Ennélfogva részint azért, hogy jövőre az ilyen törvényszékre mindenki nyugodtan, szabadon és minden félelem nélkül és veszély gyanítása nélkül bemelessen és tisztességesen, békésen és teljesen akadálytalanul ott maradjon;

hasson; részint meg azért, nehogy a törvények és jogok a fegyverek között elnémulni látszassanak: rendeltük, hogy úgy a nemeseknek, mint azok cselédeknek és jobbagyainak is, mikor a törvényszékre akarnak belépni, mindennemű fegyvereiket szállásaikon le kell tenniök és fegyvertelenül kell a törvényszékre bemenniök, hogy olyanokul tűnjenek fel, a kik ott nem fegyverrel, hanem joggal küzdenek.

2. §. A kik pedig e rendelést áthágják, ha nem nemesek, fegyvereiket az ispán vegye el és ezenfeül zárja őket kalodába és két napon és ugyanannyi éjen át tartsa ott. Ha pedig nemesek lennének, azoktól hasonlóképen vegye el a fegyvert és ezenfeül egy nehez girát vegyen fel rajtok.

3. §. Mindazokat pedig, a kik az ország határain belül bármely vármegye törvényszékére menő, vagy onnan hazatérő nemeseket és bármely más állásu embereket magán a törvényszéken, vagy útközben háborgatni, bántalmazni, megverni vagy megölni merészkednének, a különben szokásos hűtlenség vétkeiben kell elmarasztalni.⁽³⁾

80. CZIKKELY.

Azoknak a magánnemeseknek és ispánoknak meg alispánoknak a büntetéséről, kik a nyilvános gonosztevőt eleresztik; és hogy az alispánt abból a vármegyéből kell választani, a hol székhelyét tartja.

A ki tolvajt, latrot vagy bármely más nyilvános gonosztevőt elfogott és fogságából szándékosan elhagyja menni; az legyen köteles és tartozzék a vármegyei ispán részére annak a gonosztevőnek a díját, a sérelmesek részére pedig az okozott kárt megfizetni.

1. §. Ha pedig a vármegye ispánja azt a kezéhez szolgáltatott gonosztevőt el hagyná menni, akkor az az ispán legyen köteles és tartozzék e gonosztevő díját annak részére, a ki

⁽¹⁾ V. ö. az 1351: XX. t. cz., az 1464: XX. t. cz., az 1486: LVIII. t. cz., az 1498: LV. t. czikket és az 1715: XVI. t. cz. utolsó §-át. A 77. cikkelyben foglalt alapelv ma is érvényben van. M.

⁽²⁾ V. ö. az 1464: XX. t. cz., az 1486: LXXI. t. cz., az 1715: LXX. t. cz. rendelkezéseit, a Hk. I. R. 36. s. köv. czimét. A 78. cikkelyben foglalt alapelv szerint kell eljárni nemesi oklevelek és egyéb kiváltságlevelek elveszésekor jelenleg is, t. i. az elveszés behizonyításával az uralkodótól kell új kiváltságlevelet, illetőleg a réginek megerősítését kérni. M.

⁽³⁾ V. ö. az 1486: LXV. t. cz. és az 1723: X. t. cz. azonos rendelkezéseit.

malefactorem tradiderat,⁽¹⁾ solvere : et læso de-
danis suis satisfacere debeat, et teneatur.

§. 2. Vice-comites autem quorumlibet comi-
tatum, semper esse debeant de eodem comi-
tatu,⁽²⁾ ex potioribus nobilibus.

ARTICULUS 81.

*De pona, ac modo, captivacioneque pub-
licorum malefactorum, falsariorum, ac
monetarum cusorum. in bonis quorum-
cunque fuerint.*

Si⁽³⁾ in bonis aliquorum fures, latrones, homi-
cida, incendiarii, et monetarum cutores,⁽⁴⁾ sive
literarum, vel etiam manuum alienarum fal-
satores fuerint : et domini huiusmodi bono-
rum requisiti per comitem, illos de bonis suis
non expulerint : teneatur comes mittere ad
capiendum eosdem malefactores.

§. 1. Et, si rustici sui, et⁽⁵⁾ incolæ posses-
sionum, in quibus tales fuerint, contra homi-
nes comitis ipsius insurrexerint, et eis re-
stiterint, quo minus illos capere possint :
comes possessionem non statim occupet, sed
teneatur secundo majori manu, majorique
potentia ad illam mittere, et tam præfatos
malefactores, quam etiam rusticos illos capi
facere.

§. 2. Ubi si officiales domini illius loci,
simul cum rusticis, vel etiam seorsim cum
aliis complicitibus insurrexerint, et illos capi
non patiantur :⁽⁶⁾ promiserint tamen, quod illos
in sede judiciaria coram comite iuri⁽⁷⁾ statuent ;
homines comitis ipsius contenti esse debe-
bunt ;⁽⁸⁾ et in hoc casu comes possessionem
non occupet.

§. 3. Verumtamen, si illos neque capere
paterentur, neque, ut præfertur, statuere ad
iudicium promiserint : possessionem ipsam ad
gratiam regie majestatis occupare debeant,
et teneantur.

§. 4. Si vero dominus talis loci, in hoc
casu, contra comitem, vel ejus homines per-
sonaliter insurrexerint, et obstiterit, ne præfati
malefactores, vel etiam rebelles illi rustici

capi possent ; et neque illos : ut præmissum
est, in sede judiciaria statuere promiserit :
vel si promiserit, et non fecerit : possessio,
in qua hoc fieri contigit, fisco regio appli-
cetur.

ARTICULUS 82.

*Homicidium voluntarium, et delibera-
tum, quicumque patnaverit. sine omni
gratia regis eadem poena puniatur. De
homicidio tamen casualiter patrato, con-
cordare possit.*

Si qui hominum, cujuscunque conditionis,⁽⁹⁾
et præminentie existant, deliberative homi-
cidium perpetraverint : omni redemptione se-
moti interficiantur.

§. 1. Et, si tales homines, fugæ præsidio
se defensaverint : ubicunque, et quodocun-
que reperti fuerint : eandem poenam incur-
rant : sine omni spe, et gratia regie majes-
tatis : observato tamen juris ordine.

§. 2. Et comes, vel vice-comes, seu judi-
ces illius comitatus, ubi talis homicida repertus
fuerit : ipsam justitiam, juxta regni consuetu-
dinem, administrare debeant, et teneantur.

§. 3. Et nemo tales ad castra, et domus
suas, sub poena de infidelibus, ac aliis male-
factoribus expressa ; acceptare, et admittere
audeat.

§. 4. Si vero homicidium non est ex præ-
concepta malitia, neque animo deliberato :
sed casualiter, aut aliter inopinate acciderit :
occisor cum propinquis occisi liberam con-
cordandi habeat facultatem.

ARTICULUS 83.

*Infideles regios, nemo ultra quadraginta
dies apud se conservare potest : et de
poena diutius retinentis : quodque sal-
vus conductus, etiam infidelibus per
regem detur.*

Nemo⁽¹⁰⁾ regios infideles ad castra, muni-
tiones, civitates, vel alia loca sua acceptare,

(1) Az eredetiben «tradiderat» helyett «tradiderit» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «de eodem comitatu» hiányzanak. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «Item si» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «cutores» szó hiányzik. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «et» helyett «vel» áll. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «patiantur» helyett «patierint» áll. (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben «iuri» helyett «jure» áll. (K. és Ó.)

(8) Az eredetiben «debeant» helyett «debeant» áll. (K. és Ó.)

(9) Az eredetiben «conditionis» helyett «status» áll. (K. és Ó.)

(10) Az eredetiben e cikkely így kezdődik : «Item consultum est, quod nemo». (K. és Ó.)

neki a gonosztevőt átadta, megfizetni és a sérelmeseknek kárait nézve eleget tenni.⁽¹⁾

2. §. Bármely megyék alispánjának pedig mindenkor az illető megye jelesebb nemesei közül valónak kell lenni.⁽²⁾

81. CZIKKELY.

A bármely fekvő jöszágban tartózkodó nyilvános gonosztevők, hamisítók és pénz-csinálók büntetéséről és elfogásuk módjáról.

Ha valakinek fekvő jöszágain tolvajok, latrok, gyilkosok, gyújtogatók és pénzcsinálók, avagy levelek vagy akár mások kézírásának hamisítói tartózkodnának és e fekvő jöszágok urai azokat az ispán felszólítására jöszágaikkól ki nem űznék, az ispán tartozzék azok kére kerítése végett rájuk küldeni.

1. §. És ha parasztjaik vagy azoknak a birtokoknak a lakosai, a melyeken azok tartózkodnak, az ispán emberei ellen támadnának és nekik ellent állanának, hogy azokat el ne foghassák, az ispán a birtokot azonnal ne foglalja el, hanem tartozzék másodszor nagyobb erővel és nagyobb hatalommal ráküzdeni és mind az említett gonosztevőket, mind azokat a parasztokat elfogatni.

2. §. A mikor is, ha az illető birtok urának a tisztei a parasztokkal együtt, vagy külön is, más büntársakkal fölkelének és nem hagynák azokat elfogni, azonban megígérik, hogy a törvényszéken az ispán előtt törvénybe fogják állatni, az ispán embereinek ezzel be kell érniök; és ebben az esetben az ispán a birtokot ne foglalja el.

3. §. Ellenben, ha azokat sem elfogni nem hagyják, sem pedig, mint említők, törvénybe állatásukat meg nem ígérik, kötelesek legyenek és tartozzanak az illető birtokot elfoglalni, addig, míg a királyi felség meg nem kegyelmez.

4. §. Ha pedig ebben az esetben az ilyen földesúr az ispán vagy ennek emberei ellen személyesen kelne föl és állana ellent, hogy a mondott gonosztevőket vagy azokat a lázadó parasztokat se lehessen elfogni, és azt a mint előbb mondtuk, meg nem ígérné, hogy

őket a törvényszéken elő fogja állatni, vagy ha megígérné, de nem tenné: az a birtok, a melyben az megtörténék, szálljon a királyi fiscusra.⁽³⁾

82. CZIKKELY.

A ki szándékos és előre eltökélt emberölést követ el, minden királyi kegyelem mellőzésével ugyanazon büntetéssel lakoljon; a véletlenül elkövetett emberölésre nézve azonban egyezkedhessék.

A mely emberek eltökélt szándékkal követnek el emberölést, azokat, bármilyen rendűek és kiváló állásuak legyenek, minden váltásdíj mellőzésével ki kell végezni.

1. §. És ha ilyen emberek szökésben keresnének menedéket, bárhol és bármikor kézre kerülnének, minden remény és a királyi felség kegyelmezése nélkül, megtartván mindazonáltal a törvény rendét, ugyanabba a büntetésbe essenek.

2. §. És annak a vármegyének az ispánjai vagy alispánjai és szolgabírái, a hol az ilyen gyilkos kézre kerül, kötelesek legyenek és tartozzanak az igazságot az ország szokásához képest kiszolgáltatni.

3. §. És az ilyeneket, a hűlenekre és egyéb gonosztevőkre kiszabott büntetés alatt senki se merje a maga váraiba és házaiba fogadni és bebocsátani.

4. §. Hogyha pedig az emberölés nem előre eltökélt gonosz szándékkal, sem eltökélt akarattal, hanem véletlenül vagy különben váratlanul történt: az emberölőnek legyen joga a megöltnek rokonaival szabadon egyezkedni.⁽⁴⁾

83. CZIKKELY.

A királyhoz hűtleneket negyven napon tul senki sem tarthatja magánál: és azoknak büntetéséről, kik ennél tovább tartják meg: és hogy a király a hűtleneknek is aljon szabad menedéklevelet.

A királyhoz hűtleneket senki se merje váraiba, erősségeibe, városaiba vagy egyéb jó-

(1) V. ö. az 1486: XXXVIII. t. cz. és az ott idézett törvényeket, valamint Hk. III. R. 32. cz.

(2) V. ö. az 1471: XV. t. cz., az 1486: LX. t. cz., az 1504: II. t. cz., az 1723: LVI. t. cz. és az 1729: XV. t. cz. rendelkezéseit. L. még 1848: V. t. cz., a nem-nemeseknek is minden közhivatalokra lehető alkalmazásáról.

(3) V. ö. az 1486: XLVIII. t. cz., az 1495: XIX. t. cz., az 1518: XXXV. t. cz. és az 1715: XLVIII. t. czikk rendelkezéseit. jegyzeteikkel.

(4) V. ö. az 1471: XXVIII. t. cz., az 1486: LI. t. cz., az 1503: XXXVIII. és LXIII. t. cz., az 1587: XLIII. t. cz., az 1633: XXVI. t. cz. és az 1715: XLVIII. t. cz. utolsó §-ának, valamint az 1723: XI. t. czikk rendelkezéseit. L. még Hk. II. R. 38. cz., III. R. 21., 22., 32. cz. Mai jogunkról v. ö. 1878: V. t. cz. 278–292. §§.

et ibi conservare, atque defendere audeat. Si quispiam tamen infidelium ex confidentia ad aliquem dominorum, vel amicorum suorum confugeret, poterit eum ille suscipere, et infra quadraginta dies, sed non ulterius, apud se, in domo sua impune conservare. Et si ille vel pro gratia obtinenda, vel ad ostendendam obedientiam, aut etiam innocentiam suam declarandam, venire ad regiam majestatem voluerit, is cum una secum, si voluerit, ad suam majestatem, ubicunque fuerit, ducere, vel etiam cum literis, et hominibus suis mittere, sub salvo conductu regie majestatis, qui omnibus talibus vigore præsentis decreti, exnunc datus, et concessus intelligi videatur: libere etiam pro illo supplicare, laborare, et intercedere pro gratia possit. Verumtamen, si gratia ipsa a majestate sua impetrari, et obtineri non poterit, rursus ad castra, munitiones, civitates, oppida, vel alia loca, et bona illum suscipere, et admittere nullo modo audeat. Quod si qui forte aliter attentaverit,⁽¹⁾ hujusmodi castrum, munitio, civitas oppidum, possessio, sive locus, ad quem scilicet talis infidelis acceptaretur, eo facto ad regium devolvatur fiscum, et ex nunc devolutus intelligatur. De quo regia majestas vigore præsentis sanctionis, liberam, pro suo arbitratu disponendi habeat facultatem.

ARTICULUS 84.

Mercatores extranei, et forenses, ad loca consueta ad emendum, et permutandum deputata, accedant.

Mercatores⁽²⁾ forenses, et extranei, cujusque nationis existant; ad mercandum, seu forisandum, in medium regni, ad loca alias consueta, ad forisandum, et emendum, ac cambiendum deputata, negotiatinoes suas peracturi accedant.

ARTICULUS 85.

Ecclesiasticæ personæ, et nobiles; ad loca tributorum, et vadorum, ire non compellantur: nec nobiles, uxores ducentes, tributa solvere teneantur: et de poena, qui eos ad solvendum cogerent.

Nobiles,⁽³⁾ et ecclesiasticæ personæ, ad loca tributorum, et vadorum ire non teneantur, neque compellantur: sed per portus, et vias, quas voluerint, libero⁽⁴⁾ transitu, absque aliquo impedimento, et solutione, ire eos⁽⁵⁾ patiantur.

§. 1. Contrarium facientes in præna solutionis homagii vivi talis impediti, convincantur.

§. 2. Similiter, dum nobiles regni, ad conducendum uxores eorum accederent, et more solito cum eorum uxoribus ad propria redeunt, in pontibus, et tributis sæpius diversimode turbarentur: ideo ipsi, absque omni tributaria solutione, et quovis alio impedimento, in eundo, et redeundo, abire valeant, atque possint, simul cum sequacibus ipsorum.

§. 3. Contravenientes præna prædicta puniantur.

ARTICULUS 86.

Rustici, uxores ducentes, victualia dominis terrestribus, aut ad molendina fruges vehentes; tributum non solvant. Sartores quoque, et panni tonsores, non plus, quam alii viatores, in telonio dare teneantur.

A rusticeis⁽⁶⁾ uxores de aliis villis ducentibus, deinceps in transitu, et reditu, nullum prorsus tributum exigatur.

§. 1. Quodque a sartoribus, et rasoribus, non quadraginta denarii (prout consuetum fuit), sed duntaxat tantum, quantum ab aliis viatoribus exigitur, in locis tributorum exigatur.

(1) Az eredetiben «attentaverit» helyett «attentarent» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «Mercatores» előtt «Item quod» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «Item quod nobiles» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «libero» helyett «libere» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «ire eos» hiányzanak. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «Item quod a rusticeis» áll. (K. és Ó.)

szágaiba befogadni és ott tartani s védelme alá venni. Mindazonáltal, ha a hűtlenek közül valaki bizalomtól valamelyik úrhoz vagy barátjához menekül, ez őt befogadhatja és negyven napon át, de nem tovább büntetlenül magánál és házában tarthatja. És ha az illető a királyi felség elébe akarna menni akár azért, hogy kegyelmet nyerjen, akár azért, hogy engedelmességének bizonyítékát adja, vagy hogy ártatlanságát tisztázza, álljon a befogadónak szabadságában ötlet, ha akarja, a királyi felség szabad menedék-levelének oltalma alatt, melyet a jelen törvény erejénél fogva ezennel minden ilyen hűtlen részére megadottnak és engedélyezettnek kell tekinteni — a királyi felséghez, bárhol legyen, magával vinni, vagy levelével és embereivel oda elküldeni, úgy-szintén érette esedezni, érdekében fáradni és közbejárni. De, ha a kegyelem a királyi felségtől nem volt kieszközölhető és megnyerhető, semmiképen se merje ötlet újból a maga váraiba, erősségeibe, városaiba, mezővárosaiba vagy más birtokaiba és fekvő jószágaiba befogadni és bebocsátani. A ki pedig netán másképen merészkednék cselekedni, annak az a vára, erőssége vagy városa, mezővárosa, faluja vagy birtoka, a melybe tudniillik az ilyen hűtlen befogadná, legott a királyi fűcsusra háromolják és azt azonnal ráháromlóttnak kell tekinteni, a melyről a királyi felség a jelen rendelés erejénél fogva, tetszése szerint, szabadon rendelkezessék.⁽¹⁾

84. CZIKKEIN.

A külföldi és idegen kereskedők vásárlásra és csereberélésre a kijelölt szokott helyekre menjenek.

Az idegen és külföldi kereskedők, bármely nemzetből valók legyenek, kereskedés vagy kalmárkodás végett az ország kebelében azokra a különben megszokott helyekre menjenek, a melyek a kereskedés, vásárlás és csereberélés céljaira ki vannak jelölve, hogy ott üzérkedjenek.⁽²⁾

85. CZIKKEIN.

Az egyházi személyeket és a nemeseket, nem kell kényszeríteni, hogy a vám- és révhelyek felé menjenek; és a feleségeiket vivő nemesek ne legyenek kötelesek vámot fizetni; és azok büntetéséről, a kik őket a vámfizetésre kényszerítik.⁽³⁾

A nemesek és az egyházi személyek nem tartoznak a vám- és révhelyek felé menni s arra nem kell őket kényszeríteni, hanem minden akadály és fizetés nélkül szabad átkelést kell részükre engedni azokon a réveken és utakon, a melyeken át akarnak kelni.⁽⁴⁾

1. §. A kik ez ellen cselekszenek, azok az ilyen megakadályozott nemes elő díja fizetésének a büntetésén maradjanak.

2. §. Hasonlóképen, mivel az ország nemesei, midőn házasodni mennek és feleségükkel szokott módon tűzhelyükre visszatérnek, a réveken és vámhelyeken nem egyszer különféleképen háborgatják; azért álljon jogukban és szabadságukban kíséretükkel együtt minden vámfizetés és egyéb akadály nélkül úgy oda menni, mint visszajönni.⁽⁵⁾

3. §. Az ez ellen vétők az előbb említett büntetéssel lakoljanak.

86. CZIKKEIN.

A parasztok, kik feleségüket hozzák, földesuraik részére ételmi szereket vagy a malmokba gabonát visznek, vámot ne fizessenek. A szabók és posztónyírók se tartozzanak vám fejében többet adni, mint más utasok.⁽³⁾

A parasztoktól, kik más községekből feleségüket hozzák, ezután egyáltalában sem menet sem jövet, semmi vámot sem kell venni.

1. §. És hogy a szabóktól meg a posztónyíróktól nem negyven denárt (mint eddig szokásban volt), hanem csak annyit kell a vámhelyeken venni, a mennyit más utasoktól vesznek.⁽⁶⁾

⁽¹⁾ V. ö. az 1405 (II.) IX. t. cz., az 1435 (II.) XXIV. t. cz., az 1467: XXVII. t. cz., 1486: XLVIII. t. cikk, az 1498: XXVII. t. cz. 1567: XXX., 1723: VII. és X. t. cz. rendelkezéseit. V. ö. még HK. I. R. 14. és 16. cz. és jegyzeteit, valamint *Kittonich* c. 2. qu. 5. M.

⁽²⁾ V. ö. alább (331. l.) a jelen decr. 103. cz., továbbá 1439: IX. és az 1500: XXIV. cz. M.

⁽³⁾ A vámról jelenleg az 1890: I. t. cz. rendelkezik. M.

⁽⁴⁾ V. ö. az 1351: XV. t. cz., az 1438: X. t. cz., az 1496: XXXV. t. cz. az ezek kapcsán idézett törvényekkel.

⁽⁵⁾ V. ö. az 1351: XVII. t. cikket. (Ó.)

⁽⁶⁾ V. ö. az 1486: XXXVI. t. cikket.

§. 2. Et insuper, ab hominibus fruges ad loca molendinorum deferentibus; nec in eundo, nec in redeundo, tributum exigi valeat. Et nihilominus vina, fruges, et victualia, et mineralia dominorum terrestrium per quaecunque loca tributorum, ad domos et curias dominorum suorum deferentes: nullum tributum solvere teneantur, neque ad solutionem tributariam compellantur, pœna sub prædicta.

ARTICULUS 87.

De tributi justa exactione. De falsis, et novis viis, pontibus, et navibus: et in his; de officio, et auctoritate comitis.

Item, quia ex immoderata, et superflua exactione tributorum, multa gravamina, damna, et incommoda regnicolis, et extraneis hominibus, cum eorum rebus, et mercibus hinc inde proficiscentibus, per tributarios, tam regales, et reginales, quam aliorum illata forrunt, et dietum inferrentur:

§. 1. Ideo statutum est: quod in singulis comitatibus, comes cum potioribus nobilibus⁽¹⁾ illius comitatus, quot loca⁽²⁾ tributorum in eodem⁽³⁾ habentur comitatu, reficiat.⁽⁴⁾

§. 2. Et a dominis, seu possessoribus eorundem tributorum, petantur exhiberi literæ, primariæ institutionis tributorum eorundem. In quibus, si inventa fuerit quantitas solvendi tributi, de singulis rebus solvere consueti, talis solutio moderetur, et reducatur ad rationem presentis monetæ: taliter: quod tributariis, seu tributa habentibus, eorum justis proventus non decreascent, nec e contrario solutionis modus inanis, tributa solvere debentibus, superereseat.

§. 3. Ubiqueque autem huiusmodi literæ primariæ institutionis reperiri, et exhiberi non poterunt, aut reperte, forsitan et exhibitæ, quantitatem solvendi tributi non expresserint: tunc idem comes, una cum præactis nobilibus illius comitatus, inquirat, et resciat quantitatem solutionis tributorum, in quibusvis tributis illius comitatus de singulis rebus tributari solitis, tempore antiquiori, quoad humana memoria comprehendere potest, fieri consuetæ: et retrahat præcipue ad consuetudinem antiquam, compensata qualitate (quantum justius fieri poterit) pecuniæ tunc currentis: semper absque damno, et detrimento,

tributa exigere, et solvere debentis: æquitatem videlicet utriusque partis, semper salva.

§. 4. Similiter inquirat, discutiat, et moderetur,⁽⁵⁾ quæ, et ubi sint falsæ viæ, et indirectæ quorumlibet tributorum? In quantum longe, vel prope huiusmodi vias falsas, singuli tributarii obsistendi, ac itinerantibus in eisdem prohibendi, vel impediendi, justam, et consuetudinariam habuerint, vel habere debeant facultatem. Vias autem novas, in locis quibusvis, quæ⁽⁶⁾ ab olim nunquam esse consueverunt; nemo pro communi, et universali transitu, itinerantibus, in detrimentum, et damnum tributorum, in faciebus suarum terrarum adinvicem præsumat: alioquin de huiusmodi viis noviter adinventis, iidem vice-comes, et iudices nobilium, una cum præactis nobilibus illius comitatus, decernant: an huiusmodi viæ, pro falsis viis reputandæ sint, vel aliter resistendæ?

§. 5. Habentes insuper, et exigentes tributa, ratione pontis, vel navium: pontes huiusmodi, vel naves, sub debita reformatione, semper debeant conservare: taliter, quod viatores, et tributa solventes,⁽⁷⁾ per pontes, et naves eorum transitum liberum, absque impedimento facere possint.

§. 6. Id vero facere negligentes: pœnis, et gravaminibus opportunis, ad debitam reformationem, et conservationem suorum pontium, et navium, per comites eorum parochiales, et nobiles illius comitatus adstringantur toties, quoties eorum negligentia exigente, fuerit opportunum: ita tamen: quod nemo in terris aliorum, vias falsas stare, et custodire audeat.

§. 7. Ubi autem aliqui in pontibus, vel navibus propter malam conservationem eorum, damnum patientur: extunc huiusmodi damnum passis, per hos, quorum pontes, et naves sunt, de damnis satisfactio impendi debeat.

ARTICULUS 88.

Vadorum privilegiatorum in præjudicium: nemo vada falsa, et occulta, tenere possit: sub amissione possessionis: et de poena transeuntium in vadis falsis.

Quia⁽⁸⁾ nemo regnicolarum, in præjudicium vadorum privilegiatorum, falsa vada, et occulta tenere, et conservare potest, neque debet.

§. 1. Ob hoc decretum, et ordinatum est: quod amodo de cætero, nullus omnino re-

(1) Az eredetiben e szavak helyett «comes cum potioribus nobilibus» ezek állanak: «Comes huiusmodi comitatus convocatis nobilibus» (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «quot loca» helyett «in quo loca» állanak. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «in eodem» szavak hiányzanak. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «reficiat» után még következnek: et loca verorum tributorum in huiusmodi comitatu exigi solitorum. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «inquirat, discutiat et moderetur» áll. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben a «quibusvis quæ» helyett ez olvasható «in quibus viæ». (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben «solventes» után «absque impedimento» szavak állanak. (K. és Ó.)

(8) Az eredetiben «ceterum quia» áll. (K. és Ó.)

2. §. És ezenfelül azoktól az emberektől, kik a malmok helyeire gabonát visznek, sem menet sem jövet nem szabad vámot venni. És nemkülönben azok se tartozzanak semmi vámot fizetni, a kik földesuraik borait, gabonáját, élelmi szereit és adóit bármely vámhelyen át és földesuraik házaiba és udvaraiba viszik, és az említett büntetés alatt ne is kényszerítsék őket vámfizetésre.

87. CZIKKEIN.

A vám igazságos szedéséről; a hamis és új utakról, hidakról és hajókról és az ispánnak ezekre a dolgokra vonatkozó tiszteiről és hatalmáról.(1)

Továbbá, mivel úgy a királynak mint a királynőnek és másoknak vámszedői, a portékáikkal és áruikkal ide s tova utazó ország-lakosoknak és idegen embereknek mértéktelen és fölösleges vámok szedésével sok bajt, kárt és rövidséget okoztak és naponként okoznak.

1. §. Azért elrendeltük, hogy az egyes vármegyékben az ispán az illető vármegye kiválóbb nemesseivel állítsa egybe, hogy hány vámhely van abban a megyében.

2. §. És e vámhelyek uraitól vagy birtokosaitól meg kell kívánni az ő vámhelyeik első felállításáról szóló levelek felmutatását és ha ezekből kitűnik a fizetendő vám mennyisége, a melyet az egyes dolgok után fizetni szoktak, annak fizetését a folyó pénz értéke szerint akképen kell mérsekélni és leszállítani, hogy se a vámosoknak, vagy a vámhelyek birtokosainak igaz jövedelme ne kisebbüljön, se megfordítva a vámfizetésre kötelezetteknek nézve a fizetés mértéke hiába nagyobbra ne nőjön.

3. §. Ha azonban a vámhelyeknek az első felállításáról szóló leveleket nem lehetne megkapni és felmutatni, vagy a netalán megkapott és felmutatott levelek a fizetendő vám mennyiségét föl nem tüntetnék, akkor az ispán az illető vármegyének említett nemesseivel annak a vármegyének mindenféle vámjaira nézve fűrkészse ki s tudja meg, hogy mekkora volt a vám mennyisége, melyet régebbről időben a szokás szerint vám alá eső egyes dolgok után fizetni szoktak, és az az idő szerint folyó pénz értékének (a lehető legigazságosabb) kiegyenlítésével vigye azt vissza a régi szokásra, mindenkor a vámszedésre jogosultnak és a vám fizetésére kötelezetteknek kára és hátránya nélkül, mindenkor tiszteletben tartván tudniillik mind a két félnek a jogát.

4. §. Hasonlóképen nyomozza ki, vizsgálja meg és hozza tisztába, hogy melyek az egyes vámhelyeket megkerülő árutak és hol vannak azok? mekkora távolságban vagy közelségben szabad és kell az egyes vámosoknak törvény és szokás szerint az ilyenárutakat elállani és az utasokat azoktól eltántítani s távol tartani? Bármely helységben pedig új utakat, a melyek ezelőtt soha sem voltak szokásban, a saját földterületén az utasok közös és általános átkelésére czéljából a vámhelyek rovására és kárára senki se merjen létesíteni. Különben az ilyen ujonnan létesített utak tekintetében az alispán és a szolgabírák az illető vármegyének említett nemesseivel együtt határozzanak a fölött, vajjon árutaknak kell-e azokat tekinteni vagy egyébként ellenezni?

5. §. Ezenfelül a vámbirtokosok, a kik a hidak vagy hajók használatáért vámot szednek, az ilyen hidakat vagy hajókat mindenkor jó karban tartsák fön, akképen, hogy az utasok és vámfizetők az ő hidjaikon és hajóikon szabadon és minden akadály nélkül kelhesse-nek át.

6. §. A kik pedig ezt tenni elmulasztanák, azokat megyei ispánjaik és az illető vármegyének a nemesei alkalmas büntetésekkel és bírságokkal annyiszor, a mennyiszor hanyagságuk szükségessé teszi, hidjaiknak és hajóiknak kellő kiigazítására és föntartására szorítsák, úgy azonban, hogy senki se merészkedjék az árutakat mások földéin elállani és őrizni.

7. §. Azok részére pedig a kiknek a hidakon és hajókon ezek rossz fentartása miatt valami káruk lesz, ama hidak és utak urainak a károkat meg kell téríteniök.(2)

88. CZIKKELY.

A kiváltságolt révek kárára ál- és titkos réveket, a birtok elvesztésének terhe alatt, senkinek sem szabad tartani; és azoknak a büntetéséről, a kik titkos réveken kelnek át.(1)

Minthogy a kiváltságolt révek rövidségére egy ország-lakosnak sem szabad ál- és titkos réveket beállítania és föntartania.

1. §. Ezért határoztuk és rendeltük, hogy mostantól fogva jövőre egyik ország-lakos se merészkedjék az átkelők vagy átmenők részére titkos vagy meg nem engedett réveket, hajókat meg csolnakokat beállítani és föntartani, ama birtok elvesztésének büntetése alatt, a melyen ez, mint említők, a kiváltságolt rév kárára megtörténne.

(1) A vámokról, révekről jelenleg az 1890. I. t. cz. rendelkezik.

M.

(2) V. ö. az 1435 (II.) XXII. és XXIII. t. cz. az ott idézett törvényekkel, különösen pedig az 1486. XXXV. t. cikket.

gnicolarum vada, navesque, et carinas occultas, aut sinistras, pertranseuntibus, sive transvadentibus, tenere, et conservare audeat: sub pœna amissionis illius possessionis, in qua id, ut præmittitur, in præjudicium vadorum privilegiatorum fieri contingeret.

§. 2. Si qui autem mercatorum, vel itinerantium comperti fuerint, sinistra vada, et occulta pro se procurasse, deprehensique fuerint per illa loca trajecisse; eadem regula deinceps observetur, quæ de non solventibus, et pertranseuntibus justum telonium intelligi possit.

ARTICULUS 89.

Arestationes, quomodo fieri debeant?

Nullus⁽¹⁾ arestare volens, in suis propriis, aut fratrum suorum condicionalium, vel dominorum suorum possessionibus, terris, aut officiolatibus, pro quacunque causa, arestationem aliquam facere possit:

§. 4. Alioquin pro indebito aresto, in pœnam marcarum convincatur, et arestum hujusmodi indebito factum, cum altero birsagiorum marcarum relaxare, et liberum permittere, per comitem parochialem compellatur.

§. 2. Alioquin si comes favore forsitan cujuspiam, in hac re executionem⁽²⁾ facere negligeret, et tepidus foret: pars arestata, aut ipsius dominus terrestris: vel ipsum arestantem, vel loco illius alium, seu alios, quos poterit colonos ipsius villar, seu possessionis, ubi transgressor præsentis statutionis moram traxerit, tandiu, donec ille sic, ut præmittitur, indebite arestatus, simul cum rebus suis, libere dimittetur, sibi pro hujusmodi indebito aresto, de birsagiis sex marcarum prædictis satisfactum fuerit: in loco communi arestare, atque ipsa birsagia, vel coram domino terrestri, aut suo officiali, iudiceque, et juratis civibus, illius loci communis, ubi talis arestatio facta fuerit, iudice reacquirit, et reobtinere valeat, atque possit.

§. 3. Ipseque dominus terrestris, aut suus officialis, vel iudex et jurati eives, ex parte ipsorum arestatorum, de præscriptis birsagiis sex marcarum, satisfaciendi habeant facultatem.

§. 4. In aliis autem factis, et negotiis, cum in loco communi quispian arestationem facere voluerit: iudex ipsius loci communis

eandem arestationem coram se, sic, et non aliter, fieri patiat, et acceptet: si videlicet arestans, prius se a domino, vel villico possessionis, in qua⁽³⁾ arestatus residentiam habuit, justitiam postulasse, et hujusmodi justitiam, aut sibi temerarie denegatam, aut finaliter exhibitam fore, et satisfactionem debitam non impensam existitisse, literis comitis, vel vicecomitis parochialis, aut iudicum nobilium, vel aliis credibilibus rationibus⁽⁴⁾ poterit comprobare.

§. 5. Dum autem hæc præmissa, modo præattacto, poterit comprobare: extunc dominus, vel iudex, aut villicus ipsius loci, seu possessionis communis, arestum retinere, et inter partes, more in talibus consueto, iudicium, et justitiam faciendi⁽⁵⁾ super debitis, aut aliis excessibus, vel rebus coram eo rationaliter obtentis, debitæ satisfactionis complementum, de rebus, et bonis judicialiter condemnati, aut bonis, et rebus minus sufficientibus, per detentionem personarum⁽⁶⁾ impendere teneatur.

§. 6. In casu enim, quo iudex ipse aresti, pro favore, aut timore cujuscunque, vel ex qualibet alia causa rationem non habente, arestum coram eo legitime factum, seu fiendum retinere, iudiciumque, et justitiam, ac satisfactionis complementum, modo superius descripto, exhibere recusaverit: extunc ipse arestatori, ejus adversarium liberum abire permiserit, pro damno, per⁽⁷⁾ hujusmodi arestum requirere, et mediante justitia obtinere poterat, et pro toto interesse, teneatur, et existat obligatus.

§. 7. Nisi arestandus, vel arestandi tantam potentiam, seu vim habuerit, propter quam dominus, seu iudex loci communis, eis resistere, et eos retinere non valebit, aut alia potentis⁽⁸⁾ superveniens, arestatos contra voluntatem iudicis aresti violenter abduxerit.

§. 8. Quo casu eveniente, ad sui excusationem, super eo, quantocius poterit, suis vicinis, et commetaneis publice protestetur.

ARTICULUS 90.

Arestari nobiles, et eorum bona, et coloni pro nobilibus; non possunt.

Cæterum, sunt nonnulli villici, sive iudices, et officiales, præsertim in bonis, et posses-

(1) Az eredetiben a «Nullus» szót «Item quod» előzi meg. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «executionem» szó hibásan kimaradt. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «in qua» helyett «in quo» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «rationibus» szó hiányzik. (K. és Ó.)

(5) A «faciendi» helyett helyesebb a «faciendo», a miut ez az 1435 (II.): XIII. t. cz. 1. §-ában található. (Ó.)

(6) Az eredetiben «personarum» helyett «personalem» áll. (K. és Ó.)

(7) A per elől kimaradt a régibb kiadásokban olvasható «quod». (Ó.)

(8) A «potentis» helyett olv. «potentia». (Ó.)

2. §. A mely kereskedőkre vagy utasokra nézve kiderül, hogy a maguk számára meg nem engedett és útkos révekről gondoskodtak, és a kiket rajta kaptak, hogy azokon a helyeken keltek át: azokra nézve jövődében ugyanazt a szabályt kell megtartani, a mely azokra alkalmazható, a kik az igazságos vámhelyen nem fizetnek s nem azon kelnek át.⁽¹⁾

89. CZIKKELY.

A letartóztatásoknak miképen kell végbe-menniük? (2)

Ha akárki le akarna valakit tartóztatni, a letartóztatást bármely okból sem a saját, sem osztatlan testvérei vagy urai birtokain, földjein vagy tisztségeiben ne eszközölhesse.

1. §. Különben a helytelen letartóztatás miatt három gira büntetésen maradjon és a vármegye ispánja másik három marka bírsággal arra kényszerítse, hogy a fogságnak véget vessen és a foglyot szabadon bocsássa.

2. §. Különben, ha az alispán netalán valaki iránt való kedvezésből e részben a végrehajtás teljesítését elmulasztaná vagy lanyha volna: a letartóztatott félnek vagy az ő földes urának jogában és szabadságában álljon, vagy magát a letartóztatott, vagy helyette annak a falunak vagy birtoknak jobbágjai közül, a hol a jelen határozat áthágója lakik, mást vagy másokat, a kiket megkaphat, mindaddig, míg az ekképen, mint mondtuk, helytelenül letartóztatott dolgaival együtt szabaddá nem lesz és ez igaztalan fogságról a mondott hat gira büntetésre nézve elégtételt nem nyer, közhelyen letartóztatni és ezt a bírságot a földes ur vagy tisztje és annak a közhelynek bírája és esküdt polgárai előtt, a hol az a letartóztatás történt, törvényesen visszakövetelni és visszaszerezni.

3. §. És annak a földes urnak avagy tisztjének, vagy a bírónak és esküdt polgároknak álljon hatalmukban a letartóztatottak részéről az előbb mondott hat gira bírságra nézve elégtételt adni.

4. §. Midőn pedig más dolgokban és ügyekben közhelyen akar letartóztatást eszközölni, annak a közhelynek a bírája ezt a letartóztatást a maga jelenlétében nem másképen, hanem csak úgy tűrje el és engedje meg, ha tudnillik a letartóztató a vármegye ispánjá-

nak vagy alispánjának avagy a szolgabírának levelével vagy más hitelt érdemlő okokkal bebizonyíthatja, hogy ő előbb annak a falunak az urától vagy bírájától, a melyben a letartóztató lakott, igazságot kért, ezt azonban részére megtagadták, vagy hogy azt végig kiszolgáltatták, de kellő elégtételt nem adtak.

5. §. Ha pedig a mondottakat az említett módon bebizonyíthatja, akkor annak a közhelynek vagy birtoknak az ura, vagy bírája, avagy előjárója tartozzék a fogságot fõntartani és a felek közt az ilyen dolgokban szokásos módon törvényt és igazságot tévén, az előtte igazolt adósságok vagy más kihágások vagy dolgok iránt a bíróság elmarasztaltnak vagyonából vagy a vagyon elégtelensége esetében személyeik letartóztatásával kellő elégtételt szolgáltatni.

6. §. Abban az esetben pedig, a mikor a letartóztatásban eljáró bíró, bárki iránt való kedvezésből vagy bárkitől félve avagy akár-mely más, ki nem menthető okból, az ő jelenlétében törvényesen eszközölt vagy eszközölni kívánt letartóztatást fõntartani és a feljebb körülírt módon törvényt és igazságot meg teljes elégtételt szolgáltatni vonakodnék: akkor a letartóztatónak, a kinek az ellenfelet szabadon bocsátotta, a kárért, melynek megtérítését az eme letartóztatás által és igazságszolgáltatás útján kereshette és megkaphatta volna, valamint annak minden érdekeért felelni tartozzék és annak részére le legyen kötvé.

7. §. Ha csak a letartóztatandónak vagy a letartóztatandóknak akkora hatalmuk vagy erejük nem volna, a mely miatt a közhely ura vagy bírája azoknak ellent nem állhat és őket le nem tartóztathatja, vagy az elfogottakat valamely más közbejött hatalom a letartóztatásban eljáró bíró akarata ellenére erőszakosan el nem vinné.

8. §. Ilyen eset állván be, ez ellen, a maga mentségére, szomszédjai és határai előtt, mentől előbb a mint telheti, tiltakozzék.⁽³⁾

90. CZIKKELY.

A nemeseket és azok fekvő jószágait, úgy szintén a nemesekért azok jobbágyait nem szabad letartóztatni.⁽³⁾

Továbbá vanuak, főképen a főpap urak és bárók fekvő jószágain és birtokain némely

(1) V. ö. az 1486: XXXV. s. köv. t. cikkeket. A révekről mai jogunkban v. ö. 1890: I. t. cz.

(2) A letartóztatásról mai jogunkban v. ö. a büntető perrendtartásról szóló 1896: XXXIII. t. cz. 96., 97., 101., 141—147., 152., 153., 158., 165., 170., 207., 208., 210., 476., 537. §§-ait, továbbá a fővárosi rendőrségről szóló 1881: XXI. t. cz. 13—18., 21—27. §§-ait, valamint a mezőgazdaságról és mezőrendőrségről szóló 1894: XII. t. cz. 84., 85. §§-ait.

(3) V. ö. az 1405 (I.): VII. t. cz., az 1405 (II.): V. t. cz., az 1435 (II.): XIII—XVI. t. cz., az 1486: XXIX. t. cz. rendelkezéseit, továbbá a Hk. I. R. 9. cz. 60. jegyzeteit.

sionibus dominorum praelatorum, et baronum, qui, dum aliqui coram eis contra nobiles, occasione aliquorum debitorum, vel aliarum rerum conqueruntur, ad instantiam ipsorum querulantium, jobagiones talium nobilium, vel captivant, vel autem cum rebus eorum arrestant, sicque ipsi nobiles, contra privilegium, et libertatem nobilitatis, illorum iudicio ad stare, plerumque cognoverint.

§. 4. Et quia villiei, sive iudices, aut officiales villarum, oppidorum, vel civitatum, aut etiam domini terrestres talium locorum, in talibus causis, in nobiles nullam jurisdictionem exercere habent: ideo statutum est, et decretum.

§. 2. Quod amodo deinceps, in nullo loco pro nobilibus, sive occasione debitorum, sive quarumcunque aliarum rerum arrestum fieri possit, neque ipsi nobiles per se in eorum personis, vel rebus, quovis modo impediri, seu arrestari valeant.

§. 3. Si qui autem aliquid actionis contra aliquos nobiles se habere prætendunt: hi, id eorum comite parochiali, et iudicibus nobilium, vel aliis iudicibus ordinariis talium nobilium, prosequantur.

§. 4. Ex parte quorum ipsi comites, et iudices nobilium, aut alii iudices ordinarii iudicium, et iustitiam, ac debita satisfactionis complementum, iuxta legitimas comprobationes ipsius actoris, de regni consuetudine administrare, et exhibere tenebuntur.

§. 5. Ubi vero aliqui contra huiusmodi statutum, pro aliquo nobili, jobagionem suam detinere, et res suas arrestari fecerint: extortales, in vivo homagio ipsius detenti jobagionis, et aestimatione rerum arrestatarum vincantur.

§. 6. Et simili modo, si⁽¹⁾ ipsum nobilem in persona propria detineri, vel suas proprias res arrestari procuraverint: convicti habeantur.

ARTICULUS 91.

Cives, non in suis civitatibus, sed in loco communi, pro suis debitis arrestare possunt. Salarium iudicis arresti. Veneratores vero, verberatores, et homicidae ubique detineri possunt.

In⁽²⁾ regiis, et reginalibus liberis civitatibus, oppidis, villis, et possessionibus, mediantibus eorum iudicibus, officialibus, et presidentibus quibuscunque, per hospites, cives, mercatores, et incolas eorundem, pro suis debitis, rebus, et acquisitionibus, quibuscunque arrestationes huiusmodi, modo suprascripto, et sub penis ante dictis, per magistrum tavernicorum, aut alios eorum superiores indilate exigendis, fieri nullatenus debeant, neque possint: sed in locis communibus, et eorum iudice communi, cum necesse fuerit, fiant arrestationes per eosdem, modo superius declarato.

§. 1. Iudex autem communis, per⁽³⁾ huiusmodi arrestationes coram eo debite, et legitime factas, discernens, et iudicans: pro suo labore, et honore, si fuerit iudex per dominum possessionis constitutus, aut dominus ipsemet: quadraginta denarios: si vero villicus, duodecim denarios, ab homine iudicialiter condemnato, pro se exigendi habeat facultatem.

§. 2. Et sic, arrestationes modo præmisso tantummodo⁽⁴⁾ fieri valeant, et non aliter.

§. 3. Dempstis, si quipiam vulnera, lésiones, mortem, incendia, et alia similia enormia perpetrarent manifeste: in quibus casibus, ex parte eorundem, si præsentes sint, et comprehendi possunt: iudicium, et iustitia impendatur, et sic⁽⁵⁾ eisdem debita poena infligatur, jure mediante.

ARTICULUS 92.

Manifestus debitor, vulgo szembe-való adós; utique⁽⁶⁾ detineri potest.

Si quis autem causabitur, sibi aliquem debitorem fore manifestum, hoc est, si debitor fuerit apertus, et manifestus, qui debitum huiusmodi non negat, quique vulgari, et materno sermone, Szembe-való-adós, nuncupatur: talis etiam debitor detineri, et ex parte

(1) Az eredetiben «si» szócska hiányzik. (K. és Ó.)

(2) Az eredeti «Item quod in». (K. és Ó.)

(3) A «per» itt egészen fölösleges. (Ó.)

(4) Az eredetiben «modo præmisso tantummodo» helyett «modo præmisso modo tantummodo» áll.

(K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «sic» hiányzik. (K. és Ó.)

(6) «l'lique» helyett helyesebb «ubique». (Ó.)

előjárók, bírák és tisztek, a kik akkor, a midőn némelyek előttük adósságokra vagy más dolgokra nézve a nemesek ellen panaszt tesznek, e panaszlók sürgetésére az ilyen nemesek jobbágyságait vagy elfogják, vagy pedig javaikkal együtt letartóztatják és ekképen azok a nemesek többnyire azon veszik észre magukat, hogy azoknak a bíraskodása alatt állanak.

1. §. És mivel a faluk, mezővárosok vagy városok előjárói, avagy bírái vagy tisztei, vagy akár az ilyen birtokok földes urai is, a nemesek fölött ilyen esetekben semmi joghatóságot sem gyakorolhatnak, azért határozottuk és végeztük;

2. §. Hogy ennek utána jövőre a nemesekért, akár adósságok alkalmából, akár bármely más dolog miatt, letartóztatás sehol se történhessen és magukat a nemeseket se legyen szabad, sem személyeikben, sem dolgaikban, bármi módon gátolni vagy letartóztatni.

3. §. Hanem a kik azt állítják, hogy némely nemesek ellen valami keresetük van, vigyék azt a vármegye ispánja és szolgabírái, vagy az ilyen nemesek más rendes bírái elébe.

4. §. A kiknek részéről azok az ispánok és szolgabírák vagy a többi rendes bírák kötelesek lesznek az ország szokásánál fogva a felperes törvényes bizonyítékainak megfelelő törvényt és igazságot szolgáltatni, valamint kellő elégtételt adni.⁽²⁾

5. §. A kik pedig eme rendelkezés ellenére, valamely nemes helyett az ő jobbágyságait ennek javait tartóztatják és foglaltatják le: azokat e letartóztatott jobbágyság elő díjában és a lefoglalt dolgok becsüjében kell elmarasztalni.

6. §. És hasonló módon elmarasztaltaknak tekintendők akkor is, ha azt a nemest saját személyében tartóztatják le, vagy annak saját javait foglaltatják le.

91. CZIKKEIX.

A polgárok tartozásak miatt, mást nem saját városaikban, hanem közhelyen tartóztathatnak le. A letartóztató bíró díja. Azokat pedig, a kik valakit megsebesítenek, megvernek és megölnék, mindenütt le szabad tartóztatni.⁽¹⁾

A királyi és királynői szabad városokban, mezővárosokban, falvakban és birtokokban, ezek jövevényeinek, polgárainak, kereskedőinek és lakosainak, adósságaik, javaik és bármiféle kötelezései miatt, az előbb említett és a tárnok mester vagy egyéb felebbvalóik által legott behajtandó büntetések terhe alatt, ilyen letartóztatásokat, bíráik, tiszteik vagy bármely előjáróik útján, a fentebb leírt módon semmiképen sem kell és nem is szabad eszközölniök: hanem ha szükséges, a letartóztatásokat a fentebb említett módon közhelyeken és közbíró előtt fogantossítsák.

1. §. A közbíró pedig, a ki ezeket az ő jelenlétében kellően és törvényesen történt letartóztatásokat elbírálja és ítélettel ellátja, ha az a birtok urától beállított bíró vagy maga a földes ur, fáradságáért és tisztségeért a bíróilag elmarasztalt emberen negyven denárt, ha pedig községi előjáró, tízenkét denárt vehet föl a maga részére.⁽³⁾

2. §. És a letartóztatások csak így az előrebocsátott módon s ne másképen történjenek.

3. §. Kivévé, ha némelyek nyilván sebezéseket, sértéseket, emberölést, gyújtogatásokat és más hasonló szörnyű dolgokat követnének el, a mely esetekben részükről, ha jelen vannak és elfoghatók, törvényt és igazságot kell szolgáltatni és ekképen őket törvény útján méltó büntetéssel kell sújtani.⁽⁴⁾

92. CZIKKEIX.

A nyilvánvaló adós, köznyelven «szembevaló adós» bárhol letartóztatható.⁽⁵⁾

Ha pedig valaki panaszlik, hogy egy másik nyilvánvaló adósa neki, azaz, ha az adós kétségtelen és nyilvánvaló, a ki azt az adósságot nem tagadja és a kit közönséges és anyanyelvünkön «szembevaló adósnak» nevezünk: az ilyen adóst is szabad legyen letartóztatni és részé-

(1) L. a 2. jegyzetet az 541. lapon.

(2) V. ö. az 1498. XX. t. czikket.

(3) V. ö. az 1435 (II.) XV. és XVI. t. cz. és 1498. XXI. t. czikket.

(4) V. ö. Hk. I. R. 9. cz., III. R. 20. és 22. cz.

(5) V. ö. Hk. II. R. 68. cz., III. R. 28. cz.; Kitionich c. 9. q. 28. A személyfogság nálunk az 1868. LIV. t. cz. hatályba lépésével szűnt meg teljesen. Az 1882. szept. 16. ideigl. polg. perrendtartás (390—403., 540., 548. §§.) is ismerte.

ejusdem, juxta regni consuetudinem, judicium fieri valeat.

ARTICULUS 93.

Colonum, accepta licentia, migrare volentem, non dimittentis poena.

Propter⁽¹⁾ violentam detentionem, et damnificationem jobagionum, petita licentia, justo terraggio deposito, aliisque debitis suis persolutis, ad alterius possessionem se transferre volentium.

§. 1. Quo casu comes parochialis, cum suis judicibus nobilium (absque quibus, nulum in talibus processum facere debet) ab his, qui in hoc casu culpabiles legitime inventi fuerint, judicium, seu birsagium trium marcarum, toties, quoties,⁽²⁾ et quandoeunque culpabiles inventi fuerint, sine expectatione, extorquere potest: jobagionem retentum, seu damnificatum, cum omnibus bonis suis (damnis etiam recuperatis) liberum habeat permittere faciendi: demptis his, qui in liberatibus manserunt.

§. 2. Illi namque, sic libertati, non aliter, quam tempore recessus ipsorum, de omnibus censibus, tam ordinariis, quam extraordinariis medio tempore, infra libertatem ipsorum fieri debendis, dominis eorum satisfaciatis: abire permittantur: ita tamen: quod, si quicquam aditicii illic, infra tempus liberationis fecerint: de eisdem libere disponere possint: juxta judicium, et villicorum, ubi moram traverunt, aestimationem.

ARTICULUS 94.

Colonum, non petita licentia, aut furum migrantem; et comitis, ac vice-comitis aliorum colonos abducentium, poena.

Si⁽³⁾ quis alterius jobagionem, non petita, nec obtenta licentia, vel petita, sed non obtenta, ante dies quinderim, hujusmodi petita licentiae potentialiter abduxerit: talis pro abductione violenta hujusmodi jobagionis birsagia trium marcarum solvet, et eundem jobagionem, cum aliis tribus marcis birsagiis, per comitem parochialem, cum judicibus nobilibus restituere compellatur.

§. 1. Si vero jobagio alicujus, non obtenta licentia, sed furtive, ad possessionem alterius recesserit, et idem, ad cujus possessionem accesserit, requisitus, reddere recusaverit: extunc ad restitutionem ipsius jobagionis fugitivi, comes parochialis, talem cum birsagio trium marcarum, compellere debeat, et teneatur.

§. 2. Ita tamen: quod nemo jobagionem alterius, petita, et non obtenta licentia, absque juris, et justitiae administratione, aliis etiam suis debitis minime persolutis, post illos etiam quindecim dies habita licentia sub poena solutionis viginti quinque marcarum, partim comiti, partim vero causantibus persolvendarum, violenter abducere audeat, et neque possit.

§. 3. Similiter hoc idem de comitibus, vel vice-comitibus parochialibus intelligatur: si iidem sub confidentialia officiolatus eorum, violentas commiserint jobagionum abductiones, qui eidem poenae, et gravamini subjacere debeant.

ARTICULUS 95.

Literarum in capitulis, et conventibus taxa. De labore viarum fidedignitatum, et pecuniis in capitulis, et conventibus depositis.

Super⁽⁴⁾ facto redemptionis literarum capitularium, et conventualium, nec non super satisfactione viarum, et laborum, testimoniis capitularibus, et conventualibus fienda, materia discordiae, saepius suboriri consueta, de caetero cesset, et succidatur, consuetudinem antiquam imitando, statutum est:

§. 1. Ut in omnibus locis, tam capitularibus, conventualibus, pro qualibet litera evocatoria prima, secunda, et tertia, in capitulo, aut conventu, simul cum eorum notario, et scriptore, pro redemptione literarum recipiantur, seu solvantur singuli denarii viginti quatuor, majoris monetae.

§. 2. Pro qualibet litera procuratoria, denarii viginti quatuor.

§. 3. Pro qualibet litera prohibitoria, protestatoria, et aliis similibus, si patenter emanaverint,⁽⁵⁾ denarii viginti quatuor: si vero clausae, denarii duodecim.

§. 4. Pro qualibet litera fassionali privilegialiter emanata, denarii centum: patenter vero: denarii viginti quatuor.

(1) Az eredetiben «Item propter» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «totiens quotiens» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «Si» előtt «Item» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «Super» szót «Item quod» előzi meg. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «emanaverint» helyett «emanantur» áll. (K. és Ó.)

ről az ország szokásához képest igazságot szolgáltatni.⁽¹⁾

93. CZIKKEIN.

Annak büntetése, ki a szabadságának megnyerése után elköltözni szándékozó jobbágyot el nem borsátja.

Azoknak a jobbágyoknak erőszakos letartóztatása és megkötés-e esetében, a kik szabadságolásukat kérve, a törvényes földbérletétele és egyéb adósságaik megfizetése után másnak birtokára akarnak költözni.

1. §. A vármegyei ispán az ő szolgabíráival (a kik nélkül ilyenekben egyáltalán nem kell eljárnia), azokon a kire ez esetben a vétkesség törvényesen rábizonyul, akár hány-szor és akármikor derüljön ki vétkességük, haladék nélkül három gira büntetést vagy bírságot vehet föl és ugyanakkor a visszatartott vagy megkötöztetett jobbágyának meg kell engednie, hogy összes javaival (miután kárát is visszakapta) szabadon elköltözzék, kivéve azokat, kik szabadságolt állapotukban helyben maradtak.

2. §. Az ekképen szabadságoltaknak ugyanis másképen ne legyen szabad elköltözniök, mint ha távozásuk idején uraiknak mindazokra a rendes és rendkívüli adózásokra nézve, melyeket szabadságolt állapotuk ideje alatt kell vala teljesíteniök, eleget tesznek, úgy mindazonáltal, hogy ha ott szabadságolt állapotuk ideje alatt valamit építettek, arról ama hely bíráinak és előljáróinak beéréséhez képest, a hol laktak, szabadon rendelkezessenek.⁽²⁾

94. CZIKKEIN.

Büntetése azoknak, a kik a szabadságkérése nélkül vagy lopva költöző jobbágyot, és az ispánnak meg alispánnak, kik mások jobbágyait elviszik.

Ha valaki másnak jobbágyát, a ki a maga szabadságolását se nem kérte se meg nem nyerte, vagy kérte ugyan, de meg nem kapta, tizenöt nappal az ilyen szabadságkérés előtt erőszakosan elvitte: az, ennek a jobbágynak erőszakos elvitelért három márka bírságot

fizessen és a vármegye ispánja a szolgabírákkal, más három márka bírsággal kényszerítse arra, hogy azt a jobbágyot visszaadja.

1. §. Ha pedig valakinek a jobbágya nem szabadságának megnyerésével, hanem lopva távoznék másnak birtokára és az, a kinek birtokára ment, megkeresésre őt visszaadni vonakodnék, akkor a megyei ispán köteles legyen és tartozzék ezt három gira bírsággal a szökevény jobbágy visszaszolgáltatására kényszeríteni.

2. §. Ugy mindazonáltal, hogy a szabadságolás kérése és meg nem nyérése esetében, a jog és igazságszolgáltatás mellőzésével és az illető egyéb tartozásainak megfizetése nélkül, részben az alispánnak, részben pedig a panaszosoknak fizetendő huszonöt gira büntetés fizetésének terhe alatt, még a megkapott szabadságot követő tizenöt nap alatt se merje senki másnak jobbágyt erőszakosan elvinni, és nem is szabad azt megtennie.

2. §. Ugyanez áll a vármegyei ispánokra és alispánokra nézve, ha azok tisztességükben elbizakodva, a jobbágyokat erőszakosan elvitetik, őket is ugyanazon büntetésnek és tehernek kell alávetni.⁽³⁾

95. CZIKKEIN.

A káptalanokban és conventekben kell levelek díja. A hiteles bizonyságok utazásairól és a káptalanokban meg conventekben letett pénzekről.

Hogy annak az egyenetlenségnek a forrása, mely a káptalani és conventi levelek megváltása és a káptalani és conventi bizonyságok utazásainak és fáradságának megfizetése körül gyakran szokott támadni, jövőre megszűnjék és elenyésszék, a régi szokást utánozva, határoztuk.

1. §. Hogy minden hiteles helyen, úgy a káptalanokban, mint a conventekben, mindennek perbeli hívó levélért, az elsőért, másodikért és harmadikért, levélváltás fejében egyenkint huszonégy nagyobb veretű dénárt kell fizetni a káptalanban vagy conventben annak jegyzőjével és íródiákjával együtt.

2. §. Minden egyes ügyvédvalló levélért huszonégy dénárt.

3. §. Mindenik eltűlt, tiltakozó és más ha-

⁽¹⁾ V. ö. az 1486: XXIX. t. cz. I. §.; a letartóztatást illetőleg I. az 1435 (II.): VI. t. cz. kapcsán idézett törvényeket. (Ö.)

⁽²⁾ A jobbágyok szabad költözéséről v. ö. 1405 (I.): VI. t. cz. és jegyzeteit. 1405 (II.): XIV. t. cz., 1435 (II.): VII. t. cz., 1471: XVI. t. cz., 1474: XIV. t. cz., 1486: XXXIX. t. cz., az 1495: XXI. t. cz., az 1504: XVI. t. cz., az 1514: XXX. t. cz., az 1535: XXV—XXXIII. t. cz., az 1715: CL. t. cz., az 1723: LX. és LXII. t. cz. rendelkezéseit.

⁽³⁾ A jobbágyok elvitelének tilalmáról v. ö. az 1351: XVI. t. czikket és az annak kapcsán idézett törvényeket. (Ö.)

§. 5. Pro qualibet litera inquisitoria, sive patenti, sive clausa; denarii viginti quatuor.

§. 6. De paribus antiquarum literarum in conservatoriis regni sitarum, custodi, seu requisitori, per se denarii centum: et pro redemptione literæ requisitæ, si non habuerint multum de scriptura, et patenter confectæ fuerint; denarii viginti quatuor: si vero labor scribendi fuerit magnus, et litera privilegialiter confectæ; denarii centum. De simplicibus, seu transumptionalibus literis patenter emanatis, ubi labor scribendi magnus non fuerit, denarii viginti quatuor; ubi autem literæ proluxæ fuerint,⁽²⁾ aut privilegialiter emanatæ,⁽³⁾ denarii centum.

§. 7. De litera statutoria, in qua contradictio facta fuerit; denarii viginti quatuor.

§. 8. De literis vero statutionalibus⁽⁴⁾ perpetuis, in quibus contradictio facta non fuerit: recipiatur redemptio literarum, secundum quantitatem possessionis, et numerum sessionum modo subscripto: videlicet, de sessione una, duabus, aut tribus, vel quatuor, in toto denarii centum; ubi autem fuerint ultra quatuor sessiones, usque ad decem; pro qualibet sessione, denarii triginta tres: ubi vero fuerint ultra decem, usque viginti; de qualibet sessione, denarii viginti quatuor: ubi vero fuerint ultra viginti usque ad centum, de qualibet sessione, denarii duodecim, si vero fuerint ultra centum usqueque; de qualibet sessione, denarii octo.

§. 9. De literis reambulatoriis metalibus, in quibus contradictio, et evocatio facta non fuerit, denarii viginti quatuor.

§. 10. In reambulationibus autem metalibus, in quibus simplex consignatio, vel cum hominibus regis de curia regia transmissis, similiter consignatio, vel finalis metarum erectio cum iuramento super terram, in forma judiciaria, aut partibus concordantibus facta fuerit; pro redemptione literarum denarii quadringenti: ubi⁽⁵⁾ autem partibus, in huiusmodi reambulationibus, et demonstrationibus metalibus, discordantibus, causa ad curiam regiam reducta fuerit; tunc pro redemptione talium literarum, denarii centum.

§. 11. De communi inquisitione, ordine iudiciario commissa; denarii centum.

§. 12. Item de revisione possessionaria reambulationis; denarii centum.

§. 13. Item de occupationibus possessionum, hominum in sententia capitali convictorum, ac rerum ablationibus judiciaria commissione fiendis, de rebus ablatis, ex antiqua

consuetudine, capitulum habebit decimam partem: pro redemptione autem literæ; denarii centum. De æstimationibus sessionariis judiciaria commissione fiendis, denarii centum.

§. 14. Item de expeditoria juramentali, continente nomina conjuratorum; denarii centum.

§. 15. De solutionibus pecunialibus, eorum capitulo, vel conventibus, vel eorum testimoniis fieri solitis; capitulum, seu conventus, decimam, et nonam partes exigere non possunt: nisi quando propter discordiam partium, in eorum sacristiis, seu conservatoriis, huiusmodi pecuniæ repositæ fuerint: de talibus nempe, de jure decimam, et nonam partes recipere possunt: ad illius tamen partis rationem, quæ causam dederit pecuniam huiusmodi in conservatoriis reponendi.

§. 16. Personis autem testimonialibus capitulorum, et conventuum, pro singulis diebus, quibus in itinere fidedignitatis⁽⁶⁾ processerint: solvantur singulis duodecim denarii majores, sive in propriis equis, sive in equis causantium ambulent, et ducantur: ita tamen: quod in victualibus, et expensis causantium, et ipsos ad facta sua conducentium, simul cum equis, et familiaribus eorum, de domo iterum ad domum, semper duci debeant, et reduci.

ARTICULUS 96.

De transumptis literarum, in capitulis, et conventibus.

Super literis, in locis capitularibus, et conventualibus, et interdum in curia etiam nostra, extra octavas transumptis, et exemplatis, ac tandem huiusmodi transumptis in iudicio a parte, contra partem productis, multoties parte, contra quam producuntur, impugnante, discrepationes variæ, et exinde de earum viribus, dubietates oriuntur.

§. 1. Ad excludendum igitur, et tollendum discrepationes, et dubietates huiusmodi, statutum est, et decretum: quod sive huiusmodi literæ in dictis locis capitularibus, et conventualibus vigore quarumcunque literarum præceptoriarum, sive autem in dicta curia nostra, sub nostro secreto, vel judiciali, aut alterius cujuscunque iudicis ordinarii sigillo, extra terminos octavarum transumptæ, et exemplatæ existant, quando per aliquam partem ipsa transumpta in iudicio producantur, altera parte eadem transumpta impugnante, et eis fidem non adhibente, teneatur pars producens, ad verificandum huiusmodi transumptæ, originales literas exhibere.

(1) Az eredetiben «litera proluxa fuerat» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «emanata» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «statutionalibus» helyett «sententionalibus» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «ubi» helyett «ut» áll. (K. és Ó.)

(5) «Fidedignitatis» hibásan áll e helyett: «fidedignitates».

sontó levelekért, ha nyílt levél alakjában kellenek, huszonnégy dénárt, ha zárt alakban: akkor tizenkét dénárt.

4. §. Minden kiváltságlevél alakjában kelt bevalló levélért száz dénárt: ha pedig nyílt levél alakúak, huszonnégy dénárt.

5. §. Minden, akár nyílt, akár zárt tanuvallató levélért huszonnégy dénárt.

6. §. Továbbá az ország levéltárában elhelyezett régi levelek párjáért a levéltárőrnek vagy a levél kikeresőjének egymágra száz dénárt és a kikeresett levél megváltása fejében, ha nem volt rajta sok írás és nyílt alakban készült volt, huszonnégy dénárt: ha pedig nagy írási munkával járt és kiváltságlevél alakjában készült volt, száz dénárt. A nyílt alakban kelt egyszerű átírásokért vagyis átírt levelekért, ha az írás munkája nem volt nagy, huszonnégy dénárt: de ha a levél terjedelmes volt, vagy kiváltságlevél alakjában kelt, száz dénárt.

7. §. Iktató levélért, ha az iktatás alkalmával ellentmondás történt, huszonnégy dénárt.

8. §. Örökös erjű iktatólevélért pedig, a mikor ellentmondás nem történt, a levélváltást a birtok mennyiségéhez és a telkek számához képest a következő módon kell venni: tudniillik, egy, két, vagy három avagy négy telek után egészen véve száz dénárt: négy telken felül pedig, egészen tizig, mindenik telek után harminczhárom dénárt: ha pedig a telkek száma tizen felül volna, egészen huszig, mindenik telek után huszonnégy dénárt: ha pedig számuk a huszat is meghaladja, egészen százig, mindenik telek után tizenkét dénárt: ha pedig számuk száznál többre mennek, akár meddig, akkor mindenik telek után nyolcz dénárt.

9. §. Határjáró levelekért, ha ellentmondás és perbehívás nem történt, huszonnégy dénárt.

10. §. Az olyan határjáró-ok esetében pedig, a melyek alkalmával egyszerű összeírás, vagy a királyi curiából kiküldött emberekkel, a földre nézve tett eskü mellett, a törvény rendje szerint vagy a felek megegyezésével szintén egyszerű összeírás vagy végleges határjelölés történt: levélváltás fejében négyszáz dénárt: midőn pedig az ilyen határjárások és kijelölések alkalmával a felek meg nem egyezése következtében az ügyet a királyi curia elébe viszik, az ilyen levelek megváltása fejében száz dénárt kell fizetni.

11. §. A törvény rendjén meghagyott közös tanuvallatásért száz dénárt.

12. §. Továbbá a bírókhatárok megjárásának szemügyrevételeért száz dénárt.

13. §. Továbbá a főbenjáró ítéletben marasztalt emberek birtokainak bírói meghagyás alapján történt elfoglalása és javaiknak elvétele alkalmából a káptalani, régi szokásnál fogva, az elvett dolgoknak egy tizedrésze, levélváltás fejében pedig száz dénár fogja illetni. A telkeknel bírói meghagyásra eszközendő becsléséért száz dénárt kap.

14. §. Továbbá, eskütételt bizonyító levélért, mely az eskütársak neveit foglalja magában, száz dénárt.

15. §. A pénzekből, melyeket a káptalanok, vagy conventek, avagy azok bizonyosságai előtt szoktak fizetni, a káptalan vagy convent nem vehet tized és kilenczedrészeket, hanemha akkor, a midőn ezeket a pénzeket a felek egyenlensége miatt helyezték el sekrestyéikben vagy letéthelyeikbe; az ilyenekből ugyanis, törvény szerint, vehetnek tized és kilenczed részeket, de annak a félnek a rovására, a ki az ilyen pénznek letétbe való helyezésére okot szolgáltatott.

16. §. A káptalanok és conventek bizonyosságul kiküldött embereinek pedig minden egyes napra, a melyet hiteles bizonyosság gyanánt uton töltenek, egyenkint tizenkét nagyobb dénár jár, akár a saját lovaikon utazzanak, akár a peres felek lovain vigyék őket, ugy mindazonáltal, hogy lovaikkal és cselédjeikkel együtt mindenkor azoknak a peres feleknek az élelmén és költségén kell hazulról elvinniök és ismét hazahozniök, a kik őket a végrehajtásokra kiviszik. (1)

96. CZIKKEIX.

A leveleknek a káptalanokban és conventekben készült átíratairól.

A hiteles helyeken: káptalanokban és conventekben, és néha a királyi curiáknak a nyolczados törvényszéken kívül átírt és lemásolt levelekre nézve, miután ezeket az átíratokat utóbb egyik fél a másik fél ellenében a bíróság előtt felmutatta, azért, mert az a fél, a kinek ellenében felmutatják, megtámadja, gyakran egyenlenségek és ebből folyólag azok ereje felől kétségek támadnak.

1. §. Az ilyen egyenlenségek és kétségek kizárása és megszüntetése céljából határoztuk és végeztük tehát: hogy akár valamely parancslevél erejénél fogva a mondott káptalanokban és conventekben, akár pedig a mi titkos vagy bírói pecsétünk avagy bármely más rendes bíró pecsété alatt történt legyen e levelek átírása és lemásolása, a mikor vala-

(1) V. ö. az 1435 (II.) X. t. cz., az 1496: X., LXXIV. és LXXV. t. cz. és az 1495: XXIII. t. czikkek által megszabott díjakat. L. még 1609: LXXII—LXXIV. t. cz.

ARTICULUS 97.

Mulieres nobiles, coram duobus testimoniis capituli, vel conventus, procuratores constituere possunt.

Frequenter⁽¹⁾ occurrere consuevit, quod mulieres, praesertim uxores baronum, procerumque⁽²⁾ et aliorum nobilium, in causis earum, per ipsas scilicet contra alios, aut per alios, contra ipsas motis, vel movendis, pro constituendis procuratoribus ad loca capitularia, vel conventualia, aut propter loci distantiam et viarum discrimina, aut propter alias rationabiles causas, personaliter accedere commode nequeunt: vel autem propter muliebris sexus fragilitatem, simul et honestatem, ire verentur.

§. 1. Ideo statutum est: quod quando hujusmodi mulieres, coram duobus canonicis, aut fratribus conventualibus, de eisdem locis capitularibus, aut conventualibus, ad earundem mulierum petitiones, propter hoc transmissis, procuratorem constituunt, hujusmodi constitutio vigorosa sit, literaque capituli, vel conventus superinde emanata, in quolibet iudicio acceptentur, et eis plena fides detur: tanquam aliis literis procuratoriis.

§. 2. Hoc tamen expresso: quod hi, qui ad audiendam hujusmodi constitutionem procuratorem mittuntur, pro via plus exigere non valeant, quam in executionibus evocationum, vel inquisitionum: de literisque tandem ad eorum relationem in capitulo, vel conventu emanatis, tantum⁽³⁾ recipiant, quantum de aliis procuratoriis literis recipi, et exigi consuevit, et nullo modo plus.

ARTICULUS 98.

Literarum iudicum ordinariorum, id est minoris cancellariae regiae, taxa.

Praeterea, ex quo in iudiciis, in curia regiae majestatis fieri solitis, coram iudicibus ordinariis ejusdem curiae, ac eorum notariis supra tactis, literae, et redemptiones earum necessario occurrunt:

§. 1. Ideo ad tollendam cujuslibet alterationis occasionem, quae inter ipsos notarios,

et causantes emergere posset,⁽⁴⁾ antiquam consuetudinem redemptionis literarum earundem, modo subscripto duximus similiter⁽⁵⁾ declarandam.

§. 2. Videlicet quod in ipsa curia regia, notariis ipsius curiae iudicum de una litera prorogatoria communi: solvantur denarii duodecim.⁽⁶⁾

§. 3. De secunda evocatoria: denarii viginti quatuor.

§. 4. De simplici litera inquisitoriali: similiter denarii duodecim.

§. 5. De tertia evocatoria: denarii centum.⁽⁷⁾

§. 6. De communi inquisitione: denarii centum.

§. 7. De juramentali, super caput: denarii ducenti.

§. 8. De prima instrumentali exhibitione: denarii viginti quatuor.

§. 9. De secundaria, et tertiaria instrumentalibus⁽⁸⁾ exhibitione: cum gravamine assumpta: similiter denarii viginti quatuor.

§. 10. De prorogatoria respondendi cum tribus maris: denarii viginti quatuor.

§. 11. De litera prorogatoria patenti: denarii viginti quatuor.

§. 12. De litera fassionali communi: denarii viginti quatuor.⁽⁹⁾

§. 13. De prohibitoria: facie ad faciem: denarii centum.

§. 14. De litera sententionali facti potentialis: conservatori sigilli, floreni decem per centum: scriptori autem: denarii ducenti.

§. 15. De literis statutoriis, et reambulatois simplicibus: denarii viginti quatuor.

§. 16. De literis autem adjudicatoriis reobtentiois possessionum, seu rei reambulatae,⁽¹⁰⁾ habita concordia inter causantes, et proto-notarios, fiat solutio.

ARTICULUS 99.

Literarum majoris cancellariae regiae majestatis taxa: et de valore denariorum currentium.

In cancellaria autem regiae majestatis, quoad redemptiones literarum iudicarum, et con-

(1) Az eredetiben «Item ex quo frequenter» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «procerumque» helyett «potiorumque» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «tantum» helyett «solummodo» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «emergere posset» helyett «emergi possit» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «similiter» helyett «finaliter» áll. (K. és Ó.)

(6) E szakasz végén az eredetiben még ezek állanak: «de littera judiciali seu birsagiali denarii similiter duodecim». (K. és Ó.)

(7) E szakasz végéhez járul az eredetiben ez: «de littera juramentali tertio vel sexto se. alicui adjudicata denarii viginti quatuor, de eo qui juravit duodecimo vel vigesimo quinto aut quinquagesimo se, denarii centum». (K. és Ó.)

(8) Az eredetiben «instrumentali» helyett «instrumentaria» áll. (K. és Ó.)

(9) Az eredetiben a 11. és 12. §. föl van csorélva s a 12. §. után még ez áll: «de aliis litteris generalibus, videlicet prohibitoria et similibus denarii viginti quatuor». (K. és Ó.)

(10) A «reambulatae» helyett helyesebb a «reobtentae», a mint ez az 1486. LXXVI. t. cz. 22. §-ában olvasható. (Ó.)

mely fél ezeket az átiratokat a bíróság előtt felmutatja és a másik fél ez átiratokat megtámadja s azoknak hitelt nem ad: a felmutató fél tartozzék az ilyen átiratok igazolása végett az eredeti leveleket előadni.⁽¹⁾

97. CZIKKEIX.

A nemes asszonyok a káptalannak vagy conventnek két bizonyosága előtt ügyvédet valhatnak.

Gyakran előszokott fordulni, hogy az asszonyok, főképen a bárók és előkelők és más nemesek feleségei a maguk ügyeiben, a melyeket tudniillik ők mások ellen, vagy mások ő ellenük indítottak, vagy a hely távolsága, vagy az utazás viszontagságai miatt, avagy más igaz okból nem igen mehetnek személyesen a káptalani vagy conventi helyekre, hogy ügyvédekkel valjanak, vagy pedig a női nem gyarlósága és egyszersmind becsülete miatt is félnek oda menni.

1. §. Azért határoztuk, hogy a midőn ezek az asszonyok az illető káptalani és conventi helyekről, ugyanesak azoknak az asszonyoknak a kérésére e czézből kiküldött két kánonok vagy conventbeli szerzetes előtt ügyvédet valának, ez az ügyvédvállás erőben maradjon és a káptalannak vagy conventnek erről kiadott leveleit minden bíróság elfogadjas azoknak olyan teljes hitelt adjon, mint egyéb ügyvédvalló levélnek.

2. §. Mindazonáltal kijelentvén azt, hogy azoknak a kiket az ilyen ügyvédvállás felvételére kiküldenek, utjukért nem szabad többet követelnök, mint a perbehívások vagy tanuvallatások eszközlése esetében: és azután a káptalanban vagy a conventben az ő jelentéstételük alapján kelt levelek után csak annyit vegyenek és semmi módon sem többet, mint a mennyit más ügyvédvalló levelekért szokás venni és beszédni.⁽²⁾

98. CZIKKEIX.

A rendes bírák vagyis a királyi kisebb kancellária leveleinek a díja.

Ezenkívül, minthogy a királyi felség curiájában szokásos bíráskodások alkalmával ennek

a curiának a rendes bírái és jegyzőik előtt a levelek s ezek váltásai szükségképen előfordulnak:

1. §. Azért, hogy a jegyzők és peres felek közt fölmerülhet minden szóváltásra való alkalmat eltávoztassunk, jónak láttuk ama levelek megváltásának régi szokását is a következő módon megállapítani.

2. §. Tudniillik, hogy a királyi curiában, a curia bírái jegyzőinek egy közönséges elhalasztó levélért fizessenek tizenkét dénárt.

3. §. Második perbehívó levélért huszonnég dénárt.

4. §. Egyszerű tanuvallató levélért is tizenkét dénárt.

5. §. Harmadik perbehívó levélért száz dénárt.

6. §. Közös tanuvallatásért száz dénárt.

7. §. Esküdteteli levélért, valakinek fejére való esküvés esetében, kétszáz dénárt.

8. §. Okiratoknak első ízben való felmutatásától huszonnég dénárt.

9. §. Okiratoknak második és harmadizben, tehervállás mellett történt felmutatásától hasonlóképen huszonnég dénárt.

10. §. A feleletadást három márka teherrel elhalasztó levélért huszonnég dénárt.

11. §. Nyílt alaku elhalasztó levélért huszonnég dénárt.

12. §. Közönséges bevalló levélért huszonnég dénárt.

13. §. Szemtől-szembe való eltiltó levélért, száz dénárt.

14. §. Hatalmáskodás tényében kelt ítélő levélért a peccetörzőnek száz dénárjával számított tíz forintot: az íródiáknak pedig kétszáz dénárt.

15. §. Egyszerű íktató és határjáró levelekért huszonnég dénárt.

16. §. Birtokok vagy más javak visszanyeréséről szóló ítélő levelekért pedig a visszanyert birtok vagy javak mennyiségéhez képest a peres felek és ítélőmesterek között létrejött egyesség szerint történjék a fizetés.⁽³⁾

99. CZIKKEIX.

A királyi felség nagyobb kancelláriájában kelt levelek díja, és a folyó dénárok értéke.⁽³⁾

A királyi felség kancelláriájában pedig a bírói és egyéb szokásos levelek tekintetében

(1) V. ö. a Hk. I. R. 42. cz. 3. §. és II. R. 41. cz. 4. §. és 15. cz. Továbbá: 1723: XLII. t. cz., valamint Kittingich Dub. 17. Eredeti okirat felmutatásának kötelezettségéről mai jogunkban v. ö. 1868: LIV. t. cz. 184—187. §§., 1893: XVIII. t. cz. 79. §.

(2) V. ö. az 1723: XXXV. és XXXVI. t. cz. és az 1729: XXIV. t. cz. rendelkezéseit. A nők ma épp úgy valhatnak ügyvédet, mint a férfiak és az ügyvédi rendtartásról szóló 1874: XXXIV. t. cz. e tekintetben nem tesz semmi különbséget.

(3) V. ö. az 1486: LXXVI. t. cz., 1609: LXXII—LXXIV. t. cz., 1609: LXXIV. t. cz.

suetarum: servetur antiqua consuetudo ejusdem cancellariæ: similiter de donationibus, et confirmatoriis, pensata quantitate rei donatæ, vel confirmatæ, erit concordandum cum cancellario, modo hactenus observato.

§. 1. Quia in omnibus præmissis redemptionibus literarum, et aliis quibuscunque solutionibus, et birsagiorum exactionibus, de numero, et quantitate denariorum, pro tempore currentium, sæpenumero mentio facta est: gratia removendi dubii, præsentium serie declaramus: ut denarii tales intelligantur, quorum singuli centum, unum florenum auri valeant, representent.

§. 2. Et, si denarios minores pro aliquo tempore cursum habere contigerit: ad eandem rationem, cum ampliori, et æquivalenti numero supleantur.

ARTICULUS 100.

Pestiensis, et Pilisiensis comitatus, comites non habeant.

Item, quia⁽¹⁾ sicuti, et quemadmodum hactenus, Pestiensis, et Pilisiensis comitatus, ex quo prope Budam sunt, comites non habuerunt: sic nec in futurum comites habere debeant.

ARTICULUS 101.

De falcatione, et foeni comparatione: quod per vim fieri non debeat, pro equis regis.

Regia majestas,⁽²⁾ ac officialibus ejusdem, falcationes, messes, cumulationes, et importationes foeni, per vim, uti compulsive exercebatur, amplius fieri non debeant.

ARTICULUS 102.

Vissegradiensis civitatis libertas, super quocunque excessu: aboletur.

Illa⁽³⁾ damnabilis libertas, civitati Vissegradiensi, per condam dominum Matthiam regem

concessa, ea videlicet: quod nemo de quocunque excessu, sed et debito, cuiquam juri stare, de civibus ipsius civitatis deberet, omnino extincta, abolitaque, ac inanis, et vana habeatur.

ARTICULUS 103.

Depositionum, et permutationum, in quibusdam civitatibus, loca.

Si⁽⁴⁾ quæ civitatum hujus regni, locum depositionis, et permutationis apud se fieri debere, et super inde privilegia habere causaretur: extunc illa, vel illæ civitates, juxta contenta privilegiorum, suas causas, coram suo iudice ordinario, prosequi valeant, atque possint.

ARTICULUS 104.

Super nonis frugum, et vinorum, libertates se habere allegantibus; judicium in primis octavis administretur.

Quodsi⁽⁵⁾ qui populorum, seu jobagionum regalium, vel reginalium, aut aliorum quorumcunque, super frugum, et vinorum, nonis, vel akonibus, libertates habere allegantium, conquerebantur: inter tales, et dominum terrestrem, per iudices ordinarios regni, in primis octavis judicium, et justitia administretur.

ARTICULUS 105.

De domibus praelatorum, baronum, et nobilium; budensibus, in medium civium nihil solvatur: demptis inquilinis, qui aliquid solvere tenentur. Idem tempore hujus constitutionis, in aliis civitatibus regis, et liberis, servatum esse.

Intelleximus⁽⁶⁾ ex relatione dominorum praelatorum, et baronum, ac nobilium: quod domus ipsorum, quas in civitate nostra Budensi habent, quasque magis propter opportunum eorum condescensum, dum ad curiam regiam frequentandam adveniunt, ibidem tenent: ab

(1) Az eredetiben levő «quia» régibb kiadásokban hiányzik, a minthogy fölösleges i- (Ó.)

(2) Helyesebb a «Regia Majestas» helyett a «regiæ Majestati». Különben az eredeti szöveg így szól: «Item quod regia majestas». (K. Ó.)

(3) Az eredetiben «Item quod illa» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «Item si» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «Item quodsi» áll. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «Item intelleximus» áll. (K. és Ó.)

a kancellária régi szokását kell megtartani. Hasonlóképen az adomány- és jóváhagyó levelekre nézve a kapott vagy jóváhagyott adomány mennyiségének tekintetbe vételével az eddig követelt mód szerint egyezkedni kell a kancelláriával.⁽¹⁾

1. §. Minthogy minden előrebocsátott levélváltás és bármely más díjfizetés és a bírságok behajtása alkalmával az ez idő szerint forgó dénárook számáról és mennyiségéről gyakran történt említés; a kétség elhárítása kedvéért jelen levelünk rendjén kijelentjük, hogy olyan dénárokat kell érteni a melyeknek minden száz darabja egy arany forintot ér és tesz ki.⁽²⁾

2. §. És ha a kisebb dénárook valamikor forgalomba találnának jönni, azokat ugyanazon arányban nagyobb és egyenértékű számmal kell kipótolni.

100. CZIKKEIX.

Pest- és Pilis vármegyéknek ne legyenek ispánjaik.

Továbbá, valamint eddigelé sem voltak Pest és Pilis vármegyéknek ispánjaik, minthogy Budához közel feküsznek, úgy jövőre sem szükséges, hogy ispánjaik legyenek.⁽³⁾

101. CZIKKEIX.

Hogy a királyi lovak számára nem kell erőszakosan kaszálni és szénát gyűjteni.⁽⁴⁾

A királyi felség és tisztjei részére nem kell többé kaszálást, aratást, szénagyűjtést és behordást kierőszakolni, mint ez kényszerképen gyakorlathan vala.

102. CZIKKEIX.

Visegrád városnak bármely kihágásra nézve fenállott szabadságát eltörlik.

Továbbá az a kárhozatos szabadság, melyet a néhai Mátyás király ur Visegrád városának adott, az tudniillik, hogy e város egy polgára se tartozzék valakinek bármely kihágás,

de meg adósság miatt sem, törvényt állani, egyáltalában eltöröltönek, megszüntnek és erőtlennnek meg semmisnek tekintendő.⁽⁵⁾

103. CZIKKEIX.

Némely városok lerakodó és elárúsító helyei.

Ha ez ország valamely városa azt hozná föl, hogy területén lerakó és elárúsító helynek kell lennie és hogy erre nézve kiváltságlevele van: akkor annak a városnak vagy azoknak a városoknak álljon jogukban és szabadságukban ügyüket, a kiváltságlevelek tartalmához képest, rendes bírjuk előtt perelni.⁽⁶⁾

104. CZIKKEIX.

Azok részére, kik azt vitatják, hogy a gabona- és bortizedre nézve szabadságuk van, az első nyolczados törvényszakon kell törvényt szolgáltatni.

Ha a király vagy királynő, avagy bármely mások népei és jobbágysai közül, a kik azt állítják, hogy a gabona- és bortizedre vagy «akókra» nézve szabadságuk van, némelyek panasza mennének: az ország rendes bírái az ilyenek és a földes ur között az első nyolczados törvényszakon szolgáltatassanak törvényt és igazságot.⁽⁷⁾

105. CZIKKEIX.

Hogy a főpapok, bárók és nemesek budai házaikat a város pénztárába semmit sem kell fizetni, kivére a zselléreket, a kik kötelesek valamit fizetni, s hogy e törvény idején más királyi és szabad városokban is ugyanez a szabály állott fön.⁽⁸⁾

Értesültünk a főpap urak és bárók meg nemesek jelentéséből arról, hogy Buda városunkban levő házaikat, a melyeket leginkább csak azért tartanak, hogy a midőn a királyi curiába ellátogatnak, alkalmas szállóhelyük le-

(1) V. ö. az 1435 (II.): XII. t. cz.

(2) V. ö. az 1405 (II.): VII. t. cz., az 1435 (II.): XII. t. cz., az 1486: XXIX. t. cz.

(3) V. ö. az 1495: XX. és XXIV. t. cz., az 1498: XLIV. t. cz., az 1500: XXVIII. t. cz. A nádorról, mint Pest-Pilis megye főispánjáról v. ö. 1639: LXXVI. t. cz. és 1848: XXVII. t. cz.

(4) V. ö.

(5) V. ö. 1498: XXXIX. t. cz.; Hk. II. R. 8. cz.

(6) V. ö. fentebb (537. l.) e dekrét. 84. cikkelyét és alább az 1500: XXIV. t. cikklet.

(7) V. ö. fentebb (511. l.) e dekrét. 47. cikkelyét és alább az 1498: XII. t. cikklet.

(8) V. ö. Budáról Hk. III. R. 8. és 49. cz.; továbbá 1405 (I.): I. és XI. t. cz., 1405 (II.): VI. t. cz., 1498: XXXVIII. és XII. t. cz., 1500: XII. t. cz., 1715: XXXVII. t. cz., 1741: XXXIII. t. cz., 1751: XXVIII. t. cz.; a többi sz. kir. város tekintetében v. ö. a Hk. III. R. 8. címéhez fűzött megjegyzéseket.

antiquis temporibus, ab omni taxa, et quavis ſolutione, in medium civium præſata civitatis noſtræ Budenſis faciendæ, per divos reges prædeceſſores noſtros, exemptæ, et libertatæ fuiſſent. Sed certo⁽¹⁾ tempore, eives prædictæ civitatis, quandam exactionem, ſuper prædictas domos ipſorum, facere cõpiſſent, prout etiam actu facere contenderent.

§. 1. Igitur de conſilio dictorum dominorum prælatorum, baronum, et nobilium ſtatuiſſimus, et præſenti conſulto noſtro, perpetuo duraturum ordinaviſſimus: quatenus amodo deinceps, dictæ domus præſatorum dominorum prælatorum, et baronum, ac nobilium, nulli taxæ, nullique penitus ſolutioni, in conſortium dictorum civium civitatis noſtræ Budenſis fiendæ, ſint obnoxie, et obſtrictæ.

§. 2. Sed ſicut olim, eadem domus libera fuerunt: ita imposterum ab omni taxa, ab omniſque ſolutionis genere exemptæ, liberæ, et immunes habeantur: neque dicti domini prælati, et barones, ac nobiles, ratione dictarum domorum ſuarum, in conſortium præſatæ civitatis noſtræ, quicquam ſolvere tenebuntur.

§. 3. Salvo illo permanente: ſi aliqui inquilini fuerint in domibus præſatis: illi ſecundum conſuetudinem prædictæ civitatis noſtræ, pro merito quiſque, juxta limitationem judicis, et juratorum civium ejusdem civitatis, (et hoc intelligi volumus, etiam de aliis civitatibus noſtris regalibus) ſolutionem facere teneantur.

§. 4. Ita tamen, quod amplius non graventur, quam cæteri inquilini aliorum civium, in eadem civitate reſidentium.

ARTICULUS 106.

Domus indebite ab aliquibus ablatae Budæ; reſtituantur.

Ablatæ domus, prævia ratione, hiſ, a quibus indebite ablatae ſunt; reſtituantur.

§. 1. Si autem indebite detentores talium domorum, aliquos labores, et ædificia ſuper eiſdem feciſſent: extunc hi, quibus tales domus reſtituentur, de huiusmodi ædificiis, et laboribus, juxta limitationem proborum, ſatisfacere teneantur.

ARTICULUS 107.

Interregni tempore, nempe poſt deceſſum regis, occupationes, ſpolia, rapinas, et alia mala patrantium poena.

Præterea, univerſorum dominorum prælatorum, baronum, et procerum, cunctorumque nobilium huius regni, pari voto, et unanimi voluntate ſtatutum eſt:

§. 1. Ut deinceps in perpetuum, quicumque regnicolarum, cujuſcunque ſtatus, et conditionis exiſtant,⁽²⁾ poſt deceſſum alicujus regis Hungariæ, occupationes caſtrorum, caſtellorum, civitatum, oppidorum, villarum, ſeu poſſeſſionum: incendia, ſpolia, vel quæcunque rapinas, et alia quæcunque mala committerent: tales raptores, incendiarii, ſpoliatores, et occupatores, bonorum quorumcunque, et malefactores: perpetuæ infidelitatis poenæ ſubjacere, et perpetui infideles regni habeantur, eo facto.

§. 2. Et quod, nec regia majeſtas, etiam cum conſilio dominorum prælatorum, et baronum, imo nec ipſum totum regnum, talibus malefactoribus gratiam faciendi habeant facultatem: ſed jugo perpetuæ ſervitutis, et ruſticitatis ſubjecti, reatos ſui poenam luceant ſine fine.

ARTICULUS 108.

Ad diaetam, vel conventum per regem indictum, ultra quatuor dies nemo exſpectetur, ſed negotia concludantur: et abſentes, concluſa pro rato habere debeant.

Quia contigit jam pluries⁽³⁾ fieri, quod quando occurrentibus regni negotiis admodum arduis, et communi omnium dominorum prælatorum, et baronum, nobiliumque regni conſilio tractandis, et concludendis, majeſtas regia, ne-

(1) Az eredetiben «certo» helyett «a certo» áll.

(2) Az eredetiben «existant» helyett «existat» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «Quia contigit jam pluries» helyett ez áll: «Item quia contigit jam plurimos». (K. és Ó.)

gyen, dicsőült királyi elődeink régi időktől fogva kivették és felszabadították a nevezett Budavárosunk polgárai közé való minden adózás és bármely fizetés alól. Az említett város polgárai azonban azoknak érintett házaira egy bizonyos időben némi adót kezdettek kíróni, a minthogy azt mostanság is akarják tenni.

1. §. Ennélfogva a mondott főpap urak, bárók és nemesek tanácsából elhatároztuk és jelen végzésünkkel örök időkre tartamára rendeltük, hogy az említett főpap urak, bárók és nemesek mondott házait ezentúl jövőre a Budavárosunk mondott polgárainak közönsége közibe semmiféle adózás és fizetés alá sem szabad vetni és azzal egyáltalában nem szabad terhelni.

2. §. Hanem, valamint ezek a házak régenté szabadok voltak, úgy jövődőre is minden adózás és mindenemű fizetés alól kivendők, szabadoknak és menteseknek tekintendők és a mondott főpap urak és bárók meg nemesek említett házai után nevezett városunk polgársága közé semmit se tartozzanak fizetni.

3. §. Annak fentartásával: hogy ha az említett házakban zsellérek lennének, azok az előbb nevezett város szokása szerint, mindehik az ő tehetségéhez mérten, ama város birájának és esküdt polgárainak becslése alapján (és ez többi királyi városainkra nézve is álljon) kötelesek legyenek fizetni.

4. §. Ugy azonban, haoy őket ne terheljék jobban, mint az ugyanazon városban lakó más polgároknak többi zselléreit.

106. CZIKKEIN.

A házakat, melyeket Budán némelyektől igaztalanul elvettek, vissza kell adni.⁽¹⁾

Az előbbi okból elvett házakat vissza kell adni azok részére, a kiktől igaztalanul elvették.

1. §. Ha pedig ezeknek a házaknak igaztalan birtokosai azokra valami munkát fordítottak vagy azokban építettek, akkor azok, a kiknek e házakat vissza fogják adni, tartozzanak az ilyen építkezésekért és munkákért, becsületes emberek becsléséhez képest, elégtételt adni.

107. CZIKKEIN.

Azoknak a büntetése, a kik a trónüresedés idején, vagyis a király halála után foglalnak, fosztogatnak, rabolnak és más gonosztevéket visznek véghez.

Ezen kívül az összes főpap urak, bárók és előkelők és az ország minden nemesének egyenlő óhajára és egyetértő akaratával határozatba ment:

1. §. Hogy a mely országlakosok, bármí rendűek és állásuak legyenek, ezután mindörökre, Magyarország valamely királyának halála után várakat, kastélyokat, városokat, mezővárosokat, falukat vagy birtokokat foglalnak el, gyujtogatásokat, fosztogatásokat, rablásokat és bármely más gonosz tetteket visznek véghez: azok a rablók, gyujtogatók, fosztogatók és bármely javak elfoglalói és gonoszítottak elkövetői legott örök hütlenség büntetésébe essenek és az ország iránt örökre hülenek számára jöjjenek.

2. §. És hogy az ilyen gonosztevőknek se a királyi felség, a főpap urak és bárók tanácsából, sőt maga az egész ország se kegyelmezessen meg, hanem az örökös szolgálók és parasztság igájába görnyedve vég nélkül viseljék hiüös tettük gyászos büntetését.⁽²⁾

108. CZIKKEIN.

A király hirdetle országgyűlésre vagy egybegyülekezésre négy napon túl senkire se kell várakozni; hanem az ügyekben határozni kell és a távollevők a határozatokat kötelesek jövahagyni.⁽³⁾

Mivel már többször megtörtént, hogy akkor, a mikor igen fontos országos ügyek merülnek föl, a melyeket az összes főpap urak és bárók meg az or-

(1) Lásd a 8. jegyzetet az 551. lapon.

(2) V. ö. az 1495. IV. t. cz. és az 1723. IX. s. köv. t. czikkak rendelkezéseit.

(3) Az ezen — alakilag hatályát veszített — t. cikkben először kifejezett eszmét tartalmazza a képviselőház házszabályainak 1. §-a, mely szerint a képviselők a megjelenésre törvény által engedett napok harmadikán délelőtt 10 órakor a képviselőház üléstermében összegyűlven . . . stb. Az 1492. CVIII. t. cz. tehát az évszázados gyakorlatnak alapját képezi. L. még V. ö. az 1498. XIII. cz., az 1495. XXV. és XXVI. t. cz., az 1498. I. t. cz., az 1500. I. t. cz., az 1504. I. t. cz., az 1507. XII. t. czikk, az 1639. XLIV. t. cz. és az 1723. VII. t. cz. rendelkezéseit. Márkus.

cessitate id suadente, universis ipsis dominis praelatis, et baronibus, atque nobilibus, diætam, seu convocationem generalem, ad certum diem indixit, et promulgavit: tunc cunctis nobilibus communiter, vel alias, juxta mandatum regiae majestatis, pluribus etiam, ex praefatis dominis praelatis, et baronibus, ad diem praefixum convenientibus, et congregatis, certi⁽¹⁾ domini praelati, et barones, venire ad ipsam diætam, ita graves se exhibuerunt; quod non ad ipsum diem praefixum, sed eo lapso, post quindecim, vel viginti dies venerunt, quorum expectatio convenientibus, et congregatis ad eundem diem praefixum, adeo fuit onerosa, quod consumptis eorum expensis, tardio affecti, negotiis regni nondum expeditis; imo etiam propter absentes, ad diem praefixum non venientes, eis neque publicatis, nobiles mediocres, et pauperes de ipsa diæta discedere coacti fuerint.

§. 1. Quapropter, ut commodum reipublicae, et commune bonum regni,⁽²⁾ propter talium dominorum, modo praemisso, non venientium tarditatem non negligant,⁽³⁾ neque etiam quovis modo turbent,⁽⁴⁾ statutum est, et sancitum, unanimi ipsorum dominorum praelatorum, et baronum, ac nobilium consilio, et deliberatione;

§. 2. Quod amodo deinceps quandocunque, et quotiescunque, generalem regia majestas diætam, dictis dominis praelatis, et baronibus, caeterisque regnicolis indixerit, et promulgaverit; tunc non venientes ad diem praefixum, ultra quatuor dies, post ipsum diem praefixum proxime, et immediate sequentes, non expectentur,

§. 3. Qui si infra eosdem quatuor dies venerint, bene quidem; alioquin mox lapsis eisdem quatuor diebus, majestas regia, cum his, qui praesentes fuerint in ipsa diæta, negotia regni, quorum occasione diætam indixerit, coram se recipere, concludereque, et determinare valeat, atque possit.

§. 4. Non venientes vero, vel non comparentes, non obstante eorum absentia, omnia per comparentes conclusa, pro rato habere teneantur.

ARTICULI NOBILIUM REGNI SCLAVONIAE:

In decreto praesenti, secundum deliberationem regiae majestatis, ac dominorum praelatorum, et baronum, regnique nobilium inserti, sequuntur hoc modo:

ARTICULUS 1.

Sclavoniae regnum, rex in suis libertatibus conservet.

Majestas regia, inter caetera sua⁽⁵⁾ regna, dictum regnum Sclavoniae, in antiquis eorum libertatibus, et privilegiis, immunitatibus, et consuetudinibus conservare pollicita est.⁽⁶⁾

(1) Az eredetiben «certi» szótól az alább néhány sorral következő «praefixum» szöveg terjedő rész hiányzik. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «regni» szó hiányzik. (K. és Ó.)

(3) és (4) A «negligant» és «turbent» helyett helyesebb a régibb kiadásokban olvasható «negligatur» és «turbetur» (Ó.)

(5) Az eredetiben a «Majestas regia inter caetera» helyett ez áll: «Item quod Majestas regia velut in primo articulo praesenti decreti continetur, inter caetera». (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben az «est» szó után meg «sic eos pollicetur in eisdem libertatibus et immunitatibus omnibus conservare» szavak következnek. (K. és Ó.)

szág nemeseinek közös tanácskozása alapján kell megvitatni és eldönteni, és a királyi felség, a szükség így hozván magával, ez összes főpap uraknak, báróknak s nemeseknek országgyűlést vagy közönséges egybegyülekezést rendelt és hirdetett: miután az összes nemesek egyetemben, vagy egyébként, a királyi felség meghagyásához képest a kitűzött napra egybesereglettek, s az előbb említett főpap urak és bárók közül is többen összegyűltek: bizonyos főpap urak és bárók olyan kelletlenül jöttek az országgyűlésre, hogy nem a kitűzött napra, hanem annak elteltével, tizenöt vagy husz nap mulva jöttek el s a reájok való várakozás a kitűzött napra megjelentekre és egybegyűltekre nézve annyira terhes volt, hogy a csekélyebb módu és szegényebb nemesek, költségeikből kifogyván s magukat elunván, még mielőtt az ország ügyeit elintézték, sőt mielőtt azokat nekik a kitűzött napra meg nem jeleneknek távolléte miatt csak tudtul is adták volna, kénytelenek voltak az országgyűlésről eltávozni;

1. §. Minélfogva, nehogy ezeknek, az említett módon meg nem jelenő uraknak a késedelme miatt a köztársaság hasznát és az ország közjává elhanyagoljuk vagy bármi módon is megzavarjuk, a főpap urak és bárók meg nemesek egyértelmű tanácsa és elhatározása alapján megállapítottuk és rendeltük:

2. §. Hogy ha a királyi felség ennekutánna jövőre a nevezett főpap uraknak és báróknak meg a többi országlakosoknak akármikor és akárhányszor közönséges országgyűlést rendelt és hirdet: a kitűzött napon meg nem jelenőkre az e kitűzött napra legközelebb és közvetlenül következő négy napnál tovább nem kell várakozni.

3. §. A kik, ha ez alatt a négy nap alatt eljönnek, jól van; különben, mihelyt ez a négy nap eltelt, álljon a királyi felségnek jogában és szabadságában, az országgyűlésen jelenlevőkkel az ország ügyeit, a melyek miatt az országgyűlést kihirdette, elővenni s azokban határozni és végezni.

4. §. Azok pedig, a kik nem jönnek el és nem jelennek meg, távollétük ellent nem állván, kötelesek legyenek mindazt, mit a jelenlevők határoztak, jóváhagyni.

SZLAVONORSZÁG NEMESEINEK CZIKKELYEI,

melyek a királyi felségnek, és a főpapuraknak, báróknak meg az ország nemeseinek határozata értelmében a jelen törvénybe lettek iktatva, imígy következnek.⁽¹⁾

1. CZIKKEIN.

Szlavonországot tartsa meg a király régi szabadságaiban.

A királyi felség megígérte, hogy egyéb országai között, a mondott Szlavonországot régi szabadságaiban és kiváltságaiban, mentességeiben és szokásaiiban megtartja.⁽²⁾

(1) E czikkelyek szintén 1492-ből valók és mint 1492. évi szlavon t. czikkek idéztetnek. V. ö. Szlavoniára nézve a IIk. III. R. címét és az ahhoz fűzött jegyzeteket. M.

(2) V. ö. az 1715; CXX. és CXXV. t. cz.

ARTICULUS 2.

Contributionis, quae in Hungaria offertur; in Sclavonia dimidia pars exigatur, pro numero portarum.

Si⁽¹⁾ majestas sua, incolis regni Hungariae, tatem in regno suo Sclavoniae, juxta ipsorum quibuscunque ex rationibus, nunc, et temporum in successu, aliquas solutiones fieri tempora observatam, exigere habeat, et statuerit; extunc talium solutionum medie-

ARTICULUS 3.

De salium cameris, in regno Sclavoniae.

Camerae salium in illo regno fiant, prout tempore condam divi Sigismundi regis, ubicunque necessarium fuerit: fiant tamen secundum hoc, ut etiam dispositum est in Hungaria.

ARTICULUS 4.

Camerarii salis regii, in domibus incolarum, sales non possunt quaerere.

Quod⁽²⁾ camerarii in domibus incolarum, sales quaerere non valeant, sed si eosdem in campo, aut foris, vel in nundinis invenire poterint: eosdem auferendi liberam habeant facultatem.

§. 1. Querant tamen, sed sine calumnia, et coram iudicibus nobilium illius comitatus.

§. 2. Particulas, seu minutas salium, auferre non valeant.

si sales⁽⁵⁾ regales deficerent, et camerarius regnicolis sales dare nequiret, et non aliter.

ARTICULUS 6

Vina, biada, animaliaque, solutis tricesimis, e regno educere possint, et vendere.

Vina, biada,⁽⁶⁾ et animalia, cujuscunque generis, persolutis tricesimis, et tributis justis, et consuetis, quo volunt, et poterunt, libere abigi, et vendere possint.

ARTICULUS 7.

Sales regios, et maritimos, pro frugibus commutare possint.

Sales quarumlibet camerarum regalium, tam quae ducuntur navibus, quam curribus, ac etiam maritimi⁽³⁾ quos scilicet maritimos sales, pauperes illius regni Sclavoniae, propter eorum inopiam, et pecuniarum defectum, solent pro biadis⁽⁴⁾ permutare; libere emere, vendere, et eisdem uti possint.

§. 1. De quibus maritimis salibus, tricesimae majestati regiae proveniunt, ita tamen:

Tricesimae, in locis antiquis, more veteri exigantur: de minutis autem rebus, infra valorem unius floreni, non exigantur.

Tricesimae⁽⁷⁾ exigantur, juxta antiquam consuetudinem, sicuti temporibus dominorum: Ludovici Sigismundi, et Alberti regum, in locis alias consuetis.

§. 1. De minutis autem rebus, infra valorem unius floreni, tricesimatores nullam tricesimam exigere praesumant.

(1) Az eredetiben «Item si» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «Item quod» áll. (K. és Ó.)

(3) «Maritimi» hibás; helyesebb «maritimos». (Ó.)

(4) Az eredetiben «biadis» helyett «bladis» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «si sales» helyett «quod dum» szavak állanak. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «vina biada» helyett «Item vina, biada» állanak. (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben «Tricesimae» előtt «Item» szó áll. (K. és Ó.)

2. CZIKKELY.

Szlavoniában a kapuk számához képest a Magyarországon megajánlott adónak felét kell beszédni.⁽¹⁾

Ha ő felsége mostan vagy jövőendőben Magyarország lakosainak bármely okból elrendeli, hogy valamely adót fizessenek: akkor az ő seknek felét tartozzék s legyen köteles behajtani.

3. CZIKKELY.

Szlavonország sókamaráiról.⁽²⁾

Sókamarák abban az országban, mint néhai megdicsőült Zsigmond király idejében,⁽³⁾ mindenütt legyenek, a hol ez szükséges lesz, de azok annak a rendelkezésnek megfelelően álljanak fenn, a mely Magyarországra nézve is történt.

4. CZIKKELY.

A királyi só kamaratisztjeinek nem szabad a lakosok házaiban sót keresni.⁽³⁾

Hogy a kamaratiszteknek ne legyen szabad a lakosok házaiban sót keresni, hanemha azt a mezőkön vagy piacokon, vagy a vásáron találhatják meg, vehessék el szabadon.

1. §. Mindamellett patvarkodás nélkül és az illető vármegye szolgabíráinak jelenlétében keressék azt.

2. §. Az apró- vagy morzsasót nem szabad elvenniök.

kamara-tiszt az országlakosoknak sót nem adhatna.

6. CZIKKELY.

A borokat, gabonaneműeket és állatokat, harminczad fizetése mellett az országból kivihetik és eladhatják.⁽⁵⁾

A borokat, gabonaneműeket és bárminemű állatokat a harminczadnak és a törvényes megszokásos vámoknak megfizetése után, a hova akarják és tudják, szabadon mindenüvé elvihetik és eladhatják.

5. CZIKKELY.

A királyi és tengeri sók becserélhetők gabonával.⁽⁴⁾

Bármely királyi kamarai sókat, úgy a hajókon mint szekéren szállítottakat, valamint a tengeri sókat is, a mely tengeri sókat tudniillik e Szlavonország szegényei szükségből és pénzhány miatt gabonaneművel szoktak becserélni, szabadon adhassák, vehessék és használhassák.

1. §. És e tengeri sókból a királyi felségnek harminczad jár, de nem másképen, hanem csakis úgy, ha a királyi só elfogyra és a

7. CZIKKELY.

A harminczadot a régi helyeken, ősi szokás szerint kell beszédni; az egy forintnál kevesebbet érő csekély dolgoktól azonban harminczadot nem szabad venni.⁽⁵⁾

A harminczadot a különben szokott helyeken a régi szokás szerint kell beszédni, mint Lajos, Zsigmond és Albert király urak idejében.⁽⁶⁾

1. §. Az egy forintnál kisebb értékű csekély dolgoktól azonban a harminczadosok ne mérsejlenek harminczadot venni.

(1) V. ö. 1439: VII. t. cz., 1458: VII. t. cz., 1472: XII. t. cz., 1492: XXVI. t. cz., 1572 (I.): V. t. cz., 1574: I. t. cz., 1593: III. t. cz., 1596: IX. t. cz., 1599: X. t. cz., 1600: VII. t. cz., 1602: VII. t. cz., 1604: II. t. cz., 1613: IX. t. cz., 1618: XXXVI. t. cz., 1622: XXXIV. t. cz., 1625: VIII. t. cz., IX. és XXVIII. t. cz., 1638: VIII. t. cz. M.

(2) V. ö. 1492: XXX. t. cz. 1514: III. t. cz. M.

(3) V. ö. 1405 (I.): XX. t. cz., 1405 (II.): VIII. t. cz. és az ott idézett törvényeket. M.

(4) A tengeri sóról v. ö. 1548: XXIX. t. cz., 1635: XLIII. t. cz., 1638: XXXIV. t. cz. M.

(5) V. ö. 1514: III. t. cz., 1543: XLIII. t. cz., 1566: XXXVII. t. cz., 1574: XXI. t. cz. M.

(6) V. ö. 1405 (II.): XV. t. cz.

ARTICULUS 8.

Quod regia majestas, omnia eorum privilegia confirmare debeat.

Quod⁽¹⁾ regia majestas, omnia jura, et privilegia illius regni Slavoniæ, a pavis regibus, suæ scilicet majestatis prædecessoribus eidem concessa, confirmare digneſtur.

ARTICULUS 9.

Comites procedere ad executiones, nisi de sede, et cum literis regnicolarum, non possint.

Comites⁽²⁾ non possint procedere ad quas-
cunque executiones, nisi de sede, et com-
missione, ac aliis literis præceptoris regnicola-
rum, et sedis, prout ab antiquo fuit obser-
vatum.

ARTICULUS 10.

In castrorum, castellorum, possessionum occupatarum remissione; idem modus observetur, qui in regno Hungariæ.

In⁽³⁾ requisitionibus, et rectificationibus⁽⁴⁾ castrorum, castellorum, oppidorum, villarum, seu possessionum, aliorumque cunctorum jurium possessionariorum, per quoscunque, post obitum dicti condami domini Mathiæ

regis, a sese qualitercunque occupatorum; servetur idem modus, prout in regno Hungariæ, in articulo superinde confecto, declaratus est.

ARTICULUS 11.

Damna nobilibus, et aliis post obitum Mathiæ regis illata, requiri possint, modo eodem; quo in regno Hungariæ.

Quia⁽⁵⁾ plures sunt in regno, qui post mortem condami domini Mathiæ regis, propria temeritate, aliis in domibus⁽⁶⁾ eorum quiete morantibus, plurima damna, nocumenta, et injurias irrogare, et inferre præsumperunt.

§. 1. Propterea statutum est: quod hujusmodi damna, nocumenta, et injurias, sive in personis, sive bonis, quomodocunque et etiam rebus passi, occasione talium damnorum, nocumentorum, et injuriarum, eos, qui irrogarunt, judicio convenire, et ab eisdem sua damna, nocumenta, et injurias, jure mediante requirere possint, et valeant.

§. 2. Itaque,⁽⁷⁾ postquam tales evocati fuerint; in primis octavis, ex parte eorum absque qualibet dilatione judicium administretur. Et hoc fiat eo modo: sicut in regno Hungariæ.

Confirmatio.⁽⁸⁾

Nos igitur, qui regnum nostrum præfatum, et cætera etiam dominia, et principatus nostros, non minus legibus, ac statutis, quam pace, et armis regere, et gubernare cupimus, acceptis hujusmodi articulis, sed et eorundem regnicolarum nostrorum hujusmodi supplicationibus exauditis, et admissis, præscriptos articulos videntes, et considerantes, justos, et honestos esse, de verbo ad verbum, sine immutatione, et diminutione aliquali, præsentibus inscriptos, et insertos, laudavimus, et approbavimus, ratosque et gratos, ac acceptos habentes, pro præfatis, regno, et regnicolis nostris, pro perpetuo, et stabili decreto valituros, confirmavimus: imo laudamus, approbamus, ratificamus, et confirmamus, promittentes in omnibus clausulis, articulis, capitulis, et punctis observare, et facere observari, præsentis scripti patrocinio mediante.

§. 1. Datum Budæ prædicta,⁽⁹⁾ in præscripta generali omnium regnicolarum conventionione, et diæta, per manus reverendi in Christo patris domini Thomæ episcopi ecclesiæ Jaurinensis, et summi⁽¹⁰⁾ secretarii cancellarii nostri,

(1) Az eredetiben «Quod» helyett «Item quod» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «comites» helyett «Item ut comites» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «Item in» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «rectificationibus» hiányzik. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «Item quia» áll. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «domibus» helyett «domo» áll. (K. és Ó.)

(7) A régiebb kiadásokban az eredetiben is előforduló «itaque» helyett helyesen ez olvasható «ita quod». (Ó.)

(8) Az eredetiben «confirmatio» szó hiányzik. (K. és Ó.)

(9) A régiebb kiadásokban «prædicta» helyett «prædictæ» olvasható. (Ó.)

(10) Az eredetiben «et summi» helyett «summi et» áll. (K. és Ó.)

8. CZIKKEIX.

Hogy a királyi felségnek az ő összes kiváltságait meg kell erősítenie.⁽¹⁾

Hogy a királyi felség kegyeskedjék ennek a Szlavonországnak a dicsőült királyoktól, tudniillik ő felsége elődeitől nyert összes jogait és kiváltságait megerősíteni.

9. CZIKKEIX.

Az ispánoknak csakis a törvényszékből és az országlakosok levelével szabad régrehajtasokban eljárni.

Az ispánoknak hármely végrehajtásokra csakis a törvényszéktől s az országlakosoknak és a törvényszéknek megbízásából és egyéb parancslevelével szabad kimenni, a mint ez régtől fogva szokásban volt.

10. CZIKKEIX.

Az elfoglalt várak, kastélyok és birtokok visszaszabcsátásában ugyanazt a szabályt kell követni mint Magyarországnak.

Azoknak a váraknak, kastélyoknak, mezővárosoknak, faluknak vagy birtokoknak s minden egyéb birtokjognak visszaszerzésében és

helyreállításában, a melyeket az említett néhai Mátyás király úr halála óta bárki önhatalmából elfoglalt, ugyanazt a módot kell megtartani, mely Magyarországra nézve az e részben készült czikkelyben van megállapítva.⁽²⁾

11. CZIKKEIX.

A nemeseknek és másoknak Mátyás király halála után okozott károk megtérülését ugyanazon a módon lehessen követelni, mint Magyarországnak.⁽³⁾

Mivel többen vannak az országban, a kik saját vakmerőségüknél fogva, a néhai Mátyás király halála után másoknak, a kik tűzhelyükön békésen éltek, igen sok kárt, sérelmet és jogtalanságot merészkedtek okozni és tenni:

1. §. Ennélfogva határoztuk: hogy mindazoknak, a kik személyükben vagy fekvő jószágaikban és javaikban is bármely módon, ilyen kárt, sérelmet és jogtalanságot szenvedtek, álljon jogukban és szabadságukban az afféle károk, sérelmek és jogtalanságok miatt ezek elkövetőit perbe fogni és tőlük káraik, sérelmeik és a rajtok esett jogtalanságok helyrehozását törvény útján követelni.

2. §. Akképen, hogy az illetőknek perbehívása után részükről az első nyolczados törvényszakon kell minden halasztás nélkül igazságot szolgáltatni. És ez azon a módon történjék, mint Magyarországnak.

Megerősítés.

Mi tehát, kik mondott Magyarországunkat és többi uradalmainkat és fejedelemségeinket is nem kevésbbé óhajtjuk törvényekkel és szabályokkal kormányozni és igazgatni, mint békével és fegyverrel, e czikkelyeket átvevén és egyszersmind ugyanazon országlakosainknak kéréseit meghallgatván és elfogadván, ezeket a fentebb elősorolt és jelen levelünkbe minden változtatás és csonkítás nélkül szóról szóró beirt és beiktatott czikkelyeket, látva és megfontolva, hogy igazságosak és tisztességesek, helyeseltük és jóváhagytuk, s mint helyeseket és kedvünkre és tetszésünkre levőket nevezett országunk és országlakosaink részére örökös és állandó erőben marandó törvény gyanánt megerősítettük; sőt helyeseljük, jóváhagyjuk, elfogadjuk és megerősítjük, igérvén, hogy minden záradékaikban, szakaszaikban, fejezeteikben s pontjaikban megtartjuk és jelen írásunk oltalma mellett megtartatjuk.

1. §. Kelt fentnevezett Buda városunkban, az összes országlakosok említett közönséges és országgyűlésén, a tisztelendő atyának Krisztusban, Tamás úrnak, a győri egyház püspökének és útkos főkanczellárunknak, kedvelt hívünknek

(1) V. é. 1484: XIII. t. cz., 1600: XXVII. t. cz., 1622: XLIX. t. cz.

M.

(2) V. é. az 1492: XIV. t. cz.

(3) V. é. 1492: XVI. és XVII. t. cz.

M.

fidelis nobis dilecti : anno Domini, millesimo, quadringentesimo, nonagesimo secundo : regnorum nostrorum, Hungariæ, etc. Anno secundo : Bohemiæ vero, vigesimo primo.

§. 2. Venerabilibus in Christo patribus, dominis, Petro archi-episcopo Colocensis : Agriensi sede vacante : Osvaldo Zagrabiensis : Valentino, electo confirmato Varadiensis : Ladislao Gereb, Albensis Transylvaniæ : Sigismundo, quinque-ecclesiensis : præfato Thoma, Jaurinensis : Joanne, Chanadiensis : Nicolao de Báthor, Vaciensis : Antonio, electo Nitriensis : Stephano, Sirmien-sis : et Luca, Bosznensis ecclesiarum episcopis, ecclesias Dei feliciter guber-nantibus.

§. 3. Item spectabili, et magnificis Stephano de Zápolya, prædicti regni nostri Hungariæ palatino, ac terræ Scepusiensis comite perpetuo : comite Stephano de Báthor, iudice curiæ nostræ, ac Waywoda Transylvano, et comite sicularum : Paulo de Kinis, comite Themesiensi, ac partium inferiorum regni nostri capitaneo generali : Laurentio Duce de Wilak, machoviensi : Ladislao de Egervára regnorum Dalmatiæ, Croatia, et Sclavoniæ : Francisco Balassa de Gyarmath, et Georgio de Chwla, Zewrimensi banis : Ladislao Ország de Guth agazonum : altero Ladislao de Losoncz, thavernicorum : Petro Gereb de Wingarth, et Nicolao Banffy de Lyndva, janitorum : Emerico de Perén, dapiferorum : et Georgio de Thurócz, pincernarum nostrorum regaliū magistris : honore comitatus Posoniensis vacante, cæterisque regni nostri comitatus tenentibus, et honores.

§. 4. Item, præter prædictos articulos, in præsentī nostro decreto articu-lariter inscriptos, domini prælati, barones, proceres, et nobiles regni nostri Hungariæ prædicti, et alios plures articulos, tam ratione decimarum, quam ecclesiasticorum beneficiorum, ac collationis comitatum et cæterorum negotio-rum, in scriptis nostræ majestati præsentarunt, præsentī decreto inserendos.

§. 5. Sed quia iidem domini prælati, barones, et regni proceres, super hujusmodi articulis, ceteris ⁽¹⁾ ex causis, et rationibus, debitam, ac perfectam deliberationem ad præsens facere nequiverunt ; pro eo deliberationem, et finalem conclusionem articulorum hujusmodi, ad futuram diætā, seu conventionem generalem, circa festum beati Michaelis arch-angeli nunc ven-turum, aut aliam quam primum fiendam, et celebrandam, de voluntate dominorum prælatorum, et baronum, et regni nostri procerum prædictorum, duximus prorogandam.

§. 6. Eo modo ; ut tunc, indieta scilicet diæta, seu conventionē generali futura, præmissos articulos nunc rationibus ex præmissis indefinite, et sine finali conclusione relictos, coram nobis assumere, ac veluti nobis, ac eisdem dominis prælatis, baronibus, et regni proceribus, pro utilitate hujus regni nostri, commodius, utiliusque videbitur, et fieri poterit, finaliter concludere, et sicuti alios articulos prædictos, præsentī nostro decreto inscriptos, appro-bavimus, et ratificavimus ; sic et eos, de quibus nunc mentio habetur : in quibus ad præsens deliberatio perfecta et conclusio fieri nequivit, prout tunc in eadem conventionē ventura, super eisdem concordabitur ; acceptabimus approbavimus, literisque nostris superinde conficiendis ratificabimus : imo ratificare, et modo præmisso, approbare promittimus ; harum nostrarum lite-rarum vigore, et testimonio mediantē. Datum loco, die, et anno, supradictis.

(1) Az eredetiben levő «Ceteris» hibás, e helyett «certis», (Ó.)

(2) Az eredetiben «testimonio» után «literarum» szó áll. (K. és Ó.)

kezevel az Úrnak ezernégyszáz kilencvenkettedik esztendejében, magyarországi stb. uralkodásunknak második, a csehországinak pedig huszonegyedik évében.

2. §. Jelenlevén a tisztelendő atyák és urak Krisztusban, Péter, a kalocsai egyház érseke; az egri püspöki szék üresedésben levén; Ozwald, a zágrábi; Bálint váradi megválasztott és megerősített püspök; Geréb László az erdélyi gyulafehérvári, Zsigmond, a pécsi; az említett Tamás, a győri; János, a csanádi; Báthori Miklós, a váci egyházak püspökei; Antal választott nyitrai püspök; István, a szerémi és Lukács a boszniai egyházak püspökei, kik Isten egyházait szerencsésen kormányozzák.

3. §. Továbbá tekintetes és nagyságos Zápolyai István, nevezett Magyarországunk nádora és a szepesi kerület örökös ispánja; Báthori István országbiránk s erdélyi vajda és a székelyek ispánja; Kinizsi Pál, temesi ispán és országunk alsó részeinek főkapitánya; Ujlaki Lőrincz herczeg, mácsói; Egervári László, dalmát-, horvát- és szlavonországi; Gyarmathi Balassa Ferencz és Csulai György, szőrényi bánok; Guthi Ország László, királyi főlovász, Losonczy László, főtárnok, Wingarthi Geréb Péter és Lyndvai Bánffy Miklós, főajtónálló, Perényi Imre, főasztalnok és Thuróczi György, főpohárnok mestereink, Pozsony vármegye ispáni tiszte üresedésben levén; és még többen, kik országunk ispánságait és tisztségeit viselik.

4. §. Továbbá, a főpap urak, bárók, és nevezett Magyarországunk előkelői s nemesei a most említett és jelen törvényünkbe pontonként beiktatott cikkelyeken kívül, úgy a dézsmák, mint az egyházi javadalmak, nemkülönben a vármegyék adományozása és egyéb ügyek tárgyában még több más cikkelyt terjesztettek be írásban felségünk elébe, hogy azokat a jelen törvénybe iktassuk.

5. §. Minthogy azonban e főpap urak, bárók és az ország előkelői e cikkelyekre nézve bizonyos okoknál és körülményeknél fogva ezuttal nem tudtak kellően és tökéletesen megállapodni, ennél fogva az említett főpap és báró uraknak és országunk előkelőinek kívánságára jónak láttuk, hogy e cikkelyek tekintetében a tanácskozást és végleges elhatározást a most következő szent Mihály arkangyal napi vagy egy más, minél előbb hirdetendő és megtartandó országgyűlésre vagy közönséges gyülekezetre halaszszuk.

6. §. Olyan módon, hogy akkor, miután tudniillik a jövő közönséges vagy országgyűlést kihirdettük, az előbb említett s mostan az érintett okokból elintézés és végső elhatározás nélkül maradt cikkelyeket jelenlétünkben elővétjük és úgy fogunk azokra nézve véglegesen határozni, a mint nekünk és ama főpap uraknak, báróknak és az ország nemeseinek, ez országunk javára előnyösebbnek és hasznosabbnak fog látszani és lehetséges lesz. És valamint a fentebb említett s jelen törvényünkbe iktatott többi cikkelyeket jóváhagytuk és megerősítettük, úgy a most szóban forgókat is, a melyekre nézve ez alkalommal tökéletes elintézés és végleges határozathozatal nem történhetett, úgy a mint azok tárgyában majdan a legközelebbi gyűlésen megegyezés fog létre jönni, el fogjuk fogadni és jóvá fogjuk hagyni, és az e részben kiadandó levelünkkel meg fogjuk erősíteni, sőt ígérjük, hogy megerősítjük és az előbb említett módon jóváhagyjuk, jelen levelünk erejénél és bizonyosságánál fogva.⁽¹⁾

Kelt a fentebb irt helyen, napon és esztendőben.

(1) V. ö. a következő, 1493. évi decretumot. M.

ULADISLAI II.

DECRETUM SECUNDUM.⁽¹⁾

Nos Uladislaus, Dei gratia, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Ramiæ, Serviæ, Gallitiæ, Lodomeriæ, Comaniæ, Bulgariæque rex, ac Silesiæ, et Lucenburgensis dux, nec non Lusatiae, et Moraviæ marchio.

§. 1. Memoriae commendamus tenore præsentium significantes, quibus expedit universis; quod cum in diæta, sive congregatione generali universorum dominorum prælatorum, baronum, nobiliumque et procerum, dicti regni nostri Hungariæ, pro die festi purificationis beatæ Mariæ Virginis, in anno Domini millesimo, quadringentesimo, nonagesimo secundo, novissime transacto, per nos eisdem indicta, et celebrata, ex eorundem dominorum prælatorum, baronum, procerum, nobiliumque regni nostri consilio, quædam statuta, sive decreta, pro comodo, et utilitate dicti regni nostri edidissemus, et stabilivissemus: minime tamen pro tunc, ad plenum perfecta, et completa, nostris literis privilegialibus inseri, et inscribi facientes, ipsis dominis prælatis, baronibus, proceribus, et nobilibus dicti regni nostri dedissemus, et tradidissemus, defectusque quoslibet in diæta, tunc per nos proxime celebranda, supplere, et addenda eisdem statutis nostris addere velle, promissemus.

§. 2. Tandem præfati domini prælati, et barones, ac universi nobiles, de singulis comitatibus dicti regni nostri electi, in præsentī diæta, sive congregatione generali, quam eisdem, urgentibus necessitatibus ejusdem regni nostri, ad quintum decimum diem festi beati Georgii martyris, indixeramus, nostræ majestatis venientes in conspectum, præfatas literas nostras privilegiales, ut præfertur, prænotata nostra statuta, et decreta, in se verbaliter continentes; nec non quosdam articulos similiter in vim statutorum, et decretorum, ad perfectionem, et completionem dictorum statutorum nostrorum, de novo formatos, et conceptos, majestati nostræ exhibere, et præsentare curarunt, tenorum infrascriptorum:

§. 3. Supplices majestati nostræ humili precum cum instantia, ut easdem literas nostras privilegiales, statutaque, et decreta nostra, in eisdem contenta, simul cum præfatis articulis, ad perfectionem, et completionem dictorum nostrorum statutorum, et decretorum, ut præmittitur, de novo formatis, et conceptis, acceptare, approbare, et ratificare, ac de verbo ad verbum, præsentibus literis privilegialibus inseri, transcribere, et transumi facere, auctoritateque nostra regia ipsis innovando, pro communi bono, et utilitate, atque tranquillitate dicti regni nostri Hungariæ, perpetuo duratura, et valitura, stabilire, et confirmare, confirmataque observare, et observari facere dignaremur.

§. 4. Quarum quidem literarum nostrarum privilegialium; ut prædictum est, præmissa nostra statuta, et decreta in se habentium, et continentium, tenor talis est:

(1) E decretum eredetije az 1492. évvel egybefoglalva meg van a volt kolozsmonostori conventnek, most Budapesten levő levéltárában. (I., *Korackich J. M.* id. m. 21. lap.)

II. ULÁSZLÓNAK

MÁSODIK DECRETUMA.⁽¹⁾

Mi Ulászló, Isten kegyelméből Magyarország, Csehország, Dalmácia, Horvátország, Ráma, Szerbia, Galliczia, Lodomeria, Kunország és Bulgária királya, és Szilézia s Luxemburg hercege, nemkülönben Lausitz és Morvaország örgrófia.

1. §. Adjuk emlékezetre jelen levelünk rendén, jelentvén mindeneknek, a kiket illet: Hogy, miután mondott Magyarországunk összes főpap és báró urainak, előkelőinek és nemeseinek közönséges vagy országgyűlésében, melyet nekik az Úrnak közelebb mult ezernégyszáz kilenczvenkettedik évében gyertyaszentelő boldogasszony ünnepére hirdettünk s velük megtartottunk, országunk e főpap és báró urainak, előkelőinek és nemeseinek tanácsából, mondott országunk javára és hasznára némely határozatokat vagy végzéseket hoztunk és állapítottunk meg és azokat, azonban mint akkoron még teljesen be nem fejeztettek és be nem végzettek, kiváltságlevelünkbe iratván és foglaltatván, nevezett országunk főpap és báró urainak, előkelőinek és nemeseinek ki- és átadtuk, egyszersmind megígértük, hogy a legközelebb tartandó országgyűlésen akarjuk ama határozataink minden hiányát pótolni s a hozzájuk adandókat hozzájuk adni;

2. §. Végre az említett főpap és báró urak, valamint a megnevezett országunk minden egyes vármegyéjéből megválasztott összes nemések a jelen közönséges vagy országgyűlésen, melyet ez országunk sürgős szükségei miatt szent György vértanu ünnepének tizenötöd napjára hirdettünk, felségünk színe elé járulván, élénkbe juttatták és terjesztették előbb érintett kiváltságlevelünket, mely, mint említettük, feljebb jelzett határozatainkat és végzéseinket szószerint tartalmazza; ugyszintén némely cikkelyeket, a melyeket mondott határozataink pótlására és kiegészítésére hasonlóképen határozatok és végzések gyanánt ujonnan alkottak és szerkesztettek az alább következő tartalommal.

3. §. Alázatos kéréssel esedezvén felségünk előtt, hogy ama kiváltságlevelünket, és az abban foglalt határozatainkat meg végzéseinket azokkal az említett cikkelyekkel együtt, melyeket, mint említettük, mondott határozataink pótlására és kiegészítésére ujonnan alkottak és szerkesztettek, elfogadni, jóváhagyni, és helyeselni és szóról-szóra jelen kiváltságlevelünkbe iktatni, átíratni és átvezettetni és királyi hatalmunkkal részükre megújítván, mondott Magyarországunk közjává, hasznára és nyugalma, örök időkre tartandók és erőben maradandók gyanánt állandósítani és megerősíteni s megerősítve megtartani és megtartatni méltóztassunk.

4. §. E kiváltságlevelünk pedig, mely, mint imént mondottuk, fentebb érintett határozatainkat és végzéseinket tartalmazza és foglalja magában, ekképen hangzik:

(1) Ezen 1495-ből való decretum cziménél a Corpus Juris eddigi kiadásában még a következő szavak állanak: «Vel additiones ad decretum primum» («Vagy hozzáadások az első decretumhoz») — az első decretum megerősítésének 6. §-ából kifolyóan. Ez a második decretum az 1492. evnek kiegészítése és annak cikkelyeire történik benne folytonos hivatkozás.

«Nos Uladislaus, Dei gratia, Hungariae, Bohemiae, etc. rex etc. significamus tenore praesentium, quibus expedit universis: quod cum post obitum serenissimi principis, quondam domini Matthiae regis, praedecessoris nostri bonae memoriae, etc.»⁽¹⁾

Series autem articulorum de novo conceptionum, ut praemittitur, praescriptorum nostrorum statutorum, et decretorum perfectionem, et completionem in se experientium, sequitur, et est talis:

ARTICULUS 1.

De modo remittendi bona, per Mathiam regem et alios occupata. Constituta poena, in contrarium facientes.

Ex⁽²⁾ quo in articulo secundo decreti non continetur per expressum, qualis modus, et ordo debeat observari in remittendis iuribus possessionariis, per serenissimum principem, condam dominum Mathiam regem, et regnalem majestatem, ac etiam alios quoscunque, usque ad haec tempora occupatis.³

§. 1. Pro eo ordinatum est: quod si vel regia majestas, sive alii quicunque, et ejuscunque status, et conditionis existant, ad octavas quamprimum celebrandas, legitime evocentur.

§. 2. Et si de hujusmodi occupationibus, ibidem constiterit evidenter: tunc statim, et in continenti, tam regia majestas, quam alii quicunque, talia bona occupata, absque omni dilatione, etiam cum restitutione fructuum medio tempore perceptorum, sub poena facti potentialis, remittere teneantur.

§. 3. Et si tandem quid juris circa illa bona habere praetendant: id secundum legem, et consuetudinem regni, extra dominium hujusmodi bonorum occupatorum, requirendi habeant potestatis facultatem.

§. 4. Et quod praesens articulus etiam de futuris occupationibus, si quando fieri contingerent, intelligatur: ita videlicet: quod prius, et ante omnia, propter indebitam occupationem, fiat iudicium, et ipsi occupatores in facto potentiae convincantur.

ARTICULUS 2.

De regis auctoritate, in conferendis bonis, fidelibus suis regnicolis.

Ad⁽³⁾ nonum articulum, qui est de facultate regiae majestatis conferendi jura possessionaria, hoc conclusum est:

§. 1. Quod universae donationes regiae majestatis, contra seriem, et continentiam ipsius articuli factae, vel deinceps fiendae: vanae, cassae, et viribus omnino cariturae relinquuntur.

§. 2. Regia autem majestas, habeat conferendi facultatem quibuscunque personis, etiam extraneis, usque centum jobagiones.

ARTICULUS 3.

Nota infidelitatis, sive perduellii, aliquem in dieta condemnandi modus.

Ad⁽⁴⁾ tredecimum articulum, qui est de condemnatione infidelium, hoc additum⁽⁵⁾ est:

§. 1. Quodsi regia majestas, quempiam regnicolarum suorum, nota infidelitatis condemnare voluerit: tunc universis dominis praelatis, baronibus, ac ceteris regnicolis, unam generalem dietam, sive congregationem, ad certum terminum instituat, ad quem etiam is, contra quem aliqua nota infidelitatis objiciuntur, per literas praeceptorias regiae majestatis, mediantibus literis exhibitoriis, ad aliquem conventum, vel capitulum sonantibus, personaliter, et non per procuratorem evocari debeat.

§. 2. Qui si venerit, et se expurgare poterit, bene quidem: alioquin si non venerit, vel si venerit, et se expurgare non poterit: ipsa nota, seu crimine infidelitatis condemnatur.

§. 3. Et talibus nec salvus conductus,

(1) L. ezt a decretumot szöszert fönn a 480. lapon.

(2) Az eredetiben «Ex» előtt «Item primo» szavak állanak. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «Ad» előtt «Item» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «Ad» előtt szintén «Item» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «additum» helyett hibásan «aditum» áll. (K. és Ó.)

«*Ali Ulászló, Isten kegyelméből Magyarország, Csehország stb. királya, adjuk tudtára jelen levelünk rendén mindeneknek, a kiket illet, hogy midőn a fenséges fejedelemnek, néhai Mátyás király urnak, a mi boldog emlékü elődünknek halála után stb.*»⁽¹⁾

Azok az ujonnan szerkesztett czikkelyek pedig, melyek, mint mondottuk fentebb említett határozataink és végezéseink kiegészítését és pótlását foglalják magunkban, ilyen renddel következnek:

1. CZIKKELY.

Ama fekvőjóságok visszabocsátásának a módja, melyeket Mátyás király és mások elfoglaltak. Az ellenkezőleg cselekvőkre szabott büntetés.⁽²⁾

Mint hogy a decretum második czikkelyében nincsen határozottan megmondva, hogy milyen módot és rendet kellessék tartani azoknak a birtokjogoknak a visszabocsátásában, melyeket a néhai Mátyás király úr és a felséges királyné, valamint bármely mások is mindekkoráig elfoglaltak:

1. §. Ezért rendeltük, hogy akár a királyi felség legyen az, akár pedig más bármely rendű és állású emberek: azokat a legközelebb tartandó nyolczados törvényszékre törvényesen perbe kell hini.

2. §. És ha ott nyilván kitűnik, hogy foglaltak, akkor mind a királyi felség, mind bármely mások tartozzanak, hatalmaskodás tényének büntetése alatt, azonnal és nyomban az elfoglalt javakat visszabocsátani és az időközben szedett jövedelmet is megtéríteni.

3. §. És ha azt állítják, hogy ezekre a fekvő jóságokra nézve valami joguk van, álljon hatalmukban azt az ország törvénye és szokása szerint az elfoglalt javak birtokán kívül keresni.

4. §. És hogy ez a czikkely a jövődő foglalásokra is szóljon, ha ilyenek valamikor megtörténnek; úgy tudniillik, hogy előbb és mindenek fölött, a jogtalan foglalás tárgyában törvényt kell tenni és aztán a foglalókat hatalmaskodás tényében kell elmarasztalni.

2. CZIKKELY.

A királynak arról a hatalmáról, hogy a hozzá hű országlakosoknak fekvőjóságokat adományozhat.⁽³⁾

A kilenczedik czikkelyre nézve, mely a királyi felségnek birtokjogok adományozására ad szabadságot, ezt végeztük:

1. §. Hogy a királyi felségnek ama czikkely sora és tartalma ellen tett vagy ezután teendő adományai hiábavalók, semmisek és egyáltalán erőtlének legyenek.

2. §. A királyi felség pedig, száz jobbágytelekig, bárkinek, még külföldi személyeknek is adományozhasson.

3. CZIKKELY.

Milyen módon kell valakit az országgyűlésen hűtlenség vagy felségsértés bűnében elmarasztalni.⁽⁴⁾

A hűtlenség elmarasztalásáról szóló tizenharmadik czikkelyhez ezt adtuk:

1. §. Hogyha a királyi felség valamely országlakosát hűtlenség vétkeében akarja elmarasztalni, akkor az összes főpap, báró uraknak és a többi országlakosoknak egy bizonyos határnapra közönséges vagy országgyűlést rendeljen, a melyre a királyi felség parancslevelével, valamely káptalannak vagy conventnek szóló kézbesítőlevél mellett azt is személyesen és nem ügyvéd útján, perbe kell hívni, a kit hűtlenségi vétkekkel vádolnak.

2. §. A ki ha eljő és magát tisztázhatja, jól van; különben, ha nem jön el, vagy ha eljön és magát nem tisztázhatja, a hűtlenség vétkeében vagy bűnében el kell őt marasztalni.⁽⁵⁾

3. §. És az ilyeneknek a királyi felség se szabad menedéklevelet se perujtást ne adjon.

(1) L. az itt értett 1492. évi decretumot szósz szerint fenn a 481. lapon.

(2) V. ö. az 1435 (II.) V. és az 1492: II. t. cz. rendelkezéseit. Az elfoglalt javak visszaadását megtaggyó törvényeket l. az 1438: I. t. czikk jegyzetében. (Ö.)

(3) V. ö. az 1439: XVI. t. cz., az 1486: XXIV. t. cz., az 1492: IX. és LXII. t. cz és az 1659: LXXVI. t. cz. rendelkezéseit.

(4) V. ö. 1492: XIII. t. cz.

(5) V. ö. az 1464: III. t. czikket jegyzeteivel.

neque etiam novum iudicium per regiam maiestatem concedatur.

§. 4. Si qui autem per sententiam iudicum ordinariarum regni super aliquibus criminibus in nota infidelitatis convincerentur: ipsorum iudicium ordinariarum sententia rata maneat, atque firma.

ARTICULUS 4.

Notam infidelitatis inducentes casus, sive articuli.

Articuli autem, qui concernunt notam infidelitatis, sunt isti:

§. 1. Primus: evidenter se erigentes contra statum publicum regni,⁽¹⁾ et coronae.

§. 2. Qui⁽²⁾ conficit falsas literas, vel eis evidenter utitur in iudicio.

§. 3. Qui⁽²⁾ sculpiit, vel utitur falsis sigillis.

§. 4. Cusores⁽³⁾ falsarum monetarum, vel eis publice, et scienter in magna quantitate utentes.

§. 5. Occisores⁽⁴⁾ vel vulneratores consanguineorum suorum, usque ad quartum gradum inclusive.

§. 6. Incendiarii⁽⁴⁾ publici, villarum, et possessionum.

§. 7. Inductores⁽⁴⁾ externorum⁽⁵⁾ hominum, spoliatorum, aut stipendiatorum ad disturbandum internum regni statum.

§. 8. Violatores⁽⁶⁾ literarum fidei publicae, vel salvi conductus, dum evidenter fuerint convicti.

§. 9. Traditores castrorum, propriorum dominorum, nec non expugnatores, et furatores castrorum, seu fortalitorum, quorumcunque regnicolarum, dum evidenter fuerint convicti.

§. 10. Occisores, seu vulneratores iudicum ordinariarum regni.

§. 11. Occisores litigantium, vel causantium, sive ad sedem iudicariam alicuius comitatus, sive regiam maiestatem, aut ad octavas, aut quaecunque loca iudiciorum proficiscentium.

§. 12. Publici haeretici, adhaerentes damnatae haeresi.

§. 13. Stupratores consanguineorum, usque ad quartum gradum, dum fuerint evidenter convicti, vel proscripti.

§. 14. Mutilatores membrorum, et erutores oculorum, praeter banos, waywodas,⁽⁷⁾ et alios, honores, et confinia regni tenentes.

ARTICULUS 5.

Regis auctoritas in collatione bonorum, non de externis, sed de regnicolis intelligitur.

Ex⁽⁸⁾ quo in articulo quarto decimo, circa finem, fit generalis mentio ex parte regiae maiestatis: quod majestas sua, bona violentorum occupatorum, tanquam bona infidelium, cuicunque voluerit, liberam conferendi haberet facultatem, additum est:⁽⁹⁾

§. 1. Quod is articulus, de collatione bonorum, solummodo ad regnicolas, et non forenses, et extraneas personas, referatur.

ARTICULUS 6.

Archidiaconi, pro sepultura interfectorum hominum, marcam argenti non exigant: exigentium beneficia aliis conferantur.

Ad⁽¹⁰⁾ vigesimum nonum articulum, de pelagiis⁽¹¹⁾ hominum interfectorum, ubi continetur: quod nemo archidiaconorum, vicearchidiaconorum, et plebanorum, eorumque vicessgerentium, sub poena amissionis beneficiorum suorum, marcam illam argenti, de qua in eodem articulo fit mentio, de funere interfectorum exigere possit: hoc additum est:

§. 1. Quodsi qui contrarium facerent, talium beneficia majestas regia cuicunque voluerit, liberam conferendi habeat potestatis facultatem.

ARTICULUS 7.

Trinae forensis proclamationis loco fieri debere evocationem cum insinuatione.

Ad⁽¹²⁾ articulum tricesimum octavum, hoc quoque additum est:

§. 1. Quod loco trinae forensis proclamationis, evocatio cum insinuatione deernatur: praeter modum de obligationibus ibidem declaratum.

(1) Az eredetiben «regni» helyett «regis» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «Qui» helyett «Item qui» állanak. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «Item cussores» állanak. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben e §. «Item» szóval kezdődik. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «externorum» helyett «exteriorum» áll. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben e 8—14. §§. «Item» szóval kezdődnek. (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben «waywodas» helyett «waydas» áll. (K. és Ó.)

(8) Az eredetiben «Ex» előtt «Item» áll. (K. és Ó.)

(9) Az eredetiben «additum est» hiányzik. (K. és Ó.)

(10) Az eredetiben «Item ad» áll. (K. és Ó.)

(11) Az eredetiben «pelagiis» helyett «pedagiis» régibb kiadásokban pedig «terrugiis» áll. (K. és Ó.)

(12) Az eredetiben «Item ad» áll. (K. és Ó.)

4. §. Ha pedig az ország rendes birái valakit gonoszítottai miatt itéletileg hűtlenség vétkeben marasztalnak el: a rendes bírának ez az ítélete maradjon erőben és hatályban.

4. CZIKKELY.

A hűtlenség vétkét tárgyazó esetek vagy czikkelyek.⁽¹⁾

A hűtlenség vétkét tárgyazó czikkelyek pedig a következők:

1. §. A kik az ország és korona közállapota ellen nyilván föltámadnak.

2. §. A ki hamis okiratot készít vagy a bíróság előttilyent nyilván használ.

3. §. A ki hamis pecsétet metsz vagy használ.

4. §. A kik hamis pénzt vernek vagy ilyent nyilván és tudva nagy mennyiségben használnak.

5. §. A kik vérrokonait negyedik ízben belül megölik vagy megsebesítik.

6. §. A faluk és majorok nyilvános gyűjtőgatói.

7. §. A kik az ország belállapotának fellorogtatására idegen dűlőket vagy zsoldosokat hoznak be.

8. §. A kik közótalmat biztosító vagy szabad menedéklevelet sértenek meg, nyilvános elmarasztalás esetében.

9. §. A kik saját uraik várait elárulják, nemkülönben a kik bármely országlakos várait vagy erősségeit ostrommal beveszik és alattomban kezökre kerítik, a mennyiben azért nyilván el vannak marasztalva.

10. §. A kik az ország rendes biráit megölik vagy megsebesítik.

11. §. Azoknak a perlekedőknek, vagyis peres feleknek a megölöi, a kik valamely vármegye törvényszékére, vagy a királyi felséghez, vagy a nyolczados törvényszékre vagy bármely törvénykezési helyre utaznak.

12. §. A nyilvános eretnekek, a kik valamely kárhoztatott vallásfelekezethez csatlakoznak.

13. §. A kik vérrokonait a negyedik ízben belül, megszeplösítik, nyilvános elmarasztalás vagy levelesítés esetében.

14. §. A testesonkitók és szemkivájók, kivéve a bánokat, vajdákat és másokat, kik tisztséget viselnek és az ország végvidékeit tartják kezökön.

5. CZIKKELY.

A királynak a fekvő jószágok adományozását illető hatalma nem a külföldiekre, hanem az országlakosokra nézve értendő.⁽²⁾

Minthogy a tizennegyedik czikkelyben, ennek vége felé a királyi felség részéről az az általános említés van téve, hogy a királyi felség az erőszakos foglalóknak mint hűtlenneknek a fekvő jószágait bárkinek akarja, szabadon adományozhatja, azért hozzátettük.

1. §. Hogy a fekvő jószágok adományozásáról szóló ezt a czikkelyt egyedül az országlakosokra, és nem az idegen és külföldi személyekre kell kérteni.

6. CZIKKELY.

A főesperesek ne követeljenek a meggyilkolt emberek eltemetéseért egy ezüst márkát; a kik azt követelik, azoknak javadalmai másoknak adományozandók.⁽³⁾

A meggyilkolt emberekért fizetendő vámpénzről szóló huszonkilenczedik czikkelyhez, a hol az áll, hogy a főesperesek, esperesek és plébánosok, meg ezek helyettesei közül, javadalmának elvesztése alatt, senki se merje a meggyilkoltak eltemetéseért azt az ezüstmárkát követelni, a mely abban a czikkelyben említve van, ezt adtuk hozzá:

1. §. A kik ellenkezőt cselekszenek, azoknak javait a királyi felség, bárkinek akarja, szabadon adományozhassa.

7. CZIKKELY.

A három vásáron való kikiáltás helyett értesítés mellett való perbehívásnak kell történnie.⁽⁴⁾

A harmincznyolczadik czikkelyhez ezt is hozzátoldottuk: hogy a három vásáron való kikiáltás helyett értesítéssel való perbehívást kell elrendelni, kivéve a kötelezésekre nézve ugyanott kijelentett módot.

(1) V. ö. 1464: II. t. cz., továbbá Hk. I. R. 14. cikk jegyzetivel, valamint az 1723: IX. t. cikklet. Márkus.

(2) V. ö. 1492: XIV. és XV. t. cz., valamint az 1498: XXVI. t. cz. rendelkezéseit.

(3) V. ö. az 1351: II. t. cz., az 1439: XXXIX. t. cz., az 1486: LXIII. t. cz., az 1492: XXIX. t. cz.

(4) V. ö. az 1439: XXXIII. és XXXIV. t. cz., az 1486: XVII. t. cz. s az 1492: XXXVIII. t. cz. rendelkezéseit, úgyszintén Kitlonich c. 2. qu. 3.

ARTICULUS 8.

De aſſeſſoribus ſedis judiciariæ regiæ, prælatiſ, baronibus, et nobilibus, et ſalario eorum.

Ad(1) articulum quadageſimum, hoc additum eſt:

§. 1. Quod tempore celebrationis octavarum, majeſtas regia, ex officio ſuo, teneatur tres ex dominis prælatiſ, et alioſ tres ex baronibus, nec non quatuordecim ex potiori-bus, et honeſtæ conditioniſ nobilibuſ, pro coaſſeſſoribuſ deligere, et illiſ, ſecundum ſtatuſ exigentiã, de ſalario condigno providere.

ARTICULUS 9.

De executionibuſ fidedignitatuſ, ſeu teſtimonioruſ, et hominuſ regionuſ: ac de poena quoquo modo eoſdem moleſtantiuſ.

Ad(1) articuluſ quadageſimuſ tertiuſ, de executionibuſ fidedignitatuſ, et hominuſ regionuſ, hoc concluſuſ eſt:

§. 1. Quod ex quo ſæpiuſ fieri contingit, quod dum ipſi capitulareſ, vel conventuſ, ac regii homineſ, pro executionibuſ aliquid perſiciendiſ, neceſſario transmittuntur, nonnulli nobileſ, et poſſeſſionati, ac alteriuſ ſtatuſ homineſ, contra illoſ inſurgunt, eoſque verbaliter dehoneſtatione, et plurimiſ injuriis; interdum etiam vulneribuſ, et verberibuſ afficiunt, quandoque etiam eoſ neci, ſeu morti tradunt; contra taleſ vero in ipſo articulo, nulla poena determinata eſt.

§. 2. Quare pro utilitate regni, et reipublicæ conſervatione concluſuſ eſt: quodſi quipiam,(2) taleſ executeſ juſtitie, injuria quapiam, vel verbaliter dehoneſtatione; in una marca auri, ſeptuaginta duoſ florenos auri facienteſ: ſi vero vulneribuſ, vel verberibuſ affecerint; in facto potentie, et ſententie capitaliſ: ſi denique mortem eiſdem, vel alteri illoruſ intulerint; in nota perpetuæ, inſidelitatiſ condemnentur.

§. 3. Si vero præmiſſa, per jobagioneſ, et familiareſ quorumcunq; committerentur, et illoſ fortaiſſi metu pænæ ad bona alioruſ aufugere contingeret; domini eoruſdem,

hoc caſu dictiſ pœniſ non damnentur, ſed teneantur innocentiam ſuam, mediante jura-mento expurgare, et ipſi profuſi perquirantur ab illiſ, in quoruſ boniſ comperti fuerint: et ſi illi eoſ ſtatuerenon poſſent; in homagiis(3) ipſoruſ, ſalva poena eiſdem malefactoribuſ infligenda, convincantur.

ARTICULUS 10.

*Coram archiepiſcopiſ, aut vicariis eoruſ, neglectiſ dioceſaniſ, nemo in prima inſtantia cauſam moveat: ſed per ap-
pellationem ad eoſ ducat.*

Ad(4) articuluſ quadageſimuſ quintuſ, iſtud adituſ eſt:

§. 1. Quod ſicut de appellationibuſ ad curiam romanam, et legatoſ, ibidem ſancituſ eſt; ita quoque de dominis archiepiſcopiſ, in hoc regno exiſtentiſ, iſ articuluſ intelligitur.

§. 2. Quod nulluſ omnino hominuſ, per ſimplicem querelam, niſi per viam appellationiſ, de dioceſi aliquoruſ dominoruſ prælatoruſ, cauſam ſuam, in præſentiam eoruſdem deducere poſſit.

§. 3. Hoc quoque non præmiſſo: quod ſi quipiam præſcriptuſ articuluſ, ſimul cum præſentibuſ, transgredi auſi fuerint: taleſ ab actione ſua, et acquisitione decidan-t. Et inſuper in quadraginta floreniſ auri, per comitem, vel vice-comitem, et judiceſ nobiliuſ irremiſſibilitateſ exigendiſ, contra partem ad-verſam, pro expenſiſ convincantur, ſi tantæ reſ habuerint: alioquin in perſona detineantur, et uſque debitam emendam caſtigentur.

§. 4. Cauſæ vero, quæ nunc in præſentia reverendiſſimi domini Urſi, de Urſiniſ, legatiſ, verterentur; ipſi actoſ in præſentiam judiciſ eoruſ ordinariſ, taleſ cauſaſ eoruſ reducere teneantur.

ARTICULUS 11.

Donatarioruſ, contradictione non obſtante, bona ſibi donata occupantiuſ, et comituſ eoſ non punientiſ poena.

Ad(4) articuluſ quinquageſimuſ nonuſ adjectuſ eſt:

§. 1. Quod ex quo non datur ex eodem

(1) Az eredetiben «Item ad» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «quipiam» helyett «quippiam» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «homagiis» helyett «humagiis» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «Item ad» áll. (K. és Ó.)

8. CZIKKEIX.

A királyi törvényszéknek a főpapok, bárók és nemesek köréből való ülnökeiről és azok fizetéséről.(1)

A negyedik cikkelyt ezzel toldottuk meg:

1. §. Hogy a királyi felség a nyolczados törvényszékek tartásának idején tartozzék a maga tiszténél fogva hármat a főpap urak, és más hármat a bárók, valamint tizenötöt a tehetősebb és tisztességes sorsú nemesek közül, ülnökökül kiválasztani és őket, a mint állásuk megkívánja, méltó fizetéssel ellátni.(2)

9. CZIKKEIX.

A hiteles bizonyságok vagy bizonyságul kiküldöttek és királyi emberek végrehajtásairól és azok büntetéséről, a kik őket bármi módon háborgatják.(3)

A hiteles bizonyságok és királyi emberek végrehajtásairól szóló negyvenharmadik cikkely pótlására határoztuk:

1. §. Hogy, mivel gyakrabban megtörténik, hogy a midőn a káptalani vagy conventbeli és királyi embereket némely végrehajtások teljesítésére szükségképen kiküldik, némely nemes és birtokos meg más állású emberek ellenök fölkelnek, őket gyalázó szavakkal és sok méltatlansággal illetik, néha meg is verik és megsebesítik, sőt olykor megölik s életüktől megfosztják; az ilyen ellen pedig abban a cikkelyben semmi büntetés nincsen meg szabva.

2. §. Azért az ország hasznára és a köztársaság föntartására végeztük, hogy a kik az igazságnak eme végrehajtoit valamely méltatlansággal vagy gyalázó szavakkal illetik, azokat egy, hatvankét aranyforintot tevő, arany girában; a kik pedig megsebesítik vagy megverik, azokat hatalmaskodás tényében vagy főbenjáró ítéletben; végre a kik őket vagy valamelyiköket életüktől fosztják meg, azokat örökös hűlenség vétkeében kell elmarasztalni.

3. §. Ha pedig az előrebocsátottakat bárkinek a jobbhágyai és cselédei követnék el és netalán a büntetéstől félve mások fekvő jószágaira találnának szökni: az ilyen esetben azok urait nem kell a mondott büntetésekkel

sujtani, hanem ezek kötelesek az ő ártatlanságukat eskü útján tisztázni; a szökevényeket pedig azoktól, a kiknek jószágaiban megtalálják, vissza kell követelni, és ha ezek nem tudják előállítani, azok díján kell őket marasztalni, fentartván a gonosztevők büntetésének végrehajtását.

10. CZIKKEIX.

Senki se merjen az érsekek vagy helyetteseik előtt, a megyéspüspökök kikérülésével, első folyamodásban pert indítani, hanem ügyét felebbezés után vigye azok elébe.(4)

A negyvenötödik cikkelyhez ezt adtuk:

1. §. Hogy a mit az a cikkely a római curiához és követekhez való felebbezésre nézve elrendelt, ugyanezt az országunkban létező érsek urakra nézve is kell érteni.

2. §. Hogy egyáltalában senkinek sem szabad ügyét egyszerű panaszu után, hanemha a főpapurak megyéjéből való felebbezés után azok elébe vinni.

3. §. Azt sem mellőzvé: hogy a kik az előbb említett cikkelyt a jelen rendeléssel együtt át merik hágni, azok keresetüktől és követelésüktől essenek el és ezenfelül ellenfelükkal szemben, költség fejében negyven aranyforinton maradjanak, melyeket az ispán vagy alispán és a szolgabírák elengedhetetlenül hajtsanak be, ha van az illetőknek annyit érő vagyoniuk, különben tartóztatassák le személyükben, s a míg meg nem javulnak, tartásuk fenyték alatt.

4. §. Azokat a peresügyeket pedig, melyek mostan fötisztelenő Ursini Ursi követ úr előtt vannak folyamatban, tartozzanak a felperesek azok rendes hírái elébe visszavinni.

11. CZIKKEIX.

Miképen büntessék azokat az adományosokat, kik a nekik adományozott fekvőjószágokat, a történt ellentmondás ellenére, elfoglalják, és miképen az ispánukat, a kik azokat meg nem büntetik.(5)

Az ötvenkilencedik cikkelyhez hozzátettük:

1. §. Hogy, mivel abból a cikkelyből nem

(1) A nyolczados törvényszékről v. ö. 1454: X., 1458: IV., 1464: V., 1478: XI—XIII., 1481: XIII., 1486: III., 1492: XL. és LXI. t. cikklet. I. továbbá 1498: II. és LIV. t. cz. jegyzeteikkel. M.

(2) V. ö. az 1723: XXV. s. köv. t. cz.

(3) V. ö. az 1486: LXXV. t. cz. és 1492: XLIII. t. cz. rendelkezéseit.

(4) V. ö. az 1486: XLIV. és XLV. t. cz., az 1492: XLV. t. cz. és az 1498: LXIII. t. cz. rendelkezéseit.

(5) V. ö. az 1486: XXII. és XXVII. t. cz., az 1492: LIX. t. cz., az 1635: XCI. t. cz., az 1647: CXXX. t. cz., az 1655: LXXVIII. t. cz., az 1715: LVIII. t. cz. és az 1729: XXVIII. t. cz. rendelkezéseit. (Ó.)

articulo plene intelligi, quali poena tales violenti occupatores honorum, et jurium per eosdem impetratorum puniantur: ob hoc ordinatum est: quod pro hujusmodi indebita occupatione, in aestimatione jurium possessionariorum; et insuper, in damnis illatis, et interesse; contra partem adversam convincantur.

§. 2. Si vero comes in executione justitiarum, quæ in ipso articulo sibi demandata sunt, tepidus foret; et temeritate ductus, ipsam executionem, quovis quæsito colore præmitteret; talis officio suo destituatur: et insuper, ipsam aestimationem, et quodlibet damnum exinde emergendum, parti adversa refundere teneatur.

ARTICULUS 12.

De exigendis birsagiis, in sedibus comitatuum.

Ad⁽¹⁾ articulum sexagesimum sextum, de birsagiis, additum est:

§. 1. Quod in quolibet comitatu, istud quoque observetur; quod præmissis contra partem adversam legitimis citationibus, et terminorum completionibus, birsagiisque contra eandem, per actorem extractis, tandem, sive compareat citatus, sive non: nihilominus comes, vel vice-comes, et iudices nobilium, in causis coram eis vertentibus, et ad sedem judicariam ipsorum spectantibus, actori: ex parte in causam attracti, finale iudicium, et justitiam facere: et tandem, ipsa causa finita (et non antea) ipsa birsagia, in duabus pro se, in tertia vero partibus, pro ipsa parte adversa extorquere valeant, atque possint.

ARTICULUS 13.

Concordare valeant litigantes ante executionem sententiae: et tunc nullum birsagium solvitur.

Ad⁽¹⁾ articulum sexagesimum octavum, de facultate concordandi litigantium, hoc quoque additum est:

§. 1. Quodsi partes contigerit, inter se concordare; tunc neque birsagia, per quemcunque iudicem exigi possint ante executionem: sed post executionem libere exigantur.

ARTICULUS 14.

Prorogationes servientium in castris finitimis, et in legationibus, existentium.

Ad⁽¹⁾ articulum septuagesimum primum, istud adjectum est:

§. 1. Quod illis, qui in castris finitimis fuerint occupati, temporibus treugarum, nullæ prorogationes observentur.

§. 2. Tempore vero guerrarum, non plures, quam solum unica prorogatio observetur, si personaliter in eisdem castris fuerint constituti: alioquin si quipiam⁽²⁾ ex eis, tempore octavarum personaliter hic in curia regia, aut in domibus propriæ residentie reperti fuerint: prorogatio eis non servetur.

§. 3. Illis vero, qui in legationibus regiis, et regni, extra regnum necessariis, occupantur: solummodo infra tempus occupationis eorundem, prorogatio suffragetur.

ARTICULUS 15.

De exemptis, a jurisdictione comitum.

Ad⁽³⁾ articulum septuagesimum secundum, istud adjectum est:

§. 1. Quod quia sunt plerique dominorum prelatorum, baronum, ac aliorum nobilium, qui exemptionum, sive libertatum prærogativis se munitos fore allegantes, coram comitibus, vel vice-comitibus, et iudicibus nobilium illius comitatus, in quo bona habere dignoscuntur,⁽⁴⁾ contra quoslibet tam nobiles, quam ignobiles, iudicium pro se obtinent, et reportant, ipsi vero causantibus contra se juri stare recusant.

§. 2. Ob hoc statutum est:⁽⁵⁾ quod ipsi quoque ad instantiam quorumcunque, iudicio, et iudicati ipsorum comitum, vel vice-comitum, et iudicum nobilium parere, et obtinere debeant, et teneantur.

(1) Az eredetiben az «Ad» szöcskát «Item» előzi meg. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «quipiam» helyett «quippiam» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «Item ad» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «dignoscuntur» helyett «dinoscuntur» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «Ob hoc statutum est» szavak hiányzanak. (K. és Ó.)

érthető meg tökéletesen, hogy milyen büntetéssel lakoljanak az olyanok, a kik a részükről fölkért fekvő jószágokat és birtokjogokat erőszakosan elfoglalják, azért rendeltük, hogy azokat az ilyen törvénytelen foglalásért az ellenfél ellenében a birtokjogok becsűjében és ezenfelül az okozott károkban és elvont haszonban kell elmarasztalni.

2. §. A mely ispán pedig az ama cikkelyben reá bízottak igazságos végrehajtásában lanyha volna és azt a végrehajtást, vakmerőségből bármely keresett szín alatt abban hagyja, az olyan veszítse hivatalát és ezenfelül tartozzék az ellenfél részére az érintett becsűt s ez okból felmerülendő minden kárt megfizetni.

12. CZIKKELY.

Miképen hajtandók be a vármegyék székein a birságok? (1)

A birságokat tárgyzó hatvanhatodik cikkelyhez ezt adtuk hozzá:

1. §. Hogy minden vármegyében azt is meg kell tartani, hogy miután az ellenfél ellenében a törvényes idézések előzetesen megtörténtek s a határidők lejártak és a felperes a birságokat ő ellenében követelte, az ispánnak vagy alispánnak és szolgabiráknak, tekintet nélkül arra, vajjon megjelent-e az idézett vagy sem, jogukban és szabadságukban álljon az előttük folyó és birói székükre tartozó ügyekben a felperes számára az alperes részéről véglegesen törvényt és igazságot tenni és aztán a per befejeztével (s nem előbb) a birságokat két részben a maguk, egyharmad részben pedig az ellenfél számára fölhajtani. (2)

13. CZIKKELY.

A felek az ítélet végrehajtása előtt egyességre léphetnek s ekkor semmi birságot sem kell fizetni.

A peres felek egyezkedési szabadságát tárgyzó hatvannyolcadik cikkelyhez ezt is hozzátettük:

1. §. Hogyha megtörténik, hogy a felek egymásközt kiegyezkedtek, akkor, végrehajtás

előtt birságokat se vehessenek a bírák: de végrehajtás után szabad azokat követelniök. (3)

14. CZIKKELY.

Halasztások azok részére, kik végvidéki várakban szolgálnak és követségeken járnak.

A hetvenegyedik cikkelyhez ezt toldottuk:

1. §. Hogy azoknak, a kik a végvidéki várakban voltak elfoglalva, fegyvernagyvási idején semmi halasztásra se legyen joguk.

2. §. A háborúk folyása alatt pedig, csak egyetlen egy halasztással élhessenek, ha személyesen tartózkodnak azokban a várakban: különben, ha közülök némelyek a nyolczados törvényszék idején a királyi curiában vagy saját lakházaikban találhatók, a halasztás ne szolgáljon javukra.

3. §. Azoknak pedig, a kik a királynak vagy országnak, az országon kívül szükséges követségeiben vannak elfoglalva, a halasztás csakis elfoglaltatásuk ideje alatt használjon. (4)

15. CZIKKELY.

Azokról, kik az ispánok joghatósága alatt ki vannak vére.

A hetvenkettedik cikkelyhez ezt csatoltuk:

1. §. Hogy, mivel többen vannak a főpap urak, bárók és más nemesek között, a kik arra hivatkozva, hogy mentesség és szabadság előjogaival vannak ellátva, annak a megyének az ispánja vagy alispánja és szolgabirái előtt, a hol fekvő józagaik vannak, akár mely nemes és nem nemes ellenében a maguk részére törvényt szereznek és kapnak, maguk pedig az ellenük perlekedőkkel szemben törvényt állani vonakodnak:

2. §. Ezért határoztuk, hogy ők is tartozzanak és kötelesek legyenek bárkinek a kérésére az ispánok vagy alispánok és szolgabírák biráskodásának és joghatóságának engedelmességedni és magukat alávetni. (5)

(1) V. ö. 1492: LXVI. t. cz.

(2) V. ö. az 1435 (II.): III. és VII. t. cz., az 1486: LII. t. cz., valamint a HK. II. R. 86. cz. rendelkezéseit. (Ó.)

(3) V. ö. az 1430: XXXI. t. cz., az 1486: V. t. cz. és az 1492: LXVIII. t. cz. szabályait. (Ó.)

(4) V. ö. az 1464: VIII. t. cz., az 1471: XII. t. cz., az 1486: VII. t. cz., az 1492: LXXI. t. cz., az 1507: IX. t. cz. (Ó.)

(5) V. ö. az 1486: XXI. t. cz., 1492: LXXIX. t. cz. és az 1647: XCH. t. cz. rendelkezéseit.

ARTICULUS 16.

Comites, vice-comites, et iudices nobilium nullam executionem faciant, sine literis exmissionalibus comitatus. Et de poena eorum, qui eos in executionibus procedentes, quovis modo impedirent.

Ex⁽¹⁾ quo in articulo septuagesimo quinto, contra illos, qui comites, vice-comites, et iudices nobilium, tempore executionis iudicii, et iustitiæ turbant, et impediunt, nulla poena determinata reperitur; quare sancitum⁽²⁾ est:

§. 1. Quod comites, vice-comites, et iudices nobilium quorumcunque comitatum, nisi de sede iudiciaria per universitatem nobilium cum literis eorundem exmittantur; nullas executiones facere possint.

§. 2. Si vero ipsi, vel alter eorundem, de ipsa sede iudiciaria, modo præmisso, pro aliquali executione iustitiæ faciendæ transmissus fuerit, ac in prosecutione executionis huiusmodi iustitiæ, illos, vel alterum eorundem, quipiam verbali dehonestatione, aut alia injuria, vulneribusque, seu verberibus affecerint; aut eum, seu eos neci tradiderint; eadem regula contra illos molestatores observetur, qualis de turbatoribus hominum regiorum, ac testimoniorum capitulorum, vel conventuum superius est declarata.

ARTICULUS 17.

Comites, motu proprio, a comitatu non armissi, executiones sub poena emendæ capitis, non faciant.

Quodsi⁽³⁾ comites, vice-comites, aut iudices nobilium; proprio motu, et non de sede iudiciaria, ad aliquam executionem, vel potius (ut frequenter jam abusive facere consueverunt) extorsionem birsagiorum, sine literis sedis iudiciariæ proficerentur, et casu temerario quempiam turbare, seu molestare, aut etiam in rebus damnificare præsumerent; tales, demptis damnis illatis, in emenda capituli suorum, contra partem læsam convinci debeant, eo facto.

ARTICULUS 18.

Colonos fugitivos recipientium, et restituere nolentium, poena.

Præterea, ex quo⁽⁴⁾ de jobagionibus fugitivis, sive etiam rusticis, in eodem articulo in fine sit mentio, et contra receptores⁽⁵⁾ eorundem, nulla poena sancita est:⁽⁶⁾

§. 1. Ordinatam est igitur: quodsi rusticus, perpetrato facinore, ad bona quorumpiam aufugerit; aut comes, vel vice-comes, aut iudices nobilium, talem rusticum a receptatore expellant; et si reddere noluerit; ab eodem poenam viginti-quinque marcarum, inter iudicem, et actorem æqualiter dividendam,⁽⁷⁾ extorquendi habeant potestatis facultatem.

§. 2. Si autem comes, tales malefactores, et profugos, ad sua bona recipere auderet, et ad requisitionem partis læsæ extradare nollet; tunc isto casu, universitas nobilium, cum iudicibus nobilium, tandem poenam viginti quinque marcarum, similiter inter iudices nobilium, et partem læsam, æqualiter dividendam, de bonis illius exigere possit.

§. 3. Vel si id facere difficultaret, tunc ipse comes, ratione prævia, in præsentiam iudicum ordinariorum regni legitime evocetur, et ex parte ipsius, per eosdem iudicium, et iustitia administretur.

§. 4. Si autem universitas nobilium, et iudices nobilium, ex parte ipsius comitis iudicium facerent, et de ipsorum iudicio aliqua partium contentari nollet; tunc huiusmodi causæ, ad provocationem partis, in curiam regiam, in præsentiam scilicet iudicum ordinariorum regni, transmittantur.

ARTICULUS 19.

Fures, et alios malefactores, ad requisitionem comitum, vel vice-comitum, ad sedem iudiciariam inducere nolentes, in homagio malefactorum convincantur. Et de liberis comitibus: ac poena, malefactores dimittentium. Nec non emenda capitis praelatorum, et baronum.

Ad⁽⁸⁾ articulum octuagesimum primum, de furibus, et aliis malefactoribus confectum, in

(1) Az eredetiben «Ex» szót «Item» előzi meg. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «sancitum» helyett «sanctitum» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «Quodsi» előtt «Hoc tamen adjecto» szavak állanak. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «ex quo» helyett «ex quo etiam» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «receptores» helyett «receptatores» áll. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «sancita» helyett «sanctita» áll. (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben «dividendarum» helyett «dividentes» áll. (K. és Ó.)

(8) Az eredetiben «Item ad» áll. (K. és Ó.)

16. CZIKKEIX.

Az ispánok, alispánok és szolgabírák a vármegye kiküldő levele nélkül semmi végrehajtást se teljesítsenek; és azoknak a büntetéséről, akik őket, midőn a végrehajtásokban eljárnak, bármely módon gátolják.

Mint hogy a hetvenötödik cikkelyben azok ellenében a kik az ispánokat, alispánokat és szolgabírákat az ítélet és igazság végrehajtása alkalmával zavarják és gátolják, semmi határozott büntetés sem található, ezért elrendeltük :

1. §. Hogy bármely vármegyének az ispánjai, alispánjai és szolgabírai semmi végrehajtást se foganatosíthassanak, hanemha a nemesek közönsége őket a törvényszékből a maga levelével kiküldi.

2. §. Ha pedig őket, vagy közülök valamelyiket a törvényszékből, az említett módon valamely bírói végrehajtás teljesítése végett kiküldöttük és őket vagy közülök valamelyiket bárki gyalázó szavakkal vagy más méltatlansággal illeti és megsebesíti vagy megveri, avagy megöli, az ilyen alkalmatlankodó ellenében ugyanazt a szabályt kell alkalmazni, a melyet feljebb a királyi embereknek és a káptalanok vagy conventek bizonyosságainak háborgatóira nézve állapítottunk meg.⁽¹⁾

17. CZIKKEIX.

Az ispánok önszántukból, a vármegyétől ki nem küldve, főváltás büntetése alatt, végrehajtást ne eszközöljenek.⁽¹⁾

Hogyha az ispánok, alispánok vagy szolgabírák a maguk jószántából és nem a törvényszékből, ennek levele nélkül mennének ki valamely végrehajtásra, avagy inkább (a mint ezt helytelenségből már gyakran meg szokták tenni) bírságok kiesikarsására és valakit vakmerően háborgatni, terhelni vagy javaiban meg is károsítani merészkednének, akkor, eltekintve az okozott károktól, a sértett fél ellenében, legott fejük váltásában kell őket elmarasztalni.

18. CZIKKEIX.

Azoknak a büntetése, a kik a szökevény jobbágyokat befogadják s nem akarják visszaadni.

Ezenkívül, ugyanazon cikkely⁽²⁾ végén a szökevény jobbágyok vagy parasztok is említve vannak és azok befogadói ellen semmi büntetés sincs megállapítva.

1. §. Azért tehát rendeltük : hogy ha a paraszt a büntény elkövetése után valakinek a fekvő jószágaira szökik : akkor vagy az ispán, avagy alispán vagy a szolgabírák kérjék ki azt a parasztot attól, a ki befogadta; és ha nem akarná kiadni, álljon hatalmukban, rajta a bíró és felperes közt egyenlőn megosztandó huszonöt gira büntetést fölvenni.

2. §. Ha pedig az ispán merné az ilyen gonosztevőket és szökevényeket a maga jószágaira befogadni és a sértett fél megkeresésére nem akarná kiadni : akkor, ebben az esetben, azt a huszonöt gira büntetést, a nemesek közönsége a szolgabírákkal hajthassa be annak javaiól s azt hasonlóképen a szolgabírák és a sértett fél között egyenlőn kell megosztani.

3. §. Vagy ha ezt megtenni bajosnak találná, akkor azt az ispánt, az érintett okból törvényesen perbe kell hívni az ország rendes bírái elébe s ezek szolgáltatassanak az ő részéről törvényt és igazságot.

4. §. Ha pedig a nemesek közönsége és a szolgabírák amaz ispán részéről ítéletet hoznának és ítéletükkel a felek valamelyike nem akarna megelegedni, akkor az ilyen ügyeket, a fél felebbezésére a királyi curiába, tudniillik az ország rendes bírái elébe kell felküldeni.⁽³⁾

19. CZIKKEIX.

Azok, a kik a tolvajokat és más gonosztevőket az ispánok vagy alispánok megkeresésére nem akarják a törvényszékre vinni, a gonoszterők díján maradnak, és a szabad ispánokról, valamint a gonoszterők elbocsátásának büntetéséről, nemkülönbén a főpapok és bárók felelősségéről.⁽⁴⁾

A tolvajokra és gonosztevőkre vonatkozó nyolczvanegyedik cikkelyhez, melyben az áll : hogy ha valaki az ilyen gonosztevőket az ő fekvő jószágaiól ki nem űzi, akkor azok

(1) V. ö. az 1486: LXVII. t. cz., az 1492: LXXV. t. cz., az 1507: I. t. cz., az 1655: LV. t. cz. és az 1723: X. t. cz. rendelkezéseit. (Ö.)

(2) T. i. az 1492: LXXV. t. cz.

(3) V. ö. fenn 345. l. az 1492: XCIII. és XCIV. t. cz. és alább 375. l. e decr. 22. cz. rendelkezéseit.

(4) V. ö. 1492: LXXXIV. t. cz.

quo id continetur: ut si qui tales malefactores de suis bonis non expulerint, tunc comes teneatur mittere ad capiendum, etc. Hoc additum est:

§. 1. Quod tales malefactores non expellantur, sed per eum, vel eos, in quorum, vel ejus bonis per comitem, vel vice-comitem, aut judices nobilium reperti fuerint, capi, et ad requisitionem eorundem, vel alterius ipsorum, ad sedem judicariam, pro infligenda talibus poena, adduci debeant.

§. 2. Si vero adducere nollent, aut recusarent: in homagio talis malefactoris convineantur: et nihilominus⁽¹⁾ ipsi malefactores, si postea temporum in successu, capi poterunt: poena debita castigantur.

§. 3. Hoc per expressum declarato: quod nobiles, et quivis possessionati homines privilegiati, qui liberi comites, appellantur: tales malefactores castigandi habeant facultatem, et illos ad sedem judicariam inviti statuere non teneantur.

§. 4. Si autem comes, vel vice-comes, et judices nobilium, ac liberi comites, hujusmodi malefactores eisdem presentatos, vel per ipsos interceptos, de suis manibus per incuriam, aut voluntarie, et deliberate emitterent: in emenda capitis talium malefactorum, in duabus judici, coram quo lis inchoata fuerit, in tertia autem partibus, parti adversa persolvendis, aggraventur. Et insuper honore, et officio suo destituti habeantur, nunquam ad tale, vel simile officium admittendi.

§. 5. Emenda autem capitis dominorum praefatorum, et baronum, quadringentos: nobilium autem ducentos: et rusticorum quadraginta florenos facere dignoscitur,⁽²⁾ antiqua consuetudine regni requirente.

ARTICULUS 20.

De comitatu Pestienſi, et Pilienſi, ubi judices nobilium, vicem comitum praestant.

Ad⁽³⁾ articulum nonagesimum, qui inter cetera pro rectificatione indebitorum arrestantium ad comites sonat, appositum est:

§. 1. Quod ex quo duo comitatus, Pestienſis, et Pilienſis, comites, vel vice-comites non habent; judices nobilium in eisdem

constituti, ipsam rectificationem, cum potioribus nobilium facere, et exercere possint.

ARTICULUS 21.

Aresti indebiti judices, comes, vice-comes, et judices nobilium: ac auctoritas eorum in illos, qui se perperam judices arresti illiciti constituunt.

Ad⁽³⁾ articulum nonagesimum, primum, de arrestationibus occasione nobilium confectum, ex quo non continetur: qui sint judices ipsius indebiti arresti, et poenarum propterea exigendarum.

§. 1. Quod in his omnibus, comes, vel vice-comes, et judices nobilium illius comitatus, ex parte talium indebite arrestatorum: et etiam eorum, qui contra praesens decretum, se in talibus illicitis arrestis pro judicibus constituerent: judicium, et justitiam facere, ac poenam, quam promeruerint, juxta contenta ipsius articuli, exigere, et ipsis nobilibus injuriam passis, et eorundem jobagionibus, satisfactionem impendere teneantur.

§. 2. Si autem tale arrestum in bonis comitum factum fuerit: universitas nobilium, cum judicibus nobilium, modo praemisso, ex parte talium comitum justitiam faciendi habeat facultatem.

§. 3. Ubi vero universitas nobilium, cum judicibus nobilium, id facere difficultarent: tunc ipsi comites, in praesentiam judicum ordinariorum regni, legitime evocentur, et ex parte illorum justitia impendatur.

§. 4. Si autem per universitatem nobilium, et judices nobilium, ex parte ipsorum comitum justitia administraretur, et de eorum judicio aliqua partium contentari nollent: extunc causa ipsa ad provocationem partis, in curiam regiam, in praesentiam scilicet judicum ordinariorum regni, transmittitur discutienda.

ARTICULUS 22.

De colonis; aedificia, seu terrae infra, secum transferre volentibus.

Ad⁽³⁾ articulum nonagesimum tertium, de jobagionibus, et eorundem domibus, circa finem confectum, hoc quoque additum est:

(1) Az eredetiben «nihilominus» helyett «nichilominus» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «dignoscitur» helyett «dinoscitur» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «Item ad» áll. (K. és Ó.)

elfogatása végett az ispán tartozzék rája külden, ez járult:

1. §. Hogy az ilyen gonosztevőket nem kell kiűzni, hanem az, vagy azok, a kinek vagy a kiknek jószágain azokat az ispán vagy alispán vagy szolgabírák megkapják, legyenek kötelesek elfogni és ezeknek vagy ezek valamelyikének megkeresésére megbüntetésük végett a törvényszékre vinni.

2. §. Ha pedig nem akarnak vagy vonakodának odavinni, akkor az illető gonosztevőnek a díján maradjanak és mindamellett a gonosztevők ha utóbb, idők multán, ellehet fogni, méltó büntetést kapjanak.

3. §. Világosan kijelentvén azt: hogy az olyan kiváltságolt nemesek s bármely birtokos emberek, a kiket szabad ispánoknak neveznek, az ilyen gonosztevőket megbüntethetik és nem kötelesek a maguk akarata ellenére a törvényszék elé állítani.

4. §. Ha azonban az ispán vagy alispán és szolgabírák meg a szabad ispánok az ilyen elölük vezetett vagy tőlük elfogott gonosztevőket kezeikből gondatlanságból vagy önkénytelen és szándékosan elbocsátának: akkor az ilyen gonosztevőknek fejaváltságával büntetendők, melyet két harmadrészen annak a bírónak a részére, a ki előtt a per megindult, egy harmadrészen pedig az ellenfél részére kell fizetniök.⁽¹⁾ Ezen felül tisztségüket és hivatalukat veszítsék és erre vagy ehhez hasonló tisztségre többé soha sem kell őket alkalmazni.

5. §. A főpap- és báró urak fejaváltsága pedig négyszáz, a nemeseké pedig kétszáz és a parasztoké negyven forintot teszen, így kívánván ezt az ország régi szokása.⁽²⁾

20. CZIKKEIX.

Pest és Pilis vármegyéről, a hol az ispánokat a szolgabírák helyettesítik.⁽³⁾

A kilencvenedik cikkelyhez, mely a többi között az ispánoknak a jogtalan letartóztatókra vonatkozó bíraskodásáról szól, hozzátettük:

1. §. Hogy miután két vármegyének, Pestnek és Pilisnek, ispánjai vagy alispánjai nincsenek, ezt a bíraskodást az azokban alkalmazott szolgabírák gyakorolhassák a jobbmódu nemesekkel.

21. CZIKKEIX.

A jogtalan letartóztatás bírái: az ispán az alispán és a szolgabírák; és ezeknek a hatalma azok ellenében, a kik törvénytelenül teszik magukat a jogtalan letartóztatás bíráivá.⁽⁴⁾

A nemesek letartóztatása tárgyában készült kilencvenegyedik cikkelyhez, minthogy ez nem intézkedik arról, hogy kik az ilyen jogtalan letartóztatásnak és az e miatt kirótt büntetés végrehajtásának a bírái:

1. §. Hogy mindezekben az ilyen jogtalanul letartóztatottaknak, valamint azoknak a részéről is, a kik magukat az ilyen tiltott letartóztatásokra nézve a jelen törvény ellenére bírákúl tolják föl, az illető vármegye ispánja vagy alispánja és szolgabírái tartoznak törvényt és igazságot tenni s rajtok az említett cikkely tartalmához képest megérdemlett büntetést fölvenni, valamint a sérelmet szenvedett nemesek és ezek jobbágynai részére elégtételt szolgáltatni.

2. §. Ha pedig az a letartóztatás az ispánok fekvő jószágaiban történt: a nemesek közönségének a szolgabírákkal, álljon szabad-ságában az ilyen ispánok részéről az előrehozott módon igazságot szolgáltatni.

3. §. Ha pedig a nemesek közönsége és a szolgabírák általnak ezt megtenni, akkor azokat az alispánokat az ország rendes bírái elébe kell törvényesen perbehívni és részükről igazságot szolgáltatni.

4. §. Ha azonban amaz ispánok részéről a nemesek közönsége és a szolgabírák igazságot szolgáltatnak és ítéletökkel valamelyik fél meg nem elégednék, akkor azt az ügyet megvitatás végett a fél felebbzésére a királyi curiába, tudniillik az ország rendes bírái elébe kell felküldeni.

22. CZIKKEIX.

Azokról a jobbággyokról a kik épületeiket vagy a földbe erősített dolgaikat magukkal akarják vinni.⁽⁵⁾

Ahhoz, a mit a kilencvenharmadik cikkely a vége felé, a jobbággyokat és ezek házait illetőleg rendel, ezt is hozzá töldottuk:

⁽¹⁾ V. ö. az 1486: XXXVIII. és XLVIII. t. cz., az 1518: XXXV. t. cz., az 1635: XXXVIII. t. cz., az 1639: XV. t. czikk. az 1622: LXIV. t. cz., az 1625: XIII. t. cz., az 1715: XLVIII. t. cz., a Hk. II. R. 43. czikk és III. R. 32. cz., és az azok kapcsán idézett törvényeket. (Ó.)

⁽²⁾ A fejaváltság mennyiségét ugyanennyire teszi a Hk. II. R. 43. cz. 2. §. is. (Ó.)

⁽³⁾ V. ö. alább (577. l.) e decr. 24. cz., továbbá az 1492: XC. és C. t. cz. és az 1639: LXXVI. t. cz. rendelkezéseit.

⁽⁴⁾ V. ö. 1492: XCI. t. cz.

⁽⁵⁾ V. ö. az 1486: XXXIX. t. cz., 1492: XCIII. t. cz., az 1515: XXX. t. cz., az 1715: CI. t. cz., az 1729: LXII. t. cz. rendelkezéseit.

§. 1. Quodsi juxta contenta ipsius articuli, ad bona aliorum, abire permissi fuerint: domos, aedificia, sepes, et quaecunque alia ligna per eosdem ibidem terris jam intixa, abducere nullo modo prassumant.

§. 2. Si autem ad bona aliquorum, simul cum illis violenter abducti fuerint: illi, vel eisdem rebus deficientibus, domini eorundem, contra tales, damnum, et injuriam passos, in centum florenis auri convincantur, inter judicem, et actorem aequaliter dividendis.

ARTICULUS 23.

Capitulorum, et conventuum, non observantium articulum de taxa literarum, poena.

Ad⁽¹⁾ articulum nonagesimum quintum, de redemptionibus literarum, hoc additum est:

§. 1. Quod capitula, et conventus, ipsum articulum, sub amissione sigillorum suorum, in omnibus punctis, clausulis, et articulis, firmiter observare debeant.

ARTICULUS 24.

De facultate comitatuum Pestiensis, et Pilisiensis, in causis discutiendis.

Ad⁽¹⁾ articulum centesimum, de duobus comitatibus Pestiensi, et Pilisiensi confectum, istud adjectum est:

§. 1. Quod ex quo ipsi duo comitatus, eorum libertatis prerogativa requirente, comites inter se habere non consueverunt: ut inter ipsos quoque debitus ordo observetur, ordinatum est: quod universitas nobilium, illorum duorum comitatuum, singulis annis, ad locum sedis judicariae alias consuetum convenient, ibique tempore electionis judicium nobilium, certos ex potioribus nobilibus eligant,⁽²⁾ cum quibus iidem iudices nobilium, universas, et singulas causas, instar aliorum comitatuum, comites, vel vice-comites habentium, judicare, et judicium factum, executioni debite demandare valeant, atque possint.

ARTICULUS 25.

De diacta, sive conventu regnicolarum. Et quomodo se, tam rex, quam consiliarii, caeterique barones et alii in comitiis gerere debeant?

Ex quo⁽³⁾ in articulo centesimo octavo, de diacta regnicolarum confecto, non plane reperitur, nec apparet, qualis modus, et ordo debeat observari inter regiam majestatem, ac dominos praelatos, et barones, consiliariosque suae majestatis, et caeteros regnicolas ad ipsam diactam confluentes.

§. 1. Imo, ut plurimum, dum ipsi domini praelati, et barones, caeterique consilarii majestatis regiae conveniunt, totam diem, solis verbis conterunt, et absque ulla deliberatione ab invicem separantur.

§. 2. Quo fit: ut ipsa diacta, non sine gravi eorundem, et etiam caeterorum regnicolarum impensa, in longum adeo protrahatur:⁽⁴⁾ ut nobiles mediocres, et pauperes, tardio affecti, vel discedere, vel autem inanes, et superfluas expensas facere, et sic expensis admodum exhausti, ad propria tandem, cum ipsorum damno, reverti cogantur.⁽⁵⁾

§. 3. Quare, pro evitando omni incommodo, quod de caetero exinde emergi posset, ordinatum est: ut deinceps, dum aliquam diactam per majestatem regiam celebrare, vel alia consilia inire contingeret, majestas sua, convocatis primum dominis praelatis, et baronibus, caeterisque consiliariis suis: singulis diebus ad locum, ubi majestas sua voluerit, cuique ipsorum juxta honoris, et dignitatis, ac status condecantiam, honorificum deputando, semotis caeteris quibuscunque tractatibus, ante omnia causas, et rationes, et necessitates suas, et regni, propter quas ipsam diactam fieri instituit, eisdem dominis praelatis, et baronibus, consiliariisque suae majestatis proponat.

§. 4. Quibus intellectis, ipsi quoque omnis quibuslibet privatis eorum rebus, et negotiis, solummodo de his negotiis, quae coram eisdem proponuntur, cum moderamine, et gravitate, sub silentio tractent, deliberent, et concludant.⁽⁶⁾

§. 5. Si vero inter ipsos aliqua discrepantia oriretur: magister janitorum suae majestatis (qui una cum eisdem, pro hujusmodi negotiis tractandis,⁽⁷⁾ interesse debet) im-

(1) Az eredetiben «Ad» szó előtt «Item» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «ellegant» helyett «eligunt» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «Item ex quo» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «in longum adeo protrahatur» helyett hibásan «in locum adeo protrahit» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «damno reverti cogantur» helyett hibásan «damna reverti coguntur» áll. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «concludant» helyett «concludent» áll. (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben «tractandis» helyett «tractantibus» áll. (K. és Ó.)

1. §. Hogy, ha annak a cikkelynek tartalmához képest mások fekvő jóságaira való eltávozásuk meg van engedve: a házakat, épületeket, kerteléseket és bármely más falműeket, a melyeket már a földre vertek, semmiképen se merjék magukkal vinni.

2. §. Ha pedig ama tárgyakkal együtt erőszakosan mások jóságaira vitték el, akkor őket vagy, ha e tárgyak nincsenek meg, urikat, a károsok és sérelmesek ellenében a bíró és a felperes közt egyenlően megosztandó száz aranyforintban kell elmarasztalni.

23. CZIKKEIX.

A levélváltságról szóló cikkelyt meg nem tartó káptalanoknak és conventeknek a büntetése.⁽¹⁾

A levélváltságról szóló kilenezvenötödik cikkelyt megtoldottuk ezzel:

1. §. Hogy a káptalanoknak és conventeknek azt a cikkelyt, pecséteiknek elvesztése alatt, minden pontjában, záradékában és szakaszában szilárdul meg kell tartaniok.

24. CZIKKEIX.

Fest és Pilis vármegyék hatalma a peres ügyek megvitatásait illetőleg.⁽²⁾

A két vármegyére, Pestre és Pilisre vonatkozólag készült századik cikkelyhez hozzátettük:

1. §. Miután e két vármegyének kebelében, — szabadságuk előjoga így kívánván, ispánok nem szoktak lenni, hogy azokban is kellő rend uralkodjék, határoztuk: hogy eme két vármegye nemeseinek közönsége gyűljön össze évenként a törvényszéknek különben szokásos helyére és ott a szolgabírák megválasztásának idején válaszzon ki a jobb modu nemesei közül néhányat, a kikkel ama szolgabírák más, ispánokkal és alispánokkal ellátott vármegyék módjára, minden ügyet elbírálhassanak s a hozott ítéletet kellő végrehajtásra bocsátani jogosítva legyenek.

25. CZIKKEIX.

Az országgyűlésről vagy az országlakosok egybegyűlékezéséről. És miképen kell ugyan a királynak, mint tanácsosainak, és a többi báróknak, meg másoknak az országgyűlésen viselkedniök.⁽³⁾

Minthogy az országlakosok egybegyűléséről készült száznyolczadik cikkelyben nincs szó arról s nem világlik ki belőle, hogy milyen módot és rendet kellessék tartani a királyi felség és a főpap s báró urak s ő felsége tanácsosai, meg az országgyűlésre sereglő többi országlakosok között:

1. §. Sőt, a midőn a főpap és báró urak, meg ő felségének tanácsosai egybegyűlnek, jobbadán csupa beszélgetéssel töltik el az egész napot is minden megállapodás nélkül valnak el egymástól,

2. §. A minél fogva megtörténik, vagy az országgyűlés az ők és a többi országlakosoknak és nem csekély költségére olyan hosszúra nyulik, hogy a csekélyebb módú és szegény nemesei, magukat elunván eltávozni, vagy pedig haszontalanul és fölöslegesen költekezni s ekként a költségekben szerfölött kimerülve, végre saját kárukkal hazatérni kénytelenek:

3. §. Ezért, hogy ezután minden ebből eredhető alkalmatlanságot eltávoztassunk, határoztuk, hogy jövőre midőn ő felsége valamely országgyűlést találma hirdetni vagy más tanácskozákat találma tartani, ő felsége miután előbb a főpap és báró urakat meg többi tanácsosait egybehitte s mindenki részére az ő tisztének, méltóságának és állásának megfelelően, a hová ő felsége akarja tisztességes helyet jelölt ki, naponként minden egyéb tanácskozás mellőzésével, mindenek előtt azokat az ügyeket s körülményeket s az ő meg az ország ama szükségleteit terjeszse e főpap és báró urak s ő felsége tanácsosai elébe, a melyek végett az országgyűlés megtartását elrendelte.

4. §. S ők is, miután azokat megértették, minden magándolguk és ügyük abbanhagyásával, egyedül csak az elébük terjesztett ügyekről tanácskozzanak, határozzanak és végezzenek csendesen, mérséklettel és komolysággal.

5. §. Ha pedig köztük valami nézeteltérés keletkeznék, akkor ő felsége főajtónállomestere (a kinek az ily ügyek tárgyalása végett velük együtt jelen kell lennie), esendel pa-

(1) V. ö. az 1486: LXXIV. t. cz. és az 1492: XCV. t. cz. rendelkezéseit.

(2) V. ö. az 573. lapon e decr. 20. cz., továbbá az 1492: C. t. cz., 1498: XLIV. t. cz. és az 1530: XXVIII. t. cz. rendelkezéseit.

(3) V. ö. 1492: CVIII. t. cz.

sito ſilentio, votum cujuſlibet ſingillatim exquirat, ut ſaltem ſic, accepto voto ſingulorum, per ſententiam ſanioris partis, ad unionem, et concordiam reducantur: ſicque adhibita eorundem omni cura, ſtudio, et diligentia, diæta ipſa, per majestatem regiam, eo citius determinetur, et negotia pro tempore occurrentia facilius concludantur.

§. 6. Regia autem majestas, dum aliquam diætã inſtituere voluerit: dignetur ante ſpatium unius integri menſis, dominis prælatiſ, et baronibus, ac cæteris regnicoliſ, terminum ipſius diætæ per literas ſuas ſignificare.

ARTICULUS 26.

Ad comitia, non electos de comitibus, ſed ſingulos prælatos, barones, nobiles rex convocet.

Ordinatum⁽¹⁾ eſt: quod deinceps, quando- cunque majestas regia, quocunque arduo negotio regi interveniente, diætã indicere voluerit: non electos de comitatibus, ſed ſingulos dominos prælatos, et barones nobileſque, ac proceres regni convocare dignetur.

§. 1. Quorum communi conſilio, quidquid⁽²⁾ pro utilitate, et commodo regni faciendum erit, decernat.

ARTICULUS 27.

Animalia, equi, boves, et alia, infra duorum annorum ſpatium, e regno non pellantur.

Propter⁽³⁾ educationem equorum, boum, ovium, et cæterorum animalium, hætenus per pleroſque homines internos ſcilicet, et externos fieri ſolitã, regnicolæ non parvã in eiſdem animalibus penuriam, atque caritiam patiuntur.

§. 1. Quare ut huic rei debitis remediis occurratur, ſtatutum eſt: quod amodo deinceps, nullus omnino hominum, equos, boves, oves, et quævis animalia, infra duo-

rum annorum integrorum ſpatia, a die præſentis congregationis generalis computando, quovis quæſito colore extra regnum gregatim, ſeu aliter educere, et expellere audeat, modo aliquali.

§. 2. Quodſi quipiam⁽⁴⁾ præſentem conſtitutionem transgredi præſumpſerint, extunc comes, et vice-comes quorumlibet comitatum, et alii quicunque homines, hujusmodi animalia auferendi, duasque partes illorum pro majestate regia tradendi, tertiam denique partem eorundem, pro ſuis laboribus, retinendi habeant facultatem.

ARTICULUS 28.

Animalia humano uſui neceſſaria, equi, boves, et oves ad nundinas, et fora hebdomadaria intra regnum pelli poſſunt, ſine ſolutione tricesimæ.

Si qui regnicularum, ad nundinas, vel fora hebdomadaria, in hoc regno celebrari ſolitas, et conſuetas, talia animalia ducerent: quod iſto caſu, ipſi regnicolæ hujusmodi animalia ad nundinas, et fora hebdomadaria, liberam pellendi habeant poteſtatem.

§. 1. Si⁽⁵⁾ qui autem regnicularum, pro ſua neceſſitate ad uſum tantummodo ſuum; vel carnifices ad macella, ex eiſdem animalibus emerint: de eiſdem nulla tricesima exigatur.

§. 2. Prout etiam iſtud ab antiquo fuit obſervatum.

§. 3. Ita tamen: quod etiam ipſi emptores talia animalia (pœna ſub præmiſſa) de hoc regno expellere non audeant, modo aliquali.

ARTICULUS 29.

Comitatum ſedes judiciariæ, ad antiqua loca reducantur.

Item, concluſum eſt: quod in omnibus comitatibus, in quibus antiqua loca ſedis judiciariæ mutata ſunt; ad priorem, et antiquum locum transferantur.⁽⁶⁾

(1) Az eredetiben «Ordinatum» elõtt «Item» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «quidquid» helyett «quit quid» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «Item propter» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «quipiam» helyett «quippiam» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «Si» elõtt «Item» áll. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «transferantur» helyett «transferentur» áll. (K. és Ó.)

rancesolván, mindenkinek szavazatát egyenkint kérje ki, hogy legalább így, az egyesek szavazatának bevétele után, a józabb rész véleménye alapján jussanak egységre és egyetértésre és ekképen egész gondosságuk, igyekezetük és tapintatuk kifejtése mellett ő felsége az országgyűlést mentül előbb befejezze és az időnkint felmerült ügyek annál könnyebben elintéztést nyerjenek.

6. §. A mikor pedig ő felsége valamely országgyűlést akar elrendelni, méltóztassék annak az országgyűlésnek a határidejét egy egész hónappal előbb a főpap és báró uraknak meg a többi országlakosoknak az ő levelei útján tudtokra adni.⁽¹⁾

26. CZIKKELY.

Az országgyűlésre ne az egyes vármegyék szerint választottakat, hanem a főpapokat, bárókat és nemeseket egyenkint hívja össze a király.⁽²⁾

Rendeltük, hogy ha a királyi felség jövődében bármikor az országnak bármely fontos ügyének közbenjötté miatt, országgyűlést akar hirdetni, ne a vármegyénként választottakat, hanem az ország főpap és báró urait, nemesait és előkelőit egyenkint méltóztassák meghívni.

2. §. Kiknek egyetértő tanácsával határozzon el mindent, a mit az ország hasznára és javára kell tenni.

27. CZIKKELY.

A lovakat, ökröket és más állatokat két év tartamán belül nem szabad az országból kivinni.⁽³⁾

Az országlakosok a miatt, mert a lovakat, ökröket, juhokat és egyéb állatokat eddigelé sokan, tudniillik bennlakó és külföldi emberek ki szokták vinni, ezekben az állatokban nem csekély szükséglet és hiányt szenvednek.

1. §. Azért, e bajnak kellő szerekkel való

orvoslására határoztuk, hogy ennek utána jövőre, a jelen országgyűlés napjától számítandó két egész év tartamán belül, lovakat, ökröket, juhokat és bármely állatokat egyáltalán senki se merjen bármely keresett szín alatt az országból nyájankint vagy egyébkint bármi módon kivinni és kihajtani.

2. §. Hogyha valaki a jelen határozatot át merné hágni, akkor bármely vármegye ispánjának vagy alispánjának és akármely más embernek szabadságában álljon azokat az állatokat elvenni és azoknak két részét ő felsége részére átadni, végre harmadrészüket fáradsága fejében a maga számára megtartani.

28. CZIKKELY.

Az emberek használatára szükséges lovakat, ökröket és juhokat az országon belül országos és heti vásárookra, haraminczad fizetése nélkül szabad hajtani.⁽⁴⁾

Hogy ha az országlakók az országos vagy heti vásárookra, melyeket ebben az országban szoktak tartani, vezetnének efféle állatokat: ebben az esetben az országlakosok ezeket az állatokat szabadon hajthassák az országos és heti vásárookra.

1. §. S ha az országlakosok ezekből az állatokból saját szükségletükre, csakis a maguk használatára vagy a mészárosok a mészárszékek számára vásárolnak; semmi haraminczadot sem kell tőlük venni.

2. §. A mint ez régente is szokásban volt.

3. §. Ugy mindazonáltal, hogy (a felebb mondott büntetés alatt) a vásárlók se merjék ezeket az állatokat valami módon az országból kihajtani.

29. CZIKKELY.

A vármegyék törvényszékeit régi helyeikre kell visszaállítani.

Továbbá határoztuk, hogy mindazokban a vármegyékben, a melyekben a törvényszék régi helyét megváltoztatták, ezt előbbi és régi helyére kell visszaállítani.

(1) V. ö. az 1453: III. t. cz., az 1498: I. t. cz., az 1504: I. t. cz., az 1659: LXXVI. t. cz. és az 1723: VIII. t. cz. rendelkezéseit.

(2) V. ö. 1625: LXII. t. cz., 1655: XXXVII. t. cz., 1681: LI. t. cz., 1687: X. t. cz. M.

(3) V. ö. Kálmán I. k. 77. fejj., az 1498: XXXI. t. cz., az 1500: XXV. t. cz., az 1504: XXVIII. t. cz., az 1507: X. t. cz. és az 1514: LXVI. t. cz. rendelkezéseit.

(4) V. ö. az 1492: XXVII. t. cz. és az 1498: XXIX. t. cz. rendelkezéseit.

ARTICULUS 30.

Externis beneficia ecclesiastica non conferantur: collata auferantur: si ad residentiam vocati non venerint.

Beneficia⁽¹⁾ ecclesiastica, quocunque nomine censeantur, extraneis, et forensibus nationibus non conferantur.

§. 1. Et si quibus collata fuissent: illi per majestatem regiam ad residentiam vocentur, ad terminum per majestatem regiam, ac dominus praelatos, et barones, præfigendum.

§. 2. Et si venire recusaverint: beneficia illorum majestas regia, incolis hujus regni⁽²⁾ de se bene meritis, conferendi habeat facultatem.

ARTICULUS 31.

Externi, beneficia ecclesiastica si ab aliis, quam a rege; vel aliis, quam in regno jus patronatus habentibus, impetraverint: ad aquam projiciantur.

Volentibus⁽³⁾ dominis baronibus, consiliariisque majestatis regiae, ac caeteris regnicolis in præsentì diæta constitutis (repugnantibus tamen dominis praelatis, et viris ecclesiasticis) ordinatum est:

§. 1. Quodsi aliqui forenses homines, ab aliis, quam a regia majestate, vel illis, qui in hoc regno, super quocunque beneficio ecclesiastico jus patronatus, quo hactenus usi fuissent, habent;⁽⁴⁾ aliqua beneficia ecclesiastica pro se procurarent, et hujusmodi procuracione, jus sibi in eisdem, contra antiquam libertatem regni vendicarent: in eisdem beneficiis residere auderent, aut attentarent.

§. 2. Quod tales, omnes, et singuli, si tur, tanquam publici, libertatis regni, turbareprehendi poterunt, ad aquam projiciantur.

§. 3. Quicunque autem dominorum praelatorum, baronum, aut aliorum nobilium, in hoc regno, super quibuscunque beneficiis ecclesiasticis jus patronatus haberent; quod illi, qui hactenus ipso jure usi sunt: talia beneficia ecclesiastica, super quibus hujusmodi jus patronatus habuerint, incolis hujus regni et non forensibus, liberam conferendi habeant facultatem.

ARTICULUS 32.

Vicariatus, externis non conferantur.

Officia,⁽⁵⁾ seu vicariatus ecclesiastici, in nullis ecclesiis regni, per quamcunque personam ecclesiasticam, Italicis, et forensibus personis conferantur.

§. 1. Alioquin sententia talium irrita, et nullius vigoris habeatur.

(1) Az eredetiben «Item beneficia» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «incolis hujus regni» szavak hiányzanak. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «Item volentibus» állanak. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «habent» hiányzik. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «Item Officia» állanak. (K. és Ó.)

30. CZIKKELY.

Külföldiek részére nem szabad egyházi javadalmakat adományozni: az adományozottakat, ha az illetők felhívatván, nem jönnek be, hogy ott lakjanak, el kell tőlük venni.⁽¹⁾

Bármely néven nevezendő egyházi javadalmakat sem szabad külső és idegen nemzetbeliek részére adományozni.

1. §. És a kik olyanokat adományul kapnak, azokat a királyi fetség hívja fel, hogy királyi felségnek szabadságában álljon azok egy bizonyos határra, melyet a királyi felségnek a javadalmait az ország jól érdemesült fetség és a főpap s báró urak fognak ki- lakosai részére adományozni. tüzni, üssék ott fel a széküket.

31. CZIKKELY.

Ha a külföldiek mástól, mint a királytól vagy másoktól, mint a kiknek ebben az országban kegyuri joguk van, kérnek föl egyházi javadalmakat, vizbe kell őket fulasztani.⁽²⁾

A báró uraknak és ő felsége tanácsosainak, valamint a jelen országgyűlésre egybesereglett többi országlakosoknak akarataival (de a főpap urak és egyházi férfiak ellenkezésével) rendeltük:

1. §. Hogy a mely idegen emberek másoktól s nem a királyi felségtől, vagy nem azoktól szereznek maguknak egyházi javadalmakat, a kiknek ez országban bármely egyházi javadalomra nézve eddiglen élvezett kegyuri joguk van, és e szerzés alapján azok tekintetében az ország régi szabadságának ellenére valami jogot tulajdonítanak maguknak, azokban a javadalmakban benne mernek vagy benne akarnak maradni.

2. §. Mindazokat, ha rajta kaphatók, mint rítóit, együtt és egyenként vizbe kell fulasztani az ország szabadságának nyilvános hábot.

3. §. S hogy mindazok a főpap és báró urak vagy más nemesek, a kiknek ebben az országban bármely egyházi javadalmakra nézve kegyuri joguk van, a mely joggal eddig éltek: azokat az egyházi javadalmakat, a melyekre nézve őket ez a kegyuri jog megilleti, az ország lakosainak, de nem idegeneknek, szabadon adományozhassák.

32. CZIKKELY.

Egyházi tisztségeket nem szabad idegeneknek adományozni.⁽²⁾

Egyházi hivatalokat vagy helyettes tisztségeket bármely egyházi személy az országnak semmi egyházában se adományozzon olasz és idegen személyeknek.

1. §. Különben az ilyeneknek ítélete semmisnek és minden erő nélkül valónak tekintendő.

(1) V. ö. 1439: V., 1453: III., 1458: VII., 1523: XVII., 1536: XLII., 1546: XV., 1552: XLII., 1647: XCVIII. t. cz.

(2) V. ö. az előző 30. cikkelyt. A 31. cikkelyben (2. §.) foglalt büntetési sanctio már hatálytalan; de épségben áll fenn a t. cikk lényeges rendelkezése, mely a magyar király főkegyuri jogának követ-
keztetése és megerősítése.

ARTICULUS 33.

Castrorum finitimorum provisiones diligenter fiant: et amissores eorum crimen notae infidelitatis incurrant.

EX⁽¹⁾ quo jam plurima castra et fortalitia, in confinibus regni⁽²⁾ sita, et adjacentia, propter indebitam eorum conservationum, non sine gravi dispendio regnicolarum, manibus Turcarum devenerunt: eorum vero, quae adhuc restant, pleraque adeo desolata, et ruinosae sunt: hominibusque, ac victualibus, et ingeniis carere dignoscuntur: (3) ut quotidie de periculo timeatur.

§. 1. Quare, ut deinceps castris illis debita provisio fiat: dignetur majestas regia, pro illorum castrorum finitimorum conser-

vatione, de victualibus, ingeniis, et aliis necessitatibus eorundem providere, officialisque non alios, quam tales in eisdem conservare, qui et bonis abundant, et exercitiorum militarium sint experti.

§. 2. Quodsi majestas sua idoneos officiales ad ea deputaverit, et eisdem officialibus debita provisio facta fuerit, illique aliquod ex eisdem amiserint: tanquam infideles damnentur, et bona illorum fisco regio applicentur.

§. 3. Illi autem, qui ex eisdem aliqua amiserint, rationem amissionis dare teneantur.

ARTICULUS 34.

Ratio exigatur ab officialibus regiis, quolibet anno.

Dignetur⁽⁴⁾ majestas regia, quolibet anno ab omnibus officialibus suis, rationem exigere.

ARTICULUS 35.

Ex castris finitimis, ingenia, et victualia auferentium poenae.

Dignetur⁽⁴⁾ majestas sua exquirere illos, qui de castris finitimis, et signanter de castro Nandoralbensi, et Jaicza, pixides, bombardas, ingenia, victualia, aliasque res exportarunt: quoniam per illos, indicibilia damna commissae sunt.

§. 1. Etsi qui reperti fuerint talia com-

misisse: capite puniantur, et bona illorum fisco regio applicentur.

§. 2. Si autem de talibus rebus, ac ingeniis, et victualibus, ad quempiam dono, vel autem per emptionem scienter devenissent: talium quoque⁽⁵⁾ bona (dum tamen juridice convicti) ad majestatem regiam devolvantur.

ARTICULUS 36.

Castrorum finitimorum duo castellani sint, quorum unus nunquam ex arce prodeat: sub poena capitis.

EX⁽⁶⁾ quo castra Turcis finitima, ut frequenter, personis semper duabus pro officiolatibus dari⁽⁷⁾ consueverunt, quorum conservatio, maximam custodiam, et provisionem necessario requirere dignoscitur.

§. 1. Quare ordinatum est: quod amodo de cetero, hujusmodi castra, et fortalitia

finitima: nunquam absque interessentia alterius ipsorum officialium, in eisdem castris, et fortalitiis, pro tempore constitutorum, vacua relinquantur.

§. 2. Sed alter ipsorum, sub poena capitis, semper debeat, in eisdem personaliter, pro illorum custodia, permanere.

(1) Az eredetiben «Item ex» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «regni» helyett «regnicolarum» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «dignoscuntur» helyett «dinoscuntur» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «Item dignetur» állanak. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «quoque» hiányzik. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «Item ex» áll. (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben «dari» helyett «dare» áll. (K. és Ó.)

33. CZIKKELY.

A végváruk gondos ellátásban részesüljenek, és azok elvesztői essenek hűtlenség bűnébe.

Mínhogy az ország végvidékein levő és fekvő várak és erősségek, rossz gondozásuk miatt, az országlakosok súlyos kárára, már nagy számban kerültek török kézre, a még meglevőkről pedig tudjuk, hogy többnyire olyan elhagyottak és omladozó félben levők, emberekben, élelmiszerekben és hadi felszerelésben annyira fogyatékosak, hogy naponként veszedelemtől kell tartanunk.

1. §. Ennélfogva, hogy ezek a várak a jövőre kellőképen el legyenek látva, méltóztatásuk a királyi felségnek e végváruk fentartása végett azok élelmi szereiről, felszereléséről és

egyéb szükségleteiről gondoskodni és azokban nem más, hanem olyan tiszteket tartani, a kik javakban is bővelkednek és a hadi mesterségben is jártasok.

2. §. Ha ő felsége alkalmas tiszteket rendelt oda és ezek a tisztek kellően el lettek látva, és azokból valamit veszni hagytak, mint hűtlenséget kell őket marasztalni és javaikat a királyi fiscusnak kiszolgáltatni.

3. §. Azok pedig, kik azokból valamit veszni hagytak, az elveszésnek okát adni tartozzanak.⁽¹⁾

34. CZIKKELY.

A királyi tisztektől évenként számadást kell követelni.

Méltóztatásuk ő felsége az ő összes tiszteitől évenként számadást követelni.⁽²⁾

35. CZIKKELY.

Azok büntetése, a kik a végvárakból a felszereléseket és élelmi szereket elvisszik.⁽³⁾

Méltóztatásuk ő felsége azokat kipuhatolni, a kik a végvárakból és nevezetesen Nándorfehérvárból és Jaiczából puskákat, ágyukat, hadi felszereléseket, élelmi szereket és más dolgokat vittek el; mert ezek kimondhatatlan károkat csináltak.

1. §. És a kikre nézve kiderül, hogy ilyen dolgot követtek el, halállal bünhődjenek s

fekvő jószágaiak háromoljanak a királyi fiscusra.

2. §. Ha pedig az ilyen dolgok és hadi felszerelések meg élelmi szerek tudva ajánlékképen vagy vétel útján jutottak mások kezére, ezeknek javai is (mindazonáltal csak törvényes elmarasztalásuk után) a királyi felségre háromoljanak.

36. CZIKKELY.

A végváraknak két várnagyjuk legyen, a kik közül az egyik, főbenjáró büntetés alatt, a várból soha se távozzék.

Mínhogy a törökökkel határos végvárakat, melyeknek fentartása tudvalevőleg igen nagy ügyeletet és gondoskodást tesz szükségessé, mindenkor két személynek szokták tisztségül adni, a mint ez gyakran történt;

1. §. Azért rendeltük, hogy ennekutána az ilyen végváruk és erősségek soha se ma-

radjanak magukra, a nélkül, hogy az illető várakban és erősségekben az idő szerint alkalmazott tiszteknek egyike jelen lenne.

2. §. Hanem egyiküknek, azok megőrzése végett, főbenjáró büntetés alatt, mindenkor személyesen ott kell maradnia.⁽⁴⁾

(1) V. ö. az 1498: XLII. t. cz. rendelkezéseit. L. még az alább következő 33. és 36. czikkelyt. továbbá 1507: VI. t. cz., 1514: LXVIII. t. cz., 1523: XVII. t. cz., 1554: XIV. t. cz., 1556: XLVI. t. cz. A hűtlenség vétkének eseteire nézve v. ö. az 1462: II. t. czikkelyt és az annak kapcsán idézett törvényeket.

(2) Az adók elszámolásáról v. ö. (pozsonyi) 1542: XVI. és XVII. t. cz., 1546: XII. t. cz., 1547: IX. t. czikk., 1595: XLIII. t. cz., 1596: V. t. cz., 1597: XII. t. cz., 1598: XIX. t. cz., 1599: XXIV. t. cz., 1601: VII. t. cz., 1602: XVIII. t. cz., 1609: LXIII. t. cz., 1622: XXXV. és LXV. t. cz., 1625: XXVIII. t. czikk., 1635: I. t. cz., 1647: XXXIV. t. cz., 1649: V. t. cz., 1655: XI. t. cz., 1662: XXV. t. cz., 1715: XLIX. t. cz., 1723: LXIII. t. cz. //.

(3) V. ö. az előző 33. czikkelyt.

(4) V. ö. az előző 33. czikkely és az 1507: V. t. cz. rendelkezéseit.

ARTICULUS 37.

Decimae, quomodo exigantur, et rectificentur? Et de interdicto ecclesiastico.

Quia⁽¹⁾ in singulis diatris, et congregationibus generalibus regnicolarum, inter alias dispositiones, et tractatus, praecipua contentio et difficultas de modo solvendi decimas agitata, et intentata existit adeo.

§. 1. Ut post felicem coronationem regia majestatis, dum majestas sua, pro commodo, et utilitate regnicolarum, superioribus annis generalem diatram indixisset, et in ea decreto generali, communi consilio dominorum praetorum, et baronum, ac regnicolarum edidisset, nec eo tunc propter difficultates, et differentias, quae ex parte earundem decimarum oriebantur, quidquam plene decidit potuerat, sed is articulus, una cum nonnullis aliis, ad praesentem diatram, seu conventionem generalem pro ejusdem finali conclusionem exstiterat prorogatus.

§. 2. Quare ad tollendum omnes difficultates, et contentiones, quae haecenus inter ipsos dominos praelatos, et barones, ac regnicolas de modo solvendi decimas habitae fuerunt, conclusum est: quod amodo posterum, perpetuis semper successivis temporibus, omnibus dominis praelatis, quarumcunque ecclesiarum, tam cathedralium, quam collegiarum, non obstante quacunque prava abusione, per quoscunque, et qualitercunque haecenus introducta: integre decimae persolvantur, et exigantur in omni comitatu, secundum modum, quo unusquisque cum praelato suo superinde haberet, vel fecisset dispositionem: de his rebus tantum: de quibus haecenus ipsi domini praelati decimas exegerunt.

§. 3. Superfluas autem, et inconsuetas decimarum exactiones, inducere non debeant modo aliquali.

§. 4. In casu autem, quo deinceps per decimatores, aliquas superfluas, et inconsuetas decimationes fieri contingeret: talis modus observetur: quod ex quo ipsi domini praelati, et caetera personae ecclesiasticae, ipsas decimas, quandoque per homines proprios pro eorum usu proprio exigere, interdum vero quibusdam personis in arendam locare consueverunt: ob hoc, si quipiam⁽²⁾ per talem inordinatam, et superfluum dicationem

decimatorum, se per homines proprios ipsorum dominorum praetorum laesos, et gravatos fore praetenderent: teneantur, taliter laesi, significare ipsi domino praelato, vel factori suo, hujusmodi inconsuetam, et superfluum dicationem, et eum superinde avisare.

§. 5. Qui mox exinde avisatus, mittat hominem suum pro rectificatione praemissorum, ad locum, ubi talis rectificatio fieri debebit.

§. 6. Etsi medio ipsius, aliqualis rectificatio fieri poterit, bene quidem: alioquin ipsa questio ad locum, et terminum sedis judicariae illius comitatus, in praesentiam universitatis nobilium deducatur: et quidquid idem in praemissis, secundum deum, et ejus justitiam cognoverit, in hoc et ipsi domini praelati, et pars conquerens, contenti esse debebunt.

§. 7. Etsi comperti⁽³⁾ fuerint, partem conquerentem, per decimatores injuste fuisse fatigatam; pro expensis partis fatigatae, de propriis eorum decimatorum rebus, et bonis, satisfactio administretur.

§. 8. Interim vero, donec de praemissis ad plenum decisum fuerit: interdictum ecclesiasticum ad partem conquerentem, vel eorum jobagiones minime imponatur.

§. 9. Si autem rectificationem ipsam per arendatores fieri debere contingeret; tunc pars conquerens, nec praelato, nec factori ejusdem teneatur significare: sed antequam ipsae⁽⁴⁾ decimae exigantur, arendatores ipsi, per iudices nobilium, vel alterum illorum admoniti, sedem judicariam ipsius comitatus, intrare sint adstricti, et coram universitate nobilium omnia praemissa rectificare, judicioque, et decisioni illorum parere, et obtemperare: de expensis quoque, si comperti fuerint, superfluum, et injustam fecisse dicationem; parti conquerenti omnimodam impendere satisfactionem.

§. 10. Terminus autem solutionis ipsarum decimarum (sicut alias consuetum fuit) observetur.⁽⁵⁾

§. 11. Elapso vero termino, et non prius, super tales, qui decimas justas, et consuetas solvere negligerent: ⁽⁶⁾ interdictum ecclesiasticum imponatur, quousque per eos solutae non fuerint effective.

§. 12. Dominis tamen terrestribus, propter rusticos decimas solvere difficultantes: ecclesiasticum interdictum non⁽⁷⁾ servetur.

(1) Az eredetiben «Quia» szót «Item» előzi meg. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «quipiam» helyett «quippiam» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «comperti» helyett hibásan «compertus» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «ipsae» helyett hibásan «ipsi» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «observetur» helyett hibásan «observatum» áll. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «qui decimas justas et consuetas solvere negligerent» helyett «decimas justas et consuetas solvere negligentes» áll. (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben «non» hiányzik. (K. és Ó.)

37. CZIKKELY.

Miképen hajtásák be és igazítsák ki a dézsmákat⁹ és az egyházi tilalomról.(1)

Mint hogy az egyes országgyűléseken és az országlakosok közönséges gyülekezeteiben a többi rendelkezések és tanácskozások közt a dézsmák fizetésének módjára nézve különös vita és nehézség támadt és forgott fönn, oly annyira:

1. §. Hogy a királyi felség szerencsés megkoronázatása után is, akkor, a midőn ő felsége a közelebbi mult években az országlakosok javára és hasznára közönséges gyűlést hirdetett és abban a főpap és báró urak és országlakosok közös tanácsával közönséges decretumot bocsátott ki, a dézsmák tárgyában támadt nehézségek és egyenlenségek miatt teljességgel semmit sem lehetett határozni, hanem azt a cikykelyt némely másokkal annak végleges megállapítása végett a jelen országgyűlésre vagy közönséges gyülekezetre halasztották el:

2. §. Ennélfogva, hogy a dézsmafizetés módjára nézve a főpap és báró urak meg az országlakók közt minden eddigelé főnforgott nehézség és vitatkozás megszűnjék, határoztuk: hogy ennekutána jövőre, az egymást mindenkor követő örökidőkre, minden vármegyében, bármely, akár székes, akár társas egyházak összes főpap urai részére, ellent nem állván az eddigelé bárkitől és bármilyen módon behozott rossz szokás, az egész tizedet azon a módon kell megfizetni és beszédni, a mint e részben kiki az ő főpapjával egyezkedett, de csak az olyan dolgokból, a melyekből a főpap urak eddigelé szedtek tizedet.

3. §. Fölösleges és szokatlan tizedszedéseket azonban semmiképen sem szabad dítatba hozniok.

4. §. Abban az esetben pedig, ha a dézsmálók jövőre fölösleges és szokatlan dézsmákat találnának szedni, azt a módot kell szemmel tartani: hogy, miután a főpap urak és a többi egyházi személyek a dézsmákat néha saját embereik után szokták saját használatukra behajtani, néha pedig bizonyos személyeknek bérbe szokták adni; azért, ha némelyek azt állítanak, hogy őket a dézsmálók ilyen szertelen és fölösleges dézsmakiro-

vás által a főpap uraknak saját emberei megkárosították és terhelték, akkor az ilyen sérelmesek kötelesek legyenek ezt a szokatlan és fölösleges kirovást a főpap urnak vagy sáfárjának bejelenteni s őt erről értesíteni.

5. §. A ki, mihelyt erről értesült, az előbb mondottak kiigazítása czéljából küldje ki emberét arra a helyre, a hol az ilyen kiigazításnak meg kell történnie.

6. §. És ha ennek az után valami kiigazítás megeshetik, jól van, különben ezt a kérdést az illető vármegye törvényszékének helyére és határidejére a nemesek közönsége elébe kell vinni, és a mit ez az előrebocsátottak tekintetében lsten és az ő igazsága szerint valónak fog elismerni, abban a főpap urnaknak és a panaszló félnek meg kell nyugodniok.

7. §. És ha úgy találják, hogy a dézsmálók a panaszos felet igaztalanul terhelték, a terhelt fél költségeiért a dézsmálók saját vagyonából kell elégtételt adni.

8. §. Akközben azonban, a míg a mondottak teljesen el nem dőlnek, a panaszos felet vagy annak jobbágyait legkevésbé sem szabad egyházi tilalom alá vetni.

9. §. Ha pedig annak a kiigazításnak a bértől kellene történnie, akkor a panaszló fél se a főpapnak se sáfárjának ne tartozék jelentést tenni: hanem a bértől legyek kötelesek a dézsma behajtása előtt, miután őket a szolgabírák vagy ezek valamelyike megintették, az illető vármegye törvényszékére jönni és a nemesek közönsége előtt, mindent, mit előrebocsátottunk, kiigazítani és azok ítéletének és határozatának magukat alávetni és engedelmeskedni, egyszersmind, ha behizonyul, hogy fölösleges és igaztalan kirovást csináltak, a panaszos félnek költségeire nézve is teljes elégtételt adni.

10. §. A dézsmafizetésnek a határidejét pedig (a mint egyébként szokásos volt), meg kell tartani.

11. §. A határidő elteltével pedig és nem előbb, azokat, a kik az igazságos és szokott dézsmát megfizetni elmulasztanak, mindaddig egyházi hatalom alá kell helyezni, míg a dézsmát valósággal meg nem fizetik.

12. §. A földesurakra azonban, a dézsmát megfizetni vonakodó parasztok miatt, az egyházi tilalom ki ne terjedjen.

(1) V. ö. Szt. István II. k. 52. fejt., 1222. évi aranybulla 20. cz., továbbá az 1331: VI. t. cz., az 1411: VI. t. cz., az 1464: XXIV. t. cz., az 1471: III. t. cz., a 1474: XVI. t. cz., az 1486: XII. t. cz., 1492: XLVIII. t. cz., az 1498: LI. és LIV. t. cz., az 1515: XI. t. cz., az 1546: LVII. t. cz., az 1547: XXXV. t. cz., az 1552: XXIX. t. cz., az 1553: VIII. t. cz., az 1554: XII. t. cz., az 1555: XV. t. cz., az 1557: XII. t. cz., az 1563: LXVIII. t. cz., az 1574: XXII. t. cz., az 1715: XXVIII. t. cz., az 1723: LXI. t. cz. és az 1836: VII. t. cz. rendelkezéseit. A tized eltörlesztéséről v. ö. 1848: IX. t. cz.

Márkus.

ARTICULUS 38.

Acervorum examinatio, per decimatores episcoporum ut fieri debeat?

In⁽¹⁾ examinatione acervorum, talis modus per dicatores observetur:

§. 1. Quod decimatores in praesentia iudicium, et villicorum, ubi decimas dicaverint, juramento rustici decimas solvere debentis, contentari debeant: vel, si contentari noluerint: iudices, vel villici talium locorum liberam habeant acervos eorundem (moderate tamen, et non tali tempore pluvioso, unde ipsis rusticis aliquid damnum sequi possit) examinandi facultatem.

§. 2. Qui decimatores, si plus in eisdem, quam rusticus dixerit, invenient: superfluitatem auferant, et ultra hoc: justam eidem decimam ad solvendum imponant.

§. 3. Verum, priusquam acervum examinari fecerint: teneantur ante omnia in manibus eorundem iudicium, vel villicorum talis loci unum florenum assignare, ut si comperti fuerint ipsi decimatores huiusmodi acervum indebite subverti⁽²⁾ fecisse, et examinasse: ipsum unum florenum, manibus rustici, iidem iudices, et villici assignare sint adstricti.

ARTICULUS 39.

Apes, agni, haedi decimati, apud colonos usque festum Sancti Michaelis, ad fortunam decimatorum, teneantur.

Conclusum⁽³⁾ est: quod apes, agni, capreoli, tempore suo, secundum consuetum modum dicentur, et signentur: factaque dicatione, et signatione, invito hospite, apud quem dicabuntur, non amplius, quam solummodo usque festum sancti Michaelis, (et illi quidem ad fortunam decimatoris) teneantur.

§. 1. Et, si postmodum ipsa animalia, casualiter perierint: rustici ipsi postea nullo modo aggravari debeant.

§. 2. Sed tamen jurare teneantur: quod non eorum culpa, neque malitia, et neque voluntate, perierunt.

ARTICULUS 40.

Sigillares pecuniae, a venditis vinis non extorqueantur.

Quia⁽⁴⁾ tempore vindemiarum,⁽⁴⁾ plurimi vina eorum venditioni exponere consueverunt: dum autem eorum vina vendidissent, decimatores vinorum, privato eorum lucro gaudentes, quasdam abusivas extorsiones, in plerisque comitatibus, et signanter in comitatu Simighiensi, decimatores abbatiæ sancti Martini sacri montis Pannoniæ introducentes,⁽⁵⁾ pro sigillis cereis,⁽⁶⁾ ab eisdem venditoribus,⁽⁷⁾ in quibusdam locis duos denarios, in aliis vero duodecim extorquere sunt assueti.

§. 1. Quare, ut tales abusiones de medio regnicularum exstirpentur, statutum est: quod amodo de cætero, tales abusiones, qualitercunque introductæ, penitus extinctæ habeantur.

§. 2. Et secundum quod, ab antiquo, temporibus abbatum legitimorum⁽⁸⁾ dictæ abbatiæ, in tali re observatum fuit: ita eadem consuetudo de cætero observetur.

ARTICULUS 41.

Centum denarii, sine omni additione, pro uno floreno ubique recipiantur.

Quod⁽⁹⁾ in omni diœcesi, ubi decimæ cum pecuniis exolvuntur: centum denarii, sine omni additione, pro uno floreno recipiantur.

ARTICULUS 42.

Judices, propter hospitalitatem decimatoribus exhibitam, non decimantur, nec dicantur.

Quod⁽⁹⁾ villici, propter hospitalitatem, quam exhibere solent decimatoribus: ad exactiorem, et administrationem, decimarum⁽¹⁰⁾ non dicentur, nec de capitibus dicarum quidquam ab eisdem exigatur.

(1) Az eredetiben «Item in» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «indebite subverti» helyett «medietatem subversari» áll. (K. és Ó.)

(3) E §. az eredetiben «Item» szóval kezdődik. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «vindemiarum» helyett hibásan «vindemiorum» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «introducetes» hiányzik. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «cereis» helyett hibásan «certis» áll. (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben «venditoribus» helyett «venditionibus» áll. (K. és Ó.)

(8) Az eredetiben «legitimorum» helyett hibásan «legitimos» áll. (K. és Ó.)

(9) Az eredetiben «Item quod» áll. (K. és Ó.)

(10) Az eredetiben «decimarum» hiányzik. (K. és Ó.)

38. CZIKKELY.

Miképen járjnak el a püspökök dézmálói az asztagok megvizsgálásában.

A dézsmakirovók az asztagok megvizsgálásában ezt a módot kövessék:

1. §. Hogy a dézsmálóknak meg kell elégedniök a dézsma fizetésre kötelezett parasztok esküjével, melyet azok ama helyek biráinak és elöljáróinak jelenlétében tesznek le, a hol a dézsmákat kiroják; vagy, ha nem akarnának megelégedni, akkor az ilyen helyek biráinak vagy elöljáróinak szabadságukban álljon azoknak asztagjait (azonban mérséklettel, és nem olyan esős időben, a miből a parasztokat valami kár érhetné) megvizsgálni.

2. §. S ha a dézsmálók azokban többet kapnának, mint a mennyit a paraszt mondott, a fölösleget vigyék el, és ezenfelül hagyják meg neki az igaz dézsma megfizetését.

3. §. Mielőtt azonban az asztagot megvizsgáltatnák, tartozzanak mindenekelőtt az illető hely biráinak vagy elöljáróinak kezéhez egy forintot adni, hogy ha az derülne ki, hogy a dézsmálók azt az asztagot igaztalanul forgattatták föl és vizsgálták meg, azok a bírák és elöljárók ezt az egy forintot a paraszt kezéhez szolgáltatni legyenek kötelesek. (1)

39. CZIKKELY.

A tizedbe szerelt méhek, bárányok és gödölyék a dézsmálók veszedelmére szent Mihály napjáig maradjanak a jobbágyoknál. (2)

Határoztuk, hogy a méheket, bárányokat, gödölyéket, a maga idején, a szokásos mód szerént tizedeljék és jegyezzék meg; és a tizedelés és megjegyzés megtörténtével annál a gazdánál, a kinél azokat tizedelik, az ő akaratja ellenére ne maradjanak tovább, mint egyedül szent Mihály napjáig (még pedig a dézsmáló veszélyére).

1. §. És ha ezek az állatok utóbb véletlenül elpusztulnának, e miatt azután a parasztokat semmi módon sem kell terhelni.

2. §. Mindamellet kötelesek megesküdni,

hogy azok sem az ő vétségük, sem gonoszságuk miatt, sem akaratukból nem mentek tönkre.

40. CZIKKELY.

Az eladott boroktól nem szabad pecsét-pénzeket venni. (3)

Mint hogy szüret idején igen sokan szokták bornikat áruba bocsátani, a midőn pedig boraikat eladták, a magánnyereszkesedésükben gyönyörködő bordézsmálók a legtöbb megyében, nevezetesen a pannonhalmi szent Márton apátság dézsmálói Somogy vármegyében némely helytelen zsarolás behozásával azoktól az eladóktól a viaszpecsétök fejében némely helyütt két, másutt pedig tizenkét denárt szoktak kicsikarni.

1. §. Azért, hogy az országlakosok köréből ezeket a visszaéléseket kiirtsuk, határoztuk, hogy ennek utána az ilyen, bármilyen módon lábrakapott visszaélések véégképen megszűnjének.

2. §. És a mint ebben a dologban régenté, a nevezett apátság törvényes apátjainak idejében jártak el, ugyanazt a szokást kell ezután megtartani.

41. CZIKKELY.

Száz dénárt minden hozzáadás nélkül mindenütt egy forint gyanánt kell elfogadni.

Hogy minden püspöki megyében, a hol a dézsmát pénzzel fizetik, száz dénárt, minden hozzáadás nélkül egy forint gyanánt kell elfogadni.

42. CZIKKELY.

A bírákat, minthogy azok a dézsmálókat megrendélgelik, nem szabad tizeddel terhelni és megróni.

Mint hogy a falusi elöljárók a dézsmálókat meg szokták vendégelni, azért őket dézsmák fizetésével és szolgáltatásával ne terheljük és a rovásnyelek után se követeljenek tőlük semmit. (4)

(2) V. ö. az 1486: XL. t. cz., az 1498: XLIX—LIV. t. cz. rendelkezéseit. L. még Szt. László I. k. 27., 30., 33., 40. fej.; Kálmán I. k. 25., 66. fej., II. k. 5. fej. A papi tizedről és annak eltörlesztéséről v. ö. még 1836: XXXIV., 1848: XIII. t. cz.

(3) V. ö. 1498: LIV., 1647: XCVI., 1659: LV. t. cz. és 1836: VII. t. cz. 4. §.

(4) V. ö. 1836: VI. t. cz. 2. §. és az 1836: VII. t. cz. 3. §., az ezen §§-okhoz a formérésről fűzött jegyzetekkel. M.

(5) V. ö. az 1481: VI. és VII. t. cz. rendelkezéseit. (Ö.)

ARTICULUS 43.

*De christianitatis, et messoria pecunia,
tempore decimationis exigenda.*

Ex⁽¹⁾ quo inter dominos praelatos ab una, parte vero ex altera, dominos barones, et ceteros regnicolas, ratione, et praetextu exactionis pecuniarum christianitatis, et messorialium, hactenus per ipsos dominos praelatos exactarum, quaedam differentia, et contentio est exorta, ipsique domini barones, et regnicolae, huiusmodi exactiones, contra eorum libertates, et privilegia abusive fuisse introductas: e converso vero iidem domini praelati, vigore efficacissimorum privilegiorum, easdem exactiones fecisse, superindeque ambae partes literas, et literalia instrumenta pro se habere, quas, et quae, non in praesentiarum, sed in ulteriori termino producere velle, asserunt.

§. 1. Quare pro ejusdem rei finali decisione conclusum est: quod ipsi domini praelati, universas eorum literas, et literalia instrumenta, quas, et quae super facto praemisso habent confectas, et emanata: vel etiam ipsi domini barones, et regnicolae, si quas interim reperire poterunt: in octavis festi beati Michaelis archangeli proxime affuturis, coram majestate regia producere, et exhibere debeant, et teneantur.

§. 2. Quibus visis, majestas sua inter partes deliberationem, et finalem conclusionem faciendi in praemissis omnimodam habeat facultatem.

ARTICULUS 44.

*Nona pars frugum, et vini primum;
postea decima a colonis exigatur.*

Quia⁽¹⁾ ratione exactionis decimarum, ac etiam nonarum, inter dominos praelatos, et

barones, ac alios nobiles, et possessionatos homines, plurimae difficultates in eo exortae sunt: utrum scilicet primo decimae, ac postea⁽²⁾ nonae persolvi debeant?

§. 1. Pro eo ordinatum est: quod sicuti hactenus consuetum fuit, ita, et imposterum, prius nonae, deinde autem decimae persolvantur.

ARTICULUS 45.

*Rasciani, Rutheni et Valachi decimas
non solvant.*

Sunt⁽³⁾ plurima loca in confiniis regni sita, in quibus Rasciani, Rutheni, Valachi, et alii schismatici⁽⁴⁾ in terris christianorum habitant, et de eisdem terris hactenus, juxta eorum ritum viventes, nullas penitus decimasolvere consueverunt, quos⁽⁵⁾ tamen ipsi domini praelati ad decimas solvendas cogere niterentur.

§. 1. Et quia ipsae decimae in patrimonio Christi dedicate, a Christi fidelibus, et non aliis schismaticis hominibus (praesertim vero illis, ad vocationem, et assecurationem regiae majestatis, ac waywodarum, banorum, et ceterorum officialium, ipsa confinia regni tenentium, dicta loca incolentibus) exigere solent: ob hoc ordinatum est, et conclusum:

§. 2. Quod amodo de caetero, ab ipsis Rascianis,⁽⁶⁾ Ruthenis, Valachis, et aliis schismaticis, in quibuscunque terris christianorum residentibus, nullae penitus decimae exigantur.

Conclusio.

Nos itaque supplicationibus praefatorum dominorum praelatorum, baronum, et nobilium dicti regni nostri, per ipsos majestati nostrae, modo, quo supra, porrectis; exauditis clementer, et admissis, praescriptas literas nostras privilegiales, ut praemissum est, praetacta statuta, et decreta nostra in se habentes, simul cum praeninsertis articulis de novo formatis, acceptantes,

(1) Az eredetiben e §. «Item» szóval kezdődik. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «postea» szó hiányzik. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «Item sunt» állanak. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «Valachi et alii schismatici» helyett «volachy et alii scismatici» állanak. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «quos» helyett hibásan «quas» áll. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «Rascianis» helyett «Rasthianis» áll. (K. és Ó.)

43. CZIKKELY.

A dézsmálás alkalmával szedett keresztényadóról⁽¹⁾ és arató pénzről.⁽²⁾

Mint hogy egyfelől a főpap urak, másfelől pedig a báró urak és a többi országlakosok között, a főpap urak részéről eddigelé szedett keresztényadók és aratópénzek behajtása miatt és ennek ürügye alatt némely egyenetlenség és vita keletkezett és a báró urak meg az országlakosok azt állítják, hogy ezek az adóztatások az ő szabadságaik és kiváltságaik ellenére visszaélésképen csuszta be; a főpap urak pedig megfordítva azt, hogy a leghatályosabb kiváltságsevelek erejénél fogva szedték ez adókat; s ugy ezek, mint amazok azt, hogy erre nézve leveleik és okirataik vannak, a melyeket nem most, hanem a következő törvényszakon akarnak fölmutatni:

1. §. Ennélfogva, ennek a dolognak végleges eldöntése céljából határoztuk, hogy a főpap urak az előre becsátott dolog tárgyában készült és kibocsátott összes leveleiket és okirataikat, vagy a báró urak és országlakosok is azokat, a melyeket időközben előkerithetnek, a legközelebb következő szent Mihály arkangyalnapi nyolczados törvényszéken a királyi felség előtt kötelesek legyenek és tartozzanak előadni és fölmutatni,

2. §. Melyeknek megvizsgálása után ő felségének teljes szabadságában álljon a felek között a feljebb mondottakra nézve határozni és véglegesen dönteni.

44. CZIKKELY.

A jobbágyoktól előbb a gabona és bor kilenczed részét és aztán a tizedrészt kell behajtani.

Mivel a főpap és báró urak meg egyéb nemes és birtokos emberek között a tizedek,

valamint a kilenczedek behajtása tárgyában is igen sok nehézség merült fel, arra nézve, vajjon tudniillik előbb a dézsmát kell-e fizetni és aztán a kilenczedet?

1. §. Ezért rendeltük: hogy a mint eddigelé szokásos volt, ugy jövődöre is előbb a kilenczedet kell megfizetni és aztán a tizedet.⁽³⁾

45. CZIKKELY.

A ráczok, ruthének és oláhok ne fizesenek dézsmát.

Van az ország végvidékein fekvő több olyan hely, a hol ráczok, ruthének, oláhok és más szakadárok laknak a keresztények földéin, a mely földek után azok, a maguk szertartásai szerint élven, eddigelé egyáltalán semmi dézsmát sem szoktak fizetni, a kiket mindazonáltal az illető főpap urak dézsma fizetésre akarnak kényszeríteni.

1. §. És mivel ezeket a Krisztus örökségeül felajánlott dézsmákat a Krisztus híveitől és nem más, tőle elszakadt emberektől (különösen pedig nem ezektől, a kik a királyi felség, a vajdák, bánok és az ország végvidékeit őrző többi tisztviselők meghívására és biztosítása mellett laknak ezeken a helyeken) szokták szedni, azért rendeltük és végeztük:

2. §. Hogy ezután a ráczoktól, ruthénektől, oláhoktól és a keresztények hármely földéin lakó más szakadároktól, többé egyáltalán semmi dézsmát sem szabad szedni.⁽⁴⁾

Befejezés.

Mi tehát az előbb említett főpap és báró uraknak s mondott országunk nemeseinek, a főntebbi módon felségünk elébe terjesztett kéréseit kegyelmesen meghallgatván és teljesítvén, fentebbirt kiváltságlevelünket, mely, mint előrebocsátottuk, érintett határozatainkat és végzéseinket tartalmazza, az előbbirt ujonnan alkotott czikkelyekkel együtt elfogadván, jóváhagyván és

(1) *Keresztény adó* a hitlenek kezei közé került keresztények fölsegésére és a törökök ellen viselt háborúk céljaira szedett adó: v. ö. 1498: XCIII. t. cz.

(2) Az aratópénzről l. még 1498: LII. t. cz.

(3) V. ö. az 1351: VI. t. cz. és az 1492: XLVIII. t. cz. rendelkezéseit. (Ó.)

(4) V. ö. az 1481: XXX. t. cz. és az 1723: LXXXV. t. cz. rendelkezéseit. l. még III. R. 25. cz. 1. §. 3., 6. és 7. jegyzeteit az oláhokról, ruthénekről és ráczokról. A dézsmákról l. még fenn a 37. czikkelyt az 385. lapon.

approbantes, et ratificantes, præsentibusque literis nostris privilegialibus verbotenus, sine diminutione, et augmento aliquali, inseri, et inscribi facientes; easdem insuper literas nostras privilegiales, et omnia, tam in eisdem, quam etiam præactis articulis de novo conceptis contenta, et specificata; quia utilitatem, et quietum statum prædicti regni nostri tangere, et concernere videbantur, pro ipsis dominis prælatis, et baronibus, nobilibusque ejusdem regni nostri innovando, perpetuo duraturas, et valituras confirmamus.

§. 1. Nosque omnia, et singula, in eisdem literis nostris privilegialibus, et articulis contenta, inviolabiliter observare, et per alios observari facere promittimus, et obligamus, præsentis scripti patrocinio mediante.

§. 2. In cujus rei memoriam, firmitatemque perpetuam, præsentibus literas nostras privilegiales, appensione secreti sigilli nostri, quo ut rex Hungariæ utimur communitas, duximus concedendas.

§. 3. Datum Budæ prædictæ, per manus reverendi in Christo patris, domini Thomæ, postulati Agriensis, aulæ nostræ summi, et secretarii cancellarii, dilecti, et fidelis nostri, tricesimo secundo die⁽¹⁾ congregationis generalis prænotatæ.

§. 4. Anno domini millesimo, quadringentesimo, nonagesimo quinto: regnorum nostrorum Hungariæ, etc. Anno quinto:⁽²⁾ Bohemiæ vero vigesimo quarto.

§. 5. Illustrissimo, ac reverendissimo, venerabilibusque in Christo patribus, dominis, Ippolito Estensi de Aragonia, tituli sanctæ Lucie in Silice, sanctæ Romanæ ecclesiæ diacono cardinale, Strigoniensis: Petro Colocensis, archi-episcopis: eodem Thoma, postulato Agriensis; Osvaldo, Zagrabiensis: Dominico, Varadiensis: Ladislao Gereb, Transylvaniensis: Sigismundo Quinque-ecclesiensis; Francisco, electo Jaurinensis: Joanne, Vesprimiensis: Luca, Chanadiensis: Nicolao de Báthor, Vacienensis: Antonio, Nitriensis: Sirmiensi sede vacante: Gabriele, Bosznensis: Briccio, electo, et confirmato Tininiensis: Christophoro Modrusiensis, Michæle, electo Segniensis ecclesiarum episcopis: ecclesias Dei feliciter gubernantibus.

§. 6. Item spectabili, ac magnificis, Stephano de Zápolya, comite perpetuo terræ Scepusiensis, et dicti regni nostri Hungariæ palatino: comite Petro Gereb de Wyngarth, iudice curiæ nostræ: Bartholomæo Drágffy de Belthök, Waywoda nostro Transylvano, et comite sicularum: Joanne Corvino, Oppaviæ, et Liptoviæ duce, nec non regnorum nostrorum, Dalmatiæ, Croatiae, et Sclavoniæ; Petro de Machkás, et Jacobo Gerlischie, Zewrimienensi, banis: Ladislao de Eghervára, thavernicorum Nicolao Bánffi de Lindva, janitorum; Georgio de Canisa, et Joanne Bebek de Pelsócz, pincernarum: Emerico de Perén, dapiferorum: Joanne Ernust de Cháktornya, Agazonum: et Blasio de Raska, cubiculariorum nostrorum regalium magistris: Josa de Som, comite Themesienensi, et generali capitaneo partium regni nostri inferiorum: aliisque quam pluribus regni nostri comitatus tenentibus, et honores.

(1) Az eredetiben «die» helyett «die diei» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «quinto» helyett tévesen «quarto» áll. (K. és Ó.)

helyeslven s szóról-szóra, minden csonkítás és megtoldás nélkül jelen kiváltságlevelünkbe iratván és iktattatván, ezenfelül ugyanazt a kiváltságlevelünket és mindazokat, a miket úgy ez, mint az érintett ujonnan szerkesztett czikkelyek is magukban foglalnak és előszabnak, mivel láttuk, hogy nevezett országunk hasznára és békés állapotára néznek és szolgálnak, a főpap és báró urak s ugyanazon országunk nemesei részére megújítván, örök időkre fennállandók és erőben maradandók gyanánt megerősítjük.

1. §. És jelen írásunk erejénél fogva ígérjük s kötelezzük magunkat, hogy mindazt, a mit e kiváltságlevelünk s ezek a czikkelyek magukban foglalnak, együtt és egyenkint sérthetetlenül megtartjuk és mások által megtartatjuk.

2. §. A minek emlékezetére és örök erejére elhatároztuk jelen kiváltságlevelünknek kiadását, megerősítvén azt titkos pecsétünk ráillesztésével, a melylyel mint Magyarország királya élünk.

3. §. Kelt fönt nevezett Buda városunkban, a tisztelendő atyának Krisztusban, Tamás urnak, kijelölt egri püspöknek, udvarunk fő- és titkos kancellárjának és kedvelt hívünknek kezével, a fentebb irt közönséges gyűlésnek harminczkettedik napján.

4. §. Az Úrnak ezernégyszáz kilenczvenötödik esztendejében, magyarországi stb. uralkodásunknak ötödik, a csehországinak pedig huszonnegyedik évében.

5. §. Jelen levén a méltóságos főtisztelendő és tisztelendő atyák és urak Krisztusban, Aragonia Estei Hippolit a «Sanctæ Lucie in Silice»-ről czimzett római szentegyházunk diakonusa, esztergomi, Péter kalocsai érsekek; ugyan-csak Tamás, kijelölt egri, Ozwald zágrábi, Domokos váradi, Geréb László erdélyi, Zsigmond pécsi, Ferencz megválasztott győri, János veszprémi, Lukács csanádi, Báthori Miklós váci, Antal nyitrai püspök, a szerémi püspöki szék betöltetlen levén; Gábor boszniai, Briccio megválasztott és megerősített turini, Kristóf modrusi, Mihály választott zenggi püspökök, kik az Isten egyházait szerencsésen kormányozzák.

6. §. Továbbá tekintetes és nagyságos Zápolyai István a Szepesföld örökös ispánja és mondott Magyarországunk nádora, Wyngarthi Geréb Péter ispán, országbiránk, Bélthöki Drágffy Bertalan erdélyi vajdánk és a székelyek ispánja, Korvin János oppavai és lipthói herczeg és dalmát-, horvát- s szlavonországaink bánja; Machkási Péter és Gerlisch Jakab szörényi bánok; Egervári László királyi főtárnok, Lindvai Bánfi Miklós főajtónálló, Kanizsai György és Pelsőczy Bebek János főpohárnok, Perényi Imre főasztalnok, Csáktornyai Ernust János főlovász és Raskai Balázs főkamarás mestereink; Somi Józsa temesi ispán és országunk alsó részeinek főkapitánya és mások igen sokan, kik országunk ispánságait és tisztségeit viselik.

ULADISLAI II.

TERTIUM DECRETUM.⁽¹⁾

Uladislaus, Dei gratia, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiae, Ramae, Serviae, Galliciae, Lodomeriæ, Comaniæ, Bulgariæque rex, nec non Silesiæ, et Lucemburgensis dux, ac Moraviæ, et Lusatiae marchio: omnibus Christianis fidelibus, presentibus pariter, et futuris, presentium notitiam habituris, salutem in eo, qui est omnium vera salus.

§. 1. Gloriosissimus Deus, cujus nutu cuncta a se condita, tam in ipsa superna Jerusalem, quam etiam in istis amplissimis terrarum climatibus reguntur, propter hoc nos (licet immeritos) ad hujus regiae dignitatis culmen, sive fastigium sublimavit; ut quemadmodum sua donaria nobis largissime contulit, sic nos quoque memores beneficiorum ejus, quieti subditorum nostrorum, quibus nos præesse voluit, salubriter provideremus: ita, ut cum quibus una est nobis nascendi, moriendique conditio, illis prodesse potius, quam inutiliter dominari deberemus.

§. 2. Deditque nobis Deus ipse duo instrumenta, quibus populum nobis subjectum regeremus: arma scilicet, et jura. Jura quidem; ut eos in tribus naturæ præceptis, scilicet; honeste vivere: alterum non lædere; et unicuique, quod suum est, reddi, instrueremus.

§. 3. Arma vero; quos⁽²⁾ timor pænæ legalis, a malis eorum actibus non refrænaret, hos saltem vindicis gladii severitas compesceret a peccatis; et sic hominum coereretur audacia, et inter improbos innocentia tuta redderetur: et, ut boni, quiete viverent inter malos:

§. 4. Proinde ad universorum, tam presentium, quam futurorum notitiam, harum serie volumus pervenire: quod cum nos post felicem coronationem nostram, pro commodo, et utilitate hujus inclyti regni nostri Hungariæ, binis jam post sese vicibus, diversas constitutiones (prout temporis necessitas, et rerum conditio exposcebat) ad humillimam supplicationem, et intercessionem fidelium nostrorum prælatorum, et baronum, regni que nostri nobilium, edidissemus: tandem iidem barones, regni que nostri nobiles universi, de singulis comitatibus ejusdem regni nostri, in præsentis congregatione generali, quam eisdem ad festum beati Georgii martyris novissime præteritum, urgentibus arduis necessitatibus ipsius regni nostri, indixeramus, constituti, nostrum adeuntes in conspectum, non sine amaritudine cordis eorum, nobis detegere curaverunt in hunc modum:

§. 5. Quod quamvis nos tempore ipsius felicitis coronationis nostræ, unicuique regnicolarum nostrorum, tam magnatum, et potiorum scilicet, quam inferiorum libertates eorum, ipsis a serenissimo principe condam domino Andrea rege, prædecessore nostro felicitis memoriæ concessas, per serenis-

⁽¹⁾ E decretum eredetiye meg van a volt kolozsmonostori Convent (most országos levéltár) és Szepesmegye levéltárában. (L. Kováchich J. M. id. m. 21. lap.)

⁽²⁾ Az eredetiben «quos» helyett «ut quos» áll. (K. és Ó.)

II. ULÁSZLÓ

HARMADIK DECRETUMA.⁽¹⁾

Ulászló, Isten kegyelméből Magyarország, Csehország, Dalmácia, Horvátország, Ráma, Szerbia, Galliczia, Lodomeria, Kunország és Bolgárország királya, ugy szintén Szilézia és Luxemburg hercege, valamint Morvaország és Lausitz őrgrófja, minden ugy mostan élő mint jövőendőbeli keresztény hívőnek, a kiknek jelen levelünk tudomására fog jutni, üdvet abban, a ki mindeneknek igazi üdve.

1. §. A felséges Isten, a kinek akarata kormányoz mindent, a mit alkotott, ugy a menyei birodalomban, mint széles e világon, azért emelt minket (noha érdemetlenül) e királyi méltóság magaslatára vagy legfőbb polczára, hogy valamint ő minket a legbőségesebben halmozott el adományaival, ugy mi is, megemlékezvén az ő jótéteményeiről, üdvösen gondoskodjunk alattvalóink nyugalmáról, a kiknek élére minket kirendelt; ugy hogy azoknak, a kikkel születés és elhalálozás tekintetében egy a helyzetünk, inkább hasznukra kell lennünk semmint fölöttük haszontalanul uralkodnunk.

2. §. És a hatalmunk alá vetett nép kormányzására maga az Isten két eszközt adott nekünk: tudniillik a fegyvert és a jogot. A jogot azért, hogy azt a természet három parancsára oktassuk, tudniillik: tisztességesen élni, mást meg nem sérteni, és mindenkinek, a mi az övé, megadni.⁽²⁾

3. §. A fegyvert pedig azért, hogy azokat, a kiket törvényes büntetés féltelme a gonosztektől el nem riasztana, legalább a boszuló fegyver szigorúsága tartsa vissza a vétkektől, és ekképen az emberek vakmerősége megfékeztessék és az ártatlanság a gonoszok közt biztos legyen, és hogy a jók a gonoszok között nyugodtan éljenek.⁽³⁾

4. §. Ennélfogva jelen levelünk rendén mindeneknek, ugy a mostan élőknek, mint a jövőendőbelieknek értésére akarjuk adni, hogy miután mi szerencsés megkoronáztatásunk után hű főpapjainknak és báróinknak és országunk nemesinek legalázatosabb kérésére és közbenjárására e nemes Magyarországunk javára és hasznára, már egymás után két izben (a mint az idő szükségé és a dolgok állapota kívánta) különböző törvényeket adtunk ki: később ugyanazok a bárók és országunk összes nemesei a jelen közönséges gyűlésen, melyet nekik országunk fontos és sürgős szükségei miatt szent György vértanúnak legközelebb mult napján hirdettünk, ugyanazon országunk egyes vármegyéiből megjelenvén és színünk elébe járulván, szivük keserüségével panaszkodtak nekünk ekképen:

5. §. Hogy ámbár mi szerencsés megkoronáztatásunk alkalmával összes országlakosainknak, tudniillik ugy a mánásoknak és előkelőbbeknek, mint az alsóbb rendűeknek megígértük, hogy szabadságaikat, a melyeket a felséges fejedelemtől, a néhai András király urtól, a mi boldog emlékezetű elődünk-

(1) Ezt az 1498-ból való decretumot *minus-nak* (kisebblnek) is nevezik. ellentétben a decretum majusnak nevezett 1492. évi decretummal (481. l.). M.

(2) V. ö. A jog fogalmáról v. ö. Hk. Előb. 2. cz. és II. R. 68. cz. valamint *Kittovich* c. I. qu. 9.

(3) V. ö. Hk. Előb. 6. cz. 9. §. (0.)

simosque principes. condam dominos Ludovicum. et Mathiam reges. prædecessores nostros felicium recordationum confirmatas. et jam a multis retroactis annis. in compluribus suis articulis diminutas. ad utilitatem eorum reformare. et renovare. confirmareque. et confirmatas observare. et observari facere promiserimus: forent tamen plerique. hujusmodi salubri nostro proposito. et desiderio eorum. se opposcentes. et privatum potius. quam commune bonum sectantes. per quorum impedimenta. nunquam hactenus votum eorum consequi potuissent.

§. 6. Potissimum vero. cum nos novissime ad ipsorum humillimam intercessionem. ad perficiendum ea omnia. quæ a nobis maximo cum suspiramine expectabant. congregationem generalem. pro die festo beati Martini. in anno proxime transacto. indixissemus.⁽¹⁾ et Deo opitulante. in civitate nostra Pestiensis celebrassemus: iidem pacis turbatores. inter delecta grana frumenti. zizaniam imponentes. omnia subvertissent: et sic ipsi barones. et regnicolæ nostri. nihil boni una nobiscum concludentes. cum jactura rerum suarum satis grandi. ad propria remeare coacti fuissent.

§. 7. Quibus expositis. iidem barones. et cæteri nobiles. tam potiores. quam minores. quosdam articulos super libertatibus eorum. ipsis tam a præfato condam domino Andrea rege. quam etiam aliis divis regibus Hungariæ concessis exaratos. majestati nostræ exhibuerunt. et produxerunt. tenoris infrascripti:

§. 8. Supplicantes nostræ majestati præfati barones. cæterique regnicolæ. humili precum cum instantia: ut consideratis eorum oppressionibus. tranquillitati istius regni nostri. quod ab infidelibus turcis. crucis Christi persecutoribus. et cæteris ejusdem regni nostri æmulis undique premeretur. consulere. libertatesque ipsorum in eisdem articulis conscriptas. renovare. et confirmare. renovatasque. et confirmatas observare. et per alios observari facere dignemur. Quorum quidem articulorum tenor talis est:

ARTICULUS 1.⁽²⁾

Diaeta. seu conventus generalis. in campo Rákos. tertio quoquo anno celebretur: et de poena ad conventum non venientium.⁽³⁾

Quod⁽⁴⁾ amodo. infra quatuor annorum spatia. post sese immediate. consequenter affutura. singulis annis ad festum sancti Georgii Martyris. universis regnicolis. tam scilicet prælatis. quam baronibus. cæterisque nobilibus. et possessionatis hominibus. per regiam majestatem in campo Rákos. una congregatio generalis indicatur. et celebretur.

§. 1. Celebratio autem hujusmodi congregationis. in quindecim diebus expleatur.

§. 2. Elapsis autem ipsis quatuor annis. deinceps futuris semper successivis temporibus. singulo tertio anno. ipsa congregatio generalis. modo præmisso. celebretur.

§. 3. Si qui autem dominorum prælato-

rum. et baronum. vel aliorum regnicolarum. ad primum diem ipsius congregationis venire. et illie infra ipsos quindecim dies perseverare nollet: talis. si fuerit prælatus. vel baro. in ducentis marcis gravis ponderis. octingentos florenos auri facientibus: si autem potiores nobiles. vel mediocres. seu inferiores fuerint: in centum marcis. quadringentos florenos auri facientibus. per regiam majestatem irremissibiliter exigendis. condemnentur.

§. 4. Exceptis officialibus regie majestatis. ac dominorum prælatorum. et baronum. cæterorumque regnicolarum: ac aliis castra finitima tenentibus: vel extra regnum in

(1) Az eredetiben «indixissemus» előtt «preteritum» szó áll. (K. és Ó.)

(2) A régibb kiadásokban «Articulus 1.» a czímirat alatt áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben e czikkely czímirása így hangzik: «De congregatione generali deinceps celebranda». (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «Item quod» áll. (K. és Ó.)

től kaptak, s a fenséges fejedelmek, a néhai Lajos és Mátyás király urak, a mi boldog emlékü elődeink megerősítettek, és a melyek ezelőtt már sok évtől fogva számos czikkelyükben megcsorbultak, az ő hasznukra helyreállítjuk, megújítjuk, és megerősítjük, s megerősítvén megtartjuk és megtartatjuk: mindamellett vannak többen, a kik ezzel az üdvös szándékunkkal és az ő óhajításukkal ellenkezővén, inkább magánhasznukra semmint a közjóra törekedtek, a kiknek gánocszkodása miatt az ő kívánságukat eddig soha sem érhették el.

6. §. Különösen pedig, midőn mi az ő legalázatosabb közbenjárásukra, mindannak megvalósítása végett, a mit a legnagyobb sóvárgással vártak tőlünk, nem régiben, a legközelebb elmúlt év szent Márton napjára közönséges gyűlést hirdettünk és azt Isten segítségével Pest városunkban megtartottuk: azok a békebontók, a megválogatott buzamagvak közé burjánt szórván, mindent felforgattak, a minek következtében báróink és országlakosaink, a nélkül, hogy velünk együtt valami jót határoztak volna, kénytelenek voltak elég nagy vagyonvesztéssel hazatérni.

7. §. Ezeknek előadása után ugyanazok a bárók és a többi, ugy előkelő, mint alábbvaló nemesek felségünknek az említett néhai András király urtól, valamint Magyarország más dicsőült királyaitól is kapott szabadságaik tárgyában írásba foglalt némely czikkelyeket mutattak föl és adtak át, az alább irt tartalommal.

8. §. És alázatos kéréssel esedeztek felségünknek a nevezett bárók s a többi országlakosok: hogy figyelembe véve az ő elnyomatásukat, méltóztatnánk ez országnak nyugalmáról, a melyet Krisztus keresztjének üldözői a hitetlen törökök és ez országunk egyéb ellenségei mindenfelől szorongatnak, gondoskodni és e czikkelyekbe foglalt szabadságaikat megújítani és megerősíteni és megújítván s megerősítvén megtartani és mások által megtartatni. A mely czikkelyeknek tartalma im ez:

1. CZIKKELY.

A közönséges vagy országos gyűlést Rákos mezején minden harmadik évben meg kell tartani; és azok büntetése, kik az országgyűlésre el nem jönnek.⁽¹⁾

Hogy a királyi felség a most közvetlenül egymásután következő jövő négy év tartama alatt az összes országlakosok, tudniillik úgy a főpapok, mint a bárók és a többi nemesek és birtokos emberek részére évenként hirdessen és tartson szent György vértanu napján a Rákos-mezején közönséges gyűlést.

1. §. Az ilyen módon tartandó gyűlést pedig tizenöt nap alatt be kell fejezni.

2. §. Ennek a négy évnél elteltével pedig, az ezután mindenkor következő jövő időkben azt a közönséges gyűlést minden harmadik évben kell az említett módon megtartani.

3. §. A mely főpap és báró úr vagy más országlakos pedig a gyűlés első napjára eljönni és tizenöt napon át ott maradni nem akarna, az olyan, ha főpap vagy báró, nyolcezzáz aranyforintot tevő kétszáz nehéz girán, ha pedig előkelő, közép rendű vagy alább való nemes, akkor négyszáz aranyforintot tevő száz girán maradjon, melyeket a királyi felség elengedhetetlenül hajtson be.

4. §. Kivéve a királyi felség, valamint a főpap és a báró urak, meg a többi országlakosok tiszteit, nemkülönben azokat, a kik végvidéki várakat őriznek, vagy az országon

(1) V. ö. az 1438: XIII. t. cz., az 1471: I. t. cz., az 1498: XXV. és XXVI. t. cz., az 1500: I. t. cz., az 1535: LXXIX. t. cz., az 1530: LXXIV. t. cz., az 1635: XCIV. t. cz., az 1647: CLIV. t. cz., az 1649: III. t. cz., az 1662: LIII. t. cz., az 1715: XIV. t. cz., az 1715: XIV. t. cz. és az 1723: VII. t. cz., az 1791: XIII. t. cz. és az 1825: V. t. czikket. Jelenlegi jogunkról v. ö. 1848: IV. t. cz., az országgyűlés évenkénti üléseiről. M.

legationibus regiis, et regni, aut dominorum suorum, necessario occupatis.

§. 5. Nec non infirmis, cecis, claudis, et nimium pauperibus, qui nequaquam venire possent.

§. 6. Illis etiam: qui extra regnum hoc in peregrinationibus necessario occupabuntur.

§. 7. Ita tamen, quod si duo, vel plures fratres indivisi fuerint, vel pater filium unum, vel plures habuerit indivisos; tunc sufficiat unum illorum mittere ex se ipsis, ad diē-tam.

§. 8. Si autem divisi fuerint ab invicem, per singula capita venire teneantur.

§. 9. Nobiles autem unius sessionis, ex decem, unum mittere debebunt.

§. 10. Si autem comites parochiales, vel eorum vices-gerentes, sub aliqua pactione, pecuniis scilicet, aut muneribus allecti, facultatem darent cuipiam domi remanendi: tales modo simili, in centum marcis condemnentur.

ARTICULUS 2.

De celebrationibus octavarum, et brevium judiciorum, nec non assessoribus eligendis, et eorum salariis.

Quod⁽¹⁾ singulis annis duæ octavæ magnæ, et integræ, videlicet sanctorum Georgii martyris, et Michaelis archangeli: et similiter duæ breves (quæ judicia brevia appellantur) videlicet epiphaniarum domini, et festi beati Jacobi apostoli, in hoc regno celebrentur.

§. 1. Octavarum autem celebratio, sive prima⁽²⁾ dies, incipiatur statim vigesimo die post festa prædicta, et duret per quadraginta dies.

§. 2. Si vero post quadraginta dies aliqua judicia fierent: nullius sint vigoris, et momenti, sive in causis levatis, sive non levatis.

§. 3. Celebrationis vero judiciorum brevium prima dies inchoetur⁽³⁾ vigesimo die post prædicta festa, et hujusmodi brevia judicia finiantur, ac durent per viginti tantummodo dies feriatis, in quibus judicia fieri possunt:

ita, quod dies festi inter hos viginti dies, pro judiciis dirimendis non computentur.

§. 4. Fiant autem evocationes ad ipsa brevia judicia; sicut ad octavas majores, ante octo dies, vel ipso octavo die, diei festivitatum prædictarum.

§. 5. In his autem judiciis omnibus, tam majoribus, quam brevibus, ultra judices ordinarios, etiam ex dominis prælatis duo, et ex dominis baronibus similiter totidem, et ex regnicolis sedecim nobiles, potiores, et præstantiores hujus regni, jurisperiti, illi videlicet: qui sapientia præsent, ex omnibus quatuor partibus regni, per regiam majestatem, et regnum eligantur, qui semper in judiciis decernendis interesse debeant.

§. 6. Ita, quod in octavis integris, omnes illi sedecim nobiles: in brevibus autem judiciis solummodo octo ex ipsis (mutuatis, et alternatis scilicet inter sese vicibus) assiderent⁽⁴⁾ teneantur.

§. 7. Illis autem electis sedecim nobilibus, qui, ut præmissum est, pro causis discutendis eligentur, domini regnicolæ de salariis competentibus providebunt: dominis autem prælatis, et baronibus sic electis, cæteri domini prælati, et barones, de ipsorum salariis providere teneantur.

§. 8. In Transylvania autem, et Slavonia, consimiliter duæ octavæ majores, videlicet festorum epiphaniarum domini, et beati Jacobi apostoli: nec non duo judicia brevia, festivitatum beatorum Georgii martyris, et Michaelis archangeli celebrentur.

§. 9. Celebratio autem ipsarum octavarum, et brevium judiciorum, incipiatur quinto-decim die, ante prædicta festa, et duret quindecim diebus post initium celebrationis earundem octavarum, et brevium judiciorum.

ARTICULUS 3.

De octavis sancti Michaelis, proxime celebrandis.

Quod⁽⁵⁾ ad festum beati Michaelis archangeli proxime venturum: in omnem eventum octavæ celebrentur.

(1) Az eredetiben «Item quod» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «prima» helyett «primus» áll. (K. és Ó.)

(3) A kolozsmonostori eredetiben «inchoetur» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «assidere» helyett «assedere» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «Item quod» áll. (K. és Ó.)

kívül a király és ország vagy uraik követsegeiben vannak szükségképen elfoglalva.

5. §. Továbbá a betegeket, vakokat, sántákat és nagyon szegényeket, a kik semmiképen sem jöhetnek.

6. §. S azokat is, kik ez országon kívül utazásokkal lesznek szükségképen elfoglalva.

7. §. Ugy mindazonáltal, hogy ha két vagy több fivér osztatlan állapotban volna, avagy az apának egy vagy több fia volna, a kikkel meg nem osztozott; akkor elég, ha maguk közül egyet küldenek az országgyűlésre.

8. §. De ha egymásközt kölcsönösen megosztottak, fejenként legyenek kötelesek oda menni.

9. §. Az egy telkes nemeseknek pedig tíz közül egyet kell küldeniök.

10. §. Ha pedig a vármegyei ispánok vagy ezek helyettesei valamely útkos egyezkedésnél fogva, tudniillik pénzzel vagy ajándékkal kecsegtetve valakinek megengednék, hogy otthon maradjon: őket is ugyancsak száz girában kell elmarasztalni.

2. CZIKKELY.

A nyolczados és a rövid törvényszékek tartásáról, valamint az ülnökök megválasztásáról és ezek fizetéséről.⁽¹⁾

Hogy ebben az országban évenként két nagy és teljes nyolczados törvényszéket tartsanak, tudniillik a szent György vértanu és a Mihály arkangyal napit: és hasonlóképen két rövidet (a melyeket rövid törvényszékeknek hívnak), ugymint a Vizkereszt és a szent Jakab apostol napit.

1. §. A nyolczados törvényszékek tartása vagy azok első napja azonnal az említett ünnepek után való huszadik napon kezdődjék és negyven napon keresztül folyjon.

2. §. Ha pedig e negyven nap után kelnek valamely ítéletek, akár perfelvétel mellett, akár perfelvétel nélkül, azoknak semmi erejük és hatályok ne legyen.

3. §. A rövid törvényszékek tartásának első napja pedig az említett ünnepeket követő huszadik napon kezdődjék, és e rövid törvényszékek csak husz köznapon át tartsanak, a melyeken a törvénykezés lehetséges, és ennyi nap alatt végződjenek, úgy, hogy e husz nap

az ünnepnapokat a biráskodás czéljából nem kell beszámítani.⁽²⁾

4. §. Ezekre a rövid törvényszékekre pedig a perbehívások épen úgy, mint a nagyobb nyolczados törvényszékekre az említett ünnepek napjánál nyolcz nappal előbb vagy az ezt megelőző nyolczad napon történjenek.

5. §. Mindezekhez a törvényszékekhez pedig, úgy a nagyobbakhoz mint a rövidkekhez válasszon a királyi felség és az ország a rendes bírákon kívül a főpapurak közül is kettőt, és a báró urak közül szintén ugyanennyit, és az országlakosok közül az országnak mind a négy részéből az ország tehetősebb és jelesebb nemesei sorából tizenhat jogtudóst, olyanokat tudniillik, a kik tudományuk által kiűnnek, és ezeknek az ítélethozásnál mindenkor jelen kell lenniök.

6. §. Úgy, hogy a nagyobb nyolczados törvényszékeken mind a tizenhat nemes, a rövid törvényszékeken pedig csak nyolcz közülök (egymást tudniillik kölcsönösen és viszonyosan fölváltva) tartozzék bent ülni.

7. §. Ama kiválasztott tizenhat nemes részére pedig, a kiket, mint előrehcsátottunk, az ügyek megvitatása végett fognak megválasztani, az országlakos urak fognak megfelelő fizetésről gondoskodni: az ekképen megválasztott főpap és báró urakat azonban a többi főpap és báró urak kötelesek fizetéssel ellátni.⁽³⁾

8. §. Erdélyben és Szlavóniában meg hasonlóképen két nagyobb nyolczados törvényszéket kell tartani, tudniillik a Vizkereszt és szent Jakab apostol napit, ugyszintén két rövid törvényszéket: a szent György vértanu és a Mihály arkangyal naplakat.⁽⁴⁾

9. §. Ezek a nyolczados és rövid törvényszékek pedig az említett napokat megelőző tizenötöd napon vegyék kezdetüket és tartanak a nyolczados és rövid törvényszékek megkezdése után tizenöt napig.

3. CZIKKELY

A legközelebb megtartandó szent Mihály napi nyolczados törvényszékről.

Hogy a legközelebb következő szent Mihály arkangyal napján a nyolczados törvényszéket minden esetben meg kell tartani.

(1) A nyolczados törvényszékek megtartására vonatkozó törvényeket l. az 1486. III. t. cz. 4. §-hoz írt jegyzetben. (Ö.)

(2) V. ö. az 1600. LXX. t. cz. és az 1635. XIV. t. cz. rendelkezéseit. (Ö.)

(3) V. ö. az 1500. II. és X. t. cz., továbbá az 1715. XXIV. t. cz. rendelkezéseit.

(4) V. ö. 1486. III. t. cz. 5. §. és az ennek kapcsán idézett törvényeket, s azokon kívül az 1723. XXVII. t. cz. rendelkezéseit. (Ö.)

ARTICULUS 4.

De magistris proto-notariis, nec non assessoribus, et eorum iuramentis.

Ne autem magistri proto-notarii muneribus corrumpantur: jurent, et promittant sub illo stricto iuramento de Rákos, unicuique justum, rectum, et divinum facere iudicium: et idcirco stabit in beneplacito cuiuslibet causantis, si illis munera dare velit, nec ne.

§. 1. Verumtamen, si aliquis causantium poterit hoc legitime probare, quod aliquis ex ipsis magistris, cuipiam propter ejusemodi munera, falsum, et injustum fecisset iudicium: extunc talis magister, capite plectatur, et in amissione bonorum suorum condemnatur.

§. 2. Et quod domini quoque prelati, et barones iudicio interesse debentes, pariter cum assessoribus, debeant similiter præstare iuramentum, in forma sacramenti de Rákos, ad faciendum omnibus sine favore, vel odio iudicium justum.

§. 3. Et quod de rustica stirpe progenitus, officium magistri tenere non debeat: nec unquam ex ignobili stirpe proto-notarius eligatur.

ARTICULUS 5.

De distributionibus literarum judicialium: (1) et de serie, in iudiciis servanda.

Quod (2) tempore distributionis judicialium, sive birsagiorum, magistri proto-notarii per se, vel per scribas substitutos, data literarum evocatoriarum, in registro conscribere debeant.

§. 1. Et priores evocationes, posterioribus semper prius levantur. (3)

§. 2. Et quod una signatura, vel judicialium distributio, usque ad exitum litis durare debeat.

ARTICULUS 6.

Consuetudines antiquae, per proto-notarios in iudiciis allegari solitae; conscribantur. (4)

Quoniam autem magistri proto-notarii, in iudiciis discernendis semper consuetudines regni allegare consueverunt.

§. 1. Ob hoc, huiusmodi consuetudines, antiquae conscribantur, et si quae videbuntur

regiae majestati, ac dominis iudicibus, rationabiles, et legitimae, non abusive, nec irrationabiles; secundum easdem (5) iudicetur.

§. 2. Eligatur autem magister Adám per regiam majestatem, qui easdem consuetudines conscribat, domini (6) regnicolae illi provisionem facient, et cum eo superinde concordabunt.

§. 3. Supplicant etiam regiae majestati, ut et ipsa committat alicui (7) ad conscribendum, et similiter illi provisionem faciat.

ARTICULUS 7.

Assessores octo, in consilium admittantur, dum negotia universum regnum concernentia in consilio tractantur, et jurent. (8)

Quod ex praedictis sedecim nobilibus, regia majestas, in negotiis illis, quae generaliter universum regnum tangere, et concernere videbuntur: semper octo in consilium suum admittat.

§. 1. Qui quidem nobiles, stricta fide semper jurare debebunt: ut omnia in eo ipso consilio, fideliter, et secrete, ac pro communi bono, et utilitate hujus regni, agent, et tractabunt.

ARTICULUS 8.

Quinque casus, extra terminos octavarum, et brevium iudiciorum, per regem examinentur, sive discutiantur. (9)

Quamvis autem universae causae, ratione actuum potentiariarum, tam scilicet majorum majorum, quam minorum, in terminis celebrationis octavarum, vel brevium iudiciorum, hactenus consueverint terminari.

§. 1. Quia tamen nobiles hujus regni, per magnates, et potentes, ac etiam inferioris conditionis homines, tam domi, quam in eorum itineribus, ac aliis occupationibus crebro molestantur, et exinde saepe saepius diversae querimoniae ad aures regiae majestatis porriguntur.

§. 2. Majestas autem sua, limites statutorum suorum, tamquam pius princeps, transgrediendi (10) nolens, huiusmodi querimoniae, hactenus vel ad ipsas octavas vel autem brevia iudicia consuevit prorogare.

§. 3. Quare statutum est: quod amodo

(1) Az eredetiben a czimiratból e szavak «et de serie, in iudiciis servanda» hiányzanak. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «Item quod» állanak. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «levantur» helyett líbásan «eleventur» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben a czimirat így szól: «De consuetudinibus conscribendis». (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «easdem» helyett «eas» áll. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «domini» helyett «et domini» áll. (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben «alicui» hiányzik. (K. és Ó.)

(8) Az eredetiben a czimirat így szól: «De octo assessoribus in consilium admittendis». (K. és Ó.)

(9) Az eredeti czimirata ez: «De quibusdam causis extra terminos octavarum et brevium iudiciorum per majestatem regiam discutiendis». (K. és Ó.)

(10) Az eredetiben «transgrediendi» helyett «transgredi» áll. (K. és Ó.)

4. CZIKKELY.

Az ítélőmesterekről és a táblabírákról, meg az azok esküjéről.⁽¹⁾

Nehogy pedig az ítélőmestereket ajándékokkal megvesztegessék, a rákosi szigorú eskü alatt meg kell fogadniok és ígérniök, hogy mindenki részére igazságos, törvényes és istenes ítéletet fognak mondani, és annak okáért minden perlekedőnek tetszésétől fog függni, ha vajjon akar-e nekik ajándékot adni vagy nem?

1. §. Mindazonáltal, ha valamely peres fél törvényesen behivonyíthatja azt, hogy valamelyik ítélőmester az ilyen ajándékok miatt valaki részére hamis és igaztalan ítéletet mondott, akkor az olyan ítélőmester fejével és javainak elvesztésével bünhődjék.

2. §. És hogy az ülnökökkel együtt a főpap- és báró urak is, kiknek a bíraskodásnál jelen kell lenniök, szintén tartozzanak a rákosi eskümintá szerint hitet tenni arra, hogy mindenki részére, kedvezés és gyűlölség nélkül igazságos ítéletet fognak mondani.

3. §. És hogy az olyannak, a ki paraszt törzsből származott, nem kell ítélőmesteri tisztet viselnie; és nem nemes törzsből ítélőmestert soha sem szabad választani.

5. CZIKKELY.

A bírságlevelek kiadásáról, és a törvényszékeken megtartandó sorrendről.

Hogy az ítélőmestereknek a bírói vagy ítélőlevelek kiadása alkalmával a perbehívólevelek keltét vagy maguknak vagy a beállított íródiákok útján be kell jegyezniök a lajstromba.

1. §. És a korábbi perbehívások felvétele mindenkor előbb történnék, mint a későbbieké.

2. §. És hogy az egyszer megtörtént bejegyzésnek vagy bírságlevélkiadásnak a perkimenetelig meg kell maradnia.⁽²⁾

6. CZIKKELY.

A régi szokásokat, a melyekre az ítélőmesterek bíraskodásuk alkalmával hivatkozni szoktak, össze kell írni.

Mint hogy pedig az ítélőmesterek az ítéletek meghozása alkalmával mindenkor az ország szokásaira szoktak hivatkozni:

(1) V. ö. az 1435 (II.) I. t. cz., az 1486: LXXIII. t. cz., az 1507: III. t. cz., valamint az 1715: XXIV. t. cz. végső §-ának szabályait. A fenti t. czikk 3. §-ában foglalt megszorítást megszüntette a nem-nemeseknek is minden közhivatalokra lehető alkalmazásáról szóló 1844: V. t. cz. J.

(2) V. ö. az 1500: II., III., IV. és V. t. cz.

(3) V. ö. az 1500: X. t. cz. azonos rendelkezéseit. L. még *Kittovich* előb.

(4) V. ö. az 1500: X. t. cz., továbbá az 1808 (k. e.): X. t. cz. rendelkezéseit, ugyancsint az előző 1. jegyzetben idézett törvényeket.

(5) A hatalmaskodásokról v. ö. Hk. II. R. 42., 55., 67. cz., továbbá 1486: LV. és 1492: LV., LVII., LXX., LXXIV. t. cz. J.

1. §. Ezért ezeket a régi szokásokat írásba kell foglalni, és a melyeket a királyi felség és bíró urak, helyeseknek és törvényeseknek s nem rosznaknak és helyteleneknek fognak találni, azok szerint kell ítélni.

2. §. Ezeknek a szokásoknak az összeírásával pedig a királyi felség Ádám mestert bízta meg; az országlakócsok fognak róla gondoskodni s e részben vele egyezkedni.⁽³⁾

7. CZIKKELY.

Midőn az egész országot érdeklő ügyek vannak a tanácsban tárgyalás alatt, a tanácskozáshoz nyolcz ülnököt kell odabocsátani, s ezek esküdjének meg.

Hogy a királyi felség olyan ügyek alkalmából, melyek az egész országot közösen látszanak érdekelni és illetni, a fentebb említett tizenhat nemes közül mindenkor nyolczat bocsásson be a tanácsba.

1. §. A mely nemesek szigorú hit alatt tartozzanak megesküdni, hogy a tanácsban hűségesen és titoktartás mellett, valamint ez ország közjávára és hasznára fognak mindent megheszeálni és tárgyalni.⁽⁴⁾

8. CZIKKELY.

A hatalmaskodás esetét a király a nyolczados és rövid törvényszékek határidején kívül vizsgálja meg vagy vitassza meg.⁽⁵⁾

Ámbár pedig hatalmaskodások, tudniillik úgy a nagyobbak, mint a kisebbek tárgyában indított összes peres ügyeket eddigelő a nyolczados vagy rövid törvényszékek tartásának határidejében szokták elintézni:

1. §. Mindazonáltal, mivel a mágasok és hatalmasok, nemkülönbben az alsóbb rendű emberek is ez ország nemeseit úgy otthon, mint utazásuk és más foglalkozásaik közben gyakran zaklatják és e miatt mind gyakrabban különböző panaszok jutnak a királyi felség füléhez:

2. §. Ő felsége pedig, mint kegyes fejedelem, nem akarván törvényeinek határait túllépni, ezeket a panaszokat eddigelő vagy a nyolczados vagy rövid törvényszékre szokta halasztani:

3. §. Ezért határoztuk, hogy ezentúl jövőre

de cætero, universæ, et singulæ causæ, ratione, et prætextu invasionis domorum nobilium, nec non detentionis, verberationis, et vulnerationis, ac interemptionis nobilium sine justa causa, deinceps movendæ: semper extra terminos octavales, et brevium iudiciorum, per regiam majestatem, ubicunque suam ajestas constituta fuerit, decidi, et terminari possint.

§. 4. Ita videlicet, quod tales, contra quos ratione præmissorum actuum potentiariarum querelæ deponuntur, perlitteras præceptorias⁽¹⁾ regie majestatis, mediantibus literis exhibitio-riis ad capitulum, vel conventum sonantibus, ad certum terminum per majestatem regiam, in eisdem literis suis præceptoris, juxta locorum distantiam prælegendum, personaliter, ubicunque reperiri poterunt, aut de domibus habitationum suarum, ad comparandum eor-ram sua majestate, sine ulteriori procrastina-tione, per testimonium ipsius capituli, vel conventus admonetur, rationem reddituri.

§. 5. Qui si personaliter venerint, et se expurgare poterint, bene quidem: alioquin, si non venerint, vel si venerint, et se expurgare non poterint; observato semper juris ordine, in sententia capitali, ac amissione cunctorum jurium suorum possessionariorum, rerumque, et honorum quorumlibet, condemnentur.

ARTICULUS 9.

De causis ratione damnorum, et injuriarum, post obitum⁽²⁾ condan domini Mathiæ regis illatorum, ut in brevibus judicentur.

EX⁽³⁾ quo in decreto majori, articulo sede-cimo id statutum esse dignoscitur; qualiter, et per quem modum, damna, et injuriæ tem-poribus disturbiorum, novissime post obitum condan domini Mathiæ regis, regnicolis illatæ, in octavis reacquiri possint.

§. 1. Sed quia octavarum celebratio sæpius protelatur, id circo statutum est: quod hujus-modi injuriæ, et damna, tempore celebrationis brevium iudiciorum, modo, in eodem decreto expressato, ordine juris reacquiri possint, in omnibus causis jam propterea motis, vel mo-vendis.

§. 2. Ita, quodsi jam de facto aliquæ exinde evocationes, contra quempiam factæ

fuisse, non obstante tali evocatione, ipsi actores partem adversam teneantur ad com-parendum in ipsis brevibus iudiciis, legitime admonere.

§. 3. Si autem ipse actor, talibus evocationi-bus, in ipsis octavis uti vellet: habeat nihilomi-nus facultatem, eusam suam in eisdem prose-quendi.

ARTICULUS 10.

Castra, et alia jura possessionaria oc-cupata, usque festum beati Michaelis archangeli remittantur: et evocationes super occupationibus factæ, in brevibus judicentur.⁽⁴⁾

Quod⁽⁵⁾ occupationes castrorum, castellorum, possessionum, et jurium possessionariorum, quæ sub nomine majestatis suæ, aut Mathiæ regis, aut post mortem ejusdem per nonnul-los factæ sunt; usque ad festum beati Micha-elis proxime affuturum, omnino remittantur: sub nota perpetuæ infidelitatis.

§. 1. Si vero ratione talis occupationis jam aliquæ evocationes factæ fuissent, quod illæ ev-ocationes in brevibus iudiciis terminentur.

§. 2. Ita tamen: quod non obstante priori evocatione, nihilominus tales occupatores ratione talium occupationum, ad comparandum in ipsis brevibus iudiciis, legitime admonentur: et hoc: si octavæ magnæ non celebrarentur.

ARTICULUS 11.

Conventui Szent Job, ademptum sigil-lum restituatur.⁽⁶⁾

De conventu Szent Jób;⁽⁷⁾ ut omnino si-gillum ejusdem conventus restituatur.

§. 1. Ex quo, non pro aliqua culpa, sed juxta contenta generalis decreti, inter minores con-ventus, sigillum ab eodem conventu fuit ablatum.

§. 2. Supplicat igitur domini regnicolæ majestati regie, ex quo etiam majestas sua in registro suo ad omnes comitatus pridem misso, hunc articulum promisit observare: ut dignetur ex illo conventu, heremitas, quos illuc⁽⁸⁾ imposuit, removere, et abbatem regu-larem illius ordinis idoneum, in illum con-ventum instituere: quia domini regnicolæ, sigillo illius conventus carere non possunt,

(1) A kolozsmonostori eredetiben «præceptorias» helyett «præceptoriales» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben a czimirtól e szavak «et injuriarum post obitum» hiányzanak. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «Item ex» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben e czimirt így hangzik: «De occupationibus castrorum et aliorum possessionario-rum, ut usque festum beati Michaelis archangeli remittantur, et evocationes desuper factæ in brevi-bus terminentur». (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «Item quod» áll. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben a czimirt így hangzik: «De conventu Zenth Jogh. a kolozsmonostoriban pedig Yog. sigillum». (K. és Ó.)

(7) A kolozsmonostori eredetiben «De conventu Szent-Jób» helyett «Item de conventu Zent-Jóg sigillum» áll. (K. és Ó.)

(8) Ugyanazon eredetiben «illuc» helyett «in illum conventum» áll. (K. és Ó.)

a nemesek házainak megrohanása, valamint a nemesek igaz ok nélkül való letartóztatása, megverése, megsebesítése és megölése miatt ennekutána indítandó összes peres ügyeket a királyi felség, bárhol legyen is ő felsége a nyolczados és rövid törvényszakokon kívül is eldönthesse és elintézhesse.

4. §. Úgy tudniillik, hogy a káptalan vagy convent bizonyossága az olyanokat, a kik ellen az említett hatalmaskodások miatt panaszt fognak tenni, a királyi felség parancslevele által az illető káptalannak vagy conventnek szóló kézbesítő levél mellett, egy bizonyos határidőre, melyet a királyi felség az ő parancslevelében a helyek távolságához képest fog kitűzni, bárhol megkapathatók, személyesen vagy lakóházaikból minden további halasztás nélkül az ő felsége előtt való megjelenésre intse meg, hogy tettüknek okát adják.

5. §. Kik ha személyesen megjelennek és magukat tisztázhatják, jól van; különben, ha meg nem jelennek, vagy megjelenvén nem tisztázhatják magokat, megtartván mindenkör a törvény rendét, főbenjáró ítéletben valamint összes birtokjogaiknak és mindennemű dolgaiknak s javaiknak elvesztésében kell őket elmarasztalni.⁽¹⁾

9. CZIKKELY.

A néhai Mátyás király úr halála után okozott károk és sérelmek miatt indított perekről; hogy azokat a rövid törvényszékeken kell elbírátni.

Minthogy a nagyobb decretum tizenhatodik cikkelyében⁽²⁾ tudvalevőleg meg van állapítva, hogy az országlakosoknak a zavargások idején, legújabbán a néhai Mátyás király halála után okozott károkért és jogtalanságokért miképen és milyen módon szereshető a nyolczados törvényszékeken elégtétel:

1. §. De mert a nyolczados törvényszékek tartása gyakran halasztást szenved, annak okáért határoztuk, hogy az ilyen jogtalanságok és károk helyrehozását minden ez iránt már megindított vagy megindítandó ügyben, az említett decretumban kifejezett módon, a rövid törvényszékek tartása idején lehessen a törvény rendén keresni.

2. §. Akképen, hogy ha eziránt valaki ellen már tényleg perbehívások történtek, a felperesek, ellent nem állván az ilyen perbehívás, kötelesek legyenek az ellenfelet a rövid törvény-

székeken való megjelenés végett törvényesen meginteni.

3. §. Mindamellett álljon a felperesnek szabadságában, hogy, ha azokat a perbehívásokat a nyolczados törvényszakokban akarná használni, perét azokon folytassa.⁽³⁾

10. CZIKKELY.

Az elfoglalt várak és egyéb birtokjogok szent Mihály arkangyal napjáig visszabocsátandók; és a foglalások tárgyában történt perbehívások a rövid törvényszékeken bírálandók el.

A várakat, kastélyokat, birtokokat és birtokjogokat, melyeket némelyek ő felsége vagy Mátyás király nevében vagy ennek halála után foglaltak el, a legközelebb következő szent Mihály napjáig, örök hütlenség vétkének büntetése alatt mindenestre vissza kell bocsátani.⁽⁴⁾

1. §. Hogyha pedig az ilyen foglalás okán már perbehívások történtek, ezek a perbehívások a rövid törvényszékeken intézendők el.

2. §. Ugy mindazonáltal, hogy a korábbi perbehívás ellent nem állván, az ilyen foglalókat eme foglalások miatt nem kevésbé törvényesen meg kell inteni, hogy a rövid törvényszékeken megjelenjenek; és ez arra az esetre áll, ha nagyobb nyolczados törvényszékeket nem tartanának.

14. CZIKKELY.

A szent jöbi conventnek a tőle elvett pecsétét visszazadandó.⁽⁵⁾

A szent jöbi conventre nézve: hogy ennek a conventnek a pecsété minden esetre visszazadandó.

1. §. Minthogy a pecsétet ettől a conventtól nem valamely vétség miatt, hanem a közönséges decretum értelmében a kisebb conventek között vették el.

2. §. Ezért kéri az országlakos urak a királyi felséget, hogy miután ő felsége ennek a cikkelynek a megtartását az összes vármegyékhez ezelőtt küldött lajstromában is megígérte, méltóztassék ebből a conventból a remeteket, kiket oda helyezett, eltávolítani és abba a conventbe az illető rendből való alkalmas szerzetes apátot beállítani, mivel az országlakos urak annak a conventnek a pecsétjét nem nélkülözhetik.

(1) V. ö. az 1486: XV. t. cz., az 1647: XVI. t. cz. rendelkezését, valamint *Kiltonich* c. 9. qu. 5.

(2) T. i. az 1492: XVI. t. cikkben.

(3) V. ö. még 1486: VI. t. cz.

(4) V. ö. az 1495: IV. t. cikkben.

(5) A szent jöbi conventról v. ö. 1486: LIX., 1492: XXXIX., 1715: XCI. t. cz.

ARTICULUS 12.

Capitulum Bosznense, per totum regnum executiones facere valeat.⁽¹⁾

De⁽²⁾ capitulo Bosznensi statutum est: ⁽³⁾ quod ex quo ejus canonici⁽⁴⁾ totaliter destructi esse dignoscuntur, pro reformatione illius ecclesie (quae in honorem⁽⁵⁾ sancti Petri constructa est) habeant facultatem ubique per totum regnum, pro testimonio capitulari ambulare: adinstar capituli Budensis.

ARTICULUS 13.

Conventum praepositorum de Saagh, in comitatu gemericensi procedere posse.⁽⁶⁾

Quoniam⁽⁷⁾ comitatus Gemericensis, et caeteri regnicole illarum partium, pro utilitate publica, sigillo conventus ecclesie de Saagh carere non possunt:

§. 1. Pro eo statutum est, ut possint in dicto comitatu Gemericensi, in omnibus executionibus procedere.

ARTICULUS 14.

Litteras falsas in capitulis obsignantium poena.⁽⁸⁾

De⁽⁹⁾ falsariis, qui in capitulis, vel conventibus litteras falsas obsignant: ut stigma sigilli igniti in frontibus, et utraque facie omnium capitularium, seu conventualium, qui tempore falsificationis,⁽¹⁰⁾ talia agentes intererunt: inuratur.

§. 1. Et insuper, beneficia talium amittantur, eo facto.

ARTICULUS 15.

Archi-episcopi, episcopi, et caeteri viri ecclesiastici banderiat, et non banderiat, quomodo cum rege militare debeant, et quod minores: ex portis triginta sex, unum equitem in bellum dent.⁽¹¹⁾

Ex⁽¹²⁾ quo domini archi-episcopi, episcopi, capitula, praepositi, abbates, et Cartusienses de Löwöld, nec non prior Auranae infrascripti, juxta hujus regni laudabilem consuetudinem antiquam, pro defensione hujus regni, tam ratione proventuum decimalium, quam ratione possessionum ecclesiarum suarum, banderia sua, secundum exigentiam proventuum, et numerum jobagionum suorum, levare tenentur.

§. 1. Ob hoc, ipsi domini archi-episcopi,

(1) Az eredetiben ez a czimirat olvasható: «De capitulo Bauensi».

(2) Az eredetiben «de» helyett «item de» áll.

(3) Az eredetiben a «statutum est» szavak hiányoznak.

(4) Az eredetiben az «ejus canonici» hiányzik.

(5) Az eredetiben «in honore».

(6) Az eredeti czimíráta ez: «De conventu de Saagh».

(7) Az eredetiben a «quoniam» előtt «item» áll.

(8) Az eredetiben e czimírat így szól: «De falsariis, litteras falsas obsignantibus».

episcopi, capitula, praepositi, abbates, et cartusienses, nec non prior Auranae, eorum gentes, pro defensione regni juxta limitationem infrascriptam, tenere, et conservare teneantur.

§. 2. Caetera autem capitula, conventus, nec non abbates, et praepositi, caeterique viri ecclesiastici, tam religiosi, quam saeculares decimas habentes: secundum exigentiam proventuum suorum decimalium, et numerum jobagionum suorum: illi vero, qui decimas non haberent, instar aliorum regnicolarum banderia non habentium: de singulis triginta sex portis, singulum unum equitem, armis bene dispositum, dare, et tenere debeant.

§. 3. Si autem aliqui praelatorum, et virorum ecclesiasticorum, saecularia jura possiderent: ea, quae ab antiquo banderiatia sunt, nunc quoque banderia sua habeant, et ratione illorum ultra caetera bona ecclesiarum, super quibus fundata sunt, consimiliter exercituare sint obligati.

§. 4. Ut autem difficultatibus illis, quae de proventibus eorum, banderia non habentium decimalibus, et numero jobagionum suorum possent exoriri, via praeludatur, conclusum est:

§. 5. Quod in singulis comitatibus, tot probi, et fidedigni homines potiores, per communitatem nobilium eorundem comitatum eligantur, quot in eisdem comitatibus iudices nobilium habentur.

§. 6. Qui una cum eisdem iudicibus nobilium illius comitatus, in quo connumeratio fieri debebit (praestitis juramentis per eodem) tam de proventibus eorundem decimalibus, quam numero jobagionum suorum diligenter perquirant, et in registro fideliter annotent, atque ad locum sedis judicariae importent, et ibi per universitatem nobilium, juxta conscientiosam eorum limitationem, numerus exercituantium in singulis comitatibus describatur, et secundum hoc ipsi viri ecclesiastici, non banderiat exercituare teneantur.

ARTICULUS 16.

Equitem armatum, quidam regnicolarum de triginta sex portis; quidam de viginti quatuor; unius sessionis vero nobiles de triginta sex, interteneant.⁽¹³⁾

Ad⁽¹⁴⁾ vigesimum articulum majoris decreti, hoc additum est: quod jam non de viginti

(9) Az eredetiben «item de» áll.

(10) Az eredetiben a «alia» szó előtt «de» conventibus vel capitulis» szavak vannak.

(11) Az eredeti czimíráta ez: «De dominis archiepiscopis, episcopis et ceteris viris ecclesiasticis banderiat et non banderiat».

(12) Az eredetiben «item ex» áll.

(13) Az eredeti czimíráta így szól: «De equitibus armatis per regnicolas disponendis».

(14) Az eredetiben «Item ad» áll.

12. CZIKKEIX.

Hogy a boszniai káptalan az egész országbán teljesithessen végrehajtásokat.

A boszniai káptalanra nézve határoztuk, hogy mivel ennek kanonokjai tudvalevőleg teljesen elszegényedtek, azért ez egyháznak (a mely szent Péter tiszteletére lett alapítva), jókarba helyezése végett álljon szabadságukban, a budai káptalan módjára, országszerzte káptalani bizonyosság gyanánt eljárni.⁽¹⁾

13. CZIKKEIX.

Hogy a saághi prépostság conventje Gömörmegyében eljárhat.

Minthogy Gömör vármegye és azoknak a részeknek többi országlakosai, a közjó érdekében a saághi egyház conventjének pecsétét nem nélkülözhetik:

1. §. Ezért határoztuk, hogy az a mondott Gömör vármegyén belül minden végrehajtásban eljárhasson.

14. CZIKKEIX.

Azoknak a büntetése, a kik a káptalanokban hamis leveleket pecsételnek.

A hamisítókra nézve, a kik a káptalanokban vagy conventekben hamis leveleket pecsételnek: hogy a káptalan vagy convent mind ama tagjainak, kik a hamisítás idején mint ebben közreműködők jelen lesznek, homlokukra és mindkét orszájukra a tüzes pecsét bélyegét süssék.

1. §. És hogy ezenfelül az ilyenek legott javadalmaikat veszítsék.⁽²⁾

15. CZIKKEIX.

Miképen kell az érsekeknek, püspököknek és a többi zászlós és nem zászlós egyházi férfiaknak a királylyal katonáskodniok? és hogy a kisebb javadalmuak minden harminczhat kapu után egy lovasat küldjenek a halba.⁽³⁾

Minthogy az alábbirt érsek urak, püspökök, káptalanok, prépostok, apátok és a lövöldi karthausiak, valamint az aurániai perjel, ennek az országnak a régi diésértes szokása értelmében az ország védelmére úgy dézsmajöve-

delmeik mint egyházi birtokaik után, bandériumaikat jövedelmeik nagyságához és jobhagyaik számához képest kötelesek kiállítani.

1. §. Ezért azok az érsek urak, püspökök, káptalanok, prépostok, apátok és karthausiak valamint az aurániai perjel az alább következő megszabás szerint tartozzanak csapataikat az ország védelmében föntartani és ellátni.

2. §. A többi káptalanok, conventek, valamint apátok és prépostok és egyéb egyházi férfiak, úgy a szerzetesek mint a világi papok, kiknek dézsmájuk van, dézsmajövedelmeik nagyságához és jobhagyaik számához képest: azok pedig, kiknek dézsmájuk nincsen, a bandériumokkal nem bíró más országlakosok módjára minden harminczhat kapu után egy-egy jól felfegyverzett lovasat kötelesek adni és eltartani.

3. §. Ha pedig a főpapok és egyházi férfiak olyan világi javak birtokában vannak, a melyekkel régentén bandérium állítás kötelessége járt, azok alapján most tarisanak bandériumokat és a bandérium alapjául szolgáló javakon kívül azok után is tartozzanak hadi szolgálatot teljesíteni.

4. §. Hogy pedig azoknak a nehézségeknek, a melyek a bandériumokkal nem bírók dézsmajövedelmei és jobhagyaik száma körül keletkezhetnének, elejét vegyük, határoztuk:

5. §. Hogy az egyes vármegyékben, a vármegyék nemesinek közönsége annyi becsületes és meghizható tehetősebb embert válasszon, a mennyi az illető vármegyékben a szolgabírák száma.

6. §. Kik annak a vármegyének a szolgabíráival együtt, a melyben az összeírásnak kell történnie, (miután eskütt tettek) úgy azoknak dézsmajövedelmeit, mint jobhagyaik számát pontosan kifürkészszék és a lajstromba híven följegyezzék, aztán a törvényszék helyére vigyék, a hol a nemesek közönsége az ő lelkiismeretes meghatározásukhoz képest az egyes vármegyékben a katonák számát írja össze; és a nem bandériumos egyházi férfiak e szerint tartozzanak hadi szolgálatot tenni.

16. CZIKKEIX.

Hogy nénnely országlakosoknak harminczhat, másoknak huszonnégy, az egy telkes nemesnek pedig harminczhat kapu után kell egy fegyveres lovas katonát eltartaniok.⁽⁴⁾

A nagyobb decretumnak a huszadik cikkelyét ezzel toldottuk meg: hogy nem már

(1) A boszniai káptalan Valkó megyében Deákovirban állott fenn.

(2) V. ö. az 1486. X. t. cz.

(3) V. ö. az 1486. XXX. t. cz.

(4) V. ö. az 1492. XX. t. cikkén, valamint a jelen decret. 20. cikkelyén felül az 1435 (I.) és

portis, sicut in decreto continetur, sed de triginta sex portis, seu successioneibus⁽¹⁾ jobagionalibus, unus eques bene armatus detur: demptis certis comitatibus partium inferiorum, videlicet Posega, Valkó, Sirmiensi, Bách, Chongrád, Chanád, Zaránd, Thoronthál, Orod, Themesvár, et Békés, qui de singulis viginti quatuor portis, unum Huszaronem, scutum, seu clypeum, nec non lanceam, loriam, et cassidem, sive galeam habentem: similiter nobiles unius sessionis de triginta sex portis, unum equitem armatum dare teneantur.

§. 1. Item hoc quoque additum est: quod sub banderitis dominorum prælatorum, et baronum, pro Huszáronibus, qui sub medio banderio, pro dimidia parte hactenus dabantur: equites armati disponantur:⁽²⁾ demptis semper comitatibus partium inferiorum prænotatis.

ARTICULUS 17.

De officialibus regiis, et regnicolarum, stipendia merentibus; quod extra metas regni etiam militare debeant.⁽³⁾

Ad decimum octavum articulum, in majori decreto expressum, ubi continetur: regnicolas, si quando jussu regio exercitualmente insurgunt, non debere cogi, ut limites, et metas regni exeant exercitualmente, hoc additum est:

§. 1. Quod, ex quo domini regnicolæ, pro defensione regni, stipendarios de eorum jobagionibus necessario tenere habebunt: ob hoc, quoties necesse, pro defensione hujus regni fuerit, officiales nec non stipendiarii, tam regales, quam dominorum prælatorum, et baronum, nec non cæterorum regnicolarum, limites, et metas regni, secundum temporis, et rerum necessitatem, egredi exercitualmente debeant et de illis nullæ metæ præliniantur.

§. 2. Si autem cogente necessitate, ultra illos stipendiatos, universitatem insuper regnicolarum insurgere contigerit: tunc isto casu, ipsa universitas, ultra limites, et metas regni, exercituare non teneantur.⁽⁴⁾

ARTICULUS 18.

Stipendiarii regnicolarum, quando conscribantur, et per regem levantur⁽⁵⁾

Ut autem regnum hoc ab insultibus infidelium, et cæterorum æmulorum tutius defendatur; placuit universis regnicolis, quod in omni comitatu, per totum regnum Hungariæ, gentes ipsæ juxta limitationem præscriptam, pro defensione regni sub nota perpetuæ infidelitatis, usque festum beati Martini proxime affuturum, ubique sine defectu disponantur, et deinceps semper paratæ teneantur.

§. 1. Ita tamen; quod tales gentes, sine speciali consensu, ac voluntate regis majestatis, nullo pacto levare possint.

§. 2. Si autem infra prædictum⁽⁶⁾ festum sancti Martini, aliqua necessitas huic regno emergerit, propter quam regia majestas gentibus carere non posset; extunc majestas sua, primum officiales suos, nec non dominos prælatos, virosque ecclesiasticos banderiatos, et gentes tenere debentes, dominosque barones; tandem vero, si necesse fuerit; universitatem insuper regnicolarum, pro defensione hujus regni levare valeat, atque possit.

§. 3. Qualiter autem, et per quem modum prædictæ gentes levare debeant, de hoc in decreto majori latius continetur.

ARTICULUS 19.

Capitanei regii poena, qui exercitum regni ad falsos rumores levaret; quod crimen perduelli incurrat.⁽⁷⁾

Si⁽⁸⁾ capitaneus regius; qui exercitum regni levaret, falsis rumoribus, et ex industria, animoque malignandi, studiose id faceret, per hocque regiam majestatem, et regnum hoc defatigaret sine necessitate rationabili; in tali casu notam infidelitatis incurrat.

(1) A «*successionibus*» helyett jobb a régi kiadásokban előforduló «*sessionibus*». (Ó.)

(2) Az eredetiben «*disponantur*» helyett «*disponuntur*» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredeti czimlirata ez: «*De officialibus regiis et stipendiariis regnicolarum extra metas regni exercituare debendis*». A kolozsmonostoriban a «*debendis*» helyett «*debentes*» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «*teneantur*» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredeti czimlirata ez: «*De tempore ipsos stipendarios disponendi et de facultate per regiam majestatem eosdem levandi*». (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «*prædictum*» helyett «*præscriptum*» áll. (K. és Ó.)

(7) Az eredeti czimlirata ez: «*De poena capitanei regii exercitum regni falsis rumoribus levantis*». (K. és Ó.)

(8) Az eredetiben «*Item si*» áll. (K. és Ó.)

húsz kapu után, mint a decretum tartja, hanem harminczhat kaputól vagy jobbagytelektől kell egy jól felfegyverzett lovas katonát adni, kivéve az alsórések bizonyos vármegyéit, ugymint Posega-, Valkó-, Szerém-, Bács-, Csongrád-, Csánád-, Záránd-, Torontál-, Arad-, Temesvár- és Békésmegyéket, melyek minden huszonnégy kaputól egy hosszukás vagy kerek paizszsal, valamint lándzsával, pánczéllal és ércz- vagy bórissakkal ellátott huszárt, míg az egy telkes nemesek hasonlóképen harminczhat kaputól egy fegyveres lovas katonát tartozznak adni.

1. §. Továbbá ezt is hozzáadtuk: hogy a főpap és báró urak bandériumaikban a huszárok helyett, a kikből eddigelé a bandériumot fele részben állították ki, fegyveres lovasokat alkalmazzanak, mindenkor kivévén az előbb említett alsó részek vármegyéit.

17. CZIKKELY.

A királynak és országlakosoknak katonáskodó tisztjeiről, hogy azoknak az ország határain kívül is kell katonáskodniok.

A nagyobb decretumban olvasható tizennyolczadik cikkelyhez,⁽¹⁾ a melyben az áll, hogy ha az országlakosok a király parancsára bármikor hadra kelnek, nem kell őket arra kényszeríteni, hogy az ország határain és szélein kívül menjenek hadakozni, ezt adtuk:

1. §. Hogy, mivel az országlakosoknak az ő jobbagyaik közül az ország védelmére szükségképen zsoldosokat kell tartaniok: azért, valahányszor ez ország védelme érdekében szükséges leend, mind a király, mind a főpap és báró urak, valamint a többi országlakosok tisztjeinek és zsoldosainak az idő és körülmények szükségéhez képest az ország határain és szélein kívül is kell hadakozni menniök, és hogy rájuk nézve semmiféle határokat sem kell megállapítani.

2. §. Ha pedig e zsoldosokon kívül, a szükség úgy kívánván, még az országlakosok közönsége is föl találna kelni, akkor, ebben az esetben az országlakosok közönsége ne tartozzék az ország határain és szélein túl hadakozni.

18. CZIKKELY.

Az országlakosok zsoldosait mikor írják össze s a király mikor hívja őket hadba?

Hogy pedig ez az ország a hitetlenek és a többi ellenségek támadása ellen, annál biztonságban legyen megvédelmezve, elhatározták az összes országlakosok, hogy ezeket a csapatokat az előbb megállapított kivételhez képest az ország védelmére örökös hűtlenség vétkeinek büntetése alatt, a legközelebbi szent Márton napjáig országszerte, minden vármegyében mindenütt hiány nélkül felállítsák és aztán folytonosan készen tartsák.

1. §. Úgy mindazonáltal, hogy ezeket a csapatokat a királyi felség különös beleegyezése és parancsa nélkül semmi szín alatt sem szabad hadba hini.

2. §. Hogy ha pedig az említett szent Márton napja előtt ennek az országnak olyan szüksége támadna, a mely miatt a királyi felség a csapatokat nem nélkülözhetné, akkor a királyi felségnek álljon jogában és szabadságában ez ország védelmére először saját tisztjeit, valamint a zászlós és csapatok tartására kötelezett főpap urakat és egyházi férfiakat meg a zászlós urakat és végre ezeken felül, ha szükséges leszen, az országlakosok közönségét hadba hívni.

3. §. Milyen és milyen módon kelljen pedig a csapatokat hadba vinni, arról a nagyobb decretum bővebben rendelkezik.

19. CZIKKELY.

A király kapitányának a büntetése, a ki az ország seregét kőszá hírekre hívni hadba: hogy felségsértés bűnébe essék.

Ha a királyi kapitány, a ki az ország seregét hadba hívja, kőszá hírekre és készakarva s gonosz szándékkal tenné azt, és ez által a királyi felséget meg az országot igaz szükség nélkül fárasztaná: abban az esetben essék hűtlenség vétkébe.

1454. évi dekrét., továbbá az 1500: XXI. t. cz., az 1536: II., III., IV., XXIII., XXIV., XXVI., XXVII., XXVIII. és LVI. t. cz., az 1557: IX., XIII., XIV. és XVI. t. cz., az 1542 (beszterczeh.): XXXIII., XLV., XLVI. és LII. t. cz., az 1542 (pozsz.): XI., XIX—XXI., XXIII. és XXV. t. cz., az 1543: XI—XIV. és XXI. t. cz., az 1545: V., VI., XIV., XVIII., XXI., XXVII., XXXI., XXXII. és XL. t. cz., az 1546: V., XVIII., XIX. és XXI. t. cz., az 1547: XIII. és XVII. t. cz., az 1552: IX—XIV. t. cz., az 1553: II—V. t. cz., az 1554: X. t. cz., az 1555: IV. és VI. t. cz., az 1556: XIX—XXII. t. cz., az 1557: II. t. czikk., az 1559: XIII. és XIV. t. cz., az 1563: XVIII. és LIV. t. cz., az 1566: XV. és XVI. t. cz., az 1567: XXIII. t. cz., az 1569: XXIV. t. cz., az 1574: X. t. cz., az 1575: XI. és XIII. t. cz., az 1578: VII—XII. t. cz., az 1582: II. t. cz., végül az 1583: II. t. cz. rendelkezéseit. (Ó.)

(1) T. i. az 1492: XVIII. t. cikkhez.

ARTICULUS 20.

Banderia archi-episcoporum, episcoporum, abbatum, praepositorum, capitulorum: et numerus equitum.⁽¹⁾

Sunt autem isti viri ecclesiastici, qui banderia eorum ordine infrascripto semper levare, et cum eisdem exercituare tenebuntur:

§. 1. Archi-episcopus Strigoniensis, banderia duo.

§. 2. Archi-episcopus Colocensis, banderium unum.

§. 3. Episcopus Agriensis, banderia duo.

§. 4. Episcopus Varadiensis, banderium unum.

§. 5. Episcopus Quinque-Ecclesiensis, banderium unum.

§. 6. Episcopus Transylvaniensis, banderium unum.

§. 7. Episcopus Zagrabiensis, banderium unum.

§. 8. Episcopus Jaurinensis equites ducentos.

§. 9. Episcopus Vespriemiensis, equites ducentos.

§. 10. Episcopus Vacienensis, equites ducentos.

§. 11. Episcopus Chanadiensis, equites centum.

§. 12. Episcopus Sirmiensis, equites quinquaginta.

§. 13. Episcopus Nitriensis, equites quinquaginta.

§. 14. Abbas Pécsváradensis, equites ducentos.

§. 15. Abbas Varadinipetri, equites ducentos.

§. 16. Abbas Sexardiensis, equites centum.

§. 17. Abbas Sancti Martini, equites ducentos.

§. 18. Fratres⁽²⁾ Cartusienses de Lövöld, equites ducentos.

§. 19. Prior Auranae, banderium unum.

§. 20. Abbas de Zobor, equites quinquaginta.

§. 21. Capitulum Strigoniense, equites ducentos.

§. 22. Capitulum Agriense, equites ducentos.⁽³⁾

§. 23. Capitulum Transylvaniense, equites ducentos.

§. 24. Capitulum Quinque-Ecclesiense, equites ducentos.

§. 25. Capitulum Bachiense, equites quinquaginta.

§. 26. Praepositus Albensis major, cum capitulo suo, et praeposito minori ejusdem loci, equites centum.⁽⁴⁾

§. 27. Praepositura Thiteliensis, equites quinquaginta.

ARTICULUS 21.

De regali banderio, et regionum officialium.⁽⁵⁾

Quia autem regia majestas, ultra banderium suum regale, sub quo mille equites armati teneri consueverunt; nec non conservationem castrorum finitimorum, de suis proventibus regalibus, quosdam insuper officiales banderiatos necessario tenere habet; placuit igitur eos omnes⁽⁶⁾ hic seriatim annotare:⁽⁷⁾

§. 1. Banderium regale, equites mille.

§. 2. Waywoda Transylvaniensis, banderium unum.

§. 3. Comes Sicularum, banderium unum.

§. 4. Banus Croatiae, banderium unum.

§. 5. Comes Themesiensis, banderium unum.

ARTICULUS 22.

De dominis baronibus, qui cum viris ecclesiasticis banderiatos exercituare, seu militare⁽⁸⁾ tenebuntur.

Sunt praeterea domini barones in hoc regno, videlicet: Laurentius dux de Wylak; nec non comites perpetui, et liberi, spectabiles, et magnifici domini, Stephanus de Zápolya, comes perpetuus terrae Scepusiensis, regnique Hungariae palatinus, et iudex Comanorum.

§. 1. Item Comites de Bozin, et de Sancto Georgio: ac Comites de Frangepanibus, et de Corbavia.

§. 2. Item dominus comes Petrus Gereb de Wingarth, iudex curiae regiae majestatis, caeterique domini barones, qui una cum praefatis dominis prelati, et officialibus banderia habentibus, secundum numerum jobagionum suorum exercituare tenebuntur.

§. 3. Despotus autem, equites mille dare tenebitur.

§. 4. Dux Laurentius:

§. 5. D. Comes Scepusiensis:

§. 6. Dominus Comes Petrus Gereb:

§. 7. Bartholomaeus Dragffy, de Belthök, Waywoda Transylvanus:

§. 8. Josa de Som, comes Themesiensis.

§. 9. Nicolaus Bánffy de Alsó-Lindva:

§. 10. Georgius de Báthor:

(1) Az eredeti czímirta így szól: «De limitatione gentium per viros ecclesiasticos, banderiatos levandorum». (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben a «fratres» szó hiányzik. (K. és Ó.)

(3) A 22. és 23. §. közt az eredetiben ez áll: «Capitulum Varadiense equites Lucentos». (K. és Ó.)

(4) A 26. és 27. §. közt az eredetiben ez áll: «Praepositus Demesiensis equites quinquaginta. (K. és Ó.)

(5) Az eredeti czímirta ez: «De banderiis regali et officialium suorum». (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «eos omnes» helyett «ea omnia» áll. (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben «annotari» áll. (K. és Ó.)

(8) Az eredetiben «seu militare» szavak hiányzanak. (K. és Ó.)

20. CZIKKELY.

Az érsekek, püspökök, apátok, prépostok, káptalanok bandériumai és a lovas-katonák száma.(1)

Azok az egyházi férfiak pedig a kik az ő bandériumaikat az alább irt renddel kiállítani és velük hadakozni tartoznak, a következők:

1. §. Az esztergomi érsek két bandériumot tartozik kiállítani.
2. §. A kalocsai érsek egy bandériumot.
3. §. Az egri püspök egy bandériumot,
4. §. A váradi püspök egy bandériumot.
5. §. A pécsi püspök egy bandériumot.
6. §. Az erdélyi püspök egy bandériumot.
7. §. A zágrábi püspök egy bandériumot.
8. §. A győri püspök kétszáz lovast.
9. §. A veszprémi püspök kétszáz lovast.
10. §. A váci püspök kétszáz lovast.
11. §. A csanádi püspök száz lovast.
12. §. A szerémi püspök ötven lovast.
13. §. A nyitrai püspök ötven lovast.

14. §. A pécsváradai apát kétszáz lovast.
15. §. A péterváradai apát kétszáz lovast.
16. §. A szegszárdi apát száz lovast.
17. §. A szentmártoni apát kétszáz lovast.
18. §. A lövöldi karthausi barátok kétszáz lovast.
19. §. Az aurauai perjel egy bandériumot.
20. §. A zobori apát ötven lovast.
21. §. Az esztergomi káptalan kétszáz lovast.
22. §. Az egri káptalan kétszáz lovast.
23. §. Az erdélyi káptalan kétszáz lovast.
24. §. A pécsi káptalan kétszáz lovast.
25. §. A bácsi káptalan ötven lovast.
26. §. A fehérvári nagy prépost az ő káptalanjával és ennek kis prépostjával száz lovast.
27. §. A titeli prépostság ötven lovast.

21. CZIKKELY.

A király és a királyi tisztek bandériumáról.

Mint hogy a királyi felségnek az ő királyi bandériumán kívül, a melyben ezer felfegyverzett lovast szokott tartani, és a végvárak fentartásán kívül, királyi jövedelemeiből még néhány zászlós tisztelet is kell szükségképen tartania, azért jónak láttuk mindezeket sorban ide iktatni.

1. §. A királyi bandérium ezer lovast.
2. §. Az erdélyi vajda egy bandériumot állit ki.
3. §. A székelyek ispánja egy bandériumot.
4. §. A horvátországi bán egy bandériumot.
5. §. A temesi ispán egy bandériumot.

22. CZIKKELY.

Azokról a báró urakról, kik a zászlós egyházi férflakkal együtt hadakozni vagy katonáskodni kötelesek.(2)

Vannak ezenkívül ebben az országban báró urak, tudniillik Újlaki Lőrincz herczeg, valamint tekintes és nagyságos örökös és szabad ispán urak: Zápolyai István, a szepesi terület örökös ispánja, Magyarország nádora és a kunok bírása:

1. §. Továbbá a bazini és szent györgyi grófok, a frangepáni és corbáviai grófok;
2. §. Továbbá Wingarthi Geréb Péter ispán úr a királyi felség udvarbirája és egyéb báró urak, kik az előbb említett zászlós főpap

urakkal és tisztekkel együtt jobbágyaik száma szerint kötelesek hadakozni.

3. §. Még pedig: a despota ezer lovast tartozik adni.
4. §. Lőrincz herczeg,
5. §. A szepesi ispán úr,
6. §. Geréb Péter ispán úr,
7. §. Bélthöki Drágffy Bertalan, erdélyi vajda,
8. §. Somi Józsa, temesi ispán,
9. §. Alsóindvai Bánffy Miklós,
10. §. Báthori György,

(1) L. a jelen decr. 15. cikkelyét a 603. lapon.

(2) L. fönnt 1492: XXI. t. cz.

- §. 11. Joannes Ernst de Cháktornya :
 §. 12. Mathias Pangrácz de Dengeleg :
 §. 13. Emericus de Perén :
 §. 14. Gabriel de Perén :
 §. 15. Joannes Bebek, de Pelsőcz :
 §. 16. Stephanus de Rozgon :
 §. 17. Antonius de Palócz :
 §. 18. Joannes de Hommonna :
 §. 19. Ladislaus de Kanisa :
 §. 20. Joannes de eadem :
 §. 21. Georgius de eadem Kanisa :
 §. 22. Thomas Groff, comes de Bozin :
 §. 23. Petrus similiter Groff, de eadem :
 §. 24. Franciscus similiter Groff,
 §. 25. Nicolaus de Szécl :
 §. 26. Georgius Pankircher de Zalónok :
 §. 27. Joannes Elerboch, de Monyoro-
 kerék :
 §. 28. Sigismundus Országh de Náva :⁽¹⁾
 §. 29. Sigismundus Kompolth de Guth :
 §. 30. Sigismundus de Losonez :
 §. 31. Sigismundus de Léva :
 §. 32. Blasius de Ráska :
 §. 33. Andreas Both de Baina :
 §. 34. Joannes Ongor de Nádasd :
 §. 35. Joannes Bánfi de Bolondok :
 §. 36. Franciscus de Hedervára :
 §. 37. Stephanus Javith de Nagylak :
 §. 38. Franciscus Berizló de Grabaria :
 §. 39. Joannes Berizló de eadem :

- §. 40. Albertus de Zokod :
 §. 41. Despotus autem cum huszarono 15
 mille :
 §. 42. Belmusavith, cum omnibus husza-
 ronibus suis.

ARTICULUS 23.

*De inscriptionibus sex civitatum, et Lu-
satie: quod literae ab illis exigantur.*⁽²⁾

Quod⁽³⁾ inscriptiones super sex civitatibus,
et Lusatia, majestas regia (proul in decreto
majori est expressum) eliberabit, et omni
diligentia laborabit, hujusmodi literas ab illis
exigere.

ARTICULUS 24.

*A Moravis, et Silesitis, nec non Lusatia,
juramentum feudi, regi Hungariae, et
non Bohemiae praestandum.*⁽⁴⁾

Quod⁽⁵⁾ majestas regia, dabit huic regno lite-
ras testimoniales, super juramento feudi nuper
majestati suae a Moravis, et Silesitis, nec non
Lusatia facto: quod hujusmodi juramentum
fidelitatis, non accepit ab eisdem, tanquam rex
Bohemiae, sed tanquam rex Hungariae: nec
tanquam a subditis regni Bohemiae, sed tanquam
a feudatariis hujus regni: et ex inscriptione,
huic regno Hungariae legitime obligatis.

ARTICULUS 25.

*De coronae sacrae conservatione; quod eam barones custodiant, et non
2 praelati.*⁽⁶⁾

Quod⁽⁷⁾ sacram coronam hujus regni, domini praelati non teneant, sed
solummodo domini barones, et saeculares.

ARTICULUS 26.

*Rex indigenis, etiam ultra centum co-
lonos conferre potest.*⁽⁸⁾

In⁽⁹⁾ decreto majori ita prius ordinatum
fuerat,⁽¹⁰⁾ et conclusum: quod majestas regia
proprio motu, et per se ipsam, usque ad
centum jobagiones conferre possit; quibus-
cunque voluerit: ultra vero ipsum numerum,

cum consilio dominorum praetorum, et ba-
ronum, etc. quod dominis regnicolis videtur
inconveniens, et illicitum.

§. 1. Et ideo nolent constringere potes-
tatem, et auctoritatem majestatis suae in ali-
quo: demptis duntaxat forensibus, et exter-
nis, quibus noluit in hoc regno collationes
fieri, neque beneficiorum ecclesiasticorum,
neque etiam secularium possessionum.

(1) Az eredetiben «Náva» helyett «Nána» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben a «quod litera ab illis exigantur» szavak hiányzanak. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «Item quod» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben ez a czímirat áll: «De juramento feudii Moravis et Silesitis nec non Lusatia
exactu». (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «Item quod» áll. (K. és Ó.)

(6) Az eredeti czímíratá ez: «De conservatione sacrae coronae». (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben «Item quod» áll. (K. és Ó.)

(8) Az eredeti czímíratá ez: «De facultate regia majestatis ultra centum jobagiones disponendi».
(K. és Ó.)

(9) Az eredetiben «Item licet in» áll. (K. és Ó.)

(10) Az eredetiben «fuerit» áll. (K. és Ó.)

11. §. Csáktornyai Ernust János,	27. §. Monyorókeréki Elerbach János,
12. §. Dengelegi Pongrácz Mátyás,	28. §. Návai Országh Zsigmond,
13. §. Peréni Imre,	29. §. Guthi Kompolth Zsigmond,
14. §. Peréni Gábor,	30. §. Losonczi Zsigmond,
15. §. Pelsőczy Bebek János,	31. §. Léval Zsigmond,
16. §. Rozgoni István,	32. §. Ráskai Balázs,
17. §. Palóczy Antal,	33. §. Bainai Both András,
18. §. Homonnai János,	34. §. Nádasdi Ongor János,
19. §. Kanisai László,	35. §. Bolondoki Bánffy János,
20. §. Kanisai János,	36. §. Hédervári Ferencz,
21. §. Ugyancsak Kanisai György,	37. §. Nagylaki Jaxith István,
22. §. Groff Tamás bazini gróf,	38. §. Grabariai Berizló Ferencz,
23. §. Ugyancsak Groff Péter, szintén az,	39. §. Grabariai Berizló János,
24. §. Ugyancsak Groff Ferencz,	40. §. Zokoli Albert,
25. §. Széchi Miklós,	41. §. A despota pedig ezer huszárral.
26. §. Zalónoki Paukircher György,	42. §. Belmusavith minden huszárjával.

23. CZIKKELI.

A hat városnak és Lausitznak elzálogosításáról; hogy ezektől a leveleket be kell kívánni.

Hogy a királyi felség (miként a nagyobb | hozza tisztába és minden áron azon legyen. decretumban világosan meg van mondva)(1) a | hogy az erre vonatkozó leveleket tőlük hat város és Lausitz elzálogosításának ügyét beszerezze.

24. CZIKKELI.

Hogy a morvák, sziléziaiak és lausitziak a hűbéri esküt Magyarország, s ne Csehország királynak tegyék le.(1)

Hogy a királyi felség arra a hűbéri esküre | királya, hanem mint Magyarország királya nézve, melyet a morvák, sziléziaiak és la- | fogadta tőlük, és nem is mint Csehország sitziak a minap ő Felségének tettek, adjon ez | alattvalóitól, hanem mint ennek az országnak országnak bizonyáglevelet az Iránt, hogy a | hűbéreseitől, a kik az elzálogításnál fogva ezt a hűségi esküt nem mint Csehország | vannak ennek a Magyarországnak lekötelezve.

25. CZIKKELI.

A szent korona őrzéséről: hogy azt a bárók és ne a főpapok őrizzék.

Hogy ennek az országnak a szent koronáját ne a főpapok, hanem egyedül a báró urak és világiak őrizzék.(2)

26. CZIKKELI.

A király honfiaknak száz jobbágyon fölül is adományozhat.

A nagyobb decretumban ezelőtt az volt | 1. §. És annak okáért a királyi felségnek rendelve és határozva,(3) hogy a királyi felség | hatalmát és tekintélyét semmiben sem akar- száz jobbágyig, bárkinek akar, önszántából és | ják megszorítani, kivéve az idegenekre és kül- egymagára adományozhat, ezen a számon fe- | földiekre nézve, a kiknek részére ebben az lül pedig, a főpap és báró urak tanácsával | országban sem egyházi javadalmak, sem vi- stb. a mit az országlakós urak helytelennek | lági birtokok adományozásának nem akarnak és meg nem engedhetőnek tartanak. | helyet adni.

(1) V. ö. az 1492: IV. és az 1500: XX. t. cikket.

(2) V. ö. az 1492: III. t. cz., az 1500: XXIII. t. cz., az 1622: II. t. cz., az 1638: I. cz., az 1659: I. cikk és az 1715: XVIII. t. cz. azonos rendelkezéseit.

(3) V. ö. az 1492: IX. t. cz. és az 1495: II. t. cz. rendelkezéseit.

ARTICULUS 27.

Salvus conductus, quadraginta dierum, detur infidelibus, ne accusatis.⁽¹⁾

Item, quod quilibet infidelis, vel majestati regie accusatus, saluum conductum a regia majestate habeat, infra quadraginta dies majestatis suae praesentiam, et curiam adeundi, et interim compositis, vel non compositis rebus, sine omni impedimento iterato redeundi habeat facultatem.

ARTICULUS 28.

Metarum finitimarum rectificatio.⁽²⁾

Quod⁽³⁾ majestas regia, inter regna Hungariae, et Poloniae, nec non inter regna Hungariae, et Moraviae; et similiter Austriae, et Alemanniae, metas faciat rectificari, et distinguere; et hoc, pro tollenda ulterioris dissensionis materia.

§. 1. Metas etiam ex parte Turcarum, dignetur sua majestas regno hungariae reformare.

ARTICULUS 29.

De tricesimis, ut in locis antiquis exigantur,⁽⁴⁾ sed non de rebus minutis. Poena peculatorum, sive fraudatorum proventuum regalium.

Quia⁽⁵⁾ exactores tricesimarum regia majestatis, saepe saepius regnicolas in hoc opprimere consueverunt; quod ipsi privato luero eorum gaudentes, non in antiquis, et consuetis locis tricesimarum, neque de his tantummodo rebus, de quibus tricesimae exigi deberent, sed etiam de minutissimis rebus, in novis per eosdem adinventis locis, tricesimas,

non sine ipsorum regnicolarum damno, et incommodo, in visceribus regni exigere consueverunt.

§. 1. Quare, ut tales abusiones de medio tollerentur: placuit hic inferius, omnia ista loca, in quibus tricesimae deinceps semper exigi deberent, annotari: decernendo, ut praeter ea loca subscripta, tricesimae nullibi locorum exigantur, sed alia omnia loca tricesimarum noviter adinventae, exceptis tantummodo tribus locis tricesimarum, videlicet: Budensis, Albensis, et Pathay, penitus aboleantur.

§. 2. Postquam autem majestas regia omnes illas tricesimas, quae nunc apud manus praefati domini stephani comitis, et palatini, pro pignore habentur, ab eodem redemerit; dignetur tandem majestas sua, et ipsa tria loca tricesimarum abolere.

§. 3. Solvantur autem tricesimae de illis solummodo rebus, quae extra regnum deferrentur; quae vero extra metas non educerentur, tricesimae de illis nequaquam exigantur.

§. 4. De minutissimis etiam rebus, infra valorem unius floreni, nulla tricesima solvatur, prout in majori decreto continetur.

§. 5. Et quia frequenter accidit, quod ipsi negotiatores, cum tanta comitiva pecudes, et pecora abigere consueverunt, quod tricesimatoribus illis resistere non valentibus, hujusmodi animalia absque solutione tricesimarum, vel violenter, vel autem clandestine expellunt, in diminutionem proventuum regalium: quare, ut huic malo, debito remedio occurratur, sanatum est:

§. 6. Quod quicumque de cetero in praemissis culpabiles reperiri poterunt, et eorum animalia per tricesimatores auferri non poterunt; extunc tales nihilominus in astimatione hujusmodi animalium (ut praemissum est, furtim, vel violenter abactorum) ordine juris contra ipsos tricesimatores, ⁽⁶⁾ convincantur.

ARTICULUS 30.

Quod vectigalium exactores, Hungari sint, et non externi.⁽⁷⁾

Quod⁽⁸⁾ exactores vectigalium, non fiant alii, nisi Hungari, et non forenses, neque alieni.

(1) Az eredetiben ez a czimirat: «De salvo conductu infidelium». (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben a czimirat így hangzik: «De rectificatione metarum finitimarum regni». (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «Item quod» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben a czimiratnak az «exigantur» szó után következő része hiányzik. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «Item quia» áll. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «ipsos tricesimatores» helyett «ipsum tricesimatorem» áll. (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben az «et non externi» szavak hiányzanak. (K. és Ó.)

(8) Az eredetiben «Item quod» áll. (K. és Ó.)

27. CZIKKELY.

A hűtleneknek és vádlottaknak negyven napig tartó szabad menedéklelvelel adandó.

Továbbá, hogy minden hűtlen vagy a királyi felségnél bevádolt kapjon a királyi segítségül szabad menedéklevelet, hogy negyven nap alatt a királyi felség vagy a curia elé mehessen: és akár kiegyenlítette ekközben az ő dolgait, akár nem egyenlítette ki, ismét minden akadály nélkül visszatérhessen.⁽¹⁾

28. CZIKKELY.

A határszélek kiigazításáról.

Hogy a királyi felség a határokat Magyar- és Lengyelország közt, nemkülönben Magyar- és Morvaország és hasonlóképen Ausztria és Németország között igazítsa ki és különítse el: ezt pedig azért, hogy minden további egyenlenségnak az oka megszűnjék.

1. §. Magyarországnak a törökök felől való határait is méltóztassék ő felsége helyreállítani.⁽²⁾

29. CZIKKELY.

A harminczadokról, hogy azokat a régi helyeken szedjék, de nem a csekély értékű dolgokról. Azok büntetése, a kik a királyi jövedelmeket elcsikkasztják vagy csalárdul megrövidítik.

Mivel a királyi felség harminczadainak a beszédől az országlakosokat mind gyakrabban szokták zaklatni az által, hogy saját magánhasznukban levén gyönyörűséget, az ország kebelében az országlakosok kárára és hátrányára, nem a harminczadok régi és megszokott helyein és nem is csak azoktól a dolgoktól, a melyektől a harminczadot szedni kellene, hanem a legcsekélyebb tárgyaktól is

olyan új helyeken szoktak harminczadot szedni, a melyeket ők gondoltak ki:

1. §. Azért, az ilyen visszaélések kiirtása végett jónak láttuk, hogy mindazokat a helyeket, a melyeken a harminczadokat jövőre mindig beszedni kellessék, alább kijelöljük, elrendelvén, hogy ez alább írt helyeken kívül sehol sem szabad harminczadot szedni, hanem minden más ujonnan beállított harminczadhely, kivéven egyedül a harminczadoknak három helyét, t. i. a budait, fehérvárit és pathajit, végképen eltörölni.

2. §. Miután pedig a királyi felség mindazokat a harminczadokat, melyek jelenleg a fent nevezett István ispán és nádor ur kezén zálogban vannak, tőle kiváltotta, méltóztassék azután ő felsége azt a három harminczadhelyet is eltörölni.

3. §. Harminczadot csak azoktól a dolgoktól kell fizetni, a melyeket az országból kivisznek; a melyeket azonban a határokon át nem visznek, azoktól harminczadot egyáltalán nem kell szedni.

4. §. Az egy forint értéken alul levő igen csekély dolgoktól sem kell semmi harminczadot fizetni, a mint ezt a nagyobb decretum előszabja.

5. §. És mivel gyakran megtörténik, hogy a kereskedők a marhákat és marhajánjakat akkora kísérettel szokták hajtani, hogy a harminczadosok nekik ellent nem állhatván, ezeket az állatokat a királyi jövedelmek rövidségére harminczad fizetése nélkül erőszakosan vagy alattomban viszik ki; miért is, hogy e bajt kellő szerrel orvosoljuk, elrendeltük:

6. §. Hogy ha jövőre az előrebocsátottakban bárkit is vétkesnek fognak találni és ha a harminczadosok tőle az állatokat el nem vehetik: akkor az olyant mindamellet a harminczadosok ellenében a törvény rendén eme (mint említők, alattomban vagy erőszakkal kihajtott) állatoknak becsújében kell elmarasztalni.⁽³⁾

30. CZIKKELY.

Hogy a vámszedők magyarok legyenek és ne külföldiek.

Hogy vámszedők mások ne legyenek, mint magyarok, és ne külföldiek, és idegenek⁽⁴⁾

(1) V. ö. az 1486: XLVIII. t. cz. és az 1492: LXXXIII. t. cz. azonos rendelkezéseit.

(2) V. ö. az 1439: XVII. t. cz., 1492: XXV. t. cz., az 1526: XXVIII. t. cz., az 1536: XLVII. t. cz., valamint az 1547: XXXVII. t. czikkeket. (Ö.)

(3) V. ö. a harminczadokról az 1492: XXVII. t. cz., az 1495: XXVIII. t. cz., az alább (a 613. lapon következő) 34. cikkely az 1500: XXVI. t. cz., az 1504: XXVIII. t. cz., valamint az 1715: XV., XXXV. és XCI. t. cz. és az 1723: IX., XIII., XIV. és XCI. t. cz. rendelkezéseit.

(4) V. ö. az 1647: XCVIII. t. cz. A hivataloknak magyar állampolgárokkal betöltéséről v. ö. 1439: V. t. cz. és jegyzetét. L. még a köztisztviselők minősítéséről szóló 1883: I. t. cz. 1. §-át. M.

ARTICULUS 31.

Pecora, et pecudes ultra metas regni non emittantur; equi, armenta equorum, aurum et argentum non educantur; et de poena transgredientium.⁽¹⁾

Quod⁽²⁾ pecudes, et pecora, per regnicolas quoscunque extra metas, et terminos regni non educantur, nisi usque loca tricesimarum infrascripta, in quibus permutationes rerum fieri debebunt.

§. 1. Neque etiam forenses quipiam, ultra ipsa loca tricesimarum, vel alias ad emendum quæcunque animalia, cum rebus eorum venalibus ad hoc regnum audeant intrare: sed ad deputata loca veniant, et in eisdem locis, inter regnicolas, et forenses, permutationes hujusmodi rerum, et animalium fieri debeant.

§. 2. Equi autem, de cætero non educantur, similiter et equatia.⁽³⁾

§. 3. Nullus insuper hominum, cujuscunque status, et conditionis existat, aurum, vel argentum conflatum, nisi in monetas redactum, de hoc regno, quacunque ex causa educere præsumat: prout in decreto majori latius continetur.

§. 4. Quicunque autem contra præmissa, vel aliquod præmissorum, secus facere attentaverint, et per aliquos deprehendi poterint: habeant tales, universum hujusmodi aurum, et argentum, nec non pecudes, et pecora, et quaslibet res talis transgressoris auferendi, et insuper aurum, et argentum educere violentem captivandi, omnimodam potestatem.

§. 5. Cujus quidem auri, et argenti, nec non rerum, et honorum ablatorum, duas partes regia majestati præsentare teneantur, tertiam autem partem, pro labore suo reservent.

ARTICULUS 32.

In equorum educatione, auro, et argento exportando societatem inire cum forensibus sub nota infidelitatis, nemo audeat.⁽⁴⁾

Quod⁽⁵⁾ nullus tricesimatorum, seu alterius ejusvis status, et conditionis hominum, cum forensibus quibuspiam, tam in educatione equorum, et equarum, quam etiam in extrahendo auro, et argento conflato, sub aliquo

quæsito colore, societatem inire, seu contrahere præsumant, sub nota perpetuæ infidelitatis.

ARTICULUS 33.

Loca depositionum, ubi esse debeant.⁽⁶⁾

Quia autem super locis depositionum inter civitates regales, quotidie plurimæ lites, et differentię oriri consueverunt.

§. 1. Hujusmodi autem contentiones, nisi ex eorum privilegiis facile discerni possunt.

§. 2. Idcirco majestas regia, visis juribus partium, decernat sola de hoc, id, quod melius erit faciendum.

ARTICULUS 34.

Tricesimarum antiqua loca.⁽⁷⁾

Loca autem tricesimarum antiqua sunt ista: Arva, est capitalis tricesima: Trenchinium, est capitalis tricesima: Szakolcza, Leva, Belus, Besztercze, Solna, Ujhel, Tyrnavia. Verbó,⁽⁸⁾ sunt filiales ad eandem.

§. 1. Ponium, est capitalis tricesima: Orozvár, Jarendorf, Neusidel, Zaránd, Malaczka, Schöczen, Geyrenn, Stonffa, Szenieze, sunt filiales ad eandem.

§. 2. Sopronium, est capitalis tricesima: Röse,⁽⁹⁾ Trassendorff, Szent-Márton, sunt filiales ad eandem.

§. 3. Cassovia, est capitalis tricesima: Leuchovia, Bárta, Késmárk, Lublyó, Sztrapkó, Homonna, sunt filiales ad eandem.

§. 4. Item in Slavonia: Zagabria, Nedelceze,⁽¹⁰⁾ Varasd, Muraszombath, sunt capitales tricesimæ.

§. 5. Szombathel, loco Kúszeg, Pinkvafölde, Radafalva,⁽¹¹⁾ Hidegkuth, Ráczkanisa, Vinceze, Krapina, Stubicza, Stanisniák, Topozka, Kozthányeza, sunt filiales ad eandem.

§. 6. Nandoralba, est capitalis tricesima: Kelpen, Sabácz, Archy, Barich, Szent-Demeter, Rácha, Pothos, Apaioez, Úyvár, sunt filiales ad eandem.

§. 7. Themesvár, est capitalis tricesima: Karánsebes, est filialis ad eandem.

(1) Az eredeti czímlirata ez: «Quod pecudes et pecora ultra metas regni non educantur nec equi aut equæces, et neque anrum et argentum conflatum et de poena transgressorum». (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «Item quod» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «equatia» helyett «equaces» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredeti czímlirata ez: «Quod nullus audeat cum forensibus in educatione equorum et in extrahendo auro et argento societatem inire sub nota infidelitatis». (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «Item quod» áll. (K. és Ó.)

(6) Az eredeti czímlirata: «De locis depositionum». (K. és Ó.)

(7) Az eredeti czímlirata ez: «De locis antiquis tricesimarum». (K. és Ó.)

(8) Az eredetiben «Verbó» áll. (K. és Ó.)

(9) Az eredetiben «Röse» helyett «Rust» áll. (K. és Ó.)

(10) Az eredetiben «Nedewcze» áll. (K. és Ó.)

(11) Az eredetiben «Radafalva» áll. (K. és Ó.)

31. CZIKKELY.

Marhanyájukat és marhákat nem szabad az ország határain átengedni, lovukat, méneseket, aranyat és ezüstöt nem kell kivinni; és azok büntetéséről, a kik ezt a tilalmat áthágják.

Hogy egy országlakos se vigye a marhákat és marhanyájukat az ország határain és szélein kívül, hanemha az alábbirt harminczadhelyekig, a hol az áruk csereberéjének kell történnie.

1. §. Külföldiek se merjenek eladó áruikkal bármely állatok vásárlása végett ama harminczadhelyeken túl vagy egyebüvé ez országba bejönni; hanem jöjjenek a kijelölt helyekre és ez áruk és állatok csereberéjének az országlakosok és külföldiek közt ezeken a helyeken kell végbe mennie.

2. §. Lovakat pedig ezután nem szabad kivinni s hasonlóképen méneseket sem.

3. §. Ezen felül bármely rendű és állásu ember se merjen olvasztott aranyat és ezüstöt, ha csak pénzzé nincs alakítva, ez országból bármely okból kivinni, a mint ez a nagyobb decretumban bővebben meg van írva.

4. §. Hogyha pedig az előrebocsátottaknak vagy az előrebocsátottak valamelyikének ellenére bárki is másként merne cselekedni és mások ezen rajta kaphatnák; akkor álljon ezeknek teljes hatalmában az ilyen áthágónak minden aranyát és ezüstjét, ugy szintén marháit, nyáját és bármely áruit elvenni és azon felül azt, a ki az aranyat és ezüstöt ki akarja vinni, elfogni.

5. §. A mely elvett aranyak és ezüstnek, meg dolgoknak s javaknak két részét a királyi felségnek tartozzanak átszolgáltatni, harmadik részét pedig fáradságuk fejében tartásuk meg. (1)

32. CZIKKELY.

A lovaknak külföldre való szállítása, az arany és ezüst kivitele céljából senki se merjen, hűtlenség vétkének büntetése alatt, külföldiekkel társaságot alkotni. (4)

Hogy se valamely harminczados, se bármely más rendű és állásu ember ne merjen örökös hűtlenség vétkének a büntetése alatt méneknek és kanczáknak külföldre szállítása,

avagy olvasztott aranyak és ezüstnek kivitele céljából bármely külföldiekkel valami keresett szin alatt társaságot alakítani vagy kötni.

33. CZIKKELY.

Hol kell lenniök az árulerakóhelyeknek? (2)

Mint hogy pedig a királyi városok között a lerakóhelyekre nézve naponkint igen sok perpatvar és egyenellenesség szokott támadni.

1. §. Az ilyen viszálykodásokat pedig nem lehet egy könnyen eldönteni, hanemha kiváltságseveleik alapján:

2. §. Annak okaért egyedül a királyi felség határozza el, hogy mit volna e részben legjobb tenni, miután előbb a felek jogait megvizsgálta.

34. CZIKKELY.

A harminczadok régi helyei. (3)

A harminczadok régi helyei pedig a következők: Árva, a mely főharminczad hely, Trencsén, szintén főharminczad hely; Szokolca, Léva, Bélus, Besztercze, Solna, Ujhely, Nagyszombat, Verbó, a melyek ennek fiókhelyei.

1. §. Pozsony: főharminczad hely; Óroszvár, Jarendorf, Nezsider, Záránd, Malaczka, Sasvár, Gajár, Stomfa, Szenicze: annak a fiókjai.

2. §. Sopron, főharminczad hely; Ruszt, Keresztur, Szent-Márton, annak fiókjai.

3. §. Kassa, főharminczad hely; Lőcse, Bártfa, Kézsmárk, Lublyó, Sztropkó, Homonna, ennek fiókhelyei.

4. §. Továbbá Szlavoniában: Zágráb, Nedelce, Varasd, Muraszombat, főharminczad helyek.

5. §. Szombathely Kőszeg helyett, Pinkafölde, Radafalva, Hidegkút, Ráczkanizsa, Vincze, Krapina, Stubicza, Stanisznák, Toroczka, Koszthányca, annak fiókjai.

6. §. Nándorfejevár, főharminczad hely; Kelpen, Sabác, Archi, Barics, Szent-Demeter, Rácsa, Pothos, Apajocz, Ujvár, annak fiókjai.

7. §. Temesvár, főharminczad hely; Karánsebes a fiókhelye.

(1) V. ö. az ezen cikkelyben tárgyalt kérdésekről 1403 (I.) XV. és XXI. t. cz., az 1492: XXXII. t. cz., az 1495: XXVII. t. cz., az 1500: XXV. t. cz., az 1518 (hácsi) XIII. t. cz., az 1548: LIV. t. cz., az 1552: XXXVII. t. cz. nagyrésztben azonos rendeleteit. (Ö.)

(2) V. ö. az 1492: CIII. és az 1500: XXIV. t. cz. (Ö.)

(3) V. ö. fónn a 611. lapon a 29. cikkelyt.

ARTICULUS 35.

Nobiles, et ecclesiastici tricesimam, et tributa, de rebus ad necessitatem domorum emptis: praeterea nobiles, etiam de quaestu ipsorum, tributa non solvant.⁽¹⁾

Quod⁽²⁾ nullus tricesimatorum, a tributariis, ac ipsorum vices-gerentium, de rebus, et bonis per nobiles, presbyteros, ac monachos, ipsorumque homines, ad necessaria domorum eorundem emendis, aliquam tricesimam, aut tributum (prout hactenus consueverunt) contra eorundem libertates exigere valeat.

§. 1. Si vero quispiam id faceret, nobilis, aut presbyter, vel monachus, taliter spoliatus, vel in libertate laesus, domino illius tributi, si in propinquo inveniri potest: alioquin comiti parochiali illius comitatus, in quo hujusmodi tributum exigitur, querelas depone-
re debeat: et ille scita prius superinde mera veritate, duplicem satisfactionem, hoc est: accepti tributi duplum reddere querulanti teneatur: sub poena duarum marcarum, inter comitem, et querulantem aequaliter dividendum.

§. 2. Tricesimator vero, si contra id excesserit: tunc hujusmodi querela contra eundem regiae majestati porrigatur.

§. 3. Etsi majestas sua, ex literis inquisitionis comitis, vel vice-comitis, et judicium nobilium illius comitatus, in quo talis tricesima exigitur, per ipsum tricesimatorem, injustam tricesimam exactam fuisse comperit: extunc ultra duplum receptae tricesimae, nec non expensas querulantis, ipse tricesimator per majestatem regiam acriter puniatur.

§. 4. Si autem ipse querulans injustas querimonias deposuisse compertus fuerit: modo simili contra partem adversam, in duabus maris vincatur.

§. 5. Quoniam autem plurimae civitates, et possessiones regales in hoc regno, de singulis rebus eorum venalibus, et mercibus, per totum regnum a solutione tributi exemptae, et supportatae⁽³⁾ esse dignoscuntur: ob hoc multo magis nobiles istius regni (quorum praedecessores, regnum hoc cum effusione sanguinis ipsorum acquisierunt, et defenserunt, et ipsi quoque, ac eorum posteri, necessario

defensare, et protegere habent) tam scilicet potiores, quam minores, si quaestum aliquem facerent, cum rebus venalibus: de tali quaestu, tributum solvere non teneantur.

§. 6. Ita tamen: quod si aliquis nobilium quempiam rusticorum, seu civium, talem videlicet, qui tributum solvere teneretur, sibi in socium assumeret, et illum penes se, absque solutione tributi abducere vellet, et de hoc tributarius posset certificari: tales res venales, seu mercimoniales: ipse tributarius, auferendi ab utroque plenam, atque omnimodam habeat potestatis facultatem.

ARTICULUS 36.

Falsas vias, in territorio aliorum observantis, poena.⁽⁴⁾

Quamvis⁽⁵⁾ in decreto majore id ordinatum fuerit, et stabilitum: quod nemo in terris aliorum, vias falsas stare, et custodire valeret: sed quia contra transgressores hujusmodi decreti, nulla ibidem poena determinata fuisse reperitur:

§. 1. Pro eo statutum est: quod nemo tributariorum, in terris, seu territoriis aliorum, vias falsas custodiendi, et standi, in eademque via falsa, itinerantibus obsistendi habeat facultatem: sub poena amissionis ejusdem tributi.

§. 2. Sed unusquisque tributa habens aliqua, hujusmodi vias falsas in propria terra, et per consequens illius possessionis, in qua videlicet tributum exigitur, custodiri faciat: prout continetur in decreto.

ARTICULUS 37.

Sal regius, in antiquis cameris deponendus est.⁽⁶⁾

Quod sales regales, in cameris antiquis, et non in locis noviter adinventis deponantur: hujusmodi autem loca noviter exquisita, penitus aboleantur.

ARTICULUS 38.

De judicio, inter nobiles, et liberos regiasque civitates, cognoscendo.⁽⁷⁾

Quod liberae civitates, videlicet Buda, Pesth, Cassovia, Poson, Sopron, Bárthfa, Eperjes,

(1) Az eredetiben a czímirat így szól: «Quod nobiles de quaestu ipsorum tributa solvere non eantur». (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «Item quod» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben hibásan «exempti et supportati» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben a czímirat ez: «Quod nemo audeat vias falsas stare et custodire in terris aliorum» (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «Item quamvis» áll. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben a czímirat így szól: «De salibus regalibus in antiquis cameris deponendis».

(7) Az eredetiben a czímirat ez: «De judiciis inter nobiles et liberas civitates regales diffiniendis» (K. és Ó.)

35. CZIKKEIN.

A nemesek és az egyháziak a házi szükségletükre vásárolt dolgoktól s a nemesek ezenfelül kereskedésük után harminczadot és vámot ne fizessenek.⁽¹⁾

Hogy a harminczadosok és vámosok valamint helyetteseik közül is senkinek se legyen szabad azoktól a dolgoktól és javaktól, melyeket a nemesek a papok és szerzetesek és embereik házi szükségleteik számára vesznek, szabadságuk ellenére (mint eddig szokták tenni) valamely harminczadot vagy vámot szedni.

1. §. Ha pedig valaki ezt megtenné, akkor az ilyen módon megrabolt vagy szabadságában megsértett nemesnek vagy papnak avagy szerzetesnek, az illető vám uránál, ha ez közelében megkapható, különben a vármegye ispánjánál, a melyben azt a vámot szedik, panaszt kell tennie és ez, miután előbb a tiszta valót kifürkészte, tartozzék kétszeres elégtételt szolgáltatni, azaz a panaszló részére a szedett vám kétszeresét visszaadni, az ispán és a panaszos között egyenlően megosztandó két girabüntetés alatt.

2. §. Ha pedig a harminczados vétett ez ellen, akkor az efféle panaszt ő ellenében a királyi felséghez kell betérjeszteni.

3. §. És ha ő kellese ama vármegye ispánjának vagy alispánjának és szolgabírának a tanuvallató leveleiből, a hol ezt a harminczadot szedik, meggyőződik arról, hogy az illető harminczados igaztalan harminczadot szedett, akkor azon felül, hogy a harminczados a szedett harminczad kétszeresét és a panaszos költségeit megérti, a királyi felség őt még keményen meg is büntesse.

4. §. Ha pedig a panaszosra nézve kiderül, hogy jogtalan panaszt tett, akkor az ellenféllel szemben hasonlóképen két girán maradjon.

5. §. Minthogy pedig ebben az országban tudvalevőleg igen sok királyi város és birtok az eladó áruktól és portékáktól fizetendő vám alól az egész országban ki van véve s fel van mentve: ugyanazért annál kevésbbé tartozzanak ez ország nemesei (kiknek elődei ezt az országot vérük ontásával szereztek s megvélték s a kiknek magoknak valamint utódaiknak is azt szükségképen meg kell védelmez-

niök és ótalmazniok), úgy az előkelőbbek mint az alábbvalók, ha eladó áruikkal valami kereskedést üznének, e kereskedés után vámot fizetni.

6. §. Ugy azonban: hogyha valamely nemes valami parasztot vagy polgárt, olyant tudniillik, a ki vámot tartozik fizetni, a maga társául fogad és ezt vámfizetés nélkül akarná maga mellett elvinni, a vámszedő pedig ennek biztos nyomára jöhetne: akkor álljon ennek a vámszedőnek teljes szabadságában azokat az eladásra szánt dolgokat és árukat mindkettejüktől elvenni.⁽²⁾

36. CZIKKEIN.

Annak a büntetése, a ki másoknak a területén az árutakat őrzi.

Ámbár a nagyobb decretumban el lett határozva és rendelve, hogy senki sem állhatja el és őrizheti másoknak a földjein az árutakat,⁽³⁾ minthogy azonban azok ellenében, a kik ama törvényt áthágják, abban semmi büntetésnek a megállapítása sem található:

1. §. Azért megállapítottuk, hogy senkinek sem szabad a vámosok közül másoknak a földén vagy területén az illető vám elvesztésének büntetése alatt az árutakat őrizni és elállni és azon az áruton az utazóknak ellent állani.

2. §. Hanem az ilyen árutakat mindenki, a kinek vámjá van, a saját, következőképp annak a birtoknak a területén őriztesse, a melyen tudniillik a vámot szedik: mint azt a decretum tartja.

37. CZIKKEIN.

A királyi söt a régi kamarákban kell elhelyezni.⁽⁴⁾

Hogy a királyi sötakat a régi kamarákban, nem pedig ujonnan felállított helyeken rakják le; az ilyen ujonnan kigondolt helyeket pedig véggképen el kell törölni.

38. CZIKKEIN.

A nemesek és a szabad királyi városok között való bíráskodásról.⁽⁵⁾

Hogy a szabad városok, tudniillik: Buda, Pest, Kassa, Pozsony, Sopron, Bátfá, Eperjes, Nagy-

(1) Lásd az 1. jegyzetet a 613. lapon.

(2) V. ö. az 1405 (I.): XVI. t. cz., az 1458: X. t. cz., továbbá az 1587: XXVII. t. cz., az 1600: XVII. t. cz., az 1655: XXIX. t. cz., az 1681: XLIV. t. cz., az 1715: XV. t. cz., az 1723: XV. t. cz.

(3) T. i. az 1492: LXXXVII. t. cikkben; l. még 1486: XXXV. t. cz.

(4) A sőről v. ö. az 1222. évi aranybulla 5. cikkét, az 1405: (II.): VIII. t. cikket jegyzeteivel, továbbá az 1471: IV. t. cz., valamint az 1495. évi szlavoniai t. cikkek rendelkezéseit.

(5) V. ö. az 1405 (I.): IV. és XII. t. cz., az 1405 (II.): XI. t. cz., valamint a III. III. R. 19. cz. rendelkezéseit.

Tyrnavia, nec non Leuchovia, Mons-Græcia, et omnes aliæ liberæ civitates, earumdemque incolæ; nobilibus, et possessionatis hominibus, injurias aliquas, seu damna inferentes; si talis civitas, seu incola, et civis, injuriam, et damna inferens, habuerit possessiones, et jura possessionaria in aliquo comitatu, et ex illis bonis nobilem læserit, seu damnificaverit; si videlicet tales læsiones, seu damnificationes, factum minoris potentiae tangere dignoscuntur; teneatur propterea in illo comitatu, ubi illa bona habet, coram comite juri stare.

§. 1. Si vero talis civitas, seu civis, nulla jura possessionaria in aliquo comitatu habuerit, et nobilis, vel aliquis homo possessionatus, contra privatam personam, vel certos tantummodo, et non cum tota communitate, seu civitate, causa⁽¹⁾ seu lites habuerit; extunc talis nobilis, et possessionatus homo,⁽²⁾ contra totam civitatem; vel e contra civitas ipsa contra nobiles, et alios possessionatos homines, causam aliquam ratione actuum potentiariorum majorum, vel juris possessionarii, movere prætenderet; extunc talis causa, coram personali præsentia regie majestatis, habita superinde legitima evocatione, moveatur, et ordine juris terminetur.

§. 2. Etsi aliqua partium in hujusmodi causa contra sese in processu juris, coram ipsa personali præsentia, quovis modo succubuerit, si talis causa, factum juris possessionarii, tangere dignoscitur; extunc talis pars, non in majori onere; quam solummodo in ducentis florenis auri convineatur.

§. 3. Si autem hujusmodi causa factum invasionis domorum nobilium, nec non detentionis, verberationis, vulnerationis, ac interemptionis nobilium concernere agnita fuerit; extunc patratores hujusmodi actuum potentiariorum, in sententia capitali, ac amissione cunctorum bonorum suorum, mobilium, et immobilium condemnentur: prout haecenus fuit observatum.

§. 4. Casu autem, quo aliquis civis, sub aliquo domino, seu nobile in hoc regno vineas, vel aliquas alias hæreditates habuerit, et quidpiam in territorio hujusmodi deliquerit, aut aliquem damnificaverit; in tali casu

idem civis teneatur coram domino illo terrestri, sub quo hæreditates habet, juri stare.

ARTICULUS 39.

Libertas abrogatur Wissegradiensis civitatis.⁽³⁾

Libertas civitatis Wissegradiensis, et pertinentiarum ejusdem, nec non similiter pertinentiarum castri Damas, ex quo libertati regni præjudicat, simpliciter aboleatur.

ARTICULUS 40.

Liberae⁽⁴⁾ civitates, in suis libertatibus conserventur.

Majestas⁽⁵⁾ regia, universas liberas civitates, et alias personas bene meritas, in antiquis eorum libertatibus conservare dignetur.

§. 1. Imo supplicant domini regnicolæ majestati suæ, ut quemadmodum majestas sua jam privilegia eorum super libertatibus ipsorum confirmavit: ita in eisdem conservare dignetur.

ARTICULUS 41.

Nonas de vinis, et frugibus, cives in aliorum territorii vineas, et terras habentes, terrestribus dominis solvant.⁽⁶⁾

Cives⁽⁷⁾ Budenses, Albenses, et de Zálánkemen, et aliæ quælibet civitates tam regales, quam aliorum quorumcumque, in terris aliorum vineas habentes, seu araturas facientes; dominis terrestribus nonasolvere teneantur: prout continetur in decreto.

ARTICULUS 42.

Castra finitima amittentes officiales, puniri debent denegatione gratiæ regiae.⁽⁸⁾

Quoniam⁽⁹⁾ sunt nonnulli officiales, qui ex eorum negligentia, et indebita conservatione,

(1) Az eredetiben «causa» helyett helyesebben «causam» áll. (K. és Ó.)

(2) A «homo» után kimaradnak az eredetiben olvasható következő szavak: «teneatur causam suam coram giudice illius civitatis agitare et prosequi. Si autem talis nobilis et possessionatus homo», a melyek a Hk. III. R. 19. czímében is, a mely ezt a czikkelyt szóról-szóra átvette, előfordulnak. Ezek nélkül pedig a jelen §. egészen érthetetlen. (Ó.)

(3) Az eredetiben a czímirat ez: «De abolitione libertatis Wysegradiensis». (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «Quod libera» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «Item quod majestas» áll. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben a czímirat így szól: «De solutionibus nonarum». (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben «Item quod cives» áll. (K. és Ó.)

(8) Az eredeti czímírata ez: «De officialibus amittentibus castra finitima». (K. és Ó.)

(9) Az eredetiben «Item quoniam» áll. (K. és Ó.)

szombat, valamint Lőcse, Zágráb és minden más szabad város meg azoknak lakosai, a melyek vagy a kik a nemeseknek és birtokos embereknek valami sérelmet vagy károkat okoznak, ha az ilyen sérelmet és kárt okozó városoknak vagy lakosoknak és polgároknak valamely vármegyében birtokaik és birtokjogaik vannak és a nemeset ezekből a javakból sértették vagy károsították meg, akkor azok, a mennyiben tudniillik e sértések és károsítások kisebb hatalmaskodást képeznek, ezek miatt annak a vármegyének ispánja előtt tartozzanak törvényt állani, a melyben azok az ő javaik vannak.

1. §. Ha pedig az ilyen városnak vagy polgárnak valamely vármegyében semmi birtokjogai sem volnának és a nemesnek vagy valamely birtokos embernek valamely magán-személylyel vagy csak némelyekkel és nem az egész közönséggel vagy várossal volnának ügyeshajos dolgai és perei; akkor az ilyen nemes és birtokos ember az ő perét az illető város bírāja előtt tartozzék kezdeni és folytatni. Ha pedig az ilyen nemes és birtokos ember az egész város ellen, vagy megfordítva maga a város akarna a nemesek és más birtokos emberek ellenében nagyobb hatalmaskodások vagy birtokjog tárgyában valamely pert indítani: az ilyen pert, az e részben történt törvényes perhelivás után, a királyi felségnek a személyes jelenléte előtt kell megindítani és a törvény rende szerint befejezni.

2. §. És ha valamelyik peres fél az ilyen perben, mely ő ellene a személyes jelenlét előtt a törvény rende szerint folyt, bármilyen módon elbuknék, akkor, a mennyiben azt találnák, hogy a kérdéses ügy birtokjog dolgát illeti, az olyan felet nem kell nagyobb teherben elmarasztalni, mint egyedül kétszáz arany forintban.

3. §. De ha azt találnák, hogy a kérdéses ügy a nemesek házainak megrohanását, valamint a nemesek letartóztatását, megverését, megsebesítését és megölését tárgyalja, akkor az ilyen hatalmaskodások elkövetőit főbenjáró ítéletben és összes ingó meg ingatlan javaik elvesztésében kell elmarasztalni, a mint ez eddig is gyakorlatban volt.

4. §. Abban az esetben pedig, ha valamely polgárnak ebben az országban valamely ur vagy nemes alá tartozó szőlői vagy más örök-

ségei volnának, és ilyen területen követne el valami vétséget vagy károsítana meg valakit, az a polgár az előtt a földes ur előtt tartozzék törvényt állani, a kinek az örökségeit kezén tartja.

39. CZIKKELY.

Visegrád város szabadságának eltörlése.

Visegrád városának és tartozékainak és hasonlóképen Damas vára tartozékainak a szabadsága, mivel ez az ország szabadságának sérelmére van, egyszerűen szűnjék meg.⁽¹⁾

40. CZIKKELY.

A szabad városok megtartandók az ő szabadságaikban.

Méltóztassék a királyi felség az összes szabad városokat és más jól érdemesült személyeket régi szabadságaikban megtartani.

1. §. Sőt esedeznek az országiasok urak ő felségének, hogy a mint ő felsége az ő szabadságaikra vonatkozó kiváltságlevelüket már megerősítette, úgy őket azokban megtartani is méltóztassék.⁽²⁾

41. CZIKKELY.

A polgárok, kiknek mások területén vannak szállók és földiek, fizessenek a földesuraknak a boroktól és gabonától kilenczedet.

A budai, fehérvári és zalánkeményi polgárok, nemkülönbön úgy a királynak mint bárki másnak egyéb akármely városai, a melyek vagy a kik mások földén szőlőkkel birnak vagy szántanak: tartozzanak földes uraiknak kilenczedet fizetni, a mint a decretum⁽³⁾ meghagyja.⁽⁴⁾

42. CZIKKELY.

A régváratok veszni hagyó tiszteket a királyi kegyelem megvonásával kell megbüntetni.

Mivel vannak némely tisztek, kik hanyagságuk és a kellő felügyelet elmulasztása miatt

(1) V. ö. az 1492: CII. t. cz. rendelkezéseit és a Hk. II. R. 8. cz.

(2) A sz. kir. városokról v. ö. az 1500: XXIV. t. cz., az 1518: XI. t. cz., az 1536: LV. t. cz., az 1543: XXVI. t. cz., az 1545: XLIX. t. cz., az 1546: L. t. cz., az 1550: LXXVIII. t. cz., az 1554: XXIII. t. cz., az 1569: LVII. t. cz., az 1574: XXXV. t. cz., az 1575: XVI. t. cz., az 1609: XXXIV. t. cz., az 1613: XIII. t. cz., az 1625: XLIII. t. cz., az 1630: XXI. t. cz., az 1649: XV. t. cz., az 1655: CX. t. czikk rendelkezéseit, továbbá a Hk. III. R. 2., 8—20. czimeit.

(3) T. i. az 1405 (I.) 2., 10., 12. cz. és 1405 (II.): XI. t. cz.

(4) V. ö. meg az 1500: XXVII. t. cz., az 1507: XV. t. cz., az 1514: LVIII. t. cz. rendelkezéseit.

nonnulla castra finitima amiserunt, et post amissiones, tam notabiles, et huic regno damnosae, non solum impunitate gaudent, sed insuper alia castra pro salario eorum retinent.

§. 1. Quare statutum est: ut regia majestas absque consensu regnicolarum iis, qui aliqua castra finitima, propter ipsorum negligentiam, et incautam conservationem amisissent, vel amitterent in futurum, gratiam non faciat, sed illos juxta ipsorum demerita castiget, et puniat: juxta contenta generalis decreti.

§. 2. Sunt autem hi, qui huic regno in amissionibus castrorum notabilia damna intulerunt: nam condam de Ladislava⁽¹⁾ Egervára, castra Thersacz, et Nereithva: Franciscus Haraszthi, castrum Koszorúvár: Georgius vero Popovigh, consimiliter castrum Komothin, tempore majestatis regiae, amiserunt.

ARTICULUS 43.

Castrorum finitimorum perlustratio, ad palatinum, et judicem curiae, seu eorum homines pertinet.⁽²⁾

Singulis⁽³⁾ annis duo judices regni videlicet, domini palatinus, et judex curiae regiae, homi-

nes suos, penes hominem regium (super juramento de Rákos, de dicenda veritate, et fideliter, sine personarum favore ad regiam majestatem referenda, juratos) deputare debeant: qui castrorum finitimorum conditiones, et status, ac aedificationes, vel custodias, et conservationes, nec non machinas, ac ingenia, et virtualia, atque stipendiarios, juxta dispositionem tenere debentes, aliosque opifices, seu artifices, his in anno revideant, et majestati regiae fideliter referant.

§. 1. Ita, quod tales conspicientes castra finitima, vadant diverso tempore, et non simul, et semel, sed seorsim: ita, quod homo regiae majestatis nesciat, quando alii homines dominorum palatini, et judicis curiae vadunt: et illi similiter ignorent, quando iste ibit: ne muneribus corrumpantur, et ut eo fidelius illa valeant referre, et facilius etiam cognosci possit, si falsitatem, et mendacium dixerint.

§. 2. Si vero illi, vel alter eorum, aliquas in castris finitimis negligentias, et defectus, vel etiam personarum ibi constitutarum exorbitantias subticuerint, et fideliter pro favore aliquorum officialium non retulerint: poenam capitis subeant eo facto, et bona ipsorum universa, ad collationem regiam devolvantur.

§. 3. Expensas autem talibus, majestas regia dare debeat.

ARTICULUS 44.

De comite Themesiensi. Et quod singulis comitatibus singuli comites deputentur: exceptis Pestiensis et Pilisiensis comitatibus.⁽⁴⁾

Comes⁽⁵⁾ Themesiensis, ultra honorem unius comitatus, in quo castrum themesiense situm est, tenere nequeat.

Nec aliquis comitatum, a cæteris regni comitatibus amplius sequestretur.

§. 1. Et unusquisque comitatus suum proprium comitem

de comitatu eodem, aliquem ex potioribus Pilisiensi, qui comites habere non consueverunt: antiqua eorum libertate requirente.

§. 2. Dempnis comitatibus Pestiensis, et

(1) Az eredetiben helyesebben «Ladislava de Egervára» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben a címsírat így szól: «De conspicientibus castra finitima». (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «Item quod singulis» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben a címsírat röviden ez: «De comite Themesiensi». (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «Comes» helyett «Quod comes» áll. (K. és Ó.)

némely végváratok veszni hagytak és ez anynyira jelentős s ennek az országnak káros veszteségek után, nemcsak büntetlenek maradnak, hanem ezen felül még fizetés mellett más várakat is tartanak kezükön:

1. §. Miért is határoztuk, hogy a királyi felség azoknak, kik valamely végváratok hanyagságuk vagy gondatlan felügyeletük miatt veszni hagytak vagy jövőre veszni hagynak, az országilagokosok beleegyezése nélkül ne adjon kegyelmet, hanem a decretum tartalmához képest⁽¹⁾ fenyítse és büntesse meg őket a mint megérdemlik.

2. §. Azok pedig, a kik a várak elvesztésével ez országnak jelentékeny károkat okoztak, ezek: ugyanis néhai Egervári László Terzacz és Neretva várát; Haraszti Ferencz Kossoruvárt, Popovich György pedig szintén Komothin várát hagyták veszni a királyi felség idejében.

43. CZIKKEIX.

A végvárak megvizsgálása a nádorra és országbíróra vagy ezek embereire tartozik.

Az ország két bírása, tudniillik a nádor ur és a királyi udvarbíró, köteles a király embere mellett saját embereit (kik a rákosi eskümintára⁽²⁾ megesküdtek, hogy igazat fognak mondani és a királyi felségnek a személyek-

nek való kedvezés nélkül híven fognak jelentést tenni) évenként kiküldeni, hogy ezek a végvárak viszonyait, állapotát, és az építkezéseket, vagy azok őrzését és gondozását, nemkülönben a hadi eszközöket, műveket és élelmi szereket, valamint a rendelkezésnek megfelelően tartandó zsoldosokat és egyéb kézműveseket vagy mestereket évenként kétszer megvizsgálják s a királyi felségnek hűségessé jelentést tegyenek.⁽³⁾

1. §. Akképen, hogy a kik a végvárakat megsemmisítik, más-más időben, és ne együttesen és egyszerre, hanem külön-külön menjenek, olyanformán, hogy a királyi felség embere ne tudja, mikor mennek a nádor és országbíró urak emberei s hasonlóképen ezeknek se legyen tudomása arról, hogy mikor fog amaz menni, ne hogy őket ajándékokkal megvesztegessék és hogy az eredményről annál hitebben tehessenek jelentést, egyuttal pedig könnyebben reá lehessen jönni, ha csalának vagy hazudnának.

2. §. Ha pedig azok, vagy valamelyikök a végvárakban előfordult valamely mulasztást és hiányt, vagy akár az ott alkalmazott személyek kihágásait elhallgatnák és némely tisztek iránt való kedvezésből híven be nem jelentenek: legott főbenjáró büntetésbe essenek és összes javaik királyi adományozás alá hármoznak.

3. §. De költségekkel a királyi felségnek kell ezeket ellátnia.⁽⁴⁾

44. CZIKKEIX.

A temesi ispánról, és hogy minden vármegyének külön ispánok alantólók, kivéve Pest és Pilis vármegyéket.

A temesi ispánnak, annak az egy vármegyének a méltóságán kívül, a melyben a temesi vár fekszik, mást nem szabad viselnie⁽⁵⁾; és

egy vármegyét sem szabad többé az országnak többi vármegyéitől különszakasztani;

1. §. És mindenik vármegyének saját ispánja legyen,⁽⁶⁾

még pedig valaki az illető vármegyéből való előkelőbbek közül, melyeknek nem szoktak ispánjaik lenni, így kívánván azt ő régi szabadságuk.⁽⁷⁾

2. §. Kivéven Pest és Pilis vármegyéket, a

(1) T. i. az 1498: XXXIII. t. cz. szerint. (Ó.)

(2) L. ezt az eskümintát fenn az 503. lapon.

(3) V. ö. az 1507: VI. t. cz. (Ó.)

(4) V. ö. az 1647: LXI. t. cz. és az 1655: IX. t. cz.

(5) A temesi ispánról (grófról) v. ö. 1507: V. t. cz., (bácsai) 1518: XXXIX. t. cz., 1552: XVI. és XXVII. t. cz., 1687: X. t. cz., Hk. I. R. 94. cz. 2. §.

(6) A főispánra vonatkozó törvényekről v. ö. a törvényhatóságokról szóló 1886: XXI. t. cz. 36—66. §§. L. alább a 627. lapon az 57. cikkelyt is.

(7) Pest és Pilis vármegyéről v. ö. az 1492: C. t. cz., az 1495: XX. és XXIV. t. cz., az 1500: XXVIII. t. cz. és alább (627. l.) e decretum 37. cz. 4. §. rendelkezéseit. (Ó.)

ARTICULUS 45.

Interregni tempore, nempe decedente rege sine hæredibus, oratores principum ad comitia regni venire prohibeantur.⁽¹⁾

Item statutum est: quod decedente rege Hungariæ sine hæredibus, si quando regnum hoc, regia dignitate vacare contigerit; quotiescunque universitatem regnicolarum, pro eligendo novo rege convenire continget, nullus oratorum forensium (qui sæpenumero plures a regibus, et principibus, ad seducendum dominos, et universitatem, advenire solent) ad ipsam conventionem admittatur: ut eo commodius de novo rege provideatur.

§. 1. Ipsi enim regnicolæ providebunt, ut ille, quem elegerint, cum honore inducatur.

ARTICULUS 46.

Nota infidelitatis damnatorum officialis, castra dominorum suorum defendere contra regem, et regnum conditionaliter permitti: de damnis tamen illatis satisfacturi.⁽²⁾

Si quispiam⁽³⁾ nobilium, et regnicolarum, castra, seu fortalitia quæcunque, a dominis ipsorum pro officiolatu tenuerint; et durante tali officiolatu, domini illorum, propter aliquos excessus notam infidelitatis incurrerent; ejus occasione regia majestas, aut regnum hoc, hujusmodi castra, sive fortalitia, per vim, aut aliter ab ipso officiali rehabere niteretur: illeque honori, et humanitati suæ, militarique officio satisfacere cupiens, regie majestati, aut regnicolis se,⁽⁴⁾ et castra, seu fortalitia domini sui, viriliter, et fideliter defendendo, adversus regiam majestatem, aut etiam totum regnum, opposuerit;⁽⁵⁾ damnaque, et nocumta exinde ipsis regnicolis intulerit.

§. 1. Nihilominus talis officialis notam infidelitatis non incurrat: verum de damnis quibuscunque illatis, teneatur omnibus plenariam impendere satisfactionem.

§. 2. Ubi vero ipse officialis, posteaquam dominus suus tali nota infidelitatis fuisset obfuscentus, se in servitium illius adjunxisset,

et sic honorem alicujus castri, vel fortalitii ab eo adeptus fuisset: tunc isto casu, is articulus sibi minime videatur suffragari, sed eadem nota infidelitatis condemnatur.

ARTICULUS 47.

Comani, Philistæi, et Rutheni, nobilium colonos non abducant: alioquin coram palatino conveniantur.⁽⁶⁾

Quia⁽⁷⁾ Comani, Philistæi, et Rutheni in hoc regno commorantes, in abductionibus jobagionum, et in licentiis capiendis, contra libertates nobilium, et statuta regni, plurimas quotidie injurias et præjudicia, indicibilesque, et inauditas exactiones, in educendis ipsis jobagionibus, ipsis nobilibus inferunt: neque officiales majestatis regie, et eorum vicesgerentes, eosdem a talibus insolentiis compescunt.

§. 1. Quare, ut hujusmodi dissensionis materia eradicetur, statutum est: quod ex quo ex Comanis, et Philistæis, ac Ruthenis, ad bona nobilium nullus abire permittitur; sic neque de cætero jobagiones nobilium, per officiales majestatis regie, vel dictos servilis conditionis homines, in medium ipsorum, causa commorandi abducantur.

(1) Az eredeti czimlirata így hangzik: «Quod decedente rege Hungariæ sine hæredibus oratores principum non mittantur ad dietam». (K. és Ó.)

(2) E §. czimlirata is az eredetiben másképp így hangzik: «De officialibus infidelium». (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «Si quispiam» helyett «Item si quispiam» áll. (K. és Ó.)

(4) A régibb kiadásokban ezek az eredetiben is meglevő, de csak értelemzavaró szók: «Regiæ Majestati aut Regnicolis» hiányzanak.

(5) Régibb kiadásokban ez áll: «se opposuerit». (Ó.)

(6) Az eredetiben a czimlirat ez: «De Comanis Philistæis et Ruthenis». (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben «Item quia» áll. (K. és Ó.)

45. CZIKKELY.

Trónüresség idején, a mikor tudniülük a király örökösök nélkül hal el, a fejedelmi követeknek nem szabad az országgyűlésre menniök.⁽¹⁾

Továbbá határoztuk, hogy ha ez az ország valamikor, Magyarország királyának örökösök nélkül való elhalálozása miatt, királyi méltóság nélkül találna lenni: az esetre, valahányszor az országalakosok közönsége új király választása végett összegyűlné, a külföldi követek közül (a minők az urak és a közönség eltántorítása céljából igen gyakran sokan szoktak a királyok és fejedelmek részéről ide jönni) senkit sem szabad bebocsátani, hogy az új királyra nézve annál helyesebben lehessen intézkedni.

1. §. Mert maguk az országalakosok fognak arról gondoskodni, hogy azt, a kit megválasztottak, tisztelettel behozzák.

46. CZIKKELY.

A hűtlenség vétkében elmarasztaltak tisztjeinek föltétlenül meg van engedve, hogy uraik várait a király és ország ellenében megvédjék, de az okozott károkért eleget kell tenniök.⁽²⁾

Ha valamely nemes és országalakos az ő urától akármilyen várakat és erősségeket tartana tisztsgűl és tisztsgének tartama alatt az ő ura valamely büntények miatt hűtlenség vétkébe esnék, a mely alkalomból a királyi felség vagy ez az ország ezeket a várakat vagy erősségeket ama tisztviselőtől erővel vagy másképen visszaszerezni törekednék, ez pedig a maga becsületének, emberségének és katonai tisztjének eleget akarván tenni, önmagát, urának várait és erősségeit fertiasan és híven védelmezve, a királyi felségnek vagy az egész országnak is ellenszegűlne s ennek következtében az országalakosoknak kárt és hátrányt okozna.

1. §. Az ilyen tisztviselő mindamellett ne essék hűtlenség vétkébe: de tartozzék a bárkinék okozott károkért mindenkinek teljes elégtételt adni.

2. §. Ha azonban a tisztviselő azután szegődött annak az urak a szolgálataba, miután ez magát a hűtlenség vétkével meggyalázta és

igly kapta tőle valamely várnak vagy erősségnek a tisztsgét: akkor ebben az esetben ne látszassék ez a cikkely az ő javára szolgálni, hanem ő is hűtlenség vétkén maradjon.⁽³⁾

47. CZIKKELY.

A kunok, jászok és ruthénok a nemesek jobbágysait el ne vigyék; különben a nádor elébe kell őket idézni.⁽⁴⁾

Mivel az ebben az országban tartózkodó kunok, jászok és ruthénok a jobbágysait a nemesek szabadságai és az ország törvényei ellenére elvezetik és szabadságolásukat kieszközlük, a jobbágysait elvitele által pedig a nemesek ellenében naponkint igen sok jogtalanságot és sérelmet, kimondhatatlan és hallatlan zsarolásokat követnek el, s a királyi felség tisztjei és ezek helyettesei őket az ilyen helytelenségektől vissza nem tartják:

1. §. Ennélfogva, hogy az ebből eredő viszálykodás okát gyökerében megszüntessük, megállapítottuk, hogy, valamint a kunok, jászok és ruthénok közül senkinek sem szabad a nemesek fekvő jószágaira eltávozni, úgy viszont a királyi felség tisztjei vagy a mondott szolgálalapotu emberek se vezessék a nemesek jobbágysait azok körébe abból a célból, hogy ott letelepedjenek.

(1) Ez a törvény — mint az 1687: II. t. cikkben és az 1723: II. és III. t. cikkben megszabott trónöröklési renddel ellenkező — jelenleg természetesen nincs hatályban. Az idézett törvényekben azonban a királyválasztás lehetősége fentartatván: ezen törvény hatálya olyképpen van felfüggesztve, mint pl. a nádorra vonatkozó törvényeink, bár nem valószínű, hogy a valamikor bekövetkeztető királyválasztás alkalmával erre a törvényre nyuljanak vissza.

(2) A hűtlenségről v. ö. Hk. I. R. 12—14. cz., 1464: II. t. cz., 1495: IV. t. cz., 1715: IX. t. cz. M.

(3) V. ö. az 1500: XXXI. t. cz.

(4) A kunokról v. ö. Hk. III. R. 25. cz., továbbá 1454: IX., 1481: XI., 1514: XXIII., 1518: XIV., 1622: XXXIV., 1625: XXVIII., 1630: XLIII., 1635: XLIV., 1715: XXXIV., 1741: LXIII., 1790: XXIX., 1802: I., 1808: II. és 1848: XXV. t. cz. A jászokról v. ö. 1681: XLVI., 1715: XXXIV., 1741: LXIII., 1751: II., XXV., 1791: V. és XXIX., 1802: I., 1805: I., 1808: II. és III., 1830: III., 1836: XXII., 1848: XXV. t. cz. A ruthénokról v. ö. Hk. III. R. 25. cz. az ott idézett törvényekkel.

§. 2. Si autem ipsi officiales, aut prædicti Philistæi, Comani, et Rutheni in medium ipsorum aliquos jobagiones contra præsentem statutionem abduxerint: super hoc ipsi coram palatino regni legitime requirantur.

ARTICULUS 48.

De Comanorum, et Philistæorum differentiis, ratione metarum exortis contra nobiles; per magistros proto-notarios revidendis.⁽¹⁾

Quoniam autem majestas regia, superioribus annis obtulerat, illas dissensiones, quæ ratione metarum, et allarum occupationum, inter nobiles, ac Comanos, et Philistæos exortæ sunt, velle facere rectificare.

§. 1. Ob hoc supplicanti majestati suæ domini regnicolæ, ut pro rectificandis ipsis metis, et differentiis, dignetur aliquos magistros proto-notarios deputare.

ARTICULUS 49.

Decimæ, argento non redimantur.⁽²⁾

Decimæ,⁽³⁾ non argento, aut pecuniis, sed sicut terra protulerit fruges, et vina: juxta contenta decreti condami domini Andreæ regis, in perpetuum exigantur.

ARTICULUS 50.

Sedecimæ, vel quartæ, plebanis, quibus debentur, solvantur.⁽⁴⁾

Archi-episcopi,⁽⁵⁾ et ecclesiarum prælati, capitula, conventus, atque abbates, plebanis ecclesiarum (his scilicet, quibus tenentur, secundum consuetudinem hactenus observatam) de proventibus eorum decimalibus, quartas solvant: et quibus non tenentur, non solvant.

§. 1. Si quipiam autem plebanorum, circa illas quartas aliquod jus habere prætenderent: ordine juris requirere teneantur.

ARTICULUS 51.

Decimarum exactio: acervi examinatio⁽⁶⁾ et de quibus decimæ persolvantur?

Adveniente tempore decimationis, judex cujuslibet villæ, de qua decimæ recolligi debebunt, teneatur illi vire-archidiacono, ad quem spectant,⁽⁷⁾ significare tempus decimationis, ut ille admoneat decimatorem, et significet eidem, quatenus veniat infra duodecim dierum spatia ad decimandum.

§. 1. Qui si advenerit, tandem diebus ad id necessariis: decimationem justo modo perficiat.

§. 2. Et unusquisque colonorum, teneatur decimas ex se provenientes, ad illum locum, quem decimator in facie ejusdem possessionis disposuerit, importare. Et pro labore decimam partem accipiat.

§. 3. Si autem infra illos duodecim dies, decimator non venerit: villicus, seu judex ejus loci decimationem nihilominus in campo teneatur perficere, et decimas ipsas in campo ad sortem decimatoris relinquere.

§. 4. Si autem postea decimator advenerit, tunc judex, seu villicus ipsius villæ, modo antedicto, pro decima parte, cum colonis singulis ejusdem possessionis, teneatur decimas ipsas facere importari.

§. 5. Ita tamen: quodsi ipse decimator, in importandis hujusmodi decimis, facilius posset concordare cum aliquo, quod habeat super hoc facultatem, quos voluerit, disponendi.

§. 6. Quodsi decimator ipse, de injusta decimatione eo absente facta, ipsi judici credere nollit: juramentum super hoc, ab eo exigere valeat, et sic verbis illius acquiescat.

§. 7. Compositorem autem acervi, solus decimator disponat: et in expensis suis vivat.

§. 8. Judex autem villæ teneatur illi decimasolvere.

§. 9. Quoniam autem jam sæpius contentiones exorta sunt, de quibus rebus, terræ nascentibus, decimæ exigi debeant: ad tollendum igitur omnes hujusmodi alterationes, placuit, ut tantummodo de his rebus: videlicet frugibus, vinis, siligine, hordeo, avena,

(1) Az eredetnek a czímirata ez: «De differentiis inter nobiles nec non Comanos et Philistæos exortis revidendis». (K. és Ó.)

(2) Az eredeti czímirata ez: «De decimis». (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «Item quod decimæ» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredeti czímirata csak ennyi: «De quartis decimarum». (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «Item quod archiepiscopi» áll. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben a czímirat ez elsõ sora így hangzik: «De modo recolligendi decimas». (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben «spectant» helyett hibásan «spectat» áll. (K. és Ó.)

2. §. Ha pedig ama tisztek vagy az említett kunok, jászok, és ruthének a jelen rendelkezés ellenére valamely jobbágyot maguk közibe vennének, őket ez iránt az ország nádora előtt törvényesen kérdőre kell vonni.

48. CZIKKELY.

Hogy azokat a viszályokat, a melyek a kunok és jászok részéről a határok miatt a nemesek ellenében keletkeztek, az ítélőmesterek intézzék el.⁽¹⁾

Minthogy pedig a királyi felség az elmúlt években ajánkozott, hogy a nemesek és a kunok meg jászok között a határok és egyéb foglalások alapján támadt egyenetlenségeket el akarja igazítani:

1. §. Ezért kéri az országlakos urak ő felségét, hogy e határok és egyenetlenségek dolgának eligazítására méltóztassék némely ítélőmestereket kirendelni.

49. CZIKKELY.

A dézsmát nem kell ezüstön megváltani.

A dézsmákat nem ezüstben vagy pénzben, hanem a néhai András király ur decretumának tartalmához képest,⁽²⁾ örök időkre úgy kell beszédni, a mint a föld a gabonát vagy a bort termette.⁽³⁾

50. CZIKKELY.

A tizenhatodot vagy negyedét azoknak a plébánosoknak a részére kell fizetni, a kiket az megillet.

Az érsekek és egyházfők, a káptalanok, conventek és apátok az egyházak plébánosainak (tudniillik azoknak, a kiket ez az eddig megtartott szokás szerint megillet), dézsma-jövedelmeikből fizessenek negyedét; s a kiket az meg nem illet, azoknak ne fizessenek.

1. §. Ha pedig valamely plébános arra a negyedre valami jogot tartana, a törvény rendje szerint keresse azt.

51. CZIKKELY.

A dézsma behajtása; az asztalg megrizsgálása és hogy miből kell dézsmát fizetni.⁽⁴⁾

Miután a dézsmálás ideje eljött, minden községnek a bírása, a melyben a dézsmát kellend szedni, köteles az esperesnek, a kire a dézsma dolga tartozik, a dézsmálás idejét bejelenteni, hogy ez a dézsmálót megintse és utasítsa, hogy tizenöt napi idő alatt a dézsmálás végett jöjjön ki.

1. §. A ki aztán, ha megérkezett, a dézsmálást az arra szükséges napok alatt igazságos módon vigye véghez.

2. §. És mindenik jobbágy tartozék a tőle befolyó dézsmákat arra a helyre behordani, a melyet a dézsmáló az illető birtok színén meg fog határozni; és fáradságaért kapjon egy tizedrészt.

3. §. Ha azonban a dézsmáló az alatt a tizenkét nap alatt nem jön ki, az illető helység elüljárója vagy bírása mindamellett tartozék a dézsmálást a mezőn véghezvinni és a dézsmákat a dézsmáló veszélyére a mezőn hagyni.

4. §. Ha pedig a dézsmáló azután megérkezik, akkor az illető helység bírása vagy elüljárója tartozék a dézsmákat az illető hely egyes jobbágyaival, az említett módon, egy tizedrészt behordatni.

5. §. Ugy mindazonáltal, hogy ha a dézsmáló ezeknek a dézsmáknak a behordásában valakivel könnyebben egyezkedhetnék, szabadságában álljon e részben azokkal rendelkezni, a kikkel akar.

6. §. Ha pedig a dézsmáló az ő távollétében netalan igazságtalanul történt dézsmálásra nézve, a helység bírájának nem akarna hitelt adni: álljon szabadságában tőle esküt kívánni és ekképen nyugodjék meg annak szavaiban.

7. §. Az asztagrakót pedig egyedül a dézsmáló rendelje ki és ez az ő költségén éljen.

8. §. A bíró azonban tartozék neki tizedet fizetni.

9. §. Minthogy pedig már gyakran támadt vita a fölött, hogy a földnek miféle terményeiből kelljen dézsmát szedni; azért minden ilyen viszálykodás megszüntetése végett, rendeltük, hogy egész Magyarországon csak ezekből a dolgokból: tudniillik gabonából, borból, rozsból, árpából, zabból és alakorból,

(1) L. az előző cikkely jegyzeteit.

(2) Vagyis az 1222. évi aranybulla 20. cikkelye szerint.

(3) V. ö. az 1500: XXIX. t. cz. rendelkezéseit.

(4) V. ö. az 1495: XXVII—XLV. t. cz. s a XXXVII. t. cz. végén felsorolt törvényeket. Arra nézve, hogy miből jár a dézsma, v. ö. az 1481: I. és IX. t. cz., valamint Sz. László I. k. 33. f. rendeleteit.

et spelta, vulgo thenkel, et non aliis, decimæ per totum regnum Hungariæ exigantur.

ARTICULUS 52.

Christianitatis et messoriales pecunie, ab his solvuntur, qui decimas ex vinis, aut frugibus, non solvunt.⁽¹⁾

De pecuniis⁽²⁾ Christianitatis et messorialibus, quæ hactenus valde abusive exigebantur, taliter determinatum est:

§. 1. Quod ex quo ipsi domini prælati, et viri ecclesiastici, ratione proventuum eorum decimalium, gentes eorum, de cætero pro defensione hujus regni necessario tenere habebunt; sunt autem quam plurimi rusticorum, qui nec vineas habentes neque etiam araturas facientes, de quibus eisdem dominis prælati decimæ provenire deberent, absque solutione ullarum decimarum in plerisque locis commorantur; seque Christianos esse, prædictis prælati ecclesiarum, sub quarum diocesis degunt, minime recognoscunt.

§. 2. Quare, ut de cætero inter ipsos prælatos ecclesiarum, et christicolas, debitum ordo observetur, statutum est: quod amodo imposterum, omnes et singuli rustici, seu jobagiones quorumcunque, qui sive de vinis, sive de frugibus et biadis⁽³⁾ ipsorum, in diocesi quorumcunque dominorum prælatorum, et virorum ecclesiasticorum, decimas solverint; tales nec pecunias Christianitatis, neque etiam messorialesolvere debeant.

§. 3. Messores autem, de portionibus, sibi pro labore eorum (ab his tantummodo, qui decimasolvere hucusque consueverunt, et non nobilibus) provenire debentibus: decimas solvant.

§. 4. Pecunias autem Christianitatis, aut messoriales non solvant; nec interim portiones eorum de campo abducere, seu excipere audeant; donec eorum portiones, una cum rebus decimalibus colonorum decimabuntur.

§. 5. Illi autem, qui nec ex vinis, nec frumentis, seu biadis⁽³⁾ decimas solverint: pro pecuniis Christianitatis, sex tantummodo denariosolvere teneantur.

ARTICULUS 53.

Cathedraticum censum, archidiaconi ab integris ecclesiis unum florenum, a mediis ecclesiis dimidium accipiant.⁽⁴⁾

Quia⁽⁵⁾ archidiaconi ecclesiarum, proventus eorum cathedraticos a plebanis ecclesiarum valde abusive exigere consueverunt:

§. 1. Quare, ut hujusmodi prava abasio exstinguatur, statutum est: quod amodo, de singulis ecclesiis, quæ integræ vocantur, non plus, quam unus florenus; quæ vero mediæ, medius florenus, et sic consequenter, pecuniæ cathedrales, ab ipsis plebanis exigantur.

ARTICULUS 54.

Agnellos, et apes decimandi motus.⁽⁶⁾

Quia⁽⁷⁾ hactenus ex derem agnellis, unus pro decimis ablatus est; et insuper pro reliquis novem, pro singulis scilicet, duo denarii solvebantur, statutum est:

§. 1. Quod amodo deinceps, non amplius, quam solummodo pro singulis agnellis, unus denarius persolvatur. Et similiter pro apibus.

§. 2. Ita, quod postquam hæc decimata fuerint; decimator illa infra spatium unius mensis abducere teneatur.

ARTICULUS 55.

Episcopi, bona sæcularia pro ecclesiis non impetrent, emant, vel titulo pignoris accipiant: bona etiam ecclesiarum, sæculares sibi non usurpent.⁽⁸⁾

Episcopi,⁽⁹⁾ et ecclesiarum prælati, vel eorum alter, pro persona sua, et ecclesiæ suæ, possessiones, et jura possessionaria sæcularia, nec a regia majestate quoquo modo impetrare; neque pecuniis eorum jure perpetuo emere, et comparare aut titulo pignoris habere possint, et valeant.

(1) Az eredetinek a czímirata ez: «De pecuniis christianitatis et messorialibus». (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «Item de pecuniis» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «biadis» helyett «bladis» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredeti czímirata ez: «De proventibus cathedraticis archidiaconarum». (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «Item quia» áll. (K. és Ó.)

(6) Az eredeti czímirata ez: «De decimatione agnetorum et apum». (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben «Item quia» áll. (K. és Ó.)

(8) Az eredeti czímirata ez: «De possessionibus secularibus per viros ecclesiasticos minime impetrandis aut emendis, nec titulo pignoris retinendis, et idem de bonis ecclesiarum per sæculares non usurpandis». (K. és Ó.)

(9) Az eredetiben «Item quod episcopi» áll. (K. és Ó.)

köznvelen tönkölýböl s ne más dolgokból szedjenek dézsmákat.

52. CZIKKELY.

Keresztényadót és aratási pénzt azok fizessenek, a kik a borból vagy gabonából nem fizetnek tizedet.

A keresztényadók és az aratópénzek tárgyában, a melyeket eddigelé nagyon helytelenül szedtek, ekképen rendelkezünk: (1)

1. §. Hogy miután a főpap uraknak és egyházi férfiaknak dézsmajövedelmük alapján ennek az országnak védelmére hadieszpataikat szükségképen fön kell tartaniok, a parasztok között pedig többen vannak, a kik mivel sem szőlőjük nincs, sem oly földet nem szántanak, a mely után a főpap uraknak dézsmajövedelem járna, sok helyen minden dézsmafizetés nélkül tartózkodnak és azok előtt az egyházfők előtt, a kiknek megyéjében laknak, nem ismerik be, hogy keresztények;

2. §. Ezért, hogy ennek utána az egyházfők és a keresztény hívők közt kellő rend álljon fön, határoztuk, hogy ennek utána mindazok a parasztok vagy bárkinek azok a jobbágysai, a kik akár boraikból, akár buzájukból és gabonanemükből bármely egyházfők és egyház férfiak megyéjében tizedet fizetnek, együtt és egyenkint sem keresztény adót sem aratópénzt ne tartozzanak fizetni.

3. §. Az aratók pedig abból a részből, melyet munkájuk fejében (de csak azoktól, a kik eddig dézsmát szoktak fizetni és nem a nemesektől) kell kapniok, fizessenek dézsmát.

4. §. Keresztényadót vagy aratópénzt azonban ne fizessenek s időközben részüket a mezőről elvinni vagy kivenni se merjék

addig, a míg részüket a jobbágyoknak dézsma alá eső dolgaival együtt meg nem fogják dézsmálni.

5. §. Azok pedig, kik sem borból, sem buzából vagy gabonanemükből dézsmát nem fizetnek, keresztény adó fejében csak hat dénárt kötelesek fizetni.

53. CZIKKELY.

Székesegyházi adó gyanánt a főesperesek az egész egyházaktól egy forintot, fél egyházaktól fél forintot kapjanak. (2)

Míthogy az egyházak főesperesei az ő székesegyházi jövedelmekait az egyházak plebánusaitól nagyon visszásan szokták szedni:

1. §. Azért, hogy az ilyen rut visszaélés megszűnjék, határoztuk, hogy ezentúl a plebánusoktól székesegyházi adó fejében nem szabad többet követelni, mint minden egyes, egésznek nevezett egyház után egy forintot, minden fél egyháztól pedig fél forintot és így következetesen. (3)

54. CZIKKELY.

A bárány- és méhulézsmálás módja.

Mivel eddigelé dézsma fejében tíz bárányból egyet vettek el, és ezen fölül a többi kilenczért, tudniillik egyenkint véve, két-két dénárt fizettek, határoztuk:

1. §. Hogy ennekutána minden egyes bárányért ne kelljen többet fizetni egy dénárnál és a méhekért hasonlóképen.

2. §. Ugy hogy miután ezeknek a dézsmálása megtörtént, a dézsmáló köteles legyen azokat egy hónapi idő alatt elvinni. (4)

55. CZIKKELY.

A püspökök egyházaik számára világi fekvő jószágokat föl ne kérjenek, ne vásároljanak, se zálogba ne vegyenek, és a világiakat se bitorolják a maguk számára az egyházak javait.

A püspökök és egyházfők, vagy azok valamelyike világi birtokokat és birtokjogokat saját személyük és egyházuk részére se a királyi felségtől akármí módon föl ne kérhessenek, sem szabadságukban ne álljon olyanokat pénzért örökösjoggal megvásárolni és megszerezni vagy zálog czímen birtokukban tartani. (5)

(1) Ezekről a kérdésekről v. ö. az 1495. XLIII. t. cikket.

(2) Cathedrativumnak (Synodaticum, debitum synodale) nevezik az egyházmegye plébánosai és javadalmasai által a püspököknek vagy a püspöki székesegyháznak az egyházmegyei kötelek, valamint a függőség és alárendeltség jeléül fizetett adót. Márkus.

(3) V. ö. az 1500. XXXVIII. t. cz. és az 1509. XLIII. t. cz.

(4) V. ö. e decretum 51. cikkelyét (623. l.) és az 1500. XXX. t. cz. rendelkezését. L. még az 1495. XXXIX. t. cikket.]

(5) Ez egyike úgynevezett holtkezí törvényeinknek, a melynek még az alább (633. l.) következő (65. cz., valamint az 1647. XVI. és XVII., úgyszintén az 1715. XVI. t. cz.

§. 1. Et e converso domini barones, et sæculares, bona ecclesiarum pro se non usurpent, neque se illis⁽¹⁾ aliquo pacto intromittant.

ARTICULUS 56.

Beneficia duo, sive duas dignitates persona quaecunque ecclesiastica tenere, aut possidere non valeat. Item beneficia ad Romanam curiam alicui obligata, intra unum annum liberentur: et externis beneficia non conferantur.⁽²⁾

Nemo⁽³⁾ ex dominis episcopis, et ecclesiarum praelatis, aliisque personis ecclesiasticis duas dignitates, aut alia beneficia ecclesiastica, etiam minutissima tenere, gubernare, et uti valeat.

§. 1. Dempito solummodo episcopo Bosnensi, pro tempore constituto, qui duo tantummodo beneficia ecclesiastica, et non plura, tenere valeat: ex quo deficit in proventibus, et castra quædam finitima necessario tenere habeat.⁽⁴⁾

§. 2. Ab illis autem, qui jam defacto duo beneficia ecclesiastica, vel plura habent; præter illud, quod ipsi beneficiati ex illis pro se retinere maluerint, usque festum beati Jacobi apostoli proxime venturum, per majestatem regiam auferantur, et personis idoneis conferantur.

§. 3. Similiter etiam illæ personæ, quæ aliqua beneficia ecclesiastica, sive magna, sive parva, quibuscunque personis ad curiam Romanam obligassent; infra unius integri anni spatium, a dato præsentium constitutionum computando, teneantur ea liberare: alioquin per majestatem regiam occupentur, et personis idoneis (regnicolis scilicet, et non forensibus) conferantur.

ARTICULUS 57.

Comitatus honor, ecclesiasticis personis non conferendus nisi, privilegiatis, a sanctis, et primævis regibus.⁽⁵⁾

Majestas⁽⁶⁾ regia, nemini ex ipsis dominis episcopis, et praelatis, aliisque viris ecclesiasticis, honorem, vel officiolatum comitatus, etiam pro tempore dare, et conferre valeat.

§. 1. Sed personæ saculari bene meritæ,

§. 2. Et ex nobili prosapia ortæ,

§. 3. Ac in ipso comitatu personalem residentiam agent, honor hujusmodi per regiam majestatem detur, et conferatur.

§. 4. Dempitis duobus comitatibus, Pestinensi, et Pilisienti, qui ex antiqua eorum libertatis prærogativa, comites habere non consueverunt. Quod illi in eadem libertate permaneant.

§. 5. Ab illis vero, quibus perpetuo, aut alio quocunque jure, honor alicujus comitatus

hactenus collatus et datus fuisset; per ipsam regiam majestatem auferatur et modo præmisso conferatur.

§. 6. Nisi per sanctos reges superinde aliquas collationes, sive privilegia habuerint: quas producant, si qui habent, infra congregationem præsentem: alioquin invigoroſe relinquuntur.

§. 7. Et similiter tales honores, personis sæcularibus conferantur.

(1) Az eredetiben «se illis» helyett «se de illis» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredeti czimirta ez: «De viris ecclesiasticis qui duo beneficia tenere non possunt». (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «Item quod nemo» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «habeat» helyett hibásan «habet» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredeti czimirta ez: «Ut viri ecclesiastici honores comitatum tenere non possint. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «Item quod Majestas» áll. (K. és Ó.)

1. §. És viszont a báró urak és világiak az egyházak javait ne bitorolják a maguk számára és magukat azokba semmi ürügy alatt bele ne ártsák.

56. CZIKKELY.

Egy egyházi személy se lehessen két javadalomnak vagy két méltóságnak a birtokában vagy élvezetében; továbbá, azok a javadalmak, melyek a római curiánál vannak valaki részére lekötve, egy év alatt szabaddá teendők; és külföldiek részére nem kell egyházi javadalmakat adományozni.⁽¹⁾

A püspök urak és egyházfők meg más egyházi személyek közül senkinek sem szabad két méltóságot vagy más, bármily csekély egyházi javadalmat is kezén tartani, kormányoznia és élveznie.

1. §. Kivéven egyedül az idő szerint kinevezett boszniai püspököt, kinek csak két, de nem több egyházi javadalom lehet a kezén, mivel csekély a jövedelme és némely végvárakat szükségképen fönnt kell tartania.

2. §. Azoktól pedig, a kiknek már tényleg két vagy több egyházi javadalmuk van, ezeket annak kivételével, a melyet a javadalmasok inkább meg akarnak tartani, a királyi felség a legközelebbi szent Jakab apostol ünnepéig vegye el és adományozza arra alkalmas személyeknek.

3. §. Hasonlóképen azok a személyek is, kik valamely, akár nagyobb, akár kisebb javadalmakat a római curiánál levő bármely személyek részére kötöttek le, tartozzanak ezeket a jelen rendelkezések keltétől számítandó egy egész év tartama alatt szabaddá tenni; különben a királyi felség foglalja el és adományozza arra alkalmas személyeknek (tudniillik országlakosoknak és nem idegeneknek.)

57. CZIKKELY.

A vármegyei ispáni tisztséget nem kell egyházi személyek részére adományozni, hanemha olyanoknak, kik a szent és régi királyoktól kiváltságot nyertek.⁽²⁾

A királyi felség a vármegyei ispáni méltóságot vagy tisztséget a püspök és főpapok meg egyéb egyházi férfiak közül, még ideiglenesen se adhassa és adományozhassa senkinek.

1. §. Hanem csak jól érdemesült világi személynek.

2. §. És nemesi vérből származottnak.

3. §. És olyannak adja és adományozza a királyi felség ezt a tisztséget, a ki az illető vármegyében tartja személyes lakhelyét.

4. §. Kivéven a két vármegye, Pestet és Pilist, a melyeknek szabadságuk régi előjogánál, fogva ispánjaik nem szoktak lenni; hogy ezek maradjanak meg ugyanebben a szabadságban.⁽³⁾

5. §. Azoktól pedig, a kiknek eddiglen valamely vármegye ispánságát örökösen vagy

bármely más joron adták és adományozták, a királyi felség ezt vegye el és adományozza ez előre bocsátott módon.

6. §. Hacsak e részben a szent királyoktól nyert adományaik vagy kiváltságaik nem volnának, melyeket azok birtokosai e jelen gyűlés alatt mutassanak föl, különben erő nélkül maradjanak.

7. §. És ezek a méltóságok hasonlóképen világi személyeknek adományozandók.

(1) Az ezen cikkelyben szabályozott kérdésekről l. még 1439: V. és VIII., 1471: XIII., 1495: XXX—XXXII., 1548: VI., 1647: XCVIII., 1723: LV. t. cz. M.

(2) A főispánról v. ö. fönnt a 619. lapon a 44. cikkelyt. Az örökös főispánságról — melyet az 1870: XLII. t. cz. 52. §-a pusztá méltósággá alakított át — 1304: III., 1514: LVI., 1609: XXIII., 1639: LXXVI., 1687: X. t. cz. 4. §. L. Hajnik Imre: Az örökös főispánság a magyar alkotmánytörténetben. (1888.) M.

(3) V. ö. fentebb (619. l.) e decr. 44. cz. (Ó).

ARTICULUS 58.

Præposituræ et abbatiae regulares, personis regularibus, et convenientem habitum gestantibus conferantur.⁽¹⁾

Quia⁽²⁾ sunt plures clerici, præposituras, et abbatias regulares habentes, qui in habitu laicali, vel sæculari, per plures annos proventus hujusmodi ecclesiarum exhauriunt, et tandem locupletes effecti; in blasphemiam illius ordinis, vel matrimonia contrahunt, vel autem sæculares presbyteri efficiuntur, et sic bona ecclesiarum consumunt.

§. 1. Quare statutum est: quod hujusmodi præposituras, et abbatias regulares, clerici initiati,⁽³⁾ vel alii sæculares clerici, vel presbyteri, sine habitu regulari tenere non possint.

§. 2. Sed infra anni spatium, habitum illius ordinis sub pœna amissionis illius beneficii induere, et assumere teneantur.

ARTICULUS 59.

Quod clerici, in habitu laicali beneficia ecclesiastica tenere non possint.

Nullus⁽⁴⁾ clericorum, sæcularem, et laicalem habitum deferentium, aliqua beneficia ecclesiastica, etiam ad parvum temporis spatium, in habitu tamen sæculari perseverare volens tenere, et gubernare valeat.

ARTICULUS 60.

Quod in causis profanis, nullus ad iudicium spirituale citetur.

In causis⁽⁵⁾ sæculare forum tangentibus, neminem regnicolarum presbyteri, vel alii quicunque, citare præsumant ad iudicium spirituale.

§. 1. Sed si ignobiles sint citandi, in præsentiam domini terrestris: si vero nobiles, in præsentiam comitis, vel vice-comitis, et iudicum nobilium illius comitatus, in quo tales citandi commorantur, legitime requirantur.

ARTICULUS 61.

Causis in profanis, nemo rogatur respondere coram iudicibus spiritualibus.⁽⁶⁾

Judices⁽⁷⁾ spirituales, neminem compellant ad respondendum coram se in causis profanis, sub pœna excommunicationis, vel aliter.

§. 1. Alioquin dato, quod quispiam hominum, errore, vel ignorantia ductus, vel metu sententiæ respondeat, nullus sint momenti.

(1) Az eredeti czímirata ez: «De clericis præposituras et abbatias regulares tenentibus». (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «Item quia» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «initiati» helyett «vittati» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «Item quod nullus» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «Item in causis» áll. (K. és Ó.)

(6) Az eredeti czímirata ez: «Quod nemo compellatur per iudices spirituales ad respondendum coram se in causis profanis». (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben «Item iudices» áll. (K. és Ó.)

58. CZIKKELY.

A szerzetes prépostságok és apátságok szerzetes és olyan személyeknek adományozandók, kik illő ruházatot viselnek.

Mivel több olyan, szerzetes prépostságok és apátságok birtokában levő papi személy van, a kik világi vagy polgári öltözetben, ezeknek az egyházaknak a jövedelmeit több éven át kimerítik és aztán meggazdagodván, az illető rend meggyalázásával vagy házasságra lépnek vagy pedig világi papokká lesznek és az egyházak javait ekképen fölemésztik :

1. §. Ennélfogva határoztuk, hogy süveges papi személyek, vagy más világi papok avagy áldozárok, efféle szerzetes prépostságokat és apátságokat szerzetes ruházat nélkül ne tarthassanak kezükön.

2. §. Hanem tartozzanak, az illető javadalom elvesztésének büntetése alatt, egy év tartamán belül, annak a rendnek az öltözetét magukra venni és viselni.⁽¹⁾

59. CZIKKELY.

Hogy papi személyek világi öltözetben ne tarthassanak kezükön egyházi javadalmakat.

Egy olyan papi személynek sem szabad egyházi javadalmakat, bárcsak rövid időre is, kézen tartania és kormányoznia, a ki polgári és világi ruházatot visel és ezt a ruházatot állandóan meg akarja tartani.⁽²⁾

60. CZIKKELY.

Hogy világi ügyekben senkit se idézzenek egyházi bíróság elébe.

Papok vagy bárki más, egy országlakost se merjenek a világi bíróságra tartozó ügyekben egyházi bíróság elébe idézni.

1. §. Hanem, ha a megidézendők nem nemesek : a földes ur előtt ; ha pedig nemesek : annak a vármegyének ispánja vagy alispánja és szolgabírái előtt kell ellenök törvényesen keresetet indítani, a melyben az ilyen megidézendők laknak.⁽³⁾

61. CZIKKELY.

Senkit se kényszerítsenek arra, hogy világi ügyekben egyházi bírák előtt feleljen.⁽³⁾

Az egyházi bírák se egyházi átok büntetése alatt, se másképen ne kényszerítsenek arra senkit, hogy előttük világi ügyekben feleljen.

1. §. Különben, ha valamely ember netalán tévedésből vagy tudatlanságból vagy az elítéltetéstől való félelmében felelne, ennek semmi hatálya se legyen.

(1) V. ö. az 1500: XXXII. t. cz.

(2) V. ö. az 1647: XCIII. t. cz.

(3) V. ö. az egyházi bíráskodásról Hk. I. R. 12. cz., II. R. 11., 44. és 52. cz., az 1647: XV. és XVI. t. cz., továbbá az 1405 (I.): XIV. t. czikk, az 1405 (II.): XII. t. cz., 1464: XVII. t. cz., az 1471: XVII. t. cz., 1481: XVII. t. cz., 1486: XXVIII. t. cz. az 1500: XXXIII. t. cz. rendelkezéseit. L. még *Kittovich* c. 12. qu. 5.

§. 2. Et propter excommunicationem; homagium excommunicati persolvat, quia regnicolæ per ipsos iudices spirituales, per tales coactiones et illicitas excommunicationes, plurimum aggravantur.

ARTICULUS 62.

Quod iudices spirituales, factum juris possessionarii non judicent.

Si aliquis iudicum spiritualium quempiam regnicolarum ratione juris possessionarii coram se citaverit, et causam factum ipsius juris possessionarii tangere agnoscens, in hujusmodi causa ad ulteriora processerit.

§. 1. Extunc, in æstimatione talis juris possessionarii, coram iudicibus regni ordinariis condemnnetur.

ARTICULUS 63.

Causae, ad seilem apostolicam, per appellationem tantum et non per querimoniam deducantur.⁽¹⁾

Quia⁽²⁾ ex concessione venerabilium episcoporum, presbyterorum, et diaconorum sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinalium, olim in concilio Constantiensi constitutorum, regnum hoc in eo privilegia⁽³⁾ esse constat:

§. 1. Quod nullus extrahatur extra istud regnum ad iudicia, auctoritate literarum apostolicarum, nisi cum causæ aliqua per appellationem legitime fuerint ad sedem apostolicam devolutæ.

§. 2. Sunt autem plures, qui contra libertates hujusmodi, complures regnicolas, tam spirituales, quam sæculares vigore conquestuum, turbant, et molestant.

§. 3. Quare statutum est, prout etiam in decreto majori continetur, quod nullus extra regnum istud, nisi per viam appellationis, extrahatur.

§. 4. Portatores autem conquestuum, sive sint spirituales, sive sæculares, sive religiosi, captiventur, et manibus regiæ majestatis præsententur, ad turrim mancam pro infligenda illis pœna imponendi.

§. 5. Quia autem sunt nonnulli, qui exemptionis privilegio a sede apostolica gaudentes, nequeunt coram iudicibus spiritualibus, in hoc regno commorantibus attrahi in litem; ut contra tales, hujusmodi conquestus, sive rescripta apostolica libere apportentur.

§. 6. Extra tamen hoc regnum, vigore ipsius, non aliter; nisi modo præmisso, per appellationem extrahantur.

ARTICULUS 64.

De sigillaribus pecuniis, episcopus Jaurinensis, et abbas sancti Martini, sua jura producant.⁽⁴⁾

Quia⁽⁵⁾ ad ecclesiam Jaurinensem, et abbatem sancti Martini, sacri montis Pannoniæ, pro unoquoque vase, vel etiam pro una tina, duodecim denarii indebite, et modo abusive novæ pecuniæ sigillares adinventæ fuisse, et exigi dicuntur, et utrum episcopus, vel abbas,

(1) Az eredeti czímirata ez: «Quod portatores conquestuum captiventur». (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «Item quia» áll. (K. és Ó.)

(3) A «privilegia» helyett olv. «privilegiatum». (Ó.)

(4) Az eredeti czímirata ez: «De pecuniis sigillaribus ecclesiæ Jauriensis et abbatiæ Sancti Martini sacri montis Pannoniæ». (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «Item quia» áll. (K. és Ó.)

2. §. Az egyházi átok miatt pedig fizessék meg annak a díját, a kit az alá vetettek; minthogy az egyházi bírák az ilyen kényszerítések és meg nem engedett egyházi átkok által az országlakósokat föltöbb terhelik.⁽¹⁾

62. CZIKKEIX.

Hogy az egyházi bírák ne ítéljenek birtokjog tárgyában.⁽²⁾

Ha valamely egyházi bíró valamely országlakost birtokjog tárgyában maga elé idézne, és miután fölismerte, hogy ez ügy birtokjogok körül forog, abban az ügyben a további eljárásba hocsátkoznék:

1. §. Akkor az ország rendes bírái ötet az illető birtokjog becsűjében marasztalják el.⁽³⁾

63. CZIKKEIX.

A peres ügyeket csak felebbezés útján és nem panaszképen kell az apostoli szék elébe vinni.⁽⁴⁾

Mivel kétségtelen, hogy ez az ország a római szentegyháznak, a hajdani kosztincai zsinaton jelen volt püspök, presbyter és diakon bibornokai engedélyével azt a kiváltságot élvezi,

1. §. Hogy apostoli levelek erejénél fogva senkit sem szabad az országon kívül való bíróság elébe vinni, hanemha valamely ügy felebbezés útján törvényesen került az apostoli szék elébe.

2. §. Vannak azonban többen, kik sok országlakost, úgy egyháziakat, mint világiakat, e szabadságok ellenére, panasz alapján háborgatnak és zaklatnak.

3. §. Ezért végeztük, a mint ezt a nagyobb decretum is magában foglalja, hogy ezen az országon kívül senkit sem szabad a bíróság elé vinni, hanemha felebbezés útján.

4. §. Azokat pedig, a kik a panaszokat kiviszik, legyenek azok bár papok, világiak vagy szerzetesek, el kell fogni és a királyi felség kezébe szolgáltatni, és a csonka toronyba zárni, hogy büntetésüket elvegyék.

5. §. Minthogy azonban vannak némelyek, kik az apostoli széktől nyert kiváltság alapján mentességet élvezvén ez országban lakó egyházi bírák előtt, nem vonhatók perbe; azért az ilyenek ellenében szabad efféle panasztételekkel vagy apostoli rendeletekkel élni.

6. §. Mindamellett annak erejénél fogva másként, mint az előbb említett módon, felebbezés útján, nem szabad őket az országon kívül perbe fogni.

64. CZIKKEIX.

A győri püspök és a szentmártoni apát mutassák föl a pecséltlőpénzekre vonatkozó jogukat.

Mivel az állítják, hogy a győri egyházban egyes boros edénytől vagy vedertől is helyte- és a pannonhegyi szent Mártoni apátságban lenül és visszaéléskepen tizenkét dénári új pecséltlő pénzt gondoltak ki és minden szednek; az pedig, vajjon van-e amaz egyhá-

(1) V. ö. az 1486: XLV. t. cz., az 1500: XXXIII. és XXXV. t. cz., az 1647: XVI. t. cz.

(2) Lásd a 3. jegyzetet a 629. lapon.

(3) V. ö. az 1492: XLVI. t. cz. és az 1647: XVI. t. cz.

(4) V. ö. ugyanerről az 1492: XLV. t. cz.

ipsarum ecclesiarum, super talibus exactionibus aliqua jura habeant, vel non? evidenter non constat.

§. 1. Quare, ad tollendum omne dubium, statutum est: quod tam episcopus, quam abbas, dictarum ecclesiarum, jura eorundem,

si quæ habent, super exactionibus prænotatis, ad octavas festi beati Michaelis archangeli proxime affuturi, absque ulteriori dilatione producere teneantur: quibus visis, quod justum fuerit, decernatur.

ARTICULUS 65.

Episcoporum contractus, cum saecularibus, de bonis immobilibus cassantur, etiam interveniente pecunia, quæ eo casu, restitui debet.⁽¹⁾

Statutum⁽²⁾ est: quodsi quis regnicolarum, cum dominis archiepiscopis, vel ecclesiarum prælatis, aut eorum altero, cæteris etiam viris ecclesiasticis in hoc regno existentibus, ratione bonorum, et jurium possessionariorum quorumcunque, et præsertim ad majestatem regiam devolvendorum, aliquis contractus, vel etiam aliqua obligamina hucusque qualitercunque fecisset, vel faceret in futurum; tales contractus, atque hujusmodi obligamina nullius sint roboris, et firmitatis.

§. 1. Imo universæ literæ, in quibuscunque locis credilibus superinde emanatæ, et confectæ, inanes habeantur, etiam si esset consensus regius super hoc impetratus.

§. 2. Hoc tamen excepto, si quispiam fortassis prælatorum, ad hujusmodi bona, jam defacto aliquas pecunias dedisset, et aperte de datis per eum pecuniis constaret: tali ejusmodi pecuniæ restitui debeant, quibus restitutis, bona illa tandem sint libera.

ARTICULUS 66.

Plebani ecclesiarum,⁽³⁾ invitis patronis, non confirmentur.

Prælati⁽⁴⁾ ecclesiarum, invitis patronis ecclesiarum, plebano sad recipiendam investituram, seu confirmationem adstringere non præsumant.

ARTICULUS 67.

Beneficia ecclesiastica, juvenibus, indoctis, incaparibus, et idiotis, non sunt conferenda.⁽⁵⁾

Sunt præterea plerique dominorum prælatorum, et virorum ecclesiasticorum, qui⁽⁶⁾ collationibus beneficiorum ecclesiasticorum, in ignominiam totius ordinis clericalis abutentes, illa non personis idoneis, et bene meritis, sed juvenibus, et indoctis, ad eaque beneficia penitus incaparibus, absque consensu regiae majestatis conferre, illisque titulum hujusmodi beneficiorum adscribentes; soli proventus eorundem exhaurire, et in usus proprios convertere; sicque cultus divini, propter tales abusiones, quotidie in ecclesiis Dei negligi consueverunt.

§. 1. Quia autem libertate antiqua hujus regni requirente, collationes quorumcunque beneficiorum, in omnibus ecclesiis regni, in quibus regia majestas jus patronatus habere censetur, ad majestatem suam spectare dignoscuntur.

(1) Az eredeti czfmirata ez: «De anulatione contractuum inter seculares et spirituales initorum». (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «Item statutum» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «Plebani ecclesiarum» helyett «De plebanis ecclesiarum quod» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «Item quod prælati» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredeti czfmirata ez: «De dominis prælatis promoventibus juvenes et inhabiles ad beneficia ecclesiastica». (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «qui» helyett hibásan «cui» áll. (K. és Ó.)

zak püspökének és apátjának az ilyen pénz-
szedésre joga vagy nincs? nincs világosan
kimutatva.

1. §. Ezért minden kétség megszüntetése
végett határoztuk, hogy a mondott egyházak
püspöke is, meg apátja is az említett besze-
désekre vonatkozó igazait, ha ilyenekkel
bírnak, a legközelebbi szent Mihály arkangyal
napi nyolczados törvényszakon minden további
halasztás nélkül előmutatni tartoznak, melyek-
nek megvizsgálása után, azt, mi igazságos, el-
 kell dönten.

65. CZIKKELY.

*A püspököknek a világiakkal ingatlan javak iránt kötött szerződése semmi-
sek, még ha pénzfizetés is történt, a mely esetben a pénzt vissza kell téríteni.*

Elrendeltük: hogy ha valamely országlakós bármely, és különösen a
királyi felségre háramlandó fekvő jószág és birtokjogok iránt az érsek urak-
kal vagy egyházfőkkel, vagy azok valamelyikével, avagy az országban létező
többi egyházi férfiakkal is eddig elé akármilyen módon valamely szerződést
vagy kötést tett volna, avagy ilyent jövőre tenne: az ilyen szerződéseknek és
efféle kötelezéseknek semmi erejük és hatályuk se legyen.

1. §. Sőt az e részben bármely hiteles helyen készült és kiadott összes
levelek is, még ha arra királyi jóváhagyást is eszközöltek volna ki, hiába-
valóknak tekintendők.

2. §. Kivén mindazáltal azt, hogy, ha netán valamely főpap az ilyen
javakra már tényleg valami pénzt adott volna és kétségtelenül bizonyos, hogy
pénzt adott, akkor részére ezt a pénzt vissza kell szolgáltatni, melynek
visszaadása után aztán azok a javak szabaduljanak föl.⁽¹⁾

66. CZIKKELY.

A plébánosokat a kegyurak akarata ellenére nem szabad megerősíteni.

Az egyházfők ne merjék a plébánosokat, az egyházak kegyurainak akarata
ellenére arra szorítani, hogy magokat beiktassák vagy megerősíttessék.⁽²⁾

67. CZIKKELY.

*Egyházi javadalmakat nem kell fiatalok, tudatlanok, alkalmatlanok és járát-
lanok részére adományozni.*

Vannak ezenkívül a főpapurak és egyházi férfiak között többen, kik az
egyházi javadalmak adományozásával az egész papi rend gyalázatára vissza-
élvén, azokat a királyi felség beleegyezése nélkül nem alkalmas és jól érde-
mesült személyeknek, hanem fiataloknak és tudatlanoknak, az illető javadal-
makra teljesen alkalmatlanoknak szokták adományozni, az efféle javadalmak-
nak a czimét adván nekik, azoknak jövedelmeit maguk meritik ki és saját
hasznukra fordítják és ekképen, az ilyen visszaélések következtében az isteni
tisztetletet az Isten egyházaiban naponkint el szokott hanyagolni.

1. §. Minthogy pedig az ország mindamaz egyházaiban, a melyekre nézve
a királyi felség magának kegyuri jogot tulajdonit, bármely javadalmak ado-
mányozása, így kívánván az ország régi szokása, ő felségére tartozik:

(1) V. ö. fentebb a (625. lapon e decr. 55. cikkét.

(2) V. ö. az 1723: XXXIX. t. cz. rendelkezését.

§. 2. Quare statutum est: quod amodo de cætero, ipsi domini prælati, et viri ecclesiastici, in eorum ecclesiis, quibus ex provisione regiae majestatis præsunt; absque annuentia, et consensu regiae majestatis, nulla beneficia ecclesiastica pro tempore vacantia, conferre possint.

§. 3. Ab illis autem personis juvenibus, atque idiotis, et indoctis, quibus aliqua beneficia ecclesiastica, absque consensu majestatis regiae collata fuissent, per regiam majestatem auferantur, et personis idoneis conferantur.

§. 4. Deinceps autem dignetur majestas sua taliter providere; quod hujusmodi beneficia ecclesiastica (quæ animarum sunt refocillamina) sicuti per majestatem suam, inta etiam per viros ecclesiasticos, quibus ad hoc facultatem concesserit; personis tantummodo adultis et bene meritis, et non juvenibus, neque idiotis conferantur; ut servitia divina, in ecclesiis, sacrae coronæ hujus regni subjectis, eo sedulius peragantur.

ARTICULUS 68.

A synodo episcopi, sacerdotes, plebani ecclesiarum, pecuniis non se redimant, sed omnes in synodo compareant.⁽¹⁾

Prælati⁽²⁾ ecclesiarum, synodum (quam in eorum ecclesiis, pro extirpandis vitiis, et plantandis moribus plebanorum, in diocesis suis constitutorum, institutione⁽³⁾ canonica, necessario celebrare habent) pro pecuniis, sicuti quidam ex eis hactenus facere consueverunt, relaxare; aut plebanos eosdem, propter relaxationem hujusmodi synodi, in aliquo taxare; neque etiam plebani quipiam, si ipsos ab ipsa synodo, quovis modo redimere præsumant.

ARTICULUS 69.

Plebari per episcopos non taxentur: nisi semel pro charitativo subsidio, ad redemptionem bullarum pontificalium.⁽⁴⁾

Quoniam⁽⁵⁾ sunt nonnulli ecclesiarum prælati, qui jam ex quadam prava abusione plebanos ecclesiarum, per impositiones taxarum, pro suo libitu, plurimum opprimere consueverunt.

§. 1. Illi vero plebani, sub hoc onere gementes, interdum calices, et cætera bona ecclesiarum diripere, cum illisque se ab hujusmodi taxis redimere, interdum vero egestate coacti, ecclesias eorum deserere, et alio aufugere coguntur: propter quod, ipsi domini prælati, crebro ad parochianos illorum, interdictum ecclesiasticum imponere; sicque illos aggravare non verentur.

§. 2. Quare statutum est: quod ipsi prælati ecclesiarum, nunquam de cætero nisi semel, pro redemptione bullarum suarum, et hoc quidem cum moderatione debita a plebanis ecclesiarum, suarum diocesium, charitativum potius quam coarctativum subsidium petere, et exigere; vel eos quovis modo

(1) Az eredeti czímrata ez: «De synodo non redimenda». (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «Item quod prælati» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «ex institutione» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredeti czímrata ez: «Quod plebani non taxantur et ecclesiasticum interdictum ad communitatem propter plebanos non imponatur. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «Item quoniam» áll. (K. és Ó.)

2. §. Azért elhatároztuk, hogy a főpapurak és egyházi férfiak ennek utána az ő egyházaikban, a melyeknek a királyi felség gondoskodása alapján az élén állanak, a királyi felség akarata és beleegyezése nélkül semmiféle egyházi javadalmakat se adományozhassanak, melyek időnkint üresedésbe jönnek.

3. §. Azoktól a fiatal, valamint járatlan és tudatlan személyektől pedig, kiknek a királyi felség beleegyezése nélkül adományoztak volna valamely egyházi javadalmakat, a királyi felség azokat vegye el és adományozza alkalmas személyeknek.

4. §. A jövőre nézve pedig méltóztassék ő Felségének akként intézkedni, hogy az efféle egyházi javadalmakat, (melyek a léleknek felüdítői) valamint a királyi felség, úgy az egyházi férfiak is, a kiknek erre jogot adand, csakis felnőtt és jól érdemesült, ne pedig fiatal és járatlan személyeknek adományozzák, hogy az ország szent koronájának alávetett egyházakban az isteni szolgálatot annál buzgóbban végezzék.⁽¹⁾

68. CZIKKELY.

Az áldozárok, az egyházak plébánosai a püspökmegyei zsinat alól pénzen ne mentesítsék magukat, hanem valamennyien jelenjenek meg a zsinaton.⁽²⁾

Az egyházak főpapjai ne merészeljék a zsinatot (melyet az ő egyházaikban a vétkek kiirtása s a megyéikben alkalmazott plébánosok erkölcsének ápolása végett kánoni rendelésnél fogva szükségképen meg kell tartaniok), mint közülök némelyek eddig tenni szokták, pénzért elengedni, vagy a plébánosokat az ilyen zsinat abbahagyása miatt valamivel megadóztatni, és a plébánosok közül se merje magát senki sem a zsinat alól bármi módon megváltani.

69. CZIKKELY.

A püspökök ne adóztassák meg a plébánosokat, hanemha egyszer, a pápai bullák megváltása céljából, kegyes segély czimén.

Mivel vannak némely egyházfők, kik valami gonosz visszaélésből az egyházak plébánosait, tetszésük szerint való adókvetésekkel, már nagyon gyakran el szokták nyomni ;

1. §. Az ilyen teher alatt nyűgő plébánosok pedig, néha a kelyheket és az egyházak egyéb javait kénytelenek elvesztegetni, hogy magukat ezek segítségével az efféle adózások alól megváltsák ; néha pedig a szükségétől szorongatva, egyházaikat elhagyni és máshova menekülni kényszerülnek és a főpapurak nem átalják e miatt az illető plébániának a hiveit egyházi tilalom alá vetni és ekképen terhelni :

2. §. Ennélfogva megállapítottuk, hogy az egyházfőknek ezután soha sem szabad az ő megyéik egyházának plébánosaitól segélyt kérni vagy követelni, kivéve egyszer, bulláik megváltására, s ezt is kellő mérséklettel inkább kegyes, mint kikényszerített segély gyanánt ; sem pedig nem szabad azo-

(1) V. ő. az 1723: I.V. t. cz. rendelkezését.

(2) V. ő. az 1504: XII. t. cz. rendelkezését.

ad eorum libitum taxare; neque etiam propter ipsos plebanos, parochianos eorundem per interdicta ecclesiastica turbare, seu molestare debeant.

§. 3. Plebani etiam ecclesiarum, taliter se gerant in eorum ecclesiis; quod bona ecclesiarum, per eos non dissipentur.

ARTICULUS 70.

Officia duo tenere possunt, palatinus, comes curiae, et banus Dalmatiae.⁽¹⁾

Nullus⁽²⁾ baronum, aut nobilium regni secundum contenta decreti, condani domini Andreæ regis duas dignitates, seu officiolatus præter palatinum, et iudicem curiæ, ac banum regnorum, Dalmatiæ, Croatiæ, et Sclavoniæ tenere possit, et valeat.

§. 1. Hoc excepto, quod si aliquando necessitas ingrueret, propter quam merito deberent alicui personæ, duæ, vel etiam tres dignitates, vel officiolatus conferri; quod majestas regia non faciet, nisi cum consensu, et consilio dominorum prælatorum, ei baronum.

ARTICULUS 71.

Comites, et vicecomites, causas comitatus sui, sine literis præceptoris cognoscant, et executioni demandent, vel causae merito ita poscente, etiam appellationi deferant.⁽³⁾

Sunt⁽⁴⁾ nonnulli vicecomites, et iudices nobilium, in plerisque comitatibus, qui in causis eorum eisdem motis, vel movendis, absque speciali mandato regis majestatis procedere; vel autem, dum suam tulissent sententiam, eandem debitæ executioni demandare, aut interveniente appellatione, in curiam regiam transmittere recusant.

§. 1. Quare, ut talium causantium paratur, laboribus, et expensis, statutum est: quod comites, vicecomites, et iudices nobilium, universas causas, sedem judicariam concernentes, amodo de cætero, absque speciali mandato regis majestatis, coram se acceptare; atque causantibus ipsis (observato juris ordine) ex parte quorumlibet, debitam iustitiam facere; et, si non fuerit appellatum ab eadem sententia, quam tulerunt, debitæ executioni demandare: si autem appellatio intervenierit; in curiam regiam, more solito, transmittere teneantur.

§. 2. Sub pœna amissionis officiorum⁽⁵⁾ suorum.

ARTICULUS 72.

Arma et vectigalia⁽⁶⁾ infidelibus non vendantur.⁽⁷⁾

Quod⁽⁸⁾ officiales finitimi, nec non mercatores, ac alterius cujusvis status, et conditionis homines, Turcis, aut aliis quibuslibet infidelibus arma, victualia, cultellos, seu quæcunque ingenia, sub nota perpetuæ infidelitatis, vendere, vel commutare non præsumant.

ARTICULUS 73.

Profugos a Turcarum imperio nemo molestet, vel impediat, sub nota perpetuæ infidelitatis.⁽⁹⁾

Nullus⁽¹⁰⁾ officialium castra finitima tenentium, nec non alterius cujusvis status hominum, illos, qui de dominio: seu terris Turcorum, ad limites hujus regni, vel etiam ad hoc regnum clandestine aufugerint; in personis, vel rebus eorum, quovis modo audeat de cætero impedire, seu damnificare.

§. 1. Sub nota perpetuæ infidelitatis.

(1) Az eredeti czimirata ez: «Quod nullus duos officiolatus tenere valeat præter palatinum, comitem curiæ et banum Dalmatiæ». (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «Item quod nullus» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredeti czimirata ez: «De causis absque literis præceptoris terminandis ac executioni demandandis et in curiam regiam transmittendis». (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «Item quia sunt» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «officiorum» helyett «officiolatum» áll. (K. és Ó.)

(6) Nem «vectigalia», hanem mint ez a czikkely tartalmából kitünik, «victualia» a helyes. (Ó.)

(7) Az eredeti czimirata ez: «Quod nullus præsummat arma et victualia vendere infidelibus». (K. és Ó.)

(8) Az eredetiben «Item quod» áll. (K. és Ó.)

(9) Az eredeti czimirata így van: «Quod nullus audeat impedire eos qui ex Turcia saliant ad hoc regnum». (K. és Ó.)

(10) Az eredetiben «Item quod nullus» áll. (K. és Ó.)

kat bármilyen módon saját tetszésük szerint megadóztatni vagy a plébánosok miatt az ő hűveiket egyházi tilalmakkal háborgatni vagy zaklatni.

3. §. Az egyházak plébánosai is úgy viseljék magokat az ő egyházaikban, hogy az egyházak javait el ne fecséreljék.

70. CZIKKEIX.

Két tisztséget viselhetnek: a nádor, az országbíró és a dalmátországi bán.

A néhai András király úr decretumának rendelkezése szerint a nádornak, az országbírónak és Dalmát-, Horvát- és Szlavonországok bánjának kivételével az ország semmi bárója vagy nemese se viselhessen s ne is viseljen két méltóságot vagy tisztséget.⁽¹⁾

1. §. Kivéven, hogyha valamikor oly szükség adná magát elő, a mely miatt méltán két, vagy három méltóságot avagy tisztséget is kellene valamely szeniélyre ruházni, a mit ő felsége ne tegyen meg másképen, mint a főpap- és báró urak tanácsával és beleegyezésével.

71. CZIKKELY.

Az ispánok és alispánok a bíróságuk elébe tartozó ügyeket parancslevél nélkül ítéljék meg és hajtsák végre vagy az ügy érdeme úgy kívánván, felebbezésre is bocsássák.

Több megyében vannak némely alispánok és szolgabírák, a kik az előttük indított vagy indítani akart ügyekben a királyi felség különös parancsa nélkül eljárni, vagy pedig, miután ítéletüket meghozták, azt kellően végrehajtani, avagy felebbezés közbejötté esetén a királyi curiába felküldeni vonakodnak.

1. §. Ezért, az ilyen perlekedők fáradságának és kiadásainak megkiméltése végett, határoztuk, hogy az ispánok, alispánok és szolgabírák tartozzanak ennek utána a törvényszékükre tartozó összes ügyeket a királyi felség külön parancsa nélkül elfogadni, és a peres feleknek (a törvény rendének megtartásával) mindenki részéről kellő igazságot szolgáltatni, és az ítéletet, a melyet hoztak, ha ellene felebbezés nem történt, kellően végrehajtani; ha pedig felebbezés jött közbe, szokott módon a királyi curiába fölküldeni.

2. §. Tisztségük elvesztésének a büntetése alatt.

72. CZIKKELY.

A hűtlenség számára fegyvert és élelmi szereket nem szabad eladni.

Hogy a végvidéki tisztviselők, valamint a kereskedők és bármely más állású és rendű emberek ne merészkedjenek a törököknek vagy bármely más hitetleneknek fegyvereket, élelmiszereket, dézsmakerületeket vagy bármely hadi szereket eladni vagy cserébe adni, örökös hűtlenség vétkének büntetése alatt.⁽²⁾

73. CZIKKELY.

A török hatalom alól menekülőket örökös hűtlenség vétkének büntetése alatt senki se zaklassa vagy akadályoztassa.

A végváratok felügyelő tisztviselők és bármely más állású emberek közül senki se merészkedjék ezután azokat, kik a törökök uralma alól vagy területéről alattomban ennek az országnak határaiiba vagy magába ez országba is menekültek, személyeikben avagy dolgaikban bármilyen módon gátolni vagy megkárosítani.

1. §. Örökös hűtlenség vétkének büntetése alatt.⁽³⁾

⁽¹⁾ V. ö. az 1222. évi aranybulla 30. cikkelyét, továbbá 1439: V. t. cz. 31.

⁽²⁾ V. ö. az 1601: XX. t. cikket a hűtlenség egyéb eseteiről v. ö.

⁽³⁾ V. ö. az 1587: XXIV. t. cz. és az 1723: IX. t. cz. 9. §. szabályát.

ARTICULUS 74.

De Teloniis.⁽¹⁾

Quoniam⁽²⁾ in decreto serenissimi principis, condami domini Ludovici regis, olim etiam per condam dominum Mathiam regem tempore suae coronationis confirmato, id constitutum esse constat:

§. 1. Quod tributa injusta, super terris siccis, et fluviiis ab infra descendentibus, et supra euntibus, non exigantur, nisi in pontibus, et navigiis ab ultra transeuntibus persolvantur.

§. 2. Qualiter autem, et per quem modum, aut per quos, et an juste, vel injuste hujusmodi telonia, in locis hujusmodi teloniorum exigantur, absque debita investigatione resciri non possunt, nec de hoc in praesentiarum finalis determinatio fieri potest.

§. 3. Pro eo conclusum est: quod in singulis comitatibus, in quibus eadem telonia exiguntur, certi potiores ex nobilibus eligantur, qui sub stricto juramento, de numero, ac modo, et qualitate exactionis tributorum, diligentem faciant inquisitionem, et in registro fideliter conscribant, conscriptaque ad futuram congregationem generalem proxime celebrandam, coram regia maiestate nec non dominis praelatis, et baronibus, caeterisque regnicolis, sub eorum sigillis praesentare teneantur.

§. 4. Ut his visis, provideatur, quod pro utilitate publica melius erit faciendum.

Conclusio.

Nos igitur, cujus interest, ex suscepti regiminis nostri officio, tranquillo statui dicti regni nostri providere, supplicationibus praefatorum baronum, procerumque, et nobilium dicti regni nostri, tanquam justis, et rationabilibus inclinati: praescriptos articulos, commune bonum, ac quietum statum, et utilitatem ipsius regni nostri in se continentes; acceptantes, approbantes, et ratificantes, eosdem articulos, ac omnia in ipsis contenta innovantes, perpetuo valituros, et duraturos, confirmamus.

§. 1. Nosque omnia, et singula in ipsis specificata, inviolabiliter observare, et per alios observari facere promittimus, et obligamus: praesentis scripti nostri patrocinio mediante.

§. 2. In cujus rei memoriam, firmitatemque perpetuam, praesentes literas nostras privilegiales, sub appensione secreti sigilli nostri, quo, ut rex Hungariae utimur, communitas, duximus concedendas.

§. 3. Datum Budae, quadragesimo die congregationis generalis antedictae. Anno domini millesimo, quadringentesimo, nonagesimo octavo: regnorum nostrorum Hungariae, etc. anno octavo: Bohemiae vero vigesimo octavo.

§. 4. Venerabilibus in Christo patribus, dominis, Thoma, Strigoniensis, et Petro, Colocensis, ecclesiarum archi-episcopis: nec non illustrissimo, ac reverendissimo Ippolito Estensi de Aragonia, sanctae romanae ecclesiae diacono cardinali, Agriensis: Osvaldo, Zagradiensis: Ladislao Gereb, Transylvanien-sis: Dominico, Varadiensis: Sigismundo, quinque-ecclesiensis: Francisco, Jaurinensis: Joanne, Vesprimiensis: Nicolao de Báthor, Vaciensis: Luca, Chanadiensis: Antonio, Nitriensis: Sirmiensi sede vacante: Gabriele,

(1) Az eredeti ezímirata így van: «De teloniis siccis quis modus observetur». (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «Item quoniam» áll. (K. és Ó.)

74. CZIKKEIX.

A vámokról.

Mivel köztudomásu dolog, hogy a fenséges fejedelemnek, néhai Lajos király úrnak a vezgeménye, a melyet hajdan Mátyás király úr is a maga megkoronáztatása idején megerősített, azt rendeli:

1. §. Hogy azoktól, a kik szárazon vagy folyókon a vámhelyig lefelé mennek vagy felfelé jönnek, igaztalan vámot nem szabad szedni: hanem csak azok fizessenek, kik hidakon vagy hajókon tulnan kelnek át.

2. §. Az pedig, hogy miképen és milyen módon, vagy hogy kik, s vajjon igazságosan vagy igazságtalanul szedik-e ezeken a vámhelyeken a váموkat, kellő vizsgálat nélkül ki nem tudható, és erre nézve jelenleg végleges határozatot sem lehetne hozni:

1. §. Ennélfogva végeztük, hogy azokban az egyes megyékben, melyekben azokat a váموkat szedik, a nemesek közül válaszszanak ki néhány előkelőbbet, kik szoros eskü alatt a váموk mennyisége s azok szedésének útjómódja iránt pontos vizsgálatot tartsanak és erről hű lajstromot készítsenek, az abba beírtakat pedig a legközelebb tartandó országgyűlésen a királyi felségnek, és a főpap és báró uraknak meg országlakosoknak, saját pecsétük alatt bemutatni tartoznak.

4. §. Hogy ezeket átvizsgálván, arról gondoskodjunk, a mit a közjó érdekében tenni legjobb volna.⁽¹⁾

Befejezés.

Mi tehát, kinek elvállalt uralkodásunk tiszténél fogva érdekünkben áll, hogy nevezett országunk békés állapotáról gondoskodjunk, az említett báróknak és mondott országunk előkelőinek és nemeseinek kéréseire, mint igazságosakra és helyesekre, hajolván, az előbb megirt czikkelyeket, melyek országunk közjává, és békés állapotát meg hasznát tárgyazzák, elfogadván, helyeslven és helybenhagyván, azokat a czikkelyeket és mindent, a mit tartalmaznak, megújítván, mint örök időkre fennállandókat és megmaradandókat, megerősítjük.

1. §. És jelen levelünk biztositéka mellett ígérjük és kötelezzük magunkat, hogy az azokban előadottakat egész terjedelmükben együtt és egyenkint megtartjuk és mások által is megtartatjuk.

2. §. A minek emlékezetére és örök erejére jónak láttuk jelen kiváltság-levelünknek a kiadását, megerősítvén azt titkos pecsétünk reáillesztésével, a melylyel mint Magyarország királya élünk.

3. §. Kelt Budán, a fent említett országgyűlés negyvenedik napján, az Urnak ezernégyszáz kilencvennyolczadik esztendejében, mondott Magyarország stb. uralkodásunk nyolczadik, a cséhországinak pedig huszonnyolczadik évében.

4. §. Jelenlevén a tisztelendő atyák és urak Krisztusban: Tamás az esztergomi, és Péter a kalocsai egyháznak érsekei; valamint méltóságos és főisztelendő Aragoniai Estei Hippolit a római szentegyháznak diakonus bibornoka, az egri, Ozwald a zágrábi, Geréb László az erdélyi, Domokos a váradi, Zsigmond a pécsi, Ferencz a győri, János a veszprémi, Báthori Miklós a váci, Lukács a csanádi, Antal a nyitrai egyház püspökei; a szerémi püspöki székek üresen állván; Gábor a boszniai; Briccio a tinini, Mihály a

(1) V. ö. az 1351: VIII. t. cz., az 1464: XV. t. cz. és az 1486: XXXV. és XXXVI. t. cz. rendelkezéseit jegyzeteikkel, valamint az 1435 (II.): XXIII. t. cz. kapcsán idézett jogforrásokat. (Ó.)

Bosznensis: Briccio, Tininiensis: Michaelae, Segniensis: et Christophoro. Modrusiensis, ecclesiarum episcopis, ecclesias Dei feliciter gubernantibus.

§. 5. Item spectabili, et magnifico, Stephano de Zápolya, comite perpetuo terræ Scepusiensis, regni nostri Hungariæ palatino, et iudice Comanorum: comite Petro Gereb de Wingarth, iudice curiæ nostræ: Bartholomæo Drágffy de Belthök, Waywoda nostro Transylvaniensi, et comite Siculorum: Georgio de Kanisa, regnorum nostrorum Dalmatiæ, Croatiae, et Sclavoniæ: Petro Tharnok de Machkás, et Jacobo Gerlistye, Zewriniensibus banis: Josa de Som, comite Themesiensi, et generali capitaneo partium regni nostri inferiorum: officio magistri thavernicatus nostri vacante: Nicolao Bánffy de Lindua, janitorum: Emerico de Perén, dapiferorum: Stephano de Kanisa, pincernarum: Blasio de Raska, cubiculariorum: et Joanne Ernusth de Csáktornya, agazonum nostrorum regalum magistris, aliisque compluribus regni nostri officia tenentibus, et honores.

ULADISLAI II.

DECRETUM QUARTUM.⁽¹⁾

Nos Uladislavus Dei gratia, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiae, Ramae, Serviae, Gallitiæ, Lodomeriæ, Comaniæ, Bulgariæque rex, nec non Silesiæ, et Lucemburgensis dux, ac Moraviæ, et Lusatiae, marchio. Memoriae commendamus tenore præsentium significantes, quibus expedit universis.

§. 1. Quod cum superioribus his diebus, nobis hoc inclytum regnum Hungariæ Dei benignitate adipiscentibus, illudque domi, forisque ab omni hostilitate, et inimica invasione tutum, et tranquillum undique reddentibus; domini prælati, et barones, cæterique proceres, ac nobiles, et universi regnicolæ nobis supplicassent; ut pro ulteriori quiete, commodo, et utilitate hujus regni, regiminisque, et status nostri felici incremento, certas etiam constitutiones, et decretas ancire,⁽²⁾ atque convulsam, et dilaceratam, multumque diminutam illam veterem eorum libertatem, eisdem innovando restituere, et gratiose confirmare dignemur.

§. 2. Nos, qui eo omni tempore, quo divina dispositione et auspicio, regium culmen consecuti sumus, et in omnibus nostris actionibus, cogitationibusque, nullam magis præcipuam curam gessimus, gerimusque vel in præsentiarum; quam ut hoc ipsum regnum, et ejusdem incolas, subditos videlicet nostros fideles, in tranquilla pace, sub bonis legibus, et unumquemque ordinem, et statum, in antiqua, sempiternaque libertate conservare possimus.

(1) E decretum hitelen példánya pergamenre írva, megvan Kassa, Eperjes városok, és Szepes vármegye levéltárában, egy rsonka példánya pedig a volt kolozsmonostori (most országos) levéltárban. (L. Kovachich J. M. id. m. 21. lap.)

(2) Az eredetiben «ancire» helyett «sanctire» áll. (K. és Ó.)

zenggi és Kristóf a modrusi egyház püspökei, kik az Isten egyházait szerencsésen kormányozzák.

5. §. Továbbá: Tekintetes és Nagyságos Zápolyai István a szepesi terület örökös ispánja, Magyarországunk nádora és a kunok bírája; Wingarthi Geréb Péter országbiránk, Belthöki Drágffy Bertalan erdélyi vajdánk és a székelyek ispánja, Kanizsai György, Dalmát-, Horvát- és Szlavonországainknak bánja; Macskási Tárnok Péter és Gerlistye Jakab szörényi bán; Tomi Józsa temesi ispán és országunk alsó részeinek főkapitánya; tárnokmesterünk tisztsége üresedésben levén; Lindvai Bánfi Miklós királyi főajtónálló, Perémi Imre főasztalnok-, Kanizsai István főpohárnok, Raskai Balázs főkamarás és Csáktornyai Ernsth János főlovászmesterünk és még igen sokan, kik országunk tisztségeit és hivatalait viselik.

II. ULÁSZLÓ

NEGYEDIK DECRETUMA.⁽¹⁾

Mi Ulászló, Isten kegyelméből Magyarország, Csehország, Dalmátia, Horvátország, Ráma, Szerbia, Galliczia, Lodomeria, Kunország és Bulgária királya, továbbá Szilézia és Luxemburg hercege, valamint Morvaország és Lausitz őgrófia. Jelen levelünk rendjén adjuk emlékezetére és tudtára mindeneknek, a kiket illet.

1. §. Hogy miután nekünk, ki ezt a nemes Magyarországot Isten kegyelméből megnyertük és úgy idebenn, mint odakünn minden oldalról, minden ellenségeskedéssel és ellenséges támadással szemben biztonságba és nyugodt állapotba helyeztük, a főpap és báró urak, meg a többi előkelők s nemesek s az összes országlakosok nem régiben könyörögtek, hogy ennek az országnak további nyugalma, java és haszna, valamint a mi uralkodásunk és állapotunk szerencsés gyarapodása érdekében, némely törvényeket és határozatokat is megállapítani, valamint meguyirbált, megrontott, és nagyon megcsonkított régi szabadságukat megújítva részükre visszaállítani és kegyesen megerősíteni méltóztassunk:

2. §. Mi, a kinek azalatt az egész idő alatt, a mióta Isten rendelkezéséből és parancsából a királyi méltóság polczára jutottunk és minden cselekvésünkben meg gondolatunkban kiválóbb törekvésünk nem volt s jelenleg sincs mint az, hogy ezt az országot és annak lakosait, tudniillik a mi hű alattvalóinkat békés nyugalomban, jó törvények alatt, és a karok s rendek mindenikét régi és örökös szabadságában megtarthassuk,

(1) A Corpus Juris eddigi kiadásában ez az — 1500-ból való — decretum így is van megjelölve «Seu actiones — hibásan e helyett: additiones. (Ö.) — ad decretum minus in ordine tertium» «Vagy hozzáadások a kisebb decretumhoz, a mely sorrendben a harmadik». Az ezen decretumban külön megjelölés nélkül történő hivatkozások az 1498. évi decretumra vonatkoznak, a melyet ez az 1500. évi kiegészít.

§. 3. Ejuscemodi ipsorum petitionibus moti, per hoc triennium, in assecutionem hujus rei, pro singulo festo beati Georgii martyris, singulam unam diætā, et generalem omnium regnicolarum conventum, in campo Rákos celebravimus: atque ad supplicationem tandem ipsorum dominorum praelatorum,⁽¹⁾ baronum, et procerum, ac cæterorum nobilium supplicationem,⁽²⁾ certos etiam articulos, quos unanimiter concluderunt, in formam cujusdam decreti generalis redegimus.

§. 4. Verum, quia nonnulli articuli propter temporis brevitatem, et negotiorum pluralitatem, aliaque impedimenta in ipsis prædictis diætis finiri, et determinari, et ad ipsum decretum inscribi non poterant, sed sic imperfecti, et indecisi, ad hanc diætā rejecti fuerant; eam ob causam, iidem articuli, in præsentī diætā festi beati Georgii martyris, in prædicto campo Rákos, in hunc, qui sequitur modum, conclusi, et determinati exstiterunt.

ARTICULUS 1.

Comitia celebrentur, juxta modum præscriptum in tertio decreto. Et prorogationes, praelatis, et aliis ex causa, semel in omnibus judiciis servantur.

In primis, quod articulus primus minoris decreti, de congregatione regnicolarum generali deinceps celebranda, juxta formam, et continentiam ejusdem decreti, semper observetur; circa quem articulum additum est:

§. 1. Quod causa⁽³⁾ illa: exceptis illis, qui in peregrinationibus extra regnum occupantur, intelligatur semel etiam in octavis, vel brevibus judiciis quomodolibet celebrandis. Sic videlicet, ut tam domini praelati, quam barones, cæterique regnicolæ, dum in peregrinationibus extra regnum hoc, et ultra partes marinas occupabuntur, semel (ut præferatur) propter absentiam et non venientiam, in aliquo onere, vel gravamine non convincantur.

§. 2. Illis quoque, qui in gymnasiis, et studio literalis scientiæ præoccupati fuerint; clausula prædicta, modo simili, semel, et non pluries, suffragari debebit.

ARTICULUS 2.

Judiciorum celebratio quomodo fiat? et quot diebus duret?

Item, quod⁽⁴⁾ super articulo secundo minoris decreti, de celebrationibus octavarum, et

brevium judiciorum limitatum, et conclusum est; quod singulis annis duæ octavæ magnæ et integræ, beatorum scilicet Georgii martyris, et michaelis archangeli, quadraginta diebus durantes, juxta contenta ejusdem decreti, celebrentur.

§. 1. Brevia vero judicia, pro festivitibus beati Jacobi apostoli, et epiphaniarum domini hætenus celebrari solita, de cætero cessent.

§. 2. Et illa eadem brevia judicia, super universis actibus potentiariis, post obitum serenissimi principis condam domini Mathiæ regis, felicis reminiscentiæ, per quosunque, et quomodocunque illatis, patratisque, et commissis, ac in futurum quomodocunque committendis, amodo imposterum, successivis semper temporibus, ad tricesimum secundum diem, die evocationis exhinc fiendæ computando, semper in continuo celebrari debeant, juxta consuetudinem alias in judiciis observatam.

§. 3. Causa autem et evocationes, ad præterita brevia judicia festivitatum, beati Jacobi apostoli, et epiphaniarum Domini prædictarum motæ, et de facto intentatæ, in eisdem brevibus judiciis, quorum celebratio vigesima die festi beati Jacobi apostoli proxime venturi, inchoabitur, et deinde semper continuabitur, ante alias causas, amodo deinceps movendas, cleventur atque judicentur.

(1) Az eredetiben «prælatorum» szó hiányzik. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «Supplicationem» szó hiányzik. (K. és Ó.)

(3) A «causa» helyett helyesebb az eredetiben és a régibb kiadásokban olvasható «clausula.» (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «quod» szó hiányzik. (K. és Ó.)

3. §. Ettől az ő kérésüktől indítva, ennek a dolognak az elérése végett, e három év alatt Rákos mezéjén minden szent György vértanu napján az országos országlakosokkal egy-egy közönséges és országgyűlést tartottunk és aztán ama főpap urak, bárók és előkelők, valamint a többi nemesek könyör-gésére bizonyos cikkelyeket is, melyeket egyértelműen határoztak, közön-séges decretum alakjába öntöttünk.

4. §. Minthogy azonban az idő rövidsége és az ügyek sokasága meg egyéb akadályok miatt, némely cikkelyeket lehetetlen volt azokon az említett országgyűléseken elintézni és elvégezni és abba a decretumba beleírni, ha-nem így befejezetlenül és eldöntetlenül a jelen országgyűlésre kellett ha-lasztani: ennél fogva azok a cikkelyek a jelen szent György vértanu nap-ján a nevezett Rákosmezőn tartott országgyűlésen a következő módon lettek megállapítva és elintézve.

1. CZIKKELY.

Az országgyűléseket a harmadik dec-re-tumban előszabott módhoz képest kell megtartani, és a főpapok meg mások részére a helyes okból való halasztások-nak egyszer minden törvényszéken hely adandó.

Először, hogy a kisebb decretumnak az első cikkelyét, mely az országlakosok közönséges gyűlésének jövődöben való megtartásáról szól, a decretumnak kijelentése és tartalma szerint, mindig meg kell tartani; ehhez a cikkelyhez hozzátoldottuk:

1. §. Hogy ezt a záradékot: kivén azo-kat, kik az országon kívül utazásokkal vannak elfoglalva, egyszer a bármí módon tartandó nyolczados vagy rövid törvényszékekre nézve is kell érteni; akképen tudniillik, hogy ha akár a főpap urak, akár a bárók és a többi országlakosok ezen az országon kívül és a tengerentuli vidéken vannak utazással elfoglalva és (mint említettük) egyszer távol maradnak és meg nem jelennek, e miatt semmí birságban vagy teherben sem szabad őket elmarasztalni.

2. §. S az előbb említett záradék hasonló-képen egyszer s nem többször azoknak is a javára szolgáljon, a kik iskolákban és tudomá-nyos ismeretek elsajátításával vannak el-foglalva. (1)

2. CZIKKELY.

A törvényszékek tartásának módja és hogy hány napig tartsanak.

Továbbá a kisebb decretumnak a nyolcza-dos és rövid törvényszékek tartásáról szóló

második cikkelyére nézve(2) határoztuk és vé-geztük, hogy a negyven napon át tartó nagy és egész nyolczados törvényszékeket évenként kétszer, tudniillik szent György vértanu és Mihály arkangyal napján, annak a decretum-nak a tartalmához képest, meg kell tartani. (3)

1. §. A rövid törvényszékek azonban, melyeket eddigelé szent Jakab apostol és viz-kereszt ünnepein szoktak megtartani, jövőre maradjanak el. (4)

2. §. És mindazokra a hatalmaskodásokra nézve, melyeket bárki, a boldog emlékezetű felséges fejedelemnek, a néhai Mátyás király urnak halála után bármí módon cselekedett, elkövetett és véghez vitt, ugyszintén azokra nézve, a melyeket jövődöre fog bármí mó-don véghez vinni, ennek utána, a következő időkben mindenkor az ezek alapján eszközlendő perbehívás napjától számítandó har-minczkettedik napon kell a rövid törvényszé-keket egyfolytában megtartani, a törvényszé-keken különben követett szokás szerint.

3. §. Azokat az ügyeket és perbehívásokat pedig, melyeket az említett szent Jakabapostol és Vízkereszt napjainak elmúlt rövid törvény-székei alkalmával indítottak és tényleg megkez-dettek, azokon a rövid törvényszékeken kell minden más ezután indítandó ügy előtt fel-venni és elbírálni, a melyek a legközelebb jövő szent Jakab apostol ünnepének huszadik napján fognak kezdődni és ezután megszakítás nélkül kell folytatni.

(1) V. ő. 1498: I. t. cz., 1492: LXXI. t. cz. és 1464: VI. és VIII. t. cz. rendelkezéseit.

(2) V. ő. 1498: II. t. cz.

(3) A nyolczados törvényszékekről l. még 1462: I., 1464: V., (pozsonyi) 1542: XXXI., 1552: XLIV., 1556: XXIV., 1569: XXIX., 1582: III., 1609: LXX., 1635: XIV., 1649: LXXVI., 1655: LI., 1659: XLI. és LXXXVII., 1681: XXXIII., 1715: XXIV. és CXLI. és 1723: LXXXIX. t. cz. Márkus.

(4) A rövid törvényszékekről v. ő. még 1609: LXX. és 1635: XIV. t. cz.

ARTICULUS 3.

Causarum, secundum vetustatem levatio, quomodo intelligenda?

Item, quintus articulus de judicialium distributione, de qua hactenus non modica inter causantes contentio suborta fuerat, sic intelligendus est:

§. 1. Quod evocationes priores, secundum formam ejusdem decreti; posterioribus semper prius leventur,⁽¹⁾ atque judicentur.

§. 2. Ita videlicet; ut postquam causa aliqua levata, exindeque communes inquisitiones, vel litterarum, et literalium instrumentorum exhibitiones, cæterique ejusmodi causarum processus, de jure subsecuti fuerint; extunc tales causæ levatae, aut de facto adjudicatae, in octavis tunc proxime, et immediate sequentibus, ac affuturis; terminoque brevium judiciorum, ad quem scilicet reportatio seriei talismodi processus, vel executionis fieri debet; rursus, et iterum ante alias causas leventur, et finaliter terminentur.

§. 3. Quibus finitis, et determinatis, residuae causæ nondum levatae, secundum seriem registri tandem judicentur.

ARTICULUS 4.

Causae, semper pro antiquitate citationum leventur.

Si⁽²⁾ quempiam regnicolarum literas evocatorias secundum data sua; aliis priores habere; sed aliquibus negotiis suis præpedientibus, in prima, aut secunda, sive tertia distributionibus, in octavis, vel brevibus judiciis fiendis non interesse contigerit.

§. 1. Extunc magistri proto-notarii, non obstantibus hujusmodi distributionibus factis, easdem causas, vel literas evocatorias, secundum data earundem, in suo loco, priori scilicet, aut medio, ubi decebit, semper locare, et conscribi facere teneantur.

§. 2. Et quod registrum in primis octavis, aut termino brevium judiciorum conscriptum; usque ad exitum suum durare debeat.

§. 3. Nihilominus, si quis causantium in sequentibus octavis, vel termino brevium judiciorum, signaturas, aut literas judiciales de novo facere voluerit; ut scilicet alteram par-

tem per non venientiam aggravare; aut causam in superstitibus alicujus causantis, medio tempore decedentis, condescendi facere possit; liberam faciendi habeat facultatem.

§. 4. Causa tamen ipsa, locum⁽³⁾ alias in prioribus octavis, aut brevibus judiciis, in serie scilicet registri præmissi superinde conscripti, denotatum; habere,⁽⁴⁾ et adjudicari debebit.

ARTICULUS 5.

Judiciales, per proto-notarios omnibus ostendantur.

Quod⁽⁵⁾ copiam registri, jurati assessores, judicio interesse debentes, semper habeant.

§. 1. Et unicuique causanti, registrum ipsum conspiciere volenti, tam iidem assessores jurati, quam magistri proto-notarii, ostendere teneantur.

ARTICULUS 6.

Causae appellatae, regnorum Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae, et Transylvaniae, coram iudice curiae regis, et quando discutiantur?

Causæ⁽⁶⁾ nobilium, regnorum Dalmatiae, Croatiae, et Sclavoniae, partiumque Transylvaniae, in curiam regiam, per viam appellationis transmissae, et deductae, coram iudice eorum ordinario, domino scilicet comite, et iudice curiae regiae majestatis, sic determinentur; ut qualibet die octavarum, vel brevium judiciorum, extra omnem seriem, et ordinem registri, una causa alternatim discutatur.

ARTICULUS 7.

Apellationum in revisione, qui interesse apud regem possint?

Si⁽⁷⁾ aliqua causa per iudices ordinarios regis,⁽⁸⁾ magistrisque proto-notarios, et cæteros sedis judiciarum assessores adjudicatae, ad interessentiam, aut praesentiam regiae majestatis, per partem in causa succumbentem, et convictam, deductae, et prorogatae fuerint.

§. 1. Tunc tempore revisionis, et discussionis hujusmodi causarum, præfati iudices

(1) Az eredetiben «leventur» helyett «eleventur» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «item si» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «locum» helyett «loco» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «denotatum; habere» helyett ez áll: «denotato semper levári». (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «item quod» áll. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «item causae» áll. (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben «item si» áll. (K. és Ó.)

(8) Az eredetiben «regis» helyett «regui» áll. (K. és Ó.)

3. CZIKKEIX.

Miképen kell érteni azt, hogy az ügyek régiségük szerint veendőek fel?

Továbbá az ötödik cikkelyt, a birságlevelek kiadása tárgyában, a melyre nézve a perlekedők között eddigelé heves vetélkedés támadt, ekképen kell érteni:

1. §. Hogy a korábbi perbehívásokat, ama decretum rendelkezése szerint mindig előbb kell felvenni és elbírálni, mint a későbbieket.

2. §. Ugy tudniillik, hogy miután valamely ügyeknek felvétele s ennek következtében a közös tanuvallatások vagy levelek és okiratok felmutatása, s ez ügyekben a további törvényes lépések annak rende szerint meg történtek, ezeket a felvett vagy tényleg megítélt ügyeket az azután legközelebb és közvetlenül következő és jövőendő nyolczados törvényszakon és a rövid törvényszékek szakában, a melyre tudniillik a történt eljárás vagy végrehajtás sorát be kell jelenteni, újból és ismét a többi ügyek előtt kell fölvenni és bevégezni.

3. §. Melyeknek befejezése és elintézése után aztán a hátralevő, még föl nem vett ügyeket kell a lajstrom sorrendje szerint elbírálni.⁽¹⁾

4. CZIKKEIX.

Az ügyeket mindig az idézések régisége szerint kell fölvenni.

Ha valamely országlakosnak a másokénál korábban kellett perbehívó levelei volnának, de mivel némely ügyei gátolják, akkor, a mikor a nyolczados vagy rövid törvényszakon az első, második vagy harmadik sorozás történik, nem találja jelen lenni.

1. §. Akkor az ítélőmesterek, azokat az ügyeket vagy perbehívó leveleket, tekintet nélkül e megtörtént sorozásokra, mindig keletjük szerint tartoznak a maguk helyére sorozni és beírni, tudniillik első vagy középső helyre, a hova épen kell.

2. §. És hogy az első nyolczados vagy rövid törvényszakon készült lajstromnak mind végig meg kell maradnia.

3. §. Mindamellet, ha valamely perlekedő a következő nyolczados vagy rövid törvényszakon újból akarna jegyzéket vagy birságleveleket készíttetni, hogy tudniillik a másik felet meg nem jelenés miatt megbírságoltat-

hassa vagy hogy az ügyet valamely időközben elhalálozott peres félnek utódaira szállíttathassa, ezt megtennie szabadságában áll.

4. §. Az ügynek azonban a korábbi nyolczados vagy törvényszékeken, tudniillik az e részben készült s előbb említett lajstrom sorozatában különben kijelölt helyet meg kell tartania és a szerint kell ítélet alá kerülnie.

5. CZIKKEIX.

A birságleveleket az ítélőmesterek mutatassák meg mindenkinek.

Hogy azoknál a hites táblabíráknál, a kiknek a törvényszéken jelen kell lenniök, mindenkor legyen a lajstromnak egy másolata.

1. §. És mind ezek a hites ülnökök, mind az ítélőmesterek tartozzanak ezt a lajstromot minden peres félnek, a ki meg akarja tekinteni, megmutatni.⁽²⁾

6. CZIKKEIX.

A dalmát-horvát meg szlavonországi és erdélyi felebbezett ügyeket a királyi curia bírása előtt kell megvitatni, és mikor?

A dalmát-, horvát- meg szlavonországi és az erdélyrészi nemeseknek felebbezés útján a királyi curiába felküldött és felvitt pereit az ő rendes bírájok, tudniillik a királyi felség curiájának ispán ura és bírája előtt kell elintézni, akképen, hogy a nyolczados vagy rövid törvényszékek mindenik napján minden sorozaton és renden kívül felváltva egy-egy ügyet kell megvitatni.⁽³⁾

7. CZIKKEIX.

A felebbezések felülvizsgálása alkalmával, kik lehetnek jelen a királynál?

Ha az olyan ügyeket, melyekben az ország rendes bírái és ez ítélőmesterek meg a törvényszék többi ülnökei ítéletet hoztak, a perben elbukott vagy elmarasztalt fél a királyi felség színe vagy személye elébe vinné és terjesztené.

1. §. Akkor az említett rendes bírák, ítélőmesterek és a törvényszék többi ülnökei az

(1) V. ö. az 1498: V. t. cikkelt, továbbá 1723: XXXII. és Hk. II. 86. cz. 11., 12. §§.

(2) V. ö. *Kittovich* c. 3. qu. 1.

(3) V. ö. erről a kérdésről Hk. III. R. 1—3. cz., továbbá 1563: XXVI., 1723: XXVII., 1739: XXXI. t. cz. M.

ordinarii, magistri proto-notarii, et ceteri sedis iudicialiæ coassessores interesse poterunt.

§. 2. Attamen ad ulteriorem, et evidentiorum earundem causarum discussionem, verba facere non valebunt.

ARTICULUS 8.

Judices, tempore discussionum suarum causarum, cum sibi addictis ex sede exire debent. Et de proto-notariis scribis.

Quilibet⁽¹⁾ dominorum prælatorum, baronum, iudicum ordinariarum regni, magistrorum proto-notariarum, cæterorumque sedis iudicialiæ assessorum,⁽²⁾ ejus scilicet causa levabitur; tempore discussionis ejusce causæ, personaliter; vel⁽³⁾ si fuerit iudex ordinarius, cum magistro proto-notario, vicesgerenteque, suis, reliqua etiam familia: ceteri vero, cum eorum comitiva, et similiter familia: exire de sede iudicialia teneantur.

§. 1. Et, quod quilibet magistrorum proto-notariarum, præter unum scribam juratum, in sedem iudicialiam secum importare, et cum eo in sedem vocare⁽⁴⁾ non possit.

§. 2. Nihilominus, et alios scribas, in domum sedis iudicialiæ valeat inducere, sed non in medium cæterorum coassessorum computare.

§. 3. Qui in⁽⁵⁾ silentio, per omnia illic ad stare debebunt.

ARTICULUS 9.

In Slavoniæ, et Transylvaniæ regnis, quomodo judicia celebrentur?

Quoniam⁽⁶⁾ celebrationes octavarum, et brevium iudiciorum, in regno Slavoniæ, et partibus Transylvaniæ, juxta formam decreti minoris fienda, libertati, et consuetudini ejusdem regni Slavoniæ, partisque Transylvaniæ præjudicari⁽⁷⁾ plane dignoscuntur.

§. 1. Propterea statutum est: quod in Transylvania, solummodo octava festi epiphaniarum Domini annuatim celebrentur, reliquæ autem octavæ deponantur.

§. 2. In regno autem Slavoniæ, valeant aliæ quoque octavæ celebrari.

§. 3. Attamen non eo ordine, quo in decreto positum erat, sed juxta antiquam, et approbatam consuetudinem eorum, alias semper observatam, celebrentur.

ARTICULUS 10.

In judiciis regni et consilio hujus regis, quot et quæ personæ interesse debuerint?

Item, pro clariori explanatione articulorum, secundi, sexti, et septimi, minoris decreti, sancitum⁽⁸⁾ est:

§. 1. Quod ultra illos sedecim juratos assessores, iudicio interesse debentes, ex⁽⁹⁾ dominis prælatis quatuor, et de dominis baronibus totidem jurisperiti, et prudentia cæteris præpollentes, per regiam majestatem eligantur, qui in octavis magnis, et integris omnes interesse debeant.

§. 2. In brevibus vero judiciis, peramplius continue celebrandis, solummodo duodecim, ex eisdem, mutuatis, et alternatis inter sese vicibus, assidere teneantur.

§. 3. Illi itaque duodecim electi, per integrum medium annum, residui autem similiter duodecim, per alium medium annum, in consilium regie majestatis semper admitti, et interesse debebunt.

§. 4. Qui stricta fide, regie majestati, et universis dominis, ac regnicolis jurare super eo tenebuntur: ut ipsi in eodem consilio, omnia illa, quæ ad fidelitatem, et incrementum regie majestatis, ac libertatem, et commune bonum totius regni cedere videbuntur: fideliter tractabunt.

§. 5. Et illi iidem jurati electi, semper et continue Budæ, alternatis modo prætaeto vicibus interesse: ac consuetudines, et jura regni, quæ in judiciis allegari consueverunt, explanare, et conscribi facere: ad futurasque conventiones regnicolarum generales, juxta seriem decreti celebrandas, semper coram regia majestate, ac dominis prælatis, et baronibus, universitateque regnicolarum exhibere, et præsentare teneantur.

§. 6. Ubi, si quæ earundem regie majestati, ac dominis prælatis, et baronibus, cæterisque regnicolis rationabiles, et justæ videbuntur, acceptentur, et approbentur. Si quæ autem ipsarum irrationabiles, et modo abusivo

(1) Az eredetiben «Item quilibet» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «assessorum» helyett «coassessorum» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «vel» helyett «et ultra» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «vocare» helyett «locare» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben az «in» hiányzik. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «Item quoniam» áll. (K. és Ó.)

(7) Helyesebben «præjudicare». (Ó.)

(8) Az eredetiben «sancitum» helyett «sanctitum» áll. (K. és Ó.)

(9) Az eredetiben «ex» helyett «de» áll. (K. és Ó.)

ilyen perek felülvizsgálásánál és megvitatásánál jelen lehetnek.

2. §. De ezeknek az ügyeknek további és világosabb megvitatásához hozzá nem szólhatnak.

8. CZIKKEIX.

A bírónak saját ügyeik vitatása idején hozzátartozóikkal a törvényszékből ki kell menniök; és az ítélmesterek íródeákjaírói.

Minden főpap, báró úr s az országnak minden rendes bírója, ítélő mestere és a törvényszéknek bármely egyéb ülnöke, a kinek ügyét tudniillik felveszik, ennek az ügynek a megvitatása idején személyesen, vagy ha rendes bíró, akkor ítélmesterével és helyettesével, valamint egyéb hozzátartozóival; a többiek pedig, az ő kíséretükkel és hasonlóképen hozzátartozóikkal kötelesek a törvényszékről távozni. (1)

1. §. És hogy egyik ítélmesternek sem szabad a törvényszékre egy esküdt íródeáknál többet magával bevinni és a törvényszékre hivni.

2. §. Mindamellett más íródeákat is viheszen a törvényszék épületébe, de a többi ülnökök közé ne számíthassa.

3. §. És ezeknek mindvégig hallgatva kell ott maradniok.

9. CZIKKEIX.

Miképen tartandók a törvényszékek Szlavonországban és Erdélyben? (2)

Mivel kétségtelen, hogy a Szlavonországban és az erdélyi részekben a kisebb decretum rendelkezéséhez képest tartandó nyolczados és rövid törvényszékek e Szlavonország és erdélyi rész szabadságát és szokását sértik:

1. §. Ennélfogva megállapítottuk, hogy Erdélyben egyedül a Vízkereszt ünnepi nyolczados törvényszéket tartsák meg évenként, a többi nyolczados törvényszékek pedig maradjanak el.

2. §. Szlavonországban azonban a többi nyolczados törvényszékeket is szabad megtartani.

3. §. Mindamellett nem a decretumban megállapított rend szerint, hanem azoknak

régi és törvényerejűvé vált, s különben is mindig követelt szokása szerint kell ezeket megtartani.

10. CZIKKEIX.

Hány személynek és kiknek kell az ország törvényszékein és a király tanácsában jelen lenniök? (3)

Továbbá a kisebb decretum második, hatodik és hetedik cikkeleinek világosabb megmagyarázása czéljából rendeltük:

1. §. Hogy a tizenhat esküdt ülnökön kívül, kiknek a törvényszéken jelen kell lenniök, válaszszon a királyi felség a főpap urak közül négy, és a báró urak közül is ugyanannyi jogtudóst, a kik tudásukkal a többiek fölött kitűnnek, és ezeknek a nagy és egész nyolczados törvényszékeken mindnyájoknak jelen kell lenniök.

2. §. A jövőre állandóan tartandó rövid törvényszékeken pedig csak tizenketten tartoznak közülnök bennülni, egymásközt kölcsönösen váltakozván.

3. §. E szerint annak a tizenkét választottnak az egyik egész félév alatt, a másik tizenkettőnek pedig hasonlóképen a másik félév alatt mindig helyet kell adni a királyi felség tanácsában s ott jelen kell lenniök.

4. §. Kik kötelesek lesznek a királyi felség és az összes urak és országlakosok kezébe szigorú esküt tenni arra nézve, hogy abban a tanácsban mindazt, a mi a királyi felségnek tartozó hűségre és az ő gyarapodására, valamint az egész ország szabadságára és közjára látszik tartozni, híven fogják tárgyalni.

5. §. És ugyanezek a hites választottak tartozzanak Budán az érintett módon váltakozva mindig és állandóan jelen lenni; és az ország szokásait és jogait, a melyekre a bíróságokban hivatkozás szokott történni, kifejezni és összeírni, és az országlakosoknak a decretum rende szerént jövőben tartandó közönséges gyűléseiben mindenkor a királyi felségnek, valamint a főpap s báró uraknak és országlakosok közönségének bemutatni és előterjeszteni.

6. §. A hol is, a királyi felség és a főpap meg báró urnak s a többi országlakosok azt, a mit helyesnek és igazságosnak ismernek el, fogadják el és hagyják jóvá; a miről pedig úgy találják, hogy helytelen és hogy rossz módon lett elkészítve és följegyezve, azt a

(1) V. ö. az 1723: XXV. és XXVIII. t. cz. rendelkezéseit. Mai jogunk álláspontjáról v. ö. 1868: LIV. t. cz. 36. §.; 1896: XXXIII. t. cz. 64. §.

(2) V. ö. az 1498: II. t. cz., továbbá az 1496: III. t. cz. rendelkezéseit, valamint Hk. III. R. 1—3. cz.

(3) V. ö. az 1498: II., VI. és VII. t. cz., az 1507: XX. t. cz., az 1514: LXIII. t. cz. rendelkezéseit. (Ö.)

confectæ, et scriptæ⁽¹⁾ dignoscantur: per regiam majestatem, dominos prælatos, et barones, universitatemque regnicolarum, in melius reformatur.

§. 7. Quibus tandem per omnia explanatis, conscriptisque, et approbatis: secundum eandem, et eadem judicentur.

§. 8. De salariis autem eorundem juratorum, de medio scilicet regnicolarum electorum, iidem regnicolæ: de dominorum autem prælatorum, et baronum similiter salariis, cæteri domini prælati, et barones providere tenebuntur.

§. 9. Illi vero sederim jurati, ex quatuor partibus regni, per regiam majestatem, et universum regnum eligantur.

§. 10. Qui singulo tertio anno, in congregationibus scilicet regnicolarum deinceps celebrandis, alternari, et mutari, officiaque sua deponere debebunt:⁽²⁾ ita tamen: ut si qui illorum regie majestati, ac dominis prælati, et baronibus, cæterisque regnicolis ad id idonei, aptique, et acceptabiles videbuntur: illi rursus eligi valeant.

§. 11. Quicunque autem eorum, ultra ipsum triennium, officium tale deponere voluerit: liberam deponendi habeat potestatis facultatem.

§. 12. Hoc declarato: quod, si medio tempore aliquis eorum, nutu divino ab hac luce decesserit: extunc regia majestas, cum cæteris electis, et juratis, loco illius alium, qui videbitur, eligere valeat: non expectata congregatione generali regnicolarum prænotata.

§. 13. Hoc quoque non prætermisso: quod, si quempiam præscriptorum viginti quatuor electorum, medio tempore, dum scilicet non sua series verteretur, ad octavas, vel brevia judicia, aut in curiam regiam advenire contigerit: semper in sedem judiciariam, et consilium regie majestatis, in medium scilicet cæterorum suorum coassessorum, et conjuratorum admitti, et se locare valebit.

§. 14. Cæteri insuper domini prælati, et barones, alias in consilio regie majestatis residentes, more alias consueto, in consilium sue majestatis prænotatum, semper admittantur.

ARTICULUS 11.

Litteræ adjudicatoriæ: in sede lectæ, et per proto-notarios subscriptæ, extradantur.

Conclusum est: quod magistri proto-notarii universas litteras adjudicatorias, factum

jurium possessionariorum, aliorum etiam notabiliū negotiorum tangentes, post earum editionem, et conscriptionem, in sedem judiciariam importare: et ibi coram cæteris magistris proto-notariis, et assessoribus perlegere: non intelligentibus autem, vulgari sermone interpretari debeant: ne litteræ ipsæ aliter, quam sententia prolata fuisset, remaneant.

§. 1. Si vero in confectione ipsarum litterarum adjudicatoriarum, grandis adeo labor inesset, et occurreret, ut infra celebrationem octavarum, litteræ illæ confici, conscribere, et expediti non possent: extunc magistri proto-notarii, expiratis eisdem octavis, expeditus hujusmodi literis adjudicatoriis: coram prædictis juratis assessoribus⁽³⁾ in consilio regio⁽⁴⁾ majestatis, judiciisque continuis⁽⁵⁾ interesse debentibus magistris etiam proto-notariis, si qui intererunt, perlegere, modoque præfacto interpretari teneantur.

§. 2. Ac, si juxta latam in ea sententiam scriptæ, et emanatæ, ac per eosdem juratos assessores admissæ, et approbatæ fuerint: ibidem in præsentia eorundem juratorum assessorum magistri proto-notarii sese subscribere: scriptaque manuum suarum, ad easdem litteras apponere teneantur.

ARTICULUS 12.

Extradata judicialium quomodo scribantur? et per fenestram, clara, et intelligibili voce, publicentur.

Quoniam⁽⁶⁾ per completiones terminorum, nonnulli regnicolarum, potissimum ex negligentia, et inanimadvertentia⁽⁷⁾ procuratorum suorum, crebro damnificari solent, et aggravari.

§. 1. Pro eo statutum est: quod amodo imposterum, magistri proto-notarii, tempore distributionis litterarum judicialium, semper extradata earundem sic scribere debeant: extradata, si tertia non est.

§. 2. Et ultra hæc: si ex processibus, seriisque hujusmodi litterarum causalium⁽⁸⁾ completionem terminorum emanare debere compertum fuerit: tunc iidem magistri proto-notarii, tales completiones, per fenestram alta, et intelligibili voce publicare, et pronunciare: et, si easdem nemo prohibuerit: tandem extradata teneantur.

§. 3. Prohibitiones vero facientes: statim respondere debebunt.

(1) «Scriptæ» helyett helyesebb: «scriptæ».

(2) Az eredetiben «deponere debebunt» helyett «deponi debent» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «assessoribus» helyett «coassessoribus» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «regio» helyett «regia» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «continue» hiányzik. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «Item quoniam» áll. (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben «inanimadvertentia» helyett «inadvertentia» áll. (K. és Ó.)

(8) Az eredetiben «hujusmodi litterarum causalium» helyett «litterarum judicialium» áll. (K. és Ó.)

királyi felség, a főpap és báró urak, meg az országlakosok közönsége javítsák ki.

7. §. Melyeknek minden részben való megmagyarázása, összeírása és jóváhagyása után, azok szerint kell ítélni.

8. §. Az országlakosok kebeléből kiválasztott esküdt ülnököknek a fizetéséről ugyancsak az országlakosok, és hasonlóképen a főpap és báró urak fizetéséről a többi főpap és báró urak kötelesek gondoskodni.

9. §. Azt a tizenhat esküdt ülnököt pedig a királyi felség és az ország közönsége választja meg az ország négy részéből.

10. §. A kiket minden harmadik évben, tudniillik az országlakosoknak jövőre tartandó gyűlésében meg kell változtatni s másítani, nekik pedig a tisztségről le kell mondaniok, ugy mindazonáltal, hogy a kiket közülök a királyi felség, valamint a főpap és báró urak meg a többi országlakosok arra alkalmasoknak, képeseknek és elfogadhatóknak tartanak, azokat újból megválaszthassák.

11. §. Ha pedig közülök akárki azzal a tisztséggel ama három éven túl fel akarja hagyni, jogában áll azzal szabadon felhagyni.

12. §. Kijelentvén azt: hogy ha valaki közülök Isten rendelkezéséből időközben e világból kimulnék: akkor a királyi felség annak helyébe a többi választott és esküdt ülnökökkel, tetszés szerint mást választhasson, be sem várva az országlakosoknak előbb említett közönséges gyűlését.

13. §. Azt sem mellőzven, hogy ha az előbb mondott huszonnégy választott közül valamelyik időközben, a mikor tudniillik a sor nines rajta, találma a nyolczados vagy rövid törvényszékekre avagy a királyi curiába menni: az a törvényszékbe vagy a királyi felség curiájába, tudniillik az ő többi ülnöke és esküdti közé bebocsátható és ott helyet foglalhat.

14. §. Ezenfelül a többi főpap és báró urak, a kik egyébként a királyi felség tanácsában ülnek, a különben megszokott módon az ő felségének említett tanácsába mindenkor bebocsátandók.⁽¹⁾

14. CZIKKELY.

Az ítélőleveleket, mielőtt kiadnák, a törvényszéken olvassák föl és az ítélőmesterek írják alá.

Végeztük, hogy az ítélőmesterek tartozzanak a birtokjogokat, valamint más fontos ügyeket

tárgyazó összes ítélőleveleket, azok kiállítására és megírása után a törvényszékre bevinni és ott a többi ítélőmesterek meg ülnökök előtt fölolvadni, azok számára pedig, a kik nem értik, köznyelven megmagyarázni, nehogy azokat a leveleket másképen adják ki, sem mint az ítéletet hozták.

1. §. Ha pedig ez ítélőlevelek elkészítése olyan rendkívüli munkát kívánna és lenne szükségessé, hogy azokat a leveleket a nyolczados törvényszék tartásának ideje alatt kiállítani, megírni és elkészíteni lehetetlen volna; akkor legyenek kötelesek az ítélőmesterek a nyolczados törvényszék eltelte és az illető ítéletlevelek elkészülte után ezeket a nevezett hites ülnökök előtt, a kiknek a királyi felség tanácsában és a törvényszékeken folytonosan jelen kell lenniök, ugyszintén a többi ítélőmesterek előtt, ha ilyenek jelen volnának, fölolvadni és az érintett módon megmagyarázni.

2. §. És, ha a meghozott ítéletnek megfelelően készültek és keltek és azokat a hites ülnökök helyben és jóváhagyták: tartozzanak az ítélőmesterek azokon a hites ülnökök jelenlétében nevöket aláírni és e leveleket közjegyükkel ellátni.⁽²⁾

12. CZIKKELY.

Miként kell a birságlevelek kiadását feljegyezni? és hogy a kihirdetésnek az ablakon keresztül világos és érthető hangon kell történnie.⁽²⁾

Mivel a határidők eltelése által, főképen ügyvédek hanyagsága és gondatlansága miatt gyakran szokott némely országlakosokra kár és teher háramlani:

1. §. Ennélfogva megállapítottuk, hogy az ítélőmestereknek ennekutána a birságlevelek sorozása alkalmával azoknak kiadását mindenkor így kell följegyezniök: kiadatik, ha nines harmadik.

2. §. És ezenfelül, ha a perfolyamatból és a periratok sorrendjéből kitűnik, hogy a határidők eltelését tudomásra kell hozni, akkor az ítélőmesterek kötelesek a határidők ez eltelését az ablakon keresztül fenhangon és érthetően közzétenni és kihirdetni, és azután, ha ez ellen senki sem tiltakozott, a birságleveleket kiadni.

3. §. Az elúttalálások pedig azonnal kell felelniök.⁽³⁾

(1) V. ö. az 1518 (bácsi): XXXIX. t. cz., az 1548: XXXVIII. és XXXIX. t. cz. és az 1608 (k. e.): X. t. cz. rendelkezéseit. (Ö.)

(2) V. ö. 1492: LXIX., az 1546: XI. t. cz., a Hk. II. R. 57. cz. rendelkezéseit. A határozatok elkészítéséről, kiadásáról, közléséről mai jogunkban v. ö. 1868: LIV. t. cz. 250. §.; 1875: X. t. cz.; 1893: XVIII. t. cz. 118—124. §§.; 1896: XXXIII. t. cz. 321—330. §§.

(3) V. ö. az 1433(III.): XI. t. cz. (18., 19. §§.), 1486: XX., LXXIV. és LXXVI. t. cz. 68. §., az 1492: LXIX., XCV., XCVIII. (13. §.), 1536: X., 1539: LII. és LIV., 1569: LIII., 1618: LV., 1729: XXXVIII., 1807: VII. t. cz.; Hk. I. R. 79. cz., II. R. 20. cz. rendelkezéseit. Márkus.

ARTICULUS 13.

Evocationes, non secundum loci distantiam; sed ad tricesimum secundum diem, fieri debent. Partes, jam non personaliter; sed per procuratores compareant. In quinque casibus, si quis personaliter non ausit, procuratorem non revocet.

Item, articulus octavus, de quibusdam causis, extra terminos octavarum, et brevium judiciorum per regiam majestatem discutendis, sic limitatus, et conclusus est:

§. 1. Quod jam admonitiones ipsae, super illis quinque casibus, puta: verberatione, vulneratione, interemptione, indebita detentione, et invasione domus, seu curiae nobilium, per literas regiae majestatis praeceptorias, juxta contenta hujus articuli, fiendae: non juxta loci distantiam (secundum scilicet magis, et minus, sicuti consueverunt) sed semper ad tricesimum secundum diem, diei admonitionis exhinc fiendae,⁽¹⁾ mediantibus literis exhibitoriis, ad capitulum, vel conventum sonantibus fiendae,⁽²⁾ computando: de caetero fieri debent.

§. 2. Anodoque imposterum, non personaliter (prout haecenus solitum erat) sed per procuratorem suum, si voluerit, quisque compareat.

§. 3. Nihilominus tamen, in praemissis quinque casibus, si personaliter non venerit: procuratorem suum nunquam revocare valeat.

ARTICULUS 14.

Foeminae evocantur, casu quo violentiae, quarum ratione evocandae sint, in bonis ipsas concernentibus patratae sunt et cum tutricum officio suorum liberorum perfunguntur: alias non, sed pro eis, mariti evocantur.

Praeterea, quod uxores quorumcunque⁽³⁾ nobilium, viventibus earundem dominis, et maritis ratione quorumcunque actuum potentiariorum, tam praemissorum quinque casuum, quam aliorum quorumlibet, nec in curiam regiam evocari, nec autem in praesentiam regiae majestatis, per literas suas praeceptorias admoneri possint: sed domini, et mariti earundem, super universis actibus potentiarii

legitime requirantur: nisi bona illa, et jura possessionaria, de quibus hujusmodi actus potentiarii committuntur, aut de facto commissi sunt: uxores et non maritos concernant.

§. 1. Nam hoc in casu, tam uxores, quam mariti talium (si etiam ignobiles, et impositionati forent) et in curiam regiam evocari: et in praesentiam regiae majestatis semper admoneri possint.

§. 2. Nihilominus mulieres ipsae, per procuratores, solito more, ipsos scilicet, si necessarium fuerit⁽⁴⁾ revocando: respondere debebunt.

§. 3. Idem etiam est intelligendum, de mulieribus viduatis, quae defunctis ipsarum maritis, et dominis, haeredes et superstites habere, sed illis in tenera aetate constitutis, bona aliqua, vel jura possessionaria ipsorum haeredum possidere dignoscuntur: de quibus tandem actus potentiarii committuntur.

§. 4. Tales quoque, infra illud temporis spatium, quo haeredes superstites, et⁽⁵⁾ earundem, in adultam pervenerint aetatem: semper et admoneri, et evocari possint: ut tamen praerferat: per procuratores ipsarum, more alias consueto, respondere tenebuntur.

§. 5. Et quod articulus ipse, tantummodo de actibus potentiarii, post editionem decreti minoris commissis, vel committendis, intelligatur.

ARTICULUS 15.

Procuratoris revocatio, sub eodem termino (excepto ultimo die) cum sex florensis auri: post terminum; cum florensis ducentis fieri potest.

Item, super articulo quinquagesimo primo majoris decreti, super revocatione procuratoria, conclusum est:

§. 1. Quod articulus ille, solummodo de longis causis, in quibus processus juridici subsequi solent, intelligatur: super quibus quidem causis, per omnia etiam observetur.

§. 2. In causis autem brevibus: prout in insinuationibus, et hujusmodi, in quibus videlicet processus causarum nondum intervenerunt: quilibet causantium, etiam post latam, et pronunciatam sententiam, procuratorem suum revocare poterit.

§. 3. Ita, quod ipsa die, qua sententia pronuntiabitur: absque quolibet onere causam

(1) Az eredetiben «exhinc fiendae» helyett «per literas regiae majestatis praeceptorias exhinc» áll. (K. és Ó.)

(2) Ez a második «fiendae» szó itt egészen fölösleges s csak az értelmet zavarja meg. Régibb kiadásokban tényleg hiányzik is. (Ó.)

(3) Az eredetiben «quorumcunque» helyett «quorumlibet» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «fuerit» helyett «erit» áll. (K. és Ó.)

(5) Az «et» szónak itt nincs értelme. (Ó.)

13. CZIKKELY.

A perbehívásoknak nem a hely távolsága szerint, hanem a harminczkettedik napra kell történniök. A felek már ne személyesen, hanem ügyvédek által jelenjenek meg. Az öt hatalmaskodási esetben, ha valaki nincs személyesen jelen, az ügyvédszót ne vonja vissza.(1)

Továbbá a nyolezados és rövid tövényyszékek határidején kívül a királyi felség előtt megvitatandó némely ügyekről szóló nyolezadik cikkely ekképen lett körülírva és megállapítva.

1. §. Hogy ebben az öt esetben, úgymint a nemesek megverése, megsebzése, megölése, igaztalan letartóztatása és házuk vagy udvaruk megrohanása esetében, az említett cikkely tartalma szerint a királyi felség parancslevele után eszközlendő megintéseknek ezután már nem a hely távolságához képest (tudniillik nem, mint eddig szokásos volt, a nagyobb vagy kisebb távolságra való tekintettel) kell történniök, hanem mindenkor a káptalanhoz vagy conventhez szóló kézbesítő levél után, az ez iránt teendő megintés napjától számítandó harminczkettedik napra.

2. §. És ennekutána nem (mint eddig szokásban volt) személyesen, hanem ha tetszik, ügyvéde által jelenjék meg mindenki.

3. §. Mindamellett azonban az, a ki az előre bocsátott öt esetben nem személyesen jelenik meg, ügyvédjének szóváltásait soha vissza ne vonhassa.

14. CZIKKELY.

Az asszonyok abban az esetben hivatdók perbe, a mikor a hatalmaskodások, a melyek miatt perbe hivatdók, az őket illető fekvőjóságokban történtek és a midőn gyermekeik fölött gyámnői tisztet viselnek, különben nem; hanem helyettük férjeiket kell hívni.

Ezenkívül, hogy bármely hatalmaskodások, úgy az előre bocsátott öt eset, mint bármely mások miatt, bármely nemesek feleségeit sem szabad a királyi curiába perbehívni, sem királyi parancslevelét után a királyi felség elébe inteni, ha urok és férjük életben van; hanem minden hatalmaskodás tárgyában uraikat és

férjeiket kell törvényesen kereset alá venni, hanemha azok a fekvő jóságok és birtokjogok, a melyekből az ilyen hatalmaskodások végbe mennek vagy tényleg végbe mentek, a feleségeket és nem a férjeiket illetik.

1. §. Mert ebben az esetben úgy a feleségek mint férjeik (még ha nem nemesek és birtoktalanok volnának is) mindenkor mind a királyi curiába perbe hivatdók, mind a királyi felség elébe inthetők.

2. §. Az asszonyoknak mindazáltal ügyvédek által kell a szokott módon felelniök, visszavonván tudniillik, ha szükség volna, ezeknek szóváltásait.

3. §. Ugyanezt kell érteni az özvegy asszonyokra nézve is, a kiktől tudva van, hogy férjeik és uraik elhaltával ezeket túlélő örökösök maradtak velük, de mivel' ezek kiskorúak, ezeknek az örökösöknek némely fekvőjósága és birtokjogai az ő kezükön vannak és aztán ezekből követnek el hatalmaskodásokat.

4. §. Az ilyenek is, az alatt az idő alatt, míg hátramaradt örökösök teljes kort érnek, mindenkor meginthatók és perbehívhatók, de mint előbb mondtuk, ügyvédek által kötelesek, a különben szokott módon felelni.

5. §. És hogy a cikkelyt egyedül csak a kisebb decretum kiadása után elkövetett vagy elkövetendő hatalmaskodásokra nézve kell érteni.(2)

15. CZIKKELY.

Az ügyvédszó visszavonása, ugyanazon a törvényszakon (az utolsó nap kivételével) hat arany forinttal, a törvényszak után kétszáz forinttal eshetik meg.

Továbbá a nagyobb decretumnak az ügyvédszó visszavonásáról szóló ötvennegyedik cikkelye tárgyában végeztük.

1. §. Hogy ezt a cikkelyt csakis a hosszú perekre nézve kell érteni, a melyekben perfolymatok szoktak következni; a mely perekben azt mindvégig meg is kell tartani.

2. §. Ellenben a rövid perekben, mint az értesítés mellett indítottakban és hasonlókban, a melyekben tudniillik perfolymatok még nem fordultak elő, bármelyik perelkedő még a meghozott és kihirdetett ítélet után is visszavonhatja ügyvédjének szóváltásait.

3. §. Ugy, hogy azon a napon, a melyen az ítéletet kimondják, minden teher nélkül

(1) V. ö. Hk. II. R. 18—26, 79—82. cz. Szt. Iászló I. k. 41. fejj. III. k. 25. fejj., 1402: I. t. cz. 1478: XII., 1492: LIV. 1498: VIII., 1507: XII., 1514: LV., 1567: XXXIX., 1536: X., 1538: XX., 1609: XXIX., 1613: XXIII., 1618: LXVIII., 1723: XXX., 1792: XVII. t. cz. Az idézésről mai jogunkban v. ö. 1868: LIV. t. cz. 130., 132. §§.; 1893: XVIII. t. cz. 18. §.; 1896: XXXIII. t. cz. 130—131. §§. A kötelező ügyvédi képviseletről mai jogunkban v. ö. 1881: LIX. t. cz. 12. §.; 1893: XVIII. t. cz. 130., 187. §§.

(2) V. ö. az 1496: XIII. t. cz., az 1492: LVIII. és XCIV. t. cz. továbbá az 1635: LXXXIV., 1649: LXVIII. t. cz. rendelkezéseit, továbbá az előző jegyzetben idézett jogforrásokat. A feleségnek férje által képviseletéről v. ö. 1881: LIX. t. cz. 12. §.; 1893: XVIII. t. cz. 7. §.; 1896: XXXIII. t. cz. 523. §.

Márkus.

suam inhibere; et procuratorem revocare: postea vero, infra octavarum celebrationem (dempta duntaxat extrema die ipsarum octavarum; et hoc quoque si calumniose vel fraudulentè agere prætenderet) semper cum minori onere, sex scilicet florenorum auri: demum autem, octavis eisdem expiratis; cum quinquaginta maris gravis ponderis, ducentos florenos auri facientibus, procuratorem suum, quilibet revocare possit.

§. 4. Propterea quoque deliberatum est: ut judicariæ deliberationes, quæ in terminis brevium judiciorum proxime præteritis celebratorum, sub colore hujus articuli, contra plerosque causantes pronunciatae fuerint; viribus destitutæ habeantur; proindeque hujusmodi causantes procuratores eorum revocandi, causamque suam prosequendi habeant potestatis facultatem.

§. 5. Hoc tamen interjecto: quodsi quipiam causantium, cum adversa parte jam defacto concordassent; ejusmodi concordie, juxta tenorem literarum superinde emanatarum, in suis vigoribus relinquantur.

ARTICULUS 16.

Dotalitiorum, et paraphernalium causarum, extra seriem cognoscuntur.

Item, quod universæ causæ, in facto dotalitiorum, et rerum paraphernalium,⁽¹⁾ amodo deinceps quomodolibet movendæ; in octavis, vel brevibus judiciis, post admonitionem, et evocationem ex hinc factam, primitus celebrandis, et occurrentibus; extra omnem seriem, et registrum levari, adjudicarique possint.

ARTICULUS 17.

De impignoratis castris, et castellis, per Sigismundum, et Mathiam reges.

Quoniam⁽²⁾ autem temporibus serenissimorum principum, condam dominorum Sigismundi, et Mathiæ, aliorumque nonnullorum regum Hungariæ, felicium recordationum plurimi Bohemorum, Polonorum, et aliarum exterarum nationum, regnum hoc per bella subintrantes; plurima castra; castella, et aliæ munitiones, aut per obsidionem, aut per viam proditiōis, in manus eorum devenisse; de

quibus tandem non modica spolia fecisse, incendia etiam comisisse, et alia notabilia damna universò regno intulisse plane dignoscuntur:

§. 1. Propter quod talia castra, castella, vel munitiones, præfati domini reges, aut cæteri regnicolarum, ne scilicet regnum hoc per eosdem, extremum in periculum præcipitaretur, in certis pecuniarum summis, ejusmodi æmulis, pignoris, vel alio quovis titulo inscribere, et obligare coacti fuerunt.

§. 2. Quibus quidem castris, castellis, et cæteris munitionibus, aut per satisfactionem, aut per formam concordia, regno huic per eosdem æmulos resignatis, literas hujusmodi inscriptionales, nonnulli eorum apud se reservassent.

§. 3. Quarum vigoribus, hæredes, et posteritates ipsorum, plures regnicolarum, in eorum juribus in præsentiarum perturbare, damnificareque prætendunt. ff.

§. 4. Propterea statutum, et⁽³⁾ conclusum est: quod universæ literæ impignoratiæ, vel inscriptionales, modo, et temporibus prænaratis emanatæ, aliæ quoque illis similes, quomodolibet confectæ: si per actores, vel acquirentes talium bonorum, de injusta expulsionem, et indebita ablatione eorundem bonorum, probabile documentum, evidensque testimonium fieri, et produci non poterit; viribus per omnia destitutæ habeantur.

ARTICULUS 18.

Juramenta, in Hungaria, Croatia, Sclavonia, et Transylvania, in eodem termino deponi alicui adjudicata; quomodo sint deponenda?

Quoniam⁽⁴⁾ plurimi regnicolarum, tam in Hungaria, quam Croatia ac Sclavoniæ regnis, partibusque Transylvania, bona, et jura possessionaria possident, in quibus octavæ, in uno, et eodem termino sæpenumero celebrari consueverunt.

§. 1. Quapropter statutum est: quodsi in hujusmodi octavis cuiquam talium regnicolarum, adversus causantes, juramenta in uno, ac eodem termino, et hic, et illic præstantia⁽⁵⁾ adjudicarentur; extunc si quod illorum in termino ad id præfixo deponere non poterit; in onere, et gravamine, ex hinc subsecutis, non vincatur.

(1) Az eredetiben «paraphernalium» helyett «paffernalium» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «Item quoniam» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «statutum, et» hiányzik. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «Item quoniam» áll. (K. és Ó.)

(5) «Præstantia» helyett olv. «præstantia». (Ó.)

tilthassa be perét és vonhassa vissza az ügyvédszót; de később a nyolczados törvényszékek tartása idején (kivéven a nyolczados törvényszék utolsó napját és ezt is akkor, ha patvarosan vagy csalárdul akarna eljárni) mindig a kisebb teherrel, tudniillik hat aranyforinttal: végre a nyolczados törvényszék eltelével kétszáz aranyforintot tevő ötven néhez girával vonhassa vissza akárki ügyvédjének szóváltásait.

4. §. A minek következtében azt is határozott, hogy azokat a bírói határozatokat, melyeket több perelkedő ellen a legközelebb mult rövid törvényszékek tartásának határidején ennek a cikkelynek a révén mondotak ki; teljesen erőtlennek kell tartani s ennél fogva álljon az ilyen perelkedőknek hatalmában, ügyvédük szóváltásait visszavonni és perüket tovább folytatni.

5. §. Hozzátevén mindazáltal azt, hogy ha valamely perelkedő az ő ellenfelével már tényleg kiegyezett volna, az ilyen egység, az ez iránt kelt levél tartalmához képest, maradjon meg erejében.⁽¹⁾

16. CZIKKELY.

A hitbérek és jegyajándékok körül forgó ügyeket soron kívül bírálják el.

Továbbá, hogy a hitbérek és a jegyajándékok dolgában ezután bármily módon indítandó összes pereket az e részben törvényt megintés és perbehívás után legelőször tartandó és lefolyó nyolczados vagy rövid törvényszékeken minden soron s lajstromon kívül lehessen fölvenni és elbírálni.⁽²⁾

17. CZIKKELY.

Azokról a várakról és kastélyokról, a melyeket Zsigmond és Mátyás királyok zálogba vetettek.

Mivel köztudomású dolog, hogy midőn a néhai Zsigmond és Mátyás fenséges fejedelem uraknak és Magyarország némely más boldog emlékeztető királyainak idejében a csehek, lengyelek és más külső nemzetbeliek hadaikkal nagy számban az országra törtek, igen sok vár, kastély és más erődítmény került vagy megszállás vagy árulás útján az ő ke-

zükbe, a honnan aztán mód nélkül raboltak, gyujtogattak és az egész országnak más nevezetes károkat okoztak;

1. §. A minek következtében a nevezett király urak vagy egyéb országlakók, nehogy tudniillik azok a vetélytársak ezt az országot végveszélybe döntsék, kénytelenek voltak e várakat, kastélyokat vagy erősségeket részükre bizonyos pénzösszegért zálogba adni vagy más valamely czimen lekötöni.

2. §. Miután pedig ezek a vetélytársak e várakat, kastélyokat s a többi erősségeket, vagy azért, mert elégtételt nyertek, vagy mert kiegyeztek, ennek az országnak visszaszolgáltatatták, némelyek az illető zálogleveleket maguknál visszatartották;

3. §. A melyek erejénél fogva azok örökösei és utódai sok országlakost akarnak jelenleg jogaikban náborgatni és megkárosítani.

4. §. Ennél fogva megállapítottuk és rendeltük: hogy az említett módon és időben kiadott és más, azokhoz hasonló, bármely módon kiállított összes zálog vagy kötelező leveleket egyáltalában erőtlennek kell tekinteni, ha csak a felperesek vagy e fekvő jószágok követelői elfogadható okiratot és nyilvánvaló tanubizonyosságot nem mutathatnak föl és állíthatnak elő arra nézve, hogy őket azokból a jószágokból méltatlanul kiűzték vagy hogy azokat tőlük igazságtalanul elvették.⁽³⁾

18. CZIKKELY.

Miképen kell történniök az olyan eskütételeknek, melyeket Magyarországon, Horvátországon, Szlavóniában és Erdélyben ugyanazon határidőben ítéltek meg.

Mivel igen sok országlakósnak vannak mind Magyarországon, mind Horvát- és Szlavonországon meg az erdélyi részekben fekvő jószágaik és birtokjogaik és a nyolczados törvényszékeket ottan gyakran egy és ugyanazon határidőben szokták megtartani:

1. §. Ennél fogva megállapítottuk, hogy ha az ilyen nyolczados törvényszékeken valamely országlakósnak az ő peres felei ellenében itt is, ott is egy és ugyanazon időben leteendő esküket itélnének meg: akkor, ha valamelyiket azok közül az arra kiűzött határidőben le nem teheti, nem szabad ötlet az ebből eredő teherben és bírságban elmarasztalni.

(1) V. ö. a Hk. I. R. 111., 126. cz., II. R. 72., 79. és 80. cz., a III. R. 3. és 6. czimét. L. még az 1492: L., 1504: XIV., 1530: LVI., 1563: XLIX., 1574: XXXIV., 1578: XVII. t. cz. és az 1729: XXXIX. t. cz. rendelkezéseit. Mai jogunkról v. ö. 1874: XXXIV. t. cz. 41—43. 62. §§. M.

(2) V. ö. Hk. I. R. 93—105. cz., továbbá az 1647: XVI. t. cz. rendelkezését.

(3) V. ö. a Hk. I. R. 82. cz.

§. 2. Sed deposito uno eorundem, valeat postea in alio termino, juxta loci distantiam, deponere et reliquum.

§. 3. Et hoc, eo modo; quod postquam juramentum unum quis deposuerit; subito teneatur accedere iudicem suum ordinarium, qui pro depositione secundi juramenti terminum competentem, mediantibus literis exinde emanandis, eidem præfigat: in quo etiam termino, ejusemodi juramentum deponat, altera parte superinde prius avisata.

ARTICULUS 19.

Repulsio, quomodo fieri debeat?

Item, ex quo in repulsionibus, utrum cum gentibus, aut per⁽¹⁾ solam ostensionem gladii fieri debeant? variæ contentiones, et incommoditates emergere consueverunt.

§. 1. Ad tollendum igitur omne dubium, et evitandum causantium periculum, sancitum est: quod repulsiones ipsæ, amodo de cætero, non cum gentibus, et manibus violentis; sed per solam ensis,⁽²⁾ vel evaginati gladii ostensionem, semel tantum, et non pluries; juxta contenta majoris decreti, sub pena ibidem denotata, fieri valeant.

§. 2. Ita videlicet; quodsi actor, sive pars triumphans, contra hujusmodi formam repulsionis violenter in iuribus possessionariis reobtentis, se locaverit; extunc in amissione cause, hoc est, illorum iurium possessionariorum reobtentorum convincatur, et convinci debeat eo facto.

§. 3. E converso vero; si pars in causa succumbens, et convicta, cum gentibus, aut violentis contra partem triumphantem se opposuerit, et ipsam ab ingressu talium iurium possessionariorum reobtentorum repulerit; eadem pena condemnatur. Salva insuper serie majoris decreti superinde stabiliti remanente.

§. 4. Hoc adjecto; quod pars convicta, et repulsionem faciens, a die reobtentiois hujusmodi iurium possessionariorum, nullam penitus taxam extraordinariam, super eisdem iuribus possessionariis exigere valeat.

§. 5. Sed justis duntaxat preventibus eorundem, infra finalem causæ decisionem, sit contenta: ne superinde⁽³⁾ jura ipsorum possessionaria desolentur.

§. 6. Et quod in literis repulsoriis, nomina vicinorum, et commetancorum, qui ejusemodi repulsioni intererunt; amodo deinceps

semper conscribantur: ne in ipsa repulsione, fraus aliqua subsequatur.

ARTICULUS 20.

De occupationibus castrorum, possessionumque tempore Mathiæ regis; servetur per omnia minus decretum.

Item, articulus decimus minoris decreti, de occupationibus castrorum, castellorum, possessionum, et iurium possessionariorum, sub nomine condam domini Mathiæ regis, etc. plæ memoriæ, aut post mortem ejusdem, quomodocunque, et per quoscunque factis; servetur, et prosequatur, modo, ordineque in eodem decreto denotatis.

ARTICULUS 21.

Exercituandi, sive militandi modus, quoad gentes suppedandas per regnicolas.

Item, super articulo sedecimo, de equitibus armatis per regnicolas disponendis, sana deliberatione regia: majestatis, dominorumque prælatorum, et baronum, cæterorum etiam regnicolarum præhabita, conclusum est, et determinatum:

§. 1. Quod universi regnicolæ, tam ecclesiastici, quam sæculares, qui in serie ipsius decreti minoris, inter dominos prælatos, et barones, cæterosque banderiatos, ad exercituandum non fuere computati (demptis duntaxat, Egregiis Joanne Bornemisza de Berzencze, thesaurario; Petro Pogán de Cheb: Joanne Podmaniczki, de Podmanin: Georgio More de Chula: Marco Horváth, de Kamichæz: Emerico, et Martino Czobor, de Czobor Sz. Mihál: Francisco Balassa de Gyarmath: Laurentio Bradách de Lodomez: Francisco de Harazth: et Osvaldo de Korlatkó, aulicis regie majestatis, qui de bonis, et possessionibus eorum, gentes pro regni defensione, per se modo infrascripto conservare debebunt) universa eorum bona, possessionesque, et jura possessionaria, in medium nobilium non banderiatorum, consequenterque illorum comitatum, in quibus hujusmodi bona, et possessiones habentur; connumerare, computareque: et pecunias, in medium eorundem ad exercituandum de illis dare teneantur: nec quisquam illorum se de cætero e medio eorundem, quovis quæsito sub colore, abstrahere, et excipere præsumat.

(1) Az eredetiben «per» hiányzik. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «per solam ensis» helyett «per nudatam solam enseme» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «superinde» helyett «perinde» áll. (K. és Ó.)

2. §. Hanem, miután az egyiket letette, a hely távolságához mért más határidőben aztán a másikat is tehesse le.

3. §. És ezt olyan módon: hogy mihelyt valaki az egyik esküt letette, azonnal tartozzék az ő rendes bírójához menni, a ki e részben kiadandó levelei útján a második eskü letételére megfelelő határidőt tűzön ki részére, a mely határidőben azt az esküt, a másik félnek előzetesen megtörtént értesítése után, le is tegye.⁽¹⁾

19. CZIKKELY.

Miképen történjék a visszaüzés.⁽²⁾

Továbbá mivel a visszaüzések tárgyában arra nézve, ha vajjon népséggel vagy egyedül kardnak felmutatásával kell-e történniök, különféle czivódások és kellemetlenségek szoktak fölmerülni:

1. §. Azért minden kétség eloszlatására és a perlekedőket fenyegető veszély elhárítására rendeltük, hogy a visszaüzések ezentul jövőre ne népséggel vagy erőszakos kézzel, hanem egyedül szablyának vagy kihuzott kardnak a mutatásával, a nagyobb decretum tartalmához képest, az itt megjelölt büntetés alatt, csakis egyszer és ne többször történhessenek.

2. §. Ugy tudniillik, hogyha a felperes vagy győztes fél helyezné magát a visszaüzés ezen módja ellenére erőszakosan a megnyert birtokjogokba: akkor az ügynek vagyis az illető megnyert birtokjogoknak elvesztésében marasztalják és legott el kell őt marasztalni.

3. §. Ha pedig megfordítva, a perben elbukott és elmarasztalt fél állna az ő népeivel vagy erőszakosan ellent a győztes félnek és ezt a visszanyert birtokjogokba való belépéstől elűzné: ugyanabban a büntetésben kell őt marasztalni, épségben maradván ezenfelül a nagyobb decretumnak e tárgyban tett rendelkezése.

4. §. Ezt hozzátévé, hogy az elmarasztalt és visszaüzés használó félnek, az illető birtokjogok visszatételésének napjától kezdve ezekből a birtokjogokból egyáltalán semmiféle rendkívüli taksát sem huzhat.

5. §. Hanem az ügy végső eldöntésének az idejéig elégedjék meg azok igaz jóvedelmével, nehogy azok a birtokjogok annak következtében pusztulásra jussanak.

6. §. És hogy a visszaüző levelekbe ezen-

tul jövőre a visszaüzésnél jelen leendő szomszédok és határosok neveit mindenkor be kell írni, nehogy a visszaüzés tárgyában valami csalárdság történjék.

20. CZIKKELY.

A Mátyás király idejében elfoglalt várakra és birtokokra nézve mindenben megtartandó a kisebb decretum.

Továbbá a kisebb decretumnak tizedik cikkelyét, a váraknak, kastélyoknak, birtokoknak és birtokjogoknak a néhai áldott emlékü Mátyás király ur nevében vagy annak halála után bármiképen és bárki részéről történt foglalásai tárgyában, meg kell tartani, és az abban a decretumban megjelölt mód és rend szerint kell eljárni.⁽³⁾

21. CZIKKELY.

A táborozás vagy katonáskodás módja az országlakosok részéről való csapat-szállítást illetőleg.⁽⁴⁾

Továbbá az országlakosok részéről állítandó fegyveres lovasokról szóló tizenhatodik cikkely tárgyában a királyi felség és a főpap meg báró urak valamint a többi országlakosok előleges érett tanácskozása után az a megállapodás és határozat jött létre:

1. §. Hogy mindazok az országlakosok, egyháziak és világiak egyaránt, a kik a kisebb decretumnak a során, nincsenek hadiszolgálat tekintetéből a főpap és báró urak meg a többi zászlósok közé számítva (kivéve egyedül nemzetes Berzenczei Bornemisza János kincstárnokot; Csebi Pogán Pétert, Podmanini Podmaniczki Jánost, Csulai More Györgyöt, Kamiesáczy Horváth Márkot, Czoborszentmihályi Czobor Imrét és Mártont, Gyarmathy Balassa Ferenczet, Ludomerczi Bradács Lőrinczet, Haraszthi Ferenczet és Korlátkövi Oszwaldot, a királyi felség udvari embereit, a kiknek az ő fekvő jóságaikból és birtokaikból önmagukra kell az ország védelmére az alábbirt módon hadiesapatokat (fontartaniok), legyenek kötelesek összes fekvő jóságaikat és birtokaikat meg birtokjogaikat a nem zászlós nemesek közibe, következésképen azok közé a vármegyék közé sorozni és számítani, a melyekben ezek a fekvő jósá-

(1) Az esküről és letételéről v. ö. Hk. II. R. 32—41., 49. cz., III. R. 27. és 36. cz. L. még 1433(II): L., 1486: LXXIII., 1729: XXVI. és XXVII. t. cz.

(2) V. ö. 1486: XVI., 1492: LVII., 1504: IV., 1536: XI., 1542: IV., 1552: XXVII., 1600: XXIX., 1613: XXIX., 1630: XI., 1647: CX XVI., 1655: XXV., 1807: VIII., 1840: XV. t. cz. III. R. 143. §., 1840: XXII. t. cz. 119. §., 1720: XXXIII. és XXXIV. t. cz. rendelkezéseit, valamint Hk. II. R. 73—76. és 83. cz.

(3) V. ö. 1486: XV. és 1498: X. t. cz. rendelkezéseit.

(4) V. ö. 1498: XVI. t. cz.

§. 2. Univerſa etiam bona, et quælibet jura poſſeſſionaria quorumcunque dominorum banderiariorum, erga manus nobilium banderia non habentium, titulo pignoris exiſtentia, et habita; inter bona eorundem nobilium, ad ſortem conſervationis gentium, modo prænarato computentur.

§. 3. Siqui autem regnicolarum reluctantes, in⁽¹⁾ contrarium præmiſſorum quicquam facere attentaverint;⁽²⁾ extunc per comitem, vel vicecomitem parochialem illius comitatus, ubi hujusmodi contrarium committeretur, tales reluctantes, per omnia opportuna remedia, et præſertim birſagationem bonorum, et juriſ poſſeſſionariorum eorundem, ad præſentem conſtitutionem obſervandam arctius⁽³⁾ compellantur.

§. 4. Caſu autem quo comes ipſe, ad hoc ipſum exequendum negligens foret, vel forte contrarium ejusce modi per ſemetipſum inferri dignoſceretur; tunc per univerſitatem, et gentes nobilium ejusdem comitatus, idem comes puniatur.

§. 5. Si vero tales reluctantes, vel defecto damnificati, aliquem ſuperinde in cauſam convenirent; extunc, contra in cauſam attractum, in facto calumniæ convincantur.

§. 6. Hoc non prætermiſſo: quod aulici regie majestatis, modo præſcripto nominati exempti, gentes eorum ſic conſervabunt: ut dum, et quandoque bona, et poſſeſſiones cæterorum regnicolarum, pro ipſarum gentium conſervatione dicabuntur: extunc⁽⁴⁾ etiam bona, et poſſeſſiones hujusce modi exemptorum, per dicatores nobilium et comitatum dicentur, et pecuniæ dicatæ exigantur, exactæque tandem manibus illorum tradantur.

§. 7. Ne coloni regnicolarum, ad bona illorum, ratione non exactiſ pecuniarum moraturi confluant: maxime autem: ut numerus gentium ſubticeri, celarique,⁽⁵⁾ et diminui non poſſit.

§. 8. Qui quidem exempti, gentes eorum, dum in ſervitiis, et legationibus regie majestatis, extra regnum hoc præoccupati non

ſuerint: ſemper circa gentes nobilium, et comitatum dare: et cum eiſdem, quo neceſſarium erit, mittere teneantur.

§. 9. Dum autem regia majestas, in perſona propria ſe movebit; extunc, non cum gentibus nobilium; ſed cum ſua majestate, gentes ipſas dare, mittereque debebunt.

§. 10. Hoc etiam declarato: quod poſtquam tales exempti, ſervitiſ regie majestatis renunciaverint, et in curia ſuæ majestatis verſari reglexerint vel forte poſt deceſſum eorum, hæredes, et poſteritates talium, ad ipſarum gentium conſervationem inepti, et inhabiles videbuntur: exemptio prænotata illiſ ſuffragari minime poſſit.

§. 11. Et quod coci regie majestatis, in poſſeſſionibus Zakáchy, et Wyd vocatis, commorantes; modo ſimili exempti ſint.

§. 12. Attamen nemo nobilium, ad bona, et jura poſſeſſionaria ipſorum eorum, aliquos jobagiones, de cætero transmittere debebit; neque ipſi coci cæteris nobilibus per contrarium, aliquos ex eorum jobagionibus peramplius mittere tenebuntur.

ARTICULUS 22.

Gentes conſervent domini prælati, ſecundum regis Sigismundi imperatoris: aliae perſonae eccleſiaſticae ſecundum decretum Ulislai minus.

Quod⁽⁶⁾ conſervatio gentium, per dominos prælatos, et viros eccleſiaſticos banderiatos, pro regni deſenſione fienda, obſervetur ſecundum regis condam domini Sigismundi imperatoris, et regis, in domo thavernicali regie majestatis repositum.

§. 1. De cæteris vero perſonis eccleſiaſticis non banderiatis, decimas tamen habentibus, quantum ad gentium conſervationem: ſervetur ordo, et contentia decreti minoris, articulus videlicet decimus quintus, ſuperinde conſcriptus.

ARTICULUS 23.

Coronae conſervatio, duobus dominis ſæcularibus comittenda.

Ad⁽⁷⁾ conſervationem ſacræ coronæ regni, dum neceſſarium, opportunumque fuerit; ſemper de dominis ſæcularibus duo fideles, et non plures, per regiam majestatem, ac univerſos dominos prælatos, barones, cæterosque regnicolas, eligantur.

(1) Az eredetiben «reluctantes» helyett hibásan «relucte» és áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «attentaverint» helyett hibásan «attemptat» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «arctius» helyett «arcius» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «extunc» helyett «eotunc» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «celarique» helyett «celari» áll. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «Item quod» áll. (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben «Item quod» áll. (K. és Ó.)

gok és birtokok fekszenek és az ezek után a táborozás céljára fizetendő pénzeket ugyan azok közibe szolgáltatni; és ezután senki se merje magát közülök azok köréből bármely keresett szín alatt kihuzni és kivenni.

2. §. Bármely zászlós uraknak mindama fekvő jóságait és bármely birtokjogait is, melyek zálogkezimen a nem zászlós nemések kezén vannak és léteznek, a csapatok fentartása céljából az említett módon ugyanazon nemések fekvő jóságai közé kell számítani.

3. §. Ha pedig valamely országlakosok ellenszegülvén az előrebocsátottak ellenére mernének valamit cselekedni, akkor annak a vármegyének az ispánja vagy alispánja, a melyben az ilyen ellenkező dolgot elkövetik, azokat az ellenszegülőket minden alkalmas eszközzel és különösen fekvő jóságaiknak és birtokjaiknak a megbírságolásával szigorúan kényszerítsék a jelen törvényt megtartására.

4. §. Abban az esetben pedig, ha az ispán ennek a végrehajtásában hanyag volna, vagy talán kiválgának, hogy ő maga cselekedett a törvénnyel ellenkezőleg: akkor azt az ispánt az illető vármegyének a közönsége és népe büntesse meg.

5. §. Ha pedig az ilyen ellenszegülők vagy tényleg kárvallottak ez iránt valakit perbe fognának, akkor az alperes ellenében patváság tényében kell őket elmarasztalni.

6. §. Nem mellőzvéni azt, hogy a királyi felségnek ez említett módon névszerint kivett udvari emberei csapataikat akként fogják fentartani, hogyha a többi országlakosok fekvő jóságaikra és birtokaira csapataik fentartása céljából bármikor adót rónak ki, akkor a nemések és vármegyék adókövetői az ilyen kivett embereknek a fekvő jóságait és birtokait is róják meg adóval, és a kirótt pénzt szedik be, aztán meg a beszedett pénzt szolgáltatásuk az ő kezeikbe:

7. §. Nehogy a pénz be nem szedése miatt az országlakosok jobbágysai megtelepedés végett azok fekvő jóságaikra tóduljanak, főképen pedig azért, hogy a katonák számát ne lehessen elhallgatni, elítölteni és csökkenteni.

8. §. A mely kivett emberek kötelesek lesznek csapataikat, akkor, a midőn ők a királyi felség szolgálatában és követtségében az országon kívül nincsenek elfoglalva, mindenkor a nemések és vármegyék csapatai közé szolgáltatni és ezekkel oda a hová szükséges lesz, küldeni.

9. §. Midőn pedig a királyi felség saját személyében indul hadba, akkor csapataikat nem a nemések csapataival, hanem ő felségével kell elengedniök és küldeniök.

10. §. Azt is kijelentvén, hogy miután ezek a kivett emberek a királyi felség szolgálatából kiléptek és nem akarnak a királyi felség udvarában forgolódni, vagy netán bekövetkezett haláluk után örökösök és maradékaik ama csapatok fentartására képteleneknek és alkalmatlanoknak látszanak lenni: az a kivételenség jayokra ne szolgálhasson.

11. §. És hogy a királyi felségnek Szakácsy és Wyd nevű falukban lakó szakácsai hasonló módon fel legyenek mentve.

12. §. Mindamellett egy nemesnek sem kell ezután ama szakácsok fekvő jóságaiba és birtokjaiba jobbágysokat küldeni és viszont ama szakácsok sem tartoznak többé a többi nemések részére valamely jobbágysukat kiszolgáltatni.⁽¹⁾

22. CZIKKELY.

A főpap urak Zsigmond császár lajstroma szerint, más egyházi személyek Ulászló kisebb decretuma szerint tartásának fönn csapataikat.⁽²⁾

Hogy a főpap urak és a banderionus egyházi férfiak csapataikat az ország védelmére a néhai Zsigmond császár és király urak a királyi felség tárnokházában elhelyezett lajstroma szerint tartsák fön.

1. §. A többi, nem banderionus, de dézsma birtokában levő egyházi személyekre nézve pedig, a csapatok fentartását illetőleg a kisebb decretumnak rendjét és intézkedését, tudniillik az e tárgyban készült tizenötödik cikkelyt kell megtartani.

23. CZIKKELY.

A korona őrzésével két világi urat kell megbizni.

Az ország szent koronájának őrzésére a királyi felség és az összes főpap-urak, bárók meg a többi országlakosok, a mikor szükséges és célszerű, mindenkor két és nem több hű világi urat választsszanak meg.⁽³⁾

(1) V. ö. még erről a kérdésről 1222. évi aranybulla 7. cz., 1433(I): I., 1439: III. és XIX., 1451: VI., VII., IX. és XIV., 1474: VII. és XXIV., 1478: III., 1492: XVIII. és XIX., 1498: XVII. és XXI., 1504: I. és XXIV., (tolnai) 1518: II., III., XXXVI., (besztercebányai) 1542: XXXIII., 1555: VI., 1556: XXI., 1557: II., 1566: XVIII., 1569: XXIV., 1574: XI., 1578: XI., 1578: X. és XI., 1622: XXI., 1630: XII., 1681: XII., 1715: VIII., 1808: II. t. cz. *Márkus.*

(2) V. ö. 1498: XV. t. cz.

(3) V. ö. az 1464: II. t. cz., az 1492: III. t. cz., az 1498: XXV. t. cz., az 1608 (k. u.): XVI. t. cz.,

ARTICULUS 24.

Civitatibus liberis, libertates, et consuetudines loca depositionum, serventur.

Item, quod civitates liberae regiae majestatis, in eorum justis juribus, approbationibus consuetudinibus (prout sua majestas universa eorum privilegia de facto⁽¹⁾ confirmavit) de cetero semper observentur.

§. 1. Loca etiam depositionum, pro rebus venalibus permutari solitis, hactenus consueti; juxta morem, et consuetudinem earum hucusque semper observati; fiant, et permaneat: ne regno huic damna superinde quoquo modo sequantur.

ARTICULUS 25.

Equi, nec in magno, nec in parvo numero educantur.

Item, quod equi de hoc regno, gregatim, aut seorsim, de cetero non educantur: prout etiam in minori decreto exinde mentio, conclusioque habetur.

ARTICULUS 26.

Tricesimatorum in locis non consuetis tricesimas exigentium, poena.

Item, circa articulum vigesimum nonum, super exactione tricesimarum, est additum:

§. 1. Quodsi qui tricesimatorum amodo infuturum, aliquas tricesimas, in locis ad tricesimarum exactionem in decreto minori non specificatis, exigere, et extorquere quoquo modo attentaverint; extunc, si quid impedimenti tales tricesimatores, in rebus, vel personis eorum per quempiam incurrerint; vigore praesentis statuti, per omnia sufferre, tolerareque debebunt.

§. 2. Vias nihilominus falsas, tricesimatores, more solito, pro locis antiquis tricesimarum in decreto specificatis, stare, custodireque possunt.

ARTICULUS 27.

Nona frugum et vini ab omnibus colonis exigatur.

Articulus⁽²⁾ quadragesimus primus minoris decreti, super solutionibus nonarum civitatum, modo, et ordine in eodem decreto expressatis, per omnia semper observetur.

§. 1. Circa quem articulum additum est, et conclusum: quod amodo imposterum, successivis semper temporibus, tam regia majestas, quam domini praelati, et barones, nobilesque, et proceres regni universi, in toto regno Hungariae, et partibus sibi subjectis: ab universis, et singulis eorum jobagionibus araturis facientibus, et vineas habentibus, non akones (prout certis in locis solebant), sed nonam partem omnium frugum, caeterarumque segetum decimari solitarum, et vinorum ipsorum: modo, et ordine in majori decreto, articulo quadragesimo septimo denotatis, exigant, et exigi faciant, sub poena ibidem specificata.

ARTICULUS 28.

Comitatibus villae abstractae ad eandem comitatus redeant.

Circa⁽³⁾ articulum quadragesimum quartum, de comite Temesiensi, etc. additum est, et sancitum: ⁽⁴⁾

§. 1. Quod universae civitates, oppida, possessionesque, et quaelibet jura possessionaria, quorumcunque dominorum praelatorum, et baronum, caeterorumque regni nobilium, quarum alias de medio aliquorum comitatum: aut per literas exemptionales serenissimorum principum regum Hungariae, aut alio quovis quesito colore, ad alios comitatus, ad haec usque tempora, quomodolibet translatae, et deductae; rursus, et iterum in medium illorum comitatum, de quorum corpore⁽⁵⁾ abstractae fuissent, et translatae; reducantur, et modis omnibus remittantur.

§. 2. Deemptis tamen illis bonis, et juribus possessionariis translatis, super quibus literae, vel privilegia, factum eorum⁽⁶⁾ jurium possessionariorum translatorum tangentialia, et concernentes,⁽⁷⁾ nomine, et titulo illius comitatus, in quo eadem jura possessionaria in praesentiarum habentur, confectae sunt, et emanatae.

(1) Az eredetiben «de facto» helyett «jam de facto» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «Item quod articulus» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «Item circa» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «sancitum» helyett «sanctitum» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «corpore» helyett «membris» áll. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «eorum» szó hiányzik. (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben «concernentia» áll. (K. és Ó.)

24. CZIKKELY.

A szabad városok szabadságait és szokott lerakó helyeit meg kell tartani.

Továbbá, hogy a királyi felség szabad városait az ő igaz jogaikban és jóváhagyott szokásaikban (a minthogy ő felsége azoknak összes kiváltságait tényleg megerősítette) jövőre mindig meg kell tartani.

1. §. Az elcseséltetni szokott árúk számára eddig fennállott szokásos lerakóhelyek is, azoknak mostanig mindig megtartott gyakorlatához és szokásához képest álljanak és maradjanak fenn, nehogy ebből erre az országra bármi módon károk háromoljanak.⁽¹⁾

25. CZIKKELY.

A lovakat se nagy, se kis mennyiségben ne vigyék ki.

Továbbá, hogy a lovakat ezután se nyájankint se egyenkint ez országhól ki ne vigyék, a mint erről a kisebb decretumban is történt említés és intézkedés.⁽²⁾

26. CZIKKELY.

Azoknak a harminczadosokaak a büntetése, a kik szokatlan helyeken szednek harminczadot.

Továbbá a harminczadok szedésére vonatkozó huszonkilenczedik czikkelyhez hozzáadtuk:

1. §. Hogy, ha valamely harminczados jövőre a kisebbde cretumban harminczadszedésre ki nem jelölt helyeken merne bármi módon valamely harminczadot szedni és kisesikarni, akkor, ha az ilyen harminczadosok valaki részéről az ő vagyonukban vagy személyükben valami sérelmet szenvednének, azt a jelen törvény erejénél fogva el kell tűnitiök és viselniök.

2. §. Mindamellet a harminczadosok a decretumban megjelölt régi harminczadhelyeken az árutakat előlhatják és őrizhetik.⁽³⁾

27. CZIKKELY.

Gabona- és borkilenczedet minden jobbagytól kell beszedni.

A kisebb decretum negyvennegyedik czikkelyét, a városiak kilenczedizetésére nézve, a decretumban meghatározott mód és rend szerint mindenkor mindenben meg kell tartani.

1. §. A mely czikkelyhez hozzáadtuk és határoztuk, hogy ennek utána, minden jövőendő időben mind a királyi felség mind a főpap- és báró urak, meg az ország összes nemesei és előkelői egész Magyarországbán és a neki alávetett részekben szántó-vető és szőlővel bíró összes jobbagyaiktól együtt és egyenkint ne «akókat» (mint bizonyos helyeken szokták), szedjenek és szedessenek, hanem minden gabonájukból és dézsmáltatni szokott egyéb vetéseikből meg boraikból kilenczedrészt, a nagyobb decretum negyvenhetedik czikkelyében körülírt módon és rendben és az ott meghatározott büntetés alatt.⁽⁴⁾

28. CZIKKELY.

A vármegyéktől elvont községeket vissza kell csatolni az illető vármegyékhez.⁽⁵⁾

A temesi ispánról stb. szóló negyvennegyedik czikkelyhez hozzáadtuk és rendeltük:

1. §. Hogy bármely főpap és báró uraknak és az ország többi nemesinek összes városait, mezővárosait és birtokait s bármely birtokjogait, a melyek különben valamely vármegyék kebeléből vagy a fenséges fejedelmeknek, Magyarország királyainak felmentő levelei útján vagy más valamely keresett szín alatt, mindekkoráig akárhogyan más vármegyékhez voltak adva és csatolva, ismét és újból minden áron azokba a vármegyékbe kell visszakebelezni és visszahócsátani, a melyek testétől elvonták és elvették.

2. §. Kivéven mégis azokat az átkebelezett fekvő jószágokat és birtokjogokat, a melyekre nézve annak a vármegyének a nevében és czime alatt, a melyben ezek a birtokjogok jelenleg vannak, emez átkebelezett birtokjogok dolgát érintő és illető levelek vagy kiváltságok készültek és keltek.

1613: XVIII. 1622: II. 1635: LXXXVII. 1638: I. 1647: III. 1658: XLV. 1715: XXXVIII. t. cz.) rendelkezéseit. (Ó.)

(1) V. ö. az 1402: CIII. t. cz. és az 1498: XXXIII. t. cz. A városok szabadságainak megtartásáról v. ö. az 1498: XL. t. cz. kapcsán idézett forrásokat. L. még Hk. III. R. 2. cz., továbbá 1536: XV., 1543: XXVI., 1545: XLIX., 1546: L., 1575: XVI., 1588: XXVII. t. cz.

(2) V. ö. az 1498: XXXI. t. cz. és az 1495: XXVII. t. czikket s az annak kapcsán idézett törvényhelyeket. (Ó.) L. még alább (689. lap) 1504: XXVIII. t. cz.

(3) V. ö. az 1498: XXIX., XXXII. és XXXV., 1567: XXXVII., 1609: XVII., 1618: XVIII., 1635: LXX., 1681: XLIV., 1723: IX. és XIII. t. czikket. //

(4) V. ö. 1498: XII. t. cz. 1492: XLVII., 1507: XV., 1514: XVIII., és 1604: XIV. t. cz. rendelkezéseit. (Ó.)

(5) V. ö. 1498: XLIV., 1545: XLVIII., és LVII., 1552: XXXIX. t. cz.

§. 3. Quas, et quæ, si qui regnicolarum habent; vigesimo die festi beati Jacobi apostoli proxime venturo, in termino scilicet celebrationis brevium iudiciorum, coram regia maiestate, cæterisque iuratis electis, in consilio suæ maiestatis, iudiciisque⁽¹⁾ interesse debentibus, producere teneantur.

§. 4. Alioquin eadem quoque literæ, et privilegia, inanes, et viribus destituta relinquuntur.

ARTICULUS 29.

Nonne dominorum terrestrium, ante exactionem decimarum exigantur.

Articulus⁽²⁾ quadragesimus nonus, de decimis, prout in decreto minori positus est; observandus relinquatur.

§. 1. Sed quia super connumeratione, et solutione earundem decimarum, plurimæ differentie, inter spirituales, et sæculares personas hactenus habitæ fuerunt: propterea universis differentiis, partes inter easdem exinde sedatis, conclusum est:

§. 2. Quod amodo in futurum, temporibus semper successivis decimæ dominorum prælatorum, et personarum ecclesiasticarum, hoc modo solvantur: quod primum domini terrestres, tam de segetibus decimari solitis, quam etiam de vinis, nonas eorum solitas exigant: et quicquid a nonis residuum fuerit: de illis solummodo, domini prælati, et ecclesiasticæ personæ decimas colligant.

§. 3. Et quod decimæ vinorum, non circa festum beati Martini episcopi, et confessoris, prout hactenus plerisque in locis fieri⁽³⁾ solebant; sed tempore vindemiæ⁽⁴⁾ colligantur: modo, et ordine, in decimationibus segetum, juxta contenta ejusdem minoris decreti, fieri solito, per omnia semper observato.

§. 4. Hoc quoque adjuncto: quod illi, qui hactenus a solutionibus decimarum semper exempti fuerunt (prout sunt nobiles unius sessionis in eorum terris propriis, et prædiis certarum ecclesiarum, salvis tamen juribus ipsarum ecclesiarum: Rutheni quoque regie maiestatis in Nagy-Orozfalu residentes) etiam de cætero, ad solutionem decimarum non compellantur.

§. 5. Hoc tamen declarato: quod, si ipsi Rutheni regie maiestatis, aliqua prædia, aut

pecuniaria emptione, aut alio quovis quesito colore, pro se usurpassent, de quibus videlicet per prius decimæ solutæ fuissent, ipsi quoque de illis decimasolvere teneantur.

ARTICULUS 30.

Per decimatores, ultra debitam decimam; a colonis pullus non exigatur.

Circa⁽⁵⁾ articulum quinquagesimum quartum: de decimis agnellozum, additum est:

§. 1. Quod illa abusio, quæ in plerisque comitatibus regni, contra formam hujus articuli fieri consuevit, ut scilicet ultra ipsam justam decimam, de singulis sessionibus, et portis, decimatores singuli⁽⁶⁾ unum pullum exigant, perpetuo aboleatur.

ARTICULUS 31.

Georgius, electus Veszprimiensis, secretarius regis, duas dignitates tenere potest.

Articulus⁽⁷⁾ quinquagesimus sextus minoris decreti, de viris ecclesiasticis, qui duo beneficia tenere non possunt, modo, et ordine in eodem decreto specificatis, semper observetur, et regia maiestas observari faciet.

§. 1. Quia vero reverendissimus⁽⁸⁾ dominus Georgius, electus ecclesiæ Veszprimiensis, et secretarius regie maiestatis, universo regno, a pluribus jam annis bene meritis esse censeatur: sine intermissione etiam in curia, servitiisque regie maiestatis, versatur, et occupatur: in primis igitur ejusdem regie maiestatis demumque dominorum prælatorum, et baronum, cæterorum etiam omnium regnicolarum sano ad id accedente consilio, conclusum est:

§. 2. Quod idem dominus Georgius, pro tot, tantisque fidelium suorum servitiis laude dignis meritis, præposituram ecclesiæ sanctæ trinitatis de superioribus calidis aquis Budensibus, ultra episcopatum Veszprimensem prænotatum; simul cum gentium conservatione, de bonis et juribus possessionariis ejusdem præposituræ pro regni defensione fienda; tenere, gubernareque, et uti, vita sua durante, valeat, atque possit.

(1) Az eredetiben «iudiciisque» helyett hibásan «iudicisque» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «Articulus» elött «Item» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «fieri» szó hiányzik. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «vindemiæ» helyett «vindemii» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «Item circa» áll. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «singuli» helyett «singulum» áll. (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben «Item quod articulus» áll. (K. és Ó.)

(8) Az eredetiben «reverendissimus» helyett «reverendus» áll. (K. és Ó.)

3. §. A melyeket is azok az országlakosok, a kiknek kezén vannak, tartozzanak szent Jakab apostol ünnepének legközelebb jövő huszadik napján, tudniillik a rövid törvényszékek tartásának határidején a királyi felség és a többi esküdt választottak előtt felmutatni, kiknek a királyi felség tanácsában és törvényszékein jelen kell lenniök,

4. §. Különbben ezek a levelek és kiváltások is hiábavalók és erőtlének maradjanak.

29. CZIKKELY.

A földes urak kilenczedét a dézsmá ki-rétele előtt kell beszédni.(1)

A dézsmát illető negyvenkilenczedik cikkelyt, a mint az a kisebb decretumban föl van véve, meg kell tartani.

1. §. De mivel ama dézsmák összeszámítása és fizetése körül az egyházi és világi személyek között eddiglen sok egyenetlenség létezett; ennél fogva, miután a felek közt az e részben folyt egyenetlenségek lecsillapodtak, végeztük;

2. §. Hogy ezentúl jövőre, minden következő időben, a főpap urak és egyházi személyek dézsmáit akképen kell fizetni, hogy először a földes urak vegyék ki úgy a dézsmáit mint a szokott vetésekből mint a borokból is az ő szokásos kilenczedüket és egyedül abból, a mi a kilenczeden felül megmarad, szedjék a főpap urak és egyházi személyek a dézsmákat.

3. §. És hogy a bordézsmát nem szent Márton püspök és hitvalló napja közül, mint ezt eddigelé több helyütt szokták tenni, hanem szűret idején kell beszédni, megtartván mindenkor mindenben azt a módot és rendet, a melyet ama kisebb decretum tartalmához képest a vetések dézsmálásában szoktak követni.

4. §. Ezt is hozzátéve; hogy azokat, a kik a dézsmafizetéstől eddiglen mindig mentesek voltak, (a minők az egy telkes nemesek saját földjeiken és bizonyos egyházi nemesek, de az egyházak jogainak épen hagyása mellett s a királyi felségnek Nagy-Oroszfaluban lakó ruthénjai is) ezután sem szabad dézsmafizetésre kényszeríteni.

5. §. Kijelentvén mindazonáltal azt, hogyha a királyi felségnek ruthénjai akár pénzben

való vásárlás után, akár bármely más kere-sett szín alatt olyan telkeket bitorolnának a maguk részére, melyek után tudniillik az előtti tízedfizetés történt, ők is tartozzanak azok után dézsmát fizetni.

30 CZIKKELY.

A dézsmálók ne vegyenek a jobbágyok-tól a köteles dézsmán felül csirkét.

A báránydézsmára vonatkozó ötvennegyedik cikkelyhez hozzáadtuk;

1. §. Hogy az a rossz szokás, a melyet eme cikkely tartalma ellenére az ország több vármegyéjében követnek, hogy tudniillik a dézsmálók az egyes telkek és kapuk után a törvényes dézsmán felül még egyenkint egy csirkét szednek, örökre megszűnjék.(2)

31. CZIKKELY.

György választott veszprémi püspök, a király titkára, két méltóságot viselhet.(3)

A kisebb decretum ötvenhatodik cikkelyét azokról az egyházi férfiakról, a kik nem viselhetnek két egyházi hivatalt, a decretumban előszabott módon és rendben mindenkor meg kell tartani és a királyi felség tartassa meg.

1. §. Minthogy azonban főtisztelendő Györgyöt, a veszprémi egyház választott püspökét és a királyi felség útkirát az egész ország körül már több év óta jól érdemesültnék tartják, a ki a királyi felség curiájában és szolgálatában is megszakitás nélkül forgalodik és foglalatoskodik, azért, mindenekelőtt a királyi felségnek, aztán a főpap és báró uraknak, ugyszintén valamennyi többi országlakosnak az érett megfontolása után, végeztük.

2. §. Hogy ez a György ur anynyi és akkora dícséretre méltó hű szolgálataiért az említett veszprémi püspökségen kívül a «budai felső hévizekről» címzett Szent-háromság egyház prépostságát is éltfogytáig megtarthassa, kormányozhassa és élvezhesse, köteles levén egyuttal az ország védelmére a prépostság fekvő jószágai és birtokjogai után állandó had-csapatokat föntartani.

(1) V. ö. 1495: XLIV. és 1498: XLIX. t. cz. V. ö. még Szt. László I. k. 40. fejt. 1481: IX., 1486: XLII., 1493: XXXVII. és XXXIX., 1498: LI. és LIV., 1509: XXX., 1575: VIII., 1613: IV., 1618: XLV., 1622: LXX., 1623: XLV., 1630: XX., 1647: XCV. és XCVI., 1715: XI., 1802: VII. t. cz. *Márkus.*

(2) V. ö. 1498: LIV., 1514: XVII. és 1618: XLVI. t. cz. rendelkezésűt.

(3) V. ö. 1498: LVI. t. cz. L. még 1222. évi aranybulla 30. cz. 1433: VIII. és 1498: LXX. t. cz. *Márkus.*

ARTICULUS 32.

Abbatiae, et praepositurae regulares, saecularibus non conferantur.

Item, circa articulum quinquagesimum octavum, de clericis, praeposituras, et abbatias regulares tenentibus, additum est:

§. 1. Quod regia majestas hujusmodi praeposituras, et abbatias, a quibuslibet clericis in habitu saeculari, contra formam hujus constitutionis tenentibus, absque quavis dilatione auferre; et fratribus regularibus illius ordinis professis, conferre dignetur.

ARTICULUS 33.

Cives civitatum liberarum, in causis profanis, ad ecclesiasticum judicem non citentur.

Articulus⁽¹⁾ sexagesimus: quod in causis profanis nullus citetur ad iudicium spirituale; suo modo semper observetur.

§. 1. Hic insuper articulus intelligatur etiam de civibus civitatum liberarum regiae majestatis, ut ipsi quoque, in universis causis, inter sese motis, et vertentibus, nonque spirituale forum, sed saeculare iudicium concernentibus; non in alienjus domini praelati, vicarii,⁽²⁾ sed in eorum iudicis duntaxat praesentiam citari possint.

ARTICULUS 34.

Fiscales ecclesiarum, cessare debere.

Item, quod fiscales ecclesiarum cessent, et in perpetuum aboleantur.

§. 1. In causis autem, quae forum ecclesiasticum, et quae saeculare iudicium concernunt; juxta formam hujus decreti minoris, quisque causantium procedat.

ARTICULUS 35.

Vicarii, Hungari sint: et procuratores, cum vicariis in iudicio non sedent.

Articulus⁽³⁾ sexagesimus primus: quod nemo compellatur per iudices spirituales ad respondendum coram se in causis profanis, prout in decreto minori positus est; observetur.

§. 1. Circa quem additum est: quod vicarii dominorum praelatorum, et aliarum personarum ecclesiasticarum, non forenses, et alienigenae, sed Hungaricae solummodo nationis existant.

§. 2. Ne propter non intelligentiam idiomatum, et sermonum vicariorum, ipsi causas, tam interpretibus,⁽⁴⁾ quam etiam procuratoribus eorum superfluas solutiones

facere: potissimum vero, ne in responsionibus ipsorum, medio interpretum tiendis, deviare, causam quoque ipsam amittere cogantur.

§. 3. Et quod in foro spirituali, procura-

(1) Az eredetiben «Item articulus» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «vicarii» helyett «vel vicarii» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «Item articulus» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «interpretibus» előtt hibásan «in» áll. (K. és Ó.)

32. CZIKKEIX.

Szerzetes apátságokat és prépostságokat nem szabad világiaknak adományozni.⁽¹⁾

Továbbá a szerzetes prépostságokat és apátságokat tartó papiszemélyeket illető ötvennyolczadik cikkelyhez hozzátoldottuk.

1. §. Hogy méltóztassék a királyi felség az ilyen prépostságokat és apátságokat azoktól a világi ruházatban levő papoktól, kik e törvény rendelkezése ellenére kezükön tartják, minden halogatás nélkül elvenni és az illető rend felavatott szerzetes tagjainak adományozni.

33. CZIKKEIX.

A szabad városok polgárait nem szabad világi ügyekben egyházi bíró elébe idézni.⁽²⁾

A hatvanadik cikkelyt: hogy világi ügyekben senkit sem szabad egyházi bíróság elébe idézni, annak módja szerint mindig meg kell tartani.

1. §. Ezt a cikkelyt ezenfelül a királyi felség szabad városainak polgárraira nézve is kell érteni; hogy a közöttük támadt és főnforgó összes ügyekben, melyek nem a szentszékre, hanem a világi bíróságra tartoznak, őket sem szabad valamely főpap ur vagy helyettese elébe idézni, hanem csakis saját bírók elébe.

34. CZIKKEIX.

Az egyházi ügyészeknek meg kell szünniök.

Továbbá az egyházi ügyészek szünjenek meg és örökre enyészszenek el.

1. §. Azokban az ügyekben pedig, a melyek a szentszékre és a melyek a világi bíróságra tartoznak, minden perlekedő a kisebb decretum⁽³⁾ rendelkezéséhez képest járjon el.

35. CZIKKEIX.

A helyettesek magyarok legyenek és az ügyvédek ne üljenek a helyettesekkel a bíróságban.⁽⁴⁾

A hatvanegyedik cikkelyt, hogy az egyházi bírák világi ügyekben ő előttük adandó feleletre senkit se kényszerítsenek, úgy mint ez a kisebb decretumban meg van írva, meg kell tartani.

1. §. A melyhez hozzátettük, hogy a főpapurak és más egyházi személyek helyettesei ne külföldiek és idegenek, hanem egyedül magyar nemzetbeliek legyenek.

2. §. Nehogy a perlekedők a helyettesek de leginkább azért, nehogy a tolmácsok utnyelvének és beszédének meg nem értése miatt jár adandó feleleteikben hibázni és magát a kénytelenek legyenek úgy a tolmácsokat, mert is elvesztetni kényszerüljenek.

3. §. És hogy a szentszéken az ügyvédek

(1) V. ő. 1498: LVI. és LVIII. t. cz.

(2) V. ő. 1403 (I): XIV., 1462: III., 1464: XVII., 1492: XLVI., 1498: LV. és LX., 1647: XV. és XVI. t. cz.

(3) V. ő. 1498: LV., LVIII. és LX. t. cz.

(4) V. ő. 1498: LXI. t. cz. I. meg 1492: XLV. és XLVI., 1495: X. és XXXIII., 1504: XXV., 1548: VI., 1580: XIII. t. cz. Márkus.

tores in sede judiciaria vicariorum, tempore discussionis quarumcunque causarum, in quibus ipsi agunt, una cum vicario, sicuti hactenus consueverunt, pariter sedere non audeant: sed de sede, consequenterque domo judiciaria, pro tunc exire teneantur.

ARTICULUS 36.

*Plebani, in rebus saecularibus domino-
rum praelatorum non occupentur.*

Item, quoniam nonnulli dominorum, praelatorum, et virorum ecclesiasticorum, plebanos ecclesiarum parochialium, diocesis eorundem subjectorum,⁽¹⁾ ad decimandum saepenumero mittere solent: illis autem plebanis in decimatione vacantibus, et occupatis, plures chisticolarum, et parochianorum, absque salutaris confessione, et sacramenti eucharistiae sumptione decedere; infantesque sine baptismo extinguere consueverunt:

§. 1. Quapropter ordinatum est: ut amodo impostum nemo eorundem plebanorum, in factis decimarum, vel arduis caeterisque rebus, per dominos praelatos, et viros ecclesiasticos, occupari compellantur.

ARTICULUS 37.

Litterae Jaurinensis, et abbatis S. Martini ecclesiarum, super pecuniis sigillaribus, in iudicio producantur, et secundum eas, quod iustum videbitur, decernatur.

Super articulo sexagesimo quarto; de pecuniis sigillaribus ecclesiae Jaurinensis, et Abbatis sancti Martini sacri montis Pannoniae, deliberatum est:

§. 1. Quod litterae ipsae, quarum vigoribus, ejusemodi pecuniae sigillares exigi consueverunt; in octavis primitus celebrandis, in sede judiciaria regiae majestatis producantur.

§. 2. Ex quarum tenoribus, quod iustum videbitur,⁽²⁾ decernatur: alioquin, si litterae ipsae in eisdem octavis exhibitae non fuerint; viribus per omnia destitutae relinquantur, pecuniae quoque ipsae postea nunquam exigantur.

ARTICULUS 38.

Cathedratica, ab ecclesiis penitus desolatis, non exigantur: et quarum proventus diminuti sunt; etiam cathedratica diminuantur.

Cathedratica,⁽³⁾ in possessionibus et ecclesiis penitus, et per omnia desolatis, non exigantur.

§. 1. In illis autem possessionibus, et ecclesiis, quae aut ignis voragine combustae, aut pestilentiae morbo percussae, adeo desolatae dignoscuntur, ut vix aliqui colonorum easdem inhabitant, quae⁽⁴⁾ etiam plebanum parochialem, vix, aut nunquam habere possunt; solutio hujusmodi cathedralicorum, per homines dominorum praelatorum, et virorum ecclesiasticorum, quorum de ipso cathedralico interest providere; per vice-comites,⁽⁵⁾ et iudices nobilium illorum comitatum, ubi ipsae possessiones, et ecclesiae existunt deputatos, juste, recteque moderentur.⁽⁶⁾

§. 2. Ita videlicet: ut ubi possessio, et ecclesia in proventu multum decrevit; juxta conscientiosam limitationem earundem,⁽⁷⁾ decrescat etiam solutio cathedralicorum.

§. 3. Sic tamen: ut postquam possessiones, et ecclesiae tales restauratae fuerint: cathedralica consueta solvere teneantur.

ARTICULUS 39.

Taxa literarum, fuit secundum decretum Sigismundi imperatoris.

Quod⁽⁸⁾ redemptiones literarum adjudicatoriarum, donationaliumque, et confirmationalium; fiant juxta contenta decreti condam domini Sigismundi imperatoris, et regis.

ARTICULUS 40.

De teloniis, et eorum sublatione, vel moderatione.

De⁽⁹⁾ tributis siccis, et aridis, ac super aquis ab infra, et supra euntibus, exigi solitis, conclusum est:

§. 1. Quod juxta contenta minoris decreti, in singulis comitatibus regni, telonia hujusmodi, per electos, et iuratos, in eisdem comitatibus ad id deputandos, revideantur.

§. 2. Reportatio tamen executionis, et revisionis ipsorum tributorum, non ad conven-

(1) Az eredetiben «subjectorum» helyett «subjectarum» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «videbitur» helyett «videbit» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «cathedratica» előtt «Item» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «quae» helyett hibásan «qui» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «vicecomites» helyett «vicecomitesque» áll. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «moderentur» helyett helyesen «moderetur» áll. (K. és Ó.)

(7) «Eorundem» helyébe «eorundem» teendő. (Ó.)

(8) Az eredetiben «Item quod» áll. (K. és Ó.)

(9) Az eredetiben «Item de» áll. (K. és Ó.)

a helyettesek bírói székén bármilyen ügyeknek vitásakor, a melyekben ők perelnek, a helyettesek, mint eddig szokták tenni, együtt ne merjenek ülni, hanem arra az időre kötelesek az üléshől, következésépen a bírósági épületből kimenni.⁽¹⁾

36. CZIKKELY.

A plebánosokat a főpapurak világi dolgaival nem szabad elfoglalni.

Továbbá, mivel némely főpapurak és egyházi férfiak az egyházmegyéjüknek alávetett egyházközségek plebánosait gyakran szokták dézsmálásra küldeni, megszokott pedig történni, hogy azalatt, míg a plebánosok a dézsmálással bajlódnak és foglalkoznak, a keresztények és egyházközségbeliek közül sokan az üdvösségre szolgáló gyónás és az oltári szentségek felvétele nélkül mulnak ki és a csecsemők kereszttség nélkül halnak el.

1. §. Azért rendeltük, hogy ezentul jövődöben a főpapurak és egyházi férfiak senkit se kényszerítsenek a plebánosok közül arra, hogy dézsma-üggyel vagy egyéb nehéz dolgokkal foglalatkosodjanak.

37. CZIKKELY.

A győri egyháznak és a Szent Márton apátság egyházának a pecsétlő pénzekre vonatkozó levelei a törvényszéken fölmutatandók, és azok alapján kell eldönteni azt, a mi igazságosnak látszik.⁽²⁾

A győri egyháznak és a szent pannonhalmi szent Márton apátság egyházának pecsétlő pénzeire vonatkozó hatvannegyedik cikkely tárgyában határoztuk.

1. §. Hogy azok a levelek, a melyek erejénél fogva ezeket a pecsétlő pénzeket szedni szokták, a legközelebb tartandó nyolczados törvényszakon, a királyi felség törvényszékén fölmutatandók.

2. §. A melyeknek tartalmához képest kell eldönteni, a mi legigazságosabbnak látszik; különben, ha azon a nyolczados törvényszéken ama leveleket föl nem mutatják, erejüket minden részükben veszíték el és azokat a pénzeket azután soha se legyen szabad szedni.

38. CZIKKELY.

Az egészen pusztá egyházaktól nem kell székesegyházi adót venni, és a melyeknek jövedelmei csökkentek, azok székesegyházi adóját is le kell szállítani.

A teljesen és minden tekintetben pusztá községekben és egyházakban nem kell székesegyházi adót szedni.

1. §. Azokban a községekben és egyházakban pedig, a melyek tűzvész pusztítása vagy ragályos betegség kitörése következtében annyira lakatlanoknak mutatkoznak, hogy alig néhány jobbágy lakik bennük, a melyeknek egyházközségi plebánusok is alig vagy soha sem lehet: az ilyen székesegyházi adó fizetését azok a főpap urak és egyházi férfiak, a kiknek e székesegyházi adóról gondoskodni érdekükben áll, embereik után, a kiket ama vármegyék alispánjai és szolgabírái rendelnek ki, a hol ama községek és egyházak léteznek, igazságosan és helyesen mérsékeljék;

2. §. Ugy tudniillik: hogy a hol a község és egyház jövedelme nagyon csökkent, azoknak lelkiismeretes becslese szerint a székesegyházi adók fizetése is alább szálljon.

3. §. Mindazonáltal akképen, hogy miután azok a községek és egyházak ujából helyre jöttek, tartozzanak a rendes székesegyházi adókat megfizetni.⁽³⁾

39. CZIKKELY.

A levelek kiváltása Zsigmond császár decretuma szerint történjék.

Hogy az ítélő, adomány- és jóváhagyó levelek megváltása a néhai Zsigmond császár és király ur decretumának tartalma szerint történjék.⁽⁴⁾

40. CZIKKELY.

A vámokról és azok eltörléséről vagy mérsékeléséről.

A száraz és elhagyott meg a vizen fel- és lefelé járóktól szedetni szokott vámokra nézve határoztuk:

1. §. Hogy ezeket a vámokat az ország egyes vármegyéiben, a kisebb decretum értelmében, az illető megyékben arra kirendelt választott és felesküdt emberek vizsgálják meg.

2. §. Azonban a végrehajtásról és a vámok megvizsgálásának eredményéről nem az

(1) V. ö. 1868: LIV. t. cz. 106. §.; 1896: XXXIII. t. cz. 321. §. M.

(2) V. ö. 1498: LXIV. t. cz.

(3) V. ö. az 1498: LIII. t. cz. és az 1569: XLIII. t. cz. rendelkezéseit.

(4) V. ö. az 1435 (II.): X. és XI. t. cz. rendelkezéseit az ott idézett jogforrásokkal. (Ó.)

tionem regnicolarum generalem deinceps celebrandam; sed ad festum beati Michaelis archangeli proxime venturum, fieri dehebit, hoc modo:

§. 3. Quod universi domini prælati, et barones, cæterique regnicolæ, tam ecclesiastici, quam sæculares, hujusmodi tributa habentes, omnia eorum jura super eisdem tributis habita, in sede judiciaria illorum comitatum, in quibus ipsa telonia sita sunt, coram prædictis electis, et juratis, qui ad tributorum revisionem deputabuntur: exhibeant, et ibi revideantur: qualiter telonia ipsa quisque possident? aut⁽¹⁾ quantum de uno quoque curru, cæterisque etiam rebus itinerrantium⁽²⁾ exigit?

§. 4. Idem etiam est faciendum de teloniis, pontes, vel repleturas habentibus: ut scilicet de quantitate pontis, vel repleturæ, ac simul qualitate⁽³⁾ solutionis tributi, iidem electi, et jurati conscientiose per omnia experiantur.

§. 5. Quibus sic habitis: totam seriem revisionis, executionis, qualitatisque, et quantitatis prædictarum, ipsi iidem electi, et jurati, per literas eorum, sub sigillisque ipsorum, ac vice-comitum, et judicum nobilium illorum comitatum, ubi scilicet⁽⁴⁾ executiones ipsæ fient (absque tamen verbalibus tenoribus literarum, coram eisdem superinde productarum) ad festum beati Michaelis archangeli prænotatum, regie majestati, cæterisque juratis, et⁽⁵⁾ electis, in consilio sue majestatis, judicisque interesse debentibus, conscientiose (qualis scilicet eisdem superinde constiterit certitudo veritatis) conscribere, transmittereque teneantur.

§. 6. Quibus postea per regiam majestatem, ac prænotatos juratos electos, per omnia revisis, et intellectis, limitabitur, et concludetur, quæ illorum tributorum distrahi, et aboleri, et quæ de cætero semper exigi valeant?

§. 7. Superfluum præterea exactionem quorumcunque tributorum, si quæ videbuntur: regia majestas, una cum eisdem juratis suis consiliariis, recte per omnia moderabitur.

ARTICULUS 41.

A teloniorum solutione exemptionem prætendentes; privilegia producant: quorum data, cum donationibus dominorum telonii, conferantur, et antiquiores observentur.

Præterea universæ civitates, oppida, et possessiones quorumcunque dominorum prælatorum, baronum, cæterorumque⁽⁶⁾ regnicolarum, quæ super tributaria solutione sese exemplas, privilegiaque, et jura superinde habere allegant (demptis duntaxat octo civitatibus liberis regie majestatis, scilicet, Budensi, Cassoviensi, Posoniensi, Tyrnaviensi, Soproniensi, Párfha, Eperjes, et Pesthiensi, quæ per notoriam earum libertatem, ab omni, et quovis teloniarum tributi⁽⁷⁾ solutione exempta existunt) tempore executionis, et revisionis præscriptorum tributorum, universa eorum jura, super hujusmodi libertate, vel exemptione habita, coram præscriptis electis, et juratis, et⁽⁸⁾ ad revisionem teloniorum, modo prædicto deputandis, producant.

§. 1. Quorum etiam seriem iidem electi, majestati regie, et dictis juratis, suis consiliariis, mittere tenebuntur, ut tamen preferatur: absque tenoribus ipsorum.

§. 2. Etsi⁽⁹⁾ jura illa, sive libertates valebunt: observentur: sin minus: per regiam majestatem, et eosdem juratos, invalidentur.

§. 3. Et hoc eo modo: quodsi literæ, factum tributorum tangentes, secundum data earundem, literis exemptionalibus priores reperta fuerint: tales exemptiones nullius sint firmitatis: et e converso: si literæ exemptionales, similiter secundum data earundem, literis factum teloniorum concernentibus, priores exstiterint: tales semper observentur.

§. 4. De civitatibus etiam montanarum regie majestatis, idem est intelligendum: ut ipsæ quoque jura earum, super tributaria exemptione, si quæ habent,⁽¹⁰⁾ modo prænarrato exhibeant: interim autem observetur consuetudo, in eorum libertatibus hactenus observata.

(1) Az eredetiben «auto» helyett «eto» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «itinerantium» előtt hibásan «vel» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «qualitate» helyett «quantitate» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «scilicet» szó hiányzik. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben az «et» szócska hiányzik. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «cæterorumque» helyett «cæterorum etiam» áll. (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben «teloniarum tributi» helyett «teloniorum» áll. (K. és Ó.)

(8) Az eredetiben az «et» szócska hiányzik. (K. és Ó.)

(9) Az eredetiben «Etsi» helyett «Si ideo» áll. (K. és Ó.)

(10) Az eredetiben «habent» helyett «habentur» áll. (K. és Ó.)

országalakosoknak ezután tartandó közönséges gyűlésére, hanem a legközelebbi szent Mihály arkangyal napra kell jelentést tenni, ilyen módon:

3. §. Hogy az összes főpap és báró urak, valamint a többi, úgy egyházi mint világi országalakosok, kiknek ilyen vámjaik vannak, mutassák föl az ezekre vonatkozó minden jogukat azoknak a vármegyéknek a törvényszékén, a melyekben a vámhelyek fekszenek, az említett megválasztott és felesketett emberek előtt, a kiket a vámok megvizsgálására ki fognak rendelni és ott vizsgálják meg, hogy miképen bírja mindenki a vámokat vagy megnyit szed be minden egyes szekértől és az utasoknak többi portékáitól is.

4. §. Ugyanezt kell tenni a hidakkal vagy töltésekkel ellátott vámhelyekre nézve is: hogy tudniillik azok a választott és felesketett emberek a hid és töltés minőségéről és egyuttal a vámfizetés mennyiségéről minden részben lelkismeretesen meggyőződjenek.

5. §. Melyek ekképen megtörténvén, tartozzanak azok a választott és felesketett emberek a mondottak megvizsgálásának, végrehajtásának, mibenlétének és mennyiségének egész sorát leveleik útján a maguk, valamint ama vármegyék alispánjainak és szolgabíráinak a pecsétjei alatt, a hol tudniillik ezek a végrehajtások történnék (de az előttük e részben felmutatott levelek szó szerint való tartalma nélkül) az előbb jelezett szent Mihály arkangyal napjára a királyi felségnek és a többi megválasztott esküdteknek, a kiknek ő felsége tanácsában és törvényszékein jelen kell lenniök, lelkismeretesen (tudniillik a mennyire e részben a dolog valóságáról meggyőződtek) összeírni és átküldeni.

6. §. S miután azt a királyi felség és az említett választott esküdtek minden részében átnézték s megértették, meg fogják határozni és állapítani, hogy ama vámok közül melyeket kell beszüntetni és eltörölni és melyeket lehessen jövőre is mindenkor szedni.

7. §. Továbbá a királyi felség az ő esküdt tanácsaival egyetemben a fölölseges vámok szedését is, ha ilyenek mutatkoznak, minden részben helyesen mérsékelje. (1)

41. CZIKKELY.

A kik magukat a vám fizetése alól menteseknek állítják, mutassák föl kiváltság-leveleiket, a melyek keltét a vámhelyek urainak adományleveleivel össze kell hasonlítani s az ezeknél régiebbek megtartandók.

Ezenkívül bármely főpap és báró urak meg egyéb országalakosok városai, mezővárosai és falvai, melyek azt vitatják, hogy a vámfizetés alól mentesek és hogy e részben kiváltság-leveleik és jogaik vannak (kivévén egyedül a királyi felség nyolcz szabad városát, ugymint Budát, Kassát, Pozsonyt, Nagyszombatot, Sopront, Bárlfát, Eperjest és Pestet, a melyek köztudomásu szabadságuknál fogva minden és bárminemű vámmilleték fizetése alól mentesek), az efféle szabadságra vagy mentességre nézve meglévő összes jogaikat, az említett választott és felesketett s az érintett módon a vámok felülvizsgálására kirendelendő emberek előtt mutassák föl.

1. §. És e választottak azok sorát is kötelesek lesznek a királyi felségnek és mondott hites tanácsosainak átküldeni, de mint előbb volt mondva, szószerint való tartalmuk nélkül.

2. §. És ha ezeknek a jogoknak és szabadságuknak erejük van, tiszteletben kell tartani; ha pedig nincs, a királyi felség és ama felesketettek nyilvánításák erőtelenekek,

3. §. És ezt olyan módon, hogy ha a vámokra vonatkozó levelek keltük szerint a felmentő leveleknél régiebbeknek bizonyulnak, az ilyen mentességeknek semmi erejük se legyen; és megfordítva, ha a felmentő levelek, hasonlóképen keltük szerint, régiebbek lennének a vámok dolgát illető leveleknél, azokat mindenkor tiszteletben kell tartani.

4. §. A királyi felség bányavárosaira nézve is ugyanazt kell érteni; hogy ezek is adják elé az előbb említett módon a vámentességre vonatkozó jogaikat, ha vannak nekik ilyenek; azon közben azonban azoknak szabadságai tekintetében az eddig követelt szokást kell megtartani. (2)

(1) V. ö. 1435 (II.): XXIII., 1486: XXXV. és XXXVI., 1498: LXXIV., (bácsi) 1518: XII., 1528: V., 1546: XLIX., 1548: LIII., 1552: XXXV., 1553: XXVII., 1554: XXI., 1555: XIV., 1556: XXXVI., 1557: XVII., 1559: XLV., 1563: LVIII., 1566: XI., 1569: II., 1588: XXVII., 1609: XLI., 1613: XXI., 1618: XVII., 1625: XXXIV., 1635: LXXII., 1638: LVIII., 1647: XCI., 1649: LXXVII., 1655: XXIX., 1659: LVII., 1715: XV. és 1723: XV. t. cz. rendelkezéseit.

(2) Hogy kik voltak mentesek a vám fizetése alól, arról v. ö. 1351: XVII., 1458: X., 1492: LXXXV. és LXXXVI., 1498: XXXV., 1536: LV., 1543: XXVI., 1545: XXVIII., 1548: XXIX., 1546: L., 1557: XVI., 1563: LIX., 1574: XXXV., 1575: XVI., 1588: XXVII., 1595: XLVI., 1596: XLVIII., 1597: XXXV., 1599: XX., 1609: XLVII., 1613: XXI., 1618: LIX., 1622: XLVIII., 1635: LXXI., 1625: XXXVI., 1630: XVII., 1635: LXXXIII., 1639: LVII. és LXII., 1662: XL., 1681: XXI., 1715: XXVII., 1723: XIV. és XV., 1741: XXVIII. és LXIII., 1764: XXXII., 1790: LXIV., 1792: XXVIII., 1802: XXVIII., 1805: I., 1807: XXIII. t. cz. A vámentességekről ma érvényes jogunkban v. ö. 1890: I. t. cz. 99. §. Márkus.

ARTICULUS 42.

Nobiles obscuriores literis vice-comitum a telonii solutione se teneantur.

Item, quod universi nobiles, de quorum nobilitate tributariis non constaret evidenter, a vice-comitibus, et iudicibus nobilium illorum comitatuum, in quibus resident, literas super eorum vera nobilitate impetrent.

§. 1. Et dum per tributarios, contra formam illarum literarum, tales nobiles, ratione quæstuum, aut rerum suarum, seu ceterorum quorumcunque negotiorum præpediti, vel per eosdem tributa fuerint exacta; extunc dominus tributarius illius, ad requisitionem talis nobilis, tributarium, qui hoc ipsum attentaverit, manibus comitis, vel vice-comi-

tis captum, ubi id contigerat, tradat, et assignet, de illatis damnis⁽¹⁾ satisfacturum.

§. 2. Si autem dominus ipse tributarius id facere nolle, aut non posset quovis modo; extunc idem dominus in centum florenis auri, partim iudici, et partim nobili læso persolvendis; ordine juris observato, semper convineatur, et convinci debeat eo facto.

ARTICULUS 43.

Decreta diuturna sint et ab omnibus observentur.

Item, quod cæteri, et reliqui omnes articuli, in minori decreto specificati, modo, et ordine in eisdem expressatis; per omnia semper observentur.

Conclusio.

Nos igitur præscriptos articulos, de verbo ad verbum, sine variatione, et immutatione aliquali, præsentibus insertos, quia perfectionem, et completionem præmissarum aliarum constitutionum, et decretorum nostrorum tangere dignoscebantur; acceptavimus, approbavimus, et ratificavimus.

§. 1. Nosque eosdem, et omnia in eisdem specificata, inviolabiliter observare; ac cum aliis observari facere promittimus, et obligamus, præsentis scripti nostri patrocínio mediante.

§. 2. In cujus rei memoriam, firmitatemque perpetuam, præsentis literas nostras privilegiales, appensione secreti sigilli nostri, quo ut rex Hungariæ utimur communitas, duximus concedendas.

§. 3. Datum in campo Rákos prænarrato, quinto decimo die diei congregationis nostræ generalis prænotatæ, anno Domini Millesimo quingentesimo: regnorum nostrorum Hungariæ, anno decimo: Bohemiæ vero tricesimo.

§. 4. Reverendissimis, et venerabilibus in Christo patribus, Thoma Strigoniensis, legato nato, summo et secretario cancellario nostro; et Petro Colonicensis, ecclesiarum archi-episcopis: illustrissimo, reverendissimoque Ippolito Estensi de Aragonia, sanctæ romanæ ecclesiæ diacono cardinali, Agriensis: Luca, Zagrabiensis: Ladislao Gereb, Albensis Transylvaniæ: Dominico, Variadensis: Sigismundo quinque-ecclesiensis: Georgio electo, Vesprimiensis: Francisco, Jaurinensis: Nicolao de Báthor, Vaciensis: altero Nicolao de Csák, electo Chanadiensis: Nicolao de Bochka, electo Sirmiensi: Gabriele Bosznensis et Briccio, Tininiensis: ecclesiarum episcopis, ecclesias Dei feliciter gubernantibus.

§. 5. Item spectabilibus, et magnificis, Petro Gereb de Wyngarth, prædicti regni nostri Hungariæ palatino, et iudice comanorum: honore iudicatus curiæ nostræ vacante: Petro comite de Bozyn, et de sancto Georgio Waywoda nostro Transylvano, et comite Siculorum: Joanne Corvino, Oppaviæ.

(1) Az eredetiben «damnis» szó hiányzik. (K. és Ó.)

42. CZIKKEIX.

A kevésbé ismert nemesek a vámfizetés ellenében az alispánok leveleivel védjék magukat.

Továbbá, hogy mindazok a nemesek, a kiknek nemessége a vámszedők előtt nem nyilvánvaló, azoknak a vármegyéknek az alispánjaitól és szolgabiráitól, a melyekben laknak, igazi nemességükre vonatkozó leveleket kérjenek.

1. §. És a midőn a vámszedők az ilyen nemeseket, e levelek tartalma ellenére kereskedésük, portékáik vagy bármely egyéb ügyeik tekintetében gátolják vagy azoktól vámot szednek: akkor az illető vámnak az ura, a vámszedőt, a ki ezt megkísérelte, annak a nemesnek a kérésére fogja el és ott, a hol ez

történt, az ispán vagy alispán kezéhez adja és szolgáltatassa, hogy az okozott károkért eleget tegyen.

2. §. Ha pedig a vám ura ezt nem akarná vagy bármely okból nem tudná megtenni, akkor azt az urat, megtartván a törvény rendét, mindenkor, részben a bíró, részben a sértett nemes részére fizetendő száz aranyforintban marasztalják és legott el kell marasztalni.⁽¹⁾

43. CZIKKEIX.

A decretumok állandók legyenek és azokat mindenki tartsa meg.

Továbbá, hogy a kisebb decretumban⁽²⁾ elősorolt összes többi és egyéb cikkelyek, az azokban megszabott módon és rendben mindenkor minden részükben megtartandók.

Befejezés.

Mi tehát, mivel telismertük, hogy az előbb megirt cikkelyek az előrebocsátott többi törvények és decretumok teljesebbé tételére és kiegészítésére szolgálnak, azokat minden változtatás és másítás nélkül, szóról-szóra jelen levelünkbe beiktatván, elfogadtuk, helyeseltük és jóváhagytuk.

1. §. És jelen írásunk biztosítéka mellett ígérjük és kötelezzük magunkat, hogy azokat, és mindazt, a mi azokban fel van sorolva, sértetlenül megtartjuk és másokkal is megtartatjuk.

2. §. A minek emlékére és örökös erejére jónak láttuk jelen kiváltságlevelünket kiadni, megerősítvén azt titkos pecsétünk reáillesztésével, a melyel mint Magyarország királya élünk.

3. §. Kelt az említett Rákosmezőn, fentebb megjelölt közönséges gyűlésünk tizenötödik napján, az Úrnak ezerötszázadik esztendejében, magyarországi uralkodásunknak tizedik, a csehországinak pedig harminczadik évében.

4. §. Jelenlevén a főtisztelendő és tisztelendő atyák Krisztusban: Tamás született követ, fő és titkos kancellárunk, az esztergomi, és Péter a kalocsai egyház érsekei; méltóságos és főtisztelendő aragoniai Eszten-Hippolit, a szent római egyház diakonus bibornoka, az egri; Lukács a zágrábi, Geréb László az erdélyi fehervári, Domokos a váradi, Zsigmond a pécsi egyház püspökei, György választott veszprémi püspök; Ferencz a győri, Báthori Miklós a váci egyház püspökei; Csáki Miklós választott csanádi püspök; Bocskai Miklós a szerémi egyház választott püspöke; Gábor a boszniai és Briccio a tinini egyház püspökei, a kik az Isten egyházait szerencsésen kormányozzák.

5. §. Továbbá tekintetes és nagyságos Wyngarthi Geréb Péter, nevezett Magyarországunk nádora és a kunok birája; országbiránk tisztsége ürese-

(1) L. a 2. jegyzetet a 667. lapon.

(2) T. i. az 1498. évi decretumban.

et Liptoviæ duce, nec non regnorum nostrorum, Dalmatiæ, Croatiae, et Sclavoniæ bano: Petro Tarnok de Machkás, et Jacobo de Gerlistye, Zewriniensibus banis: Josa de Som, comite Themesiensi, et generali capitaneo partium regni nostri inferiorum: Blasio de Raska, thavernicorum: Nicolao Bánfi de Lindva, janitorum: Emerico de Perén, dapiferorum: Stephano de Kanisa, pincernarum: et Joanne Ernusth de Cháktornya, agazonum nostrorum regalium magistris, Petro Pogán de Cheb, comite Psoniensi.⁽¹⁾ aliisque quam pluribus comitatus regni nostri officia⁽²⁾ tenentibus, et honores.

ULADISLAI II.

DECRETUM QUINTUM.⁽³⁾

Nos Uladislaus, Dei gratia, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiae, Ramae, Serviae, Galliciae, Lodomeriæ, Comaniæ, Bulgariæque rex, nec non Silesiæ, et Lucemburgensis dux, marchioque Moraviæ, et Lusatiae: memoriæ commendantes tenore præsentium, significamus, quibus expedit universis:

§. 1. Quod cum nos post assumptionem ad hujus regni, et regiae dignitatis culmen, felicemque coronationem nostram, divina benignitate, et dispositione factam, inclytum hoc regnum nostrum Hungariæ, domi, forisque ab omni hostilitate tutum, tranquillumque reddidissemus; ac tandem ad humillimam fidelium nostrorum dominorum praelatorum, et baronum, cæterorumque regnicolarum supplicationem, variis vicibus, varias etiam constitutiones, et statuta, pro felici statu, et quiete, ac libertate ejusdem regni nostri, pro temporum necessitate, et rerum conditione, una cum eisdem edidissemus.

§. 2. Quia nonnulli articuli ad completionem, et perfectionem præmissarum aliarum constitutionum nostrarum, summe necessarii, propter temporis brevitate, et negotiorum pluralitatem, hactenus finiri, terminarique nequiverant; ad eorundem igitur explanationem, cæterorum etiam dicti regni nostri Hungariæ negotiorum expeditionem, dum diartam, seu conventionem generalem, universis dominis praelatis, et baronibus, cæterisque regnicolis nostris, pro hoc festo beati Georgii martyris proxime transacto, ad campum Rákos, vigore generalis decreti nostri, indixissemus, et ad eandem omnes convenissent, atque pro felici statu dicti regni nostri, plurima ibidem nobiscum una tractassent: iidem domini barones, proceres, et nobiles, cæterique regnicolæ nostri inter cæteros eorundem tractatus, et conclusiones, quosdam articulos de novo formatos, et conceptos, majestati nostræ obtulerunt.

§. 3. Supplices humiliter; ut eisdem articulos, ratos, gratos, et acceptos habere, ac pro communi bono, et tranquillitate ipsius regni nostri, regia nostra autoritate approbare, ratificare, et confirmare; confirmatosque

(1) Az eredetiben »Psoniensi» hiányzik. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben »officia» szó hiányzik. (K. és Ó.)

(3) E decretum eredetije megvan perzamenen függő pecséttel ellátva: az országos levéltárban, a m. udvari kamar és Szepesmegye levéltárában; valamint gróf Festetich György keszthelyi könyvtárban. (L. Kovachich J. M. Lect. var. 21. lap.) (K. és Ó.)

désben levén ; Péter bazini és szentgyörgyi gróf, erdélyi vajdánk és a szé-
kelyek ispánja, Corvinus János oppaviai és lipői herceg, valamint Dalmát-,
Horvát- és Szlavonországnak, a mi királyságainknak bánja ; Macskási Tár-
nok Péter és Gerlistyei Jakab szörényi bánok ; Somi Józsa temesi ispán és
országunk alsó részeinek főkapitánya ; Raskai Balázs királyi főtárnok, Lindvai
Bánfi Miklós főajtónálló, Perényi Imre főasztalnok, Kanisai István főpohárnok,
és Csáktornyai Ernsth János főlovász-mestereink, Csebi Pogán Péter pozso-
nyi ispán és mások igen sokan, kik országunk ispánságait és tisztségeit
viselik.

II. ULÁSZLÓ

ÖTÖDIK DECRETUMA.⁽¹⁾

Mi Ulászló, Isten kegyelméből Magyarország, Csehország, Dalmácia, Hor-
vátország, Ráma, Szerbia, Galliczia, Lodomeria, Kumánia, és Bulgária királya,
valamint Szilézia és Luxemburg hercege, Morvaország és Lausitz örgrófja.
Jelen levelünk rendén adjuk emlékeztetere és tudtára mindeneknek, a kiket
illet.

1. §. Hogy miután Isten kegyelméből és rendelkezéséből ennek az országnak
és a királyi méltóságnak magas polczára jutottunk s koronáztatásunk sze-
rencsésen megtörtént, és annak utána ezt a nemes Magyarországnak ide-
benn és odakünn minden ellenségeskedéssel szemben biztonságra és nyu-
galmas állapotba helyeztük, és utóbb a mi hű főpap és báró uraink meg a
többi országlakosok legalázatosabb kérésére ez országunk boldogsága és
nyugalma, valamint szabadsága érdekében az idők szükségéhez és a körül-
ményekhez képest velünk együttesen különböző alkalommal különböző tör-
vényeket és határozatokat is hoztunk :

2. §. S a midőn azért, mert az idő rövideje és az ügyek sokasága miatt
némely cikkelyeket, a melyek előrebocsátott más törvényeink kiegészítése
és teljesebbé tétele céljából nagyon szükségesek voltak, eddigelé be nem
fejezhettünk, s el nem intézhettünk, azoknak megmagyarázása és mondott
Magyarországnak többi ügyeinek eligazítása végett is közönséges decretu-
munk erejénél fogva az összes főpap- és báró uraknak meg többi országlakosainknak a most legközelebbi mult szent György vértanu napjára a Rákos-
mezőre közönséges vagyis országgyűlést hirdettünk, és erre mindannyian
eljöttek s ott mondott országunk boldogsága érdekében velünk együtt igen
sokat tanácskoztak : ugyanazok a báró urak, előkelők és nemesek meg a
többi országlakosaink egyéb tárgyalásai és elhatározásai között némely
ujjonnan alkotott és szerkesztett cikkelyeket terjesztettek felségünk elé.

3. §. Alázatosan könyörögván, hogy azokat a cikkelyeket helyeseknek,
kedvünkre és tetszésünkre valóknak tekinteni és ez országunk közjávára és
nyugalma királyi hatalmunkkal jóvá s helybenhagyni és megerősíteni, s

(1) Ez a decretum 1504-ből való.

observare: et observari facere dignemur. Quorum quidem articulorum series sequitur hoc modo.

ARTICULUS 4.

Subsidium, seu contributio regi, a singulis dominis, et comitatibus non offeratur domi, aut privatim; sed in diæta aut congregatione generali, communi omnium consensu: et poena eorum, qui secus fecerint.

Quoniam sæpenumero fieri solet, quod regnicolæ de diætis, et conventionibus eorum generalibus, confuso fine discedunt, qui postquam ad propria remeabunt, et a sese separantur, alter alterius intentionem, et propositum non perpendentes, plerique dominorum, et comitatum; proprio motu, aut aliorum suggestu, interdum etiam privato pro lucro, contributionem aliquam, seu subsidium regie majestati, eorum de medio offerunt.

§. 1. Quo considerato, cæteri comitatus in se divisi, hujusmodi oblacioni, alii consentiunt, alii vero contradicunt; et sic seditione, tumultuque, ac dissensione inter eos suborta; unus in alium diffamatorie, tanquam libertatis regni turbatorem invehitur.

§. 2. Quo fit, ut pax, et concordia, amorisque dilectio, inter eos nusquam habeatur: regia majestas etiam tam multoties in eorum medium mittere solet, ut sæpe lucrum, seu fructum, quem exinde speraret, solis in expensis nuncii, vel dicatores consumant.

§. 3. Præterea bona, et jura possessionaria illorum, qui regie majestati ita faciendum consulunt, semper relaxantur, sicque non commodum, et fructus majestati suæ, sed expensarum duntaxat superflua positio, et regnicolis aperta, manifesta que seditio exinde reportatur.

§. 4. Ad extinguendum igitur, et evellendum hujusmodi periculum, conclusum in primis est: quodsi temporum in processu, adeo gravis necessitas, et periculum regno huic immineret, ut secus fieri non posset, nisi diæta generalis per regiam majestatem ad campum Rákos, locum scilicet consuetum, indiceretur; extunc, si quid subsidii, seu contributionis, ad evitandum, et propellen-

dum hujusmodi regni periculum, regie majestati illic offerretur, aut præstaretur, communi dominorum prælatorum, baronum, ac cæterorum regni nobilium consensu offeratur, et præstetur: nemoque se a solutione hujusmodi subsidii, vel contributionis, retrahere, et præcavere possit.

§. 5. Si quipiam vero comitatuum, motu proprio, et non de consensu, et voluntate totius regni, extra scilicet conventiones regnicolarum generales, contributionem aliquam, seu quodecunque subsidium (præter solitum lucrum cameræ) contra videlicet antiquam regni libertatem, regie majestati quovis modo, et quovis colore exquisito offerrent, aut præstarent;⁽¹⁾ extunc universitas nobilium hujusmodi comitatus, universaliter, in pena fidefragii, seu perjurii, amissioneque honoris, et humanitatis, convicta, et condemnata: et a consortio cæterorum nobilium regni relegata, et segregata habeatur⁽²⁾ eo facto.

§. 6. Qui quidem nobiles sic condemnati, in conventionibus regnicolarum generalibus postea celebrandis, per universitatem regnicolarum, juxta eorum voluntatem, tanquam perjuri, honoreque, et humanitate privati, ac a consortio ipsorum segregati; tam in⁽³⁾ rebus, et bonis, quam personis eorum puniri, castigarique, et condemnari valeant, atque possint.

§. 7. Nisi forsitan aliqui ex nobilibus talis comitatus condemnati, sese innocentes, et immunes, facto aut negotio in hujusmodi exstitisse, esseque: testimonio credibili, et documento evidenti, ibidem comprobare, et expurgare possint.

ARTICULUS 2.

Comitum jurare nolentium poena: et quod vice-comites, per supremos comites eligantur, non tamen absque consensu comitatus.

Item, quod honores comitatuum, juxta contenta decreti minoris fiant.

§. 1. Hoc addito: quod quilibet comes principalis, juramentum, juxta formam decreti,

(1) Az eredetiben «præstarent» helyett hibásan «præstaret» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «habeatur» helyett «haberetur» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben az «in» hiányzik. (K. és Ó.)

mege erősítvén megtartani s megtartatni méltóztassunk ; a mely czikkelyeknek sora im ekképen következik :

1. CZIKKELY.

Az egyes urak és vármegyék ne otthon vagy magánosan, hanem az országgyűlésen vagy közönséges gyűlésen mindenneknek közös egyetértésével ajánljanak a királynak segélyt vagy adót ; és azoknak a büntetése, kik másképen cselekednének.

Mivel gyakran meg szokott történni, hogy az országlakosok az országgyűlésről vagy közönséges egybegyülekezésükből, midőn ez zavarosan végződött, szétmennek, kik miután egymás szándékát és akaratát meg nem fontolván, hazatértek és egymástól elváltak, az urak és vármegyék közül, sokan önszántukból vagy mások sugalmazására, néha magánhaszonból is, saját kebelükben ajánlanak fel a királyi felségnek valami adót vagy segélyt.

1. §. Mit a többi megyék látván, magukra különváltan, némelyek ehhez a följajánláshoz hozzájárulnak, mások pedig ellentmondanak, és ekképen köztük meghasonlás, zűrzavar és egyenetlenség keletkezvén, egyik a másikat becsmérelve mint az ország szabadságának meghaborítóját ócsarolja.

2. §. A miből az következik, hogy soha sincs köztük béke és egyetértés és a szeretet kedves érzése ; a királyi felség is annyiszor szokott közükbé küldeni, hogy az onnan eredő hasznót vagy jövedelmet gyakran a követek vagy az adókövetők költségei emészti föl.

3. §. Ezen kívül azoknak a fekvő jószágai és bírtokjogai, kik a királyi felségnek azt tanácsolják, hogy így cselekedjék, mindig menteséget élveznek, és ekképen a királyi felségre ebből nem haszon és jövedelem, hanem fölösleges költsékezés, és az országlakosokra nyilvánvaló és világos egyenetlenség háramlik.

4. §. Azért ennek a veszélynek a megszüntetése és kiirtása végett mindenekelőtt azt határoztak : hogy ha az idők folytán az országot oly nehéz szükség és veszedelem fenyegetné, hogy másképen nem lehetne segíteni, hanem ha a királyi felség a Rákosmezőre, tudniillik a szokásos helyre közönséges országgyűlést hirdetne, akkor, ha azt a királyi felségnek az ország veszedelmének elhárítására és eltávolítására valami segélyt vagy

adót ajánlanának vagy szolgáltatnának, azt a főpap és báró uraknak, meg az ország többi nemeseinek közös egyetértésével kell megajánlani és szolgáltatni és ennek a segélynek vagy adónak a fizetése alól senkinek sem szabad magát kivonni vagy azt magától elhárítani.

5. §. Ha pedig valamely vármegye valami adót vagy bármí segélyt (a szokott kamara nyereségen kívül) önszántából és nem az egész ország megegyezésével és akaratából, tudniillik az országlakosok közönséges gyűlésein kívül és így az ország régi szabadsága ellenére ajánlana vagy szolgáltatna bármí módon és akármely keresett szín alatt a királyi felségnek : akkor az ilyen vármegye nemeseinek a közönségét egyetemben legott a hitszegés vagy hamis eskü büntetésében, és becsületének s emberségének elvesztésében marasztalnak s elítélnék és az ország többi nemeseinek a testületéből kizártnak és kirekesztettnek kell tekinteni.

6. §. A mely ekképen elítélt nemeseket az országlakosoknak azután tartandó közönséges gyűléseiben az országlakosok közönsége, tetszés szerint, mint hitszegőket, és becsület- s emberségvesztetteket és azok testületéből kirekesztetteket úgy vagyonukban, mint személyükben szabadon meghűntethesse, megfenyíthesse és elmarasztalhasza.

7. §. Hacsak ottan az ilyen elítélt vármegyének a nemesei közül egyik-másik hiteles tanubizonyossággal vagy nyilvánvaló okirattal azt nem igazolhatná s magát az iránt nem tisztázhatná, hogy ártatlan és ebben a dologban vagy ügyben semmi része sem volt és most sincs. (1)

2. CZIKKELY.

Az esküt tenni vonakodó ispánok büntetése ; és hogy az alispánokat a főispánok tegyék meg, de ne a vármegye hozzájárulása nélkül.

Továbbá, hogy a vármegyei tisztségeket a kisebb decretum⁽²⁾ tartalmához képest kell el látni.

1. §. Hozzá tévén azt : hogy minden főispán köteles legyen a királyi felség és törvény-

(1) V. ö. az 1458:13. cz., az 1495:XXV. és XXVI. t. cz., az 1498:I. t. cz. rendelkezéseit az országgyűlésekről nézve. Továbbá 1536:XXI., 1588:II., 1597:XLVI., 1622:IX., 1633:LXXXIV., 1681:XII., 1715:VIII., 1808:II. t. cz., valamint az 1848:IV. t. czikk rendelkezéseit.

(2) T. i. az 1498:LVIII. t. cz. (Ö.)

coram regia maiestate, et assessoribus sedis iudiciariæ ejusdem, qui tunc aderunt, præstare teneatur.

§. 2. Si quispiam vero illorum, juramentum hujusmodi præstare quovis modo rensaverit, talis honore ipso destituatur.

§. 3. Et quod vice-comitem quemlibet, comes parochialis, de numero, et cœtu verorum nobilium ipsius comitatus, cujus honore fungitur, eligat.

§. 4. Quem tamen, absque consensu, et

voluntate nobilium illius comitatus, eligere nusquam valeat, neque possit.

§. 5. Hoc quoque declarato: quod nemo exterarum nationum, et aliorum quorumcunque, extra hoc regnum agentium, seu residentium; honores comitatum de cætero tenere, et gubernare possit.

§. 6. Ab eisdem autem, qui haberent: regia maiestas auferendi, et cui maluerit, conferendi habeat, vigore præsentis constitutionis, facultatem.

ARTICULUS 3.

Comitatuum honores in perpetuum non conferantur.

Præterea, amodo deinceps, honores comitatuum, nemini in perpetuum conferat.

§. 1. A dominis vero prælatis, qui in exhibitione literarum a sanctis regibus super collatione comitatuum emanatarum, juxta contenta minoris decreti jam delecerunt; honores ipsorum comitatum auferat.

§. 2. Et, si comites, vel vice-comites, contra formam præsentis articuli, constituti, aliquam deliberationem, vel processum iudicium facerent; nullius sit vigoris, atque firmitatis.

ARTICULUS 4.

Repulsionis secundæ poena; est nota infidelitatis.

In quocunque⁽¹⁾ negotio, et qualibet iudicia deliberatione; repulsio, juxta contenta decreti, semel fieri possit.

§. 1. Secundario tamen,⁽²⁾ quicunque repulsionem fecerit; in nota perpetuæ infidelitatis convincatur: directæque, æquales duæ partes cunctorum bonorum, et jurium possessionariorum talis convicti, regiæ maiestati: et tertia pars actori, vigore hujusmodi notæ infidelitatis, simul cum sua proprietate, in perpetuam hæreditatem cedant.

§. 2. Regiæque maiestas, quod portionem actoris, talibus condemnatis, non aliter: nisi

habita cum adversa parte superinde concordia, gratiam facere possit.

ARTICULUS 5.

Communis inquisitionis, et occultatæ revisionis turbatores; poena majoris potentie convincantur.

Turbatores⁽³⁾ communis inquisitionis, et occultatæ revisionis; in facto majoris potentie de cætero semper convincantur.

§. 1. Ita tamen; si hostiliter, vel aliquo evidenti alio modo turbarent, ut communis inquisitio, seu occultata ipsa revisio celebrari non posset.

ARTICULUS 6.

Occupationes novæ in brevibus iudiciis extra omnem seriem adjudicentur.

Novæ⁽⁴⁾ occupationes bonorum, et quorumcunque jurium possessionariorum, post obitum serenissimi principis condam domini Mathie regis, felicitis memoriæ, ad hæc usque tempora qualitercunque, et per quoscunque, ac negotio in quocunque factæ, vel fiendæ;

(1) Az eredetiben «In quocunque» előtt «Item» áll. (K. és Ó.)

(2) A régibb kiadásokban «tamen» helyett «autem» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «Item turbatores» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «Item quod novæ» áll. (K. és Ó.)

székének az időben jelenlevő ülnökei előtt a törvényes alakban esküt tenni.⁽¹⁾

2. §. A ki pedig közülök ezt az esküt letenni bármely módon vonakodnék, azt tisztességétől meg kell fosztani.

3. §. És hogy a vármegyei ispán bármely alispánt ama megye igazi nemeseinek a számából és gyűlekezetéből válaszson; a melynek tiszttségét viseli.

4. §. A kit azonban semmi alkalommal sem lehet vagy szabad az illető megye nemesei-

nek beleegyezése vagy akarata nélkül kiválasztania.

5. §. Kijelentvén azt is: hogy jövőre vármegyei tisztségeket az idegen nemzetből valók és bármely más, az országon kívül élők és lakók közül, senki se viselhessen s ne kormányozhasson.

6. §. Azoktól pedig, a kik olyant viselnek, a királyi felség azt a jelen törvény erejénél fogva vehesse el és a kinek inkább akarja, annak adhassa.⁽²⁾

3. CZIKKELY.

Vármegyei ispánságokat nem kell örökösen adományozni.

Ezenkívül, jövődében senkinek se adományozzon vármegyei tisztségeket örök időkre.

1. §. Azoktól a főpap uraktól pedig, kik a szent királyoktól az ispánságok adományozása tárgyában nyert leveleiknek előmutatásától, a kisebb decretum rendelkezéséhez képest, már elestek, a vármegyei tisztségeket vegye el.

2. §. És ha az ispánok vagy alispánok, kik a jelen czikkely rendelkezése ellenére lettek azokká, valami bírói határozatot hoznának vagy a törvényben eljárának, ennek semmi ereje és foganatja se legyen.⁽³⁾

4. CZIKKELY.

A második visszaüzés büntetése: a hűtlenség vétkébe esés.

Visszaüzés bármely ügyben és bármiféle bírói határozat esetében, a decretum tartalmához képest, egyszer történhessék.

1. §. A ki azonban másod ízben él visszaüzéssel, az örökös hűtlenség vétkén maradjon: és az ekképen elmarasztalt összes fekvő jószágainak és birtokjogainak két egyenlő része egyenesen a királyi felséget, harmadik része pedig, eme hűtlenség bűnének az erejénél fogva örökös joggal a felperest illesse az ő sajátjával együtt.

2. §. Az ilyen elmarasztaltaknak a királyi felség, a felperest illető részre nézve más-

kép meg ne kegyelmezhesen, hanemha ellenfelükkel e részben kiegyeztek.⁽⁴⁾

5. CZIKKELY.

A közös tanuvallatás és a szemügyrevétel háborítói nagyobb hatalmaskodás büntetésén maradjanak.

A közös tanuvallatás és szemügyrevétel háborítóit ezután mindenkor a nagyobb hatalmaskodás tényében kell elmarasztalni.

1. §. Ugy mindazonáltal, ha a közös tanuvallatást vagy a szemügyrevételt ellenségesen vagy más valamely nyilvánvaló módon azért háborítanak, hogy azt ne lehessen végbe-
vinni.⁽⁵⁾

6. CZIKKELY.

Az új foglalásokat a rövid törvényszékeken minden sorrenden kívül kell elbírálni.

A fekvő jószágok és bármely birtokjogok új foglalásait, melyek a boldog emlékeztető felséges fejedelemnek, a néhai Mátyás király urnak, halála után mindekkoráig bármiképen és bárki részéről és bármely ügyben történtek vagy történni fognak, az e tárgyban

(1) A főispán eskütételéről v. ö. 1486: LX., (pozsonyi) 1542: XXXVIII., 1543: LII., 1546: XXXVIII., 1548: LXVI., 1552: XXXVIII., 1559: LII. t. cz.; l. még 1886: XXI. t. cz. 49. §.

(2) V. ö. az 1486: LX. t. cz. rendelkezéseit jegyzetével.

(3) V. ö. az 1222 évi aranybulla 14. cikkelyének és az 1498: LVIII. t. cz. rendelkezését. L. még 1486: XXI., 1509: XLVIII. t. cz.

(4) V. ö. az 1486: XVI. t. cz., 1498: XIX. t. cz., 1507: II. t. cz., 1536: XI. t. cz. és 1729: XXXIII. t. czikk rendelkezéseit, továbbá IIk. II. R. 73—76. cz. és *Kittovich* c. 5. q. 17., 18., 20. M. — A másodszor visszaüzést használnak későbbi büntetésére nézve l. az 1723: X. t. cz.

(5) V. ö. az 1486: XIV. t. cz. rendelkezéseit, továbbá IIk. II. R. 27—32. és 41. cz., valamint *Kittovich* c. 7. q. 6.

facta superinde legitima evocatione, in terminis brevium iudiciorum, extra omnem seriem registri semper levare, adjudicari, terminarique possint.

§. 1. Et, quod ibi super eisdem occupationibus, instar aliorum actuum potentiariorum, sub sigillis omnium iudicum ordinariorum regni, emanentur.

ARTICULUS 7.

Pignoratium jus, in sede comitatus, usque ad centum florenos potest adjudicari, sine mulctis.

Universæ⁽¹⁾ causæ, in facto iurium possessionariorum impignoratorum deinceps movendæ, etiam in sede iudiciaria quorumcunque comitatum; usque ad numerum centum florenorum, sed non ultra, libere adjudicari possint.

§. 1. Sine tamen pœnis, et gravaminibus in decreto superinde specificatis, quæ in curia solummodo regia imponi, et adjudicari valebunt.

§. 2. Hoc quoque adjecto: quodsi pars adversa, causam suam per viam appellationis, in curiam regiam deducere voluerit: liberam deducendi habeat facultatem.

ARTICULUS 8.

Vice-comitum facultas iudicandi, ad decem jugera terrarum, pratorum, et sylvarum.

Præterea, nova quoque occupationes terrarum arabilium, et pratorum, ac sylvarum:

usque ad numerum decem iugerum se extendentium, et non ultra, post obitum præfati condam domini Mathiæ regis, quomodolibet, et per quempiam factæ, vel fiendæ; in dicta sede iudiciaria comitatum, requiri, et adjudicari similiter possint, cum additione, seu conditione prænotata.

ARTICULUS 9.

Comitum poena, facere executionem negligentium.

Si⁽²⁾ quicumque comitum, vel vice-comitum, in factis, et causis quorumcunque nobilium, amodo deinceps coram eisdem motis, et adjudicatis, aut in præsentiam eorundem, per literas iudicum ordinariorum regni remissis, executionem aliquam officio eorundem incumbentem, legitime requisiti, juxta contenta decreti facere neglexerint.

§. 1. Extunc tales comites, vel vice-comites, ad tricesimum secundum diem diei evocationis ex hinc fiendæ computando, in curiam regiam, in præsentiam scilicet iudicum ordinariorum regni, legitime evocari valeant, ibique extra omnem seriem registri, huiusmodi causa levare, et adjudicari possit.

§. 2. Ubi, si iidem comites, vel vice-comites, negotio in ipso culpabiles comperti fuerint: in centum florenis auri partim iudici, et partim actori: ac insuper in expensis, ac damnis in prosecutionem huiusmodi factis et perceptis, eidem actori duntaxat persolvendis convinceantur, et convicti habeantur eo facto.

ARTICULUS 10.

Regis autoritas in conferendis bonis ecclesiasticis, et saecularibus regnicolis, et non externis.

Item, quia in donationibus, et collationibus bonorum, et iurium possessionariorum, ad regiam maiestatem devolvendorum, omnes ferme constitutiones regni hactenus factæ, inter se discrepare videntur.

§. 1. Semota igitur omni ambiguitate, et discrepantia, deliberatum est: ut regia maiestas, juxta suam voluntatem, de cunctis iuribus possessionariis.

(1) Az eredetiben «universæ» szó előtt «Item» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «Item si» áll. (K. és Ó.)

előrebocsátott törvényes perbehívás után a rövid törvényszékek szakaiban, mindenkor a lajstrom minden sorrendjén kívül szabad fölvenni, elbírálni és befejezni.

1. §. És hogy eme foglalások tárgyában a leveleket, más nagyobb hatalmaskodások módja szerint az ország valamennyi rendes bírójának a persétei alatt kell kiadni.⁽¹⁾

7. CZIKKELY.

Zálogjog tárgyában, birság nélkül, száz forint erejéig lehet a vármegye székein bíraskodni.

Az elzálogosított birtokjogok tárgyában ezután indítandó minden ügyben, száz forint erejéig, de nem azon túl, bármely vármegyei törvényszéke is szabadon bíraskodhassék.

1. §. Mindazáltal a decretumban e részben elősorolt büntetések és birságok nélkül, melyeket egyedül csak a királyi curiában lehet kiróni és megítélni.

2. §. Azt is hozzáadván, hogy ha az ellenfél az ő ügyét felebbezés útján a királyi curia elébe akarná vinni, szabadságában álljon azt eljebb vinnie.⁽²⁾

8. CZIKKELY.

Az alispánok tíz holdig terjedő szántóföldek, rétek és erdők tárgyában bíraskodhatnak.

Ezenkívül tíz holdig, de nem azon túl terjedő szántóföldek, rétek és erdők új foglalásai

tárgyában, melyek az említett néhai Mátyás király ur halála után bármilyen módon és bárki részéről történtek vagy fognak történni, a vármegyék törvényszékén hasonlóképen lehessen keresettel föllépni és bíraskodni, az előbb megírt hozzáadással vagy föltétel mellett.⁽³⁾

9. CZIKKELY.

Azoknak az ispánoknak a büntetése, a kik a végrehajtást elmulasztják.

Ha az ispánok vagy alispánok bármely nemeseknek olyan ügyeiben és pereiben, a melyeket azok jövőre ő előttük indítanak meg s a melyeket ők bíráltnak el, vagy a melyeket az ország rendes bírái leveleikkel ő elébük küldenek vissza, törvényes megkeresésre valamely, az ő tisztükhöz tartozó végrehajtást a decretum rendelkezéséhez képest eszközölni elmulasztanak:

1. §. Akkor az ilyen ispánokat vagy alispánokat az ez iránt eszközlendő perbehívás napjától számítandó harminczkettedik napra a királyi curiába, tudniillik az ország rendes bírái elébe törvényesen perbe kell hivni és ott ezt az ügyet a lajstrom minden sorrendjén kívül fel lehessen venni és el lehessen bírálni.

2. §. És ha azokat az ispánokat vagy alispánokat abban az ügyben bűnösöknek fogják találni, akkor őket részben a bírónak, részben a felperesnek fizetendő száz aranyforintban, és ezen felül az ilyen eljárás által okozott s a miatt szenvedett, és csakis a felperes részére fizetendő költségekben és károokban kell elmarasztalni s legott elmarasztaltaknak tekinteni.⁽⁴⁾

10. CZIKKELY.

*Hogy a király egyházi és világi javakat csak országglakósoknak és nem ilége-
neknek adományozhat.*

Továbbá mivel az országnak azok a törvényei, melyek a királyi felségre háramlandó fekvő javak és birtokjogok adományozása és átruházása tárgyában eddigelé készültek, majdnem megannyian egymástól eltérni látszanak;

1. §. Azért minden kétség és eltérés megszüntetésével határoztuk: hogy a királyi felség minden reá háramlandó birtokjogok felett tetszése szerint

(1) V. ö. az 1542 (beszterczeb.): I., II., IX. és XIV. t. cz., az 1542 (poz.): I. t. cz., az 1543 I—IV. t. czikk., az 1545: II. t. cz., az 1554: XV. t. cz., az 1559: XLIII. t. cz., az 1563: XLIII., 1588: XXIX., 1596: LIX. t. cz., végül a Hk. III. R. 7. és 26. czimeit. (Ö.)

(2) V. ö. 1486: XXV., 1492: LXV., 1525: XX., 1536: XIV., 1553: II., 1618: LXII., 1625: LIII., 1638: XXIX., 1649: XLI., 1681: XXXIII., 1715: XXVIII., 1729: XXXV., 1751: XXXVI., 1807: IX., t. cz. valamint Hk. II. R. 14. cz. és III. R. 7. cz. rendelkezéseit.

(3) Az alispán bírói hatásköréről l. még 1556: XXXI., k. u. 1608: IV., 1609: XVII. és XXIX., 1618: LX., 1622: LXXII., 1625: LIX., 1635: XX., XLIX. és LI., 1638: XXVII., 1647: XXVI. és CXXVII., 1659: LXX., 1715: XXVIII., LXIX. és XCIV., 1729: XXIX., XXXV., XXXVII. és XLII., 1751: XVII. és XXXVI., 1802: XXIII. és XXIV., 1807: IX. és XIII. t. cz.

(4) V. ö. Hk. II. R. 19., 21., 42., 60., 61. cz., továbbá 1492: LXXV. és 1495: XVI. és XVII. t. cz., valamint 1613: XXIII. t. cz.

ad ipsam devolvendis, libere disponere; externis tamen nationibus (prout etiam in priori decreto cavetur) nulla jura possessionaria, ecclesiastica vide- licet, et sæcularia; conferre possit.

ARTICULUS 11.

Novum iudicium cum inhibitione impetrantis et literas relatorias infra terminum excipere negligentis poena.

Item, quicumque regnicolarum, in quo-
cunque negotio, novum iudicium impetraverit: alteram in executione talismodi literarum
ac partem alteram ab executione literarum
adjudicatoriarum quarumcunque prohibuerit; adjudicatoriarum perturbaverit: talis, in facto
et super executione huiusmodi novi iudicii, calumniæ condemnatur, actorque suam causam
habita prohibitione, infra terminum reportatio- obtentam habeat, et actione sua potiatur eo
nis seriei ipsius novi iudicii literas relato- facto.

ARTICULUS 12.

Charitativum subsidium per ecclesiarum praelatos, non nisi semel a plebanis exigatur.

Quoniam sunt nonnulli ecclesiarum praelati, qui plebanos ecclesiarum, diocesisibus⁽¹⁾ eorum subjectarum, nomine charitativi subsidii taxare solent, adeo; ut interdum et calices, et alia ecclesiarum bona, per eosdem plebanos necessitate adurgente diripiantur:⁽²⁾ nonnullæ etiam ipsarum ecclesiarum, rectoribus,⁽³⁾ longa per tempora vacant.

§. 1. Propterea ordinatum est: quod amodo deinceps nullus omnino dominorum praelatorum, infra quatuor integrorum annorum, a die electionis, et confirmationis suæ computando spatium, plebanos ecclesiarum suarum, quovis modo taxare possit.

§. 2. Transacto vero ipsorum quatuor annorum spatium, semel, et nunquam amplius, charitativum potius, quam coarctativum⁽⁴⁾ subsidium, juxta videlicet plebanorum proventuum exigentiam, ad redemptionem bullæ suæ, ab eisdem plebanis pro se habere, et exigere valeat, atque possit.

§. 3. Si vero infra terminum dictorum quatuor annorum, talis praelatus alio beneficio, vel praelatura potiatur; sequens praelatus itidem facere debet.

ARTICULUS 13.

Differentia inter nobiles comitatum, Albensis, Simigiensis, et Zaladiensis, ac capitulum Veszprimiense, ratione quarum, juridice revideatur.

Quod in differentia inter universitatem nobilium, Albensis, Simigiensis, et Zaladien- sis, comitatum ab una: ac capitulum eccl- siæ Veszprimiensis ab alia partibus: prætextu solutionis quarum plebanorum, jam dudum intentata: in octavis, post præsentem diatam

(1) Az eredetiben «diocesisibus» helyett «diocesibus» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «diripiantur» helyett «diripiuntur» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «rectoribus» helyett «rectore» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «coarctativum» helyett «coartativum» áll. (K. és Ó.)

szabadon rendelkezessék, azonban idegen nemzetbelieknek (mi ellen az előbbi decretum is óvást tesz) semmi birtokjogot, tudniillik sem egyházit, sem világit, ne adományozhasson.⁽¹⁾

11. CZIKKELY.

Annak büntetése, ki ítéletet betiltó perujtást eszközöl ki és a tudósító levélnek a kellő határidő alatt való kivételét elmulasztja.

Továbbá a mely országlakos bármely ügyben perujtást nyert, és a másik felet bármely ítéletével vágrehajtásától eltoltotta és az eltiltás megtörténte után a perujtás soráról való tudósítás határideje alatt a perujtás fogantatásáról szóló tudósító levelet kivenni elmulasztotta, sakképen a másik felet amazítelőlevelek végrehajtásában háborgatta: az olyan patvarság lényén maradjon, és a felperesnek nyert pere legyen és legott keresett jogának élvezetébe jusson.⁽²⁾

12. CZIKKELY.

Az egyházak főpapjai a plébánosoktól csak egyszer követeljenek kegyes segélyt.

Mivel vannak az egyházaknak némely olyan főpapjai, a kik az ő megyéjüknek alávetett egyházak plébánosait kegyes segély czimén meg szokták adóztatni, annyira, hogy azok a plébánosok, a szükségétől kényszerítve, néha a kelyheket és az egyházak egyéb vagyonát is elpusztítják; némely egyházak előljárók nélkül hosszú időn át üresen is maradnak.

1. §. Ennél fogva rendelték: hogy ezentul jövőre egyáltalán semmi főpap urnak se legyen szabad a megválasztásától és megerősítésétől számítandó négy egész esztendő tartama alatt, egyházainak plébánosait bármi módon megadóztatni.

2. §. Annak a négy évi időköznek az elteltével pedig álljon jogában és szabadságában, bullájának megváltására azoktól a plébánosoktól egyszer és többé soha, inkább kegyes mint kikényszerített segélyt kívánni és beszedni, még pedig a plébánosok jövedelmének nagyságához képest.

3. §. Ha pedig az ilyen főpap az említett négy évi határidőn belül más javadalmat vagy főpapi hivatalt nyer, a következő főpapnak ugyanazt kell tennie.⁽³⁾

13. CZIKKELY.

A Székesfehérvár, Somogy és Zala vármegyék nemesei meg a veszprémi káptalan között a dézsmanegyedek körül támadt egyenetlenséget bíróilag meg kell vizsgálni.

Hogy az egyfelől Székesfehérvár, Somogy- a plébánosok negyedének fizetése miatt már és Zala vármegyék nemeseinek közönsége, s régóta támadt egyenetlenség dolgában a jelen másfelől a veszprémi egyház káptalanja között, országgyűlés után legelőször tartandó nyol-

(1) V. ö. 1439: XVI. t. cz., az 1492: IX. t. cz., az 1495: II. t. cz. 5. §. és XXX. t. cz., az 1498: XXVI. t. cz., 1500: XXXII. t. cz., az 1526: XXI. t. cz., az 1536: XLII. t. cz., az 1542 (besztercebányai): XII. t. cz. 2. §. és az 1590: XXXI. t. cz. rendelkezéseit, valamint az 1439: XVI. t. czikk kapcsán idézett történeteket. (Ó.)

(2) A perujtásról régebbi jogunkban v. ö. az 1492: LI. és LII. t. cz., az 1518 (hársi): XXIX. t. cz., 1563: XLI., 1625: LIV., 1635: XVII., az 1655: LIII. t. cz. 8. §., az 1659: XLV. és CXXVI. t. cz., az 1662: XXXII. t. cz., az 1723: XXXIII., 1729: XXXVIII., 1799: XLVII., 1807: XXI. (15. §.) t. cz. rendelkezéseit, továbbá a II. R. 75., 77. és 78. és III. R. 6. és 11. czimét. (Ó.)

(3) V. ö. az 1498: LXIX. t. cz. rendelkezését.

primitus celebrandis, coram regia maiestate, iudicibusque regni ordinariis, iudicium, et iustitia, ac finalis conclusio celebretur et administretur.

ARTICULUS 14.

Procuratoriae literae studiorum, peregrinationis et servitii causa extra regnum absentium, valent usque ad eorum redditum.

Literae⁽¹⁾ procuratoriae quorumcunque regnicolarum, qui causa studii, servitii, seu peregrinationis, extra regnum hoc occupantur: infra illud temporis spatium, quo abinde redibunt, si passionem, et constitutionem procuratoriam ita fecerint, vigorosae habeantur, et in iudiciis locus eis detur.

ARTICULUS 15.

Responsio propria, in iudicio facta, non revocatur.

Quoniam in⁽²⁾ exhibitione quarundam literarum adjudicatoriarum, contra vetustam huius regni consuetudinem, quaedam abusio introducta esse visa, et comperta extitit: ut scilicet aliquis propriam responsionem suam in iudicio factam, revocare posset, et valeret.

§. 1. Ob hoc deliberatum est: ut talis abusus de cetero cesset, et nunquam admitatur.

§. 2. Omnia quoque iudicia sub colore huius abusionis, qualitercunque, et in quibuscunque negotiis facta, nullius sint vigoris, atque firmitatis.

ARTICULUS 16.

Colonis migrantibus, licentia per iudices nobilium accipitur.

Item, ex quo articuli in minori decreto, super jobagionum abductionibus, et detentionibus conscripti, inter se aperte contrariari videntur: aliaque plurima, et indicibilia scandala in huiusmodi abductionibus, et detentionibus jobagionum, ob exiguitatem poenae in decreto superinde expressatae, per

totum fere regnum Hungariae, dietini emergunt.

§. 1. Ad extinguendum igitur tale incommodum, ordinatum est: quod amodo impostorum, nemo jobagionem alterius, nisi per iudicem nobilium illius comitatus, ubi jobagio ipse residet, licentiae valeat.

§. 2. Et quicumque huiusmodi jobagionem in aliquo excessu, vel debito, reum esse asserit: extunc, infra quindecim dies acceptae licentiae, coram eodem iudice nobilium, per dominum terrestrem, aut officialem, seu iudicem illius possessionis, ubi jobagio talis residet: iudicium, et iustitia administretur.

§. 3. Et, si facta huiusmodi iudicii, et iustitiae administratione, se idem colonus, vel jobagio de excessu, vel debito sibi obiecto expurgare, seu exonerare poterit: extunc ibidem in praesentia dicti iudicis nobilium, ad locum, quem maluerit, libere dimittatur.

§. 4. Quicumque autem contra formam praesentis articuli jobagionem aliquem abduxerit, vel indebite retinuerit: in viginti quinque maris gravis ponderis, centum florenos auri facientibus, inter actorem ab una: et comitem parochialem, ac iudices nobilium illius comitatus, ab alia partibus, aequaliter dividendis: convineatur eo facto.

§. 5. Idemque⁽³⁾ comes, vel vice-comes, et iudices nobilium, de eisdem centum florenis, sibi et parti adversae, de bonis mobilibus talis violenti abductoris, vel retentoris, si reperiri poterint: sin autem minus:⁽⁴⁾ de iuribus possessionariis ejusdem, accepta tamen primum a iudice nobilium superinde mera rei veritate, statim satisfaciendi habeant potestatem facultatem.

§. 6. Turbatores vero talis iudicis nobilium, tempore huiusmodi licentiationis, vel iudicii, et iustitiae impensionis, si qui fierent: eadem poena condemnentur, qua turbatores hominum regionum, et testimoniorum capitularium, seu conventualium in executione procedentium, vigore decreti condemnari solent.

ARTICULUS 17.

Mensura biadarum, et vinorum, per totum regnum una servetur.

Item, quod per totum regnum Hungariae, una, et eadem mensura, ad vendendum et

(1) Az eredetiben «Literae» szót «Item quod» előzi meg. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «in» hiányzik. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «Idem que» helyett «Idemque» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «minus» hiányzik. (K. és Ó.)

czados törvényszéken a királyi felség és az ország rendes birái jelenlétében törvényt és igazságot kell szolgáltatni s véglegesen határozni.

14. CZIKKELY.

Azoknak az ügyvédvalló levelei, kik tanulás, utazás és szolgálat céljából az országon kívül tartózkodnak, visszatérőikig megtartják erejüket.

Mindazoknak az országlakosoknak az ügyvédvalló levelei, a kik az országon kívül tanúlással, valamint szolgálattal vagy utazással vannak elfoglalva, ügyvédvalló levelet az alatt az idő tartama alatt, a míg onnan vissza nem jönnek, erejükben megtartandók s a bíróság előtt helyet kell azoknak adni, ha a távollevők az ügyvédvallást vagy rendelést ilyen értelemben eszközölték.⁽¹⁾

15. CZIKKEIX.

A bíróság előtt tett saját nyilatkozatát senki se vonhatja vissza.

Mivel láttuk és tapasztaltuk, hogy némely ítéletlevelek kiadásában az ország régi szokása ellenére bizonyos visszaélés honosodott meg, az tudniillik, hogy jogában és szabadságában áll valakinek a bíróság előtt adott saját feleletét visszavonni:

1. §. Ezért határoztuk, hogy ez a visszaélés ezután szűnjék meg és soha se legyen annak helye.

2. §. Mindazok az ítéletek is, a melyek e visszaélés ürügye alatt bármiképen és bármely ügyben kelttek, erőtlenekek és hatálytalanok legyenek.⁽²⁾

16. CZIKKELY.

A jobbágyok a szolgabíráktól nyerjenek engedélyt a költözésre.

Továbbá, mivel a kisebb decretumban a jobbágyok elvitele és letartóztatása tárgyában összeírt czikkelyek egymással egyenesen ellenkezni látszanak és a jobbágyoknak ilyen elvitelében és letartóztatásában a büntetés csekélysege miatt, a melyet erre a decretum kiszab, csaknem egész Magyarországon naponkint

más igen sok és kimondhatatlan botrány merül föl:

1. §. Ezért ennek az alkalmatlanságnak a megszüntetése végett rendeltük, hogy ezentul jövőre senkiinek sem szabad másnak a jobbágyát szabadságotolni, hanemha annak a vármegyének a szolgabírája útján, a hol az a jobbágy lakik.

2. §. És ha bárki azt állítja, hogy az a jobbágy valami kihágásban vétkes vagy valamivel adós: akkor a földesur vagy annak a birtoknak a tiszte avagy bírāja, a hol az a jobbágy lakik, annak a szolgabírónak a jelenlétében, a kapott engedély után tizenöt nap alatt, törvényt és igazságot szolgáltatasson.

3. §. És ha e törvény- és igazságszolgáltatás következtében az illető paraszt vagy jobbágy magát a reáfogott kihágás vagy tartozás vádjára alól tisztázhatja vagy kimentheti, akkor őt a mondott szolgabíró jelenlétében arra a helyre, a hová az inkább akarja, szabadon el kell bocsátani.

4. §. A ki pedig a jelen czikkely rendelete ellenére valamely jobbágyot elvisz vagy igaztalanul letartóztat: az legott száz aranyforintot tevő huszonöt nehéz grán maradjon, a melyet egyfelül a felperes, és másfelül a vármegye ispánja és az illető vármegye szolgabírái közt egyenlően kell megosztani.

5. §. És annak az ispánnak vagy alispánnak meg a szolgabírónak álljon hatalmukban, hogy erre a száz forintra nézve annak az erőszakos elvezetőnek és letartóztatónak ingó javaiból, ha ilyenek találhatók, különben pedig annak birtokjogaiból szerezzenek maguknak és az ellenfélnek ellentételt; mindamellett csak akkor, a miután a szolgabíró a kérdéses dologra nézve a tiszta valóságról meggyőződött.

6. §. Ha pedig volnának olyanok, a kik azt a szolgabíró a szabadságolás vagy a törvény- és igazságszolgáltatás idején háborgatják, azok ugyanazzal a büntetéssel lakoljanak, a milyenel a decretum erejénél fogva azok szoktak lakolni, a kik a végrehajtásban eljáró királyi embereket vagy káptalan és conventbeli bizonyságokat zavarják.⁽³⁾

17. CZIKKELY.

A gabbaneműek és borok mértéke az egész országban egy legyen.

Továbbá, hogy a buza és gabbaneműek, valamint a borok eladása és megvétele cél-

(1) V. ö. fönn (681. l.) az 1500: XV., továbbá 1723: XXXV. t. cz. rendelkezését.

(2) V. ö. 1498: LXI. t. cz., Hk. II. R. 79., 82. cz. *Kittovich* c. 4. q. 7. 8., c. 6. q. 19., cz. 8. q. 23.

(3) V. ö. alább 1514: XIV. és XXV.; l. még 1492: XCIII. és XCIV., 1495: XVIII. és XXII., 1547: XXVI. és XXVII., 1550: XXXIV. és XXXV., 1556: XXVII. és XXXII., 1566: XXVII. és 1715: CI. t. cz. rendelkezéseit.

emendum fruges, et biadas,⁽¹⁾ atque vina formetur, cum qua ubique in regno Hungariæ emptores, et venditores utantur.

§. 4. Pretium tamen, juxta locorum abundantiam, vel caritiam rerum emendarum, vel vendendarum, fiat.

ARTICULUS 18.

Venatio, et aucupium, rusticis prohibetur.

Ex quo plurimi colonorum, et incolarum; quorumcunque dominorum prælatorum, et baronum, cæterorumque regnicolarum, derelictis, et postpositis ferme vinearum, et agrorum culturis, soli venationi et aucupio insistent; adeo ut non modo feriatis, verum etiam dominicis diebus, et aliis sanctorum festivitibus; imo et ipsa sacratissima natalis dominicæ diebus, venationes exercent, per quas in deum, precepti sui non observatione, peccare; et dominos ipsorum terrestres proventus ipsorum sublacione defraudare, non verentur: quin potius, et soli ipsi hoc infructuoso labore capti, mendicitati plerumque subijciuntur: nonnulli vero, victu et amictu deficientes, ad extremum furtum, et rapinas committendas coguntur, sicque suspendio, aut aliorum pravorum supplicio, crebro intereunt.⁽²⁾

§. 1. Ut igitur huic incommoditati, remedio debito occurratur, statutum est: quod amodo imposterum, nemo colonorum, et rusticorum hujus regni, venationes cervorum, damularum, leporumque, et aprorum: item: aucupia phasianorum, et casareorum, vulgo császár-madara⁽³⁾ nuncupatorum, quovis modo, et quavis arte exercere præsumat.

§. 2. Sed unusquisque illorum, culturis agrorum, pratorumque, et vinearum, ac cæteris manualibus artificiis, unde et sibi ipsis, et eorum dominis terrestribus⁽⁴⁾ fructum, et commodum reportare possit: insudare, ac intendere debeat: sub pœna solutionis trium florenorum, per dominum terrestrem talis coloni, qui venationem, et aucupia exercet: aut per eum, in ejus territorio talis colonus deprehenderetur: irremissibiliter exigendorum.

§. 3. Si vero uterque illorum, in exigenda hujusmodi pœna negligens foret; seu favore illius coloni ductus, pœnam ipsam exigere nollet: tunc per vice-comitem, et judices nobilium talis comitatus, ubi id fieri contingit; eadem pœna solutionis, a nobili, seu domino terrestri, qui scilicet colono venanti, vel aucupanti pepercit, vigore præsentis statuti irremissibiliter exigatur.

ARTICULUS 19.

Nobiles vina educentes, a civibus Cassoviensibus, et Soproniensibus non molestentur.

Quoniam cives Cassovienses et Sopronienses, nescitur quo titulo concessionis, in deductionibus vinorum ad partes superiores, contra libertatem regnicolarum sibi quasdam abusiones, et prærogativas introducere nobilesque ipsos, et cæteros partium superiorum regnicolas, per solitas, et consuetas vias proficiscentes, in ipsorum medium, cum curribus, et equis, ac vinis eorum impellere ceperunt.

§. 1. Ideo conclusum est: quod hujusmodi pravæ abusiones, in prejudicium regnicolarum; et absque eorum pari voluntate, et consensu, qualitercunque introductæ: penitus, et in perpetuum abolitæ sint, et habeantur.

ARTICULUS 20.

Inscriptio sex civitatum, et Lusatiæ, quo in statu sit? Rex, fideles suos educeat.

Ad articulum vigesimum tertium, de inscriptionibus sex civitatum, et Lusatiæ: quod, ex quo regia majestas super hoc; utrum literas inscriptionis super eisdem sex civitatibus, et Lusatia, ab eis exegerit.⁽⁵⁾ nec ne? regnicolæ mentem suæ majestatis nondum intelligere potuerunt.

§. 1. Ob hoc supplicant suæ majestati: ut eosdem exinde certiores efficiat.

§. 2. Quia nolunt, ut a sacra corona hujus regni, quovis modo, contra vim inscriptionis alienentur.

(1) Az eredetiben «biadas» helyett «biada» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «intereunt» helyett «interibunt» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «chászár madara» áll. (K. és Ó.)

(4) Régi kiadásokban ez áll: *sibi ipsi et ejus domino terrestri.* (Ó.)

(5) Az eredetiben «exegerit» helyett «exigerit» áll.

jából az egész ország számára egy és ugyanazon mértéket kell készíteni, a melyet az eladók és vásárlók Magyarországon mindenütt használnak.

1. §. Az ár azonban az egyes helyeknek a megvásárlandó vagy eladandó dolgokban való bővelkedése vagy szűkölködése szerint igazodjék.⁽¹⁾

18. CZIKKELY.

A parasztnak vadászni és madarászni tilos.

Mivel minden főpap és báró urnak és a többi országlakosoknak jobbágysai és lakói közül igen sokan a szőlők és földek mívelését csaknem abban hagyván és félretétvén, egyedül vadászattal és madarászattal foglalatostkodnak, annyira, hogy nemcsak köz, hanem vasárnapokon és a szentek más ünnepek napjain, sőt szent karácsony napján is vadásznak, a mi által az Isten ellen, mert parancsát meg nem tartják, vétkezni, és földesuraikat ezek jövedelmeinek elvonásával, megcsalni nem irtóznak, sőt inkább magok is, miután ennek a haszontalan munkának rabjává lettek, többnyire koldusbotra jutnak; némelyek meg, mivel az élelemből és ruházathoz kifogynak, a végső dolgokra: lopásra és rablás elkövetésére vannak kényszerítve és ekképen gyakran akasztófán vagy más gonosztevőket érő halálos büntetéssel mulnak ki.

1. §. Hogy tehát e bajt kellő szerrel orvosoljuk, megállapítottuk, hogy mostantól fogva jövőre az ország jobbágysai és parasztjai közül senki se merjen bármilyen módon vagy bármilyen mesterséggel szarvasokra, őzekre, nyulakra és vadkanokra vadászni, valamint fácánokra és császárfajdokra, vagyis úgynevezett «császármadarára» madarászni.

2. §. Hanem mindeniköknek föld-, rét és szőlőmívelési valamint egyéb kézműveket kell üznie és folytatnia, a melyekből mind magának, mind pedig földesurának jövedelmet és hasznot szerezhet, három forint büntetése alatt, melyet annak a jobbágnak a földesura, a ki vadászattal és madarászattal foglalkozik, vagy az, a kinek a területén az ilyen jobbágot rajtakapják, elengedhetetlenül behajtson.

3. §. Ha pedig ennek a büntetésnek a behajtásában mind a kettő hanyag volna, vagy

ama jobbágy iránti kedvezésből nem akarná azt a büntetést behajtani, akkor annak a vármegyének az alispánja és a szolgabírái, a hol az meg találja történni, azt a pénzbüntetést a jelen törvény erejénél fogva attól a nemes-től vagy földesurától, a ki tudniillik a vadászó vagy madarászó jobbágnak kedvezett, elengedhetetlenül hajtsa be.⁽²⁾

19. CZIKKELY.

A kassai és soproni nemesek ne háborgassák azokat a nemeseket, a kik bort szállítanak.

Mivel a kassaiak és soproni polgárok az országlakosok szabadsága ellenére a felső részekbe való horszállításban, nem tudhatni miféle engedély czimén, a maguk javára némely rossz szokásokat és előjogokat honosítottak meg és a felső részeknek a szokott rendes utakon járó-kelő nemeseit és egyéb országlakosait arra kezdték kényszeríteni, hogy szekerekkel és lovaikkal meg boraikkal közibük menjenek:

1. §. Azért végeztük, hogy ezeket a gonosz visszaéléseket, melyek az országlakosok sérelmére és az ő közös akaratak és bejegyezésük nélkül hármily módon meghonosodtak, egészen és örökidőkre meg kell szüntetni s megszünteknek kell tartani.⁽³⁾

20. CZIKKELY.

Közzölje a király az ő hivedel, hogy miképen áll a hat város és Lausitz elzalogosításának az ügye.

Mivel az országlakosok a hat város és Lausitz elzalogosításáról szóló huszonharmadik cikkely⁽⁴⁾ tárgyában a királyi felségnek az elhatározásáról arra nézve, vajjon a királyi felség ama hat városra és Lausitzra vonatkozó zálogleveleket tőlök bekövetelte-e vagy sem, még nem értesülhettek:

1. §. Azért kéri ő felségét, hogy őket e részben tudósítsa.

2. §. Mert nem akarják, hogy azok ennek az országnak a szent koronájától az elzalogosítás ereje ellenére bármilyen módon elessenek.⁽⁵⁾

(1) V. ö. az 1405 (I.): I. és az 1405 (II.): VI. t. cz., az 1388: XVI. t. cz., az 1635: XXXI. t. cz., az 1715: LXII. t. cz., az 1729: XIV. t. cz. s az 1764: XXIX. t. cz. rendelkezéseit. A ma érvényes mértéktörv. ö. 1874: VIII. t. cz. (Ö.)

(2) E cikkelyt megerősíti s kiterjeszti az 1729: XXII. t. cz. I. még 1802: XXIV. t. cz. A vadászattal mai jogunkban v. ö. 1883: XX. t. cz.

(3) V. ö. az 1608 (k. e.): XIV. t. cikklet.

(4) T. i. az 1498: XXIII. t. cz.

(5) V. ö. (fönn a 475. lapon) az 1490. évi feltételek 5. §-át és (a 485. lapon) az 1492: IV. t. cikklet.

ARTICULUS 21.

An iuramentum fidelitatis, a Moravis, et Silesitis, tanquam feudatariis regni, exactum sit?

Super articulo vigesimo quarto, de iuramento feudi, a Moravis, et Silesitis,⁽¹⁾ nec non Lusatia exacto, nondum ipsi regnicolæ certificari potuerunt: utrum sua majestas iuramentum fidelitatis accepit ab eisdem, tanquam rex Hungariæ, et non tanquam rex bohemiæ; nec tanquam a subditis regni bohemiæ, sed tanquam a feudatariis regni huius, nec ne? Idcirco cupiunt superinde a sua majestate certificari per suas literas.

§. 1. Quia nequaquam volunt, ab inscriptione olim huic regno facta, quovis modo discedere.

ARTICULUS 22.

Civitates, Sopron, et Bártfa, impignoratae per regem, redimantur.

Ex quo regia majestas, contra articulum vigesimum octavum minoris decreti: nec non antiquas, laudabilesque constitutiones regni, civitatem Soproniensem una cum comitatu; ac etiam civitatem Bártfa dicitur extraneis inscripisse.

§. 1. Præterea Moravi,⁽²⁾ in confinibus et intra veras metas huius regni, nonnullas jam occupationes, post obitum condam domini Mathiæ ægis dicuntur fecisse; et cum hoc multas terras, ad dominium, et proprietatem illorum distrahere vellent.

§. 2. Ob hoc, regia majestas, bona inscripta redimere; metasque et confinia ipsius regni rectificare dignetur.

ARTICULUS 23.

Excommunicantes, vel interdictum indebite pro decimis ponentes; coram rege conveniantur.

Quoniam propter indebitas decimas, nec non excommunicationes, et interdictorum im-

positiones, per dominos prælatos, et viros ecclesiasticos, ac factores eorum: crebro etiam per eos, quibus decimas ipsorum arendare solent, regnicolæ, et eorundem coloni sæpenumero gravantur.

§. 1. Quæ ut de cætero fieri nequeant, statutum est: quod dum, et quodcumque quispiam regnicolarum, vel colonorum ipsorum, prætextu huiusmodi indebitarum decimarum, excommunicationum, aut interdictorum gravatus fuerit: extunc, ipsi domino prælato, cujus diocesi⁽³⁾ subesse dignoscitur, vel aliæ personæ ecclesiasticæ, cui videlicet decimæ solvi debent, si in domo sua, aut alias in propinquo reperiri poterunt: sin autem; factori eorundem, seu in personis eorum⁽⁴⁾ constituto, primum significare teneatur.

§. 2. Etsi satisfactionem, ac recompensam per eosdem de illatis habuerit; bene quidem: alioquin ad tricesimum secundum diem diei evocationis exhinc fiendæ computando, tales, regia majestas,⁽⁵⁾ (ubiunque constituta fuerit) per literas præceptorias suas, et exhibitorias: regia majestate vero absente, locumtenentis ejusdem evocentur in præsentiam. Ex parte quorum, indilate iudicium, et justitia ibidem administretur.

§. 3. Ubi si nobilis, vel colonus, privata in persona indebite decimatus, excommunicatus, vel interdictor⁽⁶⁾ molestatus exstitisse compertus fuerit: in homagio talis nobilis, seu coloni: si vero tota possessio, seu coloni eodem modo gravati fuisse comparentur: in centum florenis auri, partim iudici, et partim actori persolvendis, iidem domini prælati, et eorundem factores, atque decimatores convincantur.

ARTICULUS 24.

Praelati banderiatii exercituare, cum officialibus, et stipendiariis regis, tenentur.

Ad articulum decimum quintum, et vigesimum, decreti minoris, de dominis archiepiscopis, episcopis, et cæteris viris ecclesi-

(1) Az eredetiben «Silesitis» helyett «Slesitis» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «Moravi» helyett «Moravitæ» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «diocesi» helyett «diocesi» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «eorum» helyett «ipsorum» áll. (K. és Ó.)

(5) Régibb kiadásokban a «Regia Majestas» helyett «Regiæ Majestatis» áll, a mi helyesebb. (Ó.)

(6) «Interdictor» hibás, e helyett «interdicto». (Ó.)

21. CZIKKEIX.

Vajjon leteették-e a morvák és sziléziaiak, mint az ország hűbéresei a hűségi esküt.(1)

A morvaktól és sziléziaiktól, valamint Lusitzától bekívánt hűbéri esküt tárgyzó huszonnegyedik cikkely(2) tekintetében az országlakosok nem juthattak még annak a tudomására, vajjon Ő felsége, mint Magyarország királya, nem pedig mint Csehország királya tőlük, nem is mint Csehország alattvalóitól, hanem mint ennek az országnak a hűbéreseitől a hűségi esküt kivette-e vagy sem? Ezért óhajtják, hogy Ő felsége őket erre nézve az ő levele útján értesitse.

1. §. Mert az ország részére történt elzalogosítástól semmiképen sem akarnak bármi módon is eltérni.

22. CZIKKEIX.

Sopron és Bártfa városokat, melyeket a király elzalogosított, ki kell váltani.

Mint hogy a királyi felség Sopron városát a vármegyével együtt, valamint Bártfa városát is, a kisebb decretum tizenhatszadik cikkelye(3) és az ország régi s dicséretes törvényei ellenére, állítólag idegenek részére zálogba adta.

1. §. S ezenkívül azt mondják, hogy a morvák ez ország végvidékein és igaz határain belül néhai Mátyás király halála után már némely foglalásokat tettek, a mi által sok földet akarnának uralmuk alá terelni és a magukévá tenni:

2. §. Azért méltóztassék a királyi felség az elzalogosított jószágokat kiváltani és az országnak határait és végvidékeit helyreállítani.(4)

23. CZIKKEIX.

Azokat, kik a dézsmák végett jogtalanul egyházi átkot vagy egyházi tilalmat mondanak ki, a király elébe kell idézni.

Mivel a főpap urak és egyházi férfiak és ezek sáfárai, s gyakran azok is, a kiknek az

ő dézsmáikat bérbe szokták adni, az országlakosokat és ezek jobbágysait igaztalan dézsmákkal, továbbá egyházi átkokkal és tilalom alá vétessel gyakran terhelik:

1. §. A mi hogy jövőre meg ne történhessék, határozunk, hogy a mikor és valahányszor az országlakosok vagy jobbágysaik közül valakit ilyen igaztalan dézsmák, egyházi átok és tilalmak ürügye alatt terhelnek: akkor az ilyen köteles legyen ezt annak a főpap urnak, a kinek megyéje alá van rendelve, vagy egy másik egyházi személynek, a kinek részére tudniillik a dézsma fizetendő, ha ezek lakásukon vagy egyébként közelben megkaphatók, különben pedig az ő sáfárjuknak vagy személyes helyettesüknek mindennek előtt bejelenteni.

2. §. És ha ezek az okozott károkért elégtételt adnak s azokat kiegyenlítik jól van, különben azokat a királyi felség, (bárhol tartózkodjék) az ő parancs- és kézbesítő levelével az e tárgyban való perbehívás napjától számítandó harminczkettedik napra maga elébe, a királyi felség távollétében pedig az ő helytartója elébe hívja perbe, és ott azok részéről haladéktalanul törvényt és igazságot kell szolgáltatni.

3. §. A hol, ha úgy találják, hogy a nemesst vagy a jobbágyot az ő magánüzemelyükben dézsmálták igaztalanul, vagy zaklatták egyházi átkokkal és tilalommal: akkor azokat a főpapokat és sáfárjaikat, valamint dézsmaszedőiket annak a nemesnek vagy jobbágynek a díjában; ha pedig kitűnik, hogy az egész birtokot vagy a jobbágysok összességét terheltek ugyanazon a módon, akkor őket részben a bírónak, részben a felperesnek fizetendő száz aranyforinthan kell elmarasztalni.(5)

24. CZIKKEIX.

A banderiumos főpapok a király tisztjeivel és zsoldosaival kötelesek táborozni.

A kisebb decretumnak az érsek és püspökök urakról, meg a többi banderiumos és nem banderiumos, de dézsmák birtokában levő

(1) V. ő. (fönn a 475. l.) az 1490. évi feltételek 5. §-át és (fönn a 485. l.) az 1492. IV. t. cikkét.

(2) T. i. 1498: XXIV. t. cz.

(3) T. i. 1498: XVIII. t. cz.

(4) V. ő. Sopronról 1498: XXXIV. és XXXVIII., 1514: V., 1522: XII., (pozsonyi) 1542: XLVII. és 1547: XXXVIII. t. cz., 1559: XLVII., 1569: XVIII. és XLVII., 1574: XXXII., 1588: XXXVIII., 1596: XLIII., 1597: XXXIX., 1601: XXX. t. cz. k. e. 1608: XIV., 1622: IV., 1635: XXX. t. cz., 1681: XXVI. t. cz. 17. §., 1715: XXX., 1802: XIII. t. cz. L. még Hk. III. R. 8. cz. — Bártfáról v. ő. 1498: XXXVIII., 1500: XLI., 1514: III., 1539: XXXVI., 1569: XVIII. és XIX., 1578: XXVII., 1715: XCI., 1844: XIII. t. cz.

(5) V. ő. az 1486: XII. t. cz. és az 1495: XXXVII. t. cz. rendelkezéseit. Továbbá az egyházi fenyegetést illetően Szt. István II. k. I. fej., 1411: VI. t. cz., az 1435 (II.) VII. t. cz. hatodik esetét és az 1462: III. t. cz. 9. §-át. (Ő.)

asticis; banderiatibus, et non banderiatibus, decimas tamen habentibus, istud additum est:

§. 1. Quod quilibet eorum, juxta limitationem in eodem decreto minori expressatam, gentes suas semper paratas habere, teneant; et easdem necessitate, ingruente, dum scilicet et quando gentes, officialesque, et stipendiarii regiae majestatis (quae primo, et ante omnia levare debent) ad tutelam, defensionemque regni non sufficerent; statim levare, et illo, quo opus erit mittere; et tam diu, quoadusque necessarium erit, inibi conservare: ubi vero hostium tanta fuerit multitudo, ut stipendiarii, et officiales regiae majestatis, gentesque dominorum praelatorum, et virorum ecclesiasticorum hostibus illis resistere non sufficiunt; tunc postea gentes quoque dominorum baronum; ac tandem caeterorum regnicolarum levare, et in auxi-

lium, ac⁽¹⁾ succursum illorum mitti debebunt: sub nota perpetuae infidelitatis, poena scilicet, in decreto minori superinde declarata.

ARTICULUS 25.

Citationes in foro ecclesiastico, cum expositione decernantur.

Citationes⁽²⁾ in foro ecclesiastico, non nisi cum expositione, amodo imposterum decernantur.

§. 1. Et si ex hujusmodi expositione causa ipsa⁽³⁾ profana esse; aut alias forum ecclesiasticum non concernere agnita fuerit; vicarii causam ipsam in eorum praesentiam nullatenus acceptent: sub poena in minori decreto expressata.

ARTICULUS 26.

Plebani, patronis invititis, confirmari non debent.

Solent nonnulli dominorum praelatorum, universos plebanos diocesis ecclesiarum ipsorum subjectos, ad id coarctare; ut postquam ad plebaniam eliguntur, statim episcopo ipsorum se praesentare; ipsisque juramentum praestare; ac ab eis literas superinde habere, et excipere teneantur.

§. 1. Quod in manifestam perniciem nobilium vergit, cum a tempore sancti regis Stephani, liberam semper ex se⁽⁴⁾ plebanos eligendi habuerint facultatem;

§. 2. Ideo ordinatum est: ut de caetero, nemo plebanorum ad hoc teneatur, nec quisquam illorum, invititis patronis, confirmetur.

§. 3. Nam aliter, coloni illius possessionis, ubi id contingit; decimas praelato eorum reddere nullatenus praesumant.

§. 4. Sed in conservationem castrorum finitimorum, decimae ipsae convertantur.

ARTICULUS 27.

Abbatiae et praepositurae, religionis conferantur.

Nemo⁽⁵⁾ in habitu saeculari, praeposituras, et abbatias regulares, de caetero tenere, et gubernare possit:

§. 1. Nam etiam hactenus contra Deum, et in⁽⁶⁾ blasphemiam Dei, ipsae praepositurae, et abbatiae gubernatae existunt.

§. 2. Et quod universas abbatias, et praeposituras ordinibus suis, abbatibus scilicet, et praepositis regularibus, regia majestas (contemplatione primum omnipotentis Dei, illorumque sanctorum, quorum in honorem⁽⁷⁾ ecclesiae ipsae

(1) Az eredetiben «ac» hiányzik. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «Quod citationes» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «ipsa» hiányzik. (K. és Ó.)

(4) Régibb kiadásokban «ex se» helyett ez olvasható: «pro se», az eredetiben «per se». (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «Item quod nemo» áll. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «in» hiányzik. (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben «in honorem» helyett «in honore» áll. (K. és Ó.)

egyházi férfiakról szóló tizenötödik és huszadik cikkelyéhez azt adtuk hozzá:

1. §. Hogy mindannyian kötelesek csapataikat a kisebb decretumban kijelentett meghatározáshoz képest mindenkor készen tartani és ellátni, és azokat a szükség beálltával, ha és a mikor a királyi felség csapatai, tisztei és zsoldosai (melyeket legelőször és mindenek fölött kell kiállítani) az ország megoltalmazására és védelmére elégtelenek, azonnal kiállítani és oda, a hol szükség, elküldeni, és mindaddig ott tartani, a míg szükséges lesz. Ha pedig az ellenség száma akkora, hogy az azoknak való ellentállásra a királyi felség zsoldosai és tisztei, meg a főpapurak és egyházi férfiak csapatai elégtelenek, akkor a báró uraknak és végre a többi országlakosoknak csapatait is ki kell állítani és azok-

nak segítségére és támogatására küldeni, örök hűtlenség vétkének büntetése alatt, a melyet tudniillik e tárgyban a kisebb decretum megállapított.⁽¹⁾

25. CZIKKELY.

A szentszéken az idézéseket az ügy előadása mellett kell elrendelni.

Az idézéseket a szentszéken ezentul csakis az ügy előadása mellett kell elrendelni.

1. §. És ha ebből az előadásból kitűnik, hogy az ügy világi természetű vagy egyébként a szentszékre nem tartozik, a szentszéki helyettesek azt az ügyet semmikép se fogadják el, a kisebb decretumban megállapított büntetés terhe alatt.⁽²⁾

26. CZIKKELY.

A plébánosokat kegyuraik akarata ellenére nem kell megerősíteni.⁽³⁾

Némely főpap urak, az egyházmegyéik alá rendelt összes plébánosokat arra szokták kényszeríteni, hogy mihelyt őket megválasztják, kötelesek legyenek magokat püspöküknek azonnal bemutatni, kezükbe esküt tenni és tőlük ez iránt levelet szerezni és kivenni.

1. §. A mi a nemesek nyilvánvaló ártalmára szolgál, miután szent István király idejétől fogva mindenkor szabadon választhattak maguknak plébánosokat.

2. §. Azért rendeltük: hogy jövőre egy plébános se legyen erre köteles és hogy közülök senkit se erősítsenek meg a kegyurak akarata ellenére.

3. §. Különbözik annak a községnek a jobbágysága, a hol ez megtörténik, semmiképen se merjenek annak a főpapnak dézsmát fizetni.

4. §. Hanem azok a dézsmák a végvárok fentartására fordítandók.

27. CZIKKELY.

Az apátságokat és prépostságokat szerzetesek részére kell adományozni.⁽⁴⁾

Senkinek sem szabad ezután világi öltözetben szerzetes prépostságokat és apátságokat megtartani és kormányozni.

1. §. Mert ezeket az apátságokat eddigelé is az Isten ellenére és az ő gyalázására kormányozták.

2. §. És hogy a királyi felség az összes apátságokat és prépostságokat (mindenekfölött a mindenható Istenre és azokra a szentekre való tekintettel, a kiknek tiszteletére ezek az egyházak alapítva és felajánlva lettek) méltóztassák azoktól az egyházaktól a melyekhez csatolva vannak, külön választani

(1) V. ö. az 1498: XV—XXII. t. cz. L. még 1434: III., 1318: II. (besztercebányai) 1342: XXVI. és XXXII., 1343: XVII., 1346: XVI., 1347: XXV., 1353: V., 1622: XXI., 1659: LXXXV., 1662: V., 1681: XLVI. t. cz. *M.*

(2) V. ö. Hk. II. R. 18. cz. és kk., *Kiltonich* c. 12. q. 18.

(3) V. ö. az 1498: LXVI. és 1647: C. t. cz. rendelkezését.

(4) V. ö. Hk. I. R. 11. cz., 1486: XI. t. cz., 1498: LVIII. t. cz., 1500: XXXII. t. cz., 1507: XIII. és XXXII. t. cz., 1606. bécsi béke 5. cz., 1741: XVII. t. cz., 1790: LXX. t. cz. *M.*

fundatæ, et dedicatæ existunt) ab ecclesiis, quibus annexæ sunt, separandas. reddere, et restituere dignetur.

§. 3. Demp̃ta abbatia, seu ecclesia Petri-Varadini, quæ ex annuentia regiæ majestatis, dominorumque prælatorum, et baronum, ac universorum regnicolarum; archi-episcopatui Colocensi, honestis ex causis, et rationibus, jam pridem annexa exstitit.

§. 4. In qua nihilominus, divina officia, sedulo, et integerrime peragantur.

ARTICULUS 28.

Equorum armenta, et pecorum greges, e regno non debere pelli: sed intra regnum externis vendi.

Item, ordinatum est, et conclusum: quod de hoc regno Hungariæ, et partibus sibi subjectis, amodo deinceps, boves, et equi, et alia pecora, gregatim, aut aliter, extra regnum per neminem, quovis modo educantur.

§. 1. Si qui autem homines exterorum regnorum, hujusmodi boves, equos, et pecora habere voluerint: in medium regni hujus accedant, ut etiam tricesimas non regnicolæ, sed illi solvant.

§. 2. Si vero qui autem regnicolarum contrarium facere attentarent: extunc universos boves, et equos, ac alia pecora, unusquisque regnicolarum, in cujus territorio reperiuntur: auferendi, et quo voluerint,⁽¹⁾ liberam faciendi habeant⁽²⁾ facultatem.

§. 3. Infra tamen festum nativitatis beati Joannis Baptistæ proxime venturum (et non⁽³⁾ amplius) si qui tamen aggregatos habent boves; educere libere valeant, atque possint.

ARTICULUS 29.

Telomiatōres, nobiles in teloniis molestantes, in curiam regiam evocentur.

Quia⁽⁴⁾ plurimitributarii, nobiles regni contrariorum libertates, continentiasque novissimi decreti, in teloniis taxare solent: qui ut de cætero cessent, statutum est:

§. 1. Quodsi quis nobilium per quoscunque tributarios læsus, aut damnificatus, causam suam in curia regia, et non sede judiciaria comitatus prosequi voluerit: extunc, ad tricesimum secundum diem, in curiam regiam,

judicum scilicet ordinariorum regni in presentiam, tales tributarii, seu eorum domini evocari possint.

§. 2. Ex parte quorum statim judicium, et justitia fiat.

ARTICULUS 30.

Pro transmissionibus regnorum, Dalmatiæ, Croatiae, Sclavoniæ, et Transylvaniæ revidendis; quadraginta diebus judiciorum, quatuor addantur, in quibus causæ ejusmodi discutiantur.

Ex quo⁽⁵⁾ causæ nobilium regnorum Dalmatiæ, Croatiae, et Sclavoniæ, ac partis Transylvaniæ, in curiam regiam per viam appellationis transmissæ, de octavis ad quas transmittuntur, in alias sequentes octavas sæpenumero protelantur: cum potissime ob multitudinem causarum nobilium hujus regni, illæ levare, et adjudicari nequeant.⁽⁶⁾

§. 1. Eapropter statutum est: ut ultra illos quadraginta dies, quibus octavæ majores celebrari solent: quatuor dies addantur.

§. 2. In quibus magistri proto-notarii, ac assessores sedis judiciariæ regiæ majestatis, interesse teneantur: causæque præmissæ nobilium dictorum regnorum, coram iudice eorum ordinario, diebus in eisdem judicentur effective, atque terminentur.

ARTICULUS 31.

Decreta, in unum corpus redigantur.

Postremo, quod regia majestas omnia decreta sua, et statua, in diversas partes hactenus posita: in unam formam decreti jam redigi faciat.

(1) «Quo voluerint» helyett ennek kell állania «quo voluerit». (Ó.)

(2) «Habeant» helyett a «habeat» a helyes. (Ó.)

(3) Az eredetiben «et non» helyett «non tamen» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «Item quia» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «Item ex quo» áll. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «nequeant» helyett hibásan «nequeat» áll. (K. és Ó.)

és az ő rendüknek, tudniillik a szerzetes apátoknak és prépostoknak adni és visszabocsátani.

3. §. Kivéve a péterváradai apátságot vagy egyházat, a mely tisztességes okokból és tekintetekből, a királyi felség s a főpap meg báró urak valamint az összes nemések beleegyezésével már régóta a kalocsai érsekséghez van csatolva.

4. §. A melyben mindamellett az isteni szolgálatot serényen és a legkisebb hiány nélkül kell teljesíteni.

28. CZIKKELY.

A lónyájakat és a marhacsordákat nem szabad az országból kihajtani, hanem az országon belül az idegenek részére eladni.

Továbbá rendeltük és végeztük, hogy ezután ebből az országból és az alája vetett részekből, ökröket, lovakat és egyéb marhákat nyájankint vagy másképen, senki se vigyen bármi módon az országon kívül.

1. §. Ha pedig a külső országok lakói ilyen ökröket, lovakat és marhákat akarnának szerezni, jöjjenek az országba, hogy a harminczadokot ne az országlakosok, hanem ők tizessék.

2. §. Ha pedig valamely országlakos ez ellen merne cselekedni, akkor bármely országlakosnak szabadságában áll a területén található minden ilyen ökröt, lovat vagy más marhákat elvenni s velük azt tenni, a mit épen akar.⁽¹⁾

29. CZIKKELY.

A vámszedőket, kik a nemeseket a vámhelyeken zaklatják, a királyi curiába kell perbehívni.

Mivel az ország nemeseit az ő szabadságaik és a legújabb decretum⁽²⁾ tartalma ellenére a vámhelyeken sok vámszedő meg szokta adóztatni, azért hogy ezt jövőben abban hagyják, megállapítottuk:

1. §. Hogyha valamely nemes, a kit bármely vámszedő megsértett vagy megkárosított, ügyét nem a királyi curiában, hanem a vármegye törvényszékén akarná perelni: akkor az ilyen vámszedőket vagy ezek urait a harminczkettedik napra lehessen a királyi curiába, tudniillik az ország rendes birái elébe perbe hívni.

2. §. A kiknek részéről legott törvényt és igazságot kell szolgáltatni.

30. CZIKKELY.

A Dalmát- Horvát és Szlavonországokból, valamint Erdélyből felküldött ügyek felülvizsgálata czéljából a negyven törvénykezési naphoz négyet kell adni, a melyek alatt ezek az ügyek megvitatandók.⁽³⁾

Minthogy Dalmát, Horvát és Szlavonország meg az erdélyi rész nemeseinek felebbzés útján a királyi curiába felküldött ügyeit arról a nyolczados törvényszakról, a melyre felküldik, gyakran egy másik következő nyolczados törvényszakra halasztják, főképen mert ez ország nemesei pereinek sokasága miatt azokat nem lehet fölvenni és elbírálni;

1. §. Ennélfogva megállapítottuk, hogy azt a negyven napot, a melyekben a nagyobb nyolczados törvényszékeket szokták tartani, még négy nappal kell megtoldani.

2. §. A melyek alatt az ítélőmesterek és a királyi felség törvényszékének ülnökei kötelesek jelen lenni; és ezeken a napokon a mondott országok nemeseinek említett pereit rendes birájuk előtt valósággal elbírálandók és bevégezendők.

31. CZIKKELY.

A decretumok egy egészbe gyűjtendők össze.

Végezetül, hogy a királyi felség az ő összes decretumait és határozatait, melyek eddig különböző részekben vannak elszórva, végre már egy egyetlen decretum alakjába öntesse.⁽⁴⁾

(1) V. ö. (fönn 661. lap) 1500: XXV. t. cz.; továbbá Szt. László II. k. 15—18. fej., Kálmán I. k. 76. fej., 1498: XXVII. és XXVIII., 1498: XXXI., 1507: X. t. cz. M.

(2) T. i. az 1500: XLI. t. cz. ellenére. (L. fönn a 669. lapon.)

(3) V. ö. Hk. III. R. 1. cz. és fönn (647. lap) 1500: VI. t. cz.

(4) V. ö. az 1507: XX. t. cz. és az 1514: LXIII. t. cz. rendelkezését. Ennek a rendelkezésnek köszönheti létét Werbőczy Hármaskönyve. L. még 1527: III., 1548: XXI., 1559: X. és XI., 1553: XV., 1563: XXX. t. cz. M.

Conclusio.

Nos igitur, qui regnum nostrum prænnotatum, in tranquilla pace, sempiternaque libertate, semper tenere, et gubernare cupimus; præsriptos articulos, de verbo ad verbum, sine variatione, immutationeque aliquali, præsentibus insertos; quia completionem, et perfectionem aliarum, ut præfertur, constitutionum nostrarum, atque commune bonum dicti regni nostri tangere, et concernere dignoscebantur; acceptavimus, approbavimus, et ratificavimus: imo acceptamus, approbamus, et ratificamus.

§. 1. Nosque omnia in eisdem articulis specificata, inviolabiliter observare, et cum aliis observari facere promittimus, et obligamus, præsentis scripti patrocinio mediante.

§. 2. In cujus rei memoriam, firmitatemque perpetuam, præsentis literas nostras privilegiales, appensione sigilli nostri secreti, quo ut rex Hungariæ utimur, communitas; dandas duximus, et⁽¹⁾ concedendas.

§. 3. Datum in campo Rákos prænnotato, quinto decimo die diei generalis nostræ congregationis prænarratæ. Anno domini, millesimo, quingentesimo quarto: regnorum nostrorum, Hungariæ anno decimo quarto: Bohemiæ vero tricesimo quarto.

§. 4. Reverendissimis, reverendisque in Christo patribus, dominis, Thoma tit. sancti Martini in montibus, sanctæ Romanæ ecclesiæ presbytero cardinali, Strigoniensis; summo, et secretario cancellario nostro: ac Georgio de Frangepanibus, Colocensis, et Bachiensis, ecclesiarum canonice unitarum archi-episcopis: illustrissimo, reverendissimoque domino Ippolito Esthensi, de Aragonia, cardinali, Agriensis: Luca, Zagrabienis: Nicolao de Bachka, Transylvaniensis: Georgio Varadiensis, cancellario nostro: Sigismundo quinque ecclesiensis: reverendissimo domino, Petro, tit. sancti Cyriaci in thermis, dictæ Romanæ ecclesiæ similiter presbytero cardinali, Vesprimien-sis: Francisco, Jaurinensis: Nicolao de Báthor, Vaciensis: altero Nicolao de Csák, Chanadiensis: Sigismundo Turzó, Nitriensis: Stephano Sirmiensi: et in judiciis, personalis præsentis nostræ locumtenentis: Nicolao Kesserü, Bosznensis: et Briccio Tininiensis, ecclesiarum episcopis, ecclesias Dei feliciter gubernantibus.

§. 5. Item spectabilibus, et magnificis, Emerico de Perén, comite perpetuo comitatus Abaujváriensis, regni nostri Hungariæ prædicti palatino, et iudice Comanorum: comite Petro, comite de sancto Georgio, et de Bozin, iudice curiæ nostræ, waywodaque nostro Transylvano, et Siculorum comite: Joanne Corvino, Liptoviæ duce, ac regnorum nostrorum Dalmatiæ, Croatia, et Sclavoniæ: Barnaba Belai, et Jacobo de Gerlisthye, Zewrinien. Banis: Josa de Som, comite Themesiensi, ac generali partium regni nostri inferiorum capitaneo: Blasio de Raska, thavernicorum: Moyse Buszlay, de Gergel-laka, janitorum: Michael de Palócz, pincernarum: Emerico Décsy, dapiferorum: Joanne Ernust de Csáktornya, agazonum: Gabriele de Perén, et Joanne Podmaniczky, cubiculariorum nostrorum regalium magistris: aliisque compluribus, regni nostri comitatus tenentibus, et honores.

(1) Az eredetiben az «et» szócska hiányzik. (K. és Ó.)

Befejezés.

Mi tehát, ki előbb megjelölt országunkat mindenkor csendes békességben és örökkétartó szabadságban óhajtjuk megtartani és kormányozni, az előre bocsátott czikkelyeket, mivel úgy láttuk, hogy, mint említve volt, más törvényeink kiegészítésére és teljesebbé tételére, valamint nevezett országunk közjávára néznek és szolgálnak, szóról szóra minden változtatás és másítás nélkül, jelen levelünkbe iktatva elfogadtuk, jóvá- és helybenhagytuk, sőt elfogadjuk, jóvá- és helybenhagyjuk.

1. §. És jelen írásunk biztosítéka mellett ígérjük és kötelezzük magunkat, hogy mindazt, a mi ezekben a czikkelyekben föl van sorolva, sértetlenül megtartjuk és másokkal is megtartatjuk.

2. §. A minek emlékeztére és örök erejére jónak láttuk jelen kiváltság-levelünk kiadását, megerősítvén azt titkos pecsétünk reáillesztésével, melylyel mint Magyarország királya élünk.

3. §. Kelt a nevezett Rákosmezőn, előbb említett közönséges gyűlésünk napja után a tizenötödik napon, az Úrnak ezerötyszáz negyedik esztendejében, magyarországi uralkodásunk tizennegyedik, a csehországinak pedig harmincznegyedik évében.

4. §. Jelen levén a főtisztelendő és tisztelendő atyák Krisztusban; Tamás, a «Sancti Martini in Montibus» czimű szent római egyháznak presbyter bibornoka, esztergomi érsek, fő és titkos kancellárunk és Frangepáni György, a kánonszerűleg egyesített kalocsai és bácsi egyházaknak érseke; méltóságos és főtisztelendő Aragoniai Esten-Ippolit bibornok az egri, Lukács a zágrábi, Bácskai Miklós az erdélyi, György kancellárunk a váradi, Zsigmond a pécsi, Péter főtisztelendő ur a «Sancti Cyriaci in Thermis» czimű római egyháznak szintén presbyter bibornoka, a veszprémi, Ferencz a győri, Báthori Miklós a váci, Csáki Miklós a csanádi, Thurzó Zsigmond a nyitrai, István a törvényszéken személyes jelenlétünknek helytartója és a szerémi, Kesserű Miklós a boszniai és Briccio a tinini egyházak püspökei, kik az Isten egyházait szerencsésen kormányozzák.

5. §. Továbbá tekintetes és nagyságos Perényi Imre Abaujvármegyének örökös ispánja, említett Magyarországunk nádora és a kunok bírása; Péter ispán, szentgyörgyi és bazini gróf, országbiránk és erdélyi vajdánk s a székekelyek ispánja; Korvinus János, lipthói herczeg és Dalmát-Horvát-Szlavonországunk bánja és Gerlistyei Jakab szörényi bán; Somi Józsa temesi gróf és országunk alsó részeinek főkapitánya; Raskai Balázs királyi főtárnok, Gergelylakai Buszlai Mózes főajtónálló, Palóczy Mihály főpohárnok, Décsy Imre főasztalnok, Csáktornyai Ernust János főlovász, Perényi Gábor és Podmaniczky János főkamარás mesterünk és többen mások, kik országunk ispánságait és tisztségeit viselik.

ULADISLAI II.

DECRETUM SEXTUM.⁽¹⁾

ARTICULUS 1.

Sententiae iudicum, executioni demandari debent; etiam mediante brachio regali.

Primo, ut iudicia, et iudiciariae deliberationes, frustra de cetero ne fiant; sed actor obtento jam jure suo, quod acquisivit, et causam exinde suscitata ad finem usque perduxit, infallibiliter potiat; statutum est (prout etiam in dieta festi beati Michaelis archangeli, in anno Domini millesimo, quingentesimo quinto evoluto, conclusum, et per regiam majestatem approbatum erat) quod amodo de cetero, dum, et quodocumque in aliqua causa, finalis executio fieri, et ulterior processum in prosecutione ipsius casae requiri non debet; sed usque ad notam infidelitatis causa eadem deducta fuerit; et regia majestas superinde requisita; bona, et jura possessionaria, vel pecunias aut alias res in iudicio reobtentas, per arma, gladioque, et regia potentia (per quae, iudicio non parentes coerceri solent) actori reddi, et restitui, ac ipsum in dominum²⁾ eorumdem bonorum reobtentorum introduci, et collocari facere statuerit.

§. 1. Extunc, iudex ordinarius illius causae, coram quo causa hujusmodi ad finem deducta est; vel etiam majestas sua (si ita voluerit) literas adjudicatorias more solito, conficiat, et literis in eisdem, dominos palatinum, aut iudicem curiae regiae, seu supremum, et generalem capitaneum totius regni, pro tempore constitutos, loco regiae majestatis requirat.

§. 2. Qui personaliter penes hujusmodi literas adjudicatorias, sub perpetua amissione dignitatum, et officiorum suorum, statim

gentes, aut stipendiarios eorum proprios, ac dominorum, et nobilium illius comitatus, ubi taliter convictus moram trahit, ac bona judicialiter reobtentia adiacere dignoscuntur, si sufficiunt; aliter autem vigore praesentis statuti, aliorum quoque dominorum, et vicinorum comitatum; et, si opus fuerit, etiam totius regni Hungariae levare; et ejusmodi bona, seu jura reobtentia expugnare, et occupare; atque secundum formam, et tenorem literarum adjudicatoriarum, actori cum his, quibus congruit, etiam super eo jure, quod ratione dictae notae infidelitatis sibi provenire debet; omnimodam, et indilatam satisfactionem impendere debeat, et teneatur.

§. 3. Si qui vero forent, qui fortassis huius convicto, et temerario auxilium praestarent: tunc et ipsi, in nota perpetuae infidelitatis convicti habeantur.

§. 4. Quorum bona consimiliter idem palatinus, vel iudex curiae regiae, aut supremus, et generalis regni capitaneus (cujus officio spectabilis, et magnificus dominus Joannes de Zápolya, comes perpetuus terra Scepusiensis, una cum domino palatino in praesentiarum fungitur) mox et de facto occupandi; et ratione suarum expensarum, pro se perpetuo retinendi habeant facultatem.

§. 5. Quicumque autem dominorum, aut comitatum, ad requisitionem ipsius domini palatini, aut iudicis curiae regiae, vel capita-

(1) A törvénytár előző kiadásában e decretumot közlelbről így jelölték meg: «vel ut ab aliis intulatur: Articuli Uladelalai regis, in campo Rákos, in dieta omnium praetorum, baronum ac nobilium regni Hungariae pro festo beati Georgii martyris, anno domini 1507. editio». (K. és Ö.)

(2) «Dominum» helyett olv. «dominium».

II. ULÁSZLÓ

HATODIK DECRETUMA.⁽¹⁾

1. CZIKKELY.

A bírák ítéleteit karhatalommal is végrehajtás alá kell bocsátani.⁽²⁾

Először, hogy a bíraskodás és a bírói határozatok hozatala jövőre ne történjék hiában, hanem hogy a felperes, miután keresett jogát a melyre nézve indított perét végig lefolytatta, már megnyerte, ehhez kétségtelenül hozzájusson, megállapítottuk, a mint ezt az Úrnak elmúlt ezeröt száz ötödik évében szent Mihály arkangyal napján tartott országgyűlésen is elhatározták és a királyi felség is helybenhagyta volt), hogy ennekutána, a mikor és valahányszor valamely ügyben végleges végrehajtásnak kell történnie és annak az ügynek a perlésében további perfolymatot nem kell kérni, hanem a per a hűtlenség vétkének kimondásáig folyt le és az eziránt megkeresett királyi felség elrendelte, hogy a bírói úton megnyert fekvő jószágok és birtokok, vagy pénzek avagy egyéb dolgok, a felperes részére fegyver, kard és királyi hatalom segélyével (a mely eszközökkel az ítéletnek nem engedelmeskedőket kényszeríteni szokták) visszaadandók és kiszolgáltatandók és hogy őt a visszanyert javak uralmába kell iktatni és helyezni:

1. §. Akkor az illető ügynek a rendes bírāja, ki előtt ez a per végig lefolyt, vagy ő felsége is (ha úgy akarja) az ítéldöveleket a szokott módon állítsa ki, és ezekben a levelekben a királyi felség helyett a nádor vagy országbíró urakat és az egész ország fő vagy közönséges kapitányait keresse meg.

2. §. Kik az ítéldövelek mellett, méltóságuk és tisztük örök elvesztése alatt kötelesek

legyenek és tartozzanak a saját maguk, valamint ama vármegye urainak és nemeseinek a csapatait és zsoldosait, a hol az ilyen elmarasztalt lakik és a bírói ítélettel visszanyert jószágok fekszenek, — ha elégségesek, különben pedig a jelen törvény erejénél fogva más urak és szomszédos vármegyék, s ha szükséges, egész Magyarország csapatait is személyesen egybegyűjteni, s a visszanyert javakat vagy jogokat fegyverrel elvenni és elfoglalni, valamint az ítéldövelek rendelkezéséhez és tartalmához képest a felperesnek azokkal együtt, a kiket illet, arra a jogra nézve is teljes és haladéktalan elégtételt szolgáltatni, a melyet a mondott hűtlenség vétkénél fogva kell megkapnia.

3. §. Ha pedig netalán lennének olyanok, a kik ennek az elmarasztaltnak és vakmerőnek segélyt nyújtanak, akkor ezek is örökös hűtlenség vétkében elmarasztaltaknak tekintendők.

4. §. A kiknek a fekvő jószágait ugyancsak a nádor, vagy az országbíró avagy az ország fő és közönséges kapitánya (a kinek a tisztét ez idő szerint a nádor úrral együtt tekintetes és nagyságos Zápolya János, a szepesi kerület örökös ispánja viseli) ha: onlóképen legott elfoglalhatják és költségei fejében a maguk részére örökösen megtarthatják.

5. §. Azokat az urakat vagy megyéket pedig, a kik a nádor úr vagy az országbíró, avagy a főkapitány megkeresésére (az illető

(1) A Corpus Juris eddigi kiadásaiban ezen, 1507-ből való decretumot közelebből így jelölték meg: „vagy miképen mások nevezik: Ulászló királynak az összes főpap és báró urakkal és Magyarország nemeseivel az úr 1507. évében szent György vértanu napján a Rákos mezőn tartott országgyűlésen kelt czikkelyei.”

(2) A végrehajtásról v. ö. alább 7. cz., továbbá Hk. I. R. 34. cz., II. R. 19., 21., 66., 74. cz., III. R. 7. cz.; 1471: XII. és XXV., 1486: LXVII., 1492: IX., XV., LIII., LXXV., 1498: IX., 1498: LXXI., 1504: IX. és XI., 1518: IV., VI. XXVIII. és XLI., 1519: XXII., 1536: XVIII., (pozsonyi) 1542: I. t. cz., 1543: XXX., 1545: XXXII., 1547: XXXII., 1552: XXV., 1587: XLV., 1600: IV., 1630: XXXI., 1662: XXIX., 1723: X. t. cz.

Márkus.

nei generalis, gentes eorum (visis hujusmodi literis adjudicatoriis) pro executione eorundem, mittere recusarent; tales consimili poena notæ infidelitatis condemnentur.

§. 6. Hoc per expressum declarato: quod prælibati domini, palatinus, aut judex curiæ regiæ; vel supremus capitaneus, gentes aliorum dominorum, et comitatum, in aliis casibus, vel ratione aliorum negotiorum (præter seutum, et consensum regiæ majestatis) levare nequaquam possint.

§. 7. Hoc etiam addito: quodsi comites, vel vice-comites, gentesque, et universitas nobilium alicujus comitatus, recuperationem talium jurium, seu rerum reobtentarum sufficiunt; et judex causæ, ad requisitionem, actori literas suas ad eosdem exinde ita dederit: extunc, iidem ex⁽¹⁾ executione præmissa, liberam procedendi, actorique satisfaciendi habeant facultatem.

§. 8. Si quispiam vero præscriptorum trium dominorum, hujusmodi forte rebellionem per se faceret, et juri parere nollet: extunc alter eorum, vel duo ex illis, talem rebellantem, juriq. non cedentem, modo præallegato puniant.

§. 9. Et hoc idem de civitatensibus, et quibuslibet personis, si iudicio facto non parebunt, est intelligendum, atque faciendum.

§. 10. Et quod domini, waywoda Transylvanus, et comes siculorum, ac regnorum Dalmatiæ, Croatiae, et Sclavoniæ banus, in eorundem officiolatibus, simili perfruantur facultate.

ARTICULUS 2.

Bona restatuta reoccupans; incidit in notam infidelitatis.

Quicumque amodo deinceps, repulsionem ordinariam non fecerit, sed actorem in dominium jurium reobtentorum immiserit; verum post statutionem, vel restitutionem, item pro se eadem jura reoccupaverit.

§. 1. Extunc, per modum oculatæ revisionis, acceptis, regio, vel capituli, seu con-

ventus hominibus, mediantibus literis iudicis illius, coram quo ipsa causa terminata fuit; actor de hujusmodi nova occupatione veritatem statim requiratur.

§. 2. Qua rescita, reus ipse, et sic fraudulentè agens, notam de facto infidelitatis incurrat, et non expectato ampliori processu, executio contra eum, modo prædeclarato fiat, et per ipsos, dominum palatinum, aut iudicem curiæ regiæ, vel capitaneum generalem, instar cæterorum juri non parentium puniatur: si per comites, vel vice-comites, ac gentes, et universitatem nobilium, comitatum, puniri modo præmisso non valebit.

ARTICULUS 3.

De iudiciorum celebratione, assessoribus, et consilio regis.⁽²⁾

In sublevamine oppressorum, articuli minoris decreti, de iudiciis super actibus potentiariis continua celebratione, et juratorum assessorum, in consilio regiæ majestatis, atque iudicii interesse debentium electione, dudum conscripti; per omnia observentur.

§. 1. Hoc addito: quod assessores illi, in octavis majoribus, sive compareant omnes, sive non: octavæ nihilominus illa celebrentur.

§. 2. Verumtamen assessor ille, qui non advenerit; et octavis in eisdem interesse recusaverit (nisi justa, gravi, et notabili destineatur ægritudine) in amissione bonorum suorum, seu dignitatis, et beneficii sui: et insuper in amissione sui officii assessoratus, de facto vincatur, et eo officio nunquam amplius utatur.

§. 3. Et regia majestas, una cum cæteris assessoribus, et consiliariis suis, alium, qui videbitur, loco illius statim eligat: ita tamen: ut eisdem quoque assessoribus, de eorum expensis satisfactio impendatur.

§. 4. In quarum quidem expensarum sortem, dominis prælatis, et baronibus septingenti; nobilibus vero assessoribus, de medio scilicet regnicolarum electis, trecenti florent auri, ad unum integrum annum solvantur.

(1) Régibb kiadásokban «er» helyett «in» áll.

(2) A királyi tanács szervezéséről és jelentőségéről a törvénytárban nem foglalt 1298: XXIII. t. (2. így rendelkezik: «Item statuimus, ut curia domini regis honorificentius regi possit, et regnum Hungarie decentius gubernari, dominus noster rex singulis tribus mensibus singulos duos episcopos secundum exigentiam ordiuit, unum de suffraganeis Strigoniensis, et alterum de suffraganeis Colocensis ecclesiæ, totidemque, et quasi omnes nobiles regni, quos exnunc elegimus, secum habeat congruis stipendiis de bono regis sustentandos; et si idem dominus rex hoc facere obmiserit, quicquid præter consilium prædictorum sibi applicandum in donationibus arduis et dignitatibus conferendis, vel in aliis majoribus fecerit, non teneant. L. Kovachich Márton György: Suppl. ad Vest. I. k. 119. l. (K. és Ó.)

ítéletlevelek láttára) ezek végrehajtása végett csapataikat elküldeni vonakodnának, hasonlóan a hűtlenség vétkének a büntetésében kell elmarasztalni.

6. §. Annak határozott kijelentésével, hogy az említett nádor, országbíró vagy főkapitány úr más urak és vármegyék csapatait (a királyi felség tudtán és beleegyezésén kívül) más esetekben vagy egyéb ügyek alkalmából semmiképen se hívassák össze.

7. §. Hozzátevén azt is, hogyha az ispánok vagy alispánok és valamely vármegye csapatai és nemesének közönsége az ilyen visszanyert jogok és dolgok visszafoglalására elégségesek és az ügy bírāja megkeresés következtében erre nézve a felperesnek ekképen adja ki az azoknak szóló leveleit, akkor azok a végrehajtásban szabadon eljárhatnak és a felperesnek elégtételt adhatnak.

8. §. Ha pedig az előbb említett három úr valamelyike önmaga állana ellent és vonakodnék a törvénynek engedelmeskedni, akkor ezt az ellenszegülőt és a törvény iránt engedetlen és a másik kettőnek valamelyike vagy mind a ketten büntessék meg az érintett módon.

9. §. És ugyan ezt kell érteni és cselekedni a városiakra meg hármely személyekre nézve is, ha a meghozott ítéletnek nem engedelmeskednének.

10. §. És hogy az erdélyi vajda meg a székegyek ispán ura, valamint Dalmát-, Horvát- és Szlavonországok bán ura az ő tisztségükben hasonló szabadságot élvezzenek.⁽¹⁾

2. CZIKKEIX.

A ki a visszaiktatott fekvőjóságokat visszafoglalja, hűtlenség vétkébe esik.⁽²⁾

Ha ennekutána bárki nem él visszaúzéssel, hanem a felperest a megnyert jogok uralmába behocsátja, az iktatás vagy visszaiktatás után azonban azokat a jogokat a maga számára ismét visszafoglalja:

1. §. Akkor a felperes az ilyen új foglalás valóságát annak a bírónak a levele mellett, a ki előtt az ügy lefolyt volt, maga mellé

vett királyi és káptalani vagy conventbéli emberekkel, személyre vétel után derítse ki.

2. §. Melynek kiderítése után az alperes és ilyen módon csalárdul cselekvő tényleg hűtlenség vétkébe essék és ellene minden további perfolymat nélkül a végrehajtás az említett módon megtörténjék, egyuttal őt a nádor vagy országbíró avagy a főkapitány úr egyéb a törvény iránt engedetlenek módjára büntesse meg, ha a vármegyék ispánjai vagy alispánjai és csapatai, meg nemesaik közönsége a fentebbi módon meg nem büntethetnek.

3. CZIKKEIX.

A törvényszékek tartásáról, az ülnökökről és a királyi tanácsról.

A kisebb decretumnak azok a cikkelyei, melyek az elnyomottak megkönnyítése végett a hatalmaskodások dolgában állandóan tartandó törvényszékekre és amaz esküdt ülnökök választására nézve készültek, kiknek a királyi felség tanácsában és törvényszéken jelen kell lenniök, minden részükben megtartandók.⁽³⁾

1. §. Hozzátevén azt, hogy akár jelenjenek meg mindnyájan azok az ülnökök a nagyobb nyolczados törvényszékeken, akár nem, e nyolczados törvényszékeket mégis meg kell tartani;

2. §. Mindazáltal azt az ülnököt, a ki nem jön el és a nyolczados törvényszéken jelen lenni vonakodik (ha csak súlyos és nagy betegség nem tartja vissza) tényleg fekvő jóságának vagy méltóságának és javadalmának elvesztésében és azonfelül ülnöki tisztségének az elvesztésében kell marasztalni, és ezt a tiszteit többé soha sem szabad viselnie.

3. §. És a királyi felség, többi ülnökeivel és tanácsosaival egyetemben annak helyébe azonnal más, tetszés szerintűt, válaszszon, úgy mindazonáltal, hogy költségeikre nézve azok az ülnökök is elégtételt kapjanak.

4. §. E költségek fejében ugyanis a főpap és báró uraknak egy egész évre hétszáz, a nemes táblabíráknak pedig, tudniillik az országglagosok közül választottaknak, háromszáz aranyforint fizetendő.

(1) V. ő. 1518: V. és 1519: XXII. t. cz. M.

(2) V. ő. Hk. II. R. 73—76. cz., 1486: XVI., 1492: LVII., 1500: XIX., 1536: XII., (beszterczebányai) 1542: VIII., 1552: XXVII., 1553: XXI., 1563: XLIV., 1662: XXIX., 1681: XXXI., 1723: XXXIII. és 1729: XXXIV. t. cz.

(3) V. ő. az 1498: II. s. köv. t. cz. L. továbbá 1486: LXXIII., 1492: XXXIII., 1500: X., 1536: XLVIII., 1545: XXXIV., 1537: XIII., 1559: XXXVIII., 1563: XXIV., 1567: XXVI., 1572: IV., 1574: XVI., 1582: IV., 1588: XXX., 1601: XXXIII. t. cz. k. u. 1608: I t. cz. 12. §., 1609: LXX., 1613: LXX., 1618: LXIV., 1622: XLIII. és XLIV., 1625: LII., 1635: XIV., 1638: XXIII., 1639: XXXIV., XLI. és LXXXVII., 1681: XXXIV., 1745: XXIV. és CXXI., 1773: XI., XXIV., XXV., XXX., XXXI., LXXII., 1792: XVI. t. czikkek. L. továbbá 1668: LIV. t. cz. 1—3. §§.; 1669: IV. t. cz.; 1871: XXXI. t. cz.; 1881: LIX. t. cz. 3. §.; 1890: XXV. t. cz.; 1891: XVII. t. cz.; 1893: IV. t. cz.

Márkus.

§. 5. Et ad hujusmodi solutionem, de singulis portis, seu sessionibus jobagionibus, singuli tres denarii per totum regnum; de universis scilicet bonis, et juribus possessionariis, atque civitatibus, tam regiae, ac reginalis majestatum, quam universorum dominorum praelatorum, baronum, et regni nobilium: imo etiam a nobilibus unius sessionis, per vice-comites, ac iudices nobilium comitatum, de singulis curiis, modo, ordine, ac sub poenis, et gravaminibus super exactione pecuniarum ad gentium conservationem, in decreto minori expressarum, atque declaratarum; irremissibiliter, et sine defectu exigantur.

§. 6. Pecuniaeque ejusmodi exactae, manibus duorum hominum, per praefatos electos assessores eligendorum, unius scilicet baronis, et alterius medioeris nobilis, fideliter assignentur.

§. 7. Quos tandem iidem duo homines, assessoribus ipsis distribuere, et in ventura postea dieta, rationem dominis, et regnicolis superinde reddere teneantur.

§. 8. Et nemo colonorum, qui vera nobilium regni libertate non fruitur; in hac pecuniarum exactione, aliqua libertate gaudeat.

ARTICULUS 4.

De assessoribus, et sigillo judiciali regiae majestatis.

Quicumque dominorum, aut nobilium regni hujus, in assessorem electus, officium ipsum in se levare, suscipereque nollet: si fuerit praelatus, in praelaturae suae; si vero baro, vel nobilis, in bonorum suorum amissione condemnetur.

§. 1. Et ut judicia ipsa commodius, efficaciusque celebrari; et malefactores, juri inobedientes etiam per arma, et gladios puniri possint; conclusum est:

§. 2. Quod amodo deinceps, sigillum juridicum regiae majestatis (sub quo universae sententiae capitales, aliaeque literae super punitionibus, poenisque malefactorum, et capite plectendorum emanari solent) pe sona saecularis benemerita, jurumque, et literarum perita teneat.

§. 3. Atque regia majestas, cum consilio praelatorum dominorum assessorum, et consiliariorum suorum, ad conservandum illi conferat.

ARTICULUS 9.

Officia, majestas regia cum consilio distribuat.⁽¹⁾

Quod regia majestas, omnia; quae negotia hujus regni concernunt, cum consilio praelatorum dominorum assessorum, et aliorum suorum consiliariorum de caetero faciat.

§. 1. Etsi quae praeter eorum scitum faceret; nullius sint vigoris, atque firmitatis.

§. 2. Praeterea, universa officia finitima, wajwodatum scilicet Transylvaniensem, comitatum siculorum, banatum regnorum Dalmatiae, Croatiae, etc. comitatum Themesiensem, ac aliorum castrorum finitimorum capitaneatum; personis benemeritis, cum consilio eorundem dominorum assessorum, et caeterorum consiliariorum suorum, conferat.

§. 3. Ita tamen; ut haec castra finitima, videlicet Jaycza, Zeurenienne, Nandoralbense, Sabacz, et Zeberniki, regia majestas duabus semper personis pro officiolatu donet.

§. 4. Quorum unus, sub nota perpetuae infidelitatis, semper in castro permanere, atque gentes suas, quas inhi, juxta consuetudinem hactenus observatam, tenere deberet; paratas semper habere teneatur.

§. 5. Quibus scilicet (et domino Rasciae despoto, qui castrum finitimum, et insigne banderium, pro regni tutela tenere debet) dominus thesaurarius, sub amissione bonorum suorum: solutionem de eorum salariis plenariam, semper facere teneatur.

(1) A tisztaság adományozására nézve a törvénytárban nem foglalt 1444. II. t. cz. ekképen intézkedik: «Item, sicut praedecessores reges nostri Hungariae habuerunt, conclusum est, ut in posterum omnimodam facultatem auferendi omnes honores et officiolatus nostros habeamus toties quoties et quandoque voverimus, et illis, quibus maluerimus, regnicolis tantum, et non alienigenis, conferre valeamus. Omnisque dignitarius et officialis hujusmodi honores, dignitates, officiolatus suos, puta: palatinus palatinum, wajvoda wajwodatum, banus banatum, cancellarius cancellarium, comes comitatus et quolibet alios honores et officiolatus, ad statim ad manus nostras regias resignet, per nos his, quibus voverimus distribuendos. Praeterea ordinatum est; ut cameræ salium regalium nostrorum, tam in partibus Transsylvanis, quam Maramarossiensibus, sicuti alii officiolatus ad manus nostras regias remittuntur disponendi per nos de eisdem illis, quibus voverimus». L. Kovachich J. M. Mon. Vet. Leg. 32. I. (K. és Ó.) — Az 1458. XV. t. cz. pedig imigy: «Item honores saeculares absque quolibet consilio regni Hungaris et non advenis dandi rex habeat facultatem». L. Kovachich M. Gy. Vest. Com. 303. I. (K. és Ó.) V. ő. még a 2. jegyzetet a 694. l.

5. §. És e fizetés czéljára a vármegyék alispánjai és szolgabírái országszerte, tudniillik úgy a király és királyné ő felségeiknek, mint az összes főpap és báró uraknak meg az ország nemeseinek mindennemű fekvőjóságain és birtokjogain valamint azok városai-ban, sőt az egytelkű nemesektől és azok egyes udvarhelyein minden egyes kapu vagy jobbágytelek után, a kisebb decretumban a csapatok föntartására való pénzek behajtása iránt megállapított módon és rendben s az ott kijelentett büntetések és bírságok alatt, elengedhetetlenül s minden hiány nélkül három-három dénárt szedjenek be.

6. §. És az ekképen beszédett pénzek az előbb említett választott ülnökök részéről megválasztandó két embernek, tudniillik egy bárónak és egy köznemesnek kezéhez hiven beszolgáltatandók.

7. §. A melyeket aztán az a két ember az illető ülnökök közt szétosztani s erről az uraknak és országlakosoknak a legközelebbi országgyűlésen beszámolni kötelesek.

8. §. És e pénzek behajtása tekintetében egy jobbágy se örvendhesen valami mentességnek, a ki az ország nemeseinek igazi szabadságát nem élvezi.

4. CZIKKELY.

A táblabírákról és a királyi felség bírói pecsétjéről.⁽¹⁾

Ha az urak vagy az ország nemesei közül valakit ülnökül választanak, s az ezt a tisztiséget elfogadni és magára vállalni vonakodnék: akkor, ha főpap, főpapi javadalmának, ha pedig báró vagy nemes, akkor fekvő jóságainak elvesztésében kell őt marasztalni.

1. §. És hogy a törvényszékeket nagyobb kényelemmel és sikerrel lehessen tartani, meg a gonosztevők s törvény iránt engetlenek fegyverrel s karddal is büntethetők legyenek, határoztuk:

2. §. Hogy a királyi felség bírói pecsétje (a mely alatt az összes főbenjáró ítéletek és egyéb, a gonosztevők és halálra ítélandók megfenyítését és büntetését tárgyozó levelek kelni szoktak) ennek utána jól érdemesült és a törvényekben és jogtudományban jártas világi személy kezén legyen.

3. §. És hogy a királyi felség azt az említett ülnök uraknak és tanácsosainak tanácsával bizza az illetőnek őrzetelére.⁽²⁾

5. CZIKKELY.

A hivatalokat a királyi felség az ő tanácsával osztogassa.⁽³⁾

Hogy a királyi felség mindent, a mi ennek az országnak az ügyeit illeti, ezután az említett ülnök uraknak és egyéb tanácsosainak tanácsával cselekedjék.

1. §. És a mit az ő tudtokon kívül tenne, annak semmi ereje és hatálya se legyen.

2. §. Ezen kívül az összes végvidéki tisztségeket, tudniillik az erdélyi vajdaságot, a székelyek ispánságát, a dalmát-horvátországi stb. bánságot, a temesi ispánságot és más végvárok kapitányságát, ugyanazoknak az ülnök uraknak és többi tanácsosainak tanácsával, jól érdemesült személyeknek adományozza.

3. §. Ugy mindazonáltal, hogy a következő végvárokat, ugymint: Jaiczát, Szórényt, Nándorfehérvárt, Sabáczt és Zeberniket,⁽⁴⁾ a királyi felség mindenkor két személynek adja tisztségül.

4. §. Kiknek egyike, örökös hűlenség vétkenek büntetése alatt mindig a várban maradni, és csapatait, melyeket az eddig fennállott szokás szerint ott kellene tartania, mindig készen tartani tartozzék.⁽⁵⁾

5. §. A kiket (valamint a ráczországi despota urat is, kinek az ország védelmére végvárat és jelentékeny banderiumot kell fentartania) a kincstárnok ur, fekvő jóságai elvesztésének terhe alatt, fizetéseikre nézve, természetesen, mindenkor két teljesen ki kell elégítenie.

(1) L. a 3. jegyzetet a 695. lapon. L. még 1536: XLVIII. és 1723: XXIV. t. cz.

M.

(2) V. 6. Hk. II. R. 13. cz.; 1723: XLI. t. cz.

M.

(3) V. 6. 1439: XIV. és XV., 1492: VI., 1546: XV., 1539: VIII., 1569: XXXVIII., k. e. 1608: IX. és X., 1609: XXII., 1622: II., 1655: L., 1741: XI., 1848: III. t. cz.

M.

(4) V. 6. az 1478: VI. t. cikket.

(5) V. 6. az 1495: XXXVI. t. cz. és az 1523: XVII. t. cz. rendelkezését.

ARTICULUS 6.

Rex, ex veteri consuetudine, mille equites serret.

Regia majestas: ex vetusta hujus regni consuetudine, vigoreque generalis decreti: equites mille pro regni defensione conservare debet.

§. 1. Quos omnes, Hungaros de cætero habeat.

§. 2. Et eorum quadringentos, in curia sua regia secum teneat.

§. 3. Sexingentos vero, ad regni confinia, loca scilicet magis necessaria, et Turcarum faucibus objecta, atque viciniore collocet.

§. 4. Et revisiones castrorum finitimorum, per palatinalem, et judicis curiæ regiæ homines (prout in decreto positum est) singulis annis de cætero fiant.

ARTICULUS 7.

Si quis in consilio regio contra regni decreta ageret; ab assessoribus in diæta denunciari debeat.

Si quis dominorum, aut regnicolarum, in consilio regiæ majestatis, contra libertatem, et commune bonum, atque statuta hujus regni, palam publice et temerarie agere attentaret, talem teneantur præscripti domini assessores, in generali diæta proxime semper ventura, universis dominis prælatis, et baronibus, ac cæteris regnicolis; ex nomine manifestare.

§. 1. Quem ibidem, tanquam reipublicæ, libertatisque regni proditorem, et turbatorem, in rebus, et persona, juxta sua demerita, iidem puniendi habeant facultatem.

ARTICULUS 8.

Contra statuta regni peccans puniri debeat. (1)

Quicumque contra statuta, decretaque regni, palam, et aperte egerit; decretaque hujusmodi, temerario ausu violare de cætero

præsumperit (prout hactenus per plerosque potentes fieri solitum erat) talis, si fuerit prælatus, aut altera persona ecclesiastica: in amissione prælaturæ, vel alterius dignitatis, et beneficii; si vero baro, vel nobilis: in amissione universorum bonorum suorum, et jurium suorum possessionariorum convinctur, eo facto, et perpetuus regiæ majestatis, ac regni infidelis, et exul habeatur.

§. 1. Et talium prælaturas, beneficia, seu dignitates, vel jura possessionaria, regia majestas, cui maluerit, liberam donandi, et conferendi habeat facultatem.

§. 2. Quos si majestas sua hoc modo punire, prælaturasque, seu beneficia, aut dignitates, vel jura possessionaria auferre, et alteri conferre, donareque recusaret: ex tunc, si mediocris persona spiritualis, aut sæcularis id facere tentaverit, per comites, vel vice-comites, ac gentes, et universitatem nobilium ejusdem comitatus, ubi tales residentiam habent, juxta eorum libitum puniatur: universaque bona, et res ejusdem, in publicam prædam convertantur.

§. 3. Si vero potens quispiam fuerit; ad hujus proterviam, rebellionemque domandam, nec non bonorum, et jurium possessionariorum, dignitatumque, et beneficiorum ablationem; præfati, dominus palatinus, ac judev curiæ regiæ, vel supremus capitaneus, per universitatem nobilium illius comitatus, ubi talis aperta decreti violatio facta fuerit, requisitus; levatis premissis modo suis, ac aliorum dominorum, et comitatum gentibus: insurgere, ac sub præmissa dignitatis, et officiorum suorum amissione, adimere teneatur.

ARTICULUS 9.

Additio ad decretum secundum: de prorationibus, pro peregrinis.

Ad clausulam illam minoris decreti: exceptis illis, qui in peregrinationibus extra regnum occupantur, etc. appositum est:

§. 1. Ut sive in legationibus, sive peregrinationibus, sive in servitiis, sive castris finitimis, prorogationem quis semel habuerit: in eadem causa nullam de cætero habere valeat.

(1) A törvényt szegők megbüntetéséről intézkedik a törvénytárban nem foglalt 1444: XXXIV. t. cz. is: «Ut autem iidem nostri fideles subnominati, exinde primum a nobis certitudinem sunmant, præsentium tenore et vigore, in verbo nostro regis, jure jurando promittimus, nos ea omnia, quæ in præmissis articulis notificata et declarata sunt, ex nostra parte irrefragabiliter observare velle et tenere, per aliosque, qui forsitan in hac parte rebelles comperti fuerint, cum adjutorio, consilio et assistentia ipsorum infranominatorum fidelium nostrorum teneri facere et observari, et quod ad inferendas poenas prætactas singulis talibus, qui his præmissis repugnare præsumperint; toto posse, cum eisdem nostris fidelibus intendamus; et si opportunum fuerit, procedamus, in omnemque eventum eis, in hac parte, indivisibiliter assistemus faciemusque, et exequemur etiam omnia alia, quæ nobis cum eorum consilio in hac re, et circa eam incubuerint faciendi». L. Kovachich J. M.: Monum. Vest. Legis I. 49. I. (K. és Ó.)

6. CZIKKELY.

A király régi szokás alapján ezer lovast tartson.

A királyi felségnek ennek az országnak a régi szokásánál és a közönséges decretum erejénél fogva az ország védelmére ezer lovast kell tartania.

1. §. A kiknek egyébiránt, valamennyiöknek, magyaroknak kell lenniök,

2. §. És ezek közül négyszázat az ő királyi curiájában maga körül köteles tartani.

3. §. Hatszázat pedig az ország végvidékein, tudniillik a szorongatottak és a törökök torkának kitett s azokhoz közelebb fekvő helyeken helyezzen el.

4. §. És a végváratok a nádori és országbírói emberek (mint a decretumban meg van hagyva), jövőre minden évben vizsgálják meg.⁽¹⁾

7. CZIKKELY.

Ha a királyi tanácsban valaki az ország decretumai ellen cselekednék, azt az úlnökök kötelesek az országgyűlésen följelenteni.

A mely főúr vagy országglagos, a királyi felség tanácsában nyilván és vakmerően ennek az országnak a szabadsága és közjáva, valamint annak törvényei ellen merne cselekedni: azt az előbb említett úlnökök kötelesek a mindenkor legközelebb következő országgyűlésen az összes főpap és báró uraknak meg a többi országglagosoknak név szerint bejelenteni.

1. §. A kit szabadságukban áll ott, mint a hazáruólját és az ország szabadságának megzavaróját, érdeme szerinti, vagyonában és személyében megbüntetni.

8. CZIKKELY.

Az ország törvényei ellen vétkezőt meg kell büntetni.

A ki nyilván és világosan az ország határozatai és törvényei ellen cselekszik és ennek utána a törvényeket könnyelmű vakmerőséggel

meg merné sérteni (a mint ezt eddigelé több hatalmas meg szokta tenni): azt, ha főpap vagy más egyházi személy, legott főpapi vagy egyéb méltóságának és javadalmának elvesztésében: ha pedig báró vagy nemes, összes fekvő jószágainak és birtokjogainak elvesztésében kell elmarasztalni, és az ilyen, mint a királyi felséghez és az országhoz örökké hűtelen és számkivetett tekintendő.

1. §. És az ilyeneknek a főpapi hivatalait, javadalmait vagy méltóságait avagy birtokjogait annak adományozhatja, és arra ruháztatja, a kire inkább akarja.

2. §. És ha a királyi felség őket ekképen büntetni s tőlük a főpapi hivatalokat vagy javadalmakat, vagy méltóságokat avagy birtokjogokat elvenni és másnak adományozni s másra ruházni vonakodnék: akkor, ha alsóbb rangú egyházi vagy világi személy merte megtenni, azt annak a vármegyének az ispánjai vagy alispánjai és csapatai meg nemesi közönsége, a hol az illető lakik, érdeme szerint büntesse, és az olyannak összes vagyonát közszákmányná legyen.

3. §. Ha pedig előkelők tették azt, akkor ezek vakmerőségének és ellenszegülésének megfélekezése végett tartozzanak a fentebb nevezett nádor és országbíró vagy főkapitány urak, ama vármegye nemesi közönségének a megkeresésére, a hol a törvénynek ez a nyílt megsértése történt, a maguk és más főurak meg a vármegyék csapataival a föntebb említett módon fölkelni s méltóságuk és tisztességük említett elvesztése alatt azoknak fekvő jószágait és birtokjogait, méltóságait és javadalmait elvenni.⁽²⁾

9. CZIKKELY.

Hozzáadás a második decretumhoz, az utazókat megillető halasztásokról.

A kisebb decretumnak ehhez a záradékhoz: «Kivéven azokat, a kik az országon kívül utazásokkal vannak elfoglalva» stb.⁽³⁾ hozzátoldottuk:

1. §. Hogyha valaki egyszer akár a követségben, akár utazásokban, akár szolgálatokban vagy a végvárokhban való elfoglaltság alapján kapott halasztást, az ugyanabban az ügyben semmi halasztást se nyerjen többé.

(1) V. 6. az 1498: XLIII. t. cz. továbbá az 1537: XX., 1548: II., 1741: LXIII. t. cz. rendelkezéseit.

(2) V. 6. az 1647: V. és XIV. t. cz. rendelkezését.

(3) Nem az 1498. évi kisebb decretum, hanem az 1492: LXXI. és 1495: XIV. t. czikkek intézkednek a halasztásokról. (Ö.)

ARTICULUS 10.

Equi et boves, ac alia pecora e regno non abigantur.

Quod boves, et equi, pecudes, et pecora, de cætero gregatim, aut aliter, nulla penitus ratione educantur.

§. 1. Sed ubicunque sic reperiri poterunt: semper auferantur: prout etiam in decretis mentio superinde facta fuit.

ARTICULUS 11.

Monetæ externæ, in regnum non inducantur.(1)

Quod monetæ externæ, in hoc regnum, et confinia ejusdem, non inducantur, nec illis utantur.

§. 1. Contrarium facientes, tam pecunias, quam alias res suas universas, amittant eo facto.

ARTICULUS 12.

Comitiorum tempore, seu diætæ; nunquam judicia celebrentur.

Quod durantibus generalibus diætis, universa judicia in curia regia, sedibus spiritualibus, et comitatibus, cessent: ut unusquisque rebus totius regni, eo facilius intendere valeat.

§. 1. Præterea, si quis forte aliquem¹ in ipsa diætâ verberaret, vulneraret, vel libertatem diætæ turbaret (quæ nota infidelitatis est), talis personaliter citari semper poterit, ibidemque judicium de eo fieri valebi.

ARTICULUS 13.

Pluralitas beneficiorum, non toleretur.

Majestas sua; universa beneficia ecclesiastica, majora scilicet, et minora, ab illis, qui plura possident, auferat, et unum duntaxat apud eum (quod videlicet eligendum pro se duxerit) relinquat.

§. 1. Et quod universas abbatias, preposituras, et alia monasteria religionum

(demptis duabus illis abbatii, Sexardiensi, liberatæ existunt, quasque idem, vita sua durante, vel infra eum terminum, quo dei munere in pontificem forte assumetur, possidebit) viris religiosis, et consequenter fratribus illius ordinis, cui ecclesia ipsa dedicata fuit,

si² earum possessores habitum regularem ejusdem ordinis induere; et infra festum natalivitatis beati Joannis Baptistæ proxime ven-

turum, assumere recusaverint; de facto conserat.

ARTICULUS 14.

Inhibitione uti non potest in alia causa sub iisdem judiciis comparens.

Quod inhibitiones, etiam per novum judicium, illis de cætero ne suffragentur; qui in octavis, vel brevibus judiciis comparuerint, vel comparuisse visi fuerint, aut literas procuratorias, in aliqua alia causa produxerint.

§. 1. Sed qui nec per se, nec per procuratorem comparuerunt; illi bene utantur inhibitione, per modum novi judicii alias consueti.

(1) A külföldi pénzek behozásának tilalmára nézve a törvényárban nem foglalt 1438: XI. t. cz. így rendelkezik: «Item, monetæ et pecuniæ extraneæ, atque sales forenses in regnum non intromittantur. et nec per subditos regni acceptentur, et de hoc fiat provisio celerius, quantum fieri potest». L. Kovachich M. Gy.: Vest. Com. 304. l. (K. és Ö.)

10. CZIKKELY.

Lovakat, ökröket és más marhákat nem szabad az országból kivinni.

Hogy ökröket, lovakat, marhákat és barmokat ezental akár nyájankint, akár különben, egyáltalán semmi szín alatt sem szabad kivinni.

1. §. Ha pedig ilyenek valahol találhatók, azokat mint erről a decretumban is említés történt, mindenkor el kell venni. (1)

11. CZIKKELY.

Külföldi pénzeket nem szabad az országba behozni.

Hogy ebbe az országba és végvidékeire külföldi pénzeket se be ne hozzanak, se ne használjanak.

1. §. A kik ellenkezőt tesznek, legott, mind pénzüket, mind összes javaikat veszíték el. (2)

12. CZIKKELY.

Közönséges vagyis országgyűlések alkalmával sehol sem kell törvényszéket tartani.

Hogy azalatt, míg az országgyűlések tartanak, mindenféle bíráskodás úgy a királyi curiában, mint a szentszékeken és a vármegyékben, szüneteljen, hogy mindenki annál könnyebben szentelhesse magát az egész ország dolgainak.

1. §. Ezenkívül, ha netalán valaki mást az országgyűlésen megverne, megsebesítene vagy az országgyűlés szabadságát háborítaná, (a mi hűlenségi vétet képez), azt mindenkor személyesen lehet idézni és fölötte ugyanott kell ítéletet mondani. (3)

13. CZIKKELY.

A javadalmaknak egy kézben való összehalmozását nem kell tűrni. (4)

A királyi felség az összes egyházi javadalmakat, tudniillik a nagyobbakat és kisebbeket azoktól, kiknek kezén több van, vegye el, és csak egyet (a melyet tudniillik az magának ki akar választani) hagyjon meg neki.

1. §. És hogy a szerzetes apátságokat, prépostságokat s más monostorokat (kivéven a szegzárdi és pécsváradai apátságokat, a melyekre nézve főtisztelendő Péter bimbok ur a római curiától szabadságot nyert és a melynek élte fogytaig, egy ezalatt az idő alatt, a míg Isten segítségével netán pává lenne a birtokában fog maradni)

tényleg szerzetes férfiaknak és következésképen ama rend szerzeteseinek adományozza, a melynek javára azt az egyházat szentelték,

a mennyiben azok birtokosai annak a rendtelő szent János legközelebb következő napjáig nek a szerzetes ruháját felöltteni és Keresztelők az magukra venni vonakodnának.

14. CZIKKELY.

Betiltással nem élhet az, a ki ugyanazon a törvényszéken más ügyben megjelenik.

Hogy azután betiltást, még perujtás után se használhassanak azok, kik a nyolczados vagy rövid törvényszéken megjelentek avagy a kiket ott megjeleni láttak, vagy pedig valamely más ügyben ügyvédvalló levelet mutattak föl.

1. §. Hanem a kik sem magukra, sem ügyvédjük által nem jelentek meg, azok joggal élhessenek betiltással, a különben szokásos perujtás módjára. (5)

(1) V. ö. az 1495: XXVII. t. cz., az 1498: XXXI. t. cz., az 1500: XXV. t. cz., az 1504: XXVIII. t. czikk. rendelkezéseit. (Ö.)

(2) V. ö. az 1492: XXXI. t. cz. rendelkezését. (Ö.)

(3) V. ö. az 1635: XLIX. t. cz. és az 1723: XXIX. t. cz. Továbbá az 1434: X. t. czikket a törvényszünetről. (Ö.)

(4) V. ö. 1471: XIII., 1498: LVI., 1514: LIX., (bácsi) 1518: XV., 1548: VI., 1647: XCVIII., 1723: LV. t. cz. M.

(5) V. ö. az 1486: XIX., 1492: LIV., 1542: IV. és VIII., az 1550: LV. t. cz. 1552: XXVII., 1553:

ARTICULUS 15.

Decimam, et nonam, coloni quomodo solvant ?(1)

Decimæ, isto modo de cætero semper redantur:

§. 1. Ita, ut de decem capetiis, una dominis prælatis pro decimis; altera vero dominis terrestribus pro nonis exigatur: octo, colono seminanti remanebunt.

ARTICULUS 16.

Bona occupata, querulantibus remittantur.

Regia majestas, universas possessiones, prædia, terras, sylvas, prata, fluvios, piscaturus, post felicem majestatis suæ in hoc regnum ingressum, per Comanos, Philistæos, Zegedienses, aliosque regios, et reginalis majestatis colonos, præter viam juris occupatas; per suum regium, et palatinalem proto-notarios (visis juribus querulantium, ac juxta attestationem nobilium illius comitatus, ubi occupatio hujusmodi facta fuisset) priusquam breviter judicium prænotata incipiant, revideri, complanari; atque eis, a quorum manibus occupata fuerint, reddi, et remitti facere dignetur gratiose.

ARTICULUS 17.

Quorundam judiciorum cassatio.

Universa judicium; post expirationem octavarum festi beati Michaelis archangeli proxime

præteriti, in causis, et factis brevium, ac transmissionalium (quia regnicolæ ad propria, maxima in parte discesserunt) quovis modo facta, contra eos, qui per non venientiam convicti fuerint; nullius sint vigoris, atque firmitatis.

§. 1. Qui vero comparuerunt; in vigore, factum inter partes judicium, permaneat.

ARTICULUS 18.

Judicia differantur.

Judicia octavæ festi beati Georgii martyris, penitus differantur, simul cum brevibus brevium.

§. 1. Et omnia breviter judicium, in proximo festo beati Jacobi apostoli, præsentibus assessoribus, incipiantur.

ARTICULUS 19.

Limitum regni, et metarum, rectificatio.

Metas regni, ex parte Moraviæ, Poloniæ, et Austriæ, majestas regia (prout in decreto continetur) rectificari faciat: et maxime terras, temporibus majestatis suæ occupatas.

ARTICULUS 20.

Compilatio decretorum fiat.

Item, quod majestas regia, universa statuta, et decreta sua, et regni sui, in diversas partes hactenus posita; in unam formam decreti, jam redigi faciat.

(1) A tizedfizetés módját illetőleg a törvénytárban nem foglalt 1291: XXVI. t. cz. így intézkedik: «Item decimas frugum, secundum decreta sanctorum regum solvere teneantur, ita videlicet, quod quilibet nobilis, sive Saxo, de numero nobilium, de quolibet aratro, unum fertionem pro decimis solvat. Populi autem ipsorum nobilium et Saxonum de singulis capetiis solvant unum pondus. Et decimator non per se, sed cum hominæ parochialis comitis dicari debeat. Usque festum sancti Martini super juramento populorum nobilium ipsæ decimæ persolvantur. Post ipsum autem festum credatur decimatorum juramento». L. Kovachich J. M.: Monum. Vet. Legis. 24. l. (K. és Ó.)

15. CZIKKELY.

Miképen fizessék a jobbágyok a tizedet és a kilenczedet? (1)

A dézsmák ezután mindenkor olyan renddel fizetendőek:

1. §. Hogy minden tíz kévéből egyet a főpap uraknak dézsmaként, egy másikat pedig a földes uraknak tized fejében kell szedni, nyolcz a termelő jobbágyoknak maradjon.

16. CZIKKELY.

Az elfoglalt fekvőjóságok a panaszosoknak visszaadandók.

Méltóztassék a királyi felség mindazokat a birtokokat, pusztákat, földeket, erdőket, réteket, folyókat, halászatokat, melyeket ő felségének ez országba való szerencsés bejövetele után a kúnok, jászok, szegediek és a király s királyné ő felségének egyéb jobbágysai törvény útján kívül foglaltak el: az ő királyi és nádori ítélőmesterei által (megvizsgálván a panaszosok jogait és ama vármegye nemeseinek a tanuságához képest, a hol ez a foglalás történt) még mielőtt az előbb érintett rövid törvényszékek megkezdődnek, megvizsgáltatni és eligazítottatni és azoknak, a kiknek kezéből elfoglalták volt, kegyesen visszaadni és visszaszolgáltatni. (2)

17. CZIKKELY.

Némely ítéletek megsemmisítése.

Mindazok az ítéletek, melyek a legközelebb mult szent Mihály arkangyal napi nyolczados törvényszék megszűnte után rövid és felebb-

viteli perek s ügyek dolgában bármilyen módon azok ellen jöttek létre, a kiket meg nem jelenés miatt marasztaltak el (mivel az ország-lakosok legnagyobb részt haza tértek) teljesen erőtlének és hatálytalanok legyenek.

1. §. Ellenben azok az ítéletek, a melyeket a megjelent felek között hoztak, maradjanak erőben.

18. CZIKKELY.

A törvényszékeket el kell halasztani.

A szent György vértanu napi nyolczados törvényszékeket a rövid perek rövid törvényszékeivel együtt egészen el kell halasztani.

1. §. És minden rövid törvényszéket a legközelebbi szent Jakab apostol napján kell az ülnökök jelenlétében megkezdeni.

19. CZIKKELY.

Az ország szélének és határainak a helyreállítására. (3)

Az ország határait Morvaország, Lengyelország és Ausztria felől a királyi felség (mint a decretumban meg van írva) állíttassa helyre és különösen az ő felsége idejében elfoglalt területeket.

20. CZIKKELY.

A decretumok összegyűjtése történetik meg. (4)

Továbbá, hogy a királyi felség az ő és az ország összes határozatait és törvényeit, melyek eddigelé különböző részek szerint vannak elszórva, már egy egyetlen decretum alakjába szerkesztesse. (5)

XXI., 1563: XLIV., 1569: LIII., 1574: XXIII., 1618: LXII. és LXIX., 1715: XIX., 1729: XXI., 1807: VIII. t. cz. 6. §. és a Hk. I. R. 79. cz. II. R. 20., 72. és 77. cz. III. R. 14. cz. rendelkezéseit. L. még Kitonich c. 3. q. 11. és 12., c. 5. q. 2—4., 6.

(1) V. ő. a dézsmákról Szt. István II. k. 32. fejj., 1435 (II.): VII., 1492: XLVIII., 1498: XLIX. 1548: XII., 1547: XXXVI., 1563: LXIX—LXXI. t. cikkeket. A kilenczedről v. ő. 1351: VI., 1405 (I.): IX., 1435: (II.): X., 1492: XLVII—XLIX. és CIV., 1498: XLI. és 1563: LXIX. t. cz. jegyzeteikkel. M.

(2) Az elfoglalt jóságok visszaadásának köteleességéről l. az 1438: I. és az ennek kapcsán idézett cikkeket. (Ö.)

(3) V. ő. 1439: XVII., 1492: XXV., 1546: LIV., 1569: XLII. t. cz.

(4) V. ő. 1504: XXXI., 1514: LXIII., 1527: III., 1548: XXI., 1550: X., 1563: XXX., 1606. évi bécsi béke 17. cz.

(5) Kovachich József Miklós (Sylloge decretorum comitialium inelyti regni Hungarie, I. k. 226. l.) közli II. Ulászlónak fia: II. Lajos nevében az 1508. évben kiadott hitelevél is (Wladislaw II. R. Diploma inaugurale, nomine Ludovici II. filii sui, regnicolis datum anno 1508.).

Márkus.

ULADISLAI II.

DECRETUM SEPTIMUM.⁽¹⁾

Nos Uladislaus, Dei gratia, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiae, Ramæ, Serviæ, Gallitiæ, Lodomeriæ, Comaniæ, Bulgariæque rex, nec non Silesiæ, et Lucemburgensis dux, ac Moraviæ, et Lusatiae marchio. Memoriam commendamus tenore præsentium, significantes, quibus expedit universis :

§. 1. Quod, cum nos in animo nostro sæpe revolvissemus, considerassemusque pericula omnia, quæ hucusque huic Hungariæ regno nostro, ab infidelibus hostibus illata sunt; ruinas quoque, et desolationes castrorum finitimorum, atque etiam tumultum illum nefandissimum, quem plebs rustica, superiori ætate, intra ipsius regni nostri viscera, contra optimates, et omnem nobilitatem, cum summa, et plana⁽²⁾ inaudita crudelitate concitaverat; multorum minsignium virorum cæde, ac multi sanguinis effusione⁽³⁾ memorabilem: omnes præterea perturbationes alias, in quibus status ejusdem regni nostri, non sine magno incommodo, hucusque fluctuavit, ex ea potissimum causa manasse; quod ordo, sine quo nulla unquam respublica bene gubernata esse legitur, ab omnibus, et rebus, et officiis sublatus esset; et per arreptam hoc pacto licentiam, omnia cum maxima totius regni oppressione, præpostere, et quasi confuso quodam turbine agerentur.

§. 2. Propterea miserati tam graves calamitates, tamque acerbis clades prædicti regni nostri Hungariæ, generalem diætam, et conventum, universis dominis prælatis, et baronibus, cæterisque regnicolis nostris, pro festo beati Lucae evangelistæ proxime præterito, indiximus, atque celebravimus.

§. 3. Ad quem congregatis omnibus, cum hujusmodi conventus causas ipsis explicassemus; et cum his nonnulla, quæ nobis salutem ejusdem regni nostri concernere videbantur, proposuissemus; hortati eos fuimus, ut ipsi quoque super his omnibus consultarent, et quidquid Deo in primis optimo gratum, prædictique regni nostri publico bono proficuum, ac salutare foret, concluderent.

§. 4. Præfati itaque domini prælati, ac barones, et cæteri regnicolæ nostri, accepta mente nostra, cum diu, multumque super his rebus consultassent; tandem collatis sententiis, et re conclusa, quosdam nobis articulos, communi voto, et consensu parili, (demptis articulis, facta criminalia, et honestatem clericalem concernentibus, ad quos ipsi domini prælati consentire non potuerunt) formatos, atque compositos, nostræ obtulerunt majestati.

§. 5. Supplices debita cum instantia; ut eos, nos quoque acceptare, et approbare, et literis nostris inseri faciendo,⁽⁴⁾ confirmare etiam dignaremur.

§. 6. Asserentes, eos tales fore, per quos (rite tamen observatos) et ordo

(1) E decretum eredeti hiteles példányai meg vannak a királyi udvari kamara és Szepesmegye, valamint a Gyulafehérvári káptalan levéltáiraiban. (L. Kovachich József Miklós Lection. varian. 22. l.) (K. és Ó.)

(2) «*Plana*» helyett olv. «*plane*». (Ó.)

(3) Az eredetiben «*effusione*» helyett «*ufusione*» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «*faciendo*» helyett «*facientes*» áll. (K. és Ó.)

II. ULÁSZLÓ

HETEDIK DECRETUMA.⁽¹⁾

Mi, Ulászló, Isten kegyelméből Magyarország, Csehország, Dalmácia, Horvátország, Ráma, Szerbia, Galiczia, Lodomeria, Cumánia és Bulgária királya, továbbá Szilézia és Luxemburg hercege, ugyszintén Morvaország és Lausitz örgrófia jelen levelünk rendén adjuk emlékezetére és tudtára mindeneknek a kiket illet.

1. §. Hogy, miután mindazokat a veszélyeket, melyeket a hitetlen ellenség eddigelé ennek a mi Magyarországunknak okozott, valamint végváraink romlását és pusztulását is, ugyszintén azt az igen gonosz — és sok jeles férfit meggyilkolása és sok vérontás által — emlékezetes lázadást is, melyet a paraszt nép az elmúlt nyáron országunk belsejében a főurak és az egész nemesség ellen a legnagyobb és valóban hallatlan kegyetlenséggel támasztott, elménkben gyakran megforgattuk és megfontoltuk; s ezenkívül még azt is meggondoltuk, hogy mindazok a zavarok, a melyek között ez országunk állapota az ő nem csekély kárára, eddigelé ide s tova hanyódott, leginkább onnan keletkeztek, hogy a rend, a mely nélkül, mint tudjuk, egy országot sem lehetett jól kormányozni, minden dologra és tisztségre nézve megszűnt és az ennek következtében lábra kapott szabadoságnál fogva az egész ország legnagyobb elnyomásával minden visszasan és zavart lefolyással ment végbe:

2. §. Ennélfogva megkönyörülven mondott Magyarországunknak oly súlyos bajain és oly keserű szereucsétlenségén, az összes főpap és báró uraknak meg többi országlakosainak szent Lukács evangelistának legközelebb mult napjára közönséges országgyűlést és egybegyülekezést rendeltünk és hirdettünk.

3. §. A melyre valamennyien összegyűlvén, miután nekik ez egybegyülekezés okait előadtuk és ezekkel együtt némely dolgokat, melyeket ez országunkra nézve üdvösöknek láttunk, előterjesztettünk, figyelmeztettük őket, hogy mindezek fölött ők is tanácskozzanak és azt, a mi mindenek fölött a jószágos Isten előtt kedves és nevezett országunk közjára előnyös és üdvös, határozzák el.

4. §. Ennek következtében az említett főpap és báró urak és többi országlakosaink, minden szándékunkat megértvén, ezek fölött a dolgok fölött sokáig és sokat tanácskoztak, véleményeiket egybefoglalván és a dologban határozván, végre némely egyértelmű akarattal és közmegegyezéssel alkotott és egybeszerkesztett cikkelyeket terjesztettek felségünk elé (kivéven a bünteteket és a papi becsületet illető cikkelyeket, a melyekhez a főpap urak hozzá nem járulhattak).

5. §. Illó kéréssel esedezvén, hogy azokat mi is elfogadni s jóváhagyni és levelünkbe iktatván, megerősíteni is méltóztassunk.

6. §. Állitván, hogy ezek olyanok, a melyekkel (mindazonáltal akkor, ha

(1) Ez a decretum 1514-ből való.

rebus omnibus reduci; et status totius regni in suo splendore servari, pericula quoque omnia ingruentia propelli; ac adempta per hæc tempora quies, et securitas, omnibus restitui posset. Qui quidem articuli, hoc modo sequuntur, et sunt tales.⁽¹⁾

ARTICULUS 1.

Jura universa regalia, qualitercunque alienata, statim remittantur.

Quanta⁽²⁾ incommoda, et sæpenumero pericula, in factis regiæ majestatis, et totius regni sui, ex inscriptione, et ad tempus alienatione verorum, et justorum sacræ regiæ coronæ proventuum, diversis hominibus hactenus facta, subsecuta, et illata fuerint; omnibus plane constat.

§. 1. Ut igitur illa removeri, et curia, negotiaque majestatis regiæ, in statum debitum redeant, et redigantur, statutum in primis est: ut universi proventus regiæ majestatis, tricesimæ videlicet, et vigesimæ, nec non⁽³⁾ fodinæ, et omnes cameræ salium, fodinæ auri et argenti, civitatesque regiæ, de facto remittantur: et computata ratione, si cui majestas sua adhuc aliqua summa tenebitur: illam cum tempore ex eisdem proventibus refundat.

§. 2. Ita; ut medietas proventuum regiæ majestati cedat, et reliqua medietas illi, apud quem in arenda, vel pignore fuit.

§. 3. De tricesimis autem, et civitatibus regiis, apud dominum waywodam Joannem

habitis, aliter est provisum. Ex quo regiæ majestati, et regno, multa, et præclara impendit servitia, et inter alia, castrum Themiense, per Georgium Zékel valida obsidione cinctum eliberavit; Laurentium presbyterum debellavit; et rusticanam breviter colluviem, exterminavit.

§. 4. Proinde, ut tam regia majestas proventus suos, et civitates, quam etiam dominus waywoda pecunias suas rehabeat; ex pecuniis exercitualibus, seu ad rationem conservationis gentium, binis post sese vicibus per annum exigendis, semper decem denarios (qui in toto, viginti denarios faciunt) ad manus ipsius domini waywodæ assignentur.

§. 5. Et hujusmodi viginti denarii, de omnium dominorum, et nobilium, regiæ etiam, et reginalis majestatum; atque propriis ipsius domini waywodæ bonis exigantur.

§. 6. Et mox, rehabilita pecunia sua capitali, tam tricesimas, quam etiam civitates regales, dominus ipse waywoda remittere teneatur.

ARTICULUS 2.

Proventus regales, rex nemini inscribat.

De cætero vero, regia majestas proventus suos regios, sine consensu, et deliberatione sui consilii ordinati; nemini inscribat, qualicunque necessitate adurgente.

§. 1. Nam si quis dominorum, aut nobilium hujusmodi proventus regios, pro se inscribi fecerit; summa illa de facto amittatur.

§. 2. Et insuper, in aestimatione talis proventus, vel civitatis regiæ, fœnerator ille, vincatur.

(1) Az «et sunt tales» szavak az erdélyi gyulafehérvári példány kivetelével a többiekéből hiányzanak. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «Quanta» szót «Item» előzi meg. (K. és Ó.)

(3) A «nec non» csak az erdélyi példányban van meg; a többiben hiányzik. (K. és Ó.)

kellően megtartják) a rend minden dologra nézve visszaállítható, az egész ország állapota az ő méltóságában fentartható, minden fenyegető veszély is eltávolítható, és az utóbbi idők alatt elrabolt nyugalom és biztonság mindenkire nézve visszatérhet. A mely cikkelyek ilyen módon következnek és im ezek :

1. CZIKKELY.

Az összes, bármiképen elidegenített királyi jogok azonnal visszabocsátandók.⁽¹⁾

Mindenki előtt teljesen tudva van, hogy mekkora bajok és gyakori veszélyek származtak és háromlottak a királyi felség és az egész ország ügyeire abból, hogy a királyi szent korona valóságos és igaz jövedelmeit eddigelé különböző emberek részére lekötötték s időlegesen elidegenítették.

1. §. Hogy tehát azokat eltávolítsuk és a királyi felség curiáját és ügyeit illő állapotukba hozzuk és állítsuk vissza, mindenek előtt határoztuk : hogy a királyi felség összes jövedelmeit, tudniillik a harminczadokat és huszadokat, valamint a bányákat és minden sókamart, arany és ezüst bányákat meg a királyi városokat tényleg vissza kell adni ; és számadástétel után, ha a királyi felség valakinek valamely összeggel még adósa volna, azt ezekből a jövedelmekből idővel fizesse meg.

2. §. Akképen, hogy a jövedelmek egyik fele része a királyi felséget, a másik fele része pedig azt illesse, a ki azokat bérben vagy zálogul bírta.

3. §. A János vajda úr kezén levő harminczadokra és királyi városokra nézve azonban másképen intézkedtünk. Mivel ő a királyi felségnek és az országnak sok kitűnő szolgálatot tett, és a többi között a temesi várat, melyet Székely György erősen megszállva tartott, kiszabadította, Lőrincz papot legyőzte és a parasztsöpredékkel röviden végzett :

4. §. Ennélfogva, hogy mind a királyi felség az ő jövedelmeit és városait, mind pedig a vajda úr is pénzét megkapja, a hadi pénzekből, vagyis a csapatok fentartása céljából egy évben egymásután következő két ízben beszedendő adóból mindenkor tíz dénárt (a mi összesen húsz dénárt tesz) a vajda úr kezéhez kell szolgáltatni.

5. §. És ezt a húsz dénárt minden főurnak és nemesnek, még a király és királyné ő felségeiknek, valamint magának a vajda úrnak a fekvő jószágai után is kell szedni,

6. §. És mihelyt a vajda úr az ő pénztőkéjét visszakapta, mind a harminczadot, mind a királyi városokat tartozzék visszabocsátani.

2. CZIKKELY.

A királyi jövedelmeket senkinek se zálogítsa el a király.

Ezután pedig a királyi felség az ő királyi jövedelmeit melléje rendelt tanácsának beleegyezése és elhatározása nélkül, akármilyen sürgős szükség esetében se zálogítsa el bárkinek.

1. §. Mert a mely főur vagy nemes az ilyen királyi jövedelmeket a maga részére elzálogíttatná, az pénztét tényleg veszítse el.

2. §. És azt az uzsorást ezen felül annak a jövedelemnek vagy királyi városnak a becsűjében kell elmarasztalni.⁽²⁾

(1) V. ő. 1439: VI. és XVI. t. cz., 1546: XXV. és LIV. t. cz., 1548: XXX. t. cz., 1552: XXX. t. cz. Márkus.

(2) V. ő. a következő t. cikkett, továbbá 1439: VI. és XVI., 1454: II., 1546: LIV. 1548: XXX. és 1608 (k. e.): V. és XXII. t. cz. rendelkezéseit. Márkus.

ARTICULUS 3.

Bona, et proventus ad coronum regiam pertinentia recensentur.

Ne autem super bonis, et proventibus, ac juribus possessionariis regalibus, dubium suboriri possit; ea hic annotare placuit.

§. 1. Sunt igitur octo in primis civitates liberæ, videlicet: Buda, Pest, Cassovia, Posonium, Tyrnavia, Bärthsa, Eperjes, et Sopronium;

§. 2. Præterea: vetus Buda, Strigonium, Alba Regalis, Leuchovia, Szakoleza, Cibinium, et Zegedinum.

§. 3. Item, Comani, et Philistæi omnes.

§. 4. Nec non, Wyssegrád, cum duabus⁽¹⁾ insulis, Chepel scilicet, et altera Ros⁽²⁾ appellatis,⁽³⁾ infra Wyssegrád, usque Megyer adjacentibus:

§. 5. Insuper Cremnicia, Bistricia,⁽⁴⁾ Zólyom, cum cæteris civitatibus montanis:⁽⁵⁾

§. 6. Ac Rivulus dominarum, et castrum Huszth, cum quinque civitatibus, et fodinis salium:

§. 7. Omnes præterea tricesimæ regnorum, Hungariæ, et Sclavoniæ, ac omnes camera salium in eisdem habitæ:

§. 8. Nec non castra Munkács, Diósgyör:

§. 9. Item in Transylvania, Saxones regii, omnes fodinæ, et camera salium, et loca earundem fodinarum, cum civitate Kolosvariensi:

§. 10. Ac omnes vigesimæ, et centesimæ,⁽⁶⁾ ac quinquagesimæ, partibus in eisdem Transylvaniensibus exigi consuetæ:

§. 11. Deinde castra, Göröense, Therch, et Déva, ibidem adjacentia atque sita.

ARTICULUS 4.

Modus satisfactionis damnorum; per cruciatos illatorum.

Quantum autem ad damnorum, per malefactores, tam rusticos, quam etiam nobiles partem rusticorum tenentes, dominis, et nobilibus illatorum, refusionem, et recuperatio-

nem attinet; quia publice, et magna cum multitudine, illa patrata, et irrogata existunt:

§. 1. Ideo in singulis comitatibus, pene vice-comites, ac quatuor iudices nobilium, duodecim nobiles, bonæ famæ, et honestæ vitæ, atque conditionis, per universitatem nobilium firmissimo sub juramento eligantur: qui ad facies cunctarum domorum, et curiarum nobilium accedant,⁽⁷⁾ ibique universa damna, tam in ædificiis, et structuris, quam etiam utensilibus, et supellectilibus domorum: atque abductionibus equorum, boum, aliorumque pecorum, et pecudum (in quantum visu considerare, ac etiam testimonio condigno intelligere poterunt) secundum Deum, et ejus justitiam, bene ponderare, æstimareque, et limitare; et de hinc universitati nobilium, sub eodem juramento referre debeant.

§. 2. Et tandem rustici, seu coloni illarum civitatum, oppidorum, possessionum, ac villarum, quæ damna prænotata intulisse, et irrogasse dignoscuntur; in termino per universitatem nobilium ad id præfigendo: domino, vel nobili læso, et damnum passo, refundere, restituereque teneantur.

§. 3. Illis tamen dominis, quorum castra hoc disturbii tempore, propter malam conservationem, per rusticos sunt intercepta (quia non violenter, sed per deditiorem⁽⁸⁾ sunt occupata) restitutio damnorum, in hac parte fieri non intelligatur: Sed hujusmodi damna tolerare cogantur.

ARTICULUS 5.

Nobilis, res suas per rusticos spoliatus; juramento recuperat.

Si quis vero nobilium diceret; res suas aureas, et argenteas,⁽⁹⁾ seu paratas pecunias, quæ scilicet et⁽¹⁰⁾ in publico, vel ad notitiam hominum non fuerint,⁽¹¹⁾ per rusticos ablata esse.

§. 1. Si superinde evidens testimonium, vel probabile documentum produci, et afferri non poterit: juramento mediante, ab illis rusticis (qui domum suam invaserunt) eas recuperare debebit.

(1) Az eredetiben «duabus» helyett hibásan «duobus» áll. (K. és Ó.)
 (2) Az erdélyi eredetiben «kros» a többiben «Ros», régibb kiadásokban az 1518: XIV. t. cz. 1. §.-nak is megfelelően helyesebben «Kos» áll. (K. és Ó.)
 (3) Az eredetiben «appellatis» helyett «appellata» áll. (K. és Ó.)
 (4) Az eredetiben «Bistricia» előtt «Sebnicia» is áll. (K. és Ó.)
 (5) Az eredetiben «montanis» helyett «montanarum» áll. (K. és Ó.)
 (6) Az eredetiben «centesimæ» helyett hibásan «cementum» áll. (K. és Ó.)
 (7) Az eredetiben «accedant» helyett hibásan «accedat» áll. (K. és Ó.)
 (8) Az eredetiben «deditiorem» helyett «deductionem» áll. (K. és Ó.)
 (9) Az erdélyi eredetiben «argenteas» helyett «argenterias» áll. (K. és Ó.)
 (10) Az eredetiben «et» helyett «in luce et» áll. (K. és Ó.)
 (11) Az eredetiben «fuerint» helyett «fuerunt» áll. (K. és Ó.)

3. CZIKKELY.

A királyi koronára tartozó fekvő jószágok és jövedelmek felsorolása.(1)

Nehogy azonban a királyi fekvő jószágok és jövedelmek meg birtokjogok körül kétség támadhasson, jónak láttuk azokat e helyütt följegyezni.

1. §. Ezek ugyanis, mindennek előtt a nyolcz szabad város, tudniillik: Buda, Pest, Kassa, Pozsony, Nagyszombat, Bártfa, Eperjes és Sopron.

2. §. Ezenkívül: Ó-Buda, Esztergom, Székesfehérvár, Lócse, Szakolcza, Szeben és Szeged.

3. §. Továbbá a kunok és jászok megannyian.

4. §. Ugy szintén: Visegrád a két szigettel, egymint a Visegrád alatt egészen Megyerig elnyúló Chepel és Kos nevű szigetekkel.(1) (2)

5. §. Azonfelül: Körmöcz, Besztercebánya, Zólyom, a többi bányavárosokkal.

6. §. És Nagybánya meg Huszth vára az öt várossal és a sóbányákkal.

7. §. Ezenkívül Magyar- és Szlavonorságok összes harminczadai és az azokban levő minden sókamara.

8. §. Nemkülönbön Munkács és Diósgyőr várai.

9. §. Továbbá Erdélyben: a királyi szászok, minden bánya és sókamara, és ezeknek a bányáknak a helyei Kolozsvár várossal.

10. §. És minden huszad és század megötvened, melyeket ugyancsak az erdélyi részekben szoktak szedni.

11. §. Aztán az ugyanott létező és fekvő Görgény, Thöres és Déva várak.(2)

4. CZIKKELY.

A keresztések okozta károk megtérítésének a módja.(3)

A mi pedig azoknak a károknak a megtérítését és helyreállítását illeti, a melyeket a főuraknak és nemeseknek úgy a parasztok, mint a parasztok pártját fogó nemesek okoz-

tak, mivel azok nyilván és nagy számban történtek és mentek végbe:

1. §. Azért válaszszon az egyes vármegyékben a nemesek közönsége az alispánok és a négy szolgabíró mellé a legszigorubb eskü alatt tizenkét jó hirnevű és tisztességes életű és állapotú nemeset, kik menjenek a nemesek minden házának és udvarának a színhelyére, és tartozzanak ott úgy a házakban és épületekben, mint a házi eszközökben és butorokban is, valamint a lovak, ökrök és egyéb barmok s marhák elhajtása által okozott összes károkat (a mennyiben azokat szemmel láthatják és méltó tanúsággal fölismerhetik) Isten és az ő igazsága szerint jól megítélni, megbecsülni és megállapítani, és arról ugyanaz alatt az eskü alatt a nemesek közönségének jelentést tenni.

2. §. És ezután a parasztok vagy azoknak a városoknak, mezővárosoknak, birtokoknak faluknak a jobbágysai, a hol az előbb említett károk történtek és előfordultak, ezeket a sértezt és kárvallott főúr vagy nemes részére a nemesek közönsége részéről arra kitűzendő határidőben megtéríteni és helyrehozni tartoznak.

3. §. A kártérítés azonban azokra az urakra nézve, kiknek várait a parasztok e zűrzavar idején ezeknek rossz fentartása miatt vették el (mert nem erőszakosan, hanem feladás következtében foglalták el azokat) e részben nem értendő; hanem azok legyenek kényteleknek ezeket a károkat elszenvadni.

5. CZIKKELY.

A nemes azokat a dolgokat, melyektől őt a parasztok megfosztották, esküvel szerzi vissza.

Ha pedig valamely nemes azt állitaná, hogy arany- és ezüstműeit vagy készpénzeit, melyekről tudniillik a közönségnek vagy az embereinek tudomása nem volt, a parasztok elvitték;

1. §. Ha erre nézve nyilvánvaló tanubizonyosság vagy elfogadható okirat elő nem állítható és föl nem mutatható, ama dolgokat azoktól a parasztoktól, (a kik az ő házába rontottak) eskü útján kell visszaszerzenie.

(1) V. ö. az 1518 (bácsi): XIV. t. cikket. (Ó.)

(2) Az ezen §-ban felsorolt ingatlanok jelenleg is koronájavak. L. még az 1808: V., 1869: XXV. és 1877: XXV. t. cikket az ujabbban szerzett koronai javakról. M.

(3) Ezen és a következő cikkelyekben foglalt rendelkezések az 1514. évi Dózsa-féle lázadás hatása alatt alkottattak és jellegüknek fogva alkalmi törvényeknek tekintendők. Egyeseknek intézkedései azonban — az azokhoz fűzött megjegyzések szerint — állandósultak és a jobbágyságnak az 1848. évi törvények által eltörléséig hatályban maradtak. M.

ARTICULUS 6.

Coram quibus juramentum, super rebus sibi ademptis; nobilis deponat.

Juramentum autem hujusmodi, coram ipsis vice-comitibus, et iudicibus nobilium, ac duodecim electis, juxta eorundem deliberationem, tempore præmissæ executionis præstare.

§. 1. Vel, si eo tunc nobilis ipse præstare non posset; extunc in sede judiciaria, coram comitibus, vel eisdem vice-comitibus, ac universitate nobilium deponere tenebitur:

§. 2. Ita; ut unus nobilis, ad decem florenos, in hac parte jurandi habeat facultatem.

ARTICULUS 7.

Rustici, rependere damna refragantes; cogantur per comites, ac gentes regius.

Ubi autem rustici satisfactionem de damnis prænotatis, in termino ipsis præfigendo, nobilibus impendere nollent.

§. 1. Extunc comes, vel vice-comes, ac universitas nobilium eos ad satisfactionem, per omnia remedia opportuna (etiam per⁽¹⁾) direptionem, et ablationem omnium bonorum ipsorum compellat.

§. 2. Si vero comes, vel vice-comes cum universitate nobilium insufficiens esset (quia aut dominus colonorum resisteret, aut rustici in oppido, vel civitate munita rebellarent) extunc, regia, majestas, ad requisitionem, et supplicationem comitum, vel vice-comitum, et iudicum, ac universitatis nobilium talis comitatus; cum⁽²⁾ gentibus suis: ac aliorum circumjacentium comitatum, et dominorum, hujusmodi civitates, et oppida, villas,⁽³⁾ et rusticos, ad præmissam satisfactionem compellere faciat:⁽⁴⁾

§. 3. Et propter rebellionem illorum, etiam regie majestati tantum solvant (si habebunt) quantum nobili læso, et damnificato solvere tenebuntur; primo tamen, nobili læso fiat satisfactio.

ARTICULUS 8.

Rustici, ad homagia interemptorum nobilium solvenda, cogantur.

Super⁽⁵⁾ homagiis quoque nobilium interemptorum, idem est sentiendum, atque faciendum.

§. 1. Ut scilicet oppida, civitates seu villæ, quæ tempore occisionis interfuerant, et consenserunt; homagia omnium nobilium hoc tempore disturbii necatorum, persolvere teneantur.

§. 2. Si vero rustici de alio comitatu, damna hujusmodi, vel homicidia intulisse repertient; extunc comes, vice-comites, ac universitas nobilium alterius comitatus, per literas horum, comitis, vice-comitis, ac iudicis nobilium requisitus; teneatur ex parte illorum rusticorum, læsis satisfactionem impendere, modo prædeclarato.

ARTICULUS 9.

In homagiis nobilium exolvendis, et damnis compensandis; facientes, et consentientes, mulcentur.

Quoniam autem nonnulli super ejusemodi damnorum rectificatione contententes, etiam innocentes, et innoxios ad damnorum solutionem compellere moliebantur, asserentes, et allegantes; duos, aut tres, quinque, vel sex personas non potuisse de una villa, seu oppido, mala patrare, si reliqua multitudo, aut communitas illis non consensisset; ideo, facientes, et consentientes, pari poena debeant puniri.

§. 1. Hoc licet verum sit, in⁽⁶⁾ consensu deliberato, et malitioso; quia tamen rusticus unus, alterius potestati⁽⁷⁾ non subest, ut alterum aut compellere ad male agendum, aut retrahere pravis ab operibus possit; et alias æquitatis⁽⁸⁾ ratio dicat; ut rei, et culpabiles puniantur, innocentes autem salvi maneant.

§. 2. Propterea deliberatum, et statutum est: quod solummodo culpabiles, et rei, non autem innocentes, condemnentur: sic videlicet; ut si de una villa, aut oppido, quatuor, vel quinque, aut plures comperti fuerint esse in culpa, et malorum patratores; solum illi, aut capitali sententia, aut damnorum solutione puniantur: cæteri vero, salvi maneant, et illæsi.

(1) Az eredetiben «per» hiányzik. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «cum» helyett «amonita et requisita cum» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «villas» helyett «villasque» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «faciat» helyett «faciant» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «Super» előtt «Item» áll. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «in» hiányzik. (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben, az erdélyi kivétellel «potestati» helyett hibásan «potestate» áll. (K. és Ó.)

(8) Az eredetiben, az erdélyi kivétellel «æquitatis» helyett hibásan «æquitates» áll. (K. és Ó.)

6. CZIKKELY.

Ki előtt tegye le az esküt a nemes a tőle elrablott dolgokra nézve? (1)

Ezt az esküt pedig az alispánok és szolgabírák meg a tizenkét választott előtt kell ezek határozatahoz képest az előbb említett végrehajtás idején letennie.

1. §. Vagy ha az illető nemes akkor le nem tehetné, akkor a törvényszéken az ispánok vagy az alispánok és a nemesek közönsége előtt tartozik esküdni.

2. §. Úgy, hogy egy nemes, e részben, tíz forintig esküdhessék.

7. CZIKKELY.

A parasztokat, kik a kártérítést ellenzik, az ispánok és a királyi csapatok kényszerítsék red.

Ha pedig a parasztok, a részükre kitűzendő határidőben, a nemeseknek az előbb említett károkat megtéríteni nem akarnák:

1. §. Akkor az ispán vagy alispán és a nemesek közönsége, minden alkalmas eszközzel (összes javaik elvételével és elfoglalásával is) kényszerítse őket az elégtételadásra.

2. §. Ha pedig az ispán vagy alispán a nemesek közönségével nem volna elegendő (akár mivel a jobbágyság földesura ellentáll, akár mivel a parasztok a mezővárosban vagy bekerített városban fellázadnak), akkor az ilyen városokat és mezővárosokat, falukat és parasztokat az illető vármegye ispánjának vagy alispánjának és szolgabírának meg nemesi közönségének a megkeresésére és kérésére a királyi felség kényszeríthesse a maga saját és más körülfekvő vármegyék és főurak csapataival az előrebocsátott elégtételadásra.

3. §. És fellázadásuk miatt a királyi felségnek is ugyanannyit tartoznak fizetni (ha van miből), mennyit a sértett és megkárosított nemesnek; mindazonáltal legelőször a sértett nemes kapjon elégtételt.

8. CZIKKELY.

A parasztok a meggyilkolt nemesek díjainak a megfizetésére kényszerítendők. (2)

Ugyanazt kell érteni és tenni a meggyilkolt nemesnek díjaira nézve is.

1. §. Hogy tudniillik azok a mezővárosok, városok vagy faluk, melyek a gyilkosságban részt vettek és abba beleegyeztek, minden nemesnek a díját, a kit e lázadás idején meggyilkoltak, megfizetni tartoznak.

2. §. Ha pedig kiderül, hogy ezeket a károkat vagy gyilkosságokat más vármegyebeli parasztok követték el, akkor ennek a másik vármegyének, az illető ispán vagy alispán és szolgabírák levelei útján megkeresett ispánja, alispánjai és nemesi közönsége kötelesek ama parasztok részéről a sérelmeseknek a fentebb kijelentett módon elégtételt szolgáltatni.

9. CZIKKELY.

A nemesek díjainak megfizetésében és a károk megtérítésében a tettesek és a tetthez hozzájárulók marasztalandók el.

Mint hogy pedig némelyek, a kik az ilyen károk helyrehozását követelik, az ártatlanokat és büntetleneket is iparkodtak a károk megfizetésére szorítani, állítván és vitatván, hogy egy faluból vagy mezővárosból két vagy három, öt vagy hat személy nem követhet el büntetteket, ha a többi sokaság vagy a község nem járul hozzájuk; azért a tetteseket és hozzájárulókat egyenlő büntetéssel kellene sújtani.

1. §. Ámbár ez az eltöklélt és gonosz szándéku hozzájárulás nézve igaz; mindamellett, mivel az egyik paraszt nincs a másik hatalmának alávetve, hogy egyik a másikat a büns cselekvésre rákényszeríthetné vagy a gonosz tettekből visszatartatná és különben is az igazság tekintete is azt parancsolja, hogy a vétkesek és bűnösök lakoljanak, az ártatlanok pedig büntetlenül maradjanak:

2. §. Ennélfogva határoztuk és megállapítottuk, hogy csakis a vétkesek és büntetésre méltókat, nem pedig az ártatlanokat kell elítélni, úgy tudniillik, hogy ha kiderül, hogy egy faluból vagy mezővárosból négyen, vagy öten avagy többen a vétkesek és a gonoszítottak elkövetői, egyedül ezek bűnhődjenek főbenjáró ítélettel vagy a károk megtérítésével, a többiek pedig büntetlenek és sértetlenek maradjanak. (3)

(1) V. ö. Hk. II. R. 33. cz.

(2) V. ö. alább (725. l.) a 38. cikkelyt. L. még Hk. I. R. 17. cz. 4. §., III. R. 3. cz. és 5. cz. 3., 4. §§.

(3) V. ö. 1486: XLVIII., 1563: XXXIX. és 1659: XVII. t. cz. rendelkezését. L. még alább (725. l.) a 41. cikkelyt és v. ö. Kitonich c. 9. q. 27.

ARTICULUS 10.

Rusticis discordantibus super deprædatione nobilium; dominus terræ, aut ejus officialis, superinde jus administrare petenti debet.

Ubi autem coloni, et rustici inter se discordes fierent; ut duo, aut quatuor, quinque, vel sex, etc. communitati: et e converso, communitas illis duntaxat personis culpam impingeret.

§. 1. Extunc dominus terrestris, si in propinquo est, aut officialis ejus, mox, et sine omni dilatione judicium, et justitiam inter tales faciat.

§. 2. Et partem illam, quam in culpa esse cognoverit; aut scilicet seorsim,⁽¹⁾ aut conjunctim; ad damnorum solutionem compellat, et adstringat.

ARTICULUS 11.

Negligente domino terræ jus administrare super deprædatione; amittitur possessio, in qua rustici fontes habitant.

Quodsi dominus ipse, vel officialis facere nollet; extunc, ad requisitionem, et supplementationem comitis, vel vice-comitis, aut universitatis nobilium talis comitatus; regia majestas bona illa, et jura possessionaria talis domini, vel nobilis, occupari faciat; usque ad justam, et debitam satisfactionem.

ARTICULUS 12.

Dominus terræ, prædas, ad manus suas devenientes; illis quorum sunt, restituere tenetur.

Cæterum, ubi aliquis dominorum terrestrium, bona mobilia, et res dominorum, aut nobilium, apud manus rusticorum reperta abstulisse; vel etiam proprias res rusticorum suorum, hoc prætextu; ne damna illa reddere possent, diripuisse⁽²⁾ compertus fuerit, vice versa reddere teneatur; ne damnificati domini, vel nobiles, in damno permittantur.

§. 1. Quodsi dominus ipse terrestris facere recusaret; extunc bona, et jura possessionaria talis, per regiam majestatem, modo præ-

notato occupentur, et tamdiu teneantur; donec damnificatis satisfactum fuerit effective.

ARTICULUS 13.

Malefactores puniantur ubique, innocentes ut non condemnentur; cavendum.

Et quod sub hoc colore, publici malefactores non evadant, sed prout limitatum, et conclusum est; ubique puniantur;

§. 1. Sed providendum semper est; ne innocentes condemnentur.

ARTICULUS 14.

De poena capitaneorum, centurionum, coeterorumque cruciatorum, et anguria illis imposita.

Quamquam⁽³⁾ omnes rustici, qui adversus dominos eorum naturales insurrexerunt, tanquam proditores, capitali poena essent⁽⁴⁾ plectendi: ne tamen tanti⁽⁵⁾ sanguinis effusio adhuc sequatur, et omnis rusticitas (sine qua nobilitas parum valet) deleatur.

§. 1. Statutum est; quod universi capitanei, et centuriones, ac decuriones, concitatoresque aliorum rusticorum, ac manifesti homicidæ nobilium: præterea violatores virginum, et mulierum, omni gratia semota, occidantur; et ubilibet extirpentur.

§. 2. Cæteri autem rustici, refusus, et per solutis damnis, ac homagiis prænotatis, in personis eorum salvi maneant.

§. 3. Attamen ut hujusmodi proditionis eorum memoria, atque temporalis poena, etiam ad posteros ipsorum diffundatur, et transeat; et quam enorme facinus sit, in dominos insurgere, omne sæculum agnoscat; amodo deinceps, universi rustici in hoc regno ubilibet residentes (demptis civitatibus liberis, et muratis, quæ majestati regie fideles fuerunt: et illis quoque exceptis, qui penes dominos eorum, et sacram coronam hujus regni, in vera fidelitate perstiterunt: cum aliisque sceleratis rusticis, in hac seditione non participaverunt) per hanc infidelitatis ipsorum notam, amissa libertate eorum, qua de loco in locum recedendi habebant facultatem; dominis ipsorum terrestribus, mera, et perpetua rusticitate sint subjecti.

(1) Az eredetiben «seorsim» helyett «seorsum» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben, az erdélyi kivétellel «diripuisse» helyett «direpuisse» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «Item quamquam» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «essent» helyett «sint» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «tanti» helyett «tot» áll. (K. és Ó.)

40. CZIKKELY.

Ha a parasztek a nemesek kifosztása tárgyában nyilatkoznak, e részben a földesurnak vagy tisztjének kell igazságot szolgáltatni annak részére, a ki azt kéri.

Ha pedig a jobbágyok és parasztek egymás közt civódnának, úgy, hogy a vétket kettő, vagy négy, öt vagy hat stb. a községre, és megfordítva a község csak azokra a személyekre hárítja :

1. §. Akkor a földes úr, ha közel van, vagy az ő tisztje, az ilyenek között legott és minden halasztás nélkül szolgáltatasson törvényt és igazságot.

2. §. És azt a felet, a kit bűnösnek fog találni, vagy külön tudniillik vagy együttesen, a károk megfizetésére kényszerítse és szorítsa.

41. CZIKKELY.

Ha a földes ur a fosztogatás tárgyában az igazságszolgáltatást elmulasztaná, az a birtok, a melyen a bűnös parasztek laknak, elvész.

A mit, ha maga az úr vagy tiszte megtenni vonakodnék : akkor az illető vármegye ispánjának vagy alispánjának avagy nemesi közönségének megkeresésére és kérelmére, a királyi felség annak az úrnak vagy nemesnek ama fekvő jószágait és birtokjogait az igaz és kellő elégtétel megtörténteig foglaltassa le.

42. CZIKKELY.

A földesur köteles a kezéhez jött zsákmányt annak visszaszolgáltatni, a kit megillet.

Egyébiránt, ha előfordulna az, hogy valamely földesúr a főuraknak vagy nemeseknek a parasztek kezén talált ingóságait és javait elvitte vagy a maga jobbágyainak saját dolgait is az alatt az ürügy alatt, hogy azok kárt ne tehessenek, elvitte : ezeket szintén köteles visszaadni, nehogy a kárvallott urak vagy nemesek kárban maradjanak.

1. §. Mit ha az illető földes úr megtenni vonakodnék, akkor a királyi felség az olyannak a fekvő jószágait és birtokjogait az előbb említett módon foglalja el és mindaddig tartsa

meg, míg a károsultak valósággal elégtételt nem kaptak.

13. CZIKKELY.

A gonosztevőket mindenütt meg kell büntetni ; óvakodni kell, hogy az ártatlankat el ne ítéljék.⁽¹⁾

És hogy a nyilvános gonosztevők az előbbi ürügy alatt meg ne meneküljenek, hanem a határozat és megállapodás szerint mindenütt bűnhődjenek.

1. §. De arra mindig kell ügyelni, hogy az ártatlankat el ne ítéljék.

14. CZIKKELY.

A keresztesek kapitányainak, századosainak s a többieknek büntetése és a reájok rótt teher.⁽²⁾

Ámbár mindazokat a parasztoakat, a kik természetes uraik ellen fölkeltek, mint árulókat, főbenjáró büntetéssel kellene sújtani, nehogy azonban annyi vér folyjon és a parasztság (a mely nélkül a nemesség nem sokat ér) egészen kipusztuljon :

1. §. Határoztuk, hogy az összes kapitányokat, századosokat meg tizedeseket és a többi parasztek felbujtatóit valamint a nemesek nyilvánvaló gyilkosait, ezenkívül a szűzen és az asszonyokon erőszakot tevőket, minden kegyelem mellőzésével meg kell ölni és mindenütt ki kell irtani.

2. §. A többi parasztek azonban, miután a főntebb említeit károkat és díjakat megterítették és megfizették, személyükben sértetlenek maradjanak.

3. §. Mindazonáltal, hogy ennek az ő árulásuknak az emléke és időleges büntetése maradékaikra is átszálljon és átmenjen, és hogy minden emberkor megtudja, hogy mekkora büntény az urak ellen föltámadni : ennek utána az ebben az országban bárhol lakó összes parasztek (kivéve a királyi felséghez híven maradt szabad és fallal kerített városokat, és kivéve azokat is, kik uraik és az ország szent koronája mellett hűségükben kitarítottak és más bűnös parasztoakkal ebben a lázadásban részt nem vettek), elvesztivén e hűtlenségi vétkük miatt szabadságukat, a mely szerint egyik helyről a másikra költözhetnek, az ő földesuraiknak föltétlen és örökös szolgaság alá legyenek vetve.⁽³⁾

(1) V. ö. alább (721. l.) a 33. cikkelyt.

(2) V. ö. alább (725. l.) a 39. cikkelyt.

(3) V. ö. alább (717. l.) e decr. 25. cikkelyét.

§. 4. Neque de cætero, contra voluntatem, et consensum dominorum suorum, de loco in locum recedendi, et sese moraturos conferendi, habeant facultatem.

ARTICULUS 18.

De actionibus,⁽¹⁾ a rusticis fienlis.

Præterea singuli rustici uxorati, sive sessionati, seu domos habentes,⁽²⁾ sive autem inquilini sint, per singulos annos dominis eorum terrestribus, singulos centum denarios, unum florenum aureum⁽³⁾ facientes; quinquaginta scilicet ad Georgii, et residuos quinquaginta denarios ad Michaelis archangeli beatorum festa; ubilibet solvere teneantur:

§. 1. Et, si alicubi locorum, plures quam centum denarios hactenus solvere consuevisent: talis census per hanc constitutionem diminutus esse non intelligatur.

ARTICULUS 19.

Servitium colonorum ordinarium.

Item, qualibet hebdomada, singulo uno die, dominis ipsorum servire teneantur.

ARTICULUS 17.

Munera colonorum.

Item, singulis mensibus, singulum unum pullum, dominis eorum dare, sint obligati.

ARTICULUS 18.

Coloni: nonam, et decimam solvere, ex omnibus terræ nascentiis tenentur.

Item, de omnibus terræ nascentiis, sive metantur, sive falcentur; præterea de vinis, dominis ipsorum nonas, seu nonam partem, ultra decimas prælatis eorum debitas, solvere teneantur:

§. 1. Ita, ut ex decem capetiis segetum, seu decem cubulis vinorum, rustico octo maneantur:

§. 2. Quantum tamen ad decimas attinet; solummodo de illis segetibus, quibus hactenus consueverunt, decimas dare, solvereque debebunt.

ARTICULUS 19.

Anserum proventus a colonis.

Item, singulis annis duos anseres, unum videlicet tenerum ad pentecostes; et alterum antiquum ad beati Martini episcopi, et confessoris festa, dominis ipsorum solvant.

ARTICULUS 20.

Porcorum proventus a rusticis.

Item, de qualibet villa, usque decem sessiones jobagionales⁽⁴⁾ continente, vel etiam minus; ad festum natalis domini, unum porcum saginatum: ubi vero ultra decem fuerint; de singulis decem sessionibus, singulum unum porcum, similiter saginatum dare teneantur.

§. 1. Cæteris quoque⁽⁵⁾ proventibus dominorum, et nobilium, ultra hæc hactenus dari, et percipi consuetis, salvis permanentibus.

ARTICULUS 21.

De viduis aut puellis, colono alterius nobilis nubentibus.

Item,⁽⁶⁾ quod mulieres viduæ, quæ vices jobagionum gerunt, etiam alteri nubentes, præter dominorum suorum permissionem, recedere nequeant:

§. 1. Puellæ tamen, et aliæ mulieres viduæ, quæ apud alios habitant; vel aliter vices jobagionum non gerunt; nuptui libere tradantur, et recedant:

§. 2. Filios tamen si nobiles habuerint; secum abducere non possint.

§. 3. Imo, si propter teneram ætatem, mater filium secum abduceret; nihilominus tamen filius ipse, (perfecta, seu nubili ætate adveniente), ad habitacula sua pristina redire teneatur.

ARTICULUS 22.

De inquilinis taxandis: et ut domos sibi aedificare cogantur.

Item, quod universi inquilini, intra⁽⁷⁾ triennium, ab omni solutione censuum exempti.

(1) «Actionibus» helyett «exactionibus» a helyes. (Ó.)

(2) Az eredetiben «habentes» helyett «habitantes» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «aureum» helyett «auri» áll. (K. és Ó.)

(4) Az erdélyi eredetiben «jobagionales» helyett hibásan «jobagiones» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «quoque» helyett «etiam» áll. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «Item» helyett «Et» áll. (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben «intra» helyett «infra» áll. (K. és Ó.)

4. §. És jövőre ne legyen szahadságuk arra, hogy uraik akaratának és beleegyezésének ellenére egyik helyről a másikra menjenek és állandóan letelepedjenek.

15. CZIKKELY.

A parasztokon megveendő adókról.⁽¹⁾

Ezenkívül a feleséges parasztok, akár telkesek vagy házbirtokosok, akár pedig zsellérek, egyenkint minden egyes esztendőben mindennél egy aranyforintot tevő száz-száz dénárt tartoznak földes uraiknak fizetni: tudniillik ötvenet szent György, a többi ötven dénárt pedig szent Mihály arkangyal napján.

1. §. És ha valamely helyen eddigelé száz dénárnál többet szoktak volna fizetni, az az adó a jelen törvény következtében lejjebb szállítottak nem tekintendő.

16. CZIKKELY.

A jobbágyság rendes szolgálata.⁽¹⁾

Továbbá, kötelesek uraiknak minden héten egy-egy egész napon át szolgálni.

17. CZIKKELY.

A jobbágyság ajándékadása.⁽¹⁾

Továbbá arra vannak kötelezve, hogy uraiknak havonként egy-egy csibét adjanak.

18. CZIKKELY.

A jobbágyság a föld minden termékéből kilenczedet és tizedet kötelesek fizetni.⁽¹⁾

Továbbá a földnek minden, akár aratható, akár kaszálható termékéből és ezenkívül a borkból, a főpapjaiknak kijáró dézsmán felül, uraiknak kilenczedet, vagyis ezeknek egy kilenczed részét tartoznak megfizetni.

1. §. Úgy hogy tíz kéve termésből, vagy tíz veder borból a parasztnak nyolcz fog maradni.

2. §. Mindamellett a mi a dézsmákat illeti, egyedül azok után a vetések után kell nekik dézsmát adniok, a melyektől eddigelé szoktak adni.

19. CZIKKELY.

A jobbágyságtól járó libajövedelem.⁽¹⁾

Továbbá adjanak uraiknak évenként két libát, tudniillik egy fiatal pünköszt ünnepére és egy vénebbet szent Márton püspök és hitvalló napján.

20. CZIKKELY.

A parasztságtól szedett disznójövedelem.⁽¹⁾

Továbbá minden falu után, a mely tízig menő vagy annál kevesebb jobbágytelket is foglal magában, karácsony ünnepére egy hizott disznót, a hol pedig azok száma tíznél nagyobb, minden tíz telek után hasonlóképen egy-egy hizott disznót kell adniok.

1. §. Épségben maradván az uraknak és nemeseknek egyéb jövedelmei is, a melyeket eddigelé ezeken kívül kapni és szedni szoktak.

21. CZIKKELY.

Az özvegyekről és leányokról, a kik egy másik nemes jobbágyához mennek férjhez.

Továbbá az olyan özvegy asszonyoknak, a kik jobbágyság helyét pótolják, uraik akaratán kívül még akkor sem szabad elköltözniök, ha máshoz mentek férjhez.

1. §. A leányok azonban és más özvegy asszonyok, a kik másoknál laknak vagy különben jobbágyság helyét nem pótolják, szabadon férjhez mehetnek és elköltözhetnek.

2. §. De ha házasulandó fiaik vannak, azokat nem szabad magukkal vinniök.

3. §. Sőt ha az anya az ő fiát, gyenge kora miatt, magával vinné, ez a fiu mindazáltal (teljes vagy házasodásra alkalmas kort érve) régi lakóhelyére köteles visszatérni.

22. CZIKKELY.

A zsellérek bérfizetéséről, és hogy a maguk számára való házak építésére szorítandók.⁽²⁾

Továbbá, hogy az összes zsellérek három éven keresztül minden bér fizetése alól sza-

(1) A jobbágyság szolgáltatásairól v. ö. az 1486: XXXIX. t. cz., az 1548: XXXIII—XXXVII. t. cz., az 1550: XXXV. t. cz., az 1715: XXVIII. és CI. t. cz., az 1723: XVIII. LX. és LXII. t. cz., végül pedig az 1836: VII. t. czikket jegyzetével. (0.)

(2) A zsellérekéről v. ö. 1471: IV., 1478: IV., 1492: CV., 1537: VII., (besztercebányai) 1542: XXVII., 1543: XLVI., 1545: V., 1546: XIII., 1548: XXIII. és XXXVIII., 1598: IV., 1599: VI., 1601: III., k. u. 1608: XIV., 1609: LXII., 1613: XIII. t. cz. L. még 1647: XXXVI., 1807: II. és XXI., 1836: V. t. cz. (8. §.), 1836: VI. t. cz. (3. §.), 1836: VII. t. cz. (3. §., 12. §§.), 1840: VII. t. cz., 1844: IX. t. cz. (3., 8. §§.) L. még az előző 15. czikkelyt. Márkus.

et supportati sint; et interea domos pro se construere, in seriemque et numerum cæterorum jobagionum sese collocare, et computare teneantur.

§. 1. Nam aliter, si domos ædificare nolent; etiam apud alios residentes, censum floreni unius, dominis eorum terrestribus solvere teneantur.

§. 2. Si autem aliqui eorum, domos proprias modo quoquo⁽¹⁾ inhabitarent; et res ultra valorem trium florenorum (exceptis hæreditatibus) haberent; tales etiam de præsentibus, ad solutionem censuum, instar aliorum jobagionum, compellantur.

ARTICULUS 23.

Comani, et philistaei, pari modo ad censum solvendum, ac servitia præstanda sint adstricti.

Item,⁽²⁾ quod philistæi, et comani, ac cæteri jobagiones regiae majestatis; ubilibet residentes (demptis civitatibus liberis, et munitis) tam ad censuum, et munerum, nonarumque solutionem; quam etiam servitiorum exhibitionem; instar aliorum colonorum, et rusticorum hujus regni de cætero teneantur, et sint obligati.

ARTICULUS 24.

Nemo de rustica progenie natus; in episcopum eligatur.

Nemo⁽³⁾ de rustica progenie natus, in episcopum, vel archi-episcopum (ob perpetuam præmissæ rusticanae conditionis memoriam) per regiam majestatem promoveatur:

§. 1. Etsi quispiam promoveretur; nemo illi decimas dare teneatur.

ARTICULUS 25.

Migratio colonorum, quomodo interdicta?

Hoc⁽⁴⁾ expresse nihilominus declarato: quod articulus de jobagionum ulteriori non recessu, vel commigratione præscriptus, et prædeclaratus (quia plurimæ, maximæque incommoditates, et quotidiana fere jurgia, prætextu ab-

ductionis, et retentionis jobagionum hactenus suboriebantur) æque ad omnia loca, ac universos jobagonalis, ac plebejæ conditionis homines ubilibet intra limites regni hujus, et partium sibi subjectarum residentes, referatur, et intelligatur.

§. 1. Ita, ut de cætero jobagionum dimissio,⁽⁵⁾ vel abductio, per omnia cesset; perpetuoque aboleatur, et extincta maneat semper:

§. 2. Verum de civitatibus liberis regiae majestatis, et dominorum; in alias civitates similiter liberas eorundem, commigratio jobagionum prænotata, inter sese, per hanc constitutionem interdicta non intelligatur.

ARTICULUS 26.

De violenta colonorum abductione: et restituere nolentis poena.

Item, ordinatum est: quod, si quis potentum, aut alterius cujusvis status, et conditionis hominum, jobagiones quorumpiam, manu violenta, aut aliter contra dominorum suorum voluntatem abduceret:

§. 1. Extunc ille, cujus jobagio abduceretur, acceptis penes se uno ex judicibus nobilium, ac aliis quatuor nobilibus illius comitatus, ubi jobagio abductus reperiretur, (qui omnes sub poena solutionis singulorum centum florenorum, per comites, et⁽⁶⁾ vicecomites, ac cæteros judices nobilium immediate, et irremissibiliter, partim pro se, partim vero actori exigendorum, requisiti venire tenebuntur, nisi gravi detineantur ægritudine, vel inevitabili præpediantur necessitate) postquam hoc, et id: quod scilicet violenter, et contra voluntatem suam fuisset jobagio suus abductus, sufficienter verificari, et eundem jobagionem, in facie talis oppidi, vel talis villæ constitutum, nobilibus ipsis, præsentem ibidem⁽⁷⁾ dicto iudice nobilium, demonstrare poterit; extunc dominus ille, vel nobilis admoneatur ad reddendum una cum rebus suis.

§. 2. Qui si reddiderit, nihilominus pro violentia (sufficienter tamen prius comprobata) solvat centum florenos, partim comitatibus,⁽⁸⁾ vel vicecomitibus, ac iudicibus nobilium, partim autem ipsi actori:

§. 3. Quibus solutis, si postea eundem jobagionem apud se temere retinebit: amittat locum illum, in quem jobagio ipse abductus

(1) Az eredetiben «quoquo» helyett hibásan «quoque» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «Item» helyett «Et» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «Nemo» helyett «Item quod nemo» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «Item hoc» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «dimissio» helyett hibásan «abmissio» áll. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «et» helyett «vel» áll. (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben «ibidem» hiányzik. (K. és Ó.)

(8) «Comitatibus» helyett helyesebb ez: «comitibus».

badok és mentesek legyenek és ez alatt tartozzanak a maguk számára házakat építeni s a többi jobbágysók sorába és számába belépni és beállani.

1. §. Mert különben, ha nem akarnának házakat építeni, még ha másnál laknak is, földesuraiknak egy forint bért kötelesek fizetni.

2. §. A kik pedig közülök akármiképen saját házaikban laknak és (az örökségeken kívül) három forintnál többet érő vagyonnal bírnak, azokat is legott, más jobbágysók módjára hérfizetésre kell kényszeríteni.

23. CZIKKELY.

A kunok és jászok hasonlóképen bérfizetésre és szolgáltatásra kötelezvék.⁽¹⁾

Továbbá, hogy a kunok és jászok és a királyi felség többi jobbágysai, bárhol lakjanak, (kivéve a szabad és falai bekerített városokat) ezentul az ország egyéb jobbágysai és parasztjai módjára kötelesek legyenek és tartozzanak mind bért fizetni, ajándékokat és kilenczedet adni, mind pedig szolgálatokat teljesíteni.

24. CZIKKELY.

Senkit sem kell püspökké tenni, a ki paraszt nemzetségből származott.

A királyi felség (az előbb említett paraszt árulás örök emlékére) püspökké vagy érsekké senkit se tegyen, a ki paraszt nemzetségből származott.

1. §. És ha valakit azzá megtenne, senki se tartozzék neki dézsmát fizetni.

25. CZIKKELY.

Milyen módon van a jobbágysók költözése eltöltve?⁽²⁾

Mindazonáltal határozottan kijelentvén azt: hogy a jobbágysók ezután való elvonulásának vagy költözésének tilalmáról fentebb megírt és előadott czikkeyt (miután a jobbágysók elvitele és visszatartóztatására nézve eddigelé igen sok és igen nagy alkalmatlanság és csaknem mindennapos veszekedések támadtak) minden helyre és minden az országnak s alája vetett

részeinek határain belül bárhol lakó jobbágysók és paraszt sorsu emberre egyaránt kell érteni és alkalmazni.

1. §. Akképen, hogy ezután a jobbágysók elbocsátása és elvitele egyáltalában szűnjék meg s örök időkre elmaradjon s mindenkorra előírlótnak tekintessék.

2. §. De ezzel a rendelkezéssel a jobbágysók a királyi felség és főurak szabad városaiból, azoknak ugyancsak szabad városaiba való kölesönös költözése megtiltottnak nem tekintendő.

26. CZIKKELY.

A jobbágysók erőszakos elviteléről, és azok büntetéséről, a kik azokat nem akarják visszaadni.

Továbbá rendeltük: hogy ha a hatalmasok vagy más bármely rendű és rangú emberek közül valaki mások jobbágysait erőszakos kézzel vagy másképen uraiknak akarata ellenére elvinné:

1. §. Akkor az, a kinek a jobbágysait elvették vegye maga mellé annak a vármegyének egy szolgabíráját és más négy nemesét, a hol az elvezetett jobbágysók találhatók (a kik megkeresestlén, hacsak súlyos betegség őket vissza nem tartaná, vagy kikerülhetetlen szükség nem gátolná, az ispánok és alispánok meg a többi szolgabírák után behajtandó s részben ezek, részben a felperes javára fizendő száz-száz forint büntetés alatt mindannyian megjelenni kötelesek és a mennyiben ezt és azt is, hogy tudniillik jobbágysait erőszakosan és az ő akarata ellenére vitték el, elégségesen bebizonyíthatja s a nemeseknek az említett s ott jelenlevő szolgabíró előtt megmutathatja, hogy az a jobbágysók abban a mezővárosban vagy abban a faluban tartózkodik: azt az illető urat vagy nemeset meg kell inteni, hogy a jobbágysókat javaival együtt adja vissza.

2. §. Ki, ha őt vissza is adja, mindamellett a hatalmaskodás miatt (mindazonáltal ha ezt előbb elégségesen hebizonyították) részben az ispánoknak vagy alispánoknak és szolgabíráknak, részben pedig magának a felperesnek száz forintot fizessen.

3. §. Ha ezeknek a lefizetése után azt a jobbágysókat vakmerően magánál visszatartja, azt a helyet, a melybe a jobbágysókat vezették, le-

(1) A kunokról és jászokról v. ö. fön 623. lap 4. jegyzetét az 1498. XLVII. t. cz. kapcsán.

(2) A jobbágysók költözéséről v. ö. fön (713. l.) e decretum 14. czikkeyt: l. továbbá 1405 (L): VI. 1405 (II.): XIV., 1435: (II.): VII., 1471: XVI., 1474: XIV., 1492: XCHI. és 1546: XXXIX. t. cz. jegyzeteikkel.

est, sive sit civitas, sive oppidum, sive villa, sive portio.

§. 4. Cujus tertia pars cedat illi, cui violentia illata est; duæ partes reliquæ, manent regiæ majestati.

ARTICULUS 27.

De officiali, in abductione coloni vim committente.

Si vero officialis, insecio, et ignorante domino suo, hujusmodi violentiam commiserit, et id verificari poterit; neque dominus in ea re partes officialis sui tutatus fuerit; teneatur officialis violentiam solvere; et dominus requisitus, jobagionem abductum ad bona sua, restituere, sub poena præmissa.

§. 1. Si autem dominus ipse,⁽¹⁾ in remotis ageret, et officialis suus ipso insecio patreret violentiam; et in retinendo illo, contra admonitionem perseveraret; dominusque suus, ob absentiam requiri non posset; talis officialis, pro violentia solvat centum florenos, et pro retinendi temeritate, amittat bona sua, si quæ habet nobilitaria.

§. 2. Si vero rusticus est ipse officialis; tradatur per dominum suum ad manus ejus; ejus jobagio fuit per illum abductus: qui si non traderetur, amittatur locus ille, quo jobagio fuit abductus.

§. 3. Ubi vero diceret dominus ejusdem officialis: eum ad manus tradere non posse, quia aufugisset: juramento coram comitibus, vice-comitibus, et judicibus nobilium talis comitatus se expurget; quod postquam sibi violentia ista innotuit, detinere eum non potuit; et si non jurabit; homagium illius persolvat.

§. 4. Domini vero prælati, si violentiam hujusmodi fecerint; aut facere procuraverint; pro violentia solvant similiter florenos centum: etsi perseveraverint in retinendo jobagione abducto (quia bona ecclesiæ amitti⁽²⁾ non possunt) in æstimatione loci illius, in quem abduxerunt, convincantur.

§. 5. Hoc tamen addito: quod illi, vel fratribus illius, qui jobagionem alterius violententer abduci fecerat; regia majestas, ipsas duas partes honorum suorum donare non

possit: ne per hoc, abductio prænotata inulta prætereat, et impunita maneat.

ARTICULUS 28.

De profugis colonis: et poena nobilium tales restituere nolentium.

Si autem rusticus quispiam, saltu,⁽³⁾ vel furtim discederet; ille, in cujus bonis reperietur, ad admonitionem, et requisitionem domini sui, per unum, vel duos ex judicibus nobilium flendam; restituere teneatur.

§. 1. Nam si reddere recusaverit, eum posset; et hoc, modo antelato verificari⁽⁴⁾ poterit; extunc poenam de violententer abductis prænotatam subibit.

§. 2. Ubi autem abinde quoque jobagio⁽⁵⁾ furtim, vel aliter discederet, super hoc; quod post admonitionem factam, illum detinere non potuit; si dominus illius possessionis in propinquo erit, per se; si vero absens fuerit, vel in longinquo agit; officialis suus juramentum præstare tenebitur:

§. 3. Etsi præstare noluerit; homagium illius actori persolvat, et comites, ac vice-comites satisfactionem superinde, modo prænotato impendant.

ARTICULUS 29.

De liberis civitatibus, comanis, aut philistæis, aliorum jobagiones abducentibus: et poena eorundem.

Si vero civitates liberæ, vel munitæ, sive comani, sive philistæi, aut alii jobagiones regii, in medium eorum jobagiones cujuspiam violententer abducerent, aut furtim illuc ipsi jobagiones⁽⁶⁾ confugerent, et per judices nobilium, cum aliis quatuor nobilibus prænotatis, modo antelato requisiti, hujusmodi jobagiones abductos, vel fugitivos reddere nolent.

§. 1. Extunc judex, et jurati talis civitatis, et villæ (quia bona regia per hoc alienari non possunt) pro quolibet jobagione, in ducentis florenis, adversus nobilem, vel alium actorem; et insuper in homagiis talium jobagionum, adversus comites, vel vice-comites,

(1) Az erdélyi eredetiben az «ipse» szó hiányzik. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «amitti» helyett hibásan «amittere» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «saltu» helyett hibásan «salto» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «verificari» helyett «verificare» áll. (K. és Ó.)

(5) Az erdélyi eredetiben «jobagio» után «ille», a többiben pedig «illo» áll. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «illuc ipsi jobagiones» helyett «ipsi jobagiones in mediam» áll. (K. és Ó.)

gyen az város, vagy mezőváros, vagy falu avagy birtokrész, vesztise el.

4. §. A melynek harmadrésze azé legyen, a kinek ellenében a hatalmaskodás történt, a többi két rész pedig maradjon a királyi felségnek.⁽¹⁾

27. CZIKKELY.

A tisztról, a ki a jobbágy elvezetésében erőszakot követ el.

Ha pedig a tiszt, urának hire és tudta nélkül követett el ilyen erőszakot és ez bebizonyítható, s az ur e dologban tisztjének pártját nem fogta; akkor köteles a tiszt az erőszak díját megfizetni és az ez iránt megkeresett ur, az előbb mondott büntetés alatt, az elvesztett jobbágyot és ennek javait visszaszolgáltatni.

1. §. Ha azonban maga az ur távol lenne és tisztje az ő tudta nélkül követne el erőszakot és a jobbágyot a megintés ellenére, állhatatosan visszatartaná, az ur pedig, távolléte miatt megkereshető nem volna, akkor az a tiszt fizessen az erőszakért száz forintot és a vakmerő visszatartásért essék el nemesi fekvő jószágaitól, ha vannak neki ilyenek.

2. §. Ha pedig az a tiszt paraszt, adja őt ura annak a kezéhez, a kinek a jobbágyát elvitte; s ha nem adná át, akkor az a hely, a melyre a jobbágyot vitték, veszszen el.

3. §. Ha pedig annak a tisztnek az ura azt állítaná, hogy a jobbágyot nem adhatta kézhez, mert elszökött: az illető vármegye ispánjai, alispánjai és szolgabírái előtt tisztázza magát esküvel az iránt, hogy miután az erőszak az ő tudomására jutott, azt már le nem tartóztathatta és ha nem esküszik, fizesse meg annak a díját.

4. §. Ha pedig a főpap urak követnének vagy követtetének el ilyen erőszakot, az erőszakért szintén száz forintot fizessenek és ha az elvitt jobbágyot állhatatosan visszatartaná (minthogy az egyház javai eln em vesztetnek) annak a helynek a becsüjében kell őket marasztalni, a hová ezt elvezették.

5. §. Mindazáltal hozzáadva ezt: hogy a királyi felség annak, a ki más jobbágyát erőszakosan elhurczoltatta, vagy az ő testvéreinek, a fekvő jószágoknak ama két részét ne

adományozhassa, nehogy ezáltal az említett elhurczolás boszulatlanul mellőztessék és büntetlen maradjon.⁽²⁾

28. CZIKKELY.

A szökevény jobbágyokról és azoknak a nemeseknek a büntetéséről, a kik azokat nem akarják visszaadni.⁽³⁾

Ha pedig valamely paraszt szökeve lopva távoznék: akkor az, a kinek javaiban megtalálható, miután ötlet annak ura egy vagy két szolgabíró utján megintette és megkereste, tartozzék visszatartani.

1. §. Mert ha vissza adni nem akarná, a mikor ezt megtehetné és ez az említett módon bebizonyítható, akkor az erőszakos elhurczolásra nézve fentebb kimondott büntetésbe essék.

2. §. Ha pedig a jobbágy erről a helyről is lopva vagy másképen eltávoznék: akkor ha annak a birtoknak az ura jelen van, önmaga, ha pedig távol vagy messze van, az ő tisztje köteles esküt tenni arra nézve, hogy a megtörtént megintés után az le nem tartóztathatta.

3. §. És ha nem akarna esküt tenni, fizesse meg annak a díját a felperes részére és az ispánok, valamint alispánok e részben a fentebb említett módon szolgáltatassanak elégtételt.

29. CZIKKELY.

A mások jobbágyságot elvezető szabad városokról, kunokról vagy jászokról és azok büntetéséről.⁽³⁾

Ha pedig valakinek a jobbágyságot a szabad vagy megerősített városok vagy a kunok avagy a jászok, vagy más királyi jobbágyságok vinnék erőszakosan maguk közé vagy a jobbágyság lopva szöknének oda és miután őket a szolgabírák a fentebb említett négy nemessel együtt az előadott módon megkeresték, ezeket az elvitt vagy megszökött jobbágyságokat visszaadni vonakodnának:

1. §. Akkor (minthogy a királyi javak e miatt el nem idegeníthetők) az olyan városnak és falunak a biráját és esküdtait a nemes vagy más felperes ellenében mindenik jobbágyságért kétszáz forintban és ezenfelül annak a vármegyének az ispánjai vagy alispánjai és

(1) V. ö. a következő 27—29 cikkelyeket továbbá 1331: XVI., 1435 (II.): VII., 1492: XCIV., 1496: XXII., 1498: XLVII., 1504: XVI., 1518: XVIII., 1538: XXII., (besztercebányai) 1542: II., 1543: III. és V., 1546: XXXIX., 1547: XXVIII., 1548: XLV., 1550: XXXVII. és XXXIX., 1556: XXXI., 1596: XXXVI., 1598: XXXIII., 1681: XXXI. és az 1723: XVIII. t. cz. rendelkezéseit.

(2) V. ö. a 26. és alább 29. és 30. cikkelyt. V. ö. még 1486: XXXIV., 1492: XXIV. és 1681: LXVII. t. cz.

(3) V. ö. a 26. és 28. cikkelyt. A szökevény jobbágyokról l. még alább (727. l.) a 45. és (739. l.) a 70. cikkelyt; v. ö. továbbá 1495: XVIII., 1547: XXXII., 1548: XLII., 1550: XXXVIII., 1588: XLII., 1596: XXXVII., 1613: XXXVI., 1618: XLVIII., 1622: XXVII. és XXVIII., 1635: LIV., 1735: XLVII. és LXVIII., 1638: LXVII., 1647: LXVIII. és CXXXIII., 1640: LXXXIII., 1655: XLI—XLIII., LXII. és LXXVIII., 1659: LXIX. és LXX., 1662: XXXIV., 1681: LXVII., 1715: CL. és 1723: LX. t. cz. Márkus.

et iudices nobilium ipsius comitatus, ubi id fieri contingit, convincantur: et⁽¹⁾ iidem comites, ac vice-comites, cum iudicibus nobilium, ex parte illorum satisfactionem impendere, et jobagionem reducere teneantur.

§. 2. Si autem etiam hac pœna persoluta, jobagionem reddere nolent; extunc etiam secundo, et tertio, ad restituendum ad-moneantur: et quoties reddere recusaverint; toties pœnam prænотatam incurrant, et persolvere teneantur.

§. 3. Si vero jobagio aufugeret; quod post admonitionem illum detinere non potuerunt, iudex, et iurati cives, coram ipsis comitibus, vice-comitibus, et iudicibus nobilium, iuramentum præstent: etsi non præstiterint; homagium persolvere debebunt, modo prædeclarato.

§. 4. Super oppidis etiam, et bonis ecclesiariarum, quantum ad jobagiones fugitivos; idem est sentiendum, atque faciendum: etsi temerarie retinuerint; tandem in æstimatione illius loci convincantur.

ARTICULUS 30.

Fugitivus colonus, extra villam reperi-tus; capi libere potest, et ad pristinum dominum cum rebus reduci.

Etsi rusticus fugitivus, aut violenter abductus, per dominum suum in campo, vel alibi detineri poterit; libere detineatur, et ad pristina sua habitacula, cum omnibus rebus suis, quæ in manus domini sui incidere possunt, reducat.

ARTICULUS 31.

Comite multam, ratione coloni abducti, exigere non valente; ea per communem arestationem exigatur.

Ubi autem comites, aut vice-comites, cum iudicibus,⁽²⁾ et universitate nobilium, ad restitutionem huiusmodi pœnæ insufficientes fient; extunc, in loco communi, penes literas eorumdem comitum, vel vice-comitum, et iudicum nobilium, quilibet colonorum, et inhabitatorum talis civitatis, aut oppidi, vel villæ, cum rebus suis arrestari; et ad satisfactionem compelli possit.

§. 1. Contra ipsos vero comites, et vice-comites (si per se ipsos præstarent occasionem præmissarum violentiarum) universitas nobilium, modo prædeclarato, procedat:

§. 2. Etsi ad ipsam executionem, seu processum, insufficientes videbitur; tunc majestas regia superinde requisita, illam peragere, et peragi facere dignabitur.

ARTICULUS 32.

Personæ ecclesiasticæ, et sæculares, invicem peccantes, aequaliter mulctentur.

Et, quod personæ quoque sæculares, contra ecclesiasticas, civitatesque liberas, et jobagiones regiones; solummodo in pœna prænотата, et non in amissione possessionis, aut villæ, convincantur.

ARTICULUS 33.

De malefactorum per comitatus descriptione, ac punitione eorumdem.

Item, quia nemini dubium est,⁽³⁾ quod præterita afflictio rusticana, peccatis nostris exigentibus, permittente deo, illata est:

§. 1. Peccata autem ex eo creverunt; quod semper impunita manserunt; inde latrocinia, furta, homicidia, adulteria, falsarum monetarum cusiones, incendia, aliaque malorum genera multiplicata fuerunt.

§. 2. Propterea statutum est: quod in omnibus, et singulis comitatibus hujus regni, prænотati vice-comites, iudices nobilium, ac duodecim electi iurati, qui ad revisionem, et recuperationem damnorum fuerint deputati: firmissimo sub juramento, universos ejusmodi malefactores, tam scilicet nobiles, quam etiam ignobiles exquirere; de illorumque nominibus⁽⁴⁾ experiri; et in registrum conscribere, et eosdem⁽⁵⁾ tandem juxta eorum demerita punire debeant.

§. 3. Præterea, de nobilibus quoque illis, qui rusticis in ipsorum præmissa tumultuaria insurrectione adhererunt; et partem illorum tenuerunt; cum eisque participaverunt; veritatem pariter inquirent: et eos omnes, qui culpabiles inventi fuerint, in registrum similiter inscribant;⁽⁶⁾ atque sub eorum sigillis regie majestati mittant:

§. 4. Ut tandem juxta seriem huiusmodi registri, illi tanquam proscripti, omnibus eorum bonis, et iuribus possessionariis destituantur: et ad occupationem ejusmodi bonorum, vigore donationis regie, exinde jam factæ, vel fiendæ, processus amplior non sit necessarius, neque requiratur; sed quilibet justo talia bona impetrans, eisdem defacto

(1) Az eredetiben «a» helyett «vel» áll. (K. és Ó.)

(2) Az erdélyi eredetiben «iudicibus» helyett «iudicibus nobilium» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «est» hiányzik. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben az erdélyi kivételével «nominibus» helyett «nobilibus» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «eosdem» helyett «eos» áll. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «inscribant» helyett «conscribant» áll. (K. és Ó.)

szolgabírái ellenében, a hol ez esetleg megtörtént, az illető jobbágyságok díjaiban kell elmarasztalni és azok az ispánok vélelmez alispánok a szolgabírákkal tartozzanak azok részéről elégtételt szolgáltatni és a jobbágyot visszavezetni.

3. §. Ha pedig a jobbágy megszöknék, a bíró és az esküdött polgárok tegyenek az ispánok, alispánok és szolgabírák előtt esküt, hogy a megintés után azt le nem tartóztatnák; és ha nem esküsznek meg; a díjt az említett módon meg kell fizetniök.

4. §. A mezővárosokra meg az egyházak javaira nézve is ugyan azt kell a szökevény jobbágyokat illetőleg érteni és cselekedni; és ha azokat vakmerően visszatartanák, az illető helynek a becsüjében kell őket elmarasztalni.

30. CZIKKELY.

A falun kívül talált jobbágy szabadon elfogható és javaival előbbi urához visszavezethető.⁽¹⁾

És ha a szökevény vagy erőszakosan elvitt parasztot ura a mezőn vagy máshol letartóztathatja, bátran le kell tartóztatni és összes javaival, melyek urának kezébe juthatnak, régi lakóhelyére kell őt visszavezetni.

31. CZIKKELY.

Ha az ispán a jobbágyelvitelért járó bírságot nem tudja behajtani, azt közös letartóztatás útján kell behajtani.

Hogyha pedig az ispánok vagy alispánok a szolgabírákkal és a nemések közönségével nem elégségesek annak a büntetésnek a végrehajtására, akkor ezeknek az ispánoknak vagy alispánoknak és szolgabíráknak a levele mellett, az olyan városnak, vagy mezővárosnak avagy falunak bármely jobbágyát és lakosát, szabad javaival együtt közhelyen letartóztatni és elégtételadásra kényszeríteni.

1. §. Magok az ispánok és alispánok ellenében pedig (ha ők maguk nyujtanának az említett erőszakoskodásokra alkalmat) a nemések közönsége a fönt kijelölt módon járjon el.

2. §. És ha a végrehajtásra vagy eljárásra elégtelennek látszik lenni, akkor az eziránt megkért királyi felség méltóztatssék azt eszközölni vagy eszközöltetni.

32. CZIKKELY.

Az egymás ellen kölcsönösen vétő egyházi és világi személyeket egyenlően kell bírságotni.

És hogy az egyházi személyek, meg a szabad városok és királyi jobbágyságok ellenében a világi személyeket is csak az előbb megjelölt büntetésben s nem a birtok vagy falu elvesztésében kell elmarasztalni.⁽²⁾

33. CZIKKELY.

A gonosztevőknek megyénként való összeírásáról és azok büntetéséről.⁽³⁾

Továbbá, mivel senki előtt sem kétséges az, hogy az elmult paraszt veszedelem Isten engedelmeiből, bűneink következtében, ért bennünket.

1. §. A bűnők pedig azért szaporodtak, mert mindenkor büntetlenül maradtak és ez okból a rablások, lopások, gyilkosságok, paráznaságok, hannis pénzverések, gyújtogatások és másfajta gonoszságok megsokasodtak;

2. §. Ennélfogva megállapítottuk, hogy ennek az országnak összes és minden egyes vármegyéiben a fentebb említett alispánok, szolgabírák és a károk megvizsgálására és helyreállítására kirendelt tizenkét választott esküdőt a legszilárdabb eskü alatt tartóztatnak az összes gonosztevőket, tudniillik úgy a nemeseket, mint a nem nemeseket is, kifürkészni, neveiket megtudni és a lajstromba beírni s őket aztán érdemük szerint megbüntetni.

3. §. Ezenkívül azokra a nemesekre nézve is nyomozzák ki a valót, a kik az előbb említett váratlan fölkelésben a parasztokhoz csatlakoztak, pártjukat fogták és velük részesek voltak; és mindazokat, kiket vétkeseknek fognak találni, hasonlóképen a lajstromba írják és pecsétjeik alatt terjeszszék fel a királyi felséghez.

4. §. Hogy aztán őket, mint levelesített embereket, e lajstrom rendéhez képest, minden fekvőjóságuktól és birtokjoguktól megfoszszák. És az e részben történt vagy történendő királyi adomány erejénél fogva, eme jóságoknak az elfoglalására további eljárás nem szükséges s azt kérni sem kell, hanem mindenki, a ki ezeket a jóságokat igazságosan felkérte, azokat legott hatalmába keríti.

(1) V. ö. a 28. cikkely.

(2) Az egyházi és világi személyeknek büntetés tekintetében való ez egyenlőségére nézve l. az 1439: XXXVIII. t. cikklet és az ennek kapcsán idézett törvényeket. (0.)

(3) V. ö. fönn (713. l.) a 13. és alább (723. l.) a 40. cikkelyt.

potiatur: ne malefactores impuniti maneant, et ne innocentes condemnentur.

§. 5. Multi enim nobilium in manus rusticorum incidentes, ne per eos occiderentur, illis, adhæserunt, et sese subdiderunt: postquam tamen potuerunt: mox illos reliquerunt, et ab eis aufugerunt: et tales condemnari non debent.

ARTICULUS 34.

Nobiles comitatus Maramarusiensis, rusticis adhaeruisse putati.

Et quia omnes fere nobiles comitatus Maramarusiensis, partem rusticorum tenuisse; et cunctis eorum pravis, perniciosisque actibus participasse dicuntur.

§. 1. Ido super illis; in comitatibus de Ugocha, et Beregh, fiat veritatis inquisitio prænotata.

ARTICULUS 35.

Bona nobilium rusticis adhaerentium, quibus conferantur?

Et quod regia majestas, bona talium secleratorum nobilium, dominis, et magnatibus (qui etiam alioquin satis habent) non conferat: etsi jam contulisset: hujusmodi collatio nullius sit firmitatis: sed illis donet, quorum fratres, aut patres, per rusticos occisi sunt.

§. 1. Item illis; qui majestati suæ, et regno, in campis, et exercitiis, vel castris, armata manu⁽¹⁾ fideliter servierunt:

§. 2. Præterea illis; qui ex rusticis quidem⁽²⁾ parentibus nati sunt: sed penes ipsorum dominos, et nobiles fideliter, et probe servierunt; eisque in ipsorum periculis adstiterunt:

§. 3. Ut etiam reliqui rustici, fideliores hoc exemplo reddantur, et dominis eorum de cætero ferventius obsequantur.

§. 4. Etsi quis bene impetrata bona, illis, quorum fuerunt, favore remitteret, vel gra-

tis: tanquam particeps sceleris, eadem pœna condemnentur.

ARTICULUS 36.

Gratia regia, in hoc insurrectionis rusticanae casu nemini suffragetur.

Et quod gratia regia, tam rusticis malefactoribus, quantum ad personas eorum: quam etiam nobilibus, eisdem rusticis adhærentibus, et partem eorum modo antelato tenentibus, quantum ad bonorum ipsorum recuperationem, jam forsitan facta, vel fienda:⁽³⁾ suffragari non possit: sed omnino juxta, eorum demerita puniantur: ut de cætero, etiam alii per hoc exemplati, a vera fidelitate non discendant.

§. 1. De reliquis quoque malefactoribus, in ipsis judiciis, seu executionibus comitatum proscribendis: idem est intelligendum: ut omnes semota gratia puniantur; cæterique in posterum terreantur, et ad similia perpetranda facinora sese non apponant.

ARTICULUS 37.

Quid si rustici malefactores, comitibus ad puniendum non assignentur?

Ubi vero ejusmodi malefactores rustici, exeuntes⁽⁴⁾ de bonis aliquorum, ad manus comitum, vice-comitum, aut judicum nobilium, ad infligendam illis pœnam a jure⁽⁵⁾ statutam non assignarentur, dum requirerentur:⁽⁶⁾

§. 1. Extunc, domini eorum,⁽⁷⁾ in homagiis eorundem convineantur: serveturque modus, et ordo in admonitione, et requisitione hujusmodi: qui super capitaneorum, centurionumque, et decurionum, ac rusticorum punitione superius⁽⁸⁾ conscriptus est.

§. 2. Et præterea; ubicunque, et per quemcunque tales malefactores, sive nobiles, sive rustici existant, comprehendi poterunt: penes literas comitum, ac vice-comitum, et judicum nobilium superinde confectas, omni gratia semota occidantur, necarique valeant, atque possint.

(1) Az eredetiben «armata manu» a «vel castris» előtt áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «quidem» hiányzik. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben az erdélyi kivétellel «facta, vel fienda» helyett «factam vel fiendam» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «exeuntes» helyett «existentes» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben az erdélyi kivétellel «a jure» helyett hibásan «aliquid est» áll. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «requirerentur» helyett «requireretur» áll. (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben «domini eorum» hiányzik. (K. és Ó.)

(8) Az eredetiben «superius» hiányzik. (K. és Ó.)

heti, hogy a gonosztevők büntetlenül ne maradjanak és hogy az ártatlanokat el ítéljék.⁽¹⁾

5. §. Mert a nemesek közül sokan, a kik a parasztok kezébe estek, azért csatlakoztak hozzájuk s vetették magukat nekik alá, hogy őket meg ne öljék; azonban, mihelyt teheték, elhagyták őket és megszöktek tőlük; és az ilyeneket nem kell elítélni.

34. CZIKKELY.

Marmaros vármegyének a nemesei, kikről azt hiszik, hogy a parasztokkal tartottak.

És mivel azt mondják, hogy Marmaros vármegyének majdnem minden nemesa a parasztok pártját fogta és ezeknek minden gonosz és veszedelmes tetteiben résztvevett:

1. §. Azért ezekre nézve Ugocsa és Beregh vármegyékben a valót az előbb említett módon ki kell puhatolni.

35. CZIKKELY.

A parasztokkal tartó nemesek fekvő jóságai kiknek adományozandók?

És hogy a királyi felség az ilyen bűnös nemeseknek a fekvő jóságait ne adományozza a főuraknak és mágnásoknak (a kiknek különben is elég jóságuk van); és ha azokat már eladományozta volna, ennek az adománynak semmi ereje se legyen; hanem adományozza azoknak, a kiknek fivéreit vagy atyját a parasztok megölték.

1. §. Valamint azoknak, a kik a királyi felségnek és az országnak a csatatéren és hadseregben vagy a várakban fegyveres kézzel híven szolgáltak.

2. §. Ezenkívül azoknak, a kik ugyan paraszt szülőktől származtak, mindamellett uraik és a nemesek mellett híven és becsületesen szolgáltak és azoknak veszedelmes helyzetükben segítségére voltak.

3. §. Hogy e példaadással a többi parasztok is hűségesebbé váljanak és uraiknak jövőre annál buzgóbban engedelmeskedjenek.

4. §. És ha valaki az igazságosan felkért jóságokat kedvezésből vagy ingyen azoknak

engedné át, a kikéi voltak, azt mint bűnrészt ugyanazzal a büntetéssel kell sújtani.

36. CZIKKELY.

A királyi kegyelem ennek a paraszt-lázadásnak az esetében senkinek se hasznájon.

És hogy az a kegyelem, melyet a király ugy a gonosztevő parasztoznak személyeikre nézve, mint a parasztokhöz szegődött és az érintett módon pártjukat fogó nemeseknek, az ő fekvő jóságai visszanyerésére nézve netalán már adott, vagy adni fog, ne használhasson, hanem azokat érdemük szerint mindenesetre meg kell büntetni, igaz erről mások is példát vévén, jövőre az igaz hűség-től el ne tántorodjanak.

1. §. Ugyanezt kell érteni a törvényszéken vagy a vármegye végrehajtásai alkalmával levelesítendő többi gonosztevőkről is; hogy azok a kegyelem mellőzésével mindannyian meghűntetendők, hogy a többiek is jövőre elrettenjenek és magukat hasonló gonoszettek elkövetésére reá ne szánják.

37. CZIKKELY.

Mi történjék akkor, ha a gonosztevő parasztokat az ispánok megbüntetés végett ki nem adják?

Hogyha pedig az ilyen gonosztevő parasztokat, miután valakinek a jóságairól eltávoztak, a törvényesen megállapított büntetés végrehajtása végett akkor, a mikor őket követelik, az ispánok, alispánok vagy szolgabírák kezéhez ki nem adnák;

1. §. Akkor uraikat azok dijaiban kell elmarasztalni; és az ez iránt való megintés és eljárás tekintetében ugyanazt a módot és rendet kell megtartani, a mely a kapitányok és századosok meg tizedesek valamint a paraszto-
tok büntetésére nézve fentebb van megírva.⁽⁴⁾

2. §. És ezenfelül, ha ezeket a gonosztevőket, legyenek azok bár nemesek vagy paraszto-
tok, bárki s akárhol megfoghatja, az ispánoknak, valamint az alispánoknak és szolgabíráknak az iránt kiadott levelei mellett, minden kegyelem mellőzésével meg kell ölni és szabad legyen őket életüktől megfosztani.⁽²⁾

⁽¹⁾ A gonosztevők büntetéséről v. ö. az 1405 (I.): V. t. cikket és az ezzel kapcsolatosan felsorolt cikkelyeket. (ő.)

⁽²⁾ A gonosztevők kiadásának kötelességéről v. ö. az 1486: XLVIII. t. cz., az 1492: LXXXI. t. cz., az 1503: XXVIII. t. cz., az 1505: XXVII. t. cz., és az 1622: LIII. t. cz. rendelkezéseit. (v.)

ARTICULUS 38.

Rustici, verberatorum nobilium viva homagia persolvant.

Item, quia plures nobilium per rusticos, etsi non interempti, tamen capti, et diversis etiam cruciatibus, ac verberibus⁽¹⁾ affecti fuerunt: (2)

§. 1. Ideo iidem rustici, qui, vel de quibus locis hoc⁽³⁾ patrarunt; homagia talium nobilium viva, hoc est; centum florenos auri solvere⁽⁴⁾ teneantur; limitatione præactorum vice-comitum, ac judicum nobilium, et aliorum duodecim electorum hominum mediante.

ARTICULUS 39.

Rustici capitanei, centuriones, decuriones, et similes, in hoc casu capitis daminati.

Et ante omnia prænominati capitanei, centuriones, decuriones, concitatoresque, et seductores rusticorum: nec non manifesti homicidæ nobilium, stupratoresque puellarum, et violatores mulierum; tempore, quo super damnis illatis executio fiet; per antefatos⁽⁵⁾ vice-comites, iudices nobilium, ac duodecim electos, in singulis comitatibus resciantur, et consignentur: atque per eos, in quorum bonis modo latitant; vel si in remotis illi agerent, per officialem; et, si officialis quoque abesset; per iudicem, et juratos cives: et, si idem iudex, et iurati cives essent tales malefactores; per universitatem colonorum, ad intimationem et requisitionem ipsorum vice-comitum, et judicum nobilium, ac duodecim electorum; ad locum sedis judicariæ comitatus, ad primam scilicet sedem importentur; ibique capitis condemnentur.

ARTICULUS 40.

Rusticus, invitus capitaneatum assumens; capitis non damnetur.

Verumtamen, super capitaneis mera rei veritas inquiratur; si quispiam illorum sponte, vel proprio motu capitaneatum suscepit? vel autem compulsive, et metu alios rusticos præcessit?

§. 1. Nam, si coactus præcessit; poenali capitalem non meretur.

ARTICULUS 41.

Rusticum centurionem, vel decurionem punire non permittens; in florenis quadringentis condemnatur.

Si qui autem contrarium facere præsumrent; sive⁽⁶⁾ domini sæculares, ac nobiles, sive autem civitates liberae, vel munitæ; sive philistæi, vel romani, aut alii jobagiones-regii; sive officiales; aut oppida, vel villæ ecclesiarum; pro quolibet tati malefactore, in singulis quadringentis florenis convincantur.

§. 1. Et toties, quoties requisiti, ad infligendam poenam dare, et importare illos noluerint; in ipsa pena solutionis quadringentorum florenorum; partim his, contra quos excesserunt; partim vero comitibus, vice-comitibus, et iudicibus nobilium, condemnentur:

§. 2. Fiatque executio per omnia, sicuti de jobagionibus de cætero violententer abducendis, et aufugientibus,⁽⁷⁾ habetur superius expressata.

ARTICULUS 42.

Rusticum aufugisse asseverans; juxta certo numero hominum.

Ubi vero quispiam talem malefactorem aufugisse; et post admonitionem non potuisse comprehendere, allegaret; ille juramento, decimo se, si nobilis fuerit; si vero ignobilis, quadragesimo se, juxta scilicet homagium, expuret:

§. 1. Etsi non jurabit; homagium ejus persolvat.

ARTICULUS 43.

Comitibus, judicium generale, in hoc casu celebrari permittatur.

Si qui vero comitum cupient,⁽⁸⁾ et a regia majestate postulabunt, super exquirendis, et extirpandis prænarratis omnibus malefactori-

(1) Az eredetiben «verberibus» helyett «verberio» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «fuerunt» helyett «fuere» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «hoc» helyett «hæc» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «solvere» helyett «restituere» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «antefatos» helyett hibásan «antefatis» áll. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «sive» helyett «si» áll. (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben «aufugientibus» helyett «aufugendis» áll. (K. és Ó.)

(8) Az eredetiben «comitum cupient» helyett «comitatum cupient» áll. (K. és Ó.)

38. CZIKKELY.

A parasztek a megvert nemesek öldíjait fizessék meg.(1)

Továbbá mivel a parasztek több nemeset, ámbár meg nem öltek, mégis elfogtak és különféle kínzásokkal meg verésekkel sanyargattak:

1. §. Azért azok a parasztek, a kik vagy a kiknek helysegeiben ezt elkövették, az előbb említett alispánok és szolgabírák meg a többi tizenkét választott ember meghatározása alapján az ilyen nemeseknek élő díjait vagyis száz aranyforintot tartozzanak fizetni.

39. CZIKKELY.

A paraszt kapitányokat, századosokat, tizedeseket s ezekhez hasonlókat ebben az esetben fejrésztesre ítélik.(2)

És az előbb említett alispánok, szolgabírák meg a tizenkét választott férfi abban az időben, a mikor az okozott károkra nézve a végrehajtás fog történni, minden egyes vármegyében mindenekelőtt az előbb megnevezett kapitányokat, századosokat, tizedeseket és a parasztek felbujtóit és elcsábítóit, nemkülönben a nemesek gyilkosait, a leányok megszeplősítőit és az asszonyokon erőszakot elkövetőket puhatolják ki és írják össze és azok, a kiknek fekvő jószágain akkor rejtőzködnek, vagy ha azok távol volnának, az ő tisztjük és ha a tiszt is távol volna a bíró és az esküdt polgárok, és ha maga a bíró és esküdt polgárok lennének a gonosztevők, az alispánok és szolgabírák meg a tizenkét választott ember értesítésére és megkeresésére a jobbágyságok összessége vigye be a vármegye törvényszékének a helyére, tudniillik a legelső törvényszéki ülésre és ott halálra kell őket ítélni.

40. CZIKKELY.

Azt a parasztot, a ki kényszerítve vállal kapitányságot, nem kell halálra ítélni.(3)

Mindazonáltal a kapitányokra nézve ki kell fűrkészni a tiszta valót: hogy vajjon önkényt vagy a maga szántából vállalt-e valaki közülök kapitányságot, vagy pedig kényszerítve és félelemből állott más parasztek élére?

1. §. Mert ha kényszerűségből járt elül, akkor főben járó büntetést nem érdemel.

41. CZIKKELY.

A ki a parasztek századosot vagy tizedest nem hagyja megbüntetni, azt négyszáz forintban kell elmarasztalni.

A kik pedig ellenkezőképen mernének cselekedni, legyenek azok akár világi főurak és nemesek, akár szabad és megerősített városok, akár jászok vagy kunok avagy más királyi jobbágyságok; akár pedig tisztek vagy mezővárosok avagy egyházak falvai: azokat minden ilyen gonosztevőért egyenkint négyszáz forintban kell elmarasztalni.

1. §. És valahányszor azokat megkeresés után, megbüntetés végett átadni és beszállgatni vonakodnak, mindannyiszor részben azok javára, a kik ellen vétkeztek, részben pedig az ispánok, alispánok és szolgabírák javára a négyszáz forint büntetés fizetésében el kell marasztalni.

2. §. A végrehajtás pedig minden tekintetben úgy történjék, a mint ez fentebb, a jövőendőben erőszakosan elviendő vagy elszókö jobbágyságokra nézve van megállapítva.

42. CZIKKELY.

A ki azt állítja, hogy a parasztek megszökött, az egy bizonyos számú emberrel esküdjék meg.

Hogyha pedig valaki azt állítaná, hogy az a gonosztevő megszökött és hogy azt a törvényt megintés után el nem foghatta, az, ha nemes, tized magával, ha pedig nem nemes, negyvened magával, tudniillik díjához képest, esküdjék meg.

1. §. És ha nem esküszik meg, fizesse meg annak a díját.(4)

43. CZIKKELY.

Az ispánoknak szabad ebben az esetben köztörvényszéket tartaniok.

Ha pedig az ispánok közül némelyek óhajtanak s a királyi felséget kérnék: akkor a királyi felség minden előbb említett gonosz-

(1) V. ö. fenn (711. l.) a 8. cikkelyt.

(2) V. ö. fenn (713. l.) a 14. cikkelyt.

(3) V. ö. fenn (721. l.) a 33. cikkelyt.

(4) V. ö. 1435 (II.): VII., 1486: XXXVIII., 1492: LXXX., 1493: XIX., 1563: XL., 1639: XVII., 1723: XI. t. cz. (14. §.)

Márkus.

bus; tam scilicet nobilibus, quam ignobilibus; sed et illis nobilibus, qui rusticis adhæserunt, et partem illorum tenuerunt; iudicium generale, seu palatinale per maiestatem suam celebrandum concedatur: prout habetur in decreto.

ARTICULUS 44.

Rustici, qui hoc tempore a dominis discesserunt; per comites restituantur.

Omnes⁽¹⁾ rustici, qui hoc disturbii tempore, præter dominorum, vel dominarum ipsorum voluntatem discesserunt; per comites, ad pristina eorum habitacula, simul cum rebus eorum reducantur:

§. 1. Et in huiusmodi reductione, servetur modus, et ordo, qui in nova abductione jobagionum observabitur:

§. 2. De cæteris vero abductionibus jobagionum, ante ipsum⁽²⁾ disturbium indebite factis; si qui lites jam habent superinde motas; servetur modus⁽³⁾ prius juxta decretum observatus.

ARTICULUS 45.

Comitis in hoc casu deliquentis; universitas nobilium, vices suppleat.

Ubi autem comites, vel vice-comites, per se ipsos essent in causa; tunc iudices nobilium; cum universitate nobilium, executionem præmissam peragendi habeant auctoritatem.

§. 1. Etsi universitas ipsa cum iudicibus nobilium ad eandem executionem non sufficeret; regia maiestas illam peragat, peragique⁽⁴⁾ faciat semper.

ARTICULUS 46.

De Waywodis, et Besliis deponendis.

Item, quod waywoda, et beslia, in partibus inferioribus constituti; cessent, et deleantur:

§. 1. Etsi, in quorum bonis, infra proximum festum beatorum innocentum martyrum non deponerentur; tales, pro quolibet waywoda, singulos quadringentos florenos persolvant: etsi persolutis illis, adhuc tenere eos comperti fuerint; amittant loca illa, seu bona, in quibus reperientur.

§. 2. De besliis autem, comites, vel vice-comites faciant proclamare, ut besliæ cessent, et supersedeant a rapinis, atque furtis:

§. 3. Qui si cessaverint: bene quidem: alioquin per⁽⁵⁾ eosdem comites,⁽⁶⁾ vice-comites suspendantur:

§. 4. Etsi domini eorum contradicerent: loca ipsa, ubi habitant, pariter amittant: Et ea, regia maiestas, cui donare voluerit, libere conferre possit.

ARTICULUS 47.

Rusticorum, qui puellas aut mulieres violarunt poena.

Et ne de cætero quispiam rusticorum, seditiones in populo concitare; et præsertim puellas, et mulieres nobiles violare præsumat; sed omnem successivam posteritatem illata propterea poena teneat:⁽⁷⁾ utque omne sæculum agnoscat pariter, et reminiscatur: quam detestabile, quam enorme, quamve turpe vitium sit, post Deum, apud Hungaros, virginum defloratio, ac mulierum violatio.

§. 1. Universi tales præsumptuosi, Deoque, et hominibus detestandi latrones, horrenda nece pereant: et eorum quoque posteritates, filii videlicet, et filia, ac fratres carnales ita puniantur; ut de illorum⁽⁸⁾ progenie, iudex, aut juratus civis, vel villicus, in medio aliorum rusticorum aliquis non⁽⁹⁾ eligatur: nemoque in curia principis, vel dominorum, ac nobilium, ex eis famulari unquam possit: et nullus eorum ad aliquem honorem promoveatur: sed tanquam maledictæ generationis:⁽¹⁰⁾ iugo perpetuæ servitutis, et rusticitatis subjecti, reatus ipsorum poenam lugeant.⁽¹¹⁾

§. 2. Si vero non uxorati talia patrasse deprehendantur:⁽¹²⁾ eorum nihilominus patres præmissa infamia condemnentur.

(1) Az eredetiben «omnes» előtt «Item quod» szavak állanak. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «ipsum» szó hiányzik. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «modus» helyett «modus et ordo» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «peragique» helyett «peragereque» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «per» előtt «autem» áll. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «comites» után «et» szócska áll. (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben «teneat» helyett «terreat» áll. (K. és Ó.)

(8) Az eredetiben «ut de illorum» előtt «nunquam de cætero» áll. (K. és Ó.)

(9) Az eredetiben «non» hiányzik. (K. és Ó.)

(10) Az eredetiben «generationis» helyett «generationes» áll. (K. és Ó.)

(11) Az eredetiben «lugeant» után még «sine fine» szavak következnek. (K. és Ó.)

(12) Az eredetiben «deprehendantur» helyett «deprehendatur» áll. (K. és Ó.)

tevőnek, tudniillik úgy a nemeseknek mint a nem nemeseknek, de azoknak is a kinyomozása és kiirtása végett, a kik a parasztokhoz állottak és pártjukat fogták, adjon engedélyt köz vagy nádori törvényszék tartására, a mint azt a decretum tartja.⁽¹⁾

44. CZIKKELY.

Azokat a parasztokat, kik ez időben uraiktól elmentek, az ispánok állítsák vissza.

Az ispánok mindazokat a parasztokat, kik ennek a zürzavarnak az idején uraiknak vagy urnőiknek akarátán kívül távoztak el, javaikkal együtt vigyék vissza régi lakhelyeikre.

1. §. És ebben a visszavitelben ugyanazt a módot és rendet kell tartani, mely a jobbágyok ujonnan való elvitelére nézve szolgál szabályul.

2. §. A jobbágyok egyéb e zürzavar előtt igaztalanul történt elvitelére nézve pedig, a mennyiben ez iránt valaki a pert megkezdette, a decretum értelmében korábban követett módot kell megtartani.⁽²⁾

45. CZIKKELY.

Az ispánt, a ki ebben az esetben maga a vétkes, a nemesek közönsége helyettesítse.

Hogyha pedig maguknak az ispánoknak vagy alispánoknak az ügye sorogna szóban, akkor az előrebocsátott végrehajtást a szolgabírák eszközölhessék a nemesek közönségével.

1. §. És ha a nemesek közönsége a szolgabírákkal arra a végrehajtásra elégtelen volna, eszközölje és eszközöltesse azt mindenkor a királyi felség.

46. CZIKKELY.

A vajdákrol és rablóvezérek letételéről.

Továbbá, hogy az alsórészekben megtett vajdák és rablóvezérek szünjenek meg és enyészzenek el.

1. §. És a kiknek a fekvő jószágain azo-

kat az Aprószentek legközelebbi ünnepéig le nem tennék, azok minden vajdáért egyenkint négyszáz forintot fizessenek és ha még annak lefizetése után is megtartanák őket, akkor veszítsek el azokat a birtokokat vagy fekvő jószágokat, a melyeken azok találhatók lesznek.

2. §. A rablóvezérekre nézve pedig az ispánok vagy alispánok tétessék közzé, hogy e rablóvezérek szünjenek meg és a rablással meg lopással hagyjanak föl.

3. §. Kik, ha megszűnnek, rendén van: Különbben az ispánok vagy alispánok akaszták őket fel.

4. §. És ha uraik ellent mondanának, hasonlóképen veszítsék el azokat a helységeket, a melyekben laknak és a királyi felség ezeket szabadon adományozhassa annak, a kinek akarja.

47. CZIKKELY.

Azoknak a parasztoknak a büntetése, a kik a leányokon vagy asszonyokon erőszakot követtek el.

És hogy jövőre a parasztok közül senki se merészeljen a nép között lázadást szítani és különösen a nemes leányokon és asszonyokon erőszakot elkövetni, hanem az e miatt kiszabott büntetés azok minden maradékát elretentse és minden idő egyaránt tudja és emlékeiben tartsa, hogy milyen kárhözatos, milyen iszonyu és milyen gyalázatos egy vétek, Isten után a magyaroknál, a szüzeknek megszeplősítése és az asszonyokon való erőszaktilétel:

1. §. Azok a vakmerő és Isten meg emberek előtt utálatos rablók, valamennyien borzasztó halállal muljanak ki; és maradékaik, fiaik tudniillik és leányaik, meg apáról való atyafiaik is akképpen bűnhődjenek, hogy az ő nemzetségükből senkit sem szabad más parasztok közé bíróvá, esküdt polgárrá vagy elüljáróvá választani és hogy soha senki se szolgálhasson közülök a fejedelem vagy a főurak és nemesek udvarán és senki se jusson közülök valamely útszégre, hanem mint átkozott nemzetségből valók, örökös szolgaság és parasztság járma alá vetve viseljék bűnök gyászos büntetését.

2. §. Ha pedig nőlenek követtek volna el ilyeneket, azoknak atyját nem kevésbé kell a mondott beestelenségre ítélni.⁽³⁾

(1) V. ö. az 1464: XXI. t. cz., az 1481: XIV. t. cz., az 1486: I. t. cz., az 1492: XXXV. t. cz. rendelkezéseit. (Ö.)

(2) V. ö. fonn (719. l.) a 26—29. czikkelyeket.

(3) V. ö. a Hk. I. R. 105. cz. és az 1522: XXXVI. t. cz. rendelkezését.

ARTICULUS 48.

Presbyteri scelerati inquirantur, et carceribus per praelatos tradantur.

Domini vero praelati, per eorum visitatores, hujusce⁽¹⁾ sceleris participes presbyteros, exquiri statim, et perpetuis carceribus mancipari faciant.

§. 1. Imo si per quospiam nobiles, vel eorum famulos comprehendi poterunt; libere detineantur, et ad manus praelati sui, vel factoris ejusdem tradantur, penam prænotatam iniriuri.⁽²⁾

ARTICULUS 49.

Bona, tempore disturbiorum, quocunque titulo impetrata; statim remittantur.

Item, quod universa bona, et qualibet jura possessionaria quorumcunque nobilium; aut per notam infidelitatis, aut defectum seminis, his disturbiorum temporibus impetrata; et per plerosque potentes occupata; statim, et defacto remittantur: et etiam proventus eorum, hactenus qualitercunque percepti, restituantur.

§. 1. Etsi non remitterentur, proventusque non restituerentur; per comites nihilominus, ac vice-comites restituantur:

§. 2. Et insuper, propter violentiam, tantum contra violentos, et potentialiter⁽³⁾ detentores; judicium, et sententia⁽⁴⁾ decernatur: habita statim superinde evocatione.

§. 3. Ita tamen; ut post remissionem bonorum, donatio maneat in vigore: et prosecutur regni de lege; si quispiam impetratorum, inquisitionem super flagitiosis, et partem rusticorum tenentibus nobilibus prædeclaram; expectare noluerit.

ARTICULUS 50.

Comites, et vice-comites quoque, boni impetrata hoc tempore, remittant.

Etsi soli comites, vel vice-comites fuerint honorum ipsorum detentores; tunc per iudices, et universitatem nobilium restitutio nihilominus pergatur:

§. 1. Et præterea sententia, modo prælegato, (facta evocatione contra eos) feratur.

ARTICULUS 51.

Res nobilium (si sint⁽⁵⁾) manubiae praeliorum) dominis suis restituantur; sub poena minoris potentiae, et rerum valore solvendo.

Res etiam nobilium universæ (demptis illis, quæ in prælio sunt consecutæ, vel receptæ) sub poena minoris facti potentiae; ac æstimationis, et valoris⁽⁶⁾ rerum ipsarum, restituantur:

§. 1. Etsi non redderentur; præhabita admonitione per iudices nobilium; in facto ipso minoris potentiae, et præterea in æstimatione rerum ipsarum, ut præfertur, detentores earundem convincantur: et comites, ac vice-comites, et iudices nobilium, læso satisfactionem superinde impendant.

§. 2. Secundo autem si requisitū reddere nollent; in duplo condemnentur, et sic consequenter convincantur.

§. 3. Ubi vero comites, vice-comites, et iudices nobilium ad executionem insufficientes erunt; regia majestas, ad requisitionem, et supplicationem comitum, executionem ipsam peragat.

§. 4. Etsi qui nobilium equos, aut arma, vel alias res amiserunt in bello contra rusticos; teneantur illos quoque, et illa, modo, et sub poena præmissis reddere, si reperientur.

§. 5. Et insuper, per universos dominos, praelatos, et ecclesiarum rectores, cunctis presbyteris, diocesibus eorum subjectis; imo etiam fratribus cujuslibet ordinis, sub excommunicationis poena committatur, ut neminem absolvant, nisi prius⁽⁷⁾ bona nobilium (præter ea, quæ⁽⁸⁾ in prælio adepta, et consecuta sunt) reddant: imo tales, qui habent; ubique publice excommunicatos denuncient.

ARTICULUS 52.

A rusticis extortam rem, spoliato restituere nolens; majoris potentiae poena mulctetur.

Præterea plures perhibentur esse in regno, qui aliorum bona propter damna forsitan

(1) Az eredetiben «hujusce» helyett «ejusce» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «iniriuri» helyett «cluituri» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «potentialiter» helyett «potentiales» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «et sententia» helyett «atque sententiam» áll. (K. és Ó.)

(5) «Sint» helyett olv. «non sint». (Ó.)

(6) Az eredetiben «valoris» helyett «valores» áll. (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben «prius» helyett «primum» áll. (K. és Ó.)

(8) Az eredetiben «ea, quæ» helyett «quam» áll. (K. és Ó.)

48. CZIKKELY.

A gonoszterő papokat a főpapok nyomozzák ki s vetlessék börtönre.

A főpapurak pedig az ilyen büntetben részes papokat az egyházlátogatók után azonnal nyomoztassák ki és vetlessék örökös börtönre.

1 §. Sőt, ha a nemesek vagy azok cselédei megkaphatják, szabadon tartóztassák le és adják főpapjuknak vagy az ő sáfárjának a kezébe, hogy említett büntetésüket elvegyék.

49. CZIKKELY.

A zürzavarok idején bármilyen czímen nyert fekvő jószágokat azonnal vissza kell bocsátani.

Továbbá bármely nemeseknek összes fekvő jószágait és akármely birtokjogait, melyeket e zavaros időkben akár hűtlenség vétkének akár megszakadásnak a czímen kértek föl és a hatalmasok közül többen elfoglaltak, azonnal és valósággal vissza kell bocsátani, egyszerűen azoknak eddigelé bármilyen szedett jövedelmeit is ki kell szolgáltatni.

1. §. És ha nem bocsátának vissza és a jövedelmeket ki nem szolgáltatnák, az ispánok és alispánok azokat mindamellett adják vissza.

2. §. És ezenfelül, az ez iránt azonnal történt perbehívás után, a hatalmaskodás miatt ellenők, mint hatalmaskodók és erőszakos visszatartoztatók ellen törvényt és ítéletet kell mondani.

3. §. Ugy mindazonáltal, hogy a fekvő jószágok visszabocsátása után az adomány erőben maradjon és ha valamely felkérő a bünös és a parasztok pártján levő nemesekre nézve előbb elrendelt vizsgálatot nem akarja bevárni, járjon el az ország törvénye szerint.

50. CZIKKELY.

Az ispánok és alispánok is bocsássák vissza az ez időben felkért fekvő jószágokat.

És ha maguk az ispánok vagy alispánok azok, a kik azokat a fekvő jószágokat kezükön tartják, akkor azoknak visszaállítását a szolgabírák és a nemesek közönsége mindamellett eszközöljék.

1. §. És ezenkívül (perbehívás előrebocsátása után) ellenők az említett módon ítélet hozandó.

51. CZIKKELY.

A nemesek javai, (ha azok nem hadi zsákmányok) kisebb hatalmaskodás büntetése alatt és a javak árának megfizetése mellett uraiknak visszaadandók.

A nemeseknek összes dolgait is (kivéve a melyeket valaki háboruban szerzett vagy kapott) kisebb hatalmaskodás s ama dolgok értékének s becsüjének büntetése alatt vissza kell adni.

1. §. És ha nem adnák vissza, akkor azoknak letartóztatóit a szolgabírák részéről történt megintés után kisebb hatalmaskodás tényében és ezenkívül, mint említve volt, ama dolgok becsüjében kell elmarasztalni és az ispánok, alispánok meg szolgabírák szolgáltatassanak a sértettnek ez iránt elégtételt.

2. §. Ha pedig másodszor történt megkeresésre sem akarnák visszaadni, a kétszeresen kell őket elítélni és ekképen következetesen elmarasztalandók.

3. §. Hogyha pedig az ispánoknak, alispánoknak és szolgabíráknak a végrehajtásra nincs elegendő tehetségük, akkor a végrehajtásba az ispánok megkeresésére és kérelmére fogantossítsa a királyi felség.

4. §. És ha a nemesek a parasztok ellen folytatott háboruban, lovaikat, fegyvereiket vagy egyéb dolgaikat elvesztették, azokat is, ha megkerülnek, az előbb említett módon és büntetés alatt kötelesek visszaadni.

5. §. És ezenfelül az összes főpap urak és egyházkormányzók hagyják meg minden, az ő megyéjük alá vetett papnak és bármely rend szerzetesének is, egyházi átok büntetése alatt, hogy addig senkit se oldozzanak föl, míg a nemesek javait (azok kivételével, a melyeket valaki háboruban szerzett és kapott) vissza nem adják, sőt azokat, a kiknél azok vannak, mindenütt nyilvánosan egyházi átok alatt állóknak nyilvánítsák.

52. CZIKKELY.

A ki a parasztoktól kicsikart dolgot annak, a kit attól megfosztottak, visszaadni nem akarja, azt nagyobb hatalmaskodás büntetésével kell sújtani.⁽¹⁾

Ezenkívül vannak állítólag sokan az országban, a kik másoknak a javait a netán nekik

(1) A nagyobb hatalmaskodásról v. ö. Hk. II. R. 67. cz., továbbá 1433 (II.), 1464: VII., 1471: XXXVII., 1486: XV. és XVI., 1492: LVII. és LXII., 1493: I., 1498: VIII., 1500: XIII., 1536: XII., 1547: XXVIII. és XXXII., 1723: X. t. cz. M.

ipsis illata, vel etiam damnabilis lucri causa, notabilibus pecuniarum summis taxarunt; et plerosque aliorum rusticos, de eorum domibus extrahentes, vel aliter extra praelia captivantes, pactarunt.

§. 4. Ne igitur coloni ipsi, et⁽¹⁾ rustici, duplici solutione graventur; tempore revisionis, et limitationis præactorum damnorum omnium dominorum, et no bilium; etiam super hujusmodi taxatione, et pactatione, per prædictos vice-comites, et quatuor iudices nobilium, et duodecim juratos electos, veritas inquiratur: et si quid extorsisse aliqui reperientur; refundere, et ad sortem damnorum omnium⁽²⁾ dominorum, et nobilium, prout limitatum ibi fuerit, deponere teneantur.

§. 2. Qui si reluctarentur, vel⁽³⁾ juridice forsitan aliter admoniti restituere recusarent; tanquam contra potentes, sententia major decernatur:

§. 3. Et iudices ordinarii, vel comites, ac vice-comites cum iudicibus nobilium, executionem contra eos peragant; etsi per se ipsos forsitan essent reluctantes; universitas nobilium, in executionem procedat.

§. 4. Ubi vero comites, vel vice-comites cum iudicibus nobilium, aut ipsa universitas, ad exequendum non sufficerent; regia majestas curare dignabitur fieri omnimodam executionem in præmissis.

ARTICULUS 53.

Jura possessionaria nobilibus, novae donationis titulo, regia majestas restituat.

Item, quia multorum nobilium literæ, et literalia instrumenta, hoc tempore disturbii perierunt, et per rusticos incinerata, vel in partes dilacerata⁽⁴⁾ sunt.

§. 1. Ideo regia majestas omnibus illis nobilibus, jura eorum possessionaria, novæ donationis suæ titulo, cum declaratione hujus perniciæ, donare dignetur.

§. 2. Et quia iidem nobiles, rebus eorum despoliati⁽⁵⁾ sunt; ideo dominus cancellarius, sine redemptione, literas hujusmodi donationales⁽⁶⁾ restituat, et restitui⁽⁷⁾ facere velit.

ARTICULUS 54.

Metas regni, rex rectificari curet.

Deindeque cunctorum talium bonorum metas, vernali statim tempore adveniente, regia majestas, per magistros proto-notarios reambulari, et rectificari faciat:

§. 1. Et non solum hujusmodi bonorum, verum etiam ex parte ipsorum comanorum, et philistæorum, ac Zegediensium; nec non ex parte Moraviæ, Austriæ, Styriæ, Carinthiæ, et generaliter omnes metas regni, juxta contenta decreti, pariter rectificari faciat.

ARTICULUS 55.

Personalis præsentia regiae majestatis, semper Budæ maneat: causasque transmissionales continue judicet: et personalis præsentia; sit secularis persona.

Item, quod regia majestas, sigillum suum juridicum, seu judiciale, personæ seculari bene meritæ, jurisque, et literarum peritæ conferat:

§. 1. Quæ semper Budæ maneat, et cunctas causas transmissionales; atque breves brevium judicet:

§. 2. Et literæ, ratione brevis brevium, sub sigillis omnium judicum ordinariorum regni emanari possint.

§. 3. Verum evocatio, seu admonitio in præsentiam regiam, modo hactenus observato, fiat.

§. 4. Et causæ hujuscemodi, per ipsam personalem præsentiam judicentur: nisi forsitan ex transmissione ejusdem, fuerint in præsentiam aliorum judicum deductæ.

ARTICULUS 56.

Honor comitatus Hevesiensis, personæ seculari conferatur.

De⁽⁸⁾ honoribus comitatuum, per regiam majestatem exnunc providendum.

§. 1. Quia negligentia aliquando, et vitio; interdum vero potentia, et insolentia comitum; multa incommoda sequuntur.

(1) Az eredetiben «et» szóeska hiányzik. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «omium» szó, az erdélyi példányt kivéve, hiányzik. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «vel» hiányzik. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «dilacerata» helyett «dilacera» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «despoliati» helyett «dispoliati» áll. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «donationales» helyett bibásan «donationi» áll. (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben «restitui» helyett «restituere» áll. (K. és Ó.)

(8) Az eredetiben «Item de» áll. (K. és Ó.)

okozott károk miatt vagy kárhozatos nyereségvágyból is jelentékenyebb pénzüsszeggel megszarcolták és másoknak sok jobbágyát, házaikból kivonszolván vagy egyébként háborun kívül elfogván, lekötelezték.

1. §. Azért, nehogy azok a jobbágyok és parasztok kétszeres fizetéssel legyenek terhelve, az említett alispánok és a négy szolgabíró meg a tizenkét választott esküdt ugyanakkor, a mikor minden főúr és nemes fentebb érintett kárait megvizsgálják és megállapítják, egyúttal az ilyen sarcolás és lekötélelés tárgyában is nyomozzák ki a valót és a kikkre nézve kiderül, hogy valamit kicsikartak, azok tartozzanak azt a szerint, a mint akkor meg fogják határozni, minden főúr és nemes kárainak módjára visszatéríteni és megfizetni.

2. §. Kik, ha ellenszegülnének vagy azt egyébként talán bíróilag megintve, visszatéríteni vonakodnának, ellenők mint hatalmaskodók ellen, a nagyobb hatalmaskodási ítéletet kell kimondani.

3. §. És a rendes bírák vagy ispanók és alispánok a szolgabírákkal foganatosítsák ellenők a végrehajtást és ha azok magukra nem talán vonakodnának ezt megtenni, akkor a nemések közönsége járjon el a végrehajtásban.

4. §. Hogyha pedig az ispanók vagy alispánok a szolgabírákkal, avagy a nemések közönsége elégtelenek volnának a végrehajtásra, méltóztassék a királyi felség arról gondoskodni, hogy az előrebocsátottakban a végrehajtás minden esetre megtörténjék.

53. CZIKKELY.

A birtokjogot új adomány czimén adja vissza a királyi felség a nemeseknek.

Továbbá, mivel ezekben a zavaros időkben sok nemesnek a levelei és okiratai elvesztek, és azokat a parasztok elégették vagy darabokra tépték;

1. §. Azért méltóztassék a királyi felség mindezeknek a nemeseknek az ő birtokjogait, ennek a veszélynek a felfilésével új adomány czimén adományozni.

2. §. És mivel azokat a nemeseket javaiktól megfosztották, azért a kancellár úr sziveskedjék az erre vonatkozó adományleveleket váltságdíj nélkül kiadni és kiadni.

54. CZIKKELY.

Gondoskodjék a király az ország határainak kiigazításáról.

Aztán, mivel a tavaszi idő beáll a királyi felség mindezeknek a fekvő jószágoknak a határait az itélőmesterek által mindjárt járassa meg és igazíttassa ki.

1. §. És nemcsak ezeknek a fekvő jószágoknak, hanem a decretum értelmében, az országnak a kunok és jászok, meg a szege-diek felől, nemkülönbön Morvaország, Ausztria, Stíria, Karinthia felől fekvő, és általában annak összes határait is igazíttassa ki.⁽¹⁾

55. CZIKKELY.

A királyi felség személyes jelenléte mindig Budán maradjon és a felebbezett pereket állandóan bírálja el; és a személyes jelenlét világi személy legyen.

Továbbá, hogy a királyi felség az ő törvényes vagy bírói pecsétét jól érdemesült s a törvényekben s jogtudományban járatos világi személyre bizza.

1. §. A ki mindig Budán maradjon és az összes felebbvitelt perekben, valamint a rövid törvényszékek rövid pereiben bíraskodjék.

2. §. És a rövid folyamatu perek alkalmából a levelek az ország minden rendes bírájának a pecsétai alatt kelhessenek.

3. §. De a király elébe való perbehívás vagy megintés az eddig megtartott módon történjék.

4. §. És az ilyen ügyeket maga a személyes jelenlét bírálja el, hanemha azok az ő átküldése következtében más bírák elébe kerültek.⁽²⁾

56. CZIKKELY.

A Heves vármegyei ispáni tisztség világi személynek adományozandó.

A vármegyei ispáni tisztségekről ezután gondoskodjék a királyi felség.

1. §. Mert néha az ispánoknak hanyagsága és vétke, néha pedig azoknak erőszakossága és túlkapása miatt sok alkalmatlanság következik be.

⁽¹⁾ V. ö. 1498: XXVIII. és XLVIII. t. cz., továbbá az 1536: XLVII. t. cz. rendelkezéseit. M.

⁽²⁾ V. ö. Hk. III. R. 8., 10. és 11. cz. 14. §.; 1462: L., 1474: XII. és XV., 1481: X., 1486: XVIII. és LXVIII., 1492: LXXIII., 1504: XXIII., 1536: XV. és XVI., 1537: XXIV., (besztercebányai) 1542: XVIII., (pozsonyi) 1542: XXX. és XLVI. t. cz., 1567: XXIV. (11. §.), 1599: XLVI., t. cz. 1606. bécsi béke 3. cz., k. e. 1608: III., 1622: XXV., 1647: CIV., 1655: LI. 1659: XII., 1715: CIII. és CVI., 1751: VI., 1764: V. t. cz. rendelkezéseit jegyzeteikkel, továbbá Kitionich c. 8. qu. 11.

§. 2. Et quod honor comitatus Hevesiensis, juxta contenta decreti, personæ sæculari conferatur: quia episcopus Agriensis, extra regnum moratur; qui si ad residentiam venerit, vel autem ecclesia ipsa prælatum alium residentem habuerit; honor ejusemodi comitatus iterum ad ecclesiam redeat.

ARTICULUS 57.

Ut turres, castra, fortalitia, nobiles cum regis scitu construere possint.

Quilibet⁽¹⁾ nobilium, turres, et fortalitia; pro defensione personæ, et rerum suarum, cum

propugnaculis, et fossatis erigere: in⁽²⁾ singulisque comitatibus unum castrum, pro communitate nobilium, cum scitu regis majestatis construi possit.

ARTICULUS 58.

Nonas a civibus, in terris aliorum vineas, et terras habentibus; solvi debent.

Item, quod nonas, omnes civitalenses in terris aliorum vineas habentes, et⁽³⁾ araturas facientes; dominis terrestribus, juxta contenta decreti dare, solveque teneantur.

ARTICULUS 59.

Nullus plura beneficia ecclesiastica teneat.

Item, quod præter unum beneficium, nemo spiritualium, et ecclesiasticarum personarum, secundum decreti formam de cætero tenere, vel gubernare possit:

§. 1. Et ea statim, regia majestas bene meritis conferat:

§. 2. Aliter autem illa, ad conservationem castrorum finitimorum convertantur.

ARTICULUS 60.

Presbyteri non beneficiati, scholares, hajdones, rustici; arma, et pixides non gerant.

Presbyteri⁽⁴⁾ non beneficiati, et scholares scholas inhabitantes; arma, vel pixides de cætero gerere non audeant.

§. 1. Nam si presbyter, aut scholaris (nisi extra regnum transiturus) arma, vel pixides de cætero tulerit; etiam per rusticanam manum, ablatis suis armis, aut pixidibus, comprehendendi possit, ac ad manus prælati, vel archi-diaconi sui, si in propinquo erit: aliter autem vice-archi-diaconi; vinctus assignari debebit: qui illum manibus domini prælati sui, vel factoris ejusdem, tradere teneatur carceribus mancipandum, et gravi pœna puniendum. Quodsi ipse vice-archi-diaconus facere recusaret; extunc solus ipse per comitem, vel vice-comitem captivetur, et ad manus ipsius domini prælati, vel ejus factoris tradatur, pœna prænotata puniendus.

§. 2. Præterea, quod hubulci, vulgari ser-

mone hajdones nuncupati, cuspides, et alia arma pariter non deferant: et neque rustici pixides gerere præsumant.

§. 3. Nam aliter; si hajdo arma gesserit per quemcunque, et ubicunque deprehend, poterit; primo, castigetur;⁽⁵⁾ secundo, si iterum arma tulerit; decolletur, vel alia morte mulctetur.

§. 4. Rusticus vero, si pixidem babuerit; dextra manu truncetur.

ARTICULUS 61.

Pastores peculum, bonae famae teneantur, et non alii.

Item, statutum est: quod pro pecudum, aut pecorum conservatione, in terris aliorum, nemo rusticorum, etiam liberarum, vel aliarum civitatum regiarum, domos, seu casas de cætero campestrales, sive tuguria, communi vocabulo, Szálás nuncupata, tenere, aut conservare possit: ut per hoc malitia hajdonum cesset, et deperat.

(1) Az eredetiben «quibet» azót «Item quod» előzi meg. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «in» helyett «proeterea in» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «et» helyett «vel» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «Item quod presbyteri» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «castigetur» helyett «castretur» áll. (K. és Ó.)

2. §. És hogy Heves vármegye ispáni tiszttségét, a decretum értelmében, világi személyre kell ruházni, mert az egri érsek az országon kívül lakik, ki, ha székhelyére visszajő vagy pedig annak az egyháznak egy más, helyben lakó főpapja leend, az az ispáni tisztség szálljon ismét vissza az egyházra.⁽¹⁾

57. CZIKKELY.

Hogy a nemeseknek szabad a király tudtával tornyokat, várakat, erősségeket építeni.

Minden nemesnek legyen szabad a király tudtával személyének és vagyonának megvé-

désére bástyákkal és sánczokkal ellátott tornyokat és erősségeket építeni és minden egyes vármegyében a nemesek közönsége javára egy várat felállítani

58. CZIKKELY.

A polgároknak, a kiknek mások földén szőlők és szántók vannak, kilenczedet kell fizetniök.

Továbbá, hogy mindazok a városiak, a kik mások földén szőlőkkel bírnak és szántásvetéssel foglalkoznak, földesuraik részére a decretum értelmében kilenczedet kötelesek adni és fizetni.⁽²⁾

59. CZIKKELY.

Senki kezén se legyen több egyházi javadalom.

Továbbá, hogy a decretum kijelentése szerint egy javadalomnál többet ezután egy papi vagy egyházi személynek sem szabad kezén tartania vagy kormányoznia.

1. §. És azokat a királyi felség azonnal jól érdemesült személyeknek adományozza.

2. §. Különben pedig azokat a végvárok fentartására kell fordítani.⁽³⁾

60. CZIKKELY.

A nem javadalmazott papok, a tanulók, a hajduk, a parasztok fegyvert és puskát ne viseljenek.

A javadalommal el nem látott papok, és az iskolákban lakó tanulók ezentúl fegyvert és puskát ne viseljenek.

1. §. Mert ha a pap, vagy tanuló (hacsak az országon kívül nem akarna menni) ezentúl fegyvert vagy puskát hord, azt, fegyverének vagy puskájának elvételével parasztkézzel is el szabad fogni, és megkötözve, ha főpapja vagy főesperese közel van, annak, különben pedig az esperes kezébe kell őt átadni, a ki köteles őtet főpap urának vagy a főpap sáfárjának kezéhez szolgáltatni, hogy börtönbe vesse és súlyosan megbüntesse. Mit ha az esperes megtenni vonakodnék, akkor az ispán vagy alispán fogja el őtet magát és szolgáltatassa a főpap urnak vagy a sáfárjának a kezéhez, hogy az említett büntetéssel sújtsa.

2. §. Ezenkívül hogy a közönséges nyelven

hajduknak nevezett barompásztorok se hordjanak kopjákat és egyéb fegyvereket, és parasztok se merészeljenek puskával járni.

3. §. Mert különben, ha a hajdu fegyvert visel, bárki és bárhol elfoghatja: s első ízben ki kell herélni, második ízben, ha megint fegyvert visel, feje essék vagy más halállal bünhődjék.

4. §. Ha pedig parasztnak van puskája, annak jobb kezét kell levágni.⁽⁴⁾

61. CZIKKELY.

Marhapásztorokul jöhírű embereket s nem másokat kell tartani.

Továbbá megállapítottuk, hogy jövőre a marhák vagy barmok őrzése czéljából a mások földén sem parasztnak, sem szabad vagy más királyi városnak mezei házakat vagy kalyibákat, vagyis közönséges szóval szállásnak nevezett kunyhókat állítani és tartani nem szabad, hogy ilyen módon a hajduk gonoszsága megszűnjék és véget érjen.

(1) V. ő. 1498: LVII., 1546: XL., 1548: LVII., 1550: LIX., 1559: XXIII., 1567: XVII. (13. §.). 1569: LII., 1807: XXIX., 1812: V. t. cz. rendelkezéseit. Márkus.

(2) V. ő. az 1492: XLIX. t. cz. rendelkezéseit. (Ó.)

(3) V. ő. fenn 1474: XIII. t. cz., továbbá az 1498: LVI. t. cz. s az 1647: XCVIII. t. cz. rendelkezéseit.

(4) V. ő. 1486: LXV. és LXVI., 1492: LXXIX. t. cz.

§. 1. Nobiles autem, si hujusmodi domos in suis⁽¹⁾ terris propriis tenuerint; custodes nihilominus uxoratos, et tales quidem; qui bonæ⁽²⁾ famæ, et honestæ conditionis sint, ibidem tenere debeant: ne de illorum pravis actibus, mala cuiquam inferantur.

§. 2. Ipsi etiam cives, et alii rustici, in eorum terris, et territoriis similiter facere teneantur.

§. 3. Nam aliter, pecudes et pecora talium omnium, et nobilium, et civium, ac rusticorum inibi reperienda; per comites, vel vice-comites talium comitatum, in quibus ea fieri contingeret,⁽³⁾ auferantur: et insuper cuncta tuguria civium, ac rusticorum, in terris, et territoriis dominorum, et nobilium, præter eorum consensum erecta, quæ tempore revisionis, et refusionis præmissorum damnorum per rusticos illatorum⁽⁴⁾ reperientur: per eosdem comites, ac vice-comites, et universitatem nobilium illorum comitatum distraherentur: etsi iterum erigantur: pecudes, et pecora tandem auferantur.

§. 4. Ubi autem comites, ac vice-comites, cum ipsa universitate nobilium, ad hanc executionem peragendam impotentes erunt: regia majestas ad requisitionem, et supplicationem comitum, vel vice-comitum, executionem⁽⁵⁾ hujusmodi peragere faciat semper.

ARTICULUS 62.

Possessiones nobilium interemptorum; filiabus, aut uxoribus eorum donentur.

Majestas⁽⁶⁾ regia, illa bona, quæ per defectum seminis aliquorum nobilium per rusticos interemptorum, ad collationem majestatis suæ legitime devoluta esse dignoscuntur: nemini simpliciter conferat: etsi contulisset: donatio ipsa nullius sit firmitatis.⁽⁷⁾

§. 1. Sed si nobilis interemptus filias habuerit: eisdem filiabus majestas sua perpetuo donet:

§. 2. Si vero filiabus quoque caruerit: tunc relictae ejus, majestas sua in perpetuum conferat.

§. 3. Ita tamen: ne relicta ipsa, vel filia, rustico nubat: nam sic, cuicumque majestas sua voluerit, libere donet.

§. 4. Puella etiam nobilis, si rustico (etiam patre, vel fratribus consentientibus) de cætero nupserit: sola quarta puellari contentetur.

§. 5. Et hujusmodi donationes regiae, filiabus, vel uxoribus interemptorum nobilium modo præhabito fiendæ: fratribus condicionalibus occisorum, vel eis, ad quos de jure bona ipsa sunt devoluta, præjudicari non intelligantur: sed quæ ad collationem majestatis regiae dignoscuntur rite, et legitime redacta exstitisse: filiabus ipsis, et uxoribus, illa duntaxat erunt conferenda.

ARTICULUS 63.

Decreta comportentur, et rectificentur, ac per singulos comitatus distribuuntur.

Item, quod universa decreta, jam rectificentur, et in unum comportentur, juraque regni scripta, regia majestas statim perlegi facere, et perfecta confirmare; confirmataque, et sigillata, ad singulos regni comitatus remittere dignetur.

ARTICULUS 64.

Decimatores, pro debito neminem crecent.

Cæterum, quia plerique decimatorum, tempore decimationis vinorum, omnes indifferenter nobiles, et⁽⁸⁾ ignobiles, quantumcunque exiguo, et vili pro debito; vel alio negotio arrestare consuevisse perhibentur: arrestatio autem, juxta generalis decreti formam, præter unum casum ibidem declaratum, fieri non potest: et alias decimatoribus ipsis, non judicandi quemquam; sed decimandi duntaxat data est facultas.

§. 1. Propterea, iidem decimatores sese de cætero in negotium arresti (præter factum decimarum) ingerere, vel immittere nullatenus præsumant.

§. 2. Nam, si non cessaverint; etiam coloni talium locorum, ad decimarum solutionem non compellantur, sed decimæ ipsæ, per dominos terrestres in hac parte exigantur, et ad castorum finitimorum conservationem, reformationemque⁽⁹⁾ convertantur.

(1) Az eredetiben «suis» helyett «eorum» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «bonæ» helyett hibásan «bene» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «contingeret» helyett «contingent» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «illatorum» elõtt «nuper» szó áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «executionem» elõtt «admonita» áll. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «item quod majestas» áll. (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben «firmitatis» helyett «utilitatis» áll. (K. és Ó.)

(8) Az eredetiben «eto» hiányzik. (K. és Ó.)

(9) Az eredetiben «conservationem reformationemque» helyett csak «reformationem» áll. (K. és Ó.)

1. §. Ha pedig a nemesek saját földjeiken ilyen házakat találnának, mindamellett feleséges és olyan öröket kell ott tartaniok, a kik jó hírűek és tisztességes állapotúak, nehogy az ő gonosz cselekedeteik miatt valaki rosszat szenvedjen.

2. §. A polgárok és más parasztlak is, saját földjeiken és területükön ugyanugy kötelesek cselekedni.

3. §. Különben azoknak a vármegyéknek ispánjai vagy alispánjai, a hol ez meg található történni, minden ilyen nemesnek, polgárnak és parasztnak ott található marháit és barmait vegyék el, és ezenfelül ugyanazok az ispánok és alispánok meg az illető vármegyék nemesi közönsége a polgároknak meg parasztlaknak a főurak és nemesek földjein és területein ezek beleegyezése nélkül emelt minden kunyhóját, a melyet a parasztlak részéről okozott föntemlítt károk megvizsgálása és visszatérítése idején találni fognak, rombolják szét és azután ha újból felállítják, vegyék el a marhákat és barmokat.

4. §. Ha pedig az ispánoknak és alispánoknak a nemesek közönségével ennek a végrehajtásnak a foganatosítására nincs elég erejük, azt a végrehajtást az ispánok vagy alispánok megkeresésére és kérelmére mindenkor a királyi felség eszközöltesse.

62. CZIKKELY.

A meggyilkolt nemesek birtokai azok leányainak és feleségeinek adományozandók.

A királyi felség azokat a fekvőjóságokat, melyek a paraszt-kézelt meggyilkolt nemesek magvaszakadása következtében törvényesen a királyi felség adományozása alá kerültek: egyenesen senkinek se adományozza, és ha adományozta volna, annak az adománynak semmi ereje se legyen.

1. §. Hanem, ha a meggyilkolt nemesnek leányai vannak, adományozza a királyi felség örököszen ezeknek a leányoknak,

2. §. Ha pedig leányai sincsenek, akkor adományozza ő felsége örököszen az özvegyének.

3. §. Úgy mindazonáltal, hogy az özvegy vagy leány paraszthoz férjhez ne menjen, mert ebben az esetben a királyi felség akárkinek akarja, szabadon adományozza.

4. §. A nemesnek a leányát is, (ha ezután

akár atyjának vagy fivéreinek a beleegyezésével) paraszthoz megy férjhez, egyedül leánygyeddél kell kielégíteni.

5. §. És a meggyilkolt nemesek leányainak vagy feleségeinek az előbbi módon leendő királyi adományok úgy értendők, hogy azok a meggyilkoltak osztályos atyafiainak vagy azoknak, a kikre jog szerint e fekvő jóságok szállottak, sérelmükre ne szolgáljanak, hanem a melyekre nézve bizonyos, hogy helyesen és törvényesen a királyi felség adományozása alá jutottak, csak azokat kell majdan az illető leányoknak és feleségeknek adományozni.⁽¹⁾

63. CZIKKELY.

A decretumok összegyűjtendők és kiigazítandók és az egyes vármegyéknek megküldendők.

Továbbá, hogy az összes decretumokat igazítsák már ki és gyűjtsék egybe, és az országnak írásba foglalt jogait méltóztassák a királyi felség azonnal felolvasatni és felolvasás után megerősíteni, megerősítven s pecséttel ellátván az ország egyes vármegyéinek megküldeni.⁽²⁾

64. CZIKKELY.

A dézsmálók senkit se tartóztassanak le utólságért.

Továbbá, mivel azt mondják, hogy a hordézmálás idején több dézsmaszedő bármily csekély és jelentéktelen tartozás vagy más dolog miatt minden nemeset és nem nemeset különbség nélkül le szokott tartóztatni, a tartóztatás pedig a közönséges decretum⁽³⁾ tartalma szerint az ott kimondott egy eseten kívül nincs megengedve, és különben is a dézsmálóknak nem a más fölött való biráskodásra, hanem csakis a dézsmálásra van joguk;

1. §. Ennélfogva a dézsmálók jövőre semmiképen se merészeljenek (a dézsmálás dolgán kívül) a tartóztatás ügyébe beavatkozni és beleegyezni.

2. §. Mert, ha azzal fel nem hagynának, akkor az illető helyek jobbágysait sem szabad a dézsma megfizetésére kényszeríteni; hanem a dézsmákat e részben a földesurak hajtásukba, a melyeket a végvárok fentartására és helyerállítására kell fordítani.⁽⁴⁾

(1) V. ö. az 1492: LXIII. t. cz. és Hk. I. R. 39. cz. rendelkezéseit.

(2) V. ö. az 1498: VI. t. cz., az 1500: X. t. cz. 5. §., az 1504: XXXI. t. cz. és az 1507: XX. t. cz. azonos rendelkezéseit jegyzeteikkel. A szentesített törvényeknek a törvényhatóságoknak megküldéséről v. ö. 1868: III. t. cz. 5. §.; 1881: LXVI. t. cz. 7. §.

(3) T. i. 1492: XCI. és XCII. t. cz.

(4) V. ö. 1536: XXXI. t. cz.

ARTICULUS 65.

Beneficiati, in urbem proficiscentes, quomodo regi se obligare debeant: ne mortuis ipsis Romae pontifex beneficia conferat?

Quoniam⁽¹⁾ plurimi beneficiorum ecclesiasticorum, aut privati seorum pro rebus, aut cæterorum consociorum negotiis expediendis, in urbem Romanam⁽²⁾ proficiscuntur, ibique sæpenumero moriuntur; et sic eorum beneficia, per summum pontificem, exteris nationibus; et advenis (contra regni hujus libertatem) crebro conferuntur:

§. 1. Ideo deliberatum est: ut amodo deinceps, quilibet dominorum prælatorum, ac⁽³⁾ aliorum virorum ecclesiasticorum beneficiorum, urbem petiturus, antequam itineri se submittat, teneatur de patrimonio suo in proveniuntibus, tantum majestati regiæ, et sacræ coronæ suæ obligare, et inscribere, quantum proventus beneficii sui annualis valere dignoscitur.

§. 2. Si vero tantum patrimonii non haberet; teneatur priusquam ingrediatur, literas a summo pontifice assecutorias impetrare; quod, si etiam in urbe casu decederet, beneficium nihilominus suum, in hoc regno, salvum permaneat, et sit⁽⁴⁾ illæsum.

ARTICULUS 66.

Monetæ exteræ non inducantur: nec pecora extra regnum educantur.

Monetæ⁽⁵⁾ extæræ in regnum non inducantur, et inductæ non recipiantur: sed ubicunque, et apud quoscunque reperiri poterunt, auferantur.

§. 1. Et ut facilius, et citius hujusmodi pecuniæ eradicentur; et iterum non inducantur; boves, et equi, atque oves (prout in tribus jam decretis conclusum habetur) de regno non educantur; sed usque Pesth duntaxat, et Albani Regalem abigantur:

§. 2. In quibus quidem locis, vel etiam alias, ubi poterint⁽⁶⁾, et maluerint, in medio regni; nationes extæræ, boves, oves, et equos, pecuniis Hungaricilibus emant, et comparent. Nam non extæræ nationes, sed Hungari hujusmodi animalia, exteris in regnis vendentes, pecunias alienas inducere solent.

§. 3. Si qui vero contrarium facerent: tam boves, et equi, quam etiam oves (juxta decreti formam) illis semper auferantur.

ARTICULUS 67.

Ut castra finitima provideantur.

Regia⁽⁷⁾ majestas, tam ad laiczam, quam Croatiam; banos extunc⁽⁸⁾ et defacto constituat: ac debitam provisionem, et ordinationem faciat; ne periculo subjiciantur.

ARTICULUS 68.

Provisores ad arces finitimas deputentur; thesaurarius vero, perpetuo penes regem maneat.

Et quod ad omnia castra finitima, per majestatem regiam provisos deputentur, qui ad ingenia, victualiaque provideant, et invigilare teneantur semper.

§. 1. Item, quod Thesaurarius regius pro tempore constitutus; solo eo officio thesaurarius fungatur, et penes majestatem regiam semper maneat: ut eo commodius res, et negotia suæ majestatis, et regni sui dirigere; et illis superintendere queat:

§. 2. Omniaque in factis publicis⁽⁹⁾ regiæ majestatis, et regni; cum suæ majestatis, et regni sui deliberatione faciat.⁽¹⁰⁾

(1) Az eredetiben «Quoniam» szót «Item» előzi meg. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «Romam» szó hiányzik. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «ac» helyett «et» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «sit» szó hiányzik. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «Item quod monetæ» áll. (K. és Ó.)

(6) Az eredetiben «poterint» helyett «poterunt» áll. (K. és Ó.)

(7) Az eredetiben «Item quod regia» áll. (K. és Ó.)

(8) Az eredetiben «extunc» helyett «exnunc» áll. (K. és Ó.)

(9) Az eredetiben «publicis» szó hiányzik. (K. és Ó.)

(10) Az eredetiben «regni» helyett «consilii» áll. (K. és Ó.)

65. CZIKKELY.

Miképen kell magokat a Rómába utazó javadalmasoknak a király részére lekötelezni, hogy Rómában bekövetkezett haláluk esetében javadalmaikat ne a pápa adományozza.

Mivel az egyházi javadalmasok közül többen, akár saját magán dolgaiknak, akár többi társaik ügyeinek elintézése végett Róma városába utaznak és nem ritka eset, hogy ott halnak meg, és ekképen javadalmaikat a pápa (ennek az országnak a szabadsága ellenére) gyakran idegen nemzetbelieknek és jövevényeknek adományozza.

1. §. Ennélfogva határoztuk, hogy jövőre bármely főpap úr vagy javadalmas egyházi személy, a ki Rómába szándékozik menni, mielőtt utra kelne, tartozzék az ő apai örökségéből jövedelemben a királyi felség és ennek szent koronája részére annyit lekötni és elzálogosítani, a mennyit az ő javadalmának évi jövedelme kitesz.

2. §. Ha pedig ennyi öröksége nem volna, tartozzék, mielőtt utnak indul, a pápától biztosító levelet szerezni, hogy ha Rómában történetesen meg is halna, javadalma mindamellett ebben az országban épségben marad és sérteletlen leszen.

66. CZIKKELY.

Külföldi pénzeket behozni, és marhákat az országból kivinni nem szabad.

Külföldi pénzeket behozni, és a behozottakat elfogadni nem szabad; hanem ha azokat akárhol és akárkinél találják, el kell venni.

1. §. És hogy az ilyen pénzek annál könnyebben és hamarabb kiirthatók legyenek és azokat újból be ne hozzák, az ökröket és lovakat, valamint a juhokat (a mint ez már három decretumban el volt rendelve)⁽¹⁾ nem szabad az országból kivinni, hanem csak Pestig és Székesfehérvárig kell hajtani.

2. §. És az idegen nemzetbeliek az ökröket, juhokat és lovakat ezeken a helyeken, vagy másutt is az országon belül, a hol tehetik vagy inkább akarják, magyar pénzen vásárolják és szerezzék meg. Mert nem külső nemzetek, hanem azok a magyarok szokták az idegen pénzeket behozni, a kik ezeket az állatokat külföldön adják el.

3. §. A kik pedig ellenkezőleg cselekednének, azoktól (a decretum értelmében) úgy az ökröket és lovakat, mint a juhokat is mindenkor el kell venni.

67. CZIKKELY.

A végvárakról gondoskodni kell.

A királyi felség mind Jaicza, mind Horvátország számára legott és tényleg bánokat nevezzen ki és azokról kellően gondoskodjék s rendelkezék, nehogy veszedelembé jussanak.

68. CZIKKELY.

A végvárakhoz tisztartókat kell kirendelni; a kincstárnok pedig állandóan a király mellett maradjon.⁽²⁾

És hogy a királyi felség minden végvárhoz tisztartókat rendeljen, kik a hadi eszközökről és élelmi szerekről gondoskodjanak és mindig vigvázni tartozzanak.

1. §. Továbbá, hogy az idő szerint beállított kincstárnok egyedül a kincstárnoki tisztben járjon el és mindig a királyi felség mellett maradjon, hogy ő felségének és országának dolgait és ügyeit annál kényelmesebben igazíthassa és azokra felügyelhessen.

2. §. És a királyi felség meg az ország közügyeiben mindent ő felségének és országának határozata értelmében tegyen.

(1) V. ö. 1492: XXVII. és XXXI., 1498: XXXI., 1500: XXV. t. cz., továbbá 1504: XXVIII. és 1507: XI. t. cz. rendelkezéseit. (Ó.) L. még 1439: XI., 1438: LL., 1574: XX., 1578: XIX., 1600: XXI., 1613: XXVIII. t. cz.

(2) A kincstárnokról v. ö. 1492: VI., 1507: V., 1518: II., 1525: III., 1528: VII. beszerzczebányai, 1542: XXXVI., 1546: XII., 1547: IX., X. és XIII., 1606. bécsi béke 5. cz., k. e. 1608: V., 1609: XXVI., 1618: XV., 1681: XIV. t. cz.

ARTICULUS 69.

Actus potentiarii, et novae occupationes, stante rusticano bello; in brevibus ante alias causas discutiantur.

Item, conclusum est: quod universi⁽¹⁾ actus potentiarii, novæque occupationes per dominos, et nobiles in alterum, his disturbiorum temporibus, a festo scilicet beati Georgii martyris proxime præterito, usque modo: festum scilicet beatæ Elisabeth viduæ, quomodocunque, et quotiescunque illati, et patrati (habita primum legitima superinde evocatione) in termino celebrationis brevium iudiciorum, amodo deinceps celebrandorum,

aute omnes alias causas discutiantur, et adjudicentur.

§. 1. Quæ quidem causæ,⁽²⁾ si in eodem termino finire non poterunt; in sequenti et tertio termino similiter de illis fiat; quod videlicet ante omnes alias causas, extraque omnem seriem leventur, et terminentur.

§. 2. Reliquæ deinde causæ: juxta decreti formam,⁽³⁾ judicentur.

ARTICULUS 70.

Scribatur in regna vicina, ne fugientes rustici, hoc casu, recipiantur a quibusvis.

Quia vero plurimi rusticorum, in confinibus regni residentium, ob gravamina, et servitia, ipsis ob eorum demerita de præsentibus imposita, ad externa regna, videlicet: Poloniam, Moldaviam, Moraviamque, et Austriam secedere creduntur moraturi:

§. 1. Quod ut fieri non possit: sacra majestas regia, ad eadem regna sic scribere dignetur; ut coloni, et rustici illuc⁽⁴⁾ transeuntes moraturi, semper reddantur, et ad pristina eorum habitacula reducantur, imo potius nec illuc inmittantur.

ARTICULUS 71.

Combusta loca, hoc casu; exempta a solutione dicæ.

Postremo, quod loca, quæ in transacto disturbio per dominos, et nobiles, ad rusticorum rabiem domandam, combusta, et incin-

rata sunt; in ea parte, ubi combustio facta est, a contributione regia, atque exercituali, hoc venturo triennio relaxentur.

Conclusio.

Nos itaque, præmissis supplicationibus præfatorum dominorum prælatorum, ac baronum, et regni nostri nobilium, modo, et ordine superius expressato, nostræ factis majestati; tanquam justis, et rationabilibus, inclinati: præscriptos articulos,⁽⁵⁾ commune bonum, ac quietum statum, et utilitatem ipsius regni nostri in se continentes; acceptavimus, approbavimus, et ratificavimus: imo acceptamus, et sub eisdem conditionibus, quibus editi, et superius conscripti existunt, approbamus, et ratificamus.

§. 1. Nos quoque eosdem, et omnia in eisdem contenta, atque specificata.

(1) Az eredetiben «universi» helyett hibásan «universæ» áll. (K. és Ó.)

(2) Az eredetiben «causæ» helyett hibásan «causa» áll. (K. és Ó.)

(3) Az eredetiben «formam» helyett «contenta» áll. (K. és Ó.)

(4) Az eredetiben «illuc» helyett «illac» áll. (K. és Ó.)

(5) Az eredetiben «præscriptos articulos» helyett hibásan «præscriptis articulis» áll. (K. és Ó.)

69. CZIKKELY.

A parasztháboru tartama alatt történt hatalmaskodásokat és új foglalásokat a rövid törvényszékeken más ügyek előtt kell megvitatni.

Továbbá, határozták, hogy mindazokat a hatalmaskodásokat és új foglalásokat, melyeket a főurak és nemesek más ellenében e zavaros idők alatt, tudniillik a legközelebbi mult szent György vértanu napjától mostanig, vagyis szent Erzsébet özvegy napjáig akárhogyan és akárhányszor követtek el és vittek véghez, (miután e tárgyban előbb a törvényes perbeidőzés megtörtént) az ennekutána tartandó rövid törvényszékek ülésének a határidejé-

ben minden más előtt kell megvitatni és elbírálni.

1. §. És ha ezek az ügyek azon törvényszakon be nem fejezhetők, a következő és harmadik törvényszakon ugyanaz történjék velük, hogy tudniillik minden más ügy előtt és minden soron kívül kell felvenni és elvégezni.

2. §. Azután a többi ügyek veendői, a decretum intézkedéséhez képest, elbírálás alá.

70. CZIKKELY.

A szomszédos országokba írni kell, hogy ebben az esetben a szökevény parasztokat senki se fogadja be.

Mivel pedig valószínű, hogy az ország végvidékein lakó parasztok közül igen sokan, a büntetteik következtében jelenleg reszjuk rótt terhek és szolgálatok miatt a külföldre, tudniillik Lengyel-, Moldva- és Morvaországba meg Ausztriába költöznek, hogy ott letelepedjenek:

4. §. A mi hogy meg ne történhessék, méltóztassék a királyi felség ez országoknak megírni, hogy a letelepedés végett oda általmenő jobbágyságokat és parasztokat mindenkor szolgáltatassák ki és korábbi lakhelyeikre vezessék vissza, sőt még oda he se bocsássák.

71. CZIKKELY.

A leégett helységek, ebben az esetben, a rovás fizetése alól ki vannak véve.

Végezetül, hogy azoknak a helységeknek, melyeket a főurak és nemesek az elmúlt zavaros idők alatt a parasztok dühének megfélekezése végett felperzselték és elhamvasztottak, abban

a részben, melyben az égés volt, a most következő három év alatt a királyi és hadi adót el kell engedni.⁽¹⁾

Befejezés.

Mi tehát a nevezett főpap és báró uraknak, meg országunk nemeseinek, a feljebb megjelölt módon és rendben felségünk elébe terjesztett előbbi kéréseikre, mint igazságosakra és helyesekre, hajolva, az előbb megírt cikkeket, melyek országunk közjavát és békés állapotát és hasznát tárgyazzák, elfogadtuk, jóvá és helybenhagytuk, sőt elfogadjuk és ugyanazon feltételek alatt, a melyekkel meghozták és összeírták, jóvá- és helybenhagyjuk.

1. §. És jelen írásunk biztosítéka mellett ígérjük és kötelezzük magunkat, hogy azokat és mindent, a mit tartalmaznak és felsorolnak, sértetlenül meg is tartjuk és másokkal is megtartatjuk.

2. §. A minek örök emlékezetére és erejére elhatároztuk jelen kiváltság-

(1) Az adómentesekre nézve v. ö. az 1478: IV. 1. cikket és az ennek jegyzetében felsorolt törvényeket. (Ö.)

inviolabiliter observare; et per alios etiam observari facere promittimus, et obligamus, præſentis ſcripti noſtri patrocinio mediante.

§. 2. In cujus rei memoriam, firmitatemque perpetuam, præſentes literas noſtras privilegiales, appensione ſecreti ſigilli noſtri, quo ut rex Hungariæ utimur, communitas, duximus concedendas.

§. 3. Datum Budæ, in feſto beatæ Eliſabeth viduæ; tricesimo ſcilicet tertio die diætæ, et conventionis generalis prænotatæ. Anno Domini milleſimo, quingenteſimo decimo quarto: regnorum noſtrorum, Hungariæ, etc. Anno vigeſimo quinto: Bohemiæ vero quadrageſimo quinto.

§. 4. Reverendiſſimis, reverendiſque in Chriſto patribus, dominis; Thoma. tit. ſancti Martini in montibus, ſanctæ Romanæ eccleſiæ preſbytero cardinali, ac patriarcha Conſtantinopolitano, et apoſtolice ſedis de latere legato; Strigoniensis: Gregorio de Frangepanibus, Colocensis, ac Bachiensis eccleſiarum⁽¹⁾ canonicè unitarum, archi-epiſcopis: nec non illuſtriſſimo, ac reverendiſſimo Ippolito Eſthensi de Aragonia, ſanctæ ſimiliter eccleſiæ Romanæ diacono cardinali, Agriensis: Joanne de Erdőd, electo Zagrabiensis: Francisco de Várda, Transylvaniensis: Francisco de Perén, electo Varadiensis: Georgio quinque-eccleſiensis; ſecretario cancellario noſtro: Petro Berizló, Veſprimiensis, ſummo theſaurario noſtro, ac regnorum noſtrorum, Dalmatiæ, Croatia, et Sclavoniæ bano: Joanne Goſzthon, Jaurinensis: Ladislao Zálkano. Vacienſis: Francisco de Chahol, Chanadiensis: Stephano de Podmanin. Nitrienſis: Joanne Ország de Guth, Sirmiſienſis: Michæle Keſerü de Chybarth, Boſnensis electis: et Briccio de Egervára, Tininiensis, eccleſiarum epiſcopis, eccleſias Dei feliciter gubernantibus.

§. 5. Item ſpectabilibus, et magnificis, Emerito de Perén, prænotata; comite perpetuo comitatus Abauyvárienſis, prædicti regni noſtri Hungariæ palatino, et judice Comanorum noſtrorum: comite Petro, comite de ſancto Georgio, et de Bozin, judice curiæ noſtræ: Joanne de Zápolya, comite perpetuo terræ Scepuſienſis, Waywoda noſtro Transylvaniensi, et comite ſiculorum noſtrorum, ac generali capitaneo noſtro: eodem Joanne de Zápolya. et Barnaba de Bela; Zewrinien. Banis: Stephano de Báthor, comite Themeſienſi, ac partium regni noſtri inferiorum capitaneo generali: Blaſio de Raska, thavernicorum: Moyſe Buſzlai de Gergely-laka, janitorum: Joanne Drágffi de Belthek, dapiferorum: Joanne Bánffi de Lindva, pincernarum: Michæle de Palócz, cubiculariorum: Georgio de Báthor prædicta; agazonum noſtrorum regalium magiſtris: et Joanne Bornemiſza de Berzencze; comite Poſoniensi: aliisque quam plurimis, comitatus regni noſtri tenentibus, et honores.

(1) Az eredetiben «eccleſiarum» szó hiányzik. (K. és Ó.)

levelünk kiadását, megerősítvén azt titkos pecsétünk reáillesztésével, a melylyel mint Magyarország királya élünk.

3. §. Kelt Budán szent Erzsébet özvegy ünnepén, tudniillik a feljebb említett országgyűlés és közönséges gyülekezet harminczharmadik napján, az Urnak ezer ötszáz tizennegyedik esztendejében, magyarországi stb. uralkodásunknak huszonötödik, a csehországinak pedig negyvenötödik évében.

4. §. Jelenlevén a főtisztelendő és tisztelendő atyák és urak Krisztusban : Tamás a «Sancti Martini in montibus» czimű szent római egyház presbyter bibornoka és konstantinápolyi patriarcha és a római pápa oldala mellől küldött követ, az esztergomi; Frangepáni Gergely, a kánonszerűleg egyesült kalocsai és bácsi egyházaknak érsekei; továbbá méltóságos és főtisztelendő Aragoniai Esten-Hippolit, szintén a szent római egyháznak diakonus bibornoka, az egri; Erdődi János a zágrábi egyháznak választott, Várdai Ferencz az erdélyi, Perényi Ferencz a váradi egyháznak választott, György titkos kancellárunk, a pécsi, Berizló Péter főkincstárnokunk és Dalmát-, Horvát-Szlavonországunk bánja, a veszprémi; Gaszthon János a győri, Zalkáno László a váci, Csaholi Ferencz a csanádi, Podmanini István a nyitrai, Guthi Országh János a szerémi, Chybarthy Keserő Mihály a boszniai egyház választott és Egervári Briccio a tinini egyházak püspökei, kik az Isten egyházait szerencsésen kormányozzák.

5. §. Továbbá: Tekintetes és nagyságos említett Perényi Imre, Abauj vármegye örökös ispánja, mondott Magyarországunk nádora és kunjaink bírása; Péter ispán szentgyörgyi és bazini gróf, országbiránk; Zápolyai János a szepesi terület örökös ispánja, erdélyi vajdánk és székelyeink ispánja s főkapitányunk; ugyancsak Zápolyai János és Bélai Barnabás szörényi bánok, Báthori István temesi ispán és országunk alsó részeinek főkapitánya, Raskai Balázs királyi főtárnok, Gergelylaki Buszlai Mózes főajtónálló, Belthei Drágffy János főasztalnok, Lindvai Bánffy János főpohárnok, Palóczy Mihály főkamrás, említett Báthori György főlovász mestereink, és Berzenczei Bornemisza János pozsonyi gróf és többen mások, a kik országunk ispán-ságait és tisztségeit viselik.

II. LAJOS

(1516—1526).

EX LUDOVICI II.

DECRETIS TOLNENSIS CONVENTUS, ANNI 1518.

ARTICULI POTIORES.⁽¹⁾

ARTICULUS 2.

Exercituandi Ludovico modus; ut a colonis viginti, unus eques mittatur in bellum, armis instructus.

Ad proximum festum sancti Michaelis arch- fidelitate sacræ coronæ hujus regni, conse-
angeli, universi domini prælati, et barones, quenterque majestati regis debita, meliori, quo
proceres, ac nobiles hujus regni, etiam unius poterunt, apparatu, et modo; nobiles vero de
sessionis, per singula capita, bellico cum ap- singulis viginti sessionibus eorum jobagiona-
paratu Báchiam descendere; domini videlicet libus, singulum unum equitem, ad minus
juxta status eorum exigentiam, pro fide, et lanceam, et clypeum habentem, secum ducere.

(1) A II. Lajos alatt alkotott törvények, az 1526-iki kivételével, a törvénytár eddigi kiadásaiiban mind-
csónkán jelentek meg. A jelen decretumot a maga teljes épségében a *Ráday* féle kézirati codex
alapján, *Kovachich Márton György* tette közé (L. Vestigia comitiorum 466—500. II.). Ennek nyo-
mán egészítjük ki jegyzetekben a törvénynek a törvénytárból hiányzó cikkeiyleit. És pedig az 1. cik-
kely így hangzik:

ARTICULUS 1.

«Quoniam omne regnum duobus instrumentis regitur et observatur, scilicet armis et legibus, quo-
rum in hoc regno nostro Hungariæ hoc tempore neutrum habetur, unde secutum est, ut præter in-
finitas virgines, viduas, honestas matronas et alius utriusque sexus homines per Turcas. Crisi crucis
hostes, in captivitatem perpetuam abductos, plurima castra finitima regno et confiniis ejusdem ad-
modum nociva, præsertim Bogacs et Jezew in manus ipsorum Turcarum deieverunt, Jaytza solum
cum Banyaluka omni præsidio desitutum remansit, quod nisi mature et gentibus et victualibus relieia-
tur atque muniatur, manibus eorundem Turcarum propediem venturum est; ubi vero Jaytza hostium
in manus (quod Deus gloriosus avertat) inciderit, mox de regno Sclavoniæ, Posegaque et Walko actum
erit, quibus periculis etiam corpus regni internum simili calamitati, miserieque subiacebit, insuper
Carinthia, Austria et magna pars Germaniæ ac Dalmatiæ in faucibus hostium erit et eorum prædi-
exponetur; ne igitur residuum quoque castrorum finitunorum et signanter Jaytza pereat, quin potius
ut Bogach et Jezew a nobis recuperentur, deliberatum est, quod gentes tam dominorum prælatorum
et baronum, quam etiam regni hujus comitatum in pleno numero sub poena in decreto exinde deno-
tata, statim et sine omni mora ad ea, quæ jam deputata sunt, loca mittantur per quarum illam par-
tem, quæ Sclavoniam versus deputata est, regia majestas auxiliis ejusdem regni Sclavoniæ et domini
bani et illustris domini Laurentii ducis victualia, quamprimum fieri poterit, ad Jaytza imponi faciat.
pedites etiam per Romanum dominum cardinalem et dominum palatinum super abductos majestas sua
regia in subsidium ejusmodi impositionis victualium illuc transmitti et tandem ducentos ex eis in
Jaytza pro conservatione ejusdem infra illius temporis spatium, quo in expeditione generali proxime
instauranda, effective de ejus conservatione providebitur, relinquere faciat et post victualium impositionem
tam dominorum, quam etiam regnicolarum gentes juxta contenta decreti conservare debent in con-
finibus regni in locis necessariis pro custodia ejusdem maneant, et quod omnes domini et nobiles
præter comitatus inferiorum partium in decreto specificatos, armigeras gentes mittere teneantur.»
L. Kovachich M. Gy. i. m. 466—467. I. (K. és Ó.)

II. LAJOS KIRÁLYNAK

AZ 1518. ÉVI TOLNAI GYÜLÉSEN ALKOTOTT DECRETUMAIBÓL KIVETT NEVEZETESEBB CZIKKELYEK.⁽¹⁾

2. CZIKKELY.

A hadi szolgálat módja Lajos alatt: hogy minden husz jobbágynak után egy felfegyverzett lovas küldendő a hadba.

Az összes főpap és báró urak, és ez ország koronájának és következképen a királyi fel-előkelői és nemesei, még az egytelkesek is, ségnek tartozó hűségüknél és hű szolgálatuknál legyenek kötelesek és tartozzanak a legközelebbi legjobbjához, fogva a lehető legjobb készüléttel és móddal: lebbi szent Mihály arkangyal napjára hadi ké- születtel fejenként Bácsba leszállni; a főurak után egy-egy olyan lovast vigyenek magukkal, tudniillik állásukhoz méltóan, az ország szent a kinek legalább lándzsája és pajzsa van.

(1) E cikkelyek közül a törvénytárhól hiányzó első cikkely magyarul így hangzik.

1. CZIKKELY.

„Mivel minden ország kormányzásának és fentartásának két eszköze van, tudniillik: fegyverek és törvények, a melyeknek ez idő szerént, a mi Magyarországunkban, mind a ketteje hiányzik; a minek azonkívül, hogy a Törökök, a Krisztus keresztjének ellenségei, véghetetlen sok szűfzet, özvegyet, tisz- tességes asszonyt és más mindkét nemet levő embert örökös fogságra huzoztak, az a követke- zménye is lett, hogy az országban és ennek szélein a legtöbb és éppen az ártalmas véghetetlen, kivált- képen Bogács és Jezó a törökök kezébe kerültek és Banyalukával együtt, csakis az ország nélkül való Jaicza maradt meg, a melyet ha hadakkal és lelmi szerekkel sürgősen el nem látnak és meg nem erősítenek, csakhamar ez is a törökök kezére jut; holott pedig ha Jaicza (mitől a dicsőséges Isten óvjon) az ellenség kezébe esik, Slavonországnak nemsokára ugyanaz történik Pozsegával és Walkóval is, melyeknek veszélyeztetésével az ország belső területe is hasonló veszedelemnek és nyomorúságnak leend kitéve s azon kívül Karinthis, Ausztria és Németországnak meg Dalmatiának nagy része is, az ellenség torkába kerül és zsákmányául lesz kitéve. Nehogy tehát a végvárának meg maradványa, név szerént: Jaicza is elveszzen, sőt hogy inkább még Bogács és Jezó is vissza- szerezhetők legyenek, elhatároztuk, hogy úgy a főpap urak és bárók, mint az ország vármegyéi, hadaikat, a decretumban előirt büntetés terhe alatt, teljes számban és minden késedelem nélkül küld- jék azokra a helyekre, a melyek kijelölve vannak, s azoknak a Slavonia felé rendelt részével a királyi felség, Slavonországnak, meg a bán urak és méltóságos Lőrincz herczeg urak segítségével, az lelmi szereket, a mint lehet, minél előbb Jaiczába rakassa le; azokat a gyalogosokat pedig, kiket a minap a római bibornok úr és a nádor ur magukkal vittek, a király ő felsége küldje át oda, hogy az ilyen lelmi szerek elhelyezésénél segítségül legyenek és végül kétszázat közülök hagyasson hátra Jaiczának az idő alatt való megtartására, a míg a legközelebből fogantatosítandó általános táborba szállás alkalmával annak fenntartásáról valóságos gondoskodás történend; az lelmi szerek elhelyezése után, a decretum tartalmához képest, úgy az uraknak, mint az országlakosoknak a hadait az ország végváraiban a szükséges helyeken kell tartani, melyek az ország védelmére ott is maradjanak; és hogy az összes urak és nemesek a decretumban megjelölt alsó részek vármegyéin kívül fegyveres hadakat küldeni tartozzanak. (K. és Ó.)

(Mint már fenn [a 703. lapon] említettük, Kovachich József Miklós [Sylloge I. k. 226. l.] közli II. Lajosnak koronázási hitelevélét is, melyet fia nevében II. Ulászló adott ki [Wladislaw II. R. Diploma Inaugurale, nomine Ludovici II. filii sui, regnicolis datum anno 1508.]. — Kovachich Márton György [Supplementum ad Vestigia Comitiarum II. k. 359. s. kk. II.] egy 1516-ban Budán tartott országgyűlésről is megemlékezik; 1518-ból pedig öt országgyűlésről tesz említést. Márkus.)

§. 1. Soli autem nobiles; quinquaginta, vel centum, et plures jobagiones possidentes, loricam, galeamque, et aliud genus armorum, more huzaronum habere debeant, et teneantur.

ARTICULUS 3.

Ecclesiasticæ personæ, ultra gentes ratione decimarum servatas; a viginti colonis, unum militem in bellum mittant.

Capitulum vero, et conventus, præpositique, et abbates, ultra gentes eorum, quas ratione decimarum conservare tenentur: aliæ etiam personæ ecclesiasticæ, religiosæ, et non religiosæ, decimas non habentes: similiter de viginti sessionibus ipsorum jobagionalibus, singulum unum equitem, modo præmisso, sint mittere obligati.

ARTICULUS 4.

Sanctimoniales et viduæ, modo eodem, a colonis viginti singulos equites mittant.

Dominae quoque sanctimoniales, et aliæ mulieres viduæ, jobagiones habentes: modo simili exercituari facere teneantur.

ARTICULUS 5.

Nobiles aliis servientes, pro se alios in bellum mittant.

Item illi, qui in servitiis: vel stipendiis dominorum suorum fuerint præoccupati: loco eorum alios substituere: et similiter aliorum nobilium instar, gentes suas mittere debebunt.

ARTICULUS 6.

Quidam comitatus, pixidarios pro equitibus, mittere solent.

Hoc declarato: quod comitatus partium superiorum, videlicet Trenchiniensis, Arva,

Nitra, Thuróc, Liphó, Zólyom, et Seepusienis, pro vigesima prænotata, pedites pixidarios secum ducere teneantur.

ARTICULUS 7.

Rex, suos rebelles in Moravia coercent.

Ante omnia tamen majestas regia, reiterones, et diffidatores regnorum suorum in Moravia congregatos, per dominos, comitem Seepusensem, episcopum Nitriensem, dominos Országh, et Bánfi de Bolondok, comites de Bozin, Michælem Podmaniczki, et alios dominos, ac nobiles partium illarum superiorum: auxilio Moravitarum, Austriæque, et Bohemiæ exterminari, et debellare faciat.

ARTICULUS 8.

Ad bellum, omnes sine damno procedant.

Postremo, quod nec gentes, nec domini, aut nobiles, in eundo ad expeditionem ipsam, vel redeundo; rusticis, aut aliis personis, in eorum rebus, et bonis, vel etiam personis, damna, vel nocumenta inferra præsumant.

ARTICULUS 9.

Contributio, denariorum quinquaginta.

Quia vero expeditio ista generalis, absque præsentia, et interessentia regiae majestatis, finem bonum adipisci non poterit.

§. 1. Ut igitur majestas sua regia, banderium suum regale secum erigere: et Báchiám in persona sua propria descendere queat: de singulis sessionibus jobagionalibus, seu portis, tam regaliū, reginalium, ac dominorum: quam etiam nobilium (postquam hinc ad propria remeatum fuerit) mox singuli quinquaginta denarii, ubilibet per totum hoc regnum exigantur, et manibus domini thesaurarii, vel hominum suorum ad id per eum deputandorum assignentur, conditionibus tamen subscriptis observatis.⁽¹⁾

(1) Az eme cikkelyt követő, de a törvénytárból hiányzó 10—15. (ill. 16. cz., l. következő (2) és (3) jegyzetét), így hangzanak:

ARTICULUS 10.

«Primo quidem, ut dominus thesaurarius coram regia majestate presentibus nuntiis nostris jamentum præstare teneatur, ut ad dicam et connumerationem ipsius contributionis quinquaginta denariorum neminem deputabit, neque mittet, qualiqua summa debitoribus obligaretur neque pro exolutione debitorum suorum illam dissipabit, sed confinia tenentibus, præsertim vero dominis Wajvoda Transilvano et comiti Temesiensi et bano Croatia, qui ex eorum officio in campis contra hostes exercitare et ad presentem quoque generalem expeditionem se se præcingere, adpromptareque tenentur, eam juxta quantitatem salariorum suorum presentis anni distribuere et dein aliis etiam finitima castra gubernantibus de illa providere et demum banderium ut præfertur regium secum erigere faciat.»

1. §. Magok a nemesek pedig, a kiknek ötven vagy száz és ennél több jobbágyuk van, huszármódra pánczéllal, sisakkal és másféle fegyverekkel kötelesek magukat ellátni.⁽¹⁾

3. CZIKKEIX.

Az egyházi személyek, a dézsma fejében tartott katonákon felül minden husz jobbágy után egy katonát küldjenek a hadba.

A káptalan és convent pedig, valamint a prépostok és apátok azokon a katonákon felül, a melyeket dézsmaik fejében kötelesek fentartani; és más egyházi, szerzetes és nem szerzetes személyek is, kiknek nincs dézsma-juk, hasonlóképen minden husz jobbágytelkük után az előbb említett módon, egy-egy lovast legyenek kötelesek küldeni.

4. CZIKKEIX.

Az apácák és özvegyasszonyok ugyanazon módon minden husz jobbágy után egy-egy lovast küldjenek.

Az apácza árnók és más özvegy asszonyok is, a kiknek jobbágyaik vannak, hasonló módon tartozzanak hadi szolgálatot tétetni.

5. CZIKKEIX.

A mások szolgálatában álló nemesek maguk helyett mást küldjenek a hadba.

Továbbá azok, a kik uraiknak a szolgálatában vagy zsoldjában állanak, kötelesek lesznek maguk helyébe másokat állítani és hasonlóképen, mint egyéb nemesek, saját csapataikat elküldeni.

6. CZIKKEIX.

Némely vármegyék torasok helyett puszkásokat szoktak küldeni.

Annak kijelentésével, hogy a felső részek vármegyéi, tudniillik: Trencsen, Árva, Nyitra,

Turóc, Zólyom és Szepes, az említett huszadik jobbágytelek után gyalog puszkásokat kötelesek magukkal vinni.

7. CZIKKEIX.

A király fékezze meg Morvaországban az ellene lázadókat.

Mindenek előtt azonban a királyi felség a morvák, meg Ausztria és Csehország segítségével, a szepesti ispán, a nyitrai püspök urak, Ország és Bolondoki Bánfi főurak, a bozini grófok, Podmaniczki Mihály és ama felső részek más főurai és nemesei által az ő országainak Morvaországban összegyűlt lázadóit és árulóit üzesse ki és veresse le.

8. CZIKKEIX.

Mindenki kárterés nélkül menjen hadba.

Végre, hogy a csapatok, vagy a főurak és nemesek, a mikor hadba vonulnak vagy onnan visszatérnek, a parasztokat vagy más személyeket vagyonukban vagy személyükben is megkárosítani vagy bántani ne merészeljék.⁽²⁾

9. CZIKKEIX.

Ötven dénárnyi adózás.

Mint hogy pedig ennek a közönséges hadjáratnak a királyi felség jelenléte és közreműködése nélkül nem lehet jó kimenetele:

1. §. Ennél fogva, hogy a királyi felség az ő királyi banderiumát kiállthassa és személyesen Bácsba leszállhasson: az egész országban mindenütt minden egyes egy királyi, királynői és főuri, mint nemesi jobbágytelektől vagy kaputól (mihelyt innen haza mennek) legott ötven dénárt kell szedni és a kincstárnok urnak vagy az ő arra kirendelendő embereinek a kezéhez szolgáltatni, azonban megtartván az alábbiért föltételeket.⁽³⁾

(1) A jobbágyok számának arányában való katonaaállításra nézve lásd az 1454. IV. t. cz. és az ennek kapcsán idézett törvényeket. (Ö.)

(2) A katonák részéről való kártétel tilalmára nézve v. ö. az 1405 (II.): I. t. cz. s az annak kapcsán idézett törvényeket. (Ö.)

(3) E czikkelyt követőleg a törvénytárból hiányzó czikkelyek magyarul így hangzanak:

10. CZIKKEIX.

«Először is, hogy a kincstárnok ur a mi követeinknek jelenlétében tartozzék a királyi felség előtt esküt tenni, hogy a kirovársra és ennek az ötven dénár adónak az összeírására senki olyat megbízni és kiküldeni nem fog, a ki valamely összeggel a kötelezetteknek adása volna, sem pedig a maga tartozásának kifizetésére azt el nem fecserli; hanem a végvárok tisztviselőinek, főképen pedig az erdélyi vajda urnak, a temesi ispánnak és Horvátország bánjának, a kik tisztüknél fogva, a harcmezőn az ellenség ellen küzdeni és a jelen általános táborba szállásnál is hadra gyűrközni és készülni tartoznak, a jelen évi fizetésük mennyiségéhez képest, kiosztatja és azután abból a többi végvárok kormányzóiról is gondoskodik; végül pedig az előbb említettekhez képest a királyi banderiumot is kiálltattja.»

ARTICULUS 16.(4)

Cautio quaedam; quomodo coloni a contributione imposterum salventur?

Præterea, super rectificatione proventuum regie majestatis, et reformatione fodinarum auri, et argenti, ac camerarum salium regalium: quia in decreto quoque in dicta profesto beati Lucæ evangelistæ, in anno domini millesimo, quingentesimo, decimo quarto celebrato, edito et confecto, mentio pariter, et constitutio quædam facta habetur: et alioquin reformatio ipsa, plures continet articulos, quibus observatis, de cætero miseri, et oppressi rustici, ab ulteriori taxatione, et continua dicatione præservari poterunt:

§. 4. Ideo horum declaratio, ad interes-

sentiam præfatorum universorum dominorum prælatorum, et baronum, ac regnicolarum, dum Bachiæ in unum convenient, submissa, atque prorogata est:

§. 2. Quando intelliget nos sua majestas, tanquam fideles suos, optime rebus suis consuluisset, ita ut non erit opus de cætero majestatem suam pro subsidio offerendo nos impulsare: nec erit necessarium colonos nostros, solita taxatione postea gravare: sicut per oratores deputatos ad regiam majestatem, in præsentia quoque declarabitur.

ARTICULUS 11.

«Item, ut penes hominem suum in singulis comitatibus per universitatem nobilium unus juratus nobilis eligatur, qui firmissimo sub juramento una cum eodem homine domini thesaurarii promittere teneatur, ut dominus ipse thesaurarius nullo debito sibi obligatur et contributionem ipsarum probe et fideliter connumerabit et exiget, a nemine taxam ipsam tempore dicationis levabit vel levare faciet, et nihil ultra stipendium, seu salarium suum modo superscripto limitatum pro se ratione mutui, vel debiti sui ex eo reservabit, sed integre manibus domini thesaurarii assignabit.»

ARTICULUS 12.

«Item quinto die post ipsam connumerationem ipsius contributionis eadem ubique exigatur et exolvatur, et quod juratus ipse nobilis teneatur copiam regesti apud se retinere, ac in expeditione et conventionem generali coram regnicolis producere, ut tandem super eadem contributione recta ratio, versusque calculus et computus ab ipso domino thesaurario acceptari possit.»

ARTICULUS 13.

«Et quod non solum super ista taxa, verum etiam prioribus contributionibus præsertim duobus florensis per reverendissimum Vaciensem tunc thesaurarium, nunc vero cancellarium regium exactis, cimo super universis proventibus regie majestatis extunc ratio detur et acceptetur.»

ARTICULUS 14.

«Item majestas regia penes literas hujusmodi contributionis ad universos, dominos et quolibet comitatus scribere dignetur, ut ad terminum præfixum festum beati Michaelis archangeli *Bachiam* cum præhabito exercituantium more convenire et literas ipsas dicatorum secum adducere teneantur, nam aliter ipsa contributio majestati suae non exolvetur, et ne præsens contributio per homines et dicatores thesaurarii ratione salariorum et expensarum ipsorum dissipetur, prout hacenus magna in parte dissipari consuevit, quilibet dicatorum quarto duntaxat se equitibus ad dicandum proficiscantur et præter pecunias mensuales ad ipsos quatuor equites ratione expensarum, ac insuper in magnis comitatibus, in medioeribus viginti quinque, in minoribus vero viginti flor pro salario eorum nullum penitus denarium accipere audeat, super quibus juratus ipse nobilis rationem, seu computum servare teneatur, nam hujusmodi superfluis expensis et salariis unus officialium regnorum continia tenentium contentari poterit.»

ARTICULUS 15.

«Item vicecomites quoque si etiam duo, vel plures fuerint in uno comitatu, præter sex, et judium tres flor. pro eorum salariis ex ipsa contributione pro se tollere non præsumant.»

ARTICULUS 16.

«Item, quod si comites, vel vicecomites in administranda et exigenda præsentī contributione negligentes, aut tepidi fuerint et restantia aliqua residua permanebit, ex tunc in expeditione ipsa generali ad relationem dicatorum et juratorum nobilium, comites vel vicecomites illi ab officio eorum perpetuo removeantur et insuper ejusmodi restantiam mox ibidem persolvere, restituereque teneantur.»

(4) Ez a cikkely a teljes szövegű törvényben a 17-ik számot viseli. (L. Kovachich M. Gy. i. m. 469—472. l.) (K. és Ö.)

16. CZIKKELY.(1)

Bizonyos gondoskodás arról, hogy ezután miképen mentesítendők a jobbágyok az adófizetés alól?(2)

Ezenkívül, minthogy a királyi felség jövedelmeinek rendbehozatala és az arany s ezüstbányák, valamint a királyi sókamarak helyreállítása tárgyában az urnak ezerötzszáztizen-negyedik évében, szent Lukács evangélista napján tartott országgyűlésen, kelt és szerkesztett decretumban is említés és intézkedés történt és a helyreigazítás különben is több oly cikkelyt tartalmaz, a melyeknek megtartása esetében a szegény és elnyomott parasztokat a jövőre a további taksalástól és folytonos adóztatástól meglehet óvni.

1. §. Azért az ezekben való határozás az

összes főpap és báró urak meg országlakók akkor jelenlétének az idejére lett fentartva és elhalasztva, a mikor Bácsban fog-nak egybegyűlni.

2. §. A mikorra ő felsége látni fogja, hogy mi, mint hivei, az ő dolgairól a legjobban gondoskodtunk, úgy hogy jövőre nem leend szükséges, hogy ő felsége minket segély fölajánlására nógasson s arra sem lesz szükség, hogy jobbágyainkat ennek utána a szokott adóztatással terheljük, mint ezt a királyi felséghez küldött szónokok előszóval is előfogják terjeszteni.

11. CZIKKELY.

«Továbbá, hogy embere mellé az egyes vármegyékben, a nemesek összesége egy esküdt nemeset választson, a ki a kincstárnok ur emberével együttesen, a legszigorubb eskü alatt tartozzék fogadást tenni, hogy maga a kincstárnok ur neki semmi adóssággal nem tartozik és hogy az adójukat becsületesen és hűségesen írja össze és szedi föl; hogy a kirovás idején senkitől taksát nem veszen vagy nem vétet és a főnebb irt módon megszabott díján vagy fizetésén föltul a maga számára költsön «vagy adósság ürügye alatt abból semmit meg nem tart, hanem azt egészben a kincstárnok ur kezébe szolgáltatja.»

12. CZIKKELY.

«Továbbá, hogy ennek az adónak az összeírását követő ötödik napon, azt mindenütt föl kell hajtani és kifizetni és hogy a lajstrom mását maga az esküdt nemes köteles magánál tartani, az általános táborba szállásnál és összejövételnél az országlakóknak bemutatni, hogy aztán magától a kincstárnok úrtól erről az adóról helyes számadást, igaz számbavételt és elszámolást tehessenek.»

13. CZIKKELY.

«És hogy nemcsak erről a taksáról, hanem a korábbi adókról is, kiváltképen pedig arról a két forintról, melyet a váci, akkori főispánok kincstárnok, most királyi kancellár szedett föl, meg a királyi felség összes jövedelmeiről is számadást tegyenek és vegyenek.»

14. CZIKKELY.

«Továbbá méltóztassék a királyi felség az efféle adólevelek mellett az összes uraknak és minden vármegyének megírni, hogy a kiűzött határidőre: Szent Mihályarkangyal ünnepére, a táborba szállók eddigi szokásához képest Bácsban összejönni és az adókievetők ama leveleit magukkal hozni kötelesek legyenek, mert máskülönbön ő felségének ezt az adót kifizetni nem fogják és hogy ezt az adót a kincstárnok emberei és kirovói, fizetésük és kiadásai czime alatt, úgy a miképe eddig leg-többire szokták, el ne fecsereljék; az adókirovás végett pedig az adókievetők mindenike lovasokkal csak negyedmagával szálljon ki s havi pénzükön kívül a maguk és lovaik költségei és fizetésük fejében, a nagyobb és közepes vármegyékben 25 forintnál, a kisebb vármegyékben pedig 20 forintnál «egy dénárral is többet venni teljességgel ne merészljenek; a miről az esküdt nemes számot adni «vagy elszámolni tartozzék, mert az ilyen felesleges költségekből és fizetésekből a végyárakban alkalmazott országos tisztviselőknek egyikét ki lehet elégíteni.»

15. CZIKKELY.

«Továbbá, hogy az alispánok, még ha egy vármegyében ketten avagy többen volnának is, abból az adóból fizetésük fejében, maguk számára hat forintnál, a szolgabírák pedig három forintnál többet «venni ne merészljenek.

16. CZIKKELY.

«Továbbá, ha az ispánok vagy alispánok a jelen adó felszedésében és besolgáltatásában hanyagok és késedelmesek lennének és valami hátralék maradna kint, akkor az általános hadjáratban az adókievetők és esküdt nemesek jelentésére, azokat az ispánokat vagy alispánokat hivatalukból örökre el kell mozdítani s azon felül az ilyen hátralékokat is kifizetni és helyre pótolni tartoznak. (K. és Ó)

(1) A teljes szövegben ez a cikkely a 17. számot viseli, az utána következő cikkelyek 18., 19. számot viselnek. (K. és Ó.)

(2) V. 6. 1514: I—III. t. cz.

M.

ARTICULUS 17.(4)

De judiciis, et causis; quae etiam in bello discuti possunt.

Item, istis praeiudicatis, recurrendum est ad iudiciorum celebrationem (sine quibus arma parum valent) quae licet contra potentes continue celebrari debeant; hoc tempore tamen, tum propter assessorum carentiam; tum vero expeditionis huius generalis apparatus; parumper postponi, et praetermitti debet.

§. 1. Ne nihilominus licentia male agendi cuiquam, per huiusmodi iudiciorum suspensionem concessa videatur: utque ipsa expeditio quietius, et securius instaurari, et peragi possit: universi actus potentiarum, a die pra-

sentis constitutionis per quoslibet et contra quoslibet inferendi, et committendi, per regiam maiestatem ubilibet, et ubicunque constituta fuerit: infra exitum, et descensionem ejus generalis exercitus, more, et instar brevis brevium iudiciorum (non tamen ad tricesimum secundum diem, sed juxta duntaxat loci distantiam, ubi evocandus residet) semper adjuvantur.

§. 2. Alia vero judicia generaliter, tam ecclesiastica, quam saecularia interim cessent, et suspensa habeantur.

ARTICULUS 18.(2)

Coloni abducti reddantur.

Jobagiones etiam contra decretum abducti, ubique per regiam maiestatem restituantur, et reddi committantur.

§. 1. Judicialiumque deliberationes jam factae, per suam maiestatem ubilibet executioni demandentur.

EX CONSTITUTIONIBUS BACHIENSIS CONVENTUS, ANNI 1518. EXCERPTI ARTICULI.(3)

ARTICULUS 1.

Gentes, secundum numerum colonorum teneantur.

Quamquam haecenus quoque multa, et multoties, bona, utiliaque statuta, salutem, et quietum statum totius regni; et imprimis quidem incrementum regiminis maiestatis regiae concernentia ordinata fuerint, et conclusa; quia tamen observatio, et executio earum constitutionum subsequuta nusquam fuit: ideo omnia in irritum transierunt: castra finitima plurima perierunt: reliquorum moenia corru-

erunt: innumeri homines per haec tempora, tum mutua eade, tum vero hostis abductione interierunt: subsidia pecuniarum saepe numero maiestati regiae praestita, parum profuerunt: et breviter, confuso, praeposteroque ordine, cuncta regni, et reipub. facta, tam in ejus defensionis expeditione, quam et iudiciorum celebratione, processerunt.

§. 1. Quapropter ut omnia, et prius, et

(1) Ez a cikkely a teljes szövegű törvényben a 18-ik számot viseli. (K. és Ó.)

(2) Ez a cikkely a teljes szövegű törvényben a 19. számot viseli, a mely után mint utolsó következik az:

ARTICULUS 20.

«Postremo quod ad summum pontificem ac serenissimos principes, caesaream maiestatem et dominum Poloniae regem oratores ex nunc mittantur.» (L. Kovachich M. Gy. Vest. comit. 474. l.) (K. és Ó.)

(3) Az ugyanez évi előző decretumnál fölemlítt kézirati codex alapján a törvénytárban eddig csak a 1518. évi *bácsi* decretum teljes szövegének a közreadását is Kovachich M. Györgynek köszönhetjük (L. Vest. comit. id. m. 475—500. l.). A decretum eredeti czíme ez volt: Tractatus et articuli in die et conventionem generali pro festo B. Michaelis Archangeli in anno Domini 1518. Bachi celebrata formati» és benne az egyes articulusoknak (I—XLV.), úgy a törvénytárban olvasható czímirtataik (rubricae), mint a §§-ra való felosztások is hiányoznak. (K. és Ó.)

17. CZIKKELY.

A bíróságokról és a háboru idején is megvitatható ügyekről.⁽¹⁾

Továbbá, ezeknek az előrebocsátása után át kell térni a törvényszékek tartására, (a melyek nélkül a fegyverek keveset érnek): és ámbár ezeket a hatalmasok ellenében állandóan kellene tartani, ez idő szerint mégis, részint az ülnökökben való hiány, részint meg a mostani közönséges hadjáratra való készülődés miatt egy kissé félbeszakítani és mellőzni kell azokat.

1. §. Mindamellett, hogy ugy ne tűnjék fel, mintha a törvényszékeknek e felfüggesztése bárkinek szabadságot engedne a gonoszság elkövetésére és hogy ezt a hadjáratot

nyugodtabban és biztosabban lehessen folytatni és bevégezni; a királyi felség, bárhol és bármerre tartózkodjék is, mindazokat a hatalmaskodásokat melyeket a jelen rendelkezés napjától fogva akárki ellen elkövet és véghez visz e közönséges hadjárat kimenteleig és lefolyásáig, a rövid törvényszékek rövid eljárás szerint (de nem harminczketted napra, hanem csak a perbehívandó lakhelyének távolságához képest) mindenkor bírálja el.

2. §. Ellenben a többi törvényszékek, ugy egyháziak mint világiak, időközben egyáltalában szűnjenek meg és maradjanak függőben.

18. CZIKKELY.⁽²⁾

Az elvitt jobbágyokat vissza kell adni.⁽³⁾

A decretum ellenére elvitt jobbágyokat is a királyi felség mindenütt állítsa és adassa vissza.

1. §. És a már meghozott bírói határozatokat a királyi felség bocsássa mindenütt végrehajtás alá.

**AZ 1518. ÉVI BÁCSI GYÜLÉSNEK RENDELKEZÉSEIBŐL KI-
VONT CZIKKELEK.**

1. CZIKKELY.

Katonákat a jobbágyok száma szerint kell tartani.

Ámbár eddig is sokszor és sok olyan jó és hasznos szabályt alkottak és állapítottak meg, a melyek az egész ország jólétét és békés állapotát, mindenekelőtt pedig a királyi felség uralkodásának gyarapodását tartják szemmel; minthogy azonban ezeket a rendelkezéseket sehol sem tartották meg s nem hajtották végre, azért minden dugába dőlt: a legtöbb végvár elveszett, a többinek falai összeomlottak; ez idők alatt számtalan em-

ber, részint mert egymást gyilkolták, részint mert az ellenség huzcolta el őket, elpusztult: a királyi felségnek gyakran nyújtott pénzsegély keveset használt és röviden szólva, az ország és a haza összes dolgai mind védelmének eszköziségében, mind a törvényszékek tartásában megzavart és visszaes rendben folytak.

1. §. Ennélfogva, hogy minden, ugy koráb-

(1) V. ö. 1454: X., 1462: X., (bácsi) 1518: IV. t. cz., (tolnai) 1522: LVI. t. cz., 1596: XXXVIII., 1599: XLVI. t. cz. M.

(2) Az ezen cikkelyt követő, a törvénytárból hiányzó utolsó cikkely magyarul így hangzik:

20. CZIKKELY.

«Végezetül, hogy a pápához és a fenséges fejedelmekhez: a császári felséghez és Lengyelország király urához ez alkalomból követeket kell küldeni.» (K. és Ó.)

(3) V. ö. 1514: XXV., XXVI., XXX., XLIV. t. cz. M.

nunc quoque conclusa, firma maneat, et stabilia, debitumque, et perfectum finem sortiantur, et consequantur, communi omnium sententia deliberatum, et conclusum est:

§. 2. Quod ad executionem, et finalem perfectionem omnium negotiorum regie majestatis, et regni sui, duo probi, et fideles de medio nobilium eligantur (unus ab ista; et alter ab altera parte Danubii) Thesaurarii: et præterea in quolibet comitatu unus pariter eligatur juratus nobilis, qui strictissimo sub juramento, universa bona, et quælibet jura possessionaria, tam dominorum, quam nobilium in ipso comitatu adjacentia: dominorum quidem ex eo: ut resciantur numerus jobagionum, juxta quem gentes conservare tenentur, ne in gentium earum conservatione fraus, et defectus subsequatur:

§. 3. Nobilium vero; ut pecunie alias ad conservationem stipendiariorum, sive gentium exigi consuetæ, juxta verum, et justum computum, atque numerum; primo ad manus ipsius jurati nobilis, et deinde per eum manibus præfatorum dominorum Thesaurariorum regnicolarum dentur, et assignentur:

§. 4. Qui secundum ipsum verum numerum, gentes, juxta formam generalis decreti, pro regni defensione, rerum bellicarum peritas conducere: domini etiam barones banderiat, et officiales quoque, regni finitima tenentes, juxta numerum jobagionum suorum, gentes eorum paratas habere, et illas semper in confiniis regnorum in pleno numero conservare teneantur.

§. 5. Insuper domini prælati, tam ratione decimarum, quam etiam jobagionum ipsorum, semper medietatem gentium ipsarum, similiter in confiniis conservare; et tempore manifestæ necessitatis, etiam alteram medietatem ad literas dominorum capitaneorum regie majestatis, quibus subsunt, illuc mittere; officiales quoque finitima ipsa tenentes, gentes suas, ratione officiorum suorum conservare debentes, secum, et inibi, modo simili paratas, tenere semper sint obligati:

§. 6. Ne gentes, ex quibus parum utilitatis hactenus habitum esse dignoscitur, de cætero frustra, et infructuose teneri, et conservari videantur.(1)

§. 7. Cæteri autem domini non banderiat: omnes, secundum formam generalis decreti; demptis decem personis, quæ vigore ejusdem decreti excipi possunt, et quæ per regiam

majestatem statim nominentur, et in medium nobilium computentur.(2)

ARTICULUS 2.(3)

Ecclesiasticarum personarum quaerimonia, de intertentione militum.

Quia vero per dominos, prælatos, et viros ecclesiasticos decimas habentes, super magno, et superfluo onere conservationis gentium, querimonia sæpe defertur; quod scilicet ultra exigentiam, et quantitatem proventuum ipsorum, gentes pro regni defensione conservare cogentur.

§. 1. Quæ ut e medio tollatur; juxta formam, et continentiam dicti generalis decreti, in singulis regni comitatibus, tot probi, et fide digni nobiles, per universitatem nobilium eorundem comitatum eligantur; quot in eisdem comitatibus judices nobilium habentur.

§. 2. Qui una cum eisdem judicibus nobilium (præstitis per ipsos juramentis) tam de proventibus eorundem dominorum prælatorum, et virorum ecclesiasticorum decimas habentium; quam etiam numero jobagionum, a quibus decens, et opportunum fuerit, diligenter experiri; et eorum computum, atque numerum sub ipsorum sigillis, infra proximum festum beati Jacobi Apostoli, dominis assessoribus, et consiliariis transmittere teneantur:

§. 3. Ut in diæta, et conventionem generali, amodo primitus celebranda, juxta exigentiam facultatum et proventuum, numerumque jobagionum ipsorum: gentium per eos conservatio, juste, et honeste limitetur.

§. 4. Interea vero gentes suas hoc modo, quo hactenus soliti sunt, juxta formam generalis decreti, et regesti excellentissimi principis quondam domini Sigismundi imperatoris, et regis, pro regni defensione conservare teneantur.

ARTICULUS 3.(4)

Bona, et proventus regis, etiam cum gentibus nobilium conserventur, et exigantur.

In remissione itaque bonorum, et proventuum regie majestatis, et eorundem peram-

(1) A teljes szövegben az 1. articulus itt végződik.

(2) A teljes szövegben ez a 7. §. a decretum 2. articulusát alkotja. (K. és Ó.)

(3) A teljes szövegben ez a cikkely a decretum «3. articulusát» alkotja. (K. és Ó.)

(4) A teljes szövegben e cikkely a decretum «4. articulusát» alkotja. (K. és Ó.)

ban, mint ezuttal hozott határozat is szilárdul és állandóan fönmaradjon és czélját kelően s teljesen elérje s megvalósítsa, mindenneknek közös megegyezésével megállapítottuk és elhatároztuk;

2. §. Hogy a királyi felség és az ő országa minden ügyének keresztülvitelére és végleges elintézésére a nemesek kebléből két becsületes és hűséges kincstárnokot (az egyiket a dunáninnen, a másikat a dunántúli részből) kell választani⁽¹⁾; és ezen kívül mindenik vármegyében egy esküdt nemes is választandó, a ki mind a főuraknak, mind a nemeseknek az illető megyében fekvő összes javait és bármely birtokjogait a legszigorubb eskü alatt vegye számba, még pedig a főurakéit azért, hogy a jobbágyoknak az a száma, a mely után csapatokat tartani kötelesek, tudva legyen és ezeknek a csapatoknak a tartásában csalás és hiba ne történjék.

3. §. A nemesekéit meg azért, hogy a pénzeket, melyeket különben a zsoldosok vagy csapatok fentartására szoktak szedni, helyes és igazságos felszámítás és arány szerint, előbb annak az esküdt nemesnek és azután ő általa az országlakosok említett kincstárnok urainak a kezéhez adják és szolgáltatassák.

4. §. A kik kötelesek legyenek, a közönséges decretum értelmében, az ország védelmére, igazságos felszámítás szerint, a hadi dolgokban járatos csapatokat fogadni. A banderiumos bárók és az ország határaitra ügyelő tisztek is tartozzanak jobbágyaik számára képest csapataikat készen tartani és azokat az ország végvidékein mindenkor teljes számban kiállítani.

5. §. Ezenfelül a főpap urak úgy dézsmáiknál, mint jobbágyaiknál fogva is tartozzanak mindig csapataik fele részét hasonlóképen a végvidékeken tartani és nyilvánvaló szükség idején a királyi felség kapitány urainak parancsára, a kiknek alája vannak rendelve, másik fele részét is oda küldeni; és a végeken alkalmazott tisztviselők is mindenkor kötelesek legyenek csapataikat, a melyeket tisztségüknél fogva kell kiállítaniok, magukkal ugyanott hasonló módon készen tartani.

6. §. Nehogy különben csapataikat, a melyeknek eddigelé tudvalevőleg kevés hasznuk volt, hiában és hasztalan látszassanak tartani és ellátni.

7. §. A többi nem banderiumos főurak pedig, a közönséges decretum értelmében, kivételével annak a tíz személynek, a kiket ugyanazon decretum erejénél fogva ki lehet venni

és a kiket a királyi felség azonnal nevezzen meg, a nemesek közé számítandók.⁽²⁾

2. CZIKKELY.

Az egyházi személyeknek a panasza a katonatartás miatt.⁽³⁾

Minthogy pedig a főpap urak és a dézsmás egyházi férfiak a katonatartás nagy és fölösleges terhe miatt gyakran panaszkodnak, hogy tudniillik az ország védelme czéljából több katona tartására kényszerítük őket, mint a mennyit jövedelmük állapotához és mennyiségéhez képest tartaniok kellene,

1. §. Mely panasznak a megszüntetése végett, az említett közönséges decretum rendelkezéséhez és tartalmához képest válaszon az ország egyes vármegyéiben, az illető vármegyék nemeseinek a közönsége annyi becsületes és hitelt érdemlő nemes embert, a mennyi azokban a vármegyékben a szolgabírók száma.

2. §. Kik, (miután esküt tettek) kötelesek legyenek azokkal a szolgabírákkal együttesen úgy a dézsmás főpap urak és egyházi férfiak jövedelmét, mint a jobbágyok számát is, azoktól, a kiktől illő és alkalmas, pontosan megtudni és azok számbavételét és mennyiségét a legközelebbi szent Jakab apostol napjáig pecsétjük alatt az úlnök és tanácsos uraknak beküldeni.

3. §. Hogy az ezután legelőször tartandó országgyűlésen és közönséges gyűlekezeten igazságosan és tisztességesen megállapítsák, hogy vagyonuk és jövedelmük állásához meg jobbágyaik számához képest, mennyi katonát kelljen azoknak tartani.

4. §. Időközben pedig csapataikat az eddig szokott módon, a közönséges végzeménynek és a fenséges fejedelem, néhai Zsigmond császár és király ur lajstromának rendelkezéséhez képest tartoznak az ország védelmére fõntartani.⁽⁴⁾

3. CZIKKELY.

A király javai és jövedelmei a nemesek csapataival is fentartandók és behajtatulók.

Ennélfogva, ha valaki a királyi felség javainak és jövedelmeinek visszabocsátása és immár kö-

(1) V. ö. alább a 3. és 4. cikkelyt.

(2) V. ö. az 1492: XIX. és XX. t. cz.

(3) V. ö. az 1492: XIX. és XX. t. cz. rendelkezéseit.

(4) V. ö. 1439: XIX., 1434: III., 1471: XXIV., 1532: II. és III., 1539: XL., 1567: XXV., 1741: LXIII. t. cz.

plius debita administratione, si qui rebelles, et reluctantes fuerint; prædicti duo thesaurarii auxilio circumjacentium comitatum, si soli cum gentibus dominorum regnicolarum, modo præallegato conducendis, et conservandis non sufficient; et si opus fuerit, auxilio totius regni executionem ipsam remissionis, et administrationis semper peragere; et ad eam gentes ipsæ, et etiam nobiles (si quidem necessitas extrema coegerit) ad requisitionem, et literas ipsorum thesaurariorum, sub poena amissionis omnium honorum,⁽¹⁾ et capitum ipsorum, semper advenire teneantur.

§. 1. Si qui autem eorum negligentia, et contumacia ducti, advenire recusarent, ita puniantur; ut universæ res ipsorum mobiles, per thesaurarium in prædam convertantur. Bona vero hæreditaria ad portionem eorum cedentia, per regiam majestatem, aut pro se retineantur; aut cui maluerit, perpetuo conferantur.

§. 2. Prius tamen ipsi thesaurarii, expensas eorum, quas in tali executione facere cogentur; super et de eisdem juribus possessionariis exigere teneantur.

ARTICULUS 4.⁽²⁾

Rex requisitus, executionem facere debet.

Præterea, quantum ad iudiciorum, et literarum adjudicatoriarum executionem attinet:

§. 1. Si causa coram regia majestate, vel personali præsentia ejusdem mota, tractata, finalem conclusionem sortita fuerit; ita ut executio armis, et non juridicis processibus fieri debebit; actor, vel pars triumphans, cum assessoribus pariter majestatem regiam requirere; sibique, ut executionem ipsam peragere faciat, supplicare teneatur.

§. 2. Quod majestas sua regia, ex suscepti sui regiminis officio, facere debet.

ARTICULUS 5.

Thesaurarii executionem faciant; si rex et palatinus, eam facere nequierit:

Ubi vero contingeret, casu rationabili forsan occurrente, regiam majestatem non posse executionem peragere; scribat nihilominus majestas sua regia præfatis duobus thesaurariis, ut ipsam executionem perficere teneantur.

§. 1. Si autem sua majestas per aliquos

communis boni turbatores (more sæpe consueto) dissuasionem induceretur, quo minus hoc facere difficultaret, atque recusaret: tunc in hoc casu iidem thesaurarii, ad literas, et requisitionem assessorum, et intercessionem actoris, nihilominus executionem hujusmodi peragere, modo præallegato, teneantur.

§. 2. Ubi vero causa coram domino palatino finaliter fuerit conclusa; per actorem dominus ipse palatinus, pari modo, ut executionem finaliter perficere faciat, requiratur.

§. 3. Qui sub amissione officii sui teneatur, in quantum vires ejus suppetunt, eam executionem per gentes, et homines suos peragere: Si autem juxta conscientiosam limitationem assessorum regnicolarum, dominus ipse palatinus, cum gentibus suis, ad ipsam executionem perficiendam insufficient videretur; tunc ad literas eorundem assessorum, thesaurarii illi executionem hujusmodi effectui mancipare (modo præallegato) semper sint obligati.

§. 4. Ubi autem ipse dominus palatinus id abs re difficultaret; extunc actor ille cum assessoribus majestatem regiam requirere; et eidem superinde protestari debeat: et de facto idem dominus palatinus in amissione officii sui convincatur, ac de cætero coram eo, ac proto-notario suo, nemo litigantium in causis suis, et litium processibus, ac aliis rebus juridicis comparere, et juri stare. et alia jurium genera exercere præsumat: in proximique ventura generali dieta, et conventu, alter loco ejus substituitur.

§. 5. Et nihilominus duo prænotati thesaurarii, ad literas assessorum, præmissam executionem perficere teneantur.

ARTICULUS 6.

In causa triumphans, executionem facienti, viribus et facultate sua, assistere debet.

De⁽³⁾ dominis quoque iudice curiæ regię, in Hungaria: nec non bano regnorum Dalmatiæ, Croatiae, et Slavoniæ, ac Wayvoda Transylvano, sub eorum officialibus, in Slavonia, et Transylvania, per omnia idem est intelligendum:

§. 1. Executionesque judiciarum deliberationum, finali processu, et exitu sunt perficiendæ.

§. 2. Verumtamen, si in hujusmodi executionibus castrum vel castellum de manibus potentum expugnari debebit; etiam ille, pro

(1) A Corpus Juris régibb kiadásában a «honorum» helyett helyesebben «bonorum» áll. (K. és Ó.)
(2) A teljes szövegben e cikkelyvel kezdődik az «5. articulus», a mely a törvénytári csonka szövegnek a következő 5. cikkelyét is magába öleli. Ez okon a két szövegnek a 6. articulus száma már összevág. (K. és Ó.)

(3) Kovachich teljes szövegében «Item de» áll. (K. és Ó.)

telességszerű beszolgáltatása ellen támadna és szegülne: akkora főntemlitett⁽¹⁾ két kincstárnok, — amennyiben magukra az országlakos uraknak az érintett módon felfogadandó és eltartandó csapatjaival nem elégségesek — a körülfekvő vármegyék segítségével és ha szükséges lenne, az egész ország segítségével tartozzék mindenkor a visszabocsátás és beszolgáltatás végrehajtását foganatosítani; és erre a végrehajtásra a kincstárnokok megkeresése és levele alapján a csapatok és a nemesek is (ha ugyan a végső szükség kívánja), minden fekvő jószáguk és fejük vesztesének terhe alatt, kötelesek eljönni.

1. §. Azok pedig, a kik hanyagságból és makacsságból előjött vonakodónak, akképen büntetendők, hogy a kincstárnok azoknak összes ingóságait zsákmánynya tegye; az ő részükbe eső örökségeket pedig a királyi felség vagy a maga számára tartsa meg, vagy adományozza örök időkre annak, a kinek inkább akarja.

2. §. A kincstárnokok azonban kötelesek ezekből a birtokjogokból előbb azokat a költségeket behajtani, a melyeket az ilyen végrehajtásra tenni kénytelenek lesznek.

4. CZIKKELY.

A király, ha megkeresik, köteles a végrehajtást foganatosítani.

Ezenkívül, a mi az ítéletek és ítéőlevelek végrehajtását illeti:

1. §. Ha a per a királyi felség vagy az ő személyes jelenléte előtt indult meg, folyt le és jutott végleges befejezéshez, úgy hogy a végrehajtásnak nem bírói eljárással, hanem fegyverrel kell történnie, akkor tartozzék a felperes vagy győztes fél, az ülnökökkel a királyi felséget is megkeresni és esdeklni, hogy azt a végrehajtást foganatosíttassa.

2. §. A mit a király ő felségének, elvállalt uralkodásának tiszténél fogva, meg kell tennie.

5. CZIKKELY.

Ha a király és a nádor a végrehajtást nem foganatosíthatja, foganatosítsák azt a kincstárnokok.

Ha pedig megtörténnék, hogy a királyi felség a végrehajtást valamely helyes ok esetleges felmerültével nem foganatosíthatja, a királyi ő felsége mindamellett írjon az említett

két kincstárnoknak, hogy azt a végrehajtást foganatosítani tartoznak.

1. §. Ha pedig a királyi felséget a közjónak némely háborítói (bevett gyakori szokásnál fogva) az ő lebeszélésükkel reávennék, hogy ezt ellenezze és megtagadja, akkor ebben az esetben a kincstárnokok nem kevésbbé kötelesek ezt a végrehajtást az ülnökök parancsára és megkeresésére és a felperes közbejöttével a fentebb említett módon foganatosítani.

2. §. Mikor pedig az ügy a nádor ur előtt nyert végleges befejezést: a felperes hasonlóképen keresse meg a nádor urat, hogy a végrehajtást véglegesen foganatosíttassa.

3. §. A ki tartozzék, tiszttségének elvesztése alatt, azt a végrehajtást, a mennyire ereje engedi, katonáival és embereivel foganatosítani; ha pedig a nádor ur az ő katonáival a végrehajtás teljesítésére az országlakos ülnökök lelkismeretes meghatározása szerint elégtelennek látszanék: akkor a kincstárnokok legyenek mindig kötelesek azt a végrehajtást az ülnökök parancsára (a fentemlített módon) foganatosítani.

4. §. Ha pedig, a nádor ur azt ok nélkül ellenezné, akkor a felperesnek az ülnökökkel a királyt fel kell kérnie és előtte ez iránt tiltakoznia; és a nádor ur tényleg hivatalának elvesztésében marasztalando és jövőre egy perlekedő fél se merészeljen az ő ügyeiben és pereiben, valamint más törvényes dolgokban ő előtte vagy ítéőmestere előtt megjelenni és törvényt állani és másféle jogot gyakorolni. A legközelebb jövő közönséges országgyűlésen és gyűlekezeten pedig mást kell helyére állítani.

5. §. És az említett két kincstárnok nem kevésbbé tartozzék az érintett végrehajtást az ülnökök levele alapján foganatosítani.

6. CZIKKELY.

A perben győztesnek a végrehajtásban eljárót erejével és tehetségével segitenie kell.⁽²⁾

Egyáltalán ugyanezt kell érteni Magyarországon az országbíróról is, nemkülönben Szlavóniában és Erdélyben a dalmát-horvát és szlavonországi bánról és az erdélyi vajdáról, az ő tisztségeikre nézve.

1. §. És a bírói határozatokat végleges eljárással és eredménnyel kell végrehajtani.

2. §. Hanem, ha ilyen végrehajtások alkalmával várat vagy kastélyt kell a hatalmasok kezéből elfoglalni: az is köteles egész

(1) L. a jelen decretum 1. cikkelyét.

(2) V. ö. Hk. II. 49., 21., 66., 74. cz.; 1492: IX., 1507: I. és VIII., 1519: XXII. t. cz.

M.

parte ejus agitur, cum tota potentia, et omnibus viribus suis advenire teneatur.

§. 3. Quodsi in Slavonia, vel Transylvania continget; nobiles quoque regnorum illorum, pariter succurrere sunt obligati:

§. 4. Et thesaurarii præfati, expensas, quas in ejusmodi executionibus facere debebunt; de bonis mobilibus, et reliquis juribus possessionariis convicti (si quæ, præter bona in judicio obtenta, habuerit) habeant per se extorquendi facultatem.⁽¹⁾

ARTICULUS 7.⁽²⁾

Bona, et proventus regis, ab omnibus recuperentur, remittantur, et modis omnibus rectificentur.

Præhabito itaque (dei adjutorio) fundamento, quo per gentium conservationem prædeklarata, omnia bene, ut præfertur, conclusa, et etiam concludenda, effectum, et executionem realem exequi speramus; ad reformationem negotiorum, et recuperationem bonorum, proventuumque regie majestatis, in primis recurrendum est.

§. 1. Quapropter rectificatio, et remissio bonorum, ac proventus regie majestatis juxta constitutionem in generali dieta, pro festo beati Lucæ evangelistæ, in anno Domini millesimo quingentesimo decimo quarto celebrata factam, fiat, et decretum ibidem editum in hac parte observetur:

§. 2. Ita tamen; ut omnes proventus regii (quocunque nomine censeantur) una cum civitatibus, et aliis bonis regie majestatis, in arenda, vel pignore existentibus, et habitis, per quoslibet, extunc, et defacto remittantur.

§. 3. Quos dominus thesaurarius, tam per regias, quam etiam proprias suas literas assecurare debeat; ut postea cum eis, qui proventus, bonaque regie majestatis habuerint; præsentibus dominis consiliariis, et assessoribus, recta ratione posita, summam, qua illis majestas regia debitor remanserit, quamprimum restituat.

§. 4. Quæ quidem calculatio, quinto decimo die termini celebrationis brevium judiciorum, pro vigesimo die, proximi festi epiphaniarum domini celebrandarum,⁽³⁾ fiat:

§. 5. Ut tunc universa, bona, proventusque regios habentes, cuncta jura, et literalia instrumenta eorum producant, ex quibus hujusmodi computus formari debebit.

§. 6. De domino vero Waywoda Transylvano statutum est; ut si singuli⁽⁴⁾ vinginti denarii, qui juxta formam præscripti decreti, ad rationem redemptionis, et liberationis tricesimarum, et civitatum regiarum præmanibus suis habitarum, sibi dari debent, non sufficerent; intelligatur quantum majestas sua regia superaddere, et unde residuum illud solvere tenebitur? quod etiam brevi, et quamprimum, eidem domino Waywodæ persolvendum erit.⁽⁵⁾

(1) A teljes szövegben 7. articulusképen, a törvénytárból hiányzó, következő czikkely áll:

ARTICULUS 7.

«Thesaurarii vero prænotati ad fidelitatem majestati regie observandam et in rebus sibi commissis executionem peragendam ac libertatem regni et regnorum tutandam juramentum prestare tenebuntur. «qui si in executionibus præmissis negligentes fuerint et eorum fidei officioque satis non fecerint, ex tunc in ventura dieta capite plectantur, atque puniantur.» (L. Kovachich M. Gy. vest. comit. 480. l.) (K. és Ó.)

(2) A teljes szövegben a jelen 7. czikkely a «8. articulus» alkotja. (K. és Ó.)

(3) «Celebrandarum» helyett olv. «celebrandorum». (Ó.)

(4) A teljes szövegben «De domino vero Waywoda Transylvano statutum est, ut si singuli» helyett ezek állanak: «Cum domino vero Waywoda Transylvano intelligendum est, debitum suum etsi singuli etc. (L. u. ott 481. l.) (K. és Ó.)

(5) Ezt követik a teljes szövegnek a törvénytárból hiányzó következő czikkelyei:

ARTICULUS 9.

«Item domine Annæ relictæ quondam domini *Andreae Both* bani Croatiae debitum suum ratione «*Diosgeor* pariter reddendum est, ex quo domina ipsa post obitum dicti mariti sui banatum illam «Croatia illæsum conservavit, et alioquin regie majestati absque castrorum finitimorum amissione «resignavit, et alioquin summa ipsa quæ sibi solvenda est, non mutuum: neque quæstus. vel lucri et «conerationis causa collatum, sed pure servitutis merces et debitum manifestum est.»

ARTICULUS 10.

«Camera item salium tam in Hungaria, quam Transylvania majestati regie ex nunc similiter remittantur et de cætero nemini præter officiales finitimos, et illis quoque moderate ac justa limitatione «consiliariorum et assessorum tales dentur, sed pecuniæ paratæ cuilibet solvantur, nemoque sales «præter camerarios regios ad hoc deputatos venditioni exponere audeat, et omnes sales extra de hoc «regno et partibus sibi subjectis ejeciantur, ubilibet et infra proximum festum B. Georgii martyris

hatalmával és minden erejével segítségre jönni, a kinek javára a végrehajtás történik.

3. §. A mi, ha Slavóniában vagy Erdélyben történik, ez országoknak nemesei is hasonló módon kötelesek segítségül lenni.

4. §. És a nevezett kincstárnokoknak álljon hatalmukban költségeiket, a melyeket e végrehajtások alkalmával kell tenniök, az elmarasztaltak ingó javaiból és többi birtokjogaiból (ha ilyenek, a törvényesen elvett javakon kívül, vannak neki) a maga részére beszedni.⁽¹⁾

7. CZIKKELY.⁽²⁾

A király javait és jövedelmeit mindenki adja vissza; azokat vissza kell szerezni és mindenképen helyre kell állítani.

E szerint (Isten segítségével) előre megvetvén az alapot, a melyen reméljük, hogy a csapatoknak említett fentartása által minden meghozott és hozandó jó határozat is, mint érintve volt, tényleg fogatosítható és végrehajtható lesz: első sorban a királyi felség ügyének a helyreállítására és javának megjövdelmeinek a visszaszerzésére kell gondot fordítani.

1. §. Ennélfogva a királyi felség javainak és jövedelmeinek helyreállítása és visszaállítása az urnak ezeröttszáztizennegyedik évében szent Lukács evangélista napján tartott közönséges országgyűlésen tett rendelés szerint történjék és az e részben az ott kiadott decretumot kell megtartani.⁽³⁾

2. §. Mindazonáltal úgy, hogy a királynak minden jövedelmét (bármely név alatt forduljanak is elő) a királyi felségnek bérben vagy zálogban levő városaival és más javaival együtt azonnal és legotti bocsássa vissza.

3. §. A kiket a kincstárnok ur mind a király, mind a saját maga levélvel is biztosítani tartozik, hogy ezután azokkal, kiknél a királyi felség jövedelmei és javai voltak, a tanácsos és ülnök urak jelenlétében helyes számot vetvén, nekik azt az összeget, a melylyel a királyi felség adósuk maradt, visszatéríti.

4. §. És ez az elszámolás a legközelebbi Vizkereszt ünnep huszadnapján tartandó rövid törvényszékek határidejének tizenötödik napján történjék.

5. §. Hogy akkor mindazok, kiknek kezén királyi javak és jövedelmek vannak, összes jogaikat és okirataikat, a melyek alapján az elszámolást meg kell ejteni, előmutassák.

6. §. Az erdélyi vajdára nézve pedig határoztuk, hogyha az a minden egyesre kivetett husz-husz dénár, melyet az előbb említett decretum rendelkezése értelmében a kezénél levő harminczadok és királyi városok kiváltására és felszabadítására kell az ő részére fizetni, nem volna elegendő, meg kell határozni, mennyit köteles a királyi felség ráadni és honnan kell azt a hátralévő összeget megfizetni, a mit a vajda ur részére rövid idő múlva és mentül előbb ki is kell fizetni.⁽⁴⁾

(1) E decretum teljes szövegének a törvénytárból hiányzó, de a 736. oldal jegyzetében az eredeti szövegben közölt 7. cikkelye magyarul így hangzik:

7. CZIKKELY.

«Az előbb jelzett kincstárnokok pedig, a királyi felség iránt való hűség megtartására és a rájuk bízott dolgok végrehajtásának elintézésére; valamint az ország és országok szabadságának oltalmazására, esküt tenni tartoznak; a kiket is, ha az előrebocsátott végrehajtásokban hanyagok lennének és tisztüknek hűségesen eleget nem tennének, akkor a következő országgyűlésen fejesztéssel kell sújtani és büntetni.» (K. és Ó.)

(2) A teljes szövegben ez a 8. cikkelyt alkotja. (K. és Ó.)

(3) V. ö. az 1514. I. t. cz.

(4) Ezt követőleg a törvénytárból hiányzó cikkelyek magyarul így hangzanak:

9. CZIKKELY.

«Továbbá: Horvátország nehaj bánja: *Both András* ur özevgyének: *Anna* urasszonynak, *Diósgyőrért*, a tartozást hasonlóképen meg kell adni, minthogy ez urnő a horvátországi bánaságot, a férje halála után, sértetlenül fentartotta és arról különben is a végvárak elvesztése nélkül, a királyi felség javára lemondott; és máskülönb is világos, hogy az az összeg, a mely neki fizetendő, sem nem kölcsön, sem nem kalmárkodás és haszon vagy usztoráskodás okán volt adva. hanem tisztán szolgálatok jutalma és nyilván való adósság.»

10. CZIKKELY.

«Továbbá: hogy mostantól kezdve a sókamarákat, úgy Magyarországon, mint Erdélyben, a királyi felség számára hasonlóképen bocsássák vissza és jövőre a határszéli tisztviselőkn kívül, sőt senkinek se adjanak és ezeknek is csak a tanácsosok és ülnökök mérsékelt és igazságos megszabása mellett; hanem mindenkit készpénzzel fizessenek; és sőt áruba bocsátani az arra kirendelt királyi akamarásokon kívül, senki se merészeljen és hogy minden idegen sőt az országból s az ennek alája

ARTICULUS 11.(4)

Civitates montanae, in libertatibus pristinis conserventur. Et quod a victualibus ad montana derehendis; aut nullum, aut mediocre exigatur tributum.

De campis, fodinisque⁽²⁾ auri et argenti, statutum est:

§. 1. Quod cultores montanarum, et civitates earundem, in antiquis ipsarum libertatibus conserventur: ita videlicet; ut montanistae, et inhabitatores civitatum earundem, de rebus quibuscunque ad necessitates eorum, ad ipsa montana deferendis; nullum tributum solvere teneantur.

§. 2. Ab illis vero extraneis, qui montana non inhabitant, sed victualia, et alias res necessarias, ad culturam montanarum undecunque advēhunt; exigatur quidem tributum, sed ita moderetur; ut ab eis quoque non superfluum, sed justum duntaxat, et honestum exigi telonium videatur.

§. 3. Ne autem inter exemptos, et tributa habentes contentio maneat: statuto per dominos consiliarios et assessores, uno brevi termino, literas ipsorum exemptionales, et tributales, coram majestate regia producere teneantur: et quae illarum antiquiores, et utiliores reperiuntur; illae observentur.

§. 4. Quae si non producerentur: viribus in perpetuum destitutae habeantur: et de cetero virtute illarum nemo utatur.

§. 5. Limitatio etiam justa, et honesta exactionis tributorum eorundem, per ipsos dominos consiliarios, et assessores, termino assignato peragatur, atque finiatur.

ARTICULUS 12.(3)

(Tributa vel Telonia sicca, aut arida, quae dicantur; explicat.

Quamquam tributa sicca, vel arida, atque super aquis, vel fluviis ab infra descendentibus, et supra euntibus exigi consueta, contra deum, et justitiam exigi videantur; et exinde in decreto quoque serenissimi principis condam Ludovici regis, per invictissimum condam principem dominum Mathiam regem, tempore felicitis coronationis confirmato, constitutio quaedam, et abolitio facta habeatur; absque debita tamen revisione; quod scilicet eorum siccorum, vel aridorum existat; et quod eorum pontem, et repleturam habeat, ac justa, rationabilique de causa exigatur: conclusio perfecta non est.

§. 1. Quapropter statutum est: ut in singulis regni hujus Hungariae, et partium sibi subjectarum comitatibus, octo probi viri nobiles eligantur: qui strictissimo sub juramento, cuncta tributorum siccorum, et in aquis quoque exigi solitorum; pontes etiam, et repleturam habentium loca peragraré, ac oculata fide circumspicere; deinde a vicinis, et commetaneis eorundem teloniorum, nobilibus, et ignobilibus pariter, super quantitate exactionis hujusmodi; quantum videlicet de uno curru, et equite exigat, et accipi consueverit? et quae illorum, pontes, vel repleturas habeant? vel simpliciter arida, siccaeque exis-

«extirpentur, ita quodsi postea sales externi apud dominum vel nobilem pro usu, vel venditione reperti fuerint, talis dominus vel nobiles in amissione cunctorum bonorum per regiam majestatem, aut pro se retinendorum, aut alteri conferendorum convincantur eo facto.»

ARTICULUS 11.

«Rustici vero tam majestatis regiae, quam etiam quorumunque dominorum et nobilium, in amissione pariter «cunctorum bonorum suorum mobilium et immobilium condemnentur, cujus haereditas domino terrestri cedat. Res vero mobiles per camerarium auferantur et regio fisco applicentur. Si vero camerarius per se ipsum vel ad se pertinentes ad auferendas ejusmodi res non sufficeret, comes vel vicecomes «comitatus advocetur, qui sub perpetua amissione officii advenire camerarioque assistere et auxilio «adesse teneatur, et hoc modo tertia pars comiti vel vicecomiti, duae vero partes camerario, consequenterque regio fisco rerum illarum mobilium cedant, ubi autem isti quoque non sufficerent, tunc «duo thesaurarii executionem ejusmodi ad scitum et literas regiae majestatis ac consiliariorum et «assessorum suorum peragere teneantur.» (L. Kovachich Márton György vest. comit. 481—483. l.) (K. és Ó.)

(1) A decretum teljes szövegében ez a cikkely a «12. articulus» alkotja. (K. és Ó.)

(2) A teljes szövegben «De campis fodinisque» helyett «Item de cameris fodinisque» áll. (K. és Ó.)

(3) A decretum teljes szövegében ez a cikkely a «13. articulus» alkotja. (K. és Ó.)

11. CZIKKELY.

A bányavárosok régi szabadságaikban megtartandók; és hogy a bányákba szállítandó eleség után vagy semmi vagy csak csekély vámot kell szedni.⁽¹⁾

Az arany- és ezüsttermő helyekre és bányákra nézve határoztuk:

1. §. Hogy a bányaművelők és a bányavárosok régi szabadságaikban megtartandók, úgy tudniillik, hogy a bányászok és a bányavárosok lakói a bányákba saját szükségükre szállítandó bármely tárgyak után semmi vámot se tartozzanak fizetni.

2. §. Más külsőktől pedig, a kik nem laknak a bányavárosokban, hanem mindenünnen élelmi szereket és egyéb a bányaművelésre szükséges dolgokat szállítanak, szabad ugyan vámost szedni, de az úgy mérséklendő, hogy a tőlük szedett vám is csak igazságosnak és tisztességesnek s ne fölöslegesnek látszassék.

3. §. Hogy azonban a vámmentesek és a vámbirtokosok egymás közt ne czivódjanak, tartozzanak a mentességről és a vámról szóló leveleiket az ülnök és tanácsos urak részéről kitűzendő rövid határidőben a királyi felség előtt felmutatni és a melyeket ezek közül régiebbeknek és inkább arra valóknak fognak találni, azokat meg kell tartani.

4. §. És ha azokat elő nem mutatnák, erejüktől örök időkre megfosztottaknak tekintendők és jövőre azok erejével senki se éljen.

5. §. A kijelölt határidőben a tanácsos és ülnök urak ama vámok igazságos és tisztességes szedését is határozzák és szabják meg.

12. CZIKKELY.

Annak tisztába hozása, hogy mely vámok és réveket kell szárazoknak vagy felhagyottaknak tekinteni.

Ámbár a száraz vagy felhagyott vámok és az olyanoknak a szedése, a melyeket a vizeken vagy folyókon lefelé menőktől és fölfelé jövőktől szoktak venni, Istennel és az ő igazságával ellenkezni látszik és a néhai felséges fejedelemnek, Lajos királynak a decretumában,⁽²⁾ melyet a néhai legyőzhetetlen fejedelem, Mátyás király ur szerencsés megkoronázása idején megerősített, e részben azok eltolására nézve bizonyos rendelkezést történt: mégis annak kellő megvizsgálása nélkül, hogy t. i. azok közül melyik száraz vagy felhagyott és melyiknek van hidja vagy töltése és vajjon igazságosan s helyesen szedik-e, a rendelkezés nem tökéletes:

1. §. Ennélfogva határoztuk, hogy ennek a Magyarországnak és az alája veteit részeknek minden egyes vármegyében nyolcz becsületes nemes férfit kell választani, a kiknek a legszigorubb eskü alatt tartozó kötelességük legyen, a száraz vámoknak valamint azoknak az összes helyeit is, melyeket a vizeken szoktak szedni és a melyeknek hidjaik és töltéseik vannak, bejárni és hűségesen megsejlelni; aztán maguknak e vámhelyek szomszédjaitól és határosaitól, nemesektől és nem nemesektől egyaránt, a szedett vámmennyisége iránt, tudniillik, hogy mennyit szoktak egy szekér és ló után szedni és elvenni? és közülük melyeknek vannak hid-

«vett részekből mindenünnen kidobjanak és a legközelebbi Szent György vértanu ünnepéig megsemmisítsenek úgy, hogy ha ezután az uraknál vagy nemeseknél használatra vagy eladásra külföldi sőt találának, az olyan urat vagy nemesi a királyi felség, a maga számára megtartandó avagy másnak eladományozandó összes javainak az elvesztésében azonnal marasztalja el.»

11. CZIKKELY.

«Hasonlóképen, úgy a királyi felség, mint az urak és nemesek akármelyikének a parasztjait is, az ő összes ingó és ingatlan javaik elvesztésében kell marasztalni; az örökség a földes urra szálljon; de az ingó dolgokat a kamarás vegye el és szolgáltatssa be a királyi fisco számára. Ha pedig a kamarás az ilyen dolgoknak az elvételére magában, vagy a hozzátartozóival elégtelen volna, forduljon a megye ispánjához vagy alispánjához, a ki hivatalának örökös elvesztése alatt, kimenni és a kamarásnak támogatására és segítségére lenni tartozik, s ily módon emez ingó javaknak egy harmadrésze az ispánnak, vagy alispánnak, két harmadrésze pedig a kamarásnak és következésképpen a királyi fiscoznak jusson; ha pedig még azok sem volnának elégségesek, akkor az ilyen végrehajtást, a királyi felség és tanácsosai meg az ülnökei tudtával és levele mellett, a két kincstárnok legyen köteles fogadnia venni.» (K. és Ö.)

(1) V. ö. 1351. XIII. t. cz., 1405 (II.) XIII. t. cz., 1486. XLIX. t. cz., 1492. XXX. t. cz., 1514. I., III. t. cz., 1523. XXXIX. t. cz., 1622. XXV. t. cz., 1630. XXVIII. t. cz., 1647. LXXXIII. t. cz., 1715. XLIII. t. cz. (3. §.), 1723. LXV. t. cz., 1741. XII. t. cz. M.

(2) V. ö. 1351. XV. és XVII. t. cz.

tant? certo certius edoceri, informarique: et ad proximum festum beati Georgii martyris, sub eorum, atque vice-comitum, et iudicum nobilium sigillis, dominis consiliariis, et assessores fideliter rescribere: et ipsi domini consilarii et assessores, super cujuslibet tributi, tam abolitione, et distractione, quam etiam exactione; veram, justamque, et hones-

tam limitationem, et taxationem facere: et juxta eandem limitationem et taxationem, postea cuncti tributarii procedere: telorum deponere, vel exigere debeant, atque teneantur.

§. 2. Sub poena amissionis tributorum ipsorum.

ARTICULUS 13.(1)

De auro et argento, e regno non exportando.

Quod aurum et argentum, de regno non educantur; manifeste continetur in decreto. Modus itaque ibidem conscriptus, in hac parte conservetur.

§. 1. Ad hac autem praemissa; specialiter thesaurarius regiae majestatis habet providere.

§. 2. Verum de modo et ordine, conditionibusque, quibus montana in pristinum flo-

reni, et statum reduci queant; et qualiter camerarii, tam Crennicienses, quam etiam in Rivulo Dominarum, fodinas auri atque argenti, pro se colere; victualiaque famulis, et laboratoribus suis administrare debeant; domini consilarii, et assessores primum providere, et ipsi thesaurario regio informationem; qualiter in hac parte procedere debeat; dare teneantur.

ARTICULUS 14.(1)

Coquinæ regis, proventus applicati.

Castrum Huszt, cum cameris salium Maromaruslen, et Transylvanien, ac tricesimis, et vigesimis, quinquagesimis, cementis, camerisque, et fodinis auri, et argenti; nec non civitatibus liberis, Saxonibusque regis, manibus domini thesaurarii regii, pro tempore constituti:

§. 1. Castra vero Munkách, Thata, et Comárom, cum omni inferiore parte Wissegradiensis, Veteri Buda, ac insulis Kos, et Chepel appellatis; nec non oppidis Sámboók, Salmár, et Keszö, cunctisque eorundem pertinentis; cumanisque, ac philistais, pro sus-

tentatione, et conservatione coquinæ regiae majestatis, ad manus provisoris Budensis assignentur.

§. 2. Ad quam, laridis, et vino, de proventibus castri Munkách: usonibus vero, et aliis, de Comárom, et Thata providere: et insuper decimas Budenses, et alias etiam in Sirmio; provisor ipse regiae majestatis, pro mensa, et curia sua comparare debet.

§. 3. Defectus autem si quis erit; juxta limitationem dominorum consiliariorum, et assessorum, thesaurarius regius supplebit.

ARTICULUS 15.(1)

Jura patronatus ecclesiarum, revocantur.

Ut curia majestatis regiae honeste, et servitiorum multitudine sit referta, et decorata; universa jura patronatus, omnium ecclesiarum, et beneficiorum ecclesiasticorum, tam per majestatem regiam, quam etiam serenissimum eandem dominum Vladislaum regem, genitorem suae majestatis charissimum, pia-

memoriae; cuicunque collata: revocata habeantur.

§. 1. Et majestas sua regia, de cetero cuncta beneficia ecclesiastica ab illis, qui ultra unum habent, pariter auferat: (2) ut plures deo gratiose servire; plures etiam gentes pro defensione regni conservari possint. (3)

(1) A decretum teljes szövegeben 13—15. cikkelyek a 14., 15. és 16. articlest alkotják. (K. és Ó.)

(2) Az „auferat” szó után a régibb kiadásokban még ez következik: „Et juxta contenta genera decreti auferat”. (3).

(3) Kat követik a teljes szövegnek a törvénytárból hiányzó eme cikkelyei:

jaik vagy töltései? vagy melyek egyszerűen szárazok és felhagyottak? mentül biztosabb tudomást és értesülést szerezni és ezt saját maguk és az alispánok meg szolgabírák pecsétjei alatt a legközelebbi szent György vértanu napjáig a tanácsos és ülnök uraknak hiven megírni; és a tanácsos meg ülnök urak tartozzanak mindenik vámnak úgy eltörlesztésére

és megszüntetésére mint szedésére nézve is helyes, igazságos és tisztességes becslést tenni és díjszabást készíteni és aztán minden vámszedőnek eme becslés és díjszabás szerint kell eljárnia, a vámot abba hagyni vagy azt beszedni.

2. §. Az illető vámok elvesztésének a büntetése alatt.⁽¹⁾

13. CZIKKELY.

Hogy aranyat és ezüstöt nem szabad az országból kivinni.

Hogy az aranyat és ezüstöt az országból kivinni nem szabad, erről a decretum világosan rendelkezik, ennél fogva az ott megállapított szabályt e részben meg kell tartani.

1. §. Ez előrebocsátottakra ügyelni pedig, különösen a királyi felség kincstárnokának a dolga.

2. §. De arról a módról és rendről, meg azokról a feltételekről, a melyek szerint a bányákat régi virágzó állapotukba lehetne

hozni és hogy miképen kelljen mind a körmőczi, mind a nagybányai kamarásoknak az arany és ezüst bányákat a maguk részére művelni, és eselégeiket meg munkásaikat élelmi szerekkel ellátni: erről első sorban a tanácsos és ülnök uraknak kell gondoskodniok, egyszersmind a királyi kincstárnok urat is tájékoztatniok, hogy miképen kelljen e részben eljárnia?⁽²⁾

14. CZIKKELY.

A király konyhájára szánt jövedelmek.

Huszth várát a marmarosi és erdélyi sókamarákkal, úgy szintén a harminczadokkal és huszadokkal, ötvenedekkel, az arany- és ezüst aknákkal, kamarákkal és bányákkal, nemkülönben a királyi szabad városokkal és szokással együtt az idő szerint való királyi kincstárnok ur kezéhez;

1. §. Munkács, Tata és Komárom várait pedig az egész alsó visegrádi részszerrel, Ó-Budával és Kos és Csepel nevű szigetekkel, valamint Zsámbék, Salmár és Kesző mezővárosokkal és összes tartozékaikkal és a kunokkal s jászokkal a királyi felség konyhájának

ellátására és fentartására a budai tisztartó kezéhez kell szolgáltatni.

2. §. A melynek a számára a királyi felség tisztartójának a szalonnáról és borról Munkács várának jövedelmeiből, a vizákról és egyéb halakról pedig Komáromból és Tatából kell gondoskodnia és ezenfelül köteles a budai és más, Szeremben levő dézsmákat a királyi asztal és udvar számára beszerezni.

3. §. Ha pedig valami hiány fog lenni, azt a tanácsos és ülnök urak meghatározásához képest a királyi kincstárnok fogja kipótolni.⁽³⁾

15. CZIKKELY.

Az egyházakra vonatkozó kegyuri jogok visszavonása.

Hogy a királyi felség curiája tisztességesen és a szolgálatok nagy mennyiségével legyen ellátva és ékítve, az összes kegyuri jogok, melyeket akár a királyi felség, akár ő felségének legkedvesebb atyja néhai áldott emlékü fenséges Ulászló király ur bárkinék adományozott, minden egyházra és egyházi javadalomra nézve visszavontaknak tekintendők.

1. §. És ő királyi felsége ezután, azoktól, kiknek egynél több egyházi javadalmuk van, ezeket szintén vegye el, és adományozza a közönséges decretum értelmében, hogy a kegyelmes Istennek többen szolgálhassanak és hogy több hadicsapatot lehessen fentartani.⁽⁴⁾

(1) V. ö. az 1433 (II.) XXIII. t. cikket és az ezzel kapcsolatosan idézett cikkelyeket. (Ó.)

(2) Az arany és ezüst kivitelének a tilalmára nézve v. ö. az 1342. évi decr. 13. §. kapcsán idézett cikkelyekkel. (Ó.)

(3) V. ö. az 1514. III. t. cz. (Ó.)

(4) V. ö. az 1498. LVI. t. cikket. Az ezen cikkelyre a teljes szövegben következő cikkelyek magyarul ekképen szólnak:

ARTICULUS 21.º

Bani ambo, ex castris finitimis non prodeant: et provisores ad castra finitima deputentur.

Bani castrorum finitimarum, semper in §. 4. Et unus eorum, sub nota perpetua eidem castris finitimis maneant: infidelitatis, nunquam de castra egredi audeat.

ARTICULUS 17.

Item quod universa prepositura abbacie et etiam alie ecclesie per unionem aliis ecclesiis post obitum serenissimi principis quondam domini Mathie regis felicitis memorie annexa, etiam per summum pontificem confirmata, demis duntaxat ecclesiis in decreto generali specificatis, ab unionem dissolvantur. De prepositura vero Themesiensis domini consilarii et assessore experiantur, quibus de causis episcopatus Nutriensi sit unita. Et quod pro laude dei et ecclesie illius decore melius que et honestius ac utilius faciendum videbitur, determinare. Ante quam tamen Majestas regia illa aliquibus conferret, apud manus suos tamdiu de illis beneficiis piuzioribus tanta et talia conservet, quousque antiqua debita sua persolvere poterit.

ARTICULUS 18.

Item et hoc modo etiam honores comitatum majestas regia a dominis consiliariis secularibus, qui preter unum plures habent, secundum formam generalis decreti auferat et personis bene meritis distribuat. Quicumque principales comites nunc et postea semper coram regia majestate, presentibus dominis consiliariis et assessoribus juramentum super eorum officio et administranda justitia preestare teneantur et exinde literas eorum consiliorum et assessorum ad comitatum deferant, nam aliter pro comite per nobiles non acceptentur.

ARTICULUS 19.

Verum quia ad solutionem et restitutionem tot tantorumque debitorum, quibus majestatem regiam teneri intelligimus et liberationem proventuum bonorumque sue majestatis, ac rectificationem castrorum finitimarum, proventus ipsi regii etiam rectificati sufficere non videntur; ideo deliberatum est, ut universi prepositi et archidiaconi, qui ratione hujusmodi beneficiorum suorum separatim a capitulo vel conventu ubi resident, nullum onus pro regni defensione supportare dignoscantur. preterea cunctarum civitatum oppidorum et villarum plebani parochiales ac rectores altarium et sacellorum seu capellarum, tam in Hungaria, quam etiam Slavonia et Transilvania constituti, quorum plerique sexaginta, quadraginta et consequenter vasa vinorum annuatim habere, sed regni pro tutela ne unicum quidem denarium solvere solent, per regiam majestatem ubicunque juxta proventuum ipsorum exigentiam, pro decima parte eorum proventuum taxentur, ita, ut de singulis decem florenis, unus florenus majestati regie per eos contribuatur. Ad quorum connumerationem juratos ille nobilis in singulis comitatibus ad exactionem pecuniarum pro conservatione gentium dicendarum electus per regiam majestatem deputetur, atque mittatur; prius tamen idem nobilis super ista quoque contributione, et juxta fidelique exactione, juramentum coram homine thesaurarii regii et universitate nobilium preestare teneatur, ubi vero aliqua rebellione ducti, contributionem eorum reddere recusarent, extunc dominus prelatus archiepiscopus scilicet vel episcopus loci ejusdem per literas ipsius jurati hominis requisitus reddi facere teneatur. Nam aliter ex decimis suis vinorum vel frumentorum in comitatu illo, ubi rebellis ipse residet pro regia majestate tantum reservetur, quantum contributio prepositi, archidiaconi vel plebani rebellis faceret. Que quidem contributio ad reformationem castrorum finitimarum et bonorum proventuumque regionum redemptionem juxta limitationem dominorum consiliorum et assessorum convertatur. Ad Slavoniam vel Transilviam unus de medio ipsorum assessorum adjuncto homine thesaurarii regii ad ejusmodi contributionem peragendam et exigendam deputetur atque mittatur. Qui quidem juratus nobilis una cum homine thesaurarii regii pecunias ex hujusmodi contributione collectas, regie majestati adducere et ibidem dominis consiliariis et assessoribus regnicolorum rectam rationem exinde dare teneantur.

ARTICULUS 20.

Item quod penes thesaurarium ipsum regium, de medio assessorum regnicolorum unus eligatur, absque cujus scitu thesaurarii nec introitum, nec exitum proventuum regionum administrent et dispensent. Ille vero assessor electus computum et rationem de omnibus teneat, ne fraudi aut dissipatio in proventibus regia fiat. Et thesaurarius super eis, quod non aliter procedet, juramentum coram regia majestate et dominis consiliariis et assessoribus preestet. Qui si postea contrarium fecisse repertus fuerit, extunc persona ecclesiastica existens in beneficiorum ac etiam patrimoniorum curiam; secularis vero persona in bonorum pariter cunctorum suorum amissione convincatur et convictus habeatur eo facto, que majestas regia quibuscunque voluerit, libere conferre poterit.

ARTICULUS 21.

Item quod omnium proventuum regie majestatis introitus et exitus fideliter sub juramento per dominos consilarios et assessores a thesaurario exnunc intelligatur, ut sciant postea quantum pro exitu necessitatum superaddere debeant et quod singulis annis thesaurarius regius et provisor Budensis super cunctis proventibus regie dominis ejusdem consiliariis et assessoribus in festo Epiphaniarum Domini ac diebus immediate sequentibus ad id sufficientibus rationem dare teneantur. (L. Kovachich M. Gy. vest. comit. 486—490. l.) (K. és Ó.)

(1) A decretum teljes szövegében ez a cikkely a 22-ik articulus alkotja. (K. és Ó.)

24. CZIKKELY.(1)

A bánok mind ketten ne távozzanak a végvárakból; és a végvárakhoz gondviselőket kell kirendelni.(2)

A végvárak bánjai mindig azokban a vég-
várakban maradjanak, 4. §. És örök hűtlenség bűne alatt egy-
kük a várból soha se merészljen eltávozni.

17. CZIKKELY.

Továbbá az összes prépostságokat, apátságokat és más egyházakat is, melyeket egyesítés útján a felséges fejedelemnek, néhai boldog emlékeztű Mátyás király urnak halála után más egyházakhoz csatoltak s a melyeket a pápa is megerősített, egyedüli kivételével a közönséges decretumban felsorolt egyházaknak — külön kell választani. A temesi prépostságra nézve pedig a tanácsos és ülnök urak puhatolják ki, hogy milyen okoknál fogva egyesítették azt a nyitrai püspökséggel. És a mi az Isten dicsőségére és amaz egyház díszére és jobban és tisztességesebben meg hasznosabban megtehetőnek látszik, azt határozzák el. De mielőtt a királyi felség azokat valakinek adományozná, ama zsirosabb javadalmakból mindaddig annyit és olyanokat tartson meg keze között, míg régi tartozásait ki nem fizetheti.

18. CZIKKELY.

Továbbá a királyi felség a megyei ispánságokat is azoktól a világi tanácsos uraktól, a kiknek kezén egyénnél több van, a közönséges decretum értelmében hasonlóképen vegye el és jól érdemesült személyeknek adományozza. Minden főispán tartozzék most és ezután mindenkor a maga tiszttségére és az igazság kiszolgáltatására a királyi felség előtt, a tanácsos és ülnök urak jelenlétében eskü tenni, és azoknak a tanácsosoknak és ülnököknek erről szóló levelét mutassa be a megyének, mert különben a nemeseknek nem szabad őt ispánnak elfogadni.

19. CZIKKELY.

Mivel pedig annak a tengersok adósságnak a kifizetésére és megtérítésére, a melyekkel, tudjuk, hogy a királyi felség tartozik, és ő felsége jövedelmeinek és javainak a felszabadítására, valamint a végvárak jó karba hozatalára maguk a királyi jövedelmek még rendbehozataluk után sem látszanak elegendőseknek: azért határoztuk, hogy a királyi felség az összes prépostokat és főespereseket, kik tudvalevőleg eme javadalmak után, attól a káptalantól vagy konventtől, a melyben székhelyük van, különváltan az ország védelmére semmi terhet sem viselnek, ezenkívül minden város, mezőváros és falu egyházi községének a lelkészeit és az oltárok és imaházak vagy kápolnák igazgatóit, úgy a magyarországiakat mint a szlavoniákat és erdélyieket is, a kik közül a legtöbbször évenként 60, 40, stb. hordó boruk szokott lenni, de az ország megvédésére egyetlen egy fillért sem szoktak fizetni, mindenütt jövedelmeik nagyságához képest. az ő jövedelmeik tízed részével megrója, úgy hogy minden tíz forint után egyet-egyet adózzanak a királyi felségnek. A kiknek összeírására a királyi felség azt az esküdt nemesi rendje és küldje ki, a kit az egyes megyékben a hadesapatok főtartása céljából kirovandó pénzek behajtására megválasztottak; ez a nemes azonban tartozzék előbb a királyi kincstárnok emberé és a nemesek közönsége előtt erre az adózásra és ennek igazságos és hű behajtására nézve is eskü tenni; hogy ha pedig azok valami pártütéstől indítatva, adójukat megfizetni vonakodnának, akkor annak a községnek a főpapja, tudniillik az érseke vagy püspöke, miután őt az az esküdt nemes levele után megkereste, tartozzék azt megfizettetni. Mert különben az ő borainak és gabonaneműinek a tízedéből abban a vármegyében, a hol az a pártütő lakik, a királyi felség számára annyit kell visszatartani, a mennyit a pártütő prépost, főesperes vagy lelkész adója kiteszen. Ezt az adót pedig a tanácsos és ülnök urak megállapításához képest a végvárak helyreállítására és a királyi javak meg jövedelmek kiváltására kell fordítani. Szlavoniába vagy Erdélybe az ülnökök egyikét kell amaz adó behajtására és beszedésére kirendelni és kiküldeni, melléje adván a királyi kincstárnok emberét. Ez az esküdt nemes pedig a királyi kincstárnok emberével együtt tartozzék az ilyen adóból begyűlt pénzeket a királyi felséghez juttatni és ott a tanácsos uraknak s az országlakosok ülnökeinek erről pontosan elszámolni.

20. CZIKKELY.

Továbbá, hogy az országlakosok ülnökei kebeléből a királyi kincstárnok mellé valakit meg kell választani, a kinek tudnia nélkül sem a jövedelmek bevételét, sem azok kiadását ne igazítsák és azok fölött ne rendelkezzenek. Az a megválasztott ülnök pedig mindenről tartson számvetést és kérjen számat, nehogy a királyi jövedelmekben csalás és pazarlás történjék. És a kincstárnok tegyen a királyi felség és a tanácsos meg ülnökök színe előtt esküt arra, hogy nem fog másképen eljárni. S ha aztán kiderül, hogy ellenkezőképen cselekedett, akkor, ha egyházi személy, javadalmának és egyuttal magánvagyonának az elvesztésében is; ha pedig világi személy, akkor hasonlóképen összes javainak a veszteségben marasztalando el s tényleg elmarasztaltnak tekintendő, a mely javakat a királyi felség, bárkinek akarja, szabadon eladományozhat.

21. CZIKKELY.

Továbbá, hogy a tanácsos és ülnök urak tudják meg eskü alatt azonnal hiven a kincstárnoktól a királyi felség minden jövedelmének a bevételét és kiadását, hogy aztán tudhassák, mennyit kell a szükségletek fedezésére még reáadni, és a királyi kincstárnok és a budai tisztartó legyenek kötelesek az összes királyi jövedelmekről Vízkereszt ünnepén és az azt közvetlenül követő megfelelő számú napokon a király tanácsosainak és ülnökeinek számat adni. (K. és Ö.)

(1) E cikkely a decretum teljes szövegében 22. számat visel. (K. és Ö.)

(2) V. ö. 1464: X., 1471: VI. és XX., 1486: XLVII., 1492: XV., 1495: XXXII. és XXXVI., 1498: XLIII., 1507: VI., 1514: LXVIII., 1523: XVII. t. cz

M.

§. 2. Et quod ad omnia castro ipsa finitima, provisores per regiam majestatem constituantur, qui tam ad ingenia; quam etiam victualia, et alia eorum necessaria (modo, tempore condam domini Mathiæ regis observato) providere teneantur.⁽¹⁾

ARTICULUS 26.(2)

Nobiles prædiales ecclesiæ Sexárdiensis; conserventur in libertate.

Nobiles prædiales ecclesiæ Sexárdiensis: In eorum antiquis libertatibus et juribus, conserventur:

§. 1. Nec per abbatem ipsius ecclesiæ, ad aliqua inconsueta servitia, vel collectas prius non solitas, compellantur.

ARTICULUS 27.

Nonas, cives civitatum regiarum, dominis terræ ex vineis solvant.

Cives quarumcunque civitatum, etiam regiarum, et finitimarum, in terris aliorum vineas habentium; domino terrestri vinearum, juxta

formam generalis decreti, nonasolvere teneantur.

(1) Ezt a cikkelyt követik a törvénytárból hiányzó emez articulusok:

ARTICULUS 23.

«Item quod damna per cruciferos nobilibus illata refundantur et modo ordineque in decreto exinde edito expresso damnificatis restituantur, rebelles vero et contrarios thesaurarius regnicolarum ad requisitionem regnicolarum, vicecomitum et judicum nobilium, aut si comites, vel vicecomites essent in causa, ad literas universitatis nobilium illius comitatus, ubi damnum restituendum est, executionem hujusmodi peragere teneatur; ubi vero universitas nobilium, comitibus vel vicecomitibus illis vel etiam aliis potentibus, metu vel favore adherere et literas forsitan dare renueret, vel aliter contrarium læso et damnificato faceret, ex tunc unus de medio assessorum per damnificatum ad rei veritatem experiendam ducatur, qui advenire teneatur, ad cujus tandem relationem, comperta primum rei veritate mera thesaurarius ipse procedere teneatur. Et de jobbationibus quoque fugiivis eadem est intelligendum, per omniaque similiter executio erit peragenda. Comites vero contrarium facientes in amissione omnium officiorum et bonorum suorum condemnentur, pro nobilibus vero et damnificatis nimis pauperibus et facultates educendi assessores non habentibus regia majestas expensas eisdem assessoribus dari facere dignetur.»

ARTICULUS 24.

«Item quod Óvár, Devén, Detrekő et alia castra atque bona quondam domini comitis Petri, per adominos Franciseum et Volfgangum Groff manibus domine relictæ ejusdem quondam domini comitis Petri, de quibus occupata sunt, statim remittantur, quæ alioquin juxta contenta decreti in manus communes dari deberent. Nam post obitum ejusdem prout toti regno constat, illa sunt occupata, quæ prius in eorum manibus, nunquam realiter et effective fuerunt. Et si quid juris sese ad illa comites habere confidunt, juxta regni consuetudinem ipsi comites consequantur.»

ARTICULUS 25.

«Item quod bona desolata nobilium in comitatu Temesiensi adjacentia consequenterque proveniunt exinde percipiendos et provenientes eisdem nobilibus per dominum comitem Temesiensem remittantur. Et regia majestas de salario speculatorum, quos comes ipse conservare solet, siquidem ex officio ad hoc non tenetur, sibi provisionem facere dignetur.»

ARTICULUS 26.

«Item quod abbatia Thapolcza, quæ nuper per reverendissimum dominum cardinalem Agriensem contra regni legem occupata est, Petro, præ cuius manibus erat, de facto et immediate remittatur. «Nam et alioquin dominus ipse cardinalis, contra formam dicti generalis decreti plura beneficia tenere non potest.» (L. Kovachich M. Gy. vest. comit. 490—492. l.) (K. és Ó.)

(2) Az itt előforduló 26—29. cikkelyek a teljes szöveg 27—30-ik articulusait alkotják. (K. és Ó.)

2. §. És hogy a királyi felség minden ilyen egyéb szükségleteiről (a néhai Mátyás király végvár részére gondviselőket rendeljen, kik ur idejében követett módon) gondoskodni úgy a hadi, mint az élelmi szerekről s azok tartozzanak.⁽¹⁾

26. CZIKKELY.⁽²⁾

A szegszárdi egyháznak egyházi nemesei megtartandók az ő szabadságukban.⁽³⁾

A szegszárdi egyháznak egyházi nemeseit régi szabadságaikban és jogaikban meg kell tartani. kényszerítse őket holmi szokatlan szolgálatokra vagy olyan adózásokra, a melyek azelőtt nem voltak szokásban.

1. §. És annak az egyháznak az apátja ne

27. CZIKKELY.

A királyi városok polgárai fizessenek szőlőik után a földesuraknak kilenczedet.

Mindennemű, még a királyi és végvidéki városok polgárai is, a kiknek mások földjein szőlőik vannak, tartozzanak a közönséges decretum tartalma szerint a szőlők földesurának kilenczedet fizetni.⁽⁴⁾

(1) A teljes szövegben következnek ezek a cikkelyek:

23. CZIKKELY.

«Továbbá, hogy azokat a károkat, a melyeket a keresztesek a nemeseknek okoztak, a károsultaknak az erről alkotott decretumban kifejezett módon és renddel megtérítsék és helyreépíttessék; az országaljakok kincstárnoka pedig a pártitűk és ellencselekvők ellen, az országaljakok, alispánok és szolgabírák megkeresésére, avagy ha épen az ispánok és alispánok lennének azok, annak a vármegyének a hol a kár helyreépítendő, nemesi közönsége levelére köteles legyen a végrehajtást fogantatosítani; a hol pedig a nemesek összesége félelemből vagy kedvezésből az ispánokkal, vagy alispánokkal avagy más hatalmasokkal tartana és a levelet kiadni esetleg vonakodnék, avagy másképen a sértett és károsult ellenére tenné, akkor a károsult a dolog miбenvoltának kipuhatolása végett az ülnökök közül egyet avigyen ki és ez kimenni tartozzék, ennek jelentésére aztán kiderítvén előbb a dolog valódi állását, tartozzék maga a kincstárnok eljárni. Ugyan ezt kell érteni a szokott jobbágyokra nézve is és minden tekintetben hasonló végrehajtást kell fogantatba vétetni. Az ellenkezőleg cselekvő ispánokat pedig utasítjuknak és minden javaiknak elvesztésében kell elmarasztalni, a nemeseikért és felette szegény károsultakért, és a kiknek az ülnökök kivételére tehetségük nincsen, az ülnökök költségeit méltóztassék a királyi felség fedeztetni.»

24. CZIKKELY.

«Továbbá, hogy a néhai Péter bazini gróf urnak, Óvár, Dévény, Detrekő és más várait és fekvőjóságait, a melyeket Groff Ferencz és Farkas e néhai Péter bazini gróf ur özvegy urasszonyának a kezéből elfoglaltak, azonnal bocsássák vissza, mivel azok a decretum tartalmához képest másokképpen is közkézre adandók volnának. Mert mikép az egész ország tudja, az ő halála után foglalatták el azokat, a melyek megelőzőleg a kezükön tényleg és valósággal sohasem voltak. És ha a Groffok úgy hiszik, hogy azokhoz valami joguk van, ezt az ország szokásai értelmében ők maguk keressék.»

25. CZIKKELY.

«Továbbá, hogy a temesi ispán ur a nemeseknek Temesvármegyében fekvő elpusztult fekvőjóságait s következésképen az azokból befolyandó és beveendő jövedelmeket is, azokuak a nemeseknek bocsássa vissza. A királyi felség pedig azoknak a strázsáknak, a kiket az ispán tartani szokott, mivel tisztéből folyólag arra ön maga nem köteles, a fizetésükről gondoskodni méltóztassék.

26. CZIKKELY.

«Továbbá, hogy a tapolczai apátságot, melyet a főtisztelendő egri bíbornok ur, az ország törvénye ellenére a minapában elfoglalt, Péternek, a kinek kezén volt, tényleg és közvéleménül vissza kell adni. Mert a bíbornok ur, több javadat az említett közönséges decretum rendelkezése ellenére különben sem birtokolhat.» (K. és Ó.)

(2) A teljes szövegben, az itt levő 26—30. cikkelyek 27—30. számot viselnek. (K. és Ó.)

(3) V. ő. 1498: XX., 1507: XIII., 1519: XXIV., 1713: CIII. t. cz.

M.

(4) V. ő. az 1492: XLVII. és XLIX. t. cz. rendelkezéseit.

ARTICULUS 28.

Quomodo puniantur qui ad decretum non veniunt.

Quia plerique dominorum, ac nobilium, spreto, et contempto regio mandato, ad hanc diatam venire neglexerunt: quorum bona et jura hereditaria, licet fisco regio applicanda forent: ex quo tamen sub pena in decreto expressa, vocati sunt. ideo penam ibidem declaratam incurrere dignoscuntur.

§. 1. Quam ne illusive praterisse gloriantur: Majestas regia penam dominorum, hoc est: octingentos florenos pro se tollere: nobilium vero: singulos scilicet quadringentos florenos, si pro se exigere voluerit: nobilibus egenis, et miseris (qui mandato suae majestatis obtemperantes advenere: per vice-comites, et judices nobilium, cum consilio, et juxta limitationem universitatis no-

bilium singulorum comitatum distribuendo, donare, et conferre dignetur.

§. 2. Si qui autem comitum, aut vice-comitum: aliquos nobiles pretio domi relictis: in amissione officiorum, et praeiudicio pro singulis nobilibus, in quadringentis florenis, solvendis regiae majestati, convincantur: quos majestas regia ab illis indilate excuset.

§. 3. Et, si per quospiam promissionem contrarium committeretur, unde punitio nobilium praedecarata non permitti videatur: extunc antefati thesaurarii regnicolorum, juxta informationem per assessores eisdem superinde dandam, in executione hujusmodi punitio-
nis procedere teneantur.

ARTICULUS 29.

De novo judicio: qui quis se inhibet a juramenti depositione.

Plerique solent dominorum, ac nobilium, quibus juramenta praestanda adjudicantur, novum judicium a regia majestate, diversis sub coloribus, impetrare, et partem alteram expensis duntaxat gravare: et postea non potest in judicio se ab ipsa juramentali depositione praeservare.

§. 1. Ne itaque fraus et dolus, alicui patrocinari videatur, statutum est (prout etiam

ex antiqua regni consuetudine per judices regni ordinarios observatum esse dignoscitur) ut novum judicium impetrans, si justam, et rationabilem causam impetrationis suae assignare, et se ab ipsa juramentali depositione, quam facere debebat, in judicio praeservare non poterit: extunc in amissione sui juramenti, consequenterque pena exinde subsequenti, de facto convincatur.

ARTICULUS 30.

Proscribuntur secundo: qui castra finitima amiserunt.

Quod illi, qui in decreto generali, propter amissionem castrorum finitimorum nominatim proscripti sunt (quia propter non punitio-
nem illorum, reliqua quoque castra finitima

perierunt) etiam nunc, et de novo proscripti habeantur:

§. 1. Ut eorum exemplo caeteri territi, castra custodire studeant, atque teneantur.¹⁾

(1) A decretum teljes szövegében ez a cikkely a 31-ik articlust alkotja, a melyet követ az:

ARTICULUS 32.

«Item quod majestas regia metas inter Cumanos et Philistaeos ac nonnullos nobiles, prout jam saepe supplicatum est, quam primum rectificare, damna etiam tempore Cruciatorum illata de medio illorum refundi ac jobbagiones fugitivos pariter reddi facere dignetur.»

28. CZIKKELY.

Miképen büntetendők azok, a kik nem jönnek az országgyűlésre?

Mivel az urak és nemesek közül többen fitymálván és megvetvén a királyi meghagyást, erre az országgyűlésre el nem jöttek, a kiknek fekvő jószágainak és örökségi jogainak kellene ugyan a királyi fűcsusra szállaniok, mindamellett, minthogy a decretumban⁽¹⁾ kitett büntetés alatt hívták őket meg, azért az ott kijelentett büntetés alá esnek.

1. §. És nehogy gunyosan azzal dicsekedjenek, hogy azt elkerülték: méltóztassék a királyi felségnek az urak büntetését, vagyis nyolczszáz forintot a maga számára beszédni; a nemesekét pedig, tudniillik négyszáz forintot, ha a maga részére behajtani nem akarván, a szegény és nyomorúságos nemeseknek (a kik ő felsége parancsának engedelmeskedve eljöttek) adni és ajánlkozni, (a melyet is az alispánok és szolgabírák az egyes vármegyék nemesei közön-

ségének tanácsa és meghatározása szerint fognak kiosztani).

2. §. A mely ispánok vagy alispánok pedig valamely nemesnek jutalomért megengedik, hogy otthon maradjon, azokat tisztességük elvesztésében és ezenfelül minden egyes nemesért a királyi felség részére fizetendő négyszáz forintban kell marasztalni, a melyet rajtok a királyi felség haladéktalanul vétesen föl.

3. §. És ha valaki az előrebocsátottakkal ellenkezőt cselekednék, a mi miatt a nemeseknek előbb kijelentett büntetése megengedhetetlennek látszik; akkor az országlakosoknak említett kincstárnokai az ilyen büntetésnek a végrehajtásában a szerint tartozzanak eljárni, a mint őket ez iránt az ülnökök tájékoztatni fogják.

29. CZIKKELY.

A perujtásról, a melylyel valaki magát az eskütételtől visszatartóztatja.

Sok ur és nemes, a kinek eskütételt ítélt meg, a királyi felségtől különböző színek alatt perujtást szokott kérni és a másik felet csak költségekkel terhelni és azután a bíróság előtt nem mentheti magát az eskütétele alól.

1. §. Nehogy tehát a csalfaság és álnokság valakinek javára lenni látszassék, határoztuk (a miként ezt tudvalevőleg az ország

rendes birái az ország régi szokásánál fogva is szemmel tartották) hogyha az, a ki perujtást kér, az ő kérésének igaz és helyes okát nem adhatja és az eskütétel alól, a melyre kötelezve volt, magát a bíróság előtt nem mentheti: akkor azt tényleg esküjének elvesztésében és következképpen az ebből folyó büntetésben kell elmarasztalni.⁽²⁾

30. CZIKKELY.⁽³⁾

Ujból való levelesítése azoknak, kik a végvárat elvesztették.

Hogy azokat, a kiket a közönséges decretumban a végvárak elvesztése miatt névszerint levelesítettek (minthogy azok meg nem büntetése miatt a többi végvárak is elveszték), most is és ujból levelesítetteknek kell tekinteni.

1. §. Hogy a többiek azoknak a példájától megrettenve, törekedjenek és tartozzanak a várakat megőrizni.⁽⁴⁾

(1) L. az 1498: I. t. cikket.

(2) V. ö. Hk. II. R. 77. és 78. cz., 1492: LI. és LII. t. cz., *Kittovich* c. 5. qu. 14., továbbá az 1504: XI. t. cikket s az ezzel kapcsolatban idézett törvényeket.

(3) A teljes szövegben ez a 31-ik cikkely, a melyet követnek:

32. CZIKKELY.

«Továbbá, hogy a királyi felség a határokat a Kunok és Jászok, meg a Szegediek és némely nemesek között, a mikép már eddig is gyakorta kérték, minél előbb kiigazíttatni és közöttük a keresztesek idejében okozott károk is megéríttetni; valamint a szokott jobbágyságokat is, hasonlóképen visszaadni méltóztassék.»

(4) A végvárak elvesztőinek büntetéséről l. az 1526: XV. t. cikket is.

ARTICULUS 32.

Reintegratio comitatus Themesiensis.

• Districtus Monostor, Sagya, et Morsina; alias ad comitatum Themesiensem pertinentes (qui in præsens nec Transylvaniae, nec Hungariae deserviunt, rursum ad comitatum Themesiensem, si testimonium evidens exinde produci poterit, remittantur, et reducantur.

§. 1. Quia de medio inhabitatorum eorundem districtuum, plurima damna, et pericula regnicolis inferuntur.

§. 2. Possessio etiam Likas-egyház, alias ad comitatum Chongradiensem pertinens, in medium ejusdem comitatus similiter redeat, et remittatur.⁽¹⁾

ARTICULUS 34.⁽²⁾

Quod omnes status, gentes suas, in locis ad hoc deputatis, interteneant.

Omnes domini prelati, barones, et regni rim, quo thesaurarii regnicolarum circa hujus nobiles, atque comitatus, gentes eorum, epiphaniarum domini proximum festum, su-
juxta formam, et sub⁽³⁾ generalis decreti perinde providere poterunt: in eisdem con-
ejusdem regni; in pleno numero, in confini- finibus, ne illa vacua maneant, et pereant,
bus, locis scilicet eisdem jam dudum depu- conservare teneantur.
tatis, et statutis, exnunc relinquere: et inte-

ARTICULUS 35.

Fures, et malefactores, per comites comitatuum; alias per regium assessorem extirpentur.

Quia fures, et alii malefactores adeo multi- tiores fuerint; unus ex assessoribus per-
pilentis sunt, ut nec domi, nec foris nobiles, majestatem regiam, ad requisitionem nobilium
ac ignobles tui esse possint. illuc mittatur, per quem exstirpatio furum, et

§. 1. Si qui igitur comitatuum voluerint, aliorum malefactorum, juxta formam genera-
et comites ad extirpationem eorum negligen- lis decreti, exequatur, et effectum sortiatur.

(1) E czikkely a teljes szövegben a 33-ik articuluszt alkotja, a melyet követ:

ARTICULUS 34.

«Item quod boves, oves et equi de hoc regno gregatim per incolas ejusdem regni, de cetero non educantur, sed continentia novissimi generalis decreti in hac parte observetur, ut regno huic de medio exterarum nationum major proventus offeratur et de singulis bobus et equis singuli decem denarii ab emptore, qui scilicet e regno hoc illos educere voluerit, ultra tricesimam solitam in fiscum cameramque regiam exigantur, et ab una quaque ove, vel arietē denarius unus pariter solvatur.» (L. Kovachich M. Gy. i. m. 404. l.) (K. és Ó.)

(2) A teljes szövegben, a jelen 34. és 35. czikkely a 35. és 36. articuluszt alkotja. (K. és Ó.)

(3) «Sub» után teendő e szó «poenas». (Ó.)

32. CZIKKELY.(1)

Temes vármegyének kiegészítése.

Monostor, Sagya és Morsina kerületeit, melyek egyébként Temes vármegyéhez tartoznak, (s a melyek ez idő szerint sem Erdélynek, sem Magyarországnak nem szolgálnak) ha erre nézve elegendő bizonyítékot lehet felmutatni, újból Temes vármegyéhez kell adni és visszakapcsolni.

1. §. Minthogy ama kerületek lakói köréből igen sok kár és veszély háramlik az országalakósokra.

2. §. Likas-egyház falu is, mely különben Csongrád vármegyéhez tartozik, hasonlóképen ugyanazon vármegye kebelébe menjen és kerüljön vissza.(2)

34. CZIKKELY.(3)

Hogy csapatjait minden rend az arra kijelölt helyeken tartsa.

Hogy minden főpap úr, báró és az ország nemesei meg vármegyéi tartozzanak csapataikat mostantól fogva az ország közönséges decretumának rendelkezése szerint és az abban foglalt büntetés alatt teljes számban a végvidékeken, tudniillik a részükre már régóta kijelölt és megállapított helyeken hagyni és addig, míg az országalakosok kincstárnokai a legközelebbi Vizkereszt ünnepe táján e részben gondoskodhatnak, ugyanazokon a végvidékeken eltartani, nehogy ezek őrizet nélkül maradjanak és elveszszenek.

35. CZIKKELY.

A tolvajokat és egyéb gonosztevőket a vármegyék ispánjai irtsák ki, különben a királyi ülnök tegye azt.(4)

Minthogy a tolvajok és más gonosztevők annyira elszaporodtak, hogy a nemesek és nem nemesek sem otthon, sem házukon kívül nem lehetnek biztonságban:

1. §. Ennélfogva, ha egyes megyék azokat ki akarnák irtani és az ispánok azok kiirtását elhanyagolnák: akkor a királyi felség a nemesek kérelmére egyik táblabiroját küldje oda, a ki a tolvajok és más gonosztevők kiirtását a közönséges decretum rendelkezése szerint eszközölje és foganatosítsa.

(1) Ez a cikkely a teljes szövegben a 33-ik számot viseli, a melyet követ a:

34. CZIKKELY.

„Továbbá, hogy az ökröket, juhokat és lovakat ez országalakosok az országból ezután nyájanként ki ne vigyék, hanem e részben a legújabb közönséges decretumban foglaltakat megtartsák, hogy az idegen nemzet közül valók ebbe az országba több jövedelmet hozzanak, és hogy a vevőtől, minden lö és ökör után, a melyet tudniillik ez az országból kivinni akar, a szokott harminczadon kívül a fiscus és királyi kamara számára tíz dénárt vegyenek és egy juh avagy kos után is hasonlóképpen egy dénárt fizessenek.” (K. és Ó.)

(2) Temes vármegyéről v. ö. 1478: VII., 1498: XVI., 1741: XVIII. t. cz. (3. §.), 1791: XXVIII. és XXXVI. t. cz., továbbá 1876: XXXIII. t. cz. 1. §. 24. p.; 1877: I. t. cz. 2. §. 23. p. A temesi grófról v. ö. 1507: V. t. cz. M.

(3) E 34. és 35. cikkely a teljes szövegben 35. és 36. számot visel. (K. és Ó.)

(4) V. ö. Hk. I. R. 13. cz.; Szt. István II. k. 40., 41. fejj.; Szt. László II. k. 12—14. fejj. III. k. 6., 7., 9., 10., 17., 19. fejj.; Kálmán I. k. 52., 53. fejj., 1222. évi aranybulla 6. cz.; 1486: XXX. III. és XLVIII., 1492: LXXX., 1548: XLVIII. t. cz., 1567: XXX. t. cz. (3. §.) M.

ARTICULUS 36.

Nobiles unius sessionis, ad conservationem militum non taxentur.

Quia nobiles unius sessionis, per singula capita, dum regni necessitas extrema ingruit, insurgere tenentur;

§. 1. Ideo ratione conservationis gentium, de cætero non taxentur.⁽¹⁾

ARTICULUS 39.(2)

Consiliariorum, et assessorum ex utroque statu, ac ordinibus cooptatio.

Ut omnia præmissa robur sortiantur firmitatis; reverendissimi domini, cardinalis Strigoniensis, etc. archi-episcopus Colocensis, nec non quinque-ecclesiensis, ac Transylvaniensis, ecclesiarum episcopi:

§. 1. Ac spectabiles, ac magnifici domini, palatinus regni, Laurentius dux, iudex curiæ regiæ, ac Waywoda Transylvanus, et comes Themesiensis:

§. 2. Item, Egregii Michael de Zob, Joannes de Pakos, Franciscus Bodó de Gergő, Nicolaus de Macedonia, Sigismundus Pogán, Nicolaus de Pernes, Paulus de Arthánd, Nicolaus Klesán, Michael Kenderessi de Gyal, Joannes de Faysz, Blasius Cháni, Nicolaus Thuróczi, Lucas Kutassi, Georgius Derenchéni, Stephanus Amade, et Georgius de Sythke; apud majestatem regiam jurati maneant, et in consilio regio, et in judiciis decernendis sibi assistant, et de majestatis regiæ bona, et laudabili institutione provideant, statum curiæ suæ regiæ ordine bono component, ad

cuncta officia et danda, et auferenda, cum majestate regia, pariter auctoritatem habeant, et generaliter summa omnium rerum suar majestatis, et regni apud eos maneat:

§. 3. Qui de nova cultura, dispensationeque salium regalium, de statu, et reformatione montanarum, fodinarum auri, et argenti, de tributorum ex rebus ad montana ipsa deferendis exigendorum justa moderatione, de privilegiorum super exemptione a tributaria collatione confectorum, ut unicuique suum juste privilegium observetur, revisione: præterea de cancellariatu, et thesaurariatu, nec non de proventuum regionum bona per thesaurarium dispensatione; et generaliter omnium negotiorum suæ majestatis, ac regni sui justa, et honesta, fructuosaque directione; diligenti cura, extunc, et postea semper providere, superintendereque teneantur.

§. 4. Cæterorum etiam dominorum, et consiliariorum loco, et dignitate; in consilio majestatis suæ salvis remanentibus.

(1) A decretum teljes szövegében e cikkely a 37-ik articulumt alkotja, s azt követik:

ARTICULUS 38.

«Item quod ex parte nobilium campi Zagrabiensis domino marchioni, et e contra civitas regia judicium indilate administrari faciat, ne cædes et sanguinum effusiones subsequantur.»

ARTICULUS 39.

«Item quod tam reverendissimus dominus episcopus Vaciensis alias thesaurarius, nunc cancellarius regius, super duobus florenis, quam etiam modernus thesaurarius super quinquaginta denariis, ad præsentem diætam et expeditionem majestati regiæ oblati, dominis consiliariis et assessoribus Budæ in termino, quo jura proventus regios habentium, produci debebunt, rationem dare teneantur.»

(2) A decr. teljes szövegében a 39—41. cikkelyek a 40—42. articulusokat alkotják; és követi az:

ARTICULUS 43.

«Item quod ad præmissa omnia firmiter observanda contemplatione boni status regiæ majestatis et totius regni sui, universi nobiles, qui diætæ huic non interfuerunt in sedibus judiciariis comitatuum apost nobilium hinc ad propria regressum primitus celebrandis, juramentum præstare teneantur, si qui autem rebellione ducti forsitan jurare renuerent, universæ talium res mobiles per alios nobiles juratos prædæ exponantur et inter se se dividantur et insuper si comprehendi poterunt, capite quoque plectantur, atque puniantur; et quod universi nobiles dominos eorum cujuscunque dignitatis, aut conditionis existant, quos præmissis constitutionibus ac remittendis et resignandis bonis, proventibusque regiæ majestatis palam contravenire et reluctari agnoverint, postque hinc ad propria eos secuti fuerint, ut hujusmodi reluctatio ipsis nobilibus per assessores et thesaurarios regulorum innotuerit, mox deserere, relinquereque et eorum servitiis renuntiare sub poena immediate prænotata debeant et teneantur. (L. Kovachich M. Gy. id. m. 496—498. l.) (K. és Ó.)

36. CZIKKELY.⁽¹⁾

Az egy telkes nemeseket a katonák eltartása céljából nem szabad megadóztatni.⁽²⁾

Mivel az egytelkes nemések akkor, a midőn az országot végszükség fenyegeti, fejlenkint tartoznak fölkelni:

1. §. Azért őket a katonák eltartása céljából jövőre nem szabad megadóztatni.

39. CZIKKELY.⁽³⁾

Tanácsosok és ülnökök választása mindkét kar és rend kebeléből.

Hogy mind ezeknek az előre bocsátottaknak fogantatja legyen, a főtisztelendő urak: az esztergomi bibornokok stb., a kalocsai érsek, valamint a pécsi és erdélyi egyházak püspökei;

1. §. Nemkülönbén a tekintetes és nagyságos urak: az ország nádora, Lőrincz herczeg, az országbíró és az erdélyi vajda meg a temesi ispán;

2. §. Továbbá: Nemzetes Zobi Mihály, Pakosi János, Gergői Bodó Ferencz, Macedóniai Miklós, Pogán Zsigmond, Perneszi Miklós, Arthándi Pál, Klesán Miklós, Gyalí Kenderessi Mihály, Fayszi János, Cháni Balázs, Thuróczi Miklós, Kutassi Lukács, Derenchéni György, Amade István és Sythkei György esküt téve a királyi felség mellett maradjanak és a királyi tanácsban és az ítélelhozásban neki segítség legyenek és a királyi felség üdvös és dicséretes intézkedéséről gondoskodjanak, az ő királyi curiájának az állapotát jó rendben tartásák, a királyi felséggel együttesen hatalmuk legyen minden tisztséget adományozni és el-

venni és egyáltalában a királyi felségnek és az országnak összes ügyei az ő kezükben legyenek.

3. §. A kiknek kötelessége mostantól fogva és ezután mindenkor a királyi sók új termelésére és szétosztására, az arany- és ezüstbányák, aknák állapotára és helyreállítására, a bányákba vitt dolgok után szedendő adók igazságos mérésükére, az adózás alól való mentesség tárgyában készült kiváltságok megvizsgálására, — hogy mindenkinek a kiváltságát igazságosan megtartsák; — ezenkívül a kancellári és kincstárnoki tisztségre, nemkülönbén a királyi jövedelmeknek a kincstárnoki tisztség részéről való helyes kezelésére és egyáltalában a királyi felség és az ő országa összes ügyeinek igazságos, becsületes és sikeres elintézésére serény gondoskodással vigyázni és felügyelni.

4. §. A többi urak és tanácsosok állása és méltósága is ő felsége tanácsában épségben maradván.⁽⁴⁾

(1) Ez a cikkely a teljes szövegben 37. számot visel, a melyet követnek:

38. CZIKKELY.

«Továbbá, hogy a zágrábmzei nemések részéről az örgről urnak és viszont, a királyi város haladéktalanul igazságot szolgáltatasson, nehogy öldöklés és vérontás következék be.»

39. CZIKKELY.

«Továbbá, hogy ugy a főtisztelendő váci püspök ur, azelőtt kincstárnok, most pedig királyi kancellár, a két forintokról, mint a mostani kincstárnok is, a jelen országgyűlésre és hadviselésre a királyi felségnek megajánlott ötven dénárokról, a tanácsos és ülnök uraknak Budán, abban a határ-időben, a melyben a királyi jövedelmeket kezükön tartók jogaikat kimutatni tartoznak, számot adni kötelesek legyenek.

(2) V. ő. (szlavoniai) 1538: XXV. t. cz.

(3) E 39. és követk. 40., 41. cikkely a teljes szövegben 40., 41., 42. számot viselnek, a melyet követ a törvénytárból hiányzó következő

43. CZIKKELY.

«Továbbá, hogy az összes előre bocsátottaknak, a közjó és a királyi felség meg az ország tekintetéből való szigorú megtartására, az ezen országgyűlésen meg nem jelent összes nemések, a vármegyék törvényszékein, melyeket a neméseknek innen való hazatérésük után legelőbb tartanak. esküt tenni tartozzanak; a kik pedig ha pártütéshez szíva esküt tenni vonakodnának, az ilyeneknek minden ingó javait a többi megesküdt nemések, egymásközt megosztandó zsákmányává kell tenni s azonfelül ha megfoghatók, még fejesztéssel is büntetni és sújtani; és hogy az összes nemések, «mindazon bármínő méltóságban és állásban levő uraiknak a szolgálattát, a kikről megtudják, hogy az előre bocsátott határozatoknak nyilván ellenére tesznek és a királyi felség javai és jövedelmei visszabocsátásának ellentállanak, a hogy innen hazaérkeztek és a hogy az ülnökök meg az országolások kincstárnokai utján erről az ellenállásról értesülést nyertek, a közvédelmül előbb jelzett büntetés alatt, azonnal felmondani, őket el és ott hagyni tartozzanak és kötelezve legyenek.» (K. és Ó.)

(4) V. ő. az 1500: X. t. cz., az 1518: XXXVIII. és XXXIX. t. cz. és az 1608 (k. e.): X. t. cz. rendelkezéseit.

ARTICULUS 40.

Quod vice-palatinus, vice-judex curiae, et proto-notarii, consilio interesse possint.

Præterea, vice-palatinus, ac vice-judex curiæ regiæ, et magistri proto-notarii, ex eorum officio, consilio interesse possunt, atque debent.

§. 1. Qui quidem domini consilarii, et assessores, primo, et ante omnia castrorum finitimorum provisioni superintendere; et salarium officialium finitima tenentium, per thesaurarium regum reddi facere teneantur:

§. 2. Et eorum consiliariorum, et assessorum media pars, semper apud regiam majestatem maneat.

§. 3. Temporibus vero octavarum, et manifestæ necessitatis, dum vocati fuerint: sub pena perpetuæ amissionis officiorum, et solutionis homagiorum ipsorum, adesse teneantur.

ARTICULUS 41.

Brevia judicia celebrentur; causae transmissionales continue judicentur: et sententiae executioni demandentur.

Quod brevia judicia, ac breves brevium, causæque transmissionales, ad vigesimum diem epiphaniarum domini proxime venturi inchoentur:

§. 1. Et deinde causæ, præsertim transmissionales, ac breves brevium, continue, et sine intermissione celebrentur:

§. 2. Et executionem (prout declaratum est) finalem, absque omni favore, et formidine, semper sortiantur.

§. 3. Causæ vero, virtute articuli Tolnensis motæ, vel movendæ, extunc, et defacto adjudicentur:

§. 4. Et unicuique justitia administretur:

§. 5. Et de cætero; secundum jura regni scripta, ad universos regni comitatus jam destinata; ab universis comitatibus semper adjudicentur, causæque universæ discutiantur.

ARTICULUS 44.

Statuta prædeclarata durent et observentur usque ad diætam festi beati Georgii Martyris, tertiæ revolutionis.

Et prædeclarata statuta, usque ad diætam duntaxat, pro festo beati Georgii Martyris, in tertia revolutione annuali venturi celebrandam, durent, et observentur.

§. 1. In qua quidem diæta, quod tandem

pro incremento regiminis majestatis regiæ, et regni defensione, nec non castrorum finitimorum conservatione, ac libertatis nobilium tuitione, melius utiliusque videbitur: decernendum, et concludendum erit.⁽¹⁾

(1) Ezt követi még a törvénytárból hiányzó következő articulus:

ARTICULUS 45.

«Interim autem pro gentium regulicolarum conservatione per spatium duorum annorum integrorum duo floreni, per universum hoc regnum fideliter et plenarie cum numero dicentur et exigantur. Regiæ majestati vero in eisdem duobus annis centum et viginuti denarii, incluso lucro cameræ suæ majestatis per eosdem annos dari consveto pariter solvantur. Quorum viginuti ad redemptionem civitatum et tricesimarum suæ majestatis præ manibus domini vajvodæ Transilvaniæ in presenti titulo pignoris habitatum, viginuti autem ad solutionem debitorum et expensarum assessorum; reliqui octoginta denarii ad curiæ, familiæque regiæ majestatis conservationem cedant, in qua quidem edicatura et contributione quia totius regni hujus ad publica, notoriaque negotia exponendum et dispensandum est, non nisi factores et servitores dominorum et nobilium manifeste et nimis pauperes relaxentur, ne gentium numerus regni pro defensione minuat et decrescat, et ne in redemptione honorum ac proventuum regiæ majestatis apud dominum vajvodam, ut præfertur habitatum, ulterius mora fiat atque committatur.» (L. Kováchich M. Gy. id. m. 496—500. l.) (K. és O.)

40. CZIKKELY.

Hogy az alnádor, az alországbiró és az ítélőmesterek a tanácsban jelen lehetnek.⁽¹⁾

Ezenkívül az alnádornak, és az alországbirónak meg az ítélőmestereknek tisztüknél fogva a tanácsban jelen szabad és kell lenniök.

1. §. A mely tanácsos és táblabíró urak elsöben és mindenek fölött kötelesek legyenek a végvárok ellátására felügyelni és a végvidékeken alkalmazott tisztek fizetését a királyi kincstárnok által kiadatni.

2. §. És ezeknek a tanácsosoknak és ülnököknek a fele része mindig a királyi felség mellett maradjon.

3. §. A nyolczados törvényszékeknek és nyilvánvaló szükségnek idején pedig, a mikor hívják, ütszégeik örökös elvesztésének és díjuk fizetésének terhe alatt jelen lenni tartoznak.

41. CZIKKELY.

Rövid törvényszékek tartandók; a felebbvitt ügyek szakadatlanul elbirálandók; és az ítéletek végrehajlandók.

Hogy a rövid törvényszékeket és a rövid perfolyamokat meg a felebbvitt pereket a legközelebb következő Vizkereszt huszadik napján kell megkezdeni.

1. §. És ennek utána a pereket, különösen a felebbvitelleket és a rövid folyamatuakat állandóan és megszakítás nélkül kell folytatni.

2. §. És azok (mint ki volt jelentve) minden kedvezés és félelem nélkül mindenkor végleges végrehajtás alá kerüljenek.

3. §. A tolnai czikkely erejénél fogva indított vagy indítandó pereket pedig most és tényleg el kell bírálni.⁽²⁾

4. §. És mindenki részére igazságot kell szolgáltatni.

5. §. És jövőre minden megye mindenkor az országnak, már az összes vármegyék részére megküldött írott joga szerint bíraskodjék és vitasson meg minden peres ügyet.⁽³⁾

44. CZIKKELY.

Az imént kijelentett határozatok a három év múlva szent György vértanu napján tartandó országgyűlésig álljanak fön s maradjanak erőben.

És az előbb kijelentett határozatok csakis a következő harmadik év forgása alatt, szent György vértanu ünnepén tartandó országgyűlésig álljanak fön s maradjanak erőben.

1. §. A mely országgyűlésen mindazt el kellene határozni és végezni, a mi végre valahára

a királyi felség kormányzásának gyarapodására és az ország védelmére, valamint a végvárok fentartására és a nemesek szabadságának mególtalmazására jobbnak és hasznosabbnak fog látszani.⁽⁴⁾

(1) V. ö. az alnádorról (pozsonyi) 1542: XXVIII., 1550: XXXV., 1563: LV. t. cz., az ítélő mesterről v. ö. 1486: XX., XLIV., LXXIII., 1492: LXIX. és LXX., 1498: IV—VI. és XLVIII., 1500: VII., VIII. és XII., 1523: LV. és LVI., (pozsonyi) 1542: XXVIII. és XXIX., 1545: XXXIV. és XXXIX., 1552: XX., 1553: II., 1557: XXIV., 1559: LVIII., 1566: XXIII., 1567: XXIV. (13. §.) és LXXV., 1574: II. t. cz., k. u. 1608: I. t. cz. 12. §., 1609: LXXII. t. cz. (22. §.), 1618: XII. t. cz. (12. §.), 1647: LXXVII. és CIV., 1655: XXIII., XXIV. és LI., 1659: XXXII., 1662: LII., 1681: XXXII., XL. és LXXVI., 1715: XXVIII. és XXIX., 1723: X., XI., XXXIII., LXXII., 1729: XXIV., 1807: XV. t. cz. *AM.*

(2) T. i. az 1518 (toln.): XVII. t. cz. (Ó.)

(3) V. ö. az 1723: XXV. és XXVI. t. cz.

(4) A teljes szövegnek van még egy czikkelye, a mely így hangzik:

45. CZIKKELY.

«A közben pedig az országlakók hadainak tartására két teljes éven át ebben az országban két eforint adót kell hűségesen és teljes számban kiróni és felszedni; a királyi felség számára pedig e két év alatt, belefoglalva az ő felségének adni szokott kamaranyereséget is, százhusz dénárt kell fizetni. «Ebből huszat ő felsége azon városainak és harminczadátanak a visszaváltására, a melyeket jelenleg szalog cizmen az erdélyi vajda ur tart kezén, huszat pedig a tartozások és az ülnököket illető költségek fizetésére; a többi nyolczvan dénár a királyi felség udvara és családja fentartására essék; e kirovás és adó alól pedig, minthogy azt ennek az egész országnak a köz és nevezetes ügyeire kell efordítani és beosztani, az urak és nemesek cselédjein és szolgálói, meg a nyilván nagyon szegényeknek kívül senkitől ne oldozzanak, nehogy az ország védelmi hadainak száma megkevesedjék és megcsökkenjen és az előbb említettekhez képest, a királyi felségnek a vajda ur kezén levő javai és ejövedelmei kiváltásában késedelem származzék és jöjjön közbe.

**EX CONVENTUS BACHIENSIS CONSTITUTIONIBUS, ANNI 1519.
ARTICULI POTIORES EXCERPTI.⁽¹⁾**

ARTICULUS 7.

Quod camerariis non sit licitum, pro se fodinas excoli.

Quod camerarii Cremnicienses, ac etiam argenti, per se, et pro se colere nullatenus in Rivulo dominarum constituti, fodinas auri, nus possint:

(1) E törvényt teljes szövegében a Fesetich- és Szapári-féle kézírati codex alapján közzétette Kovachich M. Gy. Suppl. ad vest. II. köt. 445—484. ll. és Kovachich József Miklós (Sylloge I. k. 271. s k. ll.) E teljes szövegben a corpus jurisból hiányzó 1—6. czikkelyek a következők:

ARTICULUS 1.

Modus recuperandorum a privatis bonorum et proventuum regionum praescribitur.

Præhabito Dei adjutorio fundamento, quo per gentium conservationem majestatis regiae jam declaratum omnia bene conclusa et concludenda effectum et executionem et recuperationem bonorum, proventuum, regiae majestatis imprimis recurrendum est. Quapropter rectificatio et remissio proventuum ac bonorum majestatis regiae juxta constitutionem in generali dieta pro festo beati Lucae evangelistae anno gratiae 1514. celebrata factam fiat et decretum ibidem editum in hac parte observetur ita, ut omnes proventus regii quocunque nomine censeantur, una cum civitatibus, castrisque et aliis bonis regiae majestatis in arenda vel pignore existentibus et habitis per quoslibet exnunc, et de facto remittantur. Quos dominus thesaurarius tam per regias, quam etiam per proprias suas litteras assecurare debeat, ut posita cum his, qui proventus bonorum regiae majestatis habuerunt, praesentibus dominis consiliariis ac assessoribus recta ratione summam, qua illis majestas regia debitor remaneat, quam primum restituat. Quae quidem calculatio quinto decimo die termini celebrationis brevium judiciorum pro 20. die proxime futuri festi epiphaniarum Domini celebrandum fiat, ut tunc universi bona proventusque regios habentes, cuncta jura et alia instrumenta eorum producant, ex quibus ejusmodi computus formari debebit. Cum domino vajvoda Transylvano vero sic intelligendum est debitum suum, ut si singuli illi 20 denarii, qui juxta formam praescripti decreti ad rationem redemptionis et eliberationis tricesimarum et civitatum regiarum praemanibus suis habitatum sibi dari debent, non sufficerent, intelligatur, quantum majestas regia superaddere et unde residuum illud suvere tractatur, quod etiam brevi et quam primum eidem domino vajvodae persolendum erit.

ARTICULUS 2.

Vidua Andreae Both quondam bani Croatiae quoad praetensiones suas excontentetur.

Item dominae quoque Annae de Chák, alias relictae condam dominae Andreae Both bani Croatiae etc. nunc vero Joannis Kopacsy consorti in debitum suum ratione Diós-Györ pariter reddendum est, ex quo domina ipsa post obitum dicti mariti sui banatum illum Croatiae illis conservavit, majestati regiae absque castrorum finitimorum amissione resignavit et alioquin summa ipsa quae sibi solvenda est, non mutuum, neque quaestus vel lucri et fenerationis causa collatum, sed purae servitutis merces et debitum manifestum est.

ARTICULUS 3.

Stipendia parato, non in sale exsolvantur. Externo sale utens, vel domesticum aliunde, quam e depositoriis regis comparans in amissione bonorum convincatur.

Camerae item salum, tam in Hungaria, quam Transylvania majestati regiae ex nunc similiter remittantur, et de cetero nemini, praeter officiales finitimos, et illis quoque juxta limitationem consiliariorum et assessorum moderate sales dentur, sed pecuniae paratae cuilibet solvantur, nemoque sales, praeter camerarios regios ad haec deputatos venditioni exponere audeat, et omnes sales externi de hoc regno et partibus sibi subjectis ejiciantur ubilibet et infra proximum festum beati Georgii martiris exstirpentur ita, quod si postea sales externi apud dominum vel nobilem pro usu vel venditione reperti fuerint, talis dominus vel nobilis in amissione cunctorum bonorum per regiam majestatem aut pro se retinendorum aut alteri conferendorum convincatur eo facto.

ARTICULUS 4.

Metalli fossores a rebus pro usu suo inductis nullum tributum solvunt.

Item de camerariis, fodinisque auri et argenti statutum est, quod cultores montanarum et civitates eandem in antiquis ipsorum libertatibus conserventur, ita videlicet, ut montanistae et inhabitatores

AZ 1519. ÉVI BÁCSI GYÜLÉS HATÁROZATAIBÓL KIVONT NEVEZETESEBB CZIKKELYEK.⁽¹⁾

7. CZIKKELY.

Hogy a kamarásoknak nem szabad a maguk számára bányákat művelni.

Hogy a körmöczi, valamint a nagybányai arany és ezüsbányákat semmiképen sem kamarások önmagukra és a maguk számára vehetnek.

(1) A jelen 1519. évi decretum teljes szövegének 1—6 cikkelyei magyarul így hangzanak:

1. CZIKKELY.

Megírása annak, hogy a királyi javakat és jövedelmeket magánosoktól mikép kell visszaszerezni.

„Isten segítségével meglévén az alap, a melyen a hadcsapatoknak a királyi felség részéről már kijelentett fenntartása után, minden meghozott és ezután hozandó jó határozatoknak a megvalósulását és tényleges végrehajtását elérni reméljük; mindenek előtt a királyi felség javainak és jövedelmeinek a helyreállításához és visszaszerzéséhez kell hozzáfogni. Ennek okáért a királyi felség javainak és jövedelmeinek a helyreállítása és visszabocsátása, a kegyelem 1514-ik évében, Szent Lukács evangélista ünnepén tartott közönséges országgyűlésen hozott határozat értelmében történjék, és az e részben ott kelt decretumot akkép kell szem előtt tartani, hogy az összes és bármely elnevezés alá eső királyi jövedelmeket, a királyi felségnek bérben levő avagy zálogban tartott városaival, váraival és egyéb fekvő jószágaival együtt, mostantól kezdve tényleg mindenki bocsátssa vissza. A kincstárnok ur pedig őket úgy a király, mint a saját levelével tartozzék biztosítani affelől, hogy azokkal, a kik a királyi felség fekvő jószágai jövedelmeit huzzák, a tanácsosok és ülnökök jelenlétében megejtett igazságos elszámolás után, azt az összeget, a melylyel nekik a királyi felség adósuk maradt, mentől előbb vissza fogja adni. Ez elszámolás pedig a legközelebb jövő Vízkereszt ünnepé 20-ik napjára hirdetendő rövid törvényszékek határidejének a 15-ik napján történjék, hogy akkor mind azok, a kik királyi fekvőjószágokat és jövedelmeket birtokolnak, felmutassák mindazokat a jogaikat és okmányait, a melyeknek alapján az elszámolásnak történnie kell. Az erdélyi vajda urnak járó tartozásra nézve pedig ezt úgy kell érteni, hogy ha az a husz dénár, melyet az előbb említett decretum rendelkezéséhez képest, a kezén levő harminczadok és királyi városok váltása és kiszabadítása fejében fizetni kell, elegendő nem lenne, tudják meg, hogy az a királyi felségnek mennyivel kell pótolnia és a hiányt honnan fizetnie, és ezt is a vajda ur részére mentől rövidebb idő alatt ki kell fizetni.”

2. CZIKKELY.

Hogy néhai Both András horvátországi bán özvegyét a követeléseire nézve ki kell elégiteni.

„Továbbá, hogy Csáki Anna urasszonynak, azelőtt néhai Both András horvátországi bán özvegyének, most pedig Kopacszy János hitvesének a Diósgyőrért járó tartozást is hasonlóképen vissza kell fizetni, minthogy ez urnő a horvátországi bánágot férje halála után sértetlenül fentartotta és erről a királyi felség javára a végvárok elvesztése nélkül mondott le és máskülönben is világos, hogy az az összeg, a mely részére fizetendő, sem nem kölcsönbe, sem nem kalmárkodás vagy uszóraskodás okán, hanem tisztán szolgálatok jutalma és tartozása fejében volt adva.”

3. CZIKKELY.

Hogy a zsoldosokat készpénzzel és ne sóval fizessék. Azokat, a kik külső sóval élnek vagy házi szükségleteiket nem a királyi raktárakból, hanem máshonnan szerzik be, javaik elvesztésében marasztalják el.

Továbbá, hogy a sókamarákat mostantól kezdve úgy Magyarországon, mint Erdélyben hasonlóképen bocsátassák vissza, és jövőre a határszéli tisztviselőkn kívül sőt senkinek se adjanak és ezeknek is csak mérsékeltet a tanácsosok és ülnökök kiszabása mellett, hanem mindenkit készpénzzel fizessenek; és hogy sőt áruba bocsátani az arra kirendelt királyi kamarásokon kívül senki se merészeljen; ez országban pedig és az ennek alá vetett részekben minden idegen sőt mindenütt, a legközelebbi Szt. György vértanu napjáig kihányjanak és megsemmisítsenek, úgy, hogy ha ezután az urnaknál vagy nemeseknél akár használatra, akár eladásra külföldi sőt találatának, az olyan urat vagy nemest a királyi felség a maga részére megtartandó vagy másnak eladományozandó összes javainak az elvesztésében azonnal marasztalja el.

4. CZIKKELY.

A bányászok a saját használatukra behozott dolgok után semmi vámot sem fizetnek.

Továbbá a kamarásokra meg az arany és ezüst bányákra nézve elhatároztuk, hogy a bányamivéseket és ezek városait a régi szabadságaikban meg kell tartani, úgy tudniillik, hogy a bányászok és

§. 1. Præter illas, quas scilicet soli ipsi de novo, propriis eorum impensis colere inceperint:

2. Ita: ut societatem in fodinis, aliorum expensis inceptis, et incipiendis, habere non possint.

ARTICULUS 8.

Camerarii macella, et educilla non teneant, nisi pro suis domesticis.

Quod lidem camerarii, contra jura et libertates civitatum montanarum, macella conservare; vina, vel cerevisias educillare, non possint:

§. 1. Valeant tamen, si volunt, propriis eorum famulis domesticis, de proprio cellario vina, cerevisiasque dare, et alia victualia ministrare.

ARTICULUS 9.

Aurum et argentum, uti tempore Mathiæ regis; ad cameram cambiatur.

Quod aurum et argentum, secundum puritatem, et pretium, juxta morem, et consuetudinem temporum regis Matthiæ observatam, ad cameram regiam cambiatur, et acceptetur.

§. 1. Et hoc, tam ex parte camerariorum, quam etiam montanistarum, intelligatur.

§. 2. Quibus præmissis observatis: cultores montanarum, qui aufugerunt, revertentur, multiplicabunturque; et decies plus de auro, et argento, regia majestas, atque regnum, istud habebit.⁽¹⁾

tivitatum earundem de rebus quibuscunque ad necessitates eorum ad ipsa montana deferendis nullibi tributum solvere teneantur.

ARTICULUS 5.

Exteri, qui res pro usu metalli fossorum induxerint, moderato telonio subjaceant.

Tributum vero ab illis extraneis, qui montana non habitant, sed victualia et alias res necessarias ad culturam montanarum undecunque deferunt, exigatur quidem, sed ita moderetur, ut ab eis quoque non superfluum, sed justum duntaxat et honestum telonium exigi videatur. Ne autem per extimos alios et tributa habentes contentio maneat, statuto per dominos consiliarios et assessores uno brevi termino, litteras eorum exemptionales et tribuales coram majestate regia producere teneantur; et quæ illi antiquiores et utiliores reperientur, illæ observentur; quæ si non producentur, viribus in perpetuum destitutæ habeantur et de cetero viriute illarum nemo utatur.

ARTICULUS 6.

Telonía sicca et fluvialia aboleantur, quæ substiterint, pro exteris limitentur.

Item, quod tributa sicca et arida, ac in aquis ab infra et supra euntibus exigi consueta cessent et aboleantur; ab exteris tamen nationibus in aquis tributum justum et honestum exigi possit. Lásd. Kovachich M. Gy. Suppl. ad vest. II. köt. 443—453. I. (K. és O.)

(1) E decretumnak a törvényárban hiányzó 10—21. czikkei a következők:

ARTICULUS 10.

Aurum et argentum e regno non educatur. Consilium regis elaboret instructionem thesaurario, qui rem monetariam curat.

Quod autem aurum et argentum de regno non educatur, manifeste continetur in decreto, et modus ibidem conscriptus in hac parte observetur; ad hæc autem præmissa specialiter thesaurarius regie majestatis montana habebit providere; verum de modo et ordine conditionibusque, quibus montana in pristinum florem et statum reduci queant, domini consilarii et assessores primum providere et domino thesaurario informationem, qualiter procedat, dare teneantur.

1. §. Kivén azokat, a melyeket tudniillik ők maguk, saját költségükön ujonnan kezdetek melvnel. 2. §. Akképen, hogy a mások költségén megkezdett és megkezendő bányákban társaságban nem állhatnak.

8. CZIKKELY.

A kamarások mészárszéket és korcsmát ne tartsanak, hanemha saját háznépük számára.

Hogy az említett kamarásoknak a bányavárosok jogai és szabadságai ellenére⁽¹⁾ mészárszéket tartani, bort vagy sört kimérni nem szabad. 1. §. Azonban, ha tetszik nekik, szabadságukban áll saját házi cseledek részére a maguk pinczejéből bort és sört adni és egyéb élelmiszereket szolgáltatni.

9. CZIKKELY.

Az arany és ezüst, miként Mátyás király idejében, a kamarában váltandó be.⁽²⁾

Az aranyat és ezüstöt finomságához és értékéhez képest, a Mátyás király idejében követett módon és szokás szerint a királyi kamarában kell beváltani és elfogadni. 2. §. A mely előrebocsátottaknak tiszteltben tartása esetében a megszökött bányamívelők visszatérendek és meg fognak szaporodni s a királyi felségnek meg az országnak tizszer annyi aranya és ezüstje leszen.⁽³⁾ 1. §. És ezt úgy a kamarásokra, mint a bányászokra nézve is kell érteni.

városaiknak lakói a bányákba saját szükségleteikre behozott bármiféle dolgok után vámot fizetni sehol se tartozzanak.

5. CZIKKELY.

Az idegenek, kik a bányamunkások használatára hoznak be dolgokat, mérsékelt vámnak legyenek alávetve.

Azoktól a bányavárosokban nem lakó idegektől pedig, a kik bárholonnan élelmiszereket és a bányaművelés szükségleteire tartozó más dolgokat hoznak be, lehet ugyan vámot szedni, de oly mérsékelt, hogy az nekik ne feleltőbb való, hanem csakis igazságosan és tisztességesen szedett vámnak lássék. És hogy némely vámmentesítettek és a vámbirtokosok között viszálykodás fönn ne maradjon, egy, a tanácsosok és ülnökök részéről megállapított rövid határidőben, a vámmentesítő és vámadományozó leveleket, a királyi felség előtt be kell mutatniok, és a melyeket ez régiebbeknek és hasznosabbaknak fog találni, azokat meg kell tartani; a melyeket pedig be nem mutatnak, azokat örökre erőtleneeknek kell tartani, hogy jövőre azoknak erejével senki se éljen.

6. CZIKKELY.

Hogy a száraz és vízi váموkat eltörölni, a fennmaradókat pedig az idegekre nézve szabályozni kell.

Továbbá, hogy a száraz és felhagyott váموkat, valamint a vizeken le és följáróktól szedni szokottakat is meg kell szüntetni és eltörölni; de az idegen nemzetből valóktól, a vizeken igazságos és tisztességes vámot szedni szabad.

(1) V. ö. fönn a 759. lapon a 11. cikkely kapcsán idézett törvényeket a bányavárosok szabadságairól.

(2) V. ö. 1342. évi decr. 12., 16., 34., 35. cz.; 1405 (I.): XV., 1492: XXXII., 1498: XXXI. (bácsi) 1518: XIII., 1523: XXXIII. t. cz.

(3) Az e cikkelyt követő, de a törvénytárból hiányzó 10—21. cikkelyek magyarul így hangzanak:

10. CZIKKELY.

Az aranyat és ezüstöt az országból nem kell kivinni. A királyi tanács készítsen utasítást a kincstárnok számára, a ki a pénzügyet gondozza.

Azt pedig, hogy az aranyat és ezüstöt az országból ki ne vigyék, a decretum nyilván tartalmazza és részben az ott előírt szabályt kell megtartani; ezekre az előbocsátottakra nézve pedig a királyi felség kincstárnokának különösen a bányákra kell gondot viselnie, de a módról, rendről és annak feltételeiről, hogy a bányák ismét régi virágzó állapotba juthassanak, első sorban a tanácsos és ülnök urak tartozzanak gondot viselni és a kincstárnok urnak mikép eljárására nézve utasítást adni.

ARTICULUS 22.

In Sclavonia, et Transylvania, eodem modo, uti in Hungaria, fiat executio iudiciorum.

Quod executio in causis, et iudiciorum deliberationibus, tam in Sclavonia, et Tran-

ARTICULUS 11.

Quae bona regalia a privatis recuperanda thesaurario, quae vero provisorii Budensi resignari debeant?

Item, quod castrum Huszth cum camera salium Maramarosienſi et Transylvaniensi, ac tricesimis, vigesimis, quinquagesimis, cementis, camerisque et fodinis auri et argenti, nec non civitatibus liberis Saxonibusque regiis manibus domini Thesaurarii pro tempore constituti; castra vero Munkách, Tatba et Comárom cum curia Vissegrád, Veteri Buda ac insulis Kos et Csepel appellatis, necnon oppida Sanibok et Kezhy, cunctisque eorundem pertinentiis, Cumanique et salinarii ac Philistaei pro sustentatione et conservatione coquinae regiae majestatis ad manus provisoris Budensis assignentur, ad quam lardis et vino de proventibus castri Munkách provideret et insuper decimas Buderſes et alias etiam in Syrmio provisor ipse regiae majestati pro mensa et curia comparare debebit; defectum autem, si quis erit, juxta limitationem dominorum consiliariorum et assessorum dominus Thesaurarius supplebit.

ARTICULUS 12.

Fuclae seu per modernum regem, seu per ejus patrem jura patronatus quoad ecclesiastica beneficia privatis collationes cassantur.

Item, ut curia majestatis regiae honeste, et servitorum frequentia ac multitudine sit referta et decorata, universa jura patronatus omnium ecclesiarum et beneficiorum ecclesiasticorum tam per majestatem regiam quam etiam serenissimum condam dominum Vladislaum regem genitorem suae Majestatis charissimum pie memoriae cuicunque collata, revocata habeantur, et majestas sua regia de cetero cuncta beneficia ecclesiastica, demtis canonicatibus et rectoratibus altarium quibuscunque sola voluerit, juxta decretum pro festo beati Lucae evangelistae editum conferat, praeterea cuncta beneficia ecclesiastica ab illis qui ultra unum habeat, per regiam majestatem auferantur, et juxta generalis contenta decreti dividantur, ut eo plures Deo glorioso servire, plures etiam gentes pro regni defensione conservare possint.

ARTICULUS 13.

Unita licet per pontificem ecclesiastica beneficia, iterum separentur, rex pingviora beneficia ecclesiastica non conferat, donec debita sua non exsolverit.

Item, quod universae praepositurae, abbatiae et etiam aliae ecclesiae per unionem aliis ecclesiis post obitum serenissimi principis condam domini Mathiae regis felicitis memoriae annexae, etiam per summum pontificem confirmatae, demtis duntaxat ecclesiis in decreto generali specificatis ab unionem dissolvantur, et (per) majestatem regiam quibus decet, conferantur; autequam tamen majestas regia illa aliquibus conferret, apud manus suas tam diu de illorum beneficiis pingvioribus tanta et talia conservet, quam antiqua debita sua persolvere poterit.

ARTICULUS 14.

Ab iis, qui munus comitis in pluribus comitatibus obtinuerunt, uno relicto alii auferantur. Comites coram rege jurare et in aditu officii in comitatu de eo se legitimare debent.

Et hoc modo etiam honores comitatum majestas regia a dominis secularibus, qui praeter unum plures habent, secundum formam generalis decreti auferat et personis benemeritis distribuat. Qui quidem principes comites nunc et postea semper coram majestate regia praesentibus dominis consiliaris et assessoribus juramentum praestare teneantur, et exinde litteras eorundem consiliariorum et assessorum ad comitatum deferant, nam aliter pro comite per nobiles non acceptentur.

ARTICULUS 15.

Praepositi et archidiaconi a bonis suis, quae distinctim a capitulo possident, uti et parochi, altaristae et capellani in decima proventuum suorum parte dicentur.

Verum, quia ad solutionem et restitutionem tot tantorumque debitorum, quibus majestatem regiam teneri intelligimus et eliberationem proventuum, honorumque regiae majestatis ac reedificationem et reformationem castrorum finitimorum proventus ipsi regii, si etiam rectificentur, sufficere non videntur, ideo deliberatum est, ut universi praepositi et archidiaconi, qui ratione hujusmodi beneficiorum suorum speratum capitulo, ubi resident, nullum onus pro regni defensione supportare videntur; praeterea cunctarum civitatum, oppidorum et villarum plebani parochiales, tam in Hungaria, quam etiam

22. CZIKKELY.

Szlavóniában és Erdélyben az ítéletek végrehajtása épen olyan módon történjék, mint Magyarorszában.

Hogy a perek és bírósági határozatok végrehajtásának Szlavóniában és Erdélyben

41. CZIKKELY.

A maganosoktól visszaszerzendő királyi javak közül melyeket kell a kincstárnokhoz és melyeket a budai tisztartóhoz utalni?

Továbbá, hogy *Iluszt* várát a mármarosai és erdélyi sókamarákkal és harminczadokkal, huszadokkal, ötvenedekkel, századokkal, kamarákkal, meg az arany és ezüst bányákkal, nemkülönbön a szabad városokkal és királyi szászokkal együttesen, az ez időszertint alkalmazásban levő kincstárnok nrhoz; *Munkács, Tata és Komárom* várakat a *risegrádi* curiával, *Ó-Budával*, továbbá *Kos és Cseppel* nevű szigetekkel, ugyszintén *Zsámbék* és *Keszű* mezővárosokat, minden tartozékaikkal nemkülönbön a kunokat, sótelepeket és jászokat, a királyi felség konyhájának ellátására és fenntartására, a budai tisztartó kezéhez kell utalni; szalonnával és borral pedig *Munkács* vára jövedelmeiből kell ellátni; és azon felül a budai és szerémi tizedeket is a tisztartó lesz köteles a királyi felség asztala és udvara számára beszerezni; ha mi fogyatkozás lesz pedig, azt a tanácsos és ülnök urak kiszabásához képest a kincstárnok ur fogja pótolni.

42. CZIKKELY.

Egyházi javadalmakra vonatkozólag, a mostani király avagy ennek az atyja részéről magánosoknak adományozott kegyuri jogok semmiesek.

Továbbá, hogy a királyi felség udvara tisztességesen és a szolgálknak sokaságával és nagy számmal környékezve és ékesítve legyen, az összes egyházaknak és egyházi javadalmaknak mindazon kegyuri jogait, melyeket akár a királyi felség, akár az ő felsége igen kedvelt, néhai atyja, a boldogemlékezettül fenséges *Ulászló* király ur, bárkinek is adományoztak: visszavontaknak kell tekinteni és ezutánra a királyi felség az összes egyházi javadalmakat, a kanonokságokon és oltárigazgatóságokon kívül, a *Szt. Lukács* evangélista ünnepén kelt decretumhoz képest tetszése szerint annak adományozza, a kinek akarja; ezenkívül az összes egyházi javadalmakat mindazoktól, a kiknek egynél több van, ő felsége elvegye és a közönséges decretum tartalma szerint ossza ki, hogy az Isten dicsőségére annál többen szolgálhassanak és az ország védelmére is annál több hadesapatokat tarthassanak.

43. CZIKKELY.

Az egyházi javadalmakat, habár azokat a pápa egyesítette is, külön kell választani; a király a zsirosabb egyházi javakat addig ne adományozza, a míg adósságait le nem fizeti.

Továbbá, hogy mindazokat a prépostságokat, apátságokat és egyéb egyházakat is, melyeknek a más egyházakkal való egyesítése a néhai fenséges fejedelem és boldog emlékeztű *Mátyás* király ur halála után történt és a melyeket a pápa is megerősített, a közönséges decretumban megjelölt egyházaknak az egyedüli kivételével, ismét külön kell szakítani és a királyi felség adományozza azokat olyanoknak, a kiknek illik; mielőtt azonban a királyi felség valakinek eladományozná, a zsirosabb javadalmakat tartsa meg kezén mindaddig, a míg régi adósságait kifizetheti.

44. CZIKKELY.

Azoktól, a kik több vármegyei ispáni tisztséget kaptak, egynek meghagyásával a többi tőlük el kell venni. Az ispanok a királynak esküt tenni és a vármegyében tisztük elfoglaltasakor e tekintetben magukat igazolni tartoznak.

És ily módon a királyi felség a vármegyei tisztségeket is azoktól a világi uraktól, a kiknek egynél több van, a közönséges decretum rendelése szerint vegye el és jól érdemesült személyeknek adja. Ezek a főispánok pedig most és jövőre mindenkor a királynak a tanácsosok és ülnökök jelenlétében esküt tenni tartozzanak, és erről ezektől a tanácsosoktól és ülnököktől a vármegyének leveleket hozzanak, mert különben a nemeseknek ispanul elfogadni őket nem szabad.

45. CZIKKELY.

A prépostokat és főespereseket ama javaik után, melyeket a káptalantól külön birtokolnak, valamint a plébánosokat, oltárigazgatókat és káplánokat is jövedelmeik tized részéig meg kell adóztatni.

Mint hogy pedig annak a tenger sok adósságnak kifizetésére és megadására, melylyel értesülésünk szerint a királyi felség tartozik, ugyszintén a királyi felség jövedelmeinek és javainak a folszabadítására meg a végrák kiépítésére és helyrehozására maguk a királyi jövedelmek — még ha rendbeszedik is — elégségeseknek nem látszanak: ennek okáért elhatároztuk, hogy az összes prépostokat és főespereseket azok után a javadalmak után, melyeket a káptalantól — melyben laknak — különválasztan birtokolnak, de az ország védelmére szemmel láthatólag semmi terhet sem hordoznak; azonkívül

sylvania, sub eisdem conditionibus, et pœ-|nis, quibus in Hungaria; semper fieri de-
beat

Slavonia et Transylvania constituti, quorum plerique 60, 40, et sic consequenter, vasa vinorum annuatim habent, sed regni pro tutela nec unum quidem denarium solvere solent, per regiam majestatem ubique juxta proventuum ipsorum exigentiam pro decima parte eorundem taxentur, ita ut de singulis decem florenis unus florenus majestati regie per eos contribuat, ad quorum connumerationem juratus ille nobilis in singulis comitatibus ad exactionem pecuniarum pro comparatione gentium electus per majestatem regiam deputetur, atque mittatur et secundum conscientiosam limitationem ejusdem ac parochiani judicis et juratorum civium contributio ipsa decimalis indilate exigatur. Ubi vero aliqui rebellione forsitan recusarent, extunc dominus prælatus, archiepiscopus videlicet et episcopus loci ejusdem per litteras facere teneatur. Nam aliter ex decimis suis vinorum et frumentorum in comitatu illo, ubi rebellis ipse residet, pro regia majestate tantum reputetur, quantum contributio præpositi archidiaconi vel plebani rebellis faceret. Quæ quidem contributio ad reformationem tandem castrorum finitumorum et bonorum proventuumque regionum reductionem juxta limitationem dominorum consiliarium et assessorum convertatur.

ARTICULUS 16.

Thesaurarius statum proventuum regionum consilio regio nunc statim exhibeat, dein vero rationes quotannis reddat.

Item: quod omnium proventuum regie majestatis introitus et exitus fideliter et sub juramento per dominos consiliarios et assessores a thesaurario regio exnunc intelligatur, ut sciant postea, quantum pro exitu necessitatis superaddere debeant, et quod singulis annis thesaurarius regius et provisor Budensis super cunctis proventibus regis dominis eisdem consiliariis et assessoribus in profesto epiphaniarum Domini ac diebus immediate sequentibus et ad id sufficientibus rationem dare teneantur.

ARTICULUS 17.

Thesaurario unus contralorizans adjungatur.

Item: quod penes thesaurarium ipsum regium de medio assessorum regnicolarum unus eligatur, absque cujus scitu thesaurarius nec introitum, nec exitum proventuum regionum administret et dispense, ille vero assessor electus et rationem de omnibus teneat, ne fraus, et dissipatio in proventibus regis fiat et thesaurarius super eo, quod non aliter procedet, juramentum coram majestate regia ac dominis consiliariis et assessoribus præstet, qui si postea contrarium fecisse repertus fuerit, extunc persona ecclesiastica existens, in beneficiorum et etiam patrimoniorum jurium, seculari vero persona in bonorum pariter cunctorum suorum amissione vincantur, et convictus habeatur de facto, quæ majestas regia quibuscunque voluerit, libere conferre possit.

ARTICULUS 18.

Unus e banis finitumorum castrorum semper in castro maneat præterea adjungatur iis provisor.

Item: quod bani semper in castris finitimis maneant et unus eorum sub nota perpetuæ infidelitatis nusquam de castro egredi audeat; et quod ad omnia castra finitima provisores per regiam majestatem constituantur, qui tam ad negotia, quam etiam vidualia et alia eorum necessaria modo, tempore condam Mathiæ regis observato providere teneantur.

ARTICULUS 19.

Necdum compensata quæ cruciati intulerant damna compensentur et fugitivi coloni eorum dominis restituantur.

Item: quod damna per cruciferos nobilibus illata nibilibet refundantur et modo ordineque in decreto exinde edito expresso damnificatis restituantur. Rebelles vero et contrarios thesaurarii regnicolarum ad requisitionem litteralem vicecomitum et judicum nobilium aut si comites vel vicecomites essent in causa, ad litteras universitatis nobilium illius comitatus, ubi damnum refundendum est, executionem hujusmodi peragere teneantur. Ubi vero universitas nobilium comitibus vel vicecomitibus illis, vel etiam aliis potentibus metu aut favore adhererent, et litteras forsitan renueret, vel aliter contrarium læso et damnificato faceret, extunc unus de medio assessorum per damnificatum ad rei veritatem experiendam ducatur qui advenire teneatur, ad cujus tandem relationem comperta primum rei veritate, thesaurarii ipsi procedere teneantur, et de jobbationibus quoque fugitivis idem est intelligendum per omnia, quod similis executio erit peragenda. Comites vero contrarium facientes, in amissione officii et bonorum ipsorum condemnentur, nobilibus vero damnificatis pauperibus regia majestas expensas ad assessorum eductionem dari facere dignetur.

is ugyanazon föltételek és büntetések alatt | kell mindenkor történnie, mint Magyarországon.

ugy a Magyarországon, mint Slavoniában és Erdélyben levő összes szabad királyi városok, mezővárosok és faluk egyházközségi plebanusait, a kik közül évenként többnek halva, negyven stb. hordó boruk van, de az ország oltalmára egy dénárt sem szoktak fizetni, a királyi felség bevételeiknek mennyiségéhez képest jövedelmük tizedrészeig taksálja meg úgy, hogy azok minden tíz forintból a királyi felségnek egy forinttal tartozzanak; ezeknek összeírására pedig a királyi felség azt az esküdt nemest bizza meg és küldje ki, kit az egyes vármegyékben a hadak összeszerzésére való pénz felcszedésére választottak meg és ennek, valamint a helyi bírának és esküdt polgároknak a lelkiismeretes kiszabása szerint, azt a tizedadót haladéktalanul föl kell szedni. A hol pedig valaki pártütésből vonakodó lenne, ott a főpap ur, tudniillik annak a helynek az érseke vagy püspöke levéleg intézkedni tartozzék. Mert különben abban a vármegyében, a hol a pártütő lakik, a királyi felség számára az ő bor és gabona dézmájukból kell annyit kiszakítani, a mennyit annak a pártütő praposznak, főesperesnek vagy plebanusnak az adója kitenne. A mely adót aztán a tanácsos és ülnök urak kiszabásához képest a végvárok helyrehozására meg a királyi javak és jövedelmek kiváltására kell fordítani.

16. CZIKKELY.

A kincstárnok a királyi jövedelmek állását a királyi tanácsnak most azonnal mulassa ki, azután pedig évenként számadást tegyen.

Továbbá, hogy a tanácsosok és ülnökök, mostantól kezdve, a királyi kincstárnok után az összes királyi jövedelmek bevételeiről és kiadásairól híven, eskü alatt maguknak tudomást szerezzenek, hogy aztán tudják, hogy a szükséges kiadásokhoz mennyit kell pótolni, és hogy a királyi kincstárnok meg a budai tisztartó az összes királyi jövedelmekről évenként Vízkereszt ünnepén és a közvetlenül utána következő s elegendő számú napokon, a tanácsos és ülnök urak előtt számadást tenni tartozzanak.

17. CZIKKELY.

A kincstárnok mellé egy ellenőrt kell alkalmazni.

Továbbá, hogy a királyi kincstárnok mellé az országlakók ülnökei közül egyet ki kell választani, a kinek tudta nélkül a kincstárnok a királyi jövedelmeknek se bevételeit, se kiadásait ne kezelje és ne intézze, maga pedig a választott ülnök mindeneiket számba vegyen, nehogy a királyi jövedelmekben csalás és pazarlás történjék, a kincstárnok pedig arra nézve, hogy másképpen nem fog eljárni, a királyi felség meg a tanácsos és ülnök urak előtt esküt tegyen, a kit ba azután rajtakapnak, hogy másképpen cselekszik, akkor — ha egyházi személy lenne, a javadalmainak és magánvagyonának, ha pedig világi személy lenne, hasonlóképpen minden javainak az elvesztésében kell elmarasztalni és elmarasztalttnak tekinteni, a melyeket a királyi felség bárkinek szabadon eladományozhat.

18. CZIKKELY.

A végvárok bánjainak egyike mindig a várban maradjon s azonkívül melléjük tisztartót kell adni.

Továbbá, hogy a bánok mindig a végvárokban maradjanak és azoknak egyike a várból örökös hűtlenség alatt eltávozni soha se merészljen; és hogy a királyi felség az összes végvárokba tisztartókat tegyen, a kik ezeknek ugy az ügyeiről, mint az élelmiszerekről és egyéb szükségletekről is, a néhai Mátyás király idejében követelt módon gondoskodni tartozzanak.

19. CZIKKELY.

Hogy a keresztesek részéről okozott és még ki nem egyenlített károkat ki kell egyenlíteni és a szökött jobbág্যokat uraiknak visszaadni.

Továbbá, hogy azokat a károkat, melyeket a keresztesek a nemeseknek okoztak, a károsultaknak az erről alkotott decretumban kifejezett módon és renddel megtérítés és helyreépítőlják; az országlakók kincstárnoka pedig a pártütők és ellenszegülők ellenében — az országlakók, alispánok és szolgabírák megkeresésére, avagy ha éppen az ispánok és alispánok lennének azok, annak a vármegyének, a hol a kár helyreépítendő, nemesei közönsége levelére köteles legyen végrehajtást foganatosítani. Ha pedig a nemesek összesege félelemből vagy kedvezésből az ispánokkal, vagy alispánokkal, avagy más hatalmasokkal tartana és a levelet kiadni esetleg vonakodnék, avagy másképpen a sértett és károsult ellenére tenne, akkor a károsult a dolog mibenvoltának kipuhatolása végett az ülnökök közül egyet vigyen ki és ez kimenni tartozzék; ennek jelentésére aztán kiderítvén előbb a dolog valódi állását, tartozzanak maguk a kincstárnokok eljárni. Ugyanezt kell érteni a szökött jobbág্যokra nézve is és minden tekintetben hasonló végrehajtást foganatba vetetni. Az ellenkezőleg cselekvő ispánokat pedig tisztüknek és minden javaiknak elvesztésében kell elmarasztalni, a szegény károsult nemeseikért az ülnökök kivételére a költségeket méltóztassék a királyi felség fedeztetni.

§. 4. Quæ jam majestati regiæ, ac domini, et universæ nobilitati, declarata sunt.⁽¹⁾

ARTICULUS 20.

Occupata per Franciscum et Wolfgangum Groff Comitibus Petri de Bozyn bona ejus videlicet statim restituantur.

Item, quod Óvár, Dévény, Detrekeő et alia castra, atque bona condam domini comitis Petri per dominos Franciscum et Wolfgangum Groff manibus dominæ relictæ ejusdem condam comitis Petri, a quibus occupata sunt, statim remittantur, quæ alioquin juxta contenta decreti in manus communes dari deberent; nam post obitum ejusdem, prout toti regno constat, illa sunt occupata, quæ prius in eorum manibus nunquam realiter et effective fuerunt; et si quid juris sese ad illa habere confidunt, juxta consuetudinem regni prosequantur.

ARTICULUS 21.

Comes Temesiensis desolata nobilium comitatus illius bona et proventus remittat.

Item: quod bona desolata nobilium, in comitatu Temesiensi adjacentia, consequenterque proventus exinde proveniendi eisdem nobilibus per dominum comitem Temesiensem remittantur.

(1) A törvénytárban hiányzó 23—44. cikkelyek így hangzanak:

ARTICULUS 23.

Occupata per episcopum Agriensem abbatia de Tapolcha remittatur.

Item: quod abbatia de Tapolcha, quæ nuper per reverendissimum dominum cardinalem Agriensem contra regni legem occupata est, de facto et immediate remittatur, et si quid juris dominus ipse cardinalis in illa se habere pretendit, id postea coram regia majestate juxta regni sui consuetudinem et non in Urbe prosequi teneatur.

ARTICULUS 24.

Abbas Sexardiensis prædiales suos ad insolita onera non compellat.

Item: quod nobiles prædiales ecclesiæ Sexardiensis in eorum antiquis libertatibus et juribus conserventur, nec per abbatem ipsius ecclesiæ suæ ad aliqua inconsueta servitia vel collectas prius non solitas compellantur.

ARTICULUS 25.

Cives etiam regiarum civitatum a vineis in aliorum territorio possessis nonam persolvant.

Item: quod nonæ per cives quarumlibet civitatum etiam regiarum et finitimarum, in terris aliorum vineas habentium, domino terrestri vinearum juxta formam generalis decreti exigantur, atque reddantur.

ARTICULUS 26.

A non comparentibus ad hanc dietam magnatibus statutam 800 fl poenam rex desumat, a nobilibus vero 400 fl. seu pro se, seu pro pauperioribus concernentis comitatus nobilibus exigat.

Quia plerique dominorum et nobilium spreto ac contempto regio mandato ad hanc dietam venire neglexerunt, quorum bona et jura hereditaria licet fisco regio applicanda forent; ex quo tamen sub poena in decreto expressa vocati dicuntur, ideo poenam ibidem declaratam incurrisse dignoscuntur, quam ne illi se præteritis glorientur, majestas regia poenam dominorum, hoc est, singulos 800 fl. pro se tollere, nobilium vero singulos scilicet 400 fl. nobilibus egenis et miseris, qui mandato sue majestatis obtemperando advenerunt (per) vicecomites ac judium cum consilio et juxta limitationem universis nobilibus (universitatibus nobilium) singulorum comitatum distribuendos donare et conferre dignetur gratiose. Si qui vero comitum ac vicecomitum aliquos pretio domi reliquissent, in amissione officiorum, et præterea pro singulis nobilibus in 400 fl. regiæ majestati solvendis convincantur.

ARTICULUS 27.

Consilarii denominantur et consilii regii activitas circumscribitur.

Item: ut omnia præmissa robur sortiantur firmitatis, reverendissimi domini cardinalis Strigoniensis, archiepiscopi Colocensis, Quinque ecclesiensis et Transylvaniensis ecclesiarum ac spectabiles et magnifici domini palatini regni, Laurentius dux et comes Temesiensis, item egregii Michael de Zob, Joannes de Pákos, Franciscus Bodó de György, (Gergő) Nicolaus de Macedonia, Nicolaus de Pernes, Paulus de Artand, Nicolaus Gelesan, Michael Kenderffy de Gyal, Joannes de

1. §. A mi a királyi felségnek, valamint az uraknak s az egész nemességnek már ki van jelentve, (1) (2)

20. CZIKKELY.

Péter bazini gróf özvegyének fekvőjóságait, melyeket Groff Ferencz és Farkas elfoglaltak, azonnal vissza kell adni.

Továbbá, hogy a néhai Péter bazini gróf urnak Óvár, Dévény, Detrekő és más várait és fekvőjóságait, melyeket Groff Ferencz és Farkas, e néhai Péter, bazini gróf úr özvegy urasszonyának a kezéből elfoglaltak, azonnal bocsássák vissza, mivel azok a decretum tartalmához képest másképpen is közzére adandók volnának. Mert a mikép az egész ország tudja, az ő halála után azokat foglalták el, a melyek megelőzőleg kezükön tényleg és valósággal sohasem voltak. És ha a Groffok úgy hiszik, hogy azokhoz valami joguk van, ezt az ország szokása szerint keressék.

21. CZIKKELY.

Hogy a temesi ispán azon vármegyei nemeseknek az elpusztult fekvőjóságait és jövedelmeket adja vissza.

Továbbá, hogy a temesi ispán ur a nemeseknek a Temes megyében fekvő elpusztult fekvőjóságait s következőképen az azokból befolyandó jövedelmeket is azoknak a nemeseknek bocsássá vissza.

(1) V. ő. fönn 1518: VI. t. cz.; Hk. III. R. 1—3. cz.

M.

(2) A teljes szövegben ezután következő czikkelyek magyarul így hangzanak:

23. CZIKKELY.

A tapolczui apátság, melyet az egri püspök elfoglalt, visszaadandó.

Továbbá, hogy a tapolczai apátságot, a melyet a főtisztelendő egri bíbornok ur minapában az ország törvénye ellenére elfoglalt, valósággal és közvetlenül vissza kell adni, és ha a bíbornok ur okul veti, hogy arra nézve valami joga van, ezt aztán saját országának szokása szerint a királyi felség előtt és nem Rómában tartozik keresni.

24. CZIKKELY.

A szegszárdi apát ne szorítsa az ő egyházi nemeseit szokatlan terhekre.

Továbbá: hogy a szegszárdi egyháznak egyházi nemeseit tartsák meg az ő régi szabadságaikban és jogaikban, és amaz egyház apátja ne szorítsa őket szokatlan szolgálatokra vagy olyan adózásokra, a melyek azelőtt nem voltak divatban.

25. CZIKKELY.

A királyi városok polgárai is fizessenek kilenczedet ama szállók után, a melyeket mások területén bírnak.

Továbbá, hogy bármely városnak, még a királyiaknak és végvidékieknek a polgárai is, a kiknek mások földjein szállóik vannak, kötelesek a közönséges decretum tartalma szerint a szállók földesurának a kilenczedet leróni és kiadni.

26. CZIKKELY.

A király a jelen országgyűlésre meg nem jelenő mánásokon a 800 forintban megállapított büntetést vegye fel; a nemesektől pedig a 400 forintot vagy a maga számára, vagy az illető vármegye szegényebb nemesei részére hajtsa be.

Mivel az urak és nemesek közül többen, sítymálván és megvetvén a királyi parancsot, erre az országgyűlésre eljöni átalották, a kiknek fekvő jóságainak és örökségi jogainak kellene ugyan a királyi kincstárra háromlaniok; mégis, mivel azt mondják róluk, hogy a decretumban kitett büntetés alatt bívták meg, azért az ott kijelentett büntetésbe esetük számába jönek; és nehogy azzal kérkedjenek, hogy ezt elkerülték, méltóztatssák a királyi felség az urak büntetését, vagyis egyenkint 800 forintot a maga számára elvenni, a nemesekét pedig, tudniillik egyenkint 400 forintot kegyesen azoknak a szűkölködő és nyomorult nemeseknek ajándékozni és adományozni, a kik ő felsége parancsának engedelmeskedvén eljöttek, a melyet is az alispánok és szolgabírák a nemesek közönségének tanácsával és meghatározása szerint osszasanak ki. Ha pedig egyik-másik ispán vagy alispán valakit pénzért otthon hagyja, azt tisztóságának elvesztésében és azon felül minden egyes nemesért ő felsége részére fizetendő négyszáz forintban kell elmarasztalni.

27. CZIKKELY.

Tanácsosokat neveznek ki és a királyi tanács hatáskörét körülírják.

Továbbá, hogy mindezeknek az előrebocsátottaknak foganatja legyen, a főtisztelendő esztergomi bíbornok-érsek, a kalocsai érsek, a pécsi és erdélyi egyházak püspök urai, valamint eme tekintetes és nagyadgos urak: az ország nádora, Lőrincz herczeg, és a temesi ispán; továbbá nemzeti Zobi Mihály, Pákosai János, Györgyi (Gerő) Bodó Ferencz, Macedonai Miklós, Perne zi Miklós, Artandi

ARTICULUS 44.

Confoederationes, inter dominos invicem; dissolvantur.

Postremo, quod omnes confoederationes, sese stabilita, atque facta; extunc dissolventur et obligamina cunctorum dominorum, intervantur.

Faich Blasius Chányi, Nicolaus Thuróczy, Lucas Kuthassy, Georgius Derenchényi, Stephanus Amade, Sigismundus Pogány et Emericus Petheres de Palocsa apud majestatem regiam jurati maneant et in consilio regio ac judiciis decernendis sibi semper assistant, de majestatis regiae bona et laudabili institutione provideant, statum curiae regiae ordine bono component, cuncta officia et dandi et auferendi cum majestate sua pariter habeant, et generaliter summa omnium rerum suae majestatis et regni sui apud eos maneant, qui de nova cultura, dispensationeque salium regalium, de statu et reformatione montanorum et fodinarum auri et argenti, de tributorum et rebus ad montana ipsa deferendis exigendorum justa moderatione, de privilegiorum super executione et exemptione a tributaria etiam collatione confectorum et ut unicuique suum privilegium observetur, revisione; praeterea de cancellariatu et thesaurariatu regiae majestatis, de medio eorundem dominorum per ipsos inter se se eligendo, ac proventuum regiorum bona per thesaurarium dispensatione, et generaliter omnium negotiorum suae majestatis ac regni sui justa et honesta, fructuosaque directione diligenti cura statim et postea semper providere superintendereque teneantur. Ceterorum etiam dominorum et consiliarium loco et dignitate in consilio majestatis suae salvis remanentibus, et quod iidem domini consilarii et assessores primo et ante omnia, salaria officialium finitima tenentium per dominum thesaurarium reddi faciant.

ARTICULUS 28.

De celebratione et acceleratione brevium judiciorum.

Item: quod brevia judicia ac breves brevium, causae transmissionales ad 20. diem festi epiphaniarum Domini proxime venturi inchoentur, et deinde causae praesertim transmissionales ac breves brevium continue sine intermissioneque celebrentur et executionem, prout jam declaratum est, finalem absque favore et formidine semper sortiantur.

ARTICULUS 29.

Justitia secundum jura scripta indilate administretur. Judicum vices gerentes ex officio consilio intersint.

Causae vero virtute articuli Tolnensis motae die crastina post meridiem hora secunda adjudicentur et unicuique justitia ministretur et de cetero secundum jura regni scripta semper judicentur, causaeque universae discutiantur; et quod vice palatinus ac vicejux curiae regiae et magistri protonotarii eorum officis consilio regio interesse debeant.

ARTICULUS 30.

Qui novum judicium ante depositionem impositi sibi juramentum impetraverit, in hoc ad ejus depositionem amplius non admittatur.

Item: plerique solent dominorum ac nobilium, quibus juramenta praestanda adjudicantur, novum judicium a majestate regia diversis sub coloribus impetrare et partem alteram expensis duntaxat gravare, et postea non posse in judicio se ab ipsa juramentali depositione praeservare. Ne ita fraus et dolus alicui patrocinari videatur, statutum est, prout etiam alioquin ex antiqua regni consuetudine per iudices observatum fuisse dinoscitur, ut novum judicium impetrans, si justam et rationabilem causam impetrationis ejus assignare, et se ab ipsa juramentali depositione quam facere debebat, in judicio praestare (praeservare) non poterit, extunc in amissione sui juramenti, consequenterque poena exinde subsequente defacto vincatur.

ARTICULUS 31.

Commendantes, qui castra finitima amiserunt, denuo proscribuntur.

Item: quod illi, qui in decreto generali propter amissionem castrorum finitimorum proscripti sunt, quia propter non punitionem illorum reliqua castra finitima perierunt, etiam exnunc proscripti habeantur, ut eorum exemplo ceteri tertii castra finitima custodire studeant.

ARTICULUS 32.

Metae inter Cumanos, Philistaeos et Szegedienses ac alios vicinos nobiles denuo rectificentur.

Item: quod majestas regia metas inter Cumanos, Philistaeosque et Szegedienses, ac nonnullos nobiles; prout jam saepe supplicatum est, exnunc et quam primum rectificare, damna etiam tempore cruciata illata de medio eorum refundi ac jobbagiones fugitivos reddi facere dignetur.

44. CZIKKELY.

Az uraknak egymás közt való szövetségei szűnjének meg.

Végezetül, hogy mindazok a szövetségek | sitettek és megállapítottak, mostantól fogva és kötelezések, melyeket az összes urak léte- | bomoljanak föl

Pál, Gelesan Miklós, Gyalí Kenderffy Mihály, Faichi László, Chanyi Balázs, Thuróczy Miklós, Kuthassy Lukács, Derenchényi György, Amade István, Pogány Zsigmond és Palocsai Petheres Imre, esküt tőve, a királyi felség mellett maradjanak és neki a királyi tanácsban és az ítéltehozásnál mindig segítségére legyenek és a királyi felség üdvös és dicséretes intézkedéséről gondoskodjanak, a királyi curia állapotát jó rendben tartsák, álljon hatalmukban a királyi felséggel együttesen minden tisztiséget adományozni és elvenni, s egyáltalában a királyi felségnek és az ő országának összes ügyei legyenek az ő kezükben, a kiknek kötelessége legott és ezentul is mindenkor a királyi sók új termelésére és szétosztására, az arany és ezüstbányák és aknák állapotára és helyreállítására, a bányákba vitt dolgok után szedendő adók igazságos mérséklésére, az adófizetés alól való mentesség tárgyában készült kiváltságok megvizsgálására — hogy mindenkinek a kiváltságát tiszteletben tartsák, — ezenfelül a királyi felségnek, amaz urak saját kebeléből egymásközt megválasztandó kancellári és kincstárnoki tisztiségre, nemkülömben a királyi jövedelmeknek a kincstári tisztség részéről való helyes kezelésére és egyáltalában a királyi felség és országa összes ügyeinek igazságos, becsületes és sikeres elintézésére serény gondoskodással vigyázni és felügyelni. A többi urak és tanácsosok állása és méltósága is ő felsége tanácsában épségben maradván; és hogy azok a tanácsos és ülnök urak először is és mindenek fölött a kincstárnok ur által a végvárakban alkalmazott tisztek fizetését adassák ki.

28. CZIKKELY.

A rövid törvényszékek megtartásáról és siettetéséről.

Továbbá: hogy a rövid törvényszékek és rövid perfolymok és a feljebbviteli perek a legközelebbi vizkereszt ünnepének 20-ik napján kezdődjenek, és aztán a perek, főképen a feljebbviteliek és a rövid folymatuaak állandóan és megszakítás nélkül folyanak és miként már kijelentettük, mindenkor kedvezés és félelem nélkül kerüljenek végső végrehajtás alá.

29. CZIKKELY.

Igazságot haladék nélkül az írásba foglalt jog szerint kell szolgáltatni. A bírák helyettesei tisztüknél fogva jelen legyenek a tanácsban.

A tolnai cikkely alapján indított ügyekben pedig a holnapi napon delután két óraker kell itélkezni és mindenkinek igazságot kell szolgáltatni és jövőre mindig az ország írásba foglalt joga szerint itélendő meg s e szerint vitatandók az összes ügyek; és hogy a nádori helyettes és a királyi udvar helyettes bírája meg az ítélőmesterek tisztüknél fogva kötelesek a királyi tanácsban jelen lenni.

30. CZIKKELY.

A ki a részére odaitélt eskü letétele előtt perujtást kér, ebben nem bocsátandó többé annak letételére.

Az urak és nemesek közül többen, a kiknek eskületélt itélnek meg, különféle színek alatt perujtást szoktak kérni a királyi felségtől és az ellenfelet csak költségekkel terhelni és aztán nem menthetik magukat a bíróság előtt az eskü tétele alól. Nehogy tehát a csalfaság és álnokság valakinek javára lenni látszassék, határoztuk — a minthogy ezt tudvalevőleg a bírák az ország régi szokásánál fogva is szemelött tartották, — hogy ha az, a ki perujtást kér, az ő kérésének igaz és helyes okát nem adhatja és az esküitélet alól, a melyre kötelezve volt, magát a bíróság előtt nem mentheti: akkor őt tényleg esküjének elvesztésében és következképen az ebből folyó büntetésben kell elmarasztalni.

31. CZIKKELY.

A parancsnokokat, a kik a végvárakat elveszítették, újból levelesítik.

Továbbá, hogy azokat, a kiket a közönséges decretumban levelesítették, — minthogy azok meg nem büntetése miatt a többi végvárak is elveszték — most is újból levelesítettéknek kell tekinteni, hogy a többiek, azoknak a példájától megrettenve, törekedjenek a végvárakat megőrizni.

32. CZIKKELY.

A határok a kunok, jászok és szegediek meg más nemes szomszédok közt újonnan kiigazítandók.

Továbbá, hogy a királyi felség a kunok és jászok s a szegediek és némely nemesek közt a határokat — miként már többször kérték, — most és minél előbb kiigazítani, a keresztes had idején azok köréből okozott károkat is megtéríteni és a szökevény jobbágysokat visszaadni méltóztatsek.

§. 4. Ut unusquisque liberius, et sine regni sui, superintendere, et providere ceteris rebus majestatis regiae, totiusque possit.

ARTICULUS 33.

Districtus Monostor, Szadya et Morsina comitatui Temesiensi incorporetur.

Quod districtus Monostor, Zagya et Morsina, alias ad comitatum Temesiensem pertinentes, qui nunc nec Transilvaniae, nec Hungariae deserviunt, rursus ad comitatum Temesiensem remittantur et reducantur, quia exinde plurima damna et pericula inferuntur.

ARTICULUS 34.

Equi, boves et oves gregatim e regno non educantur.

Item: quod boves et oves, equique de hoc regno gregatim non educantur, sed continentia novissimi generalis decreti in hac parte observetur, ut regno huic de medio externorum nationum major proventus afferatur.

ARTICULUS 35.

Regnicolae gentes juxta suam obtingentiam pleno numero teneant, et usque ulteriorem dispositionem in confiniis relinquunt.

Item: quod omnes domini praelati et barones et regni hujus nobiles gentes eorum juxta formam generalis decreti ejusdem regni in pleno numero hic in confinibus locis, scilicet eisdem dudum deputatis et statutis ex nunc reliquum (relinquere) et interim, quo thesaurarii regnicolarum circa epiphaniarum domini proxime, (si) perinde providere potuerunt, in eisdem confinibus, ne illa vacua maneat et pereant, conservare teneantur.

ARTICULUS 36.

Fures et alii malefactores, si comitatus id negligant, per exmittendos hunc in finem a rege assessores extirpentur.

Item: quia fures et alii malefactores adeo multiplicati sunt, ut nec domi, nec foris nobiles et ignobiles tuti esse possint; si igitur aliqui comitatuum voluerint et comites ad extirpationem eorum negligentes fuerint, duo vel unus ex assessoribus per majestatem regiam ad requisitionem nobilium illuc mittantur, per quem extirpatio furum et aliorum malefactorum exequatur.

ARTICULUS 37.

De subsidio, restantia waywodae, aliisque regiis debitis, provocatur ad verbulem declarationem.

Item: de subsidio majestatis regiae et solutione domini wayvodae ac debitorum expensisque assessorum verbo tenus declaratio datur.

ARTICULUS 38.

Consiliarii et assessores de providenda Jaycza, mittendis ad externos oratoribus, responsis oratoribus dandis et insurrectione particulari deliberent.

Item: quod domini consiliarii et assessores de virtualium ad Jaycza impositione, oratorumque ad summum pontificem, caesarem majestatem, ad dominum Poloniae regem missione, oratoribus eorundem facienda relatione et expeditione ista particulari exnunc facienda tractare, concludereque debeant et teneantur.

ARTICULUS 39.

Nobiles unius sessionis, cum viritim insurgant, non taxentur.

Item: quod nobiles unius sessionis, quia per singula capita insurgere, dum regni necessitas extrema ingrueret, tenentur, ideo ratione gentium compositionis de cetero non taxentur.

ARTICULUS 40.

Nobilibus campi Turapolya propter commissos in eos per marchionem Brandenburgensem excessus rex justitiam administret.

Item: quod ex parte nobilium campi Zagradiensis domino marchioni et e contra, majestas regis iudicium indilate administrari faciat, ne tot sanguinum effusiones subsequantur.

ARTICULUS 41.

Emeritus et modernus Thesaurarii rationes reddant.

Item: quod tam reverendissimi domini Vaciensis, alias thesaurarius, nunc vero cancellarius regius, super 2 fl. quam etiam modernus thesaurarius super 50 denariis ad praesentem dicam et expediti-

1. §. Hogy a királyi felségnek és az ő szabadabban és őszintébben ügyellessen és egész országának a dolgaira mindenki annál gondot visellessen.

33. CZIKKELY.

Monostor, Zagya és Morsina kerületek Temes vármegyébe kebelezendők.

Hogy Monostor, Zagya és Morsina kerületeket, melyek különben Temes vármegyéhez tartoznak, s a melyek most sem Erdélynek, sem Magyarországnak nem szolgálnak, ismét vissza kell adni és csatolni Temes vármegyéhez, mert onnan igen sok kár és veszély támad.

34. CZIKKELY.

Lovakat, ökröket és juhokat nem szabad nyájankint az országból kivinni.

Továbbá, hogy ökröket és juhokat meg lovakat nyájankint ne vigyenek ki ebből az országból, hanem e részben a legújabb közönséges decretum rendelkezését tartsák meg, hogy a külső nemzetek köréből ez országba több jövedelem folyjon be.

35. CZIKKELY.

Az országlakosok illetőségükhez képest teljes számban tartsák hadi csapataikat és továbbíntézkedésig hagyják a végvidékeken.

Továbbá, hogy a főpap és báró urak meg az ország nemesei valamennyien tartozzanak ez ország közönséges decretuma értelmében csapatjaikat teljes számban itt, tudniillik a részükre már régen kijelölt s ezuttal is megállapított végvidéki helyeken hagyni és addig míg az országlakosok kincstárnokai a legközelebbi vizkereszt táján e részben gondoskodhatnak, ugyanazonokon a végvidékeken eltartani, nehogy ezek őrizetlenül maradjanak és elveszsenek.

36. CZIKKELY.

A tolvainkat és gonosztevőket, ha a vármegyék azt elmulasztanák, azok az ülnökök irtsák ki, a kiket e czélból a király fog kiküldeni.

Továbbá, mivel a tolvajok és gonosztevők annyira elszaporodtak, hogy a nemesek és nem nemesek sem otthon, sem házkon kívül nem lehetnek biztonságban; azért, ha egyes megyék őket kiirtani akarják és ispánjaik azok kiirtását elhanyagolják, a nemesek kérésére küldjön oda a királyi felség egy vagy két ülnököt, a kik a tolvajok és más gonosztevők kiirtását foganatossítsák.

37. CZIKKELY.

A hadi segélyre, rujdai hátralékra és egyéb királyi tartozásokra nézve a királynak élőszóval tett kijelentésükre hivatkozni.

Továbbá a királyi felség hadi segélyére és a vajda ur meg a tartozások megfizetésére valamint az ülnökök költségeire nézve élőszóval tesznek nyilatkozatot.

38. CZIKKELY.

A tanácsosok és ülnökök határozzanak Jaicza ellátásáról, a külföldre küldendő követekről, a követeknek adandó válaszról és a részleges felkelésről.

Továbbá, hogy a tanácsosok legyenek kötelesek és tartozzanak az élelmiszereknek Jaiczában való elhelyezéséről, követeknek a pápához, a császári felséghez, Lengyelország királyához való küldéséről; az ezek követleinek adandó válaszról és a most indítandó részleges hadjáratról tárgyalni és határozni.

39. CZIKKELY.

Az egy telkes nemeseket, mivel fejenként kelnek föl, nem kell megadóztatni.

Továbbá, hogy az egy telkes nemeseket, mert a midőn az országot végső veszedelem fenyegeti, fejenként kötelesek fölkelni: a csapatok kiállítására czéljából jövőre nem kell megadóztatni.

40. CZIKKELY.

A türmezei nemeseknek szolgáltatasson a király igazságot azokért a kihágásokért, a melyeket ellenükben a brandenburgi örgróf elkövetett.

Továbbá, hogy a királyi felség a zágrábmezei nemesek részéről az örgróf urnak és viszont, haldéktalanul igazságot szolgáltatasson, hogy ne történjék annyi vérontás.

41. CZIKKELY.

A tisztéből kiuggott és a jelenlegi kincstárnokok legyenek számadást.

Továbbá, hogy mind a főtisztelendő váci püspök ur, azelőtt kincstárnok, most pedig királyi kancellár ama két forintról, mind pedig a jelenlegi kincstárnok ur is amaz 50 denárról, a melyeket a

EX BUDENSIS CONVENTUS CONSTITUTIONIBUS, ANNI 1522 ARTICULI MELIORES EXCERPTI.(1)

ARTICULUS 19.(2)

Fidelis quispiam per regem constituendus; qui cusoribus monetarum assistat.

Ne autem proventus ex cusione moneta-: faciunt) dissipentur; et non in regiones, sed
rum provenientes (qui si bene recolligantur, aliorum usus (prout hactenus) convertantur.
notabilem, magnamque pecuniarum summam | §. 1. Et ne bonæ monetae similiter cu-

onem majestati regiae oblati, dominis consiliariis et assessoribus, Budæ in termino dum jura pro-
ventus regio habentium producentur, rationem dare teneantur.

ARTICULUS 42.

*Absentes ad observandas dietae hujus determinationes in concernentibus comitatibus ad-
jurentur.*

Item: quod ad præmissa contemplatione boni status regiae majestatis, et totius regni sui universi
nobiles, qui dietæ huic non interfuerunt, in sedibus judiciariis comitatum, post nobilium hinc ad
propria regressum primitus celebrandis firmiter observandis juramentum præstare teneantur.

ARTICULUS 43.

Vigor decreti hujus tantum usque festum S. Georgii in tertia revolutione annuali perduret.

Et præmissa statuta usque ad dietam pro festo b. Georgii martyris in tertia revolutione annuali
venturo celebrandam durent, et observentur.

(1) Ezek a czikkelyek voltaképen 1521-ben keltek. L. Kovachich M. Gy. Suppl. ad vest. II. köt.
509 l. Teljes szövegüket a Ráday-féle kézirati codex alapján Kovachich M. Gy. tette közzé a vest.
com. 313—347. ll. (K. és Ó.)

(2) A jelen 19. cikkely a teljes szövegű decretumban mint a 14. cikkely 2-ik része szerepel; a
megelőző 18. cikkely teljes szövegben a következő 14 cikkelyt alkotja (K. és Ó.):

ARTICULUS 1.

Quoniam ad magni hostis magnas vires propulsandas magna pecuniarum (quæ nervi belli appellan-
tur) summa conquirenda pariter et congreganda est; licet igitur rusticis et ruralibus aliisque plebeæ
conditionis hominibus, post plurimas rerum calamitates et miserias jam tandem parcendum foret,
extrema tamen necessitas et imminens regni periculum cogit, eos pro hac vice etiam præter solitum
subsidium præstare, et modo subscripto contribuere. Quapropter universi et singuli rurales et igno-
biles plebeæque alias sortis et conditionis homines etiam in civitatibus et oppidis liberis regis regina-
libusque ubilibet in hoc regno Hungariæ partibusque sibi subjectis residentes et commorantes, in
super etiam inquilini tam in domibus eorum, quam etiam apud alios habitantes; uxorati tamen et usus
propriis seorsim habentes, si etiam in domibus et curiis nobilium resideant (demptis duntaxat illis
inquinis et mercenariis, qui proprio victu et amictu dominorum suorum terrestrium utuntur), sum-
matim singillatimque solvant florenum unum.

ARTICULUS 2.

Insuper de quolibet vase vini integro, quod aut ex propriis vineis crevit, aut etiam pretio et pec-
cuniis quis eorum emit, quinquaginta denarios, de mediocribus vero vasis vinorum, prout in partibus
superioribus Cassoviam versus habentur, singulos viginti quinque denarios, de vasis autem nimis
magnis, prout sunt Fwadar Posonium versus, florenum unum, de vasis paulo minoribus, sicuti dray-
lyngh, denarii septuaginta quinque solvantur, hoc declarato, quod illis in locis, quibus fuerunt pro-
creata, si etiam per colonos jam vendita essent, contributio prænotata juxta iudicis et juratorum
civium ipsorum locorum fidelem conscientiosamque recognitionem et attestationem effective reddatur
atque persolvatur.

ARTICULUS 3.

Item braxatores cerevisiæ de magistratu illorum singillatim solvant florenum unum. Item de sin-
gulis vasis integris cerevisiarum denarios decem, de mediocrebis vero vasis, seu vasculis denarios
quinque.

ARTICULUS 4.

Item de singulis bobus, vaccis et aliis jumentis ac equis tam aratra currusque vehentibus, quam
etiam in campis existentibus et pascentibus singillatim denarii quinque.

ARTICULUS 5.

Item de ovibus, capris, apibus et porcis singillatim denarios duos, de vitulis vero et poledris,
agnellisque et porcellis unius anni nihil contribuatur. Cæterum universi artifices mechanici, puta sar-

AZ 1522. ÉVI BUDAI GYÜLÉS HATÁROZATAIBÓL KISZEDETT JELENTŐSEBB CZIKKELYEK.⁽¹⁾

19. CZIKKELY.

A kirdly rendeljen ki valami hű embert, a ki a pénzverők mellett legyen.

Nehogy pedig a pénzverésből befolyó jöve- | ki) elfecséreljék és nehogy (mint eddig) másnak, delmeket (melyek, ha helyesen szedik be, | semmint a királynak a hasznára fordítsák : jelentékeny és tetemes pénzösszeget tesznek | 1. §. És nehogy a jó pénzeket, melyeket

királyi felségnek a jelen adó fejében és a jelen hadjáratra felajánlottunk, tartozzanak a tanácsos és ülnök uraknak Budán, abban a határidőben számot adni, a mikor azok jogait, a kiknél a királyi jövedelmek vannak, felmutatják.

42. CZIKKELY.

A távollévőket a jelen országgyűlés határozatainak megtartására az illető vármegyékben meg kell esketni.

Továbbá, hogy a királyi felségnek és egész országának jó állapotjára való tekintetből, mindazok a nemesek, a kik ezen az országgyűlésen nem voltak jelen, a nemeseknek innen való hazatérése után legelőször tartandó megyei törvényszékeken, az előrebocsátottak szigoru megtartására kötelesek legyenek esküt tenni.

43. CZIKKELY.

Ez a decretum csak a jövőben lefolyandó harmadik év Szent-György napjáig maradjon erőben.

És az előrebocsátott határozatok a jövőendő harmadik évi Szent-György vértanu ünnepén tartandó országgyűlésig álljanak fenn s maradjanak erőben.

(1) Ennek a decretumnak, mely voltaképen 1521-ben kelt, a törvénytárból hiányzó bevezető cikkelyei a következők:

1. CZIKKELY.

Mint hogy a nagy ellenség nagy erejének a visszaverésére nagy pénzösszeget (a melyet a háboru főszközének neveznek) kell szerezni és gyűjteni; azért, noha a jobbágy és földmives meg más parasztállapotu embereket a nagyon is sok csapás és nyomorúság után végre valahára kimélni kellene; mindamellett a végső szükség és az országot fenyegető veszély elkerülhetetlenné teszi, hogy ez alkalommal a szokottnál is nagyobb segílyt nyújtsanak és az alább megírt módon adózzanak. Ennélfogva a paraszt és nem nemes meg, különben jobbágy sorsu és állapotú emberek összesen és egyenkint, azok is, a kik a szabad királyi és királynoi városokban és mezővárosokban bárhol a Magyarországon és az alája vetett részekben laknak és tartózkodnak, ezenfelül úgy az ő házaikban valamint másoknál lakó zsellérek is, de csak a kik feleségesek és a kiknek külön, saját háztartásuk van, ha mindjárt nemesek házában vagy udvartelkén laknak is (csak azokat a zselléreket és béreseket vevén ki, a kiket földesuraik látnak el saját élelemmel és ruházattal) összesen és egyenkint egy forintot fizssenek.

2. CZIKKELY.

Ezenfelül egy egész edény bortól, akár valakinek saját szőlőjében termett, akár pedig annak árán és pénzen vette valaki, ötven dénárt, közép nagyságu edény bortól, a milyen edények a felső részekben, Kassa táján vannak, egyenkint huszonöt dénárt, az igen nagy edényektől, a minő a «Fuder» Pozsony vidékén, egy forintot, a valamivel kisebb edényektől, a milyen a «dreiling», hetvenöt dénárt kell fizetni, annak a kijelentése mellett, hogy az említett adót azokon a helyeken, a hol termettek, eme helyek birájának és esküdt polgárainak hű és lelkiismeretes megvizsgálásához és tanúságához képest még akkor is tényleg meg kell adni és fizetni, ha mindjárt a jobbágyok a bort már el is adták volna.

3. CZIKKELY.

Továbbá a serfözők fizssenek mesterségük után egyenkint egy forintot; továbbá minden egész edény sör után tíz-tíz denárt, a közép nagyságu vagy kis edények után pedig öt denárt.

4. CZIKKELY.

Továbbá minden egyes ökör, tehén és más baromtól, és úgy az ekét meg szekeret vonó, mint a mezőn levő és legelő lovak után öt-öt denárt.

5. CZIKKELY.

Továbbá a juhok, kecskék, méhek és disznók után egyenkint két dénárt; az egyéves borjúk és eszikők, bárányok és malacok után semmi adó se fizssenek. Továbbá az összes kézművesek, tudni-

dendæ, suo justo pondere argenti fraudentur; magistri thavernicorum hominem, Budæ cu-
faciat sua majestas regia, fidelem domini soribus ipsarum monetarum semper assistere.

tores, gemmiflores, aurifebri, carpentarii, lapideæ, fabri, pictores, mensatores, plumbi figuli, raso-
res, textores, frenifices, cupri fabri, barbarii, macellarii, pellifices, corrigatores, sutores, sellipari, lani-
fices, seripari, calcarii, curripari et cerdones, cæterique mechanici artifices in civitatibus et oppidis
duntaxat residentes de singulis tabulis et officinis eorum, ultra prænotati unius floreni subsidium
summatim, ut præfetur exigendum solvere teneantur florenum unum.

ARTICULUS 6.

Item universi mercatores, institores, apothecarii, pannicidæ, boltharii et alii cœnatores in liberis et
aliis civitatibus muratis residentes, vigesimam partem rerum eorum mercimonialium fideliter conscien-
tioseque contribuere teneantur.

ARTICULUS 7.

Item universi molendinatores omnium molendinorum, quorumcunque nomine censeantur, etiam
hamor et hutha dictorum, de singulis lapidibus molaribus seu rotis solvant singuli florenum unum.

ARTICULUS 8.

Item universi piscatores de integro rete magus háló appellato, solvant singulatim florenum unum.
Præterea mercatores et pannicidæ extra liberas et muratas civitates habitantes, de singulis eorum
equis curriiferis solvant singuli singulos denarios quinquaginta.

ARTICULUS 9.

Item ecclesiarum parochialium plebani et altarisæ, et aliæ personæ ecclesiasticæ, quæ gentes non
conservant, pecudibus pecoribusque carent, decimam partem rerum eorum aurearum et argentearum,
ac pecuniarum paratarum contribuant.

ARTICULUS 10.

Item, quod judicæ ubicunque et in quorumcunque bonis residentes et constituti, per singula capita
seu de singulis capitibus, hoc est viri et mulieres ac juvenes, pueri et puellæ solvant florenum unum,
juxta tamen rerum suarum exigentiam, et pauperes a ditioribus in hujusmodi contributionibus adje-
ventur, et quod præmissæ omnes contributiones pro hac vice solummodo intelligantur. Quantum vero
ad proventus regis majestatis pertinet, ubi sua majestas offert omnes ad regni defensionem, demptis
illis, quæ pro persona sua, pro coquina, pro curia et pro solvendis curialibus suis ac pro aliis neces-
sitatibus suis expediendis necessaria sunt, dummodo illi liberentur ab inscriptionibus.

Non videtur sua majestas regia hac in parte impedienda, habeat in dei nomine omnes proventus
suos per se integros et illæsos, modo conservet ex eis banderia sua regalia more prædecessorum
suorum Hungariæ regum, ac officiales et castra finitima, quæ adhuc restant, provideatque sua ma-
jestas, et disponat reliquas necessitates ad futuram generalem expeditionem, attinentem ad suam ma-
jestatem, una cum subsidio modo inferius declarato, ad eandem expeditionem pariter oblato.

ARTICULUS 11.

Item super rectificatione et eliberatione proventuum regis majestatis, faciat exnunc rationem sua
majestas ponere et revideri facere, qui et quomodo proventus sue majestatis possident, et qui jure
illos habere probati fuerint, eis sua majestas dignetur solutionem facere; qui autem sinistre et inde-
bite illos possidere ei præsertim contra statuta regni ac in eos ante festum beati Georgii martyris
transactum intromississe dinoscuntur, illis nihil solvatur, sed simpliciter, et de facto ab eis auferantur.
Qui vero post dietam et conventionem dicti festi beati Georgii martyris in arendam eos accepissent,
ex quo in ipsa dieta determinatum fuit, hujusmodi proventus sue majestatis in arendam posse
locari, talibus quoque eorum pecuniæ restituantur, ita tamen, si constiterit evidenter, summam hujus-
modi arendæ ad facta propria sue majestatis exstitisse levatam, et non pro antiquis debitis arenda-
tionem ipsam sibi fuisse factam.

ARTICULUS 12.

Item, ad tricesimarum sue majestatis introitum, pro subsidio nunc sue majestati oblato adjectum
est, quod de singulis bobus ac vaccis et aliis jumentis et equabus, seu equis lætosis solvantur sin-
guli denarii quinquaginta, durante tamen hac solummodo expeditione contra Turcam instauranda;
post exitum vero ipsius belli solvantur prout prius solitum erat, denarii viginti, loca tamen commu-
tationis per regiam majestatem deputentur ad emptionem et venditionem eorum animalium, quæ de
regno educuntur, Nedewcze, Sopronium, Övár, Posonium, Tyrnavia, Vetasolium et Cassovia; ultra
autem hæc loca in visceribus regni tricesimæ de animalibus non exigantur, et quod equi masculi,
stante hac expeditione gregatim vel aliter venditionis causa, sub pœna amissionis et ablationis eorum-
dem de hoc regno non educantur.

ARTICULUS 13.

Item, quod majestas regia cameras salium suorum Transilvanienses reformari faciat in melius, ex
quibus adhibita provisione et diligentia bona centum circiter millia florenorum annuatim habere po-
terit; provideat tamen majestas sua, ne sales externi in hoc regnum inducantur.

hasonló módon fognak verni, igaz ezüst felsége mindig oda Budára a pénzverők mellé sulyukban meghamisítsák: állítsa ő királyi, a tárnokmester urnak hű emberét.

illik szabók, kőmetszők, aranymivesek, kocsigyártók, kőfaragók, kovácsok, festők, asztalosok, ólom-edénykészítők, posztónyírók, takácsok, szígyártók, rézmivesek, borbélyok, mészárosok, szűcsök, szaruszjasok, vargák, nyereggyártók, gypajufonók, lakatosok, mészégetők, kerekese és tímárok, meg a többi kézművesek, de csak a városokban és mezővárosokban lakók minden asztaluk és műhelyük után, a fönt említett egy forintnyi segélyen felül még egy forintot tartozzanak fizetni, a melyet, mint említve volt, füstönként kell beszédni.

6. CZIKKELY.

Továbbá az összes kereskedők, kalmárok, gyógyszerészek, posztótkészítők, övkészítők és más üzérkedők, a kik szabad és más, kőfallal kerített városokban laknak, tartozzanak portékáik huszad-részeivel hiven és lelkiismeretesen adózni.

7. CZIKKELY.

Továbbá minden, bármi néven nevezendő malmoknak, még az ugynevezett hámoroknak és hutáknak a molnárai is fizessenek minden egyes malomkő vagy kerék után egy-egy forintot.

8. CZIKKELY.

Továbbá minden halász fizessen egy egész, nagy halfogó, ugynevezett háló után egyenkint egy-egy forintot. Ezenkívül a szabad és kőfallal kerített városokon kívül lakó kereskedők és posztóvágók fizessenek minden egyes szekérvonó lovuk után ötven-ötven dénárt.

9. CZIKKELY.

Továbbá az egyházközségek lelkeszei és oltárigazgatók meg más egyházi személyek, a kik nem tartanak el hadicsapokat, s a kiknek nincsenek barmaik s nyájaik, arany és ezüstnemiüknek, valamint készpénzüknök tizedrészét fizessék adóba.

10. CZIKKELY.

Továbbá, hogy a bárhol és bárki jószágain lakó és létező zsidók fejenként vagy minden egyes fej után, azaz: férfiak és nők, valamint ifjak, fiúk és leányok, fizessenek egy-egy forintot, mindamellett vagyonuk állásához képest, és hogy ebben az adózásban a szegényebbeket segítség és hogy az előre bocsajtott mindennemű adózást csak is erre az alkalomra kell érteni. A mi pedig a királyi felség jövedelmeit illeti, mivel ő felsége azokat az ország védelmére mind felajánlja, azoknak a kivételével, a melyek az ő személyére, konyhájára, udvarára és udvari embereinek a fizetésére meg más szükségleteinek a kielégítésére kellenek, hacsak a zálogkötelezettség alól felszabadulnak:

Ő királyi felséget nem akarjuk e részben meggátolni; Isten nevében tartsa meg magának épen és sértetlenül minden jövedelmét, csak tartsa fenn azokból az ő elődeinek, Magyarország királyainak szokása szerint, az ő királyi bandériumait és tiszteit, és a még fennlevő végyárat, és gondoskodjék és intézkedjék ő felsége a jövő általános hadjáratához való s ő felségére tartozó szükségletekről, egyetemben az alább megállapított módon ugyanarra a hadjáratra felajánlott segélylyel.

11. CZIKKELY.

Továbbá a királyi felség jövedelmeinek helyreállítása és felszabadítása tárgyában tétessen ő felsége számadást és vizsgáltassa meg, hogy kiknél és milyen módon vannak náluk ő felsége jövedelmei, s a kikre nézve bebizonyul, hogy jogosan vannak náluk, azok részére méltóztassék ő felsége fizetést teljesíteni; ellenben, a kikre nézve kiderül, hogy azok jogtalanul és méltatlanul vannak náluk és különösen, hogy azokba az ország határozatai ellenére Szent-György vártanul elhunyt ünnepé előtt ültek bele, azoknak semmit se fizessen, hanem a jövedelmeket azoktól egyszerűen s tényleg el kell venni. A kik azonban azokat a mondott Szent-György vártanunapi országgyűlés és összejevetel után bérbe kapták, a minthogy azon az országgyűlésen azt határozták, hogy ő felségének ezek a jövedelmei bérbe adhatók, azok részére is visszaadandó az ő pénzüik, de csak úgy, ha kétségtelenül kitűnik, hogy eme bérlet összegének a felvétele ő felsége saját részére történt, és a bérletet nem régi adósságokért kötötték meg vele.

12. CZIKKELY.

Továbbá ő felségének harminczad bevételehez az ő felségének most felajánlott segélyül hozzáadtuk, hogy minden ökr és tehén meg más barom és kancza vagy hasas ló után fizessenek egyenkint ötven-ötven dénárt, de csakis a török ellen indítandó eme hadjárat tartama alatt; ennek a háborunak befejezése után pedig fizessenek, az előlított fennállott szokás szerint, husz dénárt; de azoknak az állatoknak az adósvételére, a melyeket az országból kivisznek, váltó helyekül jelölje ki a királyi felség Nedőczét, Sopront, Óvárt, Pozsonyt, Nagyszombatot, Zólyomot és Kassát; ezeken a helyeken tul azonban az ország belsejében nem kell az állatok után harminczadot szedni, és hogy paripákat ez alatt a hadjárat alatt eladás végett nyújankint vagy másképen azok elvesztésének és elvételének büntetése alatt ebből az országból ki ne vigyenek.

13. CZIKKELY.

Továbbá, hogy a királyi felség az ő erdélyi sókamráit hozassa jó karba, a melyekből jó gondoskodás és szorgalom alkalmazásával évenként körülbelül százezer forintja lehet; de gondoskodjék ő felsége, nehogy külföldi sókat hozzanak ebbe az országra.

§. 2. Cremeniciæque pisetarium archi-episcopi ecclesiæ Strigoniensis, de veteri consuetudine, et more alias solito, pariter admittere; qui cusioni illarum superintendere, et

proventibus quoque suæ majestatis exinde fiendis, fideliter evigilare teneatur: ne fraus, et dissipatio in eis committatur.^{(1) (2)}

ARTICULUS 14.

Item, majestas regia monetas novissime cudi cæptas cudi faciat, ex qua proventibus suis regis magnam summam pecuniarum adicere valebit, ita tamen, ut sua majestas quemadmodum pollicita est, elaboret et efficiat, quam primum poterit, quod hujusmodi pecuniæ et novæ monetæ in Austria, Stiria, Carinthia, Carniola et Bohemia, Polonia, Moravia et Silesia libere currant et accipiantur. Quod si effici non potest, majestas regia faciat cudere tales, quæ ubique recipiantur, et nihilominus sua majestas bonas quoque monetas, prout temporibus serenissimorum principum, dominorum Mathiæ et Vladislai felicis recordationis regum Hungariæ erat, cudi facere non omitat, ne regnum istud bonis pecuniis totaliter defecisse videatur. Et quod extraneæ etiam pecuniæ, videlicet cruciferi ac grossi Bohemicales et Germanici seu Alemannicales, præterea bakka, haller, idest beth, ubilibet in hoc regno currant et accipiantur, et si majestas sua regia voluerit, hujusmodi quoque pecunias extraneas cudere faciat, sub justo tamen et solito apud illos argenti pondere.

(1) Az itt következő 34—36. cikkelyek a teljes szövegben a 23. cikkely második részét, továbbá a 24. és 25. cikkelyeket alkotják. (K. és Ö.)

(2) A Corpus jurisból hiányzó 20—33. cikkelyeket az eredeti szövegben a következő cikkelyek tartalmazzák (K. és Ö.):

ARTICULUS 15.

Cæterum, quia prænarratum subsidium unius floreni ac aliorum rerum modo superius declarato dicandum et contribuendum de universo hoc regno et partibus sibi subjectis, tam scilicet de bonis regiæ et reginalis majestatum, quam etiam universorum dominorum et regni nobilium liberisque civitatibus et illarum tenitis ac possessionibus, æquali modo et ordine debet exigi. nam aliter ex variatione exactionis et diversitate modi contributionis ejus, in bonis non solum nobilium, verum etiam dominorum possit evenire desolatio: ideo majestas regia dignetur hoc idem subsidium de omnibus suis et reginalis majestatis bonis ac liberis civitatibus eorumque tenitis et possessionibus juxta modum et ordinem prædeclaratum, non solum, ut florenum illum fumatim exigere sed etiam taxationes vinorum pecudumque et pecorum ac aliarum rerum, et generaliter omnium contributionum præallegatarum suo modo exigi permittere et recolligi facere, ac totam pecuniam ex hujusmodi contributionibus recolligendam ad erectionem et conservationem banderiorum suorum regaliū dispositionemque et fabricationem navium, carinarum et aliorum navalium instrumentorum, præterea ordinationem ingeniorum, tormentorumque bellicorum nec non pulverum, lapidum et globorum, cæterarumque necessitatum bellicarum ad futuram hanc expeditionem, prout temporum et rerum necessitas postulabit, convertere.

ARTICULUS 16.

Præterea ex præmissa quoque contributione unius floreni, fumatim, ut præmittitur, exigenda, pro sua majestate cedant ubique de bonis omnium dominorum et regnicolarum denarii viginti quinque, et insuper lucrum quoque cameræ majestatis suæ, cum superadditione singulorum, pro hac vice, quinque denariorum ad proximum festum pentecostes, vel paulo post per thesaurarium suum regium. non tamen fumatim, sed modo alias consueto libere dicetur et exigatur; et ne in ejusmodi exactione et recollectione prænarratarum contributionum unius floreni ac aliarum rerum superius luculenter expressarum et denotarum fraus et dissipatio suboriri ac inter colonos regiæ et reginalis majestatum, nec non dominorum et nobilium ac regnicolarum contentio et discordia subsequi possit, majestates suæ omnes ejusmodi census taxasque et contributiones, præter illos viginti quinque denarios in sortem lucri cameræ dicandos et exigendos manibus dicatorum, per universitates nobilium in singulis comitatibus modo subscripto eligendorum et deputandorum primo et ante omnes alios dare et assignari facere dignetur. Et illi demum dicatores fideliter et sub juramento integre et idem inter sub sigillis vicecomitum et judium illorum comitatum, in quibus bona illa adjacent, ad manus majestatis regiæ præstare debeant et teneantur. Ex quo tempore hujusmodi connumerationis et dicaturæ iudices et jurati cives civitatum, oppidorum et villarum regiarum et reginalium cum ipsis dicatoribus intersint et pariter procedant, ne fraus at dissipatio in proventibus majestatum suarum perverse committatur.

ARTICULUS 17.

Cæterum quod creverunt pericula, creverunt et necessitates. Ex dicatura itaque et taxatione ruralium et plebæ conditionis hominum prænarrata, licet satis difficilis et magna moles ista belli, quæ nobis imminet, expediri commodeque absolvi non poterit. Cum itaque periculum (quod Deus ipse misericors procul avertat) commune sit, communi etiam provisione et subsidio propelli et averti debet, unde visum et unanimiter conclusum est, quod universi domini prælati et alii viri ecclesiastici, seculares et religiosi pariter, baronesque et nobiles, cæterique possessionati homines, non obstante libertatis eorum prærogativa, directam medietatem, seu æqualem mediam partem universorum pro-

2. §. És Körmöcbányán is rendelve oda|ügyelni és ő felségének ebből folyó jöve-
a régi szokás és különben divó mód sze-|delmei fölött hűségesen őrködni, nehogy
rint az esztergomi egyház érsekének pize-|azok tekintetében csalás vagy fecsérlés tör-
táriusát, a ki tartozzék a pénzverésre fel-|ténjék.(4)

14. CZIKKELY.

Továbbá, a királyi felség azokat a pénzeket, a melyeket legutóbb veretni kezdett, veresse tovább, a miből az ő királyi jövedelmeihez nagy pénzösszeget csatolhat hozzá, úgy mindazonáltal, hogy ő felsége — a mint megigérté — legyen rajta és minél előbb vigye ki, hogy az efféle pénzek és új pénzdarabok Ausztriában, Stíriában, Carinthiában, Krajnában és Csehországban, Lengyelországban, Morvaországban és Szleziában szabadon forogjanak és ott elfogadják. Ha ez nem volna elérhető, akkor veressen a királyi felség olyanokat, a melyeket mindenütt elfogadnak; és ő felsége mindamellett ne mulasztza el, hogy — a mint ez a felséges fejedelmeknek, boldog emlékü Mátyás és Ulászló uraknak, Magyarország királyainak idejében volt, — jó pénzeket is veressen, ne hogy ez az ország jó pénzeknek teljes híjjával lenni látszassék. És hogy az idegen pénzek, tudniillik a cseh és germán vagy német krajczárok és garasok, azonfelül a bakba, a fillér vagyis abetha ez országban mindenütt forogjanak s azokat elfogadják, és ha ő királyi felsége akarja, ilyen idegen pénzeket is veressen, mindamellett igazi és a náluk szokásos ezüst súlylyal. (K. és Ó.)

(1) V. ö. 1342. évi decr., 1533: XXIII., 1537: XV., 1563: LXXIII., 1622: XLVI., 1639: LXII. t. cz.

Mirkus.

A teljes szövegű decretum ezután következő cikkelyei magyar nyelven így szólnak (K. és Ó.):

15. CZIKKELY.

Külömben, mivel a fennebb említett egy forintnyi és más dolgokból álló segély, melyet a feljebb megírt módon kell kivetni és megfizetni, ez egész országból és a neki alávetett részekből, tudniillik mind ő felségeinek a király és a királynénak, mind pedig az összes uraknak és az ország nemesseinek jószágai és a szabad városok s ezek lakóhelyei és birtokai után, egyenlő módon és rendben kell behajtani, mert máskülömben a behajtás változékonyságából és befizetésének különfélésegeiből, nemcsak a nemesek, hanem az urak fekvő javaiban is pusztulás állhatna elő, azért méltóztassék a királyi felség ezt a segélyt a maga és a felséges királyné minden fekvő jószágá, valamint a szabad városok és ezek házai meg birtokai után az előbb kijelentett mód és rend szerint, nemcsak mint azt a forintot, füstönkint behajtani, hanem a borok, barmok és marhák meg más dolgok után járó és általában az előbb említett minden adóilletőségnek behajtását megengedni és beszedetni és az efféle adókból begyülemendő egész pénzösszeget az ő királyi bandériumainak kiállítására és fentartására, hajók, hajófenékek és hajóbeszközök megrendelésére és gyártására, ezenkívül hadi eszközök és saltörő-ágyuk, valamint löpor, kövek és golyók és a legközelebbi hadjáratához az időklüz és körülményekhez képest megkívántató más hadi szükségletek beszerzésére fordítani.

16. CZIKKELY.

Ezenfelül az előrebocsátott s — mint említettük — füstönkint behajtandó egy forintos adóból is járjon ki ő felségének minden ur és országlakos fekvő javaiból mindenütt huszonöt dénár és ezen felül a legközelebbi pünköst ünnepére vagy kevésse azután az ő királyi kincstárnoka, nem ugyan füstönkint, de a külömben megszokott módon szabadon vesse ki és hajtsa be ő felségének kamaranyereségét is, reá adván ez egy alkalommal öt-öt dénárt, és nehogy az említett egy forintos és más, fentebb világosan kitett és megnevezett dolgok után járó adók behajtásában és beszedésében csalárdság és pazarlás történjen, sem pedig a király és királyné ő felségeinek, meg az uraknak és nemeseknek s országlakosoknak jobbágysai közt viszály és egyenetlenség ne keletkezzék, méltóztassanak ő felségeik mindezeket az adókat, taxákat és fizetéseket a kamaranyereség fejében kivetendő és behajtandó ama huszonöt dénár kivételével, legelőször és minden mások előtt, az adó-kivetők kezéhez adatni és utalni, a kiket az egyes megyékben a nemesek közönsége az alább megírt módon fog megválasztani és kiküldeni. És ezek az adókivetők aztán legyenek kötelesek és tartozzanak azokat híven és eskü alatt teljességükben behajtani és ugyanígy ama vármegyék alispánjainak és szolgabíráinak a pecsétjei alatt, a melyekben ama javak feklősznek, a királyi felség kezéhez beszo-lygaltatni. És ez összeírás és kivetés ideje alatt a királyi és királynői városok, mezővárosok és falvak bírái és esküdt polgárai amaz adókivetőkkel együttesen legyenek jelen és hasonlóképen járjanak el, nehogy ő felségeik jövedelmeiben gonoszul csalárdság vagy pazarlás történjen.

17. CZIKKELY.

Külömben, mivel megnőtt a veszedelem, szaporodtak a szükségletek is. Ezért a paraszt és jobbágy-sorsu embereknek előbb említett rovásából és adójából — ámbár elég súlyos — a háborúnak azt a nagy terhet, a mely minket fenyeget, le nem rázhatjuk s azon egykönnyen tul nem eshetünk. Ennélfogva, minthogy a veszedelem (melyet az irtalmas Isten messze eltávoztasson) közös, azt közös gondoskodással és segedelemmel is kell elűzni és eltávolítani; miért is jónak látnak és egyhangulag elhatároztuk, hogy az összes főpapurak és más egyházi férfiak, a világiak, éppen úgy mint a szerzetesek és a bárók s nemesek meg a többi birtokos emberek, ellent nem állván szabadságuk előjoga, az említett

ARTICULUS 34.

Capitanei nondum iurati; primo quoque tempore jurent.

Qui quidem capitanei, regie majestati subparent; sed fideliter procedent; et cum per observanda fidelitate; et quod in rebus gentibus secum existentibus, præter hostes fidei, et executioni eorum commisit, nemini regni, et turbatores præsentis constitutionis,

ventuum suorum animalium, pecunialium, sive ex cibionibus, sive piscinis Marothva dictis, sive fodinis auri, argenti, cupri, ferri, calibis aliorumve metallorum, sive ex silvis glandiferis vel undecunque aliter proveniant, ad ipsam expeditionem prænominatam pro hac una vice contribuant; præterea de vinis quoque, tam in propriis vineis eorum procreatis, quam etiam nonalibus vel aliter pretio comparatis quæ adhuc restant et reperiri poterunt, de pecoribus quoque et pecudibus ipsorum contributionem, superius de rusticis præallegatam et expresse declaratam pari modo persolvant.

ARTICULUS 18.

Quia vero sunt plerique nobilium qui jobbagiones in certo numero possident, tamen nec promontorium nec piscinas magnas, nec silvas glandiferas habent, et jobbagiones quoque modicum nimis aut nihil ipsis nobilibus contribuant, sed eisdem arant duntaxat et metunt, fœnæque falcant et in horrea eorum cumulant, ex quibus ipsi nobiles non modicam pecuniam annuatim hauriunt; ne igitur tales absque omni penitus solutione exempti, sed aliquid subsidii ipsi quoque præstasse videantur, similiter medietatem pecuniarum, quas ex hujusmodi colonorum servitiis et agricultura per annum habere consueverunt, juxta ipsorum propriam conscientiam animosam, ut quilibet æqualiter onus suum supportare videatur, contribuant.

ARTICULUS 19.

De nobilibus unius sessionis super vinis et pecoribus ac pecudibus eorum idem est judicium, et insuper, siqui illorum nullo proventus annuales paratis in pecuniis habent, tales de personis eorum solvant singillatim unum florenum. Et quod prædiales ecclesiarum, qui nobilium vices gerunt, seu pro nobilibus reputantur, instar nobilium unius sessionis contributiones prænotatas facere teneantur.

ARTICULUS 20.

Item domini prælati ratione decimarum suarum nihil teneantur contribuere, quia illorum prætextu banderia sua conservabunt; verumtamen sunt plures personæ ecclesiasticæ, quæ decimas quidem habent, gentes tamen illarum ratione non conservant, et tales medietatem hujusmodi decimarum contribuere teneantur.

ARTICULUS 21.

Item officiales regie majestatis ratione officiorum suorum gentes ac banderia eorum conservare debebunt.

Item, quod dicaturam connumerationemque et recollectionem præmissarum omnium contributionum ac subsidii unius floreni eligantur in singulis comitatibus duo probi et fideles homines nobiles, qui hujusmodi subsidium ac reliquias contributionis prænotatas, tam in bonis regie et reginalis majestatum, quam etiam omnium dominorum ecclesiasticorum et secularium atque aliorum nobilium et eunctorum possessionatorum hominum etiam religiosorum, juxta modum et seriem ac limitationem superius exinde factam, fideliter et conscientiose connumerent, peragant, exequantur, ita tamen, quod nec comites, neque vicecomites, neque iudicum pro salariis eorum, quidquam exinde recipiant, sed in expensis ipsorum dicatorum electorum, cum eis pariter procedant, et ipsi quoque dicatores pro ipsorum salario non plures, quam in comitatibus majoribus ambo quinquaginta florenos, in mediocribus triginta duos, in minoribus seu parvis viginti quinque florenos accipiant, et hoc ideo, quia pro communi bono et reipublicæ agitur, et quilibet pro salute quieteque propria labores subire tenetur, expensas etiam quanto pauciores de illa contributionibus facere possunt, tanto minores faciant, ne defectus magnus in eisdem contributionibus comitatur; et quod hujusmodi connumerationem dicatores ipsi, non per aliquos eorum famulos, sed in persona ipsorum propria totaliter peragant. Et quod iudices civitatum, oppidorum villarumque et possessionum solummodo in solutione subsidii unius floreni relaxentur, et in parvis villis, illius quoque subsidii medietatem persolvant, reliquas autem omnes contributiones instar aliorum colonorum reddent soli etiam ipsi dicatores.

ARTICULUS 22.

Item thesaurarii, comites, vicecomites ac iudicum de vinis et pecoribus ac pecudibus proventibusque eorum pecunialibus census prænotatum juxta limitationem et ordinationem prænarratam pariter restituere teneantur, qui quidem dicatores antequam ad hujusmodi connumerationem et dicaturam exmittentur, et egredientur, coram universitate nobilium firmissimum præsent jurent, quod in eodem negotio fideliter procedent et nemini timore vel amore favebunt aut parebunt, neminemque odio vel

34. CZIKKELY.

A még fel nem esketett kapitányok a legelső alkalommal esküt tegyenek.

A mely kapitányok a legszigorúbb esküt azokban az ügyekben, amelyeket az ő hűségükre kötelesek tenni az iránt, hogy a királyi felbízott és elintézésük alá bocsátott, senkít sem ségnek tartozó hűséget megtartják, és hogy fognak megkímélni, hanem hűségesen fognak

hadjáratra ez egyszer az állatokban, pénzben, vagy csebrekből, avagy marotva nevű halastavakból, vagy arany, ezüst, réz, vas, aczél és más érczbányákból, vagy makktermő erdőkből avagy másként bárbonnan befolyó összes jövedelmeknek épen felét vagyis egyenlő fél részét fizessék adóba; ezenfelül mind a saját szőlőikben termett, mind pedig a kilenczedbe kapott avagy másként pénzen szerzett boraik után is, a melyek még meg vannak és megkaphatók, valamint barmaik és marhanyájuk után s a parasztoakra nézve előbb említett és világosan kijelentett adót hasonlóképen fizessék meg.

18. CZIKKELY.

Mint hogy pedig a nemesek közt többen vannak olyanok, kiknek bizonyos számú jobbágyaik vannak, mindamellét niúcsenek sem nagy halastavaik, sem makktermő erdek és a jobbágycok is nagyon keveset vagy semmit sem fizetnek ama nemeseknek adóba, hanem csak szántanak, aratnak és szénát kaszálnak részükre és csüreikbe összegyűjtik, a miből azok a nemesek évenként nem csekély mennyiségű pénzt vesznek be; hogy tehát az ilyenek ne legyenek teljességgel minden fizetéstől mentesek, hanem valami segítyt ők is fizetni látszassanak, ők is hasonló módon, saját lelkiismeretük szerint, felét fizessék annak a pénznek, a melyet ilyen jobbágyaiknak a szolgálataiból és földmíveléséből évenként be szoktak venni, hogy a maga terhét mindenki egyenlően viselni látszassék.

19. CZIKKELY.

Ugyanezt határozzuk az egy telkes nemesekről az ő boraikra és nyájaikra meg barmaikra nézve; és ezenfelül, ha valamelyiküknek semmi készpénzbeli évi jövedelme sem volna, az olyan fizessen a maga személye után egy forintot. És hogy az egyházi nemesek, a kik nemesek helyét pótolják vagyis nemesek számába jönnek, az egytelkes nemesek módjára tartozzanak az említett adókat fizetni.

20. CZIKKELY.

Továbbá a főpap urak az ő tizedeik után semmi adót se tartozzanak fizetni, mert azok alapján banderiumaikat fogják föntartani; hanem van több egyházi személy, a kiknek van ugyan dézsmájuk, de azok alapján csapatokat nem tartanak fönn, ezek is tartozzanak eme dézsmáik fele részét adóba fizetni.

21. CZIKKELY.

Továbbá a királyi felség tisztjeinek az ő tisztségük után csapataikat és banderiumaikat fönn kell tartaniuk.

Továbbá, hogy ez előrebocsátott minden adó és egy forintos segély kivetésére és összeírására választassanak minden egyes megyében két jóra való és hűséges nemes embert, a kik ezt a segélyt és az adónak említett többi nemeit, mind a királyi és királynői felségeknak, mind pedig minden egyházi és világi urnak meg más nemesnek és minden birtokos embernek, a szerzeteseknek jószágain is, az érésben feljebb kijelentett mód és rend és meghatározás szerint híven és lelkiismeretesen írják össze. Vigyék keresztül és hajtják végre, úgy mindazonáltal, hogy abból sem az ispánok, sem az alispánok, sem a szolgabírák ne kapjanak semmit fizetésük fejében, hanem ama választott adó-kivetők költségén ezekkel egyenlő módon járjanak el, és maguk az adó-kivetők se kapjanak fizetésükbe többet, mint nagyobb vármegyékben mind a ketten ötven forintot, a közepesekben harminczkét, a kisebbekben vagy kicsinyekben huszonöt forintot; és ezt azért, mert a közjó és a közársaság java sorog azonban és mindenki köteles a maga jólétéért és nyugalmaért munkálkodni; költséget, is ez adókat illetőleg, a mennyire csak lehet, mentül kevesebbet csináljanak, nehogy ezekben az adókban nagy hiány támadjon, és hogy ezt az összeírást az adó-kivetők ne egyik-másik cselédjük útján, hanem egészen önmaguk, saját személyükben vigyék keresztül. És hogy a városok, mezővárosok és majorok meg faluk bíráit csakis az említett egy forintos segély fizetése alól mentseik fel és kis majorokban azok még ennek a segélynek is a felét fizessék meg, minden többi adót pedig más jobbágycok módjára, maguk az adó-kivetők is fizessenek meg.

22. CZIKKELY.

Továbbá a kincstárnokok, ispánok, alispánok és szolgabírák hasonlóképen kötelesek az ő boraik és nyájaik meg barmaik és pénzbeli jövedelmek után az előbb megjelölt adót az említett meghatározás és rendelés szerint megfizetni; ezek az adó-kivetők pedig, mielőtt őket ez összeírás és kivétel végett kiküldendék s mielőtt kimennének, a nemesek közönsége előtt szigorú esküt tegyenek, hogy ebben a dologban hűségesen fognak eljárni, és félelemből vagy szeretetből senkinek sem fognak kedvezni

ARTICULUS 34.

ditione ipsa delinquentium demerita juste puni-

Capitanei nondum jurati; primo quor

Qui quidem capitanei, regiae majestati sub-
parce
per observanda fidelitate; et quod in rebus
ge
fidei, et executioni eorum commisit, nemini

ventuum suorum animalium, pecuniari-
nis auri, argenti, cupri, ferri, calti
aliter proveniant, ad ipsam ex
vinis quoque, tam in proprii-
ratis quae adhuc restant
onem, superius de rusi

Quia vero
torum nec
nihil ipsi
eorum
absque
med
su
v

ARTICULUS 23.

Item, pro conservatione et dispensatione thesauri ex praemissis subsidiis et contributionibus congesti
et conservandi; cunctae eligantur duo barones et totidem nobiles, ex utraque parte Danubii modo
equali, et illi hoc modo electi ad fidelitatem regiae majestati et regno observandam, neque ad alias
res et necessitates velle hunc thesaurum convertere. praeterquam praesentis expeditionis facta et ne-
cessitates, et quod thesaurum ipsum nec pro se, nec pro fratribus, vel domino aut amicis, nec famu-
lis eorum praeter salarium eis deputatum accipient atque dispensabant, firmissimum praesentem jura-
mentum, in quo hoc modo erit procedendum, quod hic thesaurus congregetur ad unum locum, the-
saurarii jurent ad invicem, quod duo ex ipsis in castro interim manebant, donec alii duo redibunt.
gentesque pari modo conservent in castro, et nullus majori comitiva altero intret ad castrum, ad cujus
custodiam magna in parte nobiles servabunt, et illos quoque, quos intellexerint fidelissimos. Locus
autem deputetur idoneus in medio regni Hungariae, castrum scilicet munitum et huic rei competens
atque tutissimum, quoniam omnibus constat, praemissas contributiones et census insolitos ad vires
hostiles reprimendas et arces nuper amissas recuperandas esse constitutas; constat etiam easdem con-
tributiones de cunctorum dominorum praetorum ac baronum et regni nobilium aliorumque possessi-
onatorum hominum, etiam religiosorum ac religiosarum, modo et ordine jam praedecarato in unum
locum et ad manus ipsorum thesaurariorum regni comportandas fore: quapropter nemo dominorum,
nemo etiam aliorum possessionatorum hominum (exceptis praelatis dominis banderiat, qui ratione
decimarum suarum gentes eorum paratas habere, demptis etiam officialibus finitimi regiae majestatis,
qui ratione officiorum suorum gentes ipsorum paratas pariter habere et conservare semper tenentur)
in hac futura expeditione personaliter interesse vel aliter exercituare prima fronte tenebuntur. Sed
gentes de communi et publico aerario (qualiter de salute communi agitur) ad expeditionem ipsam
conduci debebunt, ne tamen domini barones et illae quoque decem personae, qui et quae juxta con-
tenta generalis decreti gentes per se tenere solebant, gentibus suis aut destitui, aut exercitum belli
praetermissis videantur, de publico ipso et communi aerario, seu thesauro non solum ad gentes suas
tenere consuetas, verum etiam plures ex novo conducendas, si exercituare voluerint, per thesaurarium
pecuniae distribuentur. Verum quod expeditionis ipsius moles ac progressus absque rectore, absque
ductore et capitaneo absolvi, ad effectumque perducere non poterit, praesens etiam contributio in fumum
convertetur et in nihilum redigetur (quod Deus avertat) executionem non habebit; certum est autem
regiam majestatem solam esse principem, regem, ducem, rectoremque et capitaneum nostrum ac
executorem omnium rerum et constitutionum nostrarum, quae pluribus intenta (veluti tantorum rex et
dominus) ad singula semper invigilare superintendereque non potest. Quapropter majestas sua regia
exnunc constituat autoritate sua regia unum vel duos capitaneos generales, qui expeditioni praeco-
tatae suae majestatis vice praesse, gentesque tam internas, quam externas nomine majestatis suae
conducere et expeditionis hujus ad processum generaliter providere, executionem etiam earum rerum,
quae necessariae erunt et praesertim constitutionem praesentium concernere videbuntur, de mandato suae
majestatis peragere debeant et teneantur. Habeantque et internis et externis de regnis et nationibus
conductos et adductos secum in expeditione ipsa semper sub capitaneo in rebus bellicis et militaribus
exercitatos et expertos, si repererint, pariter Hungaros, quorum consilio et opera procedant utan-
turque, et quae rei illi conducibilia videbuntur, faciant. Interim tamen de externis regnis praeter ma-
gistros rotarum ac capitaneos bonos et expertissimos, gentes non ducant, quosque Hungaros repe-
rient rei bellicae sufficientes et aptos.

ti, és hogy a velük levő csapatokkal az a királyi felség állapotának megzavaróin és az ellenségein, a jelen rendeletnek, a haza, s az ország felforgatóin kívül senkit sem fognak

gyűlöletből vagy irigységből senkit sem fognak tartozása miatt zaklatni és hogy fölösleges költségeket nem fognak okozni, és a segílyt meg azokat az adókat senkinek engedni, és hogy azt meg azokat semmi uton, és semmi alkalommal meg semmi szín alatt a kirendelt fizetésen kívül a maguk vagy mások számára visszatartani vagy másban hiven és becsületesen fogják kironi és összeírni, és azokról való és igaz írás; aztán e kivetés és összeírás megtörténte után minden ur és nemes legyen önmaga vagy embere után mind a saját személyének jövedelme után és ama s barmai alapján, a melyek abban a vármegyében vannak, a hol az összeírás történt, az ugyanabban a vármegyében lakó jobbágysai után kijáró egész összeget, az adókövetők romának sora szerint és egy rövid határidőre, a melyet e czélra a nemesek közönsége tűz ki, az ispánok és alispánok meg szolgabírák és a közönség jelenlétében minden hiány nélkül elhozni és bemutatni, a melyet azután az a vármegye az ispánokkal és alispánokkal meg a szolgabírákkal együtt köteles leszen az ország alább irt módon megválasztandó és beállítandó kincstárnokainak írásban hiven bejelenteni és nekik az adókövetők után (mindamellet annak a vármegyének a segílyvel) elküldeni; és azok a kincstárnokok is tartozzanak annak a megkapásáról és kezűkhöz vételéről elismerő és nyugtató levelet adni, nehogy valamelyik részről csalárdság vagy álnokság következhessek be; mindazonáltal az urak és nemesek, bármily rendűek, ranguk és állásuk is, a kiknek különböző vármegyékben vannak fekvő jószágai és birtok jogaik, pénzbeli jövedelmeik fele részét, az ő lelkiismeretük szerint csakis abban a vármegyében kötelesek befizetni, a hol külön lakásuk van.

23. CZIKKELY.

Továbbá az előrebocsátott segílyekből és adókból begyűlt és begyűlendő kincseknek a megőrzésére és kezelésére ezuttal mindkét dunai részben egyenlő módon két báró és ugyanannyi nemes választandó meg, és ezek az ilyen módon megválasztottak tegyenek szigorú esküt arra, hogy a királyi felség és az ország iránt való hűséget megtartják, és hogy ezt a kincset más dologra és szükségletekre mint a jelen hadjárat dolgaira és szükségleteire, nem fogják fordítani, és hogy ezt a kincset sem a maguk, sem atyafiak vagy urok vagy barátai sem cseledek számára — a részükre megállapított fizetésen kívül — nem fogják elvenni s elkölteni; a mire nézve olyan módon kell eljárni, hogy ezt a kincset gyűjtsék össze egy helyre, a kincstárnokok esküdjének meg egymásnak, hogy kettejük addig, míg a másik kettő vissza nem jön, a várban fog maradni; és csapatokat egyenlő módon tartsanak a várban, és egyik se lépjen be a másikénál nagyobb kísérettel a várba, a melynek őrszésére nagyjából szintén a nemeseket fogják alkalmazni és ezek közül is azokat, kiket a leghívebbekül ismernek föl. Helyet pedig alkalmasat jelöljenek ki Magyarország közepén, tudniillik valamely megerősített és ennek a dolognak megfelelő és igen biztos várat, mert mindenki tudja, hogy az előre bocsátott adók és szokatlan fizetések az ellenséges erők elnyomására és a minapában elvesztett várak visszafoglalására rendelvek; az is bizonyos, hogy ezeket az adókat az összes főpap és báró uraknak és az ország nemesinek meg más birtokos embereknek, úgy szintén a szerzeteseknek és szerzetes nőeknek a birtokaikból a már előbb megjelölt módon és rendben egy helyre és maguknak az ország kincstárnokainak a kezéhez kell majdan összegyűjteni: minélfogva sem az urak közül, sem pedig más birtokos emberek közül (kivéve a banderiumos főpap urakat, kiknek dézsmáik alapján csapataikat készen kell tartaniok, és kivéve a királyi felség végvidéki tisztjeit is, a kik tisztiségük-nél fogva szintén kötelesek csapataikat mindig készen tartani és ellátni) nem tartozik senki sem ebben a jövedő hadjáratban jelen lenni vagy másképen első sorban katonáskodni. Hanem a közös és országos pénztárból kell arra a hadjáratra csapatokat fogadni (minthogy a közjó forog föl); nehogy azonban úgy lássék, mintha a báró urakat és azt a tíz személyt, a kik a közönséges decretum tartalma szerint önmagukra szoktak hadcsapatokat tartani, csapataiktól megfosztanak vagy a báboru viselését abban hagyják volna, a kincstárnok részükre, ha táborba szállni akarnak, magából a nyilvános és közpénztárból vagy kincsből nemcsak a tartani szokott hadcsapataikra, hanem többnek utjonnan való felfogadására is szolgáltatasson ki pénzeket. De mivel kormányzó nélkül, vezető és kapitány nélkül annak a hadjáratnak a nehézségeit legyőzni s az előbbre menetelt fogantoistani lehetetlen, és a jelen adózás is füstbe menne, semmivé lenne (a mitől fenne mentsem), s végrehajlatlan maradna; bizonyos azonban, hogy egyedül a királyi felség a mi fejedelmünk, királyunk, vezérünk és kormányzónk meg kapitányunk, valamint összes dolgaink és határozataink végrehajtója, a kinek (mint annyi ember királyának és urának) a figyelme igen sokra terjedvén ki, az egyes dolgokra nem vigyázhat és ügyelhet mindig: ennélfogva nevezzen ki ő királyi felsége a maga hatalmából mostantól fogva egy vagy két generalis kapitányt, a kik kötelesek legyenek és tartozzanak ő felsége helyett az említett hadjárat élére állani s úgy bel- mint külföldi csapatokat ő felsége nevében felfogadni, s általában ennek a hadjáratnak a folyásáról gondoskodni, egyszersmind ő felsége meghagyásából a szükséges és főképen a jelen határozatot érdekelni látszó dolgokat végrehajtani. S fogadjanak és vigyenek magukkal a hadjárat alatt a bel- és külső országokból meg nemzetekből, mindenkor valamely kapitány alatt a hadi és katonai dolgokban járatos és tapasztalt embereket, szintén magyarokat, ha ilyeneket találunk, ezek tanácsával és segílyével éljenek és járjanak el, s a mi ez ügyre nézve czélszerűnek látszik, azt tegyék meg. Addig azonban, a míg a hadi dolgokhoz eléggé erős és alkalmas magyarokat találunk, a külföldről, a szekereszeken, valamint jó és igen tapasztalt kapitányokon kívül, katonákat ne fogadjanak.

ac status reipubl. majestatis regiæ, et regni ptis in bello, et expeditione ipsa delinquentium subversores neminem impedient: (dem- tibus, qui juxta eorum demerita juste puni-

invidia propter debitum vexabunt, et quod expensas superfluas in processu eorum non facient, subsidiumque et contributiones ipsas nemini relaxabunt, nec quavis via et occasione et colore illud et illas pro se vel aliis præter salarium deputatum retinebunt aut aliter dissipabunt; sed fideliter et probe dicabunt atque connumerabunt, et verum ac justum computum superinde servabunt; habita demum hujusmodi dicatione et connumeratione, quilibet dominorum et nobilium per se vel suum hominem totam summam, tam ratione proveniunt personæ suæ propriæ, ac occasione vinorum pecorumque et pecudum suorum in comitatu, ubi connumeratio ipsa fuit, existentium, quam etiam johbagationum suorum in eodem comitatu residentium, juxta seriem registri dicatorum et ad brevem unum terminum per universitatem nobilium ad id præfigendum in præsentia comitum ac vicecomitum et judium et universitatis absque defectu adducere et presentare, quam tandem comitatus ipse cum comitibus ac vicecomitibus et judium, thesaurarius regni modo subscripto eligendis et constituendis fideliter rescribere, et eisdem per dicatores ipsos (auxilio tamen ejusdem comitatus) transmittere, et illi quoque thesaurarii super rehabilitatione ac ad manus eorum assignatione, literas recognitionales et expeditorias dare debeant et teneantur, ne fraus aut dolus ex aliqua parte subsequi possit; verum tamen domini et nobiles cujuscunque gradus, dignitatis et conditionis existant, qui in diversis comitatibus bona et iura possessionaria habent, solutionem medietatis proveniunt suorum pecuniarum juxta animo-am eorum conscientiam in eo duntaxat comitatu facere debent, ubi residentiam specialem habent.

ARTICULUS 23.

Item, pro conservatione et dispensatione thesauri ex præmissis subsidiis et contributionibus congesti et congerendi, exnunc eligantur duo barones et totidem nobiles, ex utraque parte Danubii modo æquali, et illi hoc modo electi ad fidelitatem regiæ majestati et regno observandam, neque ad alias res et necessitates velle hunc thesaurum convertere. præterquam præsentis expeditionis facta et necessitates, et quod thesaurum ipsum nec pro se, nec pro fratribus, vel domino aut amicis, nec famulis eorum præter salarium eis deputatum accipiant atque dispensabunt, firmissimum præsent jumentum, in quo hoc modo erit procedendum, quod hic thesaurus congregetur ad unum locum, thesaurarii jurent ad invicem, quod duo ex ipsis in castrum interim manebunt, donec alii duo redibunt, gentesque pari modo conservent in castrum, et nullus majori comitiva altero intret ad castrum, ad cujus custodiam magna in parte nobiles servabunt, et illos quoque, quos intellexerint fidelissimos. Locus autem deputetur idoneus in medio regni Hungariæ, castrum scilicet munitum et huic rei competens atque tutissimum, quoniam omnibus constat, præmissas contributiones et census insolitos ad vires hostiles reprimendas et arces nuper amissas recuperandas esse constitutas; constat etiam easdem contributiones de cunctorum dominorum prælatorum ac baronum et regni nobilium aliorumque possessionatorum hominum, etiam religiosorum ac religiosarum, modo et ordine jam prædeclarato in unum locum et ad manus ipsorum thesaurariorum regni comportandas fore: quapropter nemo dominorum, nemo etiam aliorum possessionatorum hominum (exceptis prælatis dominis banderiat, qui ratione decimarum suarum gentes eorum paratas habere, demptis etiam officialibus finitum regiæ majestatis, qui ratione officiorum suorum gentes ipsorum paratas pariter habere et conservare semper tenentur) in hac futura expeditione personaliter interesse vel aliter exercituare prima fronte tenebuntur. Sed gentes de communi et publico ærario (qualiter de salute communi agitur) ad expeditionem ipsam conduci debebunt, ne tamen domini barones et illæ quoque decem persone, qui et quæ juxta contenta generalis decreti gentes per se tenere solebant, gentibus suis aut destitui, aut exercitum belli prætermisisse videantur, de publico ipso et communi ærario, seu thesauro non solum ad gentes suas tenere consuetas, verum etiam plures ex novo conducendas, si exercituare voluerint, per thesaurarium pecuniæ distribuentur. Verum quod expeditionis ipsius moles ac progressus absque rectore, absque ductore et capitaneo absolvi, ad effectumque perducere non poterit, præsens etiam contributio in fenum convertetur et in nihilum redigetur (quod Deus avertat) executionem non habebit; certum est autem regiam majestatem solam esse principem, regem, ducem, rectoremque et capitaneum nostrum ac executorem omnium rerum et constitutionum nostrarum, quæ pluribus intenta (veluti tantorum rex et dominus) ad singula semper invigilare superintendereque non potest. Quapropter majestas sua regiæ exnunc constituat autoritate sua regia unum vel duos capitaneos generales, qui expeditioni prænotatæ suæ majestatis vice præesse, gentesque tam internas, quam externas nomine majestatis suæ conducere et expeditionis hujus ad processum generaliter providere, executionem etiam earum rerum, quæ necessariæ erunt et præsertim constitutionem præsentium concernere videbuntur, de mandato suæ majestatis peragere debeant et teneantur. Habeantque et internis et externis de regnis et nationibus conductos et adductos secum in expeditione ipsa semper sub capitaneo in rebus bellicis et militaribus exercitatos et expertos, si repererint, pariter Hungaros, quorum consilio et opera procedant utanturque, et quæ rei illi conducibilia videbuntur, faciant. Interim tamen de externis regnis præter magistros rotarum ac capitaneos bonos et expertissimos, gentes non ducant, quousque Hungaros reperient rei bellicæ sufficientes et aptos.

eljárni, és hogy a velük levő csapatokkal az a királyi felség állapotának megzavaróin és az ország ellenségein, a jelen rendeletnek, a haza, s ország felforgatóin kívül senkit sem fognak

vagy engedni és gyűlöletből vagy irigységből senkit sem fognak tartozása miatt zaklatni és hogy eljárásukban fölösleges költségeket nem fognak okozni, és a segélyt meg azokat az adókat senkinek sem fogják elengedni, és hogy azt meg azokat semmi úton, és semmi alkalommal meg semmi szín alatt sem fogják a kirendelt fizetésen kívül a maguk vagy mások számára visszatartani vagy más-képen elfecsérelni, hanem hiven és becsületesen fogják kironi és összeírni, és azokról való és igaz számot fognak adni; aztán e kivetés és összeírás megtörténte után minden ur és nemes legyen köteles és tartozzék önmaga vagy embere útján mind a saját személyének védelme után és ama borai, nyájai s barmai alapján, a melyek abban a vármegyében vannak, a hol az összeírás történt, mind pedig az ugyanabban a vármegyében lakó jobbágysai után kijáró egész összeget, az adókievetők lajstromának sora szerint és egy rövid határidőre, a melyet e célra a nemések közönsége tűz ki, az ispánok és alispánok meg szolgabírák és a közönség jelenlétében minden hiány nélkül elhozni és bemutatni, a melyet aztán az a vármegye az ispánokkal és alispánokkal meg a szolgabírákkal együtt köteles leszen az ország alább irt módon megválasztandó és beállítandó kincstárnokainak írásban hiven bejelenteni és nekik az adókievetők útján (mindamellett annak a vármegyének a segélyével) elküldeni; és azok a kincstárnokok is tartozzanak annak a megtapasárol és kezükhöz vételéről elismerő és nyugtázó levelet adni, nehogy valamelyik részről csalárság vagy álnokság következhessek be; mindazonáltal az urak és nemések, bármily rendűek, ranguk és állásuk is, a kiknek különböző vármegyékben vannak fekvő jószágaik és birtok jogaik, pénzbeli jövedelmeik fele részét, az ő lelkiismeretük szerint csakis abban a vármegyében kötelesek befizetni, a hol külön lakásuk van.

23. CZIKKELÉ.

Továbbá az előrebocsátott segélyekből és adókból begyűlt és begyűlendő kincseknek a megőrzésére és kezelésére ezuttal mindkét dunai részben egyenlő módon két báró és ugyanannyi nemes választandó meg, és ezek az ilyen módon megválasztottak tegyenek szigorú esküt arra, hogy a királyi felség és az ország iránt való hűséget megtartják, és hogy ezt a kincset más dologra és szükségletekre mint a jelen hadjárat dolgaira és szükségleteire, nem fogják fordítani, és hogy ezt a kincset sem a maguk, sem atyafiak vagy urak vagy barátai sem családai számára — a részükre megállapított fizetésen kívül — nem fogják elvenni s elkölteni; a mire nézve olyan módon kell eljárni, hogy ezt a kincset gyűjtsék össze egy helyre, a kincstárnokok esküdjenek meg egymásnak, hogy ketjük addig, míg a másik kettő vissza nem jön, a várban fog maradni; és csapatokat egyenlő módon tartanak a várban, és egyik se lépjen be a másikénál nagyobb kísérettel a várba, a melynek őrzésére nagyobbbrészt a neméseket fogják alkalmazni és ezek közül is azokat, kiket a leghívebbekül ismernek föl. Helyet pedig alkalmasat jelöljenek ki Magyarország közepén, tudniillik valamely megerősített és ennek a dolognak megfelelő és igen biztos várat, mert mindenki tudja, hogy az előre bocsátott adók és szokadán fizetések az ellenséges erők elnyomására és a minapában elveszett várak visszafoglalására rendelvek; az is bizonyos, hogy ezeket az adókat az összes fópap és báró uraknak és az ország nemeseinek meg más birtokos embereknek, úgy szintén a szerzeteseknek és szerzetes nőeknek a birtokaiból a már előbb megjelelt módon és rendben egy helyre és maguknak az ország kincstárnokainak a kezéhez kell majdan összegyűjtetni: minél fogva sem az urak közül, sem pedig más birtokos emberek közül (kivéve a banderimos fópap urakat, kiknek dézsmaik alapján csapataikat készen kell tartaniok, és kivéven a királyi felség végvidéki tisztjeit is, a kik tisztsegik-nél fogva szintén kötelesek csapataikat mindig készen tartani és ellátni) nem tartozik senki sem ebben a jövendő hadjáratban jelen lenni vagy másképen első sorban katonáskodni. Hanem a közös és országos pénztárból kell arra a hadjáratra csapatokat fogadni (minthogy a közös forog föl); nehogy azonban úgy lássák, mintha a báró urakat és azt a tiz személyt, a kik a közönséges decretum tartalma szerint önmagukra szoktak hadcsapatokat tartani, csapataiktól megfosztának vagy a háboru viselését abban hagyták volna, a kincstárnok részükre, ha táborba szállni akarnak, magából a nyilvános és közpénztárból vagy kincsből nemcsak a tartani szokott hadcsapataikra, hanem többnek ujonnan való felfogadására is szolgáltatson ki pénzeket. De mivel kormányzó nélkül, vezető és kapitány nélkül annak a hadjáratnak a nehézségeit legyőzni s az előbbre menettel fogantatosítani lehetetlen, és a jelen adózás is fűstbe menne, semmivé lenne (a mitől Isten mentsen), s végrehajtatlau maradna; bizonyos azonban, hogy egyedül a királyi felség a mi fejedelmünk, királyunk, vezérünk és kormányzónk meg kapitányunk, valamint összes dolgaink és határozataink végrehajtója, a kinek (mint anyai ember királyának és urának) a figyelme igen sokra terjedvén ki, az egyes dolgokra nem vigyázhat és ügyelhet mindig: ennél fogva nevezzen ki ő királyi felsége a maga hatalmából mostantól fogva egy vagy két generalis kapitányt, a kik kötelesek legyenek és tartozzanak ő felsége helyett az említett hadjárat élére állani s úgy bel- mint külföldi csapatokat ő felsége nevében felfogadni, s általában ennek a hadjáratnak a folyásáról gondoskodni, egyszersmind ő felsége meghagyásából a szükséges és főképen a jelen hadjáratot érdekelni látszó dolgokat végrehajtani. S fogadjanak és vigyenek magukkal e hadjárat alatt a bel- és külországokból meg nemzetekből, mindenkor valamely kapitány alatt a hadi és katonai dolgokban járatos és tapasztalt embereket, szintén magyarokat, ha ilyeneket találnak, ezek tanácsával és segélyével éljenek és járjanak el, s a mi ez ügyre nézve czélszerűnek látszik, azt tegyék meg. Addig azonban, a míg a hadi dolgokhoz eléggé értő és alkalmas magyarokat találunk, a külföldről, a szekereszeken, valamint jó és igen tapasztalt kapitányokon kívül, katonákat ne fogadjanak.

endi sunt) et quod per gentes damna pro posse eorum inferri non permittent: si tamen illata fuerint, requisiti, læsis, et damnificatis, juxta evidens testimonium, et rei veritatem compertam, statim, et absque sub-

terfugio satisfactionem impendere; et reum, secundum sui excessus qualitatem, punire non omittent; firmissimum præstare teneantur juramentum.

ARTICULUS 35.

Capitaneorum officium, et salarium.

Et quia capitaneorum officium erit; gentes nomine (ut præfertur) regie majestatis conducere; et cum illis fideliter, ac quo minori poterunt stipendio, et salario concordare; exploratores tenere; et illis, aliisque ad negotium tantæ expeditionis pertinentibus providere; gentes etiam conducendas, modo antelato adammorum illatione, pro eorum posse custodire, et præservare.

§. 4. Propterea necessarium est, de salario competenti, et condigno ipsis providere; quo factis, et rebus eorum officium concer-

nentibus, satisfacere valeant; ne defectum exinde sequi contingat.

§. 2. Hoc declarato: quodsi gentes per eos conducendæ, aut etiam propriæ, vel alterius capitaneatus, quam ipsorum deputatæ, damna in eorum processu quibuscumque intulerint; mox postquam per læsos, et damnificatos requisiti fuerint, vel alter eorum fuerit; de illatis damnis satisfactionem, aut per se ipsos, aut gentes, quæ damna intulerint; comperta, ut præmissum est, vera rei superinde veritate; impendere teneantur effective.

ARTICULUS 36.

Ecclesiarum, et mulierum violatores, capite plectantur: et milites in domos sacerdotum, ac nobilium, non condescendant.

Et quod violatores ecclesiarum, ac puellarum, et mulierum, qui fuerint; capitali pœna puniri faciant:

§. 4. Et gentes in domos nobilium, ac presbyterorum, contra eorum voluntatem, descendere non permittant.⁽¹⁾

(1) Az innen hiányzó 37—43. cikkelyek a teljes szövegben a következőket alkotják (K. és O.):

ARTICULUS 36.

Ceterum capitanei mutuam habeant cum thesaurariis regni super summa manibus eorum assignata intelligentiam, cujus respectu gentes secundum magis et minus conducere sciant, thesaurariorum etiam ipsorum unus aut duo, gentes conductas personaliter revidere et tam numerum, quam etiam apparatus earum bene considerare teneantur, ne talibus, qui non merentur, pecuniæ distribuatur. Et quod aique thesaurariorum vel homines ipsorum speciales semper et continua penes capitaneos cum certa pecuniarum summa assistere teneantur, ut per eos gentibus conducendis fiat semper solutio sine defectu; quarum etiam gentium numerum et ipsi sciant thesaurarii et capitanei quoque solutionis summam pariter intelligent.

ARTICULUS 27.

Item quod regna Sclavoniæ et Transylvaniæ singulas illas solutiones et contributiones, quæ superius declaratae sunt, æque ac in Hungaria pro hac vice subire facereque debeant, et superinde majestas regia quamprimum oratores suos ad ipsa regna transmittere dignetur.

ARTICULUS 28.

Item regia majestas de præmisso capitaneatu et consilio quoque suo ita disponat, ut omnibus rebus tam suæ majestatis, quam etiam regni sui, juxta præsentem constitutionem bene procedi providerique possit; et quod capitanei per regiam majestatem constituti, super prædeclarato juramentum.

akadályoztatni (kivéven a háboruban és magában a badjáratban vétkezőket, kiket tettükhöz képest igazságosan kell megbüntetni); és hogy tehetségükhöz képest nem engedik meg, hogy a csapatok kárt tegyenek; ha mégis károkat okoztak, a sértetteknek és kárvallottak-

nak, megkeresésre, a nyilvánvaló bizonyítékhoz és a dolognak kiderített valóságához képest, azonnal és minden szabadkozás nélkül elégtételt adnak és a bűnöst, vétkének minőségéhez képest megbüntetni, el nem mulasztják.

35. CZIKKELY.

A kapitányok tiszte és fizetése.

És mivel a kapitányok tisztéhez fog tartozni: a csapatokat (mint említve volt) a királyi felség nevében felfogadni és velük hűségesen s a lehető legkisebb zsold és fizetés mellett megalkudni; kémeket tartani, és ezekről valamint az ekkora hadjárat ügyéhez tartozó egyebekről gondoskodni s a felfogadandó csapatokat az előbb említett módon a kártételtől is, tehetségük szerint megóvni és visszatartani:

1. §. Ennélfogva szükséges őket kellő és méltó fizetéssel ellátni, hogy az ő tisztökhez tartozó

teendőknél és dolgoknak megfelelően; nehogy ebből talán hiány származzék.

2. §. Kijelentvén azt, hogy ha a részükről fogadtott, vagy akár saját csapatjaik, vagy azok, a melyek nem a maguk, hanem másnak a kapitánysága alá vannak rendelve, az ő elvonulásukban valakinek kárt okoztak: akkor, mihelyt őket vagy valamelyiköket a sérelmesek és kárvallottak megkeresik, az okozott károkra nézve vagy önmagukra vagy a csapatok által tényleg elégtételt tartoznak szolgáltatni, kiderítvén, mint előre volt becsátva, e részben a dolog valóságát.

36. CZIKKELY.

Az egyházak és asszonyok ellen erőszakoskodók fejüket vesztítsék, és a katonák a nemesek házaiba be ne szálljanak.

És hogy azokat, a kik az egyházakon, valamint a leányokon és asszonyokon erőszakot követnek el, halálos büntetéssel lakoltassák. (1)

1. §. És ne engedjék meg, hogy a csapatok, a nemesek és papok akarata ellenére, ezek házaiba szálljanak be. (2)

(1) V. ö. az 1514: XLVII. és XLVIII. t. cz. rendelkezését. L. még Szt. László I. k. 32. fejj., 1505: XXVI. t. cz.

(2) A katonák beszállásáról v. ö. az 1464: XXVIII. t. cz. és az ennek kapcsán idézett törvényeket. (Ö.)

A corpus jurisből ezután hiányzó czikkelyek magyarul így hangzanak (K. és Ö.):

26. CZIKKELY.

Továbbá a kapitányok és az ország kincstárnokai a kezükre utalt összegekre nézve kölesönös érintkezésben legyenek, hogy tekintettel annak nagyobb vagy kisebb voltához tudjanak hadesapatokat fogadni; és a kincstárnokoknak egyike avagy ketteje tartozzék a felfogadott hadakat személyesen szemle alá vonni és azoknak úgy számát, mint felszerelését jól szemügyre venni, nehogy a pénzt olyanoknak osztogassák ki, a kik nem érdemlik. És hogy a kincstárnokok valamelyike, vagy azoknak külön emberei egy bizonyos pénzüsszeggel mindenkor és állandóan a kapitányok mellett lenni tartozzanak, hogy a felfogadandó hadak számára a fizetést hiány nélkül mindenkor ők teljesítsék, a mely hadesapatoknak a számáról a kincstárnokoknak is épen úgy tudomása kell hogy legyen, mint hasonlóképen a kapitányoknak is a fizetési összegekről.

27. CZIKKELY.

Továbbá, hogy Slavon és Erdély országok is ez alkalommal a fennebb megnevezett egyes fizetéseknél és adóknál Magyarországhoz hasonlóan magukat alávetni tartozzanak, a mi felől a királyi felség követelt ez országokba mielőbb átküldeni méltóztassék.

28. CZIKKELY.

Továbbá, hogy a királyi felség az előrebeocsátott kapitányság meg tanácsa felől is akkép intézkedjék, hogy a jelen határozat értelmében, úgy ő felségének, mint az ő országának minden ügyében jól és gondosan eljárni lehessen és hogy az ő felsége részéről alkalmazott kapitányok az előbb

ARTICULUS 44.(1)

Tributa, in regnum arma et victualia importantes; non tenentur solvere.

Quod ab illis, qui arma aut victualia ad nullibi exigantur: et hoc ubique proclama hoc regnum deferunt; tricesimæ, et tributa metur.(2)

per eos præstando, litteras suas majestati regiæ dare teneantur; præterea majestas quoque regia in verbo suo regio, per litteras suas, ac domini prælati et barones, fide ipsorum christiana literis eorum mediantibus obligent se, quod constitutionem præsentem, et articulos supernide confectos in omnibus eorum clausulis et continentiis observabunt et majestas regia per alios quoque omnes dominos et regnicolas æque absentes ac præsentem observari faciet. Siquis vero præsentem constitutioni ausu temerario contravenire et eam in toto vel in parte infringere et invalidare attentaret, tales tanquam conturbatores communis boni et reipublicæ hujus regni, subsequenterque totius christianitatis in rebus et personis eorum per regiam majestatem graviter puniantur, et bona eorum fisco regio applicentur, absque omni misericordia et gratia, et omnes domini ac nobiles et regnicolæ cum omnibus ipsorum facultatibus et viribus contra tales regiæ majestati et consequenter capitaneis suis auctoritate suæ majestatis eis concessa, in hac parte assistere teneantur.

ARTICULUS 29.

Ceterum majestas regia certificet et assecuret singulos regni comitatus per litteras suas, nolle de cætero et peramplius regnum istud et ejus nobilitatem simili contributione et taxa molestare, impedire atque gravare.

ARTICULUS 30.

Item si quis nobilium aut dominorum vel etiam rusticorum res aliquas celaverit et abscondi fecerit, de quibus contributio censusque solui deberet, tales res si reperiri poterint, per dicatorem comitatum auferantur, et de eisdem primum contributiones reddantur, residua vero pars partim vicecomitibus ac judicium, partim autem dicatori cedat et convertatur in usum.

(1) Ez a czikkely a teljes szövegben mint 31-ik szerepel. (K. és Ó.)

(2) A corpus jurisból hiányzó 43—51. czikkelyek a teljes szövegben ekképen hangzanak (K. és Ó.):

ARTICULUS 32.

Item majestas regia mittat oratores suos ad principes christianos idoneos et Hungaros, (nam alia natio de rebus regni non tantum intelligit) qui quidem oratores inter alia, habeant informationem etiam ad electores imperii ac civitates partium superiorum necessitatum impetrandarum.

ARTICULUS 33.

Item ad regni defensionem et ejus partium finitimarum, infra tempus generalis futuræ expeditionis, capitanei, deputati conducant aliqua millia gentium, tandemque thesaurarii superinde omnimodam illis impendant satisfactionem.

ARTICULUS 34.

Item, quia ecclesiæ majores et speciales in præsentem vacant, earumque carent prælati, qui banderia insigniora tenere deberent, ideo majestas regia dignetur pro regni defensione beneficia illa ecclesiastica juxta contenta decreti personis nobilibus et bene meritis ex nunc et de facto distribuere, ut illi quoque banderia sua erigere et gentes suas sine mora ad confinia, loca scilicet necessaria destinare possint, debeantque et teneantur.

ARTICULUS 35.

Item, quod regia majestas intelligat statim testamenta reverendissimorum quondam dominorum Thomæ Strigoniensis et Georgii Colocensis archiepiscoporum, unde sua majestas non parum utilitatis et commodi habere posse videtur.

ARTICULUS 36.

Item sunt insuper aliorum prælatorum testamenta, videlicet quondam Sigismundi Quinque ecclesiensis, Lucæ Zagrabienensis, Francisci Jaurienensis, Dominici et Sigismundi Varadiensis, Nico Vacienensis, viderentur esse intelligenda, quorum testamentarii aliqui licet sint mortui, prout quondam dominus Thomas Strigoniensis, qui fuit dispositor Dominici, Francisci et Lucæ episcoporum, res tamen superesse debent, de quibus una cum aliis rebus ejus est providendum.

44. CZIKKELY.

A kik az országba fegyvereket és élelmi szereket hoznak be, nem kötelesek vámot fizetni.

Hogy azoktól, kik ebbe az országba fegy-
vereket vagy élelmiszereket hoznak be, sehol sem szabad harminczadot és vámot szedni; és ezt mindenütt közhírré kell tenni.⁽¹⁾

említett és részükről leteendő eskü iránt ő felségének levelet adni tartozzanak; azonfelül a királyi felség is királyi szavával és levelével, meg a főpap és báró urak is, keresztényen hitűkre a maguk levelével kötelezzék magukat, hogy a jelen határozatot és az a felől hozott összes czikkelyeket, tartalmukkal és minden záradékaikkal megtartják és azokat a királyi felség az összes urakkal és úgy a megjelent, mint a távollevő országlakókkal is megtartatja. Ha pedig valaki a jelen határozatnak megalkodott merészséggel ellenére tenne és azt egészben vagy részben megszegni és meggyöngíteni megkísérlelné, az ilyeneket a király ő felsége, mint a közjónak és ez ország, a következőleg az összes kereszténység köztársaságának a megháborított minden kegyelem és könyörületesség nélkül, vagyonukban és személyükben keményen megbüntesse és fekvő jószágait a királyi fisci számára lefoglalja, a kiknek ellenében a királyi felségnek s következőleg az örökhatáryainak, az összes urak, nemesek és az országlakók: minden tehetségükkel és erejükkel, a királyi felségtől nyert hatalmuknál fogva e részben — segítségül lenni tartozzanak.

29. CZIKKELY.

Továbbá, a királyi felség levelével értesítse és biztosítsa az ország egyes vármegyéit affelől, hogy jövőre többé ez országot és ennek nemességét hasonló adóval és taksával terhelni és zaklatni nem akarja.

30. CZIKKELY.

Továbbá, ha a nemesek vagy urak avagy a parasztok közül is valaki, az olyan dolgait, melyek után adót és illetményt kellene fizetnie, eldugná és elrejténé: a vármegyék adókövetője az ilyen dolgokat, ha megtalálható, vegye el és azokból elsőbben az adókat pótolja helyre; a megmaradó részt pedig részint az alispánoknak és szolgabíróknak, részint pedig az adókövetőnek kell átengedni és használatára fordítani.

(1) A corpus jurisban meg nem levő 43—51. czikkelyek magyar szövege ekképen szól (K. és Ó.):

32. CZIKKELY.

Továbbá: a királyi felség küldje a keresztény fejedelmekhez követeit, a kik arra alkalmasak és magyarok (mert más nemzetség nem ért annyira a magyar dolgokhoz), és ezeknek a követeknek legyen a többi közt a felsőrések számára kieszközlendő szükségletek tárgyában a birodalmi választókhoz és a városokhoz szóló utasításuk is.

33. CZIKKELY.

Továbbá: az országnak és végvidéki részeinek a védelmére fogadjanak a kirendelt kapitányok a jövő általános hadjárat tartama alatt néhány ezer katonát és aztán a kinstárnokok e részben elégtűk őket ki teljesen.

34. CZIKKELY.

Továbbá, mivel a nagyobb és kiválóbb egyházak ez idő szerint üresen állanak és nincsenek főpapjaik, a kiknek jelentékenyebb banderiumokat kellene tartaniok, azért méltóztassék a királyi felség az ország védelme érdekében azokat az egyházi javadalmakat a decretum tartalma szerint most és tényleg, nemes és jóléremesült személyeknek adni, hogy banderiumaikat ezek is kiállithassák és katonáikat haladék nélkül a végvidékre, tudniillik a szükséges helyekre küldhessék, a mit kötelesek és tartoznak is megtenni.

35. CZIKKELY.

Továbbá, hogy a királyi felség szerezzon magának azonnal tudomást a néhai főtisztelendő Tamás, esztergomi és György, kalocsai érsek urak végrendeletéről, a melyekből, úgy látszik, ő felségének nem csekély haszna és előnye lehet.

36. CZIKKELY.

Továbbá, vannak ezenfelül más végrendeletek is, tudniillik a néhai Zsigmond pécsi, Lukács zágrábi, Ferencz győri, Domokos és Zsigmond váradi, Nico váci püspökökéi, a melyekről tudomást kellene szerezni; ezeknek a végrendeleti örökösei közül némelyek ugyan bár meghaltak, mint a néhai Tamás esztergomi érsek, a ki Domokos, Ferencz és Lukács püspökök intézője volt, de valami vagyonnak hátra kellett maradnia, a melyről annak más dolgaival együtt gondoskodni kell.

ARTICULUS 52.

Stipendiarii comitatuum, qui pecuniam comitatus lerarunt, et in bellum non sunt profecti, pecuniam restituant: et honorem sibi restitui, gratia regis, studeant.

Sunt nonnulli stipendiarii certorum comitatuum, qui levatis stipendiis de transacta expeditione; et nihilominus ex post, non curata capitaneorum regie majestatis commissione, ad propria redierunt; et eorum servitutis officio satisfacere non curarunt:

§. 1. De quibus conclusum est: quod tales omnes, et singuli, ad solutionem, et plena-

riam restitutionem stipendii per ipsos levati; per omnia remedia compellantur;

§. 2. Et gratiam honorum ipsorum, a regia majestate impetrare teneantur.

§. 3. De illis autem, qui non ejusdem forent comitatus nobiles, et stipendiarii; comites illorum, ubi residentiam habent, requisiti; sub amissione officiorum suorum, similiter faciant justitiam.⁽¹⁾

ARTICULUS 53.(2)

Expeditioni qui non interfuerunt; bona eorum tanquam infidelium, auferantur, et aliis conferantur.

Sunt nonnulli nobilium, diversorum comitatuum, qui nec mandata regie majestatis, nec regni pericula advertentes, sed ad transactam expeditionem movere nullatenus curarunt; et propria, temerariaque præsumptione, domi remanserunt:

§. 1. Quorum bona, per comites regie

majestati occupentur; et usque ulteriorem regie majestatis informationem conserventur.

§. 2. Si vero absque justa, et legitima causa domi remanserunt: distribuuntur eorum bona, et conforantur per regiam majestatem benemeritis; veluti infidelium bona.

ARTICULUS 53.

Actus potentiarii, qui expeditione durante sunt patrati; jurati cognoscantur.⁽³⁾

Quia regia majestas, cum dominis praelatis, ac baronibus, et majori parte nobilium regni sui, in bello, et expeditione contra Turcas nuper occupata fuit; nonnulli nobilium, non solum majestatem suam seculi non sunt, verum etiam aliorum nobilium, in ipso

bello praeoccupatorum, domos, et curias nobilitares invadere violenter; jobagiones eorum abducere; pecudes, et pecora abigere; colonos diversis supplitiis afflicere; et alios ejusemodi potentiarios actus committere, praesumpserunt.

ARTICULUS 37.

Item de taxa presbyterorum superioribus diebus exacta, de qua hactenus nulla constat certitudo, quantam summam fecerit, et quo dispensata sit, exquiratur igitur certitudo, quo taxa ipsa devenit et quod de proventibus quoque regie majestatis a dieta Bachiensi usque transactum beati Georgii martyris festum secundum regestum Pauli Arthandi et dominorum thesaurariorum regie majestatis recta ratio statim accipiat.

ARTICULUS 38.

Item ad providendum de jam scriptis testamentis et taxa praenotata, eligantur ad hoc aliqui statim tam de medio dominorum praelatorum et baronum, quam etiam regui nobilium per regiam majestatem idonei, qui de praemissis omnimodam experiantur certitudinem et res argenteas ipsius quondam domini Strigoniensis adhuc in civitate ista Budensi in exili pretio et summa impignorata per majestatem regiam redimantur et ad necessitates suas convertantur.

ARTICULUS 39.

Item ne ex tarda provisione praemissa omnia suo modo conclusa suo priventur effectu, conclusum est, ut omnia praemissa in praesenti dieta conclusa infra spatium duorum mensium, signanter autem usque festum cathedrae beati Petri apostoli nunc affuturi suum effectum et finem sortiantur debitum.

(1) A corpus jurishan levő 52. cikkely a teljes szövegben mint 40-ik jelentkezik, a corpus jurisből hiányzó 53-iknak pedig a teljes szövegben megfelelő cikkely nincsen. (K. és Ö.)

(2) A corpus jurisban levő 54—59. cikkelyek a teljes szövegű decretum 41—44. cikkelyeit alkotják.

(3) «Jurati cognoscantur» hibás, e a «juratis cognoscantur.» (Ö.)

52. CZIKKELY.

A vármegyék zsoldosai, a kik a vármegye pénzét fölvették és nem mentek háborúba, a pénzt adják vissza és iparkodjanak az ő becsületüket királyi kegyelemmel visszaállíttatni.

Vannak bizonyos vármegyéknek némely olyan zsoldosai, a kik ámbár a lefolyt hadjáratban zsoldjaikat fölvették, mindamellett azután, mitsem törődve a királyi felség kapitányainak meghagyásaival, haza tértek és nem voltak rajta, hogy szolgálati kötelességüknek eleget tegyenek.

1. §. A kikre nézve határoztuk, hogy ezeket együttvéve és egyenként, minden eszközzel arra kell kényszeríteni, hogy a zsoldot,

melyet fölvettek, visszatízzessék és teljesen visszatérítsék.

2. §. És fekvő jószágaikra nézve tartozzának a királyi felségtől kegyelmet kérni.

3. §. A nem ugyanabból a megyéből való nemesekre és zsoldosokra nézve pedig azoknak a helyeknek az ispánjai, a hol az illetők laknak, tisztségük elvesztésének terhe alatt, szintén szolgáltatassanak igazságot.

54. CZIKKELY.

A kik a hadjáratban jelen nem voltak, azoknak fekvő javait, hűtlenek módjára el kell venni és másoknak adományozni.

Vannak különböző megyékben némely nemesek, a kik sem a királyi felség parancsait, sem az ország veszedelmét tekintetbe nem véve, senmikép sem gondoltak arra, hogy a lefolyt hadjáratba menjenek, és saját vakmerő bátorságukból otthon maradtak.

1. §. A kiknek a fekvő jószágait az ispánok

foglalják el a királyi felség számára és a királyi felség további értesítéseig tartásuk meg.

2. §. Ha pedig igaz és törvényes ok nélkül maradtak otthon; akkor a királyi felség azoknak a fekvő jószágait, mint hűtleneknek javait ossza ki és adományozza jól érdemesülteknek.

55. CZIKKELY.

A hadjárat tartama alatt elkövetett hatalmaskodásokat az esküdtbírák vizsgálják meg.

Mínhogy a mult napokban a királyi felség a főpap és báró urakkal és országa nemeseinek nagyobb részével a törökök ellen viselt háborúban és hadjáratban volt elfoglalva; némely nemesek nemcsak nem követték ő felségét, hanem még más, abban a háborúban elfoglalt

nemeseknek házait és nemesi udvarait is erőszakosan megrohanni, jobbágyaikat elvinni, marháikat és barmaikat elhajtani, jobbágyaikat különféleképen kizsákmányozni és más efféle hatalmaskodásokat elkövetni merészkedtek.

37. CZIKKELY.

Továbbá, mivel a papoknak a mult napokban behajtott adójára nézve bizonytalan volt, hogy az mekkora összeget tett ki és azt mire fordították: ennél fogva bizonyosságot kell szerezni, hogy hová került az az adó; és a királyi felségnek a jövedelmeiről is, a bácsi országgyűléstől szent György vértanu mult évi ünnepéig terjedő időre, Athándi Pálnak és a királyi felség kincstárnok urainak a lajstroma alapján azonnal helyes számat kell kérni.

38. CZIKKELY.

Továbbá a már megirt végrendeletekről és az előbb említett adóról való gondoskodás végett válaszon ki a királyi felség ugy. a főpap és báró uraknak, mint az ország nemeseinek a kebeléből is néhány alkalmas egyént, kik az előrehozatottakra nézve teljes bizonyosságot szerezzenek és a néhai esztergomi érsek urnak még a Buda városában csakély érték és összeg erejéig zálogban levő ezüst neműt a királyi felség váltása ki és fordítsa a maga szükségére.

39. CZIKKELY.

Továbbá, hogy a késő gondoskodás miatt mindaz, a mit megelőzőleg a maga módja szerint határoztunk, hatáskukat el ne veszítsék, végeztük hogy az előre bocsátott minden határozatot, melyet a jelen országgyűlésen hoztunk, két hónap alatt, nevezetesen pedig szent Péter apostol cathedrájának legközelebbi ünnepéig kellően fogantatosítsák és végrehajtsák.

§. 1. Quapropter universi tales actus potentiarum, a festo beatæ Margaritæ virginis martyris, usque ad præsentem diætam; per quoscunque, quomodolibet commissi, et patrati; et deinceps quoque durante expediti-

one ipsa generali, patrandi, et committendi: breves brevium evocationum adinstar (juxta tamen loci duntaxat distantiam, et non ad diem tricesimum secundum) evocatione facta: absque omni prorogatione judicentur.

ARTICULUS 56.

Judicia comitatum, et vicariorum; infra expeditionem, suspensa maneant.

Reliqua vero judicia, tam in sedibus comitatum parochialium, quam etiam vicariorum hujus regni; intra dictam expeditionem generalem cessent, et suspensa habeantur:

§. 1. Ut liberius, et solutioni præmissæ contributionis, ac subsidii vacare: et expe-

ditioni quoque ipsi se conformare, quilibet possit.

§. 2. Spirituales tamen personæ, in causis inter se motis; liberam agendi, et providendi habeant auctoritatem.

ARTICULUS 57.

Bona, post obitum Uladislai regis occupata, remittantur.

Quod bona, et jura possessionaria, vel terræ, aquæ, vel sylvæ, vel territoria, post serenissimi principis condam domini Uladislai regis obitum occupata, vel occupatæ; quæ in causa, vel evocatione aliqua non sunt (rescita primum, et comperta, in universitate nobilium, per comites, vice-comites, et judices nobilium mera rei superinde veritate) ad admonitionem eorundem comitum, aut vice-comitum, et judicum nobilium illorum comitatum, in quibus occupationes ipsæ factæ sunt, per unum, vel duos ex eis fiendam; per quoslibet dominos, et nobiles, sub pœna facti potentiae minoris, statim remittantur:

§. 1. Alioquin, si quispiam per eosdem comites, vel vice-comites, ac judices nobilium ad remittendum admonitus, temerarie remittere recusaverit; regia majestas contra illum velut in capitali sententia, et non in facto minoris potentiae convictum; propter rebellionem suam, ad literas comitum, vel vice-comitum, et judicum nobilium executionem fieri demandet: contradictione, inhibitioneque illius non obstante.

§. 2. Evocationes vero superinde jam forsitan factas (si quis voluerit) cum onere possit deponere: vel autem, modo præmissio, in facto occupationis ipsius procedere poterit.

ARTICULUS 58.

Coloni abducti vel motu proprio discedentes, restituantur et remittantur.

Universi jobagiones, durante transacta expeditione, usque modo, et etiam prius post rusticanam seditionem, per quoscunque male abducti; vel qui aliter, motu eorum proprio, contra dominorum, dominarumque illorum voluntatem discesserunt; ad propria extunc, et defacto (sub pœna in decreto, pro festo beati lucæ evangelistæ, anno salutis, mille-

simo quingentesimo decimo quarto, edita, et expressa) statim remittantur, atque reddantur.

§. 1. Et si per judices nobilium requisiti, id non fecerint; majestas regia contra tales quoque, ad literas comitum, ac vice-comitum, et judicum nobilium, executionem faciat.

ARTICULUS 59.

Si comes noviter quilibet occupet, vel colonum alicujus in privata abducatur; id comitatus regi rescribat, rex vero executionem in eum peragat.

Si vero comites, vel vice-comites soli fuerint in causa:

§. 1. Extunc, contra eos in præmissis

duobus casibus; scilicet novæ occupationis, jobagionum abductionis, ac retentionis: universitas nobilium effective procedat, et regiæ

1. §. Ennélfogva, mindazokat a hatalmaskodásokat, melyeket szent Margit szűz vértanúnak ünnepe óta a mostani országgyűlésig bárki és bármilyen módon elkövetett és véghezvitt, és ezután is a közönséges hadjárat tar-

tama alatt fog véghez vinni és elkövetni, rövid perbehívások módjára (mindamellett nem a harminczkettedik napra, hanem csak a hely távolsága szerint) történt idézés után minden halogatás nélkül el kell bírálni.

56. CZIKKELY.

A vármegyék és szentszéki helyettesek bíráskodása hadjárat alatt maradjon függőben.

Egyéb bíráskodás pedig, úgy ez ország vármegyéinek mint a szentszék helyetteseinek a bírósgain, a mondott közönséges hadjárat alatt szüneteljen és maradjon függőben.

1. §. Hogy mindenki az említett adót és

hadisegélyt is annál szabadabban fizethesse és a hadjáratban is részt vehessen.

2. §. Az egyházi személyek azonban az egymás közt indított perekben szabadon perlekedhetnek és intézkedhetnek.

57. CZIKKELY.

Az Ulászló király halála óta elfoglalt fekvő jószágok visszaadandók.

Hogy a felséges fejedelemnek néhai Ulászló király úrnak a halála óta elfoglalt fekvő jószágokat és birtokjogokat vagy földeket vizeket, avagy erdőket vagy területeket, melyek per vagy valamely perbehívás alatt nincsenek (miután az ispánok, alispánok és szolgabírák a nemesi közönség kebelében eziránt előbb a dolog tiszta valóságát kifürkészték és megtudták) ama vármegyék ispánjainak vagy alispánjainak és szolgabíráinak egyike vagy ketteje részéről történt megintés után, a hol a foglalások történtek, kisebb hatalmaskodás tényének a büntetése alatt minden úr és nemes azonnal adja vissza.⁽¹⁾

1. §. Különben, ha valaki, a kit az ispánok vagy alispánok és szolgabírák a visszaadásra megintett, azokat visszaadni vakmerően vonakodnék: az olyan ellen, mint főbenjáró ítéletben és nem kisebb hatalmaskodás tényében elmarasztalt ellen, ellenszegülése miatt, az ispánok vagy alispánok és szolgabírák levele alapján a végrehajtás foganatosítását rendelje el, ellent nem állván annak ellentmondása és tiltakozása.

2. §. Az e részben netalán már megtörtént perbehívásokat pedig (ha valakinek tetszik) teherrel leteheti, vagy pedig, az előbb érintett módon az illető foglalás tényében járhat el.

58. CZIKKELY.

Az elvitt vagy önszántukból eltávozott jobbágyokat vissza kell adni és szolgáltatni.

Mindazokat a jobbágyokat, a kiket a lefolyt hadjárat ideje alatt mostanig, és korábban is a parasztlázadás után, bárki gonoszul elvitt, vagy a kik különben uraik és úrnők akarata ellenére, önszántukból távoztak el: most azonnal és tényleg (az üdvösség ezerötsszáz tizennegyedik évében, szent Lukács evangélista

ünnepén, a decretumban⁽²⁾ hozott és kifejezett büntetés alatt) vissza kell adni és szolgáltatni.

1. §. És a kik a szolgabírák megkeresésére azt meg nem teszik, azok ellen is foganatosítsa a királyi felség az ispánok és alispánok meg szolgabírák levele alapján a végrehajtást.

59. CZIKKELY.

Ha az ispán valamit ujonnan elfoglal, vagy valakinek a jobbágyát a maga számára elviszi, azt a vármegye írja meg a királynak, a király pedig foganatosítsa ellene a végrehajtást.

Ha pedig maguk az ispánok és alispánok volnának vád alatt:

1. §. Akkor ellenők az említett két eset-

ben: tudniillik az új foglalás, jobbágyok elvitele és visszatartóztatása esetében, a nemesek közönsége járjon el hathatósan és a dolog

⁽¹⁾ Az elfoglalt javak visszaadását elrendelik az 1438: I. és az ennek kapcsán idézett czikkelyek is. (Ö.)
⁽²⁾ V. ö. 1514: XXV., XXVI., XXX., XLIV. t. cz. M.

mejestati seriem rei pro executione rescribat.

§. 2. Si vero universitas quoque nobilium, favore forsitan comitum, ac vice-comitum allecta, id pariter facere recusaverit: extunc

regia majestas ad supplicationem laesi, et damnificati hominis, de curia sua, specialem suum mittat hominem; qui comperta rei veritate, executionem praemissam peragat.⁽¹⁾

ARTICULUS 60.

Infideles, qui castra Nandoralbense, et Sabácz amiserunt, pronunciantur.

Universa castra, castella, oppida, villas, possessiones, ac cuncta jura possessionaria illorum, qui castra Nandoralbense, et Sabácz nuper amiserunt, tanquam infidelium; vigore generalis decreti condemnatorum; regia ma-

jestas ad manus suas regias defacto accipiat:

§. 4. Et illa, nemini nunc distribuat: sed saluum conductum illis, si voluerint, et postulaverint, concedat.

(1) A jelen 59. cikkely után a teljes szövegben a következő cikkelyek olvashatók (L. Kovachich M. Gy. Vest. Com. 343—346. l.) (K. és Ó.):

ARTICULUS 43.

Item quod regia majestas provideat apud vicinos principes, fratres videlicet et affines suos, ne jobbagiones et rustici hujus regni in confinibus signanter residentes, metu praemissae contributionis ad eorum regna, principatusque et dominia transmigrare patiantur; et si qui rusticorum illic se contulerint moraturi, iterum reddantur, nam aliter confinia illa procul dubio desolabuntur; de Moravia et Silesia majestas sua hoc idem facere dignetur.

ARTICULUS 46.

Item, quia plures restantias pecuniarum ad gentium conservationem juxta constitutiones et articulos Bachienses superioribus annis dicatarum, in plerisque comitatibus partim apud dicatarum ad id tunc in eisdem comitatibus deputatorum, partim vero comitum ac vicecomitum manus remanserunt, quas nec miseris colonis, a quibus illas extorserunt, nec dominis eorum terrestribus restituerunt; sed neque manibus thesaurariorum regni, prout debuissent, assignaverunt. Qui quidem thesaurarii in gentium pro regni defensione conservatione plures expensas fecisse perhibentur, quam pecuniae ad eorum manus devenissent: propterea dicatores in singulis comitatibus ad praesentem contributionem proxime deputandi, tempore processus eorum resciant in singulis villis et aliis locis sub juramento iudicium tunc existentium, vel illis decedentibus ab eorum juratis civibus, quantam pecuniarum summam de utraque contributione centum denariorum tunc connumerata dicatarum, vel vicecomitum et iudicum manibus assignarunt; thesaurarii etiam ipsi priores fideliter summam de singulis comitatibus eisdem administratam ad cunctos regni comitatus exnunc rescribant, et quidquid restantiarum inter haec duo, videlicet thesaurarium et dicatorem et vicecomites, judicesque nobilium repererint, ab eisdem sine defectu exigere et cum subsidio ac censu exnunc dicendo teneantur ad manus modernorum regni thesaurariorum praesentare assignareque; qui quidem thesaurarii, posita primum cum prioribus thesaurariis recta ratione summam illam, quae eisdem regnum istud debere tenerique agnoverint, reddere, de residuo vero restantiarum ipsarum, creditum reverendissimi domini episcopi Jauriensis et aliorum dominorum praelatorum, quod oratoribus in urbem ex Bachia destinatis, mutuo dederant, persolvant, et si quid adhuc reliquum fuerit, ad regni necessitates pro expeditione praemissa convertiant, rebelles vero, qui restantias ipsas reddere nolent, comites, vicecomites et iudicum tales etiam per occupationem bonorum suorum ad restitutionem compellant. Si autem soli comites ac vicecomites fuerint in causa non solutionis ipsorum restantiarum, vel praemanibus forsitan ipsorum habeantur, extunc dicatores moderni regiae majestati fideliter, prout sub juramento tenentur, rescribere debeant. Et majestas regia illis per dictam occupationem bonorum suorum ad reddendum adstringat.

ARTICULUS 47.

Item quod metæ certorum dominorum et nobilium per palatinum superiori anno de mandato regiae majestatis inter Cumanos suos regios ab una, et eosdem dominos et nobiles erectæ, et postea per eosdem Cumanos violenter distractæ, rursus et iterum per magistrum protonotarium palatinalem vel hominem suum ad id specialiter transmittendum juxta seriem metarum prius accumulatorum erigantur et distractores earundem metarum, tamquam contra auctoritatem regiam et deinde palatinalem temere agentes, seque opposcentes per majestatem regiam puniantur, et quod residuae quoque metarum reambulationes inter domiuos ac nobiles, et Cumanos regios juxta contenta decreti peragantur.

sorát végrehajtás végett írja meg a királyi felségnek.

2. §. Ha pedig a nemesek közönsége is, netán az ispánok és alispánok iránt kedvezésre hajolva, azt megtenni szintén vonakodnék;

akkor a királyi felség a sértett és kárvallott ember kérésére küldje ki az ő curiájából az ő különös emberét, a ki a dolog valóságát kiderítvén, a végrehajtást teljesítse.⁽¹⁾

60. CZIKKELY.

A hűtlenek fölött, kik Nándorfehérvár és Sabácz várait elveszítették, határozatot hoznak.

A kik minapában Nándorfehérvár és Sabácz várait elveszítették, azoknak, mint a közönséges decretum⁽²⁾ erejénél fogva elmarasztalt hűtleneknek összes várait, kastélyait, mezővárosait, falvait, birtokait meg minden birtok-

jogát vegye a királyi felség tényleg saját királyi kezeihez.

1. §. És ezeket most senkinek se adja oda, hanem, ha az illetők akarják és kéri, engedjen nekik szabad menedéket.

(1) A teljes szövegű decretumban ez után a cikkely után a következők állanak:

43. CZIKKELY.

Továbbá, hogy a királyi felség legyen rajta és vigye ki a szomazád fejedelmeknél, tudniillik testvéreinél és rokonainál, hogy ne engedjék meg, hogy ez ország jobbágysai és parasztjai, különösen a kik a végvidéken laknak, az előre bocsátott adótól való félelemből az ő országaikba, fejedelemségeikbe és uradalmaikba költözzenek át; és a mely jobbágyságok letelepedés czéljából oda mennének, azokat adják ismét vissza, mert különben azok a végvidékek kétségen kívül elpusztulnak. Morvaországra és Sziléziára nézve méltóztatssék az felségre ugyanezt cselekedni.

46. CZIKKELY.

Továbbá, mivel a bácsi határozatok és cikkelyek értelmében a közelebb mult években a katonatartásra kirótt pénzből a legtöbb vármegyében sok hátralék maradt, részint az illető megyékben e czélra kirendelt adókievetőknek, részint pedig az ispánoknak és alispánoknak a kezénél, a melyet senki a szegény jobbágyságoknak, a kiktől azt kicsikarták, sem földesuraiknak vissza nem adták, de még — a mint kötelességük lett volna, — az ország kincstárnokainak a kezéhez sem szolgáltatattak be; ezekről a pénztárnokokról pedig azt állítják, hogy az ország védelme érdekében a katonatartásra több költséget tettek, mint a mennyi pénzt kezűkhöz kaptak: ennél fogva az adókievetők, a kiket az egyes megyékben a jelen adóztatás czéljából legközelebb ki fognak küldeni, eljárásuk idején tudják meg az egyes községekben és más helyeken az az időbeli bírák esküje alatt, vagy ezek elhalálása esetében azok esküdt polgáraiktól, hogy az akkor összeírt két rendbeli száz dénáros adóból mekkora pénzüsszeget szolgáltatattak az adókievetők vagy alispánok és szolgabírák kezéhez; maguk a korábbi kincstárnokok is mostantól fogva írják meg híven az összes vármegyéknek az egyes vármegyékből nekik átszolgáltatott összeget, s a mi hátralékot kettő között, tudniillik a kincstárnok és az adókievető meg alispánok és szolgabírák közt találni fognak, azt legyenek kötelesek tőlük hiány nélkül beszédni és a mostantól fogva kirovandó segélylyel és adóval együtt az ország jelenlegi kincstárnokainak a kezéhez adni és szolgáltatni; ezek a kincstárnokok pedig mindennek előtt a korábbi kincstártokkal helves számat vetvén, ezeknek azt az összeget, a melyről előismerik, hogy azzal az ország nekik tartozik és adós maradt, adják meg; a hátralék fönmaradó részéből pedig fizessék ki a föltisztelendő győri püspöknek és más főpap uraknak a követelését, azt, a mit a bácsi országgyűlésből Rómába küldött követek részére kölcsön adtak, és ha még valami fölösleg fog maradni, fordítsák az említett hadjárat érdekében az ország szükségére, az ellenszegülőket pedig, a kik ezeket a hátralékokat nem akarnák megfizetni, az ispánok, alispánok és szolgabírák az ő javaik elfoglalásával is szorítsák azok megfizetésére. Hogyha pedig épen maguk az ispánok vagy alispánok volnának azok, a kik ama hátralékokat nem fizetik meg, vagy azokat netán kezükben visszatartják, akkor a mostani adókievetők tartoznak ezt a királyi felségnek híven bejelenteni, a mint őket erre esküjük kötelezi.

47. CZIKKELY.

Továbbá, hogy bizonyos uraknak és nemeseknek ama határjeleiket, a melyeket a nádor a mult évben a királyi felség meghagyásából egyrészt az ő királyi kunjai, másrészt meg amaz urak és nemesek között fölállított, s a melyeket azok a kunok utóbb erőszakosan széthánytak, a nádori ítélőmester vagy annak e czélra különösen kiküldendő embere az azelőtt halmozott határok sorához képest ismét és újból állítsák föl; és azoknak a határoknak a széthányóit, mint a kik a királyi s azután a nádori hatalom ellen vakmerően cselekedtek és ellenszegültek, a királyi felség büntesse meg, és hogy az urak és nemesek, meg a királyi kunok között, a decretum értelmében a többi határjárások is történnének meg.

(2) V. ö. 1402: II., 1403: IV. t. cz., Hk. II. R. 12., 14. cz.

M.

§. 2. Et post factum inter eos superinde sua, juxta voluntatis suæ beneplacitum (si judicium, postquam majestas sua regia, etiam pro se non servaverit) illa conferat: hoc modo condemnatos agnoverit; et deinde in ipsa expeditione proxime affutura, et aliis res animati, pro reipubl. et communi bono quoque in rebus, ac factis, majestati suæ, et suæ majestatis, et regni sui, ferventius in regno quospiam bene, fideliter, utiliterque cumbant; et contra hostes ad mortem usque servivisse agnoverit; illis tandem majestas decertare non horrescant.⁽¹⁾

Ex constitutionibus in dicta Budæ pro festo beati Georgii martyris celebrata, editis, anno 1523. articuli.⁽²⁾

ARTICULUS 17.

Officia Hungaris conferantur, et non exteris.

Regia, et reginalis majestates. omnia eorum officia Hungaris, ac sacræ

(1) Ez a 60. cikkely a teljes szövegű decretum 48. cikkelyének első felét alkotja; második fele, melyvel maga a decretum is végződik, ekképen szól (L. Kovachich M. Gy. Vest. Com. 547. l.) (K. és Ó.):

Verum tamen, si infideles ipsi ut præfertur, voluerint et postulaverint, majestas regia juxta contenta generalis decreti saluum illis conductum ad spatia quadraginta dierum concedat, qui intra annotatum terminum in curiam suæ majestatis accedere advenireque et innocentiam ac immunitatem eorum, si quam forsitan pro eorum defensione se habere confidunt, declarare poterunt. Et si majestas sua illos vel eorum alterum hac in parte innoxios et innocentes merito se jureque reperierit, illis, vel illi etiam bona sua prænotata gratiose remittat, aliter autem si se excusare et innocentes declarare non poterint, sua majestas poenam de infidelibus declaratam illis infligere non omittat.

(2) Az 1523. évi cikkelyek teljes szövege meg van a Szapári és Festetich-féle kézirati codexekben. Sopron és Bártfa városok levéltáraiban. A bártfai egykoru példány alapján tette azokat közé Kovachich M. Gy. Suppl. ad Vest. II. köt. 513—534. l. (K. és Ó.)

A megelőző 16. cikkelyt az eredeti szöveg a következő 13 cikkelyben tartalmazza:

ARTICULUS 1.

Eruntur status proventus regionum.

Item: primo et ante omnia omnes proventus regiæ majestatis recte revideantur et intelligantur, quantum summam faciant, et quid et quantum sua majestas ex eis disponere et expedire possit.

ARTICULUS 2.

Exigantur rationes de subsidio 100 denariorum.

Item: a dicatoribus comitatum, deinde a thesaurariis regni et subsequenter a dominis capitaneis regiæ majestatis generalibus super contributione centum denariorum, quorum viginti quinque regiæ majestati et septuaginta quinque ad conservationem gentium fuere deputati, exinde ratio et computus fideliter accipiat et majestas regia de medio dominorum ac etiam nobilium certos fideles suos ad hujusmodi rationem accipiendam immediate deputet et eligat.

ARTICULUS 3.

Ita etiam ab iis, qui ex indultu regis monetam cuderunt. Qui vero id sine indultu fecerunt, poena notæ infidelitatis plectantur.

Item: deinde ab illis quoque, qui nomine regiæ majestatis novas monetas cudi fecerunt, rationem similiter recipere faciat, et illos, qui præter scitum et conclusum suæ majestatis cudi fecerunt, juxta contenta decreti generalis de facto puniat.

ARTICULUS 4.

Exmittatur ad singulum comitatum deputatus, qui investiget, quanta summa illic reparata? quanta exacta fuerit?

Item, data et accepta ratione, mox majestas regia ad singulos regni comitatus fideles et probos homines eligat atque mittat, qui universorum dominorum prelaturum ac baronum et nobilium, imo etiam regiæ et reginalis majestatum bona ac jura possessionaria fideliter perlustrant et ubique locorum

2. §. És a fölöttök e részben meghozott ítélet után, miután őket a király Ő felsége is ilyen módon elítélteknek ismeri el és azután észre veendi, hogy némelyek a legközelebb következő hadjáratban, meg egyéb dolgokban és ügyekben is Ő felségének és az országnak hűséges és hasznos szolgálatot tettek: Ő felsége majdan azokat (ha a maga

részére meg nem tartja) ezeknek adományozza saját szabad tetszése szerint.

3. §. Hogy a vitézlőszolgák, jószágadományozás reményétől lelkesítve, a köztársaságnak és Ő felségének meg országának közjavan annál buzgóbban munkálkodjanak és az ellenség ellen mindhaláláig küzdeni ne irtózzanak.⁽¹⁾

Az 1523. évben Szent-György vértanu ünnepén Budán tartott országgyűlésben hozott határozatokból kivett czikkelyek.

17. CZIKKELY.⁽²⁾

A tisztségek magyaroknak és nem idegeneknek adományozandók.

Ő Felségeik, a király és a királynő, a királyi felség atyja közönséges decre-

(1) Eme czikkelynek az egész decretumot befejező második része a teljes szöveg szerint így szól:
«Mégis, ha azok a hűlenek, mint előre bocsátotunk, akarják és kívánják, akkor a király a közönséges decretum értelmében adjon nekik negyven napi időtartamra szabad menevédet, a mely megjelölt határidő alatt azok Ő felsége kúriája elé járulhatnak és jöhetnek és ártatlanságukat meg, ha nem talán hiszik, hogy védelmükre szolgáló mehetségük van, ezt is előadhatják. És ha Ő felsége őket vagy valamelyiköket e részben méltán és törvény szerint ártatlannak és büntetlennek fogja találni, nekik vagy neki az előbb említett javaikat is kegyelmesen adja vissza, különben pedig, ha magukat nem mentetik ártatlanságukat ki nem mutathatják, Ő felsége ne mulassza el, hogy őket a hűlenekre nézve kijelentett büntetéssel sújtsa.

(2) A megelőző czikkelyek (I. a 808. I. 2. jegyzetét) magyarul így szólanak:

1. CZIKKELY.

A királyi jövedelmek állapotát ki kell puhatolni.

Továbbá: először és mindenek előtt a királyi felség összes jövedelmeit helyesen meg kell vizsgálni és meg kell tudni, hogy mekkora összegre ruznak, és hogy Ő felsége azokból mit és mennyit adhat ki s költhet el.

2. CZIKKELY.

A száz denáros segélyről számadást kell venni.

Továbbá a vármegyék adókievetőitől, aztán az ország kincstárnokaitól és következetesen a királyi felség generalis kapitányaitól arra a száz denáros adóra nézve, a melyből huszonöt denár a királyi felség számára, hetvenöt pedig katonatartásra volt elrendelve, ezután számadást kell venni és hűen elszámolni, és ennek a számadásnak a bevételére a királyi felség az urak és nemesek kebeléből is jelölje és válasza ki bizonyos számú hiveit.

3. CZIKKELY.

Ugy szintén azoktól is, a kik királyi engedéllyel pénzt vertek; a kik pedig engedély nélkül tették azt, azok a hűlenség vétkének büntetésével lakoljanak.

Továbbá azután a királyi felség azoktól is hasonlóképpen vétesen számadást, a kik az Ő nevében új pénzeket verettek, és azokat, a kik Ő felségének tudtán kívül és engedélye nélkül vereték, a közönséges decretum tartalma szerint tényleg büntesse meg.

4. CZIKKELY.

Minden egyes megyébe követ küldendő ki, hogy megvizsgálja, mekkora adóösszeget vetettek űk ki és mekkorát hajtottak be?

Továbbá számadástétel és vétel után a királyi felség majd válaszszon ki hű és megbízható embereket és küldje el az ország egyes vármegyéibe, hogy az összes főpap és báró uraknak meg a nemeseknek, sőt még a király és királyné Ő felségeiknek is az összes fekvő javait és birtokjogait megvizsgál-

coronæ regni hujus subjectæ nationis hominibus; juxta contenta generalis

firmissimo sub juramento resciant et intelligant, quanta summa pecuniarum dicata et exacta, quanto tempore dicationis et connumerationis per dicatores et judices nobilium cum eis existentes et procedentes levata, et si de bobus ac aliis pecoribus et pecudibus vinoque vel aliis rebus, aut presbyteris, pastoribus vel etiam nobilibus unius sessionis aliqua pecuniarum summa recepta fuit.

ARTICULUS 5.

Inquirat etiam an dicatores datum sibi instructionem observaverint? Qui contributionem non deposuerint et qui dicationem per accordam fieri procuraverint.

Præterea, ad dicatores ita exmissi fuerunt et ita processerunt, sicuti in articulis exinde editis atque confectis declaratum erat. Etsi qui dominorum vel nobilium de bonis eorum contributionem præmissam non restituerunt; præterea illos quoque resciat et intelligat, qui ad bona eorum dicanda et connumeranda dicatores nonnisi pactative exmiserint, quod videlicet non aliter, quam modo ipsis dato et attributo in dicandis eorum bonis procedent.

ARTICULUS 6.

Omnes hi poena duplici mulcentur.

Quicumque igitur dominorum aut nobilium contributionem prænotatam de bonis eorundem hactenus non solvisse, et manibus dicatorum assignare non fecisse et per hoc constitutioni regni contravenisse comperti fuerint, ad duplum solvendum per regiam majestatem de facto et immediate compellantur. Series autem solutionis et non solutionis ipsius contributionis ex registro dicatorum et accepta ratione præmissa facile apparebit, si quidem dicatores restantias ipsas non favore vel odio, sed juste fideliterque recognoscunt.

Illi vero, qui pactative bona sua cum conditione aliqua extra generalem regni ordinationem dicari fecerunt, simul cum dicatoribus præmissa poena duplici puniuntur; isti qui publicam regni constitutionem violaverunt, dicatores autem, quia juramento eorum et permissioni in hac parte satis non fecerunt.

Illi etiam, qui extra constitutionem regni dicatores exmiserunt et dicatores quoque aliter, quam exmissi fuerant, processerunt, dupli pariter poena damni illati puniuntur, demto casu, quo nimis pauperes per rectificationem fuere relaxati.

ARTICULUS 7.

Comites vero et vicecomites, qui jam incassatas pecunias delinent vel in usus proprios converterunt, insuper officio priventur. Innocens tamen comes pro nocente comite non puniatur.

Ubi vero comites vel vicecomites comperti fuerint hactenus per se ipsos non restituisse, vel causam evidenter præstitisse non restitutioni et tantæ tarditati aut ab aliis forsitan extorsisse et apud se retinuisse, officio ipsorum perpetuo destituantur et ad tantam præterea summam solvendam per regiam majestatem compellantur, quæ eorum favore vel vitio nondum reperitur exoluta Domini nihilominus vel nobiles, qui non solverunt, ad restitutionem dupli modo præmisso teneantur; verum tamen comes innocens penam culpamque vicecomitis sui incurrere subireque non debet.

ARTICULUS 8.

Restantiae exigantur et in salaria capitaneorum, sumptus legatorum et munitionem Petrovaradini convertantur.

Item, quod omnes restantiæ præmissæ contributionis manibus dicatorum regni statim assignentur et de illis justa debita capitaneorum et stipendiariorum regni, oratorum, quæ primo regis majestatis et ejusdem regni jam pridem Nurenbergam missorum pariter debita per eosdem mutuo contracta restituantur atque solvantur et residuum ad reformationem Varadini Petri convertatur. Verum tamen illi, qui levata pecunia regni ad confinia non sunt profecti, sed in domibus eorum remanserunt, pecunias levatas cum duplo reddere teneantur.

ARTICULUS 9.

Comites et vicecomites, qui aliquos nobiles a praesenti dieta erga pactatam mercedem dispensarunt, officio priventur et legalem poenam pro dispensatis persolvant.

Quia plerique comitum ac vicecomitum parochialium privatim eorum commodum spectantes et publicam salutem regni hujus non advertentes multos nobiles, qui ad praesentem dietam venire debuerant, pactasse, cum certa pecuniarum summa ab eis extorta domi reliquisset perhibetur, ideo tales comites ac vicecomites officio ipsorum perpetuo priventur et insuper poenam quadringentorum florenorum de his, qui levata dietam venire neglexerunt, in generali decreto conscriptam incurrant et eosdem persolvere regis majestati teneantur.

tumának tartalma szerint, (melynek tiszteletben tartását ő királyi felsége is

jak s mindenütt a legszigorubb eskü alatt kipuhatolják és megtudják, mekkora pénzösszeget róttak ki és hajtottak be az adókievetők meg a velük együtlevő és eljáró szolgálbirák, s a kivetés és összeírás mennyi ideje alatt szedték azt föl; és ha vajjon az örök és más barmok s lábasjószág, meg a bor és más dolgok után, vagy a papoktól, lelképászoroktól vagy akár az egy telkes nemesektől is vettek-e föl valamely pénzösszeget.

5. CZIKKELY.

Ízsgálja meg azt is, hogy az adókievetők a nekik adott utasítást megtartották-e; kik nem fizették meg az adót és kik intézték el az adókievetés dolgát egyezkedés útján.

Azonkívül, vajjon az adókievetőket úgy küldték-e ki s ezek akképen jártak-e el, a mint ezt a részben alkotott és kiadott czikkelyek megállapították; és ha vajjon valamely ur vagy nemes az ő fekvő jószágai után az előrehoesátott adót megfizette-e; ezenkívül azokat is tudja ki és sürkészsze ki, a kik az adókievetőket az ő fekvő javaikra kirovás és összeírás végett csak egyezkedés mellett küldték ki, hogy tudniillik az ő fekvő jószágaik megadóztatásában másképen, mint a nekik adott és engedett feltétel szerint, nem fognak eljárni.

6. CZIKKELY.

Mindezek kétszeres büntetéssel bünhődjenek.

A mely urakról vagy nemesekről tehát ki fog tűnni, hogy az említett adót az ő fekvő javaikról eddigelé be nem fizették és az adókievetők kezéhez át nem szolgáltatták és ez által az ország törvényének ellene szegültek: azokat a királyi felség tényleg és legott a kétszeresnek a megfizetésére kényszerítse. Ez adó megfizetésének vagy meg nem fizetésének a sora pedig az adókievetők lajstromából és a számadásvitelből könnyen ki fog derülni, a mennyiben az adókievetők ama hátralékokat nem kedvezésből vagy gyűlölségből, hanem igazságosan és híven fogják számba venni.

Azok pedig, a kik az adót fekvő javaikra egyezkedés útján az ország közönséges rendelésén kívül álló feltétel alatt rovaták ki, az adókievetőkkel együtt az említett kétszeres büntetéssel lakoljanak; amazok, mert az ország közönségét sértették meg; az adókievetők pedig azért, mert esküjöknek s e részben való megbízatásuknak nem tettek eleget.

Azokat is, a kik az ország határozatán kívül küldöttak ki adókievetőket és azokat az adókievetőket is, a kik másképen jártak el, semmint a hogyan kiküldötték, hasonlóképen az okozott kár kétszeresével kell büntetni, kivéven azt az esetet, a midőn helyesbítés útján igen szegények nyertek adóelegetést.

7. CZIKKELY.

Azok az ispánok és alispánok pedig, a kik a már bevett pénzeket visszatartják vagy saját hasznukra fordították, ezen feül hivatalukat vesztik. De az ártatlan ispánt a vétkezés ispánért nem kell megbüntetni.

Ha pedig az ispánokra vagy alispánokra reabizonyul, hogy ők önmagukra nem szolgáltatták ki az adót vagy nyilván ők adták okot a ki nem szolgáltatásra és ekkora késedelemre, vagy hogy azt másoktól kicsikarták és maguknál visszatartották: akkor hivatalukat örökre vesztik el és ezenfelül a királyi felség akkora összeg fizetésére szorítja, a mekkora az ő kedvezésüknél vagy vétküknél fogva még kifizetetlennek fog kitűnni. Mindamellett azok az urak és nemesek, a kik nem fizettek, az említett módon a kétszereset kötelesek megfizetni; de az ártatlan ispánnak nem kell az ő alispánjának a vétkeért felelnie és annak büntetését kiállania.

8. CZIKKELY.

Az adóhátralékokat hajtásuk be és fordítsák a kapitányok fizetésére, a követelek költségeire és Pétervárad megerősítésére.

Továbbá, hogy az előrehoesátott adónak minden hátralékát azonnal szolgáltatassák be az ország adókievetőinek a kezéhez és azokból mindenenk előtt az ország kapitányainak és zsoldosainak járó jogos tartozásokat, valamint a királyi felségnek és országának már rég Norinbergába küldött követi tartozásait, a melyekre nézve azok kölcsönszerződést kötöttek, adják és fizessék meg; a felesleget pedig fordítsák Pétervárad helyreállítására. Azok pedig, a kik a pénzt fölvevők, de nem mentek az ország végvidékre, hanem otthon maradtak, a felvett pénzt kétszeres összegben tartozzanak visszalizetni.

9. CZIKKELY.

Azokat az ispánokat és alispánokat, a kik a nemesek közül némelyeket kiköltött jutalom fejében a jelen országgyűlés alatt fölmentettek, hivatalukból kell megfosztani, s a fölmentettekért fizessék meg a törvényes büntetést.

Mivel a megyei ispánok és alispánok közül többen, magánhasznukat hajhászván és az ország közjólétével nem törődven, állítólag sok nemessel, a kiknek az országgyűlésre kellett volna jönniök, egyezkedtek és a tölük kicsikart bizonyos összeg pénzért őket otthon hagyták, azért az ilyen ispánokat és alispánokat tisztségüktől örökre meg kell fosztani és ezenfelül azok után, a kik az országgyűlésre jönni vonakodtak, a közönséges decretumban megírt négyszáz forint büntetésben is elmarasztalni s ezt tartozzanak a királyi felség számára megfizetni.

decreti paternæ majestatis regiæ (quod observandum majestas quoque sua regia commisit) distribuunt.⁽¹⁾

§. 1. Et regia majestas. ad quælibet castra finitima, duos officiales. extunc. et immediate constituat.⁽²⁾

§. 2. Quorum unus. sub amissione capitis. et omnium bonorum suorum; semper in officio suo maneat.⁽²⁾

§. 3. Et nemo duo officia finitima teneat: ne alterum custodiendo. alterum perdat.⁽³⁾

ARTICULUS 18.⁽⁴⁾

Banderia, rex interteneat in confiniis.

Et quod majestas regia gentes. et bande- Hungariæ. paratas habere; et ad confinia pro
ria sua. more suorum prædecessorum regum regni tutela. mittere dignetur.

ARTICULUS 10.

Eadem poena statuitur in eos. qui aliquos a præterita exercitulatione dispensarunt.

Et de illis quoque comitibus ac vicecomitibus. qui tempore expeditionis generalis contra Turcas per regiam majestatem ad succurrendum Naudor Albæ instauratæ. multis pariter nobilibus pro pactata pecunia domi remanendi et ad bellum non eundi licentiam facultatemque dederunt. idem est intelligendum.

ARTICULUS 11.

De his omnibus per circultores comitatum inquiretur. uti et de creditoribus. qui pecunias regno mutuarunt.

Et præmissa omnia perlustratores ac circultores comitatuum exequantur. medio quorum majestas regia meram rerum certitudinis veritatem habere poterit; culpabiles vero per occupationem bonorum suorum ad prædictas et declaratas poenas persolvendas compellat. et præfati circultores de restantiis contributionum tempore capitaneatus egregiorum Joannis Paxy et Michaelis Zoby per colonos exactis et dissipationibus per dicatores factis rei veritatem capiant. prout continetur in articulis festi b. Elisabeth viduæ. Quæ restantiæ et dissipationes tandem ad debita eorundem capitaneorum et dominorum. qui regno hinc mutuo pecunias dederant. convertantur et residuas ad instaurationem Waradini Petri expendantur.

Item: quod majestas regia in singulis comitatibus resciat numerum dominorum ac nobilium etiam unius sessionis et numerum quoque colonorum tam suæ quam reginalis majestatum. quam etiam aliorum quorumlibet. ut his intellectis melius. faciliusque possit rebus suis et regni sui semper prospicere atque consulere et hostium insidiis occurrere.

ARTICULUS 12.

Eruat rex quantitatem promissorum a reliquis principibus subsidiorum.

Præterea majestas sua exnunc pariter resciat et intelligat quantam copiam auxilium tam in gentibus quam etiam bombardis. pulveribus. globis et aliis rebus bellicis ac ingeniis quique dominorum suæ majestati præstabit. quo intellecto commodius expeditioni ipsi insistere valebit.

ARTICULUS 13.

Gentes regiæ et banderia statim ad confinium Temesiense descendant.

Verum ad hæc omnia gentes majestatis regiæ quanto plures fieri poterunt ac dominorum prælatorum et baronum (quas) juxta formam decreti conservare deberent. per regiam majestatem ad confinia sine mora transmittantur. ne partes Themesienses et alia loca vadaque finitima per hostes intercipiantur et partes illæ desolentur.

(1) A jelen czikkely eme bevezető része a teljes szövegben a 14-ik articulusat alkotja.

(2) A jelen czikkely az 1., 2. §-ai a teljes szöveg 15. articulusát alkotják.

(3) E 3. §. a teljes szövegben a 16-ik articulusat alkotja.

(4) E czikkely a teljes szövegben a 17. art. számát viseli.

megparancsolta) minden tisztségüket magyaroknak és ez ország szent koronájának alávetett nemzethől való embereknek osztogatásák.⁽¹⁾

1. §. És a királyi felség minden végvidéki várhoz most és közvetlenül két tiszlet rendeljen ki.

összes javainak elvesztése alatt, mindig hivatalában maradjon.⁽²⁾

3. §. És senki se viseljen két végvidéki tisztséget, nehogy a miig egyiket ellátja, a másikat elveszítse.⁽³⁾

2. §. A kik közül az egyik, fejének és

48. CZIKKELY.

A király tartson banderiumokat a végvidékeken.

És hogy méltóztassék a királyi felség tani és az ország megvédelmezése végett a az őt megelőző magyar királyok szokása végvidékekre küldeni. szerint csapatait és banderiumait készen tar-

10. CZIKKELY.

Ugyanezt a büntetést állapítják meg azok ellen, a kik némelyeket az elmúlt táborozás alól felmentettek.

És ugyanezt kell érteni azokról az ispánokról és alispánokról is, a kik ama közösleges hadjárat idején, a melyet a királyi felség Nándorfejérvár támogatása végett a törökök ellen indított, szintén kikötött pénzért sok nemesnek szabadságot és engedelmet adtak arra, hogy otthon maradjanak és a háboruba el ne menjenek.

11. CZIKKELY.

Mindezeket valamint a hitelezőket is, a kik az országnak pénzt kölcsönöztek, a vármegyék czirkálói puhatolják ki.

És mindez előrebecsátottakat a vármegyék kerüli vagy czirkálói hajták végre, a kiknek a révén a királyi felség magának a dolgok tiszta valóságáról bizonyosságot szerezhet; a vétkeket pedig fekvő jószágaik elfoglalásával kényszerítse az előbb mondott és kijelentett büntetések megfizetésére, és a nevezett czirkálók a nemzeti Paksi János és Zohy Mihály kapitánysága idejében a jobbágyok útján behajtott adóhátralékokról és az adókövetők pazarlásáról tudják meg a dolog valóságát, a mint ezt a Szent Erzsébet özevgy ünnepén hozott czikkelyek rendelik. S ezeket a hátralékokat meg elpazarlott összegeket aztán ama kapitányok és urak tartozásaira kell fordítani, a kik ennek az országnak pénzt kölcsönöztek és a felesleg szintén Pétervárad kiigazítására költendő.

Továbbá: hogy a királyi felség az egyes vármegyékben szerezzen tudomást az urak és nemesek meg az egytelkesek számáról is, nemkülömben úgy a maga mint a királyné ő felsége és bárki más jobbágyainak a számáról, hogy ezt ismervén, jobban és könnyebben gondoskodhassék és intézkedhessék a saját dolgairól és szállhasson szembe az ellenség leselkedésével.

12. CZIKKELY.

A király puhatolja ki annak a segélynek a mennyiségét, a melyet a többi fejedelmek ígértek.

Továbbá fűrkészsze ki és tudja meg ő felsége azt is, hogy mindenik ur mekkora segítséget fog ő felségének nyújtani úgy katonákban, mint ágyukban, löporban, golyókban és más hadi dolgokban s felszerelésekben, hogy ezt megtudván, annál kényelmesebben láthasson a hadjárat után.

13. CZIKKELY.

A királyi katonák és banderiumok azonnal szálljanak le a temesi végvidékre.

Hanem mindezekre a királyi felség saját csapatait a lehető legnagyobb számban, s a főpap meg báró urak csapatait, a melyeket a decretum tartalma szerint tartaniok kell, küldje haladéktalanul a végvidékre, hogy az ellenség a temesi részeket és más helyeket meg a határgázlókat el ne állja s azok a részek el ne pusztuljanak.

(1) V. ő. az 1439: V. t. czikket jegyzetivel. (Ó.)

(2) V. ő. az 1495: XXXVI. t. cz. jegyzetivel. (Ó.)

(3) V. ő. az 1222: XXX. t. cz., az 1439: VIII. és az 1498: LXX. t. cz. rendelkezéssel. (Ó.)

ARTICULUS 19.(1)

Domini, et nobiles de singulis decem sessionibus, unum equitem dare tenentur.

Quilibet dominorum, ac nobilium, et alie-
rius conditionis possessionatorum hominum,
de singulis decem sessionibus jobagonalibus,
singulum unum equitem, ad minus hastam
cum clypeo, vel arcum manulem cum pha-
retra habentem disponat, et secum ad expe-
ditionem ipsam generalem, penes majestatem
regiam ducat.

§. 1. Comitatus vero partium superiorum;
Trenchiniensis, Zólyom, Thuróc, Árva, Lip-
thó, et Sepes, loco equitum, pedites pixida-
rios secum portare teneantur.

ARTICULUS 20.(1)

Nobiles unius sessionis, exercituantium more, equestres, vel pedestres, ad expeditionem vadant.

Et quod nobiles unius sessionis, per sin-
gula capita pariter insurgere, et advenire
teneantur:

§. 1. Et non in Kosi (prout plerique so-
lent) sed exercituantium more, vel equites,
vel pedites, ut pugnare possint, venire sint
obligati.

§. 2. Ubi vero plures fratres indivisi, vel
pater cum filio in uno pane, et victu fuerint,
horum unus duntaxat tenebitur advenire.

ARTICULUS 21.(2)

Exercitantes, ne tempore progressionis in bellum, damna incolis inferant, neve in domos nobilium, ac Sacerdotum condescendant.

Regia majestas una cum dominis, et con-
siliariis suis, ex tunc eum modum, et ordinem
constituat: ne quispiam gentium, sive exter-
narum, sive internarum; et etiam domini-
orum, et nobilium, tempore progressionis eo-
rum ad bellum: vel in ipso quoque exercitu,
et bello; dominis, ac nobilibus, et rusticis
ipsorum, damnum inferre audeat:

§. 1. Nemo etiam in domibus nobilium,
aut presbyterorum, contra ipsorum volunta-
tem, ac consensum, condescendere præsumat.

§. 2. Contrarium facientes, penam capitis

subeant: prout etiam in articulis diætæ festi
beatæ Elisabeth viduæ, clara superinde men-
tio pariter, et constitutio habetur conscripta:

§. 3. Ita et læsus querimoniam porrigat
capitaneo, et ille tenetur de illatis damnis,
ac injuriis læso satisfacere.

§. 4. Qui si non fecerit: dicat superiori
principalique capitaneo.

§. 5. Idem est intelligendum, ut ille simili
pena per regiam majestatem puniatur, si
contrarium egisse deprehendatur.

(1) A 19-ik és 20-ik cikkely a teljes szövegben a 18. és 19. art. számát viseli. (K. és Ó.)

(2) A decretum teljes szövegében ez a cikkely kettőre szakad, úgy hogy ennek a kezdő §-a a 20-ik articlust; az 1—5. §§-ai pedig a 21-ik articlust alkotják a 4. §-nak a végső «capitaneo» szava után ezzel a toldással: «et ille capitaneum exercitus particularis privatione officii sui ac verberibus, prout merebitur, castiget et de rebus suis læso satisfaciatur, et de summo quoque ac principali capitaneo. Ezeket követik a törvénytárból hiányzó következő cikkelyek:

ARTICULUS 22.

Erga regem omnes observantia ducantur.

Item: Regia majestas ex tunc jubeat, atque committat, ut omnes domini, qui aliqua obligamina inter se habent, de facto deponant et deinceps solummodo ad fidelitatem majestati suæ observandam, ad quam etiam aliquin tenentur, sint astrieti, atque obligati. De nobilibus quoque idem sentiendum est, atque faciendum.

ARTICULUS 23.

Subsidium duorum florenorum offertur.

Item: Quod ad propellenda imminetia regni pericula per totum hoc regnum duo floreni fumatum regie majestati contribuantur, inclusa contributione, quæ alias ad gentium conservationem annuatim exigí solebat, quorum unus ex tunc, et immediate, alter vero ad proximum beati Martini episcopi festum dicetur, et connumeretur et in hac contributione nemo libertinorum exemptus, vel supportatus habeatur; imo et inquilini res, et bona in valore trium florenorum habentes dicentur, atque connumerentur.

19. CZIKKELY.

Az urak és nemesek minden tíz jobbágytelek után egy lovast kötelesek adni.

Minden úr és nemes meg más állapotú ember minden tíz jobbágytelek után egy-egy, legalább is kopjával és pajzsával, vagy kézzel és tegezettel ellátott lovast állítson ki és vigyen magával a királyi felség mellé a közönséges hadjáratba.

1. §. A felső részek vármegyéi: Trencsén, Zólyom, Turóc, Árva, Liptó és Szepes pedig, a lovasok helyett puskás gyalogosokat tartoznak magukkal vinni.⁽¹⁾

20. CZIKKELY.

Az egy telkes nemesek, táborozók módjára, lovasok vagy gyalogosokként menjenek a hadjáratba.

És hogy az egytelkes nemeseknek szintén fejkenként kell felkelniök és kivonulniök.

rozók módjára vagy lóháton vagy gyalog kötelesek kivonulni.

1. §. És nem kocsin (mint többen megszokták), hanem hogy harcolhassanak, tábo-

2. §. Ha pedig több testvér osztoztalan állapotban van, vagy az apa a fiával egy kenyéren és háztartásban él, csak egynek kell közülök elmenni.

21. CZIKKELY.

Hogy a katonák hadba vonulás idején a lakosoknak kárt ne okozzanak, se a nemesek és papok házaiba be ne szálljanak.⁽²⁾

A királyi felség az urakkal és tanácsosaival jövőre azt a módot és rendet állapítsa meg, hogy úgy a kül- mint belföldi hadi csapatok, valamint az urak és nemesek közül is, senki se merészeljen hadba vonulásuk alkalmával, vagy a hadseregben és háború idején is, az uraknak és nemeseknek meg ezek jobbágyainak kárt tenni.

1. §. És a nemesek és papok házaiban se merészeljen senki ezek akarata ellenére és beleegyezésük nélkül megszállni.

2. §. A kik ellenkezően cselekednek, főben járó büntetéssel lakoljanak, a minthogy erről

a szent Erzsébet özvegy ünnepén tartott országgyűlés czikkelyei és világosan említést tettek és rendelkeztek.

3. §. A sérelmes is épen úgy nyujtsa be panaszát a kapitánynál és ez a sérelmesnek az okozott károkért is jogtalanságokért elégtételt adni tartozik.

4. §. És ha ez azt meg nem tenné, jelentse be a felette álló főkapitánynak.

5. §. S erre nézve ugyanazt kell érteni: hogy ha ellenkezőleg találma cselekedni, a királyi felség őt hasonló büntetéssel sújtsa.⁽³⁾

(1) V. ö. fönnt a 747. lapon. az 1518. évi (tolnai) VI. t. czikket.

(2) V. ö. 1439: XVIII. t. cz.

(3) A teljes szövegben a jelen czikkelyt követő czikkelyek magyarul így hangzanak:

M.

22. CZIKKELY.

A király iránt mindenki tisztelettel legyen.

Továbbá a királyi felség parancsolja és hagyja meg, hogy az összes urak, a kiknek egymás között valami lekötélkezésük van, mostantól kezdve azzal azonnal fölhagyjanak és jövőre csakis az ő felsége iránt való tisztelet megtartására, a melylyel ugyis tartoznak, legyenek szorítva és kötelezve. A nemesekre nézve is ugyanazt kell érteni és tenni.

23. CZIKKELY.

Két forint segélynek a megajándékozása.

Továbbá, hogy az országot fenyegető veszélyek elhárítására, ebben az egész országban a királyi felségnek fűstkenként két forinttal kell adózni, belefoglalva a hadesapatok tartására évenként különben is szedni szokott adót is; a melynek egyikét közvetlenül most, a másikat pedig a legközelebbi Szent Márton püspök ünnepére kell kironi és összeírni; és ez adó alól a szabadosok közül mentesnek és kivettnek senkit se tekintsenek; sőt a zselléreket is, a kiknek három forintot érő vagyonuk és javuk van, meg kell róni és összeírni.

ARTICULUS 33.

Argenti marca, sex florenis, et quinquagin denariis redimatur, et ematur.

Una marca argenti, redimatur, et ematur sex florenis, quinquaginta denariis, sicut prius quoque fuit constitutum :

§. 1. Alioquin, tam venditores, quam emptores, argentum ipsum amittant, atque perdant eo facto.

ARTICULUS 24.

Quinam ab eo excipiantur.

Verum tamen illi coloni, vel inquilini, qui res, et bona in valore trium florenorum non habent, ad juramentum judicum locorum relaxentur, ubi vero iudices, vel jurati non fuerint, vicinus propinquior loco Judicis, vel jurati teneatur hujusmodi juramentum præstare. Et quod mercenarii quoque. et alii servitores nobilium, qui proprio victu, et amictu dominorum suorum utuntur, pariter relaxentur. Illi etiam, qui per Turcos conflagrati, combustique, et abducti fuere, simul cum Woyneicis comitatuum Walko, Posegha, Themesien, et Thorontal, qui ad vada aliaque loca finitimorum necessaria cum domino eorum servire continue solent, atque tenentur, pari modo relaxentur.

ARTICULUS 25.

Bona etiam regia huic subsidio obnoxia sint.

Et in hac contributione etiam bona regie et reginalis majestatum, domus civitatibus eorum muratis, quæ aliter solvere consueverunt, una cum illis colonis, qui in curiis nobilium domus distinctas habent, terrasque, et prata, ac vineas proprias colunt et dominis eorum ex illis fructum solvunt, pari modo dicentur, ut commune periculum communi omnium dominorum, ac nobilium, colonorumque, et rusticorum subsidio (dei adjutorio accedente) propelli possit.

In villa vero, ubi decem fuerint coloni, unus, et ubi quique medius judex relaxetur. hoc expresso quod si in villa etiam plures fuerint iudices, unus solummodo relaxetur.

ARTICULUS 26.

Subsidium hoc etiam ad Transylvaniam, et Sclavoniam extenditur.

Item: de Sclavonia et Transylvania præmissa contributio pariter est intelligenda.

ARTICULUS 27.

Illud non ad debita solvenda, sed usus bellicos impendatur.

Et quod regia majestas ex prænarrata contributione duorum florenorum debita aliqua non solvat, nec in alios usus convertat, sed ad regni hujus duntaxat defensionem et hostis offensionem, bellicque generalis apparatus exponat.

ARTICULUS 28.

Res montanistica de salibus regulatur.

Item: majestas regia de Salibus, camerisque, et montanis auri, et argenti, ac auro quoque levatili ita provideat, ne proventus, et utilitates majestatis sue aliqui factores sui diripiant provideatque (prout in decreto quoque continetur) ne aurum, et argentum de regno amplius educatur, et quod argentum, et aurum ubique laboratum, et repertum, ad cameram regiam more alias consueto, salvis tamen libertatibus, et juribus unius cujusque deferatur. Contrarium facientes majestas punit ablatione bonorum ipsorum.

ARTICULUS 29.

Regulatur moneta.

Item: quod interim regia majestas meliores monetas cudi faciat, hanc presentem novam monetam quilibet dominorum prælatorum, ac baronum, et nobilium, et ignobilium regni sub pœna amissionis omnium rerum suarum mobilium tam in emendis quam vendendis, quam etiam aliorum omnium negotiorum expeditione, et absolutione instar, et ad valorem antiquarum monetarum Hungaricalium acceptare debeat, et teneatur. Præterea si oppidum, aut villa de commissione domini sui terrestris illam non reciperet, et hoc testimonio evidenti probari posset extunc in tali casu idem dominus terrestris oppidum quoque, et villam hujusmodi perpetuo amittat, et regia majestas cui voluerit, libere conferat.

ARTICULUS 30.

Hanc omnes acceptare teneantur.

Et quod omnes domini, ac nobiles a rusticis eorum novam ipsam monetam, tam in restitutione censuum, et dicarum quam etiam in certis rebus usui necessariis accipere debeant, sub pœna amissionis villæ, vel oppidi, aut portione possessionariæ prænotatæ.

33. CZIKKELY.

Az ezüst márkát hat forint és ötven dénárón kell beváltani és megvenni.

Egy ezüst márkát hat forinton és ötven dénárón kell beváltani és megvenni, a mint az ezüstit is el volt rendelve.

4. §. Különbön úgy az eladók, mint a megvévők az ezüstit veszítsék el s attól legotti essenek el.

24. CZIKKELY.

Kiket kell ez alól kivenni.

Mindazonáltal azokat a jobbágyokat és zselléreket, a kiknek három forint értékű vagyonuk és javuk nincsen, a helységbirák esküjére elengedésben kell részesíteni, a hol pedig birák vagy esküdtek nem lennének, ott ezt az esküt a bíró vagy az esküdt helyett a legközelebbi szomszéd tartozzék letenni. És hogy a nemesek béreseit és más szolgálait is, a kik uraik saját ételén, italán és ruházatán élnek, hasonlóképen elengedésben kell részesíteni. Ugyiszintén azokat is elengedésben kell részesíteni, a kiket a törökök fölégettek és fölperzselték avagy elhurcoltak azokkal a Valko, Pozsega, Temes és Torontál vármegyei fegyverhordókkal egyetemben, a kik uraik mellett állandóan a réveken és más szükséges vég-helyeken tartoznak szokás szerint szolgálatot teljesíteni.

25. CZIKKELY.

Ennek a segélynek a királyi javak is alávetve legyenek.

És ezzel az adóval a király és királyné ő felségeik fekvő jószágait is meg kell róni, kivéve az ék kerített városait, a melyek másképen is szoktak fizetni azokkal a jobbágyokkal együtt, a kik a nemesek udvaraikban külön házakat avagy szántókat és réteket birtokolnak és saját szőlőket mivelnek és azokból uraiknak jövedelmet fizetnek, hogy a közös veszedelem, az urak, nemesek, jobbágyok és parasztok mindnyájának közös segélyével (az isten segedelme is hozzá járulván) elhárítható legyen.

Abban a faluban pedig, a hol tíz jobbágy van a birot egészben, a hol pedig öt volna: felényire kell elengedésben részesíteni, kijelentvén, hogy ha a faluban több bíró lenne is, csak egy legyen mentes.

26. CZIKKELY.

Ez a segély Erdélyre és Slavoniára is kiterjed.

Továbbá ezt az adót Slavoniára és Erdélyre nézve is egyformán kell érteni.

27. CZIKKELY.

Azt nem adósság fizetésre, hanem hadi szükségletre kell fordítani.

Továbbá, hogy a királyi felség a fennebb megnevezett két forint adóból semmiféle adósságot ne fizessen és azt más szükségletre ne fordítsa, hanem csakis ennek az országnak védelmére, az ellenség támadására és a közönséges hadi készletre adja ki.

28. CZIKKELY.

A bányá és sógyegek szabályozása.

Továbbá, hogy a királyi felség a sókra és kamarákra meg az arany és ezüst bányákra és a kiaknázható aranyra is úgy fordítson gondot, nehogy ő felségének a jövedelmeit és hasznait a szolgálatában levők közül valaki magához ragadja, és legyen gondja arra is (a mikép a decretum is tartalmazza) hogy az aranyat és ezüstit az országból többé ki ne vigyék és hogy a bárhol talált és termelt ezüstit és aranyat az eddig gyakorolt szokás szerint, kinek-kinek szabadsága és joga épségben maradása mellett a királyi kamarához beszolgáltatassák. Az ellenkezőleg cselekvőket a felség várának az elvezetésével büntesse.

29. CZIKKELY.

A pénz szabályozása.

Továbbá, hogy a közben a királyi felség jobb pénzt veressen, és hogy ezt az új pénzt, minden ingó javaik elvesztésének büntetése alatt az országnak az összes főpap és báró urai, nemesi és nem nemesi úgy az adásnál-vevésnél mint az egyéb összes ügyek intézésénél és fizetésénél a régi magyar pénzek módjára és értékében elfogadni kötelesek legyenek és tartozzanak. E mellett hogyha valamely mezőváros vagy falu a földes ura tilalmára el nem fogadná és ez világosan bebizonyítható, akkor az ilyen földes ur az ilyen mezővárost és falut is örökre elvesztse s azt a királyi felség szabadon annak adományozza, a kinek akarja.

30. CZIKKELY.

Hogy azt mindenki elfogadni köteles legyen.

És hogy ezt az új pénzt az összes urak és nemesek a maguk parasztaiktól úgy az adók és rovatok fizetése fejében, mint az élelre szükséges bizonyos dolgokért is, az előbb említett falunak, mezővárosnak vagy birtokrésznek az elvesztése büntetése alatt elfogadni tartozzanak.

ARTICULUS 34.⁽¹⁾*Argentum et antiquae monetae, non educantur.*

Nemo audeat argentum, et monetas anti- | §. 1. Aloquin, thesaurarius regius, pro regia
 quas de regno educere : | majestate auferri faciat.

ARTICULUS 35.

Monetarum veterum permutatio.

Et quod in redemptione antiquarum mone- | tum monetas antiquas, supperaddantur de-
 tarum, ad cameram regiam fienda; ad cen- | novis denarii decem, et non plures.

ARTICULUS 36.

Meres, non pluris vendantur; quam prius redditae sint.

Universi mercatores, tam externi, quam | cum pro antiqua moneta res hujusmodi, et
 interni: ac omnes artifices mechanici, quo- | merces solebant emere: sub amissione om-
 cunque nomine censeantur; ceteri etiam | nium mercantiarum, ac rerum suarum vendi-
 negotiatores; merces, et res suas venales | tioni expositarum.⁽²⁾
 non audeant pluris vendere, quam prius:

ARTICULUS 38.⁽³⁾*Obuli quoque eudantur.*

Et quod majestas regia, eudi faciat ad | §. 1. Quorum duo, valent unum denarium
 communitalis commoditatem obulos. | nunc currentem.

ARTICULUS 39.

Libertas detur omnibus colendi fodinas, et mineras auri, et argenti fodiendi.

Ut aurum et argentum in copia habeatur; majestas regia committat fodinas minera- | culturam eorum laborantes, et montanistas
 rum auri, et argenti, ac cupri, et aliorum | advocare, et publico edicto proclamare faciat:
 metallorum, libere omnibus colere; | §. 2. Tandemque et illos, et modernos, in
 §. 1. Et de externis quoque regnis, ad | eorum libertatibus antiquis conservare; et
 ab omnibus impetitoribus defensare dignetur.

ARTICULUS 31.

Priorem monetam nemo corrudere ausit.

Item: Quod nemo audeat antiquas monetas pro se cambire, nec argentum gratia lucri ad se redimere sub poena amissionis hujusmodi argenti. atque monetae, per hoc tamen emitio argenti ad usum cuiuspiam necessaria prohibita esse non intelligatur.

(1) Az ezt megelőző 33—36. cikkelyek a teljes szövegben a 32—35. articulusokat alkotják. (K. és Ó.)

(2) Ezt követi a teljes szövegben a következő articulus:

ARTICULUS 36.

Domestici mercatores, novam monetam etiam ab exteris acceptare teneantur.

Item: Quod omnes Hungari tam mercatores, quam etiam alterius cuiusvis status, et conditionis homines novam ipsam monetam sub amissione omnium rerum suarum mobilium tam a Germanis, et Bohemis, quam etiam Moravis, et Slesitis, ac Polonis, et aliis nationibus recipere teneantur.

(3) Ez a 38-ik és a következő 39-ik cikkely a teljes szövegben a 37. és 38. articulusot alkotja. (K. és Ó.)

34. CZIKKEIX.

Az ezüstöt és a régi pénzeket nem szabad kivinni.⁽¹⁾

Az ezüstöt és a régi pénzeket senki se | 1. §. Különben a királyi kincstárnok vétesse
merészelje az országból kivinni: | el a királyi felség számára.

35. CZIKKEIX.

A régi pénzek beváltása.

És hogy a régi pénzeknek a királyi kama- | régi pénzre az újból tíz dénárt és nem többet
rából eszközözendő beváltása alkalmával száz | kell róadni.

36. CZIKKEIX.

Az árukat nem szabad drágábban eladni semmint azelőtt árták el.

Az összes kereskedők, úgy a kül- mint a | káikat, összes áruknak és eladásra szánt
belföldiek, valamint minden, bármely néven | portékáiknak elvesztése alatt, drágábban el-
nevezendő kézműves, ugyszintén a többi kal- | adni, mint ezelőtt, a mikor az efféle portéká-
nások se merészeljék áruikat s eladó porté- | kat és árukat régi pénzen szokták vásárolni.⁽²⁾

38. CZIKKEIX.

Fülléreket is kell verni.

És hogy a királyi felség a közönség kényel- | 1. §. A melyekből kettő, egy jelenleg folyó
mére fülléreket veressen. | dénárt ér.

39. CZIKKEIX.

Mindenkinek szabad bányákat művelni, és arany s ezüstérczeket ásni.⁽³⁾

Hogy arany és ezüst bőven legyen: engedje | és ezt nyilvános rendeletben tétesse köz-
meg a királyi felség, hogy az arany- és ezüst- | hirré.
valamint a réz és más érczbányákat mindenki | 2. §. És aztán méltóztassék úgy azokat,
szabadon művelje. | mint a mostaniakat az ő régi szabadságaikban

1. §. És azok művelésére idegen országok- | megtartani és minden megtámadó ellenében
ból is hívasson be munkásokat és bányászokat | megvédeni.

31. CZIKKEIX.

Hogy a korábbi pénzt senki összekapartani ne merészelje.

Továbbá, hogy a régi pénzeket senki a maga számára becsereálni, vagy az ezüstöt hasznosításból
magához váltani, az ilyen ezüstnek és pénznek az elvesztése büntetése alatt ne merészelje, de ezt a
tilalmat a használatra szükséges ezüst vásárlására nem kell érteni.

(1) V. ő. fönn (bácsi) 1518: XIII. t. cz., továbbá 1408 (I.): XV. t. cz. jegyzeteikkel. M.

(2) Az ezt követő cikkely (36) a teljes szövegben magyarul így hangzik:

36. CZIKKEIX.

A hazai kereskedők az új pénzt a külföldiektől is kötelesek elfogadni.

Továbbá, hogy minden magyar, úgy kereskedő mint bármely más állású és rendű ember is,
tartozzék összes ingó javainak elvesztése alatt, azt az új pénzt mind a németektől és csehektől, mind
pedig a morvákától és lengyelektől, valamint más nemzetektől is elfogadni. (K. és Ó.)

(3) V. ő. 1351: XIII., 1408 (II.) XIII., 1486: XLIX., 1492: XXX., 1514: I. t. cz. M.

ARTICULUS 40.(1)

Nemo pecunias aliquas, sub nota infidelitatis, eudere in regno praesumat.

Et quod de caetero nemo, sub nota infidelitatis, prout alias quoque semper observatum fuit pecunias eudere, vel facere praesumat:

§. 2. Aliter autem, solus ipse dominus terrestris, amissione omnium bonorum, per majestatem regiam puniatur.

§. 4. Et, si quispiam rusticorum eudere

ARTICULUS 41.(2)

Poenae eorum, qui vocati ad generale bellum; venire noluerint.

Et illi quoque, qui ad bellum generale per literas regias vocati, venire neglexerint: pari poena de caetero puniantur:

§. 4. Dempnis palam infirmis, et nimia senectute gravatis, ac dominorum, et nobilium factoribus, in castris, vel eorum domibus, et curiis constitutis:

§. 2. Tamen illi, loco eorum alios mittere teneantur:

§. 3. Et illi etiam, qui ad illorum stipendia ibunt; loco ipsorum alios pariter destinare sint adstricti.

ARTICULUS 42.(3)

Exercituandi Spirituum modus.

Præpositi, abbates, capitula, conventus, moniales, bona, et jura possessionaria sæcularia possidentes; hoc idem facere de personis eorum teneantur.

§. 1. Et de jobagionibus nihilominus ipsorum, prout alii possessionarii nobiles exercituare sint obligati:

§. 2. Ita, ut tot mittantur equites, quot

sunt in capitulo canonici. et insuper, decimas quoque jobagionales prænaratas, mittere teneantur.

§. 3. Præpositi tamen sæculares, ac aliae personae ecclesiasticæ, duplex beneficium habentes, seu in dignitate constitutæ; juxta limitationem dominorum prælatorum suorum, personaliter advenire sint obligati.

ARTICULUS 44.(4)

Capitanei, in singulis comitatibus constituentur.

Regia majestas ad levandos nobiles, et gentes, in singulis comitatibus capitaneos constituat, et de eorum salario competenti provideat:

§. 4. Qui ipsas gentes, etiam ante tempus

belli generalis revideant; ne defectus in eis, motionis tempore, vel etiam in bello fiat:

§. 2. Verumtamen etiam suas hujusmodi gentes, quilibet nobilium in eo comitatu, ubi residet, secum ducere teneatur.

(1) Ez a czikkely megfelel a teljes szöveg 39-ik articulusának. (K. és Ó.)

(2) Ez a czikkely megfelel a teljes szöveg 40-ik articulusának. (K. és Ó.)

(3) Ez a czikkely megfelel a teljes szöveg 41-ik articulusának; a melyet követ a törvénytárban nem foglalt, következő:

ARTICULUS 43.

Etiam a decimis præstetur subsidium et insurrectio.

Item: De illis quoque personis ecclesiasticis banderiatas, qui aut decimas, aut alios proventus copiose habent, majestas regia ita provideat ut sibi expeditionem ad præmissam competens, et condignum subsidium præstent.

(4) Ez a czikkely a teljes szövegben a 43. articlust alkotja.

40. CZIKKELY.

Senki se merjen az országban hűtlenség vétke alatt, pénzt verni.⁽¹⁾

És hogy jövőre pénzt hűtlenség vétke alatt (a mint ez különben is mindig fennállt) senki se merjen verni vagy veretni.

1. §. És ha a parasztok közül valaki verni

merészelne: a földesúr tartozzék azt megbüntetni.

2. §. Különben pedig a királyi felség egyedül magát a földesurat büntesse meg összes javainak elvesztésével.

41. CZIKKELY.

Azok büntetése, a kiket közönséges hadba hívtak, és nem akarnak oda menni.⁽²⁾

És azokat is, a kiket a királyi levél által közönséges hadba hívtak és oda el nem mennek ezután hasonló büntetéssel kell sújtani.

1. § Kivéven a nyilván beteget és a felette öreget, valamint az uraknak és ne-

meseknek az ő váraikban vagy házaikban és udvaraikban alkalmazott sáfárjait.

2. §. Ezek azonban tartozzanak magok helyett másokat küldeni.

3. §. És azok is, kik az illetők zsoldján fognak hadba menni, hasonlóképen kötelesek legyenek magok helyett másokat kiállítani.

42. CZIKKELY.

Az egyháziak katonáskodásának a módja.⁽³⁾

A prépostok, apátok, káptalanok, conventek, szerzetesek, kiknek világi javaik és birtok-jogaik vannak, személyüket illetőleg ugyanazt kötelesek tenni.

1. §. És jobbágyaik után nem kevésbé tartoznak katonákat állítani, mint más birtokos nemesek.

2. §. Akképen, hogy annyi lovast kell kül-

deni, a hány kanonok van a káptalanban és ezenfelül a fentemlített minden tizedik jobbágyot is tartozzanak elküldeni.

3. §. A világi prépostok és más egyházi személyek azonban, kik kettős javadalmat élveznek vagy méltóságot viselnek, saját főpap uraik meghatározásához képest, személyesen kötelesek elmenni.⁽⁴⁾

44. CZIKKELY.

Az egyes megyékben kapitányokat kell tenni.

A nemeseknek és csapatoknak hadbavitel czéljából állítson be a királyi felség az egyes megyékben kapitányokat és lássa el őket illő fizetéssel.

1. §. A kik ama csapatokat a közönséges had ideje előtt is vizsgálják meg, nehogy

azokban a mozgósítás idején vagy a háborúban is valami hiány legyen.

2. §. Hanem minden nemes a maga ilyen csapatait is köteles abban a vármegyében magával vinni, a hol lakik.

(1) V. ö. 1525: XIII. t. cz. L. még I. R. 14. cz. (4. §.), 1462: II. t. cz. (4. §.), 1464: XXVI., 1543: XXVII., 1545: LI., 1548: XLVIII., 1547: XXIV., 1548: LI., 1550: XLIX., 1723: IX. t. cz. (4. §.) Márkus.

(2) V. ö. 1545: VII. t. cz.

(3) V. ö. 1439: XIX., 1454: III., 1471: XXIV., 1552: II., III. t. cz.

(4) A teljes szövegben ezután következő cikkely magyarul így szól (K. és Ó.):

42. CZIKKELY.

A tizedek után is járjon segély és hadi szolgálat.

Továbbá: a királyi felség azokra a banderiumos egyházi személyekre nézve is, a kiknek akár tizedjük, akár más jövedelmük bőven van, akképen intézkedjék, hogy neki az előrebocsátott hadjárathoz megfelelő és illő segélyt nyújtsanak.

ARTICULUS 45.(1)

Capitaneorum officia, quae sint?

Capitanei ipsi, non aliorum, nisi suae majestatis proprii sunt famuli, atque servitores de eodem comitatu electi:

§. 1. Et isti capitanei, non alia officia exercendi, sed levandi gentes duntaxat ad exercitum generalem, et penes regiam majestatem durendi, habeant facultatem.

§. 2. Praeterea, si quis potentum majestati regiae rebellaret, et reluctaretur; (2) contra talem majestatem sua regia personaliter insurgeret, et proficisceretur; tunc in eo quoque casu, et (3) omnes per singula capita, cum ipso capitaneo simul penes regiam majestatem advenire teneantur.

ARTICULUS 46.(4)

Tricesimar, et loca exactionis earundem: et quod a rebus, quae extra regnum non deferuntur, tricesimae non exiguntur.

Tricesimae, in locis in decreto generali specificatis, et non aliis, sub poena ibidem denotata, exigantur:

§. 1. De vino autem, et bobus, caeterisque

pecoribus, et perudibus, quae extra regnum non deferuntur: nullae penitus tricesimae exigantur.

ARTICULUS 47.

Saxones transylvani, communerentur.

Majestas regia, Saxones suos Transylvanices connumerari faciat:

§. 1. Intellegatque, quot sint numero? et

quanta summa per eos annuatim exigi sit consueta? (5)

(1) E cikkely kezdő és 1. §-a a teljes szövegben a 44-ik, annak 2. §-a pedig a 45. articulust alkotja.

(2) A «contra» elől kimaradt az «et». (Ó.)

(3) Ez az «et» fölösleges. (Ó.)

(4) E cikkely a teljes szövegben a 47-ik articulust alkotja. (K. és Ó.)

(5) Ez a cikkely a teljes szövegben a 46-ik articulust alkotja. a melyet követnek a következő cikkelyek:

ARTICULUS 48.

Actus potentiarii a 1521 commissi, vel imposterum committendi, per regem non obstante executione judicentur. et terminus non a ratione distantiae, sed semper ad unum quindenum praefigatur.

Item: Quia pax et quies non solum ab hostibus externis, verum etiam turbatoribus internis extorquenda videtur, modicum enim proficiunt externis arma, si intus rapacitate, et violentia turbatorum regnum et ejus incolae continue vexentur, atque desolentur; quapropter constitutum est, ut universi actus potentiarii a festo beatae Margarethae virginis in anno domini 1521. transacto usque modo illati, et de cetero quoque durante expeditione ista generali inferendi semper, et ubicumque locorum majestas regia fuerit constituta, judicentur, prout in constitutioneque diata festi B. Elisabeth Viduae cantum habetur, hoc solummodo variato, quod ammonitiones, et evocationes non juxta loci distantiam, sed semper ad quintum decimum diem fiant atque decernantur.

ARTICULUS 49.

Quae praeterea causae, non obstante executione possint decurrere.

Et causae quoque in facto jurium possessionariorum, impignoratoriorum ac obligaminum, nec non dotum, et rerum paraphernalium de cetero movenda in iisdem judiciis instar aliorum negotiorum adjudicari possint, ne defectu octavarum, et brevium judiciorum bona aliena contra salutem animarum suarum aliqui detineant, et bona verorum, ac legitimorum heredum tempore medio desolentur. Illi vero qui causas exinde jam suscitatas habent, cum onere consueto, si voluerint, condescendi facere deponereque possint. Et quod causae quoque transmissionales, ac breves brevium antiquae, et veteres statuto nunc per regiam majestatem brevi termino cum istis judiciis pariter discentantur, et adjudicentur.

ARTICULUS 50.

Causae violentiales qualiter debeant judicari.

Ceterum novae occupationes terrarum pratorum sylvarum, promontoriorum, et aliorum omnium jurium possessionariorum post obitum Serenissimi principis quondam domini Wladislai regis felix

43. CZIKKELY.

Mi a kapitányok kötelessége?

A kapitánynak nem másnak, hanem csakis ő felségének az illető megyéből kiválasztott eszédeli és szolgái:

1. §. És ezek a kapitányok más tisztet nem teljesíthetnek, hanem csak a csapatokat vihetik a közönséges hadba és vezethetik a királyi felség mellé.

2. §. Ezenkívül, ha valamely hatalmas a királyi felség ellen támadna és neki ellenszegülne s az ilyen ellen ő királyi felsége személyesen fölkelne és kiindulna: akkor ebben az esetben is az illető kapitánynyal valamenynyen személyenkint együttesen kötelesek a királyi felség mellé kivonulni.

46. CZIKKELY.

A harminczadok és ezek szedlésének helyei; és hogy az olyan dolgok után, melyeket az országból nem visznek ki, harminczadot nem kell szedni.⁽¹⁾

Harminczadokat, a közönséges decretumban kijelentett büntetés alatt, az abban megjelölt helyeken és nem másutt kell szedni.

1. §. A bor és ökrök, meg egyéb marhák:

és barmok után azonban, melyeket nem visznek ki az országból, egyáltalán semmi harminczadot sem kell szedni.

47. CZIKKELY.

Az erdélyi százsok összeírundók.⁽²⁾

A királyi felség az ő erdélyi százsait irassa össze.

1. §. És tudja meg, hogy hányan vannak

és hogy mekkora összeget szoktak évenként az ő részükről beszédni.⁽³⁾

(1) V. ö. az 1492: XXVII. t. cz.

(2) V. ö. Hk. III. R. 25. cz. (jegyzeteivel). L. még 1514: III. t. cz. 9. §.

M.

(3) Az ezt követő cikkelyek a teljes szövegben magyarul így hangzanak:

48. CZIKKELY.

A király az 1521 után elkötetett vagy ezután elkötendő hatalmuskodásokat, a hadjárat ellent nem állván, bírálja el és a határidőt nem távolság szerint, hanem mindenkor csak egytizenötöd napra kell kitűzni.

Továbbá, mintán ugy látszik, hogy a békét és nyugalmat nem csak a külső ellenségekkel, hanem a belső zavargókkal szemben is erővel kell kivívni; mert a fegyverek keveset használnak kifelé, ha bent az országot és ennek lakóit a zavargók folytonosan erőszakossággal és rablással nyugtalantítják és pusztítják, ennek okáért megállapítottuk, hogy az ur 1521-ik évében, a Szent Margit szűz ünnepétől mostanig felmerült és ezután akár a mostani általános hadjárat alatt is felmerülő összes hatalmuskodásokat a király ő felsége, bármely helyen legyen is, a mikép erről a Szent Erzsébet ünnepén tartott országgyűlés határozatával is gondoskodás történt, mindenkor elbírálja csupán azzal a változtatással, hogy az intéseket, és perbehívásokat nem a hely távolsága szerint, hanem mindig tizenötöd napra kell eszközölni és határozni.

49. CZIKKELY.

Ezen kívül, ellent nem állván a hadjárat, még miféle ügyek folghatnak?

És ezeken a törvényszékeken, a birtokjogok, zálogok és kötelezések, valamint a hitbérek és jegyajándékok tárgyában, ezután megindítandó peres ügyeket is, a többi ügyletek módjára, el lehet bírálni; ne hogy a nyolczados és rövid törvényszékek tartása hiányában, valaki lelkiüdvének ellenére, idegen fekvő javakat tartson vissza, s időközben az igazi törvényes örökösök javai elpusztuljanak. Azok pedig, a kiknek ez okon már folyamatban levő peresügyeik vannak, ha akarják, ezeket a szokott teher mellett, leszállíthatják és letehetik. És hogy a felebbezésben levő meg a rövid folyamatu régi és idősült peres ügyeket is, a királyi felség részéről most megállapított rövid határidőben eme törvényszékek után hasonlóképen meg kell vitatni és elbírálni.

50. CZIKKELY.

Az erőszakoskodási ügyeket miképen kell elbírálni?

Továbbá, hogy azokat az újabb föld, rét, erdő, szőlő és egyéb birtokjog foglalásokat, a melyek a néhai boldogemlékezettü fenséges fejedelem Ulászló király ur halála után történtek, vagy ezután

ARTICULUS 54.(1)

Lutherani, et illorum fautores puniantur.

Omnes Lutheranos, et illorum fautores, ac Mariæ: pœna capitis, et ablacione omnium factioni ipsi adhærentes, tanquam publicos bonorum suorum, majestas regia, veluti hæreticos, hostesque sacratissimæ virginis tholicus princeps, punire dignetur.

ARTICULUS 55.

Proto-Notarii officiu, et proventus judicum vices-gerentium regni, non sibi vindicent.

<p>Magistri proto-Notarii, sese in officium vices-gerentium judicum ordinariorum regni, videlicet; vice-palatini, et vice-judicis curiæ regiæ, sub amissione officiorum suorum, ingerere, et immittere, proventusque eorum tollere, nullatenus præsumant.</p>	<p>§. 1. Et hoc idem est de cæteris quoque officialibus regiæ majestatis intelligendum, atque faciendum: ne confusione officiorum, curia majestatis suæ regiæ inordinate disponatur.</p>
---	--

ARTICULUS 56.

Taxa literarum, apud Proto-Notarios, et in capitulis, quomodo fiat?

Redemptiones literarum, tam coram iudicibus ordinariis regni, et eorum proto-nota-

memoriæ jam factæ, atque deinceps fiendæ tam in his judiciis, quam etiam in Sedibus judiciariis comitatuum adjudicari possint; ita videlicet, ut more proclamatæ congregationis per litteras regias in comitatibus fiat primum super occupationibus per vicinos, et comitanæos, nobilesque conprovinciales more selito mera præmissorum veritas, et inquisitio, et si occupatio facta fuisse constabit, ibidem possessio, vel terra tunc occupata, contradictione occupatoris non obstante per comites, et vice comites, et iudicium restituatur actori, et insuper occupator ratione occupationis, vel violentiæ ad quintum decimum diem propterea in curiam regiam per litteras vice comitum, medio iudicis nobilium personaliter, vel de domo ac curia sua nobilitari ammoneatur, et croceatur, vel si actor super facta sibi restitutione, et pœna centum florenorum in sede comitatus decernenda contentus, causam hujusmodi amplius prosequi noluerit, in causam tamen attractus super iudicio sibi facto non contentus, eandem causam pro emendatione seu discussione in curiam regiam voluerit deducere, ad decimam quintam diem causa illud transmittetur, et si iudicium, ac iudicaria deliberatio comitum, vel vice comitum bene factum fuisse probabitur, reus, seu in causam attractus in facto majoris potentiæ, seu capitali sententia ibidem convineatur, et condemnatur.

ARTICULUS 57.

Metæ inter Comanos et vicinos nobiles, per palatinum rectificentur.

Item: quod metæ per dominum palatinum superioribus annis inter nonnullos nobiles et Comanos regiones erectæ ac per eosdem Comanos iterum distractæ et abolitæ per unum magistrum protonotarium, vel alios, quos majestas ad id deputaverit, ex nunc erigantur et de terris quoque per eosdem noviter occupatis idem est faciendum; deinceps vero, si per Comanos ac Philisteos, vel Ræzenos regiones ac eorum officiales terrarum occupatio vel alia damna enipiam fuerint illata, juxta formam generalis decreti coram domino palatino superinde requirantur.

ARTICULUS 58.

Fugitivi coloni restituantur. Poenu comitum et V. comitum eatenus procedere negligentium.

Et quod omnes jobbagyones a tempore rusticane insurrectionis fugitivos ac violentè abductos majestas regia tam de suis et reginalis majestatum, quam etiam aliorum omnium bonis, per comites ac vicecomites comitatum juxta contenta decreti superinde editi exnunc ubilibet reddi facere dignetur. Comites vero et vicecomites, si non processerint, vel se ipsos forsitan causam non restitutioni præbuerint, ad decimum quintum diem propterea evocentur et juxta eorum demerita per majestatem regiam de facto puniantur.

(2) Az 54—58. cikkelyek a teljes szövegben az 53—57. articleusokat alkotják.

54. CZIKKELY.

A lutheránusok és azok pártfogói megbüntetendők.⁽¹⁾

Méltóztassék a királyi felségnek, mint kato- ragaszkodókat, mint nyilvános eretnekeket és
likus fejedelemnek, minden lutheránust és a boldogságos szűz Mária ellenségeit halállal
azok pártfogóit, valamint a felekezetükhöz és összes javaik elvételével büntetni.

55. CZIKKELY.

Az ítélőmesterek ne tulajdonítsák el magoknak az ország helyettes biráinak tisztét és jövedelmeit.⁽²⁾

Az ítélőmesterek semmiképen se merészel-
jenek az ország rendes birái helyetteseinek,
tudniillik az alnádornak és az alországbirónak
tisztébe, hivatalvesztés alatt, beavatkozni és
elegyedni és jövedelmeiket elvonni.

1. §. És a királyi felség többi tisztviselőire
nézve is ugyanazt kell érteni és tenni, nehogy
ő királyi felségének curiája a tisztségek össze-
zavarása miatt rendtelenségben legyen.

56. CZIKKELY.

Mekkora legyen az ítélőmestereknél és a káptalanokban a levelek díja?

A levelek váltásdíjait úgy az ország ren- a káptalanokban és conventekben is, az or-
des birái és ezek ítélőmesterei előtt, mint szág közönséges decretumának rendelkezése

történnek, úgy ezeken a törvényszékeken, mint a vármegyék törvényszékein is el lehet bírálni, úgy
tudniillik: hogy a kihirdetett gyűlésnek módja szerint, a foglalásokra nézve, királyi levelek mellett, a
szomszédok, határosak és vidéki nemesek útján, az előrebocsátottaknak tiszta valóságát előbb a vár-
megyéken, a szokott módon, kinyomozzák és a hol a foglalás megtörténte bebizonyosodik, ott a bir-
tokot vagy az akkor foglalt földet, a foglaló ellentmondása meg nem akadályozván, az ispánok, alispá-
nok és szolgabírák, a felperesnek adják vissza; azonfelül a foglalt, foglalása és erőszakossága miatt,
az alispánok levele mellett, és a szolgabírák útján, tizenötödnapra személyesen vagy házából és
udvarából idézzék meg a király curiája élébe és hívják perbe; avagy ha a felperes, a megtörtént
visszaadással és a vármegyei törvényszéken meghatározandó száz forint büntetéssel megelégednék és
a peres ügyet tovább folytatni nem akarná, az alperes pedig a reá kimondott ítélet miatt elégedetlen
lenne és az ügyet kijávitás és megvitátás végett a király curiájába akarná vinni, akkor az ügyet
tizenötöd napra oda fel kell terjeszteni; és ha bebizonyul, hogy az ispánok vagy alispánok helyes
ítéletet és birói határozatot hoztak, a vádlottat vagy alperest a nagyobb hatalmaskodásban vagyis
öbenjárói ítéletben kell elmarasztalni és büntetni.

57. CZIKKELY.

Hogy a nádor a kunok s a szomszédos nemesek közt a határokat igazítsa ki.

Továbbá, hogy az ítélőmester, vagy mások, a kiket a felség e czélra kirendel, azokat a határokat,
melyeket a nádor ur az elmúlt években némely nemes és a királyi kunok között fölállított és azok
a kunok ismét széthánytak és semmivő tetek: megint állítsák föl; s ugyanezt kell tenni ama földdel,
a melyeket azok ujonnan foglaltak el; jövőre pedig, ha a királyi kunok és jászok vagy ruthének
nemkülönbön tisztjeik földeket foglalnának el vagy más károkat tennének valakinek: ez iránt a közön-
séges decretum értelmében a nádor ur előtt kell őket kérdőre vonni.

58. CZIKKELY.

*A szökevény szolgálkat adják vissza. Az ispánoknak és alispánoknak büntetése, a kik
eddiglen eljárni vonakodtak.*

És hogy a parasztlázadás óta elszökött és erőszakosan elvitt minden jobbágyot a királyi felség úgy
a maga mint a felséges királyné, valamint minden másoknak a fekvő javaiból, az ez iránt kelt
decretum tartalma szerint mostantól fogva mindenütt adassa vissza a vármegyék ispánjai és alispánjai
útján. Az ispánok és alispánok pedig, ha nem járnak el, vagy ha önmaguk szolgáltatnak okot a
vissza nem adásra, e miatt tizenötöd napra idézendők és a királyi felség érdemük szerint tényleg
büntesse meg.

⁽¹⁾ Az eretnekek büntetésére nézve v. ö. az 1462: II. t. cz., az 1495: IV. t. cz., az 1525: IV. t. cz.,
a Hk. I. R. 14. cz. és az 1723: IX. t. cz. rendelkezéseit. L. még k. e. 1608: I. t. cz., 1618: LXXVII.,
1622: II., 1630: XXX., 1635: XXIX., 1649: X., 1681: XXV. és XXVI., 1687: XXI., 1715: XXX., 1791:
XXVI. t. cz. M.

⁽²⁾ Az ítélő mesterekről v. ö. fönn a 2. jegyzetet az 1486: XX. t. cz. kapcsán.

riis; quam etiam in capitulis, et conventibus : juxta formam, contentaque generalis decreti regni, fiant, et accipiantur.	§. 1. Nam alias magistri proto-notarii, in officii; capitula vero et conventus, in sigilli ipsorum amissione convincantur.
---	--

ARTICULUS 57.

Litterae sententiales, facti minoris potentie, ad florenos sex taxentur.

Quod de literis sententialibus, factum minoris potentie concernentibus, sex duntaxat floreni de cetero recipiantur :	damnorum refusio, vel pecuniarum solutio in aliis contineatur :
--	--

§. 1. Nisi forsitan notabilis, et magna	§. 2. In quo casu: juxta refusionis, et solutionis quantitatem, litterarum ipsarum fiat redemptio.
---	--

ARTICULUS 58.

Homines regii, vel palatinales, de curia, contra partium voluntatem non emittantur.

Quod ad celebrationem communium inquisitionum, homines regii, vel palatinales, de curia regia, contra voluntatem partium litigantium, non transmittantur :	signem videbitur importare partibus ambiguitatem, simul et damnorum occasionem: in quo: de curia regia homines libere transmitti possunt. ⁽¹⁾
--	--

§. 1. Demplo casu: qui notabilem, et in-
--

(1) E czikkelyt a teljes szövegben még ezek követik (L. Kovachich M. Gy. Suppl. ad. vest. comit. II. k. 354—356. l.) (K. és Ó.):

ARTICULUS 58.

Greges boum et ovium tantum usque limites regni depelli, exteri tamen eos vel ibi, vel etiam in medietate regni emere possint.

Item: quod boves et oves extra regnum gregatim de cetero non educantur, prout prius quoque constitutum et ordinatum fuisse constat, sed ad loca duntaxat intra limites hujus regni deputata abigantur, in quibus, vel etiam in visceribus regni externæ nationis homines ubi maluerint boves et oves emere, aliisque incolæ regni hujus vendere teneantur, equos autem et equas atque vaccas nemo exteris hominibus vendere nemo etiam de regno sub pœna amissionis et ablationis eorundem educere præsumat, ordine atque modo superinde prius constituto semper observato.

ARTICULUS 59.

Sequestrata proditorum Belgradi et Szabachii boni cum illi se hactenus non purgaverint pro caducis declarantur.

Item: quod majestas regia bona et jura et possessionaria illorum, qui castra Nándoralbense et Sabácz amiserunt, veluti infidelium juxta contenta decreti condemnatorum, quia post dietam festi Beate Elisabeth vidue usque modo se se immunes et innoxios declarare recusarunt, apud se reservet et illis, qui in expeditione generali, vel alias majestati suæ præclara exhibuerint servitia, largire, distribuereque dignetur, siquidem majestas sua pro se illa voluerit reservare.

és tartalma szerint kell megállapítani és el-
fogadni.

1. §. Mert különben az ítélőmestereket

tiszttségük, a káptalanokat és conventeket pedig
persétjük elvesztésében marasztalják el.⁽¹⁾

57. CZIKKEIX.

A kisebb hatalmaskodás dolgában kell ítélőlevelekért hat forint díj fizetendő.⁽²⁾

Hogy a kisebb hatalmaskodást illető ítélő-
levelekért jövőre csak hat forintot szabad
venni.

kártérítést vagy pénzfizetést nem tartalmaz-
nának.

2. §. A mely esetben ama levelek meg-
váltása a kártérítés és fizetés mennyiségéhez
képest történték.⁽³⁾

1. §. Hacsak talán valami nevezetes és nagy

58. CZIKKEIX.

*Királyi vagy nádori emberek a felek akarata ellenére nem küldendők ki a
cúriából.*⁽⁴⁾

Hogy közös tanuvallatások eszközzésére nem
szabad a királyi cúriából a perlekedő felek
akarata ellenére királyi vagy nádori embereket
kiküldeni.

felekre nézve jelentékeny és nagy kétség és
egyszersmind a megkárosulásra való alkalom
látszik fenforogni, a mikor a királyi cúriából
szabadon küldhetők ki emberek.

1. §. Kivévn azl az esetet, a melyben a

(1) A levéldíjakra nézve l. az 1435 (II.): X. és az ezzel kapcsolatban idézett törvényeket. (Ó.)

(2) A kisebb hatalmaskodásról v. ö. Hk. II. R. 67. cz.

M.

(3) A teljes szövegben e cikekyllt követik még a következők:

58. CZIKKEIX.

*Az ökr- és juhnyíjak csak az ország határáig hajthatók; de idegenek azokat akár ott,
akár pedig az ország belsejében megvehetik.*

Továbbá: hogy jövőre ökröket és juhokat nyájankint ne vigyenek ki az országból, a mint ez tudva-
levőleg korábban is el volt határozva és rendelve, hanem csakis az ország határain belül kijelölt
helyekig hajtsák; és a külföldi embereknek ezeken a helyeken, vagy akár az ország belsejében is —
a hol inkább akarják — kell az ökröket és juhokat vásárolniok; ámde paripákat és kanczákat meg-
teheneket senki se merjen külföldieknek eladni és azok elvesztésének és elvételének a büntetése alatti
az országból kivinni se merészelje senki sem, mindenkor szemmel tartván az e részben előbb meg-
állapított rendet és módot.

59. CZIKKEIX.

*Belgrád és Sabácz áruolónak zár alá tett fekrő jószágait, miután magukat eddigelé nem
tisztázták, a királyi kincstárba szállóknak jelentik ki.*

Továbbá, hogy a királyi felség mindazoknak a fekvőjószágait és birtokjogait, a kik Nándorfejérvár
és Sabácz várait elvesztették, mivel a szent Erzsébet özvegy ünnepén volt országgyűlés után mind-
maig magukat kimenteni és ártatlanoknak nyilvánítani vonakodtak, mint a decretum értelmében el-
marasztalt hűlenekéit tartsa magánál és méltóztassék azoknak adni és kiosztani, a kik ő felségének
az általános hadjáratban vagy másképen kitűnő szolgálatokat tettek; ha ugyan ő felsége nem akarná
a maga számára megtartani.

(4) V. ö. Hk. II. R. 27—32. cz., továbbá 1492: LIII. t. cz.

M.

Ex constitutionibus in campo Rákos anno 1525. editis, articuli potiores.⁽¹⁾

ARTICULUS 3.

Sigilla regis, et reginae annularia, Hungaris cancellariis servanda dentur.

Sigillum regiae majestatis annulare, secretarius Hungarus, donante majestate sua, teneat mox, et immediate.

§. 1. Pari ratione etiam reginalis majestas, sigillum suum, Hungaricae nationis homini, reverendissimo domino cancellario, suae majestatis benemerito, pariter conferre dignetur.

ARTICULUS 4.

Externae nationis officiales amoveantur, et Hungari illis substituantur. Lutherani comburantur.

Ceterum Fukkari, et omnes nationes externae, qui thesauros regni palam exhauriunt, et educunt; de hoc regno statim ablegentur, et exmittantur; in eorumque locum Hungari constituantur.

§. 1. Nationes tamen externae, cujuscunque linguae existant, si majestatibus suis,

et huic regno servire voluerint; ad stipendia consueta libere veniant, et conducantur

§. 2. Attamen in confinibus regni, Hungarorum more servire, militareque teneantur,

§. 3. Oratores quoque, caesareos, et Venetos, e regno exmittantur.

⁽¹⁾ E decretum teljes szövegében megvan a Ráday- és Bathyáni kézirati codexekben; közölte azt Kovachich M. Gy. Vest. Com. 574—592. l. A corpus jurisból hiányzó két első cikkely ez (K. és Ó.):

ARTICULUS 1.

Ut omnes constitutiones jam factae et modo quoque formandae atque concludendae effectum sortiantur, et executioni demandentur: consilium regium, quod magna in parte per externas nationes gubernatum et directum est, reformetur; et ut omnia in consilio regio matura tractatu, maturaque deliberatione fiant et ad effectum perducantur. Nec alter consiliarius alteri super dissidio et non concordii sententia (prout plerumque contingere solet) culpam impingere possit, et exinde debita executione negotiorum regni praetermittatur: de medio dominorum praetorum et baronum regia majestas aliquot personas pro nunc eligat, et penes se accipiat, quae plenariam auctoritatem habeant, infra venturam generalem dietam pro festo nativitatis beati Joannis baptistae in oppido Nagy Hathvan appellato celebrandam, omnia in consilio regio tractanda (aliis dominis praetatis et baronibus forsitan dissidentibus et non concordantibus) decernere, concludere et executioni demandare, officia regia tam finitima quam etiam interna et alia omnia cum consensu regiae majestatis mutare, donare et distribuere, bonae et utili, ac majestati suae et huic regno conducibili, proficuaeque dispensationi proventuum regionum superintendere atque providere et generaliter omnia perficere; domini nihilominus praetati, barones, eorum dignitate exigente, in consilio ipso regio interesse, tractare et sententias suas declarare more hactenus consueto libere possint; summa tamen et autoritas omnium rerum apud praenotatas electas personas maneat, ne per varias opiniones et sententias regiae majestatis et regni sui turbentur ac praetermittantur.

ARTICULUS 2.

Nationes tamen externae in consilium regium de cetero non admittantur, universa etiam officia tam regiae, quam reginalis majestatum videlicet magistratus curiae, cubicularius, tavernicatus, pincernatus, dapiferatus, agazonatus ac portarii majestatum suarum. Praeterea castellanatus omnium castrorum, camerariusque salium, auri et argenti, nec non tricesimae, vigesimae, cementum et quinquagesimae et honores comitatuum suarum majestatum, Hungariae nationis duntaxat, hominibus nobili de prosapia propagatis, et non forensibus conferantur, prout continetur etiam in decreto. Ab illis autem externae nationis hominibus, qui nunc ejusmodi officium tenent, mox et immediate, defacto auferantur, et de beneficiis quoque ecclesiasticis hoc idem est intelligendum.

Nevezetesebb czikkelyek a Rákos mezején 1525. évben kelt határozatokból.

3. CZIKKELY.⁽¹⁾

A király és a királyné gyűrűs pecsétjeit megőrzés végett magyar kancellároknak kell bizni.⁽²⁾

A királyi felség gyűrűs pecsétje ezután és közvetlenül, Ő felsége adományozására magyar titkárnál legyen.

1. §. A királyné ő felsége is, az ő pecsétjét hasonlóképen a magyar nemzetből való embernek, a főtisztelendő urnak: Ő felsége érdemes kancellárjának méltóztassék adni.

4. CZIKKELY.

Az idegen nemzetből való tisztek elmozdítandók s magyarokkal helyettesítendők. A lutheránusokat meg kell éjeltü.

Továbbá a Fuhkarok és az összes külső és ennek az országnak szolgálói akarnak, nemzetbeliek, kik az ország kincseit nyilván szokott zsoldért szabadon jöjjenek be és kimerítik és kiviszik, ez országból azonnal fogadják fel őket.

2. §. De az ország végvidékein magyarok módjára kell szolgálnok és katonáskodniok.

4. §. Mindazonáltal, ha az idegen nemzetbeliek, hármilyen nyelvűek is, ő felségeiknek 3. §. A császári és velencei követeket is ki kell küldeni az országból.

(1) Az innen hiányzó két első czikkely magyarul így hangzik:

1. CZIKKELY.

Hogy ugy a már meghozott, mint az ezután alkotandó és meghozandó határozatok hatályosakká legyenek és végrehajtásba menjenek: a királyi tanácsot, a melyben nagyrészt idegenek kormányoznak és igazgatnak, át kell alakítani; és hogy a királyi tanácsban mindeneket higgadt tárgyalással és érett megfontolással kell végezni és fogamatba venni. És nehogy az egyik tanácsos a másikat (a mikép leg többnyire történni szokott) visszavonás és véleményeltérés miatt hibáztassa és e miatt az ország ügyeinek kellő és fogamatos elintézése mulasztást szenvedjen, a király ő felsége, a főpap és báró urak közül mostantól kezdve válaszszen ki és vegyen maga mellé egy néhány személyt, a kiknek a jövő keresztel Szent János ünnepén Nagy-Hatvan mezővárosában tartandó közönséges országgyűlés alatt (a többi netán egyet nem értő és ellenkező nézetben levő főpap és báró urak ellenére is) teljes hatalmukban álljon mindazokra nevezve, a melyek ő felségének és az országnak javára és hasznos előmenetelére, a királyi tanácsban tárgyalandók, a királyi felséggel egyetértve, határozni, végezni és végrehajtásba venni; és ugy a vég helyi, mint a királyi belső tisztségeket megváltoztatni, adományozni és kiosztani; nemkülönb az ország jóvedelmének üdvös beosztása fölött öröködni, azt felügyelni és általában mindent véghezvinni. A főpap, báró és bárói méltóságban levő urak, ebben a királyi tanácsban, az eddigi szokás szerint, szintén jelen lehetnek, tárgyalhatnak és nézetüket szabadon nyilváníthatják; de a legfőbb hatalom az összes dolgokban, az előbb említett választott személyeket illesse; nehogy a királyi felség meg az ő országa különböző véleménye és nézete miatt, zavarok támadjanak és mulasztások történjenek.

2. CZIKKELY.

Idegen nemzetből valókat azonban jövőre a királyi tanácsba ne bocsássanak és a király meg a királyné ő felségeik összes tisztségeit u. m. az udvarmesterséget, főpalotamesterséget, tárnokságot, főpohárnokságot, főasztalnokságot, főlovászmesterséget és a főajtónálló mesterseget, ezeken kívül az összes várak várnagyságát, valamint a sókamarák, arany és ezüst bányák, ugyszintén a harmineczadok, huszadok, századok, ötvenedek, valamint a vármegyék tisztségeit, a decret. tartalmához képest, ő felségeik csakis a magyar nemzetből való és csak nemes származású embereknek és ne idegeneknek adományozzák és azoktól az idegen nemzetből valóktól pedig, a kik jelenleg ilyen tisztségeket viselnek, ezeket azonnal és tényleg el kell venni; és ugyanezt kell érteni az egyházi javadalmakról is.

(2) V. ő. Hk. II. R. 13. cz., 1471: XVIII. t. cz., 1507: IV., 1514: XXXV. t. cz.

§. 4. Lutherani etiam omnes de regno per seculares personas, libere capiantur, et exstirpentur: et ubicunque reperti fuerint: comburantur.⁽¹⁾
non solum per ecclesiasticas, verum etiam

(1) A corpus jurishöl hiányzó §—22. czikkelyek a következők:

ARTICULUS 5.

Item, quod stipendia seu salaria Burgoni et aliis externis nationibus deputata de cetero non reddantur, obligamina et quelibet literæ super regis proventus cuipiam per regiam maiestatem vel per dominum thesaurarium factæ nullius sint firmitatis, sed universi proventus regii manibus duntaxat domini thesaurarii regii, statim et defacto assignentur. Emericus quoque Salomon, aliter Zereuchas appellatus, non solum suis officiis destitutus, et de curia utriusque maiestatis ablegatus habeatur, verum insuper juxta sua demerita et scelera contra eum jam proposita, ac testimonia adversus ipsum jam declarata et acceptata statim puniatur.

ARTICULUS 6.

Item, quod maiestas regia metas per palatinum superiori anno erectas, et per Cumanos et Philisteos iterum distractas, per unum ex magistris protonotariis secundum contenta literarum palatinalium, exinde confectarum absque ulteriori mora rursus erigere et integrare et nondum erectas ex novo reambulare et erigi facere dignetur.

ARTICULUS 7.

Item quod occupationes per dominum marchionem et alios potentes noviter factæ, etiam invitis occupatoribus per regiam maiestatem rectificentur absque mora.

ARTICULUS 8.

Item quod pecudes et pecora, hoc est boves et oves, vaccæ et equi gregatim, vel alio sub colore ac coria eorundem animalium, de hoc regno pro hoc anno propter exstirpationem præsentis cupreæ monetæ et propter instantem, futuramque expeditionem non educantur et si educerentur, ubicunque reperti fuerint, auferantur, non obstantibus literis suæ maiestatis superinde conficiendis.

ARTICULUS 9.

Item quia tricesima, quæ in Nándorlba et Zalomkemen exigi consueverant de cetero in Varadino Petri evigantur, ne arma, sales, pixides et cultelli in Turciam deferantur.

ARTICULUS 10.

Item, quod tam regia et reginalis maiestates, quam etiam domini prælati et barones ac nobiles universos jobbagiones post insurrectionem et seditionem rusticanam ad bona ipsorum vel abductos, vel saltem, furtimque locatos, sub pœna in decreto generali exinde conscripta evnunc et defacto restituere faciant.

ARTICULUS 11.

Et metas quoque regia maiestas, tam ex parte Moraviæ quam etiam Austria, præter ulteriorem moram rectificari facere dignetur.

ARTICULUS 12.

Item quantus in conservatione gentium defectus tam per dominos prælatos et barones ac nobiles hactenus fuerit commissus, omnibus constat; ne igitur de cetero vel defectus vel negligentia in gentibus conservandis committatur, ne etiam damna per eos in transitu et processu ipsorum nobilibus et ignobilibus inferantur, statutum est, quod universi domini prælati et omnes viri ecclesiastici ac barones et nobiles, qui ratione bonorum suorum vel de bonis suis propriis quinquaginta equites sive armigeros sive levis armaturæ, sive huzarones tenere non possunt, pecunias exercitiales de bonis eorum in medium nobilium illorum comitatum, ubi ejusmodi bona adjacent, administrare teneantur, et in quolibet comitatu unus capitaneus per universitatem nobilium eligatur, qui tam bona omnium dominorum et nobilium in illo comitatu adjacentia, dicare, quam etiam gentis militaris exercitii peritos conducere et juxta limitationem præscriptorum dominorum consiliariorum, secundum necessitates exigentiam illas semper in confinibus tenere et copiam regesti super dicatura post rectificationem in sede judiciaria fienda, manibus vicecomitis assignare, tempora etiam et dies conductionis gentium et dimissionis earum ad confinium semper conscribere et notificare nobilibus debeant et teneantur, ne trans in gentibus conservandis, solutionibusque eisdem fiendis committatur, nobiles etiam in literis eorum summo capitaneo regio, numerum etiam sessionum jobbagionalium illorum dominorum, qui per se incipient, juxta limitationem præscriptam, gentes tenere ipsi capitaneo pariter signare teneantur, ut capitaneus ipse gentes prænotatas residere et perlustrare sciât, ne defectus in gentibus ipsis utcuque reperitur, damna vero, si quæ per illas in transitu cuipiam irrogarentur, per capitaneum semper earundem rectificentur et reponentur.

ARTICULUS 13.

Præterea in singulis comitatibus quatuor probi et nobiles viri per universitatem nobilium in prima sede eorum judiciaria, postquam hinc ad propria redibunt, celebranda eligantur, qui tam dominorum prælatorum et aliorum virorum ecclesiasticorum proventus decimales habentium, quam etiam, domi-

4. §. A lutheránusokat is mind ki kell csak az egyházi, hanem a világi személyek irtani az országból; és bárhol találhatók, nem- is szabadon fogják el és egéssek meg.⁽¹⁾

(1) V. ö. 1523: XVII. és LIV. t. cz., továbbá az 1606. évi bécsi békekötés I. cz. és az 1608 (k. c.): I. t. cz. rendelkezését.

A cikkely után következő articulusok magyarul így hangzanak:

3. CZIKKELY.

Továbbá, hogy Burgionok és a többi külső nemzetből valóknak rendelt zsoldot vagy fizetést jövőre meg ne adják és hogy a királyi felség avagy a kincstárnok ur részéről a királyi jövedelmekről bárkinnek kiadott kötelezvényeknek és akármiféle leveleknek semmi erejük se legyen: hanem az összes királyi jövedelmeket azonnal és tényleg csupán a királyi kincstárnok kezébe szolgáltatassák és a más-kép Szerencsének nevezett Salamon Imrét, ne csak minden tisztétől megfosztottnak és mindkét felség udvarából elesapottnak tekintsek, hanem azonfelül érdeméhez és az elleneben már feltüntetett gonoszságaihoz, meg a vele szemben nyilvánlává tett és elfogadott bizonyítványokhoz képest, azonnal meg kell büntetni.

6. CZIKKELY.

Továbbá, hogy a királyi felség azokat a határokat, melyeket a nádor az előbbi években állított, de a Kunok és Jászok ismét lerontottak, a nádornak e tárgyban készült levele tartalmához képest egy írtelmester útján, minden további késedelem nélkül, ismét helyreállítani, kiegészíteni és a meg föld nem állítottakat újból kijárni és felállítani méltóztatásuk.

7. CZIKKELY.

Továbbá, hogy a királyi felség az ögrófok és más hatalmaskodók részéről ujjonnan elkövetett foglalatásokat a foglulók akarata ellenére is, minden késedelem nélkül hozza rendbe.

8. CZIKKELY.

Továbbá, hogy az állatokat és barmokat, vagyis az: ökröket és juhokat, teheneket és lovakat ez évben nyájanként, vagy más szín alatt, valamint az állatoknak a bőreit is ebből az országból a mostani érzépenznek a kivétele meg a jelenlevő és az ezután következő hadjárat miatt ki ne vigyék, ha pedig kivinnék, bárhol rajta kapnák azokat. 6 felségének az a felől kiállítandó levele ellent nem állván, le kell foglalni.

9. CZIKKELY.

Továbbá, mivel azokat a harminczadokat, melyeket Nándorfehérváron és Zalánkeménben szoktak szedni, ezután Péterváradon fogják szedni, nehogy a fegyvereket, sőt, puszkákat és töröket Törökországba vigyék.

10. CZIKKELY.

Továbbá, hogy úgy a király és királyné 6 felségeik, mint a főpap és báró urak és nemesek is mindazokat a jobbágyságokat, a kiket a parasztfölkelés és lázadás után szöke és lopva a saját fekvő jöszágaikba vittek vagy elhelyeztek a közönséges decretumban erre előírt büntetés alatt mostantól fogva azonnal visszaállítassák.

11. CZIKKELY.

És a királyi felség a határokat is, úgy Moldvaország, mint Austria felől is minden további késedelem nélkül kiigazítani méltóztatásuk.

12. CZIKKELY.

Továbbá tudva van mindenki előtt, hogy eddigelé úgy a főpap és a báró uraknál, mint a nemeseknél a hadcsapatok tartásában, milyen nagy hiány merült föl; nehogy tehát a hadcsapatok tartásában ezután is hiány vagy hanyagság következék be, és nehogy ezek átvonulásukban és járás-kelésükben a nemeseknek és nem nemeseknek károkat okozzanak: elhatároztuk, hogy az összes főpap urak és egyházi férfiak, bárók és nemesek, a kik fekvő jöszágaik után, vagy saját fekvő jöszágaikból ötven lovasat vagy könnyű fegyverest avagy huszárt tartani nem tudnak, fekvő jöszágaikból azon vármegyék nemesei közt, a melyben azok a javak fekszenek, hadi adót tartozzanak fizetni; és a nemesek közönsége mindenik vármegyében válasszon egy kapitányt a ki tartozék és köteles legyen az összes uraknak és nemeseknek, úgy az azon vármegyében levő fekvő jöszágait adó alá vonni, mint a hadcsapatok katonái begyakorlásában is járatos egyeneket fölfogadni és az előbb irt tanácsos urak megszabásához, meg a szükség mivoltához képest azokat mindenkor a végvárakban tartani és az adóajstrom mását kiigazítás után, a következő törvényszéken az alispán kezébe szolgáltatni; a hadak felfogadásának és a végvidékre küldésének idejét és napját is a nemeseknek megírni és hírülni, nehogy a hadak tartásában és ezeknek fizetésében csalás merüljön föl; a nemesek pedig levelökben tartozzanak a királyi főkapitánynak, amaz urak jobbágytelkei számát, a kik a fentírt kiszabás szerint a hadcsapatok tartását önmagukra megkezdeni kötelesek, megírni, hogy maga a kapitány az említett hadcsapatokat felügyelhesse és szemle alá vehesse, nehogy azokban a hadakban valami hiány merüljön föl; azokat a károkat pedig, melyeket ezek átvonulásukban valakinnek okoztak, a kapitány mindenkor hozza rendbe és térítse meg.

13. CZIKKELY.

Ezenkívül az egyes vármegyékben a nemesek közönsége, az innen hazatérésük után tartandó első törvényszékükön válasszanak négy becsületes és nemes férfit a kik úgy a dézmajövedelmeket húzó főpap uraknak és más egyházi férfiaknak, mint a báró uraknak és más nevezetes nemeseknek is, a

ARTICULUS 23.

*Monetarum extraneorum inductores, comburantur.**Cæterum, si qui extraneorum hominum, monetas extra regnum istud easas, et fabri-*

norum baronum et aliorum specialium nobilium pariter proventus, et de fodinis auri, argenti, cupri, ferri, calibis, plumbi et aliorum metallorum, item nonis vinorum, akonibus, tributis, vadis, stagnis seu piscaturis danubialibus Thizæque et aliorum fluviorum, nec non de decimis porcorum annuatim provenientibus, sub juramento revidere et intelligere et super illis regestum facere, ac illius copiam in quantum ad dominos prelatos et barones attinet, ad prædictam generalem dietam secum portare, ac tandem rationem hujusmodi proventuum decimalium nonaliumque, et aliorum prænarratorum juxta limitationem in eadem dieta faciendam, in quantum vero nobiles ipsos tangit, secundum limitationem universorum nobilium cujuslibet comitatus per se ipsos conservare, et dum personaliter ad expeditionem futuram proficiscuntur, pro regni tutela et defensione secum ducere teneantur: domini tamen prelati et alii viri ecclesiastici ratione decimarum, more hactenus consueto exercitabantur.

ARTICULUS 14.

Item, quod patroni ecclesiarum et tutores pupillorum, bona ecclesiarum et ipsorum pupillorum pro se non computent, sed in medium nobilium connumerentur plebanorum etiam de Rivuli Dominarum, Sárospatak, Berekszasz, Zewlews et Ardo proventus pariter revideantur et gentes exinde in casu præmisso teneantur.

ARTICULUS 15.

Et quod bona et jura possessionaria liberarum civitatum in medium comitatus pro gentium conservatione connumerentur.

ARTICULUS 16.

Item regia etiam et reginalis majestates ratione dignitatis et honorum suorum banderia sua parata semper habere dignentur, officiales quoque finitimi tam ratione honorum suorum, quam etiam officiorum ipsorum gentes suas integre conservare teneantur.

ARTICULUS 17.

Loca per Turcas combusta et desolata non dicentur, libertini tamen, nunnisi illi, qui victu et amictu dominorum suorum utuntur, in hac parte relaxentur.

ARTICULUS 18.

Inquilini etiam in domibus propriis habitantes, ac aratra vel vineas proprias habentes, dicentur, ne regni tutio in gentium conservatione minuat atque deficiat.

ARTICULUS 19.

Item quod per dominos consiliarios regioes limitentur et constituentur statim loca super proventibus regiis, ubi et de quibus officiales finitimi salaria sua rehabeant, et ad illos proventus nemo se de cetero ingerere audeat, ne officiales ipsi Budæ cogantur mendicare et per hoc officia eorundem relinquere, reliquos etiam proventus regioes et curiales servitorum utriusque majestatis ita moderari, ne tot dissipationes, quot fuerunt hactenus in proventibus regiis de cetero committantur.

ARTICULUS 20.

Item quod cusio præsentis monete de cetero cesset, et regia majestas bonas monetas, prout temporibus serenissimorum principum quondam dominorum Mathiæ et Vladislai regum, et in principio quoque regiminis majestatis regie domini nostri clementissimi fuerat, cudi facere dignetur; verumtamen infra et usque prædictam generalem venturam dietam pro festo nativitatis beati Joannis baptiste prædicto celebrandam, moneta jam cuse, more hactenus solito, pro uno denario veteri currant et accipiantur, attamen in rebus vendibilibus, majestas regia ordinationem pridem factam atque publicatam observari faciat, et si venditores contrarium facerent, res illorum vendibiles ac necimonia ubique locorum in prædam publicam convertantur.

ARTICULUS 21.

Verum quia omnis hæc penuria ac caristia rerum vendibilium et mercimoniorum quæ modo regnum istud oppressit, ex cusione præsentis monete cupreæ provenit atque crevit; plures sunt autem, qui monetas præsentis cudi fecerunt, alii ex permissione regie majestatis, alii vero propria eorum temeritate, veritas itaque est de præmissis exquirenda, et ratio recta capienda ac exigenda; qui igitur de voluntate regia monetas in vero pondere seu liga quatuor lothorum cudi fecerunt, si justam rationem de illis dare potuerunt, absoluti habeantur. Illi autem, qui monetas ipsas adulteraverunt, et in liga trium lothorum, vel aliter infra cudi fecisse, comperti fuerint, non solum ad rectam rationem dandam sint obligati, verum etiam totum lucrum, quod ex ejusdem adulterationis fraude perceperunt, regie majestati reddere refundereque teneantur.

ARTICULUS 22.

Qui vero propria eorum temeritate cudi fecerunt, prout in decreto quoque continetur, nota perpetua infidelitatis condemnentur.

23. CZIKKELY.

A külföldi pénzek behozóit meg kell égetni.⁽¹⁾

Továbbá a mely külföldi emberek jövőre ez országban kívül vert és készített pénzeket

kik mind az arany, ezüst, réz, vas, aczél, ólom és más érczbányákból, mind a bor kilenczedekből, akókból, révekből, vámokból, dunai, tiszai és más folyóvízi tavakból és halászatokból, ugyszintén disznó-dézsniákból évenkénti hasznokat huznak, eme jövedelmeiket eskü alatt megvizsgálni, kipuhatolni, lajstromba venni és ennek mását, a mennyiben ez a főpap és báró urakat illeti, az előbb említett közönséges országgyűlésre magukkal hozni, és aztán az ilyen előbb nevezett dézsma kilenczedekről és más jövedelmekről azon az országgyűlésen leendő megszabáshoz képest számot adni; a nemeseket illetőleg pedig mindenik vármegyve összes nemességének a kiszabásához képest azt a másolatot maguknál tartani és akkor, a midőn a jövő hadjáratkor személyesen a haza védelmére és oltalmára kelnek, magukkal hozni; a főpap urak és a többi egyházi férfiak pedig dézsmajuk alapján, az eddig gyakorolt szokás szerint fognak hadba menni.

14. CZIKKELY.

Továbbá, hogy az egyházak legyurai és a kiskoruak gyámjai az egyházak és kiskoruak javait a maguk részére ne számítsák, hanem őket a nemesek között kell összeírni és a plebánusok nagybányai, sárospataki, beregszászi, szőlősi és ardói jövedelmeit is hasonlóképen számba kell venni és azok után az előrebocsátott esetben hadcsapatokat tartani.

15. CZIKKELY.

És hogy a szabad városok fekvő jöszágait és birtokjogait is a hadcsapatok tartása tekintetében, a vármegyék közé kell összeírni.

16. CZIKKELY.

Továbbá, hogy a király és királyné ő felségeik is banderiumaikat méltóságuk és fekvő jöszágaik alapján, mindig készentartani méltóztassanak; és a véghelyek tisztviselői is, ugy hivataluk mint fekvő jöszágaik alapján, hadcsapataikat teljes számban tartani legyenek kötelesek.

17. CZIKKELY.

A törökök által felégetett és elpusztított helyeket adóval nem kell megróni, de a szabadosokat meg azokat is, a kik az uraiknak ételén, italán és ruházatából élnek e részben elengedésben kell részesíteni.

18. CZIKKELY.

A saját házukban lakó zselléreket is, a kiknek saját ekéjük és szőlőjük van, meg kell róni, nehogy az ország védelmére való hadcsapatok tartásában esőkkenés és fogyatkozás történjek.

19. CZIKKELY.

Továbbá, hogy a királyi tanácsos urak azonnal szabják és állapít-ák meg a királyi bevételek helyeit, a hol és a melyekből a végvidékek tisztviselői a fizetéseiket megkapják és e jövedelmekbe jövőre senki se avatkozzék bele, nehogy ezek a tisztviselők Budán koldulni és ennek okán hivatalaikat elhagyni kénytelenek legyenek és mind a két felségnek a többi királyi jövedelmeit és udvari szolgáit is aképen kell mérsékelni, hogy a királyi jövedelmekben jövőre annyi pazarlás, mint eddig történt, elő ne forduljon.

20. CZIKKELY.

Továbbá, hogy a mostani pénz verése jövőre megszűnjék, és a királyi felség méltóztassék olyan jó pénzeket veretni, mint a milyenek a néhai fenséges fejedelmek: Mátyás és Ulászló király urak idejében, meg a királyi felség a mi legkegyelmesebb urunk uralkodásának kezdetén is voltak; mindazonáltal a már kivert pénzek, az előbb említett Keresztelő Szent János napján tartandó, a legközelebbi közönséges országgyűlésig és alatt, az eddig gyakorolt szokás szerint egy régi denár számban forogjanak és fogadják el azokat, de az eladó dolgok tekintetében a királyi felség a régebben tett és kihirdetett rendelkezést tartassa meg, és ha az eladók az ellen cselekednének, eladó dolgaikat és árucikkeiket mindenütt közzáskmányyná kell tenni.

21. CZIKKELY.

Mint hogy pedig ez az egész szükség és az eladó dolgoknak meg az áruknak a drágasága, a mely ez országot ez idő szerint elnyomta, a jelen rőzpénznek a veréséből származott és növekedett és többen vannak, a kik a jelen pénzeket verették, némelyek t. i. a királyi felség engedelmeiből, mások ismét saját vakmerőségükből: azért az előrebocsátottakra nézve a valót ki kell puhatolni és helyes számadást kell venni s tétetni; és a kik királyi engedelmével igaz sulyban vagy négy latos vegyítékben verettek pénzeket, azokat, ha ezekről igaz számot adhattak, felmentetteknek kell tekinteni. Azok ellenben, a kik azokat a pénzeket meghamisították és kiderül, hogy három latos vagy azon alul lévő vegyítékben verették, azok nem csak helyes számot adni kötelesek, hanem még azt az egész nyereséget is, a mit ama család meghamisításából kaptak, a királyi felségnek tartoznak kiadni és visszatéríteni.

22. CZIKKELY.

A kik pedig saját vakmerőségükből verették, azokat, a mit ezt a decretum is rendeli, örök hütlenség vétkeiben kell elmarasztalni. (K. és Ó.)

(1) V. ö. fenn a 833. lapon az 1523: XL. t. czikket.

ARTICULUS 23.

Monetarum extraneorum inductores, comb et dispensatores
Ceterum, si qui extraneorum hominum, monetas extra si de cetero reperti puniantur.⁽¹⁾

norum baronum et aliorum specialium nobilium pariter per
ferri, calibis, plumbi et aliorum metallorum, item nor
seu piscaturis danubialibus Thizæque et aliorum fluv
provenientibus, sub juramento revidere et intelligi
in quantum ad dominos prælatos et barones al
ac tandem rationem hujusmodi proventuum decreti, conserventur: et proventus eorum,
juxta limitationem in eadem dicta faci de desertis restituantur.⁽²⁾
limitationem universorum nobilium cu
ad expeditionem futuram proficisc
domini tamen prælati et alii viri

ARTICULUS 24.

Item, quod patroni es
se non computent, se
Sárospatak. Berek.
præmissa teneant

ARTICULUS 25.

Item
ser
er
Item quod Stanislaus et Ladislaus Koczka de hoc regno majestas regia ablegare et licentiar
etiam, propter homicidium anno superiori patrum et pecunias per eos in hoc regno congregat
in montibus regni auferantur et ad castra finitima convertantur.

ARTICULUS 26.

Item quod testamentum quondam reverendissimi domini Georgii archiepiscopi Strigoniensis, majes
tas regia executioni faciat demandare, et servitoribus suis solutionem facere, pecunias et res alias
promissa perpetua capitulo Strigoniensi per eum datas, reddere gratiose.

ARTICULUS 27.

Item quod pecunie testamentarie aliæque res reverendissimorum quondam dominorum Thome et
Georgii Strigoniensis, ac Gregorii Colocensis ecclesiarum archiepiscoporum exunc exquirantur et ad
regni necessitates convertantur.

ARTICULUS 28.

Item quod aurum et argentum de hoc regno non educatur, et si reperietur educendum, ubique
libere auferatur.

ARTICULUS 29.

Item quod magnifico Francisco Hedervary salvus conductus ad se expurgandum si poterit, per
regiam majestatem vigore decreti libere concedatur et conferatur.

⁽²⁾ A teljes szöveg még a következő czikkelyeket tartalmazza:

ARTICULUS 31.

Quamvis plurimæ constitutiones et ordinationes, plurima statuta et decreta incrementum regiminis
majestatis regie domini nostri gratiosissimi imprimis, demum salutem et quietum statum totius
regni tangentia et concernentia, sæpenumero stabilitæ fuerint et conclusæ, nulla tamen via, nullo
modo, nullaque ratione effectum et executionem propter varios turbatores hactenus sortiri potuerunt,
sed omnes expensæ, labores, fatigique regnicolarum in irritum transierunt, propterea, ut turbatori
bus eorum constitutionum aliquando via præcludatur, et respublica regni hujus in bonum statum
redigatur, generalis una congregatio et dicta universalis et singulis nobilibus ac alterius cujusvis
status et conditionis possessionatis hominibus ad proximum beati Joannis baptiste in oppido Nagy
Hathvan appellato in comitatu Hevesiensi habito celebretur, ad quam universi nobiles tam jobbagatione
habentes, quam etiam unitis sessionis advenire, et nobiles jobbagationes habentes de singulis decem
sessionibus, eorum jobbagationibus unum equitem levis armaturæ, de comitatibus autem partium
superiorum, videlicet Thrinchen, Thurocz, Arva, Liptho, Zolyom, Zepes et Saros, loco equitum pixi
darios secum ducere, soli etiam in persona eorum non in curribus Kochy, sed more exercituantium
venire, nobiles autem unius sessionis res nobiles in valore centum florenorum, habentes, personaliter
advenire, ceteri vero decem ex eis unum mittere teneantur.

nak be ebbe az országba és ezen rajtakapók, azokat legott és tényleg tüzre kell elégetni, és a vert pénzeket el kell venni.

1. §. Azokat is, kik e pénzeket az országban elfogadják és tovább adják, ha jövőre rajtakaphtók lesznek, hasonlóképen kell büntetni.(1)

30. CZIKKELY.

Az alsó részek nemeseinek szabadságát fõnn kell tartani.

Azok nemeseit és különösen a, õ szabadságaikban, és elhagyott helyeik után egyét Szörénytől Pozsegáig, a való jövedelmeiket meg kell adni.(2)
tartalma szerint meg kell tartani az

(1) Az ezt követõ cikkeklyek magyarul így hangzanak:

24. CZIKKELY.

Továbbá hogy a királyi felség a horvát-, dalmát- és szlavonországi hánságot Thahi János urtól, azok miatt a nyilvánvaló gyűlölségek, egyenetlenségek és ellenségeskedések miatt, a melyek közte és amaz országok nemesei közt támadtak és fõnállanak: elvenni és magyaroknak adományozni méltóztassék, nehogy azok az országok ennyi ellenségeskedés, gyűlölség és zűrzavar közepette elveszzenek és veszedelem között forogjanak.

25. CZIKKELY.

Továbbá, hogy a királyi felség Koczka Sztaniszlót és Lászlót a mult évben elkövetett gyilkosság miatt ez országból kiküldeni és kiutasítani méltóztassék, és a pénzt, a melyet ebben az országban összegyűjtöttek a királyi felség vegye tőlük el s fordítsa a végváraakra.

26. CZIKKELY.

Továbbá, hogy a királyi felség a néhai fõtszietelendõ György esztergomi érsek urnak a végrendeletét végrehajtani, szolgáit kifizetni, s azt a pénzt meg más odaigért dolgokat, a melyeket örökösen az esztergomi káptalannak adott, ennek kegyelmesen kiszolgáltatni méltóztassék.

27. CZIKKELY.

Továbbá, hogy a néhai fõtszietelendõ Tamás és György esztergomi és Gergely kalocsai érsekeknek végrendeleti pénzösszegeit és egyéb vagyonát mostantól fogva ki kell puhatolni és az ország szükségére fordítani.

28. CZIKKELY.

Továbbá, hogy az aranyat és ezüstöt ebbõl az országból nem szabad kivinni, s ha olyanra akadnak, a melyet ki akarnak vinni, azt bárhol szabadon el kell venni.

29. CZIKKELY.

Továbbá, hogy a királyi felség a decretum erejénél fogva nagyságos Héderváry Ferencznek a saját maga tisztázására, ha telteti, szabad menedéket engedélyezzen és adjon.

(2) A teljes szöveg a következõ cikkeklyeket tartalmazza:

31. CZIKKELY.

Ámbátor igen gyakran állapítottak meg és hoztak nagyon sok olyan határozatot és rendeletet, nagyon sok olyan szabályt és végzemenyt, a melyek mindenek elõtt a királyi felség, a mi legkegyelmesebb urunk kormányzatának a gyarapodását, azután az egész ország jólétét és békés állapotát illetik és érintik, de eddigelé a különbözõ zavargók miatt semmi uton, módon és semmi tekintetben sem nyerhettek fogantat és nem kerülhettek végrehajtás alá, hanem az országlakosok minden költsége, munkája és fáradsága dugába dõlt; ennélfogva, hogy azoknak a határozatoknak a megháborítói elõl az ut valahára elzáródjék és ez ország közügye jó állapotha kerüljön: Keresztelõ szent János legközelebbi ünnepére a Heves vármegyében fekvõ Nagy-Ilatvon nevezetű mezõvárosba a nemések és más bármely állapotu és rangu birtokos emberek részére, együtt és egyenkint; általános egybegyülekezést és országgyűlést kell hirdetni, a melyre az összes, ugy jobbágyos mint egytelkes nemések kötelesek eljönni, és a jobbágyos nemések tartozzanak minden tiz jobbágytelkük után egy-egy könnyű fegyverzetű lovas, a felsõrészek vármegyéibõl, ugymint Trencsén. Turóc, Árva, Liptó, Zólyom, Szepes és Sáros vármegyékbõl, lovasok helyett gyalogosokat magukkal hozni, õnmaguk is saját személyükben nem kocsiakon, hanem táborozók módjára eljönni; az egytelkes nemések pedig, a kiknek száz forintot érõ ingó vagyonuk van, legyenek kötelesek személyesen megjelenni, a többiek pedig tizen, maguk közül egyet küldeni.

catas, in hoc ipsum regnum de cætero im-
portaverint, et deprehendi poterint; mox, et
defacto comburantur, et incinerentur, pecu-
niaque eusæ ab eis auferantur:

§. 1. Hospites quoque, et dispensatores
earum in hoc regno: si de cætero reperti
fuerint, pari pœna puniantur.⁽¹⁾

ARTICULUS 30.

Nobilibus partium inferiorum libertas retineatur.

Nobiles partium inferiorum; et signanter
duodecim comitatus a Zewrino, usque Pose-
gam; in eorum libertatibus, juxta contenta
decreti, conserventur: et proventus eorum,
de desertis restituantur.⁽²⁾

(1) A teljes szövegü decretumban a jelen czikkelyre ezek következnek:

ARTICULUS 24.

Item quod majestas regia banatum regnorum Croatia, Dalmatie et Sclavoniæ a domino Joanne de
Thab, propter manifesta odia et discordias, hostilitatemque, cum nobilibus illorum regnorum habitas
et contracta auferre et Hungaris conferre dignetur, ne illa regna inter tot inimicitias et odia distur-
biaque pereant et periclitentur.

ARTICULUS 25.

Item quod Stanislaus et Ladislaus Koczka de hoc regno majestas regia ablegare et licentiarum
dignetur, propter homicidium anno superiori patratum et pecunie per eos in hoc regno congregatæ,
per majestatem regiam auferantur et ad castra finitima convertantur.

ARTICULUS 26.

Item quod testamentum quondam reverendissimi domini Georgii archiepiscopi Strigoniensis, majes-
tas regia executioni faciat demandare, et servitoribus suis solutionem facere, pecunias et res alias
promissa perpetua capitulo Strigoniensi per eum datas, reddere gratias.

ARTICULUS 27.

Item quod pecunie testamentarie aliæque res reverendissimorum quondam dominorum Thomæ et
Georgii Strigoniensis, ac Gregorii Colocensis ecclesiarum archiepiscoporum exuane exquirantur et ad
regni necessitates convertantur.

ARTICULUS 28.

Item quod aurum et argentum de hoc regno non educatur, et si reperietur educendum, ubique
libere auferatur.

ARTICULUS 29.

Item quod magnifico Francisco Hedervary salvus conductus ad se expurgandum si poterit, per
regiam majestatem vigore decreti libere concedatur et conferatur.

(2) A teljes szöveg még a következő czikkelyeket tartalmazza:

ARTICULUS 31.

Quamvis plurimæ constitutiones et ordinationes, plurima statuta et decreta incrementum regiminis
majestatis regie domini nostri gratiosissimi imprimis, demum salutem et quietum statum totius
regni tangentia et concernentia, sæpenumero stabilitæ fuerint et conclusæ, nulla tamen via, nullo
modo, nullaque ratione effectum et executionem propter varios turbatores hactenus sortiri potuerunt,
sed omnes expensæ, labores, fatigæque regnicolarum in irritum transierunt, propterea, ut turbatori-
bus earum constitutionum aliquando via præcludatur, et respublica regni hujus in bonum statum
redigatur, generalis una congregatio et dieta universis et singulis nobilibus ac alterius cujusvis
status et conditionis possessionatis hominibus ad proximum beati Joannis baptistæ in oppido Nagy
Hathvan appellato in comitatu Hevesiensi habito celebretur, ad quam universi nobiles tam jobbages
habentes, quam etiam unius sessionis advenire, et nobiles jobbages habentes de singulis decem
sessionibus, eorum jobbagonalibus nnum equitem levis armaturæ, de comitatibus autem partium
superiorum, videlicet Thrinchen, Thurocz, Arva, Liptho, Zolyom, Zepes et Saros, loco equitum pixi-
darios secum ducere, soli etiam in persona eorum non in curribus Kochy, sed more exercituantium
advenire, nobiles autem unius sessionis res mobiles in valore centum florenorum, habentes, personaliter
advenire, cæteri vero decem ex eis nnum mittere teneantur.

hoznak be ebbe az országba és ezen rajta- 1. §. Azokat is, kik e pénzeket az ország-
kaphatók, azokat legott és tényleg tüzre kell ban elfogadják és tovább adják, ha jövőre
vetni s elégetni, és a vert pénzeket el kell rajtakaphatók lesznek, hasonlóképen kell bün-
tölkü venni. tetni.(1)

30. CZIKKELY.

Az alsó részek nemeseinek szabadságát fõnn kell tartani.

Az alsó részek nemeseit és különösen a: õ szabadságaikban, és elhagyott helyeik után tizenkét vármegyét Szörényitől Pozsegáig, a való jövedelmeiket meg kell adni.(2)

(1) Az ezt követõ czikkelyek magyarul így hangzanak:

24. CZIKKELY.

Továbbá hogy a királyi felség a horvát-, dalmát- és szlavonországi hánságot Thahi János urtól, azok miatt a nyilvánvaló gyűlölségek, egyeneltenségek és ellenségeskedések miatt, a melyek közle és amaz országok nemesei közt támadtak és fõnállanak: elvenni és magyaroknak adományozni méltóztassék, nehogy azok az országok ennyi ellenségeskedés, gyűlölség és zűrzavar közepette elvessezenek és veszedelmek között forogjanak.

25. CZIKKELY.

Továbbá, hogy a királyi felség Koczka Sztaniszlót és Lászlót a mult évben elkövetett gyilkosság miatt ez országból kiküldeni és kintasítani méltóztassék, és a pénzt, a melyet ebben az országban összegyűjtöttek a királyi felség vegye tőlük el s fordítsa a végvárrakra.

26. CZIKKELY.

Továbbá, hogy a királyi felség a néhai fõtisztelendõ György esztergomi érsek urnak a végrendeletét végrehajtatni, szolgáit kifizetni, s azt a pénzt meg más odáigért dolgokat, a melyeket örökösen az esztergomi káptalannak adott, ennek kegyelmesen kiszolgáltatni méltóztassék.

27. CZIKKELY.

Továbbá, hogy a néhai fõtisztelendõ Tamás és György esztergomi és Gergely kalocsai érsekeknek végrendeleti pénzüsségeit és egyéb vagyonát mostantól fogva ki kell puhatolni és az ország szükségéire fordítani.

28. CZIKKELY.

Továbbá, hogy az aranyat és ezüstöt ebből az országból nem szabad kivinni, s ha olyanra akadnak, a melyet ki akarnak vinni, azt bárhol szabadon el kell venni.

29. CZIKKELY.

Továbbá, hogy a királyi felség a decretum erejénél fogva nagyságos Héderváry Ferencznek a saját maga tisztázására, ha telteti, szabad menedéket engedélyezzen és adjon.

(2) A teljes szöveg a következõ czikkelyeket tartalmazza:

31. CZIKKELY.

Ámbátor igen gyakran állapítottak meg és hoztak nagyon sok olyan határozatot és rendeletet, nagyon sok olyan szabályt és végzemenyt, a melyek mindenek előtt a királyi felség, a mi legkegyelmesebb urunk kormányzatának a gyarapodását, azután az egész ország jólétét és békés állapotát illetik és érintik, de eddigelé a különbözõ zavargók miatt semmi uton, módon és semmi tekintetben sem nyerbettek fogamatot és nem kerüllettek végrehajtás alá, hanem az országlakosok minden költsége, munkája és fáradsága dugába dõlt; ennélfogva, hogy azoknak a határozatoknak a megháborítottól elõl az ut valahára elzáródjék és ez ország közügye jó állapotba kerüljön: Keresztelõ szent János legközelebbi innepére a Heves vármegyében fekvõ Nagy-Hatvan nevezetü mezõvárosba a nemesek és más bármely állapotu és rangu birtokos emberek részére, együtt és egyenkint; általános egybegyülekezést és országgyűlést kell hirdetni, a melyre az összes, ugy jobbágyos mint egytelkes nemesek kötelesek eljönni, és a jobbágyos nemesek tartozzanak minden tíz jobbágytelkük után egy-egy könnyű fegyverzetü lovast, a felsõrészek vármegyéiből, ugymint Trencsén, Turóc, Árva, Liptó, Zólyom, Szepes és Sáros vármegyékből, lovasok helyett gyalogosokat magukkal hozni, õnmaguk is saját személyükben nem kocsiakon, hanem táborozók módjára eljönni; az egytelkes nemesek pedig, a kiknek száz forintot érõ ingó vagyonuk van, legyenek kötelesek személyesen megjelenni a többiek pedig tizen, maguk közül egyet küldeni.

Constitutiones conventus campi Rákos, anno domini 1526. editæ.**ARTICULUS 1.***Rec., autoritate sua regia utatur.*

Universi domini prælati; barones, et regnicolæ, in præsentî diætâ generali, festi beati Georgii martyris, in campo Rákos celebrata, unanimi consensu concluserunt, et regię majestati supplicaverunt:

§. 1. Ut majestas sua, dignaretur autoritate, et potestate sua, quam habet, uti: omniaque ad gubernationem regni pertinentia, maturo consilio

ARTICULUS 32.

Item capitula, conventus, præpositi, abbates, moniales et aliæ personæ ecclesiasticæ patrimonia seu jura possessionaria habentes et possidentes, pro eorum persona singulum unum equitem, insuper de singulis decem sessionibus eorum jobbagonalibus instar aliorum regni nobilium singulum unum equitem mittere sint obligati.

ARTICULUS 33.

Item janitores seu magistri curiæ dominarum consortium specialium nobilium pro custodia domus ac familiæ eorum domi quidem manere possunt, attamen loco ipsorum singulum unum equitem mittere tenebuntur.

ARTICULUS 34.

De stipendiariis dominorum et nobilium idem est intelligendum; qui videlicet ad stipendia dominorum suorum in servitiis eorum constitui, veniant, ideo in personis eorum alios equites adducere debent.

ARTICULUS 35.

Item fratres indivisi vel pater cum filio indivisus unum duntaxat ex eis natu majorem seu principaliorem mittere teneantur.

ARTICULUS 36.

Item comitatus partium inferiorum videlicet Themes, Thoronthal, Bach, Valko, Zerem et Posega pro custodia partium inferiorum domi quidem manere possunt, certos tamen nuntios de eorum medio distinguere teneantur.

ARTICULUS 37.

De Selavonia et Transilvania hoc idem est intelligendum, quod scilicet oratores duntaxat ipsorum mittant, verum tamen in Selavonia mille et in Transilvania similiter mille equites paratos habeant, ut quo juxta ordinationem in ipsa diætâ ventura fiendam necessarium erit, mox illos transmittere possint.

ARTICULUS 38.

Si quis vero dominorum prælatorum et baronum hujus regni, incremendum regiminis majestatis regię, salutemque hujus patriæ et libertatem nobilium suamque propriam cupit, ad ipsam diætâ libere venire poterit, se de vero membro hujus regni declaraturus, verumtamen non cum externis gentibus, sed cum incolis hujus regni veniat.

ARTICULUS 39.

Interim vero, quo diætâ ipsa peracta finitque fuerit, universi nobiles in servitiis quorumcumque dominorum præoccupati et constituti, etiam castellani castrorum et alii factores eorum omnibus servitiis et officiis dominorum suorum cedere renuntiareque et non aliter eisdem dominis eorum servire teneantur, nisi palam intellexerint, eos vel alterum ipsorum ad prædictam diætâ venturum accersurumque et una cum nobilibus publicum bonum regię majestatis et regni sui ordinaturum et procuraturum, qui si contrarium in præmissis fecerint, proditor regni et totius nobilitatis habeatur, et talium bona regia majestas cui voluerit, in perpetuum libere conferat, res vero mobiles per alios nobiles illius comitatus, in quo tales resident, in prædam publicam convertantur, domus eorum distrahantur, soli capite plectantur et filii quoque ac filiæ eorum perpetuæ rusticitati subijciantur.

A rákosmezei gyűlésen az úrnak 1526. esztendejében kelt határozatok.

1. CZIKKEIX.

A király éljen a maga hatalmával.

Az összes főpap urak, bárók és országlakosok, a Rákos mezején szent György vétanu ünnepén tartott jelen közönséges országgyűlésen egyetértelmű megegyezéssel határozták és kérték a királyi felséget.

1. §. Hogy Ő felsége méltóztatnék az ő meglevő tekintélyét és hatalmát felhasználni és mindazt, a mi az ország kormányára tartozik, érett meg-

32. CZIKKEIX.

Továbbá a káptalanok, konventek, prépostok, apátok, szerzetesek és más egyházi személyek, a kiknek magánvagyonuk vagy birtokjogaik vannak és állanak kezük alatt, személyük helyett egy lovaszt, ezenfelül minden tíz jobbágytelkük után az ország más nemeseinek a módjára egy-egy lovaszt legyenek kötelesek küldeni.

33. CZIKKEIX.

Továbbá az úrnőknek, a kiváló nemések hitestársainak az ajtónállói vagy udvarmesterei azok házá-
nak és családjának az őrzésére otthon maradhatnak ugyan, de azok helyébe egy-egy lovaszt tartoznak küldeni.

34. CZIKKEIX.

Az urak és nemések zsoldosaira nézve ugyanazt kell érteni; tudniillik, a kik mint az urak szolgál-
tatában alkalmazottak, azoknak a zsoldján jönnek, azért személyük helyett más lovasokat kötelesek hozni.

35. CZIKKEIX.

Továbbá az osztatlan testvérek, vagy a fiával osztatlan állapotban levő apa, csak egyet tartoznak maguk közül küldeni; az idősebbiket vagy a derekabbat.

36. CZIKKEIX.

Továbbá az alsó részek vármegyei, tudniillik: Temes, Torontál, Bács, Valkó, Szerém és Pozsega az alsó részek őrzésére otthon maradhatnak ugyan, mind a mellett tartozzanak a maguk kebeléből bizonyos számú követeket küldeni.

37. CZIKKEIX.

Szlavoniáról és Erdélyről ugyanezt kell érteni, hogy tudniillik csak követeket küldjék; miudamellen Szlavoniában ezer és Erdélyben hasonlóképen ezer katonát tartásának készen, hogy a hova a jövő országgyűlésen teendő rendelkezés szerint szükséges leszén, azokat legott oda küldhessék.

38. CZIKKEIX.

Ha pedig ez országnak valamely főpap és báró ura a királyi felség kormányának a gyarapodását és e haza jólétét, meg a nemések és önmaga szabadságát óhajtja, szabadon eljöhét arra az országgyűlésre, hogy magát ez ország igazi tagjának nyilvánítsa; mindamelllett nem idegen emberekkel, hanem ez ország lakosaival.

39. CZIKKEIX.

Addig is azonban, a míg az az országgyűlés befejeződik és véget ér, minden, bármely ur szolgál-
tatában elfoglalt és alkalmazott nemes, még várnagyjaik és sáfárjaik is legyenek kötelesek uruknak teljesített minden szolgálatukat és tisztségüket otthagyni és arról lemondani s ne tartozzanak az uraik-
nak másképen szolgálni, mintha nyilván megtudják, hogy azok, vagy közülök egyik-másik az előbb említett országgyűlésre akar jönni és megjelenni és a nemesekkel együtt a királyi felségnek és orszá-
gának közjavaról intézkedni és gondoskodni. A ki az előrebocsájtottak ellenére cselekszik, azt az ország és az egész nemesség árulójának kell tekinteni és az ilyeneknek a fekvő javait a királyi felség szaba-
don adományozza örökül, a kinek csak akarja; ingóságait pedig annak a vármegyének — a mely-
ben az olyanok laknak — többi nemesei közös zsákmányává tegyék; házaikat düljék szét, azok ma-
guk lakoljanak fejükkel és fiaik meg leányaik is essenek örökös szolgaságba.

agere, et administrare: tam illa, quæ ad proventus suæ majestatis benequirendos, et ampliandos, ac recte dispensandos; quam omnia alia, quæ ad defensionem, ac libertatem, et alias necessitates regni spectant.

ARTICULUS 40.

Et de nobilibus quoque, qui ad diætam ipsam modo præmisso ordineque prædeclarato venire contempserint, hoc idem est intelligendum, et nemo eorum peregrinatum eundo, vel aliud subterfugium quaerendo diætam ipsam prætermittere præsummat.

ARTICULUS 41.

Cæterum universi nobiles cujuslibet comitatus sub capitaneatu et ductu vice-comitis sui, vel vicecomes ipse ad hoc ineptus et insufficiens visus fuerit, sub capitaneatu per ipsam universitatem nobilium eligendi venire debeant et nemini in via veniendo et ad propria redeundo damnum inferre vel aliquem in persona lædere præsummant, et si quis eorum damna cuiquam intulerit aut in persona læserit, capitaneus ipse, ad requisitionem damnicati aut læsi omnibus indilate iudicium et justitiam facere sit obligatus, qui si non fecerit, per universitatem nobilium ad prædictam diætam confluentium prout videbitur et merebitur in eadem diæta puniatur et quilibet comitatus prima die diætæ saltem ad vesperum, si non prius in prædicto oppido Hathvan constitutur, ne in expectando alter alterum ibidem diutius immorari nobiles ipsi cogantur.

ARTICULUS 42.

Item quod universæ decimæ omnium dominorum prælatorum ac aliorum virorum ecclesiasticorum infra celebrationem generalis diætæ præscriptæ, in suspensio habeantur, nec cuiquam eorum solvantur, ac tandem quidquid pro utilitate reipublicæ hujus regni et pro reformatione castrorum finitimorum ac civitatum destructarum in confinibus de eisdem decimis faciendum videbitur, communi omnium sententia in ipsa diæta decernatur. Interim tamen ipsi domini prælati ac viri ecclesiastici gentes eorum, quas in confinibus habent, sub pœna perpetuæ amissionis decimarum suarum ad propria reducere non præsummant.

ARTICULUS 43.

Item quod interim universa judicia tam in curia regia, quam etiam in sedibus spiritualibus et comitatuum generaliter cessent, deceptis causis dominorum comitum scepusiensis et aliorum, ratione bonorum quondam domini Laurentii ducis, dudum motis et nondum determinatis, pro quibus majestati suæ, ut illas decernere faciat absque mora, supplicatum est ac cæteris factum honoris et privati compromissi concernentibus. Verum de cætero cause in curia regia eum processu solito regni hactenus tractari consuetæ, in causam honoris non convertantur.

ARTICULUS 44.

Præterea universæ literæ adjudicatoriæ omnium dominorum et regnicularum super causis in termino celebrationis judiciorum dici dominicæ reminiscere proxime transacto adjudicatis et ad regiam majestatem appellatis, nondumque per eam revisis, quia vetustæ legi et libertati totius regni Hungariæ dilatio palam præjudicare videtur, per magistros protonotarios de facto restituantur.

ARTICULUS 45.

Et quod literæ adjudicatoriæ per regiam majestatem contra libertatem et consuetudinem sedis suæ judicariæ et regni sui, absoluta sua auctoritate extradari commissæ et extradatæ nullus sint firmitatis et adversæ parti literæ legitime et juridice contra prælatas literas violentas pariter reddantur, non obstantibus quoque hujusmodi literis defacto et absolute emanatis executioni demandentur.

ARTICULUS 46.

Postremo, quod judicia post proximam festi natiuitatis beati Joannis Baptistæ diætam solito more celebrentur, verum tamen dolus et fraus nulla, quæ inhibitionibus et peregrinationibus hactenus inter causas et litigantes abusivo modo fieri consueverunt, de cætero cessent. Itaque inhibitiones justæ et certæ fieri quidem possint, prout in decreto quoque continentur, verum tamen illis, qui vel præsentibus fuerint in loco judiciorum, vel in aliis causis contra alios egerint, aut actionem aliorum responderint, inhibito non detur, neque observetur, peregrinationis vero prorogatio (quia peregrinatio salutis et non fraudis causa fieri debet) penitus et in toto tollatur atque cesset. L. Kovachich M. Gy. Vest. Com. 586—592. I. (K. és Ó.)

fontolással megtenni és eligazítani, úgy azt, a mi Ő felsége jövedelmeinek rendes beszerzését és gyarapítását meg helyes kezelését, mint minden mást, a mi az ország védelmét, szabadságát és egyéb szükségait illeti.

40. CZIKKELY.

És a nemesekre nézve is, a kik az előrebocsátott módon és az előbb mondott rend szerint arra az országgyűlésre eljőnni vonakodnának, ugyanazt kell érteni és senki se merjen közülök idegenbe való utazással vagy más kibúvó keresésével arról az országgyűlésről elmaradni.

41. CZIKKELY.

Továbbá minden vármegye összes nemeseinek az ő alispánjuk kapitánysága és vezetése alatt, vagy ha az alispán maga erre alkalmatlan és elegendő volna, akkor ama nemesi közönség részéről választandó egyennek a kapitánysága alatt el kell jönniök, és senkinek se merjenek idejővet vagy hazamenet kárt okozni vagy valakit személyében megsérteni; és ha valaki közülök bárkinek kárt okoz, vagy személyében megsért, annak a kapitánynak köteletségében álljon a károsultnak vagy megsértettnek a kérelmére mindenkinek haladék nélkül törvényt és igazságot szolgáltatni, s ha ezt nem teszi, akkor őt az előbb említett országgyűlésre egybeseregülő nemesek közönsége, a mint jónak látszik és az illető rászolgált ugyanazon az országgyűlésen büntesse meg; és minden vármegye, ha előbb nem, legalább az országgyűlés első napján évtőlíg jelenjen meg a nevezett Hatvan mezővárosában, nehogy a nemesek egymásra várakozva, kénytelenek legyenek sokáig ott időzni.

42. CZIKKELY.

Továbbá, hogy az említett közönséges országgyűlés tartama alatt minden főpap urnak és más egyházi férfiaknak az összes dézsmái maradjanak függőben és azokat senkinek se fizessék meg; és aztán azon az országgyűlésen valamennyinek közös szavazatával el kell határozni azt, a mit ez ország közársaságának a hasznára és a végvárak meg a végvidéken levő elpusztult városok helyreállítására azokkal a dézsmákkal cselekedni szükségesnek látszik; időközben azonban azok a főpap urak és egyházi férfiak a végvidékeken levő csapataikat, dézsmáik örökös elvesztésének a büntetése alatt ne merjék haza szállítani.

43. CZIKKELY.

Továbbá, hogy az alatt az idő alatt úgy a királyi kuriában mint az egyházi és vármegyei törvényszékeken is a biráskodás egyáltalán szüneteljen, kivéve a szepesi gróf uraknak és másoknak a néhai Lőrincz herczeg ur fekvő javai iránt már rég megindított és még be nem fejezett pereit, a melyekre nézve kértük ő felségét, hogy haladék nélkül intéztesse el, és kivéve a becsület és magánmegállapodás dolgát illető többi pereket. De jövőre azokat a pereket, a melyeket a királyi kuriában eddigelé az ország szokásos eljárása szerint szoktak tárgyalni, ne változtassák át becsületértési perekké.

44. CZIKKELY.

Ezenkívül az ítélőmesterek minden urnak és nemesnek összes ítéletelereleit, a melyek a nagyhójt második vasárnapján tartott törvényszék legközelebbi mult határnapján elítelt és a királyi felséghez feljebbezett, de részéről még feljül nem vizsgált perekben kelték, — minthogy a halasztás egész Magyarország régi törvényét és szabadságát nyilván sérteni látszik — tényleg intézzék el.

45. CZIKKELY.

És hogy azok az ítélő levelek, a melyeket a királyi felség a maga és az ország törvényszékének szabadsága és szokása ellenére, föltétlen hatalmánál fogva adatott ki s a melyeket ki is adtak, teljesen érőlenek legyenek és eme kiorósznokt levelek ellenében az ellenfelek is adjanak törvényesen és jogosan kelt leveleket, a melyeket tekintet nélkül a tényleg és föltétlen hatalommal kelt levelekre, végrehajtás alá kell bocsátani.

46. CZIKKELY.

Végül, hogy a törvényszékeket a keresztelő szent János születése napján való legközelebbi országgyűlés után a szokott módon meg kell tartani; mindazonáltal a családság és álnokság, a mely eddig-
elő az ügyfelek és perlekedők közt a betiltások és idegenbe utazások tekintetében, visszaélés után szokásos volt, jövőre szűnjék meg. Ugy hogy az igazságos és nyilvánvaló betiltásoknak lehessen helyök, mint azokat a decretum is magában foglalja, ellenben azok számára, a kik akár jelen vannak a bíróság helyén, vagy más ügyekben, mások ellen perlekednek, vagy mások keresetére felelnek, betiltást nem kell adni s nem is kell tekintetbe venni, az idegenbe utazás czimén való halasztást pedig (mert a zarándoklásnak az üdvösség és nem a családság kedvéért kell történnie) végképen és teljesen el kell törölni s meg kell szüntetni. (K. és Ó.)

ARTICULUS 2.

Res, officialatus, quos vult, abrogare; et alios officiales substituere potest.

Cum ultra electionem palatini (quæ per majestatem regiam, et dominos prælatos, ac barones, nec non universos regnicolas, juxta formam decreti, communiter fieri debet) electio omnium aliorum officialium suorum, quocunque nomine vocentur, ad majestatem suam pertineat.

§. 1. Poterit majestas sua, vel retinere officiales modernos; vel alios pro arbitrio suo, dum voluerit, constituere.

ARTICULUS 3.

Thesaurarius probus eligatur, qui proventus regios curet.

Quia vitio, et incuria officialium suæ majestatis, non parvæ dissipationes evenire solent: quæ ut deinceps evitentur, et cessent, statutum est:

§. 1. Ut statim eligatur per regiam majestatem unus probus, et industrius, justusque, et constans thesaurarius, qui omnia montana (exceptis fodinis Bistriciensibus, cujus arenda per annum durabit) cameras salium, et tricesimas, vigesimas, quinquagesimas, cæmentum, cusiones monetarum, generaliter vero omnes proventus regios teneat, gubernet, et dirigat ad commodum suæ majestatis:

§. 2. Quem sua majestas, quo fiat securior in suo officio, et constantior in proventuum administratione; assecuret, usque diætam beati Georgii martyris, in tertia revolu-

tione annuali celebrandam, et etiam ulterius, si majestati regię placuerit, et si ille bene serviverit; quod in suo officio non perturbabitur.

§. 3. Et hujusmodi thesaurarius regius, super eo juramentum præstare teneatur: quod universos regios proventus, e manibus quorumcunque, cum auxilio regię majestatis, sine favore extorquebit, suisque manibus applicabit, riteque, et commode dispensabit, neminique dispensationem⁽¹⁾ indulgebit: et, si qui forent dissipatores: regię majestati, et consiliariis manifestabit, nihilque cuiquam indignum concedet: sed omnia, quæ perperam aguntur, regię majestati, et consiliariis significare curabit.

ARTICULUS 4.

Thesaurarius, ante omnia confinibus provideat.

Thesaurarius ante omnia provideat castris limitimis.

§. 1. Et mox, illa tenentibus solutionem impendere; servientibusque confiniorum, præ-

ter omnem moram, et dilationem, satisfactionem dare debeat, et teneatur.

§. 2. Ubi autem alii proventus suæ majestatis non sufficerent; assignet subsidium, per regnicolas suæ majestati oblatum.

ARTICULUS 5.

Thesaurarius provideat; unde, et ex quibus proventibus, rex banderium disponere possit?

Thesaurarius provideat de his; cum quibus majestas sua, juxta desiderium regnicolarum, banderium suum levare; et alia ad

defensionem regni, atque etiam ad necessitatem curię suæ pertinentia, disponere possit.

(1) A «dispensationem» helyett inkább volna helyén «dissipationem». (Ó.)

2. CZIKKEIX.

A király a tisztségeket azoktól, a kiktől akarja, elveheti és más tiszteket állíthat helyükbe.

Mivel a nádorválasztáson kívül (a melyet, a decretum⁽¹⁾ meghagyása szerint, a királyi felségnek és a főpap s báró uraknak valamint az összes országlakosoknak közösen kell eszközölniök) minden más, bármí néven nevezendő tisztjének a kiválasztása Ő felségét illeti: ⁽²⁾

1. §. A királyi felség az ő mostani tiszteit vagy megtarthatja, vagy a mi-kor akarja, a maga tetszése szerint másokat állíthat be.

3. CZIKKEIX.

Kincstárnokká becsületes embert kell tenni, a ki a királyi jövedelmeknek gonulját riselje.

Minthogy ő felsége tiszteinek vétke és gondatlansága miatt nem kis pazarlás szokott az illető jól szolgál, még azon túl sem fogja előfordulni, azért, hogy az jövőre elmaradjon tisztségében háborgatni.

1. §. Hogy a királyi felség azonnal válaszon ki egy becsületes és munkás, igazságos és állhatatos kincstárnokot, ki minden bányát kivéve a besztercei aknát, melynek kibérleése egy évig tart), sókamarát és harminczadot, huszadot, ötvenedet, századot, pénzverést és egyáltalán minden királyi jövedelmet őrizzen, és ő felsége javára igazgasson és kezeljen.

2. §. És hogy ez az ő tisztségében annál biztosabb s a jövedelmek kezelésében annál állhatatosabb legyen: biztosítsa őt a királyi felség, hogy a harmadik év forgása alatt tartandó szent György vértanu napi országyű-

4. CZIKKEIX.

A kincstárnok mindenekelőtt a végvidékekről gonulaskodjék.

A kincstárnok mindenek előtt a végvidéki várakról gondoskodjék.

1. §. És azután feladata és kötelessége azok gondozóinak fizetésüket kiszolgáltatni és a végvidékeken szolgálókat minden késedelem és halogatás nélkül kielégíteni.

2. §. Hogyha pedig ő felségének egyéb jövedelmei nem volnának elegendők, akkor utalja ki a hadi segélyt, a melyet az országlakosok ő felségének följánlottak.

5. CZIKKEIX.

Gondoskodjék a kincstárnok arról, hogy a király honum és miféle jövedelmekből állíthatja ki banderiumát?

A kincstárnok gondoskodjék arról, a mivel a melyek a haza védelmét és az ő curiájának ő felsége az országlakosok óhajtatásához képest szükségleteit illetik, eligazíthasson. banderiumát kiállíthassa és egyéb dolgokat is,

(1) V. ö. az 1481. évi decretumot.

(2) Az 1848: III. t. cz. rendelkezése szerint a király minden rendelete, kinevezése csak miniszteri ellenjegyzéssel érvényes (1848: III. t. cz. 2., 7. §§.).

(3) V. ö. 1514: I., 1518: I. t. cz.

ARTICULUS 6.

*Proventus regii, et dissipationes proven-
tuum, inquirantur.*

De omnibus proventus regii, et dissipa-
tionibus in eisdem factis; veritas inquiratur:

§. 1. Et quicumque reus fuerit repertus;
juxta sua demerita, sine ullo favore (jure
tamen, et justitia mediante) puniatur.

ARTICULUS 7.

*Thesaurarius, factores probos, et fideles
eligat.*

Thesaurarius, juxta præsentis temporis exi-
gentiam (ubi cura expeditionis negligi non
debet) eligat probos, et fideles factores ad
sua officia:

§. 1. Et præsertim, qui apparatus expedi-
tionis sollicitent, et Naszadatos, aliasque
naves fabricari; reformationem ingeniorum,
globorumque, et plumborum; ac aliorum belli
seriem tangentium provisionem, continuare
debeant.

ARTICULUS 8.

*Rex, ad expeditionem se præparet: et
gentem paratam habeat.*

Majestas regia, præparet se ad expeditio-
nem.

§. 1. Ita, ut banderium suum erigat; et
non saltem gentes suas, quibus juxta con-
tenta decreti tenetur: sed quanto majorem,
et ampliorem gentium numerum potest, in
promptu habeat.

ARTICULUS 9.

*Belli onus solitum, quo majori poterunt
apparatu; omnes assumere debent.*

Prælati quoque, et barones, ultra nume-
rum gentium suarum, quas juxta contenta
decreti debent conservare; imo etiam potio-
res nobilium, pro conservatione patriæ, onus
belli, quo majori poterunt apparatu; eurent
in se assumere?

§. 1. Ac insuper, debeant una cum nobi-

litate virium⁽¹⁾ insurgere, et cum regia ma-
jestate pariter hosti tanto tempestive occur-
rere.

ARTICULUS 10.

*Coloni, per singula capita assumantur
in bellum; in extrema necessitate.*

Rustici universi, per singula capita parati
esse debeant:

§. 1. Et, si extrema necessitas postulave-
rit, ac majestas regia mandaverit; per sin-
gula capita: vel si majestas sua voluerit:
quinta eorum pars, bene armata insurgere;
et ad loca per majestatem suam deputanda
convenire debeant, et teneantur.

§. 2. Per singula tamen capita rustici non
levantur; nisi in extrema necessitate.

ARTICULUS 11.

*Apparatum belli, quo majorem poterunt,
levant.*

Limitandi sunt universi domini prælati,
barones, ac nobiles, in hac ultima necessi-
tate, juxta eorum facultates (non quidem
more solito, sed urgente necessitate) in
tenendis armigeris, huszaronibus, pixidariis,
atque ingeniis illorum, aliisque omnibus bel-
licis apparatus: ut quo majori (ut præmis-
sum est) eurent levare apparatu.

ARTICULUS 12.

*Constitutiones Transylvanienses de modo
exercituandi, perlegantur.*

Constitutiones Transylvanienses de modo
exercituandi, perlegantur: et modus ille, ubi
bonus videbitur, observetur.

§. 1. De dominis etiam Sclavoniæ, idem
est faciendum.

ARTICULUS 13.

*Regia majestas, de expeditione futura,
cum peritis rei bellicæ tractet.*

Quod adhuc majestas sua, eligat aliquos ex
ordine militari, rei bellicæ, et militaris dis-

⁽¹⁾ «Virium» libás, e helyett «virítim». (Ö.)

6. CZIKKELY.

A királyi jövedelmeket és a jövedelmek pazarlását ki kell pihatolni.

Minden királyi jövedelemre és az azokban történt pazarlásokra nézve a valóság kinyomozandó.

1. §. És a kit vétkesnek találunk, azt érdem szerint minden kedvezés nélkül (de a törvény és igazság útján) meg kell büntetni.

7. CZIKKELY.

A kincstárnok becsületes és hűséges sáfárokat válasszon ki.

A kincstárnok a jelen idő szükségéhez képest (a midőn a hadjáratról való gondoskodást nem szabad elmulasztani) becsületes és hűséges sáfárokat ültessen az ő tisztségeibe.

1. §. És különösen olyanokat, a kik a hadjáratra való elkészülést előmozdítják és a kik tartozzanak naszádokat és más hajókat csináltatni, szakadatlanul hadi szereket, golyókat, ólomeszközöket készíttetni és a háború sorát érdeklő egyéb dologról gondoskodni.

8. CZIKKELY.

A király készülődjék a hadjáratra és hadi népet tartsu készen.(1)

A királyi felség tegyen előkészületet a hadjáratra.

1. §. Akképen, hogy állítsa fel bandériumát és ne csak azokat a csapatokat, a melyekkel a decretum értelmében tartozik, hanem mentül nagyobb és számosabb csapatokat tartson készen.

9. CZIKKELY.

A háboru terhéért mindenkinek a szokott mértéken túl, a lehető legnagyobb készülettel kell elvállalnia.(2)

A haza fentartására a főpapok és bárók is, ama csapataik számán felül, a melyeket a decretum tartalma szerint kell fentartaniok: sőt a tehetősebb nemesek is mentül nagyobb készülettel törekedjenek a háboru terhéért magukra vállalni.

1. §. És ezenfelül kötelesek a nemességgel együtt fejenként fölkelni és a királyi felséggel egyaránt idejekorán az olyan nagy ellenséggel szembe szállani.

10. CZIKKELY.

Végtség esetében a jobbágyságot fejenként kell háboruba vinni. Valamennyi jobbágnak egyenként készen kell lennie.

1. §. És ha a végső szükség kívánja és a királyi felség megparancsolja; mindenik fejenként, vagy ha a királyi felség úgy akarja, ötöd-részüket jól fegyverkezve tartozik és köteles fölkelni és azokra a helyekre menni, a melyeket ő felsége ki fog jelölni.

2. §. Mindamellett fejenként nem kell a parasztokat hadba hívni, hanemha végtség esetében.

11. CZIKKELY.

Hadi készületet, mentül nagyobbhat állítsanak elő.

Ebben a végtségben az összes főpapokra, bárókra és nemesekre nézve, meg kell szabni a vagyonukhoz képest (nem ugyan szokott módon, hanem a szükségűtől kényszerítve) tartandó fegyvereket, huszárokat, puskasokat valamint hadiszereiket és minden más hadikészületet, hogy (mint említve volt) annál nagyobb készülettel való hadba vonulásról gondoskodjanak.

12. CZIKKELY.

A hadi szolgálat módjáról szóló erdélyi határozatokat el kell olvasni.

Az erdélyi határozatok a katonáskodás módjáról, elolvasandók, és a mennyiben az a módjónak látszik, meg kell tartani.

1. §. A szlavoniai urakra nevezve is ugyanazt kell tenni.

13. CZIKKELY.

A királyi felség a hadi dolgokban járatosakkal tanácskozzék a jövő hadjáratáról.

Hogy ő felsége válasszon ki még a katonai osztályból némely a hadi dolgokban és kato-

(1) V. ö. 1498: XXI., 1518: XVIII., 1523: XVIII., 1525: V., 1537: XX., 1545: XVI., 1595: II., 1601: V. t. cz.

(2) V. ö. 1433 (I.): I., 1454: II., 1458: II., 1490: I., 1498: XVI., XX. és XXI., 1500: XXI. és XXII. t. cz.

ciplinæ peritos : cum quibus de omnibus expeditionem pertinentibus tractet, et consultet.

ARTICULUS 14.

Auxilium contra hostes, ab externis christianis principibus imploretur.

Sollicitandi sunt; sanctissimus dominus noster, et alii principes christiani, pro auxilio contra hostes mittendo.

ARTICULUS 15.

Amissores castrorum finitiorum, puniuntur.

Quia amissores castrorum finitiorum, impuniti remanserunt, unde etiam plurima finitima castra perierunt :

§. 1. Propterea statutum est : ut amissores castrorum finitiorum, juxta contenta decreti puniantur :

§. 2. Ut alii, finitima tenentes exinde admoniti : fidelius, et ferventius castra ipsa finitima studeant custodire.

§. Et amissoribus castrorum finitiorum, majestas regia, contra contenta decreti, gratiam facere non possit : vel si fecisset : nullius sit vigoris :

§. 4. Sed potius eosdem, juxta contenta decreti, puniri faciat.

ARTICULUS 16.

Regnicolæ, non nisi magna urgente necessitate, ad diætam convenire coguntur.

Quoniam autem propter continuas diætarum celebrationes, pauperes nobiles adeo exhausti sunt ; ut eorum multi, propter nimias expensas, bona sua impignorando, in perpetuum devenierint rusticitatem.

§. 1. Ideo statutum est : ut amodo deinceps, non nisi magna ingruente necessitate (extra solitum diætæ terminum) ad conveniendum in unum cogantur.

ARTICULUS 17.

Diætæ Hatvaniensis constitutiones, et decreta ; nullius sint firmitatis.

Quia diætæ Hatvaniensis, contra mandata regię majestatis, et libertates regni exstitit celebrata : prout etiam sua majestas, per suas literas superinde ad omnes comitatus datas, certificare nos dignata est : statuimus, ut nullius sit vigoris, et firmitatis.

§. 1. Imo si ex ipsa congregatione, aliquis defectus in detrimentum auctoritatis suę majestatis, et libertatis regni secutus fuisset ; majestas sua, una cum consilio suo, reformare dignetur.

ARTICULUS 18.

Capitaneus generalis eligatur.

Ex quo generalis expeditio, absque generali capitaneo fieri nequit ; majestas sua regia qui ad hujusmodi expeditionem administrandum fiat idoneus, eligat unum (vel duos generales capitaneos)

ARTICULUS 19.

Res Bohemorum direptæ, inquirentur.

De illis, qui res Bohemorum, ante castrum inquirentur : et juxta eorum demerita puniantur.

mai tudományban jártas egyéneket, a kikkel mindenről beszélgetessen és tanácskozzék, a mi a hadjáratra tartozik.

14. CZIKKELY.

Az ellenség ellen a külföldi keresztény fejedelmektől segílyt kell kérni.

Szentséges urunkat és más keresztény fejedelmeket fel kell kérni, hogy az ellenség ellen segítséget küldjenek.

15. CZIKKELY.

A végvárok elvesztői megbüntetendők.

Mivel a végvárok elvesztői büntetlenül maradtak, a minek következtében igen sok végvár el is veszett:

1. § Ennélfogva határozták, hogy a végvárok elvesztőit a decretum értelmében büntessék meg.

2. §. Hogy mások, a kik a végvidékeket

őrzik, ez által megintetvén, annál is buzgóbban törekedjenek a végvárat megőrizni.

8. §. És a királyi felség a végvárok elvesztőinek a decretum tartalma ellenére meg ne kegyelmezessen, vagy ha ezt megtette volna, annak semmi ereje se legyen.

4. §. Hanem inkább vettesse azokat a decretum értelmében büntetés alá.⁽¹⁾

16. CZIKKELY.

Az országlukósok csakis nagyon sürgős szükség esetében kényszerítendők országgyűlésre való egybesereglésre.

Mint hogy pedig a szegény nemesek az országgyűlések folytonos tartása miatt annyira kimerültek, hogy sokan közülük fekvő jószágukat a tulságos költségek miatt elzálogosítván, örökös jobbhágyásra jutottak:

1. §. Ezért határozták, hogy ennekutána jövőre (az országgyűlés szokásos határidején kívül) nem kell őket egybegyűlekezésre kényszeríteni, ha csak nagy szükség nem forog fenn.⁽²⁾

17. CZIKKELY.

A hatvani országgyűlésen kelt határozatoknak és decretumoknak semmi erejük se legyen.⁽³⁾

Mivel a hatvani országgyűlés a királyi felség parancsai és az ország szabadságai ellenére lett megtartva, a mint erről minket az összes vármegyékhez intézett leveleivel a királyi felség is méltóztatott értesíteni: határoztuk, hogy annak semmi ereje és hatálya se legyen.

1. §. Sőt, ha abból a gyűlésből a királyi felség hatalmának és az ország szabadságának rovására valami hiány származott volna, méltóztatassék ezt ő felsége az ő tanácsával helyrehozni.

18. CZIKKELY.

Főkapitány választandó.

Mint hogy a közönséges hadjárat főkapitány felség egy (vagy két) főkapitányt, a ki az ilyen nélkül nem lehetséges: válaszszon ki a királyi hadjárat intézésére alkalmas.

19. CZIKKELY.

A cseheknek elrablott javai kinyomozandók.

Azokra nézve, a kik Budán a ő felsége ki kell puhatolni, és érdemük szerint megvára előtt a csehek javait elrabolták, a valót kell őket büntetni.

(1) V. ö. az 1518 (bácsi): XXX. t. cz.

(2) Az országgyűlések tartására nézve l. az 1458: XIII. t. cz. és az ennek kapcsán idézett cikelyekkel. (Ö.)

(3) Az 1525. évi hatvani országgyűlésen, a mely a király hozzájárulása nélkül tartott meg, a rendek — egyebek közt — Báthory Istvánt a nádori méltóságtól megfosztották és helyébe Werbőczy Istvánt választották meg. L. még alább (a 849. l.) a 26. cikkelyt és (a 851. l.) a 32. cikkelyt. M.

§. 1. Et eisdem Bohemis, de ablatis satisfactio impendatur.

ARTICULUS 20.

Octavarum, majoris, et minoris celebratio.

Octavæ majores, et minores, juxta decreti contenta quondam Mathiæ regis, bonæ, memorie, suo statuto termino semper celebrantur.

§. 1. Et incipiantur breves, vigesimo die beati Jacobi, et durent, juxta decreti contenta quondam Uladislai regis.

§. 2. Item, ut breves brevium, semper quinque casus; et transmissionales, vigesimo die festi beati Jacobi incipiantur, et continue celebrentur.

§. 3. Causæ vero, factum jurium possessionariorum impignorationis concernentes; in termino celebrationis brevium semper celebrentur.

ARTICULUS 21.

Beneficia, solus rex conferre possit.

Ut solum majestas regia (et nemo dominorum prælatorum, præter simplicem canonicatum) beneficium conferendi habeat facultatem:

§. 1. Non tamen externis, sed hungaris, et coronæ Hungariæ subjectis.

ARTICULUS 22.

Palatini officium, vita comite duret.

Palatinus modernus, et etiam futurus, in judicio, ac consilio, ac aliis etiam omnibus, quæ ad officium suum pertinent; tractare, et executionem facere valeat.

§. 1. Statutum est denique; ut amodo deinceps, non per tumultum, vel alia via, et ratione simplici; sed juridice officium palatinatus auferatur.

§. 2. Et pro tali quidem crimine; ut non saltem officio, sed et capite privetur.

§. 3. Alias duret semper ipsum palatinatus officium vita comite:

§. 4. Et superinde, regia majestas literas dare dignetur, quas penes sacram coronam conservandas locari faciat;

§. 5. Ne quis in futurum tumultuose contra palatinum invchi audeat.

ARTICULUS 23.

Bona religiosorum locorum, in medium comitatus connumerentur: et non ad partem eorum; qui jus patronatus in ecclesiis prætendunt.

Quia solent nonnulli dominorum, sub nomine juris patronatus, ecclesiarum bona, cum omnibus, quæ ad officium abbatum, et religiosorum fratrum, atque monialium pertinent; tempore connumerationis pecuniarium exercituum, inter bona sua facere connumerari: unde stipendiarii comitatuum, in plerisque comitatibus essent diminuti.

§. 1. Igitur statutum est: ut omnia hujusmodi bona religiosorum, amodo deinceps, in medium comitatus connumerentur: ut etiam numerus stipendiariorum augeatur: et nullus

1. §. És az elraboltakra nézve a cseheknek elégtételt kell szolgáltatni.

20. CZIKKEIX.

1. nagyobb és kisebb nyolczados törvényszékek tartása.⁽¹⁾

A nagyobb és kisebb nyolczados törvényszékek, a néhai boldog emlékeztű Mátyás király decretumának tartalma szerint, megállapított határidejükben mindenkor megtartandók.

1. §. És a rövid törvényszékek szent Jakab ünnepének huszadik napján vegyék kezdetüket és addig tartsanak, a mint azt a néhai Ulászló királynak a decretuma elrendelte.⁽²⁾

2. §. Továbbá, hogy a rövid folyamatu perek,⁽³⁾ az öt hatalmaskodási eset és felelőviteli perek mindenkor szent Jakab ünnepének huszadik napján kezdődjenek és megszakítás nélkül folyjanak.

3. §. A birtokjogok elzálogosításának dolgát illető perekben pedig a rövid törvényszékek tartásának idején mindig el kell járni.

21. CZIKKELY.

Javadalmakat egyedül a király adományozhat.

Hogy egyházi javadalmakat egyedül a király adományozhat (és a főpap urak közül senki sem, kivéven az egyszerű kanavokságot).

1. §. Mindamellett nem külföldieknek, hanem magyaroknak és azoknak, kik a szent koronának alá vannak rendelve.⁽⁴⁾

22. CZIKKEIX.

A nádor tiszte élethossziglan tartson.⁽⁵⁾

Az ez idő szerint való és jövődő nádornak is joga legyen a bíróságban és a tanácsban egyéb dologban, a mi tisztségéhez tartozik, tárgyalni és végrehajtást eszközölni.

1. §. Határozták továbbá, hogy a nádort az ő tisztségétől nem erőszakkal vagy más uton és egyszerűen, hanem törvényesen kell megfosztani.

2. §. Még pedig olyan büntény miatt, hogy ne csak tisztségét, hanem fejét is veszítse.

3. §. Különben a nádor tisztsége mindig élethossziglan tartson.

4. §. És a királyi felség méltóztassék ez iránt levelet adni, a melyet megőrzés végett a szent korona mellé helyeztessen el.

5. §. Nehogy jövőre valaki zajosan a nádor ellen merészellen támadni.

23. CZIKKELY.

A szerzetes helyek javai a vármegye közibe és nem azok részére irandók össze, kik az egyházak fölött kegyuri jogot követelnek.

Mint hogy a hadi pénzek összeírása idején megyék zsoldosai több vármegyében megke-nemely urak az egyházak javait mindazzal, a mi az apátok, szerzetes barátok és apácák

tisztségéhez tartozik, kegyuri jog czimén saját javaik közé iratják, a minél fogva a vár-

1. §. Azért határozták: hogy mostantól fogva jövőre a szerzeteseknek emez összes javai a vármegye közibe irandók össze, hogy

(1) V. ö. az 1486: III. t. cikket s az ennek jegyzetében idézett törvényeket. (Ó.)

(2) T. i.

(3) V. ö. az 1464: IV. t. cikket. (Ó.)

(4) V. ö. a Hk. I. R. 11. cz. 3. §., az 1439: VI. t. cz., az 1493: XXX., XXXI. és XXXII. t. cz., az 1647: XCVIII. t. cikket és az 1848: III. t. cz. 6. §-át. M.

(5) V. ö. az 1723: IV. t. cz., továbbá az 1439: II. t. cz., az 1481. évi decretum és az 1492: XXXIII. t. cz. rendelkezéseit, valamint az 1848: III. t. cikket jegyzeteivel. M.

dominorum, prætextu juris patronatus, hujusmodi ecclesiæ bona pro se connumerari facere audeat :

§. 2. Exceptis hujusmodi beneficiis ; quæ de bonis et hæreditate dominorum essent fundata et excerpta.

ARTICULUS 24.

Litteræ ex cancellaria, contrariæ sibi invicem non edantur.

Dominus cancellarius, curet universas litteras alias (prout hætenus fuit consuetum) contra regias ita extrahere ; (1) ut unas contra regni consuetudinem, nemini dare debeat.

ARTICULUS 25.

Litteræ obligatoriæ, externis datæ ; nullius sint vigores.

Omnes litteræ obligatoriæ, et quæ contra libertem regni externis nationibus datæ essent ; nullius sint vigoris, et firmitatis :

§. 1. Et de cætero, sua majestas tales litteras nemini concedere dignetur.

ARTICULUS 26.

Litteræ proscriptionales, contra Stephanum Werbőczy, et Michaëlem Zobi infideles ; edantur.

Ut majestas sua (sicut ore suo respondit suis fidelibus regnicolis) litteras proscriptionales, contra Stephanum Werbőczy, et Michaëlem Zobi, suos infideles ; jubeat extradari.

§. 4. Et ipsos proscriptos, juxta eorum demerita, puniri mandet.

ARTICULUS 27.

Pecuniæ exercitiales, dominorum, et nobilium non banderiatorum ; in medium comitatus conferantur.

Quilibet dominorum, et nobilium non banderiatum (qui ad minus quinquaginta equites, ratione bonorum suorum tenere non posset) pecunias exercitiales, in medium nobilium illius comitatus, ubi bona sua habet, dare sit adstrictus.

ARTICULUS 28.

Georgius archi-episcopus, pecuniam ad redimenda bona Hungariæ legavit.

Metas Hungariæ cum Moravis, et Austriæ, regia majestas rectificare ; et castra illa

impignorata, ad quorum redemptionem per condam Georgium archi-episcopum Strigoniensem, notabilis quædam legata est summa pecuniarum ; redimere dignetur.

ARTICULUS 29.

Milites conscribere, omnes sine mora debent.

Ut statim universi domini, et comitatus, gentes suas in pleno numero, juxta contenta decreti conservare, et juxta mandatum regie majestatis, ad loca necessaria, bono modo armatos expedire, et absque mora destinare debeant :

§. 4. Et capitaneum suæ majestatis audiant, illique obediant.

ARTICULUS 30.

Gentes dominorum, qui sine hærede decedunt ; ratione bonorum conserventur.

Gentes dominorum baronum, sine hæredibus decedentium ; ratione bonorum eorundem, illi, apud quos ipsa eadem bona habentur : juxta contenta decreti, conservare sint adstricti.

(1) Régibb kiadásokban «extrahere» helyett «extradare» olvasható. (Ó.)

a zsoldosok száma is szaporodjék és egy ur se merészelve az ilyen egyházi javakat kegyuri jog ürügye alatt a maga részére összeíratni.

2. §. Kivéven az olyan javadalmakat, melyeket az urak javaiból és örökségéből alapítottak és hasítottak ki.⁽¹⁾

24. CZIKKELY.

A kanczelláriából nem kell egymásnak ellenmondó leveleket kiadni.

A kanczellár úr minden királyi levelet akképen állíttasson ki, hogy az ország szokása ellenére senki részére sem kell (mint

eddig szokásban volt) egymással ellenkező leveleket adnia.

25. CZIKKELY.

Külföldieknek adott kötelező levelek erőtlének legyenek.

Az ország szabadsága ellenére idegen nemzetbelieknek adott minden kötelező levél teljesen erőtlen és hatálytalan legyen.

1. §. És a királyi felség jövőre senki részére se méltóztassék ilyen leveleket adni.

26. CZIKKELY.

Werbőczy István és Zobi Mihály hűtlenség ellen a levelesítő parancs kiadandó.

Hogy ő felsége (a mint ezt hű országlakosainak előszóval megígérte), adassa ki a hozzá hűtlen Werbőczy István és Zobi Mihály ellen a levelesítő parancsot.

1. §. És eme levelesítetteknek érdemök szerint való megbüntetését hagyja meg.⁽²⁾

27. CZIKKELY.

A nem banderiumos urak és nemesek hadi pénzeit a vármegye kezébe kell adni.

Minden úr és nemes, a kinek nincs banderiuma (s a ki fekvő jószágai alapján legalább is ötven lovas nem tarthat) köteles legyen a hadi pénzeket ama vármegyének, nemesei közé adni, a hol az ő javai fekszenek.

28. CZIKKELY.

György érsek a magyarországi javak visszaszállítása céljából pénzt hagyományozott.

Méltóztassék a királyi felség Magyarország határait a morvakkal és osztrákokkal

külgazítani és azokat az elzárókosított várakat, a melyeknek kiváltására néhai György esztergomi érsek, egy nevezetes pénzüsszeget hagyományozott, visszaszállítani.

29. CZIKKELY.

A katonákat mindenkinek késedelem nélkül össze kell gyűjtenie.

Hogy minden úr és vármegye köteles legyen az ő csapatait a decretum értelmében azonnal teljes számban kiállítani és a királyi felség parancsához képest jó móddal felfegyverkezve a szükséges helyekre küldeni és késedelem nélkül útnak indítani.

4. §. És ő felsége kapitányára hallgassanak és engedelmeskedjenek neki.

30. CZIKKELY.

Az örökös hátrahagyása nélkül elhaló urak csapatait javaik alapján kell fenntartani.

Az örökösök hátrahagyása nélkül elhaló báró urak hadicsapatait, a decretum értelmében javaik alapján azok tartozzanak fenntartani, a kik azoknak a javaknak a birtokában vannak.

(1) V. ö. az 1525: XIV. t. cikket.

(2) V. ö. fenn (844. l.) a 17. és alább (851. l.) a 32. cikkelyt. M.

ARTICULUS 31.

Ad consilium, octo personae, ex ordine nobilium eligantur.

Quod, cum majestatis suae regiae sint consilarii, prelati, et barones: est in arbitrio suae majestatis retinere apud se, quos majestas sua voluerit:

§. 4. Tamen sua majestas eligat octo, etiam ex nobilibus, et regnicolis, qui consilio suae majestatis intersint.

ARTICULUS 32.

Litterae, sub titulo palatinatus Stephani Werbőczy, rite confectae; confirmantur.

Quibus litterae aliquae, sub sigillo Stephani Werbőczy, titulo palatinali sunt emanatae; ex quo idem ipse Werbőczy, contra auctoritatem suae majestatis, ac antiquam libertatem, consuetudinem regni, per apertam factionem, ipso conventu Hatvaniensi, contra mandatum regiae majestatis celebrato, se in palatinum crexerat; et ex eo praetextu (alios etiam demeritis suis, ita existentibus) sit nota infidelitatis, jure mediante, juxta contenta decreti condemnatus:

§. 1. Ne tamen ex hoc, jura aliquorum minui contingat, propterea statutum est: ut hujusmodi litteras (quantum eadem rite, et legitime existunt emanatae) dominus Stephanus de Báthor, palatinus, sine ulla solutione pecuniarum, roborare, expungere, et extradare faciat.

ARTICULUS 33.

Praerogativae, super exemptione a iudicio comitis parochialis; cassentur.

Quia dicuntur aliqui dominorum tales praerogativas habere; ut coram comitibus parochialibus, in causis contra eos motis, vel movendis, juri adstare nollent; dignetur regia majestas hujusmodi litteras, sive praerogativas cassare, et abolere.

ARTICULUS 34.

Monetae cupreae, permutatio.

Majestas sua regia, in eodem pondere, et liga, bonas monetas cudi faciat, sicut illo tempore, quo cuprea moneta incepta est, cudebantur:

§. 1. Et cupream illam monetam, ad easdem per suum Thesaurarium cambire faciat.

§. 2. Ita, ut tribus cupreis monetis, una bona moneta cambiatur,

§. 3. Et locus campsonis fiat Budae; et nemo alter, praeter Thesaurarium (quicumque ille sit) cambire valeat.

§. 4. Et Thesaurarius super eo regius; ut monetas ipsas juxta ordinationem regnicolarum,

et dominorum, ab omnibus cambire non permittet; juramentum praestare debeat.

§. 5. In emendis, et vendendis rebus quibuscunque, ad festum beati Jacobi nunc venturum; per duos quilibet accipere debeat: elapso autem ipso festo; nemo hominum hac ipsa moneta amplius uti praesumat.

§. 6. Nihilominus tamen thesaurarius teneatur, quosque cuprea ipsa moneta duraverit: semper cambire.

§. 7. Ubi vero ad ipsam campsonem portarentur aliquae pecuniae, quae extra veram ligam cusae viderentur; campsor hujusmodi monetarum recognoscat; quis illas cudi fecerit; et tales per majestatem regiam, juxta contenta decreti puniantur: nihilominus tamen a campso recipiantur.

ARTICULUS 35.

Capite plectantur, cupream monetam inducentes in regnum.

Quoniam autem in Bohemia, Silesia, et Moravia, monetae cupreae libere cudebantur:

§. 1. Ideo si qui de hujusmodi regnis externis, cupreas monetas induxerint, vel induxisse comperti fuerint; ablatis prius ab eis universis bonis eorum, capite plectantur.

31. CZIKKELY.

A tanácsba a nemesek rendéből nyolcz személyt kell beválasztani.

Hogy miután a főpapok és bárók ő királyi felségének a tanácsosai: ő felségének szabadságában áll, maga mellett azokat megtartani, a kiket éppen akar.

1. §. Mindamellett a nemesek és országlakosok közül is válaszszon ki ő felsége nyolczat, a kik ő felsége tanácsában jelen legyenek.

32. CZIKKELY.

A Werbőczy István nádorságának czime alatt helyesen készült levelek megerősítendők.

Vannak némelyeknek Werbőczy István pecsége alatt, nádori czimmal kelt leveleik. Noha az a Werbőczy a királyi felség parancsa ellenére tartott hatvani gyűlésen ő felségének hatalma és az ország régi szabadsága, szokása ellen nyílt pártütés által nádorrá emelkedett föl és ebből az okból (más bűnei is azt kívánván) a decretum értelmében törvény útján hűtlenség vétkében marasztalták el.

1. §. Mégis, nehogy egyes jogai e miatt megcsorbuljanak, azért határozták, hogy Báthori István nádor ur azokat a leveleket (a mennyiben azok annak rendje szerint és törvényesen keltek) minden pénzfizetés nélkül megerősítse, kiálltassa és kiszolgáltassa.⁽¹⁾

33. CZIKKELY.

A vármegyei ispán bíráskodása alól való mentesség előjoga megszüntetendő.

Mivel ezt mondják, hogy némely uraknak olyan előjogaik vannak, a melyek alapján az ellenük indított vagy indítandó perekben nem akarnak a vármegyei ispánok előtt törvényt állani: méltóztassék a királyi felségnek az e fajta leveleket vagy előjogokat megszüntetni és eltörölni.

34. CZIKKELY.

A rézpénz beváltása.

Ő királyi felsége veressen jó pénzt ugyanazon súlytal és finomsággal, a milyennel abban az időben verték, a mikor a rézpénz kezdődött.

1. §. És azt a rézpénzt kincstárnoka által a kamaránál váltassa be.

2. §. Akképen, hogy három rézpénzért egy jó pénzt adjanak cserébe.

3. §. És a beváltás helye Budán legyen, és a kincstárnokon kívül senkinek sem szabad (bárki legyen az) beváltani.

4. §. És a királyi kincstárnoknak esküt kell tennie arra nézve, hogy az országlakosok és urak rendelése értelmében nem fogja megengedni, hogy a pénzt mindenkitől váltásuk be.

5. §. A most következő szent Jakab ünnepén bármely dolog adás-vétele alkalmával azt kettőnkint mindenkinek el kell fogadnia;

ennek az ünnepnek az elteltével azonban senki se merje többé azt a pénzt használni.

6. §. Mindazonáltal a kincstárnok addig, a míg az a rézpénz tart, tartozzék azt mindenkor beváltani.

7. §. Hogyha pedig olyan pénzeket vinnének beváltásra, a melyek nem az igazi finomság szerint veretteknek látszanak, ezeknek a pénzeknek a beváltója tudja meg, hogy ki verette azokat, és az olyanokat a királyi felség a decretum értelmében büntesse meg; a pénz-beváltó mindazonáltal fogadja el azokat.

35. CZIKKELY.

A kik az országba rézpénzt hoznak be, azok fejesztéssel bünhöljenek.

Minthogy pedig Csehországban, Sziléziában és Morvaországban a rézpénz verése szabad volt:

1. §. Ennélfogva azok, a kik e külső országokból rézpénzeket hoznak be, vagy a kikre azok behozatala reábizonyul, miután tőlük előbb összes javaikat elvették, fejesztéssel lakoljanak.⁽²⁾

36. CZIKKELY.

A rézpénzek beváltói és kivívói megbüntetendők.⁽³⁾

Hasonló büntetés alá eszenek azok is, a kiket rajta kapnak, hogy ezeket a rézpénzeket a kamarán kívül beváltják és ebből az országból kiviszik.

(1) V. ö. fönnt (845. l.) a 17. és (849. l.) a 26. cikkelyt. M.

(2) V. ö. fönnt a 833. lapon az 1525. XXIII. t. cikkelyt.

(3) V. ö. az 1439. XII. és az 1492. XXXI. t. cikket. (Ö.)

ARTICULUS 36.

Monetarum cuprearum campsores, et eductores puniuntur.

Simili poena puniantur et illi; qui extra cameram regiam cambire, vel ex hoc regno huiusmodi cupreas monetas educere, deprehensi fuerint.

ARTICULUS 37.

Monetae externae, durante expeditione, currant.

Babka, cruciferi, aliae quoque monetae externae, in hoc regno currant, durante generali expeditione:

§. 1. Et amplius, nemo huiusmodi monetis externis uti praesumat.

ARTICULUS 38.

Subsidium nondum exactum, erigatur.

Præterea; ob necessitates instantes, et pericula imminentia, statutum est:

§. Ut cum nondum sit etiam pro media parte exactum subsidium unius floreni, per regnicolas anno præterito majestati suae oblatum; ideo de omnibus comitatibus, de omnium bonis, ex quibus nondum illud est exactum; extunc sine more exigatur, et ad manus Thesaurarii regii fideliter administretur.

ARTICULUS 39.

Obligatio subsidii quinquaginta denariorum, incluso lucro cameræ.

Et ultra hæc; ut melius possit confinibus, et regni necessitatibus, et defensionis subvenir:

§. 1. Obtulerunt iidem domini prælati, et barones, et regnicolæ, se de singulis jobagionum suorum portis, singulos quinquaginta denarios, bonæ monetae (incluso lucro cameræ) ad festum beati martini proxime venturum daturos.

ARTICULUS 40.

Officia, regina hungaris conferat.

Quod reginalis majestas (prout etiam, ex sua gratia se facturam regnicolis obtulit) officia sua, quocunque nomine censeantur; hungaris, et quidem benemeritis personis, juxta contenta decreti, distribuere dignetur.

ARTICULUS 41.

Metæ inter cumanos, et philistaeos erectæ, et tandem distractæ; denuo restituantur.

Ut sua majestas per dominum palatinum, inter cumanos, et philistaeos, superioribus annis metas erectas, ac tandem per officiales majestatis suae distractas; denuo erigere faciat:

§. 1. Et nihilominus in illis locis, in quibus adhuc non est revisio facta; dignetur majestas suadebitam fieri facere revisionem, et metarum rectificationem.⁽¹⁾

(3) A Corpus Juris eddigi kiadásaiban e czikkelyt követőleg ez áll: *Decretorum Ludovici II. regis finis.* (Vége II. Lajos király decretumainak).

37. CZIKKELY.

A külföldi pénzek a hadjárat tartama alatt forogjanak.

A közönséges hadjárat tartama alatt a bakka, a krajezárok és más külföldi pénzek is forogjanak ebben az országban.

1. §. És azután senki se merje többé azokat a pénzeket használni.

38. CZIKKELY.

A még be nem szedett hadi segélyt be kell hajtani.

Ezenkívül a szorongató szükség és fenyegető veszély miatt határozták:

1. §. Hogy mivel a segély, melyet az országlakosok ő felségének a mult esztendőben

felajánlottak, még felerészben sincs beszedve: azért azt most minden megyéből és mindazoknak javaiból, a kiktől még be nem szedték, haladéktalanul szedjék be és szolgáltatassák hűségesen a királyi kincstárnok kezéhez.

39. CZIKKELY.

Ötven dénárnyi segély lekötöztetése, beleértve a kamaranyereséget.

És ezen felül, hogy a végvidékeken és az ország szükségén s védelmén annál könnyebben lehessen segíteni:

1. §. A főpap és báró urak s az országlakosok fölajánlották, hogy jobbágyaiknak mindenik kapuja után a legközelebbi szent Márton ünnepére jó pénzben ötven-ötven dénárt fognak adni (beszámítva a kamaranyereséget).

40. CZIKKELY.

A királyné a tisztségeket ruházza magyarokra.⁽¹⁾

Hogy a felséges királyné (a mint az országlakosoknak kegyelmesen meg is ígérte, hogy meg fogja tenni) az ő bármely néven nevezendő tisztségeit, a decretum értelmében, magyaroknak, még pedig jól érdemesült személyeknek méltóztassék adományozni.

41. CZIKKELY.

A kunok és jászok közt felállított és utóbb lerontott határok újból felállítandók.⁽²⁾

Hogy a királyi felség azokat a határokat, melyeket a nádor ur a mult években a kunok és jászok között felállított s ő felsége tisztviselői később széthánytak, újból állíttassa helyre.

1. §. És nem kevésbé azokon a helyeken, a melyek megvizsgálása eddig még meg nem történt, méltóztassék ő felsége a kellő vizsgálatot megtartani és a határokat kiigazíttatni.

(1) V. ö. az 1439: XII. és az 1492: XXXI. t. czikket. (ő.)

(2) V. ö. 1523: I. I. t. cz. (fönn a 825. l.).

7004 0092.41

ACME
ROCKFORD CO., INC.

SEP 21 1965

100 CAMBRIDGE STREET
CHARLESTOWN, MASS.

Digitized by Google

